Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE DI TORINO
DONO
BERTOLINI
379

H. V. 53

26162 X

Digitized by Google

MATTHÆI WESEMBECII

IN

PANDECTAS IVRIS CIVILIS

&

CODICIS IVSTINIANEI LIBROS,

COMMENTARII,

Olim PARATITLA dicti:

Ex poſtrema ipſius Authoris, necnon aliorum quorundam Iuriſconſultorum recognitione multò quàm antehac emendatiùs editi.

CVM INDICE GEMINO.

BIBLIOTECA NAZIONALE

Patauij Typis Pauli Frambotti. *Sup. perm.* 1658.

Ampliſsimo Excellentiſsimoq; Viro

IOANNI GALVANO PATRICIO PATAVINO,

In celeberrimo Lyceo patrio Iuris Anteceſſori, Vrbiſque Decurioni.

PAVLVS FRAMBOTTVS F. P.

Vitæ breuitatem non immerito culpant, quicunque ad humani generis præſidium literis animi cultum addixere. Diſciplinarum enim quarumuis notitia tam varia eſt ac prolixa, ut uni etiam minimæ vix integrum hominis æuum ſufficiat. Fortunas vitamque mortalium quæ tuetur, quæ regna populoſque ſeruat, omnem juris & æqui rationem complexa, quantis ambagibus ingenia exercuerit, planum faciunt immenſa diffuſæ doctrinæ monumenta, quibus tantum non omnis ætas defatigatur. Iuſtam querelā ſubleuaturus magni uſus inter Germanos Iuris Anteceſſor ſummæque apud Principes autoritatis MATTHÆVS WESEM-

BECIVS prolixum laborem compendio tam facili æquauit, ut communi eruditorum applauſu exceptum mearum quoque operarum obſtetricationem literariam poſtularit. Adeo ſacrum Themidis ex quinque partibus corporis uniuerſi Iuris præcipuis non minoris pretii ſimulacrum, quam à Zeuxidis penicillo in Crotoniatorum templo ſelectis quinque pulcerrimæ ſpeciei infantulis Helenæ concinnatum. Penetralibus id tuis jure debetur, Vir Ampliſsime, qui Invictiſsimo Romanorum Imperatori à Conſiliis magna integritate ſic vitam & ciuium tuorum penates aſseras, ut publica Patriæ commoda tuæ vigilantiæ credita non minus in foro accumules, quam in curia ſerues & adaugeas, in hac denique Vrbe ſacra literarum ſede jam ſupra annos quadraginta diuina Aſtrææ oracula ingenii & facundiæ vi mira florentiſsimo diuerſarum Nationum cœtui tam neruoſe interpreteris, ut omnes tuo nomini aſſurgant, tuamque comitatem ac beneuolentiam pleno modio colant. Vnum tot tantiſque honoribus bonorum omnium pro tua incolumitate ratum ſit votum: DEVS Optimus Maximus hanc Tibi felicitatem diuturnam præſtet. Patauii Cal. Ianuar. M DC LIIX.

NOI REFORMATORI DELLO Studio di Padoua.

HAuendo veduto per fede del Padre Inquiſitor Generale di Padoua, che nel Libro intitolato *Paratitla; Auctore Matthæi Veſembecij*, non v'è coſa contro la Santa fede Cattolica; & parimente per fede del Segretario noſtro, niente contro Prencipi, e buoni coſtumi; concedemo licenza al Stampator Paolo Frambotto in Padoua di ſtamparlo; oſſeruando le Leggi in queſto propoſito, e preſentandone due copie nelle librerie publiche di Venetia, e di Padoua.

Dat. 24. Aprile 1656.

{ ZVANNE DONADO Rif.
{ ANDREA PISANI Proc. Rif.
{

Franceſco Verdizotti Seg.

INDEX TITVLORVM IN QVO PRIOR NVMERVS LIBRVM Alter Titulum oſtendit:

LITERA VERO C. CODICEM DENOTAT.

A

ABigeis. ff. lib. 47. tit. 14
Acceptilatione 46.4
Accuſationibus & inſcriptionibus 48.2
acquirenda vel omittenda hæreditate 29.2
acquirenda, vel amittenda poſſeſſione 41.2
acquirendo rerum dominio 41.1
actione rerum amotarum 25.2
actionibus empti & venditi 19.1
actionibus & obligationibus 44.7
ademptione libertatis 41.6
ad exhibendum 10.4. & C.3.42
adimendis legatis, &c. 34.4
ad legem Aquiliam 9.2
ad legem Corn. de falſis 48.10
ad legem Corn. de ſicarijs 48.4
ad legem Falcidiam 35.2
ad legem Flauiã de plagiarijs 48.15
ad legem Iuliam de adulterijs, &c. 48.5
ad legem Iul. de ambitu 48.14
ad legem Iul. de annona 48.12
ad leg. Iul. dè vi priuata 48.7
ad legem Iul. de vi publica 48.6
ad legem Iul. maieſtatis 48.4
ad legem Iul. peculatus &c. 48.13
ad legem Iul. repetundarum 48.11
ad legem Pompeiam de parricidijs 48.9
ad legem Rodiam de iactu 14.2
adminiſtratione & periculo tutorum 26.7
adminiſtratione rerum ad ciuitates pertinentium 50.8
ad municipalem, & de incolis 50.1
adoptionibus & emãcipationibus 1.7
ad S. C. Macedonianum 14.6
ad S.C. Syllanianum 29.5
ad S.C. Tertyllianum 38.17
ad S. C. Trebellianum 36.1
ad S. C. Turpillianum 48.16
ad S.C. Velleianum 16.1
aduocatis diuerſorum iudiciorum C. 2.7
aduocatus fiſci C.2.7
ædilitio edicto & redhibitoria 21.1
æſtimatoria actione 19.3
agnoſcendis & alendis liberis, &c. 25. 3
albo ſcribendo 50.3
aleæ luſu & aleatoribus 11.5
alienatione iudicij mutandi cauſa facta 4.7. & C.2.55
annuis legatis 33.1
an per alium cauſæ appellationis reddi poſſint 49.9
apoſtatis C.1.7
appellationibus & relationibus 49.2
appellationibus recipiendis 49.5
apud eum à quo appellatur, aliam cauſam agere compellẽdum 49.12

aqua

aqua pluuia arcenda: vel aqua & aqua pluuia 39.3
aqua quotidiana & æſtiua. 43.19
à quibus appellare non licet 49.2
à quo appellet quis 49.3
arboribus cædendis 43.27
arborum furtim cæſarum 47.7
aſſeſſoribus & domeſticis iudicum C.1.49
aſſignandis libertis 38.4
auro & argento legato 34.2
authoritate & conſenſu tutorum, &c. 26.8

B

Bonorum poſſeſſione contra tabulas. 37.4
Bonorum poſſeſ. ex teſtamento militis 37.13
bonorum poſſeſs. furioſo, infanti, &c. competente 37.3
bonorum poſſeſs. ſecundum tabulas 37.11
bonorum poſſeſſionibus 37.1
bonis authoritate iudicis poſſidendis 42.5
bonis damnatorum 48.20
bonis eorum qui ante ſententiam mortem ſibi conſciuerunt 48.21
bonis libertorum 38.2

C

Cadaueribus punitorum 48.24
calumniatoribus 3.6
Capitis diminutione, ſeu capite minutis 4.5
captiuis & poſtliminio reuerſis 49.15
Carboniano edicto 37.10
caſtrenſi peculio 49.17
cenſibus 50.16
certi condictione 12.1
ceſſione bonorum 42.3
cloacis 43.22
collatione bonorum 37.6
collatione dotis 37.7
collegijs illicitis 47.22
colluſione detegenda 49.16
commodati, vel contrà 13.6
communia prædiorum, &c. 8.4
communia vtriuſque iudicij C.3.38
communi diuidundo 10.3. & C.3.37
compenſationibus 16.2
concubinis 25.7
concuſſionibus 47.13
condictione cauſa data, cauſa non ſecuta 12.4
condictione ex lege 13.2
condictione furtiua 13.1
condictione indebiti 12.6
condictione ob turpem cauſam 12.5
condictione ſine cauſa 12.7
condictione triticiaria 13.3
conditionibus & demonſtrationibus 35.1
conditionibus inſtitutionum 28.7
confeſſis 42.2
confirmando tutore vel curatore 26.3
coniungendis cum emancipato liberis 37.8
conſortibus eiuſdem litis C.3.40
conſtituta pecunia 13.5
conſtitutionibus principum 1.4
contractibus iudicum, &c. C.1.51
contrahenda emptione & venditione 18.1
contraria & vtili tutelæ actione 27.4
crimine expilatæ hæreditatis 47.19
crimine ſtellionatus 47.20
curatore bonis dando 42.8
curatoribus furioſo vel alijs extra minores dandis 27.10
cuſtodia & prohibitione reorum 48.3

D

DAmno infecto, ſuggrundi & proiectionibus 39.2
decretis ab ordine faciendis 50.9
decurionibus 50.2
defenſoribus ciuitatum C.1.53
depoſiti, vel contrà 16.3
dilationibus C.3.11
diſtractione pignorum 20.5
diuerſis regulis iuris antiqui 50.17
diuerſis reſcriptis, &c. C.1.23
diuerſis temporalibus præſcriptionibus, &c. 44.3
diuiſione & qualitate rerum 1.8
diuortijs & repudijs 24.2
doli mali & metus exceptione 44.4
dolo malo 4.3.& C.2.21
donationibus 39.5
donationibus cauſa mortis & capionibus 30.6
donationibus inter virum & vxorem 24.1
dote prælegata, ſeu relegata 33.4
dotis collatione 37.7
duobus reis conſtituendis 45.2

E

EDendo 2.13.& C.2.1
effractoribus, & expilatoribus. 47.18
eo per quem factum erit, quò minus quis iudicio ſiſtat 2.10
eo qui pro tutore vel curatore negocia geſſit 27.5
eo quod certo loco dari oporteat 13.4
eo quod metus cauſa geſtum erit 4.2
epiſcopali audientia, &c. C.1.4
epiſcopis & clericis, &c. C.1.3
errore aduocatorum, &c. C.2.10
errore calculi C.2.5
etiam per procuratorem cauſam in integrum reſtit. agi poſſe C.2.49
euictionib. & dupla ſtipulatione 21.2
eum qui appellauerit in prouincia defendi 49.11
exceptione rei iudicatæ 44.2
exceptione rei vẽditæ & traditæ 21.3
exceptionibus, præſcriptionibus, &c. 44.1.& C.8.36
excuſationibus tutorum, & temporibus earum 28.1
exercitoria actione 14.1
expilatæ hæreditatis 47.19
ex quibus cauſis infamia irrogatur. C.2.12
ex quibus cauſis maiores 25. annis in integrum reſtituantur 4.6
extraordinarijs cognitionibus, & ſi iudex litem ſuam feciſſe dicetur: 50.11
extraordinarijs criminibus 47.13

F

FAmilia erciſcunda 10.2.& C.3.36
ferijs C.3.12
ferijs & dilationibus, &c. 2.12
fideicommiſſaria hæreditatis petitione 5.6
fideicommiſſarijs libertatibus 40.5
fide inſtrumentorum, & amiſſione eorum 22.4
fideiuſſoribus & mandatoribus 46.1
fideiuſſoribus, & nominatoribus, & hæredibus tutorum 27.7
fideiuſſoribus minorum C.2.24
filiofam. minore C.2.23
finium regundorum 10.1.& C.3.39
fluminibus, ne quid in flumine ripaue eius fiat, &c. 43.11
fonte 43.21
formulis & impetrationibus actionum

num ſublatis C.2.58
fugitiuis 11.4
fundo dotali 23.5
fundo inſtructo, vel inſtrumento legato 33.7
furibus balnearijs 47.17
furti aduerſus nautas, caupones, ſtabularios 47.5
furtis 47.2

G

G*Lande legenda* 43.28
gradibus & adfinibus & nominibus eorum 38.10

H

H*Æredibus inſtituendis* 28.4
hæreditate vel actione vendita 18.4
hæreticis & Manichæis, &c. C.1.5
his quæ in teſtamento delentur, &c. 28.4
his quæ pœnæ nomine relinquuntur. 34.6
his quæ pro nō ſcriptis habentur 34.8
his quæ vi metuſve cauſa geſta ſunt C.2.20
his quæ vt indignis auferuntur 34.9
his qui ad eccleſias confugiunt, &c. C.1.12
his qui ad ſtatuas confugiunt C.1.25
his qui deiecerunt vel effuderunt 9.3
his qui in eccleſiis manumittuntur C.1.13
his qui notantur infamia 3.2
his qui potentiorum nomine titulos prædijs affigunt C.2.15
his qui ſunt ſui vel alieni iuris 1.6
his qui veniam ætatis impetrauerunt. C.2.45

I

I*Mpenſis in rebus dotalibus factis* 25.1
incendio, ruina, naufragio, rate expugnata 47.9
in diem addictione 18.2
in integrum reſtitutione minorum 25. annis C.2.22
in integrum reſtitutione poſtulata ne quid noui fiat C.2.50
in integrum reſtitutionibus 4.1
iniurijs & famoſis libellis 47.10
iniuſto, rupto & irrito teſtamēto 28.3
in ius vocando 2.4. & C.2.2
in ius vocati vt eant aut ſatiſdent 2.6
in litem iurando 12.3
inofficioſo teſtamento 5.2. & C.3.28
inofficioſis donationibus 3.29
inofficioſis dotibus C.3.30
in quibus cauſis in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt C.2.41
in quibus cauſis militantes fori præſcriptione vti poſſunt C.3.25
in quibus cauſis pignus vel hypotheca tacite contrahatur 20.2
in rem verſo 15.3
inſpiciendo ventre, cuſtodiendoque partu 25.4
inſtitoria actione 14.3
inſtructo vel inſtrumento legato 33.7
interdictis & relegatis 48.22
interdictis ſeu extraordinarijs actionibus 43.1
interrogatorijs actionibus, ſeu interrogationibus faciendis 11.1
itinere actuq; priuato 43.18
Iudæis & cælicolis C.1.9
iudicatum ſolui 46.7
iudicio finium regundorum 10.1
iudicijs, &c. 5.1. & C.3.1

iura

iure aureorum annulorum 40 10
iure codicillorum 29.7
iure deliberandi 28.8
iure dotium 23.3
iure fiſci 49.14
iure immunitatis 50.6
iureiurando propter calumniam dando C.2.59
iureiurando ſiue voluntario, &c. 12.2
iure patronatus 37.14
iuriſdictione omnium iudicum 2.1. & C.3.13
iuris & facti ignorantia 22.6. & C. 1.18
iuris formulis & impetrat. act. ſublatis C.2.58
iuſtitia & iure 1.1

L

LEgationibus 50.7
legatis & fideicommiſſis liberis I. 30.1
legatis, &c. II. 31.1
legatis, &c. III. 23.1
legatis præſtandis, &c. 37.5
lege Aquilia C.33.5
lege commiſſoria 18.3
legibus & conſtitutionibus principũ, &c. C.1.14
legibus, S.C. & longa conſuetudine 1.2
legitimis tutoribus 26.4
libellis dimiſſorijs 49.6
liberali cauſa 40.12
liberatione legata 43.3
liberis agnoſcendis 25 3
liberis & poſthumis hæredibus inſtituendis, &c. 28 2
liberis exhibendis, item ducendis 43.30
libero homine exhibendo 43.29
libertis vniuerſitatum 38.3
litigioſis 44.6
litis conteſtatione C.3.9
locati & conducti 19.2
locis & itineribus publicis 43.7
loco publico fruendo 43.7

M

MAgiſtratibus conueniẽdis, &c. 27.8
magiſtratibus municipalibus C.1.54
mandatis principum C.1.15
mandati, vel contra 17.1
manumiſſionibus 40.1
manumiſſionibus quæ ſeruis ad vniuerſitatem pertinentibus, &c. 40.3
manumiſſis teſtamento 40.4
manumiſſis vindicta 40.2
migrando 43.32
militari teſtamento 29.1
minoribus 25. annis 4.4
modo mulctæ quæ à iudicibus inſtig. C.1.15
mortis cauſa donationibus, &c. 39.6
mortuo inferendo & ſepulchro ædificando 11.8
muneribus & honoribus 50.4

N

NAtalibus reſtituendis 40.11
nautæ, caupones, ſtabularij vt recepta reſtituant 4.9
nautico fœnore 22.2
ne Chriſtianum mancipium hæreticus, &c. C.1.10
ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur 40.15
ne fiſcus vel reſpub. procurationem, &c. C.2.18
negotijs geſtis, ſeu negociorum geſtorum 3.5.C.2.19
ne liceat potentioribus patrocinium

liti-

litigantibus præſtare, &c. C.2.14
nemine licere ſignum ſaluatoris Chriſti humi, &c. C.1.18
ne quid in flumine publico, ripaue eius fiat, &c. 43.12
ne quid in loco ſacro fiat 43.6
ne quid in loco vel itinere publico fiat 43.8
ne quis eum qui in ius vocatus eſt, vi eximat 2.7
ne quis in ſua cauſa iudicet, &c. C.3.9
ne rei militaris comitibus lauacra præſtentur C.1.45
ne ſanctum baptiſma iteretur C.1.6
ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus eſt 43.4
nil nouari pendente appellatione, &c. 49.7
nouationibus & delegationibus 46.2
noui operis nunciatione 39.8
noxalibus actionibus 9.4.& C.3.41
nundinis 50.11

O

OBligationibus & actionibus. 44.7
obſequijs à liberis & libertis præſtandis 37.15
officio aſſeſſorum 1.22
officio ciuilium iudicum C.1.49
officio comitis Orientis C.1.37
officio comitis rerum priuatarum. C.1.39
officio comitis ſacrarum largitionum. C.1.32
officio comitis ſacri palatij C.1.34
officio comitis ſacri patrimonij C.1.36
officio conſulis 1.10
officio diuerſorum iudicum C.1.46
officio eius cui mandata eſt iuriſdictio 1.21
officio eius qui vicem alicuius iudicis, &c. C.1.48
officio iuridici Alexandriæ 1.20.& C.1.55
officio magiſtri militum C.1.29
officio magiſtri officiorum C.1.31
officio militarium iudicum C.1.44
officio præfecti Auguſtalis 1.17.& C.1.38
officio præfecti prætorio 1.11
officio præfecti prætorio Africæ, &c. C.1.24
officio præfecti prætoriorum Orientis, &c. C.1.26
officio præfecti vigilum 1.15.& C.1.42
officio præfecti vrbis 1.12.& C.1.28
officio præſidis 1.18
officio prætoris 1.14.& C.1.40
officio proconſulis & legati 1.16.& C.1.35
officio procuratoris Cæſaris 1.19
officio quæſtoris 1.13.& C.1.30
officio rectoris prouinciæ, &c. C.1.41
officio vicarij C.1.39
operibus publicis 50.10
operis libertorum 38.1
operis ſeruorum 7.7
operis noui nunciatione 39.1
optione vel electione legata 33.5
ordine iudiciorum C.3.8
origine iuris & omnium magiſtratuum, &c. 1.2

P

PActis 2.14.& C.2.3
pactis dotalibus 23.4
paganis & ſacrificijs, &c. C.1.11

pec.-

peculio 51.1
peculio legato 33.8
pedaneis iudicibus C.3.3
penu legata 33.9
periculo & commodo rei vēdita 18.6
petitiōne hæreditatis 5.3.& C.3.31
pignoratitia actione 13.7
pignoribus & hypothecis 30.1
plus petitionibus C.3.10
pœnis 48.19
pollicitationibus 50.12
popularibus actionibus 47.23
poſſeſſoria hæreditatis petitione 5.5
poſtulando 3.1.& C.2.6
præſcriptis verbis 19.5
prætorijs ſtipulationibus 46.5
præuaricatoribus 47.15
precario 43.26
precibus Imperatori offerendis C.1.19
priuatis delictis 47.1
priuilegijs creditorum 42.6
priuilegijs veteranorum 49.18
probationibus & præſumptionibus. 22.3
procuratoribus C.3.13
procuratoribus & defenſoribus 3.3
pro delicto 41.8
pro donato 41.7
pro dote 41.10
pro emptore 41.5
pro hærede vel poſſeſſore 41.6
pro legato 41.9
pro ſocio 17.2
pro ſoluto 41.4
pro ſuo 41.11
proxenetis 50.14
publicanis & vectigalibus et commiſſis 30.4
publiciana in rem actione 6.2
publicis iudicijs 48.1

Q

QVæ in fraudem creditorum facta ſint, &c. 42.9
quæ res pignori obligari non poſſint. 10.3
quæ ſententiæ ſine appellatione reſcindantur 49.8
quæſtionibus 48.18
quando de peculio actio annalis eſt. 15.2
quando appellandum ſit, &c. 49.4
quando dies legatorum cedat 3.62
quando dies vſusfructus legati cedit 7.3
quando ex facto tutoris vel curatoris, &c. 26.9
quando imperator inter pupillos, &c. C.3.14
quando libellus principi datus litis conteſtationem faciat C.1.20
quando liceat vnicuique ſe vendicare C.3.27
quarum rerum actio non datur 44.5
quemadmodum ſeruitutes amittantur 8.6
quemadmodum teſtamenta aperiantur, &c. 29.3
quibus ad libertatem proclamare non licet 40.13
quibus ex cauſis in poſſeſſionem eatur 42.4
quibus ex cauſis maiores 25. annis, &c. 4.6.& C.2.54
quibus modis pignus vel hypotheca ſoluitur 20.6
quibus modis vſusfructus vel vſus amittatur 7.4
quibus non competat bonorum poſſeſſio 38.13
quibus rebus ad eundem iudicem eatur

tur. 11.2
qui & aduerſus quas in integrum reſtitui non poſſint C.2.42
qui & à quibus manumiſſi, liberi non fiant, &c. 40.9
qui legitimam perſonam ſtandi in iudicijs habeant C.3.6
qui petant tutores, vel curatores: & vbi petantur 26.6
qui potiores in pignore habeantur, &c. 29.4
qui pro ſua iuriſdictione iudices dare poſſunt C.3.4
quis à quo appelletur 49.2
qui ſatiſdare cogantur, vel iuratò promittant, &c. 2.8
qui ſine manumiſſione ad libertatem perueniunt 40.8
quis ordo in bonorum poſſeſſione ſeruetur 38.15
qui teſtamēta facere poſsint, &c. 28.1
quod cuiuſque vniuerſitatis nomine, vel contra cum agatur 3.4
quod cum eo qui in aliena poteſtate, &c. 14.5
quod falſo tutore authore geſtüm eſſe dicetur 27.6
quod iuſſu 15.4
quod metus cauſa geſtum erit 4.2
quod quiſque iuris in alium ſtatuerit, &c. 2.2
quod vel quorum legatorum 43.3
quod vi aut clam 43.23
quorum bonorum 43.2

R

Rebus authoritate iudicis poſsidendis vel vendendis 42.5
rebus creditis 12.1
rebus dubijs 34.5
rebus eorum qui ſub tutela vel cura ſunt, &c. 27.9
receptatoribus ſeu receptoribus 47.16
receptis arbitris, ſeu qui arbitrium receperunt, &c. 4.8. et C.2.56
regula Catoniana 34.7
regulis iuris 50.7
re iudicata, etc. 42.1
rei vendicatione 6.1. et C.3.32
religioſis et ſumptibus funerum, etc. 11.7. et C.3.43
re militari 49.16
remiſsionibus 49.16
rem pupilli ſaluam fore 46.6
rem ratam haberi, et de ratihabitione 46.8
reputationibus quæ fiunt in iudicio in integrum reſtitutionis C.2.48
requirendis reis, nec abſentibus damnandis 48.17
rerum amotarum 25.2
rerum diuiſione et qualitate 1.8
rerum permutatione 19.4
reſcindenda venditione, etc. 18.5
reſtitutione in integrum 4.1
reſtitutione militum, etc. C.2.51
ripa munienda 43.15
ritu nuptiarum 23.2
riuis 43.29

S

Sacrificijs paganorum, etc. C.1.11
ſacroſanctis Eccleſiis C.1.2
ſaluiano interdicto 43.32
ſatiſdando C.2.57
ſenatoribus 1.19
ſenatuſconſultis C.1.16
ſenatuſconſulto Macedoniano 14.6
ſenatuſconſulto Syllaniano, etc. 29.5
ſententiam paſsis et reſtitutis 48.23
ſeparationibus 42.7
ſepulchro violato 47.12

ſeruis exportandis 18.7
ſeruis fugitiuis 11.4
ſeruitute legata 33.3
ſeruitutibus 8.1. et C.3.34
ſeruitutibus ruſticorum prædiorum 8.3
ſeruitutibus vrbanorum prædiorum 8.4
ſeruo corrupto 11.3
ſi aduerſus creditorem reſtitutio poſtuletur C.2.38
ſi aduerſus delictum ſuũ, etc. C.2.35
ſi aduerſus donationem, etc. C.2.30
ſi aduerſus dotem, etc. C.2.34
ſi aduerſus fiſcum, etc. C.2.37
ſi aduerſus libertatem, etc. C.2.31
ſi aduerſus rem iudicatam, etc. C 2.27
ſi aduerſus ſolutionem, etc. C.2.33
ſi aduerſus tranſactionem, etc. C.2.32
ſi aduerſus venditionem, etc. C.2.28
ſi aduerſus venditionem pignoris, etc. C.2.29
ſi aduerſus vſucapionem, etc. C.3.26
ſi ager vectigalis vel emphyteuticarius petatur 6.3
ſi à parente quis manumiſſus fuerit 37.12
ſi certum petatur 12.1
ſi contra ius vel vtilitatem publicam, etc. C.1.22
ſi cui plus quam per legem Falcidiam licuerit, etc. 35.3
ſi ex noxali cauſa agatur, quemadmodum caueatur 2.9
ſi familia furtum feciſſe dicatur 47.6
ſi in communi cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur C.2.26
ſi is qui teſtamento liber, etc. 47.4
ſi libertus ingenuus eſſe dicatur. 40.14
ſi menſor falſum modum dixerit 11.6
ſi minor ab hæreditate abſtineat. C 2.39
ſi minor ſe maiorem dixerit, etc. C.2.43
ſi mulier ventris nomine in poſſeſsione calumniæ cauſa, etc. 2.56
ſi pars hæreditatis petatur 5.4
ſi pendente appellat, mors interuenerit 49.13
ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur 9.1
ſi quid in fraudem patroni factum ſit 38.5
ſi quis aliquem teſtari prohibuerit, vel coegerit 29.6
ſi quis cautionibus, etc. 2.11
ſi quis in ius vocatus non ierit, etc. 2.6
ſi quis ius dicenti non obtemperauerit 2.3
ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato, etc. 29.4
ſi quis teſtamento liber, etc. 47.4
ſi ſæpius in integrum reſtitutio poſtuletur C.2.44
ſi ſeruitus vendicetur 8.5
ſi tabulæ teſtamenti extabunt 37.2
ſi tabulæ teſtamenti nullæ extabunt, vnde liberi 38.6
ſi tutor vel curator interuenerit C.2.25
ſi tutor vel curator, vel magiſtratus creatus appellauerit 49.10
ſi ventris nomine mulier in poſſeſſionem etc. 25.5
ſi vſuſfructus petatur 7.6
ſi vt omiſſam hæreditatem acquirat C.2.40
ſolutionibus et liberationibus 46.3

ſolu-

ſoluto matrimonio quemadmodum dos petatur 24.3
ſponſalibus 23.1
ſportulis et ſumptibus faciendis C.3.2
ſtatu hominum 1.5
ſtatuis et imaginibus C.1.24
ſtatu liberis 40.7
ſtellionatus 47.20
ſtipulatione ſeruorum 45.3
ſucceſſorio edicto 38.9
ſuis et legitimis hæredibus 38.16
ſumma Trinitate, etc. C.1.1
ſupellectile legata 33.10
ſuperficiebus 33.17
ſuſpectis tutoribus et curatoribus 26.10. et C.5.43

T

Tabulis exhibendis 43.5
temporibus in integrum reſtitutionis C.2.53
termino moto 47.21
teſtamenta quemadmodum aperiantur 29.3
teſtamentaria tutela 26.2
teſtamentis, et qui teſtamenta facere poſsint 28.2
teſtamento militis 29.1
teſtibus 12.5
tigno iuncto 47.3
tranſactionibus 2.15. et C.2.4
tributoria actione 14.4
tritico, vino, oleo legatis 32.6
tutela et rationibus diſtrahendis, etc. 27.3
tutelis 26.1
tutoribus et curatoribus datis ab his, etc. 26.5

V

Vacatione et excuſatione munerum 50.5
varijs et extraordinarijs cognitionibus 50.13
vbi cauſæ fiſcales, etc. C.3.26
vbi cauſa ſtatus agi debeat C.3.22
vbi conueniatur qui certo loco, etc. C.3.18
vbi de criminibus agi oportet C.3.15
vbi de hæreditate agatur C.3.20
vbi de poſſeſsione etc. C.3.16
vbi de ratiocinijs, etc. C.3.21
vbi et apud quem cognitio in integrũ reſtit. etc. C.2.47
vbi fideicommiſſum peti oporteat C.3.17
vbi in rem actio, etc. C.3.19
vbi pupillus educari vel morari debeat, etc. 27.2
vbi quis agere vel conueniri debeat 5.1
vbi quis de curiali conditione conueniatur 3.23
vbi ſenatores vel clariſs. conueniantur C.3.24
ventre in poſſeſsionem mittendo, etc. 37.8
ventre inſpiciendo 25.4
verborum obligationibus 45.1
verborum et rerum ſignificatione 50.16
veteranis 49.18
veteranorum et militum ſucceſsione 38.12
vetere iure enucleando, etc. C.1.17
via publica et itinere reficiendo, etc. 43.10
vi bonorum raptorum, et deturb n. 47.8
vi, et vi armata 43.15
vnde cognati 38.8
vnde legitimi 38.7

vnde

Index Titulorum.

vnde liberi 38.6

vnde [illegible] *et vxor* 38.11

vsuc [illegible] *et vsurpationibus* 41.3

vsu [illegible] *tione* 7.8

vsu [illegible] *vsufructu legatis, etc.* 33.2

vsufructuarius quemadmodum caueat 7.9

vsufructu [illegible] *accreſcendo* 7.2

vsufructu earum rerum quæ vsu conſumuntur 7.5

[illegible] *et quemadmodum quis* [illegible] 7.1

[illegible] *tione, etc.* C.3.33

vsuris et fructibus [illegible] *cauſis, acceſſionibus, mora* 22.1

vt ex legibus et S [illegible] *bonorum poſſeſsio detur* 38.14

vt in flumine publico nauigare liceat 43.13

vt in poſſeſsione legatorum, etc. 36.4

vti poſsidetis 43.17

vt legatorum ſeu fideicommiſſorum nomine caueatur 36.3

vt lite pendente vel poſt prouocationem, etc. C.1.21

vt nemini liceat ſigna, etc. C.2.17

vt nemo inuitus agere cogatur C.3.7

vt nemo priuatus titulos, etc. C.2.16

vt omnes iudices poſt adminiſtrationem, etc. C.1.47

vt quæ deſunt aduocatis, etc. C.2.11

vtrubi 43.31

vulgari et pupillari ſubſtitutione. 28.6

uxoribus militum, et eorum qui reipub. cauſa abſunt C.2.52

FINIS.

MATTHÆI WESEMBECHII COMMENTARIVS IN DIGEST.

Liber I.

DE IVSTITIA ET IVRE,
Titulus I.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Finis iuriſprudentiæ, & media ad finem ducentia.*
3 *Vnde dicta ſit iuſtitia, & quàm variè accipiatur.*
4 *Triplex iuſtitiæ vniuerſalis definitio.*
5 *Diuiſio, partes & ſpecies.*
6 *Cauſa efficiens.*
7 *Materia, in qua, & circa quam.*
8 *Forma, finis, & affectus.*
9 *Cognata, & contraria.*
10 *Differentia iuſtitiæ vniuerſalis & particularis: & quid ſit particularis.*
11 *Diuiſio & ſpecies iuſtitiæ particularis.*
12 *De iuſtitia diſtributiua: quid ſit, quæ eius cauſæ, fines, affinia, contraria.*
13 *De iuſtitia commutatiua: quid ſit, quæ cauſa, eius fines, affinia, contraria.*
14 *Ius vnde dictum ſit: & quid ſit, & quotuplex.*
15 *De iure naturali.*
16 *De iure gentium.*
17 *De iure naturali.*
18 *De æquitate.*

1 Omnis, † qua via, & ratione ſuſcipitur, de re quapiam inſtitutio, principio finem, quo res ea fertur, atq; collimat, proſpicere; deinde media ad exitum rectè ducentia veſtigare prudẽter, & aperire ſolerter debet. Quemadmodum enim viatores, qui & certam metam propoſitam, & ſe- A mitam quæ eò recta ferat, probè cognitam habent, minus aberrare poſſunt: ſic in doctrinis artium tradendis, cum initio finis cuiuſq; diſciplinæ proponitur, & apta ſubinde methodo, commodaq; diſcendi facultate, quæcunque eò ſine errore perducere queant, cõmonſtrantur: fit vt in tota deinceps inſtitutione hallucinari mi-

nus & impingere diſcentes poſſint. Eandem viam inſiſtentes noſtri compoſitores, primò finem huius doctrinæ oſtendunt: tum compoſitiua, ac definitiua methodo à ſummis principiis artis, iuxta ſeriem & naturalem rerum ordinem progredientes, & ex ſimplicibus coniuncta, ex antecedentibus conſequentia extruentes, ad finem, quem initio oſtenderunt, perueniunt: & quaſi manu ducẽtes, à carceribus ad metam vſque huius artis recto itinere ſtudioſos tranſmittunt.

2 ¶ Vt autem artis Medicæ finis eſt, conſeruare & reſtituere ſanitatem: medium, ſeu officium, præſeruare à morbis, & curare appoſitè ad ſanandum: ſic Iuriſprudẽtiæ finis eſt, conſeruare in vita ciuili iuſtitiam, quæ eſt quaſi ſanitas politiarum. *Sap. 6. Multitudo ſapientum eſt ſanitas orbis terrarum. Nouell. III.* Cicero lib. 1. de orat. Sic in Iure, inquit, ciuili finis hic legitimè, atque vſitatè in rebus, cauſiſque ciuium, æqualitatis conſeruatio. Porrò medium, quo id obtineri poteſt, eſt ius noſſe, & quid quaque in re iuſtum iniuſtum, æquale inæquale ſit, ratione, & ſtudio exquirere, idẽque exquiſitum, atque cognitum ſcienter reddere, & in vſum fori publicum educere, ac omnibus rerum humanarũ actionibus cùm publicis tum priuatis, rectè, atque æquabiliter accommodare. Quocirca diſputant initio noſtri de

A iuſtitia, tanquam de cauſa, & fine artis, tum in genere de principiis, partibus, ac ſpeciebus iuris: quæ principes viæ ſunt, quibus ad iuſtitiam itur, primaque elementa ac fundamenta, vnde per σύνθεσιν paulatim progrediendo iuris ars extruitur. Porrò velut in B reliquis diſciplinis, quanquam in foribus finis cuiuſque indicatur: non tamen analytica ſerie opus extrui viſitatum eſt, ſed ad compoſitiuam, ac definitiuam methodum, quę maxime ad diſcendum, docendumque eſt accommodata, tota plurimum explicatio inſti- C tuitur: ſic noſtri Iuris compoſitores, contenti initio digitum intẽdiſſe in finem Iuriſprudentiæ, qui eſt iuſtitia, ſtatim ad principia redeunt: & naturam rerum ſecuti, à primis iuris elementis, ac vniuerſalibus principiis progredientes, artem iuris componunt: opuſ- D que Pandectarum totum, ex partium omnium naturali ſerie aptarum inuicem, & conſequẽtium, ac ſingularum partiũ ita iunctarum definitionibus, & diuiſionibus pertexunt & abſoluunt: vt ex integra totius huius Operis ſerie, ac concinnatione, facilè intelligi E poteſt.

¶ Iuſtitiam ab eo dictam cen- 3
ſet Alciat. *Parerg. lib. 1. cap. 20.* quod vim ſiſtat: Hotomannus *in Inſtit. tit. 1.* quod in ea ius ſiſtatur: ex Iſidoro, *cap. forus de verborum ſignificationibus*, qui vult iuſtitiam eſſe dictam, quaſi iuris ſtatum,

ſtatum, quod in ea ius conſiſtat. Simplicius eſt dicere, à iure iuſtum, iuſtitiam à iuſto iuſti eſſe, addita particula T I A: ſicuti eſt à mœſto mœſti, mœſtitia: læto, læti, lætitia: & ſi qua ſunt ſimilia. Itaque recte No. 60. *Vt om. pro mag. obed. in authen.* ex re ipſa, hoc eſt, ex iure quod cuique B quatenus ſuum eſt, tribuit, trahere nomen, & iuſtitia dici, ſcribitur. Iuſtitiæ porrò vox hac in diſputationi legali & politica, legaliter etiam accipi debet: videlicet de iuſtitia operum, ſeu obedientia ſuperiori debita, ſiue de ordine, quo quæ inferiora ſunt, C ſuperiori parent, & obſequuntur, Etenim verba ſecundum ſubiectam materiam accipiuntur: *l. ſi ex conducto,* 15. §. *Papin. vbi Dd. loca.* & talia ſunt ſubiecta, qualia permittũtur eſſe à prædicatis *gloſ. fin. in cidudum.* 31. *de decim. Capoll. in tract. ſeruit. ruſt. præd. c. de* D *qua duct. num.* 14. *text. in l.* 3. *de fund. inſtruct. leg.*

Prædicatur autem hic de iuſtitia, quod ſuum cuique tribuat. Sequens eſt igitur, ſubiectum iuſtitiæ vocabulum, de iuſtitia operum, quæ in agendo, tribuendoque verſetur, interpretari. Vt au- E tem iniuſtitia duplex eſt, ſic & iuſtitia hac in ſignificatione bifariam accipitur. Contrariorum enim eadē eſt diſciplina, *l. penult. §. fin. vbi gloſſ. qui ſatid. cogant. l.* 1. *de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* Alia namq; perhibetur eſſe iniuſtitia vniuerſalis, Græcis ἀνομία, 1. *Ioan.* 3. *Ariſt. Ethic. lib.* 1. *cap.* 3. 4. ſeu ἀδικία, *Rom.* 1. 18. & 2. 8. quæ eſt vniuerſalis inobedientia, & contumacia, contemptuſq; omnium ex æquo legum: qualis eſt in Cyclopibus, qui iura negant ſibi nata. Alia iniuſtitia particularis, eſt defraudatio reſtrictior, quæ etiam in his eſſe poteſt, qui aliàs iuſti perhibentur: vt Cato iniuſtus eſt, ſpolians Cyprum, ſibique manus inferens: *Plutarch. in eius vita.* Cyrus, dum iniquo iudicio ad analogiā Geometricam rerum commutationes exigit: *Xenoph. lib.* 1. *Cyroped.* Brutus, Theſſalonicem, & Spartā prædæ militum exponens: *Plutarch. in eius vita.* Pythius, Romano equiti Cannio Græca fide imponens. *Cic. lib.* 3. *Off.* Eadem igitur ratione e diuerſo vocabulum iuſtitiæ duobus modis accipitur. Primo pro iuſtitia vniuerſali: quæ eſt obedientia vniuerſalis erga omnes leges, diuinas & humanas, naturales & ciuiles: & opponitur peccato, ſeu anomię, 1. *Ioan.* 3. *Rom.* 1. & 2. *Pſalm.* 119. quomodo Philoſophis Ariſtides perhibetur iuſtus. Secundo pro iuſtitia particulari, quæ tuetur perſonarum ordinem, vel efficit æqualitatem in contractibus: vt cum dicimus, iuſtum eſſe, eruditos & idoneos ad gubernacula rerum promoueri: aut mercatorem eſſe iuſtum, qui non defraudet emptores in contrahendo, ſic

Geneſ. 30. Cras inquit Iacob. re- A
ſpondebit tibi iuſtitia mea. Diſtin-
ctis ita iuſtitiæ appellationibus,
ſeorſim de vtraque aliquid dicen-
dum eſt.

4 ¶ Iuſtitia vniuerſalis pro tripli-
ci hominis (de huius enim iuſti-
tia quærimus) ordine, atque re-
ſpectu trifariam definiri ſolet. B
*Paul. ad Tit. c. 2. verſ. 12. Appa-
ruit gratia Dei erudiens nos, vt
abnegantes impietatem, viuamus
temperanter (erga nos ipſos, & in
vita priuata) iuſtè (erga reliquos
homines, & pie (erga Deum ſcili-
cet.)* Primus igitur eſt ordo ho-
minis erga Deum: cui vt condi- C
tori, & Domino cultum, ac obe-
dientiam debet. Quia in parte
iuſtitia vniuerſalis ita definiri ſo-
let, vt ſit obedientia omnium in
homine virium, neceſſariò præ-
ſtanda Deo conditori, iuxta om-
nes leges: ab ipſo propterea na-
turæ humanæ inſitas, vt cōgruat D
noſtra natura cum mente, & vo-
luntate Dei, & non congruens
deſtruatur: & vt in hoc iudicio
agnoſcatur, qualis ipſe ſit, & à
malis diſcernatur: aut paulò ali-
ter: Iuſtitia eſt vniuerſalis obe-
dientia, Deo debita, congruens
ad normam totius Decalogi, ſeu E
legis naturæ, diuinitus inſita mē-
tibus noſtris, vt agnoſcamus,
qualis ſit ipſe Deus, & quibus of-
ficiis coli velit. Hanc definitio-
nem propriè tradit Eccleſiæ do-
ctrina, quæ hunc ſolum ordinem
præcipuè intuetur: quia finem
actionum humanarum omnium,
ad Deum (vt par eſt) refert. Eſt
autem hæc iuſtitia ſpiritualis; &
pietas abſoluta nominari poteſt,
quæ peracta demum hac morta-
litate, in beatis angelis & homi-
nibus, ad omnem æternitatem eſt
effulſura. Nam in huius naturæ
deprauatione, tantum imputa-
tione, & inceptione quadam in
piis inchoatur: ideoque non tam
iuſtitia legalis, quàm Euangelica
hic quidem debet peruideri.

Alter ordo eſt hominis erga
ſeipſum: qui in hoc vno maxime
laborare debet, vt quoniam ex
varijs, ac diſſimilibus partibus eſt
compoſitus, operam det, quo mo-
tus, & facultates animi inferiores,
expertes iudicij, ac rationis, rectę
rationi velut τῷ ἡγεμονικῷ ob-
temperent: ne incuſtoditę, licen-
tiuſque effuſæ, turbent vitæ com-
munitatem, atque harmoniam.

Hunc præcipuè ordinem Phi-
loſophica Platonis intuetur ſcho-
la, *lib. 4. Polit. Ariſtot. lib. 5.
Ethic. c. vlt.* quæ priuatim abſol-
uere hominem, & virtutis, atque
officij ſtudio bonum ſemper vi-
rum, non æquè bonum ſemper
ciuem efficere conatur: eoque ſic
inſtitiam definit, vt ſit obedientia
omnium virium in homine, ergà
rectum iudicium rationis, & ſua-
uiſſimus quidam omnium facul-
tatum animæ in homine concen-
tus, quam maximam Muſicam
vocant: quod non de ſonis vo-
cum, ſed pro ſubjecta materia de
con-

concordia partium omnium animæ cum ratione debet accipi. Hoc reſpectu iuſtitia non multum à virtute, & habitu virium interiorum ordinato differt, ſicut eſt in verſiculo Theognidis.

Iuſtitia in ſeſe virtutes continet omnes:

niſi quòd virtus abſolutè ponitur, iuſtia relatiuè. Quamobrem Ariſtotel. lib. 5. Ethic. cap. 3. 16. hæc non reali, ſed rationis diſtinctiones, hoc eſt, non re, & ſubiecto, ſed ratione ſecernit: cum vult virtutem eſſe habitum abſolutum naturæ congruentem, qui hominem in ſe perficiat: Iuſtitiam autem habitum relatiuum, qui alius proſit, & ad alterum referatur.

Tertius ordo, eſt Politicus, quo homo, vtpote ciuili vitę natus, ad leges, ad magiſtratus, ad conciues, ad ſuos, ad omnes denique reipub. partes, velut ciues, & homo Politicus aptatur: vt harmoniam conſociationis ciuilis, ſuo quaſi concentu, & attemperatione iuuet, atque perficiat. Hunc ordinem maxime probāt, & intuentur politici, leges, magiſtratus, & omnes illi, qui ad ſocietatis humanę, & ciuilis vitæ cultum, hominem eſſe natum ducunt, ſummumq; bonum in beato reipubl. ſtatu poſitum arbitrantur. Hoc fine, ſenſuq; Ariſtotel. *lib. 5. Ethicor. cap. vltim.* hominem in ciuitate locans, ab eo iuſtitiam exigit, quæ ſit vniuerſalis obedientia erga omnes leges ſocietatis politicę: in qua bene, iuſteque conſtituta, virum, & ciuem bonum, in alia ciuem non etiam virum bonum ea iuſtitia efficit: id paulo aliter reddidit Cicero *lib. 1. de leg.* Iuſtitia eſt obtemperatio ſcriptis legibus, inſtitutiſque populorum. In hac conſideratione iuſtitia idem eſt cum diſciplina externa: quæ eſt ordo vitæ, cauens, ne quid contra legum præcepta committat. Leges enim tantum externam obedientiam locomotiuæ non mentis, aut voluntatis, aut cordis εὐταξίαν requirunt, *l. cogitationis, 18. de pœnis.* Nam hæc in iſta naturæ deprauatione impoſſibilis eſt, & pręſtari nequit. Impoſſibilia verò legi præcipi nec poſſunt, neque debent, *l. impoſſibilium de reg. iuris.* Sed neque peruideri latebræ, & inordinati motus animi, eoque nec lege notari poſsūt. Quapropter in ſocietate ciuili, & foro politico pro perfecta iuſtitia hęc externa obedientiæ ſpecies habetur: qua omne νόμιμον putat eſſe δίκαιον, nec de lege lata diſputare, *c. in iſtis, diſt. 4. l. non poſſunt. infra de leg. l. proſpexit, qui & à quib. l. 1. §. pen. de exerc. act.* ſed ei ſanctè obedire in animum inducit.

Cum autem nos legum expoſitionem profiteamur, & diſciplinæ forenſis miniſtri ſimus, ac ad ſocietatem cultumque ciuilem ſtudia noſtra referantur: conuenit, vt hanc Ariſtotelicam definitionem,

nem, vtpote noſtro inſtituto maxime accommodata, hac in profeſſione retineamus. A

5 ¶ Huius autem iuſtitię, ſicut & legum ipſarum, duę ſunt partes, videlicet θέσις τῶν ἐνεργημάτων, καὶ διαίρεσις τῶν κακῶν. Vt enim duo iniuſtitiæ genera, ponit Cicero *l.* 1. *Offic.* vnum eorum, B qui inferunt; alterum eorum qui ab his, quibus infertur, ſi poſſunt, non propulſant iniuriam, *Marci* 7. ſic è diuerſo ad explendum iuſtitię munus non ſufficit abſtinere iniuriis, eaſque depellere illatas, ſed etiam patria, leges, magiſtratus, parentes, liberi, amici, C denique tota hominum ſocietas, omni opera, atque ſtudio iuuanda eſt: quomodo videre licet etiam in ſacris literis hæc duo coniunctim perpetuò pręcipi, vt Pſalm. 34. Declina à malo, & fac bonum, Eſa. 1. Deſinite agere peruerſa, & diſcite benefacere. D Et vt ad nos reuertamur, nõ longe hinc abludit Vlpian. cum ait, *l.* 1. *hoc tit.* Et metu pœnarum, & præmiorum exhortatione, homines bonos efficiendos. Species autem huius iuſtitiæ, ſunt omnes virtutes: præcipuè religio, pietas, gratitudo, innocentia, defenſio, E beneuolentia, liberalitas, fides, obſeruantia iuris, æquum, & bonum, &c. idque quatenus in politica ſocietate erga aliquos homines exercentur, non quatenus priuatam cuiuſque vitam abſoluunt: nam hactenus ad priores illas iuſtitię definitiones referendæ ſunt.

¶ Cauſa efficiens huius iuſtitię principalis, eſt Deus author omnis boni ordinis, *Rom.* 13. *Epheſ.* 4. 1. *Corint.* 12. nam vt oculus videat, auris audiat, Dominus facit vtrumque *Prouerb.* 20. Deinde mens humana, de legum authoritate, & cultu ex notitia naturali iudicans: & voluntas libere, ac conſtanter obediens honeſtis legibus, & imperans externis membris, vt cum hac norma legum congruant. Nam ad perfectionem cuiuſque virtutis tria requiruntur: primùm recta ratio & iudicium, vt ex certa ſcientia quid fiat; ſecundò libera volũtatis electio, ſeu προαίρεσις: tertiò conſtantia in honeſto propoſito, & perſeuerantia in bene agendo, quomodo iuſtitia quoque definitur conſtans, & perpetua voluntas, *in princ. Inſtit. de I. & i l. iuſtit.* 10. *hoc tit.* Ariſtotelicæ iuſtitiæ remota cauſa lex eſt: Proxima, προαίρεσις legibus obediens. 6

Συναίτια ſunt præcepta legum, doctrina Ethica, naturalis inclinatio, bona diſciplina, ſicut Ariſtot. ait: Iuſtos fieri homines natura, doctrina, & conſuetudine.

¶ Materia in qua, eſt voluntas humana, cor, & externa membra, lingua, manus &c. 7

Materia circa quam, ſunt omnium virtutum obiecta. Plato lib. 4. πολιτ. in duob. ait verſari iuſtitiam: quæ ſunt τὰ αὑτοῦ πράττειν,

τειν, καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν, & indicantur à D. Paul. 1. Theſſal. 4. 11. dum vult vnumquemque ἡσυχάζειν, καὶ τὰ ἴδια πράττειν. Ariſtotelicę iuſtitię materia ſunt, τὰ νόμιμα, hoc eſt virtutes, & vitia, quatenus de his lege cautum eſt. *Ariſtot. Ethic. lib. 5. c. 16.* A

8 ¶ Forma, eſt ipſa obedientia, ſeu actionum omnium cum legib. ac ratione conuenientia. Forma Ariſtotelicę iuſtitiæ propria, quod πρὸς νόμον referatur, & ad eius normã obediendo congruat: quod cum fit, iuſtitia velut formam, & eſſe ſuum adepta exiſtit. *l. Iulian. 9. §. 2. ad exhib.* Communis verò forma omnis iuſtitię, quod (vt diximus) πρὸς ἄλλον referatur. B C

Fines, vt Deo mos geratur: vt ciuilis hominum ſocietas ſeruetur, & ſit tranquilla: vt euitari pœnæ præſtitutæ contumacibus, expectari præmia præſentia, & æterna poſſint: & denique, vt tranquillitas, & lætitia bonę conſcientię, quæ eſt dulcis nutricula ſenectutis, in omni vita conſeruetur. D

9 ¶ Etſi porrò virtutes inter ſe omnes indiuidua copula ſunt cõiugatę: tamen ad iuſtitiam proxime accedunt ſedulitas in agendis neceſſariis, & vitandis non neceſſariis: reuerentia erga Deum, & Magiſtratum: *l. 2. h. t.* charitas patrię, & politici ordinis, modeſtia, & ſimiles. E

Contraria ſunt, in gubernatoribus pręcipuè tyrannis, iniuſtitia, peccata *de quib. gloſ. & Dd. l. ſi mora ſolut. matrim.* commiſſionis, & omiſſionis, ac ignorantię affectatæ; *Tiraquel. in retract. prox. §. 35. gloſ. 1. num. 27. per l. 1. de act. empt. l. qui contra. verb. errore non affectato. Cod. de inceſt. nupt. cum inhibitio. §. ſi quis vero. verb. affectatores ignorantiæ de cland. deſpon. cap. 2. verb. affectata ignorantia, de temp. ordin. li. 6.* cuiuſmodi fiunt, & committuntur in gubernatione reipub. defectione bonorum, & pœnis ſceleratorum: Item contraria in ſubiectis potiſſimum, contumacia, & contempus Magiſtratuum, ac legum, ſeditio, inſidiæ, iniuriæ, malitioſa iuris interpretatio, & cętere rerum publicarum peſtes.

¶ Iam progrediamur ad alteram iuſtitię ſpeciem, quę Particularis dicitur: cum quia quodammodo pars eſt illius iuſtitię vniuerſalis, *Ariſtot. lib. 5. cap. 3. 4. 5.* quę totam ciuilem vitam, priuatam, & publicam gubernat, omnemque honeſtarum legum obedientiam, atque cultum, domi iuxta ac foris, exigit: tum quoniam aliqua duntaxat ex parte humanas actiones regit, videlicet quatenus in communi vita cum alio res eſt: nec omnium legum obedientiam complectitur, ſed earum duntaxat, quę de commercijs, atque actionibus hominum, in quibus eſt mutuum συνάλλαγμα, & officium, aliquid conſtituunt: neque verò etiam legũ 10

præcipue authoritate, vt illa ſuperior, ſed magis æqualitate permouetur: nec tam τὸ νόμιμον quã τὸ ἴσον δίκαιον ſpectat. Eſt igitur iuſtitia particularis (vt ex authoritate Simonidis definiunt noſtri) conſtans, & perpetua voluntas, ius ſuum cuique tribuens. Conſtans & perpetua voluntas: ſignificat habitum, ſeu firmum propoſitum, & (vt Græci dicunt) ἕξιν προαιρετικήν. nec enim voluntas, niſi in habitum tranſierit, firma,& conſtans eſſe poteſt. Quia verò plurimarum rerũ in homine voluntas, & cupiditas eſt, vt ſcientiæ, opum, gloriæ, immortalitatis: ideo additur differentia ab officio ſumta, (vt in definitionibus virtutum quæ aliis differentiis propriis deſtituuntur, fieri ſolet) Ius ſuum cuiq; tribuens: hoc eſt, ſeruans æqualitatem cum cæteris hominibus, & debitum cuique reddens: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem: cui honorem, honorem: *Rom.* 13.7. nec cuiuſquam corpori, famæ, bonis iniuriam vllam inferens. Proprium enim iuſtitiæ munus & officium eſt, extra ſe agere, & ſuum cuique, hoc eſt, alteri debitum tribuere. Quare Ariſtoteles rectè dixit, cæteras quidẽ virtutes vtentis proprias eſſe, iuſtitiam autem communem,& publicam. Addita eſt autem particula, *Cuique*: diſtinguens iuſtitiam à liberalitate, quæ tribuit debitum ſpeciei: hoc

A eſt, τῷ ἀνθρωπίνῳ officia præſtãs humanitatis, etiam non debita. At iuſtitia cuique, h. e. ſingulis indiuiduis tribuit ſuum: nempè, debitum, & conueniens, vel lege naturæ, vel iure ciuili.

¶ Species huius iuſtitiæ, duæ 11 ſunt: Diſtributiua, & Commutatiua. B Quemadmodum enim reliquæ virtutes ſunt mediocritates, ſeu (vt vulgo loquimur) medietates duorum extremorum vitioſorum ſcilicet effectuum, quos intra modum rationis cohibent: ita iuſtitia particularis, totam ciuilis vitæ ſocietatem iiſdẽ æqualitatis, C & mediocritatis regulis, atq; finibus definit, & coercet. Porrò in ciuili hominum communitate, ſic eſt natura comparatum, vt partim ordinandæ perſonæ ſint, & ſuo quæque loco, atq; gradu, quaſi in magno ciuitatis theatro collocandæ: & quia ad agendum natæ D ſunt, ſingulis conuenientia munera, officia publica, pœnæ, præmia rectè, praueq; factorum tanquam in ampla domo, familiaque ſint tribuenda: partim etiam res priuatorum communicandæ inter eoſdem & commutandæ, quia cum in rebus humanis alij aliorum opera, E & rebus perpetuò, & ordinatione diuina, vt communitas ſeruetur, indigeant, ſine aſſidua rerum permutatione nulla ſocietas ciuilis durare perdiu poſſet. Non autem eſſet aſſiduum, atque permanens commercium: quia foret iniuſtum atque iniurium

riium

rium, niſi ęqualitate priuatarum A rerum parique numero, pondere, & menſura conſtaret: cæteroqui cum in infinitum contractus abeant, & porrigantur, alteram tandem partem exhauriri, atque ita commutationis perpetuitatem, ac durationem collabi, & perire eſſet neceſſe. Ex quo fit, vt alia B æqualitas (in qua ineſt, & elucet iuſtitia) in ordinandis perſonis, alia verò in rerum communicatione obſeruetur. In perſonis enim medietas, quo ad nos, ſeu perſonalis, ſimilis proportioni Geometricæ: in rebus medietas rerum, ſimilis analogiæ Arithme- C ticæ quæritur, cuius diſcriminis ratio expedita eſt. Illa enim cum bona tantum publica diſpenſentur, non fit alicui iniuria, ſi pro cuiuſque dignitate, & conuenientia cuiq; priuato, eiuſmodi communicentur. Quin potius ita fieri, reuera iuſtum eſt, & in com- D muni bonum, ac vtile. Nam quando inter perſonas magna ſit differentia, & inæqualitas, ſiue bona animi ſpectes, ſiue corporis, ſiue externa, ſiue etiam facta ſingulorum, & mores: *l. inter*, 31. *ff. de ſolut. Vide Hippocr. lib. de vet. medicina, in princ.* idcirco E non poſſunt publica illis ſingulis æqualia numero, & menſura tribui. Hinc enim omnium rerum confuſio ſequetur, ſi (verbi gratia) eadem munia, officia, præmia, & pœnæ peritis iuxta atque imperitis, bonis, & nocentibus, bene meritis, & indignis diſtribuantur. Quemadmodum ergo Geometrica proportio, non numerorum interualla ſimpliciter conſiderat, ſed æqualitatem proportionum, & rationum inter ſe comparat: ponderans (ita vt dicam) magis quantitates, quàm annumerans: ſic iuſtitia diſtributiua non indifferenter iuxta numerum perſonarum, functiones diſtribuit, ſed quid cuique conueniat, perpendit, & conuenientia ſingulis ſuo loco diſpartitur. *Cic. lib.* 1. *Offic.* Non mulieribus confert officia publica, *l. alie.* 18. *C. de proc. l.* 2. *de regul. iur.* ſed viris ſapientibus, eruditis, iuſtis, eloquentibus, & in ſumma idoneis defert magiſtratus, *Nouell. conſtit.* 82. *de iud.* curam Eccleſiarum, *cap. nullus*, *cap. presbyteri.*, 24. *diſtin. cap. omnis* 11. *de pæn. & rem.* tutelam. *l. diuus*, 24. *de tut. & cura. dat. ab his, & tot. tit. de mag. conueniend.* & alia publicæ gubernationis officia: peritis, & doctis, nec illiberalibus medicis curationem tuendæ valetudinis mandat, & ſalaria conſtituit: *l.* 4. *de decr. ab ordin. faciend. l.* 1. 3. 4. *de var. & extr. cog. l. archiatr.* 9. *Cod. de profeſſ. & med. lib.* 10. magiſtros ſtudiorum doctos, eloquentes, & bene moratos, probatoſque iuuentuti erudiendæ præficit: *l. magiſtros.* 7. *C. de profeſſ. & med. lib.* 10. militiam commendat non ſeruis, *l. pen. & l. fin. C. qui milit. poſſ. lib.* 12. negociatoribus, *l. vn.*

C. negot. ne milit. lib. 12. agricolis, *l.* 3. *C. qui milit. poſſ. lib.* 2. ſed viris fortibus, & probatæ virtutis: *l.* 1. *C. qui milit. tot. tit. C. de re milit. lib.* 12. agriculturam contra, & negociationem non militibus, *l. milites* 31. *C. de loc. & conduct. l. nobiliores,* 3. *Cod. de commer. & merc.* ſed induſtriis, idoneiſque hoc in genere hominibus committit. *tot. tit. C. de agric. & cenſit. lib.* 11. *Nouell. de ſtatu & conſuet. contra Eccleſ. lib. §. agricultores,* præmia, & ſalaria bene meritis conſtituit, *lib.* 1. *hoc tot. tit. de var. & ext. cognit. l. medicos,* 6. *in fi. C. de profeſſ. lib.* 10. *l.* 1. *§.* 1. *hoc tit. c. omnis, diſt.* 3. *l. vlt. C. de ſtat. & imag.* pœnas nocentibus pro cuiuſque merito irrogat: *tot. tit. de pœn.* nec vſquam certius conſpici huius iuſtitiæ actio poteſt, quàm in pœnarum diſtributione. Nam tametſi lex in genere, & in abſtracto, circa aliquem perſonarũ, & rerum complexum, & ſine προσωποληψίᾳ pœnam cõſtituit Arithmetica proportione, & ex lege talionis delicto eam commenſurat. *l. reſcriptum* 6. *de his quibus vt indig. l. reſpiciendum,* 11. *de pœn. l. ſancimus* 22. *verſ. nec vlterius. C. de pœn. l.* 1. *C. vbi Senat. vel Clariſſ. Auth. omnes. C. com. de ſucceſſ. l.* 1 *§.* 1. *ad leg. Cor. de ſicar. l.* 1. *§. cum patronus. de off. præfecti vrb. c.* 2. *de his quæ fiunt à maior. parte capit. Decius in l. quod à quoquam.* 46 *num.* 3. *de reg. iur. Hipp. in pract. crim. §. expedita. num.* 18. *& §. opportune n.* 57. tamen iuſti-

A tia hæc, legis executrix, ſeu magiſtratus inſtrumentum iuſtitiæ, cum legem exequitur, & in concreto de pœna perſonæ applicanda diſputat, rem ad proportionem Geometricam reducit: nec tantũ quid facto debeatur, ſed quid cõgruat perſonæ tam eius, qui delin-
B quit, quàm illius, in quem commiſſum eſt, expendit, & examinat, *l. ſacrilegij.* 6. *ad legem Iul. pecul. l. aut facta.* 16. *l. moris. §. fin. de pœn.* Quotieſcunq; enim de aliquo iure publico (quod nunc quærimus) perſonis attribuendo agitur, toties ad hanc analogiam Geome-
C tricam recurratur in adminiſtrãda iuſtitia, neceſſe eſt: propterea quod perſonarum ingenia, voluntates, dignitates, ſtatus, conſilia, dicta, atque facta inæqualia ſint, vt iis æqualia numero tribui non poſſint. Vnde natum illud, quod vulgo dicitur: duo cum idem fa-
D ciunt, non eſt idem. Hac ratione grauius in eodem delicti genere punitur ſeruus, quàm liber, *l. capitalium.* 28. *§. fi. l. in ſeruorum.* 10. *de pœn.* famoſus, quàm integræ famæ reus, *d. l. capitalium.* 28. *in fin. de pœn.* plebeius, quàm egregius, *d. l. in ſeruorum. l.* 1. *§. fin. l.*
E *pœn. de ſicar. §. item l. Iul. Inſtit. de pub. iud. l.* 3. *Cod. de pœn. cum ſim.* adultus, quàm minor, *l. auxilium* 37. *§. in delictis, de minor. l. fere.* 108. *de reg. iur.* & interdum presbyter, quàm laicus. *l. presbyteri.* 8. *in fin. C. de epiſ. & cler.* miles, quàm paganus *l.* 4. *§. adulterij. de re. mili.*

l. quæ-

l. quadam. 14. *de pœn.* Nam cui A
plura committuntur, ab eodem
plus exigitur; *gloſſ. d. l. presbyteri,*
in fin. per l. quidam. de pœn. §. 1. *in*
auth. vt defund. late Tiraqu. de
pœn. cauſ. 31. *num.* 20. Sic & in
eum acerbius animaduertitur,
qui ſæpe commiſit eadem, quàm
qui ſemel tantum: *d. l. capital.* §. B
graſſatores. de pœn. l. ſeruos. 8. *C. ad*
l. Iul. de vi pub. qui conſultò, quàm
qui ignoranter, *l. in lege l.* 7. *de ſicar.*
l. reſpiciendum. 11. §. *fin. de pœn.*
aut per laſciuiam. *l.* 4. *de ſicar. l.*
aut facta. 10. §. *qualitate, de pœn. l.*
omne. 6. §. *ſi, de re milit.* aut ebrie-
tatem: *l. reſpiciendum.* 11. *in fi. d. l.* C
omne, 6. *l. vn. C. ſi quis imp. vide in-*
fra. de pœn. qui magiſtratum, aut
patrem violat, quàm qui extra-
neum, *d. l. capitalium.* §. *omnis.* 6. *d.*
l. aut facta. §. *perſona.* 2. §. *atrox.*
Inſt. de iniur. Bald. in c. vn. §. *iniu.*
de pace tenen. Iaſ. in l. qui iuriſd.
10. *in princ. de iuriſd.* Imo in eo- D
dem genere vitę, & delicti alii ali-
ter puniuntur pro ratione perſo-
narum, graduum, anteactæ vitæ:
l. 5. *in princ. de re milit,* vt conue-
nientiſſime quidam dixerit, hanc
iuſtitiam admittere adhibereque
in conſiliũ Gratias, & ἐπιεικείαν:
eam, quæ circa contractus verſa- E
tur, non item. Nam in contracti-
bus non quæritur, quid perſonæ
conueniat, nec vt ei aliquid tri-
buatur, propoſitum eſt: ſed res
priuatorum rebus commutantur,
earumque duntaxat habetur ra-
tio, non perſonarum.

Vt igitur hæc commutatio iu-
ſta ſit, ſicuti iuſta eſſe, quæ dura-
tura ſit, debet: opus eſt, rerum ab
vtraque parte æqualitatem adeſ-
ſe, numero, pondere, & menſura
exæquatam: alioquin alteruter
contrahentium iniuria afficietur,
& damnum facturus eſt, quia non
tantundem accepturus ſit, quan-
tum de ſuo decedit, ac decerpitur:
atque ita altera generis humani
pars exhauſta, contrahere am-
plius aut nolit, aut non poterit:
vnde malas artes, & ſocietatis hu-
manæ diſtractiones exiſtere tan-
dem neceſſe fuerit. Rerum au-
tem æqualitas eadem eſt, & vna
Arithmetica proportione defini-
tur. Omnes namque precio res
æſtimantur, *l.* 1. *de cont. empt.* &
quod ad iuſtam æqualitatem de-
eſt, id poteſt vel detractione, vel
adiectione aliqua precii adæqua-
ri. *l.* 2. & *l.* 3. *Cod. comm. diuid.* Nec
enim in rebus ea eſt diſparitas
æſtimationis, quæ in perſonis:
quo fit, vt proportione Arithme-
tica in rerum commutatione ſit
vtendum. Verbi gratia, in emp-
tione, ſi emptor illuſtri loco ſit
poſitus, venditor plebeius, & ru-
ſticus, non ideo ob inæqualitatem
perſonarum (quæ hic non conſi-
deratur, quoniam de rebus ſin-
gularum priuatis, & pecuniariis
agitur) inæqualitas rerum admit-
tenda erit, ſed precium merci,
mercedem vſui, & operæ, res re-
bus commenſurari oportet: & ſi
quid inæqualiter cõſtitutum fue-
rit

rit id ad analogiam Arithmeticã, hoc eſt æqualem rerum valorem eſt reducendum, *l. 2. Cod. de reſcind. vend. l. 3. Commu. vtriuſ. iudic.*

Ex quibus cum intelligi iam poſſit vtriuſque huius iuſtitiæ diſcrimen, de vtraque aliquid ſeparatim eſt dicendum.

12 ¶ Iuſtitia igitur Diſtributiua, ſeruans conuenientiam perſonarum, & officiorum, eſt æqualis publicarum rerum omnium, munerum, præmiorum, pœnarum, &c. inter perſonas, pro cuiuſque merito, congruentia, & dignitate, diſtributio, *l. vlt. C. de ſtat. & imag.* Cauſa efficiens præcipua, eſt Deus: qui ſicut ordinem diuerſorum orbium, atq; motuum, & corpora ſtellarum varia, variæ formæ, actionis, effectionis ſurſum in cœlo poſuit, atque ordinauit: ſic in hoc terreſtri orbe deorſum, ordinationem, & gradus, functioneſque perſonarum varias & conſtituit, & conſeruat: *Rom. 13. Ephes. 4. 1. Cor. 12.* immò quantũ ordinis in hac opinionum, cultuum, & morum confuſione eſt reliquum, id proculdubio verè & efficaciter à Deo ſeruetur. Cauſæ in homine, ſunt notitiæ mentis, & principia practica: *c. 1. diſt. 1.* vt, Paria paribus congruunt, & debentur. Item: Patriæ magiſtratibus parendum. *l. 2. de iuſt. & iure.* Suus cuiq; locus relinquendus: cui tributum debetur, tributum: cui honor, honor impertiendus, &c. *Rom. 13. 7.* & voluntas obtemperans his notitiis, & iuxta eas regens motus cordis, & externa membra.

A

Materia, in qua, voluntas, cor & locomotiua.

Materia, circa quam, omnia officia, munera ciuilis vitæ, item pœnæ, & præmia, *d. l. vlt. C. de ſtat. & imag.* aliaque bona communitatis publica, quæ ſingulis priuatis aptat, conuenienteque proportione tribuit: *Vide latè Didac. Couarr. in regula peccatum. §. 7. n. 2. cum ſeq. de reg. iur. in 6. vbi plures differentias vtriuſque iuſtitiæ tradit.* vt ius publicum iuſtitiæ argumentum, & ſubiectum videri poſſit.

B

Cauſa formalis vel forma, eſt conuenientia, ſeu ipſa æqualitas Geometrica: quæ ſingulis conuenientem honorem, & munus idoneum tribuit, ac bene, maleve de republica meritos, pro demeritis remuneratur. *dict. l. vlt. Cod. de ſtat. & imag. d. cap. omnis, diſt. 3.*

C

D

Finis, & effectus: primum, vt hac virtute Deus agnoſcatur, & colatur, qui author eſt huius ordinis, & ſua ſapientia genus humanum ſic conſociauit, vt ſicuti diuerſos vultus, diuerſaque ingenia, & naturæ multiplices varietates, variaque dona ſingulis attribuit: ita velit ex varietate ſimili compoſitum eſſe totum Reipub. corpus, ſeruarique diuerſos gradus officiorum: & functiones, pro diſparitate donorum cuique con-

E

congruentium diſpartiri: præ- A
miorum quoque, ac pœnarum
diſtributione communefieri genus humanum de eſſentia, & voluntate, & de lege ſua, deque futuro iudicio. Nam omnes virtutes propter Deum authorem præcipuè colendæ ſunt: quæ oſtendunt, quis, & qualis ſit Deus, quo- B
modo coli velit, & quod diſcrimen inter bonos, & malos in omni æternitate facturus ſit.

Secundus finis, eſt bonum publicum. Tum enim (vt ait Plato) beatæ ſunt Eccleſiæ, & reſpublicæ, cum ad hanc iuſtitiæ analogiam cõſtituuntur. His addi poſ- C
ſunt alij fines, de quibus ſupra in deſcriptione iuſtitiæ vniuerſalis dictum eſt. Ad iuſtitiam diſtributiuam proximè accedunt quaſi cognatæ virtutes: ſedulitas, quæ iuxta vocationem neceſſaria diligenter facit: reuerentia tribuens alijs ſuum locum, & dona Dei in D
eis magnifaciens: modeſtia, quæ ſibi non plus tribuit, quàm eſt opus, nec ruit extra vocationem: ſed propria facit, & alijs ſuum curſum, atque locum ſine impedimento relinquit. Item lex talionis naturalis, de qua c. 1. diſt. 1. l. 1. & tot. tit. inf. Quod quiſque E
iur.

Contraria ſunt, ſuperbi πολυπραγμοσύνη tyrãnis, inuidia, iniuriæ, & quæuis proportio Arithmetica, quæ perſonis adhibetur: vt cum in conuiuijs illiberalioribus ad æquales hauſtus imbecilles perinde ac robuſti vrgẽtur, &c.

¶ Cõmutatiua iuſtitia, eſt virtus συναλλακτικὴ, quę in commutatione rerum familiarium, & priuatarum, ac patrimonij cuiuſque, cæteriſque contractibus priuatorum ſeruat æqualitatem proportione Arithmetica: ſeu Eſt iuſta commutationis rerum in contractibus ordinatio. 13

Cauſa efficiens, Deus: qui genus humanum ad hanc ſocietatem condidit, & vt ea eſſet perpetua, alterum alterius indigere voluit, coniugiaque, generationem, educationem, gubernationem, contractus, atque artes addidit, quibus quaſi vinculis ea vitę cõmunitas colligaretur. Deinde mens humana, cogitans regulas notitiarum: vt, Dilige proximũ, Non furtum facies: Item, Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: c. 1. *diſtinct.* 1. & voluntas, cor & locomotiua, quæ recto mentis iudicio obſequuntur.

Materia, in qua ſunt facultates animæ præſtantiores, vt ſupra dictum eſt.

Materia circa quam, ſunt bona priuata, & res familiares, ac pecuniariæ ſingulorum. *Couarr. d. c. peccatum.* §. 7. *num.* 1. 2. *de reg. iur. in* 6. hoc eſt, priuatarum rerum commutatio, & æſtimatio, ſiue ea in contrahendo, ſiue in alia quauis vitæ parte; ſine reſpectu, & complexu aliarum circumſtantiarum, puta perſonarum, fiat: vt ius priuatum, velut materia, huic

iuſtitiæ

iuſtitiæ ſubſterni non incommodè poſſit.

Forma eſt proportio Arithmetica, res rebus æquali pondere, numero, & menſura in commercijs, ac permutationibus adæquans, & componens: citra quam nec iuſta hæc communicatio, nec diuturna eſſe poteſt.

Finis, & effectus, 1. Cultus Dei, & commonefactio de æqualitate in Deo. 2. Vtilitas ſocietatis humanæ: quia hæc æqualitas pacem alit, & vrbes vrbibus, amicos amicis conſociat, vt ait Euripides. 3. Communis neceſſitas. Nam vt hominibus neceſſaria vitæ ſuppeditentur, mutua communicatione opus eſt: ea autem communicatio tranquilla, & diuturna eſſe abſque hac æqualitate non poſſet: quia nec iuſta eſſet. 4. Vt exerceantur officia dilectionis proximi: item, vt vitentur pœnæ, &c.

Cognata: lex talionis, dilectio proximi, liberalitas, veritas. Pugnantia: iniuriæ, furta, πλεονεκτήματα, fraudes, vſuræ, rapinæ, iniuſti contractus, monopolia, *l. vnic. Cod. de monop.* mercedes, & ſtipendia iniuſta, ignauia, mendicitas non neceſſaria: denique omnia fraudulenta lucra, & aucupia quæſtus: analogia Geometrica, hoc in contractuum argumento: vt cum Cyrus iniuſtam veſtium permutationem, iuxta proportionem Geometricam facit. *apud Xenoph. lib. 1. Cyropæd.*

A Atque hæc quidem iuſtitia. Nunc ad ſecundam huius tituli partem, quæ ad fontem, & principia iuris digitum intendit, deſcendamus.

¶ Ius, à iuſſu, ſeu iubendo di- 14
ctum videtur: *Rudulph. Agricola de Inuent. lib. 1.* nam & Feſtus ait, B antiquos iura dixiſſe iuſſa. Cum autem varia iubeantur, variè quoque hoc nomen vſurpari conſentaneum eſt, *l. penult. & l. fin. hoc tit.* Sed in hoc tractatu, iuris nomen triſariam accipitur: primum, pro iure naturali, quod nobiſcum naſcitur: *l. 2. de legat. l. omnes, 9. l.* C *pen. hoc tit.* ſecundo, pro qualicunque iure, poſitiuo, ſeu ciuili: *l. 1. de leg. d. l. omnes, 9. §. 1. inſtit. de iur. nat. gent. & ciuili.* tertiò, & propriè, pro iure Romano. §. 2. *inſt. de iuſtit. & iur. §. ſed ius. Inſtit. de iur. natur. gent. & ciuil.* Vt cum ait Vlpianus: *l. 1. hoc tit.* Iuri, hoc eſt, D iuriſprudentiæ Romanæ operam daturum, noſſe oportere, vnde nomen Iuris deſcendat: quod ait eſſe à iuſtitia, cuius quædam ars ſit, & doctrina. Sequitur enim: Nam, ius eſt ars boni, & æqui. Etenim cum artem appellet, intelligi facilè poteſt, eum de doctrina E iuris, ſiue iuriſprudentia loqui, *l. inſtit. 10. hoc tit. in princ. Inſtit. eod.* neque enim ius, ſicut in natura poſitum eſt, ars dici poteſt: cum hæc ex principijs extructa naturalibus, ſtudio paulatim diſcatur: ea verò lux mentis, ſine doctrinæ exercitio ingenita ſit nobis, & di-

uinitus

diuinitus indita. Ac paulo poſt, *l.* 1. §. 1. *hoc tit.* cum hoc ipſum ius Studium appellet, apertius oſtendit, ſe de ſtudio, & doctrina iuris loqui, non de iure, prout in mente eſt locatum, & natum: quod proculdubio prius eſt iuſtitia, ſiue etymologiā vocabuli ſpectes (à iure enim, vt paulo antè oſtendimus, eſt iuſtum: & à iuſto iuſtitia:) ſiue naturam ipſam rerum conſideres. Iuſtitia enim eſt voluntatis habitus, eandem inclinans ad id faciendum, quod ius eſſe, ratio mentis iam ante præmonſtrauit. Sed doctrina iuris, ſeu iuriſprudentia Romana, à iuſtitia ducitur. *Nouell.* 69. *Nou.* 10. h. e. velut riuulus vberrimus defluit à fonte iuſtitiæ: cuius normam, & analogiam, in omnibus præceptis, & definitionibus ſequitur: & ad hanc omnes hominum actiones, dicta, & facta exigit, atque conformat: ac theſes iuſtitię æquitatiſque vniuerſales, ad hypotheſes ciuilis vitæ, publicas, & priuatas, rectâ interpretatione accomodat, & inflectit: vt inde velut à cauſa, materia, forma, ac fine ſuo, ductum, dictumq; videri debeat: *gloſſ. l.* 1. *hoc tit. Iſer. c.* 1. *num.* 60. *quæ ſint regal. vide Oeo n. ad hunc tit.* prout Grammatica à literis, Dialectica à diſputatione, Rhetorica ab elocutione, & ſi qua ſunt ſimilia. Hoc ſenſu cum in populari, & ciuili materia, etiam, ciuiliter, vt par eſt, *l. ſi cui,* 9. *vbi Bart. num.* 3. *de ſeru. l. oblig. de pign.*

A verba Vlpiani accipiuntur, minus habent incommoditatis: & alioqui vſitatum eſt, quoties iuris nomen indefinitè ponitur: illud de doctrina iuris ciuilis Romanorū interpretari, §. *ſed ius quidem. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil.*

Ius, inquit Vlpianus, *l.* 1. *hoc tit.* B eſt ars boni & æqui, Artem vocat, hoc eſt, ſcientiam ſeu doctrinam mauis (à qua ſcientiam quidam ſcholaſtici diſtinguunt: ſed in hoc argumento politico ſubtiliter ſic diſcernenda non ſunt) vitæ vtilem, quæ exercitatione addiſcitur, partim ex demonſtrationibus C principiorum practicorum, partim probabilibus rationibus collectam. Æquum & bonum, pro exacta, & omnibus numeris abſoluta æquitate, ſeu pro generali quadam iuſtitiæ, atque æquitatis norma accipi, dubium non eſt: *l. ſi me & Titium.* 32. *ſi cert. petat. l.* D *ſi quid vēditor,* 18. *de ædilit. edict. l. in ijs,* 16. *de condit. & demonſtr. l.* 2. *in fin. de action.* quanquam Bonum ad vniuerſalem iuſtitiam, Æquum ad particularem poteſt referri. Sed & æquum de eo interpretari poſſumus, quod natura tale eſt: æquitatis enim nomen, E propriè de iure naturali accipi. *l. penult. hoc tit. l.* 2. *de aqua pluu. arcend.* paulò poſt declarabo. Bonum dici illud poteſt, quod bonum & vtile eſt in ſocietate ciuili, quamuis interdum nonnihil in ſpeciem ab illa naturali æquitate deflectat. *arg. l. hac lege. Cod. de pact.*

pact.conuen. l.6. hoc tit. Harum enim rerum omnium ars, & doctrina, eſt Ius Romanum, ſeu Iuriſprudentia: quam paulò poſt definit Vlpianus. *l.Iuſtitia.*10. *in fin. hoc tit.* Notitiam diuinarum, atque humanarum rerum, iuſti, atque iniuſti ſcientiam. Notitiam vocat, quod ex principijs, & notitijs naturalibus magna parte conſtat: Scientiam, ἐν πλάτει, hoc eſt, artem, quoniam non ſolo communi ſenſu, & naturali ratiocinatione mentis percipitur, ſed etiam quadam doctrina omnium artium, & præceptis ciuilis prudentiæ continetur.

Addit autem, eſſe notitiam rerum, tam Diuinarum, quàm Humanarum, omnis iuſti, atq; iniuſti ſcientiam, & cognitionem, nam vt eloquentia, *Cicer. lib.*1.2. *de Orator.* ſic quæ huic maxime cognata in ciuili vita eſt, *Cic. pro Murena. & lib.* 1. *de Orat.* Iuriſprudentia, vt perfecta ſit, ex omnium rerum, atq; artium cognitione extruenda eſt. Itaque non recte noſtri, dum aliud quiddam Vlpiano ius. *l.*1. *hoc tit.* aliud Iuriſprudentiam eidem, *l.* 10. *hoc tit.* & Iuſtiniano *in princ. inſti. eod.* in hiſce definitionibus ſignificare arbitrantur. Prorſus enim pro eodem ſubiecto, vtroque nomine vtuntur, vt & inſcriptio tituli Inſtitut. de Iuſtitia, & Iure oſtendit: cui non alia quàm Iuriſprudentiæ deinceps ſubijcitur definitio. Hanc Ariſtoteles philoſophię tri-

A buit: vnde noſtri ad ſuam artem traduxerunt, quam pro vera, nec ſimulata, hoc eſt, reuera, non ſpecie, nomineve tenus vtili, & ſalutari hominib. philoſophiæ habẽt.

Huius autem ſtudij duæ ſunt poſitiones, ſiue articuli, ſeu ſpecies, à materiæ diuerſitate diſtri-

B butæ. Aliud enim dicitur ius Publicum, quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat: aliud ius Priuatũ, ſeu priuatorum, quod ad ſingulorum vtilitatem pertinet. *l.* 1. §. *huius. hoc tit.* Hæc eo differunt, quòd ius Publicum magna ſui parte non aliunde ex præceptis

C naturæ, vel gentium, vel ciuilibus ſit deductum, ſed conſtitutum pro vſu, & commodo Reipublicæ Romanæ. Ius enim publicum hic intelligimus, non reſpectu formæ, quod publicè conſtitutum eſt (quomodo ſunt omnia iura ciuilia) ſed ratione obiecti,

D & finis. quod ad ſacra, ad ſacerdotes, ad leges, magiſtratus, aliaque iura publica moderanda refertur, & collimat: quod totum non ad normam æquitatis, vel æqualitatis, vt iura priuatorum, ſed ad id, quod reipublicæ eſt opportunum, præcipue aptatur. Neq;

E enim verſatur hoc ius circa ęqualitatem inter ciues retinendam; quare nec ad æqualitatis regulam exigitur: ſed pertinet ad tuendum ſtatum reipublicæ, vnde pro reipubl. commodo, atque bono conditur: nec quicquam aliud præter publicam vtilitatem in eius

conſti-

conſtitutione legislatores ſequū-tur, *Cic. pro lege Manil.* In quo nulli fit iniuria, cum de re nullius priuata tractetur hic quicquam, aut diſponatur. Ex quo fit illud, vt quod in vna ciuitate ius publicum eſt, id in alia illicitum ſæpe, ac prohibitū inueniatur. Vt enim propter diuerſitatem, omnibus perſonis eadem tribui non poſſunt: ſic omnibus rebuſpublicis, quæ ſingulæ perſonam quandam repræſentant, *l. proponebatur.* 76. *de iud. l. an vſuſfructus,* 56. *de vſufruct.* interq; ſe multis modis diſferunt, vnum, idemque ius populare præſcribi nequit. Quinetiam ius publicum Romanum vetus, quod ad ſacra, ſacerdotes, & magiſtratus pertinebat, tempore Iuſtiniani magna ex parte partim abrogatum erat, partim obſoletum: facile vt intelligi poſſit, ex immutabilibus principijs naturæ, §. *penult. inſtit. de iure natur. gent. & ciuil.* & rectæ, immotæque rationis norma non fuiſſe deductū. Nam illę ethnicæ idolomaniæ nō natura commonſtratæ, ſed leuitate ingeniorum, & præſtigijs Diabolorum effictæ, vna cum ſacris, & ſacerdotibus ſuis, iam à Conſtantini temporibus, recepto vero Dei cultu, erant abolitæ: & iura magiſtratuum, quæ vetero I. C. libris ſuis comprehenderant, nullum fere ætate Iuſtiniani habebāt vſum, quippe mutata iam reipublicæ forma, tranſlatoque Roma in Thraciam imperio: & magi-A ſtratuum nominibus, atq; officijs variè tranſpoſitis, atque commutatis. Quo factum eſt, vt huius iuris publici, quamuis in diuiſione mentionem, vt par eſt, hic faciat Iuſtinianus: tamen nullam de eo, velut iam antiquato, peculiarem in Digeſtis inſtituat tra-B ctationem. Hæc enim ex I.C. collecta ſunt monumentis: quibus ſolum ius illud vetus publicum antiquæ Romæ, in qua ſcripſerunt Iuriſperiti, continebatur: vnde nihil ſumere potuit Iuſtinian. præſentibus, ac inſequentibus temporibus, atq; moribus ac-C commodatum. Itaque ea tractatio ex ſubſecutis Chriſtianorum principum conſtitutionibus, moribuſque, atq; inſtitutis nouæ Romæ, quæ eſt Conſtantinopolis, in Codicem eſt relata. *lib.* 1. *& paſſim,* 10. 11. 12. Satis ergo fuit hic Ius Priuatorum, quod ad omnes D reſpubl. omneſque homines pertineat, de veterum I. C. ſcriptis colligere, componere, & exponere, de quo deinceps iam eſt dicendum.

Ius ergo Priuatum eſt, quod ad ſingulorum res pertinet: quòd quia in reddendo cuique, quod E ſuum eſt, verſatur, eo ad normam æqualitatis, & iuſtitiæ congruat, oportet. Niſi enim æquale, & iuſtum per omnia ſit, ſuum cuique tribuere non poteſt: & proinde nec reciperetur ab omnibus, nec ad diuturnitatem validum eſſet. Norma autem æqualitatis ſiue

æquitatis, eoque iuris,triplex eſt: alia enim ex affectione, & quadã σοργῇ communis naturæ: alia, ratione, & ſenſu hominum communi: alia, præceptis,inſtitutiſque ciuilibus dijudicatur. Nam verbi gratia, tuendam eſſe vitam, libertatem, coniugia, cognatum ſanguinem, educandos liberos, & conſimilia: affectio cuiuſque, & communis naturæ ſenſus recta, eſſe, atque iuſta oſtendunt: & ad conſectãda eiuſmodi, veluti quædam iura, omnes animantes incitant, ac deuincunt. Iudas in Can. c. 1. 10. quæ φυσικοῖς ὡς τὰ ἄλογα ζῶα ſciunt, in his corrumpuntur. Cæterum colere Deum, patriam, magiſtratus, parentes, inire ſocietates, ſeruare pacta,punire delicta, &c. ea ratio humana, cuius reliquæ animantes ſunt expertes, & neceſſitates vitæ ciuilis,iuſta eſſe docent. Cætera quæ ab naturæ principijs, communique ſenſu propter rerũ, & etiam rerum publicarum varietatem definiri non poſſunt, pro cuiuſcunque ſocietatis ciuilis opportunitate,legibus, inſtitutiſque populorum ſanciuntur. Hinc ortum triplex ius priuatũ: vnum Naturale, alterum Gentiũ, tertium Ciuile: quæ diuiſio, & Ciceroni nonnullis locis placet: *lib.1. & 3. Offic.& in Orat. de Aruſp. reſp.* nec admodum ſanè erit inconcinna, ſi eam cum ad hominem, cuius cauſa ius omne conſtitutum eſt, *l. 1. & 2. de ſtat. ho-*

A *min.* tum ad ortum, principiumque iuris referamus. Homo enim primò aſpicitur, & conſideratur, vt animal: ſecundò, vt homo: tertiò, vt homo ciuilis. Nam, & animal eſt, & homo, & homo politicus: quia ad ſocietatem vitæ ciuilis naſcitur. Cum autem illi B jure, & diſciplina opus ſit, ſiue qua viuit vt animal, ſiue qua vt homo, ſiue qua vt ciuis: ideò tria iuris genera meritò ſunt conſtituta, quorum ſingula ſingulis hominum reſpectibus conuenirent. Deinde ſi ius ad ortum,fonteſque ſuos arceſſamus, reperietur τὸ C διότι, & cauſa omnis iuris ſeu ius ipſum Romanum, de quo hic ſolo tractatur, ſumi partim ex rata, & ordinata, ac à vitijs ſecreta communis naturæ inclinatione, ſicut in hoc argumento iuris, ratione recta, quæ ius eſt, à deprauatione affectuũ ſecernitur: partim D à ratione mentis humanæ, & immoto, quòd in illa lucet, honeſtorum, ac turpium diſcrimine: partim ex ratiocinatione, & collatione vtilitatum, ac inſtitutorum vitæ ciuilis. *prout expoſui inſtit. tit. de iuſt. & iure. §. vlt. & tit.de iur.nat.* Ius naturale efflore- E ſcit ex inclinationibus naturalibus, & facultate animæ, qua concupiſcimus, & afficimur: quæ eſt homini cum reliquis animantibus communis. Ius naturale, inquit I. C. eſt, quod natura omnia animãtia docuit: cuiuſmodi ſunt, cuſtodia,& defenſio vitæ, *l.3. hoc*

tit.

tit.l. 1. §. *cum arietes. Si quadr. paup.l.*4.*l.ſcient.* 4. 5. §. *fin. ad leg. Aquil.l.* 1. §. *vim vi,* 16. *de vi, & vi armat.Cic.pro Milon.de Inu.lib.* 2.*c.*5. *&* 12 libertas. §. *ius autem gentium.Inſt.de iur.nat.gent.& ciuil.* maris, & feminæ coniunctio: quę coniunctio verè naturalis eſt, & communis beſtitijs, etiãſi nuptiæ propter cõſenſum, ſolemnitatemque legum, ad ius gentium,& ciuile referri poſſint, *l.*1.§.*pen.hoc tit.in prin.Inſti.de nupt.* liberorum procreatio,& educatio, *d.*§.*penult. tit. de ag. lib.ff. & C. de alen.lib. Dec. in l. iura, de reg. iur. Anch. Franc. & alij, in cap.* 2. *de part.* communis omnium rerum vſus, *Cic. lib.*1. *Offic. l.*1. *de acquir. rer. dom.*§.1 *Inſt.de rer. diu.* etiam iure Rom. nonnullis caſibus vſum habens, *l.*2. 3 .4. *de rer. diuiſ.l.*2.*& tot.tit. ad leg.Rhod.c.ius naturale, vbi glo.verb. communis, diſtinct.*1. dilectio, & reuerẽtia cognati ſanguinis, §. 1. *in Auth. de inceſt. & nefar.nupt. l.iura ſanguinis*, 8. *de regul. iur.* & ſi qua ſunt ſimilia. Hæ enim inclinationes tanquam ϛοργαὶ φυσικαὶ omnibus animantibus, ſeu communi naturæ hominum, & beſtiarum, inditæ ſunt. Dicuntur autem ius reſpectu hominis: qui ſolus iure, hoc eſt,recta ratione, (cuius ſolus particeps eſt) regitur. Ideo autem ius dicuntur, quia ſunt, & ordinatio quædam legitima, diuinitus naturæ impreſſa: & principium, atque norma, ſeu fons omnis iuris

A Romani, quòd ad defenſionem vitæ, libertatis, inſtitutionem coniugiorum, educationem liberorum,reuerentiam cognati ſanguinis, prohibendoſque inceſtus pertinet: & ad obedientiam non minus, quàm reliqua ciuilia iuſſa obligant: quomodo in matrimo-

B nijs contrahendis ideò naturale ius, & pudorem inſpiciendum monet Paulus *I.C.l. adoptiuus.* 14.§.1. *de ritu nupt.*

Ab his principijs diſtat Ius gẽtium, quòd naturalis, hoc eſt,humanæ naturę communis ratio inter homines conſtituit, *l. omnes, hoc tit.* & deinceps in forum Ro-

C manum traduxit: quòd quia ſemper bonum,& æquum eſt *l.penult. hoc tit.* ab omnibus gentibus peræque cuſtoditur, *d.l.omnes.d.l.pen.* quando, vt id cuſtodiant, omnes homines, & proinde populus etiã Romanus à ratione,& iudicio na-

D turali admoneantur, & conſuefiant. Hoc autem ius duplex eſt. *Cic. de Inuent. lib.*2. *c.*5. *Bart.l.*5. *num.*10. *hoc tit.* ſicuti duplex exiſtit in homine naturalis notitia: Vna ſimplex, altera compoſita. Nam quoddam ius in ſimplici notitia, hoc eſt, in naturali iuſti,

E atque iniuſti intelligentia, & immoto honeſtorum, & turpium diſcrimine conſiſtit: quòd quando vna nobiſcum naſcitur,& nullo docente in mentibus ſingulorum velut oculus quidam veri, Germanique iuris elucet, ſcriptumque eſt, (vt inquit D. Paulus

Rom. 2.) in cordibus noſtris verè, A
ac propriè ius naturale eſt: *Cicer. de Inuent.lib.2. cap.5.12. & lib.1. de Leg.& lib.3. Offic.* quippe poſitum in natura humana, quæ ſola rationis, & quidem rectæ rationis, id eſt, iuris, *Cicer.lib.1.de Legib.* eſt particeps. Ac de hoc quoque vera eſt regula: Ius naturæ B
eſſe immutabile, *§.penult.Inſtit.de iure nat.* ſemper enim hoc bonũ, & æquum eſt, *l.penult. hoc tit.* ſiquidem diuinæ illius, & immutabilis iuſtitiæ ſimulacrum exiſtit, & imago, luxque diuina in animis hominum, ad diſcernenda ab honeſtis turpia, tuendamque C
in conſociatione vitæ ciuilis diſciplinam, à Deo architectore quaſi conſecrata. Vnde ſine iuſtitia huic derogari nequit: & ſi derogetur, eam tyrannidem, ac iniuſtitiã Cyclopicam, vniuſcuiuſque ſani hominis iudicium, & ſobriæ mentis ſenſus deteſtabitur, D
ac refutabit.

Ad hoc ius pertinet, religio erga Deum, vt parentibus, & patriæ pareamus, *l.2.hoc tit.Cic.præalleg.loc.de Inuent.lib.2.t.5. & 12.* honeſtè in hac ſocietate ciuili viuamus; ne lædamus alterum, tribuamus cuique ſuum. *d.l.iuſtitia,* E
§.iuris, vt delicta puniantur, *l.1. in fin. de fur.* nemo cum alieno damno locupletetur, *l.nam, & hoc natura, 14.de cond. ind.* Inceſtarum nuptiarum prohibitio, *l. vltim. de rit.nupt.*

Aliud porrò ius gentium non tam ex naturali ratione, hoc eſt, ſimplici notitia, quàm ex notitia compoſita, nempè ratiocinatione commodorum vitæ defluxit, & ad opportunitates ſocietatis humanæ parandas, retinendaſq; introductum eſt. Nam quia ex neceſſitatibus, vſuque vitæ apparebit, alios aliorum ope indigere, cùm ad defenſionem, tum ad ſuſtentationem: nec in perpetuis communionis rerum diſcordijs, *l.cum pater. 77. §.dulciſſimis. de legat.2. l.fin. cum gloſſ.in fin .C. de iur.dom.impetra.* & ſine mercium variarum commutatione (non enim omnis fert omnia tellus) viui commodè poſſe: ideò communi hominum conſenſu, & vſurpatione, ædificia ſunt collata, aduerſus iniurias externas muniendi ſui cauſa, vtque alios alij de religione docerent, contiguas pietas iuſſit habere caſas, diſcretæ per linguarum varietatem gentes, dominia diſtincta, agris termini poſui ad culturã pacis, commercia inſtituta ad rerum commutationem: & vt à violentioribus imbecillitas, ac innocentia tuta eſſet, iuſque ſuum obtinere poſſet, regna condita, bella introducta: quæ captiuitates, ſeruitutes, manumiſſiones ſunt inſecutæ, *l.4. & 5. h.t* eaque omnia ob vtilitatem, pro raro iure inter omnes gentes ſemper habita ſunt, atque vſurpata, quibus quidem propter hominum vitia, illud libertatis, & communioris rerum bonum, incor-

incorruptæ naturæ propriè conueniens, neceſſariò ad conſeruandam ab iniurijs contumaciam, ciuilem ſocietatem, aliquatenus imminutum eſt. *Couar. copioſe in cap. peccatum, per.2.§.11. num.23. cum multis, de reg. iur. in 6.* Nam ea, quæ non in notitijs naturalibus exiſtunt iura, ſed aut bona tantum ſunt, incorruptæ naturæ congruentia, aut iudicio, & vſurpatione hominum: alicuius cauſa vtilitatis introducta, viciſſitudini ſunt obnoxia, & pro diuerſis rerum publicarum formis, temporum, atque opportunitatum præſentium rationibus, aliter atque aliter habentur, accommodanturque ad ſummam illam legem: Salus populi, ſuprema lex eſto, *Cic. de Legib.* 1. ad quam & Plato, velut ad vltimum ſcopum, omnes leges refert: ἡμῶν δὲ ἡ τῶν νόμων ὑπόθεσις ἐνταῦθα βλέπει, ὅπως ἔσονται οἱ πολῖται μάλιστα ἀγαθοί καὶ ἀλλήλοις φίλοι. & eum ſecutus Cicer. *lib. de Inuent. cap.* 11. cuius argumentatio lectu digniſſima eſt.

Et hæc quidem, quod ad explicationem ſententiæ I. C. attinet, ſatis: quorum triplex hæc iuris diuiſio, quoniam in Sholis noſtris eſt recepta, per me quidem licet retineamus. Cæterũ id, quod rationi magis conſentaneum videtur, ius arceſſamus naturæ, nõ ex naturalibus duntaxat inclinationibus, quæ in hac naturæ deprauatione vitioſæ res ſunt, ſupra
A quam à noſtris intelligi potuit Iuriſconſult. vt Ethnicis hominibus, qui non natura, quam integram, & ſanam putarunt, ſed conſuetudine praua homines peccare, & iniuſtos eſſe arbitrabantur: ſed de principijs etiam practicis mẽtis, quæ immotæ ſunt in natu-
B ra ordinationes diuinitus ſancitæ, & perpetuo recti iudicij vallo honeſta à turpibus diuidunt, & affectiones, ac inclinationes naturæ deprauatas, in gyrum rationis ducunt, ius naturæ repetamus: atq; illud vel eius ſaltem cauſam, partim in communi rectæ rationis
C iudicio partim in inclinationibus naturalibus, quatenus ſcil. cum recta ratione iunguntur ac conueniunt, ſi placet, collocemus. Quod vt exemplis planum fiat, primum defenſio iuris naturæ eſſe dicitur: quam ſi ad illas duntaxat naturales appetitiones exi-
D gas, erit vitioſa: quod inſtinctu communis indolis omnia animãtia, & eo magis homo, quo eſt corruptior, non tantum ad defenſionem ſui, ſed etiam in vltionem, & vindictam iniuſtam impellitur, iuxta verſiculum.

At vindicta bonum vita iucun-
E *dius ipſa.* Item maris, & fœminæ mutuus ardor ex affectione naturali quidem incitatur: ſed niſi recta honeſtatis ratione diſcernas hanc, atq; temperes, *iuxta Reg. l. ſemper in coniunctionibus 158. de reg. iur. l. 4. l. ſemper. 42. de rit. nupt.* non modo nullum ius naturæ, ſed

horribilem diuinę & naturalis legis A violationem, & fœdam omnis generis turpitudinum, libidinumque cõfuſionem ex eiuſmodi coniunctione ſequi, fuerit neceſſe. Vt multo firmius meliuſque ſit, has inclinationes in gyrum rectæ ducere rationis, & in diſputatione iuris, his præficere quaſi ducem B atque moderatorem, τὸ ἡγεμονικὸν, quod minus aberrat ab honeſto, nec tumultib. affectionũ ita perturbatur: & perpetuo, ſanoque diſcrimine recta à prauis, licita ab illicitis, honeſta à turpibus diſcernere velut naturali quodam lumine, oculoque mentis C diuinitus indito, diiudicare poteſt. Hoc autem lumen, principia, κοινὰς ἐννοίας, & προλήψεις docti vocant, ac in duo genera diſpartiuntur. Alia ſunt ſpeculabilia principia, alia practica. Speculabilia, vt notitiæ numerorum, ordinis, ſyllogiſmi: principia D Geometrica, & Phyſica, aliarumque artium ſemina. Practica: notitiæ à Deo mentibus inditæ, vt monſtrent obedientiam Deo debitam, & diſcrimen honeſtorum, & turpium, & regnant mores. Sed nos hic tantum de altero hoc notitiarum genere, nempe de practicis E principijs, & demonſtrationibus, quæ ex his colliguntur, loquimur: ex quibus ſumitur vera, & erudita definitio legis naturæ: Vt ſit notitia principiorum practicorum, & concluſionum inde extructarum, de regendis moribus, congruens cum æterna, & immota norma mentis diuinæ: quę principia cernimus, & amplectimur firmo aſſenſu: quia notitiæ eorum nobiſcum naſcuntur: diuinitus inſitæ humanis mentibus, vt ſint teſtimonia, quòd ſit Deus: & qualis ſit: & quod iudicaturus ſit: & vt regant vitam noſtram, atq; mores, quo obedientia noſtra cum voluntate Dei congruat.

Paulus Apoſtolus breuiſſime legem naturæ deſcribit, cum ait: Iã eſſe ius Dei, & opus legis ſcriptum in cordibus, quod Deus nobis oſtendit, Rom. 1. & 2. quaſi dicat, Legem naturæ eſſe notitiam, & partem legis Diuinæ, ſeu mentis Diuinæ radium, ac lucem hominis naturæ inditam: vt Deum agnoſcat, & ei ſe conformet.

Quidam ita malunt: Lex naturæ eſt certa, & diuinitus humanis mentibus impreſſa notitia principiorum cognitionis, atque actionis, & concluſionum ex iſtis principijs demonſtratarum, proprio hominis fini congruentium: quas ex principijs neceſſaria conſequentia, ad humanæ vitæ gubernationẽ ratio extruxit: vt homo ea, quæ recta ſunt, cognoſcat, velit, eligat, agat, vitetque contraria, quorum omnium & teſtis, & iudex eſt conſcientia, hominibus diuinitus attributa: vel breuius hoc modo: Lex naturæ, eſt notitia, ſeu ratio naturalis, diſcrimen honeſtorum, & turpium oſtendẽs,

ad

ad regendos hominum mores, & A
ad vltimum finem, nempe Deum, referendos, diuinitus hominum naturæ inſita. Cicero: *De Legib.* 1. Lex inquit, naturæ, eſt ratio ſumma, inſita in natura, quæ iubet ea, quæ facienda ſunt, prohibetque contraria. Paulus noſter *l. penult. hoc tit.* ſimpliciter, quod B
æquum, & bonum ſemper eſt, & iudicio hominũ communi tale eſſe apparet, id ius naturæ appellat.

Huius partes, ſeu ſpecies mauis, ſeu exempla, ſunt vera erga Deũ religio. *l. 2. hoc tit.* obedientia patriæ & parentibus debita, *l. 2. h. t. l. 2, Cod. de in ius vocand.* iuſta vitæ, C
libertatis, rerum defenſio. *l. 3. hoc tit. l. 4. ad l. Aquil.* ordinata maris, & fœminæ coniunctio, liberorum generatio, educatio, *l. 1. hoc tit. c. ius naturale. diſtin. 1.* ſucceſſio, *nam. etſi. 15. de inoff. teſtam. l. ſcripto, in fin. vnde lib.* ius ſanguinis: *l. iura, 8. de reg. iur.* nemini facere, D
quod tibi fieri nolis, *c. 1. diſtin. 1.* neminem lædere, *§. penult. Inſtit. de iuſt. & iur.* quibus adduntur, communio rerum, *Cicer. lib. 1. Offic. l. 1. de acquir. rer. dom. §. 1 Inſt. de rer. diui.* & libertas, *§. ius autem gentium. Inſt. de iur. nat. gent. l. naturalem. 5. de acquir. rer. dom. l. ſi* E
quod. 64. de condic. indeb. quæ tamen non tam ius ſunt, quàm bona quædam incorruptæ naturæ accidentia, ideoque pro vtilitate, & neceſſitate deprauatæ modo naturæ partim recipiuntur, partim repudiantur.

Cauſa Efficiens, Deus. Vt enim in Deo eſt ſapientia, diſcernes recta à non rectis: ita ab eodẽ Domino in mentibus noſtris condita eſt lux, quæ diſtinguit honeſta à turpibus: & architecti ſui voluntatem intelligenti naturæ demonſtrat. *Rom. 1. oſtendit, opus legis ſcriptum in cordibus.*

Materia In qua, eſt pars cognoſcens, cum qua ante lapſum congruebat voluntas, & cor. Sed hæc harmonia deprauatione naturæ ſubinde turbata eſt.

Forma, eſt ipſa lux quaſi oculus mentis, qua iuſta ab iniuſtis diſcernuntur: quæ qualis ſit, in hac naturæ cæcitate penitus non poſſe perſpici, mirandum non eſt: cum ne quidem cœli lux, & oculorum, cuiuſmodi ſit, exactè poſſit declinari: eſſe tamen aliquam, omnes intelligunt, & experientia conuincit.

Finis, vt hæc lux ſit teſtimoniũ de Deo, & iudicium conſcientiæ aduerſus peccatum: & vt de futuro iudicio omnes admoneat. cum enim multa ſcelera in hac vita non puniantur, que tamen conſcientia accuſat: neceſſe eſt aliud reſtare iudicium, alioqui fruſtra hæc notitia eſſet naturæ infuſa. poſtremò, vt ea regantur diſciplina, & mores.

Effectus præcipuus, quod iura naturalia ſint immutabilia: *§. penult. Inſtit. de iure nat. gent. & l. penult. hoc tit.* videlicet in genere, & ſua natura. Nam incidunt in-

terdum tempora, cum inter ſe cõcurrunt & pugnant. Sunt enim quidam quaſi gradus principiorũ & concluſionum moralium: in quibus ſi quando vſuuenit, vt ſibi inuicem obſtent, inferior ſuperiori cedat, neceſſe eſt. Verbi gratia: Lex naturalis eſt, Non occides: altera lex naturalis eſt, Defende tuam, tuorumque vitam. Si graſſator igitur viatorem prætereuntem inuadat, non valebit prior illa lex, tanquam inferior: ſed cedat huic, quæ defenſionem præcipit, & cui illa ipſa lex ineſt: eoque impune occidi aggreſſor poterit. Lex enim, quæ præcipit, Non occides: etiam tuam ipſius vitam abs te præcipue vult ſeruari, non modò alienam. Deinde cum lex defenſionis vniuerſalior, & momentoſior ſit (tuetur enim totam ſocietatem) altera illi cedere debet: quæ ſic accipienda eſt, Non occides, ſcil. inſontem, aut immerentem: neque priuata vindictæ cupiditate, ſed legis authoritate, lex autem gladium priuato, in caſu defenſionis tradit: quia in illa neceſſitate, auxilium magiſtratus preſto haberi non poteſt: *l.1.Cod.quan.lic.ſe vind.l.5.Cod.de iur.fiſc.lib.10.l.4.5.& paſſim ad l. Aquil.l.3. vbi Bolog. Scyſ.& Dd.h.t.* & alioquin lex diuina, & naturæ, ſontes natura vult deſtrui, vt inſontes conſeruentur.

26 ¶ Ius gentium illud nobis eſto, quod non ex notitia Simplici, vt ſuperius, nobiſcum naſcitur: ſed

A Compoſita, hoc eſt, ex ratiocinatione commodorum vitæ, & ſocietatis, à ſapientibus multo rerum vſu, variaque doctrina veſtigatum, excultum & introductum in omnium gentium vſum perſuaſit, & propter euidentem vtilitatem ab omnibus peræque cu-B ſtoditur: *l.omnes.9.hoc tit.* vt ſunt diſtinctiones dominorum: *l.1. de acquir. rer. dom.* ædificiorum collationes, communitates vitæ, *l.5.h.tit.* iudicia, bella, captiuitates, ſeruitutes, manumiſſiones, iura contractuum, obligationum, ſucceſſionum, & ſiqua ſunt C ſimilia: *l.4.l.5. vbi Dd. hoc titul.* quæ & ipſa fateor, ad ius naturæ poſſe referri, eaque re non abſurdè à quibuſdam duo tantum genera iuris conſtitui, videlicet Naturale, & Poſitiuum. *Ariſtoteles lib.5.Ethicor.ca.1 & 2. diſtinct.1. Cicer.lib.1.Offi.* Quia tamen pro-D prie non pertinent ad diſcrimen honeſtorum, & turpium, ſed ad neceſſitates, vtilitateſque vitæ, ideoque facilius etiam conuerſis vtilitatib. immutantur: cumque à I. C. iuri naturæ eorum pleraque opponantur: *l.1. de acq. rer.dom. §. Ius autem gentium. Inſt. de iur.* E *nat.gent.& ciuil.* Docendi gratia, in hac noſtra profeſſione hæc ad ius humanum, ſeu commune gẽtium, quaſi diſtinctum à naturali referamus. Nam vtcumque, verbi gratia, Ariſtot. & alij ſeruitutem ex natura ducant: tamẽ facile poteſt intelligi, naturæ to-

to ſuo genere contrariam eſſe. §. *ſed ius gentium.verb.iuri nat. contrar.Inſtit. de iur.nat.gen.l.4.h.t. l.naturalem,de acq.rer.dom.l.11. 12. de accuſat.* & vt congrua naturæ, in his, qui iure, & legibus compeſci non poſſunt: tamen in perſonis modeſtis, *&* innocentibus, & præcipuè in natis ex ſeruo ventre infantibus, *l.ſed etſi.de fideicommiſſ. lib.* nullam naturalis rationis ſpeciem habere, ſed merum ius eſſe gentium, moribus confirmatum, perſpicuum eſt, vt toto ſuo genere, ad ius naturæ, cum quo pugnat, referri non poſſit: nec ſine cauſa, hoc diſcrimen iuris naturalis, & gentium à I.C. introductum debeat videri: præſertim cum, vt ante dictum eſt, non tam ius ipſum, quàm iuris Romani principia, fontes, & cauſæ, in hæc tria genera diſtribuantur. Et hæc de principijs iuris dicta nunc ſufficiant. Iam ad tertiam iuris ſpeciem, videlicet Ius ciuile, quod noſtræ explicationis proprium eſt, progrediamur.

27 ¶ Ius ciuile rurſum bifariam capitur, vel pro cuiuſque ciuitatis iure, quod quiſque populus ſibi conſtituit, quaſi ius proprium ciuium, ſiue cuiuſque ciuitatis, *d.l.omnes populi.h.t.* vel pro iure populi Rom. ſeu Rom. ciuitatis, vt in libris noſtris, §. *ſed ius quidem.3.Inſt.de iure nat.gent. & ciuil.* Nam cum ſolo gentium iure, neque mores hominum hac triſti

A naturæ deprauatione commodè regi, nec controuerſiæ, & ciuium querelæ omnes exactè ſopiri, & dirimi, neque rerumpubl. ſtatus benè, beateque teneri poſſet: inuentum eſt à quoque populo, & conditum pro vtilitate, & ſtatu reipub.ſuæ Ius ciuile: quod vt nō

B in totum à iure naturali recedit, cæteroquin iniuria eſſet, *verit autem lex.diſtinct.4. Cic.de Legibus lib.1.&c.* ita nec per omnia ei ſeruit, *l.ius ciuile.6.h.t.* ſed aut addit aliquid interpretando, ratiocinando, & ad hypotheſes rerum præſentium naturæ theſes

C accommodando: aut propter bonum publicum ei detrahit; vt in vſucapionibus, *l.1.de vſucap.&c.* Quare pop. etiam Rom. partim de aliarum bene conſtitutarum rerump. inſtitutis, partim ex ſe, ſuorumque ingenio & ſapientia prudentum, pro vſu ſui imperij,

D πολυτεύματος, ius eiuſmodi paulatim ſibi condidit. Cuius in conſtitutione, atque expolitione, tantum reliquis nationibus, velut, & gloria belli, præſtitit: vt ſi omnia omnium gentium inſtituta, mores, leges, in vnum conferantur, nequaquam ſint cum his

E Romanorum legibus, & inſtitutis, prudentia, æquitate, pondere, vbertate, vllo modo comparanda. Ex his ergo tribus generibus tanquam fontibus ius omne Romanum conſtat, & deriuatur: quod prima diuiſione, reſpectu obiecti, & finis, in Publicum diuiditur

tur & Priuatum. Hoc quadam A ſub diuiſione, quoad originem, & cauſam, in Naturale, Gentium, & Ciuile, ſeu ciuitatis. Nam omne ius Romanum priuatum (non item publicum, vt paulo ante docui) cauſam; & τὸ διότι ſuum aut ex communi natura, aut ex iure gentium, aut ex inſtitutis ciuili- B bus vel populi Rom. vel aliarum ciuitatum mutuatur, & arceſſit. Idem ius Rom. quo ad formam, in Scriptum, & Non ſcriptum diſtribuitur.

Hoc enim ius noſtrum aut Scripto conſtat, aut ſine Scripto, vt & apud Græcos τῶν νόμων οἱ C μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. *l. ius ciuile. 6. in fi.* Scriptum ius vel ex Legibus, Plebiſcitis, Senatuſconſultis, decretis Principum, authoritate Prudentum venit: vel à Prætore, adiuuandi, corrigendi, hoc eſt ſupplendi, §. 1. 2. *Inſt. de bonor. poſ.* iuris ciuilis gratia in- D troductum eſt: quod & Honorarium ad honorem Prætorum dicitur: *l. ius autem. 7. h. t.* Ius non ſcriptum mores, & inſtituta maiorum, quæ vſus diuturnus approbauit, complectitur: *l. de quib. 31. §. 1. infra. tit. 3.* de quibus plura paulò poſt *ad tit. de legib.* di- E cetur. Eſt etiam ius quoddam ciuile vetus, antiquum, *l. 2. §. 1. de orig. Iur. l. vnic. Cod. de vet. iure enuclean.* nouum, quòd inueterato vſu necdum ſtabilitum eſt, *l. pen. C. de legib.* aut iniuſtum eſt, *l. 1. inf. Quod quiſque iur.* commentitium, *l. ſi pœna. 29. de pœn.*

¶ Eodem refertur à Cicerone 18 in *Topic.* Æquitas, quę tamen potius ad normam naturalem, quàm ad ciuile Ro. ius videtur pertinere: vnde, & à I.C. æquitas naturalis, *§. theſauros. §. per traditionem, Inſt. de rer. diuiſ.* ſeu ratio naturalis, *l. de pac.* appellatur. Etenim licet etiam ſingulis legibus ſua quædam æquitas conſtet, *l. ſi duo. 13. §. pen. de iureiurand.* tamen propriè æquitas pro æqualitate, ſeu recta ratione accipitur non ſcripta, & quæ à iure noſtro ſit ſecreta, aut certe nulla expreſſa lege in illud relata, *l. 1. C. de legib. l. placuit. 8. C. de iudiciis, l. 2. de aq. plu. arc.* Sed vt ante poſui: etiam ius naturæ, quo vtimur, pars iuris Rom. eſt, & conſequenter, æquitas quoque hæc tam ſcripta, quàm non ſcripta eodem referri, atq; ita pertinere ad ius ἀγράφων poteſt. Cuius vſus elucet in tribus præcipuè articulis. Primus in legibus ex æquo, & bono ad ſanam rationem, & rectam ſententiam accommodandis, & interpretandis; *l. nulla. 24. l. in ambigua. 19. inf. de legib. l. ſi ſeruum. 91. §. ſequitur. de verb. oblig.* Secundus in legibus ampliandis, & probabili æquitatis ratione, ad ſimiles ſpecies, quæ lege comprehenſæ non ſunt, ex paritate æquitatis extendendis, *l. neque. l. 10. cũ mult. ſequ. inf. tit. 3. l. vlt. vbi glo. C. de conſtit. pecun.* Tertius, vt in his, quæ nec ex verbis, nec de ſenten-

tia

tia legis, nec ratiocinationis argumento definiri poſſunt, pro regula iudicij, atque iuris valeat. Hic enim quod æquitas ſuggerit, vt ait I.C. erit ſequendum. *l. 2. item Virus, de aq. plu. arcen. c. fin. vbi gl. & Panorm. n. 6. 7. ext. de tranſact. Euerar. con. 78. in fin.*

De Origine Iuris ciuilis, & omnium Magiſtratuum; & ſucceſſione prudentum. Tit. II. C. 1. 17.

1 *Continuatio.*
2 *De origine iuris.*
3 *De magiſtratibus.*
4 *De Iuriſconſultis.*

1 QVia † nihil in reum natura perfectum eſt, quod non ex omnibus ſuis partibus conſtat, *l. 1. h. t.* cuiuſque autem rei potiſſima pars principium eſt, *l. ſi procuratorem. 8. in prin. mand. d. l. 1.* ideò facturus legum, & iuris Romani interpretationem: viſum fuit neceſſarium, originem, & progreſſum Iuris ciuilis, id eſt Romani, *l. 1. §. 1. de rei vend.* omniumque magiſtratuum, qui νομοφύλακες immò viua lex ſunt, *Cic. lib. 1. de Leg. fac. l. nam. & ipſum. 8. ſupr. tit. 1.* & iura ſuſtinent, *l. 2. §. poſt orig. de orig. iur.* ac neceſſitatem Iuriſprudentium, penes quos interpretandi iuris poteſtas ſemper fuit, exponere: his enim tribus doctrina, & vis omnis iuri-A ſprudentiæ continetur, & abſoluitur: vt quibus à rudimentis, & incrementis ad eam, quam videmus, amplitudinem, ius Romanum adoleuerit, perſpicuum, planumque fiat.

¶ Origo iuris Rom. duplex: 2 alia Naturalis, de qua titulo ſupe- B riore: cuius tria diximus eſſe capita, ſeu fontes: alia Ciuilis, hiſtorica reipub. Rom. propria, de qua hoc in titulo, repetitis ab ipſa condita vrbe Iuriſprudētię huius incunabilis tractatur ad hunc fermè modum. Initio ciuitatis, cum omnia manu Regia gubernaren- C tur, nullæ ſcriptæ fuerunt leges, ſed arbitria Principum pro legibus erant: nonnullæ tamen à Romulo, alijſque regibus præcipuè Seruio, latæ ſunt. *Dionyſ. Halicarn. lib. 4.* quæ quòd Curiarum, in quas diuiſus erat à Romulo populus, ſententijs, & approba- D tione perferebantur, Curiatæ vocatæ ſunt. *Liuius, Plutarch. in Romulo.* Verum eæ leges neque controuerſijs in tāta multitudine ſufficiebant: præſertim cum pleræque ad Reip. magis ſtatum, quàm ad priuatos pertinerent: & exactis Regib. breui omnes, ex- E ceptis paucis, partim lege Tribuni Celerum abrogatæ ſunt, quæ ſcil. ad ſtatum regni pertinebant: partim odio Regiæ dominationis, deſuetudine quadam obſoleuerunt: populuſque Romanus incerto magis iure, & conſuetudine, quàm perlata lege, non ſine

ſine moribus,& tumultu deinceps (A) vti cœpit. *Liu.lib.2.& 3.decad.1.* Quod ne diutius fieret, ex lege Terentilia placuit, *Gouea. lib.obſeru.1. cap.21.* publica authoritate decem conſtitui viros, qui exploratis aliarum ciuitatum, præcipuè Græcarum, quæ optimè tũ temporis conſtitutæ habebantur, (B) inſtitutis: ex omnibus optima quoque excerpendo, ciuitatem legibus fundarent; quæ ad hanc modum conſcriptæ, latę, approbatæque, in duodecim tabulas æneas, anno ab Vrbe cõdita 303. & ſequente, ſunt redactæ: qui fons omnis publici, priuatique (C) iuris eſt, *Liuius præalleg.loc.Cicer. lib.2.de Legibus*. His legibus latis cœpit, quemadmodum naturaliter ſolet euenire, vt accederet diſputatio fori: breuitaſque legum non omnibus controuerſiarum articulis definiendis ſuppeditans, interdum etiam obſcu- (D) ritas aut interpretationem, aut productionem ad caſus ſimiles, aut mitigationem in diſſimilibus ex authoritate prudentum deſideraret. *l. non poſſunt. neq; & paſſim. inf. tit.1.de leg.* Vnde natum ius, quod ſine lege ſcripta venit, compoſitum à prudentibus, com- (E) munique nomine Ius ciuile nominatur, *l.2.§.2.h.t.* Ne autem prout vellet, temerè, & inconditè populus ageret, eodem fere tempore compoſitæ ſunt certæ ſolemneſque actiones, quibus inter ſe ciues diſceptarent, quæ pars Iuris Legis actiones,ſeu Legitimę actiones appellatur, *d.l.2.§.1.h.t.* Deinde cum plebs in diſcordiam cum patribus verſa ſibi iura conſtituiſſet, quæ Plebiſcita vocãtur: poſtea placuit lege Hortenſia, *Gel. lib.15.c.27. vide Liu.lib.3.* vel vt alijs placet Horatia, *Liu.l.3.Decad.1.Dionyſ.l.16. c.10.* vt ea perinde atque Scriptum ius omnes Quirites tenerent. *l.2.§.deinde, §.4.h.t.§. plebiſcitum. Inſt. de iure nat.gen.& ciu.* Subſecuta ſunt nõ longo interiecto ſpatio Senatuſconſulta. Neceſſitas enim reipub. curam ad Senatum deduxit, vt is ſe interponeret, & ferret leges: quia populus in tanta turba haud facile, frequenterque ad id poterat, *d.l.2.§.4.h.t.§.5.C. Inſt. de iur.nat.l.non ambigitur.9.infr.tit.1.* conuenire. Eodem tempore, & magiſtratus, penes quos erat iuriſdictio, vt Prætores, & Ædiles Edicta proponebant: vt ſcirent ciues, quod ius de quaque re quiſque magiſtratus ducturus eſſet, ſeque præmunirent. *d.l.2.§.eod.5.h.t.§.prætorum. Inſt. de iur.nat.* Nouiſſimè rebus ita dictantibus, vt neceſſum eſſet reipubl. per vnũ conſuli, conſtituto principe, data eſt ei à populo poteſtas, vt quod conſtituiſſet, eſſet ratum. *d.l.2.§.nouiſſime.6. hoc t.§.ſed, & quod principi. inſt. de iur.nat. l.1. inf.de conſt.princ.*

¶ Quod ad magiſtratus att net, 3
initio ciuitatis huius conſtat reges omnem poteſtatem habuiſſe.

ſe. Exactis deinde regibus, ordi- A nari magiſtratus, Coſſ. Cenſores, & dubijs reipub. temporibus extraordinarius, Dictator cum magiſtro equitum: poſtea Tribuni militum, Tribuni plebis Ædiles. Quæſtores quique iuriſdictioni præſſent, Prætores, & Centumuiri iudicandis litibus. Triumui- B rique tam monetales quàm capitales, atque alij magiſtratus, tum ordinarij, quàm extraordinarij, tam vrbani, quàm prouinciales, pro vſu ciuitatis creati ſunt: per quos, rebus ita exigẽtibus, reſpub. & foris, & domi rectè adminiſtraretur, *l.2.§.quod ad magiſtratus*, C *8. hoc. t.*

4 ¶ Iuris autem ciuilis ſcientiam plurimi, & maximi viri profeſſi ſunt, iam inde à tempore Sexti Papirij: qui leges Regias, quæ quidem ſupererant: in vnum contulit: ſed neminem ante Tyberium Coruncanum publicè profeſſum D traditur. Nam antea qui ſcientiã nacti erant in latenti eam retinere, & conſultoribus potius quam diſcere volentibus preſtare ſeſe inſtituerant, Coruncanus princeps profiteri cœpit, *l.2.§.poſt hos. 18.hoc t.* quem deinceps alij præſtantes ingenio, eruditione, & E multarum rerum vſu homines ſubinde ſecuti ad id faſtigij, & authoritate Iuriſprudentiam euexerunt, vt non priuata amplius, ſed publica Cæſarum authoritate, tandem ſub Auguſtis reſponderi ſit cœptum: adeo vt ab huiuſmodi reſponſis iudici recedere non liceret, *l.2.§.fin.h.t.§.reſponſa.Inſt. de iur.nat.gent.& ciuil.* Poſt quod beneficiũ cum Iuriſconſulti honoribus, gratia, authoritate apud Imperatores eueherentur, *l. 2. C. de vet.Iur. enucl.* creuit etiam (vt honos alit artes, *Cicer. 1. Tuſc.*) aucta ſummorum ingeniorum ſtudijs Iuriſprudentia, floruitque imprimis ab Adriano vſque ad ætatem Gordiani: quod tempus ſummos viros habuit, qui conſulendo, ſcribendo, Imperatoribus aſſidendo, iudicandis, agendiſque cauſis, ius ciuile incredibiliter illuſtrarunt: vt Saluium Iulianum, qui perpetuum Edictum compoſuit, ex quo Adrianus ius poſtea dici iuſſit non annuum, velut ex annua Prætoris iuriſdictione, vt antea *Cicer. in Verrem, & alibi*, ſed tanquam ex lege ſua perpetuum, & inmutabile, *ſicut leges perpetuo in viridi ſunt, & eſſe debeat obſeruantia. l.4. in fin.C.de hæred. Inſt. de perpet. & temp. act.* Habuit eadem ætas, vt eſt apud Capitolinum in vita Anton. Vindium, Verum, L. Voluſium, Mecianum, Marcellum, Serbidium, Scæuolam, quo præcipuè Marcus Antonius Imperator vſus eſt: & quem Aphricanum eſſe noſtrum vult Cuia. in princip. reſpon. huius item aſylum illum iuris, & theſaurum legum *vt Spartia. in Seuero.* Papinianum, Præfectum prætorio apud Seuerum, *l. lecta. 40. infra. ſi cert. pet.* & huius aſſeſ-

ſores, ac diſcipulos, Iulium Paulũ, A Vlpianum, Fabium, Sabinum, Ælium Gordianũ, Pomponium, Alphenum, Aphricanum, Florentinum, Martianum, Calliſtratum, Hermogenem, Venuleium, Marcum, Caium, Triphonium, Melianum, Celſum, Proculum, Modeſtinum, qui filios Maximi eru- B diuiſſe dicitur, & alios innumerabiles. *Spart. & Lambr. in vita Maximi*. Hi omnes ſummos honores geſſerunt, & pleriq; eorum conſilijs adhibiti ſunt Alexandri laudatiſſimi Imperatoris, *Lampr. in eius vita*. cuius etiam tutorem, & magiſtrum ſcriniorum fuiſſe C Vlpianum perhibent: *Eutrop. lib. 8.* quem tantopere dilexerit Alexand. vt eius conſilijs plurimum vteretur: & ob hoc ipſum inuidioſum ad milites, quorum licentiam, & diſſolutos mores ad veterem diſciplinam reuocabant, ab impetu, & furore militari, obie- D ctu ſui corporis protexerit. Eſtq; inſignis laus Vlp. apud Lampridium; qui ſcribit Alexan. in ſummum euaſiſſe Imperatorem, quod huius viri cõſilijs præcipuè remp. adminiſtraret. Ab hac ætate, & fœliciſſimo doctiſſimo hominũ prouentu, de quibus Forſterus in E ſua I.C. hiſtoria ruere iterum Iuriſprudentia, & vna cum indole, imperioque Romano ad interitũ dilabi cœpit: donec obſoletam tandem, & in bibliothecas abditam, Iuſtiniani denuo Imperatoris felix recreauit induſtria, & in fori lucem, vſumq; reduxit: cuius curæ, & laboribus, quod ſupereſt Romanæ Iuriſprudentiæ, acceptum ferre meritò debemus. Cæterum hic eius conatus eſſet felicior, ſi nobis veterum libros reliquiſſet integros, vnde multa reſtitui poſſent: cum ex tam paucis, quæ ſuperſunt, plurima feliciter ab eruditis cum emendentur, tum illuſtrentur.

De Legibus, Senatuſque conſultis, & longa conſuetudine. Tit. III. Cod. 1. 14. 16. 8. 53.

1 *Species, & partes Iuris ciuilis.*
2 *Definitio legis, & diuiſio.*
3 *Cauſa efficiens legis.*
4 *Materialis.*
5 *Formalis.*
6 *Finalis.*
7 *De effectu legum.*
8 *Interpretatio legum.*
9 *De conſuetudine, & iure Non ſcripto; quid ſit, quotuplex, quæ eius cauſa & effectus.*

QVæ paulo ¶ ante in genere de ciuili dicta ſunt, ea hoc titulo ſpeciatim explicantur. Species iuris ciuilis Rom. à forma (quæ potiſſimum conſideranda, & ſpecialiter, vt præcipua pars exponenda eſt) diductæ ſunt, Ius ſcriptum, & Non ſcriptum. Nec enim omnia legibus ſancienda ſunt, ac ne poſſunt quidem: itaq; 1

ſequen-

ſequendi etiam ſunt mores. *Cicer.* A *lib.1. de Legib.* Iuris ſcripti partes ſunt: Lex, Plebiſcitum, S.C. Conſtitutiones Principum, Edicta Prætorum, Reſponſa Prudentum.

2 ¶ Lex in hoc Rom. iuris argumento eſt, quod populus Ro. Senatorio magiſtratu rogante, veluti Conſule, conſtituit. §. *lex eſt* B *Inſt. de iur. nat.* Hac in definitione propriè, & anguſta ſignificatione lex accipitur: aliàs cum ἐν πλάτει capitur, latius patet, omneſque Iuris ſcripti, & Non ſcripti ſpecies amplectitur, vt in definitione Papiniani. *l. 1. h. t.* Demoſthenis, *l.2. in princ. h. t.* & C Cryſippi. *d.l.2. in fin.* & illa Cicer. *lib.2. de Legib.* Lex eſt iuſtorum iniuſtorumq; diſtinctio ad illam antiquiſſimam, & rerum omnium principem expreſſa naturam. Poteſt lex ciuilis, & hoc modo rectè definiri. Vt ſit honeſtum legitimæ poteſtatis decretum ad tuendam reipub. pacem, moreſque, ac iudicia regenda, publice factum, D & conſcriptum. Sed hæc definitio, vt ſuperiores, non tantum legibus Rom. verumetiam aliarum quoque ciuitatum congruit. At qui in noſtris libris tantum de Rom. agitur: cui ſubiecto definitiones conuenire, & ad quod accomodari debent. Quamobrem E primam Iuſtiniani deſcriptionem in hac Rom. Iuris ſchola, velut maximè propriam, & materiæ ſubſtratæ conuenientem, retineamus, qua lex nedum ab aliarum Rerump. Iuribus, verumetiã à reliquis Iuris in Romana ciuitate ſcripti ſpeciebus rectè ſecernitur. Quid ſit porrò Plebiſcitum, S.C. &c. traditur, *tit. Inſt. de iur. nat. gen. & ciuil.* Legum aliæ diuinæ ſunt, aliæ humanæ: *cap. omnis 1. diſt.* harum porrò aliæ naturales, aliæ ciuiles: *l.9. l.pen. ſup. de iuſt. & iur. tot. tit. Inſt. de iur. nat.* hæ rurſum aut vniuerſales, aut generales, aut ſingulares, aut particulares, ſeu locales, *l.3. l.fin. C. eod. l. ius ſingulare, h.tit. Schurff. conſ. 18. n.4. cent.1. vid. tit. infr. de decre. ab ordin. facien.* Sed ſciendum eſt hic propriè de ciuilibus, & vniuerſalibus, & quidem Romanis tantum agi: ad quas & definitio congruit, velut ante dixi.

¶ Cauſa efficiens Rom. Iuris, 3
& legum eſt populus, §. *Ius autem ciuile. verſic. nam quod quiſque. Inſtit. de iur. natur. gent. d.§. lex eſt. d. l. omnes. ſup. tit. 2.* aut magiſtratus, cui imperium, & poteſtatem condendi iuris populus detulit: vt Senatus, *l. ambigitur. 9. h. t.* Prætor, §. *edicta. Inſt. de iur. na. gent. & ciuil.* Princeps, §. *ſed & quod princ. Inſt. eo.* Populus legem propriè condit, & Princeps, in quẽ ius populi tranſlatum eſt, *l.1. infr. tit. 1.* Senatus ius potius facit, *l. non ambigitur, h. tit.* Quia S.C. non congruit legis definitio in Repub. Rom. cum non fuit à toto Pop. vel Principe, qui populi iuribus vtatur. His addas licet Conſuetudinem, quæ & ipſa

ipſa author iuris eſt, vt paſſim ex A I.C. reſponſis perſpici poteſt: qui plurima ſecundum receptos mores definiunt. Vnde Modeſtinus, *l.fin. h. t.* cum de cauſa efficiente loquitur. Omne, inquit, ius aut conſenſus fecit, vt leges, Ius ciuile prudentũ, quod ab omnibus propter euidentem æquitatem ſimulac alicunde oblatum, ſtatim etiã eſt approbatum, aut neceſſitas conſtituit, puta conſtitutiones, S.C. edicta: magiſtratibus enim eſt parendum: aut firmauit conſuetudo Hodie tranſlato in Principem Imperio, legem generalem ſolus facit Princeps, *l.1. & l. fin.* C *C. eod. Bar. in l. 3. num. 5. de iuriſd.* localem quiſque dux, ſeu præfectus inferior in ſuo territorio: *Bar. in l. omnes. 9. ſupr. de inſt. & iur. n. 8. per l. formam. C. de off. præf. præto. Ori.* quam Edicto prætorio non rectè quidam comparãt. *Iaſ. in l. non dubium, n. 22. C. de legib.* D *Bart. in l. 5. in prin. n. 4. vbi idem Iaſ. latè de verb. oblig.* Sed & quæque vniuerſitas, municipium, ciuitas quamuis ſuperiori ſubiecta, leges locales ſibi facere poteſt; quę in iure ſunt decreta. *tot. tit. Decret. ab ord. faciend.* hodie ſtatuta vocantur, *c. vi animarum. de conſt.* E *lib. 6.* cum approbatione tamen ſuperioris fieri debent, *c. antepen. de conſuet.* vt vult Bart. *Bart. in d. omnes, 9. n. 7. ſup. de iuſt. & iur. & Bald. in l. 2. in 3. nota, c. eod.* quæ ſententia vſu obtinuit, quamuis non deſint, qui contradicant. *Iaſ. in d. l. omnes. n. 16.* Iudices in iudicijs interpretãdi iuris poteſtatem habent: quæ interpretatio inter litigatores valet, vt ſententia: *l. placuit. 8. C. de iudic.* ſtatuendi autem, interpretandiq; iuris in modum legis, ſcilicet vt omnes ea interpretatio teneat, & de iure aperto decernat, poteſtatem non habent, ſed ſoli Principi talis eſt ex iure Pop. poteſtas: *l. 1. C. de legib. vbi Dd.* B

¶ Materia circa quam lex verſatur, ſunt perſonæ, res, & actiones, ſiue iudicia, *l. 1. infr. tit. 2.* non præterita, aut præſentia, ſed futura, *l. leges. 7. C. eo.* niſi aliter C lege cautum ſit, *d. l. leges, & l. ſancimus. 18. §. fin. C. de ſacro. eccleſ. l. eos. C. de vſur. cum ſimil.* in quib. tamen non minutiſſima quæque leges conſectantur, aut quæ fortè vno aliquo eueniunt caſu, *l. 4. hoc titul.* aut bis, *l. 6. τὸ γὰρ hoc tit.* & vt ait Pomp. *l. 3. hoc. tit. προλόγω,* D aut quæ ſingulas reſpiciunt perſonas. *l. iura. 8. hoc. tit.* ſed quæ ἐπὶ τὸ πλεῖσον euenire ſolent, & in cõmune ſine complexu perſonarum, rerumq; certarum ſpectant ad omnes, *d. l. iura. l. non poſſunt. 12. h. t.* omnium ætatum E ſubſequentium ciues. *nam leges ad futura pertinent. d. l. leges. C. de legib.* Quod quidem de legibus, quæ publicè rogantur, ac proponuntur (nam de his Iuriſconſ. locuti ſunt) potiſſimum eſt accipiẽdum. Cæteroqui conſultos ſæpenumero in rebus ſubtilibus, & particu-

particularibus etiã ab vſu remotis verſari, ſicuti, & quædã Cæſarũ reſcripta in perſonalibus, perſpicuum eſt: *l. 2. C. de legib. l. neque, 61. cum l. ſeq. C. de decur. lib. 10. l. 1. de conſtit. princ.* quæ ex ſe pro lege non habentur, nec valent generaliter, ſed poſtquam in Corpus iuris redacta ſunt, exemplo ſententiarum, decretorum, edictorum, conſuetudinum, reſponſorum, quę eodem relata habemus, pro iure omnes obligãt. Ius quod circa res verſatur, aut in Acquirẽdo, aut Conſeruando, aut Minuendo conſiſtit, *l. vlt. h. t.* neque verbis Dicis cauſa, ſed Rebus leges imponuntur, *l. 2. C. com. de lega. in fi.*

5 ¶ Forma iuris varia eſt, *Cic. pro L. Flacc. & in Piſo. et lib. 2. De legib. Dio. App. Plut. paſſim Hotomann. in commen. Conna. Cõment. lib. 1. cap. 13.* nam aliud Scripto continetur, idque pro diuerſitate legumlationis variè (alia eſt enim forma ferendæ legis, alia proponendi Edicti, alia S. C. &c.) aliud verò abſque Scripto valet, *§. ſine ſcripto. inſtit. de iur. nat. c. priuil. cum ſeq. diſt. 3.* Illud commune eſt omnibus legibus: primum, vt aut Imperent, aut Vetent, aut Permittant, aut Puniant. *l. legis. 6. aut iuxta alios, C. 7. h. t.* quare & Cic. *lib. 1. de Legib.* vocat Legem, rectã imperandi, & prohibendi rationem, & *lib. 2. de Inuen. Her. lib. 2. c. 3.* addit maiorem vim ineſſe prohibentibus legibus, quam permittentibus! deinde, vt ad regulam ſummæ illius legis, quàm in mente tanquã κριτήριον, & normam omnis iuris circumferimus. *Cic. lib. 2. de Leg.* congruant, & aptentur, *c. erit autem lex. c. facta. 4. diſt.* Nam quæ huic ex diametro aduerſantur, non magis legũ nomen attingunt, quam Medicorum pręcepta dici poſſint eorum præſcripta, qui pro ſalutaribus mortifera obtrudunt. Recte itaque à noſtris dictum eſt, animam legis eſſe rationem, *arg. l. ſcire. 16. h. t. c. ſecundo. 38. diſt.* idq; demum legis nomẽ mereri, quod in æquitate conſiſtit. *c. conſuetudo diſt. 1.* Quamuis vero non omnium ratio reddi poſſit, *l. non omnium, 9. h. t.* nec ſubtiliter ſit inquirendum in leges iam latas, *l. & ideo. 20. h. t.* quod, & Plato fieri prohibet: tamen minimè dubium eſt, quin certa aliqua, & probabili de cauſa magnaq; deliberatione leges omnes Rom. ſint rogatæ. Quare ſi nihil ambiguitatis ſit in verbis ſenſuque legis, meritò ei parendum eſt, etiamſi ratio ſit obſcura. *l. proſpexit. 12. ff. qui, & à quib. l. 1. §. licet. 10. de exerc. act.* Ex quo intelligi poteſt, aliud eſſe Sententiam legis, aliud Rationem. Sententia eſt τὸ ὅτι, ratio διότι, & cauſa, quare lex in eam ſententiã ſcripta ſit. aliud eſt autem res, aliud cauſa rei. vnde vulgatum: Rationẽ dicti non idem eſſe cum ipſo dicto, *l. qui interrogatus. 12. de pet. her.* Porrò ad formam le-

gis, ſcripturam quoque Dd. iam A requirunt, quod etſi Connanus improbet, tamen quo ad ius noſtrum Rom. verum eſt, quia ſcriptura ſpecifica eſt differentia, qua hodie, ſublatis illis veterum in ſtatuendo iure ſolemnitatibus, lex à conſuetudine diſtinguitur, *c. lex eſt, diſt. 1. l. ius ciuile. ſup. de iuſt. §.* B *conſtat. §. ſine ſcripto. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil. vide Bart. in l. 1. n. 3. ad l. Falcid.* eaque re lex inter partes, ſeu ſpecies Iuris ſcripti refertur, quanquam non inficior, in eo, quoque etiamnum differentiam eſſe, quod lex expreſſo conſenſu, & approbatione, atque C ſuffragijs, aut certè ex principis authoritate vno tempore, & fertur & valet: conſuetudo verò tacito totius Populi tantum conſenſu, nec vno temporis puncto, ſed lunga diuturnitate inducitur, & tẽporis progreſſu vires acquirit, l. 1. §. *vlt. ff. de aqua pluu. l. 3.* D *§. duct. aqu. ff. de aqua quot. & æſt.*

6 ¶ Cauſa finalis ll. eſt, vt harum præſidio tuti ab iniurijs ſimus: *Cic. lib. 2. Offic.* emendentur vitia, commendenturq; virtutes: quàm rerumpub. anchoram firmiſſimã Solon eſſe dixit: & vt in rebus acquirendis, retinendis, alienan- E dis, omnibuſque contractibus pari iure ſummi cum infimis teneãtur, quod concordiæ ciuilis fundamentum eſt. Huc reſpiciens Vlpian. *l. fin. ff. h. t.* ait, totum ius aut in Acquirẽdo, aut in Conſeruando, aut in Minuendo conſiſtere. Quanquam hoc non de vniuerſo iure, ſed illo quod ad res duntaxat pertinet, de quo Vlp. eo loci agit, dictum videri poteſt. In ſumma, huc omnes leges collimant, & referuntur, & quod etiam ſupra demonſtrauimus, vt quam beatiſſima ſit reſpub. iſque ſtatus æquabilitate iuris retineatur.

¶ Effectus legum eſt, vt omnes obligent ad ſcientiam, *l. leges. C. de leg. toto tit. de iur. & fact. ignor.* ad obediẽtiam, *l. dinus. 7. de iur. patr. Felinus in cap. 3. nu. 5. de iureiur.* aut ad pœnam, *l. 2. h. t.* excepto Principe, qui cum ius rogandi abrogandique iuris habeat, legibus ſolutus eſt, *l. princeps. 31. h. t.* etiamſi legibus, ſicuti par eſt, viuat, *§. fi. in fi. Inſt. quib. mod. teſt. infirm.*

¶ De interpretatione verò legum, multa hoc titulo proponuntur, & velut regulis quibuſdam aptè colligantur: quomodo ſimiles ad caſus eæ producendæ ſint, vel ratiocinatione conſultorum, *l. & ideo. 11. l. nam vt ait 13. h. t.* vel iuriſdictione magiſtratus, *d. l. & ideo, cum ll. ſeqq.* quomodo ἐπιεικείᾳ quadam temperandæ, quoad mens, & verba legis patiũtur, *l. nominis. 6. §. verbum de verb. ſign. Bart. in l. ſed ſciendum, de parricid. l. contra 29. cum l. ſeq. h. t. l. benignius. 18. cum l. ſequent. l. nulla iuris. 25. h. t.* niſi aut contra rationem iuris quid receptum contineant, *l. quod vero. 14. cum ll. ſeqq. h. tit.* aut certam ſemper habue-

habuerint interpretationem, *l. A minime.* 23. *h. t.* Qua item ratione leges inter ſe conciliandæ, *l. nō eſt nouum.* 26. *cum ll. ſeqq. hoc t. l. vnic. C. de inoffic. dot.* & quemadmodum in leges committatur. *d. l. contra, cum l. ſequente.*

9 ¶ Quod ad ius non ſcriptum attinet, Conſuetudo dicitur ius non ſcriptum, vetuſtate comprobatum, *Cic. lib. 2. de Inuent. c. 5. &* 12. vel introductum moribus, *c. conſuetudo,* 1. *diſt.* tacita quaſi cōuentione, *l. de quib.* 32. *l. ſed &* 35. *h. t.* aut ius, longa conſuetudine approbatum, *d. l. ſed &* 35. ſiue obtentum, *l. quod non ratione.* 39. *h. t.* vſus inueteratus, *l. pen. de pœn.* Iuſtinianus, § *ex non ſcripto. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil.* hoc modo: Conſuetudo eſt ius, ex non ſcripto veniens, quod vſus approbauit, alij aliter definiunt. *Azo in rubr. Cod. quæ ſit long. conſ. & ibid. Cyn. ac Salic. Angel. in d. §. ex non ſcripto. Hoſtienſ. Panor. & Can. in rub. ext. eod.* ſed ſufficit, rem vtcunque intelligi, vel ex hac qualicunque deſcriptione: Conſuetudo eſt ius ciuile, non pugnans cum lege naturæ, diuturnis vtentium moribus, ſine ſcripto inductum, §. *ex non ſcrip. Inſtit. de iur. nat. gen. & ciu. Guid. Pap. in proœm. deciſ. Gratiano,* conſenſuq; populari tacito, per vſum longi temporis comprobatum, *l. de quibus.* 32. *h. t.* Vt autem de iure ſcripto, ſic etiam de non ſcripto, ſolius populi Romani hic agi putemus, *d. l. de quibus, h. titulo:* etiamſi in his multa ſint, alij quoque populis, & rebuſpub. imperium Roma. non recognoſcētibus, communia. Nam, & hodie ius hoc propter ſummam æquitatem, & prudentiam, ius quaſi Gentium, & omnium populorum benè iuſtitutorum commune eſt. *c. 1. de feud. cog.* Itaque in genere nonnulla de cōſuetudine diſſeremus: præſertim cum in hac nihil admodum peculiare, quod reliquis non conueniat, pop. Rom. habeat. Conſuetudo duplex eſt: alia generalis, quæ eſt inſtar legis, *d. l. de quibus h. t.* alia ſpecialis ſeu localis, quæ vim habet ſtatuti ſiue legis municipalis, *l. 3. de ſep. viol. l.* 1. 2. *C. de ſer. l.* 1. 2. *quæ ſit long. conſ. Fab. in d. §. ex non ſcripto, Cyn. & Dd. in d. l. 2. C. quæ ſit long. conſ.* Sunt qui in quatuor ſpecies eam partiantur, & deducant, videlicet Vniuerſalem, Generalem, Specialem, Specialiſſimam, ſiue Singularem. *Hoſt. in rub. ext. de conſuet.*

Conſuetudinem autem introducere poteſt Populus, qui, & legem condere. *d. lege de quib.* 32, *h. t.* quod in libero populo minus habet dubitationis: *Bart. in d. l. de quibus, n.* 11. in eo qui Superiorē recognoſcit, plus quæſtionis eſt: alijs exiſtimantibus ſcientiam, & patientiam Superioris opus eſſe, *c. cum non ignores.* 15. *de præben. Cyn. & alij in l.* 1. *C. quæ ſit long. conſue.* alijs verò contra iudicantibus: ſufficere ſi Princeps ſupe-

rior non contradicat. *Bart. n.* 11. A *Iaſ. n.* 30. *in d. l. de quib. Fab. in l.* 1. *C. de ſumma trinit. & in d. §. ex non ſcripto. vbi Angel. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil. Innoc. & Can. in rub. & c. pen. & c. fin. extr. eo.* quorum ſententia vſu eſt receptior. Porrò, quod arbitrantur plerique, neceſſum eſſe, vt aut à toto popu- B lo, aut maiores eius parte conſuetudo inducatur: id vt in ſtatutis obtineat, *l. quod maior.* 19. *ad municip.* certè conſuetudine admitti non debet, neque etiam poteſt: cum huius origo plerumq; ignoretur, nec in conſiderationem veniant: ſatiſque ſit actus ſingu- C lares probare, & de his oſtendere, eorum vſum in veriſimilem notitiam populi perueniſſe. *Iaſ. in d. l. de quib. n.* 14. *Ro. Curt. in repe. c. fi. de conſuet. Cor. conſ.* 292. *circa volum.* 1. Quod ſi vel totius populi, vel maioris partis vſurpatio eſſet demonſtranda, profectò, aut im- D poſſibilis, aut difficilis admodum efficeretur conſuetudinis probatio. Quare omnes illæ diſputationes inutiles ſunt: An induci conſuetudo poſſit à muliere, *Bart. in l.* 1. *h. t. Panorm. in cap. fin. extr. eod.* minore *Bart. in l.* 2. *C. quæ ſit long. conſ.* familia, *Dd. in d. l. de* E *quib. & d. c. fi. vbi Cur.* etiam ab vno homine. *Alex. & alij in l. ſi non ſpecial.* 9. *C. de teſt.* Nec enim conſideratur à quo ſit orta conſuetudo, id quod plerumque, vt in vetuſtis, ſciri non poteſt, *l. ſi arbiter.* 28. *ff. de probat.* ſed an in notitiam, & vſum popularem tranſierit. *Iaſ. n.* 84. *& Dd. d. l. de quib.*

10 ¶ Materia circa quam verſatur conſuetudo, ſunt res poſſibiles atque honeſtæ. Nam obligatio nulla eſt rerum impoſſibilium, *l. impoſſibilium.* 185. *de reg. iur.* & turpium, *l. generaliter,* 26. *de verb. obl.* & proinde nec ius vllum, aut conſuetudo. Rei enim non bonæ, cōſuetudo peſſima eſt. Quare laudabiliter aiunt noſtri, Conſuetudinem oportere eſſe rationabilē, *cap. fin. vbi gloſ. ad verb. rationabilis, de conſuet. Menoch. declarans quomodo eſt rationabilis. conſi.* 52. *n.* 171. nec præſcribi iuri Diuino, *Bald. in l.* 2. *C. de vſur. cap. ad audientiam, cap. cum venerabilis. c. fi. vbi Dd. de conſuet. c. ad noſtram, de proba. Cle.* 1. *de vſur. Schurff. latè conſ.* 83. *prædicta. n.* 11. *cent.* 3. aut naturali, *c. fruſtra. c. quæ contra, diſtinct.* 8. *cap.* 1. *de conſuet. lib.* 6. vlla quamuis longiſſima vſurpatione. Quænam autem ſit rationabilis, id arbitrio iudicantis relinquendum eſt. *Hoſt. Panorm. Bald. in d. c. fi. ad verb. rationabilis. per cap. cum venerabilis. de except.* Id tamen video nonullis placuiſſe, etiam irrationabilem vſum præſcribi tanto tempore, cuius initij non exiſtat memoria, dum tamen in legem diuinam, aut naturalem apertè non incurrat. *Roch. Curt. in rep. d. c. fin. ad verb. rationabilis. verſ. Sexto aduertendum. per Felin. in c.* 2. *de maior. & obed.* nam iſtiuſmodi temporis diuturnitas,

priui-

priuilegij inſtar eſt. *l. 3. §. ductus* A *aq. de aq. quot. & æſt. c. ſuper quibuſdam. §. præterea de verb. ſign. Iaſon. in l. imperium. 3. n. 22. de iuriſd. Schurſ. conſ. 72. pro clariore. n. 27. cent.* 1. An autem contra ius Scriptũ induci conſuetudo queat: non dubites in populo libero, cui iuris condendi, & expreſſis, ideo- B que tacitis etiam ſuffragijs abrogandi poteſtas eſt, *d. l. de quibus, 32. hoc tit.* At populis imperio Romano, eiuſdemque Principi ſubditis ius illius conſuetudini, præſcribi non videbatur concedendum: *l. 2. Cod. quæ ſit long. conſ. c. fi. de conſuet.* Qua in re arbitror C deſuetudine legem poſſe abrogari, ſuperiore ſcilicet obedientiam non exigente: *d. l. de queb. in fin.* conſuetudinem verò contra legẽ Principis non aliter induci poſſe, quam tanto tempore, cuius initij non exiſtat memoria: hac enim ſola vetuſtate, & non minori tẽ- D pore, iuribus principalibus præſcribitur, *l. competit, 6. vbi Dd. C. de præſcript. 30. annor. dict. c. ſuper quibuſdam. §. præterea. de verbor. ſignif. Dd. in dict. l. 3. vbi Iaſ. nu. 22. de iuriſdict.* Dd. tamen *Bart. Iaſ. & alij in d. l. de quibus Cano. in d. c. fin. Schurff. conſ. 47 prædicta. n. 7.* E *cent. 3. Chil. in prac. cap. 47.* indiſtinctè, etiam contra leges cõſuetudinem induci, ac præſcribi decennio in foro ciuili, 40. verò annis in foro Eccleſiæ arbitrantur, *cap. de quarta. de præſcript. c. cum beneficio. 5. vbi gl. verb. legitima, de præb. in 6.*

Ad inducendã porrò conſuetudinem, nec titulo neque bona fide opus eſt, *Iaſ. in d. l. de quib. n. 49.* ſed primum actuum frequentia, *l. 1. C. quæ ſit long. con. l. an in totũ. 3. C. de ædif. priu.* videlicet duorum, *Bart. n. 11. Iaſ. num. 15. in d. l. ac quib. Azo. in rub. C. quæ ſit long. conſ. in 3.* aut plurium pro arbitrio iudicis. *Bar. Iaſ. præall. loc. Can. in d. c. fin. Bald. & Salic. in l. 2. C. quæ ſit Lon. conſ.* & maximè iudicialium, ſi haberi poſſunt, *l. nam imperat. 38. l. cum de conſuetudine. 34. h. t. gloſſ. in l. 3. in fi. C. de epiſc. aud.* quamuis quoque extraiudicialibus illa probetur. *d. l. cum de conſuetudine*, & ſine etiam actibus conſuetudo immemorialis, ſi teſtes deponant ſic ſemper fuiſſe obſeruatum. *Fab. §. ſine ſcripto Inſtitut. de iur. nat. gent. & ciu. Roch. Curt. in repet. c. fi. extr. eod.* Secundo diuturnitate temporis: *d. l. de quibus. cum ll. ſeqq. d. c. fi.* quod Dd. decennium eſſe volunt. *Bart. n. 14. Iaſ. num. 43. & 44. in d. l. de quib.* ius Sax. 30. & amplius annorum, *Fach. diff. 12. Reinh. part. vl. diff. 2.* id quod probabilius, veroque magis, & rationi conſentaneum eſt: cum conſuetudo ius ſit corporale, nullis ſoli rebus cohærens: quę autem ſunt eius generis, tantum 30. annis præſcribi ſolent. *tot. tit. C. de præſcript. 30. annorum.* Hoc autem tempus à primo conſuetudinis actu, qui haberi probarique poteſt computandum eſt. *Bart. in l. Labeo. n. 10. de ſup. legat.*

Curt.in d.c.fin.in 2.requiſ. Tertio requirit *Bart.in d.l.de quib. n.*11. principium rationabile,vt ſcilicet non errore, ſed certa ſcientia cõſuetudo introducta ſit. *l. quod non ratione.*37.*h.t.* Sed ante dixi.principium conſuetudinis non conſiderari : & alioqui traditum eſt, Actus cõſuetudinis in dubio ſemper præſumi animo confirmandæ conſuetudinis factos eſſe, *gloſſ. & Dd.præcipue Curt in d.c.fi.in 7.requiſit.* vt huius requiſiti magna non ſit habenda ratio, niſi errore facti populum cõſuetudine vſum eſſe,oſtendi poſſet. Præcipuam autem conſuetudinis differentiã, ac formam in eo conſiſtere arbitror, vt ſine ſcripto in ſolo populi vſu verſetur. Nam hac potiſſimũ differentia à lege ſecernitur, §. *ex non ſcripto.Inſt.de iur.nat.l.ius ciuile,de iuſt. & iur.* Putant tamen Dd.conſuetudinem in ſcriptis redigi poſſe, facilioris ſcilicet probationis gratia : neque ea propter naturam eius immutari.*Bart.n.*8. *&* 21.*Iaſ.n.*36. *in d.l. de quibus. Aldo.dicens eſſe commun.n.*4.*in* §. *ex non ſcripto.Inſt.de iure nat.gent. & ciuili.Craſſus commun.opin. li.* 1. *quæſt.*1. Ex his autem intelligi facilè poteſt, quænam probandę ſit ratio conſuetudinis. Probari enim eam, non tantum allegari conuenit, *l.*4.*de cuſtod.reor.Caſtr. in l.vnic. C. vt quæ deſunt aduoc. fac.l. aſſeueratio.*10. *C.de non nume. pecu.l. ſiue.*16. *C.de probat.l.ſi manifeſt.* 7.*C.de ſeruit.* cum in

A facto conſiſtat.*Menoch. conſ.*37.*n.* 92.*conſi.*8.*n.*16.*conſi.*75.*num.*60. *conſi.*37.*n.*96.*conſi.*54.*n.*37. Hæc autem ipſa quæ requiri diximus, ſunt probanda ſpecificè. *Menoch. conſi.*54.*n.*37. videlicet, frequentia actuum,ſeu vſus populi,qui ex frequentia actuum præſumitur,&

B vt loquuntur, vniformi, *late Menoch.conſi.*37.*n.*39. *&* 67. item temporis diuturnitas. *Iaſon. poſt alios,in d.l.de quibus.n.*88. *Fab.in d.*§.*ex nõ ſcripto.Curt.poſt alios, in d. c. fin.* Et probantur aut ſcripturis, puta libris publicis, atteſtatione ſeu ſcriptura magiſtratuum,

C exemplis rerum iudicatarum.*cap. poſt ceſſionem.*7.*de prob.Bart.conſi.* 461.*& d.l.de quibus. & in l.*9.*C. quæ ſit long. conſuet.* &c. aut teſtibus, ſaltem duobus, *Bart. Cynus in d.l.*2. qui idoneam ſuæ opinationis cauſam reddant, *Bart. & Dd. in d.l.*2.*Fabrus. in d.*§.*ex non*

D *ſcripto.Roch.Curt.in d.c.fin.qui ait hanc eſſe communem. vide Alexandr. conſil.* 45.*cura & conſil.* 131.*volum.*2.*& conſil.* 46.*viſis. volum.*2.*Corn.conſil.*193.*quod ad conſultationem.vol.*1. & de iiſdem actibus deponant,aut ſaltem in genere conſuetudinem ita ſe ha-

E bere teſtentur: quamuis in redditione cauſę,& actibus deducendis ſint ſingulares. *Anton. de But. & Roch.Curt.in d.c.fin.extra eodem.* Periti tamen,& ſeniores cuiuſque loci,qui ita ſemper obſeruatum eſſe, nec meminiſſe contrarium, idemque à maioribus ſe audiuiſſe teſtan-

teſtantur, etiã ſine alia cauſæ redditione, oſtenſioneque actuum probant. *Bart. in l. de quibus, n. 22. Fab. in §. ſine ſcripto. Inſtit. de iur. natur.* cum quia de immemoriali conſuetudine deponunt. *Fab. præall. loc. Curt. in d. c. fi.* tum quod licet ad inducendam conſuetudinem, actuum frequentia requiratur, non tamen ad probandam: ſed ſufficit probari, in notitiam populi eam perueniſſe, *vide Rob. Curt. in d. §. fin.* poſtremo quia peritis etiam ſine cauſæ redditione credi, tralatitium eſt. *Bart. in d. l. de quibus n. 22. Ant. Gab. Rom. lib. 1. de prob. concl. 4.*

Finis conſuetudinis eſt, qui omnium aliarum legum: de quo ſcire dicitur: Omnium legum finem eſſe extremum: aut neceſſitatem, aut vtilitatem ſubditorum, *c. non debet. emul. vbi Panor. n. 3. de conſang. & affinit.* Sicut & Cicero lib. 1. de Legibus 2. ait Supremam legem eſſe oportere ſalutem populi: hoc eſt, legem ἀρχιτεκτονικὴν, quo reliquæ leges, conſuetudines, ſtatuta referenda ſint, eſſe ſalutem, conſociationis humanæ & reipub. communem: pro cuius vſu ferri, rogari, abrogari debent. *ca. erit. diſt. 4. cum ſimil.*

Effectus non minor quam ipſius legis, *Menoch. conſ. 34. num. 8.* vtpote cum iuris ciuilis ſpecies ſit æque, atque ius ſcriptum, *d. l. de quib. 32. h. t. §. ex non ſcripto. inſtit. de iur. nat. c. conſuet. 1. diſt. c. cum ſit conſuetudo. extr. eo. Cy. in l. 2.*

A *C. quam pro. Guid. Pap. in præf. deciſ.* & altera quadam natura: *Menoch. conſ. 12. n. 22.* itaque omnes obligat ad ſcientiam cum aperta & nota eſt, item ad obedientiam aut ad penam in contractibus, *l. ſi fundus. 6. de euict. l. quod ſi. 31. §. quia aſſidua. 18 de ædil. edic. l. ſi-*
E *ne. 32. al. 33. § Lucius, de admi. tut.* delictis. *Auth. qua in prouincia, C. vbi de crim. l. ſæcularij. 7. de extr. crim. l. aut facta. 16. §. pen. de pœn.* iudicijs *l. 3. §. fin. vbi gl. de teſti. Authen. iubemus. vbi Bald. Codic. de iudic.* & alijs id genus actionibus humanis, *l. 4. §. fin. de vecti. l.*
D *ſi quis donaturus. 28. de vſufr. l. 4. C. de ædif. priu.* Immo quod magis eſt, conſuetudo non modo optima interpres eſt legis, *l. ſi de interpretatione. 30. h. t.* verumetiam quando illi contraria inuenitur, legi & iuri communi derogat. *l. item. 6. vbi gl. ad verb. vel perpe-*
C *tua, quod cuiuſ. vniuerſ. l. venditor. 13. §. ſi conſtat. com. præ. l. ſemper. 5. §. leg. de iur. im. d. l. de quib. 32. h. t. Iaſ. l. 2. n. 14. cum ſeq. C. ſi com. ius vel vtil. publ.* vt nunc quidem moribus vbiuis obſeruatur: ſecundum quos ſtylus etiam, ac Conſuetudo Curiarum pro lege
B habetur. *l. vlt. in fin. C. de inin. §. vlt. inſt. de ſatiſd. l. generaliter. 12. C. de reb. cred. Guid. Pap. in præfat. dec. Euerar. in loc. à ſtylo cur.* & quod ſecundum conſuetudinem fit, dicitur iure fieri: *c. cum veniſſent, de eo qui mut. in poſſeſſ.* & poteſt ea pro iure allegari, *Card.*

*Zabar.in cle. ſæpe, §. & quia in 6. notab.de verb.ſign.vide Iaſ.& Dd. in l.2.nu.*14. & 17.*C. ſi con iu. vel vtil.pub.* ac pro eo iudici eſſe debet, adeo vt contra cõſuetudinẽ iudicans litem faciat ſuam. *Auth. iubemus, vbi Bald.nu.2. C.de iud.* §.1.*Inſt.de off.iud.vide late Tiraq. de pœn. num.7. in præf.* ac ſententia expreſſe contra conſuetudinẽ lata, perinde atque contra conſtitutiones dicta ſit ipſo iure nulla, *Felin.in c.cauſam.quæſt.2.in fin.de teſtib.ſed contra Cyn. in l. 2. Cod. quã.prou. vide* Guid.*Pa.in procem. deciſ. & ibi annotat. marg. Enerar. in loc. à ſtylo cur. Tiraq. in elegantiſſ.tra. de pœn.in præfat.n.7. vide etiam Felin. in cap. ex parte. num.17.de reſcript.*Sed de hac alibi copioſius dici ſolet.*l.1.2. C.quæ ſit long.conſue. c. vlt.vbi late Curt. extr.de conſuet.*

De ccnſtitutionibus Principum. Tit.IV.C.1.14.15.

1 *Conſtitutiones Principum.*
2 *Conſtitutionum diuiſio.*

Conſtitutiones Principum partem eſſe iuris ſcripti diximus.§.*ſed & quod principi, inſt. de iure nat.* Quod enim Principi placuit, legis habet vigorem, *l.* 1. *h. t.* vtpote cum lege regia, quæ de eius imperio lata eſt, (tempore, quantum ſuſpicor, Auguſti, quem primum legibus fuiſſe ſolutum, poteſtatemque populi, &

A Senatus, ac Tribunorum ad ſe transtuliſſe, accepimus,*ex Tacito. lib.1.Dione lib.53. S.C. de imperio Veſpaſ. facto. quod adhuc Romæ extat.* cuius exemplũ reliqui deinceps Imperatores ſecuti ſunt) populus ei,& in eum (phraſin ipſius legis hæc verba fuiſſe arbi-
B tror: qua in eum ipſum populum ſcilicet poteſtatem principi fuiſſe conceſſam, Theoph. in Inſtit. indicat) omne ſuum imperium & poteſtatem contulerit. Quodcunque igitur Imperator conſtituit, vt eſt : vel per epiſtolam, qua abſens conſultoribus reſpondet, *l.*
C 3.*de teſtibus, l.debitoribus,* 31. *de re iudic.* aut per ſubſcriptionem ſtatuit, quando libellis ſupplicantium ſententiam ſuam ſubſcribit, *l.non diſtinguemus.32.al.37.* §. *cũ quidam.13.de recept. arb.l.ſed addes.19.al.21.§.9.loca.l.diui.17.de iur.patro.* vel ipſe cognoſcens de
D cauſa ſolemniter in iudicio. *l.* 3. *de his quæ in teſt.dolen.l.Æmylius.* 39. *de minor.* aut de plano extra iudicij locum, & citra vſitatum ordinem decreuit, *l.1. h.t. l.* 3. *C. eod.* aut edicto publicè vetuit, vel iuſſit : aut oratione, quæ in ſenatu ſuadendæ legis cauſa ſolet à
E Principe haberi, præcepit. *l. oratio.* 10.*l.1.de reb.cor.*Hæc enim omnia,legem eſſe conſtat. *l.1. h.t. l.3.C.eod.*Et hæc ſunt,quas Conſtitutiones appellamus. Planè ex his quædam ſunt perſonales,quæ nec ad exemplum trahuntur.Vt quod princeps ob merita alicui indulſit,

ſit, aut ſi quam pœnam irrogauit A vel ſi cui ſine exemplo ſubuenit, *vt Nouel.* 139. aut aliter interlocutus inter duos duntaxat eſt, non animo faciendæ legis, & vt inter alios quam qui in lite fuerunt valeat. *l.2.l.3. in fi.C.de legib.l.1.h.t.* id enim perſonam non egreditur, *l.1.in fin.* quamuis alioqui beneficia eius latiſſime reſpectu ipſius B dantis, non alterius ſint interpretanda, *l.3 hoc tit. vbi vide Iaſ. & Dd.* Plane quoniam Princeps ſucceſſori præire nequit. *glo. fin. & Dd.in l.digna vox,4. C.de legibus. Bal.in l.2.n.3.C.de legib.Bart.in l. 2.§.fi.de opt.legat.Bald. conſ.* 161. C *proponitur,n.2.vol.2.* (Par enim in parem non habet imperium, *l.* 4. 6. *de recept. arbitr. l. eſt receptum.* 141. *de iuriſd.*) conſtat Conſtitutiones poſteriores prioribus eſſe potiores, iiſque etiam derogare, *l.fin.hoc tit. l.1. ad legem Aquil. c. vlt. in fin.de reſcript.lib.6.Bald.in* D *l.1.hoc tit.cap.vlt. vt lite pend. c.1. vbi Panorm. num.* 1. *&* 10. *de ſequeſt. poſſ.* Alia contractus eſt ratio, qui à Principe factus, licet vim ciuilis legis habeat, *l. penult. Cod.de donat. inter vir.* tamen ex Iure naturæ ſucceſſores etiam obligat. *Bald. Caſtr. d. l. digna vox.* E *Crauett.de antiquit.temp.in princ. num.*17. *Bald.l.2.num.* 40. *C. de ſeruitutib. Felin. & Dd.c. quæ eccleſiarum.de conſt. tex. in c.* 1. *de probat. vbi Canoniſ.* quoniam inſtar priuatorum ex contractibus tenentur, *d. cap.1. Bald. in c.1.de nat.feud.* etiam quando cum ſubditis contrahunt. *Bal. l. Princeps. ſub tit.1. eleganter I.Robin. in inueſt.verb.princeps in princ.n.4.*

De Statu Hominum. Tit. V.

1 *Obiecta iuris, & ordo titulorum, quid ſit ſtatus, ac quotuplex.*
2 *Triplex perſonarum diuiſio.*
3 *De hominum diuiſione naturali.*
4 *De diuiſione hominum ex iure gentium.*
5 *De liberis, & quare partus ventrem ſequatur.*

OMne † ius, quo vtimur, vel 1
ad Perſonas pertinet, quibus ius redditur: vel ad Res, de quibus ius redditur: vel ad Actiones, ſiue iudicia, per quæ ius redditur, *l.1.& 2.hoc tit.§ vlt. inſtit. de iure nat. gent.* nã verbo Actionis omnem iudiciorum ordinem, principium, progreſſum atque exitum comprehendimus. *inſtit. de act.in princ.* Nulla eſt autem iuris diſputatio, in qua non aut de perſonis, aut de rebus, aut de iudicijs, aut de his ſimul omnibus quæratur. Itaque quanquam in poſtrema materia explicanda, videlicet quomodo agi, & iudicio res inter litigatores peragi, ac ſuũ cuique tribui debeat, Pandectæ fere conſumuntur: tamen vt melius ea ipſa intelligantur, Iſagoge quædam de iure perſonarum, &

rerum

rerum diuiſione præmittitur. Nã, & de his paſſim variæ inſtituuntur diſputationes, neque enim in omnibus iudicijs, non habetur ratio perſonarum, quæ iudicia ſuſtinent, *c. forus, de verb. ſignific.* & rerum de quibus litigari ſolet. *l. 5. de text. cogn.* quæ ſanè percipi ſatis rectè nequeunt, niſi præmiſſa quadam, & ſtatus hominũ, & diuiſionum qualitatiſque rerũ expoſitione. Qua in parte ordinem Perpetui edicti ſecutus eſt Tribonianus, *l. 1. & 2. hoc t.* Nam etſi Iulianus I. C. in Edicto perpetuo (quod compoſitum Imperator Adrianus confirmauit, eoque de volũtate Senatus perpetuo ius dici voluit, cùm antea edicta leges tantum eſſent annuæ *Cic. in Verr. 3.*) edicta duntaxat Prætorũ, quibus iudicia, & actiones continebantur, deſcribere, & complecti voluit: tamen quia in ijs non exactam perſonarum, & rerum diuiſionem factam videbat, prudenter de vario hominum, ſtatu, deque rerum diuiſionibus, & qualitate, ante omnia diſſerendum ſibi ratus eſt: quod his non intellectis, reliqua percipi rectè non poſſe animaduertebat. Primò igitur de ſtatu perſonarum, quarum cauſa ius conſtitutum eſt, *l. 2. h. t.* iuxta ordinem Perpetui edicti aliquid eſt dicendum.

Status hominis aliud eſt, quàm dignitas, *l. qui furore, 20. h. t. in princ. Inſtit. de cap. dimin.* nam

A hæc ad ſplendorem, & actiones vitæ, ille ad conditionem in qua quiſque naſcitur, & ab origine quaſi ſtat, pertinet, *l. de ſtatu. 15. vbi gl. de teſt.* Huius tria cenſentur eſſe capita: Libertas, Ciuitas, Familia, *l. eius, 41. vbi gl. ad verb.*
1 *ſtatus. ſi cert. pet.* vt apud Terentium,
B *in Eunucho.* Principio dico eſſe liberam, ciuem Atticã meam ſororem. Quare cum vnum ex his tribus adimitur, caput hominis minui dicitur, Maxima, Media, Minima capitis diminutione, *vide infr. de c. dim. Inſt. eod.* In quæſtione porrò ſtatus, ſumma,
C & prima diuiſio eſt, qua homines in Liberos, & Seruos tribuuntur: *l. 3. h. t.* hoc enim primum, & præcipuum iuris ſtatus caput eſt, quod vitæ mortique comparatur, *l. ſeruitutem, 209. al. 210. de reg. iur.* Sed quia de diſcrimine ſexuũ aliqua hoc in titulo traduntur,
D nos docendi gratia diuiſionem perſonarum primam à natura mutuabimur.

¶ Perſonarum ergo triplex eſto diuiſio: vna Naturalis, altera Iuris gentium, tertia Ciuilis. 2

¶ Natura homines ex anima, & corpore compoſuit: quarum illa 3
E præſtantior, *l. antepen. 17. C. de ſacroſ. Eccleſ.* non ex traduce, ſed factoris ab ore ſpirituum patre creata, in mares, & fœminas tribuit: ex quibus hæ illis deteriore ſunt conditione in multis iuris articulis, *l. in multis, 9. h. t. Dec. in l. 2. de reg. iur.* Quod ad hermaphrodi-

phroditos attinet: eius ſexus exiſtimandi ſunt, qui in his præualet, *l. queritur*, 10. *h. t. l. repetundarum*, 15. *in fin. de teſtib.* in dubio porrò pro maſculis habentur, & feudorum etiam ſunt capaces, *Bald. in l. quoties.* 12. *n.* 10. 11. 12. *C. de ſuis, & leg. hæred.* Monſtra autem, quæ contra formam humani generis conuerſo more procreantur, liberi non ſunt, nec ius liberorum in bonis parentum habent, *l. non ſunt liberi*, 4. *hoc tit. Paul. lib.* 5. *Sen. tit. de inteſt. ſuc.* etiamſi matri ad ius trium liberorum conſequendum proſunt, vt voluit Vlpian. *l. quærere*, 135. *de verb. ſignif.* cuius ſententiam, vt mitiorem, Iuſtin. in Pandectas retulit, quamuis Paulo contrariũ placuerit, cuius ideo non integrè reſponſum hic recitatur, *d. lib.* 5. *Sen.* Porrò qui adhuc ſunt in vtero, etſi incertus adhuc eorum eſt ſexus, tamen pro natis vtilitatis cauſa habentur, *l. qui in vtero*, 7. & 20. *hoc tit. l. quod dicimus.* 231. *de verb. ſignif.* poſtquam nati ſcilicet ſunt, nam in id vſque tempus omnia iura illis integra reſeruantur, *l. cum quidam*, 30. §. 1. *de acquir. hæred. l. antiqui*, 3. *ſi pars hær. pet. l. vlt. de collat. bon.* Etenim ſi nati non fuerint, aut mortui nati ſint. *l. qui mortui*. 129. *de verb. ſignifi.* aut antequam perfectè naſcantur, h. e. vterum matris egreſſi ſint, extinguantur, *gl. ad verb. eg. in cap.* 1. §. *hoc autem. de his qui feud. da. poſſ.* perinde

A atque ſi in viuis nunquam fuiſſent, habentur. *Iurisp. præall.*

¶ Iure gentium omnes homines aut Liberi ſunt, aut Serui. Liberi ſunt, penes quos libertas eſt: quæ eſt Naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, niſi quid vi aut iure prohibeatur, *l.* 4. 4

B *hoc titul.* Serui, à ſeruando dicuntur, quod homines bello captos ſeruare, non occidere ſolent: id enim ſemper inhumanum eſt viſum, *Bart. in l. in laqueum*, 55. *de acquir. rer. domin.* ſuntque illi, qui iuſtam ſeruitutem ſeruiunt, propriè ſerui. Seruitus autem eſt

C Conſtitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubijcitur, *l.* 5. *h. t. l. manumiſſiones, ſup. de Iuſt. & iure.* Seruorum vna & par omniũ eſt conditio: nam tam iure gentium, quam ciuili, nullo loco aut numero habentur, *l. quod attinet*, 32.

D *al.* 33. *de reg. iur.* Etenim neque perſonam habent, *l.* 3. *ne quis eum qui in ius voc.* nec caput, *l.* 3. *de cap. dimin.* & conſequenter, nec ſtatum, *in princ. de cap. dimin. Inſt. verſ. ſeruus*, *l.* 4. *inf. eod. tit.* qui in tribus capitibus (vt dixi) conſiſtit.

E ¶ Liberorum porrò hominum conditio varia eſt. Alij enim ſunt Ingenui, alij Libertini. Ingenui iure naturæ ſunt, qui ex matre libera naſcuntur, *d. l.* 5. *verſ. ingenui, h. t.* Dico Iure naturæ, quod in ingenuitate maximè attenditur, *l.* 1. *& t. t. de nat. reſt.* nam iure 5

re

Digitized by Google

iure ciuili, liberos ex iuſto matrimonio conceptos ſequi patrem, etiam quo ad ſtatum attinet, verius eſt: *l. cum legitimæ*, 19. *h.t.* reliquos verò extra matrimoniũ conceptos, cùm patrem nulli m... iuſtum habeant, quem Iure ciuili ſequantur, iure naturæ cenſeri conditione matris: *l. lex naturæ*, 24. *h.t.* quæ ſi libera eſt, liberi naſcuntur ingenui, ſi ſerua, cum qua non poſſunt contrahi iuſtæ nuptiæ, *l. cum ancillæ*, 3. *C. de inceſt. nupt.* ſerui generãtur. *d. l. cum legitimæ*, 19 *hoc tit. l. partum*, 7. *C. de rei vend. Vide quæ dixi Inſti. tit. de ingen.* Ingenuorum hominum rurſus partim Iuſti ſunt, partim Iniuſti. Iuſti, qui ex iuſtis, id eſt, legitimis, & perfectis iure nuptijs procreantur. *l. ſeptim. menſe*, 12 *l. imperator*, 8. *hoc tit. l. 4. 5. 6. infr. tit. 1.* Iniuſti, qui naſcuntur ex iniuſta illegitimaque coniunctione: vel ex iniuſtis nuptijs, contubernio, cõcubinatu, promiſcuo damnatovè coitu, adulterio, inceſtu, &c. *l. Paulus*, 11. *l. vulgo*, 23. *l. lex naturæ*, 24. *hoc tit. l. 5. Co. de nupt.* inter quos tamen multiplex eſt differentia. *vide C. de nat. liber. Auth. ex complex. C. de inceſt. lib. & quæ dixi Inſtitut. de nupt. de cogn. ſucceſſ. & ſenatuſc. Orphyt. & Mattheſil. ac alios in tracta. de ſucceſſ. ab inteſt.* Libertini vocantur, qui ex iuſta ſeruitute manumiſſi ſunt, *l. libertini*, 6. *h.t.* Horum ſtatus antea erat tripartitus: alij enim ciues efficiebantur Romani, alij Latini, alij Dedititij: de

A quibus conſulendus eſt Theophilus *in Inſtit. de libert.* Sed poſtea, ſublato hoc diſcrimine, omnibus quocunq; modo manumiſſis plenam libertatem, & ciuitatis Romanæ ius Iuſtin. contulit, *l. 1. C. de Lat. lib. tol. lib. 1. C. de ded. lib.* quod ante tantum ingenuis Ant. B Baſſianus Seueri filius cõceſſerat, *l. in orbe*, 17. *de ſtat. hom.* Sed noſter pro vſu ſui temporis ſuſtulit diſcrimina liberarum perſonarum. *l. 1. C. de Lat. lib.* velut & rerum. *tit. de conſib. de excuſ. tut. Inſt. de excuſ. & de vſucap.* Affinis iuri ſtatus eſt Nobilitas. *Iaſ. in §.* C *præiudiciales, n. 20. Inſtit. de act. Tiraq. de nobilit. cap. 14. n. 5.* Dignitas, *l. 3. l. 6. de Senato.* Contrariæ ſunt minutiones, quibus capita ſtatus tolluntur. *Inſtit. & infr. de cap. dimin.*

D De his qui ſui, vel alieni iuris ſunt. Tit. VI. C. 8. 47.

1 *De tertia hominum diuiſione.*
2 *De Dominica poteſtate.*
3 *De patria poteſtate.*

NVnc videamus † de tertia hominum diuiſione, nem- 1
E pe de ſtatu, & conditione perſonarum ciuili, Caput quiſque liber homo iure ciuili duplex habet (nam primum iuris naturæ, & gentium eſſe diximus (videlicet Ciuitatem, quæ amittitur media capitis diminutione, *l. 2. l. 7. de cap. dimin. in princ. Inſt. eod.* &

Fami-

Familiam, cuius iura quoque minima capitis minutione imminuuntur. *l. 6. de cap. dimi.* Prius caput ad ius ciuitatis publicum ſpectat: de quo iure cum nulla peculiaris tractatio ſit in Pandectis inſtituta, huius quoq; capitis expoſitio, velut aliena, & impertinens, eſt hic omiſſa. Poſterius caput ad ius priuatorum refertur: quod cum omne exponere iuris compoſitores his libris voluerũt, *l. 1. §. huius ſtudij. ſup. de iuſt. & iur. vbi dixi.* illius quoque capitis declarationem prętermittere non debuerunt.

2 ¶ Quod igitur ad ſtatum caputque familiæ attinet, iure ciuili liberi homines, alij Sui iuris cenſentur, alij verò Alieni. Qui Sui iuris ſint, ex his qui alienæ poteſtati ſubijciuntur, intelligi poteſt. Vlp. tit. 4. Sui, inquit, iuris ſunt familiarum ſuarũ principes, id eſt, pater, mater familiæ. In aliena autem poteſtate ſunt, primo Serui: quæ quidem poteſtas etſi ex Iure gentium in Romanam ciuitatem venit, tamen iure ciuili mitior eſt, quàm Iure gentium. Nam licet apud omnes peræque gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos vitæ necisque poteſtatem eſſe: & quodcunque per ſeruum quæritur, domino acquiri: tamen humanitatis intuitu, nimia dominorum aſperitas Iure ciuili, & Principalibus conſtitutionibus eſt coercita, & intra gyrum rationis moderatique impe-

A rij, vinculis legũ conſtricta, *l. 1. & 2. h. t. Spar. in vita Hadriani.*

3 ¶ Deinde in poteſtate noſtra ſunt Liberi, quos ex iuſtis nuptijs procreauimus, *l. 3. 4. 5. h. t. Vlp. t. 5.* aut opinione ſaltem iuſtis. *Vlp. tit. 7. c. 1. perlatum. 8. c. peruenit. 11. cap. penult. qui fil. ſint leg. l. à diuo.* B *58. de rit. nupt.* Quo in numero etiam recenſentur Legitimati, aut per ſubſequens matrimonium, *l. cum quibus, eod. C. de nat. li. c. tãta. cap per venerabilem. Qui fil. ſint leg. § ſi quib. in Auth. quibus. mod. nat. eff. ſui. § quib. 2. Inſtit. de hær. quæ ab inteſt. vide quæ dixi in §.* C *fin. Inſtit. de nupt.* aut per oblationem curiæ ciuitatum, *§. quib. in verb. curiæ ciuitatũ. vbi dixi inſt. de hered. quæ ab inteſt. l. communium. 9. C. de nat. lib. in Auth. quib. mod. nat.* aut per ſpeciale diploma Principis, *cap. 1. §. naturales. vbi Dd. de feud. defin. in vſibus feud.* D quod quidem ad hanc ciuilem poteſtatem attinet. *vide Ang. & alios, in Auth. quib. mod. nat. eff. ſui. Bart. & Dd. in l. ſi qui pro emptore de vſucap. Bald. in l. eam. 14. Cod. de fideicommiſſ. Iaſ. in l. cum acutiſſimi. 30. Cod. eod. Alex. conſ. 2. viſis. volum. 2. Schurff. conſ. 2.* E *veritas. cent. 1. Tiraq. de nob. c. 15. n. 12. 22.* item legitimi facti per adoptionem, *in prin. Inſt. de adopt. Vlp. tit. 8.* de quibus paulo poſt dicetur. Porrò illegitimi, Spurij & Naturales in poteſtate non ſunt: quia cum non ex iuſtis nuptijs procreati ſunt, pro liberis iure ci-

uili

uili (ex quo eſt patria poteſtas, *in princip. Inſtit. de patr. po.*) non agnoſcuntur, *l. Paulus.* 11, *l. vulgo.* 23. *cum l. ſequentibus ſuprà tit.* 1. Eſt igitur hæc poteſtas propria ciuium Romanorum, *l.* 3. 4. 5. 6. 7. 8. *hoc tit.* Nam etſi reuerentia, & obedientia parentibus Iure naturæ & gentium debetur, *l.* 2. *de iuſt. & iur.* tamen longè maior, & Proinde alia eſt Romanorum in liberos poteſtas: quippe quę antiquitus omnino dominicæ, par eſſet, cum ius necandi indicta cauſa, & diſtrahendi filium ex l. Romuli atque etiam Moſaica, *Exod.* 21. (quæ vetuſtiſſima) parens obtineret, *Dionyſ. lib.* 2 *l.* 2. *l. in ſuis.* 11. *de lib. & poſthum.* conſequeretur que contra ius & votum naturæ, *l. nam etſi,* 15. *de inoffic. teſt. l. ſcripto.* 6. *vnde lib. l. vltim. de bon. dam.* quo parentes theſaurizant liberis, non e diuerſo, *Corinth.* 12. omnia quæ filij quæſiuiſſent. *Inſt. per quas perſ. nobis acquir.* Poſtea tamen, creſcente vna cum Imperio populi humanitate, edocenteque paulatim natura & communi parentum voto, liberos ingenuos ingenuè liberaliterque eſſe habendos, ac meritis potius & officio quam minis ad obediẽtiam prouocandos, *l. ſi quand.* 35. §. *illud, C. de inoffic. teſt.* multa emendata & ad humanitatis rationem reuocata ſunt: ita vt nec patri quærantur indiſtinctè nunc omnia, quæ filius ſuo labore, & induſtria parauit: *Inſtit. per quas*

A *perſ nob. acqu. l. ſi. C. de bon. quæ lib.* nec crudeliter ſæuire poſſit generator in liberos. *l.* 3. *C. de pat. poteſt. t. tit. de obſ. à lib.* neque eos occidere, *l.* 5. *de parric. l.* 1. *C. de his qui par. vel lib. occid.* diſtrahere *l.* 1. *C. de pat qui fil. diſtrax.* oppignorare. *l. qui filios.* 6. *C. quæ res pign.* B exhæredare, abdicare *l. abdicatio.* 6. *C. de patri. poteſt. vide infr. de lib. & poſt. & quæ dixi Inſt. de exhær. lib.* immò alimenta ijs victumque quærere cogatur, & ſuppeditare, *l. penult. h. t. t. t. de lib. agn. & C. de alen. lib.* Nec ius Sax. multum ab hoc Iure ciuili recedit: niſi quod C vſumfructum, quem ad vitam in bonis liberorum pater habet, *l. ſi. C. de bon. mater. Inſtit. per quas perſ. nob. acq.* tantum vſq; ad nuptias vel emancipationem aut ſeparationem ei relinquat. *Land. lib.* 1. *art.* 11. *Fach. diff.* 19. *Reinh. diff.* 36. Quin & fœminæ hoc iure (nã D ciuili ſecus eſt, *l. viduæ,* 18. *C. de nupt.* niſi quo ad operas & coniugale obſequium. *Ang. Fab & Dd. Inſtit. ad S.C. Tertyll. vide Tiraq. in legibus connub. in princip. gloſſ. Sax. ar.* 31. *lib.* 1.) in poteſtate maritorum ſunt, vt plerique arbitrantur, *Land. lib.* 1. *art.* 31. *Fach.* E *diff.* 6. & 8. *per art.* 45 *Land. lib.* 3. & proinde patris in poteſtate per nuptias eſſe deſinunt. *Conſtit.* 10. *part.* 2. Nam ſicut res, ita nec perſona in plurium poteſtatę. *l.* 5. §. *vltim. commod.* etſi non deſint qui diſſentiant: *Zobel. ad art.* 45. *lib.* 3. *art.* 31 *lib.* 1. marito tamen

mortuo,

mortuo, ſui iuris efficiuntur, neq; redeunt in poteſtatem patris. *Tiraqu. in ll. connu. poſt ll. communes, num. 66 cum ſeq.* nec modo a poteſtate mariti viduæ liberantur, ſed omni etiam iure maritali, puta familiæ, dignitatis, domicilij, *Land. lib. 3. art. 45. Fach. diff. 67.* &c. etiamſi iure ciuili viduæ hæc omnia retineant. *l. Filij, 22. §. vidua. ad municip. l. fi. Cod. de princ. ſchol. lib. 12.*

De Adoptionibus, & emancipationibus, & alijs modis, quibus patria poteſtas ſoluitur. Tit. VII. C. 8. 48. 49.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quid ſit adoptio.*
3 *Quotuplex.*
4 *Cauſa efficiens: qui & quos adoptare poſſint.*
5 *Cauſa formalis: & de ſolennitatibus adoptionis.*
6 *Effectus adoptionis.*
7 *De emancipatione, & reliquis modis, quibus patria poteſtas ſoluitur.*

1 HActenus dictum † eſt, quinam poteſtati alienę ſubijciantur: nunc conſequenter, quibus modis ijdem ab ea liberentur, exponamus. Liberantur autem ſerui dominica poteſtate, per Manumiſſionē: filij patria, per Adoptionem, Emancipationem, & alios A quoſdam modos. Nam per adoptionem tranſit filiusfamil. e ſacris poteſtateque ſui patris in familiam alienam. Itaque adoptio eſt modus cum inducendæ, tum ſoluendæ tranſmutandæque poteſtatis.

¶ Eſt autem adoptio, legitima 2 B extranei hominis in familiam aſſumptio: *Gell. lib. 5. cap. 15.* ſiue, Actus legis, quo filiumfa. facimus: ſiue, vt habet Theo. *in prin. Inſtit. eod.* eſt Actus legitimus naturam imitans, ad eorum qui liberos nõ habent, ſolatium inuentus. Verbum Legitimus oſtendit hunc C actum Iuris ciuilis eſſe, *l. actus legitimi, 77. de reg. iur.* Etſi enim apud alias quoque gentes vſurpata fuit quædam adoptionis ratio: *Geneſ. 48. 50. Exod. 2. 10. Act. 7 22. Plut. in vita Theſ. Ioſeph. in antiq. Iud. Demoſt. in orat. πρὸς λεώχαριν*, tamen quia peculiarem D quandam & ciuilem adoptandi formam Romani habuerunt, merito ea ad Ius ciuile refertur, *l. actus legitimi, de reg. iur.* ſicuti & teſtamenti factio, *l. 3. de teſt.* Ea verba, Ad ſolatium eorum: cauſam finalem introductæ adoptionis oſtendunt, vt videlicet defe- E ctum naturæ lex ſuppleat, & ſterilitati aut mortalitati deficiẽtium familiarum medietur.

¶ Adoptionis autem nomen generale eſt, & in duas tribuitur ſpecies: quarum altera Arrogatio. Adoptantur filijfam. arrogantur qui Sui ſunt iuris. 3

Cauſa

¶ Cauſa efficiens adoptionis eſt lex, quæ eam introduxit. & Conſenſus eorum qui hoc actu vtuntur. Oportet enim adoptantem, & eum qui adoptatur, conſentire. *l.1. l.neque abſent.24.hoc tit.l.nec auus 4. C.de emancip. lib.* hac tamen adhibita diſtinctione, vt ſi quis à patre in adoptionem detur, ſufficiat eum voluntati patris non contradicere; *l.in adoptionib. 5.h.t.* in arrogato autem expreſſus conſenſus deſideretur. *d.l.5.* Ex quo patet, cur adoptari infans, nō autem arrogari poſſit. *l.etiam,42.h.t.* Cæterorum autem, inter quos iura agnationis conſequuntur, nō eſt neceſſaria approbatio, *l.cum adoptio 7.h.t.* Vt enim inuitis agnaſcuntur fratres & agnati, ita & adoptantur. Præterea ſciendum eſt, non conſenſum tantummodo requiri, ſed opus eſſe etiam vt perſonæ ad adoptionem ſint idoneæ: quædam enim adoptare adoptariue prohibentur. Adoptare non poſſunt Fœminæ, niſi ex indulgentia Principis, *§.fœmina. Inſtit. eo.l.ſi ſuſpecta.29.§.penult.de inoff.teſt.* quorſum enim adoptent, cum liberos non habeant in poteſtate? *§.cæteri Inſt.de hæred.qual.& diff. d.§.fœmina. l.illud,4.§.ad teſta. infr.de bon.poſſ.cont.tab.* licet rectè adoptētur, *l.hac autem,20. l.nam & fœmina,21.h.t.* Item Caſtrati: *l.2.verſic.illud h.t.* nam cum generare nequeant, nec adoptare quidem poſſunt. Adoptio enim naturæ imitatrix, tantum in iis

A locū habet, in quibus natura habere poteſt, *l.adoptio, 10. hoc tit.* Itaq; ſpadonibus, quibus meatus ſeminis vitio impediti contortiq; ſunt, cum ſpes ſit, vitio ſublato, eos ad generandum fore idoneos, adoptio minime eſt inhibenda, *d.verſ.illud.l.arrogato.40.§.fin.h.t.*

B Eadem ratione minor decem, & octo annis adoptare nequit: vix enim per ętatem pater eſſe poteſt: *d.l.arrogato.§.non tantum.* vt nec facilè minor ſexaginta annis: quia coniugio operam dare debet, ad replendam liberis ciuitatem: *l.1.ſolut.matr.* naturæque quæ vt na-

C ſcendi, ita gignendi legem præſcripſit, *Valer.lib.2.c.4.* ductum ſequi potius, quam inſtar curruccæ alienos pullos quodammodo excludere, atque habere pro ſuis, *l.ſi pater familias, 11.§.fin.hoc t.* Maioribus porrò 60.annis merito permittitur adoptandi facultas, *d.*

D *l.ſi pater, 15.§.vlt.h.t.* quia potētiam gignēdi ad id tempus emarceſcere Phyſici tradunt, *Ariſtot.lib.1.de gener.ani.cap.18. Gale.de tuend.ſanit, lib.2.* vnde nuptiæ poſt eam ætatem, quaſi libidinis magis quàm liberorum cauſa initæ, olim improbabantur. *l.penult.*

E *C.de nupt. Suet.in Claudio. Lactā.lib.1.c.16. Plaut.in Mercat.* Præterea videndū eſt, an non debeat permitti ei, qui vel vnum habebit vel plures liberos, adoptare alium, ne aut illorum, quos ex iuſtis nuptijs procreauit, diminuatur ſpes, quum vnuſquiſque libe-

rorum

rorum obſequio ſibi parat, aut qui adoptatus eſt minus percipiat, quàm dignum ſit eum conſequi, *l. nec ei, 17. §. fin. l. ſi paterfamilias, 15. §. finali, hoc tit.* Adoptari nequit abſens, *l. neque 24. h. t.* quia per alium nequicquam ea ſolemnitas expeditur: *l. poſt mortem, 25. §. fi. hoc tit.* is qui non decem & octo annis minor ſit eo, cui in adoptionem datur: *d. l. ſi paterfamilias, §. fi. cum l. ſeq.* ſemel à patre adoptiuo emancipatus, idque odio leuitatis. *l. adoptare, 37. §. 1. l. qui liberatus. 12. hoc tit.* Impuberem adoptare conceſſum, *d. l. etiam infantem.* arrogare niſi ex iuſtiſſimis cauſis prohibitum: *l. 2. C. eod. §. 2. Inſt. eod. l. nec ei, 17. §. 1. hoc tit.* præſertim ſi tutor, ad euitandam rationum reddendarum neceſſitatem, pupillum arrogare velit. *l. nec ei, 17. h. t.*

Illud ſciendum eſt, adoptionem non ſolum loco filij rectè fieri, ſed nepotis etiam quaſi ex filio nati, item pronepotis, *l. ſi quis nepotem, 10. l. adoptiones, 43. l. adoptare. 37. l. ſi is qui nepotem. 44. l. cum nepos, 6. l. ſi paterfamil. 15. §. qui duos, 1. h. t.* atque ita deinceps: loco autem fratris, quem nemo natura gignit, nequaquam, *l. nec apud, 7. C. de hæred. inſtit.* In adoptionibus, autem variæ olim vſurpabantur ſolemnitates, *vide Caiū Inſtit. lib. 1. Gell. lib. 5. c. 19.* quas Iuſtin. *l. fin. C. eo.* abrogauit, vt pleraſque omnes ipſius ſeculo obſoletas, voluitque conſtare adop-

A tionem, ſi pater filium non contradicentem daret in adoptionē apud magiſtratum, penes quem legis eſſet actio, id eſt, libera & ordinata iuriſdictio, *l. 2. in pri. l. 3. l. 4. h. titul.* decreto iudicis, *Alex. conſil. 126. ad vtramque, num. 11. vol. 4.* & actis publicis ſeu ſcrip-
B turis, *l. emancipationes, 11. C. de fi. inſtru. c. quoniam ei, de prob.* interuenientibus, *§. pen. Inſt. quib. mod. ius patr. pot. ſoluit.* Quod ita interpretantur Dd. vt etiam extra acta & locum iudicij, adoptionē coram iudice fieri permittāt, *Angel. in §. præterea, Inſtit. quib. mod.*
C *ius pat. po. l. 1. de offic. conſ.* ſicut & emancipationem, *l. 3. l. fin. C. de emanc. dict. §. præterea. C. emancip. l. emancipatione. 11. Cod. de fide inſtrument.* Cæterùm iure Sax. non modò arrogatio, ſed etiā adoptio apud acta coram iudice fieri debet. *Reinhar. diff. 51. per art. 30.*
D *lib. 2.* Arrogatio quo periculoſior, eo pluribus erat obnoxia ceremonijs & cautionibus, fiebatque in Comitijs conſenſu populi, *Gell. præal. loco.* nunc fit authoritate Principis, *l. 2. hoc tit.* in quem populus ius ſuum transtulit, *l. 1. ſup. de conſtit. Princ.* Iure Sax. vt dixi,
E ſola magiſtratus municipalis authoritate interpoſita, *Reinch. diff. 51.* adhibita tamen cauſæ cognitione: vt, ſi fortè minor ſit arrogandus, diligenter perpendatur, conducibilis ſit illi arrogatio, nec ne *l. nec ei, 17 hoc t.* In pupilli inſuper pupillæve arrogatione id

ſeruatur, vt arrogator caueat, ſi A impubes decedat, reſtituturum ſe, quæ ex bonis eius conſecutus fuerit, illis ad quos ea res peruẽtura eſſet, ſi arrogatus in ſuo ſtatu permanſiſſet, *l. non aliter*, 18. *cum ll. ſeq. hoc tit.* Id etiam annotandum, ad tempus non fieri adoptionem: quia moribus & natura B haudquaquam conuenit, temporalem filium habere, *l. quæſitum, al. incip. ſi tibi filius*, 34. *hoc titul.* Si tamen quid ex ſolẽnibus omiſſum ſit, ſolet à Principe impetrari adoptionis confirmatio. *l. adoptio.* 38. *hoc tit.* niſi in alterius vergat detrimentum. *l. nam ita.* 39. C *hoc titul.*

6 ¶ Adoptio non ius confert ſanguinis, nam illud Iure ciuili nec dari nec adimi poteſt, *l. iura ſanguinis*, 8. *de reg. iur. l. ius. agnationis*, 34. *al.* 35. *de pact. l. non nudis*, 14. *C. de probat. l. parentes*. 22. *C. de lib. cauſ.* ſed ius agnationis D inducit *l. qui in adoptionem.* 23. *h. tit.* Et olim quidem adoptari in omnibus iura iuſtorum liberorũ obtinebant, *l. onera.* 45. *l. ex adoptiuo*, 27. *l. ſi paterfamilias.* 15. *h. t. l. non epiſtolis.* 13. *C. de probat. l.* 1. *de bon. poſſeſſ. contra tab. §. adoptiui. Inſt. de exhæred. li. §. in pluri-* E *mis. Inſt. eod.* quæ quidem etiam nunc durant, ſi ante emancipationem pater adoptiuus decedat: cæteroquin ciuilis adoptionis actus, contraria emancipationis ſolemnitate plane diſſoluitur. *l. cum in adoptiuis. pen. C. eod. l. ſed & neque,* 14. *hoc titul.* Illud ſane contra veteris iuris obſeruationẽ Iuſtin. *d. l. cum in adoptiuis.* introduxit, vt adoptiuus in poteſtatem adoptantis hodie non trãſeat niſi cum aui materni ſacris inſeritur. Arrogationis tamen iura intacta reliquit: *l. penult. in fin. C. de adopt.* vnde etiam hodie arrogatus poteſtati patris cum omnibus bonis ſubijcitur, & omnino eo eſt loco quo filij naturales: *l. 2. in fin. d. l. ſi paterfamilias. d. l. arrogato.* adeo vt & iura Suorum hæredum conſequatur, *d. l. arrogato. §. fin. d. l. qui in adoptionem.* & ne per emancipationem quidẽ ſpe ſucceſſionis priuari poſſit *l. 2. C. eod. §. cum autem Inſtit. eod.* Quamobrem vt antiqua adoptioni vis conſtet atque authoritas, ſolent patres in adoptionem hodie liberos daturi, prius eos emancipare, atque ita ſui iuris factos, deinceps tradere arrogandos.

¶ Et hactenus de adoptione: 7 nunc de Emancipatione aliquid dicamus. Emancipatio ab imaginaria alienatione, per quam olim fiebat, dicta eſt: Emancipare enim nihil aliud eſt quàm ſolemni quodam, ciuiliq́ue modo alienare & vendere in perpetuum. *Vide Cont. lib. 1. Diſput. c. 12. & quæ dixi ad §. præterea. Inſt quib. mod. ius patr. pot.* Hinc res mancipi dictæ, & mancipio dare, accipere, &c. Lucret.

Vitáq; mancipio nulli datur, omnibus vſu.

Eſt

Eſt autem Emancipatio, patriæ poteſtatis per actum iuris ſolemnem diſſolutio: qui quidē ſolemnibus olim venditionibus & manumiſſionibus expediatur: §. *præterea. Inſtit. quibus mod. ius patr. poteſt. ſol. Caius, Theophil. in Inſtit.* hodie ijs antiquitatis, nuda apud magiſtratum conteſtatione, *l. fin. C. de emancip. liber.* Iure verò Sax. per nuptias, aut domicilij menſæque ſeparationem aut diuiſionē, vt quibuſdam placet: quanquam text. ſolemnitatem iudicialem requirere videatur, *Land. lib. 2. artic. 19. Reinh. par. vlt. diff. 12.* quod verius: ſcilicet vt ſeparatio tantum iudicialis, qua pater filium ſui iuris eſſe iubet, & à ſe ſciungit, emancipationem inducat: non etiam extraiudicialis, quanquam hoc receptum magis conſtit. 10. par. 2. ſicut & iure ciuili. Quod quidem ad locum attinet, nō requiritur ſolemnitas iudicij, ſed poteſt quocunque loco emācipato coram Iudice fieri, §. *præterea. Inſtit. quib. mod. ius patr. po.* ita vt ſcriptura tamen ſeu actorū interpoſitio publica interuenire debeat, *l. emancipatione, 11. vbi Dd. C. de fide inſtrum. c. quoniam contra, de probat. l. 3. C. de emancip. l. ne in arbitris. C. de arb.* Alij modi quib. ius patriæ poteſtatis ſoluitur, poſiti ſunt vel in Caſu: vt cum morte tam naturali quam ciuili, puta deportatione, ſeruitute, &c. alterutrius, patriæ poteſtatis relatio euaneſcit: *vide Inſtit. quib. mod. patr. po. ſol.* vel in Lege, quæ propter dignitatem filij patriam poteſtatem diſſoluit. *l. vltim. C. de conſu. lib. 12. §. filiusfamil. Inſtit. quib. mod. patr. po.*

Illud poſtremo notandum, diſſolutam his modis patriam poteſtatem, tantum volente filio per adoptionem redintegrari, *l. qui liberatus. 12. hoc tit.* non etiam eo inuito: *l. fin. ſupr. tit. 1.* niſi cum ingratos liberos, lex in poteſtatem reuocat. *l. vnic. C. de ingrat. lib.* ſicuti ingratos liberos, in ſeruitutem. *tot. tit. C. de ingrat. lib.* Cæteroquin in omni adoptione, conſenſum vtriuſq; partis, paulo ante requiri diximus: quare eundē requiri & in diſſolutione & redintegratione patriæ poteſtatis eſt conſentaneum: vt ſcilicet nec inuitus quiſquam emancipare, *l. nec auus, 4. C. de emancip. lib.* neque emancipationem accipere, *l. iubemus, 5. C. de emancipa. lib. vid. gloſſ. & Dd. in d. l. 4.* neque poteſtatem diſſolutam redintegrare cogatur.

De Rerum Diuiſione, & qualitate. Tit. VIII.

1 *Alia res diuini iuris, alia humani.*
2 *Res ſacra, religioſa, ſancta.*
3 *Res publica, communes & priuata: earumque differentia.*
4 *Res corporales, incorporales: earumque qualitates ac diſcrimina.*

ET hactenus quidem de iure Perſonarum ſummatim dictum eſt: nunc ad ſecundum iuris obiectum, videlicet Res, deſcendamus. Rerum autem ſignificatio varia eſt, *vide l. 5. 7. 23. de verb. ſignif. Iaſ. in l. 1. num. 43. de verb. ſignif. Alb. in dictio. verb. res.* diuiſio triplex: ac ſumma quidem & prima in duos articulos diducitur, *l. 1. h. t.*. A B

1 ¶ Nam aliæ res ſunt Diuini iuris, aliæ Humani.

2 ¶ Diuini iuris ſunt res Sacræ, Religioſæ & Sanctæ, quæ in nullius exiſtunt bonis: *§. nullius Inſt. eo.* Res ſacræ ſunt quæ publicè, id eſt, publica authoritate, & iuſſu populi, olim à Conſule, Dictatore, Imperatore, aut alioqui ſummo magiſtratu, per ſolemnia verba præeunte, præfanteque carmē Pontifice ſummo, *l. in tantum, 6. §. ſacra, 2. h. t. §. ſacra. Inſt. eo.* hodie verò in repub. Chriſtiana, ab Antiſtite cuiuſq; loci, Diuino Numini conſecrantur. *In nouel. de Eccleſ. & tit. vt null. fabr. orat. dom. tot. nit. extr. de conſ. Eccle.* Religioſæ res ſunt, quæ priuata alicuius voluntate & facto religioni dicantur: vt cum quis mortuum infert in locum ſuum. *d. l. in tantum. § religionem. 3. §. religioſ. Inſt. eod.* Sanctæ res ſunt quæ ab iniuria hominum ſanctione aliqua muniuntur: proprieque ſunt illæ, quæ nec ſacræ, nec prophanæ verè dici poſſunt, ſed ſanctione & pœnarum terrore à violatione defenduntur, *l. ſanctum. 8. vbi Bud. hoc tit. Mat. lib. 3. c. 3.* In hiſce autem rebus numerātur Sanctiones legum. *l. ſanctio, 41. de pœn. l. ſacra, 9. §. proprie, 2. hoc. tit.* Muri & Portæ ciuitatum: quia pœna capitis conſtituta eſt in eos, qui hæc violant. *d. l. ſanctum, d. l, ſacra. l. fin. h. t.*

¶ Humani iuris omnes eæ res eſſe putantur, quæ plerumque in alicuius ſunt bonis, & ad homines pertinent, *l, 1. in princ.* Hæ autem res quæ humani ſunt iuris, iterum ita diuiduntur, vt aut Publicæ ſint, aut Priuatæ. Publicæ ſunt, quæ vel iure naturali communes ſunt omnium: eoque nullius in bonis eſſe creduntur: vel Iure gentium aut Ciuili publicæ, eoq; Imperij & Populi ſunt Rom. Priuatæ ſunt, quæ ad ſingulos pertinent, *l. 1. hoc tit.* Et quidem naturali iure communia ſunt, Aer, Aqua: quocunque ex loco, ſiue cœlo, ſiue terra, ſiue in flumine, ſiue in riuo, aut ex fonte in publicum, *vide quæ dixi ad §. 1. inſtit. de rer. diuiſ.* profluens: Mare, & per hoc Littora maris: item Lapilli & Gemmæ, ceteraque quæ in mari aut in littore inueniūtur. *l. 2. & 3. hoc tit.* Harum rerum vſus Iure naturæ omnibus communis eſt, atque ita communis, vt vtendo quis proprietatem etiam acquirere poſſit: quomodo in mari inuenta noſtra fiunt: *l. item lapilli. 3. hoc t.* & ædificio in littore maris poſito, ſoli quoque, cui ædifi- 3

C D E

ædificium impoſitũ eſt, domini efficimur, *d, l. in tantum. h..t.* Publica ſunt Iure gentium, ea quorum vſus publicus & communis eſt, proprietas autem nullius priuati, ſed Imperij Rom. de huius enim iure agimus, & eo accommodari diuiſiones putandum eſt: vt Flumina, Portus, Ius piſcandi, Nauigandi, vſus Riparum, *l. nemo. l. riparum, 5. h.t. §. flumina. cum duob. ſequen. Inſtit. eod.* &c. quæ & proprietate & vſu differũt à communibus. Nam primo Cõmunium proprietas nullius eſt, prout diximus: Publicarum rerũ proprietas, etſi nullius ſit in bonis & patrimonio, *l. ſed Celſus.* 10. *l. littora. de contrah. empt.* tamen ad aliquem populum (vnde & publicæ quaſi alicuius populi dicuntur, *in princ. Inſt. de pub. iud.*) pertinet Iure gentium: puta aut occupatione veteri, qua quiſque populus in diuiſione gentium vacua occupauit: aut occupatione belli ac victoriæ, qua res gentium victoris populi Romani factæ ſunt, *l. 3. Ne quid in loc. pu. l. bona, 15. cum ll. ſeqq. de verb. ſignif.* Secundo, rerum Communium proprietas acquiri à ſingulis, vt dictum eſt, poteſt, quia nullius eſt in bonis: res Publicæ acquiri hoc modo per occupationem à ſingulis non poſſunt, quia ſunt factæ alicuius Populi, *d. l. 3. Ne quid. in loc. pu. l. quod in littore, 14. de acq. rer. dom.* cui ius ſuum auferri nequit, *l. vlt. de pa. l. id quod noſtris. de reg. iur. l. vlt. vbi Iaſ. num. 3. 4. C. Si contra vtil. publ.* Vacua enim occupatione quæruntur, non etiam iam alteri quæſita, & publicè priuateve poſſeſſa: *vide quæ dixi in §. 1. & §. feræ, 8. cum ſeq. Inſt. de rer. diuiſ.* Tertiò, differunt vſu. Nam communium vſus indifferenter omnium eſt hominum, vt apud Poetam:

Quid prohibetis aquas? vſus communis aquarum eſt. Item:
——Lutuſque rogamus
Innocuum, & cunctis vndamque auramque patentem.

At vſus rerum Publicarum non eſt omnibus communis, ſed alicuius tantum populi, puta Romani, *l. 2. & l. 3. de flumin. l. 3. Ne quid in loc. pub.* aut cuius res ſunt publicæ: cuius populi duntaxat ciues, ſubditi & ſocij his rebus vti poſſunt. Iure ciuili publica ſunt, quę non ad omnes homines, neque vniuerſum populum regionis, ſed aliquam ciuitatem pertinent, vt Theatra, Stadia, & ſi quæ ſunt alia communia ciuitatum. *§. riparum. Inſt. de rer. diuiſ.* quæ procul dubio ab vniuerſalibus rebus populi, veluti magis ſpeciale diſtant. Verbi gratia: Theatra vrbis Romæ illius ſunt vrbis, & ciuium in illa habitantium, nõ etiam totius populi Romani per omnes prouincias diffuſi: nec contra publicæ res populi Romani, quæ ad Imperium maieſtatemq; populi pertinent, hodie Regalia dicuntur, in

in vſib. feud. tit. quæ ſint Regal. A ad illam Romæ vniuerſitatẽ pertinere exiſtimandæ ſunt: maxime tempore Iuſtiniani, quo imperiũ & ius publicum populi ab vrbe Roma erat ſeparatũ, & in Thraciam, ſcilicet Conſtantinopolim, quæ ſedes tum Principum fuit, & noua Roma dicta eſt, tranſlatum. B Res igitur publicæ, & proprietate & vſu, referuntur vniuerſaliter ad populum longe lateque diffuſum, & præſertim in iure noſtro Rom. ad Imperium popul. Rom. Vniuerſitatis verò res, ad ciuitatem, communitatemq; certo loco circumſcriptam. Ab his autem mul- C tum diſtant res, quæ ſunt in publico ciuitatis patrimonio: *vide d. l. ſed Celſus, 9. de cont. emp. l. quod in littor. 14. de acq. rer. dom.* nam hæ iure priuatorum poſſidẽtur & ſunt in dominio Reip. nec vſus earum ad ſingulos pertinet, ſed in Reip. patrimonium con- D uertitur, at res Vniuerſitatis, de quib. hic agimus proprie nullius ſunt in bonis: vſu verò ſingulis patent. Pleraque verò priuata ſunt, hoc eſt ſingulorum, quæ varijs ex cauſis, vt traditione, occupatione, vſucapione, cuique acquiruntur. §. *ſingulorum Inſtit.* E *eod. vbi de tota hac materia vide, quæ ſcripſi.*

4 ¶ Tertiò, res diuidũtur in Corporales & Incorporales: quarum hæ tantum intelliguntur, vt ſunt quæ in iure conſiſtunt, ſeruitutes, obligationes, &c. illæ corporaliter exiſtunt, & ſub aſpectum oculorum ſenſumque tactus cadunt: veluti fundus, veſtis, homo, aurum, aliæque res innumerabiles. *d. l. 1. §. quædam.* Tangere enim aut tangi, niſi corpus, nulla poteſt res: vt eſt apud Lucretium. Rerũ qualitates vocant I. C. propria & accidentia, quæ ſunt extra rerũ ſubſtantiam: vt quod res corporales tangi, poſſideri, detineri, & conſequenter vſucapi poſſit: *l. 3. & 10. t. de adq. poſſeſſ.* Incorporales proprie nec tradantur, *l. ſeruus, 43. §. incorporales, de acqu. re. dom. l. 3. §. ſi iter, de act, empt. l. ſi ego. 11. §. 1. de pub. in rem actio.* neque poſſideantur. *l. ſequitur, 4. §. ſi viã. de vſuca.* nec vſucapiantur. *d. §. ſi viam, l. ſeruitutes, 14. de ſeruit.* quod Corporales diuiſionẽ recipiant. *Inſtit. de vſu. & hab. in prin.* vel natura vel ſaltem intellectu: *l Mæuius, 66. §. 1. de leg. 2. l. in executione, 85. de verb. oblig.* & aut mobiles ſint aut immobiles, aut mouentes: *l. mouentium, 93. de verbor. ſignificat. in princ. Inſtit. de vſucap.* Incorporales nec diuidi poſſint, *l. 2. §. & harum. vbi Iaſ. numero 2. l. ſtipulationes, 72. vbi Bart. de verb. obligat. l. via, 17. de ſeruitut.* neque ad numerum mobilium immobiliumve aggregari, *l. à diuo Pio, 15. §. in venditione. vbi Iaſ. de re iud. l. quam Tuberonis, 7. vbi Bart. de pecul.* niſi per interpretationem, cum pro ſubiecta materia id fieri neceſſe eſt: quo caſu plerumque pro immobilibus haben-

habentur, *l. Cod. de ſeruit. vide l. iubemus,* 14. *vbi Dd. C. de ſacroſ. Eccleſ. & in l.* 1. *C. ſi aduerſ. tranſ. latè Tiraq. in trac. leg. gl.* 6. *&* 7. §. 1. vt & mobilia, quæ vel ſolo cohærent, velut molendina: *cap.* 1. *in fin. de feu. cognit. Curt. de feud. parte* 1. *quæſt.* 6. *Iaſ. l. quo minus, nu.* 120. *de fluminib.* fodinæ: *l.* 3. §. *vlt. de reb. eor. vide Zobell. art.* 31 *lib.* 1. vel ad ius Incorporale pertinent, nec per ſe conſiderantur, vt res hæreditariæ. *l.* 4. *vbi Caſtr. C. in in quib. cauſ. ceſſat. lõg. temp. præſcri. & l.* 2. *C. de petit. hær.* fundove, *l. fundi,* 12. *de act. empt. vide tit. de fund. inſtr.* aut caſtro, *cap.* 1. *vbi Bald. Cuiac. & alij de cap. qui cur. vend.* vt vbi perpetuo ſint, *d. l. fundi. ff. de fund. inſtruct.* aſſignatæ. Corporales olim diuidebantur in eas, quæ eſſent Italici iuris & Prouinciales, *in prin. Inſt. de vſucap.* & hæ rurſus in Stipendiarias Populi & Tributarias Principis. *l. inter* 42. *de pac.* §. *per traditionem. vbi Theoph. Inſtit. de rer. diuiſ.* Sed hæc diſcrimina Iuſtinianus ſuſtulit, *l. vnic. Cod. de vſucap. transfer. in princ. Inſtit. de vſucap.*

De Senatoribus. Tit. 9. Cap. 3. 24.

QVod ad tertium iuris obiectum, videlicet Actiones (quo verbo totum iudiciorum ordinem, quæque in ijs diſceptã-

A tur, comprehendimus, *l. pecunia,* 178. §. *actionis.* 2. *de verb. ſignific.* §. *fin. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil.*) attinet, in primis neceſſarium eſt, de Generibus, Officio ac Iuriſdictione magiſtratuum, & eorum qui iudicijs præſunt, exponere. Magiſtratuum Rom. duo ſunt

B præcipuè genera: alij enim Domi, alij Foris rempub. adminiſtrabant. Ac domi quidem præcipuã reipub. curam Senatus ſuſtinebat: quem ordinem à Romulo inſtitutum memorant, allectis centum numero ciuibus, qui ad gubernacula ciuitatis ſedentes,

C conſilio & authoritate Rempub. temperarent, quoſque ob reuerentiam Patres, ab ætate Senatores appellauit. *Liu. l.* 1. *dec.* 1. *Dionyſ. lib.* 2. *Fene. de magiſt. c.* 1. *Põp. de magiſt. c.* 3. Senatorum triplex erat ordo: alij Patricij, quod centum illis partibus à Romul. lectis

D geniti eſſent nominabantur: alij Conſcripti, quia Regum, Coſſ. Cenſorum decreto in Senatu adſcripti: alij Pedarij, quibus nondum in ordinem relatis, ius dicẽdæ in Senatu ſententiæ non erat: ſed tantum vt pedibus in aliorum irent ſententiam, eamque ſuffra-

E gio comprobarent, conceſſum. *Fen. præall. loc.* Sed hæc diſcrimina diuturnitate temporis exoleuerunt, omneſque Senatores, & Patres conſcripti appellati. *Dionyſ. lib.* 2. *paſſim. Cic. Liu. Salluſt. &c.* Poſtea ſub Auguſtis obtinuit, vt tantum pro Senatoribus eſſent

Patricij, hoc eſt, Principis cōſiliarij, §. *ſed ex noſtra. Inſtitut. quibus mod. ius patr. pot. ſoluit. l. fin. C. de conſul.* Conſules & illuſtres, horumque liberi, quod his tantum in ſenatu ſententiæ dictio eſſet, vt teſtatur Vlp. *l. fin. hoc tit.* niſi is locus à Triboniano, eſt interpolatus, *Cuiac. in rub. C. de dig. lib.* 12. Ex quo apparet, eius ætate inter Illuſtres & Clariſſ. necdum fuiſſe differentiam, quæ poſtea ſecuta eſt, *Duar. lib. Diſput. 2. cap. 1. Iaſ. in l. 1. de offic. eius cui mand. eſt iuriſdict.* ſed vtroque nomine ſenatorij ordinis homines fuiſſe deſignatos. *l. ſpecioſas.* 100. *de verb. ſignif. l. 1. Cod. de ſent. paſſ.* Id conſtat, maximam olim Senatus & dignitatem fuiſse, quæ liberis vxoribuſque communicabatur, *l. 1. 5. 6. 7. 8. 9. 12. hoc tit.* & authoritatem: cum Reges. Dictatores, Coſs. & initio etiam Auguſti, nihil magni, inconſulto inuitoque Senatu molirentur. Hinc tot orationes Principum in Senatu habitæ, *l oratio. 16. de ſpon. l. 2. de donat. inter vir. & vxor. l. cum hi, 8. de tranſact. l. 1. de tutor. & curat. rat. dat. l. 1. de feri.* quibus, quod ſtatui cupiebant, id prius Senatui iuſtum æquumque eſse, perſuadere conabantur.

De Officio Conſulis, Tit. X. C. 12. 3.

PRæcipuam Romæ fuiſse Cōſularem poteſtatem, quæ ad A exemplum Regiæ dominationis fuit inducta, minimè ambigitur. Exactis enim Regibus, duo Coſs. qui Reipubl. conſulerent, creati ſunt: penes quos ſummum imperium atque ius vti eſset, lege rogatum: *l. §. quod ad magiſt. 8. ſupr. de orig. iur.* neq; quippiam de Re- B gia poteſtate ademptum, præterquam quod annuum imperium fuit. Poſtea paulatim eneruari ea poteſtas cœpit, primo legibus Valerij Publicolæ: qui ne per omnia Regium imperium ſibi Coſs. vendicarent, legem tulit, vt ab ijs prouocatio eſset, neve fas eſset in ca- C put ciuis Roman. iniuſſu populi intra fines vrbi animaduertere, *Liu. libro 2. Dionyſ. lib. 1. Plut. in vita Publ.* Deinde Tribunitijs interceſſionibus, quibus ſępe conatus Coſs. retardati, impeditique ſunt. Poſtremò, occupata tandem ab Imperatoribus Repub. cùm illi D omnes ius atque Imperium ad ſe paulatim traherent, nomen ſine viribus, & ſola fermè inſignia veteris potentiæ Coſs. ſunt relicta: vt non immeritò Vlpian. *l. vnic. hoc ti.* ſecundū rationem ſui temporis, ea quæ ſpontaneæ ſunt iuriſdictionis dūtaxat Coſs. tribuerit: E qui antea domi & foris clauū reipub. tenebant: officium, inquit, Conſulis eſt, conſilium præbere manumittere volentibus: id eſt, cogere ac conuocare iudices ad examinandas manumiſſionis cauſas, ſi opus ſit (conſilium enim pro conuentu accipitur, *l. ſi pater. 4. §. fin.*

4.§.fin.l.ſeruus,6.l.pupillus,24. de manu.vind.§.eadem lege, Inſtit. ex quibus cauſ.manu.non lic.) atque ita ſolemniter manumittere.

De Officio Præfecti Prætorio, Tit. XI. C. 1. 26. 27.

VEteres, vt tradit Aſcon. omnem magiſtratum, cui pareret exercitus, Prætorem appellauerunt, & tabernaculum eius Prætorium: vnde & aula Principis, qui vt plurimum in exercitu degebat ſub pellibus, Prætorium dicta eſt: & qui illi præeſſet, Præfectus prætorio, quem hodie Magiſtrum Curiæ appellamus, *Bud. hic. Alc. ad l.1. C. de præf. prat. lib.* 12. Hunc magiſtratũ vice Magiſtri equitum inſtitutum fuiſſe traditur. Nam cum apud veteres Dictatoribus ſumma poteſtas ad tẽpus crederetur, & Magiſtros equitum ſibi eligerent, qui aſſociati principali curæ, militiæ gratia, ſecundam poſt eos poteſtatem gererent: regimentis reipub. ad Imperatores perpetuo translatis, ad ſimilitudinem Magiſtrorum equitum, Præfecti prætorio à Principibus electi ſunt, data eis pleniore licẽtia ad diſciplinæ publicæ emendationem. His incunabulis Prætorio præfectorum authoritas initiata, in tantum meruit augeri, vt appellari à Præfectis prætorio non poſſet, nec aduerſus illos peti in integrum reſtitutio, niſi ab ipſis: *l. vnic. hoc*

A *tit. l. præfecti, 18. de minor. Fent. de magiſtr. cap. 22.* vtque præcipuas Imperij partes gubernarent, nempe Orientem, Illyricum, Aphricam *Cod. tit. de offic. præf. Orient. & Aphri & de offi. præf. Illy.* Ac de horum poteſtate in hanc ſententiam Caſſiodorus, *lib. 6. Epiſt.*
B ſcribit: Poteſtati Præfecti prætorio nulla dignitas eſt æqualis: vice ſacra, hoc eſt, Imperatoris, iudicat: nullus ei miles ſoti authoritate præſcribit, excepto Officiali magiſtro militũ. Curiales etiã verberat, in officio ſuo ius retinet ſingulare: & talibus tantiſq;
C noſcitur iubere, quos etiam prouinciarum non auderent iudices in qualibet parte contemnere.

De Officio Præfecti Vrbi, Tit. XII. C. 1. 28.

D HVius magiſtratus origo vetuſtiſſima eſt. Nam & primi Reges cum domo vna cum præcipuis magiſtratibus proficiſcerentur, ne Vrbs interea ſine imperio eſſet, per id tempus deligebant aliquem qui ius interim redderet, *l.2.§.17. ſup. de orig. iur.* ac ſubditis mederetur, *Tacit. lib.*
E 5. Hic Præfectus Vrbi dictus eſt, quod eius fidei ſumma rerum vrbanarum eſſet commiſſa: *l.1. verſ. cum vrbem. hoc tit.* feruntque, *Tacit. lib. 5.* à Romulo D. patrem Romulium, poſt abs Tullio Hoſtilio Numam Marciũ, & à Tarquinio Superbo Spurium Lucretium

t.um impoſitos. Manſit aliquan-
diu idem mos creandi Præfectos
ſub Coſſ. quoties illi foris Rem-
publ. adminiſtrabant. Creatis de-
mum Prætoribus, qui ius in vrbe,
auocatis bello Coſſ. redderent, *l.*
2.§.cumq; Coſſ.15.ſup. de orig.iur.
deſitum eſt præfectum creari, niſi
quod eius ſimulachrum Latinarũ
feriarum cauſa durabat. *d. l. 2. §.*
capta, 17. Cùm enim ex inſtituto
Tarquinij Superbi, *Dionyſ. lib.4.*
cum populis Latinis ferias, ludos,
nundinas & ſacrificia in monte
Albano Romani celebrarent, & ea
de cauſa magiſtratus abeſſent, re-
linquebatur Præfectus quaſi cu-
ſtos vrbis, qui domi interim Con-
ſulare munus, & Iuriſdictionem
obiret, *Gell.lib.4.c.vlt.Tac.præall.*
loc. Poſtea Auguſtus rerum poti-
tus ad confirmationem Imperij,
nouique reipub. ſtatus, præpoſuit
more Regio perpetuum magiſtra-
tum vrbi, virum conſularem, qui
flagitia & motus vrbanos compe-
ſceret, reſque adminiſtraret:
quod & Iulium inceptaſſe Sueto-
nius ſcribit. Itaque Præfecti vr-
bis, & quidem perpetuo creari
cœperunt, *Tac.lib.5.* Quanquam
autem præcipuè coercendorum
vrbanorum criminum gratia Præ-
fecti conſtituti ſunt, tamen pro-
greſſu temporis paulatim poteſta-
tem ampliauerunt. Nam omnia
omnino crimina, non tantum ea
quæ intra vrbem & centeſimum
lapidem admittuntur, verùm ea
quoque quæ extra vrbem intra

A Italiam fiunt, præfectura ſibi vin-
dicauit, vt in epiſtola D. Seueri
declaratur: *d.l.1.in prin.* quod ta-
men diſtinctionem recipit. Nam
de commiſſis intra centeſimum
lapidem, præfecti notio eſt, & ani-
maduerſionis ius: *d. l. 1. §. 1. ver.*
quicquid, & §. fin. ſi vltra egreſſũ
B eſt, nequaquam: poteſt tamen iu-
bere iudicare. *d.l.1.§.1.nunc.l.fin.*
Deinde ad officium Præfecti per-
tinet, vt mancipia tueatur aduer-
ſus intolerabiles dominorum in-
iurias, patronorum ius aduerſus
libertos: curetque vti numularij
argẽtarijque probe ſe gerant cir-
C ca omne negotium ſuum: *d. l. 1.*
in princ. §.3. & 4. l.2. caro & om-
nis annona iuſto pretio præbea-
tur: quies popularium & diſcipli-
na ſpectaculorum conſeruetur: *l.*
1.§.ſi.vide C.eod. tutoris ſuſpecti,
alijque qui deliquerunt, punian-
tur: *d.l.1.§.2.& fin.l.1.de ſuſp.tut.*
D Adiri etiam, in ciuilibus & pecu-
niarijs cauſis, *d.l.2.* vt ex Interdi-
ctis, *d.l.1.§.1. verſic. ſed & ex in-*
terdictis. poteſt. Ad Præfectũ etiã
vrbi redijſſe omnium poteſtatum
appellationes, refert in Floriano
Vopiſcus. Cùm igitur tam am-
pla ſit Præfecti vrbi poteſtas, non
E mirum eſt omnibus dignitatibus
& magiſtratibus vrbanis eſſe ma-
iorem: vt hæc vberius in epiſtola
D. Seueri, cuius quædam capita
recenſet hic Vlp. *in l.1.*& aliorum
Principum conſtitutionibus ex-
ponuntur, *l.1.3.4.C.eod.*

De

De Officio Quæſtoris. Tit. XIII. C. 1. 30.

QVi publicæ quęrendæ pecuniæ (quæ eſt neruus, & propemodum *αἷμα καὶ ψυχὴ*, vt dicitur, ciuitatum) ærarioque præpoſiti erant, ab officio Quæſtores ſunt appellati, *l. vnic. verſ. & à genere, hoc t. l. 2. §. deinde, 12. ſupr. de orig. iur. Feneſt. de magiſt. c. 3.* Horum creandorum origo antiquiſſima eſt. Nam & Romulum, cæteroſq; Reges, Quæſtoribus vſos ferunt: & exactis Regibus, conſtat creatos eſſe, qui ad rem pecuniariam adminiſtrandam, prædamque in rationes publicas referendam, Imperatores militiæ comitabantur. *Tac. lib.* 11. Dein gliſcentibus negotijs, auctoque peculio publico, & Vrbani quæſtores lecti ſunt, qui in Vrbe ærarium curarent, pecuniarumque acceptarum & expenſarum rationes conficerent: mox ſtipendiaria facta Italia, & accedentibus prouinciarum vectigalibus, plures creati: obtinuitque vt prouincias ad colligendam pecuniam ſortirentur. *Cic. in Diuin. in Verr. & Orat. 3. Plut. in Cic. & Cat. & alij alibi.* præter Candidatos principis: ideſt, qui alium longè magiſtratum obtinebant, *Suet. in Aug. Lamp. in Alex.* ac libris & epiſtolis Principalibus in Senatu legendis, reſcriptis conficiendis, omnique Iuriſdictioni Principis nomine exercendæ, vt nunc qui vocantur Cancellarij, vacabant, *l. 1. §. penul. hoc t. vide l. 1. & t. t. C. de off. quæſt. l. vlt. C. de diuer. reſc. l. 2. C. de petit. bon. lib. 10. l. 34. 36. C. de app.* Fuerunt & Queſtores rerum Capitalium, qui adempta Coſſ. lege Valerij iudicandi de capite ciuis Rom. poteſtate, inquirendis maleficijs à populo: cum opus erat præficiebantur: etſi poſtmodum perpetuæ quæſtiones conſtitutæ ſunt. *Cic. in Brut. Duar. Diſput. lib. 1. c. 48.* Hi & Quæſtores Parricidij appellati, quorum & lex 12. Tab. meminit, *d. l. 2. §. deinde cum ærarium.* Parricidij enim vocabulo, omne homicidium vetuſtas complectebatur. Fuit autem Quæſtura primus gradus ad maiores dignitates, *Cic. in Diuin. vbi Aſcon.* puta Ædilitatem, Præturam, Conſulatum: vt Vlpian. non immerito, ingreſſum eſſe & primordium gerendorum bonorum, ſententiæque in Senatu dicendæ, ſcriptum reliquerit. *d. l. vnic. §. fin.*

De Officio Prætorum. Tit. XIV. C. 1. 39.

CVm Coſs. auocarentur bellis finitimis, neque eſſet qui in ciuitate ius redderet, quippe exoleſcente Præfectura vrbana, factum eſt, vt Prætor crearetur: qui Vrbanus, quod in vrbe ius diceret, appellatus eſt: *l. 2. §. cumque, Coſſ. 15. ſupr. de orig. iur.* Prætor

tor dictus eſt, vel quod iuriſdictioni præeſſet, vel quia præibat ius populo, quaſi Præitor. *Feneſt. de Magiſt. c.19.* Penes hunc magiſtratum fuit omnis Publici priuatique iuris poteſtas, ſic vt cauſas aut cognoſceret omnes, aut ijs cognoſcendis iudices daret: *l. fin. hoc t.* formulas agendi, iudiciorumque, poſtulantibus litigatoribus præſcriberet: *not. C. de for. & imp. Cic. in Verrem & pro Cecin.* quæ voluntariæ habentur iuriſdictionis, *l.1. & 2. hoc t.* & miſti Imperij, *l.1. cum ſeq. infra, de iuriſd.* peræque atque Conſules exequeretur: item adiuuandi, ſupplendi, emendandi Iuris ciuilis gratia, proponere Edicta *Inſti. de bonor. poſſeſſ.* quæ in honorem Prætoris, ius Honorarium ſunt vocata; *l. ius autem, 7. §.1. ſup. de inſt. & iure.* Atque hęc quidem Edicta initio pro ſuo arbitratu Prætores proponebant: ſed cum hoc improbis magiſtratibus opportunū nimis videretur ad habendam quæſtui iuriſdictionem lex à T. Cornelio Tribuno plebis lata, vt ex Edictis perpetuis Prætores ius dicerent, & ſecundum edicta, initio magiſtratus propoſita perpetuo, hoc eſt durante magiſtratu iudicarent, poteſtate nouandi corrigendique ſublata. *Aſcon. in orat. Cic. pro Cor. Balb.* Verum ne ſic quidem ſatis nundinationibus cupidorum occurſum fuiſse apparuit, cùm Edicta vna cum magiſtratu anni ſpatio expirarent:

A *Cic. in Verr. Inſtit. de perp. & temp. act.* nec ſucceſſori quis præire, poſſet: quo minus ei ſolutum eſſet, ſicut vellet, Edicta ambigua, diſtorta, & malitioſis obnoxia interpretationibus proponere: qua in parte inſignem artificem fuiſſe Verrem, inſimulat Cic. *in act.* B *Verr. 3.* Itaque hiſce malis à bonis I. C. medicina quæri cœpta eſt. Ac primo quidem Seruius Sulp. cuius magna laus extat apud Cic. *in Bruto.* duos libros ad Edictum conſcriptos reliquit, in quos Edicta Prętorum recta iuſtaque congeſſit, & eſt interpretatatus. Eius C veſtigijs inſiſtens Aulus Ofilius, eadem ratione diligenter Edictū compoſuit, vt qui vellent Prætores ſua illa induſtria in iure dicēdo vterētur, *l.2. §. Seruius, 22. cum ſeq. ſupr. de orig. iur.* Sed quia horū & authoritas non perinde valebat apud ambitioſos Prætores, & for- D te libri non omnino perfecti exiſtimabantur: ideo tādem Saluius Iulianus ſupremam manum operi addidit, Edictumque Perpetuū ordine pulcherrimo compoſuit atque emendauit: ex quo D. Hadrianus, approbante Senatu poſtea ius dici voluit, non admiſſa E amplius nouorum edictorū promulgatione. *Eutrop. in vita Iul. Spart. in Seuer.* Quibus ſane temporibus, inualeſcente præfectura vrbica, poteſtas Prætorum, vt & reliquorum magiſtratuum, qui ex forma liberæ olim Reipub. ſupererant, paulatim eneruata eſt:

vt

vt non immerito pro ſui ratione Actionis. Dicere enim, propriè ad temporis volūtariam iuriſdictionem tantummodo his Iuriſconſult. tribuant. *l.1. & 2.h.t.* quanquam & contentioſam obtinuiſse ſaltem in ciuilibus Iuriſconſult. ætate palam eſt: *vt tit.de iuriſdi. de interd. l.1.§.de ſuſp. tut.* in criminalibus non item: eoque reos atrocium criminum ad Præfectū vrbi remittere iubentur, *l.1.§.fi.l. 2.ff.de ſuſp.tutor.*

De numero Prætorum ita memorant: Vnum initio Prætorem, & principem quidem, Furium Camillum creatum: *Liuius deci. 1 lib.7. in princip.* poſt verò, cum multa peregrinorum turba in vrbem confluerct, non ſufficiente cauſarum multitudini Prætore, alterum electum, qui inter peregrinos ius diceret, vnde & Peregrinum dictum: capitis deinde prouincijs, totidē Prætores, quot prouinciæ in ditionem venerant, creatos: partim qui vrbanis rebus qui prouincialibus præeſsent: progreſsuque temporis effectum, vt decem interdum & octo Prætores ius in ciuitate dicerent, *d. l. 2.§.capta.17.de orig.iur.Feneſt.ca. 19.* Omnis autem Prætorum poteſtas, quæ modo eſset in iudicijs, his tribus verbis, authore Feſto, notabatur: DO, DICO, ADDICO. Primum, dandi iudicis ſignificabat poteſtatē: *l.1.de iuriſd.* ſecundum, iuris dicendi, & ſententiæ ferendæ: tertium, iudicati faciendi, maturandæque executionem ſententiæ refertur: Addicere, eſt idem dicere & approbare priorem ſententiam exequēdo. Nam Prætor exequens ſuam, vel iudicum à ſe datorum ſententiam, *l. à diuo Pio, 15. in princ.de re.iudic.* ſecundum eam velut repetitam dabat addicebatque rem victori. vnde factum eſt, vt Addicere idē quod omni meliore modo alicui tradere, & (vt vita dicā) ſolenniter, ac in iure magiſtratus authoritate appropriare ſeu mancipare ſignificet. *de in diē addict.*

B

C

De Officio Præfecti vigilum. Tit. XV. C. 1. 43.

ET ſupraſcipti quidem magiſtratus interdiu ius dicunt: veſpertinis temporibus & noctu eos in publico eſſe, aut ius dicere inconueniens eſt *l.2. §. deinde, 16. verſ. & quia de orig.iur. §.ſedebunt. Nouell.de iud. cap. conſuluit.24.de off.& pot.iud.deleg.* Quare eorum vice noctu extra ordinē præerant vrbi, Quinq; olim viri, & Triumuiri nocturni, arcendis incendijs præfecti. Interueniebant nonnunquā & Ædiles, Tribunique plebis: quibus familia publica circa portas & muros diſpoſita, & familiæ priuatæ mercede conductæ, ad extinguenda incendia preſto erant. Sed poſtea pluribus vno die ortis incendijs, Auguſtus, *Suet. in eius vita, c.30.* ſeptem cohortes opportunis locis

D

E

A conſtituit, vt binas vrbis regiones vnaquæque cohors tueretur: præpoſitis eis Tribunis, & ſuper omnes Spectabili viro (quem titulum ad Præfectos pertinuiſſe Caſſiod. oſtendit) qui Præfectus vigilum aut etiam Prætor plebis, *Nouell. 13. de prætor.* deinceps appellabatur. B Huius officium eſt per totam noctem vigilare, & calceatū armatumque oberrare, cum hamis & dolabris, inſtrumentiſque ad extinguenda incendia idoneis: atque omnes inquilinos admonere, vt curam adhibeant, ne per negligentiam (vt fieri ſolet, *l. ſi vendita. 11. de per. & com. rei vendi. l.* C *ſi ſeruus 27. §. ſi fornacarius. 5. ad l. Aquil.*) incendij caſus oriatur. Præterea vt aquam vnuſquiſque in ſuo cœnaculo habeat, iubetur admonere. Et quia in eiuſmodi tumultu furta & effractiones fieri ſolēt, *tot. titul. de incend. ruin. naufrag.* D permiſſum eſt, vt non modo de incēdiarijs, ſed furibus etiā, effractoribus & capſarijs, qui mercede ſeruanda in balneis veſtimēta ſuſcipiunt, *vide Cuiac. Obſeruat. lib. 5. cap. 8.* Præfectus vigiliū cognoſcat. *l. 3. & 4. hoc tit.* poſſitque in eos pro merito animaduertere, E vſq; ad fuſtem & flagella: nam ſi delictum ſit atrocius, quam vt eiuſcemodi leui pœna vindicari debeat puta quia dolo malo incendium commiſſum dicitur, ad ordinarium magiſtratū, Præfectum vrbis res erit referēda. *l. fin. hoc tit. l. vnic. C. eod.* Seruum tamen in facinore deprehenſum, propter vtilitatē perſonę, vltimo ſupplicio afficere Præfecto vigilum conceſſum fuiſſe, apparet. *l. penult. de cond. cauſ. dat.*

De Officio Proconſulis & Legati. Tit. XVI. C. 1. 35.

HActenus de magiſtratib. Vrbanis: nunc de Prouincialibus agamus. Prouincias, quæ antę in Conſulares & Prætorias erāt diuiſæ, *Cicer. Philip.* 1. Auguſtus alias Senatui populoque reliquit gubernandas: alias, & quidem validiores, vt inquit Sueton. ſuæ curæ reſeruauit: *Dion. Strabo, Alciat. in l. ſpecioſas, 100. de verb. ſign. Suet. in Aug. c.* 47. illis præficiebantur à Senatu Procoſſ. cum ſummo Imperio, hoc eſt, Conſulari, quemodo in libera Republ. antea vſitatum erat: *l. ſi in aliam. 7. cum ll. ſeqq. hoc t.* quare & Legatis more maiorum vtebantur, his ab Imperatoribus Pręſides aut Legati Cæſarum proponebantur, non cum tanta poteſtate, quanta erat Procoſſ. ſed mandatis & diplomatis Principum, quibus omnis nimia poteſtas ſuſpecta erat, plerumque coercita & temperata. Proconſul primus T. Quintius, Poſthumio Albo & Sp. Furio Coſſ. bello contra Æquos infeliciter geſto, creatus eſt. *Liui. dec. 1. lib. 3. Feneſt. de Magi. cap.* 11. Propagatis deinde Imperij finibus, obſeruari

ſeruari cœptum, vt quo quique anno Coſſ. fuiſſent, ſequente Procoſſ. remanerent, & prouincias cũ imperio ſortirentur: in quibus pleniſſimam iuriſditionem habebãt, & omnium partibus, qui Romæ ius dicunt, vt magiſtratus, aut extra ordinem iudicant, fungebantur, ac merũ ſummumque ſecundum Principem imperium obtinebant. *l. ſi in aliam. 7. cum l. ſequen. hoc tit.* Nam & Proconſul inde dictus eſt, quod conſulari poteſtate mittatur, vt pro conſule prouinciam adminiſtret. Quare & cætera conſularia inſignia habet, præterquam quod ſex duntaxat lictoribus vtatur. *l. pen. hoc tit. Cic. in Verr. act. 7.* Hanc autẽ poteſtatem procoſ. extra ſuam prouinciam non habet; *l. 1. hoc tit.* quamuis volũtariam iuriſdictionem expedire paſſim non prohibeatur. *Feneſt. præalleg. loco.* nam manumitti apud eum tam liberi, puta filijfam. per emancipationẽ, quæ olim manumiſſionis erat ſpecies, *l. vlt. C. de emancip.* quam ſerui, per manumiſſionem, & adoptiones fieri poſſunt, ſtatim quã vrbem eſt egreſſus. *l. 2. hoc t.* In ipſa enim vrbe Procoſſ. magiſtratus non fungitur, cum ſit prouincialis: vnde exiens ciuitatem accipit, ingreſſus deponit imperiũ: *l. fin. hoc tit.* Porro ingreſſus prouinciam, mandare iuriſdictionẽ legato ſuo de voluntate Senatus adiuncto. *Cuiac. Obſeru. lib. 7. cap. 21.* debet, qui eius vicibus, quan-

A do vnus omnia obire nequit, fungatur. *l. 4. §. fin. hoc t.* & propriam quandam exerceat iuriſdictionẽ *l. 4. in princ. inf. de offi. eius. l. legati. 13. verſic. niſi* (*poſtquam ſcilicet*) *à procoſ. mandata eſt iuriſd. hoc t. Cuiac. præall. lo. ex l. 2. Quis & à quo appell.* præter gladij poteſtatem,
B quæ mandata iuriſdictione non transfertur, cum ea non cõprehendatur, ſpecialiter ex lege competat, eoque ab eo Procoſſ. eſt exercenda: *l. ſolent. 6. hoc tit.* qui in officio ſimul & tota gubernationis ratione, moderate debet & prudenter verſari: *Cic. epiſt. ad*
C *Qu. fratr. 1.* innocentibus parcere: *d. l. ſolent. in princ.* inquirere in malos: *l. congruit. 13. infr. de offic. præſid.* non ſummatim, & per ſubſcriptionem libelli, cauſas litigatorum haud quaquã ſatis perpenſas definiri: ſed pro qualitate rei propoſitæ, ſeria & mentoſa ſe-
D rio atque cogitate & ſolenniter proque tribunali examinare, facilia vero leuiaque, & quæ expectactionem iudicij non ferunt, ſed ſubito remedio opus habent, expedire de plano etiam extra tribunal & locum editũ iudicij, ſtans in plano, ac iter faciens, vbicun-
E que opus eſt: *l. ſcire. 13. ad 15. de excuſat. tut. §. 2. Inſtitut. de libert. in verb. vel in tranſitu.* denique in omnibus poſtulationibus modum atque ordinem retinet: *l. nec quicquam 9. hoc tit.* muneribus, contractibus, preter eã quæ victus quotidiani cauſa comparantur,

l. ple-

l.plebiſcito.18.de off.præſid. ad cuiuſcunque tandem auaritiæ corruptelæque ſuſpicionem, abſtinere, *l.ſolent.6. hoc tit.* Xenia tamen, obſoniaque, quæ hoſpitibus primum ingreſſis beneuolẽtiæ & hoſpitalitatis ergo dari moris fuit, neque moroſe repudianda, nec ab illo auare ſunt recipienda: ſcil. vt dicitur οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων: quod in Procoſſ. & alijs Præſidibus, qui vice Principis prouincias obtinent, receptum & vſitatum fuit, & adhuc etiam hodie vſurpatur: ſcilicet vt pro felici auſpicio inter gratãtium voces, tempore (vt vocant) introitus, aliquid xeniolorũ ſummis his magiſtratibus publice offeratur. *l.1.vbi Dd.C.de cur. cora. lib.*10. Cæterum inferioribus magiſtratibus, & præſertim iudicib. qui publica ſalaria habent, non licet à priuatis munuſcula priuata accipere, ne eſculenta quidem aut poculenta. *§.pen. in verb.nihil penitus ab iis accipientes. vbi gloſ. ad verb. auaritiam & Bart. Angel. in Authen. vt iud. ſine quoquo ſuffr. gloſſ. in l.plebiſcito.18. de off. præſid. vide l.1.& 2.& tot. tit.* C. *de pœn.iud.qui mal.iud. Canon.in c.ſtatutum* 11. *§. inſuper. de reſcript.in* 6. *Coraſ.in d.l.plebiſco. qui dicit hanc eſſe communem. Eodem pertinent præcepta diuina, Exod.* 16. *Prouerb.* 17. *Eſa.* 1. 5. *Eccleſ.* 20. *l.venales.7.C.quan.pro.non eſt. nec.* Cic.in Verrem. Omnium rerum turpiſſimum, maximeque A nefarium eſt, ob rem iudicatam, pecuniam accipere, precio habere addictam fidem ac religionem.

De Officio Præfecti Auguſtalis. Tit. XVII. C. 1. 37.

B VV Senatus populuſque ſuis prouincijs præficiebat Procoſſ. ita Auguſti in ſuas pari poteſtate Præſidem mittebant: atq; is quidem, qui Ægypto præficiebatur, Præfectus Auguſtalis eſt appellatus. Auguſtus enim Imperator Ægyptum, quam primus in C formam prouinciæ redegit, à cæteris prouincijs ſegregauit, propriamque ſibi ſeruauit: prohibẽs Procoſſ. aut vllum Senatorem, equitemue illuſtri dignitate functum, eam ſine ſuo permiſſu ingredi: veritus, authore Tac. *lib.* 11. ne fame vrgeret Italiam quiſquis eam prouinciam, clauſtraq; D terræ ac maris, quamuis leui præſidio aduerſus ingentes exercitus, inſediſſet. Lege igitur lata conſtituit, vt ad ſimilitudinem Procoſs. mitteretur ab Auguſto Eques Romanus in Ægyptum, qui nomine Cæſaris prouinciam E gubernaret. Hinc præfectus Auguſtalis peculiari nomine dictus: vel quia Auguſtali, hoc eſt, prætorio in Ægypto præfectus erat, *l.2.eod.tit.*

De

De Officio Præſidis. Tit. XVIII. C. 1. 40.

NOmen Præſidis generale eſt, eo quod & Procoſſ. qui à Senatu in prouincias mittebantur, & Legati Cæſaris, quos Augusti ſuis prouincijs præficiebant, & omnes denique prouincias regentes (licet Senatores ſint) præſides appellantur, *l. 1. h. t.* Præſes enim à præſidendo fit, quod late patet: at Proconſul dici nequit, niſi qui vice Conſulis amandatur *d. l. 1 in fin. l. 1. G. de off. præf. præt. Aphr.* Præſes maius Imperium vniuerſus poſt principem in prouincia habet *l. 3 hoc tit.* & de omnibus cauſis, de quibus vel præfectus vrbi, vel Prætorio, itemque Coſſ. ac Prætores cæterique Romæ cognoſcunt, rectorum & præſidium in prouincia notio eſt, *l. de omnibus. 10. hoc tit. cum l. ſeq.* omniumq; Romæ magiſtratuum vice & officio funguntur: vnde & Prouincialia Edicta exemplo prætoris conſtat ab iis propoſita, ad quæ commentaria I. C. ſcripſerint, *l. 1. de alien. iud. mut. cauſ. l. 4. de iudic.* Minorem tamen aut certe reſtrictiorem fuiſſe preſidū quam Procoſſ. poteſtatem, paulo ante dictum eſt, *ad tit. de off. Proconſ.* nam vt alia taceam, deportandi ius non habuerūt Præſides, quod Procoſſ. pro ſummi Imperij iure, velut præfecto vrbi permiſsū fuiſſe, conſentaneum eſt. *l. 2. §. fi. de pœn.* item, Legato cognitionē ſuſpecti tutoris mandare Præſes non poterat: *l. 1. §. ſuſpecti ad S. C. Turpil.* Proconſul velut ſummus & liberior magiſtratus potuit, *l. 1. §. damus, ff. de ſuſp. tut. §. 1. Inſtit. de ſuſp. tutor.* Nam hic Legatum, ex S. C. habebat, & ei iuriſdictionem omnem, atque ideo hanc quoque ex lege, *Inſtit. de ſuſp. tutor. in prin.* mandare poterat: Præſes Legatum non habebat, *Geuean. in l. 1. de iuriſdict. Nou. 8. in fin.* cum ipſe Legatus eſſet Cæſaris, itaque nulla hic fit in titulo Legati mentio, vt in ſuperiore, de Off. procons. & lega. ſed tantum iudicis in cauſas ſingulas dandi ius habebat, *l. cum præ. 12. de iud. l. 2. C. de pedan. iudic.* qua delegatione cum non transferatur iurisdictio, multo minus ſuſpecti cognitio potuit transferri. *vide quæ dixi in Inſtit. de ſuſpect. tutor.* Ex quo & ſimilibus multis intelligi licet, Præſidis nomen generale quamuis ſit, tamen proprie accipi hoc in titulo, & alibi pro Legato & vicario Cæſaris in prouinciā miſſo cuius magiſtratus & officium à Procōſulatu ſit ſeparatum, *l. 1. C. de off. præfect. præt. Aphr. tot. tit. C. de off. rect. pro.* quemadmodum & hic diuerſo titulo ab illo eſt deiunctum. Ac circa ætatem Iuſtinian. diminuta in dies magis Præſidum poteſtas, & longe infra Procōſularem poteſtatem deiecta fuiſſe videtur: quemadmodum & ipſæ

E pro-

prouinciæ nouis diuiſionib. plures quidem, ſed minores factæ ſunt. Deſitum eſt enim recta à Præſidib. ad Imperatorem iri, interiectis Præfectis prætorio Aphricæ, Orientis, Illyrici: quibus Præſides parere coguntur, *t. tit.C.de off.præfec.Aph. l.in off.4.l. qui ordinariã. 7.C.de off. rect.pro.* Officium autem Præſidis eſt, curare vt pacata ſit & quieta prouincia, & ab hominibus malis repurgetur: *l.3.l.congruit.13.hoc tit.* neve illicitas exactiones prouinciales perpetiantur, præſertim à potentioribus: *l. illicitas. 6. h.t.* humiliores ab iniurijs defendere: calumnijs obſtruere aures: *d. l.illicitas.§.ne potent.2.* licitarum negociationum vſum cuilibet concedere, pernicioſarum nemini: *d.l.6.§.4.eod.* in iure reddendo ita ſe gerere, vt neq; nimia in adeundo aſperitate difficilem, neque contra immodica familiaritate contemptibilem ſeſe præbeat. Nã ex conuerſatione æquali contẽptio dignitatis naſcitur: hinc mandatis adiicitur, *de quib. in Auth. de mand. princ. & quæ dixi in l. vnic. C. eod. tit.* Ne Præſides prouinciarum in vlteriorem familiaritatem prouinciales admittant. *l. obſeruandum. 19.* Sed & in cognoſcendo neque excandeſcere aduerſus eos, quos malos putat, neque precibus calumnioſorum illachrymari oportet. Id enim non eſt conſtantis & recti iudicis morbum animi vultu prodere: A & in ſumma, ita ius reddere debet, vt authoritatem dignitatis ingenio augeat: *d. l. obſeruandum. hoc t.* inque iudicando magis ſpectet, quid fieri debeat, quã quid ab alijs vſitatum ſit, *l. ſed licet.12. h.t.* Non enim exemplis, ſed legibus eſt. *l. nemo. 13. C. de* B *ſentent.& interloc.omn. iud.* iudicandum. Porro munera capere, niſi eſculentum poculentumve, quod intra dies proximos prodigatur, *l.plebiſcito.18.h.t.* aut fines prouinciæ ſuæ egredi, ne ea rectore careat, fas non eſt, *l. illud 15.eod.* De ſuis quoque cauſis ad C euitandam ſuſpicionem parciſſime ius dici ſinet: & hactenus tantum: vt ſi quid inuito accidat, veluti ſi iniuriam aut furtũ paſſus ſit, litem conteſtetur, cauſa poſt depoſitum magiſtratum examinanda, *l.Senatuſconſulto.16.hoc t.* vt putatur S.C. cautum: quanquã & aliter illud accipi poteſt: D ſcilicet ne in vrbe, niſi parciſſime, & quo ad conſtitutionẽ ius dicatur de Præſidum, & eorum qui hos comitantur, cauſis: ne videlicet abſentia iuſta, & reip. cauſa ſuſcepta, præſentibus vel abſentibus fraudi ſit. Sunt & alia E conſtitutionibus Principum addita, vt ne contrahant, *l. vnic. C. de contract. iud.* & ſimilia: *t. C. de om. iud.* de quibus etiam ſupra ad tit. de off. Proconſ. eſt dictum. Quæ omnia mandatis & diplomatis Impp. caueri comprehendique, atque ita Præſidum poteſtas

teſtas magis quã Procoſſ. adſtringi ſolet: *In Auth. de man. prin. vide C. de off. rect. pro. cum multis. §§. ſeqq.* prout ſuperius eſt expoſitum.

De Officio Procuratoris Cęſaris, vel rationalis. Tit. XIX.

IN libera Repub. penes Quæſtores erat cura quærendæ, ſeruandæ, atque expendendæ pecuniæ publicæ: ſub Auguſtis, vt alia multa, ſic & hoc innouatum, conſtitutique Procuratores Cæſaris ſiue Rationales: quorum partim ærarium populi, quod poſtea Principis fiſcus fuit, partim patrimonium eius priuatum curarent. Quamuis autem promiſcue & Procuratores & rationales appellentur, *l. fin. C. ſi aduerſ. fiſc. l ad fiſcum. C. vbi cauſ. fiſc.* tamen qui fiſco præſunt, *Goueau. lib. 2. de iuriſd.* in vrbe, Præfecti ærario dicuntur: qui in prouincias mittuntur, proprie dicuntur Procuratores Cæſaris, *l. ſi procurator. 5. l. ne procuratoris. 30. de iur. fiſc. l. vniuerſi, C. vbi cauſ. fiſc.* vel reipub. aut rationales ſummæ rei: *l. dominicis, 7. C. vbi cauſ. fiſc.* qui priuatarum rerum curam gerunt, Rationales rei priuatæ, *l. vni. 4. C. de fund. rei. pri. lib.* 11. aut Rationales tantum, *l. 2. C. de mand. mult.* aut Comites rerum priuatarum Sacri palatij ſacrique Patrimonij, *tot. tit. de off. com. rer.* A *priu.* aut Palatini, *t. t. C. de offic. com. ſacr. pal.* aut Diſpenſatores, Actores, Curatores rerum Cæſaris, *l. 2. C. ſi aduerſ. fiſc. l. fi. hoc tit.* Alij, *Alex. in d. l. vniuerſ. Baro. hic ad rubr.* contra malunt, Rationalem publicis rebus, procuratorem priuatis præeſſe; quod ego B in medium relinquo. nam Rationalis nomen commune fuiſſe, tandem apparet ex Capitol. Lamprid. & alijs. Noſtri autem conſulti, *d. l ſi procurat d. l. ne procuratoris*, qui caſtius locuti ſunt, eum qui publicum fiſcum curaret, Procuratorem Cæſaris, nuſ- C quam (quod ſciam) Rationalem dixerunt, atque ipſum ſane rationis nomen magis ad cauſam priuatam pertinet, quam publicam. Horum poteſtas ſub Claudio vires ſumpſit: qui illos adæquauit legibus, vt quicquid ſtatuiſſent eſſet ratum, perinde at- D que ſi ab ipſo foret conſtitutum. *Tac. lib.* 12. quo tamen non exiſtimandum eſt, iis permiſſum, vt deteriorem rem Cæſaris facere poſſint. *l. 1. h. t.* Præcipuum officium Procuratorum eſt, cogere pecuniam principis, ſiue ex hæreditate, ſiue delicto, ſiue aliunde debitam: ac ſi de eiuſmodi E rebus oriatur controuerſia, eorũ eſt notio, vt inter Cæſarem & priuatos iudicent. *tot. t. vbi cauſ. fiſc.* quæ iuriſdictione à Præſidib. quidem prouinciarum interpellari poteſt, *d. l. nec quicquam. ſup. de offic. proconſ. l. 2. C. de off. com.*

ſacr. pal. Etſi autem notionem A habent Procuratores, imperij tamen poteſtate deſtituuntur: vnde ius deportandi, pœnæ conſtituẽdæ, *l. fin. h. t.* mulctæ dicendæ, *l. 2. C. de mod. mulct.* reſtituendi in integrum, *l. 2. C. ſi aduerſ. fiſc.* nullum obtinent.

B

De Officio Iuridici Alexandriæ. Tit. XX. C. 1. 56.

ETſi in prouinciarum adminiſtratione moris erat à Præſide vel eius legato iudices dari, qui de cauſis ſingulis cognoſcerent: tamen peculiariter Alexã- C driæ, potentiſſimæ Ægypti ciuitati, & munitionibus portibuſque opportuniſſimæ, ab Auguſto iudex peculiaris eſt præfectus, penes quem legis eſſet actio, & ordinarius magiſtratus: adeo vt ea quæ Imperij eſſe videntur, vt dare tutores, D exequi poſſet: *l. 1. & 2. hoc tit. l. vnic. C. eod.* ſiue quia indulgere Alexandrinis hanc libertatem voluit, vt ſub iuridico liberius viuerent: nam & poſtea ius Boleutarium, id eſt, creãdorum decurionum, à Seuero impetrarunt; *Spar. in Seuero*: ſiue E quod veriſimilius eſt, & in quo ſecutum Alexandri conſilia Arrianus author eſt, quia tutum non credidit vnius Præfecti fidei tam munitum regnum, tamque præpotentem, *Cic. de l. Agrar. fac. quod tradit Suet. in Cæſare, c. 35.* ciuitatem committere. Itaque præfecto Ægypti velut ſpeculatorem appoſuit Iuridicum: qui etſi minor eſſet, tamen amoueri à Præfecto non poterat, *l. penult. C. de offic. præ. Auguſt.* & ad exploranda eius conſilia erat in primis opportunus.

De Officio eius, cui mandata eſt iuriſdictio. Tit. XXI. C. 1. 50.

1 *Quid ſit proprie, mandare iuriſdictionem.*
2 *Quæ, mandata iuriſdictione, non tranſeant.*
3 *Cur merum imperium non tranſeat.*
4 *Quæ tranſeant.*
5 *Quare, mandatam iuriſdictionem habens, mandare eam nequeat.*

1 QVia magiſtratus † vel propter occupationes publicas, vel ob cauſarum multitudinem & varietatem, omnibus ſufficere nequeunt, mandare alijs iuriſdictionem ſolent, *l. ſolet. 16. infr. de iuriſd. omn. iud.* vel in vniuerſum, vt Procoſ. Legatus: *l. 4. cum ſeq. ſup. de offi. proconſ. l. 1. §. fin. quis & à quib. appell.* vel etiam vnam aliquam iuriſdictionis ſpeciem, *l. 1. verſ. & ſi à familia. hoc tit. d. l. ſolet. l. prætor. 17. de iuriſd. &c.* quod Præſidibus qui Legato deſtituerentur, permiſſum non fuit, etiam-

etiamſi iudices dare potuerint, *l. cum prætor.* 12. *de iud.* *l.* 2. 3. 4. *C. de ped. iud.* qui diſtant ab eo cui iuriſdictio mandatur. *Cui. & Gouea. in mat. iuriſd. com.* quanquā & his quoque ex cauſa Vicem gerentes tanquam legati à Principe vel præfectis prætorio adiūgebantur, *l.* 2. *&* 2. *de offi. eius qui vic. rec.* quibus adminiſtratio iuriſdictionis mandaretur, & ad leuiora diſceptanda ipſi eiuſmodi vniuerſalem iudicem pedaneum eligere potuerunt, *l. vlt. C. de peda. iud. vbi dixi*. Itaque poſt expoſita magiſtatuum genera, conſequens fuit explicare, quatenus iuriſdictio mādari poſſit, & quod ſit eius cui mandata eſt, officium.

2 ¶ Ac de ijs quidem, quæ mandata iuriſdictione non transferūtur, prodita eſt regula. Quæcunque ſpecialiter [hoc eſt, nominatim & deſignate, *l. aut damn.* 8. §. 3. *de pæn. l. neque mater. C. de iur. dot. l.* 1. §. *inter filium.* 4. *& l. D. Claudius,* 15. *ad l. Corn. de falſ. l. quæro.* 39. *de act. empt. l. ſed et ſi.* 4. §. *quæſitum, ſi quis caut.*] lege, vel S.C. vel conſtitutione Principum tribuuntur, ea mandata iuriſdictione (cui non inſunt quæ ſpecialiter à lege tribuuntur) non transferri, *l.* 1. *in prin. h. t.* Si enim fines priuatorum mandatorum diligenter cuſtodiendi ſunt, *l.* 5. *mand. l. cum mandati.* 12. *C. eod.* & qui hoc expediendum ſuſcepit, alteri delegare vices ſuas nequit: *l.* 2. *ſi menſ. falſ. mod.* quantū re-

A ligioſius præſcripto legis, Principisve, ex certa cauſa aliquid ſpecialiter mandantis, eſt parendū?

¶ Vnde Merum Imperium, & Ius gladij, quod lege dari ſolet, mandata iuriſdictione non tranſit, S. C. enim aut lege iuſſuve populi, magiſtratibus quæſtiones 3
B publicorum iudiciorū exercendæ mandabantur, quanquam poſtea ſub Auguſtis diplomate principali certis magiſtratibus, vt Præfecto vrbi, attribui cœperunt. Non igitur mandata iuriſdictione tranſferuntur: quia nec hac cōtinentur, ſed ab ea res ſunt planè
C ſeparatæ ac diuerſæ: quippe quæ non vi iuriſdictionis, ſed ex ſpeciali priuilegio competant, *l.* 1. *hoc tit. l.* 3. *ſup. de iuriſdict.* ex ſeparatis autem nulla fit recte illatio: *l. Papinianus,* 20. *de minorib.* nec † quod in genere non eſt, 4
mandato genere tranſire dicen-
D dum eſt. Quinetiam ne ſpecialiter quidem delegari, extra caſū neceſſitatis, *l.* 1. *hoc t. l. nemo,* 71. *de reg. iur. vide l.* 2. *C. de ped. iud.* ius gladij poteſt: *l. ſolent.* 6. *de off. procoſ. vide infr. de iuriſdict.* quia iure priuilegij perſonalis competit, quæ autem ſunt eiuſmodi,
E transferri in alterum nō poſſunt, *l.* 1. *de cōſtit. Prin. l. ea quæ ad municip. Bart. in l. etiam, de iureiur. per l. ex pluribus,* 42. *al.* 43. *de adm. tut. l. cordonem.* 42. *de op. lib. l. non ſolum.* 67. §. *ſi pupillæ de ritu nupt. Tiraqu. de relig.* §. 26. *gl.* 1. *nu.* 58. Quod & hodie, quamuis ſpeciali-

ter dari exercitium publicorum A iudiciorum deſitum eſt, obtinere merito quis dixerit: quia tanti momenti res, quæ & ſpeciem ſummi Imperij repreſentat, & in qua plurimorum ſalus vertitur, non debet leuiter ab eo transferri, cui propter induſtriam, virtutiſque & iuſtitiæ opinionem eſt B commiſſa. quanquam communiter receptum ſit hodie, etiam hãc partem gubernationis delegari poſſe: ſcilicet quod non ex ſpeciali priuilegio amplius, ſed vna cum iuriſdictione detur, *Gloſſ. & Dd. præſertim Soci. in cap. quod ſedem. 10. de off. ordi. Socin. in tract.* C *cita. art. 4. num. 7. Dd. hic. Dec. & Cagn. in l. nemo, 71. de reg. iuris*, & tranſeat. Eodem modo cætera, quæ Meri quidem Imperij non ſunt, nominatim tamen magiſtratui iniunguntur, mandari nequeunt, *l. cum hi. 8. §. prætor. 10. de tranſact. l. 1. §. abolitio. 4. ad* D *S.C Turpill.* Vnde quamuis mandata iuriſdictione, non tamen poteſt legatus conſilium exercere, *l. 2. hoc t.* hoc eſt, conuentum iudicum habere: ſiue quia id fieri non ſolet, niſi in cauſis ſpecialiter religioni ordinarij magiſtratus commiſſis, *l. 1. de reb. eor. l. 1.* E *C. de præd. min.* ſiue quod ſpeciẽ præ ſe ferat ſummi Imperij, *l. vnic. in auth. offic. conſulis, hoc tit. ſummi magiſtratus eſt præbere conſilium, de offi. conſ.* quod penes ſolum Proconſulem reſidere debet. Excipiuntur ab hac regula, quæ lex vel conſtitutio excipit. Exẽpli cauſa: quamuis datio tutoris mandari nequit, *l. nec mandante. 8. de tut. & curat. dat. ab his*, quia eam nemo habet niſi ex ſpeciali conceſſione, *l. 6. §. pen. de tut.* tamen Legatus ex oratione Diui Marci tutorem dare poteſt, *l. 1. de tut. & curat. l. pen. ſupr. de offic. proconſ.* item ex conſtitutione Seueri & Antonini de ſuſpecto tutore cognoſcere: *l. 4. in prin. hoc tit.* idque propter vtilitatem introductum eſt, ne dum Proconſuli non vacat cognoſcere, res pupilli deſerta, peſſum eat. Conſimilis vtilitas, vel neceſſitas potius exercendę iuriſdictionis ſuaſit, vt quæ iuriſdictioni cohærent imperia, & ſine quibus exerceri ea nequit, mandata iuriſdictione vna transferantur, *l. 1. §. fin. hoc tit.* vt eſt modica coërctio, ſiue qua iuriſdictio nulla eſt, *l. fi. hoc t.* Poteſt, & ex alia iuſta cauſa harum rerum delegatio fieri: vt cum Proconſ. proficiſci habet neceſſitateve aliqua impeditur, quo minus his rebus operam dare poſſit, *l. 1. §. 1. vbi Dd. hoc tit. vide omnino l. 2. & quæ ibi dixi. C. de ped. iudicibus.* Neceſſitas enim non habet legem, vt vulgo loquuntur, *l. 5. §. ſi quis riuos. de noui oper. nunc.*

Cætera quæ iure magiſtratus competunt veniuntque more maiorum ex natura ipſius officij, ſine vlla ſpeciali lege, aut principis delegatione mandari poſſunt,

poſſunt, *l.1. in princ. hoc t.* exemplo aliarum rerum quæ nobis iure noſtro competunt: vt iuriſdictio. *l.1, in fin.* quæ vi functionis ordinarij magiſtratus competit: itē quæ mixti ſunt imperij) quicquid Dd. contra diſputent) & iure magiſtratus ad prætorem præſidemve pertinent, *l. 4. §. fin.* Et hæc quidem aut mandari, aut
5 non mandari poſſunt. Qui † vero mandatam iuriſdictionem ſuſcepit, cum proprij nihil habeat, ſed eius qui mādauit, iuriſdictione vtatur, *l.1.§.fin.* etiam Prætor ſit qui alienam iuriſdictionem exequitur, *l.3. hoc t.* mandare eam alteri non poteſt, *l. fin. hoc t* eadem ratione qua ſpecialiter à lege mandata transferri non poſſe diximus. Electa eſt enim perſonæ induſtria & fides.

De Officio Aſſeſſorum. Tit. XXII. C.1.15.

FVit & illud in more poſitum Romanis, vt Præſides, alijq; magiſtratus prouincieles, qui velut eſt apud Lampridium, ſibi Iuriſperitos adſciſcerent, quorum conſiliis & operis in exercenda iuriſdictione commodum vterētur: qui cauſas cognoſcerent, & poſtulationes litigantium audirent, decreta & interlocutiones inter litigantes facerent, epiſtolas Principum exciperent de iure ſcriptas: quorum vicē apud Sax. qui Scabini vocantur, propemo-
A dum videntur obtinere, *Land. lib. 3. art. 26. Reinh. diff. 52.* Paulus, *l.1. hoc tit.* Omne, inquit, officiū Aſſeſſorum (ſic enim vocantur, propterea quod iudicib. aſſideant) quorum iuris ſtudioſi partibus funguntur, in his ferme cauſis conſtat: in Cognitionibus Poſtu-
B lationibus, Libellis, Edictis, Decretis, Epiſtolis. Hæc enim cognitionem prudentiamque conſiliariorum conſultorumque maxime flagitant. Hi ſuo nomine nihil agunt, adeo vt ne libellis quidem ſubſcribere poſſint: *l. 2. C. eod.* tantum conſilium ſugge-
C runt iudicanti, vnde Conſiliarij appellantur, *l.5. hoc t. l. 3. C. eod.* quod quidem conſilium, ſi prauum iniquumque fuerit, conſultori erit peſſimum: non enim modo doli, ſed imperitiæ quoq; nomine, propter temere arrogatam ſibi iuris profeſſionem, aſſeſ-
D ſores tenentur, *l.2. in fi. quod quiſ. iur.* Solent etiā his Præſides alio proficiſcentes, cauſas interdum delegare: *Alc. Par. lib.2. cap.41.* quod cum fit, non Aſſeſſorum, ſed Pedaneorum iudicum vice, mandata iuriſdictione fungūtur. His, in authoramentum laboris
E & induſtriæ, & quo facilius alienis manus abſtinerent, de publico ſalarium Alexander cōſtituit: *l.4. l. fin. hoc tit. Lamprid. in eius vita*, etſi dicere ſolet eos promouendos, qui per ſe Rempub. gerere poſſint, non per aſſeſſores: *Lamprid. ibid.* quod tamen nec

ipſe fecit, nec alij præſtantiſſimi Duces & Imperatores. Nam quo magis abundarunt ſapientia, eo A minus ſibi tribuentes, pluribus conſiliariis vſi ſunt. *Lamprid. in vita Alexand. Spart. in Adriano.*

DIGEST. LIB. II.

DE IVRISDICTIONE Titulus I. C. 3. 13.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſignificet iuriſdictio.*
3 *Quid ſit.*
4 *Propria.*
5 *Species.*
6 *Quid ſit merum imperium: & quod eius gradus.*
7 *Quid mixtum.*
8 *De iuriſdictione, & aliis eius ſpeciebus.*
9 *Cauſa efficiens: qui iuriſdictionem dare poſſint.*
10 *Materia in qua, & circa quam.*
11 *Quæ mandari in iuriſdictione poſſint, vel non.*
12 *Forma exercendæ, præſcribendæ, probandæ iuriſdictionis.*
13 *Finis & effectus, de actione huius edicti: cui contra quem, ad quid detur.*
14 *Quomodo finiatur.*

1 ABſolutis Iuriſprudentiæ principiis, & officijs omnium magiſtratuũ vtcunq; delineatis: iam ad explicationem Iudiciorum, in quibus ius omne verti diximus, veniendum eſt,

A In iudiciis autem omnibus primo quæritur de Iuriſdictione, ſeu de competente iudice: *tot. tit. C. de iuriſd. & for. comp.* ne ſcilicet ſi incompetens adeatur, ad nihilum tota recidat actio. *tot. tit. C. ſi à non comp. iud. vide Dd. in l. fi. C. de except. & in l. quidam, 57. de re* B *iudicata.*

¶ Iuriſdictionis vocabulum, quin à Iure dicendo ſumptum ſit, dubium non habet. Vt autem ius dicere non quilibet iudices, ſed maiores tantum magiſtratus, qui pro tribunali ſtatis temporib. more maiorum cognoſcunt, ſi- C gnare perhibentur: *l. penult. ſup. de iuſt. & iure. l. 4. de inter. act. l. vnic. C. ne quis in ſuo cau.* ita Iuriſdictio id proprie munus ſignificat, quod magiſtratus eiuſmodi iure ſuæ poteſtatis ordinario gerit & exercet, *Iaſo. hic in rubr. & in l. qui iuriſdictioni n. 10. hoc tit.* D *l. 1. toto titulo, l. 4. §. fi. l. ſolent. de off. proconſ. toto titulo de efficio iudicis. Alexan.* ἐνπλάτει tamen etiam pro omnimoda iuriſdictione, puta pro Mero & Mixto Imperio capitur, *l. 1. verb. iuriſdictionem* 2

nem mandant. de off. eius cui mād. A *eſt iur. gl. ad ver. iuriſd. in §. oportet. de defenſor. ciui. in Auth.* item pro iuriſdictione Delegata, *l. ſi idem. 11. hoc tit.*

3 ¶ Iuriſdictionem ſic definit, *Bar. l. 1. num. 3. hoc tit. poſt gl.* vt ſit Poteſtas de iure publico introducta cum neceſſitate iuris dicē- B di, & æquitatis ſtatuendæ, *vide de hac Claſſ. Olden. & late Gouea. de iuriſd. Bald. in c. ad hoc, n. 4. de allod. l. notionem, 99. de ver. ſig. l. 5. l. 57. de iud.* ita. Iuriſdictio prout eſt in ſua ſubſtantia, quæ habitus vocatur, eſt poteſtas plectendi, decernendi, & ius dicen- C di, iure publico propter bonum publicum introducta principaliter: ſecundario vero ob bonum priuatum: prout autem ineſt Magiſtratui, eſt regentis magiſtratus officium, quod in actu habituque conſiſtit. Mihi non libet in has deſcriptiones inquirere, quæ fo- D ro quidem noſtro, rebuſque præſentibus magis quam ſententiæ Iuriſconſul. & huius tituli argumento videntur accommodatæ. Itaq; ſic malo: Iuriſdictio eſt publica cognoſcendi de cauſis poteſtas, ſeu notio & definitio cauſarum, quam magiſtratus ex ordi- E nario officij ſui iure atque munere habet, exercet & mandat. Porro *Vlp. in l. 3. hoc tit.* cum ait, Iuriſdictionem etiam eſſe iudicis dandi licentiam, non definire iuriſdictionem voluiſſe, ſed poteſtatē dandi iudicis, quæ eſt Mixti cæteroquin imperij, iuriſdictioni incluſiſſe videtur, *vt in l. cum prætor. 12. de iudic. verſ. propter vim imperij.* Ac hæc quidem temporibus Iuriſconſult. cōueniunt, qui proprie ſic iuriſdictionem ad ius dicentem magiſtratum retulerunt. Sed hodie diſcrimine illo magiſtratuū ſublato, latiore ſignificatu, vt ante dictum eſt, hoc nomen vſurpatur

¶ Propria iuriſdictionis ſunt, 4
eſſe Ius corporale, *Bald. conſ. 161. proponebatur. vol. 3. & in c. ad hoc num. 4. de allod.* Indiuiduum, *glo. in c. prudentiam ad verb. teneatur, vbi Panor. num. 12. Imol. num. 7. & 12. de offic. iud. delegat. Bar. in l. fin. n. 3. de rer. diuiſ. & in l. ſi vni. num. 8. de re. iud. Bal. in c. 1. §. præterea, num. 3. de prob. ſeu alien. per Feder.* Tranſmiſſibile, *cap. per venerabilem, de elect. Bal. l. 1. C. de emanc. lib. l. mand. C. mand. l. 1. C. de oper. lib. 16. Bar. l. non ambigitur, de legib. Boer. dec. 204. in fin.* Perpetuum, *Bald. in l. 1. C. de emanc. lib. vide Bart. in l. non ambigitur, de legibus.* Iuris publici, *Bald. in d. c. 1. §. ad hoc nu. 2. de allo. per l. 1. §. huius ſtudij, verb. publicum, quod ad magiſtratus, de inſt. & iur. l. ſi id quod, 7. hoc tit.* quod inter res ſoli quadam interpretatione reputetur, *c. licet, 9. de prob. vbi gl. ad verb. vti poſſid.*

¶ Species omnimodæ iuriſdictionis hodie traduntur tres: Imperium Merum, Imperium Mix-

tam

tum, & Iuriſdictio Simplex. *vide* A *Dd.in l.3. hoc tit.* Sed olim merũ imperium, quod & nomen indicat, res erat ſecreta à iuriſdictione, *Cic. in epiſt. ad Quint. frat.* quia non iure magiſtratus, ſed ex ſpeciali populi conceſſu, & quodam quaſi priuilegio dabatur: quare nec mandata iuriſdictione B tranſibat, *lega.& tot. tit. de offic. eius cui mandat.l.4. & 6. de offic. proconſulis.*

6 ¶ Merum imperium eſt, habere gladij poteſtatem ad animaduertendum in facinoroſos: quod etiam Poteſtas appellatur, *l.3.hoc t.l poteſtatis, 215.de verb.ſignif.l.* C *nemo. 70. de reg.iur.* Huius imperii ſex gradus Dd. *Bart. n. 6. Iaſon.n.24.in d.l. 3.* faciunt, quos ſtudioſis conſiderandos relinquo.

7 ¶ Mixtum imperium eſt, cui etiam iuriſdictio ineſt: *l. 3. hoc t.* hoc eſt, quantum arbitror, quod permixtum eſt iuriſdictioni, & D competit magiſtratui ordinario, ſeu curuli qui iuriſdictionem habet, *l.4. hoc t.*& pro tribunali cognoſcit: vnde & mandata iuriſdictione transfertur, *l. vlt. de off. eius cui mand. eſt iuriſd.* Dicitur autem imperium potius quam Iuriſdictio: quia non in iure di- E cendo, ſed in exequendo, imperando, iubendo verſatur, *l. 1. & 4. hoc t.* Cum autem magiſtratus non iubeat, neque exequatur citra cauſæ cognitionem: *l. nequicquam, 9.§. vbi decretum, de offic. proconſ. vbi Bar. & Iaſ. l. nec ei, 17. de adop.l.verum, 11.§. ſciendum.de minor.l.à diuo Pio.15.§.ſi ſuper. de re iud.* ideo & Iuriſdictionem illi imperio ineſſe recte dicitur, *l. 3. hoc t.* vt qui habeat Mixtum imperium, intelligi debeat & iuriſdictionem habere, & iudicis dandi licentiam: *l.3.hoc t.* contra, penes quem eſt ordinaria ſuperior, de qua dictum eſt, Iuriſdictio, is etiam Imperium mixtum habere videatur, *l.4. hoc tit.* quia ſine coerctione, & imperio ac poteſtate iubendi, mittendi, in poſſeſſionem, dandi iudicis, coercendi, &c. explicari iuriſdictio nequit *l. 2. hoc titulo iunc. l. vltim. de offic. eius cui mand. eſt iuriſd. Bart. in d.l.3.num.15.* ad vſum ſui temporis omnia accommodans, quando veteres illæ magiſtratuum diſtinctiones atq; ordines vna cum Rep. Rom. interierunt. Mixtum imperium ita definit: vt ſit Iuriſdictio, quæ officio iudicis nobili expediatur, priuatam vtilitatem reſpiciens.

¶ Et ab hoc Iuriſdictionem ita 8 diſtinguit, vt iuriſdictio ſit, quæ officio iudicis mercenario, non nobili, velut Imperium mixtum expediatur, priuatam vtilitatem reſpiciens *Bar.in d.tit. n.23.* Sunt & aliæ iuriſdictionis diuiſiones paſſim traditæ: alia enim dicitur eſſe Voluntaria, alia Contentioſa, *l.1.vbi gloſ.ad verb.conſilium. de off.conſul.l.1. vbi gl.de offic.prætor. Specul.tit.de fer.§. ſequitur. n. 7. Marant. part. iud. 4. dict. 17. n.62.*

n.62. quibus Baldus in l.1. Co. de emanc.lib. tertiam ſpeciem, nempe Statutariam adijcit : alia Ordinaria, alia Delegata, Spec. de iuriſd. iud. extr. de off. ordina. item de off. iud. del. quæ etiam Data, l.2. hoc tit. ſeu mandata, l.6. hoc t. appellatur : alia Conſenſu partiũ prorogata, l.1. C. Iuriſd. l.1. & 2. de iud. l. ſi qui ex conſenſu. 8. C. de epiſ. aud. l. inter. 28. ad municipia. cap.1. vbi gloſſ. de off. deleg a. vide Dd. in l. ſi conuenerit hoc t.

9 ¶ Quod ad cauſam efficientẽ attinet, Bart. poſt glo. in l. & quia. hoc tit. idem Innoc. in c. Eccleſiarum, de offic. ordin. & not. in c. 2. de præla. vices ſuas. Spec. de iuriſdict. &c. ait ; omnem iuriſdictionem dari vel per Legem, vel per Populum, vel per Conſuetudinem. Legis & Populi ius, Princeps hodie ad ſe tranſtulit, l.1. de conſtit. Prin. l.1. cum ſeq. Cod. de legibus penes quem dicitur eſſe omnis iuriſdictio : & ab eo velut perenni fonte, in reliquos magiſtratus inferiores dimanare. l.1. & tot. tit. ad legem Iul. de amb. §. interim, in authent. de defenſ. ciuitat. Bald. conſil. 161. proponebatur. vol. 3. Conſuetudine quoque iuriſdictio quæritur, l. more. 5. vbi gloſſ. & Dd. hoc tit. l. viros, 8. C. de diuer. off. lib. 12. l. fin. vbi gloſſ. de aq. pluu. arcen. gl. n. l. 2. ad verb. ex lege quod cuiuſque vniuerſ. per l.1. vbi Bal. & l. fin. Cod. de emancip. Innoc. in cap. eccleſiarum, de offi. ord. c. 2. Ne præla. vices ſuas vide Spec. de iuriſdict. omn. iudic. & præſcriptione : d. l. viros, 8. Co. de diuerſ. off. lib. 12. Iaſ. latiſſime poſt alios, in l.3. n.20. 21. hoc tit. quæ quidem vna cum territorio præſcribitur annis 10. vel 20. vt res immobilis : Bald. in l. fin. Cod. de præſcript. long. tempor. Boer. deciſ. 227. num. 9. per c. ex literis ; de iure patro. Mont. in tract. fin. regund. c. 77. n.9. circa territorium, vt res corporalis, 30. vel 40. annis : c. auditis, 15. cum olim. 18. de præſcrip. vide late Franciſc. Bald. in tract. præſcript. num. 2. pa. 5. partis princ. quæſt. 1. 2. 3. exceptis regalibus, quæ non niſi tanti temporis vſu, cuius initij non exiſtat memoria, acquiruntur, l. domini. Cod. de agric. & cenſ. lib. 11. Bart. in l. ſi publicanus, 4. §. in omnibus de publico. & in l. 1. C. de aur. cor. lib. 10. Iaſ. in d. l. 3. n.20. hoc tit. Salic. in l. 2. C. non. veſtig. imp. non poſſ. Alex. conſil. 78. videretur, num. 5. lib. 6. Priuatorum conſenſu non datur iuriſdictio l. 3. Cod. eod. pen. de iudic. (quia, vt dixi, iuris publici eſt ; quod priuatorum pactis conſtitui mutarique nequit, l. ius publicum, 38. cũ ſimil. de pac.) ſed tantummodo prorogatur : l. eſt receptum, 14. l. ſi conuenerit, 18. hoc tit. l. 1. & 2. de iudic. hoc eſt ; priuati nullã iuriſdictionem non habenti adducere poſſunt: ſed in eum qui alias ex lege iuriſdictionem habet cõſentire, eiq; ſe ſubiicere poſſunt.

10 ¶ Materia in qua ineſt iuriſ-

dictio,

dictio, ſunt perſonæ & territoria:
In territorio ineſt iuriſdictio, au-
thore Baldo, paſſiue & materia-
liter, velut in re inanimata: in
magiſtratus vero perſona, for-
maliter & actiue, tanquam in ſu-
biecto animato, *Bald. in l. 1. §. ini-
tio, num. 2. de off. præf. vrb. & in §.
ad hoc, num. 5. & 6. de allod.* ſe-
*quitur Iaſ. in l. 1. n. 15. de Iuriſ.
Boer. deciſ. 227. num. 7. Mont. in
tract. fin. reg. cap. 11. num. 15.* ma-
gis tamen, & certe in dubio, co-
hærere iuriſdictio potius territo-
rio, quam perſonæ intelligitur,
*Bart. in l. inter. 29. de acq. rer. dom.
& conſ. 189. primo quæſitum, n.
2. per l. 1. §. cum vrbem, de off. præf.
vrb. & tit. Cod. vbi & apud quem
cognit. l. quicunque de fun. limit. C.
lib. 10. cap. 1. vbi Bald. & Dd. de
cap. qui cur. ven. in vſib. feud.* Ma-
teria circa quam verſatur iuriſ-
dictio, ſunt perſonæ & Res: *l. 1.
2. 4. & tot. hoc tit.* nemo tamen
ſibi aut ſuis ius reddere debet, *l.
qui iuriſdict. 10. hoc tit.* niſi par-
tium voluntate ſit datus & electus
iudex: *l. in priuatis. 77. de iud.*
neque ſuperiori aut æquali, niſi
ſponte ſe ſubiecerint: *l. eſt recep-
tum 14. hoc tit. l. 4. de recept. arb.
Bart. in l. fin. num. 1. de rer. diuiſ.
& in l. vnic. §. 1. num. 7. ſi quis ius
dicent. non obt.* neque de rebus ad
ſuam iuriſdictionem non perti-
nentibus, *l. ſolet. 16. l. fin. hoc tit.
l. ſolemus, 61. §. fi. de iudic.* Alio-
rum enim iuriſdictio ad certas
perſonas, *l. magiſteria. Cod. eod.*

A aliorum ad certas cauſas, *d. l. ſole-
mus, l. fin. Cod. eod. d. l. ſolet,* quo-
rundam ad certas quantitates, *l.
ſi idem, 11. cum l. ſeq. l. cum quæ-
dam, 19. hoc tit. in auth. de appell.
& de defenſ. ciuit. gloſ. in d. l. ſolet,*
nonnullorũ ad certa loca eſt ad-
ſtricta: *tot. tit. de offic. iur. Alex.*
B qua in re commiſſæ mandatæque
iuriſdictionis forma eſt ſequẽda.

¶ Sed nec omnia mandari poſ- 1
ſunt: vt ius gladij, *l. nemo poteſt,
71. de regul. iur. l. vlt. de offi. eius
cui man. iur.* cauſæ ſtatus, *l. 2. Co.
de ped. iud.* & quæ nominatim
priuilegio aliquo vel ſpeciali le-
C gis diſpoſitione magiſtratui iniũ-
guntur, *d. l. 2. l. cum hi, 8. §. ſed
nec de tranſact. l. multo, 6. §. tuto-
ris, de tutel.* vel etiam priuatis ex
legis conceſſu mandantur, *d. l.
mutuo, §. tutoris, l. nec mandante,
8. de tut. & curat. l. 2. de offi. eius
cui mandat. Cic. Phil. 2.* Mixtum
D autem imperium mandari poſſe,
certum eſt: *l. fin. l. 1. § fin. de offic.
eius cui mand* quia cum iuriſdi-
ctione cohæret, & tranſit, *l. 2. 3.
hoc tit.* Quamquam iure Cano-
num, *c. quod ſidem, 10. vbi gloſſ.
de offi. ordin. Soc. tract. cita. art. 4.
num. 7.* & moribus noſtris, *Alber.*
E *Dec. in d. l. 1. de offi. eius cui mand.
Cagnol. in d. l. nemo, 71. de reg. iur.*
omnia fere hæc iure magiſtratus
competant, & hodie transferri ac
mandari indiſtincte poſſint: vt de
his anxie diſputare, non ſit ope-
ræ pretium.

¶ Forma exercendæ iuriſdi- 1
ctionis

ctionis aut Solennis eſt in loco A editiore & pro tribunali ſedente magiſtratu, *l. pen. ſupra de iuſt. & iur.* aut de plano ſtante pedibus (vnde pedanei forte dicti) in plana terra, vel tranſeunte iudice, *l. nec quicquam, 9. §. 1. & 2. de off. & proconſ. §. 2. Inſt. de liber. l. 2. de ſer. cum ſimil.* mandandæ B autem iuriſdictionis varia, pro vario mandantis arbitrio: *l. ſolet, 17. hoc tit.* probandæ quoque iuriſdictionis forma & ratio multiplex: puta per notorietatem, *Bald. in l. fin. num. 42. C. de edict. diui Adrian. Mon. in tract. fi. regund. c. 77. cum ſequ.* inſtrumen- C ta, priuilegia, *c. cum cauſam, 13. de prob.* antiqua, *Bald. conſ. 161. proponebatur, n. 3. vol. 3. per l. cẽſus, 10. de proba. l. monumentorum, 6. C. de rel. & ſump. fun. Areti. conſ. 42. Mont. tract. fini. reg. c. 91. n. 4.* teſtes qui de actibus exercitæ iuriſdictionis teſtantur, *Iaſ. in d. l.* D *imperium, n. 23. Bald. d. conſi. 161. Mont. tract. fi. reg. c. 52. n. 5. & 6.* puta præceptis, mulctis, executionibus, perceptione commodorum, *Bald. praall. conſil. 161.* collectis: *Bald. d. conſ. 161. n. 3. per l. forma, de conſi.* item per antiquã formam, & per præſumptionem E iuris, qua vnumquodque præſumitur illius eſſe iuriſdictionis, cuius eſt territorij, *c. 2. de reſtit. ſpol. in 6. ca. cum epiſcopi, 7. de off. ord. Pan. in cap. ſi diligenti, de praſcript. ca. per venerabilem. Qui fil. ſint legit. Imol. in c. nimis, n. 3. & 4. de iureiur. Socin. conſ. 87. in cauſa. n. 6. vol. 1. Montan in tract. fi. c. 61. n. 4.* & eum aptitudine totam iuriſdictionem obtinere, qui exercitium certorũ actuum præſcripſit: *Soc. conſil. 187. in controuerſia, n. 6. vol. 2. Angel. in l. cum ſuper, 10. C. de rei vend.* vt habet communis opinio, *Spec. de iuriſd. in princ. n. 35. Innoc. in c. 2. num. 3. de cap. monach. Cyn. Salic. & alij in l. 2. C. de eman. lib. Iaſ. in dict. l. imperium, 43. Bald. conſ. 161. proponebatur, vol. 3. Alex. conſil. 86. viſo num. 70. vol. 2.* etiamſi Bart. & alij quidam contra opinentur, *in l. 1. de itin. act. priu. Iacob. in tract. feud. ver. & cũ mero. n. 15. Schurf. conſil. 86. cen. 2.* vt tantum ex iuriſdictione ſcilicet intelligatur præſcriptum, quantum inuenitur poſſeſſum, quorum opinio vera eſt, cum alius eſt in generali poſſeſſione iuriſdictionis, *Innoc. in d. c. 2. de cap. mo. n. 3. Pan. in c. cum olim num. 6. de praſc. Iaſ. in l. 3. in princ. n. 36. de acq. poſſ.* aut quando iuriſdictio præſcripta nõ eſt fundata iure communi: *Iaſ. in d. l. 3. n. 40. tex. in c. 1. & 2. de reſt. ſpol. in 6.* alias receptius eſt, vno iuriſdictionis actu præſcripto, reliquos etiam, qui eiuſdem generis ſunt, (nam in diuerſis ſecus eſt) præſcriptos videri. *Iaſ. in d. l. 3. n. 23. Panor. & Can. in c. cum dilectus, de cap. mon. Schurf. d. cõſ. 86.*

¶ Finis iuriſdictionis eſt, vt re- 13
ligio conſeruetur, *l. 4. Co. de ſum. Trin.* & pax. *l. congr. 13. de off. praſ.*

l.2, cum ſeq. C. de ped. iud. finiantur lites, & reddatur cuique ſuũ. Quod ad effectum attinet, iuriſdictio producit actionem Cõfeſſoriam Negatoriam, qua defendatur: *Ferr. in for. lib. act. confeſſ. §. plenam, n.7. per not. Innoc. in c. conquerente, 16. de off. ord.* quin etiam hodie pœna fractæ pacis tenetur, qui alienam iuriſdictionẽ violat, *Vide Henning. in conſ. de territo. Sax. lib.2. art. 71.* Qua de re, ſimul & de tota iuriſdictionis vi atque authoritate, paulo poſt plura dicentur, *ad tit. Si quis ius di cent. non obtempera. cum tit. ſequent. & tit. Si quis in ius vo. cum ſequentib.* Nunc quod huic magis loco tituloque congruit, de Edicto cuius ſententiæ hic proponitur, *l. ſi quis id quod, 7. cum ll. ſeq. hoc t.* & quod non minimum iuriſdictionis effectum exhibet, dũ actionem pœnalẽ in eos, qui Album iuriſdictionis corruperunt, proponit, aliquid eſt ſubiiciendũ. Huius ſententiam his verbis recitat Vlpianus, *d. l. ſi quis id quod. 7. hoc t.* Si quis, inquit, id quod iuriſdictionis perpetuæ cauſa, non prout res, (puta priuatorum, quorum nomine edicta Commonitoria proponuntur, *l. ad peremptorium, 68. cum ll. ſequentibus de iudic.*) incidit, in albo, vel in charta, vel alia materia propoſitum erit, dolo malo corruperit, datur in eum quingentorum aureorum iudicium, quod populare eſt. Et Iuſtinianus: *§. Pœnales, Inſtit. de*

A *act.* Pœnalem ait, actionem Prætor introduxit aduerſus eum, qui quid ex albo eius corrupiſset. Eſt igitur hæc actio, *d. §. pœnal.* non accuſatio, quia pecuniaria. Prætoria, *d. §. pœnales, d. l. 7.* in factum, *Iaſ. d. §. pœnales, n. 39. Roff. in ſum. hoc t.* ſtricti iuris, quia pœnalis,

B *d. §. pœnales,* perſonalis, popularis, *d. l. 7.* directa, & nunc quidem plerumq; vtilis: *gloſ. d. l. ſi quis C. verb. extenſio. Specul. de dol. §. reſtat. n. 3.* quæ datur cuilibet agere volenti aduerſus eum, qui propoſitum iuriſdictionis cauſa, quẽadmodum & hodie literæ, edicta,

C mandata Principum & magiſtratuum proponuntur, corrumpit, tollit, *Bartol. n. 9. & Dd. d. l. 7.* &c. dolo malo, *d. l. 7.* puta in contẽptum magiſtratus: *l. ſi familia. 9. hoc t.* vt præſumitur ex facto, *l. 1. C. vnde vi. l. ſi non conuicij. Co. de minor. Oldendorp. in Claſſ. hoc tit.*

D niſi error, ignorantia, ruſticitas, aut alia quæ excuſet cauſa, extet, *d. l. 7.* & probetur: *Bartol. Ang. in l. ſed etſi lege. §. ſcire, de pet. hære. Ang. Imol. Raph. l. ex conſenſu, §. fi. de appel. late Tiraqu. de pœn. cauſ. 4. n. 9.* ad pœnam 500. aureorum applicandam petitori. *Hunc com-*

E *munem dicit Iaſon. d. §. pœnales, n. 39. 40. per l. 3. de ſepul. viol. quæ tamen in §. diuus, 5. contra facit, quia pœnam fiſco inferri iubet, poteſt autem ſecundum alias populares intelligi, ſcilicet vt diuidantur pœna inter actorem & fiſcum, l. lege 25. §. vlt. de S.C. Syllan.* (vt volunt)

ſunt) vel potius inter fiſcum & actorem diuidendum, *d.l.leg.* 25. *§.vltim.de S.C. Syll an.* aut in ſubſidium *Iaſ.d.§. pœnales, num.*42. *Bald. l.vlt. de in ius voc.* ad pœnã corporalem, *d.l.7.§.in ſeruos. Iaſ. d.§ pœnales, n.*43.44. vt qui non habet in ære, luat in corpore, *l. penult.l.vlt. infr. de in ius vocand.* Quanquam & officio iudicis abſque actione eiuſmodi mulctari poſſunt: vt & qui literas, acta publica, cæteraque quæ ſunt iuriſdictionis, abradunt, auferunt, reſignant, denique quouis modo vitiant & abutuntur, *Dd. l.7. Iaſ. d.§.pœnales, n.33.34.35. cum ſeq. §.vlt.in Auth.vt null.iud.* Affinia iuriſdictioni putentur Regalia, *c.vnic.quæ ſint reg. l.4. C. de præſ. 30.ann. cap.ſuper.24. §.1. de ver. ſignif.* & quæ ſunt imperij, *l. 3. hoc tit. Iacob. in tract. ſeu vos & cum mort.* ac conſimilia. Contraria, quibus iuriſdictio finitur & extinguitur.

¶ Finitur iuriſdictio ordinaria, morte eius cui commiſſa eſt, non morte mandantis, *c.2.de offi. leg. Alexand. in l.morte, hoc tit.* item non vtendo hac præſcriptione. *cap.cum olim. de priuileg. c. cum perſona, eodem tit.in 6.Bald. in tract.præſc. 1.parte 5. partis, conſt. 12. n.2.* (ſupremi Principis poteſtate excepta, *cap.cum non liceat.vbi Panorm. & Canon. de præſcript.& c.cum inter, de conſil. Bald.præalleg. q.2. n. 2.*) ſcilicet poſſeſſione per prohibitionem, A interuerſa, *Iaſ. in l.quo minus. n. 31.de flum.Corn.conſil.268 n.25. vol 4.* nam alias iuriſdictio, vtpote res meræ facultatis, *gl. in l. ſolent 6. in fin.de off. Pro. Panor. in cap.quod translationem.n.4.de offi. delega. Bald. in l.hac autem iura. 5. n.1. de ſer. vrb. præd.* non præ- B ſcribitur. *Iaſ. in l.beneficium,3.n. 56.de conſtit. Princ. per l. in filijs, 55.C. de decur.lib.* 10. in ſingulis porro cauſis finitur, finita inſtantia vel lite, *l.properandum,* 1. *C.de iudic.* aut iudice recuſato, *vide an ordinarius recuſari poſſit, in l. apertiſſi.16.C.de iudic.* Iuriſdictio C delegata finitur morte delegati, *c.penult.de off.deleg.* & delegantis: ſiquidem negotium per citationẽ *c.gratum, 20. de off.deleg.Iaſ.in d. l.& quia,6.n.56. & 57.* necdum ſit inchoatum & res adhuc exiſtat integra: *l. & quia, 6.* Item reuocato mandato, *cap. inſinuan-* D *te,25. de off. delegat.* & tempore, quod iudicio præſtitutum erat, tranſacto: *c. 4. de off.deleg. l.cum prætor. 12. & l.iudicium, 58.de iud.*ſeu (vt nunc loquuntur) elapſo termino commiſſionis: *cap. de cauſis,extr.le.off.deleg.* Item recuſatione,*c.licet, de for.com.ca.ſecũ-* E *do requiris, de appell.* appellatione, *c.vt debitus,de appell.* finitoq; negotio commiſſo: *l. index, 55. de re iudic.* & aliis modis, qui alibi copioſius explicantur, *gloſ. in cap. literis, 9. de off. deleg.* Propagata iuriſdictio etiam pœnitentia finitur, ſi antequam iudex adeatur,

tur,

tur, eius conuentionis alterutrum A pacíſcentium, *l. ſi conuenerit*, 18. *hoc tit.* pœniteat. Etſi enim is qui forte pœnam hoc nomine promiſit, ex ſtipulatione teneri poteſt, ad id quod intereſt iudicem aditum non eſſe: *l. diem 27. §. fin. de recep. arb. Bar. Iaſ. n. 26. in d. l. ſi conuenerit.* tamen ex tali con- B uentione, coram iudice non ſuo conueniri nequit: cum Pactis priuatorum non detur iuriſdictio, *l. priuatorum, 3. C. eod.* nec ius citandi cogendique vllum, iudex cuius annea non fuit, neque dum per litis conteſtationem facta eſt ordinaria iuriſdictio, habeat, *l.* C *fin. hoc titulo.*

Quod quiſque iuris in alterum ſtatuerit, vt ipſe eodem iure vtatur. T. II.

1 *Quare de hoc edicto hic agatur.*

2 *Edicti æquitas, verba, & explicatio.*

3 *Cauſa.*

1 ET † hæc quidem hactenus de iuriſdictione. Quia vero nõ modo in ſuſcipiendæ dignitatis auſpicijs perpetua, ſed in ſingulas quoque cauſas ſingularia Edicta magiſtratus, puta prætores ſæpe proponebant, impartiebanſtur iudicia, dabant actiones, præſcribebantque dato iudici quid equi haberet neceſſe: ideo priuſquam in tractationem iudiciorũ progrederentur, viſum fuit iuris compoſitoribus, hoc præmiſſo edicto & iudicem & litigatores admonere, nec vel ille concedere, vel hi petere ius iudiciumve aliquod iniquum iniuſtumque audeant: cœteroquin cogendos vt iure quod in alios ſtatuerint, aut obtinuerint poſtea quandocunque vſus venerit, vtantur: quæ eſt iuſtiſſima impetrandorum & conſtituendorum iudiciorum regula atque norma.

¶ Hoc edictum, quod & Ciceronis ætate in vſu fuiſſe videtur, *Cic. epiſt. 1. ad Quint. frat.* ſummam habet ſine iuſta cuiuſquam indignatione æquitatem. Quis enim aſpernabitur idem ius ſibi dici, quod ipſe aliis dixit, vel dici effecit? *l. 1. hoc tit.* aut quis iuſtiſſimam illam, & à natura profectam, *Cic. de inuen. lib. 2. c. 5. & 22.* talionis legem, deprecari D iuſte poteſt? cum hæc *ἀναλογία* retineat ciuitates *Ariſt. πολιτ l. 2. & 5. de moribus c. 8.* & (vt eſt apud Euripidem *in Phœniſſis*) amicos amicis, vrbes vrbibus, ſummos denique cum infimis, ſine cuiuſquam querela pari iure coniungat ſocietque, *τὰ γὰρ* E *ἴσα πόλεμον οὐ ποιεῖ*, vt dicitur. 2
Verba edicti hæc ſunt: QVI MAGISTRATVM (in ipſa vrbe) POTESTATEMVE (in prouincia, nam id verbi ad magiſtratus prouinciales potiſſimum refertur, *l. eum qui. 13. ſupr. tit. 1.*) HABEBIT, SI QVID IN ALI-

QVEM

QVEM NOVI (nouitas enim ſuſpecta eſt,& hic ius iniquum ſignificat. nam magiſtratus vſitatū ius reddere debet, *l.* 4. *l. ſi in aliquam.*7.*de off.proconſ.l.*1.*C.quaſit. lon.conſ.l.*1.*C.de ſeruit. cum ſimil.* Cicer.3 in Verr. Noua iura,noua decreta,noua iudicia poſtulabantur) IVRIS STATVERIT(quod cū effectu accipitur, & conſummatam, non cœptam iniuriam denotat, *l.*1.§. *ſi is qui.de ext. act.* ius enim id ſignificat, quod vim iubendi habet, & neceſſitatem obediendi imponit, quare cum verba edictorum proprie accipiēda ſint, ius ſtatutum illud meritò intelligitur, quod non inceptione aliqua, aut extra ſuprave iuriſdictionem,ſed perfectione,& cum neceſſitate parēdi ſtatutum eſt) IPSE QVANDOQVE (ſcilicet cum abierit magiſtratu: nā tum quoad eum gerit, in ius vocari non poteſt, *l.* 2. *de in ius vocan.*) ADVERSARIO POSTVLANTE (non modo illo qui læſus eſt, ſed omni qui quandoque experitur, *l.*3.§.1. *in fin.* cum popularis quodammodo ſit huius pœnæ exactio, vt reliquæ ad tuēdam iuriſdictionem proditæ: *l.*7. *ſup. de iuriſd.*) EODEM IVRE VTI DEBET, *d.l.* 1.§.1. Hoc primum eſt edicti caput, quo iudex pati legem cogitur, quam ipſe tulit, quæ etſi per ſe iniqua ſit, tamen in eo eſt æqua, qui illā in altero æquam eſſe iudicauit. Verbi gratia, ſi non admiſſa præ-

A ſcriptionis exceptione poſſeſſorē aut debitorem condemnauit, eadem illi conuento præſcriptio nō debebit opitulari, niſi ſine ipſius fraude per aſſeſſoris imperitiam, ius aliter dictum ſit quam oportuit, l. 2. *hoc t.* Aſſeſſores enim Iuriſconſul. præſtare ſcientiam B debent, quam profitentur, non præſides prouinciarum: qui plerumque, vt eſt apud Lamprid. in Alex.homines erant miliares, nec ob ſcientiam, ſed virtutem, dignitatem, fortitudinem, authoritatem,&c.poteſtate ornabantur. Primum ergo caput coercet do- C lum aut latam culpam, quæ pro dolo ſit iudicis iniquum, decernentis, etiamſi nullus poſtulauerit.

SI QVIS APVD EVM, QVI MAGISTRATVM POTESTATEMQVE HABEBIT, ALIQVID NOVI IVRIS OBTI- D NVERIT, QVANDOQVE POSTEA ADVERSARIO EIVS POSTVLANTE, EODEM IVRE ADVERSVS EVM DECERNETVR: SCILICET VT QVOD IPSE IN ALTERIVS PERSONA ÆQVVM ESSE CREDIDISSET, ID IN E IPSIVS QVOQVE PERSONA VALERE PATIATVR, *dict.l.*1. *verſ. ſi quis.* Sciendum autem eſt, hoc edictum iniuſtis petitionibus & impetrationibus oppoſitum, & earum coarcendarum cauſa propoſitum eſſe. Quare etiamſi quis iure iudiciove inique impetrato

non vtatur, nihilominus huic edicto locus erit: *l. 3. in prin. hoc tit.* eſt enim delictum conſummatum, quod edictum coercere voluit: videlic. petitio & impetratio, vt quæ de delicto imperfecto hic diſputari ſolent, nihil aduerſentur. *vide Bal. Sal. & Dd. in l. ſi quis non dicam rapere, 1. C. de epiſc. & cleri. l. qui falſam.* 19. *de fal. l. 1. de extr. cri. l. qui ea.* 67. *de furt.* Hoc edictum & fideiuſſori nocet: *d. l. 3. §. ſi is.* 3. & eum etiam coercet, qui, quod iniquè impetratum eſt mandauit, aut habuit ratum *d. l 3. §. 1.* Quare ſi is pro quo ſpopondiſti, impetrauit purum iudicium à prætore, ne aliquis debitor ipſius aduerſus eum exceptione iuſta quæ ei cõpetebat, vtatur: deinde tu in negocio in quo ſpopondiſti (nam in alia ſeparata cauſa factum alterius tibi nocere non debet) velis exceptione vti: nec te, fideiuſſorem ſcil. (ne te excipiente principalis debitor à pœna huius edicti per te liberetur (nec ipſum principalem debitorem, hoc à magiſtratu oportebit impetrare, vt iudicij formulam ſub exceptione concipiat: ſed dabit is purũ ſine exceptione iudicium, vt par pari referatur: etſi interdum patiare iniuriam. hoc eſt, damnum, *l. 5. §. 1. ad l. Aqu.* ſi ſoluendo debitor non ſit, *l. 3. §. ſi is pro quo 3. hoc t.* Eius enim inopia, actionem tibi reddit inanem, *l. 6 de dol. mal.* quam ex mandato vt fideiuſſor, A contra principalem hoc nomine habes, *l. 6. §. 1 l. 18. mandata.* Hæc pœna quanquam non in patrem, *l. 3. §. 4. hoc t.* in hæredes tamen tranſit *l. 3. §. quod autem,* 5. Nam etſi pœnalia iudicia non trãſeunt ſua natura in hæredem, niſi lite conteſtata: *l. in honorarijs,* 35. *de act. §. 1. Inſtit. de perp. & temp.* B tamen ſicuti actiones ciuiles earũq; impetrationes in hæredes deriuantur, *l. ex depoſiti.* 12. *l. ex contractib. ibid.* 49. *de actio.* & ab his incipiunt *hoc t. Cod. vt act. ab hæred.* ita & illarum denegationes in hæredes tranſeunt: quod non C tam pœna, quam æqualis iuris diſtributio eſſe videtur. Etenim & reliquæ contractuum obligationes atque actiones in hæredes tranſeunt, quamuis ex delicto fluant, in contrahendo aliqua commiſſio *d. l. ex depoſiti,* 12. *l. ex contractibus,* 49. *de actio. & obli-* D *gatio.* atqui quaſi contrahunt in iudiciis, qui vel malè decernunt, *in princip. Inſtitut. de obligat. ex qua. del.* vel agunt: *l. 3. §. idem,* 8. *de pecul.* vt non mirum ſit, hoc nomine eorum quoque hæredes teneri. Nec vero iniquum eſt, cum vtilitas impetrati noui iuris E ad hæredem manet, in eundem damnum quoque deriuari. Quid quod hęc extorſio non tantum actionis, ſed exceptionis via proponatur? *Bald. Albert. & Dd. l. 3. § hac pœna. hoc tit. & Iaſ. eadem l. 3. §. quod autem n.* 10. quod genus etiam non conteſtata lite in hære-

hæredes vel ex delicto trãſire ſolet. *Iaſ. ibid. num 39. per l. ſi eum, §. qui iniuriam. Si quis caut.* Procurator in rem ſuam hoc edicto tenetur, in rem alienam non itẽ, *l. 3. §. 1. hoc tit.* quia nihil eius cõmodo cedit, nec ſibi impetrauit. Tutor & curator tenentur: quia fraus ipſorum ipſis, non iis quorũ res adminiſtrant, fraudi eſſe debet, *d. l. 1. §. 2.* Sed nec qui ſtatuit aut vſurpat ius nouũ ex hoc edicto pœna tenetur, dum edictum defendere ſtudet, *l. vltim. hoc tit.* Quod enim fit lege permittente pœnam non meretur, *l. 4. Cod. de adulter.* nec Beneficium prætoris cuipiam damnoſum eſſe debet, *l. 1. hoc tit.* Neque verò etiam hoc caſu ius nouum, hoc eſt, iniquum eſt illius reſpectu, in quem ſtatuitur: quoniam is idem antea in altero æquum putauit aut decernendo, aut poſtulando, *l. Paul. 8. de prætor. ſtipul.* Sed & qui ſoluit, omiſſa huius edicti exceptione, quam forte competere ignorauit, ex hac cauſa, prætextuque edicti, cuius iure nunc vti velit, non repetit: *l. 3. §. vlt. hoc tit.* quia naturaliter debitum ſoluit.

3 ¶ Cauſa huius edicti naturalis ex lege diuina, *in 1. diſt. 1. c. iuſtum, diſt. 9. c. cum illorum, de præben.* Materia latiſſime patet. Nam & qui inſtrumento vtitur, debet pati vt idem contra ſe valeat, *l. pen. Auth. ad hæc. Cod. de fid. inſt.* idemque in teſtibus, *l. ſi quis teſtib. 13. Cod. de teſt.* libello,

A *Panorm. c. examinata, n. 3. 4. de iudic.* præſcriptionibus, *Iaſ. Auth. quas actiones, num. 16. C. de ſacr. Eccleſ.* & iure Sax. in ſuppellectilem, quam geradam vocant, *conſtit. 38. par. 3. art. 9. Land. lib. 1. in gl.* Sed præcipuè obtinet in criminationibus, *Exod. 21. 24.* & pœnis, B *l. ſi quis, 7. C. de vi pub. l. vlt. Co. de calum. l. vlt. C. de accuſ. l. 3. verſ. quod fecit expectet. Co. de epiſcop. aud. l. 1. 2. Co. quand. lic. vnic.* & aliis innumerabilibus, *c. 1. in fin. de conſ. rer. feud. vbi regula huius edicti pro ratione ponitur. l. 2. C. Si nup. ex reſcrip. c. omnes, 6. de cõſt.* C etiam reſcriptis, *Mynſing. obſer. 4. cent. 3.* cuiuſmodi diligentiæ ſtudioſorum colligenda relinquo.

Si quis ius dicenti non obtemperauerit. Tit. III.

1 *Continuatio.*
D 2 *Ad quos magiſtratus hoc edictum ſpectet.*
3 *Actio hac vtrum competat litigatori.*
4 *Ad quid detur hoc iudicium.*
5 *Quis dicatur non obtemperaſſe.*
6 *Quando hac actio etiam in actorem detur: & de aliis* E *remediis tuendæ iuriſdictionis.*

EST † & his titulus in veſtibulo iudiciorum poſitus, vt in ipſo ingreſſu litigatores admoneãtur, non ridiculã aut eluſoriam exiſtere iudiciorũ authoritatem, 1

l. ſi prætor. 71. *de iud. l. fin. ne quid*
in loc. pub. ſed omnino morem
iuſſui iudicis gerendum, ſciant-
2 que † permiſſum omnibus magi-
ſtratibus, ſecundum ius ſuæ po-
teſtatis defendere iuriſdictionem
ſuam pœnali iudicio, *l. 1. in prin.*
hoc tit. duumuiris exceptis: *d. l. 1.*
hoc tit. quia non poſſunt iubere
poſſidere, abduci, &c. quæ Mix-
ti ſunt imperij: *l. ea quæ.* 32. *ad*
municipal. vt contumacia quam
hoc edictum notat, in eorum
iuriſdictionem non incurrat.

3 ¶ Sunt autem qui putent, hoc
iudicium ad dictionem mulctæ
pertinere, æſtimationemque pœ-
næ, qua contumacia vindicatur,
complecti, non verò in litigato-
ris rem dari, cui ſi daretur, non
dici poſſet magiſtratus iuriſdi-
ctionem ſuam pœnali iudicio de-
fendere, ſed ipſum litigatorem
ſe ab iniuria tueri dicendum eſ-
ſet: quem cum alijs, de quibus
poſtea agetur, remediis aduerſus
cõtumacem aduerſarium defen-
di videamus, quorſum pertinuiſ-
ſet hoc edictum proponere, à cæ-
teris quæ de damno litigatoris
loquuntur, ſeparatum? Deinde
quæ ratio eſſet, quare apud duũ-
viros eiuſmodi priuata cauſa tra-
ctari, at ab his intentari non poſ-
ſit, ſi ad ius priuatorum, & non
ad mulctæ dictionẽ, quæ duum-
uiris non competit, *l. 3. de mod.*
mulct. l. fi. C. de defenſor. ciuitat. l.
2. § fin. de iud. l. magiſtrat. 12. *de*
iuriſdict. ſuperiorum. pertineret?

A Iam vero nullã habet rationem,
læſa iudicis authoritate, litiga-
tori exactionem concedi, qui nul-
la re læſus ſit, nec enim in ipſum,
ſed in magiſtratum, contumelia
ſpretæ iuriſdictionis, & non ad-
miſſæ executionis (quæ contu-
maciæ ſpecies hoc edicto dunta-
B xat, coercetur, redundat: & vt
damnum maxime hoc nomine
litigator patiatur: tamen ſatis
habet, ſi illud alijs remediis re-
cuperare queat. Cur ergo ei pœ-
na debeatur, qui iniuria affectus
non eſt?

¶ Quid quòd hoc iudicium 4
C ad id quod intereſt dari negatur:
l. 1. in fi. ſed quanti ea res eſt, hoc
eſt, quanti æſtimata erit à iudice
contumacia, concluditur? Ea
enim clauſula. Quanti ea res eſt,
ſignificat rei qua de agitur, æſti-
mationem, *l. 4. § penult. de vi bon.*
rap. Cum igitur hic de contuma-
D cia agatur, denotat ea clauſula,
contumaciæ æſtimationem, hoc
eſt, pœnam contumaciæ debitã.
Vnde neque in hęredem, neque
poſt annum hæc actio, inquit Vl-
pian. datur: an autem hæredi
detur, nullum verbum: quod ta-
men omiſſum non fore, credibi-
E le eſt, ſi hæc actio in rem litiga-
toris eſſet. Videtur igitur, hoc
iudicium pœnale ab ipſo magi-
ſtratu, cuius violata contempta-
que ſit maieſtas, vel alio quoli- 5
bet, magiſtratus tamen nomine,
conſtitui aduerſus contumaces
ſolitum: datis iudicibus, qui pro
homi-

hominum, rerum ac temporum A ratione æſtimarent, quanti ea res, hoc eſt, qua mulcta eiuſmodi iniuria vindicanda eſſet: eoque velut actionem iniuriam, *l. ſi non conuitij, 5. C. de iniur.* pœnalem & prætoriam. *Inſt. de perp. & tēp. act.* anno circumſcriptam fuiſſe, idque Bald. & Alex. hic innuunt: B *vide Bald. §. fin. num. 3.* qui eapropter volunt, ob ſpretum iudicis mandatum, poſt annum agi non poſſe (etſi in aliis forte delictis mulctandis ſecus fuerit,
4 cum pœnæ regulariter viginti tātùm annis præſcribantur, *l. querela, 12. C. de falſ.*) aiuntque hanc C eſſe quandam in factum actionē, ad exactionem mulctæ iudicibus & procuratori fiſci propoſitam, *Caſt. hic in fi. vide etiam Alex. in l. diuus, de cuſt. reor.* Etſi autem alioqui magiſtratibus non licuit de ſuis cauſis cognoſcere, *l. qui iuriſdictioni, de ſup. de iuriſd.* vt D ſup. dictum eſt, tamen cum hoc iudicium ſit quaſi publicum, pertineatque ad conſeruandam vindicandamque à contemptu magiſtratuum dignitatem, exiſtimo permiſſum fuiſſe, ſaltem vt iudices cognituros de contumacia dare potuerint. Cur enim id mi- E nus liceat, quàm mulctam imponere, aut iubere iudicare de cauſis ſuſpicionis, *l. fin. in fi. cum ibi nota. C. de iudic. c. ſuſpicionis, 39. de off. dele.* vel iniuria ſibi illata? *l. eſt receptum, 14. ſup. de iuriſd. Iaſ. & Dd. in d. l. qui iuriſdictioni,*

10. *hoc tit.* Nec verò dicendū eſt, hāc cauſam propriè ad magiſtratum pertinere. Nam primò, hoc iudicium quaſi publicum eſt & populare, ſicuti & reliqua quæ ad tuendam iuriſdictionem pertinent, *l. ſi quis id quod 7. ſup. t. 2. de iuri.* Deinde eſt iudicium de mulcta: mulcta autem non applicatur parti petenti, aut magiſtratui, ſed fiſco, *l. 3. C. de mo. mulct. gl. in l. 2. verb. mulcta, ſi quis in ius voca. non ier.* Nam etiamſi alias in popularibus, vbi dubitatur, cui pœna applicanda ſit, ea parti petenti debetur: *Bart. in l. 3. de rer. mot. gl. & Bar. ad l. ſi quis id quod 7. verb. quingentorum, ſup. de iuriſd.* tamen illud eſt in iudicio mulctarum, cum lege expreſſum ſit, eas fiſco applicari oportere, *d. l. 5. C. de mod. mulct.* Quare non tam magiſtratus quàm fiſci cauſam hic agi, dicendum eſt. Aliis magis placet, *Duaren. Diſp. lib. 1. c. 50.* hanc actionem priuatam eſſe more reliquarum, ſeparatam à mulctæ dictione, cū contineat pœnam, *l. vnic. in fin. hoc tit.* quæ à mulcta diſtat, *l. aliud. 131. de verb. ſign.* & quanti ea res eſt, quæ petita eſt, quæ abduci iuſſa concludatur, *d. l. vnica in fin.* Idque probabilius eſt. Sed quia in non obtemperantes hæc actio prodita eſt, ſubiungamus quiſnā videatur non obtemperare. Ius videtur, † inquit Vlpian. iudici non 5
obtemperaſſe, ſcilicet in huius edicti argumento, qui quod extremum

trremum in iuriſdictione eſt, non fecit: veluti ſi quis rem mobilem vendicari à ſe paſſus non eſt, ſed duci eam, ſcilicet mouentem, vel ferri nimium inanimem, *l. mouẽtium, 93. de verb. ſignif.* paſſus eſt (ab iis videlicet, qui decretum judicis, rem forte litigioſam aut pignus auferri iubentis, exequuntur) hic vtique haudquaquam videri poteſt non obtemperaſſe. Quemadmodum enim lex obligat aut ad obedientiam, aut ad pœnam: ita & iuſſus magiſtratus, vnde qui pœnam contumaciæ præſtat, paretque executioni iudicis, non obtemperaſſe dici nequit: *Felin. in c. 3. in fi. verſ. quartus caſus, cum ibi alleg. de iureiur. Iaſ. in l. cum proponas, 21. n. 8. C. de pactis.* imò pro abſoluto, & non amplius reo habetur, qui pœnam ſoluit, *l. diuus, 7. de iur. pat. Bald. in Authent. ſed nouo. n. 4. C. de ſer. fugit.* Cæterum ſi quod in iuriſdictione extremum eſt, quo poteſtas iudicis pertingere poteſt, non fecerit. quæque ſequuntur judicis iuſſum, vt bonorum poſſeſſionem decretam rei ablationem, pignorum capturam, non admiſerit, reſtiteritque executoribus: quia vltimum, quo iudex progredi poteſt, contempſit: meritò ius dicenti non obtemperaſſe dicetur.

6 ¶ Quanquam autem hoc edictum in reos ſcriptum apparet, qui ſubterfugere ac ludificare iudicia ſolent (vnde & fugientes A appellant, *l. properandum. 11. §. & ſi quidem, C. de iud.*) & iuſſa magiſtratus ſibi grauia grauatè exequi patiuntur: & tamen petitorem aliquando hoc edicto teneri, Labeo ait *l. vnic. §. non ſolùm, hoc t.* Etenim ſi peremptoriis edictis citatus, non faciat ſui copiam, B quamuis reus abſoluendus eſt, aut contumaci etiam in poſterum actio deneganda. *Auth. qui ſemel, C. quom. & quand. l. contumacia, 53. de re iudic.* tamen quid cauſæ eſt, ſi aut interſit reipubl. nunc agi: aut ſi alia ratio exemplum poſtulet, quin violatæ ſuæ autho- C ritatis ſpræteq; iuriſdictionis pœnas ab actore, quia mota prius lite turpiter deſtiterit, vocantiſque magiſtratus, atque aliud forte præcipientis exequentiſq; decretum contemnere ſit auſus, hoc edicto prætor expetere poſſit? aut cur etiam non concedatur D I. C. ad caſus ſimiles, vbi eadem inuenitur ratio, edictum prætoris quamuis pœnale prorogare? *l. & ideo, 11. l. nam vt, 13. de legib. iunct. l. illud, 32. ad l. Aquil.* Exempli gratia, ſi actori, vendicanti, qui poſſeſſionem reo interturbat, iudex præcipiat, vt tur- E batione deſiſtat, & res pignoraq; reo forte ex fundo domove litigioſa ablata reſtituat: atq; is detrectet, reſiſtatque magiſtratui pignorum reſtitutionẽ exequenti: aut ſi tutori agenti, vt à tutela excuſetur aut liberetur, iudex ex iuſta cauſa præcipiat, vt interea

rea

Digitized by

A rea negotia pupilli curet: iſque detrectet, & magiſtratui, pignoribus captis coercere inſtituenti, *l.1.de adminiſtr.tut. in princ.§.fin. Inſtit.de ſatiſ.tut.* aduerſetur, nec patiatur executionem: certè cum eadem hic ſit contumacia, meritò eadem quæ in reo, caſtigatio debet obtinere, ne melioris ſit B conditionis actor quam reus, *l. non debet,41. de regul. iur.* Sed & in mutuis petitionibus ac reconuentionibus cum actor pro reo ſit, iure coerctioni huius edicti contumacia eius adhærebit. Et hæc quidem animaduerſio hoc edicto ad tuendam iuriſdictionẽ C eſt propoſita. Sciendum autem eſt alios complures eſſe tuendæ iuriſdictionis, & exigendæ obedientiæ modos atque vias: vt eſt captura, atteſtatio: incarceratio perſonæ inobedientis: *l.conſentaneum, 8.vbi gl.ad verb.cogendum, C.quom. & quan. ind. §. ſi verò* D *etiam, vbi gloſſ. ad verb. omnimodo, in Auth.de exhib. reis. Bart. hic n.*7. aut captura pignorum, *d. §.fin. inſt. de ſatiſ. tut. Fach. diff. Sax.*39. *Chaſ. in conſuetud.Burg. tit.de inſtit.§.7. verſ. ſimplex, n.8.* denegatio audientiæ ſeu iuriſdictionis, *l. ſed etſi, 26. §. ait præ-* E *ter. 4. ex quibus cauſ.maio.* miſſio in bonorum poſſeſſionem, *dict. l. conſentaneum, C. quom. & quan. ind.* ſequeſtratio poſſeſſionis, *l.1. §.iubet. de col. bon. c.1.de prob.ſeq.* vel fructuum, *c.ſi.eo.t.Clem.vnic. de ſequeſt.* ablatio alicuius rei do- nec pareatur: *Iaſ.in l.quo minus, num.100. de flum. Chaſſ. in conſ. Burg.tit. de iuſtit.§.5.n,85.Bald. in Auth. omnino, Cod. ne vxo. pro mar.Cano.in c. dilectus, de appellat.* item mulctam imponere, *l.2.inf. ſi quis in ius vo.Iaſ. hic §. fin.n.*39. damnum aliquod inobedienti dare, *Bald. in l.quemadmo. 29.§.magiſtratus, ad l.Aquil. Rom. in ſing. per l. ſi is cum quo, 20. com. diu.* præcepto vel manu militari iuriſdictionem defendere, *Iaſ. in dict.l.quo minus, Chaſ. præall. loc.* arbitrariè & criminaliter violatorẽ iuriſdictionis punire: *Iaſ. §. pœnal.num.102.cum ſeq. Inſtit. de actio. Bart. hic in l. vnic. §.1.num.6.per.§ arripiat.in Auth.vt om. obe. iud.Iaſ. in l.3.§. prætor.n.12.infr.ne quis eum qui.* & hodie iure Sax. cauſam contumaci abiudicare, quod & iure ciuili olim licuiſſe videtur, *l. diuus, 7. de reſt. in int. l. contumacia, 53.de re iud. l.diffamari, C. de ing. manu.c.licet: de probat.* Illud etiam tenendum, iudicem poſſe vno remedio non ſufficiente, ad aliud redire, *Bart. hic n. 3.de hoc omnino Panorm.in cap.2. num.12.de dol.& contum.fac.l.1. §.ſi verò. Cod.de aſſer. tol. l.1. §. ſi frater. de coll.bo. Io.Andr. in c. locupletari, col.pen. de reg. iur. in 6.*

De in ius vocando. Tit. IV. C. 2. 2.

1 *Quid ſit in ius vocare.*

2 *Forma vocandi in ius apud veteres.*
3 *Ratio huius edicti.*
4 *Edicti partes tres.*
5 *Prima edicti pars, de iis qui vocari poſſunt.*
6 *Secunda de his qui venia prætoris impetrata, vocari debent.*
7 *Tertia, de actione ex hoc edicto.*
8 *Interpretatio edicti, & pœnitentia eſſe locum.*
9 *Extenſum edictum, ne quis de domo vocetur, neue puella impubes vocetur.*
10 *Quando dimittedus vocatus.* C
11 *Qui non habet in ære, luat in corpore.*
12 *Quid hodie circa vocationem obſeruetur.*
13 *Explicatio methodica de in ius vocando: quid ſit citatio, quæ ius partes, ſpecies, cauſæ, materia, forma, finis, effectus.*

1 NVnc† videmus de in Ius vocando, quod in omni lite primum eſt, §.*fin.Inſt.de pœn.tem. litig.* in Ius vocare, nihil aliud eſt, quam iuris experiundi diſceptandique, non alterius rei E cauſa vocare, *l.* 1. *hoc t.* ad eum qui ius dicturus eſt, *d.*§.*fi.* hoc eſt, ad magiſtratum, *Cuiac.obſeru.lib.* 10.*cap.*10.

2 ¶ Ac in vſu Romanis olim fuit, magiſtratu aut eius viatore minimè conſcio, aduerſarium in A ius vocare, & aut cum illo de die certa, locoque ſeu foro certo cõuenire, *arg.l.de die,*8.*in princ.inf. qui ſatiſd.cog.* aut inuitum reluctantemque obtorto, quod aiunt, collo in ius, hoc eſt, ad tribunal Prætoris, teſtato tamen *vide Cuiac.obſ.lib.*7.*c.*17.trahere hinc B illæ phraſes: In ius ducere, rapere, trahere, *vide Plaut.in Pœnulo,* &c. vt apud Horatium, *Sermo. lib.*1. *Satyr.*9.

—— caſu venit obuius illi
Aduerſarius: &, Quò tu turpiſſime, magna
Exclamat voce, &, licet anteſtari? Ego verò
Oppono auriculam, rapit in ius: clamor, vtrinque,
Vndique concurſus ----

¶ Neque cuiquam impunè 3
licebat ita raptum vi eximere, *tot.tit. ne quis eum qui in ius voc.* aut concurſum facere, impedi- D mentumque creare, quo minus quis in ius produceretur, *l.* 4. *ad l.Iul.de vi priua.* Qua in re cum vſu interdum veniret, vt indigna paterentur illi quibus reuerentia iure naturæ & gẽtium deberetur, *l.*1.2.3.4. *de obſeq.l.*1.2.*C. hoc tit.* aut qui alioqui neceſſariis iuſtiſque occupationibus ita diſtinerentur, vt vocantem ſequi commodè haudquaquam poſſent: viſum fuit prætori faciendum, vt edictum proponeret, quo exciperentur perſonæ, quas in ius ſine ſua venia ducere non eſſet permiſſum, pœna in ſecus facientes

50. aureorum, ſiue, vt Iuſtin. *in d. §. fi. Inſtit. de pœn. tem. litigan.* interpretatur, ſolidorum conſtituta. Hoc autem edictum etſi tantùm de in Ius, hoc eſt, ad Tribunal Prætoris vel Præſidis, *l. 1. & 2. C. eod. tot. hoc tit. l. 4. de inter. act. tit. C. Ne quis in ſua cau. ius dicat vel iud.* vocatione, non etiã de citatione ad Pedaneum iudicẽ facta egiſſe palam eſt: *l. diuus, 7. de in integ. reſt. l. & poſt, 73. de iud. l. 2. & 3. ne quis eum, l. ſi verò, 5. qui ſatiſd. cog.* tamen videtur poſtea ex Conſtitutionibus, *l. vlt. C. eod. §. vlt. Inſtit. de pœn. tem. litigan.* ad quamlibet cuiuſque iudicis citationem, interpretatione extenſum eſſe, *Dd. hic paſſim. & C. eod.*

4 ¶ Sciendum autem eſt, huius edicti tres eſſe partes: quarum in prima, Prætor quaſdam perſonas vetat omninò in ius vocari: in ſecunda, quaſdã ſine ſuo permiſſu vocari prohibet: In tertia, pœnale iudicium in contrafaciẽtes, pollicetur. Prima pars ex Vlpian. *l 3 & 4. hoc t.* & Calliſtr. *l. 2. hoc t.* colligi poteſt, quorum hæc ſunt verba, quæ probabile eſt ex edicto eſſe tranſlata: etiamſi non deſint, qui hanc legis eſſe prohibitionem contendant, ex qua non pœna huius edicti, ſed arbitraria conſequatur, *gl. l. vltim. ver. aureos, hoc tit. à qua tamen ibi diſſentit Bar. gl in §. pœnales, verb. cum id non impetraſſet, quam ſequitur ibi Iaſ. n. 86 Inſt. de act.*

A ¶ IN IVS VOCARI NON OPORTET NEQVE CONSVLEM, NEQVE PRÆFECTVM, NEQ; PRÆTOREM, NEQVE PROCONSVLEM, NEQVE CÆTEROS MAGISTRATVS, QVI IMPERIVM HABENT, QVI COERCERE B ALIQVEM POSSVNT, ET IVBERE IN CARCEREM DVCI: NEC PONTIFICEM, DVM SACRA FACIT, NEC EOS QVI PROPTER LOCI RELIGIONEM INDE SE MOVERE NON POSSVNT: SED NEC EVM QVI EQVO C PVBLICO IN CAVSA PVBLICA TRANSVEHATVR. PRÆTEREA IN IVS VOCARI NON DEBET, QVI VXOREM DVCAT, AVT EA QVÆ NVBAT, NEC IVDICEM OPORTET IN IVS VOCARI, DVM DE RE D COGNOSCAT: NEC DVM QVIS APVD PRÆTOREM CAVSAM AGIT: NEQVE FVNDVS DVCENTEM FAMILIARE, IVSTAVE MORTVO FACIENTEM: VEL QVI CADAVER PROSEQVVNTVR: QVIQVE LITIGANDI CAVSA NECESSE E HABET IN IVRE, VEL CERTO LOCO SISTI: NEC FVRIOSOS, VEL INFANTES. 5

Hos quidem omnes vocari omninò Prætor, aut, vt alij volunt, Lex prohibet, quòd eorum hi quidem, cum iudicio caveant

idoneam perſonam experiũdi in iudicio non habent: *tit. C. qui legit per* illi verò ſuperiores, partim iuſtis impedimentis, partim authoritate Imperii & ſplendore dignitatis, ne veniant quaſi coacti ad parem minoremve, *l. ſed etſi, 26. §. 1. cum ſeq. ex quibus cauſ ma. l. 4. infr. de recept. arb. l. eſt receptum, 14. de iuriſd, l. ſi reus, 12. iud. ſol. l. hos accuſare, 12. de accuſat.* magiſtratum excuſentur.

6 ¶ De perſonis, quas ſcilicet inuitas, *l. quamuis 11. hoc tit.* ſuo duntaxat permiſſu, cauſaque cognita vocari concedit, ita in ſecundo capite edixit Prætor: *l. 4. hoc t.* PARENTEM PATRONVM, PATRONAM, LIBEROS, ſcilicet Patroni: nam proprios abſque permiſſu vocare licet, etiam iis caſibus, quibus cum his lis eſſe poteſt, ſicut & vxorem *Cuiac. obſeru. lib. 10. c. 10.*) PARENTES PATRONI PATRONÆVE, IN IVS SINE PERMISSV MEO NE QVIS VOCET: Hanc edicti partem conſulti pluribus reſponſis, *l. 5. 6. 7. 8. 9. 10. cum multis ſeq.* explicant, quos conſulere licet, in genere verò ſic eam exponit Modeſt. *l. generaliter, 13. hoc tit.* generaliter, inquit eas perſonas, quibus reuerentia præſtanda eſt, etiamſi in poteſtate non habeant, *l. 13. C. eod.* ſine iuſſu Prætoris in ius vocare non poſſumus, quare idem hodie ad Dominum feudi

A extenſum eſt, *Spec. de feud. nu. 3. Zaſ. in l. ſi non ſortem, §. libertus, de cond. indeb. quod vſu ſeruatur, licet communis opinio ſit in contrarium, gl. & Dd. in c. 1. verſ. ſalua reuerentia, de mil. vaſ. Iaſ. Fab. in §. pœnales. Inſt. de actio. Iac. de homag. num. 26. Euerar. in loc. leg.* B *à lib. ad vaſ. in fi.* & ad magiſtratus ſimiliſque perſonas (quæ nũc apud ſuperiorem in ius vocari poſſunt. *Ias hic in l. 2. per l. iubemus, C. ad l. Iul. rep. Bart. in l. nec magiſtratibus de iniur.*) extendi oportet, *vide Cuiac. l. obſeru. 10. cap. 10. vbi ad maritum extendit,* C *ex l. alia, ſolut. matr. & heredem patrono extraneum, ex l. 1. Co. eod. ſi quis, de acquir. hered. item vxorem, ſcilicet patroni, l. 2. C eodem non propriam & ad maritum patronæ, contra Accurſ. hic.*

¶ In vltima parte Prætor edictum ſuum pœnali iudicio munit, 7 D quæ pars in hæc ferè verba fuit concepta: IN EVM QVI ADVERSVS EA FECERIT, QVINQVAGINTA AVREORVM IVDICIVM DABO: *l. pen.* ei ſcilicet qui contra edictũ vocatus eſt, non fiſco, priuata eſt enim iniuria, eoque nec reſcripto remittuntur, *l. 2. Co. eod.* E vt nec aliud ius ad priuatos pertinens, *l. 2. l. vlt. C. ſi contra ius.* At edicti de albo corrupto pœna maior eſt: quia maius & publicum ferè delictum, vnde actio popularis ad pœnam, ex parte fiſco debitam. Cæterum iſtud

delictum

delictum vt priuatum eſt, ita & iudicium quod hoc nomine datur.

8 ¶ Hoc cum ſit pœnale, nec hæredi, nec in hæredem, nec vltra annum datur, *d.l.penul.* quamuis autem non adiciat prætor, cauſa cognita ſe daturum: tamen labeo ait moderandam iuriſdictionem: veluti ſi pœniteat libertum, & actionem remittat: vel ſi patronus vocatus non veniat, aut ſi non inuitus vocatus ſit: *l. quãuis* 11. quod etſi verba edicti non patiantur, tamen ratio ſuadet, vt eadem hic ἐπιεικείᾳ vtamur, & pœnitentiæ locum demus, ſicuti in cæteris, *l.* 1. §. 1. *ſupra quod quiſ.iur.* etiam atrocioribus, *l.qui falſam,* 19. *de falſ. Bart. & alii in ſi quis non dicam, Cod. de epiſcop. & cler.*

9 ¶ Sciendum autem eſt, hoc edictum à I.C. ad alios caſus eſſe productum. Nam *l.plerique* 18. plerique eorum putauerunt, nullum de domo ſua in ius vocari, hoc eſt, obtorto collo rapi (de hac enim ſpecie edictum agit) debere, quod Domus tutiſſimum cuique receptaculum ſit: eumq; qui inde vocaret, vim inferri videri: (quod non niſi de violenta ſeu perſonali citatione accipi poſſe palam eſt) ac ſatis pœnæ ſubire eum qui domo ſe contineat, ſi non defendatur, & latitet. *l. ſatiſque* 19. quando hoc caſu actor in bonorum eius poſſeſſionem mittatur. Si tamen

A aditum ad ſe præſtet aut ex publico conſpiciatur, rectè in ius vocari eum, Iulianus ait: ſicuti & à vinea, balneo aut theatro, *d. l. ſatis. l. ſed etiam* 20. Neque tamen hoc caſu de domo ſua quis extrahi debet, *l. ſed etſi,* 20. Deinde nec impuberes puellas, quæ B alieni iuris ſunt, in ius vocari permiſſum, Caius ait, *l. neque* 22. quod forte moribus introductum eſt: cùm & alias ſciamus, apud Roman. fuiſſe improbatum, rapere in ius mulierem, aut corpus eius tangere: *Valer. lib.*2.

¶ Sciendum etiam eſt, qui in 10
C ius vocatus eſt, eum duobus caſibus dimittendum eſſe: *d.l.neque,* primò ſi quis eum defendat: ſecundò, ſi dum in ius itur, de re tranſactum fuerit: quod ſi quis nihilominus ducere trahereve pergat, iniuriarum teneri, *l.*5. §. 1. *infra qui ſatiſd. cog. toto tit.* 2. D *infra.*

¶ Illud quoque non præter- 11
mittendum, eum qui in hoc edictum incidit, ſi inopia dignoſcatur laborare, in corpore, vt loquuntur, luere, quod non habet in ære *l.fin.* Et hæc quidem iure iſto ſunt recepta.

¶ Poſtea inualuit moribus, vt 12
E indiſtinctè nemo nedũ in ius vocari, hoc eſt violenter priuata authoritate rapi, ſed ne citari quidem ſine venia iuſſuque iudicis poſſit, *l.fin.Cod.de exhib.reis.* vtque, liceat quemliber de domo ſua in ius vocare: *Cano. in c.vlt.*

de eo

de eo qui in poſſ. mit. vide Tiraqu. de retract. lignag. §. 6. gloſſ. 2. per totam, etiamſi inde extrahi non debeat, niſi in criminalibus: vt non magnus huius tituli hodie ſit vſus: niſi dicamus hanc veniam non à quolibet iudice, ſed tantũ à Prætore ac Præſide ſimilibuſq; etiam nunc concedi poſſe: *l. 4. & 2. hoc tit. l.* 1. 2. 3. *C. eod.* & ideo etiamnum impetrandam eſſe: quia non omnis actio, criminalis puta, aut famoſa, *l. 3. 4. 5. de obſer. à lib. l.* 1. *§. hoc interdictum de vi & vi arm. l. non debet. 11. de dol. mal cum ſimil. cap.* 1. *vbi gloſſ. verb. accuſare. de conſue. reo. feu. c.* 1. *vbi gloſ. ver. perdit. Quæ fuit prim. cauſ. ben. amitt.* contra has perſonas datur: vt ſcilicet initio magiſtratus cognoſcat, an talis proponatur actio ad cuius reſpõſionem eiuſmodi perſonæ ſint vocandæ, quamquam eã ob rem non debere edicto locum eſſe, plerique contendant, *glo. ad verb. ſalua reuerentia, vbi Bald. & Dd. de mil. vaſ. qui cont. vide Cuiac. l. 5. obſer. 10. cap. 10. vbi ait, poſtquã manus iniectio deſiit, etiã pœnam huius edicti deſiiſſe.* Quare limatiore huius rei explicatione ad commmentarios noſtros reiecta, pauca quædam, ad vſum potiora, de in ius vocando ſubiungamus: vt huius quoq; tituli vberior fructus nobis aliquis conſtet.

13 Quod igitur olim in Ius vocare, id vulgo hodie ſublato iam iuris & iudicij diſcrimine, *de quo* A *in l. 4. de inter. act. l. 3. Ne quis eũ, Rubr. C. ne quis in ſua cauſ. ius dicat vel iudicet, cum aliis ſup. alleg.* Citare dicitur: quo verbo Cicero & Plautus vſi ſunt, *Plaut. in Curcul. Cic. pro domo ſua, & A. Cluen.* & nos in explicando vtemur. Citationem ergo nuſquam à docto- B ribus definitam, ita deſcribit Socinus *in tract. citat. art.* 1. vt ſit actus vocatiuus alicuius, cuius intereſt: qui fit vel iuris diſpoſitione: vel iudicialiter iudicis mãdato, aut arbitri commiſſione, ad partis inſtantiam: vel ex officio quandoque per ipſum iudi- C cem, quandoque per nuncium, aut alium iudicem in ſubſidium: quandoque per partem, epiſtolã, præconem, campanam, ad iudicii, & eorum quę in iudicio fiunt, fundamẽtum, validitatem, & defenſionem, & ad alios varios effectus iudiciales legitimè celebra- D tus. Hæc deſcriptio vberior eſt, quàm vt definitioni ſatis conueniat, Ego ſic breuius malo: Citatio, eſt actus iudicialis ſeu iudicij præparatorius, quo is, quem coram ſiſti opus eſt, iudicis mandato legitimè vocatur, iuris experiundi cauſa, *l. 1. hoc t.* Partes ci- E tationis vſitatè conſtituunt tres; *Soc. d. tract. citat. art.* 4. Præceptionem iudicis: *cap. 1. §. contrahentes, de for. comp. in 6. c. prudentiam, cum ſeq. de offic. deleg. l. contumacia, 53. de re iudica. Maran. in Spec. aur. cap. de citat. num.* 51. Verbalem citationem, quam

nuncius exequitur, & eiuſdem A nuncii Relationem, *Maran. præal. leg. loc. n. 55. Socin. d. tract. Schurff. conſ. 38. n. 3. cent. 1.* quæ niſi ex actis appareat, non valet citatio. *Spec. de citat. §. ſequitur, num. 11. Bald. & Salic. in l. ſi. C. de fer. Maran. præalleg loc. n. 55. Chil. prac. c. 24.* Vtrum autem nuncio hac in B re credatur, nec ne, alia quæſtio eſt: in qua communiter placuit ei, vtpote iurato, & de ſuo officio teſtificanti credi, donec contrarium oſtendatur, *Bart. in l. 1. §. cura. de off. præf. vrb. Iaſ. in §. quadrupli. Inſtit. de act. gloſſ. 2. in cap. cum à nobis, de teſtibus &c.* C *quoniam, 11. verb. duos, vbi vide Lanfran. de Oria extr. de proba. Socin. latè dict. tract. citat. art. 12. & 13.*

Species citationum alij ſex ponunt, *Maran. par. 6. cap. de citat. n. 50.* alij plures, *Socin. d. tracta. art. 3.* Communiter diuiditur ci- D tatio in Realem & Verbalem. Realis dicitur apprehenſio perſonæ: *c. ſi clericos, de ſentent. excòm. lib. 6. Aut. qua in prouincia, C. vbi cri. ag. op. Iaſ. in l. plerique, num. 33. hoc tit. & in l. penult num. 7. de iuriſd.* de qua ſola edictum agere, multis argumentis doceri poteſt, E *l. 2. l. plerique 18. hoc t.* Verbalis, quæ fit verbo, ea aut eſt priuata, cum quis priuatim ad domum citatur: *Iaſ. d. l. plerique, 18. n. 33.* aut Publica, quæ ſcilicet publicè fit, aut affixis citationis literis, *Bart. in extrauag. ad reprimendū, verb. edictum Felin. in c. quoniam, §. porrò. & lit. non conteſt. Maran. præall. loc. num. 82.* aut per præconem, *Bald. & Dd. in l. fin. §. cum igitur, de iur. delib. & in Authent. ſi omnis, Cod. ſi minor ſe abſtine. Maran. præall. loc. num. 98.* aut per campanam ſeu tubam, *l. 2. vbi gl. & Dd. C. de decur. lib. 10.* Citatio etiam alia Peremptoria, *l. ad peremptoriam, 68. de iudic.* alia Dilatoria eſſe dicitur, *l. conſentaneum, 8. C. quom. & quand. iud.* Origo citationis eſt ex iure naturæ: eſt enim defenſionis ſpecies, *Clem. paſtoralis, de re iudic. Panorm. in cap. cum olim. de re iudic. Schurff. conſ. 9. n. 6 cent. 1. Maran. præalleg. loc. num. 3.* Cauſa Efficiens, eſt præceptum iudicis, ſine quo non procedit citatio: *l. etiam, 29. §. vltim. in verb. ad agendum à præſide euocato, de minoribus, l. neminem, vlt. C. de exibend. reis. vbi Bart. & Dd. l. 2. l. conſentaneū, 8. C. quom. & quand. iud.* Inſtrumentalis eſt executio apparitoris: προκαταρκτική, inſtantia & poſtulatio litigatoris, citra quam iudex neminem citare debet in cauſis priuatis, *c. ſignificaſti, verb. petitionem, de for. comp. l. ad perēptorium, 68. de iudic. l. fin. Cod. de bon. aut. iud. poſſ. l. 4. §. hoc autem, de damn. infec.* ſed tantummodo in publicis, *c. qualiter, 2. de accuſat. Socin. de citat. art. 6. num. 2.* Citare autem Ordinarij iudices poſſunt, de Delegatis dubitatur: *gl. in l. conſentaneum, 8. C. quomodo*

do

do & quando iud. per. §. *ſi verò, in Auth. de exh. re. c. ſi clericus, de ſenten. excomm. lib. 6. vide Gouea. in l. 2. ſupr. de iuriſd.* ſed cum abſque citatione mandatam iuriſdictionem exequi nequeant, conſentaneum eſt, data iuriſdictione etiam ius vocandi conceſſum videri, *l. 2. ſup. de iuriſdict.* cum etiam arbiter citare poſſit, *l. quid tamen, 21. §. Papin. 5. de arb. cum ſimil.* In ius autem vocari debent omnes, quorum intereſt, quorumque cauſa agitur, *l. de vnoquoque, 47. de re iudic. l. nam ita, 39. de adopt. l. quando, 15. C. de teſtibus Auth. ſi omnes, Cod. ſi min. ab hære. c. 2. de teſtibus c. fi. de maio. & ob. Iaſ. in l. 1. in fi. Cod. quan. lib. prin. dat. & l. ſi quis, verb. cauſam. Si cert petat. Maran. in Spec. de citat. num. 2. 3. 4. cum ſequ. contra l. etiam, 29. §. vltim. verb. præſente vel ad agedum euocato. de minor. Schurff. conſil. 9. n. 4. cont. 1.* etiamſi præſentes ſint vt cōmunis praxis obſeruat *Bart. Iaſ. & Da. hic in l. 1. & dict. l. de vnoquoque, Fach. diff. 38. Land. lib. 2. art. 38. Socin. art. 5. num. 23. vide contra text. in l. etiam, 30. §. fin. verb. præſente vel ad agendum euocato, de minor. ſed pro hac ſententia text. in l. 2. verb. nec eum, dum quis apud prætorem agit (qui certè præſens eſt) hoc t. c. 1. 5. quæſt. 3.* & vocari omnes omnino poſſunt, præter illos quos hoc edicto nominatim excipi, ſupra diximus. In omnibus autem li-

A tibus citatio facienda eſt, etiam notoriis: *Iaſ. in l. fi. n. 13. de iuriſdict. Bald. & Sal. in l. ea quidem, 7. C. de accuſat. Socin. de cita. art. 7. num. 63.* nec modo in ſingulis cauſis, ſed ſingulis etiam cauſarum actibus & partibus expediendis, *cap. 1. de cauſ. poſſ. c. cum Ec-*

B *cleſia, de conſt. cap. inter. de maio. & ob. Cle. paſtor. de re iud.* Excipio illa tamen, in quibus cauſæ cognitione non eſt opus, *l. fin. C. ſi per vim. l. nec quicquam, 9. §. vbi decretum, de off. procon ſ.* & nō obſtante patris contradictione poteſt concedi, *Bald. Iaſ. in d. §.*

C *vbi decretum. Io. And. in c. 2. de op. no. nun. Alex. in l. recuſare, ad S.C. Treb. Socin. in tract. cita. art. 7. num. 35. & 66.* Formam edicti peremptoriæ, hoc eſt, citationis peremptotiæ alibi tradit I.C. *l. ad peremptorium, 68. de iudic.* quæ ante litem conteſtatam olim ob-

D tinebat, non poſt: *Cuia. obſerua. lib. 10. per l. & tertium, de iudic. l. contra de re iud.* hodie contra, *l. properandum, 11. §. 1. 2. Cod. de iud. Auth. qui ſemel. Cod. quomodo & quando iud.* præſertim morib. Sax. *lib. 1 art. 9 lib. 3 art. 5.* Forma communis eſt, vt præcipiat com-

E mittatque iudex citationem, *l. nemine, vlt. C. de exh. re.* & exinde nuncius iuxta præſcriptum ſuæ commiſſionis citet: *ca. venerabili, de off. deleg. c. cum dilecti, de reſcript.* aut perſonaliter, ſi perſona haberi inuenirique poteſt: *l. 1. §. permittitur, de lib. agnoſ in verb. ad de-*

ad domum, ſi nullius eorum copiã habeat, l.4.§. prat. vbi Bart. Im. Caſt. Alexand. qui hanc dicit eſſe communem, de dam. infec. l. aut qui aliter. 5. §. 1. verb. ſi forte non ſit cui denuncietur, quod vi aut clam. aut ſi non poteſt, ad domũ, *d.l. aut qui aliter. l. ſcire, 13. §. qui autem, de excuſ. tut. l. vim paſſ. m. 39. §. nupt. ff. de adult. l. plerique, 18. hoc t.* affixa citationis ſcriptura, *Bald. & Ang. in l. vt perfectius, C. de annal. except. Innoc. & Dd. in c. vlt. de eo qui mit. in poſſ. vide omnino Tiraq. in retract. lign. §.6. gl.2. num. 8. 9. cum ſeq.* quæ (vt volunt Dd.) hæc ſex continere debet. Primò nomen iudicis citantis. 2. nomen eius qui vocatur. 3. nomen illius ad cuius petitionem fiat citatio. 4. cauſam propter quam fiat citatio. 5. locum idoneum, *Bart. in l. aut qui aliter. quod vi aut clam. text. in cap. cum parati, 19. ext. de appellat.* in quo citatus compareat. 6. tempus opportunum & iuſtum, *Panorm. in cap. cum dilecti, n. 20. de dol. & cont. Spec. de citat. §. 1. num. 12. & §. nunc de tempore, text. in cap. ſi. de dilat. & c. conſuluit. n. 14. de off. deleg.* quo compareat, *vide de his requiſitis Dd. in l. 1. de fer. Socin. de citat. art. 20. Spec. de citat. §. iam de citatione, in pr. Maran. in ſpec. aut parte 6. n. 63. Tiraq. de retract. §.8. gloſſ. 2.* Quod ad finalem cauſam attinet, citatio, authore Baldo *in l. cum fratrem, 9. C. de his quibus vt in-*

A *dig.* ſit ad duos fines: videlicet ad effectum comparitionis, & ad effectum præparandæ defenſionis. *Socin. de citat. art. 5. quæſt. 16. num. 22. & art. 31. n. 5. Marant. part. 6. de re iudic.* Quantus porrò ſit citationis effectus, ex titulis ſubſequentib. intelligi licet, *infr.*
B *Si quis ius dicen. non obtempt. cum trib. tit. ſeq.* Certò quia initium litis eſt citatio, *§. vlt. Inſt. de pœn. teme. litigan.* ideo operatur præuentionem, *c. propoſuiſti, vbi latè Socin. de iudic. c. gratum, de off. deleg. gloſ. in clem. 1. de iudic. Socin. in tract. citat. art. 31. num. 2. & 4.*
C *Iaſ. latè in l. ſi domus, 71. §. in pecunia legat. 1. n. 10. cum ſequent. de legat. 1.* quamuis non tollat declinatoriam exceptionem: *l. ſi quis, 5. de iud. l. 2. ſi quis in ius vocat.* item perpetuat iuriſdictionem, *d. c. gratum, 20. cap. relatum, de off. deleg. clem. 2. vt lit. pen. glo. in*
D *clem. 1. de iudic.* & fortaſſis etiam iure præſertim Pontificio actionem, *l. fin. C. de præſcript. 30. annor. quæ non loquitur de litis conteſtatione, ſed generatim de proceſſu iudiciario, ex quo vult actionem perpetuari: at talis proceſſus, iure cum primis Canon à citatione*
E *incipit, cap. gratum, cum ſequentib. de off. deleg. cle. 1. 2. vt lit. penden. Dd. l. vbi cœptum, de iudic.* interrumpit longiſſimi temporis præſcriptionem, *Nouell. 119. §. vltra, l. ſicuti, 3. l. cum nouiſſimi, 7. C. de præſcript. 30. annor. l. 2. C. vbi in rem. Socin. de citat. art. 32. n. 31.*

31. &c. iure Sax. ſi actor citatus non compareat, abſoluitur ab inſtantia iudicij reus: nec prius auditur deinceps actor, quã ſumptus hoc nomine factos refundat reo. *D. Reinhart. diff. iud.* 17. *per art.* 8. *Landtr. lib.* 2. *fac. l. ſancimus* 13. *C. de iud. & vid. in Auth. quis ſemel. C. quomodo & quando iud.* mulctam vero pendat iudici: *art.* 7. *lib.* 2. *gloſſ. art.* 67. *lib.* 2. ſin vero reus vocatus emaneat, ſolet poſt tertiam denunciationem tanquam confeſſus & conuictus in petitionem actoris condemnari. *Landtrecht. lib.* 3. *art.* 39. *Fach. diff.* 39. quod & apud veteres quandoque obtinuiſſe, non obſcuris veſtigiis deprehendi poteſt, *l. contumacia.* 53. *de re iudica. l. diuus,* 7. *de in integr. reſt. l. impuberibus* 7. § *.vlt. ff. de ſuſpect. tut.* Sed tum poſt litem demum conteſtatam ex peremptoriis edictis obtinuit: *Cuiac. lib. Obſeru.* 20. *cap.* 10. iure Sax. tantum ante locum habet. Nam poſt hæ pœnæ ceſſant: & qui non comparet, vtilitatem ſolum termini ad quem vocatus erat, amittit. Ita mores habent. Cæterum & actor nonnunquam cauſa huic cadit: ſiquidem vocatum oblato libello, in aliud poſt iudicium vocet atq; pertrahat, *Cuia. præalleg. loc. in fin. ex conſt. Græca, quæ deſideratur. C. de in ius vocan. & in Baſilicis recitatur.*

A Si quis in Ius vocatus non ierit; ſiue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuerit. Tit. V.

1 *De quo vocante in ius, hoc edictum ſit accipiendum: & quando impune non pareat.*

B 2 *Exceptiones ab edicto.*

3 *Hoc edicto partis actioni non præiudicari.*

VT autem † vocationi in ius 1
ſua conſtet vis & authoritas, prodita ſunt aliquot à Prætoribus edicta, quibus ſub com-
C minatione mulctæ, neceſſitas parendi vocato imponitur. Eius generis hoc eſt edictum, quo non modo eum, qui iure vocatus eſt, venire prætor iubet: verumetiam qui iniuria: puta ſi citatus ſit is, quem ex edicto vocari non oportuit: *l.* 2. *hoc t.* quod quidem ego
D ſic interpretor, ſi ab eo qui ius dicit, hoc eſt, qui pro tribunali ſolenni loco ſtatiſque temporibus ius dicit, & ſuperiorem magiſtratum gerit, *l. penultim. ſupr. de iuſtit. & iure. Duar. Diſp. ann. lib.* 1. *c.* 1. & 53. *fac. l.* 3. *verſ. ſi quis infr. ne quis eum.* vocatus ſit. Eſt
E enim vocati, non contemnere authoritatem prætoris, *l.* 5. *infr. de iud.* niſi maior, aut par ſit, aut ea conditione, vt venire propter cauſas edicto expreſſas non debeat: *l.* 2. 4. 5. *tit.* 1. quod ſi non à prætore, ſed ab aduerſario temere & contra edictum vocetur, impu-

impunè licet non venire, *l. quamuis, 11. ſup. tit. 1.* Similiter ſi quis citetur ab inferioribus iudicibus, quorum iuriſdictio ad certum territorium, certamque pecuniæ quantitatem eſt adſtricta, vt dubitari non poſſit, qua de re notionem habeant: his extra territorium, aut ſupra iuriſdictionem ius dicere volentibus, impunè non paretur, *l. fin. ſupra de iuriſd.* At cum Prætor, vel alius Ordinarius & Vniuerſalis magiſtratus in ius vocat, quia præſumptio eſt, vnumquemque in iuriſdictione deprehenſum etiam ſubiectum eſſe, *c. 2. de reſtit. ſpol. in 6. c. cum epiſcopus, 7. de off. ord. in 6. Panorm. num. 1. Imol. n. 3. in c. nimis, de iureiur.* ideo niſi plane euidentiſſimum ſit, nullum citandi ius competere, iri ad vocantem, nec contemni eius authoritatem oportet: vt hoc ipſum ſciatur, an iuriſdictio eius ſit, *l. 2. hoc tit. d. l. ſi quis, 5. de iud.* quod cum coram ipſo exquiri velit I. C. facilè apparet, cum de caſu dubio, non etiam notorio atque indubitato locutum eſſe.

2 ¶ Si quis in ius vocatus non ierit, mulcta pro iuriſdictione iudicis damnabitur. Ruſticitati tamen hominis parcendum erit. Nam etſi ruſticitas non excuſat, alias in reuerentia naturali præſtanda, *l. 2. Cod. de in ius vocan.* qualis magiſtratui debetur: *l. 2. ſupr. de iuſt. & iur.* tamen quia citationis finis, effectus compa- A ritionis, *vide ſupra tit. 1.* ideo eius neglectio propriè ad magiſtratus iniuriam non pertinet, ſed ad rem litigatoris, *l. ſi quis id 7. in prin. in verb. non quod. prout res incidit. vbi gloſſ. de iuriſdict.* quare ruſticitati prætor mulctam remittit, *vide Iaſo. in l. 1. §. fi. ſi quis* B *ius. dicen. non ob.* quæ ſcilicet à dolo abeſt, *d. l. ſi quis id. cum l. ſeq.* Item ſi nihil interſit actoris, eo tempore in ius aduerſarium veniſſe, remittit prætor pœnam: puta, quia feriatus dies fuit *d. l. 2.* quod & ipſum argumentum ad pedaneos vel inferiores magi- C ſtratus hoc edictum non pertinere, cum ius dicendæ mulctæ, quæ hic contumaci irrogatur, nullũ habeant, *l. 5. C. de def. ciuit. l. 2. §. fi. infr. de iud. l. aliud. 131. §. fi. de verb. ſignif. dict. l. vn. ſupr. ſi quis ius dic.*

¶ Sanè præter mulctam iudici 3
D dandam, ſi quis promiſerit Iudicio ſiſti, & non ſteterit, etiam in hoc tenebitur aduerſario: vt ſi nulla pœna certa adiecta fuerit, incerti ad id quod intereſt, conueniri poſſit, *l. fin.* quod tralatitium eſt in omnibus ſtipulationibus incerti. *in prin. Inſt. de verb.* E *oblig. l. fi. de prat. ſtip. l. vbi 75. de verb. obl.* Et hæc de prima huius tituli parte. Altera de eo, qui vocauerit eum quem ex edicto non debuit, huc non quadrat: nec de ea hoc in tit. agitur, ſed in ſuperiore.

In ius vocati vt eant, aut ſatis vel cautum dent.
Tit. VI.

AN igitur Diomedea quadã neceſſitate, in ius vocantem omnino ſequi oportet, nulla audita acceptaq; excuſatione? Et ſanè, quia concedendum eſt aliquid occupationibus hominum, atq; ipſi humanitati, ſi is qui vocatur, forte ſit occupatus, vel iuſta prætexat impedimenta, quo minus venire modo poſſit, ſatiſdationemque Iudicio ſiſti certo aliquo commodoque die offerat, erit dimittendus: *l. neque 22. in fin. ſup. de in ius vocan.* adeo quidem, vt ſi non contentus fideiuſſore locuplete actor, in ius porrò trahere pergat, iniuriarum teneatur, *l. 5. 1. infr. qui ſatiſdar. cogan.* Locuples autem pro rei, de qua agitur, quantitate, *l. 1. hoc tit.* & ex conueniendi facilitate æſtimandus eſt: *l. 1. ſupr. tit. 1.* quod moribus noſtris inde æſtimandus eſt: *l. 1. ſup. tit. 1.* quod moribus noſtris inde æſtimamus, ſi domicilium in territorio illius iudicij habeat: & bona ipſi poſſideat immobilia. *vide infra qui ſatiſd. cogan.* Ab hac tamen regula, ob reuerentiam excipiuntur neceſſariæ perſonæ, pro quibus quauis data venia vocatis (ne obſtet edictum, *ſup. de in ius vocan.*) qualemcunque fideiuſſorem accipi Prætor iubet, veluti pro parente, vel patrono, *l. 1. 2. cum ſeq. hoc t. l. 2. §. 2. infr. qui ſatiſd. cogan.* &c. cæteroqui pœnæ edicti de in ius vocando, locus erit, *l. pen. l. vlt. ſup. de in ius vocand.* Puto autem hunc titulum tum demum obtinuiſſe, quum quis priuata olim authoritate in ius rapiebatur. Nam vocante magiſtratu ordinario, equidem ſatiſdando non liberatur vocatus, ſed omnino venire habet neceſſe, *d. l. 2. ſup. t. 1. l. 5. de iudic.*

A B C D E

Ne quis eum, qui in ius vocabitur, vi eximat.
Tit. VII.

1 *Ratio edicti.*
2 *Quis dicatur eximere.*
3 *Quæ detur ex hoc edicto actio, & contra quos.*
4 *Qui excipiantur edicto, & contra quos non detur hac actio.*
5 *Affinia remedia: eorumque ab hoc edicto differentia.*

HOc edictum † Prætor propoſuit, vt metu pœnæ cõpeſceret eos, qui in ius vocatos vi eripiunt. 1 Etenim cum populari olim more permitteretur, eũ qui in ius vocatus neque ſatiſdaret, nec ire vellet, inuitum rapere: prouiſum eſt hoc pœnali edicto ne ita raptum quis vi eripere, & violare hac exemptione ius populi *l. 4. in verb. quo minus quis in ius duceretur. ad l. Iul. de vi priuat.* auderet.

¶ Eximere autem videtur nõ 2 modò

modò qui vi manibus eripuit, ſed etiam qui quoquo modo moram fecit, quo minus in ius iretur, vt actionis dies exiret, & res tempore amitteretur, *hoc t.*

3 ¶ In eum qui vi exemit, in Factum iudicium datur: quo non id continetur, quod in veritate eſt, quantumque damni propter exemptionem actor verè paſſus eſt: ſed quanti ea res de qua controuerſia eſt, ab actore iureiurando, vt volunt Dd. erit æſtimata: *Bart.& Iaſ.in l.penult.* §.1. *hoc tit. arg. l. ſi quando*, 9. *C.vnde vi.c.fin. quod met. cauſ.* vt appareat, etiam ſi quis calumniator ſit, calumniandique animo litem inſtituerit, tamen poſſe eum hãc pœnam perſequi, & litis, quamuis temerè propoſitæ, æſtimationem poſtulare, *l.5.* §.1. *h.t.* Non enim ius actoris, ſed factum eximentis contra popularem legem, prætor reſpicit & coercet.

4 ¶ Vnde & ſi plures ſint qui deliquerint, in ſingulos hoc iudicium dabitur, manente nihilominus eo qui exemptus eſt obligato, *l.5.§.fi.h.t.* Singuli enim ex delicto ſuo in ſolidum obligantur: *l.ſi quis*, 7. *cum l. ſeq. ſup. de iuriſd.* Vnde cum ſoluunt pœnã, non liberant reum principalem: quia non eius, ſed ſuo nomine: nec illius obligationem aut debitum, ſed ſuam quiſque pœnã ex ſuo facto & hoc edicto debitã diſſoluunt, *l. fin. h.t.* Porrò mirandum non eſt, tam grauẽ eximenti imminere mulctam, qui ius populi temerauit: cum lege etiam Iulia de vi priuata teneatur, ſi concurſum & cœtum, quò minus quis in iudicium perduceretur, faciat: *l. 5. ad l. Iul. de vi priu.* benigna tamen I. C. interpretatione ad eos tantùm caſus, de quibus præcipuè loquitur, ſeueritas huius edicti reſtricta eſt. Vnde Ofilius rectè putauit, locũ huic actioni non eſſe. ſi perſona quæ in ius vocari non potuit, exempta eſt: vt pater, patronus, &c. Magis enim deliquit qui vocauit, quam qui exemit, *l. 1. & 2. h.t.* Eeademque moti æquitate, cenſuerunt idem eſſe in eo, qui aliò quam quò debuerat, vocatus eſt, & cui ius ſit ibi nõ conueniri: *d. l.* 2. item in ſeruo, *l.1. hoc t.* quia fruſtra vocatur, quando cum illo agi nequeat. *tot. tit: C.qui legit.perſo.ſt.an.* etſi accuſari poſſit, *vide infr.de accuſat.* Idem iuris etiã eſt in eo, qui licet exẽptus eſſet, nihilominus perductus in ius eſt: *l.5.§ docere, hoc t.* quoniam verba cum effectu ſunt accipienda, *l.1.§.1.quod quiſque in. l.5.§.docere,hoc tit.* Quin & ſi quis ad pedaneum iudicem vocatum eximat, pœnam huius edicti ceſſare vult Vlpian. *l.3.§.1. h.t.* quia edictum propriè loquitur de eo, qui in ius vocatus eſt. In ius autẽ vocari dicitur, qui ad prætorem, vel tribunal eius, qui iuriſdictioni præeſt, vocatur: *l. 4. §. fin. de inter. act.* vnde ad alios iudices

minores, quorum tanta non eſt dignitas, pœnale hoc iudicium non eſt facilè extendendum. Hoc autem iudicium hæredibus dabitur, ſi intersit, puta ſi ius eorum ſit factum deterius, *l. 4. verb. vt actionis, hoc t.* tunc enim quia damnum datum eſt rei familiari, actio quaſi rei perſecutoria ad hæredem tranſit, quamuis etiam pœnam contineat: *l. 1. de priu. del. l. 2. §. emanc. de collat. bon.* alias autem non tranſit, quando tantum ad vindictam ſcil. datur, & pœnam, *l. pen. §. 1. hoc t.* ſicuti nec reliquæ iniuriarum actiones, *l. ſi eum, 10. §. iniuriarum. infr. ſi quis caut.* cum nec in bonis ſint, *d. l. 2. §. emancipatus.* lite necdum cõteſtata, *l. vn. vbi vid. C. ex defunc.* Cæterùm neque in hæredem, nec nec poſt annum dabitur: *l. 5. §. fi.* quia reſpectu rei pœnale eſt. Et hoc quidem obtinet in eo qui vocatum aduerſario eximit.

5 ¶ Sunt autem & alia remedia poſita in eos qui iudici eiuſque ſatellitio vel cuſtodiæ quem eximere non verentur. nam ad idem obligatur, quod reus principalis, ſi damnatus fuiſſet, dependere cogeretur, tam in cauſis ciuilib. *l. quoties, 3. C. de exact. trib. lib. 10.* quàm criminalibus: *l. 4. C. de cuſto. reo.* neque modò ciuili iure, verum etiam Saxonico. *Land. lib. 3. art. 9. vbi Zobel. diſtinguit.* Quod ſi quis etiam capitis damnatum eximat, aut priuatim interficiat, eum volunt quidã maie-

A ſtatis reum eſſe, & capite plecti: *l. 4. vbi Bart. ad l. Iul. maieſt. Iaſo. in l. 3. §. quod prætor. n. 12. h. t. per l. fin. C. de maleſ.* quod alij admittunt, cum ſummi principis violatur maieſtas & iuriſdictio: in reliquis inferioribus pœnam arbitrariam in quocunque modo B eximentes ſufficere arbitrantur, *Fab. Iaſo. n. 102. 197. in §. pœnales. Inſtit. de act. & in d. §. quod prætor. num. 12. per l. 4. l. 9. de cuſt. reor. Guid. Pap. q. 579. Socin. de cit. art. 34. n. 2.* Eſt huic quoq; affine edictũ, quod paulò poſt proponitur notans eum per quem C factum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat: *infr. tit. 10. de eo per quem fac. erit.* Sed hoc coercetur, qui non ſatiſdantem, & ideo ad tribunal protractum, vi eximit manibus ducentis: illo verò, qui fecit, quo minus condicto die & tempore ſe ſiſtat ille qui ſatiſde- D dit antea, & hac cautione à manus iniectione ſe liberauit. Hoc edicto vis coercetur: illo dolus. Ex hoc agit tantùm actor, ſi fortè ius ei minutum ſit eo facto, ſed etiam reus, quatenus intereſt eius pœnam nõ eſſe commiſſam. Hoc meram pœnã perſequitur actor, E illo quod intereſt: hoc ſinguli delinquentes in ſolidum tenentur, illo ſolutio vnius liberat alios. Hoc notat eũ qui impedit actorem, quo minus ad iudiciũ necdum inſtitutum ducat: illud eum qui impedit reum ductum, per cautionem liberatum, quo minus cautio-

cautioni pateat, iudicioque conuento iam antea & conſtituto ducatur, *vide Cuiac. lib. Obſeru. 10. cap. 10.*

Qui ſatiſdare cogantur, vel iuratò promittant, vel ſuæ promiſſioni committantur. Tit. VIII. C. 2. 57.

1 *Ordo & diuiſio tituli.*
2 *Quid ſit ſatiſdatio, & quotuplex.*
3 *Cauſa efficiens, quomodo, quos prætor ad ſatiſdandũ cogat.*
4 *Materia circa quam, & quæ ſatiſdetur.*
5 *Forma.*
6 *Qualiter hodie caueatur.*
7 *Qualis fideiuſſor dari debeat: & an pignora ſufficiant.*
8 *Finis ſatiſdationis.*
9 *Effectus, & ad quid fideiuſſor conueniatur.*
10 *Qui iuratò promittant.*
11 *Qui ſuæ promiſſioni relinquantur.*

1 QVia † diximus eum, qui in ius rapitur, ſi vadari paratus ſit, dimittendum eſſe, & tum æquam conditionem iure repudiari non oportere: & quoniam alias etiam in iudiciorum ingreſſu ſatiſdationes ſunt neceſſariæ & vſitatæ: *Inſt. & C. de ſatiſd.* ideo videamus nũc, Qui & Quomodo ſatiſdare cogantur. Nec .n. omnes vno modo cauent. Alij .n. Satiſdare coguntur, alij Iuratò A tantùm promittunt, alij Nudæ ſuæ promiſſioni relinquuntur: vt ex ipſa huius tituli inſcriptione colligi poteſt.

¶ Satiſdatio eodem modo appellata eſt, quo ſatisfactio: nam 2
vt Satisfacere dicimus ei, cuius deſiderium implemus: ita ſatiſ- B dare aduerſario noſtro, cum pro eo quod à nobis petiit, ita caueamus, vt eum hoc nomine ſecurũ faciamus: datis fideiuſſoribus, *l. 1. Hyp. in rubr. de fideiuſſ. n. 16. vide gloſſ. in l. 1. C. de fideiuſ. §. 2. Inſtit. de off. iud.* Porrò ſatiſdatio reſpectu cauſæ efficientis aut ne- C ceſſaria eſt, quæ à Lege vel Magiſtratu imponitur: aut Voluntaria, *l. ſi fideiuſſor. 7. cum l. ſeq. hoc t. l. interdum, 10. rem rat. hab.* quæ ex conuentione debetur. Neceſſaria, vt de ſiſtendo, de qua hoc titulo agitur de Se præſentando, *l. 1. vbi Iaſ. ſi quis in ius voc. l. 1.* D *vbi Bart. de cuſto. reo.* de Non offendendo, *Bart. in l. illicitas, 6. §. ne potentiores, de off. præſ. Felin. in rubr. de treug.* Dilapidando, *d. l. ſi fideiuſſor, 7. l. in omnibus, 41. de iudic.* de Expenſis, *auth. generaliter, C. de epiſ. & cleric. §. ad excludendas, in Auth. de litig.* & ſi- E miles, *vide infra rem rat. hab. iudi. ſol. Vt lega. non rem pup. ſol. &c.* Voluntaria: vt quæ ex conuentione contractibus apponitur, *d. l. interdum 10. rem rat. hab.* Deinde ratione formæ alia dicitur ſatiſdatio, quæ fit datis fideiuſſoribus aut pignoribus, *l. 1. h. t. l. promiſſor,*

miſſor, 21. §. fi. de conſtit. pecun. alia cautio Iuratoria. quæ fit per iuſiurandum: *l. fi. hoc tit.* alia cautio ſimplex, quæ fit nuda promiſſione, *l. ſatiſdationis, 61. de verbor. ſignif. vide l. 2. C. eod. t.*

3 ¶ Efficiens cauſa eſt Prætor, qui ſatiſdationum ius introduxit, *in princ. Inſtit. de ſatiſd. in verb. verba, edict.* & nolentem ſatiſdare cogit, aut Miſſione in poſſeſſione bonorum, aut, ſi de re mobili litigatur, rei ipſius Ablatione, *l. 7. §. fi. h. t.* Deinde voluntas litigatoris conuenti, & fideiuſſorum pro eo ex edicto repromittēdum. Porrò omnes qui conueniuntur, etiam filijfamilias, niſi differte à lege vel ſuæ promiſſioni, vel iureiurando relinquantur, ſatiſdationem præſtare debent, *l. filiuſfamilias, 14. h. t,* quæ & ipſa renouanda eſt interdum, ſi forte prior euaneſcat, *l. 8. §. ſi fideiuſſor, h. t.* vel medio tempore pro lapſis in inſignem calamitatem fideiuſſoribus, reddatur inutilis, *l. ſi arbitro, 10. h. t.* Actores autem iure ciuili veteri non ſatiſdant *in prin. Inſtit. de ſatiſd.* ſed nouo ſatiſdare coguntur. *Auth. generaliter, C. de epiſc. & cler. §. ad excludendas in Auth. de litig. auth. quod fieri, C. de lit. cont. Spec. de ſatiſd. §. 1.* vt & procuratores eorum: *§. ſin autem. Inſtit. eod.* de qua ſatiſdatione paulò poſt commodius *ad tit. de procur. & rem rat. hab.* At iure Sax. *vide Chil. in prac. c. 46. cum ſeq. Landtrecht lib. 2. art. 9.* ab hoc

A duntaxat, non etiam à reo, cautio pro expenſis, & tuitio ((quam guarandam vocant) exigitur, *vide Rinhar. diff. iud. 2.* Cauſa προκαταρτική eſt petitio partis: niſi enim petita ſit, decerni à iudice ſatiſdatio non debet, *l. Pomponius, 40. §. ratihabitionis, de pro-*

B *cur. Hipp. in prac. crimin. §. nunc videndum, n. 3. per l. 4. §. hoc iudicium de damn. infec. l. ita 13. C. de procur.* Ea autem petitio ante litem conteſtatam facienda eſt. Nā cum ſit dilatoria, poſt litis conteſtationem non auditur, *d. l. Pomponius, 40. §. ratihabitionis, de*

C *procur. dict. l. ita demum. Zobell. Land. lib. 2. art. 9.*

¶ Materia circa quam verſatur ſatiſdatio, eſt dies iudicij ſtatus: de quo antiquitus quoque conueniri ſolere, lex XII. Tab. indicat. SI STATVS DIES CVM HOSTE FVERIT, VENITO.

D *Cic. lib. 1. Offic.* Materia, qua conſtituitur ſatiſdatio, ſunt propriè fideiuſſores, *d. l. 1.* & ex interpretatione, pignora, *gl. & Dd. hic in l. 1. verb. fideiußoribus, per l. 1. §. iubet. 7. de collat. bon. & in l. prætoria. 7. de prætor. ſtipul. §. ſin autem. Inſtit. de ſatiſd.* ſicut etiam hodie vſurpatur. Porrò omnibus in

E cauſis ſatiſdatio admittitur & præſtatur: an vero etiam in cauſis criminalibus eſt explicatum, *infra de cuſtod. reor.* & ſatiſdatio ſufficiens eſſe debet, *l. 2. hoc tit.* quæ ſatisfaciat accipienti: vnde τὸ ἱκανὸν λαβόντες *Act. 17. 9.*

For-

5 ¶ Forma olim erat, vt de die A ponenda, aſſignandave, qua iudicio ſtetur, inter litigatores cõueniat: & ſtipulatione interpoſita Vadimonium, de ſiſtendo ea die cùm à litigatore conuento, tum pro ipſo à fideiuſſorib. promittatur. Quod ſi de die ponenda conueniri nequibat, in pote- B ſtate ſtipulatoris, id eſt, actoris erat, diem aſſignare, ne quà tergiuerſante reo, & alium atque alium diem, minus actori commodum fraudulenter deligente, ad elabẽdum feneſtra aperiretur, *l. interdum. 73. de verb. oblig.* moderato tamen ſpatio de hoc à iu- C dice ſtatuenda, *l. de die 8. hoc t.*

6 ¶ Nouiſſimo iure, qui à iudice litis cauſa citatur, debet initiò ſatiſdare, ſe vſque ad finem in lite permanſurum: §. *ſed hodie Inſtit. de ſatiſda. Auth. libellum. Auth. quod fieri. C. de lit. conteſtat.* cui effectu conuenit, D quòd hodie omiſſa ſatiſdatione pleriſque locis cogantur litigatores domicillium in territorio, vbi agitur, eligere, vnde citari, & niſi reſpondeant pro contumacibus haberi iudicarique poſſint: quæ certè contumacia, in reo quidem apud Saxones tanti eſt, vt E abrupta cognitione ſecundum actorem pronuntietur: *Chil. in pract. c. 46.* in actore verò, vt ab inſtantia iudicij reus abſoluatur. Apud Saxon. tamen hæc ſatiſdatio non tam eſt vſurpata, quàm illa, qua actor duntaxat (non reus) pro expenſis & reconuentione ſatiſdare cogitur, *vide Chil. præalleg. loco.*

7 ¶ Fideiuſſor autem iudicio ſiſtendi cauſa Locuples dari iubetur, non tantùm facultatibus, vt ſatis & idoneè habeat in bonis, pro magnitudine rei, quam actor poſtulat: *l. quod nos hoſtes, 234. §. 1. de verbo. ſig. l. ſi arbitrio. 10. h. t.* ſed etiam conueniendi facilitate: *l. 2. in prin. h. t.* Quamobrem nec mulier rectè adhibetur propter exceptionem Velleiani: *l. de die. 8. §. 1. h. t. l. 3. de fideiuſſ. t. t. ad S.C. Vell.* Neque miles, quia ex priuilegio militare fideiuſſione ſoluitur, *d. l. de die. 8. §. 1 h. t. l. milites. 31. C. de loca. & con.* nec minor, propter beneficium reſtitutionis in integrum, *d. l. de die. §. 1. & 2. h. t.* niſi hæ perſonæ in ſuam rem fideiubeant, atque ita validè & efficaciter obligentur: *d. §. 1. & 2.* neque ſeruus, *d. l. de die, §. 2.* quia perſonam legitimam ſtandi in iudicio non habet, *l. 1. C. de pre. imp. off. & tit. C. qui leg. perſ. ſtan.* Qua quidem in parte ne quid fraudis ſtruatur, arbitri ad probãdos fideiuſſores idonei conſtitui ſolent, qui ſi in alterutram partem iniquum iudicium dixiſſe videbuntur querela ad competentem iudicem deferri per prouocationem poteſt, *l. ſi ab arbitro, 9. hoc t.* Et hæc quidem in genere vera ſunt. Cæterùm Prætor quaſdam perſonas excipit: vt parentes, patronum, filium, vxorem,

nurum, &c. à quibus pietatis & A coniunctionis intuitu, qualẽcunque fideiuſſorem iudicio ſiſtendi cauſa vult accipi, *l.2.§.2.h.t. l.1. & 2. ſup. tit.2.* Sed vtrum plures fideiuſſores dandi ſunt, an vnus ſufficiat? Sanè quantumuis pluraliter leges interdum fideiuſſores exigant, *l.1 l.arbitro,9.cum l.* B *ſeq.h.t.* tamen verius eſt, vnum idoneum & locupletem ſufficere in ciuilibus: *l. 2.3.4.5.§.17.h.t.* nam in cauſis criminalibus, pro qualitate delicti & perſonarum plures exiguntur. *Maran. tract. iud.de ſatiſd. n.7.* Illud etiã quæſtionis eſt, an pignoribus ſatiſdari poſſit? C Quod vtut in contractibus olim licuerit, *l. promiſſor. 21. §.fin.de conſt pecun. l.1. §.iubet, de collat.bon.l.2.§ penult.quor. legat.* tamen in prætoriis ſtipulationib. huiuſmodi ſatiſdationem nõ ſuffeciſſe arbitror, *l.prætoria, 7. de prætor.ſtipulat. l. 1. verb. datis fi-* D *deiuſſoribus h. t.* Nam prætor non tantùm ſecuritatis cauſâ ſatiſdationem exigebat (prout fit in cõtractibus, *in princ.inſt.de fideiuſſ.*) ſed etiam ob facilitatem conueniendi, *l. 1. ſi quis in ius voc.* facilius autem olim à fideiuſſorib. exigi debitum poterat, quoniam E ante principalem rectè compellebantur, *l. 3. & t. t. C. de fideiuſſ.* quam à pignoribus, quæ non ſemper emptorem inueniunt, & niſi varia circumductione non diſtrahantur, *tot.tit.ff C. de diſtr. pigno.& C.de iur.dom.impetr.* Sed hodie cùm nec fideiuſſores, niſi principali excuſſo, conueniantur. *Auth. præſente. C. de fideiuſſ.* receptum eſt etiam pignoribus, puta depoſitione pecuniæ in iudicio caueri poſſe: *gloſſ. & Dd. in l.1.hoc tit. & in d.l.prætoria.7.& in §.ſin autem. inſtit.de ſatiſd.vbi Fab.glo. & Bald. in l. ſi à creditore, 7. C.de actio. & oblig.per l. 4. C. quæ res pign.* quod admittendum arbitror, iis actionibus exceptis, pro quibus rei bona ſunt pignori tacitè obligata: vt in iudicio tutelæ, dotis, *vide infr. in quibus cauſ.pign.tac. contrah.* &c. Hic enim ſuis rebus reum cauere non poſſe certum eſt, cum non plus ſit in cautione, quam in principali actione.

¶ Finis ſatiſdationis eſt, vt 8
actorem hoc nomine ſecurum faciamus, datis fideiuſſoribus, *d. l. 1.hoc tit.*

¶ Effectus eſt, quòd qui ſatiſ- 9
dationem affert, non poſſit violenter in ius pertrahi: *l.ſi verò. 5. §.1.h.t.* item quod procurator qui ſatiſdedit, ſit loco domini: *l. Titius. 76. de proc.* quod ſatiſdationem petendo vel præſtando, nemo videatur in iudicem conſentire, *l. ſed etſi, 52.§.fin.de iud. Iaſ. in l.ſi conuenerit, nu.22. de iuriſdict.* Quantum verò ad fideiuſſorem attinet, Effectus ſatiſdationis hic eſt, vt in fideiuſſorem, qui aliquem iudicio ſiſti promiſit, qui non ſtitit, tanti, quanti ea res eſt, actionẽ Prætor polliceatur: nempe

pe

pe vt in veram actionis quantitatem, ſiue petitæ rei æſtimationẽ teneatur, niſi pro certa quantitate acceſſerit, alioqui pro ea quantitate, quæ actione comprehenſa eſt, ſpopondiſse intelligitur: quamuis eam deberi necdum appareat, *l. 3. hoc t. l. fi. de eo per quem fac. erit.* non tamen etiam ſe obligaſse ad totam litis veritatem: & omne illud quod ante per ſentẽtiam Iudicis, aut nec inficiationem perque moram vel culpam rei accedere poteſt, *l. 2. §. fi. h. t. l. centum. 8. infr. de eo quod cer. loc.* Iam reliquas huius tituli partes paucis abſoluamus.

10 ¶ Iuratò promittunt nonnulli ob Dignitatem, *vide Nouell. c. 2. de exhibend. reis. Nouell. 112. de litigioſ.* vt illuſtres, *l. penult. C. de dig. lib. 12. vbi gloſ.* Senatorij *Harmenop. lib. 1. tit. 2. de abiura.* plerique propter neceſſitatem, nimirum hi qui nec ab onere ſatiſdationis liberantur, neque tamen fideiuſsores inuenire idoneos poſſunt. Ne enim per difficultatem inueniendi differantur iudicia, & paupertas debitoris obſtet agenti, quo minus ius ſuum maturè cõſequatur: ideò iureiurando reus relinquitur, vt illud pro ſatiſdatione præſtet, *l. fin. h. t. l. 4. C. de vſufru. §. 1. Inſtit. de ſatiſ. l. non cogendum, 45. infr. de procur.* ne dũ in ciuilibus, ſed etiam interdum in criminalibus, *§. neceſſarium, in Authent. vt null. iudi. Par. de Put. in tract. Synd. in verb. fideiuſſores r*

A *t. 1. Boſſ. tract. crim. tit. de carce. fideiuſſ. n. 72.* Nam cùm exigitur cautio, talis peti videtur, qualis à reo præſtari poteſt, *gloſ. in cap. ex parte. 23. ad verb. pro contumacia, de verb. ſign.* Ad impoſſibile nullus enim obligatur: *l. impoſſibilium, de reg. iuris,* & intereſt actoris, B eiuſmodi cautionem recipi, alioqui procedi vlterius in cauſa principali non poſſet. Vt autem procedatur nec per has dilatorias cauſationes mora impedimẽtumque rebus agendis creetur, magis intereſt actoris, ius ſuum perſequentis, quàm rei, qui fugere ac C extrahere litem quantum poteſt, ſolet, *l. properandum, 11. §. 2. C. de iudic.* & cuius bono omnis cedit dilatio. Si tamen ſuſpectus de fuga ſit reus aut peregrinus, non facilè cautioni iuratoriæ cõmitti, ſed potius arreſtari debet, vt reuera cautum eſſe poſſit agenti, D *l. litibus. vbi Bart. n. 8. C. de agric. lib. 11. Alb. in l. ſi fideiuſſor. 7. §. vlt. hoc tit. Curt. in l. vnic. n. 56. C. de proſequ. & ibidem Salic. n. 10. Innoc. in cap. præterea, de except. Mynſing. obſeru. 10. Cent. 2. fat. Baldo no. in l. vltim. C. de ord. cognit. vide gloſ. nouam Lant. lib. 2.* E *art. 5.* Contrà quoque non recipi quidam putãt moribus noſtris, ab actore in criminalibus iuratoriã cautionem, poſt editam conſtit. Imperij 14. quæ fideiuſsores exigit, aut incarcerationem imponit: quanquam id anteà fuerit apud Saxones admiſſum, *Chil.*

in pact.

in pact. cap.47. nu.2. author. Diff. diff.40.41. in fine. nec video cur generali iure hoc ſpeciale abolitũ videri debeat: & alioqui pauperes ob inopiam cautionis, deſiſtere accuſationib. & perſequendis ſuorum iniuriis cogerentur, niſi in defectum aliarum ſatiſdationum hæc ab iis reciperetur: quam eſſe pluribus ſententijs receptam, & rectè quidem meminiſſe poſſum. Huius autem iuris iurandi duo ſunt ex more capita. Primum, vt litigator iuret ſe fideiuſſores inuenire idoneos, quamuis ſumma adhibita diligẽtia, nequiuiſſe: deinde, de quibus cauendum erat, vt ea ſanctè ſe facturum, ſtaturumque iudicio repromittat. *Chil. in prac. cap.46. poſt gl. in §. neceſſarium. verb. iudicij. in Auth. vt null. iud. per illum text.* Quod apud Saxon. propter anceps periurium ita tẽperatum eſt, vt tantùm iuretur de credulitate, ſcilicet ſe credere, quod etiam adhibita diligentia, per fideiuſſores aut pignora cauere non poſſit, *vide Alexand. l. 1. n.14. h.t. Chilia. c.46.* Cui quidem cautioni ſi non ſtent Illuſtres & Senatorij, plectuntur pœnis lege ordinatis: *l. penult. C. de dignitat. lib. 12.* reliqui cauſa cadunt, ex conſtitu. quadam Græca, quæ deſideratur, *d. tit. C. de cuſt. reor. ita Cuiac. in l.2. C. de reb. credit. fin.* Quod apud Saxon. ante litem conteſtatam in omnibus reis contumacibus tralatitiũ

A eſt: pòſt non item: quanquam periurium extra ordinem, *l. vlt. vbi Dd. de crimin. ſtellion.* & vel digitorum quibus iuratum eſt, amputatione, *Ord. Imp. cap. 107. 108. 199. gloſſ. Sax. art. 9. lib. 3.* ſoleat etiam puniri.

¶ *Suæ* promiſſioni commit- 11
B tuntur, qui res immobiles in territorio, *vide Iaſ. in l.7. §.1. n.8. h.t. fac. §. ſed hodie, Inſtitut. de ſatiſd.* vbi litigatur, poſſident; *l. ſciendum 15. hoc t.* nam cùm pro prædibus prædia ſufficiant, quorum in poſſeſſionem mittatur actor, ſi reus vocationem in ius aſperne-
C tur: *l. hæres abſens, §. 1. de iudic. tot. tit. de bon. auth. iud.* meritò alia cautio ab his non eſt requirenda in ciuilibus (nam ſecus interdum in criminalibus, *Iaſ. in d. l. ſciendum, 15. num. 3. in 10. limit. h.t. Sal. in l. denunciamus, n. 2. C. de his qui ad Eccleſ. conſ. vide*
D *infr. de cuſto. reo.*) ſed ſufficit nuda de Siſtendo promiſſio, interpoſita, ſcilicet ſtipulatione, *§. ſi ſcriptum. Inſtit. de inutil. ſtipul.* Itaque quod alicubi receptum eſt, vt eiuſmodi poſſeſſor hoc nomine bona ſua omnia pignorare expreſſim cogatur, ſuper-
E uacuum videtur, nec pleriſque Sax. locis ſeruatur: cum abſque hoc prætorium pignus in his ex contumacia facilè induci poſſit. Poſſeſſorem autem accipimus, qui ſuo iure & irreuocabiliter iure dicti vtiliſue dominij poſſidet, non vſufructuarium aut creditorem,

rem, *d.l.ſciendum*,§.1. Sed quantum opus eſt poſſideri, vt quis pro idoneo poſseſsore habeatur? Equidem arbitror ſatis eſse, ſi iure ciuili pro quantitate & æſtimatione rei petitæ, *gloſ. in d.l. ſciendum, verb. compelli. & in §. ſed hodie. Inſtit de ſatiſd.* Iure Sax. quantum vno Vuerigeldio æſtimari poteſt, poſſideatur: *Land.lib.2.art.5. Chil.c.47.Fach. diff.40.Reinh.par.vlt. diff.29.* niſi cauſæ magnitudo,& perſonarum qualitas, maiorem ſummam & æſtimationem exigat, quod arbitrio iudicis examinandum relinqui tutius eſt. Dominum poſſidere ſufficit, quamuis procurator inops ſit: illius enim, non huius res agitur,& in eius bona fit miſſio & executio. Contrà procuratorem eadem ratione poſſidere non ſufficit: niſi pro domino, qui nihil immobilium ibi poſſideat, ſe vt vadem interponat. Iure noſtro nedum in loco iudicij, ſed etiam propinquo eiuſdem territorij poſſidere ſufficit: moribus Saxon. non item: quia cautio reconueniendi in eodem foro facultatem, alioqui lege patria præcluſam, inducit: vt idonea videri nequeat, niſi in eodem foro præſtetur: quod in iudicijs Prouincialib, obtinet, in reliquis ſufficit ſub eodem principe bona poſſideri, licet non in eodem iudicio, nec opus eſt oppignoratione bonorum immobilium, vel cõſenſu iudicis ſub quo ſita ſunt,

A *conſt.5.par.1.* etiam ſi hanc cautionem oppignerationis requirat hic Bart. & communis ſchola. *Iaſ.n.6.in d.l.ſciendum. 15.hoc t.* Imò quod amplius, iuratoriam etiam cautionem ab hoc exigunt, *gloſ.1. Iaſ. præall. loco poſt Fulgoſ. & alios, in d.l. ſciendum, per l.vlt.*

B *vbi gloß. verb. adiuratoria. C. de prin. agen. in reb.lib.12.* ſed contraria, Bart. Ang. receptior eſt, *in dict.l.ſciendum, quam teſtatur Iaſ. ibidem n.6. communem Chil. dic.46.d.conſt.5.par.1.*

Si ex noxali cauſa agatur, quemadmodum caueatur. Tit. IX.

SAtiſdationes de quibus modò dictum eſt, in cauſa Noxali præſtitæ, facilè poterant olim eludi: nimirum, ſeruo poſt vadimonium promiſſum fortè in potentiorem, aut eum qui in foro promiſsoris conueniri non poterat, alienato. Nam cum Noxa ſequeretur caput, *l.1.hoc t. §. omnis, inſt. de nox. act.* liberabatur prior dominus ſatiſdatione ad nihilum recidente. Cui ſubterfugio, hoc edictum veluti obicem Prætor oppoſuit: SI QVIS EVM, DE QVO NOXALIS ACTIO EST, IVDICIO SISTI PROMISERIT: IN EADEM CAVSA EVM EXHIBETO, IN QVA TVNC EST, DONEC IVDICIVM ACCIPIATVR: h. e. donec aut ipſe iudiciũ, tan-

quam principalis, nomine ſerui ſubeat, litemque conteſtetur (quo facto ſeruum, vtpote iam litigioſum, amplius alienare non poteſt, *l.2. C. de litigioſ.*) aut ſeruum dedat noxæ: quorum vtrumuis facere cogitur.

De eo per quem factum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat. Tit. X.

1 *Quando, cui, aduerſus quos, ad quid, actio ex hoc edicto detur.*

1 EFfectus † ſatiſdationum hic eſt, vt ſiue per alium, ſiue culpa promittentis, iudicio ſtatum non ſit, pœna conſequatur. In primis igitur, ſi quis impedit aliquem iudicio ſiſti, æquiſſimũ putauit Prætor, dolum eius coercere. Feciſse autem Dolo malo non tantùm is putatur, qui ſuis manibus, vel per ſuos retinuit: ſed qui alios quoque rogauit, vt eum detinerent, vel abducerent, ne in iudicio ſiſtat: ſiue ſcientes, ſiue ignorantes, quid eſset quod comminiſceretur. Dolum malũ etiam accipimus, ſi quis venienti ad iudicium aliquid denunciauerit triſtè: vt mortem filij, propter quod is neceſſe habuerit ad iudicium non venire, *l.1. § 1. h.t.* Datur autem hæc actio non modò actori, verumetiam reo, ſi non ab actore (nam aduerſus hunc A non habet reus actionem ex hoc edicto, cùm contentus eſse poſſit exceptione, ſi ex ſtipulatu conueniatur ad pœnam, quod ad iudicium non venerit, *l.1.§.ſi reus, 3. hoc t.*) ſed ab alio fuerit impeditus, *d.§. ſi reus, l.3. infr. tit.1.*

Hac actione cõtinetur, Quan- B ti interfuit vadimonium obitum eſse: hoc eſt, quantum eſt iudicio petitum: *l.3.§.fi.* Quamobrẽ ſi plures dolo fecerint, omnes quidem tenẽtur: ſed ſi vnus præſtiterit pœnam, cæteri liberabũtur, cum amplius nihil interſit. *d.l.1.§ ſi plures.* aliter atque in C edicto illo, quo in Vi eximentes vocatum pœna durior, & quidẽ in ſingulos ſolida eſt conſtituta, propter præbitam ſeditioni concurſionibuſque materiam, & ius publicum violatum, *ſupr. ne quis eum, qui in ius voc.* Itaque intereſt inter illud, & edictum præ- D ſens, illud in factum exemptionis conceptum eſt: hoc in machinationem doloſam. Illud datur contra eum qui citationis ius publicum impediuit: hoc in eum, qui ſatiſdationem priuatam. Illud ad pœnam, quæ ex delicto debetur: *l.4. de priua.* quod cum omnes in ſolidum obliget, *l. adeo.* E *8. de iuriſdict.* non mirum eſt vnius pœna alterum non liberari: at hoc ad vtilitatem & intereſse actoris datur *l.penult.inf.tit.1.* quæ actio cum ſit rei Perſecutoria, meritò vnius ſolutio omnes liberat, *l. 2. & 3. de duob. re.*

cum

cum bona fides non patiatur, bis idem exigi, *l. bona. 57. de reg. iur.*

Si quis cautionibus in iudicio ſiſtendi cauſa factis, non obtemperauerit. Tit. XI.

1 *Quomodo & ad quid promiſſor & fideiuſſores teneantur, ſi ſtatum iudicio non ſit.*

2 *Quis non videatur ſiſti.*

3 *Quæ cauſæ excuſationem iuſtam pariunt.*

1 PORRO † ſi litigator ipſe Cautionibus iudicio ſiſtēdi cauſa factis conſultò & de induſtria non obtemperet: neque vadimonium obeat: committitur ſtipulatio tam aduerſus reum principalem, quàm eius fideiuſſores. Et quidem vbi certa quantitas vice eius, quod actoris intereſſe poteſt ſtipulatione, vt plerumque fit, *l. fin. de prætor. ſtipul.* cōprehenſa eſt: ad illam Certi condictione, Ex ſtipulatu agetur: ſin autem ſimpliciter promiſſum ſatiſdatū̃que ſit, Incerti conditio in id quod intereſt cōpetit: cuius quidem æſtimatio refertur ad illud tempus, quo ſiſti promiſſor debuit, non ad id quo agitur, quamuis deſierit actoris intereſſe, *l. qui autem. 12. h. t.*

2 ¶ Siſti autem non videtur, non modò is qui vadimonium omnino deſerit, ſed etiam qui non in eadem cauſa ſiſtitur, ita vt actori

A perſecutio deteriore ſit loco ſutura, *l. ſi quis, 11. hoc t.* vnde qui nouo fori priuilegio vtitur: non videtur in eadem cauſa ſiſti: *l. qui autem nouo. 12. hoc tit.* quod actoris conditio præſcriptione fori reddatur in agendo durior, *l. 1. & 3. infra de alien. iud. mut. cauſ. fac.*

B ¶ Et hoc quidem modo deſertum vadimonium vindicatur, niſi forte reus iuſtam probet cauſam, 3 (debet enim probare, *l. in exceptionibus. 19. de probat. C. gloß. lat. Land. lib. 1. art. 38.* ſaltem iuramēto, *Bald. in l. 1. n. 3. C. de dila. Iaſ. in §. ſed iſtæ, nu. 43. & 94. Inſt. de*

C *act. & in l. 2. hoc tit. Fach. diff. 39.* cum omnis abſentia & emanſio doloſa & contumax eſſe præſumatur: *l. ſancimus, 13. in fi. vbi Caſtr. n. 13. C. de iud. glo. fin. in c. 1. de dol. & cont. in 6.*) quamobrem iudicio non ſtitit, aut actoris nihil omnino interſit. Nam ſi de

D negotio, propter quod ſatiſdatio obita eſt, tranſactum ſit: an ridiculum non foret, finito negotio, de vadimonio diſputare? *l. 2. h. tit.* Quid ſi nulla ex parte ius actoris ſit factum deterius, puta quia ipſe non venit, quia iudex operam litigatoribus dare non

E potuit, quia cauſa eodem eſt in ſtatu? certè æquitas ſuggerit, vt exceptione reus adiuuetur: *d. l. 2. l. 8. vid. gloſ. & Dd. in c. 4. de dol. & cont. lib. 6.* Quid ſi publici neceſſariive muneris cauſa ſine dolo ſuo malo, impeditus, verbi gratia, legatione, *Bart. in l. 1. n. 2.*

de

*de diuer. & temp.præſc.*non ſtitit? *d.l.*2. §.1. ſi à ſuo magiſtratu, aut carceribus incluſus, *l.*1. 9. 10. *ex quibus cau. maio.gloſ.& Dd. præſertim Imol. in l. is qui reus,* 5. *de pub. iudic.* aut alioqui retentus? *d.l.*2.§ *fin.* ſi reipub. cauſa abfuit? *l. ſi is qui fideiuſſorem,* 6. *hoc tit. Land.lib.*2.*art.*7.ſi prohibitus valetudine, *l.quæſitum,*60.*de re iud.* tempeſtate, vi fluminis, *Bart.in l.* 1.*de diuer. & temp.præſcrip.Cano. in c. querelam, de procur. c. cum dilecti, de dol.& cont* præſentiam ſui facere nequiuit? *l.* 2. §.*ſi quis iudicio, cum ſequent. l* 6. *hoc tit.* Quid ſi procuratoris aut conſtituti aduocati mora impedimẽtove dies iudicij deferatur, *c.* 1. *vbi gloſ.ad verb.aduocati. extr. vt lit. non conteſt.* nec ſubito alium idoneum litigator ad manum habere queat? *de quo l.*4. *C. de poſtul.* an horum factum nocebit litigatori, cui nihil imputari poteſt? *c. prout de dol. & cont.Iaſ.in d. l.* 2. §.*ſi quis iudicio, n.* 11. In eiuſmodi igitur caſibus, excuſationes iuſtæ admitti, pœnæque iudiciali ex æquitate eximi cum ipſe promiſſor, *l.contumacia,*53. *de re iudica.* tum ne per aliorum latus lædatur, *l.quod dictum,infr. de pac.* fideiuſſores eius debent, *l. l.*4.*in princ.* & §.*fin.l.*6.7. 9. 10. §.*fin. hoc tit.* Nam ſi quis dicat impediri eſſe, procuratorem mittere, & proinde nnllam excuſationem admittendam: is fateatut ſe momenta rerum & temporum

A haudquaquam ſatis ponderare: *vid. Dd. hic ad l* 2. *& in l.*1 *C.de dilat. Cano. in c.*1.*de dol. & cont. lib.*6.*Bar.in l.*1.*de diuer.& temp. præſcrip.D.Reinhart. iudicia.diff.* 31.*per art.*49. *lib.*1. cum in rebus ſubitis nec præſtò ſemper ſit, cui cauſa delegari commodè poſſit:

B & ea plerarumque litium ſit natura, vt niſi longa maturaq; cognitione perſpici, & exactè teneri à procuratoribus non queant. Niſi igitur aut præuideri potuit, aut diuturnum ſit impedimentũ, conſentaneum eſt nihil eſſe, quare quis alienæ fidei ſuam inuitus

C cauſam committere debeat, *Dd. in d. l. quæſitum,* 60. *de re iudic. cap.prout de dol. & cont. Iaſ. in d. l.*2. §.*ſi quis iud. num.* 11. Illud etiam admonendum, olim poſt 30.à deſerto vadimonio diem, Prætorem miſſionem etiam in bonorum poſſeſſionem, quotieſ-

D cunque hoc nomine peteretur decreuiſſe, *l.*2.*Quibus ex cauſ in poſſ. ca. Cic.pro Quint. Cuiac.obſ. l.*5.*cap.*30. quaſi reo latitante, *l. ſatiſque,* 19. *de in ius vocan. vide Cuiac.obſer.lib.*10.*c.*10.nec enim peremptoria edicta, pœnæque his annexæ, ante litem conteſtatam obtinebant, *l. & tertium,*70.

E *de iudic.l.contra,*54. *de re iudica. Cuiac. d. cap.* 10. Quod moribus noſtris contra ſe habet. Iure nãque Sax. eiuſmodi qui ex delicto non ſiſtunt, iudici ad mulctam (quãquam nec hæc frequentatur) parti aduerſæ ad intereſſe tenentur,

tur,

tur, *art* 53.lib.1. & peremptoria, pœnæque his annexæ, nempe litis amiſſio, ſolùm ante litis conteſtationem vim habent: poſt non item: nam tum non comparens vtilitate termini duntaxat mulctatur & caret.

De ferijs, dilationibus, & diuerſis temporibus. Tit.XII.C.3.12.11.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicta ſint feriæ, quid ſint.*
3 *Diuiſio earum.*
4 *Cauſa efficiens: & quis ferias indicere poſſit.*
5 *Materia circa quam.*
6 *Forma.*
7 *Finis.*
8 *Effectus.*
9 *Quid ſit dilatio, quæ eius propria.*
10 *Species.*
11 *Cauſa efficiens, & quibus detur dilatio.*
12 *Materia circa quam.*
13 *Forma danda dilationis.*
14 *Finis & effectus.*

1 SEd etſi † feriæ inciderint, aut dilationes legitimæ fuerint conceſſæ: in ea cauſa promiſſor eſt, vt aduerſus eum ſtipulatio non committatur, de vtriuſque
2 igitur eſt videndum. Feriæ † à feriendis hoſtiis dictæ perhibentur, quod his diebus litari ſolet: vnde & ipſæ Hoſtiæ feriæ dicun-
A tur. *Gell.noct.Attic.lib.*4. *c.*6. Feriæ ſunt dies feriati, quibus ius non dicitur, nec ſui poteſtatem magiſtratus facit, *l. pridie* 5. *hoc t.* qui olim & Iuſtitium (quod ius tum ſtaret, nec progrederetur, *Gell.li.*20.*c.*1.) & Nefaſti dies dicebantur, Ouidius in Faſt.

B *Ille nefaſtus erit per quē tria verba* (ſcil. Prætoriæ iuriſdictionis, quæ vniuerſa his expeditur: Do, Dico, Abdico) *ſilentur:*
Faſtus erit per quem lege licebit agi.

¶ Feriæ ſunt aut Publicæ totius Populi, aut Priuatæ alicuius 3
C Collegij vel Familiæ, *Macrob. Satur.lib.*1. *cap.* 16. Sed hic de Publicis tantùm agitur, quarum ſpecies quatuor ponit Macrobius: *præall.loc.* videlicet Statiuas Conceptiuas, Imperatiuas, & Nūdinas. Dd, noſtri, *vid.Spec.de fer.* §.1. *n.*4. & 5. communiter tres:
D ſcilicet Solennes, Indictas & Repentinas. Solennes ſunt, quæ ob cultum Diuinum ſolemniter celebrandum conſtituuntur, *l.* 6. 7.8.9.10. *l.fi C.eod.tot.tit. extr. eo.* Indictæ, quæ colligendorum terræ fructuum cauſa indicuntur, *l.* 1. & 2. *hoc tit.l.*2.*l.omnes,*7.*C.eod.*
E Repentinæ, quas Princeps republ. bene aut infeliciter geſta, iuſtitio indicto extra ordinem repentino denunciat, *l.* 3. & 4. *C. eod.l.ſed etſi,* 26.§.*ſi feria,ex quib. cauſ.ma.* Rectius I.C.*d.*§.*ſi feria. l.*3.*C.de dila.*in Solennes ſeu Ordinarias tribuunt, & in Repenti-

nas

nas ſeu Extraordinarias. Illæ rurſum aut Sacræ ſunt, diuini cultus cauſa inſtitutæ: *l*. 2. 3. 6. 7. 8. *vlt*. *C*. *eod*. aut Honorariæ, in honorem Principis, *l*. 7. *C*. *eod*. aut Neceſſariæ, quas ipſa neceſſitas feruoribus æſtiuis mitigandis & autumnis, *l*. 5. *d*. *l*. 7. *C*. *eod*. *l*. 4. *h*. *t*. hoc eſt autumnalibus fructibus colligendis inuenit & conceſſit. Repentinarū certæ non ſunt ſpecies, ſed ex cauſis varijs variè & arbitratu indictis diſtinguuntur: *d*. *l*. *ſed etſi*, 26. §. *ſi feria*, *ex quib*. *cauſ*. *maio*. puta ob rem publicè bene maleve geſtam, aduentum, inaugurationem, nuptias, Principis hoſtilitatem, ſeditionem, luem publicam, *l*. 1. *l*. 4. *C*. *eod*. *vide Spec*. *eod*. *d*. §. *ſi feria*, &c.

4 ¶ Conſtituebantur autē olim feriæ à Pontificib. *Macrob prææl-leg*. *loc*. & Magiſtratibus maioribus: puta Dictatore, Coſ. Prætore, Præſide, *d*. *l*. *ſed etſi*, 20. *l*. *ſi in aliquam*, 7. *de off*. *proc*. *l*. 5. & 9. *C*. *eo*. *l*. *præſides*. 4. *hoc tit*. &c. hodie vt volunt. *glo*. & *Dd*. *in d*. *l*. 4. *d*. *l*. *præſides*, *vbi Bart*. & *Iaſ*. tantùm à Principe; *arg*. *l*. 4. *C*. *eod*. quanquam ea conſtitutio *d*. *leg*. 4. adminiſtratoribus indictionem feriarum adimens, non de magiſtratibus maioribus, ſed de iudicibus duntaxat pedaneis & municipalibus loqui videatur. Illud ſanè eſt in confeſſo, quemlibet iudicem ferias à Principe vel lege iam indictas & definitas, poſſe pro ratione & maturitate fructuū

A moderari, & aut citius, aut tardius, prout vſus fert, indicere, *gl*. & *Dd*. *in d*. *l*. 4. *C*. *eo*. & *l*. *præſides*, *hoc tit*. *Spec*. *de fer*. §. 1. *n*. 4. Etiam hodie magiſtratibus oppidanis vt decreti ſtatutique, ſic feriarum conſtituendarum, non quidem generalium, de quibus *d*, *l* 4. agit. B ſed quæ in ſuo territorio valeant, & (vt ita dicam) localium, eſſe poteſtatem. Quamobrem ſolus Princeps, vt leges, ſic ferias ſtatuit generales. Inferiores, vt leges & ſtatuta, ſic ferias non prohibentur in ſua diœceſi condere locales.

C ¶ Materia circa quam feriæ verſantur, ſunt omnes actus, tam publici quàm priuati: *l*. *actus*, 8. *C*. *eod*. ſcilicet contentioſæ iuriſdictionis: nam quæ ſunt voluntariæ, etiam in ferijs rectè expediuntur: *d*. *l*. *actus*. vt & opera miſericordiæ, quomodo loqnitur D Spec. *de fer*. § *ſequitur*. *nu*. 1. item quæ expediri, nec differri reipub. intereſt: vt veſtigatio latronum. *l penult*, *C*. *eod*. cuſtodia ac diſciplina militaris, vigiliæ, *l*. *pen*. *h*. *t*. & quæ ad ipſarum feriarum tuitionem, *l*. 3. *h*. *t*. aut annonam publicam, *l*. 5. *C*. *eo*. *c*. 3. *eo*. qua carere E nullo die poſſumus, pertinent. In his enim & ſimilibus, feriarum non habetur ratio. 5

¶ Forma, & tempora colendarum feriarum, lege præſcripta ſunt: *l*. 2. *l*. *omnes* 7 *l*. *fi*. *C*. *eod*. poteſt tamen (vt dxi) pro ratione fructuum, aut ſerius aut citius 6

iudex

iudex ferias indicere: *Iaſ. in d.l. 4. hoc tit. Spec. de fer. §. 1 nu. 4.* qua in re rationem loci illius in quo agitur, item domicilij actoris aut rei vocati, aliarumque circumſtantiarum habere debet: *arg. l. 3. §. fi. de teſtib. vid. dict. Spec. §. 1. n. 9. de fer.* Porrò ſtatuta meſſibus & vindemijs tempora, *in l. 2. C. eod.* nec cum *l. 4. h. t.* quæ vult ea eſſe arbitraria, neque etiam opportunitatibus & anniuerſariæ maturitati horum quidem locorum & iſtius ſeptentrionalis cœli congruunt: ac ſubdititia putatur ea conſtitutio *l. 2.* non à Romanis Impp. ſed Gotthicis, regib: Tholoſanis & Hiſpanis (quorum cœlo & caloribus magis conuenit) diu poſt occaſum imperij Rom. inuenta. Certè à noſtris Interpretibus nec agnita eſt, neque commentarijs atque gloſſis explicata.

7 ¶ Finis ſolennium feriarum eſt, vt multitudo à curis prophanis feriata, cultui diuino dèt operam: *l. omnes. 7. l. fi. C. eo.* iuxta præceptum Dacalogi, Memento vt diem ſabbati ſantifices: quod etſi non ad ſpeciem ceremoniæ certæ diei ex lege Moſaica, tamẽ in genere, ad cultum Deo certo tempore præſtandum, omnes ex lege naturæ obligat. Finis neceſſariarum feriarum eſt, vt agricolæ litibus vacui, colligendis tempeſtiuè fructibus vâcari poſſint: *l. 1. 2. hoc t. l. 3. C. eod.* quamquam non modò agricolis, ſed omnibus in genere feriæ proſint, *Spec. de fer. §. 1. num. 8.* Vt enim diſpoſitiones legum ſunt generales, *l. 3. C. de legib.* ita & beneficia legibus propoſita, generatim omnibus commodant, & ad omnes pertinent. Repentinarum feriarum finis eſt, vt Publicum gaudium luctuſvè, publico iuſtitio celebretur.

8 ¶ Effectus, quod in ferijs nec à iudice, *l. 1. hoc t.* neque ab arbitrio, *l. omnes, 6. in fin. C. eod.* ius dici, *d. l. 1.* aut citatio fieri, aut ſolutio debitorum publicorum exigi poteſt, *d. l. omnes, 7. in fin. C. eod.* Quare parte alterutra emanente, actus à iudice tempore feriarum factus eſt, ipſo iure nullus, *d. 1. in fin. l. ſi feriatis, 6. hoc tit. Iaſ. in l. 4. n. 3. h. t.* Dico, Emanente: nam volentibus, aut ſponte comparentibus rectè ius dicitur: *d. l. 1. in fin. Spec. de fer. §. fin.* quod verum eſt in ferijs indictis litigatorum cauſa, puta meſſium, vindemiarum, &c. ſecus in ſolennibus, *c. fi. ex eod.* aut repentinis, *Bald. in l. 1. in fi. C. eo.* Nam his à priuatis renuntiari nequit, quia priuatorum cauſa non conſtituũtur: *Spec. de fer. §. fin. gloſſ. Salic. & alij in l. omnes, 7. C. eod.* Sunt tamen, vt ſupra dictum eſt, de quibus etiam die feriato magiſtratus adiri, & ius dici poteſt: vt quæ moram non patiuntur, vt quæ expediri ſtatim, vel pium eſt, vel publicè vtile: cuius rei exempla complura hoc in titulo proponuntur,

H nuntur,

nuntur, *l.1. & 2. hoc tit. l.5.9.10. C. eod.*

9 ¶ Ac quia nec aduerſus eos, quamuis abſentes, qui dilationē impetrarunt, ſtipulatio Iudicio ſiſti committitur: ideo de hac quoque re vtpote altera huius tit. parte, nonnihil eſt ſubijciendum. Differre litem, eſt actum iudicij, certo die expediendum, in alium diem vlteriorem reijcere, *l. quid tamen, 21. §. Papin. l. diem, 27. de recep. arb.* Dilatio propriè noſtris dicitur aſſignatio certæ diei ſeu termini, quo cauſam tractari oportet, cum iuſto temporis interuallo facta. Propria dilationis ſunt, eſſe Continuam: *l. more. 8. hoc t. l.3. C. eod. Bald. in l.1. C. eod. gloſſ. in Rubr. de diuerſ. & temp. præſ.* Peremptoriam, *l. fi. vbi Bart. & Dd. hoc tit. Maran. de dila. n.2. Schurff. conſil. 29. cent. 1.* Arbitrariam, *Maran de dilat. n.11.* Vtrique parti communem, *Spec. de dilat. § in ſumma, text. in l. petenda, C. de temp. in integr. reſtitut. vid. Lanfranc. in c. quoniam, verb. dilationes, de probat.*

10 ¶ Dilationum ſpecies varias Dd. comminiſcuntur: *vid. Spec. de dilat. §.1. Hoſti. eod. tit. Bart. in l.2. de re iudic. Panor. in cap. cum ſit, de appell.* in quas inquirere, non eſt operæpretium. Sanè non inconcinnè aliæ dicuntur eſſe dilationes Peremptoriæ, aliæ Citatoriæ ſeu dilatoriæ, quæ perēptoriis opponuntur: *l. ad peremptorium, 68. cum ſeq. de iud.* aliæ

A Iudiciales, aliæ Extraiudiciales: aliæ Legales, aliæ Conuentionales.

¶ Quod ad cauſam efficientē 11
attinet, dilationes dātur aut à lege, *l.1. & 4. de re iudica. l.4. C. de vſur. rei iud. tot. tit. ff. & C. de tem. app.* aut à iudice, *c. cum ſi Romana.* B *vbi not. de appell. Specul. de dilat. §. ſequitur, in fin.* aut conſuetudine ſeu ſtatuto, *Bart. in l. ſi arrogator, de adop. Tiraqu. de retract. lign. §.1. gloſ. 10.* aut partiū conuentione, *c. paſtoralis, 27. §. cum autem, de off. del. l. de die 8. qui ſatiſd. cog.* Cauſa προκαταρ- C κτικὴ, eſt petitio partis: *c. cum cauſam de app.* quanquam interdum etiam proprio motu atque arbitrio, terminum iudex præſtituat aut proroget. *Spec. de dila. §. 2. num. 6.* item multiplex æquitas dandæ dilationis, quæ ex varijs cauſarum circumſtātijs oriri po- D teſt, *vide Spec. hoc t. §. 1.* nam ex bono & æquo dilationes dantur, *Spec. præall. loc. n.26.27.* tam actori, quàm reo, *Spec. eo. §. videndum, in prin.* quamquam reo, qui ſe præparare non potuit, plenius conſulatur, *l. fi. h. t.* longioreſque ac crebriores termini concedan- E tur, *gloſ. in l. ſicuti, §. ſi quæratur, ſi ſer. vend. Iaſ. in d. l. fin.*

¶ Materia circa quam, ſunt 12
omnes cauſæ, tam ciuiles, quam criminales, *l. fi. hoc t.* etiamſi crimen ſit notorium, *vide gloſſ. in l. ictus, C. de his qui not. infa. l. cum reis, 8. l. fi. C. de pæn. Bal. & Salic.*

in

in l. ea quidem 7. de accuſ. Imol. in l. is qui, 5. de pub. iud. Par. de Put. in tract. Syn. ver. defenſionem. In pecuniarijs cauſis, vna tantũ dilatio in ſingulos actus datur: in criminalibus, duæ actori, tres reo dantur, *l. fi. hoc tit.* Nam & olim accuſatori ad agẽdum duæ, reo tres clepſydræ ad defenſionẽ infundebantur. Sed & in ciuilib. quandoque ex magna cauſa noua dilatio datur: *Spec. eo. §. non videndum, n. 3.* puta ob legitimum impedimentum, *l. oratione hoc t. c. paſtoralis, de off. del. Iaſ. & Dd. in d. l. fi. Maran. de dilat. n. 6. 7. 8. 9. cum ſeq.* quod de tempore litis iam conteſtatæ accipe: nam ante eam, reo triplex terminus ex lege eſt conceſſus, *l. ad peremptoriũ, 68. cum ſeq. de iud.* Illud in genere tenendum materiam dilationũ eſſe amputandam, *vid. in Auth. offeratur, C. de lit. conteſt. l. 2. C. de temp. app.* præſertim in cauſis ſummarijs, *Clem. ſæpe. de verb. ſignif.* quia curſim lites expediri publicè intereſt, *l. properandum, 11. C de iud. l. quidam, ſi cert. pet. Clem. diſpendioſam, de iud.*

13 ¶ Forma dandæ dilationis eſt, vt detur parte citata, *Spec. de dilat. §. 2. num. 1.* & cum quadam E ſummaria cauſæ cognitione, *l. à procedente, 4. C. de dilat. Spec. §. vlt. n. 20. Hoſt. de dilat. n. 7.* vtque ſpatium à lege conceſſum, iudex ſequatur aut extendat, non etiam facilè minuat: *vid. Dd. in l. 1. C. eo. in c. 1. ex eo. Panorm. in c. cum* A *ſit Romana, de app. l. 4. §. antepen. de re iud. l. fin. C. eo. Maran. de dilat. n. 15. Spec. §. vlt. n. 13.* In termini etiam aſſignatione, exprimere & ſignificare partibus iudex debet quid in termino agi oporteat: *Spec. de dilat. §. vlt. in fin.* de qua forma conſulendus eſt Speculator, *d. §. fi. n. 2.*

¶ Cauſa finalis eſt, vt litigatores idoneum habeant ſpatium, quo ſe ad iudicium præparare & inſtruere poſſint *l. 1. in verb. ſpatium inſtructionis. Co. eod. c. fin. in verb. temporis ſpatium vt potuerit deliberare. ex eod.* Effectus eſt, C quod dilatio excuſet à pœna & mora, & ea pendente, nihil ſit agendum aut innouandum: *l. 3. C. eo. c. 2. præt. ex eo. Pan. in c. ſignificante. ex eod. Socin. in fall. regul. 93.* vbi autem dies ſeu terminus eius venit, quòd habeat vim ſententiæ interlocutoriæ, *l. qualem,* D *27. de rec. arb.* & perimat actum qui in aſſignato dilationis termino fieri debuit, adeò vt pars poſtmodum comparens, ſuper eadem re amplius, niſi ex magna cauſa, non audiatur: *Spec. §. 2. n. 4. 8. & 9. Schurff. conſil. 29. cent. 1.* 14

De edendo. Tit. XIII. C. 2. 1.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dictus ſit libellus, & quid ſit.*
3 *Partes libellorum, & ſpecies.*
4 *Proprietates.*

5 *Cauſa efficiens: & cui libellus ſit offerendus.*
6 *Materia: & in quibus libellus offerendus ſit, vel non ſit.*
7 *Forma libellandi.*
8 *Finis & effectus.*
9 *Edere quid ſit.*
10 *Quotuplex editio.*
11 *Cauſa efficiens.*
12 *Materia: & quæ ſint edenda, vel non.*
13 *De forma faciendæ editionis.*
14 *Finis & effectus editionis.*

1 VOcato † ad iudicium reo, & ſui copiam faciente, proximum eſt, vt actor actionem ſuam libello comprehenſam offerat, *Auth. offeratur, Co. de lit. conteſt.* atque edat, *l.1. h.t. l.3. C. eo.* vt deliberare reus poſſit, cedere (quod de ceſſione iuris ſolenni Cométius interpretatur) an cõtendere vltra debeat: & ſi contendẽdum putet, veniat inſtructus, cognita actione qua conueniatur, *l. 1. hoc t. in princ.* Rectè igitur atque ordine ſequitur, vt de edendo deſpiciamus. Quia verò potiſſimum, & primo loco libellus in iudicio editur: *Auth. offeratur, C. de lit. conteſt. l.1. hoc tit.* non alienum erit quędam de materia libellorum præmittere.

2 ¶ Libellus diminutiuum à libro eſt, vnde charta olim conficiebatur: ac in genere, omnem ſcripturam ſignificat: *l.1. in prin. de tab. exh. l. ſi publicanus, 4. de publ. l. minorum, 6. C. de præd. min.* A *l apertiſſimi, 14. C. de iud. tot. tit. C. quan. lib. prin. & ff. de lib. dimiſſ.* figuratè, materia pro re quæ ea continetur, ſumpta. Propriè autẽ. hoc in argumento Libellus pro ſcriptura quæ actionem continet, accipitur, *l. libellorum, 3. de accuſat. Auth. offeratur, Co. de* B *lit. cont. c. fi. ex. de li. oblat.* de cuius definitione, plura apud Dd. videre licet, *Spec. de lib. con. §.1. Hoſt. in rubr. eo. n. 1. Dd. in c. fi. de lib. obla. Soc. eod. tit. in rubr. vide glo. in cap.1. verb. libelli. de lib. oblat. Odofr. in ſumma. tit. quid ſit libellus.*

3 C ¶ Eius partes numerantur tres: 1. maior propoſitio, quæ iuſtam ex iure petitionis cauſam oſtendit. 2. narratio, ſeu minor, qua infertur in propoſita ſpecie facti, eam iuſtam petitionis cauſam ſubeſſe. 3. petitio ſeu concluſio, quæ vtramque propoſitionem D coniungit, & minorem maiori includit, *vide Iaſ. Zaſ. & alios, in prin. Inſtit. de act. Bar. in l. ſi prius, in prin. de oper. nou. nunc.* Eſt igitur libellus, quidàm quaſi Syllogiſmus practicus & iudicialis. Speculator, *de lib con. §. quid libellus, n.3.* paulo aliter eas partes recitat. E ponit .n. primo loco libelli Cauſam, quæ maior eſt: ſecundo Obligationem, quæ minor eſt: tertio Actionem, quæ in ſuperiore partitione eſt concluſio: ipſa enim petitio dicitur actio: *§. 1. Inſt. de actio, l. actio, 27. ff. de act. & obl.* in petitione autem conſiſtit concluſio,

cluſio, non in verbis narratiuis, *Bald. in l. fin. circa fin. C. de fidei-comm. liber.* Et hæc, potiſſima pars libelli eſt, quæ præcipuè attenditur *Bar. in l. Aurelio, §. Sticho, de lib. leg. Iaſ. in §. omnium, n.* 129. 131. 132. *Inſtit. de act.* in Ciuilibus, non etiã in Criminalibus, quibus concluſione non eſt opus. *Bart. in l. quid ergo, §. pœna, de his qui not. infra, Iaſ. in d. §. omnium, num.* 137. *vide infra de accuſat.* Species libellorum vſitatè duæ ponuntur: alter Conuentionalis ſiue Ciuilis à conueniendo, *c. ſi. ex. de lib. obl. a. gloſ. in c. 1. eo t.* alter Criminalis, *l. libellorum, 3. de accuſ. de quo vide Spec. de lib. obl. §. ſpecies, gloſ. in d. c. 1. Lanfr. in cap. quoniam, ad verb. petitiones, de probat.*

4 ¶ Propria libelli ſunt, eſſe rotundum, dilucidum, concludentem, non obſcurum, non incertũ neq; generalem aut alternatiuũ, *vide Spec. de lib. con. §. vit. Ferr. in for. lib. contra opp. lib.* &c.

5 ¶ Cauſa efficiens eſt lex, quæ libellum offerri diſponit: *Auth. offeratur, C. de lit. conteſt.* offerri autem iubet principaliter iudici *c. 1. de lib. obl. Spec. §. reſtat, in prin. eo tit.* competenti: *Spec. eod. tit. §. nunc videamus, in fin.* quia huius officium ſuper petitione imploratur, *l. 1. C. eodem.* deinde etiam parti aduerſæ, *dict. Auth. offeratur, l. 1. in princ. h. tit.*

6 ¶ Quod ad materiam attinet, in omnibus cauſis offerendus eſt libellus, de quibus conſtituitur iudiciũ, & inter duos lis eſt: *Spec. de lib. con. §. nunc dicendum, per c. licet, de ſim.* tam ciuilibus quàm criminalibus, *d. l. libell. 3. de accuſ.* tam petitorijs: *l. ſi in rem, 6. de rei ven.* quàm poſſeſſorijs: *Spec. præall. loc. n. 2. §. fi. Inſtit. de interd.* non tamen ſemper in cauſis ſummarijs, *clem. ſæpe verb. libellum non exigat. vbi gloſſ. de verb. ſignif.* puta executionibus: *Spec. præall. loc. n.* 17. in his enim qualiſcunq; petitio, etiam ſine ſcriptura ſufficit: quemadmodum & cum per modum inquiſitionis proceditur, *l. 4. vbi gl. ad verb. continua, C. de appell. c. cum olim. de teſtibus, vide Can. in cap. qualiter, 24. de accuſ.* aut iudicis officium extra ordinẽ imploratur, *Spec. præall. nu. 7.* An autem in appellationibus, *vide Spec. de lib. ob. §. nunc dicendum, n.* 37. 38. & exceptionibus *Spec. de except. §. viſo, verſ. ſed nunquid.* libellus requiratur, non eſt huius nunc inſtituti diſputare.

¶ Forma libelli etſi maximè iuxta ſtylum & conſuetudinem 7
cuiuſque curiæ eſt concipienda. *Spec. eo. tit. §. nunc dicendum, nu. 3. & in §. fi. in prin. per l. 3. l. fi. de teſt. c. conſuetudinis, 11. diſt. Bald. poſt gloſ. in l. de quibus ad ver. inueterata, de leg.* tamen vbi nulla ſpecialis extat conſuetudo, ſcripto complectenda eſt: *l. 1. verb. deſcribatur. hoc titul. & dict. Auth. offeratur.* ea ratione, vt hæc quinque ſubſequentibus verſicu-

lis comprehenſa contineat:

Quis, quid, coram quo, quo iure petatur, & à quo,
Rectè compoſitus quiſq; libellus habet. vid. Hoſt. de lib. oblat.

Præcipua autem libelli forma, in concluſione conſiſtit, *Bald. in l. 2. n. 2. verſ. præterea, C. de proba.* quæ cuiuſmodi eſſe, & quomodo formari debeat, alibi pluribus exponit Iaſon *in §. huic autem, nu. 13. inſt. de action.* qui de clauſulis quoque libellorum, variè & copioſè multis in locis diſputat, *in §. omnium, Inſtit. de act. & §. ſic itaque, eo. tit. in l. Diuus, 13. de re iud. in l. petens, 27. n. 5. C. de pact. vide Cano. in c. 2. de off. ordin.* Atque hodie tanta habetur concluſionis ratio vt ſufficiat ex eius forma certum actionis genus intelligi, etiãſi nullum eius nomen exprimatur: *c. dilecti vbi Dd. de iud. Panor. in c. examinata, n. 1. 2. 3. eo. tit.* quod olim contra fuiſſe videtur: ſaltem iure Cod. *l. 3. C. de eden. l. vltim. C. de interd.* nam Digeſtorum iure nõ fuiſſe neceſſe actionem libello deſignari, alibi tenet Accurſius *gloſſ. in l. 1. §. 1. verb. edere, ff. de eden. per illum text. & l. quoties, Cod. de dignit. lib. 12.*

8 ¶ Finis libelli eſt, vt agentis deſiderium proponat, *l. 1. de poſtul.* iudicem & aduerſarium de ſpecie futuræ litis inſtruat, *l. 3. C. eo. l. 1. hoc tit.* & ſit fundamentum iudicij. Nam & probationum articuli, ad libelli formam accom- A modandi ſunt, *l. licet 9. §. ibidem, de probat. c. ſignificauerunt de teſtibus Hoſt. in rubr. de probat. n. 5.* & ſententia ſecundum eundem ferenda, *l. fin. C. de fideicomm. liber. l. vt fundus, 18. commun. diuid.* Quare vt rectè ordinetur, ac ſuper certa re aliqua fundetur B iudicium, neceſſe eſt ab actore etiã non monito, *Spec. de lib. oblat. §. vtrum n. 4.* vltrò libellum offerri: *Auth. offeratur, C. de lit. conteſtat.* eiuſque omiſſio vitiat proceſſum, *Spec. præall. loc. §. nunc dicendum, n. 14. per not. in c. 1. de lib. obl & in l. prolatam, C. de ſent. & interloc.* C *omn. iud.* Vnde meritò libellus ſubſtantialibus iudiciorum annumeratur: *Spec. in d. §. vtrum,* nam libello exiſtente nullo, proceſſus redditur nullus, *c. examinata. vbi Fel. n. 14. de iud. gloſ. ad verb. ſecundum, Inſti. de ob. c. 1. vbi Canon. ex. de lib. obl.* Quare & iudex D ineptum reſpectu iuris, non facti, *Panor. in c. examinata, num. 21. de iud.* aut contra ſtylum curiæ formatum, *Felin. in c. 2. n. 5. de lib. ob. Guiden. Pap. in proœm. deciſ. vide etiam Tiraqu. in tract. de pœn. in princ. n. 7.* ex officio, ne ſententia reddatur retro nulla, *Fel. in dict. c.* E *examinata n. 14.* reijcere poteſt. Si tamen intentio ſit apta, ſuſtineri libellus debet, etiamſi petitio ſit inepta: *Fel. præalleg. lo. n. 11.* nam in dubio, & quoad fieri poteſt, ſuſtinendus eſt, *l. ſi quis, 66. de iudic.* vt includat intentionem libellantis, *Anchor. conſil. 148. ad præ-*

prædicta.n.6.per Innoc. in c.fin. de A *lib.ob.Panor.in d c. examinata, n.* 18. *Rom. conſil.* 245. adeo vt ex narratis ſufficiat reſultare ius agendi implicitè,vt noſtri loquuntur, & id poſtea in probationibus explicitè declarari : *Anchor. dict. conſ.* 148. *n.*6. & qualitercunque poſſit cõmodè interpretari, pro- B cedat : *Bal.in l.Polla.n.7. C.de his quibus vt ind. per Innoc.in dict. c. examinata*, & ſuper parte eius apta totus fundandus ſit proceſſus,etiamſi in reliquis ſit ineptus, *Bal.in c.1.n.4.de mil.vaſ.* Ad effectum libelli illud quoque pertinet, quòd eo complexa videtur C actor confiteri, *Panor. d.c.examinata, n* 3.*&* 4. Vtrum autem libellus emendari aut mutari poſſit,etſi variè diſputatur : *in l.3. C. de eden. §.ſi minus,Inſtit.de actio. Spec.de concep. lib.§. nunc oſtendamus*, tamen communis concluſio eſt, emendari & declarari ad D ſententiam vſque *l.4.§.fin.de nox. act.l.4 l.ſi quo,41.de pet.hær.* mutari verò,& ſubſtantiam eius corrigi duntaxat ad litem vſq; conteſtatam, *Dd.in d.l.3.C.eo.Can. in c. inter, de fid. inſtr. Iaſ. in §. omnium, nu.*157. *Inſtit.de actio.vid. Landi.lib.3.art.14.Fach. diff.42.* E poſſe : de quo, quæ noſtra ſit exiſtimatio, alibi docuimus : *§.ſi minus,33.Inſtit.de actionibus*,& alio fortaſſe loco planius exponemus,

9 ¶ His ita præmiſſis, de Edendo videamus : quæ propria eſt huius tituli tractatio. Edere ſignificat aliquid in publicum proferre, enunciare vel profiteri, *l.ſi ſine, 22.§.ſi procura. 4. rem rat. hab.l.1. de offic. conſul.l.ſi quis, 6. §.ſi initium de ed.* In hac porrò materia. Edere propriè eſt copiã deſcribendi aduerſario facere,ſeu libello quid complecti, eumque dare deſcribendum aduerſario, aut dictare, *l.1.l.6.§.de ed.hoc tit.* Edere & eum Labeo, ait,qui producto ad albũ (quo publicè Prætoria edicta, & actiones quas daturus eſſet magiſtratus, olim proponebantur, *vide in tit. de alb. ſcrib.*) aduerſario declarat,quam actionis ſpeciẽ de propoſito Prætoris Albo atque Edicto velit intentare, *d.l.1.in princ.* Certiorem .n. hoc etiam modo facit reum, de futura litis ſpecie, *d.l.5 C. eo.*

¶ Editio alia eſt Iudicialis, alia 10 Extraiudicialis, *Imol. in c.1. de prob.* Item alia Libelli,alia Inſtrumentorum alia Rationum, alia Actorum, *vide gloſ. Alexan. Iaſ. & Dd.in Rub.C.eo.*

¶ Cauſa efficiens Remota, eſt 11 Edictum hoc Prætoris, *l.1. l.6. §. præt.hoc tit.l.3.C.eo.*quo neceſſitas editionum impoſita & introducta eſt : Propinqua, iuſſum iudicis, qui editionem fieri oportere decernit : *l.1. in verb.ad off.iud. vbi gloſ.& Dd.C. de eden.l. vbi. 8. in verb.decerneretur à prætore. hoc t. Iaſ.in l.quædam n.4.hoc tit. l.2.in verb. is apud quem agitur iubebit, C.eo.* aut ex officio Mercenario, quando in iudicio propter actio-

nem edito poſtulatur : *vide gloſſ.*
in l.1.& 2.l.non eſt nouum,5.C.eo.
aut officio Nobili, quando extra
iudicium, vel ſine circumſtantia
actionis, ea eſt petita, *l. 1. quem.*
teſt.aper. an.l.vbi,8. vbi gl.ad ver.
iud.off.hoc tit. Cauſa προκαταρ-
κτικὴ, eſt Petitio partis, ſine qua
iudex editionem non decernit,
Iaſ. in l.quædam, num.4.hoc t. per
l.ſi quis,6. & pertinere.hoc tit. Ea
verò fit aut Principaliter & Per
ſe, implorato ſcilicet iudicis offi-
cio nobili, *Innoc.in c.1.n.3.de pro-*
bat.fac.l.7.8.hoc tit. vel propoſitâ
in factum actione, *Bart. in l.1. §.*
offic.n.3.de tut.& ra. diſt. ſiquidẽ
ordinaria deſit, quæ interdum
ad editionem impetrandã com-
petere poteſt : *l. quædam,9. hoc t.*
aut Incidenter, *Bar. præall. lo.* vt
cum propoſita actione per modũ
exceptionis dilatoriæ petitur edi-
tio fieri : de quo genere hic præ-
cipuè diſputatur. Hæc autem
petitio, æquitate & iuſta aliqua
cauſa niti debet : *l.1.verb.æquiſſi-*
mum,l.4.in verb. ratio æquiſſ. h.t.
puta quod petentis interſit edi-
tionem fieri, *l. 6. §. ex hoc edicto.*
hoc tit. quæ ratio maximè valet
in publicis inſtrumentis edendis,
l.2.vbi Iaſ.n.2.3.C.eo. non æque
in priuatis : *l. penult. ad exhib.*
quod aliàs ſpeciem futuræ litis
diſpicere, nec ſe præparare poſ-
ſit, *l.3.C.eo.l.1.h.t.* quod æquum
ſit, inſtrumentum quaſi ſuum,
aut ſaltem commune edi, *l. 4. in*
in princ. l. ſi quis, 6. §. ex hoc

A *edicto, hoc tit. l. 6. Cod. eo.* &c.
¶ Materia, ſunt omnia iura,
quib. actor in iudicio vſurus eſt,
l.1.verſ.edenda.hoc tit. Libellus,
Inſtrumenta, Rationes, Iudicia,
Articuli, *Paul.lib.5. Sentent.16.l.*
vnius, de quæſt. Iaſ. poſt alios in l.
2.n 3.4.5.6. cum ſeq.C.eo. Bart. l.
B *vlt.n.8.de quæſt.* &c. Amplius vo-
lunt Dd. *Iaſ.in l.fi.n.2.dicens hãc*
eſſe communem, C. eo. omnia in-
ſtrumenta quæ ad cauſam perti-
nent, etiamſi actor lis non vtatur,
petenti reo edi oportere, *l.3.hoc t.*
à reo vero actori non item, *l.1.C.*
eo.tot.tit.de prob.l.nimis, C.de teſt.
C niſi ad replicationẽ eius funden-
dam : *l.fin.vbi communiter Dd.C.*
eo. quod in rationibus, de quibus
leges huc pertinentes loquuntur,
verum eſſe poteſt : *l.fin.C.eo.* cum
qua niſi rationes edãtur, non re-
ctè dati & accepti integra cauſa
conſtare : *l.4. & l.6.§.ratione, hoc*
D *tit. l. 4. & 5. C. eo.* tum quod ra-
tiones vtrique parti quodammo-
do videantur eſſe communes: *l. ſi*
quis ex arg.6.§ pertinere,hoc t.l.6.
C. eo. vt ſuum quaſi inſtrumẽtum
petenti ſit edendum : *arg. d. l. 4.*
& l.6. hoc tit. in reliquis durum
eſt, à regula recedi, *l.1. C.eo. l.ni-*
E *mis,6.C.de teſti.c 1.de prob.* & reũ
cogi, vt ipſe aduerſarium ſuis do-
cumentis inſtruat : *d.l. nimis gra-*
ue.6.C.de teſt.l.1. C.eo.c.1. de pro.
maximè cum replicatio inſtar a-
ctionis ſit, *l.quæſitum.§.fi.de peri.*
& Actore non probante reus ſit
abſoluẽdus: *l.qui accuſare,4.C.eo.*
& alio-

& alioqui Nemo, qui non eſt in officio publico, inſtrumenta, & rationes ſuas, vt paulò poſt dicemus, exhibere cogatur, *l. penul. ad exhiben.* ceſſat etiam hic æquitas & cauſa, quare editio ſit introducta. Nec enim vt ad lites minuẽdas, aut certè rectè conſtituendas pertinet & æquum eſt, edi reo (qui ſe præparare ignarus quando cõueniretur non potuit) actionem & documenta actoris: quo liberare poſſit verum contendendum putet an non, & ſi putet, ſe comparare poſſit: *l. 1. hoc tit.* ſic eadem contrà ratio eſt, vt reus edat actori ad fundandam replicationem. Quin id ad excitandos in iurgia animos augendaſque potius lites, quàm ad ſopiendas pertinet: & æquum eſt, vt actor ſe ipſum initio ad iudicium cõparet (cùm in ſua poteſtate habeat; quando agere velit: & non niſi probè re meditata, in litem ingredi compellatur, *l. 4. l. vlt. de except. do. hoc tot. tit. C. vt nemo inuitus.*) non verò à reo, ſui iuris inſtructionem expectet *d. c. 1. de probat.* Quam ob rem æquius eſt, ad id reum non compelli: niſi fortè in cauſis fauorabilibus, puta Fiſci, Dotis, Alimentorum, Matrimonij, *l. 3. C. eo. l. 2. § 1. de iur. fiſc. clem. 1. § cæterùm de vſur. vide Alex. Iaſ. & alios in d. l. fi. C. eo.* &c. Sanè quidem exceptiones & reliqua, quibus reus in iudicio vtitur, actori edenda ſunt, cùm ſint pars actorum. Acta autem

A omnibus quorum intereſt, nedũ litigantibus ſunt edenda, *l. 2. vbi Iaſ. n. 2. C. eo. l. fin. vbi Bart. Bal. C. de re iud. l. 2. C. vt lit. pendent.* Sed & inſtrumentorum communium editio rectè petitur: *l. quædam, 9. hoc tit l. procur. 7. C. eo. Iaſ. in l. fin. n. 3. C. eod. Rom. conſ.* 348. & eadẽ B ratione, rationum ab Argentario vel Nummulario, qui noſtro nomine aut rogatu eas confecit, *l. 4. 6. hoc tit.* Meum enim quodãmodo inſtrumentum eſt, quod meo rogatu & de re mea à perſona publica eſt confectum, *d. l. 6. § pertinere, d. l. 4. in prin in verb. meum.* C In eadẽ cauſa hodie Notarij ſunt: vt petentibus iis, quorum nomine contractus conſcripſerunt, Protocolla ſua exhibere cogantur. *Bart. in l. argentarius,* 10. *hoc tit.* Item Gabellatores quos vocant, & Rationales: deniq; omnes qui ex officio publico libros rationũ D conficiunt, *text. in l. inſtrum, 6. C. eod. Bart. in d. l. argentarius,* 10. *& in l. vbi* 8. *§. fin. hoc tit.* Quare & illud conſentaneum eſt, ſicut acta, *l. 2. C. eod.* ita quælibet regiſtrata, libros, inſtrumenta publica, aut in archiuo publico recondita, ijs, quorum intereſt, com- E municanda eſſe. *Bald. in rub. C. de fid. inſtrum. n. 5. Iaſ. n. 3. 4. cum ſeq. Purpura. Dec. & communiter DD. in l. 2. C. eo.* Priuati verò rationes ſuas denudare non coguntur: *l. 2. C. quando & à quib. quar. pars. lib.* 10. *l. penult. ad exhib. l. fin. C. de alim. pup.* niſi ex æquitate merca-

tores, illi, qui varias negociationes exercent, & ipſis rationibus quaſi publicis vtuntur, *Bart. in l. quaedam, 5. in princ. hoc tit. per glo. l. fi. C. de pact. conuen. Alex. Angel. in d. l. argentarius, hoc tit. Card in clem. 1. §. 1. opp. 5. de vſur. Felin. in cap. 1. de probat.* Æquum enim eſt, Vt quibus rationibus pro ſe cum vſus eſt vtuntur, *vide Iaſ. & Dd. in l. admonendi, 31. de iur. & in l. inſtrumenta, 5. cũ ll. ſeqq. C. de probat.* eas contra ſe quoque valere patiantur, *l. ſi quis, 13. Cod. de teſti. tot tit. quod quiſque iur. atque ita & in his terminis videntur accipienda, l. iuſtum. 6. & l. vl. C. eo.*

13 ¶ Quod ad formã attinet olim qui ab argentario petebat rationes edi, iuſiurandum dare cogebatur, ſe non calumniæ, & vexandi argentarij cauſa petere: *d. l. 6. §. exigitur, l. quaedam, 9. § fin. hoc tit.* ſed hoc non multum hodie vſurpatur. Certè in iudicijs non vſquequaque obtinet: cùm aliàs in his de calumnia iuretur, *t. t. C. de iur. prop. calum.* & ex diſpoſitione legis, talis editio facienda ſit: non autem præſumi debeat, calumniæ cauſa petere, qui petit id quod peti lege conceditur, *l. nemo, 151. l. nullus, 55. de reg. iur.* Id tamen quod intereſt quoties hac in materia probari debet (ſicut probandum eſt, *l. vlt. de prætor. ſtip. l. vnic. C. de eo quod inter, l. 2. in fin. de eo quod cert. loc.*) vt factum *l. aſſeueratio, 10. C. de non num. pecun.* ſolet per iuramẽ-

A tum (cum de modico præiuditio agatur) declarari, *l. theſaurus, 15. ff. ad exhib. l. 6. §. 2. hoc tit. vide Ang. in l. 4. hoc tit.* Editio autem inſtrumentorum fit in iudicio ſine die & conſule, quo inſtrumẽtum conſcriptum eſt, *l. 1. §. 1. hoc tit.* Nam dies inſtrumenti non ad B cauſam editionis, quæ tantùm fit, vt ſciat aduerſarius, quibus inſtrumentis actor vti velit, quod æque ſcire poteſt, ſiue dies edatur, ſiue ſecus: ſed ad fidem inſtrumenti, & probationem ſpectat. Vt autem probatio ante litem conteſtatam, ob timorem C ſubornationis non publicatur, etiam cùm producta eſt (vt produci ad æternam rei memoriam poteſt: *Auth. ſed etſi quis. C. de teſt.*) ita nec dies inſtrumenti antea eſt proferendus: ne videlicet quid fraudis, prolato vulgatoque, ſeu vt alij legunt, Prælato die, cõ- D tra inſtrumentorum excogitetur: *d. l. 1. in prin. §. editiones, exempla vide apud Conſtan. l. 1. epiſt. tit 4. Cui lib. 3. c. 7. l. ſi à debitore. 28 ad l. Cor. de falſ. lib. 2 § diem, quem. teſt. aper.* quo deinceps in probatione facienda, vbi producendum eſt, fide careat. Dies autem ſo- E lutionis edendus eſt, quia pars eſt inſtrumenti & contractus. *d. l. 1. §. 9.* ſicuti & dies rationum: quod aliter data & accepta intelligi nequeunt, niſi de tempore conſtet, *l. 1. §. rationes, l. 6. §. initium, hoc t.* Acta quoq; cum die & anno edi, receptum eſt, *gloſſ. in l. 1. verb. die*

hoc

hoc t. Bal. & Dd. in l. 2. C. eo. Alex. in l. 1. §. 1 hoc t. Neque tamen & Originalia edi neceſſe eſt, ſed ſufficit Exemplum, ſeu (vt nunc loquuntur) Copiam exhiberi, *gl. Bart. & Dd. in l. 2. hoc tit. Alex. in l. exempla. 11. hoc tit.* niſi cùm aut ad finem probationis editio fit: tunc enim originalia produci debent: quia hæc ſola probāt. *Auth. ſi quis in aliquo, C. eod.* aut inſtrumentum falſum eſſe dicitur, aut alia cauſa iuſta ſubeſt. *Bart. Bald. in l. proc. 7. C. eo.* Vtrum autem totum inſtrumentum vel liber edendus ſit, an ſufficiant particulam & articulum de quo quæritur, edi, quæſtionis eſt, *vide Bar. Bal. in l. fin. C. de præ. imp. off. & in l. argentarius,* 10. §. 1. *hoc tit. Iaſ. in rub. de oper. no. nunc. nu.* 8. *Spec. de fid. inſtr. §. 17. verſ. ſed ſi omnia.* Equidem ratio tota, quatenus ad petentem pertinet, edenda eſt, & à capite, vt inquit I.C. *l. argentarius,* 10. §. 1 *hoc tit.* Itemque puto in inſtrumentis ſeruari oportere, cum ſolummodo I. C. diem confectu inſtrumenti excipiat, *l. 1. §. pen. hoc tit.* vt Exceptio regulam in caſibus non exceptis cōfirmare videatur, *vide Dec. in l. 1. de reg. iur.* In libris autem & regiſtris, quorum varia & diſcrepantia ſunt capita, ſuffecerit eum articulum edi, qui ad cauſam pertinet, & quo quis vſurus eſt: *d. l. 1. in verb. quibus quis vſurus,* cum idem ferè in rationibus velit ſeruari Iuriſconſul. *l. argentarius,*

A 10. §. 1. *hoc tit.* Illud quoq; ſciendum eſt, editionem fieri ſumptibus petentis: *l. 4. § fin. vbi Dd. & in l. argentarius, vbi Bal. hoc t.* & ſemel tantùm faciendam eſſe, niſi iuſta eius reiterandæ cauſa ſubſit, *l. 6. §. fin n. 11 ſequenti, hoc tit.*

14 ¶ Finis editionis quæ initio li- B tis fit, eſt: Vt aduerſarius inſtrui poſſit de futura litis ſpecie, *l. 1. hoc tit. l. 1. C. eo.* ac inſpecto iure actoris, deliberare vtrum contendēdum putet an non: & ſi putet, vt veniat inſtructus ad reſpondendum, *d. l. 1.* Rationum autem & inſtrumentorum actorumque C editio, quæ poſt litem petitur conteſtatam, magis fit ad inſtruēdam probationem: *l. quadam, 9. § nummularios, in verb. quorum probatio, l. argentarius, 10. verb. ad inſtruendum, hoc tit.* vel fundandam intentionem aut exceptionem *n. 5. 6. l. fin. C. eod.* quàm ad D ſpeciem litis declarandam. Quod ſi porrò editio non fiat, poteſt iudex reſtitantem eò adigere ex officio, manu militari, *Bart. in l. ſtipulationes, 72. n. 37. de verb oblig.* capitis pignoribus, *l. 1. in verb. ad officium, vbi gloſ. & Dd. C. eod.* &c. aut denegata in poſterum au- E dientia, *gl. fin in l. 1. § fin. hoc titul. tex. in l. ſed etſi, 26. §. ait prætor. 4. ex quibus cauſ. ma. de aliis remedijs, vide Innoc. in c. perpetuus, 12. de fid. inſtrum. Alc. in l. vlt. circa fin. C. eo. Bald. in l. 2. n. 2. C. de teſt.* quanquam & litigatori ad intereſſe detur actio, quanti ſcilicet

eius

eius interfuit, editionem factam eſſe, *l. 6. §. ex hoc edicto, l. 7. 8. 9. l. argentarius, 10. §. 2. hoc tit.*

De pactis. Tit. XIV. C. 2. 3.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Definitio nominis & rei, quatenus pactum à Contractu, Tranſactione & conuentione differat, vnde dictum ſit pactum, & quid ſit, & quam variè ſumatur.*
3 *Natura pactorum, & proprietates.*
4 *Diuiſio & ſpecies pactorum.*
5 *Cauſa efficiens, qui cum quibus paciſci poſſint vel non poſſint.*
6 *Materia, quibus de rebus paciſci liceat vel non liceat.*
7 *Forma, de varijs pactorum modis.*
8 *De fine pactorum.*
9 *De effectu: & cur pacta exceptionem tantùm, non etiam actionem producant & quo iure, quibus caſibus actionem pariant.*
10 *De interpretatione pactorum: cui proſint vel noceant: & ad quas perſonas vel res, & quàm latè extendantur.*
11 *Contraria, & quomodo pacta tollantur.*

1 EDicta † actione, omnique iure atque inſtrumentis actoris reo communicatis, ſæpenu- A mero fit, vt priuſquam reſpondeat reus, aut exceptionem facti tranſactioniſq; factæ qua litis ingreſſus impediatur, *vide Caſt. Iaſ. & Dd. in l. 4. & 5. C. eo l. nam poſtea, 9. vbi Bart. de iureiur.* obijciat, aut ſi nulla præſtò ſit, parandam mox illam ſibi exiſtimet: B poſtquam ſc. cognitio actoris iure, de euentu litis dubitare incipit, *l. ſed etſi, 25. §. ſi ante, 5. de pet. her. l. nemo, 10. C. de long. temp. præſc.* mauultque cum aduerſario quauis ratione paciſci, aut tranſigere, vel etiam in iure cedere, *l. 1. in princ. hoc t. quàm de ceſſione* C *iuris intelligit Contius diſp. lib. 1. cap. 12.* quàm litis exitum, qui dubius eſſe dicitur, *l. quod debetur, 15. de peculio. gloſ. fin. in l. Lucius, 78. ad ſenatuſconſ. Trebell.* cum ſuo detrimento diutius præſtolari. Quare rectè atque ordine faciunt iuris compoſitores, vt poſt D tractatum de Edendo, prius de Pactis & Tranſactionibus diſputent, quàm vlterius in iudiciorum expoſitionem progrediātur.

¶ Pactum differt à Contractu & Tranſactione, ſicut genus à ſpecie: vtroque enim latius pa- 2
E tet. Nam Contractus illas tantummodo cōuentiones comprehendit, in quibus obligatio ineſt mutua, ſeu vt loquitur I. C. *συνάλλαγμα l. Labeo. 19. de ver. ſignific. Theoph. in §. fin. Inſt. de oblig.* Tranſactio tantum ad ea conuenta pertinet, quibus res dubiæ termi-

terminantur & finem accipiunt, *l. tranſact. 229. cum l. ſeq. de verb. ſign.* Pactum autem velut genus, omnes contractus, tranſactiones, & ſi qua ſunt ſimilia promiſſa & conuenta, complectitur, ſiue συνάλλαγμα contineant, ſiue non contineant: ſiue rem tranſigant, *l. 1. §. 1. in verb. quicquid contrahendi tranſigendique cauſa, &c. hoc t.* Ac videtur idem eſſe Pactum, quod Conuentio: *Cuia. obſ. lib. 2. ca. 15. Paul. lib. 1. tit. de pac.* quamuis Duarenus & alij quidam, Conuentionem latius patere quàm Pactum velint, & hoc à pactione rurſus ita diſtinguant, quaſi Pactum quiddam ſit ſpecialius, quàm pactio: quod non ita eſt. Nam pactum à pactione eſt: vt inquit Vlpia. *in l. 1. in princ.* hoc eſt, exiſtit ex pactione, ſicut effectus ex cauſa, obligatio ex contractu, *l. licet, §. ea. de procur.* Quare aliud alio latius patere, non eſt conſentaneũ: præſertim cum definitio quæ hic pactioni tribuitur, alibi pacto ſubijciatur: *l. de ſollicitat.* Sed & conuentionem & pactum idem eſſe, multa oſtendunt. Nam conuenire idẽ dicitur quod Paciſci, *l. 2. hoc t.* & multis paſſim locis, *l. iuriſgẽtium, 7. §. cum nulla, cum ſeqq. hoc tit. & in l. ſolent, 13. de præſcrip. verb.* promiſcuè I.C. vtũtur vocabulo Pactionis & Conuẽtionis. Ac Cicero *lib. 2. de Inuent. pro Cæci. & alibi* nihil diſtinguit conuentionem à pacto, ſed alte-

A rum per alterum definit: Pactum, inquit, eſt quod inter aliquos cõuenit. Et Vlp. *in l. 1. hoc tit.* Pactum, inquit, eſt duorum conſenſus in idem placitum: quem conſenſum mox *in d. l. 1. §. 1.* appellat conuentionem, conuentionis inquit, verbum generale eſt, ad om-

B nia pertinens, de quibus negotij contrahendi tranſigendique cauſa conſentiunt, qui inter ſe agunt. Ex quibus intelligi vtcunque poteſt, Conuentionis, Pactionis, Pacti nomina æquè generalia eſſe, & eandem obtinere ſignificationem. Pactum & Pax, ab antiquo

C verbo Pago eſt: vnde etiam nunc, præteritum Pepigi in vſu: cuius verbi meminerunt Quintilian. *lib. 1. ca. 10.* & author ad Heren. *lib. 2. c. 4.* Pactum, inquit, *in lib. 1. hoc tit.* Vlp. à Pactione dicitur: vnde & Pacis nomen: quaſi dicat, à Pago eſt verbale Pactio: & huic

D ſubſtantiua, Pax & Pactum. Ac fortaſſe, pro Dicitur, ſcripſit Vlp. Dicitur, *vt in l. 1. in princ. vbi dixit ſup. de inſt. & iur.* A pactione enim verè exiſtit, & ducitur pactum, ſicut effectus ex cauſa, aut obligatio ex contractu, *l. licet, 42. §. ea oblig. de procur.* Pactio enim

E eſt ipſe actus, ſiue factum contrahendi, cuius reſpectu pacta & contractus dicuntur eſſe Facti, *l. conſ. 7. § fin. de curat. furio.* Pactum autem propriè eſt ius quod ex pactione exiſtit, ſiue obligatio quæ ex paciſcendi actu naſcitur. Sed vt ſæpenumero cauſa & effectus

effectus cõfunduntur : ſic his vocabulis Pactionis & Pacti, I.C. promiſcuè ſunt vſi, *l. iuriſgëtium, 7. §. ſed cum nulla, cum ſeq. hoc tit.* Quamobrem & nos iis abſque diſcrimine vtemur. Pactio igitur, ſiue Pactum in hoc titulo, & paſſim in toto iure bifariam accipimus. Primum in genere pro omni contractu, transactione, & qualicunq; conuentione : vt & apud Cicer. *lib. 2. de Inuen. & in Partitio. orator.* cum pacti nomine cõprehendit omnia quæ inter aliquos conueniunt : qua de ſignificatione plura *Ia. in Rub. C. de trãſactio. n. 1. & 2.* Hoc in ſignificatu Vlpianus Pactum ita definit, *in l. 1. in princ.* Vt ſit duorum vel plurium, in idem placitum conſenſus. Conſenſus loco generis ponitur; quia latius patet quàm pactum : vt, verbi gratia, in conſiliis, in doctrinis Philoſophicis, in aliis deliberationibus & diſputationibus poteſt eſſe plurium in idem placitum conſenſus, qui tamen pactum non efficit : Additur Duorum vel plurium : tanquam cauſa efficiens. Neque enim ſolus quiſpiam vel ſibiipſi paciſci poteſt, quia nemo ſibi obligatur : *l. 2. de ſtip. ſeruor. l. pen. de arbitr. Bal. Salic. Iaſ. & Dd. in l. debitori, 7. C. de pact.* & cum abſentibus Pollicitatio eſſe poteſt : Pactum, niſi præſens quis abſentis nomine acceptet, iniri non poteſt : *vide Dd. in l. tale pact. 40. hoc t. & quæ inf. dicemus,* vt hanc propriam A differentiam inter Pactũ & Pollicitationem noſtri tradunt, *gl. Bar. & Dd. in l. iuriſgentium, 7. §. ſed cum nulla. vbi Iaſ. n. 32. hoc tit.*

Forma ſpecifica quæ facit diſferentiam, eſt in verbo Placitum : quod venit à Placo, & propriè ſignificat, id quod poſt multas al- B tercationes tãdem à pluribus approbatur, & quo animi ab omni diſſenſione placantur & conueniunt in vnum : quod proprium eſt contractuum & pactionum, in quibus paciſcentes primùm de re aliqua controuertere diſceptareque, ac tandem poſt longam C altercationem in vnam ſententiã conuenire ſolent, *l. 1. §. 1. hoc tit. l. 1. ſi voluntate, 8. Cod. de reſcin. vend.* Dico, Conuenire. Nam hac in materia ſignificantius eſt verbum Conuentionis, quo vſum in eiuſmodi definitione Ciceronem diximus, quàm Conſenſus, D quo I.C. vtuntur, quia conſenſus latius patet, & etiam extra rationem pacti extenditur : conuentio porrò propriè pertinet ad ea, de quibus negotii contrahendi cauſa partes conſentiunt, *l. 1. §. 1. hoc tit.* Quare non incommodè de hoc quoque modo definiri pactũ E ita generaliter acceptum poteſt : Vt ſit duorum vel Plurium, de re ſua, ſeu negotio contrahendo, puta de aliquo dando vel faciendo, honeſta & licita conuentio. In hac definitione, præter cauſam efficientem (quæ eſt in verbo Duorum Pluriùmve) oſtenditur materia

materia in verbo, de re ſua (nam de alienis non poſſumus paciſci, vt poſtea dicam.) Item cauſa finalis in verbo de Negotio contrahendo, ſeu aliquo Dando vel Faciendo. Quibus verbis etiam contraria negatiua implicata eſt, videlicet, Vt aliquid Non detur, Non fiat *gl. & DD. in l. 2. in princ. ad verb. in dando, de verb. oblig.* Ad materiam ſpectant & illa verba: Honeſta & Licita conuentio. Nam pacta quæ aut contra honeſtatem, h. e. ius naturæ fiunt, aut illicita ſunt, hoc eſt, contra leges ciuiles, ſeu contra iuris regulas, vt loquitur I. C. *l. contra. 28. hoc tit.* ea pacta dici non poſſunt. Deinceps pactum, propriè & in ſpecialiore ſignificatu, ſumitur pro ea conuentione, quæ ſeparata eſt à contractibus Nominatis, & Innominatis: vt ait Iaſ. *in l. 7. §. ſed cum nulla, n. 27. hoc tit.* Qualia ſunt pacta, quæ nullũ συνάλλαγμα continent, & ſola conuentionis æquitate ſubſiſtunt: *d. §. ſed cum nulla.* vnde & Pacta conuenta dicuntur: *d. l. 7. §. præt. hoc tit.* aut Placita: *l. cùm proponas, 21. C. eod. l. tranſactionis. 7. C. de tranſact.* aut Nudum Pactum, *d. l. iuriſgentium. 7. §. ſed cum nulla. l. in bona fidei 13. C. eod.* quæ vox (Nudum) epitheton pacti eſt, non διαστολὴ, (vt in l. 1. de dol. mal. Dolus malus dicitur ad differentiam Boni) quaſi aliquod eregionè pactum Veſtitum exiſtat. Dicuntur enim pacta Nuda,

A non quod Veſtitis opponantur, ſed quia nuda pactionis æquitate conſtent: etiam tum, cum ad agendum ſunt efficacia, & vt noſtri loquuntur, Veſtita, *tot. tit. C. de don. per l. iuriſgentium, 7. §. ſed cum nulla, §. quinimo, l. ſi vnus. 27. §. pactus, hoc tit.* Semper enim
B nudum eſt, quo pactum eſt, licet actionem ponat, quatenus in cõtractum cadit, *l. diuiſionis, de pac. l. vltim. C. de rer permutat. l. 1. C. de pac. conuent.* quo ſenſu Voluntas, & alia multa in iure noſtro. Nuda dicuntur, *§. interdum, Inſt. de rer. diuiſ. §. vltim. Inſtit. de har. qual. & dif.* Hoc in ſignificatu
C Pactum ita definiri poteſt: Vt ſit nuda conuentio, quæ nullum συνάλλαγμα, ſeu mutuam obligationis cauſam contineat, ſuper re certa facta, nullam producens Iure ciuili actionem, ſed ex edicto Prætoris ad excipiendã accommodata. Iaſon paulò aliter:
D *in d. l. 7. §. ſed cum nulla, n. 32. hoc tit.* Pactum, inquit, eſt promiſſio quæ fit non præcedente interrogatione. Sed hæc definitio vt breuis eſt, ita & in reprehenſionem incurrere poteſt. Nec enim ſatis diſtinguit Pactum à Pollici-
E tatione, quæ & ipſa promiſſio eſt ſine interrogatione, *tot. tit. de pollicitat.* non etiam conuentio, ſicuti pactum. Deinde non ſecernit pactum à contractibus Innominatis: ac ne à Nominatis quidem pleriſque, in quibus nõ tam ordo interrogationis & promiſſionis,

miſſionis,quàm συνάλλαγμα rerum,& conſenſus conſiderantur.

3 ¶ Proprium quod actũ à pollicitatione ſecernitur, eſt: Quòd pactum tantùm fieri poſſit alteri præſenti & acceptãti, vel ſuo nomine, vel alieno: *l.2. l. tale. 40. vbi Dd.hoc tit.* pollicitatio autem tam abſenti quàm præſenti,etiam non acceptanti: vt rectè diſtinguit Iaſon *in Rubr. de verb. oblig. n.6. & 7.* Proprium duplex, quo pactum differt à tranſactione, paulò poſt ponit I.C. *in l.1. inf. t. 1.* Pactum, inquit, fit ſuper re certa, & gratuitò, hoc eſt, animo donandi. Tranſactio autem fit ob cauſam, & de re incerta, hoc eſt, dubia & litigioſa, nam de re certa,non poteſt tranſigi. Etſi autem pacta etiam fieri poſſunt ob cauſam: tamen propria ſua natura, omnia pacta ſunt gratuita, hoc eſt (vt loquuntur Dd.) aptitudine & potentia gratuita ſunt, quamuis non actu, *d.l.1. vbi Dd. infra,de tranſact.Bar.hic & Cyn. Rubr. de pact. & optimè Andreas ab Exea in repetit. huius Rubr. n. 3.* Inſpicitur autẽ magis id quod eſt in actu, *l.1. §.quotidiana, de aqua quotid & æſtiua, gloſ. in §. his autem, ad verb. æſtimaretur, Inſt.ad l. Aquil.* Proprium etiam pactorum eſt, non in perſonam, ſed in rem eſſe & dirigi. vnde dicitur: Omnia pacta ſua natura eſſe realia, *l.iuriſgentium,7 §.pactorum, vbi Bar.l.& hæred.21.§. penult.hoc tit.Schur.conſ.49.cen.1.*

A quod verum eſt, reſpectu tranſmiſſionis,non etiam reſpectu obligationis, nam hactenus pacta ſunt perſonalia, & perſonas obligant, non res, & naturaliter non tranſeunt extra perſonas paciſcẽtium, *l.ſi vnus. 27. §.ſi ante, hoc t.* ſed illo reſpectu realia dicuntur,

B quia non commoriuntur cum perſona paciſcente, ſed tranſeũt in ſucceſſionem: tam in vniuerſalem, vt eſt hæres, *l. epiſtola, 52. §.1.hoc tit.l.ſi pactum,9.de probat.* quàm ſingularem, vt eſt emptor, *l.ſi tibi,18.§.pactum, vbi Bart.hoc tit.* Pactum etiam ſua natura Stri-

C cti eſt iuris: *gl. in l. pacta, 6. ad verb. nullam, C. eod. & in l. 7. §. quinimò,ad verb. quinimò,hoc tit.* ſicuti & reliqui contractus Innominati, extra Permutationem & Æſtimationibus contractum, *§. actionum, vbi Fab. & Iaſ. nu.12. Inſt.de act.* niſi cum contractibus

D bonæ fidei apponitur, vt emptioni, locationi, &c. Nam contractus acceſſorij, ſemper induunt naturam principalis contractus cui accedunt, *l.4. de vſur.Iaſ.in l. 1.in princ. de verb.oblig.* Quanquam autem Accurſius, *d.l.6. & in d.§.quinimò,* opinetur, etiam

E hoc caſu pacta ſtricti iuris permanere: tamen verior eſt, & receptior contraria opinio: *Bart.& Iaſ n.17. in d.§.quinimò, Ang. & Fab verſ.12. & 32. in d. §. actionum,* vt videlicet pactum bonæ tum fidei eſſe iudicetur, cùm ex pacto emptioni appoſito, veniant

fructus

fructus à moræ tempore, *l. 2. C. de pact. int. emp. & vend.* ſecundũ naturam Iudiciorum bonæ fidei: *l. mora, 32. § in bona, de vſur.* qui ſi ſtrictum eſſet hoc pactum, tantum à tempore litis conteſtatæ deberentur, *l. lite conteſtata, 35. l. videamus, 19. de vſuris, l. cum fundus, 31. in princ. ſi cert. pet.*

4 ¶ Diuiſiones autem pactorum, quæ in hoc titulo paſſim recenſentur, partim referendæ ſunt ad pactum, in generali ſignificatu ſumptum: partim ad pactum vtrouis modo, vel generaliter, vel propriè ſic dictum. Ad pactum in genere ſumptum, referri debet diuiſio Vlpiani, *l. 5. hoc t.* cùm ait, omnia pacta aut Publica eſſe, aut priuata. Publica cõuentio eſt, quæ fit per Principem aut Ducẽ belli reipublicæ cauſa: quæ propriè non pacta, ſed Fœdera Latinis dicuntur. Hæc autem eadem ratione ſecerni poſſunt à pactis priuatorum, qua ius publicum à iure priuato, *l. 1. §. huius autem ſtudij. de iuſt. & iur.* Nam in publicis inſpicitur non tam quid receptum ſit iure gentium aut legibus, quàm quid neceſſitas & vſus reipublicæ poſtulet. At priuata pacta, quæ de rebus priuatorum fiunt, aut æquitate naturali, aut ciuili innitantur oportet: alioqui pro iniuſtis & inhoneſtis habebũtur. Æquitatem autem naturalẽ I.C. vocat Ius gentium, *in l. 5. & 7. hoc tit, l. penult. de iuſt. & iur.* Nam æquitas qua contractus ni-

A tuntur, non eſt homini cum reliquis animantibus communis, vt nec ipſum contrahere: neque pertinet ad ius naturale commune, ſed in ſola ratione humana exiſtit. Maluit igitur I.C. ne confunderet diſtinctionem triplicis iuris (naturalis gentium, & ciuilis) appellatione iuris gentium B vti, ad quod propriè contractus pertinent, *l. 5. de iuſt. & iur.* quàm iuris naturæ. Priuatam porrò cõuentionem Vlpian. duplicem ſtatuit: alteram Iuris gentium, quæ nititur æquitate naturali conuentionis: alteram ciuilem, quæ vi- C res nanciſcitur ex æquitate & diſpoſitione ciuili: hoc eſt, quam non tantùm naturalis ratio, ſed etiam lex talem eſſe indicat, vt meritò debeat obſeruari. Cum autem priuata conuentio omnis tranſeat, aut in eam quæ eſt iuris gentium, aut in Legitimam: ideo effectu conſiderato, gradum pri- D uatæ conuentionis omittit, & ait triplicem eſſe conuentionem, videlicet Publicam, Iuris gentium, & Legitimam. Atqui ſecundùm Dialecticos, *vide Cic. lib. 2. de Finibus*, primò erant duæ ſpecies ponendæ, pactum Publicum & Priuatum: tum hoc iterum ſub- E diuidendum, in pactis Iuris gentium, & Legitimum. Sed hæc minuta conſectari deſinamus. Legitima conuentio eſt, quæ aliqua lege confirmatur, *l. 5. hoc t.* Quod cum ſit, aut Naſcitur, inquit I.C. actio ex pacto, aut Tollitur, *d. l.*

legiti. 5. hoc t. Naſcitur actio in his A conuentionibus, in quibus de obligando agitur: vt in ſtipulatione, §. *de conſt. Inſtit. de act.* §. 1. *Inſtit. de verb. obl.* donatione, *l. ſi quis,* §. 1. *C. de don.* §. *perficiuntur, Iuſt. eod.* literarum obligatione: *Inſt. t.t. de lite. obl.* quæ omnia cum nullum συνάλλαγμα con- B tineant, non pariunt iure ciuili obligationẽ æquitate contractus, ſed diſpoſitione legis. Tollitur autem actio legitimis pactis, videlicet ijs, quæ liberatoria ſunt, non obligatoria vt acceptilatione, nouatione, & ſimilibus, §. 1. *Inſtit. quibus mod. toll. oblig. t.t. de* C *accept.* Ideo autem dicit Legitima duntaxat, non etiam Iuris gentiũ pacta tollere actionem: quia Pacta liberatoria iuris gentium, non tollunt ipſo iure actionem, ſed tantum ope exceptionis, *l. tale pactum, 46. in prin. hoc t.* §. 1. *Inſt. eo. de except.* D Quare niſi obijciatur exceptio pacti, tenet actio, *d.* §. 1. *vbi Ang. & Fab. l. Neſennius, 41. §. fin. vbi glo. de re iud.* Iudex enim nõ ſupplet exceptiones, quia ſunt facti: *Caſt. in l. vnic. in prin. C. vt quæ deſ. aduocat.* ſed pacta legitima ipſo iure tollunt actiones, *l. 4. infr. de tranſact.* E vt agi amplius nõ poſſit, *l. 3. & 4. C. de tranſactio. l. ſi pupilli,* §. *videamus, de neg. geſt.* Quia quicquid lex diſponit, hoc ipſo iure operatur, & contraria deſtruit, ſine vllo hominis facto, *l. non dubium, vbi Dd. C. de leg.* Iuris gentium porrò conuẽtiones non ex lege aliqua ciuili, verùm ex æquitate & vſurpatione gentium, hoc eſt, omnium hominũ qui ratione vtuntur, ortum, vires & effectum habent, *l. iuriſgentiũ, 7. hoc tit. l. 5. de iuſtit. & iur.* Hæ rurſus ſubdiuiduntur in Nominatas, & Innominatas. Nominatæ conuentiones ſunt, quæ cum certam contrahendi ſpeciem habeant, facilè certum quoque nomen inuenerunt: ſicut à ſpeciebus ſeu formis certis, nomina imponi certa ſolent: vnde & illud fit, vt certam obligationem & actionem producant: *dict. l. iuriſgentium, 7. in princip.* vt emptio, venditio, locatio, conductio, &c. Innominatæ conuentiones rurſus duplices ſunt, Quædam enim etſi certam ſpeciem non habent, tamen continẽt Ciuile negotium & συνάλλαγμα: vnde ex æquitate ciuili oritur obligatio & actio Præſcriptis verbis, *dict. l. 7. in princ. hoc tit. l. 4. & tot. t. de præſcript. verb.* Reliquæ conuentiones Innominatæ nullum negotiũ Ciuile, nec συνάλλαγμα permutationis continent: quæ propriè Pacta nuda dicuntur, quia conſiſtunt in nuda æquitate conuentionis: *d. l. 7. 8. ſed cum nulla, l. ſi tibi, 27. C. de locat.* quomodo conuentio, *l. ſi non ſolum, 33. § ſi rem, ff. de vſucap.* conſenſus, *l. 1. de rer. permut. l. 4. de ſponſ.* res, *l. 1. §. hac autem act. depoſ.* cautio *l. 2. §. ſed vtrum, de iudic.* & ſimilia, *dict. l. 1. §. hanc autem, depoſ. l. 16. de his*

quibus

quibus vt indig. l. 19. §. dictum de ædil. edic. l. 52. de verb. oblig. nominari nuda ſolent. Et hæc dicta ſint de prima diuiſione: quam extra hanc vltimam ſpeciem, ad pactũ proprio in ſignificatu, hoc eſt, pro Nudo pacto ſumptum, per omnia accommodari non poſſe, quando omnia contractuũ complectatur genera, palam eſt. Deducit enim artificiosè I. C. à prima generali definitione diuiſiones, & diſtribuit tantiſper dum à reliquis ſecernat proprium huius argumenti pactum. Reliquæ diuiſiones à I. C. traditæ, cõmunes ſunt, & tam ad pactum in genere ſumptum, quàm ad pactum Nudum referri poſſunt: vt cum pacta diuidũtur, primùm à diuerſitate cauſæ efficientis, in Expreſſa & Tacita, *l. 2. hoc t.* Expreſſa, quæ expreſſo verbis aut literis conſenſu conſtant: *l. 2. & paſſim, hoc tit.* Tacita, quæ ex præſumpta contrahentium elicitur volũtate: quorum exempla paſſim extant, *in l. 2. 3. 4. l. ſi vnus, 27. §. penult. l. in perſona, 30. §. 1. l. qui in futurum. 57. hoc tit. l. 2. C. eodem l. aduerſus, 5. C. de vſuris.* Secundò à materia, in Perſonalia & Realia, prout circa rem aut perſonã verſantur, *l. iuriſgentium, 7. §. pactorum, l. & hæredi. 21. cum l. ſequent. hoc tit.* Realia, prout diximus, in dubio pacta omnia eſſe intelliguntur, *Bart. nu. 1. & Dd. in dict. l. 7. §. pactorum, Iaſ. in dict. l. 7. §. prætor. num. 20.* Perſonalia

A rurſus bifaria accipiuntur. Vno enim modo illud dicitur pactum perſonale, quod perſonam non egreditur, nec in alium tranſit, *l. ſi vnus, 27. §. pacta, 4. in fin. l. idem, 25. §. 1. hoc tit.* Altero modo perſonale pactum eſt: quod quidem non tranſit ad hæredes, ſed B tamen viuente eo qui pepigit, in alium tranſire poteſt, *l. ſi tibi, 18. §. pactum, vbi ita diſtinguit Bart. quem ſequuntur Dd. hoc tit.* Tertiò à forma, in pacta Extraiudicialia, & Iudicialia, quæ effectu differũt: nam illa non pariunt actionem, vt poſtea dicemus quæ verò fiunt C in iudicijs, valent & efficacia ſunt etiam ad agendum, quia in iudicijs, quaſi contrahitur, *l. 3. §. idem ſcribit. de peculio. Ita Iaſ. in rubr. de verb. oblig. num. 23. per Authen. generaliter, C. de epiſc. & cleric. l. eum pro quo, 17. de in ius vocan. Bald. in l. tale pactum, 41. §. qui* D *prouocauit, vbi & Iaſ. hoc t.* Item cum alia pacta Re conſtare dicũtur, alia Verbis, alia Literis (ſiue inſtrumentis, *l. 2. hoc tit. § fin. Inſt. de obligat.*) aut quando à fine & effectu, pacta omnia in Obligatoria & Liberatoria, *Iaſ. in d. Rubr. de verborum obligationibus,* E *num. 6. & 7. Dd. in dict. l. tale pactum, 40. hoc t.* diſtribuuntur. Quæ eo differunt, quod pacti obligatoria non perficiantur, niſi acceptante altera parte: pacta autem liberatoria valent, facta nedum præſenti, quamuis non acceptet, verùm etiam abſenti, dummodo

alius eius nomine acceptet, quoniam incommodis etiam tacens abſcenſve præſumitur acceptare, *dict. l. tale pactum, in princ. vbi late Iaſ. & communiter, Dd. Iaſ. in d. l. 7. §. quinimò, num. 32. Decius conſ. 45. in cauſa pac. l. qui patitur. ff. mandat.*

5 ¶ Cauſa efficiens propinqua pactorum; eſt Conſenſus contrahentium: *l. 1. §. penultim. hoc tit. l. an inutilis, 8. de acceptil. l. venditio, 9. de contrah. empt.* remota, Lex aut gentium, aut ciuilis, aut prætoria quæ eiuſmodi conſenſum approbat, *l. 5. 6. 7. hoc t.* & ad obligandum vult eſſe efficacẽ. Cauſa προκαταρκτικὴ eſt Iuſta conuentionis cauſa, puta reſpectus compenſationis, aut donationis, aut ſimilis, *l. ſi conuenerit, 56. hoc tit.* Quæ cauſa ſi fuerit erronea, hoc eſt, ſi non ſubſit cum ſubeſſe putaretur, pactum non valet, *l. ſi cum te. 51. hoc tit.* Qua in parte ſciendum eſt, in genere in omnibus pactis obligatorijs nunquam præſumi cauſam donationis, niſi exprimatur: *l. 2. circa, de dol. mal. except. l. cum de indebito, 23. §. fin. de probation. vide Iaſ. in l. 3. & l. 4. hoc tit. vide Bald. l. 3. 4. cum ſequentibus, C. de no numer. pecun. & quæ dixi infr. de verb. obligat. num.* 10. eoque nulla expreſſa cauſa, pactum nullius rei momentique eſſe. In pactis verò liberatorijs (cuiuſmodi pleraque ſunt, de quibus hic agimus, *l. 1. infr. tot. tit.*) ſi nulla A cauſa extet, non eo minus pactũ valere: præſumi enim pro ſubiecta materia & fine conuentionis, cauſam donationis ſubeſſe, *l. 1. de transa. dict. l. tale pactum, 40. vbi poſt alios Iaſ. num. 4. & 7. ita diſtinguit hoc t.* Paciſci autem omnes poſſunt, qui non prohibentur. B Nam paciſci & contrahere, eſt de genere promiſſorũ: *l. quod ſi minor. 24. §. non ſemper. de minor. Inſtit. de leg. Fuſ. Can. toll. & quibus ex cauſ. manu. non lic. l. ſicut. 5 C. de actio. l. in commodato, 17. §. ſicut. commodati.* Quicunque igitur non prohibentur C paciſci, illis ea facultas debet videri permiſſa, *l. mutus, 43. in prin. de proc.* Prohibentur autem quidam Natura, quidam Lege. Natura, qui conſenſum adhibere non poſſunt: vt amentes, furioſi, *l. 1. §. furioſum, de act.* infantes (qui ſunt intra ſeptennium, *d. l. 1. §.* D *penult. de act.*) muti & ſurdi copulatiuè, *d. l. 1. § penult.* quia expreſsè conſentire non poſſunt: qui tamen tacitè videntur poſſe paciſci, puta, nutu, ſubſcriptione, &c. *l. 4. hoc tit. l. in quibuſcunque, 48. de actio. l. vbi no voce. 124. de regul. iur.* Lege contrahere E prohibentur impuberes. Nam etſi natura conſentire & obligari poſſunt, *l. 1. in fin. de nouatio.* (intelligunt enim quod geritur, *l. in negotijs, 5. de reg. iur.*) tamen quia eorum conſenſus infirmus eſt, & multis captionibus obnoxius, *l. 1. de minor.* ideò lex hanc

ætatem alieno arbitrio regi: & A pacta eorum imperfecta eſſe, ſicut & ipſe conſenſus eſt, voluit *tit. Inſtit. ff. & C. de tutelis.* Quare & indebiti ex pacto ſoluti repetitionem habent: quod non eſt in aliorum pactis, *l. quod pupillus, 41. de cond. indeb. l. antepen. de actio.* Idque verùm eſt, cùm B paciſcendo ſeſe obligant aut deteriorem conditionem ſuam faciunt: nam meliorem etiam ſine authoritate tutorum paciſcendo facere poſſunt: puta per ſtipulationem pactum liberatorium, *l. contra. 28 in fin. princ. hoc tit. vide quæ dixi infr. & Inſt. de authorit. & tutor. &c.* In eadē cauſa ſunt prodigi: *d l. contra. §. 1. l. is cui. 6. vbi Dd. de verb. obligat.* item minores qui curatorem habent, *l. 3. C. de integr. reſtit. min.* Nam minor qui non habet curatorem, pacta extraiudicialia facere poteſt: iudicialia non item, quia ſine curatore legitimam perſonam ſtandi in iudicio non habet: *in princ. Inſt. de curato. gl. & Dd. in d. l. 3.* Porrò cū authoritate tutoris vel curatoris, minores rectè paciſcūtur, & horum etiam nomine tutores, *d. l. contra. 28. §. 1.* niſi ius minorum liquidum, paciſcendo remittant, *l. imperatores, 28. hoc tit. l. pactum curatoris, 22. C. eod. l. præſes, 12. C. de transact.* Hoc enim donare eſt, & perdere, non adminiſtrare, *l. filiusfamilias, 7. de donatio, l. qui fundum, 7. §. ſi tutor pro empto.* Donare autem, ne authore quidem tutore vel curatore minor poteſt, *l. ab agnato. 12. l. fin. de curato. furio. l. 1. vbi Bald. & Dd. C. ſi aduerſus tranſact. l. fi. §. fi. C. ſi maior factus rat. habuer.* Filiusfamilias qui eſt in poteſtate patris, lege non prohibetur paciſci, *l. ſiue, 18. hoc tit. cum multis ſeqq.* niſi cùm paciſcitur in detrimentum patris: *l. filius. 23. C. eod.* vt nec ſeruus, extrà quàm ſi domino pactum ſit damnoſum, *l. ſi tibi 17. cum ll. ſeqq. hoc tit.* Sed hæc obtinent, quando hæ perſonæ cum extraneo paciſcuntur. Nam cum his quorum ſunt in C poteſtate; aut cum fratribus, vel conſeruis qui in eiuſdem patris dominive ſunt poteſtate, nullam iure ciuili obligationē contrahere poſſunt, *l. 2. de contrah. empt. §. item inutilis, Inſt. de inutili ſtipul. l. 2. de ſtipul. ſeruor. Dd. latè in l. frater à fratre, de condict. indeb.*

D ¶ Materia de qua paciſci licet, ſunt Omnes res, quæ in commercio exiſtunt: *l. ſi in empt. 34. §. omnium, de contrah. emp.* ſiue præſentes ſint, ſiue abſentes, ſiue etiam futuræ, *l. pactum, 46. hoc t. l. 3. C. de donat l. interdum, 73. de verb. oblig.* dum tamen ſint paciſcentium propriæ, *d. l. pactum, 46. in verb. ſui iuris.* Nam licet E aliena res vendi poteſt, aut locari: *l. rem alienam, 28. de contrah. empt.* tamen non putauerim rectè & vtiliter rem aut ius alienum, in pactum poſſe deduci. Etenim neque agi poteſt ex pacto nudo, ſi 6

fortè eiuſmodi res pacta aut non A præſtetur, aut præſtita euincatur: quoniam ex nudo pacto non oritur actio: neque etiam excipere licet de iure tertij quod in pactũ eſt deductum, *l. loci. 4. §. competit. vbi Bart. ſi ſeruit. vend. l. ſi quis emptionis, 8. §. 1. C. de præſcrip. 39. annor: Bart. Caſtren. & Dd. com-* B *muniter in l. 1. & 2. de except. rei iud.* & fruſtra de eo quod non poſſidetur, excipiatur, niſi fortè res aliena ex pacto data ſit, quo caſu agenti non ius tertij, ſed ius pactionis objicitur: cui ſtare cogitur, etiamſi res fuerit aliena, cum ipſe ex iure tertij fundare C actionem nequeat, *l. rem alienam, 41. in fin. de pign. act.* Itaque cum nec ad agendum, neque facilè ad excipiendum tale pactum proficiat: ſequens eſt iure ciuili, illud nullius rei eſſe, niſi cùm res aliena poſſidetur, vt vtilis ſit exceptio. Et hac ratione niti puto quod D ait I.C. *l. pen. hoc tit.* Si paciſcar, ne in tuo ſepelias, aut tuum ne dedices; vel alienes, tali pacto nihil effici: Nam neque mihi tali pacto quippiã remittitur, quod proſit ad excipiendum: ſic etiamſi contra pactum alienes vel dedices, tamen non poſſum agere ad E id quod intereſt (ſicuti aliàs agi poteſt, *l. ſi ita, 135. §. ea lege, vbi Dd. de verb. oblig. l. 3. vbi Bald. Salic. C. de cond. ob cauſ. dat.*) quia ex nudo pacto nõ naſcitur actio: Loquitur enim I. C. de pacto nudo, iuxta titulum, Nam quin pactis nominatis, vnde actio oritur; talia effici poſſint, dubitari non debet, *l. fin. C. de pact. inter empt. & vend. dicta l. 3. d. §. eà lege.* Hic enim ſi contra pactum fiat, ex cõtractu nominato, ad id quod intereſt, agi poteſt, *vt latè tradunt Dd. in d. l. ea lege 3. C. de condict. ob cauſ. dat. l. ſi ita quis, 131. §. ea lege, de verbor. obligat. l. filiusfam. §. diui. de leg. 1.* De rebus aut iuribus publicis, niſi ſecundum iura publica, paciſci non licet. Nam quæ publica ſunt, pactis priuatorum mutari non poſſunt: ſiue pertineant ad ius publicum naturæ, *l. iura ſanguinis, de reg. iur. l. eas. 8. de ca. dimin.* ſiue ſpectent ad ius ciuile, *l. ius public. 38. l. cõtra, 28. l. ius actionis, 34. hoc tit.* Quare pacto actiones publicæ, puta de ſicarijs, aut populares remitti non poſſunt, *l. iuris gentiũ, 7. §. ſi paciſcar, cum ſeq. hoc tit. l. 3. §. fin. ad l. Iul. de vi publ. l. ſi vnus, 27. § pacta. 4. hoc tit.* Moribus tamen obtinuit, vt qui de cæde, aut alio publico crimine paciſcũtur, vel tranſigunt, actionem remittentes, ij non modò à ciuili actione, ſed etiam à criminali & publica actione excludantur: quamuis per eiuſmodi pacta magiſtratus non impediatur, quo minus vindictam criminis expetere poſſit. *Bart. in l. 1. §. vſque adeò, n. 1. de iniur. per l. qui cœtu. 5. §. qui vacantem, de vi publ. l. hoc tit. Iaſ. & Dd. n. 2. & 4. in l. tranſigere, C. de tranſact.* De iniurijs tamen & furtis

furtis etiam iure ciuili paciſci licet : *l. ſi vnus* 27. §. illud 3. *hoc t.* quia hæc crimina publica non ſunt, ſed priuata : atque etiam de his facta pacta ipſo iure (quod magis mirandum eſt) tollunt actionem, cum tamen aliqua tantùm ad excipiendum proſint, & elidant actionem, *d.l. ſi vnus* §. *pactus ne peteret*, §. 1. *Inſtit. de except.* Sed ſciendum eſt de his pactionibus, l. XII. Tabularum cōprehenſum fuiſſe : qua lege furta & iniuriæ certa pecunia mulctabantur cum expreſſa hac exceptione, Niſi pactum eſſet. *Gell. lib.* 20. *c.* 1. *noc.* Attic. Eſt igitur hoc pactum legitimum, quia lege expreſſim comprehenſum. Dictum eſt autem, pacta legitima, hoc eſt, quæ aliqua lege introducta ſunt, ipſo iure operari vel ad Obligandum, vel ad Liberandum : ita vt ipſo quoque iure actiones tollant, *l. legitima*, 6. *ſup. eod.* Et vt in ſumma concludatur : pacta non valent, facta de ijs quæ aut Lege prohibita ſunt, aut Natura, *l. pacta*, 6. *C. eod. d.l.* 7. §. *prætor, hoc tit.* Lege ciuili, innumera in pactū deduci prohibentur : cuius rei exempla paſſim extant, *in d.l. contra* 28 *l. ius agnationis*, 34. *hoc t.* Natura ea prohibentur ; quæ in ſe turpitudinem continent : puta vt maleficium aliquod fiat, *l. quod autem*, 53 *l. nec prætermittendum*, 37 *pro ſocio. l. generaliter*, 26. *vbi Dd. de verb. oblig.* ſiue vt non fiat : Quia turpis actio eſt eius rei, quæ

A gratis ex officio aut caueri, aut præſtari debet, *l. fin. de condict. ob turp. cauſ. l. ſciendū*, 19. *de ædilit. edict.* Eſt etiam illa turpis, qua remittitur actio delicti non facti, ſed futuri : puta, ne ob dolum in tutela vel depoſito committendū agatur. Nam ea impunitas, illicitum

B tum eſt ad delinquendum, *d.l. iuriſgentium*, §. *ſi paciſcar*; *dict. l. ſi vnus*, 27. §. *illud*. Eiuſdem etiā generis ſunt pacta de quota litis, *l.* 5. *C. de poſtul.* & hæreditate viuentis, *l. pactum*, 15. *l. licet*, 19 *l. fi. C. eo.* Et generaliter inquit I. C. pacta, quæ turpem cauſam conti-

C nent, non eſſe obſeruanda ; *l. ſi vnus*, 29. §. *pacta, hoc tit.*

¶ De forma pacti quod aiunt 7
Dd. Pactum eſſe promiſſionem ſine interrogatione, *Iaſ. in d.l.* 7. §. *ſed cum nulla. num.* 32. *de in Rub. de verb. oblig. n.* 5. & 6. id non ita ſtrictè accipiendum eſt, quaſi

D in pactis non vltro citroque verba, interrogationes & promiſſiones fiant. Nec enim aliter quàm in hac mutua collocutionis forma, pacta rectè contrahuntur : vnde & verba concepta nominātur, *tot. t.* 24. *Cic. pro Roſc. com.* Neque tamen ideo in ſtipulationem

E incidunt. Nam non quælibet, ſed tantummodo ſolennis interrogatio & reſponſio facit ſtipulationem, *l. ſtipul.* 5 §. 1. *de verb. oblig.* Quamuis autem verborum ſolēnitas ſublata eſt ex ſtipulatione, *l. omnes*, 10. *C. de contra. ſtipul. in princ. Inſt. de verb. obl.* tamen ſo-

ſennis formis ſublata non eſt: hoc eſt, vt inter præſentes præcedente interrogatione, & mox ſubſequente reſponſione ad interrogationem formata & apta, ſine vlla actus diuiſione formetur ſtipulatio, *l.*1.§.1. *l.continuus*, 137. *de verb. oblig.* In pactis talis forma non eſt. Nam poſſunt nedum inter præſentes, ſed etiam per nuntium vel epiſtolam, literis vltro citroque miſſis pangi, *l.*2. *hoc tit.* Deinde inter præſentes non attenditur ordo interrogationis aut reſponſionis: & vtrum reſpōſio congruat ad interrogata, an non: & ex interuallo tractari & concludi, atque adeò etiam abſq; promiſſione datis manibus pacta confici poſſunt. Sanè ſi talis appareat verborum forma, quæ ſtipulationem inducat, potius ſtipulatio cōtracta videbitur, quàm pactum, quia in dubio firmior præſumitur contractus celebratus, & videtur electa munitior à contrahentibus via, per quam maximè actus ſuſtineatur, *l.* 3. *de milit. teſt. Bald. in rub. C. de fid. inſtr. n.*8. vt cùm poſt varia tractata & conuenta (quod ſæpe fit) inſeritur generalis clauſula inſtrumēto vel pactioni: rogauit Titius, ſpopondit Mæuius. Hæc enim in ſpecie pacta non manent in ſua forma, ſed tranſeunt in ſtipulationem: *l. iuriſgentium*, 7.§.*quod ferè*, 5. *hoc tit. l. ſcire debemus*, 29. *de verb. oblig.* niſi ſcilicet probetur, eam formam verborū adiectā eſſe, non animo ſtipulandi, ſed tantùm paciſcēdi, *vt tradūt Ang. & Faber. in* §. *ſi ſcriptum, Inſtit. de inutil. ſtip. in l.*1. *C. de cōtrahen. ſtipul. & in d. l.*7. §. *quod verò*. Hoc igitur in ſumma tenendum, pacta nullo verborum ordine, nulla forma, ſed tantùm æquitate conuentionis conſtare. Conuenire, inquit I.C. vel re, vel per epiſtolam, vel per nuntium poſſumus, *l.*2. *hoc t.* Sed & in præſens, aut ad diem, aut ex die, aut ſine conditione rectè contrahitur pactio, *l. ſi vnus*, 24. §.1. *l. intra*, 41. *l. epiſtola*, 53. *al.* 52. §. *fin. hoc tit.* Tale pactū, Profiteor te non teneri, vult I.C. ſubſiſtere, etiamſi altera pars non acceptet, *l. tale pactum*, 46. *hoc tit. Bart. & Dd. in l. creditor.* 5. *C. eod.* ſcil. quia pactum liberatorium eſt, & commodum tacendi. In commodis autem, tacens pro cōſentiente & acceptante habetur, *l. qui patitur*, 18. *mandati.* Quod verum eſt, parte altera præſente. Nam abſenti talis profeſſio nihil prodeſt niſi notarius aut procurator, abſentis nomine acceptet; *Iaſ. in d. l. tale actum, nu.*2. *per d. l.*2. *in ver. per nuncium*, *hoc tit.* aut niſi abſens, antequam reuocetur iſtiuſmodi promiſſio, eam ſe acceptare profiteatur, *Iaſ. in d. l. tale pactum, nu.*2, *&* 3. *cum ſeq. Bart. in l. nuda ratio. de donatio.* Cæterùm eiuſmodi verba enunciatiua etſi ad liberandum valent, vt iam dictum eſt; tamen non proficiūt ad obligandum eum qui non expreſsè

preſsè conſentit, neque reſpődet, ne in iudicio quidem, *vt rectè inquit Iaſ. in l. tale pactum, num. 7. & latius traditur à Saliceto, & Dd. in l. poſtquam, 4. C. eod.* Nam vbi de obligatione agitur, quæ poteſt eſſe detrimentoſa, tacens nunquam habetur pro conſenſentiente, *l. filiusfam. 8. §. inuitum. de procur.*

8 ¶. Cauſa finalis pacti, eſt donatio, *l. 1. & l. cum donationis, 34. C. de tranſact. l. ex conducto. 15. §. Papinian. vt in ex. Floren. aliàs incipit l. ſi vno, ff. locati.* Eo enim pactũ fieri neceſſe eſt, quod quidem alicuius ſit efficaciæ, vt aliquid remittatur. Remittere autẽ, donare eſt, *l. ſi quis delegauerit, 112. vbi Bart. de nouatio. l. 4. C. eo. l. pactum, 22. vbi Dd. C. de pact.* Niſi enim in pacto aliquid remittatur, nihil eſt Pactum iure ciuili: quia tantùm prodeſt ad excipiendum, non etiam ad agendũ. Exceptio autem competere non poteſt, niſi illi cui aliquid remiſſum eſt, & cum quo agi poteſt. Nam exceptio, eſt actionis excluſio, *l. 2. C. de except.* Vt igitur cõpetat exceptio eſt pacto, neceſſũ eſt aliquid de iure actionis pacto remiſſum eſſe. Etenim ſi nihil remittatur pacto, ſed ius aliquod nouum conſtituatur aut donetur, ea pactio nihil proderit: quia nihil confert ad agendum, petendumq́ue id quod pacto eſt conſtitutum, cum ſua vi nullam producat actionem. Ita accipiendum

A arbitror, quod ait I. C. omne pactum donationis gratia fieri, *d. l. 1. inf. de tranſact. cum ſupra alleg.* hoc eſt: in pacto, quod quidem ad exceptionem valere debeat, ſemper aliquid remitti & condonari. Etſi porrò talis remiſſio fieri poteſt, non modò gratuitò, ſed B etiam ob cauſam: tamen non deſinit in pacto eſſe donatio ſeu remiſſio: id quod vult Iuriſconſultus, *in d. l. 1.* Nam donatio etiã ob cauſam donatio eſt: nec deſinit eſſe donatio: quamuis à proprietate ſuæ naturæ recedat: *tot. tit. C. de donat. quæ ſub modo l. 1.* C *vbi Dd. de donation. vbi dixi.* ſicuti mandatum, depoſitum, & ſimiles contractus gratuiti, nõ deſinũt eſſe eiuſmodi contractus, quamuis gratuitò nõ fiant, & (vt inquit I. C.) notiſſimi eorum fines excedantur, *l. Lucius, 24. l. Publia. 26. §. 1. in fin. depoſiti, l. ſi* D *remunerandi, 6. cum ſimilibus mandati.* Poſſunt enim plures vnius rei fines eſſe, ſed ſubordinati. Itaque etiam in donatione ob cauſã ſemper præcipuè & ἀρχιτεκτονικὴ cauſa, manet liberalitas & munificentia, *l. 1. de donat. l. 1. & tot. t. C. de don. quæ ſub mo.* Cauſa autem ob quam fit remiſ- E ſio in pactis, aut Præterita eſt, aut Futura. Si præterita, vel fortaſſe bene merita eius, cui remittitur, gratuita eſt pactio & pura donatio, ſicuti legatũ, *l. nec adiecit, 9. ff. pro ſocio.* & ſtipulatio, *§. vlt. Inſtit. de verborum obligat.*

Obi-

Obligatio enim ad antidota, quæ ſubeſt hoc caſu, cum tantùm ſit naturalis & incerta, *l. ſed etſi, 25. §. conſuluit, de petit. hær.* ad certam nullã debiti ſpeciem aſtringens, in conſiderationem non venit: neque donationis naturã alterat: cùm ſit cauſa extra contractum præſentem poſita. Sin autem præſens aut futura cauſa eſt remiſſionis, diſtinguendum hoc modo erit: vt ſi de ea tantũ in genere ſit cogitatum: velut ſi tibi ius meum remittam, ſperans fore, vt tu contrà aliquid remittas vel præſtes: hoc caſu non deſinat eſſe gratuita pactio: Quia propoſitum compenſationis, in mente retentum, nullum parit effectum. *Dd in l. ſi repetendi, 7. per illum text. C. de condict. ob cauſam, text. in l. ſi maiores 25. l. cũ donationis, 34. de tranſact.* Sin autem talis cauſa expreſſim in pactũ deducatur: puta cum ideo remitto, eaq́ue lege expreſſa, vt contrà aliquid aut des, aut facias: tùm aut eſt impulſiua tantùm, aut certè non præcipuè finalis: quæ vt dictum eſt, non mutat naturam pacti: aut eſt præcipua finalis (quod ex commenſuratione rerum & complexu perſonarum, aliiſque circumſtantiis eſt ſumẽdum, *vide vtrum præſumatur impulſiua, an finalis, in l. Aurelius, §. vltim. de lib. legat. Cyn. in l. ſi quis pro redemptione, 36. in princ. C. de donat. Socin. conſ. 165. num. 6. vol. 2.*) & hæc ſanè pactio non eſt

A gratuita, eoq́; nec propriè pactũ, quia nec propriè donationis cauſa fit. Quare & hoc caſu plerumque tranſit res in alium innominatum contractum, puta in tranſactionem, aut aliud negotium ciuile: *l. 7. in princ. hoc tit.* vnde propter συνάλλαγμα, Re ob B cauſã tradita, oritur actio Præſcriptis verbis, quæ ex pacto non datur, *l. 2. in fi. prin. hoc tit. l. 4. de præſcript. verb. l. 1. in fin. de rer. permutat. l. cum mota. C. de tranſact. l. in traditionibus, 48. l. iuriſgentium, 7. in fi. princ. hoc tit.*

¶ Porrò de effectu pactorum 9
C quod varia & difficilia diſputantur, quorum pleraque hodie in vſu eſſe deſierunt: ideo non alienum erit, breuiter quidem, ſed diſtinctè, præcipua dũtaxat ſummæ rei capita exponere, in quatuor quaſi genera, docendi cauſa diſtributa. Primò itaque inue-D ſtigandum, quid operetur pactũ, quaſve vires habeat iure naturæ ſeu gentium. Secundò, quid Iure ciuili. Tertiò, quid iure Prætorio. Quartò, quid iure Pontificio, & moribus noſtris. Quod ad ius naturæ attinet, quod idem in hac materia eſt cum iure gentiũ E (nam iura contractuum, tantùm hominibus inter ſe, non etiam cæteris animantibus ſunt communia: *l. 5. de iuſt. & iur. l. eas, 8. de cap. diminut. vide Caſt. in l. 1. in prin. hoc t.*) ea in parte Dd. regulam conſtituunt: Ex pacto, iure naturali ſeu gentium, naſci obligationem

gationem naturalem, quæ illo iure ſit efficax, *in l. 1. l. iuriſgentium, 7. §. 1. hoc tit. l. legem. 20. l. in bonæ fidei. 13. C. eo.* Quam regulã Connanus *lib. 5. Comment.* & alij, multis licet argumentis impugnent: tamen iudicio veram eſſe, & rationi conſentaneam. Nam primò, cur hæ conuentiones appellantur iuris gentium, ſi eo iure non ſunt efficaces? *d. l. 7. & paſſim. tot. hoc tit.* Deinde Vlpian. *in l. 1 hoc tit.* ait, Congruum eſſe humanæ fidei; hoc eſt, Iuri gẽtium ſeu Iuri naturæ (quod ipsũ humanum Liuio vocatur) pacta ſeruare. Si igitur humano iure pacta ſeruanda ſunt: certè eodẽ iure efficacia fuerunt; tam ad agendum, quàm ad excipiendũ. Hæc enim vis eſt verbi Seruare, cum ius ſeruari quid iubet, *vt pluribus declarat Panor. num. 2. 4. & 5. in c. 1. de pactis:* Tertiò I. C. *l. in ius. 5. §. imperator. de ſolutio.* diſertè ait, ex pacto Naturaliter deberi: hoc eſt, Iure gentium, *l. cum amplius, 48. de reg. iur. &c.* Quartò, pacta conſenſu & conuentione conſtant, ex qua iure gentium obligatio exiſtit: *l. 1. in fin. hoc tit. l. 1. in fin. de contrahen. empt. l. ſi non ſortem, 26. §. libertus. l. frater à fratre, de condict. indeb.* & per conſequens, etiam illo iure actio ſeu petitio, *Panorm. in c. dilecti. de iudic.* Quintò ex pacto quod ſoluitur, repeti non poteſt, *l. cum proponas, 21. C. de pact. l. debitor 59. §. fin. ad Trebellian. l. in-*

A *ter. 26. §. filia. de pact. dotalibus.* ideo neceſſum eſt, hoc naturaliter deberi. Nam vbi naturalis non ſubeſt obligatio, ibi datur eius quod ſolutum eſt, repetitio, *l. quod pupillus, 41. d. l. ſi non ſortem, §. indebitum de condict. indeb. d. l. cum proponas, in fin. C. eod. hoc tit.* B Sextò, Paulus ait, *lib. 2. tit. 14.* inter ciues Romanos ex nudo pacto actionem non naſci: indicat igitur, Iure gentium & inter eos qui iure Roman. non vtãtur, nihil cauſæ eſſe, cur hinc agi nequeat. Vltimò, Pacta nuda conuentiones tollunt obligationem C naturalem, quæ conſenſu conſtat: *l. Stichum, 95. §. naturalis, de ſolutio. l. qui exception. 40. §. vltim. iuncta l. ſi non ſortem, 26. §. libertus, de condict. indeb. gloſ. mag. & Dd. in l. 1. de cond. ind.* quare vt eandem inducant, neceſſe eſt. Nã eodem modo vnumquodque tol- D litur, quo inducitur, & è contrariò, *l. nihil, 30. de reg. iur.* Verius eſt igitur, Iure naturæ ſeu Gentium ex pactis oriri obligationẽ & actionem. Nec obſtat quod Vlpian. *in d. l. iuriſgent. 7. hoc tit.* ait, pactum non parere obligationem, ſed tantùm exceptionem. E Eum enim loqui non de obligatione naturali, ſed quæ iure ciuili ſit efficax, verba ipſa oſtendũt: *vt in princip. dict. l. 7. in verb. naſci ciuilem obligat.* & poſtea *in d. l. 7. §. ſed cum nulla.* obligationem opponit exceptioni. Loquitur igitur de obligatione efficaci,

quæ

quæ iure ciuili actionem pariat. A Actioni enim opponitur exceptio, *l.2. de except.* Cum autem, dico, actionem iure gentium ex pacto naſci: non loquor de actione ciuili formata, *de qua in* §. 1. *& tot.tit. Inſtit. de actio. & ff. eod. & l.2. §. his legib. ff. de orig. iur. & tot. tit ff. de edend.* ſed de more B agendi, qualis fuit iure gentium vſitatus, ſine vlla ſcilicet forma aut ſolennitate, *Panor. in c. dilecti. de iudic.* ac tantùm hoc volo: Iure gentium obligationes ex pacto fuiſſe efficaces, tam ad Exigendũ quàm ad Excipiendum. [1] Alia eſt autem iuris ciuilis Romanorum C ratio. Nec enim hoc iure, omnes iuris gentium conuentiones peræque valent: ſed quædam exceptiones, *l. 2. 7. hoc t.* Actiones pariunt, quæ non manent in genere conuentionis, ſed tranſeũt in proprium nomen contractus: vt emptio, locatio &c. Hæ enim D conuentiones, certam formam & ſpeciem habent, & vt fieri ſolet, à certa ſpecie etiam certum nomen facilè inuenerunt, vnde iure ciuili certa formataque & nominata actio dari poſſet: quam dari eo magis ex his contractibus placuit, quia propter συναλλάγματα E & cõmutationem rerum, vel quo ad dominium, vel quo ad vſum, abſque his in communi vita viui non poteſt: puta abſque mutuo, depoſito, pignore commodato, mandato, ſocietate, emptione, locatione, & ſimilibus, *dict. l. iuris gent.7. in princip.* Carere autẽ illis neceſſe eſſet, ſi certa fides & efficax obligatio ex his contractibus non naſceretur: quando nemo initurus ſit ea rerum commercia, quæ vires ad obligandum non habeant idoneas, *l. quod ſi, 24. §. 1. ff. de minor.* Quare cum hi cõtractus ita ſint forma & nomine cõſtituti, vt formata & ſpecialis nominataque actio iure ciuili inde dari poſſit: cumque ob commerciorum vtilitatem, reſpublica hic carere non poſſit: meritò ex iure ciuili, vel potius (quantum arbitror) Romanorum moribus, *l. 1. in fin. in verb. recept. eſt de rer. permuta. Paul. lib. 2. tit. 14.* hæ conuentiones, tanquam vtiles reipublicæ & aptæ ad agendum approbatæ ſunt, & per approbationem factæ legitimæ, ac Ciuiles, vt Ciuilis inde & Legitima actio oriatur, *l. 6. hoc t.* Dicuntur tamen nihilominus contractus non ciuiles, ſed iuriſgentium. Nam etſi obligationem & actionem iure quoque ciuili producunt, vt dixi: tamen maxima ſui parte ſunt iuriſgentium, ſiue originem ſpectes, ſiue nomen, ſiue formã, quæ præcipua cuiuſque rei pars eſt, *l. Iulian. 9. §. ſi quis rem. ad exhiben.* A præcipua autem parte ſeu principaliore fit denominatio: *Felin. in proœm. decr. ad verb. Gregor. num. 1. & in Rub. de off. deleg. Iaſ. & Dd. l. 1. de verbor. obligat. l. 3. de iurisd. Tiraq. de retract. lig. §. 32. gl. 2.* & Quoties ad eundem

eundem actum perficiendum, ius naturæ ſeu gentium, & ius ciuile concurrũt, toties reputatur actus eſſe iuris gentium: quia hoc ius potius eſt, & magis principale: *l. filio. 23. de lib. & poſth. d. l. iuriſgentium, l. 4. & 5. de iuſt. & iur.* niſi totam formam à iure ciuili actus mutuetur, *dict. l. legit. hoc t.* quod non eſt in his contractibus nominatis. Reliquæ conuentiones præter nominatas, iure ciuili nullam actionem aut obligationem, ne quidẽ expreſſam exceptionem (alioqui edicto prætorio non fuiſſet opus) producunt, *d. l. iuriſgentium, §. ſed cum nulla.* Nec diſtinguo hic inter contractus innominatos, & reliqua pacta nuda: inter quæ nonnihil eſſe diſcriminis, vult poſt alios Iaſ. *in d. §. ſed cum nulla, n. 21. cum ſeq.* Nam ne cõtractus quidem innominati, ex ſua natura inefficaces ſunt ad obligationem iure ciuili producendam, ſed tantùm per accidens: ſcilicet quatenus res interuenit, *d. l. iuriſgen. 7. in princip.* Vt enim ſine rei interuentu contrahatur obligatio, tantummodo in his receptum eſt conuentionibus, quæ proprium nomen & propriam ſpeciem habent, *l. 1. in fin. de rer. permut.* Quænam autem huius rei ſit ratio, variè diſputatur. Doctores hanc ponunt: quia lex ciuilis non aſſiſtit pactis nudis & conuentionibus innominatis, vnde & nuda dicuntur. Vbi autẽ lex non aſſiſtit obligationi, quan-

A tumuis naturali, ibi non poteſt naſci obligatio, iure ciuili efficax: hoc eſt, quæ proſit ad agendum. Nam actiones omnes iuris ciuilis ſunt, *l. 2. §. his legib. de orig. iur.* Ideo in earum definitione Iuſtinian. §. 1. *Inſtit. de act.* ait, Ijs quid peti ſecundum ciuitatis Ro-

B manæ iura: hoc eſt, ſecundum diſpoſitionem legis, & formam iuris communis. Vbi igitur ius commune in cõuentione deficit, ibi ex ea actio ciuilis naſci non poteſt, *Bald. & Dd. in l. ſi vnus, 27. §. pactus ne peteret. hoc tit. per l. licet, 42. §. ea obligatio, de proc.*

C *l. ſi pupilli, 6. §. videamus, de neg. geſt.* Cur autem lex non aſſiſtat his conuentionibus, eo factum volunt, ne quis promiſcuè, & quadam incogitantia ac temerè prolatis verbis obligetur, vt ſæpenumero plura oſtentandæ beneuolentiæ cauſa pollicentur homi-

D nes, quàm ſerio præſtare velint: ſæpe etiam, dum nos alteri dare volumus, lingua præcurrit mentem: ſæpiuſque ex affectione quadam potius, quamuis ἐκ προαιρέσεως ſtudia & officia noſtra deferimus, magis cõciliandæ retinendæque beneuolentiæ, quàm

E obligationis inducendæ cauſa, §. 2. *verſ. cæterum ſi, vt plerumque ſermonibus fieri ſolet, dixit, &c. Inſtit. de milit. teſt.* vnde promiſcuè obligationem & actionem oriri valde fuerit iniquum & inciuile, *Bart. in l. 1. §. ſi quis ſimpliciter, de verbor. oblig. per tex. in r.*

cum veniſſent, *vbi CC. de inſt. Ang. Caſt. Socin. & Dd. in rub. de verborum oblig. Latiſſimè autem omnium Andreas ab Exca. in tract. pactorum, n.270. cum mult. ſeq.* Connanus lib. 5. putat totam hanc rem pendere à ratione συναλλάγματος: vt quibus in contractibus inſit συνάλλαγμα, & rerum cõmutatio, in his propter vtilitatem commerciorum, ciuilis oriatur obligatio: in reliquis quibus deſit συνάλλαγμα nequaquam. Pro qua facit & illa communis Dd. theorica: Quòd vbi non eſt mutua commutatio in contractu, aut cauſa obligationis, nunquam ſubeſſe cauſam donationis, ſed potius errore aut fatuitate aliqua promiſſio facta præſumatur: *dixi ſupra & infra de verborum obligat. num.* 10. cui vires addi à lege ciuili, fuerit periniquum, *gloſ. Bald. & Dd in l. 3. C. de non num pec. Iaſ in d. l. 7. § ſed cum nulla, num.* 28. Licet autem hæc ratio mihi quoq; aliquando probabilis viſa eſt: tamẽ iudicio eam non ſatis firmam eſſe. Nam primò, quàm multi ſunt contractus nominati, in quibus nullum eſt συνάλλαγμα ſeu mutua obligatio: ſed tantummodo, altera pars obligatur, vt in commodato, depoſito, pignore, mutuo, ſtipulatione: item hodie in donatione & ſimilibus? quàm in multis non niſi re conſtat obligatio? *toto tit. Inſtitut. quib mod. re cont. obl.* vt ſi huius reſpectu no-

A minati dicuntur, idem de innominatis vbi res interuenit, iudicandum ſit: *cont. l. 5. & tot. tit. de praſ. verb. l. 7. in princip. hoc tit.* Deinde quamlibet I. C. *in d. l. 7. in fin. princip.* videatur velle propter συνάλλαγμα ciuile oriri iudicium; tamen nec hoc facit cõ-
B tractum nominatum, aut innominatum, vt iam dictum eſt: & ex eius verbis facilè poteſt intelligi, συνάλλαγμα ipſi non ſignificare mutuam obligationem, ex qua aliquid vltrò citroque dandum ſit, ſed potius ipſam dationem, & rei interuentum, ſeu mu-
C tuam rerum traditionem ac permutationem, *l. 1. in fi. de rer. permut.* Id quod ex eo ſciri poteſt, quia contractus innominati, qui mutuam obligationẽ continent, vt ſcil. aliquid vltrò citroque detur aut fiat, non producant ex ſe, vi huiuſmodi conuentionis mu-
D tuæ, obligationem aut actionem ciuilem vt contractus nominati, *l. 1. de rer. perm. in fin.* ſed catenus tantùm, quatenus res interuenit, *in l. ab emptione, § fin. hoc tit. & in d. l. 1 in p. princ. de rerum permut. d. l. iuriſg. 7. in prin. hoc tit. l. 3. 6. 7. de cond. cau. dat.* Quare ratio
E Doctorum mihi accuratius iſta expendenti, magis nunc præ iſta arridet: quàm & pleroſque prudentes legiſlatores ponderaſſe animaduerto: ne ſcilicet nimium conſtringatur libertas oris, & ſæpe imprudentes in laquos incidant, ſi ex quouis dicto temerè

fortaſſis

ſortaſſis prolato, homines obligentur, *Fac. §. 2. & penult. Inſtit. de mil. teſt.* Itaque & Plato in libris de Repub. eadem ratione nō vult obligationes ex promiſſis promiſcuè induci, fortè in familiari ſermone aut conuiuio factis: ſed tum demum, cùm in foro, vbi contrahi ſolet, contractus ſeriò celebrantur. Adde his quòd ipſe quoque I. C. aliā huius diſcriminis rationem, quàm συνάλλαγμα ponat: veluti cùm ait Vlp. *in l. 1. in fin. de rer. permut.* vt quis ex conuentione mutuata etiam, in qua ineſt συνάλλαγμα ſeu commutatio rerum) vt in permutatione) ſola vi conuentionis obligetur, hoc tantummodo receptum in his, quæ nomen à lege ſcilicet & iure ciuili habent. Idemque alibi *in l. 7. in prin. hoc t.* oſtendit, eas conuentiones demū actionem producere, quæ in aliud nomen trāſeunt. Neceſſum eſt igitur, cùm hac in re vim ponant I. C. vtrum ſcilicet certum nomen habeat, an non habeat, aliquam non in ſynallagmate cōuentionis, ſed in hoc diſcrimine ſubeſſe rationem, quare ex conuentionib. nominatis detur actio, ex innominatis nequaquam. Puto verò duplicem eſſe probabilē: alterā quod lex nominando contractum, & certum ei nomen tribuendo, faciat eum pactum legitimum, ex quo oriri actionem ſequens ſit, *l. 6. hoc t.* alteram quòd actiones iuris ciuilis omnes certæ

A ſint & nominatæ. Nec poterat olim vlla actio inſtitui, niſi certo & ſpeciali nomine expreſſa, *l. fin. C. de interd.* ſcilicet vt nomen actionis, nomen & ſpeciem futuræ quoque litis vnà oſtenderet, *l. 3. C. de eden.* Quare & in negotijs ciuilibus, quæ nomen non habēt, B neceſſum erat, prætorem ſuccurrere, & dare præſcriptam in factū actionem: *tot. titulo de præſ. verb.* quia ius ciuile nullam agendi facultatem, vbi certa nominataque deerat actio, faciebat. Hoc igitur poſito, quòd iure ciuili nulla inſtitui actio poſſit, niſi certa, C nominata & ſpecialis: facilè eſt peruidere, quare de contractibus innominatis, & nudis pactis, nulla iure ciuili fluat actio. Non enim habent certam ſpeciē, quia manent in ſuo genere: videlicet pacti, permutationis, aut donationis, (omnis enim contractus D aut pactum eſt, aut permutatio, aut donatio) & proinde nec certum nomen habent, nec à lege nominantur: vt neque in legitimum pactum tranſeant, neque indidem ciuilis certa ac ſpecialis & nominata actio dari poſſit. Nec verò in his actionem Præſcriptis E verbis Prætor in defectum nominatarum ſuppeditat, quia hæc actio ciuilis eſt, *l. 1. de præſc. verb.* Itaque dari non poteſt, niſi ex ciuili negotio, *l. 4. & tot titulo de præſc. ver.* Ciuilis autem negotij tantùm duorum ſunt generum; videlicet Contractus nominati, &

Conuen-

Conuentiones innnominatæ, ex A quibus datione rei, alter alterum ciuiliter obligauit, *d. l. 7. in fin. princ. vbi I.C. hoc appellat, negotium ciuile*. Reliquæ conuentiones, tanquam inutilis turba, apta magis litibus quàm rerum commutationibus, à iure ciuili nominatę receptæque non ſunt nec re- B cipi debuerunt. Quare Prætor etiam, qui iuris ciuilis authoritatem in pactis ſequitur, *l. l. 7. §. præt. hoc tit.* actionem præſcriptis verbis ad horum executionem non ſubminiſtrat: quod nullum ſcil. ciuile negotium, ex quo actio dari debeat, iſtic ſubſit. Ex his C inputo iam ſatis cōſtare rationem, cur iure ciuili nudis ex pactis nō detur actio: *vt in d.l.7.§. ſed cum nulla. l. intra. 41. l. diuiſionis. 45. hoc tit. l. in bonæ fidei, 13. l. cùm proponas. 21. C. eod.* niſi cum aut ſtipulatione munita ſunt, *d. l. 7. §. quod ferè.* (nam tunc actio non D datur ex pacto, ſed ex ſtipulatu: *l. reſc. 10. §. ſi pacto in verb. ex ſtipulatu actio. hoc t. l. petens, vbi Dd. C. eod.*) aut iureiurando (quo caſu ex ipſo pacto iurato velut contractu nominato, *c. 2. vbi gloſ. & Dd. de pact. in 6.* naſcitur actio, *l. ſi quis maior. 41. vbi Dd. C. de* E *tranſact. d. c. 2. de pact. lib. 6. Iaſ. in d. l. 7. §. cum nulla. num. 21. Socin. in fal. reg. 9. n. 19.*) aut rei traditione impleatur pactum: qua ſimiliter pacta ſic muniuntur, vt proſint ad agendum, *l. in traditionibus 48. hoc tit.* Cuius rei ratio cùm in obſcuro lateat, paucis inueſtigetur. Sciendum autem eſt non modò natura æquum eſſe, ne quis locupletetur cum alterius iactura, *l. iure naturæ, 206. de reg. iur. l. nam hoc natura. 14. de condict. indeb* ſed etiam iure ciuili. nam furti inſtar eſt, velle aliquē defraudare ſuo, nec contra præſtare quod promiſſum eſt. Atque ipſæ quoque leges eum in dolo hærere pronunciant, qui aliquid ob cauſam accipit, neque tamen eandem præſtat, *l. ſi quis, 17. §. fin. de inſtit. action.* Iure porrò ciuili quo Prætorium quoque complectimur, *l. ius autem ciuile, de inſtit. & iur.*) etiam furta & dolum, atque omnem fraudationē coerceri & prouideri, ne quis cum aliena iactura locupletetur, dubiū non eſt, *l. hominem, 35. ff. mand. l. 4. 5. ſi quis cautionibus cum ſimilibus*. Cùm igitur ex pacto alicui res datur, vt is contrà aliquid ex conuentione præſtet: hic is qui accipit, non modò naturaliter, ſed etiam ciuiliter ad dandum obligatur: ne videlicet dolo, & quaſi per furtum aliena re locupletetur: quam dominus non animo donandi dedit, ſed ſpe aliquid ex conuentione contrà recipiendi. Subeſt igitur hic ciuile negotium, vt inquit Vlpian. *in d. l. 7. in fin. princ. l. ſolent, 16. de præſcr. verb.* Nec enim vllius bene conſtitutæ ciuitatis iura, tales fraudationes tolerare debent, neque pati, vt fides contractuum,

quibus

quibus vltrò citroque res communicantur, ad hunc modum eludatur. Et quia negotium ciuile ſubeſt, eo datur Præſcriptis in factum verbis à Prætore actio, *l. ſolent, 16. de præſcr. verb.* qua conſequimur, vt aut reddatur res, quæ data eſt (reddi enim poteſt ad actionem hanc elidendã, cùm propter rem ſolam efficax obligatio conſtet: *l. 3. & 5. de cond. cauſ. dat.*) aut præſtetur cauſa, propter quam data eſt, *l. legem, 10. C. eod. l. diuiſionis, 45. hoc tit. l. ſi fratres, C. commun. vtriuſque iud. l. licet, 23. l. ſi familiæ, 14. C. famil. herciſcun. cum ſim.* Nec hæc res multum difficultatis habet, cum alteruter paciſcentium rem verè, & (vt loquuntur) Realiter accepit atq; ita factus eſt locupletior: quod fit, quando res ex pacto aliquo ob cauſam datur & traditur. Sed vbi factum eiuſmodi verſatur in obligatione, vnde is, cuius gratia factum eſt, non redditus eſt locupletior: hoc in articulo fuiſſe videntur inter veteres I. C. controuerſiæ non paruæ. Nam Iuliano viſum eſt, non ſubeſſe ciuile negotium, quòd is cuius nomine factum eſt, nihil reuera accepiſſet: neque ſequeretur vlla ciuilis rerum permutatio. Marcianus & alij contrà ſtatuerunt: quia factum eſſet quod erat conuentum: quo facto cum damnum paſſus ſit is qui fecit, meritò illi ſubuenitur, quantumuis alter effectus non ſit locuplectior. Iniu-
A rium enim fuerit cum hoc nomine exceptionem habere, poſtquã factum impletumq; eſt quod voluit: ſibique imputari debet, non alteri, ſi id voluit, inque pactũ deduxit, quod minus erat ei profuturum. Exemplum hoc proponunt I.C. *in dict. l. iuriſg. 7. in fin.*
B *princ. & l. naturalis, 5. de præſc. verb.* Dedi ex conuentione tibi Stichum, vt Pamphilum manumittas. Manumiſiſti: euictus eſt tibi Stichus quem dederam: quæſitum eſt, an in aliqua tibi actione aduerſum me ſuccurratur? Iulianus, *d. l. iuriſgent. 7. in fin. prin.*
C *d. l. naturalis, 5. §. ac cum, de præſcript. verb.* putabat, iure ciuili nõ ſuccurri, quia tu nihil mihi dediſti, ſed tantùm feciſti quid, hoc eſt, manumiſiſti ſeruum, ex quo non ſum factus locupletior. Itaque in defectum obligationis ciuilis, & proinde quæ inde oritur
D ciuilis actionis, putabat Extraordinaria actione agendum eſſe: vel de Dolo, ſi dolus interueniſſet, puta ſi ſciens alienum dediſſem: vel actione Subſidiaria, Prætoria in factum, ſi ignorans alienum dediſſem, *l. quoties, 21. de præſcrip. verb.* Reliquis placuit, etiam hoc
E caſu ſubeſſe ciuile negotium, quia impletum eſt id cuius cauſa dari debuit vt cum tu feceris, hoc eſt, manumiſeris, ſicut conuentum erat, æquum etiam ſit & ciuile, me tibi dare quod ob tale factum promiſſum erat, nam hoc æqualitas συναλλάγματος exigit. Non

autem videtur dediſſe is, qui dedit ſeruum, qui euictus eſt. Dare enim eſt dominium transferre, *l. fin. de condit. cauſa data, cum ſimil. vbi Iaſ & Dd.* non rem alienam quæ euincitur tradere, *l. Iulianus*, 131. §. 1. *de verbor. oblig.* Quæ ſententia plana & recta eſt, & à compoſitoribus in Pandectas duobus locis relata: *in d.l.7. & in fin. princ. hoc tit. & l. naturalis*, 5. *de præſcript. verb.* qui tamen putantur nõ admodum ſcienter addidiſſe verbis I.C. Pauli, *in d.l. naturalis*. 5. *verſ. ſed ſi dedi. vide Gouea. lib. 2. lect. cap.* 27. particulam Ciuilem. Quod ſicut imperitè & oſcitanter factum eſt, ita doctorũ hominum ingenia mirificè torſit, dum ratione & rebus ipſis pugnãtia, quouis pacto ſtudent conciliare: quaſi religioni ſit habendũ, ſi perhibeamus, in tam difficili & longo Pandectarum opere, iuris compoſitores aliquando dormitaſſe. Atqui Paulus, *in d. l.* 5. ita Iuliani ſententiam recitat, facilè vt appareat, eum non de actione ciuili, ſed de extraordinaria locutum eſſe. Nam ait: Si ſciens dedi, ex Iuliani ſententia dandã de Dolo actionem: ſin autem ignorans in Factum. Conſtat autem actionem Doli non eſſe ciuilem, ſed extraordinariam, *l. eleganter*, 7. *de dolo malo*. à Prætore inductam, *Cic. lib. 3. de offic.* Neceſſe eſt igitur dicere, vt conſtet *ἀναλογία* inter vtrumq; caſum, quem Paulus proponit, etiam

A actionem in Factum, de qua loquitur, eſſe Extraordinariam, *d. l. quoties*, 21. *de præſcript. verb.* & Prætoriam, non Ciuilem. Nam abſurdiſſimũ eſſet dicere, ex vno facto, Si ſciens dederim, actionẽ eſſe Extraordinariam doli: ſin autem Ignorans, dari actionem B Ordinariam ciuilem. Etenim ſi ciuile negotium ſubeſt, vtroque caſu dari ciuilem actionem conſentaneum eſt. Sin autem ciuile negotium non ſubeſt: neutro caſu, ſiue ſciẽs dederim, ſiue ignorans, ciuili actioni locum eſſe. Et hoc quidem voluit Paulus, *in* C *d.l.5.* Quod parum conſiderantes Iuris compoſitores, addiderũt explicandi gratia particulam Ciuilem. Quæ interpretatio, Iuliani & Pauli ſententiæ videtur cõtraria. *Cont. diſput. lib.* 1. *cap.* 13. Quamquam non deſunt etiamnum, qui Tribonianum propu- D gnent, & in vniuerſum, cum dolus in eiuſmodi facto adeſt, dari de Dolo: *dict. l. naturalis*, §. *quòd ſi, l. ſolent*, 15. *eod. tit.* quæ etiam interdum in factum datur, *l. non debet*, 11. *de dolo malo*. quoties abeſt, ciuilem Præſcriptis verbis, *d.l. ſolent, d. l. iuriſgentium.* ſup- E petere contendant, *Donell. copioſè. d.l. naturalis*, §. *ſed ſi dedi, cum* §. *ſeq. de præſcript. verb.* Cæterum vt ad inſtitutum reuertamur: pacta etiam tum pariunt actionẽ, cùm inſunt Bonæ fidei iudicijs, *l. iuriſgentium*, 7. §. *quinimò, hoc tit. l. in bonæ fidei*, 13. *C. eod.* non etiam

Stricti

Stricti iuris, *l.* 3. *de reſcind. vend.* A
niſi ex parte (quamquã hoc Con-
tius improbat, *lib.* 1. *diſp. c. vltim.*)
excipientis debitoris & rei, *l. le-*
cta, 40. *ſi certum petatur.* inſint
(nam & aliàs ea debenti, cui re-
miſſum eſt, ſemper & indiſtinctè
prodeſſe diximus:) aut cum ſti-
pulatione comprehenſa ſunt, *l.* B
petens, 27. *C. eod.* ineſſe autem
tum videntur, cùm adduntur in
ingreſſu contractus, vt inquit I.C.
hoc eſt, antequam is perfectus
ſit, & abſolutus, *d. l.* 7. §. *quinimò*,
& §. *adeò hoc tit.* Ideo autem in-
ſunt, quia intelliguntur pars eſſe
contractus, *l. ſi ſterilis*, 21. §. *ſi ti-* C
bi, 4. *de actio. empt. l. fundi.* 79. *de*
contrah emp. d. l. 7. §. *quod ferè, hoc*
tit. l. ſcire debemus, 25. *de verbor.*
obligat. l. 1. §. 1. *de eden. l. ſi in emp-*
tione. 34. *in princ. de contrah. empt.*
Quare vt ex contractu, ita & ex
hoc pacto agi poteſt. Hoc eſt
quod dicitur, hæc pacta actionem D
bonæ fidei informare. *vide Cont.*
hac aliter explicationem, lib. 1. *di-*
ſput. c. vlt. Nam vt legem & for-
mam dant pacta contractibus, *l.*
iuriſgentium 7. §. *adeo. in verb. quæ*
legem contractui dant, hoc tit. l. 1.
§. *ſi conueniat. depoſ. l. contract.* 23.
de regul. iur. quibus inſunt, ita E
& eorum contractuum actiones
informant atque innouant: vt nõ
juxta naturam contractus: ſed ſe-
cundum legem formamque pa-
ctionis inſtituantur. Verbi gra-
tia ſi conuentum eſt in emptione,
vt de euictione, fideiuſſoribus
caueatur: iuxta hanc conuentio-
nem informabitur empti actio,
quæ alioqui ex ſua natura, ad ſa-
tiſdationem non datur, *l. ſi dictũ*
56. *de euict.* Pacta autem quæ ex
interuallo, poſt abſolutum ſcili-
cet contractum interponuntur,
nec in bonæ fidei contractibus,
neque in ſtrictis inſunt, nec ad
agendum proſunt, niſi res poſt-
modum inſequatur. Nam ſi poſt
pactum à contractu, ex interual-
lo ſecutum, ſequatur & fiat rei
traditio, ab eo cuius in rẽ cuiuſ-
que bono pactum factum eſt; in-
telligitur ea traditio facta non
modò contractus, ſed etiam pa-
cti intuitu & contemplatione.
Itaque qui tradit, ipſa re ſibi ac-
cipientem, ſicut antea diximus,
obligat, vt ex pacto qualecunque
illud ſit, teneatur, *l. in traditioni-*
bus. 48. *hoc tit.* Quantumuis igi-
tur pacta poſt contractum con-
ſenſu perfectum, & poſtquam ad
alia contrahentes diſceſſerunt, *l.*
heredes palàm, 21. §. *fin. de teſta-*
ment. vide Dd. in l. 1. §. 1. *l. conti-*
nuus, de verborum oblig. cõuenta,
non inſint contractui, vi conuen-
tionis; quia ſunt conuentiones
ſeparatæ: ex ſeparatis autem ni-
hil rectè infertur: *l. Papinianus*
exuli, 20. *de minor.* tamen alia
res eſt, cùm traditione inſecuta
muniuntur: tunc enim efficacia
ſunt etiam ad agendum: non
quòd inſint contractui, ſed quia
implemento rei, velut ſynallag-
mate ciuiliter roborantur, *d. l. in*

K 2 tradi-

traditionibus, dict. l. 7. in princip. boc tit.

Quæ autem pacta reformant contractum, hoc eſt, quæ mutant ſubſtantiam contractus, puta pre-
13 tium aut mercem, eique aliam formam inducunt: ea etiam ex interuallo facta sũt ex parte agẽtis, inquit I.C. h. c. proſunt nedum volenti excipere, ſed etiam illi qui agere vult ex contractu, & producunt per ſe actionem. Nam talia pacta ſunt nouus contractus: quia prioris contractus ſubſtantia his immutatur, *d l. 7. §. quinimò; l. ab emptione, 59. hoc tit.* Quod in ijs contractibus obtinuiſſe puto, qui conſenſu conſtant: de quibus I.C. loquuntur, *d. l. 7. & l. pacta conuenta, 72. de contrah. empt.* In his enim ſicuti mutuo conſenſu, à toto contractu recedi poteſt, *l. ab emptione, 58. hoc tit. l. 1. 2. 3. de reſcin. vend.* ita etiam ab aliqua eius parte: & intelligitur hæc noua pactio, nouus quidam nominatus cõntractus eſſe, *l. iuriſgentium 7. §. adeò, hoc tit. l. pacta, 72. verſ. Paulus notat. de cõtrah. empt.* ex quo agi poteſt. Hoc autem in contractibus, qui Re aut Verbis conſtant, obtineri non poteſt. Sed in his dicendum eſt, pacta, quæ ex interuallo ſequuntur, tantùm prodeſſe ad excipiendum, *d. l. ab emptione, in fin. hoc tit.* non etiam ad agendum: cùm ex ſolo conſenſu, in his non conſtituatur nouus contractus, vnde agi poſſit. Quin etiam cùm non informatur

A pacto præcedens contractus, ſed ſolummodo accedẽs aliqua qualitas, aut detrahẽdo aut adijciendo immutatur: non putauerim ea pacta ex interuallo appoſita, iure ciuili prodeſſe ad agendum, niſi quatenus traditione firmantur: ne videlicet ex pacto detur actio,
B *d. l. pacta, 72. de contrah. empt.* Pacta etiã tunc iure nouiſſimo proſunt ad agendum, cùm muniuntur chirographo, aut ſcriptura: quia tranſeunt in cõtractum, qui literis conſtare dicitur. *Panorm. in c. 1. num. 4. & 5. ext. eod.* Vnde his temporibus raro pacta nuda
C inueniuntur: quoniam pleraque ſolent in ſcriptum redigi, & conſignari vel à partibus, vel à iudicibus, vel à notario. *Socin. reg. 9. num. 14. in fallent. ex doctrina Bart. in l. 2. C. de cond. ob cauſ. & in l. ſi creditori. C. de pign. Cag. in l. id quod noſtrum, num. 14. de reg.*
D *iur. per not. in Rubr. de verborum obligat. pro hoc tetx. in l. 7. §. quod ferè. 5. hoc tit. l. non figura, 38. de oblig. & act.* Proficit etiam pactũ ad agendum, cum fit in iudicio; *l. 4. §. fin. de fideiuſſor. tut. l. tale pactum, 40. §. qui prouoc. vbi Bart. Iaſ. in d. l. 7. §. ſed cum nulla. n. 19.*
E *hoc tit.* Quod etſi diſputari poteſt, tamen rationem habet: cum quoniam in iudicijs quaſi contrahitur, *l. 3. §. idem ſcribit. de pac.* (ex quaſi contractibus autem, vt aut nominatis plerumque, aut ciuile negotium continentibus, oritur obligatio & actio: *l. 2. & 4. de*

actio;

actio. tot.tit. Inſtit. de obligat. quæ ex q.cont.) tum quòd, quæ in iudicijs fiunt, omnem ſolennitatem contractuum exuperant, *l. publicati, l. omnem, l. ſancimus, C. de teſta.* & incumbunt officio iudicis, cui credita ſunt: vt is ſuam ad fidem exonerandam, meritò prouidere debeat, quò res ad exitum producatur, *l. ædiles.* 25. §. *item, de ædilit. edi.*

His ita expoſitis, tempeſtiuum ex vltimo loco exquirere, quæ vis atque authoritas iure Prætorio, & nouiſſimè Pontificijs canonibus, (quos potiſſimum hodie ſequimur) atque moribus horum temporum, pactis ſit attributa.

Cum ergo ad eum quem dixi modum, pacta nuda iure ciuili deſtituerentur, ſubuenit Prætor edicto ſuo: quòd videret complures incidere, vt pacta ſeruari æquum eſſet. Quare propoſuit in eam rem hoc edictũ: PACTA CONVENTA, QVÆ NEQVE DOLO MALO, NEQVE ADVERSVS LEGES, PLEBISCITA, SENATVS CONSVLTA EDICTA PRINCIPVM, NEQVE QVO FRAVS CVI EORVM FIAT, (hoc eſt, Quæ non in Fraudem legis facta ſunt) SERVABO, *d.l.7.§. Prætor. 3. hoc tit.* Verbum, Seruandi, puto hic generale eſſe, & quamlibet rationẽ ſignificare: ſcilicet quæ præſtatur variè, pro re propoſita, proq; varijs circumſtantijs facti, datis aut Actionibus aut Exceptionib.

A *l. inter. §.1. fam. herciſ.* Qua in re prætor non recedit à Iure ciuili, ſicut ipſa notant Edicti verba, ſed ſolùm Ciuile ius interpretatur: videlicet dando actionem, Ex pactis, cum hoc definitio ratiòve iuris ciuilis permittunt: vt cum pactum eſt cõtractui appoſitum,

B notaturque verbis edicti: Pacta conuenta; id enim propriè Conuentum dicitur: *tot.tit.C. de pact. conuent.* aut rei Traditione Implementoque cauſæ, aut alia aliqua Efficacia obligationis ciuili munitum: vt etiam Ex æquitate ciuili actio danda ſit. Aliàs por-

C rò vbi hæc deſunt, non actionem ex Pacto dat Prætor, ſed Præſcriptionem, præſcribens ſcilicet iudicium Pedaneo iudici, non Purum, ſed cum exceptione: Extra quàm ſi quid pactum erit, &c. Neque verò hac etiam in re, Prætor recedit à iure ciuili: ſed illud

D magis interpretatur, & data expreſſim exceptione confirmat. *vt Inſtit. de bon. poſſeſſ. in princ.* Nam dixi, Etiam legib. ciuilibus, quod ex pacto ſolutum eſt, non poſſe repeti: quia naturaliter debitum ſolutum eſt, *d.l. debitor, 59. §. fin. ad Trebellian. l. inter, 26. §. filia, de pactis dotalibus, l. cum propo-*

E *nas, 21. C. de Pactis.* Poſtquam enim traditio ex pacto facta eſt, pactum ipſum firmatum eſt traditione, *d.l. in traditionibus, 48. hoc tit.* & res tota tranſacta ac cõfecta. Ea autem quæ tranſacta & confecta ſunt, reſuſcitari non

debent, minuendarum litium A
cauſa, *vide infra hoc tit.*1.Ex qui-
bus intelligi iam facilè poteſt, ni-
hil iure ciuili alienũ facere Præ-
torem, cum Ex pacto Nudo ex-
ceptionem pollicetur. Nam ex-
ceptio, actionis eſt excluſio, *l.*2.
de exceptionib. Quare qui excipit
Ex pacto, vel exceptionem à Præ- B
tore ſibi dari hoc nomine petit, is
proculdubio poſſidet aliquid Ex
pacto: hoc eſt, aut Accepit, aut
Retinuit neſcio quid, quod alio-
qui ab eo actione aliqua peti poſ-
ſit. Cur enim exceptione opus ſit,
niſi quid peti poſſit, quod per pa-
ctum deinceps fuerit remiſſum, & C
quaſi traditum? §.1. *Inſtit. de ex-
cept.* Nam qui De pacto excipit,
effectu dicit, ſibi quaſi traditio-
nem & ſolutionem. Ex pacto fa-
ctam eſſe, quæ priſtina actione
condici non debeat: quando eo-
rum quæ Ex pacto ſoluũtur, nul-
la ne quidem iure ciuili ſit repe- D
titio. Vt igitur (verbi gratia) cui
decem pacta ſunt, & ſoluta, ex-
ceptionem etiam iure ciuili ha-
bet, contra repetentem: quia pa-
ctum traditione conſummatum
eſt, & ſolutum naturale debitum:
ita & cui remiſſio Pacto Libera-
torio facta eſt, eadem exceptio E
danda eſt: quia poſſidet Ex pa-
cto, tanquam ſolutum, vel ſibi
datum. Remittere enim dare eſt,
*l.4.in princip.vbi Bart. de pecul. l.
ſi mulier, de condit. ob cauſ. l. ſi quis
delegauerit, 12. vbi Bart. de nouat.
Dd. in l. pactum, C. de pact.*

Quamquam autem hac de re, plura ſubtiliter diſputari poſſunt, tamen modus aliquis adhibẽdus eſt: maximè cum hæ iuris veteris ſubtilitates, hodie non ſint in vſu. Nam primùm iure Pontificio ex quolibet pacto oritur actio, *c. 1. & 3. vbi Can. ext. eod.* Deinde hodie idẽ obtinet in omni foro, vbi ex æquo & bono, & ex ſuprema poteſtate iudicatur: vt ſunt Curiæ ſummorum Principũ, Arbitratorum, Mercatorum, & ſimilium, *Bart. & Dd. in l.7.§. quinimò, per illum text. hoc tit. & in l. ſi fideiuſſor, 29.§. quædam, mandati.* Etſi verò longa eſt diſputatio, an in reliquis Curijs in quib. ſecundum ius ciuile pronunciatur, ius Pontificium obtinere debeat: tamen communis opinio eſt, & ita vſus obſeruat, vt indiſtinctè ex pactis Nudis ſeriò & deliberatè initis, etiam in foro Ciuili hodie detur actio, *Bald. & Salic. in l. petens, 21. C. eod. & idem Bald. in l. legitim. 6. in princ. hoc tit. & Iaſ. qui dicit eſſe communem, in d. l.7. §. ſed cum nulla, num.*4. Quod verum puto, & ſequendum. Nam eiuſmodi pacta cum obligent naturaliter, & ex bono & æquo, *l.*1. *in princ. hoc tit. l.1. de conſt. pecun.* ſequitur eum, qui pacta non ſeruat, contra naturam, conſcientiam, atq; adeo contra officium boni viri facere, ac peccare, vt volunt Canoniſtæ, mortaliter, *gloſſ. in cap.1. de pactis:* Et certè Diuus Paulus ad Roman. c. 13.

ἀσυν-

ἀσυνθέτους, hoc eſt, eos qui pacta non ſeruant, in illis numerat, qui capitaliter delinquunt. Eſt autem definitum inter Doctores Vt quotieſcunque agitur de cauendo peccato, deque cauſa conſcientiæ, toties etiam in foro ciuili ius Pontificium debeat obſeruari, *c.1. & 2. vbi Dd. de oper. nou. nunc. Caſtr. in Auth. qui ſemel, num. 3. & 4. Cod. de probat. cum ſimil.*

Hoc ergo conſtituto, ſequens eſt exponere, Quænam actio ex pacto detur, *Iaſ. in l. lecta, n. 10. ſi cert. petat. & in d. l. 7. §. quinimò, in princ. ex doctrina gl. ff. Bart. & alior. in l. pacta, 6. C. eodem.* vult competere actionem Præſcriptis verbis, quæ datur ex reliquis cõtractibus innominatis, *d. l. 7. in fi. princ. d. l. naturalis, 5. de præſcript. verb. cum ſimil.* Atqui ſciendum eſt, actionem Præſcriptis verbis, non ex ſola produci Conuentione, ſed tantummodo Ex æquitate rei traditæ, qua paciſcens alterũ ſibi obligauit, *d. l. 7. in fin. princip.* Quocirca locum hæc habere poteſt actio cũ res interuenit, cuius traditione qui agere vult, alterũ ſibi deuinxit, *l. cum mora, 6. l. ſi pro fundo, 33. C. de tranſact.* Sed hoc perrarò in pactis poteſt euenire, in quibus plerunque non ineſt συνάλλαγμα, quia donationis cauſa fiunt, *l. 1. infra de tranſact.* Magis ergo conſentaneum videtur, ex pacto nõ actionem Præſcriptis verbis (niſi quã-

A do res interuenit) ſed Conditionem ex lege, vel potius ex Canone naſci: ſicut ea dari ſolet ex omnibus contractibus qui noua aliqua, lege aut canone vim adipiſcuntur, *d. l. vni. vbi Bart. C. de cond. ex lege.* cuiuſmodi ſunt donatio, *l. ſi quis argentum, 35. § pen.*
B *vbi Bald. & Salic. C. de dona.* contractus emphyteuticus, feudalis & conſimiles, *Bart. Bald. & communiter Dd. in d. l. 1. de condit. ex lege.* Eandem igitur actionem hodie ex pactis dari, varius eſt, *Innoc. Panorm. & alij, in d. c. 1. de pact. quam ſententiam latè aſ-*
C *ſerit Socin. in fall. reg. 7. n. 2.* Quia verò diximus, non ſolum Actiones, ſed etiam Exceptiones ex pactis dari: *l. 2. l. creditori, 5. cum ſimil. C. de pact.* ideo non abs re fuerit, & illud vltimo loco exponere, Vtrum hæc exceptio priuilegiata ſit, & impediat litis in-
D greſſum: an verò tantummodo peremptoria ſit perhibenda: qua de re variè diſputatur: *in l. 4. vbi Iaſ. diſting. & l. creditori, 5. C. de pact. in l. nam poſtea, 9. vbi Bart. Iaſ. & alij, ff. de iureiur. Sem. & Franc. in l. 1. de lit. conteſt. in cap. olim inter, de lit. conteſt.* alijs exi-
E ſtimantibus, exceptionem eſſe priuilegiatam, quoniam Imperator, *d. l. creditori, 5. vbi ita Caſtrenſ. ait*: Petitionem per exceptionem repelli: alijs contra ſtatuentibus, & quidem Communiter, vt hæc exceptio tantùm impediat Litis ingreſſum, *pro*

eo text. in §. 1 *Inſt. de except.* in *l. ſi vnus, 27. §. pactus ne peteret*, & §. *ſed ſi ſtipulatus, hoc t.* Quod & rationem habet. Nam nullæ exceptiones impediunt litis ingreſsum, niſi quæ tollunt ius actionis, ſic vt lis inſtaurari non poſſit: velut eſt exceptio quæ datur ex Re iudicata, Iureiurando, Tranſactione, Præſcriptione, &c. *Bart. Iaſ. & Dd. in l nam poſtea, de iureiur. gloſſ. in cap. 1. de lit. conteſtat. in 6.* His .n. modis finita lis amplius inſtaurari nulla ratione poteſt, *l. cauſas, 16. Cod. de tranſact. l. nam poſtea, 8. in princip. in verb. petitionem prætor repellit, de iureiur. l. ſub ſpecie, C. de re iud. l. poſt rem iudicatam, infra eodem, cum ſimilibus.* Exceptio verò quæ datur Ex pactis, non eſt iſtius generis. Nec enim tollit actionem: *d. §. 1. Inſtit. de exceptionibus*, quia regulariter non tollit obligationem Ciuilem, *l. ſi vnus, 27. §. pactus ne peteret, hoc t.* ſed tantummodò Naturalem, *l. Stichum, §. naturalis, de ſolution.* Nam cùm pacto ſolùm inſit naturale vinculum, videlicet Æquitas conuentionis: non poteſt aliud tollere, quàm quod eodem vinculo conſtat, *l. ab emptione, 58. hoc titul. l. nihil tam naturale de regul. iur. cum ſimil.* Cùm igitur non tollat ciuilem obligationem, ſequens eſt, vt nec actionem ciuilem ipſo iure remoretur, niſi cum pactũ quoque legitimum eſt & ciuile, *d. l. ſi vnus, §. pactus ne petere, l. 6.*

A *hoc tit.* Interpretes tamen omnes ferè peremptorias ad impediendum litis ingreſſum admittunt, dũ in continenti probari queant. *vide Philipp. Franc. cap. 1. de lit. in 6. Blanc. tract. de compromiſſ. part. 4. de imped. lit. ingreſſ. gloſſ. in l. 6. C. eod. & l. 7. §. quinimò. vbi Dd.*
B *hoc tit.*

Cæterùm hic admonendi ſumus, ex pacto quandoque ſuppeditari non Exceptionem pacti, ſed Doli: cùm videlicet exceptio conuentionis dari non poteſt: quoniã res vel perſona, ad quam ex æquitate vtilitas pacti porrigi-
C tur, illo comprehenſa non eſt. Hac enim in ſpecie competere nequit exceptio pacti: quia conuentio cum ſtricti iuris ſit, *l. ſi vnus, 17. §. ante omnia, cum § ſeq. hoc tit. Bald. in l. approbationem, 21. C. de probat.* ad aliàs perſonas vel res quæ non ſunt diſertis ver-
D bis comprehenſæ extendi nequit. Vt igitur deficiente Actione contractus, datur actio Doli: *l. & elegante̅r, 7. de dolo malo, in princ. & §. 1.* ita multò magis, deficiẽte Exceptione cõuentionis, competit exceptio doli: *l. 1. 2. cum ll. ſeqq. de dolo malo & met. ex.* quo-
E tieſcunque ſcilicet ex æquitate aliqua danda eſt, *l. 7. § penult. & fin. l. & hæredi, 27. l. reſcriptum, 10. §. fin. hoc tit.* eoque facilius datur, quòd Exceptio Doli non ſit Extraordinaria, ſicuti actio Doli, quæ eſt Famoſa: neque Specialis, ſed vniuerſalis, vt in-

quit

quit I. C. cui toties locus ſit, quoties alia exceptio nominata deficit, *l. 1. & 2. & tot. tit. de dolo malo & metus except. vbi vide.*

Illud quoque poſtremò notandum, tantam eſſe pacti vim, vt ſi ſoluatur quod pacto remiſſum eſt, competat Indebiti conditio: quaſi indebitè ſolutū id ſit, quod B ob exceptionem pacti reuera & cum effectu exigi, obſtante nimirum pacti exceptione, non poterat, *l. creditori, 5. in fin. C. eod. l. ſi non ſortem, 26. §. indeb. de condict. indeb.* Atque hæc quidem de effectu pactorum: nunc aliquid de Interpretatione commodùm ſu- C bijciamus.

10 ¶ Aliquoties iam dictum eſt, Pacta ſtricti iuris eſſe, *dict. l. 7. §. quinimò. vbi poſt gloſſ. magn. Iaſ. n. 12. hoc tit. & idem Iaſ. num. 17. in l. lecta, ſi certum petat.* Ex quo ſequitur, ea ſtrictam recipere interpretationem: & in his nihil, D niſi quod disertè verbis comprehenſum aut expreſſum eſt, *l. ſi repetendi. Cod. de condict. ob cauſam.* actum intelligi (id quod cōmune eſt omnibus ſtricti iuris conuentionibus: *vt tradunt Dd. in l. quicquid, 99. de verbor. obligat*) niſi cùm Pacta apponuntur Bo- E næ fidei contractibus, ſecundum quos ex bono & æquo recipiuntur interpretationem: *l. iuriſgentium, 7. §. adeò, l. ab emptione, 59. hoc tit. l. 3. de reſcind. vend.* ſicuti & ſtipulationes ac iuramenta, *l. vlt C. de non numerat. pec. l. vl-*

A *tim. ff. qui ſatiſd. cog. vide Iaſ. in l. ſi conuenerit, num. 4. ff. de iuriſd. omn. iud.* cùm iſtiuſmodi contractibus adijciuntur; *l. 4. de vſur. Iaſ. in l. 1. in princ. de verborum oblig.* Abſoluta verò pacta (quæ nō referuntur ad alios cōtractus bonæ fidei) ità ſtrictè interpretamur, vt nec ad alias perſonas, nec ad alias res extendantur, niſi quæ expreſsis verbis pacto comprehenſæ ſunt, *l. ſi vnus. 27. §. pacta, verſ. & in ſumma, hoc titul.* Nam ijs qui non pepigerunt, pacta neque nocent neque proſunt, *l. ſi actionem, 24. C. eod.* etiam iureiurando firmata, *vt ait Schurff. conſil. 66. num. 19. cent. 1.* Quod verum eſt, niſi vel ex diſpoſitione iuris, vel ex veriſimili partium conuentione pacta ad alium, quā qui pepigit, deriuentur. Ex diſpoſitione iuris: vt quod ab Imperatoribus reſcriptum eſt, plurium creditorum conuentionem, cum debitore factā, ad alios quoque creditores, pauciores numero quamlibet inuitos, pertinere: *d. l. 7. §. fin. cum ll. ſequentibus l. reſcriptum, 11. hoc tit. l. ſi non expedierit, 6. de bon. auth. iud. poſſid.* quòd pactum ſerui aut filij, propter poteſtatem ad dominum & patrem extenditur: ſcilicet vt his proſit, non etiam vt noceat, *l. & hæredi, 21. §. 1. hoc tit. l. filius, C. eodem.* Quòd fauore dotis pacta dotalia, quæ parentes aut extranei faciunt, porrigunt ad mulierem iubentem, *l. Caius, 45. in fin.*

ſin. ſolut. matrim. l. 4. l. pater, 4. C. de pact. conuent. l. vnic. §. 1. C. de rei vxor. act. ex veriſimili partiũ conuentione: videlicet cum hoc eius intereſt qui pactum fecit, & veriſimiliter ea de re actum eſt. Nam etſi ſtricti iuris ſunt pacta: tamen quia & tacitè conueniri poteſt, *l. 2. hoc tit. cum ſeqq.* ideo ea quoque conuenta intelliguntur in pactis, vt & in alijs ſtrictis, *l. Titia, 124. §. 1. & melior text. in l. ſi ita, 126. §. penult. in verb. ineſſe tempus vel conditionẽ ex eo quod agi apparebit, l. ſi ſtipulatus, 111. de verb. oblig. eleganter Iaſ. in §. actionum, num. 4. & 37 Inſtit. de action. vbi dicit omnes contractus mundi eſſe bonæ fidei, quo ad intentionem*, de quibus veriſimiliter eſt actum. Hoc modo interpretamur, pactum procuratoris pertinere ad dominum: *l. reſcriptum, 10. §. fin.* tutoris ad pupillum: *l. tutoris, 15. hoc tit.* magiſtratus aut magiſtri collegij, ad vniuerſitatem ciuitatis vel collegij, *l. item 14. hoc tit. l. præſes, C. de tranſac.* Horum tamen pacta indiſtinctè extenduntur, eo modo quo dictum eſt, cum proſunt, non etiam ſemper quando nocẽt. Nec enim, verbi gratia, licet tutorib. aut adminiſtratoribus, aliquid pacto donare aut remittere, quod liquidum ſit, *l. contra, 20. §. 1. hoc t. l. pactum curatoris, 22. C. eod.* Procuratoris quoque pactum domino non nocet, ſi certum ius remittat: neque aliàs pa-

A ciſci in damnum domini poteſt, etiamſi ius ſit incertum: niſi aut ſpeciale ad hoc habeat mandatũ, aut conſtitutus ſit cum libera. *l. nam & nocere. 12. hoc tit. l. procurator, de procurat. vide infr. de procurator.* Eadem ratione pactum venditoris prodeſt etiam
B emptori: quia hoc paciſcentis intereſt, *l. ſi tibi 17. §. pactum, 4. hoc tit.* ne euictionis nomine in poſterum teneatur. Pactũ principalis debitoris, proficit fideiuſſoribus, *l. & hæred. 24. §. fin. hoc tit. l. 3. de reſcind. vend.* non etiam nocet. *l. centum Capuæ. de eo quod*
C *certo loc. l. fideiuſſores, de fideiuſſ.* Nam facto debitoris conditio fideiuſſorum deterior reddi non poteſt, *l. vlt. hoc tit. vide infr. de fideiuſſor. l. centum Capua, de eo quod certo loco.* E diuerſò autem, fideiuſſoris conuentio nihil reo commodat. Neque enim intereſt
D fideiuſſoris paciſcentis: vtrum à debitore exigatur, an non, cum is aduerſus eum nullam habeat actionem. At è contrario, ſi fideiuſſor nomine debitoris exigatur, regreſſum habet is actione mandati, aduerſus debitorem. Itaque cum debitoris interſit, nõ
E exigi à fideiuſſure, meritò pactũ illius De non petendo, etiam fideiuſſori prodeſt. In correis vtrũ vnius pactum ad alterum extendatur, variè diſputatum eſt *in l. ſi vnus, 27. hoc tit.* In quo vera videtur diſtinctio, vt alterius pactum alteri proſit, quando ſcilicet

cet

cet alter regreſſum habet contra alterum, non autem noceat: quia in re communi, ſocij conditionē nemo poteſt facere deteriorem, *l. l. vnus*, 34. *de ſeru. præd. ruſt. l.* 2. *de ſeruit.* Eoque pactum tantùm illi nocet, qui pepigit, *l. ſi vnus*, *hoc tit. l. in re communi, communia prædior. vide infra de duobus reis.* Vt autem ad alias perſonas pactū non extenditur, extra caſus iam dictos: ita nec ad alias res quæ pacto comprehenſæ non ſunt: puta quæ à re conuenta ſunt ſeparatæ: *l. qui cum tutoribus*, 9. §. 1 *infra tit.* 1. *l.* 3. *C. de tranſact.* vel ſi ſeparatæ non ſunt, de quib. tamen non eſt veriſimiliter cogitatum, *l. tres fratres*. 35: *hoc titul.* Aliud ſeruatur in his, de quibus eſt tacitè actum. Nam ſicut ex veriſimili coniectura mētis contrahentium, pacta ad alias perſonas extendi diximus: ita & ex iiſdem coniecturis, ad res quamuis non expreſſim comprehenſas, porriguntur: vt ſi generalis diuiſio facta ſit hæreditatis, aut inter ſocios rationibus vtrinque putatis, & approbatis & tranſactis, liberatio ſubinde mutua de omnibus debitis atque creditis qualibuſcunque confecta. Talia namque pacta generalia, etiam ad illa pertinent, quæ ſpecialiter cōprehenſa non ſunt, aut quæ ignorabantur: quandoquidem apparet, de his quoque veriſimiliter actum eſſe, & in genere cogitatū: *dict. l. qui cum tutoribus*, §. *fin.* A *infra titul.* 1. *l. ſub prætextu*, 19. *C. de tranſact. l. emptor*, 47. *in fin. hoc tit. l. qui Romæ*, §. *fin. vbi Dd. de verborum obligat.* & verba pacti generalia, ad hæc extendi ſalua recti ſermonis ratione poſſunt: *ita eſt communis concluſio Dd. in l. ſub prætextu*, 19. *l. ſi de certa*, B 31 *l. age*, 3. *C. de tranſact. in dict. l. Lucius*, §. *emptor, hoc tit. Alex. conſil.* 11. *viſo, num.* 9. & 15. *vol.* 2. *vide tamen Dd. in l. vnic. C. de erro. cal.* Aliàs porrò pacta & trāſactiones, præſertim ſpeciales, nō extenduntur vltra ſpecies, de quibus actum eſt: *d. l. ſi vnus*, 29. §. C *ante omnia, hoc tit. l.* 3. *l. ſi de certa, cum ſim. C. de tranſactionibus.* Illud poſtremò hoc in capite notetur pactionem obſcuram, hoc eſt, quæ nullo modo poteſt intelligi; vel ambiguam, hoc eſt, quæ duobus vel pluribus modis accipi poteſt, ſemper nocere ei, qui di- D cere potuit apertius, & venditori, *l. veteribus*, 39 *hoc tit. l. Labeo*, 21: *l. cum in* 33. *cum l. ſeq. de contrah. empt. l. cum quæritur*, 26. *de reb. dub. Schurff. conſil.* 37. *num.* 6. *cent.* 1. is enim potuit legem qualemcunque rei ſuæ in venditione dicere, *l. vlt. C. de pact. inter empt.* E *& vend. l. non enim*, 9. *de act. rer. amot. l. legem*, 10. *C. de pact. l.* 1. *C. de pact. conuent. l. legem*, 9. *C. de donat.* Eodemque modo in ſtipulationibus interpretatio fit contra ſtipulantem: quia cùm ſtipulatio ab interrogatione incipiat, illi imputandum eſt, cur non apertius

tiùs ſit ſtipulatus. *Schurff. conſil.* 58. *quæſtionis*, *num.* 2. *cent.* 1. in reliquis etiam pactis arbitror in dubijs interpretationem fieri pro debitore, cui aliquid remiſſum eſt. Nam creditor potuit apertius legē remiſſioni dicere, cum fuerit res in eius poteſtate: & deinde in dubijs interpretatio pro liberatione facienda eſt. *l. Arrianus*, 47. *de actio. cum ſimilibus*.

11 ¶ Contraria pactis ſunt error, *l. ſi cum te*, 51. *hoc tit.* dolus, *dict. l. iuriſgentium*, 7. §. *ait prætor*, *hoc titul.* metus. Sed error, quoniam omnimodo conſenſum impedit, *l. ſi per errorem*, 15. *de iuriſdict.* planè annihilat conuentionem: dolus & metus non item, quia non prorſus vacant conſenſu. Nã qui decipitur, magis errat in cauſa pacti, quàm in ipſo pacto. *Bart. in l. & eleganter*, *in princ. de dolo malo.* Qui cogitur metu, & hic quoque conſentit in conuentionem, quamuis inuitus. Nam voluntas coacta, etiã voluntas eſt, *l. ſi mulier*, 21. §. *penult. infra de eo quod metus cauſ.* Quare pacta, dolo aut metu contracta, non ſunt ipſo iure nulla, quod ad ius conuentionis attinet: nam aliqua conuentionis ratione ſiſtentantur: ſed non habent effectum iure ciuili. Etenim ex pactis datur tantum exceptio, non actio. Exceptionem autem dat Prætor: at illam ſe daturum negat ex pactis dolo vel metu initis. *d. l.* 7. §. *præ-*[*tor*]. Ex quo conficitur, iure ciuili

A nihil iſtiuſmodi pactiones operari. *l. cum poſtquam*, 9. *C. de pactis*. Nam & in edicto prætor iſtiuſmodi pacta comparat illis, & æqualia facit, quæ legibus aut Senatuſconſultis: hæc autem eſſe nulla, certi iuris eſt *l. pacta*. 6. *C. eod. l. non dubium*, *C. de legibus*.

B Contraria ſimiliter pacto, ſunt vitia, quæ in materia hærent: vt cùm aut turpis res, aut illicita, publicàve in pactum deducitur, *l. ſi unus*, 27. §. *pacta*, *l. contra iuris*, 28. *hoc tit. &c.* Quæ pacta ſimpliciter nulla ſunt, *d.* §. *pact. d. l.* 6. *C. de pact.* ſicut reliqua quæ

C legibus aduerſantur naturalibus vel ciuilibus. *l. non dubium*, 8. *C. de leg.* Contrarijs etiã pactis priora tolluntur: *l. ab emptione*, 58. *hoc tit. l. pacta nouiſſima*, *C. eodem.* ſcilicet quatenus conuentione conſtant. *dict. l. ab emptione*, *in fi. l. Stichum*, 95. §. *naturalis*, *de ſo-*

D *lution.* Actiones autem non ſola nituntur conuentione; ſed oriuntur ex obligatione ciuili: proinde nec ſimpliciter à pacto perimuntur. Quædam, inquit Paulus, actiones ipſo iure tolluntur pacto, quædam non. *l. ſi tibi*, §. 1. *hoc titul.* Ipſo iure tollitur actio

E iniuriarum & Furti, quia pacta hæc legitima ſunt: cùm lege XII. Tabul. disertè ſit expreſſum, vt de his paciſci liceat. *d. l. iuriſgentium*, §. *ſi paciſcar. verſic. nam de furto lex paciſci permittit* Reliquæ actiones, quæ iure ciuili, vel honorario ſunt introductæ, non tollun-

tolluntur per pactum, quod ſcil. non ſit legitimum, ſed obiecta exceptione eliduntur: *d. l. ſi tibi, §. de pignore, d. l. ſi vnus, §. pactus ne pet. hoc tit.* facilè vt intelligi poſſit, Exceptionem pacti non eſſe litis finitæ: id quod ſuperius eſt diſputatum. Illud etiam obſcurius quia videtur, nobis eſt hic exponendum, quòd I.C. *dict. §. pactus.* ait: Si pactus Ne peteret, poſteà conuenit, vt peteret, prius pactum elidi per poſterius, non ipſo iure, ſicut in ſtipulationibus, ſed per exceptionē. Contrà quippe poterat videri. Nam pactum de Non petendo, conſtat ſola conuentione. Ergo contraria conuentione de Petendo, videbatur ipſo tolli iure poſſe, *dict. l. ſi Stichum, §. naturalis, de ſolutionibus l. ab emptione, de pact. l. nihil tam naturale, 35. de reg. iur.* Sed ſciendum eſt, pactum de nō petendo referri ad obligationem efficacem, quæ præcedit & ex qua agi poteſt: vnde non manet in ſimplicibus terminis conuentionis: ſed quoniam opponitur petitioni efficaci, ideò iure Prætorio producit exceptionem, quæ præſcribat actioni. Hoc Ius excipiendi, cùm ſit ex iure Prætorio, quod pars eſt ciuilis iuris, non poteſt auferri per nudam cōuentionem contrariam de petendo: ſed neceſſum eſt, exceptioni, quæ ex pacto conuento à prætore impetratur, opponi contrariam exceptionem, à prætore impetratā, A aut ex eodem iure Prætorio deſumptam, quæ replicatio dicitur. Hoc eſt quod poſteà ſubdit I. C. In ſtipulationibus Ius verſari, in pactis verò factum, *dict. §. pactus ne peteret.* Nam ſtipulatio cum contractus ciuilis ſit, & legitimus, *§. de conſtit. Inſtit. de act.* B ipſo iure inducit actiones, & tollit acceptilationibus & nouationibus, ſicuti reliqua pacta legitima: *l. 6. hoc tit. l. 4. infra tit. 1. l. 3. & 4. C. de tranſact.* pacta verò iuris ciuilis non ſunt, eoque non operantur hoc iure, ſed adiuuantur à Prætore, data exceptione vel C replicatione, quæ eſt exceptio actoris: *l. 2. de except.* Quæ licet iuris ſunt, tamen in facto conſiſtunt: hoc eſt, ex facto conuentionis oriuntur, & facto hominis ſunt opponenda in iudicio: quia niſi ipſo facto exceptio aut replicatio opponatur: nunquam eam Iudex D ſupplet, *l. 1. vbi Caſtren. præter alios, C. vt quæ deſunt aduo. in §. 1. cum ſeqq. Inſtit. de except.* Ex quo poteſt intelligi, quid velit I. C. cùm ait, In pactis factum verſari: ſcilicet quod ad elidendas actiones aut exceptiones attinet. Non enim potiſſimum hic agit de E facto contractus ſeu conuentionis, ſed de facto quó eliditur actio vel exceptio de non petendo, vt verba planum faciunt.

De tranſactionibus. Tit. XV.

C. 2. 4.

1 *Continuatio.*

Vnde

2 *Vnde dicta ſit transactio, quam variè ſumatur, quid ſit.*
3 *Quotuplex ſit tranſactio, eius partes & ſpecies.*
4 *Cauſa efficiens: & qui tranſigere poſſint, vel non.*
5 *Materia, de quibus rebus poſſit tranſigi vel non.*
6 *Forma, & de variis tranſactionum pactis.*
7 *Finis, & effectus: quæ actio vel exceptio quando ex tranſactione datur: & an in ea pœnitere liceat.*
8 *Affinia & contraria.*

1 PActi † ſpecies eſt & trāſactio, quæ potiſſimum initio ad litem definiendam interponi ſolet: de qua conſequenter aliquid dicendum. Tranſactio † compoſitum vocabulum eſt à Trans & actio.

2 ¶ Vt igitur actio aliàs larga ſignificatione omnes actionū humanarum ſpecies comprehendit, §.1 *Inſtit. de act. l. actio, 24. cum ll. ſeq. de action. l. pecunia, 178. §. actio, de verbor. ſignif.* aliàs verò ſtrictior, magiſque propriè pro petitione accipitur, qua quis in iudicio quid ſibi debitum perſequitur: ita compoſitū eius Tranſactio, bifariā capitur. Vno modo, pro cuiuſque negotij definitione. *l. tranſactio, 229. de verb. ſignific.* ſeu compoſitione, *dict. l. 229.* ſeu quolibet actu quo ab obligatione receditur, *Bart. in l.* A *2. de iureiur. Iaſ. in rub. hoc t. n. 9. & C. eo. in rubr. & in l. 1. & l. ſiue 28, poſt. alios Dd.* & quaſi tranſitur; *l. 1. in verb. contrah. tranſigendi, vbi Iaſ. de pact. l. 2. vbi Bar. de iureiur. Iaſ. in rub. ff. eod. n. 15.* vt cùm tranſactionis nomine ſignatur pactum, *l. tres fratres, 36.* B *n. fin. de pact.* iuſiurandum, *l. 2. de iureiurand.* res iudicata: *l. tranſact. 229. de verb. ſignific.* Altero modo, & quidem propriè, pro ea compoſitione, qua res dubia litigioſa partium conſenſu componitur: *l. 1. hoc t.* quo in in ſignificatu, tranſactio à pactis, rebus C iudicatis & finitis differt, *d. l. 1. hoc tit.* Tranſigere enim propriè hoc modo dicitur actor, *l. vt ſunt, 230. de verbor. ſig. l. 1. §. fin. ad Senatuſconſ. Tertull.* qui ab actione tranſit, ad aliud quippiam, *l. trāſactio, 38. C. eod.* pro actione oblatum, *gloſſ. in l. 2. verb. tranſegiſ-* D *ſe, C. eod.* & à lite incepta recedit, nam tranſactio tranſitus eſt ſeu tranſitio (vt appellant Dd.) à lite intentata vel intendenda: *Iaſ. in rub. C. eod. & ff. eod. n. 9. Bart. & Dd. in l. ſiue, 28. C. eod.* quanquam καταχρηστικῶς etiā reus tranſigere dicatur, *Iaſ. in l. 2. in* E *fin. C. eod.* rectius tamen paciſci, *l. tranſigere, 18. vt reſponſum, 15. C. eod.* aut redimere, *l. ſub prætextu 19. l. ſi pro fundo, 33. C. eod.* aut decidere, *l. 1. hoc tit. Connan. lib. 5.* litem dici poteſt. Hoc in ſignificatu tranſactio ſic definitur: Vt ſit rei dubiæ, & litis incertæ neque

que finitæ conuenta deciſio. Verbum Conuenta, diſcernit eam à ſententia, quæ citra conuentionẽ in inuitos fertur, & negotium decidit, *l.inter*, 83. §.1.*de verborum oblig.* Adiectio rei dubiæ, diſcriminat à pacto, quòd ſuper re liquida & indubitata fieri diximus. *l.* 1.*hoc tit.* tranſactio porrò & ad hunc modum non incommodè definiri poteſt: Vt ſit contractus, *l.*1.*hoc t. Iaſ. & Dd.in l.*2. *C.eod.* (vel potius à principaliore fine, diſtractus) iuris gentium, *Bart. in l. ſi cauſa* 32.*C.eod.* innominatus, *l.*1.§.1.*de pact.* ſtricti iuris: *l. ſiue,* 28.*vbi Iaſ.num.*8.*&* 23.*l.cũ mota,* 6.*C.eod.idem Iaſ.in rubr.de pact.num.*6.*&* 7. quo inter litigatores res dubia *l.*1. *hoc tit.* & litigioſa, *gloſ. fin.l. ſub prætextu,* 29.*C.eod.Bald. in l.in ſumma,*65. *in princ.de cond. indeb.vide Alex. in rubr.C. eod.* aliquo contrà dato aut promiſſo, *l.*1. *hoc tit.* remittitur & finitur: nullam pariens iure ciuili actionem, ſed tantùm ad exceptionem proficiens. Dico eſſe Contractum: *text. in l. ſi donationis*, 7. *l. vlt.C.de his quæ vi met.cauſ.l.contractus,*16.*C.de fid. inſtrum.* quia propria contractus attributa, trãſactioni inſunt: nẽpe mutuum συνάλλαγμα *l. Labeo* 19.*de verb.ſign.* & quòd quiſque contrahentium ſui compendij cauſa paciſcatur: *l. actionum,* 24.§.1.*de actio.l ſi voluntate,*8.*C. de reſcin.vend.* Cum igitur, tranſactioni definitio contractus con-

A gruat: *d.l.Labeo.Theop.in §.fin.Inſtitut. de oblig.* ſequitur&, & definitum eidem conuenire. Quamquam fatendum eſt etiam diuerſo reſpectu diſtractum eſſe, quòd priorem obligationem ſeu actionem diſtrahat. hoc tamen ad finem & effectum tantùm tranſa-

B ctionis, non ad formam pertinet, quæ dat eſſe rei, *l.Iulianus,*9.§.*ſi quis rem, ff. ad exhib.* Quare vt emptio ſecunda, aut pactum nouiſſimum, quo prius diſtrahitur ac tollitur, *l. pacta nouiſſima,* 12. *C.de pact.* non diſtraſtus, ſed alia obligatio, renouatus contractus,

C alia emptio, nouum pactum, &c. dicitur: *l.iuriſgentium,*7. §. *adeo, verb. quaſi renouatus contractus, l.ab empt.* 59. *verb. nouæ oblig. de pact. l. pacta,* 72. *in verb. nouam oblig.de contrah.empt.l.ſi vnus* 27. §. *pactus ne peteret, de pact.* ita tranſactionem pro contractu po-

D tius obligatorio,quàm pro diſtractu liberatorio quis habeat.quod & Bart. & alij nonnulli exiſtimarunt. *Bart. & Iaſ. in d.l. ſi cauſa,* 32.*C.eod.* Iure ſanè veteri non æque contractus genere comprehendebatur, *d.l.contractus,de fid. inſtrum.*vbi à cõtractu diſtingui-

E tur, quia vel acceptilatione conſtabat, quæ diſtrahebat,non obligabat: vel pacto quod nec diſtraheret nec obligaret. At hodie cum obliget, *ex cap.*1. *de pactis,* arbitror, tranſactionem dici cõtractum poſſe, licet non inficiar alio reſpectu diſtractum etiam

eſſe:

eſſe: quia litem diſtrahat: qui finis cum ſit principalis *l.1. hoc tit. l.2. C.eod.* ab eo diſtractus cenſeri poteſt. Addo eſſe iuris gentium, *l.1.§.1. de pact.* exemplo ſcilicet reliquorum qui conſenſu cõſtat, *dict.l.1.§.fin. de pact.l.1. in fin.de contrah. empt.* præſertim contractuum innominatorũ, do vt des, do vt facias: in quos tranſactio incidit, *l.cum mota, 6.cum ibi not. C.eod.* qui in tot iuris gentium conuentiones referuntur, *l.iuriſgent.7.in fin.princ.de pact.* Adijcio, Innominatum, vt habet cõmunis opinio, *Bartol.Ang.Iaſ.n. 8. & l.ſiue, 28.C.eod & in l.ſi intra,42.de pact. Bald. in rub. C. de rer.permutat.* etiamſi Coraſius in contrariam partem multa diſputet, *Miſcell.lib.1.cap.23.* nam nec in iure ciuili pro contractu eiuſmodi nominatur, neque nomen ſpeciale, ſed generis retinet, vt permutatio nec certam formam habet. Aliquãdo enim dat actor, quandoque reus, nonnunquam vterque: interim aliquid actor remittit, dat reus, interdum vterque remittit: prorſus variè, *l.ſi ſuper 9.C. eod.* vt certa nominataque actio dari hinc non poſſit: vt nec ex permutatione: cum qua magnam habet tranſactio affinitatem, *l.2.l.ſi pro fundo,C.eod.* Addo Stricti eſſe iuris: *vide gloſſ. & Dd.in d.l.ſub prætextu*, 29. *& in rubr. de pact. ff. & C.eod.* quia & reliqua pacta, vt ſuperiore tit.diximus,, eiuſdem qualitatis ſunt.

A nam quod Duarenus putat *ad tit. de in lit. iur. n.*12. &c. iudicia tamen, non etiam contractus ſtricti iuris, vel bonæ fidei dici, apertis textibus refutatur, *l.eum qui, 22.de donat.l.in bona, 13. C. de pact.l.3.C.com. vtriuſque iud. l.ſi vnus, 27. §.pactus, in verb.in* B *bonæ fidei contractibus, de pactis.* Reliqua, quæ in definitione ſequuntur, ad formam & differentiam pertinent.

¶ Partes tranſactionis ſunt duę: 3
Remiſſio litis, & pro remiſſione alicuius rei præſtatio, *l. tranſact. 38.C.eod.* quanquam Dd. *Iaſ.poſt* C *gloſ. & alios in l.1. nu.15. hoc tit.* ad eſſentiam tranſactionis tria requirunt, veluti partes præcipuas ex quibus conſtet: 1. Rem dubiam: 2. Litem (nec enim ſufficerit aliunde quàm ex lite, dubium oriri) 3. alicuius rei pro litis remiſſione Præſtationem. D Species tranſactionis vſitatè ponuntur duæ: videlicet Simplex, & illa quæ Aquiliana ſtipulatione munita eſt, *gloſſ.penult.& Dd. in l.ſi cauſa.32.C.eod. vbi Bart.n. 1.Iaſ.num.* 10. Poteſt & tranſactio diſtribui in Generalem, *l.ſub prætextu, 29. vbi gloſſ. Cod.eod.* & E Specialem *l.3.ſi de certa, 32. C.eo. l.qui cum 9.hoc tit.* Item in Iuratam & Iniuratam *l.ſi quis maior, 41.l.penult.C.eod.*

¶ Cauſa efficiens tranſactionis, 4
eſt Conſenſus *l. interpoſitas, 13. verſ.conſenſu terminata,l.non minorem, 20. l. cum donationis. 34. al.33.*

al. 33. *C. eod.* προκαταρκτικὴ, Dubius litis euentus. *l. quod debetur*, 51. *de pecul. gloſſ in l. Lucius*, 78. *§. fi. ad Senatuſconſult. Trebell.* qui vt animque partem ſollicitam habet. Transigere verò cuncti poſſunt, qui paciſci, hoc eſt, qui conſentire poſsunt, & mente ſana ſunt, quamuis corpore ægrotent, *l. ſanum*, 27. *C. eod.* Procuratori ſine ſpeciali mandato tranſigere non licet, *cap. qui ad agendum, de procu. in 6. l. iuſiurandum*, 17. *§. fin. cum ll. ſeqq. l. iuſiurandum*. 34. *§. 1. de iureiur.* etiamſi liberam habeat agendi poteſtatem, *l. procurat.* 36. *de procur.* quia agendi, non etiam decidendi poteſtas illi facta eſt: *l. tranſact.* 7. *C. eod.* niſi datus ſit aut cum ſpeciali ad hoc mandato, *l. iuſiurandum*, 17. *§. fin. cum l. ſeq. l. iuſiurandum*, 34. *§. 1. de iureiuran.* aut in rem ſuam, *d. l. iuſiurandum*, 17. *§. fin. cum l. ſeq. l. procuratore*, 55. *de procurat.* aut omnium bonorum procurator. *Hos tres caſus excipit, gloſſ. in l. tranſa.* 7. *C. eod.* Nam hic cum alienare poſſit, poteſt & trãſigere, *l. procurator cui*, 38. *de procur.* Tutores, procuratores fiſci, vaſalli, & ſimiles quibus magna ex parte commiſſorum bonorum interdicta eſt alienatio, *l. 1. C. de præd. min. extra de his quæ fiunt à prælat. & de reb. Eccl. non alien. & de prohib. feud. alie. in vſib. feud.* quamuis tranſigere poſſunt: *vide gloſſ. Bart. & Dd. in l. præſes*, 12. *C. eodem*. non tamen contra

A legis prohibitionem tranſigendo donare, vel alienare poſsunt, *l. 4. C. de præd. min l. 1. de offic. proc. Caſ. l. nulli.* 13. *hoc tit. vide in cap. 1. §. ſi vaſalli. ſi de feud defun. Cur. in tract. feud. parte 4. qui tres caſus in vaſalli trãſact. diſtinguit.* quod & in parte, bona liberorum

B adminiſtrante, verius eſse crediderim: *l. pupillorum, §. ſi pater, de reb. eodem. vide Salic. Iaſ. & alios, in d. l. præſes. C. eod. l. de re:* 10. *hoc tit.* idemque in adminiſtratore ciuitatis: qui perinde atque tutor, res ciuitatis immobiles, ſine conſenſu ſuperioris, aut

C publico omniũ vel maioris partis ciuium alienare prohibetur, *l. fin. Cod. de vend. reb. ciu. lib.* 11. *vide inſr. de ad. rer. ad ciui.* Quamobrem eiuſmodi adminiſtratores tranſigere ſuper iure dubio poſsunt: tranſigendo verò alienare, vel donare, aut (quod pe-

D rinde eſt, *l. ſi quis* 14. *vbi Bart. de nouat.*) ius liquidum remittere vetantur, *d. l. præſes.* 13. *C. eod. l. pactum, C. de pact.*

¶ Materia tranſactionis, ſunt Res dubiæ & litigioſæ, *l. 1. hoc t.* hoc eſt de quibus lis eſt, vel eſse poteſt, *l. 2. vbi Iaſ. & Dd. C. eod.* 5

E De re iudicata lis eſse nequit. *l. ſub ſpecie, & tot. tit. C. de re iud.* quia tranſacta & finita eſt: quare amplius ea tranſigi finirique non poteſt, *l. ſi cauſa.* 32. *C. eod. l. poſt rem.* 11. *hoc tit. l. & eleganter*, 32. *§. fin. poſt. de condict. indebit.* nam priuatio præſupponit habi-

 tum.

rum. *l.3. de iniuſt. rupt. teſt. l. decem, 116. de verborum obligationibus*. vnde de re iudicata tranſigi nequit, etiamſi pacto remitti illa poſſit. *Paulus ſentent. lib. 1. tit. 1. Bart. & Dd. in d. l. ſi cauſa*. Sed de pacto eiuſmodi liberatorio agi in tranſactione non præſumitur, niſi appareat: nam gratuitum pactum, quia donatio eſt, *Dd. in l. pactum, 22. C. de pact. l. ſi quis, de nou.* ideò in contractibus obligatorijs, vt eſt tranſactio, non præſumitur interuenire, niſi probetur: *vide Bart. in d. l. ſi cauſa. vide Iaſ. & Dd. in l. tale, 41. de pact. & in l. 3. eod. tit. Bald. in l. 3. C. de non num. pecun.* etiamſi in actionibus Liberatorijs contrà, ſit. *l. an veluti, 7. 8. de accept. vide in dict. l. 3. dict. l. tale, 41. ſup. tit.* Exiſtimo autem hac in parte etiam aliquid publicæ iudiciorũ authoritati eſſe datum: ne quæ publico iudicio definita eſſent & tranſacta, ea priuatorum arbitratu pro indefinitis atque incertis rurſum tranſigerentur: quod admittere, graue, & certè exemplo perniciosum fuerit *l. ſub ſpecie, 4. C. de iud.* Cum autem res nondũ finita eſt, quamuis certa ſit, hoc eſt, certum ius habeat: tamen ob timorem aut odium litis, dominus ſuper ea rectè tranſigere poteſt, *l. 2. C. eod.* procurator & adminiſtrator rei alienæ, non item: *l. pactum, 22. d. l. præſes, 12. C. eod.* quia remiſſio certi iuris in donationem incidit. *l. ſi quis de-*

A *legauerit, 12. vbi Bart. de nouat.* quæ adminiſtratoribus (vt paulò ante oſtendimus) eſt interdicta, *l. ab agnato, 12. de cur. fur. d. l. contra, de pact.* De controuerſijs quoque quæ ex teſtamento proficiſcuntur, tranſigi nequit, cum quia tales tranſactiones captioſæ B ſunt, eoque improbæ, *l. 5. hoc tit.* (multi enim modico præſente contenti, magna relicta, vtpote alieno labore parta, & inaſpectato obuenientia, facilè repudiant. *l. cum hi, 8. in princ. hoc tit.*) tum quod vltimis voluntatibus aduerſentur earumque exitum, quem C non impediri publicè priuatimq; intereſt, *l. 1. C. de ſacroſanct. Eccleſ. iunct. l. 3. de teſta. & tot. tit. ſi quis aliq. teſta. l. 1. 2. quemadm. teſt. aper.* quas tamen leges Cuiac. *aliter interpretatur. & inde caput hoc inſcite tranſumptum arbitratur, l. 1. in fin. hoc tit. de tranſac.* D *& obſ. lib. 3. c. 37.* callidè vertũt & eludunt. De futuris alimentis, in teſtamento relictis eadem ratione tranſigi, ſine authore prætore, & cauſæ cognitione nequit: *d. l. cum hi, 8. hoc tit.* quamuis de præteritis poſſit: *l. de alimenti., 8. C. eod.* nec enim amplius alimenta ſunt, poſteaquam vita aliunde E in præteritum ſuſtentata eſt: ſed purum & ſimplex debitum, ſuper quo nihil cauſæ eſt, cur non rectè tranſigatur. Tranſigere vel paciſci de crimine capitali prohibitum non eſt: *l. tranſigere, 18. C. eod. vide Cuiac. obſ. lib. 6. cap. 11.*

quia

quia licet cuique ſanguinē ſuum quouis modo redimere, *l. 1. de bon. cor.* nec pro confeſſo tranſigens habetur: magis enim declinandi grauiſſimi periculi cauſa, quàm conſcientia facinoris tranſegiſſe videtur, *l. fin. de prævar.*

Cum autem in capitali iudicio, non modo reus, ſed etiam actor de capitis periculo certet, (nam calumnia detecta ſimilitudine ſupplicij punitur, *l. fin. C. de calum. l. fin. C. de accuſ. auth. ſed nouo, C. de adult.*) meritò hoc vtriq; indulgetur, vt tranſigere de ſanguine ſuo poſſit: quamuis abolitionem accuſationis actor impetrare nihilominus debeat: *l. 2. C. ad Senatuſconſ. Turp.* quæ licet impetranda ſit, nihil tamen impedit, quin inter priuatos rectè tranſigatur. Sunt enim res planè ſeparatæ. Tranſactio ſcilicet Extraiudicialis, & accuſatio, cuius abolitio petenda eſt, & iudicialis: quare de vno ad aliud non rectè infertur, *l. Papinian. 20. de minor.* Ab hac vt publica deſiſti ſine abolitione lex vetat: illam vt priuatam omnia iura permittūt. Excipi ab hac regula Imp. adulterium: quod etſi ex l. Iulia capitale non fuit, *l. Clodius, 13. de his quibus vt indig. l. qui cum vno, 4. §. qui adulterij de re milit. l. 2. §. miles, de his qui not. infam. l. ſi quis viduam, 5. de quæſt. Plin. lib. 6. Epiſt. Tac. lib. 5. ad fin.* tamen apparet, tempore Diocletiani, *d. l. tranſigere,* (niſi eius conſtitutio à

A Trib. eſt interpolata, *vide infra de adult.*) pœna ſanguinis coercitū fuiſſe, vt eius rei Conſtantius, qui paulò poſt ſecutus eſt, primus author videri non debeat, *l. quamuis, 30. in fin. C. de adult.* Ratio autem, cur in eo omnis pactio & tranſactio prohibeatur, ea B eſt, quod eiuſmodi conuentio, qua aliena matrimonia redimuntur, *l. ſerui, 23. in fin. C. de adult.* in lenocinium incidat, *l. 2. l. qui demum, 8. l. mariti, 29. de adult. l. de crimine, 20, eod.* eoque expreſſè lege Iulia prohibitum fuiſſe conſentaneum eſt: vt in rationē C legis iam latæ anxie inquirere ſupernacuum ſit, ſufficiatque regula, Quod contra leges paciſci vel tranſigere non liceat *Paul. lib. 1. tit. 1. l. 6. C. de pact. l. iuriſgent. 7. in fin. ſupra tit. 1. l. cum ij, 8. cum ſimil. hoc tit. vide Cuiac. obſeru. lib. 6. cap. 11.* Equidem extra cau- D ſam pacti, remitti, ac pro delicto haberi accuſatio adulterij necdū inſtituta, poteſt *l. ſi maritus, 15. §. ſi negauerint, ff. de adulter. l. 5. §. fin. ad legem Iul. de vi pub.* quia nemo inuitus agere, vel accuſare tenetur: *tot. tit. C. vt nem. ager. vel accuſar.* ſicuti & de ſuſpicionibus E adulterij pacta facta non improbantur, *§. fin. in Auth. vt lic. ma. & auia.* De reliquis criminibus, quæ ſanguinis pœnam non irrogant, tranſigere contra leges abſque infamiæ damno non licet: *d. l. tranſigere,* quia ceſſat hic periculum capitis & ſanguinis, eo-

que excuſationem tranſigentes, A non merentur: ſed reus corrumpere aduerſarium pretio videtur, *l.fin.de prauar. l. 4. de iur.fiſc.* & actor vendens ac nundinans iudicium publicum præuaricari & calumniari, *d.l.fin.* vt interim taceam, pactum eiuſmodi à re priuata remotum eſſe, *l. ſi quidem,* B *9. C.de cont.ſtipul.l.iuriſgentium, 7.§.ſi paciſcar, l. ſi vnus.§.pacta. de pactis*. Ante tamen cœptum iudicium publicum tranſigi poſſe arbitror: non quidem de publico iudicio, *d. l.ſi quidem, 6.C. de cont.ſtipulat.* (nam hoc ad priuatos non pertinet, & concuſſio- C nis ſpecies eſt, intentato periculo accuſationis pecuniam exprimere: *l.1. §. penult. de calumn.*) ſed de iniuria priuata, factoque eius, qui vel agere ciuiliter, vel accuſare criminaliter poteſt, *d. l. 1. §. penult.l.ipſo, 7.C. de falſ. l.pen. C. de tranſact.* quam pactionem nihil ad publicum iudicium pertinere, illud argumento eſt, quòd ea non obſtante, poſſit accuſatio criminis nihilominus à quolibet intentari, *ita eleganter Bart. in l. 1.§.ſi ea, num.1. de vent.in poſſeſſ. mitten.* Nec ſanè Imperator, *d. l. tranſigere, 18. C.eod.* id prohibe- E re videtur: quem de iudicijs & accuſationibus iam inſtitutis loqui, exceptio, quæ ſequitur, CITRA FALSI ACCVSATIONEM, oſtendit, Exceptio enim debet eſſe de regula (vt loquuntur) & regulam declarat, *vide Deci. Cag. & alios. in l.1. de reg. iur.* Nam quod dicitur eum, qui de famoſo iudicio paciſcitur, cōfeſſum videri, *l.quoniam, 7. cum l.ſeq.de his qui not.inf.* de actione ſe iudicio iam cœpto (ante enim nominari actio ſeu iudiciū, propriè non ſolet, *l. amplius, 15. rem rat. hab.*) interpretor: maximè cùm ante litem conteſtatam de crimine famoſo tranſigi ac paciſci poſſe, citra iacturam exiſtimationis vllam, multa iura conuincant: *l. poſt deciſionem, 13. C. de furt.l.interdum, §.ſi tut.ff.eod. tit.l. ſeruus, 17. de his qui not.infam.l. ſi tibi, §.quædam, l. ſi vnus, §. depoſiti . de pact. vbi vide*. neque enim pro confeſſo conuictoque haberi poteſt, qui ante & extra iudicium tranſigit: cum ne verba quidem, nedum præſumpta confeſſio, extra iudicium facta, pro idonea probatione ſit, D quæ ad condemnationem ſufficiat, *gloſſ. penult. in l.4. de inter. act. vide Dd. in l. admonendi, de iureiur.* Quare infamia notari nō debet is, qui extra & ante iudicium ſuper famoſa actione paciſcitur: nam cum pro conuicto & damnato non habeatur (neque enim ad damnationem confeſſio extraiudicialis, præſertim præſumpta, qualis ex tranſactione eiuſmodi ſumitur, ſufficit) nec pro infami habendus eſt: quia infami tātùm damnatum ſequitur: *vide inf.de his qui not.infam.* idque lex innuere videtur, quę li-

tis

tis conteſtationem requirit, *l. ſeruus*, 14. *de his qui not. infam. vbi vide* Sed cur falſi accuſatio ab hac regula excipitur, vt ſuper ea tranſigi poſsit? puto id cauſæ eſſe: quia licet falſo certa pœna, ſcilicet deportationis præſtituta ſit: *l.* 1. §. *fin. de falſ.* tamen poſterioribus temporibus arbitraria eſſe cæpit: *l. qui duobus*, 21 *l. pen. de falſ. l. maiorem.* 4. *C. de falſ.* ita quidem vt ad mortem & pœnam gladij perueniri queat. *l. vbi, in fin. C. de falſ.* Quare cum poſſit hæc eſſe cauſa ſanguinis, ob incertum euentum, quem litigatores iure pertimeſcunt, tranſactio in falſo, vt in reliquis cauſis capitalibus, permittitur, quaſi & hic dubium litis exitũ, pœnamque capitis litigatores extimeſcant: eoque ſanguinem ſuum redimere videantur, potius quàm conſcientia criminis aliqua paciſci. Alciatus *in d.l. tranſigere*, 18. *C. eod.* ea verba, CITRA FALSI ACCVSATIONEM, ita interpretatur, quaſi velit Imperator de criminibus tranſigi non poſſe, quin in falſi accuſationem tranſigentes incidant, quam interpretationem, etſi refutant quidam *Conna. lib.* 5. *de tranſa. Cuia lib.* 6. *cap.* 11. quod nuſquam legatur eiuſmodi ſpecies lege Cornelia vindicata: tamen quia lex Cornel. non modò in Falſo, ſed etiã Quaſi falſo locum habet, *l.* 1. §. *fi. de falſ.* haud ſcio an defendi rectè hæc ſententia non poſſit.

A Nam & actor tranſigens, nõ multum abeſt ab eo, qui ob denunciandum vel non denunciandũ teſtimonium aut iudicium, pecuniam accipit: *d.l.* 1. §. 1 & reus accuſatorem pretio corrumpens, parum ab illo qui iudicem corrumpit, diſtare videtur, *d.* §. 1. B *l. qui duob.* 21. *de falſ.* Hi porrò quin accuſatione falſi teneantur, dubium non eſt, *dict. l.* 1. *d.l. qui duob.* Sed hæc, vt & alia multa, in Commentarijs, ſi vita & otiũ ſuppeditarit, accuratiore lima & ratione examinabuntur, *vide de his etiam Cuiac. lib.* 6. *c.* 11. De re- C bus ſpiritualib. haud facilè tranſigi poteſt: *cap. penult. ex eod.* cùm affine ſit Simoniæ, pretium pro iure ſperituali dare vel accipere: compoſitiones tamen amicabiles. *c.* 7. *eod.* & permutationes earundem rerum, *cap. ad quæſtiones.* 6. *de rer. permut.* non repudiantur.

D ¶ Quòd ad formam attinet, tranſactio aut ſimplici fit pacto, aut per Aquilianam ſtipulationẽ: *l.* 3. *hoc tit. l.* 4. *cum ſimil. C. eodem.* item aut Purè, aut ſub Conditione, *l. ſi ſuper.* 9. *Ced. eod.* aut ſub Modo, qui potius ſubintelligitur quàm conditio, *l. cum mota*, 6. *vbi* E *Dd. C. eod.* Sed & Pœna quandoque tranſactioni adijcitur, *l. pacto.* 15. *l. pen. hoc tit. l. vbi* 40. *l. cùm proponas*, 17. *C. eod.* aut Iuramentum *l. ſi quis maior.* 41. *l. pen. Cod. eod.* Illud nihil intereſt, vtrum in iudicio, an extra iudiciũ fiat: *l. ſiue* 28 *C. eod. vbi Iaſ. n.* 1. & 2. 6

& idem Iaſ. in *l. tale.* 40. §. *qui prouocauit, num.9. de pact.* ſcriptura an ſine ſcripto, *l.5. l.ſiue. C. eod. l. cùm proponas, 21. C. de pact.* niſi aliud actum ſit, *l. contractus vero tranſact. C. de fid. inſt.* Præcipua tamen forma in eo eſt, vt pro remiſſione litis, aliquid contrà præſtetur aut fiat. Tranſactio enim nullo dato vel retento, aut promiſſo, non procedit, *l. tranſact.* 38. *C. eod.* quia in donationem incidit. Nam eſt pactum merè liberatorium, *l. cum donationis.* 34. *C. eod. l. tale* 40. *de pact.* quando pro remiſſione litis nihil contra promittitur aut datur. Atqui in tranſactione donationem non præſumi, neque in dubio de pacto gratuito actum videri, paulo ante dictum eſt.

7 ¶ Finis tranſactionis eſt, Vt finis litibus imponatur, *l. 1. hoc t. l. fratr.* 10. *Cod. eod.* Effectus nõ minor quàm rei iudicatæ: *l. non minor.* 20. *C. eod. vide Æmil. conſ.* 2. *n.* 1. 2. 3. aut iuſiurandi, *l. 1. vbi Bart. l. admonendi, in fi. de iureiur.* quare nec reſcripto Principis, *l. cauſas.* 10. *C. eod.* nec prætextu ſpecierum *l. ſub prætextu* 19. *Cod. eod.* inſtrumentorumve poſt repertorum, *d. l.* 10. retractari poteſt. Non tamen tollit tranſactio primam actionem Iure conuentionis, *l. ſi diuerſa*, 14. *l. ſub prætextu*, 19. *C. eod.* ſed tantùm ope Exceptionis, *l. cum proponas*, 17. *C. eod.* (quæ hodie tamen eſt litis finitæ; *cap. 1. de lit. cont. in l. 6. vbi*

A *gloſ. & Dd. ad verb. finita: l. elegãter.* 31. *§. penult. de condic. indeb.*) quia cùm ſit conuentio duntaxat iuris gentium, non poteſt actionem, quæ iuris ciuilis eſt, ipſo iure tollere: *l. nihil tam. de regul. iur.* niſi addita ſit Aquiliana ſtipulatio, *l. 4. l. ſub prætextu*, 19. *C.*

B *eod.* & acceptilatio, quæ eſt ciuilis ſolutio: & legis diſpoſitione, inſtar ſolutionis omnem obligationem, eoque & vnà actionem tollit, §. 1. *Inſtit. quib. mod. toll. ob. vide inf. de accept. l. legitima. ſup. tit.* 1. Vt autem tranſactio non extinguit omninò actionem, ita

C nec iure conuentionis inducit, *l. ſiue*, 28. *C. eod.* ne ex pacto detur actio. Quare ſi actori conuenta non præſtentur, agere debet prima actione, ſiquidem ſupereſt: *l. 4. l. ſi diuerſa*, 14. *l. ſub prætext.* 19. *l. ſiue*, 28. *C. eod.* qua aut conſequetur, quod in primam actionẽ

D deductum erat, aut id quod tranſactione conuentum eſt, *d. l. ſiue, cum ſimil.* nam vlterius reus vrgeri non poteſt, cùm ſemper incolumẽ habeat tranſactionis exceptionem, *d. l. ſiue, l. ſi maior.* 36. *vbi vide latè Iaſ. C. eod.* Eadẽque actio competet, ſiquidem

E impleta ſint promiſſa, ſed dolo aliquo rei ad tranſigendum actor ſit inductus: Nec enim prohibetur primam actionem intentare: quoniam illa (prout dixi) tranſactione non tollitur. Et ſi opponatur hoc caſu Tranſactionis exceptio, ea per Doli replicationẽ elide-

elidetur, *l. ſub pratex.* 19. *C. eod.* ſi verò prima actio ſublata ſit, vel per Aquilianam ſtipulationem, *d. l. 4. d. l. ſiue.* vel quod eius eſt generis, vt cum perſona extinguatur, niſi ſic præparata, cuiuſmodi eſt inofficioſi querela: *l. cum mota.* 6. *C. eod.* quam licet pater ad ſuos hæredes tranſmittit, *l. ſi quis ſi item,* 34. *C. de inoffic. teſt. vide in ſr. t. de inoffic. teſt.* tamen ſecus erat olim in matre, *d. l. cum mota*, quæ liberos non habet in poteſtate: §. *fœmina. inſt. de adop.* his caſibus, ſiquidem non impletum ſit quod conuenit, poteſt agi Præſcriptis verbis: *d. l. cum mota.* 6. *l. cùm proponas,* 17. *l. ſi pro fundo,* 33. *C. eod.* quæ actio non datur ex iure cõuentionis: ſed quia traditione & præſtatione eius quod à ſua parte cõuenerat, agens ſibi alterum obligauit: *l. iuriſg.* 7. *in princ. de pac. l. 5. de praſcr. verb.* ſicuti vſitatum eſt, Traditionibus pacta veſtiri: *l. in Traditionibus,* 41. *de pact. vbi vide ſup. t. 1.* Etenim illud perridiculum eſt dicere, actorem nunquam à ſua parte tranſactionem implere, & proinde non habere ciuilem actionẽ: quia qui hodie non agit, cras agere poteſt. Nam actor qui actionẽ remittit, verè à ſua parte implet: nec videtur poſſe agere, qui perpetua exceptione ſemper poteſt repelli, *l. Marcellus,* 66. *l. non videtur cœpiſſe, l. nihil intereſt, de regula iuris, l. debitor.* 108. *de verborum ſignificat.* & ea remiſſio,

A iuris interpretatione pro datione habetur, perinde atque ſi aliquid reo dediſſet: *gl. in d. l. ſiue,* 28. *ad ver. certum. C. eod. per l. ſi mulier, de cond. cauſ. da. l. ſi quis, de nouat.* qui velut ex donatione liberatur. Quare nec obſtat, quod alibi dicitur, Ex cõtractu, Facio vt Des,

B non dari Præſcriptis verbis actionem: *l. 5. §. quod ſi faciam, de praſc. verb.* nam de mero facto, vnde ad alterum nihil peruenit quo obligetur I.C. loqui, præcedens manumiſſionis exemplum oſtendit. Sed inquies, cur in tranſactione nõ condicitur liberatio,

C perinde atque in reliquis contractibus innominatis: *l. ſi quis accepto. 4. l. 3. 5. de con. cauſ. da.* Dd. id tradunt fauore minuendarum litium inductum eſſe, *l. fratris,* 10. *l. cauſas* 16. *C. eod.* Ego potius arbitrer, liberationem quæ ciuilis eſt, eodem vtrobique modo

D condici: videlicet non condictione cauſa data, quæ naturalis eſt, *l. rerum,* 25. *in fin. ff. rer. amot. l. indebiti,* 15. *de cond. indeb.* ſed actione ciuili Præſcriptis verbis, *l. ob eam,* 9. *ff. de praſcript. verb.* cui condictio naturalis ineſt: agi n. poteſt, vt aut promiſſa impleantur, aut reſciſſa liberatione reſti-

E tuatur obligatio priſtina, *l. 1. & l. 4. §. fi. C. de rer. permut. d. l. ob eam.* 9. *de praſc. verb.* Eodẽ ſenſu haud abſurdè, meo quidem iudicio, perobſcuram illam principum conſtitutionem, *l. vbi* 40. *C. eod.* interpretabimur: ſi dicamus, ſub-

ſecuta Aquiliana ſtipulatione; tã ab actore quàm à reo (vt vtraque in perſona, ea conſtitutio locum habere intelligatur) aut ſubſecutis & conuentis accommodandum eſſe conſenſum, & promiſſa implenda: aut pœnam (quæ ſcilicet conuenta ſit) vna cum ijs quæ data ab aduerſario probantur (dat autem non modò reus, ſed etiam quandoque tranſigendo actor, *l. ſi ſuper. 9. C. eod.*) ante cognitionem cauſæ (quæ propoſita Præſcriptis verbis actione inducitur) eſſe inferendam: idque ſi aduerſarius voluerit. Nec enim ipſo iure contentus eſſe cogitur pœna, & ijs quæ à ſe data ſunt, reſtitutis. Nam Præſcriptis verbis actioni quanquam conditio (vt diximus adiungi & ineſſe poteſt alternatiuè, *d. l. ob eam, 9. de præſcr. verb. l. 4. C. de rer. permut.* & quamuis ab ea liberetur reus refundendo quod accepit: *d. l. iuriſg. dict. l. 5. & tot. tit. de præſc. verb. d. l. 4. C. de rer. permu.* tamen quia concluſio actionis Præſcriptis verbis præcipua eſt, vt contractus impleatur, & purè ſic intentari poteſt, *l. fin. C. de rer. perm.* (ſicuti pleræque actiones ciuiles non ad reſcindendam, ſed ad implendum contractum competunt, *l. venditi actio. C. de act. empt.*) ideo inuitus actor non cogitur ab intentione ſuæ actionis, nempe præſcriptis verbis diſcedere, etiamſi redhibitionem & pœnam altera pars offerat. Neq; A enim ea oblatio ad implementũ, ſed ad reſciſſionẽ contractus pertinet. Reſciſſio autem & pœnitẽtia in contractibus Innominatis tantùm ei qui dedit, conceditur: non illi, qui accepit, & accipiendo ſe ad implendum iam obligauit, *glo. in l. ſi pecuniam, 5. verb.* B *ſed cum liceat. de condic. cauſ. dat.* Quare non obſtante tali oblatione, ad implendam contractus fidem agi poteſt: donec iudex ſcilicet, per ſententiam aliter ſtatuat: atque ita non ipſo iure, ſed officio eueniat & conſequatur, vt redditis quæ accepta erant, Præ- C ſcriptis verbis actio tollatur, *d. l. ob eã, 9. verb. iudicis off. de præſcript. verb.* Cùm enim officium iudicis non habeat locum ante litis conteſtationem, *l. ædiles, 25. inf. de ædil. edict.* non poteſt diminuere aut officere iuri volentis agere: id quod ex officio iudicis poſtea D accedere poteſt: nec repellendus eſt actor à limine iudicij, quaſi reo parato ſoluere, qui pœnam & quæ accepta ſunt, offert: *l. ſi debitori. 21. de iud.* Hæc enim propriè non petuntur actione Præſcriptis verbis, ſed impleri contractus fides (vt dixi) poſtulatur: E quare nec hac oblatione fatetur intentionem, & offert veram actionis ſolutionem reus: & proinde nec inuitus actor cogitur oblata à reo recipere, nec quaſi reo volente ſatisfacere, *vt in d. l. ſi debitori.* iure iſto agendi videtur priuandus. Eamque puto eſſe cauſam,

tamſam, cur in conſtitutione, *d. l. ubi*. ea verba, SI ADVERSARIVS HOC MALVERIT, ſint addita: ſcilicet quod ante litem, ad id niſi volens pertrahi poteſt. Sed de eiuſmodi fortaſſis obicib. opportunis aliàs commẽtabimur. Dixi porrò, actionem Præſcriptis verbis dari, quando quod cõuentum eſt, non præſtatur. Itaque hoc ſiquidem impletum ſit, & tamẽ dolo alterius alter deceptus inueniatur: non dabitur Præſcriptis ſanè verbis actio (nec .n. poteſt, impleta promiſſorum fide) ſed tantùm de Dolo intra præſtituta tempora poterit agi. *l. 4. l. ſub prætextu, 19. C. eod.* Sed hæ diſtinctiones hodie minus videntur obtinere poſſe, cùm ex nudo pacto, atque ita etiã ex tranſactione detur actio, *vide ſupr. de act.* Illud quoque ad effectum tranſactionis pertinet, quod aiũt: In ea pœnitere non licere, *l. quãuis, 39. C. eodem.* velut in reliquis contractibus Innominatis: *l. 3. l. ſi pecuniam. 5. cum ſimil. de cõd. cauſ. data.* idque ſpecialiter in tranſactione contra horum contractuum naturam, inductum eſſe volunt Dd. vt ſit aliquis litium finis, *l. fin. in fin. Co. de fid. inſtr. l. fratris, 10. C. eod.* Ego verò nullum, aut perparuum ſanè diſcrimen hac in parte ſubeſſe reor. Nam quod dicitur: *d. l. quamuis.* Eum qui litem remiſit, quamuis ſtatim pœniteat, inſtaurare litem non poſſe: id tralatitium puto eſ-

A ſe in omnibus eius generis contractibus innominatis: vt ſcilicet quamdiu aduerſarius aut vult aut poteſt implere quod promiſit, pœnitere nequeat is, qui à ſua parte impleuit, h. e. aut remiſit, aut dedit aliquid: *d. l. ſi pecuniam, verſic. cum per te non ſteterit, poteſt* B *dici repetitionem ceſſare, de cond. cauſ. da.* Nam etſi qui dedit, pœnitere & condicere poteſt, quamdiu contra nihil accepit quo obligetur: tamen aduerſario parato adimplere. obſtat illi conuentionis exceptio: *vide ſupra de pact.* Quod ſi verò reus implere con- C uenta nolit, aut non poſſit: hic non modò in reliquis contractibus innominatis, ſed etiam in tranſactionibus ita agi poteſt, vt aut impleantur promiſſa, aut quæ data ſunt, reddantur, & res tota perinde atque ſi tranſactum non eſſet, in integrum reſtituatur, *d.* D *l. ſiue, 28. cum ſimilibus, eodem.* Cæterùm vbi ab vtraque parte contractus rebus impletus eſt, nõ modò in tranſactione, ſed & in reliquis contractibus Innominatis excluſa eſt pœnitentia, & volenti repetere, obſtabit contractus exceptio: quæ ſola reo datur E hoc caſu, non etiam eorum quæ dedit (niſi aduerſario volente, *l. vbi 40. in fin. C. eod.*) repetitio, *l. cum proponas, 17. C. eod.* Et hæc quidem vis eſt & effectus tranſactionum ſimplicium. Nam Aquilianam (vt dixi) actionem ipſo iure tollit, nec vllum pœnitentiæ

locum

locum relinquit, *l.4.hoc tit.l.ſiue cum ſimilib.C.eod.* In iurato porrò tranſactione, etiam hoc amplius eſt, quod qui contra eam venit, amiſſione iuris ſui, atque adeò exiſtimationis, plectatur, *l. ſi quis maior. 41. C. eod.*

8 ¶ Affinia maximè tranſactioni, ſunt Pactum, *l.1.hoc tit.* Compromiſſum, *gloſſ.in §.11.in Auth. vt diff.iud. Iaſ. poſt Bart.in Rubr. hoc tit num.13. & 14. & in l. ſi cauſa,32. C.eo.* Contractus innominati, *l. ſiue 28. vbi Iaſ. l. 6. C. eod.* Diuiſio, *l.tres fratres,36.ſup. de pact. l.2. l.cum proponas, 2?. C. eod.* Res iudicata. *l. non minorem, 20.C.eod.* Contraria: Error, *l. ſub prætextu. 19. C. eod.* Metus *l. interpoſitas, 13.C.eod.* Dolus, *l 4. l. ſub prætext.19 l.ſiue, 28.Cod.eod.* Falſitas, *l. penult. C. eod.* Error impedit tranſactionem, quia cõſenſus deeſt: *l. ſi per errorem, 15. de iuriſd.* metus retractat per in integrum reſtitutionem, quoniã edictum Reſciſſorium eſt, *vide inſ.tit. de eo quod met. cauſ.* Prætore non habente ratum, quod metu geſtum eſt. Dolus quia quadantenus in contrahẽdo permittitur. *l. in cauſa 17. § penult. de minor.* neque conſenſus eſt expers: ideò non reſcindit tranſactionem, ſed purgatur aut exceptione, aut replicatione, quando prima actio ſupereſt, *l. ſiue, 28. hoc t.* aut actione Doli illa extincta: *l.4. d.l. ſub prætextu. 19.* niſi dolus in Falſi, *l. penult. C.eod.* aut

A Calumniæ crimen, *l. in ſumma. 65. de cond.indeb.* incidat. His in caſibus ob maleficium improbè commiſſum, tranſactio quaſi imperfecta, aut per concuſſionem extorta retractari officio iudicis debet, *vide in l pen. C.eod.* Sed an ob læſionem immodicam illa reB ſcindi poſſit, non modò à minoribus, *l. ſi ſuperſtite. 5. C. de dol. mal.* ſed etiam maioribus 25. annis, cum vltra dimidiam ſcilicet partem iuſtæ æſtimationis, ſeu iuris læſi probantur? *ex l.2. C.de reſ. rend.* Sanè ſi non tantùm ſuper dubio litis, ſed ſuper caſu & duC bio mortalitatis euentu tranſactũ ſit, reſtitutio non dabitur: quia nec læſio ſubeſt, *l.de fideicommiſſ. 11. C.eod.* quantumcunque enim acceptũ ſit, tamen potuiſſet minus accipi, cõtrario caſu eueniente, *Caſtr.in d. l. de fideicommiſſo.* Verbi gratia: Si fideicommiſſaD rius, cui poſt mortem hæres rogatus eſt reſtituere, in præſens modico accepto tranſigat. Potuit enim nihil accipere, quia potuit ante hæredẽ mori: *vide tit.quand. dies lega. l. vnic. C. de cad. tollen.* eoque læſus non videtur, nec remedium l.2.habet: *hic eſt caſus, l. Lucius, 78. §.fin.ad S.C.Trebell.* E præſertim ſi poſtmodum cognitis planius hæreditatis viribus, neque tota diligenter explorata ſuper ipſa læſione tranſegerit. Sed cùm de dubio tantum litis euentu tranſactum eſt, an ob læſionẽ immodicam agi poſſit, variè diſputatur.

ſputatur. Iaſ. *in l. ſi quis cum aliter, de verborum obligat.* qui diligentiſſimè quæſtionem hāc excuſſiſſe viſus eſt, concludit poſt alios quos nominat, in tranſactione id genus remedij ceſſare: eamque affirmat ſententiam eſſe cōmunem, *idem deciſio Neapol* 220. *n.* 3. Sed in noſtris Curijs vſu ſeruatur contraria Bart. ſententia, *in l. ſi quis cum aliter,* 36. *num.* 5. *de verborum obligat.* & *in l.* 2. *C. de reſcin. vend. n.* 7. tanquam æquior & humanior: vt ſi quis in certo iure, puta hæreditate diuidenda, probare poſſit, ſe tranſigendo vltra dimidiam partem eius quod conſequi probabiliter potuit læſum eſſe, ei remedio d. l. 2. ſuccurratur, *Dec. conſ.* 6. *viſo. num.* 4. & *conſ.* 597. *nu.* 10. *Corn. conſ.* 27. *in princ. lib.* 4. *Schurff. conſ.* 50. *veritas, num.* 16. & 17. *cent.* 3. & *conſ.* 16. *caſus, num.* 17. *cent.* 2. & *conſ.* 97. *pro magis clariore, nu.* 12. *cent.* 3. Quò rectius damni ſupra dimidiū æſtimatio refertur, quàm ſi ad incertum dubiumque litis euentum, quomodo probari nequit, referatur, *l. quod debetur*, 52. *de pecul. gloſſ. d. l. Lucius,* §. *fin. ad Trebell.*

DIGEST. LIB. III.

DE POSTVLANDO.

Titulus I. C. 2, 6.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit poſtulare: quomodo à procuratione differat.*
3 *Cauſa efficiens: & an ſit munus neceſſarium.*
4 *Qui poſtulare prohibeantur edicto.*
5 *Qui lege vel ſententia iudicis.*
6 *De ſumma poſtulationis.*
7 *Finis & effectus.*

1 CVM † res neque pacto, nec tranſactione conuenire poteſt, procedit iudicium, & poſtulationes fiunt, ac reus cōtradicit deſiderio & intentioni agentis: & quidem ſi fieri poteſt, ante omnia proponit exceptionē Dilatoriam: qua oſtendat, ius agendi actori non competere, vel quia poſtulare non poteſt, vel quòd idoneum non habeat mandatum, vel quia calumniator eſt, &c. Nam hæc dilatoria exceptio, initio & ante litem conteſtatam eſt proponenda, neque enim poſtea admittitur aut auditur: *l. ita demum,* 13. *vbi gloſ.* & *Dd. C. de proc.* Antequam igitur in ipſa iudicia gradus inferatur, rectè inſtituta eſt de his omnibus diſputatio: nempe de his qui poſtulare poſſunt, & de procuratoribus,

atque

atque id genus alijs, qui tam ſuo quàm alieno nomine agere poſſunt.

¶ Poſtulare porrò aliud eſt, quàm Procurare, §. *penultim.* & §. *final. Inſtitut. de except.* Nam procurandi verbum, propriè ad curam alienorum negotiorum refertur. Poſtulare autem quiſque dicitur in iudicio, ſiue ſuo nomine quid petat, ſiue alieno, *l.1, h.t.* Et procurare magis priuatum officium, *vide infr. de proc.* poſtulare publicum denotat. Nam apparet, in ſequentib. temporibus verbum Poſtulandi pro Aduocatione vſurpari cœptum, *l. 2.3. & tot.tit. C. de poſtul. l.1.§.1. hoc tit.* Poſtulare, inquit l. C. eſt deſiderium ſuum vel amici ſui, hoc eſt, alterius cuius negotium geritur, in Iure (hoc eſt, in iudicio maiore, ſcilicet coram Prætore) vel tribunali, apud eum qui iuriſdictioni præeſt, hoc eſt (vt nunc loquimur) apud Ordinarium Magiſtratum (non delegatum) exponere, vel alterius deſiderio contradicere. *l.1. in princ. hoc tit.* Nam & qui contradicit vel excipit, poſtulat aliquid, quia effectu petit ſe à poſtulatione aduerſarij abſolui.

¶ Quod ad cauſam efficientē attinet, Prætor ſeu Ordinarius Magiſtratus, dat petentibus litigatoribus patronos, qui eorum nomine poſtulent, *l. 1. §. ait prætor. hoc titulo, l.fin. C. de poſtulan.* etiam inuitos, *l. prouidendum, 7.* A *C. de poſtulan. gloſſ. in cap. 1. §. item ſi delator. ad verb. perdit. quæ fuit pr. cauſa benefic. amit. & hic in l. 1. ad verb. non habebunt. hoc titul.* Nam poſtulare, publicum quodammodo munus eſt, *l. 2. in verb. poſtulare, de regul. iuris.* Ad publica verò munera, etiam inuiti B coguntur, *l. 1. in princ. de adminiſtr. tut. vide de muneribus tot. t.* Neque tamen cogit magiſtratus gratis quem poſtulare, ſed ſumptibus petentis, *gloſſ. in dict. l. 1. §. ait præt. ad verb. non habebunt, hoc titul. per l. 1. §. in honorarijs, de varijs & extraord. cog. pro quo etiam* C *textus in l. 4. §. fin. in verb. tuis ſumptibus, ſup. de eden. & in §. ſi vnum, in Auth. vt cum de app. cognoſc. Bart. in l. 1. §. diuus, ad S.C. Syllanianum.* Quòd ſi tenuiores ſint litigatores, quàm vt ſalarium præbere poſtulantibus ſuo nomine poſſint non tamen D debent Magiſtratus pati, cauſam eorum relinqui deſertam: ſed potius ſumptum de publico, *gloſ. & Dd. in d.l.1. ad verb. non habebūt hoc titul.* aut ſaltē ex ærario eleemoſynarum communi ſuppeditare. *Paris de Puteo in tract. ſyndicatus. ad ver. carcer. & carceratus, cap. 4. num. 2. & 3. per l. 2. &* E *l. iudices 10. C. de Epiſcop. audien.* Nam eſt etiam ſpecies eleemoſynæ, pauperibus præbere patronos, *c. filius. & c. definiuit. 17. quæſt. vltim. Bald. in l. præſenti. in fin. C. de his qui ad Eccleſ. confug.* Sed huic rei in pleriſque hodie curijs

aliter

aliter prouideri ſolet: conſtitutis nimirum aliquot Aduocatis publico ſalario, qui cauſas egenorũ agant, & tueantur, qui Procuratores pauperum, vt ſunt, ſic appellantur. Et hæc quidem ita in ciuilibus obtinent. Nam in criminalibus, ſi quis aliquo accuſante fuerit cuſtodiæ traditus, & ſibi ipſi ſuppeditare in parãdis aduocatis nequeat, æquius eſt, cum ſumptum ab aduerſario, cuius rogatu incarceratus eſt, præberi: quoniam & ad hunc alimentandi reum, qui ſibiipſi ſufficere nequit, onus redit, *vt eſt gloſſ. communiter appgobata in l. ſi ad verb. agnoſcere, C. de eroga. milit. anno. lib. 12. per d. §. ſi vnum. in Authent. vt cum de vppell. cognoſ. Paris de Puteo in dict. tract. ſyndicatus. præall. loc. c. 4. per tot.*

4 ¶ Poſtulare omnes poſſunt, qui non prohibentur, *l. mutus*, 43. *de procuratoribus*. Prohibentur autem poſtulare quidam Edicto, quidam Lege, quidam Sententia iudicis. Edicto vetantur tres hominum ordines: *l. 1. §. 1. hoc titul.* Primus ordo tam pro ſe quàm pro alijs poſtulare prohibetur, in quo ſunt minores 17. annis: *d. l. 1. §. initium. hoc tit.* item ſurdi, qui iuſſum Magiſtratus exaudire non poſſunt, *d. l. 1. §. initium.* Secundo ordini tãtum pro alijs poſtulare non licet: ex quo ſequitur, vt pro ſe poſſit: in quo cenſentur Fœminæ, Cæci, & inſigni quadam turpitudine notati, *d. l. 1.*

A *§. ſecundo loco.* Nam quòd ad fœminas attinet, remotum eſt à pudore ſexus, eas virilibus officijs fungi, *l. 3. C. quand. mul. tut. offic. l. alienam*, 18. *C. de procu. l. 2. de reg. iur.* virile aut eſt officiũ alienæ cauſæ præeſſe, intercedere & patrocinari: *l. alien.* 18. *Cod. de*
B *procu. l. 2. de reg. iur. l. non diſtinguemus*, 32. §. 1. *de arbitris, l. neque*, 54. *de procu. Spec. de procur. §. 1. num. 2. & 3. l. 1. in fin. & l. 2. de iniu. §. patitur. Inſtit. eod. tit.* atque adeo ciuile, & quodammodo publicum, *d. l. 2. in verb. poſtulare. vbi Decius, num. 9. de reg.*
C *iur.* Officia autem publica & ciuilia, virorum ſunt, non mulierum, *d. l. 2. de reg. iur. d. l. 2. Cod. quando mult. tut. off.* Vnde & Telemachus apud Poetam, arcet matrem concione, inquiens, orationem viris curæ eſſe oportere. Et D. Paulus 1. Cor. 14. 34. ait,
D turpe eſſe mulieribus, in virorũ cœtu verba facere. Quare ne pro liberis quidem matres in iuditio poſtulare poſſunt, *l. liberto.* 31. *§. quamquam. de negot. geſt.* etiamſi aliena negotia, extra iudicium rectè exequatur, *d. §. quoniam.* Hodie autẽ moribus noſtris Sax.
E nedum pro alio, ſed etiam pro ſe poſtulare mulier prohibetur: nec habet legitimam perſonam ſtãdi in iudicio, ſiue agat, ſiue defendat, vnde illi curator ſeu tutor in litem datur. *Chili. in pract. cap. 2. per art. 44. & 46. cum ſeq. lib. 1.* Cæcus quoque poſtulare prohibetur

betur pro alijs: quia (vt inquit I. C. reuereri Magiſtratus dignitatem nequit. *d.l.1.§.cæcus.* iudex tamen dari poteſt, *l. cæcus.6. de iudicijs*. Nam iudicia olim etiam priuatis à prætore mandabantur, *l.vlt.de off. eius cui mand.* Itaque huic nihil obſtat quod dicitur, *in d.l.1.hoc tit.* Cæcos magiſtratum quidem retinere, ſed ad nouum expirare non poſſe. Nam aliud erat Magiſtratuū dignitas, aliud iudicandi poteſtas, *l. cum prætor. de iudic.* Excipit etiam in hoc ordine prætor perſonas quaſdam, inſigni turpitudine deformatas: vt damnatos de calumnia publico iudicio: *dict.l.1. §.2. cum ſeq.* damnatos capitali crimine: *d.l.1.§.remouet.5.* paſſos muliebria: & eos qui operas ad depugnandū cum beſtijs ſuas elocarunt. Atque hi quidem Senatuſconſulto prohibentur, etiam apud Pedaneos Iudices poſtulare, *d.l.1.§.remouet.5.verſic. item.* Quod ideo addo, vt intelligatur hoc edictum tantum ad poſtulationes, quæ fiunt coram ordinarijs ſuperiorib. Magiſtratibus, qui pro tribunali ius dicunt, & apud quos eſt legis actio, pertinere, *l.4.§. hoc autem iudicium.de damn. infect.* Nam ſi edictum pertinuiſſet ad iudices Pedaneos, non opus fuiſſet S. C. Sed cum hoc S.C. nunc ſit in corpus iuris redactum, ſequens eſt, prohibitionem huius edicti peræquè hodie valere in iudicib. Pedaneis & Delegatis, atque in Or-

A dinarijs. Eſt tamen æquiſſimum, ſi tutelam vel curam eiuſmodi, perſonæ adminiſtret (ſicuti adminiſtrare poſſunt, cùm munus ſit priuatum, *Bart.in l.cui eorum, 3. hoc tit.vide infr.de tut.*) poſtulare eos pro his quorum curam gerunt, *d.l.1.§.fin.in fin. d.l.puto.* B *6. hoc tit.* Tertius ordo à Prætore comprehenſus edicto, non in totū prohibetur pro alijs poſtulare, ſed tam pro ſe quā pro perſonis dumtaxat certis poſtulare poteſt: puta pro parente, fratre, ſorore, vxore, ſocero, patrono, patrona, eorumque liberis, alijſque, de C quibus ſub titulo, De in ius vocando, dictum eſt: item pro genero, nuru, vitrico, nouerca, priuigno, priuigna, alijſque coniunctis fortè ad quartum vſque gradum, *gloſſ.in l.4.de teſtibus. gl. & Dd.in cap.ſi.extr. eod.gl. & Bart. in l.ſed & hæ. de procur.* item pro D perſonis, quarum tutelam curationemque gerunt: vtpote pro pupillo, furioſo, fatuo, &c. *d.l.1.§.fin.cum ll.ſeqq.hoc tit.* Pro alijs autem perſonis, quæ edicto comprehenſæ non ſunt, poſtulare hic ordo prohibetur. In hoc autem ordine prætor poſuit om- E nes omnino non ſingulari ſed qualibet infamia Iuris notatos: exceptis illis qui propter inſignē infamiam. in ſecundo ordine ſupra ſunt locati, *d.l.1.§.fin.* Ex quo intelligi poteſt, infames tutelam curationemve alienam gerere poſſe, cum ex edicto pro pu-

pillis

pillis minoribuſque ſuis ad poſtulandum admittantur. Et hi quidem tres ordines, edicto Prætoris à poſtulationib. remouētur, & ita remouentur, vt ne volente quidem aduerſario, contra prohibitionem edicti rectè poſtulēt, *l. quos prohibet, 7. hoc tit.* Nam etſi illæ iudiciorum partes, quæ potiſſimum ad litigatorem ſpectant, pactis eorundem immutari poſſunt: *vide D.l. in l. 2. §. ſed quia veremur, C. de iur. ob. cal. c. tuis. de teſtibus, l. ſi conuenerit, 26. de re iudic. cum ſim. &c.* tamen quæ præcipuè ob dignitatem publicam Magiſtratus conſeruādam, inſtituta ſunt, vt eſt poſtulationis prohibitio, *l. 2. §. 1. & 4. hoc tit. in verb. inſignia magiſtratus videre & reuereri, &c. l. 7. 8. 9. de iuriſd.* ea veluti ius publicum, *l. 1. §. huius ſtudij, de iuſt. & iur. l. ſi quis, 8. cum ll ſeqq. de iuriſd.* non poſſunt conuentione litigatorum conuelli, *l. ius publicum, 38. de pact.*

5 ¶ Lege quoque quibuſdam poſtulatio pro alijs interdicta eſt: vt Iudicibus atque Arbitris, in ea cauſa quam iudicaturi ſunt: *l. quiſquis, 6. C. eod.* hæreticis, *l. ſi. C. l. eod.* Clericis, niſi pro ſe aut coniunctis agant. *c. 1. & c. ſin. de poſtul.* potentioribus, *l. vnic. C. ne potentiores*, fiſco & ciuitatibus, *l. 3. & tot. tit. C. ne fiſcus vel reſpub.* liberto contra patronum, *l. 2. C. eod.* vaſallo contra dominum, *c. 1. §. item ſi delator, vbi gl. ad verb. perdit. quæ fuit pri. cauſ. ben. amit.* & alijs denique omnibus, qui legitimam perſonam ſtandi in iudicio non habent: *vide tit. C. qui leg. perſonam ſtan. in indic.* Sed & iudicis quandoque ſententia prohibitionem poſtulationis facit: vt cum aduocatis aut procuratoribus, ob contumaciam, vel delictum, vel aliam cauſam poſtulatione interdicitur, vel ad tempus (puta quinquennium) vel in perpetuum, *l. moris, 9. de pœnis, l. 5. & 6. hoc tit.* Si tamen tantum apud ſe Magiſtratus poſtulare prohibuerit, coram ſucceſſore eius nulla obſtabit prohibitio: quod aliter eſt, ſi indefinite poſtulationibus ſit interdictum, *l. puto. 6. hoc tit. l. 1. C. eod.* Ita tamē prohibiti, nequaquam vetantur conſilio, ſcripturis, aut alijs priuatis actionibus cauſæ litigatorū extra iudicium inſeruire. *Bart in l. 1. §. 1. n. 1. & 2. hoc tit. Decius in l. 2. n. 9. cum ſeqq. de reg. iur.* Sed & qui ſententia iudicis relegati ſunt, aut alioqui in ciuitate eſſe prohibentur, aut in curia, quin poſtulandi ius nullum habeant, dubitari non poteſt, *l. imperator. 8. hoc tit.* In admittendis autem poſtulatoribus, erit iudicis prouidere: ne peritiſſimi quique aduocati ab vna ſtent parte: ſed vt æqualiter vtrinque diſtribuantur: ne alterutra cauſa ab inopia boni patrocinij damnum faciat, *l. prouidendum, 7. C. eodem.*

6 ¶ Formā autem proponendæ poſtu-

poſtulationis, certa dari nequit, A
cùm pro varietate cauſæ ſit varia:
quamquam modus exercẽdæ ad-
uocationis, vtcunque alibi de-
ſcribatur, *in l. quiſquis, 6. C. eod. & latè à Speculatore in tit. de ad-
uoca.*

7 ¶ Finis huius edicti eſt, vt re-
uerentia & dignitas Magiſtratus B
cõſeruetur: cui quodammodo ad
circumfluentem turbam ignomi-
nioſum eſt, ſi turpes & improbi
ſycophantæ atque Phormiones,
coram eo impudenter altercẽtur,
l. 1. §. ſecundo loco, cum ſeq. hoc t.
Effectus autem prohibitionis eſt,
quod, qui contra eam poſtulat, C
non modò repellatur à poſtulan-
do, ſed etiã pœna mulctetur ar-
bitraria, *l. 1. §. aduerſarius, hoc tit.*
Nam quotieſcunque lex aliquid
prohibet, nec adijcit certam pœ-
nam quæ contrauenienti irroge-
tur: toties pœna arbitrio iudicis
commiſſa intelligitur, *glo. & Dd.* D
in l. 3. C. de ſacroſanc. Eccleſ. Illud
etiam ad effectum pertinet, quòd
quamdiu quis idoneum aduoca-
tum non habet, aut habere poteſt,
tamdiu propter contumaciam
damnari nequeat, *c. 1. vt lite non conteſt. vbi glo. ad verb. aduocati.*
Non tamen hæc exceptio eò pro- E
deſt, vt negotia propter contu-
maciam ante definita retracten-
tur. Imputet enim ſibi, qui à tali
definitione non appellauit, *d. t. l. 4. C. eod.* Quanquam enim à con-
tumacia non appelletur, *l. 1. vbi gloſ. C. quod. app.* tametſi quis ne-
get ſe in ea fuiſſe cauſa, vt pro
contumacia debuerit condemna-
ri, non video, cur inſtar excuſa-
tionis ſuæ cauſas per appellatio-
nem inducere non poſſit. *l. & poſt. 73. §. vlt. de iudic. glo. & Dd. d. l. 1. C. quor. appell.*

De his qui notantur infamia.

Tit. II. C. 2. 12.

1 *Quid ſit exiſtimati, fama, infamia.*
2 *Quotuplex ſit: de infamia iuris & facti, eiuſque gradibus.*
3 *De cauſa efficiente: & à quibus infamia irrogari poſſit, vel non.*
4 *De cauſa* προκαταρκτικῆ: *& vtrum quis ex ſolo dolo infametur, an etiam ex culpa.*
5 *Quinam edicto, lege, &c. & ex qua cauſa notentur.*
6 *Forma: & quot modis infamia irrogetur.*
7 *Forma probandi infamiam.*
8 *Effectus: & an infamia ſit perpetua.*
9 *Contraria: & quot modis euitari infamia poſſit.*

SEd quia diximus, poſtulare eos non poſſe qui infames ſunt: commodum eſt, De his qui notantur infamia, aliquid ſigillatim exponere.

¶ Exiſtimatio (vt ait Calliſtratus, *l. penult. §. 1. de var. & extra cog.*) 1

cog.) eſt dignitatis illæſæ ſtatus, A legibus & moribus comprobatus, qui authoritate legum ex delicto aliquo aut cõſumitur, aut minuitur. Conſumitur per maximam capitis diminutionem, cum amiſſa libertate totus ſtatus perit: minuitur verò, quoties durante ſtatu, aliqua labes & macula iuris, B exiſtimationi inuritur. Ea noſtr.s, *Bald. & Dd. in l.1. Cod. eod.* Fama quoque appellatur, ſeu Opinio, quæ de cuiuſque moribus habetur. Porrò fama dupliciter accipitur, teſte Baldo, *in d. l. 1. & in l.1. num. 5. C. de ſum. Trin. & in c.1. num.2. an teſtes remoue-* C *ri, &c. in vſibus feud.* primum, prout eſt hominis in ſeipso, ſecũdo prout eſt de homine apud alios, & vt in vulgus ſpargitur. Sed in hoc tit. vtrumque ſignificatu complectimur, & agimus de fama infamiave, tam prout eſt in vnoquoque apud alios eſſe debet. D A fama autem cõpoſitum eſt cõtrariæ ſignificationis Infamia: quo vocabulo Iuriſconſulti pro Ignominia vtuntur, *l.1. in princ. hoc tit. l. penult. §. pen. de var. & extraor. cognitio.* Particula enim In, in compoſitione ſolet eſſe Priuatiua ſeu Aduerſatiua: vt in dictioni- E bus Indoctus, Infirmus, Infectũ, & ſimilib. *Dd. in l. fin. §. ille caſus, vbi Bart. num.2. Iaſ. num.12. cum ſeqq. de lib. & poſthu.* Eoque vocabulo etiam Cic. compluries eſt vſus: vt lib.2. De Finibus: An eſt aliquid per ſe ipſum flagitioſum, etiamſi nulla comitetur infamia? Infamia itaque bonæ famæ opponitur: nec aliud ſignificat, quam labem, immutationem, notam, & detrimentum famæ, *glo. in d.l. 1. C. eod.* Hanc ita definit Bartolus *in l. 1. num.1. hoc tit. per dict. l. penult. §. pen. de var. & extraor. cognit.* Vt ſit læſæ dignitatis ſtatus, legibus & moribus improbatus. Breuius Accurſ. Vt ſit famæ imminutio, nota, ſiue priuatio, *in l. 1. C. eod.*

¶ Infamiam porrò Doctores duplicem faciunt, *gloſ. & Bart. & Dd. in l.1. hoc tit. & in Rubr. C. eod. gloſſ. Land. lib. 1. art. 51.* Aliam enim ponunt infamiam Iuris, de qua propriè hic agitur, quam videlicet lex ob turpe aliquod commiſſum, nocenti irrogat: aliam autem Infamiam Facti, quæ non ipſo iure, & ex legibus diminutionem exiſtimationis affert, ſed famam ſolum cuiuſquam apud bonos & honeſtos viros grauat, *l. ob hæc verba.* 20. *hoc tit. l. ea quæ.* 13. *l. verbum.* 17 *l. interlocutio.* 19. *C. eod. l.2. de obſeq. à liber. & liber. præſtan.* Porro infamiam facti, rurſum triplicem conſtituit Baldus: aliam quæ ortum à vulgo habet, & incerto autore: aliam quæ à iudice [aut parte, aut viro quopiam honeſto, per increpationem aliquam ignominioſam infertur: *d. l. interlocutio,* 19. *l. verbum.* 17. *C. eodem.* cuiuſmodi videtur & olim nota fuiſſe Cenſoria, quæ non rei in-

dicatæ, ſed præiudicij tantum,
vim obtinebat. *Bon. de cenſib. lib.
2. art. 1. num. 5. ex Cic. in Piſon.*
tertiam, quæ oritur à ſectæ diuer-
ſitate, puta propter hæreſim: *Bal.
in l. 3. num. 5. per illum text. C. de
ſumma Trini. & in d. c. 1. an teſtes
remoueri. in vſibus feudo.* quan-
quam hæc iuris potius ignomi-
niam videtur efferre: Sed & gra-
dus huius infamiæ diuerſos idem
Bald. conſtituit. Vult enim & re-
ctè vult, aliam Facti infamiam,
alia eſſe Grauiorem aut Leuiorē,
prout eſt grauis aut leuis cauſa,
ex qua ortum habet, *Bald. in d.
cap. 1.* Quin & in Iuris infamia,
gradus eſſe: & aliam pro diuerſi-
tate cauſæ cenſeri grauiorem, ex
ſuperiore edicto, quod famoſos
partim in ſecundo, partim in ter-
tio ordine locat, atque alijs com-
pluribus locis, *l. ob carmen, 21. de
teſtibus. l. is cui. 18. §. 1. de teſta-
ment.* intelligi poteſt.

3 ¶ Quòd ad cauſam efficientem
attinet, ſciendum eſt, infamiam
irrogari, aut Edicto, *l. 1. & 2. hoc
tit.* Lege, Senatuſconſulto Plebi-
ſcito, *l. 1. §. ait prætor. 7. hoc tit. l.
ſi quis maior. 43. Co. de tranſact.*
decreto Principis: *l. 2. hoc tit. d. l.
ſi quis maior.* aut per Sententiam
iudicis: *l. furti 6. l. quid ergo. 13.
hoc tit.* non etiam per ſententiam
Arbitri: *l. quid ergo, 13. §. ex com-
promiſſo. hoc tit.* nam famæ cauſa,
capitali æquiparatur, *l. iuſta. de
manu. vind. Iaſ. in l. actionibus, 6.
nu. 24. de in lit. iuran. l. ſi in duab.*

A *num. 105. vbi Dec. & Cag. de reg.
iur.* Vt igitur de vita & capite,
priuari in ſtatui nequit: *l. liber
homo. 13. ad l. Aquil. cum ſimilib.
Dd. contra gloſſ. in l. interdum, 5.
de fur. in l. pen. C. de cond. ob turp.
cauſ. Hypp. in l. 1. num. 2. & 5. de
ſicar. & in prac. crimi. §. expedita.*
B *num. 55. & ſingul. 164. nemo de-
bet. Dd. in l. fin. C. de tranſact.* ita
nec compromiſſo (quod eſt pri-
uata quædam conuentio) exiſti-
matio cuiuſquam imminui po-
teſt, *l. non diſtinguemus, 37. §.
Iulianus, vbi Bald. de recept. ar-
bitr.*

C ¶ Cauſa προκαταρκτικὴ, 4
propter quam infamia imponi-
tur, eſt Dolus, vel ſimile crimē
quod in dolum incidit: vt perfi-
dia, ſtellionatus, impoſtura, pe-
riurium, &c. *l. furti, §. fin. l. quid
ergo. 13. §. fin. hoc tit.* Dolum au-
tem appellamus malitioſam ſciē-
D ciam, qua vel ſimulatur falſum,
vel diſſimulatur verum, alterius
fraudandi cauſa, *l. genero. 8. h. t.
vide l. 1. de dol. mal. & inf. eod. tit.*
Vbi igitur dolus eiuſmodi abeſt,
non erit locus infamiæ, vnde de-
lictum ex lata culpa commiſſum,
non lædit æſtimationem: *§ fin. In-
E ſtitut. de ſuſpect. tutorib. gloſſ. in l.
fin. C. eo. tit.* vt nec illud, quod ex
ſupina ignorantia admiſſum eſt,
d. l. genero. 8. h. tit. aut craſſo ali-
quo errore, *d. l. furti. 6. §. fin. hoc t.*
Quælibet enim, etiam iniuſta,
cauſa excuſat à dolo, *gloſſ. circa fi.
in l. vnic. vbi Dd. ſi quis ius dicen.*
per

per l. itaque, de liberal. cauſa. cum ſimilibus, & pœnis doli, & conſequenter etiam, ab infamia, iuxta regulam, Remota cauſa, remouetur effectus, *c. cum ceſſante. de appell. vide latè Tiraquell. in tract. regul. ceſſante cauſa, &c.* Diſtinguunt tamen quidam aliter: ſcilicet vt in his, quæ lex ipſo iure notat, etiam latam culpã ſequatur infamia, in alijs nequaquam, *Iaſ. in l. in actionibus, nu. 24. de in lit. iuran. dicens hanc eſſe communem. gloſſ. Ang. & Fab. in §. ſuſpectus. Inſtit. de ſuſp. tu. per l. 11. §. notatur, hoc tit.* Quod mihi abſque vera ratione dici videtur: niſi ſcilicet lex aut ſtatutum diſertis verbis culpam quoque notet. Porrò quod ob dolum indiſtinctè damnato maculam inuri diximus, id ita verũ eſt, quando quis ob propriam fraudem damnatur, non etiam cum ob alienam: puta ſi tutorio aut procuratorio nomine conuentus, de alieno dolo condemnetur, *l. furti, 9. §. 1. cum ſeqq. hoc tit.* Nam delicta ſuos tenere debet autores: *l. ſancimus, C. de pœnis, l. 20. & 26. de pœn.* quanquam hoc caſu neque reum principalẽ, nec procuratorem notari volunt: non procuratorem, quia alieno nomine damnatus eſt: non reum principalem, quia per ſententiã damnatus non ipſe, ſed procurator eſt. *vide infra circa finem. Dd. in d. l. furti. 6. §.* 1. Cauſa inſtrumentalis, qua iudex infamiam irro-

A gare ſolet, varia eſt. Nec enim modò Diſertis verbis infamiam irrogat, ſed quandoque etiam Facto: puta motione ab ordine, fuſtigatione, turpi aliqua præcluſione, (vt cum ſtelliones in publico deridendi, infamiæ cauſâ vulgo proponuntur) & modis ſi- B milibus: quæ tamen genera pœnarum non infamant per ſeſe, ſed ex cauſa, propter quam talib. iudex vtendum putauit. *l. ictus, 22. hoc tit. l. ad tempus, 6. C. eod. l. capitalem, 28. §. 1. vbi glo. ad verb. ad tempus, ff. de pœnis.*

¶ His ita expeditis, tempus eſt 5 C recenſere eos, qui aut Edicto, aut Lege, aut Sententia iudicis notãtur. Edicto autem notatur miles, ab exercitu ignominię cauſa miſſus. *l. 1. & 2. h. t.* Rectè autẽ additur, Ignominiæ cauſa. Nam eſt miſſio quædam Honeſta, ſiue Plena, quæ veteranis conceditur, D *l. fin. C. de his qui non impl. ſtipend. lib. 10. l ſi ſolennibus. C. de fid. inſt.* quædam item Cauſaria, *l. 2. & l. 3. C. de his qui non impl. ſtipend. lib.* 10. quæ fit ob cauſam iuſtam, puta valetudinem, &c. *d. l. 2. §. ignominia. hoc t. l. ſemel. 6. C. de re militari. l. 12.* Secundò loco notat E prætor eos, qui in ſcenam aut arenam prodeunt, quæſtus faciendi cauſa; quod vitæ ludicræ genus & artificium Græcis & Romanis ſemper pro turpi eſt habitum, *l. 2. l. 4. hoc tit. in Auth. vt ſcenicæ mulieres*, Tertio, qui lenocinium faciunt. *dict. l. 1. & 4.*

quid autem ſit lenocinium facere, alibi exponitur. *in l. palam. 43. de rit.nupt.vid. Ang. in tract. malef. verb. che hai adulterato.* Idemque ex lege ſiue S. C. hodie dicendum eſt, in omnibus qui corpore ſuo quæſtum faciunt,aut turpem notoriè publiceque degunt vitam. *arg.l.pen.à contr.ſenſu. hoc t. l.quæ adulterium. 29. in ver.vtilitate.C.ad l. Iul.de adult. vbi Bart.l.3.§.lege de teſt.l.teſt.14. de teſti.Cano.in cap.antepen. de teſtib. Bald. in Auth.ſi teſtib.C.de teſtib. & in c.1.an rem. deb. teſt.in vſib. feud.* Diſtinguunt tamen quidam hac in parte inter mares & fœminas: vt fœminæ quidem ipſo Iure turpes ſint,proſtrata pudicitia: *per l. palam. §.fin.cum ll. ſeqq.de rit. nupt.* mares non itē, niſi ſint damnati per ſententiam de adulterio, ſtupro, aut ſimilib. probris, *gloſ. ſing.in l.etſi crimine. 12.Cod.de adult.& latè Romanus in ſing. 825. cum ibi alleg.* Quarto, calumniæ aut præuaricationis nomine in publico iudicio commiſſæ damnatus, edicto notatur: *l.1.l.4.§. calumn. hoc t.* idque ex iuſta talionis lege. nam omnia iudicia publica infamant. *l. infamem.6.de publ.iud.* Par igitur eſt, vt qui alteri publico iudicio infamiam inurere per calumniam voluit, eandem ipſe maculam ſuſtineat. *l.fi.C. de calumn.* Quinto notantur furti, *vide omninò l.probrum.24.de verb.ſignif.* iniuriarũ, vi bonorum raptorũ,de dolo ma-

A lo damnati, *d.l.4.§.fi.l.furti.6. hoc tit.* Nam in omnibus his iudicijs, de dolo quæritur: Doli autem actio ſeu condemnatio infamat. *d.l.1.in fin.cum ll.ſeqq.infr. de dolo malo.* Furti autem damnatus notatur, ſi ex actione Furti damnetur,non etiam ſi ex Conuictione B furtiua. Nam in hac non de dolo quæritur,ſed de reſtitutione rei, *vide infra de condi. furt.l.ceſſat.36.de actio.*Ideò condictiones non infamant ipſo Iure, ſed tantùm de Facto, *dict.l.ceſſat. 36. de actio.l.1. §.item aduerſus patronũ. ff.vnde vi.l.furti 8. in fin. Cod.eod.* C Eadē in cauſa eſt damnatus iniuriarum: *l. decuriones.5.C. eod. l.ſi non conuicij. C. de iniur.* idque ex ſimili talionis lege. Nam iniuria, eſt ignominia,animo contumeliæ alicui appoſita. *l.1.§.iniuriarum. de iniurijs.* Æquum igitur eſt, vt qui alteri ignominiā intulit, ean-D dem ipſe incurrat. De Vi quoque bonorum raptorum damnatus, meritò infamis eſt: quia in illo iudicio de dolo quæritur, & eſt actio ſimilis furti. *in princ. Inſtit. de vi bonor. rapt.* Secus tamen eſt in actione Quod metus cauſa, quę non infamat: *gloſſ.& Dd. in* E *l.ſi cum except.14.§.eum qui. 13. ad verb.teneri.quod metus cauſa, &c. vbi vide.* cum ſit Rei perſecutoria ſua natura: quamuis in quadruplum ex contumacia rei creſcere poſſit. Doli quoque iudicium famoſum eſſe, dubiũ non eſt, *vide infra ad titul.de dolo malo.* id

lo. id

lo. id quod paulò poſt plenius edocebitur. Rectè autem additur in edicto, Damnatum, infamem eſſe. Nam pendente iudicio, aut ſuſpenſo per appellationem, *l. qui num. 14. § fi. de bon. liber.* infamia necdum locum habet: quia de delicto adhuc certo non conſtat. *d. l. furti. 6. hoc tit.* Rectè autem additur, Suo nomine. Nam ſi quis Alieno nomine damnatus fuerit: vt tutor, curator, hæres, &c. huic iniquum eſſet (prout ante dictũ fuit) alieni doli dedecus inuri. *d. l. furti, 6. §. 1. l. quid ergo. 13. h. t. ex ratione. l. ſancimus. 22. Cod. de pen. cum ſimil.* Notatur etiam edicto, qui in delictorum priuatorum actionibus, puta Furti, Vi bonorum raptorum, Iniuriarũ, de dolo malo, ſuo nomine, non procuratorio pactus eſt: *d. l. 1. in verb. pactus. l. 4. 5. hoc tit.* Quia fateri crimen videtur, qui paciſcitur, *l. quoniam, 5. hoc t. l. fi. de præuari. l. 4. de iure fiſci.* Confeſſus autem pro iudicato eſt, *l. 1. de cõfeſſ.* Pactum porrò accipimus, ſi pretio pactus ſit: non etiã ſi precibus aut interuentu amicorum reus impetrauerit, vt actione deſiſtatur, *l. non damnatos. 18. C. eod.* Cæteroqui nullus erit veniæ precibuſque locus, ſi hos infamia notari dicamus, *d. l. furti. §. pactus, 2. l. 1. §. 1. de calumniat.* Etenim qui dato pretio paciſcitur, aliquid facit, & quodammodo emit redemptionem iudicij: idque cum ſuo incommodo, quia dat

A pretium. Cùm autem nemo præſumatur iactare ſuum, *l. cum de indebito. 25. §. qui enim. circa fin. de probat.* non præſumitur ſine cauſa, ſed ex conſcientia delicti pretiũ dediſſe. Ad hæc ratio ceſſat, vbi pretium non interuenit: quia reus neque dat quidpiam,

B neq; facit, vnde præſumptio confeſſionis eliciatur, ſed tantum acceptat remiſſionem litis. Acceptatio autem nulli fraudi eſſe debet: quia beneficijs adiuuari nos, non etiam decipi oportet. *l. ſi vt certo. 5. §. fin. commodat,* Et, vt eſt apud Plautum in Pſeudolo: Nul-

C lum eſt periculum ſtipulari ſibi, & oblatum ab altero acceptare. Qui iuſſu Prætoris paciſcitur (ſicuti quandoque ob quietem publicam, aut ad euitandum maius malum, tranſigere litigatores coguntur, *Bart. in d. l. furti. §. pactuſque, verſ. qui iuſſu. n. 2. & 3. hoc t.*)

D extra probrum eſt. *d. verſ. qui iuſſu.* Nam iuſſum Iudicis, quod ſemper iuſtum eſſe præſumitur, *Dyn. in c. quod quis. 23. num. 7. de reg. iur. per l. ſeruo. §. cum prætor. ad Trebell. l. fi. Ne quid in loc. publ.* reum in pœnis excuſat. *cap. quod quis. 23. de reg. iur. l. non videntur,*

E *167. §. qui iuſſu. de reg. iur.* nec cõfiteri videtur, qui parere habet neceſſe: & proinde nec in dolo eſſe, neque in opprobrio hærere meritò iudicatur, *dict. §. qui iuſſu.* Sed & hæres paciſcens extra notam eſt: cùm qui alieno nomine, ſeu ſuper alieno crimine paciſci-

tur, tum quoniam lis cum eo non fuit conteſtata: *l. ſeruus. 14. hoc t.* Requirit igitur litis conteſtationem I.C. ad hoc, vt quis ex pacto notetur: idque notandum eſt, & ad conciliationem multarum legum valet. Nam ante litem conteſtatam, de furto & ſimilib. poſſe tranſigi, multa iura oſtendunt. *l. poſt deciſionem, 13. C. de furt. l. interdum. 56. al. 58. §. pen. de furt. l. ſi tibi. 17. §. 1. de pact.* Nec ratio aliter dici patitur: quia litem ante conteſtatã res non pertinet ad officium iudicis, *l. ædiles, 25. §. itẽ, de ædil. edict.* ſed eſt planè extraiudicialis. Quare ſi hoc nomine tranſigatur, non debet reus haberi pro confeſſo: quia ne vera quidem confeſſio extraiudicialis, nedum præſumpta, ad probationem aut damnationem ſufficit, *l. electio. 26. §. pen. de noxal. act. gloſſ. gen. in l. 4. de interrog. act. Iaſ. & Dd. in l. admonendi. de iur. & in l. certum. §. antepen. de confeſ.* Et malè profectò ex hoc titulo, *l. 1. l. 4. §. fin. cum ll. ſeqq. hoc t.* aliud colligitur. Nec enim dicit I. C. Super crimine Furti aut Iniuriarum tranſigi non poſſe: nam id alibi, & quidem ex lege XII. Tab. permittitur: *l. ſi vnus, 28. §. ſi depoſiti, cum ſeq. l. ſi tibi. §. quadam. de pact. vbi dixi.* ſed ait: Super actione Doli aut ſimili, Depectũ infamia notari. Atqui actio non eſt, nec intelligitur inſtituta ante litem conteſtatam. *l. amplius. 15. rem rat. haberi.* Non etiam proce-

A dit quod dictum eſt, Depectum notari: ſi exprimatur in pactione cauſa aliqua, quæ præſumptionẽ confeſſionis excludat: vt quotidiè fit, cùm in tranſigendo declarat reus, Se non conſcientia alicuius delicti, ſed ad Redimendã (ſic enim loquuntur) Vexam, B tranſigere & paciſci. *Bald. in l. nõ damnatos, 18. C. ex quibus cauſis infam. per l. ſerui. 23. C. de adult. Iaſ. poſt alios, in l. tranſigere. C. de tranſact.* Ex quo & illud in foro receptum, vt reus pœnam aut iure debitam, aut actione expreſſã, ante ſententiã offerens, infamiam C effugiat: ſiquidem proteſtetur offerre ſe non conſcientia intentati criminis, ſed ad moleſtias litis euitandas: vt verbi gratia, cùm in actione iniuriarum, 30. ſolidos ſtatuto Saxonico debitos reus offert: liberatur enim ab infamia, quamuis ſumptus litis actori re- D fundere cogatur. *Panorm. in cap. cum te. circa fin. de ſent. & re iud. Bart. in l. infamem. in fin. de publ. iud. Chil. in pract. c. 58. circa fi. n. 2.* Illud autem ſuperuacuum eſt admonere, eum qui ab his actionibus abſoluitur, ſiue ſententia, ſiue iureiurando, non notari. *l. non* E *damnatos. 18. C. eo.* His porrò iudicijs pœnalibus conſimilia quædam ſunt, ex contractu quidem orta, ſed quæ tamen labem damnato inferunt, propterea quod in his de fide rupta agatur: vt ſunt Actio mandati, Pro Socio, Tutelæ, *vide l prob. 42. de verb. ſignific.*

art.42.

art.42.Land.lib.1. & Depoſiti, d. l.furti.§.fi.l.fin.C.eod.§.pœn.Inſtit. de pœna temerè litigantiũ. Quod de Directis actionibus accipiendum eſt,non de Contrarijs: nam in his non de fide rupta, ſed de Impenſis agitur. d.l.furti.6. §.fin. Cæterum ſi & in his de perfidia quæratur, damnatũ ſequetur infamia,d.l.furti.6.§.mãdati,5. h.t. eadem ratione: quia ſcilicet de fide rupta actum eſt,d.l.furti.6.§. fin. Eſt enim grauius crimen,fidẽ fallere, illi, qui fidem amici in contrahendo ſecutus eſt, quam in ſimplici hærere dolo: vt & Cicero in Oratione pro Roſcio Amerino diſputat. Non igitur quælibet actio, præſertim ex contractu orta, famoſa eſt, quamuis in ea de dolo quæratur: ſed tantùm illæ minuunt opinionem in quibus de fide alteri rupta agitur. Nam exempli gratia, actio Quod metus cauſa, Legis Aquiliæ, *vide tamen de actionibus quæ inficiatione duplantur, an recipiant pactum, Paul. lib. 1. tit. 19. & ibi Cuiac.* Rerum amotarum, Condictio furtiua, & ſimiles non infamant, quamuis in his ſaltem tacitè & diſſimulanter de dolo quæratur. *gloſſ.in l.1. ad verb. qui eam. hoc tit. cum ibi allegatis.* Sic in Empti Locati, alijſque iudicijs ſimilibus, etſi de dolo ſæpe tractetur, non tamen damnatum infamia conſequitur. Quanquam autem ſententia in his iudicijs fidei ruptæ ciuilibus, de quibus di-

A ctum eſt, exiſtimationem lædit, tamen non etiam tranſactio, ſicuti in ſuperioribus: *l. fin. Co. eod.* Quoniam, vt inquit *l.C in l.actionibus, 7. h. t.* ex his non tam eſt turpis pactio, quàm ex ſuperioribus. Verior porrò ratio eſt quam oſtendit Iuſtinianus, *in §. penult.*
B *Inſtit. de pœn. temerè litig.* quia in his tranſactio ſuper contractu fit principaliter. Atqui de contractibus paciſci licet, & tranſigere impunè: quamuis per cõſequentiam delictũ remittatur, *l.ſi vnus. 28.§.illud.de pact.* ſed de his ſatis iam ad aliàs cauſas, vnde labes ſe-
C quitur, progrediamur. Mortuo marito, aut etiam quamtum arbitror, diſſolutis per facinus, puta adulteriũ mariti, nuptijs. *l.conſenſu.9. verb.nubendi.poſt annum. C. de repud. l. 2. C. de ſecun. nup.* Vidua intra annum luctus nubẽs, ſiquidẽ ſui iuris ſit, & is qui ſcien-
D ter cum ea contrahit, quamuis miles ſit, dedecus incurrunt. *l.decreto. 15. C. eod.* Sin autem alieni iuris mulier exiſtat, notatur pater vel auus, cuius iuſſu matrimoniũ contractum eſt. Nam licèt decreto ampliſſ. ordinis, hoc eſt, Senatus luctus diminutus eſt, & tri-
E ſtior habitus cæteraq; hoc genus inſignia (etenim olim qui lugebat, abſtinere à conuiuijs, ornamentis, puta auro, annulis, monilibus, & alba veſte purpurave, ac aliam veſtem induere debebat, *Paulus Sẽtent.lib.1.c.21.de ſepul.*) mulieribus remittuntur: tamen

intra tempus, quo elugere maritum moris eſt, matrimoniũ contrahere non permittitur: *l. decreto. 25. C. eod.* & contra edictum, ac S.C. contrahens, notatur ipſo iure circa Sententiam, *l. 1. l. liberorum, 11. hoc tit. d. l. decreto. 15. C. eod.* quaſi flagitium turpe perpetrarit: quod propter turbationem ſanguinis, inductum eſſe conſtat, *d. l. liberorum. 11. hoc tit.* ne ſtirpes & familiæ confundantur, ſi ſtatim à morte primi mariti, ad ſecundas nuptias mulier properet: nato enim intra annũ filio, incertum fieret, vtrius eſſet mariti partus, an de mortui, an verò ſecundo ſuperinducti. Idq; intelligi poteſt ex eo, quod neque maribus hoc tempus præſtitutum eſt, *l. vxores. 9. hoc tit. l. conſenſu. 9. in verb. vxoremque ſi velit ſtatim ducere. C. de repud.* & mulier quam aut certo conſtat eſſe gravidam exactiore marito, aut quæ peperit intra annum, impunè nubit: quodq; mariti hac lege non teneantur: neq; ſponſi, nec ſponſæ. *d. l. liberorum. cum multis ſeqq. l. vxores. l. hoc tit.* Et hæc quidem Iure ciuili obtinent, niſi mulier poteſtatem nubendi à Principe, *l. ſolet. 10. hoc tit.* impetrarit. Iure verò Canonico, quod hodie ſequimur hac in parte, mulier impunè nubit, *Innocentius & Dd. in c. pen. & c. fin. de ſecund. nupt. quos ſequitur gloſſ. in d. l. liberorum. ad verb. collocare. vbi etiam Bart. n. 2. hoc tit. gl. Bald. & alij in l. 16. de*

A *ſecund. nupt.* etiam intra annum luctus. Notatur etiam Edicto, qui binas nuptis eodem tempore habet conſtitutas *l. 1. in fi. h. t.* quanquam & adulterij teneatur. *l. eum qui duas, 18. C. de adulter.* Eadẽque eſt ſponſaliorum, quòd ad Edictum attinet, non etiam quo

B ad pœnam adulterij, *vide gloſſ. in d. l. cum qui duas ord. Imp. c. 121. Angel. in tract. mal. che hai adult. n. 15. Alex. conſ. 165. viſis, vol. 7. l. ſi vxor, 9. de adult.* cauſa: vt ſcil. bina ſponſalia eodem tempore celebrans, plectatur. Nam ſunt quoddam velut matrimonium

C ſponſalia: *l. ſi vxor, 13. §. 1. de adul. l. ſi ſponſa, de iur. dot. l. lex Iulia, de fund. dot.* & fidem frangit priori, qui cum altera ſponſalia contrahit. Vbi autem de fide rupta agitur, ibi ſequitur infamia. *l. furti, 6. §. fin. hoc tit.* Qua in re eadẽ eſt cauſa maris & fœ-

D minæ: *l. quid ergo, 11. §. 1. in fin. hoc tit.* item patris, cuius iuſſu bina ſponſalia contrahuntur. *dict. l. quid ergo, 13. §. 1.* Incurrit & in Edictum mulier, quæ ventris nomine per calumniam in poſſeſſionem bonorum defuncti mariti miſſa eſt *l. notatur, 15. cum ll. ſeq.*

E *hoc tit.* Et hi quidem Edicto, exiſtimationis iacturam patiuntur. Lege porrò & S.C. notantur expilatores hæreditatum, *l. ſi te, 12. C. eod.* & ſepulchrorum violatores: *l. 1. de ſepulchr. viol.* Item exercẽtes improbum fœnus, videlicet vſuras cẽteſimas, aut vſuras vſurarum:

rarum: *l.improbum*, 20. *Cod. eod.* periuri, *l. ſi quis maior*, 41. *vbi Dd.C.de tranſact. qua de re plura Bald.in l.1. n.5. C. de ſumm. Trinit.* & in publico lenocinio, aut ſtupro turpem vitam viuentes: *d. l.palam*, 34. *de rit.nupt.* aut mulier in adulterio deprehenſa: *d. l. palàm*, §. *fin.* quanquam & ſimpliciter amiſſa pudicitia, fœminam amittere exiſtimationem, ac dignitatem omnem, puta nobilitatem, quidam velint: quòd dicere durum eſt, *Bald. in l. cum in antiquiorib.8. quæſt. C. de iur. delib.per l. ſi qua illuſtris, C. ad Senatuſconſ. Officia. Dyn.in c.infantibus de reg.iur.lib.6.per l. Caſſius, de ſenat. l. imperialis, C. de nupt.* licèt & Saxo dicat, luxurioſa vita fœminam non quidem bona ſua, ſed honorem imminuere. *lib.* 1. *art.* 5. item qui appellando conuicium iudici facit. *l.ind.*42. *de iniur.* temereve appellat: *l.eos qui*, 6. §. *ne temerè, l.à proconſ.*19. *C.de appell.* 5. *quor. app.* & iudex, qui pœnam aut grauiorem aut mitiorem ordinaria, citra cauſam imponit, *l. ſeruos. in fin.C.de vi pub. Tiraqu. in tra. de pœna. in princ. num.* 12. aut munera ob iudicandum accipit: *l.iudices, C. de dig. lib.*2. *Bald.in l.ſolent.* §. *cum verò, de off.proconſ. & leg.* qui pupillam aut adultam, cuius curam gerit, vxorem ſibi vel filio ducit: *l. ampliſſimi*, 4. *l. licet*, 17. *C. de excuſ. tut.* qui inceſtas prohibitaſque nuptias contrahit: *l.qui contra*, *C.*

A *de inceſt.nupt. Angel.in* § *ſi aduerſus. Inſtit. de nupt.* qui contra iuratam tranſactionem venit: *l. ſi quis maior*,42.*C. de tranſact.* qui ſe in curationē vxoris bonorumque eius ingerit, neque excuſatione vtitur: *l.licet*,17.*C.de excuſat. tutor.* qui detrectatores publico- B rum munerum functionem ſubterfugientes occultant: *l.ex omnibus*,31.*C.de decur.lib.*10. item notarius qui prohibitam alienationem, contractumque legibus vetitum conſcripſit: *c.* 1. §. *callidis, de prohib. feud.alien.per Frid. in vſibus Feud.* quæ omnia, *vide* C *alios caſus in l. vnic. C.de his qua poten.l.vnic.C.de ſenatuſ. l.*1. *C.de ſtat.l.*1.*in fin.C.de ſumm.Trinit. l. ſi quenquam*,29. *C.de epiſc.l.*8. *C. de hær.l.*2.*C.de legib.*7. *&* 8.*C. de off.rec.pro &c.* perſequi huius nūc non eſt inſtituti. Ob id tamen ſolum, quod quis vincula aut car- D cerem paſſus eſt, infamiæ detrimentum non patitur, *l.*1. *C. eod. vide Alc.in l.morb.*113. *de verb. ſignific.* Idemq; eſt ſi quis aut torturam, aut fuſtigationem ſit perpeſſus: non enim cruciatus, ſed cauſa facit infamem: *d.l.ictus*,22. *hoc tit.l. nullam*,14.*C. eod.* Debi- E tores quoque, qui bonis cedunt, aut qui creditores effugiunt, probroſi non ſunt ipſo iure, *l.debitores*,11.*C.eodem.* Nam bonis cedere, etiam boni calamitate aliqua circumuenti quandoque coguntur. Quare hæc cauſa non ſimpliciter turpis eſt, *vide tamen in d. l. de-*

l. debitores, l. decurionum. C. eod. tit. Land. art. 22. l. 1. Increpiti à patre, vel à Iudice, vel ab alio, qui ius admonendi habent, non notantur infamia, quamuis contumelioſis ſint verbis onerati: quia ea res non damnationis, ſed caſtigationis & admonitionis priuatæ ſpeciem habet. *l. ea quæ, 13. l. verbum, 17. l. interlocutio, 9. C. eod.* Teſtes quoque, quorum fides & teſtimonia in iudicio reprobantur, infames non ſunt: *l. Lucius, 21. h. t.* quia ſententia non in teſtes fertur, ſed ſuper cauſa principali. Neque verò etiam continuò falſi reus eſt, cuius teſtimonium reprobatur: poteſt enim ob aliam cauſam reijci: puta quia non iuratus dixit, quod non idoneam cauſam reddidit, &c. *l. iuriſiuran. 8. l. ſola, 3. vbi Dd. C. de teſtib.* Et hæc quidem de his qui notantur infamia aut Edicto, aut S. C. aut Lege: iam de Forma & Modo irrogandæ probandæq; infamiæ, nonnulla ſubijciamus.

6 ¶ Infamia porrò, vt ex ſuperioribus intelligi poteſt, tribus modis irrogatur: *vt rectè tradit gloſſ. communiter approbata in l. fi. ad verb. conuentus, C. eod. l. anfr. in c. quoniam, ad verb. teſtium, n. 47. & 77. de probat.* videl. aut ipſo Iure: aut per Sententiã: aut Genere pœnæ. Ipſo Iure: vt cum lex commiſſum aliquod, ſtatim infamia dignum cenſet, ſententia non expectata: *gloſſ. in l. 1. ad verb. qui cum, hoc tit.* vt vſu venit

A in his qui intra tẽpus luctus, aut alioqui bina ſponſalia, binaſve nuptias contrahunt: *gloſ. in d. l. 1. §. qui cauſam, hoc tit. per d. l. palam, de ritu nupt. l. quid ergo, 13. §. cum autem, hoc tit.* Non tamen quodlibet commiſſum ſtatim famæ nocet: imò ne publica quidẽ
B crimina infamem Iuris ignominia, *Bald. in l. ſi oleum, §. merito, n. 1. de dol. mal.* faciunt reum, niſi ſententia ſit damnatus, *l. 1. in verb. publico iudicio damnatus, h. tit. l. infamem, 7. de publ. iud. in verb. infamem ſententia efficit.* Ipſo igitur Facto tunc infamiam
C incurritur, aut cum tale quid notoriè cõmiſſum eſt, quod lex non alia pœna quàm probro dignum iudicat: vt ſunt proſtrata pudicitia, exercitium improbi fœnoris: item habere vno tempore bina ſponſalia, contrahere nuptias intra annum luctus, &c. aut quan-
D do ſtatim lex turpi facto dedecus adhæreſcere ſancit: vt in deprehenſa in adulterio muliere, *d. l. palam, §. fin. &c.* In reliquis criminibus contra eſt: in quibus videlicet lex aut crimen non ſtatim notat: aut aliam grauiorem pœnam imponit delicto, quam dam-
E num exiſtimationis velut acceſſorium comitetur: vt in Furto, Iniuria, & Publicis iudicijs omnibus: in his enim, vt locus ſit infamiæ, interpretamur Sententia Iudicis opus eſſe. *d. l. infamem, d. l. 1. §. qui in iud. l. furti, 6. hoc tit. l. iniuriarum, 10. l. ſi furti, l. non damnat.*

damnat. 18. *C. eod.* non Interlocutoria, ſed verè Definitiua, *l. verbis, l. interlocutio,* 28. *C. eod. vide Hipp. in Rubr. de falſ. num.* 10. *glo. Sax. lib.* 1. *art.* 41. Tertius modus irrogādæ infamiæ, eſt Genus pœnæ: quæ etiam abſque ſententia quandoque imponitur extra ordinem, officio iudicis nobili aut decreto: quod genus nonnunquã infamat: præſertim cùm ex turpi cauſa pœna imponitur: vt cùm quis ignominiæ cauſa exautoratur militia, *l.* 1. §. *ignominia, hoc t.* mouetur ordine, *l.* 3. *C. eod.* relegatur, *l. capitalium* 28. §. 1. *de pœnis,* in metallum damnatur: *l. ad tempus,* 6. *C. eod.* fuſtibus cæditur: *l. fuſtibus.* 16. *C. eod.*

7 ¶ Infamia verò quemadmodũ probetur, copiosè alibi à Dd. exponitur: *Specul. tit. de inquiſit.* §. *viſo, n* 8. *cum ſeq. in cap. cum oporteat, de accuſ. Bart. in l. de minore,* 10. §. *tormenta, num.* 9. *cum additionib. de quæſtion.* quorum dicta omnia perſequi huius non eſt inſtituti. In eo tamen ferè conſonant, infamiam Dilucidè & Plenè, veluti delictum capitale, *l. fin. C. de probat.* probandam eſſe: nec probationibus priuilegiatis, puta iureiurando ſatis edoceri: *Iaſ. in l. admonendi, de iureiuran.* Deinde teſtem nõ probare infamiam, niſi ſimul oſtendat Factũ & Cauſam, vnde ea orta ſit, *vide Bald. in l. Caſſius, de Senatoribus & in l.* 1. *in fin C. de teſtib.* & ſufficientem dicti ſui rationem reddat:

A *Bald. in l. quid ergo,* 6. §. *quæſitum, in princip. hoc tit.* nec ſatis eſſe, teſtem ab vno aut altero audiuiſſe, aliquem probris oneratum: ſed oportere vt dicat: Se à pluribus, ac maiore parte viciniæ, & non in vno tempore neque loco, ſed ſæpius audiuiſſe, eiuſmodi homi-

B nem pro improbo & ignominioſo reputari. Addunt tamen non eſſe neceſſum, vt teſtes in cauſa ſcientiæ concordent, hoc eſt, ab iiſdem audiuerint: dummodo concordent in principali dicantque vnó ore, A pluribus inculpatum eſſe. Sed hæc omnia propius

C inſpicienti, tantum infamiam facti, non etiam Iuris conuincere & probare, videri poſſunt. Nam etiamſi probetur, pleroſque malè de aliquo ſentire: non tamen inde Iuris infamiam demonſtratam eſſe, dicendum eſt: cum ea irrogetur non iudicio priuatorum hominum, (vt ſupra dictum eſt)

D ſed tãtummodo ex iure publico. puta Lege, S. C. Sententia, &c. Quare verius eſt, teſtes non aliter notã Iuris probare, quàm ſi eiuſmodi cauſam ſcientiæ afferant, quæ oſtendat aut lege, aut genere pœnæ, aut ſententia labem cuiquam irrogatam eſſe.

E ¶ Quod ad effectum attinet, infamia Facti duo potiſſimum efficit: *gloſſ. & Bart. in l.* 1. *verb. notatur, hoc tit. & Bart. in l* 3. *C. eod.* nam & hoc modo infamis, à dignitatibus publicis, excluditur; 8
l. 2. *cũ ibi not. C. de dignitat. lib.* 12.

& hæ-

& hæres inſtitutus, à fratrib. præteritus, per querelam Inofficioſi, quaſi turpi perſona inſtituta, poteſt repelli: *l. fratre, 27. in verb. leuis notæ macula. C. de inoffic. teſtam.* Addit Baldus *in l. 1. hoc tit.* tertium effectum, videlicet quod hæc infamia repellat à teſtimonio: de quo tamen alij merito dubitant: *Bart. in d. l. 3. gloſſ. in l. Caſſius, de ſenato. & in l. 1. C. de ſumm. Trinit. vbi & ipſe Bald. n. 5. diſting.* Et certè hodie deturpati infamia Facti, teſtes eſse poſſunt: quamuis eorum teſtimonium non ſit omni exceptione maius. *Duaren. diſput. lib. 2. c. 22.* Cæterùm infamia iuris inuſti cõmuni vſu Inteſtabiles ſunt, nec eorum teſtimonium fidem vllam facit. *vt communiter tradunt gloſ. & Dd. in d. l 1. C. de ſumm. Trin. per l. ob carmen, de teſtib.* Quare receptum videmus, in Interrogatorijs examinatorem rogari, vti ex teſte examinando ſciſcitetur, num aliqua Iuris infamia ſit maculatus. Nam hæc eneruat omnem fidem. *Bald. d. l. 1. n. 1. C. de ſumm. Trin.* atque adeò omnem dignitatem & honorem adimit: ita vt cum integris perſonis, taliter infames alicuius muneris publici non poſſint eſſe particeps; *l. 2. vbi gloſ. C. de dignit. lib. 12. l. 1. C. de infamib. lib. 10. l. ne quis. C. de decurion. lib. 10. l. cum prætor, 12. §. cum autem, de iud. l. 1. ad l. Iul. de vi priuat.* puta in poſtulando, *gloſſ. in d. l. 2.* aſſidendo, *l.*

A *2. de offic. aſſeſſ.* iudicando *d. l. cum prætor.* militando *l. 3. C. de re milit. lib. 12. l. 2. §. ignominia, de his qui notant. infamiam.* Quamobrem & pro capitali periculò, infamiæ cauſa reputatur, *l. iuſta 9. de manu vind. l. cognitionem, 1. de var. & ext. cog. l. Iulian. 26. Si quis*
B *omiſſa cauſ. teſt. l. reprehendenda, 5. C. de inſtit. & ſubſtit. Iaſ. in rep. l. admonendi, 31 nu. 278. de iureiur. impropriè tamẽ, vt per Alciat. de præſump in fin. num. 14. per l. ſi adulter. cum inceſt. 38. in fin. verb. cuius famæ, multo magis vitæ parcendum eſt, de adulter.* Munera
C tamen non publica, neque iudicialia, ſed priuata & extraiudiciaria notati ſuſtinere poſſunt: ne videlicet pœna liberet eos ab oneribus, quæ etiam honeſti ſufferre coguntur: *l. 3. §. 1. de mune.* cuiuſmodi ſunt, tutelam gerere, *l. 1. §. ait prætor, 3. l. cui eorum. vbi*
D *hoc not. Bart. ſupra tit. 1. de poſtu.* arbitrum eſſe: *gloſſ. in d. l. 2. C. de dign. lib. 12. per l. Pedius, 7. de recept. arbitr.* aut procuratorem, *§. fin. Inſtit. de except. gloſſ. in l 2. C. de dign. lib. 12.* Sed & à notariatu nõ excludi turpes, pleriſque placuit, dummodo nomine malè geſti of-
E ficij non ſint notati. *l. ſi quis aliquem, C. de ſuſcep. & arc. lib. 10. Bart. in l. eadem, §. 1 ad leg. Iul. repetendæ. Ferra. in forma oppoſit. inſtrum. ad ver. non fuit. Authent. num. 5.* Illud quoque ad effectum infamiæ pertinet, quod ea ſemel iure impoſita perpetuo durat. *glo.*

& Dd.

& Dd. *in l.3. & 4. quod cod. per l. palam, 42. de rit nupt.* Nam (vt ait Plautus) Hominum immortalis eſt infamia: etiam tum viuit, cum eam eſſe credis mortuam. Et Vlpian. Non aboletur, inquit, turpitudo, quæ poſtea intermiſſa eſt, *l. palam, 44. in prin. de rit. nupt.* quod tamen aliqua diſtinctione opus habet. Nam etſi cum pœna perpetua eſt, aut macula ſine præfinitione temporis aſperſa, non dubium eſt, quin ea ad omnem vitam duret, niſi ſit à Principe remiſſa, *vt notatur in l. ſolet, 10. hoc tit. in l. fin. Cod. de general. abolitio. in l.1.3. & 4. & l. fin. C. de ſentent. paſſ. & reſtitut.* aut populo qui non recognoſcat ſuperiorem: *Bart. in l.1. §. de qua re n.1. & 3. de poſtulat.* tamen cum quis tantum ad certum tempus punitur, puta relegatur, vel ordine mouetur ad quinquennium, an poſt id temporis infamia duret, meritò addubites. Nam in hac parte leges contrariæ eſſe videntur: alijs ſtatuentibus, labem non durare vltra tempus ſentētia expreſſum: *l.3. & 4. C. eod. l. Imperator, 8. de poſtulan. l. ad tempus, 5. l. generaliter, 3. de decur. l. falſi, 13. §.1. ad legem Cornel. de falſ.* alijs verò contrà. *l. ad tempus, 6. C. eod. l. ordine 15. ad munic.* Doctores *in d. l.3. & c. C. eo.* hæc variè cōciliāt. Ipſe arbitror diſtinguendū vtrum imponatur infamia ex cauſa, ſeu crimine quod ipſo iure famoſum eſt, an verò ex cauſa arbitraria.

A Vbi crimē ipſo Iure turpitudinē habet annexā, ibi omninò dicēdū eſt, perpetuo dedecus adhærere, etiamſi pœna tantum temporalis ſit impoſita. Nam legis effectus perpetuus eſt, quæ tantum conſiderat delictum: de quo vbi per ſententiam conſtat, ſequitur ex B legis ordinatione infamia: quæ non reuocatur amplius, vt nec ipſum delictum cui accedit: cum factum non poſſit reddi infectū. *l. in libello, §. facta, de cap. & poſtlim. reuerſ.* Nec in conſiderationem venire hoc caſu oportere, verum iudex temporalem pœnā C adiecerit, an non, vel illud argumento eſt: quia ſi eius rei haberetur ratio, iam nunquam iudicium Furti aut Iniuriarū eſſet famoſum, neque ex hoc perpetua ſequeretur infamia, quod contra eſt. In his enim iudicijs, pecuniariter ſolet damnari reus, puta ad D duplum, quadruplum, aut certam æſtimationē: quæ ſoluenda eſt intra 4. menſiū ſpatium. *l. fi. C. de vſur. rei iudic.* aut vbi grauis pęna eſt, ſolet relegatio tēporalis, præſertim in actione Iniuriarum, arbitraria decerni. Hoc igitur tēpore elapſo, & ſolutione facta, E extinguitur rei iudicatæ oblatio ac condemnatio. *l. dimes. 7. de iure patron.* Et tamen in his durare infamiā, manifeſtū eſt. *l. decuriones, 5. l. iniuriarū, 10. C. eo.* Ex quo liquido ſequitur, vbi lex alicui delicto maculā annectit, ibi pœnam à iudice etiam cum temporis

poris

poris determinatione expreſſam nihil immutare, quo minus infamia ſit perpetua. Nam iuris authoritas, vt inquit I C. non eſt in poteſtate iudicantium, ſicut Facti poteſtas, *l. ordine, 15. ad municip.* Et alibi ait, non poſſe iudicem efficere, quin furti damnatum ſequatur infamia. *l. non poterit, 63. de furt.* Atqui hoc efficere poſſet, ſi pœna tẽporali adiecta, poſt lapſum tempus illa non remaneret. Et his in terminis accipiendas eas leges, *l. ad tempus, 6. C. eod. l. fin. C. de aboliti. l. palam, 41. de rit. nupt.* quæ Perpetuam eſſe infamiam decernunt. At vbi delictum eſt punitionis arbitrariæ, cui non lex pœnam turpitudinis præſtituit, ſed iudex: tunc arbitror notam vnà cum animaduerſione durare & extingui: Vt ſi correctio ſit tẽporalis, puta quinquennale exilium, infamia quoque eodem tẽpore duret, ac poſt cum pœna extinguatur, ne acceſſoriũ diutius duret, quàm principale. *l. 3. & 4. C. eod.* Idemque ſtatuendum videtur, quando certam legis vindictã Iudex ex probabili cauſa, & in caſu quo poteſt, facit arbitrariam. Nam etſi hoc regulariter non conceditur, *dict. l. ordine, 16. ad municip. l. non poterit 63. de furtis,* tamen ex cauſa, in caſu de quo lex principaliter non loquitur, permiſſum eſt. *vide infra de pœn. Tiraqu. latiſſimè in tract. de pœn.* Qua in ſpecie ſi Duũuiris plectat, cenſetur diſpenſaſſe

A cum Infamia: quæ aut Nulla erit, aut ſaltem Temporalis, ſi pœna temporalis fuerit adiecta: *d. l. generaliter, de decur. l. furti, 6. §. penult. hoc t.* ſi Leuius, *vt eſt text. in l. 3. C. eod. l. falſi 13. §. 1. de falſ. l. Imperat. 8. ſup. de poſtul. l. 3. de decur.* cum pœnæ tempore dede-

B cus terminabitur: vtroque enim eſt pœna arbitraria. Cuiac. *lib. obſeru. 7. c. 19.* doctiſſ. & de ſtudijs noſtris optimè meritus Iuriſcon. hæc ita conciliat, vt putet ex Veteri iure & Legibus notam durare Perpetuò: Cõſtitutionibus verò Principum poſt expletionem

C coerctionis Tempore remitti.

¶ Contrariæ porrò infamiæ, ſunt eæ quæ vocantur Cautelæ, quibus infamia vitari poteſt: quarum hæ ſunt præcipuæ. Primo. ſi reus per procuratorem in iudicio famoſo ſe defendat, *Harmenop. lib. 1. tit. 2. de abiurat. Bald. in l.*

D *nihil 20. n. 6. C. de procur.* id quod licet in iudicijs Ciuilibus, puta, Mandati, Depoſiti, Tutelæ, Doli, Metus, &c. & in quibuſdam criminalibus priuatis: vt in actione Iniuriarũ, moribus noſtris: quanquam aliàs in criminalibus procurator non admittatur. *l. fin. cum*

E *ibi nota. C. de iniur. l. vlt. C. de procur. Harmenop. lib. 1. tit. 2. c. de criminibus, l. 1. vbi gloſ. an per procur. cauſ. appellat.* Hoc igitur caſu, quo procurator locum habet, Dd. volunt, nec reum principalem, neq; procuratorem fieri probroſum. Quæ opinio vt communis,

vſu

Vſu eſt recepta, *vt teſtatur Socinus reg. 179. fallent.* 1. *& Capoll. in tract. cautel. caut.* 12. *Panor. in c. cùm te, de ſentent. & re iud. text. in l. furti,* 6. §. 1. *hoc tit.* Secundus modus eſt: Si pœnam pecuniariã, quæ per ſententiã imponi poteſt, reus antè offerat, quam ſententia condemnatoria feratur: *l. ſi reus paratus,* 73. *de procurat.* vt, verbi gratia, ſi conuentus actione Furti, offerat duplum aut quadruplum, in quod per ſententiã iure Ciuili erat damnandus: aut conuentus actione Iniuriarum, ante ſententiam paratus ſit præſtare æſtimationem iniuriæ, ab actore petitam, aut pœnam ſtatuto vel cõſuetudine iniurijs prçſtitutam, quæ moribus Saxonum eſt 30. ſolidorum, *vide infra de iniur.* Eiuſmodi igitur pœnã Realiter offerens, aut nolẽte aduerſario recipere, apud Acta deponẽs, *iux. l. acceptã,* 19. *C. de vſur. l. obſignatione,* 9. *C. de ſol.* maculã euitat. Nã hæc, vt antè dixi, per ſententiã irrogatur: ſed ſententia ferri non poteſt, vbi reus paratus eſt ſoluere: *d. l. ſi reus paratus,* 73. *de procur. §. fi. Inſt. de perp. & temp. act.* Ergo nec infamia hoc caſu locum habere poteſt. Verum illud hic quæſtionis eſt, Quando oblatio facienda ſit; vtrum ante litem conteſtatam, an verò etiã poſt offerre liceat, abſque ad ſententiam: *Bart. in l. ictus,* 22. *h. t.* ait, offerri oportere ante litem cõteſtatam. Nam (inquit) ſi pòſt

A offerret reus videretur ſoluendo confiteri crimen: *l. quoniam,* 5. *hoc tit.* Cùm autẽ paria ſint, Aut confeſſum eſſe de crimine, aut damnatum: *l. poſt rem iudicatam, de re iud. l.* 1. *de confeſſ.* perinde conf. ſſum ſequeretur labes, atque damnatum. Panormitanus *in c.* B *cum te, ext. de ſent. & re iud.* autẽ arbitratur, poſſe offerri quouis tempore, dummodo ante ſententiam: ſufficit enim, de crimine reum non eſſe damnatum: nec ex ſolutione vera confeſſio ſumi poteſt, ſed tantum qualis qualis ſuſpicio vel præſumptio: quæ ratio C parum firma eſt. Nam hanc præſumptam confeſſionem, quæ ex pactione aut ſolutione ſumitur, lex ad hoc ſufficere ſtatuit, vt inter ignominioſos habeatur, qui modo confeſſus eſt: *l.* 5. *hoc tit.* Quare Socin. *in reg.* 179. *fallent.* 2. aliam diſtinctionem facit: vt ſi- D quidem cauſa talis, ſit quæ ipſo Iure citra Sententiam cõfeſſi exiſtimationem minuat, tum neceſſe ſit ante litis conteſtationem offerri. Nam modò dictum eſt, qui paciſcitur aut ſoluit ante litem conteſtatam, eum non haberi Pro confeſſo, quia confeſſio extraiu- E dicialis eſt. Quicquid enim fit ante litem conteſtatam, hoc videtur extra iudicium fieri: *l. ædiles, §. item ſciendum, de ædilit. edict.* Confeſſio autem extraiudicialis, plenè non probat: *vt tradunt Dd. in l. certum,* 4. *§ penult. de confeſſis. vide infra illo tit.* Qui-

ie

re nec ſolutio, quæ fit ante litis conteſtationem ad deturpandum nomen efficax eſſe poteſt, cùm pro Confeſſo non habeatur Qui ſoluit, poſt litem autem conteſtatam vult ſolutionem in iſtiuſmodi caſibus, non excuſare ab infamia, quia tum ſoluens pro Iudicialiter confeſſo habetur: *dict. l.* B *quoniam, 5. hoc t. l. ad ſolutionem, 5. C. de re iud.* In quibus verò iudicatos demum nota ſequitur, vt fit in pleriſque, ait licitam eſſe oblationem vſque ad ſententiam. Quæ diſtinctio Socini, etſi verò maximè videtur conſentanea: tamen hodie pleræque Curiæ ſe- C quuntur ſententiam Panormitani, tanquam æquiorẽ: nec idem in ſolutione, quod in tranſactione, depectioneve ſtatuendum iudicant, eoque arbitrantur, indiſtinctè offerentem, ante ſententiam periculo nominis liberari. Quin amplius puto: ſolutionem D à condemnatione factam, interdum prodeſſe: vt quando ſententia per Leuterationem aut appellationem ſuſpenſa eſt, *bonus text. in l. qui cum maior, 14. §. accuſaſſe, 5. de bon. libert. Bald. in l. 3. n. 4. C. eod.* Nam ea pro ſententia non habetur: *iuxta l. furti, in prin. h. t.* E idque moribus etiam noſtris obtinet. Aliud etiam conſilium dat alibi Angelus, *in d. l. non poterit, 63. de furtis*: vt quando dubitatur, vtrum reus offerendo infamiam euitare poſſit, an non, curet offerri pœnam per tertiam perſo-

A nam ſine ſuo mandato. Nam tunc pro confeſſo haberi non poterit, ex alieno facto: & tamen ſolutio recipiẽda erit: quia à tertio etiam extraneo cuiuſque debitum diſſolui poteſt & id recipere creditor cogitur, *l. ſoluendo. 39. de negot. geſt. l. ſolutionem, de ſolut.* B Et hanc tutiſſimam eſſe viam nonnulli arbitrantur: *Bart. Capoll. in caut. 12. per ea quæ traduntur à Dd. in c. teſtim. extr. de teſtib.* Cæterùm eſt conſt. pro 42. parte 4. reus offerendo mulctam à pœna infamiæ iniuriarum non liberatur. Tertius modus eſt, Si an- C te ſententiam reus paciſcatur aut tranſigat, authoritate iudicis impetrata: *l. furti, 6. §. qui iuſſu, hoc tit.* aut citra iuſſum iudicis, adhibita proteſtatione, Se tranſigere, non quod delictum confiteri intendat, ſed quo à vexatione litis ſeſe redimat. Ea enim proteſta- D tio excuſat, vt volunt Dd. *Iaſ. in l. tranſigere, 18. n. 1. C. de tranſact.* Quartus modus eſt, Si iudex recedat ab ordinaria pœna: quod fieri ex cauſa poſſe, diximus, & aliquam ſeueriorẽ reo imponat, quam quæ ex lege debeatur: *l. in ſeruorum, 10. §. in perſonis, de pœn.* E Cenſetur enim cum Exiſtimatione diſpenſaſſe, qui duriorem pœnam impoſuit: *dict. l. furti, l. quid ergo, §. pen. h. t. l. 3. & 4. C. eod. l. ordine, 15. ad municip.* Quintus eſt, Si Iudex expreſsim in ſententia Exiſtimationem reo conſeruet, addita clauſula: Se illud Ex iuſta

cauſa

cauſa facere. Nam cùm tacitè A
impoſita duriore pœna famæ cõ-
ſulere poſſit, vt ſuprà dictum
eſt: cur expreſsè idem non poſſit.
ex iuſta cauſa, nulla ratio eſt: *Bar.*
in d.l. quid ergo, §. pœna, 5 hoc tit.
Bald. & communiter Dd. in l. 3. C.
eod. Sed hoc caſu cauſam in ſen-
tentia exprimere aut ſpeciatim, B
aut in genere debet, etiamſi aliàs
ad id non cogatur: *cap. ſicut: vbi*
Dd. de re & ſent. iud. Qua citra
iuſtam cauſam, iudex damnatum
reum ab infamia, contra legis di-
ſpoſitionem, liberare regulariter
non poteſt: *dict. l. non poterit, de*
furt. dict. l. ordine, 15. ad municip. C
Sextus modus eſt, Si condemna-
tus, à ſententia prouocet: & pen-
dente appellatione, leuteratione,
aut alio remedio ſententiam ſu-
ſpendente, det operam interea ne
ſubſequatur altera ſententia, ſed
lis pereat per pactum, ſolutio-
nem, aut alio quouis modo: *Bald.* D
in l. 3. nu. 1. & 4. C. eod. l. qui cera
maior, 14. de bon. li. Septimus &
vltimus modus eſt, Si probris af-
fectus, per principem exiſtima-
tioni priſtinæ reſtituatur: *l. ſoler.*
10. hoc tit. Bald. in d. l. n. 3. & 4. C.
eod. & in l. 1. ac ll. ſeqq. Cod. de
ſent. paſſ. & reſtit. Bart. in l. 1. §. fi. E
ſupra de poſtulat.

De procuratoribus & defenſionibus. Tit. III. C. 2. 13.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dictus procurator: quid ſit, quomodo ab alijs admi-niſtrationibus differat.*
3 *Diuiſio & genera procuratorum.*
4 *Cauſa efficiens: qui procuratores dare: qui eſſe poſſint, vel non poſſint.*
5 *Materia: ad quas res gerendas procuratores conſtitui poſſint, vel non.*
6 *Forma: quomodo, & quàm variè conſtituatur procurator, deque eius ſatiſdatione, & inſtrumento procuratorio.*
7 *Forma probandi mandatum procuratorium.*
8 *Finis & effectus: & de officio ac poteſtate procuratorum, item excuſatione, & actionibus quæ vtrinque dantur.*
9 *De interpretatione procuratorij.*
10 *Affinia.*
11 *Contraria: & quomodo reuocetur procurator, quid ei obijci poſſit.*
12 *De defenſoribus tractatio methodica.*

POſtquam † dictum eſt de his 1
qui poſtulare non poſſunt, vel
propter Edictum prætoris, vel
propter Infamiam, aut aliam cau-
ſam: ſequens eſt videre de ijs, qui
pro alijs rectè poſtulant. Nam in
iudicijs prima quæſtio eſt de pro-
curatoribus: vtrum videlicet is,
qui alicuius nomine agit vel de-
fendit, idoneus ſit procurator, an
non ſit, *l. licet, 24. C. eod.* Sequitur

igitur conſequenter titulus de procuratoribus & Defenſoribus, qui cum defenſores à procuratoribus ipſa inſcriptione ſecernat, par eſt nos idem diſcrimen retinere, & diſtinctè primum de procuratoribus, tum de defenſoribus dicere.

2 ¶ Procurare, eſt pro alio aliquid curare: & procurator eodẽ modo dicitur, quo Proconſul, Proprætor, Protutor, & ſi qua ſunt ſimilia, in quibus præpoſitio ſignificat aliquid pro alio ſeu alieno nomine adminiſtrari. Procurator igitur eſt authore I. C. *l. 1. hoc tit. Spec. in Rubr. eod. num. 1.* qui aliena negotia mandatu domini adminiſtrat. Qua in definitione omiſit genus, breuitatis cauſa, vt ſolent I. C. Subintellige autem genus, videlicet eſt Geſtor, ſeu Adminiſtrator, ſeu Curator, &c. Materia oſtenditur in verbo, Aliena negotia, nam in proprijs negotijs nemo ſibi ipſi eſt procurator. *l. licet, 42. §. is cui, hoc tit.* Vt enim res ſua nemini ſeruire dicitur, *l. in re, 26. de ſeru. vrb. præd. l. uti frui, 5. ſi vſufr. pet.* ita cõtrà nec quenquam rerum ſuarum procuratorem aut ſeruum perhibemus. Hæc enim nomina & officia ſunt releuatiua, quæ ad alium dominum reſpectum habent: vt vna perſona in eodem negotio, ſimul procurator, ſeu ſeruus & dominus eſſe non poſſit. Differentia autem eſt in verbis, Mandatu Domini. Nam ſpecifi-

A ca forma, qua procurator à defẽſore, negotiorum geſtore, tutore, curatore, adminiſtratore ciuitatis, & ſimilibus ſecernitur, eſt Mandatum domini. Negotiorũ enim geſtor & defenſor, ſine mãdato negociantur: tutor verò & curator, ac ſimiles non domini B mandatu, ſed publica authoritate vel teſtatoris, vel legis, vel magiſtratus. At procurator is eſt, qui mandatu priuati domini adminiſtrat. Verbum autem Adminiſtrandi, cùm denotat officium procuratoris, tum illud ab officio patronorum diſtinguit: quorum C non eſt priuatim negotia gerere aliena loco domini, ſed pro alterius cauſa publicè dicere, & aduocare, ſeu (vt loquuntur) ius partis pandere, meritaque cauſarum allegare. *vide in tit. C. de poſtulando, & de aduoc. diuerſ. iud. & in l. rem non nouam, §. patroni* D *cauſarum, Co. de iud.* Diſtinguit idem verbum procuratorem à Nuntio. Nam adminiſtrare, propriè ſignificat loco ſeu iure domini negotium gerere. *tit. de admin. tut. de admin. rer. ciui.* Hoc autem modo procurator adminiſtrat: *l. nula, 23. C. eod.* nuntius E non item. Quia nuncius non loco domini aliquid accurat, ſed vt nudus miniſter, penes quem non eſt ius adminiſtrandi, ſed ſolummodo nudum factum exequendi: quique veluti inſtrumentum ſeu organum aliquod interuenit, *l. ſi pupill. 6. §. item, vbi gloſſ. de negot.*

negot.geſt. Dd.in l.1.Cod. per quas perſon.nob.acquir. & in l.1. de acquir.poſſeß. & (vt inquit Spec.*tit. de procur.§.vltim. num.* 5. vice epiſtolæ fungitur.

3 ¶ Procurator autem conſtituitur aut Vniuerſorum bonorum, *l.mandato,* 60. *hoc tit.* aut Certæ alicuius rei vel litis, negotijve *l.* 1. *hoc tit.* Hæc Specialis. *l. procurator,* 58.*verbo generaliter, hoc tit. cap.5. de procur. in* 6.ille Vniuerſalis procurator dici ſolet, nonnunquam etiam generalis, *dict. l. procurator* 58. aut procurator cũ Libera adminiſtrandi poteſtate: *d.l.procurator* 58.*h.t.*quem Legitimum Cic. pro Cecinna vocat: qui maiorem ac liberiorem tractandæ rei poteſtatẽ habet, quàm procurator generalis. *l. mandato,* 60.*l.procurator,*63. *hoc tit. c.*4. §. *fin. eod.lib.*6. Rurſum procurator alius conſtituitur in rẽ Alienam, alius verò in rem vtilitatemque Suam: qui quidem alienum negotium (nam proprij, vt dictum fuit, nemo procurator eſt) mandatu domini gerit, ſed ad ſuum tamen emolumentum: *l.ſeruum,* 33.§.*fin. hoc tit.* vt eſt is cui dominus aut vendidit, aut quoquo modo actiones ceſſit. *l.procuratore,*55.*l.ſi quis* 34. *hoc tit.* Tertiò, perhibetur alius eſſe procurator Iudicialis, qui lites alienas in iudicio perſequitur: alius verò Extraiudicialis, qui extraiudicialia negotia curat. *l. ſeruum.* 33. *hoc tit.* Vltimò, quidã dicuntur Veri procuratores, quidam Falſi. *l. licet,* 24. *C.eod.l.falſus,*19. *Cod.de furt. l.licet,* 56. *de iudic.* Falſus rurſum procurator multis modis: vt qui nullum habet mandatum. aut qui mandatum quidẽ habet, ſed reuocatũ aut alio quouis modo extinctum, puta morte, &c. aut qui mandatum quidem exhibet, ſed ad propoſitum impertinens: verbi gratia, ſi producat generale mandatum, in cauſa, cui opus ſit ſpeciali: *cap.5.de procur. in* 9. item cuius mandatum eſt inſufficiens, puta ab eo, qui mandare non poteſt, datum: vel qui quidem procurator conſtitutus eſt, ſed nondum mandatum exercendi officij accepit. *vide poſt gloſſ. Bart.Bald.& Salic. in l. falſus,* 19. *C.de furt.& Iaſ.in l.licet, num.*4. & 5. *C.eod.*

¶ Efficiunt autem & conſtituunt procuratorem aut Iuſſum iudicis, qui (vt volunt Dd.) petentibus procuratores ipſe conſtituit. *l.* 1. §. 1. *vbi gloſſ. & Dd. ſupra de poſtul.* (quanquam edictum illud nõ de procuratoribus, ſed aduocatis & poſtulatorib. loquatur) aut Conſenſus priuatorum & ratificatio, quæ pro mãdato eſt: *Mynſing.obſeru.*44. *cent.* 1.*vide gloß.& Dd.in l.ſi pecuniam.* 9.*C.de negot.geſt.* Nam conſtituũtur procuratores, voluntate mutua & conſtituentis,& conſtituti, quaſi per mandatum. *gloſſ. in l: mutus,* 42. *in princ. ad verb.procedere, hoc tit. alleg.ad hec l.*1. *ff.* 4

*manda.l. filiusfam.l.*8. §. *inuitus*, §.*fi.l.*2.*in verb.quia cōſenſus abeſt*, *hoc tit*. Ac ſi rem verè putare volumus, hic contractus in mandatum incidit, ex eoque Mandati producitur actio.*l.ſi procurator*, 8. *ff.man.l.licet*, 42.§. *eod. h.t.* Quibuſnam verò procuratores conſtituere permiſſum ſit, facilè ſciri poterit, ijs cognitis, qui procuratores dare prohibentur.nam hoc edictum prohibitorium eſt. Quocirca qui nō prohibetur dare, huic conſtituendi procuratoris intelligitur facta poteſtas, *l. mutus*, 43. §. 1. *hoc t.* Procuratorem conſtituere non poteſt Excommunicatus, *c.fin.ex.eo.* Pupillus, item Minor qui curatorem habet, niſi tutore, vel curatore authore, *l.neque* 11.*C. eod.* Quòd ſi porrò minor curatorem non habeat, ſicut habere non cogitur extra iudicium, *vide Inſtit. de curat.* tum procuratorem ad extraiudicialia negotia conſtituere poteſt: *l.mutus*, 43.§. *is qui*, 3.*h.t.* ad iudicia verò, liteſq; perſequēdas, non item: quia legitimam ipſe perſonam in iudicio ſtandi ſine curatore non habet: *in princ. Inſtit. de cura.* tantùm abeſt, vt aliū ad id legitimare poſſit: quod & in mulieribus iure Sax receptum eſt. *Landt. lib.* 1. *art.* 41. Syndicus quoque Vniuerſitatis, item tutor vel curator procuratorem dare non poſſunt in litem, antequam ea ſit conteſtata, ſed tantùm actorem: *l. nec ciuitatis*,

A 74.*hoc tit. l.neque*, 11. *l.nulla*.23. *C.eod.* quia ſyndicus vel tutor nō eſt dominus litis, ante conteſtationem: *d.l.neque*. Nullus procuratorem dare poteſt, niſi qui ſit litis ſeu rei dominus, *gloſſ. in d. l. neque*. Ab ea verò conteſtata & hi & ipſi procuratores, quãuis ſub-
B ſtituti tantùm, alium dare ac ſubſtituere poſſunt, *d.l. neque. Mynſing.obſ.*43. *cent.*1. Filiusfam. extra iudicium procuratorē ad negotia rectè ſumit, quoniam & rectè contrahit, quemadmodum & ſeruus: in iudicio verò procuratorem inſtar ſerui conſtituere
C nequit ſuo nomine, quia nec agere poteſt: quibuſdam caſibus exceptis, vt actione iniuriarum, & ſimilib. *l. filiusf.* 8. *h. t. l. non eo*, 14.*C.eod.* Statu liber qui de ſtatu ſuo litigat, rectè procuratorem dat: neque enim pro ſeruo habendus eſt, quandiu de ſtatu ſuo
D litigat. *d.l. ſeruum*, 33.*hoc tit* Ab hoſtib. captus procuratorem facere nequit, ſed tantùm actorem aut curatorem: quia quamdiu in hoſtium eſt poteſtate, ſui iuris non eſt, nec rerum ſuarum dominus, *l.ab hoſtib.* 15. *ex quibus cauſ.ma.* Mutus & ſurdus eo mo-
E do procuratores dant, quo dare poſſunt, videlicet nutu, vel ſcriptura.*l. mutus* 43.*h.t.* Plures quoque ſimul agentes aut defendentes, vnum procuratorem conſtituere poſſunt: non tamen plures cohæredes, inter ſe famil. herciſc. iudicio contendentes. Hic enim

propter

propter adiudicationes & condẽ- A nationes quæ inuicem fiunt, vnus procurator omnium nomine recipi non poteſt, ne idem eidem ac ſibiipſi condemnetur. *l. licet*, 24. §. *pen. h. t.* Sunt etiam qui inuiti dare procuratores in iudicio cogantur: vt qui per ſe litigare non poſſunt: cuiuſm. ſunt perſo- B næ illuſtres, *l. penult. cum Auth. ſeq. C. eo.* & iure noſtro Saxo. mulieres: quæ in iudicio neque agendo, nec defendendo, abſque tutore liti petentibus authoritate iudicis præfecto, idoneè conſiſtunt. *Chil. in pract. c. 22. per text. lib. 1. art. 42.* Quanquam pro co- C niugatis plerumque maritus (velut legitimus iure Sax. curator) præſtita tamen de Rato cautione, admittatur, *l. marit. C. eo.* Nam etſi legitimus ſit rerũ vxoriarum adminiſtrator, ac moribus quoque patrijs curator: *lib. 1. art. 31. 45*, tamen, quia rem vxoris inui- D tæ minuere nequit, *vide infr. de fund. dota.* idcirco non eſt ſatis conſultũ aduerſæ parti, niſi eiuſmodi de Rato cautionem præſtet. Quinam autem dari procuratores poſſint vel non, eadem regula quam antè poſuimus, dijudicatur. Nam quicunque non pro- E hibetur dari, is id officij rectè ſuſpicit. *d. l. mutus, 43.* Dari autem in iudicio procuratores non poſſunt Minores: quia propter beneficium reſtitutionis, quod habent, idonei non videntur eſſe, *l. exigendi, 12. C. eod. vbi Iaſ. n. 19.* & 20. *dicit, hanc eſſe communem & in l. neque, n. 3. C. eod. tit. Panor. in c. non iniuſtè, 14. ext. eo.* nec habent legitimam perſonam ſtãdi in iudicio: *l. 1. & 2. C. qui legit. perſ.* vnde & in proprijs, per curationem litigare coguntur: *in princ. Inſtit. de curat. l. 2. C. de accuſ. l. 4. de his qui accu. non poſſ.* tantùm abeſt, vt alienas lites perſequi rectè queant. *l. fin. C. de leg. tut. §. item maior, 4. Inſtit. de excuſ. tut.* Fœminæ quoque indiſtinctè in iudicijs procurare vetantur: cùm quia virile officium eſt à pudore ſexus alienum: *l. alienus, 9. C. eod.* tum quoniam interceſſio quædam eſt in procuratione iudiciali, quæ alienam rem ſua fide, ſuoque periculo tractandam ſuſcipit. *l. non diſtinguemus, 32. §. 1. de recep. arbitr.* Interceſſionib. autẽ mulieres non cenſentur idoneæ, quoniã obligationi per S. C. Velleia. eximuntur, *d. l. non diſtinguemus, §. 1. & tot. t. ff. ad S. C. Velleia.* Nonnunquam tamen ex decreto cauſa cognita, Iure ciuili quidem admittuntur: vt ſi litem agant ſuam: *l. 4. C. eo. vide Cuia. ad Paul. lib. 1. tit. 2.* aut pro parentibus liberiſve vel etiam captiuo deſertoq; marito *deciſ. Neap. 143. Spec. hoc t. §. ratione, n. 1. per l. 3. de lib. cauſ. Rot. 16. tit. de procur.* intercedant: nec quenquam præſtò habeant qui ſe horum nomine alioquin offerat. *l. fœminas, 41. hoc tit. l. libertos, 31. §. pen. de nego. geſt.* Sed iure Saxanum ne his

quidem caſibus admittuntur. Nã non habentibus tutorem aut interceſſorem, iudex ipſe conſtituitur. *gloſſ.Land.*45.*lib*.1. Milites in aliena quoque cauſa procuratoris officium ſuſcipere, etiam volente aduerſario, vetantur: *l. militem*,7.*l.qui ſtipendia*,9.*C.eod. filiusf.§.veterani, hoc tit.* ne videl. à publico iure militiæ, per negotia priuatorum auocentur, niſi rẽ in ſuam, aut ſuæ nomine cohortis agant. *d.l. filiusf. §. veterani.* Item & Decuriones, alijſque digniores (quia vile procuratoris officium eſt, *l.ſi quis*, 16.*l.ſi quis*, 34. *C.de decu. lib.* 10.) medici & Profeſſores: *Spec. de procur.* §.1. *n*.35. ſeruus, alia ratione, quia perſonam ſtandi in iudicio legitimam non habet: *d.l. ſeruum, l.* 1.*& tot.tit. C. qui legit. perſ. ſtan. in iud.non hab.* quanquam extraiudicialibus rectè præficiatur: vt & Minor, Mulier, & ſimiles: *vide infra de inſtit. act.* item furioſus, quia conſenſu caret, *d.l.*2.*h.t.* Filius porrò familias, dummodo maior 25. annis, indiſtinctè tam in iudicio, quàm extra iudicium, ſiue ad agendum, ſiue ad defendendum, rectè procurator conſtituitur. *l.filiusf.in princ.h.t.* Mutus & ſurdus, ad negotia procuratores dari poſſunt: ad litem perſequendam, nequaquam: *l. mutus*, 43. *hoc tit.* quia neque poſtulare poſſunt, *l.*1.§.2.*ſup. de poſt.* Infames autem an idoneè procurent, variè diſputatur. Ve-

A rius videtur olim nec dare neque dari procuratores potuiſſe, *Paul. lib.*1.*tit.*2. quod poſtea Iuſtin. §. *vlt. Inſt.de excep.* ſuſtulit. Communis itaque concluſio eſt, Iure ciuili infamem procurare poſſe.§. *fin. Inſtit.de except.* quia pro ſe & alijs quibuſdam rectè poſtulat. *d.* B *l.*1.*§.fin. cum ſeqq.ſupr. de poſtul.* Nec obſtat, quod infames ab omnibus honoribus & dignitatibus arceantur *l.*2. *C.de dign. lib.*12. *l.* 1.*C.de infa. lib.* 11. Nam procuratoris officium non eſt dignitas, ſed onus, *vt ait glo.in l.*2.*in fin.C. de dig.lib.*12.*& Pan.in c.Impera-* C *torum,num.*9.*in fi. de iura. cal.* & à pleriſque pro vili contemptibilique functione habetur. *l. ſi quis procurationem. vbi glo. Bart. Ang. & alij hoc notant. C.de decur. lib.* 10. *Dyn.in cap.infamibus in fi. de reg.iur.in* 6. *Panor.in c. poſt ceſſionem, num.* 2. *de proba.* Iure ſanè D Pontificio diſtinguitur: vt pro Eccleſiaſticis nempe perſonis procurator ignominioſus nõ admittatur, ſed tantùm pro laicis & ſecularib. *vt poſt multam diſp. concludit Pan.in d.c.imperatorum, n.* 9. *de iur.cal.quod latiſſimè pro ſuo more exequitur Tiraq. in tract. de* E *nobilit. c.*30. *n.*2. *cum mult. ſeqq.* Rei quoque cauſæ capitalis, *l.reũ*, 6. *C.eod.* & redemptores alienarũ litium. *l.item*, 15. *C.eod.l. ſi contra*, 20.*C. mand.*item excommunicati. *c. intelleximus, de iudic. c. prudentiam*, §. 6. *de off. de'eg.* procuratoris officium ſubire nequeunt:

queunt: vt nec fiſcus, aut vniuerſitas, aut ciuitas, *l.3 t.t. C. ne fiſc. vel priu.* alia tamen ex cauſa: ne videl, potentia vel gratia in re priuata cauſam alterutrius partis reddant deteriorem. Vnde quæri ſolet, an Syndicus Vniuerſitatis, priuatorum etiam lites procurare valeat: præſertim cùm totã repreſentet Vniuerſitatem; *l. 1. quod cuiuſq; vniuerſ.* Et puto poſſe: quando non vt Syndicus agit, aut defendit, nec totam vniuerſitatem repræſentat, ſed interuenit, vt procurator priuati. Extra ſui namq; fines officij nihil aliud eſt; quàm perſona priuata: *Dec. in l. factum,* 170. *de reg.iur.Pan.Dec. in cap.ſi quando, de offi.deleg.text. in l.ſi.cum ibi not.de iuriſd. Card. in clem.*1.*§.fin.de celeb. miſſ.* niſi aliunde, gratia eius aut potentia oſtendatur nimis eſſe formidoloſa. *tot.t.C.ne liceat potent. cum ſeq.* Nec id nouum eſt, propter diuerſos rerum ac perſonarũ reſpectus. *l. tutor, de his quibus vt indign. Euerhard. in locis legalib. in loco, de Tanquam, ſeu de Reſpectiuis.* Abſens dari procurator poteſt, *l.* 1. *in fin.hoc.t.* quia conſenſu conſtituitur. Quæ autem ſunt illius generis, illa etiam inter abſentes per nuntium aut epiſtolam rectè peraguntur: *l.2 de pact.l.3. in fi.de contrah.empt.* dum tamen abſens aut ſciat ſe dari procuratorem, aut conſtitutionẽ habeat ratam, poſtquam ſcire cœpit: vt ſi mandato, literiſq; procuratio-

A nis acceptis acquieſcat, *fac. l. ſi procuratorem,*65*. h.t.* neque de diſcurſu ſuo proteſtetur *clem.* 1. *vbi Zab. de procur.Bart. in l. quo enim, §. fin.ff.rem rat. hab. Iaſ. in l. qua dotis.n.*90*.ff. ſolut. matrim. Felin.poſt Panor. in c. nonne, n.*10. *de præſumpt.* nam inuitus, & qui B diſſentit, procurator dari nequit. *l.filiusfam.* 8.§.1. *h.t.* Inuitus autem is eſt, qui neque dicto nec facto aliquo præ ſe fert aſſenſum. *l filiusfam.* 8 .§.2. *vbi glo. hoc tit. l.inuitus,* 17*.C.eod. vide Felin. in d.c.nonne.Bart. & Iaſ.in d. l. qua dotis.* Dominus in re ſua procu- C rator dari nequit, quia tollitur relatio inter procuratorem & herum neceſſaria: niſi detur reſpectu iuris, quod tertius in re ſua habet: vt ſi debitor dominus rei oppignoratæ, à creditore detur procurator in cauſa hypothecaria: aut maritus ab vxore in cauſa D dotalitij, quod vxori in bonis mariti proprijs conſtituitur. *l. licet,* 42. *§. is cui,* 3*. hoc tit.* Vnius etiam litis eſſe procuratores poſſunt: *l. ſi quis,* 31. §.1. *hoc tit.* ita tamen vt in ſolidum (quod non præſumitur, *Myſing. obſeru.* 47. *cent.* 1.) aut ſaltem coniunctim E omnes dentur. Nam per partes conſtituere procuratores non licet: ne in plures aduerſarios, altera pars cum incommodo diſtrahatur. *l.*3*.fam.herciſc.* Verbi gratia, ſi ab aliquo petantur centum. non poteſt reus procuratores plures dare, quorũ alius 20. alius 30.

alius 50. defendat non deberi. *l. non tamen* 38. *hoc t.* Is etiam qui reipub. cauſa abfuturus eſt, aut initurus Magiſtratum, aut qui perpetuo morbo tenetur, & denique omnis is, qui inuitus iudicium pati non cogitur, idoneus procurator nõ eſt & repudiari poteſt. *l. neque*, 4. *hoc tit.* Poſtremò ſciendum eſt, coniũctas perſonas pro conſanguineis, item maritum pro vxore, etiã ſine mandato procuratores eſſe poſſe, dum tamen de Rato caueant. *l. Pomponius*, 40. *§. fin. hoc tit. l. maritus*, 21. *C. eod.*

5 ¶ Quod ad materiam attinet, eadem regula teneatur quę ſuprà tradita eſt: videlicet omnibus validè cauſis & negotijs adhiberi procuratorem, niſi quid diſertè exceptum ſit, eſt enim hoc edictum Prohibitorium, *l. mutus*, 43. *h. t.* Quodcunque igitur non inuenitur prohibitum, id intelligi debet conceſſum. *l. cum prætor*, 12. *de iud.* Procurator ergo qui velut curator non perſonæ, ſed rebus datur, *l. in copulandis*, 8. *C. de nupt.* aut omnium bonorum, conſtitui poteſt, aut alicuius partis extra iudicium, *l. 1. hoc tit.* veluti curator. *in princ. Inſtit. de curat.* In iudicio verò aut omnium litium, aut vnius rectè procurator datur: totius tamen, non partis alicuius. *iuxta d.l. non tamen*, 38. *hoc t. Mynſing. obſeru.* 46. *cent.* 1. Ab hac regula excipiuntur eæ cauſæ, quæ per procuratorẽ agitari non poſſunt: vt ſunt Iudicia

A Publica, in quib. procurator alieno nomine non admittuntur, neque ad agendum, neq; ad defendendum: *l. penult. §. fi. de pub. iud. l. 2. 3. & 5. C. de ijs qui accuſ. poſſ.* item non Publica, quæ tamen Criminalia ſunt, & eiuſmodi, vt pœna ſupra relegationem damB nato queat imponi, *l. 1. An per alium. cauſæ ap. Dd. in d. l. pen. §. ad crimen. latè Marant. in Spec. par. 4. diſtin. 1. nu. 35. in pract.* Quod tamen limitant Dd. niſi pro abſente reo non principalis, ſed abſentiæ cauſa defendatur: *l. abſens*, 71. *hoc t. Bart. poſt gloſſ. & Dd. in* C *l. 1. infra, An per al. cauſæ app. latè Marant. in Spec. aur part. 4. diſt. 1. num.* 42. aut niſi quis ſuam ſuorumq; iniuriam perſequatur: *Bart. in d. l. licet*, 42. *in prin. hoc tit. Mar. præall. loco, n. 41. de quo tamẽ vide l. non cogendum, 45. §. 2. hoc t. c. tua, de proc.* aut actio criminalis D ciuiliter ſit inſtituta, puta ad pœnam pecuniariam: ſicut de criminibus omnibus aut criminaliter aut ciuiliter agi poteſt. *l. vnic. C. quand. ciuil. act. præiud. crimin. Bart. in l. 1. & 2. de priuat. delict.* Et hæc quidem iure ciuili tralatitia ſunt. Moribus autem noſtris, E à parte accuſatoris indiſtinctè procurator admittitur, ſiue agat criminaliter, ſiue ciuiliter: quia lege patria accuſator non item tenetur ad pœnam talionis, velut iuribus noſtris, ſed tantùm ſumptus præſtat & mulctam pecuniariam, ſi in accuſando defecerit.

vt

vt tradit Chiliac. c.47. Fach. diff. 41. Reinhar. diff. 38. pœnal. per art. 68. lib. 1. & art. 5. lib. 2. vt nulla cauſa ſit, quamobrem procurator non ſit admittendus. Sed an in iudicijs famoſis procurator iure ciuili recipietur? non enim videtur, quia capitalibus hæc comparantur. *l. iuſta. vbi gloſſ. de manumiſſ. vindict. gloſſ. in §. ſuſpectus, ad verb. ob. culpam. Inſtit. de ſuſpect. tutor. latiſſ. Iaſ. in repet. l. admonendi, num. 278. de iureiuran.* eoque Iuriſconſ. in accuſatione Suſpecti tutoris, quæ famoſa, nimirum ob dolũ eſſe poteſt, *§. ſuſpectus. vbi dixi Inſtit. de ſuſpect. tut.* procuratorem non facilè putat admittendum: *l. non ſolum, 39. §. fin. hoc t.* & in cauſa Iniuriarum lex prohibet admitti, niſi perſonæ illuſtres litigent: *l. fin. C. de iniur.* At contrà Paulus, *in l. licet, 42. hoc tit.* Iniuriarum actione, quæ ex lege Cornelia deſcendit, procuratorem admittit: & ſuprà *ad tit. de his qui not. infam.* dictum eſt, aliquem alieno nomine de cauſa famoſa poſſe damnanari: puta procuratorio, tutorio, &c. *l. furti, 6. §. ſi quis alieno, ſupra de his qui not. infam.* Ex quo intelligi licet, in his iudicijs alieno nomine iudicium haud perperã ſuſcipi. Sed hæc, diſtinctione ſuperiore adhibita, ritè conciliantur. Nam vbi certa pœna famoſis actionibus præſtituta eſt, aut certa pœna petitur, quæ minor ſit relegatione, hic procurator recipitur, *in d. l. licet.* Quando autẽ pœna arbitraria eſt, ſicut cum de ſuſpecto tutore quęritur, aut cùm agitur actione Iniuriarum Prætoria, & incerta pœna poſtulatur: procurator repudiari debet. *Maran. de iud. part. 4. diſt. 1. num. 24. & 37.* Nam arbitraria coerctio, B pro ratione circumſtãtiarum augeri poteſt & minui, & etiam vſque ad pœnam mortis extendi: vt eſt communis concluſio *in l. ſacrilegij, ad l. Iul. pecul. per gloſſ. & Dd. in §. in ſumma, verb. extraordinaria. Inſtit. de iniur. l. 1. de extr. crim. vide infr. de acquir. rer.* C *domin. 7. in fin. item vide hac de re latiſſimè Maran. in diſp. 3. & in Spec. aur. par. 4. diſt. 1. n. 53. Bald. in cap. 1. §. iniuria, de pact. iur. fir. Bart. in l. fin. vbi pup. educ.* Quare non mirandum eſt, ſi in his procuratori non ſit locus. Nec verò huic diſtinctioni aduerſus quod D ſuprà dictum eſt, cauſam famoſam capitali comparari. Etenim hoc non ſimpliciter verum eſt: ſed ſecundum quid, puta in dilatione iuramenti & conſimilibus. In hac certè quæſtione non obtinet: an enim procurator admittendus ſit, non grauitate & qualitate æſtimamus, ſed qualitate E pœnæ quæ ex condemnatione ſequitur, & eſt eiuſmodi, vt procuratori imponi aut poſſit, aut nõ poſſit. Iure tamen Saxonum, iniuriarum cauſa procuratorem ab vtraque parte indiſtinctè recipit: quia lege patria iniuriarum pœ-

ria non eſt arbitraria, ſed pecuniaria: & quidem certa, videlicet 30. ſolidorum. *vide tit. de Iniur.* In popularibus cauſis an procurator recipiatur, diſtingui ſolet: vt actor quidem eum dare nõ poſſit, quoniam publica, non ſua cauſa eſt, niſi ſuam principaliter iniuriam perſequatur: pro reo autem alius rectè interueniat: quia priuatam cauſam, hoc eſt pecuniariam, quæ iſtis actionibus peti ſolet, tuetur. *l.licet.42.in princ.l.non cogendum, 45.§.qui ita, 2. hoc tit. l.5.de popularibus act.* In interdicto de Liberis exhibendis, procurator non admittitur ex parte agentis: non quòd actio criminalis ſit, ſed quia perſonalis. Datur enim ſoli patri, quando in id agatur, vt abducere liberos liceat: quod ius ſolius eſt patriæ poteſtatis. His igitur cauſis exceptis, in omnibus reliquis procurator admittitur ab vtraque parte, *l.mutus, 43. hoc t.* tam pecuniarijs, *l.fin. C. eod.* quàm liberalibus: *l.ſeruum, 33.§.eum, l.ſed & hæ, 35. §.1.hoc tit.* nec intereſt, vtrum ad litem Futuram, an præſentem & inchoatam: *l. 3. l. qui proprio.40. hoc t. l.nihil, 20.C.eod.* vtrum in prima inſtantia, an in Secunda detur, *l.2. l. inuitus, 17. Cod.eodem.*

6 ¶ Quod ad formam conſtitutionis attinet, procuratorem conſenſu præfici, ſupra dictum eſt, Conſtituitur autem conſenſu vel Expreſſo, vel tacito. Expreſſo, velut per pactum *in l.1.l.ſed hæ.35.* A *hoc t.* nuntium litteras. *l.1. in fin. cum l.ſeq.hoc t.tunc, l.2.de pact.& d.l.1.infra mandati*, ratihabitionem. *l.in cauſa, 27.l.licet, 42. h. t. Mynſing. obſeru.44. cent. 1.* Tacito, vt cùm dominus præſens alterum patitur ſuam agere cauſam: *l.qui patitur, 18.infr.mandat.* aut B quando mulier permittit marito ſuorum negotiorum curam: *l. maritus, 21.C.de procur.* aut quoties procurator datus, mandati iuſſum vel literas recipit, neque contradicit: *clem.1. de procu. l.ſi procuratorem, 65. hoc tit.* vel cum inſtrumenta cauſæ principalis, C hoc eſt, quibus cauſa inſtrui ac probari poteſt, traduntur: *l.ſi mulier, 11. vbi Bald.nu.2. C.de pact. conuent.Rom.ſing.643. in princ.per productionem & conſ. 446. in fin. Andr. Sicul.latè in cap. coram, in princ. de offi. deleg. & Alc. in tractat.præſumpt.reg.1. præſumpt.33. num. 4.* Conſtituitur autem pro-D curator tam Præſens & coram, quàm Abſens (vt dictum eſt) per epiſtolam vel nuntium: *l.1.& 3. l.5.& 6. l.ſeruum, 33.hoc t. l.1.ff. mandat.* item vel In præſens (hoc eſt, vt ſtatim gerat officium:) vel in diem, vt poſt calendas Iunij: vel ad diem, *l.3. hoc tit. Spec. de* E *procurat. §.renun. n. 13.* vt vſque ad annum: vel ſub Conditione, *l. 3. hoc tit.* vt ſi Titius litem mouerit. Poteſt etiam præfici vel Generaliter ad omnia negotia, vel Specialiter ad certam cauſam: *l. mandato, 60. hoc tit. c.qui generaliter,*

liter, 5. in prin. eod. lib. 6. item cum clauſula, Cũ libera, hoc eſt, adiecta poteſtate plena: & libera pro domino agendi, faciendi, adminiſtrandi, ea omnia, quæcunque in cauſa dominus ipſe agere facere coram poſſet. dict. l. mandato, 60. l. procurator, 63. hoc tit. cap. 4. §. fin. eod. lib. 6. Bart. in l. credit. 60. in l. Lucius, ff. mand. & l. procurator, 58. hoc tit. in l. 3. §. ſi ergo, de oper. nou. nunc. in l. 2. ad Trebell. gloſſ. in c. per tuas, & cap. ex part. de arbit. per tex. in c. cum contingit, de tranſact. in c. cum dilectas, de relig. domib. & l. 1. de off. procurat. Cæſar. Bald. in l. ſi procurator. C. de procur. in c. 1. §. nomina, in fin. de pace Conſtant. vbi tradunt, quomodo procurat. cum libera conſtituatur. Procurator item vel In iudicio, vel Extra iudicium conſtituitur. In iudicio quidem ea parte agentis, ſi dominus mandatũ in actis inſinuet, hoc eſt, literas mandati offerat iudici, aut mittat, & ad acta redigi curet: aut ſi ipſe corã iudice procuratorem eligat, eiuſque perſonam confirmet, & ſe ratum habiturum quicquid ille geſſerit, polliceatur & caueat: §. ſin autem, Inſtit. de ſatisdat. Nam hæc promiſſio de ratihabitione, in omni mandato & conſtitutione procuratoris eſt neceſſaria l. ſi procuratorem, 65. (vbi Bart. & Dd.) hoc tit. Specul. in tit. de procuratore. §. ratione formæ, n. 13. & 19. Extra iudicium verò conſtituere procuratorem actor poteſt,

A aut coram notario & teſtibus: aut ſi is haberi nequit, literis, priuato, (quod firmius eſt) publico ſigillo conſignatis. dict. l. ſi procurator, 65. vbi Bart. num. 3. Specul. præalleg. loco, num. 8. 9. per l. penult. §. fin. de pignor. Et hoc caſu, quando ſic de mandato conſtat, non B cogitur procurator cauere rem ratam dominum habiturum. Vbi namque mandatum certum eſt, ratihabitio nunquam eſt neceſſaria, l. vnic. C. de ſatiſdat. l. 1. vbi Dd. C. eod. niſi defenſionis fortè nomine: l. ſeruum, 33. §. ait prætor, hoc tit. vide in fin. huius tit. de de- C fenſ. Quod ſi porrò nullum omnino exhibere mandatum poteſt, tunc ne offerens quidem cautionem, inuito aduerſario, niſi pro coniuncta perſona recipitur: l. ſed & hæ, 35. hoc tit. l. exigendi, 12. l. maritus, 21. C. eod. Sin autem probabiliter dubitetur, vtrũ quis D mandatum habeat an nõ, hoc caſu cum cautione de rato admittitur, §. ſi verò in perſonam, Inſtit. de ſatiſd. Cuiac. obſeru. lib. 7. cap. 26. vt ſi proferat in iuditio mandatum aliqua ex parte mutilum, aut inſufficiens. ita communiter diſtinguunt gloſſ. & Dd. in l. 1. C. E eod. in c. 1. vbi gloſſ. ad verb. portitorib. ext. eod. gloſſ. in l. non ſolum, 39. §. qui alieno, ad verb. debet, hoc tit. Specul. de procur. §. 1. n. 31 per l. ſi arte, 8. de negot. geſt. Chil. in pract. 12, n. 2. Moribus tamen patrijs vno caſu indiſtinctè procurator ſatiſdare cogitur, non quidem

dem de Rato, ſed de expenſis & A
Reconuentione: videl. ſi princi-
palis actor, bona immobilia in
loco iudicij non poſſideat: *vt tra-
dit Chil. in d. pract. c.* 47. Procura-
tor autem rei eodem modo aut in
indicio aut extra iudicium con-
ſtituitur, ſed adhibita ſatiſdatio-
ne Iudicatum ſolui: *l. iudicatum,* B
6. ff. iud. ſolui. eoque nomine hy-
pothecam ſuorum bonorum ſup-
ponere pignori reus debet: *l. qui
proprio, 46. hoc t. §. ſin autem, Inſt.
de ſatiſdat.* Quod ſi ipſe princi-
palis hanc ſatiſdationem non
præſtiterit, ad eã indiſtinctè com-
pellitur procurator. nec ante re- C
cipitur quàm caueat de Iudicato
ſoluendo, *l. vn. C. de ſatiſd.* etiam-
ſi apud acta fuerit conſtitutus: *vt
rectè Spec. de proc. §. ratione, nu.* 4.
Nec enim rectè cautum eſſet ad-
uerſario de executione, ſi neque
à domino, nec à procuratore
eiuſmodi ſatiſdatio præſtaretur, D
Vnde nata regula, Neminẽ in re
aliena defenſorem fore iuſtum,
qui non ſatiſdet de iudicato ſol-
uendo: *l. qui proprio, 46. § hoc tit.
Bart. in d. l. ſi procuratorem, 65. n.
1. vbi addit etiamſi mandatum
habeat idoneum procurator. tamen
ad hanc cautionem teneri, niſi do-* E
*minus ipſe ſatiſdedit, per l. vnic. C.
de ſatiſd.* Sed hæc cautio, morib.
Saxonum neque à domino, hoc
eſt, reo principali, nec ab eius
procuratore peti præſtarique ſo-
let. *vt Chil. præallg. loco docet.* Ita-
que ſufficit etiam à parte rei, vel
mandatum idoneum exhiberi,
vel iuxta diſtinctionem in actoris
procuratore ſupra poſitam, caue-
ri de rato.

¶ Porrò quod ad formam in- 7
ſtrumenti procuratorij attinet;
continere illud debet nomen cõ-
ſtituentis, & procuratoris conſti-
tuti: item contra quem, in qua
cauſa, coram quo iudice, & ad
quos actus procurator eligatur.
*Spec. in d. §. ratione, n. 20. per c. acce-
dens, c. conſtitutus, ext. eod. dict. l. ſi
procuratorem, 65. hoc tit.* Solent
item præcipui actus exprimi: pu-
ta ad agendum, offerendum, aut
recipiendum libellum, excipien-
dum, litem conteſtandum, produ-
cendum teſtes, audiendum ſen-
tentiam, *Spec. in d. §. ratione, n. 7.*
&c. Et quoniam nonnulla ſunt,
quæ ſpeciali mandatũ requirunt,
nec in generali mandato cõpre-
henduntur: *cap. 4. in princ. & c. 5.
de procur. lib. 6.* vt iuramentum
deferre, referre, præſtare, *l. iuſiu-
randum, 18. §. fin. de iureiur.* tran-
ſigere, paciſci, petere in integrũ
reſtitutionem, & ſimilia: *d. c. 4. §.
fin.* ideo qui plenum liberumque
dare vult mandatum, aliqua ho-
rum in inſtrumento vt exprimat,
neceſſe eſt: puta, Concedo po-
teſtatẽ iuriſiurandi deferẽdi, &c.
ac poſtea ſubijcienda generalis
clauſula: Et omnia reliqua agen-
di, quæ ipſe dominus præſens
agere facere poſſem. *vt traditur
in d. c. 4. eod. lib. 6. vide de hac for-
ma Spec. in d. tit. de procu. §. vt au-
tem,*

tem, per tot. Illud etiam ſciendũ eſt, in omni inſtrumento procuratorio inſerendum eſſe clauſulã, Ratum haberi quicquid procurator geſſerit: *d.l.procuratorem,65. vbi Bart.hoc tit.* nec ſufficere ita poni: Quidquid legitimè geſtũ fuerit. nam dominus ſemper cauillari poſſet, non legitimè geſtũ eſſe. *vt rectè Spec. in d. §.ratione, num.* 4. Item annum & diem cõſtitutionis inſtrumento inſerendum: *Spec. in d.§.ratione,n.15.per cap.fin.de procur. c. poſt ceſſionem, de probat. tot.tit.in Authen. vt nomen Imper.* & aliquo ſigillo publico vel priuato, illud ſignandũ: *d.l.ſi procuratorem,* & in ſumma, ſtylum illius curiæ, vbi procurator conſtituitur, ſeruandum eſſe. *l.ſemper, 34. l. contractus,23.de reg.iur.l.ſi fundus,6. de euict.Spec. præalleg. loc.* Nihil verò intereſſe, vtrum inſtrumentum procuratoris conſtituatur in prima perſona: vt, Ego talem conſtituo, an in tertia: vt, Titius cõſtituitur,*Spec. in d.§.ratione,n.15. & in §.vt autem, num.7. per c.dudum, de conuerſ. coniug.* &c. Item vtrũ verbis præteritis an præſentib. *Spec. præalleg.loc. n.7.* Quod ad probationem verò procuratorij mãdati attinet, probatur illud aut Inſtrumentis, aut Teſtibus, aut Præſumptione. Inſtrumentis, vel Publicis, vel Priuatis: *c.petitio 9. ex eod.l.ſi procurat. 65.hoc t.* vt cum per acta publica, aut inſtrumentum à notario vel domino confe-

A ctum de mandato docetur, *§.ſin autem,Inſtit. de ſatiſd. d.l.ſi procur. 65.* Teſtibus vt quando nuncupatur procurator coram duobus aut pluribus, qui poſtea teſtimonium de mandato perhibent, *Bart.in d.l.ſi procur.65. n.3. Spec. in proc. §. ratione, num.* 13. Cùm

B enim mandatum, quo procurator conſtituitur, ſolo contrahatur conſenſu: *Inſt.de oblig. ex conſ.in prin. ad verb.mand.* & nudis verbis, hoc eſt, abſque ſtipulatione: *Paul.lib.1.tit.3. §.procur.Inſtitut. de his per quos ager. poſſ.* ſequens eſt, ſicut geri coram teſtibus hic

C contractus poteſt, ita & poſſe per teſtes probari, *l. cum inſtrumentis,10. l. non idcirco,12. C. de fide inſtrum.l.pacta,17.C.de pact. l.4. de pig.cum ſimi.* Præſumptione probatur mandatũ, ex coniunctione ſanguinis: *l.ſed & hæ,35. hoc tit. l.maritus,23. C. eod.* item

D ſi conſtet dominum eſſe præſentem, neque contradicere procuratori agenti: *l. qui patitur, 18. mand.* ſi proferantur inſtrumenta principalis negotij, quæ nemo ſine mandato alicui ceſſurus præſumitur. *Bald.in l.ſi mulier,11.n. 2.de pact.conu. Canon.in c. coram.*

E *de offic.del.Roma. ſin.643 & conſ. 446.Alc.in tract.præſump. reg. 1. præſ.33. num.4.*

¶ Finis procuratorij mandati 1
eſt: vt quia rebus ipſi ſuis interdũ domini ſupereſſe vel nolunt, vel nequeunt, eorũ negotia per alios ad id idoneos, expediantur, *l.1.in fin.*

fin.hoc tit. Procurator datur aut ad Agendum, aut ad Adminiſtrãdum: & vel ad lites Omnes vel ad Speciem vnam, *l.1.§.1.hoc titul.* Cuis rei vtilitas, & publicè,& priuatim latiſſimè patet. Vnde I. C. inquit, Etiam publicè intereſſe, vt abſentes defendãtur, *l.ſeruum,* 33.§ *publicè, hoc tit.l.4.§.1.de act. & §.1.Inſt. de oblig. quæ ex q.contract.* Effectus autẽ ſuſcepti mandati procuratorij hic eſt, vt qui ſuſcepit, etiam inuitus abſoluere & exequi mandatum authoritate magiſtratus cogatur. Prętor enim ſe coacturum edicit: *l.filiusfamilias,* 8.*§.fin.l.ſed & hæ.*35*.fin.hoc tit.* niſi videlicet iuſtiſſima cauſa excuſare ſe procurator poſſit: puta ob valetudinem, aut neceſſariã peregrinationem, aut inimicitias quæ poſtea inter dominum & ipſum ſunt exortæ, aut munus publicè impoſitum, aut alias occupationes quæ de repente inciderint, & à quibus procurator non niſi cum ſuo damno queat abeſſe. Nec enim æquum eſt,procuratorem ad id compelli, vt ſuis neglectis aliena prouidere atque perſequi cogatur: *d.l.ſi filiusfamilias,*8*.§.fin.cum trib.ll.ſeqq. hoc t.* ne ſuum ei officiũ ſit damnoſum, *l.ſed ſi quis,7.in princ.ff.quemadmodum teſt. aperian.* Procurator autem, qui vel coactus ſuſcipit negotium demandatum, & tractare incipit, ipſa tractatione, poſtquam res deſijt eſſe integra, ſit dominus negotij, tam extra

A iudicium, *l.eum.§.fi.de conſtit.pec. Bart.in l.1.n.5.C.de ſenten.& interloc. per l.ſtipulatio. iſta,§.ſi quis inſulam, de verb.oblig. l.1. de ſtipul. ſeruor.*quàm in iudicio. Vnde receptum eſt, procuratorem, poſt litis conteſtationem, litis dominum appellari, *l.procuratorib.* B 22*.l.nulla.*23*.C.eod.l.4.§.fin. de appell. c.1.§.1.eod. in* 6. Quare litem ante conteſtatam, quamuis procuratorem cõſtituere nequit, quia dominus needum eſt,*vt traditur in l.licet.*11. *C.eo.* quia nec lis eſt: *l.amplius rem rat. hab.* tamen poſt eam conteſtatã ſuo arbitrio C ſubſtituere poteſt, *d. l.nulla,d.l.4.§.fin. l. neque,* 11*.C.eod. Mynſing. obſeru.* 43*.centur.* 1. & omnia gerere, facere, ex bona tamen fide, *l.ſed & hæ.*35.§. 2. *l. qui propria,*46*.§.procurator.hoc t. l.fideiuſſor.* 29. *mandat.* quæ dominus facere poſſet, *c.1.vt lite nõ* D *conteſtata.* Nam nec melior nec deterior eſt procuratoris conditio,quàm domini, *l.ſed & hæ.*35. *§.defendere,l.non ſolum,*39*.hoc tit.* in cauſa videlicet ſibi mandata, in qua eius factum domino nocet & prodeſt, *c.1.& 2.de confeſſ. in 6.l.2.§.fin.quand.appell.l.* 13*.vbi* E *Salic.C.eod.*non etiam ſi quid extra fines mandati gerat vel committat, *l. in cauſæ.* 27. *hoc tit. l. ſi procura.* 10*.C.eod. c.cum olim,*32*. de offic. deleg. Iaſ. poſt Bart. in l. vnic. §. ſi procur.nu.7.& §. ſi quis ius dicen.Panor.Felin.Socin. in c.1. vt li.non conteſt.* niſi idem dominus

nus quoque facere teneretur, puta ſe defendere. Nam & hoc procurator actoris facere debet: etiamſi eius rei mandatum non habeat, *l.ſeruum,* 33.§.*ſi l.mutus.*43.§.*penult.l.pen.hoc tit.l.*3.*C.eod.* Amplius procuratoris perſona eadem eſſe cum domini perſona fingitur, *l.ſi procurator,* 11.*vbi gloſſ.fin. ad verb. admiſit, de doli mali except.* quanquam alienare, vel innouare, vel tranſigere nequeat, niſi ſit procurator cum libera: *l.procuratorem,* 15.*C.eod.l.procur.* 63.*l procur.* 58.*l.ſed & id,* 59.*l. mand.* 60.*hoc tit.* multò verò minus (etiam cum libera conſtitutus) donare, *l.pactũ* 22.*C.de pact. vbi dixi.* Aliquando procuratoris etiam potior habetur ratio quàm domini, ſcilicet quoad lis durat. Nam citationes omnes dirigendæ ſunt ad procuratorem, non ad dominum, *l.*1.*Cod. de ſent. & interloc.* & omnes actus iudicarij, ab illo, non à domino ſunt exigendi, *d.c.*1.*vt lit. non conteſt. c.*1. *&* 2.*de confeſſ.in* 6. atque ipſa adeò ſententia eſt in procuratorem, (quanquam iudicati actio in quaſi defenſorem nunquam detur, *l.ſi procurator,*28.*in fin.hoc t. Cuiac.ad Paul.lib.*1.*tit.*2.) non ad dominum proferenda, *d.l.*1. *C.de ſent.vbi hoc gloſſ.Bart.& alij diſputant, l.ſi quis,*31.*hoc tit.l.liberto,§.fin.de neg.geſt. Canon. in c. querelam. de electio.* Quod tamen intelligendum eſt de his, in quibus executio ſententiæ perinde

A fieri poteſt in procuratorem, ac in dominum: vt in ciuilibus & pecuniarijs cauſis: ſecus eſt in ijs, in quibus executio fieri nequit in procuratorem: vt in criminalibus, matrimonialibus, & id genus alijs, *l.fin.in fin.vbi gloſſ. C.de iniur. gloſſ Bald.& Dd.in l. nihil.* B 20.*Cod.eodem,& in l.*1.*C.de ſent.* Ad effectum obligationis procuratoriæ pertinent etiam actiones, quæ vltrò citroq; domino & procuratori dantur. Nam actio, proprius eſt obligationis effectus, *l. licet,*42.§.*ea,*2.*vbi Dd.hoc notant. hoc t.* Hæc igitur obligatio, quæ C inter dominum & procuratorem conſiſtit, Mandati actionem parit: *d.l.licet,* §.*ea.* quam dominus in procuratorem ex varijs cauſis intentare poteſt: Vt ſi procurator ſuſceptum negotium exequi nolit: *l.filiusfam.*6.§.*ſed etſi, hoc tit. l.ſi procuratorẽ,* 8.§.*ſed etſi mand.* D ſi in officio aliquid detrimẽti per dolum aut negligentiam intulit: *l.ſi quis,*38.§.*ſi quis,*9.*de pœnis.* ſi per iniuriam aut colluſionem, aduerſarium abſolui paſſus ſit: *d. l.ſi procyrat.* 8.§.*ſed etſi,* item vt rationem omnium, quæ ex mandato & geſtu conſecutus eſt, ſiue E iuſtè conſecutus ſit, ſiue iniuſtè, *l.qui proprio.*40.§.*procur.*4.*hoc tit.* reddat, quæſitaſque cedat actiones, *d.l.ſi procura.* 8.§.*fin.cum ll. ſeqq.ff.manda.* Sed an ſine ſucceſſione de geſtu procuratoris actiones, aduerſus tertium domino dabuntur? I.C. quidem ait per

procu-

procuratorē retineri potius actiones quàm acquiri: *l. per procuratorem,* 72. *hoc tit.* ſed æquius eſt & verius, Vtiles ſaltem actiones domino contra tertium ſuppeditari: quando in rem eius cōtractum ſit, & ipſe quodammodo contradixiſſe videatur, qui per alium contraxit, *l. in cauſa,* 27. §. *fi. l. ſi procuratorem,* 28 *l. quod procur.* 68. *hoc tit. l. Iulianus,* 14. §. *ſi procurat. de actio. empt.* Quare quod I.C. dicit, retineri, non acquiri actiones per procuratorem: de directis, non etiam de vtilibus videtur intelligendum. Econtrario procuratori datur in dominū ex Mandato actio in quidem Directa, quia non eſt par eius cauſa cum domino, ſed Contraria, *d. l. licet,* 42. §. *ea. l. qui proprio,* 46. §. *idem, hoc tit.* vt ſi quid præſtitit ex mandato, nomine domini id conſequatur, *l. ſi quis,* 31. *d. l. qui proprio,* §. *procurat.* & §. *penultim. hoc tit.* Æquum eſt enim impendia reſtitui, *l. actoris,* 30. *dict. l. qui proprio,* §. *penult. l. ſi quis* 31. *hoc t. l. qui mutuam,* 56. §. *fi. infra mandat.* ſiquidem bona fide expendit: Nam ſi quid profuſe & non neceſſario conſumpſit, vel à iudice propter delictū mulctatus eſt, eius ſumptus in hoc Contrario iudicio non habetur ratio, *d. l. qui proprio,* 46. §. *proc.* 4. Si quid tamen extra mandatum impendat in vtilitatem domini, quod etiam ipſe dominus veriſimiliter impenſurus fuiſſet, poteſt id repe-A tere: non quidem Mandati actione (quoniam eius rei mandatum non habuit) ſed negotiorum geſtorum, *l. ſi quis,* 41. *dict. l. qui proprio.* §. *procur.* 4. *in fi. hoc t.* Æquum eſt enim, nuſquam illi officium eſſe damnoſum, *l. ſed ſi quis,* 7. *quemadmodum teſt. aperia.* Quin B & retentatione quæſitarū rerum, procurator vti poteſt: nec ante rationes reddere tenetur, quam illi plane ſit à domino ſatisfactū, *l. quæ omnia,* 25. *in fi. cum l. ſequēt. hoc tit.* Quod ſi dominus ſoluendo nō ſit, licitè petit & illud actoris procurator, vt ex re iudicata C ſibi ſatisfiat, *l. actoris,* 30. *hoc titul.* Atque etiam non modo aduerſus dominum, ſed etiam contra ſubſtitutum, item eos quibus cum contraxit, rectè quiuis procurator agit, *dict. l. ſi procuratorem,* 8. *ſi quis* 7. *mandat.* Quod autem de impendijs dictum eſt, id & in D ſalario obtinet, ijs videlicet caſibus vbi debetur, *l. ſalarium,* 7. *cū ll. ſeqq. l. qui mutuam,* 56. §. *fin. ff. mandat. l. ſalarium,* 17. *Co. mand. vide l. ſumptus* 53. *de pact.* §. *fin. Inſtit. de mand.*

¶ Iam de interpretatione huius conſtitutionis contractuſque procuratorij regulas quaſdam per-E cenſeamus. Procurator conſtitutus ad proſequendum iudicium Petitorium, videtur etiam conſtitutus ad exercenda iudicia Præparatoria & Poſſeſſoria, etiāſi aliud mandatum non habeat, *tex. in l. ad rem,* 56. *l. ad legatum,* 62. *hoc*

hoc tit. Nam cum aliquid mandatur, omnia intelliguntur iniungi, ſine quibus commodè ad exitũ res mandata perduci nequit, *l. 2. de iuriſdiction. omn. iud. l. 2. & l. fi. de offic. eius cui mandat. eſt iuriſd.* Sic in duplicibus iudicijs datus procurator ad agendum, videtur etiam datus ad defendendum, ex horum iudiciorum natura: *l. ſi defunctus, 15. in fin. hoc tit.* in alijs etſi ad defendendum mandatum habere non intelligatur, tamen defendere debet, *l. ſeruum, 33. §. fi. l. penultim. hoc t.* Procurator autẽ ad agendũ datus intelligitur dari ſine præfinitione temporis: ſcil. vt pro ſuo arbitratu aut ſtatim agat, aut ex interuallo, cùm erit oportunum, *l. qui procuratorem, 57. hoc tit.* Quare & ad duas res petendas ſuffectus, poteſt vnam ſtatim petere, alteram ex interuallo, *l. fin. hoc titul.* Procurator omnibus cauſis præpoſitus, intelligitur etiã datus futuris, *vt vult Speculat. tot. tit. de procurat. §. ratione formæ, num. 8. & 9. per l. fi. de pignor. l. fin. C. quæ res pig. oblig. poſſ.* non tamen criminalibus, *vt rectè ibidem Speculator, n. 8.* In nullum namque mandatum, quamlibet generale, criminalia veniunt, multò verò minus ipſum crimen mandatum intelligitur, *l. creditor, 60. §. penult. manda.* aut facta donandi poteſtas, *l. 4. Cod. de nouat. Dd. in l. pactum 22. Cod. de pact. l. præſes, 12. C. de tranſact.* Cum procuratores plures ſimul dãtur,

A in ſolidum dari non intelligũtur: ſed pro parte tantum, hoc eſt, vt alter ſine altero agere non poſſit, niſi fuerit aliter cautum, *c. ſi duo. 6. ex. de procuratoribus, lib. 6. Myuſing. obſeruat. 47. cent. 1.* Si procurator & mandatũ generale & ſpeciale habeat, aut duo diuerſa B mandata: ſiquidem diuerſis temporibus ſint data, poſterius derogabit priori: *iuxta regu. l. pacta nouiſſima, C. de pact.* ſin idem ſit tempus in vtroque, id quod ſpecialius eſt, anteferetur generali, *dict. c. non iniuſtè, de procurat. Spelat. dict. t. de procurat. §. ratione for-* C *mæ, n. 13.* Illud etiam dubitari poteſt, ſi quid obſcuritatis ſit in mãdato, pro vtro facienda ſit interpretatio. Nam quidam exiſtimãt, dominum qui mandatum dedit, poſſe pro ſuo commodo atque arbitrio interpretari, *Speculat. in d. § ratione formæ, num. 11. per l. fi.* D *C. de ll. l. in prætorijs, 9. de prætor ſtipulat. cum ſimilibus.* Alij contra ſtatuunt interpretationem à procuratore contra dominum eſſe faciendam: quia imputandum huic eſt, quod legem inſtrumenti non dixerit apertius, *iuxta reg. l. veteribus, 39. de pactis, l. Labeo,* E *21. de contrah. emptio.* id quod verius eſſe videtur.

¶ Affinitatem porrò quandam cum procuratoribus, Aduocati & Patronum cauſarum habere videntur: quod tamen ſecus eſt. Sunt enim horum officia multis modis diſtincta, *vt rectè Bald. in l. cũ* 10

oportet.6. in princ n.16. C. de bon. qua libe. Id quod v.l inde perſpici poteſt, quod traditum eſt, filiũfamilias, quicquid ex patrocinio quærit, ſibi quærere, non patri tanquam peculium quaſi caſtrenſe, *l.fin.C.de inoffic.teſt.* Quod autem quærit ex procuratione, id non eſſe quaſi peculium caſtrenſe: quia non eſt autoramentum alicuius doctrinæ vel ingenij, ſed ſolummodo quæſtus communis negotiationis, & (vt loquitur Baldus, *in d.l.cum oportet.*) mercantiæ. Quare quo ad vſumfructum, vult hæc patri acquiri. Et ſanè ita ſe res habet, vt procurator tantum communes operas, in tractanda, ſeu (vt nunc loquuntur) in ſollicitanda cauſa præſtet: patronus autem nauet operam ſingularis doctrinæ, atque honeſtiſſimæ ætatis in cauſa aliena ex iure defendenda. Procurator velut adminiſter adminiſtrat domino, patronus meritis cauſæ. Ille agit nomine litigatoris, quicquid hunc in cauſa facere oportet. Aduocatus ex ſuo officio agit cauſã, & ius eius oſtendit ac defendit, velut antiſtes iuſtitiæ, iuriſque tutor ac vindex. ideo procuratoris officium vt priuatũ vilius habetur, ita vt à decurionibus, nobilibus, militibus exerceri non poſſit, *l. ſi quis decurio. 16. l. ſi quis procurat. 34. C. de decurio. lib.* 10. At aduocatorum officium publicum eſt, plerumq; dignitatis aut militiæ priuilegijs honeſtatum,

A *l.laudabile cum ſeqq. C.de aduoc. diuerſ.iudic. l. prouidendum, vbi Bald. & alij notant. ad verb. nobiliſſ. C.de poſtul. c. quia epiſcopos, in fin. in verbo, laudabilis artis, 5. q. 3. Qua de re plura Dd. in l. quiſquis, vbi gloſ. ad verb. honori ſuo. & in l. aduocati, C.de poſtul. & in*
B *l.1. C. de aduoc. diuerſ. indic. vbi aduocati inter clariſſimos recẽſentur.* Maiorem autem affinitatem cum procuratoribus habent Notarij: quorum officium eadem ratione vilius cenſetur, vt à decurionibus exerceri non poſſit, *l. 1. & 2. C. de tabell. & ſcrib. lib.*
C 12. quamquam notariorum officium magis eſt publicum: *c. quoniam, ext. de prob. Dec. in l. 2. de reg. iur.* procuratorum, vt antè dictum eſt, priuatum. Eſt etiam conſimilis procuratori nuntius: vnde & ſæpenumero promiſcue nuntij & procuratores appellan-
D tur: *c. cauſam, 19. in fi. de teſtibus,* maiorem tamen poteſtatem habet procurator, quia cauſæ dominus eſt: nuntius autem non eſt cauſæ dominus, ſed nudus executor, vicem gerens epiſtolæ, ſeu vocis ſiue organi & inſtrumenti, per quod dominus agit, *Specula-*
E *tor in d.tit. de proc. §. vbi n. 5.* Maximè autem & fere per omnia procuratoribus ſimiles ſunt, imò inter genera procuratorum rectè numerantur Defenſores, *l. Pomp. 40. § 2. l. Plautius, 61. l. ſi procurat. 28. in fi. hoc t. Cuiac. ad Paul. lib. 1. t. 2.* Cognitores, *Paul. lib. 1.*

tit.

tit. 2. vbi Cuiac. item qui ſine mandato ad alterius negotium gerendum accedit: qui extra iudicium Negotiorum geſtor, in lite Voluntarius procurator appellatur. *Paul. lib. 3. Cicero in Bru. vide Cuiac. lib. obſeruat. 10. c. 25.* item Vindices, *Boet. in Topic. Cuiac. lib. 5. cap. 29.* Syndici & Actores: de quibus paulo poſt opportunius dicetur.

11 ¶ Et hæc hactenus de conſtitutione procuratoris dicta ſufficiant: nunc contra: quibus modis ea conſtitutio diſſoluatur aut reuocetur, & quid contra eam obijci excipique poſſit, poſtremo eſt recenſendum. Qua in parte reuocanda in memoriam eſt regula ſæpe tradita: Vnumquodq; eodem modo diſſolui quo colligatum eſt, *l. ab emptione 58. de pact. l. nihil tam naturale. de reg. iur. c. 1. extr. eod.* Vt igitur procurator mutuo conſenſu conſtituitur, ita & eodem conſenſu reuocatur, *l. mutari, 24. hoc t.* Vnius autem voluntate non ſemper, nec eodem modo ſolui hæc obligatio poteſt. Quare diſtinctione res eſt explicanda. Dominus igitur ante litem conteſtatam reuocare, aut mutare procuratorem poteſt: *l. ante litem, 16. hoc t.* quia res adhuc videtur integra *l. 5. de iuriſd.* Eſt autem in omnibus, hoc mandatis tranſlatitium, vt ante rei exceptionẽ dominus cuius cauſa contractum eſt, reuocare mandatum poſſit, *§. rectè, Inſtit. de*

A *mand. l. ſi vero, 12. §. pen. l. ſi quid. 37. §. 1. infra mandat.* Quare quamdiu res eſt integra, tam extra iudicium, quam in iudicio, procuratori inchoandi negotij poteſtas rectè peruertitur ac adimitur: Poſtquam verò res cœpta eſt, non tam facilè reuocatio cõ-
B ceditur, ne videlicet damno mandatarius afficiatur, *d. §. rectè, Inſtitut. de mand.* Itaque poſt litem conteſtatam, qua res integra deſijt eſſe, *vide in l. vbi cœptum, 30. de iudic. in l. 5. l. ſi conuenerit. 18. cum l. ſequent. de iuriſd. l. ſi cum, 22. §. eo autem tempore, ff. ſolut.*
C *matrim.* dominus non niſi ex iuſtis cauſis reuocare mandatum poteſt, *l. poſt litem, 17. hoc tit.* Iuſtæ autem cauſæ ſunt, ætas procuratoris minus apta negotijs: itẽ valetudo, occupationes, & reliqua impedimenta, quibus dominus ita diſtringi procuratorem
D animaduertat, vt ſuis negotijs commodè præeſſe nequeat: *d. l. 1. cum multis ll. ſeqq. hoc tit.* item & ſuſpiciones, propter quas probabiliter opinatur procuratorem ſuis rebus minus vtilẽ affectumque eſt, vt ſunt inimicitiæ, item affinitates aut amicitiæ cum ad-
E uerſario contractæ, *l. vel exilio. 21. cum multis ll. ſeqq. hoc tit.* His autẽ ex cauſis mutatio facilè domino permittitur, quia procurator vis honeſtè ſe illi opponere poteſt: fit enim eo ipſo ſuſpectus, quod in rem alienam inuito domino ſe ingerere velit: *l. qua omnia,*

nia.23.§.1. *hoc t.* niſi fortè iuſtam habeat eius rei cauſam: vt quia ſumptus fecit, quia in rem ſuam vadatus eſt, *d.l.quæ omnia,§.fin.cum l.ſeq.l.procuratore,55.hoc tit.* quia dominus partem ſolummodo negotij, *l.in cauſa,27.hoc tit.* reuocat, &c. E contrario quoque ex eiuſdem cauſis petere poteſt procurator; vt inuito etiam domino hoc onere liberetur: puta ſi inimicitiæ ortæ ſint, ſi valetudo, aut occupationes eiuſmodi, profectioneſve obuenerint, vt procuratori non ſit integrum ſuſceptũ onus exequi, *l.filiusfamilias.§.fi. cum multis ll.ſeqq.hoc tit.* Finitur etiam mandatum, finita inſtantia: videlicet lata ſententia definitiua. Nec enim cogitur procurator in ſecunda inſtantia, hoc eſt, in iudicio appellationis, operã ſuam præbere: *l.inuitus,17.vbi Dd. C. eod.* cum in paucis ſufficiat, rebus amici conſuluiſſe: *l.tutori.20. C. de negot.geſt.* nec vlterius grauandus procurator ſit, quam quatenus negotium in ſe ſuſcepit. Suſcepit autem iudicium, id quod per ſententiam ſoluitur, *l. iudex poſteaquam, 55. de re iud.* Solui igitur & eius obligationem, vt & fideiuſſoris, *l.Græce,9.§.1.vbi not. Bart. de fideiuſſ.* eodem tempore, par eſt. Sed & ſi dominus ſoluendo eſſe deſierit, aut bona eius à creditoribus poſſideantur, iuſtè illi nuntium mittit procurator: ne fortè in damnum incidat, cum domino non ſit ſuperfuturum,

A vnde depenſi ſumptus reſarciri poſſint, *l.ſed & hæ.35.§.fin.hoc t.* Quæ ratio in contrarium ita valet, vt ex ſola fortunæ procuratoris mutatione ac calamitate, reuocari vel tacitè mandatum intelligatur. *l. cum quis.38.in princ. vbi Bart. l.ſi cum Cornel.82.vbi* B *Bart.num.1.de ſolutio. Bald. in l. mandatum.n.19.C.manda. Felin. in cap.ex parte,num.21.de reſcrip. Cyn. & Fab. in l. falſ. C. de furt.* Et his quidem modis inter viuos obligatio procuratoria diſſoluitur: in quo tamen illud tenendũ eſt, mutationem procuratoris in C idem recidere cum reuocatione: eademque in mutatione obtinere, quæ de reuocatione diximus: *l.ſi quis,§.fi.hoc t.* & cum diſceptatio hac de re inter dominum & procuratorem incidit, eſſe iudicis Summarie & de Plano hoc incidens negotium definire, *l.quæ* D *omnia.25.l.in cauſa,27.hoc t.* Sed & morte alterutrius quandoque mandatum ſoluitur. Nam quodcunque voluntate, id etiam plerumque morte reuocatur: quoniam hac voluntas finitur, *l.4.in fin.locat.* Quocirca re integra, mortuo domino, mandatum re- E uocatum intelligitur: nec obligatus eſt hæredibus procurator, *l.ſi defunctus, 15. hoc tit. l. inter. 26. in princ.l.qui negotia.34.§.fin. ff.mandati.§.rectè Inſtit.de mand. l.5.vbi Dd.ſup.de iuriſdictione. & in l. diem defuncto.de offi. aſſeſ.* E contrario quoque mortuo pro-

curatore

curatore obligatio hæc commeritur, etiamſi res deſierit eſſe integra, *l. tam ex contractibus* 17. *de iudic. l. ſi quis*, 27. §. *qui ſuſcepit. infr. mand.* Nec enim ad hæredes tranſit, quod electa videtur perſonæ induſtria. *l. vnic.* §. *vbi autem C. de caduc. tol.* Aduerſantur etiam huic conſtitutioni Exceptiones, quæ procuratoribus quoniam obijciuntur, à re vocantur Procuratoriæ, *l. itaque*, 48. *l. qui procuratorem*, 57. *hoc t.* vel Dilatoriæ: quia opponuntur, non ſicuti Peremptoriæ poſt litem cõteſtatam, ſed vt Dilatoriç litis ante conteſtationem, *l. ita demum*, 13. *vbi Dd. C. de proc.* Summuntur autem iſtiuſmodi exceptiones partim à defectu Cauſæ efficientis, partim à Vitio materiæ, partim à defectu Formæ. Ratione cauſæ perfectricis quæ deficiat, excipitur, ſi allegetur aut falſum eſſe mandatum aut dolo vel errore, vel metu expreſſum: item ſi opponatur aliquid aut perſonæ mandantis, aut mandatarij: vt ſi negetur conſtituens ius habuiſſe: puta quia non dominus, aut quia cauſa ad eum non pertinet, *l. neque C. eod. cum ſimil.* aut quia excommunicatus, *c. ſi. ex eo.* filiusfamilias, & deniq; eiuſmodi qui ius dandi nullum habeat. Item ſi obijciatur procuratori cauſam eum non intelligere, non cõmodè tractare poſſe, *c. in pertractandis de iuram. calumn. l. ſi actore*, 29. *hoc tit. Spec. de proc.* §. *ratione igitur ſui. n.* 85. Item quod procurator eſſe nequeat, quia excõmunicatus, *c. poſt ceſſionem*, 7. *de probatio. c. intelleximus. de iud. c. prudentiam*, §. 6. *de off. deleg.* reus criminis, *l. reum*, 6. *C. eod.* redemptor litis *l. litem*, 15. *C. eo. ſi contra*, 20. *C. mandati, l. ſi munerandi*, 6. §. *maritus. infr. mandati.* clericus, *l. placet*, 17. *de epiſc. & cler.* medicus aut alterius profeſſionis artifex, qui ab hac functione meritò ſit arcendus: *vt vult Specul. in d.* §. *ſui, num.* 35. denique ex eorũ numero, quos ſupra diximus procuratoris officio fungi non poſſe. Qua tamen in parte diſtinguendum eſt, inter eos qui procuratores eſſe nequeunt, ex ea cauſa, quod legitimam perſonam ſtandi in iudicio non habeant: vt eſt minor, *l.* 1. & 2. *C. qui legit. perſon. l. clarum.* 4. *Co. de author. praſtan.* ſeruus fœmina: *in d tit. Cod. qui leg. perſon. ſtandi. l. alienam. C. de procurat. & ſup. dictum eſt. n.* 1. & inter illos, quibus quidem ſtandi in iudicio ius eſt, ſed aliqua præſcriptione, puta militiæ, dignitatis, &c. ab officio procuratorio reijci poſſunt. Nam contra hos, ſi nihil fuerit initio exceptũ, valet iudicium, nec poſt litẽ conteſtatam aliquid ijs poteſt obijci, *l. ita demum.* 13. *C. eod. l. qui procuratorem*, 57. *hoc tit.* Illis verò qui legitimam perſonam non habent, etſi nihil opponatur, tamen iudicium nullum redditur, eoque in quacunque eius parte (etiam

poſt ſententiam) vitium oſtendi A poteſt: illegitima enim perſona, pro nulla eſt. Paria namque ſunt non eſſe vel non legitimo modo eſſe, §.*ſciendum.3. Inſtit.de ſatiſd. tut. l. quoties, 5. qui ſatiſd.cogan.* Quoties autem vna ex tribus iudicij perſonis deficit, puta actor, iudex, vel reus, totius nullum B reddi iudicium neceſſe eſt, *c.ferus, de verb.ſignif. iudicium ſoluitur, 58.de iudicijs, ita rectè & eleganter diſtinguunt Bart. Bald. & communiter Dd.in l.filiusfamilias 8.§.veterani.hoc t.Panorm.& Canon.in c.non iniuſte, 14. ex eod.* Ex defectu materiæ ſumũtur excep- C tione, ſi vel talis cauſa agatur quæ procuratorem non admittit, vel Criminalis, Popularis: vel ſi cauſa aliud mandatum quàm quod exhibetur, requirat: vt ſi generale mandatum exhibeatur in his, in quibus opus eſt ſpeciali: *de quibus in c.qui ad agendum, 6.eo.* D *lib. 6.* puta in cauſa reſtitutionis, *l.Pomponius,§.fin.l.illud.§.ſi talis. de minor.cap.per tuas, c.coram, de reſtitut.in integr. Dd. communiter in l.vni. C.etiam per procur. cauſ. in inte. reſt. agi poſſ.* Matrimonij & Sponſaliorum, *c.1. & 2. de deſpoſ. impub. c. veniens, qui cleric.* E *vel vouen.* Suſpecti tutoris, *l. non ſolum, 39.§.fin. hoc tit.* Iuſiurandi, *l.iuſiurandum, 17.§.fin. hoc tit.* Tranſactionis, *c. contingit. de arbit. l.mandato, 60. hoc tit.* & alijs ſimilibus, *vide Speculat.tit.de proc. §.ratione igitur ſui, num.4. cum mult.ſeqq.* Ex defectu formæ: ſi mandatum perhibeatur inſufficiens, quod clauſulas non habeat vſitatas: aut quod habeat inuſitatas, aut quod fines mandati procurator excedat: *l.ſi procurator, 10. C.eod.l.itaque.48.hoc t. c.cum olim.32.de offic.deleg.* item ſi excipiatur mandatum non rite, aut plenè, aut non ſatis clare cõſcriptum, aut non authentice ſigillatum, *l.ſi qua.22.vbi Bald.C. de epiſc.& cler.c.1.de pecu.cleric.c.2. ex eod. c.poſt ceſſionem, de probat. cum ſimil.* aut non debita forma tranſmiſſum ad iudicem vel aduerſarium: *iuxta l.ſi procuratorem, 65.hoc t.& Spec.in d.§. ratione autem formæ.in princ.* aut reuocatum, vel aliqua in parte mutatum eſſe mutilatumque, *l. ante, 16.cum ſeqq.hoc t.c. in noſtra, ex. eod.* Et denique & conſideratione formæ & clauſularum obligationis procuratoriæ, de quibus ſupra dictum eſt, variæ exceptiones pro re nata ſumi poſſunt: quæ omnia hic iterum repetere, non eſt neceſſe. Nunc ergo ad alteram huius tituli partem, quæ de Defenſoribus inſcribitur, tranſgrediamur.

¶ Defendere, eſt iudicium 12 Rei nomine ſuſcipere, & eadem vicem obire, quam reus ſubiturus eſſet, *l.ſed & hæc.35.§.defendere, l.ſi iusfamilias, in princ.l.minor.51.hoc t. l. recte. 63. de iudic.* Latius igitur patet appellatio Procuratoris, quam defenſoris. Nam

procu-

procurator tam eſt actoris, quam rei, & tam in iudicio, quam extra iudicium interuenire dicitur: defenſor autem tantummodo in iudicio appellatur is, qui eſt rei procurator, aut actoris quatenus reus eſt, in reconuentionem: & plerumq; defenſor dici ſolet, qui citra expreſſum mandatum ad defendendum venit. Defenſores autem quidam Neceſſarij ſunt, quidam Spontanei. Nam alij neceſſario coguntur defendere: alij ſpontè & vltro ad propugnādam amici cauſam accedunt, *l. liberto. 31. §. litem, 20. de neg. geſt. l. tutori. C. eod. tit.* Neceſſario defendere coguntur, qui alieno nomine agunt, *l. ſeruum, 33. §. penult. & fi. hoc t.* Vt enim principalis dominus agens, nō haberet excuſationem reconuentus, quin ſe defendere cogeretur: *l. 2. §. ſed etſi agent. infra de iud. l. cum Papinianus, 14. C. de ſent. tot. t. ext. de mut. petit.* ita nec procurator habet, qui loco domini eſt, *l. non ſolum. 29. §. 1. hoc tit.* Quare non ſolum is qui ex mandato agit, ſed & coniuncta perſona ſi agere velit, etiā defendere debebit, *l. ſed & hæ. 35. in princ. hoc t. non ſolum. 29. §. ſi de dote, 3. hoc t.* Quod tamen non obtinet in eo qui populari actione agit etiam alieno nomine: hoc eſt, eius cuius potiſſimū intereſt. hic enim non tam alienum, quam ius ſuum videtur perſequi, *l. mutus. 43. §. in popularib. hoc tit.* Quare & idem dicendum

A eſt, ſi pater agat nomine filij, aut maritus pro vxore Iniuriarum actione: videntur enim ſuam potius iniuriam, quàm alienam proſequi, *d. l. non ſolum. §. ſi pater. 4. hoc tit.* Sed & qui ab actione deſiſtit, defendere non cogitur, *l. ſed & hæ. 35. §. fin. hoc tit.* pœna enim B non defendentis, hæc ſola eſt, vt denegetur illi actio, *l. mutus, 43. §. pœna, hoc tit.* Sunt & aliæ cauſæ propter quas defenſio detrectari poteſt: *in d. l. mutus, 43. §. fi. cum ll. ſeqq. & in l. ſeruum. 33. in fi. cum ll. ſeqq.* videlicet illæ quæ à procuratione excuſant, de quibus ſupra C eſt expoſitum. Sponte verò quilibet ad defendendum admittitur, dummodo perſonam ſtandi in iudicio legitimā habeat. Quāquam enim ſine mandato nemo procurator eſſe poteſt agentis, niſi coniuncta perſona (vt ſuprà dictum eſt:) tamen in defenſoribus D aliud placuit, vt etiam extranei citra mandatum admittitur, quia cauſa defenſionis Priuilegiata eſt: cum publice interſit, cunctos etiā ignorantes defendi: *d. l. ſeruum. 33. §. publice, hoc tit. l. 1. in fi. infra tot. t. 1.* ne videlicet ignari damnū faciant, nemine eos defendente, *l.* E *1. §. fi. quod cuiuſq; vniuerſ.* Nam iudicium in inuitū & abſentem, ignorantemque redditur, *l. inter, §. 1. de verb. oblig.* & bona non defenſa poſſideri poſſunt, *d. l. 1. §. fi. quod cuiuſque vniverſ. tot. tit. de bon. auth. iud. poſſ.* Diximus autē admitti qui legitimam perſonam

A ſtandi in iudicio habent. Nam reliqui,qui ad agendum non ſunt idonei, hi ne quidem ad defendendum ſeu excipiendum recipi debent, *l. 4. quam ad hoc notant Bart. Bald. & Salic. C. eod.* Cæterùm inuitus qui defendere cogitur,is omnium actionum quæ intentantur nomine,ſe ad defenſionem offerre debet: *l. omnium. 37. l. ſed & hæ. 35. l. non ſolum. 39. h. t.* non tamen alio loco quam vbi agit. Iniquum enim eſſet, procuratorem ad aliam iuriſdictionem trahi,quàm ipſe agẽdo non ignouiſſet, *d. l. ſed & hæ. 35. §. 1. l. neque. 54. hoc tit.* Alia porrò eſt cauſa illius, qui vltro ad defendendũ acceſſit: nec enim aliam ſubire cogitur defenſionem, quàm quæ ab illo voluntarie fuit ſuſcepta, *l. qui proprio, 46. §. 1. hoc t.* Defendere porro defenſor boni viri arbitratu debet, *l. penul. hoc t.* nec videtur officio ſatisfacere,qui actorem fruſtrando, efficit ne lis ad exitum perducatur, *l. fin. hoc. tit.* Debet autem defenſor & ſatisdare, *d. l. ſed & hæ. 35. §. defendere, hoc t.* videlicet Iudicatum ſolui: *vt rectè ibid. glo. & Dd.* non enim idoneè rem tuetur alienã, niſi qui eiuſmodi ſatiſdationem præſtare paratus eſt, *l. nõ videtur, 53. l. qui proprio. 46. §. qui alium. 2. hoc tit.* Interdum etiam & Rem ratam habiturum dominum cauere debet: vt eſt is,qui ſine mandato agit, nempe coniuncta perſona: item & is,qui non agens,tamen citra mãdatum ſe ad defenſionem offert, *l. Pomponius, 40. §. 1. hoc tit.* Nam qui cum mandato agit,eum vix crediderim compelli poſſe, vt cautionem de Rato præſtet: cum mandatum habens ad agendum,tacite præpoſitus intelligatur & ad defendendum, B *l. ad rem mobilem, l. ſeruum 33. §. ait prætor. vbi Dd. hoc t.* Deniq; defenſor & iudicium ex bona fide ſuſcipere, & omnia quæ dominus in iudicio facturus erat, quæque diligentem procuratorẽ facere par eſt, obire debet, *d. l. ſed & hæ. 35. §. defendere. & §. prætercum* C *ll. ſeqq. hoc t. l. liberto. 31. §. litem. de neg. geſt.* de quibus quia ſupra ſatis eſt dictum, nihil attinet, eadem hic iterum commemorare.

D

E

Quod cuiuſque vniuerſitatis nomine,vel contra eam agatur. Tit. IV.

1 *Continuatio.*
2 *Quid, & quotuplex ſit vniuerſitas: & de collegijs prohibitis.*
3 *Quinam ſint ſyndici, ecdici, actores, &c.*
4 *Cauſa efficiens: qui ſyndicum conſtituere poſſint.*
5 *Qui ſyndici conſtitui poſſint.*
6 *Materia: quibus in cauſis ſyndicus conſtitui poſſit.*
7 *Forma: quomodo ſyndicus conſtituatur.*
8 *Finis & effectus: de officio & pote-*

poteſtate ſyndici.

9 *Contraria: & quibus modis finiatur ſyndicatus.*

1 QVandoquidem † de Procuratoribus hactenus priuatorum expoſuimus, tempeſtiuum eſt nonnihil ſubijcere de Procuratoribus. Vniuerſitatum & Collegiorũ, quaſi publicis: qui Syndici Actores, & Ἔκδικοι noſtris vocantur.

2 ¶ Vniuerſitas dicitur hominum, in ciuili ſocietate viuentiũ communitas, qualis eſt in oppidis & pagis: *Ang. Fab. & alij, in §. vniuerſitatis. Inſtit. de rer. diuiſ.* cuius tria genera facit Bartolus, *conſ.* 189. *incip. primo quaritur, in princ.* Collegia autem dicta eſſe Varro ſcribit à ſimul Legendo, quia plures in vnum corpus colliguntur. Nec enim vnus cõſtituit Collegium, quamuis retineat: *l. ſicut,7. §.fin. hoc t.* ſed plures, & non pauciores quã tres, *l. Neratius 85. de verb. ſign.* Collegium autem eodem modo diſtat ab vniuerſitate, quo pars à toto: nam non totius vniuerſitatis, ſed partis eſt, & aliquorum, qui inſtituendo collegium ſingulare, quia videntur ſe à iure & corpore totius vniuerſitatis ſegregare, at quandam ſeceſſionem à communitate facere, quod multis ſuſpicionibus & odijs, etiam ſumptibus eſt obnoxium, & laxationem diſciplinæ plerunque propter frequentes, vt fit collega-

A rum comeſſationes affert: ideo in iure collegia regulariter sũt prohibita, *tot. tit. infr. de coll. illicit. vbi vide.* & vt priuata conuenticula, *l. conuenticula,15.C. de epiſ. & cler.* exceptis iis quæ lex aut Princeps bono publico vel conſtituit, vel patitur & permittit: vt

B ſunt collegia mercatorum, piſtorum, & aliorum opificum in ſingulis ciuitatibus: quorum opera communitas ciuium carere non poteſt. Hæc autem collegia probata, formam quandam habent paruæ vniuerſitatis. Nam ſicut vniuerſitas, ita & collegium per-

C petuò durat: quoad vna perſona ſupereſt, etiamſi aliæ ſubinde perſonæ aut intercidant, aut recipiãtur: *l. proponebatur.76. de iud. l. ſicut* 7. §.2. *hoc tit.* & habent communia iura: vt priuilegia, ſtatuta, item pecuniam, arcas communes, & ſyndicos atque actores, pe-

D rinde ac quælibet vniuerſitas, *vt in l.1 hoc t. in l.2. de colleg. licit.*

¶ Porrò ſyndici, ἔκδικοι & Actores inter ſe aliquo modo differunt. Syndicus à lite ſeu cauſa appellatur: δίκη enim Græcis id ſignificat. Et ſyndici dicuntur plurali numero: quia non vnus, 3

E ſed plures, & cum minimum duo ad id munus in magnis præſertim communitatibus aſſumi ſolent. Eſt igitur Syndicus propriè procurator vniuerſitatis, qui cõmuni mãdato cauſas & lites vniuerſitatis in iudicio perſequitur & adminiſtrat: *vt liquet ex l.* 1.

& tit.

& tot. hoc t. ἔκδικος autem etſi pro ſyndico paſſim ponitur, tamē propriè ἔκδικοι illi dicuntur, qui cauſas reipublicæ tractant criminales, & exigunt mulctas ac pœnas vniuerſitati debitas: quales nunc ſunt qui Procuratores Fiſci vulgo nominātur. ἐκδικεῖν enim Græcis propriè vindictā & mulctam iudicio perſequi ſignificat, *Alciat. ad l. præſes. 12. Co. de tranſact.* Actor etſi diſtat à procuratore, vt ſupra dictum eſt, quia eſt is qui vice procuratoris, ab eo qui procuratorē dare non poteſt (vt à tutore) ſubſtituitur: *l. neque, 10. vbi Dd. C. de procu. l. 1. C. de actio. à tuto. dan. l. tut. 6. C. quando ex facto tutoris. l. ſi actor. 10. C. de appell.* tamen in hac materia procuratorum publicorum, ſæpe actor pro ſyndico, & è diuerſo ponitur, *l. 1. §. 1. in verb. & actorē ſiue ſyndicum, hoc tit. l. nec ciuitatis. 74. ſup. de proc.* Diſtinguit tamen Accurſius Actorem à Syndico: quod ſyndicus ſit generalis procurator, datus ad omnes cauſas tractandas, tam præſentes quā futuras: actor autem procurator ſpecialis, qui ad vnam tantum cauſam, impedito fortè ſyndico, conſtituitur, *gloſſ. in d. l. 1. ad ver. ſyndicum hoc t. per l. litem. §. 1. & §. quid ſi actor. hoc tit.* Itaque vt vt procuratoribus priuatorum, ita & in his communibus actorem propriè eū dici apparet, qui ſyndico ſubſtituitur ad vnā vel plures cauſas: vt ſicuti actor eſt vice

A procuratoris in priuatis, ita & ſit vice ſyndici in communibus, *d. l. item, 6. §. fin. hoc t.* Diſtant autem ab his adminiſtratores, & curatores ac ſerui ciuitatum, *l. fin. hoc t.* Adminiſtrator vniuerſitatis proprie dicitur, qui præeſt eius pecuniæ, aliaque negotia eo pertinentia tractat.

B *t. t. de adm. rer. ad ciui. pert.* Curator verò, qui alia negotia ciuitatis extra iudicia perſequitur: Subcurator, qui curatori ſubſtituitur, *l. ex fact. 30. de neg. geſt.* Seruus autem publicus dicitur, qui iudicijs inſeruit: vt ſunt ſcribæ publici: qui actua-

C rij (ab actis) hodie dicuntur, *l. ſi. vbi Dd. hoc tit. §. cum autem, 3. Inſtit. de adopt. iunct. l. nō aliter. cum ll. ſeqq. ff. eod. de adopt. l. orphanotrophos. C. de epiſc. & cler. & C. de tabula. lib. 10.* Cæteri hi liberi ſunt: at ſeruus olim publicus verè ſeruus erat, niſi quod factio-

D nem teſtamenti haberi. *Vlp. de teſt.*

¶ Conſtituuntur ſyndici aut à Lege ſiue conſuetudine: aut ab Vniuerſitate, vel maiore eius parte: aut ab ordine, vel ab ijs quib. ordo commiſit. A lege vel conſuetudine: vt cùm lex, conſuetu- 4

E do, ſtatutum Vniuerſitatis, hanc poteſtatem concedit: *d. l. 1. hoc t.* velut ſi iubeat conſtitui maiorem natu, aut peritia potiorem, aut alium ex certo ordine certave familia hominem, &c. *l. 3. hoc tit.* Vniuerſitas conſtituit ſyndicum, vbi lex vel conſuetudo deficit: & quidem

quidem aut tota, aut maior eius pars, computatis etiam ijs qui ex vniuerſitate domo abſunt. Nec enim ſatis eſt duas partes conſentire præſentium: ſed vt conſentiant duæ partes, ſeu maior pars vniuerſitatis, eſt neceſſe, *l.3. hoc tit. l.quod ſi maior. ad munic. l.2. de decret ab ordin. facien. l. nominationum, C. de decurio. lib.* 10. *Spec. de ſyndico. in princ.n.*1.& 3. Quanquam autem maiorem partem conſentire ſufficit, tamen omnes citãdi ſunt, *vt rectè voluit Bart. in l.nulli.3.num.8.hoc t. per l.2.C.de decur. lib.*10.Nam quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet, *l.fin. Cod. de author. præſt.* aut certè omnes ad hoc citari oportet: cuius citationis effectus ille peculiaris eſt, vt ſi aliqui emaneant, nihilominus preſentes poſſint actum perficere, *Bart. in l.1.n.3.de albo ſcriben. per Aut. ſi omnes, C.ſi minor ſe har. abſtin.* Nec intereſt, qualiſnam ſit vniuerſitas, ſiue nobilium, ſiue ciuiũ, ſiue etiam ruſticorum, ſeu (vt inquit Bart.) ſtudioſorum, qui in vno collegio commorantur, *in l.1.in princ.n.3. hoc tit. per l fin. de colleg. illic.* Illud tantum intereſt, vt in numeroſa vniuerſitate, qualis eſt ciuium, non opus ſit nomina conſtituentium exprimi (id enim facile fieri non poteſt:) niſi vno caſu, cùm videlicet ſyndicus ad alienandum conſtituitur, *l.ſi. C.de vendend. reb ciuit.lib.* 11. *c. fin.de proc.* In paruis verò vniuer-

A ſitatibus, vt pagis atque villis ruſticorum, omnium nomina ſunt inſtrumẽto ſyndicatus conſignãda. *vt eſt communis diſtinctio Bar. in l.1.in princ.de alb.ſcrib. Spec.de ſyndico.circ.princ.per text. l.ſi. Co. de leg. lib.*10. *idque ſeruari teſtatur Chili.in pract.c.12.n.3.* Quod B autem diximus omnes ex vniuerſitate conuocari: de his accipiendum eſt, qui ius ſuffragiorũ habent, non etiã de mulieribus: quæ cum ab omnib. publicis muneribus remotæ ſunt, *l. de regul. iur.* nec eius comitiorum conuẽtuumq; publicorum & ſuffragan- C di habeant, *Gell.lib.5.c.*16. meritò vocari non debent, *Spec. d.tit. de ſynd.n.3.* & 4. Sed an minores vocandi ſint? Et videtur vocari non oportere, cùm nec hi ipſi muneribus publicis rectè adhibeantur: *l.exigendi.* 12. *vbi Dd. C. de procur. l. ad rempub.de mu-* D *ner. & latius tradit Decius in d.l.* 2.§.1. *de reg. iur.* placet tamen Specul. tantum pupillos & impuberes prætermittendos eſſe, non etiam puberes: quia & hi ſacramẽtum præſtare vniuerſitati, aut ſuperiori poſſunt & debent, *cap.5. §.præt. de probib. feud. alien. per* E *Freder.ita Spec.d.t.de ſyndico n.3. vbi id vſu etiam ſeruari teſtatur.* Quod verum eſt, niſi alia ſpecialis conſuetudo aliud introduxerit, quæ præcipue attendenda eſt, *l.item 6.in princ. hoc tit.* Quamobrem & fœminæ, vbi collegium moribus habere poſſunt, vt in monaſte-

monaſterijs, & multis xenodochijs ac orphanotrophijs, & ſimilibus pijs locis, hoc caſu ſyndicũ conſtituere non prohibentur, *l. placet 17. C. de epiſc. & cler. Spec. praall. loco.* Poteſt etiam ordo decurionum ſyndicum conſtituere, *l. 3. & l. item eorum. 6. in princ. & § ſi decuriones. hoc tit. Bald. in l. ſi ita. C. de ſeruo reip.* hoc eſt, ordo Magiſtratuum in ſingulis oppidis, *Chil. d. c. 19. n. 3.* Nam in his, quia haud facilè tota vniuerſitas conuenire & conſentire poteſt, ideo receptum eſt in pleriſque, vt communitatis nomine, Magiſtratus ius populi exerceat, *l. non ambigitur 9. de ll. 2. §. cumque difficulter. de orig. iur.* Nec modo decuriones eligere ſyndicum poſſunt, ſed etiam hi, quib. ea res ab ordine eſt commiſſa: vt plerumque trib. aut quinque committi ſolet, *Bart. & Alex. in d. l. 3. hoc tit.* Id enim ab ordine fieri dicitur, quod fit ab his, qui authoritatem ab ordine habent, *c. is cui, vbi gloſſ. de praben. lib. 6. Bart. in l. 3. §. ſi decurion. in princ. hoc tit.* Illud tamen in genere faciendum eſt. ſyndicum, à quibuſcunque conſtituatur, publica authoritate, & nomine totius communitatis præficiendum eſſe. *gloſ. in l. item 6. § fin. ad verb. de ratio. hoc tit.* Cauſa porrò conſtituendi προκαταρκτικὴ, eſt neceſſitas. Nam abſque conſtitutione ſyndici, communitas nec agere quicquam, nec cum ea agi quippiam

A rectè poteſt, *l. ſicut. 7. §. 1. hoc tit. Bart. in l. ſolent. num. 18. de alim. & cibar. lega. per l. 4. §. creditorib. de fideicom. libert.*

¶ Syndicus autem eligi debet, ex corpore & ordine decurionũ, ſiquidem idoneus inde deſumi poteſt: *l. plane, 4. hoc tit. vbi gloſſ.* 5

B *& Bart. per l. in Eccleſiis. Cod. de epiſc. & cler. l. decernimus, 13. C. de epiſc. aud. l. vt gradatim. §. ſed etſi, de munerib.* cæteroqui ex ipſa vniuerſitate allegandus eſt: quoniam is maior ſtudio & fide præſumitur, communitatis ſuæ cauſas acturus, quam quiuis extra-

C neus, *c. 1. ex. de ſynd. d. l. plane. 4. hoc tit.* Quod ſi ne in ipſa quidem vniuerſitate quiſquã idoneus reperiatur: quod in oppidis rarius, in pagis non infrequenter vſuvenire ſolet, hic neceſſitas rem eo producit, vt etiam extraneus in ſyndicum eligatur, *Spec. in d. tit.*

D *de ſyndic. num. 20. per cap. in pertractandis. 3. de iuram. cal. d. l. in Eccleſ. C. de epiſ. & cler. l. 2. §. 2. de cura. furio.* Idonei autem eſſe putantur literati, & cauſarum rerumque intelligentes ac periti, *vt rectè Bal. & Pan. in d. c. in pertractandis. in princ. Chil. in prac. d. c. 19. n. 5.* nam imperiti, velut inha-

E biles, quantumlibet electi, repelli poſſunt, *l. 1. §. fin. vbi gloſſ. verb. aut. inhabilis. hoc tit.* Poteſt etiam ſuperior in vniuerſitate deligi in ſyndicum: vt Conſul. Duumviri, Defenſores, &c. *Bart. in l. nulli. 3. hoc tit.* Poteſt & aliquis ex illorum

lorum ſumi numero, quibus poteſtas eligendi data eſt, *l. plane*, 4. *hoc tit.* Si tamen vni hæc electio commiſſa eſſet, ipſe ſe conſtituere & nominare non poſſet, *l. præſes, de off. præſ. vt rectè vult. Accurſ. & Bart. in d. l.* 4. quia de eo non intelligitur eſſe actum: *l. qui cum tutorib. 9. de tranſact. l. inquiſit. 18. C. de ſolut.* nec quiſquam ſibi ius dicere poteſt: *l. qui iuriſd. vbi Doctores de iuriſdict.* & eo ipſo ſuſpectus eſt, quod ſeſe ſponte ingerit, *l. quæ omnia 25. in prin. ſup. de procurat.* Neque ſolum vnus adoptari poteſt, ſed etiam plures ac plerumque duo aut tres conſtitui ſolent: quia rectius plurium fidei quam vnius, Reſpub. committuntur. Illud tamen verum eſt, ſingulos in ſolidū creatos videri, etiam ſi id inſtrumento non exprimatur, *Caſtren. & Alexand. in l. 1. n. 1. hoc tit. Bald. in c. 1. §. priuile. ad verb. finito. de pace conſtantiæ.* quod contra in procuratoribus priuatis eſſe diximus. In ſumma, qui procuratores eſſe poſſunt, hi & ſyndici. Vnde & filiusfamilias, ſicuti procurator eſſe, ſic etiam dari actor & ſyndicus poteſt: *l. item in 6. in fi. hoc t.* tanto maiore ratione, quāto in his velut publicis, minus attenditur patria poteſtas, *l. ſolet. vbi Bart. num. 1. hoc tit. quippe 78. de iudi. l. filiusfamilias 9. ſup. de his qui ſunt ſui vel ali. iu.* E contrario qui procuratores eſſe prohibentur, multo minus ſyndica-

A tum exercere poſſunt. Nam abſurdum fuerit, illis negotia publica credi, qui ne priuatis quidē commode præeſſe queant: cum publica priuatis ſint potiora. *Authen. res quæ. C. communia, de legat. & fideicommiſſ.* Quare nec minor 25. annis, *l. exigendi*, 11.

B *C. de proc. Iaſ. in l. neque num. 2. C. eod.* neque fœmina, nec milites, & ſimiles quos ſupra diximus, procuratoris officio arceri, ſyndicos creari par eſt, vt nec illi qui valetudine aut alijs impedimentis diſtringuntur, quo minus negotijs rectè ſuperſint: Intereſt .n.

C Reipublic. aut tales non creari, aut ſi creati ſint apparente impedimento mandatum ſtatim reuocari, *l. 1. §. fin. hoc tit.* Hoc tamen differunt, quod procuratores inuiti non dentur: *l. filiusfam. 8. §. inuitus, ſupra de procur.* ſyndicatus verò, velut publicum munus,

D etiam nolentib. imponatur, *Spec. de ſyndic. in princip.* Illud poſtremo ſciendum eſt, etſi nemo cauſā vniuerſitatis agere queat præter ſyndicum: tale defendi vniuerſitatem, à quolibet cautionem de Rato offerente poſſe: quia intereſt vniuerſitatis, res eius nō

E relinqui deſertas, ſed à quouis à quolibet modo defendi. Nam defenſionis ratio nunquam detrimento eſt, ſæpius autem commodo, *l. fin. hoc tit.* Nec huic obſtat quod dicitur *in l. 2. hoc tit.* Neminem vniuerſitatis nomine experiri poſſe, niſi cui id lex aut vni-

uerſitas permittat: nam hoc de agente intelligendum eſt, ſicut verbum Experiri in iure plerumque ſignificat agere, non defendere, *l. 1. de in ius vocan. cum ſimil.*

6 ¶ Etſi verò procurator à priuato dari non poteſt in caſibus criminalibus, vt ſupra dictum eſt: tamen ab vniuerſitate etiam in his (nam vniuerſitas etiam criminaliter teneri & conueniri poteſt, *vide diſtinctionem Bart. in l. aut facta, §. nonnunquam, de pœn.*) ſyndicus rectè conſtituitur, cum mandato tamen ſpeciali: *vide Bart. in l. 2. §. fin. de accuſat. Salic. in l. 3. qui accuſ. non poſ. Bald. in l. Polla. Cod. de his quib. vt indig. & in §. vaſſalli, verb. damna. l. 1. de pac. conſt.* quia ſicut in ciuilibus cauſis, ita & in criminalibus vniuerſitas, niſi per ſyndicum haudquaquam commode conuenitur vel agit. *Spec. t. de ſyndic. num. 5. & tot. tit. de accuſ. verſic. fin.* Ac poteſt ſyndicus in genere ad omnia negotia omneſq; cauſas Reipub. *l. fin. hoc tit. Bart. in l. 1. de albo ſcrib. per c. fin. de procurat.* etiã futuras rectè dari. *l. item. 9. §. ſed ſi ita, hoc tit.* quamuis actor non niſi ad præſentes cauſas cõſtituatur: quia (vt ſupra dictum eſt) tantum ad iudicialia adhibetur: vbi igitur non eſt præſens iudicium, ibi nec actor eſſe poteſt, *d. l. item, 6. §. ſed ſi ita. vbi præter alios Caſtrenſ.* Illis quoque cauſis rectè ſyndicus præficitur, quas

A vniuerſitas cum ſuperiore, puta Principe, rectore aut alio habet: nec hic propterea culpandus eſt, quod vniuerſitati operam præſtat contra ſuperiorem, *Spec. in d. t. de ſyndi. num. 19. per c. cum Eccleſ. de electio. cap. cum olim. de cauſa poſſ. & propriet.*

B ¶ In conſtituendo autem ſyndico potiſſimum antiqua forma & vſitata conſuetudo attendenda eſt, *l. item, 6. in princ. vbi glo. & Bald. hoc tit. Spec. de ſyndic. nu. 3.* Vbi conſuetudo deeſt, forma iuris ſeruanda eſt: nempe vt omnes qui conſtituere debent, conuocē- 7
C tur in locum aliquem publicum, *l. 2. C. de decur. lib. 10. l. penult. C. delegat. eod. lib. 2. Cod. de præ. decur. lib. 11. Spec. de ſyndic. nu. 2.* vno eodemque tempore, *l. 2. C. de decur. lib. 10. Bart. in l. nulli. 3. n. 8. hoc tit. Spec. d. t. de ſyndic. n. 9.* per ſonitum campanæ, aut tubæ, aut
D aliud ſignum vſitatum, *Spec. d. tit. de ſyndic. num. 16.* Nam omnes vno tempore præſentes eſſe & in ſuffragium ire debent, *l. pen. C. de lega. lib. 10.* Nec poteſt hæc ſuffragatio diuidi, aut per ratihabitionem abſentium ſuppleri. *l. fin. C. de prædijs decur. lib. 10. Specul.*
E *d. tit. de ſyndic. num. 2.* vt nec reliqua ſolennia: *l. obligari. 9. §. fin. de author. tut. §. fi. Inſtit. eod. l. continuus. 137. in princ. de verb. oblig.* quamuis confirmatio ſuperioris ex interuallo ſubſequi poſſit, *Spec. de ſyndic. num. 17. & 18.* Electo autem & conſtituto ſyndico, inſtrumentum

ſtrumentum

ſtrumentum ea ſuper re conficiẽ-
dum eſt: vt tanto facilius ſyndi-
catus probari poſſit. Quo inſtru-
mento quatuor præcipue cõpre-
hendenda eſſe, Speculator mo-
net: videlicet, Quis ſyndicum
conſtituat, Ad quas cauſas & li-
tes, Contra quos, item Quomo-
do & quare conſtitutus ſit, *Specul.*
in d.t. num.21. per l. ſi procurato-
rem, 65. ſupr. de procu. Eſt tamen
& hoc inſtrumento conſignandũ,
non modo legitime electum eſſe
ſyndicum, ſed maiorem quoque
partem vniuerſitatis in electione
adfuiſſe. *Spec. d.l. num.10. Bart. in*
l.1. vbi & Andr. Siculus ad Bart.
annotat. de albo ſcrib. Qua in re
credetur inſtrumento, donec cõ-
trarium fuerit probatum, *Spec. de*
Syndic. num.16. vt & ſemper alias
l. optimam. 54. I. C. de contrah. ſti-
pul. l. cum precibus 18. *C. de proba-*
tio. cum ſimilib. Atque ita obſer-
uari, Speculator teſtatur. Neque
tamen nomina omnium conſti-
tuentium exprimenda ſunt, prout
ſupra oſtenſum eſt: niſi cùm ad
alienationem faciẽdam ſyndicus
conſtituitur: ſcilicet vt ſciri hoc
caſu poſſit, quorum mandatu res
vniuerſitatis ſit alienata, *l. fi. C. de*
prædijs decur. lib. 10. *Panor. in c.1.*
de his quæ à maior. parte cap.
Alias hanc inſcriptionem Dd. nõ
requirunt, velut omnino neceſ-
ſariam, vt nec authoritatem ſu-
perioris, quamuis Speculator &
Bartol. dicant, tutius eſſe vtrum-
que adhiberi, ſi commodè fieri
A poſſit, *Spec. in d. tit. n.9. & 11. per*
l.1. de albo ſcriben. Auth. præſides.
C. de epiſcop. aud. & l. hac conſul-
tiſſ. in princ. C. qui teſtam. facere
poſſ. Bart. in d.l.1. n.2. & 3. de alb.
ſcriben. & nouiſſimè Chilian. in
pract. c.19. n.2. & 3. Illud etiam
vltimo notandum eſt, ſyndicum
B ad certum tempus, puta annum,
conſtitui poſse: & quamuis per
litis conteſtationem factus fuerit
cauſæ dominus, tamen elapſo tẽ-
pore, hoc dominium vna cum
ipſo ſyndicatu extingui: *Spec. in*
d. tit. n.8. per l.2. & 3. ſup. de procu.
& ita datum, vltra tempus cogi
C diutius non poſſe, *Iaſ. in l. neque*
11. *C. de procurat.* Eſt & illud non
prætermittendum, ſyndicum re-
gulariter ad ſatiſdandum, cautio-
nemque præſtandam non vrgeri,
ſiue agat ſiue defendat. niſi cum
de ſyndicatu & mandato proba-
biliter dubitari poteſt, *gloſſ. in l.*
D *item, 6. §. fin. ad ver. de rato. per il-*
lum tex. hoc t. in l. actor. num.1. &
11. *rem ratam haberi*. Nam cum
à tutore priuato nõ exigatur cau-
tio, quod adminiſtrator vniuerſa-
lis ſit publica authoritate datus:
l. tutores, 13. *C. de admin. tutor.*
E certè non conuenit, neque æquũ
eſt, ſyndicum velut perſonam
publicã aliqua ſatiſdatione one-
rari: præſertim cum vniuerſitas,
cuius cauſas agit, ſemper præſu-
matur eſſe ſoluendo, *Iaſ. l.1. vt*
lega. nom.

¶ Finis autem quare conſti- 8
tuatur, eſt neceſſitas & vtilitas,
cum

cum vniuerſitatis, tum etiam eorum quibus lis & negotium cum vniuerſitate intercedit. Nam ſupra dictum eſt, vniuerſitatem neque conueniri, nec agere rectè poſſe, niſi per ſyndicum qui vniuerſitatem repræſentet, *Spec. d. t. de ſyndic. n. 5*. Deinde & illud verum eſt, res communes plerumque eſſe neglectui, quaſi alienas, niſi certus his reb. adminiſtrator præficiatur, *l. 2. quando & quibus quarta pars li.* 10. qui & agat vniuerſitatis nomine, & eandem aduerſus cunctos etiã ciues defendat, *l. ſicut. 7. §. fi. l. pen. hoc tit.* ne bona communia ob rem non defenſam poſſideantur, *l. 1. in fi. h. t.* Quod autem ad effectum attinet, ſyndicus parem poteſtatem conſequitur quam procurator, *dict. l. item. 6. §. fin.* Quocirca dominus fit litis, ita vt ei rectè promittatur: *d. §. fi.* & omnia agit quæ vniuerſitas agere poteſt: adeò vt etiam iuramentum deferre ac præſtare nomine vniuerſitatis non prohibeatur, *gloſſ. in d. l. item, 6. §. fin. ad verb. de rato.* Nam ſyndicus intelligitur ſemper cum libera conſtitui poteſtate, etiamſi hoc non ſit expreſſum. *Iaſ. in l. præſes, 12. n. 7. C. de tranſact. qui licet diſtinguat. tamen Alex. dicit id eſſe verius. conſ. 22. nu. 11. vol. 1.* Tutius tamen videtur, ſpeciales mandatum dari, *vide Bald. in l. Polla. C. de his quib. vt indig. & in §. damda, de pac. Conſt. un.* in his quæ illud requirunt, iuxta formam a-

A bi traditam, *cap. quid agendum, 4. in princ. de procur. in 6. vt voluit Alex. in l. 1. in fin. hoc t. Ioan. And. in cap. præſentium, 4. de teſtib. lib. 6.* Etſi verò ſyndicus, vt dixi, loco domini eſt: tamen ſicut vtilitas cauſæ, ſic eadem ratione damnum omne in vniuerſitatem de-

B riuatur: *l. fin. vbi Dd. hoc tit.* Illud vltimo addendum eſt, ſyndicum eodem officia ſuſtinere & exequi, quæ ſupra procuratori priuatorum incumbere diximus & illud præterea operam dare oportere, vt non rem priuatam aut ſingulorum, ſed tantummodo com-

C munem ſibi commiſſam accuret, *l. 2. hoc tit.*

¶ Poſtremò, quod ad contraria & exceptiones attinet, ſciendum eſt eaſdem ſyndico opponi, quæ ſupra procuratoribus obſtare diximus. Vt ſi obijciatur vitiũ effectricis cauſæ: puta duas par-

D tes in conſtituendo non adfuiſſe: *Spec. d. t. de ſyndic. c. num. 11. per c. inter monaſterium. de ſent. & re iud.* ſi ineptus & inhabilis dicatur qui conſtitutus eſt: *l. 1. §. fi. h. t.* aut ſi oſtendatur vitium eſſe in forma ſyndicatus: puta quod nõ debito loco aut tempore, aut ſo-

E lenni ordine ſyndicus ſit conſtitutus, qua tamen in parte illud notandum eſt, non vitiari ſyndicatum, ſi error tantum ſit in verbis non in re ipſa, puta ſi pro ſyndico nominatus ſit actor vel procurator, aut è contrario, Vt enim libellum ſupra ſuſtineri diximus

transla-

tranſlatis verbis, ita & inſtrumentum ſyndicatus, eadem interpretatione adiuuandum eſt, *vt rectè Spec. in d.t.n.11. & Bart. in l.1.§. quibus n.3. hoc tit. & in Auth ſed hodie num.3. C.de epiſc.& cler.per c.petitio. de procu.* Nam verba inſtrumentorum potius impropriãda ſunt, quàm vt actus rectè geſtus annihiletur, *l. ſi olei, 21. vbi Bart. & Dd.C. de loca.l. ſi vno, in princ.ff. eod.* Illud etiam animaduertendum exceptionem ſyndico eodem modo opponendam eſſe, quo procuratori priuato: videlicet in modum dilatoriæ, ante conteſtationem litis. Nam poſt eam conteſtatam non poteſt dilatoria illi opponi, quia dominus litis factus eſt, *ita Spec. d.t.n.11. & 12.per l.ita demum, 13. C. de procurat. & d.c. inter monaſte. de ſent.& re iud.* Finitur autem ſyndicatus iiſdem propè modis, quibus mandatum procuratorium: nam vninerſitas iure priuatorum vtitur, *l.eum qui 16.de verb.ſign. Spec. de ſynd. n.2. per l.fin. hoc tit.* puta morte ſyndici, non etiam conſtituentium, quia communitas, cuius nomine fit conſtitutio, ſemper viuere & perdurare intelligitur, *l.ſicut.7.§.fin.hoc tit.l.an vſusfructus. 63. de vſufruct. l. proponebatur. 76.de iud.* item reuocatione, *l.item.6.in fi.hoc t.* An autem ſolus præfectus vniuerſitatis ſyndicum ſine conſenſu totius vniuerſitatis reuocare poſſit, diſtinctione ſolet explicari: *Bart.*

A *in d.l.item, §.quod ſi actor.hoc tit. & plenius in l.actor.n.9.ff.rem ratam haberi,* vt ſi poteſtas exercẽdæ actionis, ad ſolum præfectum pertineat, non ad totam vniuerſitatem (id quod eſt perrarum:) eo duntaxat caſu, & non alio, ius reuocandi ſyndicũ præfecto con-
B cedatur: aliàs verò ſicuti in conſtitutione, ita & in reuocatione ſyndici, totius vniuerſitatis vel maioris partis ſuffragatione ſit opus, *Bart. præalleg.loc.per l.ſi per epiſtolam, 50. de acq.hær.c.præſentium, 2.de teſtibus lib. 6. l. ſi quis mancipijs.17. §.ſi pupillus, de inſt.*
C *actio.* Et hæc quidem de ſyndicis dicta ſufficiant: nam cum eorum officium & poteſtas ferè cũ procuratorum munere in omnibus conueniat: reliqua quæ huc pertinent, ex ſuperiore titulo deſumi poſſunt.

D
De negotijs geſtis. Tit.V. C.2.19.

1. *Ex qua æquitate detur negotiorum geſtorum actio.*
2. *Edictum de negotijs geſtis.*
3. *Quis cuius negotia gerere poſſit.*
4. *Quot modis ad aliquem dicatur negotium pertinere.* E
5. *Quibus competat hæc actio.*
6. *Hæreditatis res etiam rectè geri.*
7. *Has actiones eſſe tranſitorias.*
8. *Aduerſus neceſſarium geſtorem non dari directam.*

9 *De directa & vtili neg. geſt. actione.*
10 *Quid veniat in directam actionem.*
11 *Quid in contrariam.*

1 ET hæc † quidem ita ſe habēt in ijs qui mandato domini res procurant alienas: ſed quia B ſæpenumero fit, vt eorum qui propter ſubitam feſtinationem nulli demandata rerum ſuarum cura peregrè profecti ſunt negotia præſentes amici vltrò ſuſcipiant: ne aut neglecta pereant, aut abſentis non defenſi bona poſſideantur: placuit vtilitatis C gratia, mutuam ex eo geſtu quaſi ex contractu obligationem naſci: eoque nomine actiones conſtiuere quæ appellantur Negotiorum geſtorum: quibus vltro citroque agi poſſit de eo quod alterum alteri præſtare oporteret: idque receptum eſt, quia plerumque D homines eo animo peregre proficiſcantur, quaſi ſtatim redituri, nec ob id vlli curam ſuarum rationum mandant: deinde nouis cauſis interuenientibus, dum ex neceſſitate diutius abſunt, huiuſmodi eorum negotia deperire iniquum eſſet: quæ ſanè deperi- E rent, ſi vel is qui obtuliſſet ſe negotijs gerendis, nullam habiturus eſſet actionem de eo, quod vtiliter de ſuo impendiſſet: vel is cuius negotia geſta eſſent aduerſus eum qui geſſiſſet, nullo iure agere poſſet: *l. ex maleficio, 4. §.*

A *ſi quis abſentis, 1. de actio. Inſtit. de oblig. quæ ex quaſi cont. in prin. l. 1. & 2. hoc tit. vide Paul. 1. tit. 4.* De † his ergo ita cauit edixitq; 2
Prætor: SI QVIS NEGOTIA ALTERIVS, SIVE QVIS NEGOTIA, QVÆ CVIVS CVM IS MORITVR FVERINT, GESSERIT: IVDICIVM EO NOMINE DABO: *l. 3. in princ. hoc tit.* Hæc † verba, SI QVIS, 3
accipienda ſic ſunt, SIVE QVÆ, vt plerumque, *l. 1. de verb. ſignif.* nam & mulieres actione Negotiorum geſtorum agere & conueniri non dubitatur, *d. l. 3. in prin.* quamuis à procuratione iudiciali arceantur, *l. alienam, 18. C. de procur. l. 1. §. 2. ſupr. de poſtul.* Pupillus ſi negotia geſſit, poſt reſcriptum D. Pij conueniri poteſt in id quo factus eſt locupletior: agendo autem, compenſationem eius quod geſſit, patitur: *d. l. 3. in prin.* ex re enim actio eſt, vnde & pupillus prodiguſque obligantur, *l. furioſus, 46. de actio.* NEGOTIA.) Negotium ab Ocio, addita negatiua & cōtraria particula NE, dictum ac compoſitum videtur, & propriè ſignificat in iure, id quod inter duos actum eſt, *l. ſi in area. 33. de codict. indeb.* ALTERIVS.) Et ad hoc vtrumque ſexum refer. ABSENTIS, videlicet & ignorātis. Nam ſi ſciat aut præſens ſit, patiaturque ſuum negotium geri, mandaſſe videtur, *l. ſi remunerandi, 6. §. qui paſſus, l. qui patitur, 18. inf. man.* eoque tum Mandati naſci-

naſcitur vtrinque actio, quæ huic interceditur.

4 ¶ Alterius autem negotia multis modis dicuntur. *vide gloſſ. in l. ſi pupilli. 6. §. item quæritur, ad verb. ipſo q ſtu. vbi Bart. n. 4. hoc t. & in l. ſi pecuniam, 9. Cod. eod. tit. Cyn. in l. ſi mandatum, 14. in prin. C. eod.* vel quia verè res cuiuſquã eſt, *l. item ſi, 5.* vt cum à tutorib. meis exigis, aut creditoribus ſoluis: *l. quæ vtiliter, 45. §. Titius, 2. l. cum pecuniam. 43.* vel quia contemplatione mei geſtum eſt: *l. ſi pupilli. 6. §. ſed ſi ego. 5.* vel quod ratum habui *d. l. 6. item quæritur, 8.* quæ duo poſtrema obtinent, cùm verè aut in conſequentiam negotium pertinet ad eum, cuius reſpectu geſtum eſt, aut qui ratũ habuit, *d. l. 6. §. 5. cum ſeq.* Nam ſi, cum me hæredem putares, inſulam fulcieris. Titius verè ſit hæres, cui ipſo geſtu negotium quæritur: nullo modo ad me res pertinebit, etiamſi habuerim ratam, *d. l. 5. & 6.*

5 ¶ Vnde ſatis apparet, hanc actionem ijs competere, quorum negotium eſſe geſtum interfuit, *l. mandaſti, 46.* ſiue principaliter, ſiue in conſequentiam: vt cùm nomine tutoris, curatoris, procuratoris, res pupillares minoriſve adminiſtrantur, ne illi negligentiæ nomine iudicijs, Tutelæ & mandati conueniri poſſint, *d. l. 6. d. l. mandaſti.*

6 ¶ His verbis, SIVE QVIS NEGOTIA, QVÆ CVIVS CVM

A IS MORITVR FVERINT, ſignificatur tempus illud quo quis poſt mortem alicuius negotia geſſit. De quo fuit neceſſario edicere: quia neque teſtatoris iã defuncti, neque hæredis qui nondũ adiit hæreditatem, res geſta videtur: *l. 3. §. hæc verb.* Sed quia

B detrimẽtoſum erat, inchoata negotia morientium deſeri, quod ne facere quidem debet geſtor, *l. nã & Seruius, 21.* ideo qui hæreditaria curat, videtur ſibi quodãmodo hæreditatem, quæ defunctum repræſentat: *l. ſi is qui, 15. de vſuc. l. mortuo, 22. de fideiuſſ.* ſeq; ei obli-

C gare. Nec refert, an etiã pupillus hæres exiſtat: nam id æs alienũ cum cæteris hæreditarijs oneribus ad eum tranſit: *d. l. nam & Seruius, §. 1.* Neque † id mirum 7 videri debet, cum & in hæredes & contra hæredes trãſeat hæc actio: *l. 3. §. hæc autem actio, l. ſucceſſori,*

D *cum ſeq. l. ſin autem, 20.* GESSERIT.) Gerere ſignificat omnem rem ſine verbis, hoc eſt, abſque promiſſione atq; conuentione factam. *l. Labeo, 19. in fin. de verbor. ſignific. l. pro hærede gerit, 20. de acquir. hær.* etiamſi nonnunquã gerere & facere æquiuocè ſumantur,

E *l. licet, 58. de verb. ſignif.* Quare qui citra conuentionem mandati alterius negotia ſponte adminiſtrat, gerere propriè dicitur, *l. 1. 2. l. ſi ego, 24. hoc tit. l. ita, 5. §. geſſiſſe, de adminiſtrat. tut.* Dico † autem, Sponte & nulla ne- 8 ceſſitate cogente. Nam qui coa-

A ctus gerit, vt tutor poſthumi: l. cum pater. 29. hæredes tutoris curatoriſve, qui inchoata perficere coguntur: l. 1. C. de hær. tut. l. furti, 6. §. 1. de his qui not. infam. vel neceſſitatis ſuſpicione: vt qui falsò exiſtimat ſe mādatum curamve ſuſcepiſſe, l. curatoris, 17. C. eo. B vel iuſtam ſeruitutem mandanti ſeruire, l. atqui natura, 19. §. ſi liberto, hoc t. cum alienum negotium gerere non videatur, qui ſuum gerit, ſibique conſulere vult, ex verbis huius edicti, directò non

9 tenetur. Sed quia † hoc caſu aliæ poſſunt deficere actiones, Vtile, C ex interpretatione prudentū, Negotiorū geſtorum iudicium etiā tunc datur: d. l. curatoris, l. quicquid, C. arbit. tut. d. l. 3. l. 5. l. ſi liber, 36. d. l. cum pater. quod quidē effectu idem hic eſt cum actione directa, l. antepenult. hoc t. nam & hæc extraordinaria erat, & ſine D ſolenni actionum ciuilium forma Prætoris ex edicto concipiebatur. Theoph. Inſtit. de ſucc. ſub. Vnde

10 † intelligi poteſt, hanc actionem Prætoriam eſſe, d. l. 3. in princ. vbi gloſſ. ad verb. ait prætor hoc t. l. aduerſus, 8. vbi gloſſ. ad verb. ciuiliter, C. eod. IVDICIVM DABO.) E Ita quidem, vt Directam actionē ei tribuat, cuius negotiū geſtum eſt, & ad quem præcipuè tota geſtio pertinet: qua actione poſtulatur, vt actus ſui rationem geſtor reddat, l. 2. hoc t. & eo nomine condemnetur, in id quod vel non geſſit, vel vt nō oportuit geſſit: puta dolo, l. 6. §. ſed ſi quis. aut culpa quamuis leui, d. l. 6. §. videamus, cum ll. ſeq. l. tutori, 20. C. eod. nam de caſu & inopinato euentu nō tenetur, ſed ſufficit vtiliter inchoaſſe, l. ſed an vltrò, 10. §. 1. niſi in culpa hæreat, l. ſi negotia, 11. Sed & in actionem hāc venit, vt geſtor reſtituat, quicquid ex geſtu quocunque modo eſt acquiſitum, l. ſi autem, 8. §. 2. vnà cum vſuris, d. l. atqui natura, 19. §. fin. l. liberto, 31. §. qui aliena, 3. l. litis, 37. §. 1. & fructibus, d. l. 3.

§. 1. Contrariam † verò actionem 11
dat Prætor geſtori: quamuis cōpenſationis etiam beneficio conuentus vti poſſit: l. 3. §. pupillus, l. ſi autem, 8. §. ſi quacunque, 2. qua quidem actione conſequetur, quicquid impendit vel amiſit, ratione geſtionis: item vt liberetur ab obligatione: vt indemnitas rerum adminiſtratarum, & quicquid abeſt, vel eo nomine abſuturum eſt, præſtetur, d. l. 2. in fin. l. atqui, 19. §. penult. cum ll. ſeqq. l. ſi quis, 23. d. l. liberto, 32. §. liberto, 4. l. quæ vtiliter, 45. hoc tit. Iniquum enim eſſet, ſuum ipſi officium damnoſum exiſtere, d. l. quæ vtiliter, §. fin. 7. quemadmod. teſtament. aper. quod de ijs accipiendum eſt, quæ ſine culpa, l. ſine 22. vtiliter accurantur, quāuis euentus non ex opinione gerentis, ſed communi quodam hominum iudicio, iuxta rerum, temporum & perſonarum qualitatem expendere, & ex bona fide meriti conuenit,

u:nit,

uenit, *l. ſed an vltrò*, 11. §. 1. *hoc t.* Eſt etenim hæc bonæ fidei actio, *l. quia*, 7. *hoc tit.*

De calumniatoribus. Tit. VI. C. 9. 46.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Edictum de Calumniatoribus, & eius interpretatio, cũ ſeq.*

3 *Quis dicatur calumniari, & quis hoc edicto teneatur.*

4 *Cui, aduerſus quem, & ad quid detur hæc actio.*

5 *Aliæ pœnæ & actiones, quæ in calumniatores competunt.*

1 POſteaquam † expoſitum eſt qui ſuo vel alieno nomine poſtulare atque agere poſſint: ſequitur, vt quæ pœnæ calumniatores maneant, oſtendamus: vti harum metu, malitioſi homines à falſis poſtulationibus, fabricandiſque iniurijs deterreantur.

2 ¶ De his ita Prætor eſt elocutus. IN EVM QVI VT CALVMNIÆ CAVSA NEGOTIVM FACERET, VEL NON FACERET, PECVNIAM ACCEPISSE DICETVR, INTRA ANNVM, IN QVADRVPLVM EIVS PECVNIÆ, QVAM ACCEPISSE DICETVR, POST ANNVM SIMPLI IN FACTVM ACTIONEM DABO. *l. in princ. hoc t.*

3 ¶ Calumniari, in Criminalibus, eſt falſa crimina intentare; *l.* 1. *in princ. ad S.C. Turpil.* Ciuili-

A bus, per mendacium & calumniã agere vel excipere, ad negotium alicui malitioſè faciendum, *tot. t. Cod. de iureiur. prop. calumn. dan. Paulus lib.* 1. *Sent. cap.* 5. Sed hac in materia propriè Calumniator perhibetur, qui pecuniam, vt alicui negotium faceret vel non fa-

B ceret, accepit, *Paul. d. c.* 5. Ergo, QVI CALVMNIÆ CAVSA NEGOTIVM FACERET, (agẽdo videlicet.) AVT NON FACERET, puta, quia maluit reus aliquo dato ſe à calumnijs redimere, potius quam malitioſa lite diuexari, *l. penult. hoc tit.* vel

C quoniam ab alio eius rei gratia pecunia data eſt: *l. ſi quis* 7. nam quocunque modo quis depectus eſt, hoc eſt, non tranſigendo, ſed ſordidis concuſſionibus pecuniã accepit, vt calumnioſa lite abſtineret, hoc edicto comprehenditur, *l.* 1. §. *penult.* 2. *l.* 3. PECV-

D NIAM.) aut aliud pro pecunia, qualecunque compendium, *l.* 1. §. *fi. l.* 2. *l.* 3. ACCEPISSE DICETVR) ſiue ante, ſiue poſt cœptum iudicium: *l.* 1. §. 1. nec † intereſt, 4
vtrum poſt pactionem faciat alicui negotium, an deſiſtat, *d. l.* 3. §. 1. INTRA ANNVM) ſicuti Præ-

E toriæ & pœnales dari ſolent, §. 1. *Inſtit. de perpet. & temp. act. l. in honorarijs*, 35. *de actio. l. iuſiurandum*, 34. §. *qui iuſiurandum*; *cum ſeq. in verb. de calumnia, de iureiur.* IN QVADRVPLVM.) exẽplo actionis Vi bonorum raptorum, *l.* 5. *hoc tit.* §. *quadrupli. In-*

ſtit.de actio. cui rei perſecutio ineſt, *in princ. Inſt. de vi bonor. rap.* nam ſpecies quædam manifeſti furti & rapinæ eſt, per fraudem & calumniam innocentes expilare. POST ANNVM IN SIMPLVM.) quia rei perſecutoria. ACTIONEM DABO.) non modò ei qui dedit, ſed etiã, illi cuius nomine datum eſt: *d.l. ſi quis, 7.* aduerſus eum qui calumniæ faciendæ aut non faciendæ cauſa accepit. Hæredi hæc actio non datur, quoniam pœnalis eſt: eique ſufficere debet, quod eã pecuniam, quam defunctus dedit, per condictionem ob turpẽ cauſam repetere poſſit, *l.4.hoc t.* neque in hæredem competit: quia Pœnalis, niſi in id quod ad eum peruenit. Conſtitutum enim eſt: Turpia lucra etiam ab hæredibus extorqueri poſſe, licet crimina morte extinguantur, *l.5.h.t.*

5 ¶ Præter hanc actionem etiam aliæ ex legibus aduerſus calumniatorem competunt. Nam cum iſta concurrit Condictio ob turpem cauſam, ſi modò ſola accipientis, non etiam dantis turpitudo verſetur. Nam & ſi dantis, melior erit conditio poſſidentis, neque agi condictione poterit: 9 *vide infra de condict.ob turp.cauſ.* ſi tamen condictum fuerit, tollitur hæc actio, & contra. nam cum vtrique inſit rei perſecutio, bona fides non patitur bis idem exigi, *l.5.§.1.h.t. l.bona fides, 57.de reg. iur.* Deinde & condictio compe-
A tit ex cõſtitutione Antonini, quæ iudici vel aduerſario pecuniam extra cauſam tranſactionis dari prohibet, & eo litem perire iuſſit. *l.1.§.2.hoc tit.l.2.C.de pœn.iudic. qui malè iudic.* Super hæc ciuilia iudicia, etiam criminaliter ad vindictam publicam calumniato-
B res rectè poſtulantur. Nam tenẽtur pœna Talionis, etiamſi inſcriptiones hodie non vſurpentur: *l.fin.vbi gloſ. tot.tit. C. de calumn.* item lege Iulia repetundarum, *l.1.§.hoc t. l.lex Iulia.§.vlt. ad l.Iul. repet.* & iudicio Concuſſionis: *l.1. & 2. de concuſſ.* non-
C nunquam etiam lege Iulia de Vi priuata ex S.C. Voluſiano, *l.ex S.C. ad l.Iul.de vi priuat.* & l.Cornelia de Falſis, *l.1. §.1. ad l. Cornel. de falſ. l.2. de concuſ.* ac ſi capitalem fraudem cuiquã machinati ſint, de Sicarijs: *l.1.in prin. ad l.Corn.de ſicar.* poſtremò S.C.
D Turpiliano, *l.1.& tot.tit. ad S.C. Turpil.* atque ita variè pro modo & varietate delicti plectuntur, *l. vlt.C.de calumn.l.1.§. calumniatoribus, ad S.C.Turpil.* In quo illud ferè ſeruari videre licet: vt quod periculum calumniator doloſè reo creabat, id quaſi per ta-
E lionem in ipſius caput reuertatur. *l fin.& tot. tit.C.de calum.* De pœna calumniatorum, vide etiam *Deut.* 19. & 22. Olim calumniatus publico in iudicio l.Remmia tenebatur, ex qua frons damnato inuri litera conſueuit: qui integræ frontis teſtis opponitur:

l.quæ-

l. quæſitum, 13. *de teſtibus*. ſed ea pœna è conſtitutionibus ſublata eſt, *l. ſi quis*. 17. *C. de pœn.* Calumniæ verò in priuatis aut extraordinarijs iudicijs damnatum, extra ordinem fuiſſe coercitum, Paulus oſtendit, *l. 1. tit. 5. fac. l. 1. §. 1. ad S.C. Turpil. d. l. quæſitum.*

A quod nunc tralatitium eſt: poſtquam veterib. accuſationum ſolennibus antiquitatis, extra ordinem de criminibus cognoſci per conſtitutiones cœpit. *l. ordo. 3. de pub. iud. l. lex. 7. §. vltima. ad l. Iul. repet.*

DIGEST. LIB. IV.

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS. Titul. I.

1 *Ex quibus cauſis quis reſtituatur.*
2 *Reſtitui etiam hæredes.*
3 *Quomodo quis in integrum reſtituatur.*
4 *Continuatio ſequentium titulorum.*
5 *Methodica explicatio tituli.*

1 SOlet † etiam interdũ, qui in iudicium vocatur, petere olim quidem à Prætore, *tot. hoc tit. lib. 1. & 2. Cod. vbi & apud quem.* Iure autem nouiſſimo, à quolibet magiſtratu ordinario, *l. fi. Cod. vbi & apud quem, vbi gl. & Dd. Card. in cle. vnic. de reſt. in integ. Bart. in l. in cauſ. 2. §. nunc videndum, de minor. Salic. in l. placet. C. de peda. iud.* In integrũ reſtititutionem: quod vel metu compulſum, vel dolo aduerſarij, aut ætatis lapſu circumſcriptum, vel abſentia, vel ſtatus mutatione, B vel iuſto errore aut alia de cauſa, quæ excuſationem mereatur, in captionem incidiſſe ſe dicat. Quæ quidem cauſa, ſi adhibita cognitione iuſta eſſe videbitur, *l. 3. hoc t.* & res maioris ſit momẽti (nam propter minimam ſummam audiendus non eſt, qui contra ius ciuile petat In integrum C reſtitui, vt maiori rei vel ſummæ præiudicetur, *l. 4. hoc t.*) æquum eſt Prætorem ita læſis ſubuenire, *l. 1. & 2.* quãuis ex conuentione, aut alio iuris vinculo teneantur: nec † modò ipſis, verùm etiam 2 eorum hæredibus, *l. 6. hoc titul.* D qui perſonam defuncti repræſentat, *Nouell. de iureiu. à mor. præſt.*

¶ Reſtitui autem In integrum 3 dicuntur, quoniam Prætor eos in integrum priſtinumq; ſtatum & conditionem, qua fuerat ante captionem, repouit, *gloſſ. in cap. 3. circa fin. ext. eod.* perinde atque ſi nullum negotium geſtum eſſet:

vt meritò dixerit Paulus: *l. 5. h.t.* A neminem videri excluſum, quem Prætor in integrum reſtituturum ſe pollicetur.

4 ¶ Etſi autem generale eſt, nec ad vnam alligatum cauſam reſtitutionis In integrum beneficium: & quoties æquitas poſcit, toties impetrari ſolet: *l. diuus.* 7. tamen B certæ quædam eæque frequentiores reſtitutionum cauſæ edicto ſunt comprehenſæ: in quibus, quia non vno vbique modo Prætor reſtituit, ſed pro varietate ſubiectæ rei variæ: ideo de ſingulis ſigillatim & diſtinctè in proximè ſequentibus titulis agi- C tur.

5 ¶ Sed antequam eò deſcendamus, pauca in genere ad hunc generalem titulum de reſtitutionibus ſunt annotanda. Reſtituere eſt aliquid reddere, *l. reſtituere.* 75. *de verb. ſignif. l. præterea,* 29. *l. qui reſtituere,* 68. *de rei vend.* ſeu D in priſtinum ſtatum reponere, *l. reſtituere,* 75. *de verb. ſignif.* 2. §. 27. *ne quid in loc. publ. gloſſ. in d. c.* 3. Paulus lib. 1. Sentent. c. 7. In integrum reſtitutio, eſt redintegrandæ rei vel cauſæ actio. Res redintegratur, hoc eſt, reponitur in integrum, quæ data aut facta E eſt: cauſa, quando res integra eſt, puta quando nihil datum aut factum, ſed cauſa, hoc eſt, obligatio ſubeſt, quæ per In integrũ reſtitutionem venit annihilanda. *Iſidorus, lib. 5. Etymo.* nec enim modo res perfecta, ſed imperfecta, & inchoata redintegratur, *l. metum,* 9. *§. ſed quod inf. tit.* 1. Sed hæc definitio tã Ordinarijs) quarum hic nulla tractatio inſtituta eſt) reſtitutionibus, *de quibus in l. 3. C. ex quibus cau. ma. l. 2. C. de reſcind. vend. l. 1. verb. reſtitutoria, de interd. tit. ext. de reſt. ſpoliat.* quàm Extraordinarijs, de quibus hac in parte duntaxat agitur, poteſt accommodari. Quare vt definitio ſubiectæ materiæ congruẽs, per quam res intelligi poſſit, habeatur. nos hac qualicunque deſcriptione vtamur licet. Reſtitutio, eſt remedium extraordinarium, quo Prætor deceptos aut læſos, aut eam cauſam, in qua ante deceptionem aut læſionem erat, ex iuſta cauſa reponit ac reducit. Species læſionũ plures ſunt, *l. 2. & 3. hoc t. vide tit. ſequ.* Cauſa efficiens Prætor: *l. 1. & t. tit.* προκαταρκτικὴ petitio & imploratio officij iudicis, *l. quod ſi minor* 24. *§. fin. de minor.* Impulſiua æquitas cauſæ: vnde apparet per iniuriam alterius alteri damnum eſſe datum, *l. 1. & 2. hoc tit.* Materia, ſunt res maioris momẽti, non friuolæ & leuidenſes, *l. 4. & l. penult. hoc tit.* Nam Reſciſſoriæ actiones (vt ſunt reſtitutionum) quia contra ius ciuile dantur, *l. in honorariis,* 35. *de act.* non temerè, nec ob res leuiculas dandæ ſunt, *l.* 10. *&* 11. *de dol. mal.* Forma, vt ea petitio intra legitima tempora proponatur, *l. non ſolùm,* 6. *hoc tit. l. fin. C. de temp. in integ.*

integ. reſt. implorato officio iudicis, vel intentata etiam actione: *Iaſ.in l.1.num.8. de iuriſd.* atque ita cauſa legitimè, hoc eſt, plenè cognita & probata, *vide Mynſing. obſ.48.& 49.& 52. cent.1.* citatiſque partibus, *l.3.& fin. hoc tit. vide copiosè Specul. t. de reſt.in integ.* reſtitutio fiat. Finis & effectus, vt lapſis ætate, vel errore, vel alia iuſta cauſa, ſubueniatur, perinde atque ſi lapſi non eſſent: vt ex ſequentibus titulis intelligi poteſt: in quibus ſex reſtitutionũ ſpecies, prout initiò dictum eſt, ordine ſubiunguntur.

Quod metus cauſa geſtum erit. Tit. II. Cap.2.20.

1 *Edictum de metu & vi.*
2 *Differentia inter vim & metum.*
3 *Propter quem metum vel violentiam reſtitutio fiat.*
4 *Edictum in rem ſcriptum, cui & aduerſus quos detur.*
5 *Quomodo Prætor reſtituat, & quid in hanc actionem veniat.*
6 *Actionem eſſe arbitrariam.*
7 *Cui & aduerſus quem non detur.*
8 *De annali & perpetua actione.*
9 *Affinia remedia, quæ vim paſſis dantur.*

1 HOc in titulo de ea ſpecie tractatur, cùm quis reſtitui in integrum petit, quia Vi A Metuve coactus ſit aliquid facere. Cùm enim etiam qui vi metuve cogitur conſentiat, *l.ſi mulier, 21.§.pen.hoc tit. vide Paul. lib.1. t.7.* quia eligit ex duobus malis quod minimum eſt, & mauult contrahere quàm interfici, *Ariſt. lib.1.Ethic.* vel aliud grauius malum pati: B ideo contractus metu factus, iure ciuili quaſi conſenſu initus valet: nec de eo quicquam antiquis legib.cautum erat:vt extraordinario Prætoris auxilio fuerit opus: quod in reb.ciuilibus & politicis vſum etiamnum ſuum habet.In ſpiritualibus porrò ea C ſubtilitas hodie non attenditur, ſed ſimpliciter vi metuve geſta pro nullis habentur, *Aut. ſacramenta puberum,vbi Iaſ.num.5.& 43.C.ſi adue.ven. & in l. interpoſitas,n.2. C. de tranſact. Panorm. in c. de muliere, & c. cum locum, n.2.& 6. c.veniens,n.5. de ſponſal.* D *Hypp.ſing.347. Guidon. Pap.ſing. 969.*

¶ Edicti verba ſunt: QVOD METVS CAVSA GESTVM ERIT, RATVM NON HABEBO. Olim ita dicebatur. QVOD VI † METVSVE CAVSA. Vis eſt maioris rei impetus E qui repelli non poteſt, *l.2.hoc t.* vt cum ineuitabili violentia chirographum,pecunia,&c. alicui eripitur. Huius autem fiebat in Edicto mentio, propter neceſſitatem impoſitam,voluntati contrariam: quæ multum differt ab his, quæ metu coacta voluntate geruntur. 2

Cùm

Cùm enim violentia quid extorquetur, principium actionis aliũde & extrinſecus venit: nec magis dici id poteſt voluntate patientis fieri, quàm volente fit natura, quoties tempeſtate ad ſcopulum nauis alliditur. At vbi impendentis violẽtiæ periculive metu quid fit, puta datur, traditur, conceditur: tum intus in patiente exiſtit actionis origo: quæ à iudicio nequaquam impedito, & voluntate minus malum eligente proficiſcitur: *l. ſi parte, 22. de rit. nup. c. ſacris, 5. extr. de reſt. in integr.* Quo caſu verum eſt quod dicitur: Voluntatem coactam eſſe voluntatem, *Ariſt. lib. 3. Ethic.* & rigore iuris obligare, *l. ſi mulier, 2. §. ſi metu, 5. hoc tit. gloſſ. Dec. Cag. in l. velle, 4. de reg. iur.* Quanquam autem hæc ſubtiliter diſtinguunt Philoſophi, & re ipſa differunt, tamen Prætor verbo quidem hæc in Edicto ſeiungebat, re ſimul complectebatur. Putauit enim, quodcunque vi atroci committeretur, id metu quoq; fieri, voluntate vtrique præſenti violentiæ cedente: & eodem modo ſubuenit, ſiue quis vim paſſus ſit neceſſariam & ineuitabilem, quæ corpori & locomotiuæ vim affert: ſiue vim coactionis, quæ animum duntaxat inuadit, mentemq; ſuperat: maximè cum vtrobiq; metus ſit, & populariter cum populo, cui ius redditur, ſit agendum: cuius maxima pars inter vim & coactionem voluntatis ſeu metũ, A non ſatis peritè diſtinguere nouit. Et ſanè qui vim infert, metum etiam facit. Duplex enim metus eſt: alter quem Fecimus, alter quẽ Patimur, authore Quintil. *lib. 6. cap. 3.* Itaque Iuriſconſult. qui ſtudent breuitati, *l. ampliorem, 37. §. penult. C. de app.* & (quantum arbitror) B Iulianus Edicti compoſitor, detraxit Vis mentionem, vt non neceſſariam, quaſi & VIM clauſula METVS contineat, *l. 3. hoc titul.*

¶ Vim autem accipimus, quæ aduerſus bonos mores fit, non eam, quam magiſtratus iure licito C infert, *d. l. 13. l. quemadmodũ, 29. §. penult. ad l. Aquil.* Metum verò præſentem, *l. metum hoc tit.* & qui in hominem conſtantiſſimum à formidine obiectorum cadat, *l. 5. 6. hoc tit. l. imterpoſitas, 13. C. de tranſact.* vt mortis, vinculorum, *l. 7. 8.* ſtupri, *l. 8. in fin.* D carcerum, *l. penul.* videlicet illicitorum & priuatorum, quos habere non licet, *tot. tit. Cod. de priu. carc. Land. lib. 2. art. 13.* nam in publicis & licitis magiſtratuum carceribus diſtinguitur: vt ſi quis dignè incarceratus ſit, non reſtituatur ſi quid promittat: quia E hunc ipſe ſibi metum fecit: *l. 3. l. ſi mulier. 21. hoc tit. in princ. text. in l. accuſationis. 10. C. eod.* ſin verò indignè reſtitutioni locus ſit, etiamſi cum iureiurando promiſerit, aut quid fecerit vel dederit, *Bart. in l. qui neque, §. ſolutum, de verbor. ſignific. gl. 2. in c. ex tenore.* 3

de

cie conceſſ. preb. & c. veniens. qui cler. vel nou. Hypp. ſing. 177. *text. in l. ſed etſi quis.* §. 1. *ſi quis caut. c. ſicut.* §. 1. *de iureiur. deciſ. Thol.* 422. *Land. lib.* 3. *art.* 41. Nam vis à magiſtratu iuſtè facta non habet reſtitutionem, vt ſupra dictũ eſt: ſed tantùm iniuſta, quia in hac magiſtratus pro priuato habetur: *l. nec mag.* 32. *de iniur. Cle.* 1. §. *fin. vbi Car. de cel. miſſ. Dec. in l. factum* 131. *de reg. iur. tex. in l. pen. & in l. fin. C. eo.* Metus Reuerentialis in hoc Edictum non venit, *l. cum te.* 8. *l. fin. l. ad inuidiam,* 6. *C. eo.* etiamſi officio iudicis, reſciſſionem quandoque actus importet, *Bart. in l.* 1. §. *quæ oneranda, n.* 4. *quar. rer. act. per l. pen. de fur.* niſi accedat alia impreſſio, & violentia, *l. fin. l. pen. C. eod.* Neque tamen ſolius potentiæ dignitatiſve timor ſufficerit: *d. l. ad inuid.* aut accuſationis, *l. accuſatio,* 10. *C. eod.* & infamiæ. *l.* 4. *hoc tit.* aut minarum: *l. metum,* 9. *C. eod.* niſi capitales ſint, & ab eo qui exequi ſolet, effuſæ, *l. donationis.* 7. *l. pen. hoc tit. gloſ. & Dd. in d. l. metum. vide omnino Spec. de præſu.* §. *vlt. n.* 4. Metum, inquit Imperator, non actionibus vel conteſtationibus, ſed atrocitate facti probare conuenit, *d. l. metum,* 9. Quamobrem vbi facto opus eſt, verba non ſufficiunt: *l.* 4. *in prin. de petul.* multo verò minus preces etiam potentioris ſuffecerint: *Fab. in l. accuſationi.* 10 *C. eod. &* §. *quadrupli. n.* 4. *Inſtit. de act.* quamuis vulgò

A dicatur, Preces domini eſſe præceptum, *gloſ. in l.* 1. *verb. quemadmodum, quod iuſ.* & blanditias Principis, vim continere minarũ, *gloſ. verb. pignora in l.* 1. *ſi rec. pro. Feli. in c.* 1. *num.* 2. & 3. *de off. iud. del.* iuxta dictum: Rogando cogit, qui rogat potentior. Sed hæc

B in hoc Edicto reſciſſorio, & quod atrocitatem facti requirit, non conſiderantur: *gloſ. Bart. & Dd. in d. l. metum,* 9. *C. eod. Bart. in l. de pupillo,* §. *ſi quis. de op. noui nunc. Dd. in c. ex literis. de deſponſ. impu. Iaſ. in l. Titia. n.* 8. *de verb. obligat. Dec. in l. in omnibus,* 35. *de reg. iur.*

C præſertim quando contra minas alio remedio vti liceat, ſcilicet Cautionis: quam implorato iudicis officio, datis fideiuſſoribus vel pignoribus, *cap.* 1. *vbi Franc. n.* 3. *de homicid. in* 6. *Salic. in l. denunciamus, n.* 2. *qui ad Eccleſ. confu.* præſtare de non offendendo co-

D guntur, qui minitando terrorem incutiunt *Bart. & Imol. in l. hæc autem ſatiſdatio. ſi cui plus quàm per l. Falci. Dd. in l. illicitas.* §. *ne potentiores. de eff. præſ. in l. qui bona.* §. *ſi quis, de damno. infect. in l. interpoſit. C. de tranſact. Ang. in tract. malef. ad verb. verba iniurioſa, n.* 8. In hoc ergo Edicto tan-

E tùm iuſtum eſſe metum intelligimus præſentem, vitæ, *l.* 7. 8. 9. *h. tit. l. metum, C. eod.* cruciatus corporis, *l.* 4. *C. eod. cap. penult. ext. eod.* & ſtatus, *l.* 4. *l. iſti,* 8. *hoc tit.* ſeruitutis, *d. l. iſti.* fortunarum, *Bart. in l. penult. n.* 5. *de cond. ob cauſam.*

pudo-

pudoris & infamiæ realis, *l.iſti.8. §.quod ſi dederit.hoc tit.glo.in l.4. verb.infamia.hoc t.* non etiam veri al.s: *l.4.vbi gloſſ.1.hoc t.* quia cum verborum atrocitate factum concurrat oportet: *l.3.in fin.in verb.terrore verbo extorſit, hoc tit. d.l metum,9. in ver. non iactationibus ſed atrocitate facti. Cod.eod.* vinculorum & carceris, *l.7.& 8. hoc t.*& ſi qua ſunt ſimilia: *Paul. lib.1.tit.7.* nec intereſt, in ſe quis hæc vereatur, an in coniuge & liberis, *l.iſti.8.in fi.hoc tit.* qui pars corporis affectuſque ſunt,& de quibus non minus, quàm nobiſmet ipſis, ſæpe etiam amplius laboramus. Si tamen cõſtaret, quid metu etiam leui & vano factum eſſe (quod quidem non præſumitur:) crediderim reſtitutioni ſaltem ex officio iudicis, locum fore: *Bar.& Bald.in fin.Caſtr.ac Dd.in l.interpoſitas.14.C.de tranſact.per gl.in l.1.ver.metum.quar.rer.act. Aretin.conſ.14.in 4.dubio. Æmil.conſ.2.num.7.9.cum ſeq.*licet nõ ex edicto, attamen ex edicti ratione benignaque interpretatione. Quid enim intereſt, quo metu quis cõpulſus ſit, dum conſtet compulſum eſſe? *Dec.in l.in omnibus,39.num.3.de reg.iur.& in c.fin.ext.eod.*Et notum eſt, alios alijs eſſe timidiores, & natura mulieres cõmoueri facilius quã viros: eoq; & ex leuiore metu reſtitui: *c.cum loc.vbi gloſſ.de ſponſal.Iaſ.& Dd.in l.interpoſitas,13.C.de tranſact.Dec.in d.l.in omnib.*

A *num.2.& 3.Roma.ſing.226.*planè vt neceſſe ſit, natum ex perſonæ cuiuſque qualitate, rerumque circumſtantijs æſtimari: *Dec.in d.l.in omnibus.num.3.per not.Imol.in c.cum dilectus.quod met.cauſ.* etiamſi in abſtracto verum ſit, nõ niſi iuſtiſſimum, quique in B conſtantem virum cadat, metum, huic edicto locum faceret nec alium, quo ad intentionem fundandam, & probationem faciendam, rectè allegari poſſe *Dec. in d.l.in omnibus.n.3.*

¶ GESTVM ERIT, ait Prætor, nec adijcit A quo geſtum C ſit: vnde apparet, in Rem loqui edictum, indifferenter, non modò contra eos qui metum intulerũt, *l.metum 9.§.animaduertendum.*1. ſiue vnum ſiue plures (licet vna ſolutione, quia rei perſecutio actioni ineſt, omnes liberentur, *l.item.14.§.ſi.cum ll.ſeq.*) ſed D aduerſus omnes omnino, qui lucrũ hinc perceperint, reſtitutionem dari: *d.l.9.§.ſi.cum l.ſeq.* adeò, vt non quæratur, vtrum is qui conuenitur, an alius metum fecerit. Sufficit enim docere, metum ſibi eſſe illatum: & ex hac re eum qui cum agitur, etſi crimine E careat, lucrum percepiſſe, *d.l.14.§.in hac actione.3.* Neque tamen hæc actio ſic rem ſequitur, ſicuti Rei vindicatio, nam is qui vim intulit, iubetur reſtituere, etiamſi ad alium res perueniat: quia actio perſonalis eſt ex delicto nata: is verò ad quem peruenit, quamuis

alius

alius metum fecerit, non tam ratione A poſſeſſionis, quàm quod lucrum ex delicto facit, conuenitur ex æquitate naturali, quæ ex qualicunq; crimine emolumentum ſperare non patitur, *l.2.ſup. de eo per quem. l. non fraudantur,* 134.*de reg.iur. l.ſiue,* 22. *ſup.de neg.geſt.* Qua ratione hæc actio in B Rem ſcripta dicitur: *dict. l.*14. §. *Ped.*5.*vide Cui.li.obſer.*5.*cap.*17. quia nullam perſonæ mentionem facit, ſed in ipſam rem metu geſtam commodumque inde perceptum, digitum intendit: quemadmodum & pacta, *l. iuriſ.* 7. §. *pact.*3.*ſup.de pact.* & interdicta, C *l.*1.§.*fin.de interd.* in Rem cōcepta dicuntur, quæ rem ipſam, non perſonam reſpiciunt. Quod cum ita ſit, minus mirandum eſt hanc actionem hæredibus, cæteriſque ſucceſſoribus dari etiam in Quadruplum: præſertim cum contineat rei perſecutionem: *d.l.item.* D 14.§.2.*l.quod diximus.*16.§.1.*in fin.* cuiuſmodi actiones ſolent trāſire, *Inſtit.de perp.& temp. act.* In hæredes autem & ſucceſſores cæteros, in id competit, quod ad eos peruenit. Licet enim pœna ad hæredes non tranſeat, *l.vnic. vbi Dd. C. ex del. def.* attamen quod E turpiter vel ſcelere quæſitum eſt, id (ſicut & ſupra diximus) ad cōpendium nullius, nedum hæredis debet pertinere, *l. quod diximus.* 16.*l.*19.*l.*20.*hoc tit.* quin & de conſumptis tenetur: ſufficit enim ſemel perueniſſe, *l. videamus* 17. quamuis interitum & caſum non præſtet. *l.ſi ipſa.*18.

¶ Sed quod Prætor ait, RATVM NON HABEBO quatenus accipiendum ſit videamus. Et ſciendum eſt, ex hoc Edicto metum paſſo, & Actionem & Exceptionem dari: *d.l.*9.§.*ſed quod prætor ait,* 3. vt hac aduerſus petentes, is qui metu geſſit promiſitq; quid, defendatur illa, quod ita geſtum eſt, in integrum reſtitui officio iudicis petat: vt ſi per vim tradita res ſit, retradatur, & de dolo promittatur, ne fortè deterior res facta ſit: ſin acceptilatione liberatio interuenerit, in priſtinum ſtatum obligatio reſtituatur, *d. l.*9. §. *ex hoc edicto,* 7.&c. Sed & partus ancillarum, & fœtus pecorum, & fructus non modò perceptos, ſed etiam qui percipi potuerunt, & omnem denique cauſam reſtitui oportet: *l. ſed & partus,* 12. quæ quidem omnia (etiam locum conſumptorum æſtimatione ſubrogata, *l.*1.*C. de his quæ vi metuſ.cau. l.in re furtiua,*8.*de cond.furt.*) ſimul peti poſſunt hac conditione: vt niſi arbitrio iudicis reſtituantur, in Quadruplum reus condemnetur, *d.l.item,* 14.§.1. Cùm enim, qui vi rapuit, improbior fur eſſe videatur, *d.l.* 14.§. *qui vim intulit,* 11. cur nō ad pœnam furti, aut conſimilem alligetur? Imò pro delicto clementer cum illo agit Prætor: primò quod non ſtatim, vt furem, in quadruplum condemnat:

nat:

nat : ſed reſtituendi concedit facultatem, ſi pœnam euitare velit: deinde quod in quadruplo ſimplum,& ipſam rei perſecutionem (prout in edicto bonorum raptorum, *vide infr. & Inſtit. de vi. bon. rap.* complexus eſt,) ſecus quàm in actione furti, *l. item ſi cum,* 14. *§. ſed & ſi quis,* 8. *cũ ſeq.*

6 ¶ Hæc igitur actio Arbitraria eſt : petitur enim, ex bono & æquo arbitretur iudex, quod metu geſtum eſt vt,reſtituatur in integrum, quod ni fiat,in Quadruplum concipiatur condemnatio. Iuſſus igitur arbitrio iudicis, & interlocutoria ſententia ſeu decreto rem reſtituere , licentiam habebit reus vſque ad ſententiam definitiuam à iudice dandam reſtitutionem facere : quod ſi non fecerit , iure meritoque quadrupli condemnationem patietur , *d. l.* 14. *§. hæc autem actio,* 4. Vtrum autem hoc iuſſum iudicis ſententia ſit Interlocutoria tantùm , an verò Definitiua, noſtri variè diſputant, *gloſſ. & Dd. in l.* 4. *C. eod. & in l. item,* 14. *§. hoc autem, hoc t.* Ego putauerim interlocutoriam fuiſſe , qua iudex damnum metu factum arbitrio ſuo , hoc eſt , ex bono & æquo , velut taxaret , & hoc eum,qui dediſset illud,reſarcire actori vim paſso iuberet . Ac fortaſse ne tale quidem iuſsum ſententiamve interponi opus eſt: nec eam Edictum , eiuſve Interpretes Iuriſconſulti magnopere exigunt: ſed id tantummo lo velle videntur , (exempla enim textus mirificè variant) vt habeat reus facultatem offerendi reſtitutionem vſque ad ſententiam , *d. l. item,* §. *ſi quis* , & §. *hæc autem* . Atque ita paratus ſoluere euitet condemnationem , *l. ſi debitori,* 21. *de iud. l. ſi reus paratus,* 73. *de procu. §. fin. Inſtit. de perp. & temp. act.* quod ni faciat , & ſententiæ euentum expectet, in Quadruplũ deinceps veluti fur manifeſtus (nam qui vim fecit fur eſt improbior, *in princ. Inſtit. de vi bon. rapt.*) vna ſententia , iuxta libelli petitionem , cui ſententia , congruere debet , condemnetur . Id quod & tum obtinet, cùm tertius poſſeſſor ex aliena vi conuenitur, *d. l. item, §. in hac.* 3 Imputet enim ſibi , qui delictum alienum mordicus defendit : ex eoque poſſeſſionem rei per metum ablatæ retinet , ac eiuſmodi ratificatione vim facit ſuam , peræquè atque ſi ipſius illam commiſiſſet : *l.* 1. *§. deieciſſe, verſic. cum autem, de vi & vi armat.* neq; beneficio Prætoris vti in tempore feſtinat : quo reſtitutionis pro arbitrio iudicis faciendæ oblatione , ſententiam condemnatoriam (qualis ex hac actione indiſtinctè ſequitur , cum libello ſententia conformis eſſe debeat, *l. fin. C. de fideicom. lib. l. vt fundus,* 8. *inf. com. diuid.*) euitare poſſet,& mereri abſolutionem : *§. fin. Inſt. de perp. & temp. actionib. Bart. in l. actus, de his qui not. infam. Panor. in c. um te, de ſent. &*

re.

re.iud. Soc.in fallen.reg. 179. quā indulget Prætor ijs, qui non expectantes dubium litis euentum, *l.quod debetur de pecul. gl.in l.Lucius,78.§.fi.ad verb.poſſeſſ.ad S.C. Trebell.*& quaſi pœnitentia ducti, præproperè offerunt ſatisfacere ex arbitrio iudicis,ne cōdemnentur. In quo ſatis clementer cum reo conuento Prætor agit: *d.l.itē,* 14. §.1. cùm aliàs legibus ciuilib. & iure ſtricto,pœnam delictorum non molliat pœnitentia,neque auertatur aut minuatur actio hoc nomine intentata,etiamſi reus ſatisfacere de re,puta rem furtiuam reſtituere, ſit paratus, *l. qui ea mente,67.ff. de furt.* At in his arbitrarijs iudicijs, ita benignè Prætor cum reo agit, vt det illi facultatem (peræquè vt in ciuilibus cauſis, vbi de pecunia, non de delicto quæritur, *d.§.fi.Inſt.de perp.& temp. d.l. ſi debitori,21.de iud.d.l.ſi reus,73. de procur.*) pro arbitrio iudicis, hoc eſt, ex bono & æquo, prout bonum virum arbitrari conuenit, *l.1. de leg.2.l.in perſonam,22.§.1.de reg. iur.* reſtituendi rem ſolam priuſquam in pœnam delicti condemnetur:quo quidem beneficio, ſi non vtatur, eſt quod ſibi imputet inſequentē quadrupli condemnationem: etiā cum ex alterius flagitio conuenitur:quippe qui maluerit pertinaciter alienum delictū ad extremum vſque defendere, quàm tempori ſuas rationes ab illo crimine, eiuſdemque pœna ſeiun-

A gere. Vlpianus *d.l.item,§.in hac act.3. hoc tit.* Ne cui inquit, iniquum videatur, ex alieno facto alium in quadruplum condemnari: quia non ſtatim quadrupli eſt actio, ſed ſi res nō reſtituatur: hoc eſt, non ſimpliciter in quadruplum concepta eſt actio, ſed B conditionaliter, hoc modo. Ni reus ante ſententiam, quod metu geſtū eſt, tuo arbitratu reſtituat, in Quadruplum iudex condemnato. Quadruplabitur autem id, quanti ea res erit, hoc eſt, cum fructibus & omni cauſa: *d.l.item,* 14. *§.Labeo,6. & §. quadruplabi-* C *tur,7. l.ſi mulier,21.§.2.hoc titul.* id tamen quod verè intereſt, & in quo quis certò damnum patitur, eſt quadruplandum. Vnde Iulian. ait, eum qui ex cauſa fideicōmiſſi quadraginta debebat, ſi trecenta promiſerit per vim, & ſoluerit tantùm 260. quadruplum conſe- D cuturum: In his † enim tantummodò vim paſſus eſt, cum qua- 7 draginta reliqua deberet, *d.l.* 14. *§. pen.* Nam hæc natura eſt huius actionis, vt rem damnumq; perſequatur,neque ei detur cui nihil abeſt: *d.l.14. in princ.* quamobrē aduerſus creditorem,qui debitori E. ſuo vt ſolueret vim adhibuit,non competit: *l.ſed & partus,12.§ fi.* licet negari non poſſit, in legem Iuliam de vi eum incidiſſe, & ex conſtitutione Marci, ius crediti amiſiſſe, *d.l.fi. l.extat. 13. hoc tit.* Sed quadrupli condemnatio tum demum locum habet, cùm intra

annum

annum agitur, §. *poſt annum*. nam omnes pœnales Prætoriæ anno vtili finiri ſolent: *l. in honor*, 35. *de act.* licet ciuilis iniuriarum anno continuo expiret, *l. 5. C. de iniur. vid. Gouea. lib. 1. Leo. & inf. de iniur.*

8 ¶ Quamobrem ſi à tempore illatæ violentiæ annus vtilis effluxerit, amplius ad vindictam iniuriæ in Quadruplum agi nequit, propter præſcriptionem: ſupereſt tamen in Simplū actio Rei perſecutoria, in qua æſtimatur omne quod agenti abeſt: *l. ſi mulier*, 21. §. *qui poſſeſſionem*, 2. *hoc tit.* quæ licet non ſit Arbitraria neq; creſcat propter contumaciam non reſtituentis: tamen quia de vi quæritur, & Extraordinaria ac Reſciſſoria eſt, grauatque exiſtimationem rei, *l. 1. § antep. infr. vnde vi. Bal. in c. 1. §. fi. n. 15. de prohib. feud. ali. per Fed. in feu. ali. in c. 1. §. ſi verò, de mil. va. qui cont. eſt.* quamuis ipſo iure non infamet: *glo. in l. ſi cum excep. §. eum qui, verb. tenentur, hoc t.* ideo non datur niſi cum cauſæ cognitione, videlicet vt ſi alia non ſit, hæc detur, *d. l. 14. §. poſt annum*. Ac detur quidem exemplo reliquarum perpetuò, *l. videam. 17. l. quod autem, 19. hoc t.* Et ſic accipiendum eſt, quod ait Paul. *l. ſi mulier. 21. §. 1. hoc tit. vide quæ dixi Inſtit. de perpet. & temp. actionib. in princ.* Quod metus cauſa geſtum erit, nullo tempore Prætor ratum habebit, *l. interpoſitas*, 13. *Cod. de*

A *tranſact.* Nam etſi nullo tempore Prætor ratum habet quod metu geſtum eſt, eoque eiuſmodi actiones olim, vt exceptiones, abſque vlla temporum præſcriptione perpetuò durabant: tamen ſciendum eſt, actiones omnes tā Iuris ciuilis quàm Prætorij antea
B perpetuas, nunc ſpatio 30. annorum (vt aliquis ſit litium finis, neque timeantur ſemper cōtrouerſiæ) Principum conſtitutionibus eſſe incluſas, *in princ. Inſt. de perpe. & temp. act. l. 3. & 4. cum ſeq. de praſcr. 30. vel 40. ann. dict. l. in honor. 35. de act.*

C ¶ Sunt autem & alia remedia, quæ vim paſſo dantur. Nam volenti parcere famæ rei, & Vendicatio datur in rem per vim ablatam: *d. l. 9. §. volenti, 4. hoc t.* quia res in bonis eius eſse videtur, qui vim paſsus eſt: *d. l. 9. § licet. 6. l. ſi quis, 17. de acq. poſſeſſ.* & perſona-
D lis actio, quæ antea competebat, reſciſsa acceptilatione aut liberatione per vim extorta: *d. l. 9. §. volenti.* quemadmodum & coacto hęreditatē repudiare vtiles actiones dantur, redacta ad nihilum repudiatione, *d. l. 21. § fin. h c tit.* altera tamen actio alteram tollit,
E *d. l. 9. § licet*. Eſt & locus interdicto VNDE VI in poſſeſſionibus item QVOD VI AVT CLAM: *d. l. 9. §. 1.* & legi Iuliæ de vi: *d. l. ſed & par. 12. in fin.* & edicto diui Marci, quo ius crediti, qui ſibi ius priuata authoritate dixit per vim, amittit, *d. l. extat. 13.* Nonnunquam

nunquam etiam ſolo iudicis offi- A cio ſine vlla pœna, quod metu geſtum eſt, reſtituitur: vt ſi metus non extet, cui vis atrox cauſam dedit: *l. fin.* §.1. & 2. aut ſi vis ſit à magiſtratu illata, cognitione non habita, *d.l.fi.§.fi.* Deinde eum qui metum fecit, de Dolo teneri certum eſt, quia vis ſine B dolo malo non adhibetur: altera tamen actio alteram conſumit, Exceptione in Factum oppoſita, *d.l.item ſi,14.§.eum qui,13.hoc t.* At qui dolo deceptus eſt, de vi agere non poteſt, niſi ea ſit illata: nam in hoc Edicto vim probari omnino neceſſe eſt: *d.l.* 14. *§.in* C *hac,*3. dolus autem ſine vi, tecta fraudulentia & machinatione animi committitur, *l.5. ex quib. cauſ.maior.l.2.§.doli.4. de vi bon. rapt.l.vlt.C.de litigio.* Itaque Doli tantùm mali actio propter dolum competit: in qua cuiuſmodi fiat reſtitutio, deinceps videamus. D

De dolo malo. Tit. III. C.2.21.

1 *Dolum olim tribus tantùm caſibus fuiſſe vindicatum.*
2 *Edictum de dolo.*
3 *Ratio edicti.*
4 *Quis ſit dolus malus.*
5 *Edicto non eſſe locum, ſi alia actio ſit.*
6 *Sine iuſta cauſa non dari hanc actionem, & quando ceſſet: ac de actione in factum.*
7 *Qualem actionem, cui, aduerſus quos Prætor det, & ad quid.*
8 *Quo tempore finiatur.*
9 *Quatenus tranſeat ad hæredes.*

HOc in titulo † de ſecunda reſtitutionis ſpecie agitur, cùm Dolo malo aduerſarij circumuentus, in fraudem & damnum incidit. 1 Nam olim iure ciuili tribus tantùm caſibus dolus coercebatur: primò ex lege duodecim Tabul. quando in tutela commiſſus erat: ſecundò ex lege Lectoria, circũſcriptis adoleſcentibus: tertiò ſine lege, in Iudicijs, quibus ex bona fide addebatur. *Cic.lib.3.Offic.* Vnde apparet, cõtractus bonæ fidei per dolum contractos; non fuiſſe ipſo iure nullos, alioqui nec obligatio, nec actio, neque iudicium conſtitui potuiſſet: *l.licet.§.ea. de procur.l. ſi pup.6.§. videamus, infr. de neg. geſt.* ſed obligationem iure ciuili conſtitiſſe: quia licebat ſe inuicẽ contrahentibus decipere: *l. in cauſa.16.§.pen. de minor.* verum in iudicio bonæ fidei, quod dolo malo factum eſſet, ſolere purgari aut retractari, *l. ſi dolo.5. C.de reſcind.vend.* excepto cum minor E contra legem Lectoriam deceptus eſſet: *l. & eleganter,7. hoc tit.* talis enim contractus, ne inter maiores quidem valebat, *d.l. in cauſa,16.de min.* vtpote contra legem factus, *l.non dubium, C.de leg.§.ſi aduerſus. Inſtit.de nupt.* & ideo totus irritus: aut cum dolus

ab vtraque parte interueniebat, *l.* 3. *pro ſoc. l. ſi in empt.* 34. *de cont. empt.* qui contractum bonæ fidei ſtare non patitur, quando nulla vtrinque bona fides interceſſerit, *l. domum.* 57. *de cont. empt.* in reliquis porrò, quæ non ſunt bonæ fidei, cōuentionibus, qui circumſcripti erant, efficaciter obligabātur. Sed quod iniquum videbatur, non modò dolum eſſe impunitum, *l. in delictis.* 4. §. *cum dominus.* 2. *de nox. act.* verum etiam cum detrimēto alterius quæſtuoſum, *l. ne ex dolo.* 12. *h. t. glo. in l.* 2. *per illum text. de eo per quem fac.* C. Aquilius prætor ætate Ciceronis æquiſſ. de Dolo Malo coercēdo formulas, veriſſimum euerriculum omnium malitiarum, primus propoſuit: *Cic. lib.* 1. & 3. *Offic.* quarum deinceps ſumma in Edictum Perpetuum ad hunc fermè modum eſt relata.

2 ¶ QVÆ DOLO MALO FACTA ESSE DICENTVR, SI DE HIS REBVS ALIA ACTIO NON ERIT, ET IVSTA CAVSA ESSE VIDEBITVR, IVDICIVM DABO. *l.* 1. *in princ. hòc titul.*

3 ¶ Hoc edicto Prætor aduerſus vafros & doloſos, qui aliis obfuerunt calliditate quadam, ſubuenit: ne vel illis malitia ſua ſit lucroſa, *d. l.* 2. *de eo per quem fac. l.* 5. *ſi quis caut. l. non fraudātur,* 134. *in fin. de reg. iur.* vel iſtis ſimplicitas damnoſa: §. *ſed quia. Inſtit. de fideicomm. hæred. l.* 4. §. *vltim. l.* A 11. & *paſſim. de excep. dol. mal.*

4 ¶ Dolum autem malum (reiecta Seruij definitione, quam tamen Cic. lib. 3. Offic. probat. & alibi Vlp. *l. iuriſgentium.* 7. §. *dolo.* 4. *ſup. de pact. Paul. lib.* 1. *t.* 8.) Labeo ait, *l.* 1. §. 1. *vide l. vlt C. de litigioſ.* eſſe omnem calliditatem, B fallaciam, machinationem ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitā. Cùm machinationem adhibitam definiat, facilè intelligi poteſt, dolum in committendo verſari: qua potiſſimum nota à culpa etiam lata diſcriminatur: nam hæc magis C in negligentia vel ignorantia conſiſtit, *l. ſi mora, vbi gloſſ. ſol. mat. l. mag. negl.* 226. *l. lata,* 223. *de verb. ſign. l.* 3. *de iur. ign.* Non fuit autem contentus Prætor Dolum dicere, ſed adiecit MALVM diſtinctionis cauſa & per diaſtolen: quoniam veteres etiam Bo- D num dolum dicebant, & pro ſolertia hoc nomen accipiebant: maximè ſi aduerſus hoſtes aut latrones quis machinaretur. Dolus enim an virtus, quis in hoſte requirat? *l.* 1. §. 2. *hoc tit. l.* 5. *in fin. de re mili. c. dominus,* 23. *q.* 2. *Menoc. conſ.* 100. *n.* 222. *Panorm. c. in no-* E *ſtra, n.* 7. *de ſepul. vbi duplicē ſtatuit dolum, alium bonum, alium malum:* vt nomen homonymum hac adiectione fuerit diſtinguendum, quo ſciretur, quem dolum Prætor notaret.

¶ Ait Prætor: SI DE HIS 5
ALIA ACTIO NON ERIT.

Meri-

Meritò Prætor ita demum hanc A actionem pollicetur, ſi alia actio non ſit. nam eiuſmodi agendi genus, quo perpetua ignominiæ nota condemnato inuritur, *l.1.verb. doli, de his qui not. infam.* non temere debuit à Prætore decerni, ſi ſit alia actio, qua quis poſſit experiri, *d.§.2.l.1.hoc t.* Itaque non B eſt huic Edicto locus, cum tutore colludēte pupillus à Titio circumſcriptus eſt: *l.5. hoc tit.* quia ex lege XII. Tab. iudicio Tutelæ, quod ſua intereſt, à tutore conſequitur, niſi is ſoluendo eſſe deſierit: *l.nam is,6.* Item ſi minor circumſcribatur, quoniam in inte- C grum reſtitui poteſt. *l.1. §.item Pompo.* 6. aut ſi quis in contractu bonæ fidei ſit circumuentus, omnibus enim bonæ fidei iudicijs exceptio Doli ineſt: *l.huiuſmodi, 84. §. qui ſeruum, 5. de leg. 1. l. ſed etſi, 21. ſol. mat.* vt in his, qui vel agendo vel excipiendo, machi- D natione ſe aduerſarij deceptum probat, in integrum ex bono & æquo reſtituatur, arbitrio iudicis: qui vel contractum nullum declarabit, ſi dolo quis ad contrahendum inductus fuerit: *l. & eleganter, 7. in prin.* vel ſi eum ratum habendum putet, ne quid decep- E to dolus aduerſarij noceat, pro ſingulorum factorum qualitate & circumſtantijs prouidebit, *d.l. 7. in fin. l.9. hoc tit. l. ſi dolo, 5. l. dolus, 10. C. de reſcind. vend.* Denique quocunque tandem modo quis tutus ſit: ſiue exceptione, ſiue actione, ciuili aut honoraria, ſiue pœnali, vel etiam populari: *d.l. & eleganter, 7. in princ.* denegabitur ex hoc Edicto in integrū reſtitutio: *d.l.1.§. ait prætor, 3. cum multis ſeq. l.2.3.7. & §.1. & 2. §. penult. l. arbitrio, 18. §.1. & 2. h. t.* niſi probabiliter, an alia actio cōpetere poſſit, dubitetur: *d l.7.§.1.* aut niſi alia actio quæ concurrit, æque famoſa ſit vt Stellionatus, *l. 3. de crimin ſtell. vide gloſ. & Dd. in l. ſub prætextu, 19. Cod. de tranſaction.*

6 ¶ Eadem ratione prætor cauſæ cognitionē inſeruit, ET IVSTA, inquit, CAVSA ESSE VIDEBITVR. nec enim tam grauis actio paſſim fuit indulgenda, *l. ſi quis, 9. § fin.* Quare ſi modica ſit ſumma, hoc eſt, ad duos vſque aureos, non debet dari hæc actio, *d.§. fi. cum l. ſeq.* ſed in Factum potius, *gl. & Dd. in d. §. fi.* perinde vt moribus noſtris actio Furti criminalis nequaquam locum habet, niſi tres aureos furtum ſuperet, *vide glo. & Dd. in §. gallin. Inſtit. de rer. diuiſ. & inſt. de fur. vbi dixi.* Sed & quibuſdam perſonis non dabitur: vt puta liberis vel libertis, aduerſus parentes patronoſve: item humili, vt plebeio, aduerſus Conſularem: prodigo, aut aliàs vili, aduerſus hominem vitæ emendatioris, cum parcendum ſit talium perſonarum exiſtimationi. Quid ergo erit in horum perſonis? Dicendum eſt, in Factum verbis temperandam de

dolo actionem, vt bonæ fidei mẽtio fiat: hoc eſt, vt addatur clauſula Bonæ fidei, concepto in ipſum factum cui dolus ineſt, iudicio: atque ita ex bono & æquo iudex arbitretur, ne contrà quàm bona fides exigit, fraus alterius alteri noceat, diſſimulata interim doli mentione, quamuis ex narratione facti poſſit vtcunque colligi & apparere.

¶ Ait prætor: IVDICIVM DABO. at cuiuſmodi? non modò tribuendo Exceptionem, *l. fin. hoc tit.* ſed etiam Actionem, vt in ſuperiore Edicto: à quo tamen eo diſtat, quod in hoc deſignari oporter, cuius dolo factum ſit, quamuis in Metu non ſit neceſſe: *l. ſed & §. fin.* quia hæc triſtis & famoſa actio, ne nimium euagetur, non in rem ſed in perſonam quæ dolum fecit, ſcripta eſt, vnde & certò comprehendi debet, quid dolo malo factum ſit: vt ſciatur qua in re, à quo actor ſit circumſcriptus, *l. item*, 16. Porrò cùm ab ijs, qui dolum commiſerunt receſſeris, in alios non competit, niſi quatenus ad eos peruenit, *l. ſed & 15. §. penult. l. ſi plures*, 17. *§. fin.* Sanè ſi plurium dolo quid factũ dicatur, omnes quidẽ ex ſuo crimine in ſolidum obligabuntur: ſed quòd actio eſt Rei perſecutoria & bona fides nõ patitur compluries idem exigi, vno rem, vel quanti ea res fuit reſtituente, omnes liberabuntur, *d. l. ſi plures ex. ex l. bona fides*, 57. *de reg. iur.* Sed & hæc actio eſt Arbitraria, in qua reſtitutio fieri arbitrio iudicis iubetur: quæ ni fiat: ſequitur condemnatio. Quãi ea res eſt: cuius æſtimatio iuriurando in litem actoris committitur, *vide tit. ff & C. de in lit. iur.* Non tamen ſemper in hoc iudicio arbitrium iudicis dandum eſt. Quid enim ſi manifeſtum ſit, rem reſtitui non poſſe? veluti ſi ſeruus dolo malo traditus, ſit defunctus ideoque protinus condemnari debeat reus in id quod interſit actoris, *d. l. arbitrio*, 18. Neq; verò hic ad quadruplum creſcit in contumacem condemnatio: quia dolus non eam, quamuis cum furto habet affinitatem: decepto enim volenti, non inuito, aufertur: ideoque furti pœna locum hic non habet. Ac viſum fuit ſufficere, ſi refuſis actori damnis reus in vindictam doli exiſtimationis iactura plecteretur: *l. 1. §. non fuit. hoc tit. l. 1. verb. doli, de his qui no. infam.* quæ certè homini ingenuo, pudentique omni pecuniæ iactura grauior eſſe: *l. iuſta, vbi glo. de manu. vind.* debet. *fac. l. licet*, 103. *de ver. ſign.* Sed cur hæc actio peræque non eſt Reſciſſoria, & contractũ retractat, atque ſuperior quæ ob Vim datur? Reſpondeo: Edictũ de vi, ita Prætor concepit, vt polliceatur ſe Ratum nõ habiturum, atque ita Irritum facturum quod geſtum eſt. De dolo non eodem modo edicit. Nã dolus quadamtenus permiſſus eſt contrahentibus,

bus, ex natura & vſu commerciorum ac ſolertiæ humanæ : *l. in cauſa, 10. §. penult. de minor.* nec perinde magnū ſcelus eſt vt metus aut vis: quia hæc in publicum crimē incidit, *ad l. Iul. de vi publ. & de vi priua. l. hoc iure, 152. de reg. iur.* dolus non item, *l. 1. de crim. ſtell.* Quare viſum fuit hunc leuius coercere, ſatiſq; eſſe damnum refundi, ne contractus hoc prætextu temerè reſcindantur.

8 ¶ Hæc autem actio Vtili olim anno, hodie Continuo biennio, quia grauis & odioſa eſt, terminatur: *l. fin. Cod. eod.* adeò vt ne litis quidem conteſtatione perpetuetur: *gloſſ. & Dd. in d. l. fin. Cod. eod. Salicet. in l. fin. C. de præſc. 30. annor.* Cæterùm in Factum actio, quæ datur in quantum factus eſt reus locupletior, Perpetua eſt: *l. itaque, in fin. hoc tit.* cum quia ceſſat acerbitas ignominiæ, *l. Sabinas, 29.* tum quòd nullo tempore lucrum ex delicto cum alterius damno ſit ſperandū: & hæc actio merè ſit Rei perſecutoria, quod genus 30. annis datur: *l. 34. de act. Inſtit. de perp. & temp. act. l. 1. vnde vi, cum ſimilib.* qua ratione etiam Doli exceptio perpetua, *l. purè, 5. §. vlt. de dol. ma. excep.* eſt. Nec enim infamat, quoniam oppoſita exceptione doli non damnatur actor, ſed abſoluitur reus. Nemo autē ex dolo infamis eſt, niſi de dolo damnatus, *l. 1. de his qui not. infam.* Deinde exceptio rem tuetur: eoque vt rei perſecu-

A toria durare in perpetuum debet, *l. ſi pact. C. de except. l. durè, in fin. de dol. except. glo. in l. 3. verb. perſecutione, C. de præſcr. 30. annor.* Perpetuitas autem hæc non item vt in actioni. *Inſtit. de perp. & temp. act.* ſic hic 30. annis concluditur: *gloſſ. l. 3. verb. perſecutione, Cod. de* B *præſcr. 30. ann. & l. ſi pactum, 6. C. de except. Panor. Felin. c. ſi autem, de reſer. Franc. Bald. de præſcr. 4. par. 4. partis, q. 37.* Illis enim ob negligentiam ceſſantium iura ſua perſequi, tanto tempore præſcribitur, ſi quidem agi poſſit: *l. vnic. §. 1. C. de anna. except.* at exceptio- C nem non perinde vt actor actione, *t. t. C. vt nemo inui. l. 5. §. vltim. de do. excep.* reus arbitratu ſuo poteſt vti, cùm illi ſemper expectandus ſit actor, cuius actionem exceptione præcludat. Nulla igitur cùm poſſit ei imputari negligentia, quippe qui excipere non va- D leat, niſi agatur: meritò nulla quoque currit ei præſcriptio, *l. 5. l. 6. C. de excep.* niſi ijs in exceptionibus, quæ per modum etiam actionis proponi poſſint. *Bald. Salic. & communiter Dd. d. l. 5. & 6. per l. quæſitum, §. vlt. de pecul. Bald. l. ſicut, num. 12. & 13. C. de* E *præſc. 30. anno. & l. ſi ex cautio. C. de non nu. pecu. Felin. in c. ſi cautio. n. 69. de fid. inſtr.*

¶ Hæredibus porrò hæc actio datur, quia rei perſecutoria. In hæredes autem cæteroſque ſucceſſores Perpetuo eatenus, quatenus ad eos peruenit: *l. ſi plu-* 9

res, 17. *in fin. l. in hæred.* 26. *cum ll. ſeqq. hoc tit.* nam iniquum eſſet, vlterius quenquam ex alieno delicto obligari. Quod enim vltra eſt, pœna eſt in perſona hæredum, cum ad eos res non peruenerit, nec ſint facti locupletiores, quo pœnali genere actionis hæredes conueniri non ſolent. *l. 1. de priu. delic. l. vnic. Cod. ex del. def.*

De minorib. viginti quinq; annis. Tit. IV. C. 2. 22. vſque 45.

1 *Edictum.*
2 *Eius ratio.*
3 *Quibus minoribus ad quod vſque tempus beneficium hoc detur.*
4 *Qui ex perſona minoris reſtituatur aut non.*
5 *Ex quo geſtu minor reſtituatur.*
6 *Non ſine cauſæ cognitione reſtitutionem fieri, & quid in cauſæ cognitionem veniat.*
7 *Quid in hoc iudicio ſit probandum.*
8 *Nullam ex hoc edicto proficiſci actionem.*
9 *Effectus reſtitutionis, & vis, & quomodo fiat.*

1 DE ijs † qui inconſulta quadam iuuenilis ætatis leuitate damnum fecerunt, in integrum reſtituendis, ita Prætor edicit: QVOD CVM MINORE QVAM XXV. ANNIS NATV, A GESTVM ESSE DICETVR, VTI QVÆQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM, *l. 1. hoc t.*

2 ¶ Hoc Edictum Prætor naturalem æquitatem ſecutus propoſuit, quo tutelam minorum ſuſcepit. Nã cum inter omnes conſtet, fragile eſſe & infirmum B huiuſmodi ætatis conſilium, & multis captionibus ſuppoſitum, multorumq; expoſitum inſidijs, ac (vt ait Cicero *pro M. Cælio.*) tempus illud ætatis ſua ſponte infirmum, aliorum libidine etiam eſſe infeſtum: Prætor eis auxilium hoc edicto eſt pollicitus, & C aduerſus captiones opem, quam omni minoris ætatis tempore petere poſſent, *l. 2. & 3. C. de tem. in integ. reſt.*

3 Apparet enim minorib. 25. annis id auxilij polliceri, non maioribus: nam poſt hoc tempus compleri virilem vigorem conD ſtat: & ideo hodie in hanc vſque ætatem adoleſcentes curatorum auxilio reguntur: nec ante rei ſuę adminiſtratio eis committi temerè debet, quamuis rem ſuam bene gerentibus, *d. l. 1. in fin. C. de leg. tut. in princ. Inſtit. de curat. vbi dixi.* Ergo ſi cum minore conE tractum ſit, & contractus inciderit in tempus quo maior efficitur, reſtitutio ceſſat: niſi totum hoc dolo aduerſarij structum, & eò protractum probetur, vt maiore illo facto, quod geſtum eſſet, ſubſiſteret, *l. 3. §. ſi quis hoc tit.* Cæterùm de eo quod minore ætate

geſtum

geſtum eſt, maior iam factus re- A
ſtitutionem petere nō prohibetur
(niſi ratam alienationem habue-
rit, *t.t.C. ſi ma. fact.*) olim quidem
intra annum vtilem hodie intra
quadriennium. *l. fi. C. de temp. in*
integr. reſt. ab ingreſſu iuſtæ ætatis
computandum. Minorem au-
tem natu accipimus, qui nondum B
25. annum perfectè & omnimo-
do adimpleuit. nam à momento
in momētum tempus ſpectamus:
adeò vt ſi poſtremo die aut vlti-
ma hora, quæ ad complementum
25. anni deeſt, captus ſit, reſtitu-
tioni locus relinquatur, *l. 3. § mi-*
norem, 3. hoc t. Iure porrò Saxon. C
minorum ætas, 21. ætatis anno
terminatur: & exinde tempora
quadriennij currere incipiunt,
Fach. diff. 9. per text. Landtr. lib.
1. art. 42. & Lehen. art. 26. Reinh.
de tute. diffe. 5. Nihil autem re-
fert, minores ſint patres an filij-
fam. mares an fœminæ, dummo- D
do ipſorum interſit reſtitui, *l. 5. §.*
ſed vt i um, §. ſi quid, 7. hoc tit. Ser-
ui tamen minores non reſtituun-
tur: quoniam domini tantum,
cui acquiritur, perſona ſpectanda
eſt, *l. non minus, 31. de hæred. inſtit.*
l. debitor. 82. §. 1. de leg. 2. qui ſibi
imputare debebit, quod minori E
rem commiſerit, *l. 3. §. fin. l. 4.* Ea-
dem ratione minoribus alieno
nomine, vt procuratorio, inſtito-
rio, &c. negotiantibus, non ſuc-
curreretur: cùm eo modo potius
maiori conſuleretur: cuius dam-
no res ſit ceſſura, *l. cum mandato,*
23.

¶ Ex ipſius autem minoris per- 4
ſona reſtitutionem petunt, pro-
curator eius cui nominatim id
mandatum eſt, aut qui rem ratam
dominum habiturum ſatisdedit,
l. illud 25. §. 1. cum l. ſeq. item pa-
ter, quia eius periculum agitur,
cum de periculo teneatur: *l. patri,*
27. & hæres, quando non reſpe-
ctu ſolius perſonæ hoc beneficiū
detur, ſed propter damnum & læ-
ſionem, quæ in hæreditate ma-
nent, & à minore in hæredem
transferunt, *l. 3. §. penult. l. minor.*
18. §. ſi. cum l. ſeq. Fideiuſſori non
ſuccurritur, quod iniurium ſit
huic in necem creditoris ſubue-
niri, qui in ſecuritatem obligatio-
nis eū accepit ſed ipſi potius qui
vltrò ſpopondit, deneganda erit
mandati actio, *l. in cauſa, 13. h. tit.*
in princ. l. 1. & 2. C. de fid. min.

¶ Ait prætor, GESTVM ES- 5
SE DICETVR. Geſtum ſic acci-
pitur. qualiter qualiter, ſiue con-
tractus ſit, ſiue quid aliud, vnde
damnum minor fecit, *l. ait præ-*
tor, 7. Sanè in delictis nulla de-
precatio aut reſtitutio eſt: *l. au-*
xilium, 37. l. 9. hoc tit. & C. ſi ad
delic. indigni enim ſunt legis be-
neficio, qui in legem committūt:
d. l. auxilium, quanquam pœna
miſeratione ætatis in his mitiga-
ri ſolet, *l. ferè, 180. de reg. iur. d. l.*
37. Qua ratione & illud rectè
placuit, ſi poſt repudiatam hære-
ditatem, negotijs ab alio ſucceſ-
ſore confectis atq; finitis, ad par-
tam laborib. ſubſtituti pecuniam

velit minor admitti, *l. quod ſi, 24. §. Scæuola, 2. hoc t.* aut ſi ipſe ſe maiorem ſimulando fallaciam alij ſtruxerit, *l. 2. Cod. ſi min. ſe maio. dix.* nequaquam audiendum.

6 ¶ Illa verba, VTI QVÆQVÆ RES ERIT, cauſæ cognitionem ſignificant. Nec enim ſemper ea quę cum minoribus geruntur, reſcindenda ſunt, ſed ad bonum & æquum redigenda: ne magno incommodo afficiantur huius ætatis homines, & nemine cum his propter metum reſtitutionis contrahere volente, quodammodo commercium eis interdicatur, *d. l. quod ſi, 24.* §. 1. Itaque ea tantùm, in quibus manifeſta eſt circumſcriptio, irrita fient, vtpote ſi circumuenti, ſuaque decepti facilitate, aut quod habuere amiſerint: aut emolumentum, quod erat in manibus, ſiuerint elabi, *d. l. circa finem hoc t.* aut ſe inutilibus negotijs, damnoſisve litibus implicuerint, *l. minoribus, 6. l. ſi minor, 34. §. 1. l. non omnia, 44. h. t.* nam hæc omnia verbo Circumſcriptionis comprehenduntur: *d. l. non omnia*, adeò vt etiam affectionis habeatur ratio: *l. ſi in emp-*
7 *tionem, 35.* Non † aliter tamen in his ſubuenitur minoribus, quàm ſi cauſa cognita, & rem alicuius eſſe momenti: *l. ſciendum, ſupra de reſt. in integ. Fer. in for. lib. ſuper pet. reſt. in verb. & minorib.* & in ea ſe ætatis lubrico captos probarint, *l. verū, 12. §. ſciendum, 3. h. t.*

A Neque enim qui ſobriè ſua adminiſtrans, occaſione damni non inconſultò accidentis, ſed fato velit reſtitui, erit audiendus: cū non mali euentus, ſed inconſulta facilitas pariat reſtitutionem: *d. §. ſciendum.* Sufficere tamen arbitror, & minorem ætatem oſtendi,
B & læſionem: *d. §. ſciendum, in verbo, capti eſſe probentur, l. nam poſtea, §. ſi minor, de iureiur. Ferr. præall. loco l. 1. C. qui & aduer. quos. Schurff. latè conſil. 28. cent.* 1. quæ non in caſu & euentu, qui prudentiſſimos fallit, ſed ipſo hæreat contractus principio, *d. l. ve-*
C *rum, §. ſi locupleti, 4. hoc tit. l. fi. C. eod.* In cauſæ cognitione etiam hoc verſabitur, num fortè aliqua actio contractum annihilans poſſit competere, citra in integrum reſtitutionem. Nam ſi communi iure tutus eſt, puta ſi conuentio ipſo iure nulla ſit, vt cōueniri ab
D alio nequeat, nec quicquam præſtiterit, vt conuenire alterum neceſſe non habeat, non debet ei extraordinarium auxilium tribui: *l. in cauſa, 16. hoc tit. vide l. vltim. & tot. tit. C. ſi tut. vel cur. vbi dixi an actiones alia cum hac concurrant.* quod ſecus fuerit, ſi alia ei actio competat: *tot. tit. Cod. ſi tut.*
E *vel cur.* poteſt enim vtilius eſſe minoribus reſtitui, quàm ſumptuoſis actionibus atque litibus diſtingui: *l. 16. l. vlt. infra, ex quib. cauſ. maior.* Deinde verum ſoli ei ſuccurrēdum ſit, an etiam ijs qui pro eo ſunt obligati, an verò po-

tius

tius creditoribus, *d.l. in cauſa*, 13. *hoc tit.* Deniq; quis contra quem (nam neque aduerſus parem hoc eſt, ætate minorem, *l. verum*, 12. *§. pen.* item libertatem, *l. ex cauſa*, *9. circ. fin.* nec ſemper contra bonæ fidei poſſeſſorẽ reſtitutio dari ſolet, *l. planè*, 14.) ex qua geſtione, propter quã cauſam, & quatenus, *d.l. 9. l. cum mandatum*, 23. reſtituendus ſit, diligenter ex circumſtantijs rerum eſt perpendẽdum: *d.l. in cauſa*. 13. §. 1. quæ quidem cauſæ cognitio præſentibus aduerſarijs, quos contra cognitio impetratur, aut ſaltem legitimè euocatis, per contumaciã abſentibus, eſt facienda, *d.l.* 13. §. *cauſa*, 2. Addit prætor, ANIMADVERTAM: videlicet vt cauſa cognita prout æquum videbitur, aut largiar beneficium reſtitutionis, aut denegem. Cùm
8 † autem nullum iudicium aut actionem, ſed tantummodò ſe animaduerſurum polliceatur: intelligi licet, nullam propriam actionem vel cautionem, ex hoc edicto proficiſci: *Iaſ. poſt alios in l. ea demum*, 6. *num. 4. Cod. de coll.* ſed totum id pendere ex cognitione Prætoris: *l. quod ſi*, 24. §. *fi. hoc tit.* eiuſve magiſtratus, qui prætoria poteſtate fungitur, vt Pręfecti vrbi, Prætorio, *d.l. in cauſa*, 16. § *fi. cum l. ſeq.* aut minoris etiam magiſtratus, *l. minor*, 18. item in prouincia Præſidis, *l. præ-*
9 *ſcr.* 42. Reſtitutione † autem in integrum dęcreta vnuſquiſq; ius ſuum integrum recipit, ſumptuſque in rem facti reſtituuntur: *d.l. quod ſi*, 24. *§. penult. d.l. patri*, 27. *circa fin.* vnà cum fructibus, vſuris, omnique cauſa tam minori, *l. quod ſi minor*, 24. *§. pen. l. patri*, 27. *§. 1. hoc t.* quàm ei qui cum hoc contraxit, *l. minor*. 40. *§. fi. h. t.* reddenda. Nec enim ita ſubueniendũ eſt minoribus, vt ex alienis incommodis ſua comparent commoda. Quare & ipſi qui cum eis contraxerunt, in eam conditionem, qua ante cõtractum fuerant, ſunt reponendi: *l. intra*, 59. *§. fi.* quod in omnibus in integrũ reſtitutionibus exigente ita æquitate, obſeruatur: *l. ergo. 22. infra, ex quibus cauſ. maior. l. vnic. C. de reputa. quæ fiunt.*

De capite minutis. Tit. V.

1 *Ratio huius reſtitutionis.*
2 *Edictum.*
3 *Edicti explicatio, & ad quos contractus pertineat.*
4 *Quid ſit capitis minutio.*
5 *Tria genera minutionis.*
6 *In minima duntaxat edicto locum eſſe.*
7 *Effectus huius reſtitutionis.*

QVod † ad reſtitutionem, quę propter ſtatus mutationẽ 1
datur, attinet, ſciendum eſt, cùm quis per adoptionem aut emancipationem ſtatum mutat, obligationes priores ſtricto iure perire: quoniã qui emancipabatur olim,

aut

aut per adoptionem in alienam transibat familiã, is ſolenni quadam imaginariaque venditione dabatur in ſeruitutem, cui nulla obligatio ciuilis adhæreſcere poteſt, *l.3.§.fin. hoc tit.* Sed & arrogatus vnà cum omnibus bonis & iuribus in poteſtatem arrogatoris tranſit: vt vel hoc nomine inanis redditur aduerſus adoptatum, qui nihil in bonis retinet actio, *l.6. ſupra, de dol. mal.* Cæterùm quod iniquum erat, hũc ad modum ludificari, & agendi facultate priuari eos, qui cum talibus bona fide contraxiſſent, Prætor interceſſit, itaque cauit.

2 ¶ QVI QVÆVE, POSTEAQVAM QVID CVM HIS ACTVM CONTRACTVMVE SIT CAPITE DEMINVTI: DIMINVTÆVE ESSE DICENTVR, IN EOS EASVE, PERINDE QVASI ID FACTVM NON SIT IVDICIVM DABO, *l.2.§.1. hoc tit.*

3 Rectè † inquit, POSTEAQVAM CONTRACTVM, &c. nam ſi quis poſt minutionem capitis cũ his contrahat, imputare ſibi debet, cur contraxerit, quantùm ad verba huius Edicti attinet, *d. l.2. §. hi qui. 2.* ACTVM CONTRACTVMVE.) Hoc de ciuilibus contractibus atque actionibus accipimus: nec enim neceſſe fuit quippiam edicere de criminalibus: cum nemo delictorum pœnis per capitis diminutionem exuatur; *d.l.2, in fin,* ſed huiuſ-

A modi obligationes ſemper cum capite ambulent: *l.tutelas.7.verſ. iniuriarum, hoc t.* Tutelas etiam hic obligationum nomine comprehendimus: quanquam non amittantur capitis minutione Minima, *d.l.tutelas,* 7. (de qua hoc Edictum loquitur) niſi illæ B quæ ex lege XII. Tab. in iure alieno, h.e. poteſtate patria, *tot.t. ſup. de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* conſtitutis perſonis (nam & filijfamil. tutores eſſe poſſunt, vt ſuo loco dicemus) deferuntur: videlicet agnatis, *d.l.tutelas, vid.inf. de tut. vide Vlp. tit.*11. *Goue. lib.* C *lect.* 2. *cap.* 12. Agnatio namque tollitur, mutata per capitis minutionem familia, nõ ius ſanguinis, naturæ, vel ciuitatis. Quare quæ tutelæ ex teſtamento aut à Magiſtratitu nouiſq; legibus deferuntur, minimè pereunt capitis minutione: quoniam ad ius ciuita- D tis pertinent, quod hac familiari ratione non perimitur: ſicut nec illæ, quæ ex lege non agnato, ſed natura proximo deferuntur: quãdoquidem adoptio vel emancipatio, ius naturalis proximitatis auferre non poteſt, *d.l.tut.l.1. ad Tertull.cum ſimil.* Deferre autẽ, E vt hoc addam, propriè lex tutelam dicitur, teſtator verò vel magiſtratus Dare.

4 ¶ Ait Prætor: CAPITE MINVTI.) Capitis minutio, eſt ſtatus permutatio, *l.1. hoc t.* Caput enim hic pro ſtatu accipimus: *l.2. de interd.& releg. capitalium,*28.

de

de pœ. vt cum dicimus ciuem eſſe integri capitis, *Cic. in Piſo* Nullũ caput habere ſeruum, *l. 3. in fin. hoc t. §. ſeruus, Inſt. eod* &c. quod quidem caput, cum immutatur, diminui dicitur: quemadmodum res quæ mutantur, *l. 1. verb. diminutum, infr. tit. 1. l. deperditum, 21. de petit. hæred. l. vlt. de legib.* & in alienam poteſtatem tranſeunt, *l. diuus, 5. de pet. hære.* Minutionis

5 † autem capitis tria ſunt genera, Maxima, Media, Minima. Tria enim exiſtunt, velut ſtatus capita: quorum quoad potimur, & in quibus donec quaſi ſtamus, ciuilem Rom ciuitatis ſtatum retinere dicimur videlicet Libertas, quę manat à natura: Ciuitas, quæ ex iure ciuili: & Familia, ex iure gentilitio, *l. 1. de inter. & reg. leg.* Ea Terent. vno verſiculo complexus eſt: Principio dico eſſe liberam, ciuem Atticam, meam ſororem. Igitur hæc omnia cum amittimus, libertatem, ciuitatem & familiam, Maximam eſſe capitis minutionem conſtat: *l. fi. hoc t. §. 1. Inſtit. eod.* quod accidit his, qui atrocitate ſentẽtiæ ſerui pœnæ efficiuntur: quod hodie fieri non ſolet: *Nouell. conſt. 22. de nuptiis, §. deportatio. Authent. ſed hodie. C. de donat. int. vir. & vxor.* & libertis ingratitudinis nomine in ſeruitutem reuocatis: item hic qui ad participandum pretium venundari ſeſe paſſi ſunt, *§. 1. Inſt. eod.* Cùm verò amittitur retenta libertate ciuitas, Minor ſiue Me-

A dia eſt capitis diminutio: *d. l. fin. hoc tit.* quam patiuntur aqua & igni interdicti, ſiue, quod in eius pœnæ locum ſucceſſit, *l. 3 infr. ad l. Iul. pecul. l. 2. §. 1. de pœ.* deportati, *§. 1. Inſtit. eod. l. 1. C. de hæred. inſtitut.* Cùm autem & libertas & ciuitas retinetur, familia tantùm B per adoptionẽ emancipationemve mutata, liquet Minimam eſſe capitis diminutionem: *§. minima, Inſtit. ead. d. l. fin.* ad quam ſolam hoc Edictum pertinet. Nam † ſi- 6
ue amiſſione ciuitatis, ſiue libertatis contingat capitis diminutio, locus Edicto eſſe nequit: quia C ſic minuti penitus non poſſunt conueniri, *l. 2. hoc tit.* quando & actionum iudiciorum commercium inter ſolos duntaxat ciues conſtet: & nulla ſit reſtitutionis æquitas aduerſus eum, qui aut duram omniumque rerum indigam ſeruitutem ſeruit: aut amiſ- D ſis bonis, ciuitate relicta, nudus exulat, vt deportatus, *d. l. 7. in fin.* Dabitur planè actio Vtilis in eos ad quos bona eius peruenerunt, ſiue fiſcum, ſiue dominum, *d. l. 2. d. l. 7. §. fin.* Tum igitur demum huic Edicto locus eſt, cum ſalua ciuitate, capitis minutio contin- E git: quo caſu iudicium ſe Prætor daturum pollicetur: cuius tamen hodie minor eſt vſus: poſtquam ſublatis mancipationibus ſolennibus, ex hac cauſa minui capita deſierunt, *vide quæ dixi Inſtit. de cap. diminut.*

¶ PERINDE QVASI ID FA- 7
CTVM

CTVM NON SIT.) Quod ita A accipiendum eſt, non vt totam capitis diminutionem reſcindere, & ad nihilum redigere velit: quemadmodum in ſuperiorib. reſtitutionum ſpeciebus fieri videmus: ſed vt actiones priſtinas iuris ſubtilitate extinctas reſtituat, *l.2.in fi. verb. reſtituitur in eum* B *actio, l.7.in fin.in verb. nulli reſtitutioni, &c.* iſque qui capitis minutionem paſſus eſt, & eius bona, perinde teneantur, *d.l.7. in fin. in verb.in bona, quæ habuit, mitti.* atque ſi nulla omnino emācipatio, nulla adoptio, nulla denique minutio capitis interueniſſet. Hoc C iudicium perpetuum eſt, & In hæredes & Hæredibus datur: *d.l. 2. §.fin.* quia rei perſecutorium eſt, *ex regula, §.1. Inſtit. de perp. act.l.in honorariis, 35. de act.*

Ex quibus cauſis maiores viginti quinque annis in integrum reſtituantur. Tit. VI. C. 2. 54.

1 *Ratio huius reſtitutionis.*
2 *Edictum.*
3 *Eius explicatio.*
4 *Quomodo Prætor, abſentibus conſulat, & ex qua abſentia.*
5 *An abſentes procuratores relinquere debeant.*
6 *Quomodo Prætor præſentibus contra abſentes ſuccurrat.*
7 *Quis dicatur defendi: aut non.*
8 *Quandiu duret hoc beneficium.*
9 *De actione reſcindente & reſciſſoria.*
10 *De generali clauſula, Si qua mihi iuſta, &c.*
11 *Prætorem non reſtituere contra leges.*

NVnc † de reſtitutione In integrum, quæ propter abſentiam datur, eſt videndū: cuius quidem Edicti nemo non iuſtiſſimam cauſam eſſe confitebitur. Quid enim æquius, quàm abſentiam cuiuſquam, quæ vel negotijs Reipubl. datur, vel quam expreſſit neceſſitas, aut vis maior, nullius in fraudem atq; iniuriam redundare: ſed ita quod ea reuenit reſtitui, vt nec obſit cuipiam, neque proſit? *l. videlicet, 29.l.ergo, 22. hoc tit.* 1

¶ Verba Edicti talia ſunt: SI 2 D CVIVS QVID DE BONIS, CVM IS METV AVT SINE DOLO MALO REIPVBLICÆ CAVSA ABESSET: INVE VINCVLIS, SERVITVTE, HOSTIVMQVE POTESTATE ESSET: SIVE CVIVS ACTIONIS EORVM, CVI E DIES EXISSE DICETVR. ITEM SI QVIS QVID VSV SVVM FECISSET, AVT QVOD NON VTENDO AMISIT CONSECVTVS, ACTIONEVE QVA SOLVTVS OB ID, QVOD DIES EIVS EXIERIT CVM ABSENS

„ SENS NON DEFENDERETVR, INVE VINCVLIS ESSET, SECVMVE AGENDI POTESTATEM NON FACERET: AVT CVM EVM INVITVM IN IVS VOCARE NON LICERET, NEQVE DEFENDERETVR: CVMVE MAGISTRATVS DE EA RE APPELLATVS ESSET, SIVE CVI PER MAGISTRATVM SINE DOLO IPSIVS ACTIO EXEMPTA ESSE DICETVR: EARVM RERVM ACTIONEM INTRA ANNVM, QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS ERIT: ITEM SI QVA ALIA MIHI IVSTA CAVSA ESSE VIDEBITVR, IN INTEGRVM RESTITVAM: QVOD EIVS PER LEGES, PLEBISCITA, SENATVSCONSVLTA, EDICTA, DECRETA PRINCIPVM LI-

3 CEBIT. *l.1.hoc tit.* Hoc † Edicto Prætorem & conſulere abſentib. ne capiantur, & aduerſus eos ne capiant, minimè obſcurum eſt: *d.l.in princ. l.item, 21. in prin.h.t.* SI CVIVS.) videl. Abſentibus, vt ſubijcit: primò enim conſulit Abſentibus, poſt aduerſus eos

4 Præſentibus, DE † BONIS FVERIT (QVID DIMINVTVM.) hoc eſt, vſucaptum, præſcriptum, amiſſum: *l. deperditum, 21. de petit. hered.* CVM IS METV.) puta mortis, cruciatus, aut alio iuſto timore correptus abeſſet, cuius rei diſquiſitio eſt penes iu-

A dicem: *d.l.2. in fin. l.3. hoc tit.* AVT SINE DOLO MALO REIPVB. CAVSA ABESSET, Dolum malum eò pertinere accipimus, vt qui commodi captandi, faciendæue alteri iniuriæ gratia id data opera egerit, vt Reipubl. cauſa abeſſet, vel qui maturius

B profectus eſt: vel cùm poſſet reuerti, non redijt, ab iſto priuilegio arceatur, *l.4.& 5. hoc t.* Nec enim Reipub. cauſa eos abeſſe intelligimus, qui non coacti, ſed commodi ſui, *l.Reipublicæ, 36.h.t.* aut priuati negotij, *l. non verè, 42. hoc tit.* gratia aut finito offi-

C cio, *l.is qui, 37.l.ſi cui, 38.§.1.* abſunt. Sed ſi quis ſine dolo malo Reipubl. cauſa ab vrbe profectus ſit (vt Proconſul, Legatus, *exemplum elegans in l.ſenatuſconſulto, 16. de off. præſid. quæ accipienda eſt ſuper iure dicundo in vrbe. de rebus magiſtratuum abſentium.*

D procurator Principis, Tribuni, milites: aut qui ad aliud Reipub. expediendum negotium amandantur, *leg.332.334.35.36.38.*) & interea, quod non defenderetur, damnum paſſus fuerit: cùm ei officium publicum damno eſſe non debeat. *l.ſed etſi, 7. quemadmod. teſtam. aper.* in ea cauſa eſt,

E vt in integrum reſtituatur. SIVE IN VINCVLIS.) aut publicis, aut latronum, militum, &c. Quinetiam Vinculorum appellatio latius accipitur. Nam & incluſos lautumijs, vnde lapides cæſi ſunt, aut alijs parietibus cuſtodiæve

coerci-

coercitos, itave alligatos, vt vel A nullo modo, vel ſine dedecore non poſſint in publico apparere, Vinctorum numero haberi placet: *l. 9. 19. hoc tit. vide gloſ. & Dd. præſertim Imol. in l. is qui reus, 5. de publ. iud. & ſupr. vide quæ dixi ad tit. Si quis caut.* SERVITVTEVE.) quam vel bona fide B libenter, vel detentus liber homo ingratis ſeruit: *l. ei quoque, 11. hoc tit.* Loquitur enim Prætor de liberis hominib. *l. rectè, 13. h. tit.* Porrò qui de ſtatu litigat, hoc Edicto non cõtinetur: *l. is autem, 13. hoc t.* HOSTIVMQVE POTESTATE ESSET. hoc eſt, ab C hoſtibus captus, vel ibi natus: *l. item, 14. l. ab hoſtibus, 15.* nam transfugis nullum credendum eſt beneficium tribui, quibus denegatum eſt poſtliminium, *d. l. 14.* Qui igitur ex tam iuſta cauſa abſunt, ſi quid interea de bonis amittant, puta vſucapione, aut D quia alicuius actionis alicui eorũ competentis, dies expiret, vel interea dum abſunt, aut intra modicum tempus quàm redierunt, ita vt nulla imputari eis poſſit negligentia: *d. l. 15. §. fin. l. 16. hoc tit.* cum tam neceſſitate quàm iuſta abſentia, à culpa deſidiæ (in E cuius pœnam vſucapionum, præſcriptionumque iura ſunt inuenta, *l. alienationis, 28. in verb. qui patitur, de verb. ſignif. l. 2. Cod de annal. except.*) excuſentur, merito reſciſſa vſucapione, In integrum, hoc eſt, eum ſtatum reponi debent, in quo ante abſentiam conſtiterunt.

¶ Neque verò imputari eis debet, quod per procurarorem non 5 ſibi curarint ſubuenire: *l. ſed etſi, 26. §. fin. in verb. ſiue habet procuratorem, ſiue non.* nam neque omnes procuratorẽ habere poſſunt, vt liberi homines ſtatus ſui ignari, bona fide ſeruientes: *dict. l. 15.* nec commodè ſæpenumero fieri etiam poteſt, vt à captiuis fortè vel metu detentis, idoneus procurator deligatur: & ea ſæpe eſt proficiſcentium ratio, atq; etiam feſtinatio, aut alia neceſſitas, vt adminiſtrationem negotiorum ſuorum alicui demandare non veniat in mẽtem. Adde amplius: etiamſi procuratorem reliquerit, cuius negligentia res perierit, adiuuari eum debere, ſi malit reſtitui, quam intereſſe Mandati actione conſequi, *dict. l. 16. § fin.* cur enim minus ſuccurratur diligentibus, quàm his qui rerum ſuarum curam cuipiam committere neglexerunt? *l. pupillus, 24. quæ in fraud. credit.* aut quamobrem melioris conditionis ſint ſtulti, vt ait Seruius, quàm periti: *l. Seruius, 4. infra quod vi aut clam.*

¶ Et hactenus quidem Prætor, 6 abſentibus ſuccurrit, Ne capiantur: nunc videamus, quomodo contra prouideat aduerſus eos, Ne capiant. Quia in parte plus Prætor expreſſit, quàm cum ipſis ſubuenit. Neque enim hic certas perſo-

perſonas enumerat, quas aduerſum opituletur, ſed adiecit clauſulam, qua omnes abſentes, Siue ex iuſta, Siue iniuſta cauſa, complexus eſt, *l item*, 1 2. §. 1. *hoc tit.* Nec enim ad ius præſentis intereſt, per qualem abſentiam aduerſarij, quem nemo defendit, Iuſtam an Iniuſtam, facultate conueniendi caruerit. SI QVIS) Abſens videlicet: VSV FECISSET SVVM.) ſiue per ſe, ſiue per ſubiectas perſonas, *l.* 3. §. *ſaltus.* 7. §. *in amittenda*, 4. *l peregrè.* 44. *de acquir. poſſeſſ. l item.* 21. §. *hæc autem*, 2. *hoc t.* ACTIONEVE QVA SOLVTVS LIBERATVSVE SIT, OB ID QVOD DIES EIVS EXIERIT, CVM ABSENS NON DEFENDERETVR.) Meritò † hoc additum eſt: nam ſi Præſto fuit procurator, qui defenderet, in integrum volens reſtitui non audietur: quia facultatem agēdi habuit, *l. is qui*, 39. *hoc tit.* Defendi autem non tantùm is videtur, cuius ſe defenſor ingerit: ſed & qui requiſitus ab actore, non eſt defenſioni defuturus: plenaque defenſio accipitur, ſi & iudicium non detrectetur, & iudicatum ſolui ſatiſdetur, *d. l item*, 21. §. *fin. hoc tit.* Ergo ſciendum eſt, non aliter hoc Edictum locum habere, quā ſi amici abſentis interrogati fuerint, an defendant, aut ſi nemo qui interrogari poteſt. Ita enim abſens defendi non videtur, ſi actor vltrò interpellet, ne quiſquam defen-

A ſioni ſe offerat: quæ poſtquam fuerint teſtatione conſignata, æquiſſimum erit non negligenti ſubueniri: *l. ergo*, 22. *hoc tit.* Ait Prætor: SIVE IN VINCVLIS ESSET, SECVMVE AGENDI POTESTATEM NON FACERET.) Hæc perſona meritò adie-
B cta eſt: fieri enim poteſt, vt quis non abſens, de quo ſuperiora loquuntur, ſed etiam Præſens in vinculis ſit, vel in publica vel in priuata vincula ductus, quem poſſe vſucapere conſtat: *l. ait prætor*, 23. *hoc tit.* Eorum qui ſeruitutem vel bona fide, vel apud ho-
C ſtes captiui ſeruiunt, hic non meminit: quia nihil ſibi per vſum acquirere, nec etiā cœptam vſucapionem implere poſſunt, *d. l.* 23. §. 1. Planè ex re peculiari, qui ſunt in horum poteſtate, vſucapiunt, eoque caſu ſubuenietur: *d. l.* 23. §. *hi planè*, 3. *hoc tit.* Dein-
D de adijcit Prætor: SECVMVE AGENDI POTESTATEM NON FACERET.) quod ad eos pertinet, qui conuenti fruſtrantur & qualibet tergiuerſatione efficiunt, ne cum ipſis agi poſſit: *l ſed &* 24. *hoc tit.* quod quidem cum ſimili modo ad eum quoq; E pertinere dicimus, qui non fruſtrandi gratia id faciat, ſed quod multitudine negotiorum diſtringatur: *l. quod quidem*, 25. *hoc tit.* nec enim ius alterius per id auferri debet. Itaque hunc ad modum aliquem impedita agendi facultate, ſi interea per vſum

acqui-

acquiſitio impleatur, vel quid ex A ſupradictis contingat, vt quia actionis dies expiret, reſtitutio concedetur: *d.l.*23. §. *fin. hoc tit.* Ait Prætor: AVT CVM EVM INVITVM IN IVS VOCARI NON LICERET.) Hæc clauſula ad eos pertinet, quos Maiorum more ſine fraude in ius vocare B non licet, vt COSS. Prætorem, cæteroſque Magiſtratus, qui imperium poteſtatemq; habent: *l.*2. *de in ius vocan.* non autem ad eos quos Prætor hrohibet ſine ſuo permiſſu in ius vocari. nam is aditus potuit permittere ac conſtituere iudicium: *d. l.* 26. §. *ait* C *prætor. hoc t.* Deinde adijcit NEQVE DEFENDERETVR.) quod ad omnes ſupra ſcriptos, etiam captiuos pertinet: nā contra eum qui defenditur, non eſt locus reſtitutioni: *d.l.*26.§. *deinde,* 3. *hoc tit.* Neque enim negligentibus ſubuenitur, ſed neceſſi- D tate rerum impeditis: *l. non enim,* 16. *hoc t.* Ait Prætor: SIVE CVI PER MAGISTRATVM, SINE DOLO MALO IPSIVS, ACTIO EXEMPTA ESSE DICETVR.) vel quia per dilationes iudicis (nam ſolennes & ordinariæ, quæ prouideri poſſunt, non excuſant, E *d.l.* 26.§.*ſi feriæ,* 5.) effectum ſit vt actio eximatur: hoc eſt, præſcribatur, ne amplius agi poſſit: *d.l.*26.§.*ait prætor,*4. *verſ. actio exempt. hoc tit.* vel quia magiſtratus copiam ſui non fecit, neque ius dicere maturauit, *d.* §. *ait prætor,* 4. *hoc t.* & adijcitur. SINE DOLO MALO IPSIVS.) Delinquentibus enim Prætor non ſuccurrit, vt ſi, dum vult apud ſequentem Prætorem agere, tempore fruſtratus eſt: aut quia ob contumaciam vel aliam iuſtam cauſam à iudice non auditur: *d.*§. *ait prætor,*4. *in fi.*

8 EARVM † RERVM ACTIONEM, inquit, INTRA ANNVM DABO.) videlicet Vtilem: vt verba ipſa indicant. Huic enim temporis ſpatio omnes ferè ſuas actiones Prętor includere conſueuit: *l.*1. *de diuerſ. & temp. præſcrip.* Hodie tamen exemplo cæterarum, quæ ad reſtitutionem in integrum proditæ ſunt, Quadriennio hæc durat: *l.vlt. C. de temp. in integr. reſtit.*

9 Atque † huius quidē actionis vis & effectus eſt, vt vſucapionem præſcriptionemque reſcindat, remque In integrum reſtitui petat, vt nō iniuria Reſcindens à Dd. appelletur. Itaque reſciſſa per hanc vſucapione, vetus actio, quæ ante completam præſcriptionem cōpetebat, reſtituitur, *d.l. ſed etſi,* §. *ſi feriæ*, ſiue ea in Rem, ſiue in Perſonam ſit: in quam etiam id quod intereſt, & fructus veniunt: *l. ait prætor,* 23. §.1 *l. & ſine,* 27 *l. nec non,* 28. §. *fin. hoc t.* quæ quia reſciſſa vſucapione datur, Reſciſſoria dicta eſt, *d.l.*28.§. *penult.* & anno tantùm cum longiſſime durat: *d. l.* 28.§. *ſi quis ſæpius,*3. *d.l. in honorarijs, verſ. ſed cum reſciſſa, de act.*

act. poteſt enim fieri vt minus duret, cum illud tantùm tempus agēdi reſtituatur, quo per abſentiam aut aliam iuſtā cauſam fuit impeditus actor, quo minus ageret: *d.l.26.§ ſi feria, & §.quoties, 6.hoc tit.* Verbi gratia: Rem tuam poſſedi vno die minus ſtatuto in vſucapionibus tempore, deinde Reipubl.cauſa abeſſe cœpi: reſtitutio vnius diei aduerſus me facienda eſt: *d.§.quoties,* 6. nec enim aliquid reſtitutione adijci actori debet: ſed in eam conditionem, vt dixi, res deponi, in qua ante abſentiam vel aliud agendi impedimentum erat. Porrò exemplo Reſciſſoriæ actionis etiam exceptio ei, qui Reipub.cauſa abfuit, competit: fortè ſi res ab eo poſſeſſionem nacto vendicetur. *l. nec non.* 28.*§.fin. hoc tit.* Nam cui damus Actionem, multò magis Exceptionem competere certum eſt, *l.1. verſ. nam cui, de ſuperfic.* Quin ita eius poſſeſſionem tuetur Prætor, vt ſi eam amittat, non Temporalem, ſed Perpetuam ad recuperandam habeat actionem, *l.ſi is cuius,* 31. *hoc t.* Item, inquit prætor: „SI QVA ALIA IVSTA „MIHI CAVSA VIDEBITVR, „IN INTEGRVM RESTI-
10 TVAM.) Hæc † generalis clauſula Edicto inſerta, valde neceſſaria eſt. Multi enim caſus abſentiæ interuenire poſſunt, propter quos æquum ſit deferri reſtitutionis auxilium, nec ſingulatim omnes enumerari potuerunt:

A *tot.tit.ſupr. de reſt. in integ.* vnde quoties æquitas ſuggerit, ad hanc clauſulam erit deſcendendum, *l. ſed etſi,* 20. *§.fin.h.t.* Quid enim, ſi alia probabilis abſentiæ probetur cauſa, cuiuſmodi eſt ſtudiorum? Quis enim eorum non miſereatur, qui amore ſcientiæ exu-
B les facti, de diuitibus pauperes, ſemetipſos exinaniunt? & quæ ſequuntur, *Auth. habita, Cod. ne fil. pro patr.* Cæterùm hanc clauſulam argumento huius Edicti aptam, Accurſ.& Dd. generatim, haud ſcio an rectè, de qualibet reſtitutionis æquitate accipiunt
C & interpretantur: vt ſi quis non negligentia, ſed quadam Facti ignorantia, ius ſuum præſcribi ſiuerit, quod ſibi cōpetere ignorauit. Hic, vt opinantur, æquitas ſuadet, intra quadriennium à tempore ſcientiæ, per beneficium In integrum reſtitutionis ſuccur-
D ri: non modo aduerſus vſucapionem ſeu præſcriptionem longi temporis, *gloſſ. in l. ſi patrem, §. ſi per fundum, & in l. ſi ſic, in verb. vna ſeruitus. vbi Caſt. quem. ſeru. amit. gloſſ. vlt. in l.2. vbi Cyn. Bar. Bald. Salic. C. de iur. emph. l. ſicut, verb. militia, C. de præſcr.* 30. *anno.*
E *vide Tiraq. in retract. prox. §.* 35. *gloſſ.* 4. *num.* 36. ſed etiam longiſſimi: *gloſſ in l. ſicut, in verb. militia, Co de præſcr.* 30. *anno. Panor. & Felin. in c. vigilanti, de præſcri. Rom. conſ* 123. *primum, & conſ.* 149. *concluſionem, conſi.* 166. *viſo latè Alex. conſi.* 7. *videretur, lib.* 1.

& conſil. 116. *perſpectis, lib.* 5. *Schurff.conſi.*33.*quod in terminis, num.*14.*cent.*3.quod quidem minus mihi probatur, & omnia præſcriptionum iura, quæ contra ignorantem currunt, *l. vltim. C.de long. temp. præſcript.* prorſus euertit, vel lex verbis non rebus impoſita videri poſſit, *l.*2. *C.commun.de leg.* & ſi ex qualibet iuſta cauſa maiores reſtituuntur, quid inter hoc & minorem ætatem intererit, cùm ne huic quidem niſi ex cauſa dari reſtitutionẽ paulò ante demonſtratum ſit? Officio tamen iudicis abſque reſtitutione fateor illis, ſed aliter, ad 30. ſcilicet annos, nõ intra quadrienniũ reſtitutionis tantùm de qua l.vlt.C. de temp.reſt. ſubueniri, *l.* 3.*vbi gloſſ.penult.C.ex quib. cauſ. maior.* Sed de his aliàs diſſerendi, fortaſſe dabitur aliquando, Deo fauente, locus. Nunc, vt concludamus, totum iſtud reſtitutionis beneficiũ hoc epilogo determinat & moderatur Prætor, QVOD EIVS PER LEGES, PLEBISCITA SENATVSCONSVLTA, DECRETA PRINCIPVM
21 LICEBIT.) Quæ clauſula † non illud pollicetur, Reſtituturum eum, ſi leges permittant: omnes enim reſtitutiones, non permittente lege, fiunt contra iuris ciuilis aſperitatem: quam Prætor in caſibus, de quibus lex principaliter non loquitur, mitigat, cõceſſa reſtitutione propter probabilem cauſam. Nam ſi lex ipſa
A permitteret, quorſum opus eſſet extraordinario Prætoris beneficio? *l.in cauſa,*16. *ſupra. de min.* Itaque hæc clauſula ſic accipienda eſt: Si leges expreſſim non prohibeant, *d.l.*28.*§.quod eius,* 3. *hoc tit.* Prætor enim, qui cuſtos eſt Iuris ciuilis, id quod lex aper-
B tè diſerteque inhibet, concedere non debet: Quamobrem ſi quo caſu lex nominatim reſtitutionẽ In integrum vetet fieri, vt aliquãdo vetare certum eſt, *l.*10. *§.fin. ſup. de min. l.ſi mater,*10. *C ne de ſtat.def.gl.in d.§. quod eius.* puta in delictis, *l. auxilium,* 37. *ſupra*
C *de min.tot.tit. C. ſi aduerſ.delic.t. t.C.de ſent.paſſ. & reſt.* non poterit authoritatem ſuam prætor interponere, ſed hoc poteſtati & indulgentiæ ſummi Principis, qui & ipſe non niſi magna ex cauſa & ratò contra leges quid concedere ſolet, eſt reſeruatum, *l. niſi,*
D 11. *ſupr.de min. vide C. Si contra ius vel vtil.publ.l.pen.Cod.de prec. imper. offer.*

De alienatione iudicij mutandi cauſa facta. Tit. VII. Cap. 2. 55.

1 *Ratio huius reſtitutionis.*
E 2 *Ex quibus cauſis detur hæc reſtitutio.*
3 *Ad quid detur.*
4 *Ceſſante intereſſe, ceſſat iſta reſtitutio.*
5 *Hanc reſtitutionem ad futura tantummodo iudicia pertinere, & quare.*

Dolum

6 *Dolum malum & cauſam mutandi iudicij ſubeſſe oportere, vt fiat reſtitutio : alioqui eam ceſſare, & concurrere hoc remedium cum rei vendicatione.*

7 *Quamdiu, & an hæredibus hæc actio detur.*

8 *Edicti verba.*

9 *Cur hoc edictum Caius prouinciale appellet.*

1 VLtima † reſtitutionũ ſpecies ad Alienationẽ iudicij mutandi cauſa factum pertinet : qua ijs ſubuenitur, qui iuſto errore, hoc eſt, nullo ſuo facto, ſed dolo aduerſarij in moleſtias & detrimenta litium pręcipitantur. Cum enim intelligeret Prætor iudiciorum exitum interdum duriorem conſtitui, oppoſito alio aduerſario : iniquum autem eſſe, ex alieno facto cauſam noſtrã fieri deteriorem : *l. 2. quod vi aut clam, l. non debet, 75. de reg. iur.* in eam quoque rem proſpexit : vt ſi quis alienãdo rem cuius vendicatio timeretur, alium nobis aduerſariũ ſuo loco ſubſtituerit, idque data opera in fraudem noſtram fecerit; tanti nobis in Factum actione teneatur, quanti noſtra interſit, alium nos aduerſarium non habuiſſe, *l. 1. hoc tit.*

2 ¶ Itaque ſi alterius prouinciæ & iuriſdictionis hominem, cuius forum ſequendum ſit, *l. 3. hoc tit. l. fin. C. de iuriſd. omn. iud.* aut potentiorem nobis aduerſarium, cui pares eſſe non poſſumus,) priuatum tamen : nam ſi quis alicui Magiſtratum aliave poteſtate ciuili publicaque prædito mancipet : ipſo iure nulla eſt alienatio, *l. 2. C. ne lic. po.*) aut alium improbum Phormionem, qui vexaturus ſit aduerſarium, oppoſuerit, aut quocunque modo duriorem nobis agendi conditionem fecerit : tenebitur hac actione, *l. 1. in fin. l. 2. 3. hoc tit.* ad id quod Intereſt noſtra, *l. item 4. §. hac actio, 4.* alium aduerſarium non habuiſſe : fortè ſi quas impenſas fecerim, aut ſi quam aliam incommoditatem paſſus ſim alio aduerſario ſubſtituto, *l. tertia, §. fi.*

¶ Quid ergo, ſi reus oſtendat, actoris nihil intereſſe : puta quòd nullum ius in re habeat : vel quia vſucapta res ſit : vel neutiquam actoris dominio ſubiecta : aut ſine culpa eius qui alienauit, dicatur extincta? 3

¶ Et rectè dicitur, denegandã ex hoc Edicto actionem, cũ cauſa actionis, videlicet damnum actoris, non exiſtat, *d. l. 3. §. fin. d. l. 4. §. hac act. 4. l. ex hoc, 8.* 4

¶ Eadem ratione non ad præſẽtia, ſed futura iudicia, hæc alienatio pertinere creditur. Nam inchoato ſemel iudicio, & re facta litigioſa) quod fit per citationem, libelli oblationem, aut alio modo, cauſa mota, in Realib. quemadmodum litis conteſtatione in perſonalibus, *gloſſ. & Dd. in l. 2. & Auth. ligit. Co. de litig. Fab. in §. 1.* 5

Inſtit. de actio.) alienatio interdicta eſt: & ſi fiat, nullius erit momenti, *l. 2. & fin. C. de litig.* ſaltem Exceptionis ope: *vide Cuiac. hic, & tit. infra de litigioſ.* quia pendente iudicio, nihil eſt innouandum: *tot. t. Co vt lit. pend. & extr. eod. tit.* vnde cum alienando nihil efficiatur, & idem maneat poſſeſſor, non tenetur hoc quidem Edicto, cum actoris nihil interſit: perinde atque is, qui cum alienaſſet, ſtatim rem recepit, *l. 8. in fin. h. t.*

6 ¶ Pertinet igitur hoc edictum ad futura iudicia, cùm quis metu impendentis litis alienat rem, vel alienatione duriorem aduerſarij conditionem reddit, *l. communis, 24. infra comm. diuid.* Perinde autem eſt, quoquo modo fiat alienatio, etiam donationis cauſa: *l. pen. h. t.* dummodo vel ex perſona eius in quem trāſlata eſt, vel alijs ex circumſtantijs conſtet, & Dolo malo, & cauſa mutandi iudicij, alienationem factam eſſe: vtrumque enim concurrat neceſſe eſt, *Bart. in l. item, 4. §. fi. vbi ponit modum vtriuſque probandi, hoc tit.* cum vtriuſq; in Edicto fiat mentio, *d. l. 4. § ſi quis autem, 3.* vt locum hæc actio habeat, *l. 4. §. 1. h. t.* Quamobrē ſi quis ſine dolo malo poſſidere deſijt, quantumuis Iudicij mutandi cauſa id faciat, huic Edicto non erit obnoxius, *d. l. 4. §. 1.* Quid enim ſi quis ob valetudinem, aut ætatem, aut occupationes litem in aliū transferat? Niſi enim hoc admittas, interdictum erit per procuratores litigare, domino plerumque in eos iuſta ex cauſa translato: quod dicere fuerit perabſurdum, *d. l. 4. §. ſi quis, 3.* Quid ſi obligatus ſoluero Titio eam ipſam rem, quam petere intendis *l. antepe. hoc tit.* quid ſi vendicatori redhibeam? *l. 8. in fi. l. 9. hoc tit.* certè in neceſſaria alienatione dolum eſſe dici nequit: *l. 1. de fundo.* nec fraudem committit, qui ſuo iure vtitur, *l. nullus, 55. de regul. iur. l. ſi donaturus, 9 in fin. de cond. cau. da. l. 1. §. idem aiunt, 10. verſ. denique de acqu. pluu. arcend.* Quid ſi ſine dolo malo, eo animo, vt litis moleſtia liberer, rem alienam? equidem verecunda cogitatio lites execrātis non erit vituperanda, qui rati habui re carere, ne propter eam ſæpius litigarem, *l. 4. §. 1. hoc tit.* Iam verò ſi quis hæredem inſtituendo, vel legando alienet, num Iudex arbitrabitur Mutandi iudicij cauſa, ac non potius benigna voluntate: *l. nec adiecit, 8. pro ſoc.* id eſſe factum (*l. ex hoc, 8. in fin. hoc tit.* Contra poteſt aliquis Dolo malo deſinere poſſidere, nec tamen iudicij mutandi cauſa id feciſſe, neque hoc iudicio teneri. Nec enim alienat, quod ad hoc Edictum attinet, qui duntaxat poſſeſſionem omittit, ſed oportet iudicij mutandi cauſa id fieri, *l. 4. §. 1. hoc tit.* Mutandi autem iudicij cauſa fieri dicitur, cum moleſtior aduerſarius ſubijcitur, aut alia ratione agendi conditio durior

rior ſit,& deterior, *l.1.2.3.4.§.1. hoc tit.* Ergo ſi ex alienatione nullum detrimentũ ſentiat actor, puta quòd in perinde commodũ atque expoſitum hominem alienatio ſit facta, ceſſabit ex hoc edicto actio : vt etiam cùm,quando is qui alienauit, paratus eſt vtile, & ex æquitate admiſſum, atque efficax vendicationis iudicium pati, perinde ac ſi poſſideret, *l.3.§.fi.l.is qui ſe obtulit,de rei vendic.* Neq; enim his caſibus intereſt agentis, alienationem eſſe factam : & proinde nihil exigere poterit. Ex quo facilè intelligi poteſt, hanc actionem pertinere ad Vindicationes,vel actiones his ſimiles, vt Miſtas & in Rem ſcriptas : *Cuia.obſeru.lib.10.c.3.per l.24.§.vlt. comm. diuidun.* & cum Rei vendicatione concurrere. *gl. Bart.& Dd.in l.3. §.fin. hoc titul.* quanquam alij non ſat firmis argumentis contradicant, *Iaſ. Zaſ. & alij in §.1.Inſtit. de act.*

7 ¶ Porrò cùm hæc actio Reſtitutoria rei perſecutionem contineat arbitrio iudicis. *d.l.8.hoc tit.* hæredi dabitur, *d.l.4.§.fi.* In hæredem autem vel ſimilem, quatenus ad eum peruenit, *l. quia pertinet,hoc tit. Cuiac.obſer.13.c.37.* nec poſt annum dabitur : *l.5.6.7. hoc tit.* quia licet pertineat ad rei perſecutionem,tamen ex parte debitoris ex delicto dari videtur : *l.7. hoc t.* naſcitur enim ex dolo, quod delictum eſt : *l.item exigit, 16.ſup.de dolo malo.* daturque A ſiue factus ſit locupletior reus, ſiue non ſit, in id quod Intereſt actoris : vt pœnalis ſit actio quod ad reũ attinet: quod genus actionum, nequaquam in hæredes debitoris rei, ex regula iuris tranſit, *l.1.de pri.del.§.1.Inſtit. de perp.& tem.act.l.in honorarius,35. de act.* B *l.5.§.fin.ne quis eum.*

8 ¶ Huius edicti verba ita reſtituit Baro,*Manu. lib.1.* « NE QVA ALIENATIO IVDICII MVTANDI CAVSA FIAT, SI QVÆ DOLO MALO CESSIO, QVÆVE ALIENATIO IVDICII MVTANDI CAVSA FA- C CTA FVERIT, NEQVE ARBITRIO IVDICIS PRISTINA IVDICII CAVSA RESTITVATVR EI AD QVEM EA RES PERTINEBIT, IN EVM QVI ID FECISSE DICETVR, QVANTI EA RES ERIT, INTRA ANNVM QVO PRI- D MVM EXPERIVNDI POTESTAS ERIT, IVDICIVM DABO. »

9 ¶ Cæterùm non modò Perſonalem actionem ad id quod intereſt, ſed etiam reſtitutionem In integrum, ex hoc Edicto datum fuiſſe, *l.vnic. C. eod.* oſtendit : vt E non ſit mihi, quod in hoc Baronis albo deſiderare poſſis. Hoc edictum Paulus *d.l.8.§.ait prætor, hoc tit.* & Vlp. *l.2.4.hoc tit.l.communis, §.1.infr. comm. diuid.* ad Prætorem referũt, Caius ad proconſulem : *l.1.l.3. §.fin.hoc titul.* Neque id nouum eſt : ſcripſerunt

enim Paulus & Vlp. Ad Edictum Vrbicum, Caius ad edictum Prouinciale: quòd prætores alijque qui Procõſulari poteſtate in prouincias mittebantur, perinde ac Romæ magiſtratus, quorum vices ſubſtinebant, *vide ſupr. ad tit. de offi. proconſ. & de off. præſ.* in prouincijs Edicta proponebant, ex quibus ius dicerent: *Cic. in Verr. & lib. Epiſt. ad Att. 5. epiſt. 1.* quæ cùm eſſent vrbicis conſimilia, ea interpretanda Caius ſuſcepit: ita fit interdũ, vt quod Paulus & Vlp. Prętorem edixiſſe ſcribunt, id Caius ferè Proconſuli aſcribat, *l. 1. de poſtul. l. patri, 27. § 1. de mino. l. in hæredem, 26. de dol. mal.* Sed & veram reſtitutionem, alienatione nimirum reſciſſa, ex hoc Edicto datam eſſe argumento eſt, quòd non tantùm in alienantem, ſed contra poſſeſſorem quoque ex edicto In Rem actio detur, niſi dicamus id conſtit. Principum, *l. vnic. C. de alien. iud. mutant. cauſ. vbi Dd.* tandem inductum, & ea in parte edictum interpolatum eſſe: quod nunc quidem in medium relinquo. Eſt autem edictum in poſſeſſorem & reum directum, qui quo ad realia iudicia poſſeſſionem aliquãdo cauſam agentis facere poteſt deteriorem. In perſonalibus non æquè, quòd inuito creditore aliũ vice ſua delegare & in alium ius ſuum transferre non poſſit: *l. 1. C. de nouat.* Quod ad agentem tamen huic Edicto, quod generale eſt, & quamuis alienationem, iudicij mutandi cauſa factam arguit, locus erit: *gloſſ. l. non ſolùm, §. 1. per l. vlt. hoc t.* quia credere, debitore inuito, *d. l. 1.* nomen poteſt alteri, & quidem potentiori, aut magis priuilegiato, vnde iudicium reo futurum ſit difficilius, poterit igitur ex hoc Edicto petere, vt denegentur ceſſionario actiones: ni paratus ſit eo iure agere, quo cedens vti debuiſſet, *vide Cuia. obſer. lib. 10. cap. 3.*

De receptis, qui arbitrium receperunt, vt ſententiam dicant. T. VIII. C. 2. 56.

1 *Continuatio tituli, & cauſa compromiſſorum.*
2 *Edictum de arbitris: & quid ſit arbitrium, & quotuplex.*
3 *Prima pars edicti, in qua prætor non cogit arbitrium ſuſcipere, ſed ſuſceptum exequi.*
4 *Arbitrium olim nullius efficaciæ, niſi adiecta pœna.*
5 *Hodie ex ſententia arbitri oriri actionem.*
6 *Prætorem ſe non interponere arbitrio nullo, aut inefficaci, aut finito: & quomodo finiatur.*
7 *Secunda pars edicti, qua Prætor iubet ſententiæ arbitri ſtare.*
8 *Qua actio ad pœnam exigendam detur.*

De

9 *De reductione ad arbitrium boni viri.*

1 INter ea † quæ ſunt iudiciorũ præparatoria, vltimo loco compromiſſa recenſentur. Nam omnibus alijs ſubterfugijs deficiẽtibus, ſolent litigatores ad iudiciorum moras & ſumptus, cæteraque incommoda declinanda, priuato alicui viro bono, *l. 3. §. penult. hoc tit.* vni aut plurib. controuerſiam dijudicandam credere: *l. non diſtinguemus*, 32. *§. quæſitum*, 15. *l. quamuis*, 37. *l. inter*, 44. *hoc tit.* in eumque ita compromittere, vt quicquid ſtatuerit, ratum atque firmum & pro iudicato habeatur: *l. diem*, 27. *§. ſtari, & §. fin. hoc tit.* vt non immeritò dixerit Iuriſconſ. *l. 1. l. quamuis*, 37. *hoc tit.* Compromiſſa ad ſimilitudinem iudiciorum redigi, & ad finiẽdas lites pertinere. Quod cùm eſſet à Prætore animaduerſum: quẽ minimè fugiebat, quoquo modo inter ciues iurgia cõſopiri, magni ad publicam tranquillitatem conſeruandam intereſſe: hanc quoque litium veluti ſecurim minimè neglectam iacere paſſus eſt: ſed Edicto atque authoritate ſua in hunc ferè mo-
2 dũ ad vſum aptauit: QVI † AR-
,, BITRIVM PECVNIA COM-
,, PROMISSA RECEPERIT, *l. 3.*
,, *§. ait prætor*, 2. *hoc tit.* SENTEN-
,, TIAM EVM DICERE CO-
,, GAM: ET NISI ARBITRIO
,, PAREATVR, QVA DE RE
A RECTE COMPROMISSVM ERIT, PECVNIAM COMPROMISSAM SOLVI IVBEBO. Arbitrium ſignificat opinationem & iudicium Boni viri, *l. in perſonam*, 23. *§. 1. de reg. iur. l. 1. de leg. 2. l. hac vendit.* 8. *de cont. empt.* Compromiſſum ab eo di-B ctum, quòd litigatores Compromittere, hoc eſt, Simul & Inuicẽ pœnam promittere ſoleant, ni ſententiæ arbitri ſtetur. Promittere autem de ſtipulatione accipitur, *§. ſi ſcriptum, Inſtit. de inut. ſtip.* Nam ex nuda quando conuentione pœna exigi nequeat, C *vide ſuprà de pact.* ideò Prætor authoritatem non interponit ſuam, quando citra ſtipulationem, in pactum duntaxat pœna eſt deducta, *l. litigatores*, 11. *cum ll. ſeqq. hoc tit.* Arbitrorum, authore Proculo, *l. ſocietatem*, 76. *§. 1. cum ll. ſeqq. ff. pro ſoc. vbi vide Bar.* duo D ſunt genera: vnum huiuſmodi, vt ſiue æquum, ſiue iniquum dixerint, parere debeamus: quod obſeruatur, cùm ex compromiſſo ad arbitrum itum eſt: quo de genere hic agitur. Alterum eiuſmodi, vt ad boni viri arbitratum redigi pronunciatum debeat: ad E quod hoc Edictum non pertinet. Huius porrò Edicti duę ſunt partes, quarum altera eum qui recepit arbitrium, ſententiam dicere: altera litigatores dictæ ſententiæ ſtare, ac morem gerere, metu pœnæ prætor compellit.

¶ Tametſi enim neminem co- 3

git initio arbitriũ recipere (quoniam ſicuti cæteri contractus actioneſque priuatæ liberæ ſunt, *l. nec emere, C. de iud. delib. l. ſicut, C. de act.* ita & arbitrij, quod neque publicum, neque ciuile munus eſt, ſuſcipiendi aut deprecandi libera facultas eſſe debet:) tamen vbi ſemel quis in ſe recepit arbitrium, i. iudicis partes ſuſcepit, finemque ſe ſua ſententia controuerſiis impoſiturũ eſt pollicitus, *l. Pompon.* 13 §. *recepiſſe,* 2. *hoc t.* ad curam & ſollicitudinẽ ſuam hanc rem pertinere Prætor putauit: non tantùm quòd ſtudeat hac ratione intra priuatos parietes ſine occupatione Magiſtratus, lites finiri: verùm etiam quia non debent decipi, qui quaſi virum bonum diſceptatorem inter ſe elegerunt. Finge namq; poſt cauſam iam ſemel atq; iterũ tractatam, poſt nudata vtriuſque intima, & ſecreta negotij aperta, arbitrum, vel id gratiæ dantem, vel ſordibus corruptum, vel alia ex cauſa, nolle ſententiam dicere: quiſquamne poteſt negare æquiſſimum fore, Prætorem interponere ſe, vt officium quod in ſe recepit, impleat: *l. 3. § penul. hoc tit.* Itaque ſe ſubterfugere & celare ſe in animũ inducat, Prætor eũ inueſtigare debet: & ſi diu non apparuerit, mulcta aduerſus eum dicenda eſt: *l. non diſtinguemus, 32. §. ſi arbiter, 11. hoc titul.* verùm id ita demum facturum ſe Prætor pollicetur, ſi pecunia A fuerit loco pœnæ compromiſſa.

¶ Iure quippe veteri nullum erat arbitrij munimentum, nulla vis, niſi pecunia eſſet compromiſſa: *vide l. diem, 27. §. fin. hoc tit.* quam ſe daturos pollicebantur, qui compromittebant, ſi quid cõtra ſententiam arbitri feciſſent. 4 B Quanquam enim ex ſententia iudicis oriebatur in Factũ actio, qua condemnatus iudicatum facere iudicis officio cõpellebatur: *l. item veniunt, 20. §. idem rectè, 5. de petit. hæred. l. actori. 8. C. de reb. cred.* tamen decreto arbitri non tantam placuit vim attribui, vt C inter publica & priuata iudicia ratum maneret diſcrimen: neve exæquatis iudiciariæ authoritati priuatorum hominum placitis, ſplendor & maieſtas illa iudiciorum obſoleſceret: quemadmodũ eadem ratione inter teſtamenta & codicillos videre licet, diffe- D rentiam eſſe retentam, *vide infr: de codic. & Inſt. eod. tit.*

¶ Poſt verò etiam ex ſententia arbitri, quæ aut Expreſſim, aut Tacito quodam decem dierum conſenſu à litigatoribus approbata eſſet, tam Actionem quàm Exceptionem dari. Imperatores E voluerunt, *l. 4. l. penul. C. eod. titul.* 5 Sed iure hoc, vt dixi, veteri nemo ex vi ſolius conuentionis arbitro parere cogebatur: neque Actio aut Exceptio ex Compromiſſo dabatur: *l. 2. hoc tit.* eoque addebatur pœna nummaria, aut alia res vice pœnæ: *l. litigatores,* 11. §.

11.§.*quod ait*, 2. *hoc t.*vt qui contra eius ſententiam quid molitus eſset, eam pœnã aduerſario penderet. Itaque pœna nulla ab vtroque promiſsa, vel ita promiſsa, vt exigi non poſset, vt cum Nudo pacto erat promiſsa: cùm nullius efficaciæ futurum eſset arbitrium, Prætor non cogebat arbitrum, *d.l.litigatores, cum ll. ſeqq.* Nam ſuperuacuum atque deridiculum fuiſset, ad id quem cogi, cuius non vllus eſset effectus, *d. l. non diſtinguemus*, 32. §. *ſumma*. 2.

6 ¶ Eademque ratione Prætor ſe non interponit, ſiue initio nullum ſit compromiſsum, vel ratione perſonæ in quam compromittitur, *l.1.l.cum lege* 41. vel propter eos qui compromittunt, *d. l.* 32.§.*ſi ſeruus*,7.*l. ſi pupillus*, 35. vel rem de qua compromiſsum eſt: *d.l. non diſtinguemus*, 32.§. *Iulian*.5. ſiue valeat quidem initio, ſed ſit incertum, an ex eo pœna propter adiectã conditionem exigi poſſit, *l.*11.§.*fin.* ſiue poſtea deficiat pœna ſoluto compromiſso, vel die: *d.l. non diſtinguemus*: 32.§.*ſumma*,2. (nam die intra quem arbiter definire ex compromiſso debuit, exeunte, omne arbitrium expirat, niſi omnium voluntate dies prorogetur, *l.Labeo*,25.*l.diem* 27.) vel morte arbitri, aut vtriuſve qui compromiſit, *d.l.diem*, §.1. vel acceptilatione, *l.*13 *in princ.* iudicio, *l. ſi quis rem*, 36. pacto, *d.l.*32.§.*item*, A 4. *&c.* His enim modis atque alijs finito arbitrio Prætor ſententiam dicere non cogit, *d.l.*32.*h.t.* Item ſi iuſta excuſatio ſit, quamobrem arbiter deprecari rectè neceſſitatem iudicandi poſſit, *l.4.in fin.* 10. 11. *l.* 32. §. *ſacerdotis*, 3. *hoc titul.*

B ¶ Atque hæc quidem in prima 7
parte, In ſecunda Prætor inquit: NISI ARBITRIO PAREATVR.) id eſt, ſententiæ arbitri ſiue æquæ ſiue iniquæ, *d.l.diem*, §. *ſtari*, 2. *hoc tit. l.ſocietatem*,77.§. *fi.ff.pro ſoc.* (nec enim appellatio, *l.1.vbi Bald.C.eod.Dd. in l.arbi-* C *tro,qui ſatisd.cogant.Marant. de appell.n.*259. reductio vè, *Panorm. & Dd.in c.quinta vallis*, 23. *de iureiur.& in c.2.de arb.vide Bar. in l. ſocietatem*, §. *arbitror, ff. pro ſoc. Maran. in ſpec. aur. par.* 6. 7. *art.*2.*n* 255.256. ad arbitrium boni viri, locũ in ea habet) dum-D modo non extra metas compromiſſi vagetur, aut incerta ſit, aut alio modo inualida, *l.ſi vnus*, 17. *cum ll.ſeqq.* QVA DE RE RECTE COMPROMISSVM ERIT.) Nam vbi compromiſsum non valet, ne ſententia quidem valere & obligare ad pœnam de- E bet, *d.l.*2.§. *Iulian.* 5.*cum ſeq.*

¶ POENAM COMPROMISSAM SOLVI IVBEBO.) 8
dando actionem Ex ſtipulatu, aduerſus eum qui dolo malo, *l. ita demum*, 31. contrauenit: vnde & doli clauſula ad plenũ compromiſsum faciendum addi ſolet: *d.c.*31.

*d.c.*31.& certam quidem, vbi pœna certa adiecta eſt: incerti verò actionem ad id quod Intereſt, quoties non expreſsim pœna eſt addita, ſed ſimpliciter ſententiæ ſtari quis ſtipulatione promiſit, *l.* 32.§ *fin.hoc tit.*

9 ¶ At hodie, vt dixi, ex conſtitutionibus, actio & exceptio ex B ſententia arbitri ſemel approbata datur: *l. penult. Cod. eod.* ſcilicet quando decem ſilentium dierum eſt homologata: poſt quod tempus non poteſt peti, *l.penult.Cod. eod.vbi Bald.Maran.prealleg.loc. num.*113. *Panorm. in d. c. quinta vallis, de iureiur.* reductio ad C Arbitrium boni viri: etiamſi hæc aliàs 30. annis, in arbitratorum ſcilicet definitionibus duret, *ita eſt communis conclusio Bart. in d. c.arbitror, & in d.c.quinta vallis. Alexan.conſ.*95. *vol.*1. *Socin.conſ.* 220. *vol.*2. *Dec. conſil.* 83. *in fin. Maran.prealleg.loco, n.*112.*deciſ.* D *Neap.* 135.*Angel.conſ.*314. Si tamen enormis & euidens extaret in arbitrio læſio, etiam poſt decem dies Exceptio doli contra illius iniquitatem, *l. ſi quis cum aliter,*36. *vbi not.dolum re ipſa in omni læſione ſubeſſe, de verborum obl.* opponi poſſet, executionem E impeditura: *d.l.non diſtinguemus,* 32.§*.cum quidam, hoc t. Panorm. in cap.*2.*extr.eod.per cap. per tuas, extr.eod. Maran.preall.loc.n.*355. cui exceptioni non facilè, ne cum Iuramento quidem, *vide Can.in d.cap.quinta vallis.Maran.preall.* A *loco, n.*115.*&* 352. *Rom. conſ.*27. intelligitur renuntiari: vt nec remedio, *l.*2.*C.de reſcind. vend.* ob læſionem vltra dimidium iuſtæ debitionis, *vide Caſt. in l.* 2. *n.*7. *cum multis ſeq. Cod. de reſcind. vend.* inducto: quod ipſum quoque arbitramenta reſcindere receptum eſt, *vid. Mynſ. obſer.* 33. *cent.* 1.

Nautæ, caupones, ſtabularij vt recepta reſtituant. Tit. IX.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Duo eſſe huius edicti capita.*
3 *Primum caput: & eius ratio atque expoſitio.*
4 *Qui ex hoc capite teneantur.*
5 *Quando dicatur receptum, vt locus ſit edicto.*
6 *Ex hoc edicto qualisnam actio detur, & cum quibus concurrat.*
7 *Actionem hanc eſſe in ſimplum.*
8 *Secundum huius dicti caput.*
9 *Actionem in duplum ex hoc edicto dari, & contra quos, & ex qua cauſa.*
10 *Pœnalem hanc eſſe actionem, nec tranſire ad hæredes, quamuis ſit perpetua.*

Generalis † eſt tituli ſuperioris inſcriptio, DE RECEPTIS: *in Flor. exemplari.* vnde cum non modò arbitri ſententiam ſe dicturos, ſed etiam nau- 1

tæ,

tæ, caupones, ſtabularij, res ſibi creditas cuſtodiendas recipiant: rectè atque ordine fit, vt poſtquã oſtenſum eſt, quemadmodum arbitri ſuſcepto ſatisfacere arbitrio ex Edicto cogantur, obiter etiam declaremus, quomodo hi ex Recepto obligentur.

2 ¶ Sciendum autem eſt, huius Edicti duo fuiſſe capita, quorum ex vtroque diuerſas ſeparatim actiones Prętor pollicebatur. Ho-
3 rum † primum extat, ex Vlpian. *l. 1. in prin.* repetitum: NAVTÆ,
» CAVPONES, STABVLARII,
» QVOD CVIVSQ; SALVVM
» FORE RECEPERINT, NISI
» RESTITVENT, IN EOS IV-
» DICIVM DABO.) Maxima vtilitas eſt huius Edicti, quo ſimul ſuccurritur viatoribus, quos neceſſe eſt plerumq; horum hoſpitum fidem ſequi, & quamlibet ignotorum cuſtodiæ res committere. Simul occurritur fraudibus ex ea fæce hominum; quas cum furibus, aduerſus eos quos recipiunt, ſtruere ſolent, *l. 1. in prin.*

4 ¶ Nautas, caupones, ſtabularios eos accipimus, qui nauim, cauponam, ſtabulum exercent: *l. 1. §. exercitorem, 7. de exer. act. §. 5. Inſt. quod cum eo qui in alien. po.* Exercere enim, eſt quæſtum ex rei alicuius exercitio facere, *d. l. 1. & t. t. de exer. actio.* Quamuis autem hi non mercedem accipiunt cuſtodiæ gratia: ſed nauta, vt traijciat vectores cũ mercibus: caupo, vt viatores manere A in caupona patiatur: ſtabularius, vt permittat iumenta apud ſe ſtabulari: tamen & cuſtodiæ nomine de omnibus rebus quas receperunt, tenentur: quod iniquũ videri non debet, cùm & fullo ac ſarcinator cuſtodiæ nomine ex locato teneantur: quamuis non B pro cuſtodia, ſed pro artificio & opera mercedem accipiant, *l. 5. hoc tit.*

¶ Ait Prætor: QVOD CVIVS 5
SALVVM FORE RECEPERINT) videlicet tanquam nautæ, caupones, ſtabularij, nam ſi extra negotium ſuum, vt depo- C ſitum ab amico, rem pignori datam aut accõmodatam recipiant, hoc quidem iudicio) quando ciuile cuiuſque pactionis ſufficiat) non tenebuntur: *l. 3. §. 1. verſ. cæterum.* Receptæ autem res eſſe videntur, etſi non expreſſim cuſtodiæ ipſorum aſſignatæ ſint, ſed D ſolùm immiſſæ, *l. 1. §. fin. hoc tit.* Ipſo enim facto, qui immittit, teſtatur ſe ſua fidei cuſtodiæque exercitoris committere, & in ſilentio ſuo atque exercitio quaſi profitetur, ſe ſuamque nauim aut diuerſorium idoneum eſſe cui res tutò credantur. Itaque E ex hoc Edicto tenebuntur, niſi prædixerint Exercitores, vt vnuſquiſque Vectorum aut hoſpitum res ſuas ſeruet, neque enim ſe damnum velle præſtare, & vectores prædictioni conſenſerint, *l. ſi. verſ. item ſi prædixerint, hoc tit.* reſque perierint, aut amiſſæ ſint,

non

non quidem fatali damno aut vi maiore, *l.* 3. §. 1. *hoc tit.* ſed negligentia, aut culpa, aut caſu qui præcaueri potuit, vt incendio, *l. ſi vendita*, 11. *de peri. rei vend.* furto, *l. cum duobus*, 52. §. *damn. ff. pro ſoc. vide Bal. in l.* 1. *in quaſt. C. depoſ. Salic. in l. quæ fortuitis, C. de pign. act. Panor. in cap.* 1. *de commo.* &c. neque ſolùm ex ſuo tenentur facto, ſed omnium omnino qui in naui, caupona, ſtabulo ſunt, habitant vel diuerſantur, *l.* 1. §. *fin. l.* 2. *l.* 3. *in princ.* §. 1.

6 ¶ At quomodo teneantur, videamus. ait enim Prætor: NISI RESTITVENT, IN EOS IVDICIVM DABO. Ex hoc igitur Edicto, niſi reſtitutio fiat, in Factum actio datur Honoraria, de Recepto, *l.* 3. §. *fin.* Nam etſi ciuiles actiones non deſint, vt locati, ſi merces interuenit: ſi gratis res ſuſceptæ ſunt, depoſiti: tamẽ hæ actiones non niſi ex conuentione dantur, quæ ſæpè non intercedit, aut etiã difficulter probari poteſt, vt debet, *l. conſilio, de cura. fur.* Deinde vt in hoc argumento maximè aliquando ciuilis aliqua actio concurrere poſſet: nihilo tamen minus vt innoteſceret, Prætorem curam agere reprimendæ improbitatis hoc genus hominum, etiam ex ſuo Edicto iudicium pollicetur: in quo hoc amplius eſt quòd non ſolum ex dolo ſuo: vt in depoſiti, aut culpa, vt in locati iudicio, ſed omnimodo qui recepit cõueniatur: etiamſi ſine ſua culpa, putà negligentia familiæ res perierit, vel damnum datum ſit, *dict. l.* 3. §. 1.

7 ¶ Probabile autem eſt, hanc actionem tantùm in Simplum fuiſſe conceptam: cùm quia tanquam ex contractu, quaſi conducto vel depoſito competebat, tum quòd I.C. ait, Rei tantùm perſecutionem ea contineri, eoque in hæredem & Perpetuò dari, *l.* 3. §. *penult. hoc tit.*

8 ¶ Secundum huius edicti caput, conſultò dicam, an per negligentiam compilatorum? eſt omiſſum, quod ſic reſtituit Baro: SI FVRTVM FACTVM, DAMNVMVE INIVRIA DATVM, AB IIS QVORVM OPERA ET MINISTERIO NAVTÆ, CAVPONES ET STABVLARII, IN NAVE, CAVPONA, ET STABVLO VTVNTVR, ESSE DICETVR: IN FACTVM IN EXERCITORES, CAVPONES, ET STABVLARIOS, IN DVPLVM IVDICIVM DABO.

9 ¶ Ex hoc edicto actio in Duplum aduerſus exercitorẽ competit, ex Quaſi delicto: ſi vel ipſe vel aliquis eorum, quibus in exercendo vtitur, furtum fecerit, aut damnum dederit ei qui res ſuas credidit, *l.* 6. & 7. *hoc tit. l. vni. inf. fur. ad naut. caup. ſtab.* ſicut & habitator nomine ſuæ familiæ, ſi quid deiectum fuerit vel effu-

effuſum, tenetur, *infr. de his qui deiecer.* Ex Quaſi autem maleficio hæc actio datur: eſt enim in ſuorum etiam delictis aliquatenus reus, qui malorum hominum opera vſus eſt, *§ penult. Inſtit. de obl. quæ ex quaſi delic. dict. l. fi. § ſi ſeruus, 2. d. l. vnic.* Sanè factum viatorum & hoſpitum, quorum conditionem probabiliter ignorare potuit, neutiquam hic præſtat exercitor, *l. 5. § in fact. 2.*

10 ¶ Porrò cùm Pœnalis ſit hæc A actio, non tranſit in hæredem: *l. fi. § hæc iudicia, 4.* perpetuam tamen (quod mirū) exemplo actionis Furti & legis Aquiliæ, cum quibus quandam habet cognationem, *d. l. vnic.* Prætor eſſe voluit: *d. § hæc iudicia,* quò viatoribus & ſecuritati hoſpitum quorum reB ſpectu quadantenus Rei eſt perſecutoria, & qui ex mercibus aliquid amiſſum eſſe, ſæpenumero ſerius deprehendunt, prolixius conſuleretur.

DIGESTOR. SEV PANDECTARVM, PARS SECVNDA.

LIB. V.

DE IVDICIIS, ET VBI QVISQVE agere vel conueniri debeat. Tit. I. C. 3. 1.

1 *Continuatio.*
2 *Diuiſio ciuilium iudiciorum.*
3 *Quare primo loco de vendicationibus agatur.*
4 *Diſpoſitio huius partis.*
5 *Quid ſit iudicium.*
6 *Partes iudicij.*
7 *Litis conteſtatio quomodo fiat.*
8 *Species iudiciorum.*
9 *Quæ perſonæ conſtituant iudicium.*
10 *De iudice, quis, à quo dari poſſit.*
11 *De actore.*
12 *De reo.*
13 *Materia iudiciorum.*
C 14 *Forma vetus & noua.*
15 *Finis & effectus.*
16 *Vbi quis agere vel conuenire debeat: & quot modis forum ſortiatur.*

A Iuris † prudentiæ iu- 1
diciorumque Princi-
D pijs, in quibus expo-
nendis hactenus cō-
morati ſumus, gra-
dum porrò in ipſa deinceps Iudicia faciamus: quæ aut Ciuilia ſunt, aut Criminalia, aut Fiſcalia ſiue Extraordinaria: *l. 1. § penult. de calumn.* ciuilium porrò

alia

alia Propriè, ciuilia, alia verò A Prætoria.

¶ In ciuilibus aut ex obligatione in perſonam agitur, quæ Perſonalia iudicia dicũtur: aut propter rem mouemus alicui controuerſiam, qui nullo ex contractu nobis eſt obligatus: §. 1. *Inſtit. de act. l. actionum, 25. infra eod. tit.* B quæ Realia, aut ſimpliciter Iudicia appellantur. Sunt enim multifariam varia, neque ex vlla certa obligatione aut contractu dantur: vt certo ſpecialique nomine deſignari nequeant.

3 ¶ De his igitur priore loco in hac ſecunda Digeſtorum parte C tractatio eſt inſtituta: cùm quia potiora ſunt Perſonalibus, *l. plus cautionis, 25. de reg. iur. Iaſ. in Rub. C. de inoff. teſtam. num. 2.* potiora autem præmittenda ſunt: §. *ſingulorum, in fin. Inſtitut. de rer. diuiſ. l. 1. de alb. ſcribend.* tũ quod propriè iudicia nominentur: nec D enim ab obligationibus, vt cætera, ſed à mero Iudicis officio dependent, *Alciat. in Rub. ſi cert. pet.* Quia verò cum realibus iudicijs magnam ſimilitudinem cognationemq; habent actiones illæ perſonales, quæ occaſione rerum citra vllam conuentionem, E ex aliquo facto ſeu delicto leuiore, quod criminale iudicium nequaquam conſtituat, ſine tractatu partiũ enaſcuntur: ſic vt quædam ex his partim in rẽ directæ exiſtimentur: ideo harum quoq; explicatio paſſim, prout annexio rerum poſtulabat, eſt inſerta.

4 ¶ Itaque iudicia, de quibus in hac parte ſumus acturi, triũ ſunt omnino generum, quædam Realia, quas Vendicationes vocant, quib. rem noſtram petimus; quædam Perſonalia, quæ non ex contractu aut ſcelere, ſed facto culpave aliqua gignuntur, quædam ex his Mixta: de quibus ſigillatim diſſeremus, ſi prius generalia quædam præcepta de Iudicijs, & Vbi quis agere vel conueniri debet, expoſuerimus.

5 ¶ Iudicium, inquit Aſconius, dicitur res, quæ cauſam litemque determinat. Itaque ſic illud definire poſſumus, vt ſit Legitima controuerſiæ apud iudicem tractatio & diiudicatio, *arg. c. forus, de verborum ſig.*

6 ¶ Partes iudicij præcipuæ ſunt, Litis conteſtatio, & Sententia, *l. 1. C. de lit. con. l. iudex, 55. de re iudi. iunc. l. amplius, 15. inſ. rem rat. hab.* Nam reliqua quæ in iudicijs verſantur, aut præparatoria ſunt, vt citatio: *d. l. amplius.* aut Media, vt probationes: aut Poſteriora ſiue conſequentia, vt executio. Alij tres partes conſtituunt: videlicet Litis conteſtationem, velut principium: deinde intermedium, videlicet Probationes: poſtremò finem, nempe Sententiam. *Auth. adhæc vbi Iaſ. num. 2. C. de iudic.*

7 ¶ Litis conteſtatio fiebat olim nonnunquam ſponſione, *Cic. pro Pub. Quint. Quintil. lib. 7.* interdum

dum ſacramento: *Cic. lib.1. de Orat.* plerumque nuda teſtatione coram teſtibus, vnde & nomen habet. Hodie lis conteſtari dicitur quando res agi diſceptarique cœpta eſt per actionem propoſitam, & reſponſionem Rei ſubſecutam, *d.l.1.C. de lit. conteſt. c.1. vbi Socin. poſt alios ext. eod. tit.* De ſententia porrò & Re iudicata, opportunius ſuo loco diſſeremus, *ad tit. de re iud.*

8 ¶ Iudicia ordinaria (vt dictũ eſt) ſunt aut Ciuilia, aut Prætoria, aut criminalia. Ciuilia, ciuili iure & legibus ac officio mercenario: *l. Iudex poſteaquam, 55. de re iudic.* Prætoria viua magiſtratus voce & authoritate, ac nobili plurimum officio, Criminalia pœnis & imperio expediuntur. Criminalia rurſus aut ſunt Priuata, quæ priuatam: aut Publica, quæ publicam vindictam expetunt & perſequuntur. De his ordine in Pandectis tractatur, ac primo loco de Ciuilibus: quæ ſunt aut Realia, aut Perſonalia, aut ex his Mixta: §.1. *cum ſeq.* §. *quædam, Inſtit. de act.* Realia rurſum aut Petitoria, aut poſſeſſoria, *vide Dd. l. naturaliter,* §. *nihil, de acqu. poſſ. & ext. tit. de cauſ. poſſ. & propr.* Petitoria aut Vniuerſalia, quibus vniuerſum corpus multorum diuerſorum iurium petitur: *Bartol. & Dd. in Rubr. ſolut. mat. Iaſ. in l.3. nu.10. C. de eden. & in Rubric. ff. & C. de inoff. teſt. glo. in l.1. de eden. Canon. in c.2. de lib. obla. & c. conquerente, de off. ord.* aut Generalia, in quibus de vno quidem iure, ſed quod multas habeat ſpecies, *Spec. de act. ſeu pet.* §. *ſequitur. Iaſ. in d. l.3. Maran. in tract. iud. par.4. diſt.4. num.* 2. agitur: aut Particularia, quibus vna tantùm ſpecies vindicatur. De his ordine tractari, ſubſequentes tituli oſtendunt.

9 ¶ Conſtituunt iudicium, Iudex, Actor & Reus, *d.c. forus, verb. in omni. de verb. ſignifi.* & perſonæ his adminiculantes: litigatoribus quidem Patroni cauſarum & Procuratores: Iudici Aſſeſſores, Tabelliones, Scribæ, Actuarij, Apparitores.

10 ¶ Iudex dictus eſt à iure dicẽdo. Iudicem autem dare poſſunt, quibus lege vel conſtitutione, vel ſenatuſconſulto conceditur, *l. cũ prat. 12. h. t.* Iudices dari omnes poſſunt ſiue patres, ſiue filij famil. *d. l. cum prat. in fi. l. in priuatis, 77. hoc tit. l. quidam, 57. de re iud.* qui non prohibentur. Prohibentur autem quidam Natura, vt ſurdus, mutus, furioſus, impubes: quia hi animi; illi corporis vitio impediti, munus iudicandi abire nequeunt, quod aliter in cæco eſt, *l. cæcus, 6. hoc tit. Duar. diſput. lib.2. c.23.* quidam Lege, vt qui ſenatu motus eſt, quidam Moribus vt fœminæ & ſerui, *d.l. cum prat.*

11 ¶ Actor ab agendo dicitur: eſtque is qui actionem proponit, & prior ad iudicem prouocat, *l. in tribus,*

tribus, 13. *l. qui prior*, 29. *hoc tit.* omnes autem agere poſſunt, quibuſdam exceptis: *l. qui accuſare*, 8. *cum ll. ſeqq. de accuſ. tot. tit. C. de his qui accuſ.* præſertim his, qui aut legitimam perſonam ſtãdi in iudicio non habent: *C. qui legitim. perſon.* aut edicto de poſtulando excluduntur, *ſup. de poſtul.*

12 ¶ Reus à re cuius cauſa conuenitur, *Cic. lib. 2. de Orat.* & de qua eſt diſceptatio, appellatur: quem etiam fugientem vocant, *l. properandum*, 11. §. 1. *C. eod.* poſſunt autem omnes rei fieri, tam ciuilibus quàm criminalib. actionibus, ſi paucas excipias, *l. hos accuſare*, 12. *de accuſ.* Illud iure Sax. hac in parte ſingulare, quod etſi fœminæ agere & conueniri poſſint, tamen abſq; tutore litis comparere & poſtulare prohibeantur, *art.* 44. 46. 47. *lib.* 1. *vbi Zobel. Chil. in prac. c.* 22. *D. Reinhar. diff. iudic.* 40.

13 ¶ Materia iudiciorum, ſunt Cauſæ & Lites, quarum nullus neque finis, neque modus eſt his teterrimis temporibus: quib. refrigerata charitate abundat iniquitas multorum, longeque veriſſimum in noſtra iuriſdictione & foro experimur eſſe vetus illud: δίκη δίκην ἔτικτε καὶ βλάβην βλάβη. Calliſtratus *l.* 5. *de var. & extr. cogn.* ait: Cognitionum numerum ex varijs cauſis deſcendere: nec in genera proinde facilè diuidi poſſe: ad quatuor tamen genera ferè redire; quod

A aut de Muneribus & honoribus agatur, aut de re pecuniaria, aut de Exiſtimatione (quæ qualibet cauſa pecuniaria grauior eſt, *l. ſi in duabus* 104. *de reg. iur. l. Iulianus*, 26. *ſi quis omiſſ. conſ. teſtam. l. infam.* 8. *C. de decur. lib.* 10. *vbi notant, grauiorem eſſe famæ quàm* B *oculi amiſſionem.*) aut de Capitali crimine quæratur. Etſi verò Calliſtratus de extraordinarijs cognitionibus, quæ ſpeciali lege conſtituuntur, agat: tamen etiam Ordinaria iudicia ſubiectum habere pecuniam, vel crimina, vel his affinia, palam eſt. *Cic. pro* C *Cecinna.* Illud etiam teneatur, neminem in ſua cauſæ ius dicere vel iudicare, *tot. tit. C. ne quis in ſua cauſ. l. qui iuriſd.* 10. *de iuriſdict.* In ſuorum cauſa ius dicere non poſſe: *dict. l. qui iuriſdictioni.* eoque nec iudicem in Publica ac capitali vel Status cauſa eſſe D poſſe, hæc enim iuriſdictionis ſunt, *l.* 1. *de officio eius, l.* 4. 6. *de off. proconſ. l. non diſtinguemus.* 32. §. *de liberali*, 6. *de recep. arb.* In priuatis cauſis iudicem eſſe ſuis poſſe, *l. in priuatis*, 77. *hoc titul.* (quanquam non ſibi) quia cogitur, *l. penult. de vacat. mun.* cum E publicum ſit officium: *l. quippe*, 78. *hoc tit.* coacto autem non æquè adhæret ſuſpicio, *l. tutori*, 20. *C. de neg. geſt.* vt ſe ingerenti: *l. quæ omnia*, 25. *de proc.* denique quoniam etiam conſentientibus vel petentibus datur, *vide Duar. diſp. lib.* 1. *c.* 51.

De

14 ¶ De impetratione, forma & ordine veterum iudiciorum, nihil attinet dicere, formulis, & impetrationibus iam ſublatis. Nam olim quidem, vt omnia ordine & rectè procederent, & ne temerè ſineque cauſa quis ad iurgia & lites conuolaret, impetrandũ erat à Prætore iudicium: qui actori poſtulatam à ſe actionem impartiebatur, & formulam agendi diſceptandique pedaneo iudici & litigatoribus præſcribebat: Quæ poſtea Conſtan. antiquauit, *l.1.2. C. de formul.* Hodiæ hic ferè ordo ſeruatur, Appellatio iuridicè reo, offertur libellus, qui acceptis ad deliberandum inducijs velit contendere nec ne: poſtquã contendendum putauit, negando affirmandove intentionem, exceptionibuſque propoſitis litem conteſtatur: exceptiones actor replicatione diluit, hanc reus duplicando, atque ita deinceps, *l. 2. l. fin. de excep. vide Inſtit. de replic.* donec omnibus allegationib. propoſitis, & ijs quæ in facto conſiſtunt probatis cognitiſque, cauſa concluſa: iudicibuſque commiſſa, tandem ſententia definiatur: quam iudex exequendam curat legitimo tempore, niſi fuerit appellatum. *Auth. offeratur. Cod de lit. cont. d.l. properandum, 11. C. eo. c. quoniam contra, de probat. l. à diuo Pio, 15. de re iud. l. 2. & 3. C. de vſur. rei iud.* Quod ſi reus ad iudicium peremptorijs edictis vocatus, copiam ſui non faciat, iu-

A dex in bonorum eius, aut rei litigioſæ poſſeſſionem mittere actorem conſueuit: *l. hæres abſens, 19. §. 1. l. de eo. 26. hoc tit. c. Romana. §. contrahentes, de for. comp. in 6. l. 2. C. vbi in rem act.* vt aut reſpondere, aut rerum ſuarum poſſeſſione carere reus cogatur: *l.* B *conſentaneum, 8. vbi Dd. Cod. quomodo & quand. iud. d.l. 2. l. ſi quis emptionis, 8. C. de præſcr. 30. ann. tot. tit. extr. de eo qui mit. in poß. & tit. de dol. & cont.* quanquam etiam alijs modis coerceri poteſt, *Dd. in l. 1. ſup. ſi quis ius dic. non ob. in l. 5. hoc tit. in l. 2. ſi quis in ius* C *voc. non ier.* Nam interdum nulla habita litigatoris per contumaciam abſentis ratione, de cauſa cognoſcit iudex, & pronuntiat: *l. in peremptorio, 71. hoc tit. dict. l. properandum, §. 1. C. eod.* quod maximè poſt litem iam conteſtatam fieri ſolenne eſt, *not. in l. fin.* D *§. illud, C. de temp. app.* nam ſine litis conteſtatione, non facilè ad ſententiam eſt perueniendum, *t.t. extr. vt lit. non cont. vide Chil. in pract. cap. 36.* At iure Sax. contumax reus citra diſcrimen pro cõfeſſo eſt, & actori condemnatur: id quod olim quoque obtinuiſſe E ſupra diximus: *ad tit. de in ius vocan. per l. diuus, de reſt. in integr. cum ſimilibus,* contraque actore contumace, reus ab inſtãtia iudicij abſoluitur, *Chilian. præalleg. loco, c. 36. & 37.*

¶ Finis iudiciorum, vt 15
quiſque præſidium iuris ſui

habeat publicum, *l.4.C.de his qui ad Eccleſ. confug.* atque ius ſuum iudicio conſequatur publico, §.1. *Inſtitut. de act.* non ſuo priuato, *l.nullus,* 13. *C.de iud.* liteſque terminentur authoritate magiſtratus, *l.5.de re iudic.c.1.eod.lib.* 6 *l.properandum,C.de iud. l.4. C. de his qui ad Eccleſ.confug. l.vnic. C.quand.lic.vnic.l.nullus,*13.*C.de Iudæ.*quæ priuatim componi non poſsunt. Cicero pro Cecinna ait, omnia iudicia aut diſtrahendarũ controuerſiarum, aut puniendorum maleficiorum cauſa reperta eſse. Effectus, quod iudicium redditur in inuitum, *l.inter,*83.§. 1 *.de verbor.oblig.*perpetuat actiones, *l.vnic.C.ex del. def.* interrũpit præſcriptionem, *l. fin. C. de præſcr.*30.*anno.vide inf.de vſucap.* conſtituit in mala fide poſseſsorem, *l.nemo, Cod.de acquir. poſſ.l.* 2. *l. antepenult.C.de præſcript.longi temp. de quo vide infra ad tit. de vſucap.* quaſi ex contractu obligat, *l.3.§.idem ſcribit, de pecul.* nullius ius deterius, ſed firmius efficit, *l.nemo,*87.*l.non ſolet,*86.*de reg.iur. l.aliam,*29. *de nou.*quatenus ſcilicet ius eſt: nam hoc ſolùm in iudicijs redditur,& contra iniuriam omnem propugnatur, *l.nullus,*13. *C. de Iudæ.* Affinia ſunt arbitria, *l.1.ſup.de recept. arbit.* Contraria mutatio iudicis, *l. iudex,* 46. *hoc tit.* renouatio expreſsa, *l. cum prat.*12. *in prin.h.t.* tacita, *l.* 4. 5. *de iuriſd. vbi Dd.* ſordes, munera *l.1.2. & t.t. C. de* A *pœn.iud.qui malè iud.l.penult.C.ſi cert. pet. §. penult. in Auth.vt iud. ſine quoquo ſuff.* inæqualitas & ſimiles iudiciorum peſtes. Remittit etiam iudicandi neceſsitatem morbus ſonticus, *l.iudex,*46. *hoc tit.* finit iudicium ſententia, *l.iudex poſteaquam,* 55.*de re iudica,* B præſcriptio, *l. properandum,* 11. *Cod.de iud. l.vlt.Cod.de præſc.*30. *annorum.*

16 ¶ Quod ad ſecundam huius tituli partem attinet, vbi quiſque agere aut conueniri debeat: ſciẽdum eſt actorem ſequi forum rei: *l.2.Cod.de iur. omn. iud.l.fin.Cod.* C *vbi in rem act.* hunc autem iuriſdictioni obnoxium fieri quatuor præcipuè ex cauſis, *cap.fin.de for. comp.* domicilio: *l.2.§.legatis,*3.§. *ſed etſi,*6.*hoc tit.* contractu, *l. heres,* 19. §.1.*&* 2. *hoc tit.* delicto, *l.omnem,*20. *l.argentarium,*45. *h. tit.* (ob quod tamen hodie, remiſ- D ſionibus quippe non admodum frequentatis plerumque ibi nocentes puniuntur, & ſortiuntur forum, vbi reperiuntur maximè vagabundi, *vide gloſs. & Dd.in l.* 1.*Cod. vbi de crim. Bart. in l. vlt. de furt. & in l. ſi abduca,*10.*Cod. eod.tit. Lanfr.in c. quoniam, verb.* E *confeſsiones,n.*11.*de probat. Grand. in tract.de furt. pen. num.*5.*& tit. vbi del.pun. Ferrar. in for.inquiſ.*) & re qua de agitur (eo enim in territorio defendi debet, in quo res ſita eſt, *l.quod legatur,*38. *h.t. l.fin.Cod.vbi in rem act.*) nonnunquam etiam ex alijs: *l.ſi vxor,* 42. *l.ſi*

l. ſi exigere, 65. hoc tit. vt ſi ſponte ſe alienæ iuriſdictioni litigatores ſubmittant, *l.* 1. 2. 51. 74. Quod ſi quis plurib. locis forum ſortiatur, in electione eſt actoris, vbi velit agere: *d. l. hæres, §. fin. l. 3. de eo quod cert. loc.* neque reus declinare poterit, niſi ſit legatus aut aliam iuſtã habeat recuſandi iudicis cauſam, *l. 2. §. legatis, cum ſeq. l.* 5. 7. 8. 22. 24. 26. 27. 36. 39. 49. *hoc tit.* Exire tamen domo citatus & in loco contractus, aliove competente, cauſam dicere non cogitur, niſi citatio eum ibi apprehenderit, *vide Dd. l. hæres abſens, hoc tit. per illum text.* Cæteroqui cum remiſſioni maximè in contractibus non ſit locus, declinare forum, quamuis competens, poteſt: *c. Roma. §. contrahentes, de for. comp. in 6.* vtique domicilij priuilegio, *l. plerique, 18. de in ius vocan.* ne inuitus inde ad aliud forum, maximè extra prouinciã extrahatur: *Nou. 53. de exh. & intro. reis. vide Dd. l. 3. de off. præſ. Clem. 1. de iud.* maxime cum ante iudicium & tẽpore citationis, necdum conſtet plerumque an alibi forum ex contractu, qui tum nondum apparet, nec probatus eſt, ſortiatur, vt comparere cogatur,

De inofficioſo teſtamento. Tit. II. C. 3. 28.

1 *Continuatio.*
2 *Querelam inoff. & petitionem hæreditatis, vniuerſalia eſſe iudicia.*
3 *Qua ratione, & ex qua cauſa introducta ſit querela.*
4 *Definitio huius actionis.*
5 *Petitionem hæreditatis cum hac cumulari.*
6 *Quibus detur, aut non: & quando ceſſet, aut præſcribatur.*
7 *An & quando hodie locus ſit querelæ.*
8 *Querela an & quando in hæredes tranſeat.*
9 *Aduerſus quos detur.*
10 *Forma agendi.*
11 *Effectus querelæ, & quatenus teſtamenta reſcindat.*
12 *Caſus in quo pro parte tantùm teſtamentum reſcinditur.*

His ergo † ſummatim præmiſſis, ad vendicationes deueniamus: quæ prout res ipſæ multiplices ſunt: vt enim aliæ res corporales, aliæ incorporeæ, quædam ſingulares, nonnullæ vniuerſitatis, cenſentur: ita varia conſtituuntur, multiſque modis diuerſa de his iudicia. Sed quia vniuerſitas potior eſt rebus ſingulis, ſicuti totum ſuis partibus, primò de iudicijs vniuerſalibus videamus. Ea verò ſunt illa, quæ ad petendam hæreditatem proponuntur. Nam † hæreditas, cùm plurimas res, partim in corpore, partim in iure poſitas complectatur, *l. 1. §. 1. ſup. de rer. diuiſ.* & argumentum diminutionemque recipiat,

recipiat, *l. pecunia,* 178. *§. hæreditas, inf. de verb. ſignific.* meritò nomen vniuerſitatis obtinet, *§. fin. Inſtitut. per quas perſ. nob. acq. vide Iaſ. in l.* 3. *C. de eden. l.* 1. *ff. eod.* De hac, aut per Querelam inofficioſi teſtamenti, aut Petitionem hæreditatis, diſputari ferè conſueuit. Querela inofficioſi, commiſeratione exhæredatæ iniuſtè familiæ eſt indulta, & lege Glicia, vt putatur, inducta, *l.* 4. *hoc t.*
3 *Cuia. obſ. lib.* 2. *c.* 21. Nam † quia parentes interdum ſine iuſta cauſa, nouercalibus fortè delinimentis, alijsque odijs inſtimulati, liberos ſuos exhæredant, ſanguini ſuo contra legem naturæ, quæ ad ſucceſſionē liberos vocat, *l. ſcripto,* 7 *§. fin. ff. vnde li. l. cum ratio,* 7. *de bo. dam.* iniuriam inferentes: placuit vt de inofficioſo teſtamēto liberi agere poſſint: qui queruntur, iniquè & contra officium pietatis ſe eſſe exhæredatos. Dico Exhæredatos, eoq; verbo etiā Præteritionem maternam, cæterorumque cognatorum complector: quia pro exhæredatione habetur, *§. fin. Inſtit. de exh. lib.* Porrò præteritio paterna non eget huius querelæ, cum ipſo iure teſtamentum annihilet: quaſi liberis cōtra legis diſpoſitionem, & obliuione potius quàm conſultò prætermiſſis, *eod. tit. Inſtit. de exh. lib. vbi vide aliàs ratione in noſtris scholijs, & inf. de lib. & poſthu.* Quod autem nullum eſt, fruſtra reſcindi petitur, *l.* 5. *de*

A *iniuſt. rup. teſt. l. decem.* 116. *de verb. obl.*

¶ Eſt itaque Querela, vt ad rem redeamus, imploratio officij iudicis, qua quis accuſat ſcriptum teſtamentum: quia ſe in illo contra officium pietatis, & ſine iuſta cauſa exhæredatum dicit, petit-
B que illud, vt iniuſtum, reſcindi, *l. Papinianus,* 8. *§. ſi quis irritum,* 12. *& §. fin.* Propriè enim neque Actio eſt, quia non perſequitur ius agentis: nec Accuſatio, quia non perſequitur pœnam: ſed eſt querela quædam iudicis officio petens teſtamentum reſcindi, vt
C aditioni hæreditatis ab inteſtato, reſciſſo teſtamento, aditus pateſiat, *Bart. poſt gloſſ. in l. poſthumus, §.* 1. *num.* 3. *hoc tit. & in l.* 3. *§. ſi minor. num.* 2. *&* 3. *de iureiur. gloſſ. Iaſ. & alij in Rub. Cod. eod.* Huic † enim actioni adijci ſolet, 5 & adiūgi petitio hæreditatis, hoc
D modo: vt quis reſciſſo teſtamento, petat ſe hæredem declarari, ſibique adiudicari hæreditatem, *l. qui de,* 10. *vbi gloſſ. & Bar. hoc t.* ac puto olim id quoque vſitatum fuiſſe: *d. l.* 8. *§. quoniam, in verb. non totam debeo hæreditatem petere, l. mater,* 19. *§.* 1 *l. qui repudiā-*
E *tis,* 17. *l. cum qui,* 21. *§. idem, hoc tit. l. ſi quis filium,* 34. *C. eod.* cùm dicat I.C. *d. l. Papinianus, §. fin. h. tit.* hæredem fore eum, ſecundū quem pronunciatum eſt. Neque ſanè hoc nouum eſt, nec ad minuendas lites inutile: vt vnà cum actione ſeu imploratione officij

Reſciſſo-

Reſciſſoria ſimul detur, eique adjungatur actio, quæ poſt reſciſſionem erat competitura, fruſtra enim in plura iudicia diuiditur, quod vno poteſt experiri, *Iaſ. in §. rurſus, num.* 85. 86. *Inſtit. de actio, dicent hanc eſſe communem. vide glo. in l.* 1 *. ad verb. neceſſaria, infr. ad exhibend. vbi quoque diximus.* Obſeruatum id tamen eſt, hanc hæreditatis petitionem de inofficioſo, quæ datur contra titulo poſſidentem, differre à ſimplice, cui aduerſus iuſti tituli poſſeſſorem non eſt locus, *Cuiac. ad Paul. l.* 4. *titul.* 5. *Gouea. Lect. lib. titul.* 5.

6 ¶ Omnibus autem vtriuſque ſexus liberis *l.* 1. 5. 6. 8. *cũ ſim.* 28. §. 1. 30. & parentibus, *l. pater,* 14. *l. nam etſi,* 15. licet de inofficioſo diſputare fratribus porrò & ſororibus germanis non aliter, quàm ſi propudioſæ turpeſque perſonæ ſint inſtitutæ, §. *ſoror. Inſtitut. eod.* Porrò fratres vterini, cæterique vlterius cognati, melius facerent, ſi ſe ſumptibus inanibus non vexarent, *l. fratres,* 27. *C. eod. t.* cum obtinendi ſpem non habeant, *l.* 1. *hoc tit. l. fratris,* 21. *Cod. eod.* Nec enim vult lex in infinitum inſtituendi neceſſitatem propagari, teſtandique libertatem reſtringi: *contra l.* 1. *C. de ſacroſanct. Eccleſ.* præſertim cum his perſonis collateralibus non perinde debeatur ſucceſſio, atque deſcendentibus & aſcendentibus, *l. nam etſi, hoc tit, l. fin. C. de codicill. in Auth. de hæred. ab inſt. venien.* Ac ne his ipſis quidem aliter datur querela, quàm ſi ab inteſtato ſint ſucceſſuri: nam alioqui fruſtra agent, atque adeò etiam obtinebũt, ſi cauſa inteſtati ad alios ſit peruentura, *l.* 6. §. *penult.* & alio modo ius ſuccedendi conſequi nequeant, *l. Papinian.* 8. §. *ſi quis impubes, hoc tit.* §. *tam,* 15. *Inſtitut. eod.* Quamobrem etiam ſi quis legitimam portionem ſit conſecutus, non admittetur: *d. l.* 8. §. *ſi quis mortis,* 6. §. *ſi quis impubes,* 15. tutoque teſtari quis poterit, quarta legitimis hæredibus relicta, *l.* 6. *Cod. eod.* quæ hodie tertia eſt. *Auth. nouiſſima, C. eod.* quinetiam tantus eſt ſuſtinendorum teſtamentorũ fauor, vt ſi minus relictum quoquo titulo, *d. l.* 8. §. *ſi quis mortis, l.* 30. 36. §. 1. *l. quoniam* 29. *l. omnimodo,* 30. *C. eod. d. Authen. nouiſſima.* ſaluo teſtamento, ad ſupplementum tantùm agi poſſit: *dict. l. omnimodo.* niſi quod nouiſſima conſtitutione Inſtitut. inſtitutionis titulo filijs, relinqui voluerit, §. *aliud quoque Nouell. conſt.* 115. *vt cum de app. cognoſc.* Præterea nec ei accuſandi poteſtas eſt, qui quoquo modo agnouit ſibi à teſtatore relictum, *l.* 10. *in fin. l.* 12. 21. *hoc tit.* aut aliter voluntatem eius approbauit, *dict. l.* 8. *ſi conditioni,* 10. *l.* 23. §. *penult. hoc tit.* aut querelæ renunciauit, *l. qui repudiantis,* 17. *l. nam etſi,* 15. §. 1. aut per quinquennium à tempore aditæ hæreditatis conticuit, *l.*

ſcimus, 36.§.*fi.l.ſi quis filium*, 34. *in fi.Cod. eod. l.2. C.in quib. cauſ. in integ.reſt.l.Papinian.* 8. §.*vltim. hoc tit. vbi gloſ. fin.* quanquam Condictio, qua ad ſupplementũ legitimæ agitur, quinquennio non præſcribatur, ſed Perpetuò, hoc eſt, 30. annis, vt reliquæ actiones perſonales, duret: *ita eſt communis opinio Bald. Iaſo. & aliorum contra Bart.in l.ſi quis filium*, 34.*C. de inoff.teſt.Guid.Pap. deciſ.* 81. neque etiam extinguatur, quamuis quis ſibi relictum acceptarit, *l. ſi quando*, 35.§.*fi.C. eod.vid. Mynſing. obſ.* 36.*cent.* 1. hac enim non impugnatur teſtamentum.

7 ¶ Ac nouiſſimo quidem iure vix eſt, vt in recta linea locus ſit accuſationi. nam cum non modo liberi, ſed etiam (vt volunt, §. *ſancimus. Nouell. conſtit.* 115. *vt eum de app. cog.*) parentes ſint hæredes inſtituendi: niſi iuſtis expreſſiſq; de cauſis exhæredentur, *Dd. in* §. *ſancimus.* quas hæres probare cogitur, §.*ſine eadem*, *d. Nouell.* in omnem euentum, circa querelam videtur ijs ſatis eſſe proſpectum. Nam ſi in legitima ſint inſtituti, nihil eſt quòd defuncti officium accuſent: ſin in minore parte, agent ad ſupplementum: ſin exhæredentur, aut id fit iniuria, & teſtamento quod ad inſtitutionem attinet euacuato ab inteſtato ſuccedunt, vt querela non ſit opus: aut iure factum eſt, & meritò omni aditu conſe-

A quendæ hæreditatis, qua ſe indignos reddiderunt, atque ita etiam querela inofficioſi excluduntur: *l. quidam*, 132. *verſic.quid ergo*, *de verbor. oblig.* prorſus vt fratribus potiſſimũ opitulari deinceps hæc accuſatio videatur. etiam ſi quidam contradicant, *Vigil. in Rub.* B *Inſtit.eod.* Vno tantùm caſu volunt noſtri vſurpari etiam in aſcendentibus & deſcendentibus querelam inofficioſi, ſcilicet cùm Iuſta ex cauſa exhæredatio facta eſt: quæ tamen necdum probata ſit. Hoc enim caſu quia valet teſtamentum, & exhæredatio legi- C timè, hoc eſt, ex iuſta cauſa expreſſim addita facta eſt, ideo intra quinquennium putant inofficioſi querela illud reſcindendum eſſe: *Bal.num.*2.*&* 22. *Iaſ.n.*18. *dicens hanc eſſe communem*, *in Auth.ex cauſa*, *Cod.de lib.præter. Bald. conſ.*89. *proponitur*, *& conſ.* D 112. *Paul.vol.*5. etiamſi exhæredatione ſine cauſa, aut ex nulla cauſa facta, ſit teſtamentum nullum, & duret quæſtio Nullitatis, ſeu Ius dicendi nullum, *Iaſ. in l. ſi filius*, *nu.* 14. *de lib.poſth.Caſt. & Dd in d. Auth. ex cauſa*, annis 30. *Guid. Pap.deciſ.*597.*de lib.&* E *poſth. n.*5.

¶ Illud vltimo loco addimus, 8 querelam in hæredes tranſire, iiſque competere; liberis quidem indiſtincte, *l. ſi quis*, 34.*Cod. eod.* extraneis vero non aliter quam præparata à defuncto querela, l.6.§.*fin. tot.tit.* eſt enim quædam

iniuriæ

iniuriæ ſpecies, quod genus ad hæredes tranſire non ſolet, *vide infr. de iniur. in princip. Inſtitut. de perp. & temp. act.* Suis tamen hæredibus arbitror competiſſe olim querela non iure Hæreditario, ſed Suo, quod propter ius Repræſentationis, ipſis iniuria facta videtur: emācipatis autem, & extra poteſtatem cōſtitutis non item, quia iure ciuili pro extraneis habebantur, *vide Inſtitut. de hæred. qual. §. cæteri, & de hæred. quæ ab inteſt. §. emancipati* vt eis actio ciuilis dari non debuerit, cùm hoc iure veteri demortuum parentem neutiquam repræſentaret. Vnde nec mater querelam ad liberos tranſmittebat, *l. cum nota, 6. C. de tranſact.* quoniam non habet eos in poteſtate, eoque nec ſuos relinquit hæredes, *l. nulla, 13. de ſuis & legit. Vlp. Inſt. c. 26. vide quæ dixi Inſtitut. ad S.C. Tertul. in prin.* Sed Iuſtin. qui hoc diſcrimen ſuitatis ſuſtulit, videtur indiſtinctè deſcendentib. querelam conceſſiſſe, *d. l. ſi quis, 34. Cod. eod.*

9 ¶ Datur autem hæc actio aduerſus hæredem, atque ita poſt aditionem hæreditatis, ex qua fit hæres, *l. Papin. 8. §. ſi conditioni, h. tit.* cuiuſcunque tandem ſit ille dignitatis & conditionis: *l. 8. §. ſi imperator, 3. l. penult. §. 1. hoc titul.* ſiue ex liberis ſiue extraneis aut municeps: *dict. l. pen.* quantum quidem ad querelam liberorum aut parentum exhæredatorum

A attinet: nam in fratribus diſtingui diximus, turpis an honeſta perſona ſit inſtituta. Sed & aduerſus hos competit, qui locum hæredis obtinent: vt eſt ſucceſſor hæredis, *l. ſi pars, 10. hoc tit.* fiſcus qui bona occupat, *l. ſi hæredem, 10. C. eod.* fideicommiſſarius vni-
B uerſalis: *l. 1. C. eod.* nonnunquam etiam in particularem legatariū, qui ſuſpecta colluſione ad defendendum teſtamentum venit, *l. ſi ſuſpecta, 29.* Ita tamen hi conueniri poterunt niſi priuilegio aliquo, quod relictum eſt, defendatur. Nam conſtat aduerſus te-
C ſtamentum militare, *d. l. 8. §. Papin. 3.* quodq; de peculio caſtrenſi fit, vel quaſi, querelam non dari, *l. ſi. C. eod.*

¶ Ipſe porrò querelæ modus 10
eſt, vt dicat actor, doceatque immerentem, atque indignè præteritum ſe, vel exhæredatum, *l. 3.*
D *l. 5. hoc tit.* Inofficioſum enim teſtamentum dicere, eſt allegare quare exhæredari vel præteriri non debuerit: *d. l. 3. 5. hoc t.* quaſique non ſanæ mentis fuerit is, qui teſtamentum ordinauit: non quod verè furioſus fuerit, ſic .n. teſtamentum ipſo iure corrueret
E probato furore: *l. 2. hoc titul.* ſed rectè quidem compoſque mentis fecerit teſtamentum, non tamen ex officio pietatis *l. 2. 5. Vide Valer. Max. lib. 7. cap. 8. l. pen. de cond. inſt.* Quod cùm ita ſit, petit, actor declarari teſtamentum inofficioſum, aut reſcindi: eoque reſciſſo,

ſibi vt hæredi proximo hæreditatem adiudicari, *l. Papin.* 8. *§. quoniam. in verb. non totam debeo hæreditatem petere. hoc tit.* Quia verò cui datur actio, ei multo magis competere exceptionem dicẽdum eſt: *l.* 1. *verſ. nam cui. de ſuperſ. ca. qui ad agendum. de reg. iur. in* 6. poteſt etiam qui exhæredatum iniuſtè ſe quæritur, ſi eſt in poſſeſſione bonorum, in modum Contradictionis & excipiendo querelam introducere, *d.l.* 8. *§. ſi filius,* 13. Illud præterea admonendi ſumus, hanc querelam non eſſe perpetuam, ne perpetuò ſuſpenſæ incertæque pendeant defunctorum voluntates, *l. fin. commun. præd.* ſed intra quinquennium à tempore aditæ hæreditatis eſſe proponendam: *l. ſcimus,* 36. *§. fin. Cod. eod. vide Bald. conſil.* 89 *proponitur, vol.* 5. præſertim cum ſit Reſciſſoria, & contra leges ciuiles impugnans teſtamẽtum & vltimas voluntates, quarũ magnus fauor eſt: *l. ſi pars,* 10. *h. tit.* eoque velut extraordinaria & odioſa, reliquarum reſciſſoriarum exẽplo certis ſpatijs debeat includi, *l. in honorarijs,* 35. *de actio.* quod etiam moribus Sax. obtinet. nec enim præſcriptiones rerum communes illis inductæ, temere producendæ ſunt ad ſingulares actionum præſcriptiones: quæ quando non inueniãtur ſublatæ, iure putantur etiamnum durare, *l. ſancimus,* 27. *Cod. de teſtam.*

¶ Effectus autem huius iudicij eſt, vt Probata cauſa, declaretur teſtamentum inofficioſum, eoque reſciſſo, legata quoque & libertates inſcriptæ pereant, *l. Papinia.* 8. *§. penult. l. Titio,* 18. *l. cum mater,* 78. *hoc tit.* (quod tamen hodie correctum videri poteſt, cum Iuſt. voluerit inſtitutionem tantum vitiari, ſaluis reliquis teſtamenti articulis, *d. Nouell.* 115. *vt cum de app. Authent. ex cauſa, C. de lib. præt.*) & in ea cauſa res conſtituatur, perinde atq; ſi nullum teſtamentum ſcriptum, nulla hæreditas adita eſſet: *l. cum* 21. *in fin. hoc tit.* vtque actori victori hęreditas ab inteſtato reſtituatur, ſi modò docuerit ſe ab inteſtato hæredem, *l.* 6. *§. pen. l.* 15. *in fi. h. t.* Quamuis autem hac actione nemo amplius petere poſſit, quàm eam partẽ quam ab inteſtato habiturus eſſet: *d. l.* 8. *§. quoniam,* tamen ſententia ſecundum querelã lata, totum teſtamentum corruit, quaſi vitioſum, & à demente factum: *d. l.* 13. *in fi. d. l.* 21. *d. l.* 28. adeò vt victor ſolus obtineat hæreditatem, neque illi concurrant, qui alioqui ab inteſtato partem facerent, ſi agentem deſeruerint, *l. filio,* 16. videntur enim animo repudiantis accuſationem neglexiſſe: *l. qui repudiantis,* 17. *hoc tit.* niſi culpa ſilentij nulla, impeditis fortè, imputari queat, *l. ſi hæres,* 7. *fam. herciſ.* Sed ſi is, qui inſtitutus eſt, etiam ab inteſtato hæres exiſtit, cùm minimè repudiare

ius ſuum voluiſſe ipſa aditione A
& propugnatione teſtamēti con-
tra querelã, cui ſe oppoſuit, abun-
dè ſit teſtatus, ideo reſciſſo per
querelam teſtamento, ab inteſtato
cum victore concurret: vt cùm
cōtra filium inſtitutum alter ex-
hæredatus obtinuit, *l. mater,* 19. *l.*
12 *ſi ponas,* 23. *hoc tit.* Vno † ſanè B
caſu pro parte tantùm reſcindi-
tur teſtamentum: propterque
rei iudicatæ authoritatem, par-
tim teſtatus, partim inteſtatus de-
cedit teſtator, contra regulas iu-
ris ciuilis: *l. ius noſtrum, de reg.*
iur. videlicet cum pluribus que-
rela conuentis diuerſæ ſententiæ C
latæ ſunt, quarum in altera lau-
detur, in altera declaretur teſta-
mentum inofficioſum. Id quod
euenire nō difficulter poteſt, quo-
ties aduerſus extraneum & fratrē,
hæredes inſtitutos agitur, contra
hunc enim perinde atque contra
extraneum, querelam obtinere D
fuerit periniquum, *d. l. mulier,*
19. *l. nam etſi,* 15. *in fin. circa.* 24.
hoc titul. l. cum duobus, 13. *Cod.*
eod.

De hæreditatis petitione. Tit. III. C. 3. 31.

1 *Continuatio: & affinitas huius actionis cum præcedente.*
2 *Quid ſit petitio, quid ſit hæreditas.*
3 *Diuiſio petitionum.*
4 *Definitio petitionis hæreditatis.*
5 *Quæ eius propria: & explicatio definitionis.*
6 *Cur petitio ſit vniuerſalis, ciuilis, realis, bonæ fidei, &c.*
7 *Species petitionis.*
8 *Cauſa efficiens: & quibus, contra quos, coram quo iudice hæc actio detur: & quomodo, quoque ordine ſit proponenda.*
9 *Quando ſit proponenda: & cui, quare detur, contra quem.*
10 *Quis pro poſſeſſore vel hærede poſſideat, & cur non detur contra ſingulari titulo poſſidentem.*
11 *Materia, quid in petitionem veniat: & explicatio S. C.*
12 *Forma: & ratio petendi ac libellandi.*
13 *Finis & effectus.*
14 *Affinia.*
15 *Contraria: & quomodo præſcribi huic actioni poſſit.*

QVerelæ † inofficioſi teſta- 1
menti affinis eſt Petitio
hæreditatis: nam & vniuerſalis
eſt, *gloſ. & Dd. in Rub. C. de inoff.*
teſta. per l. item, 30. *§. item hoc tit.*
& hæreditatem petit: quomodo
E illa, ac (ſicuti ante diximus) il-
lius veluti pars eſt, aut certè ſe-
quela, aut (vt volunt Dd.) illa
huius præparatoria, *gloſ. hic in*
Rub. & in Rub. C. de inoff. teſt. &
de pet. hæ. ita vt cumulari vno li-
bello poſſint: *vide ſup. tit. 1. vbi*
dixi. Quare poſt expoſitionem
querelæ

querelæ de inoſficioſo teſtamento, ordine ſequitur, vt de petitione hæreditatis agamus.

2 ¶ Petitionis verbo, plerumque actiones reales ſignificantur, *l. pecuniæ, 178. verſ. petitionis, de ver. ſignific.* Cùm itaq; hæc actio realis ſit, *l. ſed etſi lege 25. §. petitio, 13. hoc tit.* rectius Petitio quàm Actio nominatur. Hæreditas nomen iuris eſt, *d. l. pecuniæ, verſ. hæreditas.* & etiam ſine corpore intellectum iuris habet: *l. hæreditas, 50. hoc tit.* hoc eſt, intelligitur ex iuris diſciplina hæreditas exiſtere, quantumuis nullum corpus, ſeu nullas res corporalis, quæ ſub ſenſum aſpectumque cadat, in ea reperiatur: vt cum aliquis mercator tantùm nomina & actiones, vel etiam duntaxat æs alienum, in hæreditate relinquit. Hæreditas Ciceroni *in Topic.* eſt pecunia (nomine ſcilicet generatim vſurpato, *l. pecu. 78. de verb. ſign.*) quæ morte alicuius ad quempiam peruenit: nec ea legata teſtamento eſt, aut poſſeſſione retenta. Theophilo, *Inſtit. de reb. corp. & incorp.* Ius quoddā certis modis conſtitutum, & intellectu comprehenſum, quod alieni patrimonij vniuerſalem dominum iure efficit: Iuliano, *l. hæreditas, 62. de reg. iur. l. nihil, 24. de verb. ſign.* ſucceſſio in vniuerſum ius quod defunctus habuit. qua de re alibi *ad tit. infr. de hær. inſtit.* diximus.

3 ¶ Hæreditas autem petitur aut A ex Iure Ciuili, aut ex iure Prætorio, aut ex S.C. & petitur vel Tota, vel pro Parte: ex quo fit, vt plures numerentur petitionis ſpecies, de quib. ſingulis eſt dicendum: ac primùm de ciuili & Vniuerſali hæreditatis petitione. Ea † ſic definiri poteſt. Vt ſit 4 B actio ciuilis, vniuerſalis, in rem, petitorij iudicij, bonæ fidei: qua quis petit hæredem ſe declarari, hæreditatemque iure ad ſe pertinentem, ab eo qui pro hærede vel pro poſſeſſore poſſidet, ſibi reſtitui. Dico † eſſe ciuilem, nam 5 etſi Prætor eam proponit in Edi- C cto, *l. 1. in princ. ſi pars hære. petat.* tamen ex iure ciuili, quo hæreditates petuntur: *l. 1. & 2. hoc tit. l. lege 130. de verbor. ſignificat.* eam proponit, vt reliquas iuris ciuilis vendicationes, *l. prætor, 75. infr. tit. 1. vbi vide,* atque etiam perſonales actiones, *l. 1. in princ.* D *commod.* Dico eſſe Vniuerſalem, *l. 1. in princ. in verb. poſt actiones quas de vniuerſitate, & c. de rei vend. gloſſ. in l. 1. de edend. Iaſ. poſt alios in Rubr. C. de inoff. teſtament.* Vt enim Vniuerſale eſt iudicium dotis, *Dd. in Rubr. ſolut. matr. glo. in l. 1. quod dicitur. 5. verb. ſed do-* E *tis. de impen. in res dot. fac.* peculij: *l. item, 20. §. non ſolum, h. t in gloſſ. in dict. l. quod dicitur. Iaſo. in l. 3. num. 10. C. de eden.* iuriſdictionis, *Iaſo. in dict. l. 3.* &c. ita & eſt petitio hæreditatis, petitur enim ea corpus bonorum, hoc eſt, vniuerſitas, *l. 1. de rei vend. gloſ. in*

in l. 2.

in l.2.verb.ſed dotis,verſ.patrimonij, de impenſ. in res dot. fac. in qua ſunt varia iura, & diuerſæ ſpecies, res corporales, incorporales, mouentes, mobiles, immobiles, &c. Quare † cùm actiones aſſimilentur reb. quæ his petuntur, *gloſ. & Dd. in l.1. C.ſi aduerſ. tranſ. & in §. hac ergo, ver. numerand. in Auth. de non alien. Bald.in l.iubemus,* 14. *C. de ſacr. Eccleſ.* cumq; iudicetur de actione, vt de re ad quam petendam deſtinata eſt: *Bart. Iac. de Arc. Alc. in l.mouentium,de verborum ſignific. Caſt. in l.quam Tuberonis, § fin.de pecu. Alex.in l.à diuo Pio, §. in vendi.in* 1. *not.de re iudic.latè Tiraq. in rer. ac prox.* §.1.*gl*.7. *num*.17. ſequens eſt, petitionem etiam hæreditatis, quæ ad vniuerſitatem bonorum perſequendam propoſita eſt, vniuerſalem eſſe *d.l.de rei vend.* Nec obſtat, quod etiam res minima, *l. licet,* 10. *hoc titul.* & ſingularis & non modò tota hæreditas, ſed etiam pars eius peti poſſit, *l.*1. *& tot.tit. ſi pars hær.peta.* nam & qui rem ſingularem petit vt hæreditariã, vniuerſaliter agit; petit enim ſe declarari hæredem, hoc eſt, vniuerſitatis dominum: & ius ſuum metitur, non ex eo quod aduerſarius poſſidet, ſed quod ipſe habet, *d.l.*1. &,qui partem petit hæreditatis,vniuerſitatẽ petit: quod enim iuris obtinet in toto, idem & in qualibet eius parte: *l.quæ de tota,*76. *de rei vend.* & vt hæredi-

6

A tas tota eſt vniuerſale corpus bonorum, ita & quota hæreditatis portio, §. *reſtituta,cum ſeq.Inſtit. de fideicom.hæred. l. non amplius,* 26.§.*fi.de legat.*1.*l.ſi quis ſeruum,* §.*fin. cum l.ſeq. de legat.* 2. Addo eſſe Realem, *l. ſed etſi,* 25. §. *petitio,*13. *hoc tit.* ea de cauſa, quod
B detur contra poſſidentem, *l. nec vllam,*13.§.*fin.cum ll.ſeqq.hoc tit.* qui nullo ex contractu ad dandũ vel faciendum obligatus eſt, ſed ratione eius quod poſſidet, vt id ſcilicet reſtituat, conuenitur, id quod proprium eſt actionum realium, qua peculiari velut nota
C à perſonalibus diſcriminantur, §. 1. *Inſtitut. de act. Iaſ. in Rubr. Cod. de inoffic.teſtam.Bald.in l.ſi certis annis. antepenult. C. de pact.* Habet tamen hæc actio præſtationes aliquot perſonales, *dict.l.ſed etſi,* §.*petitio.* quarum reſpectu, miſtã cauſam obtinere dicitur, *l. hære-*
D *ditatis,*7. *C.eod.*§.*quadam,Inſt.de act.* Quandoquidem enim vniuerſalis eſt,in eamq; veniunt omnia quæ ex bona fide (vnde bonæ quoque fidei exiſtimatur, *l.fin.C. eod.*§.*actionum,in fin.Inſt.eo dem.*) præſtari æquum eſt: fit, vt interdum dari etiam quippiam à poſ-
E ſeſſore petatur: puta pretia rerum diſtractarum, aut æs alienum à debitoribus exactum, *l. item veniunt,*20.*cum ll.ſeq.hoc tit.* Petere autem vel Dari,proprium eſt perſonalium actionum: in quibus ad dandum vel faciendum agitur,ſicut in realibus ad reſtituendum,

§.1.

§.1.*Inſtit. de act. l. actionum.* 25. *de act. & obli.* Hoc igitur reſpectu, petitio hæc miſtam obtinere cauſam intelligitur: alioqui ſua natura eſt realis, *d.l.ſed etſi,*25.§. *petitio.Maran.parte iudic.*4.*diſt.*3. *num.* 4. *vbi dicit hanc eſſe comm. vide Iaſ.in* §.*ſed iſtæ, num.* 42. & §.*item Seruianæ, num.*121.*Inſt.de act.* eoque & petitio dicitur, *l.pecuniæ,*178.*verſ.petitio,de verbor. ſign.* & Vendicatio, *l.legitimam,* §.*hoc t.* & actor in Rem agere, *l.ſi bonæ,*49.*hoc tit.l.*3.*Cod.eod.* ac vendicare, *dict.l. legitimam.* perhibetur. Dico, eſse petitorij iudicij: *Iaſ. in* §. *actionum,nu.*214. *Inſtit. de actio.* quia actor non modò petit ſibi res hæreditarias reſtitui, quod eſt commune cum poſſeſſorijs: *l.*1.*verſ. reſtitutoria, de interdict.* ſed etiam ius ſuum declarari, & ſe pronunciari hæredem, hoc eſt, dominum, peræque atque in rei vendicatione. Hæredem enim dominum veteres appellarunt,tanquam herum, §.*fin.Inſt.de hære.qual & differen.* Dico eſſe Bonæ fidei: *dict. l.ſi.C. eo.* §. *actionum, verb petitio, &c. Inſt. de act.* Nam cum ſit vniuerſale iudicium, & augmentum ac decrementum, *dict.l.item,*30.§.1. *hoc tit.* natura ſua, pro ratione variantium circumſtantiarum & varijs rerum euẽtis recipiat: ideò certa formula concludi,& ſtrictis iudiciorum regulis includi nequit: ſed quo ſuum cuique rectè tribuatur, ex bono & æquo vt in- A terpretationem recipiat, neceſſe eſt: idque & publicè intereſt, vt voluntatibus defunctorũ, ad quas pertinet hæc petitio, prolixiùs conſulatur, *l.* 1. *C. de ſacroſanct. Eccleſ. l.*3.*de teſt.* Neque enim ſolùm ab inteſtato, ſed etiam et teſtamẽto hæc actio proponitur, B & vtrocunque modo agatur, ſed ſemper ex voluntate defuncti agi intelligitur, qui non facto teſtamento, præſumitur ſponte ſua hæredes ab inteſtato ſibi ſuccedere voluiſſe, *l.*3. *l. conficiuntur,* 8. *de iure codic.* Addo, Qua quis petit ſe hæredem declarari, & ſibi C hæreditatem reſtitui,&c. Sunt .n. duæ hæ actionis partes: *Bart.in l.* 1: *C. quor. bon.* quarum altera Petit ſe actor hæredem ſententia iudicis declarari, altera Res hæreditarias ſibi reſtitui.

7 ¶ Species huius actionis duæ ſunt præcipuæ. alia enim Directa D eſt, quæ datur contra eum, qui pro hærede aut pro poſſeſſore poſſidet: alia Vtilis, quæ competit aduerſus eum, qui à poſſeſſore rem habet, *l.nec vllam,*13.§.*quod ſi,* 4: §.*ſi quis ſcien.*6. & §. *item ſi quis,* 7. §. *apud Marcellum,*8. *hoc tit.* Deinde alia eſt ciuilis, & hæc E aut in Totam hæreditatem, *vt h. tit.* aut in Partem intenditur: *vt in tit.ſeq.* alia Prætoria, quæ ex iuriſdictione magiſtratus bonorũ poſſeſſoribus datur: *infr. de poſſ. hæred. petit.* alia Fideicommiſſaria,quæ ex S.C. fideicommiſſarijs vniuerſalibus, *inf.de fideic.hæred.*

petit,

petit. & alijs pro hæredib. ex S.C. habentur, competit: vt nec merè ciuilis ſit, nec prætoria, cum ab his diſtinguatur: *d. l.2. & 3.* ſed commune quoddam remedium vtile his, qui quidem directò nõ ſunt hæredes, ſed quaſi, & pro hæredibus ſiue iure ciuili ſiue prætorio habentur, *l. 2. & 3. de fid. hær. pet.*

8 ¶ Cauſa igitur efficiens remota huius actionis, eſt Lex, Prætor, S.C. Cauſa propinqua, Ius hæreditarium, quod agens habere intendit: ſiue ex teſtamneto, ſiue ab inteſtato, ſiue ex veteri iure XII. Tabul. ſiue ex nouo: *l.1. 2. 3. hoc tit.* ſiue per ſe illud habeat, ſiue per alios, *dict. l.1.2.3.* Nam & hæres hæredis pro hærede eſt: *l. ſi hæredem, 10. Cod. eod. l. fin. C. de hæred. inſt. de quo tamen vide Paul. lib.1. t.13. iuncta l.6. §. vlt. de inoffic. teſtam.* & indifferenter quicunque hæredes ſe eſſe intendunt, hac actione agere poſſunt: etiam filius contra patrem, de ſucceſſione materna, *l. fin. hoc tit.* &c. Datur autem eo ordine, vt primùm ſcriptis detur hęredibus: *l. legitimam, 8. hoc tit. l. ſi ſcripti, 9. C. eodem. Bart. in l. ſi quis, 13. hoc tit.* poſt, cauſa teſtamenti euacuata, illis qui ab inteſtato veniunt, *dict. l. legitimam* quanquã poteſt quis etiam omnem hæreditarij iuris cauſam in iudicium deducere non expreſſo eo, vtrum ex teſtamento agat, an ab inteſtato, *glo. & Dd. in l. vlti. ad verb.*

A *precluſiſſe. C. de codicill. & in l. ex ſextante. verb. de iure. de excep. rei iudica.* Nam libelli generales & incerti, in his vniuerſalibus iudicijs facilius admittuntur: cùm horum iudiciorũ natura talis ſit initio, vt propter varietatem rerum certum definiri deſignariq; B nequeant, ſed poſt per probationes, & officio iudicis dilucidentur, *gl. & Doctores in l.1. in princ. de edend. l.2. C. quæ ſent. ſine cert. quant. §. curare. Inſtitut. de act. vide omnino Schurff. conſ.63. cent. 1.* Quare crediderim, & alternatiue ab his, qui ab inteſtato ſucce- C dunt, agi rectè hoc modo poſſe. Peto ex teſtamento, ſi quod factũ eſt: & vt de hoc conſtet, peto illud exhiberi, & poſſeſſorẽ ad iuſiurandum cogi, vtrum aliquod in bonis hæreditarijs repererit, an non: ſin autem nullum omnino factum eſt, peto eandem hæ- D reditatem ab inteſtato, *Pet. Iacob. in for. petit. ab inteſt. nu.3. Iaſ. n.6. poſt gloſ. & Bart. in l. controuerſia, de tranſac. vide tamen l. vltim. Co. de codic.* maximè † ſi aut ex facto 9 aduerſarij callidè celantis teſtamentum, aut aliunde probabilem habeat actor dubitandi cauſam, E *per doctrinam Bart. in l.1. num.1. quor. bon. Iaſ. in §. curare, n.7. Inſt. de actio. Dec. in l. nemo, 43. §. quoties, de reg. iur.* nec enim altera petitio alteram impedit: neque ſententia in vna lata, parit exceptionem in altera: vt hic nulla regula, prohibens cumulationem,

obſta-

obſtare poſſit : *l. legitimam,* 8. *hoc tit. gloſſ. in l. ex ſextante , verb. de iure. de except. rei iudic. & in l. fin. verb. præcluſiſſe. vbi Salic. n. 7. Co. de codicill.* Aliàs fateor verum eſſe, ab inteſtato nõ ante commodum peti, quàm cognitum exploratumque ſit ex teſtamento hæreditatem peti non poſſe : §. *proximus. Inſtitut. de deleg. ag. ſuc. §. ag. ſuc. §. cum autem in verb. eo tempore quo certum eſt aliquem ſine teſtamento deceſſiſſe. Inſtit. de hær. quæ ab inteſta. l. ſcripti, 9. Cod. eodẽ, l. is qui putat, 16. cum ll. ſeqq. l. ſi quis, 21. cum l. ſeq. l. pater. 93. de acquirend. hæred.* quemadmodum nec idoneè petitur, priuſquã conſtet hæreditatem eſſe: hoc eſt, eum eſſe defunctum, de conſequenda cuius hæreditate lis eſt, *Roff. in ſumma. de petit. hæred.* Viuentis enim nulla eſt hæreditas, *l. 1. de hæred. vel act. vend.* Neceſſaria autem hæredib. iſtiuſmodi eſt actio : quia licet ex l. ipſo iure hære des fiant, & adita animo hæreditate. *vide infra de acquir. hæred.* ſtatim dominium & omne ius defũcti, ab eius morte conſequantur, §. *fin. Inſtit. de hær. qual. l. omnia, 193. l. omnis, 138. de reg. iur. l. ſi ex re, 28. §. fin. de ſtip ſer.* occupare etiam vacantem, neque ab alio hæreditatem poſſeſſam poſſint : *Bald. in l. ſi. n. 3. vbi etiam Bart. Cyn. Fab. Dec. Iaſ. C. de edic. diui Adria. tollen. Ferra. in for. lib. quo peta. hær. ex teſt. ad verb. iniuſte, num. 1. & 4.*

A *Inno. Imol. & alij in c. cum in officiis, de teſt. vide infra. Quor. bono.* tamen vbi alius pro hærede vel poſſeſſore eam poſſidet, priuata cum authoritate expellere prohibentur: eoque legitima hac actione reſtitui vt ſibi petant, neceſſe eſt: cum tantum dominium, quod B eſt iuris, non etiam poſſeſſio, quæ plurimum facti habet, adita hæreditate ipſo iure tranſeat, *l. cùm hæredes, 23. de acq poſſ. vide infr. ad tit. Quor. bonor.* Datur ergo hæc actio hæredi iſto caſu, quando ſcilicet hæres factus eſt adeundo, *vide Roff. in ſumma.* & C tamen poſſeſſionem necdum eſt adeptus, nec ſua priuatim authoritate adipiſci poteſt. Nam ea ſemel quæſita & adepta, amplius ad res amiſſas repetendas non datur Hæreditatis petitio, *vide latè Iaſ. in §. actio, nu. 215. Inſtit. de actio.* (deſijt enim eſſe hære- D ditas) ſed ſupereſt tantùm Rei vendicatio. *Dec. in l. hæreditas, 67. num. 3. & 4. de reg. iur.* Proponi autem hæc actio vtrovis loco poteſt, vel vbi domicilium poſſeſſor reus habet. *Bart. & Bald. in l. 1. C. vbi de hær. agi.* vel vbi maior hæreditatis pars eſt ſita: E *gloſſ. Bart. & Dd. in l. vnic. Co. vbi de hær. agi Bal. in l. 2. quemad. teſtam. ape.* & ſi pluribus locis diſſipata ſit, pluribus etiã locis poterit intentari : *Bald. & Caſtr. d. l. vnic.* ſicut pluribus locis in poſſeſſionem bonorum miſſio peti poteſt : *Bald. Caſtr. Salic. in d. l. vnic.*

vnic. electioni ſcilicet actori conceſsa, quo potiſſimũ in foro agere velit, *l.fin.C. de iuriſdict.l.fin. C.de long. tempore præſc.* Nam etſi actor ſequitur forum rei, *d.l.vlt. C.de iuriſdict.* tamen cum pluribus hic locis iuriſdictioni obnoxius eſt, tum in arbitrio & poteſtate agentis eſt eligere ex omnibus forum maximè idoneum, præſertim in realibus: *glo. Caſtr. & Dd. in l. vlt. C. vbi in rem act.* alioquin reus variando ludificari, & ſubterfugere iudicium poſset, *l.3.in princ.de eo quod cert. loc.*

10 ¶ Quamuis autem olim hæc actio apud Centumuirale iudiciũ ſolita eſt exerceri: *l.fin.C.eod.* tamen de eo hodie, vtpote Centumuiralibus illis iudicijs ſublatis, ſubtilius quæri non eſt neceſſe, proq; explorato illud habendum eſt, coram quouis ordinario fori competentis iudice, hanc inſtitui actionẽ poſse. Quæ quidem competit aduerſus eum, qui Pro hærede vel Pro poſseſsore, ius aut rem hæreditariam, licet minimam: *l.regulariter,9.cum ll.ſeqq. l.4. hoc tit.* poſſidet, *d. l. regulariter, l.hæreditatis,7.C.eod.* Pro hærede autẽ poſſidet, qui putat ſe hæredem eſse eius, de cuius hæreditate agitur, *l. pro hærede, 11.cum ll.ſeqq. h.t.* Nam ſi velut alterius hæreditatem poſſideat, hac actione cõueniri nequit, quia titulo ſingulari & extraneo poſſidet, *Bart. & Dd. in d. l.pro hærede.vidẽ Appel.in dialectic.c.* 1. vt

A paulò poſt dicemus. Nec intereſt, vtrum ſe putet ex iuſta cauſa hæredem, an ex iniuſta, *l. item,* 20. *§.prætor,6. l.ſed etſi,25. §.ſcire,4. hoc t.* quin etſi verè ſit hæres, dabitur tamen contra eum vt cohæredẽ, Hæreditatis petitio, ſi actorem pro cohærede agnoſcere noB lit: *l.1.§.item 4.ſi pars hæred peta. l.permittendum, 8. eod.tit.* Sed & is qui ſcit ſe hæredem non eſse, tamen ſi contẽdat, poteſt pro hærede conueniri: *l.pro hærede,* 12. *hoc tit.* nec enim intereſt vtrum quis bona an mala fide poſſideat. Quod ita accipiendum eſt, cum C ſcilicet is qui ita ſciẽter poſſidet, aliquam cauſam Pro hærede poſſidendi habet & obtendit: vt, cum emit ab eo hæreditatem, quem ſciuit ius vendendi non habere. Etſi enim malè fidei eſt, tamen non continuò prædo eſt, & pro poſseſsore tantùm poſſidet, qui D pretium numerauit: *l.nec vllam, 13.§ ſi quis ſciens, hoc tit.* aliàs verò ſi per mendacium, & ſine vllo probabili prætextu aut cauſa contendat ſe hæredem, qui ſcit hæreditatem ad ſe non pertinere, is non Pro hærede, ſed pro poſſeſſore poſſidere intelligitur, *l.qui interrogatus,* 12. *hoc tit.* Pro poſE ſeſsore enim poſſidet prædo, qui interrogatus cur poſſideat, petiturus ſit principium: nec aliud reſpõſurus quàm, Quia poſſideo: nec contẽdit ſe hæredem, aut per mendacium contendit: *l. pro hærede,11.§.fi.cum l.ſeq. hoc tit.l ſe.l*

etſi,

etſi,25.§.1.l.prædonis,46.hoc tit. Hi autem tituli. Pro hærede & Pro poſſeſſore. omnib. titulis qui ex eodem iure hæreditario cõſequuntur & fluunt, cohærent; *l nec vllam,13.§.1.hoc titul.* Pro hærede quidem titulus, omnibus his qui viri & iuſti ſunt. Nam Bonorum poſſeſſiores, & reliqui, qui pro hæredibus habentur, *l. item 20. ll.licet,11.hoc t.* item ſingulares ſucceſſores hæredum, puta qui à putatiuo hærede emerunt, aut ex alia cauſa tituloue quæſiuerunt, pro hæredibus conueniuntur, *l.ſed etſi, 25.§.item,12. hoc tit.* ſaltem vtiliter, *l.nec vllã, 13.§.quid ſi,4. hoc tit.* Pro poſſeſſore autem titulus cohæret reliquis omnibus titulis iniuſtis & nullis: vt ſi quis emit nulliter à furioſo, aut donatum accepit ab eo, qui donare prohibetur, puta à coniuge ſe pro hærede gerente, *d.l.nec vllam, 13.§.1.*&c. Paria enim ſunt, Nullo titulo poſſidere vel non iuſto neq; valido poſſidere, *dict.l.nec vllam,13.§.1.§.ſciendum.Inſt.de ſatiſd.tut.* Oportet autem poſſeſſorẽ eſſe qui conueniatur, vt in Rei vendicatione: nec enim implere intentionem cuius actionis poteſt, hoc eſt, reſtituere nequit, qui non poſſideat: quare qui reſtituit hæreditatem, aut res alienauit, hac actione teneri nequit, niſi dolo & ſciens fecit, atque ita propter dolum pro poſſeſſore teneatur, *d.l.nec vllam, 13.§.fin. l.quod ſi, 16. cum multis*

A *ll. ſeqq. hoc tit.* Debitor quoque hæreditatis, pro poſſeſſore habetur, quia poſſeſſor iuris eſt. Iura porrò hac etiam actione petũtur, vt paulò poſt dicã: quare & hunc teneri petitione hæreditatis, certum eſt, *d.l.nec vllam,13.§.fin. l. ſed vtrum,14.cum ll.ſeqq. hoc tit.*

B *l.fin.ff.famil. herciſcund.* Nã quod ait Vlpianus, *l.ſic debitor,42.h.t.* non teneri debitorem Petitione hæreditatis, qui non ideo nolit ſoluere, quod ſe dicat hæredem, ſed quod neget aut dubitet, an hæreditas pertineat ad eum qui petit hæreditatem: accipiendum

C eſt de eo qui ſoluere paratus eſt, dũmodo actor ſit is cui ſolui debeat. In quem merito non datur actio: ſed potius oſtenſo ſummatim actoris iure, indulgebitur ei ſpatium ad ſoluẽdum, cum competenti cautela, vt alibi dicitur, *l. ſi debitori, 21. de iud.* Porrò qui

D alio titulo quam qui ex hæreditate fluat, poſſidet, ſiue ſingulari, ſiue vniuerſali: is Petitione hæreditatis non tenetur, ſed Rei vendicatione conueniri debet, *l. hæreditatis,7.C.eod.l.4.C.in quibus cauſ ceſ.long. temp.præſcript.* Nam petens hæreditatem, nullum ius

E dominij in iudicium deducit, ſed iure defuncti vtitur, petitque res ab eo poſſeſſas, non modo iure dominij, ſed quouis etiam alio, *l. & non tantum, 19. hoc tit. Bart. & Dd.in l. hæreditas,9.C.eod.Iaſ. in l.non hoc,4. C.vnde leg. Bart.in l.vt iuriſiurandi, 7.§.ſi liberi. de*

oper.

oper. lib. Iacob. in tract. feud. verb. & cum pacto quod ipſi enim 7. Itaque quando par & æquale ius poſseſsionis habeat ille, qui alio titulo quàm Pro hærede vel poſſeſsore poſſidet, non poteſt ei ab actore res auferri hac actione: cùm ne à defuncto quidem quo potius ius habere hæres nequit, vt in cuius locum ſe ſucceſsiſse prætendat, ſic agenda auferri potuiſset. In pari quippe cauſa, melior eſt poſſidentis conditio: *c. in pari. de reg. iur. in 6. §. retinendæ, verſ commodum. Inſtit. de interd. l. fin. C. de rei vendic.* cui (niſi aduerſo intẽtata vendicatione probetur dominium,) poſseſſio ſua auferri nequit, *l. vlt. C. de rei vend.* In hac autem actione non probatur dominium: ſed tantum res fuiſse hæreditarias proponitur, quæ etiam aliena in hæreditate eſse potuit: conſentaneum igitur eſt, non ſatis eam habere virium, ad poſseſsionem tertio poſseſsori, qui ab hæreditate cauſam non habeat, auferendam, *vide late Iaſ. in §. action. num. 195. Inſtit. de actio Caſt. in l. 3. C. eod.*

11 ¶ Porrò in hæreditatis petitionem veniunt vniuerſæ res hæreditariæ (non etiam feudales, *Iaſ. in §. actionum num 210. Inſtit. de action Socin conſ. 19. adſit, num. 7. vol. 1.* niſi cùm tota ſucceſſio feudalis petitur, *Imol. in l. ſi patroni, verſ. extra. ad S.C. Trebell* [illegible] *de per. hær. n. 51. 52. per doctrinam gl. & Bart. in l. item videndum, 18. §. fin. ad verb. ſiue iura. hoc tit. vide latè Iaſ. in l. Gallus, §. quidam, nu. 41. de lib & poſth. melius Bart. in l. vt iuriſiurandi, 7. §. ſi liberi. de oper. li. Iac. in tract. feud. ad verb. & cũ pacto quod ipſi, n. 7.* aut feudũ eſt hæreditariũ, *Mynſing. obſer. cent. 3. obſeru. 67. per Dd. in c. 1. an agnat. vel. fil.*) ſiue iura ſiue corpora, *d. l. item, 18 §. fi. cum ll. ſeqq. h. t.* ſiue etiã ſingulares, *l. licet, 10. h. t.* Non .n. metitur actor intentionẽ ſuã ex eo quod poſſidetur, ſed ex iure ipſo quod habet, *l. ſi pars hæred.* Nec tantum petuntur hæreditaria corpora, ſed quorum etiã periculum ad hæredem pertinet: vt res depoſitæ, commodatæ defuncto, *l. & non tantum, 19. hoc t.* &c. (ex quo perſpicuum fit quod antè dictum eſt, nullum dominij ius in hoc iudicium deduci) vna cum fructibus, pretio rerum diſtractarum, & quæ quacunque ex cauſa ad hæreditatem acceſserũt, *l. item veniunt, 80. cum multis ſeqq. hoc tit.* aut accedere potuerunt, *d. l. item, 20. §. redacta, 13.* Nam fructus & reliquæ acceſſiones augent hæreditatem, vtpote ius vniuerſitatis: eoque actionis iure, non officio iudicis, hic debentur, *d. l. item, 20. §. 1. l. etſi, 25. §. fin. l. ancillarum, 27. hoc tit. l. 2. C. eod.* qua de re tota, extat S. C. tempore Adriani Imperatoris factum: cuius partes & verba conſiderare fuerit, vt opinor, operæpretium. Partes autem præcipuè ſunt duæ: quarum in prima, agi-

tur de reſtitutione hæreditatis, quam bonæ fidei poſſeſſor facere debet: in altera, de reſtitutione, quæ à malæ fidei poſſeſſore flagitatur. Bonæ autem fidei poſſeſſor eſt, qui iuſtis ex cauſis exiſtimat ad ſe hæreditatem pertinere, *l. item,* 20. §. *prætor,* 6. *hoc t.* Cauſa autem iuſta etiam error iuris eſt, *l. ſed etſi.* 25. § *ſcire,* 4. *h. tit.* quia quælibet cauſa, etiam friuola, à dolo & mala fide excuſat, *l. igitur,* 12. *de li. cau. gloſſ. fin. in fin. & Dd. in l. vnic. ſi quis ius dicent. non obtemp.* Malæ verò fidei poſſeſſor eſt, qui ſciens hæreditatem ad ſe non pertinere, eam inuaſit, cùm nullam haberet iuſtam poſſidendi cauſam, *l. ſed etſi,* 25. §. 1. *hoc tit.* Poſt petitã autem hæreditatem, quilibet poſſeſſor incipit malæ eſſe fidei, *l. itẽ,* 20. §. *petitam, l. ſi quid,* 50. §. 1. *h. tit.* quia de ſuo iure dubitare incipit: nec opus eſt litis conteſtatione, ſed ſufficit moueri controuerſiam, *l. ſed etſi,* 25. § *ſi ante,* 5. *hoc tit.* & à quocunq; denunciari, *l. item,* 20. §. *præter.* 6. & § *petitam,* 9. *hoc tit.* Sed etſi non denuntietur, ſciat autem poſſeſſor ad aliũ rem pertinere & peti poſſe, malæ fidei poſſeſſor efficitur, 4. *l. item,* 20. §. *petitam,* 9. *hoc t.* Verba porrò S.C. recitantur, *d. l. item,* 20. §. *præter,* 6. *hoc tit.*

PRIDIE IDVS MARTIAS, QVINTVS IVLIVS BALBVS ET PVBLIVS IVVENTIVS CELSVS, TITVS AVFIDIVS ET OENVS SEVERIANVS COSS. (ſcilicet duo magiſtratũ gerentes, duo verò deſignati in futurum annum) VERBA FECERVNT DE HIS QVÆ IMPERATOR CÆSAR, TRAIANI PARTHICI FILIVS (adoptiuus ſcilicet) DIVI NERVÆ NEPOS, HADRIANVS AVGVSTVS IMPERATOR MAXIMVSQVE PRINCEPS PROPOSVIT, QVINTO NONAS MARTIAS, QVÆ PROXIMÆ FVERVNT, LIBELLO COMPLEXVS ESSET QVÆ FIERI PLACEAT, (ſolent enim boni Principes in nouo iure conſtituendo, rem proponere oratione Senatui deliberandam, vnde orationes Principũ dictæ, *l. oratione. de ſponſa. l. 1. de reb. eorum, cum ſimil.*) DE QVA RE ITA CENSVERVNT: CVM ANTEQVAM PARTES CADVCÆ (quæ videlicet deficientib. ſcriptis hæredibus aut legatarijs, iure veteri, ex conſtitutione Auguſti (vt eſt apud Dionem) ad fiſcum deuoluebantur: vt is, bellis ciuilibus iam planè exhauſtus, ſine cuiuſque iniuria & expilatione ſubditorum, hac ratione locupletaretur: *l. vni. in princip. C. de caduc. toll.*) EX BONIS RVSTICI FISCO PETERENTVR, HI QVI SE HÆREDES ESSE EXISTIMANT, (atq; ita bonæ fidei exiſtunt poſſeſſores, *l. item,* 26. §. *prætor,* 6. *l. ſed etſi,* 85. §. *ſcire,* 4. *hoc tit.* De his

his .n. hac in parte agitur.) HÆREDITATEM DISTRAXERINT: PLACERE, REDACTÆ EX PRETIO RERVM VENDITARVM PECVNIÆ VSVRAS NON ESSE EXIGENDAS.) Etſi enim pretium & pecunia merito petitur, velut res hæreditaria, quippe redacta ex hæreditate: *l. item*, 20. *§. redacta*, 13. *cum ſeqq. hoc tit.* in qua, vtpote iure vniuerſali, pretium ſuccedit loco rei: *l.* 2. *§.* 1. *vbi gloſſ. & Dd. de hæred. vel act. vend. d. l. item*, 28. *hoc tit.* tamen vſuras in hoc bonæ fidei iudicio exigi ab eo, qui neque in mala fide eſſet, neq; moram vllam in reſtituendo facere, *l. mora*, 32. *§. in bonæ. penul. infr. de vſur.* eſſet periniquum) IDEMQVE IN SIMILIBVS CAVSIS SERVANDVM. (vt in bonis vacantibus, vel aliunde fiſco acquiſitis: *d. l. item veniunt*, 20. *§. ait Senatus*, 7. *l.* 1. *de iur. fiſc.* item in priuatorum, quibus hæreditates obuenerunt, petitionibus: vt quamuis S. C. dumtaxat de bonis fiſco acquiſitis loquatur, tamen eodem quoque iure, priuati hæreditatem petentes vti debeant, *dict. §. ait. Senatus* 7.) ITEM PLACERE A QVIBVS HÆREDITAS PETITA FVISSET, SI ADVERSVS EOS IVDICATVM ESSET, PRETIA QVÆ AD EOS RERVM EX HÆREDITATE VENDITARVM (ante petitionem ſcilicet inſtitutam; nam ea facta amplius

A quicquam alienari non poteſt, *l.* 5. *hoc tit.*) PERVENISSENT, ETSI EÆ ANTE PETITAM HÆREDITATEM DEPERISSENT, DEMINVTÆ FVISSENT, hoc eſt. in rerum natura eſſe deſijſſent, aut corruptæ vel vſucaptæ eſſent, *d. l. peratum*, 21.

B *hoc tit.*) RESTITVERE DEBERE, quatenus ſcilicet locupletiores facti ſunt, *l. vtrum*, 13. *hoc tit.* nam omne lucrum, & quicquid quacunque occaſione ex hæreditate obuenit, auferendum eſt, nõ etiam aliquid amplius, *l. etſi*, 25. *§. fin. l. ancillarum*, 27. *l. poſt*. 8. *h. t.*

C Iniquum enim eſſet, bonæ fidei poſſeſſores damno affici, & ſupra quàm accepiſſent exigi: de quib. ac in parte S. C. agit. Ad malæ verò fidei poſſeſſores ſubſequentia pertinent. ITEM EOS QVI BONA INVASISSENT, CVM SCIRENT AD SE NON PER-

D TINERE, (hoc eſt, nullam iuſtam poſſidendi cauſam haberẽt: *d. l. ſed etſi*, 25. *§. quid autem* 2.) ETIAMSI ANTE LITEM CONTESTATAM FECERINT, QVO MINVS POSSIDERENT, PERINDE CONDEMNANDOS QVASI POS-

E SIDERENT. In toto enim iure, qui dolo deſijt poſſidere, pro poſſeſſore habetur, *l. qui dolo*, 132. *de reg. iur* & condemnatur, *d. l. ſed etſi*, 25. *§. perinde*, 6. *hoc t. l. ſin autem*, 27. *§. ſed & is, de rei vend.* Dolo ſed enim deſijt poſſidere, qui ſciens ſibi ius in rebus nullũ

T 2 eſſe,

eſſe, eas tamen alienar atque di- A ſtrahit. Quare iſtiuſmodi ita tenentur, vt ſi res extent, quamuis ſint diſtractæ, redimere eas ac præſtare debeant: ſin recuperari nequeant, tanti damnentur, quãtum erit in litem ab actore iuratum: ſin autem deperditæ vel diminutæ ſint, verum earum pre- B tium debeant, *d. l. item veniunt*, 20. §. *reſtituere*, §. *vlt.* vna cum acceſſionibus: incrementis, fructibus, non modo perceptis, verumetiam qui percipi potuerunt, *d. l. ſed etſi*, 25. §. *quod autem*, 2. *cum §. ſeq. l. cum hæreditas*, 56. *h. t. vide Caſt. & Dd. in l. 1. & 2. C.* C *eodem.* nam ad horum quoque præſtationem male fidei poſſeſſores vrgeat tralatitium eſt: EOS AVTEM QVI IVSTAS CAVSAS HABVISSENT, *d. l. item*, 20. §. *prætor, verſ. eos autẽ.* QVARE BONA AD SE PERTINERE EXISTIMASSENT, D VSQVE EO DVNTAXAT, QVO LOCVPLETIORES EX EA RE FACTI ESSENT, PETITAM AVTEM FISCO HÆREDITATEM EX EO TEMPORE EXISTIMANDVM ESSE, QVO PRIMVM SCIERIT QVISQVE EAM A SE E PETI. (nota ex quo tempore in hoc iudicio quis intelligatur fieri male fidei poſſeſſor) ID EST, CVM PRIMVM AVT DENVNCIATVM ESSET EI, AVT LITERIS VEL EDICTO EVOCATVS (hoc eſt, citatus ad experiendum ſuper hæreditatem) ESSET, CENSVERVNT. Et hęc quidem de materia hactenus: *vide de ea plura apud Paul. lib. 1. tit. 13. d. l. & non tantum, cum ſeq.*

11 ¶ Forma porrò Petendi, ex definitione paulò antè tradita colligi poteſt. Diximus enim, duas eſſe huius actionis partes, quarũ altera, Se hæredem declarari, aut quod perinde eſt, hæreditatẽ eſſe ſuam, *l. licet*, 10. *hoc tit.* altera, Sibi hæreditatem reſtitui, petitor intendit. *Bar. in l. 1. C. quo. bon.* Vſitate tamen ita libellus concipi ſolet, vt primo ponatur, defunctum eſſe eum, cuius hæreditas petitur. *vide Roff. in ſumma. de pet. hær. Bald. in l. 3. num. 72. C. de eden. Alex. conſ. 70. n. 10. & conſil. 152. n. 3. vol. 6.* (viuentis enim nulla eſt, *l. 1. de hæred. vend.* nullaque adiri, petive poteſt hæreditas, *l. qui ſuperſtit. cũ ſimil. de acq. hær.*) & huius hæredem eſſe actorem vel ex teſtamento, vel ab inteſtato: *l. 1. & 2. hoc tit.* aut hæreditatem ſaltem hanc ad actorem pertinere, *Bart. in l. 2. hoc tit.* eoque ab illo eſſe animo aditam: niſi enim adierit, petere nequit. Quod licet ita ſit, tamen reum ſine iuſto aliquo titulo atque cauſa, res hæreditarias poſſidere, nec petenti actori reſtituere velle. Quare petere agentem, vt primo declaretur eſſe hæredes: *l. licet*, 10. *hoc tit. l. 1. §. 1. infra tit. 1. Bar. in l. 1. C. quor. bonor.* aut declaretur

tur hæreditas ad eum pertinere. *Bar in l.2. hoc tit.* deinde officio iudicis, ad reſtituendas res hæreditarias, vnà cum fructibus & acceſſionib. poſſeſſor compellatur, *Bart.in d.l.3. & d. l.licet, hoc tit.* Ex quo percipitur, quam ob rem hæc actio dicatur & ſit Vendicatio, *l.3.C.eod.l.ſi pars hæred.petit· l.4.C.in quib. cauſ. ceſſ.long.temp. præſcr.* Eſt enim hic eadem quæ vendicationis alius formula: quoniam actor intendit ſuam eſſe rem quam petit, hoc eſt, hęreditatem, proindeque ſibi tanquam Domino à poſſeſſore reſtituendā eſſe, *d.l.licet,* 10. *hoc tit.* quæ duo ſunt omnium vendicationum capita, §.1.*vbi Dd. Iaſ. & alij. Inſt. de act. l. ex diuerſo. vbi Bart. inf. de rei vend. vt l.Pompon.* §.1. *de procur.* Quanquam autem ſpeciali vindicatione corporales tantū res, non etiam corporales, cuiuſmodi eſt hæreditas, *Inſtit.de reb. corp.in fin.* repetantur, *l. vendicatio,* 56. *infr. de rei vendicat.* conſtat tamen reales actiones ac vendicationes hoc nomine præſto eſſe: *tot. tit.infr.ſi vſusfruct. peta. & ſi ſer.vendic.* vt in hoc iudicio: vbi poteſt etiam peti de non Alienando, Minuendo, &c. cautio: *l.* 5. *l.quod ſi* 16. *hoc tit.* & deſcriptio bonorum atque fructuum: *Bald. Bart. & Dd. in l.ſi creditores, de priuil.cred.l.qui fundum,* §. *qui ſciens pro empt. l. de bonis.* §. *vlt.l.quæritur.de Carbo.ed.l.ex libero,* §. *vltim.de quæſt.Paul.lib.* 1,

A *tit.*11.*l.vnic.C.de prob.ſeq.per l.*1. §.*penu.de vent.in poſſ.mitten. Bart. in l.defenſionis, Cod.de iur.fiſc.lib.* 10. *Iaſ in l.ſi fideiuſſor,* §.*fin.n.*28. *qui ſatiſd.cogan.* non etiam facilè ſequeſtratio, *Ferrar. de for. ſaximen. in princ. vide gloſſ.in l.in omnibus,*41.*de iudic.Iaſ.in l.vinum,* B *ſi cert. petat. per l.*1. §. *ſi debitore, quæ in fraud. cred.& eundem in* §.1.*Inſt. de actio. Canon. in tit.de prob.ſequeſt. vide l.*1.*&* 2. *de coll. bonor.* Item ad probationem ſubleuandam, petitur à poſſeſſore, vt aut Inuentarium bonorum in hęreditate repertorum, iuſtum C atque idoneum exhibeat, aut mediante ſuo corporali iuramento quantitatem eorundem declaret: *l.fin.* §.*licentia, vbi gloſſ. ad verb. ſacramento illius, C. de iur. delib. l.2. C. quand. & quibus quarta pars lib.* 10. Et procedit ac ſuſtinetur in hoc iudicio vniuerſali, D incertus etiam ac generalis libellus: *l.*1.§.*fin. inf. tit.* 1. quemadmodum & ſententia: *Bar.in Rub. ſol.matr. num* 22. ac ſufficit, in ipſa executione fieri declarationem. *Schurff. conſil.*63.*cent.* 1.*per gloſſ. & Dd.in l.*1.*de eden.in prin. & in l.*2. *Cod.de ſentent. quæ ſine* E *cert. quant.* Quocirca neque neceſſe eſt exprimi, verum ex Teſtamento an ab Inteſtato, *gloſ. & Dd.in l.fin. Cod. de codicill. Iaſ.in* §. *actionum, num.* 391. *Inſtit. de act.* & quota ex parte, *l.*1.§.*fi.inf. tit.*1. Petatur: multo verò minus certa rerum deſignatio ac ſpecifi-

catio eſt neceſsaria, *Iaſ. in dict.* §. A *actionum, num.* 191. Concluſione tamen opus eſt, vt in reliquis libellis, qua petat actor, Se hæredem declarari, *Iaſ. ibid. nu.* 214. Nam cùm ſit iudicium Reale & Petitorium, opus eſt concludi ad declarationem dominij, vel alterius iuris, quod actor ſe habere B intendit, *Iaſ. ibidem per & in* §. *omnium, eodem titul.* Si tamen non ſit petitum, actorem declarari hæredem, vel ius hæreditarium ad eum pertinere, ſed duntaxat res hæreditarias tanquam hæredi, officio iudicis (nam per hoc fit reſtitutio, *l. licet*, 10. *vbi* C *Bart. hoc tit. Iaſ. in* §. *action. num.* 214. *in fin.*) reſtitui: eo ipſo tacitè petitum intelligitur, vt actor declaretur per ſententiam hæres, *Bart. in l. & ex diuerſo. de rei vẽd. vide Iaſ. in d.* §. *actionum, nu.* 214. *& in* §. *omnium, Inſtit. de actio.* Ac poteſt etiam Iudex, ſi id partis D aduerſæ intereſse animaduerterit, mandare actori, libellum vt ſuum amplius declaret. *Bart. in l. 2. hoc tit.* Erant & olim interrogationes in hoc iudicio vſitatę, *t. t. de inter. act.* adquas cogebatur reus reſpondere, vtrum Pro hærede an pro poſseſsore poſſi- E deret, non etiã reliquos ſuę poſſeſſionis titulos declarare, *l. cogi*, 11. *C. eod. Iaſ. in dict.* §. *actio. nu.* 189. 202. Quæ etſi hodie quoque ad inſtantiam actoris fieri poſsunt. *Iaſ. præalleg. loc.* tamen minus frequentantur, propterea quod rei ſit excipere, ſi alio titulo poſſideat: quantum verò poſſideat, id eiuſdem iuriiutãdo committi ſolet: quo declarare cogitur, quid quantumque ex hæreditate perceperit. Itaque nihil ferè hoc in iudicio actor probare cogitur, quam Se hæredem (hoc enim eſt fundamentum intentionis, *l. licet*, 10. *hoc tit.*) & Res eſse hæreditarias, *Bart. & Dd. in l. hæreditas, C. eodem. Maran. part. iud.* 4. *diſt.* 3. *num.* 5. nam vtrum reus poſſideat, an non (id quod in caſu inficiationis probandum alioqui eſset) per eius ſacramentum, vt dixi, ſolet manifeſtari. Etſi neq; Inuentarium exhibeat, neq: Iuſiurandum de bonis poſseſſis præſtet, poteſt aduerſus eum in litem iurati, perinde atq; contra malæ fidei poſseſsorem, vel eum qui mala fide poſſidere deſijt; *l. item*, 20. §. *reſtituere*, 16. *l. ſed etſi*, 25. §. *hæc verba*, 7. *hoc tit.* Sed de tota iudicij huius confirmatione, plura ex Interpretum ſcriptis peti poſsunt, *vide gl. Bart. & Dd. in l. 1. de ed. Bart. in l. 2. & l. licet*, 10. *hoc tit. Iaſ. latè, ſed remiſſius, in* §. *actionum, num.* 214. *Inſtit. de act.*

¶ Finis & effectus huius actionis, ex libello iam deſcripto intelligi poſsunt: Probata enim intentione, ſententia & executio libello reſpondeat, *l. vt fundus*, 18. *com. diuid. c. licet, de ſimon.* & actor hæres declaretur, ac officio iudicis reſtitutio decernatur & 13

fiat,

fiat, *vide Iaſ. præalleg. loc.* oportet. Non tamen neceſſe eſt, ferri ſententiam certam reſpectu rerum ſingularum, quæ in executione poſſunt ſpecificari: ſed ſufficit certã eſſe reſpectu iuris vniuerſi. *Bart. in Rub. ſolut. matrim. num. 22. & 23. vide Dd. in l. 2. C. de ſentent. quaſine cert. quant.*

14 ¶ Afficia huic actioni remedia ſunt ex petitorijs quidem familiæ herciſcundæ iudicium, *l. ſed etſi, 25. §. hoc S.C. 14. hoc titul.* & Rei vendicatio, *l. 1. §. 1. & 2. ſi pars hær. pet.* quæ etiam cum petitione in eodem libello cumulari poſſunt: *vide Iaſ. in d. §. actionum, n. 221. Inſtit. de act. Bal. in l. 2. C. eod.* item actio Ad exhibẽdum præparatoria: *l. ſi à domino, 36. hoc tit. vide gl. in l. 1. ad exhibend.* porrò ex poſſeſſorijs interdictum. Quorum bonorum, *l. 1. ff. & C. quor. bon.* & remedium l. vlt. C. de edict. diui Adrian. tollen. *vide de his Ferr. in for. lib. quo. peta. hæred. ex teſt. in princ.*

15 ¶ Contraria ſunt, Non poſſidere, *l. ne vllam, 13. §. fin. cum ll. ſeqq. hoc tit.* Rem extinctam eſſe, *l. ſi à domino, 16. § ſi prædo. 3. hoc tit.* Conſumptam aut deperditã, *l. ſed etſi, 25. §. conſuluit, 8. cum ſeqq. hoc tit.* Non eſſe hæreditatem, neque eſſe potuiſſe, *l. liber, 8. C. eod. l. ſi teſta. 6. hoc tit.* item Reputatio impenſarum & ſumptuum hæreditatis nomine factorum: *l. in reſtituenda, 4. cum l. ſeq. C. eod. l. ſed etſi, 25. l. ſi quid, 31. hoc t.* Allegatio iuris proprij, in hæreditate quæ petitur, *l. permittendum, 8. ſi pars hære. pet.* & præcipuè tituli externi ac ſingularis: *l. cogi, 11. C. eod.* in quo etiã eſt vſucapio: cùm ſcil. res hæreditaria ſingularibus titulis, puta Pro emptore, Donato, & ſimilib. per triennium aut longum tempus præſcribuntur, *vide inf. de rei vend. Caſt. in l. 2. C. eo. l. 4. C. in quibus cauſ. long. temp.* Dico Singularibus: nam pro hærede, aut ex cauſa hęreditaria qui poſſidet, is petenti hæreditatem præſcribere, niſi ex poſſeſſione 30. annorum, non poteſt: *l. hæreditatis, 7. C. eod. l. 4. C. in quibus cauſ. ceſſ. long. temp. præſ.* quia nullam iuſtã poſſidendi cauſam habet, reſpectu eius qui hæreditatem petit: vnde citra titulum, longo tempore res hæreditarias, quæ petitione concluduntur, non vſucapit: *l. 4. C. de long. temp. præſcr. l. cum notiſſimi, 7. Cod. de præſcr. 30. ann. vide infr. de vſuc.* ſed tantũ 30. annis (quibus omnes actiones, tam perſonales quàm reales terminantur, *l. 3. cum ſeq. l. 8. Co. de præſcr. 30. annor. in princ. Inſtitut. de perp. & temp. actio.*) huic actioni præſcribitur: *d. l. hæreditatis, C. eod. l. licet, vbi Bald. & Sal. Co. de iur. delib. vide gloß. Land. art. 28. lib. 1.* exceptis iure Sax. rebus vtenſilibus & expeditorijs: quæ cùm propriè non ſint res hæreditariæ, neque petitioni hæreditatis includantur, ſed iure ſtatuti

ſingulari obueniant: ideo inſtar alienarum rerum mobilium, hoc iure per annum vſucapiuntur, *Fachi. diff.* 11. *per art.* 28. & 29. *lib.*1. Idemque vſus plerorumque locorum extendit ad res hæreditarias mobiles, ſeu hæreditatem cui mobilia tantum inſunt: quod tex. diſertè de hæreditate (Erbe) loquatur, nec in alia verificari, aut locum habere poſſit. Quod mihi durum, & præter rationem videtur: iuſtaque emendatione, vt alia multa huius iuris plane barbara, prorſus habet opus,

Si pars hæreditatis petatur. Tit. IV.

1 *Continuatio.*
2 *Idem iuris in parte, quod in toto.*
3 *Actorem ſuo iure metiri actionem.*
4 *Principaliter petitione in id agi, vt actor hæres declaretur.*

1 EST † cum non tota hæreditas, ſed aliqua eius pars petitur: nec enim omnes ex aſſe, ſed alij ex alijs partibus inſtituuntur, aut exiſtunt ab inteſtato hæredes.

2 ¶ Qua quidem in petitione idem iuris obſeruatur in Parte quo ad partem, quod eſt in toto quo ad totum, *l. qua de tota,* 86. *de rei vend.*

3 ¶ Sciendum autem eſt, eum qui totam hæreditatem vel partē A eius petit, ius non ex eo metiri, quod poſſeſſor occupauit, ſed ex ſuo iure: & ideo ſiue ex aſſe hæres ſit, totam hæreditatem vendicaturum, licet reus vnam tantum rem poſſideat: ſiue ex parte, partem, etſi poſſeſſor totam hæreditatem obtineat, *l.* 1. §. 1. *h.* B *titul.*

4 ¶ Ex quo intelligi licet, non principaliter hac actione in hoc agi, vt bona reſtituantur: alioqui non licere amplius à quoquam petere, quàm poſſideret, & reſtituere poſſet: verum ad illud, vt actor hæres declaretur; eique vt C hæredi & domino bona per conſequentiam & acceſſionis vice reſtituatur.

De poſſeſſoria hæreditatis petitione. Tit. V.

1 *Continuatio.*
D 2 *Qualis ſit hac actio.*
3 *Cui, aduerſus quem, ad quid detur.*

1 ORdinarium † fuit poſt ciuiles actione hæredibus propoſitas, rationem habere Prętorem etiam eorum, quos ipſe ve- E lut hæredes facit: hoc eſt, quibus Bonorum † poſſeſſio data eſt, *l.* 2
1. *hoc t.* Bonorum poſſeſſio nihil aliud eſt, quam ius (hoc eſt facultas) perſequendi retinendiq; patrimonij, ſiue rei, quæ cuiuſque cum moreretur, fuit, à Prętore inductum & conceſſum, *l.* 3.

§. *bono-*

image
not
available

DIGEST. LIB. VI.

DE REI VENDICATIONE.

Tit. I. C.3. 32.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicta ſit vendicatio, & quid ſit.*
3 *Cauſa efficiens, & cui detur*
4 *Aduerſus quos.*
5 *Materia, & quæ res vendicari poſſint.*
6 *Forma inſtituendæ vendicationis.*
7 *Quid in eam veniat.*
8 *Finis huius actionis.*
9 *Effectus.*
10 *Contraria.*

1 REcte † atque ordine, poſt actiones quæ de vniuerſitate propoſitę sũt ſubijcitur actio ſingularum rerum petitionis:quæ aut pertinet ad res corporales, tã mobiles quam ſoli, tam animatas quam inanimes, *l.1.in princi. hoc tit.*& tum appellatur Rei vendicatio: aut ad res incorporales, puta ſeruitutes qua in parte Confeſſoriæ Negatoriæque actionis nomen ſortitur.

2 ¶ Rei vendicatio à vendicando, hoc eſt, liberando & aſſerendo de manu ac iure poſſeſſoris, *Cic. pro Mur. & lib. 1. de Orat. I.iu.dec. lib.3.* dicitur, nam id in hac actione agi palam eſt. Rei .n. vendicatio eſt actio realis, ſpecia-

A lis,*l.hereditatis,7.C. de pet. her. l. 3. Cod.de praſcr.30. annor.* qua quis petit ſe dominum rei controuerſæ declarari, *l.& ex diuerſo.35. §.1.hoc tit.l.ſicut, 8.§.ſed ſi quaritur, infr.ſi ſer.vend.* & eam officio iudicis à poſſeſſore ſibi reſtitui, *§.1.Inſtit.de actio. l. qui reB ſtituere,68. h.t.*

¶ Cauſa efficiens huius actionis 3
eſt Ius ciuile, & Lex XII. Tab. à qua eſt introducta. *Gell. lib.20.c.19.*licèt eam Prætor, penes quem dandæ actionis erat poteſtas, ſe daturum polliceatur: *l.prator,75. hoc tit.* Qui porrò eam in iudicio C proponit atque agitat, eſt is qui vel iure gentium vel ciuili dominium acquiſiuit, *l. in rem actio, 23. in princip. hoc tit. vide Iaſ. in l. naturaliter, §.nihil commune, num.25. de acq. poſſ.* etiam reuocabiliter: *l.non ideo,66.hoc t.* nulli enim alij quàm domino comD petere, aut vtilis eſſe poteſt, *l.fi. Cod.eodem.*

¶ Aduerſus eum autem propo- 4
nitur, qui nullo quidem iure nobis obligatus eſt, ſed rem quam noſtram intendimus, poſſidet, *l. officium,9. l.is qui deſtinauit, 24. hoc tit. l.vni.C.de alien. iud.mut. cauſ.fact.* aut dolo poſſidere deſijt, *l.ſin autem,27.§.2.hoc titul.*

ſiue

ſiue ante, ſiue poſt litem conteſtatam poſſidere aut detinere deſierit: vt verior eſt Bartoli opinio: *Bart. & Dd. in l. 2. 3. l. quia, §. fin. de alien. iud. mut. per l. ſin autem, §. ſed & is. 7. hoc tit. cont. Pan. in c. 1. in 2. opp. de alien. iud. mut. cauſ. Iaſo. & Zaſ. in §. 1. Inſtitut. de actio.*

5 ¶ Materia de qua hæc actio proponitur, ſunt Omnes res corporales, §. 2. *in verb. corporalem. quod ad hoc not. gloſ. Fab num. 26. Iaſ. n. 109. Inſtit. de act.* quæ dominio alicuius contineri poſſiderique poſſunt, *l. 1. §. 1. hoc tit.* tam mobiles, quàm ſoli: *dict. l. 1.* nec modo ſingulæ res per hanc actionem vendicantur, ſed etiam quandoque vniuerſitas: vt grex, armentum, equitium, *d. l. 1. §. fin. cum ll. ſeqq.* &c. quæ tamen vniuerſitas iuris non ſit, vt hæreditas, ſed ſpecierum corporalium. Nam iura incorporalia peti non poſſunt rei vendicatione: primùm, quoniam olim neceſſe erat exhiberi in iudicio, ac quaſi manu teneri atque aſſeri, quod vendicaretur, *tot. tit. ad exhibend.* vt Cic. pro Murena, Liuius, & alij multis locis oſtendunt, id quod in rebus incorporalibus obtineri nequit, quæ ſub aſpectum ſenſumque non cadunt: Secundo, quia vendicatio tantum contra eum datur, qui poſſidet aut detinet, *l. vnic. Cod. de alien. iud. mut.* vt ſuprà dictum eſt: atqui incorporalia proprie neque tenentur,

A neque poſſidentur, *l. ſequitur, 4. §. ſi via, de vſucap. l. 3. in princ. vbi gloſ. de acqui. poſſ. l. ſeruus, 43. §. incorpor. de acquir. rerum dom.* eoque nec vendicationi reuera patere poſſunt. *Fab. in §. 1. n. 26. Inſtit. de act.* Actionibus tamen realibus effectu vendicantur, *inf.* B *ſi ſer. vend. & vſusfru. peta. §. æque, Inſtitut. de act.* vnde triplex vendicatio perhibetur, Proprietatis, Seruitutis, & Pignoris, *l. 3. §. eſt autem, §. Pompon. ad exh. Cuia. obſ. lib. 5. c. 29.*

¶ Forma vendicandi olim multiplex fuit, & ſolennis. *Cic.* 6 C *pro Muren. Gell. lib. 20. cap 12. Hopp. lib. 3. ad Pand.* quæ cum reliquis formulis & impetrationibus antiquata eſt, *tot. tit. Co. de for. ſub.* hodie ita agitur, vt actor in libello proponat ſe eſſe dominum, vel quaſi (nam Publicianã adijci rei vendicationi propter D difficultatem probandi dominij, *vide Dd. in l. 4. & l. cum res, 12. C. de prob.* vſitatum eſt, *cap. abbate ſanè, circa fin. de re iud. in 6.*) & aut cauſam ſui iuris exprimat, aut omne ius ſuum, nulla cauſæ ſpecialis dominij mentione facta, in iudicium deducat, prout illi E commodum erit: (vtrumlibet enim licet, *d c. abbate, l. & an eadem, 14. l. ſi mater, 11. § eadem, 3. de excep. rei iud.* etſi aliter in perſonalibus obſeruetur *Dd. in l. 1. ſup. de eden. & in l. 2. Cod. vt nem. priu.*) & quia dominus ſit, ſicuti & declarari cupit, ab aduerſario

qui

qui poſſidet, rem ſuam petat ſibi reſtitui, *d.l. qui reſtituere, d.l. vni. vide Ferr. in prac. in for. lib. ac rea. declar.* Poteſt etiã poſtulari cautio, de re quæ vendicatur conſeruanda: quam ſi præſtare poſſeſſor tergiuerſetur, in agentem transfertur poſſeſsio, *l. 1. Cod. vti poſſ. de. Paul. lib. 1. tit. vbi Cuiac.*

7 ¶ Reſtituendi verbo totam rem cum ſua cauſa, id eſt, vtilitate, quæ à re cauſatur & prouenit, *l. Iulian. 17. l. præt. 20. l. ſi nauis, 62. hoc tit. l. 5. §. 5. ſi vſufr. peta.* complectimur, *d.l. præterea, l. in condemnatione, 137. §. cùm verbum, 1. de regul. iur.* Ideoque ſi dolo culpave poſſeſſoris res perierit, vel deterior poſt litem conteſtatam facta ſit, vel ſi fructus percepti, aut aliud emolumentum è re natum ſit, ratio horum omnium officio iudicis in reſtituendo habebitur, *l. fructus, 33. d.l. prætor, l. non ſolùm, 13. h. t.* Dico, Officio iudicis horum rationem haberi: quia iudici, ſtatim atque de cauſa cognoſcere incipit, omnium rerum officium incumbit, quæcunque in iudicio verſantur: *l. ædiles, 23. §. item ſciendum, 4. de ædil. edict.* ea verò quæ ante iudicium contingũt, non valdè ad eum pertinent, niſi fuerint ei nominatim iniuncta: *d. §. item.* quamobrem fructus, non quidem pendentes (nam hi pars fundi ſunt, *l. fructus, 44. hoc tit.* eoque petitioni fundi inſunt) ſed percepti ante litem conteſtatam

A nominatim erunt petendi: *l. partum, 10. de vſur. Fel. in c. inter, n. 2. de fid. inſtru. Bald. in l. ampliorem, in princ. C. de appell. vide quæ dixi in §. Si quis à non domino. Inſtitut. de rer. diuiſ.* qui quidem à bonæ fidei Poſſeſſore præſtantur quatenus extant: *l. certum, 22. C. de*
B *rei vend. d.l. fructus, 45. de vſur. l. bona fidei, 48. §. in contrarium, 1. de acq. rer. domin. d.l. fructus, 33. l. ſi nauis, 62. hoc tit. l. bona, 136. de reg. iur. vide Inſtit. de rer. diuiſ. d. §. ſi quis à non domino.* nam conſumptos propter bonam fidem lucrari eum æquius eſt: *§. etſi hæ-*
C *reditas, Inſt. de off. iud. d.l. certum,* à malæ autem fidei poſſeſſore omnes indiſtinctè, non modò qui percepti conſumptique ſunt, ſed etiam qui percipi potuerunt, *l. mala fid. 3. C. de cond. ex leg. l. ſi fundum, 17. C. de rei vend. d.l. fructus 33. §. ſi quis à non domino.*
D *Inſtit. de rer. diuiſ.* Qua de re variè ex complexu perſonarum & rerum, bonus iudex conſtituet: *l. in fundo, 39. hoc tit.* atque adeo impenſas à bonæ fidei emptore factas, deducet, *d.l. in fundo.* iure noſtro, quamuis moribus Saxonum aliud videatur inductum.
E *Reinhar. diff. 32. part. vlt. per art. 46. Land. lib. 2.* Illud etiã ad formandam rectè hanc actionem omninò opus eſt, vt res quæ vendicatur, finibus, nomine, qualitate, forma, aliiſque accidentib. ita exprimatur & deſignetur, vt qua de re ſit lis & quæſtio, certò conſta-

conſtare poſſit, *l. ſi in rem, 6. h. t. vide Spec. late declarantem, tit. de lib. concept. § iuxta, num. 17. cum ſeq. Iaſ. in §. 1. Inſtit. de act. Ferr. in for. lib. act. real.*

8 ¶ Finis huius actionis eſt, vt vero domino res ſua reſtituatur: & quiſque ſuum teneat: qui neruus eſt publicæ tranquillitatis.

9 ¶ Effectus eſt, vt impleta approbataque actoris intentione, *l. fin. § eodem.* reus condemnetur ad faciendam reſtitutionem: quę quidem eo qui ſupra propoſitus eſt modo, & quidem ſtatim erit facienda (nam verò domino res ſua quam ociſſime eſt reſtituenda) niſi eſt probabili cauſa dilationem Iudex indulgeat: *§. 1. Inſtitut. de off. iud.* quamuis in perſonalibus quatuor menſium ſpatium indiſtinctè condemnato detur, *l. 2. & 3. Cod. de vſur. rei iud.* Quod ſi quis non pareat reſtituere iuſsus, manu militari ex officio res erit ei auferenda, *l. qui reſtituere, 68. hoc tit.* Eſt enim iudicis, ſententiam ſuam imperio exequi, *l. à diuo Pio, 15. de re iud. tot. tit. Ne vis fiat ei, &c.*

10 † Contraria, & exceptiones rei vendicationi varię obijci poſſunt: *vide Fer. in for. opp. rei* ſed pręcipuę ſunt, Exceptio dominij, ſi reus contra ſe dominum eſse intendat: *§. 1. Inſtit. de act. l. circa de probat. vbi gloſſ.* item Præſcriptionis, quæ bifariam proponitur. Vno modo, cum reus ſe rem ac ita ſimul actionem,

A *l. hereditatis, 7. in fin. Cod. de pet. hered. l. 4. in fin. C. in quibus cauſ. ceſſ. long. temp. præſcript. §. vltra. vbi Cuiac. Nou.* 119. ſicut in confeſſoria, *l. penult. Cod. de ſeruit. l. corruptionem, 16. C. de vſufruct.* præſcripſiſſe dicit: quo caſu ſufficit decennij vel vicennij præ-

B ſcriptio: *l. hereditatis, 7. Cod. de pet. hær. tot. tit. C. de long. tempor. præſcr. ita accipe l. 3. C. de præſcrip. 30. anno. qua dum non vult. actiones realis diutius durari 30. annis, non negat præſcripta re celerius præſcribi l. 4. C. in quib. cauſ. ceſſ. long. temp. præſcrip. d. l. hereditatis, 7. C. de pet. hered. quam diſtin-*

C *ctionem probat, §. vltra, Nou. 119. l. corruptionem. vbi Bald. eius rei rationes affert. C. de vſufruct.* altero, cùm non allegat vſucapionẽ rei, fortè quia non poteſt: vt ſi mala fide, aut ſine titulo poſſedit: attamen dicit, actioni præ-

D ſcriptum eſse, quo caſu non ſufficit longum tempus, ſed 30. annorum poſſeſſio erit obijcienda, *l. ſicut. 3. Co. de præſcr. 30. annor.* Eſt & illa vtilis exceptio, Si reus ſe poſſidere neget, *l. qui petitorio, 36. hoc titul. l. ſi à te, 9. de except. rei iudica.*

E

De publiciana in rem actione. Tit. II.

1 *Continuatio, & vnd. dicta Publiciana.*

2 *Quare prætor Publicianam introduxerit.*

Edi-

3 *Edictum.*
4 *Eius explicatio, & cui detur hæc actio.*
5 *Ad quid detur.*
6 *Contra dominum non dari.*

1 SEd † rei quidem vendicatio ex legitimis cauſis deſcendit. Aliam autem Prætor ex ſua B iuriſdictione in rem comparauit, quæ ab authore Publicio, Publiciana eſt appellata. 2 Nam † cum is cui ex iuſta cauſa res aliqua à nõ domino tradita fuerat, eiuſq; rei ante completam vſucapionem caſu poſſeſſionem amiſiſſet, nullam haberet in rem directã actio- C nem ad eam perſequendã: quippe ita proditæ erant iure ciuili actiones, vt quis dominiũ ſuum vendicaret, durumque videretur eo caſu deficere actionem: inuẽta eſt à Publicio Prætore actio, in qua dicit is qui poſſeſſionẽ amiſit, eam rem ſe vſucepiſſe, quam D vſu non cepit, & ita vendicat ſuã eſſe, §. *ſed iſtæ, verſ. namque ſi cui. Inſtit. de actio. vbi dixi.* Viſum enim eſt æquius fore hunc colorem obtẽdi potius actioni, quam pati vt eius defectu poſſeſſor bonæ fidei, amiſſa fortè poſſeſſione, ius omne facultatemque rei re- E cuperandæ amittat, & iniuſtus poſſeſſor id omne lucretur: cum bona fides poſſidenti tantum præſtate ſoleat, quantum veritas, *l. bona fides, 136. de reg. iur.*

3 ¶ Verba porrò edicti hæc ſunt: SI QVIS ID QVOD TRADIATVR EX IVSTA CAVSA NON A DOMINO, ET NONDVM VSVCAPTVM, PETET, IVDICIVM DABO. Ex † iuſta 4 cauſa traditum hic accipimus, ſcilicet, Ex iuſto contractu vel titulo, puta emptionis, donationis, dotis, aut alia cauſa: ex qua ſi dominus tradidiſſet, dominiũ transferretur, *l. 1. in fin. cum mult. ſeq. hoc tit.* Nam ex alijs etiam iuſtiſſimis, non datur hoc iudicium, ſi ea poſſeſſionis cauſa ſit, vt ex illa neque dominium à verò domino, neque vſucapiendi conditio à non domino transeat: vt eſt in pignoratitia, precario, in locatione, *l. 2. C. de præſ. 30. annor.* &c. Eo enim animo eiuſmodi acquiritur poſſeſſio, vt is qui eam accipit, credat ſe dominum non eſſe: cui hæc actio vtilis eſſe nequit, vt nec malæ fidei poſſeſſori: eoque opus eſt, hac agere volenti traditionem bona fide factam eſſe. *l. quæcunque, 13. hoc tit.* Nam qui ſciens alienam rem occupat, Publiciana experiri nequit: quia nec vſucapere poteſt, *l. ſed etſi, 7. § fin. hoc tit.* Oportet igitur eum qui hac actione agere velit, bona fide ex iuſto & translatiuo dominij titulo poſſeſſionẽ eſſe nactum, *d. l. 7. §. prætor, 7.* ait prætor, A non domino. Nam ſi dominus tradidiſſet, ipſa traditione dominium transtuliſſet, *l. traditio, 20. de acqu. rer. dom. l. clauibus, 7. de contra. emptio.* Et addit, Nõdum vſucaptum. Nam

ſi

ſi vſucaptum eſset, haberet ciuilem actionem Rei vendicationis, *l.1.hoc tit.* & fruſtra deſideraret Publicianam. Poſtremò ait, Iudicium dabo: ſcilicet ei qui ita petere rem nondum vſucaptam, & aliquo caſu amiſsam inſtituit.

5 ¶ Iudicium porrò Prætor hic ferè dat eodem modo, quo in rei vendicatione. Nam vt in ea approbato actoris dominio iudex rem illi officio ſuo reſtitui iubet: ita hic probato iuſto agentis titulo, & bona fide ac traditione ſubſecuta, res ei tanquam domino reſtituitur, omniaque ferè eadem ſunt in Publiciana, quæ in Rei vendicatione, *d. l.etſi, 7. §. ſi petenti, 3.§.ſed iſta, vbi vide Iaſ. & alios, Inſtit. de actionib.* Huic autem actioni vna tãtum exceptio obijci poteſt, nempe Dominij. Æquum enim eſt, actori bonam tantùm fidem cum titulo alleganti, præferri verum dominum, præſertim poſſidentem: *l. 1.& 2.& paſſim de cond. ob tur. cauſ.c.in pari.de reg.iur.in 6.l.vlt. Cod.de rei vendic.* qui etiamſi non poſſideret, à quolibet tamen poſſeſsore rem ſuam vendicare poſſet: *l.penult.& l.vlt. hoc tit.*

Si ager vectigalis, id eſt emphyteuticarius petatur. Tit.III. C. 4.66.

1 *Ex qua cauſa detur hæc actio.*

2 *Cui, aduerſus quos detur: & methodica tractatio de emphyteuſi.*

A AD † exemplum huius Prætoriæ actionis, alia quoq; inuenta eſt: qua illis qui non quidem directum, ſed vtile (vt nunc loquuntur) dominium habent, conſulitur, *l. ſi cum 66. in princ. de euict.* cuiuſmodi olim in fundis prouincialibus non Itali- 1

B ci ſoli, nempe ſtipendiarijs populo Rom. tributarijs Principi, poſſeſsores habebant, *§. per traditionem vel Theoph. Inſtit. de rer. diui. in princip. Inſtit. de vſucap. l. ſi finita, 15. §. ſi de vectigalibus. 13. de damn. infect. l. cum ſponſus, 12. §. 1. de Publician.* quanquam autem

C hoc dominiorum diſcrimen Iuſtin. ſuſtulit, *l. vnic. C. de vſucap. transfor. in princ. Inſtitut. de vſuc.* manet tamen adhuc fundorum in longum tempus elocandorum vſus, *l. 1. de ſuperficiebus*, vel meliorationis cauſa, *l.1.2. hoc t.* Solent enim ciuitates etiam nũc,

D aut alij rerum domini, vel propter ſterilitatem, vel aliam ob cauſam, agros ſuos in perpetuum, aut ad longum tempus colendos meliorandoſque locare; hac lege vt quandiu pro his vectigal pendatur tamdiu neque ab ipſis qui conduxerunt, neque ijs qui

E in locum eorum ſucceſserunt, eos auferre liceat. Quia namque publica neglectui haberi à colonis ſolent, quorum res non vertitur ideo quo in agris publicis colendis eſsent diligentiores, vſitatum fuit, vt ſub certa penſione agri publici ita locarentur, vt ius vtile

vtile in colonum tranſiret: iſque ſuo bono & malo: ſuaque fortuna agrum colere haberet neceſse.

2 ¶ Qui ergo in perpetuum, aut longum tempus, fundum fruendum cõduxerunt à municipibus, quamuis non efficiantur veri domini, tamen quia vtile dominiũ in fundo emphyteuticario habẽt, placuit competere ijs in Rem actionem aduerſus quemuis poſſeſsorem: ſed & aduerſus ipſos municipes, ita tamen ſi vectigal ſoluant, *d.l.* 1. *&* 2.

3 ¶ Sed quia contractus emphyteuticus, moribus non eſt infrequens: erit, vt arbitror, operæpretium, de hac re methodicam aliquam ſubijcere tractationem, *vide de eadem materia Iaſ. & Dd. in l.* 1. 2. 3. *Co. de iur. emphyteut. cap. potuit de loca. Land. lib.* 1. *art.* 54. A Græco verbo φύω vel φυτεύω, quod ſerere aut plantare ſignificat, fit ἐμφυτεύω implanto, inſero: & ἐμφύτευσις, implantatio: ἐμφυτεύματα implantationes & per metaphoram, meliorationes: quia per cultum & ſationem implantationemque agri meliores redduntur. Hinc cõtractus emphyteuticus dictus: quem hoc modo definire poſſumus: Vt ſit iuris ciuilis, nominatus, ſtricti iuris: in quo dominus vtile dominium ac poſſeſſionem ſui prædij in emphyteutam perpetuo transfert ea lege, vt is prædium colendo reddat melius, & in regnitionem dominij directi,

A quod dominus retinet, Canonẽ: hoc eſt, certam penſionem quotannis præſtet. *vide Panor. ita ferè definientem in cap. potuit. de locat.* Dico, eſse Contractum: quod hic vltrò citroque oritur obligatio, *l. Labeo,* 19. *de verbor. ſignific.* Addo, Ciuilem: quia formam à

B iure ciuili habet. *§. adeo. Inſtit. de loc. l.* 1. *vbi Dd. Co. de emphyt. Bar. & Dd. in l.* 5. *de iuſt. & iur.* etiãſi Coraſius non rectè contra ſentiat, *lib.* 1. *Miſcel. c.* 21. Addo, Nominatum: quoniam actionem producit, & nomẽ certum habet: idque communiter eſt traditum,

C *in d.l.* 1. *vbi Iaſ. num.* 96. *C. eo. Bar. in l. vnic. de condict. ex leg.* Addo, Stricti iuris, ex doctrina Doctorum: *Iaſ. in d.l.* 1 *n.* 67. *Sal. in l. fi. Co. eo.* quamuis non deſint qui probabiliter contradicant. *Connan. lib.* 7. *cap.* 12. Aio Perpetuum eſse: videlicet in rebus propha-

D nis, *Iaſ. in l.* 1. *num.* 6. *& in l.* 2. *num.* 160. *Co. eo. t.* quoad emphyteutæ poſteritas durat, *Iaſo. in l.* 2. *num.* 203. *Specul. de emphyt. nu.* 88. Secus in Eccleſiaſticis, in quibus temporalis eſt emphyteuſis: *Iaſ. in d.l.* 1. *num.* 22. *& in d.l.* 2. *n.* 20. *per §. ſi verò, in Auth. de non*

E *alien.* propter quod diſcrimen conſtitui duæ ſolent emphyteuſeos ſpecies: altera Eccleſiaſtica, quæ ad res Eccleſiæ altera Ciuilis quæ pertinet ad res priuatorũ, hoc modo conceſsas. Cauſa efficiens eſt lex, *d. §. adeò, d.l.* 1. *C. eo. tit. Molin. in conſuet. Pariſ. tit. de cenſib.*

*cenſib.in princ.num.*30.& conſenſus contrahentium: quo ſolo hic contractus ex diſpoſitione legis perficitur, *Spec.de emphyt.num.*5. *fac.l.*1.*de iur.emphyt.* §.*adeò.Inſt. de loca.* Ex contractu hoc fluit, ſeu per contractum conſtituitur ius & dominium vtile in re, quod emphyteuticum dicitur: accedēte ſcilicet domini traditione, vel patientia, qua ſecundum fidem contractus patitur emphyteutam vti frui re conceſsa. Præſcriptione etiam quæritur emphyteuſis, quaſi ex tacito domini & poſſidētis conſenſu, *l.litibus, C.de ag. & cenſit.lib.*11.*l.fin. C.de fund. pat. lib.*11.*l.ſi finita.*§.*ſi de vectigalib. de dam.infect. Spec.de emphyt. nu.* 69.*in fin.* Materiam in qua exiſtit emphyteuſis, communiter Dd. res Soli ſtatuunt, *Iaſ.in l.*1.*num.* 100. *cum ſeqq. C.eo.gloſſ. in c. potuit. vbi Imol. num.*5.*ext.de loca.* ſicut & in feudalibus, *c.*1.§.*ſciendum.de feud.cognit.* Nam in mobilibus, quæ vſu non meliorantur, ſed aut pereunt vtendo, aut fiunt deteriores, *l. lex quæ*, 22. *C.de admin.tuto.l.*1.*&* 2. *infr.de vſufr. ear. rer. quæ vſu conſ.* emphyteuſis conſtitui, & vtile dominium alteri concedi facilè non poteſt, *l.*1.*vbi Iaſ.num.* 11. *C.eo.* Formam huic contractui præcipuè dat pactio contrahentium. Specifica verò, ſi nihil aliud conuenit: forma in eo eſt, vt dominium directū retineat dominus, emphyteuta vtile conſequatur: A ſic tamen, vt in recognitionem directi dominij, certam penſionem quotannis ſoluat. Contrahitur autem plerumque in ſcriptis hic contractus, *l.* 1. *&* 2. *Co. eod.* etiamſi ad ſolennitatem ſcriptura non requiratur: vt communior eſt opinio, *in d.l.*1. *vbi Ang.* B *Iaſ. num.* 12. *&* 16. *Spec. de emphyt.num.*5. niſi in Eccleſiaſtica emphyteuſi, *l.iubemus. Auth.hoc ius.Co.de ſacroſanct. Eccleſ. & in Auth. de alien. & emphyt.* Nam alienationes Eccleſiaſticæ omnes in ſcriptis fieri debent, *c.ſine*, 12. *quæſt.* 12. *vbi vide Reb. c.hoc ius,* C 10.*quæſt.*2.*vide Dd.in c.*2.*de reb. Eccleſ. non alien.* Finis eſt, vt agri inculti & ſteriles, per culturam meliorentur: quod & nomen ipſum indicat: *l.*3.*&* 7. *C.de fund. patri. lib.* 11. Effectus idem qui nominatorum contractuum, nam nec pœnitere licet, *d.*§.*adeò, d.l.* D *vbi Iaſ.num.* 9. & actio vtrinque oritur quæ Condictio ex lege eſt, *Salic.poſt Bart.in d.l.in fin. Co.eo. Bartol.in l.vnic.de condict.ex lege.* ſæpe etiam actio Realis, *Specul. de emphyt. num.*68.*&* 153.*Imol. in d.c.potuit.num.*22 *l.*1.*in fin. hoc tit.* Sed & omne commodum atque E incommodū rei emphyteuticæ, contractu perfecto in emphyteutam tranſit, *l.*1. *vbi Iaſo. num.*29. *&* 77. *Co.eod. Specul. de emph.num.*157. 158. 161. Finitur porrò emphyteuſis finita generatione ſeu ſobole eius qui accepit: *Spec. de emphyt.n.*130.*cum*

ſeq. item præſcriptione. *Salic. in* A *d. l. 2. num. 23. Iaſ. num. 72. 156. Co. eo. tit. per l. comperit. C. de præſcript. 30. annorum. cap. 1. §. ſi quis per 30. annos, ſi de feud. defunct. in vſibus feud.* Sed & Canone per biennium in Eccleſiaſticis, trienniumve in temporalibus non ſoluto, *l. 2. C. eo. cap potuit. de locat.* B aut alienatione ignorante domino facta, iure ſuo cadit emphyteuta: *l. fin. Co. eo. titul.* quemadmodum & quando pactis conuẽtis ſtare detrectat: *§. caterùm, §. ſi verò in Auth. de alien. & emphyt. Iaſo. in l. 1. nu. 11. C. eod.* aut dolo malo interuertere ius ſuum do- C mino conatur: *Iaſ. in dict. l. 2. nu. 68. Co. eo. per c. vaſallus, ſi de feud. contro. §. fin. de l. Corradi.* quanquã ob ſolam inficiationem eum non priuari, verius videtur, *Iaſo. præalleg. loc. in fin. quem vide.* Sed quod de præſcriptione diximus, explicatione quadam opus habet. D Sciendum enim eſt, libertatem ab emphyteuta nõ aliter præſcribi, quàm ſi cauſam poſſeſſionis domino mutet: vt verbi gratia, quia dominus voluit recognoſci dominium: vel ſolui penſionem in eius recognitionem: & emphyteuta ius ei directum inficiatus E eſt, atque exinde per 30. annos pro ſuo poſſedit: cæteroqui non præſcribit cauſa poſſeſſionis non mutata, quia alieno nomine poſſidet, etiamſi Canonem non ſoluat, *l. 2. l. cum notiſſimi, 7. §. fin. C. de præſcr. 30. ann.* nam libertatem à Canone poterit hoc modo præſcribere 30. annis, *dict. l. cum notiſſimi, l. plures, Co. de fid. inſtrum.* directum porrò dominiũ nequaquam, donec mutata ſit poſſeſſionis cauſa, quam ipſius ſibi ſine nouo aliquo facto mutare nequit, *l. 3. § penult. qui bona, 19. §. 1. de acquir. poſſ.* Poteſt enim recognoſci dominium, etiam ſine penſione, quia eam remittere dominus tacitè vel expreſsè emphyteutæ poteſt, iure dominij manente, & durante nihilominus emphyteuſi: quamuis ea initiò, ſine Canonis conſtitutione induci non potuiſſet, *Salic. in dict. l. cùm notiſſimi, §. ſi fac. l. cùm ſatis, 72. Co. de agr. & cenſ. lib. 12.* Et hæc quidem iure ciuili obtinent. Iure Saxon. quædam in emphytheuticis paulò aliter habentur. Nec enim emphyteuta cadit iure ſuo, etiamſi non ſoluat, aut ſi alienet: ſed dominus habet tantùm ius Retractus, aut in caſum non factæ ſolutionis, ius Pignoris. Eſt & alia pœna non ſoluentis vſitata, videlicet vt Canon duplicatus ſoluatur: quod locum tamen aliter non habet, quàm cùm initio ita eſt conuentum, *Land. lib. 1. artic. 54. cum gloſſ. item gloſſa 206. Land. libr. 2. artic. 58. D. Reinh. diff. 11.* Deinde quamuis iure ciuili cogitur emphyteuta, Canonem ſuis ſumptibus ad domum domini portare, ſi ſint eiuſdem fori: *Bart. in l. item illa, de conſt. pecun.*

Panorm.

Panorm. in capit. ſignificante. A à ſeruatur. *Landt. libr.1.art. 54. de pign.* tamen iure Sax. contra *vbi Zob.*

DIGEST. LIB. VII.

DE VSVFRVCTV, ET QVEMADMODVM quis vtatur fruatur. Tit.I. C.3.33.

1 *Continuatio.*
2 *Cur dicantur fundi ſeruire.*
3 *Diuiſio ſeruitutum.*
4 *Species ſeruitutum perſonalium.*
5 *Quid ſit vſusfructus.*
6 *Quarum rerum vſusfructus habeatur.*
7 *Quid inſit in vſufructu.*
8 *Quid fructus ab vſu differat, & an alterum alteri inſit.*
9 *Quomodo vſufructuarius vti debeat.*
10 *Diſpoſitio titulorum ſequentium.*

1 HActenus † de rerum corporalium Vendicatione tractatũ eſt, nunc de rebus incorporalibus, quę quidem vendicari poſſunt, agamus. Res autem incorporales, quæ in rei vendicationem cadũt, ſunt ſeruitutes, non quidem ho-
2 minis, ſed fundi. Vt enim † homo, amiſſa libertate, ſeruitutem ſeruire dicitur: ita res quælibet, quæ alteri quã ſuo domino ſubeſt, ſeruitutem atq; obedientiam
B quodammodo debet: *l. traditio, 20. de acquirend. rer. domin. l. non tantùm, 169. de verb. ſignific.*

¶ Harum autem ſeruitutum aliæ Perſonales ſunt, aliæ Reales. 3
Perſonarum ſunt, quæ perſonis debentur, & ſine perſona vtentis eſſe nequeunt. Rerum ſiue præ-
C diales ſeruitutes, vocant onera & iura, quæ inhærent prædio ſeruienti, debentur autem alteri dominanti: ſine quibus duobus correlatiuis ſtare non poſſunt.

¶ In perſonalibus ſeruitutibus 4
numerantur Vſusfructus, Vſus, *l. vſusfructus, de ſtipul. ſeruorum.*
D Habitatio. Sed de vſufructu priùs videamus. Conſtituunt autem Dd. vſumfructum alterum Cauſalem, alterum Formalem. *gloſ. verb. ius. vbi etiam Angel. Fab. & Dd. in princip. Inſtitut. eodem.* Cauſalem vocant, qui coniunctus eſt cum cauſa rei, hoc eſt, quem
E dominus habet ex cauſa rei, ſeu iure dominij: *l. ſi cum argentum, 21. §. penult. de except. rei iud.* dominij enim præcipuus vſus eſt in rei fruitione: vnde vſusfructus, dominij pars eſſe dicitur,

l.4. hoc tit. De hoc vſufructu hic propriè non agimus: *l. quod noſtrum, 63. hoc tit.* Loquimur enim de vſufructu hic, prout eſt ſeruitus, & vendicari poteſt ſeparatim, *tot. tit. ſi vſuſfruct. petat.* non prout pars dominij, nam dominus re ſua vtitur, non ſeruitutis, ſed dominij, *l. in re mandata, Co. mand. vide Dd. in rubr. de acquir. rer. domin.* iure. Neq; talis vſusfructus ſeparatim à re vendicatur, ſed rei vendicationi ineſt: res enim ſua ſeparatim nemini ſeruit: *l. vti frui, infra ſi vſufru. petat.* Altera itaque ſpecies vſusfructus, de qua hic titulus agit, appellatur à Dd. Formalis: quoniam eſt forma quædam vtendi fruendi, à proprietate ſeparata, *gloſſ. in dict. l. ſi cum argentum, §. penult. ad verb. ſuum, de except. rei iud. & in princip. Inſtit. eo. Bal. & Dd. in l. ſi vſufructu, 57. ff. ſolut. matrimon.* quæ ad hunc modum
5 definitur: Vſusfructus, † eſt ius alienis rebus vtendi fruendi, ſalua rerum ſubſtantia: *l. 1. hoc tit. in princ.* Vſumfructum ergo hic accipimus, non pro dominio, aut eius parte, vt aliquando capi videmus: *l. qui vſumfructum, 58. de verb. oblig. l. 4. hoc tit.* ſed pro ſeruitute, quæ in iure conſiſtit. Eſt igitur vſusfructus ſeparatum ius à proprietate ſiue dominio rei: & quidem ius, hoc eſt, iure conſtituta facultas vtendi fruendi. Additur in definitione:
6 † ALIENIS REBVS: oportet enim res alienas eſſe, quarum vſumfructum habemus. *Inſtitut. eod. verſ. vſusfruct.* Nam quę noſtræ ſunt, hæ nobis ſeruire non poſſunt: ſed iure dominij, non ſeruitutis (vt paulò antè dictum eſt) his vtimur fruimur: *l. vti frui, 5. infra, ſi vſufruct. petatur, l. in re, 26. de ſeruit. vrban. prædior. l. ſi cum argẽtum, 21. §. ſi fundum, 3. extr. de except. rei iudic.* Porrò
verbo † Vtendi fruendi, omnes 7
fructus, omniaque omnino veniunt emolumenta, quæcunque ex fundo aut eius occaſione percipiuntur, non modò naturalia, *l. item ſi fundi 9.* ſed etiam ciuilia: vt penſiones, vſuræ, aliæque obuentiones ciuiles: *l. vſufruct. 7. hoc tit.* quæ videlicet non ex ipſa præcipuè re naſcuntur, & proin-
de nec ſunt in fructu, *d. l. item ſi.* 9
ſed induſtria hominis, qui rem vtendo vtilem facit, comparantur: item vtilitas fodiendi, cædẽdi, paſcendi, *d. l. item, 9. §. ſed ſi, hoc tit. Iaſo. & Dd. in §. ſi vir, l. diuortio, infra ſolut. matrim. vide Sax. lib. 1. art. 35. Reinhart. in vlt. part. diff. 7.* &c.

¶ Apud I.C. autem Vſus & Fru- 8
ctus hoc differunt, quòd vſus nõ plus habet quàm quantum ſatis eſt quotidianis neceſſitatib. vtentis: *in princ. Inſt. de vſu & habit.* vnde Vſus eſſe, pro Opus eſſe, Latinis dicitur: at fructus comprehendit omne omnino cõmodum, non modò ad neceſſitatem, ſed etiam ad lucrum & voluptatem

tem pertinens. Vnde non immeritò dicit Vlpianus, *l. per ſeruum, 14. §. 1. infra de vſu & habita. vide quæ dixi Inſtitut. de vſufr. & de vſu & habit.* Fructui vſum ineſſe, vſui fructum deeſſe poſſe; Frui enim nemo ad lucrum aut voluptatem re poteſt, niſi prius vtatur: id eſt, inde ſumat ea, quibus opus habet. Verùm vti poteſt ad vitæ neceſſitates ſine fructu: id eſt, citra maius aliquod lucrum, aut perceptionem ad voluptatem quæſtumque comparatam, vltra vſum. Vtcunque ſit, liquet ex his verbis, ius vtendi fruendi, omnem omnino vtilitatem, quam quocunque modo res afferre poteſt, ad vſufructuarium pertinere. Addit poſtremò, SALVA RERVM SVBSTAN-
9 TIA. Non † enim oportet vſufructuarium deteriorem facere rei ſubſtantiam: ſed vti frui debet arbitratu boni viri, & patriſfam. *l. ſed cum, 65. hoc tit.* ita vt ſecurus ſit dominus de proprietate, *l. ſi cuius, 15. in princ. hoc tit. l. 1. infra vſufr. quem. cauſ.* alioqui ab eo conueniri poteſt ad Intereſſe, ex ſtipulatione, quam præſtare vſufructuarius cogitur: *l. damni infecti ſtipulatio, 18. §. ſi cuius, 2. de damn. infect. l. inter fructuarium, de dam. infect. l. 1. infra vſufruct. quem. cau. vide gloſ & Dd. in l. 4. C: eo.* Cauſa remota Lex eſt, Conſuetudo, vt nunc in dotalitijs, item Senatuſconſultum. *infr. de vſufruct. ear. rer:* propinquior,

A Pactio conſtituentium, §. 1. *Inſt. eod.* Præſcriptio, item Vltima voluntas, qua vſusfructus relinquitur: *d. §. 1. & tot. tit. de vſufr. leg.* Proxima, Quaſi traditio per inductionem & patientiam: *l. 3. hoc tit.* Adiudicatio in duplicib. iudicijs: *l. vſufruct. 6. hoc titul.*
B *iunct. §. vlt. Inſtit. de offic. iud.* &c. Materia in qua conſtituitur, corpus aliquod: *l. 2. hoc titul. l. 5. §. 2. quibus mod. vſufr. amit.* mobile, *l. 7. l. ſed ſi, 15. §. 3. l. numiſmatũ, 28. l. ſtatua, 41. hoc tit. §. 2. Inſtit. eod.* mouens *l. ſerui, 25. l. vetus, 68. hoc tit. d. §. 2. Inſtitut. eod.* im-
C mobile: *§. 2. Inſtitut. eo. l. vti poſſid.* cuius tamen vſus abſq; abuſu eſſe poſſit: *vide infra de vſufruct. ear. rer. §. 2. Inſtitut. eo.* Forma, vt patientia conſtituentis, & vſurpatione eius cui conſtitutus eſt, introducatur: *l. 3. hoc tit.* quæ in corporalibus, cuiuſmodi eſt vſuſ-
D fructus: *§. 1. Inſtit. de reb. in corp.* pro traditione habetur: *l. 2. de act. empt.* Factio igitur vel teſtamentum inducit ius. Ad rem perſonalem, ad petendum vſumfructum: patientia & vſus, ius, In re, vt loquuntur, reale. Finis & effectus, vti frui re aliena, ad vitam
E tantùm non vlterius. § 3. *Inſtit. eo. & infra quibus mod. vſusfruct.* Adiacens, vti boni viri arbitratu. *vide infra vſufruct. quemadmod. cau.* Affinis Vſus: de quo paulò poſt. Contraria, illa quæ vel impediunt vſumfructum conſtitui, vel conſtitutum extinguunt. *vide*

infra quib.modis vſusfruct.amitt. eo§.3.*Inſt.eo.* Et hæc † quidem generatim dicta ſufficiant, ad intelligendum quid ſit vſusfructus: nunc amplius quomodo acquiratur, amittatur, quibus in rebus conſtituatur, quæ actiones de vſufructu proditæ ſint, perſcrutemur.

De Vſufructu accreſcendo. Tit. II.

1 *Quibus modis vſusfructus conſtituatur.*
2 *In coniunctis accreſcendi ius tantùm obtinere.*
3 *Quid ſit ius accreſcendi.*
4 *De triplici coniunctione.*

1 CONſtitui † atq; acquiri vſumfructum conuentione, ſtipulationibus, teſtamento dubiũ non eſt: §.1.*Inſtitut. de vſufruct.* §*fin. Inſtitut. de ſeruit. ruſt. prædior.* nec id maiori declaratione opus habet. Moribus tamen noſtris non niſi cum tutoris ad id dati authoritate, conſtitui mulieri vſusfructus aut dotalium in bonis mariti poteſt: *Saxon.lib.*1. *artic.*44. *Reinch. diff.*13. *de tutel* Conſtituitur etiam & acquiritur vſusfructus præſcriptione longi temporis, iure Nouo: *l. fin. verb. vſusfruct. C. de præſc. long. temp.* quamuis iure Veteri, quo ſeruitutes non præſcribebantur, *l. ſeruit.* 14.*infra, de ſer.* contra fuerit, *l. iuſto,*44. §. *antepenu. de vſucap.*

A non obſtat quod vſusfructus cauſam habeat diſcontinuam, vnde videri poterat, non niſi tempore immemoriali poſſe præſcribi. *Dd. in l. foramen,*27.*de ſeru.vrb.præd.* Nam diſcrimen illud Continui & Diſcontinui actus tantùm obtinet in ſeruitutibus prædialibus, in
B quibus ideo conſideratur Continuitas actuum, quia prædijs debentur, quæ ſunt inanima, nec aliter quàm per continuationem actus continuò poſſideri poſſunt. *vide contra diſputata infra de ſeruit.* In perſonalibus ſecus eſt, quia à perſona hæ ſeruitutes animo
C ſemper continuo poſſidentur, etiamſi actus non ſint continui, *l.*3. §.*ſaltus,* §. *in amittenda, l. ſi id quod,*25.§.*fin.l.clam,*6.§.1 *de acquir. poſſeſ.* Vnde pro continuis indiſtinctè omnes perſonales ſeruitutes habentur: debentur enim perſonæ, ſeu homini. At homo
D continua voluntate ſemper poſſidet, & poſſeſſionem animo retinet, etiamſi non ſit in continuo actu poſſidendi. *vide Bart. in l. iuſto,*44. §.*non mutat, de vſucap.* Illud etiam enodemus, ſi vſusfructus pluribus coniunctim relictus ſit, quomodo per Ius accreſcendi
E interdum vſusfructus acquiratur: quæ propria eſt huius tituli materia, *vide Paul.lib.*3.*tit.*6.*Cuiac. ad Vlpia. tit.* 24. *Gouea. de iur. accreſc.& quæ dixi in* §.*ſi eadem, Inſtit. de lega.*

¶ Sciendum igitur eſt, Ius ac- 2
creſcendi locum non habere, niſi

Coniun-

Coniunctim vſusfructus legatus ſit. Nam ſi Separatim vnicuique partis rei vſusfructus relinquatur, verbi gratia. Mæuio fundi Tuſculani vſumfructum, pro dimidia parte do, lego: alteram partem vſusfructus Titio lego: ſine dubio ius accreſcendi ceſſabit, *l. 1. in princ. hoc tit.* Ergo in coniunctis tantùm ius accreſcendi locum habet.

3 ¶ Eſt autem ius accreſcendi, cum duobus aut pluribus coniũctis: altero deficiente alteri pars deficientis adijcitur & accreſcit Cuiacio hic eſt Ius retinendæ vel nanciſcendæ partis eius qui non concurrit, vel concurrere deſijt. Porrò Coniuncti vocantur, qui à lege vel homine ita connectuntur, vt pro vno habeantur: *l. planè, 34. in princ. de leg. 1.*

4 ¶ Triplici autem modo fit hæc coniunctio, Re, Verbis, ac Re & Verbis ſimul, *l. triplici, 142. de verborum ſignificat. l. re coniuncti, 89. de legat. 2.* Re quidem: vt Titio vſumfructum fundi loco. Seio eiuſdem fundi vſumfructum lego. Hic enim cum vnicuique in ſolidum vſusfructus legetur, non tam ius accreſcendi, quàm ius nõ decreſcendi locum habet. Fiunt enim partes concurſu vtriuſque legatarij, ex forma legati. Vtriq; enim in ſolidum vſusfructus eſt legatus. Quamobrem altero legatariorum mortuo, aut repudiãte legatum, quia concurſus ceſſat, alteri in ſolidum vſusfructus

A iure non decreſcendi cedet. Verbis tantùm coniunguntur, quib. æquis pro indiuiſo portionibus vſusfructus relinquitur, hoc modo: Titio & Mæuio vſumfructũ æquis partibus do, lego: *dict. l. re coniuncti.* Hi enim Re ſeparati ſunt: quia æquales partes ſunt B relictæ: non quidem corpore diuiſæ, ſed intellectu. Nam ſi corpore diuiſæ eſſent, vtique dimidia parte ſeparatim relicta nulla eſſet coniunctio: *d. l. planè, de leg. 1.* In his igitur propriè locum habet ius accreſcendi, vt ſi alteruter moriatur, aut repudiet C legatum, alteri pars eius accreſcat. Re & verbis iunguntur, quibus idem, partibus nullis expreſſis, in eadẽ oratione coniunctim relinquitur: vt, Titio & Mæuio vſumfructum Tuſculanum do, lego. Hic enim Verbalis coniunctio ſola non eſt, cum partes D nullæ ſint expreſſæ: nec Realis ſola, cum verbis iungantur legatarij: itaque verbis & Re coniuncti ſunt: ac tam de iure non decreſcendi, quod eſt re coniunctorũ, quàm accreſcendi, quod coniunctis verbo propriũ eſſe diximus, vtuntur, cæteriſque ſunt potiores: E *dict. l. 1. §. idem eſt, 1. hoc tit. d. l. re coniuncti. vbi Dd. præcipuè Iaſo. de legat. 3. d. §. ſi eadem. Inſt. de legat. vbi dixi* Sed de hac materia & inexplicata, ſatis hoc in inſtituto dici non poteſt, *Vide Cuiac. hic, & paſſim in tit. de legat.*

Quando dies vſusfructus legati cedat. Tit. III.

1 *Vſusfructus diem ab adita hæreditate cedere.*
2 *Ratio eius.*
3 *Quare reliqua legata à morte teſtatoris cedant.*

1 Illud † autem notandum eſt, vſufructu legato, diem eius cedere, id eſt, vſumfructum deberi, *l. cedere diem*, 213. *de verb. ſignificat.* non à morte teſtatoris, vt cætera legata, ſed ab adita hæreditate: *l. vnic. hoc titul.* cum
2 † quia vſusfructus intelligi non poteſt, niſi ſit, qui eum conſtituat, quique frui patiatur: *l. 3. ſupra de vſufruct.* nempe hæres, qui nullus exiſtit ante aditam hæreditatem: tum quòd ratio, quamobrem cæterorum legatorum dies cedat à morte teſtatoris, hic ceſſat.

3 ¶ In his enim ideo ſtatim cedit, vt legata moriente ante aditam hæreditatem legatario, ad hæreditatem eius traſmitti poſſint, neq; fiant Caduca: *l. ſi coniunctim. Inſtitut. de legat. l. vnica, §. cum igitur, in fin. & §. in nouiſſimo, C. de caduc. tollend.* quod in
E vſufructu locum habere non poteſt, cum is ſemper moriente vſufructuario vnà extinguatur, vtpote qui perſonæ cohæreat: *l. 2. & 3, quando dies legat. cedat, l. vnica, §. libertatibus. C. de caduc. tollend.* vt fruſtra omnino eius dies A ante ipſam conſtitutionem, quæ demum poſt aditam ſit hæreditatem, ſit ceſſura.

Quibus modis vſusfructus, vel vſus amittitur. Tit. IV.

B 1 *Quare placuerit vſumfructum aliquando extingui.*
2 *Vſusfructus finitur morte.*
3 *Capitis diminutione.*
4 *Interitu vel mutatione rei, non dominij.*
5 *Ceſſione.*
6 *Conſolidatione.*
C 7 *Non vtendo.*
8 *Malè vtendo.*
9 *Quaſi morte, & tempore.*

Quia diximus morte finiri vſumfructum, *l. 3. §. fin. hoc tit.* videamus & de reliquis modis, quibus vſusfructus vel vſus 1
D amittatur. Placuit enim has ſeruitutes certis modis extingui, ne inutiles eſſent proprietates, ſemper abſcedente vſufructu, *l. 3. l. an vſufruct. 5. 6. ſupr. de vſufr. §. vſusfruct. in fin. Inſtitut. eodem*
Præter † mortem igitur vſufructuarij, etiam capitis ipſius diminutione extinguitur vſusfructus: 2
l. 1. hoc tit. quia, quod ad priorē ſtatum attinet, pro mortuo minutus habetur: atque olim quidem quacunque diminutione: *l. 3. hoc tit. §. fin. Inſtit. eo.* nouiſſimo
† autem iure (quo ſublatis mancipationum ſolennibus minima 3

capitis

3 capitis minutio penè obliterata eſt: (maxima & media tantùm, non etiam minima, *l. corruptionē, 36. in fin. C. de vſufruct.* Cùm autem hoc modo morte aut capitis minutione vſusfructus extinguitur, fructus vltimi anni non pertinent ad vſufructuariū aut eius hæredem, niſi quatenus ſunt percepti: *§. is verò. Inſtitut. de rer. diuiſ. vbi. quæ dixi*: quod tamē iure Sax. in induſtrialibus non obtinet. nam quicquid vſufructuarius conſeuit, id quamuis necdum maturum neq; perceptum: ad ſuum hęredem tranſmittit, *Reinh. diſſ. vlt. par. diſſ.* 11.

4 ¶ Amittitur etiam vſusfructus, Interitu ſeu mutatione rei. Cùm enim ius ſit in re, hac ſublata, ipſum extingui neceſſe eſt, modò tota res pereat: nam in parte totus etiam vſusfructus retinetur. *l. ſi cui, 53. ſup. de vſufr.* Oportet igitur totam rem interire, vt ſoluatur vſusfructus, aut certè in aliam formā mutari: veluti vſufructu ædium legato, ſi ædes corruerint, vel exuſtæ ſint, corrumpitur vſusfructus, ita vt ne areæ quidem vſusfructus debeatur. nō enim areæ, ſed ædium vſusfructus legatus eſt *l. repeti, 5. §. rei mutatione, 2. hoc titul.* aut ſi ager flumine vel mari inundatus ſit, *l. ſi ager, 23. cum l. ſeq.* vel ab hoſtibus captus fuerit *l. ſi ager, 23. eod.* His tamen poſterioribus caſibus reſtituta proprietate vſusfructus reſtituitur, niſi forma rei

A planè ſit immutata, *d. l. ſi ager, 23. & 26.* Dixi verò, Reiipſius mutatione diſſolui vſumfructum: nam dominij mutatione, vt quando proprietarius fundum alienat, nec vſusfructus, neq; iter actuſve deperit. *l. neque vſusfructus, 19. hoc tit.*

B ¶ Item finitur vſusfructus, ſi is Cedatur (id eſt alienetur: nam ceſſio ſpecies eſt alienationis legitimæ, vt tradit Boetius ad Topica Ciceron.) domino proprietatis: quia res ſua domino amplius ſeruire nequit, & vſusfructus cum proprietate conſolide- 5

C tur. Cedendo autem extraneo nihil agitur vt inquit Iuſtinianus, *§. fin. Inſtitut. de vſufruct.* cum perſonæ uſusfructus cohæreat: *l. ſi vſusfructus, 4. de nouat.* à qua diuelli non poteſt, niſi legitimis modis iam traditis: quibus aliquando diuulſus, ad proprieta-

D tem redit: non autem per ſolam ceſſionem, quæ nullius eſt momenti. *arg. c. non præſtat, de reg. iur. l. 2. 3. 4. de opt. leg. l. quod pupillæ, 30. quan. di. leg. ceda. l. hæc conditio, de condit. & demonſtrat.* Atque ita intelligendus eſt Pomponius, *l. ſi uſusfructus, 66. de*

E *iur. dot.* cùm ait Ceſſione extraneo facta nihil ad eum tranſire, ſed ad dominum proprietatis reuerti uſumfructum: ſcilicet, legitimo tandem modo extinctum. Iniquum enim eſſet, cum nullū delictum, nulla etiam uis inſit in ceſſione, eo facto quempiam ius

ſuum

ſuum amittere, *c. non præſtat, de reg. iur. in* 6. *l. ea quidem. C. ſi mãcip. ita fuer. alien. Bald. in l.* 2. *C. de epiſc. aud. Aluar. in c.* 1. *Quid iuris, &c.* Iure tamen Sax. mulier dotalitiũ ſuum cuius quaſi uſũfructum quendam habere uidetur, è manu ſua transferens atq; cedens iure ſuo priuatur: *Reinhar. par. vlt. diff.* 22. *per art.* 21. *&* 32. *lib.* 1. *& Leben. c.* 58. 59. 69. *Zob. dict. art.* 21. *VVeych. art.* 39. *& art.* 57. ac fortaſſe idem olim fuit in ceſſione iuris ſolenni, de qua Pomponius loqui uidetur: *d. l. ſi vſusfructus,* 69. *vide quæ dixi in §. vlt. Inſtit. de vſufruct.*

6 ¶ Contraria quoque Conſolidatione uſusfructus perit: *l. ſi tibi fundus,* 17. *hoc tit. § item finitur. Inſtitut. eo. l. idem,* 6. *de vſufr. accreſc. l. cùm in fundo.* 78. *§. vxor, de iure dot.* ſcilicet quando proprietas aliquo caſu, uſufructuario obuenit.

7 ¶ Poſtremò, Non utendo per modum & tempus, *l. placet,* 25. *hoc titul.* Nam etiam uel certæ partis, uel pro indiuiſo uſusfructus nón utendo amittitur. Atq; hoc quidem tempus olim exemplo cæterarum uſucapionum erat biennium, *l. corruptionem,* 16. *verſ. non vtendo autem per annũ vel biennium, C. de vſufruct.* ut oſtendit Iulius Paulus lib. 3. Sententiarum. Hodie decennium inter præſentes eſt, uicennium inter abſentes: *l. fin. C. de ſeruit. l. corruptionem,* 16. *C. de vſufruct.*

A ¶ Malè uerò utendo uſufructuarius an amittat? 8 Et cum teneatur ex cautione ad id quod Intereſt, *l.* 1. *& tot. t. infr. vſufruc. quemadmodum. caueat.* non uidetur ex hac cauſa perdere, niſi res in non uſum incidat: ut quãdo hyeme utitur, cum tantùm B æſtate conceſſus uſusfructus eſſet, *l. ſi commun.* 10. *quemadmod. ſer. amitt.* Plerique tamen etiam malè utendo corrumpendoque ſubſtantiam rei, uſufructuarium iure ſuo cadere uolunt: *Bald. Caſtr. in Auth. qui rem n.* 3. *Co. de ſacr. Eccleſ. per l. hæc amplius,* 9. C *§. fin. de damn. infect. l. cognouimus, C. de mancip. & col. lib.* 11. *& l. eos, C. de aquæduct. lib.* 11. *Iaſ. in l. diuortio,* 8. *§. ſi fundum, ſolut. matrimon.* uelut colonum, *l.* 3. *C. de locat. dict. l. cognouimus.* emphyteutam, *Auth. qui rem, C. de ſacroſ. Eccleſ. Iaſ. in l.* 2. *n.* 98. D *de iure emphyt.* uaſallum, *cap.* 1. *§. penult. vbi Bal.* 1. 2. *de pac. tenend.* mariti uiduam. *Ant. Nat. conſil. vltim. nu.* 11. *Aymo. Crau conſil.* 300. *num.* 4. *libr.* 2. *Land. artic.* 22. *lib.* 1. *& ibi gloſ. lat. in fin. & dict. artic.* 21. *vbi Zob. eod. lib. per l. ſi vſusfruct. l.* 1. *vſusfr. quem cau. l.* E *diuortio,* 8. *§. ſi fundum. vbi Iaſo. ſolut. matrim. arg. in l. item ſi fundi,* 9. *§. fin. de vſufr.* nec actionem eius, quod intereſt, cum à pœna liberare; id quod iudicis arbitrio puto committendum.

¶ In municipijs & vniuerſitatibus finitur vſusfructus ijs euer- 9

ſis:

ſis: *Cic. in orat. per Cecin. inducto.* *vt loquitur aratro.* vel diſſolutis quaſi morte: *l. ſi vſusfructus, 21. hoc tit.* aut quid id rarius ſit, *l. proponebatur, 76. de iud. l. ſicut, 7. §. 2. ſupra quod cuiuſque vniuerſ.* poſt centum annorum velut longiſſimi vitæ humanæ termini: *l. vlt. C. de ſacroſanct. Eccleſ.* decurſum: *l. an vſusfruct. 56. ſupra de vſufruct.*

De vſufructu earum rerum, quæ vſu conſumuntur vel minuuntur. Tit. V.

1 *Quibus in rebus conſtitui vſusfructus poſſit.*
2 *Quare in rebus, quæ vſu conſumuntur, conſtitui vſusfructus nequeat.*
3 *Quomodo iu in rebus quaſi vſusfructus conſtituatur.*
4 *Hunc quaſi vſumfructum tantùm morte & capitis diminutione finiri.*

1 NVnc † enodemus, Quibus in rebus conſtitui vſusfructus poſſit. Et quidem Senatus cenſuit, vt omnium rerum quas in cuiuſque patrimonio eſſe conſtaret, vſusfructus legari poſſit, quo Senatuſconſulto inductum videtur, vt & earum rerum vſusfructus legari queat, quæ vſu pereunt, vel minuuntur: *l. 1. hoc t.* quo in numero ſunt, pecunia, A vinum, frumentum, & conſimilia.

¶ Harum enim rerum nullus eſt vſus, niſi in abuſu. nam vtendo his rebus, aut alienatur proprietas, vt pecuniæ aſſidua permutatione: aut conſumitur, vt fit in vino, frumento, oleo, & id B genus alijs: quorum nullus vſus eſt niſi in abuſu, hoc eſt, ſubſtãtiæ abſumptione. Quare olim vſumfructum hæ res non recipiebant, qui nullus eſt niſi ſalua rei ſubſtantia, vt oſtendit Cicero *in Topicis*. Sed Senatuſconſulto effectum eſt, vt quidem non C proprius eſſet pecuniæ vſusfructus, (nec enim id ratio naturalis aut ciuilis patitur, *§. conſtituitur, Inſtitut de vſufruct. vbi dixi.*) ſed vt Quaſi vſusfructus haberetur: *l. 2. §. fin. hoc tit.* 2

¶ Itaque ſi pecuniæ vſusfructus vel vſus (quia in hac ſpecie D vſus appellatione etiam fructum contineri magis accipiendum eſt: *l. quoniam, 10. §. 1. l. 5. §. fin. hoc tit.* tota enim res, id eſt, proprietas cum poſſeſſione transfertur, in qua ſemper vſusfructus ineſt, *l. 4. de vſufruct.*) ſit legatus, uel aliarũ quæ in abuſu, id eſt, conſump- E tione conſiſtunt: præſtanda quidem res erit legatario, ſed ab eo cautio exigenda: ut quando is mortuus aut capite minutus fuerit, eiuſdem qualitatis res reſtituatur: *l. ſi tibi, hoc tit.* 3

¶ Nam in hac ſtipulatione de reddendo uſufructu, duo tantùm 4

caſus, quibus finitur uſusfructus, ponuntur: uidelicet mors uſufructuarij, & capitis diminutio: quoniam harum rerum uſus aliter admitti nō poteſt, quam his modis: *l. in ſtipulat. 9. cum l. ſeq. hoc tit.* Nec enim mutationem aut interitum patiuntur, cum in genere conſiſtant: *l. incendium,* 11. *C. ſi cert. petat.* neque non utendo amittuntur: uel quia ipſæ uſu pereunt, ut hic temporis diuturnitas momentū afferre nequeat: uel quia proprietas cum poſſeſſione rei ad uſufructuarium deuoluitur: ut ille continuè poſſidendo uti ſemper intelligatur. Inter uiuos uix eſt, ut eiuſmodi cōſtitutio admittatur, cùm nihil aliud ſit quā mutuum: ideo S. C. de uſu pecuniæ legato, diſertè loquitur. *vide quæ dixi in dict. §. conſtitui. Inſtit. de vſufruct.*

Si Vſusfructus petatur, vel ad alium pertinere negetur. Tit. VI.

1 *De actionibus ſeruitutis perſonalis.*
2 *De confeſſoria & negatoria.*
3 *Quis, aduerſus quem, ad quid agat confeſſoria.*
4 *Differentia inter confeſſoriam & perſonalem, ad ſeruitutem conſequendam.*
5 *Confeſſoriam non dari domino fundi.*
6 *Negatoria cui, ad quid detur.*
A 7 *Quare in incorporalibus negatoria detur, non in corporalibus.*

REſtat † ut exequatur, quæ actiones, quibus, contra quos, ad quid harum perſonalium ſeruitutum nomine conce- 1
B dātur. Et cùm uſusfructus uel petatur tanquam debitus, uel ad aliquem pertinere negetur quaſi nō debitus: proditæ ſunt in hanc rem duę actiones, *l. 1. hoc t.* quemadmodum & pro cæteris ſeruitutibus: *§. æquè, Inſtit. de act.* quarum † altera quis confitetur & 2
C aſſerit ſibi uſumfructum deberi, unde & actio Confeſſoria uocatur, *l. 2. l. 5. §. 1. hoc tit.* Quoniam illa qui agit, ius quod ſibi adeſt confitetur, ad hunc modum, SI PARET VSVMFRVCTVM MEVM ESSE. *Theophilus in d. §. æquè, &c.* Altera aſſeritur liber-
D tas prædijs negaturque uſusfructus, quē quis indebitè ſibi uſurpat: ut, SI PARET ADVERSARIVM IVS VTENDI FRVENDI FVNDO MEO NON HABERE, &c. Hinc negatoria dicta eſt hæc actio, *d. l. 2. hoc tit.* Vtraque uerò Realis eſt,
E quia ratione rei competit, *§. æquè, vbi Dd. Inſtit. de act. l. 2. comm. præd. l. 4. l. 6. ſi ſeru. vend.* Confeſſoria uendicatio eſt ſeruitutis: *l. creditori, 9. de oper. nou. nunc. l. 4. de ſeruit.* ſeu actio in rem ſpecialis qua ius in re poſtulatur: *l. 3. in princip. C. de præſ. 30. anno.*

Confeſſo-

3 ¶ Confeſſoria autem agit, qui uſumfructum ſibi uelut ſuum, uel aliam ſeruitutem aſſerit, *l. ei qui, 16. de ſeruit. l. creditori, 9. de oper. nou. nunc, l. 5. & paſſim hoc tit.* nec tantùm aduerſus dominum qui ſeruitutem debet, ſed omnes omnino qui impediunt uſumfructum, quocunque tandem modo id fiat; *l. ſi quis diuturno, 10. §. age, infra, ſi ſeruitus vend. l. vti frui, 5. §. vtrum, 1. hoc tit.* & ad hoc agi, ut iudex declaret uſumfructum ſibi competere, condemnetque aduerſarium ut patiatur actorem uti frui nec in poſterum impediat: eoque nomine caueat, *l. unic. vbi Bart. C. vti poſſid. c. fin. de reſt. ſpol. l. harum, 7. l. egi, 12. infra, ſi ſeru. vend.* præſterque fructus (ſi fortè aliquo tempore poſſedit) perceptos, & id quod intereſſe poteſt actoris, creatum ſibi impedimentum non fuiſſe, *d. l. vti frui, 5. §. fin.*

4 ¶ Ex quibus apparet, aliam eſſe hanc actionem, qua ad conſtituendum uſumfructum, ex teſtamento fortè, uel contractu cōtra hæredem, aut eum qui promiſit, agitur. Hæc enim non eſt confeſſoria. nam non confitetur actor in ea ius quod habet, ſed quod non habet petit, tanquā ſibi debitum conſtitui. Vnde Perſonalis eſt actio, non realis, quia non competit ratione iuris quod rei inſit. Nullum enim ius in re eſſe poteſt, priuſquam ſit illud conſtitutum. At hæc de qua agimus, realis eſt: petit enim actor declarari, ſibi ius eſſe eiuſmodi iam antè conſtitutū & quæſitum, & in iure antea ſibi conſtituto perfruendo, impediri ſe à reo non oportere contendit.

¶ Hæc autem actio domino ſeruitutis, non autem fundi domino datur: quia qui habet fundum, integrumque dominium, ius utendi fruendi ſeparatum, & ſeruitutem non habet: nec enim poteſt alicui ſuus fundus ſeruire; *l. vti frui, 5. in princ. hoc tit.* Sed ſi impediatur in poſſeſsione ſuæ rei, agere licet illi interdictis, quę in hoc prodita ſunt, ut ſuæ unicuique poſſeſsiones ſine impedimento liberæ ſint, atque ſaluæ, *vide infra vti poſſ. & unde vi.* 5

¶ Porrò actio Negatoria, uelut ſuperiori contraria, domino fundi datur aduerſus eum qui uſu aliquo ſeruitutis libertatem rei impedit, & ſibi uſurpat: *Bald. in l. quemadmodum, 29. §. 1. ad leg. Aquil.* contra quem dominus per hanc actionem libertatē ſui prædij aſtruit: negatque aduerſario uſumfructum deberi: unde & Negatoria appellatur. Petit enim ut iudex declaret ſuum prædium eſſe liberum: iubeatque cauere aduerſarium, ne in poſterum ius ſeruitutis ullum uſurpet, & quanti intereſt præterito tempore non uſurpatum fuiſſe, ut id ſibi repēdat: *d. l. vti frui, hoc tit. l. 12. infr. ſi ſeruitus vend.* Ex qua ipſa actionis formula patet: cur in incorporalib. 6

corporalib. negatoriè agi permittatur, cum ad petendas res corporales id genus actionis proditum non ſit, §. *æquè, Inſtitut. de action. vbi dixi*.

7 ¶ Nam in his qui poſſidet, ei actio nulla datur, per quam neget actoris rem eſſe: *l.* 1. §. *interdictum, infra vti poſſidetis*, cùm quia ei ſufficere debet, quod habeat poſſeſſionem: vt non opus ſit ſuperuacaneis actionibus iudicia onerari: tum quod non acturus ſit de iure ſuo, ſed alieno: quod perabſurdum eſt: *dict. l. vti frui, l. loci,* 4. *competit, ſi ſeruit. vend.* quicunq; enim cum aliquo agit, ex eo iure quod ipſe habet: *l.* 1. *ſi pars hæred pet.* cauſam ſuam iudici probare neceſſe habet, vt rectè annotauit Theoph. *ad d.* §. *æquè, vide Bart. & Caſtr. in l.* 1. 2. *de except. rei iud.* Nam alioqui poſſeſſori, ſi agat de iure alieno, nihil profuturum eſt, declarari aduerſarium non eſſe dominum: neque enim, etiamſi is dominus non ſit, ideo ſequitur, poſseſsori dominium competere: *l. ſed ſi poſſeſſori,* 11. *de iureiur.* Multò autem minus illi proderit, ſi aſſerat tertium, puta, Titium eſse dominum. Nam de iure & re aliena nemo ſine idoneo mandato agere poteſt: & vt maximè agat atque obtineat: non tamen aut ſibi proderit, quia de iure ſuo nihil probauit, nihilque iudicatum eſt: aut verò domino, quia ſententia & res inter alios dicta, alijs

A neque prodeſt neque nocet: *l. ſæpe,* 63. *de re iud.* At in corporalibus, qui Negatoriam proponit, etſi verbo negat tamen reuera Confeſſoria agit. Qui enim inficiatur alteri ſeruitutem deberi in ſuo fundo, affirmat & confitetur rebus ipſis prædium ſuum eſ-
B ſe liberum: *l. loci,* 4. §. *penult. & fin. cum ll. ſeqq. l. ſicuti,* 8. *infra, ſi ſeruitus vindicetur.* iuſque eius libertatis oſtendere intēdit. Et hæc quidem de tractatu vſusfructus dicta ſufficiant: ſi illud prius monuerimus, has actiones eodem tempore durare, quo rei vendica-
C tiones. Quod igitur dicitur, his actionibus decem & viginti annorum ſpatio præſcribi, id ſic intelligo: quando tanto tempore ius ſeruitutis aut extinctum, aut quæſitum eſt: *l.* 2. *de ſer. vide hac de re Iaſo. in* §. *æquè, num.* 37. *Inſt. de act. per l. corruptionem,* 16. *C. de*
D *vſufr. l. pen. Co. de ſeruit.* nam ſi præſcriptio ob iniuſtitiam tituli, aut interruptionem, aut malam fidem, aliudve impedimentum completa non ſit: haudquaquam putauerim, aliter quàm 30. annorum ſpatio hic actionib. præſcribi: ſicut & de rei vendicatio-
E ne ſupra eſt expoſitum: *ad tit. de rei vend. vide Iaſ. quamuis dubitantem in d.* §. *æquè, nu.* 39. *l.* 3. §. *C. de præſcr.* 30. *ann.* Omitto nūc quæſtionem, an mala fides non hanc etiam præſcriptionem inhibeat: de qua alibi fortaſſis erit dicendi locus. Certum tamen eſt,

iure

iure ciuili non inhiberi, *vide l. 3. 4. 6. 7. 8. C. de præſcr. 30. annor. l. §. l. vltim. C. de annal. except. l. mora, vbi Salic. num. 5. Co. de rei vend. & in l. vlt. num. 25. Co. de edict. diu. Adr. toll. Bart. num. 3. Caſtr. n. 6. & Dd. l. ſequitur, §. viã, de vſucap. Caſtr. l. hoc autem, n. 4. de ſeruit. urban. prædior. Ripa. l. nemo poteſt, n. 113. de legat. 1. Felin. Rubr. de præſcr. n. 18. & in cap. ſi. nu. 6. eodem tit. Pariſ. conſil. 101. nu. 18. uol. 1. So in Iun. conſ. 145. num. 63. uol. 1. Bouius de præſcr. ſta. §. 1. num. 12. & 18.* cum abſque reſpectu poſſidentium, neq; conſiderato, vtrum bonæ malæ ve fidei ſint, tantùm in odium agere negligentium ſit inducta: *d. l. ut perfectius, l. ult. Co. de ann. except. Bar. & Dd. l. commotiſſimi, Cod. de præſcr. 30. anno.* vt aliquis eſſet controuerſiarum finis: *l. 3. l. 4. cum ſeq. tot. tit. C. de præſc. 30. annor.* nec in incerto manerent dominia, ſi poſt tantum interuallum repetitionib. cuiusvis relinquerentur. Cæterùm Iure Pont. aliud inductum volunt. *Canon. c. ult. de præſcrip. Bouius de præſcrip. ſtatu. §. 1. n. 33. 34. Tiraq. de retract. conuent. §. 1. gl. 2. n. 20. & de præſcript. §. 1. gl. 2. & hanc magis communem teſtatur Anton. Gabr. lib. 5. concluſ. 3. de quo ſcripſi conſil. 5.*

De operis ſeruorum. T. VII.

EST autem conſimile vſusfructus, operarum legatum: quando videlicet non ipſe vſusfructus: ſed ſerui hominis (cæterarum enim animantium vſus non in operis, ſed in vſufructu eſt. *Gouean. lib. 1. Lec. c. 7.*) operæ legantur vel inter viuos conſtituuntur. Cum enim fructus hominis in operis conſiſtat, & retrò in fructu hominis operæ ſint: *l. fructus, 4. hoc tit.* conſequens eſt, operis ſeruorum legatis vel conceſſis, & fructum, *dict. l. 4.* & vſum, *l. operis, 5. hoc tit. ubi tamẽ Gouean. d. c. 6. pro uſum legit, uſumfructum.* atque ita etiam vſumfructum effectum conceſſum, intelligi: *d. l. 5.* Verùm hoc differunt, quòd nec capitis diminutione, imò ne morte quidẽ ipſius cui debentur, *l. 2. de uſufruct. leg. cum ll. ſeq. Bald. & Dd. Rubr. C. de uſufruct.* neque non vtendo operæ amittantur: *l. 2. hoc t.* cuius ratio eſt, quod operæ in actione hominis conſiſtant, neque ſint in rerum natura, priuſquam præſtãtur: *l. opera, 9. de operis libertor.* Quod autem non eſt, id neque capitis diminutione, nec morte, aut non vtendo, perire poteſt: *l. 2. hoc tit. & l. Sempronius, 26. de uſu & uſufr. legat.* Priuatio enim præſupponit habitum, vt vulgò loquuntur: *l. decem, 116. de verb. obligat. l. nam etſi, 5. de iniuſt. rup. & irr. teſt.* Adde, quòd operæ quandam habeant cum dominio cognationem: *d. l. opera, de oper. libert.* cui argumẽto eſt, quod cum vſusfructus vſucapione proprietatis

prietatis

prietatis non omittatur *l. locum*, 17. *proprietarius*, 2. *ſupra de vſuſruct. l iuſto*, 44. §. *non mutat. de vſucap.* operarum tamen legatum, ſeruo vſucapto, pereat: *l. 2. de vſu & vſufr. legat.* Vt igitur dominiũ non extinguitur primo domino moriente, ſed tranſit ad eius hæredes: ita & legatarius, ad ſucceſſores ſuos operarum legatũ tranſmittit: quæ operæ præſtandæ erunt, donec is à quo ſunt edendæ, fuerit ſuperſtes. nã eius morte finiuntur, *arg. l. interdum*, 34. *de oper. libert. l. vnic. §. ne autem*, *C. de cad. tollend.* *Gouea. lib. 1. c. 7.* illam affert rationem, quod vſusfructus ſit ius perſonale, operæ non ſint: ſed magis ex re quæ eas debet, ſpectentur.

De vſu & habitatione. Tit. VIII.

1 *Vſum ſimilem eſſe vſusfructus.*
2 *Quid contineat vſus.*
3 *Quando vſusfructus contineatur.*
4 *Quare frui pro parte non vti poſſumus.*
5 *De habitatione.*
6 *Habitationem non vtendo, aut capitis diminutione non extingui, ſed morte.*
7 *Quid inſit habitationi.*

1 NVnc † videndum eſt de Vſu & Habitatione, quæ ſeruitutes quoque perſonales ſunt, ſicuti vſusfructus, cuius quædam A quaſi pars ſunt, *l. per ſeruum*, 14. §. 1. *hoc tit.* vt merito idem ius in parte, quod in toto ſeruetur, *l. quæ de tota, de rei vend.* Conſtituitur autem vſus ſine Fructu, vt quis vtatur re ad ſuas neceſſitates, non verò fruatur ad vtilitatem: *l. 1. l. per ſeruum*, 14. §. 1. *l. plenum*, 12. B *hoc tit.* & iiſdem omnino modis, quibus vſusfructus, conſtitui ac deſinere ſolet, *dict. l. 1. in princip. Inſt. eod.*

2 ¶ Itaque cum Vſus non omne omnino emolumentum, quod quoquo modo ex quaque re percipi poteſt, ſed tantum quantum C opus eſt ad victum vtenti, comprehendat, vt antè diximus: *ad t. de vſufruct.* conſequens eſt, cui vſus relictus ſit, eum Vti poſſe ad ſubſidia vitæ, Frui verò non poſſe, *l. 1. hoc t.* Vnde vſu ædium legato, habitare cum coniuge & familia parentibuſque, & inquilinum D quoque recipere, dum ipſe inhabitat, vſuarius poteſt: *d. l. 2. 3. 4. 5. 6. 7. hoc t.* Locare verò ſeorſum aut concedere habitationem ſine ſe, aut vſum vendere, permiſſum non eſt: *l. ſed neque.* 8. *l. ſi habitatio*, 10. *in fin. hoc tit.* cum hæc omnia, quantum ad fructus ipſos E attinet, vſufructuarius facere queat. *Inſtitut. eod. in princ. verſ. nec vlli.* cuius ea eſt ratio, quod ad vſufructuarium omnis rei vtilitas pertineat: vſuario tamen id tantum ſit conceſſum, vt pro conditione ſuæ perſonæ re vtatur. Quod ſi locare alij ſeorſum, vel vende-

vendere ius ſuum habitandi poſſet, iam vti domo ad neceſſitates ſuas, contra naturam vſus, deſineret: *d.l.plenum, §.equitij, 3. & §. ſi vſus, 4. in verb. quemadmodum enim concedere alij operas poterit, cum ipſe vti debeat.* Paria in conſtituto cæterarum rerum vſu dicenda ſunt: verbi gratia, ſi vſus fundi relictus ſit, poteſtas habitandi, deambulandi, vtendi etiam fructibus naturalibus, vt pomis, floribus, lignis, fœno, &c. quatenus ad quotidianum victum opus eſt, facta videtur. Domino autem fundi inſerendo, colendove impedimento eſſe: aut fructus induſtriales, vt vinum, frumentum, &c. eius ſumptu atq; facto prouenientes, decerpere, & alienam in meſſem falcem immittere, vſuarius non debet, *dict.l.ſi habitatio, §.fin. cum l.ſeq.hoc tit.*

¶ Vſus tamen nomine, aliquando & Fructus continetur quoties ex verbis teſtatoris vel rei natura, vel conditione legatarij, id fieri oportere ratio ſuadet. Vnde vſu ſyluæ legato, fructum quoque legatum videri, Adrianus reſcripſit, *l.diuus Adrianus, 22. hoc tit.* quia niſi liceret legatarijs cædere ſyluam & vendere, quemadmodũ fructuarijs licet, nihil habituri eſſent ex eo legato. Cædere igitur, & vendere, nõ quidem ſicuti plenus vſufructuarius, ſed pro ratione & modo ſui vſus, poterunt Nam & aliàs quamuis vſuarius alij vſum concedere prohibeatur:

A tamen minimè illi inuidendum eſt, ſi eos fructus, quos ad vſum & neceſſitates ſuas percepit, vendere velit: *argumento, d.l.plenum, §. fin. cum l.ſeq. hoc tit.* 3

¶ Porrò illud notatu dignum eſt, quòd vſus pars legari nequit. Frui enim, vt I.C. inquit, pro parte poſſumus Vti, pro parte non poſſumus: *l.vſus, 19. hoc tit.* Differentiæ ratio eſt, quod vt ipſi fructus diuiſionem amittunt (licet enim fructuum partem tantùm recipere) ita & effectu vſusfructus: at vſus cum ad victum quotidianum, neceſſitateſque vitæ tolerandas referatur, ſub partitionem non cadit: quia partim viui nequit. 4

B

C

¶ Quod ad habitationem attinet, hæc & vſus ædium, idem effectu ferè ſunt: nullus enim eſt alius propemodum ædium vſus, quàm habitatio, cuius gratia extruuntur. *d.l.ſi habitatio, 10. h.t. Cic.lib.1.off.vide quæ dixi. Inſtit. eod.* Si cui tamen habitatio legata, vel alio modo cõſtituta fuerit: neque vſus, neque vſusfructus, ſed quaſi proprium aliquod ius conſtitutum videbitur, *§. ſed ſi cui. Inſtitut. eod.* Differt enim in hoc ab vſu, quod hic in Iure, habitatio verò in Facto cõſiſtat: cui vſus conſtituitur, illi ius ſeruitutis competat: in habitatione verò ſolum habitandi factum inſit: vnde nec capitis diminutione, neque non vtendo, quemadmodum vſusfructus, & vſus, amittitur, 5

D

E

tur, *d. l. ſi habitatio.* Habitatio A
6 † enim nulla intelligitur, niſi verè habitetur. Vnde quod non eſt non vtendo, id eſt, non habitando, nullo modo poteſt amitti. *dict. l. Sempronius, de vſu & vſufr. lega.* Pari ratione Capitis diminutio habitationem non extinguit: neque Præteritam: quia cum habitatio ipſa perceptione & ſingulis momentis quibus habitamus, B conſumatur, deſijt eſſe in rerum natura: neque Futuram, quoniā nondum exiſtit: quod autem nō eſt, perire nequit, vt paulò antè diximus: Morte tamen corrumpitur: quoniā perſonalis eſt habitatio. C & factum eius cui competit, videlicet Inhabitationem, omnino requirit.
7 Eaque † de cauſa olim nonnullis I. C. viſum fuit, habitationem alteri non poſſe locari, aut quoquo modo cedi: *d. l. ſi habitatio, 10. hoc titul.* quod nimirum ius nullū exiſtat D habitationis, niſi in ipſo eius facto cui conſtituta eſt. Sed poſtea Iuſtin. aliorum ſententiam ſecutus, *l. 1. inf. commod.* quo plenius eſſet habitationis ius locandi, facultatem conceſſit. *l. cum antiquitas, 13. Co. de vſuf. & habitat.* Vltimo ſumus admonendi, do- E minium proprietatis debere cauſam habitantis, aut vſuarij, nullo modo facere deteriorem: facit autem deteriorem, etiam in meliorem ſtatum, re commutata. *l. fin. hoc tit.* Et rurſum ſi plus vtatur vſuarius quam oportet, officio iudicis contineri, ne aliter quam debet vtatur. *l. penult. in fi. hoc tit.*

Vſufructuarius quemadmodum caueat. Tit. IX.

1 *Quare introducta ſit hæc cautio.*
2 *Quid inſit in cautione.*
3 *Quando caueri oporteat: & quomodo.*

HAc † de cauſa rectè à Prætore prouiſum eſt, vt legatarius, vel is cui alio modo conſtitutus eſſet vſusfructus aut vſus, de vtroque caueret: & vſurum ſe boni viri arbitratu: & cùm vſusfructus ad eum pertinere deſijſſet, Reſtituturum quod inde extabit, *l. 1. in princ. hoc tit. Paul. lib. 3. tit. 6. & lib. 1. tit. 11.* 1

¶ Hæc ſtipulatio duas habet cauſas: vnam, ſi aliter quis vtatur, quam vir bonus arbitrabitur: id eſt, ſi non percipiat boni viri arbitratu, & deteriorem cauſam vſusfructus faciat, cæteraque non faciat quæ in re ſua faceret: *d. l. 1. §. cauere, 2.* aliam. De vſufructu reſtituendo: quarum prior ſtatim committitur, cum aliter fuerit vſus. Vtilius enim viſum eſt, non expectari dum vſusfructus finiatur: & ſæpius committitur, toties videlicet, quoties vtens re abutitur. Sequens verò committitur finito demum vſufructu, *dict. l. 1. §. vltim.* Rectè autem 2

tem facient hæres & legatarius, ſi Qualis res ſit, cùm frui incipit vſufructuarius, in teſtatum redegerint: vt inde apparere poſſit, an & quatenus peior facta ſit: *d. l. 1. §. rectè, 3.* Hac ſtipulatione etiã continetur, Dolum malum abeſſe, abfuturumque eſſe: *l. 5. hoc titul.*

3 ¶ Nec ſolum ſatisdare iubet Prætor, cùm vſusfructus legatus, aut aliter conſtitutus eſt: ſed etiã cùm vel vſus ſine fructu legatur: *l. vſus 11. hoc tit.* vt cum de ſolo vſu cautio fiat: vel contra fructus ſine vſu: puta vel quia teſtator ſimpliciter fructum legauit, nulla vſus mentione facta: quod perinde eſt atque ſi vſumfructum legaſſet. *l. per ſeruum, 14. § 1. ſup. tit. 1.* vel quod verè fructus non iure ſeruitutis (nam fructus ſine vſu eſſe non poteſt, vt ſit videlicet ſeruitus) ſed legati obtigerint: vt in reditu prædij videre licet, cum vindemia legatur aut meſſis. Sed etſi habitatio, vel operæ hominis, vel cuius alterius ani- A malis relictæ fuerint; licèt per omnia hæc vſumfructum non imitentur, nihilominus tamen cogendus erit legatarius cauere, *dict. l. 5. cum l. ſeq.* aut actiones quibus ad id compellatur, ſuſcipere: *l. ſi vſusfr. 9. §. 1. hoc titul.* Cautio autem non de Nuda pro- B miſſione intelligatur, *vt in l. 2. C. de verb. ſignific. & ſup. qui ſatiſd. cog.* ſed datis Fideiuſſoribus: *l. 4. vbi gloſſ. C. de vſufr. l 1. verb. datis fideiuſſoribus qui ſatiſd. cog.* ſiquidem haberi poſſunt. Si verò nec fideiuſſoribus neque pignoribus ob inopiam cauere vſufructua- C rius queat, æquius eſt eum ad Iuratoriam cautionẽ admitti: *Auth. generaliter, C. de epiſc. & cleric. Cyn. Bald. Caſtr. in l. 4. C. de vſufruct. Ang. in princ. Inſtit. de vſuf. gloſſ & Dd. in c. quæ fronte, de appellat. Bald. & Iaſ. in Auth. cui relictum, C. de ind. vid toll.* etiam- D ſi hoc in diſceptationem à nonnullis, atque dubium vocetur: *gloſſ. & Bart. in d. l. 4.*

DIGEST. LIB. VIII.

DE SERVITVTIBVS.

Tit. I. C. 3. 34.

1 *Continuatio & diſpoſitio huius materiæ.* E

2 *Quid ſit ſeruitus realis.*

3 *Seruitutem ad aliquam vtilitatem referendam.*

4 *Definitio Doctorum improbatur & diuiſio ſeruitutum.*

5 *Quomodo conſtituantur ſeruitutes. Cauſa efficiens.*

6 *Quibus in rebus Materia.*

7 *Quæ ſit forma conſtituendæ ſeruitutis.*

8 *Quare ea conſtitutio nec diem nec conditionem recipiat.*

7 *Regula de fide, natura & proprietate ſeruitutum.*

1 SEruitutes † aut Perſonarum ſunt, vt Vſus, Vſusfructus, Habitatio: aut Rerum: vt ſeruitutes Ruſticorum prædiorũ & Vrbanorum, quæ propriè ſeruitutes dicuntur, vt ex inſcriptione huius tituli patet. Ac de illis quidem hactenus, nunc & has exponamus, primò quidem generatim, *ad hunc ti.* poſt per ſpecies: *ad tit. de ſeru. vrb. præd. & de ſer. ruſt. præd. & con. de ſeruit.* quomodo petantur: *ad tit. ſi ſer. vend.* poſtremò, quibus modis amittantur, *ad tit quem. ſer amit.*

2 ¶ Porrò, vt à definitione ordiamur, SERVITVS EST IVS AGENDI, HABENDIVE ALIQVID IN FVNDO ALIENO AD SVI PRÆDII VTILITATEM, QVOD IVRE COMMVNI AGERE, HABERE NON LICET. Dico IVS AGENDI HABENDIVE. nam ſi neq; agatur, nec habeatur quippiam in fundo alieno, tam inutilis futura eſt ſeruitus, vt poſt videbimus. Additur IN FVNDO: quia ſine prędijs hæc ſeruitus cõſtitui aut eſſe nequit: *l. vt pomũ, 8. l. quoties, 15. hoc tit. l. 1. infra, comm. præd.* & quidem alieno, nã res ſua nemini ſeruit: *l. in re, 26. infra l. 1. l. vti, 5. ſi vſusfruct. petat.*

A *l. cum eſſent, 33. §. fin. de ſeru. ruſt. præd.* ſed prædiorum oportet alterum eſſe quod debeat ſeruitutem, cuiuſque dominus patiatur aliquid fieri in ſuo fundo, aut nõ fieri: *d. l. quoties, hoc tit.* alterum cui debeatur, quod Dominans prædium vulgo dicitur. *Dd. hic:*

B Atque hinc eſt quod, cum prædijs inhæreant hæ ſeruitutes, nominentur Prædiales: *l. 1. infra commun. præd.*

¶ Meritò autem ſubijcitur, AD SVI PRÆDII, videlicet dominantis, VTILITATEM, nam de eo quod nihil intereſt: neque vtilitatem 3

C prædio præſtat: ſeruitus prædialis non conſtituitur: veluti ſi ſtipuler, ne per fundum tuũ eas aut ibi conſiſtas, aut mihi cõcedas ius tibi non eſſe illo fundo vti frui, nihil agitur: *d. l. quoties, in princ.* nec enim meo prædio commodat vtare an non: nec tuo

D in prædio ius vllum conſtituitur, vt prædialis hæc dici ſeruitus nõ poſſit: quanquam nec perſonalis ſit, cum nihil perſonæ cui conſtitutio ſit, præſtetur. Oportet igitur, vt mihi ius agendi vel habẽdi aliquid in tuo fundo ad mei prædij vtilitatem conſtituam: nõ

E verò, vt te citra vllum meũ commodum agere, facere quid vetẽ. Id enim eſſet inuidentis reb. alienis, non ſibi commodantis: nec in hoc iura prodita ſunt, vt quis, cum ſua nihil interſit, alij quippiam auferat, vel contra humanitatem ſit detrimento: *§. alteri, §.*

E

-*ſi quis, Inſtitut. de inutil. ſtipul. l. l.ſin. ſupra de pact. vbi Dd. l. quacunque, 10. de action. l. in fundo, 38. de rei vend.* Adde, quòd ipſum nomen ſeruitutis indicat, eam ad commoditatem eius, cui debetur, pertinere. Seruire enim id dicitur, quod alij cui ſeruit, cõmodat: vt ex verbis illis Ciceronis apparet: Seruirem mihi, & conſulerem meis. Pertinere ergo ad vtilitatẽ prædij dominantis ſeruitus debet: *l. ergo, 5. ex meo, 24. l. qui duo prædia, 39. infr. de ſeru. ruſt. præd.* alioqui nihil agitur, id eſt, conſtitui ſeruitus non poteſt, vt inquit I.C. Hinc fit, vt neceſſe ſit vicina eſſe prædia, in quibus ſeruitus conſtituitur: cæteroquin nihil intererit ſeruitutem imponi: *l. ſi ædes, 37. cum l. ſed infra, tit. 1. l. Mela, 14. §. quidam, 2. de alim. legat. l. qui ſella, 7. §. fin. de ſeru. ruſt. prædior.* Et fortaſſis hinc etiam eſt, quòd vt pomum decerpere liceat, vt ſpatiari, vt cœnare in alieno poſſimus, ſeruitus ſcil. prædialis imponi nequeat: *l. vt pomum, 8. hoc tit.* quoniam hæc magis ad voluptatem hominis, quàm ad veram vtilitatem prædij comparantur. Quanquam & illud dici rectè poteſt, non prædio, ſed homini ſeruitutem hoc modo conſtitutum iri: quod omnino in iſtis prædialibus fieri nequit, vt vel ipſum nomen eſt argumento: *l. 1. infr. comm. prædiorum.* Sanè quamuis reuera nullam vtilitatem ſeruitus apportet,

A tamen ſi exiſtiment conſtituentes fore illam vtilem, veluti, ſi aquam alicui ducere non expediat, ſeruitus ea vtilis erit: *l. et fundo, 19. hoc t.* Contractus enim initium, & mens contrahentium eſt attendenda. Poſtremò additur, QVOD IVRE COMMVB NI AGERE NON LICEAT. Nam ſi quid communiter permiſſum ſit, de eo ſeruitutem velle conſtituere, perquàm fuerit abſurdum.

¶ Doctores ita SERVITVTEM definiunt, vt ſit IVS, QVODDAM PRÆDIO INHÆRENS, C QVOD DOMINANTIS VTILITATEM AVGET, SERVIENTIS LIBERTATEM MINVIT. Sed præterquã quòd ea definitione non declaretur, quale ſit ius ſeruitus: verum quoque non eſt, diminui ſemper libertatem ſiue ius prædij ſeruiẽD tis: poteſt enim vtriq; fundo ſeruitus eſſe commoda. Deinde ſunt iura quædam eiuſmodi prædiorum, quæ tamen ſeruitutes nõ ſint: *l. 1. §. fi. de aqua pluu. arcend.* vt definitio latior hic ſit definito. Prior igitur illa quam retulimus, potior videtur, & probabiE lior. Seruitutum alij tres, alij quatuor ſpecies conſtituunt: *gloſ. Bart. & Dd. in l. 1. hoc tit. Capoll. de ſeru. c. 1. I.C. l. 1. hoc tit.* tantũ duas, aliæ enim (inquit) ſunt ſeruitutes Prædiorum, aliæ Perſonarum. Perſonales eſſe iudicantur, quæ ad vſum perſonæ: *l. vſus,* 4

2. l. plen. 12 l. diuus 22. de vſu & hab. l. Lucius. 37. de ſer. ruſt. præd. Cyn. in l. vlt. nu. 3. C. de præſcript. long. temp. Bald. in l. 1 n. 2. & l. vt pomum, hoc tit. Reales ſunt prædiales, quæ ad vtilitatem prædiorum conſtituuntur: *l. 2. 3. 4. 5. de ſeru. ruſt. præd. gloſſ. in l. 1. §. vlt. verſ. computanda, eod. tit. Caſt. in l. pecoris, eod. tit. Ang. in §. vltim. Inſtitut. eod. dicens, hanc eſſe communem. Capol. de ſeru. real. cap. 2. num. 6. & de ſeru. ruſtic. præd. c. 4. & cap. de aqua ductu, nu. 5. & 6.* de perſonalibus ſuprà dictum eſt, quas omnes eſſe continuas expoſui. *Bart. in l. iuſto, §. non mutat, de vſucap. Capoll. de ſeruit. c. 19.* In prædialibus contra eſt: quarū nonnullæ ſunt Continuæ, videlicet aut actu, aut potentia: quædam Diſcontinuæ, quarum ſcil. vſus per ſolam operam humanā habetur: quæ quando nequeat in cōtinuo & perpetuo eſſe exercitio atque actu, diſcontinuam efficit ſeruitutis cauſam. *Dd. in l. ſeruitutes, 14. hoc tit. & in l. foramen, 27. infr. tit. 1.* Eſt & illa diuiſio à Dd. tradita, alias eſſe ſeruitutes Nominatas, quæ ſcil. nominatam & certam iuris ſpeciem habent; alias verò Innominatas, quæ ſingularem formam, certumve nomen non habent: *gloſſ. in l. 1. verb. computanda, de ſeruit. ruſt. præd. Bald Dd. in Rub. C. de vſufruct. Capoll. tract. ſeruit. cap. 19.* item alias Diuiduas haberi, alias Indiuiduas: *l. 1. §. ſi vſus-*

A *fructus, ad legem falcid. l. ſtipulationes, 72. vbi Dd. de verbor. oblig. Capoll. de ſer. c. 10 Duaren. diſp. lib. 1. cap. 59. vide Iaſ. in l. 2. §. & harum, num. 2. de verborum obligat.*

5 ¶ Conſtitui ſeruitutes Pactionibus inter Viuos, & Vltimis voB luntatibus ab his qui ius conſtituendi habent, *l. qui per, 16. l. poteſt, 15. cum prædio, §. fin. Inſtitut. eo. & de vſufruct. in princ. Capoll. tract. ſer. cap. 19.* dubium non eſt. Conſtituitur etiam & acquiritur hodie (nam olim contra ſunt: *l. ſi alienam, 10. §. hoc iure, de vſucap. vide infra tit. de vſucap.*) C ſeruitus Præſcriptione longi temporis, exemplo rerum immobilium: *l. fin. Cod. de præſcript. long. temp. l. 2. C. de ſeruit. Dd. in l. ſeruitutes, 14. hoc tit.* quando ſcilic. cum titulo poſſidetur: vt quia iure conſtituta ſit à non domino: D *Cyn. & Caſtr. in dict. l. 2. per l. fi. C. de long. temp. præſcript. Capoll. de ſeru. vrb. cap. 20.* quando verò ſine titulo, ſcientia & patientia domini opus eſt, *d. l. 2. C. de ſeruitutib.* quæ ſit loco tituli, *l. ſi quis, 10. ſi ſer. vind.* ad vſucapionem longi temporis complendā: nam E ad præſcriptionē longiſſimi temporis, ſeu 30. annorum complēdam, neutrō eſt opus, *Capoll. de ſeru. vrb præ. cap. 20. per doctrinā Caſt. in dict. l. 2. vide Franc. Balb. tract. præſcr. pt. & l. Celſus, 27. de vſucap.* Et hæc in continuis ſeruitutibus obtinent. Nam diſcontinuæ

tinuæ non præſcribuntur, quia præſcriptio continuam poſſeſſionem, quæ hic nulla habetur exigit: tanto tamen tempore cuius initij memoria non ſuperſit: *l. ſeruitutes*, 14. *vbi Dd. hoc tit. Capoll. de ſeru.vrb.cap.* 19. velut priuilegio quodam has etiam acquiri volunt. Sed & iure Sax.in-B diſtincte omnes 31. annis acquiruntur. Et hæc quidem ita recepta ſunt: & communibus calculis approbata, in foro quoque frequentantur, *Guidon.Pap. deciſ.* 573.quæ ſi quis ad veritatem iuris limare ac exigere velit, profectò reperiet, hanc diſtinctionem C neque iure nec firma ratione vlla probari. Omnes enim ſeruitutes, natura ſua continuam cauſam habere debent; *l. foramen*, 27 *de ſeruit.vrb.præd.* quæ quidē ſeruitutis natura ſeu potentia quandocunque libet vtendi, vel ipſis teſtibus Doctoribus: *Alex.* D *conſil.*16.*in cauſa*, *num.*13.*vol.*5. magis conſideratur, quam continuitas actus: ſufficere enim debet Poſſe quem vti, & actum ſeruitutis Semper per ſe exiſtere: *d.l.foramen*. Præterea cum lapides cædere in alieno fundo, ſit actus diſcontinuus & ſeruitus di- E ſcontinua: tamen eam conſuetudine acquiri definitum eſt: *l.venditor*, 13. §. *ſi conſtat. comm.præd.* atqui cōſuetudinem longo tempore etiam in ſeruitutib. *l.*1. *Co. de ſerui.* induci ab omnibus eſt traditum: *Bart.nu.*14. *Iaſ. n.*43.

A 85.*&* *alij in l. de qhib. ſup.de leg. per l.*1.*&* 2.*C.quæ ſit long.conſuet. l.ſed ea*, 34. *de leg.* Quod ſi fateantur conſuetudinem, quæ & ipſa actus habet diſcontinuos, nec cohæret perſonis longo tempore, maxime in ſeruitute cædendorū lapidum diſcontinua, præſcribi: cur idem cæteris id genus ſeruitutibus prædialib. negatur. Nam quod aiunt, conſuetudinem in tacito Populi conſenſu fundari eoque eſſe continuam: annon idem obtinet in ſeruitutibus, *d.l. venditor*, §. *ſi conſtat.* quarū vſus patientia & taciturnitate domini C firmatur? *l.*2. *Co.de ſeruit.* Quid verò ad iuriſdictionis præſcriptionem dicent, quam conſtat & fatentur ipſi longo tempore compleri, *l.virus Co.de diuerſ. off. lib.* 12 *l.*2. *C.de fund.limit.lib.*11 *l.*3. *Co. de emancip. lib. c. cum contingat, de for.comp. c.*1.§.*irrefragabili, de off.ord.Dd.in l.*3.*de iuriſd.*& D tamen certum eſt, cohærere iuriſdictionem territorio, *l.* 3. *vbi Bald. nu.*2. *C. vbi & apud quem*: & abſque hoc per ſe non præſcribi? *Bald. in d.l.*3. *num.* 13. *per l. longe, de diuerſ.& temp.præſcript. iunct. l.*1. *& l.quemadmodum,C. de agric. & cenſ. lib.*11. vt illud E effugium diſtinctionis inter ſeruitutes Perſonales & Reales, hic ſufficere non poſſit: quanquam operæpretium eſt videre, quale illud tandem ſit diſtinctionis genus. Aiunt *Bart.in d.l.iuſto*,§.*non mutat, de vſucap. Capoll.de ſer.*

c.19. Cyn. in l.2. quæſt.6. Co. eod. ſeruitutes perſonales, quamuis actus habeat diſcontinuos, tamen continuas eſſe: quia ab animo hominis continuò poſſidentur: id quod concedatur ſanè: *l.3. §.ſaltus.& §.in amittenda.l.ſi id quod. §.fi. l.clam poſſidere.§.1.de acquir. poſſeſſ.* ſed idem in realibus ſeruitutib. verum eſſe, qui negari poteſt? Cùm enim etiã in his actus præſcribentis, & animus ſit continuus, ſingularium actuum diſcontinuitas attendi non debet. *Alex.conſil.16.in cauſa.num.23. vol.5.per d.l.foramen.* Nam ſi illa differentiæ ratio, quod perſonales perſonæ debeantur, eoque poſſideantur animo: reales prædio, eoque animo, cuius prędiũ particeps non ſit, poſſideri nequeant: ſi inquam ea valeret ratio, iam ſequeretur, nullam ſeruitutem prædialem, ne quidem continuam præſcribi vnquam poſſe: quia prædium nec bonam fidem, vtpote quæ ab animo dependeat, habere poteſt: quam tamen in omni præſcriptione ſaltem longi temporis, qua ſeruitutes continuas acquiri volunt, *l.2. C.eod.* requiri apertiſſimum eſt: *l.ſi fraude.6.l.nec bona.10.C.de long. tempor. præſcript. l.vnic.C.de vſucap. transform.l.4.§.de illo,de vſuc.l.2.§.ſi ſeruus pro empto.l.2.l. bona fidei.§ in contractibus de acquir. rer. dom.* nec poſſidere etiã verè poteſt: non animo, quia nullum habet? non corpore, quo- A niã alterius fundum occupare nequit: cũ corpus eius immobile ne loco quidẽ moueatur. Quid? quod cũ ab altero, videl. domino ſuo, prædium poſſideatur certè illud prędicta poſſidere aliquod ius nõ poteſt, *l.poſſeſſio.49.de acquir.poſſ. l.ſtipulatio.38.§.hi qui.cũ §.ſeqq.* B *vbi gl.& Dd.de verb.ob.* aut ſi poſſidere dicẽdum eſt, domino profectò poſſidet, *l.peregrè.de acquir. poſſeſſ.* & is per id quod ſuum eſt, poſſeſſionem acquirit, & poſſidere intelligitur: *dict. l.poſſeſſio.l.1. §.item acquirimus. de acq.poſſeſſ.* atque ita animo continuo eandẽ C poſſeſſionem retinere, *l.3.§.quòd ſi ſeruus. de acq.poſſ. l.placet,79. de acq.hæred.* etiamſi nec corpore nec actu continuo poſſideat: quẽadmodum & ipſa prædiorũ poſſeſſio animo continuo retinetur, licèt dominus corpore abſit, & interdictum ipſo facto poſſeſſionẽ D non vſurpet. *l.licet,4.C.de acq.& retin.poſ.* Quid? quod in præſcriptione ſeruitutis, non conſiderantur ſeruitutes per ſe, vt ius incorporale continuum vel diſcontinuum, alioqui 30.demum annis omnis ſeruitus præſcriberetur, velut reliqua iura incorporalia: E *l. hæreditates.C de pet. hæred. l.3. cum ll. ſeqq. C. de præſc. 30. ann. §.ſi quis, per 30.annos.ſi de feud. defunct.* ſed vt pars ſeu acceſſio rei immobilis: quæ acceſſio velut ipſa res ſoli animo continuo poſſidetur, & proinde longo tempore vſucapitur. *l.2. C. de ſeru. in*

vir.

vir. exemplo rerum immobilium. l.vlt.C.de præſcr.long. temp. Illud verò permirũ eſt, cur vnico Pauli reſponſo, *l. ſeruitutes,* 14. *de ſeruit.* tantopere noſtri moueantur, vt in hac ſententia tam pertinaciter perſiſtant: cum in eodem reſponſo paulò poſt: *dict.l.ſeruitutes, in fi. princ.* in ſeruitutib. prædiorum vrbanorum, quæ tamen ipſo etiam actu continuæ ſint, idem obſeruare, ſcilicet Vt non præſcribantur, traditum inuenire liceat: & alibi expreſsè definitum ſit, Seruitutes indiſtinctè lõgo tempore, non capi. *l.* 4. *§. ſi viam, l.ſi aliena,*1. §.1 *.de vſucap.* niſi cum per vſum temporis immemorialis ſeruitus pro conſtituta, & à domino conceſſa) vt præſcriptionis quæſtione opus nõ ſit) habetur. *l.* 2. *§. ductus aquæ, de aqua quotid. & æſtiu.* Vt igitur rem in pauca pro inſtituto noſtro conferam, ſic ſtatuo: ante Iuſtinianum non potuiſſe ſeruitutes vſucapi & præſcribi, nedum diſcontinuas, *d.l.ſeruitutes,* 14. ſed ne quidem continuas: *d.l.ſeruitutes,*14. *verſ.idem & in ſeruitutibus prædiorum vrbanorũ obſeruatur.l.ſi aliena.*10.§.*hoc iure,de vſucap. l. ſeruum,*43.§. *incorporales. de acq.rer. dom.* non modo reales. Sed nec etiam perſonales, vt vſumfructum & ſimiles: *l.iuſto.*44.§.*non mutat. vbi omnino de hac materia vide Cuiac. itẽ Reuard. ad l. Scribon. de vſucap.* idq; propter legem Scriboniam, A quæ eiuſmodi vſucapionem certis ex cauſis inhibuit: *l.*4.§.*vltim. de vſucapio.* primò fauore libertatis, & odio ſeruitutis. Vt enim contra libertatem perſonarum, ſeruitus nullo tempore præſcribitur. *l.vlt. C.de long.temp.præſcr. quæ pro liber.* ſed bene contra ſeruitutem libertas: B *l.* 1.*&* 2. *C.eod. tit.* argumento à perſonis ad res ducto, *l. qui furore, de ſtat.hom.l. ſi quis inquilinos,* 112. §. *ſi ita legatum. de lega.*1. *l.ſi quis filio, de iniuſt. rupt. teſtament.* viſum fuit æquum, vt prædiorum libertas præſcribi poſſet, ſeruitus non poſſet: C *dict.l.* 4. §.*fin. vbi Cuiac. ad verb. libertatem de vſucap.* quanquam hac in parte ſubtilis fuiſſe videtur apud Veteres diſtinctio: hæc videlicet: vt ſeruitutes ruſticæ, velut diſcontinuæ, & quæ propterea non poſſidentur, *d.l. ſeruitutes,* 14. *in princip.* D *de ſeruitut.* non vtendo amitterentur, *d.l.*4.§.*ſi viam*, eoque illarum libertas præſcribi non poſſet: nec enim eorum iurium libertas apud veteres vſucapiebatur, quæ non vtendo amittebantur. *Paul. lib. Sentent.* 1. *cap.* 17. *de ſeruit.* In præſcribenda enim E libertate, facto opus eſt eius, qui ſeruit: vbi verò ius non vtendo perditur, nullo eiuſmodi facto opus eſt, ſed ſola ceſſatio ſufficit eius, cui ſeruitus debita eſt. *vide Cuiac. in l.*4.§.*vlt. ad verb libertatem, de vſucap.* Ex quo fiebat, cum non vtendo ſeruitutes diſcontinuæ

ſ continuæ perirent, puta vſuſfructus. *vide ſup. quib. mod. vſusfructus amit.* & ſeruitutes ruſticorum prædiorum, ut in his præſcriptio libertatis, velut ſuperuacua non fuerit admiſſa: vſucapio enim ſuo genere odioſa eſt: quare cum alia ratione prouideri poſſet, ne incertæ manerent poſſeſſiones, puta cum per ceſſationem non vtentis ſeruitus amitteretur, vſucapio non videbatur admittenda: Vrbanæ vero ſeruitutes, vtpote perpetuo actu continuæ, ſua natura non vtendo euaneſcere non poterant, cum in perpetuo vſu atque actu eſſe intelligantur: eoque harum libertas, quandoquidem aliud remedium non ſupereſſet, facto eius, qui eam ex ſuo prædio deberet, præſcribebatur. *l. 5. & 6. de ſeruit. vrban. præd. l ſi quis alia. 18. § vlt. quemadm. ſeruit. amit. l. 4. § vlt. de vſucapio.* Verbi gratia, ſi tignum ſemel alienis ædibus iure ſeruitutis iniunctum fuerit (nec enim pactionibus ſed re ipſa conſtituitur ſeruitutis ius reale) continua eſt ſeruitus: eoque quamuis tignum eximatur, tamen illa durat, durante ſcilicet foramine in pariete alieno (nam in ſuo habere foramen, nihil ad ſeruitutis ius proficit, *l. foramen, de ſeruit. vrban. præd.*) & non vtendo non extinguitur: ea de cauſa maximè, quod ſemel acquiſita, & continuo poſſeſſa ſit, vt tempus ceſſationis, ius illud quæſitum auferre

A nequeat, cũ tempus non ſit modus tollendæ iſtiuſmodi cõtinuæ ſeruitutis, *l. 4. hoc tit.* Quare hoc caſu opus eſt præſcriptione libertatis, ex aliquo facto eius qui ſeruitutem debet: puta ſi foramen in ſuo factum obſtruat, aut dominus cui ſeruitur deinceps ea

B ſeruitute vti vetet: iſque in eiuſmodi prohibitione facta per legitimum vſucapionis tempus acquieſcat: *Iaſ. in l. quo minus. de flumin. l. 2. vbi Dd C. de ſeru.* Ad quod olim ſufficiebat biennium, quo res immobiles vſucapiebantur,

C *in princip. Inſtit. de vſucap.* hodie vero opus eſt decennio: quod à Iuſtiniano, in rebus ſoli, & quæ his cohærent iuribus, velut ſeruitutibus, eſt introductum. *l. penult. Co. de ſeruit.* Iuſtinianus enim, longo demum tempore vſucapi res ſoli voluit: quarum

D exemplo & ſeruitutes, velut iura his rebus inhærentia, ſemper eodemque tempore præſcribuntur. *l. 2. in verb. exemplo rerum immobilium. Cod. eod.* Alera ratio legis eſſe potuit, quod ſeruitutes non per ſe, ſed tantum cum ipſo prædio poſſideantur: *d. l. ſeruitutes. 14. d. l. 4. § ſi viam. de quo Gouean.*

E *Lect. lib. 1. c. 14. ex l. 1. de vſufruct. lega.* eoque per ſe, nec poſſideri, neque in bonis eſſe intelliguntur. *l. 1. de vſufr. lega.* cum autem ſine poſſeſſione non procedat vſucapio, *l. ſine, 25. de vſucap.* non videbatur eſſe conſentaneum, vt per ſe ſeruitus vſucapi poſſet. Tertia, quod

quòd iura incorporalia olim neque traditionem reciperent, nec vſucapionem: *l. ſeruus, 45. §. incorporalis. de acq. rer. dom.* vnde & actiones, quæ legibus certis nō erant concluſæ, perpetuo dabantur, *in princip. Inſtitut. de perp. & tem. actio. vbi dixi. l. ſi mulier. 21. §. 1. quod met. cauſ.* donec ſacris B conſtitutionibus ad 30. ann. ſunt redactæ. *l. 3. cum ſeq. C. de præſcr. 30. ann. in princ. Inſtitut. de perpet. & temp. actio.* Cùm itaque ſeruitutes quoque iura ſint incorporalia. *in princ. Inſtit. de reb. corpor. & incorp.* merito iuxta horum naturam atque regulam, *d. l. ſeruus. §. C incorporales.* Vſucapioni & illæ eximebantur. Quarta ratio maxime in ſeruitutibus ruſticorum prædiorum valebat, quòd ſcilicet vſus earum non eſſet continuus, *d. l. ſeruitutes. 14. hoc t. l. cum vſusfruct. 13. de vſu & vſufruct. lega.* vt continuo poſſideri quadam D iuris ſubtilitate non viderentur: & proinde nec rectè vſucapi poſſent, cum abſque continua poſſeſſione, nulla vſucapio compleatur *l. 2. l. nemo, 10. C. de præſcript. long. temp. c. illud, 8. de præſcript. l. 3. in verb. per continuationem poſſeſſionis. de vſucap.* Sed hāc ſo- E lam rationem nō ſatis fuiſſe idoneam, nec per ſe valere oportere, ex eo intelligi poteſt, quod (vt ante dictum eſt) non modo diſcontinuæ, ſed etiam continuæ, maxime vrbanæ ſeruitutes lege Scribonia, deinde omnia & quacunque iura incorporalia, prohiberentur vſucapi. Quanquam autem hæc legis Scriboniæ prohibitio, ætate veterum I. C. h. e. Seueri & Alexandri Seueri temporibus, quibus præcipui I.C. de quorum reſponſis Pandectæ confectæ ſunt, floruerunt, fuit vſurpata: *l. ſi aliena, 10. §. 1. in verb. hoc iure vtimur, de vſucap. dict. l. ſeruitutes, 14. in verb. idemque obſeruatur hoc tit.* nihilominus tamen ſciendum eſt, tempore immemoriali potuiſſe etiam tum iura incorporalia, & in his ſeruitutes acquiri. *l. 3. §. ductus. 4. de aqu. quo. l. 3. de loc. & itin. pub.* nō iure præſcriptionis, ſed iure conſtituti: *l. 2. §. ductus aquæ de aq. quot. & æſti.* quod ex vſu tanti temporis præſumatur, initio ſeruitutem pactione, & domini fūdi ſeruientis voluntate fuiſſe conſtitutam. Vetuſtas enim vicem legis conſtitutæ conuentæque, quam quiſque rei ſuæ dicere poteſt, *l. ob res. 20. de pact. dot.* obtinet, *l. 1. §. fin. de aq. pluu. arcen.* & cum ignoretur principium eius vſus, qui tam longiſſimo tēpore durauerit, *l. ſi arbiter. de proba. d. l. 3. de loc. & itiner. pub.* meritò præſumitur is bono principio atque titulo, h. e. conceſſu & voluntate domini, conſtituta pactionibus ſeruitute, inductus eſſe: cui præſumptioni iure ſtatur, cum probari contrarium in re immemoriali non poſſit. Deinde & illud tenendum eſt, quibus

in rebus iure veteri non currebat vſucapio, vt ſtipendiarijs, tributarijs &c. in ijs poſſeſſoris nihilominus poſſeſſionem longo tempore continuatã, ſolere præſcriptionibus ſiue exceptionibus, *l.45. in princip. in verb. præſcriptio longæ poſſeſſionis, item, occupati datam exceptionem, de vſucap. l. emptor, 9. Co. de long. temp. præſcript. vide quæ dixi Inſtit. de vſucap.* ac etiã vtilibus actionibus datis defendi, *l.3. & tot. tit. de diuerſ. temp. præſc. l.2. Cod. de præſcript. long. tempo.* atque ita longo tempore ſeruitutes vtiliter quæri. *l. 2. 3. C. eod. l. ſi quis, 10. ſi ſer. ven.* ex quo factum eſt, vt etiam apud Veteres poſſeſſio, vel potius vſus & conſuetudo, *l. ſeruitutes, 19. in verb. habendi conſuetudine. de ſer. urb. præd. l. 1. in uerb. longi temporis conſuetudinem. C. de ſeruit.* vel quaſi poſſeſſio, *l. ſi quis, 10. in princip. ſi ſeruitus uendic.* ſeruitutis, longo tẽpore, hoc eſt, decem annis inter præſentes, 20. inter abſentes, *Paul. lib. 5. ſentent. tit. 2. Co. de ſeruit. Cuiac. ad l. 4. § ultimo, de uſucap.* vſurpata quamuis non vſucaperetur, tamen propter diuturnam poſſeſſionem defenderetur: *d. l. ſeruitutes, 19. d. l. ſi quis, 10. l. 1. § ultim. de aqua pluu. arcend. d. l. uenditor, § ſi conſtat.* ita vt vicẽ ſeruitutis effectu, ea poſſeſſionis vel quaſi conſuetudo obtinerent: *l. 1. C. de ſeruit.* adeò vt & Vtiles actiones hoc nomine & Publiciana. *l. cum ſponſus, 14. § in ue-*

A *ctigalibus. de Public. in rem actionibus.* poſſidenti darentur: *d. l. ſi quis, 10.* dum tamen non Vi, nec Clam, neq; Precario ab alio vſus eſſet, *d. l. ſi quis, 10.* (quibus tribus modis mala fide poſſidetur, *l. Pomp. 13. § 1. de acquir. poſſ.*) & continuata eſſet per longum tẽ-
B pus poſſeſſio. Quod adeò verum erat, vt licet vectigalia prædia & tributaria non vſucapiãtur, quòd pleno Quiritum iure non poſſiderentur, præſcriptione tamen iſta defendatur eorum poſſeſſio. *l. ſi finita, 15. § ſi de uectigalibus, de damn. infect. l. cum ſponſus, 13.*
C *§ in uectigalib. de Public. in rem action. Cuiac. in d. l. 4. § ultim. dixi Inſtitut. de uſuca.* Ac quamuis alias præſcriptio longæ poſſeſſionis, ad obtinenda loca publica (quia hæc non modò vſucapi, ſed ne poſſideri quidem priuatim poſſunt) concedi non ſoleat, *l. 45.*
D *in princ. de uſu.* tamen in his aliquod ius (quod in dominio priuato poſſeſſioneque eſſe poteſt) occupanti, detur Exceptio iſta, Quamdiu ſcilicet occupatum id tenet. *d. l. 45. in uerb. occupanti datam exceptio.* vt ſi quis in littore habeat quid ædificatum, aut
E pluribus annis in diuerticulo fluminis publici, quod priuato acquiri poteſt, *l. 1. & tot. tit. de fluminibus* ſit piſcatus: vtitur enim exceptione Quamdiu occupat: ſed ædificio diruto, aut poſtquam piſcari deſijt, alterum eodem iure uti prohibere nequit: *d. l. ult.*

non

non enim ex ſola facultate & vſu piſcationis, inducitur poſſeſſio alios excludens, cùm res ſit meræ facultatis, vt vno deſinente piſcari (qui in ſua occupatione, quandiu, piſcatio ſcilicet durat, non eſt impediendus: cum hic locum habeat regula. Qui prior eſt tempore, potior ſit iure, *l.2.C.qui pot. in pign.*) alter quo minus ibidem piſcetur, prohiberi non poſſit: niſi prohibendi ius, & Poſſeſſionem pluribus annis, hoc eſt, longo tẽpore prior poſſeſſor & piſcator continuarit. Atque ita Martiani reſponſum, *l.ſi quiſquam, 7. de diuerſ. temp.præſcript.* accipiendũ videtur: quod etſi non faciat mẽtionem eiuſmodi factæ prohibitionis, tamen eam præſupponi nõ eſt perabſurdum: cùm quia prohibendi ius concedit, quod in actu meræ facultatis, & in loco publico admitti nequit, niſi eiuſmodi prohibitionis ius per longũ tempus ſit continuatum, ac (vt ita dicam) iuſtificatum: tum etiã, quia poſitum eſt illud reſponſum in tit. de diuerſ. & tempor. præſcript. vbi de præſcriptione quæ datur expoſitione, vel quaſi longi temporis, quæ abſque eiuſmodi prohibitione non acquiritur, *Iaſ. in l. quo minus. de flumini. Bald. & Dd. in l.2. Cod. de ſeruit.* agi certum eſt, *l.3 & tit. de diuerſ. temp. præſcript.* vt iuxta Rubricam, & ſubiectam materiam accipi id reſponſum, ſeu (vt noſtri loquuntur) intelligi Nigrum

A iuxta Rubrum, non ſit à recta interpretandi ratione a[illegible] quanquam fortaſse negatiua lectio verior eſt: ALTERVM EODEM IVRE VTI NON PROHIBET: *ita legit. Gribal. Mopha.* quæ quidem omnem difficultatem tollit; ſi tamen affirmatiuè B legas, eo quo diximus modo, cũ Papiniani reſponſo. *l.præſcr. 45. de uſuc. uide quæ dixi in §. flumina. Inſtitut. de rer. diuiſion.* conciliari rectè poteſt: ſcilicet vt quãuis inhibeatur publicorum locorum vſucapio, eoque nec longæ poſſeſſionis præſcriptio ad obti- C nenda loca iuris gentium publica concedi ſoleat, *d.l.præſcript.* quì tamen pluribus annis poſſederit certum aliquod fluminis diuerticulum, prohibere queat, quamdiu piſcatur, & occupatum diuerticulum tenet; *d. l. ſi quiſquam. d.leg. præſcript. 45. in uerb. occu-* D *panti datam exceptio.* non verò prohibere poſtquam occupare deſijt, & retia reduxit, exercitiumque piſcationis intermiſit: niſi & in huius Iuris, Quaſi poſſeſſione per prohibitionem longo tempore factam, *uide Bald. & Dd. in l.2.C. de ſeruit. Iaſon. in* E *l. quo minus, de fluminibus*, ſit conſtitutus. Sed vt ad ſeruitutum poſſeſſionem reuertamur, de hac agi quoque videtur in reſponſo Antonini, *l.2.C.de ſeruitut.* (niſi tamen à Iuſtiniano interpolatum eſt) cum in eo reſcribitur, Tempore quæri ſeruitutem, exemplo

rerum

rerum immobilium; ſcilicet earum, in quibus idem olim quod in ſeruitutibus obtinebat. cuiuſmodi erant olim omnes fundi prouinciales, qui Italico iure non cenſerentur: in his enim non obtinebant iura vſucapionum, *in princip. Inſtit. de uſucap.* eoque fiebat, vt longa harum rerum poſſeſſio, exceptionibus & vtilib. actionibus defenderetur, *d.l.3 de diuerſ.temp præſcriptio.l.2. C. de long.temp præſcript.* cuius rei exẽplo quæri ſeruitutum quoque ius poſſeſſorium longa poſſeſſione, videtur innuere Antonius. Non enim de iure proprietatis & dominij ea Cõſtitutio accipi poteſt, ſiue de poſſeſſionibus Italici ſoli, ſiue de Prouincialibus interpretari velis: cùm conſtet, ante Iuſtinianum in vſucapienda rerum immobilium proprietate, nõ longo tẽpore, de quo ibi agitur, ſed tantum biennio opus fuiſſe in agris Italicis, *in princip. Inſtit. de uſuc.* in reliquis verò, nullo tempore: *Vlpianus tit.1. uide quæ dix. Inſtitution. de uſucap. in princ.* dominium vſucapiendo, ſed tuitione Prætoris, *l. 1. quibus mod. uſusfruct.* tantum. Quaſi dominium ope Exceptionis quæri potuiſſet, *in princip. Inſtitut. de uſucap. Theophil. §. per traditionem. Inſtitut. de rer. diuiſ.* Nec verò obſtat declarationi iam factæ, quod alibi vſu 30. dierum ſeruitutis poſſeſſio etiam in diſcontinuis quæri videatur, *l.1. & tot. t.*

A *de itin. actuque priuat.* Nam in eo interdicto non agitur de iure poſſeſſionis, ad quod acquirendum longo tempore opus eſt: *l. 2. Cod. de præſcriptio. long. temp. leg. 2. Co. de ſeruit.* vt ibidem Vlpianus oſtendit: *l. apparet. 5. verſ. pen. de itin. actuque pr.* ſed de ſimplici B vſu itineris & viæ ruſticæ, quam ob commoditatem tranſuehendarum frugum atque fructuum non impediri ei qui triginta diebus vſus eſt, viſum fuit vtilius, donec ſcilicet de iure poſſeſſionis plenius foret cognitum, nam de proprietate (id quod falſo à no- C ſtris traditur) quæri illo iure, hac in ſpecie non potuit: cum ſeruitutes, præſertim diſcontinuæ puta iter, Via, &c. etiam iuxta Dd. ſententiam, nullo tẽpore (prout iam dictum eſt) olim præſcriberentur. Itaq; quia illud ius propter commoditatem viarum, ſin- D gulari ratione fuit inductũ: ideo nec ad aquæductus pertinet: *l. 1. §. quod autem de aqu. quot. gloſſ. in l. 1. princip. verb. ruſticis. de itin. actuque priuat.* neque ad ſeruitutes vrbanas: *d.l.1. de itine. actuq; priuat.* & conſequenter nec ad iura poſſeſſionum eſt extendendũ, E *d.l. apparet. 5. §. penultim.* Hæc igitur ita iure veteri obtinuerũt, nec putandum eſt parum inter vſucapionem & hanc longi temporis præſcriptionem interfuiſſe. Illa .n. iuris eſt, hæc facti. *Cuiacius in l.2. §. ultim. pro empto.* Illa ex lege 12. hæc contra ſubtilitatẽ iuris

iuris ex æquitate iuriſdictionis Prætoriæ: *lege*, 1. *quibus modis vſuſfruct.* ideoque illa dominium adijcit. *l.*3.*de vſuap l. traditionib. C. de pact.* quod lex dare poteſt: *dixi.* §.2.*Inſtit. de bonor. poſſ.* hæc non dominium: ſed exceptionē ſuppeditat, *tot.tit.C.de long.temp. præſcript. & Dd. de diuerſ. temp. præſcript. Cont. lib. diſput.* 1. *c.*12. quia Prætor dominos non facit, §.2. *Inſtitut. de bonor. poſſeſſ.* nec dominiā adijcit. *l. qui vſumfructum, ſi vſusfruct. peta.* ſed poſſeſſiones ſolum tuetur, *d.*§.2.*Inſt. de bon. poſſeſ. & paſſim. D. eodem.* Illam nec mala fides: *l. bonæ fidei.* 48.*de acquir.rerum dom. vide infra de vſucapion.* & ideo neque litis conteſtatio interpellat, *l. ſi poſt.de rei vend.l.*2.*pro donat.l.Iulianus*, §. *quantum. ad exhibend.* hanc & mala fides: *l.penultim.C. de præſcriptio. long. temp. l.penult. C. de præſcript.* 30. *annor.* & litis conteſtatio *Cuiac. in d.l.* 2. interrumpit. Vſucapio tantum ſequuta condemnatione rumpitur & ideo lite omiſſa procedit: *dict.l.ſi poſt.l.ſicut.* §.*ſed ſi quæratur.ſi ſer. vendicet. Theop. Inſtitu. de diuiſio. ſtipulat.* Præſcriptio longi temporis ſemel per litem interrupta, etiam hac omiſſam non procedit, *Cuia. d. l.*2. Sed Iuſtinianus vt omnes iſtas controuerſias & ſubtilitatum nodos, Gordio nodo longe intricatiores, vno gladio atque ictu diſcinderet & auferret è medio: totum hoc ius vſucapionum mutauit, ſiue (vt in l. loquitur) transformauit, conſtituitque, vt & res ſoli prouincialis, decem vel viginti annis, ad inſtar rerum Italici ſoli, *tot.t. C. de vſucapion. transformata.* & eadem ratione ſeruitutes indifferenter omnes longo tempore, hoc eſt, decem annis inter præſentes, 20. inter abſentes vſucaperentur, peræque atque res ipſæ Immobiles, *l.vlt.Cod. de long.temp.præſcriptio.* eodemque tempore voluit, non vtendo omnes indifferēter amitti. *l.penult.C.de ſeruit. l.corruptionem* 16.*C. de vſuſfruct.* Nam valde falluntur, qui Iuſtinianeam conſtitutionem. *d.l. vlt.* tantum de ſeruitutibus perſonalib. & realibus, quæ continuæ ſint, intelligunt, cum expreſſe in ea mentio fiat vſusfructus: quæ ſeruitus cauſam habet diſcontinuam: & quāuis perſonalis ſit, tamen non aliter animo poſſidetur, quam quælibet ſeruitus realis, vel iuriſdictio, conſuetudo, ius venandi, & ſimilia iura territorijs cohærentia: quæ tamen præſcribuntur longo tempore, vt ante eſt expoſitum. Iam vero non habet rationem vllam, cum Iuſtinianus omnia iura incorporalia, *l. omnes*, 4. *& tot.t. C.de præſcript.* 30. *annor.* etiam fiſcalia, *d.l.omnes*, 4 certis temporum metis, nempe 30. & 40. annis indiſtincte, ſiue continui eſſent actus, ſiue diſcontinui, *vide l. cum notiſſimi*, 7 *d.l.omnes, C. de præſcript.* 30. *ann. l. plures.*

18. *C. de fid. inſtrumen: l. fi. C. de fund. patrimon.* incluſerit: dicere ſolas ſeruitutes diſcontinuas exc̄ptas à regula eſſe, nec vllo præſcriptionis tempore, niſi immemorialis (quod genus præſcriptio non eſt, ſed potius priuilegium, & præſumpta conceſſio, *d. c. ſuper. § præterea. de verbor. ſignif.* B *l. 3. §. ductus aqu. de aqu. quot. & æſtiu.*) acquiri: maximè cum nulla dari poſſit differentiæ ratio, quare propter dominiorum ac poſſeſſionum incertitudinem non peræque in his atque alijs iuribus, vſucapionū iura debeant obtinere. Concludo igitur, totum C hoc ius & diſcrimen præſcribendarum ſeruitutum vetus (vt & alia vſucapionum iura. *tot. tit. C. de vſucap. transform.*) à Iuſtiniano transformatum, correctumq; ad eum quem dixi modum eſſe: reliquias tamen illius veteris iuris atque diſcriminis in Pande- D ctas fuiſſe relatas, ſeu quod ea iuris mutatio, compoſitis iam Digeſtis, hac parte ſaltem primatenus, *d. l. vnic. C. de vſuc. transf. quæ data eſt poſt conſulatum Lampadij, quo tempore Digeſta iam componebantur, & tantùm non erant abſoluta,* facta ſit: ſeu errore ali- E quo atque incuria vt alia multa: ſeu, quod abſque huius aliqua cognitione, reliqua iura ſeruitutum & vſucapionū, de libris I. C. conquiſita & collecta, ſatis cōmodè intelligi non poſſe viderentur. Et hæc quidem de con- A ſtitutione præſcriptioneque ſeruitutis, quaſi de cauſa Effectrice, dicta ſufficiant: nunc ad reliquas ſeruitutum cauſas progrediamur.

¶ Materia, ſiue ſubiectum in quo exiſtunt ſeruitutes, ſunt Prædia: & ea quidem (vt diximus) Aliena: quorum vel in Solo conſiſtunt, vt ſeruitutes ruſticorum prædiorum: vel in Superficie, id eſt, in eo quod ſolo ſuſtinetur, puta ędibus, &c. vt pleraque ſunt vrbanorum prædiorum. *l. 3. hoc tit.* item aut in Toto fundo, aut Qualibet eius parte. *l. ad certam, 6. hoc tit. Capoll. de ſeru. vrb. 16. gloſſ. & D. in l. pro parte, 11. hoc titul.* 6

¶ Quod ad Formam conſtituendæ ſeruitutis attinet, ſciendum eſt differre promiſſionem ſeruitutis à Conſtitutione. Promiſſio perſonam tantùm obligat. Conſtituitur verò ſeruitus non aliter quam patiētia domini qui fundum ſeruientem poſſidet, & vſu eius cui ſeruitus eſt conſtituta. *l. fin. hoc tit.* puta ſi ſtipulatonem in ſuum prædium ſeruitutis promiſſor inducat, & patiatur eum ſeruitute vti. *l. 1. in fin. infr. de ſeru. præd. l. penultim. hoc titul.* Patientia enim pro traditione habetur in rebus incorporalibus. *l. 3. §. dare. de vſufr.* quæ aliam veram traditionem non recipiunt. *l. ſeruus, 45. §. incorporales, 1. de acquir. rer. dom.* 7

¶ Hinc exiſtimari poteſt, quamobrem 8

brem Papinianus, *l.4.hoc titul.* dixerit, Seruitutes, ipſo iure neque ex tempore, neque ad tempus, neque ſub conditione, neque ad certam conditionem, verbi gratia, Quamdiu volam, poſſe conſtitui. Loquitur enim diſertè de conſtitutione ſeruitutis, non verò de promiſſione: quæ cur diem aut conditionem non poſſit recipere nil video, *l.exiſtimo,98. de verb.obl. vide Conna. lib.4. Comment. cap.8. Gouean. Lect. lib.1.c.9.* Nec enim ius In re, ſed Ad rem tantùm inducit, & ombligationē merè Perſonalem, quæ eſt illius naturæ, vt conditionem & diem recipiat, *Cap.de ſer.vrb.cap.22.per l.4.§.1. hoc tit. l.ſi quis,29.de ſer. vrb.præd.* Vbi verò quis conſtituit ſeruitutem, factum ipſum patientiæ præſentaneum vt ſit, opus eſt, quò prædio ſeruitus imponatur: quæ ita impoſita, non poteſt amplius ipſo iure pactionibus hominum alterari, neque diem aut conditionem recipit. Habet enim natura ſua cauſam continuam & perpetuam. Deinde hæc iura nihil aliud ſunt quàm prædiorum qualitates, *l. quid aliud, de verb. ſign.* ſeu conditiones, *l. via, 23. §. ſi fundus ſeruiens, de ſeru. ruſt prædio.* Quanquam autem perſonis ſeruitus, vt vſusfructus, ad diem vel ex die deberi poſſit: *l.4.ſup. de vſufr.* tamen rebus & prædijs qualitas ſub conditione vel ex die non imponitur: quia non afficitur niſi ex

A vſu & conditione ac poſſeſſione præſenti: quæ vbi ſemel competere cœpit, poſtea ipſo iure per pactum diei vel temporis, quod extra rem eſt, tolli nequit. Sed tamen quod æquum eſt conditiones ſeruari, *l.1.ſup.de pact.* idcirco ſi hæc adijciantur, per pacti
B vel doli exceptionem ex æquitate iuris Prætorij aduerſus iuris ciuilis ſubtilitatem occurretur, contra placitum ſeruitutem vendicanti. Modum quoque adijci poſſe ſeruitutibus conſtat: veluti quo genere vehiculi agatur, vel vt equo duntaxat: vel vt certùm
C pondus vehatur: aut ſtatis anni temporibus, certiſve diebus vtatur, *l.4.§.fin. cum l.ſeq. hoc titul.* Nec enim modus facit, quo minus ſeruitus ſit ſimplex, continua & perpetua: ſed vſum tantùm ſeruitutis definit, ac certis legib. moderatur: quod minimè con-
D tra naturam eſt ſeruitutis.

¶ Ad finem, Effectum, Vim 9
& Naturam ſeruitutum pernoſcendam, vtile fuerit has regulas tenere. I. Seruitutum non ea natura eſt, vt faciat aliquid quis: velut vt viridaria tollat, aut amœniorem proſpectum præſtet, aut
E vt in ſuo pingat, vel (vt alij legūt) pangat: *l.quoties,15.§.fin.hoc tit.* hoc enim fieri ab altero, noſtri prædij nihil intereſt: ſed vt patiatur, aut non faciat aliquid, idque principaliter. Nam in conſequentiam aliquando quid facere cogitur: vel natura ſeruitutis, vel

pacto contrahentium id poſtulã-A te, *l. etſi fortè*, 6. *§. etiam*, 2. *l. ſicuti*, 8. *§. diſtan.* 2. *infr. ſi ſeru. vindicetur*: cum id prædio vtile eſſe poteſt. Seruitutes enim aut prædiorum ſunt, aut hominum, *d. l. quoties*, 15. *hoc tit.* hoc eſt, pertinẽt ad vſum aut hominis, aut prædij. Quæ homini ſeruiunt, Perſona-B les: *l. plenum, de vſu & hab.* quæ rei, Reales iudicantur, *l.* 2. 3. 4. *cũ ſeq. de ſerui. ruſt. præd.* nec vltra conſtitui poſſunt quàm prædio opus ſit: *l. ergo*, 5. *in fin. de ſeru. ruſt. præd. Cuia. lib.* 3. *cap.* 28. quæ neutri ſeruiunt, ſeruitutes non ſunt, quia non ſeruiunt, & vſum C commoditatemque alteri pręſtãt: *d. l. quoties*, 15. *hoc tit. Gouea. Lect. lib.* 1. *cap.* 15. verbi gratia, ne eas per fundum tuum, neve ibi conſiſtas, *d. l quoties*, 15. *hoc titul. & dixi ſupra in definit.* II. Seruitutes natura ſua perpetuæ ſunt, & continuam habent cauſam, *l. foramen*, 29. *inf. de ſeruit. vrban. prædior.* quamuis continuam poſſeſ- D ſionem nõ ſemper habeant, *l.* 14. *in princip. hoc tit.* III. Hoc quoque ſeruitutis proprium eſt quod diuiſionem non recipiat. Vnde pro parte neque legari, nec adimi via poteſt, nec pro parte domi-E nij acquiritur, *l. pro parte*, 11. *hoc tit.* Vt ſi fundum cum aliquo cõmunem habeam, non poſſum illi ſolus, quærere vel imponere ſeruitutem. Nam neque mihi ſoli pro parte, nec toti fundo quicquam adipiſcor: quia ſocio quærerem contra regulam qua traditur, Neminem alterius fundo ſeruitutem acquirere poſſe: *d. l. pro parte. l. ſi vnus ex ſocijs*, 19. *infr. de ſeru. ruſt. prædior.* neque imponẽdi ſeruitutem communi fundo, ius eſt inuito ſocio, quia conditionem eius facerem deteriorem: *l.* 2. *hoc titul. l. per fundum*, 11. *l. vnus*, 34. *infr. de ſeru. ruſt. prædior.* id quod non licet: *l. non debet*, 75. *de reg. iur. §. religioſum. Inſtitut. de rer. diui.* &, in re communi melior eſt conditio prohibentis, *l. an vnus*, 11. *ſi ſer. vendic. l. ſi quis*, 6. *comm. diuid.* IV. Seruitus in toto fundo tota eſt, *l. ſi cui*, 9. *hoc t.* & tota in qualibet eius parte. *l. ad certam*, 6. *hoc tit.* Hinc quod dicitur, Pro parte ſeruitutem retineri, *l. vt pomum*, 8. *§. fin. hoc t.* non eam habet ſignificationem, quaſi pars ſeruitutis, quæ eſt indiuiſibilis, retineri poſſit: ſed quod in parte fundi tota ſeruitus retineatur. V. Natura ſeruitutũ eſt, vt per ſe poſſideri non poſſint: ſed intelligatur poſſeſſionem earum habere is, qui prædium poſſidet. *l. ſi ædes meæ*, 32. *§. fi. inf. tit.* 1. Et hæc quidem in genere de ſeruitutibus dicta ſufficiant. Nam quæ ad ſpecies earum pertinent, hæc ſequentibus titulis explicabuntur.

De ſeruitutibus Vrbanorum prædiorum. Tit. II.

1 *Prædia vnde dicta, & de vrbanis ac ruſticis.*

De

2 *De ſeruitutibus vrbanis ac ruſticis.*
3 *De ſeruitute altius tollendi, vel non tollendi.*
4 *De ſeruitutibus luminum.*
5 *De ſeruitute ne proſpectui officiatur.*
6 *Stillicidij vel fluminis ſeruitus.*
7 *Tigna immittendi.*
8 *Proiectum habendi.*
9 *Oneris ferendi.*
10 *Cloacæ.*
11 *Foraminis.*
12 *Poſitum non habendi.*

1 PRædia † dicta ſunt à præſtando, authore Varrone: quòd his pignori datis, publicè mancipes fidem præſtent: eoq; nomine venit rerum immobilium & Solum & Superficies: puta fundus & quicquid in ſuperficie fundi eſt ædificatum: domus, villa ruſtica, horreum, &c. Itaque prædiorum ſignificatio latius patet, quam fundorum. *Iaſ. in l. ſi pro fundo,* 33. *Cod. de tranſact. l. quæſt. l. fundi, l. locus, de verb. ſignificat.*

2 ¶ Prædia porrò alia Vrbana ſunt, alia Ruſtica. Vrbana nominantur, quæ ad habitandum præcipuè ſunt ædificata non ſolum in oppidis, ſed etiam in villis & vicis. §. 1. *Inſtitut. de ſeruit.* Vnde & ſtabula meritoria, recipiendis mercede tam equis quam hoſpitibus idonea. *l. vrbana,* 198. *de verb. ſignific. l. eod. iure,* 4. *§. ſta-*

A *bula, in quibus cauſ. pign.* & prætoria, *l. 2. infra tit.* 1. quæ ad habitationem voluptatemq; domini villæ, quem Prætorem vocabant, tanquam ſupremum præitorem principemque ſuæ ruri familiæ, conſtructa, hoc nomine cenſentur. Quia, vt inquit Paulus,

B *l. vrbana prædia,* 198. *de verb. ſignific. l. 1. inf. com. præ.* prædiū vrbanum non locus facit, ſed materia hoc eſt, ſubiectum commoditas & vſus rei vt id vrbanum ſit, quocunque tandem loco ſitum, in quo habitandi eſt opportunitas: ruſticum verò, quod fru-

C ctuum gratia quocunq; loco conſtruitur, *l. ſi prædium,* 16. *C. de præd. mino.* ſicuti in conſimili exemplo, vrbana familia & ruſtica, non loco, ſed genere diſtinguuntur, *l. vrbana familia,* 116. *de verb. ſignific.* Et hæc quidem obtinent quo ad præſentem ſer-

D uitutum materiam: nam aliàs prætoria & conſimilia ædificia in villis conſtructa, cum ſint pars & acceſſio fundi, *l. fundi,* 8. *quib. mod. uſufruct. l. hæres, in fundo,* 12. *de vſufruct. leg.* iure principalia cenſeri ſolent; *l. hi qui acceſſionis,* 34. *ne fideiuſ. l. cum prin.* 178.

E *de reg. iur.* eoque propriè ædificata in vrbib. vrbana ſunt, & Ædes appellantur: ruri verò conſtructa Villæ & Ruſtica prædia vocari ſolent, *l. fundi,* 211. *de verb. ſig.* Quia verò ſeruitutes hæ in prædijs tantummodo conſtituuntur (nec enim aut perſonæ aut rei

 mobi-

mobili imponi poſſunt, *l.* 1. *com.* A *l.*1.2. *cum ibi not. Co.eod.* ſtatuto
*præd.l.vt pomum,*8.*ſup. de ſeruit.*)
eo factum eſt, vt quemadmodum
ipſa prædia, ſic & ſeruitutes ijs
in hærentes, ita diſtinguantur: vt
aliç ſint Vrbanorum prædiorum,
quæ debentur prædio tanquam
vrbano, reſpiciuntque commodi-
tatem ædificij ſiue habitationis, B
etſi prædium ipſum ruſticum ſit:
aliæ verò Ruſticorũ, quo ad præ-
dium tantùm ruſticum, hoc eſt,
ad vtilitatem percipiendorum
fructuum & agri pertinent. Fit
tamen interdum, vt ſicut voca-
bula prædiorum, ſic & ſeruitutũ
confundantur. Nam vt ædificia C
habitationum quæ ruri ſunt, ru-
ſtica nonnunquam à ſitu, & quia
pars ruris ſunt, perhibentur: ita
ſeruitutes etiam vrbanæ, quæ h s
prædijs inhærent, à ſubiecta quã-
doq; materia ruſticorum dicun-
tur prædiorum. *d.l.fundi,*211.*de
verb. ſignific.l.*2.*inf de ſeru. ruſt.* D
*præd. vid. Gouea. hac aliter inter-
pretantem Lec. lib.*1.*c.*16.

3 ¶ Vrbanorum autem prædio-
rum iura, vt vult. I.C. *l.* 2. *hoc tit.*
talia ſunt: In primis Altius tol-
lendi. §. *æque. Inſt. de act.* Quan-
quam enim naturaliter in ſolo
cuique ſuo ius imponendi eſt in E
infinitum, *l.cuius,* 24. *hoc tit.* &
ædificandi vel ad cœlum vſque,
vt aiunt, etiamſi inde vicini ædes
obſcurentur, *d.l.cuius,* 24. *l cum
eo. hoc tit. Dd. l.altius. C.eod.* ta-
men quia legatis, pacto, *l.egi,* 26.
de except. rei iud. conſuetudine,
conſtituto alia forma induci po-
teſt: ideo eſt etiam huius conſti-
tutionis vſus. Cui namque vici-
nus permittit præter vſitatum
ædificandi morem, prioremque
ædium formam altius tollere: *vt
ind.l.egi.*is ius Altius tollendi, hoc
eſt, ædificandi, habere dicitur, *l.*
1.*hoc tit.*§. *æquè,*2. *Inſtit. de act.
vbi dixi.* Altius Non extollendi
ſeruitus eſt, cum vicino noſtro
contra naturalem libertatem im-
ponimus neceſſitatem, ne ædes
ſuas vltra præſcriptam aliquam,
certamque & nobis vtilem altitu-
dinem extollat: qui tamen Viri-
daria, quæ nomine ædificij mi-
nimè veniunt, ſuper eam altitu-
dinem habere poterit. *l. ædificio,*
12. *hoc titul.*

¶ Quod ad lumen attinet, ſer- 4
uitus aut immittendorum lumi-
num, aut Ne officiatur lumini-
bus, conſtituitur. Luminum ſer-
uitute conſtituta, ad acquiſitum
videtur, vt vicinus lumina no-
ſtra, hoc eſt, feneſtras quibus lu-
men cœli hauritur, lumen enim
id eſt, vt cœlum videatur, *l.lumẽ,*
16.*hoc tit.*) excipiat *l. luminum,*
4.*hoc tit.* Quanquam enim vnuſ-
quiſque lumine in ſuo facere po-
teſt: tamen immittere in vicini
parietem, aut communem non
licet: *l.eos,*40.*hoc tit.* nec etiam
prohibere vicinũ, quominus ad-
uerſus illa ædificet, atque ita ob-
ſtruat, niſi quæſita eiuſcemodi
ſeruitute. Cum autem ſeruitus
impo-

imponitur, Ne luminibus offi-
ciatur, hoc adepti maximè vide-
mur, ne ius ſit vicino altius ædi-
ficare, & luminibus noſtris offi-
cere. Differt tamen hæc à iure
Altius non tollendi: in quo nihil
aliud ineſt quàm ne vicinus al-
tius ædificet. Itaque ſi non ædifi-
cando, ſed alio modo, puta viri-
darijs lumina obſtruat, contra
ſeruitutem facere non videbitur
dicta l. ædificia, 12. At hac ſerui-
tute conſtituta, non modò ædifi-
cando luminibus officere vicinus
qui ſeruitutem debet, non pote-
rit, ſed ne vllum quidem aliud
omnino impedimentum inferre,
l. inter ſeruitutes, 15. adeo vt vel
arborem ponere quæ luminibus
obſit, vel vmbram ei loco cui ſol
eſt neceſſarius, facere prohibea-
tur, *l. ſi arborem*, 17. Illud quoq;
hac ſeruitute continetur, non
modò vti ne luminib. quæ Nunc
ſunt, obſtruatur, ſed etiam ne
Futuris: niſi diſertè ita cautum
de præſentibus fuerit, Lumina
quæ nunc ſunt, vt ita ſint. *l. ſer-
uitus*, 23.

5 ¶ Huic affinis eſt ſeruitus Ne
proſpectui officiatur: *l. 3. hoc tit.*
in qua id amplius eſt, ne quid
obijciatur ad minuendum pro-
ſpectum gratiorem, & quaqua
verſus liberum: cum ſuperiore
tantùm illud cõtineatur, ne quid
ad impediendum cœli aſpectum
fiat. Itaque proſpectus etiam ex
inferioribus locis eſt, lumen ex
inferiore loco eſſe non poteſt,

A *dict. leg. lumen*, 16.

¶ Eſt & Stillicidij vel Flumi- 6
nis, in tectum areamve vicini
Auertendi vel Non auertendi (vt
quia mihi vtilè ſit, aquam plu-
uiam ex tuo tecto in meum hor-
tum cadere) ſeruitus, *d.l.2. hoc t.*
§. præd. vrban. Inſtitit. de ſeruit.
B Stillicidium autem, eſt caſus ſtil-
læ: quod diminutiuum, authore
Feſto, eſt à ſtiria, id eſt gutta fri-
gore concreta. Stillicidium igi-
tur eſt, quod ſtillatim ab alto ca-
ſitat: Flumen verò, omnis aqua
quæ continuè fluit: vt cum plu-
uia perpetuò rigore, continuoque
C ductu per canales decurrit: *Var-
ro. lib. de ling. Lat.* pro qua pluuia
aqua hic flumen accipitur. Nam
aquæ vel fluminis per agrum du-
ctus, ruſtica, non vrbana ſeruitus
eſt, vt infra dicemus. Ergo qui
ius auertendi in vicini aream aut
tectum ſtillicidij acquiſiuit, ſiue
D vt in eo cadat, ſiue vt per illud
tubis ducatur, (neque enim id
ſine ſeruitute licet, *l. fin. §. ſi quod
vi aut clam.*) is altius tollere ſtil-
licidium poterit: leuior enim fit
eo pacto ſeruitus. Nam quod ex
alto cadit, leuius cadit, & inter-
dum nec directè peruenit ad lo-
E cum ſeruientem: Inferius demit-
tere non poteſt, quia fit grauior
ſeruitus, futurum eſt enim pro
ſtillicidio flumen. Ea de cauſa
retro quoque duci poteſt ſtillici-
dium, quia in noſtro magis inci-
piet cadere. Produci non poteſt,
ne alio loco cadat ſtillicidium,

quam in quo impoſita eſt ſeruitus. Et omnino ſciendum eſt, meliorem vicini conditionem fieri poſſe, deteriorem non poſſe, *l. ſeruitutes. quæ, 20. § pen. hoc tit.* Ex quo liquet diſcrimen inter ſeruitutem Stillicidij & Fluminis, atque hanc illa grauiorem eſſe.

7 ¶ Seruitus Tigna (quæ à tegendo dicta ſunt, *l. 1. de tig. iniuncto.*) immtitendi in parietem vicini, cuiuſmodi ſit, per ſe patet. Nemini enim licet in alienum parietem ſine eius conſenſu immittere, *l. hoc quod dictũ, 25. hoc t.* Nam lex XII. Tabularum, in eum qui conuictus eſt furtim tignum alienis ædibus iniunxiſſe, in duplum dat actionem, *tot. tit. de tig. iniunct.* Tigni autem appellatione continetur omnis materia, ex qua ædificium conſtat: quanquam propriè pro trabibus quibus domus tegitur accipiatur, *l. tigni, 61. de verb. ſignific. l. tigni, 7. ad exhib.*

8 ¶ Hoc autem quod dictum eſt de immiſſis tignis, locum habet vbi ex ædificio alio in aliud tigna trabeſque mittuntur, ut requieſcant, *dict. l. hoc quod dictum.* Nam † ſi ſtipuler, vt liceat mihi ſupra aream tuam habere Proiectum, id eſt, longè extenſum protectumve aliquid, vt Meniana & Podia penſilia, partes uidelicet domus prominentes, vnde aſpectus eſt in vicos, (quas vernacula lingua arcas, vel potius arceras

A vocamus: (hæc non ſeruitus Immittendi, ſed proijciendi eſt. *l. 2. hoc tit.* Proiectum enim id dicitur, quod ita protenditur, vt nuſquam quieſcat: *l. malum, 241. §. inter, 1. de verb. ſignific.* quemadmodum Protegendi ſeruitus eſt, licet te tectum ſuum ſupra alte-
B rius aream extendere ad protegendas ab iniuria pluuiæ ædes. Protegere enim eſt, tectum huius rei gratia proijcere: & eiuſcemodi protecta, id eſt, partes tecti prominentes, quibus ſtillicidia à parietibus arceantur, Suggrundæ & ſuggrundia vocantur, *l. 5. §.*
C *prætor ait. vbi Budæus de his qui deiec. vel effu. l. penult. Co. de ædif. priuatis. tot. tit. de damn. inf. & ſuggrun. & protectis. Alciat. in d. l. malum, §. inter, &c.*

¶ Huic vicina eſt ſeruitus One- 9
ris ferendi, vt paries aut columna aliena onus noſtrarum ædium
D ferat. *l. eum debere, 33. hoc tit.* ius etiam immittendæ cloacæ, ſeruitus eſt, *l. ius cloacæ, 7. ſupra tit. 1.*

¶ Eſt autem Cloaca, authore 10
Feſto, à colluendo dicta, quòd in eam colluuies immundiciarum & ſordium recipiatur, ac per eam
E defluat, *l. 1. § 1. de cloac.* Hoc cum ad commodum habitationis fiat, nihil dubito, quin hęc ſeruitus ſit vrbani prædij: quamuis alij ruſticam eſſe volunt, propterea quod Neratius, *l. 2. infra tit. 1.* dicat: ſeruitute ruſticorum prædiorum etiam eſſe has, licere Altius tol-

lere

lere & Officere prætorio vicini, Cloacam vel Protectum habere. Sed ex ipſis ſpeciebus, quas I. C. ibi refert, euidenter apparet, ipſum loqui de ſeruitutibus vrbaborum prædiorum, quibus ius cloacæ annumerat: nec aliud voluiſſe dicere quàm has etiam eſſe ruſticorum prædiorum, id eſt, ruſticis prædijs imponi poſſe, vt non modo Neratius nihil contra nos faciat, sed etiam opinionem hanc adiuuare videatur.

11 ¶ Huic etſi conſimile eſſe videtur Foramen prolnendi, hoc eſt, aqua adhibita abluendi pauimenti cauſa in pariete conclauis, tamen aliud longè eſt. Nam cum Cloaca, quæ conſtituitur proijciturve in parietem communem aut vicini aream, habet perpetuam cauſam, meritò ſeruitus eſt, at Foramen in ſuo habere, perpetuam cauſam non habet. Nam neque immittitur aliquid quod perpetuum ſit, ſed aliquando ſolùm per foramen aluuies abluti deterſiq; pauimenti emittitur: idque olim fiebat non ſcopis, vt nunc, ſed ſpongijs madefactis, *l. quæſitum*, 12. §. *itē, de fund. inſtruc. & inſtru. lega. Martial. lib.* 14. *Hæc tibi ſorte datur tergendis ſpongia menſis*. quod quia in facto hominis conſiſtit, perpetuò fieri nequit. Ex eiuſcemodi igitur foramine ſeruitus, quæ perpetuam ſua natura cauſam habere debet, non conſiſtit iure ciuili, quia eiuſmodi aqua non de cœlo venit, ſed manu, quoties pauimentum detergitur, operaque hominis immittitur: quare nec cauſam habet perpetuam: nec ſeruitus eſt, quæ naturalem, & potentia: quamuis non actu, *l. cum vſusfructus*, 13. *de vſufruc. lega.* perpetuam cauſam habere debet, *l.* 1. §. *ſtagnum. vt in flum. publ. l.* 1. §. *caput. de aqu. quot. l.* 1. §. *hoc interdictum. de fonte, l.* 8. *h. tit.* eoque ſi ex eo foramine, quãuis perdiu poſſeſſo, damnum aliquod ſentiat vicinus, in factum ex l. Aquilia agere, *l. ſi fiſtula*, 18. *hoc titul.* Damni infecti cautionẽ poteſt exigere. *l. ſi quid*, 29. *hoc t.* quia ſeruitus non conſiſtit, quod aliter eſt in ſeruitute naturali, quæ lædere ſeruientem fundum poteſt, ſic vt hoc nomine cautio nulla debeatur, niſi quatenus ſeruitutis modus exceditur, *dict. l. ſi fiſtulæ*, 18. *hoc tit. l. ſi mihi*, §. *ſeruitus. infra tit.* 1. Eadem ratione nõ eſt ſeruitus Stillicidij, vel Fluminis, quando tecta canaleſque non aqua naturali pluuiæ, ſed manu hominis affuſa purgantur. eademque aqua in vicini aream eijcitur. Conſtat tamen hic ſeruitus, quia in tecta canaleſque aqua quoque pluuia deſcendit. Quamobrem & foramen erit ſeruitus, ſi in eum locum aqua ex cœlo veniat: quæ cùm naturaliter cadat, perpetuò cadere poſſe exiſtimatur. *l. foramen*, 28. *cum l. ſeq. h. t.*

Y 4 Ser-

12 ¶ Seruitus poſitum non habendi eſt, cum vicino non licet in aliquo loco aliquid ponere, quod quoquo modo nocere meo prædio poſſit. Sed cuiuſmodi fuerit ſeruitus, ruſtici an vrbani prædij, & quis eius vſus, difficilè eſt ſuſpicari, cum vno tantùm loco in toto iure fiat eius mẽtio. *l. ſi quãdo*, 17. §. 1. *ſi ſeruit. vindicetur*. Probabile tamen eſt, fuiſſe vrbani prædij ſeruitutem: cùm Alfenus ibi dicat, locum in domo Caij, ædibus Annij ita ſeruijſſe, vt in eo loco poſitum habere ius ei nõ eſſet: & poſitum habere aliquid ex ſua natura magis prædio atque habitationi, quàm agris aut fructuum perceptioni detrimentum afferat. Ac ſicut ſanè edicto prohibemur in publico poſitum habere, cuius caſus nocere poſſit: *l. 5. de inſ. de his qui deiec.* ita ob hanc aliamve cauſã, nihil obeſt, cur inter vicinos non idem priuatim poſſit conuenire, ne quid aliquo ſcilicet ædium loco ponatur, quod ex caſu aliove quovis pacto damnum dare vicini ædibus poſſit.

De Seruitutibus ruſticorum prædiorum. Tit. III.

1 *Seruitutes ruſticæ, iter, actus, via, quomodo differant.*
2 *Seruitus aquæ ductus.*
3 *Aquæ hauſtus.*
4 *Ius pecoris appellendi, paſcendi, &c.*

A PRædia † ruſtica ſunt, quæ nõ in continentibus ædificijs, ſed ruri fructuum potiſſimum colligendorum gratia conſtruuntur, *l. eo iure*, 4. *infra in quibus cauſis pign. vel hyp. &c.* Seruitutes igitur quæ præcipuæ ad vtilitatem fundi fructuſque colligen- 1
B dos ſunt comparatæ, Ruſticorum prædiorum ſeruitutes appellantur, cuiuſmodi præcipuæ, magiſque neceſſariæ ſunt, iter, Actus, Via, &c. *l. 1. hoc tit. in princip. Inſt. eod.* quę vocabula in hac materia, vbi pro ſeruitutibus accipiuntur, diuerſa ſignificant: cũ aliàs pro-
C miſcuè pro omni itinere vſurpẽtur, *l. quantum, al. paries.* 157. *de verb. ſignific.* ITER, quod ab eundo dicitur, authore Vlpiano, *d. l. 1. hoc tit.* EST IVS EVNDI (tranſitionis gratia, idque non modò pedibus, ſed etiam ſella, aut lectica, aut equo, *l. qui ſella*,
D 7. *l. inter*, 12. *hoc tit.*) AMBVLANDI (quod etiam ſanitatis Voluptatiſq; ergò fieri poteſt) HOMINIS: eius videl. ad quem fundus, cui ſeruitus conſtituitur, pertinet, ad hunc enim ſolum ius ſeruitutis adhæreſcit, & ita quidem, vt nec locare alteri ſer-
E uitutem poſſit, *l. locare*, 44. *inſ. locat.* quanquam per ſeruos, colonos, fructuarios, alioſque qui eius nomine poſſident, ſeruitute vti poſſit, *l. vſu*, 20. *quemadm. ſeruit. amtti. l. ſi mulieri*, 22. *quib. mod. vſusfruct. amitt. dict. §. is cuius. & §. penultim. de itin. act. priu.*

priu: Meritò autem adiectum eſt, Hominis: vt ſciamus, ſeruitute itineris ius agendi iumentum vel vehiculũ non contineri. ACTVS EST IVS AGENDI VEL IVMENTVM VEL VEHICVLVM. Agere enim propriè ad animalia pertinet, *l. ferri, 235. de verb. ſignif. Cuiac. ad Paul. lib. 1. t. 17.* Inter actum igitur & Iter nonnulla eſt differentia. Iter eſt, quo quis pedes, vel eques commeare poteſt: actus verò, vbi & armenta trahere, & vehiculum ducere licet, *l. inter, 12. hoc titu.* Itaque qui iter habet, actum non habet: qui actum obtinet, iter habere videtur, *l. 1. hoc tit.* id eſt, itineris commoditatem: nam in maiori includitur id quod minus eſt non e contrario. Ergo reuera diſtinctæ ſunt hæ ſeruitutes, *l. loci, 4. §. 1. infra ſi ſeruitus vind.* quamuis in actu non poteſt itineris vſus nõ ineſſe, *l. qui vſusfruct. 58. de verb. oblig.* quo itinere vti poterit etiam ſine iumento Minor eſt differentia inter Actum & Viam, QVÆ EST IVS EVNDI ET AMBVLANDI. Nam iter & actum via in ſe continet, *dict. l. 1. verſ. via, vide omnino quæ dixi Inſtitut. de ſeru.* cùm actus idem omnino, nempe eũdi agendique ius complectatur: etſi igitur effectu non admodum differant, re tamen ipſa ſeparata ſunt & diuerſæ ſeruitutes. *vide quæ dixi Inſtit. de ſeruit.* Actus enim, vt dixi, per ſe non ipſum ius ſiue

A ſeruitutem eundi comprehendit, ſed tantùm per quandam conſequentiam & ex interpretatione, itineris vtilitatem quemadmodum & ius vehendi non propriè, ſed in conſequentiam tantùm iumentorum trahendorum ius complectitur. Præciſè itaque B & propriè facultatem ſolùm agẽdi iumentum, actus continet, At in via ſimpliciter & ex proprietate verbi vtraque ſeruitus, & Iter & Actus & ius vehendi, vnde Via quaſi veha dicitur, ineſt, vt fortaſſe ſcripſerit Vlpianus, *in dict. l. 2. h. t.* VIA EST IVS VEHEVNDI: C vbi noſtra exemplaria habẽt Eundi. Itaque qui actum habet, tantummodo agere poteſt: trahere verò lapidem aut lignum, haſtamq; rectam ferre non poteſt: quæ omnia faciendi ius illi eſt, cui viæ ſeruitus debetur, *d. l. qui ſella, 7. hoc tit.* Quin etiam ſecer- D nuntur hæ ſeruitutes latitudinis modo, qui in itinere actuque aut conuentione conſtituentium, aut ſi nihil conuenit, per arbitrium determinatur, *l. certo, 13. §. 1. hoc titul.* & cum plurimum, authore Varrone, *l. 4. & 6. de ling. Lat.* Iter ad duos pedes, Actus ad qua- E tuor in porrectum, ad octo verò in anfractum. At ſi de via nihil conuenit, legitima latitudo debetur, *dict. §. 1.* quæ ex lege XII. Tabularum in porrectum octo pedes habet, in anfractum, id eſt, vbi flexum eſt, ſedecim, *l. via, 8. hoc titul.* De his Varro ad hunc

modum, *lib.* 4. *de ling. Lat.* Qua agebant Actus: qua vehebant, viæ dictæ: quò fructus conuehebant, villæ: quà ibant, ab itu Iter appellarunt; quà id anguſtè, vt ſemiter dictum, *Et lib.* 1. *de Re ruſt. cap.* 3. Villicus agri colendi cauſa conſtitutus, atque appellatus à villa, quod ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur: à quo ruſtici etiam nunc viã Veham appellant, propter vecturas: & vellam, non villam, quo vehunt. Et hoc quidem modo hæ ſeruitutes à ſe inuicem differunt: quarum aliqua cõſtitutio ita per omnem agrum diffunditur, vt omnes glebę ſeruiant, *d.l. certo.* §. 1. & per quamlibet fundi partem ire liceat, *l. ſi mihi.* 20. *hoc titul.* Quod tamen ciuili modo accipiendum eſt. Non enim per villam ipſam, nec per ipſam, nec per medias vineas ire ſinẽdus eſt, qui id æque commodè per alteram partem facere poſſit, & minore ſeruientis fundi detrimẽto, *l. ſi cui.* 9. *ſup. de ſeruit.* Itaque aut conueniri inter conſtituentes de modo itineris ſolet, aut dato arbitrio iter determinari: & quamprimùm determinatum eſt, ſeruitus inibi conſiſtit, cæterę partes agri liberæ ſunt, *d.l. certo.* §. 1. Ac liberæ quidem vſu itineris, & effectu, quia per illas amplius ire agere non licet: non tamen ipſo iure obligationis & debitione liberatæ. Nam totus nihilominus fundus ſeruitutem debet, quæ A pro parte eſſe non poteſt.

¶ Quarta ſeruitus ruſticorum prædiorũ, eſt AQVÆDVCTVS: quam ita definit Vlpianus, *in d.l.* 1. *hoc tit.* vt ſit IVS AQVÆ DVCENDÆ PER FVNDVM ALIENVM, quod vel canalibus ac digitis, vel etiam ducta foſſa, B fieri aſſolet. Ducitur autem aqua aut publica aut priuata. E publica aqua, vt flumine publico, nihil impedit quominus quiſque ad ſuum agrum irrigandum ducere poſſit: niſi Imperator aut Senatus vetet, ſi modo ea aqua in vſu publico non ſit: *l.* 2. *de flumi. l.* C *Imperatores,* 17. *hoc tit. l. ſi autem,* 10. §. *fin. de aqua plu. arc.* Sed ſi aut nauigabile flumen eſt, aut ex eo aliud nauigabile ſit, non permittitur id facere, *dict. l.* 2. ne iter ſtatioque nauigij, id eſt vſus nauigandi corrumpatur, vel difficilior fiat, aut minor aut rarior, D aut in totum auferatur, *l.* 1. *in princ. &* §. *nauigij. de flum.* idemque ſeruabitur, ſi ad alium Reipubl. vſum conducat: cuiuſmodi erat aqua, quæ magnis ſumptibus riuis foſſiſq; ducebatur in vrbem Romam, caſtelliſque recipiebatur: ex quibus ducere fas nõ eſt, E ſine permiſſu principis, ne priuata vtilitas publicis commoditatibus præferatur, *l.* 1. §. *permittitur. de aqua quoti. & æſti.* In priuatæ verò aquæ, ſiue fontis, ſiue fluminis, ſiue cuiuslibet (quæ tamen perpetuam habet cauſam, *dict. l. foramen. ſup.* 5. *tit.*) ducendæ vel

etiam

etiam quærendæ, *l. Labeo. hoc t.* A *vide Gouean. lib. 1. c. 19.* concedendo iure, non tantùm eorum quorum in loco aqua oritur, verumetiam illorum ad quos eius aquæ vſus pertinet, i. quib. ſeruitus aquæ debetur, voluntas exquirenda eſt: nec immeritò, *l. in concedēdo. 8. de aqua plu. arc.* B cùm eorum ius imminuatur. *ex ratione l. vlt. C. de author. præſt. quod omnes tangit, ab omnib. debet approbari.* In vniuerſum autem illud obſeruandum eſt, neque publicam neque priuatam aquam per alienum agrum, niſi impetrata à domino fundi hac aquæ C ductus ſeruitute, duci poſſe: *l. 2. C. de ſerui. l. quemadmodum. 28. ad l. Aquil.* & ipſum ductum oportere ad certi vſum fundi pertinere, vt eatenus ducatur, quatenus illi opus eſt: non autem vt quocunque ducere, *l. 1. §. præt. 17. de aqua quotid. & æſtiu. l. er-* D *go. 5. in fin. l. penult. hoc tit.* (nam tunc non prædij, ſed hominis ius eſt, *d. l. pen. hoc tit. dict. l. 1.* aut alteri ex noſtro aquæductu aquā concedere liceat, niſi id etiam nominatim conuenerit, *l. ex meo, 24. l. cum eſſent. 33. §. 1. hoc t.*

3 ¶ Præter has, inter ruſticorum E prædiorum ſeruitutes computantur AQVÆ HAVSTVS, *l. 1. in fin. hoc tit.* id eſt, ius hauriendi aquam ex flumine, fonte, puteove priuato (nam ex flumine publico etiam ſine ſeruitute haurire licet, *l. 3. §. fin. hoc tit.*) quatenus ad fundum noſtrum opus ſit, *§. in fin. hoc tit.* Eſt enim non hominis, ſed prædij ius *l. ſi mihi, 20. §. fin. hoc tit.* Itaque prædio conſtitui in dubio intelligitur. *l. 2. 3. 5. 6. l. Lucius. 39. hoc tit. l. pater. de ſeru. leg. vbi Caſt. & Dd.* Quod ſi expreſſim ad vſum perſonæ cōcedatur, perſonalis etiā erit ſeruitus, *l. vſus, 22. l. penultim. 12. l. diuus, 23. de vſu & hab. l. Lucius, 37. De ſeru. ruſt. præd. gloſs. in l. 1. § fi. verb. computanda. hoc tit. Cyn. in l. vltim. num. 3. C. de præſcript. long. temp. Bart. in l. 1. nu. 2. & l. vt pomum. de ſer. & in l. pecoris, 5. vbi Caſtr. hoc tit. Ang. in §. fin. Inſtitut. eod. Capol. de ſer. rea. t. 2. nu. 6. & de ſer. ruſt. præd. cap. 4. & de aquaduct. num. 5. & 6.*

¶ Item IVS PECORIS AD AQVAM APPELLENDI AVT PASCENDI: *d. l. 1 in fin. l. 3. in princip. l. 4. hoc tit.* ius calcis coquendæ, arenæ fodiēdæ cretæ lapidiſque eximendi: *d. l. 5 l. vend. 13. inf. titul. 1.* ſcilicet ædificandi eius gratia, quod in fundo eſt, *l. veluti, 6. hoc titul.* nam alioqui vſusfructus potius eſſet, ſi pro arbitrio lapides cretamve, &c. fodere, eaque re quæſtum facere ex vicino agro liceret. *l. item ſi fundi. 9. §. 2. ſup. de vſufr.* Adde his ius nauigandi per perpetuum vicini lacum, *l. via. 23. §. 1. hoc titul.* aliaque id genus. *l. 3. l. qui duo, 23. hoc tit. d. l. venditor,* quæ ſi perſonæ conſtituantur ad eius

vſum,

vſum, perſonalia ſunt, *l. penult. 32. l. diuus. 23. l. vſus, de vſu. & hab. l. penult. hoc tit. l. 1. de vſufr. legat. l. Mela. l. quidam vbi Bart. & Dd. de alimen. lega. l. Lucius. 35. hoc tit.* neque perſonam excedunt, nec in hæreditatem traſmittuntur. *dict. l. vſus. de vſu & hab. d. l. pecoris. 5. l. Lucius, 37. hoc tit. l. cum ſeruus, 39. §. ſi quis. 3. de leg. 1. l. pater. de ſeru. lega. l. Mela. de alimen. legat.* de quibus hic agitur, eoque vtile eſt, in ſcripturis & inſtrumentis conſtitutionum ſemper exprimi hanc cauſam vtilitatis prædialis: *Capoll. de ſeruit. cap. 2. de ſeru. rea. numer. 6.*

Communia prædiorum, tam vrbanorum, quàm ruſticorum. Tit. IV.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quæ habeant inter ſe ſeruitutes communia.*
3 *Quare ſocius imponere ſeruitutem nequeat.*
4 *Seruitute conceſſa, videntur omnia conceſſa ad vſum eius neceſſaria.*

1 Minimè † nouum eſt, poſtquam de diuerſis ſpeciebus ſeparatim tractatum eſt, expoſitumque in quibus differant, oſtendere quibus conueniant, quæque inter ſe habeant communia. *tot. t. comm. vtri iud & tit. communia de leg. & fideicomm.* Itaque cum A hactenus de ſeruitutibus vrbanorum & ruſticorum prædiorum ſeparatim dictum ſit, iam hoc in titulo communia quædam de vtriſque præcepta, loco non inconueniente proponuntur: de quibus quoniam & ſupra, cum de natura ſeruitutum loquere- B mur, aliquid actum eſt, hic dicendum erit parcius.

¶ Primò igitur in hoc conueniunt, quod vtraq; ſeruitus prædiorum appellatur: quia ſine prædijs neutra conſtituitur. Non .n. poteſt nec acquirere ſeruitutem vel vrbani vel ruſtici prædij, nec C deberi, niſi qui habet prædium, *l. 1. hoc tit. vide quæ dixi Inſtitut. eod. in princip.* II. Quòd fundum ſequantur, vtraque per alienationem tranſeant, *l. cùm fundus, 12. hoc tit.* III. Quòd tam ſtipulationibus aliiſque conuentionibus quàm teſtamentis poſſunt conſti- D tui, *dict. l. vend. l. proprium, §. poteſt, 16. hoc tit. l. 3. ſup. de vſufr. iun. l. 5. ſupra. de ſeru.* IV. Quòd vnuſquiſque eas ſuo tantùm fundo, non alieno acquirere vel imponere poteſt. Vnde † & vnus ex ſocijs communi fundo ſeruitutẽ aut acquirendi aut imponendi E facultatem non habet. *l. vſus ſup. tit. 21.* Si tamen omnes ſocij diuerſis temporibus id faciant, ex nouiſſimo actu etiam ſuperiores confirmantur, perinde atque ſi illo ipſo huius nouiſſimi actus tempore omnes ſimul ceſſiſſent, *l. fin. hoc tit.* Duorum autem prædiorum

(margin: 2 beside "¶ Primò igitur…"; 3 beside "ponere poteſt. Vnde †…")

diorum

diorum dominus, alteri quod tradit, ſeruitutem, aut imponere aut acquirere poteſt. *l.* 3. 5.6.7.8. 9. 11. *hoc tit.* v. Nec rebus ſacris aut religioſis aliiſque iuri humano exemptis, neque publicis vllæ ſeruitutes priuata lege imponuntur, *l.* 4. *dict. l. venditor. hoc tit.* vi. Si per hæreditatis aditionem ſeruitutes confuſæ fuerint, ea hæreditate vendita reſtituuntur: quia id agitur, vt emptor hæres extitiſſe videatur, *l. ſi ei,* 9. *hoc tit.* vii.

4 Conceſſa † qualicumque ſeruitute intelliguntur & ea conceſſa, ſine quibus ſeruitute vti integrum non eſt, Verbi gratia: Si per tuũ fundum ius mihi ſit aquam aut cloacam ducere tignum parieti imponere, &c. tacitè hæc iura ſequuntur, vt reficere mihi liceat (nam in omnibus ſeruitutib. refectio ad eum pertinet, qui ſibi ſeruitutem deberi aſſerit, *l. etſi foris,* 6. *§. etiam inf. tit.* 1. & adire cum fabris per tuum fundum, quà proximè poſſim ad reficiendum, *l. refectionis.* 11. *hoc tit.* Vltimo, vni loco plures ſeruitutes poſſunt imponi; ſi prior à poſteriore non impediatur, *l. qui per certum.* 15. *hoc tit. l.* 1. *§. fin. l. per quem.* 14. *ſupra tit.* 1. *l. Lucio.* 4. *de aqu. quot. & æſt.*

Si ſeruitus vindicetur, vel ad alium pertinere negetur. Tit. V.

1 *Actiones confeſſoria & negatoria.*
A 2 *Quibus dentur.*
3 *Aduerſus quos.*
4 *Ad quid dentur.*

De ſeruitutibus † in rẽ actiones competunt nobis, ad exemplum earum quæ ad vſumfructum pertinent, tam confeſſoria quàm negatoria. 1

B Confeſſoria, ius eſt vindicandarum ſeruitutum, *l.* 1. §. 1. *de remiſſion.* vindicatio ſeruitutis, *l. creditori,* 9. *de oper. no. nunc.* petitio. *l. ei.* 16. *l.* 4. *de ſeruit. iuncta. l. actio.* 28. *de oblig.* Negatoria illi contraria, *l. ſicut.* 8. *in princ. hoc tit.* quæ li-C bertatem prædij à ſeruitute vindicat, hancque deberi negat, *glo. verb. ius & verb. altius. in §. æque. Inſtitut. de actio.* vtraque ciuilis. *d. §. æquè.* ſpecialis & perpetua, *l.* 3. *in princip. Cod. de præſcript.* 30. *ann.* in rem *l.* 2. *comm. prædio. d. l.* 3. *l.* 4. *§. competit. verſ. in rem* D *actione, l.* 6. *§.* 2. *verſ. hæc actio. hoc tit.* petitorij iudicij, *l. etſi.* 6. *§.* 1. *ſi ſer. vind.* arbitraria, *l. harum,* 7. *ſi ſeru. vind.* alia directa, *l.* 1. 2. 4. *hoc tit.* alia vtilis, *l. ei,* 10. *ſup. de ſeruit. l. ſeruitutes,* 20. *§.* 2. *de ſeru. urb. præ.* Confeſſoria, competit domino prædij dominantis, qui E ſeruitutem eſſe ſuam intendit, *l.* 2. *§.* 1. *hoc tit. l. ei,* 16. *ſup. de ſeru.* aut alijs qui ius in re habẽt, cuius nomine vindicari poſſint, *d. l. ei,* 16. *l. creditori,* 9. *de op. no. nunc. l.* 1. *§.* 1. *de remiſſ.* negatoria domino prædij ſeruientis, qui deberi ſeruitutem negat, datur, *l.* 2. *hoc tit,*

l. ſ.

Iaſ. & Dd. in §. æquè. de act. quo in loco aliquid annotaui.

2 ¶ Confeſſoria quãuis ad vſumfructum vindicandum domino fundi non detur: *l. vti frui. §. in princip. ſup. ſi vſufr. pet.* tamen ad confitendum petendumque ſeruitutis ius, domino prædij cui ſeruitus aſſeritur, competit: & huic quidem ſoli. Nemo enim vendicare ſeruitutem poteſt, quã qui dominium in fundo vicino habet, cui intendit eam deberi, *d.l.1.* Sed & negatoria ſoli domino fundi competit: quia omnes, vt inquit I. C. actiones de ſeruitutibus, ſiue ruſticis, ſiue vrbanis, eorum ſunt, quorũ prædia ſunt, *l.1.l.6.§.2.hoc tit.* Perinde autem eſt, ſiue quis in ſolidum, ſiue pro parte dominus ſit. Vnde & ſeruitutem communis prædij vnus ex ſocijs aut confiteri aut negare poteſt, *l.an vnus, 11. l.ſi cum, 14. §.1. l.ſi de communi. 19. hoc titul.* Vnicuilibet enim ſociorum actio in ſolidum competit, cum ſolida & tota ſeruitus debeatur, & toti fundo, & omnibus eius partibus. *l.4.§.ſi fundus. 2.hoc tit. l.nam ſatis, 6. §.1. infr.tit. 1.*

3 ¶ Agitur autem confeſſoria non tantùm cum domino prædij qui ſeruitutem deberi negat, ſed aduerſus omnẽ omnino qui eam impedit, *l.ſi quis diuturno, 10.§.1. hoc tit.* Item negatoria aduerſus quemlibet indebitum ſibi ſeruitutis ius vſurpantem. Vt autem vnicuilibet ex ſocijs, in ſolidum hanc actionem competere diximus: ita aduerſus vnumquemlibet quoque datur, *dict. l. 4. §. ſi fundus, 2.*

¶ Præter principalem vtriuſq; actionis intentionem, quarum altera petitur ſeruitus, altera negatur: Illud quoque officio iudicis perinde atque in vendicationibus continetur, vt in poſterum caueat reus de iure agentis non imminuendo, aut impediendo, *l. harum, 7. l. ei, 12. hoc tit. l. unic. C. vti poſſ. Paul. lib. 1. t. 11. vbi Cuiac.* Veniunt quoque fructus in has actiones, *l. etſi 6. §. vlt. hoc tit.* & ſi quid intereſt actoris ſeruitutem aut non fuiſſe impeditam *l. 4. §. 1. l. 6. §. fi. hoc t.* aut non vſurpatam, *l. 4. §. 1. l. 6. § fin. hoc tit. l. pen. ſup. ſi vſufr. petatur.* Sed de his plura paulo *ad ti. ſup. ſi vſufr. petat. vide Iaſ. & Dd. in d. §. æquè. Inſtitut. de act.* vnde diximus, vt nihil neceſſe ſit eadem hic iterum inculcare.

Quemadmodum ſeruitutes amittuntur. Tit. VI.

1 *Seruitus amittitur, ſicut vſusfructus.*
2 *Conſolidatione.*
3 *Actu contrario.*
4 *Interitu rei.*
5 *Reſolutio iure imponentis.*
6 *Non vtentis negligentia.*

QVibus † vſusfructus, ijſdem fere modis ſeruitutes amittuntur: 1

runtur: præter quam quod ſicuti A vſusfructus morte, aut capitis diminutione ipſius domini, non pereant, *l. 3. hoc t.* Nec enim ſunt perſonales, ſed prædij ſeruitutes: quo ſaluo, integræ ſaluæque per-
2 durant. Vt † autem vſusfructus conſolidatione, ita ſeruitutes cõfuſione extinguuntur: ſi idem B vtriuſque prædij dominus in ſolidum eſſe cœperit, *l. 1. hoc t.* nec enim cuiquam res ſua ſeruire poteſt. *l. iure communi, 26. ſup. de ſeru. vrba. præd.* Dico in ſolidum: nam ſi pro parte tantùm fiat dominus, pro parte ſeruitutẽ etiam totam retinebit: *l. vt pomum, 8. §.* C *1. ſup. de ſeru.* perinde atque cùm pluribus fundis iter mihi debentibus medium fundum acquiro. manet enim ſeruitus, quia vti illa in re aliena non deſino, vtpote quæ adhuc per primum & vltimum prædium, quæ aliena ſunt, debeatur, *l. ſi cum ſeruitus, 15. hoc* D
3 *tit.* Deinde & † actu aliquo conceſſo, qui ſeruituti ita contrarius ſit, vt durare ſimul nequeant, extingui eam neceſſe eſt: Vt ſi ſtillicidij immittendi ius habeam in aream tuam, & permiſero poteſtatem tibi in ea ædificandi: aut per fundum via mihi debeatur, E & concedam in eo loco, per quẽ via debetur, aliquid fieri atque extrui, quo viæ planè vſus auferatur. *l. ſi ſtillicidij, 8. hoc tit.* Ter-
4 tiò, † rei interitus ſeruitutẽ quoque extinguit. Vt ſi locus viæ impetu fluminis, aut ruina, vel chaſmate amittatur: in quo tamen id notandum eſt, via publica hoc modo amiſſa, vicinum proximũ viam præſtare debere, *l. ſi locus.*
14. in fin. hoc tit. Quare, † ſi hæ- 5
res fundo, qui ſub conditione legatus eſt, imponat ſeruitutem, conditione exiſtente, illa extinguitur: quamuis acquiſito fundo ad legatarium tranſeat: *l. is cui via, 11. §. fi. hoc tit.* cuius conditio melior facta hæredis fieri poteſt, deterior nequaquam. Po-
ſtremò † non vtentis negligentia 6
amittitur: olim quidem biennio, exemplo cæterarum præſcriptionum: hodie 10. annis inter præſentes, viginti inter abſentes: *l. penultim. C. de ſeruit.* idque, ſi continua ſit ſeruitus, ita vt ſingulis diebus vti liceat. Nam ſi ita conſtituta ſit aqua, vt vel æſtate tantùm ducatur, vel alternis annis aut menſibus, duplicato conſtituto tempore, nempe viginti annis inter præſentes, 40. inter abſentes amittetur, *l. ſi ſic. 7. hoc tit. l. fin. Cod. de ſeru.* Iure noſtro Sax. ſicuti cæteræ res ſoli, ita & ſeruitutes his adhærentes, vno & triginta annis atque aliquot diebus: hoc eſt, ſeptimanis, & acquiruntur, & amittuntur, non vtendo. *Sax. lib. 1. art. 29.* Dixi autem negligentia amitti. Nam neceſſitas, qua quis ſeruitute vti prohibetur, vt ſemper aliàs, *l. vnic. §. 1. vbi gloſſ. de off. conſ. & de off. eius cui mand. eſt iuriſdi.* ita, & hic excuſationem habet. *l. ſi lo-*

cus,

cus, 14. hoc tit. l. vnus, 34. in fin. cum l. ſeq. ſupr. de ſeru. præd. ruſt. Is autem dicitur non vti, qui nullo modo & omnino non vtitur. Etenim ſi partim ea vtatur, tota retinetur ſeruitus, *l. 2. l. 6. d. l. ſi ſtillicidij. §. fin. cum l. ſeq. hoc tit. l. vna eſt via, 18. ſup. de ſeruit. ruſt. prædio.* vt & ſocius, aut alius quilibet noſtro nomine, quaſi debita ſeruitute vſus fuerit, *l. 5. 6. ſi communem, 10. l. vſu. 20. cum 4. ll. ſequent. hoc tit. l. 1. §. is cuius. 5. l. 3. §. vti videamus, 4. de iti.* A *actuque priuato.* Vſus autem dici non poteſt, niſi qui tanquam ſuo iure ſuaque ſeruitute vti ſe credit: *l. fin. hoc tit.* non qui pro via publica, aut alieno iure, aut alia quàm de qua agitur, ſeruitute vtitur, *d. l. ſi communem. §. 1. l. ſi quis alia, 18. in princip. hoc tit.* B Et hæc in ſeruitutibus obtinent, nam libertas non amittitur non vtendo, niſi fuerit interpellata. *dict. l. 18. in fi. hoc tit. l. ſi præſes, vbi Dd. Co. de ſeru. Ang. in §. præd. n. 3. Inſt. de ſer. vrb.*

DIGEST. LIB. IX.

SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE dicatur. Tit. I.

1 *Continuatio tituli.*
2 *De quadrupede actio ex lege 12. Tab.*
3 *Edictum.*
4 *Eius explicatio.*
5 *Cui, aduerſus quem detur hæc actio.*
6 *Ad quid detur.*

1 PRoxima † & planè conſimilia actionib. realibus, quas hactenus expoſuimus, ea ſunt iudicia perſonalia, quæ quãdo nec ex contractu, neque maleficio dentur, naturam realium induunt. 2 Ex † his penè vetuſtiſſima eſt, de quadrupede actio, vi- C *de Exod. cap. 21.* eſt enim prodita lege XII. Tabularum, quæ aut animal quod noxiam commiſit, dedi: aut æſtimatio noxiæ, id eſt, ipſius delicti ſiue damni, præſtari poſtulatur, *l. 1. in princ. hoc tit.* Cuius quidem veteri iuris confirmandi gratia Prætorem in D eam rem edictum protuliſſe apparet, *d. l. 1. §. ait prætor, 1.* Neq; id mirum, cùm & ædiles in hanc curam incubuiſſe videamus, *l. hi enim, 40. cum l. ſeq. de ædil. §. fin. Inſtit. eod. tit.*

¶ Verba autem ſiue legis 12. ſiue edicti, aut hæc aut ſimilia fuerunt: SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICETVR, 3

„ TVR, EI CVIVS INTERERIT,
„ IN EVM QVI DOMINVS
„ ERIT QVO TEMPORE DE
„ NOXIA QVÆRETVR,
„ ACTIO ESTO, VT VEL NO-
„ XÆ QTADRVPEDEM DE-
„ DAT, VEL NOXIÆ ÆSTI-
„ MATIONEM PRÆSTET. Etſi de quadrupede tãtùm lex loquatur, tamen bipes animal ſi damnum dederit, ex mente legis vtilis actio dabitur, *leg. penultim. hoc titulo*.

4 ¶ Pauperies autem eſt damnum ſine iniuria facientis datũ. nec .n. poteſt dici animal iniuriam feciſſe, quod ſenſu caret, *l. 3. §. 1. de iniu.* Itaque ex ſententia Seruij, tum hæc actio locum habet, cùm commota feritate, contra naturam eius generis cõmunem nocuit quadrupes. Vt ſi equus calcitroſus calce percuſſerit. *Vide Pan. in c. ſignificaſti. de homic.* aut bos cornu petierit, canis momorderit, &c. Nam ſi genitalis ſit feritas, vt eſt in vrſis, leonibus, &c. ceſſat actio: quia eiuſcemodi feræ ſimul atque cuſtodiam euaſerunt, deſinunt in noſtro eſſe dominio, *d.l.1.§.1. cũ §. ſeq. hoc tit. Inſtitut. eod. in princ.* Quod ſi verò in cuſtodia negligentius aſſeruatæ, damnum dederint, non hac actione, ſed ex ædilitio edicto dominus conuenitur, *l. hi enim, 40. cum ll. ſequ. infr. de ædil. edict.* Hæc autem intelligẽda ſunt, cum citra cuiuſquam culpam, ſua laſciuia, aut A feruore, aut feritate animal nocuit. Nam ſi vel culpa alicuius, vel inſtigatu, pauperiem fecit, hac actione ceſſante damni iniuriæ ex lege Aquilia cum eo qui in culpa eſt, agetur, *d.l.1. §. quod ſi propter.* Quod ſi quis ipſius in ſe ferã prouitauit, nulla eſt actio, B *l. 1. §. 1. verb. inſtigatu, hoc tit. Paul. lib. 1. t.15. l. item Mela. §. item cum eo. ad l. Aquil.*

¶ Subiungitur, EI CVIVS INTERERIT. 5 non enim ſolùm domino rei, cui damnum illatum eſt, datur hæc actio: ſed omni cuius intereſt, vt commodatario, C *l.2. hoc tit.* &c. Additur IN EVM QVI DOMIMVS ERIT. &c. nam in quadrupedibus noxia caput ſequitur, quemadmodum in hominibus: vt aduerſus dominum hæc actio detur, non cuius fuerit quadrupes cum noceret, ſed cuius nunc eſt cùm agitur, D *l. 1. §. & cum etiam. 6.* Sanè ſi plurium ſit animal, aduerſus ſingulos erit in ſolidum noxalis actio, ſicuti in homine, *dict. §. & cùm etiam, verſ. ſi commune.* Noxales enim actiones diuiſionem non recipiunt, *l. ſi ſeruus ſeruum, 27. §. 1. infr. tit. 1.*

E ¶ Addit Prætor, VT VEL NOXÆ DEDAT, &c. 6 In quo notãdum eſt, etſi iuxta præſcriptam hic formam alternatiuè agi debeat, tamen aliquãdo conueniri dominum in ſolidum, non vt noxæ dedat, ſed vt æſtimationem damni ſolidam præſtet: idque

propter inficiationem, ſi in iure interrogatus, an ſua ſit quadrupes, falsò & per mendacium reſpondeat, ſuam non eſſe, *d.l.*1. *§. interdum, hoc tit.* Et hæc iure ciuili conſtituta ſunt. Ordinatione autem imperij, *cap.*130. arbitrio iudicis pauperies æſtimatur: Iure Sax. dominus qui recipit noxiam quadrupedem, indiſtinctè tenetur: qui non recipit eã poſtquam nocuit, ſed pro derelicto habet, immunis eſt, *Land. lib.* 2. *art.* 40. *Fach. diff.* 68. *Rein. dif. pœn.* 16. Quod in manſuetis obtinere duntaxat quidam volunt. nam de maleficio ferarum, indiſtinctè dominum teneri cenſent. *Reinh. diff. pœna.* 11. *per art.* 62. *Land. lib.* 2. Porrò licet iure Sax. etiam includere animal alienum quod damnum dedit, donec ſatisfiat, *Land. lib.* 2. *art.* 47. *&* 48. *Fachin. diff.* 69. *Reinhar. diff. pœn.* 17. (quamuis id Iure ciuili non liceat, *l. quintus,* 39. *§. Pomponius, ad l. quamuis,* 40. *infr. tit.* 1. *Bart. in l. hoc amplius, §. de his num.* 3. *de dam. infec. vide Mynſing. obſeru.* 11. *Con.* 1. pro quo ita incluſo quotidie tres ſolidi debentur, & à domino præſtandi ſunt, donec redimatur, *Landt. lib.* 2. *art.* 27. *vbi gl. latius in fi.* Itaque ad ſumptus illos quotidianos euitandos, ſtatim pignus eiuſmodi captum redimi refuſo ſumptu ſolet, præſtita ſatiſdatione ſiſtendi iudicio & de eo iudicialiter experiundi. Porrò non tantum de pauperie, ſed de paſtu & de damno dato actio eſt, *l. qui ſeruandarum,* 14. *§. vlt. de præſcript. verb.* & de homine perempto extraordinaria, *Paul. lib.* 1. *tit.* 15. Paſtus propriè nec damnum nec pauperies eſt: ideo nominatim de eo cauetur. *Paul. præall. loc. & ibi Cuiac.*

Ad legem Aquiliam.
Tit. II. C. 3. 35.

1 *Continuatio tituli: & author l. Aquiliæ.*
2 *Tria capita legis.*
3 *Primum caput, & ad quas res pertineat.*
4 *Quid in eo ſignificet iniuria.*
5 *Quid veniat in hanc actionem & ad quid agatur.*
6 *Pœnalem eſſe actionem, & an in hæredes tranſeat.*
7 *Cui detur ex hoc capite actio, aduerſus qaos.*
8 *De ſecundo & tertio capite.*
9 *De qaibus rebus, cui, aduerſus quem, ad quid detur ex hoc capite actio.*
10 *Actio in factum ſubſidiaria.*

PORrò † quando non quadrupes, ſed homo damnum iniuria dedit, ad id petendum conſequendumque lex Aquilia; quæ omnibus ſuperioribus legibus de damno iniuria dato loquentibus derogauit, actionem præbet, *l.* 1. *hoc tit. de eius materia vide etiam legem Moſaicam,* 1

Exod.

*Exod.*21. & 22. *Leuit.* 24. Eam legem Tribunus plebis Aquilius à plebe rogauit, vt lex Aquilia plebiſcitum ſit: *d.l.*1.*hoc tit.* quod tamen perinde ac iuſſum populi, vel S.C. omnes Qnirites obligat, vt diximus *ad l.*2.§. *deinde cum eſſet, de orig. iur.* §. *plebiſcitum. Inſtitut. de iur. nat. gent. & ciui. & Inſtit. ad l. Aquil.*

2 ¶ Legis Aquiliæ tria ſunt capita, quorũ primo de occiſo alieno homine quadrupedeve, tertio de vulnerato cauetur. Secundum huius legis etiam antiquis in vſu non fuit, *l. ſi ſeruus ſeruum*, 27. §. *huius*, 4. *hoc tit.* §. *illud iñ fi. Inſt. eod.* 3 Ac † primo quidem capite ita cautum eſt: QVI SERVVM SERVAMVE, ALIENVM ALIENAMVE, QVADRVPEDEM VEL PECVDEM INIVRIA OCCIDERIT, QVANTI ID IN EO ANNO PLVRIMI FVIT, TANTVM ÆS DARE DOMINO DAMNAS ESTO. ADVERSVS INFICIANTEM IN DVPLVM ACTIO EST. *l.*2. *in princ. hoc tit.* Vt igitur apparet, ſeruis exæquat quadrupedes, quæ ſcilicet è pecudum numero ſunt, & gregatim habentur veluti oues, boues, equi, &c. Nam canis inter pecudes nõ eſt, quamuis domeſticũ ſit animal, & multò minus feræ beſtiæ, *d.l.* 2. *in fi.* quia hæc animantia per greges non habentur, neque paſcuntur, *l.*3. *h.t.*

4 ¶ Meritò autẽ adijcitur, INIVRIA: **A** non enim ſufficit occiſum eſſe, ſed oportet iniuria id eſſe factum. Iniuriam autem hic accipe, non quemadmodum circa iniuriarum actionem contumeliam quandam, ſed generaliter quod non iure factum eſt: *l.*1. *de iniur.* Hoc eſt, ſi contra ius & per **B** culpam quis occiderit. Igitur iniuriam hic accipiemus, damnũ culpa datum etiam ab eo qui nocere noluit, *l.*5. § *iniuriam.* 1. *hoc tit.* vt ſi quis canem aut aduerſarium ſaxo petens, alium prætereuntem læſerit, *l. ſcientiam*, 45. §.1. *hoc tit.* cum imperitia medi**C**cus, aut obſtetrix, vel ignorantia quis hominem interficit, *l.* 8. *l.*9. *l. ſi putatur.* 31 *hoc tit.* §. *præterea. Inſtitut. eod.* Nam ſi dolo malo occidat, non modo ciuiliter lege Aquilia, ſed etiam criminali legis Corneliæ de ſicarijs iudicio tenetur, *l. inde Neratius*, 23. §. *ſi* **D** *dolo.* 7. *hoc tit.* §. *liberum, Inſtit. eo.* Quare vbi iniuria deeſt, Aquiliæ locus non erit: vt ſi quis prouocantem ad ſui defenſionem, vel rerũm ſuarum tutelam, læſerit, *l.*3.4. 5. *l. ſcientiam.* 4. 5. §.1. *h.t.* neq; támen ſufficit alterum cauſam rixæ dediſſe. nam quomo**E**docunque defenſionis modus excedatur, ſemper iniuria damnum fit: *l. ſcientiam*, 45. §.1 *l. ſi ex plagis.* 52. §. *tabernarius. hoc tit.* & proinde ciuili huic actioni locus eſt: etiamſi in criminalibus iudicijs. prouocato, & modum excedenti parci, pœnaq; mitigari ſo-

leat, *vide Iaſ. in l. 1. ff. de leg.* & *quæ dixi. infr. ad l. Cor. de ſicar.* Quare magiſtratus qui non ex lege neque iure, aliquem damno afficiunt, hac lege tenentur, *l. quemadmodum, 29. §. penult. hoc tit.* & vniuerſitates, *vide Bartol. in l. aut facta. §. nonnunquam; de pœn.* & qui horum illicitis iuſſis B parentes, damnum iniuria inferunt. *vide Bald. in l. quemadmod. §. pen. Dyn. in c. quod quis, 34. in fi. de reg. iur. Dec. in l. non videntur, 167. § qui iuſſu. de reg. iur.* Occiſum autem accipere debemus, ſiue gladio, ſiue fuſte, vel alio telo, vel manibus vel qualiter quali- C ter, *l. qua actione, 7. §. 1.*

5 ¶ Ait lex, QVANTI IN EO ANNO, PLVRIMI FVIT.) quæ clauſula æſtimationē habet damni, quod datum eſt. *l. ait lex. 21. hoc tit.* nec ſolùm veri damni dati, ſed etiam aliquando longè maioris. Vt ſi quis hominem, qui D hodie mancus, aut claudus, debilitatuſve ſit, occiderit, qui in eo anno integer aut precioſus fuerat, non tanti tenetur, quanti hodie eſt, ſed quanti in eo anno plurimi fuerit. Item ſi precioſo pictori aut ſcribæ pollex fuerit præciſus, & intra annum quo E præcideretur fuerit occiſus, in actione Aquiliæ eo precio æſtimabitur, quanti fuit priuſquam artem cum pollice amiſiſſet, *d. l. 2. l. inde Neratius. §. idem Iulianus, 3.* Qua ratione creditum eſt, pœnalem eſſe huius legis actio- A nem: quia non ſolum tanti quiſque obligatur, quantùm damni dedit, ſed aliquando longè pluris, *§. his autem, Inſtitut. eodem.* Ideoque † conſtat, quamuis hæredi cæteriſque ſucceſſorib. hæc 6 actio detur, quia ex parte agentis eſt rei perſecutoria, & damnum reſarciri poſtulat: tamen in hæredem non tranſire, niſi fortè ex damno locupletior ſit factus: quę proculdubiò tranſitura fuiſſet, ſi vltra damnum lis nunquam æſtimaretur. *dict. l. inde Neratius. §. actionem, 6. d. §. his autem verbis. Inſtitut. eod.* Annus autem retrorſum, computatur, ex quo quis occiſus eſt. Anno autem terminatur æſtimatio pluris: nam actio ipſa damni veluti rei perſecutoria perpetuò datur, vt C. eod tit. diximus, licet damnum quod petit, ad æſtimationem anni temporiſque, quo factum illud eſt, redigatur. Quod ſi mortiferè fuerit vulneratus, & poſtea poſt longum interuallum mortuus ſit, inde annum numerabimus, ſecūdum Iulianum, ex quo vulneratus eſt: licet Celſus contrà ſcribat. *d. l. ait lex.* Sed vtrum corpus eius ſolùm æſtimamus quanti fuerit, an potius quanti interfuit noſtra non eſſe occiſum: Et quamuis verba legis de æſtimatione corporis occiſi tantùm loquantur, tamen ex interpretatione placuit, eoque iure vtimur, vt quicquid præterea perempto corpore damni illatum fuerit, reſarciatur:

ciatur: puta ſi ſeruus hæres ab aliquo inſtitutus, antequam adire iuſſus ſit, occidatur, non ſolùm occiſi fiet æſtimatio, ſed etiã hæreditatis. Item ſi ex pari mularũ vna, aut ex quadrigis equorum vnus interficiatur, ſupra precium interfecti corporis, id quoq; computabitur, quanti depreciati ſint, qui ſuperſunt. In ſumma, omne quod vllo modo intereſt æſtimatur, *d.l. ait lex. cũ duab. ll. ſequent. §. illud. Inſtit. eodem.* Quo verbo non modò comprehẽditur damnum datum, ſed & quod conſequi potuimus, aut erogare cogimur: *l. ſi ſeruum.* 33. *dict. l. inde Neratius. § in ſumma.* quod ex cõmuni æſtimatione, non pro ſingulorum affectione taxatur, *l ſi ſeruum.* 33 *hoc tit. l. precia,* 63. *ubi Bart. ad legem Falcidiam.*

7 ¶ Dat autem lex hanc actionem domino, *l. item Mela,* 11. §. *legis,* 6. *hoc tit.* qui ſolus ex verbis legis directam habet: vtilem verò ex interpretatione alijs quoque præſtari, cœptum eſt. Quoties enim deficit actio ex verbis legis directa, toties, ex benigna interpretatione vtilis à Prætore datur: *l. quoties,* 21. *de præſcrip. verbis.* Exempli gratia: Liber homo dominus membrorum ſuorũ non videtur: ſi igitur illi ſit nocitum, directam actionem non habet, quia non eſt dominus rei læſæ: ſed tantùm ex ſententia legis vtilem. *l. liber homo.* 13. *hoc titul.* Quamobrem ſi occidatur,

A hæredes eius aut legatarij agere vtiliter poterunt, *l. ſed ſi ipſe,* 14. *hoc tit.* cædis nomine, perinde atque defunctus ob vulnus agere potuiſſet. Quam in actionem impendia in medicos facta, & quicquid lucri interuerſum, aut damnum per vulnus ac cædem datum B eſt, venit. *l.* 1. *§ hæc autem. l. ſi. inf. tit.* 1. ipſius autem corporis liberi hominis, aut membrorum æſtimatio non item: *d.l. fin. gloſſ. in l. qua actione,* 7. *§ fin. in verb. gloria. hoc tit.* quia hæc æſtimationem non recipiunt. In Aquiliam autem actionem, quæ damnũ æſti- C mat, ac reſarciri petit, nihil deducit niſi Intereſſe, quod æſtimari poteſt. *l. arbitrio,* 18. *§ fin. de dol. mal.* Quare aliæ actiones hoc nomine intentandæ ſunt: videlicet quibus non æſtimatio aut id quod intereſt, ſed pœna vel criminalis vel ciuilis, ob interfectũ D liberum corpus exigitur. *l.* 1. *§.* 1. *infr. tit.* 1. *vide infr. ad l. Corn. de ſicar.* Fructuario quoq; vel vſuario corporis perempti vtile iudicium datur. *d. l. item Mela.* Datur autem aduerſus omnes, qui ſuo corpore damnum dederunt. Nam ſi alio modo necauerint, vt ſeruũ E incluſum vel pecus fame, aut nimia actione, aut alio modo, Vtilis ſiue in Factum actio ex interpretatione legis competit, *§. Inſtitut. eod. l. item ſi obſtetrix,* 9. *§ ſi quis hominem. hoc t.* Eadem ratione nec aduerſus mandantem datur: quia corpore ſuo damnum non

dedit, niſi ius imperandi habuerit. *l. liber, 37. hoc tit. l. is damnum. 169. de reg. iuris*. Porrò aduerſus confitentem dirigitur in Simplū: contra negantem, ad vindictam mendacij, in duplum. *d. l. inde Neratius, 23. §. 1. l. contra negantem, 4. C. eod. tit.* Et hæc quidem de primo huius legis capite in quo de corpore occiſo agitur, ita cauetur.

8 ¶ Secundum nuſquam extat, neque extare opus eſt, cum in deſuetudinem ſua iam ætate abijſſe I.C. fateantur, *d. l. ſi ſeruus ſeruum, 27. §. huius legis, 4. hoc tit.* Tertio porro capite eadem lex Aquilia ait, „ CÆTERARVM „ RERVM PRÆTER HOMI„NEM ET PECVDEM OCCI„SOS, SI QVIS ALTERI DAM„NVM FAXIT, QVIDVE VS„SERIT, FREGERIT, RVPE„RIT INIVRIA, QVANTI EA „RES FVIT IN DIEBVS TRI„GINTA PROXIMIS, TAN„TVM ÆS DOMINO DARE „DAMNAS ESTO. *d. §. huius legis, 4.*

9 Si † quis igitur non occiderit hominem vel pecudem, ſed Vſſerit, Fregerit, Ruperit, id eſt, quoquo modo deteriorem fecerit, ſine dubio ex his verbis legis agendum erit. *d. l. ſi ſeruus ſeruū, §. ſi quis, 12.* tenenturque vulneris ſeu læſionis nomine qui damnū intulit, ſiue vnus, ſiue plures, *gloſ. in l. ſi rixa, 17. verſ. vniuſcuiuſque, ad l. Corn. de ſicar. l. item Mela. §. 11. ſed ſi plures, hoc tit.*

A Quod ſi verò plures v[illegible]auerint, nec ictus diſcerni poteſt, omnes tenebuntur, etiam tota quandoque vniuerſitas: *vide Bart. latè diſtinguentem in l. aut facta, §. nonnunquam. num. 3. 4. 5. de pœnit.* niſi ipſi inter ſe certò deſignare eum qui fecit, poſſint. *gloſ.* B *d. l. ſi in rixa, 17. de ſicar.* Tenentur autem plures ad damni quidem æſtimationem pro virili, quia bona fides non patitur idem pecuniarium debitum in ſolidū à pluribus exigi: ſed ad pœnam ſtatutariam, & mulctam quæ (verbi gratia) Iure Sax. pro vul- C neribus iudici, item parti læſæ, abſque reſpectu eius quod intereſt debetur, omnes velut ex delicto obligati ſunt in ſolidum: ita tamen, vt in pluribus vulneribus vnius membri maius vulnus trahat ad ſe minus, ſic vt non ſingula ſeparatim puniuntur, ſed pro D omnibus præſtetur mulcta maximi vulneris, ſcilicet dimidium Vverigeldium. *vide l. ita vulneratus, 51. l. illud, 32. §. 1. hoc t. Bart. in l. prætor. §. ſi mihi. de iniur. in l. nunquam plura de priuat. delic. & lib. Saxo, 2. art. 16. vide etiam inf. a. de pœn. Salic. in l. adulter, 5.* E *C. de adult.* In quo tamen & illud notandum eſt, cùm plures in rixa ſe mutuò vulnerant, nec conſtat vter prouocauerit, delicta ſolére mutua compenſatione tolli. *l. ſcientiam. §. cum ſtramenta. ad l. Aquiliam. gloſſ. in l. 1. §. cum arietes, ſi quadrup. paup. fecis.*

ciſs. dica. vbi Bart. & Dd. latè Tiraq. in tractat. de pœn. cauſ. 65. idem iuris in omnibus animalibus quæ pecudes non ſunt, aut læſis, aut occiſis, de quibus primò capite nihil caueri ſupra diximus, ex hoc capite actio erit: vt de cane, cæteriſq; feris & auibus, *l. quemadmodum,* 29. §. *hac actione,* 3. Sed etſi rebus inanimis quid damni inferatur, vt ſi tectũ meum exuras, vinum vities, veſtimenta ſcindas vel inquines, vineta, ſegetem, &c. corrumpas, ſi tabulas, chirographum, aut alicuius rei inſtrumentum deleas, hac actione mihi teneris: *dict. l. ſi ſeruus ſeruum.* 27. §. *ſi quis,* 12. *cũ ſeq. l. in leg.* 40. *cum ll. ſeqq. hoc tit.* §. 1. *cap.* 3. *Inſtitut. eod.* in quam venit non Quanti plurimi toto retrorſum anno, ſed Quanti in triginta diebus proximis res plurimi fuit. *d. l. quemadmodum,* §. *fi.* Nec enim tam grauiter puniendus eſt qui læſit, quàm qui occidit: neque tanti cædes æſtimanda eſt ferarum quadrupedum, quanti hominum vel pecudum, quarum vſus & cõmoditas maior exiſtit. Illud palam eſt, ſicut ex primo capite demum quiſque tenetur, ſi dolo aut culpa eius homo vel quadrupes occiſus occiſave fuerit: ita in hoc de dolo tantùm aut culpa queri *l. qui occidit,* 30. § *fin. hoc tit.* Culpa autem eſt, cùm quod diligenter prouideri potuerat, non eſt prouiſum, *l. ſi putator,* 13. Nam in lege Aquilia

A etiam leuiſſima culpa venit. Vt autem ex primo, ita etiam ex iſto capite vtiles actiones de ſententia legis dantur, vt libero homine, ſuo nomine, *d. l. liber,* 37. *hoc tit.* vt cùm res non corrupta, ſed cõſumpta planè eſt: *leg. qui occidit,* 30. §. 1. cùm quis non ſuo corpo-

B re damnum dedit, ſed occaſionẽ damni præſtitit: quæ quidem actio Vtilis in Factum aliquando nominatur. *l. qui ſeruandarum,* 14. *de præſcript. verb. l. item ſi obſtetrix.* 9. §. 1. *l. qua act.* 7. § *proin.* 3. *l. item Mela,* 11. §. *ſi alius. l. ſi ſeru.* 27. §. *ſi quis de manu,* 15. *l.*

C *quemadmod.* 29. §. *penult. cum ſimil. hoc tit.* Quanquam † propriè illa dicitur in Factum actio 10
ſubſidiaria, quæ datur propter damna lege Aquilia non comprehenſa: *l. ſi ſeruum,* 33. *in fin. hoc t.* vt cùm neque corpore damnum datum eſt, neque corpus læſum:

D quemadmodum ſi ſeruũ meum aut animal compeditum ſolueris, vt fugeret, §. *fin. Inſtitut. eod* Hic enim cum deficiant & verba & mens legis Aquiliæ, ſupplet Prætor quod legi deeſt, redditque actionem in ipſum damni dati Factum, legi Aquiliæ accommo-

E datam, *l. quia actionum,* 11. *de præſcript. verbis.* Sed & Iniuriarum dicam cum Aquilia cumulari poſſe receptum eſt. *Mynſing. obſ.* 13. *cent.* 1. *Specul. de iniur.* §. 1. *num.* 17. *per l. item apud* §. *ſi quis.* §. *ſeruo.* 35. *de iniuriis.*

De his qui dejecerint vel effuderint. Tit. III.

1 *Ratio edicti.*
2 *Edicti caput primum.*
3 *De quo loco, quaue deiectione loquatur Prætor.*
4 *Cui, aduerſus quos detur hæc actio: & n.6.*
5 *Quid in hanc veniat.*
6 *An in hæredes tranſeat, & quando ſit popularis.*
7 *Clauſula de noxa adiecta.*
8 *Alterum caput edicti.*
9 *Cui, aduerſus quem, ad quid ex hoc capite detur actio.*

1 CVm † damna ſæpe deiectione vel effuſione prætergredientib. inferantur, meritò Prætor id operam dans, vt per vias & itinera publica tutò & ſine metu periculoque commeare liceat, de his qui Deiecerunt vel Effuderunt, hoc Edictum propoſuit:
2 VNDE † IN EVM LOCVM, QVO VVLGO ITER FIET, VEL IN QVO CONSISTETVR, DEIECTVM VEL EFFVSVM QVID ERIT, QVANTVM EX EA RE DAMNVM DATVM FACTVMVE ERIT, IN EVM QVI IBI HABITAVERIT, IN DVPLVM IVDICIVM DABO SI EO ICTV HOMO LIBER PERISSE DICETVR, L. AVREORVM IVDICIVM DABO, SI VIVET, NOCITVMQVE EI ESSE DICETVR, QVANTVM
A OB EAM REM ÆQVVM IVDICI VIDEBITVR, EVM CVM QVO AGETVR CONDEMNARI, TANTI IVDICIVM DABO, SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, IN IVDICIO ADIICIAM, AVT NO-
B XAM DEDERE. *l. 1. in princ. hoc tit.*

¶ VNDE IN EVM LOCVM, inquit Prætor, QVO VVLGO ITER FIET, &c.) ſiue is locus publicus ſit, ſiue priuatus, dummodò per eũ vulgò iter fiat: quia iter facientibus proſpicitur, non 3
C publicis vijs ſtudetur. Semper .n. ea loca, per quæ vulgò iter fieri ſolet, eandem ſecuritatem habere debent. Cæterùm ſi quis in ſecretum & infrequentem locum deiecerit, non debet hoc Edicto teneri: *d. l. 1. in princ.* vt notum quidem, cum noctu deijcit. Vnde
D referente Gellio lib. 4. c. 14. Mancinus ædilis Curulis cùm ad populum diem dixiſſet Manuliæ; quòd noctu ab ingreſſu ædium prohibitus, & lapide de eius ambulacro ictus eſſet, vulnuſque oſtentaret: decreuerunt Tribuni, iure ex eo loco Ædilem deiectũ
E percuſſumque videri. Quod tamen intelligendũ de ijs locis non eſt, vbi iter noctu fieri conſueuit. *l. penult. hoc tit.* DEIECTVM puta corpus ſolidum: vt lapis, tegula, &c. EFFVSVM, de liquore accipe. Quod ſi quid, cũ ſuſpenſum eſſet, decidit vel effuſum eſt, perin-

perinde Edicto locus erit, *d.l.1.C. quod cum ſuſpenderetur. l.1.hoc t.*

IN EVM QVI HABITAVIT.)

4 Hæc† igitur in Factum actio datur in eum qui inhabitauit cùm quid deijceretur; ſiue patrem, ſiue filium familias: *d.l.1.§.ſi filiusfamil.5.* non verò in dominum ædium. Culpa enim penes habitatorem eſt: *d.l.1.§.hæc in factum,*2. vel quia deiecit, vel quia ne ſui deijcerent, curæ non habuit. Suorum enim vnuſquiſque culpam præſtat, *leg.ſi verò.5.l.penul. in fin. hoc tit.* Vnde non tantùm hic ex vero maleficio vel culpa, vt in leg. Aquilia, ſed etiam ex Quaſi maleficio agitur. §.1.*Inſt. de obliga. quæ ex quaſi delict.* Perinde autem eſt quo modo, quoue iure habitetur, ſiue in ſuo ſiue in conducto, ſiue in gratuito: dũmodo animo commorandi. Nam hoſpes qui pauliſper alicubi hoſpitatur, non tenetur, ſed is qui hoſpitium dedit, *d.l.1.§.hoſpes,7.* Huic tamen ex æquitate in verũ deiectorem actio dabitur, ſi ob id quod deiectum dicitur, damnatus eſt, *d.l.5.§.cum autem,6.hoc titul.* Si plures in eodem cœnaculo habitent, vnde quid deiectum eſt, ita vt difficulter ſciri poſſit quiſnam effuderit, in quemuis dirigi poterit actio, & quidem in ſolidũ, *d.l.1.§.fin.cum duab.ll.ſequentib.* Quod ſi cum vno fuerit actum, cæteri non quidem litis conteſtatione, ſed receptione, id eſt, ſolutione ipſius damni liberabuntur:

A præſtaturi partem detrimenti Societatis iudicio, vel Vtili in factũ actione, ei qui ſoluit, *d.l.3.& 4.* Ex quaſi enim maleficio cùm teneantur, non in ſolidum, ſed pro parte tantũ debent exigi. & vnius ſolutione omnes liberantur, *l.1. C.de condict.fur.l.ſi.§.ſi plures ſup.* B *nautæ,caupon.ſtabul.* Si verò plures diuiſo inter ſe cœnaculo habitent, oportebit Prætorem æquitate motum, in eum potius dare actionem ex cuius exedra vel cubiculo eiectum eſt, *d.l.5.in prin. & §.inter. num.2.*

¶ Hæc autem actio ad exem- 5
C plum legis Aquiliæ introducta eſt: *d.l.5.§.cum autem,4.* vt enim ibi ita & hic culpa punitur. Hoc ſolùm differunt, quòd hæc ſine adiectione vlla id eſt, ſemper, in Duplum damni illati datur: illa Simplex eſt, niſi inficiatione creſcat, *d.l.1.§.hæc in factum.*2.Vn-
D de apparet in hanc pœnam eſſe grauiorem, vt eius metu itinera publici reddantur tutiora: quod vt fiat communis ſalutis & Reipubl. maximè intereſt, *d.l.1.in princip.* Atque iſtud quidem obtinet,† vt res vel corpus læſum eſt quod æſtimari poteſt. Nam ſi li-
E ber homo deiectione perijt, damni æſtimatio non fit induplum, quia in homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt, *l.3. ſupr.ſi quadrupes paupe.feciſs.dica.* Quod autem æſtimationem non recipit, & in quo ſimplum conſtitui nequit, id multò minus

nus

nus duplicari poteſt. Itaque hoc caſu 50. aureorum iudicium dabitur. *d.l. verſ. ſed cum lib. homo.* Quod ſi viuet, nocitumque ei, id eſt, eius corpori (nam ſi veſtimēta, aut quid aliud ruptum corruptùmve fuerit, in duplum, vt diximus, fit æſtimatio, *d.l.* 1. § *hæc autem verba.* 4.) eſſe dicetur: non quidem in duplum actio erit, (vt enim totum corpus, ita partes quoque eius & membra, &c. æſtimationem non recipiunt (ſed quanti iudici æquum eſſe videbitur: tanti iudicium erit: *d. l.* 1. §. *hæc autem. in fin.* quo quidem in iudicio computabuntur mercedes medicis præſtitæ, cæteraque impendia quæ in curatione facta ſunt: præterea operæ quibus caruit & cariturus eſt, ob id quòd inutilis factus ſit. cicatricum autem & deformitatis nulla fit æſtimatio, quæ in libero corpore nequaquam fieri poteſt, *l. fin. hoc t.* Quod fortè ſic intelligendum eſt, vt nulla certa communiter iniri poſſit aut debeat huius rei penſitatio. Quia tamen ex bono & æquo hæc actio datur, ſanè non iniquum erit rationem quoque deformationis, quam homini ingenuo multis impendijs longè grauiorem triſtioremq; eſſe poſſe certum eſt, pro modo circumſtātiarum interdum haberi maximè ſi culpa & iniuria damnum datum ſit.

6 ¶ Hæc autem actio quæ competit de Effuſis & Deiectis, perpe- A tua eſt, & hæredi competit, quia rem quæ duplo ineſt, perſequitur: in hæredem verò non datur, cum reſpectu eius ſit pœnalis. Quæ autem de eo competit, quòd liber homo perijſſe dicitur, anno duntaxat durat: quia non modo pœnalis & Prætoria, ſed etiam Po- B pularis actio eſt: eoque & pœnam inter fiſcum & actorem diuidi oportet, *l.25. §.vlt.de S.C. Syllan.* Popularia enim eſſe debent, quæ ad communem ciuium ſalutem, vindicandaque ea, quæ ei nocere videntur pertinent. Omnes au- C tem populares actiones ſupra annum non extenduntur, *l.fi. inf.de popul.actio.* Neque in hæredem, quia Pœnalis: imò nec hæredi datur, tanquam hæredi. Nam ſanè abſurdum accideret, vt hæres pretium quaſi occiſi conſequeretur eius, cui hæres extitit, *l. nam* D *ſicut, 36. ſup. tit.* 1. ſed vti vni ex populo. Quod ſi liber homo non interfectus, ſed ictus mutilatuſve ſit, ipſi quidē perpetua erit actio, qua rem & damnum perſequitur: ſi verò alius velit experiri, Annua erit quia popularis: nec enim hæredibus iure hæditario competit. E Quippe quod in corpore libero damni datur iure hæreditario tranſire ad ſucceſſores non debet, quaſi ſit damnum pecuniarium, cùm pecunia æſtimari liberi hominis membra nequeāt, ſed ex bono & æquo hæc actio oriatur, hoc eſt, non datur ad damnum aut æſtimationem hoc

caſu iſta actio, nam liberum corpus æſtimationem nõ recipit. Sed quia iniquum fuerit impunè liberum hominem deiectioné interfici: cum nec Criminalis actio locum habeat, quia dolus abeſt: *l. in lege 7. de ſicar.* nec Ciuilis, Aquilia, aut ſimilis ad æſtimationem damni, cum vita ſit inæſtimabilis: ideò hæc actio ciuilis non in damnum, ſed ad Pœnam introducta eſt, *l. 1. §. 1. & 2. hoc t.* Quæ autem ad pœnam & vindictam competunt actiones, non ſunt in bonis, eoque nec iure hæreditario tranſeunt in hæredem: *l. 2. §. emancipatus, de collat. bon.* ſed ex æquitate dantur hoc caſu hæredi, quia non tam tranſeunt quàm incipiunt in perſona hæredis, vtpote quæ demum ex cæde teſtatoris naſcantur. Poterit igitur tanquam vnus ex populo hæres intra annum agere, ad quem huius culpæ tam damnoſæ perſecutio & vindicta, meritò præ reliquis defertur.

7 ¶ Poſtremò ait Prætor: SI SERVVS NESCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, EI IVDICIO ADIICIAM, AVT NOXAM DEDERE. Ex quo ſatis apparet, ſolere prætorem formulas iudiciorum concipere, iiſque addere clauſulas negotij circumſtantijs congruentes, quas index in definienda cauſa ſequeretur: ſicuti hic, quando ex ſerui facto dominus conuenitur, non ſimplex iudicium, ſed addita clauſula, Vt noxæ dedere liceat, ſe daturum pollicetur: iniquum enim eſſet, ſerui factũ vltra ipſius corpus domino damnoſum eſſe. Et hæc quidem ad primam huius edicti partem dicta ſufficiant: in qua de damno deiectione dato agitur. Sed quia expedit periculoſos caſus præuertere, nec expectare donec noceant: meliuſque eſt occurrere in tempore imminentib. periculis: quàm poſt exitum & vulnus acceptum medicinam quærere: *l. 1. C. quando licent vnicuique.* conſequens etiam fuit, Prætorem in hunc caſum proſpicere, Vt ſi quid in partib. ædium eminentibus periculosè poſitum eſſet, nec noceret. Itaq;

† in ſecundo huius edicti capite, 8
De eo quod poſitum eſt, ita Prætor ait. NE QVIS IN SVGGRVNDA PROTECTOVE, SVPRA EVM LOCVM QVA VVLGO ITER FIET, INVE QVO CONSISTETVR, ID POSITVM HABEAT, CVIVS CASVS NOCERE CVI POSSIT. QVI ADVERSVS EA FECERIT IN EVM SOLIDORVM DECEM IN FACTVM IVDICIVM DABO SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, AVT ÆSTIMATIONEM DARI, AVT NOXÆ DEDI IVBEBO, *l. ſi verò, 5. §. prætor ait, 6. h. t.* Vt igitur in ſuperiore capite, qui Deiecit vel Effudit: ſic in iſto coercetur, qui Poſitum habuit, ſiue

ſiue nocuit id quod poſitum erat,
9 ſiue non nocuit. Datur † autem hæc actio non in habitatorem, ſed in eum qui poſuit, *d. l. 5. §. ſi id quod,* 9. Sufficit enim ita dari, quia dominus vel habitator, etſi ipſe non poſuit, tamen ſi ab alio poſitum petitur, ſuo nomine, perinde atque ſi poſuiſſet, tenetur. *dict. §. ſi id quod,* 9. Loquitur autem Edictum de partibus ædificij proiectis & eminentibus, vt ſuggrundis: quemadmodum ex verbis illis, SVPRA EVM LOCVM, &c. ſatis apparet. Quamobrem ſi quis ex reſticulo ſuſpenſum, vel in pergula quid poſitum habeat, quod damnum aut dedit, aut dare poteſt, non quidē ex verbis huius edicti quæ deficiunt, ſed ad exemplum huius actionis, vtilis actio dabitur, *d. l. 5. §. fin.* Hæc actio etiam popularis eſt: quoniam publicas vias eſſe ſecuras, & ab omni periculo liberas, vniuſcuiuslibet intereſt, *dict. §. fin.*

De noxalibus Actionibus. Tit. IV. C. 3. 41.

1 *Quare dentur noxales actiones.*
2 *Noxales in delictis publicis non habent locum.*
3 *Quid veniat in noxalem actionem.*
4 *Noxales eſſe tantùm adiectitias qualitates.*
5 *Quæ ciuiles, quæ Prætoriæ dicantur.*
6 *Quomodo conueniatur is, qui dolo poſſidere deſiit.*
7 *Generale edictum de noxalibus.*

QVemadmodum † habitator ſuorum culpam præſtat, ita dominus ſi ſeruus deliquerit, eius nomine conueniri poteſt. Cùm .n. aduerſus ſeruum agi nequeat, ſimul quia perſonam ſtandi in iudicio legitimam non habet, *l. ſeruus, C. de iud. l. vix certis,* 53. *ſup. eod.* vtpote cū iure ciuili pro mortuo, hoc eſt nullo putetur, neque caput habeat, *l. quod attinet,* 32. *de reg. iur. vide ſup. de cap. dimin.* ſimul quod nihil proprij poſſideat, ex quo damnum reſarciri poſſit, *l. hos accuſare,* 12. §. *omnibus,* 1. *de accuſationibus* & iniquum tamen ſit ei, qui infortuniū accepit, non conſuli: æquū viſum fuit, dominum ex noxa, id eſt, maleficio ſerui Noxalibus actionibus obligari: vt cui emolumenta & fructus acquirerentur, ad eundem detrimenta, culpa ſerui contracta pertinerent. 1

Quod † tamen intelligendum eſt de priuatis iudicijs, quæ damnum perſequuntur. Nam ad publica maleficia, quibus & liberi, & ſerui ſontes, ad exemplum & vindictam corporali ſupplicio afficiuntur, Noxalis actio non pertinet, *l. 2. Cod. de accuſat. d. l. hos accuſare. §. omnibus. l. penult. ſupr. ſi ex noxali cauſa agatur.* 2

¶ Dantur igitur ad damnum per- 3

perſequendum noxales actiones in dominum, quarum vis & poteſtas hæc eſt, vt ſi damnatus fuerit dominus, habeat tamen (vſque dum iudicati actione conueniatur. *l. item veniunt.* 20. *§. idem recte ait.* 1. *de petit. hæredit.*) deditione ipſius corporis, facultatem euitandi litis æſtimationem: *l.* 1. *h. t.* ne videlicet nequitia ſerui, vltra corpus eius domino ſit dãnoſa, *l.* 2. *in princ. hoc tit. Inſtitut. eodem in princ.* Defendere itaque ſeruum, & damnum præſtare dominus cogitur, aut eo carere, & noxæ dedere. *l.* 29. *l.* 33. *hoc tit.* Quod quidem verum eſt, ſi ignorante domino deliquit. Nam ſi eo ſciente, vel non prohibente, ad integram litis æſtimationem, perinde ac ſi iuſſiſſet, dominus alligatur. *l.* 2. *cum* 3 *ll. ſeqq. hoc tit.*

6 ¶ Dicuntur autem Noxales actiones, adiectitiæ quædã qualitates, & formulæ ad alias principales appoſitæ: veluti noxalis actio Furti, noxalis Aquilia, noxalis Iniuriarum, Doli mali Metus, &c. Nec hæc qualitas immutat principalis actionis naturam: *l. penult. Cod. eod. tit.* ſed id tantum efficit, vt & contra dominũ detur actio, & is noxæ dedendo ſeruum, æſtimationem litis effugiat. Itaque † quod dicitur, Noxales actiones aut legib. aut Edicto Prætoris eſſe conſtitutas, *§. ſunt autem. Inſtitut. eod.* ita accipiendum eſt: Quibus actionib. in lege additũ eſt caput De No-A xa, vt actioni Furti lege XII. Tabularum damni, Iniuriæ lege Aquilia, hæ noxales actiones legitimæ ſunt: cum verò Prætor de Noxa clauſulam aut Ciuilib. aut Prætorijs actionibus adiungit Prætoria dicitur noxalis actio. Et Hæc quidem directò dantur ex B verbis vel legis, vel Prætoris. *l. electio*, 26. *§.* 1. *hoc tit.*

5 ¶ Quod ſi dominus ſeruum dolo deſijt poſſidere, quoniam tunc actio ex ſupradictis capitulis non ſuppeditat; ex quibus tantùm aduerſus dominum poſſidẽtem (quia noxam caput ſequi vo-C luerunt, *§. omnis, Inſtitut. eodem l. fin. hoc t.*) agi poteſt: ideo Prætor ad puniendum dolum quem non decet eſſe impunitum, *l.* 4. *§. cum dominus*, 2. *hoc tit.* pollicetur iudicium Prætorium ſiue Vtile, idque ſine noxæ deditione. *l. plurimo*, 5. *l. quoties*, 21. *h. t.*

7 D Itaque † omnibus noxalib. actionibus hanc quaſi explicationem generali Edicto Prætor adiecit:

"SI IS IN CVIVS POTESTATE ESSE DICETVR, NEGAVIT SE IN SVA POTESTATE SERVVM HABERE: VTRVM ACTOR VOLET, VEL DEIERARE IVBEBO E IN POTESTATE SVA NON ESSE, NEQVE SE DOLO MALO FECISSE QVO MINVS ESSET." quo caſu, ſi falſum iurat, de periurio tenebitur: poteritque ab ipſo ſi ſeruum iterum defendat, peti æſtimatio damni

damnũ in ſolidum. *d.l.quoties, in fin.* VEL IVDICIVM DABO, SINE NOXÆ DEDITIONE. *d. l. quoties, §. prætor ait*, 1. hoc eſt, permittam, vt cum domino in ſolidum agi poſſit, adempta illi dedendæ noxæ facultate. *d. l. quoties, in princip. l. ſi ſeruus, 17. de interro. actio. l. 1. §. interdũ. ſup. ſi quadrupes. pauper.* SI SERVVS PRÆSENS ERIT NEC QVISQVAM SIT QVI EVM DEFENDAT, DVCI IVBEBO:

A qua ductione illi acquiretur qui abduxit, perinde atq; ſi noxæ deditus eſſet, *l. is qui in aliena, 32. l. electio, 26. §. fin. hoc tit.* Sed hodie apud nos Sax. qui miniſtris liberis, non ſeruis vtimur, huius Edicti non magnus eſt vſus: cum illorum nomine non teneamur, §.
B *omnis. Inſtitut. de nox. tot. tit. C. Ne vx. pro mar. cum ſeq.* niſi quatenus eorum merces ſe extendit *Land. lib. 2. art. 32. vbi glo. lat.*

DIGEST. LIB. X.

FINIVM REGVNDORVM

Tit. I. C. 3. 39

1. *Continuatio tituli.*
2. *Origo iuris de finibus regendis.*
3. *De quinque pedum præſcriptione.*
4. *Ad quos fines, quaſque cauſas, hæc actio pertineat.*
5. *Quibus, contra quos detur.*
6. *Cuiuſmodi ſit iudicium, & quid in illud veniat.*
7. *Quomodo in eo probandum & iudicandum.*
8. *Reliqua iura quibus fines muniuntur.*

1 PRæter † actiones perfectè reales, aut merè perſonales, quædã ſunt, quæ mixtam cauſam obtinere videntur, de
C quib. deinceps eſſe diſſerendum. In hoc genere primum locum eæ actiones obtinênt, quib. aut Fines agrorum petuntur (nam hæ vendicationi cohærent, *l. 3. C. eo. Cuiac. obſer. lib. 5. c. 21.*) diſcerni ac regi, aut res Communes diuidi, *§. quadam. Inſtitut. de act.* Vt
D † certi agrorum conſtituantur fines, certiſque limitibus confines fundi diſterminentur, ad pacem ſeruandam, rixaſque & arma inter vicinos ſopienda, plurimum intereſt. Itaque & lege diuina prohibitum eſt, terminos transferre, Deut. 19. 14. & 27. 17. &
E ſtatim ab vrbe condita, Numam Pompilium ferunt, conſecrato Deo Termino, iura finium religione

gione quadam muniiſſe: ne, quod fieri ſolet, quodque eſt perniciosiſſimum, temeritate cuiuſquam aut iniuria violarentur, *Dion. Hali. lib.2.* Deinde lege XII. Tab. ad exemplum eius legis quam Solon Athenis tuliſſe dicitur, de finibus quædam præſcripta ſunt: *l. fin. hoc tit.* idque inter cætera, (quod huc pertinet) vt inter confines agros quinque pedum ſpatium, velut vnus gradus geometricus, quo ire ſine alterius incommodo colẽdi gratia, aratrumque circumduci poſſit, relinqueretur, *l.3. de term. mot. Paul. lib.1. tit.15. Aggen. de limi. conſtan. lib.2. Cuiac. in l.4. §. vlt. de vſuc.* Id ſpatij & fines conſtituebat, & ex lege XII. Tab. vſucapi, ex conſtit. præſcribi non poterat. *l. quinque pedum, C. eod. Cuiac. in dict. l. 4. §. vlt.* vt oſtendit Cicero lib. 1. de Legibus. quamquam hodie 30. annis præſcribi poſſe videatur. *l. vlt. C. eod.*

13 ¶ De his ergo quinque pedibus, aut alijs finibus (nec enim in diſterminandis hortis aut pratis tantum ſpatij olim relictum, ſed aut lapide, aut ſepimento, aut alio modo, cõfinia diſcerni ſolere multis ex iudicijs apparet) orta controuerſia, propter mutatos confuſoſque terminos, aut dolo aduerſarij per exarationem trãſlationemque, &c. aut inundatione, vetuſtate, aliove modo, lege Manilia cautum erat, vt arbitri ſiue agrimenſores tres, perinde A atque in vendicationibus, earum rerum periti, regendis finibus, id eſt, diſcernendis, & ad certam æquabilemque regulam dirigendis darentur, *Cuiac. obſ. lib.5. c. 21.* vt ſupradicto loco Cic. declarat. Quod quidem regendis ius cũ ſit, vt oſtenſum eſt, antiquiſ- B ſimum, iure primo loco in hac diuiſoriorum iudiciorum expoſitione exponitur. *§. ſingulorum, in fin. Inſtitut. de rer. diuiſ.*

4 ¶ Iudicium autem hoc ad prædia ruſtica, eorumque confinia pertinet: *l. 2. l. 4. §. fin. hoc titul.* in vrbanorum diſplicuit, *d. §. fin.* C Neque enim confinia hæc ſunt, ſed magis vicina, & communib. parietibus plerumque diſterminantur. Ideoque etſi in agris ædificia iuncta ſint, tamẽ huic actioni locus non erit, ſed potius Cõfeſſoriæ, aut Negatoriæ, aut alicui Interdicto: quemadmodum D econtrario in vrbe hortorum latitudo efficit interdum, vt etiam Finium regundorum agi vtiliter poſſit, *d. l. 4. §. fin.* Si vero flumen vel alia publica interuenit, confinium non intelligitur: quia magis in confinio meo via publica vel flumen eſt, quam ager vicini. E *dict. §. fin. l. 5. hoc titul.* Sed ſi riuus priuatus interfluit, Finium regundorum agi poteſt: *l. 6. hoc tit.* quia pars fundi eſt ſicut reliqui priuati limites.

5 ¶ Exercitium autem iſtius iudicij competit dominis prædiorum: quia hac actione, quamuis

in

in perſonam ſit, tamen veluti per vendicationem, petit ſibi rem quiſque ſuam adiudicari, *l.1.h.t.* Datur & vtilibus dominis, vt Emphyteutæ, Beneficiario, &c. Item Fructuario & Creditori qui iure pignoris poſſidet, *dict.l.4.§.fin.9. hoc tit.* propter ius quod in re habent. Contra eoſdem autem omnes eadem ratione competit: quia Duplex hoc eſt iudicium, *l.iudicium.* 10. *hoc tit. l in tribus,* 13. *de iud. vide gloſſ. & Dd. §. pen. Inſtit. de interd. l.2. inf. com. diuid.* Inter ſocios porrò, qui communes agros poſſident, locum habere non poteſt. Vt ſi ego & tu fundum habeamus communem, cui vicinum alium ego fundum habeam proprium, non conſtabit inter nos finium regundorum controuerſia: quoniam adiudicationes, quibus hoc iudicium expeditur, in re Propria fiunt, in Communi fieri nullo modo poſſunt. Quod enim alteri adiudicatur, & tanquam ſuum ſententia iudicis attribuitur, commune manere non poteſt: aut ſi manet, inutilem & nullius vſus eſſe adiudicationem dicendum eſt; quòd fuerit perabſurdum. Itaque ſi velim tecum contendere neceſſe habeo, aut communi diuidundo fundum communem tecum diuidere, aut proprium alienare, *d.l. 4.§.ſi communem.*

6 ¶ Iudicium Finium regundorum eſt mixtum. Datur enim partim in perſonam, vt reliqua A iudicia, in quibus de diuiſione agitur: vel ex maleficio, contra violantem terminos: vel ex negatione aduerſus eum qui alios limites præſcribit, quam nos eſſe intendimus: partim in Rem, quãdoquidem noſtrum petimus, vt videl. domino, vel potius agris B ſuum adiudicetur, *d.l.1.d.l.4.§.ſi alter.* 5. Finis autem & concluſio (vt ita dicam) huius actionis, eſt vt veteres termini officio iudicis reſtituantur: vel ſi non apparent, dirigantur noui: eiuſque quod intereſt, & poſt litem conteſtatam fructuum ratio habeatur. Nam C ante percepti non omnimodo in hoc iudicium venient: quandoquidẽ ſi bona fide percepti ſunt, lucro eius cedunt qui conſumpſit: ſin mala fide conducuntur, *d.l.4. in princip. hoc tit.* Duplex autem hoc iudicium eſt, quia vnuſquiſque & agentis, & eius qui D cum agitur, partes ſuſtinet: ſiquidem vterque petit, & ab vtroque petitur: *dict. l.* 10. *hoc t.*

7 ¶ Porrò quomodo dirigendi ſint fines, & quod ſit iudicis officium, vt intelligatur, ſciendum eſt, cùm de finibus quæritur, primo (ſicuti in cæteris realibus iu- E dicijs) de poſſeſſionis iure quæri ſolere, *l. is qui deſtinauit.* 24. *de rei vend.* quo videlicet modo & loco termini hactenus ſint obſeruati & poſſeſſi: *l.3. C. fin. regund.* ad quod vtrinq; probationes ſunt producendæ, *c. 3. de probat.* In his enim duplicibus iudi-

ciſs vtrinque documenta exigun-tur, quia vterque petitoris perſonam gerit: *l. in tribus*, 13. *de iud. l. inter cohæredes*, 44. §. *qui familiæ*, *infr. tit.* 1. Poſſeſſionem autem iuſtam qui probauerit, obtinere debebit, ex vulgari regula. Cùm obſcura ſunt vtriuſque partis iura, pro poſſeſſore iudicari ſolet, *c. in part. de reg. iur. in* 6. §. *commodum. Inſtitut. de inter.* niſi aduerſarius de iure proprietatis, allijque finibus docuerit, *cap. ex literis, de probat.* Probantur autẽ fines veteribus monumentis: vt ſepibus, foſſa, arboribus, &c. authoritate cenſus, ante litẽ inchoatam ordinati: niſi contrà varietate ſucceſſionum, & arbitrio poſſeſſorum, additis vel detractis agris, fines eſſe immutatos demonſtretur, *l. ſi irruptione*, 8. *l. fin.* 11. *hoc tit. l.* 2. *Cod. eod.* Qua in re plurimum valent teſtimonia eorum, qui antea eos fundos poſſederunt, *l. penultim. hoc tit. l.* 1. *Cod. eod.* fama antiqua, præſumptio iuris & ſimilia, *vide Bald. conſ.* 161. *proponebatur*, *vol.* 3. *Socin. conſ.* 86. *num.* 2. 4. *&* 5. *incip. in cauſa*, *vol.* 1. *& conſ.* 166. *in* 2. *parte*, *gloſſ. in cap. cum cauſam*, 13. *de probat. & in c. ad audientiam*, *de præſcript. vide Zobel. Landr. lib.* 2. *art.* 50. Quòd ſi fines aut in vniuerſum, aut in aliqua parte non ſatis commodè dirimi poſſint, vel quia obſcura ſunt vtriuſque partis tam in poſſeſſione probanda quàm in proprietate

A iura, vel ob aliam incommoditatem: poteſt iudex, quamuis hæc actio non ſit bonæ fidei, vtpote quæ non ex ciuili bonæ fidei conuentione, ſed ex delicto aut facto vnius, aut iure reali, vt vendicatio cui cohæret, oriatur, tamen veteris obſcuritatis amouendæ

B gratia, nouos fines per aliam regionem, vbi commodum fuerit, idque per adiudicatiouem & condemnationem ex bono & æquo, §. *quædam*, *in fin Inſtitut. de act.* vt cui fundo fit adiudicatio alicuius portionis terræ porrectis in alienum agrum terminis, eius do-

C minus pro eo quod illi adiudicatum eſt, certa pecunia condemnetur illi, cuius agro aliquid abiudicatum eſt: *l.* 2. 3. 4. §. *ſi alter*, 5. *hoc titul.* Quæ vt omnia rectè æquabiliterque fiant, eſt iudicis, vel ſuis ipſum oculis loca de quorum finibus ambigitur, ſubijcere,

D ac in rem præſentem ire: aut ſi per occupationes non licet, agrimenſores mittere, per quos iubeat præſentibus litigatoribus aut contumaciter abſentibus, examinari in re præſenti cauſam, & per dimenſionem agrorum terminos declarari: ex qua declarationis

E relatione, finium regundorum quæſtioni finem imponet: *d. l.* 2. *hoc tit. l.* 3. *Cod. eod. l. inter caſtellanum*, 44. *de recept. arbit.*

¶ Sed ſuper hoc iudicium etiã alia iuris remedia inuenta ſunt, quib. finium diſtinctio aptè munitur. Nam quo minus cuſto- 8

diuntur agrorum limites, quoq; magis patent iniurijs. *Dionyſ. Halic. lib.* 1. eo diligentius legum ſanctionibus defendi eos par eſt. In primis qui poſt delatam finiũ regundorum quæſtionem, non expectata iudicis ſententia, partem fundi alieni vſurpare audet, non ſolùm quod petebat amittit: ſed quo magis vnuſquiſque contentus ſuo rem non expetat alienam, qui irreptor agrorum in lite fuerit ſuperatus, tantùm agri modum, quantum adimere tentauit, amittet: *l.4.C.eod.tit.*

Deinde Agraria lege, quam Caius Cæſar tulit aduerſus eos, qui terminos ſtatutos extra ſuum agrum fineſve dolo malo mouerint pecuniaria pœna conſtituta eſt. Nam in terminos ſingulos quos eiecerint, locove mouerint 50. aureos in publicum dare iubentur: & huius actionis petitio eſt, eius qui volet: *l. fin. de termino moto.* Sed & criminali iudicio eos qui peſſimo facto terminos finium cauſa poſitos, protulerunt, reſcriptum D. Adriani perſequitur: quo pœna corporalis, vt relegationis, verborum, operis publici, &c. ex conditione perſonæ, & mente facientis, irrogatur: *l.2.de term.vide.Paul. lib.* 1. *tit.*16.*l.*1. *C. de accuſat.* Quæ quidem accuſatio ciuile finium iudicium non tollit, neque ab eo tollitur: ſed qui finium regundorum egit, accuſare Termini moti reum poteſt, & contra *l.*4. §. *ſi dicantur*, 4. *hoc tit.* Alterutro tamen iudicio pendente æquum eſt alterum ad finem vſque prioris differri: *l.4.de publ.iud.l.vnic. C. quando ciuilis actio praiu. crimin.* Illud vltimò addo, ius Saxo. hac in parte non diſcrepare à iure cõmuni: niſi quod aliud ſpatium, nempe trium pedum inter confinia velit relinqui. *Landt lib.* 2. *art.* 51. *Reinh. diff.*35. *par. vlt.* quàm iure communi cautum ſit & definitum. *l.fin. hoc tit.* & ciuili tantùm mulcta puniat eos qui ignoranter fines tranſponunt: *lib.* 2.*art.*28. criminaliter verò & arbitrariè, qui dolo malo: *vide glo. Zob. in d.art.* 28. *Fach. diff.* 65. *Reinh. praalleg. loc.*

Familiæ Herciſcundæ, Tit.II. C.3.36.

1 *Ratio & origo huius iudicij.*
2 *Definitio & quale ſit iudicium.*
3 *Quid hoc iudicio petatur.*
4 *Quibus detur hæc actio.*
5 *De quibus rebus, & quid in hoc iudicium veniat.*
6 *Qua ratio diuiſionis ineunda.*
7 *Quando detur, & quamdiu hæc actio.*
8 *De effectu huius iudicij: & de diuiſione.*

QVemadmodum † ex veteri legis XII. Tabul. iure hæreditates dantur: *l.*1.*ſup. de petit. hæred.* ita indidem actio deſcendit, qua res hæreditaria inter hæredes 1

redes à communione diſcedere volentes, diuidi officio iudicis petuntur: *l.* 1. *hoc tit.* Cùm enim materia communionis ſoleat excitare diſcordias: *l. cùm pater*, 77. *§. dulciſſimis, de lega.* 2. eoque inuitum in communione detineri lex vetet: *l. fin. C. comm. diuidun.* neceſſarium videbatur, aliquam hæredibus largiri actionem, qua res iure ſucceſſionis communicas ad diuiſionem reuocare, ad eamque diuiſionem faciendam cohæredes prouocare poſſent: quæ quidem actio, iudicium Familię herciſcundæ nominatur. Nam

2 † Familia inter alia hæreditatem ſignificat, *l. vltim. C. de verb. ſign. l. pronunciatio*, 195. *§. fam.* 1. *ff. eodem tit.* vt in illis legis XII. Tabularum verbis; AGNATVS PROXIMVS FAMILIAM HABETO: *d. l. pronunciatio. Vlpian. cap.* 26. *in princip. Inſtitut. de leg. ag. ſucceſſ. ubi dixi*. Erciſcere autem antiquum verbum, idem eſt, quod diuidere. Hinc dictum iudicium Familiæ herciſcundæ, quòd eo familia, hoc eſt, hæreditas, erciſci, id eſt, diuidi petatur. EST AVTEM HOC IVDICIVM ciuile, duplex, mixtum, bonæ fidei, vniuerſale, quo ad diuiſionem hæreditatis officio iudicis inter cohæredes faciendam agitur. Dico eſſe CIVILE: quia ex lege XII. Tabularum deſcendit, *d. l.* 1. *hoc tit.* DVPLEX, quoniam vnuſquiſque hæredem & rei & actoris partes ſuſtinet: *l.* 2. *§. in familiæ*, 3. *l.* 45. *§. qui familiæ*, 4. *hoc tit.* licet quantum ad ordinem iudiciorum ſeruandum attinet, qui prior ad diuiſionem prouocat, actoris vice fungatur: *l. in tribus*, 13. *ſupra de iud. l.* 2. *in fin. inf. tit.* 1. *l. iudicium*, 10. *ſupra tit.* 1. MIXTVM, nam dirigitur tam in Rem quæ diuidi petitur, quàm in perſonam reſpectu perſonalium præſtationum, *l. item.* 12. *§. familiæ. pen. hoc tit.* vt accepti commodi vel incommodi, fructuum, expenſarum, *l. his conſequenter*, 18. *cum l. ſeq. hoc tit.* & adiudicationum, quæ perſonales ſunt, *dict. l. item*, *§. penult.* Permittitur enim in his iudicijs diuiſorijs iudici, rem alicui litigatorum, ex bono & æquo compenſatione pretij facta, adiudicare: *§. quadam. Inſtit. de actio.* Quin & ea ratione perſonalis cenſetur, quòd ex Quaſi contractu ortum habeat, & in perſonam cohæredis tantùm detur: *§. item ſi inter, Inſtitut. de oblig. quæ ex quaſi contr.* BONÆ FIDEI iudicium eſt, *l.* 9. *Cod. eod. §. actionum, Inſtit. de action.* cùm quia ex ciuili bonæque fidei negocio ortum habet, tum vt laxior ſit iudicis in adiudicationib. ex bono & æquo faciendis poteſtas, VNIVERSALE dicitur, quoniam vniuerſa hæreditas in hoc iudicium deducitur, adeò vt in omnium agentiũ perſonam condemnationes & abſolutiones faciendæ ſint, *l. in hoc iud.* 27. *hoc tit.* nec quippiam de-

beat iudex relinquere indiuiſum: *l.hær.25.§.pen.h.t.*

3 ¶ Peti autem in hoc iudicio,& ad id agi, vt res hæreditariæ officio iudicis diuidantur, certum eſt: *l.1.2.3.l. off 26. hoc tit.* Nam tum demum huc perueniri ſolet, cùm neque ex teſtatoris, nec hæredum voluntate hæreditas diuiſa eſt: quemadmodum paulò poſt dicemus, vt quæ priuata conſenſione iniri nequit partitio, ea iudiciali authoritate explicetur.

4 ¶ Illud porrò in aperto eſt, inter cohæredes duntaxat: *l. cum putarem,* 36. huic iudicio eſſe locum, quocunque tandem iure hæredes ſint, ſiue ſuo nomine, ſiue iure ſucceſſionis: *l.ſi fam.*48. & ſiue poſſideant ſuam portionē, ſiue petant: *l.1.2.l.hæred.*25.§.1. *hoc tit.* quorum vel vnus arbitriū Familiæ herciſcundæ petere inuitis cæteris poteſt: *l. arbitrum,* 42. *hoc tit.* Sed nec dubitandum eſt, quin & inter pauciores hæredes ex pluribus hoc iudicium accipi poſſit, *l.*2. §. *dubitandum,* 4. *hoc tit.* quod tamen abſentibus, aut ad diuiſionem non vocatis, nullum creat præiudicium: *l. cohæredibus,* 17. *Cod. eod. tit. l.inter.* 44. §. *ſi cohæredes,* 2. *hoc titul.* Et generaliter, qui petere hæreditatem poſſunt, hi & diuiſionem rectè petunt: *d.l.*2. Bonorum verò poſſeſſoribus, fideicommiſſarijs, reliquiſque qui veri hæredes iure Ciuili non ſunt, ſed vicem hæredis repreſentant, non quidē A Directum hoc iudicium, quod cum ciuile ſit, tantùm ad veros iure ciuili hæredes pertinet, ſed Vtile ex æquitatis interpretatione ſententiaque legis competit: *d.l.*2.§. *ſi quarta,* 1. *l.ſed & cius,* 24. *l.ſi ex aſſe,* 40. *hoc tit.* Porrò qui cohæres non eſt, ei nec adiu- B dicari quippiam oportet, neque aduerſarius eſt condemnandus: denique planè aditus huius iudicij eſt præcluſus: adeò vt is qui poſſidet, ſi neget agentem eſſe ſibi cohæredem, poſſit eum excludere per hanc exceptionem, Si in ea re qua de agitur, præiu- C dicium hæreditati non fiat. Prius enim oportet de iure hæreditario per petitionem hæreditatis cognoſcere, quàm de diuiſione: *l.* 1. *circ.fin. l. fundus,* 51. §.*fin. hoc tit.*

5 ¶ Iam videamus, de quib. rebus detur hæc actio, & quæ res, D quomodo in hoc iudicium veniant. Ad omnem igitur hæreditatem, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato deuolutam, pertinet, *d.l.* 2. Sed & de pluribus hæreditatibus quæ inter eoſdem ex diuerſis communes ſunt, vnum Familiæ herciſcundæ iudicium ſumi po- E teſt: *l.hær.*25.*hoc tit.* deq; omnib. rebus hæreditarijs tam ſoli quàm mobilibus ſiue in ipſa hæreditate inuentis, ſiue occaſione hæreditatis vt vſucapione, *l.* 8.9.10.11.12. *cum ſim. hoc t.* &c. acquiſitis: etiam alienis, quas bona fide defunctus poſſedit, *l.item,*10. *hoc t.*

aut pignori habuit: *l. ſi pignori*, 29. *hoc tit.* denique de omnibus omnino commodis & incommodis hæreditatis iudiciũ familiæ herciſcundæ competit: *l. item ex diverſ.* 19. *l. item Labeo, hoc tit.* vnde in illud & præteriti temporis fructus veniunt: *l. pen. hoc tit.* item ea quæ vel dolo, vel culpa cohæredis, aut amiſſa, aut deteriora reddita ſunt. *l. hæredes*, §. *non tantùm. l. & puto*, 16. §. *ſed etſi dolo, hoc tit.* Ex quibus intelligitur, quid ſit quòd dicat I.C. *d. l. item Labeo*, 22. §. *penult.* Iudicium hoc ex duobus conſtare, Rebus videlicet quæ diuidi petuntur, & Præſtationibus, quæ alij ab alio, ratione fructuũ, doli, culpæ, ſumptuum, &c. ſunt faciendæ. Porrò non veniunt in iudicium familiæ herciſcundæ nomina, *l. 4. hoc tit.* quia ex lege XII. Tabularum ſine vllo iudicio inter hæredes pro portione hæreditaria ſunt diuiſa, vt aliter diuidi nequeant: *dict. l. hæredes, in princ. hoc tit. l. 6. C. eod. l. pacto ſucceſſorum, C. de pact. l. 2. Cod. de hæred. act.* Sed nec perniciosa veniunt, vt mala medicamenta, aut venena, aut libri improbatæ lectionis, &c. quæ à bono & innocente iudice ſtatim ſunt corrumpenda: neque quæ furto aut alio crimine acquiſita ſunt, quæ dominus, aut quibus debentur, reſtitui oportet: *d. l. 4.* nec quæ ſpeciali titulo, vt pro donato aut pro emptore à cohærede poſſidentur: *d. l. hæredes*, §. *quod*

A *pro emptore.* 5. vniuerſalia enim iudicia aduerſus titulo ſpeciali poſſidentem non dantur, quemadmodum ſupra diximus. *ad tit. de petit. hæredit.* Vnde ſi quid cõtendas ex hæreditate mihi tecum eſſe commune, quod ego ex alia cauſa meum proprium dico, id

B in Familiæ herciſcundæ iudiciũ, quod de ſola hæreditate datur, non venit, *l. ſi quid.* 45. *hoc titul.* In hoc iudicium illa quoque deduci ac reputari æquum eſt, quæ à morte teſtatoris in res hæreditarias inſumpta ſunt: & quicquid omninò neceſſitate cogente, non

C etiam ex voluptate, *l. ex duobus*, 27. *de negot. geſt.* cohæres fecit aut expendit. *l. is conſequenter*, 18. §. *ſumptuum*, 3. *dicta l. hæredes*, §. *ſi vnus*, *l. ex parte*, 39. *in princip.* Quædam etiam cohæredi vt præcipua adiudicari debent, nec reputantur: veluti prælegata, *l. Pō-*

D *ponius*, 8. *l. ſi ita. l.* 42. *hoc titul.* & quod defunctus hæredi debuit: *l. ſi filia.* 20. §. 1. *l. fundus*, 51. *hoc tit.* item expenſæ nomine ſtudiorum filij factæ, *leg. qua pater.* 50. *hoc titul.*

¶ Quia verò non ſolet in hoc iudicio inter hæredes conuenire,

E penes quem tabulæ teſtamenti, cautiones, inſtrumenta, pendente iudicio cuſtodiri debeant: ideo curare debet iudex, vt apud eum maneant, qui maiore ex parte hæres ſit, cæteri deſcripta recognitaq; habeant: cautione interpoſita, vt cum res exegerit, ipſæ

Authenticæ tabulæ exhibeantur. Quòd ſi omnes ijſdem ex partib. hæredes ſint,nec inter eos conueniat, apud quem potius eſſe debeant, ſortiri eos oportet: aut ex conſenſu vel ſuffragio eligendus erit amicus,apud quem deponantur, vel in æde ſacra deponi debent, *l.4.5.6. hoc tit. l. vlt. de fid. inſtr. vide Schurff. conſ. 50. viſis, cent.2.* Illud autem officio iudicis incumbit, vt nihil omnino relinquat indiuiſum. *l.off.26. hoc titul.* (nam cùm tota hæreditas petatur diuidi, ſententia & officium iudicis, libello debet eſſe conforme: *l. fin. Co.de fideicom. l.vt fundus,18. comm. diuid.*) ſed in omnium perſonis abſolutiones & condemnationes faciat: *l. in hoc iudicio, 27. hoc tit.* de euictione alijſque iurib. cautiones ex bono & æquo interponi iubeat: *dict. l. hæredes, 25 §.fin. l. in iudicio.17.hoc titul.* Et ſi quæ res commodè diuiſionẽ non recipiunt, vel alterius temporibus adiudicet: *l. & puto, 16. hoc tit.* vel licitatione admiſſa, & compenſatione precij facta, alteri rem,alteri precium addicat,*dict.l. item Labeo, §.1. h.t.* Quòd ſi altera pars diuiſionẽ detrectet, nihilominus poteſt iudex diuidere, & præſenti ſuam adiudicare partem abſentis verò partem ſequeſtrare. *Spec.de ſecun. decre. §. videndum, n. 5.* Poteſt & in dubijs ſorti rem committere: *l.3. C. comm. de leg. Iaſ.in l.1 num.39. ſi cert petat. & in §.ſequens, num.72.Inſtit.de act.*

A diuiſionis autem poteſtatem vni, alteri verò electionis facere, iure ciuili, niſi per modum Licitationis,vt dictum eſt,non poteſt: *Iaſ. præallegat. loc.* quod tamen & à Canoniſtis, *in c.1.per illum text. de paroch. Schurff. conſ.71. caſus, nu.21. cent. 1.* & moribus noſtris B eſt receptum, ſcilicet vt maior natu diuidat, minor eligat: *gloſſ. Land. lib.3. art. 29. Fach. diff.31. Reinh.diff.42. Schurff.d.conſil.71.* etiam in diuiſione feudalium bonorum: ſcilicet ſi inter duos tantùm, non etiam plures,diuiſio inſtituatur. Nec exemplo primæ C vetuſtatis, ea res caret. Sic enim legimus Abrahamum maiorem natu, patrueli ſuo Loth opinionẽ in diuiſionem reliquiſſe: *Geneſ. 13.* Cæterùm vbi conſuetudine vel ſtatuto hoc inductum non eſt, *Mynſing. obſer. 37. cent. 4.* tutius fuerit etiam inter duos, nedum D plures, rem ſorti committere: nec inter æquales alteri præ altero aliquid concedere: prout video communiori calculo probari. *Hanc eſſe commun. multis confir. Tiraq. de iure primog. quæſt. 60. per tot.per l.vlt. Cod. comm.de leg. cum ſimil.*

E ¶ Quamuis autem diximus, 7
omnibus hæredibus huius iudicij exercitium competere: tamen illud tenendum eſt,tum demum id obtinere, cum iam adita eſt hæreditas: *l.qui erat,49. in fin. hoc tit.* Nam per aditionem hæredib. ius quæritur, & res inter ipſos communi-

communi-

municantur. Poſtquam autem competere ſemel cœpit, exemplo cæterarum perſonalium actionũ, in Perpetuum, id eſt 30.annis durat. Semel autem tantùm intentari poteſt, quia vniuerſale eſt, omniumque diuiſio rerum in vnum iudicium deduci ac explicari debet: quod ſi non fiat,& res quæpiam remanſerint indiuiſæ, communi diuidundo erit agendum, *dict.l.ſi filia,* 20.§.*familia,* 4.*hoc tit*

8 ¶ De effectu porrò huius iudicij ita inquit Paulus *l.inter,* 44.*al.* 45.§.1.*hoc t.* Si familiæ erciſcundæ actũ ſit, adiudicationes Prætor tuetur, exceptiones aut actiones dando: has petentibus, illas poſſidentibus, idq; exemplo aliarum rerum iudicatarũ, quæ vtroque remedio defenduntur: *l.actori, C.de reb.creditis, tot.tit. de except.rei iud.* Quare etiamſi quid in debitum ex hac cauſa ſolutum ſit, ceſſat repetitio, *l. cùm putarem.* 36. niſi diuiſio retractetur propter notoriam iniuſtitiam: *Schurff.conſ.* 26. *in fin. cent.* 1. vtpote ſi cum hærede putatiuo actũ & diuiſum ſit, qui pòſt non inuenitur eſſe hæres: *dict. l.*36. *l.cum quis,C.de iur.& fact.ign.l.cum ſolus,* 29. *de vſucap.* aut læſio vltra dimidiam iuſtæ portionis partem interuenit: *l.*3. *vbi Dd. Com. vti ind.* Nam etſi remediũ illud contra rem iudicatam non obtineat, *Iaſ. in l.ſi quis cum aliter, de verbor.ſignific.* tamen quia non tam A pronunciatur ſuper diuiſione, quàm ex ſententia diuiſio authoritate mandatumq; iudicis ſuſcipitur: ideo æquius videtur, hoc auxilij genus enormiter læſis non denegari: *l. Lucius,* 38. *in fin. hoc tit.* Et hæc quidem in familia per iudicem erciſcunda obtinent: nũc B de priuata & extraiudiciali diuiſione aliquid ſubijciamus. Qua in parte ſciendum eſt, aliud eſſe Diuiſionem, aliud Diuiſionis placitum: *l. cum proponas,* 21. *Cod. de pact.* ſicut aliud eſt Conuentio de contrahendo, aliud Contractus: *gloſſ. & Dd. in l. in bona,* 8. *de eo* C *quod cert. loc.* Diuiſionis placitũ, tantùm eſt nudum pactum de diuidendo, vnde nulla oritur actio: *d.l.cum proponas.* Diuiſio fit re ipſa, quaſi rebus permutatis: *l.cum pater,* 77.§. *hæred. de leg.* 2. *gloſſ. & Cyn. in l.*1. *Cod.comm.vtr.iud.* vnde obligatio Bonæ fidei. *Cyn.* D *poſt gloſſ. in dict. l.*1. & actio Præſcriptis verbis eiuſdem naturæ; tanquã ex permutatione ſeu venditione oritur: *l. ſi fratres,* 7.*Co. comm.vtr.iud.l.licet,*24.*l.ſi fam.* 14. *C.fam.erciſc.l.his conſequenter,*18.§. *idem,l.ſi filia,*20.§.*ſi pater hoc tit.* Nam diuiſio, E emptionis vicem obtinet: *l.* 1. *C. comm. vtr.ind.* quæ tamen ſi ſit inæqualiter facta, ad æquitatem reduci debet: *l.*3.*C.comm.vtr.ind.* quod de inæqualitate, dimidiam iuſtæ æſtimationis partẽ ſuperante noſtri interpretantur: *Dd. in d. l.* 3. *Schurff. d. conſ.* 25. & 28. *cent.*1.

Communi diuidundo.
Tit.III. C.3.37.

1 *Quare hæc actio introducta, & quomodo differat à reliquis.*
2 *Ex qua cauſa detur.*
3 *Quibus, contra quos detur.*
4 *Quid in eam veniat.*
5 *Quomodo diuiſio facienda, & quale ſit iudicium.*

1 COmmuni diuidundo † iudicium ideo neceſſarium fuit, quod pro ſocio actio magis ad perſonales inuicem præſtationes pertinet, quàm ad communium rerum diuiſionem: *l. 1. hoc tit.* Familiæ autem erciſcundæ iudicio, hæreditatis tantùm fit diuiſio, non aliarum rerum ſingularium: *l. 4. hoc tit.* quæ cùm vel ex ſocietate, vel citra vllam ſocietatis affectionem alia ex cauſa poſſint inter aliquos eſſe communes: *l. ſeq. infra pro ſocio. vide Cuiac. lib. 5. 6. 10.* opus fuit iudicio aliquo, quo res quomodocunque communes ad diuiſionem perducerentur. Nec enim quiſpiam inuitus in ſocietate communioneve eſt retinendus: *l. fin. C. eod. tit.* etiamſi pacto conuentũ fuerit ne diuiſio vnquam fiat: *l. in hoc iudicium, 14. §. pen. hoc t.* Latius itaq; patet, quod ad vſum attinet, Communi diuidundo iudicium, quàm familiæ erciſcundæ: quia hoc inter ſolos hæredes de hæreditate datur, illud verò omnib. omnino qui rem aliquam A habent communem: adeò vt & cohæredibus, vbi familiæ erciſcundæ iudicium deficit, dari ſoleat: *d. l. ſi filia, §. familiæ. d. l. inter, ſupra tit. 1.*

¶ Datur autem ex cauſa Communionis, à qua petitur recedi: *l. 1. hoc tit.* ſiue ex contractu ſocietatis, B ſiue alio modo, puta emptione, legato, donatione, &c. res ſit communicata: *l. 2. hoc tit.* Et hactenus quidem realis eſt actio. Quatenus autem fructus perceptos, aut expenſas factas, cæteraſq; perſonales præſtationes reſpicit, C perſonalis exiſtit, daturq; ex Quaſi contractu: quia neque ex contractu, nec ex maleficio ſibi inuicem obligati ſocij eſſe videntur: *§. item ſi inter, Inſtitut. de obligat. quæ ex quaſ. contractu*, vnde liquet, hanc actionem Mixtam cauſam obtinere. 2

D ¶ Hæc directa competit ſolis dominis rei corporalis communis: *l. 4. h. t.* ſiue neuter, ſiue alter tantùm eorum, ſiue vterque rem poſſideat: *l. pen. h. t.* & vel inter omnes, vel certos ex his, diuidere, deſiderantes, hoc iudicium accipi poteſt: *l. ſed etſi, 8. l. ſi quis. 29.* E *in fin. hoc t.* Vtile autem iudicium datur etiam vtilibus dominis: vt qui fundos vectigales poſſident: *l. communi diuidundo, 7. in princip. hoc tit.* qui Publicianam habent: *d. l. 7. §. 2.* aut alia iuſta ex cauſa pro ſuo vſurpant: *d. l. 7. §. ſi duo ſint, 4.* Inter prædones autem aut Precariò vel Clàm poſſidentes, 3

aut

aut colonos, locum non habent: A *d.l.7.§.inter prædones,2.& §.neque colonis,6.hoc tit.* quia nullam obtinent iuſtam poſſeſſionis ſuo nomine cauſam, ſed aut iniuſtè, aut alieno nomine poſſident. Datur & vtile iudicium ijs qui ius incorporale, vt vſumfructum, pignus, & conſimilia iura habent B inter ſe communia: *d.l.7.§.ſi duo.4.l.item,10.§.1.l.arbor.19.§.fin.h.t.* Quia enim hæc veram diuiſionem non admittunt, *l.cum filius.in princip.76.de legat.2.* ideo vtile tantùm iudicium datur: quo non ipſum ius incorporale (qui enim poteſt? *vide Iaſ. in l.2.§.&* C *harum, num.3.de verbor.obligat. l.ſtipulationes,72.vbi Bart.& Dd. eod.tit.*) ſed illa diuiduntur, quæ eo comprehenſa ſub aſpectum ſectionemque cadunt: vt in vſufructu fructus, in pignore viſus pignoris, &c. Nam ſi nihil inſit, quod diuiſionem recipiat, vt in D ſeruitutibus, hac actione non agetur: *d.l.arbor,§.ſi per eundem,2.* Datur interdum etiam non dominis, ratione præſtationum, quæ perſonales actiones ſunt neque rei cohærent: *l.item Labeo,22.§.penult.ſupr.tit.1.* quoties videlicet res aut extincta eſt, aut communis E eſſe deſijt: *l.ſi quis putans,6.in princip.l.in ſumma,11.hoc tit.* Sed & in hæredes tranſit, contraque cæteros ſucceſſores, non tanquam hæredes, ſed vt dominos & poſſeſſores: quo tamen in iudicio etiam id veniet, quod defunctus percepit: *d.l.4.§.ſicut,dict.l.item*. Quibus autem datur hæc actio, contra eoſdem dari certum eſt, cùm duplex ſit iudicium: *l.2.in fin.hoc tit.*

¶ Sicuti porrò ipſius rei Diuiſio venit in communi diuidundo iudicium, ita & Præſtationes: vt ſi 4 quis impenſas fecit communi nomine (nam ſi proprio, retentionem tantùm habet, *l.in hoc iudicium,14.l.antepen.h.t.*) eas conſequatur, *dict.l.4.§.ſicut, dict.l.antepenultim.* dummodo partem ſuam adminiſtrare ſeparatim non potuit: alioquin ſi potuit, negociorum tantùm geſtorum habet actionem: eaque tenetur: *l.ſi quis putans,6.§.1.hoc tit.* Sed etſi quis ſolus ex re communi fructus perceperit, hi in iudicium venient: *d.l.4.cum ſeq.* Item ſi quid ab aliquo ſociorum agi debuit, quod actum non eſt, aut dolo culpave eius domum in re communi ſit datum, eius habebitur ratio, *l.ſi is cum quo,20.l.3.l.8.§.1.hoc tit.* Hęc autem omnia vel cumulatim in iudicium veniunt, vel ſeparatè. Nam de præſtationib. agi poteſt, etiamſi res non petatur diuidi, vel quòd non placet à communione recedi, *dict.l.14.verſ.quæ cùm ita ſint.* vel quia res communis eſſe deſijt, aut extincta eſt, *d.l.6.in princip.* Niſi tamen quid fuerit ex communi conſenſu exceptum nominatim, omninò omnes res quæ actione comprehendi poſſunt, in iudicium intelliguntur

eſſe

eſſe deductæ, *l. in iudicium*, 13.

¶ Porrò in diuiſione hic faciunda, omninò eadem obſeruanda erunt, quæ in familiæ erciſcundæ actione, *l. ſi quis putans*, 6. *§. fin. d. l. arbor*, 19. *in fin. hoc tit.* Nam & hoc iudicium perinde eſt bonæ fidei, *d. l. 4. §. 2. d. l. in hoc iudicium*. 14. §. 1. duplex, *l. 2. in fin. hoc tit.* & mixtum, *d. l. 4. §. ſicut.* Vnde iudex omnes res de quibus quidem actum erit, (nam vltra id quod in iudicium eſt deductum, extendi poteſtas iudicis nequit, *l. vt fundus*, 18. *dict. l. 4. §. hoc iudicium*) diuidere debebit: *d. l.* 13. aut menſura deſignatis vnicuique certis regionibus, *l. communi*, 7. *§. cùm de vſufructu*, 5. *hoc tit.* aut temporibus, *d l. arbor. in fin.* & in his quæ diuiſionem non recipiũt, vt animal, &c. totum corpus vni adiudicare: ſcilicet ei qui plus iuris, maioremve partem aut etiam affectionem probabilem in re habet: *l. ſancimus*, 34. *§. 1. vbi Bald. Cod. de donat. idem Bald. in l. fin. Cod comm. de legat. Iaſ. in §. quadam, num.* 59. *Inſtitut. de actionib. l. ad officium*, 3. *Cod. comm. diuid. & gloſſ. opt. in l. 2. ad verb. inſontium*, *Cod. quand. & quibus quar. pars, lib.* 10. eumq; in partem æſtimationis alteri, cui res abiudicata eſt, condemnare: *d. l.* 6. *§. penult. l. 7. l. 10. cum ſimil. hoc tit.* aut vbi omnium iura æqualia ſunt, ſorti rem committere: *l. fin. vbi Dd. Cod. comm. de legat. l. 2. quand. & quib. quar. pars, lib.* 10.

A *Iaſ. in §. quadam Inſtitut. de act.* denique alia quacunque commodiſſima ratione diuiſionem facere: & ſi quid in his rebus communib. damni datũ factumve ſit, vel quid eo nomine aut abſit alicui ſociorum, aut ſuperſit, eius rationem habere, *d. l.* 3. vnà cum acceſſio- B nibus & deceſſionibus omnibus: *d. l. 6. §. ſi quid poſt acceptum*, & denique in vniuerſum prouidere, vt omne commodum atq; incommodum æquabiliter diuidatur, niſi quid dolo, culpa, aut facto ſocij ſit contractum: *d. l. ſi is cum quo*, 20. *hoc tit.* Eademque omnia in C diuiſionibus quoque rerum feudalium ſeruanda eſſe, cum nihil ſpecialiter inueniatur diſpoſitum, *cap. 1. de feud. cog. Cur. in princip. tract. feud. 3. & 4. quæſt.* verius eſt. *And. Iſer. & Dd. in cap. 1. §. praterea ducatus, de prob. feud. alien. Chaſſan. in conſuet. Burgund. tit.* D *de feud. §. 6. in fin. num. 20. Tiraq. in tract. de iure primog. quæſt. 40. num.* 19.

Ad exhibendum, Tit. IV. C. 3. 42.

1 *Affinitas huius actionis cum præcedentibus: & an cumuletur cum petitoriis.* E

2 *Quid ſit exhibere, & ad exhibendum actio.*

3 *Cui, ex qua cauſa detur.*

4 *Contra quos detur.*

5 *De quibus rebus.*

6 *De officio iudicis in hac actione.*

Quo-

7 Quomodo exhibitio ſit facienda, & quid in hanc actionem veniat, de ſpecificatione, explicata difficultas.

1 FInitima † eſt diuiſioni Separatio, qua res vnitæ, per diuiſionem quandam diſiunguntur à ſe inuicem, & ſegregantur. Itaque cùm dictum ſit de iis iudicijs, quibus res diuiduntur: ſequitur, vt nũc videamus de actione, qua rerum exhibitio, & in conſequentiam exhibitionis ſeparatio poſtulatur: nam & ipſa mixtam cauſam obtinet. Ea autẽ actio ad exhibendum ab effectu ſeu officio eſt appellata, cuius vſus valde neceſſarius eſt & pene quotidianus, maximè propter vendicationes: *l. 1. hoc tit.* Nec enim res, præſertim mobiles, vendicari poſſunt niſi exhibeantur. Eoque receptum eſt, vt vnà cum rei vendicatione, hæc actio præparatoria cumulari poſſit: *gloſ. in l. 1. ad verb. neceſſaria, hoc tit. & in l. 1. in verb. inſtitutus, de inter. actio. Spec. de ind. §. fin. Bart. in l. qui de inofficioſo, num. 4. & 5. de inoff. teſtam. contra gloſ. in l. 3. §. eſt autem, verb. acturus, hoc tit.*

2 EXHIBERE † eſt facere in publico poteſtatem, vt ei qui agere intendit experiundi ſit copia: *l. 2. hoc tit. l. fi. de verb. ſignific.* & propriè Exhibere, eſt extra ſecretum habere: *l. 3. §. ait prator, de lib. homin. ex.* Quantum autem ad hanc actionem attinet, exhibet is, qui

A in eadem cauſa præſtat rem, in qua fuit, cum iudicium acciperetur: *l. Iulianus. 9. §. quantum. 4. h. tit.* Quapropter actio ad Exhibẽdum, nihil aliud eſt quàm actio perſonalis in rem directa, quâ petitur vt res exhibeatur, eiuſque videndæ apprehendendæque copia actori fiat.

B Dico Perſonalem hanc eſſe actionem, ex authoritate Vlpiani: *l. 3. §. eſt autem, h. t.* Etenim cum Realis dici nequeat, vtpote qua non petat actor rem ſuam, aut ius aliquod in re ſibi reſtitui, ſequitur eſſe perſonalem, quia intendit reum aut facere, id

C eſt, Exhibere: aut Dare, quanti ea res erit, oportere: quod proprium eſt perſonalium actionũ, *§. 1. Inſtitut. de actio. l. actionum. 24. infra de act. & oblig.* Adde, quod iſtarum exemplo oriatur ex obligatione, non quidem vllius contractus, ſed naturali, qua

D æquum eſt, vendicare rem ſuam volenti, eam indicare & exhibere, quòd illi plurimum profuturũ ſit, nociturum nemini *fac. l. 2. §. iterum Varius, in fin. de aqua plun. arcend.* Datur igitur hæc actio propter illam æquitatem ex Quaſi contractu, quemadmodum

E actiones negotiorum geſtorum, & quæ ſocijs extra contractum ſocietatis competunt: *§. item ſi inter, Inſtit. de oblig. qua ex quaſ. contra.* Dirigitur autem in Rem: quia nihil aliud quàm res exhiberi petitur: quo fit, vt aduerſus quemlibet poſſeſſorem rectè intentetur:

tentetur : *d.l.*3. § *fin.* vt non immeritò mixtam cauſam obtinere videatur.

3 ¶ Porrò ei datur hæc actio, qui in rem acturus eſt, qualicunque actione etiam pignoratitia, aut Seruiana, aut Hypothecaria. Sed etſi quis vſumfructum petiturus, aut interdicto Vtrobi (quod de rebus mobilibus propoſitum eſt, *vide infra, vti poſſidet*) petiturus ſeruum, &c. rem exhiberi deſideret: aut noxali iudicio acturus familiam poſtulet repræſentari, vt recenſione ſeruorum facta noxium recognoſcat audietur: *d. l.* 3. §. *eſt autem,* 3. *cum* §. *ſequenti.* Quare & qui perſonali actione rem condicturus eſt, meritò hac quoque actione viam ſibi poterit munire: *vt in* §. *ſi tamen. Inſtitut. de rer. diuiſ.* Et generaliter ſciendum eſt, non ſolùm ijs quos diximus, competere ad Exhibendum actionem, verùm ei quoque cuius aliquo modò intereſt exhiberi: adeò vt plures eiuſdem rei nomine ad Exhibendum rectè agere poſſint, ſi plurium diuerſa ratione interſit, *l.*3. §. *Pomp.*10. Iudex igitur ſummatim, vt in præparatorijs translatitium eſt, *l.*1. *ut in poſſ. legat.* debebit cognoſcere an eius interſit: id eſt, an probabilẽ cauſam habeat actionis, propter quam exhiberi ſibi deſideret, non autem an eius res ſit: & ſic iubere vel exhiberi, vel non prout actoris intereſt: *dict. l.*3. §. *ſciendum,* 7. *&* *l. ſi mecum,* 9. *in fin.* Vtroq;

A autem tempore intereſſe eius qui ad exhibendum agit, oportet, & quo lis conteſtatur, & quo ſit condemnatio, *l. tigni,* 7. §. *fin. hoc tit.* & quidem intereſſe pecuniariter: *l. ſi liber,* 13. *hoc tit.* aut vt alia ſaltẽ probabilis cauſa ſubſit, quamobrem exhibitio ſit facienda: *l.* B *fin. hoc tit.* Nam & ei qui ſemel egit, non obſtat Rei iudicatæ exceptio, ſi ex noua cauſa intereſſe cœperit: *l. de eodem,* 12. *hoc titul.* Quod tamen non ita accipiendũ eſt, cum dicitur agere ad Exhibendum poſſe omnes quorum intereſt, quaſi quomodocunque C interſit, locus ſit huic actioni. Quid enim, ſi quis petat rationes aduerſarij ſibi exhiberi, quod magna ad ſua interſit? aut ſtudioſus illos aut illos libros alienos; quibus lectis doctior & melior ſit futurus? an ius ciuile calumniabimur, & captatis verbis ſenten- D tiam eius circumuenіemus? Minimè id quidem faciendum eſt: *l. penult. hoc tit.* Nam nec facultatum ſuarum rationes edere, & denudare fortunas, nec inuitus ſuas alij opes cõmunicare, quiſquam cogendus eſt: *l. fin. C. de alim. pub. præſt. l.*2. *Cod. quan. & quib. quar. pars, &c. lib.*10. E Oportet igitur actoris ita intereſſe, vt ius aliquod habeat in re, & probabilem cauſam actionis, propter quam exhiberi deſideret: *d. l.* 3. §. *ſi mecum,* 9. *hoc tit. l. ſi quis ex argentariis,* 6. *de eden.* Quòd ſi vel alia ſufficiat actio, qua non quidẽ

in

in Rem vel ad poſſeſſionem, ſed ad Exhibendum rectè agatur, nihil cauſæ erit quamobrem iſta actio detur. Vnde Pomponius apud Vlpianum *l. 3. §. ſi quis extra, 6. hoc tit.* ait: Si quis extra hæredē (nam illi hæc datur actio, tanquam domino, *l. 2. ff. quemadm. teſt. aper.*) tabulas teſtamenti, vel codicillos, vel quid aliud ad teſtamentum pertinens exhiberi velit: dicendum eſt, per hanc actionem agendum non eſſe, cum ſufficiant interdicta in hanc rem prodita, videlicet de Tabulis exhibendis: *l. locum, 3. §. ſolent, §. cōdemnatio. de tab. exhib.* Item, ſi liber homo detineri ab aliquo dicatur, de exhibendo poteſt quis habere interdictum: *tot. tit. de lib. hom. exhib.* ad exhibendum autem actio in eam rem inutilis videtur, quia hæc actio ei creditur, cuius pecuniariter intereſt: *dict. l. ſi liber, 13. hoc tit.* Pecuniariter autem propter liberum hominem intereſſe non poteſt: quia nullam eius corpus recipit æſtimationem: *l. liber homo, 13. ſuprà ad legem Aquil.* Illud tamen notandum eſt, quòd cum neq; huic actioni, neque vindicationi, neque alij ordinariæ locus eſt, interdum æquitatem exhibitionis efficere, vt in Factum agi poſſit, *l. 3. § penult. Iulianus, 9. §. Marcellus, 3. hoc tit.*

¶ Porrò aduerſus poſſeſſorem hac actione agitur, non ſolùm eum qui Ciuiliter, ſed etiam qui

A Naturaliter tantùm incūbit poſſeſſioni: *dict. l. 3. §. final.* Quare & creditorem qui rem pignori accepit, ad Exhibendum teneri placet: *l. ſerui nomine, 16. de vſucap.* & apud quem res depoſita, vel cui locata eſt, aut accommodata, *l. 3. §. fin. l. 4. hoc tit.* & omnes qui facultatem exhibendi habent, *l. 5. in princip. l. tigni, 7. hoc tit.* cuiuſcunque tandem ſint conditionis,

B

ſiue filijfamilias, ſiue patresfamilias, *l. de eo, 12. hoc tit.* ſiue vnus, ſiue plures: *dict. l. tigni, 7. §. 1.* Sed & hæredi contra viduam, quæ in domo mariti remanſit, datur: *l. hæres, 33. de neg. geſt.* Et vſque adeò poſſeſſio vel detentio rei, eſt fundamentum huius actionis à parte litigatoris conuenti: vt ſi quis non poſſideat litis conteſtatæ tempore, poſtea autem ante ſententiam poſſidere cœperit, condemnandus ſit, niſi reſtituat: contrà ſi quis cum iudicij accepti tempore poſſideret, poſtea ſine dolo malo poſſidere deſierit, abſoluatur. Nam quamuis eſt, vt inquit Pomponius, *dict. l. tigni, 7. § ſi quis, 3.* quod illi imputetur, cur non ſtatim reſtituit, ſed paſſus eſt litem ſecum conteſtari; tamen quia res non ab ipſo tanquam aliena petitur, vt dici poſſit in mala fide verè poſſeſſor conſtitui, cumque non de reſtitutione, ſed exhibitione facienda agatur, æquius eſt liberari eum qui citra ſuam culpam eò redactus eſt, vt exhiberi non poſſit. Quinetiam

C

D

E

ſi

ſi quis poſſideat, tamen ſi non habet reſtituendi facultatem, æquitas huius iudicij dabit adſolutioni locum; *d. l. 5. §. fi.* Planè qui dolo malo poſſidere deſijt, cum pro poſſeſſore habeatur, ad exhibendum tenebitur: *dicta l. Iulianus, 9. in princip.*

5 ¶ Datur autem hæc actio de omnibus omnino rebus mobilibus, homine puta, ſeruo, animali, & re qualibet inanimata: *l. 3. §. fin. l. 5. 1. & 6. cum ſimil. hoc t.* De rebus autem ſoli non datur, *l. ad rem mobilem, 56. de procur.* cũ per ſe pateant, oculiſque ſubijciantur, ſine vlla alia exhibitione: neque latere poſſint, vt alibi dicitur: *l. 2. Cod. quando quart. pars, lib. 10.* Hoc eſt; quod ſuprà poſuimus, volenti agere interdicto Vtrobi, hanc dari actionem: non verò agenti interdicto Vti poſſidetis. Nam hoc ad res immobiles, *vide infrà ad tit. vti poſſ. & vtrobi.* illud ad mobiles conſequendas eſt proditum. Item, nec de Tigno ædibus iniuncto datur hæc actio, quia lex XII. Tabularum ſolui vetat, ſed aliam actionem in Duplum de Tigno iniuncto domino indulget, *l. gemma, 6. cum l. ſeq. hoc tit. l. 1. de tign. iniunct. vide quæ dixi in §. cum in ſuo ſolo. Inſt. de rer. diuiſ.*

6 ¶ Propoſita ergo actione, erit iudicis ſummatim cognoſcere, An agentis interſit, & cauſam agendo probabilem habeat, propter quam exhiberi deſiderat: *d. l. 3. §. ſciendum, 7. & §. ſi mecum, 9.* exceptiones etiam æſtimare, quas poſſeſſor objicit, vt ſi qua tam euidẽs ſit, vti facilè repellat actionem, propter quam exhibitio poſtulatur, puta exceptio doli, tranſactionis, iuſiurandi, rei iudicatæ, *c. 1. de confeſſ. in 6.* &c. poſſeſſorem abſoluat: ſin obſcurior, vel difficilioribus inuoluta ſit diſputationibus, differat, eamque reijciat in directum iudicium, re exhiberi iuſſa: *d. l. 3. §. ibid. 11.* Quinetiam poteſt reum contumacem per In litem iurſiurandum petitori condemnare, quantitate taxata ad quam vſque iuretur: *d. l. 3. § præterea, 2.*

¶ Rem autem ita exhiberi repræſentarique iubebit, vt vendicandi apprehendendique facultas actori fiat. *dict. l. 2. hoc tit. l. fin. de verbor. ſignif.* Quamobrem ſi fuerit alij materiæ adiuncta, vt gemma incluſa auro, ſigillum candelabro, in hoc exhibitio decernenda erit, vt excludatur. Item ſi rotam meam tuo vehiculo aptaueris, vel armario tuo meam tabulam, aut ſcypho anſam iniunxeris, vel purpuram intertexueris veſti, aut brachium ſtatuæ per applumbaturam coadunaueris: iudicio ad Exhibendum ſeparare compelleris, vt mihi Vendicandi fiat facultas: *dict. l. 6. & 7. hoc tit.* Item ſi quis ex vuis meis muſtũ fecerit, vel ex oliuis oleum, aut ex lanis veſtimenta, cum ſciret hæc aliena eſſe (nam ſi bona fide 7

exiſti-

exiſtimauerit ſuam eſſe materiā, ex ea ſuo nomine nouā ſpeciem feciſſet, dominus eius efficeretur, *l. 5. de rei vendic. §. cum ex aliena, Inſtitut. de rer. diuiſ. l. adeo, 7. §. cùm quis, de acquir. dom.*) vtriuſque nomine ad exhibendū actione tenebitur: quia hoc caſu quod ex re noſtra fit, noſtrum eſſe, ex ſentētia Sabinianorum verius eſſe Vlpianus exiſtimat: *l. de eo, 12. §. denique, hoc t.* Etenim iniquum videtur, domino ſine ſuo facto dominium rei ſuæ auferri, & illud furi per contractionem, immutationemque rei in nouam ſpeciem acquiri. Quanquam in eo quod acceſſionis vice alteri accedit, propter præſtantiam principalis materiæ, quæ planè tegit & aufert reſpectum acceſſionis, non conſideratur bona aut mala fides, *§. ſi tamen, §. cum in ſuo, Inſt. de rer. diuiſ. vbi expoſui vberius.* Deinde & illud addendum, in eadem omnino cauſa rem eſſe exhibendam, in qua fuit cùm iudicium acciperetur: *l. Iulianus, 9. §. quantum, hoc tit.* Proinde ſi lite iam conteſtata vſucaptam exhibeat, non videtur exhibuiſſe, cùm petitor intentionem ſuam perdiderit, niſi paratus ſit repetito die actionem ſuſcipere: *d. §. quantum.* Quinetiam ſi mutata forma exhibitio fiat, nihilominus tenebitur ad Exhibendum, vt priſtinæ formæ rem reſtituat: *d. l. Iulianus, §. ſi quis rem.* nam mutata forma prope interimit ſubſtantiam rei,

A Marcellus ſcribit, Ita vt res, non poſſit dici eadem. Sanè ſi deterior tantùm facta exhibeatur, vt equus debilitatus, quia eadem res exhibetur, & via ad vindicandum patefacta eſt, ad Exhibendum quidem actione reus abſoluitur: poterit tamen actor aut iudicio

B Vēdicationis, aut ex lege Aquilia de hoc damno, aut actione in Factum, ea deficiente, agere: *d. l. Iulianus, §. ſi quis rem, l. ſi quis hominem, 17. hoc tit. l. exhibitionis, C. eod. tit.* Planè cum omnis cauſa reſtituenda ſit, partus quoque & fructus, omneſque vtilitates quæ amiſſæ ſunt ob hoc quod

C res non exhiberetur, vel tardius exhibita eſt, æſtimabuntur. *d. l. Iulianus, §. fin. l. ſi opinione, 10. l. ſed etſi hæreditas, 11. dict. l. de eo, 12. §. ſi poſt iudicium, 2. hoc tit.* Vltimò ſciendum, Ibi rem exhibendam, Vbi fuit cum lis conte-

D ſtaretur: quamobrem ſi alio loco, quàm vbi actum ſit, exiſtat, periculo impendijſque actoris perferenda eſt eo loci vbi agitur: niſi data opera & dolo malo

E translata à reo proponatur, *d. l. ſed etſi heredi, 11. §. 1.*

DI-

DE INTERROGATIONIBVS In iure faciendis, & interrogatoriis actionibus. Tit. I.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quare introducta ſint interrogationes.*
3 *Mos interrogandi.*
4 *Actionem interrogatoriā qualitatem tantùm eſſe adiectitiam, non propriam actionis ſpeciem.*
5 *De interrogationibus ſublatis. & poſitionibus introductis.*

1 QVia † paulò antè dictum eſt de actione ad exhibēdum, quæ viam munit actionibus in Rem: viſum eſt iuris compoſitoribus ſubnectere titul. de Interrogationib. in iure faciendis, quæ & ipſæ præparatoriæ ſunt: nam reliquis realibus actionibus ancillantur: & vt actio ad exhibendum, ita & hæ vindicationibus, maximè petitioni hæreditatis potiſſimum aditū patefaciunt: idque eò magis viſum fuit opportunum, quòd non longè à natura mixtorum, aut certè realium iudiciorum, de quibus iam dictum eſt, abſunt: quia neque ex contractu, nec delicto, ſed ex facto & confeſſione hominis naſcuntur: vt meritò in hanc ſecundam Pandectarum
A partem, in qua de eiuſcemodi iudicijs tractatio eſt inſtituta, ſint relatæ.

¶ Prætor igitur Edictum de Interrogatorijs actionibus propoſuit, quia ſciebat ſæpenumero difficilè eſſe probare aliquem hæredem aut poſſeſſorem, qui cum 2
B agi aut rei vendicatione, aut petitione hæreditatis, aut ſimili actione reali, quæ in poſſeſſorem tantùm directa eſt. *l. vnic. C. de alien. iud. mutan. cau.* §. 1 *Inſtitut. de action.* rectè poſſet. Voluit igitur aſtringere eum qui conuenitur, ex ſua in iudicio reſponſio-
C ne, vt vel confitēdo vel mentiendo ſeſe oneraret: ſimul & illud erueretur, quo quiſque iure, ex teſtamēto, an ab inteſtato, & quota ex parte hæres eſſet, *l.* 2. 3. 4. *hoc tit.* Qui igitur agere in Rem volebat, vt aduerſarium ſua confeſſione conſtringeret, & ex eius
D confeſſione certam impetrare efficacemque poſſet actionem, eiuſcemodi interrogationes, Vtrum poſſideret, & an Pro hærede poſſideret aduerſarius, atque alia id genus, ante iudicium cœptum in iure, id eſt, apud magiſtratum populi Romani, *l.* 4. *fin. hoc tit.* proponebat.

Qui-

3 ¶ Quibus † ſummariè cognitis, ſi ad inſtituendum iudicium eas multum pertinere Prætor cõperiſſet, aduerſarium reſpondere iubebat: *l.ſi ſine interrogatione,9. §. illud quæritur,5. hoc t.* qui quidem ſi confitebatur quod erat interrogatum, eamque confeſſionem ius & natura admittebant, quaſi Ex confeſſo erat obligatus: *l.de ætate,11.§.qui interrogatus,8. l. confeſſionibus 13. hoc tit.* & conſequens actio fundabatur. Sin autem aut falsò negabat, aut contumaciter in iure tacebat; eam mendacij contumaciæve ferebat pœnam, quòd in ſolidum conueniebatur condemnabaturque: *d.l. de ætate, §. ſi cùm eſſet, 1. & qui tacuit, 2. cum ſeq.* ex ea actione, cuius reſpectu interrogationes erant factæ: *d.l.confeſſionibus,13.*

4 quæ † actio quoniam in interrogationibus, reſponſione ſubſecuta aut contumaciter non ſubſecuta, fundabatur, indidemque vim probationis accipiebat, vocabatur Interrogatoria actio, *Duar. lib. diſput. 1. cap. 43.* quanquam aliquando & Confeſſoriam dici, quia ex confeſſione rei datur, ſciamus, *l.proinde, 25. ad leg. Aquil.* Nam propter adiectam qualitatem aliud actionibus indi nomen, minimè nouum eſt: vt cum Arbitrariam, Noxalem, Reſciſſoriam actionem, &c. dicimus.

5 ¶ Sed quia poſtea animaduerſum eſt iniquum eſſe quenquam cogi de ſuo iure ante iudicium A reſpondere, *l.cogi de petit. hæred. l.ſi Cod.de rei vend. cap.1 de prob.* potiuſque actorem domo adferre intentionem, & inſtructum venire oportere, quàm à reo confeſſionem quaſi gladium exigere: *l. nimis graue,7. C.de teſt.l.1.C.de eden.* ideo ætate etiam I.C. minus B frequentari cœperunt interrogatoriæ actiones, tandemque in deſuetudinem abierunt: *l.1. circa fin. hoc tit.* quamuis I,C.ordinem Edicti ſecuti, hanc quoque eius partem ſint interpretati: maximè quod non omnino illo tẽpore interrogationes deſijſſent, ſed mi- C nus frequentarentur. Sanè hodie id obtinet, vt interrogationes, ſiue vt nunc loquuntur, Poſitiones, lite demum conteſtata fiant: ad quas ſi fuerit iuſſu iudicis reſponſum, reus ex confeſſione ſua tenetur: *tot.tit. de confeſſ. c.1. & 2. eod.tit. lib. 6.* ſin autem contu- D maciter non fuerit reſponſum, reus aut pro negante habetur, ſi damnoſa illi eſt negatio: aut pro confeſſo, ſi confeſſio illi damno futura eſt: *Spec. de poſit. §. 9. cum 4. per iura ibi alleg.* vt iam non ad fundandam intentionem, inſtituendumque iudicium, ſed ad E probationem tantummodo ea valeant, quæ ex confeſſione aduerſarij apud iudicem facta eliciuntur, *dict. l. 1. in fin.* Et hæc iure communi obtinent. Cæterùm apud nos Saxo. non modò interrogationes, ſed etiam hæ ipſæ poſitiones in vſu eſſe deſierũt;

Fachſ. diff. 48. *&* 49. non etiam confeſſiones, ſiue expreſſim, ſiue tacitè, puta nihil reſpondendo, in iudicio factæ, *vide Iaſ. in l. patre, num.* 21. *&* 27. *de his qui ſunt ſui iur. & infrà de confeſſ.*

De quibus rebus ad eundem iudicem eatur. Tit. II.

ILlud quoque ad ſuperiorum iudiciorum rationem rectè inſtituendam pertinet, ſciri, ſi inter plures Familiæ herciſcundæ iudicio agatur, & inter eoſdem Communi diuidundo, aut Finiũ regundorum quæſtio poſtea gliſcat, compendij gratia, & quo tẽpore omnes lites tranſigantur, faciliuſq; coire cohæredes, aut alij ad quod cauſa pertinet, poſſint, ad eundem omnes iudicem, vtpote jam antea de cauſa inſtructum eundemque locum, vbi omnium præſentia fiat, eſſe mittendos, *l.* 1. *&* 2. *hoc tit.* Nec enim continentia cauſæ diuidi debet: *l. nulli. vbi Iaſ. Cod. de iud.* & Fruſtrà fit per plura, quod fieri poteſt per pauciora, *l.* 1. *quod met. cauſ. l. ampliorem,* 39. *§. in refutatorijs, Cod. de appellat. vide Mynſin. obſeru.* 4. *cent.* 1.

De ſeruo corrupto. Tit. III. C. 6. 2.

VT nihil omninò eorum iudiciorum, quæ nec ex vero contractu, neque ex delicto vllo
A inſigni exiſtunt, prætermittatur, rectè iuris compoſitiones ad finẽ vſq; huius libri reliquas quaſdam hoc genus actiones, quæ mixtam quodammodo cauſam obtinent, perſequuntur. Ac primò quidem de actione ſerui corrupti (quæ etiam ad corruptum filiumfamil.
B pertinet, *l. vt non tantùm, hoc tit.*) Edictum Prętoris hoc recenſetur: QVI SERVVM, SERVAM, ALIENVM, ALIENAM RECEPISSE, PERSVASISSEVE QVID EI DICETVR DOLO MALO, QVO EVM, EAM DETERIOREM FACERET,
C IN EVM QVANTI EA RES ERIT, IN DVPLVM IVDICIVM DABO, *l.* 1. *in princip. hoc tit.* Quæ verba cùm per ſe clara ſunt, tum à I. C. dilucide hoc tit. explicantur, *l.* 2. *& tot. h. tit. Paul. lib.* 1. *tit.* 12. *&* 13. *& ibi Cuiac.* Hoc autem edictum Per-
D petuum eſſe, & inde dari actionẽ Ciuilem, cum qua concurrat tamen extraordinaria criminalis, oſtendit, *l.* 3. *dict. extraord. crim.*

De fugitiuis. Tit. IV. C. 6. 1.

E QVi fugitiuum aut erronem ſeruum apud ſe celat, cùm furti ſe crimine obliget, *l.* 1. *in princip. hoc tit. l. non ſtatim, ad l. Flau. de pla.* meritò in eum quoq; actio ex S. C. eſt prodita. Senatus autem cenſuit, ne fugitiui admittantur in ſaltus, neve protegan-

tur

tur à villicis & procuratorib. poſſeſſorum: ac mulctam 100. ſolidorum in ſecus facientes ſtatuit: de quo S. C. plurima hic apud Vlpianum *in d. l.* 1. Quanquam ſint & aliæ actiones, quibus aduerſus eiuſmodi receptatores atque occultatores agatur: *l.* 3.4.5. *ad l. Flau. de plagia. l. quicunque, & tot. tit. C. de ſeru. fugit.*

De aleatoribus. Tit. V. C. 3. 43.

1 *Quare alea prohibita.*
2 *Prima pars edicti.*
3 *Secunda pars.*
4 *Senatuſconſ. de prohibito alea ludo.*

1 CVm † deterrimum ſit prodigalitatis inſtrumētum alea, qua complures per inconſultam temeritatem ad inopiam redacti, Deo maledicunt, & grauiora facinora nonnunquam aggrediuntur: *l. fin. in princip. C. de relig. & ſump. fun. & aleæ luſu.* meritò & hoc prouidendum fuit, ne ludo tam noxio vlla ratione indulgeretur: ſed potius, quoad eius fieri poſſet, omnis eius vſus procul è finibus bene inſtitutæ ciuitatis exterminaretur. Intereſt .n. Reipubl. Ne quis re ſua abutatur; *§. ſed etiam, Inſtit. de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* Et quia receptatores occaſionem adiumētumque præbent eiuſcemodi nequitiæ, rectè Prætor de ijs hoc edi-A ctum propoſuit: de his enim non de aleæ ludo, hoc in titulo edicitur. Nam id genus ludi erat lege aut Senatuſconſ. prohibitum, vt Prætoris interdicto non fuerit opus. Horat lib. 3. Carm

Seu mauis vetita legibus alea.

Vnde facilè intelligi poteſt, inB ſcriptionem titul. De Alea. & De aleæ luſu, in vulgatis exemplaribus mendoſam eſſe. Ait Prætor, † SI QVIS EVM, APVD QVEM ALEÆ LVSVM ESSE DICETVR, VERBERAVERIT, DAMNVMQVE EI DEDERIT, SIVE QVID EO C TEMPORE DOMO EIVS SVBTRACTVM EST, IVDICIVM NON DABO, Prætor igitur in odium flagitioſi hoſpitij præbiti, ſuſceptorem aleatorū verberatum, ac vbicunq; & quandocumque, occiſione tamen ludi, infortunio mulctarum non vindicat: adeò, vt furtum domi D eius in tempore quo luditur, impunè fiat: quod tamen de actione Pœnali denegata intelligendum eſt, non quin poſſit ad Exhibendum condicendumq; rem furto ſublatam agere. Idemque Iure Saxon. penè receptum eſt: E quo inre mulcta iniuriarum aleatoribus nulla debetur. *Sax. lib. 3. art. 45.* Sed & grauiorem pœnam, videlicet Publicationem domus, Iuſtinian. poſtea in hunc ſtatuit, *d. l. fi. in fin. C. de relig.* 2

¶ De ipſis autem aleatoribus ita Prætor cauit: IN EVM QVI 3

ALEÆ LVDENDÆ CAVSA VIM INTVLERIT, VTI QVÆQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM, Hæc clauſula pertinet ad animaduerſionem eius qui compulit ludere, vt pro ratione facti aut mulctetur, aut in latomias, id eſt, lapidicinas, vel in vincula publica detrudatur. Solent enim quidam & ad luſum cogere, vel ab initio, vel victi, dũ retinent: *l.1.in fin. l.2. hoc tit.* & hæc quidem Prætor de aleatoribus.
4 † S.C. autem, quod vim legis obtinet: *l. non ambigitur, de legib.* vetuit omnino in pecuniam ludere, aut ſponſionem eiuſcemodi luſus gratia facere, *Cic. Phil.* 2. Et ſi quid amiſſum ſolutumque ſit eo nomine, actionem ad repetendum præſtat (quæ tamen condictio iure Saxon. non datur, *Reinch. in vltim. parte diff. 6. per art. 6. lib. 1.*) præterquam vbi certatur haſta, vel pilo, currendo, ſaliendo, luctando, pugnãdo, quod virtutis cauſa fit: quib. ex rebus etiam legibus exercendarum virium gratia, ſponſionem facere licet, *l.2. in fin. l.3. hoc tit.* Iuſtiniani tamen conſtitutione ad vnum tantùm aleæ umve vſque ſolidum etiam in his ludere permiſſum eſt. Quod autem in conuiuio veſcendi cauſa ponitur, in eam rem familia rectè ludit, *l fi. hoc tit.* Illud etiam ſciendum, quod in ludo venditur, ad eius euictionem non teneri venditorem: *Iaſ. in l. iuris gentium. 7. §. A prætor. num. 3. de pact. per l. fin. §. 1. quar. rer. non det. act.* & moribus noſtris quod ibi creditur, non habere exactionem: eum verò qui pœnam promittit, ſi deinceps luſerit, ludendo ad pœnam obligari, *l. ex ea parte, 121. §. mulier, 1. vbi hoc Bart. notat. de B verb. oblig.*

Si menſor falſum modum dixerit. Tit. VI.

1 *Ratio huius edicti, & quis dicatur menſor.*
2 *Ex qua cauſa hæc actio detur.*
C 3 *Cui detur.*
4 *Aduerſus quem.*
5 *Ad quid detur.*
6 *Affines actiones.*

ADuerſus † menſorem agrorum, quem finitorem Cic. 1
d. l. Agrar. & Plaut. *in Penulo*, vocant, Prætor in Factum Actionẽ D propoſuit, à quo falli nos non oportet. Nam intereſt noſtra, ne decipiamur in modi renunciatione, ſi fortè vel de finibus contentio ſit, vel emptor ſcire velit, aut venditor, cuiuſmodi ager veneat: quo nomine in duplum erat olim E ex mendacio, actio. *Paul. lib. 1. tit. 18. & lib. 2. tit. 17.* Ideo autem hanc actionem propoſuit, quia non crediderunt Veteres inter tales perſonas locationem & cõductionem eſſe, ſed magis operam beneficij loco præberi: & id quod datur ei, ad remunerandum potius 2

tius

tius quàm vice mercedis, quæ ex locato debetur, dari vtpote cùm abſque vlla conuentione & incerta quantitate, aliàs plus, aliàs minus dari ſoleat: vnde & Honorarium appellatur: quia honorandi magis cauſa, quàm ex certo vllo contractu, aut ad certam mercedis quantitatem datur. Si autem ex locato & conducto fuerit actũ, dicendum erit, non tenere intentionem, *l.1.in princ.hoc tit.* Nam actio locati datur ex contractu, in quo de certa mercede conuenit, *l.2.loca.l.1.§.ſi quis ſeruum depoſ.* At hic ſine certæ mercedis conuentione officium menſurandi, cum quadam ſalarij atque honorarij ſpe præſtatur, vt inde ex locato agi nullo modo poſſit, *§.fin. Inſtit.de loca.& condu.*

2 ¶ Hæc actio Dolum malum menſoris exigit, aut latam culpam, quæ dolo malo cõparatur, *d.l.1.§.1.* Viſum eſt enim abunde coerceri menſorem, ſi dolus tantùm malus puniretur eius hominis, qui nullo ex contractu iure ciuili obligatus eſſet: vt quo ad eius fieri poteſt, officium liberaliter præſtitũ minimè ſit ei damnoſum, *l.ſed ſi quis,1. quemadm. teſt. aperi.* Nam & in alijs contractib. vſurpari videmus vt ad quẽ nulla eius contractus vtilitas redundat, tantummodo dolũ præſtet: quemadmodum eſt in depoſito,*l.ſi vt certo,§.nunc videndum. inf.comm.* Neq;in contrarium vrget, quod ob mercedem aliquan-

A do menſor operam præbeat. Etſi enim ea ſpe accedere ad menſurandum poteſt: tamen quia ab initio nulla fit ſuper mercede pactio, intelligitur gratuitò præſtari officium: ſicuti & mandatum gratuitum eſt;quamuis poſtea remunerandi gratia honor interue-
B niat,*l.ſi remunerandi.6.inf.mand.* Semper enim initium contractus eſt inſpiciendum, *l.procurat.8.in princip.mand.*Quamobrem ſi imperitè aut negligenter mẽſor verſatus ſit, ſecurus erit,eique imputabitur qui illum adhibuit, *d l.1. h.t.*Datur igitur hæc actio ex fal-
C ſa renunciatione quæ dolo malo facta eſt: nam renunciatum eſſe oportet Quoquo modo, *l.1. in fi. l.2.l.5.h.t.*

¶ Competit autem ei cuius interfuit falſum modum renunciatum non eſſe: vt emptori, venditori, litigatori, qui damnũ prop- 3
D ter falſam menſuræ renunciationem paſſus eſt, *l.3.§.hoc t.* Datur & hæredibus: *d.l.3.§.fin.*quia hæc actio Rem perſequitur, & ex Negocio deſcendit; vnde & Perpetua eſt, *l.4.h.t.*

¶ Aduerſus autem menſorem agrorum intenditur, qui falſum 4
E modum menſuramve renunciauit, ſiue vnum,ſiue plures & quidem in ſolidum: quia dolus omnes in ſolidorum obligat, vna tamẽ ſolutione actio aduerſus omnes tollitur:*d.l.3.in princ.* etenim in id quod Intereſt agitur: quod vbi ſemel receptum eſt, bona fi-

 des

des non patitur amplius idem exigi, *l. bona fides.57. de reg. iur.* Et quamuis de ſolo menſore agrorum verba Edicti agant, tamen latius id porrexit Prætor. Nã etſi cuiuſuis alterius rei mẽſuram falſam renunciaſſe dicetur, hæc actio, & quidem Directa competet: quia hęc interpretatio non aliunde, ſed ex ipſa Prætoris authoritate venit: eoque peræquè directam Præſtat actionem, atq; ipſum edictum. Proinde ſi in ædificijs menſura fefellit vel frumẽti, vel vini, vel cuiuſuis alterius rei, ſiue de itineris latitudine, ſiue de ſeruitute immittendi, proijciendive quæratur, ſiue aream, vel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit, tenebitur, *l.5. in fin. l.6.7. hoc tit.* Sed & Vtilem actionem ex edicti interpretatione I.C. (qui cum iuris condendi poteſtatem non habeant, directas actiones, quas lex aut edictum nõ dat, dare nequeunt) præbent, *d.l. 5. in verſ. ſed nec vtilem, &c.* in eum qui menſor non fuit, fefellit tamen in modo. Vt ſi architectus Dolo malo in lineametorum ductu, & ordinatione ſtructuræ decepit: aut redemptor, qui opus alteri ſuis cementis ædificeat, *l. redemptores, 39. de rei vendic.* in modo: aut tabellarius, in computatione, *l. fi. h.t.* Nam menſorem machinariũ, qui machinula formas quadratas aut trigonas deſignans, earumq; latera demetiens, ſpatium areæ colligit. *Budeus hic.*

A cùm verus ſit menſor, directo iudicio conueniri rectè puto, *d.l. fi. in princip.* Porrò in hæredem ſimileſq; perſonas hanc actionem, quæ ex parte rei conuenti pœnalis eſt, & ex delicto, nempe dolo oritur: denegari Vlpianus ex authoritate Pomponij ſcribit, *d.l.3.* B *§. fin. hoc tit.*

5 ¶ Venit in hanc, id quod intereſt agentis, falſum modum non eſſe renunciatum. Vnde ſi alia ciuili actione, vt ex empto, quis dãnum ſibi factum per falſam renunciationem reſarcire poteſt, cum nihil eius interſit, ceſſabit C hæc actio. Nam generaliter Extraordinaria remedia, vbi ſufficit ordinarium dari non ſolent, *l. in cauſa, 16. in princ. de min.*

6 ¶ Affinis autem huic actioni eſt Querela ſeu imploratio officij iudicis, qua menſorum, aut æſtimatorum, aut aliorum omniũ D qui ex perita artis ſuæ iudicant, iudicium, menſura, taxatio, ſententia impugnatur: ſicuti perpetuò impugnari, & demonſtrata imperitia retractari poteſt, quando nunquam tranſeat in rem iudicatam. *Iaſ. poſt Alex. in l. arbitro. num.* 10. *qui ſat. ſd. cogant.* E *Imol. in cap. quintauallis. n. 30. de iureiur. Maran tract. iudic. ca. de appell. num.* 102. Item actio de Dolo, quæ datur in apparitores Prætoris, qui extra ordinem ſententiam exequentes, rem viliori precio fraudulenter præ[illegible]xerunt, *l. ſi pignora. 50. de euict.*

De Religioſis & ſumptibus funerum, & vt funus ducere liceat. Tit. VII.

C. 3. 44.

1 *Edictum de religioſis.*
2 *De quo loco agat edictum: & quis ſit purus locus, aut religioſus.*
3 *Quid ſit ſepulchrum, quid monumentum.*
4 *Qualis ex edicto detur actio, cui, contra quem, & ad quid.*
5 *Quæ actio detur ei qui prohibitus eſt funus ducere.*
6 *Edictum de ſumptibus funerum: & quæ, cui, aduerſus quem, ad quid actio inde detur.*

1 HActenus† dictum eſt de vindicatione & actionibus rerum quæ ſunt humani iuris: nũc proponuntur Edicta duo, quæ ad res Religioſas, & Diuini iuris tectas ſartaſque conſeruandas pertinent: atque ad eundem mixtarum actionum ordinem meritò rediguntur. De religioſis rebus ita Prætor edixit: SIVE HOMO MORTVVS, OSSAVE HOMINIS MORTVI IN LOCVM PVRVM ALTERIVS, AVT IN ID SEPVLCHRVM IN QVO IVS NON FVERIT, ILLATA ESSE DICENTVR: QVI HOC FECERIT, IN FACTVM ACTIONE TENETVR, ET POENÆ PECVNIARIÆ SVBIICIETVR: *l. 2. §. Prætor. hoc tit.* Si homo, inquit, mortuus, oſſave: videlicet præcipua aut principalia membra, vt caput. *l. cum in diuerſis, 44. hoc titul.*

2 ¶ Quod dicitur de loco, intelligendum eſt de eo, qui eſt extra B pomerium oppidi. Nam & lege XII. Tabularũ, & reſcriptis Principum prohibitum eſt in ciuitatibus ſepeliri, non obſtante etiam conſuetudine municipali, *l. 3. §. diuus. de ſepulch. viola.* PVRVS locus dicitur, qui neque ſacer, neque ſanctus, neque religioſus C eſt, ſed ab omnibus eiuſcemodi nominibus vacat. *l. 2. §. præt. verſ. purus, hoc tit.* SEPVLCHRVM 3 † eſt vbi corpus oſſave hominis condita ſunt. Vt autem Celſus ait, non totus qui ſepulturæ deſtinatus eſt, locus religioſus fit, ſed quatenus corpus humatum D eſt. A ſepulchro autem MONVMENTVM diſtat: quia quicquid memoriæ ſeruandæ gratia extruitur, monumentum dicitur: *d. §. prætor. verſ. monumentum.* in quod ſi corpus inferatur, fiet ſepulchrum: *l. monumentum, 42. hoc tit.* quanquam monumentum E ſepulchri etiam id dicitur, quod loci, in quo corpus impoſitum eſt, muniendi cauſa fit: *l. funeris, 37. in fin. hoc tit.* Illa verba: ILLATA ESSE DICENTVR, de ea illatione accipienda ſunt, quæ fit ſepulturæ cauſa, *dict. §. prætor. verſ. de illa.*

4 ¶ Actio hæc in Factum, perſonalis eſt, quæ datur ex facto eius qui contra ius locum alienũ religioſum facere molitur: continetque illud, Vt aut is qui intulit, tollat quod eſt illatum, Aut loci precium præſtet: *l. is qui intulit*, 7. *hoc tit.* Vnde cùm actio ſit Rei perſecutoria, perpetua eſt, & hæredi, inque hæredem competit, *d. l.* 7. Meritò autem actio in eam rem prodita eſt: nam propria authoritate corpus aut oſſa ab alio in ſuum fundum illata, nemo debet propter reuerentiam manium, & quia corpus rectè ſepultum non eſt inquietandum, effodere vel tranſportare. *l. oſſa*, 8. *l. diui*, 39. *hoc tit.* quamuis in alijs rebus prophanis id concedatur, *l. quemadmodum*, 29. *ad l. Aquil.*

5 ¶ Contrà autem ei qui prohibitus eſt inferre in eum locum, quo ei ius inferendi eſſet, in Factum actio competit: per quam conſequetur, quanti eius interfuit, prohibitum non eſſe: *d. l. oſſa. in fin. cum ll. ſeqq.* quò reſpiciunt illa vltima verba inſcriptionis huius tituli, ET VT FVNVS DVCERE LICEAT: eoq; pertinet Vlpiani reſponſum, *in l. ne corpora*, 38. *hoc tit.* cùm ait officium eſſe præſidis, prouidere ne corpora aut oſſa mortuorum detineantur, neve quis prohibeatur, quominus via publica cadauer trãsferre aut ſepelire poſſit. Quare ne quidem ob æs alienum prohiberi ſepulturam, & atteſtari cadauer poſſe] dicendum eſt, *§. hoc autem, Auth. vt cùm de app. cognoſ. in Auth. vt def. ſeu corp. eor. l. cum ſit iniuſtum. de ſepulch. viol. Couar. var. reſo. lib.* 2. *c.* 1. *num.* 10.

6 ¶ De ſecunda autem huius tituli parte, nempe de Sumptibus funerũ, Prætor ita cauit. QVOD FVNERIS CAVSA SVMPTVS FACTVM ERIT EIVS RECVPERANDI NOMINE IN EVM, AD QVEM EA RES PERTINET IVDICIVM DABO, *l. ſi quis ſepulchrum.* 12. *§. prætor ait. hoc tit.* Hoc edictum iuſta ex cauſa propoſitum eſt, vt qui funerauerit, conſequatur id quod impendit. Si enim fiet, ne inſepulta iaceant corpora, neve quis de alieno funeretur. Deinde qui propter funus aliquid impendit, quoniam cum defuncto contrahere videtur, *l.* 1. *h. t.* quaſi negocium eius gerens, *l. & ſi quis.* 14. *§. etſi quis, verſ. quaſi alienum. & §. idem Labeo.* meritò ab eius hæreditate & hæredibus defunctum repreſentantibus id repetere poterit. Funeris cauſa ſumptus factus videtur is demum, qui ideo fit vt funus ducatur, & ſine quo funus duci non poteſt, *d. l. & ſi quis.* 14. *§. funeris. l. funeris ſumptus*, 37. *hoc tit.* Vnde hæc actio, quæ & Funeraria dicitur, ex bono & æquo oritur, continetque tantùm impẽſas funeris cauſa, non etiam cæteros ſumptus. Æqui autem & boni æſtimatio acci-

accipitur ex dignitate eius qui A funeratus eſt, ex cauſa, ex tempore, ex bona fide, vt ne plus imputetur ſumptus nomine, quàm factum eſt: ac interdum ne tantùm quidem, quantum factum eſt, ſi forte immodicè factum ſit, *d. l. & ſi quis. §. hæc actio. vide l. 1. §. de impenſa. ad l. Fal. Land.* B *art.22.31.lib.1.* Quanquam Prætor vel Magiſtratus municipalis ſumptum ad funus pro facultatibus & dignitate defuncti decernere ſolet, *d. l. ſi quis.12.§.fin.hoc tit.* Nonnunquam etiam is qui ſumptum fecit in funus, non recipit: veluti ſi pietatis gratia, non C hoc animo quaſi recepturus ſūptum impendit. Oportebit igitur teſtari quemque, quo animo funeret, ne poſtea patiatur quæſtionem, *d. l. & ſi quis. §. ſed interdum.* Hæc autem actio cum ſit Prætoria, ceſſat, quoties quis aliā actionem habet de funeris impē- D ſa conſequenda, *dict.l.& ſi quis. §.Labeo ait. cum ſeqq.* Datur autē aduerſus eos, ad quos funus pertinet: videlicet hæredes, vel bonorum poſſeſſores, *d. l. & ſi quis. §.fin.cum ll. ſeqq.* &c. Huius autē actionis tantus eſt fauor ob religionem, vt hæc impēſa ante om- E ne creditum, cum bona ſoluendo non ſunt, ex hæreditate deducatur. *l.penultim. hoc tit. l. 2. de privil. credi.l.fin. §. in computatione. Cod. de iur. delib. Paul. lib.1. tit. 21.* Quod & ad eas expenſas, quæ ob morbum defuncti, puta in pharmacopolio contractæ ſunt, extendi conſueuit. *Iaſ. in dict. §. in computatione. text. in l. 3. §. in reſtituenda. 4. C. de pet. hered. l. 3. Cod. de relig. & ſump. funer. Land. art.22.lib.1. gloſſ. art.9. n.2.lib.1. Vveych. art.6. vide etiam Spec. de ſepult.*

De mortuo inferendo, & ſepulchro ædificando. Tit. VIII.

1 *Interdictum de mortuo inferendo, & eius explicatio.*
2 *Quatenus differat ab actione ſuperiore.*
3 *Interdictum de ſepulchro ædificando.*

PErtinent † & huc interdicta prohibitoria, de Mortuo inferēdo, & vt inferre libere liceat: quibus de rebus ita Prætor interdixit: QVO QVAVE ILLI MORTVVM INFERRE, INVITO TE, EI IVS EST, QVO MINVS ILLI EO EAVE MORTVVM INFERRE, ET IBI SEPELIRE LICEAT VIM FIERI VETO. *l.1.in princ.hoc t.* Verba illa; QVO QVAVE EO EAVE, indicant contra interdictum fieri, ſiue in locum ſepulturæ inferre quis prohibeatur, ſiue in itinere arceatur. Liberum igitur eſt, quacunque ratione prohibitio mortuum inferre, aut ſtatim hoc interdicto vti, quo prohibetur ei vis fieri aut alio inferre, & 1

poſtea

poſtea in Factum agere: per quã A actionẽ conſequetur actor, quanti eius interfuerit prohibitum non eſſe, *l. liberum. 9. ſup. tit.* 1. Vnde
2 † patet diſcrimen inter hoc interdictum, & actionem quæ ex ſuperiore edicto datur. Nam hæc quaſi cedens violentiæ, ordinatiè agit ad id quod Intereſt, potiuſq; ad Vindicandam quàm Arcendã iniuriam dirigitur. Illud verò ipſi facto obſiſtit, vimque fieri vetat: & non longam cognitionem, ſed paratam habet executionem, vtpote in ſimplici verborum conceptione (vt & alia interdicta omnia, *l. vltim. de interd.*) in officio C Prætoris conſiſtens: qui interdicit, Ne vis fiat mortuum inferenti, donec de iure ſepulturæ ordinariè agatur, ac diligentior fiat cognitio. Ita per Interdictum remouetur impedimentum: per actionem ex Edicto, tantùm ad intereſſe agitur, impedimento D omiſſo. Sed de differentia Edictorum, ac Interdictorum, alio loco dicetur opportunius.

¶ De ſepulchro ædificãdo Prætor ita interdixit: 3
QVO ILLI IVS EST, INVITO TE MORTVVM INFERRE, QVO MINVS ILLI IN EO LOCO SEPVLCHRVM SINE DOLO MALO ÆDIFICARE LICEAT, VIM FIERI VETO.
B *l. 1. C. Prætor ait, hoc tit.* Interdicta hæc propoſita ſunt, quia religionis intereſt, non prohiberi ſepulturam cadauerum, & monumenta extrui atque exornari. *d. l. 1. §. 1. verſ. interdictum. hoc tit.* Negat tamen lex Regia mulierẽ, quæ prægnans mortua ſit, humari antequam partus excidatur: qui contrà fecerit, ſpem animantis cum grauida videtur peremiſſe. Non igitur incidit in hoc Edictum, qui vetat eiuſmodi cadauer inferri, priuſquam partus excidatur. *l. 3. h. t.* Affine eſt quod prohibitum ſit illatum exumare etiã ob delictum, niſi contra Eccleſiæ interdictum ſepultus ſit. *Bald. l. pri. 13. num. 2. C. de lib. cauſ.*

DIGEST. PARS TERTIA.

LIBER XII.

DE REBVS CREDITIS, SI CERTVM petatur, & de condictione. Tit. I. C. 4. 1. 2.

1 *Continuatio & generalis diſpoſitio huius tertiæ Partis, & etiam 2.3.4.5.6.7.*

2 *Quare inſcribatur de rebus creditis, & quid ſit credere, & numero 8.*

Quot

3 *Quot modis in creditum ea- tur, & n. 5.*
4 *Quare de ſtipulationibus hic non agatur.*
5 *Quare dicantur quidam contractus re contrahi.*
6 *Quot modis re contrahatur.*
7 *De inſcriptione tituli. eiuſque explicatio.*
8 *Mutuum vnde dictum.*
9 *Quid ſit.*
10 *Cauſa efficiens mutui: & an debeat eſſe gratuitum.*
11 *Materia: & quæ res in mutuum cadant, quæ functionem recipere dicantur.*
12 *De forma ſubſtantialibus & naturalibus mutui: & explicatio. l. vnum. l. ſi ergo. cum ſimilibus.*
13 *Cauſa finalis.*
14 *De condictione certi & incerti. & quæ ex mutuo actio detur.*

1 HActenus † explicata ſunt in ſecũda Pandectarum parte iudicia, quib. rem noſtram petimus, & his finitima illa, quæ licet ex nullo contractu deſcendant, exemplo tamen realium iudiciorum, ad rē perſequendam inſtituuntur. Sequitur nunc quando non modò res noſtras, ſed nobis etiam Debitas præſtari æquũ eſt, vt videamus quib. actionibus ea quæ debentur, exigi poſſint. Etſi autem diuerſæ cauſæ ſunt, & variæ, ex A quibus deberi poteſt, vt matrimonium, tutela, vltima volũtas, &c. tamen quia præcipuè contrahendo fit, vt quid dari fierive oporteat, meritò ante omnia de contractibus: actionibuſque, quæ indidem ad res debitas petendas emanant, in hac tertia Pandecta- B rum parte Iuſtin. diſputationem explicationemque inſtituit, *l. 2. §. igitur prima. C. de vet. iur. enucl.*

¶ Ideoque hanc partem De rebus creditis inſcribere viſum eſt, vt ex ipſo titulo ſtatim appareret, de rebus creditis debitiſque ex alio contractu hic agi. CRE- 2 C DENDI enim appellatio generalis eſt, nam cuicunque rei aſſentiamur, alienam fidem ſecuti, mox recepturi quid ex hoc contractu, credere dicimur. Vnde RES CREDITÆ dictæ, quæ ex eiuſmodi fiduciaria, vt ita dicam, conuentione debentur: *l. 1. hoc t.* D & CREDITOR, cui debetur: *l. creditor. 10. cum duab. ll. ſeqq. de verb. ſign.* quanquam ſpeciali propriaque in ſignificatione CREDITVM pro mutuo accipiatur: *l. 2. §. mutui datio. 1. hoc tit.* quia in hoc contractu præcipuè credit pecuniam, & alienam fidem ſe- E quitur, *l. 1. §. illud. de ſepara. l. tutor. §. cum haberet. ad Velleia. l. ait prat. 10. §. ſi quidqua in frau. cre.* qui mutuò dat. Quare in creditum ire propriè dicitur, qui mutuum vel quaſi mutuum contrahit. *l. procuratoris. 5. §. ſed ſi dedi, de tribu. act.* REI quoq; verbum

vt

vt generale Prætor elegit: quo non modò comprehēdit res fungibiles, quæ ſolæ cadunt in mutuum, ſed alias quaslibet ſiue ſpecies, ſiue etiam iura, *l rei appellatio.* 5. *l. rei appellation.* 23. *de verbor. ſignifi.* Apparet autem hanc inſcriptionē ex Edicto perpetuo, cuius ordinem poſt I. C. Iuſtinianus in hac digeſtione ſequitur, eſſe deſumptam, vt Vlpianus, *in d. l.* 1. *in fi. hoc tit.* non obſcurè ſignificat: Iulianus enim Edicti compoſitor, quæ ad varios contractus pertinebant Edicta & Actiones, ſub hoc generali titulo vice Prætoris inſeruit.

3 ¶ Itur autem in creditum duobus ferè contrahendi modis: aut cùm Re ipſa contrahitur, vt fit in mutuo, commodato, pignore, depoſito, &c. aut quando potiſſimum Conſenſu, vt eſt in emptione, ſocietate, &c.

4 ¶ Nam quæ verborum formulis innititur obligatio, cum in ea nihil verè credatur promittenti, magiſque ſubtilitate iuris conſiſtat, quàm rei interuentu: vtpote quæ συνάλλαγμα nullum habeat, & in qua altera tantùm pars obligetur: meritò in alium locum ad Prætoria iudicia, procul à rebus creditis eſt relata.

5 ¶ Sed quoniam per traditionē rei verè in creditum itur (is enim verè credit, qui alienum nomen ſequitur. *l.* 5. *§. ſed ſi. de tributor. act. l.* 1. *§. illud, de ſepar.* & alterius fidei rem tradita & commit-

A tit, *§. vend. Inſtit. de rer. diuiſ. l. qua ratione,* 9. *§. nihil autem. de acqu. rer. domin.*) primò de contractibus qui rei interuentu perficiuntur, actionibuſque inde deſcendentibus, eſt videndum. Dicuntur autem RE CONTRAHI, quòd præcipua (à principaliore enim ſit denominatio. *l. fili.* 23. *de lib. & poſt. §. ſingulorum. Inſtitut. de rer. diuiſ.*) horum contractuum cauſa Efficiens Res eſt, ſine cuius præſtatione omnino perfici nequeunt, etiamſi ſecundariò (vt loquuntur) conſenſum quoque requirant contrahē-C tium, citra quem nihil concludi firmatiue vnquam poteſt: *l.* 1. *§. vltim. de pact. vide quæ dixi. Inſt. ad tit. quibus mod. re cont. ob.* vt contrà alij CONSENSV CONSTARE dicuntur, non quòd rem creditam nullam complectantur, *l nec emptio.* 8. *infr. de contrah.* D *empt.* ſed quia potiſſimum perficiuntur Conſenſu, quamuis res in præſenti nulla intercedat.

¶ RE ITVR IN CREDITVM, vel cùm rem alteri credimus, & damus eo animo, vt non eadem, ſed in eodem genere ſimilis nobis reſtituatur: quod fit in E rebus quorum alioqui nullus eſt vſus, niſi in abuſu & conſumptione, cuiuſmodi eſt pecunia, frumentum, &c. Quæ idcirco mutuò dantur, & neceſſariò in accipientis dominium tranſeunt, vt conſumendo ijs vti poſſit, qui tamen aliquanto pòſt quàm abuſus fuerit 6

rit

tit reddere debet, vt ſit mutua in contractu compenſatio, ſimile in eodem genere ſpeciem: ad quam petendam datur Conditio, vel cũ credimus rem, vt eadem in ſpecie reddatur. quod ſit in reb. quarum vſus eſt ſalua ſubſtantia. vnde exiſtũt commodatum, pignus, & ſimiles contractus. Natura .n. ita comparatum eſt, quarundam vt rerum vſus ſit, ſalua earũ ſubſtantia, vt animantis, ſcyphi, &c. quarundam non aliter quàm in abuſu. *tot. tit. ſupr. de vſuſr. earum rerum quæ vſu. conſ.* Neceſſium igitur fuit pro diuerſa rerum natura, varios contractuum modos inueniri, quibus vtræque res inter homines vtiliter communicarentur. Credimus autem perſonis, vel quas per ſe bonæ fidei eſſe putamus: vel quæ ex alio pendent, vt ſeruis, inſtitoribus, nautis propter dominum, præponentem, exercitorem, qui hac ratione Exercitoria, inſtitoria, de Peculio actionibus obſtringuntur. Sed de ſingulis ſuo loco. Nunc ipſum titul. aggrediamur. qui ita inſcribitur: DE REBVS CREDITIS, SI CERTVM PETATVR, ET DE CERTI CONDICTIONE.

¶ Verba illa, De REBVS CREDITIS, non modò ad hunc titul. ſed cùm ſint generalia, ad totam hanc tertiam Digeſtorum partem pertinent, etiamſi alijs aliter videatur. *Cuiac. obſ. lib. 7. c. 32.* Ac de rebus Creditis, potius quàm

A Debitis: quoniam hic agitur de actionibus, quæ dantur iis qui crediderunt, non de exceptionibus eorum qui debent. Et primò quidem, SI CERTVM PETATVR, quæ propria eſt inſcriptio huius primi tituli eoque etiam ab his verbis communiter allegari nominarique ſolet, B CERTVM eſt, cuius ſpecies, vel quantitas, quæ in obligatione verſatur, aut nomine ſuo, aut ea demonſtratione quæ nominis vice fungitur, qualis quantaque ſit oſtenditur. *l. certum. 6. hoc tit. l. ſtipulation. 74. cum l. ſeq. de verb. oblig.* PETI- C TVR autem CERTVM ex mutuo, vnde perinde eſt ac ſi inſcripſiſſet, Si mutuum petatur. Sed quoniam in hoc titulo de Certo quod ex ſtipulatu petitur, nonnulla etiam ſunt interſperſa, maluit anguſtiore Certi vocabulo Legislator vti. At qua actione D petitur Certum? Indicat, id altera tituli pars quæ ſequitur, DE CONDICTIONE. Cùm igitur & de condictione, quæ ad mutuum repetendum competit, hic agatur, vt ex inſcriptione liquet, de vtroque videamus.

¶ MVTVVM reciprocum eſt: E & ad illum pertinet, qui aliquid reddit: vt cùm dicimus mutuum amorem, vel officium quod pro alio accepto refertur. Itaque debitor propriè mutuum reddere dicitur. Sed in hoc contractu, quia mutuationi initium facit creditor, is quoque mutuum dare

re

re dicitur. Dictum autem eſt Mutuum, quaſi μῦ τεὸν, authore Varrone, & Græcam interpretantur etymologiā I. C. ab eo, quòd de Meo Tuum ſit: *l.2.§.appell.8. hoc tit. Inſtitut. quibus mod. re contr. obl. in princ.* non quòd ſolùm hoc contractu transferatur dominium in debitorem (nam idem fit in venditione, permutatione, &c. ſed quia mutuum eſt rerum fungibilium, id eſt earum, quæ mutuis vicibus funguntur, & quarum altera alterius ita locū ſupplet, vt quod meum eſt, in eodem genere, atq; adeo vſu idē cum tuo ſit. Vnde mutuum dictum, quia qualem tibi rem mutuo do, talem in eodem genere recipio: vt mea & tua res ferè vnum ſint, vt ita dicam, & idem. Mutuationes fiant cùm quod nō habes, aliunde ſumis. *Cic.lib.3.de Orat.*

9 ¶ MVTVVM, eſt contractus iuris gentium nominatus, ſtricti iuris, *l. aut ſi mutua, de eo quod cert. loc.* qui re perficitur in quo rem fungibilem eo animo, vt nūc quidem accipientis fiat: aliquando tamen is non eandem ſpeciem quam dedimus, ſed idem genus reddat. Hæc definitio, ne quis eam temerè repudiet, ex verbis conſultorum eſt ſumpta. Dixi eſſe IVRIS GENTIVM. vt pleræque ſunt cōuentiones, *l. iuriſgentium, 7. de pact.* Nominatum quia quū ad parandam pecuniam, ſine qua commercia conſiſtere nequeunt, *l.1. de contrah. empt.* contractus hic apud omnes gentes frequenti eſſet in vſu, facilè nomen propriū inuenit. Addo, eſſe ſtricti iuris: quia ſtrictam habet ex ſua natura regulam, qua omnia, Arithmetica proportione, ad æqualitatem eorum quæ data ſunt exiguntur. *l. 3. hoc tit.* Et hæc quidem ad genus pertinent. Reliqua quæ adduntur, differentiam moſtrant, qua à cæteris contractibus, præſertim commodato & permutatione, inter quos hic interiectus eſt, mutuum ſecernitur: à commodato quidem, quòd in illo dominium non transferatur, ſed eadem ſpecies reddi debeat: in hoc res accipientis fiat, qui non eandē ſpeciem, ſed idem genus reſtituit: à permutatione, quòd in illa diuerſi res generis communicētur, in mutuo verò ea quæ ſunt in eodem genere fungibilia. Sed de his quę pertinent ad differentiam, id eſt, ſubſtantiam formamque mutui, paulò pòſt plura dicentur.

¶ Cauſa efficiens mutui, eſt Conuentio ac Conſenſus contrahentium, vnà Cum Traditione rei, quæ præcipuè mutuum conciliat. Neque enim ſolo conſenſu, ſed multò magis Re perficitur: *d.l.2.§.creditum, 3. verſ. item. in princip. Inſtitut. quib. mod. re contr. obl.* Nam vltra id quod datum eſt, non contrahitur mutuum, etiamſi ſit promiſſum: *l. rogaſti, 11.§.1. hoc tit.* vnde apparet, Rem non 10

Con-

Conuentionem præcipuè attendi. Licet tamen ſtipulari quid ſupra mutuum, ad legitimum vſurarum modum, *l. cùm vltra, 9. C. de non num. pecun.* aut pactũ mutuò adijcere: *Iaſ. poſt Bart. in d. l. rogaſti: & ibi Bald. Alc. &c.* quod tamen Canon. improbant. qui quicquid ſupra ſortem adijcitur, vſuram eſſe cenſent, & rem illicitam: *cap. conſuluit, de vſuris. Panor. & Dd. in c. fi. eodem*: adeò vt ne tale quidem pactum in mutuo admittant, vt tantundem contrà aliquando mutuò detur. *Corn. conſil. 44. in conſultatione, n. 5. vol. 2. Henn. God. conſ. de praſcr. num. 88. per doctrinam. Panorm. in dict. c. conſuluit, in fin. & Hoſt. ibid. num. 8.* Porrò mutui cõuentio, quia res inter homines vtiliter communicat, Iure gentium inuenta eſt: Ciuili porrò iure approbata, vt & cæteri omnes contractus, *§. ius autem gentium, Inſtit. de iur. nat. gent. & ciu. l. quod ſi minor, 24. §. non ſemper, 1. de minor.*

11 ¶ Cauſa materialis, eſt res quæ Pondere, Numero, Menſura conſtat, quoniam earum rerum datione poſſumus in creditum ire: *d. l. 2. §. 1.* id eſt, mutuum contrahere: propterea quòd in genere ſuo functionem recipiunt per ſolutionem, magis quàm ſpecie: hoc eſt, quoniam in his reb. magis reſpicimus quantitatem, vim ac valorem, quàm corpora: *l. Titio, de leg. 2. l. ſi is cui, de ſolutioni-* A *bus* eo fit, vt fungantur aliæ aliarum vice, cùm per ſolutionem vna res pro altera redditur, ita vt vna tantùm præſtet quantùm altera, non modò ipſa ſubſtantia ac qualitate, ſed etiam vſu: *Cona. lib. 1. cap. 1.* vt creditor planè idẽ recipere videatur quod dedit, nõ B quidem in ſpecie: nam corpora certè diuerſa ſunt, (Speciei enim vocabulum hic I.C. ſuo more indiuiduis corporibus tribuit) ſed per ſolutionem, quæ (vt dixi) planè id reddit creditori quod dedit, Verbi gratia: Si mihi vinũ certi generis & bonitatis, certa C menſura multò dederis, eoque conſumpto tibi eadem menſura de meo, quod eiuſdem eſt generis, bonitatis ac precij, ſatisfaciã: hic non reſtituo tuam tibi ſpeciẽ quæ conſumpta eſt, ſed in effectu per ſolutionem idem tibi reddo: quia meum vinum tui iam conſumpti D vice fungitur: tantumq; tibi præſtat, quantùm quod mihi dediſti, præſtare poterat, non modò ſubſtantia & qualitate, ſed etiam valore atq; vſu. Diuerſum eſt in cæteris rebus, in quib. ideo in creditũ ire non poſſumus, quia functionem non recipiunt, etiam E in eodem genere: Vt cum homo aut pecus alicui datur, vt in eodẽ genere reſtituatur aliud. Hic cõtractus mutuum non eſt, ſed permutatio. Nec enim hæ res functionem recipiunt in genere: quia animal etſi ſimile eſt alijs animãtibus in ſuo genere, tamen indiuidua

uidua ipſa ſpecie, probitate, vſu A
differunt: vt hic verum ſit, quod
dicitur: Nullum ſimile eſſe idem:
Dd. in l. quod Nerua, 32. depoſiti.
Cùm autem ea ſit natura mutui,
vt idem omnino reddi debeat, ne-
que aliud pro alio ſolui inuito
creditori poſſit: *l. 2. §. 1. hoc titul.*
apparet, quamobrem hæ res in B
mutuum non cadunt. Sunt qui
Duar. diſp. lib. 1. cap. 14. paulò
aliter ea I.C. verba QVÆ RE-
CIPIVNT FVNCTIONEM,
&c. interpretantur. Nã inquiũt,
vt fungi officio aut alio munere
dicitur, qui facit quod facere de-
bet, & ad quod deſtinatus eſt: *l.* C
in metallum, 22. de pœn. l. prætoriæ.
de præt. ſtip. l. 3. de coll. dotis. cum
ſimil. ita I. C. rem quoq; fungi
aiunt, cùm confertur ad illum
vſum, cuius gratia parata eſt: vt
cùm datur, ſoluitur, &c. Sed Vl-
pian tit. 6. diſertè monſtrat, eam
dici rem fungi, quæ datur & red- D
ditur. In rebus igitur quæ pon-
dere, numero, menſura conſtant,
contrahi poteſt mutuum: quia
functionem, id eſt, communica-
tionem, dationem, redditionem,
vſum, ſatisfactionem recipiunt,
id eſt, præſtant non quidem ſpe-
cie, id eſt, in ipſo indiuiduo: quia E
inutiliter communicarentur, ſi
eadem ſpecies eſſet reddenda,
cùm illarum non ſit vſus, niſi in
abuſu: ſed in genere per ſolutio-
nem, quia ſolutio eiuſdem gene-
ris facit, vt eadem res quæ data
vſuque conſumpta eſt, creditori
reddi videatur.

¶ Cauſa formalis, ipſa mutui 11
datio: quæ fit eo animo, vt de
Meo Tuum fiat. Vnde quia ne-
mo dare poteſt, id eſt, rem & do-
minium transferre, *l. ſi. de condict.*
cauſa data. l. non videntur. 167.
de reg. iur. niſi dominus, *l. nemo*
plus iuris, 54. de reg. iur. l. mater.
C. de rei vend. fit, vt in mutui da-
tione dominum oporteat eſſe
dantem, *d. l. 2. §. fin.* Requiritur
igitur in mutuo rei Datio, *d. l. 2.*
§. creditum. 3. l. cert. 9. §. numeraui.
3. hoc tit. hoc eſt, dominij tranſ-
latio, *l. ſin. de cond. cau. da.* &
conſenſus contrahentium: *l. ſi me*
& Titium. 23. hoc titul. deficien-
te verò horum alterutro, deficit,
aut pendet, aut ex pòſt facto tan-
tùm confirmatur mutuum, verbi
gratia ſi conſenſus deeſt, aut vo-
luntas contrahendi mutuum: vt
cùm non eo animo datur, vt ſta-
tim ex rei præſtatione mutuum
contrahatur, ſed exiſtente aliqua
conditione, aut cùm ex alia cau-
ſa datur: *l. proinde, 9. l. non omnis,*
19. hoc tit. vel cùm conſenſu ca-
ret qui dat, vt furioſus, pupillus:
vel cùm error interuenit: quibus
caſibus non conſiſtit initio mu-
tuum, ſed conſumptione rei con-
ciliatur, *l. ſi à furioſo. 12. d. l. non*
omnis. §. ſi pupillus. 1. d. l. ſi me &
Titium. 32. vnde Vtilis condictio
competit. *l. 4. C. ſi cert. pet. d. l. ſi*
me & titium. Cuiac. obſer. lib. 5.
c. 29. Amplius vult Vlp. *l. ſi ego.*
18. hoc tit. errore interueniente,
ne nummos quidem accipientis
fieri;

fieri: quod accipiendum eſt irreuocabiliter, & iuris ſubtilitate, quin repeti poſſint. Nam verè tranſire dominium, quando vterque ex titulo translatiuo contrahit, alibi oſtenditur: *l. cum in corpus. 36. de acquir. rer. dom. & dixi. Inſtitut. ad tit. de rer. diuiſ. §. per traditionem. 33.* eſt enim hac in ſpecie, conſenſus in dominio transferendo: idque non negat Vlpian. *dict. l. ſi ego. in fine.* quia poſtea ſubdit: Conſumptus nummis condicenti obſtare exceptionem: condicit autem nemo rem ſuam, ſed translatam: *l. 1. §. fin. de condict. trit. & l. fin. vſufr. quem. caue.* & quanquam loquatur de conſumptis nummis, tamen quin idem obtinere debeat illis extantibus, vt ſcilicet obſtet exceptio, nulla cauſa eſt. E diuerſò ſi res deficit, quamuis conſenſus interueniat, mutuum non exiſtit. vnde Paulus inquit: Qui pecuniam accepturus ſpopondit creditori futuro, in poteſtate habet ne ei accipiendo ſe obſtringat, *l. qui pecuniam. 30. hoc tit.* Etſi enim verbis credimus, quodam actu ad obligationem comparandā interpoſito, vt ſtipulatione: *d. l. 2. §. fin. hoc tit. l. ſi pœnam. 68. de verb. obl.* tamen niſi rei præſtatio poſtea accedat, mutuum non perficitur. Si igitur creditori futuro promittit debitor, quia ea ſtipulatio conditionem hanc habet; Si mutuū datum fuerit: ea non exiſtente, quod fieri poteſt ſi debitor pecu-

A niam accipere recuſet, *l. pen. infr. quæ res pigno.* ſtipulatio ad nihilū redigitur. Hinc & illud eſt, quod ſi dedero tibi decem vt vndecim debeas, nihil amplius quam 10. condici poterunt, quia vlterius res nulla interuenit. *l. rogaſti. 11. §. penult. hoc tit.* Item, ſi dominus

B non ſit qui dedit, nummi accipientis non fiunt: ideoque deficit etiam mutuum: vt ſi ſeruus pecuniam domini mutuò det, *dict. l. rogaſti, §. fin. hoc tit.* vel fur rem furto ſublatam, *l. nam etſi fur. 13. hoc tit.* vel ſocius rem communē, *l. ſi ſocius. 16. hoc tit.* Sed in om-

C nibus his ſi pecunia conſumpta ſit, cùm res quæ eſſe deſijt, vendicari nequeat, conciliatur mutuum, vt domino Condictio dari poſſit: quia æquum & bonum eſt, pecuniam domini, quæ ad te ſine ipſius voluntate peruenit, & conſumpta eſt, illi reddi, *d. l. ſi me &*

D *Titium.* Sic ſi depoſitam apud te pecuniam placeat ſubinde eſſe mutuam, mutuum contrahitur: *l. ſi certi, 9. §. vlt. hoc tit.* ſi rem vendendā dedero, vt pretio vtare, *l. rogaſti hoc tit.* aut debitorem meum tibi iuſſi ſoluere, vel quod mihi debes in cauſam mutui ſu-

[E] mere, ſtricta quidem ratione non contrahitur mutuum, *l. qui negotia. 34. manda.* quia nihil de meo tuum fit: & non pactis, verum Rebus illud inducitur: iure tamen ſingulari, & ex vtilitate commerciorum, etiam hic mutuum ſuſtinetur, *l. ſingularia, l.*

rogaſti. hoc tit. Illud quoque in forma & natura mutui eſt, vt eadem omnino reddantur; non modò in genere, ſed etiam bonitate & valore; *l. 3. hoc t.* nam Creditori inuito aliud pro alio ſolui nequit. *l. 2. §. 1. hoc tit.* Hinc & illud fit, vt huius contractus actio Stricti ſit iuris, non Bonæ B fidei. *l. aut ſi mutua. 6. de eo quod cert. loc.* Nec enim in ea licet iudici ex bono & æquo arbitrari, quid quomodo ſit reſtituendum: ſed omnia ſunt ipſius contractus natura atque regulis metienda, quæ exigunt rerum vltrò citroq; æqualitatem, vt cuius generis ac C qualitatis res mutuò data eſt, illiuſmodi omnimodò reddatur. Quanquam illud video quibuſdam placuiſſe, ſi æſtimationem offerat rei creditæ debitor, nullaque captio ſit creditoris, æquum eſſe hanc ſolutionem admitti, *l. vinum. 22. hoc tit. l. fi. de condict. triti. l. quoties in diem. 59. de verb. obl.* Nec enim affectionem vllam probabilem his in rebus fungibilibus creditor prætendere poteſt, quando pecunia, quæ vice rerum fungitur, *l. 1. de contrahend. empt.* facilè pareatur, & extingui nequeat, *l. in ratione. 30. §. incerta. ad. l. Falcidiam.* Ego tamen magis puto, inuitum creditorem ad recipiendum aliud quàm quod dedit, compelli non poſſe: *l. 2. §. 1. l. 3. hoc titul.* præſertim cùm in mutuo verſetur obligatio Dandi, non Faciendi: in qua æſtimatio

A inuicem rei debitæ ſuccedere non ſolet: *l. vbi 73. §. fin. l. ſtipulatione. 72. vbi Bartol. & Dd. de verbor. obligat.* & tum demum ad æſtimationem perueniri, & de ea quæri arbitror, quando eam oblatã non repudiat actor, nec quippiam opponit, atque ita Iuliani B reſponſum interpretor & intelligo: *dict. l. vinum. vt in l. 6. l. ſi vi. 15. l. 1. §. quod autem. infra vnde vi. vbi dixi num.* 13. in quo quando nulla extet de oppoſitione actoris contra æſtimationem mentio, nec nos illam præſumere aut ſupplere debemus, cùm C exceptiones & oppoſitiones ſint facti; Facta autem non præſumantur, ſed probentur, *l. aſſeueratio. Cod. de non num. pec. l. ſine. C. de probat. vide Caſtr. in l. vnic. C. vt qua deſ. aduoc.* Quanquã & illud dici poteſt, non de æſtimatione rei totali, ſed de particulari D intereſſe Iulianum, *d. l. vinum. 22.* agere, quod ſupra vinum mutuo datum poſtulatur, & æſtimandũ eſt ex eo quod ſua die, vel ſaltem litis conteſtatæ tempore non fuerit reſtitutum, *vt in l. exhibitionis. C. ad exh. l. 3. §. item Iulian. l. quòd ſi Epheſi. de eo quod cer. loc.* E Ex eadem ratione & illud fortè defendi poteſt, pecuniam mutuò datam, in eadem ſpecie monetæ reddendam eſſe, *l. Paulus reſpondit, vbi Bart. limitat, niſi creditoris nihil interſit. ff. de ſolut.* atq; etiam eodem in valore & precio, quo data fuit, etiãſi poſtmodum

valor

valor auctus ſit, vel decreuerit. *vide latè Molin. in tracta. vſura. quæſt. 93. num. 693. cum multis ſeqq. Cur. ſenior. in l. cum quid, hoc titul.* cæteroqui nec tantundẽ; neque idem, ſed pauciores pluresve nummi, quàm ſunt accepti, dabuntur, ſi ſecundum præſentem monetæ curſum, non illũ B qui tempore mutui fuit, fiat ſolutio: id quod contra naturam eſt mutui, atque æquitatem: *l. 3. hoc titul.* etiamſi Dd. in alia omnia diſceſſerint: *Bart. in dict. l. Paulus. num. 6. & 10. de ſolut. & in l. cum quid. vbi Alex. Iaſ. & communiter Dd. hoc tit. & idem* C *Bart. in l. 1. cùm aurum de aur. legat. & alij quos cumulat. Molin. prælleg. loc.* quorum tamen opinio vſu recepta eſt, maximè illa ex cauſa, quod debitor non plus reddere videatur quàm accepit: nam iuxta valorem qui fuit tempore mutui, etiam ipſe acceptis D nummis proculdubio vtitur, h.e. eodem valore atque æſtimatione eos exponit Nec enim quiſquam accipit mutuò, vt ocioſam apud ſe pecuniam retineat, ſed magis vt illa etiam vrgente neceſſitate vtatur, vtendoq; eam expendat. Vnde ſiue poſtea decreſcat, ſiue E augeatur precium, nihil vltra quàm accepit, reddere videtur. Verbi gratia: Dedi tibi ante 20. annos mutuò 100. Ioachimicos, ſingulos pro groſſis 25, qui nunc tantùm 24. valent. Eos illo ipſo mutuationis tempore, pro 25.

A ſingulos proculdubio expendiſti. Etſi igitur nunc tantùm pro 24. accipere cogar, tu tamen nullum damnum pateris, cùm eodem valore expenderis antea, quo ego illos tibi dedi. Id quoque naturæ mutui conſentaneum eſt, vt periculum pertineat ad eum, qui mutuò accepit: *§. item is. Inſt. quib. mo. re contra. obl. vbi dixi.* cùm quia ipſius gratia contractus initur, *l. ſi vt certo. 5. §. nunc videndum. 2. commodati.* tum quod dominus eſt, cui res perire ſolet: *l. pignus. C. de pignor. act.* poſtremò, quoniam res in genere conſiſtentes, vt ſunt quæ pondere, numero, menſura conſtant, perire nequeunt, neque debitorem interitu liberant, *l. incendium. Cod. ſi cert. petat.*

¶ Cauſa finalis mutui eſt, Vt 13 res ad neceſſitatem vitę opportunæ, quarum in conſumptione vſus eſt, inter homines communicentur, alijque aliorum beneficijs atque auxilio benignè gaudeant & fruantur. Illud quoque ad cauſam mutui finalem pertinet, quòd eo animo datur accipiturque, vt aliquandiu re credita fruatur debitor: *l in commodato. 17. §. ſicut. 3. infr. commod.* non enim debet creditor cum ſacco, vt aiunt, venire paratus: *l. quod dicimus. 105. de ſolut.* ſed ſpatiũ aliquod relinquendum eſt debitori, intra quod re commodè vtatur: Deinde vt eo ſpatio elapſo, quod aut exprimitur in contra-

ctu, aut intelligitur, debitor rem in eadem bonitate, eodemque genere reddat (vt paulò ante dictum eſt) quantumuis id expreſsè non ſit actum, *l.3.h.t.*

34 ¶ Nunc de vltima parte huius tituli, videlicet de Condictione, agamus. Condictionis generali nomine omnes actiones Perſonales veniunt, quod ijs acturi nō in ius ducere aut rapere debitorem ſolent, more iudiciorum olim ſolemni: *vide ſup. de in ius vocand.* ſed coram teſtibus condicere, id eſt, Denunciare diem, ac conuenire cum reo qua die iudicio ſiſteretur, §. *appellamus. Inſt. de actio.* Ex omni autem contractu aut Certum petitur, aut incertum, *l. ſtipulationum*, 2. *de verb. oblig.* Ad incertum petendū actio Ex ſtipulatu, & aliæ condictiones pro varietate obligationū competunt: de quibus ſuo loco. Illæ verò actiones perſonales, quibus certi quid comprehenſum eſt, quod quale quantumque ſit apparet, vocantur generali nomine Certi condictiones: ex quacunque tandem cauſa & obligatione deſcendāt, ſiue ex certo aliquo, id eſt (quantùm arbitror) nominato contractu, vel qui certum continet, ſiue ex incerto & innominato, *l. certi condictio.* 9. *in princip. hoc tit.* aut in quo initio certum non fuit, ſed ex poſt facto fit certum. Propriè tamen & ſpecialiter illa appellatur Certi condictio, quæ vel ex mutuo, A vel ex ſtipulatione certæ ſummæ datur, *Inſtitut. de verb. obligat.* Neque enim certior fieri deſignatio poteſt, quàm cùm res fungibilis certo pondere, numero, menſura circumſcribitur, quod fit in Actione mutui, vel qualis quantaque ſit certis obli- B gationis verbis deſignatur, quod fit in Stipulatione. Hinc factum eſt, vt cùm cæteræ condictiones in propriū ferè nomen tranſeant, ſolæ hæ actiones nullo alio ſpeciali nomine, quàm Condictionis certi appellentur. Cùm autem hoc in titulo non modò de con- C dictione certi ex mutuo, ſed etiā ex ſtipulatu agatur, propterea quòd olim cum non gratuitò darent mutuò, ſed vt plurimum fœneratò, magis verborum obligatione creditores ſibi cauebant, qua ſortem & vſuras ſtipulabantur, *l.2.§.fin.l.lecta*, 40. *l.penult.* D *hoc tit. d.l.ſi pœnam.* 58. *de verb. obligat* quàm ſolo contractu mutui, ex quo nihil amplius deberi poteſt quàm datum eſt: *d.l. legaſti.* §. *ſi tibi, hoc t.* rectius inſcriptio facta eſt De certi condictione, quæ ex vtraque & mutui & ſtipulationis obligatione deſcen- E dit: quàm de Mutuo, vel Mutui actione.

De

De iureiurando, ſiue voluntario, ſiue neceſſario, ſiue iudiciali. Tit. II.

C. 4. 1. 2. 59.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quid ſit iuſiurandum.*
3 *Quot eius partes.*
4 *Cauſa efficiens.*
5 *Materia: & non eſſe temerè iurandum.*
6 *Forma & finis.*
7 *Species.*
8 *De iureiurando voluntario.*
9 *De iudiciali.*
10 *De neceſſario.*
11 *Explicatio legis admonendi.*
12 *Edictum Prætori.*
13 *Effectus iuſiurandi.*
14 *Adiacentia, affinia, contraria.*

1 SÆpenumero † dixi, Pandectas ad formam & vſum forẽſem eſſe compoſitas: ac continuã titulorum ſeriem interdum noua aliqua materia interſecari, iudiciorum ordine ac praxi id requirente. Cùm itaque in mutui & rerum creditarum ambiguitatibus decidendis, maximus ſit iuſiurandi vſus, & ad id deficientibus in hoc genere probationibus perueniri ſoleat. *Paul. lib. 5. tit. 15. & lib. 2. t. 1.* adeò vt quidam non inuenuſtè dixerit, *Gell. lib. 16. cap. 7.* Emplaſtrum æris alieni eſſe iuſiurandum; meritò ad materiam mutui & condictionis certi, hic de Iureiurando tracta- A tus quo condictionum ambiguitates expediri ſolent, adiungitur: quemadmodum & in Codice, vno titulo & Res creditas, & Iuſiurandum pertractari, videre licet.

¶ IVSIVRANDVM, eſt aſſumptio nominis Diuini ad con- 2
B firmandam iurantis fidem, *Bald. in Rubr. hoc tit.* vel potius eſt Inuocatio Dei, qua petimus vt ſit teſtis noſtræ aſſeuerationis, *Cic. lib. 3. Offic.* & puniat fallentes. Ex
† quo liquet, duas eſſe iuſiuran- 3
di partes: alteram Inuocationem Dei, vt ipſe καρδιογνώστης, teſtis
C ſit, nos vera dicere: altera, Inprecationem noſtri, qua deuouemus nos pœnis & vindictæ Diuinæ, ſi fallamus. De ſpeciebus paulò pòſt opportunius dicetur, ſi prius cauſas expoſuerimus.

¶ Cauſa efficiens Iuriſiurandi 4
eſt, quod quidem ad hanc mate-
D riam, inſtitutumque noſtrum attinet, alias Pactio ipſorum litigatorum, qui deficientibus probationibus, aut vt iureiurando res dirimatur, conueniunt aut iniicem illud in iudicio deferunt, vt omnino præſtandum vel referendum ſit: aliàs verò Authoritas iu-
E dicis, qui in defectum ſupplemẽtumque probationis, iurandi neceſſitatem alterutri litigatorum imponit, *l. 1. hoc tit.* Videtur autem conſuetudine quadam in vſum veniſſe, authore Gaio, *in d. l. 1.* iuriſiurandi religio, in remedium expediendarum litium, vt

vt veritas quæ humano ingenio erui non poteſt, ad Deum omnium rerum conſcium referatur, eoque teſte atque iudice obſcura explicentur. Poſtea Prætor ſuo Edicto eiuſcemodi religionem confirmauit, & ſanctam eſſe voluit.

5 ¶ Materia Circa quam, ſunt res honeſtæ & licitæ: nec debet eſſe vinculum iniquitatis, *cap.1. eod. lib.6.* neque obligatorium eſt, vt aiunt, contra bonos mores iuramentum, *c. non eſt obligatorium, de reg. iur. in 6. cap. vbi, cap. cùm contingit, de elect. cap. 2. de reb. Eccleſ. non alienandis, c. quanto, 18. de iureiur.* Ad quatuor autem ferè iuſiurandum adhiberi ſolet. Primò ad fidei promiſſionem, vt cum vaſallus domino fidelitatem iureiurando addicit, *tot. tit. de forma fidelitatis, in vſibus feud.* aut magiſtratus Reipub. & alij alijs, *l. de creationibus 10. Cod. de Epiſc. audi. l. fi. C. de curat. furio. tot. tit. de form. fidel. in vſib. feud. cum ſim.* Quo in genere receptum eſt etiam iuramentum, vt vocant, Aſſecurationis: *cap. nimis. 30. de iureiur. c. ſolita, de maior. & obed.* quod tam ſubditi quàm exempti, vt perſonæ Eccleſiſticæ, domino territorij in quo prædia poſſidēt, præſtare compelluntur, *cap. vnic. §. verum. de ſtat. rel. lib.6. c. vnic. vbi Matth. de Affl. qual. iura vaſall. cap vnic. §. conſules. & §. vaſalli, de pace Conſt. Iacob. in tract. feud. ad ver. ſed an Princeps, num.*

A *15.16. & verb. qui quidem inuſtiti, num.9. & de homag. num.13. & 14. Panor. Imol & Dd. in dict. c. nimis, de iureiur.* Secundò ad Obligationem producendam, cum aliquis iurat ſe quid daturũ facturumve: quod iuſiurandum non obligare, *Dd. in l. ſi quis pro*
B *eo. 56. ff. de fideiuſ. Bart. in l. vt iuriſiurandi, de oper. liber. Iaſ. in Auth. Sacramenta. num.7. Cod. ſi aduer. ven.* impiè docent, cùm omne iuſiurandum rei licitæ ſit ſeruandum, *cap. cùm contingat, de iureiur. c. quamuis, de pact. in 6. l. 1. cum. Auth. Cod. ſi aduerſ.*
C *vend. l. ſi quis maior. 41. de tranſ.* nec minus iureiurādo alicui promitti poſſit quàm nudis verbis, *c. iuramenti, 22. q. 1. c. 2. de pact. in 6.* Cui non obſtat d. l. ſi quis pro eo, 56. de fideiuſſ. ex qua generalem regulam extruxerunt, Iuſiurandum non eſſe modum indu-
D cendæ obligationis. Loquitur enim in caſu ſpeciali, cùm ingenuus homo operas officiales promittit, tanquã libertus. Quod quia ingenuitati planè contrariũ eſt, & Ll. improbatũ, *l. vt iuriſiurandi, 7. de oper. liber. l. pen. ſi à paren. quis. fue. manu. l. nullum, de*
E *obſequi. à libe. & lib. præſt.* ideo non mirum eſt, eo caſu iuſiurandum iure Romanorum nullam producere obligationem, *l. iuriſgentium, 7. §. ſi paciſcar, 16. in fi. de pact. l. ſi quis inquilinos. 112. §. fin. de leg. 1.* Tertiò adhibetur, ad Contractuum confirmationem,

d. l.

d. l. ſi quis maior. 41. C. de tranſ. l. A *1. C. ſi aduerſ. vend. cum Auth. ſeq. dict. cap. cùm contingat. dict. c. quamuis.* Quartò, ad Litis deciſionem, in ſupplementum vel defectum probationis: de quo iureiurando hic propriè agitur. De reliquis ſuo loco dicemus. Sed excepto primo & hoc vltimo ca- B ſu, haud temerè ad ineundam confirmandàve obligationem eſt iurandum. Etenim nec viri boni eſt, vt dicebat Socrates, Deum ſuorum negociorum teſtem facilè accerſere, neque ſuperuacua iuramenta aut defendenda ſunt temere, aut præſtanda, *cap. 2. de* C *probat. Spec. de teſt. §. 1. num. 41.* Et extat apud Vlpian. *l. ſi duo. 13. §. fin. hoc tit.* dicterium προπετῶς μὴ ὄμνυε. Quid quòd Sacræ literæ & Diuina præcepta temerariam iurandi facilitatem imprimis damnant? *cap. etſi Chriſtus, de iureiur. Matt. c. 5.* Sed vt ad iu- D ſiurandum hoc noſtrum iudiciale reuertamur, illud præſtari inquit I.C. quacunque quis actione conueniatur: ſiue in perſonam, ſiue in rem, ſiue in factum, ſiue pœnali actione, vel quauis alia. *l. 3. §. quacunque. vbi vide omnino gloſ. l. ſi duo. 13. §. idem, hoc tit. adde,* E *ſi placet Schurff. conſ. 47. quod in præſenti. circa fi. cent. 1.* Et in ſumma, ad pecunias & ad omnes res locum habet, *l. iuſiurandum. 34. hoc t.* Ad formam iuriſiurandi requiritur Formalitas, & Specifica verborum expreſſio, vt loquuntur. *Dec. in l. ſemper. 35. num. 13. de reg. iur. per not. Panor. Ant. Butr. in c. pen. de iureiur.*

¶ Forma verò conceptis verbis iurandi, veteri Romanorum more duplex fuit. Aut enim teſtis inuocabatur Deus, vt apud Virgil. 12. Æn.

Eſto nunc Sol teſtis, & hæc mihi terra precanti,
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Iuno Item:
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit:
Tango aras medioſq; ignes, & numina teſtor.

Aut iurans ſibi malè precabatur, ſi fefelliſſet, verbis illis ſolennibus: Si ſciens fallo, ita me Dieſpiter, ſalua vrbe arceq; bonis ejiciat, vt ego hunc lapidem. Silicem enim lapidem manu tenens imprecabatur, quem poſtea qua poterat vi projiciebat: vt eſt apud Plau. Cic. Liuiu. & alios paſſim, vtroque modo ex animi ſententia, h. e. fide & conſcientia bona iurari pronunciabatur, *l. 3. §. eiuſdem. 1. de teſtib. Cic. in Aca. & lib. 3. Offic. Liu lib. 22. Gell. lib. 4. c. vlt. Cuiac. obſ. lib. 1. c. 20.* Sed prior forma, vti plenior & melior (nam & is qui Deum teſtẽ inuocat, ſimul ſe pœnæ periurij obſtringit) iure noſtro recepta eſt, neque aliter quàm per Nomen Dei iurari ſolet. *Panorm. in cap. 2. de ſponſa lib.* Vnde qui per ſalutem ſuam iurat, aut per caput, licet per Deũ iurare videatur (re-

ſpectu enim Diuini numinis ita iurat, vt nolit ſaluum ſe, ſi fefellerit:) attamen ſi non ita ſpecialiter ei delatum eſt, vt hoc modo iuraret (iurari enim oportet, vt delatum eſt) *l. 3. § fin. h. t.* minimè iuraſse videtur; *l. qui per ſalutem. 33. l. fin. l. 4. & 5. hoc tit.* Sed de forma iuriſiurandi Volūtarij partes inter ſe conueniunt, omneque iuſiurandum licitæ nec improbatæ religionis Prætor tuetur. *d. l. 5. in princ. & §. ſed & ſi quis. 3. hoc titul.* In iudicio autem, ſi inter litigatores de qualitate iuramenti fuerit dubitatum, conceptio eius in arbitrio iudicātis eſt, qui formam illam ſequi ſolet, vt per Deum tantùm iuretur, *l. iuſiurandum. 34. §. 4. hoc tit.* Et ita quidem apud Veteres fuit obſeruatum. Poſtea verò quàm Auguſti Chriſtianam religionem profeſſi ſunt, moribus receptum fuiſſe videtur, vt tactis Sacroſanctis Euangelijs iuſiurandum daretur, *in Auth. de ſanctiſ. Epiſc. l. rem non nouam. 12. §. patron. C. de iud. l. de creationib. 20. cum ſimil. C. de epiſc. aud.* Per nomen tamen ſolius veri Dei in noſtra Chriſtiana Repub. iurandum eſt: ſecundum præceptum, in nomine Dei tui iurabis: vt diuinis literis habetur expreſſum, *Exod. 23. Iudic. 11. Deut. 6. & 10. Ioſue 23. Mart. 5.* Cùm enim iuſiurandum tantùm vni Deo præſtetur, *Anchor. conſil. 192. in auxilium, num. 1.* & ſit inuocatio, quæ ſoli Deo

A καρδιογνώστῃ & omnipotenti debeatur, efficitur, & per huius quoque ſolis nomen iurandum eſſe. Reliq; per Creaturas iurandi formæ, etſi praua quadam conſuetudine inueterauerint: tamen ſunt, vt loquitur Chriſtus Matth. 5. 37. ἐκ τοῦ πονηροῦ. Et quanquã

B in iurandi forma multum valet conſuetudo, ſecundùm quam iuramenta ſunt concipienda: tamẽ hoc ita accidiendum eſt, dum ne iuri diuino ſint contraria· *Iaſ. in l. fin. n. 2. qui ſatiſd. cogan.* Vnde videmus, ſolennitatẽ tangendorum Euangeliorum, quaſi non

C neceſſariam, *Felin. in c. 2. nu. 14. de ſponſ. per c. etſi Chriſtus, de iureiur. Socin. in l. 3. §. iurari, hoc tit. per §. fin. in Auth. vt non luxur. contra nat.* multis locis omitti: & inuocationem hominũ mortuorum, vt impiam & iure Diuino damnatam in curiis bene inſtitutis repudiari. Nam nulla, quã-

D tuis inueteratiſsima conſuetudine iuri Diuino præſcribi poteſt. *Bald. in l. 2. nu. 1. & 2. & l. eos 27. C. de vſur. Schurff. conſ. 83. prædicta, num. 11. cent. 3. per not. in c. fin. c. venerabilis, c. ad audientiam, extr. eod.* Illud rectius vſitatum, vt per nomen ſolius

E Dei, mares erectis duobus digitis primis, fœminę appoſita ad ſiniſtrum pectus dextera, in loco publico coram iudice iurent. Eſt etiam receptum, inter illuſtres præſertim & nobiles perſonas, vt loco iuramenti per fidem Principalem,

palem, ſeu generoſitatis ac nobi-
litatis promittatur: quod pro ve-
ro iureiurando haberi translatiũ
eſt, *cap. ad aures. vbi Panorm.*
n. 4. & 5. de his quæ vi met. cauſ.
Hoſt. de iureiur. num. 1. gloſſ. in
cap. querelam. verb. præſtita. ne
prala. vic. ſuas c. peruenit. de fi-
deiuſſ. cap. 1. de ſepul. in 6. Iaſo.
in l. 3. §. iurari. num. 3. de iureiur.
c. ad Apoſtolica. vbi Innoc. de re
iud. Bald. in cap. literas. in fin. de
præſum. Land. in tract. de princip.
nu. 258. & ſic de notoria conſue-
tudine & in Camera ſeruari, te-
ſtatur Mynſing. obſeru. 17. cent. 1.
Quod admittunt alij, ſi per fidem
Chriſtianam promittatur: ſecus
ſi per humanam, aut abſolutè
per fidem, quia de humana ac-
cipitur. *vide Couar. in c. quamuis*
de pact. in 6. Cauſa finalis iuriſ-
iurandi, de quo nos loquimur,
eſt, vt lites expediantur, *l. 1. hoc*
titul. 1. & probationis defectus
ſuppleatur. *l. qui cum 30. hoc tit.*
7 ¶ Species huius iuriſiurandi,
quod ad remedium expedienda-
rum litium pertinet, quod lites
finit. *l. 2. hoc tit.* (de hoc enim
ſolo hic agimus) ſunt tres, que-
madmodum & inſcriptio iſtius
tituli indicat: Voluntarium, Iu-
diciale, & Neceſſarium. Volun-
tarium Græci interpretes faciunt
non id, quod extra iudicium ex
conuentione defertur, *l. iuriſiur.*
7. prin. hoc tit. (nec enim de tali
genere in hoc conditionum, &
iudiciorũ argumento tractatur)

A ſed quod in iudicio alter litiga-
torum alteri defert. *l. 1. l. qui iu-*
raſſe, 26. §. 1. l. ſed etſi, 25. l. vlt.
l. admonendi, 1. in fi. h. t. quam
de tali iuramento accipiunt. Po-
teſt enim ex multis cauſis recu-
ſare: *l. general. 12. C. de reb. cred.*
poteſt referre ſemper is cui de-
B fertur, *l. iuſiur. 34. §. ait, 5. h. t.*
Ergo non niſi ſponte & volunta-
rius iurat. Eſt itaq; Voluntarium
cùm reſpectu eius qui defert, tũ
illius qui præſtat. Neceſſarium
ſtatuunt, quod refertur, quia ne-
ceſſariò præſtandum eſt, *l. pen.*
h. t. Iudiciale verò, quod iudex
C defert, *d. l. admonendi. l. 3. C. eod.*
Nec enim locus ſolus facit iudi-
ciale (alioqui omne quod in iu-
dicio defertur, & de quo hic agi-
tur, ſic appellatur) ſed iudex ipſe
quam defert: à quo quæ profici-
ſcuntur Iudicialia nominantur.
vt tit. de prætor. ſtipul. quod à
D mero iudicis officio proficiſcan-
tur, *l. 5. de verb. oblig.* Sed hæc
à communi noſtrorum ſchola
abhorrent, vbi ſtatuitur Volun-
tarium ſiue conuentionale, quod
ex conuentione, per modũ tran-
ſactionis extra iudicium defer-
tur: *l. iuſiurandum quod, 17. l. ſi*
E *quis 30. hoc tit.* ita appellatum,
quòd ex voluntate & ſponte ſu-
ſcipiatur, II. Iudiciale, quod à
parte parti in iudicio defertur.
III. Neceſſarium, quod inopia
probationis à iudice litigatori
imponitur. Id enim quia recu-
ſari ſine iuſtiſsima cauſa non po-
teſt,

tit, *l. generaliter,* 12. §. *ſi autem, Cod. de reb. cred. cap. fin. in princip. extr. eod.* neceſſarium noſtris appellatur, Græcis ἔπακτον. Sunt autem inter has etiam ſpecies quædam noſtris differen-
8 tiæ. Iuſiurandum † Voluntariũ nemo cogitur initiò ſuſcipere: poſtquã autem ſemel ex conuentione ſuſceptum eſt, præſtari omnino debet, neq; referri deferenti poteſt, *d.l. iuſiurandum,* 17. Sicut enim initiò libera poteſtas eſt vnicuiq; habendi vel non habendi contractus: ita renunciare conſtitutæ ſemel obligationi, aduerſario non conſentiente, nemini licet, *l. ſicut, C. de act. l. in commodato,* 17. §. *ſicut comodati.* Quod autem ad vim & affectum attinet, hoc iuſiurandũ ſpeciem continet tranſactionis, maioremque habet authoritatem quàm res iudicata, *l. 2. hoc tit.* & loco ſolutionis cedit, *l. qui iuraſſe.* §. *fin. cum l. ſeq. hoc tit.* adeò quidem, vt negotium iſto iureiurando deciſum, detecto etiam periurio, aut nouis repertis inſtrumentis, non retractetur: *l. 1. C. de reb. cred. l. admonend.* 31. *in fin. hoc tit. l. quòd ſi deferente,* 21. *cum l. ſeq. de dol. mal.* quemadmodum nec alia quæuis tranſactio. *l. ſub pratex.* 19. & 29. *C. de tranſact.*

¶ Porrò iudiciale iuſiurandũ
9 deferre actor poteſt, etiamſi nihil præſtiterit aut probarit, vt eſt cõmunis opinio, *l. delata,* 9. *C. de*

A *reb. cred. l. manifeſta. vbi Iaſ. hoc t.* quod & ius Sax. ſequitur: *Land. lib. 2. art. 6. Fachſ. diff.* 52. quo tamen iure, ante litis conteſtationem delatio ab actore (nam in reo, qui exceptionẽ lite demum conteſtata proponit, *vide inf. de except.* & iuſiurandum defert,
B contrà obſeruandũ eſſe arbitro) facienda eſt, nam ea pro mutatione libelli habetur, quæ poſt litem conteſtatam recipi non ſolet, *Chilia. c.* 66. *Fachſ. præall. loc. Reinh. diff. iudic.* 1. Porrò reus ita delatum non præcisè compellitur ſuſcipere: ſed ſi vult, po-
C teſt id parti deferenti referre: *l. iuſiur.* 34. §. *ait prætor. hoc tit.* Alterum tamen facere cogitur, niſi ſoluere malit: *d. §. ait prætor. l. delata,* 9. *C. eod.* cum manifeſtæ ſit turpitudinis, nolle iurare, aut non referre. *l. manifeſta,* 38. *hoc tit.* Quod tamen ita verum
D eſt, ſi iudex delationem iuriſiurandi approbarit: *d. l. generaliter. §. ſed iuramento, C. eod.* aut niſi reus, conſcientiæ religionem teſtibus, & idoneis probationibus ſupplere poſſit. *Chil. præalle. loc. Salic. & alij in l. 2. & l. delata,* 9. *C. de reb. cred.* Qui autem iuſ-
E iurandum hoc defert, prius debet iurare, ſi exigatur, ſe non calumniandi animo iuſiurandum deferre. *d. l. iuſiuran.* 34. §. *qui iuſiurandum, l. ſi non fuerit,* 37. *hoc tit. d. l. delata. Paul. lib. 2. tit.* 1. & ſi ei referatur, iurare omnino cogetur: aut denegabitur illi

actio,

actio, cùm non debeat ei diſplicere conditio iuriſiurandi, quam primus detulit. *d. l. iuſiurandum. §. ait prætor.* Sed nec iuſiurandum de calumnia referendi dabitur: quia nō eſt ferendus actor, ſi conditionis nomine, quam ipſe detulit, de calumnia velit ſibi iurari, *d. §. ait prætor. Chilian. c. 67.* Qomodo enim iuſtè inſimulet reum calumniæ, quando non ab illo, ſed ab ipſomet actore neceſſitas iurandi ſit profecta? Hoc autem iuramentum de calumnia, Speciale appellatur: & moribus noſtris ſolùm obtinet, reliquis calumniæ iuramentis, quæ ſuper tota lite præſtantur, obſoletis. *Fachſ. diff. 47. Reinh. diff. iud. 7.* Sanè ſi parato aduerſario iurare, is qui detulit, remittat iuſiurandum: id eſt, gratiam eius faciat, contentus voluntate ſuſcepti iuriſiurandi, perinde habebitur atque ſi iuratum eſſet, *l. 4. §. fin. l. 5. l. nam poſtea, 9. §. 1. hoc tit. l. actori. 8. C. eod. Paul. lib. 2. tit. 1.* Poteſt tamen iure Ciuili (nam Saxonico pœnitere poſt Guarandam non licet, *Fachſ. diff. 53. per art. 11. lib. 2. Reinh. diff. iudic. 14.*) etiam non remittere, & ante præſtitum iuſiurandum illud reuocare, adque probationes reuerti. *l. ſi quis 11. C. de reb. cred. Bart. in l. non erit. §. fin. hoc tit.* Eſt & illud quæſtionis, An per procuratorem iuſiurandum præſtari poſſit: *Auth. princip. Cod. de iur. prop. calum. vide*

A *Bart. in l. qui bona. §. ſi alieno. n. 15. de damn. infect. vbi concludit poſſe, Land. lib. 1. art. 46. vide Dd. in cap. ſi. ext. eod. gloſſ. fin. in l. ad egregias, 15. h. titul. quæ contrà concludit: ſed opinio Bartol. ſeruatur in praxi pro qua text. in cap. 2. de teſtibus, lib. 6.* item,

B An per hæredem, ſi fortè antequam iuret, reus vel actor decedat: *l. generaliter. 12. C. de reb. cred. Iaſ. in l. admonendi. n. 313. h. t. & in l. pen. & hoc iudicium. numer. 5. & 7. ne quis eum qui in ius voc. Rom. conſ. 290. Land. lib. 3. art. 11. Reinhar. diff. iud. 34.*

C quæ in noſtris Cōmentarijs methodicis prolixius examinabuntur. Quod ad effectum attinet, nihil video hoc Iudiciale iuſiurandum differre à ſuperiore: cùm ex conuentione quodammodo deſcendat, eique ſtare litigatores velint; *l. qui iuraſſe. 26. §. fin. hoc*

D *titul.* adeò vt arbitrer, ſententiam poſt eiuſcemodi iuſiurandū ciuili iure non requiri. nam moribus aliter obſeruari ſcio. Actionem enim denegari, poſtquam ita iuratum eſt, imò actionem & exceptionem ex eiuſcemodi iureiurando oriri, Iuriſcon. teſtan-

E tur, *l. nam poſtea. in princ. & §. 1. hoc tit.* & nihil amplius poſt iuſiurandum quæri aiunt, *l. 5. §. dato. hoc titul. l. poſt rem. 56. de re iudic.* Ex quibus omnibus ſatis apparet, poſt datum hoc iuſiurandum litigatores, quaſi tranſactione aut ſolutione facta, *l. iuſiurandum.*

27. *hoc titul.* à limine iudicij remoueri: *c. 1. de lit. conteſt. lib. 6.* præſertim cùm vlteriorem quæſtionem Prætor edicto inhibeat.

10 ¶ Neceſſarium iuſiurandū præſtare omnino cogitur is cui delatum eſt. nam parendum eſt voci iudicis, *cap. fin. ext. eod.* qui eiuſcemodi iuſiurandum, quādo ſcilicet à partibus eſt petitum (nam alioqui iudex officium ſuum non impartit. *Iaſ. poſt Bart. & Dd. in l. admonendi. nu. 316. 317. de iureiur. vbi dicit hanc eſſe communem.*) in defectum vel ſupplementum legitimarum probationum defert, *l. in bona fidei. Cod. de rebus credit.* vbi neque nihil, neque plenè probatum eſt: quanquam indiſtinctè in iudiciali iureiurando delata conditione omnino aut iurandum, aut referendum eſt, *l. delata. 9. C. de reb. cred.* vt diximus, & vſu obſeruatur. Cæterùm hic nulla probatione facta, reus debet abſolui, etiamſi nihil præſtet: *d. c. fin. l. qui accuſare, C. de edend.* ſi plenè, condemnari. *l. cum reis. 18. de pœn.* Cùm autem ſuſpicionibus tantùm oneratus eſt reus, deferre illi iuſiurandum poteſt iudex in defectum probationis, vt ſeſe purget, *d. c. fin. tot. tit. de purg. cano.* quod referri nequit, *l. 3. §. ſ[illegible]bi. C. de his qui ad Eccleſ. confug. gloſſ. cap. vlt. verb. famoſa, de iuretur.* Sin actor ſemiplenè probarit per vnum teſtem; aut A priuatam ſcripturam; aut alijs modis, ita vt iudicis animus ijs penè perſuaſus in cauſam actoris propendeat: huic potius in ſupplementum probationis, (nam in criminalibus & alijs grauioribus, cùm probationes iuſtæ & luce meridiana clariores requi- B rantur, *l. fin. Cod. de prob.* huic iuriurando locus non eſt, *Dd. in d. l. 3. hoc tit.*) erit deferendum, & communi conſenſu traditur à Doctoribus: *Dd in l. admonendi, 31. hoc tit. in l. bona fidei. C. eod. in cap. fin. extr. eod.* niſi (vt loquuntur) rei perſona ſit legalior, C aut actor putetur veritatē ignorare. *Iaſ. in l. pen. §. hoc iudicium. num. 6. ne quis cum &c. qui Bar. in d. l. admonen. Chil. c. 66.*

¶ Etſi autem iudices in dubijs 11
cauſis, exacto ita iureiurando, ſecundum eum qui iurauit iudicare ſolent (ſentētia enim hic opus D eſt, cùm hoc iuſiurandum fungatur non vice tranſactionis vel ſolutionis, vtpote inuitis partibus extortum, ſed tantummodò probationis: *d. l. cum qui, 30.*) tamen admonendi ſumus interdum ex integro cauſam agi, ſi quis noua inſtrumenta ſe inueniſſe E dicat: quibus nunc vſurus ſit, & probaturus falſum eſſe iuratum. Nam quod dicitur, Sententiam quæ tranſiuit in rem iudicatam, inſtrumentis non retractari, *l. ſub ſpecie. C. de re iudic. l. Imperatores. 35. ff. eod.* non obtiget in ſententia quæ ex probatio-

nibus Priuilegiatis, vt loquuntur, A lata: *l. fin. Cod. ad l. Iul. de adul.* Præſertim falſis ac doloſis: *l. ſi prætor. 75. §. Marcellus, inf. de iud.* vt conſtitutiones etiam Principũ oſtendunt: *l. 1. 2. 3. C. ſi ex fal. alleg.* quarũ mentionem facit Caius in d. l. admonendi. Iuſiurandum autem neceſſarium, eſt probatio B priuilegiata & ſingularis: quia iurans ſibiipſi dat teſtimonium, contra communes iuris regulas, quibus traditur, Neminem in propria cauſa idoneum eſſe teſtẽ: *l. nullus, de teſtibus, l. omnibus. C. eo. tit.* Si igitur ſententia ſecundũ iuſiurandum data ſit, poterit de- C nuo ex nouis inſtrumentis agi, & Sacramenti falſitas oſtendi, *l. actione, C. de tranſact. l. 1. & tot. Co. ſi ex fal. inſt. l. admonendi. vbi. Rom. Iaſ. dicunt non opus eſſe reſtitutione. hoc tit.* Res enim iudicatæ non retractantur, quæ ordinaria cognitione ac probatione D definitæ ſunt: *l. 4. C. de re iud. l. Imp. 35. ff. eo.* non quæ inopia probationum ex religione & fide ipſius partis deciſæ. Quod non obtinet, ſi inter litigatores iureiurando, ſiue Voluntario, ſiue Iudiciali tranſactum ſit negotium: quia Quod ſemel conuentione E mutua ſopitum tranſactumq; eſt, non debet iterũ ſub ſpecie inſtrumẽtorum poſt repertorum retractari, præſertim accedente iuriſiurandi religione, *l. ſub prætextu, 1. & 2. iuncta. l. ſi quis minor. Cod. de tranſact. d. l. quòd ſi defe-*

rente, cum l. ſeq. ff. de dol. mal. Et hæc quidem breuiter dicta ſint his ſpeciebus iuriſiurandi, & effectu vniuſcuiuſque. Alij porrò alias iuramentorũ ſpecies ponunt: *Bald. in cap. 1. §. item Sacramenta. nu. 2. de pac. fir. in vſib. feud. Spec. de iura. del. in princip.* videlicet Aſſertorium iuramentum, quod nunc appellatur De veritate dicenda: & Promiſſorium quo quid promittitur: id quod rurſus ſubdiuidunt in Abſolutum, quod per ſe datur: & Acceſſoriũ, quod cohæret alij obligationi, eiuſque naturam & interpretationem induit, *l. fin. Cod. de non num. pec. l. fin. qui ſatiſd. cogun. Iaſ. in l. ſi conuenerit, num. 4. & 5. de iuriſd. Schurff. conſ. 27. num. 9. cent. 1.* Alij *Roman. in l. iuſiurandum. 17. hoc tit. Iaſ. in Auth. Sacramenta. num. 9. C. ſi adue. vend.* tres ſtatuunt ſpecies: videlicet Promiſſorium, Confirmatorium, & Deciſoriũ. Theologi duas: ἐπακτον, quod à magiſtratu imponitur: & Voluntarium, quod ſponte ſuſcipitur, de quibus diſputare noſtri iam non eſt inſtituti. Quare † nunc ipſum Prætoris Edictum 12 de iureiurãdo proponamus: EVM " A QVO IVSIVRANDVM PE- " TETVR (ab alterutro nimirum litigatore, nam de iudiciali iureiurando: Prætoris edictum loquitur.) SOLVERE AVT IV- " RARE COGAM. *d. l. iuſiurandum. 34. §. ait Prætor.* (datur tamen ex humanitate facultas reo,

vt ſi malit, referat iuſiurandum) SI IS CVM QVO AGETVR, CONDITIONE DELATA (nā qui nemine deferente iurat, hanc Prætor non tuetur: ſibi enim, non aduerſario iurauit, *l. 3. in princip. hoc titul.*) IVRAVERIT, EIVS REI DE QVA IVSIVRANDVM DELATVM FVERIT, NEQVE IN IPSVM, (qui iurauit) NEQVE IN EVM AD QVEM EA RES PERTINET, (vt ſucceſſorem, aut alium, ad quem aliquod emolumentum ex iureiurando redit: verbum enim Pertinere, latiſſimè patet, *l. verbum illud, 181. de verbor. ſignif. l. 1. §. in propria. quan. appell ſit, &c.*) ACTIONEM DABO, *l. 3. in princip. l. ait prætor, 7. hoc tit.* Hactenus prætor.

13 ¶ Sed & hoc per interpretationem placuit, vt non modò aduerſus iuſiurādum denegetur Actio, ſed ex ipſo iureiurando actio in Factum, & Exceptio detur, *d. l. nam poſtea, §. 1. hoc tit.* perinde atque ex re iudicata, *l. actori. C. de re credit.* quod tamen quidam, ſed perperā, in iureiurando duntaxat Deciſorio, non etiā Promiſſorio, voluut obtinere, *Bald. in cap. 1. §. Sacramenta. de pac. fir. Iaſ. in Auth. Sacrament. n. 9. C. ſi aduerſ. vend.* Nam cùm apud omnes populos, tum præſertim Romanos, magna ſemper vis, magnus effectus & religio fuit iuriſiurandi, quacunque ratione, vel in iudicio, vel extra iudiciū præ-

A ſtiti. Nullum, inquit Cicero, *in Offic. lib. 3.* vinculum ad aſtringēdam fidem Iureiurando maiores arctius eſſe voluerunt. Id indicant leges XII. Tabularum, indicant ſacra, indicant fœdera, quibus etiam cum hoſte deuincitur fides, indicant notiones animaduerſionesque cenſorum, qui nulla de re

B diligentius quàm de iureiurando iudicabant. Et meritò quidem: exempla .n. teſtantur, veriſſimum eſſe quod dicitur, ἀνδρὸς δ᾽ εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων: contrà religionem iuſiurandi contemptam Deum habere vltorem,

C *l. 2. C. de rebus credit. Herod. lib. 2.* grauibus pœnis vindicari, vt non iniuria dixerit Heſiodus:

ὅρκων θ᾽ ὃς δὴ πλεῖστον ἐπιχθονίους ἀνθρώπους
πημαίνει, ὅτε κέν τις ἑκὼν ἐπίορκον ὀμόσσῃ.

Sed quod dictum eſt, iuſiuran-

D dum Deum habere vltorem, ſcilicet quo ad animam & conſcientiam peierantis, non eo inferendum eſt, periuria Dolo malo dicta etiam legibus non puniri. *l. ſi duo. §. ſi quis. vbi Iaſ. 7. pœnas recitat. hoc tit. l. nam ſufficit. de do. mal. l. fin. de crim. ſtell. Chaſſ. in*

E *conſue. Bur. tit. de retra. §. 12. ver. par ſement. num. 22. cum ſeq.* maximè quando cum alterius iniuria vel damno ſunt coniuncta: *d. l. ſi duo, §. vlt.* etiamſi Imperator nolit quaſi crimē Maieſtatis vindicari, ſi non dolo malo, ſed calore iracundiæ per Principis venerationem

Digitized by Google

nerationem fuerit peieratum. *l. 2. C. de reb. credit. vide diſtinct. Bal. optimam, in l. ſi cum patruo, 6. C. commu. vtriuſ. iud.* Etſi enim tale periurium non ſit crimen maieſtatis, conſentaneum tamen eſt, ſaltem ſtellionatum eſſe, eiuſque criminis pœna puniri, *l. fin. ff. crim. ſtellion. vide tamen doctiſſ. Cuiac. obſeruat. lib. 2. c. 19. & lib. 7. cap. 13. & lib. 8. cap. 7.* quando alteri doloſe periurio nocitum eſt. Ac fortè olim iuramẽta per Principem dicta, pœnas habuerunt ciuiles, periurio patefacto, *dict. l. ſi duo, §. vltim.* quaſi ex contemptu venerationis Principalis: ea verò quæ per Deum præſtabuntur, diuinæ vltioni fuere relicta, per quam iuratum eſſet, *d. l. 2. Tert. in Apol.* Sed cùm apud Chriſtianos, tantùm per numen ritè iuretur, etiam in hoc genere periuria conſtitutionibus rectè puniuntur, *l. ſi quis, 41. Cod. de transſ. l. pen. C. de dig. lib. 10. Nouell. 117. Herm. lib. 1. t. 2.* Sunt & alij complures iuriſiurandi effectus: vt quod induat naturam actus cui accedit. *l. vlt. Cod. de non num. pec. l. vlt. qui ſatiſd. cogan.* & tamen deſtituto principali, aut annihilato, non pereat velut acceſſorium, *c. 2. de pac. in 6. Mynſing. obſeru. 2. Cent. 3.* habet vim caſus expreſſi, *Bald. in l. 1. num. 4. C. com.* ſupplet præſentiam partis, *Crauet. de antiq. temp. §. 3. nu. 43.* excipit authoritatem ſuperioris, *cap. veniente, 19. eo. c. 1. de prob.*

A *feud. alien. per Fed. gloſ. c. ſciſcitatus, 19. de reſcrip.* accipitur ſecundum intentionem eius cui datur, *cap. quæcunque, 22. quæſt. 5.* intelligitur de præſentibus non futuris, *c. clericus, 33. eod. Mynſing. ob. 7. Cent. 2. gloſſ. verb. extorta, in Auth. Sacram. C. ſi ad vend.* neB que de noua cauſa, *c. quemadmodum, 25. eod. Boer. dec. 204. n. 21. cum ſeq.* vt ſi altera pars promiſſis non ſtet. *c. ſicut. 29. in fin. eod.* ſi res (vt feudum) adminiſtratur, cuius nomine iuratum eſt, auferatur, pereat, *cap. 5. eod. cap. 1. de vaſ. qui con. conſ. Loth.* item acciC piendum eſt de licitis, non illicitis, *cap. ad noſtram, 21. c. Quintauallis, 23. eod.* Eccleſiæ, *cap. breui, 17. eod.* publicove, *cap. intellecto. 33. eod.* detrimentoſis: excludit appellationem, *dict. c. breui,* & quamuis alias poſterius pactum deroget priori, *l. pacta nouiſſ. Cod.* D *de pact.* tamen hic contra eſt: *c. veniens, 16. cap. intellecto, 33. eod.* niſi prius ſit illicitum, *c. tua, 11. d. c. veniens, eod.* probationem facit plenam, *gloſ. cap. 1. verb. non probet. de con. rec. feud.* etiam in enunciatiuis, *Cra. de antiq. temp. §. 3. num. 47.* ſemper ſeruandum E eſt, quando ſine detrimento ſalutis ſeruari poteſt: *cap. cùm contingat. eo. vide 22. q. 4.* ſupplet ſolennitates *Panor. d. c. cum contingat.* confirmat contractus, *cap. 2. vbi Dd. n. 17. de pact. in 6. Iaſ. Auth. Sacram. num. 33. C. ſi adu. vend.* tollit reſtitutionem in integrum. *dict.*

dict.Auth. Sacram. Addit forum foro, *Iaſ. in Auth. Sacram. n.*17. *C. ſi ad ven.* excludit pœnitentiam. *gloſſ. in §.ſi pecuniam,* 8. *ad verb. neceße, de cond. cauſ. dat. Alex.Imol.& Dd.in l.*2.*§.ſed etſi, de dona.* præciſè obligat, *Iaſ. in §. item ſi quis poſtulante,n.*12.*Inſtit. de act.* vim & effectum ſpecifici conſenſus, *Bald. in l.*1 *num.*4. *C. commo. Alexand. in l. ſciendum, de verb. oblig. & conſ.*27. *viſo. n.* 7.*vol.* 1.*text.in cap. ex reſcript. de iureiur.*executionis paratæ, *Bart. in l.* 2. *in fin. hoc tit. cuius ſententiam dicit ibi communem. Iaſ.nu.* 20. *& in d.§. item, num.*20.clauſulæ derogatoriæ, *Bart. in l.omnes.num.*33.*de iuſt.& iur.Iaſ.in l. ſi mihi,*12.*§.in legatis, num.* 5. *de legat.*1. rato manente pacto, *l. ſi quis,* 41. *vbi Dd. Co. de tranſact.* &c. obtinet. De quib. plura apud Dd. *Iaſ. in dict.§. item Inſtitut.de act. Dd. in dict. l. ſi quis maior. Cano. in cap. Quintauallis ext. eod.*

24 ¶ Adiacent iurjiurando boni mores, *c. non eſt, de reg. iur.in* 6. pietas, charitas, *cap. cum quidem eod.* veritas, ſimplicitas. *c. veritatis,*14.*eod.* iuſtitia, iudicium, *cap. etſi* 26. *vbi gloſſ. verb. iuſtitia ponit hos comites iuriſiur.eo. per cap. animaduert.*22.*quæſt.*2. *Ierem.* 4. *cap.iurabunt,* 22.*num.*1. libertas, *cap.ſi verò,* 8, *cap. verum,* 15. *eo. Dd. Auth. Sacram.C. ſi ad vend.* intellectus rei, & ſcientia,*c.quanto,*18.*eod.* Affinia ſunt, promiſſio

A fidei, *cap.* 3.*eod. Panorm. c.conſtitutus, de tranſ.& dict.cap. ad adres, de his quæ vi. Couar. cap.* 2. *de pac. in* 6. aut fides loco iuriſiurandi diſertè data, quam non verum eſſe iuramentum ex eo liquet, quod non omne ſimile, *Bar. l.quod Nerua. depoſ.* nec quod al-
B terius loco ponitur, *Euerar. à loco, vi ſurrog. in fin.* ſit idem, maximè hoc caſu: vbi non conuenit definitio iuriſiurandi, quod eſt Inuocatio numinis religioſa, quæ hic abeſt. Contraria ſunt, vis. *c. ſi verò,* 8. *cap. verum,* 35. *c.cùm contingat.* 28. *eod. vbi gl. ad verb.vi.*
C *C. abbas. de his quæ vi met. cauſ. gloſſ. Clem.paſtora. de iud.* dolus, *d.c.cum contingat. Auth.Sacram. C.ſi ad vend. vbi Iaſ. num.* 29. *c. licet, eod.in* 6.*cap.*2.*de pac.num.*6. *Imol. cap. quintauallis n.* 45. *eod.* error, *c.quanto,* 18. *eod. c.homines, cap. vltim.* 22. *quæſt.* 2. impubes
D ætas, *c.paruuli,* 22.*quæſt.pen. dict. Authen. Sacram.* abſolutio: *vide Mynſing.obſer.* 57. *Cent.*2. *obſ.*99. *Cent,*3.quam noſtræ Leges, nimirum Ethnicæ, concedunt: Imperatoribus: *l.vltim. ad municip. Bald. l.*1.*Cod. de iur.aur.ann.* At ſacer ille ſermo ſeruari vult iura-
E mentum. *Num.*30.*Ioſ.*9. *Pſal.*15. 24. *Ezech.* 17. *Matt.* 5. Itaque vix videtur admittenda abſolutio, niſi cùm iuramentum illicitum eſt & improbum, atque ita diuinæ voluntati contrarium: de quo cognoſcere Eccleſia poteſt.

De

De in litem iurando. Tit. III. C. 5. 53.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quid ſit iuſiurandum in litem.*
3 *Quòd à iudice tantùm deferatur.*
4 *Ex qua cauſa deferatur.*
5 *Ratio, quare deferri poſſit.*
6 *Quibus in actionibus deferatur.*
7 *Quomodo iuretur.*
8 *Quis ſit effectus iuramenti huius.*

1 CVm † in ſuperiore titulo tractatum ſit de tribus ſpecieb. iuriſiurandi quod ad lites definiendas pertinet: ne quid hac in materia intactum inexplicatumque relinquatur, conſequenter nunc hic exponitur & alia ſpecies iuriſiurandi neceſſarij: videlicet Iuſiurandum in litem.
2 Eſt † autem IVSIVRANDVM IN LITEM: quod ex delatione Iudicis præſtatur, cùm ab aduerſario contumaciter & Dolo malo res vel non exhibetur, vel non reſtituitur, aut dolo eius factum eſt, quominus exhiberi vel reſtitui poſsit. Quo iureiurando permittitur illi æſtimationem ipſius rei, ac eius quod intereſt, etiam
3 in infinitum facere. Dico, † hoc iuſiurandum ex Delatione Iudicis dari, *l. in actionibus 5. h. t.* Nam ſi alius detulerit, aut eo nō à iudice delato, iuratum ſit, nulla erit religio, nec vllum iuſiurandum, *l. 4. §. deferre, t. hoc tit.*

A Sed † non aliter defertur, quàm 4
ſi aduerſarius contumaciter & Dolo malo ex arbitrio Iudicis exhibere aut reſtituere rem, quā actor ſuam eſſe intendit, aut nolit, aut non poſsit, *l. qui reſtituere, 67. de rei vendic.* Nam propter culpam non eſſe hoc iuſ-
B iurandum deferendum, conſtat: *vide Iaſ. & Dd. in l. 6. §. præt. l. 7. l. argen. 10. §. 1. de eden.* quia nō ſine magna cauſa permittendum eſt actori, vt pro ſuo arbitrio & affectione litem æſtimet, ac iudex quodammodo in cauſa propria fiat. Cum igitur in cul-
C pa tantùm hæret poſſeſſor, non in dolo, æſtimatio litis minimè ab actore iuxta ſuam effectionē, ſed à iudice ex veritate facienda eſt, *l. 4. in fin. hoc tit. vbi Dd.* Quam etiam ob cauſam contra hæredem contumacis non iuratur in litem, quia dolo caret: *l.*
D *fin. C. eod.* niſi lis fuerit cum defuncto conteſtata: *l. 4. C. eod.* quāuis ex parte agentis, indiſtinctè in hæredem hæc facultas, quaſi pars actionis rei perſecutoriæ tranſeat. *Authent. princ vbi gl. & Dd. Cod. de iur. propt. cal. Iaſ. in l. penultim. §. hoc iudicium,*
E *num. 5. nequis in ius voc.* dum tamen ſcientiam rei aliquam habeat hæres, *Iaſ. præall. loc. nu. 7. & in d. l. admonendi, num. 313. ſup. tit. 1.* ſaltem vt deſcientia ſua & credulitate iurare poſsit. *Chil. in pract. c. 66. vide Reinhar. diff. iud. 34. Land. lib. 3. artic. 11.*

 Pap-

Pupillis tamen hoc iuramentum non defertur, *l.4.hoc tit.* vt nec aliud quodlibet, *l.iuſiur.34.§.pupillo. l. qui iuraſſe, 26. de iureiur.* ſed bene minoribus, *d.l. 4. in fin. vbi gloſſ. ad verb. poteſt iurare*. Tutores autem nomine pupillorum, hoc affectionis iuramentum ſubire non coguntur: *dict.l.4. h. tit.* etiamſi in Deciſorio, vbi de veritate dicenda agitur, ſecus ſit. *l. cum etiam, 5. Cod.de reb. cred. Bartol.num.2. Iaſ.num.85. in l.4. hoc t.* Locum autem tum demum habet hoc iuſiurandum, & deferri ſolet, cùm iuſſus exhibere vel reſtituere rem, quam actor ſuam eſſe intendit, poſſeſſor Contumaciter negligit. Etenim ratio

5 † quamobrem vſus huius in foro inualuerit: non eſt inopia probationum, vt ſuperioris iuriſiurandi: ſed locum illi facit à parte quidem rei Cōtumacia vel dolus, quem puniri oportet: à parte verò actoris cui defertur, Præſumptum dominium. Huic enim ſi res ſua à poſſeſſore contumaci non reſtituatur, aut eius dolo malo reſtitui nequeat, atque ita quaſi neceſſitas vendēdi domino imponatur, meritò rem æſtimandi ſuam, & pretium pro arbitrio ſtatuendi, facultas eſt permittenda, *l. tutor, 8. hoc tit. l. ſi cùm dos, §. fin. cum l. ſeq. ff. rerum amotarum*.

6 ¶ Porrò cùm actio ad Exhibendum propter vendicationes ſit comparata, *l. 1. ad exhibendum,* A & qui exhibere ſuperſedet, impedimentum præſtat, quo minus vēdicare, & reſtitutionem rei ſuæ petere quis poſſit, meritò & in hac actione in litem iuratur, *l. in actionibus, hoc tit.* Perinde autem eſt, qualiſcunque ſit actio, dummodo ad rem reſtituendam agatur: B ſiue ſit in Rem: *l.qui reſtituere, 68. de rei vendic.* ſiue Perſonalis in rem ſcripta, vt ad exhibendum: ſiue Bonæ fidei, vt depoſiti, commodati, *dict.l. in actionib.* &c. In ſtricti autem iudicij actionibus in litē iurari non ſolet (exceptis arbitrarijs, vt eo quod me- C tus cauſa, de dolo, *l. arbitrio, 18. in princip. de dol. mal. &c.*) niſi propter difficultatem probationis, re poſt moram extincta: *d. l. in actionibus, cum l.ſeq.* cùm quia his actionibus non ad reſtituendum agitur, ſed petitur Dari aut Fieri: tum quod ſtricta eſt & an- D guſta in his iudicis poteſtas, quia à formula iudicādi ſibi præſcripta, in qua non inuenitur expreſſum eiuſmodi deferendi iuriſiurandi arbitrium, recedere non poteſt. Extincta autem re, cum æſtimatio initur, nihil cauſæ eſt, cur etiàm in his non liceat pro E arbitrio rem ſuam domino per iuſiurandum æſtimare, *l. penult. §.1. vbi gloſſ. & Dd. ne quis eum qui in ius voc.* permittitur autem actori planè pro ſuo arbitrio æſtimationem facere, ac etiam in infinitum iurare: *l. 4. §. iurare, hoc tit.*

7 ¶ Ne tamen arrepta hac occaſione in immenſum iuretur, poteſt iudex modum ſtatuere iureiurando, vt intra certam quantitatem iuretur, *d. §. iurare.*

8 ¶ Quin & poſtquam iuratum fuerit, licebit iudici vel abſoluere, vel minoris condemnare, *dict. l. in actionibus. l. ſancimus,* 13. C. *de iudic.* Cùm enim ex affectione tantùm iuretur, poteſt iudex affectionem iuranti ad æquum bonumque redigere. Sed quia de periurio cuiuſquam facilè queri non debet, etiam cùm ex neceſſitate iuratur: *l. fin. hoc tit.* meritò non niſi ex magna cauſa, & poſtea repertis probationibus, à iureiurando hoc neceſſario, *l. admonendi,* 13. *vbi Dd. ſup. tit.* 1. ſemel præſtito, eſt recedendum: *d. l. 4. §. fin. hoc tit.* ac vix etiam ex magna cauſa hodie propter conſtitutionem Iuſtiniani, *§. oportet. Nouell. de iudic. Authent. poſt iuſiurandum,* C. *de iudic.* Iure porrò Saxon. in hoc iureiurando illud diſſimile eſt, quod actor ſine iureiurando æſtimet, & taxationē faciat, in quam reus condemnatur: niſi quatenus eam taxationem iureiurando ſuo minuit. *Fachſ. diff. 70. per artic.* 47. *lib.* 3. *Chil. in pract. cap.* 136. *Reinhar. diff. iudic.* 13.

(∴)

De condictione cauſa data, cauſa non ſecuta.

Tit. IV. C. 4. 6.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Cauſa ex qua detur condictio, num.* 3.

3 *Ratio contractuum nominatorum & innominatorum.*

4 *Quare in his pœnitere liceat, & ratio, l. 3. §. 1. & l. 5. hoc titul.*

Poſtquam † de Condictione certi dictum eſt, ſequitur vt exponamus cæteras huic ſimiles condictiones, quæ non quidem ex mutuo, ſed Quaſi mutuo oriuntur: *l. 4. § is quoque, de oblig. § item is cui, in fin. Inſtit. de oblig. quæ ex quaſi contract.* videlicet cùm aliquid Datum eſt, aut Ob rem vel honeſtam vel turpem, aut Ob cauſam, aut Sine cauſa, nam ſi ob rem honeſtam data ſit pecunia, vel alia res fungibilis (in qua ſola mutuum, & ideo etiam hoc quaſi mutuum conſiſtit, *vide Cuiac. obſer. lib.* 8. *c.* 4.) puta dotis nomine, vel vt filius emancipetur, vel à lite diſcedatur: cauſa quidem ſecuta, vt ſecutis nuptijs emancipato filio, &c. repetitio ceſſat, perfecto nimirum & abſoluto contractu, *l. 1. hoc titul.* Sin autem ſecuta non eſt, propter quam dedi, quia affinitas fortè non contrahitur, à lite nequedum receditur: æquiſſimum eſt condictionem ad repetendum 1

id quod datum eſt, mihi dari. A ¶ Etſi enim negotium hoc in alium contractum certum non tranſit, neque vi ſua parit obligationem, ſubeſt tamen Cauſa & Res: ac eleganter Celſo Ariſto reſpondit, eſſe συνάλλαγμα, vnde ciuilis obligatio naſcatur, *l. iuriſgentium,* 7. *in princip. de pact.* B Cùm enim tibi dederim Rem meam propter Cauſam, vt aliquid des vel facias, certè ex æquitate naturali obligatus es, vt aut impleas cauſam, cuius reſpectu tibi dedi: aut ſi nolis, reddas mihi, quod propter cauſam accepiſti, ne re mea iniuſtè, contra voluntatem meam locupletere: quia C ex æquitatis obligatione datur mihi Iure Ciuili Condictio cauſa, id eſt, ob cauſam dati, cauſa non ſecuta. *l.* 1. 2. 3. 4. 5. *& tot. hoc t.* ſi videlicet non ſtes conuentioni, & moram facias, *l.* 3. §. 1. *hoc ti.* Nam ſi in nulla mora exiſtas, in- D hibēda erit repetitio, donec conſtet te ſatisfacere aut nolle, aut non poſſe, *l. quod Seruius,* 8. *in princip. hoc tit.* At cur implere contractum præcisè non cogitur is qui accepit ob cauſam, curve condictio competit ad repetendū quod datum eſt, reſcindendum- E que contractum, contra communes regulas quibus traditur. Non ad diſtractum, ſed implementum contractus eſſe agendum? *l. ea cōditione,* 14. *Cod. de reſcind. vend. l. vendita,* 6. *Cod. de actio. empt. cum ſimil.* Id † eò fit, quia Iure ciuili

certæ tantùm conuentiones iuris gentium receptæ roboratæque ſunt: quib. quoniam vtiliter communicari res inter homines videbantur, nomen ſpeciale inditum, viſque attributa eſt obligationis, ex qua poſtquam conuentum eſſet, agi rectè poſſet; vt conuentionis fides impleretur, *l.* 1. *in fin. de rer. permut. vide ſup. de pact.* Reliquæ conuentiones receptæ non ſunt, neque vlla prodita eſt actio, qua ad earum implementum agatur: cùm ne in immenſum ſeges diſcordiarum ac litiū, ad perniciem ciuilis conſociationis excreſcat: tum quia nulla cauſa ſubeſſe videtur obligationis cauſa, *d. l. iuriſgentium,* §. *ſed cum nulla, ſup. de pactis* Vnde & hi contractus Innominati, Do vt facias, & ſimiles, nullo nomine, nulla certa contractus ſpecie induti firmatique ſunt, & proinde nullam producunt ex vi ſolius conuētionis obligationem aut actionem. ſed cum iure naturæ, quatenus συνάλλαγμα contractum eſt, & res interuenit, eatenus obligatio ſemper cōtrahatur, propterea quod iuſta ſubeſt obligationis cauſa (æquum enim eſt, neminem locupletari cum alieno damno: nec pecuniam alienam, ob cauſam acceptam, nullo contra præſtito, & ſine cauſa retineri:) meritò Ius ciuile, ſecundum hanc naturæ rationem, etiam hos contractus, quamuis per ſeſe inualidos eatenus valere, ac ciuilē

parere

parere obligationem voluit, qua- A tenus res interueniſſet: vt qui ob cauſam quid accepiſſet, accipiendo obligaretur, vel ad implendã cauſam, vel ad reddendum quod accepiſſet. Neque enim neceſſitatem implendi hi contractus obtinent, cùm non ex conuentione, ſed ſola rei contrectatione, acci- B piens obligetur: quàm ſi reſtituat, iam deficiente contractus æquitate, & obligationis ſubſtantia, cum illo amplius agi non poterit.

4 ¶ Et adeò quidem nulla ineſt his contractibus extra rem obligatio, aut implendi neceſſitas, vt ſi tibi dedero vti quid facias, pœ- C nitere & repetere quod dedi poſſim, *l.3.§.1.l.5.in princip. & §.1. hoc tit.* Etſi enim tu mihi obligatus es, quia rem meam habes: tamen ego tibi nulla æquitatis ratione ſum obſtrictus, cùm nihil à te mihi ſit præſtitum, quo æquũ ſit me tibi obligari. Nulla ergo ti- D bi fit iniuria ſi rem meam repetã, quæ apud te eſt ſine cauſa, quum nullum inde damnũ facias. Quòd ſi tu aliquid præſtiteris, non modò facto impleto, ſed etiam affecto aut inchoato: iam quia res nõ eſt integra, neque ſine tuo damno pœnitere poſſum, inhi- E benda erit repetitio: niſi indemnitas tibi præſtetur eius quod impendiſti, *d.l.5.in princip. & §.1.*

De condictione ob turpem vel iniuſtam cauſam.

Tit. V. C. 4.7.

1 *Quid ſit ob rem vel ob cauſam dare.*

2 *In turpi cauſa quando dantis eſt turpitudo, ceſſare condictionem.*

3 *Cùm accipientis eſt turpitudo, ſemper condictioni locum eſſe.*

4 *Cùm vtriuſque eſt turpitudo, ceſſare condictionem.*

OMne † quod datur, inquit Paulus, *l.1. hoc tit.* Ob rem datur, aut Ob cauſam. Ob rem dari dicitur, cùm in hoc datur, vt aliquid conſequatur, & accipiens viciſſim rem det, vel quid faciat. Ob cauſam damus, vt plurimum præteritam: veluti cùm ideò do, quòd aliquid à te ſim conſecutus, vel quòd à te quid factum eſt, *l. damus, 52. infr. tit. 1.* Quanquam poteſt & in futurum ob cauſam dari, vt ſub aliqua cõditione. Cùm Ob rem datur, re ſecuta contrahitur συνάλλαγμα: cùm Ob cauſam, non ſemper, ſi vel cauſa ſit præterita, vel futura, quæ non eſt in poteſtate accipientis, neque ab ipſo proficiſcitur, vel ſi fuerit falſa. Et hæc quidem inſpecta propria verborum ſignificatione, ità ſe habent: alioquin qui ob rem dat, dare ob cauſam dicitur, vt ex ſuperiore titulo apparet. Datur autem ob 1

rem aut Honeſtam, aut Turpem. Ob rem honeſtam datum ita repeti poteſt, ſi res propter quam datum eſt ſecuta non fuerit, vt
2 paulò antè diximus. Ob † turpem ita datur, vt aut dantis ſit turpitudo, non accipientis: aut accipientis duntaxat, non dantis: aut vtriuſque. Cùm ſolius dantis turpitudo verſatur, repetitio ceſſat, quæ non conceditur ſuam allegāti turpitudinem: *l. mercalem*, 5. *Cod. eod. tit.* vt ſi meretrici quid detur: etenim hic non vtriuſque, ſed dantis tantùm turpitudo emi-
3 net. Nam † quod ad accipientē attinet, etſi turpiter facit quòd ſit meretrix, turpiter tamen non accipit, cùm ſit meretrix. *fac. l. quæ adulterium*, 29. *Cod. ad l. Iul. de adult.* Vnde verius eſt donationē valere. *l. affectionis*, 5. *de donat.* & repeti non poſſe, *l.* 4. *verſ. ſed & quod meretrici*, *hoc titul.* Quòd ſi turpis cauſa accipientis fuerit, etiamſi res ſecuta ſit, propter quā datum eſt, repeti poteſt. In quo differt hæc condictio à præcedēti, quæ cauſa ſecuta ceſſat. Exempli gratia. Si dedi tibi ne furtum facias, neve hominem occidas, vel vt reddas mihi depoſitum, aut in bona cauſa pro me pronūcies. Cùm enim turpiter accipias, qui quod gratuito virtutis amore & officij legumq; reuerentia adductus præſtare debueras, pretio nundinaris, *l. fin. hoc tit.* meritò quod datum eſt, condici poterit, *l. 1. 2. hoc tit. l. 3. l. 4. l. pen. & fin. C. eod.* nemo enim ex ſua turpitudine ac iniuſtitia lucrum ſuperare & facere debet, *l. miles*, 11. §. 1. *ad l. Iul. de adul.* Quanquam quod ad eum attinet, qui in bona cauſa aliquid iudici dedit, etſi turpiter dare non videatur, quoniam dat ob id quod ius faſq; eſt conſequendum: tamen ne venum proſtent ſententiæ, & ad corruptelam iudicum animi malo munerum exemplo aſſueſiant, atque adeò quia is qui dat, quantum in ſe eſt iudicem corrumpit, ab Imperatore Antonino conſtitutum eſt, vt is litem perdat, qui diffidētia iuſtæ ſententiæ, in pecuniæ corruptela ſpem negotij repoſuerit: *l. 1. cum Auth. ſeq. Co. de pœn. iud. qui ma. iud. d. l. 2. hoc tit.* Vbi autem † & dantis & accipientis 4
turpitudo verſatur, non poſſe repeti dicimus, *l. 3. hoc titul.* vt ſi propter ſtuprum aut lenocinium quid detur, *l. 2. l. 4. l. mercedem*, *Cod. eod.* vt ſi quis deprehenſus in flagitio, ſe mercede ab iudicio redimat, *dict. l. 4. hoc tit.* exceptio, ſi quid iuſto mortis metu præſtitit, *l. nec timorem*, 7. *in fin. de eo quod met. cauſ.* Cùm enim & dantis & accipientis turpis ſit cauſa, iuxta communes iuris regulas, In pari re potior debet eſſe accipientis & poſſeſſoris conditio, *l. pen. h. tit. dict. l. 2. dict. l. mercalem, Cod. eod. §. commodum, Inſtitut. de inter. l. 2. C. de probat. l. fin. Cod. de rei vend. l. fauorabiliores*, 125. *de reg. iur. cap. cùm ſunt, ext. eod. l. Arianus*,

nus, 47. de actio. cum ſimilibus. Quod autem de turpi cauſa dictũ eſt, idem etiam in omni Iniuſta cauſa obtinet, *gloſ.in l. perpetuo, 6. hoc titul.* Quicquid enim iniuſtè datur aut fit, quando iniuſtitia nihil ſit tertius, id turpiter dari aut fieri neceſſe eſt.

De condictione indebiti. Tit.VI.C.4.5.

1 *Ex qua cauſa detur hæc condictio.*
2 *Regula generalis de indebiti condictione.*
3 *Ratio condictionis.*
4 *Quidnam ſit indebitum.*
5 *Intellectus & ratio L. repetitio.*
6 *Condictio nulla eſt debiti naturalis.*
7 *Alij caſus in quibus ceſſat condictio.*
8 *Quando perſona locum faciat condictioni.*
9 *Condictio non datur ſcienti, quamuis erranti & dubitanti detur.*
10 *Quid ſit condictio. quare, contra quem, ad quid condictio hoc caſu detur, non rei vendicatio.*

1 NVnc † videndum de Indebito ſoluto. Nam qui indebitum ſoluit, quamuis in hoc dare videatur, vt diſtrahat potius negotium quàm contrahat: *§.Inſtit.de ob qua ex quaſi cont. l. ſi*
A *quis. 5. §. is quoque, 3.de obl.l.indebiti.l. hac condictio, 66. h. t. l. pen. ad Trebell.* quia tamen qui non debitam pecuniam ſoluit, hoc ipſo aliquid contrahit, *l.2.l. ſi in area, 33. hoc tit.* ideo Quaſi ex mutuo is qui accipit, ad reddendum aut id quod datum eſt,
B aut ſimile obligatur, & ita Condictione indebiti tenetur: *§. item is cui, Inſt. de obligat. quæ ex contr.* quaſi ex mutuo quidem, ſi res fungibilis, in qua mutuum eſſe poſſit, ſoluta ſit: *d. §. item, d.l.5. §. is quoque.* ex bono vero & æquo, ſi aliam rem non fungi-
C bilem ſolui contingat, *d. l. indebiti.d.l. hac condictio, 66. Cuiac. obſ. lib.8.cap.34.* De † qua qui- 2
dem condictione generalis hæc ab Vlpian, *in l.1.h.t.* traditur regula: Si quis indebitum ignorans ſoluit, per hanc actionem condictio ex bono & æquo introdu-
D cta eſt, *l. in ſumma 65. §.quod ob rem. h.t.*

¶ Æquum enim eſt, quod al- 3
terius apud alterum ſine cauſa deprehenditur, vt repeti poſſit. *d.l. hac cond. 66.* ne quis cum alieno damno locupletetur, *l.nam hoc natura, 14. h.t.* Sine cauſa
E autem apud eum res eſt, cui indebitum per errorem ſoluitur.

¶ Indebitum porrò eſt, quod 4
omnino nõ debetur: *d.l. in ſumma, §. ſi.* vt quod nullo iure, vel ſaltem non iure naturæ aut gentium debetur: *l. indebitam, 47. h.t.* vel ſub conditione, aut in-

certa omnino die debetur, *l. ſub conditione.16. h.t.* (incertam autem diem accipimus, quæ an extitura ſit, dubium adhuc eſt. nam hęc conditioni comparatur, vt ſi quis ita promittat, Ego die quo nuptias contrahes, dabo tibi centum, *l. vnica, §. fin. autem, C. de cad. tollen. l. dies incertus, 75. de cond. & demonſtr.*) vel quod ſupra debitum eſt ſolutum, *l. ſi is qui, 45. h. tit.* Sed & quod alij debetur, alij ſoluitur, indebitum eſt: vel ſi quid non debitum, pro eo quod debitum eſt, ſoluatur, *l. ſi pœna, 19. §. ſi putem, h. t.* Item ſi quod alius debebat, alius quaſi ipſe debeat ſuo nomine ſoluat, *d. l. in ſumma, §. fi. l. pœna §. 1. hoc tit.* nam & tunc condictio competit, cum non liberetur verus debitor, *d. §. 1. l. ſi quid poſſeſſor. 31. de petit. hared. l. ſi à patre. C. de condict. indeb.*

5 ¶ Quo tamen vltimo caſu interdum condictio ceſſat, ſi videlicet res ſua aut debitum alicui, quamuis à non debitore, debitoris tamen nomine (nam ſi ſuo, ſecus erit, *l. 2. C. de is quæ in frau. credit. l. ſi pœna, 19. §. 1. l. in ſumma, 65. in fi. h.t. l. cùm quis, 38. §. de peculio, de ſolut. l. 5. C. de cond. indeb. l. ſi quid poſſeſſor, 31. de pet. hared*) ſolutum ſit: *l. repetitio. 44. l. quod nomine, 8. l. indebitum, 47. l. frater, 38. § vl. l. ſeruus cuiuſdam, 36. in fi. h.t. l. de har. 5. C. de pet. hared. Cuiac. lib. 8. c. 9. l. 1. §. vlt. l. 2. de conſt. pec.* cùm quia verus debitor ea ſolutione liberatur, nec enim is qui accepit, amplius id quod habet petere poterit. *§. ſic itaque, Inſt. de act. §. ſed ſi rem. Inſt. de leg.* tum quia res ſua domino auferri non poteſt, cui ſi eam amiſſam vendicare à quocunque licet, certè & retinere quocunque modo recuperatam permiſſum eſſe dicendum eſt. Nam cui damus actionem, eidem exceptionẽ competere multò magis quis dixerit, *l. 1. verſ. nam cui damus, de ſuperficiebus.* Indebitum illud quoque accipimus, quod propter aliquam perpetuam exceptionẽ peti non poteſt, nam & hoc condictionem parit: *l. ſi non ſortem, 26. §. indebitum, 3. & §. adeò, 7. h.t.* quando tamen in odium eius cui debetur, exceptio datur, vt in Macedoniano, perperam ſolutum non repetitur, *l. qui exceptionem, 40. h. t.*

¶ Planè cùm hæc condictio 6
Naturalis ſit, *l. indebiti. 15. h. t.* & ex æquo & bono detur, ſi quid naturali æquitate debitum ſoluatur, repeti non poteſt, quamuis Iure ciuili non debeatur. Vnde ſi operas Officiales libertus patrono ſoluat, quas nõ debet niſi promiſſas, *l. operis. de operis libert.* cõtradicere nõ poteſt, *l. ſi non ſortem 26. §. libet. h.t.* quia non modò natura qua obligatur ad ἀντίδωρα, *ſed etſi, leg. 25 §. conſuluit. 8. de pet. hared.* ſed etiam Iure gentium quo manumiſſio-

nis

nis beneficium inductum eſt, *l. 4.* A *in ſumma. in prin. h. t. l. 2. C. eod. de iuſt. & iur.* cuiuſque obligatio repetitionem inhibet, *l. cum amplius, 48. §. 1. de reg. iur.* patrono omne obſequium & officium debet. Idem iuris erit, ſi debitum cum ſeruo contractum, manumiſſione ſubſecuta, *l. naturaliter, l. 13. l. ſi id quod, 64. h. t.* aut debitum inter patrem & filiumfam. vel duos fratres in eiuſdem poteſtate conſtitutos, diſſoluta poteſtate ſoluatur. Ceſſat enim repetitio: niſi quatenus naturalis obligatio, vel per aditionem hæreditatis paternæ, vel per peculij perceptionem fuerit extinctæ: *l. frater à fratre, 38. h. t.* item ſi quis Pœnæ eius cuius debetur cauſa, liberatus ſoluat, *l. ſi pœna, 19. in prin. h. t.* aut vſuras ſorti naturaliter ex pacto debitas: *d. l. ſi non ſortem, 26. in prin.* aut ſi quis malè abſolutus ſua ſponte ſoluerit, repetere non poteſt: *l. iudex. 28. h. t.* quia verum eſt, hunc natura debitorem manere, *l. Iulian. 68. h. t.*

7 Sed † & quod pro dote datur, ad quam qui dat obligatum ſe credit, non repetitur, propter pietatis cauſam, qua dotibus mulierum fauetur, *l. cùm is, 32. §. pen. h. t.* Atque etiam quæ per inficiationem in lite creſcunt, ſi per errorem indebitè ſoluantur, repeti non poſſunt: *l. ea quæ. C. eod.* quia cauſa tranſactionis ſolui videntur. Quod autem ob tranſactionem datur, repeti non poteſt: *l.* vt nec illud quod ex cauſa iudicati præſtatur, propter rerum iudicatarum authoritatem, *l. 1. C. eod.* Sed quod in diem debetur, cum verè debeatur, quamuis nondum venerit dies, *l. cedere diem, 213. de verb. ſign.* ante B diem ſolutum repeti non poteſt, *l. in diem, 10. h. t.* etiamſi incerta ſit dies, *l. nam etſi, 17. h. t.* non quidem an, ſed quando ſit extitura: vt ſi Cùm moriar, dare promiſero, certum enim eſt me aliquando moriturum, etſi quando, ſit incertum, *l. 1. de cond.* C *& demonſtrat.*

8 † Interdum & perſona locū facit repetitioni, quāuis debitum ſoluatur: vt puta ſi pupillus vel furioſus, vel is cui bonis interdictum eſt, ſoluerit; nam in his perſonis generaliter repetitioni locum eſſe non ambigitur. Etſi quidem extant nū- D mi, vendicabuntur: pro conſumptis verò condictio locum habebit: *l. interdum, 29. h. t.* ſi videlicet vtilius ſit pupillo, aut alijs eiuſcemodi perſonis condici pecuniam, quam ſolutionem ratificari: vt cùm ſolutum eſt naturale debitum. Quod ſi nulla E ſit captio pupilli, vt quia omni iure debitum fuit quod ſolutum eſt, cùm fruſtra ſit exacturus: quod ſtatim reſtituere debeat, ratificata ſolutione pupillus liberabitur, *l. quod ſi fortè, 14. §. fin. de ſolut. l. non omnis, 19. §. ſi pupillus, l. ſi cer. pet.*

9 Additum † eſt in

regu-

regula, Si quis ignorans. Nam ſi ſciens ſe non debere ſoluerit, ceſſat repetitio, *l. 1. in fin. h. t. l. indebitum. C. eod.* etiamſi eo animo dedit vt repetat, *l. quod ſuis,* 50. *h. t.* quia donare videtur, *l. cuius per errorem,* 53. *de regul. iur.* Quod ſi errore ſoluit, quia Error nullum habet conſenſum, *l. ſi per errorem, de iuriſd. omnium iud.* perinde eſt ac ſi ignorans ſoluiſſet, *l. eleganter,* 23. *in prin. l. ſed etſi me putem* 22. *h. t.* etiamſi in iure erretur, *l. qui exceptionem,* 40. *l. ſi fideiuſſor,* 59. *h. t.* Error enim iuris in damno vitando nocere non ſolet, *l. iuris error. l. regula. de iur. & fac igno.* Quod tamen diſtinctionem recipit; nec enim per errorem Iuris ſolutum repeti ſolet, ſi iuſta aliqua ſubſit cauſa, quamobrem repetitio inhibeatur, *l. error. C. ad l. Falcid. l. cùm indebitum, vbi Dd. Cod. de iur. & fac. ignor.* Pari ratione cùm Is qui dubitat, pro ignorante habeatur, *l. ſi §. ſin autem dubius, C. de fur. l. 2. ff. quis ordo in bon. poſſeſſ.* ſi quis incertus an debeat, ſoluerit, repetionem habebit, *l. fin. Cod. de condict. in deb.* Poſtremò dicitur in regula, Per hanc actionem condicere poterit. At cur datur Condictio potius quàm rei Ven-
10 dicatio? Quia † quod tollendæ obligationis gratia ſoluitur, eo datur & accipitur animo, vt dominium transferatur: nec enim vera ſolutio fit, niſi translato do-

A minio: *l. qui ſibi,* 33. *de ſolut. l. 2. §. ſi quis ſeruum, de ſtatu lib.* Vnde cùm concurrente vtriuſq; affectu translatū ſit dominium, *l. in omnibus, de actio.* non poteſt Vendicari quod eſt alienatum: ſed Condici tantùm actione Perſonali, *§. appellamus. Inſt. de* B *actio.* qua petitur Dari tanquam debitum, quod indebitè eſt ſolutum, *l. minus,* 53. *h. t.* Eſt igitur Condictio indebiti, nihil aliud quàm Actio perſonalis, ciuilis, ſtricti iuris: qua actor intendit, ſibi ex æquitate reddi à reo oportere, quod indebitè eſt C ſolutum, *d. l. dominus,* 53. *§. appellamus Inſt. de actio.* Illud porrò notandum eſt his ſolis pecuniam condici, quibus quoquo modo ſoluta eſt, non quibus proficit, *l. his ſolis,* 49. *hoc tit. l. non aduerſus, C. ſi cert. pet. l. penultim. C. de actio.* Nam cum illis D ſolis quibus ſolutum eſt, quaſi contractum intelligitur: eoque tantùm contra eos, velut ex mutuo vel alio contractu perſonalis hæc datur actio: *§. item is cui Inſt. de oblig. quæ ex quaſi contr. §. 1. Inſt. de actio.* Et quidem condici omni competenti loco, E quamuis qui ſoluit certo loco ſe debere exiſtimarit, *l. qui loco,* 27. *h. t.* Ac quia condictio naturalis eſt, ideo etiam quod rei ſolutæ acceſsit, alluuione aut alio modo, vel ex ea prouenit, vt fructus, partus, &c. venire in condictionem, *l. indebiti,* 15. *h. t.* deducta

tamen

tamen impenſa: *l. in ſumma*, 65. *§. ei qui*, *h. tit.* poſtremò, quoniam condictio rei perſecutoria eſt, transire eam in hæredem, *l. ſi fundi* 12. *hoc tit.*

De Condictione ſine cauſa. Tit. VII. C. 4.9.

1 *Latiſſimè patere hanc condictionem: & quibus caſibus detur per tot.*

2 *Quomodo concurrat cum condictione indebiti.*

3 *Quomodo cum condictione cauſa dati, &c.*

4 *Generalem eſſe hanc condictionem, & plerumque in ſubſidium dari.*

1 EST † & hæc ſpecies condictionis, ſi quis ſine cauſa promiſerit; quæ quidem condictio latiſsimè patet. Nam ſiue quis ſine cauſa promiſerit, ſiue ſoluerit indebitum, rectè condictioni Sine cauſa locum eſſe di-
2 cemus. † Hoc tamen intereſt, quod vbi indebitum ſolutum repetitur, condici ſoleat quantitas, non hac generali condictione: (cui tamen locus eſſe poteſt, quia ſine cauſa ſolutum eſt) ſed magis ſpeciali indebiti condictione, Quando in toto iure generi per ſpeciem derogetur, *l. in toto, de reg. iur. cum ſimil.* Qui autem ſine cauſa promiſit certam quantitatem, quam nondum ſoluit, condicere non poteſt quaſi indebitam: ſed hac incerti condictione ſine cauſa ipſam obligationẽ condicit, vt ab illa per acceptilationem liberetur, *l. 3. hoc tit. l. is qui, ſup. t. 1.* Sed etſi ob cauſam promiſit quis, cauſa tamen ſecuta non ſit, hac condictione rectè vtetur. Siue enim ab initio ſine cauſa promiſſum eſt, ſiue fuit cauſa promittendi quæ finita eſt, ita vt ſequi amplius non poſsit, vel ſecuta non eſt: dicendum erit, condictioni locum fore, *d. l. 1. h. t.* Nihil enim refert, inquit I. C. vtrum ab initio ſine cauſa quid detur: an cauſa propter quam datum eſt, ſecuta non ſit, *l. nihil refert*, 4. *h. t.* † Vbi tamẽ ob cauſam quid datum eſt, 3
ſolet agi condictione Cauſa data cauſa non ſecuta, de qua antea diximus: cùm verò promiſſum tantùm ob cauſam, hac generali condictione ſine cauſa rectè vtimur. Deinde conſtat, id quoque hac actione cõdici, quod ex cauſa ad aliquem peruenit, ſed quæ pro nulla habetur, *l. fi. h. t.* vel redit ad non iuſtam cauſam, *vt in l. 2. hoc tit. l. 2. C. de cond. ex leg.* aut ob impedimentum iuris ſequi non poteſt: vt cùm dotis nomine datur, neque nuptiæ ob prohibitionem iuris ſequi non poſſunt, *l. fin. h. t. l. ſi extraneus*, 6. *ſup. de cond. cauſ. dat.* Cæterùm quod ob turpem aut impoſſibilem cauſam datur, non repetitur: quia talis cauſa pro non adiecta habetur, & in donationem

nem res incidit: *l. cum donationis, 24. vbi Bart. & Iaſ. Cod. de tranſact.* niſi conditionaliter ſit datum: , *l. dictam. 8. vbi Bart. Cod. de cond. ob cauſ.* quo caſu impoſſibilis conditio actum ſuſpendit, & quia ſequi non poteſt, eundem annihilat, *l. impoſſibilis, de verb. obligat. in princ. Inſt. de inutil. ſtip. vide Dd. in d. l. cum donationis,*
4 *& d. l. dictam.* Ex † quibus omnibus apparet, hanc condictionis ſpeciẽ eſſe Generalẽ quę cæteras A complectatur: & dari ſolere, vbi nulla ex ſpecialib. competit, vel quænam danda ſit, dubitari probabiliter poteſt, *vt in l. 1. & t. t. inf. de æſtima. act. & de præſcrip. verb.* videlicet cùm aliquid tantum promiſſum eſt ſine cauſa aut ob cauſam quæ ſecuta non eſt: vel cùm quid datum eſt ob cauſam veram & iuſtam, quæ tamen ad cauſam nullam reducitur, *l. 2 l. vlt. h. t.*

DIGEST. LIB. XIII.

DE CONDICTIONE FVRTIVA.

Titulus I. C. 4. 8.

1 *Ratio huius condictionis.*
2 *Quomodo concurrat cum actionibus rei perſecutoriis.*
3 *Quomodo cum pœnalibus.*
4 *Quare non translato dominio detur hæc condictio.*
5 *Quid ſit condictio.*
6 *Cui detur.*
7 *Aduerſus quos.*
8 *Ad quid, & quæ in eam veniant.*

1 ANnumeratur † meritò reliquis condictionibus, de quibus hactenus actũ eſt, condictio. Furtiua, quæ ad rem ſurto ſublatam repetendam datur. Odio enim furum, B quò pluribus tenerentur actionibus, non modò Furti actione pœnali, ſed etiam ad Exhibendum & Rei vendicatione, & cõdictione Furtiua cùm his agi poteſt, *l. ſi pro fure, 7. §. 1. h. t. §. ſic itaque, verſ. planè. Inſtit. de act.* Harum † tamen perſecutoriarum rei actionum, altera alteram tollit: 2
l. ancillæ. Cod. de furt. l. fin. C. de noxal. actio. quia Bona fides non patitur bis idem exigi. Pœnalis † autem furti condictionem non impedit, & contrà: quia ad diuerſa hæ actiones tendunt. *d. l. 7. in prin. h. t.* Sed cùm rei furtiuæ dominium non amittatur, quamobrem ad rem perſequendam datur domi- 3

no condictio, id eſt, perſonalis actio, qua actor intendat ſibi dari oportere, cùm res quæ ipſius eſt, amplius eius fieri non poſſit? Reſpondet Iuſtinianus, *in d. §. ſic itaque*. odio furum eſſe factum, vt hac actione etiam teneantur, ſi apparet eos dare oportere, *l. fin.*
4 *vſufruct. quem. cau.* Nam † hæc actio aliquanto vtilior eſt, quàm Rei vendicatio, quippe in qua & nec dominij probatione oneretur actor, cui ſufficit oſtendere rem furto eſſe ſublatam: *Dd. in l. 2. h. tit.* & quomodocunque re extincta, aut perdita, aut deteriore reddita, non liberetur reus: *l. in re furtiua, 8. l. qui furtum, 16. l. fin. hoc tit.* quod in Rei vendicatione non vſquequaque obſeruatur. *l. item ſi verberatum, 15. §. fin. cum l. ſeq. vbi Dd. de rei vend.*

5 ¶ Eſt igitur Condictio furtiua, actio perſonalis, ciuilis, qua dominus intẽdit à fure aut eius hærede, rem furto ſublatum ſibi dari oportere. Hæc † datur ei cuius
6 res fuit cùm ſubtraheretur, nempe domino, *l. 1. l. quoniam. l. 18. hoc tit.* etiamſi illi ſurrepta non ſit: *l. & ideo, 12. in princ. d. l. quoniam, 18. h. tit.* cui verò poſt furtum factum dominium rei acquiritur, condictionem is non habet: quia res illi ſubtracta non eſt, nec initio obligationis, nempe tempore commiſſi furti, quod eſt inſpiciendum, *l. ſi procuratorem, 8. mand.* dominus fuit. non autem domino hæc condictio

A haudquaquam datur, *l. ſed nec legatarius, 11. hoc tit.* nec enim petere poteſt ſibi dari, cui nec dominium, neque ius dominij conſequendi competit. Vnde & creditor, cui res pignori data eſt, aut commodatarius, hanc intentare nequit (etiamſi iure Sax. aliB ter obſeruetur; *Rein. diff. 10. per art. 60. lib. 2.*) Incerti tamen condictione Auſt. exiſtimat eum acturum, ad poſſeſſionem recuperandam ſi res illi ſurrepta fuerit. *d. l. & ideo in fin.* quod & in commodatario placuit, *l. fin. §. ſed cum. Cod. de furt.* Planè cùm hæc
C actio ſit Rei perſecutoria, hæredibus domini eam competere conſtat, *d. l ſed nec, 11.*

7 Datur autem aduerſus verũ furem, *l. ex furtiua, 5. l. ſiue. 10. l. qui furtum, 16. hoc tit.* qui videlicet furtum fecit, & rem contrectauit, *d. l. 5. l. ſi ſeruus, 14. §. fi. hoc tit.* Nam qui ope tantum &
D conſilio furtum adiuuat, quamuis furti actione rectè conueniatur, tamen quia rem non contrectauit, condictione non tenetur. *l. perinde, 6. hoc tit.* Item datur aduerſus Vi bonorum raptorem: *d. l. ſiue. 10. verſ. ei quoque.* nam & hic fur eſt. *Inſtitut. de vi bon. rap.*
E *in princ. vide inf. eod. tit.* & quoniam eſt actio Rei perſecutoria aduerſus horum hæredes cæteroſque ſucceſſores datur. *d. l. 5. l. ſi pro fure, 7. §. fin.* quia quæſtio pecuniaria eſt: *l. vltim. ad l. Iul. pecula.* non quidem quatenus ſunt locu-

locupletiores ex re furtiua , ſed quatenus ſuccedunt; adeò vt qui ex aſſe ſuccedit, in ſolidum teneatur, etiam ſi ad eum res furtiua non peruenit *l. in condictione, 9.hoc tit. licet Cuiac.contrà diſputat, obſeru.lib.7. cap 37.* quod eſt in hac condictione, quæ ex delicto deſcendit, *l.ſi ambo, 10.§.quoties, de compenſ. l. Græcè. 8. §.ſed etſi ex delicto. de fideiuſſ.* ſpecialiter odio furum introductũ: alioquin hæres regulariter ex delicto defuncti non tenetur, niſi quatenus ad eum peruenit: *l. 1. de priua.delic. l.ſi plures, §.1 l.in hærede.26.de dol.mal.* etiamſi actio ſit Rei perſecutoria. *l.ſi in rem, 42.l.ſi in rem.51.cum l.ſeq. de rei vendic.* dum tamen ex delicto, non etiam ex contractu agatur, *l.ex contractibus,48. l. ex depoſiti. 11. de actio.* Quamobrem Cuiacius hanc quoque actionem & ſimiles non aliter in hæredem dari vult, quàm in Quantum peruenit, niſi lis fuerit cum defuncto conteſtata, *Cuiac.obſeru. lib. 13. cap.*

8 ¶ In re furtiua condictio ipſorum corporum competit, *l.in re furtiua, 8. hoc t.* etiamſi in aliam ſpeciem ſint immutata: *l. ex argento. 13. hoc tit.* ſed vtrum tamdiu, quamdiu extant, an verò & ſi deſierint eſſe in rebus humanis, aut alioqui perierint? Et ſi quidem obtulit fur, aut moram alioqui purgauit, nouata obligatione, aut alio modo, ſine dubio, nulla

A erit condictio. *dict.l.in re furtiua, l. parui refert, 17.hoc titul.* Si non obtulit, quamuis paratus fuerit excipere condictionem, & per me ſteterit, dum in rebus humanis res fuit condicere, æſtimationis condictio nihilo minus durat: *d.l.in re furtiua, d.l.fin. hoc tit. l.* B *fin. C. eod. tit.* quoniam fur ſemper moram facere in re reſtituenda, quam auferre non debuit, intelligitur, *d l.fin. l. ſubtract. Cod. de fur.l.penult. ff. de vi & vi arm.* Qui autem in mora eſt, illius periculo res ſemper perit, *l. quod te. §.ſi cert.pet. l.ſi in Aſia.12 §.fin. inſ.depoſ. l. cum res.47.§.fin.inſ. de legat.1.* Sed cuius tẽporis æſtimatio fiat, quæritur? & placet id tempus ſpectari, quo res vnquam plurimi fuit. Nam ſi reſtituta, vt oportebat fuiſſet, illud habuiſſet, *l.ſi ſterilis.21.§.cùm per venditorem.3. de act. empt.* dominus nec D deteriorem rem dando fur liberatur, quia ſemper moram facere videtur, *d.l.in re furtiua.* Deniq; non modò quanti plurimi, ſed omne id quod Intereſt, agentis rem ſurreptam non fuiſſe, & fructus partuſque, ac quicquid ex re quæſtus haberi potuit, in condi- E ctionem venire certum eſt, *l.3.l.in re.8.§.fin.hoc tit.*

De condictione ex lege. Tit.II.C.4.9.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Quando detur condictio ex lege.*

Con-

3 *Contra quem detur.*
4 *Ex quibus obligationibus detur, aut non.*
5 *Vſus & exempla huius condictionis.*

1 POſt † expoſitas condictiones
magis Speciales, ſubijciuntur nunc ad vltimum duæ generales: quarum altera condictio Ex
lege, altera Triticiaria nomina-
2 tur. De † priore ita loquitur Pau-
„ lus: *l. vnic. hoc tit.* SI OBLIGA-
„ TIO LEGE NOVA INTRO-
„ DVCTA SIT, NEC CAV-
„ TVM SIT EADEM LEGE,
„ QVO GENERE ACTIONIS
„ EXPERIAMVR, EX LEGE
„ AGENDVM EST. Vt igitur
detur condictio Ex lege, oportet
ſubeſſe obligationem. Condictio
enim cùm ſit Perſonalis actio, §.
*ſic itaque, cum §. ſeq. Inſtitut. de
actio.* non poteſt dari niſi aduerſus eum, qui aliquo iure nobis
obligatus eſt, §.1 *Inſtitu. de actio.*
3 Vnde † ſecundum noſtros, ſi legis verba non introducant obligationem, ſed dirigantur tantùm
ad iudicem, ex illis non datur
condictio, aut vlla actio, ſed ſolùm imploratio officij iudicis: *l.
quod ſi minor, 24. §. vltim. de mino.
vide gloſ. in l. ſi ſoror, 8. verb. reſtitui, C. de collat. Iaſ. in l. ea demum,
num. 4. eod. tit.* de quo tamen ob
exempla contraria dubitari licet,
l. 1. C. de cond. ex lege. Eiuſmodi
4 † autem obligatio ſit neceſſe eſt,
quæ non ſatis materiæ & virium

A habeat, vt per ſeſe iure conuentionis ſit efficax, ſed lege ipſa
contrahatur: *l. obligamur, 52. §.
lege, de actio.* velut & Accurſ. eſt
exemplum in obligatione donationis, *l. ſi quis argentum, 35. §.
fi. C. de donat. gl. l. vnic. h. t.* Sed ea
actio magis eſt ex pacto lege con-
B firmato, vt l. 6. de pact. quàm ex
lege ipſa, velut in l. 1. C. de reb.
cred. l. vlt. C de pet. hær. l. vlt. §. 1.
C. de iure delib. l. ſi quando, 35.
C. de inoff. teſt. l. hæc actio, 65. l. ſi
verò, 64. ſol. matri. l. ſi poſtulauerit, 27. §. vlt. cum l. ſeq. de adult.
Theoph. §. ſed ea omnia Inſtitut.
C de hær. quæ ab inteſt. vnde rectius ſpecies harum condictionũ
deſumi poſſunt. Deinde oportet
legem eſſe ciuilem: nam ex iure
Prætorio actio in factum oritur,
non condictio: *l. quia actionum,
11. de præſcr. verbis,* & quidem
nouam legem, id eſt, poſt leges
D x11. Tabularum, eaſque quæ ad
interpretationem x11, poſtea latæ ſunt, conſtitutam. Nam † ex 5
illis legibus vetuſtioribus actiones ciuiles & ordinariæ dantur. *l.
2. §. deinde ex his ſup. de orig. iur.*
Exempla autem condictionum
ex lege paſſim in iure ſunt obuia,
E quæ hic gloſſa & Dd. cumulant,
*dict. l. ſi quis argentum, 35. l. ſi poſtulauerit, 27. §. fin. de adulter. l.
extat, 7. de eo quod met. cau. l. 1. C.
de ſuffra. l. fin. §. ſin autem, Cod. de
petit. hær. l. fin. §. licentia, Cod. de
iur. delib.* & harum plurimus eſt
etiam hodie vſus, cùm ex nouis

Prin-

Principum conſtitutionibus & mandatis agitur. §. *tripli. 20. cum ſeq. vbi condictitia appellatur. Inſtit. de actio.*

De condictione triticiaria. Tit. III.

1 *Ex quibus cauſis, ad quas res detur hac condictio.*

2 *Explicatio l. 1. & 3.*

1 Condictio† Triticiaria à tritico (authore hic Cuiacio) nomen habet, quo verbo omnes fruges vetuſtas appellabat, *l. triticum, 94. vbi Dd. de verb. oblig.* per quam condictionem, ſicuti pecunia numerata mutuò data condictione Certi: ita præter pecuniā aliæ res omnes, ſiue pondere, ſiue menſura conſtent, ſiue mobiles ſint, ſiue ſoli, ſiue incorporales, petuntur. *l. 1. hoc tit.* Neque verò huius condictionis ſuperua caneus eſt vſus. Nam etſi condictio Certi longius extra numeratam pecuniam progreſſu temporis porrecta eſt ad omnes res quæ pondere, numero, menſura conſtant petendas, quæ & verbo pecuniæ comprehenduntur: *l. 2. cir. fin. C. de conſt. pec.* tamen non aliter datur, niſi in obligatione certum quid ſit & debeatur: neque vltra res fungibiles in ſuo genere extenditur. Vnde vtilitatis gratia viſum fuit, & hanc condictionem dari, qua non ſolùm ex mutuo, ſed ex omnibus contractibus. A *l. 2. hoc tit.* & non modò ad certā, ſed etiam incertam rem qualemcunque, eiuſve æſtimationem, excepta tamen pecunia numerata (quæ nequit æſtimari, & ad quam petendam condictio Certi ſufficit) agi poſſit: vt in hac non habeat opus actor euidenti deſigna- B tione circumſcribere rem, & demonſtrare eam eſſe certam ac fungibilem, quod in condictione Certi eſt neceſſarium.

¶ In hac autem actione ſi quæratur, res quæ petita eſt, cuius tēporis æſtimationem recipiat: verius eſt quod Seruius ait, cōdem- C nationis tempus ſpectādum, cùm euſque illa creſcere, præſertim circa acceſſiones, poſſit. Si verò deſierit res eſſe in reb. humanis, & æſtimatio meūda ſit, ac debeatur, vt ſemper debetur in rebus fungibilibus, *l. incendium, 11. C. ſi cert. pet.* (in ſpeciebus autem D poſt moram, *l. 5. ſi cert. pet.*) mortis tempus conſiderandum: quod non de puncto temporis quo extinguitur res accipiendū eſt (nam ſic ad exiguum pretium reduceretur æſtimatio, cùm in articulo mortis ſeu interitus, res minimo valeant & æſtimentur) ſed ſecun- E dum Celſum ἐν πλάτει & latiori quadam æquitatis adhibita interpretatione. Quod ſi verò poſt moram facta ſit res deterior, ad tempus moræ reducēda erit æſtimatio, *l. pen. hoc tit.* Quod ſi de die aut loco quo dari debuit, eſt conuentum, tāti lis erit æſtimanda,

da, quanti eo die aut loco fuit: *l. ſi calendis, 11. de re iud. l. cum quis. 22. de actio.* ſi nihil conuenit, quanti tunc cum iudicium accipitur. Nam hoc tempus in ſtricti iuris actionibus regulariter ſpectari ſolet, *l. vinum, 22. ſi cert. pet. l. 3. §. in hac commodati.*

De eo quod certo loco dari oportet. Tit. IV. C. 3. 18.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Ex qua cauſa inducta ſit actio arbitraria.*
3 *Forma actionis arbitrariæ.*
4 *Quid ſignificet arbitrium.*
5 *Quamobrem dicatur arbitraria, nec eſſe nouam actionis ſpeciem: & quàm latè pateat iudicis in hac poteſtas.*
6 *Quomodo in hac intereſſe tam actoris quàm rei æſtimetur, noua ratio.*
7 *L. centum Capuæ.*
8 *Cur in bonæ fidei iudicijs ceſſet arbitraria.*

1 HActenus † expoſitum eſt, quemadmodum genus rerum creditarum ex mutuo, vel quaſi mutuo, iure ciuili condictionibus repetatur. Sed quia interdum crediti ſolutio in certū locum confertur, fit vt ratione loci adiecti alteretur natura condictionum, fiantque ex ſtricti iuris actionib. arbitrariæ, hoc eſt, A arbitrio iudicis diſceptandæ, finiendæque ex bono & æquo relinquantur: quod quomodo fiat, priuſquam ad alias ſpecies rerū creditarum tranſeamus, paucis eſt exponendum. Ac † videbatur, 2
cùm in mutuo aut ſtipulatu conuentum eſſet, vt certo loco B pecunia daretur, facultatem alio loco agendi non competere: quòd actor Plus loco petere intelligatur, qui pura intentione alio quàm de quo conuenit loco pecuniam petit. Aufert enim promiſſori vtilitatem quam haberet, ſi loco conuento ſolueret, C *§. plus autem, verſ. loco. Inſtitut. de actio. vbi vide quæ dixi.* Qui autem plus quàm debetur quoquo modo petit, is non modo olim agens non audiebatur, verùm etiam cauſa cadebat, *§. ſi quis agen. Inſtitut. de actio. Cic. lib. 1. de Orat. & lib. 2. de Inuen.* D *cap. 4. Quint. lib. 7.* Sed quia iniquum erat, ſi promiſſor vel data opera, vel alibi neceſſariò diſtrictus, ad eum locum in quem daturum ſe promiſiſſet, nunquā accederet, non poſſe ſtipulatorē ad ſuum peruenire; atque ita facto debitoris eludi obligationem, non data poteſtate alibi cō- E ueniendi: *l. continuus, 137. §. illud, l. inter, 35. §. 1. de verb. oblig.* ideò viſum eſt, contra ſubtilitatem ſtricti iuris, ex æquitate vtilem & idoneā actionem in eam rem comparare, qua alio loco rectè agi poſſet, *l. 1. hoc tit.* Quæ

3 † impetratur concrediturque à Prætore adiecta ea clauſula, Vt ex arbitrio iudex condemnet reum, æſtimetque Quanti vel actoris vel rei interſit, ſolutionē non loco conuento, ſed alio vbi videlicet petitur, fieri. Ad hunc modum inſtituta actione, non poteſt actor repelli, tanquam Plus loco petens, cum non adimat vtilitatem loci reo, neque purè intendat, ſed arbitrio iudicis rem committat ex bono & æquo iudicandam: vt is rationē habeat vtilitatis, quæ ad promiſſorem reditura fuiſſet, ſi illo loco ſolueret, quo ſe ſolutum ſpo-
4 ſpondit. Arbitrium † enim nihil aliud ſignificat, quàm iudicium æquo & bono conſentaneum, quale à viro bono expectari proferrique oporteat. *l. in perſonam, 22. §. generaliter, infr. de reg. iur. l. hac venditio, 7. de contrah. empt. l. 1. de lega. 2.*

5 ¶ Propter hanc autem arbitrandi poteſtatem, quæ hoc caſu in formula agendi adijciebatur condictioni, alioqui ſtricti iuris formulis obnoxiæ, ita vt cùm purè intenditur, non liceat iudici à verbis & natura contractus, præſcriptoque iudicij à Prætore modo in iudicando recedere: *l. quicquid, 99. l. ſi ita ſtimulatus fuerim, 126. §. Chryſogonus, in fi. de verb. oblig.* actio hæc, cùm alio quàm de quo conuentum eſt loco agitur, Arbitraria vocatur: quod arbitrio ſcilicet iudicis, A tanquam boni arbitri, contra naturam ſtrictorum iudiciorum eius dijudicatio ex bono & æquo prætoria formula committeretur: adeò vt quantitati contractus, iudex ſeruire non cogatur, ſed vel excedere vel minuere quantitatem poſſit, pro ratione B eius quod intereſt vel actoris vel rei, conuento loco ſolutum fuiſſe. *l. 2. in princ. §. fin. cum ll. ſeqq. hoc tit.* Quo alludit Seneca lib. 3. de Benef. Melior, inquit, videtur conditio cauſæ bonæ, ſi ad iudicem quàm ad arbitrum mittatur: quia illum formula inclu- C dit, & certos quos non excedat terminos ponit: huius libera & nullis conſtricta vinculis religio eſt. Item lib. 2. de Clem. Clementia liberum arbitrium habet: nec ſub formula, ſed ex æquo & bono iudicat. Quin & ideo Arbitraria dicitur, quòd & D hoc arbitrio iudicantis permiſſum eſt, vt interdum reum abſoluat, cautione ab eo exacta, de pecunia ibi ſoluēda, vbi promiſſa eſt: ſi vel oblata ibi pecunia, vel ex facili ſoluenda dicatur: *l. quòd ſi Epheſi, 4. §. 1. hoc titul.* Ex his facilè apparet, hanc non E eſſe ſpecialem aliquam actionē: ſed vſitatas ſtricti iuris condictiones, hoc appellari Arbitrariæ nomine, quando contra ſtricti iudicij naturam additur à prætore clauſula, Vt ex arbitrio iudicare liceat: Vt in ſimili exercitoria, inſtitoria, de peculio, noxa-

noxalis, &c. actiones dicuntur.

6 ¶ Porrò quod diximus, tam id quod intereſt actoris, quàm rei, in hac actione conſiderari, diſtinctionem recipit: Nam rei quidem quod intereſt, indiſtinctè, & ſemper eius habenda erit ratio, *quanquam in moroſo debitore Cuiac. aliter ſtatuat. ad Aphricam.leg. cent. hoc tit.* alioqui ſi actor purè intendat, plus loco petere intelligetur. Actoris autem non ſemper. Quid enim, ſi debitor obtulit loco conuento pecuniam, aut depoſuit, aut alioqui difficultate iuſta (quæ à mora excuſat. *l. ſciendum, 21. cum ll. ſequen. de vſur. Dd. in l. quod te. ſup. ſi cert. pet.*) impeditus fuerit, quod minus accederet? abſoluendus vtique erit, *dict. l. quod ſi Epheſ. §. 1.* aut in ſolam contractus quantitatē condemnandus, non in id quod Intereſt actoris: quod cùm pœna ſit, *l. vnica, in fin. C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt.* exigi ab illo qui culpa vacat, fuerit iniurium. *cap. ſine culpa, de regul. iur. in 6.* Tum igitur ſolùm ratio eius quod Intereſt actoris inibitur, cùm culpa aut mora debitoris factū eſt, vt plerumque fit (etſi enim debitor impediatur, poteſt tamen per alium ſoluere. *l. continuus, 137. §. cum ita de verb. oblig.*) quo minus loco conuento ſolutio explicaretur. *dict. leg. 2. §. fin. in ver. itaque ibi. vel pœna commiſſa mora tua. hoc tit.* Cui & illud argumento A eſt, quod ne fideiuſſoris quidem obligatio augeatur, ſi non per eum, ſed debitorem ſteterit, quominus ſuo loco ſolueretur. *l. cent. Capua, 8. hoc tit.* niſi in omnem contractus bonę fidei cauſam ſeſe obligarit: *l. quæro, 54. in princ. infr. locat.* Quòd † ſi fideiuſſoris 7 B culpa carentis non augetur obligatio, ratione eius quod intereſſe poteſt actoris: ne principalis quidem debitoris augebitur, ſi nullius moræ argui poteſt. Et hæc quidem ita ſe habent, cùm actio ſtricti iuris, puta ex mutuo vel ſtipulatu; atque etiam teſtaC mento, alio loco proponitur. *l. ſi hær. 6. h. t. l. aliàs, 6. vbi Bart. de in lit. iur. l. fi. de cond. ob. turp. cauſ. vide Iaſon. §. ex maleſ. num. 23. Inſtit. de ac.*

¶ Nam ſi bonæ fidei actione 8 agatur, cum illa ſuapte natura propter clauſulam ex bona fide D adijci ſolitam contineatur. Vt ex bono & æquo arbitretur iudex, quid alterum alteri præſtare cōueniat. *§. in bonæ fidei, Inſtitut. de actio. l. ex empto. de actio empt.* & proinde ſine vlla propriæ naturæ mutatione, aliave externa clauſulula, conuenienter alio E etiam loco purè proponatur, non induit nomen Arbitrariæ actionis: quia eius qualitas non immutatur, etiamſi alio quàm de quo pactum eſt loco agatur. *l. in bonæ fidei, 7. h. t.* Etſi autem hodie formulæ illæ actionum ſublatæ ſunt, *l. 1. 2. Co. de form. &*

impetr. ſubl. ſciendum tamen eſt, eandem nihilominus actionibus iſtis durare naturam & iudicij formam, poteſtatemque iudicis, pro harum varietate, ſecundum ea quæ modo propoſuimus, varietate. *vide Inſtitut. in Iſago. & ad §. præterea. & verſ. loco quæ ſcripſi.*

De pecunia conſtituta. Tit. V. C. 4. 18.

1 *Continuatio: vnde, & qualis ſit hac actio.*
2 *Quid ſit conſtituere.*
3 *Actionem hanc prætoriam & ſubſidiariam eſſe.*
4 *Cur hoc caſu ex nudo pacto detur actio.*
5 *Edictum de conſtituta pecunia.*
6 *Eius explicatio. & quæ res hac actione petantur.*
7 *De receptitia actione.*
8 *Neceſſum eſt debitum fuiſſe, quod conſtituitur.*
9 *Quomodo debitum accipiatur tam in perſonis quàm rebus.*
10 *Forma conſtituendi.*
11 *Quare purè non rectè conſtituatur.*
12 *Explicatio edicti.*
13 *Cuiuſmodi ſit iudicium, & quomodo cum alijs concurrat.*

1 ET his † quidem modis iure ciuili pecunia ex mutuo vel A quaſi mutuo condicitur. Sed eſt & iure Prætorio introducta actio, quæ vocatur de Conſtituta pecunia, aut de conſtituto, *l. eum qui 5. §. 1. h. t.* aut Conſtitutoria. *l. neque enim, 20. h. t. vide Paul. lib. 2. tit. 2. & lib. 1. tit. 10. vbi Cuiac.* quam prætor dat aduerſus B eos qui pecuniam ex priore aliqua obligatione, ſiue valida iure ciuili, ſiue inualida ſoluturos ſe conſtituerunt. Conſtituere † autem inter alia ſignificat, cùm ordinatè aliquid non ſimpliciter, ſed ſtabiliendo ac firmãdo quod ante erat per ſe imbecillum, ſicuti Latinè dicitur cõſtituere Rempublicam; tum de certo aliquo quid fiat, conuenire vt apud Terentium, Nam conſtitui cum quodam hoſpite, me illum conuenturum. Hinc conſtituere pecuniam, eſt denuò paciſci, & ſine ſolennitate ſtatuere ac conuenire, de pecunia certo tempore ſoluenda, quæ antea ex aliqua obligatione debebatur. Dico † ſine ſolennitate: nam ſi ſolennitas ſtipulationis fuerit adhibita, non opus erit Prætoria actione, cùm Iure ciuili promiſſor teneatur. *§. de conſtituta. Inſtit. de action.* Deficiente porrò ſolennitate ciuili, cùm eo quoque iure deficiat in nudis pactis obligationis efficacia, ſuccurrit hoc caſu Prætor: ea de cauſa, quod videbatur grauè & contra naturalem æquitatem, geminatam contractus fidem fallere, *l. 1. h. t.* Vnde † ſi 4

ſta-

ſtatuatur, conueniatque de pecunia ſoluenda, quę quoquo modo debetur, hanc conuentionem quaſi fideiuſſoriam, & quæ alterius firmandæ cauſa adhibetur, vt nihil operari non debeat, retrorſum agit, & ad priorem obligationem adiungit, *l. pacta.* 72. *de contrah. empt.* eiuſque vi atque robore confirmat: *l. item illa.* 18. §. 1. *in verb. retrorſũ, &c.* atque ita ex vtraque conuentione quaſi ex contractu nominato dat actionem de Conſtituta pecunia: quemadmodum & in fideiuſſorem (citius obligationi hæc planè conſimilis eſt) efficax datur actio, quamuis infirmæ obligationi, puta naturali, acceſſerit. *vide inf. de fideiuſſ. & Inſtit. eodem.*

5 ¶ Edictum autem Prætoris hoc eſt: ,, QVI PECVNIAM DEBITAM CONSTITVIT, SI APPAREAT EVM QVI CONSTITVIT, NEQVE SOLVERE, NEQVE FECISSE, NEQVE PER ACTOREM STETISSE, QVOMINVS FIERET QVOD CONSTITVM EST, EAMQVE PECVNIAM CVM CONSTITVEBATVR, DEBITAM FVISSE, IVDICIVM DABO, *l.* 1. §. 1. *leg. ſi duo.* 16. §. *ait prætor. l. item illa verba.* 18. *in princip. &* §. 1. *h. t.* Quis, accipe, vel Quæ: nam & mulieres de conſtituto tenentur, ſi non interceſſerint. *l.* 1. §. 1. *h. t.*

6 ¶ Pecunię verbum in hoc edicto comprehendit tantùm res, quæ pondere, numero, menſura conſtant: non reliquas ſpecies; quibus applicari actionem de Conſtituta rectè non poſſe Veteres arbitrabantur: propterea quod & ſimilitudinem quandam cum condictionibus certi ex mutuo, in quas aliæ res non cadunt, hæc actio habeat, & in edicto mentio fiat tantũ pecuniæ: quod verbum ijs rebus propriè non conuenit, quæ neque pondere, nec menſura, neq; numero conſtant, *l. 2. §. creditum. vbi gloſſ. & Dd. ſi cert. pet. l. tale ſcrip.* 30. *ff. de leg.* 1. *l.* 1. *in princ. de caſu. l. item ſi,* 7. *mutui. ad S. C. Maced. Tiraq. de retr. lig.* §. 1. *gloſſ.* 14. *nu.* 42. Itaque † conſtituta 7 ſpecierum ſolutione non hanc actionem, ſed receptitiam quandam (à recipiendo, id eſt promittendo ſic fortè dictam) ſolẽmbus verbis compoſitam dabant. Sed hæc poſtea Iuſtinianus immutauit, voluitque ad omnem omnino rem conſtitutam perſequendam, dari actionem Conſtitutoriam, *l. 2 Cod. eod. tit.* vt verbum pecuniæ in hac materia nunc latiſſimè pateat, *vt & in l. pecunia.* 1. 2. 3. *de verb. ſignif. Cic. de Inuent. lib.* 2. *cap.* 5. ex conſtitutione Iuſtiniani. 8

¶ Oportet autem quod conſtituitur, eſſe debitum ex priore aliqua obligatione, ad quam conſtitutum referatur: cæteroqui nudum eſſet pactum, ſi non exem-

plo fideiuſſionis ad prȩcedentem aliquam obligationem adiungeretur; eoq; nec danda eſſet actio. Vnde quod aut ſupra aut extra debitum conſtituitur, exigi hac actione non poteſt. *l. hactenus.* 11. *cum ll. ſeqq. h. t.*

9 ¶ An igitur aliud conſtitui poſſit, quàm quod debetur, quæſitum eſt. Sed cùm placuerit, rē pro rei poſſe ſolui volenti creditori, & hæc tota res magis Prȩtoris æquitate, quàm iuris ſubtilitate nitatur: nihil prohibet etiam aliud pro debito voluntate creditoris conſtitui. *d. l. 1. §. non poteſt.* 2. Debitum autem ex quacunque cauſa poteſt conſtitui, id eſt, ex quocunque contractu, & vel natura debitum ſufficit. Nam Prætor naturalem ſolum æquitatem in hoc edicto attendit, *d. l. 1. in princ.* ex qua ſufficit deberi. Sed & qui Honoraria actione, non Iure ciuili obligatus eſt, conſtituendo tenetur: *d. l. 1. §. fin.* quia totum hoc ius ex iuriſdictione venit. Si quis autem conſtituat, quod iure duntaxat Ciuili debet, non autem Prætorio, an conſtituendo teneatur, quæritur? & verius eſt, eum non teneri, quia debita iuribus (videlicet Naturali & Prætorio) non eſt pecunia, nec habet naturalem in ſe æquitatis obligationem, qua conſtitutum nititur. *l. quod ſi maritus,* 3. *§. 1. h. t.* Perinde autem eſt, ſiue Purum ſit debitum, ſiue ſub Cōditione debeatur, aut etiam In A diem: nam propter has potiſſimum pecunias, quæ nondum peti poſſunt, Conſtitutę ſunt introducta 1. *l. quod ſi maritus. in fin.* Quod tamen ſub conditione debetur, ſiue purè, ſiue certo die conſtituatur eandem conditionē nihilominus habet: alioqui non B debitum videretur conſtitutum. *l. id quod ſub conditione.* 19. *hoc tit.* Nam acceſſorij contractus induere debent naturam Principalis; *l. 4. de vſur. Iaſ. & Dd. in l. 1. de verb. oblig.* nec poteſt alia forma eſſe principalis obligationis, puta conditionalis; alia ve- C rò acceſſoriæ, puta pura aut in diem, *l. Gracè.* 8. *§. illud. l. hi qui acceſſionis,* 34. *de fideiuſſor.* Quod autem exigimus, vt ſit debitum quod conſtituitur, in rem exactū eſt: non vtique vt is cui conſtituitur, creditor ſit. Nam & ad id quod ego debeo, tu conſtituendo D teneberis: & quod tibi debetur, ſi mihi conſtitutum ſit, poterit exigi. *l. eum qui.* 5. *§. quod exigimus.* 2. *l. vbi quis.* 28. *hoc tit.*

10 ¶ Conſtituitur autem quibuſcunque verbis, vt Satisfaciam tibi, & ſimilibus quæ voluntatem conſtituendi indicant, *Auth. ſi* E *quando. C. eod. tit.* & per nuncium, aut per Epiſtolam. *d. l. eum qui. §. Iulianus. l. qui autem.* 14. *§. fin. cum l. ſeq. h. t.* Sed † &

11 Certo loco & Tempore conſtituere quis poteſt: nec ſolùm eo loco petere vbi ei conſtitutum eſt, ſed exemplo & Arbitrariæ actio-

actionis, vbique vbi debitor forum ſortitur, *l. ſi duo.* 16. §. 1. *h.t.* Certo etiam tempore rectè conſtituitur, *d.l. ſi duo* 16. §.1. adeò quidem vt ſine illo vix poſſit. *l. promiſſor.* 21. §. *ſi ſint. h. t.* quia neque nomen nec natura conſtituti patitur ſine die cõſtitui. Nomen ideo; quia cõſtituere, vt dixi, eſt de certo tẽpore conuenire. Natura conſtituti non admittit, quoniam ſi purè conſtitutum factum valeat, ſequetur confectim agi poſſe aduerſus eum qui ſe ſoluturũ promiſit: quod eſſet iniuſtum, *l. quod dicimus.* 105. *de ſolut.* Vtilitatis tamen gratia placuit, etiam purè conſtitui poſse, & modicum tempus, non minus tamen dierum decem ſtatui, vt exactio celebretur. *d. l. promiſſor.* §. *ſi ſine.*

12 ¶ Addit Prætor: SI APPAREAT EVM QVI CONSTITVIT, NEQVE SOLVERE, NEQVE FECISSE QVOD DARE FACERE VE CONSTITVIT, NEQVE PER ACTOREM STETISSE QVO MINVS FIERET QVOD CONSTITVTVM EST. Si enim is in mora accipiendi fuerit, vel eo die quo ſolutio facienda erat, vel poſtea, aut etiam caſu aliquo impeditus fuerit, denegat Prætor iudicium. *l. ſi duo.* 16, §. *fin. cum l. ſeqq. hoc tit.* EAM QVE PECVNIAM CVM CONSTITVEBATVR, DEBITAM FVISSE. Oportet enim deberi quod

A conſtituitur, vt dictum eſt, Sufficit autem tempore conſtituti, cuius mentionem Prætor facit, debitum fuiſſe, quantumuis poſtea deſierit deberi, *l. item illa.* 18. §. *h. t.* IVDICIVM DABO. † At cuiuſmodi? Et magis eſt, vt 13
hæc actio non Pœnam, ſed rei
B perſecutionẽ contineat, *d.l. item illis* §. *pen.* Agetur igitur in hoc, Vt quod conſtitutum eſt fiat *d. l. qui autem,* §. 1. *l. promiſſor Stichi,* 21. §. *fin. h.t.* aut in id quod intereſt, promiſſor condemnetur, *d.l. qui autem,* §. 1. *in verbis æquum eſt teneri eum qui conſti-*
C *tuit, vel in id quod intereſt, &c.* Hoc autem iudicium non conſumit Ciuilem actionem, ſi qua ex priore obligatione, cui ſubiectũ eſt conſtitutum, competebat, nec è contrariò. Solutione enim magis vtraque actio tollitur quàm
D litis conteſtatione, cùm ex diuerſis cauſis & obligationibus oriantur, *d. l. item illa,* §. *final.* & velut principialis atque acceſſoria fideiuſſionis cauſa, rectè vnà ſubſiſtant.

Commodati vel contra.
E
Tit. VI. C. 4. 23.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Commodatum vnde & quid ſit.*
3 *Cauſa efficiens commodati.*
4 *Materia, & quæ res commodari poſſint.*
5 *Forma, & quid ſit dicis cauſa*

commodare.
6 *Finis.*
7 *Quinque differentiæ inter commodatum & mutuum.*
8 *Ad quam culpam & custodiã teneatur commodatarius.*
9 *Actio commodati ciuilis oritur, quamuis prætor edictum propoſuit: & quotuplex ſit.*
10 *Cuiuſmodi ſit actio directa: cui, ad quid, aduerſus quem detur.*
12 *Cuiuſmodi ſit actio contraria. cui, ad quid detur.*

1 QVemadmodum † Genus creditumque translato dominio ex mutuo aut quaſi mutuo, per certi aliaſque condictiones repetantur ſuprà dictum eſt: nunc videamus, quibus actionibus Species eædem, quarum vſus tantùm, non amiſſo dominio creditus eſt, repeti poſſint. Quo in genere prima occurrit actio Commodati, vel cõtrà.

2 ¶ Commodatum † dictum eſt, quaſi cum modo, id eſt, certa forma præſcriptoque vtendi modo datum. Commodare enim nihil aliud eſt, quàm rem ad aliquem vſum certo modo determinatum vtendam dare, eo animo vt poſtquam vſus fueris eandem bona fide reddas: *fac. l. 1. h. t. vide Pand. lib. 2. tit. 4.*

3 ¶ Cauſa efficiens commodati eſt primò contrahentium Conſenſus: vnde qui iuſtum conſenſum A præſtare nõ poſſunt, nequaquàm commodati tenentur, niſi quatenus facti ſunt locupletiores, vt pupillus, furioſus, *l. 1. §. fin. l. 2. l. 3. hoc tit. &c.* Secundò, interuentus rei: quo cùm præcipuè perficiatur, re contrahi commodatum dicitur. *§. item* B *is. Inſt. quibus modis re contrah. obligat. vbi dixi & in Iſagog.* nam & nomen ipſum indicat, Rei donationem requiri.

¶ Materia circa quam, ſunt res omnes tam mobiles quàm ſoli: quæ in commodatum cadunt, *dict. l. 1. §. 1.* etiamſi ſint aliena: 4
C *l. commodare. 15. hoc tit.* exceptis ijs quæ vſu conſumuntur, in quibus non commodatum, quod tantùm vſum rerum ſalua ſubſtantia cõmunicat, ſed mutuum locum habet: niſi forte quis ad pompam vel ad oſtentationem, exempli cauſa, pecuniam dicis D gratia, id eſt ſimulatè ſine voluntate abutendi, accipiat, tantùm vt fucum oſtentando faciat, & de eo aliquid, puta locupletem idoneùmve eſſe hominem, dicatur, *l. 3. §. fin. l. 4. hoc tit.*

¶ Forma commodati eſt, Rem vtendam gratuitò tradere, præ- 5
E ſcripto fine & modo vſus, per tempùs expreſſum vel tacitè intellectum. Cauſa † finalis, Vt 6
mutuis officijs alij alios adiuuemus, & communicato rerum vſu, communibus vitæ neceſſitatibus in hac ciuili ſocietate ſubueniatur. Vt enim res quarum

rum vſus in abuſu eſt, per mu-
tuum: ita quibus ſalua ſubſtan-
tia vti licet, eæ res commodato
rectè communicantur. Vtroque
autem modo gratuitò, *d. §. item
is cui. in fin. Inſtitut. quib. mod.
re cont. oblig.*

7 ¶ Sed inter mutuum & com-
modatum intereſt. Primò, quòd
mutuum tantùm in rebus fungi-
bilibus, quæ pondere, numero,
menſura conſtant, vertitur: com-
modatum, in iis quæ vtendo non
conſumuntur. Secundò, quòd in
mutuo transferatur dominium:
*l. 2. §. appellata. ſuprà, ſi cert. peta-
tur.* rei verò commodatæ poſſeſ-
ſionem & proprietatem retinea-
mus, *l. rei commodatæ. 8. cum l.
ſeq. hoc tit.* iure Ciuili, nam Sa-
xon. poſſeſſio tranſire videtur,
*Faſch. diff. 1. per Land. lib. 2. art.
60. Reinch. diff. 16.* Tertiò, rem
mutuo damus, vt non eandem,
ſed aliam eiuſdem generis con-
ſequamur: commodato, vt eán-
dem. Quartò, mutuū ad quem-
uis vſum in genere datur: vt,
vtare fruare pro tuo arbitrio, ſi-
cut dominus: *l. in re mandata,
21. C. mandati.* commodatum,
ad certum præſcriptumq; vſum.
*l. in commodato. 17. §. ſicut. 3. h.
tit.* extra quem qui aliter vtitur,
furtum committit. *l. 5. §. quini-
mo. 6. hoc tit. §. placuit. Inſtitut.
de obligat. quæ ex delicto.* Quintò,
ei qui mutuum accipit, res perit,
quia dominus eſt *l. pignus. 9. Cod.
de pigno. act.* nec caſu fortuito li-
A beratur, *l. incendium. 11. C. ſi cert.
petat. d. §. 7. item is cui.* Commo-
datarius vim maiorem, quam
Græci Θεοῦ βίαν appellant. *l. ſi
merces, 25. §. vis maior locat.* non
præſtat, nec interitum aut dam-
num rei caſu fortuito accidens.
*l. ſi vt certo. § nunc videndum. 9.
B verſ. quod verò, l. cum qui, 10. in
princ. l. ad eos. 19. argentum. 20.
l. fin. hoc ti.* dummodo non ipſius
culpa caſus interuenerit. Nam
† dolum & culpam, diligentiam 8
& cuſtodiam, qualem à vigilan-
tiſſimo patrefamilias requirimus
(quæ leuiſſimæ culpæ opponitur)
C commodatarius præſtat. *dict. l. ſi
vt certo. §. nunc videndum. §. vſq;
adeo. & §. penultim. l. in rebus. 18.
in princip. hoc titul.* Vnde ſi res
culpa eius, vel abuſu aut negli-
gentia in caſum interitus, aut
damni incidat, tenetur. *dict. l. ſi
vt certo, §. nunc videndum. verſ.
quod vero, dict. l. cum qui. §. fin.
D cum l. ſeq. dict. l. in reb. in princip.
hoc titul.* Ideo autem leuiſſima
etiam culpa obligatur, & diligē-
tiam ac cuſtodiam præſtare de-
bet, cùm quòd ipſius gratia con-
tractus initur, *d. l. ſi vt certo. 5. §.
nunc videndum, dict. l. in reb. h.
titul.* (nam ſi commodantis cau-
E ſa, dolum tantùm præſtabit, *d. l.
ſi vt certo. §. interdum. d. l. cum
qui. §. 1.* velut in depoſito: ſi
vtriuſque dolum & culpam, non
cuſtodiam, *d. l. in reb. in ſi. princ.*)
tum quia bona fides res illi cre-
ditur, tanquam diligentiſſimo
atten-

attentoque patriſfamilias, vt ſalua cuſtoditaque rei ſubſtantia, vtatur. A

9 ¶ Ex hoc contractu oritur Actio commodati, quæ Ciuilis eſt, vtpote ex contractu nominato, & Iure Ciuili recepto, originem habens: quamuis Prætor tuendi Iuris ciuilis cauſa etiam edictum B propoſuit, quo pollicetur ſe actione ex iure ciuili data, de cõmodato ius dicturum. Sic enim inquit: QVOD QVIS COMMODASSE DICETVR, DE EO IVDICIVM DABO. *l. 1. in princip. hoc tit.*

10 ¶ Eſt autem actio tam Directa, quàm Contraria. C Directa cõmodanti datur, aduerſus commodatarium & eius hæredem, *l. in commodato, §. ſi ex facto. hoc t.* qua vſu in quem res data eſt, finito, commodans agit vti ſibi ea ſalua & integra reſtituatur. Nam ſi deterior reddatur, reddi non D videtur. *l. 3. §. 1. hoc tit.* quo caſu in litem iurabitur, vt in cæteris bonæ fidei iudicijs. *dict. l. 2. §. in hac 2.* nec ſolum petitur res, ſed etiam omnia Acceſſoria, & quicquid ex re Fructus quocunq; tempore vtilitatiſque obuenit, *d. l. ſi vt certo, §. vſque adeò.* E Neque rem quæſtui commodatario eſſe oportet, qui eius periculo non eſt. *l. ſi is qui, §. 1. hoc tit.*

11 ¶ Contraria actio commodatario datur ad petendum quod ſua intereſt, ſi res commodata ante vſum expletum auferatur, *d. l. in commodato, 17. §. ſicut, in fi. l. rem mihi, 21. in princip. hoc tit.* aut vitio rei, quod vitium ſciens celarit commodator, damnum fecerit: *dict. l. in rebus. §. item qui ſciens.* item ad petendos ſumptus in rem commodatam facto extra cibaria & modica impendia, quæ naturali ratione ad eum qui re vtitur pertinent, *d. l in rebus. §. poſſunt.* Quod autem contrario iudicio conſequi quiſque poteſt, id etiam recto iudicio qui conuenitur, poterit ſaluum habere compenſationis, *dict. l. in rebus verſ. quod autem.* Nam cui damus actionem, ei multò magis exceptionem competere dicendum eſt, *l. 1. verſ. nam cui damus, de ſuperfic.*

De pignoratitia actione, vel contrà. Tit. VII. C. 4. 24.

1 *Vnde dictum pignus, & quare hæc pignoratitia appelletur actio: & quid pignus ab hypotheca diſtet.*
2 *Quid ſit pignus.*
3 *Cauſa efficiens: & quomodo contrahatur.*
4 *Species pignorum cauſis diſtinguuntur.*
5 *Materia, quæ res pignorari poſſunt.*
6 *Forma & finis.*
7 *Directa actio pignoratitia qualis ſit: cui, quando, aduerſus quem, ad quid detur.*

Contra-

8 *Contraria actio qualis ſit, cui, quando, aduerſus quem, ad quid detur.*

9 *Quare ex quibuſdam contractibus vtrinque æquales, ex nonnullis directa & contraria actiones naſcantur.*

1 PErtinet † huc etiam pignoraticia actio, qua pignus repetitur. Pignus à pugno appellatur: quia res quæ pignori datur, manu traduntur; *l. plebs,* 238. §. *pignus. de verb. ſignif.* Vnde propriè in mobilib. & quarum poſſeſſio ad creditorem tranſit, conſiſtit. §. *item Seruiana, in fin. Inſt. de actio. l. ſi rem,* 9. *hoc t.* rectèque hæc actio Pignoratitia, non Hypothecaria dicitur, cùm pro pignore quod creditori traditum eſt, repetendo ſolùm competat: non ad hypothecam petendam, quæ nequaquam tranſit ad creditorem, ſed manet penes ipſum debitorem: vt ſoluto debito, hac actione non ſit opus, quando petere nequeat debitor quod apud ſe habet. *c. ſic itaque, Inſtit. de actio.* Quanquam quod ad Hypothecariam actionem attinet, quæ creditori datur ad rem ſibi obligatam, tantiſper dum debetur perſequendam, nihil inter pignus & hypothecam intereſt. *l.* 5. §. *vltim. inf. de pign. d. §. item Seruiana. verſ. inter pign.* Siue enim res mobilis, ſiue ſoli ſit oppignorata, peræque ius pignoris perſequi poteſt. *vide inf. de pign.* A *Ferra. in ſer. hypoth. actio.*

¶ Pignus autem eſt, quod datur in ſecuritatem rei creditæ, vt creditor obligatum illud habeat, donec quod debetur ſit exolutũ. Græci Hypothecam vocãt, quaſi rem obligationi ſuppoſitam. 2

Cauſa † efficiens pignoris, eſt aut 3 B Voluntas hominum, aut Lex, aut Magiſtratus. Voluntate conſtituitur pignus, aut expreſſa, aut Tacita. Expreſſa quidem voluntate, vel Duorum, vt pacto: nec enim ſolùm traditione, ſed etiam nuda conuentione pignus contrahitur: *d. l. in princip. hoc titul.* C *l. iuſto,* 44. §. *non mutat. de vſuc.* quia contractus eſt nominatus, *l.* 1. §. *fi. ſup. de pactis,* quod genus cõſenſu nudo obligationem producit: *l.* 1. *in fin. de rer. permut.* vel etiam Vnius, vt teſtamento, cùm teſtator alicui prædia ſua obligat, *l. non eſt mirum,* 26. *hoc* D *tit.) fundus,* 9. *l. Gaius,* 12. *de ann. lega.* Tacita voluntate ſimiliter vel Plurium, vt ex pacto tacito & præſumpto, *l* 4. *in princip. ſup. de pact.* vel vnius voluntate teſtatoris, qui res ſuas legatarijs tacitè obligare creditur, *l.* 1. *C. communia. de leg. in verb. ex eius volun-* E *tate.* Lege introducuntur varijs in ſpeciebus pignora, vt dotis cauſa, *l. vnic.* §. *& vt plenius, C. de rei vxor. actio.* fauore pupilli, *l. pro officio,* 20. *Co. de admin. tut. l. vltim. infr. in quibus cauſ pignus, &c.* fiſci. *l. ſatis notum,* 4. *C. in quibus cauſ. pign.* refectionis &c.

l. 1.

l.1.infr.in quibus cauſ. pign. Prætor, vel Magiſtratus pignus conſtituit, cum vice cautionis, vt loquitur I.C. *l. ſi finita,* 15. *§. ſi quis damni, de dam. inf. vide de his Cuiac. obſ. lib.5. cap.*30. ex quacunque cauſa in Bonorum poſſeſſionem aliquem mittit. *l. non eſt mirum,* 26. *hoc tit. l. ſi & iure,* 10. *infr. qui potior. in pign.*

4 ¶ Eſt igitur pignus aut Voluntarium, aut Neceſſarium: illud aut Expreſſum, aut Tacitum: hoc aut Legale, aut Prætorium.

5 Materia † in qua pignus conſtituitur, ſunt res omnes, tam mobiles quàm ſoli, etiam nomina, quæ pignori obligari poſſunt, dummodò pertineant ad obligãtem, *l. tutor,* 16. *§. fin. cum l. ſeq. hoc ti.* Nam res aliena, niſi volente aut ratum habente domino, obligari nequit *l. aliena,* 20. *hoc t. tot. tit. C. ſi res aliena, &c.* Cauſa formalis, eſt ipſa conuentionis & traditionis forma vel obligationis teſtamento aut authoritate legis Magiſtratuſve inductæ modus.

6 Cauſa † finalis, vt creditorem de credito faciamus ſecurum datis pignoribus, quibus tutius eſt incumbere quàm perſonæ, *l. plus cautionis,* 25. *de reg. iur.* Hac igitur pignoris obligatione durante, durat actio Seruiana & quaſi Seruiana, id eſt, Hypotecaria, qua creditor pignus ſuum perſequitur. Soluto verò debito ſolutaque pignoris obligatione, competit actio Pi- A gnoraticia: debitori Directa, creditori verò Contraria: de quibus duabus actionibus hoc in tit. agitur.

¶ DIRECTA eſt, qua debitor, qui rem pignori oppoſuit, ſoluta pecunia agit aduerſus creditorem, vt rem reddat, & damnũ B in ea dolo culpave eius datum, reſarciat. Quamuis enim ſublata ſit pignoris obligatio per ſolutionem: tamen re ipſa obligatus eſt creditor ad reſtituendum, quoniam res aliena ſine cauſa apud ipſam inuenitur exoluto debito. *§. fin. Inſtitut. quib. mod.* C *re contrah. oblig.* Licet enim vt ſupra diximus conſenſu contrahi, re tamen quam accepit creditor ad reſtituendum obligatur, quæ obligatio ſeparata eſt à pignoris iure. Dico Dari illi qui rem pignori oppoſuit, & quidem etiamſi res ſit aliena, *l. ſi rem,* 9. D *§. pen. hoc tit.* quæ vel à prædone fuerit oppignorata. *l. ſi pignore,* 12. *§. ſi prædo. hoc tit.* Eſt enim perſonalis actio, *Marant. tract. iudic. part.4. diſt.3. num7. gloſſ. in l nec creditores,9. ad verb. long. C. de pign. actio. Bald. in cap.1. in princip. de feud. da. in vic. leg. com.* E quæ datur propter obligationẽ, inter dantem accipientemque contractam. Addo, Soluta pecunia: quia omnis pecunia exoluta eſſe debet, aut eo nomine voluntati crediroris ſatisfactum, vt naſcatur Pignoratitia actio, *dict. l. ſi rem, 9. §. omnis, l. quod*

ſi,

ſi, l. ſolutis, l. eleganter, 24. §. 1. *l. ſi pecunia*, 33. *h. tit.* aut certè per creditorē ſtetiſſe quominus pecunia ſoluatur, *l. aliena*, 20. §. 1. *hoc tit.* Veruntamen qui ante ſolutionem agit Pignoratitia, licet non rectè agat, tamen ſi offerat in iudicio pecuniam, debet & rem pignoratam, & quod ſua intereſt, conſequi *d. l. ſi rem*, §. *fin.* Sed & necdum ſoluta, pecunia agi interdum poteſt, ſi fortè re abutatur creditor, & dolo debitorem impediat, quominus iure ſuo vti queat. Quo caſu in Id quod intereſt agetur. *l. ſi. in princ. ver. operam, hoc tit.* Agitur autem aduerſus creditorem, qui cum eſt contractum, & qui pignus poſſidet *l. fideiuſſ.* 32. *verſ. credit. h. t.* aut eius hæredem: non autem aduerſus alium rei poſſeſſorem, quanquam iure Pontificio etiam in tertium poſſeſſorem, ex æquitate dari, receptum eſt, *cap. cum conſtet. de pignor. vbi Innoc. Bald. in d. c.* 1. Et in hoc agitur, vt res reſtituatur. *l. debitor*, 40. §. *fin. hoc tit.* vnà cum fructibus quos creditor non lucratur, ſed vel reſtituere volente debitore cogitur, vel imputare in ſortem: *d. l. ſi pignore*, §. *ſi prædo. l.* 1. *Co. de diſtr. pign. l. ſi dominium*, 9. *Cod. de pign. vide infra de diſtrac. pign.* & præſtatione damni quod creditor in re pignorata, dolo vel culpa dedit, *l. ſi rem alienam*, 9. §. *vlt. l. ſi ſeruus*, 25. *hoc tit. l. pignoris*, 10. *C. eo.* Dolum enim & Culpam creditor præſtare debet, item Cuſtodiam, propemodum vt in commodato. Nam vt vigilantiſſimi patrisfamilias diligentiam rei commodatæ adhibere commodatarium oportet, quia eius gratia contrahitur: ita creditor, cuius potiſſimum cauſa pignus conſtituitur, nempe vti ſecurus ſit, non liberatur, ſi perinde in pignoris verſetur cura atque in rebus ſuis: ſed ea quæ diligentes paterfamilias præſtare ſolet, ab illo exiguntur. *l. ſi cum venderet*, 13. § *fin. cum ll. ſeqq. l. ſi pignore*, 22. §. *fin. l. ſi ſeruos*, 25. *hoc tit. vide in* §. *vlt. Inſtitut. quib. mod. re contr. obl.* Vim tamen maiorem, & Caſum non præſtat: cuſtodia enim aduerſus vim parum proficit. *l. ſi ea res*, 31. *infr. de act. empt.* Itaque ad dominum rei periculum pertinebit: *l. quæ ratio*, 30. *l. fin.* §. *fin. hoc tit. l. pignus*, 8. *C. eod.* niſi debitor culpa creditoris eam periiſſe probare poſſit: *vide gl. & Dd. in l.* 4. *C. eod. Bart. in l. ſi quis ex argentarijs.* 6. §. *an verò, de eden.* quod tamē iure Saxon. paulò aliter obtinet, *Faſch. diff.* 3. *per art.* 5. *lib.* 3. *Rheinh. diſ.* 17. Quin & peti poteſt vt repromittat creditor, rem eius dolo non factam deteriorē, & talem reſtitui, qualis tempore obligationis fuit, *l. credit*, 15. *hoc tit.* Quod ſi venditum ſit pignus vt vendi ceſſante in ſolutione debitore poteſt, *l. ſi conuenit*, 4. *hoc tit.* agitur vt reſiduum pretij

cum

cum vſuris creditor reſtituat. *l. eleganter*, 24. §. *ſi vendiderit. in fin.l. creditor*, 42.*hoc tit.*

8 ¶ CONTRARIA pignoraticia datur creditori, qui in conuentione pignoris deceptus eſt, aut quid damni ſumptuſve eius rei gratia fecit. Vt ſi æs pro auro, ab affirmante autem eſſe, pignori oppoſitum ſit: *l.1.in fi.l.ſi quis*,36.*hoc tit.* aut res aliena, *l. ſi rem*,9.*l.cum debitores*, 32.*h. tit.*aut alio vitio laborans,vt inutile creditori pignus exiſtat:*l.tut.* 16.§.1. *hoc tit.* vel ſi falſa ſolutionis ſpe oſtenſa, pignus debitor recuperarit.*l.*3. *hoc tit.* Si deniq; malitioſè in pignore verſatus ſit, *dict.l.ſi rem.* creditor neceſſarias impenſas fecit, *l.ſi neceſſarias*, 8. *l.ſi ſeruos*,25.*hoc tit.*ac in ſimilibus caſibus: *l. ſi pignore*,22.§.*pen. cum ll.ſeqq.hoc tit.* in quib.æquitas ſuadet indemnem creditorẽ præſtari. *l.ſi ſeruus*, 31. *hoc tit.* Vnde & illud placuit, ſi Titio, qui rem meam ignorante me creditori ſuo pignori obligauerat hæres extitero, ex poſt facto pignus non conualeſcere, & quia non conualeſcit, perſecutionem denegandam eſſe creditori: cui quomodo Hypothecaria detur, non conſiſtente eius obligatione? Nec enim ſufficit ad pignus conſtituendum, eundem nunc eſſe dominum qui etiam pecuniam debet: ſed præterea requiritur, eundem eſſe qui pignus contraxerit: quẽ creditori agenti cer-

A tum eſt improbè reſiſtere, dicẽdo rem alienam fuiſſe obligatã, cùm ex ſuo mendacio, qui rem alienam pro ſuo dedit arguatur, *l. ſi rem alienam*, 41. *hoc titul.* quare fraudem allegãti propriã prodeſſe id non oportet.*l.tranſactio*, 26. *C. de tranſact. l. merca-*

B *lem*, 5. *C. de condict. ob turpem cauſam.* Atqui in propoſita facti ſpecie,illa fraus obijci non poteſt ei qui rem non obligauit. Perſecutio igitur pignoris, non datur hoc caſu creditori, quia pignus directò non cõualeſcit. *l. rem alienam*,41.*hoc tit.*Vtilis ta-

C men pignoratitia Contraria dabitur, vt in hæredem creditor aget (ſicuti & aduerſus defunctum, qui rem alienam obligaſſet, agere poterat) vt à defuncto obligatam ſibi rem nexu teneri patiatur, cum defuncti facta præſtare & approbare debeat, *l.*

D *cum à matre*, 14. *C.de rei vendicat.*Eoque modo per indirectum conualeſcit pignus, coacto hærede pignoris conſtitutionem à teſtatore factam, ratificare. Atq; ita accipiendum eſt quod dicitur in l.ſi Titio, 22. infrà de pignor.

¶ Dubitet porrò hic aliquis, 9

E quare ex hoc & ſuperiore cõtractu diſpares oriantur actiones: cùm ex reliquis obligationibus, vt empto, vendito, locato, conducto, æqualis vtrinque exiſtat actio. Id hac ex regula dijudicari poteſt. Quotieſcunque par eſt vtriuſque contrahentis in ob-

ligatione conſtituenda ratio, toties vtrinque par & æqualis naſcitur actio: quando verò potior eſt alterutrius cauſa, in quē præcipuus contractus finis reſpiciat, & ad quem maximè totum negotium referatur, hoc caſu ſolet huic tanquam principali, præcipua & Directa dari actio, alteri verò Contraria: vt in commodato, pignore, mandato, negotijs geſtis depoſito, tutela. §. *action. quadam. Inſtitut. de act.* A quo enim dependet Eſſe rei, vt inquit Bald. ad eundem etiam referri debet præcipua eius vis, modus & effectus. *Bald. in Rub. C. de fide.inſtr. n.* 7. Quidam volunt, quando vtriuſque gratia contrahitur, tum vtrique directam actionē tribui, cùm alterutrius, ei dari directam, cuius gratia contractum eſt, alteri verò contrariam. Id falsò dici hinc intelligi licet, quod in commodato ei, cuius gratia non contrahitur, directa, detur: id quod & in depoſito vſuuenire poteſt, & mā-

A dato: qui contractus interdum eorum ineuntur cauſā, quibus cōtrariæ duntaxat actiones cōpetunt. Quid? quod pignus vtriuſque gratia contrahatur: *d. §. fin. Inſtitut. quib. mod. re cont.* In quo tamē diſpares eſſe actiones, & directam debitori competere diximus, B cuius tamen ad vtilitatem, potiſſimum pignus non conſtituitur. Quid? quòd mandatum, depoſitum vtriuſq; reſpectu aliquādo contrahuntur. Prior itaque regula verior eſt. Nam in præſenti materia debitori datur. Directa pignoraticia C actio, licet creditoris gratia pignus præcipuè contrahatur. In hac enim obligatione, qua creditor ad reſtituendam debitori rem debito exoluto tenetur, & ex qua exiſtit hæc actio, præcipua eſt debitoris perſona, & ad eum obligatio principaliter, tan- D quam dominum rei, cuius etiam eſt periculum, ſpectat, *l. pignus. 8. C. de pign. actio.*

DIGEST. LIB. XIII.

DE EXERCITORIA ACTIONE

Titulus I. C. 4. 25.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Ratio & cauſa actionis exercitoriæ.*
3 *Quis dicatur magiſter nauis.*
4 *Quis exercitor.*
5 *Cui, aduerſus quos, ad quid detur hæc actio: & quid ſit per auerſionem conducere.*

Quo

6 *Quomodo conſulatur domino aduerſus contrahentes cum magiſtro nauis.*

7 *Exercitoriam non dari ex contractu nautarum.*

1 HActenus † expoſitum eſt; quemadmodum ij quibus res creditæ ſunt, ex ſuo contractu conueniri poſsint. Sed quia ſæpenumero etiam per alias perſonas negotia geruntur, vſuq; venit interdum vt cum alio contrahamus, alij verò credamus: conſequenter nunc videndum eſt, quibus actionibus aduerſus quos agi poſſit; quando perſonæ quæ ex alijs pendent, alienaque fide nituntur, in contrahendo interuenerunt. Nam eiuſmodi perſonas in negotijs terra marique gerendis verſari, vita quotidiana oſtendit, dum homines periculorum metu, vel laborum tædio, ſibi alios ſubſtituunt. quibus cum ſuo nomine contrahatur.
2 Ac de † maritimis quidem negocijs actio prodita eſt Exercitoria, quam Prætor vectorum gratia propoſuit. *l. ſi eam.* 5. §. 1. *hoc tit. Paul. lib.* 2. *tit.* 6. Nam cùm interdum ignari cuius ſint conditionis, vel quales, cum magiſtris nauis propter nauigandi neceſſitatem contrahamus: æquum fuit, cùm qui magiſtrũ nauis præpoſuit, teneri, quaſi eius fidem qui cum ignoto fortè
A nauta contrahit, potiſſimum ſequatur. *l.* 1. *in princ. h. t. l. ſi inſtitorem.* 29. *ſi cert. pet.* Quod contra ſubtilitatem Iuris ciuilis à Prætore inductum eſt. Eo namque iure alter alteri actionem, aut obligationem non acquirit, ſed quæcunque gerimus, ex no-
B ſtra perſona initium obligationis capiant oportet, *l. quæcunque* 11. *de act.* Verùm cùm arbitraretur Prætor, eum cuius reſpectu potiſſimum eſſet contractũ, meritò conueniendum: *l.* 1. §. *idem Pomponius.* 19. *depoſiti.* viſum illi fuit faciendum, vt ve-
C ctores, qui cum magiſtro nauis quid egiſſent, ſecuti exercitoris fidem, aduerſus hunc ſuo Edicto adiuuaret.

¶ Magiſtrum autem nauis accipere debemus eum, cui totius nauis anchora, id eſt, gubernatio mandata eſt, vel ab ipſo exer-
D citore, vel à primo nauis magiſtro. *l.* 1. §. *magiſtrum.* 1. & 3. *hoc tit.* imponuntur autem magiſtri, vel locandis nauibus, vel ad merces emẽdas vendendaſve, aut vectoribus conducendis armamentiſve emendis. *d. l.* 1. §. *verſ. magiſt.*

E ¶ Exercitorem autem eum dicimus ad quem obuentiones, & reditus omnes perueniunt: ſiue is dominus nauis ſit, ſiue à domino per Auerſionem (id eſt, non ad numerum certarum amphorarum, ſic enim omnes reditus ad eum non peruenirent: ſed integram

tegrã nauim ἐν ὁμάδι & in vniuerſum ſuo periculo vna mercede conduxerit, Aduerſo in ſe à locatore omni periculo, lucro & danno. *l. ſi. §. ſi. inf. t. 1. l. opus quod. 36. inf. loc. l. 4. §. vlt. l. ſi quis vina. 4. §. ſi auerſio. de peri & com. rei vend. l. quod ſæpe. 35. §. in his. de contrah. empt. vid. Bart. lib. 53. Cuiac. Inſt. de empt. in ſi lib. obſer. 8. C. 15. Gouea. li. lec. 2. c. 14.*) conduxit, vel ad tempus, vel in perpetuum *l. 1. §. exercitorem, 7. h. t.* Parui autem refert, qui exercet, maſculus ſit an mulier, paterfamilias an filiusfamilias, an etiam ſeruus, Pupillus autem ſi nauim exerceat, tutoris exigemus authoritatem, *d. §. exercitorem*.

5 ¶ In hunc igitur exercitorem datur actio, ſi quid cum magiſtro nauis contractum ſit: in eam tamen rem, cui præpoſitus eſt, *l. 1. §. non autem. 5. l. ſi. h. t.* (præpoſitio enim legem dat contrahentibus: extra quam ſi contrahentibus: extra quam ſi contrahant, æquum eſt exercitorem non teneri: *d. l. 1. §. ideo*) idque propter vtilitatem nauigantium, ne facilè decipiantur: *d. l. 1. §. magiſtrum. cum ſeqq.* & quidem datur in ſolidum, adeò vt ſi plures nauim exerceant, cum quolibet eorum in ſolidum agi poſſit, ne in plures aduerſarios diſtringatur qui cum vno contraxit. *d. l. 1. §. ſi. cum l. ſeq.* Hoc autem ſolidam rei perſecutionē

A continet. Vnde & perpetuò & hæredibus, inque hæredes hæc actio datur *l. ſi tamen, 4. §. fin. hoc tit.* Eſt tamen nobis electio, vtrum exercitorem aut magiſtrũ nauis conuenire velimus. Nam vt exercitor Prætoria, ita magiſter ex ſuo contractu Directa ciB uili tenetur. *l. 1. §. eſt autem. h. t.* Si tamen ab altero exactum erit, cum alieno agi non poterit, cùm ſit actio rei perſecutoria, vnaque ſolutione omnis tollatur obligatio. *l. 1. §. penult. hoc tit.*

¶ Sed e contrario exercenti 6 nauim, aduerſus eos qui cum C magiſtro contraxerunt, actionē Prætor non pollicetur: quia non eodem auxilio indiget, cùm Ciuilibus actionibus, aut ex Locato, ſi merces interuenit, aut Mandati, ſi non interuenit, *l. 1. in fin. mandati.* aduerſus magiſtrum agere poſſit. Solent tamen D Præfecti vrbis ad quos cura annonæ pertinet, *l. 1. §. fin. ſuprà de off. præfect. vrbis.* poteſtaſque iuriſdictionis Prætoriæ ſub Auguſtis deuoluta eſt, *l. 3. C. de off. præf. vrb.* & in prouincijs Præſides, propter miniſterium annonæ, quæ potiſſimum mari aduE hitur, quo plures in promptu ſint exercitores, eos extra ordinem, ex contractu magiſtrorum aduerſus contrahentes iuuare, ſi fortè magiſter ſoluendo non ſit: *d. l. 1. §. eſt autem*, idque ad exemplum inſtitoriæ: *l. 1. in fin. infrà de inſtitor. act.*

7 ¶ Et hęc quidem ita ſe habent, ſi quando cum magiſtro nauis contractum eſt; quod ſi cum aliquo nautarum contrahatur, non competit actio in exercitorem. Etſi enim ex delicto cuiuſuis eorum qui nauis nauigandæ cauſa in naui ſunt, conueniatur exercitor: *l. 1. §. 1. l. fin. in fin. ſuprà, nauta, caup. ſtabul.* alia tamen eſt contrahendi cauſa, alia delinquendi. Si quidem qui magiſtrum præponit locandis nauibus, vel emendis mercibus, contrahi cum eo permittit. Qui verò nautas quaſi inſtrumenta nauis adhibet, non contrahendi cum eis poteſtatem facere videtur, ſed culpa & dolo carere eos curare debet: *d. l. 1. §. magiſtrum, h. t.* culpæ ſuæ imputaturus, ſi minus idoneos, quaſi vitioſa inſtrumenta adhibuerit: *dict. l. fin. in fin. ſuprà naut caup.*

De Lege Rhodia, de iactu. Tit. II.

1 *Origo & diſpoſitio L. Rhodiæ.*
2 *Exemplum contributionis & quæ in contributionē veniant.*
3 *Qua actione ad contribuendum agatur.*
4 *Ratio ineundæ contributionis: & quomodo res æſtimentur.*
5 *Quando ceſſet contributio.*

1 AD maritimam † negotiationē pertinet & lex Rhodia de iactu, quæ à potentibus A olim in mari Rhodijs (quorum diſciplinam naualem ad ſuam vſq; ætatem duraſſe teſtatur Cicero pro L. Manil. introducta primùm, obſeruataque propter ſummam æquitatem ab omnibus nauigantibus, vſurpari deinceps pro lege maris cœpit, lexque B Rhodiorum nautica appellatur: *l. pen. hoc tit.* Qua quidem lege cauetur, vt ſi leuandæ nauis gratia iactus mercium factus ſit, omnium contributione ſarciatur, quod pro omnibus datum iactumque eſt; *l. 1. h. t.* Æquiſſimum enim eſt, commune detrimentum fieri eorumqui pro- C pter amiſſas aliorum res conſecuti ſunt vt merces ſuas haberent ſaluas: *l. 2. in princ. verſ. æquiſſimum, h. t.* Quod † quo 2 fiat dilucidius, exemplo declaremus: Cùm in eandem nauim varia mercium genera complu- D res mercatores coegiſſent, prætereaque multi vectores, ſerui & liberi, nauigarent in ea, tempeſtate graui coorta, neceſſariò iactura facta erat. Quæſita deinde ſunt hæc, an omnes iacturam præſtare oporteat: & ſi qui tales merces impoſuiſſent, quibus na- E uis non oneraretur, velut gemmas aut margaritas: & quæ portio præſtanda eſſet, & an etiam pro liberis capitibus dari oporteat: & qua actione ea res expediri poſſit. Placuit ex interpretatione legis Rhodiæ, omnes quorum quid interfuiſset mer-

cium

cium cauſa ſeruatarum iacturam fieri, conferre oportere, quia id tributum, ex lege ob res ſeruatas deberent. Itaq; dominum etiam nauis pro portione, quod nauim habeat ſaluam, obligatum eſſe. Nam & è contrariò, ſi quid ipſe nauis leuandæ cauſa abijciat, vt trabem, &c. contributio locum habet: *l. amiſſa, 5. in fin. hoc tit.* Agitatum etiam eſt, an veſtimẽtorum cuiuſque & annulorum æſtimationem fieri oporteat. Et omnium viſum eſt, niſi ſi qua conſumendi cauſa impoſita forent. quo in numero ſunt cibaria. Nec enim hæc vnius, ſed omnium gratia imponi videntur; eo magis, quòd ſi quando ea deficiant, quod quiſque habet, in commune conferre debeat: *lib. 2. §. cum in eandem, 2. hoc tit.* Corporum autem ſeruorum fit æſtimatio: non etiam liberorum. nam ne poteſt quidem: *l. liber homo, 13. ſuprà ad legem Aquil.*

3 ¶ Ex conducto igitur (nam in hanc Actionem bonæ fidei venit, quicquid ex bono & æquo venire oportet) domini rerum amiſſarum cum nauta, id eſt magiſtro agent, vt cæterorum merces retineat, donec portionem damni præſtent: magiſter deinde cum reliquis, quorum merces ſaluæ ſunt. Et quidem etiamſi merces non retineat: agere tamen poteſt ad contributionem. Quid enim ſi vectores ſint, qui cum nullas A ſarcinas maiores habeant, annulorum tantùm veſtimentorumve nomine contribuere debeant: *l. 2. in princ. h. t.*

4 ¶ Portio autem pro æſtimatione ac pretio rerum quæ ſaluæ, quæque amiſſæ ſunt, præſtari ſolet, nec ad rem pertinet, ſi eæ quæ B amiſſæ ſunt, pluris vęnire poterant: quoniam detrimenti, non lucri fit præſtatio: *d. l. 2. §. ſi nauis, 4. verſ. portio.* Sed in his rebus, quarum nomine conferendum eſt, æſtimatio debet haberi, non quanti emptę ſint, ſed quanti vęnire poſſint: *dict. §. ſi nauis. C verſ. ſed in his*, ac pretio rerum præſente, ne nimium grauentur contributores. Quid enim ſi aſpergine deteriores factę ſint, an non iniquum eſſet, & hoc damno & collationis onere quaſi rebus integris dominum onerari? *l. 4. §. fin. h. t.* Contributionis autem ita ſubducere rationem poſ- D ſumus: Finge me & te ſingulos habuiſſe in naui merces: quæ valerent centum: Titium verò, quę ducenta. Titius coorta tempeſtate, ſuas proiecit, qua exoneratione noſtræ ſeruatæ ſunt. Apparet damnũ ducentorum factum, & Titium tantundem habuiſſe E in naui quantum nos duos. Tantundem igitur danni ſuſtinebit. nempe centum: nos illi ſinguli quinquaginta contribuemus. Pone contrà Titius quæ proiecit valuiſſe quinquaginta, nos habere ſingulos ſaluas res in naui

ad valorem centum. In collatine duplum præſtare nos oportere æquitas oſtendit. Conferemus igitur quiſque viginti. Titius decem ſuſtinebit. Eodem modo facile in ſimilibus iniri poteſt contributionis ratio.

5 ¶ Sed hæc tum demum locum habent cùm ſeruandæ nauis cauſa iactum eſt: id eſt, vbi iactus nave ſalua in tributum venit: *l. 4. in princ. & §. 1. hoc tit.* Nam huius æquitatem tunc admitti placuit, cùm iactus remedio, cæteris in communi periculo, ſalua naui, conſultũ eſt: *dicta l. amiſſa, hoc tit.* Quod ſi ante iactum C vel in ipſo iactu naufragium fiat, quod quiſque ex eo ſeruare poteſt, ſibi ſeruat tanquam ex incendio, nec amiſſæ nauis merciumve damnum collationis cõſortio ſarcitur: *l. cum depreſſa, 7. l. amiſſa, 5. l. 4. hoc tit.* Quocirca etiamſi iactu nauis leuata, D poſtea tamen tempeſtate pereat, nihil contribuendum eſt, niſi merces perditæ extrahantur. Cõtributio enim iniri, niſi ſaluis rebus, non poteſt: quibus perditis, perinde ab obligatione iactus liberantur vectores, atque debitores interitu ſpeciei: *l. ſi ex legati E cauſa, 23. de verb. oblig.* Quid autem ſi antennæ armamentave nauis deuſta aut corrupta ſint, aliaq; parare magiſter nauis cogatur? nihil vtique contribui debet, cum hic ſumptus inſtruendæ nauis magis quàm ſeruandarum mercium cauſa fiat: vt nec fabro, cui locatum opus eſt, ſi malleum fregerit: neque aurigæ, cuius currus conductus eſt, ſi equum currumve ruperit, quippiam eo nomine debetur: *l. nauis 6. hoc. t.* Illud vltimò notandum res jactas domini manere, nec B fieri apprehendentis, quia pro derelicto non habentur; *d. l. 2. §. fin. l. qui leuandæ, 3. hoc tit. vide quæ dixi Inſtit. de rer. diuiſ. §. penult.* Vnde ſi quæ res jactæ apparuerint, reſtituentur domino, & collatio exonerabitur: *dict. l. 2. in fin. verſ. ſi res.*

De Inſtitoria Actione. Tit. III. C. 4. 25.

1 *Quis ſit inſtitor.*
2 *Quæ actio, contra quos ex contractu inſtitorum detur.*
3 *Ex quibus contractibus, & quando detur.*
4 *Quamdiu dominus obligatus ſit ex contractu inſtitoris.*
5 *Quaſi inſtitoria actio.*
6 *An cum inſtitore agi poſſit.*
7 *An domino, & quomodo ſuccurratur.*
8 *Perpetuas eſſe has actiones & directas.*

TErreſtres † negociationes per Inſtitores exerceri ſolent, quos nunc Factores vocant. 1
Inſtitor autem appellatus eſt eo, quòd negocio gerendo inſtet: *l. 3. hoc tit.* eſtque is, qui tabernæ loco ve

cove ad emendũ vendendumve, quive ſine loco ad eundem actũ præponitur: *l. inſtitor*, 18. *hoc tit.* Taberna à tabulis, ſicuti Officina ab officio dicta eſt. Propriè tamen inſtitorem eum dici putant, qui non ad certum genus negociationis, aut ad certum locum, ſed vniuerſaliter negociationi quęſtuarię pręponitur: *Bart. Iaſ. & Dd. in l. ſi inſtitorem.* 29. *ff. ſi cert. petat. optimè Bald. in l. mandatum, num. 3. manda. gl. in l. Iulianus,* 14. §. *ſi procuratorem, ad verb. vtil. infrà de act. empt.* Nec verò mutat cauſam actionis, locus vendendi emendive: *l. 4. h. t.* neque qui domi merces vendit, vt vxor, miniſter, propterea inſtitor perhibendus eſt: *Caſtrenſ. in l. 1. §. eſt autem, h. tit. §. ab. in §. 1. Inſt. quod cum eo qui in alt. pot.*

2 ¶ Ex inſtitorum contractibus, puta emptione, venditione, permutatione, mutuo, dantur actiones empti, venditi, præſcriptis verbis, certi condictionis, &c. quę vocantur Inſtitoriæ, quòd ex inſtitorum contractu non directò & Iure ciuili (quo iure conueniri nequit perſonali actione, qui ſe non obligauit: §. 1. *Inſtit. de act.*) ſed ex Edicto Prætoris in præponentem, qui cum non eſt contractum, competant: *l. ſi quis mancipium,* 17. *in princ. h. tit. vide Paul. lib. 3. tit. 8.* & quidem in Solidum, *l. 5. in prin. h. t.* etiamſi ſint plures qui præpoſuerint: *l. habebat*, 13. §. *fin. eum l. ſeq.* quia æquum Prætori viſum eſt, ſicuti commoda ſentimus ex cõtractu inſtitorum, ita etiam obligari nos ex ipſorum contractibus, & conueniri, *l. 1. in princ. h. t.* quamuis in rem verſum eſſe noſtram nihil probetur: *l vlt. ſuprà de exer. act. Dd. in l. ciuitas,* 27. *ſuprà ſi cert. pet. Tiraq. in priuil. pia cauſ. pri.* 134. Nec enim contrahentes decipi debent, *l. ſed pupillus*, 11. §. *item ſi plures*, 3. *h. t.* qui fidem præponentis ſequi videntur: *l. fin. infrà pro ſocio, l. ſi inſtitorem, ſuprà ſi cert. pet.*

¶ Non tamen omne quod cum inſtitore geritur, obligat eum qui 3
præpoſuit: ſed ita ſi eius rei gratia cui præpoſitus fuerat contractum eſt, *l. cuicunque*, 5. §. *non tamen.* 4. *l. penult. §. fi. h. t. l. 3. C. eod.* Conditio enim præpoſitionis ſeruanda eſt, *d. l. ſed ſi pupillus*, 11. §. *conditio.* 3. *hoc tit.* quæ certam legem dat contrahentibus, *l. 1. §. igitur, ſuprà de exercit. action.* Vnde ſi contractum ſit cum eo, de quo palam proſcriptum eſt ne contrahatur, aut extra formam præſcriptionis: vt ſi præpoſitus venditioni duntaxat mutuò acceperit, dominus conueniri non poteſt, *d. l. ſed ſi pupillus*, 11. §. *de quo palam*, 1. *d. l.* 5 §. *non tamen, de l. habebat, l. ſi cum villico*, 16. *l. penult. §. fi. hoc tit.* & exceptionem habet aduerſus agentem *l. ſi quis mancipiis*, 17. §. *fin. hoc tit.*

4 ¶ Tamdiu autem tenetur dominus quoad præpoſitio durat, quæ morte domini non finitur vt cætera mandata: §. *rectè quoque, Inſt. de mandato, l. inter cauſas, 26. in princ. infrà mandati.* ſed propter vſus, & periculi cauſa, vt inquit I. C. *l. penult. §. dominus, hoc tit.* durat in hæredem, etiam pupillum, donec inſtitorum mandatum expreſsè reuocetur *l. ſi quis, 17. §. 1 hoc tit.*

5 ¶ Datur autem ad ſimilitudinem inſtitoriæ, Vtilis interdum actio, *l. & ideo, 12. l. habebat, 13. in prin. l. in eum, 19. hoc tit. l. pen. C. eod.* & Quaſi actio inſtitoria, cùm ex contractu delictove quaſi inſtitoris agitur: *l. cuicunque, 5. §. item ait, hoc tit. Bald. in l. mandatum, 15. num. 3 C. mand.* Porrò vniuerſaliter, Quaſi inſtitor rectè dici poteſt, qui non ad negociandum, ſed vni alicui negocio, aut certo facto præpoſitus eſt: *dict. l. in eum, vbi not. d. l. 5. §. idem ait, gl. in l. Iulianus, 14. §. ſi procurator, verb. vtili. ff. de act. empt. Bald. in d. l. mandatum, nu. 3. & 4. Bart. Iaſ. & Dd. in l. ſi inſtitorem, 29. ff. ſi cert. petat. Vide Innoc. & præcipuè Imol. in princ. & nu. 21. 22. in c. penult. extr. de fideiuſſ.*

6 ¶ Quamuis autem ita cum præponente agi poſſit, tamen & inſtitorem rectè quoque conueniri volunt *Dd. Caſtr. in l. 1. §. exercitorem 7. nu. 4. de exercit. act.*
A *Iaſ. in l. ſi inſtitorem, 29. num. 2. ff. ſi cert. petat. Bald. in l. ei qui ſeruo, num. 2. C. quod cum eo qui in alien. poteſt.* durante videlicet præpoſitione: *l. fin. vbi not. hoc tit. Dd. in l. 1. §. eſt autem, ſuprà de exercit. act.* quemadmodum & cum magiſtro nauis agi
B poteſt, *dict. l. 1. §. eſt autem.*

¶ Domino autem qui præpoſuit, aduerſus contrahentes cum inſtitore, nulla prodita eſt iure prætoria actio *l. 1. hoc tit.* idque ad exemplum exercitoris: *l. 1. ſuprà de exercit. act. in princ.* quia ſecutus eſt remedijs legitimis, 7
C quibus inſtitorem conuenire poteſt, aut acquiſitis ſibi actionibus ſi inſtitor in eius ſit poteſtate, aut ceſſis, *d. l. 1. hoc tit.* vt extraordinarijs non habeat opus. Planè ſi aliter rem ſeruare nequeat, Marcellus ait, dandam actionem ei qui iſtitorem præpoſuit, in eos
D qui cum illo contraxerunt: *d. l. 1. in fin. & l. 2. hoc tit. vide de hoc conſil. 153.* Tum autem ſeruare nequit, cùm inſtitor cedere actiones non poteſt, vel quia abſens, aut latitans, vel mortuus ſine hærede ſit. Hoc enim caſu neceſſitas nos eo perducit, vt
E præponenti Vtiles actiones, perinde atque ſi ipſe contraxiſſet, concedamus: *l. penult. §. vlt. C. ad Trebell. l. Iulianus, 13. §. ſi procurat. 21. de act. empt.* alioqui etſi ſoluendo non ſit inſtitor, tamen ſi cedere poteſt actiones, ſicuti debet, quibus dominus rectè

ctè experiatur, minimè intelligitur rem ſeruare non potuiſſe: *l. 3. §. fi. verſ. & ſanè infrà tit. 1. l. ſi quis alicui, 27. §. fin. infrà mand.*

8 ¶ Nouiſſimè autem ſciendum eſt, haſce actiones eſſe Perpetuas, & dari Hæredibus, atque In hæredes: *l. nouiſſimè, 13. hoc tit.* ſunt enim rei perſecutoriæ, illæque ipſæ, quæ ex contractibus directò dantur, puta ex mutuo, empto, conducto, permutatione, &c. vocantur tamen Exercitoriæ, Inſtitoriæ, de Peculio, & alias aliter; propter nouam à Prætore qualitatem ijs attributam.

De Tributoria actione. Tit. IV.

1 *Quare vocetur hæc actio tributoria, & quid in eam veniat.*
2 *Cui, de quibus rebus, aduerſus quos detur,*
3 *Edictum Prætoris.*

1 Eſt † cùm non alieno nomine terra marive negotiationes exercentur, ſed proprio, ab ijs tamen qui in aliena ſunt poteſtate: quam etiam ob rem videre licet nouis qualitatibus actiones interdum variari. In poteſtate autem aliena ſunt ſerui, & filijfamilias. De ſeruorum contractibus prodita eſt actio Tributoria, ſeu Diſtributoria, à tribuendo A ſiue diſtribuendo dicta. Nam ſi ſeruus in peculiari merce, id eſt, ea in qua Dominus ſciens volenſque ſeruo permittit proprio nomine negotiari, verſetur, & quid cum eo eius rei gratia contractum erit, ita Prætor ius dicit, Vt quicquid in his mercibus B exiſtet, quodque inde receptum erit, id inter dominum, ſi quid ei debebitur, & cæteros creditores pro rata portione diſtribuatur. Ideoque † Tributoria vocatur hæc actio, 2 qua eiuſcemodi diſtributio fieri petitur: *§. introduxit. Inſtit. quod cum eo qui in* C *alien. poteſt.* Permittit enim Prætor dominio poteſtatem diſtribuendi vt merces vel pretia, earum inter creditores partiatur, *l. procuratoris, 5. §. ſed eſt quaſitum, 3. h. t.* Quòd ſi dominus hanc ſuſcipere moleſtiam nolit: arbitrum Prætor dabit, cuius D interuentu merces peculiares tribuantur: *l. illud, 7. in prin. verſ. quid tamen, h. t.* Sed & ſi quis ex creditoribus queratur, quaſi minus ei ſit tributũ quàm oportuerit, hanc etiam ei actionem Prætor accommodat, in eum cuius id Dolo malo factum erit, vt E quanto minus tributum ſit quàm debuit, præſtet: quæ actio dolum malum domini coercet: *d. l. illud, §. ſi cum.* Huius autem Edicti non minima eſt vtilitas, vt dominus qui alioqui in contractibus & bonis ſerui priuilegium habet, (quippe cùm de peculio

duntaxat teneatur, cuius peculij æſtimatio deducto eo quod domino debetur, fieri ſolet, *l ſed ſi damnum, 9. §. præterea, infr. de pec.*) tamen ſi ſciat ſeruum in peculiari merce negotiari, velut extraneus creditor, nulla deductione facta ex hoc Edicto in tributum vocetur. Quæ de ſeruo dicta ſunt, obtinent & in filiofamilias: *in princ. Inſt. quod cum eo qui in alien. pot.* vtitur enim verbo Poteſtatis Prætor, quod ad omnes qui ſunt alieni iuris, porrigitur, *l. 1. verſ. poteſtatis, h. t.*

3 ¶ Edictum eiuſcemodi fuit: SI IS QVI IN ALIENA POTESTATE ERIT, EO SCIENTE IN PECVLIARI MERCE NEGOTIATVS DICETVR, ATQVE IS EI IN CVIVS POTESTATE ERIT, ET ALIIS CREDITORIBVS QVID DEBVERIT, VT QVOD IN MERCIBVS PECVLIARIBVS ERIT, QVODQVE EX IIS ERIT RECEPTVM, PRO RATA PORTIONE SINGVLIS TRIBVATVR, IVDICIVM DABO. SI CVIVS DOLO MALO FACTVM ERIT QVO MINVS TRIBVATVR. VT QVANTO MINVS QVAM DEBVIT, TRIBVTVM SIT, PRÆSTET, IVDICIVM DABO.

Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur. Tit. V. C. 4. 26.

1 *Continuatio tituli*.
2 *Edictum*.
3 *Eius explicatio*.

SVperius† edictum propriè de ſeruorum contractibus loquitur: hoc cum ſequente S. C. ad Filios fam. pertinet, qui in patria poteſtate conſtituti contraxerunt, non ad ſeruos, quib. cum manumiſſis de contractu in ſeruitutem geſto nulla eſt actio. *tot. tit. C. an ſeruus pro ſuo facto poſt manum. teneatur,* Ait prætor: 1

IN † EVM QVI EMANCIPATVS AVT EXHÆREDATVS ERIT, QVIVE ABSTINVIT SE HÆREDITATE EIVS, CVIVS IN POTESTATE CVM MORERETVR FVERIT, EIVS REI NOMINE QVÆ CVM EO CONTRACTA ERIT, CVM IS IN POTESTATE ESSET, SIVE SVA VOLVNTATE, SIVE IVSSV EIVS IN CVIVS POTESTATE ERIT, CONTRAXERIT, SIVE IN PECVLIVM IPSIVS, SIVE IN PATRIMONIVM EIVS CVIVS IN POTESTATE FVERIT, EA RES REDACTA FVERIT, ACTIO[illegible] CAVSA COGNITA DABO IN ID QVOD FACE-

RE

RE POTEST. *l. 2. in princip. hoc tit.*

5 ¶ Huius edicti ſententia hæc eſt: Filiusfamilias qui in poteſtate conſtitutus contrahit, rectè contrahit & obligatur ſuo nomine: *l. filiusfamil. 39. de action. l. tam ex contractibus, 57. de iud.* ideoque etiam poſt emancipationem aut alio modo poteſtatē ſolutam, obligatus manet & cōueniri poteſt ex Edicto: *l. 2. ſuprà de cap. dimi.* Sed tamen ſi poſt contractum emancipetur, aut exheredatus fuerit, vel abſtinuerit hæreditate paterna, æquum viſum eſt, cum non in ſolidum conueniri ex ea obligatione, cuius vtilitas alteri, nēpe patri, eſſet acquiſita, ſed ſolū in id quod facere poſſit, vt hoc temperamento adhibito & creditores ſuum conſequantur. *l. 1. hoc titul.* & non nimis grauetur eo contractus filius, vnde nullū emolumentum percepit. Nam cur hoc ei denegetur, cùm ſi adhuc viuo patre, cuius in poteſtate eſſet, condemnatus fuiſſet, in emancipatum vel exhæredatum poſtea Iudicati actio in quantum facere poſſet, tantummodò daretur? *l. 5. in princip. hoc tit.* Dico, Exhæredatum: nam ſi hæres ſit, aut bonorum poſſeſſor, vice hæredis in ſolidum conuenitur *d. l. 5. §. 1. l. penult. hoc tit.* ſaltem quod ad quantitatem paternorum bonorum, quæ hæreditario iure accipiuntur, pertinet. Hoc autem Edicto ſoli filio ſuccurritur, non eius hæredi: *l. 4. §. ſoli, h. t.* quia beneficium eorum, qui in quantum facere poſſunt, conueniuntur perſonale eſt: *l. ſciendum, 25. de re iud.* In quantum autem facere poſſunt, intelligimus hic, non deducto ære alieno, niſi priuilegiatorum creditorum, & eorum qui poſt emancipationem contraxerunt, *l. 3. hoc tit.* ſed deducto ne egeat: *l. in condemnatione, 173. de reg. iur.* Quod beneficiū ad euitandam carceris moleſtiā, bonorumve ceſſionem, quam alioqui etiam filijfamilias facere coguntur *l. cum & filijfamil. C. qui bon. cedere poſſunt.* prodeſt *l. 1. vbi Bald. Salic. C. qui bon. ced poſſ.*

De Senatusconſulto Macedoniano. Tit. VI. C. 4. 28.

1 *Origo S. C.*
2 *Verba S. C.*
3 *Ratio.*
4 *Quibus S. C. denegetur actio ex mutuo.*
5 *Quis filiusfamil. S. C. intelligatur.*
6 *In mutuo duntaxat S. C. locum habere.*
7 *Ad quos beneficium S. C. porrigatur.*
8 *Quibus caſibus ceſſet S. C.*
9 *Actionem denegari S. C. effectu*

ctu tantùm, videlicet oppo-
ſita perpetua exceptione.

1 SEd † quod dictum eſt, filios-
familias ex contractu ſuo
poſſe conueniri, interdum non
obtinet, propter Senatuſconſul-
tum Macedonianum, quod tem-
poribus Veſpaſiani factum cre-
ditur: *Suet. in Veſp. c.* 11. quam-
uis etiam antea apud Romanos,
Plaut. in Pſeu. vide Paul. lib. 2.
tit. 10. ex lege Solonis eius ſen-
tentia in vſu fuiſſe videtur. Ver-
2 ba S. C. hæc ſunt: † Cùm inter
„ cæteras ſceleris cauſas Macedo,
„ quas illi natura adminiſtrabat,
„ etiam æs alienum adhibuiſſet, &
„ ſæpe materiam peccandi malis
„ morib. præſtaret, qui pecuniam,
„ ne quid amplius diceretur, in-
„ certis nominibus crederet, (id
„ eſt, aſcripto ſolùm nomine debi-
„ toris in Calendario, neq; expreſ-
„ ſa cauſa in quam mutuum datũ
„ eſſet, vt ſic nihil amplius dici
„ ſciriue poſſit, quàm in rem pe-
„ cunia eſſet mutuò data) placere,
„ ne cui qui filiofamilias mutuam
„ pecuniam dediſſet, etiã poſt mor-
„ tem parentis eius, cuius in po-
„ teſtate fuiſſet, Actio Petitioque
„ daretur: vt ſcirent qui peſſimo
„ exemplo fœnerarent, nullius
„ poſſe filijfamilias bonum nomen
„ expectata patris morte fieri:. *l.* 1.
„ *hoc tit.*
3 ¶ Huius S. C. cauſam dedit, vt
ſolent ex malis moribus bonæ
oriri leges, improbus fœnerator

A Macedo (vnde & Macedonianũ
appellatum) qui flagitioſè adole-
ſcentib. filijsfamil. pecuniam ad
quemuis luxum, incertis nomi-
nib. credebat: ſic vt tandem ære
alieno obruti in quoduis flagi-
tium, ac mortis etiam paternæ
cogitationem impellerentur, quo
B hæreditatem ipſi egentes credi-
toribus concedere poſſent: § *pen.*
Inſtit. quod cum eo qui in al. pot.
Cui malo ſalutare remedium
hoc S. C. inuentum eſt. Melius
eſt enim coarctari iuueniles ca-
lores, ne cupidini dediti, triſtem
ſentiant exitum, qui eos poſt
C diſperſum expectat matrimo-
nium: *l. fin.* § *ipſum, verſ. melius,*
Cod. de bon. quæ lib.
¶ Qui igitur mutuam dat fi- 4
liofam. pecuniã, is ne poſt mor-
tem quidem patris illum conue-
nire poteſt, propter hoc S. C.
cuius verba breuiter explicando
D percurramus. PLACERE NE-
CVI: non ſolùm ei qui mutuam
pecuniam dediſſet, ſed & ſucceſ-
ſoribus eius & ſocijs deneganda
eſt actio: *l. item,* 7. §. *non ſolùm,*
4. *hoc tit.* neque intereſt, priua-
tus an ciuitas crediderit, *l. nihil*
intereſt, 15. *hoc titul.* dummodo
E creditor ſciat aut ſcire poſſit, *l.*
cui cum alio, 19. *de reg. iur.* fi-
liumfam. eſſe cui credebat: *l. pen.*
hoc tit. Nam ſi iuſta ſimplicitate
deceptus ſit, vt quia is ſe patrem-
familias affirmauit vel ſimulauit:
l. 1. *C. eod. l.* 3. *hoc tit.* aut ætatis
beneficio excuſetur, vt ſi mino-

ri minor mutuò det, ceſſat S.C.
l.3 hoc tit.l.1.2.Cod.eod.l.verum,
5 *11.§. fin. de min.* Adducit † FI-
LIOFAM. vtriuſq; videl. ſexus,
l. ſed ſi.9. §. hoc S.C. hoc t. cuiuſ-
cuis etiam dignitatis: *l.1.§. ſi.hoc*
tit. niſi fortè Caſtrenſe peculium
6 habeat, in quo † S.C. ceſſat,vſq,
ad quantitatem peculij cùm in
eo filijfamilias vice patrumfami-
lias fungatitur: *l. 1. §.fin.l.2. hoc*
tit. Sequitur, MVTVAM PE-
CVNIAM DEDISSET. Is igi-
tur ſolus Senatuſconſ. offendit,
qui mutuam pecuniam filio de-
dit, non qui aliàs contraxit,puta
vendidit, permutauit, &c. Pecu-
niæ datio enim,quas inſtrumen-
tum ad omnem luxum & nequi-
tiam idoneum, ac verè (vt dicit)
irritamentum malorum, perni-
cioſa parentibus viſa eſt: *l.3.§.is*
autem, hoc tit. ne ære alieno ob-
ruti filij, in eorum quid necem
machinarentur, & ante diem pa-
trios in annos inquirerent.Quod
non adeò timendum eſt in cæte-
ris contractibus,quibus res com-
mutantur,nec altera pars exhau-
ritur: quia etiam quæſtui ac lu-
cro iſtiuſmodi permutationes fi-
lio eſſe poſſunt.Et ideò ſi vel cre-
ditum alij filiofam. ex cauſa,
tamen emptionis, vel alio con-
tractu, & ideò ſtipulatus ſum,
licet cœperit eſſe mutua pecu-
nia, tamen quia pecuniæ nume-
ratio ex mutuo non concurrit,
ceſſat S. C. *dict. l.3. is autem.*
Origo enim potius obligationis,

A quàm titulus actionis conſideran-
dus eſt: *l.3.C.eod.* Quod ita
demum erit verum, ſi non fraus
S.C. ſit cogitata, & qui credere
non potuit, magis ei vendidit, vt
ille rei pretium haberet in mutui
vicem: *dict.l.3.§.penultim.* Pro-
uidè enim cautum eſt, ne mens
B S.C. circumſcribi poſſet. Vnde
quamuis verba ad numeratam
pecuniam ſolùm referantur, ta-
men ſi fraus quæſita ſit, puta fru-
mento,vino mutuo dato aut alijs
reb. venditi, vt his deinceps di-
ſtractis vteretur pecunia, ſubue-
niendum eſt: *dict.l.item,7.§.mu-*
C *tui, 2. hoc tit.* Eadem ratione
licet filiusfam. ex ſponſione te-
neatur, *dict.l.item, 7. in princip.*
tamen ſi color quæſitus ſit, vt
filiusfam. qui pecuniam accepiſ-
ſet, fideiuberet alio dato reo,
fraus S. C. facta nocet, & danda
eſt exceptio tam filiofam. quàm
D reo: qui cum non acceperit pe-
cuniam, effectu fideiuſſor eſt: *l.*
quamuis,8.§.ſi cum eſſem,infr.ad
Velleianum. Fideiuſſori † autem 7
filijfamilias etiam ſubuenitur:
quod niſi fieret, cuius regreſ-
ſum contra mandatorem habeat,
facilè liceret S. C. circumuenire:
E *l. ſed ſi paterfam.9. §. non ſolùm,*
3. hoc tit. Quin † & patri ſubue- 8
nitur: *l.penul.C.eod dict. §.non*
ſolùm. & hæredi. *d.l. 7. §. quan-*
quam, 7. Si tamen filiusfam. aut
voluntate patris contrahat, aut
pater ratum contractum habeat,
aut in rem pecuniam filius acci-
piat,

piat, quæ patris onerib. incumbit, vel in ſua poteſtate conſtitutus debitum agnoſcat, nouando aut ſoluendo, ceſſat S.C. *l.2.4.l.fi.C. eod. dict.l.7.§.interdum, cum ſeqq. d.l. ſed ſi paterfam. l. ſi tantùm, 12. cum ſimilib. hoc t.* Vnde ſi filiofamilias ſtudiorum vel legationis cauſa alibi degenti ad neceſſarios ſumptus quos patris pietas non recuſet, pecunia credatur, locum non habet S.C. quia in rem patris verſa intelligitur; *l.5. C. eod.* Quod verum eſt, ſi modum in mutuando non exceſsit: id eſt, eam quantitatem, quam pater ſubminiſtrare ſolebat.
9 ACTIO † PETITIOQVE DARETVR, in fine eſt additũ: quod accipiendum eſt de effe-
A ctu: *l.pen. Co eodem* Cùm enim mutuò contracta ſit obligatio, *l. quia naturalis, 10. l. creditorem, 18. hoc tit.* certum eſt oriri iure actionem (poſita enim cauſa, ponitur effectus) ſed quæ exceptione S.C. elidatur: *d.l.7.in prin. & §.1. cum ſeq.l. tamen, 11. hoc*
B *tit. l. qui exceptionem, 40. ſuprà de cond. indebit.* Quamobrem ius agendi habere creditor non videtur, qui perpetua exceptione remoueri poteſt: *l. nihil intereſt, 112. l. non videtur, 13. de regul. iur.* Ac veriſimile eſt olim Prætores ex S.C. petitiones hoc
C nomine denegaſſe, quamuis ipſo iure ex obligatione extitiſſent: *l. licet, 42. §. ea, de procurat.*

DIGEST. LIB. XV.

DE PECVLIO.

Titulus I. C. 4.26.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Tria huius edicti capita.*
3 *Quid ſit peculium, & vnde dictum.*
4 *In quos, ad quid actio de peculio competat.*
5 *Verba edicti.*

1 ORdinarius † Prætor arbitratus eſt prius eos contractus exponere eorum qui alie-
D næ poteſtati ſubiecti ſunt, qui in ſolidum tribuunt actionem: ſic deinde huc peruenire, vbi de peculio datur actio: *l. 1. hoc titul.* Omnia enim agit, vt qui cõtraxit cum eo qui in aliena poteſtate eſt, etiamſi deficiant ſuperiores actiones, nihilominus tamen
E in quantum ex æquo & bono res patitur, ſuum conſequatur: *l. l.1. ſup. quod cum eo qui in alien. poteſt.*

Eſt

2 ¶ Eſt autem triplex hoc Edictum : aut enim de peculio, aut de In rem verſo, aut Quod iuſſu, hinc oritur actio. Peculium 3 † & pecunia, à pecorib. in quibus ſubſtantia Veterum omnis conſiſtebat, & quorum figura nummi ſignabantur, dicta ſunt: *Plutarch. in vita Publ.* Pecunia maius patrimonium : peculium, puſillam pecuniam, ſiue puſillũ patrimonium filijfam. vel ſerui ſignificat : *l. depoſiti, 5. in fin. h. tit. §. actiones. 10. Inſtitut. de action.* Itaque modicum illud, quod ſerui frugalitate de demẽſo comparcentes ſuo parabant, vel officio meruerant ſibi donari, permiſſuque domini ſeparatum à rationibus dominicis habebant, peculium dicebatur : *l. peculium, 4. dict. l. depoſiti, l. peculium, 40. hoc tit.* Eadem ratio eſt peculij in filiofamilias. Ex 4 † cõtractu igitur ſerui filijve, quibuslibet actionibus inde deſcendentibus, dominus paterve de peculio conueniri poteſt, vt quatenus in peculio eſt, eatenus actori ſatisfiat : deducto tamen ſemper eo, quod ipſi qui conuenitur à filio aut ſeruo debetur : quia præueniſſe dominus paterve creditur, *l. ſed ſi 9. §. penult. hoc tit.* Nec veriſimile eſt, dominum, id concedere ſeruo, in peculio habere quod ſibi debetur : *dict. l. ſed ſi, 9. §. præterea.* quod deducto, non licet illi per dolum & in fraudem creditorũ adimere A vel minuere peculium, *dict. §. præterea.* quamuis ſine fraude, poſſet : *dict. l. peculium. 40. in fi.* Verba Edicti talia ſunt : QVOD CVM 5 † EO, QVI IN ALTERIVS POTESTATE ESSET, NEGOTIVM GESTVM ERIT, DE EO DVNTAXAT B DE PECVLIO ADVERSVS EVM, CVIVS IN POTESTATE ESSE DICETVR : ET SI QVID DOLO MALO EIVS IN CVIVS POTESTATE EST, FACTVM ERIT, QVO MINVS PECVLIVM ESSET, IVDICIVM DABO, C *l. 1. §. verba, 1. hoc t.*

Quando de peculio actio annalis eſt. Tit. II.

ACtio de peculio, quandiu ſeruus vel filius in poteD ſtate eſt, tandiu perpetuò durat : poſt mortem verò aut emancipationem filijſamil. manumiſſionem vel alienationem ſerui, Annalis eſſe incipit. cùm enim ſoluta & extincta poteſtate extinguatur peculium, ſufficit ad exẽplum cæterarum Prætoriarum E actionnm, ad annum deinceps vtilem obligationem produci. Prætor ait : POST MORTEM EIVS QVI IN ALTERIVS POTESTATE FVERIT, POSTEAVE QVAM IS EMANCIPATVS, MANVMISSVS, ALIENATVS FVERIT DVNTAXAT DE PECVLIO, ET

SI

SI QVID DOLO MALO EIVS IN CVIVS POTESTATE EST, FACTVM ERIT, QVO MINVS PECVLII ESSET, IN ANNO QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS ERIT, IVDICIVM DABO. *l.1. in prin. hoc tit.*

De in rem verſo. Tit. III. C.4.26.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Vtilitas huius actionis.*
3 *Perpetuam eſſe hanc actionem.*
4 *Quando dicatur in rem verſum.*

1 SI hi † qui in poteſtate aliena ſunt, nihil in peculio habent, vel habeant quidem, non in ſolidum tamen tenentur qui eos habẽt in poteſtate, ſi in Rem D eorum quod acceptum eſt, conuerſum ſit, quaſi cum ipſis potius contractum videatur, ad quos vtilitas contractus peruenit. Nec videtur fruſtrà de In rem verſo actio promiſſa, quaſi ſufficeret de Peculio. Rectiſſimè
2 enim † Labeo dicit fieri poſſe, E vt & In rem verſum ſit, & ceſſet de Peculio actio. Quid enim ſi dominus Peculium ademit ſine dolo malo? quid ſi morte ſerui extinctum eſt peculium, & annus, vtilis præterijt? De in
3 † Rem verſo namque actio perpetua eſt (nec enim æquum eſt, quenquam vllo tempore cum alterius iactura locupletari) & locum habet, ſiue Peculiũ ademptum ſit ſine dolo malo, ſiue actio de Peculio anno finita ſit, *l. 1. in princip. hoc tit.* 1. In rem † autem domini verſum intelli- 4
B gitur, quicquid neceſſariò vtiliterque (nam voluptatis cauſa quod fit ſine mandato, in rem domini verſum nõ videtur, quia nec procurator hoc imputat, *l.3. §. ſi mutua, 4. hoc titulo.*) in rem eius impenderit ſeruus: veluti ſi mutuatus pecuniam creditorib.
C eius ſoluit, aut ædificia ruentia fulſit, aut familiæ frumentum emit: §. *præterea, verſ. in rem Inſtitut. quod cum eo qui in alien. poteſt. l.3. §. 1. hoc tit.* Et regulariter dicimus: Toties de in rem verſo actionem eſſe, quoties Procurator Mandati, vel qui negotium geſſit, Negotiorum geſtorum haberet actionem, quotieſque aliquid ita conſumpſit ſeruus, vt aut meliorem rem dominus habuerit, aut non deteriorem, *dict. l.3. §. proinde* 3. cuius rei probatio agenti incumbit: §. *cæterum, Inſtit. quod cum eo qui*
E *in alien. poteſt.*

Quod iuſſu. Tit. IV. C.4.26.

SVperioribus actionibus locus eſt, cùm vel mandato, vel ſine mandato, ignorante, ſcien-

teve

teve eo, cuius eſt in poteſtate, ſeruus filiusvefamilias contraxit. Ex tertia autem huius edicti parte oritur actio. Quod iuſſu, cùm mandatu patris dominive contractum eſt. quia enim quodammodo cum eo contrahitur qui iubet, *l.1. in princ. hoc titul. vide l.ſi dubitet, 10. §. vlt. de fideiuſſor. Cuiac. obſeru. lib.5. cap. 36.* cuius fidem qui contrahit, A ſequi videtur: *§.1. Inſtit. quod cum eo qui in alien poteſt.* meritò ex iuſſu domini vel patris in ſolidum aduerſus eum iudicium datur. Iuſsui autem & ratihabitio comparatur: *d.l.1. §.2. verſ. ſi ratum habuerit.* vt & aliàs, *l. ſemper qui non probibet, 60. de* B *reg. iur. c. ratihabitionem, eod. tit. in 6.*

DIGEST. LIB. XVI.

AD S. C. VELLEIANVM.

Tit. I. C. 4.24.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Ratio huius S.C.*
3 *Verba S.C.*
4 *Deceptis, non decipientibus mulieribus ſubueniri.*
5 *De quibus obligationibus S.C. loquatur.*
6 *Mulieribus in ſuo contractu non ſuccurri.*
7 *Quomodo adiuuetur mulier.*
8 *De actione reſtitutoria.*
9 *An mulier, & quando renunciare Velleiano poſſit.*

QVandoquidem † de contractib. ſeruorum & filiorumfa. dictum eſt: videamus nunc quemadmodum mulieres, quæ & ipſæ more maiorum in manu patris, C fratrum, viri ſunt, *Cato apud Liu. deca.4. lib.4. vide infrà de curat. fur.* ex contractibus teneantur. Et † ſciendum eſt, mulierem ſuo nomine contrahentẽ 2
efficaciter obligari: alieno verò nomine intercedentẽ eximi obligationi actioni in priſtinum D debitorem reſtituta. Quod ita Senatus cenſuit ad opem mulieribus ferendam, quæ per ſexus imbecillitatem, *l. 2. verba, 1. hoc titul.* maritalibus atque alijs blanditijs in fraudem, ſuſcipiendumque ſponſionis onus, illici facilè poſſe videbantur. Nam E ſpondere initiò leue videtur, vtpote cum ſolam voluntatem ſponſio, nullam autem pecuniæ præſtationem requirat, vt non difficulter ad id, velut & ad bo-

norum

norum oppignorationem, infirmus muliebris animus perduci poſſit: *vide infr. de fund. dot. & Inſtitut. quib. alien. lic. §. 1.* ſed tandem, vt eſt in veteri prouerbio, Noxa præſto eſt. Si enim fideiuſſeris, cogita id tibi diſſoluendum eſſe; vt ſapiens *Eccleſiaſt. cap. 8.* monet. Nouit etiam Senatum, *vt dicitur l. 2. §. verba, 1. hoc tit.* quod ſicut morib. virilia officia ſunt adempta fœminis propter imbecillitatem pudoremque ſexus, *l. 2. de reg. iur.* ita multò magis adimendum eis eſſe viſum eſt id officium, quod non modo virile eſſet, (eſt enim parum verecundiæ muliebri cōſentaneum, alienas ſuſcipere defenſiones *l. alienam. 18. C. de procur. §. patitur, Inſtit. de iniur.*) & in quo non ſola opera, nudūque miniſterium earum, ſed etiā periculum rei familiaris verſaretur: *l. 1. hoc tit. vide Paul. lib. 2. tit. 11. & ibi Cuiac.* Et primo quidem temporibus D. Auguſti, mox deinde Claudij Edictis eorum interdictum fuit, ne fœminæ pro viris ſuis intercederent. Poſtea factum eſt S. C. quo pleniſſimè in quacunque interceſſione mulieribus ſubuentum eſt, cuius S. C. verba hæc ſunt.

3 ¶ "QVOD M. SILL. ET VELL. TVTOR COSS. VERBA FECERVNT DE OBLIGATIONIBVS FOEMINARVM, QVÆ PRO ALIIS REÆ FIERENT, QVID DE EA RE ITA FIERI OPORTET, DE EA RE ITA CONSVLVERVNT, QVOD AD FIDEIVSSIONE ET MVTVI DATIONES PRO ALIIS QVIB. INTERCESSERINT FOEMINÆ, PERTINENT, TAMETSI ANTE VIDETVR ITA IVS DICTVM ESSE, NE EO NOMINE AB HIS PETITIO, NEVE IN EAS ACTIO DETVR: CVM EAS VIRILIBVS OFFICIIS FVNGI, ET EIVS GENERIS OBLIGATIONIBVS OBSTRINGI NON SIT ÆQVVM: ARBITRARI SENATVM, RECTE ATQVE ORDINE FACTVROS: AD QVOS DE EA RE IN IVRE ADITVM ERIT SI DEDERINT OPERAM, VT IN EA RE SENATVS VOLVNTAS SERVETVR." *l. 2. h. t.*

4 ¶ Mulieribus igitur hoc S. C. ſubuenit, deceptis tamen, non decipientibus, *dict. l. 2. verſ. ſed ita demum, l. ſi mulier, 23. hoc t.* (nec enim dolo earum ampliſſimus ordo opitulatur, *l. ſi decipienti, 30. hoc tit.*) ac deinceps harum fideiuſſoribus, mandatoribus, procuratoribus, &c. *l. ſi deſideiuſſores, 6. h. t.* non modo quod regreſſum, ſi exigantur, aduerſus mulierem habeant, ſed quia totam obligationem Senatus improbat: *l. ſi mulier. 16. §. fin. h. t.* 5 Omnis † etiam contractus Senatuſconſulto comprehenditur,

hebditur, ſiue verbis, ſiue re ſiue A quocunque modo interceſſerunt, alienam ſuo periculo ſuſcipientes debitionem: *l.2.§.fin.l.quamuis.* 8. §. *ſi mulier*, *l. tutor*, 19. *hoc tit.* veluti ſi altero pecuniam accipiente, ipſa ſe principaliter mulier obligarit: *l.vir vxori,*17. *l. Seia,* 28.§.*fin.l.fin.* §. *item ſi* B *mulier, h.t.*

6 ¶ Quòd ſi in rem vtilitatemq; ſuam ſeſe obliget, vt ſi pro eo ſpondeat cui erat obnoxia, ceſſat Senatuſconſultum, *l. aliquando,* 13. *l. ſi mulier*, 16. *h. t.* Aut ſi ipſa ſibi contrahat: puta emat, permutet, mutuum accipiat, i- C gnorante creditore eam alteri velle tradere, perinde locus non erit Senatuſconſulto. Senatus enim obligatæ mulieri ſuccurrere voluit non donanti: cùm quia facilius ſe mulier obligat quàm donat, *l.* 4. *l.* 5. *quamuis.* 8. §.1. *cum ſequent. h.t.* (eſt enim hic D ſexus natura reſtrictus, & pecuniæ tenax, *l. ſi à ſponſo.* 16. *Cod. de donat. ante nupt. l. ſtipulata.* 33. §. 1. *de donat. int. virum & vxor.*) tum quòd mulieri adultæ in contractibus quos ſuo nomine gerit, non vt minori ſuccurritur. *l. ſi mulier.* 32. *in prin. h.t.* E Et præterea ſi aliter dicemus, nemo cum fœminis contrahet, quia ignorari poteſt quid actura ſint, *l.ſi mulier.* 11. *l. bona fide.*27.*in prin.hoc tit.* ſecus ſi creditor ſciſſet eam intercedere, colorque quæſitus eſſet obligationis, *l.immò tunc,* 12. *d. l. quamuis.* 8. §. *ſi cum eſſem, h.t.* Quæcunque enim in fraudem Senatuſconſulti de interceſſionibus excogitata probari poſſunt, rata haberi non oportet. *l. quidem.* 29. *l.fi.§.pen. hoc tit.*

¶ Ita adiuuatur autem mulier, 7 vt ſi ex interceſſione conueniatur, excipere de Senatuſconſulto poſſit: ſin quid præſtiterit, ſoluerit, delegarit, Condicere, *d. l. quamuis* §. *ſi mulier.* 1. & §. *inter.* 3. vnà cum fructibus. *l. ſi mulier.*31.§. 1. *hoc tit.* Neque enim hæc exceptio, quamuis omiſſa, condictionem Indebiti ſoluti impedit, cùm ſit in fauorem mulierum introducta, *l.qui exceptionem.*40.*ſup. de cond. ind.* & totam obligationem S.C. improbet. *l.ſi mulier.* 16. *in fi. h. t.* Sed ne defraudetur hac ratione creditor, ſtatim atque mulier alienam obligationem ſuſcepit, etiam nō expectata eius voluntate. *l. debitrix.* 24. §.1. *l.aliquando.* 13.§.*fi. l. quidem.* 29. *hoc tit.* Cùm enim † S.C. mulierem eximat, quocunque modo per in- 8 terceſſionem eius verus debitor fuerit liberatus, ſiue nouatione, ſiue delegatione, priſtina cauſa reſtituitur: perindeque agi cum debitore reſtituta obligatione poteſt, atque ſi nulla interceſſio interueniſſet. Etſi enim ordo hunc ſexum tuetur, tamen non impedit quominus creditor ius ſuum à vero debitore conſequatur.

tur. *d. l. quamuis. §. quoties. 5.* A *& §. fi. l. ſi mulier. 14. h. t.* Impetrabit igitur is à Prætore actionem quã vocant Reſtitutoriam, ne inanem habeat obligationem, *d. l. quamuis. §. 6. verſ. Marcellus.* ſic enim ſuccurrendum eſt fœminis, vt ne tamen alius iniuſto incommodo afficiatur. B Atque hæc quidem actio Reſtitutoria, vtpote rei Perſecutoria, perpetua eſt, & in hæredes hæredibuſque datur. *l. ha actiones. 10. hoc tit.*

9 ¶ Sed an mulier renunciare Velleiano poteſt, ita vt poſtea etiam inuita ab hoc beneficio C excludatur: Et quamuis alij putent poſſe: tamen verius crediderim: *vide gl. & Dd. in l. fin. Cod. eod. l. ſi. §. vlt. hoc tit. Tiraq. in repet. l. ſi vnquam, in princ. C. de reuocand. donat.* renunciationem extraiudicialem mulieri nõ nocere, cùm renunciationis eadem D ſit leuitas quæ interceſſionis, *Iaſon l. de his nu. 9. de tranſa. per l. doli. 19. verſ. diuerſum. ff. de nouat.* & non in ſolius mulieris fauorem S. C. factum ſit, ſed etiam ea propter, quòd virile videatur alienas ſuſcipere defenſiones. Nec reſponſo Pomponij, E *l. fi. §. fin. hoc tit.* moueor: poteſt enim mulier ſponte exceptionem Velleiani in iudicio omittere, vt quilibet debitor. *vt notatur, C. vt quæ deſunt aduoc. vbi Caſt. nu. 4. l. ſi autem. 8. §. final. de neg. geſt. l. ſi fideiuſſor. 29. mand. l. 1. Cod. de iur. & fac. ig. bonus text. in l. ſi iudex. 41. de minor.* Ac ſi iudicium ſuſcipere velit hac conditione, vt caueat ſe non vſuram exceptione, cautio valebit: cùm quia in iure quaſi contrahitur: *l. 3. §. item ſcribit. ſupra de pecul.* tum ne iudicia ſint eluſoria ac decipiatur actor: quemadmodum & tutelæ nomine renunciatio facta valet ne fraudetur pupillus. *Auth. mari, C. quando mul. tut. off.* Deinde ſi poſt biennium ab interceſſione iterum ſe mulier obſtringat, pignoraque det, quia non poteſt dici leuitate quadam facta interceſſio, fateor S. C. ceſſare, & renunciationem hoc caſu valere: *l. ſi mulier, 2. C. eod. tit.* At hi caſus ſpeciales non conuincunt, renunciationem promiſcuè & repentino animi motu à muliere extra iudicium factã, omnimodò eſſe ſeruandam. *vide Nouell. an ſublatum ſit Velleianum, apud Cuiac. ad Vlp. tit. 1. in fin. Nouell. 134.*

De Compenſationibus, Tit. II. C. 4. 31.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quid ſit compenſatio.*
3 *Cauſa efficiens, vnde oriatur.*
4 *In quibus debitis locum habeat.*
5 *In criminibus publicis non habere locum.*
6 *Nec in ſpeciebus, ſed in quanti-*

tita-

ritate & genere.
7 *Iuſtum & liquidum eſſe debitum oportere, cuius in cōpenſatione habeatur ratio.*
8 *Forma ineunda compenſationis, & an ipſo iure fiat.*
9 *Finis compenſationum.*
10 *Effectus, affinia, contraria, remiſſiuè.*

1 EXpoſitis † contractuū generibus, quibus Re in creditum itur, vel per ſe, vel aliarum perſonarum interceſſione, actionibuſque indidem prodeuntibus ordine propoſitis, commodum nunc ſubijcitur titulus de Compenſationibus, quarum in iſtiuſmodi iudicijs maximus eſt vſus. De actione porrò depoſiti, quamuis & illa ortum habeat ex obligatione quæ re contrahitur, §. *præterea, Inſtit. quibus mod. re contrah. oblig.* tamen poſtea agetur commodius: quoniam illa compenſatio obijci nequit: *l. penult. C. depoſiti, l. fin. C. de compenſ.*

2 ¶ Eſt autem Compenſatio (quàm lucutionem etiam Cicer. lib. 2. de Finibus & alijs locis vſurpat) debiti & crediti inter ſe contributio ſiue collatio: *l. 1. h. t.* qua qui conuenitur creditorem ſuum, eundemque debitorem petentem ſubmouet, paratus cōpenſatio partim ex Naturali æquitate, partim ex Ciuili. Ex na-
3 turali † quidem quòd interſit noſtra potius non ſoluere, quàm

A ſolutum repetere: *l. 3. h. t.* dolo etiam malo poſtulet, qui petit id quod reſtituere debet: *c. de dolo, de reg. iur. in 6. cum ibi alleg. concor. l. dolo, de do. ex.* ac conſentaneum ſit, actorem qui ſibi ſatisfieri cupit, contrà quod debet præſtare, vt æqualitas ſeruetur.
B Ex ciuili autem ratione, quia compenſatio ad dirimendas lites pertinet, ne fiat per plura, quod confici poteſt per pauciora: *l. ampliorem, 37. §. in refutatoriis. C. de appell. l. nulli. 10. C. de iud. l. 1. quod met. cauſ.*

¶ Compenſationi locus eſt, 4
C ſiue ex contractu, ſiue ex maleficio agatur, dum tamen Ciuiliter: *l. ſi ambo, 10. in prin. h. t.* vnde vulgatum illud: Dolum † 5 cum dolo, delictum cum delicto compenſari, *l. ſi duo, de dolo malo, l. viro. ff. ſolu. matr. l. apud Celſum, §. Marcellus, de except.*
D *doli* Nam in publicis iudicijs, vbi non priuatorum ius, ſed publica vindicta ad coercenda maleficia ſpectatur, non admittitur compenſatio, ſed vtrumque ſontem ſuæ pœnæ manent, *l. 1. §. qui hoc dicit, l. ſi vxor, 13. de adulteris.* Item † ſiue perſonali actione, 6
E ſiue reali agatur, compenſatio locum habet: *l. fin. Cod. eod.* Quod verum eſt, cùm res in ſuo genere fungibiles, vltro citroque debentur. Nam cum compenſatio debiti ex pari ſpecie, quamuis cauſa diſpari, admittitur: *Paul. lib. 2. cap. 5.* ſecus, quan-

do hinc ſpecies, inde vel indiuiduum, vel quantitas obligationi ineſt, in genere ſpecies debeatur, vt homo: *l. ſi debeas.* 22. *gloſ.* & *Dd. in l.* 1. *h. t.* & *in d. l. fin. C. eod.* & *in* §. *in bonæ fidei, Inſtit. de action.* propterea quod aliud pro alio ſolui inuito creditori nequit: *l.* 2. §. 1. *ſi certum petat.* Compenſatio autem nihil aliud eſt, quàm ſolutio: *l. vel permutauit,* 19. *de liberali cauſa, l. ſi debitor, qui potiores in pign. l. amplius non peti, rem ratam hab.* Vnde cum indiuidua debentur, aliud pro alio ſolueretur: ſi compenſare ſpeciem in ſpecie liceret: quod neutiquam eſt admittendum, quia cadit in ſpeciebus probabilis affectio, neque vice mutua funguntur, verbi gratia: Tu cùm mihi debeas veſtem, petis à me aliam ſpeciem tibi debitam, puta ſciphum, aut quantitatem, veluti 20. quæ tibi debeo, non potero obijcere exceptionem de veſtimento, quia pro pecunia aut alia ſpecie, inuitus hanc ſpeciem accipere, eamque quodammodò emere iure cogi non potes: idemque in conſimilibus obtinet. Quantitatis autem ad quantitatem, ſine cuiuſquam iniuria fit compenſatio, vel ſpeciei cum ſpecie, cùm idem genus debetur, vt hominis cum

7 homine: *Paul. d. c.* 5. Huic † tamen ita demum locus eſt, ſi debitum quod in compenſationem deducitur, verè ſubſiſtat, vel iure

A Ciuili & Gentium, vel certè æquitate naturali, quamuis ciuiliter non debeatur: *l. etiam,* 5. *h. t.* Naturalis enim eſt compenſatio, in eamque venit, quicquid natura debetur: vnde econtrariò ſi æquitatem nullam habeat obligatio, & exceptione perimi poteſt:

B non venit in compenſationem: *l. quæcunque, l.* 14. *hoc tit.* Deinde neceſſum eſt, Purum eſſe debitum, non ſuſpenſum Conditione, aut dilatum Die: *l. quod in diem,* 7. *hoc tit.* ac inſuper etiam Liquidum: *l. fin. C. eod.* alioqui non ſeruaretur æqualitas, ſi puro

C ceſſoque debito & liquido, permiſſum eſſet objicere & compenſare debitum non liquidum, vel conditionale.

¶ Quanam porrò ratione iucunda ſit compenſatio, controuerſum eſt. Imp. *in* §. *in bonæ fidei, Inſtit. de act.* quidem ait, 8

D Iure veteri: *l. cum alter,* 11. *h. t. l.* 4. & 5. *C. eod. l. eius, C. de ſolut. l. inter, de admin. tut. Paul. d. c.* 5. Ipſo iure in actionibus bonæ fidei fuiſſe compenſationes, *l. ſi ambo, verb. iudicio ſoci etatis, hoc t.* in Stricti iuris doli mali exceptione (ex conſtitutione

E ſcilicet diui Marci, *Cuiac. lib.* 8. *cap.* 16.) oppoſita: hodie verò omnibus indiſcriminatim judicijs ipſo iure ineſſe: *l.* 4. & 5. *l. fin. C. eod.* Sed hoc in quæſtionem cadit, an ſine vlla oppoſitione compenſationis facto ve hominis ipſo iure & lege fiat cõtribu-

tributio minuſque debeatur? Et A videtur factum hominis non requiri. quid enim aliud ſignificat, ipſo iure fieri compenſationem? Nam & I. C. inquit, Minus deberi, *l.* 4. *verſ. minusq; propter compenſationem peti, hoc tit. l. poſteaquam,* 21. *hoc tit.* & Paulus *lib.* 2. *cap.* 5. Plus peti. Contrà B tamen à pleriſque reſponſum eſt. Neque aliter ipſo iure fieri aiunt compenſationem, quàm ſi paratus ſit reus eam facere: *l.* 2. *h. t.* & obiiciat compenſationem: *d. l. fin. in verb. compenſationes obijci.* atque opponat: *d.* §. *in bona fidei, in verb. opponi.* Idque liquere C ex eo quòd Iudex poſſit reprobare compenſationem: *l. quod in diem.* 6. §. 1. *h. t. dict. l. fi.* quodque ea facti ſit, velut exceptio quælibet, quam iudex ſupplere non conſueuit, *l. vnic. vbi Caſtr. C. vt quæ deſ. ad.* alijſque multis argumentis comprobari: *l.* 1. *in* D *fin. quæ ſententia ſine. appell. reſc. l. ſin autem,* §. *fin. de neg. geſt.* Quòd autem dicitur Minus deberi: *in d. l.* 4. de effectu accipiendum eſſe volunt: vt accipi in iure verba ſolent: verbum enim Ipſo iure ſæpe ſignificare quod ipſa lege fit, facto tamen homi- E nis requiſito: vt cùm dicitur, Ipſo iure actiones exceptioneſq; dari, Ipſo iure ſententiam vel teſtamentum eſſe nullum. Et apud Iuſtin. ea verba nihil aliud velle, quàm quod compenſationes, videlicet cùm ab homine opponuntur, ita inſint Ipſo iure omnibus indifferenter iudicijs; vt etiam nulla inſerta (vt olim) à Prætore iudicij formulis compenſationis exceptione atque clauſula, poſſit iudex, poſtquam oppoſitæ ſunt de ijs nihilominus cognoſcere. Poteſt etiam id quòd dicitur Minus deberi ad petitionem referri. vt enim effectu debitor non eſt, à quo peti nequit, *Marcell.* 66. *de reg. iur.* ita nec debetur, quod compenſari poteſt: Nam ob compenſationis metum olim Minus petendum erat, ne cauſa caderet plus patens compenſatione poſtmodum oppoſita: *l.* 4. *h. t. Paul. lib.* 2. *cap.* 5. Id quod voluit Paulus *d. l. poſteaquam.* cùm ait minus peti: Neque tamen inde conſequitur, non opus eſſe compenſationis obiectione. Nam ideò minus petebatur, ne obiecta fortè ſubinde compenſatione litem actor amitteret plus petendo: quæ compenſatione omiſſa, tenuiſſe intentionem integrum debitum petentis, conſentaneum eſt.

9 ¶ Finis compenſationum eſt, Vt præcidantur occaſiones litium, vnoque iudicio negotium, vltro citroque contributione facta, tranſigatur, quod alioqui pluribus eſſet explicandum: vtq; ſeruetur æqualitas, & ea æquitatis ratio, quam ſuprà poſuimus. Et hæc Iure ciuili obtinent. Moribus Sax. verò compenſationi non eſt locus in iudicijs, *lib.* 3.

 art.

art. 12. ſicuti nec reconuentioni, A *Chil. in pract. c. 60. per. d. art. 12. & 78. lib. 3. Lehen. cap. 18. Fach. diff. 46. Reinhar. diff. iud. 4. & 5.* cuius quædam eſt ſpecies, *Bald. in l. ſi conſtat. C. de compenſ. Alexand. conſ. 119. vol. 2.*

10 ¶ Effectus ſuprà indicatus eſt, vbi diximus, per compenſatio- B nes ipſo iure minui actiones: *dict. §. in bonæ fidei.* Affines ſunt Mutuæ petitiones ſeu reconuentiones: *l. 2. §. ſed ſi agant, de iud. l. penult. C. de ſentent. tot. t. extr. de mut. petit. vbi latiſſimè Sotin.* diſtant tamen in nonnullis: quia introduci debent, cùm illa mi- C nuat ipſo iure: *l. poſteaquam, 21. hoc tit. l. 4. C. eod.* & introducuntur de re illiquida, dubia, & litigioſa, cùm illa ſit iuris liquidi: *l. vlt. C. eod.* Contrarij ſunt caſus, in quibus compenſatio non admittitur, qui paſſim alibi notantur: *l. 1. 2. 3. 6. 7. l. penult. l. vlt.* D *Cod. eod.*

Depoſiti vel contrà. Tit. III. C. 4. 34.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quid ſit depoſitum.*
3 *Cauſa efficiens.*
4 *Materia, quæ res deponi poſſunt.*
5 *Forma, & quomodo depoſitum contrahatur, quaſque pactiones recipiat.*
6 *De ſequeſtratione.*
7 *Cui detur actio depoſiti.*
8 *Aduerſus quem.*
9 *Quatenus in heredes detur.*
10 *Actionem depoſiti ciuilem eſſe.*
11 *Edictum de depoſito.*
12 *De actione in duplum depoſiti.*
13 *De actione in ſimplum, & quid in eam veniat.*
14 *De lata culpa.*
15 *Perpetuum & famoſum eſſe iudicium.*
16 *De contraria actione depoſiti.*

Peruenimus † ad finem contractuum, quibus res in Genere aut Species, ad vſum eius qui accipit, propriè creduntur, ac ipſa Re conſtituitur obligatio, earumque actionum quæ inde naſcuntur, vim & naturam perſpeximus. Sed quoniam non modò ad vſum, verum etiam ad Cuſtodiam res credi ſolent, cùm nemo rerum ſuarũ ſemper poſſit eſſe cuſtos, operaque indigeat interdum aliena ad defenſionem quemadmodum rebus alienis ad vſum: ideo priuſquam tranſeamus ad contractus qui conſenſu perficiuntur, pauca de Actione depoſiti, qua res cuſtodiæ & fidei alienæ commendatæ repe- E tuntur, ſunt dicenda. Ac prius de ipſo contractu: nulla enim actio intelligi rectè poteſt, niſi percepta natura obligationis vnde exiſtit. 1

¶ Depoſitum eſt, quod cuſtodiendum alicui datum eſt: dictum ex eo quod ponitur: præ- 2

poſi-

poſitio enim De, auget poſitum, vt oſtendat totum fidei eius eſſe commiſſum, quod ad cuſtodiam rei pertinet, *l.1. h.t. vide Paul. li.1. tit.* 12. Deponimus enim, cum fiducia cuſtodiæ,& fidei bonæ depoſitarij, *l.1.§.1.in fi.l.quod ſeruus,* 11. *h, t.* quam fidem fallere grauiſſimum eſt, & propter neceſſitates humanas in Repub. pernicioſum.

3 † Porrò cauſa efficiens depoſiti, ſunt res & conſenſus contrahentium, *§.præterea Inſt. quib. mod. re cont. ob.*

4 ¶ Deponi autem poſſunt apud omnes etiam Iudicem, *l. ſenatuſc. §.fin. vbi gl. de off.præſ. l.ſi fideiuſſor, §. vltim. qui ſatiſd.cogan. l. ſed etſi §.planè, ad exhiben. vide Tiraq. in retr. prox.§.4. glo.7.in princ.* omnes omnino res, quæ ſub factum cuſtodiamque cadunt, tam Propriæ, quàm Alienæ: *l. bona fides.* 31. *h. t.* nec enim quicquã ex depoſito tranſfertur: *l. licet,* 17. *in fi. h. t.* propriæ tamen apud dominum fruſtrà deponuntur, cùm ex depoſito non obligetur, *l. qui rem,* 15. *h. t.* quia non eſt ex bona fide, vt rem ſuam dominus cuiquam reſtituere compellatur, *d. l. bona fides, in fin.*

5 ¶ Contrahitur depoſitum, Re ipſa cuſtodiæ cauſa tradita, eo fine vt ſeruetur, vtque eadẽ ſpecies volenti quandoque reſtituatur, *l.Lucius,*14.*l.1. §. eſt autem,* 16.*& §.penultim. hoc titul.*

A Fit tamen interdum, præſertim in rebus fungibilibus, vti conueniat, vt tantundem quantum creditur, aliquando reddatur, ac inſuper etiam vſuræ repromittantur ratione vſus, quorum etſi vtrunq; nouiſſimos depoſiti terminos excedit (nam idem corpus B in depoſito redddi, & gratuitus eſſe contractus debet, alioqui incidit in mutuum & locationem: *l.1.§.ſi quis ſeruum,*7. *hoc tit.* tamen Lex contractus ſeruabitur, *d. l.Lucius,* 27. *l. Publ.*26. *§.1. l. Quint.* 28. *hoc tit.* Quoniam ex bona fide: quod geſtum conuen- C tumque eſt, inſpicitur. *l. 1. §. ſi conuenit,* 5. *hoc tit.* Neque locatio aut mutuum contra intẽtionem agentium inducitur, niſi mutuum ipſi eſſe voluerint: *l.1. §.ſi pecunia,* 22. *l.7. §.fin. hoc tit. l. non omnis,* 19. *ſi cert. pe*. præſertim cùm bona fide negotium D geſtum ſit, quæ in mutuo locum non habet. Dixi autem id agi in depoſito, vt volenti res ex officio reddantur, ſine vlla mora aut exceptione: *l. penultim.C.eod.* nam inuito, neque repoſcenti, non facilè contra legem depoſitionis reddi poteſt ab eo qui ſemel of- E ficium ſuſcepit, niſi grauiſſima cauſa interueniente, *l. ei apud,* 5. *§.fin.h.t.*

¶ Eſt autem conſimile depoſiti, cùm apud Sequeſtrum, id eſt, medium quendam, inter litigatores, *l.ſequeſter,* 109. *de verb. ſignificat. l.6. hoc t. Gellius lib.*26. 6

cap. penultim. res litigioſa depo-
nitur. *dict.l.5. §. 1. & 2. l.6. hoc*
titul. Quiddam tamen intereſt:
nam in primis vel vnus poteſt
deponere, & id quidem de quo
nulla ſit controuerſia: apud Se-
queſtrum, non niſi plures depo-
nunt rem litigioſam, *d.l 6.l.licet,*
17.h.t. Quis enim ſolus ſecum
ipſe litiget; litiſque cauſa rem
deponat? Deinde apud ſeque-
ſtrum vnuſquiſque in ſolidum
videtur deponere, cùm rem to-
tam ſuam putet: quod aliter eſt,
quando id quod commune eſt
plures deponunt, qui pro parte
tantùm ſe norunt eſſe dominos.
dict. l. licet, l.1. §. ſed ſi duo, 32.
hoc titul. Poſtremò rei depoſitæ
poſſeſſio non tranſit ad depoſita-
rium: qui non poſſidendi, ſed
cuſtodiendi cauſa rem tenet: ſe-
queſter autem poſſidet, quoniam
ea depoſitione id agitur, vt neu-
trius litigatoris poſſeſſioni id tē-
pus procedat, *dict. l. licet in fin.*
niſi expreſsè contrà actum ſit, *l.*
intereſſe. 39. de acqu. poſſ. aut niſi
non partium voluntate, ſed Iudi-
cis præcepto fiat (ſicut fieri ex
cauſa tamen, *l. vnic. vbi Dd. præ-*
ſertim Curt. C. de pro. ſeq. cap. 1.
& 2. ex eo. vide Hemming. conſil.
de ſequeſtra. poteſt) ſequeſtratio:
clement. 1. de ſequeſtr. Iaſ. in l. ſi
fideiuſ. §. ſi ſatiſdatum, num. 3.
qui ſatiſd. cogan. Tiraqu. in ret.
prox. §.4. gloſſ. 7. qui non præſu-
mitur poſſeſſionem litigatoribus
auferre velle. *Bart. in d.l. licet, &*

A *dict. l intereſſe. Ferra. in for. Sax.*
quem vide. His exceptis verè de-
poſitum eſt hæc cuſtodia, conue-
niturque ſequeſter actione De-
poſiti: quæ tamen ad differen-
tiam alterius vocatur Sequeſtra-
ria: *l. ſi in Aſia, t.2. §. penult. hoc*
titul. l. ſi quis, 9. §. Labeo, 2. de dol.
B *mal.* aut quando non partium
conſenſu, ſed authoritate iudi-
ciaria, facta eſt ſequeſtratio, im-
ploratio nobili iudicis officio,
Bart. d.l. intereſſe, num. 5. de adqu.
poſſeſſ. per l. poſtquam, §. impera-
tor, vt legat. no. cauſ. Rebuff. in l.
litibus, C. de agr. & cenſ. lib. 11.
C *l. per hanc, Cod. de erog. mil. Pa-*
nor. in cap. 2. num. 28. de ſequeſtr.
Ang. conſil. 107. nu. 1. Alex. conſ.
6. n. 9. vol. 4.

¶ Is ergo qui depoſuit, poteſt 7
rem ſuam alterius cuſtodiæ tra-
ditam repetere vel ſtatim atque
depoſuit, *l. 1. §. eſt autem, 16. hoc*
D *titu.* etiamſi de certo tempore
conuenit: *d.l. 1. §. penultim.* quia
cùm eius gratia contrahatur, non
prohibendus eſt pro arbitrio re-
uocare contractum, & mutare
voluntatem, vt in Mandato:
quod niſi res poſcenti reddatur,
actionem Depoſiti habet: nec
E refert cuiuſcunque ſit conditio-
nis qui depoſuit, pater an filius-
familias. *l. Iulianus, 19. hoc tit.*
vnus an plures (quanquam hi
pro parte ſolùm agunt, niſi ali-
ter initiò conuenit, *d. l. 1. §. ſed*
ſi duo, 32. d.l. licet, hoc tit.) do-
minus an ſeruus, ex cuius depo-
ſito

ſito rectè dominus agit, fur, an prædo, *d.l.*1.*§.ſi prædo.* 27. Quo tamen caſu, ſi dominus veniat rem ſibi ablatam repetens, meritò illi depoſitarius reſtituere debet. Etſi enim bonæ fidei congruum eſt, vt rem recipiat qui dedit: tamen totius rei æquitate inſpecta, quæ ex omnibus perſonis quæ negotio iſto contingunt, impletur, domino reddenda ſunt, quæ facto ſceleſtiſs. fuerũt ei adempta. Hanc enim probat conſultus iuſtitiam, quæ ſuum cuique ita tribuit, vt non diſtrahatur ab vllius perſonæ iuſtiore petitione, *l. bona fides,* 31. *hoc ti. in fin.* Hinc & illud eſt, quòd licet ex alterius contractu alteri ius agendi acquiri ratio non patitur, *l. quæcunque,* 10. *de act.* tamen ſi conuenit in depoſito, vt alicui tertio reddatur: habeat is Vtilem depoſiti actionem, quia ex bona fide res illi reſtitui debet. *d.l. Publia.* 26. *in princ. hoc tit.* idque reliquis etiam bonæ fidei contractibus eſt conſentaneum, *l. Iulianus,* 13. *§. ſi procur.* 21. *de act. emp.* Hæredibus quoque hæc actio, cùm ſit rei perſecutoria cæteriſque ſucceſſoribus datur. *d. l.* 1. *§. ſi apud,* 14. *verſ. hæc actio.* ſingulis tamen pro portione hæreditaria, vt & reliqua iura. *l.*2. *C. de hæred. actio. l. ea quæ,* 6. *C. famil. erciſc.* Quòd ſi res ſit indiuidua quæ depoſita eſt, vni agenti reſtituenda erit, ſi ſatisdet de eo quod ſupra eius

A partem eſt, moleſtiam depoſitario exhibitum non iri: quod niſi fiat, poteſt res in ædem Sacrã, ſicuti olim moris erat, deponi, eaque ratione omni actione & periculo depoſitarius liberari, *l.* 1. *§. ſi pecunia,* 24. *cum §. ſeq. hoc titulo.*

B ¶ Aduerſus eum datur hæc 8
actio apud quem res depoſita eſt. *dict. l.* 1. *§. ſi quis ſeruum,* 7. vel cuius nomine tanquam cuſtodituri depoſita eſt, *dict. l.* 1. *§. idem Pomponius.* 10. Contra tertium autem depoſitarium non niſi ceſſis actionibus agi poteſt, C quia cum illo contractum non eſt, *l. ſi is apud quem,* 16. *hoc tit.* Sed & aduerſus pupillum, ſi doli capax ſit, dolumque commiſit, & quidem in Solidum, datur. Re enim obligatus eſt, & ex delicto alioqui tenetur, *l. auxilium,* 37. *de minor, c.* 1. *de homic. & extrà* D *de dol. puer.* In quantum autem locupletior factus eſt, conuenitur etiamſi in dolo non fuerit, *d. l.* 1. *§. an in pupillum,* 11. hactenus enim re ipſa eſt obligatus, *vide ſup. de reb. cred.* Item in filiumfamilias etiam poſt emancipationem datur. *l. ſi apud,* 21. *h.* E *titul.* inque eius patrem de peculio; *d. l.* 1. *§. filiumfam.* 39. & aduerſus dominum ſerui, ſi apud hunc ſit depoſitum: *l. Lucius,* 37. *hoc tit.* in ſeruum etiam poſt manumiſſionem, licet ex cæteris cauſis præcedentibus actio contra manumiſſum non competat,

l. 1.

l. 1. *& tot. titul. C. an ſeruus pro ſuo facto poſt manumiſſ. teneat.* Rem enim tenet & reſtituere poteſt, vnde remanet obligatus, *d. l. ſi apud*, 21. Et hoc Trebatio ex æquitate placuit: quamuis Marcellus ſubtilitatẽ iuris ſecutus, aliter exiſtimaſſe videatur, *d.* l. 1. *§. ſi apud ſeruum*, 4 Item aduerſus fideiuſſorem: qui tamẽ ſi rem non habeat, in Litis æſtimationem damnabitur: quo facto, depoſitarium conſtat dominium rei fieri: quia bona fides nõ patitur rem iterum exigi, cuius pretium à fideiuſſore actor conſecutus eſt. *l. ſi fideiuſſ.* 30. *hoc t.* Sed hodie fideiuſſor non niſi excuſſo principali cõueniri poteſt. *Auth. præſente, Cod. de fideiuſſor.*

9 In hæredes † quoq; datur & quidem in Solidum ex dolo defuncti, *l. ſi hominem*, 7. §. 1. *hoc tit.* in Simplum tamen: nam actio in Duplum depoſiti, cum ſit pœnalis, non tranſit, *l. de eo quod tumultus*, 18 *hoc tit.* Quanquam autem aliàs ex dolo defuncti nõ ſolemus teneri, niſi pro ea parte quæ ad nos peruenit *l. in her.* 26. *ſupr. de dolo malo.* tamen quia hic dolus ex contractu reique perſecutione deſcendit, in ſolidum vnus hæres tenetur, plures verò pro ea portione qua quiſq; hæres eſt, *l. ex depoſiti.* 12. *l. ex cõtractibus* 49. *de actionibus. l. hoc iure*, 152. *§. fi. l. ad ea*, 157. *§. fin. de reg. iur.* Quod ſi ex ſuo dolo conueniãtur hæredes, is qui do-

A lum commiſit, in Solidum tenebitur, *l. in depoſiti*, 9. *hoc titul.* ex delicto enim quiſque in ſolidum obligatur, *l. ſi quis id quod*, 7. *in fi. de iuriſd. omnium iudic.* qui dolo caret, nequaquam: quia depoſitarius dolum tantùm præſtat. *l. nec aduerſus*. 10. *hoc titul.*

B Si verò duo aut plures hæredes dolum commiſerint circa rem diuiduam, vt pecuniam, & vterque ſoluendo ſit, partim obſtricti tantùm ſunt in iudicio depoſiti: cùm quia ab initio ex perſona defuncti in partes ſolùm tenentur, *l.* 2. *Cod. de hared. actio.*

C tum quòd nihil amplius actoris intereſt, etiamſi in furto aliter ſe res habeat, *Accurſius in l. ſi duo*, 22. *hoc titul. per textum in l. vulgaris*, *§. fin. de furtis.* *Bonus tex. in l. tres tutores*, 55 *de ad. tut. l.* 1. *vbi Dd. Cod. de con. fur. vid. Gand. in tract. malef. Dd. in l. ſi*

D *familia. de iuriſd. omn. iud.* Sin autem res diuiſionem non recipiat, verum eſt in ſolidũ quemque teneri: quia totam rem quiſque interuertiſſe videtur, & eſt obligatus obligatione Rem reſtitui, quæ indiuidua eſt, *Dd. in l. ſtipulationes non diuidunt. quæſt.*

E 2 *l. in executione*, 65 *de verb. obl.* Vnde non aliter qui conuentus eſt, quàm integræ rei præſtatione liberabitur. Verùm quoniam res non reſtituitur, ſi ad æſtimationem fuerit peruentum, cùm æſtimatio diuiſibilis ſit, & ex depoſiti natura plures hæredes pro

parte

parte tantùm teneantur, pro portionibus hæreditarijs ex bona fide fiet condemnatio. Atque ita accipiendum eſt Mar. reſponſum, *l. ſi duo, 22. h. t.*

10 ¶ Actionem depoſiti ciuilem eſſe, dubiũ non eſt: oritur enim ex negotio ciuili, & contractu nominato ac formato. *l. iuriſg. 7. in verb. depoſitum. de pact.* Prætor tamen ſupplendi iuris gratia edictum propoſuit: & actionem ex Iure ciuili ſimplicem certis caſibus pœnalem efficit, inque duplum hiſce verbis conceſſit:

11 ¶ QVOD NEQVE TVMVLTVS, NEQVE INCENDII, NEQVE RVINÆ, NEQVE NAVFRAGII CAVSA DEPOSITVM SIT, IN SIMPLVM: EX EARVM AVTEM RERVM QVÆ SVPRA COMPREHENSÆ SVNT, IN IPSVM IN DVPLVM, IN HÆREDEM EIVS QVOD DOLO MALO EIVS FACTVM ESSE DICETVR, QVI MORTVVS SIT, IN SIMPLVM, QVOD IPSIVS, IN DVPLVM IVDICIVM DABO. *l. 1. §. 1. hoc tit. vide §. omnes,*
12 *Inſtitut. de actio.* Meritò † autem Prætor has cauſas deponendi ſeparauit, quæ continent fortuitam cauſam depoſitionis, non ex voluntate, ſed neceſſitate deſcendentem. Hæc enim cauſarum ſeparatio iuſtam rationem habet. Quippe cùm quis fidem elegit alicuius ſpontè, nec depo-

A ſitum redditur, contentus eſſe ſimplo debet: ac ſibi imputet, qui non diligẽtiori commiſerit. Fuit enim in eius poteſtate nõ credere, *§. penultim. Inſtitut. quibus mod. re contr. obl.* Cùm verò neceſſitate incendij irruente, aut alia ſubita vi, quis deponit: quia
B res moram non patitur, facilè euenit, vt perturbato animi iudicio, minus idoneo res commendetur, nihil vt voluntati eius imputari poſſit, qui electionis libertatem integram non habuit. Creſcit etiam perfidiæ crimen, ſi quis in eiuſmodi cauſa circũ-
C uento neceſſitatibus amico, depoſitum inficietur. Quamobrem maiore odio pœnaq; dignus eſt: *l. 1. & tot. tit. de incendio, ruina, naufrag.* quemadmodum etiam ab Ariſtotele in Problematis eſt relatum *Sectio, 19. quæſt. 2. & 14.* Datur igitur Prætoria depoſiti
D actio in Duplum aduerſus inficiantem depoſitum, ex iſtis cauſis, *§. in duplum, Inſtitut. de act.* In hæredem autem eius, amota pœna in Simplum etiã, ſed agitur intra annum, niſi & ipſius inficiatione creſcat actio, *l. de eo quod tumultus, 18. hoc tit.*

E ¶ Extra has cauſas eſt ciuilis 13
in ſimplum hæc actio, qua res (quæ in libello deſignanda eſt, *l. 1. §. quis argentum, 28. h. t.*) petitur reſtitui cum fructib. & omni cauſa, *dict. l. 1. §. 1. & 2. & §. hanc actionem, 17.* Vſuræ autem non præſtantur niſi poſt moram:

vt

vt in cæteris bonæ fidei iudicijs, *l. Lucius, 24. hoc tit. l. 2. & 4. Cod. eod.* Eſt etiam, cùm peruenitur aut ad æſtimationem, ſi videlicet is quicum agimus, rem præſtare nequeat, *dict. l. ſi fideiuſſor, 10. hoc tit.* aut ad Sacramentum in litem, *d. l. 1. §. hanc actio. 17.* Super hæc & in id quod Intereſt agitur, ſi fortè damnum dolo depoſitarij datum ſit, *d. l. 1. §. ſi quis tabul. 16. & §. apud, 25. l. ſi duo,*
14 *22. hoc tit.* Nam † de dolo tenetur depoſitarius, & vt Nerua voluit, latæ etiam culpæ nomine. *l. quod Nerua, 32. hoc titul.* quæ intelligitur interuenire, ſi non tantam rebus receptis cuſtodiendis diligentiam adhibet quantam ſuis, ſaltem quod ad hunc tractatum attinet, *d. l. quod Nerua* Nam diſſoluta hæc negligentia prope dolum eſt: *l. fideiuſſor, 51. infrà t. 1.* cuius alia nulla cauſa fingi poteſt propter quandam malitiam: ac niſi talem diligentiam, qualem ſuis adhibet, præſtare voluit depoſitarius: cur non indicauit, cur deprecatus non eſt? alij enim credi potuiſſet, ac debuit talem cauſam potius non ſuſcipere, quàm decipere, vt inquit Vlpianus. *in l. ſi hominem, 7. in princ. hoc t.* Diuerſum eſt, ſi quis tanquam in re ſua cauſam gerendi habeat, vt ſocius, maritus, hæres, &c. Cùm enim ipſis noceat ea negligentia, non poſſunt videri dolosè ad ſeipſos decipiendos in ſe verſari. *§. fin. Inſt. de ſocietate.*

¶ Eſt autem hæc actio bonæ fi- 15
dei, *l. 1. §. hanc actio. 17. l. quintus. 28. hoc tit.* Rei perſecutoria, *dict. l. ſi hominem, §. 1.* Perpetua, *d. l. de eo quod tumultus, 18. hoc tit.* & quæ propter perfidiam infamat, *l. qui depoſitum, 10. C. eod. l. 1. verb. depoſiti, de his qui not. infam.* Vertitur enim dolus, ac quidem improbiſſimus, in hoc iudicio: quo comperto, non iniuria exiſtimatione mulctatur depoſitarius, qui fidem amico fefellit. *Ariſt. præalleg. ſect. proble. q. 2. & 6. Cic. in Orat. pro S. Roſc.*

¶ Vt autem hac actione ei qui 16
depoſuit, ſuccurritur: ita Contraria depoſitario competit, qua impendia in rei depoſitæ cuſtodiam factæ repetuntur. *l. actione, 23. hoc titul.* Nec enim hæc depoſitarius præſtare debet, *dict. l. ſi in Aſia, in princip. hoc tit.* ne officium illi ſuum exiſtat damnoſum. *l. ſed ſi quis, 7. quemadmodum teſtamenta aperiantur.* In hac tamen in litem non iuratur: quia non de fide rupta doloue agitur, ſed de refundendis impenſis: *d. l. 5. in princ.* quare nec famam notat. *Bart. in d. l. 5. in prin. h. t. dixi ſup. ad tit. de his qui not. inf.*

DI-

DIGEST. LIB. XVII.

MANDATI, VEL CONTRA, Tit. I. C. 4. 35.

1 *Continuatio tituli : & qui contractus, quare conſenſu conſtare dicantur.*
2 *Vnde dictum mandatum, & quid ſit.*
3 *Partes, & ſpecies mandati.*
4 *Cauſa efficiens.*
5 *Materia, & quæ mandari poſſint.*
6 *Forma, & quomodo contrahatur.*
7 *Finis, & an tua gratia rectè mandem.*
8 *Effectus.*
9 *Quomodo diſſoluatur mandatum.*
10 *De directa actione mandati: cui, aduerſus quem, ad quid detur.*
11 *De contraria actione.*
12 *An ſalarium in mandato, quando interuenire atque exigi poſſit.*

1 POſt † expoſitos contractus qui Rei interuentu perficiuntur, nunc tranſeamus ad illos quos Conſenſu conſtare diximus: in quibus non propriè res creditur, vt in ſuperioribus: quia de eadem re in A genere aut in ſpecie reddenda non agitur. Ideoque rei interuentum hæ conuentiones non deſiderant, ſed ſolo Conſenſu & Bona fide propter vtilitatem ciuilis negotiationis conſummantur. His autem contractibus vel induſtriam operamq; hominum B ad vſum, vtilitateſque noſtras adiungimus, vel res ipſas: operam quidem, Mandato & Societate: res verò, Emptione, Venditione, Locatione, Conductione: de quibus ſingulis eſt videndum.

¶ Mandare, quod à manu danda 2
C (vt in contractibus fideſque promiſſione fieri ſolet, *Virg. fallere dextras: pro fallere fidem.*) dictum videtur, ſignificat gerendum aliquid expediendumque alteri committere. Mandatum igitur nihil aliud eſt, quàm contractus iuris gentium nominatus, D *l. iuriſgentium, 7. de pac. l. 1. hoc tit. iunc. l. 1. in fin. de cont. empt. & l. 1. in fin. de rer. permut.* in quo conſenſu. *l. 1. h. t. vide Paul lib. 2. t. 15.* & bona fide, alter negotium aliquod honeſtum committit alteri gerendum efficiendumve, alter verò ſuſcipit.

¶ Partes mandati ſunt, Hinc 3

cre-

credere rem expediendam, Illinc A ſuſcipere mandatum, & rem exequi. Species ſumuntur, vel à cauſa efficiente: aliud enim eſt Volũtarium mandatum, vt cùm ſponte ab aliquo ſuſcipitur, idq; propriè mandatũ eſt de quo agimus: aliud autem Coactum ſiue neceſſarium, vt cùm magiſtra- B tui mandati parere cogimur. *l. non videntur,* 167. §. *qui iuſſu. de reg. iur. c. quod quis eo. lib. 6. gloſſ. in l. furti,* 6. §. *qui iuſſu. de his qui not. infa. Dec. in l. velle,* 4. *nu.* 12. *de reg. iur.* vel à Forma, Aliud enim eſt Gratuitum, quod propriè mandatum eſt: *l.* 1. *l. ita vt* C *omnes,* 36. *in princip. hoc titul.* (officia enim amicitiæ & fidei gratis præſtanda ſunt, *d. l.* 1. *in fin.*) aliud verò Mercenarium, cùm remunerandi gratia honor interuenit. *l. ſi remunerandi,* 6. *in princip. hoc tit.* aut ſalarium extra ordinem promiſſum eſt in gene- D re. *l. ſalarium, hoc tit.* Nam ſi de certa mercede initiò conueniat, locatio & conductio operæ eſt, non mandatum: quod debet, vt dixi, eſſe gratuitum.

4 ¶ Cauſa efficiens mandati, eſt Conſenſus & Voluntas, *l.* 1. *hoc t. Cic. pro Roſ. Amerin.* (quæ ab E amicitia & fide proficiſcitur) hinc quidem mandantis, illinc mandatum ſuſcipientis, *dict. l.* 6. §. 1. *hoc tit.*

5 ¶ Materia mandati ſunt res omnes futuræ: nam factas & præteritas fruſtra fieri mandes, *l. ſi verò,* 12. §. *ſi poſt h. t.* eæq; honeſtæ & licitæ, Turpis enim rei mandatum nullum eſt: *d. l. ſi remunerandi,* 6. §. 2. *in fi.* vt ſi pro adoleſcente luxurioſo apud meretricem mandatu, eius fideiubeas, *d. l. ſi verò,* 12. §. *ſi. adoleſcens,* 7. vel alterius interficiendi negotium ſuſcipias. *l. ſi mandauero,* 22. §. *qui ædem.* 6. *h. t.* nam generaliter, Nula rerum turpium eſt obligatio: *l. generaliter, de ver. obl.* nec mandata huiuſmodi exequenda ſunt: & qui exequitur, pœna potius quàm auxilio legis dignus eſt, *l. auxilium. de minor. vide Dec. & Dd. in l. conſ.* 47. *de reg. iur.* Vnde nec in generali mandato vnquã dolus aut flagitium incluſum intelligitur, *l. creditor,* 60. §. *Lucius, hoc tit.*

¶ Forma mandati, eſt Nuda voluntate & Gratuitò impoſitum 6
mandatum ſuſcipere. De quo ſufficit quocunque modo conſtare, ſiue Teſtato, ſiue per Epiſtolam, per Nuntium, vel alio modo, *d. l.* 1. *l. ſi quis,* 27. *in prin. h. t.* vel etiamſi tacitè ſolummodò conſenſum intelligatur: *d. l.* 6. §. 2. *l. qui patitur,* 18. *h. t.* dummodo voluntas tamen obligandi extet & appareat. Nam ſi quis ſolùm commendet, cùm commendatio vim obligandi non habeat, ſed potius rogandi. *l. fideicommiſſa,* 11. §. 1. *de leg.* 3. non contrahitur mandatum. *d. l. ſi verò,* 12. §. *cum quidam,* 8.

Rur-

Rurſus ſi quis non animo procuratoris interuenit, ſed ſtudij ſolùm cauſa deferat officium, mandati non tenetur, *l. idemque,* 10. *h.t.* Poteſt etiam mandatum vel Purè, vel in diem, vel ſub Conditione contrahi. *d.l.* 1. Illud poſtremò tenendum, quòd etſi mãdati forma diligenter tenenda B ſit, *l. diligenter.* 5. *h. t.* tamen poſſe illud per ęquipollens adimpleri, *l. fi. §. fi. vbi gl. h.t.* Nec enim quicquam mandantis intereſt, quomodocunque id quod confectum voluit, conficiatur, *l. ſi verò,* 12. *§. ſi filiofam.* 3. *h.t.* quin etiam omnia mandata in- C telliguntur, ſine quibus negotium commodè explicari nequit, *l. ad rem,* 56. *l. ad legatum,* 62. *de procu.* Licet igitur à fine mandati deflectere non oportet: *l. cum mandati,* 12. *C. eod.* tamen media ad finem rectè ducentia, pro vſu negotij eligere mandata- D rius poteſt: *Rom. conſ.* 94. *viſit nu.* 8. *&* 9. quaſi ex bona fide hæc mandato inſint, & ſimul commiſſa videantur, ſine quibus mandatum rectè ad exitum non queat perduci, *l.* 2. *de iuriſd. l. fi. de off. eius.*

7 ¶ Finis mandati eſt, authore E Cicerone, vt quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in his operæ noſtræ vicaria fides amicorum ſupponatur: atque ita commune commodum mutuis officijs gubernetur. Neque tantùm mea ſolius gratia rectè mãdare poſſum, verùm etiam aliena, vel mea & tua, vel mea & aliena. *l.* 2. *l. ſi remunerandi,* 6. *§. ſi tibi, cum ſimil. h. t. §.* 1. *Inſtit. de mand. vbi vide quæ dixi.* Tua verò ſolius gratia fruſtra tibi mãdem: puta, vt pecunias in emptiones prædiorum colloces potius, quàm fœneres: *d.l.* 2. *in fin.* Nam neque ego ex conſilio non fraudulento obligor: *l. conſilij.* 47. *de reg. iur. cap. nullus, eod. tit. in* 6. & tibi liberum eſt explorare, an id expediat: *d.l.* 2. *in fin.* Planè niſi mandaſſem ſi facturus nõ eras, dabitur tibi Contraria mandati actio: *dict. l.* 6. *§ ſi tibi,* 4. *in fin.*

¶ Effectus mandati eſt, vt alterum alteri ſtatim obliget. Man- 8 datarium quidem, vt mandatum perficiat, *l. ſi mandauero,* 22. *§ fi h.t.* forma præſcripta, *l.* 3. 4. 5. *in princ. h.t.* ac quicquid inde conſecutus ſit præſtet *l. ſi procuratorem,* 8. *§ fi. l. idemque* 10. *§ fi. h.t.* mandatorem autem, vt indemnem ſeruet mandatarium, ne damno afficiatur ex ſuo officio: *l. hæredem,* 14. *l. ſi mandaſſem,* 15. *hoc tit.* Sed hoc verum eſt tamdiu, quoad mandatum durat, neque eſt reuocatum ſolutumve.

¶ Diſſoluitur autem voluntate, 9 ſicuti contrahitur: & quidem ſolius mandantis: *l. ſi verò,* 12. *§. pen. l. ſi quid,* 37. *§.* 1. *h. t.* cuius enim eſt mandati legem dare, & eius reuocare: *l. quod iuſſit, de*

re

re iud. l. cum prætor, de iud. & A cuius in fauorem contrahitur, is ſuo fauori renuntiare poteſt: l. penult. C. de pactis. vt in depoſito, precario, & ſimilibus. Sed & eius morte quæ voluntatem finit, l. 4. infrà locati. reuocatur, l. inter, 26. in princ. l. qui negotia, 34. §. fin. h. t. vide Paul. lib. 2. B tit. 15. & Inſtit. eod. Quod tamen verum eſt, re adhuc integra, §. rectè, Inſtit. eod. l. & quia, de iuriſdict. omn. iud. l. ante, 16. de procur. Quid enim ſi per ignorantiam mandatum impleatur, aut res ſit affecta, l. ſi mandaſſem, 15. h. t. d. l. inter, 26. in princip. C atq; inchoata? Sed nec in mandato neceſſariò obtinet, vt mortuo mandatore liberum ſit mandatario illud deſerere: vt apparet in iudicibus pedaneis: l. venditor, l. iudicium, ſupr. de iud. Contrà à mandatario quoque renuntiari mandato poteſt, dummodò D integrum ius mandatori reſeruetur, vel per ſe, vel per alium, rem commodè explicandi dict. l. ſi mandauero, 22. §. fin. Actio enim hæc cùm tantùm ad intereſſe detur. dict. l. ſi procuratorem, §. mandati, hoc tit. ei non competit, cuius nihil referat E mandatum impleri, aut qui per alium exequi poteſt. Quod ſi mandatoris interſit non deſeri officium, ad id tenebitur mandatarius, l. ſi quis, 27. §. qui mandatum ſuſcepit. niſi iuſtas cauſas habeat, quare vel implere quod ſuſcepit, vel renuntiare non potuerit: d. §. qui mandatum ſuſcepit, d. l. ſi mandauero, §. fin. cum ll. ſeqq. Morte quoque eius cui mandatum eſt, ſi quis integro adhuc mandato deceſſerit, contractus hic ſoluitur: d. l. ſi quis §. pen. Nam electa intelligitur eius induſtria, quæ perſonæ cohæret: l. vnic. §. ne autem, C. de cad. tollen. cùm inter artifices, vt aiunt, & ingenia hominum magnum ſit diſcrimen: l. inter, 31. de ſolution. Vnde ſi hæres impleat, non habet Mandati actionem, d. l. ſi quis, §. pen. ſed Negotiorum: l. nam & Seruius, 21. §. ſi viuo, de neg. geſt. niſi rem à defuncto inceptam, neque iam amplius integram exequatur: l. hæredem, 14 hoc tit.

10 ¶ Ex hoc autem contractu duplex oritur actio, Directa & Contraria, l. ſi ſeruius, 19. hoc. tit. Directa datur mandatori, & eius hæredibus, §. item ſi adhuc. Inſt. eod. d. l. ſi quis. §. morte. ad id quod intereſt: l. ad comparandas, 16. C. eo. puta ſi mandatum non ſit impletum, d. l. ſi quis, §. qui mandatum ſuſcepit. vel perperam, aut extra fines præſcriptos geſtum: l. 5. §. fin. hoc tit. vel ſi quid dolo, culpa, negligentia admiſſum ſit: nam omnia hæc in mandati iudicium veniunt, l. ſi procuratorem, 8. §. fin. h. t. l. à procurat. C. eod. l. contractus de reg. iur. Bonam enim fidem agnoſcere & pro boni viri arbitratu-

tratu verſari, *l. ſi fundum,* 35. *h.t.* ac diligenter fines mandati ſeruare, mandatarius debet: *d.l.* 5. *h.t.* quod & Promittere ab initio videtur. Quid enim recipis mandatum, inquit Cicero *pro S. Roſcio*, ſi aut neglecturus, aut ad tuum commodum conuerſurus es? cur mihi te offers, ac meis commodis officio ſimulato officis & obſtas? recede de medio, per alium tranſigam, &c. Denique in hoc agitur, vt præſtet mandatarius quicquid ex mandato aut eius occaſione ad illum peruenit, *d.l. ſi procuratorem,* 8. §. *fi. l. idemque,* 10. §. *ſi mandauero h.t.* vnà cum fructibus & vſuri: *d.l. idemque in prin. &* §. 1. quia bonæ fidei congruit, ne ex alieno mandatarius lucrum ſentiat, *d.l. itemque*, §. *procurat.* Vnde & actiones cedere debet. *d.l. ſi procuratorem,* 8. §. *ſi liber. &* §. *fin. l. qui mandatum*, 34. *h.t.* & in ſumma præſtare, quicquid ex bono & æquo præſtandum venit. *l. ſi. fundum,* 35 *l. ita vt omnes,* 36. *h.t.* Qui autem ex hac actione condemnatur, infamiam ſubit, non modò ſi de dolo conuictus ſit, ſed etiam ſi propterea conuentus fuerit, quod reſtituere nolit. Dolo enim facere videtur, qui quod poteſt reſtituere, non reſtituit. *d.l. ſi procuratorem,* 8. §. *fin.* Mandati, inquit Cicero pro Sex. Roſcio, non minus turpe eſt iudicium, quàm furti. & addit rationem: Idcirco A turpis hæc culpa eſt, quod duas res ſanctiſſimas violat, amicitiam & fidem. Nam neque mandat quiſquam ferè, niſi amico: neq; credit, niſi ei quem fidelem putat. Perditiſſimi eſt ergo hominis, ſimul & amicitiam diſſoluere; & fallere eum qui læſus non B eſſet, niſi credidiſſet.

¶ Contrario iudicio experiuntur 11
qui mandatum ſuſceperunt, *l. ſi verò.* 12. §. *ſi filiusfam. l.* 2. *hoc t.* ad repetendum quicquid ſumptus in exequendo mandato factum eſt, *d.l. idemque,* 10. §. *idem Labeo,* 8. *d.l. inter cauſas,* C 26. §. *fi. d.l. ſi quis,* 27. §. *pen. l. ſi mandato,* 45. §. *ſi fideiuſſor.* 5. *hoc tit.* Et quicquid omnino intereſſe mandatarij vllo modo poteſt. *d.l. ſi verò,* 12. §. *ſi mihi, l. ſi quis mihi,* 16. *l. ſi mandauero,* 22. §. *interdum, h.t.* etiam ſi negotium implere caſu aliquo nequiuerit: *l. qui mutuum,* 56. D *in fin. hoc t. l. etiamſi, C. eod.* imò antequam exequatur, agere poteſt, vt ſumptus neceſſarij præſtentur. *d.l. ſi verò,* 12. §. *fin.* Quorum omnium hæc eſt ratio, vt ſeruetur indemnis mandatarius, ne damno afficiatur, qui officiũ fidei amico poſtulanti præ- E ſtitit, *l. ſi mandaſſem,* 15. *hoc titul. l. ſed ſi quis ex ſignat.* 7. *infr. quemamodum teſtam. aperiant. Paul. lib.* 4. *tit.* 2. *l.* 1. *ad S.C. Trebell.* & apud quem nihil ex mandato remanet, *l. ex mandato,* 20. *hoc tit.*

12 ¶ Sed hic quæri poteſt, an ſalarium pro executione mandati rectè petatur. In quo ſciendum eſt: mandatum ſua natura eſſe Gratuitum, cùm pendeant ex officio atque amicitia, cui contraria eſt Merces, *d. l. 1. in fin. hoc tit. l. ſi tibi, de præſcript. verb.* Mercede igitur interueniente; B ſine qua facturus non erat mandatarius, locatio eſt, ex eaque agetur, *§. fin. Inſtit. eod.* Sed ſi vltrò & remunerandi gratia, mandatario extra conuentionem quid offeratur, honeſtè id accipitur, neque impedit mandati actionem, *l. ſi remunerandi, 6. in* C *prin. h. t. l ſi tibi, 22. de præſcpt. verb.* Sin conuentum promiſſumque ſalarium, ſine certa tamen mercede, ſuper facto quod locari non ſolet, non actione mandati petetur (eſt enim hoc mandato contrarium) ſed aut Ex ſtipulatu, ſi ſtipulatio inter- D uenit, aut ex alio contractu, aliaque actione, puta Præſcriptis verbis, vel extra ordinem exigetur, *l. 1. C. eod. l. ſalarium, 7. h. t.* Quòd ſi in genere & incerta pollicitatione de ſalario ſit conuentum: verbi gratia, Si feceris, experiere apud nō ingratum te po- E ſuiſſe operam: vel omnino conuentum non ſit, verius eſt in hoc ſcilicet gratuiti mandati tractatu ſimilibuſque nihil peti poſſe: *l. ſalarium, 17. Cod. mandati, l. qui mutuam. 56. §. ſalarium, in fin. hoc tit.* niſi extra ordinem ab A ijs qui accipere alioqui ſolent, vt ſunt Aduocati, & Procuratores ad litem, *d. l. ſalarium, 7. d. l. 1. in fin. C. eod. l. 1. C. de ſuffrag. l. 1. §. in honorariis. cum ſeq. de varius & extraord. cognit.* Aut niſi alicui mandata res ſit quæ locari ſolet: vt ſi ſarcinatori veſtimenta ſarcienda tradantur, ſine mercede conuenta, eo tamen animo, vt poſtea merces exoluatur: nam actio Præſcriptis verbis competet: *in pr. Inſtit. de loca. & conduc. l. ſi tibi, 22. de præſcript.* qua de re Saxones etiam nonnihil commentantur. *art. 22. lib. 1 vbi gl.*

Pro Socio. Tit. II. C. 4. 37.

1 *Differentia ſocietatis & communionis: & de variis ſocietatum generibus.*
2 *Quid ſit ſocietas de qua hic agitur.*
3 *Species.*
4 *Cauſa efficiens, quomodo conſtituatur.*
5 *Materia, de quibus rebus iniri poſſit.*
6 *Forma ineundæ ſocietatis, & quæ Pacta recipiat.*
7 *De partibus ſocietatis conſtituendis.*
8 *Finis & effectus ſocietatis.*
9 *Quæ diuidenda ſint, aut non ſint.*
10 *Contraria ſocietati.*
11 *Quomodo ſocietas ſoluatur.*

12 *De actione pro ſocio: cui, aduerſus quos, & ad quid detur.*

1 AD perſonas † etiam pertinet Societas, quippe quę ius quoddam fraternitatis complectatur, *l. verum,* 63. *in princ. hoc tit.* Nam quæ res ſine affectu ſocietatis, & tractatu perſonarum communes ſunt, earum non dicitur eſſe ſocietas, ſed Communio, *l. quib.* 34. *l. pro ſocio,* 38. *h.t. tot. ſup. communi diuidundo.* Porrò etſi ſocietas quædam vtilis inter homines natura conſtituta eſt, *in l.* 3. *ſup. de iuſti. & iur. Cic. lib.* 1. *Officior.* tamen præter illam, cùm aliæ conſociationes multò arctiores, neceſſitatibus vitæ ſic exigentibus, initæ ſunt, tum propter negociationis vſum à mercatoribus quædam communicatio inuenta eſt, vt plurimorum operis facultatibuſq; in vnum collatis, rectius copioſiuſque mercatura exerceretur. Quæ

2 † quidem Societas ita definitur: vt ſit contractus iuriſgentium nominatus, in quo bona fide contrahentes ſocietatem de rebus honeſtis ineunt eo animo, vt res operæve, earumque rerum lucra & damna inter ipſos communicentur. Socij inquit Cicero, *act.* 5. *in Verrem,* putandi ſunt, inter quos res eſt communicata: videlicet animo contrahendę ſocietatis.

3 ¶ Species ſocietatis à materia ſumuntur. Alia eſt enim Vniuerſalis, id eſt, omnium bonorum, *l.* 1. *in fin. cum l. ſeq.* quæ ſemper contrahi intelligitur, niſi de particularibus negotijs actum ſit, *l. coire,* 7. *cum ſeq. hoc tit.* Alia particularis alicuius negotiationis, vel rei, *l.* 5. *h. t.* Deinde alia eſt ſocietas quæ ſit De rebus publicis, vt de vectigalibus: alia verò De priuatis.

4 ¶ Cauſa efficiens, eſt Conſenſus & animus contrahendæ ſocietatis, *l. qui admittitur,* 19. *l. vt ſic,* 31. *cum l. ſeq. l. planè,* 37. *l. ſi margaritam,* 44. *h.t.* ſiue expreſſus, ſiue etiam Tacitus, *l. ſi id quod,* 58. §. *fin. hoc tit.* Omnis enim communio, conſenſu contrahitur, §. *ſi deuotum,* 20. *Inſtit. de rer. diuiſ.*

5 ¶ Materia de qua contrahitur, ſocietas, ſunt res & operæ honeſtæ omnes *l.* 5. *h. t.* quæ quidem in commercium cadunt, *l. verum* 63. §. *fin. h. t.* Rerum autem turpium nulla eſt ſocietas, *l. quod autem,* 53. *l. nec prætermittendum,* 57. *hoc tit. l. quod ſæpe,* 35. §. 1. *de contr. empt.* vt monopolij. Vnde nec quæ delicto, vt furto, latrocinijs, iniurijs, &c. parta, vel ob pœnam amiſſa præſtitaque, inter ſocios iure communicantur, *l. cum duobus,* 52. §. *ibid. art.* 15. *alias l. ſi fratres,* 53. §. *fin. cum l. ſeq. hoc tit. Paul. lib.* 2. *tit.* 16.

6 ¶ Formam ex iure ciuili nullam ſingularem ſocietas habet.

vtpote quæ Iure gentium cõſenſu perficiatur, tractatu habito. *l. nam cum, 32. hoc tit.* ſiue Verbis, *l. 4. hoc tit.* ſiue Scriptura, *l. duo, 71. hoc tit.* vel per Nuntium, aut Epiſtolam, *d. l. 4.* Contrahitur autem Purè, vel Ex tempore, vel Ad tempus, vel In perpetuum: hoc eſt, quod ſocij viuunt, *d. l. 1. hoc tit.* (nam nulla ſocietatis in æternum coitio eſt, *l. nulla, 70. hoc tit*) vel ſub conditione, *d. l. 1. d. l. 3. §. ſi.* Item partibus ſocietatis aut Expreſſis, aut non Expreſſis: quo caſu ſunt æquales lucri & damni partes, etiãſi quæ conferuntur inæqualia exiſtant, *l. 5. l. ſi non fuerint, 29. hoc titul.* Nam cùm ſocietas ſit ius fraternitatis, *dict. l. verum, in princip.* iniquum eſſet alium plus, alium minus conſequi. *dict. l. verum, §. ſi cum tres.* Et imputet ſibi, qui legem cõtractus non dixit apertius. *l. veteribus, de pact. cum ſimilib.* Portius *in §. 1. Inſtit. eod.* tamen putat, partibus non expreſſis, ſi contentio oriatur à iudice, qui partibus boni viri fungitur, *l. continuus, 137. §. cum ita, de verb. oblig. Bart. in l. ſi ſocietatem, §. 1. num. 4. hoc titul.* analogia Geometrica pro cuiuſque ſorte & opera, partes ſocietatis eſſe ſtatuendas, nam alioqui erit verè inæqualitas, niſi exigantur partes non Arithmeticam, ſed ad Geometricam proportionem pro vniuſcuiuſque operis atque opibus, quas in ſocietatem con-

A fert: *l. ſi ſocietatem, 6. hoc tit.* idque bonæ fidei congruum eſſe videtur. Rectè etiam contrahitur ſocietas, vel vna tantum parte expreſſa, puta lucri, quo caſu idem ſeruabitur in altera, videlicet parte damni. *§. illud. Inſtitut. eod.* quia contrariorum eadem B eſt ratio & diſciplina. *l. penultim. §. fin. qui ſatiſda. cog. l. 1. de his qui ſunt ſui vel alien. iuris.* Neq; tamen † refert, æquales ſint partes, an inæquales. 7 Poteſt enim conueniri, vt alter vnam, alter duas lucri damnive partes ſuſtineat, vel vt nullam damni, aliquam C quam lucri partem conſequatur: quæ inæqualitas ita demum recepta eſt, ſi tanti opera ſocij eſt, quanti veriſimiliter damnum eſſe queat: *d. l. ſi non fuerint*: plerumque enim plus eſt in manus, *l. mulieris, 15. de verb. ſignificat. l. 5. hoc tit.* pretio, quam in re, D & vt vulgò dicitur, Hoſtimentum eſt opera pro pecunia. Verùm in hoc aduertendum eſt ſi in aliqua re lucrum, in aliqua damnum allatum ſit, compenſatione facta ſolùm intelligi lucrũ eſſe, quod ſupereſt, *§. 1. in fin. Inſtit. eod. l. Mutius, 30. hoc tit.* E Quòd ſi operæ æſtimatione hæc inæqualitas non compenſetur, verius eſt propter nimiam inæqualitatem, ne iure quidem pacti ſocietatem valere. *dict. l. ſi non fuerint, in verb. quod ita demum valebit.* Vſus tamen eiuſmodi pacta ſuſtinet, Videmus enim

locu-

locupletes pecuniam ſuam in ſocietats mercatorum ita conferre, vt aliquam lucri, nullam damni partem ſuſtineant. *Port. Angel. in* §. 1. *Inſtit eod.* Inutilis etiam ſocietas eſt, ſi conuenerit, vt quis damnum, non etiam lucrum percipiat, *d. l. ſi non fuerint,* §. *fin.* nam Leoninam ſocietatem ex fabulis vocant: nam in vniuerſum cum ſocietas contrahitur, tam lucri quàm damni communio iniri debet, *l. ſi vnus,* 67. *in princ. l. cum duobus,* 52. §. *penultim. hoc tit.* Maximum enim eſt vinculum ſocietatis, vtilitatũ communio, authore Liuio: *Decad* 4. *lib.* 9. nec qui ſunt ſanæ mentis, contrahere velle in damnum duntaxat, non etiam vt lucrum faciant, intelliguntur. Reſpuenda igitur pacta tam iniqua ſunt, quæ non contrahunt, ſed diſſoluunt potius ſocietatem, ratione inæqualitatis, & pugnant cum natura, atque adeò fine
8 huius contractus. Societas † enim ad vtilitatem ex coniunctis operibus, communicationeque rerum comparandam, & quæſtus gratia excogitata eſt, *arg. l.* 7. *vbi, vniuerſorum quæ ex quæſtu veniunt, cum l. ſeq. hoc tit.*) vnde nec donationis cauſa rectè contrahitur, *l.* 5. *in fin. hoc tit.*) ad vtilitatem cùm priuatorum, tum Reipub. magnarumque negotiationum exercitium, plurib. opes operamque conferentibus. Hoc enim modo vberius res neceſſa-

A riæ importantur, earumque rerum maior paratur copia atque vtilitas: vt contrà monopolijs, caritas annonæ & indigentia: quæ idcircò etiam prohibita ſunt. *d. l. vnic.* C. *de monopol.*

¶ Eſt igitur hoc ſocietatis proprium, vt iure quodam fraterni-
B tatis lucra & damna periculaque inter ſocios communicentur: *l. cùm duobus,* 52. §. *damna.* 2. *hoc t.* quæ tamen ex cauſa ſocietatis, nõ aliunde accidunt. Quid enim ſi alterutri negotiatorum obuenit hæreditas? vtique non communicanda erit, cum de quæſtu
C ſolùm, qui ex opere & negotiatione paratur, actum intelligatur, *l. coiri,* 7. *cum multis ſeq. hoc tit.* niſi in vniuerſum omnium omnino bonorum inita ſit ſocietas, *l.* 3. §. 1. *l. cùm duob.* 52. §. *ſocium, hoc tit.* Quod ſi ex cauſis prohibitis vel acquiratur quid à
D ſocio, vt furto: vel amittatur, vt alea, aut ex mulctæ condemnatione? Hæc certè in ſocietatis iudicium, quod bonæ fidei eſt, non veniunt: *l. adeo,* 59. *in fin. d. l. cùm duob.* §. *fi.* vt nec illa quæ dolo aut culpa committuntur, *d. l. cùm duobus,* 52. §. 1. *cum ſeq.*
E *l. adeo,* 59. §. 1. *l. ſocius,* 52. *l. ſocium,* 60. §. 1. Licet econtrariò damnum ſocietati per fraudem neglectionemque illatum, præſtari debeat. Sufficit tamen, talẽ diligentiam rebus communibus adhiberi, qualem ſuis: *dict. l. ſocius,* 72. quia iure ſuo, & tan-

quam dominus in rebus communibus verſari ſocius intelligitur. *l. meritò, 51. h.t.*

10 ¶ Contraria ſocietati, ſunt Dolus malus, qui contractum nullum facit: *l. 3. in fin. hoc t.* Inæqualitas nimia, *d.l. ſi non fuerint, §. fi.* Res turpes, *l. quod autem, 53.* pactum. Nec liceat renuntiare ſocietati, *l. nulli, 70. l. verum. 63. §. fin. l. 4.* Quanquam hæc pactio non vitiat ſocietatem, ſed potius vitiatur.

11 ¶ Societas ſoluitur ex perſonis, ex Rebus, ex Volũtate, ex Actione: ideoque ſiue homines, ſiue Res interierint, ſiue voluntas, ſiue actio mutata ſit, diſtrahitur ſocietas, *in fin. hoc tit.* Intereunt autem homines, aut Ciuili morte, id eſt, maxima & media capitis diminutione, *l. 1. §. fi. de bonor. poſſeſſ. contra tab.* qua diſſoluitur ſocietas, *d. l. 4. l. verum, 63.* non etiam minima: *l. ſi id quod, 58. §. 1. l. actione, 65. §. morte, 8. hoc titul.* aut Morte Naturali. Si igitur vel vnus ex pluribus ſocijs decedat, tota ſoluitur ſocietas, *d. §. morte, d. l. 4. d. l. cum duobus, 52. §. idem reſpondit.* non enim tranſit in hæredes etiam ex pacto: *l. nemo poteſt, 35. l. adeò, 59. h. tit.* cùm quia perſonæ electa intelligitur induſtriā; tunc ne quis inuitus ei ſocius efficiatur cui nõ vult. *d. §. morte.* quod contrariũ eſſet ſocietati, quæ conſenſu conſtat. *l. fi. Cod. communi diuidun.* Hoc in priuatis ſocietatibus ob-

A tinet, at in ſocietate vectigalium nihilominus manet ſocietas poſt mortem ſocij cum eius hæredibus, *d l. adeò, 59. hoc tit.* ſaltem effectu, vt omnia damna & lucra communicentur, *d. l. verum, 93. §. in hæredem, 6.* quod propter negotij magnitudinem, & va- B rios tractatus, ac ne diſſoluta ſocietate locatio publica damnum faciat, receptum eſt, *d. l. actio, 65. §. penultim.* Rei quoque quæ nõ amplius exiſtit, vel commercio exempta eſt, ſocietas nulla durare poteſt, *dict. l. verum, §. fin.* vt ſi finis negotio ſit impoſi- C tus, cuius gratia cõtractum erat. *§. penult. Inſtit. eod.* eadem ratione perit ſocietas, ſi publicata ſint, aut à creditoribus diſtracta ſocij bona vel facta ceſſio, *dict. l. actione, in princip. & §. mort. & dict. leg. 4. in verb. egeſtate, §. item ſi quis in tit. eo.* Voluntate D etiam diſtrahitur ſocietas, videl. cùm ſocietati non fraudulenter renuntiatur, vel Expreſsè, *l. ſi conuenerit, 14. cum 2. ll. ſequent.* vel Tacitè: vt cùm ſeparatim ſocij agere cœperint, & vnuſquiſque eorum ſibi negotiatur: *l. itaque, 64.* ſine fraude renun- E tiationem fieri intelligimus, cùm res fraude caret *vt in l. ſi quis cũ aliter, 36. de verbor. oblig. l. 3. Cod. comm. vtriud.* hoc eſt, ſocietatis nihil intereſt eam fieri: alioqui ſi intereſt, ad id tenetur qui renũtiat: iure ſocietatis, quod ex conſenſu tantùm durat, nihilominus

nus

nus propter contrariam voluntatem diſſenſumque diſſoluto. *dict. l. actione, §. manet. Inſtitut. eod.* Actione diſtrahitur ſocietas, aut Stipulatione interpoſita animo nouandi, qua alter alteri partem ſe daturum promittit: aut Iudicio, qui agitur in id vt ea diſtrahatur: quia mutata eſt cauſa ſocietatis, & per Nouationem & per Mutationem voluntatis, *d. l. action. in princ.*

12 ¶ Ex hoc igitur contractu oritur vltrò citroq; Directa pro ſocio actio, quæ Generalis eſt, *l. pro ſocio, 36. hoc titul.* Rei perſecutoria, *l. ſed action 50.* Bonæ fidei, *l. vnde, 79. l. rei communis, 45. hoc t.* daturque vt plurimum abſoluta ſocietate, nonnullis etiam in caſibus ea durante: *l. actione, 65. §. penultim.* in hoc, vt commoda, lucra, omneſq; ſocietatis res diuidantur, *d. l. rei communis, dict. l. actione, §. penultim.* & pactiones ſocietatis ſeruentur: *l. cum duobus, 52. §. item, 5. l. cum facienda, 69.* id quod intereſt præſtetur, *lege ſed ſi ex cauſa, 47. dict. l. actione.* ſi vel intempeſtiuè renuntiatum ſit ſocietati, *d. l. ſi cõuenerit, 14.* vel dolo, culpa, negligentia ſocij damnum datum: *l. ſed nihilominus, 48. cũ. l. ſeq.* Pe-

A tuntur etiam hoc iudicio impenſæ in cauſam ſocietatis factæ, *l. pro ſocio, 38. d. l. cùm duobus, 52. §. ſi quis 13.* & vt in cæteris bonæ fidei iudicijs, fructus *dict. l. pro ſocio.* atque vſuræ, *d. l. cùm duob. §. idem reſpondit, d. l. ſocium, 60. hoc tit.* Datur autem actio hæc B ſingulis ſocijs, contra ſingulos, cum par ſit omnium conditio & cauſa: item horum hæredibus, & in hæredes: vt ſocietatis iam diſſolutæ & lucra ante percepta communicentur, *dict. leg. verum, 63. §. in hæredem, d. leg. actione: §. morte.* vtque hæres præſtet, ſi C quid dolo aut culpa perperam geſſit, *l. nemo, 35. cum lege ſeq. hoc tit.* Etſi enim morte diſſoluatur ſocietas: tamen inchoata negotia hæres abſoluere vtilitatis cauſa debet, *l. hæres ſocij, 40. hoc titul.* vt & hæredes tutoris, ac negotiorum geſtoris, *l. 1. leg. qui hæredes, Cod. de hæred. tuto. leg. nam & Seruius, 21. §. ſi viuo, 2. de negot. geſt.*

D E

DIGEST. LIB. XVIII.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE

Et de pactis inter emptorem & venditorem compoſitis: & quæ res vænire non poſſunt.

Titulus I. C. 4. 38. 40.

1 *Frequentia emptionum & venditionum.*
2 *Quid ſit emptio.*
3 *Origo emptionis.*
4 *Partes & ſpecies.*
5 *Cauſa efficiens.*
6 *Conciliatio L. quid tamen & L. cum ab eo.*
7 *Materia, & quæ res diſtrahi poſſint aut non poſſint.*
8 *Quid intelligitur venditum.*
9 *Forma, quomodo contrahatur.*
10 *Quomodo perficiatur: & de guſtu ac menſura explicata difficultas: & de pactis emptionum.*
11 *Finis.*
12 *Effectus: & an venditor transferre teneatur dominium.*
13 *Quando traditione transferatur dominium, habita fide de pretio.*
14 *Differentia inter venditionem & locationem.*
15 *Pugnantia cum hoc cõtractu.*

1 Res † inter homines maximè communicantur Emptione & Venditione, neque A quicquam hoc contractu in commercijs humanis frequentius eſt, atque etiam æquabilius vt non immeritò olim eum Romani tanquam iuſtiſſimum omnibus ferè ſolennib. familiarium mutationibus translationibus alienationibus, *vide Con. lib.* 1. B *diſput. cap.* 16. vt adoptionibus, emancipationibus teſtamentis, adhibere ſint ſoliti. Quòd cùm ita ſit, erit, vt opinor, operæ pretium, ſi paulò diutius, ſicuti & ipſos iuris compilatores feciſſe liquet, in tam vberrimæ materiæ enodatione commoremur.

C ¶ Emptio eſt contractus, *l.* 3. *hoc tit. vide Paul. lib.* 2. *titul.* 17. 2 iuriſgentium. *l.* 2. *in fin. hoc titul. l. iuriſgent.* 7. *de pact.* nominatus. *dict. l. iuriſgent.* 7. *l.* 3. 5. 6. 7. *hoc titul.* bonæ fidei, *l.* 1. & 3. *hoc t.* in quo per conſenſum res pretio commutantur ea ratione, vt venD ditor obligetur ad tradendam rē eiuſque aut transferendum dominium, aut præſtandam euictionem: emptor contrà ad dandum venditori pretium. Dixi, eſſe Contractum iuriſgentium, & Conſenſu conſtare. *l.* 1. *in fin. h. t.* Dein-

Deinde, in illo commutari res pretio: qua differentia ſecernitur emptio à permutatione, quæ ſpecies ſpeciebus commutat.

3 ¶ Ac olim quidem, vſu nummi nondum inuento, nullum erat inter hos contractus diſcrimen: nec aliud merx, aliud pretium vocabatur, ſed vnuſquiſq; ſecundum neceſſitatem temporum ac rerum, vtilibus inutilia permutabat. Verùm quia nec ſemper, nec facilè concurrebat, hoc eſt, vſuueniebat, vt cùm tu haberes quod ego deſiderarem, mihi inuicem præſtò eſſet quod tu accipere velles: neq; res hinc inde extarent æqualis pretij & proportionis, ſine qua æqualitate rerum permutatio conſtitui nequit: neceſſum fuit inueniri medium quod vice rerum eſſet, & quædam quaſi menſura ac põderatio, quæ pro rerum varietate & poſſet augeri & minui. *Ariſtot.lib.1.Politicor.* Electa eſt igitur materia, cuius publica ac perpetua æſtimatio, vt inquit Paulus, *Paul. in d.l.1.* difficultatibus permutationum æquitate quantitatis ſubueniret: eaque materia forma publica (ne quis priuatim adulterare poſſet) percuſſa, vſum dominiumque non tam ex ſubſtantia, id eſt materia, *l. in venditionibus, 9. hoc tit. l. Iulian.§.ſi quis rem ad exhibend. l. 4. vbi Cuiac. ad verb. ſubſtantiam, de vſuc.* præberet, quàm ex quantitate, hoc eſt, æſtimatione

A quantitatis & forma, *Duar. ann. diſput.lib.1.cap.6.* nec vltrà merx vtrumque, ſed alterum pretium vocaretur.

¶ Partes emptionis & venditionis ſunt Res, pecunia, & Conſenſus, quo illa permutantur: niſi enim hęc omnia interueniant, B erit contractus imperfectus: *l. 1. & 2. l. in vend. 9. l. cum in vend. 36. cum l. ſeq. l. domum, 57. hoc t.* Vnum porrò eſt cõmune genus emptionum, niſi quis velit à forma diſtinguere eas quæ Sola voluntate ſine ſcriptura fiunt, ab his quæ In ſcriptis perficiuntur. C *l. contractus, Cod. de fide inſtrument.* 4

¶ Emptio & venditio conſen- 5
ſu peragitur, *d. l. contractus, in fi.*
ſine quo conſiſtere nequit. *l. in*
vend. 9. hoc t. vnde ſi vel in pre-
tio, vel in re contrahentes diſ-
ſentiant, imperfectus erit con-
D tractus: puta, Si † error ſit, vel 6
in Corpore; vt ſi ego me fundũ
Cornelianum emere putem, tu
Tuſculanum te vendere: vel in
Subſtantia & materia, vt ſi ace-
tum quod vinum fuit, pro vino,
æs pro auro vęneat. In quo di-
ſtinxiſſe videtur admodum ſub-
E tiliter conſulti, vt ſi non in totũ
erretur in materia rei quæ vęnit,
valeat venditio: verbi gratia, Si
æs quod eiuſdem pene eſt cum
auro materiæ, mixtum auro vel
inauratum pro auro vendatur. *l.*
quid tamen, 4. hoc tit. Sin au-
tem planè alia materia ſit, quàm

de

de qua dictum eſt, non valeat: Si menſa argento cooperta pro ſolida væneat. nihil enim habet commune æs vel lignum menſæ cum argento, nec eadem eſt horum οὐσία, neque operimentum pars eſt materiæ (vt nec veſtimentum corporis) hoc eſt menſæ, quam argenteam præſtari conuenit, *l. cum ab eo,* 41. *§. ſi. hoc tit. vide Cuiac. lib. obſeru.* 2. *cap.* 4.

7 ¶ Circa omnes autem res verſatur venditio & emptio, ſiue corporales, *l. cum manu,* 80. §. 1. quas quidem habere vel poſſidere poſſumus. *l. ſi in emptione,* 34 *§. omnium.* nam quæ extra commercium ſunt, vt res ſacræ, Publicæ, liber homo, &c. earum nulla venditio eſt, *l.* 6. *l. qui officij,* 26. *l. liberi.* 70. niſi ab ignorante emantur: quo caſu in hoc duntaxat valeat, vt habeat actionem deceptus emptor. *l.* 4. *&* 5. *d. l. liberi, d. l. qui officij.* Sed etſi res in commercium cadant, tamen nonnunquam earum impeditur venditio: nam principiò in his quæ extincta ſunt, nec præſtari poſſunt, vt ſunt domus exuſta, equus mortuus, &c. non valet emptio, quia ſine Re fieri nequit: *l. nec emp.* 8. *l. domum,* 57. *hoc tit.* quamuis quæ futura probabiliter ſperantur, vt fructus futuri, captura piſcationis, & ſimilia, rectè emantur. *d. l. nec empt. l. ſi iactu.,* 13. *inf. de actionib. empti.* Deinde domos negotiandi cauſa

A vt deſtruantur, vendi interdictum eſt: ne ruinis deformetur aſpectus ciuitatis, *l. ſenatus,* 25. *hoc tit. l. cætera,* 41. *cum ll. ſeqq. de leg.* 1. *vide quæ dixi in §. cum in ſuo. Inſtit. de rer. diuiſ.* Sanè vt reficiantur atque inſtaurentur, rectè væniunt, & deſtruuntur, *l.*
B 1. *&* 2. *Cod. de ædificijs priua.* Prohibitum etiam eſt, vendi venena, niſi adiectione alterius materiæ fieri poſſint ſalutaria. *l. quod ſæpe,* 35. *§. veneni.* Sed nec res litigioſę in venditionem cadunt, *l. fin. C. de litig.* nec ipſæ lites, niſi iuxta præſcriptam formam, *in*
C *l. per diuerſas. cum ll. ſeq. Cod. mand.* Res autem alienæ rectè venduntur, quia ſufficit, venditionem pro euictione teneri: *l. rem alienam,* 28. *hoc tit.* quo tamen nihil iuris inuito domino aufertur. *l. nemo.* 6. *C. de reb. alien. l. mater,* 9. *Cod. de rei vend.* Rem
D verò propriam fruſtrà emit emptor, *l. etſi,* 15. *in fin cum l. ſeq. hoc tit. l. ei,* 21. *de vſucap.* quia Quod eius eſt, amplius illius fieri nequit: *§. ſi rem, Inſtitut. de leg. §. ſic itaque. Inſti. de act.* niſi cùm poſſeſſio aut ius aliquod, quod alteri competit, emitur, *l. ſi*
E *in emptio,* 34. *§. penultim. hoc tit. l. ſi aliquam,* 28. *de ac. poſſeſſ.* aut ſub conditione: *l. exiſtimo,* 61. Et hæc quidem de rebus quæ in venditionem veniunt, aut non veniunt.

¶ Cùm autem quæritur, Quid 8
Quantumque in contractum veniat:

niat: dicendum eſt, quicquid cohæret rei venditæ, venditum intelligitur, *l. ade*, 73. quod quidem tempore contractus fuerit, *l. Rutil.* 69. *in lege* 77. Vnde fundo vendito, fructus & inſtrumeta adhærentia quaſi pars fundi vendita intelliguntur, *d. l. qui fundum*, 40. *§. qui agrum*, *& §. fin. l. ſi aquæductus*, 47. *cum ll. ſequent. l. fiſtulas.* 78. *hoc t. Paul. lib.* 2. *ti.* 17. *& ibi Cuiac.* & domum diſtractam ſequntur, quæ terra quæque opere ſtructili tectorıòve continentur, & conſequenter etiam cenſus, ac penſitationes: ſine quibus, quamuis præteritis & iam ceſſis. *l.* 2. *vbi Salic. Co. ſine cenſ. vel. rel.* fundi ac prædia comparari nō poſſunt. Ruta autem & cæſa, id eſt eruta & cæſa à terra, vt arena, lapides, ligna, ſtatuæ, &c. non venæneunt, quamuis olim, vt oſtendit Cic. *lib.* 2. *de Orat.* declarationis gratia nominatim excipiebantur. *l. in vendendo*, 66. *hoc tit. fundi*, 17. *§. ſi ruta, de actio. empt.* An autem vendito prædio, piſces, ligna, *l. Iulian.* 13. *§. fin cum ll. ſeq. de act. empt. & ibi Bart. & Alexand. Guid. Pap. deciſ* 91. *Tiraq. de retract. prox.* §. 1. *glo* 7. *n.* 116 *Molin. in conſ. Par.* §. 1. *gl* 8. *n.* 17. 18. 19. animalia & columbaria, *Moli præalleg. loc.* molendina, *Iaſ. in l. quo minus. n.* 120 *de fluminibus.* munitiones. *Bald. in cap.* 1. *§ ſi quis de m inſ. num.* 4. *de cont. inueſt.* iuriſdictiones, A *Bart. in l. inter, de acq. u. rer. dom. Bald. & feud. in cap* 1 *de cap. qui cur. vend. & Dd. in l. beneficium, de conſt. Prin. in l.* 1. *de iuriſdict.* theſauri: *Iſer. in cap.* 1. *quæ ſint regal. Chaſ. in conſuetud. Burg. tit. de inſtit.* §. 1 *verb. eſpaues, n.* 15. an vendito equo, ſella & fræ-B num vendita cenſeantur: *Iaſ. in l. de quibus n.* 86. *de legib.* non eſt huius inſtituti inquirere diligentius.

9 ¶ Nunc de forma, & quomodo contrahatur emptio, agamus. Ea rectè fit, etiam inter abſentes per Nuntium aut Literas: *l. in fin.* C *h. t.* neque enim requiritur neceſſariò, aut Scriptura. *l.* 2. *hoc t.* niſi in ſcriptis contrahentes perfici contractum velint: *l. contract. C. de fide inſtr. in princ. Inſtit. de empt. & vendit.* aut Præſentia: ſed ſufficit quoquo modo contrahentes conſentire. Deinde D contrahitur emptio interim ſine arrha, interim in argumentum contractus, Arrha interueniente. *l. quod ſæpe.* 35. *in princ.* Quanquam autem alias à perfecta cōſenſus emptione abiri fas non eſt, ne Principis quidem reſcripto: *l.* 3. *l. ratas. C. de reſcind.* E *vend.* tamen cùm arrha interuenit, qui eam amittere, aut duplicatam quam accepit reddere vult, impunè à contractu recedere poteſt: *d. l. contract. Inſt. eo. in princ. l.* 2. *C. quand. liceat ab emp. reced.* propterea quòd arrhabo, vt & ipſum nomen indicat,

dicat, dari videtur in pignus & ſecuritatem contractus, vnde ſi quis ea carere velit, ſatisfacere videtur voluntati aduerſæ partis, quæ conqueri non poteſt, cùm hoc contractus pignore antea fuerit contenta. *ar. l. 3. §. fin. de fideiuſſ. l. à diuo Pio, C. ſi pignora de re iud.* Mihi tamen placet, idque probabilius videtur, vt quod de arrhæ amiſſione dicitur, de contractu necdum perfecto intelligamus: de qua ſpecie loquitur Imperator, *d. l. contractus, C. de fide inſtr.* nec abſurdum eſt, eodem modo Iuſtin. *in princ. Inſt. eod.* interpretari, præſertim cùm diſertè addat hæc verba, „IS QVI RECVSAT „ADIMPLERE CONTRA„CTVM. vnde intelligi poteſt, eum de contractu necdum impleto loqui: quod & præcedentia conuincunt. Donec enim, inquit, aliquid deeſt ex his, & pœnitentiæ locus eſt (quod eſt contractus imperfecti) & poteſt emptor vel venditor ſine pœna recedere ab emptione & venditione: ita tamen, niſi iam arrharum nomine aliquid fuerit datum, &c. Ergo re adhuc imperfecta, puta ſi vinum væneat vt deguſtetur, aut ſi de re conuenit, nondum etiam de pretio, *vt in l. etſi, 15. h. t.* ſiquidem arrhæ datæ fuerint, vt eſſent pignus perficiendi in poſterum contractus, pœnitentiæ locus erit, vtpote in contractu adhuc imperfecto, A Arrharum tamen datio, quaſi contractus quidam per ſe exiſtens, *l. 3. C. de ſponſ. & arrh.* hoc operabitur, vt qui adimplere tergiuerſatur, perdat quod dedit: venditor autem pœnitens, qui arrhas accipit, duplum reddere compellatur. At contractu per B conſenſum omnibus partibus abſoluto, pœnitere omnino non erit integrum: *Inſt. eod. in princ. in verb. argumentum eſt empt. Contracta, l. ſicut, C. de actio. cum ſimil.* & arrhæ nomine datum, in partem pretij imputabitur. *l. de lege, l. vltim. de lege com*C*miſſor.* Secus tamen eſſet, ſi arrha non in Argumentum aut ſecuritatem daretur, ſed vt Pars pretij conuenti: tunc enim Arrha dici nequit; ſed potius Pretium, neque emptionem, vtpote perfectam, infringet. *d. l. 2. Cod. quando liceat, &c.* Idque D hodie fieri atque obſeruari videmus.

¶ Perficitur autem emptio, ſtatim atque de pretio conuenit, & res certa eſt. Quod ſi de rei qualitate aut quantitate nondum conſtet, imperfectus eſt contractus, Verbi gratia: Si vinum cer E to pretio, ad certam quantitatem ematur, non prius erit emptum, quàm fuerit guſtatum & admenſum. Idemque de reliquis rebus quæ numero, pondere menſura conſtant, iudicandum eſt, vt non aliter quàm ſi adpenſa, admenſa, adnumerata ſint, perfecta ſit ven-

venditio, *l. quòd ſæpe*, 35. §. *in his quæ pondere*. In quibus omnibus conſuetudo regionis erit attendenda, *l. Impp.* 71. *h.t.* Alia tamen eſt cauſa guſtandi, quàm metiendi. Guſtus enim, puta vini, ad hoc proficit, vt improbare liceat: vnde non facit venditionem. Menſura verò eò fit, vt appareat quantum ſit emptum: quocirca argumentum eſt venditionis contractæ, à qua recedi non poteſt, quamuis ante menſuram in eo perfecta non habeatur venditio, vt periculum emptor ſuſtineat, *l. ſi in emptione*, 34. §. *penultimo. hoc tit. l.* 1. *infr. de periculo & commod. rei vend.* Sed hæc vera ſunt, cùm purè eſt contractum: alioqui lex contractus ſeruanda erit, ſi fortè, vt fieri poteſt, venditio facta ſit ſub Conditione, *l. hæc venditio*, 7. etiam Tacita, *l. ſi quis fundum*, 57. *l. ſi debitor*, 29. *hoc tit.* (non tamen legibus improbata. *d. l. ſi in emptione*, 34. §. 1.) aut in diem, *l. cum ab eo* 41. vel Ad diem, *l. cum manu*, 80. §. *ſyluæ.* aut Ex die, *l. fin. hoc tit.* quæ dies non ſuſpendit obligationem, ſed traditionem, & implementum contractus, §. 2. *Inſt. de verbor. obligat. l. cedere diem*, 213. *de verb. ſignificat.* niſi habeat admixtam conditionem. *d. l. fin.* Conditio autem contractum ſuſpendit, donec exiſtat: *d. l. hæc venditio*, 7. ea porrò exiſtente venditio ad tempus contractus retrotrahitur,

A *l. neceſſariò, de peric. & commod. res vend.* Planè quamuis in arbitrium tertij poſſit conferri pretij æſtimatio, aut implementum contractus, *l. fin. C. eod. d. l. hæc venditio. hoc tit.* tamen ſi in voluntatem aut arbitrium alterutrius ex contrahentibus venditio

B conferatur, vt, Vendo tibi, Si volueris, Quanti æquum putaueris, &c. non contrahitur emptio: quia nulla neceſſitate aſtringuntur contrahentes. *l. in vendentis*, 13. *C. eodem, d. l. hæc venditio. l. quòd ſæpe*, 35. §. 1. *hoc tit.* & quia nullum certum pre-

C tium rei conſtitutum eſt, vt pars contractus deficiat. Vbi autem certa res venditur, & pretium definitur, & de eo dando ad certum tempus deliberatio cogitandique ſpatium emptori permittitur, inchoatur venditio ſub conditione contracta, & vendi-

D tor illi ſtare cogitur, conſenſum declarante intra conditum ſpatium emptore, §. *fin. Inſtit. de empt. & vendit. vbi dixi.* perinde atque cùm vinum certo pretio ad guſtum emptoris venditur.

¶ Finis emptionis eſt, Vt neceſ- III.

E ſariæ, res inter homines communicentur, & vt inquit conſultus. Perpetua pecuniæ æſtimatione difficultatibus permutationum ſubueniatur.

¶ Effectus eſt, Quòd à contra- IV.
ctu perfecto recedere non liceat, *d. l.* 3. *l. ratas*, *C. de reſc. vend.*

ſed

ſed emptor pretium dare cogatur venditori: hoc eſt, dominium eius in eum transferre, *l. vltim. de condict. cauſ. dat.* eumq; pecuniæ dominum facere. *l. 1. verbo, nummos fecerit accipientis, de rer. permut. l. ſi ſeruos, 7. Cod. de act. empt.* hic contrà rem tradere emptori, non ſimpliciter, ſed ſic vt tranferat ipſa traditione dominium nam tale ius tradere debet, quale vendit, Vendit autem dominium: non tamen præciſè rem emptoris facere tenetur, *l. ſi ita, 25. §. fin. h. t.* cùm ne propter, incertitudinem & difficultatem probationis dominiorum, *Dd. in l. cum res. C. de probat.* impediatur hic contractus, vſibus quotidianis maximè neceſſarius: tum quia per euictionis præſtationem indemnis ſeruatur emptor, perinde ac ſi dominium nactus eſſet, *l. in vendendo, 65. h. t. l. 2. l. ex empt. 11. de action. empt.* Id tamen agi neceſſe eſt in emptione, vt dominium traditione transferatur: nam ſi alia ſit contrahentium intentio, non poteſt videri res vendita. *l. cum manu ſata, 80. § fin.*
13 *hoc tit.* Traditio † autem non aliter transfert dominium rei vẽditæ, quàm ſi vacua poſſeſſio, vt fieri debet, *l. 2. leg. 3. infr. de act. emp. l. ſi pater, 8. Cod. de act. empt.* tradatur. *Contr. diſput. lib. 1. cap. 8.* item ſi contrà pretium ſolutum ſit, aut fides de eo habita: *l. quod vendidi, 19, l. vt rei, 53.* A *hoc titul. §. per traditionem, §. venditæ Inſtit, de rer. diuiſ.* cæteroqui non videtur voluiſſe rei dominium amittere venditor, qui ſpe præſentis numerationis, quæ ſecuta non eſt, tradidit. *l. 3. de pignor. action.* Quod ſi hanc præſentis pretij fiduciam præ ſe non B ferat venditor, ſed ſimpliciter tradat, videtur eo ipſo traditionis facto fidem de pretio habere, niſi aliud ex circumſtantijs appareat, *l. procuratoris, §. pen. vbi gloſ. & Dd. de turbatoria actio. ita recepta eſt ſententia in §. venditæ Inſtit. de rer. diuiſ. vbi con-* C *tra diſputaui.*

¶ Et hæc quidem in genere de venditione ſatis, ſi paucis quæ huic contractui maximè ſunt Affinia, quæ Aduerſaria attigerimus. Tanta eſt inter emptionem & venditionem, locationem & conductionem cognatio, vt ſæpe D dubites ad vtrum contractum ſpecies conuentionis ſit referenda, *Inſtit. de loca. & conduct. in princ. l. 2. §. 1. infr. locati.* quod tamen hac regula dijudicari ſolet: QVOTIESCVNQVE ID AGITVR, VT AB EO QVI REM PRÆSTAT, DOMINI- E VM IN EVM QVI DAT PECVNIAM TRANSFERATVR, EMPTIO EST: QVANDO VERO NVLLA FIT DOMINII TRANSLATIO, LOCATIONIS GENVS EST. Verbi gratia: Dedi vietori ligna, aut aurifabro argentum, vt mihi 14

vas

vas faceret: locatio erit, aut contractus innominatus. At ſi conueniat, vt ex ſuis lignis, ſuove argento vas mihi fabricet, emptio eſt, nam rei dominium transfertur. *l. Sabinus, 20. l. conuenti, 65. hoc titul.* Illud tamen ſciendum, vbi pretium & res inuenitur, ibi in dubio ſemper potius emptionem, quàm locationem aut oppignorationem contractam præſumi. *Iaſ. in l. 1. num. 23. C. de iur. emph. Capoll. in tract. de ſimula. contr.* Eſt & Adfinis venditioni permutatio de qua commodius ad tit. de rerum permutatione paulò poſt dicemus.

15 ¶ Pugnant cum venditione dolus malus, *l. ſi dolo C. de reſcind. vend.* qui cum ab vtraque parte interuenit, vt ſi vterque ſciat rem furtiuam aut vitioſam eſſe, indiſtinctè vitiatur contractus: *l. ſi in emptione, 34. §. item ſi emptor, l. demum, 57. hoc tit.* ſin ab alterutra, & dolus cauſam contractui dederit, annihilatur eo volente qui deceptus eſt. *l. & eleganter in princ. de dolo malo gloſſ. & Dd. in d. l. ſi dolo.* Incidens dolus per actionem contractus purgatur. *d. l. ſi dolo, l. dolus, cum l. ſeq. C. de reſcind. vend.* Contrarius eſt & Error, vt diximus, emptioni, quæ conſenſu conſtat: cui nihil tam eſſe contrarium dicitur, quàm error. *l. nihil, 116. de reg. iur.* Item Pactum de non transferendo dominio, *l. cum manu ſata, 80. §. fin.* & Dona-

A tionis cauſa facta traditio, ſub ſpecie emptionis: *l. cum in venditione, 36. h. t. vide Cuiac. in l. vltim. infr. pro donat.* imaginaria enim venditio nulla eſt. *l. nuda, 55. hoc tit.* Et plus valet quod agitur, quàm quod ſimulatè concipitur, *tot. tit. C. plus vale-* B *re.* nec venditio ſine pretio fieri vlla poteſt, ſicut dictum eſt. Planè ſi donationis cauſa minoris res vendatur. *de quo Bar. Caſtr. & Dd. l. 2. Cod. de reſcind. vend.* valet venditio. *l. ſi quis donationis, 38. in princ. hoc tit.*

C De in Diem Addictione. Tit. II.

1 *Continuatio: & quid ſit addictio.*
2 *Quomodo contrahatur in diem addictio.*
3 *Vis & effectus huius conuentionis.* D
4 *Quando dicatur melior conditio adferri.*
5 *Quid ſit addicere, vnde hac conuentio nomen habet.*

ET hæc † quidem in genere de Emptione & Venditio- 1
E ne: nunc quædam ſpecialius exequamur. Ac quia pactis hunc contractum variari paulò antè indicatum eſt, ideo videamus de duabus pactionibus, quæ frequenter addi ſolent: videlicet de In diem addictione, & Lege cõmiſſoria. Addicere, ſecundum Fe-

Feſtum eſt idem dicere: vt prætor exeqnendo & approbando, ac eandem quaſi quam iudex datus antè tulerat, ſententiam dicendo, rem addicit ei ſecundum quem fuit pronuntiatum. Hoc verbum pòſt translatum eſt ad Auctiones publicas, vbi pluribus ementibus non ſtatim perficitur venditio, ſed poſt certum tempus, puta 30. dierum, addicitur illi qui plus licitatus eſt: *l. 4. & tot. tit. C. de ſid. inſtru. & iure haſt. fiſcal. lib.* 10. Nam licitatores ex ſua obligatione ſinguli obligantur, niſi alius quiſpiam poſt meliorem conditionem attulerit. *Bart. in l. locatio, 9. nu. 4. de publican.* Ea res poſtea à publicis haſtis ad venditiones priuatas traducta eſt, cùm ita res venditur, vt non ſtatim addicatur, ſed ſeruetur futuris licitatoribus certum tempus, vt meliorem conditionem offerre poſſint. Ita venditio quidem ſtatim contrahitur, ſed addictio fit in diem: hoc eſt, differtur ad certum tempus rei datio ni interea meliorem conditionem alius offerat. Addicere enim etiam Dare ſignificat. *Cuiac. lib. obſ. 4. c.* 15.

2 ¶ In diem addictio ita fit: Ille fundus eſto tibi centum emptus, niſi quis intra Calendas Ian. proximas meliorem conditionem fecerit, id eſt, attulerit, quo res à domino, videlicet emptore abeat, *l. 1. h. t.*

A 3 ¶ Hæc venditio pura eſt, niſi aliud ſit actum, quæ reſoluitur ſub conditione, Vbi melior in diem conditio allata eſt. Vnde omne periculum, lucrũ & damnum interea temporis ad emptorem, vtpote dominum *l. 1. verb. rei à domino abeat, h. t. l.* 2. pertinet. B *l. 2. & 3, h. t.* vnà cum fructibus, ſiquidem pura fuerit venditio. *l. 2. & h. t.* quod toties verum eſt, quoties non offertur melior conditio, nam ea oblata, reſcinditur prior venditio, eoq; & fructus venditori refundendi ſunt. *l. item, 6. l. imperator,* 26. C *hoc tit.* tanquam reſciſſo contractu. *l. illud, 29. §. 1. de ædil. edict.* etiam nunc cùm emptor meliorem allatam conditionem ipſe acceptat & implet, excluſo offerente, Intelligitur enim à prima emptione receſſum, & contracta noua, *l. ab emptione, de pact.* D cùm pretium aliud, nempe Oblatum maius interueniat: *l. iuriſgent. 7. §. adeò, de pac.* vnde fructus ex priore emptione quę nulla eſt, deberi, & retineri ab emptore non poſſunt. *d. l. item.* 6. Vt nec pecunia eiuſque fructus à venditore. *gloſſ. in d. l. 6. verb.* E *venditori.*

4 ¶ Melior autem conditio afferri videtur, ſi vel pretio ſit additum, vel ſolutio facilior aut maturior, vel quid vtilius venditori afferatur. *l. 4. §. fi. cum ll. ſeqq. hoc t.* Licet autem venditori, meliore allata conditione addicere

poſte-

poſteriori, niſi paratus ſit plus adjicere prior: hoc eſt, plus quā antè obtul.t, nempe tantundem quantum nunc ab alio offertur: quod vt facere poſſit, neceſſe habebit venditor priorem emptorem facere certiorem, vt ſi quid alijs ad.ecit ipſe quoque adjiceret, & licitando vincere poſſit. *l. item, §. fin. cum 2. ll. ſeqq. hoc t.*

5 Idque † obtinet, cùm reuera offertur melior conditio, nō quando per ſimulationē emptor ſubjicitur. *l. vbi autem, 4. §. cum igitur. hoc tit. Iaſ. in l. quis Roma, §. cohæredes, nu. 27 de verb. obligat. & in l. fin. num. 22. C. de iur. emphyt.*

De Lege commiſſoria. Tit. III.

SEd & lege Commiſſoria venditiones celebrari ſolent: hoc eſt, vt niſi intra certum d.em pretium exoluatur, inempta res fiat, *l. 4. hoc tit. Paul. lib. 2. tit. 13. vbi Cuiac. l. ſi hominum, 19. de vſucap.* quod pactum vocatur Lex, nam pacta leges ſunt contractuum, *l. 1. §. ſi conueniat depoſiti, l. contractus, 23. de reg. iur. l. iuriſgent. 7. §. adeò, de pact.* & quidem Commiſſoria: quia niſi ſolutio ad diem fiat propter moram & commiſſum res habetur pro inempta. Cùm igitur lege commiſſoria venditur, magis eſt vt ſub conditione Reſolui contractus, quàm ſub conditione Contrahi videatur. *l. 1. h. t.* Committitur autem, ſi emptor, quamuis non interpellatus, pretium ſua die non afferat. *l. 4. §. fin. hoc. t.* Dies enim interpellat pro homine, *l. magnam, Cod. de contrah. ſtipul.* niſi emptor iuſtas cauſas probare poſſit, quibus impeditus ſit in explicanda ad diem ſolutione. Porrò commiſſa pactione, eſt in poteſtate venditoris, vtrum legem Commiſſoriam exercere, an pretium petere velit *d. l. 4. § eleganter.* nam in eius commodum & fauorem hæc pactio additur, *l. 2. & 3. hoc tit.* cui renuntiare non poteſt. *l. pen. Cod. de pact.* Altera tamen via electa, amplius variare nequit: *d. §. eleganter. & l. penultim. hoc tit.* quia electione ius quæritur emptori, quod variatione venditoris interuerti illi nequit. *l. apud Aufidium. de optio. lega.* Commiſſoria autem electa, emptor reſtituere fundum, vtpote iam inemptū cogitur: amittitque quod arrhæ aut alio nomine, puta pretij, dedit, *l ſed etſi, 15. in princ. de petit. hæred.* idque in pœnam moræ, & propter veriſimilem contrahentium voluntatē, niſi aliud actum appareat *l lego 5. in princ. d. l. 4. §. ſed quod, hoc tit.* Quod iniquum videri non debet, cùm è contrariò emptor fructus interea perceptos hoc caſu lucretur: *d. l. 4. §. 1.* aliàs non lucraturus vtpote reſoluta emptione, vt ſuprà dictum eſt. *ad titul præced.*

Nam quando emptor non amittit precij partem, tunc nunquam lucratur fructus, reſciſſa ob non ſolutum integrè pretium venditione, *Bald. in l. ſi fundus,4.h.t.*

De Hæreditate vel actione vendita. Tit. IV. C.4.39.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Singulare in hac venditione primum, quòd neceſſum ſit mortuum eſſe, de cuius rebus hæreditariis agitur.*
3 *Singulare ſecundum, quòd venditor non teneatur de euictione.*
4 *Tertium, quòd emptor vice hæredis ſit, & actiones vtiles habeat.*
5 *Venditionem eiuſmodi non mutare cauſam debitorum.*
6 *De nominum & actionum venditione.*

1 SVprà † dictum eſt, iura quoq; incorporalia vt ſunt Hæreditas & actiones vendi poſſe; ſed quia in harum rerum venditione quædam ſunt Singularia, de
2 illis eſt dicendum. Atque † inprimis, ſi hæreditas væneat, neceſſum eſt mortuum eſſe eum de cuius hæreditate agitur, alioqui nulla erit venditio: quia in rerũ natura non ſit, quod vænierit, *l.1. hoc tit.* Hæreditas enim viuentis nulla eſt. *Gloſ.in dict, l.1.* Oportet itaque verè ſubſiſtere hæreditatem: nec enim alea

A emitur, vt in venatione. *l. cum hæreditatem.7. hoc tit.* nam Pacta de hæreditate viuentis inita improbantur. *l. fin. Cod. de pactis, l. donari,29. al. in cap. quidam, §. fin. de donat.* Deinde † venditor 3
hæreditatis, non ſicuti reliqui venditores, tenetur de Euictione
B rerum Singularium: quia non tanquam dominus, ſed vt hæres vendit. Sufficit igitur hæreditatem præſtari, qualem adijt, non etiam rerum particularium dominium, *l.1.C.de euiction. l.2. in in princip. hoc tit.* Tertiò, † inter 4
emptorem & venditorem hære-
C ditatis id agi intelligitur, vt neque Plus neque Minus iuris habeat emptor, quàm apud hæredem futurum eſſet. *d.l.2.in princ.* Itaq; omne emolumentum omneque periculum rerum perfecta venditione ad emptorem pertinet. *d.l. ſicuti. 8.* Vicem
D enim hæredis obtinet, *d.l. 1. §. fi.* & contrà quicquid ex hæreditate peruenit, peruenturumque eſt,& actiones earum rerum, quæ nondum peruenerunt, præſtare illi venditor debet *d. l. 2. §. perueniſſe, 3.* quanquam & ſuo nomine intentare. Vtiles etiam ſi-
E ne ceſſione emptor poſſit, *l. emptor. C. eod.* Sed † quod dixi, Vicem 5
hæredis obtinere emptorem, reſpectu venditoris intelligendum eſt. Nam quod ad creditores attinet & legatarios, corũ ius contrahendo debitor hæres tollere aut mutare non poteſt, *l. debiliorum,*

rum, 25. *cum l. ſeq. C. de pactis l.* 31 *ſup. fam. hercif. cum ſimilibus*, nec in aliam perſonam transferre obligationem: quàm adita hæreditate ſponte ſuſcepit: §. *hares, Inſtitut. de oblig. qua ex quaſ. cont.* quaſi contrahendo, *d.§. hares.* Vnde rectè à creditoribus conuenitur, etiam poſt factam venditionem: emptor verò inuitus nequaquam, quia nullum negotium cum creditoribus geſſit, *l. C. eod.* In hæreditate vendita, vtrum ea quantitas ſpectetur, quæ fuit mortis tempore: an quæ cum adiretur hæreditas, an ea quæ fuit cùm hæreditas venundaretur, videndum eſt. Et verius eſt hoc eſſe ſeruandum, inquit Vlpian. *lib. 2. §. 1. h. tit.* quod actum eſt. Plerumque autem hoc agi videtur, vt quod ex hæreditate peruenit, in id têpus quo venditio fit, id videatur væniſſe. Hæc verba ſecus accipiuntur à Dd. *Gloſ. in d. l. 2. §. 1. ad verb. veniſſe.* quàm accipi debeant, eaque interpretatio magnis tenebris rem inuoluit. Non igitur hoc vult I. C. (vt rem in pauca conferam) intelligi quantitatem venditam, qualis eſt tempore contractus, ſicut ſit in cæteris emptionib. *l. Rutilia*, 69. *l. In lege* 77. *ſup. de cont. empt.* ſed omne id venditum videri, quod ex hæreditate ad venditorem, à morte defuncti cui ſucceditur, peruenit, in id tempus: hoc eſt, vſq; ad illud tempus, quo fit ven-

A ditio. Non enim bona qualia nunc ſunt væneunt, ſed venditur hæreditas: hoc eſt, ius quod defunctus dereliquit. *l. hareditas*, 61. *de reg. iur.* Quicquid igitur ex hoc iure peruenit ad vêditorem, à morte teſtatoris vſq; in tempus venditionis, omne id intelligitur

B venditum, & eſt præſtandum. Et hoc eſt quod poſtea inquit Vlp. *l. 2. § perueniſſe, hoc titul.* Rerum venditarum ante venditam hæreditatem pretia deberi, quamuis ea conſumpſerit venditor: itemque earum quæ ſunt donatæ. Sicut econtrariò ſumptus etiam

C ante hæreditatem venditam factos, non venditor, ſed emptor ſuſtinet, ad quem & emolumenta pertinêt. *d. l. 2. §. ſi quid publici.* Et hæc quidem de hæreditate vendita: in qua ſtipulationes ac cautiones emptæ venditæque hæreditatis, olim ſolebant fre-

D quentari: quarum hodie non magnus eſt vſus, *l. in illa.* 50. *de verb. obl. l. 2. l. ſi ex plurib.* 18. *hoc tit. l. liber*, §. 1. *de ſtip. ſeruo.* §. *ſed quia heredes in fin. Inſtit. de fideicomm. her. de quib. vide Cuiac. lib. 2. obſer. cap.* 50.

¶ Nomina quoque, hoc eſt, 6

E debita vendi poſſunt, etiam inuito debitore, *l. nominis, C. eod. l.* 1. *C. de nouat. & deleg.* ſiue purè, ſiue in diem, ſiue ſub conditione debeat, *l. nomina*, 17. *hoc tit.* Quare in venditione non oportere præſtari Locupletem debitorem, ſed duntaxat debitorem

 eſſe,

eſſe, certum eſt. *l. 4. hoc t.* Idem A de actionibus tam Perſonalibus quàm Realibus iudicandum, *l. fi. C. eod.* Perinde enim eſt, vtrum qui nomina an actiones vendat, quæ ſunt nominum exactiones, *l. 3. C. eod. l. venditor, 32. hoc titul.* Hæ tamen non aliter quàm ante litem conteſtatam rectè vendun- B tur: litigioſas enim res diſtrahi, & transferre hac ratione iudiciũ in alium, eſt interdictum. *tot. t. C. de litigioſis. & ſup. de aliena. iud. mutand. cauſa.* Sed & ante cœptum iudicium actiones cùm venduntur, vſque ad concurrentem ſolum pretij quo venditæ C ſunt, quantitatem exerceri à redemptore poſſunt: quod ad cohibendam ſycophantarum & calumniatorum inſolentiam, qui paruo pretio alienas lites, quamlibet iniuſtas, redimere ſolent, vt quo iure, quave iniuria quid extorqueant, ſalutariter eſt proui- D ſum, *in l. per diuerſas, 22. cum l. ſeq. Cod. mandati.*

De reſcindenda venditione, & quando licet ab emptione diſcedere. Tit. V.

C. 4. 44. 45.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quomodo reſcindatur venditio.*
3 *Quomodo accipiendum, quod dicitur Mutuo conſenſu diſſolui venditionem.*
4 *Quatenus liceat in contractu decipere.*
5 *Re non integra, non diſſolui mutuo conſenſu venditionem.*
6 *Quomodo ob dolum, læſionem, metum, &c. retractetur venditio.*

QVia † diximus, quomodo 1
contrahatur emptio: videndum eſt, qua etiam ratione
diſſoluatur. Cùm † autem quo 2
quidque modo ligatum eſt, eo diſſoluatur, *l. nihil tam naturale, 35. de reg. iur.* ſequitur quemadmodum emptio mutuo contrahitur, ita contrario conſenſu, dum res eſt integra, eam diſtrahi, *§. fin. Inſtitut. quib. mod. toll. oblig.* ſi vel ſimpliciter à venditione recedatur, vel acceptum inuicem feratur, vel noua alterius pretij venditio fiat, dum tamen perinde valida ſit atq; prior. *l. 2. 3. & 5. hoc tit. §. fin. Inſtitut. quib. mod. toll. obl.* Nam ſi quod pure emi, ſub conditione rurſus emam, imperfecta hac venditione non tolli priorem conſtat. *l. ſi id quod, 7. hoc tit.* Dixi Mutuo
† diſſolui conſenſu, non vnius: 3
E nam alterutra parte inuita abiri emptione non poteſt: quia vt ab vna parte non perficitur, ita nec reſcinditur, *l. 1. in fin. hoc tit. l. 3. 4. l. ratas, C. eod.* ne reſcripto quidem principis: *l. 3. C. eod.* etiamſi duplum quis reddere paratus ſit, *l. non eſt, Cod. eod.* vel altera

pars

pars in implendo contractu moram faciat, *l. ea conditione*, 14. *C. eodem*, *l. intiui e*, 12. *Cod. de rei. vend. l.* 8. *l.* 9. *C. de contrah. empt.* aut inæquali iniuſtoque pretio res vænierit. *l.* 4. *l. ſi voluntate*, *l.*
4 *quiſque*, *Cod. eod.* Licet † enim contrahentibus inuicem naturaliter, id eſt, iure gentium quadantenus (nam vltra dimidiam partem iuſti pretij captio propter nimiam inæqualitatem reuocatur, *l.* 2. *C. eod.*) decipere: *l. in cauſa*, 17. §. *penultim. de minorib.* non quidem dolo maio (is enim contractum vitiat, ſicut antea dictum eſt, *l. & elegan ter*, *ff. de dolo malo.*) ſed hactenus reipſa, *l. ſi quis cùm aliter*, 36. *de verb. obligat.* vt minoris pluriſve iuſtè res vendi poſſit: alioqui quotuſquiſque contractus non eſſet calumniæ proximus, ſi ob minimam inæqualitatem in dubium & controuer-
5 ſiam reuocari queat? Dixi † vltimò, Re integra mutuo conſenſu diſsolui emptionem. Nam non poterimus eadem ratione vti poſt pretium ſolutum, aut rem traditam, emptione repetita vel diſſoluta: quia ſoluto pretio & traditione facta, ſolo conſenſu recedi à contractu nequit, qui non ſola voluntate, ſed etiam implemento ac traditione rei eſt corroboratus: itaque opus eſt retro rem tradi ac redhiberi, & pretium reſtitui: *l.* 2. *hoc tit. l. ab emptione. vbi Dd. ſup. de pactis*. neque enim ſola conuentio ad id ſufficit, cùm ſit nudum hoc caſu pactum, nec actionem producere poſſit ad redhibitionem impetrandam. *l. ab emptione, in fin. de pact.* Eſt † & cùm 6
ob dolum, aut metum, aut læſionem reſcinditur venditio. Dolus autem aut ineſt propoſito, aut reipſa. §. *item ſi quis in fraudem. Inſtitut. de act. l. ſi quis cùm aliter*, 36. *de verb. obligat.* Cùm ineſt propoſito, quomodo retractetur venditio ſupra eſt expoſitum. *ad tit. de dol. mal.* Porrò quando re ineſt ipſa, non ſtatim retractatur contractus: quia licet contrahentibus ſe inuicem decipere. *l. in cauſa*, 17. § *penult. de minor. l. ratas*, *l. ſi voluntate*, *Cod. eo tit.* Quare vbi maior pars aut dimidia æqualitatem habet pretij, & mercis, non eſt locus reſciſſioni, ne Vtile per inutile vitietur. Sin autem læſio dimidiam iſtæ æſtimationis partem excedat, iam quia maior inæqualitas eſt in contractu quàm æqualitas, ideo bona fides iure exigit, vt aut ad æqualitatem contractus reducatur, aut eo abeatur. *l.* 2. *C. de reſcin. vend. l.* 3. *Co. comm. vtr. iud.* Metu facta emptio etſi valet, quoniam coacta voluntas eſt: *l. ſi mulier*, 21. §. *pen. quod met. cauſ.* tamen quia res mali exẽpli eſt, reſcinditur: *l.* 1. *Cod. de reſcind. vend.* Ob errorem etiam venditionem annihilari ſuprà oſtenſum eſt, *ad*

tit. de contr. empt. per l. 8. 9. cum ſequ. eodem tit. Interitu quoque rei, qui perfectionem venditionis præcedit. *l. etſi, 15. l. domum, 57. de contr. empt.* (nam ea perfecta emptori res perit. §. *cùm autem. Inſtitut. de empt. tot. titul. ſequ. & Cod. eodem.*) Item moribus retractu proximitatis vel vicinitatis quandoque reſcinditur venditio: *vide Tiraquel. de retract. Chaſſ. in conſ. Burg. eod. t. Matt. de Afflic. de iure protimiſ. Land. lib. 1. art. 9. Reinh. diſ.* 10. vt & retractu conuentionali, *l. 2. C. de pac. int. empt. & vend.* quo caſu, fructus perceptos non reſtituit emptor. *Tiraq. de ret. lig. §. 15. glo. 2.* vt nec alius quiuis, qui iure Dominij, vel Quaſi, bona fide eos percepit. *Panorm. in c. ſi clerici. de iud. & in c. 1. de ſeud. vide late Chaſſ. in conſ. Burg. Rub. 3. de feud. §. 2. in princip. n. 28. Tiraqu. in rep. l. ſi vmquam. ad verb. reuertatur. Co. de reuocand. donat.* Hoc intereſt quòd petitio retractus proximitatis, anno & die præſcribitur: *cap. Titius, ſi de feud. fuc. contr. c. 1. §. porrò, qual. olim feud. pot. alien. Bald. in cap. 1. hoc quoque, de ſuc. feud. Iaſ. in l. prætor ait, §. 1. de op. no. nunc. vide latè Tiraqu. in retrac. lig. §. 1. gloſſ. 12. num. 34. 5.* petitio retractus ex contractu, non item, ſed durat (vt aliqui, *Bald. in l. quod ſi nolit. §. ſi quid, de ædil. edic. Alc. in l. petens. C. de pac. & in Rub. de præſcr. num. 64.*

A *Chaſſ. in conſ. Burg. tit. des rentes, §. 1. gloſſ. 1. vide quos cumulat. Tiraqu. in retra. conuent. §. 1. gloſſ. 2. num. 15. & Mynſing. in obſ. Camer. obſ. 16. cent. 1.* volunt) in perpetuum: quia: iuri offerendi, quaſi meræ facultatis non præſcribitur: *l. viam public. de*

B *via publ. l. ſi ſeruum quoque, §. vltim. de hæred. Inſtitut. l. vltim. Cod. de cond. inſcr. vide infr. de vſucap.* vt verò communis putatum eſt, 30. annis, *Ang. conſ. 55. ex pacto, per l. ſi quis, §. 1. Cod. de præſcript. 30. annor. l. 1. C. de ann. exc. Alex. conſ. 228. ponderatis,*

C *lib. 6. Frãciſc. Bald. in tract. præſc. num. 5. quæſt. 4. partis. 5. partis prim. Zaſ. conſ. 12. nobiles. n. 75. Schurff. conſ. 41. cent. 1. & conſ. 90. cent. 3. vide latiſſimè Tiraqu. qui dicit hanc eſſe communem, & ſic in Parlamento fuiſſe iudicatũ, in retrac. conuen. §. 1. gloſſ. 2. nu. 1.*

D *2. vide etiam Mynſing. obſeru. 16. cent. 1. Cuiac. in l. ſi pignori, 13. de vſucap. 3. 4. 5. 6. 7. cum multis ſeq. licet contra ſtatutum, conſt. pro parte 2. qua de re dixi copioſius, conſil. 2. & conſ.* 8. reliquarum exemplo præſcriptionum, *l. 3. cum ſeq. Co. de præſcrip. 30. anno.*

E *in princip. Inſtitut. de perpet. & temp. act.* nam & hæc petitio eſt ex contractu, non magis meræ exiſtens facultatis quàm quælibet actio, qua vnicuiq; liberum eſt, aut agere aut non agere. *l. vnic. Cod. vt nemo accuſ. vel. ag.* Cùm ergo reliquis actionib. præ-

ſcribatur

ſcribatur tanto ſpatio, conſentaneum eſt, vt euitetur infinitas, etiam huic præſcribi. Eſt enim reuera actio Perſonalis, non res Meræ facultatis: quæ neutiquã in abſoluta facti facultate, ſed obligationis iure conſiſtit: & eſt ius ab altero debitum, ac reſpectum ad alium habet, vt exemplo reliquarum actionum meritò præſcribatur: ne poſſeſſores ſemper metuere repetitionem rei cogantur, & incerta reddantur rerum dominia, *l. 1. de vſucap.* Quare cùm hic ratio præſcriptionum obtineat, meritò obtinet & diſpoſitio, niſi præſcriptioni 30. annorum fuerit renunciatum, vt renunciari poteſt. *Bar. & Dd. communiter in l. nemo poteſt. de leg. 1. vide Franc. Balb. & Tiraqu. præalleg. loc. n. 13. 14.* quo caſu immemoriali demum tempore tale ius offerendi præſcribetur. *Bald. & Angel. in l. 1. Cod.* D *ne rei domi. & in l. 1. omnes, Cod. de præſcript. 30. annorum, & in l. 1. Cod. de ann. exc. vide Tiraqu. præalleg. loc. num. 23.* Porrò quod dicitur, Ea quæ meræ ſunt facultatis, nunquam præſcribi: *Bart. & Dd. in l. viam. de via publ. & in l. cùm notiſſi. C. de præſcript. 30.* E *annorum. Panorm. in cap. quoniã, §. vltim. num. 41. vt lit. non conteſt. Franc. Bal. præalleg. loc.* de his quæ ſunt abſolutè talia, non relatiuè, eſt accipiendum. Nam ſeruitutes, & ſimilia ab ijs debita quamuis merę ſunt facultatis,

A tamen per non vſum pręſcribuntur. *l. penultim. Cod. de ſeruit.* At quæ abſolutæ ſunt facultatis, & iure dominij competunt, nec ab alio debentur, ſed inſunt proprijs dominijs, hæc non præſcribuntur, ſed vnà cum dominio poſſidentur ab animo domini & B voluntate, eoque nec eò trahitur vſucapionum ratio: quia poſita ſunt in cuiuſque iure abſoluto & facultate: vt quamuis nunquam præſcribantur, tamen non reddantur propterea incerta dominia rerum, ſed magis confirmentur. Quare cùm in his ratio præ- C ſcriptionum ceſſet, ceſſare debet & diſpoſitio. Atqui aliter ſe rem habere in iure offerendi, ſeruitutis, & ſimili ab alijs debito, ex prædictis intelligi poteſt.

De periculo & commodo rei venditæ. Tit. VI. 4. 48.

1 *Perfecta venditione periculum pertinere ad emptorem.*
2 *Quando intelligatur perfici venditio.*
3 *Explicata difficultas de guſtatione vini & menſuratione.*
4 *Cuius periculum ſit in conditionali emptione.*
5 *Quid in contractu verſionis.*
6 *Quid in emptione in diem.*
7 *Venditorem cuſtodiam & culpam præſtare, non caſum.*

8 *Quid ſi in mora ſit accipiendi emptor.* A

1 PErfecta † venditione periculum rei ad emptorem pertinet, *l. neceſſariò, 8. hoc tit.* vt & commodo, *l. id quod, 7. hoc tit.* Itaque ſi vinum venditum acuerit, vel quid aliud vitij ſuſtinuerit, B emptoris erit damnum. *l. 1. in princip. hoc tit.* cùm enim venditor ſit debitor ſpeciei, meritò eius ſpeciei periculum ad emptorem cui debetur pertinet, *l. ſi ex legati cauſa, 23. vbi Dd. de verb. oblig.* niſi in mora venditor fuerit, *l. illud, 17. hoc titul. in l.* C *quod te, 5. ſi cert. pet.*

2 ¶ Neceſſariò igitur ſciendum eſt, quando perfecta ſit emptio, tunc enim intelligemus, cuius periculum ſit. Perfecta autem intelligitur, cùm de pretio conuenit, & id quod væniit apparet, Quid, Quale, Quantumque D ſit, ac purè væniit, *dict. l. neceſſariò.*

3 Nec † enim priuſquam vinũ guſtatum fuerit, væniſſe dicendũ eſt: quia difficilè eſt, vt quiſquam ſic emat, vt non deguſtet, *l. 4. §. fin. verſ. difficilè, hoc tit.* niſi aliud actum ſit. *l. ſi vina, 15. hoc tit.* proinde venditoris erit pe- E riculum donec guſtetur: poſt guſtationem autem emptor periculum ſuſtinet, qui vinum probauit, quia conſenſum eſt in corpore & qualitate: niſi fortè ad certam menſuram emerit, ita vt in ſingulas amphoras certum pretiũ ſit ſtatutum. Hæc .n. emptio generis eſſe videtur (cuius interitus non liberat debitorem, *l. incendium, Cod. ſi cer. petat.*) non ſpeciei, & hanc habet conditionem, Vt quantum admenſum fuerit, tantum ſit emptum. Itaque vſque ad menſurationem ad venditorem periculum pertinet, non quidem qualitatis, puta acoris aut mucoris (nam illud poſt guſtationem emptori impendet, cui amplius improbare non eſt integrum, *l. ſi in emptione, 54. §. alia ſup. de contrah. emp.*) ſed ſubſtantiæ, vt ſi vinum pereat, non emptori, cui nihil eſt admenſum, ſed venditori pereat. Ita intelligenda conciliandaque ſunt iura, quæ hac de re variè loquuntur, *d. §. alia, l. quod ſæpe, 35. §. fi. ſup. de contrah. emp. l. 1. l. 4. §. fi. l. 5. l. ſi vina, 15. hoc titul.*

¶ Porrò ſi ſub conditione væniit, ſiquidem deficit conditio nulla emptio eſt: quod ſi extiterit, retrahitur ad tempus contractus. vnde emptoris eſſe periculũ deteriorationis hoc caſu conſtat, non verò interitus: nam ſi 4 pendente conditione res intereat perimitur emptio: cuius exiſtere conditio non poteſt. Quia vt rei non exiſtentis nequit fieri, ita nec confirmari aut conualeſcere emptio. Quare perit venditori res, non emptori, *l. neceſſario. 8. hoc tit.* cui necdum erat debita: vtpote imperfecta adhuc venditione,

tione, *l. cedere diem*, 213. *de ver. ſignifi.* Sanè in conditionali emptione ſi conueniat, Vt res emptoris periculo ſeruetur: puto pactum valere: *l. ſi in venditione*, 10. *hoc titul.* quemadmodum & contrà valet, ſi perfecta venditione ſe periculo venditor obſtringat, *l. in princ. hoc t.* Qua-
5 mobrem † ſi Auerſione vinum venit, hoc eſt, vt qualecunque & quantumcumque eſſet ſine vlla deguſtatione aut menſura ſit venditum, omne periculum in emptorem redundat, qui ad ſe eiuſmodi emptione illud auertit, *d. l. 4. §. fin. d. l. ſi vina, hoc tit. vide ſup. de exerc. act. & infr. locat.*

6 ¶ Sed quia in emptione in diem ſeruabimus? Et ſanè ſi traditioni tantùm dies adiecta ſit, cùm perfecta & pura ſit vēditio, §. 1. *Inſtitut. de verb. oblig.* emptoris erit periculum: *d. l.* 1. ſin ipſi venditioni, vt ſi dies deguſtationi præſtituatur, venditoris: quia ſub conditione contractum eſſe videtur.

7 ¶ Etſi autem periculum non ſuſtinet venditor, ſicuti diximus, emptione perfecta: tamen cuſtodiam vſque ad traditionem præſtare debet: *dict. l. in princip. & l. 2. in fin* non qualem ſuis rebus adhibet, ſed penè quam ij quib. res commodata eſt, aut qui alioqui verſantur in re aliena, *d. l. 2.* 3. *&* 4. Fatale tamen damnum aut caſum non præſtat, ne incen- A dium quidē, vel furtum, quamuis difficilè eſt alterutrum ſine culpa & negligentia admitti, dūmodo quā debent homines frugi & diligentes cuſtodiam, ipſe præſtiterit. Non enim ſi ſeruorum negligentia quid commiſſum eſt continuò dominus in B culpa erit. *l. ſi vendita*, 11. *hoc tit. l. quod ſæpè*, 35. §. *ſi res vendita. ſuprà de contrahend. empt.* Quod ſi probetur ipſius culpa, meritò ex bona fide tenebitur: vt ſi cùm ſciret vinum non eſſe duraturum, emptori nihil renunciauerit vt tolleret, *dict. l. ſi vi-* C *na*, 15. aut ſi in mora tradendi fuerit, *dict. l. 4. in princ. dict. l. illud*, 17.

¶ Quid ergo ſi emptor in mora accipiendi ſit, vtputa ſi per eū ſtet, quominus vinum menſuretur aut tollatur, an infinitam cuſtodiam præſtare venditor de- D bet? Etſi quidem dies præſtitutus ſit, poſt illum denunciabit emptori, vt tollat: quod ni faciat, licet illi etiam vinum effundere, ſi vaſis fortè ſuis habeat opus: idemque iuris arbitror, ſi quamuis nulla die præſtituta, tantum tempus effluxerit, quo E tolli commodè vinum potuit. Denunciabitur enim emptori vt tollat: quod ſi ceſſet liberatur omni periculo, etiam cuſtodiæ, venditor: ac ſi velit, vel per corbes quibus olim menſurabatur, effundere vinum, aut quod humanius eſt, quanti ſua intereſt, 8

vinum

vinum tolli, poſtulare poteſt, *l.* 1.
circa finem, l. 4. *§. fin. h. t.*

De ſeruis exportandis: vel ſi ita mancipium vænierit, vt manumittatur, vel contrà. Tit. VII. C. 4. 55. 57.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quæ pacta venditionibus ſeruorum ſoleant apponi.*
3 *Vis horum pactorum.*
4 *Cuiuſmodi pacta in hoc genere non valuerint.*

1 QVia † nihil olim erat frequentius (vt & hodie apud Turcas) venditionibus ſeruorum: earumque venditionum
pactis: ideò tractatus de his hoc
loco peculiaris eſt inſtitutus. So-
lent autem † cum his pactionib.
2 conditionibuſque mancipia di-
ſtrahi. Ne quo loco morentur,
vbi venditori nocere poſſint. Vt
in alias terras exportentur. Vt
manumittantur poſt tempus, aut
contrà. Vt ne proſtituantur, &c.
ac ni pactis ſtetur, vt certa pen-
datur pœna vel ſit manus iniectio: id eſt, liceat priori domino
iniecta manu tanquam ſuum
mancipium vendicare. *l.* 1. *& tot.
tit. Cod. ſi mancipium ita vend.
& l.* 2. *& tot. tit. C. ſi ſeruus ex-
portandus væneat, l. Titius,* 9. *cũ
ſeq. hoc tit.* Id † genus pactorum
3 non erat improbatum, ex iiſque
agi poterat, quòd emptionis aut
A pretij pars eſſent: *l. ſi venditor,* 6.
§. fin. hoc tit. l. fundi partem, 79.
ſup. de contrah. empt. l. ſi ſterilis,
22. *§. pen. inf. tit.* 1. adeò vt ceſ-
ſantis venditoris vice fiſcus fun-
geretur, *l.* 1. 2. 3. *Co. ſi ſeruus ex-
portand. væneat.* At ſi de manu-
mittendo erat conuentum, tanto-
B pere libertati leges fauebant, vt
niſi ex pacto emptor manumit-
teret, ſeruus Conſtitutionib. ipſo
iure libertatem nanciſceretur. *l.
3. h. t. l.* 1. *& tot. t. C. ſi mancipium
ita fuerit alien. vt manumitta-
tur, l. diuus,* 5. *de iur. pat.* † Pla- 4
nè illa pacta, in quibus ſola tur-
C pitudo aut crudelitas ineſſet, cre-
diderim non valuiſſe, vt ſi quis
mancipium hac conditione ven-
deret, vti proſtitueretur, Aut
obijceretur beſtijs, Aut crudeli-
ter ſine cauſa tractaretur, *d. l. ſi
venditor. in fin.* Nec enim eſt
malitijs hominum indulgen-
D dum. *l. in fundo,* 38. *ſup. de rei
vend.* Et cùm beneficio homines,
non iniurijs affici ab hominibus
oporteat, *l. ſeruus, hoc tit.* con-
ſentaneum non eſt, eiuſmodi
pactionum, à quibus humanitas
& honeſti ratio abhorrent, vllam
fuiſſe vim aut obligationem: *l.
E generaliter,* 26. *de verbo. obligat.*
In eo tamen valuiſſe arbitror, vt
licuerit petere, Quanti minoris
eo nomine mancipium vendi-
tum fuiſſet, tanquam intereſse
pecuniarium, idque velle vide-
tur I. C. *dict. l. ſi venditor, in
fin.*

DIGEST.

DIGEST. LIB. XIX.
DE ACTIONIBVS EMPTI Et venditi. Tit. I.
C. 4.49.

1 *Actiones empti & venditi quales ſint, quotuplices, directa ſcilicet & vtilis: & quibus dentur, & contra quos.*
2 *Quando vtilis detur.*
3 *Quid veniat in has actiones: & de materia vtriuſque.*
4 *Ad quid ex natura contractus teneatur emptori venditor: & an pracisè tradere cogatur.*
5 *Quatenus de rerum vitijs & ex commendatione teneatur.*
6 *Quando emptor agere poſſit: quando venditor.*
7 *Ad quid emptor teneatur venditori.*
8 *Forma agendi.*

EX empto † & Vendito oritur actio Empti & Venditi, quarū illa emptori, hæc vēditori competit. Eſt autem vtraque ciuilis, *l. proinde, 33. de ædil. edict. in verb. ex iure eius, l. act.* *eſt.* bonæ fidei. *Lex empti. 11. hoc tit. §. actionum. Inſtitut. de act.* perpetua. *Dd. in l. 2. Cod. de pact. int. empt. l. 2. C. de reſcript. v. nd. l. 3. C. de præſcript. 30. annorum.*

A tranſitoria & directa, quia contractus hinc inde æqualis eſt: vtpote qui gratia vtriuſq; ineatur, vt non debeat melior eſſe alterutrius conditio: vtilis tamen ad diſtrahendam emptionem, *l. empto. 14. h. t.* & ex † contractu procuratoris domino competit, 2
B *l. Iulianus, 13. §. ſi procurator, 22. hoc tit.* non directa, quæ alij non datur, quàm qui contraxit, *l. cùm per eos, C. ſi quis alteri vel ſibi.* aut hæredibus eius, *l. non eſt nouum, 10. l. Lucius, 47. hoc tit.* & ſucceſſoribus vniuerſalibus, *l. 2. C. de pact. int. empt. l. 3. Cod. de*
C *alien. l. cum à matre, Cod. de rei vendicat. l. ex depoſiti, 12. l. ex contractibus, 49. de act. & obli. l. 1. & 2. Cod. de hær. actio. vide latè Tiraquel. de retract. conuent. §. 1. gloſ. 6. per tot. Schurff. conſ. 13. Senatus, num. 5. cent. 1.* non etiam ſingularibus, *Schurff. dict. conſil.*
D *13. cent. 1. per l. 1. & 2. Cod. de hæred. act. & tot tit. C. de act. ab hæred.* quemadmodum nec contrà directa vēditi vel empti actio datur, niſi aduerſus eum qui cōtraxit, aut eius hæredem *l. 2. de pact. in empt. l. 3. C. de reb. alien.* non etiam in ſingularem poſſeſſorem; *Schurff. dict. conſil. 13. n. 5.*

n.5.cent.1.per l.fi.§.ſi.de contrahen.empt.l.1.§.ſi hæres ad Trebell.l.fin.Cod.de hæred.act. nec aduerſus dominum ex contractu procuratoris, niſi vtiliter, *d. l.Iulianus, 13.§.ſi procurat. 21. hoc ti ul.*

3 ¶ Venit autem in has actiones, quicquid inter cõtrahentes actũ eſt: quod ſi nihil ſpecialiter conuenit; quicquid naturaliter ineſt huius iudicij poteſtati: *l. ex empto.11.hoc tit.* Inſunt autem † naturaliter hæc vt venditor neceſſe habeat rem tradere vnà cum fructibus & reliquis acceſſionibus, à tempore venditionis, vt noſtri volunt indiſtinctè: vt verò Paulus interpretatur, ſi ex illo tempore pretium fuerit numeratum,*l.3.§.1.hoc t.l.ex empto.11.§.ſi quis, 10.hoc tit.l.penultim.C.eod.vide Paul.lib.2.ti.12.* Nam neceſſitatem tradendi in ſe contractus habet. §.1.*Inſtitut. de donationibus Iaſ. in l. quoties, num.34.C.de rei vend. & in l. ſtipulationes,72.num.35. de verb.obligat. Paul lib.1.titul. 13.* quod & Varro lib.2. de Re ruſtica docet, quamuis etiam emptor in id quod intereſt agere poſſit, *l. in princip. vbi Dd.l. ſi actum, 12. hoc titul.* Nam non ſimplex factum eſt in obligatione, ſed etiam Dare,& effectu dominium transferre tenetur venditor, quia obligatus eſt pro euictione. Quare vt in reliquis dandi obligationibus poteſt agi, Vt

A res detur, *l.vbi, §.fin.l.ſtipulatione, 72. vbi Dd. de verb. oblig. Paul.lib.1.tit.13.* ita & in venditione, Vt cùm cauſa dominij tradatur. Sed & agi poteſt ad intereſſe ideò, quia traditio ad quã principaliter obligatus eſt venditor, plurimum facti habet; *l. ſi*
B *rem, 26. de verbor. oblig.* quo in genere ſuccedit obligatio ad id quod intereſt, præſertim poſt moram, *l. ſi quis, 13.§.fin. de re iud.* Cùm tamen merum factum eſt in emptione, vt quando iactus retis eſt emptus, præcisè ad factũ iaciendi cogi venditor nõ poteſt:
C quia merum factum eſt in obligatione, & proinde vt in reliquis facti obligationibus, *d.l. ſi quis, §.fin.dict.l.ſtipulationes, 72. vbi Dd. de verborum obligatione*, ad æſtimationem peruenitur, *l. ſi iactum 12. hoc tit.* Neque tamen (vt dictum eſt) iure noſtro Ciui-
D li ſimpliciter tradere venditor, ſed vacuam eſſe poſſeſſionem præſtare debet, *l.2.§.1.d.l. ex empto. 11.§. idem Neratius, 7.hoc tit.* in eaque potiorem facere emptorem, *d.§.idem Neratius, 7.* ac dominium etiam transferre, ſi
E habet, vel eius loco præſtare vſucapiendi conditionem, vnà cum euictionis cautione, ad quam pretij ſolutione obligatur, *Paul. lib.2. tit.17.*& quæ loco dominij ſecurum facit emptorem, *d.l. ex empt.in princ.* vnaque cum fructibus, & omni cauſa, à tempore contractus percepta. *l.3.§.1.hoc tit.*

tit. l. fructus, 13. *l. penultim. C. eodem.*

5 ¶ Quòd ſi res vitioſa tradatur, ſiquidem de vitio certior factus emptor non fuiſſet empturus, agit ad redhibendũ etiam empti iudicio: *d.l. ex empto. §. redhibitionem*, 1. ſin aliàs emiſſet, & vterque rei vitium ignorarit, quanto minoris emiſſet, vitio rei cognito, petet. quod ſi ſciens venditor vitium aſtutè celauit, quicquid damni eius fraude accidit, præſtare cogetur, *d.l. Iulianus*, 13. *in princip. hoc t.* Quod ſi res non vitioſa, ſed falſa commendatione pluris iuſtò vendita ſit, in id agetur, vt Quãto pluris res empta eſt, reddatur. *d.l. Iulianus, §. ſi venditor.* 3. Nam ea quæ commendandi cauſa in venditionib. dicuntur, venditorem obligant, niſi palam ſint: vt ſi dicat, ſeruũ ſpecioſum, aut domũ benè ædificatam: at ſi dixerit hominem literarum, vel artificem, præſtare debet: nam hoc ipſo pluris vendidit. *l. ea quæ*, 43. *ſup. de contrah. empt. gloſſ. in l. nec ſupina. in princip. de iur. & fac. ignor.* denique quicquid dolo vel culpa venditoris abeſt, quicquid præſtare æquum eſt, quicquid pactus comprehenſum, in hoc iudicium venit. *l. tenetur*, 6. §. 1. *d.l. ex empt. in princip. hoc t. l. pacta*, 72. *ſupr. de contrah. empt.*

6 ¶ Verùm illud ſciendum eſt, non antè ad hanc agendi facultatem admitti emptorem quàm ex ſua parte contractum impleuerit, & pretium ſoluerit, aut certè obtulerit, *d.l. Iulianus, §. offerri*, 7. cùm enim ab illo incipiat contractus, ab eo primùm impleri debet: *l. quod vendidi*, 19. *ſupr. de contrah. empt.* & iniquè petat ab alio vt cõuentionem impleat, qui ipſe necdum ſatisfecit, *l. ſi ſoluturus*, 29. *de ſolutionibus*, *l. cum proponas.* 2. *cum ibi not. C. de pactis.* itaque in pari cauſa erit potior venditoris conuenti conditio, qui rem venditam quaſi pignus donec ſoluatur, retinere poteſt, *d.l. Iulianus, §. offerri*, 7. nam & econtrariò, ſi venditor ad pretium prior agat, obſtabit illi exceptio rei venditæ, & non traditæ, donec plenè rem tradat, *l. qui perdentem*, 25. *hoc titul.* Sed nec illud prætermittendum eſt, ſolere ſtipulationes duplæ venditionibus interponi, ex quibus ſi ſuum conſecutus ſit emptor, amplius agi nequit, *l. ex empto*, 11. *§. Caſſius*, 8. *l. prædia*, 28. *hoc tit.* quia contra bonam fidem eſt, bis idem exigi, *l. bona fides*, 57. *de regul. iur.*

¶ E contrariò actione Venditi agit venditor, vt ſoluatur ei pretium vnà cum vſuris, à tempore rei traditæ, *d. l. Iulianus, §. ex vendito*, 17. *l. curabit*, 5. *C. eod. l. euictis*, 18. *§. fin. de vſuris.* aut alioqui à tempore moræ, *l. fructus*, 13. *C. eod.* Traditio enim rei conſtituit in mora emptorem: cùm qui poſſidet emptor, 7

ex ipſa fructuum perceptione commonefacere ſe debeat de pretio ſoluendo, nec enim æquũ fuerit, ipſum fructu rei perfrui, venditorem autem neque pecuniam, nec eius fructum conſequi. *l. 5. C. eo iunct. l. quod te, 5. ſi cert. petat.* Vbi autem nec traditio facta eſt, neque mora interuenit, verum non eſt, vſuras à tempore contractus venditori deberi, *l. initio 5. C. de pact. int. emp. & vend. l. fructus, 13. C. eod. titul. l. euictis, 18. §. fin. de vſur.* Nec enim hic eadem eſt ratio, quæ in emptore. Is enim fructus à tempore cõtractus perfecti lucratur quanquam & hoc controuerſum eſſe diximus, niſi pretium ſit ſolutum, quia ſcilicet eius periculo & incommodo res eſt: *§. cùm autem, Inſtit. de empt. l. ſecundum, de reg. iur.* at periculo venditoris non eſt pretium, quia eſt generis obligatio, quæ non perit interitu ſpeciei, *l. incendium ſi cert. pet.* Cùm igitur periculum ad eum non pertineat, nec fructus vſuræ pertinere debet: ſed iuxta regulam vſura demum ex mora debebitur, *l. mora, 32. §. in bonæ, de vſur.* Porrò pretium venditoris facere emptor debet. Etſi enim venditor, ſicut dictum eſt, præciſè non obligatur, vt emptorem faciat rei dominum, ne vſus & facultas contractus impediatur (quotuſquiſque enim in promptu dominium rei quam vendit

A probare poſſit?) liberaturque obligatione euictionis, & libera rei traditione, quæ ſuper dominio emptorem faciunt ſecurum: tamen emptor nummos facere venditoris debet: *d. l. ex empto. 11. in princ.* cùm in genere conſiſtant, nec vſum habeant vllum,
B niſi in abuſu, qui ſoli domino conceſſus eſt. Præterea agit, vt res emptas aut emptor tollat, aut id quod intereſt præſtet, *l. 1. §. licet ſu. de peric. & com. rei vend.* item vt fiat id quod pacto nominatim eſt conuentum. *l. qui fundum, contr. empt. d. l. tenetur, 6.*
C *§. 1. d. l. Iulian.* Ex † quibus 8
omnibus facilè iam intelligi poteſt, qua ratione & forma vtraque hæc actio ſit proponenda. Nam empti quidem actio duobus temporibus intentatur, vel ante traditionem, vel traditione iam facta. Ante traditionem ea
D forma proponitur, vt primò dicat emptor ſiue actor, emptionem iure ac legitimè, certo pretio deque re certa, quæ omnibus notis quibus poteſt, eſt deſignanda. *l. ſi rem, 6. de rei vend.* fuiſſe aliquo tempore (quanquam huius expreſſio non eſt omnino ne-
E ceſſaria. *Ferra, in for. lib. vend. ad verb. de anno. per doctrinam. Innocent. in c. fin. de re iudic. Bart. in l. 1. in prin. de edend. & in l. 1. §. hoc interdictum, ff. vti poſſidetis.*) factam, & conſenſu perfectam, hæc enim contractus, vt loquuntur, ſubſtantialia, merx

ſcili-

ſcilicet, pretium, & conſenſus omnino ſunt exprimenda, *Ferra. in d. lib. vend. in princ. l. 1. 3. 8. de contrahen. empt.* vt fundamentum intentionis quę ex contractu fluit: quo non ſubſiſtente, ipſa actio quæ hinc oritur, ſubſiſtere nequit, *l. licet, §. ea obligatio. de procura.* Deinde ſubjiciat, ex eo ſe contractu pretium ſoluiſſe aut obtuliſſe, vel etiamnum offerre, aut ad diem condictam ſoluere paratum eſſe, *l. Iulianus 13. offerri, h. t.* (nam qui ſibi cõtractum cupit impleri, is vt illi ſua à parte ante omnia ſatisfaciat, vel ſatisfacere paratus ſit, oportet: *l. cùm proponas, 21. C. de pac. l. ſiue, 28. C. de tranſac. vide tot. tit. de except. rei vend.*) neque tamen venditorem hactenus fruſtra interpellatum, velle ſecundum contractus fidem rem tradere, ſed aliam ex alia moram nectere, & apertè emptorem agentem fruſtrari ac ludificare. Quod cùm ita ſit, petere vt iudex per ſententiam ſuam venditorem condemnet, & legitimis remediis compellat, ad rem venditam emptori agenti tradendã, *§. perficiuntur. Inſtit. de donat.* vnà cum omni cauſa, vacuaque poſſeſſione, *l. 2. §. 1. l. ex empto. 11. hoc tit.* & fructibus, *l. 3. §. 1. hoc t.* à tempore venditionis perceptis, *l. fructus, 13. C. eod. vide tamen diſtinctionem Ferra. in d. lib. venditionis. ad verb. fructus, Aretinum conſil. 160.* ac reliquis

A acceſſionibus, *l. penultim. C. eo.* eoque quod intereſt agentis, traditionem debito tempore factam non eſſe, *l. 1. in princ. vbi Dd. l. Luciuſe 47. cum l. ſeq. hoc tit.* & cum iuſta euictionis cautione, *l. quod ſi nolit. §. quia aſſidua. de ædil. edict. l. indubitati, C. de*
B *euict.* Quòd ſi emptori non ſederit ad rem agere, fortè quia nunc illam habere non expedit, occaſione bene vtendi amiſſa: aut quod illa extincta poſt moram. (nam ante moram periret emptori) aut corrupta ſit, vt ſi vino, bobus, aut carnibus emptis nunc
C commodè vti non poſſit: *l. cùm venditorem, 10. l. ſient, 12. C. eod.* liberum ei eſt, ad id quod in totum intereſt, agere: *l. 1. hoc tit. l. 4. 10. 12. & paſſim, C. eod.* quod interdum pretium ipſum excedit, ſi pluris referat, rem traditam ſuo tempore fuiſſe,
D quàm illa valet. *l. 1. l. Lucius, 47. l. ſi ſterilis, 21. §. quamuis, hoc tit.*. In ſuperiore igitur agendi formula tantùm ſingulare intereſſe venit: in hanc porrò & ipſius rei æſtimatio, & quicquid præterea intereſt emptoris, rem traditam fuiſſe. *vide Bart. & Dd.*
E *in l. 1. h. t.* In venditione animalium, quæ facilè occultis vitijs ſunt obnoxia, hoc amplius peti poteſt, vt præſtetur abſque vitijs ea eſſe. *l. ex empto. 11. §. redhibitionem. hoc tit. l. ea quæ, 43. §. fin. l. ſi cum fundum, 68. de cont. empt.* Et hoc quidem modo ante

tra-

traditionem hac actione agi, tra-
latitium eſt: pòſt verò eam factã,
interdum etiam vtiliter proponi-
tur: vt ſi res vitioſa vendita ſit
& tradita, poteſt agere emptor
vel ad omne intereſſe, ſiquidem
ſcienter aut per latam culpam
talis vendita eſt: *d. l. Iulianus, in
princ. d. l. ſi ſterilis, §. quamuis, in
hoc tit.* vel ad redhibendum, ſi
re potius carere expedit: *d. l. ex
empto.* 11. *§. redhibitionem, h. t.
tot. tit. de ædil. edic.* vel quanto
minoris, cùm ſcilicet nulla ven-
ditoris culpa argui poteſt vt re-
fundatur de pretio tantum, quã-
to minoris res prolato foràs vi-
tio emi potuiſſet: *dict. l. Iulia-
nus.* Item cùm petantur fines &
iura rei venditæ declarari, & in-
ſtrumenta huc pertinentia reſti-
tui: *l. creditor,* 52. *h. t.* aut quan-
do ob inſecutam euictionem, &
venditori prius denuntiatam, *§.
fin. extr. de empt.* ad totale inte-
reſſe agitur. *vide infrà de euict.
& C. eod. t.* Eadem eſt agendi
Ex vendito ratio: ſcilicet vt in-
tendat venditor, rem venditam
& traditam eſſe (ne ſcilicet ob-
ſtet rei non traditæ exceptio, *tot.
tit. infrà de except. rei vend.*) eo-
que ad pretium ſibi dandum pe-
tat emptorem compelli, vnà
cum vſuris à tempore moræ, *l.
initio,* 5. *C. de pact. inter empt. l.
fructus,* 13. *C. eod. l. euictis,* 18.
§. fin. de vſur. vel quod perinde
eſt, *l. Iulianus.* 13. *§. ex vend. in
verb. item vſura pretij poſt diem*

A *traditionis. nam cùm re emptor
fruatur æquiſſimum eſt eum vſu-
ras pretij pendere, h. t.* traditæ rei,
l. curabit, 5. *C. eod. d. l. euictis,
§. fin. de vſur.* computandis (quæ
in locum intereſſe, quod in pe-
cunia haberi poteſt, ſuccedunt,
l. fin. ſupr. de peric. & com. rei
B *vend. l. nummis,* 3. *de in lit. iu-
rand.*) vnaque cum ſumptibus
in re vendita poſt venditionem
factis, *d. l. Iulianus, §. præterea
ex vend.* & quanti pluris vende-
re potuiſſet, niſi ab emptore de-
ceptus venditor eſſet: *d. l. Iulia-
nus, §. per contrarium.* Item vt
C merces tollat, & intereſſe hoc
nomine præſtet, *l. ſi fundus, h. t.
l. licet, de peric. & comm. rei vend.
l. ſi lapides, h. t.* & quicquid aut
ex natura contractus debetur aut
dictum conuentumque fuit ex-
pleat, *l.* 1. *l. tenetur,* 6. *d. l. Iu-
lianus,* 13. *§.* 1. *§. ſi vend. §. ex*
D *vend. h. t. l. ſed & Cel. l. pacta,*
72. *de contrah. empt.* quo caſu po-
teſt interdum ad retractandam
quoque venditionſm agi, ſi vi-
delicet pati intuitu res vendita
ſit: *l. cum te, C. de in diem addic.*
ſicut & cùm ex lege commiſſo-
ria, aut addictione in diem res
E repetitur, *l. ſi fund. & tot. tit. de
leg. comm. & de in diem addic. l.*
3. *&* 4. *C. de pact. inter empt.* Nam
etſi ex natura contractus actio
vtrinque detur, non ad Reſcin-
dendum: ſed ad Implendum
duntaxat contractum: *l. vend.* 6 *l.*
1. *C. eod. l. inciuile, C. de rei vend.*

l. non

l. non idcirco, C. de contrah empt. A
tamẽ vtilis etiam eſt ad eundem diſtrahendum, cùm id ſcilicet inter partes actum eſt & conuentum: *dict. l ex empt §. is qui vina, h. t. l. ſi fund. 4. de leg. com. l. ſed Celſ. §. ſi fund. l. hac vend. §. fin. de contrah. empt. l. cum te, C. de pact. inter empt.* quarum B
conuentio lex eſt contractus: *l. 1. §. ſi conueniat, depoſ. l. ex emp. 1, h. t. l. contractus, 24. de reg. iur.* Eſt etiam cùm vtriuis vltra dimidiam iuſti pretij æſtimationẽ decepto, licet alternatiuè agere, vt aut præſtetur iuſtum pretium, ſiue reddatur, aut iniquo con- C
tractu abeatur: *l. 2. C. de reſcind. vend.* quæ à noſtris conditio ex lege ſolet appellari, *Salic. & Dd. in d. l. 8.* datur enim magis ex beneficio legis, quàm ex natura contractus, ſecundum quam licet contrahentibus ſe inuicem decipere: *l. in cauſa, 17. §. pen.* D
de min. l. 4. l. ſi voluntate, 8. C. de reſcind. vend. Sed hæc vltra dimidiam læſio ex communi æſtimatione, non pro ſingulari agentis affectione probanda eſt: *gloſſ. in l. non eſt, 6. C. de reſcind. vend. per l. pretia, ad legem Falcid. cum aliis ibi alleg.* alioqui E
quamuis duplum offeratur, non tamen ad reſciſſionem contractus feneſtra aperiri debet: *l. non eſt. 6. C. de reſcind. vend.*

Locati & Conducti. Tit. II. C. 4. 65.

1 *Continuatio tituli, à vicinitate contractuum.*
2 *Quid ſit locare, locator, conductor.*
3 *Quid ſit locatio.*
4 *Cauſa efficiens, conſenſus.*
5 *Materia, quæ res locari poſſint.*
6 *Forma.*
7 *An merces in pecunia conſiſtere debeat.*
8 *De temporibus locationis.*
9 *Finis.*
10 *Adiuncta & adfinia.*
11 *Differentia inter venditionem & locationem.*
12 *De contractu emphyteutico.*
13 *Quæ actiones ex hoc contractu dentur.*
14 *Quid veniat in actionem locati.*
15 *Quando dolum, culpam, cuſtodiam præſtet conductor.*
16 *Quid in actionem conducti veniat.*

POſt † explicatum emptionum & venditionum tractatum, conſequens eſt, vt de actionibus locati, & conducti videamus. Locatio enim proxima eſt emptioni, *l. 1. & 2. hoc tit.* & quaſi quædam vſus rei emptio, adeò vt dubitari in quibuſdam ſoleat, emptio an locatio ſit contracta, *dicta l. 2. §. 1.* Locare † autem propriè eſt, in aliquo lo- 2

co ponere. Hinc locare dicuntur, qui in agro fundove conſtituunt aliquem, ad vtendum vel habitandum; & generaliter vſu obtinuit, vt locare dicerentur, qui rem alteri fruendam non gratis, ſed ob aliquid concedunt. Hinc locare, conducere nummos, apud Horatium: hoc eſt fœnori dare & accipere. Locator itaque eſt, qui pro rei vſu mercedem accipit: conductor, cuius ductum res ſequitur, & à quo præſtita mercede detinetur: quod in locatione operis faciendi contrà ſe habet. Is enim qui operas præſtat dicitur opus conduxiſſe: quia eius ductu tota conſtructio peragitur: qui dat mercedem, locaſſe, *l. 2. C. eod. l. qui inſulam*, 30. §. *penult. l. ea*, 51. §. *fin. h. t. & de ſignificatione horum vocabulorum vide plura in tit. ad legem Rhod. de æſtimat. act. de præſcript. verb. & in hoc paſſim. Cuiac. obſeru. lib.* 2. *cap.* 28. *& lib.* 4. *cap.* 26. *& Inſtit. de locat. in princ.* Nam in vniuerſum qui dat vtendum vel faciendū aliquid certa merverde, locator eſt: qui accipit, conductor: *vide Cuiac. obſeru. lib.* 2. *cap.* 28.

3 ¶ Locatio eſt contractus nominatus, in quo perſonarum vel rerum vſus pro certa aliqua mercede conceditur: aut locatio eſt perſonæ vel rei ad vſum facta conceſſio pro certa mercede. Verbum vſus, excludit abuſum.

A Nam ſi res conſumatur, vt ſi locetur pecunia, mutuum eſt non locatio.

¶ Contrahitur locatio conſenſu, ſicut emptio & venditio: quoniam naturalis eſt, & omnium gentium, *l.* 1. *hoc tit.* eoque non ſolùm expreſſo, ſed etiam tacito: B vt ſi quis poſt elapſum locationis tempus, patiatur inquilinum in domo manere: *l. item quæritur*, 13. *in fin. cum l. ſeq. hoc tit.* Requiritur autem conſenſus in duobus ad implendum contractum: videlicet vt primo conueniat de re quæ fruenda C præſtetur, *l. ex conducto*, 15. §. 1. *in fin. hoc tit.* deinde vt de certa mercede, *in princ. hoc tit. l.* 1. §. *ſi quis ſeruum, ſuprà depoſ.* 4

¶ Res omnis locari poteſt, ſiue mobilis, ſiue immobilis: nec intereſt, propria ſit an aliena: *l. ſi tibi alien.* 7. *hoc tit.* quia domi- D nium transferri neceſſe non eſt, *l. non ſolet*, 39. *h. tit.* corporalis ſiue incorporalis, vt vſusfructus: *l. in princ. Inſtit. de vſu & habit. l.* 7. *de vſufr. l. ſi quis domum.* 9. §. 1. prædiales tamen ſeruitutes, quæ fundo debentur, locari per ſe non poſſunt, niſi cum ipſo E fundo: *l. locare*, 44. *hoc tit.* Rem propriam cōducere nemo poteſt, *l. ſi quis.* 9. §. *fin. h. t. l. neque pignus*, 45. *de reg. iur. l. qui rem propriam, C. eo.* Cùm enim proprium ſit dominij poſſe re ſua vti, iniquum eſſet eius vſus nomine cuiquam à dominio mercedem 5

cedem

cedem præſtari.

6 ¶ Locatio & conductio contrahi intelligitur, ſi de mercede conueniat: *d. l. 2. in princ.* ſed vtrum ea in pecunia numerata, conſiſtere debeat, an verò ſufficiat alias res fungibiles loco mercedis dari, non leui de cauſa ad
7 dubites. Pluribus † placuit nummos requiri: *gloſſ. & Dd. in l. 1. §. ſi quis ſeruum, ſuprà depoſiti. & in §. 1. Inſtit. eod.* propterea quòd I. C. dicat, niſi pecunia interueniat, actionem præſcriptis verbis dari, *d. §. ſi quis ſeruum, l. naturalis, 5. §. at cùm do. infrà de præſcrip. verb.* Sed ſciendum, eſt, ibi pecuniam ſpecies quidem excludere, complecti tamen res, quæ pondere, numero, menſura conſtant, vt plerumque ſolet: *l. fin. C. de conſt. pecun. l. 2. §. creditum. vbi Dd. ſuprà ſi cert. pet. vide ſupr. ad tit. de conſtit pec.* Itaque verius eſt, locationis mercedem cõſtitui poſſe vel in nummis, vel pecunia, vel partibus. Nummis, vt fit plerumque: pecunia, vt ſi quis certum frumenti aut olei numerum polliceatur loco mercedis. *text. in l. ſi oli, C. eod.* partibus, cùm colonus in vicem mercedis, partem fructuum tertiã aut dimidiam fortè promittit, qui colonus partiarius appellatur, quod tamen genus conuentionis volunt Dd. in contractum innominatum incidere, *in l. ſi paciſcenda. C. de pact.*

8 ¶ Poteſt autem locatio fieri vel A in perpetuum, vel ad Tempus *l. 1. & 2. ſi ager vectig.* ſed vbi vltra decennium, vel (vt quidam volunt) quinquennium ſit locatio, tranſire ſolet in aliud contractus nomen, *Cuiac. Inſtit. de locat. per Nouell.* 120. *quæ tamen tantùm de Eccleſiaſticis rebus,* B *nec de locatione, ſed de emphyteuſi agit.* vt Emphyteuſin, libellum, cenſum, &c. *Dd. in cap. 1. de rebus Eccleſiæ non alienan. & in gloſſ. codicillis. de annuis leg. facit, d. l. 1. ſi ager vectig. & c. 1. §. donare qualiter olim feudum alienari poterat, in vſib. feud.* C *vide Iaſ. in l. 2. C. de iur. emphyt. Ferr. in for. lib. ad verb. inueſtiuit, ad fict. præſtat.* Nam de communi noſtrorum ſententia, ex locatione decennali aut longiore ſemper vtile dominium transfertur: *gloſſ. in l. fin. ſi ager vectig. per l. 1. §. quod autem, de* D *ſuperf. Ferr. in for. lib. ad fict. præſt.* quod Connanus improbat. *lib. 6. cap.* 12. cum locationis ea natura ſit, vt nihil iuris de dominio transferatur, *l. 2. C. de præſcr. 30. ann.* quare ſecundum hanc contractus naturam contractum intelligi debet: *l. ſi vno.* E *al. ex conducto, 15. §. Papinianus. hoc tit. l. 4. C. de vſur. Iac. in tract. feud. in verb. ita quod etiam ipſi, n. 1. in l. ex empt. 11. de act. empt. Iaſ. in l. vltim. 29. D. de iur. emphyt. Cor. conſ. 390. plures, in princ. part. 3. Socin. conſ. 19. n. 6. vol. 1.* niſi fuerit aliud conuen-

tum: vt emphyteuſi, *d. Nouell.* 120. *de aliena. & emph.* & publicis locationibus conueniri ſolet. *d l.fin. ſi ag. vectig. t.t.de loc. pub.fruen.* item cum ſuperficies locatur ad inædificandum, *dict. l.1.de ſuperſ.* nam ædificatio non rectè fit & commodè, niſi à domino, *§. cum autem, Inſtit. de rer. diuiſ.* quare cui ædificandi ius conceditur, vtendæ pro arbitrio areæ ius, atque ita vtile dominium concedi videtur. In alijs autem locationibus etiam longis, contrà eſſe ex eo intelligitur, quòd conductoribus etiam longiſſimæ poſſeſſionis adimatur præſcribendi ius tanquam alienę rei poſſeſſoribus, *l. 2. C. de præſcr. 30. anno.* item quod Prætor ex his longi temporis conditionibus non indiſtinctè dat realem actionem ſed cauſa cognita, *d. l. 1. §. quòd autem, de ſuperſ.* Poteſt etiam fieri, quoad is qui locauit, voluerit: quæ locatio mutatione voluntatis, aut quod periude eſt, morte finitur, *l.4.h.t.* Quòd ſi nullum tempus expreſſum ſit, quamdiu durare locationem dicemus? & putauerim hoc caſu in ruſticis prædijs in annum factam locationem videri, vt percipi fructus locationis queant, qui ſemel tantùm quotannis in agris naſcuntur: in vrbanis tam diu, quoad alteruter contractui renunciet: *l. item quæritur, 13.§. fin. h. t.* quod tamen cum aliquo interuallo & temperatione erit

A faciendum, vt vſus rei conſtare conductori poſſit, neque ſubito migrare cogatur, *l, in commodato. 27.§. ſicut ſupr. commodati.*

9 ¶ Finis locationis eſt idem qui omnium contractuum. Vt rerum vſus ſine alterutrius partis incommodo inter homines communicetur. B Effectus ex actionibus, de quibus paulò poſt dicemus, intelligi poteſt. Adiuncta eſt huic contractui pignoris obligatio. 10 Inuecta † enim & illata in vrbanis prædijs, tacitè pro mercede oppignorantur, in ruſticis, fructus qui ex prædio perci- C piuntur, *l. ſi in lege, 27. §.1.hoc t.* qua de re dicemus infrà ad tit. in quibus cauſis pigno. vel hypo. tacitè contrah. Cognata huic contractui eſt emptio & venditio, *l. 1. & 2. hoc tit.* etiamſi quibuſdam differat. 11 Nam † primò in emptione transfertur dominium D rei in perpetuum: in locatione, vſus tantum idq; ad tẽpus dominio non mutato, *l. conuenit, 65. ſupr. de contr.empt. dict. l. non ſolet, 59. hoc tit.* imò in poſſeſſione quidem: *l. cum in plures, 60. in fin. principij, hoc tit. l. 2. Cod. de præſcr. 30. annor.* Deinde pericu- E lum rei pertinet ad emptorem, non verò ad conductorem, *l. ſi quis domum, 9.§. ſi colonis, 3.cum ſeq. l.ex conducto.15.§.1.l.ſi merces, 25.§. vis maior, hoc titul.* Tertiò emptio pretium in nummis requirit: locatio, mercede pecuniæ contenta eſt. Quartò, quæ-

quædam vendi poſſunt, nõ locari, vt ius ſeruitutis: quædam locari, non vendi, vt res alienari prohibitæ. Reliquas differentias videre licet apud Dd. in prin. Inſt. eod.

12 Eſt † etiam omninò conſimilis huic cõtractus emphyteuticus & libellarius. Differunt tamen in paucis, vt notatur à Iaſ. & alijs *in l. 1. & 2. C. de iur. emphyt.* Pugnat cum hoc nimia inæqualitas mercedis, vt ſi vno nummo fiat locatio, *l. ſi quis, 46. hoc tit.* aut vltra dimidiam iuſti pretij ſit deceptio: *Dd. in l. 2. C. de reſcind. vend.* quanquam alioqui pluris minoriſve locare aut conducere licet, vt & emere: *l. item ſi pretio, 22. §. fin. cum l ſeq. hoc tit.* item error in re & mercede, *l. ſi decem, 52. hoc tit.* & dolus malus: *l. cùm in plures, 60. §. mandaui, 4.* quæ omnia couentionem hæc vitiant.

13 ¶ Oritur autem duplex hinc actio, locati & conducti: quarũ illa locatori, hæc conductori cõpetit. vtraque, bonæ fidei eſt, *l. quæro, 34. h. titul.* & in hæredem tranſitoria: *l. ſed addes, 19. §. ex conducto pen. hoc tit. l. viam, C. eo.* (quamuis iure Sax. non tamen vſitato, locatio hæredem nihil obliget *Faſch. diff. 2. Rhein. diff. 22. per art 77. lib. 3.*) non etiam in ſingularem ſucceſſorem: *leg. qui fund. 32. h. t.*

14 In † actionem locati venit perſecutio mercedis, etſi enim inquilinus in ſolutione ceſſans poſt biennium, etiamſi A aliter pactum ſit, licitè expellitur, *d. l. quæro, 54. §. inter, 1. l. cũ domini, 56. l. penultim. hoc titul.* nihilo tamen minus poteſt mercedem ſuo tempore locator exigere: *l. legem, Cod. eod.* ſed quo tempore, quæſtionis eſt. Et quidem ſi non in annos ſingulos, ſed B certo tempore res certa locata eſt, finito locationis tempore: quia dies ſemper pro debitore eſt: *l. qui hoc anno, 42. de verbor. obligat. §. omnis, Inſtitut. eod.* ſin in annos ſingulos, exacto anno, *text. in l. 1. §. ſi penſio, in verbis, nondum debeatur, infrà de mi-* C *grando*. idq; ſeruatur conſuetudine, quæ attendenda eſt: *l. circa, C. eod.* Qui vero opus conduxit faciendum, ſi pro toto opere pecuniam ſtipulatus eſt, non niſi opere perfecto & probato petere mercedẽ poteſt. Secus ſi ad menſuram vel in dies penſio promiſ- D ſa ſit: *l. qui inſulam, 30. §. pen. h. titul.* qua de re plura Dd. diſputant *in l. 3. Co. eod.* Petitur autem merces vna cùm vſuris poſt moram: *dict. l. quæro, l. præſes, Cod. eod.* Deinde & damna hoc iudicio petuntur, quæ culpa conductoris contracta ſunt, *l. ſi vulne-* E *raueris, 43. hoc titul. Paul. lib. 2. tit. 18.* Vt † ſi fortè res facta ſit 15 deterior, *l. videamus, 11. §. 1.* aut incendio non fortuitò corrupta: *d. l. ſi quis, 9. §. ſi colonis, 3.* Vti enim re ſicut bonus paterfamilias, *l. merces, 25. §. conductor, 3.* & dolum atque culpam præſtare

debet, *d.l. ſi quis*, §. 3. etiam eorum quos induxit, ſi in inducendis culpam admiſit: *dict. l. videamus*, *l. qui inſulam*, 30. §. *fi*. atq; adeò inimicorum ſuorum, ſi eius odio rem fecerint deteriorem: *d. l. ſi merces*. §. *culpa*, 4. In hoc iudicium & illud venit, quod contra legem locationis factum eſt: quia culpa eſt contra pacta venire: *d. l. videamus*, §. *fin*. Imperitia quoque artificis, culpæ adnumeratur: *dict. l. ſi quis*, 9. §. *pen. l. item quæritur*, 13. §. *ſi gemma*, 5. *ea lege*, 51. §. *locaui*, 1. Cuſtodia etiam & leuiſſ. culpa non ex natura locationis, ſed ratione circumſtantiarum aut pactionum interdum præſtanda eſt, vt ab ijs qui pro cuſtodia mercedē accipiuntur, *l. qui mercedem*, 40 *cū l. ſeq. hoc tit.* vel ſi res natura ſua exactiſſimam diligentiam requirat, *d.l. ſi merces*, 25. §. *penult.* Item à ſarcinatore & fullone, & cæteris, qui tanquam artifices locant operas & rebus recipiendis, cuſtodiendis, reficiendiſve quæſtum faciunt: *dict. l. item quæritur*, §. *ſi fullo*, 6. *d.l. ſi merces*, §. *penultim. & fin.* Agitur etiam ad id quod intereſt, ſi ante finitum locationis tempus ſine cauſa rē F. conductor deſerat. *l. ſi in leg.* 24. §. *ſi domus*, 3. *l. dominus*, 55. §. *fin.* Item in hoc vt exacto locationis tempore res reddatur; *l. ſi quis cognitionis*, C. *eod. d.l. videamus*, §. *penultim.* Quo caſu contra non reſtituentem iuratur in

A litem, *l. ſi cui*, 48. *hoc tit.* Nonnunquam etiam ante finitum tempus, ſi videlicet dominus noua neceſſitate coactus, re ſua opus habeat, vel inquilinus ea abutatur: *dict. l. quæro*, §. *inter*, *l.* 3. *C. eod.*

¶ Conductor agit in hoc, vt 16
B ſibi liceat re locata vti, aut ſoluatur id quod intereſt: *l.* 7. 8. 9. *h. t.* vt reficiat locator domum aut mercedem pro rata temporis, quo vti nequit, remittat: *l. ex conducto*, 15. *l. habitatores*, 27. vt præſtet damna vitio rei locatæ contracta, ſi facilè ſciri vitium C potuit, & ad certum vſum res quaſi ab artifice locata eſt: vt ſi vas vitioſum à vietore locetur, ſecus ſi lateat vitium, ita vt prudentiſs. fallat: nec in ea locanda artificium ſuum, quaſi rei bonæ & integræ, locator profiteatur: vt ſi ager conductus herbas noxias D ferat: *l. ſed addes*, 19. §. *ſi quis dolia*, 1. *hoc tit.* item in hoc agit, vt propter interitum rei, aut ſterilitatem fructuum, labe aliqua contractam, vel incendium, aut aliud impedimentum vſus rei merces remittatur pro rata temporis quo vſus conductor non eſt: *dict. l. ſi quis*, 9. *Imperator*, *d.l. ex conducto*, §. *ſi vis*, & §. *vbicunque*, *d.l. ſi merces*, §. *vis maior*. Cùm enim ob vſum rei illa præſtetur, æquum eſt vt qui vti ea nequit, illi penſionis fiat remiſſio.

De

De æſtimatoria. Tit.III.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Ex duplicibus contractibus dari actionem præſcriptis verbis.*
3 *Ex qua cauſa detur eſtimatoria.*
4 *Actionem hanc eſſe ciuilem & bona fidei.*
5 *Cuius ſit in hoc contractu periculum.*

1 ET hæc † quidem de contractibus Nominatis, & quæ inde prodeũt iudicijs ordinarijs.
2 Sed † quia natura comparatum eſt vt plura ſint negotia quàm rerum vocabula, hoc eſt, agendi formulæ, *l. 4. de præſcr. verb.* euenit nonnunquam, vt ceſſantibus proditis ac vulgaribus iudicijs, deſcendendum ſit ad ea quæ ſunt in factum generalibus verbis præſcripta, prout cuiuſque D facti natura exigit: *l. 1, infr. de præſcr. verb.* quod fit, vel cum negotium tam ambiguum & multiplex eſt, vt neſcias ad quã contractus ſpeciem ſit referendum, *vt in l. 1. infr. de præſcr. verb.* vel cum patet quidẽ & apparet quale ſit, ſed redigi ad ordinem con- E tractuum nominatorum nequit: *l. 5. infr. de præſcrip. verb.* Prioris generis eſt cum res Æſtimata vendenda datur. Hic enim probabiliter dubitari poteſt: vtrum ex vendito ſit actio propter æſtimationem, quæ loco pretij eſt, &

A venditionem inducit: *l. plerumque, 10. §. ſi tamen, l. quoties, 16. infrà de iure dot. quoties, Co. eod. Paul. lib. 2. t. 4.* an ex locato quaſi rem vendendam locaſſe videatur; an verò mandati, non interueniente mercede. Itaque † tol- 3
lendæ dubitationis gratia, & ne B ineptam proponendo actionem periclitaretur actor, æſtimatoriã præſcriptis verbis actionem dare viſum eſt, quæ præſcriptis aptè verbis ad quodlibet negotium accommodaretur. Ea † ciuilis 4
eſt, quia negotium ciuile vnde datur geſtum eſt, & quidem bo- C na fide: quare omnia hic locum habebunt, quæ in bonæ fidei iudicijs, *l. 1. hoc tit.* Hæc actio Vtilis eſt, etiamſi merces interuenit, *l. 2. hoc tit.* nam etſi merces pro opera conſtituta ſoleat locationẽ inducere *l. 1. ſupr. mandati l. rogaſti, 19. in fin. infr. de præſcrip. verb.* tamen quia hic æſtimatio rei, quæ venditionem facit: *l. plerumque, 10. cum ll. ſeqq. de iur. dot. l. 2. §. vltim. infrà pro empto.* adiuncta eſt, viſum fuit potius eſſe, vt æſtimatoria actio proponatur. Nam † hanc ſpeciem à 5
locatione recedere, vel inde apparet, quòd æſtimatio periculum faciat eius qui ſuſcepit: perinde atque re vendita: *l. æſtimata, 51. ſol. matr. l. quòd ſi per eam, dict. l. plerumque, infrà de iur. dot.* quod non eſt in locato & conducto. Si tamen res æſtimata daretur vendenda, ita vt aut illa, aut pretiũ

 (non

(non certum, ſed iuſtum, quod nomine pretij abſolutè poſiti ſignificatur, *l. non dubium*, 14. *de legat*.3.) redderetur: hoc caſu; quia nullo certo definito pretio, venditio per incertam æſtimationem non potuit perfici, neque periculum tranſire quaſi in emptorem, adhibenda erit alia diſtinctio: *l. ſi gratuitam*, 17. §. *ſi margaritas*, 1. *infr. de præſcript. verb.*

De rerum permutatione. Tit. IV. C.4. 64.

1 *Permutatio quare contractus innominatus.*
2 *Affinitas huius contractus cum venditione.*
3 *Differentia* 1. *inter hos contractus, à forma.*
4 *Differentia* 2. *ab effectu & præſtationibus.*
5 *Explicatio L.*1. *quæ illas differentias tradit.*
6 *Ex permutatione propriè oriri actionem præſcriptis verbis.*
7 *Quando detur condictio.*
8 *Differentia tertia, à cauſa efficiente: & quomodo contrahatur permutatio.*
9 *Explicatio verſ. vltimi L.* 1.
10 *Methodica ſumma, de rerum permutatione.*

1 HVius † generis eſt etiã permutatio, qui contractus iurigẽtium perhibetur vetuſtiſſimus, innominatus tamen; vt po-
A te generalis, & omnia in ſe commercia includens. Res enim rebus permutare, omnib conuentionibus, tam nominatis, quàm innominatis eſt commune, vt permutatio nequeat ad certam ſpeciem nomenque contractus reduci: quanquam fuit apud Ve-
B teres dubitatum, an hoc placitum idem cum emptione eſſet: *l.*1.§.1. *ſuprà de contrah. empt.* §. 1. *Inſtitut. eod.* Videtur † enim 2
venditio eſſe, *l.*2. *Cod. de rer. permut.* quia pro pretio res datur, & id igitur vt dominium hinc inde transferatur, aut paretur vſu-
C capiendi conditio: *l. ſequitur*, §. *ſed etſi, de vſucap. inf.* & vtrinque debetur euictio, *l.*1. *C. de rer. permut.* ac bonæ inde fidei actio exiſtit: §. *actionum*, *Inſtitut. de act.* quæ omnia ſunt emptioni & venditioni cõſentanea. Et huius ſententiæ Sabinum & Caſſium
D fuiſſe accepimus. ſed Nerua & Proculus aliud eſſe permutationem, aliud emptionem exiſtimauerunt: quia multis modis hos contractus inter ſe differre palam eſt. Nam † primò diffe- 3
runt forma: in venditione enim aliud eſt vendere, aliud emere:
E alius emptor, alius vẽditor: aliud pretium, aliud merx. At hanc formam non habet permutatio: in qua diſcernere nequeas, quis ſit emptor, quis venditor, quid pretium, quid merx: *l.*1. §. *pen. ſuprà de contr. empt. l.*1. *in princ. huc tit.* Secundò † effectu & præ- 4

ſtationib. Emptor enim cogitur A
facere nummos accipientis: ven-
ditor rem dare non cogitur, ſed
ſatisfacit tradendo rem cum eui-
ctionis cautione. Itaque ſi res
euicta non ſit, nihil debet. In
permutatione verò ſi ponas vtrã-
que rem haberi pro pretio, vter-
que emptoris inſtar erit: vnde B
ſequetur, rem fieri accipientis
vtrinque oportere: ſin pro mer-
ce, quia vterque perſonam ven-
ditoris repræſentabit, neutrius
fieri rẽ neceſſe fuerit: quod qui-
dem longè abhorret à natura
huius contractus: itaque neutrũ
horum eſt in permutatione. Nam C
5 † cùm pretium ſit quo aliud æſti-
matur, merx verò res ipſa per-
mutata, non poteſt in permuta-
tione inueniri, quid pro merce,
quid loco pretij ſit habendum.
Abſurdum autem foret vtramq;
rem eſſe aut mercem, aut pretiũ:
cùm natura rerum non patiatur, D
vt vna res & veneat, & pretium
6 ſit emptionis. Quod † cùm ita
ſit, non hic obtinent præſtatio-
nes, in venditione receptæ: ſed
ſi ea res quam acceperim, poſtea
euincatur, in factum agere debeo
ad id quod intereſt: quæ propria
eſt permutationis actio, daturq; E
ex contractu, quem ego & à mea
parte perfici, & perfectum eſſe
volo: nec poteſt obijcere aduer-
ſarius quaſi contractus ſit imper-
fectus, cùm in ipſo abſolutam
vim & obligationem acceperit,
in quem dominiũ rei meæ tran-
ſtuli: *l.1. l.rebus, l.fin. Cod. eod.*
Itaq; quod ad ipſum attinet con-
ſummatus eſt contractus, cum ei
dederim quod erat conuentum.
Planè, quia † in me perfecta nõ 7
eſt permutatio (ea enim rei do-
natione completur) cùm inuicta
mihi res ſit tradita, poſſum iure
meo vti, & rem meam repetere,
quaſi cauſa non ſecuta, propter
quam data eſt: *l.1. in fin. hoc tit.*
l.4. l. penult. C. eod. quia tibi eam
relinquere non ſum obligatus,
cum nullius rei datione contra-
ctũm à tua parte impleueris, ne-
que me obligaris: *l.3. C. eod.* Nam
† etſi emptio nuda conſentientiũ 8
voluntate contrahitur, tamen
permutatio ex re tantùm tradita
dataq; initium obligationi præ-
bet: alioqui ſi res tradita non ſit,
nudo conſenſu conſtitui obliga-
tionem dicemus: quod in his
duntaxat receptum eſt, quæ no-
men ſuum habent, vt in emptio-
ne, conductione, mandato, &c.
Permutatio autẽ iſtiuſmodi no-
mine & forma ſpeciali aut ciuili
caret; & in generali contractuũ
nomine conſiſtit, ideoque non
conſenſu, ſed rei datione perfi-
citur: eaque tertia eſt à cauſa
efficiente deſumpta horum con-
tractum differentia. Quare † re- 9
ctè Pædius ait, alienam rem dan-
tem, nullam contrahere permu-
tationem, in hoc vt ſibi alterum
obliget. Igitur ſi ego alienam
rem tibi tradidero, & tu contrà
rem mihi tradere nolis, non vti-

que

que in hoc agam, quod intereſt mea illam rem accepiſſe, de qua conuenit. Nec enim donatione rei, quæ requirit dominij tranſlationem, *l. fin. vbi Iaſ. de cond. cauſ. dat.* te mihi obligaui, vt ex permutatione actio dari poſſit, cùm rem non fecerim tuam: *d. l. 3. Cod. eod.* ſed vt res tradita contrà nobis reddatur, cōdictiōni locus erit, quaſi re non ſecuta: *dict. l. 1. in fin.* Quod cùm ita ſit, liquet ex hoc contractu, qui nullum habet certum nomen, nullā oriri certam actionē, vt ex empto, locato. &c. Sed recurrendum eſſe, aut ad iudicium præſcriptis verbis, contractu à tua parte impleto, aut ad condictionem cauſa data, cauſa non ſecuta, ſi rei datione necdum alterum tibi obligaſti.

10 ¶ Eſt igitur, vt de explicatione legum huius tituli modò, facta intelligi poteſt permutatio commercium, *l. 5. de iuſt. & iur. Cuiac. ad Vlp. tit. 19.* contractus, *l. 1. hoc titul.* ſeu (vt Impp. appellant) placitum, *l. 3. 4. C. eod.* vel conuentio, *l. fin. Cod. eodem.* iuriſgentium, *l. 1. de contra empt. l. 1. hoc tit.* innominata: *l. 1. hoc tit. & traditur in l. iuriſgent. 7. de pact.* ſimilis emptioni, *l. 2. C. eod. l. 1. de contr. empt.* eoque bonæ fidei, *dict. l. 2. Cod. eod.* qua ſpecies rerum certæ cum ſpeciebus commutantur, *l. 1. hoc tit. l. empt. 7. l. 1. 2. 3. 4. & t. t. Cod. eod.* Dico ſpecies: nam ſi genus cum

A genere, aut cum ſpecie commutetur, non eſt propriè permutatio, ſed magis contractus innominatus, do vt des: *l. 1. vbi gloſſ. & Dd. hoc tit. Iaſ. in l. 2. in princ. num. 7. ſi cert. petat. vide gloſſ. opt. in l. 1. Cod. eod.* qui à permutatione diſtat quia ex hac actio bonæ B fidei oritur, ex illo nequaquam. *Iaſ. in dict. l. 2. num. 8. & in l. 1. num. 10. hoc tit.* Vt enim emptione merx & pretium certum eſſe debet, *vide ſuprà de contr. empt:* ita & in permutatione quæ huic comparatur, certæ res indiuiduę. Partes huius contractus, poſſunt C dici ſpecies rerum, conſenſus & traditio, ac nonnunquam ſtipulatio: *l. 3. C. eod.* Genera varia, vt diuiſio, tranſactio, do, vt des: denique omnes contractus ἐν πλάτει commercio permutationis comprehenduntur: ſed in ſpecie vnà tantùm eſt permuta-D tio, ſcilicet cùm certa res pro re certa commutatur; *vide gl. in l. 1. Cod. eod.* Cauſa efficiens, eſt ius gentium, conſenſus & rerum traditio. Permutare autem poſſunt qui aliàs contrahere. Materia, ſunt certæ rerum ſpecies, non genus, neque pretium. For-E ma, vt aut traditione aut ſtipulatione fiat: *l. cùm pater, 77. §. hæred. de leg. 2.* Finis, vt cùm tu habeas quod ego deſiderem, viciſſim ego habeam quod tu accipere velis, fiat vtrinque commutatio rerum, ac quod cuique vtile & opportunum eſt, quæratur: *l. 1.*

in

in princip. de pact. Effectus idem A ferè qui emptionis, *l. 2. vbi gloſſ. Cod. eodem l. 2. hoc titul.* nam ex permutatione peræque ex venditione, paratur vſucapiendi conditio, *l. 4. §. de illo, de rer. perm.* præſtatur euictio, *dict. l. 1. C. eod.* animantium ſanitas: *l. 2. hoc t.* ac fit ob vitia redhibitio: *l. ſciendum, §. penultim. de ædil. edic. gl. in d. l. 2.* B Item oritur ex contractu permutationis, actio bonæ fidei, *§. action. Inſtitut. de action. Iaſ. in l. 2. in princip. num. 8. ſi cert. pet.* præſcriptis verbis, *l. 4. l. fin. l. reb. 6. C. eod.* qua ad exemplum actionis empti, *l. 1. C. eod.* C agi poteſt, aut vt impleatur quod permiſſum eſt, *l. 4. l. vltim. C. eo.* aut id quod intereſt præſtetur: *l. 1. Cod. eod.* quo reſpectu incerti actio dicitur: *Cuiac. obſ. lib. 4. c. 7.* quanquam & condici res quæ data eſt, quaſi re non ſecuta, *l. 1. 4. 5. Cod. eod.* & adiecta ſtipulatione, D vt ferè fit, ex ſtipulatu agi poteſt: *l. 3. 4. 7. Cod. eod.* Nam aut ex ſtipulatione, aut à traditione, non etiam de conſenſu, vim omnem & effectum hic contractus trahit & mutuatur, vt paulò ante eſt expoſitum.

De præſcriptis verbis, & in factum actionibus.

Titul. V. C. 4. 64.

1 *Continuatio, & quare hi contractus ſint innominati.*
2 *Genera 4. contractuum innominatorum.*
3 *Do vt des.*
4 *Do vt facias.*
5 *Facio vt des.*
6 *Facio vt facias.*
7 *Qualis ſit hæc actio.*
8 *Actionem in factum ab hac longè abeſſe.*

Secundo † loco dixi, *ſupra ad tit. de æſtima. act.* actionem 1
præſcriptis verbis dari, quoties contractus exiſtunt, quorum appellationes nullæ iure ciuili ſunt proditæ, *l. 3. hoc t.* Hi enim, quamuis nomen & formam ſpecialem non habent: tamen quia nuda pacta non ſunt, quę nullius mutuæ obligationis vinculo colligantur, ſed habēt in ſe *συνάλλαγμα*, & negotium aliquod ciuile nempe rerū commercium, ciuilem etiam actionem producant neceſſe eſt: *l. iuriſgent. 7. in princ. ſuprà de pactis.* Quæ quia non poteſt ad certam aliquam formam accommodari, cùm ipſa negotia vnde oritur varia ſint & incerta, præſcriptis in factum quodlibet verbis à Prętore informatur. Solent † autem iſtiuſmodi 2
E contractus ad quatuor ferè genera redigi; aut enim do vt des, aut do vt facias, aut facio vt des, aut facio vt facias. Si do † tibi 3
rem, vt contrà rem accipiā, cùm non placeat permutationem rerum emptionē eſſe, naſcitur ciuilis obligatio innominata: indeque

que

que actio præſcriptis verbis oritur, qua agitur non in id, vt reddas quod accepiſti (condictio enim non datur ex contractu, ad contractum reſcindendum) ſed vt damneris mihi, quanti intereſt mea illud de quo cõuenit accipere. Sanè ex alio capite, quod antequam dederis tibi obligatus non ſum: ſi meum recipere velim, condicere poſſum, quaſi re non ſecuta: itaque periculum eius rei quàm dare debes, ad me pertinet, quod quidem ad actionem præſcriptis verbis attinet: *naturalis, 5. §. 1. verſ. ſed ſi ſcyphos, h. tit.* Qui cùm ſis debitor ſpeciei, interitu eius liberare: *l. ſi ex legati cauſa, 23. de verb. obl.* Sed quoniam pœnitere poſſum antequam, vllius rei datione me tibi obligaſti, nihilominus condicam meam rem quaſi ob cauſam datam, cauſa non ſecuta: *l. ſin. ſupra de condict. cauſa dat.*
4 *cauſa non ſec.* At † cum do vt facias, ſi tale ſit factum quod locari ſolet, puta vt tabulas pingas, pecunia data locatio erit: ſi res ſit quæ mercedis loco datur, non erit locatio, ſed naſcetur vel ciuilis actio in id quod mea intereſt, vel ad repetẽdum condictio, ſicut in ſuperiore caſu, idemque iuris eſt, etiam pecunia data: ſi tale eſt factum quod locari non poteſt: quia vſum fruitionis non recipiat: puta vt ſeruum manumittas. Sed ſi ſeruum tibi dedi, vt tuum manumitteres, & manu-

A miſiſti & is quem dedi euictus ſit: ſi ſciens dedi, de dolo teneor propter fraudem, vt Iulianus voluit: non enim videbatur ciuile eſſe negotium, quod fraudulenter geſtum eſſet. Sin ignorans præſcriptis in factum verbis, ciuilem putat I. C. dandam: quia
B manumittendo, me ciuiliter ad dandum obligaſti: *dict. l. natura, l. §. at cùm do.* Quod ſi dubitetur ſciens, an ignorans dederim, exiſtimabat hoc caſu Iulianus, non poſſe ciuili actione agi, quòd dubitaretur quænam danda eſſet, vtrum præſcriptis verbis, an ve-
C rò de dolo prætoria: itaque in factum actionem ſubſidiariam à Prætore concedendam. in quo meritò reprehẽſus eſt à Marciano, cùm & hoc caſu ſufficiat pręſcriptis verbis ex ciuili obligatione actio. Humanus eſt enim, in dubio præſumi ciuili-
D ter, & bona fide potius quàm dolo malo negotiũ eſſe geſtum: *in l. iuriſgentium, in fin. princip. ſuprà de pactis*. Atque hæc quidem interpretatio quibuſdam placet: de quo alio loco quia diximus, non eſt opus hic eadem inculcare. *vide ſuprà in titul. de*
E *pact.* Explicatus eſt articulus, do
vt facias. Quod ſi faciam † vt 5
des, & poſtquam feci, ceſſes dare, nulla erit ciuilis actio: *d. l. naturalis. §. quòd ſi faciam, h. t.* quia nulla ſubeſt obligatio, quæ formam ciuilis contractus habeat: & ideo de dolo ſubſidiaria dabitur.

tur. Nec enim negotiũ hoc con-
gruit emptioni, vt in do vt des:
nec locationi, vt in do vt facias:
nec alij cuipiã ciuili contractui
ſimile eſt, ad cuius formã actio
præſcriptis verbis accommode-
tur, *d. §. quòd ſi faciam.* Deinde
ex facto non perinde mihi obli-
garis, atque ex donatione: quia
fieri poteſt, vt ex facto meo ni-
hil ad te perueniat: verbi gratia,
ſi ſeruum meum manumittam
vt mihi des decem, hic conſtat
nihil ad te commodi ex liberta-
tis datione redire, quo mihi ci-
uiliter obligeris: de qua ſpecie
loqui I.C. exemplum manumiſ-
ſionis paulò antè poſitum oſten-
dit. Quòd cùm ita ſit, ad euitan-
das has decipulas & in omnem
euentum placuit hoc caſu de
dolo actionem dari. Etenim in
dolo es, qui ceſſas fraudulenter
in dando, poſtquam ego feci: *l.
dolus, §. mandat.* Nec hoc pu-
gnat cum edicto de dolo, *l. 1. §.
1. 2. 3. de dol. mal.* quoniam in
dubijs caſibus dantur ad preci-
dendas lites ſubſidiariæ actiones,
quæ in certis non dantur: *vt
l. 1. de æſtim. act.* idque de actio-
ne doli traditur: *l. & eleganter,
7. §. non ſolùm, 1. de dol.* Donel-
lus nullam actionem hic inter-
pretatur de condictione, de qua
tamen non vltimo loco egerat
Paulus, ſed de præſcriptis verbis
actione. Deinde actio de dolo
non datur, quoties alia quauis
actione etiam ab alio res ſeruari

A poteſt: *l. 1. §. vlt. l. 3. l. 4. de dol.
mal.* Sed hæc maioris ſunt diſpu-
tationis, quàm hic pluribus per-
ſequitur Donellus, vnde ſtudioſi 6
petant. Quod † ſi Facio vt facias,
quia vtrinque æqualia præſtan-
tur, nempe facta formam res
habet ciuilis negotij, cùm pro-
B pter æqualitatem, quæ iuris ci-
uilis propria eſt, tum quia ſimi-
le eſt negotium mandato: vt,
verbi gratia, ſi conuenit, vt ego
à tuo debitore Carthagine, tu à
meo Romæ exigas: itaque actio
oritur præſcriptis verbis manda-
ti conſimilis: *l. naturalis, 5. §. ſed
C ſi facio, h. t.* Et ad hæc quidem
quatuor genera ferè reduci con-
tractus innominati omnes poſ-
ſunt. Sed tamen quia plura ſunt
negotia quàm rerum vocabula,
d. l. 4. hoc tit. fit vt exiſtant inter-
dum contractus, qui nec in hæc
quidem genera cadant: & tamen
habeant cauſam obligationis ci-
D uilem propter *συνάλλαγμα*.
Cuiuſmodi † ſpecies in hoc titu- 7
lo plurimas inuenire licet, qui-
bus ex omnibus præſcriptis ver-
bis eſt agendum, *l. 1. hoc tit.* quæ
actio, vtpote ex ciuili obligatio-
ne manans, ciuilis eſt, & ſimilis
ordinariarum præterquam quod
E non certis formulis concepta
eſt, ſed tanquam Lesbia regula
ad quælibet facta accommoda-
tur: eaque ſic agitur, vt nullum
certum actionis genus aut nomẽ
in libello exprimatur. Ab † hac
autem longè diſtat actio in fa-

ctum

ctum Prætoria, quæ deficiente obligatione, & cauſa ciuili, aut verbis legis, ex æquitate à Prætore datur: *l. quia actionum, 11. l. quoties, 21. hoc tit.* nam hæc planè ſubſidiaria eſt, vt alijs ciuilibus extantibus nequaquam detur: *dicta l. quoties.* cuiuſmodi ſunt ferè omnia Prætorum remedia: *l. & eleganter, 7. non ſolùm, cum ſeq. ſuprà de dolo malo.*

A *l. in cauſa, 16. ſuprà de minoribus.* Præſcriptis autem verbis actio cùm ſit ciuilis etiam ciuili ordinariæ actioni adiungi, & cum ea concurrere poteſt, vt multis ll. apertiſſimè comprobatur: *l. Labeo, ſuprà de contrahand. empt. l. ſi conuenerit, ſuprà comm. diui-* B *dundo, l. ſi conuenerit, ſuprà de reſcind. vend.*

DIGEST. PARS IV.

LIBER XX.

DE PIGNORIBVS ET HYPOTHECIS, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum. Tit. I. C. 8. 14. 35.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Diuiſio materiæ de pignoribus.*
3 *Quid inter pignus & hypothecam interſit, & quid ſint, & ſpecies.*
4 *Quomodo contrahatur.*
5 *De pactis pignorum & antichreſi.*

1 EXpoſitis † contractuum omnium quibus in creditum itur, generibus, & actionibus, quæ inde proficiſcuntur, abſolutis: videndum nunc eſt de his quæ contractibus accedere, adiungique ſolent. Ea autem

A pertinent aut ad ſecuritatem cõtractus, vt pignora: aut ad implementum, vt Ædilitium edictum, euictio, vſuræ: aut ad probationem, vt teſtes & inſtrumenta: de quibus ſingulis reſtat
vt diſpiciamus. De † pignoribus 2
hæc iuſto ordine iſto lib. tractan-
B tur: Quomodo contrahantur *h. t. & ſeq.* Quibus de rebus *tit. 3.* Quem habeant effectum: *tit. 4. & 5.* Quomodo ſoluantur: *tit. 6.*

¶ Inter pignus & hypothecam, quod ad vſum attinet, tantùm nominis ſonus differt: *l. 5. in fi.*
C *hoc tit.* alterum enim Græcum, alterum Latinum vocabulum

eſt. Quare ſtatutum quod de pignore loquitur etiam in hypotheca obtinebit, & è contrariò. *Neguzan. in tract. pign. part.* 1. *num.* 8. *&* 9. *contra Bar. in l. ſi rem,* §. *proprie, de pign. act.* Sed ſi proprietates verborum exactè limare uolumus, pignus à pugno Latinis dicitur, quod traditur quaſi de manu in manum creditori: hypotheca verò, quiquid ſupponitur obligationi, manente apud debitorem poſſeſſione: §. *item Seruiana, in fi. Inſt. de act. l. ſi rem.* §. 1. *de pign. actio. l. plebs eſt,* 238. §. *fi. de verbor. ſignif.* Pignus autem dicitur tam ipſa res quæ pignori obligata eſt, *tot. tit. de diſtrah. pign.* quàm ius quod creditor in pignore habet: *tot. tit. quæ res pig. obl. & qui pot. in pign. hab.* Propriè tamen pignus eſt ius reale, quo creditor nomine eius quod ſibi debetur, rem obligatam tenet. quanquam & ipſe contractus, quo res creditori obligatur, pignus etiam dici poſſit: *l.* 1. §. *fin. verb, in pignus, de pact.* Pignoris autem tres vulgò ponuntur ſpecies. Eſt enim quoddam pignus prætorium: *tot. tit. C. de præt. pign.* quod Prætor decreta miſſione poſſeſſioneque bonorum inducit: quoddam iudiciale, captis à iudice pro re iudicata pignoribus: *l. à diuo Pio,* 15. *de re iud. tot. tit. C. de bon. auth. iud. poſ,* quod tamen ſuperiori rectè includi poteſt: *Cuiac. in L. pen. pro empt. & lib. obſ.* 5. *c.*
A 30. *vt feci ſup. de pign. act.* quoddam conuentionale, quod conſenſu & conuentione conſtituitur *l.* 1. *de pign. act. vide Iaſ. in* §. *item Seruiana in princ. Inſtit. de action. Neguza. in tract. pign. par.* 3. Eſt etiam quædam hypotheca generalis, videlicet omniũ
B bonorum: quædam ſpecialis, videlicet vnius rei: item quædam expreſſa, quædam tacita: *l.* 2. 3. 4. *de pact.* Loquimur autem hic de pignore conuentionali & expreſſo, quod contractibus accedit, nec modò rei traditione, verumetiam conſenſu & nuda vo-
C luntate contrahitur: *l.* 1. *ſuprà de pign. actio.* quanquam iure Saxo. in hypotheca rerum immobilium conſtituenda authoritas iudicis requiri videatur. *Reinh. diff.*
23. *per art.* 30. *lib.* 2. Neque † ad 4
rem pertinet quibus verbis fiat, ſicuti translatitium eſt in his o-
D bligationibus quæ conſenſu contrahuntur: & ideo etiam ſine ſcriptura, ſi probari poteſt conueniſſe, vt hypotheca ſit, res erit obligata; *l.* 4. *hoc tit.* pactiones etiam, diemque ac conditionem: hic contractus recipit: *l. ſi conue-*
nerit, 4. *ſuprà de pig. action.* vt † 5
E cùm conuenit, vti creditor fructus (quos alioqui non lucratur, ſed ſorti imputat. *l.* 1. *C. de diſtract. pign. l.* 1. *&* 2. *C. de pign. act. l. ſi dominium,* 9. *C. de pign.* aut aliud quid ſuprà ſortem, pro vſu pecuniæ quam debitori promittit, percipiat, *l.* 1. §. *pacto, hoc tit.*

tit. l. ſi ea lege. C. de vſuris. Quæ ſpecies ἀντίχρησις vocatur : *l. ſi is, 11. §. 1. h. t. l. ſi pecunia, 33. ſuprà de pign. act. vide Cuiac. lib. 3. cap. 35.* neque ſemper & indiſtinctè vſuraria eſt : *d. l. ſi ea lege 17. C. de vſur. vide Molin. in tract. vſur. q. 32. Cuiac. lib. 8. c. 17. n. 5. Land. lib. 1. art. 54. Neguz. in tract. pign. in 5. mem. 5. par. num. 10. cum ſeq.* Sanè pactum legis commiſſoriæ in pignoribus improbatur tale ſcilicet, vt niſi certa die pecunia ſoluatur, res oppignorata in cõmiſſum cadat, addicaturque creditori. Cùm enim id oneris egentibus & neceſſitate circumuentis debitoribus multò grauius ac pernicioſius accidat quàm vlla vſura, meritò ac iure fit, vt hinc procul amoueatur & exterminetur : *l. fin. C. de pact. pign.*

In Quibus Cauſis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur. Tit. II. C. 8. 15.

1 *Tacitum pignus contrahitur in mutuo refectionis.*
2 *In inuectis & illatis in prædium vrbanum, non ruſticum.*
3 *In renouata locatione.*
4 *Ratione perſonæ creditoris, vt pupilli, fiſci, &c.*
5 *Ciuitates & inferiores principes non habere ius fiſci.*
6 *Differentia inter expreſſam hypothecam & tacitam.*

A QVia † verò tacito quoq; cõ- 1
ſenſu conuentiones fiunt,
l. 2. & 3. ſuqrà de pactis.
fit vt non modò expreſſa voluntate : ſed in quibuſdam etiam
cauſis tacitè pignus contrahatur.
Nam in primis quo plures eſſent,
qui ad refectionem ædium, quas
B refici publicè intereſt, mutuò
darent. S.C. pignus inſulæ, ei qui
ad eam ædificandam credidiſſet,
datum eſt: *l. 1. h. t. l. ſi ventri, 8.*
§. 1. de priuil. credit. al. l. 24. de
reb. auct. iud. poſſ. l. creditor, 25.
ſuprà ſi certum petatur. Sed † & 2
inuecta & illata in prædium vr-
C banum, pro penſione clam obligantur : quod primò moris fuit,
poſtea ius factum eſt : *l. 2. cùm*
multis. ſeq. h. t. l. 4. ſuprà de pact.
l. vlt. C. eod. In ruſticis prædijs
contrà ſeruatur : *l. 4. h. t.* quia
ſufficit in ijs fructus teneri : *l. in*
prædiis, 7. h. t. niſi voluntate,
D hoc eſt ex conuentione aliqua
iure pignoris inferantur, *t. t. de*
Sal. interd. quod alibi voluit imperator: *l. certi iuris, C. de loca. &*
cond. Sed † & tacitè locationi co- 3
hæret pignoris renouatio: *l. item*
13. §. qui impleto, 20. ſuprà locat.
Item & rei oppignoratæ fructus
E extantes, quamuis id apertè non
ſit expreſſum, pactione tamen
ſub intellecta pignori creduntur
ineſſe: *l. 3. C. eod.* Fauor inſuper
creditoris facit nonnunquam lo- 4
cum pignori legali. Sic † pupillus hypothecam habet in bonis tutoris, *l. pen. C. eod. l. pro officio,*

ſcie.29. C. de admin.tutor. Vxor in mariti *l.vnic.§.1.C.de rei vxoria actio.* ſponſa in ſponſi, *Ang.in §. patitur, num.3. Inſtit.de iniur.* adulti ſcilicet ætate, non minoris, *gloſſ.in l.penul.verbo teneri, C. de leg.tut. Bart.in l.ſi conſtante, ſolut.matr.* (huius enim bona dotis nomine non obligari, plerique contendunt :) quæ hypotheca non modo pro dote intelligitur contracta. *D.l. in l. vbi, in princip.Co.de iur.dot. l.ſi cum dotem, §.ſin autem in ſauiſſimo, vbi gloſſ. & Dd.ff.ſolut. matr. vide l.aſſiduis, §.ſi.C.qui pot.in pig.Iaſ. latè poſt Angel. in §.fuerat, nu.41. & 42. Inſtitut. de act. idem Iaſ. in l.maritus, 21. num.14. C. de procur. per gloſſ. ſingularem in l.ſi ego, §.dotis, verb.conditi de iur.dot.* ſed etiam nomine alimentorrm, ac bonorum paraphernalium, quamuis reliqua priuilegia dotis, in his locum non habeant. *Iaſ. in dict. l.maritus, 21.nu.14. C. de procurat* In bonis tamen mariti, duntaxat allodialibus, ea mulieri hypotheca datur non etiam in feudalibus: *Bald. in c. imperialem, de prohib.feud.alien. per Feder. & in l.1. C. qua res pign. ob. Spec. de pig. §.1.n.39. latè in terminis, Bald.in tract.de dot. part.3.quaſt.187.* Eandem hypothecam tacitam habet & pupillus in bonis protutoris, *gloſſ.in l. pro officio, C. de ad. tut.* minor in patrimonio curatoris *dict. l. pro officio, in verb. curatoris,* fiſcus in

A bonis adminiſtratorum ſuorum; *l.1.C.de priuil.fiſc.* vel debitorũ; *l.1. & 2. C. de priuil. fiſc.* filius reſpectu maternorum bonorum & hæreditat.s, in re patris qui illa adminiſtrat : *l. ſi quis prioris, Co.de ſecund. nupt. Schurff. conſ. 56. cent.1. vide Neguz. in tract. pig.2.part.4.memb. num.13. cum*

B *ſeq.* Ciuitates † non habent, niſi bonis ſuorum adminiſtratorum, *Alex. in l.1. §.ſi hæres, ad Trebell.per l.1. Co. quo quiſ.ord. conuen.lib.11. Neguz. in tract. pig. part.2. memb.2.num.119.* aut ex priuilegio Principis : *l.ſimile, 10. ad municip.* quia loco priuatorũ

C ſunt : *l.eum qui, 16.de verb.ſign.* vnde arguunt quidam, Duces, Marchiones, & Comites Imperatori ſubiectos priuilegia Fiſci imperatorij non habere niſi præſcripſerint, aut à Cæſare impetrarint. Plerique tamen aiunt, non modò hos, ſed etiam ciui-

D tates quaſque, quæ merum imperium habent, moribus ius fiſci vſurpare, *c.ſuper, 26. §.1. de verbor.ſignif. l. competit. vbi Dd. C.de præſcr. 30.annorum.* quamuis ſuperiorem recognoſcãt, *Fachſ. diff. 35. Reinh. diff. 34.* Eſt autem differentia taciti pignoris

E & expreſſi. Res † ex conuentione expreſſum obligatæ alienari nequeunt, niſi cum ſuo onere, *l. ſi debitor, Cod. de dist. pig.* Quæ verò ſecreto nexu tenentur, libere alienari poſſunt antequã præcludantur, hoc eſt, vt vulgo nunc

 dicunt

dicunt arreſtantur: *l. pen. hoc tit.* tacitum enim pignus generale eſt, & omnia complectitur bona. Generalis autẽ pignoris obligatio alienationem non impedit: *l. cum tabernam, 34. ſupra tit. 1.* Illud vltimo ſciendum, per expreſſum pignus non tolli tacitum, aut contra. *vide ſupra in §. item Seruiana, num. 70. vbi dicit hanc eſſe communem, Inſtitut. de act. Dd. in l. vlt. Co. de pact. conuent. Neguz. in tract. pig. 1. part. 4. memb. 82.*

Quæ res pignori vel hypothecæ datæ obligari non poſſunt. Tit. III. C. 8. 17.

1 *Quicquid non prohibetur, poteſt oppignorari.*

2 *Res quæ ſua natura non poſſunt oppignorari.*

3 *Quæ perſonæ oppignorare nequeant.*

4 *Quando non idoneè res oppignoretur.*

1 SEcundò † videamus quæ oppignorari non poſſint: eo enim cognito, facilè apparebit, quænam rectè & vtiliter nectantur. *Inſtitut. de his qui ſunt ſui vel al. iu. in pri.* Res pignorari nequeunt, vel quia ſua natura nexum non recipiunt, vel quod à non idoneis, aut non idonee nectuntur.
2 Res † ſua natura oppignorationem reſpuunt, quæ ſunt
A extra commerciũ, quia nec emi poſſunt: *l. 1. §. eam rem, hoc tit.* vt res ſacræ, religioſæ, publicæ: *l. 3. Cod. eod.* liber homo, quamuis filiusfamilias: *l. qui filios, 6. C. eod. l. fin. hoc t.* Qui tamen ab hoſtibus redimitur, loco pignoris eſt apud redemptorem,
B donec pretium reddat, *l. ſi patre, 15. de capt. de poſtl. reuerſ. l. 2. C. eod. tit. l. Senatus, 43. §. vlt. de legat. 1.* Item quæ lege prohibentur alienari, vt res litigioſæ, *l. 1. §. fin. hoc tit.* minorum, fundus dotalis, &c. Nam oppignoratio quædam alienatio eſt: *l. vlt. C.*
C *de reb. alien. non alien.* Vnde nec feudalia, quorum alienatio inuito domino, aut agnatis non conſentientibus interdicta eſt, *c. imperiale, in princip. vbi Dd. de proh. feud. alien. per Feder. vide latè Curt. in tract. feud. par. 4. n. 95.* rectè ſubijciuntur hypothe-
D cæ: quamuis fructus feudi poſſe pignori eſſe receptum ſit. *Spec. de pign. §. 1. Cur. præall. loc. num. 95.*
Deinde † fit, vt res non idonee 3
nectantur, vel quia poteſtatem nectendi, qui dedit, non habet, vt ſi res aliena pignori detur. *tot. tit. C. ſi res aliena.* aut pupillus
E ſine voluntate tutoris & decreto, ſeruus ſine domini, filius ſine patris de his quidem rebus quæ patri quæruntur, oppignoret: *l. 1. in princip. & §. 1. hoc tit.* vel
quod † de rei obligatione actum 4
non videatur, vt cum ſecundus creditor in prioris locum ſuccedit,

dit, non intelligitur pignus renouari, niſi expreſsè conueniat: *l. Ariſt. 3. cum ll. ſeq. hoc titul.* Sic & in generali obligatione non veniunt, quæ credibile non ſit quempiam ſpecialiter obligaturum: *l. 1. Cod. eod l. obligat. 6. cum ll. ſeqq. ſupra de pignor.*

Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur, & de his qui in priorum creditorum locum ſuccedunt. Tit. IV. C. 8. 18. 19.

1 *Effectus pignoris, vt creditor habeat ius perſequendi & diſtrahendi.*
2 *Regula, Qui prior eſt tempore, potior eſt iure.*
3 *Fallit in pupillo & muliere:*
4 *In eo qui credidit in pignoris conſeruationem.*
5 *In redemptore captiui ſerui.*
6 *In eo qui paratus eſt priori ſoluere.*
7 *In eo qui in locum primi creditoris ſuccedit.*
8 *Quomodo priuilegiati concurrentes alij alijs præferantur.*

1 TErtio † de effectu pignoris eſt dicendum. Ex obligatione autem pignoris conſequitur creditor poteſtatem, & perſequendi pignoris, *l. pignor. 17. ſup. de pign.* & niſi ſolutio principalis debiti fiat, diſtrahendi, *infr. tit.* A 1. Sed quia eadem res pluribus nonnunquam obligatur, fit vt diſceptari in perſecutione diſtractioneque pignoris ſoleat, vter alteri ſit præferendus. In quo regula generalis tenenda eſt, potiorē eſſe in iure pignoris, cui prius eſt res obligata: *l. ſi pignus, 8. l.* B *ſi & iure, 10. hoc tit. l. 3. l. 2. l. licet, Cod. eod. l. 4. Co. ad Macedo.* Nec † enim vſpiam, verius eſt 2 quod vulgo vſurpatur; Qui prior eſt tempore, potior eſt iure: *l. 2. Cod. eod. c. qui prio. de reg. iur. in 6. l. qui Balneum, 9. l. potior, 11. hoc titul. vide de hac regul. cum* C *ſuis limitat. latè Neguz. in tract. pign. 2. memb. 5. partis, num 1. 2. & per totum.* Neque verò intereſt, pignus conuentionale ſit an Prætorium, (de quo tamen nonnulli dubitant, *Cuiac. lib. 5. c. 30. per l. 12. de reb. aut iud. poſſ.*) an iudiciale, *l. 5. Cod. eod. Neguz.* D *præalleg. loc. n. 6.* res ſpecialiter obligetur, an generaliter, *l. 2. 3. §. 1. hoc titul. dict. l. 2. Cod. eodem,* an etiam tacitè, *l. vnic. Cod. rem alienam ger. dict. l. ſi pignus, 8. vbi Dd. hoc tit. Dynus in dict. cap. qui prior, num. 12. Neguz. in tract. pignor. in 6. parte, memb. 2. nu. 9.* E Si tamen ex alijs bonis poſſit creditum redigere, cui generaliter bona ſunt obligata, non debet interim ſecundo creditori ſuum ſpeciale pignus auferre: *l. 2. C. de pignorib.* Nihil etiam intereſt, priuati ſint creditores omnes, an cum his concurrant priuilegiati:

puta pupillus, mulier, ciuitas, fiſcus, princeps, *dict. l. ſi pignus, l. fin. §. fi. h. t.* Nam regulariter primus ſecundo, ſecundus tertio, atque deinceps potior eſt, *l. creditor, 12. §. ſi ſimpliciter, 7. hoc tit.*
3 Quanquã † enim pupillus, quãuis poſterior, propter fauorem interdum perſonæ, vt rem ſaluã habeat, præfertur priorib. *l. idemque, 7. l. fin. hoc tit.* & mulier fauore dotis, *l. aſſiduis, cum Auth. ſeq. C. eod.* idem fiſcus in debitis, non in pœnis: *l. ſi is qui, 28. vbi Bart. de iur. fiſc. l. 1. Cod. de pœn. fiſc. lib. 10. l. 1. C. de iur. fiſc. vide Neguſ. in tract. pign. pa. 2. memb. 4. & part. 5. memb. 2.* tamen ne hi quidem expreſſam hypothecam habentibus prioribus regulariter præferuntur, *in d. l. aſſiduis, gl. & Dd. adde Schurff. conſ 22. cent. 1.* ſed tantum ijs qui obtinent tacitam, nã in expreſſis, præſertim ſpecialibus, teneri volunt regulam, vt qui prior eſt tempore, potior ſit iure: quod tamen ita accipiẽdum eſt, niſi lex diſertè prioritatẽ indulgeat, *§. his conſequens, in Auth. de æqualitate dotis. Auth. quo iure, C. eod. hoc tit.* ſicut quandoque indulget: nam (verbi gr.) pupillus, mulier, miles, fiſcus, & ſimiles, etſi (prout dictum eſt) prioribus non præferuntur, expreſſam hypothecam habẽtibus: quod iniquum ſit, ius primo alibi quæſitum, alterius inſequente facto auferri: tamen interdum

A his, & maximè tantum generalẽ obtinentibus, ſolent anteponi, *vide in Auth. de æqual. dot. latiſſimè autem omnium Neguzan. in tract. pign. in 5. par. mem. 2. vbi ampliationes & fallentias ponit plurimas.* Sic qui in morbum, funus, exequias crediderunt,
B alijs etiam expreſſam habentib. ſolent præferri: *Iaſ. & Dd. in l. fin. §. in computatione, Cod. de iur. delib. l. 4. C. de petit. hæred. vide ſup. de relig. & ſumpt. fun.* & iure Saxon. mercedes ſeruorum ac mercenariorum ante omnia detrahi: *glo. lat. art. 22. lib. 1.* Ac
C † iure etiam ciuili, qui credidit 4
in rei ipſius oppignoratę conſeruationem, puta vt domus hypothecata fulciatur, eum æquum viſum eſt anteire priorem, cuius pecunia ſaluam fecit totius pignoris cauſam: *l. 5. & 6. hoc tit.* Item † qui ſeruum ab hoſtibus 5
D redemit, omnibus omnino creditoribus, quamuis prioribus, in pignore merito præfertur, *l. in bell. 12. §. ſi pignori, de captiu. & poſtlim. reuerſ.* Præterea ſi
† paratus ſit poſterior priori creditori 6
ſoluere (habet enim ius offerendi, *l. mulier, 19. cum ll.*
E *ſeqq. hoc titul.*) merito deneganda eſt huic pignoratitia actio: cum per eum ſtet quominus ei pecunia ſoluatur: *l. potior, 11. §. fin. l. quærebatur, 20. hoc titul.* Idem
† iuris erit, ſi voluntate prioris 7
ſecundo res ſit oblata: qui ſi recuſet accipere, intelligitur pignus

gnus ſponte remiſiſſe, *l. 3. §. pen.* A
8 *hoc tit.* Sed † & qui ſuccedit in locum primi creditoris, cui recepto hypothecæ iure ſoluit, merito præfertur ſecundo: *l. cred. 12. § à Titio, 8. cum l. ſeq. hoc t.* Quomodo autẽ priuilegiati hi, ſi concurrant, alij alijs præferantur, longum nunc eſſet diſputare, & alibi tractant, *gloſſ. & Dd. in d. l. aſſiduis, ad ver. § licet anterioris, cum Auth. ſeq. & in d. l. ſi pignus & in tit. de priu. cred. Dyn. in cap. qui prior, de reg. iur. in 6. Neguſ. in tract. pign. in 5. par. vide etiam infra de priu. cred.*

De diſtractione pignorum & hypothecarum. Tit. V. C. 8. 28.

1 *Effectus pignoris præcipuus, quod poſſit diſtrahi pignus, & eius ratio.*
2 *Quomodo diſtrahatur, ſi pactum de diſtrahendo ſit appoſitum.*
3 *Quid ſi pactum nullum interuenit.*
4 *Quid ſi pactum de non diſtrahendo interuenit?*
5 *Quid ſi pactum ſit, ne debitor diſtrahat?*
6 *Creditorem non obſtante denuntiatione rectè diſtrahere.*
7 *Quid creditor iuris diſtrahendo transferat.*
8 *Creditorem de euictione non teneri.*
9 *Quomodo creditori ſuccurratur, ſi debitor hypothecam teneat.*

1 PRæcipuus † pignoris effectus in duobus vertitur. Primo B nanque debitore non ſoluente aut ſuſpecto, *l. quæſitum, 9. h. t.* permiſſum eſt ex contractu pignoris creditori, actione Hypothecaria pignus perſequi, & poſſeſſionem eius conſequi: *vide de hac actione, §. item Seruiana. vbi optime Iaſ. Inſt. de act. Fer-* C *rar. in for. lib. hyp.* ſecundo, poſtquam illam fuerit conſecutus, ſi nihilominus fruſtretur debitor, & ſolutionem extrahat. hoc caſu (nam ante nequit, *l. 4. h. t.*) pignus vendere, & ſibi de pretio ſatisfacere. Nec enim magna eſſet huius obligationis vtilitas, ſi cre- D ditor perpetuo ſeruare debitori, quamuis moroſo, inutile pignus (nam fructus non lucratur, *l. 1. & 2. C. de pign. act. l. ſi dominium, 9. C. de pig. l. 1. de diſtr. pig. l. 3. Cod. de pact. pign.*) teneretur. Ac ſciendum eſt, ſolenne olim fuiſſe, vt pactum De diſtra- E hendo pignore opponeretur: *l. 3. C. de pign. actio.* quod ita poſtea in mores abijt, vt quamuis non ſit appoſitum, pro conuento tamen habeatur: eoque iure vtimur *l. ſi conuenit, 4. ſup. de pignor actio l. creditoris, 8. h. t. l. ſi mandati.* Itaque ſi † pactio ſit 2

adiecta, poteſt creditor ex conuentione tanquam ex voluntate debitoris diſtrahere: §. *contra autem, Inſt. quib. alien licet. vbi dixi, l. fi. §. 1. C. de iure dom. impetrando.* quod tamen ex bona fide facere ſolenniter, commonefacto prius debitore, vt poſſit offerre pretium, debet: alioqui Pigneratitia tenetur, *l. 4. l. quæ ſpecialiter, 9. C. eo. & t. t. ſi vendito*
3 *pign. agat.* Si † nullum pactum interuenit, denuntiabit creditor Teſtato, *l. 4. C. eod.* idque ter, *Paul. lib. 2. tit. 5.* debitori ſe velle diſtrahere, ni fiat ſolutio: poſt quam denuntiationem expectãdum eſt ex lege Iuſtiniani biennium, antequam vendi poſſit, *d.*
4 *l. fin. §. ſin autem.* Quod † ſi pactum De non diſtrahendo interuenerit, quæſtionis eſt quid ſeruari oporteat? & ſane diſtinguendum videtur, creditori an debitori alienationis adempta ſit facultas. Si conuenit ne creditor diſtrahere poſſit, furti videtur obligari, ſi vendat: quia inuito domino, & contra quam pactum eſt, rem contrectat alienam, *l. ſi is qui pignori, 66. de furtis.* Sed quia hæc pacto tacitam habet conditionem, Si debitor interpellatus ſoluat: *l. quæro, 56. §. inter. ſupr. loca. cap. 3. de iureiur.* idcirco hoc non ſoluente, poſt ternam denũtiationẽ, & elapſo, vt volunt Dd. biennio, æquum eſt, vt creditori venditio permittatur, *d. l. 4. de pign. act.* neque

A teneatur debitori conuentionibus ſtare, qui ipſius promiſſa non impleat, *l. cum proponas, 21. C. de pactis.* Quod † ſi contra pactum ſit, Ne liceat debitori vendere: quæritur an alienandi poteſtas illi ſit adempta? Et quãuis improbatum eſt legibus ſine
B cauſa auferre domino poteſtatem rei ſuæ alienandæ: *l. penultim. ſupr. de pactu, l. filiusfamil. 114. §. diuid. 11. de legatis, 1.* tamen quoniam multum intereſt creditoris, non alium ſibi ſubſtitui duriorem aduerſarium, reſponſum eſt, nullam fore vendi-
C tionẽ, vt pactioni ſtetur, *l. ſi creditor, 7. §. fin. hoc tit.* Pacto enim quod iuſtam habet cauſam, rectè domino interdici poteſt rei ſuæ alienatio, *l. fi. C. de pactis inter emptorem, &c. d. l. filiusfamil. §. diui. Dd. in l. 5. C. de condictio. ob cauſam & in l. ſi ita quis,*
D *135. §. ea lege, de verb. oblig.* Por-
rò † creditorem pignus publica, 6
vt fieri decet, *l. edicto, C. ſi aduerſ. fiſ. l. ſi fundum, de ext. rei iud. de iure Sax. vide Lãd. lib. 1. art. 20. VVeich. art. 61.* auctionẽ vendentem fruſtrà denuntiationibus impedit debitor (qui tamen ad
E id citari debet, niſi aliter ſit conuentum, *l. creditor hypothecas, 4. vbi Bald. C. de diſt. pign. & in l. vlt. C. de iur. do. Bart. in l. Titio, §. Titius, ad municip.*) aut ſecundus creditor, niſi quod debetur offerat: *l. 1. & 2. C. debitorem venditio. pig. imped. non poſſe.*

poſſe. in quo ſciendum eſt, refer-
re vendat creditor ius ſuum, vi-
delicet ius pignoris, an verò rem
7 ipſam. Vtrumlibet † enim li-
cet: illud etiam ante moram,
hoc non niſi debitore fruſtrante,
prout oſtenſum eſt. Ac priore
quidem caſu tantundem trans-
fert, quantum ipſe habet, nem-
pe ius pignoris: quod poſtea ſo-
lutione diſſolui poteſt: in ſe-
cundo autem transfert ius quale
habuit debitor, qui pignori de-
dit, aut dominij, aut Quaſi do-
minij, ſic vt auocari amplius ab
emptore res per debitorē, alium
ve qui ab eo cauſam habeat, non
poſſit, *l. 2. hoc tit. qui à credito-
re, 18. Cod. eod. l. 4. ſup. de pign.
actio. l. 1. 2. 3. C. ſi antiquior cre-*
8 *ditor.* Quod ſi † tertius aliquis
iure dominij rem euincat, credi-
tor qui vendidit, de euictione
non tenetur: vtpote cum non
ſua, ſed aliena, id eſt, debitoris
fide diſtraxerit: debito tamen ne
ex aliena iactura locupletetur,
Vtili actione conueniri poterit
ad pretium, aut iure poſtulabit
emptor cedi ſibi pignoraticiam
contrariam à creditore actionē:
qua in id quod intereſt, debito-
rem conueniet, qui rem alienam
contra bonam fidem obligarit,
*l. reſcriptum, 12. §. 1. hoc tit. l. ſi
pignora, 50. l. ſi plus, 74. infr. de
euiction. l. ſi ob cauſ. 13. Cod. eod.*
9 *de euict.* Illud † vltimo ſciendum
eſt, nemine pignus emente, cre-
ditorem ius dominij à Principe

A (Prætor enim dominum non
facit) impetrare poſſe: iuxta for-
mam à Iuſtiniano alibi traditam,
in l. fi. C. de iur. domin. imp. Et
hæc † quidem obtinent, cum 10
creditor eſt in poſſeſſione pigno-
ris: quod ſi ipſe debitor hypo-
thecam teneat, & ſoluere ceſſet,
B poteſt & debet (vt antè dictum
eſt) agere creditor ad poſſeſſionē
hypothecæ conſequendam, au-
ferendamque debitori: vt dein-
ceps ſuo iure de quo iam dictum
eſt, vtatur, *l. ſi cum venditor, 66.
in princ. de euict. l. fundus, §. cre-
ditor. de pign. Papien. in for. lib. in*
C *actio. hypoth.* Neque enim debet
ſibi ius dicere, & poſſeſſionem
hypothecæ priuata authoritate
inuadere, *l. in poſſeſſionem, 5. Cod.
ad l. Iul. de vi. l. extat. quod met.
cauſ.* ne etiam tum quidem, cùm
illud conuentionis iure fuit per-
miſſum. Quamlibet enim vim
D hoc caſu facere non videatur, ſi
legem conuentam exerceat: ta-
men nihilominus authoritate
magiſtratus poſſeſſionem adipi-
ſci conuenit: *l. creditores, 5. C. de
pign. l. penult. C. de pig. act. l. cum
creditor. 55. de furt. l. cum debito-
ris, 7. C. de iud.* quanquam hic
E non actione ordinaria, ſed tan-
tummodo imploratione officij
iudicis, & ſummaria cognitione,
decretoque opus eſſe, & in hoc
prodeſſe pactum, ſit receptum.
*vide glo. & Dd. in d. l. credito-
res, 5. C. de pign.*

Quibus modis pignus, vel hypotheca ſoluitur. Tit. VI. C. 8. 26. 31.

1 *Solutione eius quod debetur pignus, ſoluitur vera vel ficta.*
2 *voluntate creditoris.*
3 *Rei interitu.*
4 *Tempore.*
5 *Mutatione perſonæ debitoris.*
6 *Sententia vel iureiurando.*

1 Pignoris nexus varijs modis diſſoluitur. Primo, † ſolutione eius quod debetur: *l. 1. in princip. l. 5. §. 2. hoc tit.* & Oblatione, *l. item, liberatur. 6. §. hoc t.* ac Depoſitione, *l. acceptam, 19. Cod. de vſur. l. obſignatione, 9. C. de ſolut. Iaſ. & Doctores in l. 2. C. de iur. emphyt.* Solutioneque quantumuis ficta: vt ſi creditor quod debetur, donet debitori: *d. l. 1. §. 1.* aut paciſcatur, ne petat: *d. l. 5. in princ.* aut obligationem nouet: *l. nouatione, 18. de nouationibus, l. ſolutum, 11. de pign. actio.* aut debiti nomine ſatisfieri ſibi permittat: *l. idem, 6. in princip. & §. 1. hoc tit.* vnde ſi conuenerit, vt fideiuſſor pro hypotheca detur, ſatisfactum intelligitur, & obligatio pignoris euaneſcit, niſi ſit aliud actum: *d. l. 5. §. 1. l. penultim. hoc tit. l. ſi rem, 9. §. omnis de pignor. actio.* aut niſi pro certa pecunia, nō pro omni debito ſatisfiat: *d. l. item in fin.*

A Secundo, † Voluntate creditoris 2 pignus ſoluitur: vel Expreſſa, vt per pactionem qua conuenit, vt ab hypotheca diſcedatur: *d. l. 5.* vel Tacita, vt ſi creditor conſentiat venditioni pignoris: hoc eſt omni alienationi. *l. 4. §. 1. l. ſicut, 6. §. ſi voluntate, 4. & ſeqq. hoc t.*
B aut nouæ obligationi pignoris, *l. Paulus. 12. hoc tit.* nam & hæc verbo alienationis venit, *l. fin. C. de rebus alienis non alienand.* Si tamen eo conſentit, vt ſalua maneat pignoris cauſa, vel vt ſibi de pretio venditionis ſatisfiat: non ſecuta ſolutione ius ſuum retinec, *d. l. ſicut, §. illud, 6.* Non
C autem videtur conſenſiſſe creditor, etiamſi ſciat rem diſtrahi, niſi cum agitur de libertate, *l. 1. Cod. de remiſſion. pign.* aut re fiſci, *l. antepenult. C. eod.* aut alijs cauſis priuilegiatis. *Neguza. in tract. de pign par. 6. memb. 3.* Sed neceſ-
D ſe eſt, aliunde apparere eius conſenſum: puta ex verbis, aut ex ſubſcriptione contractus, *dict. l. ſicut, §. non videtur, 10.* aut ſi reddat chirographum, quo pignus erat obligatum, *l. creditricem, C. de remiſſ. pignor.* Tertiò finitur † Rei interitu, non modo 3
E ſi corporalis ſit res, ſed etiam incorporalis vt ſi vſusfructus obligatus extinguatur, *d. l. ſicut, in princip. vel aliud ius quod debitor in re habuit. l. 3. hoc tit.* Sed hoc accipiendum eſt de interitu, quo Tota res abſumitur, non aliqua Pars eius. Nam ſi, verbi gratia, domus

domus oppignorata cōburatur, A area nihilominus manebit obligata, & quicquid illi deinceps inædificabitur: *l. domo, 21. de pig. action. l. Paulus, 29. §. domus, l. fin. de pign.* nam cum mutatur tantum rei qualitas, dubium nō eſt, hypothecam durare, *l. ſi fundus, 16. §. ſi res, de pign.* Quartò
4 † Tempore: *d. l. item liberatur, 6. hoc tit.* vt ſi de tempore conuenit, quo vel principalis obligatio duraret, vel hypothecaria. Quanquam enim non placet, Tempus modum eſſe finiendæ obligationis ſi tamen finito tempore conuento debitor exceptione rectè vtetur. *l. obligationum fere, 44. §. placet, 1. de actionibus.* Item ſi præſcriptio poteſt obijci. Quamuis enim vſucapio proprietatis non extinguit pignus, *l. vſucapio, 7. Co. de pign.* quia aliud eſt ius pignoris, aliud dominij quod vſucapitur: longo tamen tempore, qui rem bona fide poſſedit, etiam Hypothecariæ actioni propter diuturnum creditoris ſilentiū præſcribit: *l. creditor, 12. de diuerſis & tempor. præſcript.* Præterquam ſi debitor, aut eius hæres poſſideat,
B quos patientia creditoris abuti fuerit iniquiſſimum, *l. 1. & 2. C. ſi aduerſus cred. præſcript.* Sed hoc tempus poſtea prorogatum eſt, in extraneo quidem poſſeſſore ad 30. annos: *l. 3. C. de præſcript. 30. vel 40. ann.* in debitore & eius ſucceſſoribus ad 40. *l.*
C *ſicut, §. 1. Cod. eod. tit.* Quintò
† Mutatione perſonæ debitoris, 5
l. 1. §. fin. hoc tit. Sextò † Senten- 6
tia, vel iureiurando, ſi iudicatum iuratumve ſit nihil deberi, aut pignus non eſſe obligatum, *l. ſoluitur, 5. §. fin. l. ſi deferente, 13. hoc titulo.*

DIGEST. LIB. XXI.

DE ÆDILITIO EDICTO, ET REDHIBITIONE, & Quanti minoris. Titul. I.

C. 4. 58.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Summa & finis edicti.*
3 *Prima pars edicti.*
4 *Secunda.*
5 *Tertia.*
6 *Explicatio primæ partis.*
7 *Quid ſit redhibitio, & quid in eam veniat.* D
8 *Explicatio ſecundæ partis.*
9 *De actione redhibitoria, & quanti minoris.*
10 *Differentia inter hanc actionem, & eam quæ ex empto datur.*

Vltima

11 *Vltimæ partis explicatio.*

1 AD implendos bonæ fidei contractus ſpectat Edictum Ædilium Curulium, de Redhibitione & Quanti minoris actione. 2 Ædiles † enim penes quos erat, non modo ludorum, ædium & viarum, ſed etiã annonæ, *Cic.lib.3.de leg.*& propter annonam contractuum cura, edictum propoſuerunt: quod partim ad extirpandas fraudes, coercendaſque venditorum fallacias pertinet, *l.1.§.cauſa,1 h.t.* partim liberum viarum cõmeatum tuetur, *l. hi enim, 40. cum ll.ſeq. hoc tit.* Ex quo Edicto ius poſtea dici agique cœptum eſt. Quod quidem ius pars appellatur iuris Prætorij: *§. Prætoris, Inſtitut. de iur. nat. gent. & ciui.* quia non ex lege ſcripta, ſed ex iuriſdictione magiſtratus venit. 3 Eius † pluribus locis fit mentio, *l.paciſ.31.ſup. de pact. Plaut.in Moſtell. Cic. lib. 3. Offic. Gell.lib. 4. cap.2.*

¶ Aiunt Ædiles: Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi vitijve cuique ſit: quis fugitiuus errove ſit, noxave ſolutus non ſit: eademque omnia, cum ea mancipia venibunt, palàm rectè pronunciando. Quod ſi mancipium aduerſus ea veniſſet, ſiue aduerſus quod dictum promiſſumve fuerit cum venerit, fuiſſet: quod eius præſtari oportere dicetur, emptori, omnibuſque ad quos ea res pertinet, iudicium dabimus, vt id mancipium redhibeatur. Si quid autem poſt venditionem traditionemque deterius emptoris opera, familiæ, procuratoriſve eius factum erit, ſiue quid ex eo poſt venditionem natum adquiſitum fuerit:& ſi quid aliud in venditione ei acceſſerit, ſiue quid ex ea re fructus peruenerit ad emptorem, vt ea omnia reſtituat. Item, ſi quas acceſſiones ipſe præſtiterit, vt recipiat. Item ſi quod mancipium capitalem fraudem admiſerit, mortis conciſcendæ ſibi cauſa quid fecerit, inve arenam depugnandi cauſa ad beſtias intromiſſus fuerit, ea omnia in venditione pronuntianto: ex his enim cauſis iudicium dabimus. Hoc amplius, ſi quis aduerſus ea ſciens Dolo malo vendidiſſe dicetur, iudicium dabimus, *l.1.h.t.*

4 ¶ Deinde Ædiles aiunt: Qui iumenta vendunt, palàm rectè dicunto, quid in quocunque eorum morbi vitijque ſit: vtiq; optimè ornata vendendi cauſa fuerint, ita emptoribus tradantur: Si quid ita factum non erit de ornamentis reſtituendis, iumentiſve ornamentorum nomine redhibendis, in diebus ſexaginta: morbi autem, vitijve cauſa inemptis faciendis, in ſex mẽſibus, vel quo minoris cum venirent, fuerint, in anno iudicium dabi-

„ dabimus. Si iumenta paria ſimul venierint, & alterum in ea cauſa fuerit, vt redhiberi debeat, iudicium dabimus: quo vtrumque redhibeatur, *l. ædiles*, 38.

5 ¶ Poſtremò aiunt Ædiles: Ne quis canem, verrem, vel minorē aprum, lupum, vrſum, pantherā, leonem, aliudve quod noceret animal, ſiue ſoluta ſint, ſiue alligata, vt contineri vinculis quominus damnum inferant, nō poſſint, qua vulgò iter fiet, ita habuiſſe velit, vt cuiquam nocere damnumve dare poſſit, ſi aduerſus ea factum erit, & homo liber ex ea re perierit, ſolidi ducenti: ſi nocitum homini libero eſſe dicetur, quanti bonū æquum iudici videbitur, condemnetur, cæterarum rerum quātum damnum datum factumve ſit, dupli: *l. hi enim*, 40. *cum ll. ſeqq.*

6 ¶ Huius edicti tria ſunt capita, aut certè ſunt numero tria Edicta, In primò agitur de ſeruis: vt ſi ſeruus morbo, vitiove, aut noxæ obnoxius, aut fugitiuus, vel erro, venditus ſit, quod vitium clam emptorem venditor habuerit, redhibere liceat, *l.* 1. & 2. *hoc tit.* Bonæ enim fidei eſſet contrarium, ſi emptor cogeretur retinere rem vitio affectā, de quo ſi fuiſſet factus certior, nunquam emiſſet. De corporalibus vitijs loquuntur Ædiles: nam propter animi vitia nō redhibetur ſeruus, vt ſi iracundus ſit, aut vinarius, aut mendax,

A aut auarus. Nam hæc vſum ſerui non impediunt, *l.* 4. *hoc titul.* Et ſanè vitia animi, quæ multis ſimulationū inuolucris plerumque conteguntur, præſtare venditorem iniquiſſimum eſſet. Itaque hoc caſu, ceſſante redhibitione, Ex empto, Quanti mino- B ris erit agendum, *dict. l.* 1. *in fin.* Excipitur fugæ errorisq; vitium. Etſi enim hæc vitia animi ſunt, tamen quia corpus quoque domino reddunt inutile, & ſubtrahunt, *l.* 1. *Cod. de ſer. fugit.* Edicto diſertè comprehenduntur, *d. l.* 1. *§. fin. cum ll. ſeqq. l.* 4. *cum* C *ſeqq. hoc tit.* Fugitiuus eſt, qui fugæ cauſa, & ea mente diſcedit, ne ad dominum redeat, *l. quid ſit*, 17. *hoc tit.* Erronem ſic definimus, qui nunquam fugit, ſed frequenter ſine cauſa vagatur, & temporib. in res nugatorias conſumptis, ſerius domum redit, *d.* D *l. quid ſit, §. erronem*, 13.

¶ Redhibere eſt, facere vt rurſus habeat vēditor, quod habuerat: & quia reddendo id fiebat, idcirco redhibitio eſt appellata, quaſi redhabitio, *l. redhibere*, 21. *hoc tit.* quod tum propriè fit, authore Feſto, cùm redditur quod E improbatum eſt, & qui dedit: idē rurſus habere cogitur, quod ante habuit. Redhibitio igitur eſt venditionis reſolutio, *l. Pomp.* 12. *§. præterea, de acq. poſſ.* qua omnia in integrum reſtituuntur, perinde ac ſi neque emptio, neq; venditio interceſſiſſet, *l. facta*, 60. *hoc tit.* 7

hoc tit. l. ſi hominem, 19. *de vſucap. Paul. l. 2. titul.* 17. Itaque & emptori reſtituere debet venditor pretium vnà cùm vſuris, & quod intereſt pretio non caruiſſe. *l. debet autem*, 27. *l. illud ſciendum*, 29. *hoc titul.* & contrà huic emptor rem, cùm omnibus acceſſionib. & emolumẽtis, præſtationeque damni, ſi quod culpa emptoris accidit redhibere cogitur. Nam ſi quid caſu damni factum ſit, emptori non nocet: vnde & extinctum corpus poteſt redhibere, *l. ædiles*, 38. *l. ſi hominem*, 47. *in fin. hoc t.* Illud quoq; ſciendum eſt, ſi falsò affirmauit quid venditor, & equum non eſse calcitroſum, cùm eſset, ad hunc quoque caſum redhibitionem pertinere, ex primo huius Edicti capite, quo tenetur, Qui aduerſus dictum promiſſumve vendidit, *d. l.* 1. §. 1.

8 ¶ In ſecunda edicti parte agunt Ædiles de Iumentis redhibendis, vel ornamentorum detractorum cauſa in 60. diebus, vel ob vitium corporis intra ſemeſtre: quo ſpatio omnes Ædilitiæ actiones finiuntur, *l. ſciendum*, 19. §. *fin. l. cum ſex menſes*, 55. *hoc tit.* niſi aliud ſit actum, *l. quod ſi nolit*, 31. *l. ſi quid ita*, 20 *hoc tit.* Quod ſi redhibere nolit emptor, vtpote aliàs etiam empturus; actionem, quãto minoris res cùm veniret fuerit, illi pollicentur, *d. l. ædiles*, 38. *in prin.*

A Cauſa huius edicti eadem eſt, quæ & mancipiorum redhibendorum: & ferè eadem ſunt in his rebus, quæ in mancipijs. Quicquid igitur illic diximus, huc erit transferendum: *dict. l. ædiles*, §. *cauſa*, quæ autem de iumentis hic edicuntur, in omni pecude
B obtinent, *d. l. Ædiles*, §. *iumentorum*. & denique ex benigna interpretatione ad omnem rem tam ſoli, quam mobilem producta ſunt: ſi fortè ſint eiuſmodi res, quas propter vitium habere emptas non expediat. Etſi enim in illis corporis animive vitium
C intelligi aut diſtingui nequit: tamen cùm eadem ratio extet, meritò etiam idem in his ius obſeruabitur, *l.* 1. *in princip. l. etiam in fundo*, 49. *hoc tit. l. ſi prædium, Cod. eodem.*

¶ Ex prioribus his Edicti partibus duæ oriuntur actiones: al- 9
D tera Redhibitoria, qua agit emptor aduerſus venditorem, in hoc, vt rem vitio affectam, aut non talem, qualem venditor eſſe affirmarit, recipiat reſtituto pretio. Quod ſi vitium necdum appareat, ſed ſuſpicio ſit ſubeſſe, ad hoc agi poteſt, vt vel caueat de
E vitio, vel redhiberi patiatur, *l. ſi vend.* 28. *d. l. quod ſi nolit*, 31. §. *qui mancipia.* 19. *hoc tit.* Econtrario datur venditori in emptorem hæc actio, vt præter rem, fructus & acceſſiones reſtituat, *d. l. quod ſi nolit*, §. *reſtitu.* 17. & §. *vult, l. proinde*, 33. *hoc t.* & quicquid

quid facto emptoris vel ſuorum damni in re datum eſt, reſarciat: *l. cum autem, 23. in princ. d.l. ædiles etiam, §. 1. d.l. redhibere, §. 1. d. l. quod ſi, §. manci.* 10. quanquam & Ex vendito his caſib. agi poſſit. *d.l. cum autem, l. Iul. ſupr. de action. empt.* Illud in vniuerſum ſciendum eſt, redhibitoriæ locũ non eſſe, niſi tale ſit vitium, quod vſum rei impediat, *d.l. 5. hoc tit.* Altera actione quæ ex hoc Edicto deſcendit, vocaturq; Quanti minoris, petit emptor Non reſcindi contractum, ſed ſibi reſtitui de pretio, quanti minoris res valuit, cùm emeretur.

10 ¶ Quorſum autem, inquies, opus erat hac actione, cùm Eadẽ Ex empto competat? *dict. l. Iulian. in princip.* Reſpondeo, ad Ædiles cùm cura contractuum pertineat, non mirum eſſe, eos ex Edictis ſuis ſpeciales actiones proponere, *l. 3. ſupra nautæ caupo ſtab.* Deinde ab actione Empti hæc Quanti minoris, in non paucis differt, vt nullo modo debeat videri ſuperuacanea. Nam illa Ciuilis, hęc Prætorij iuris eſt: illa petit Quanto minoris res empta ab agente eſſet, qui etiam admonitus, potuit pluris emere E quam res reuera valebat: hæc Quanto minoris fuerit, vnde & Æſtimatoria, vocatur actio, quia rem ipſam æſtimat: *l. ſi quid, 18. l. iuſtiſſime, 44. hoc t.* illa in Simplum rei perſecutoria, hęc ex cõtumacia nonnunquam in Duplũ

A condemnationem facit: *l. redhibitoria, 45.* illa Perpetua eſt, hæc Annalis: *d. l. ſciendum, §. fi. d.l. ædiles.* 38. interdum etiam duorum menſium, ſiue dierum ſexaginta. *l. ſi vend. 28. d.l. ædiles.*

¶ Vltimò edicunt Ædiles: Ne 11
quis vllum quod poſſet animal, B ſolutum ligatumve, qua vulgo iter ſit, habeat, ita vt damnum dare poſſit: *l. hi enim, 40. cum l. ſeq. hoc tit. §. fin. Inſtitut. ſi quadru. pau. fe. di.* ſi aduerſus ea factum erit, & homo liber ex ea re perierit, ſolidi 200. præſtabuntur: ſi nocitum libero homini eſ- C ſe dicetur, quanti bonum æquũque iudici eſſe videbitur, reus extra ordinem, *Paul. lib. 1. ti. 1. 5:* condemnetur cæterarum rerum, quantum damnũ datum factumve ſit, dupli. Et in id actione in Factum ex hoc edicto agetur, *l. quæ vulgo, 24. hoc t.* Huc etiam D pertinent edicta de Pauperie, *d. §. fin. Inſtitut. ſi qua. pau.* & de ijs qui Deiecerunt, vel effuderunt à Prætore propoſita: de quibus ſuo loco diximus.

De euictionibus, & duplæ ſtipulatione. Tit. II. C. 8. 45. 46.

1 *Quid ſit euictio.*
2 *Quomodo caueatur de euictione.*
3 *De ſtipulatione ſimpla.*
4 *De ſtipulatione dupla.*

Quo-

5 *Quomodo committatur ſtipulatio.*
6 *Triplex de euictione actio.*
7 *Duo capita euictionis in actione ſimpla.*
8 *De actione dupla.*
9 *Actio ex ſtipulatu quando competat.*
10 *Contraria euictioni.*

1 EVictio † eſt rei noſtræ, quam aduerſarius legitimo titulo acquiſierat, per iudicem recuperatio, *l. non tamen,* 24. *hoc t.* De hac † euictione præſtanda, quãuis ex natura contractus teneatur venditor, *l. non dubitatur,* 6. *Cod. de euictio l. ex empto,* 11. *ſupr. de actio empt.* etiamſi nihil ſuper ea conuenerit, *d. l.* 6. quia Vacuã bonorum poſſeſſionem tradere, *l.* 2. *& paſſim de act. empt.* & indemnem ſeruare emptorem debet. *Bald. l. ſi tibi,* 12 *num.* 2. *Cod. eod.* ac pretij acceptiones cuius fit dominus, *l.* 1. *verb. nummos fecerit accipientis, de rer. permut. l. ſi ſeruos,* 7. *de act. empt.* ad dominium contra rei, vel euictionẽ hoc nomine præſtandam, ex ratione ſynallagmatis ſe deuincit, *l. Iulia,* 13. *§. offerri,* 7. *de act. empt. Paul. lib.* 2. *Sentent. tit.* 7. tamen plerumque per ſtipulationem, ſine tamen ſatiſdatione, *l. ſi dictum,* 56. *hoc tit.* caueri hoc nomine ſolebat, idque dupliciter, vel promiſſione Simplæ, vel Duplæ.

3 ¶ In ſtipulatione ſimplæ promittebat venditor, Si res emptori euicta eſſet ſimplum reſtituere, *l. euicta,* 16. *hoc t.* hoc eſt, ſimplum pretiũ, & ex natura actionis ex empto quod emptori interesset, *l. ſi in vend.* 60. *l. euictæ,* 70. *hoc tit.* Quæ ſtipulatio cum congrua ſit naturæ venditionis (ad hoc enim ex ipſo contractu tenetur venditor, *d. l. ex empt. de actio. empt.*) ſemper ineſt effectu contractui, niſi aliud ſit actum, *d. l. ſi in vend.*

¶ Duplæ ſtipulatio continet, vt re euicta venditor duplum, nõ quidem bonitatis rei, ſed pretij conuenti, *l. ſi fundos,* 53. *l. cum fundus,* 48. *hoc tit.* præſtet, *l. vendicantem,* 17. *hoc tit.* Duplum venditor inuitus repromittere cogitur, duntaxat in mancipiorum venditione, ex conſuetudine & Edicto Ædilium: *l. quod ſi nolit.* 31. *§. quia aſſidua,* 18. *ſupra tit.* 1. *vide Paul. lib.* 2. *tit.* 17. *& ibi Cuiac.* (ſcilicet à pretio ſoluto, *Paul. d. t.* 17.) & cum res aliqua non contemptibilis venit: *l. emptori,* 37. *l.* 1. *h. t.* 4

¶ Committuntur hæ ſtipulationes, cùm aut res euincenti iudicio reſtituta eſt, aut æſtimationem præſtare coactus emptor, aut poſſeſſor ab emptore conuẽtus abſolutus eſt, *l. euictu,* 16. *§.* 1. *l. ſi ſeruus,* 31. *l. ſi mancipium,* 34. *§.* 1. *hoc tit.* in quo neceſſe eſt, vt mature, *vide diſtinctionem Bart. l. qui concubinam,* 29. *§. ſi hæres, de legat.* 3. *& in Auth. & conſt-* 5

conſequenter. C. de ſentent. & interl. Mynſing. obſer. 24. cent. 3. Maran. in ſpec. aur. venditori denũtietur dictatum eſſe iudicium, *vide Can. in c. fin. de emp.* cuiuſmodi illud ſit: alioqui non habet regreſsum aduerſus eum emptor, *l. ſi rem quam, 29. §. 2. l. emptori, 57. l. ſi fund. 53. l. ſi ideo, 55. l. Herennium, 63. hoc titul, l. emptor fundi, 8. Co. eod. c. vlt. vbi Dd. de empt. & vend.* niſi notorie iniuſta venditoris cauſa fuerit: ſic vt fruſtranea futura ſit denuntiatio: *l. empt. 8. vbi Bald. num. 4. C. eod. Crauet. in conſ. 83. num. 6. conſ. 179. num. 6.* neque enim illa momentum affert, ſi vel non neceſsaria, vt quoties vel nulla debetur euictio, *Crau. conſ. 211. n. 4.* vel nulla ſupereſt contra euictionem defenſio.

¶ His autem obſeruatis, ſi euictio ſequatur (nam ſecus ſi obtineat emptor, *l. ſi ſtatus, 18. vbi Bald. Cod. eod.*) aduerſus venditorem triplex datur de euictione actio: vel Ex empto, vel Ex ſtipulatione ſimplæ, vel Ex ſtipulatione duplæ, ſi hæc interuenit, *l. hoc iure. 27. hoc titul.* Etſi autem liberum eſt actori, quam velit actionem proponere: *l. ſed etſi, 28. hoc titul.* tamen aliquid inter eas intereſt. Actio † Ex empto, vel Ex ſtipulatione ſimplæ (quæ naturalis eſt, & propria de euictione actio) duo habet capita: *l. ex empto. 11. §. fin. l. Titius, 43. in ſi. de actio.* A *empt. l. ſi in vend. 60. l. euicta. 70. l. ſi plus, 74. hoc tit. vide Molin. in tract. de eo quod inter.* quorum primo continetur & petitur Totale intereſſe, hoc eſt, æſtimatio rei, ſiue pretium, quo res æſtimata eſt, *Dd. in l. 1. de actio. empt. d. l. ſi in vend. d. l. euicta, d. l. ſi plus.*

B Itaque merito in hoc capite refertur æſtimatio ad tempus quo res empta eſt. *l. 1. l. bonitatis, 13. hoc titul.* Altero petitur intereſſe particulare, id eſt, quanti intereſt rem euictam non eſſe: *d. l. ſi in vend.* quod recipit augmentum & diminutionem, prout quan- C doque plus minuiſſe interfuit: *d. l. Titius, de act. empt. l. vend. hominis, 8. l. ſed ſi quid, 15. l. euicta, 16. in princ. & §. fi. d. l. ſi in vend.* & horum capitum diſtinctio ad multarum legum quæ pugnare videntur, intelligentiam diligenter retinenda eſt. *vide Molin. in* D *tract. de eo quod intereſt.*

¶ Actio Duplæ non recipit augmentum aut diminutionem: quippe in illa non conſideratur intereſſe neque Totale, nec Particulare, ſed vtriuſque loco Duplicatum pretium ex ſtipulatione exigitur, *l. ex mile, 64. §. ſi to-* E *tus, hoc tit. l. cum & fortè, 44. de actio. empt. facit, l. fin. de prætor. ſtipul. §. fin. Inſtit. de verb. obligat. vide de hac materia Molin. in tract. de eo quod inter. Cuiac. lib. obſeru. 5. cap. 23. & in l. eum, qui ædes, de vſucap.* 8

¶ Actio ex ſtipulatu demum 9

compe-

competit, cum res euincitur aut A tota, aut pro parte, quę totius nomen retineat, *l. 1. l. naue, 36. hoc tit.* & cum ſpecie vendicationis euincitur: *l. ſtipulatio, 38. §. ſi quis facto, 2. de verb. oblig. Cuiac. obſeru. lib. 5. c. 23.* cæterum ſi alia pars euicta ſit, *l. naue, 36. l. ſi dictum, 56. §. in ſtipulatione, 2. h. tit.* B aut alia actione quam vendicationis actum, *Cuiac. præalleg. loc.* actio Ex empto ſolum ſupereſt: *l. eum qui ædes, vbi Cuiac. de vſucap. l. vend. l. ſi prægnans, hoc tit.* vt & tum quoties res non quidẽ euincitur, aliquid tamen emptori abeſt contra fidem emptionis, C *l. ſi tibi, 22. vbi Bald. n. 2. C. eod.* aut ante euictionem conſtat rem alienam eſſe, aut dolum venditorem feciſſe. *Bald. l. libera, n. 4.*
10 *C. de fideiuſſ.* Cõtraria † euictioni ſunt, Si ſciens emptor rem alienam emerit. *l. ſi fund. Co. eod c. 1. de inueſt. de re alien. fac.* niſi D pacto euictionis expreſſo ſibi proſpexerit, *d. l. ſi fund. d. cap. 1. Crauet. conſ. 64. in contractu, n. 5.* Si ſpontè cùm agente pepigit, tranſegit, compromiſit, *l. ſi dictũ, 56. §. 1. l. Herennius, 63. hoc tit. Lanfr. c. quoniam, verb. recuſationes, num. 4. de probat.* Si iuſtis E defenſionibus, *l. ſi rem, 29. §. 1. gl. l. ſed etſi, 18. hoc tit. l. quod quis, 203. de reg. iur.* & appellationib. non ſit vſus, *Bald. l. emptor, C. eo. l. ſi cum vend. 66. hoc tit.* Si per iniuriam res ei auferatur, *l. ſi per imprudentiam, 51. hoc tit. Myn-ſing. obſeru. 54. 56. cent. 1.* aut ex facto culpave ſua, *l. hoc iure, 27.* vel negligentia: *l. ſi ideo, 55. l. ſi cum vend. 66. hoc t.* Si præſcriptio à tempore venditionis cucurrit: *l. qui alien. 54. hoc titul.* Si non aliquo tempore litis denontiatum ſit venditori, vel prope ipſam denuntietur condemnationem, *l. ſi rem, 29. in fin. hoc t.* & docere queat venditor, ſi ſibi denuntiatum opportunè fuiſſet, ſe modum defendendi fuiſſe habiturum: *Crau. conſ. 83 n. 6. conſ. 179. n. 6.* Si non contra formam conuentionis, *Crauet. conſ. 211. n. 1.* aut ſi ex natura ſua. *gloſſ. Bart. & Dd. l. ſi familiæ, C. fam. erciſc. Alex. conſ. 21. lib. 1. Aret. conſ. 3. Dec. conſ. 411. nu. 3. 4. Crau. conſ. 24. nobil. n. 1.* vel facto authorum ipſius emptoris, res euincatur. *Bart. l. qui Romæ, §. duo fratres, q. 1. de verb. oblig. Crauet. d. conſ. 24. num. 1.*

De exceptione rei venditæ & traditæ. Tit. III.

1 *Quibus, contra quos detur hæc exceptio.*
2 *Quem de euictione tenet actio, &c.*
3 *Hæres eodem iure vtitur quod defunctus.*

Accidit † interdum, vt non tertius aliquis, ſed ipſe venditor, aut eius ſucceſſor Euictionem intentet. Cùm autem is eiuſque

tit, ſque hæres teneantur de euictione, ſicuti dictum eſt : meritò, ſi euincere rem venditam velint, obſtabit exceptio rei venditæ & traditæ .

¶ Quem enim de euictione tenet Actio, eundem multò magis agentem repellit exceptio: *d. l. vendicantem, 17. vbi glo. ſupr. tit. 1. l. exceptione, 11. Co. de euict. Dd. in l. cum à matre, Cod. de rei vend.* quæ eſt litis finitæ, *l. 6. C. de fid. inſt. & iure, haſt. lib. 10. Franc. c. 1. fall. 29. de lit. conteſt. in 6. Socin. c. 1. quæſt. 7. excep. 26. eod. tit. Blanc. de compro. quæſt. 4.* Itaque ſi fundum alienum vendideris, & tuum poſtea factum petas, exceptione repelleris, *l. 1. hoc tit.* Idemque iuris eſt in omnib. ſucceſſoribus ab vtraque parte : vnde & venditoris hæredi aut ſucceſſori cuicunque exceptio obſtabit, & ſecundus emptor eandem exceptionem babebit, *l. fin. iſto tit.*

¶ Nam hæredes ſucceſſoreſq; eadem omnino ſunt conditione, qua perſonæ principales, *l. ſiue poſſeſſio, 14. l. cum ſucceſſores, 23. C. de euictio.* Quare ſi domum filij mater vendiderit, ac tradiderit, vendicante poſtea filio, qui ei ſuccedit, obſtabit hæc rei venditæ & traditæ exceptio: *d. l. cùm à matre, C. de rei vend.* ſcilic. pro ea hæreditaria portione, qua hæres exiſtit, *d. l. cùm à matre, gloſſ. in l. fi. §. in computatione, ad verb. computantur, C. de iur. deliber.*

DIGEST. LIB. XXII.

DE VSVRIS, ET FRVCTIBVS, ET CAVSIS & omnibus acceſſionibus & mora.

Tit. I. C. 4. 32.

1 *Quid ſignificet vſura.*
2 *Vſuram largè ſumptam pro omni acceſſione capi, & quatenus acceſſione debeatur.*
3 *Mora quomodo fiat.*
4 *Vſura ſtrictè accepta quid ſit.*
5 *Species vſuræ.*
6 *Vſura lucratoria quare illicita & turpis.*
7 *Vſura cōpenſatoria permiſſa.*
8 *Ratio quare vſuræ quadantenus tollerentur.*
8 *Punitoria vſura licita.*
10 *Taxatio vſurarum.*
11 *Vſura Saxonica.*
12 *Vſura centeſima.*
13 *Differentia inter vſuram & intereſſe.*
14 *Differentia enter vſuram & reditus.*

15 *De emptionibus vſurariis.*

16 *De fructibus, cauſa, & aliis acceſſionibus.*

1 Videamus † nunc de Vſuris & Fructibus, aliiſq; quæ accedere implemento contractus ſolēt. Vſura nihil aliud Latinis B propriè ſignificat, quàm vſum: vt cùm vſuram vitæ Cicero dicit, & Plautus vſuram corporis, vxoremque vſurariam, quæ ſui corporis vſum præbet. Pòſt accipi cœpit pro Vſus pretio vel mercede vſuræ, ſecūdùm Feſtū. In hac ſignificatione rurſus C bifariam capitur, Interdum pro omni rei debitæ acceſſione & augmento, ex quacunque cauſa, vt pro fructibus. *l. Iulianus,* 13. *§. ex vendito. de actionib. empt. l. curabit,* 5. *l. fructus,* 13. *C. eod. ti. l.* 2. *Cod. de vſuris, l. cum poſt,* 69. *§. vſuras, & §. in domum. de iur. doti.* D *l. qui ſolidum,* 78. *§. etiam, de leg.* 2. *l. mora,* 32. *hoc tit. cap. ſaluhriter. extra eod.* &c.

2 ¶ Quæ quidem acceſſiones quando & ex quo tempore præſtandæ ſint, eleganter exponit I. C. *in l. videamus,* 38. *hoc tit.* cuius in ſumma hæc eſt ſenten- E tia: In bonæ fidei iudicia, quæque his ſunt ſimilia, *tot. tit. C. de vſur. & fruct. leg. l. cum ſeruus,* 39. *§. fructus, de legat.* 1. *l. Titia,* 87. *§. vſuras, de legat.* 2. *l. ſi hæres,* 5. *vbi Dd. de eo. quod cert. loc.* fructus & omnem acceſ- A ſionem à tempore moræ venire: *l. mora,* 32. *§.* 1. *l.* 3. *in princ. hoc titul.* in his & vſuras locum fructuum obtinere: *l. vſur.* 34. *hoc titul.*

¶ Moram autem fieri non Ex re, hoc eſt, eius rei quæ debetur dilata ſolutione, ſed Ex perſona: ſi videlicet interpellatus debitor, cùm exigi poſſet, *l. ſi pupillus,* 127. *de ver. oblig.* opportuno loco & tempore nō ſoluat, *d. l. mora in princ.* In ſtricti verò iuris actionibus à tempore litis conteſtatæ, duntaxat acceſſiones omnes deberi, *l.* 3. *§. in his quoque, l. lite,* 15. *hoc tit. l. cum fundus,* 31. *in princ. ſi cert. peta:* ſi quis tamen quod ſuum eſt, petat ſibi reſtitui, huic indiſtinctè omnem cauſam reſtituendam eſſe, *d. l. videamus.* 38. *h. t. l. certum,* 22. *C. de rei vend.*

¶ Crebrius & propriè vſura capitur pro eo quod accedit ſorti in mutuo: vt toto hoc titulo: *l. ſi tibi decem,* 18. *in prin. de pact. l. rogacti,* 11. *§. ſi tibi, de reb. creditis,* quod ſic definitur: Vt ſit lucrum, ſupra ſortem ex mutuo exactum. Huius † tres ſunt ſpecies: Lucratoria, Compenſatoria & Punitoria. *vide Molin. in tract. vſurar.* Lucratoria eſt, quæ ex mero mutuationis officio contra naturam contractus lucrum facit. Compenſatoria, quæ præſtatur, vt compenſet iuſtum intereſſe, quod habet creditor, eo quod pecunia

caret,

caret. Punitoria eſt, quæ non propter lucrum petentium, ſed propter moram non ſoluentium, pro pœna, aut à lege, aut ab homine infligitur, *l. cum quidam*, 17. §. *ſi pupillo, h. t.*

6 ¶ Prioris generis vſuræ ſuo genere improbæ illicitæq; ſunt; *l. improbum, C. ex quibus cauſ. infam. vide Plutar. in lib. de non fænerando.* primum, quia prohibitæ præcepto diuino, quo Deus voluntatem ſuam & odium aduerſus has exactiones declarauit, *Leuit. 25. Exod. 23. Pſal. 15. Ezech. 18. Lucæ 6.* Secundò, quoniam eſt contra officium, pro eo quod gratis erat præſtandum, exigere mercedem, *l. fin. de cond. ob turp. cauſ.* Tertiò, quia fœnus non eſt legitimus modus, Iure gentium aut Ciuili approbatus acquirendi dominij, ſed planè improbatum conſenſione omnium populorum artificium: *l. improbum*, 20. *C. ex quibus cauſ. infam. irrog.* ſicuti & lenocinium: *in Authen. de lenonibus Nouell.* 4. quia eſt lucrum de alieno ſine iuſta cauſa factum. Quartò, quoniam pugnat cum natura mutui, quod debet eſſe gratuitum, & paria paribus reddere, *d. l. ſi tibi, d. l. rogaſti.* Quintò, nam vſuræ aduerſantur naturæ promiſcui vſus nummi, qui inuentus eſt ad ſubleuandas permutationum difficultates, *l. 1. de contra empt.* non vt fructum faciat, aut mercede locetur. *Ariſt. Pol. lib. 1.* Vltimò, quia quærendum non eſt lucrum ex ea re, cuius damnum aut periculum ad nos non ſpectat, *l. ſi vnus, 67. §. 1. l. ſi igitur, 55. ſupr. pro ſocio.* Pecuniæ autem creditæ periculum pertinet ad debitorem, *l. incendium, C. ſi cert. petat. & Inſtit. quibus mod. re contrah. obligat.* Huic igitur, vt domino debet adferre fructum, non creditori: quem velut ignauum fucum alieno periculo & labore parto deuorare eſt iniuſtiſſimum.

7 ¶ Vſuram compenſatoriam interdictam in vniuerſum, aut turpem eſſe dici non poteſt: quia nō eſt lucrum ſuprà ſortem exactum propter officium mutationis, ſed pretium vel æſtimatio vſus ſortis conſumptæ cum damno creditoris. Neque verò officio contrarium eſt, ſic alium iuuare, vt te ſerues indemnem, *l. ſed ſi quis ex ſignatoribus quemadmod. teſtam. aperian. l. ſancimus, 25. C. de admin. tutor.* 8 Itaque † ſi quæſtum certum facere potuiſti pecunia quam mutuo das, aut ea propter damnum incurris, non eſt iniquum eius rationem haberi: cùm nemo alteri ſuo cùm detrimento benignè facere cogatur, *l. 1. de opere, §. iidem aiunt, cum ſeqq. de aq. pluu. arc. vide glo. Sax. lib. 1. art.* 54. Ne ipſe quidē Apoſtolus 2. *Cor.* 8. 13. vult ſic nos aliis commodare vt nobis ſit afflictio. Atque hæc quidem cauſa potiſſimum

vſuras ſuſtinet. Nam quia vnuſquiſque intelligitur ſua pecunia, aut in emptiones agrorum vel redituum permiſſorum, aut in negotiationem collocata lucrum facere poſſe: *l. tutor*, 7. §. *ſi poſt. de admin. tut.* eo factum eſt, vt vel otioſam pecuniam ad aliquē mediocrem ac tolerabilem modum fœnerato dare, etiam Chriſtianorum Imperatorum conſtitutionibus ſit permiſſum, *l. qui ſemiſſes*, 13. §. *quæ ſic*, *h. t. l. ſi fundus legatus*. 44. *de leg*. 3. *l. præſidiis*, 34. *ſup. ſi cer. pet. l. eos*, 26. C. *de vſur.* Quod quidem ius partim neceſſitas expreſſit, vt iſtis auariſſimis temporibus & in hac naturæ deprauatione inueniantur qui illecti lucello egētibus mutuò dent: partim ſuaſit vtilitas negotiationum, quas ſine argentariarum menſarum vſu conſiſtere non poſſe, res ipſa docet, *l. quod priuilegium*, 8. *ſupr. depoſiti*. Sed ne hac licentia in immenſum propagetur effrænata habendi cupiditas, & vſurarum tabes Rerumpublic. ac ciuium, præſertim egenorum, facultates ad viuum depaſcat: certus modus legibus definitus eſt, intra quem fœnerari duntaxat liceret, *d. l. eos*, §. 1. *C. eod.* Neque tamen minus, cùm lex Ciuilis non approbet, ſed propter communem neceſſitatē permittat quadantenus vſuras qui fœnebrem exercent, & quæſtum hunc ſolum norunt, in re turpi

A & odioſa verſantur: quos meritò Cato *lib*. 1. *de re ruſtica*. homicidis comparat, & pœna quadrupli atque etiam exiſtimationis, *l. improbum*, 20. *Cod. ex quib. cauſ. infam.* mulctandos iudicauit antiquitas. Itaque verò verius eſt, toto ſuo genere has B vſuras, improbas turpeſque eſſe, niſi de indubitato & propinquo creditoris damno, vel lucro propter mutuationem ceſſante appareat. Quod quidē quo minus cōpenſetur nulla ratio prohibet, *l. vni. C. de ſent. quæ pro eo quod inter, l. 2. in fi. ff. de eo quod cer. loc.*

C ¶ Multò autem minus punitoriæ vſuræ improbari poſſunt. Duæ enim cauſæ has ſuſtinent, à parte creditoris præſumptum damnum (intereſſe vulgò nominant) quod facit, quia ſua die pecunia non ſoluitur: à parte debitoris Mora, quæ cum delectū, D *l. dolus*. 44. *vbi gl. fin. ſupr. mand.* ſit, merito punitur. Itaque vel creditor in eum caſum ſibi pœnali aut vſurarum ſtipulatione licitè proſpicit, *vide l. ſtipulatio*, §. *alteri. de verbor. oblig.* §. *omnis*, *Inſtitut. de verb. oblig*. §. *alteri*, *de inutil. ſtipul.* & *ibi Dd.* quæ E ſuccedit loco eius quod Intereſt: *l. fi. infr. de prætoris ſtip.* vel ipſa lex ſuccurrit, quæ à tempore moræ legitimas, hoc eſt, ſemiſſes vſuras iubet præſtari, *d. l. eos*, 26. *C eod.* iuxta cuiuſque contractus naturam. Ex quo Paulus inquit: Vſuras non propter lucrum

ctum potentium, ſed propter A moram non ſoluentium, infligi, *l. cum quidam, 17. §. ſi pupillo, h. t.* Et hæc in genere de vſuris dicta ſint: in quo id præcipuè aduertendum eſt, leges admittere quadantenus vſuras, quia præſumunt tanti creditoris intereſſe, quòd pecunia careat: nam ſi mutuò nō B dediſſet, aut conſtituto tempore pecunia reddiat fuiſſet, aliter ea lucrari potuiſſet. Itaque cùm in certis coniectura locum non habeat, *l. continuus, 137. §. cum ita, de verb. oblig.* quotieſcunque creditoris nihil intereſt, ſciat toties ſe contra officium facere, & C abuti indulgentia legum, ſi ex officio mutuationis, vel ante vel poſt etiam moram, lucrum aucupetur.

10 ¶ Cuiuſmodi autem legum ſit taxatio & moderatio circa vſuras, tempus eſt, vt paucis exponamus. Varietas hac in re apud D Veteres fuit mirifica pro varietate temporum & rerum neceſſitate. Nam & centeſimis fœnerari potuiſſe nō incertis veſtigiis deprehenditur, *l. ſi pro mutua. C. ſi cer. pet. l. lecta. ff. eod. Cuiac. ad Paul. lib. 2. tit.* 14. Verùm Iuſtin. *l. in eos, C. de vſur.* rem ad æquiſ- E ſimam proportionem tandem reduxit: permiſitque nobilioribus & illuſtribus perſonis duntaxat trientales vſuras exercere, id eſt, tertiam centeſimæ, quæ quolibet menſe trecenteſimam partem ſortis repræſentat: eamque ter- centum menſibus æquat, pariens annua quatuor in centū, vt nunc rationē ſubducimus. Cùm enim his negotiationes ſint interdictæ, *l. nobiliores, C. de commer. & mer.* multò magis fœnus prohiberi par erat: quod vtinam ſic moribus vſurparetur. Mercatotibus autem, qui alioqui quæſtum pecuniæ facere ſolent, neque vſu fœnoris & argentariarum menſarum carere poſſunt, duplicatæ conceduntur, videlicet beſſales: quæ ſunt duæ trientales centeſimæ partes, centeſimam quinquageſimam portionem ſortis ſingulis menſibus efficientes, & centum quinquaginta menſibus ſiue duodecim annis & ſemeſtri, æquantes ſortem: ac quolibet anno octo in centum producunt. Cæteris hominibus ſemiſſem, hoc eſt, dimidiam tantummodo centeſimæ vſurarum nomine ſtipulari permiſſum eſt, puta ducenteſimam partem ſortis in ſingulos menſes: quæ vſuræ quolibet anno ſex in centum reddunt, æquantq; ſortem annis x. & vj. & octo menſibus.

¶ His ferè æquatæ ſunt vſitatæ harum regionum vſuræ & reditus: quanquam exiſtant paulò leuiores. Solent enim annuatim nomine vſurarum aut redituum pendi quinque in centum, quæ, quincunces ſunt vſuræ, & ſorti æquantur annis viginti: quibus licitè omnes vtuntur, cùm leues ſint, & interuſurium ſiue iuſtum 11

intereſſe, quod quis probabiliter habet, non excedant. Dubium enim non eſt, quin tantundem lucri exemptione redituum vel agrorum quis conſequi facillimè poſſit,

12 ¶ Centeſimæ autem vſuræ, quæ quolibet menſe centeſimam ſortis, anno duodecim in centum reddunt, non niſi in traiectitijs contractibus, de quibus in titulo ſequente agitur, ſunt permiſsæ. Neque enim iniuria habentur pro grauiſſimis, quòd octo annis ac quatuor menſibus ſortem æquant.

13 ¶ Sciendum autem eſt, intereſſe inter Vſuram & id quod Intereſt: illa ſimpliciter lucrum eſt, & proinde non aliter, quàm ex ſtipulatione debetur, ſine reſpectu eius quod Intereſt: hoc lucrum ceſsans, aut damnũ emergens propter moram debitoris, & vt inquit I. C. quantum mihi abeſt, quantumque lucrari potui, *l. ſi commiſſa, 13. rem ratam hab.* Itaque non opus eſt ſtipulatione, ſed debetur ex æquitate officio iudicis: *l. centum Capua de eo quod cert. loc. l. 4. C. depoſiti.* quia iniquum foret, moram debitoris damno eſſe creditori.

14 ¶ Longius diſtant Emptiones redituum ab vſuris. Nam vſura ſoluitur ſupra ſortem, & vnà cùm ſorte reddenda eſt. At in venditione reditus neq; ſors redditur. Eſt enim vera venditio, & pretium tranſit perpetuò in ven-A ditorem, vt emptor illud repetere nequeat: neque quid ſupra ſortem ſoluitur, ſed aliud pro ſorte, nempe reditus, qui eſt merx in hoc contractu. Hos igitur reditus emere aut vendere, nihil prohibet, *c. 1. & 2. de empt. & vend.* etiam cum pacto de B retrouendendo, dummodo moderatio legum ſeruetur. Nam. † 15 ſciendum eſt, interdum etiam emptiones eſſe vſurarias & damnatas, vt cum terminos moderationis & æqualitatis nimis excedunt: puta, ſi quis centum aureis, viginti aureos ãnui reditus emat: C aut cum propter temporis ſolutioni præſtituti dilationem arctationemve, vel enormiter intenduntur, vel minuuntur pretia, *c. in ciuitate & c. fi. de vſu. c. ad noſtram, de empt. & vend. Bald. in Rub. C. eod. Hoſtien. extrà eo.* Et hæc de vſuris.

D 16 ¶ Quoniam autẽ de fructibus & cauſa ſimul in hoc titul. tractatur, paucis & hæc definiamus. FRVCTVS cùm à ferendo, authore Varrone, dictus ſit omne id quod fertur, dummodo renaſciturum propriè ſignificat: *l. fructus, 7. §. ſi vir. 10. ſolut. mat.* E ſic fructus arborum ſunt poma, fundi fruges, &c. *l. 1. de glan. leg. l. item, de vſufrctu.* ἐν πλάτει tamen nomine fructus quælibet rei fruitio & vtilitas venit, *l. fructus, 72. de reg. iur. l. ſi quis, 24. l. agri, 18. l. arboribus, 12. de vſuf. l. vſuræ, 34. l. prædiorum,*

26. h. t. vide quæ de hac materia A
ſatis copioſè dixi in §. ſi quis à non
domino. Inſt. de rer. diuiſ. Fru-
ctus autem ſunt, aut Naturales
qui ſine hominis facto ex ipſo
rei corpore natura producuntur,
vt fœnum, pomum: *l.45. in fin.*
h. t. l. ſi nauis, 26. verſ. nam etſi,
de rei vend. aut Induſtriales, qui B
induſtriam & factum hominis
requirunt, vt fruges: *d. l. fru-*
ctus, l. qui ſcit, 25. §. in alieno, h. t.
aut Ciuiles, qui non ex ipſo cor-
pore naſcuntur, ſed ratione rei
percipiuntur Iure ciuili, ac pro-
inde propriè fructus non ſunt,
ſed eorum loco habentur, vt vſu- C
ra, penſio, &c. *d. l. ſi nauis, l.*
vſura pecunia, 12. de verb. ſig. l.
vſura, 34. h. t. Cauſa capitur
pro omni acceſſione, quæ cauſa-
tur & proficiſcitur vel ex ipſa re,
vel eius Vſu, & generaliter quic-
quid actor habiturus eſſet, ſi tẽ-
pore debito res ſoluta fuiſſet, D
hoc verbo comprehenditur, *l. re-*
ſtituere, 35. de verb. ſign. l. Iulia-
nus. 17. §. 1. l. præterea, 20. d. l.
ſi nauis, de rei vend. d. l. cum fun-
dus, ſi cert. pet. l. videamus, 38.
§. ſi actionem, h. t. vide Fel. in c.
inter dilectos, n. 2. de fid. inſtr.

De Nautico Fœnore. Tit. II. C. 33.

1 *Quare ex nudo pacto vſuræ non debeantur.*
2 *De pecunia traiectitia.*
3 *Quare vſuræ ex pacto in traiectitia debeatur quamuis grauiſſima.*

VSuræ cùm ſint odioſæ, non
niſi ex ſolennibus ſtipula-
tionibus debentur, *l.3. C. de vſu.*
Itaque † nudo pacto fruſtrà de 1
ijs conuenit: *l. Titius, ſup. de præ-*
ſcr. verb. eo magis, quòd actio-
nem hoc caſu pactum producere
nequeat, cum in vſurarũ conuẽ-
tione nullum ſit συνάλλαγμα,
quod obligationem iuſtam ac
Ciuilem efficere poſſit, *d. l. ſi tibi*
in prin. de pact. In quibuſdam
tamen contractibus etiam ex ſola
conuentione vſuræ debentur,
quemadmodum per ſtipulatio-
nem: *l. in quibuſdam, hoc titul.*
vt in Pecunia traiectitia. Traie-
ctitia autem † dicitur, quæ trans 2
mare periculo creditoris vehitur,
l.1 h.t. Quæ † quidem periculi 3
ſuſceptio facit, vt creditor paci-
ſci poſſit vſuras ſortis, ſi ea ſalua
peruenerit, non modò legitimas
ſed etiam centeſimas, *l.7. l. fin. C.*
eod. tit. d. l. eos, §. in traiectitiis, C.
de vſur. atq; adeò infinitas, *Paul.*
lib.2. tit. 14. vide Cuiac. obſ. lib.
3. c. 35. Quæ vſura vocatur Fœ-
nus nauticum: quia ratione na-
uigationis & periculorum maris
E permittitur. Vnde etiam ex nu-
do pacto debetur, cùm habeat in
ſe συνάλλαγμα. Non enim pro
nudo mutuationis officio vſura
creditori permittitur, ſed pro-
pterea quod periculum in ſe ſor-
tis ſuſcipit: ita vt naue ſubmerſa,

amiſſaque pecunia, nihil omnino debeatur: Qua etiam ratione fit, vt hoc caſu centeſimæ vſuræ ſint permiſſæ; quia, vt inquit I. C. ſunt pretium periculi, *l. periculi, h. t.* quod contra naturam mutui creditor ſuſcipit: *§. item is cui, Inſtit. quibus mod. re contrah. oblig.*

De Probationibus & præſumptionib. Tit. III. C. 4. 19.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Vnde dicta: & quid ſit probatio.*
3 *Propria.*
4 *Diuiſio & ſpecies.*
5 *Cauſa efficiens & à quo imponantur.*
6 *Quis probare debeat, aut non debeat.*
7 *Materia: quæ probanda ſint, vel non ſint.*
8 *Forma probandi.*
9 *Circumſtantia, quando, quo loco probatio facienda ſit.*
10 *Finis & effectus.*
11 *Affinia.*
12 *Interpretatio.*
13 *Contraria, & exceptiones, quæ probationi obiici poſſunt.*
14 *De præſumptione: quid ſit, & quotuplex præſumptio.*
15 *Cauſa, & effectus præſumptionum: affinia, & contraria.*

A REſtat, † vt vltimo loco videamus de contractuum Probationibus. parum eſt enim ſcire quomodo contrahatur, niſi & illud conſtet, quemadmodum res, vt eſt geſta, probari poſſit. Nam quæ probari oſtendique nequeunt, ea pro non geſtis, ne- 1
B que exiſtentibus habentur, *l. in lege 77. de contrah. empt. l. 17. in fin. de in diem, ad l. 30. de teſt. tut. l. 10. de reb. dub.*

¶ Probare, duplicem ſignificationem habet apud Latinos. 2 Reſpectu noſtri probamus ea, quæ nobis placent, vel accepta
C habemus: quo modo probatum vel approbatum opus dicitur, quod ædificatum eſt ex ſententia locatoris, eoque approbante. Cic. Probatio futura tua eſt, qui locas. Reſpectu aliorum probare ſignificat fidem alicui aliqua de re facere: quomodo Cicero di-
D cit, probare cauſam, valetudinē, fidem, crimen, & ſimilia. Hoc in ſignificatu hic accipitur: probare enim in hoc tractatu, Eſt probam cauſam facere ſeu approbare iudici, *l. quingenta, 11. hoc tit. l. 3. de teſt.* vel de ea plenam fidē in iudicio facere. Dico Plenam:
E quia in iure noſtro, probationis appellatio tantum de perfecta, plenaque accipitur, *gl. in cle. conſtitutionem, per illum tex. de elect. Bald. in l. peremptorias, C. ſent. reſ. non poſſ.* Probatio, vt vult Azo, *in Rub. C. eod.* eſt rei dubiæ per argumenta oſtenſio. Hanc Azonis defi-

Digitized by Google

definitionem alij probant, *gloſſ. Bart. idem.* alij & quidem plerique improbant, *Bald. ibid. Panorm. Hoſt. & Cano. ex eo. in Rub.* cùm quia non tantùm argumentis ſed etiam teſtibus fit fides: *inſ. tit.* 1. tum quod non modò rei dubiæ, ſed etiam claræ oſtenſio, ſit probatio, *l. ſi irruptione,* 8. §. 1. *ſi. regund. Bald. in l. contra,* 4. *n.* 7. *C. ad l. Aquil.* Sed his reſponderi poteſt argumentorum appellatione ἐν πλάτει teſtes & inſtrumenta contineri. *Bart. in Rub. C. eod.* Nam ſi argumentum eſt ratio, rei dubiæ faciens fidem, vt vult Cicero: certè teſtimonium & inſtrumentum, quæ fidem rei dubiæ per rationem & iuſtam ſcientiæ cauſam aſtruunt, pro argumentis ſaltem minus artificialib. haberi debent. Quod autem ad rei certæ demonſtrationem attinet, non eſſe hanc propriè probationem, ſed potius probationis excluſionem notum eſt, ſicuti dicitur, Notoria non indigere probatione, *c. euidentia,* 9. *de accuſ. vide Salic. & Bald. in l. ea quidem,* 7. *Cod. de accuſ.* Et cùm ipſe Cicero in definitione argumenti eius materiam ponat in Re dubia: certè nulla cauſa eſt, cur non & probationes ad res duas referamus. Poteſt & hoc modo probatio definiri, vt ſit actus iudicialis & ſolennis, quo per inſtrumenta aut teſtes, aut idonea argumenta de re controuerſa iudici fit fides.

A ¶ Propria probationis ſunt, vt ſit Conformis libello, *Hoſt. in Rub. eod. nu.* 5. *per ea ſignificauerunt, cap. de teſtib. extra de teſtibus, cap. licet,* §. *idem de probat. c. cum contingit, de off. deleg. l. ad probationem,* 22. *vbi Dd. Cod. eod.* Concludens, *l. ad probationem,* B 22. *C. eod. c. cum contingat, de off. deleg.* hoc eſt, quæ neceſſario id quod intendit inferat, non Impertinẽs, *l. matrem,* 17 *vbi Bald. C. eod. l. penultim. in fin. hoc titul.* (dicitur autem Impertinens, quę nec per ſe, nec vnà cum alijs adminiculis ad cauſæ fidem fa- C cit, *Bald. in l. ad probationem,* 21. *C. eod.*) non Dubia, *cap. in præſentia, vbi Cano. de probat. l. neque natales,* 10. *Cod. eod. l non hoc,* 4. *C. vnde legit.* neque Incerta. *Bald. in l. penult. C. de ſent. quæ ſine cert. quant. & in l.* 1. *Cod. de furt. Cor. conſil.* 254. *præſenti par.* 4. nec Su- D perflua, *Schurff. conſil.* 1. *cent.* 1. *per l. ad probationem, C. eod.* Probationes autem ſua natura ſunt Arbitrariæ: *Caſtr. in l. admonendi, num.* 93. *de iureiuran.* hoc eſt, pendent ab arbitrio iudicis, qui quantum illis fidei ſit tribuendũ, poteſt arbitrari, *l.* 3. §. *tu magis* E *ſcire, de teſtibus, Caſt. in l. admonend. n.* 34. *de iureiurand.* quod tamen arbitriũ ad legum diſpoſitionem & commune boni viri iudicium, *l. in perſonam,* 22. § *generaliter, de reg. iur. l.* 1. *de legat.* 2. conformatum eſſe debet: *Bald. in l. certi, C. de iud. & in l. ſin. Cod.* 3

de

de pœn. iud. qui mal. iud. nec enim licet iudici, verbi gratia, duorum aut plurium teſtium, omni exceptione maiorum, dictis fidem non adhibere, *l. vbi*, 12. *de teſtib.* ſed iudicium eius congruere debet cum regula: In ore duorum aut trium ſtabit omne verbum. *cap.*4. *extr. de teſtibus*.

4 ¶ Quod ad diuiſionem attinet, omnium calculum meruit, teſte Quintiliano, diuiſio probationis ab Ariſtotele facta, qui eam diſtribuit in Artificialem, quæ ex ipſa cauſa, argumentis & iudicijs trahitur, *de quibus Ariſtoteles & Cicer. in Topic.*& Inartificialem, quæ extra cauſam accipitur à Teſtibus, Tabulis, Confeſſione, Iuramento: Dd. *in l. admonendi, de iureiur. l. in bonæ fidei, C. de reb. cred.* noſtri, qui effectum tantùm probationis, & vim quam in iudicijs habet, conſiderant, hinc alienam diuiſionem ſumpſerunt: partiunturque probationem omnem, in Plenam & Semiplenam. Plenam illam eſſe volunt, quæ plenam fidem iudici de re aliqua facit, cuius ſpecies effingunt plures, puta Duos teſtes, Inſtrumenta publica (nam teſtes & inſtrumenta probationes indubitatæ appellãtur, *l. emancipationes*, 11. *C. de fide inſtru.*) & etiam interdum Priuata, Confeſſionem, Iuris præſumptionem, Demonſtrationem ocularem, Iuramenta, & conſimi-

A lia quædam. *Spec. tit. de probat.* §. *videndum. Bald. & Hipp. latè in Rub. C. de probat.* Horum tamen pleraq; magis à probationis onere releuant, quàm probant: vt iuſiurandum, præſumptio, confeſſio: *l. cum qui, de iureiurand. l. ſiue*, 16. *C. de prob.* quæ autem B eiuſmodi ſunt, probationes dici propriè nõ poſſunt. *Alc. in tract. præſumpt. in princ. part.* 3. *num.* 2. *per not. à Bart. Salic. & aliis in Rubr. C. de prob. & à Bart. in l.* 1. *C. de fid. inſtr. lib.* 10. Semiplenam, quæ etiam Imperfecta dici poteſt, eam nominant, quæ non C plenam fidem, ſed opinionem quandam inducit. Eam rurſus diſtinguunt gradibus, vt alia ſit maior ſemiplena, *vide Cano. in cap. fin. de iureiur. Dd. in d. l. admonendi, & in l.* 3. *C. de reb. cred.* nec tamẽ plena aut perfecta: alia Semiplena, vt quæ ſit per vnum D teſtem omni exceptione maiorẽ: alia Minor ſemiplena, quæ tantũ leuem & modicam præſumptionem inducit. Exempla verò ſeu ſpecies huius probationis, ponũt Teſtes vnicos ſeu ſingulares, Opinionem, Famam, Literas priuatas, Rationes, Confeſſionẽ E extraiudicialem, Præſumptiones modicas, *vide Dd. in cap. fin. ext. de iureiur. & in l. admonendi. vbi præcipuè Iaſ. de iureiur. in l. ſolam. l. iuriſiurandi, C. de teſtibus*, &c. Poteſt & alia probatio dici iudicialis: hoc eſt, quæ fit in iudicio poſt litem conteſtatam: alia Extraiu-

Extraiudicialis, quæ producitur A extra litem, vt quæ fit ad æternam rei memoriam. *Auth. ſed et ſi quis, C. de teſtibus cap. fin. §. 1. ext. vt lit. non conteſt.* Dicitur etiam alia probatio Vocis; vt quæ fit per teſtes, iuſiurandum: alia vocis mortuæ, vt quæ fit per ſcripturas, *gloſſ. in Rabr. C. de fi-* B *de inſtru.*

5 ¶ Cauſa inducens probationem, eſt Sententia interlocutoria iudicis, qui eam decernit, & alterutri parti imponit, *c. licet, 9. in verb. interloquendo decreuimus, ext. de probat. vide l. à procedente. & ibi Bart ac Bald. C. de* C *dilat.* Nam ſi à iudice cui probatio facienda eſt, *l. quingenta, 12. hoc tit. l. 3. verſicul. tu magis ſcire, de teſtibus*: per ſententiam decreta & impoſita ſit probatio fieri non debet: *Specul. de prob. in princip. Chil. in pract. cap. 69. n. 2.* ac meritò ſtultitiæ damnandus D eſſet, qui tã graue onus ac ſumptuoſum nemine imponente neque cogente, in ſe reciperet:

6 ¶ Imponitur autem ei qui allegat, dicit, agit aliquid in iuditio: *l. 2. l. ab ea par. 5. l. quidam, 15. l. cum qui, 22. l. verius, 21. h. t.* non verò ei qui negat: quia Ne- E gantis per rerum naturam nulla eſt probatio, *l. actor, 23. C. de probat.* (niſi iuris negationem aiieget, *l. at ea part. 5. hoc tit.*) cùm naturaliter id quod negatur, probari nequeat: *vnde Bald. Sal. & Dd. in d. l. actor.* Non entis enim, vt loquuntur, nulla ſunt genera & propria, nullæ qualitates aut differentiæ, *l. eius qui ſi cert. pet.* à quibus ſicuti definitiones, ita etiam probationes ſumendæ ſunt: quia probatio nihil aliud eſt, quam vera facti alicuius definitio & demonſtratio. Alleganti igitur incumbit probatio, hoc eſt, ſe fundanti in aliquo facto, quod aduerſarius negat: vt alleganti fugam ſerui, *l. 4. 7. hoc tit.* ſtatum, familiam, *l. 1. hoc tit. l. 6. Cod. de fid. inſtrumen.* mutatam voluntatem, *l. 3. 22. hoc tit.* pactum, *l. 1. 8. hoc tit.* ſolennitatem, *l. 5. hoc tit. l. quacunque, 15. §. fin. de Public. in rem actio. Dd. in l. ſcire debemus, 29. de verb. obligat.* qualitatem. *l. 9. l. 11. l. 23. hoc t. l. 3. C. eod.* vitium, *l. ſi ſcriptum, 11. C. eod.* ætatem, *l. 11. 13. hoc tit. l. 9. C. eod.* libertatẽ, *l. 8. hoc tit.* emancipationem, *d. l. 8.* ſcientiam, *n. 21. hoc tit.* tempus, *l. 17. hoc tit.* caſum, *l. teſtium, 14. in fin. C. de teſtibus. l. 5. C. de fide inſtru. l. 4. & 5. vbi Dd. C. de pign. action. & in l. 6. §. fi. de eden.* indebitum, *l. cum in debito, 25. h. tit.* & ſi qua ſunt ſimilia. Et in genere, quicunque ſe fundat in aliqua qualitate, puta diuitijs, paupertate, morte, vita, probare illud ſuum intentionis fundamentum debet, *gloſſ. ad verb. dubitatur, in l. ſi verò, 5. §. qui pro rei, vbi Iaſ. num. 14. & 15. qui ſatiſdar. cog.* niſi ſit in poſſeſſione eius iuris in quo ſe fundat, *l. 2. l. 14.*

C. eo.

C. eo. l. 14. & hoc tit. Ac quoniam actor plerumque non poſſidet, ſed petit & aliquid ad ſuæ petitionis fundamentũ allegat: ideo actori, *l. quoties 18. l. ante omnia. 21. hoc tit. l. 1. l. actor, 23. Co. eod. l. qui de eden.* non etiam reo, *l. fruſtra, 8. C. eod. l. nimis, 6. C. de teſtibus*, regulariter incumbit probatio, *l. 1. de exceptionibus*, niſi in exceptionibus, in quib. cum reus aliquid ad ſui defenſionem dicat & aſſeueret, actoris partib. fungitur: *l. 9. 12. 18. §. 1. 19. 25. hoc tit. C. eod.* eoque exceptionem ſuam meritò probare debet, *l. exceptionibus, 19. hoc t.*

7 ¶ Materia probationis ſunt facta, *l. ſiue 16. C. eod.*) nam quæ iuris ſunt, non opus habent probatione, *vide Bald. in addit. ad Specul. de teſtibus, §. nunc videndum*, cùm per ſe iudici pateant & nota ſint, *vide Caſtr. Dd. in l. unic. C. vt quæ def. aduoca.* niſi cùm ius negatur, *l. 5. hoc tit.*) & facta quidem non ea quæ probationem nullam recipiunt, *l. actor. 23. C. eod.* ſed quæ probari poſſunt aut Directò, aut ſaltem Per coniecturas: *l. dolum, C. de dol. mal. gloſſ. l. 1. ff. eod.* vt ſunt quæ ſui natura occultò & clàm arbitris fieri ſolent, in quibus probationes per coniecturas aut iuſiurandum recipiuntur, *l. non omnis, 6 §. à barbaris, de re milit. glo. in l. ſi cui, 7 §. 1. verb. doceatque, de accuſat. Pan. in c. præſentium, num. 3. de teſtibus Iaſ. in l. admo-*

A *nendi, num. 309. de iureiurando, & l. penultim. num. 13. de iuriſd. Bald. in l. quicunque C. de ſeru. fugitiuis. Euerar. in loc. leg. in proœm.* Item facta incerta, & de quibus dubitatur: nam notoria non egent probatione, *ca. 3. de teſtibus cogen. cap. euidentia. vbi gl.* B *cap. qualiter, 2. vbi Dd. de accuſ. vide Bal. Salic. latè in l. ea quidē. 7. C. de accuſat. ad idem, vide gloſ. in l. 1. C qui aduer. quos. Angel. & Imol. in l. 2. de feriis, Dd. in l. nōn videtur rogaſſ. de reg. iur.* vt nec illa quæ antè deciſa & definita ſunt, *l. ſub prætextu, 1. & 2. C. de* C *tranſact. l. admonendi, de iureiurando*, aut per ſententiam, aut tranſactionem, aut alio modo: *l ſi duo, 13. §. idem Iulianus, de iureiur. Alex. in l. qui iuraſſe, 26. §. ſi pater eod. tit.* nam hæc etiam pro certis & indubitatis habentur, *l. eleganter, 23. §. 1. vbi gloſſ. de* D *cond. indeb. l. & poſt. de tranſact. l. ſi cauſa, 34. vbi Iaſ. & Dd. C. de tranſact.*

8 Facta autem illa probari debent quæ allegantur, itaque ſe habere, prout allegatum eſt, dicuntur. Negatiua porrò facti probari nec poteſt, nec debet, *l.* E *actor, 23. C. eod.* niſi cùm aut confeſſione aduerſarij, aut per circumſcriptionem temporis & loci demonſtrari poteſt, *l. optimam, C. de contr. ſtipul. Lanfr. in c. quoniam, in princip. nu. 3. de probat.* Loquor autem de Negatiua, quam allegat is qui ſe in ea fun-

dat;

dat : nam negata ab aduerſario, illa ſunt hæc ipſa quæ probari debent ; quando in confeſſis rebus, aut certè non negatis (nam hoc ipſum in iudicijs pro confeſſione eſt , *Spec. de poſit. num.*4. *vide ſup. de inter. action.*) non opus eſt alijs documentis, cùm Aduerſarij confeſſio ſit probationis. *tot. tit. de confeſſionibus.*

Ea autem facta probanda ſunt, quæ ad cauſam pertinent, & in quibus quis ſe fundat, *l. doce. C. de rei vend. l. matrem. C. eod.* 2. *& paſſim. hoc tit. Iaſ. in l. ſi fideiuſſ. §. qui pro rei. num.* 16. *qui ſatiſdare cogantur.* & quæ probata profutura ſunt probanti, *Spec. tit. de probat. §. num dicendum, in prin. per l. vt ſi proponis, C. eodem.* nam impertinentium probatio vtpote inutilis, ne quidem recipienda eſt, *l. ad probationem,* 22. *vbi Bal.* 2. *notab. C. eod. cum contingat.* § 6. *de off. & po. iud. delegat. Spec. de teſte. §. qualiter num.* 1. *&* 2. *& §. nunc videnđ. num.* 4. nedum decernenda. *Chilin. in pract. c.* 69. *per cap. dilecti. de except. cap. fraternitatis, vbi Ioann. And. & Socin. de teſt. cap. pio. de except. lib.* 6. eademque ratione Articuli ſuper ipſius aduerſarij vel tertij alicuius iure fundati, velut impertinentes, non admittuntur : *Bal. in l. vti frui. per illum text. ſi vſusfruct. pet. Spec. tit. de teſte, §. nunc videnđ. verſ. item agens, & numer.* 6. *per l. loci corpus, §. competit. ſi ſeruit. vend. c. cum eccleſia.*

A *de cauſ. poſſ. & proc. c. poſt electionem. de conceſſ. prebend. vid. Spec. de poſition. C.* 7. Illa quoque facti qualitas demonſtranda eſt, quàm in libello poſuit actor, quamuis non omnino ad cauſæ victoriam ſit neceſſaria, niſi per clauſulam De ſe non adſtringendo ad ſu- B perfluas probationes, hanc decipulam euitauit. *Iaſon. in l. penult. §. in eum, numero.* 5. 6. *cum ſequent. ne quis eum. &c. vide Bartol. in l. habebat. de inſtitut. acti. Iaſon. Dd. in l. diuus de re iudicata.*

¶ Forma productionis ad li- 8
C belli ſpeciem eſt accommodanda, *Hoſtien. in Rubr. eod. num.* 5. *per c. ſignificauerunt. cap. de teſtib. ext. de teſtib. l. argentarius. vbi gl. §. cum autem, de eden.* & ita concipiẽda, vt neceſſariò ad cauſam concludat : *l. penult. §. fin. ne quis eum qui in ius vocat. l. matrem.* D 17. *vbi Bald. Co. eod.* impertinentes enim Articuli : vt dixi, meritò reijciuntur, *Spec. in tit. de teſt. §. nunc videndum numero* 4. *& de poſition. §. ſeptimo.* ne inanes ſumptus litigatores faciant. *l. non hoc, C. vnde cognat. l. neque,* 10. *C. eod. c. in præſentia. eod. Euerard.* E *in top. legalibus, in præamb. verſ. nono ſtudioſus.* Probatio autem non eſt in tranſcurſu facienda, *Spec. de probat. §.* 1. *in fin.* ſed citata ad eius expeditionem diuerſa parte, & termino iuſto ad id præſtituto. *Authent. ſed etſi quis. Cod. de teſtibus. Hoſt. in*

Rub.

Rubr. de probat. numero 7.

Terminus autem qui præſtituitur, pleruṁque eſt ſeptimanarum ſex: quanquam eundem ex cauſa, puta ob diſtantiam & interualla locorum, vnde probationes petuntur, ampliari poſſe conſtet. *Spec. de probat. in princip.* Datur autem vnus & idem terminus Actori & Reo, ſcilic. quãdo contraria allegant, *vbi Bald. & Dd Co. de dilat. Chil. in pract. ca.* 71. idque propter timorem ſubornationis, aliàs (vt cùm reus non directè negat intentionem, ſed excipit, *Inſtitut. de except. vide Specul. de probat.* §. 1. *n.* 17. *cum addit. Bald.* primò datur actori terminus ad probandum intentionem: deinde ea probatione completa, *vide de his Spec. de teſte*, §. *qualiter*, *n.* 20. aliter reo ad fundandam exceptionem: *l. fi. de fer. l. ſiquidem, Co. de except. l. exceptionem*, 19. *Co. de probat.* poteſt tamẽ & ſine termino probatio in iudicijs recipi & fieri, ſiquidem nullus de certo termino, intra quem facienda ſit, opponat. *Maran. in Spec. iud. tit. de dilat. nu.* 13. Perinde autem eſt, vtrum fiat teſtibus, an inſtrumẽtis, *l.* 4. 5. *de fide inſtrum. l.* 1. 5. 6. 7. 9. 10. 11. 12. *l. in exercendis, C. eod. tit.* an alio quouis modo ad id idoneo. *l.* 1. *C. de teſtibus, l. fin. C. eod.*

9 ¶ Eſt autem poſt litem demum conteſtatam facienda. *tot. tit. ext. vt lit. non conteſt.* Nam

A antè ignoratur, vtrum reus negaturus an confeſſurus ſit, quod intenditur (id enim fit per litis conteſtationem, *l.* 1. *Co. de litis conteſtat.*.

Quare & quid demonſtrandũ ſit, ſciri antè nequit: cùm tantùm negata documentis habeãt

B opus. Quod verum eſt in probatione, quæ verſatur in iudicio; ſecus in ea quæ extra litem fit: nam vbi nulla lis eſt, ibi nulla eius conteſtatio expectari poteſt; quod vſu venit in examinationibus quæ fiunt ad æternam rei memoriam, *Authentic. ſed etſi*

C *quis, Co. de teſtib. c. fin.* §. 1. *extr. vt lit. non conteſt. Ferra. in for. recept. teſt. ad ęter.* & per modum ſeu viam ſimplicis inquiſitionis, *c. quondam*, 5. §. *ſunt & alij*: *ext. vt lit. non conteſt.* Sic vbi ex conuentione citra ſolennem ordinẽ litigatores procedunt, *l. quoties,*

D *C. de priuileg. ſchol. lib.* 11. *l. fin. in fin. C. de temp. app. Auth. generaliter, C. de epiſcop. & cler.* poteſt etiam ante libellum probatio admitti: *Bald. in l. diffamari, num.* 9. *C. de ingent. manu.* ſicuti quandoque iudex volentib. partibus decernit, vt præter vſitatam

E iuriſdictionis rationem vtraque pars ius ſuum intra certum terminum deducat & oſtendat. *Specul. in* §. *nunc dicendum, n.* 14. *de lib. oblat. Bald. in addit. ad Spec. de inſtit.* §. *nunc videndum*. Id quod potiſſimum in poſſeſſorijs, *vide Spec. de pretio. & poſſ.* §. 1. *num.* 38.

*num.*38. *de lib. concep.* §.*nunc dicendum, nu.*14. *vbi Bal.& de ſequeſt. num.*1. ac ſummarijs iudicijs, *Maran. in Specul.aur.part.*6. *act.*4. *nu.*4.*per Oldrad.conſ.*244. *in princip.* vſurpatur : *vide Spec. præall. loc. per c.*2.*de ord.cogn. & de petit.& poſſ.num.*35.

Poſt quartam autem productionem aut poſt publicata teſtimonia, non eſt probatio admittenda, *Auth. atqui ſemel,* Co. *de probat.* vt nec poteſt concluſionem in cauſa, *Iaſ. in l.admonendi,num.*50.51.60.*cum ſequent.de iureiur. Specul.in tit. de nunc. & concluſ. in cau.gloſ.in Clem. ſæpe, verb. concluſionem, de verb.ſign. Chilia. in pract. cap.* 100. niſi in criminalibus ad probandam defenſionem ſeu rei innocentiam. Nam ea Priuilegiata eſt, nec modò poſt concluſionem in cauſa, ſed etiam poſt ſentẽtiam & rem iudicatam eſt recipienda, *Hipp. in pract.*§. *occurrunt, nu.*3.*& ſeq. num.*8. *&* 9. *& in l.vnius,* 18. §. *cognit.num.*36.47 *cum ſeq.inf.de quæſt.*

Poſt autem fieri probatio, tam in loco iudicij, quàm Extra iudicium, vbicunque iudex ſederit, qui examinationi præeſt : quinetiã ad egregias perſonas & fœminas domum mittere Notariũ debet, quin inibi eas examinet, *l. ad perſonas,* 15.*vbi Dd.de iureiurand.* in ſecreto tamen eſt facienda & remotis partibus : *Bartol. in l.nullum, C. de teſtib.Chilian.*

A *in pract.cap.*74.*in fi.* examinatio, etiamſi iuſiurandum coram partibus à teſtibus exigatur. *vide infra de teſtibus.* Eſt etiam probatio intra terminum ad id conſtitutum, de quo ſupra diximus, *ex l.*1.*C.de dila.Chilian.in pract. cap.*71. facienda, & abſoluenda, B *cap. ſignificauerunt, de teſtibus, Goden.conſ.*5. *de prob.num.*2.3.4. *Mauſer.in pract.vide quæ allegat Chilia. pract.cap.*71. *nu.*4. quod tamen non vſquequaque ſeruatur, ſed ſatis eſt litigatorem articulos exhibuiſſe ac obtuliſſe, & nominaſſe teſtes ad iuramentum C & examen. Reliqua non ſunt in eius manu : quare neque illi imputandum eſt, ſed iudici potius, ſi eius negligentia aut impedimentis in præſtituto termino nõ abſoluantur, *Panor. in cap. licet, & ibi Fel.nu.*20.*cum ſeq.de prob. Rom.conſ.*443. *Chil.in pract. cap.* D 67.*n.*6. *in fi.vide etiam Bart.Iaſ. & Dd.in l.fin.de fer. in l.*1.*Co. de dilat.*

¶ Finis probationis eſt, Fidem 10 facere iudici, *l.quingenta,* 12.*hoc tit.* Effectus eſt, Quod ſecundum probata iudex ſententiam ferre debet, *l.* 2. *l. domum,* 5. *l. dote.* E 9. *C. de rei vend. l. argentarius,* 10. §. *fi. de eden.* alioqui vt litem faciens ſuam, ſuam, in id quod litigatoris intereſt, condemnabitur. *d. l. argentarius,* 10. §. *fi. vbi gloſſ.Bart. & Dd. de edend, l.* 3. *vbi Bal. C. ſi cont. ius vel vtil. public.* Etſi enim probationes dicuntur

cuntur

cuntur eſſe arbitrariæ, *Caſtren. in l. admonendo, n.36 de iureiur.* & pendere ab arbitrio iudicis: *l. 3. §. tu magis ſcire, de teſtibus,* tamen iudex eas, quæ lege pro integris & planis habentur, ipſe quoque ſequi & pro integris habere debet, ne ius commune partibus inuertat, *l. argentarius, C. §. fin. in ver. de iudice quæri, vbi gloſſ. Bartol. & D. l. de edend. Bald. Caſtr. & Dd. in l. probatam, C. de ſenten.* Secundum enim probata iudicare debet, non ſecundùm conſcientiam, *l. illicitas, §. veritas, de off. præſ. vbi Dd. vide Iaſon. in §. ſi minus, n. 15. Inſtit. de action. Cataldin. in tract. ſynd. n. 106.*

11 ¶ Affinia probationi ſunt, Iuſiurandum, *l. eum qui, de iureiurand.* Confeſſio, *tit. de confeſſ. & tit. de interr. actio.* ſeu liberè ſiue in tormentis facta, *l. cum probatio, 7. hoc tit.* In rem præſentem adductio, *l. ſi irruptione, fin. regund. Bald. in l. 4. n. 7. C. ad leg. Aquil.* Euidentia facti, ſeu notorium. *Dd. in l. admonendi de iureiur. Bald. Salic. in l. ea. 7. de accu.* Præſumptio iuris, de qua paulò poſt dicetur, & ſimilia, quæ non tam ſpecies ſunt, quàm res effectu pares atque ſimiles, quia pro probatione habentur. *Alciat. in tract. præſumpt. in princ. part. 3. nu. 2. per nota. Cano. in Rubr. de proba. ext. & Bart. in l. 3. aliàs, 1. C. de fid. inſtru. lib. 10.*

¶ In omni autem documento 12 ea ſumetur interpretatio, vt actus valeat, non pereat. Quare quoad eius fieri poteſt, iudex etiam diſſidentes in ſpeciem probationes, conciliare & in vnam redigere harmoniam debet, *c. cum tu, 16. c. in noſtra, 32. vbi gloſſ. magna, ext. de teſtib. vide Iaſo in l. 1. n. 9. ne quis eum, qui in ius voca & Dd. in l. ſcriptura, C. de fide inſtrum.* Quod verum eſt in concludentibus, & quæ ad rem pertinent. Nam quæ dubiæ ſunt, aut impertinentes, contra eum interpretandæ ſunt, qui illas produxit, *c. in præſentia, extra de probat. Bart. in l. inter. 85. §. Stichum, de verb. oblig. Soc. conſ. 274. in cauſ. vol. 2. Alexand. conſ. 182. lectio. nu. 5. vol.* Vnde nata regula, Interpretationem ſemper faciendam, eſſe contra producentem, *Bart. in l. 3. de teſtibus, c. in præſentia de probat. gloſſ. in c. cum clamor, 53. de teſtib.* Sed & in dubio talis ſumenda eſt, quæ proſit fauorabilibus perſonis vel rebus: puta ætati minorum, ſtatui, libertati, pijs cauſis, *l. cum de ætate, 13. hoc t.* Quare & in pari argumento rei tanquam fauorabilioris probatio præponderare debet, niſi aliud fauor cauſæ agentis exigat. *cap. 3. extr. de probat. vide poſt alios Iaſ. in l. de die, num. 2. & 3. qui ſatiſd. cog.*

¶ Contraria probationi ſunt, 13 pugnantia ſeu contrarietas, quæ con-

conciliari nullo pacto ob contradictionem poteſt. Ea enim omnem documentis fidem derogat, *l. ſcriptura, 14. C. de fid. inſtrum. l. vide pugnant. 188. vbi Dd. ff. de regul. iur.* Quod tamen magis obtinet inſtrumentis quã in teſtibus. Nam in contrarietate teſtium plerumque maiori & digniori parti creditur, *cap. licet cauſam, de probat. glo. magna, in c. noſtra, 32. de teſtibus.* Poſſunt & alia multa probationi opponi, vt ſi dicatur, non facta coram competente iudice, aut non ab eo qui probare debuit, aut non de rebus in controuerſia poſitis: aut non ſolenniter ac debito modo, aut non concludenter neque ſatis idoneè: qua de re ad ſubſequentes titulos plura dicemus.

84 ¶ Et hæc quidem hactenus de probationibus: nunc alteram tituli partem, quæ de Præſumptionibus inſcribitur, paucis pro inſtituti noſtri ratione exequamur. Par eſt enim probationi præſumptio, quod quidem ad effectum attinet, quia pro probatione habetur, *l. licet Imperator, 47. de legat. 1. l. ſiue, 16. C. de probat. l. fin. vbi gloſ. ad verb. præſumptioni, de eo quod met. cauſ. c. literas, & tot. tit. ext. de præſumpt.* Præſumere eſt aliquid ante coniectando ſumere vel capere, vel credere, aut opinari, quàm aliter de rei certitudine ac veritate conſtet. Hinc præſumptio dicitur legis opinio, qua

A lex aliquid pro vero præſumit & ante capit, quàm probetur. *Cano. text. in rubr. de præſumpt.* Sed quia etiam hominis eſt præſumptio aliqua, non tantùm legis, ideo indefinitè, neque incommodè tamen hoc modo eam Alc. *tract. de præſumpt. in princ. part.*

B *3. incip. veniamus, num. 1.* definit: Vt ſit probabilis coniectura ex certo ſigno proueniens: quæ alio non adducto pro veritate habetur. *Bal. in Rubr. C. de prob. & in l. ea quidem, in princ. C. de accuſat.* breuius ita: Præſumptio eſt ratiocinatio de re

C veriſimili. Præſumptio alia dicitur eſſe Iuris ſeu rationis, *gloſſ. ad verb. præſumptioni. in l. fin. in princ. de eo quod met. cauſa.* alia Hominis, alia Naturæ, alia Facti ſeu præcedentis ſeu ſubſequentis, *vide gloſ. in d. verb. præſumptioni. Euerar. in loco legal. loc. à veriſimili.* Sed quia ex præ-

D ſumptione hominis, naturæ vel facti, ius aliquid præſumit pro vero, donec probetur contrarium, eoque hæ præſumptiones nihil aliud ſunt, quàm Iuris præſumptio: ideo nõ incommodum eſt vſitatam diuiſionem retinere,

E qua triplex ſtatuitur prǽſumptio.

Prima & quidem firmiſſima eſt præſumptio Iuris & de Iure: iuris quidem, quia iure introducta eſt: de iure, quia vt inquit Alciat. ſuper tali præſumptione lex inducit firmum ius, & habet eam pro veritate, ita vt non ad-

mittat probationem in contrarium, *l. antiqua. C. ad S.C. Vell. l. fin. C. ad S.C. Maced. l. fin. C. arb. tut.* Hanc ſic definit. Alciat. *in prin. tract. de præſump. part. 2. incip. vidend. n. 3. per c. is qui fid. cum ibi not. d. ſponſ gl. in l. ſiue poſſ. C. de prob. Panormit. & Felin. in cap. quanto. ext. de præſumpt.* Vt ſit diſpoſitio legis aliquid præſumētis, & ſuper præſumpto tanquam ſibi comperto ſtatuentis. Exempla paſſim in iure ſunt obuia. *cap. 1. cap. is qui fidem. de ſponſ. l. antiqua. Co. ad S.C Vell. l fin. in fin C. ad Macedonian. l. fin. C. arbit. tutel. l. à diuo Pio, §. ſi pignor. de re iud. l. ſi quis 34. Co. de adul. l. cum auus, vbi Socin num. 73 & 74. de cond. & demonſtr. & conſ. 22. circa n. 15. volum. 1.* Hanc quandam iuris eſſe fictionem Accurſius ait. *gloſſ. in l. fin. ad verb. præſumpt. de eo quod met. cauſ.*

Secunda præſumptio Iuris eſt, quam ſuprà definiuimus, quæ nō eſt res præiudicata, reſpuens probationem in contrarium, vt illa ſuperior, neque propriè cenſetur probatio, *l. Lucius, 72. vbi Bart. de cond. & demonſt.* ſed ab onere probandi releuat, *l. ſiue poſſidetis, 16. Co. de prob Bart. in l. in illa, in fin. de verbor. obligat. per l. ab ea, hoc tit. l. bona fides, de depoſ. l. cum de indebito, hoc titul. Capo. conſ. 33. multa poſſ. ſent. Hipp. ſing. 451. decreui.* eoque conſiderato effectu dicitur liquidiſſima proba-
A tio. *gloſſ. in l. ſi tutor, C. de peric. tut. l. licet Imperator, 74. vbi Alex. & Iaſ. de legat. 1.* ſcilicet, quandiu contrarium non apparet. Nam vt probatio, ita & hæc præſumptio, quæ probationis loco eſt, contrarijs documētis poteſt dilui & euerti: *l. cum de inde-*
B *bito, circa fin. hoc tit. l. ſiue 16. vbi Dd. Co. de probat.* iuxta regulam, In certis nō eſt locus coniecturis, *l continuus, §. 1. de verbor. oblig.* De hac ſpecie proprie hoc in titulo agitur, proprieque præſumptio dici ea poteſt & debet. *vide extr. Rubr. de præſumpt.*

C Tertia præſumptio appellatur Modica, quam verius dixeris Opinionem hominis quàm præſumptionem legis. Eſt enim veriſimilis aliqua coniectura, ſed quæ ſine alijs adminiculis fidem ſolidè non facit, *l. inſtrumenta, l. rationes C. eod. l. iudicia, Co. de rei*
D *vend. l. abſentem, de pœn. cum. ſimil.* Sufficit tamen quandoque ad iuriſiuradi delationem vel in ſupplementum probationis, *Bal. in Rubr. Co. de fide inſtrum nu. 7. l. in bona fid. vbi Dd. de reb. cred.* vel ad ſuſpicionis purgationem, *extr. tot. tit. de purga. cano. l. non*
E *omnes, §. fin. de re mil.*

¶ Cauſa efficiens præſumptio- 15
nis eſt lex, vnde & præſumptio iuris dicitur, *Alc. in tract. præſumpt. in princip. par. 2. num. 3. vide Iaſo. in l. ſi extraneus, de cond. ob cauſ. Hippol. in l. 1. in princip. nu. 31. & §. ad quæſtionem, n. 17.*

&

& 18. de quæſtio. & in Rubr. de probatio. num. 108. Cauſa προκαταρκτικὴ, qua lex mouetur, eſt certum ſignum, & argumentum probabilis coniecturæ ex circũſtantiis ſumptum de quo niſi liquidò cõſtet, nulla fit præſumptio: *c. ſicut, 1. de ſimon.* vt exempli cauſa præſumitur pater diligere filium, *l. iſti, 8. in fin. vbi gloſ. de eo quod met. cauſ.* Sed hoc ipſum nempe patrem, & filium eſſe, conſtare probarique debet. *Alciat. tract. præſumpt. in princip. part. 3. in fin.* Signa autem ſunt aut Neceſſaria, Græci vocant τεκμήρια, quæ aliter ſe habere non poſſunt: vt non eſſe virginẽ quæ peperit: aut Non neceſſaria, ſed veriſimilia, quæ σημεῖα dicuntur: vt non eſſe pudicam, quæ cum viris alienis clam vagatur. *cap. 3. loco de præſumptionibus.* Ea autem ſunt, vt ait Fabius, *lib. Inſtitut. 5. cap. 9.* innumerabilia, *vide Bart. in l. ſi. prin. de eo quod met. cauſ. & in l. admonendi, num. 21. de iureiurando.*

Materia præſumptionum ſunt conſilia, affectus, actiones, facta, *Alciat. tract. præſumption. in princ. par. 3 num. 5.* qualitates, ſolennitates & accidentia, intrinſeca & externa. Nam quæ iuris ſunt, præſumuntur, *l. cum quidem, 30. §. ſuum. de acq. hæred.* quia ius ſemper eſt certum, *l. 2. de iur. & facti ign.* Regulariter autem, etſi actiones & ſolennitates maximè extrinſecæ, *l. quæcunque. §. fin. de Public. in rem actio. Dd. in l. ſciendum, 30. de verbor. oblig. Spec. de teſte, § 1. nu. 92. 93. 94. cum ſeq.* item facta nõ præſumuntur niſi probentur, *l. aſſeueratio, 10. C. de non num. pecu. l. ſiue poſſidetis, 16. C. de probationibus, vide Specul. de teſte. § 1. num. 95.* tamen aliter ſe res habet cùm ſunt veriſimilia *c. quia veriſimile, de præſumptionibus. Bal. in l. fin. in vlt. not. & 20 opp. C. de hæredibus inſtitut. l. 2. vbi Bald C ad l. Corneliam, de ſicarijs. Ia ſ. in. in l ſi extraneus, de cond. cauſ. dat.* hoc eſt, quando rato, & naturali curſu atque ordine ita ſe habere ſolent: ſicut ex qualitatibus & circumſtantijs præſumitur: ſeu, vt inquit Bald. quando verificantur ſecundum communem hominum intellectum, *l. ſi ita quis, 31. de teſtam. cap. quia veriſimile, de præſumpt.* & concordat cum rebus cauſatis ac veriſimilibus. *l. milites, §. oportet, C. de quæſtio.* nam eiuſmodi facta, affectus, inclinationes & actiones à iure præſumuntur, tã in perſonis quàm in rebus, Sic qualitas quæ naturaliter ineſt homini, ſemper, adeſſe præſumitur *gloſſ. in cap. ſi fortè, de elect. in 6. gloſſ. & Dd. in c. is qui fidem, reſponſ. Angel. in repet. l. ſciendũ, 30. in fin. de verb. oblig. Alciat. tract. præſumpt. reg. 1.* Verbi gratia, pater ex communi naturæ affectione præſumitur amare

Nn 1 libe-

liberos, *l. iſti, §. fin. quod met. cauſ. de vſufr.* *l. ſi pupillorum. §. pater. de rebus cor. l. nec ei, de adopt. §. fin. Inſtit. de noxal. action. c. afferre, 2. vbi Felin. de præſumptionibus*; iſque optimè conſulere, *l. 3. §. 1. de admin. tut. l. nec in ea, 22. ad l. Iul. de adult. l. vlt. C. de cur. fur.* In minore præſumitur inconſulta ignorantia. *l. ſi quis patremf. ad Maced. l. 1. & tot. tit. de minor.* in ſenibus prudentia: *l. ſemper, de iur. im. §. ſi verò, in Authent. de quæſtio. ca. de quibus, 20. diſtinct.* in mulieribus imbecillitas, *l. 2. ad S.C. Vell. l. 4. C. de nupt.* timiditas, *per illum textum. Dd. in l. 1. de quæſtion. Albert. de Gondino, tract. mal. rubr. de quæſt.* auaritia, *§. mater, vbi gloſſ. in Auth. de nupt. c. forus, de verbor. ſignif. ſtipulat. 33. de donat. int. vir. & ux. l. cum veterum, Co. de donat. ante nupt. gloſſa in l. Neſennius, 34. ad verb. contrario, de neg. geſt.* in quolibet homine ſenſus communis, *l. non codicillum, 14. C. de teſtamen. l. 2. C. qui teſtam. fac. c. fin. de hæred. quæ ab inteſtat.* religio, *l. fin. C. ad l. Iul. repet.* potentia generãdi, *ea quia, diſtinct. 30. Innocent. & Dd. in cap. 1. de frigi. & mal. Bart. in l. filium, de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* diligentia curandi res proprias, *l. qui ſeruandarum, 14. de præſcrip. verbor. cap. qui vult, diſtinct. 3.* & conſeruandi *l. cum de indebito, 25. hoc ti.* vita centum annorum, *l. fin. de ſacroſ. Eccleſ. an vſufr. C.*

A Eadem ratione præſumitur quodlibet accidens in eodem, in quo ſemel fuit, ſtatu perſiſtere, niſi contrà probetur mutatio, *l. eum 22. de probat. l. in filiabus, 11. ff. fin. reg. l. ſi prius: vbi Dd. de oper. no. nunc. glo. in l. ſi verò, §. qui pro rei qualitate, qui ſatiſdar. cogan.*

B *Alciatus reg. 2.* vt coniectura probabilis eſt, durare patriam poteſtatem, *l. ſi filius, & hoc t.* malitiam, *cap. ſemel. de reg. iur. in 6.* bonitatem, *cap. 3. cap. mandata. extra de præſump.* diuitias fortunam, *§. ſin autem, in Authentic. de æqual. dot. Angel.*

C *conſ. 271. cum facias, vide Iaſ. in l. ſi verò §. qui pro rei qualitate, ff. qui ſatiſd. coga.* prout cuiuſq; antea fuit: atq; ita in ſimilibus, exceptis his quæ naturaliter ex curſu temporis mutantur: vt eſt ætas: *l. ſpadonem, §. qui abſolutus, de excuſ. tut. l. cùm te, C. de*

D *prob. l. ſi minorem, C. de in integr. reſtit.* Sic præſumitur ſemper in partem benigniorem, in quam ipſa naturæ ratio atque affectio nos ducit, *c. eſtote, de reg. iur. l. quoti. 20. l. ſemper, 56. de regu. iur.* vt viam ab aliquid agentib. electam eſſe licitam, *l. non ſolùm, §.*

E *ſed vt probari, de oper. no. nunc* & per quam actus ſuſtineatur, *l. 3. de mil. teſt. Bald. in Rub. C. de fide inſtrum. num. 8.* vnumquemq; eſſe bonum, *cap. dudum, de præſumpt. gloſſ. in cap. 1. de ſeruit. l. fi. C. ad l. Iul. repet.* Idoneum, *d. c. dudum, cap. ſicut. 1.* innocentem,

l. ob-

l. abſentem, de pœn. l. qui accuſare, 4. C. de eden bonæ fidei, *l. penultim. C. de euict. gloſſ. & Dd. c. ſi diligenti. de præſcript.* in officio ſuo iuſtum, *l. 2. C. de off. ciuil. iud. l. ſi quis Decurio. 21. C. de falſ. c. ad audientiam, de præſcript. cap. cum parati, de appell. l. 2. Co. de execut. & exact. lib. 12. l. 1. C. de ſuſcept. lib. 10.* & diligentem, *Fel. in cap. ſi autem, de præſcript. per cap. paſtoralis. de except. Lanfr. in cap. quoniam, verb. talium, circa finem, de probat. Felin. in c. quod quis, 23. num. 7. de regul. iur. vbi dicit præſumi pro iudicis decret. vel mandato quod ſit iuſt.* donec contrarium probetur. Pari ratione ex notitijs, volũtatibus, actionibus, factis, quæ communiter ita ſe inter homines habent, ſumitur opinio, quod ſcilicet eiuſmodi ſint, qualia communiter eſſe conſueuerunt: ſuſpicio eſt, inter nudum & nudam ſimul repertos interueniſſe copulam, *cap. litteras, extrà de præſumpt.* quolibet illicitum factum malo deluſorioque animo perpetratum eſſe, *cap. 1. de præſumpt. l. 1. C. de ſicar. l. ſi non conuicij, C. de iniur.* etiamſi aliàs delictum non præſumatur niſi probetur, *l. meritò, 51. ff. pro ſoc. l. fin. quod met. cauſ.* ſed his caſibus præſumptio iſta generalis tollitur per præſumptiones ſpeciales in contrarium vergentes, *l. in tot. tit. 80. de regul. iur. l. non omnes, 5. §. à barbaris, de re milit.* Sic qui dilationibus va-

A rijs fruſtratur iudicia, creditur iniuſtam fouere cauſam: *c. nullus, 4. extr. eo.* qui vicinus eſt, *vide Lanfr. in c. quoniam, verb. teſtium, num. 18. de probat. Socin. conſil. 187. in controuerſia, volum. 2.* conditionem, facta & ſtatum vicini noſſe, *cap. quoſdam, 7. ext.* B *eo. l. ſi vicinis, 9. C. de nupt.* nemo vires patrimonij ſui, *l. quiſquis, 15. C. de reſcind. vend.* vel coniugis ignorare, *Corn. conſil. 165. circa num. 34. volum. 2.* & ſi qua ſunt ſimilia. Forma & modus præſumendi pro varietate obiectorum ſignorum varius eſt C aliàs enim Lex tam certò præſumit, vt probationem in contrarium audire nolit: aliàs præſumit quidem, ſed inficiationem admitti: aliàs tantùm aliquid coniectura aut ſuſpicione colligit, cui tamen non aſſentitur ſimiliter, niſi alia documenta cõ- D currant, prout ſupra dictum eſt: Finis & effectus hic eſt. Præſumptio Iuris & De iure indubitatam fidem facit, nec admittit argumentationem contrariam. *c. is qui fidem, de ſponſ. l. antiqua, 23. C. ad Vell. l. fin. Co. arb. tutel.* niſi per confeſſionem patris, *Al-* E *ciat. tract. præſumpt. in princ. part. 2. num. 6. poſt Felin. in cap. quoniã, in princip. de probat.* notorium, *vide Felin. c. quanto. de præſumpt. Rom. conſil. 350. in caſu, num. 19. Hip. in l. 1. §. ſi ſeruus, num 5. de quæſtion.* reſtitutionem in integrum: *Bar. & Dd. in l. inter, §. 1.*

de verb. obligat. &c. Præſumptio A Iuris pro documento idoneo eſt, *l. ſiue, C. de probat. l. 1. C. de apoch. public. lib. 10. Hipp. in l. 1. §. ſi quis, num. 16. de quæſt.* vnde liquidiſſima probatio perhibetur, *l. licet Imperator, 74. de l. 1. gloſ. in l. ſi tutor, Co. de pericul. tutor. Hipp. in Rub. C. de probat. n.* 189. & actus B à iure præſumptus eo ipſo probari, quòd non probetur cõtrarium: *l. 2. Co. de error. calcul. vbi gloſſ. & in l. ſi creditor, Co. de pign. act. & in l in teſtamento, C. de milit. teſtamento.* & eum à cuius partibus ſtat præſumptio, lex ab onere probandi releuat, illudque C in partem aduerſam transfert: *l. ab ea, de probat. l. ſiue, Co. de probat. Bart. in l. in illa, in fi. de verborum obligat.* admittit tamen probationem in contrarium, *l. l. cum de indebito, in fin. de probat. l. fin. de eo quod met. cauſ. c. quia, 10. extr. de præſumptio.* Quare D tamdiu ſtatur præſumptioni, donec ſcilicet diuerſum euidenter fuerit probatum, *l. fin. in princip. de eo quod met cauſ. vbi gloſſ. & Dd. ad verb. præſumptioni, in glo. 3. in l. natura, de iure d.t.* Præſumptio modica non plenam fidem facit, ſed ſemiplenam, aut E aliquam inducit coniecturam, vel ſuſpicionem, quæ aliquando indicium facit ad torturam, *vide infr. de quæſt.* in Criminalibus: aliquando indicium ad deferendum iuſiurandum in Ciuilibus, *tot. t. de purgat. cano. Bal. in Rub. C. de fide inſtrum. num. 7.* Affinis præſumptioni eſt fictio. *gloſſ. ad verb. præſumpt. in l. fin. in princ. de eo quod met. cauſ.* quæ eſt legis aduerſus veritatem in re poſſibili ex iuſta cauſa diſpoſitio, *Alc. de præſumpt. in princip. num. 1. vide Bald. & Dd. in l. ſi is qui pro emptore, de vſucap.* differunt tamen hæc duo, primò materia, quòd fictio ſit aduerſus veritatẽ, præſumptio in veritate aut veriſimili fundata eſt: lex falſum & certum fingit, verum aut veriſimile & cæterum præſumit, *gloſſa in l. vnic. §. accedit. C. de rei vxo. act. Alex. conſ. 138. num. 9. vol. 2. Alciat. præall. loc. num. 3.* Secundò, forma, quia fictio eſt legis diſpoſitio; præſumptio eſt tantùm legis opinio. Tertiò, effectu: illa valet vt legis definitio, ideo aduerſum probare nõ licet. Hæc tantùm vt probatio, ideo contra eam probari poteſt, excepta Iuris & De iure præſumptione, quę penè in fictionem cadit, *glo. in d. lege fin. ad verb. præſumptioni, de eo quod met. cauſ.* niſi quòd ea ſit contra veritatem, præſumptio verò Iuris & De iure ſecundum id quod verum eſt aut veriſimile: prout paulò antè eſt oſtẽſum. Contraria autem præſumptioni ſunt Probatio veritatis in contrarium, *l. continuus, 137. §. 1. de verbor. obligat.* Impoſſibilitas rei, & Abſurditas, *cap. quia, 10. ext. de præſumpt. l. fin. de eo quod met. cauſ. vide Euer. in loc. lega. loc. ab*

abſur-

abſurdo. Nam huiuſmodi vix fingi quidem, multò minus præſumi ſolent, *gloſſ. in l. talis ſcriptura, §.fi. de legat.1. gloſſ. & Dd. in l. Gallus, §. ſi eius, de lib. & poſth. per l. qui ad certum, ff. loc. Alciat. tract. præſumpt. in princ. num.4.*

De fide inſtrumentorum & amiſſione eorum. Tit. IV. C. 4. 21.

1 *Vnde dicta ſint inſtrumenta: & quid ſint.*
2 *Quàm variæ eius ſpecies.*
3 *De cauſa efficiente: & quinam rectè inſtrumata conficiant.*
4 *De materia, quibus de rebus inſtrumenta conficiantur.*
5 *De forma tam conficiendorum inſtrumentorum, quàm producendorum.*
6 *De fine & effectu: & quam fidem quæque inſtrumenta faciant.*
7 *De interpretatione inſtrumentorum.*
8 *De contrarijs & exceptionibus, quibus inſtrumenta oppugnari poßunt.*

1 INſtrumenta † ab inſtruendo dicta ſunt, *l.1. h.tit. l.notioni, 99. §. inſtrumentorum, de verb. ſignific.* ſicut inſtrumenta domus & fundi dicuntur ea, quibus domus aut fundus inſtruitur, *tot.ti. de fund. inſtr. leg.* In hac autem A probationum materia inſtrumẽta intelligimus, quibus cauſa inſtruitur, & fides fit iudici. Verba enim ſecundum ſubiectam materiam ſunt accipienda. Porrò hoc in ſignificatu, bifariam rurſum nomen inſtrumenti capitur. Primò latiore ſignificatio-B ne, pro omni eo quod inſtruere cauſam poteſt, ſint ſiue teſtes, ſiue literæ, ſiue confeſſio, ſeu alia quæuis probatio, *dict.l.1.hoc tit.* Altero modo & propriè quidem capitur inſtrumentum pro qualibet ſcriptura, quæ fidem rei facit & cauſam inſtruit, *Bart. in* C *l.Labeo, de ſupell.leg. Felin. Ant. de Butr. & multi alij in Rub.ext. eod.Lanfr.in c.quoniam, ad verb. inſtrumentorum, in princ.de prob. Ferr.in pract.de form.inſtrum.ad verb.exhiberi.* Quare cùm in ſtatutis verba ſint propriè accipienda, *l.1.§.ſi is qui.de exer.act.* D *l 3. vbi gloß. Bald.& Salic.Co.de nox.actio. & cap. porrò de priuil. Bart.in l. quicquid adſtringendæ, 99.num.6 & ibi Dd.de verb.obl.* in his nomen inſtrumenti poſitum tantùm de literis interpretandum & accipiendum erit, *Bart.in dict l. otio, 99. §.inſt.de* E *verb.ſignif. Lanfr.in d.c. quoniã, ad verb. inſtrum.nu.1.& 2.* Propriiſſimè autem publicas literas, quæ plenam fidem faciunt deſignant, *l.1.vbi hoc nota. Co.de iureiur. propter calum.* Hæc enim quæ publica ſunt, propriè cauſas inſtruunt & fidem faciunt

non etiam ſcripturæ priuatæ, vt paulò poſt dicemus. Vnde nec temerè à I. C. inſtrumentorum nomine appellantur, *l. Imperatores, 29. vbi I. C. inter epiſtolas priuatorum & inſtrumenta diſtinguit. ſup. de probat.* ſed aut ſcripturæ priuatæ, aut priuatæ annotationes, aut ſimpliciter literæ, vel ſcriptura, vel chartæ, *vt in toto hoc tit. ff. & C. l. Publia. depoſ. l. ſcripturas, 11. C. qui potior. in pig. hab. t. t. in Auth. de inſtru. caut. & fide.* Inſtrumentum autẽ ita à Dd. definitur, vt ſit ſcriptura à publica perſona confecta, quæ ſine alio adminiculo fidem in iudicio facit, *Innoc. in cap. 2. de fide inſtru. in princip. Lanfr. in d. c. quoniam, ad verb. inſtr. nu. 2. Ferr. in for. productionis inſtrumentorum, ad verb. exhibens, n. 5.* Qua ex definitione facilè intelligitur, non modò Iuriſconſultos, ſed etiam noſtros Interpretes, inſtrumentum proprijſſimè accipere de publicis ſcripturis, non de priuatis.

¶ Inſtrumenta porrò in vniuerſum, aut Publica ſunt, aut Priuata, *l. rationes, 6. l. inſtrumenta, 5. vbi nata, C. de probat. Lanfr. in d. c. quoniam verbo inſtrumentorum, num. 2. Fer. in form. productionis inſtrum. ad verb. exhibent, numero 5.* Publica quæ à publicis perſonis conficiuntur, *§. ſed etſi, in Auth. de inſtrument. caut. & fide.* Horum etiam plura ſunt genera, *Ferr. in*

A *d. loc.* ac communiter quinque numero recenſeri ſolent. Primum inſtrumentum manu Notarij confectum, ſiue in iudicio. ſiue extra iudicium, *leg. geſta. C. de re iudica.* Secundum, ſcriptura ſigillo aliquo publico ſignata, etiamſi ſit à priuato ſcripta: *cap.*

B *ſcriptura, extr. de fide inſtrum. c. tertio loco, de prob.* puta ſigillo Principis, *cap. poſt ceſſionem, de probat. Schurff. conſt. 7. & conſil. 29. cent. 1.* vel etiam ciuitatis vniuerſitatis, aut alicuius collegij, *Bal. & Salic. & Dd. in Auth. ſi qua, per illum. text.*

C *C. de epiſc. audien.* Tertium genus ſunt omnes ſcripturæ qualeſcunque (etiam priuatæ) quæ publicantur, authoritate magiſtratus interueniente: vt cùm teſtamenta vel codicilli, vel aliæ tabulæ, authore iudice aperiuntur, *l. publicati, C. de teſta vbi Dd.*

D *l. fin. C. de re iudic. cap. G. perpetuus, extr. de fid. inſtr.* Quartum genus, ſunt ſcripturæ qualeſcuque, quæ extrahuntur de archiuo publico, *l. in fraud. §. quoties, de iur. fiſc. Auth. ad hac, C. eod. c. ad audentiam, vbi Fel. nu. 13. 14. de præſc.* aut quæ fiunt

E apud acta publica. *l. 1. 2. C, de his qui in Eccl. ma. l. 2. vbi Dd. C. de eden. l. omnium, C. de teſt. Bald. in Rub. C. de fide inſtr. 4. & 6.* Quintum genus eſt ſcriptura, quæ habet ſubſcriptionem ſcribentis & teſtium, *l. ſcriptura, 11. C. qui potiores in oignor, c. 2. extr. eod.*

eod. l. contractus, C. eod. Sed hæc A ſcriptura propriè publica nō eſt, verùm à Dd. reſpectu effectus publica dicitur, quia fidem in iudicio facit. *Innoc, in d. c. quoniam, ad verb. inſtru. n. 2. Ferr. in form. product. inſtru, ad verb. exhibent. n. 5.* Rectius tamen eſt hæc à publicis ſegregare, niſi B ſint publica manu confecta. Poſſunt & publica diſtribui in Iudicialia, quæ videlicet fiunt apud acta & in iudicio, authore iudice quæ Bald. appellat inſtrumenta iudicum: *in Rub. C. eod. num. 4. & 5.* & Extraiudicialia, quæ fiunt à notario ſuper contracti- C bus, vnde Scripturę contractuum nominantnr. *Bald. in Rub. C. eod. n. 4. & 6.* Scripturam porrò Notarij in duo noſtri partiuntur genera: quorum primum appellatur Protocollum, ſiue imbreuiatura, *§. fin. in Authen. de tabel.* quæ eſt ſummaria quædam geſti D actus annotatio memoriæ cauſa facta: vnde poſtea inſtrumentum in forma ſolenni conficitur, *Vigli in §. nihil, n. 5. & 6. Inſt. de teſtam.* Alterum genus vocatur Tranſumptum, videlicet inſtrumentum authenticum & originale, quod ex protocollo ſolenni E forma, hoc eſt cum præfationibus & clauſulis ſolennibus ſumitur, non ſummariè, ſed plenè rem geſtam exponens. *Bald. nu. 20. in Rub. C. eod.* Scripturarum autem priuatarum variæ quoque ſunt ſpecies: vt Rationes, *l. rationes, 6. C. de proba.* Inuentaria priuata ſeu regiſtra, *l. fin. C. de iur. delib. l. fin. C. de adminiſt. tut. l. tutor, qui repertorium, ff. de adminiſt. tut. vide Iaſ. & Dd. in l. admonendi. de iureiur.* ἀποχαὶ ἀνταποχαὶ *l. plures. 18. C. eod.* Item literæ priuatæ, quales ſcribunt amici amicis, ſocij ſociis, *l. Publia. §. fin. ff. depoſ. de quibus plura Bald. C. eod. in Rub. n. 22. cum ſeqq. & Iaſ. in l. admonendi, n. 120. cum ſeq. de iureiur.* Hæc autem priuata inſtrumenta diuidi poſſunt in Priuata, & quaſi publica, vt priuata ea ſint, quæ plenam fidem non faciunt: quaſi verò publica; quæ ad inſtar publicorum inſtrumentorum plenè probent. Diuiduntur etiam inſtrumenta in Originalia ſeu authentica, & in exempla. *Auth. ſi quis in aliquo, C. de eden. & gloſſ. in l. quicunque, de fide inſtrum.* Originalia ſiue authentica vocantur prima & principalia de aliqua re confecta. Exempla verò dicuntur illa quæ ex originali inſtrumento deſcribuntur, ſiue id fiat manu publica, ſiue priuata. *Bald. in l. publicati, 2. in fin. C. de teſta. Lanfr. in d. ca. quoniam, ad verb. inſtrumentorum, n. 7. cum. ſeqq. ext. de probat. Bart. num. 3. 4. Caſtr. & communiter Dd. in d. Aut. ſi quis in aliquo Felin. in d. c. ad audientiam, n. 14. de praſc.*

¶ Quod ad cauſam efficientem 3
attinet inſtrumenta regulariter

ſunt

ſunt Voluntatis, vt ait Bald hoc eſt, voluntate contrahentium conficiuntur, *l. 4. de pignor. l. contractus, 16. C. eod. cum ſimil.* Interdum autem ſunt Neceſſitatis, videlicet cùm lex aut iudex mandat ſcripturam fieri, *vt in cap. 1. de cenſib. lib. 6. c. quoniam, de probat. l. generaliter, 13. C. de non num pec.* Conficiuntur autem inſtrumenta non modò à Notarijs, ſed etiam ab alijs perſonis publicis, Vt cùm magiſtratus de archiuio publico ſcripturam tranſſumit atque conficit. *Bal. in rub. C. eod. nu. 1. per Auth. ad hæc, C. eod. Bart. in Auth. ſi quis, C. qui potior. in pign. habean. Felin. d. cap. ad audientiam, gl. in c. cùm cauſam, 13. de probationibus, Lanſ. in d. c. quoniam, ad verb, inſtrument. n. 7. Molin. de feud. §. 5. n. 27* Quandoque etiam à priuatis: vt quando priuatus aliquid apud acta conſcribit, aut ſubſcribit, recognoſcit, *l. 4. vbi Bald. num. 2. C. de recep. arb. Lanfr. præall. loc. l. omnium, cum ibi nota, C. de teſtam. l. 1. C. de his qui in Eccleſ. manu.* Communiter tamen publicis ſcripturis cõficiendis præfici ſolet publica perſona, quæ ſicuti iudex habet ordinariam iudicandi poteſtatem: ita publicam poteſtatem ſcribendi obtinet, ita vt illi fides plena adhibeatur. *Bal. in d. Rab. C. eodem, num. 2. per l in fraudem, §. quoties, in verb. manu com-*

A *mentarienſis, ff. de iur. fiſc.* Neq; tamen electione ſcriba fit non notarius. *Innocen. in c. cum P. tabellio. extra eod. Bald. in d. Rub. nu. 1. & 3. C. eod. tit.* Nec enim Notarium creare quiuis iudex poteſt, ſed ea res pertinet ad officium ſummi Principis, vel co-
B mitum Palatinorũ, quibus hanc poteſtatem Notarios creandi Princeps indulſit, *Bald. in cap. 1. n. 2. quis dica. Dux, Comes, Marchio. Spec. de procur. §. ratione, n. 1. per §. ſi verò ignoti. in Auth de teſtib. l. generali, C. de tabul. lib. 19.* Nam eſt actus ſummi impe-
C rij, quod genus magiſtratibus municipalibus non eſt conceſſum, *l. magiſtratib. 12. de iuriſdict. vbi dixi, vide tit. C. de mod. mult. & defenſ. ciuit. l. vnic. ſi quis ius dicen. non obtemp. l. 2. §. fin. de indic. ſup.* Poteſt aut ad id ſcribendi munus etiam inuitus
D quis compelli: *Bald. Rubr. C. eo. num. 3.* quia hoc publicum munus eſt ad quod nolentes cogi, certi iuris eſt, *l. æſtimationem, 16. de muneribus & honoribus, l. 9. de vacatio. muner. l. 1. de admin. tutor.* Cauſa προκαταρκτικὴ quare Notarius inſtrumentum
E conficiat, aut eſt mandatum iudicis, *Bal. in l. 2. n. 2. C. de eden.* aut rogatio partium, ſine qua rogatione conficere inſtrumentum inter priuatos non poteſt, *§. vt ergo, in Auth. de tabelli, Bald. C. eod. in Rub. n. 6.* Ac rogari debet ab vtraq; parte, in his quę vtriuſ-

que

quæ partis cõſenſum deſiderant, vt ſunt contractus: ſin autem actus ab vnius voluntate dependeat, ſufficit vnius rogatio, vt in appellationibus, proteſtationibus, teſtamentis, &c. *Bal. in dict. Rubr. Co. num. 7. & 18. per §. nos autem, in Authent. de tabellio.*

4 ¶ Inſtrumentum autem confici poteſt in qualibet materia, ſicuti teſtamentum: *§. nihil intereſt, Inſt. de teſtam. lib. 1. de bon. poſſeſſ. ſecundum tab.* potius tamen Notarius in pergameno, vt vocant, actum conſcribere debet, quàm in papyro, idque propter durationem. *Specul. in tit. de inſtrum. editio, §. inſtrumentum, num. 21. per c. cum dilecta. de confir. vtili & inutili.* Conficiuntur autem inſtrumenta de omnibus actibus, tam Contentioſæ iuriſdictionis, *d. c. quoniã, l. 2. C. de eden. l geſta, C. de re iud. Auth. niſi & tot. tit. C. de ſentent. ex breui. recitand.* quàm voluntariæ. *Bal. in Rubr. Co. eo. num. 1. & l. 2. de offi. procõſ. l. 3. §. ſi cauſa de bon. poſſeſ. l. emancipatione, C. eo. l. actus, 8. C. de ferijs.* Item de reliquis quæ dependẽt ab hominum voluntate, *d. l. contractus, 10. C. eo. d. l. 4. de pignor. cum ſim.* Quæ verò ab ordine & rato curſu naturæ manant, de his fruſtrà fit inſtrumentum fruſtraque rogatur Notarius, niſi à iudice cognita, & decreto eius intercedente, exempli gratia; ſuper ſtatu, morte, conſanguinitate, *c. ſe-* A *ries, vbi Inno. nu. 1. Panormit. nu. 3. Felin. num. 3. & 4. de teſtibus* natiuitate alicuius, perperam fit inſtrumentum, quia nullam fidem facit, cùm harum rerum fides non de ſcripturis, ſed ex naturali facto ſit ſumenda: niſi tale inſtrumentum cauſa plenè cognita, compertaque veritate, & B mandante iudice ſit confectum, *l. Inſtar. vbi Dd. Co. de iure fiſci, lib. 10. Bal. in Rub. num. 2. Co. eo. tit.* Sunt etiam nonnulla, de quibus ſpecialiter à lege prohibetur fieri per notarios inſtrumentum: vt de contractibus lege C ſtatutòve prohibitis, *l. iubemus, 14. §. his tabellion. Co. de ſacroſ. Eccl. c. 1. §. callidis, de prohib. feud. l. alien. per Fed. l. iubemus, 29. in fin. C. de teſtament.* de delicto aliquo, puta homicidio, vi metùve, vulnere, aut iniuria alicui facta, de defenſione neceſ- D ſaria: niſi interueniat iudicis cognitio & ſententia: *Bal. in dict. Rubr. num. 17.* quia in eiuſmodi non eſt teſtimonijs ſcripturarum credendum, ſed potius teſtibus, *l. 3. §. idem diuus. de teſtibus, vbi Bart.* His autem exceptis, de omnibus quæ non ſunt contra E iuris diſpoſitionem, licitè inſtrumenta conficiuntur, *vt rectè ibid. Bal. n. 17.*

¶ Ad formam porrò inſtrumenti, quod notarius conficit, 5 Bald. quatuor requirit, *in Rubr. hoc tit. C. eo. num. 15.* Primò Facti commiſſionẽ, hoc eſt, vt à partibus

tibus rogetur notarius ſuper inſtrumento conficiendo, § *nos autem, in Auth. de tab. Bart. num.* 8. *& 9. Iaſ. num.* 2. *& Dd. in Auth. ſi quis in aliquo. vbi gloſſ. in princ. C. de eden.* idque in ſcripto exprimatur. Secundò Rei cognitionẽ, vt videlicet notarius intelligat, quid agatur, *d. §. nos autem. in Authent. de tabel. facit, l.* 1. *in fin. de autho. tut.* Tertiò Iuris permiſsionem; vt ſcilicet fiat inſtrumentum ſuper re licita. Quartò, Teſtium ſaltem trium præſentiam, & rogationem, §. *vt ergo in Aut. de tabel. §. oportet, in Aut. de inſtru. caut. & fide.* An autem ſubſcriptio ſeu Subſignatio tam contrahentium quàm teſtium neceſſaria ſit, etſi à quibuſdam controuertitur, tamen communis diſtinctio eſt, quæ & vſu ſeruatur, In Publicis inſtrumentis, ad muniendam eorum fidẽ hanc ſubſcriptionem non requiri, quia ſufficit publicæ perſonæ, puta notarij, ſubſcriptio & ſubſignatio, *Salic. poſt alios, in l. contractus,* 16. *num.* 3. *C. eo.* niſi cùm lex expreſsè requirit ſubſcriptionẽ, *vt in l. in donationib. Co. de donatio. l. hac cõſultiſſima, C. de teſtam.* In Priuatis verò inſtrumẽtis omnino ſubſcriptione & ſigillo partium & teſtium opus eſſe, quia hoc ſolo munimento ad fidem faciendam, *ita Panorm poſt Inno. in cap.* 1. *num.* 4. *de his quæ fiunt à prælat. ſine conſenſ. capit.* profitentur. Porrò ad ſolennitatem

A inſtrumentorum, quæ à iudice fiunt, ſeu apud acta, ne dum ſubſcriptio teſtium, ſed ne ipſi quidem teſtes requiruntur: *l. ſciptura,* 5. *C. qui potio. in pign. Bal. in Rub. C. eo. num.* 29. cùm omnem ſolennitatem ſuperet, id quod apud acta conficitur, *l. ſancimus,*

B 27. *in verb. per idoneos teſtes vel inter acta publica, l. omnium,* 19. *vbi Dd. in princip. Co. de teſtam.* Sunt & ſolennes clauſulæ, quæ communiter inſtrumentis adhiberi ſolent, puta initio, Præfatio In nomine Domini, *Bal. in cap.* 9. *extr. de voc. & voti redempt.*

C nomen Principis regnantis, *in Auth vt præponatur nomen Imperatoris. in fin. gloſſ. in l.* 3. *Co. de tab. lib.* 10. Annus, dies, locus celebrati contractus, *gloſſ. in l. generali.* 3. *Co. de tabul. lib.* 10. *vide l. cum tabernam penultim. §.* 1. *de pig. l.* 3. *C. de diuerſ. reſ. & ibi Dd.*

D *Bart. in l.* 1. *§. item Labeo, num.* 2. *de aqu. pluu. arcend.* & in calce ſignum notarij, *Spec. in titul. de inſtr. editio. Bart. in proæm. ff.* & alia quam plura, quæ alibi à Dd. cumulantur. *Ang in Auth. de tabellio. Spec. de editio. inſtrum. §. breuiter, Lanfr. in cap. quoniam,*

E *ad verb. inſtrum. num.* 56. *cum ſeqq. Alex. conſ.* 64. *vol.* 4. in quo tenenda eſt regula, Vſitatas clauſulas eſſe inſerendas, prætermittendas verò inuſitatas aut non neceſſarias, *Bal. in l. vlt. de vſufruct. earum rerum quæ vſu conſum. Bart. in l. ſi prius,* 17. *num.* 1.

de

de aqua pluu.arcend.& in l.cx ea parte,121.de verb.oblig. De form. inſtrumentorum veteri vide Paul. lib.5.tit.25. Quod autem ad formam producendi attinet, inſtrumenta in iudicio producuntur exemplo reliquarum probationum, videlicet poſt litem conteſtatam: *Spec. in tit. de inſtrum. editio. §.nunc dicamus, n.2. Ferr. in for.product. inſtrum.in princip.* exceptis inſtrumentis, quorum in libello fit mentio. Ea enim vna cum actione petenti aduerſario ſunt edenda, *l.1.§.1.& §. fin.de eden.* Productio Inſtrumētorum cum reliquis probationibus etiam in eo conuenit, quod ſolenniter & iudicio facienda ſit, *Caſtr.in l.1.§.editiones, poſt gloſſ.ff.de eden.* & parte aduerſa ad id citata: *Bal. in l.ſancimus, penultim.C.de iudic.& in l.iudices, C.eodem, Iaſo.in l.2.in fin.C. quan. lib.princip. dat.* in hoc autem differt, quòd non eſt alligata ad terminum, intra quem teſtes examinari debent, ſed etiam poſtea vſque ad concluſionem in cauſa, inſtrumenta exhiberi poſſint, *c.cum dilectus, 9.c. de fide inſtrum. latè Marant. in aureo ſpec.iudic.part.6.n.8.num.26. cum multis ſeqq.* niſi diſertè index præſtituerit certum tempus, intra quod omnia inſtrumenta ſunt producenda, *Spec. lat. per text.in d.cap.cum dilectus, in tit. de inſtrum.editio,§.nūc dicamus, in princip.& Lanfran, dict. cap.*

A *quoniam, verbo inſtrumentorum, num.24.*

¶ Inſtrumenta autem fiunt ad duplicem finem, vt ait Baldus *in Rub.Co.eo.n.1.* vel Ad ſolennitatem actus perficiendam, quando ſcilicet ſcriptura neceſſaria eſt: *cap.1.vbi gloſſ. de conſibus, lib.7.* vel, & quidem frequētius, Ad cautionem probationis, videlicet vt in promptu ſemper habeatur probatio, *cap. Alberic. de teſtibus, l.4. de pignor. cum ſimil. l.cum inſtrumētis, cum l.ſeq. C.eodem.* Nam inſtrumentum præſertim publicum eſt Probata probatio, vt Dd. loquuntur, & Non probanda, *Bal. in l.quoties, num.6.in fin.C.de iud.& in l.2. in princip. Co. quando fiſcus vel princip. latè Hipp.in l.ſi quis, nu.140.de quæſt. Socin.conſ.12.incip. quoniam. in fin. volum.1.& Dec. conſil.158.incip. viſo in princ.* Ac ex inſtrumento duæ præcipuè oriuntur præſumptiones, altera veritatis, quod verum ſit inſtrumentum: altera Solennitatis, quod ſit ſolenne, *Bal. in l.1.in princip. C. de teſt.latiſſ.Socin.conſ.213.num.7.vol.2.& probatur in l.optimam,14.Co. de contrah.& committ.ſtip. in l.cum precibus, 18.C.de probat.in l.ſi poſt diuiſionem, Co. de iur. & fact. ignor.* Alij tres inde pręſumptiones ducunt. Primùm, quod inſtrumentum ſit verum. Secundò quod ſolenne. Tertiò, quod omnia quæ in eo ſcripta, acta, & inter

6

B

C

D

E

par-

partes conuenta perhibentur, ea verè ſic ſint geſta. Sed hæc vltima coniectura in primam incidit, vt reuera duæ tantũ, quemadmodum paulò antè dixi, ex inſtrumento præſumptiones exiſtant: *latè Bal. in c.1.§. ſi inſtrumento, de notis feudor. Hipp. in l. ſi quis nu. 139. de quæſt. Alc. in tract. præſum. regis, 3. præſump. 13.* quæ quidem tanti ponderis ſunt, vt plenam fidem faciant in iudicio, & credatur inſtrumento perinde atque duobus vel tribus integris teſtibus, *l. in exercendis. Co. eo. in Auth. de inſtrum. caut, & fide.* Imò publica inſtrumenta, quæ à magiſtratu ſcilicet fiunt, vel ſigillo publico ſunt cõfirmata, teſtibus præponderãt. *l. Celſus, 10. de prob. l. in donationibus, 31. Co. de donationiobus. c. poſt ceſſionem, 7. vbi Can. de prob. l. ſi qua, 22. vbi Bal. C. de epiſc. & cler.* nec contra inſtrumenta interrogari teſtes poſſunt, niſi cùm tabularum fides arguitur, *Paul. lib. 5. tit. 15.* non tamen definiũt negotium inſtrumenta, cuiuſcũque illa ſint generis, ſed tantùm probant *Bal. conſil. 233. volum. 1.* neque enim obtinent vim ſentẽtiæ ſed probationis: vnde nec executionem paratam habẽt velut ſententia, niſi vbi illud aut pactione conuentum eſt, aut ſtatuto, conſuetudineve obtentum: *l. minor, 40. de minor l. vltim. depoſ. Alex. & Ang. in l. ait prætor, §. ſi iudex, de re iud. & in l. ſi cũ*

A *dotem, §. eo autem tempore, ſolut. matrim. Ang. in l. omnibus, de iud. Bal. in l. 1. & 2. Co. de except. rei iud.* quæ inſtrumenta Guarentigionata appellantur. *vide Barto. & Dd. in l. 2. in fin. de iur. & in l. ſi quis pecunias. Co. depoſ Bal. in l. 1. Co. de exec. rei iudic. & Dd.*

B *prææalleg. loc.* Quod autem dixi plenam fidem facere inſtrumentum, accipi oportet de his quæ diſpoſitiuè in inſtrumento poſita ſunt, non de illis quæ enuntiatiuè narrantur & incidenter. *Inn. c. in cap. cum in iure. nu. 7. de offic. & pot. iud. deleg.* Item intelli-

C genda ſunt in ipſis originalibus inſtrumentis locum habere, non etiam in exemplis, *l. 2. l. vltim. h. tit. Authent. ſi quis de eden. gloſſ. ad verb. monumenta. in Authent. vt frat. fil.* & vt loquuntur, extractis, *de his vide Felin. in cap. ad audientiam, num. 14. de præ-*

D *ſcript. Bart. num. 3. Caſtr. num. 4. Bal. num. 2. & 12. in Authent. ſi quis, in aliquo, C. de eden. Molin. in conſil. Pariſ. tit. 1. de feud. §. 5. num. 27.* nam exempla regulariter fidem non faciunt, ſed tantũ coniecturam inducunt, & ſuſpicionem, vix dilationi iuriſiuran-

E di ſufficientem: *gloſſ. in l ſicut, 1. ad ver. facilè, C eo. D. in d. Auth. ſi quis in aliquo, C. de eden. Ang. in §. Inſtitut de leg. patr. tut.* Et hæc quidem in publicis obtinent: in priuatis inſtrumentis quantam hæc fidem mereantur, certa non poteſt tradi regula. Olim quidẽ

libri

libri argentariorum & rationes videntur fidem feciſſe, quia publicum quodam modo eorum erat officium, *l.quis, 6.l.4.l. argentarius, 10.§.1.& § fin.de eden. Bal. C. eo. in Rubr. num.* 21. Sed hodie iſtiuſmodi libris & rationibus, puta ciuitatum, monaſteriorum aut collegiorũ in rebus quidem alienis creditur, *l.cenſus de probat.* in iuribus verò ipſius vniuerſitatis probandis plenè nõ creditur, niſi cùm in archiuum publicum ſunt redactæ, *Iaſo. in rep. l.admonendi, num.* 137. *de iur.Bal.& Salic. in l.exemplo, 7. C. de probat.* aut quando agitur de factis admodum antiquis, quę hominum memoriam excedant, *Schurff. in conſ.* 19. *in fin.cent.*1. multò minus creditur ſcripturis & rationib. quas mercatores faciunt, aut rei alienæ adminiſtratores, *Bal.in Rubr. C.eo num.*33. niſi quando contra ſcribentem ipſum producuntur: *l. Publia, 26.§.fi. depoſ. vide Iaſon. in rep.l. admonendi, num.*114. *cum ſeq.de iureiur.* verbi gratia, repertorijs tutorũ aut aliorum adminiſtratorum & procuratorum negotia aliena gerentium cõtra illos qui ea confecerunt, creditur, *l.vltim. in princip. Co. arb. tut.* non verò pro ipſis. *vide Dd. in l.5.& 6.C. de prob. Panorm. in c.2.num.9.de fide inſtru.Schurff.conſ.28.cent.*1. *Iaſ. Dd.in d. l. admonendi.* Si tamen in rationibus expenſarum cauſæ, item tempus & dies inueniantur appoſita, hoc caſu carenus creditur, vt in ſupplementũ probationis quandoq; iuſiurandum deferatur, *Bal.in d.Rub.Co.* 34. *per l. ſi quis, 20. Co.de don.* Literæ verò priuatæ extra rationes multò minorẽ fidem faciũt, *vide latè Bart.in l.admonendi, n.* 34. *cum mult.ſeq. de iur.* niſi cõtra ſcribentem producantur, *d.l. Publia. §.fin.depoſ. Auth. ſi quis, C. qui potiores, in pignor.* aut contra qui eas acceptent, *Bal. in d. Rub. num.*3.*Lanfr.in c.quoniam, ad verb. inſtrum.num.*50. *de probat per l ſi filius, ad Maced. Cle.* 1. *de procur.* aut niſi roboratæ ſint ſubſcriptione teſtium vel cõtrahentium, vel vetuſtate temporis, vel iudiciaria cognitione, aut ſimilibus modis: de quibus plura Baldus *in d.Rubr.num.* 44. & 45. *C.eo.tit.*

¶ Quòd ad interpretationem attinet, in vniuerſum ſciendum eſt, inſtrumenta ſtricti iuris eſſe, *Socin.conſil.*73. *circa n.* 4. *volum.* 1. nec recipere extraneam interpretationem, ſed eam ex verbis deſumi, & quod illis non continetur, hoc pro omiſſo haberi, *l. ad probationem, 21. vbi Bal.* C. *de probat.& idem Bal.in l lecta, 40. in ſecunda oppoſit. ſi cert. petatur.* Vnde rectè dicitur, non adiuuari cum ſcriptura qui illa non continetur, *Bal.in d.l.ad prob. 21. in princip.* & verba literarum ponderanda. *Bal. in dict. l. lecta, ſi certum petatur*, nec illis quic- 7

quam

mittat probationem in contrarium, *l. antiqua. C. ad S.C. Vell. l. fin. C. ad S.C. Maced. l.fin. C. arb. tut.* Hanc ſic definit. Alciat. *in prin. tract. de præſump. part.2.incip.vidend.n.3.per c.is qui fid. cum ibi not.d.ſponſ gl. in l.ſiue poſs.C.de prob.Panormit. & Felin. in cap. quanto. ext. de præſumpt.* Vt ſit diſpoſitio legis aliquid præſumẽtis,& ſuper præſumpto tanquam ſibi comperto ſtatuentis. Exempla paſſim in iure ſunt obuia. *cap.1. cap. is qui fidem. de ſponſ. l.antiqua. Co. ad S.C Vell. l fin.in fin C. ad Macedonian. l.fin.C.arbit. tutel.l.à diuo Pio, §.ſi pignor. de re iud. l. ſi quis 34. Co.de adul. l.cum auus, vbi Socin num.73 & 74. de cond. & demonſtr. & conſ. 22. circa n. 15.volum.1.* Hanc quandam iuris eſſe fictionem Acccurſius ait. *gloſſ.in l.fin. ad verb.præſumpt. de eo quod met. cauſ.*

Secunda præſumptio Iuris eſt, quam ſuprà definiuimus,quæ nõ eſt res præiudicata,reſpuens probationem in contrarium, vt illa ſuperior, neque propriè cenſetur probatio, *l. Lucius, 72. vbi Bart. de cond. & demonſt.* ſed ab onere probandi releuat, *l.ſiue poſſidetis, 16.Co.de prob Bart.in l.in illa, in fin.de verbor.obligat.per l.ab ea, hoc tit. l.bona fides,de depoſ.l.cum de indebito, hoc titul. Capo. conſ. 33.multa poſſ.ſent.Hipp.ſing.451. decreui.* eoque conſiderato effectu dicitur liquidiſſima proba-

A tio. *gloſ. in l.ſi tutor,C.de perie. tut. l.licet Imperator, 74. vbi Alex.& Iaſ. de legat.* 1. ſcilicet, quandiu contrarium non apparet. Nam vt probatio,ita & hæc præſumptio,quæ probationis loco eſt, contrarijs documẽtis poteſt dilui & euerti:*l.cum de inde-*
B *bito, circa fin. hoc tit. l. ſiue 16. vbi Dd.Co.de probat.* iuxta regulam, In certis nõ eſt locus coniecturis, *l. continuus, §.1.de verbor. oblig.* De hac ſpecie proprie hoc in titulo agitur, proprieque præſumptio dici ea poteſt & debet. *vide extr. Rubr.de præſumpt.*

C Tertia præſumptio appellatur Modica, quam verius dixeris Opinionem hominis quàm præſumptionem legis. Eſt enim veriſimilis aliqua coniectura, ſed quæ ſine alijs adminiculis fidem ſolidè non facit, *l.inſtrumenta,l. rationes C.eod.l.iudicia, Co.de rei*
D *vend.l.abſentem, de pœn. cum. ſimil.* Sufficit tamen quandoque ad iuriſiuradi delationem vel in ſupplementum probationis, *Bal. in Rubr.Co. de fide inſtrum nu.7. l.in bona fid. vbi Dd.de reb. cred.* vel ad ſuſpicionis purgationem, *extr. tot. tit.de purga. cano. l. non*
E *omnes,§.fin.de re mil.*

¶ Cauſa efficiens præſumptio- 15
nis eſt lex, vnde & præſumptio iuris dicitur, *Alc. in tract. præſumpt. in princip.par.2.num.3.vide Iaſo.in l.ſi extraneus, de cond. ob cauſ. Hippol. in l.1. in princip. nu.31.& §. ad quæſtionem, n.17.*

&

& 18. de quæſtio. & in Rubr. de probatio. num. 108. Cauſa προκαταρκτικὴ, qua lex mouetur, eſt certum ſignum, & argumentum probabilis coniecturæ ex circũſtantijs ſumptum de quo niſi liquidò cõſtet, nulla fit præſumptio: *c. ſicut, 1. de ſimon.* vt exempli cauſa præſumitur pater diligere filium, *l. iſti, 8. in fin. vbi gloſ. de eo quod met. cauſ.* Sed hoc ipſum nempe patrem, & filium eſſe, conſtare probarique debet. *Alciat. tract. præſumpt. in princip. part. 3. in fin.* Signa autem ſunt aut Neceſſaria, Græci vocant τεκμήρια, quæ aliter ſe habere non poſſunt: vt non eſſe virginẽ quæ peperit: aut Non neceſſaria, ſed veriſimilia, quæ σημεῖα dicuntur: vt non eſſe pudicam, quæ cum viris alienis clam vagatur. *cap. 3. loco de præſumptionibus.* Ea autem ſunt, vt ait Fabius, *lib. Inſtitut. 5. cap. 9.* innumerabilia, *vide Bart. in l. ſi. prin. de eo quod met. cauſ. & in l. admonendi, num. 21. de iureiurando.*

Materia præſumptionum ſunt conſilia, affectus, actiones, facta, *Alciat. tract. præſumption. in princ. par. 3 num. 5.* qualitates, ſolennitates & accidentia, intrinſeca & externa. Nam quæ iuris ſunt, præſumuntur, *l. cum quidem, 30. §. ſuum. de acq. hæred.* quia ius ſemper eſt certum, *l. 2. de iur. & facti ign.* Regulariter autem, etſi actiones & ſolenni-

A tates maximè extrinſecæ, *l. quæcunque. §. fin. de Public. in rem actio. Dd. in l. ſciendum, 30. de verbor. oblig. Spec. de teſte, § 1. nu. 92. 93. 94. cum ſeq.* item facta nõ præſumuntur niſi probentur, *l. aſſeueratio, 10. C. de non num. pecu. l. ſiue poſſidetis, 16. C. de proba-*

B *tionibus, vide Specul. de teſte, §. 1. num. 95.* tamen aliter ſe res habet cùm ſunt veriſimilia *c. quia veriſimile, de præſumptionibus. Bal. in l. fin. in vlt. not. & 20 opp. C. de hæredibus inſtitut. l. 2. vbi Bald. C. ad l. Corneliam, de ſicarijs. Iaſ. in. in l. ſi extraneus, de*

C *cond. cauſ. dat.* hoc eſt, quando rato, & naturali curſu atque ordine ita ſe habere ſolent: ſicut ex qualitatibus & circumſtantijs præſumitur: ſeu, vt inquit Bald. quando verificantur ſecundum communem hominum intellectum, *l. ſi ita quis, 31. de teſtam.*

D *cap. quia veriſimile, de præſumpt.* & concordat cum rebus cauſatis ac veriſimilibus. *l. milites, §. oportet, C. de quæſtio.* nam eiuſmodi facta, affectus, inclinationes & actiones à iure præſumuntur, tã in perſonis quàm in rebus, Sic qualitas quæ naturaliter ineſt

E homini, ſemper, adeſſe præſumitur *gloſſ. in cap. ſi fortè, de elect. in 6. gloſſ. & Dd. in c. is qui fidem, reſponſ. Angel. in repet. l ſciendũ, 30. in fin. de verb. oblig. Alciat. tract. præſumpt. reg. 1.* Verbi gratia, pater ex communi naturæ affectione præſumitur amare

liberos, *l.iſti,§.fin.quod met.cauſ.* *l. ſi pupillorum. §.pater. de rebus eor.l.nec ei, de adopt. §. fin. Inſtit. de noxal.action.c. afferre, 2. vbi Felin. de præſumptionibus*; iſque optimè conſulere, *l.3.§.1. de admin. tut. l.nec in ea,22. ad l. Iul. de adult. l.vlt.C.de cur.fur.* In minore præſumitur inconſulta ignorantia. *l. ſi quis patremf.ad Maced.l.1. & tot.tit. de minor.* in ſenibus prudentia: *l.ſemper, de iur.im. §. ſi verò, in Authent. de quæſtio.ca.de quibus,20. diſtinct.* in mulieribus imbecillitas,*l. 2.ad S.C.Vell. l.4. C. de nupt.* timiditas, *per illum textum. Dd. in l. 1. de quæſtion. Albert. de Gondino, tract. mal. rubr. de quæſt.* auaritia, *§.mater, vbi gloſſ. in Auth. de nupt. c. forus,de verbor. ſignif. ſtipulat. 33. de donat. int. vir. & vx.l.cum veterum, Co. de donat. ante nupt. gloſſa in l. Neſennius, 34. ad verb. contrario,de neg.geſt.* in quolibet homine ſenſus communis, *l.non codicillum,14. C.de teſtamen. l.2.C.qui teſtam. fac. c. fin. de hæred. quæ ab inteſtat.* religio, *l. fin. C.ad l. Iul.repet.* potentia generādi, *ea quia,diſtinct. 90. Innocent.& Dd.in cap.1. de frigi. & mal. Bart.in l.filium, de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* diligentia curandi res proprias, *l. qui ſeruandarum,14.de præſcrip. verbor. cap.qui vult, diſtinct. 3.* & conſeruandi *l.cum de indebito, 25.hoc ti.* vita centum annorum, *l.fin. de ſacroſ.Eccleſ. an vſufr. C.*

A *de vſufr.* Eadem ratione præſumitur quodlibet accidens in eodem, in quo ſemel fuit, ſtatu perſiſtere, niſi contrà probetur mutatio, *l.eum 22. de probat. l. in filiabus,11.ff.fin.reg.l.ſi prius: vbi Dd.de oper.no. nunc.glo.in l. ſi verò, §.qui pro rei qualitate, qui ſa-* B *tiſdar. cogan. Alciatus reg. 2.* vt coniectura probabilis eſt, durare patriam poteſtatem, *l. ſi filius,* & *hoc t.* malitiam, *cap.ſemel. de reg. iur. in 6.* bonitatem, *cap. 3. cap. mandata. extra de præſump.* diuitias fortunam, *§.ſin autem, in Authentic. de æqual. dot. Angel.* C *conſ. 271. cum facias,vide Iaſ.in l.ſi verò §. qui pro rei qualitate, ff. qui ſatiſd. coga.* prout cuiuſq; antea fuit: atq; ita in ſimilibus, exceptis his quæ naturaliter ex curſu temporis mutantur: vt eſt ætas: *l.ſpadonem, §. qui abſolutus, de excuſ. tut.l.cùm te, C.de* D *prob. l. ſi minorem, C.de in integr. reſtit.* Sic præſumitur ſemper in partem benigniorem, in quam ipſa naturæ ratio atque affectio nos ducit, *c.eſtote, de reg. iur. l. quoti.20.l.ſemper,56.de regu.iur.* vt viam ab aliquid agentib. electam eſſe licitam, *l.non ſolùm, §.* E *ſed vt probari,de oper. no. nunc* & per quam actus ſuſtineatur, *l. 3. de mil. teſt. Bald. in Rub.C. de fide inſtrum.num.8.* vnumquemq; eſſe bonum, *cap. dudum.de præſumpt.gloſſ. in cap.1.de ſeruit. l.fi. C. ad l. Iul.repet.* Idoneum, *d.c. dudum,cap.ſicut.1.* innocentem,

l. ab-

l. abſentem, de pœn.l. qui accuſare,4. C.de eden bonæ fidei, *l. penultim.C. de euict.gloſſ. & Dd. c. ſi diligenti. de præſcript.* in officio ſuo iuſtum, *l.2.C.de off.ciuil.iud. l.ſi quis Decurio.21. C. de falſ. c. ad audientiam, de præſcript. cap. cum parati, de appell.l.2. Co.de execut.& exact.lib.12.l.1.C.de ſuſcept.lib.10.* & diligentem, *Fel. in cap.ſi autem, de præſcript. per cap.paſtoralis. de except. Lanfr.in cap.quoniam,verb.talium,circa finem, de probat. Felin. in c. quod quis,23. num.7. de regul.iur. vbi dicit præſumi pro iudicis decret. vel mandato quod ſit iuſt.* donec contrarium probetur. Pari ratione ex notitijs,volũtatibus, actionibus, factis, quæ communiter ita ſe inter homines habent, ſumitur opinio, quod ſcilicet eiuſmodi ſint, qualia communiter eſſe conſueuerunt: ſuſpicio eſt, inter nudum & nudam ſimul repertos interueniſſe copulam, *cap. litteras, extrà de præſumpt.* quolibet illicitum factum malo deluſorioque animo perpetratum eſſe, *cap.1.de præſumpt. l.1. C. de ſicar.l. ſi non conuicij, C.de iniur.* etiamſi aliàs delictum non præſumatur niſi probetur, *l. meritò, 51.ff.pro ſoc.l.fin.quod met. cauſ.* ſed his caſibus præſumptio iſta generalis tollitur per præſumptiones ſpeciales in contrarium vergentes, *l.in tot.tit.80.de regul. iur.l.non omnes,5.§.à barbaris,de re milit.* Sic qui dilationibus va-

A rijs fruſtratur iudicia, creditur iniuſtam fouere cauſam: *c. nullus, 4.extr. eo.*qui vicinus eſt, *vide Lanfr.in c. quoniam, verb. teſtium, num. 18. de probat. Socin. conſil.187.in controuerſia,volum. 2.* conditionem, facta & ſtatum vicini noſſe, *cap.quoſdam, 7. ext.* B *eo. l. ſi vicinis, 9. C. de nupt.* nemo vires patrimonij ſui, *l. quiſquis, 15. C. de reſcind. vend.* vel coniugis ignorare, *Corn. conſil. 165. circa num. 34. volum.* 2. & ſi qua ſunt ſimilia. Forma & modus præſumendi pro varietate obiectorum ſignorum varius eſt C aliàs enim Lex tam certò præſumit, vt probationem in contrarium audire nolit: aliàs præſumit quidem, ſed inficiationem admitti: aliàs tantùm aliquid coniectura aut ſuſpicione colligit, cui tamen non aſſentitur ſimiliter, niſi alia documenta D cõcurrant, prout ſupra dictum eſt: Finis & effectus hic eſt. Præſumptio Iuris & De iure indubitatam fidem facit, nec admittit argumentationem contrariam. *c.is qui fidem, de ſponſ. l.antiqua, 23.C. ad Vell.l.fin. Co. arb.tutel.* niſi per confeſſionem patris, E *Alciat.tract.præſumpt.in princ. part. 2.num.6.poſt Felin.in cap.quoniã, in princip.de probat.* notorium, *vide Felin.c.quanto. de præſumpt. Rom.conſil.350.in caſu, num.19. Hip.in l.1.§.ſi ſeruus, num 5.de quæſtion.* reſtitutionem in integrum: *Bar.& Dd.in l.inter, §.1,*

de verb. obligat. &c. Præſumptio Iuris pro documento idoneo eſt, *l. ſiue, C. de probat. l. 1. C. de apoch. public. lib.* 10. *Hipp. in l. 1. §. ſi quis, num. 16. de quæſt.* vnde liquidiſſima probatio perhibetur, *l. licet Imperator,* 74. *de l. 1. gloſ. in l. ſi tutor, Co. de pericul. tutor. Hipp. in Rub. C. de probat. n.* 189. & actus à iure præſumptus eo ipſo probari, quòd non probetur cõtrarium: *l. 2. Co. de error. calcul. vbi gloſſ. & in l. ſi creditor, Co. de pign. act. & in l. in teſtamento, C. de milit. teſtamento.* & eum à cuius partibus ſtat præſumptio, lex ab onere probandi releuat, illudque in partem aduerſam transfert: *l. ab ea, de probat. l. ſiue, Co. de probat. Bart. in l. in illa, in fi. de verborum obligat.* admittit tamen probationem in contrarium, *l. l. cum de indebito, in fin. de probat. l. fin. de eo quod met. cauſ. c. quia,* 10. *extr. de præſumptio.* Quare tamdiu ſtatur præſumptioni, donec ſcilicet diuerſum euidenter fuerit probatum, *l. fin. in princip. de eo quod met cauſ. vbi gloſſ. & Dd. ad verb. præſumptioni, in glo. 3. in l. natura, de iure dot.* Præſumptio modica non plenam fidem facit, ſed ſemiplenam, aut aliquam inducit coniecturam vel ſuſpicionem, quæ aliquando indicium facit ad torturam, *vide infr. de quæſt.* in Criminalibus: aliquando indicium ad deferendum iuſiurandum in Ciuilibus, *tot. t. de purgat. cano. Bal. in Rub.*

A *C. de fide inſtrum. num.* 7. Affinis præſumptioni eſt fictio. *gloſſ. ad verb. præſumpt. in l. fin. in princ. de eo quod met. cauſ.* quæ eſt legis aduerſus veritatem in re poſſibili ex iuſta cauſa diſpoſitio, *Alc. de præſumpt. in princip. num. 1. vide Bald. & Dd. in l. ſi is qui pro* B *emptore, de vſucap.* differunt tamen hæc duo, primò materia, quòd fictio ſit aduerſus veritatẽ, præſumptio in veritate aut veriſimili fundata eſt: lex falſum & certum fingit, verum aut veriſimile & cæterum præſumit, *gloſſa in l. vnic. §. accedit. C. de rei vxo.* C *act. Alex. conſ. 138. num. 9. vol. 2. Alciat. præall. loc. num.* 3. Secundò, forma, quia fictio eſt legis diſpoſitio; præſumptio eſt tantùm legis opinio. Tertiò, effectu: illa valet vt legis definitio, ideo aduerſum probare nõ licet. Hæc tantùm vt probatio, ideo contra D eam probari poteſt, excepta Iuris & De iure præſumptione, quę penè in fictionem cadit, *glo. in d. lege fin. ad verb. præſumptioni, de eo quod met. cauſ.* niſi quòd ea ſit contra veritatem, præſumptio verò Iuris & De iure ſecundum id quod verum eſt aut veriſimi- E le: prout paulò antè eſt oſtẽſum. Contraria autem præſumptioni ſunt Probatio veritatis in contrarium, *l. continuus,* 137. §. 1. *de verbor. obligat.* Impoſſibilitas rei, & Abſurditas, *cap. quia,* 10. *ext. de præſumpt. l. fin. de eo quod met. cauſ. vide Euer. in loc. lega. loc. ab*

abſur-

abſurdo. Nam huiuſmodi vix fingi quidem, multò minus præſumi ſolent, *gloſſ. in l. talis ſcriptura, §.fi. de legat.1. gloſſ. & Dd. in l. Gallus, §. ſi eius, de lib. & poſth. per l. qui ad certum. ff. loc. Alciat. tract. præſumpt. in princ. num.4.*

De fide inſtrumentorum & amiſſione eorum. Tit. IV. C.4. 21.

1 *Vnde dicta ſint inſtrumenta: & quid ſint.*

2 *Quàm varia eius ſpecies.*

3 *De cauſa efficiente: & quinam rectè inſtrumata conficiant.*

4 *De materia, quibus de rebus inſtrumenta conficiantur.*

5 *De forma tam conficiendorum inſtrumentorum, quàm producendorum.*

6 *De fine & effectu: & quam fidem quaque inſtrumenta faciant.*

7 *De interpretatione inſtrumentorum.*

8 *De contrarijs & exceptionibus, quibus inſtrumenta oppugnari poßunt.*

1 INſtrumenta † ab inſtruendo dicta ſunt, *l.1 h.tit. l.notioni, 99 §. inſtrumentorum, de verb. ſignific.* ſicut inſtrumenta domus & fundi dicuntur ea, quibus domus aut fundus inſtruitur, *tot.ti. de fund. inſtr. leg.* In hac autem

A probationum materia inſtrumẽta intelligimus, quibus cauſa inſtruitur, & fides fit iudici. Verba enim ſecundum ſubiectam materiam ſunt accipienda. Porrò hoc in ſignificatu, bifariam rurſum nomen inſtrumenti capitur. Primò latiore ſignificatio-

B ne, pro omni eo quod inſtruere cauſam poteſt, ſint ſiue teſtes, ſiue literæ, ſiue confeſſio, ſeu alia quæuis probatio, *dict.l.1.hoc tit.* Altero modo & propriè quidem capitur inſtrumentum pro qualibet ſcriptura, quæ fidem rei facit & cauſam inſtruit, *Bart. in*

C *l.Labeo, de ſupell.leg. Felin. Ant. de Butr. & multi alij in Rub.ext. eod.Lanfr.in c.quoniam, ad verb. inſtrumentorum, in princ.de prob. Ferr.in pract.de form.inſtrum.ad verb.exhiberi.* Quare cùm in ſtatutis verba ſint propriè accipienda, *l.1.§.ſi is qui.de exer.act.*

D *l 3. vbi gloß. Bald.& Salic.Co.de nox.actio. & cap. porrò de priuil. Bart.in l. quicquid adſtringenda, 99.num.6 & ibi Dd.de verb.obl.* in his nomen inſtrumenti poſitum tantùm de literis interpretandum & accipiendum erit, *Bart.in dict l. otio, 99. §.inſt.de*

E *verb.ſignif. Lanfr.in d.c. quoniã, ad verb. inſtrum.nu.1.& 2.* Proprijſſimè autem publicas literas, quæ plenam fidem faciunt deſignant, *l.1.vbi hoc nota. Co.de iureiur. propter calum.* Hæc enim quæ publica ſunt, propriè cauſas inſtruunt & fidem faciunt,

non etiam ſcripturæ priuatæ, vt paulò poſt dicemus. Vnde nec temerè à I. C. inſtrumentorum nomine appellantur, *l. Imperatores, 29. vbi I. C. inter epiſtolas priuatorum & inſtrumenta diſtinguit. ſup. de probat.* ſed aut ſcripturæ priuatæ, aut priuatæ annotationes, aut ſimpliciter literæ, vel ſcriptura, vel chartæ, *vt in toto hoc tit. ff. & C. l. Publia. depoſ. l. ſcripturas, 11. C. qui potior. in pig. hab. t. t. in Auth. de inſtru. caut. & fide.* Inſtrumentum autẽ ita à Dd. definitur, vt ſit ſcriptura à publica perſona confecta, quæ ſine alio adminiculo fidem in iudicio facit, *Innoc. in cap. 2. de fide inſtru. in princip. Lanfr. in d. c. quoniam, ad verb. inſtr. nu. 2. Ferr. in for. productionis inſtrumentorum, ad verb. exhibens, n. 5.* Qua ex definitione facilè intelligitur, non modò Iuriſconſultos, ſed etiam noſtros Interpretes, inſtrumentum proprijſſimè accipere de publicis ſcripturis, non de priuatis.

¶ Inſtrumenta porrò in vniuerſum, aut Publica ſunt, aut Priuata, *l. rationes, 6. l. inſtrumenta, 5. vbi nata, C. de probat. Lanfr. in d. c. quoniam verbo inſtrumentorum, num. 2. Fer. in form. productionis inſtrum. ad verb. exnibent, numero 5.* Publica quæ à publicis perſonis conficiuntur, *§. ſed etſi, in Auth. de inſtrument. caut. & fide.* Horum etiam plura ſunt genera. *Ferr. in*

A *d. loc.* ac communiter quinque numero recenſeri ſolent. Primum inſtrumentum manu Notarij confectum, ſiue in iudicio. ſiue extra iudicium, *leg. geſta. C. de re iudica.* Secundum, ſcriptura ſigillo aliquo publico ſignata, etiamſi ſit à priuato ſcripta: *cap.* B *ſcriptura, extr. de fide inſtrum. c. tertio loco, de prob.* puta ſigillo Principis, *cap. poſt ceſſionem, de probat. Schurff. conſt. 7. & conſil. 29. cent. 1.* vel etiam ciuitatis vniuerſitatis, aut alicuius collegij, *Bal. & Salic. & Dd. in Auth. ſi qua, per illum. text.* C *C. de epiſc. audien.* Tertium genus ſunt omnes ſcripturæ qualeſcunque (etiam priuatæ) quæ publicantur, authoritate magiſtratus interueniente: vt cùm teſtamenta vel codicilli, vel aliæ tabulæ, authore iudice aperiuntur, *l. publicati, C. de teſta vbi Dd.* D *l. fin. C. de re iudic. cap. G. perpetuus, extr. de fid. inſtr.* Quartum genus, ſunt ſcripturæ qualeſcuque, quæ extrahuntur de archiuo publico, *l. in fraud. §. quoties, de iur. fiſc. Auth. ad hac, C. eod. c. ad audentiam, vbi Fel. nu. 13. 14. de præſc.* aut quæ fiunt E apud acta publica. *l. 1. 2. C, de his qui in Eccl. ma. l. 2. vbi Dd. C. de eden. l. omnium, C. de teſt. Bald. in Rub. C. de fide inſtr. 4. & 6.* Quintum genus eſt ſcriptura, quæ habet ſubſcriptionem ſcribentis & teſtium, *l. ſcriptura, 11. C. qui potiores in oignor, c. 2. extr.*

eod.

eod. l. contractus. C. eod. Sed hæc ſcriptura propriè publica nõ eſt, verùm à Dd. reſpectu effectus publica dicitur, quia fidem in iudicio facit. *Innoc, in d. c. quoniam, ad verb. inſtru. n. 2. Ferr. in form. product. inſtru, ad verb. exhibent. n. 5.* Rectius tamen eſt hæc à publicis ſegregare, niſi ſint publica manu confecta. Poſſunt & publica diſtribui in Iudicialia, quæ videlicet fiunt apud acta & in iudicio, authore iudice quæ Bald. appellat inſtrumenta iudicum: *in Rub. C. eod. num. 4. & 5.* & Extraiudicialia, quæ fiunt à notario ſuper contractibus, vnde Scripturę contractuum nominantur. *Bald. in Rub. C. eod. n. 4. & 6.* Scripturam porrò Notarij in duo noſtri partiuntur genera: quorum primum appellatur Protocollum, ſiue imbreuiatura, *§. fin. in Authen. de tabel.* quæ eſt ſummaria quædam geſti actus annotatio memoriæ cauſa facta: vnde poſtea inſtrumentum in forma ſolenni conficitur, *Vigli in §. nihil, n. 5. & 6. Inſt. de teſtam.* Alterum genus vocatur Tranſumptum, videlicet inſtrumentum authenticum & originale, quod ex protocollo ſolenni forma, hoc eſt cum præfationibus & clauſulis ſolennibus ſumitur, non ſummariè, ſed plenè rem geſtam exponens. *Bald. nu. 20. in Rub. C. eod.* Scripturarum autem priuatarum variæ quoque ſunt ſpecies: vt Rationes, *l. rationes, 6. C. de proba.* Inuentaria priuata ſeu regiſtra, *l. fin. C. de iur. delib. l. fin. C. de adminiſt. tut. l. tutor, qui repertorium, ff. de adminiſt. tut. vide Iaſ. & Dd. in l. admonendi. de iureiur.* ἀποχαὶ αὐταποχαὶ *l. plures, 18. C. eod.* Item literæ priuatæ, quales ſcribunt amici amicis, ſocij ſociis, *l. Publia. §. fin. ff. depoſ.* de quibus plura *Bald. C. eod. in Rub. n. 22. cum ſeqq. & Iaſ. in l. admonendi, n. 120. cum ſeq. de iureiur.* Hæc autem priuata inſtrumenta diuidi poſſunt in Priuata, & quaſi publica, vt priuata ea ſint, quæ plenam fidem non faciunt: quaſi verò publica; quæ ad inſtar publicorum inſtrumentorum plenè probent. Diuiduntur etiam inſtrumenta in Originalia ſeu authentica, & in exempla. *Auth. ſi quis in aliquo, C. de eden. & gloſſ. in l. quicunque, de fide inſtrum.* Originalia ſiue authentica vocantur prima & principalia de aliqua re confecta. Exempla verò dicuntur illa quæ ex originali inſtrumento deſcribuntur, ſiue id fiat manu publica, ſiue priuata. *Bald. in l. publicati, 2. in fin. C. de teſta. Lanfr. in d. ca. quoniam, ad verb. inſtrumentorum, n. 7. cum. ſeqq. ext. de probat. Bart. num. 3. 4. Caſtr. & communiter Dd. in d. Aut. ſi quis in aliquo Felin. in d. c. ad audientiam, n. 14. de præſc.*

¶ Quod ad cauſam efficientem attinet inſtrumenta regulariter 3

ſunt

ſunt Voluntatis, vt ait Bald hoc eſt, voluntate contrahentium conficiuntur, *l. 4. de pignor. l. contractus, 16. C. eod. cum ſimil.* Interdum autem ſunt Neceſſitatis, videlicet cùm lex aut iudex mandat ſcripturam fieri, *vt in cap. 1. de cenſib. lib. 6. c. quoniam, de probat. l. generaliter, 13. C. de non num pec.* Conficiuntur autem inſtrumenta non modò à Notarijs, ſed etiam ab alijs perſonis publicis, Vt cùm magiſtratus de archiuio publico ſcripturam transſumit atque conficit. *Bal. in rub. C. eod. nu. 1. per Auth. ad hæc, C. eod. Bart. in Auth. ſi quis, C. qui potior. in pign. habean. Felin. d. cap. ad audientiam, gl. in c. cùm cauſam, 13. de probationibus, Lanſ. in d. c. quoniam, ad verb, inſtrument. n. 7. Molin. de feud. §. 5. n. 27* Quandoque etiam à priuatis: vt quando priuatus aliquid apud acta conſcribit, aut ſubſcribit, recognoſcit, *l. 4. vbi Bald. num. 2. C. de recep. arb. Lanfr. præall. loc. l. omnium, cum ibi nota, C. de teſtam. l. 1. C. de his qui in Eccleſ. manu.* Communiter tamen publicis ſcripturis cõficiendis præfici ſolet publica perſona, quæ ſicuti iudex habet ordinariam iudicandi poteſtatem: ita publicam poteſtatem ſcribendi obtinet, ita vt illi fides plena adhibeatur. *Bal. in d. Rub. C. eodem, num. 2. per l. in fraudem, §. quoties, in verb. manus com-*

A *mentarienſis, ff. de iur. fiſc.* Neq; tamen electione ſcriba fit non notarius. *Innocen. in c. cum P. tabellio. extra eod. Bald. in d. Rub. nu. 1. & 3. C. eod. tit.* Nec enim Notarium creare quiuis iudex poteſt, ſed ea res pertinet ad officium ſummi Principis, vel co- B mitum Palatinorũ, quibus hanc poteſtatem Notarios creandi, Princeps indulſit, *Bald. in cap. 1. n. 2. quis dica. Dux, Comes, Marchio. Spec. de procur. §. ratione, n. 1. per §. ſi verò ignoti. in Auth de teſtib. l. generali, C. de tabul. lib. 19.* Nam eſt actus ſummi impe- C rij, quod genus magiſtratibus municipalibus non eſt conceſſum, *l. magiſtratib. 12. de iuriſdict. vbi dixi, vide tit. C. de mod. mult. & defenſ. ciuit. l. vnic. ſi quis ius dicen. non obtemp. l. 2. §. fin. de iudic. ſup.* Poteſt aut ad id ſcribendi munus etiam inuitus D quis compelli: *Bald. Rubr. C. eo. num. 3.* quia hoc publicum munus eſt ad quod nolentes cogi, certi iuris eſt, *l. æſtimationem, 16. de muneribus & honoribus, l. 9. de vacatio. muner. l. 1. de admin. tutor.* Cauſa προκαταρκτικὴ quare Notarius inſtrumentum E conficiat, aut eſt mandatum iudicis, *Bal. in l. 2. n. 2. C. de eden.* aut rogatio partium, ſine qua rogatione conficere inſtrumentum inter priuatos non poteſt, *§. vt ergo, in Auth. de tabelli, Bald. C. eod. in Rub. n. 6.* Ac rogari debet ab vtraq; parte, in his quę vtriuſ-

que

quæ partis cõſenſum deſiderant, vt ſunt contractus: ſin autem actus ab vnius voluntate dependeat, ſufficit vnius rogatio, vt in appellationibus, proteſtationibus, teſtamentis, &c. *Bal. in dict. Rubr. Co. num. 7. & 18. per §. nos autem, in Authent. de tabellio.*

4 ¶ Inſtrumentum autem confici poteſt in qualibet materia, ſicuti teſtamentum: *§. nihil intereſt, Inſt. de teſtam. lib. 1. de bon. poſſeſſ. ſecundum tab.* potius tamen Notarius in pergameno, vt vocant, actum conſcribere debet, quàm in papyro, idque propter durationem. *Specul. in tit. de inſtrum. editio, §. inſtrumentum, num. 21. per c. cum dilecta. de confir. vtili & inutili.* Conficiuntur autem inſtrumenta de omnibus actibus, tam Contentioſæ iuriſdictionis, *d. c. quoniã, l. 2. C. de eden. l. geſta, C. de re iud. Auth. niſi & tot. tit. C. de ſentent. ex breui. recitand.* quàm voluntariæ. *Bal. in Rubr. Co. eo. num. 1. & l. 2. de offi. procon. l. 3. §. ſi cauſa de bon. poſſeſ. l. emancipatione, C. eo. l. actus, 8. C. de feriis.* Item de reliquis quæ dependẽt ab hominum voluntate, *d. l. contractus, 10. C. eo. d. l. 4. de pignor. cum ſim.* Quæ verò ab ordine & rato curſu naturæ manant, de his fruſtrà fit inſtrumentum fruſtraque rogatur Notarius, niſi à iudice cognita, & decreto eius intercedente, exempli gratia; ſuper ſtatu, morte, conſanguinitate, *c. ſe-* A *ries, vbi Inno. nu. 1. Panormit. nu. 3. Felin. num. 3. & 4. de teſtibus* natiuitate alicuius, perperam fit inſtrumentum, quia nullam fidem facit, cùm harum rerum fides non de ſcripturis, ſed ex naturali facto ſit ſumenda: niſi tale inſtrumentum cauſa plenè co- B gnita, compertaque veritate, & mandante iudice ſit confectum, *l. Inſtar. vbi Dd. Co. de iure fiſci, lib. 10. Bal. in Rub. num. 2. Co. eo. tit.* Sunt etiam nonnulla, de quibus ſpecialiter à lege prohibetur fieri per notarios inſtrumentum: vt de contractibus le- C ge ſtatutóve prohibitis, *l. iubemus, 14. §. his tabellion. Co. de ſacroſ. Eccl. c. 1. §. callidis, de prohib. feud. l. alien. per Fed. l. iubemus, 29. in fin. C. de teſtament.* de delicto aliquo, puta homicidio, vi metúve, vulnere, aut iniuria alicui facta, de defenſione neceſ- D ſaria: niſi interueniat iudicis cognitio & ſententia: *Bal. in dict. Rubr. num. 17.* quia in eiuſmodi non eſt teſtimonijs ſcripturarum credendum, ſed potius teſtibus, *l. 3. §. idem diuus. de teſtibus, vbi Bart.* His autem exceptis, de omnibus quæ non ſunt contra E iuris diſpoſitionem, licitè inſtrumenta conficiuntur, *vt rectè ibid. Bal. n. 17.*

¶ Ad formam porrò inſtrumenti, quod notarius conficit, 5
Bald. quatuor requirit, *in Rubr. hoc tit. C. eo. num. 15.* Primò Facti commiſſionẽ, hoc eſt, vt à partibus

tibus

tibus rogetur notarius ſuper inſtrumento conficiendo, § *nos autem, in Auth. de tab. Bart. num.* 8. *& 9. Iaſ. num.* 2. *& Dd. in Auth. ſi quis in aliquo. vbi gloſſ. in princ. C. de eden.* idque in ſcripto exprimatur. Secundò Rei cognitionẽ, vt videlicet notarius intelligat, quid agatur, *d. §. nos autem, in Authent. de tabel. facit, l.* 1. *in fin. de autho. tut.* Tertiò Iuris permiſsionem; vt ſcilicet fiat inſtrumentum ſuper re licita. Quartò, Teſtium ſaltem trium præſentiam, & rogationem, §. *vt ergo in Aut. de tabel.* §. *oportet, in Aut. de inſtru. caut. & fide.* An autem ſubſcriptio ſeu Subſignatio tam contrahentium quàm teſtium neceſſaria ſit, etſi à quibuſdam controuertitur, tamen communis diſtinctio eſt, quæ & vſu ſeruatur. In Publicis inſtrumentis, ad muniendam eorum fidẽ hanc ſubſcriptionem non requiri, quia ſufficit publicæ perſonæ, puta notarij, ſubſcriptio & ſubſignatio, *Salic. poſt alios, in l. contractus,* 16. *num.* 3. *C. eo.* niſi cùm lex expreſsè requirit ſubſcriptionẽ, *vt in l. in donationib. Co. de donatio. l. hac cõſultiſſima, C. de teſtam.* In Priuatis verò inſtrumẽtis omnino ſubſcriptione & ſigillo partium & teſtium opus eſſe, quia hoc ſolo munimento ad fidem faciendam, *ita Panorm. poſt Imo. in cap.* 1. *num.* 4. *de his quæ fiunt à prælat. ſine conſenſ. capit.* proficiunt. Porrò ad ſolennitatem

A inſtrumentorum, quæ à iudice fiunt, ſeu apud acta, ne dum ſubſcriptio teſtium, ſed ne ipſi quidem teſtes requiruntur: *l. ſcriptura,* 5. *C. qui potio. in pign. Bal. in Rub. C. eo. num.* 29. cùm omnem ſolennitatem ſuperet, id quod apud acta conficitur, *l. ſancimus.*
B 27. *in verb. per idoneos teſtes vel inter acta publica, l. omnium,* 19. *vbi Dd. in princip. Co. de teſtam.* Sunt & ſolennes clauſulæ, quæ communiter inſtrumentis adhiberi ſolent, puta initio, Præfatio In nomine Domini, *Bal. in cap.* 9. *extr. de voc. & voti redempt.*
C nomen Principis regnantis, *in Auth vt præponatur nomen Imperatoris. in fin. gloſſ. in l.* 3. *Co. de tab. lib.* 10. Annus, dies, locus celebrati contractus, *gloſſ. in l. generali.* 3. *Co. de tabul. lib.* 10. *vide l. cum tabernam penultim.* §. 1. *de pig. l.* 3. *C. de diuerſ. reſ. & ibi Dd.*
D *Bart. in l.* 1. §. *item Labeo, num.* 2. *de aqu. pluu. arcend.* & in calce ſignum notarij, *Spec. in titul. de inſtr. editio. Bart. in proœm. ff.* & alia quam plura, quæ alibi à Dd. cumulantur. *Ang in Auth. de tabellio. Spec. de edictio. inſtrum.* §. *breuiter, Lanfr. in cap. quoniam,*
E *ad verb. inſtrum. num.* 56. *cum ſeqq. Alex. conſ.* 64. *vol.* 4. in quo tenenda eſt regula, Vſitatas clauſulas eſſe inſerendas, prætermittendas verò inuſitatas aut non neceſſarias, *Bal. in l. vlt. de vſufruct. earum rerum quæ vſu conſum. Bart. in l. ſi prius,* 17. *num.* 1.

de

*de aqua pluu.arcend.& in l.ex ea parte,121.de verb.oblig. De form. inſtrumentorum veteri vide Paul. lib.5.tit.25.*Quod autem ad formam producendi attinet, inſtrumenta in iudicio producuntur exemplo reliquarum probationum, videlicet poſt litem conteſtatam: *Spec. in tit. de inſtrum. editio. §.nunc dicamus, n.2. Ferr. in for.product. inſtrum.in princip.* exceptis inſtrumentis, quorum in libello fit mentio. Ea enim vna cum actione petenti aduerſario ſunt edenda, *l.1. §.1. & §. fin.de eden.* Productio Inſtrumẽtorum cum reliquis probationibus etiam in eo conuenit, quod ſolenniter & iudicio facienda ſit, *Caſtr.in l.1.§.editiones, poſt gloſſ. ff. de eden.* & parte aduerſa ad id citata: *Bal. in l.ſancimus, penultim.C.de iudic. & in l.iudices, C. eodem, Iaſo.in l.2.in fin.C. quan. lib. princip. dat.* in hoc autem differt, quòd non eſt alligata ad terminum, intra quem teſtes examinari debent, ſed etiam poſtea vſque ad concluſionem in cauſa, inſtrumenta exhiberi poſſint, *c.cum dilectus, 9.c. de fide inſtrum. latè Marant. in aureo ſpec.iudic.part.6.n.8.num.26. cum multis ſeqq.* niſi diſertè iudex præſtituerit certum tempus, intra quod omnia inſtrumenta ſunt producenda, *Spec. lat. per text.in d.cap.cum dilectus, in tit. de inſtrum.editio,§.nũc dicamus, in princip. & Lanfran. dict. cap.*

A *quoniam, verbo inſtrumentorum, num. 24.*

¶ Inſtrumenta autem fiunt 6
ad duplicem finem,vt ait Baldus *in Rub.Co.eo. n.1.*vel Ad ſolennitatem actus perficiendam, quando ſcilicet ſcriptura neceſſaria eſt: *cap.1. vbi gloſſ. de cenſibus,*
B *lib.7.* vel, & quidem frequẽtius, Ad cautionem probationis,videlicet vt in promptu ſemper habeatur probatio, *cap. Alberic. de teſtibus, l. 4. de pignor. cum ſimil. l.cum inſtrumẽtis,cum l.ſeq. C. eodem.* Nam inſtrumentum præſertim publicum eſt Probata
C probatio, vt Dd. loquuntur, & Non probanda, *Bal. in l.quoties, dum. 6.in fin.C.de iud. & in l.2. in princip. Co. quando fiſcus vel princip. latè Hipp.in l.ſi quis, nu. 140.de quaſt.Socin.conſ.12.incip. quoniam. in fin. volum.1.& Dec. conſil.158.incip. viſo in princ.* Ac
D ex inſtrumento duæ præcipuè oriuntur præſumptiones, altera veritatis, quod verum ſit inſtrumentum: altera Solennitatis, quod ſit ſolenne, *Bal. in l. 1. in princip. C. de teſt.latiſſ.Socin.conſ. 213.num.7. vol.2.& probatur in l. optimam,14.Co. de contrah. &*
E *committ.ſtip. in l. cum precibus, 18.C.de probat.in l.ſi poſt diuiſionem, Co. de iur. & fact. ignor.* Alij tres inde pręſumptiones ducunt. Primùm, quod intrumentum ſit verum. Secundò quod ſolenne. Tertiò, quod omnia quæ in eo ſcripta, acta, & inter

par-

partes conuenta perhibentur, ea verè ſic ſint geſta. Sed hæc vltima coniectura in primam incidit, vt reuera duæ tantũ, quemadmodum paulò antè dixi, ex inſtrumento præſumptiones exiſtant: *latè Bal. in c.1.§. ſi inſtrumento, de notis feudor. Hipp. in l. ſi quis nu. 139. de quæſt. Alc. in tract. præſum. regis, 3. præſump. 13.* quæ quidem tanti ponderis ſunt, vt plenam fidem faciant in iudicio, & credatur inſtrumento perinde atque duobus vel tribus integris teſtibus, *l. in exercendis. Co. eo. in Auth. de inſtrum. caut, & fide.* Imò publica inſtrumenta, quæ à magiſtratu ſcilicet fiunt, vel ſigillo publico ſunt cõfirmata, teſtibus præponderãt. *l. Celſus, 10. de prob. l. in donationibus, 31. Co. de donationiobus. c. poſt ceſſionem, 7. vbi Can. de prob. l. ſi qua, 22. vbi Bal. C. de epiſc. & cler.* nec contra inſtrumenta interrogari teſtes poſſunt, niſi cùm tabularum fides arguitur, *Paul. lib. 5. tit. 15.* non tamen definiũt negotium inſtrumenta, cuiuſcũque illa ſint generis, ſed tantùm probant *Bal. conſil. 133. volum. 1.* neque enim obtinent vim ſentẽtiæ ſed probationis: vnde nec executionem paratam habẽt velut ſententia, niſi vbi illud aut pactione conuentum eſt, aut ſtatuto, conſuetudineve obtentum: *l. minor, 40. de minor l. vltim. de poſ. Alex. & Ang. in l. ait prætor, §. ſi iudex, de re iud. & in l. ſi cũ* A *dotem, §. eo autem tempore, ſolut. matrim. Ang. in l. omnibus, de iud. Bal. in l. 1. & 2. Co. de except. rei iud.* quæ inſtrumenta Guarentigionata appellantur. *vide Barto. & Dd. in l. 2. in fin. de iur. & in l. ſi quis pecunias. Co. depoſ Bal. in l. 1. Co. de exec. rei iudic. & Dd.* B *præalleg. loc.* Quod autem dixi plenam fidem facere inſtrumentum, accipi oportet de his quæ diſpoſitiuè in inſtrumento poſita ſunt, non de illis quæ enuntiatiuè narrantur & incidenter. *Inn. c. in cap. cum in iure. nu. 7. de offic. & pot. iud. deleg.* Item intelli- C genda ſunt in ipſis originalibus inſtrumentis locum habere, non etiam in exemplis, *l. 2. l. vltim. h. tit. Authent. ſi quis de eden. gloſſ. ad verb. monumenta. in Authent. vt frat. fil.* & vt loquuntur, extractis, *de his vide Felin. in cap. ad audientiam, num. 14. de præ-* D *ſcript. Bart. num. 3. Caſtr. num. 4. Bal. num. 2. & 12. in Authent. ſi quis, in aliquo, C. de eden. Molin. in conſil. Pariſ. tit. 1. de feud. §. 5. num. 27.* nam exempla regulariter fidem non faciunt, ſed tantũ coniecturam inducunt, & ſuſpicionem, vix dilationi iuriſiuran- E di ſufficientem: *gloſſ. in l ſicut, 1. ad ver. facilè, C eo. D. in d. Auth. ſi quis in aliquo, C. de eden. Ang. in §. Inſtitut de leg. patr. tut.* Et hæc quidem in publicis obtinent: in priuatis inſtrumentis quantam hæc fidem mereantur, certa non poteſt tradi regula. Olim quidẽ

libri

libri argentariorum & rationes A videntur fidem feciſſe, quia publicum quodam modo eorum erat officium, *l. quis, 6. l. 4. l. argentarius, 10. §. 1. & § fin. de eden. Bal. C. eo. in Rubr. num.* 21. Sed hodie iſtiuſmodi libris & rationibus, puta ciuitatum, monaſteriorum aut collegiorũ in rebus B quidem alienis creditur, *l. cenſus de probat.* in iuribus verò ipſius vniuerſitatis probandis plenè nõ creditur, niſi cùm in archiuum publicum ſunt redactæ, *Iaſo. in rep. l. admonendi, num.* 137. *de iur. Bal. & Salic. in l. exemplo*, 7. *C. de probat.* aut quando agitur C de factis admodum antiquis, quę hominum memoriam excedant, *Schurff. in conſ.* 19. *in fin. cent.* 1. multò minus creditur ſcripturis & rationib. quas mercatores faciunt, aut rei alienæ adminiſtratores, *Bal. in Rubr. C. eo. num.* 33. niſi quando contra ſcribentem D ipſum producuntur: *l. Publia*, 26. *§. fi. depoſ. vide Iaſon. in rep. l. admonendi, num.* 114. *cum ſeq. de iureiur.* verbi gratia, repertorijs tutorũ aut aliorum adminiſtratorum & procuratorum negotia aliena gerentium cõtra illos qui ea confecerunt, creditur, *l. vltim.* E *in princip. Co. arb. tut.* non verò pro ipſis. *vide Dd. in l. 5. & 6. C. de prob. Panorm. in c. 2. num. 9. de fide inſtru. Schurff. conſ. 28. cent.* 1. *Iaſ. Dd. in d. l. admonendi.* Si tamen in rationibus expenſarum cauſæ, item tempus & dies inueniantur appoſita, hoc caſu eatenus creditur, vt in ſupplementũ probationis quandoq; iuſiurandum deferatur, *Bal. in d. Rub. Co. 34. per l. ſi quis*, 20. *Co. de don.* Literæ verò priuatæ extra rationes multò minorẽ fidem faciũt, *vide latè Bart. in l. admonendi, n. 34. cum mult. ſeq. de iur.* niſi cõtra ſcribentem producantur, *d. l. Publia. §. fin. depoſ. Auth. ſi quis, C. qui potiores, in pignor.* aut contra qui eas acceptent, *Bal. in d. Rub. num. 3. Lanfr. in c. quoniam, ad verb. inſtrum. num. 50. de probat per l ſi filius, ad Maced. Cle. 1. de procur.* aut niſi roboratæ ſint ſubſcriptione teſtium vel cõtrahentium, vel vetuſtate temporis, vel iudiciaria cognitione, aut ſimilibus modis: de quibus plura Baldus *in d. Rubr. num. 44. & 45. C. eo. tit.*

¶ Quòd ad interpretationem 7 attinet, in vniuerſum ſciendum eſt, inſtrumenta ſtricti iuris eſſe, *Socin. conſil. 73. circa n. 4. volum.* 1. nec recipere extraneam interpretationem, ſed eam ex verbis deſumi, & quod illis non continetur, hoc pro omiſſo haberi, *l. ad probationem, 21. vbi Bal. C. de probat. & idem Bal. in l lecta, 40. in ſecunda oppoſit. ſi cert. petatur.* Vnde rectè dicitur, non adiuuari cum ſcriptura qui illa non continetur, *Bal. in d. l. ad prob. 21. in princip.* & verba literarum ponderanda. *Bal. in dict. l. lecta, ſi certum petatur*, nec illis quicquam

quam addendum eſſe, *l. fin. vbi Bal. Co. eo. de ſalſ. cauſ. adiecta.* item quod inſtrumentum non dicit, nec nos dicere atq; inferre debere, Bal. *in l. intereſt.* 21 *n.* 2. *C. de ſolut. & in cap. per venerabilem, de elect. conſ.* 297 *lib.* 1. & *conſil.* 189. *vol.* 2. Ac quod magis eſt, extendi illud non ſolet extra ea de quibus Notarius rogatus eſt, & quibus ipſe interfuit, neq; de reliquis quæ ſemper hac ſcriptura continentur, vllam facit fidem, *lege prædia*, 48. *vbi Bart. de acquir. poſſeſſ.* Vt autem inſtrumentum tantum prodeſt iis qui nominantur, non alijs: *Bal. in d. l. ad probationem,* Barto. *in l. admonendi, num.* 32. *de iureiuran.* ita nec alijs obeſſe, neque contra alios probare, *Socin. conſ.* 39. *viſis num.* 10. *volum.* 1. *per doctrinam Canon. in cap. illud, de præſumpt.* Bal. *in Auth. ſi quis in aliquo, C. de eden.* nec in præiudicium tertij iniqua interpretatione extendi debet, *l. ſi conſtiterit,* 8. *vbi* Bal. *in princip. Co. de fide inſtrum.* quanquam illud verum ſit, literarum monumẽta ad ſucceſſores vel iuris, vel rei etiam ſingularis extendi, & contra hos vel pro his peræquè fidem facere, atque contra authorem cuius iure vtuntur, Bal. *num.* 1. *Caſtr. num.* 2. *in l. ad probationem,* 21. C. *de probat.*

8 ¶ Contraria autem & exceptiones variæ inſtrumento opponi poſſunt, quæ partim cauſa- A rum, partim à productionis vitio ſumuntur: vt quod non ſit ab idoneo notario factum, *l. ſed ſi quis, quemadm. teſtam. aperiam. l. ſi quis decur. C. de fal. Spec. de inſtrum. edit. §. inſtrum. nu.* 1. quod aliquid ex ſolennibus omiſſum, *l. diuus, de in integ. reſtitut. l. cum-* B *hi,* 8. *§. ſi prætor. de tranſ.* quod nõ debito modo ſignatum, quod cãcellatum, raſum, innouatum, *l. ſi chyrographum,* 24. *hoc tit. Spec. de inſtrum. edito. §. repet. in princ. Schurff. conſil.* 56. *cent.* 1. quod ſibi ipſi contrarium, *l. ſcriptura,* 14. *Co. eo.* quod aliqua in parte C falſum, *l.* 2. & 3. *C. eo. l. penul. C. de prob. c. inter dilectos, de fide inſtrum.* quod non rite productum aut publicatum & alia multa: quæ nunc omnia perſequi non eſt noſtri inſtituti, præſertim cùm ab alijs ſint copioſe tradita, *Spec. de inſtrum. & §. oſtenſo. Ferrar. in for. opp. contra inſtrum. per* D *totum. Lanfr. in cap. quoniam, ad verb. inſtrum. circa finem, de probat.* atque explicata.

De Teſtibus. Tit. V. C. 4. 20.

1 *Vnde dicti teſtes, & quinam ſint.*

E

2 *Diuiſio, genera teſtium.*

3 *Cauſa efficiens, quomodo cogantur, qui teſtes eſſe prohibeantur vel non, quinam cogi poſſint vel non.*

4 *Materia, qua de re teſtes interrogari*

terrogari & teſtari conueniat.

5 *Forma examinandi, & de circumſtantiis loci, temporis, &c.*

6 *Finis & effectus: & quantam fidem quique faciant.*

7 *Contrária: & de exceptionibus quæ teſtibus opponi poſſunt.*

1 IN probatione † facienda teſtibus æquè creditur atque inſtrumentis, *l. in exercendis*, 5. *C. de fide inſtrum. & Nouell. de inſtrum. cauſ. & fide*. Teſtari vtrumq; ſignificat, cùm aliquid aſſerere atque confirmare ſuis verbis, vt Cic. in Bruto, ſæpe hoc teſtandum, hoc eſt dicendum, confirmandum eſt: tum aliorum fidem conſcientiamque ad alicuius rei confirmationem inuocare: vt Cicer. pro Cluentio, etiã deos de ſuo ſcelere teſtatur, hoc eſt, teſtes inuocat, eoq; ſenſu capitur in iure teſtari, *l. curent*. 22. *de teſtibus*. & aliquid teſtato, hoc eſt, adhibitis teſtibus facere, *l. qui Romæ*, 122. *in princip. &* §. 2. *de verborum obligat. l. de teſtib*. 40. *de verborum ſignific*. Cùm autem in teſtibus vtrumque concurrat, vt & eorum fides ad alicuius rei dubiæ confirmationem inuocetur, *cap.* 1. *de teſtibus cogen.* & ipſi de eadem re teſtimonio ſuo aſſeuerent, eo obtinuit teſtes illos appellari, qui ad fidem alicuius rei faciendam arceſſuntur, quos

A olim ſuperſtites & antiſtites, vocatos eſſe quidam volunt, *cap. forus*, 19. *de verborum ſignificat. Alc. lib. Par.* 2. *c.* 2.

¶ Teſtes porrò alij dicuntur locupletes, qui olim vocabantur antiquo verbo legis 12. Tab. aſſidui, *Gell. lib.* 16. *cap.* 10. vel claſ- 2
B ſei, *vide de his Feſtum:* hoc eſt, vt nunc loquimur integri, idonei, & omni exceptione maiores. *l. optimam*, 14. *in fin. C. de contr. & comm. ſtipul. cap.* 1. *ex eo.* alij verò ſuſpecti, neque omni exceptione maiores: illi propriè, hi impropriè teſtes nominantur, *gloſſ. ſin-*
C *gul. in l.* 2. §. *idem Labeo*, 8. *ad verbum audierint, de aqua pluu. arcend.* Ex his rurſum alij dicuntur viles, *c.* 2. *ex eodem*, redempti, *l. teſtium*. 14. *C. eo.* corrupti, *l. diuus*, 33. *de re iudic. l. ſi quis*, 13. *C. eo.* mercenarij, *l. reſpiciendum*, 11. § *penult. de pœn.* falſi, *tot. titul.*
D *C. ſi ex falſ. allegat. l. qui falſ.* 16. *hoc tit.* iniuriati, *notat. in l. ſolam. & l. iuriſiurandi, Co. eo.* ſingulares, *cap. licet*, 9. *de probat. c. bonæ, de elec. c. cum dilectus, de accuſ.* domeſtici, *tit.* 2. *Co. eo.* §. *in teſtibus, Inſtitut. de teſtam.* varij, contrarij, vacillantes, *l.* 1. 2. 3. *l. ob*
E *carmen*, 31. §. *fi. hoc tit. dict. cap. licet*, inteſtabiles, &c. *l. ob carmen*, 21. *in princip. hoc tit. l. lex Cornelia*, §. *ſi quis, de iniur.* de quibus ſuo loco oportunius agetur. Quia verò teſtes ad veritatem eruendam adhibentur, *cap.* 1. *de teſtibus cogen.* ex cuius occulta-

tione nulli ius ſuum interuerti publicè vtile eſt, *cap. fin. de teſtibus cogen. l. curent, 22. hoc titul.* ideo teſtimonij dictio quodammodo iuris publici eſt, *dict. l. curent, tot. tit. ex. de teſt. cog.* & pro publico ac neceſſario munere habetur teſtimonium dicere, *Spec. tit. de teſtibus, §. penultim. num. 6.* perinde atq; tutelam gerere *Spec. praall. loc. §. fin. Inſtitut. de ſatiſd. tuto.* Quare ſicuti inuiti tutores coguntur ad ſubeundã tutelam, *l. 1. in princ. de adm. tut. dict. §. fin. Inſtitut. de ſatiſd. tut.* dummodo tutores eſſe poſſint, neque excuſationem iuſtam, *Inſtitut. ff. & C. de excuſa. tuto.* habent: ita & teſtes etiam aduenæ & peregrini, *Panorm. in cap. quoniam, in princip. num. 19. vt lit. non conteſt.* à iudice ad dicendum teſtimonium vocati parere habent neceſſe, *tot. tit. ex. de teſtibus cog.* & capitis pignoribus, vel per indictionem mulctæ, eò compelluntur. *Spec. de teſte. §. penult. n. 6. Ferra. in for. iura. teſt. ad verb citati. num. 1. per l. 3. §. exhibere, de tab. exh. l curent, 22. hoc tit. l. vnic. ſi quis ius dicent text. bonus in c. 1. de teſtibus cog.* Ac quidem ſatius eſt eo compelli teſtes velut inuitos, quam illos vltro & ſponte ſeſe offerre: ſuſpecti enim hoc ipſo ſunt quod ſe ingerunt, *l. qua omnia, 25. §. 1. de prob. Bal. in l. alia, num. 8. Co. de his quib. vt indig. vide Ferr. in for. iura. teſt. verb. citati. numero 1. per l. 3.*

A *§. exhibere de tab. ex.*

3 ¶ Cauſa igitur efficiens eſt citatio & compulſio iudicis: *l. iud. 17. C. de fide inſtru. cap. 1. & 2. & tot. tit. de teſt. cog. l. 3. §. exhibere, de tab. exh.* cauſa προκαταρκτικὴ eſt petitio litigatoris, teſtium examinationẽ ad cauſam ſuam B inſtruendam poſtulantis, *d. l. iud. c. 2. c. fin. de teſtibus cog.* niſi enim petitum fuerit, non debet iudex officium in examinando ſuum impartiri, *l. 4. §. hoc iud. de dam. infec. vbi Bart. vide Ferr. in for. iur. teſt. verb citati, num. 2.* Non tamen omnes aut teſtari aut co- C gi ad dicendum teſtimonium poſſunt. Teſtimonium enim dicere lege prohibentur impubere, *l. 3. §. penult. l. inuiti, 19. §. fin. hoc tit.* ob lubricum conſilium: *dict. l. 3. §. lege. hoc ti. l. 1. de minor.* & quia ætas illa ad mentiendum eſt facilis, *l. ex libero, 15. de quaſt.* D eoque nec iuſiurandum (ſine quo teſti non creditur, *l. iuriſiurandi, 8. Co. eo.*) præſtare poteſt, *l. qui iuraſſe, 16. de iur. Spec. de teſt. §. 1. num. 35.* Item furioſi, muti, ſurdi, cœci, *Spec. de teſt. §. 1. numero 88. & §. nunc tractandum, numero 16. 17. 18.* E *vide tamen de his Bart. in l. ad teſtium, 22. de teſt. Ang. & Ia. de Pla. in §. teſte:, inſtitut. de teſtam.* Item in criminalibus quibuſdam cauſis minores 20. annis: *l. in teſtim. 20. hoc tit.* damnati publico iudicio: *d. l. 3. §. pen.* qui in vinculis cuſtodiaue publica detinentur:

nentur: *d. l. 3. §. penult.* qui cum beſtijs vt depugnaret, ſe locauerit: quæ palàm quæſtum corpore fecerit: qui ob teſtimonium dicendum vel non dicendum pecuniã accepiſſe iudicatus vel conuictus erit, *d. l. 3. §. penultimo.* Sed hi lege Iulia de vi in reum publici iudicij dicere teſtimoniũ prohibentur, *dict. l. 3 §. penultim.* ex quo non rectè infertur, omnes hos ſimpliciter in alijs cauſis à teſtimonio arceri. Nam in publicis iudicijs ſicuti probationes euidentiores, *l. vltim. C. de prob.* ita & teſtes magis idonei atque integri, quam in cauſis pecuniarijs, requiruntur, *cap. teſtimoniũ, 54. ex eo. Bart. in tract. teſt. §. teſtes, in princip.* Vnde & reus publici iudicij citari in teſtem ab accuſatore prohibetur, *l. in teſtim. 20. hoc tit. cap. non debet, 56. eo.* cui alias non inuenitur teſtimonium interdictum. Lege etiam prohibentur teſtari damnati repetundarum, *l. repetundarum, 15. hoc tit.* aut ob carmen famoſum, *l. ob carmen, 21. hoc tit.* aut calumniam, *l. quæſitum, 13. hoc tit.* aut adulterium, *l. ex eo. 18. hoc titulo.* Item ob vitæ turpitudinem ſenatu moti, *l. 2. de ſenat.* quæ & ipſa tamen prohibitio ad iudicia tantum publica, *l. quæſitum, 13. hoc titulo in verb. in publicis iudic.* pertinuiſſe videtur. Sed quia Iuſtinianus hęc in Pandectas ita retulit, vt prohibitionem abſque diſtinctione fecerit

A generalem, ideo generaliter iſta valere hodie oportere rectè quis dixerit, etiamſi leges Iuliæ & harum Interpretes Iuriſc. diſtinctè ac de re ſint elocuti. Prohibentur etiam teſtimonium dicere liberti in patronum eiuſque liberos, *l. 3. §. penultim. & §. fin. hoc*
B *tit.* ſerui in dominos, *l. ſeruos, 7. C. eo. l. hoc quod. Co de quæſt.* liberi in parentes, aut contra, *l. parentes, 5. C. eo. l. teſtis, 9. hoc titu.* mulier in teſtamento, *l. qui teſtam. §. mulier, de teſta.* & cauſis feudalibus, *c. 1. qui teſt. ſint neceſſ.* Nam in alijs teſtis eſse poteſt, *l.*
C *ex eo. 18. hoc titulo,* etiam criminalibus, *Alex. conſil. 11. num. 11. volum. 1. & conſil. 115. numero 4. volum. 4.* argumento eſt, quia lex Iulia à teſtimonio vis publicæ (quod ſcelus certe publicum & criminale eſt, *toto titulo, ff. & Co. ad l. Iul. de vi public. l. 1. ff. de*
D *public. iudi.*) duntaxat eam remouet quæ quæſtum corpore fecit: *d. l. 3. §. penult.* item in iudicio adulterij tantum damnatã eodem crimine repudiat: *l. ex eo. 17. hoc titulo,* ex quo facile intelligi poteſt, mulieres ab his flagitijs alienas etiam in criminali-
E bus idonee teſtari, *d. l. ex eo. 18. h. titulo.* Præterea nec in ſua quiſque cauſa teſtimonium dicere permittitur: *l. nullus, 10. hoc tit. omnibus, 9. C. eo.* vt actor, reus, ſocius, debitor, venditor ad quem periculum euictionis redit, & ſimiles: *Dd. in d. l. omnibus C. eo.*

Spec. de teſte, §. 1. *num*. 8. 9. *Ferr. in for. opp. teſt. ad verb. in facto propr*. patronus, executor, *l. fin. h. titulo* procurator, *gl. & Dd. in l. fin. Specul. de teſtibus*, §. 1. *nu*. 14. *vide Cyn. in d. l. quoniam. Co. eo*. iudex, *Spec. de teſt*. §. 1. *numero* 74. 75. 76. item qui in poteſtate ſunt producentis, aut quibus imperari poteſt *l. idonei*, 6. *hoc titul*. aut qui ſunt eius domeſtici, *l*. 2. *Co. eo*. quod ne interrogari quidem, præcipuè in criminalibus placuit: *l. penultim. hoc titulo*, huiuſmodi ſunt vxor, maritus, colonus, mercenarius, *Specul. de teſte*, §. 1. *numero* 11. & 12. niſi vtrique parti æquè ſint domeſtici. *Spec. in d*. §. 1. *numero* 22. vnde inferunt quidam, neque vaſallũ nec ſubditum pro domino vel contra eum, nec ciuem in cauſa vniuerſitatis teſtari poſſe: *vide Ferrar. in for. lib. oppoſ cont. teſt. Lanfr. in cap. quoniam, verb. teſtium, vbi Iaſ. in l. ſerui*, 5. §. *Labeo, numero*, 11. *de legat*. 1. *in l. ſed ſi hac*, §. *qui manumittitur, de in ius voc*. quod non eſt recipiendum, *Cyn. in l. eos, Co. eo. Spec. dict*. §. 1. *numero* 18. *Alex. conſil*. 88. *quoniam, numero* 8. & *conſil*. 99. *viſis numero* 6. 8. *volum*. 5. *Mont. tract. ſin. regu. c*. 58. *numero* 2. niſi aut iureiurando adhuc teneatur, *Spec. dict*. §. 1. *numero* 19. & 20. aut de proprio ipſorum teſtium agatur commodo, *Bal. in addit. ad Spec*. §. *fin. titul. de teſte. Capol. in tract. de ſeruit. ruſt. præd. cap*. 9. *de iure paſcendi, numero* 9. 10. 11. Sunt etiam qui non lege prohibentur teſtificari, ſed officio iudicis, *Bart. in tract. teſt*. §. *circa*. ſeu vt loquitur Papinianus, religione iudicantis, *l. quæſit*. 13. *hoc titulo*, vt de calumnia damnatus, *dict. l. quæſitum*, quanquã non tã de repellendo teſte, quàm de fide non adhibenda, I.C. ibidem agat. Hodie tamen hoc latè patet. Nam infamem iuris, *c. teſtim*. 54. *ex. eo. Spec. de teſte*, §. 1. *n*. 24: damnatum de crimine famoſo. *Spec*. §. 1. *numero* 89. hærentem in manifeſti flagitijs, *cap. ſuper*, 13. *ex. eo. Bart. in d. l*. 3. §. *lege, Spec. de teſte*. 1, §. *numero* 32. & 34. *Cano. in dict. c. teſtimonium*, 54. *Bal. in Auth. ſi teſtis productus dicatur, C. eo. vide latè Lanfr. in c. quoniam, verb. teſtimonium, numero* 77. *cum ſeq. de prob*. periurum, *c. ſicut*, 9. *ex. eo*. excommunicatum, *Spec*. §. 1. *numero* 25, *per cap. veniens*, 2. *ex. eod*. hæreticum, *Spec*. §. 1. *numero* 59. *Bald. in cap*. 1. *an nemo teſt. in vſib. fund*. infamem infamia facti in cauſa criminali, *d. c. teſtimonium*, iudex ſtatim ex officio repellere poteſt, dummodo per confeſſionem teſtis aut aliud documentum, eius rei probatio confeſtim haberi poſſit, *Bart. in tract. teſt*. §. *dic, ſi teſtes, in princip. Spec. dict*. §. 1. *numero* 91. Porrò ſi res dubia ſit, non propterea examinatio differenda eſt, ſed potius illa exceptio in tempus diſputationum reijcienda, *Spec*.

Specul.§.3,numero 91.Bart.tract. teſt.§.dic.ſi teſtes,numero 1. *&* 2, *per l. 5.§. ibid. ad exhib.l. ille à quo, ad S.C.Trebell.c.veniens,* 2. *de teſtibus cap. literas,de reſt.ſpol.* Vbi autem de eiuſmodi crimine aut impedimento, quod omnem teſtis fidem eleuet,ſtatim conſtare poteſt, erit iudicis in ipſo examinis aditu teſtem repellere: *cap. ſuper,* 22. *in verb. teſtimonium eius videtur ſuſpectum, & ideo non eſſe aliquatenus admittendum, extr. de teſtibus,* ne & ipſe ſuperfluo examine, & producens litigator ſuperuacaneis ſumptibus & pars aduerſa non neceſſaria exceptione oneretur: tum quod caput eſt, ne teſti iuſiurandum,quod præſtare alioqui debet, *l.iuriſiurandi,Co. eo.c.de teſti.29.ex. eo.* abſque neceſſitate imponatur: *Bart. in d. tract. teſt.§.dic ſi teſtes,numero* 1. ſuperfluo enim iuramento nemo eſt onerandus, *cap.* 2. *de probat. Spec.de teſte,* §. 1.*numero* 41. Superuacaneè porrò ad ſacramentum & teſtimonium adigitur, cuius dictum nullam facturum eſſe fidem in ipſo examinationis exorſu palam fit. Sed de circumſtantijs quæ authoritatem teſtibus vel in totum, vel aliqua tantum ex parte abrogant, prudentis eſt iudicis exiſtimare,*l.* 2.*& l.* 3.*verſ. tu magis ſcire, hoc titulo,* & ſicubi non extat expreſſa legis prohibitio, neque planè conſtat teſtem omni fide indignum eſſe,

A ſatius erit eum admitti,& exceptiones, quæ illi obiici poſſunt, in tempus diſputationum reſeruari, *Specul.*§.1.*numero* 41.*& §. ſæpe, numero* 5. Nam & illud verum eſt,omnes quibus non ſpecialiter interdicitur teſtimoniũ, neque qui vlla lege à dicendo te- B ſtimonio excuſantur, admittendos eſſe, *l.*1. *in fin.princip. ff.eod. Spec.de teſte,* §.1.*num* 96. Excuſatur autem lege Iulia (quæ etſi de publicis iudiciis loquitur, tamen eam generaliter noſtri Interpretes intelligunt, *g. in l.*4. *in princip. hoc tit.* quia Iuſtinianus C generaliter, hæc reſponſa in Pãdectas relata valere voluit) quiſque ne inuitus teſtimonium dicat in ſocerum, generum(etiamſi ſponſalia tantum ſint celebrata,*l.in legi.*5.*hoc titulo*) vitricum, priuignum, ſobrinum, ſoblinam & horum filios, aut qui propiore D his neceſſitudinis loco iunguntur,*l.*4.*hoc titulo*. Ex quo intelligi poteſt,ad ſextum ſeptimumque gradum excuſationem eſſe, *gloſſ.in l.penult. C. ad S.C. Turp. Bart. in l. qui teſtamento,* 28. §. *per contrarium, de teſt. Lanfr. in cap.quoniam, verb. teſt. num.* 60. E *de prob.*tantum enim ſobrini horumque filij diſtant: §.*ſexto, Inſtitut. de grad.cog. l.*3. *l.vltim de grad. & affi.* niſi ſcilicet vtique parti æqualiter teſtes ſint coniũcti. *Spec*.§.1. *numero* 10. *&* 23. *Bart. in tract.reprobat.teſt. verb. conſanguineus,* item in patronũ,

libertum, virum, vxorem, horumque liberos, *l.* 4. *hoc tit.* ſcilicet iis caſibus, quib. alioqui teſtimonium dicere poſſunt, *l. libertorum*, 11. *C. eo.* Nam quando prohibentur, non opus eſt excuſatione, cùm ne volentes quidem admittantur: §. *item maior. Inſtit. de excuſa. tut.* vt parentes & liberi in infinitum: *l. parentes*, 5. *Co. eo. Lanfr. in dict. verb. teſtium, nu.* 60. item in propria quiſque cauſa, *l. omnibus*, 9. *C. eo.* & ſimilibus caſibus, in tranſuerſalibus verò excuſatio neceſſaria eſt: nam volentes admittuntur etiam intra tertium gradum, *Io And. in c. nonnulli, de reſcrip. Hipp. ſing.* 133. *affinitas. Ang. conſil.* 193. *viſis Lanfr. d. cap. quoniam, verb. teſtiũ, num.* 60. *cum addit. de prob.* etſi nonnulli diſſentiant, maximè in cauſa criminali: *Bart. in tract. teſt. verſ. conſanguineo, & c. an frater, & c. vide in l. parentes, C. eod. gloſſa in cap.* 1. 3. *qu.* 5. *Spec. de teſte*, §. 1. *num.* 9. in quo tamen illud aduertendum, quoties recipiũtur, neceſſe eſſe toties in actis poni volenter eſſe examinatos, vt impugnatio euitetur, *Bald. in l. presbyteros, C. de epiſc. & cleric.* Eadem ergo ratione credimus excuſari vaſallum, etiam ne contra dominum dicat, aut econtrario, etiam tunc cum hi iure pro teſtibus admitti poſſunt: *Spec. de teſte*, §. 1. *numero* 21. *Schurff. conſ.* 60. *cent.* 1. Inuiti quoque teſtimonium dicere nõ coguntur ſe-

A nes, maiores 70. annis, *l.* 1. *Cod. qui ætat. ſe excuſ. lib.* 10. *l.* 3. *de iur. immun.* valetudinarij, milites, vel illi qui cum magiſtratu Reipublic. cauſa abſunt, vel quibus venire non licet, *l. inui.* 8. *hoc tit.* vt in carcere aut alio impedimento iuſto, publico vel pri-

B uato detentis, *gloſſa in dict. l. inuiti, per l. in eadem, in fin. ex quibus cauſ. ma. fac. l.* 3. § *lege Iulia, hoc titulo*, item publicani, & qui non detrectandi teſtimonij cauſa domo abſunt, quiq; quid exercitui præbendum transportandumque conduxerunt, *l. inui-*

C *ti*, 19. *hoc titulo*, Sciendum tamen eſt, pleroſque horum omnes præſertim ex iure Pontificio compelli poſſe, cum alia probatio ad veritatem eruendã haberi non poteſt, *cap. peruenitur*, 2. *cap. fin. de teſt. cogend. Spec. de teſte*. §. *qualiter, numero* 18. § *pen.*

D *numero* 1. *Schurff. dict. conſil.* 60. *cent.* 5. (id quod & in ſeruis admittendis receptum eſt, *l. ſerui*, 7. *h. t.*) facilius tamẽ cogi in cauſis ciuilibus, in quibus turpe eſt celare veritatem, quam in criminalibus, quo in genere occultare alterius dedecus non eſt repre-

E hendendum: *Spec.* §. *qualiter. numero* 18. *per cap.* 1. *c. peruenit, de teſtibus cog. c.* 1. *de crim. falſ.* nemo enim legibus tenetur cuiuſquam crimen denudare: *Iaſ. in l.* 1 §. *ſi tibi, de cond. ob turp. cauſ. vide l. qui furem*, 49. §. 1. *de fur. gloſſa in l. vtrum*, 6. *ad l. Pompe.*

de

de parricid. Non tamen idcirco A cogendus quiſpiam in propria cauſa contra ſe teſtari, aut maritus in vxorem, parentes in liberos, vel ediuerſo: hæ enim omnes perſonæ pro vna eademque habentur, *l. ſi. Co. de impub. ſub.* quare aduerſum ſe vt ferant teſtimonium, ne in defectum, qui- B dem probationis, *l. nimis graue, 6. C. de teſtib.* ſunt compellendi, *Spec. §. penultim. numero* 2. cùm nimis graue ſit deſtitutam actoris probationem in reum deriuare velle, *d. l. nimis, 6. C. de teſt. cap. 1. ex. de prob. l. ſicut, C. de fide Inſtrum. vbi Caſt.* Ex quo illud C quæſitũ eſt, an qui ſunt ex vniuerſitate, pro aut contra vniuerſitatem cogantur teſtificari. Non enim videntur cogi poſſe, quia eorum eſt cauſa quodammodo propria, maximè ſi ex illa cõmodum incõmodumve ſingulis accedere poteſt, *l. 1. §. propria, quã* D *do appell. ſit. Dd. in l. omnibus, C. eod.* vt in iure paſcendi, in cenſibus, oneribus & ſeruitutibus, atque aliis id genus. Sed quia cauſa vniuerſitatis alia eſt, alia ſingulorum, *l. 1. quod cuiuſque vni. vide Bart. in l. aut facta, §. nonnunquam, de pœn.* obtinuit cogi E poſſe, niſi res ad ſingulorum pertineat vtilitatem, *Cyn. in l. parentes, Caſtr. in l. omnibus, numero 2. & alij Dd. C. de teſtibus Capoll. in ſuo tract. de ſerui ruſt. præd. c. 9. numero 28. vide Iaſ. in d. l. ſerui. 5. §. Labeo. numero 11. de lega. 1.* *& in l. ſed ſi hac, 10. §. qui manumictitur, cum ampl. ac limit. ff. de in ius voc.* aut detrimentum, quo tamen ipſo caſu non deſunt qui putent poſſe compelli, cùm aliter veritas haberi nequit, reſque tandummodo hominibus vniuerſitatis optimè cognita eſt & explorata: *Lanfr. in cap. quoniam, ver. tertium, numero 76. & 77. de probat.*

¶ Materia circa quam, ſunt facta, ad quæ ſe teſtes referre de- 4
bent, *Anchar. conſ. 248. ad præd. nu. 6. per l. ſtipul. §. hi quoque, de verb. obl.* (nec enim ius quod certum eſt, *l. 2. de iur. & fac ign.* opus habet teſtium approbatione, *Bal. in addit. ad Spec. §. nunc videndum, in princip.* niſi quando, cum facto aliquo eſt coniunctum vt in conſuetudine probanda, *vide ſup. de legib. & conſ. tot. tit. C. vt quæ deſ. aduo. vbi Caſt.*) cauſarum tam criminalium quam ciuilium: *l. 1. in princ. h. t. c. de teſtib. 29. c. teſtim. 54. de teſtib. c. 2. eod. lib. 6.* in cauſis tamen criminalibus magis idonei requiruntur quam in pecuniariis. *d. cap. teſtimonium. 54. Bart. in tract. teſt. §. teſtet. in princ.* Eſt & extra iudicium teſtimoniorum vſus, puta in probanda natiuitate ſtatu, *l. ſtatum. 6. C. de fide inſtrum.* moribus cuiuſque *Innoc. in c. 1. nu. 10. de fide inſtrum. Spec. de prob. §. 1. Panor. in c. poſt. ceſſionem, de probat.* Porrò teſtificari debent teſtes ſu-

per articulis duntaxat propoſitis, A 5, *vol.* 1. *vide Bart. n.* 8. *& 9. in gloſ. in l. ſi quis libertatem*, 7. *de petit. hæred. l. ſi duo*, §. *idem Iulianus*, *de iur. vbi Dd. Bart. in tract. teſtium*, §. *qualiter*, *nu.* 3. Nam cum ſuper his tantum iurent, eo non creditur iis velut iniuratis, ſi de alia re quam quæ articulis comprehenſa eſt, teſtentur, *c. de teſtibus*, 29. *ex. eod. vide Dd. præall. loc.* Quia tamen teſtis ad omnia quæ ad cauſam quomodocunque faciunt, induci videtur: *Spec.* §. 1. *n.* 64. *per l. cum ſcimus*, *C. de agric. & cenſ. lib.* 11. ideo etiam rectè ſuper interrogatoriis aduerſæ partis, *l.* C 2. *eo. lib.* 6. Item connexis, *Bart. in tract. teſt.* § *qualiter*, *num.* 3. *Arch. in c.* 2. *ex. eo. lib.* 6. & circumſtantiis locis, temporis, *l. optimam*, 14. *l. antepenu. C. de cont. ſtip. l. aut qui*, 5. §. 1. *quod vi aut clam. c. cum Io. de fid. inſtr. vide diſt. Spec. tit. de teſte, c. de* D *inter. n.* 10. 11. *&* 12. atque id genus aliis examinatus. Et ſanè quoniam interrogari & reſpondere pro vtraque parte debet. *Auth. ſed iudex, C. de epiſ. & cler.* ideo melius eſt petente parte aduerſa, & iuſiurandum præſtari, *d. c. de teſtib. ex. eo. Spec.* §. 1. *n.* E 63. & examinationem fieri ſuper tota cauſa: *Spec.* §. 1. *n.* 63. 64. 65. *& in* §. *ſequitur*, *n.* 2. *&* 3. *per d. c. teſtib. ex. eod. c. cum dilectus*, *de accuſat. Ferr. in for. iuramenti teſtium*, *verb. ſuper tota cauſa Alex. conſ.* 25. *volum.* 2. *& conſ. l. ſi duo patroni*, §. *idem Iulian. vbi Iaſ. & Caſt. de iur.* in qua tamen teſtis interrogetur non de re ignota, *Spec.* §. 1. *n.* 8. aut facto alieno, *Spec. de interrog. n.* 20. *per t. Marcellus*, §. 1. *rer. amo. l. fin. C. de accuſ.* neque veroſimili. B *l. ob carmen*, 20. *h. t. c. preterea*, *ex. eo.* ſed de proprio facto, hoc eſt, de eo quod per aliquem ſenſum corporis recte & vere percepit, & percipere atque cognoſcere potuit, *l. teſtium*, 14. *C. eod. l. qui teſtamento, in fin. de teſt. Bart. in l.* 3. §. *eius*, *n.* 2. *h. t.* Nam ex certa ſcientia, non verò ſuper credulitate, *cap. relatum*, *ex. eod. Spec.* §. 1. *nu.* 58. aut auditus, *gloſ. in l.* 2. §. *pen. de aqu. pluu. arcend. Spec.* §. *nunc tractandum*, *num.* 18. *hoc tit.* ſeu vt loquuntur, de auditu alieno, *gloſſ. in* §. *ſi vero*, *ad probat.* & vidiſſe: *in Authen. de hæred. & falc. per l. teſtium*, *vbi gloſ. & Dd. C. de teſtibus*, teſtimonium perhibendum eſt, *d. l. teſtium*, 14. *C. eo. c. licet. ex. eod. Spec.* §. 1. *n.* 1. *n.* 53. 54. *Ferr. in for. opp. teſt. ad verb. de auditu & verb. ſuper credulitate*.

¶ Quod autem ad circumſtantias & formam examinationis attinet ſciendum eſt teſtes demũ poſt litem conteſtatam producẽdos eſſe, *cap.* 1. *c.* 2. *c. quoniam, vt lit. non conteſt. Spec.* §. 2. *in princip.* niſi cùm ad æternam rei memoriam examinantur, *d. cap. quoniã*, 5

aut

aut alia iuſta cauſa, puta valetudinis, ſenij, peregrinationis, accelerationem examinis vrget, *d. c. quoniam*. Alias verò iudex lite demum negatiue cõteſtata, probationem imponit ac fieri decernit: *l. à procedente, vbi Bart. Cod. de dilat. vide ſupra de probat.* idque ſumptibus ipſius producentis, *l. quoniam,* 10. *C. eodem Spec. §. qualiter, numero* 12. *Bart. tract. teſt. §. & in primis, Ferr. in for. iuram. teſt. verb. citati, numero* 1. qui facto eiuſmodi decreto teſtes nominare, vt & examinentur poſtulare, *l. indices,* 17. *Co. de fide inſtrum. l. 7. §. hoc iudicium, vbi Bart. de dam. inf. Ferr in for. iuram. teſt, verb. citati, numero* 2. ac articulos de quibus interrogentur congruentes libello, *Spec. §. nunc videndum, numero* 1. 2. 3. 4. in ſcriptis *Spec. præall. loc. n.* 1. & 2. offerre debet: quo facto iudex per ſe, *Spec. §. de examinat. numero 2. per l. 3. §. item diuus, h. titulo* aut ſi teſtes longè remoti ſint per ſubſidium iuris implorato loci illius iudice, *l. indices.* 17. *Auth. apud eloquentiſſ. Co. de fide inſtru. Spec. §. 1. num. 45. clem. indices, de off. deleg. cap. 1. de teſtibus cogen. Ferr. in for. iura. vera falſitate, num.* 6. aut ſi perſonæ egregiæ ſint vel debiles, miſſo ad eas Notario, *l. ad perſonas,* 15. *de iur. eiur. cap. 1. cap. cum olim, c. ſi quis teſtium, ex. eod.* examinationem ita inſtituet, vt & teſtes citet, *l. 3. §. fin. hoc titulo,* iiſdemque

A ſi neceſſe fuerit, ſecuritatem præſtet, *Spec. §. qualiter, num.* 13. & aduerſæ parti examinationem denuntiet, *cap. 2. ex. eod. tit. Auth. ſed etſi Cod. eod. Spec. §. qualiter n. 12. c. 2. ex. eod. Chilia. in pract. ca. 76. numero* 4. eaque præſente vel contumaciter abſente, *Specul. præall. loc. & §. ſequitur, num.* 6.
B teſtes recipiat, & ab iiſdem iuſiurandum de veritate citra affectionem ad totam cauſam, *Bart. numero 8. 9. Caſtr. Iaſ. in l. ſi duo patroni, 8. in §. idẽ Iul. de iur. Spec. §. 1. n. 65. & §. ſequitur. num. 1. 2. 3. per c. de teſtib. ext. eod.* (quo
C modo ſuprà eſt expoſitum) dicenda exigat, *l. iuriſiurandi,* 8. *C. eo. 6. fraternitatis, c. 2. ex. eo. l. indices,* 16. *C. de fide inſtru. §. ſancimus, in Auth. eo. vide Bart. in l. ſi duo, §. idem, de iur. Spec. h. t. §. ſequitur, c. fraternitatis, vbi gloſſ. & Dd. ex. eo Chilian. in*
D *pract. c.* 76. idque intra terminum productioni præſtitutum: ſicuti terminus præſtitui certus, puta ſex ſeptimanarum, tam actori quàm reo ſolet, *l. 1. C. de dilat. vide diſtin. ſup. de probat. tradita.* Quem intra terminum teſtes produci, & ad ſacramen-
E tum adigi neceſſe eſt, ne producenti præſcribatur: quanquam poſt terminum examinari rectè poſſint. *Spec. §. qualiter, num.* 13. *per l. penultim. C. eod. Panorm. in cap. licèt, num* 19. *ex. de probat. Maran. in pract. par. 6. act. 3. n. 19. decis. Rot. 13, de proba. decis.*

2, de

Digitized by Google

2. *de ſequeſt. Ro: conſ.* 443. *Chilia. in pract. cap.* 76. Articulos etiam probatorios aduerſæ parti communicet, vt tam ſuper qualitate teſtium quàm circumſtantiis negotij principalis interrogatoria (quæ tamen producenti communicanda non ſunt, *Spec. §. iam de interrogatoris, per cap. per tuas, ex. eod. Bald. in l. 1. C. vt lit. pend. Iaſ. in l. 2. n. 5. C. de eden. gloſ. c. 2. verb. interrogatoria, de teſtib. in 6. Innocent. in cap. per tuas, de teſtibus. Rom. ſing. 266. Purp. n. 90. cum ſeq. & alii in d. l. 2. C. de eden. Duennas, in reg. 5. cum fall. Maran. tract. iud. per. 6. act. 4. n. 19.*) concipere atque exhibere, *cap. 2. eodem lib. 6. Spec. de teſte. §. iam de interrogatoris, in princ.* & proteſtationem de excipiendo contra teſtes facere, *Spec. §. 1. nu. 41. Ferr. in for. iura. teſt. verb. proteſtante.* (ſicut omnino ea facienda eſt, *c. præſentium, 31. ex. eo. Spec. §. 1. n. 41. Ferr. in for. iuram. teſtium verb. proteſtante, n. 2. per c. eod. li. 6.*) peropportune queat: quibus perfectis, iudex ſecreto & clam partibus, *Spec. §. nunc tractandum, num. 1. c. venerabil. 2. vbi gloſſ. hoc tit. c. quia, 42. vbi gloſſ. ad verb. ſecrete, de elect. l. nullum, 12. C. eod.* adhibitio tantum Notario qui dicta conſignet. *Spec. d. §. nunc tractandum, num. 1. & 2. per cap. cum cauſam, de app.* ſigillatim, non vero ſimul omnes teſtes, *Spec.*

A *in d. §. nunc tract. in princ. per §. quia vero, in Auth. eo.* examinet; & reducto in memoriam iureiurando, religioſe ſuper omnibus articulis, atque interrogatoriis & cauſa ſcientiæ, *c. cum cauſam, 37. ex. eod. Dd. in l. ſolam, C. de teſtibus, Spec. §. 1. nu.*
B *60. Bartol. in tract. teſtium, §. 2. Lanfr. in c. quoniam, verb. teſtium, nu. 18. de probat. gl. in l. 2. §. idem Labeo, de aqua pluu. Alex. conſ. 76. viſa, nu. 12. volum. 1. & quomodo olim teſtes deponere ſint ſoliti, vide apud* Cuiac. *obſeru. li. 3. c. 26.* interro-
C get, *l. ſi quis libertatem, in ſi. vbi gloſſ. Bart. & alii de petit. hæred. Caſtr. poſt Bart. in l. ſi duo, §. idem Iulian. de iur.* Quanquam his non ita alligatum eſt eius arbitrium, ſi videat articulos aut interrogatoria parum rectè concepta eſſe, quin poſſit ex officio
D ſuper tota cauſa, (dummodo ſuper tota ſit iuratum, *c. de teſtibus, 29. ex eod.*) teſtem examinare, & impertinentium articulorum vel interrogatoriorum nullam habere rationem. *Spec. de interrog. §. 3. in princ. Ioan. And. in c. præſentium, eod. lib. 6.* Ea-
E demque ſunt obſeruanda in reproductione, quæ vel ad reaſſumendos (ſi fortè obſcure vel nulliter examinati ſint, *Bart. in l. produci, 23. hoc tit. per c. cum clamor, c. 2. ex. eod. Spec. §. 1. nu. 72 §. ſatis, num. 3.*) vel ad reprobandos, vel alios inducendos

iterum atque tertio (nam quarta productio non niſi ex iuſtiſſima cauſa conceditur, *c. vltra, 52. ex eo. Authent. atqui ſemel, C. de prob. Spec. §. qualiter, n. 8.*) non modo in eodem, *Spec. §. qualiter, n. 7. per c. in cauſis, c. ſignificauit, ex. eod. l. 1. C. de dilat. l. fi. ff. de fer.* ſed etiam altero atque tertio ad id termino dato, *Bart. in tract. teſt. §. & in primis num. 2. qui dicit ita ſeruari,* fieri poteſt. Atque ita examinatione tam actoris quàm rei integrè per acta, & diligenter per Notarium conſignata, operam dare debet, vt partes vlteriori productioni renuntient: *Spec. §. ſatis, in princ. & §. vlt. per c. cum veniſſet. ex. eod.* & coram illis ad id citatis atteſtationes aperiantur atque publicentur, *Spec. d. §. ſatis, per d. c. cum veniſſent, cap. in nomine, ex. eod. c. cum L. & A. de re iudic.* & copia atteſtationum litigatoribus communicetur, *Spec. §. ſæpe, n. 3. in fin.* quo contra excipere, aut pro illis dicere alternis poſſint: de qua re vtile eſt partes in ipſa quoq; publicatione præſtari & mentionem inferre, *Spec. in §. ſatis, n. 1. & §. ſæpe, in princ. per c. præſentium, 31. ex. eod.*

6 ¶ Porrò teſtimoniorum vſus frequens ac neceſſarius eſt, *in l. 1. hoc tit.* ad eruendam veritatem, *vide Ferr. in for. iur. teſt. verb. dicere veritatem,* introductus: ideo enim adhibentur teſtes, vt veritati teſtimonium

A perhibeant, *l. eos, 4. C. eo.* pro vtraque parte, *c. non ſine. 14. quæſt. 5. Ferr. in for. iur. eſt verb. dicere veritatem,* & probatio rerum geſtarum ſalua ſit teſtibus adhibitis: *l. curent 22. hoc tit.* quorum dicta (ſi quidem illi ſint omni exceptione maiores) æquè

B magnam fidem faciunt, atque inſtrumentum publicum: *l. in exercendis, C. de fide inſtru.* ſcilicet quando duo vel tres cum minimum idem aſſeuerant, *l. vbi num. 12. hoc tit.* (nam in ore duorum aut trium ſtat omne verbum, *c. 4. c. licet, 13. ex. eo.*)

C cumque idoneam reddunt teſtimonij & ſcientiæ ſuæ cauſam atque rationem. Qui enim eam non reddunt interrogati, hi ne præſumptionem quidem vllam facit, *l. ſolam vbi Dd. C. eo, Spec. §. 1. n. 60. c. præterea, c. cum cauſam, c. teſtimonium, ex eo.*

D *vide c. 1. cum ſeq. 4. quæſt. 4. ver. ſolam.* Sin autem de ea interrogati non ſint, in his quæ ſenſibus quidem ſunt expoſita, fidem merentur: in illis verò quæ tantùm intellectu comprehenduntur, nequaquam: *Bart. in tract. teſt. §. 2. & §. conuenticulam: Cyn.*

E *Bald. Salic. & Dd. in d. l. ſolam gloſ. in l. 2. §. idem, de aqu. plu. Alex. conſ. 76. viſa, n. 12. vol. 1.* Sed & tum demum fidem faciunt, quãdo in teſtimoniis ſuis cõſentiunt, & de eadẽ re affirmãt. Nã & vni affirmãti plus creditur, quã decẽ negãtibus. *gl. in l. dicm*

27.

27. §. *ſi plures, ad verb. conſenſerunt. de recept. arbitr. Bal. in l.* 1. *C. de teſtam. & in l. actor,* 23. *C. de prob. Soc. in fall. reg.* 426. Et ſi ſeparata dicant ac diuerſa, ita vt eorum dicta coniungi nequeant: *Bald. in l. teſtium,* 14. *& l. iuriſiurandi,* 8. *num.* 12. *C. eod. & in l.*1*.C. ſi vnus explur. app. gl. in c. dudum, ad verb. ſubſtantia, de conuerſ. coniug. & in c. cum Eccl. ad verb. vacillaſſe, de cauſ. poſſeſ. Alex. conſ.* 53. *in caſu, vol.* 2. *Chilian. in pract. cap.* 81. tunc veluti ſingulares, etiamſi plures ſint, integrè non probant, *c. licet,* 23. *c. licet,* 47. *eo. c. cum dilectus,* 32. *de elect. Hipp. ſing.* 11. *c. licet, de probat.* habentur enim ſinguli pro teſte vnico, vox autem vnius, vox nullius eſt, *l. iuriſiurandi, in fin. C. eod.* & vnus teſtis, vt dicitur, proficit (ſcilicet ad cumulandam probationem, vel iuramenti delationem, in ſupplementum probationis impetrandam, *c. fin. de iur. gloſſ. & Dd. in l. in bonæ fidei, C. de rel. cred. & in l. admonendi, de iur. Spe. de teſte,* §. *teſtat. n.*11.) ſed non ſufficit: *Spec. in d.* §. *reſtat. nu.* 1. imò teſtes ſingulares, quia in eodem facto plerumque diſcrepant, ideo velut contrarij ſibi inuicem fidem compluries derogare reperiuntur, *l.* 2. *vbi gl. hoc tit. c. in noſtra, ex, eo. c. licet. de probat. Spec.* §. *poſtquam, in prin. vide in l. ſcriptura,* 14. *C. de fide inſtru.* Cæte-

A rùm in vniuerſum hæc tota res pendet à iudicis arbitrio: cuius eſt, prudenter æſtimare, quantum fidei teſtibus adhibere debeat, *l.* 3. *l. ob. carmen.* 21. §. *fin. hoc tit.* quod ex fide, dignitate, moribus, fortuna, conſtantia, religione teſtium, *l.* §. 1. *. fi. l.* 3. *in princ.* §.
B *tu magis ſcire, d. l. ob carmen,* §. *fin. h. tit. vbi Bart. l.* 4. *l. teſtium,* 14. *C. eod.* non tantum ex teſtimoniorum veriſimilitudine & congruentia, *l.* 3. §. 1. *d. l. ob carmen,* §. *fi. hoc tit.* eſt ponderandum. vnde rectè dicitur, teſtibus, non teſtimoniis credi opor-
C tere, *l.* 3. §. *idem, h. t.* Eſt & illud prudentis prouidiq; iudicis examinatorũ dicta, quoad eius fieri poteſt, cõciliare, vt valeãt potius quã pereant: *c. in noſtra,* 52. *c. cum tu.* 16. *ex. eod. c. inter dilect. de fide inſtr. c. abbate, de verb. ſign. Spec. de interrog. n* 11. *Fer. in for. oppoſ.*
D *teſt. verb. varietas, n.*4. & in benigniorẽ partem, *c. ex literis,* 8. *c. in præſentia, de prob. c. ex literis, c. inter dilect. ex. de fid. inſtru. l. Arrianus, de actio. l. fauorabiliores, de reg. iur. Spec.* §. 1. *num.* 51. ac maximè pro reo, niſi cauſæ fauor diuerſum poſtulet, *c. cum tu.*
E *ex. eo.* interpretari: *c. fin. de re iud. l. in ambigua: de reg. iur. l. inter,* §. 1. *de oblig. l. fi. part. de inoff. teſtam. Spec. de teſtam.* §. 1. *num.* 51. ac vbi aperta eſt contrarietas potioribus atque pluribus potiorem quoque fidem adhibere, *vide Spec. in* §. *poſtquam,*

num.

Digitized by Google

*num.*2. 3. 4. 5. 6. 7. *Bart. in tract. teſtium cap. de contrarietate, incip. cum teſt. Ferrar. in for. oppoſ. lib. ver. contrarij.* in quo vt iudex recte atque ſolide inſtruatur, vſitatum eſt poſt publicatas atteſtationes, etiam poſt terminum probationis elapſum, *c. cum cauſam,* 15. *de probat. ca* 3. *de teſtibus, Spec.* §. *qualem, num.* 25. exceptiones & diſputationes cōtra perſonas & dicta teſtium admittere: de quo tamen vtile eſt partem initio proteſtari, *cap. præſentium,* 31. *ex. eod.* ne ſilentio ſuo perſonas teſtium approbaſſe videatur, *Ferra. in for. iuram. teſt. verb. proteſtam. n.* 2. *per cap. præſentium, eod.* & ſemel approbatas poſtmodum reprobare non poſſit, *l. ſi quis,* 13. *C. de teſtib.*

¶ Sunt autem plurima quæ teſtibus validè opponuntur: quorum alia ſumūtur à circumſtantijs perſonæ, alia à qualitate dictorum, alia à forma examinationis. A perſona ſumuntur exceptionis: vt allegetur, ſi teſtes eſſe inimicos eius in quem dixerunt: *Authent. ſi dicetur, Auth. ſi teſtis, C. eod. cap. teſtium, c. quoties, ext. eodem,* aut amicos, *l. magis puto, in princ. de rebus cor. Specul.* § 1. *in princip. per cap. quoties, ex eodem, vide Lanfranc. in cap. quoniam, verb. teſtium, de prob.* domeſticos, *l.* 2. *C. eodem* compatres,: *vide Baldus in l. parentes,* 5. *Co. eodem & in l. generaliter, de in ius vocan. Alex. conſil,* A 143. *quoniam, num.* 7. *volum.* 2. conſanguineos, & affines eius pro quo dixerunt: *Specul.* §. 1. *num.* 9. *&* 10. *Lanfr. prælleg. loc. num.* 60. criminoſos, & in notorijs delictis hærentes, *c. teſtimonium,* 54. *ex. eod. Bart. in l.* 3. §. *l. Iulia, hoc tit. Specul.* §. 1. *nu.* 82. B *Lanfr præall. loc. num.* 77. falſos, *l. qui falſo,* 16. *hoc titu.* redemptos, *l. teſtium,* 14. *C. eod.* corruptos, *l. ſi quis,* 13 *Cod. eod. l. diuus, de re iud. cap. licet, de probat.* viles, *d l. teſtium,* pauperes, *l.* 3. *in princip. hoc titul. c ſi quis, ex. eo. Spec.* §. 1. *num.* 31. *in Auth. de te-* C *ſtibus* leuis opinionis, *c. licet, ex. eo. Spec.* §. 1. *num.* 28. ignotos, obſcuros, *Spec.* §. 1. *num.* 69. indiſcretos, *Spec* §. 1. *num.* 88. rerum ignaros, *Spec.* §. 1. *num.* 81. ſuſpectos, *l. de accuſ. Spec.* §. 1. *num.* 81. ſocios, *l. quoniam,* 10. *Co. eod. l.* 3. *de fide inſtrumen. c. veniens ex. eo.* D *l. fin. Cod. de accuſat. Spec.* §. 1. *nu.* 11. 13, ſimilē habentes cauſam, *cap. perſonas, ex. eo. c. cauſam, de iud. l. quoniam,* 6. *eo. Spec.* §. 1. *nu.* 73. reos alicuius criminis, *c. fin. ex. eod. Spec.* § 1. *num.* 89. hæreticos: *Spec.* §. 1 *num.* 84. 86. & quomodolibet ab amore, odio, gra-E tia, falſitate ſuſpectos, *cap. quoties, ex. eod. cap. cùm contra,* 4. *& cap. ſeq. de teſtibus cogen. l.* 3. *hoc t. l. quoniam, l. teſtium, C eod. Spec.* §. 1. *num.* 82. Contra dicta & teſtimonia excipitur, dicta eſſe obſcura, *c. cum clamor, ex. eo.* aut varia *cap.* 3. §. *qui falſo,* 4. *quæſt.* 2.

l. obcarmen,§.fin. hoc t. vbi Bart. cap. cum Eccleſia, de cauſa poſſ. cap. ſuper, de pœn. ambigua, vacillantia, *l.qui falſo*, 6. *d.l.ob carmen, §.fin. hoc titulo, Specul.* §.1 *num.* 59.70. contraria, *Spec.* §. 1. *numero* 70. *cap. veniens*, 2. *ex.eo. cap.ſollicitudinem, de app. vide Ferr. in for.oppo. teſt. verb. contrarij, item verb. varij*, negatiua, *Spec.*§.1. *numero* 61.*per cap.cum Eccleſia.de cauſ. poſſ.& propriet.* non congruentia, neq; veriſimilia, *l.ob carmen.§ fin.hoc titulo c.præterea,ex.eodem. Ferr.* §.1.*num.*67. *l. qui falſo*, 16. *hoc titulo* falſa,*c.licet,de probat.Spec.* §.1.*numero* 44. *ca. in noſtra,cap. teſtimonium, ex.eodem, l. diuus, de re iud.* præmeditata & cõpoſita *Bart.in l.*3. §.*ideo,numero* 5. *hoc titulo Specul.* §.1.*numero* 81. extra articulos & interrogata, *l.ſi quis libertatem, §.fin. vbi glo. & Caſt.de pet.hæred.l. ſi duo patroni, §. Iulianus, vbi gloſſa Bar. Caſtr. Iaſon,de iureiur.c.de teſtibus, ex.eodem cap præterea,de teſtibus cog. c.*3.*de prob. Spec.*§.1.*n.* 62. abſque idonea ſcientiæ cauſa, *l. ſolam*, 3, *C.eodem cap. cum cauſam,ex.eodem Spec.* § 2.*num.* 51.&c. Contra formam excipi poteſt, teſtem examinatum eſſe iniuratum, *l.iuriſiurandi, Co. eodem,* aut ſuper eo de quo non iurauit, *cap. nuper, cap. tuis, ex. eo. Spec.* §. 1. *numero* 1. §. *ſequitur,numero* 1.3.6.non ieiunum, *cap.*1.*ex. eodem,* quanqaam hoc magis iam honeſtatis eſt, quàm neceſſitatis, *Spec.* §.1.*numero* 86. non rogatum, *Spec,*§.1.*num.*90. neque citatum, aut parte aduerſa non citata: *cap.*1. *ext. eodem,* aut ante litem conteſtatam, *Spec.* §. 1. *num.* 80. vel poſt publicationem, aut renuntiationem, aut ſufficientiam productionem, receptum: *Spec.* §. 1. *numero* 80. non ſecreto, *Specul.* §.1. *numero* 82. neq; ſigillatim, *Specul.*§.1. *num.* 81. nec ad omnia interrogatoria, *Spec. de interrog.numero* 21. *Bart.in tract. de teſtibus* §. *qualiter, numero* 5. *per cap. cum cauſam,ex. eodem. & Bart. conſil.* 188.*ſtatuto caſtri.* diligenter interrogatum eſſe, quæ perſequi omnia penè fuerit infinitum, & certè ab hoc noſtro inſtituto longè alienum. *vide Spec. de teſte*, §. 1. *Bart.in tract. de teſt.Lanfran.in cap.quoniam, verb. teſtium, ext. de prob.*

De iuris & facti ignorantia. Tit. VI. C.1. 18.

1 *Continuatio: & ignorantiam præſumi.*

2 *De duplici ignorantia, iuris & facti.*

3 *Ignorantia facti quid ſit, & quotuplex: & quando, quos excuſet, vel non excuſet.*

4 *Ignorantia iuris quid ſit, & quotu-*

quotuplex: & quos, quando excuſet, aut non excuſet.

1 EST † etiam vice probationis, præſumptio ignorantiæ: quia ab onere probandi releuat, *l. verius, 21. de proba.* donec cõtrarium probetur, *l. ſuper ſeruis, 5. vbi Bart. C. qui milit. poſſ. num. 12. l. ſi cui, 7. §. 1. ff. de accuſ.* allegatio enim & poſitio ignorantiæ, eſt negatiua: *Bart. in l. ab eo. in fin. C. quomodo & quando iud. Alex. in l. ſi cui, 7. §. iiſdem, de accuſ.* negantis autem per rerum naturam nulla eſt probatio, *l. actor, 23. Cod. de probat. l. 2. ff. eod.*

2 ¶ Eſt autem ignorantia duplex: alia iuris, alia facti: vt inſcriptio huius tituli oſtendit. De facto primum quæritur, poſt eo cognito, de iure quod ex facto exiſtit, *Spec. de teſte, §. nunc videndum, numero 4. l. duo ſunt Titij. de teſtam. tut. l. vt reſponſum, 15. C. de tranſact. dixi ſup. de pact. in princip.*

3 ¶ Ignorantia facti eſt, quando quod in caſu vel natura contingenter poſitum eſt, accidiſſe ignoratur: vt ſi neſciam, mortuum eſſe illum, cuius mihi lege obuenit hæreditas, *l. 1. in princ. l. 3. hoc tit.* aut teſtamentum ab eo conditum eſſe, *l. 4. in fin. hoc tit.* Hæc autem ignorantia verſatur aut circa factum proprium, *l. quanquam, 7. ad*

A *S.C. Velleian.* aut circa alienum, *l. fin. ff. pro ſuo, l. 3. h. t.* In facto proprio non eſt tolerabilis ignorãtia, *gl. in d. l. fi. tex. in d. l. quanquam, 7. ad Velleian.* nec licet cuiquam illius errorem prætendere, *dicta l. quanquam, l. item quæritur, §. ſi fallo, l. ſed ædes, §.*
B *1. locat. l. cum falſum, 46. de acquir. hered. l. in furti, 50. §. rectè, de fur.* Neſcire enim quod ipſe geſſeris non eſt ignorantis hominis, ſed planè ſtulti & deperditi, ac pene furioſi: ſtulta autem & ſupina ignorantia excuſationem non habet, *l. 3. l. nec*
C *ſupina, 6. hoc titulo l. etſi, 15. de contr. empt.* Non igitur præſumitur nec excuſat ignorantia facti proprij, *dicta lege quanquam,* niſi agatur non de lucro captando, *l. inter, 46. §. fin. vbi Alex. de fur.* ſed de vitãdo damno: vt ſi quis indebitum repe-
D tat, quod ſupino aliquo rerum ſuarum errore vel incogitantia ſoluit: *l. ſed etſi, 22. in princip. vbi gloſſa ad verb. proprio, l. cum is, 32. in principio vbi gloſsa ad verb. repetere, & Dd. ibidem, l. de condict. indeb. ad idem Bart. in l. cum de indebito, de prob.* aut
E niſi quæſtio ſit de geſtu admodum antiquo, *l. peregrè, 44. vbi Dd. de acquir. poſſeſſ. Bart. in l. ſi quis delegauerit, de nouat.* vel intricato: *Iaſon poſt Bart. in l. quod iuſſit, numero 52. de re iud. per l. cum fideicommiſſum, de confeſſ.* aut ea negotiorum varie-

tate

tate is qui allegat ignorantiam ſit implicatus, facilè vt alicuius obliuio obrepere in tanta multitudine potuerit, *Iaſon. in dicta lege quod iuſſit, numero 51. per c. cum olim, de re iud. Alex. conſil, 214. vol. 2.* Idemq; dicendum in diuite, qui varias habet facultates & diſperſas, ita vt minutiſſima quæque recordari non poſſit, *Baldus in l. 2. quæſtio 7. C. de reſc. vend. Bart. & Dd. in l. quiſquis, eodem titulo & in Auth. ſed cum teſtator, C. ad l. Falcid.* Has tamen circumſtantias hactenus prodeſſe exiſtimo, vt imminuant iuris præſumptionem, quæ obſtat ſua acta neſcienti, & probationem facilem in contrarium admittant, veluti in ignorantia veriſimili: non etiam vt onus probãdi trãsferant in aduerſarium, ac fortaſſe eo proſunt, vt probatio per iuſiurandum admittatur: vt in alijs quæ veriſimiliter putantur latere, *cap. 2. de teſtibus, lib. 6. gloſſa Bart. Alex. & Dd. in l. ſi cui, 7. §. iiſdem, ad verb. deceatque, de accuſ. Pano. in cap. præſentium, numero 3. de teſt. Iaſon, latè in §. ſed iſta, numero 89. Inſt. de actio.* quod genus probationis, veluti priuilegiatum, nullo alioqui modo in facti proprij ignoratione eſt admittendum: vtpote quæ non ſit veriſimilis, *cap. vt circa, de elect. lib. 6 cap. nulli, verb. veriſimiliter, eodem titulo cap. paſtoralis de except. c. præſentium, de teſtibus, gloſſa in cap. innotuit, de elect. Bart. in l. atqui, §. cum me abſente, de neg. geſt.* & cui iuris præſumptio aduerſetur: *Alex. in l. inter, 47. §. rectè per illum text. de fur. & conſil. 71. volum. 1. Felin. in cap. quoſdam, 7. de præſumptio. Iaſon. in dict. §. ſed iſta, num. 8. 9. Corn. conſil. 108. in hac, vol. 3. Cuiac. obſ. lib. 5. c. 39.* præſertim ſi factum fuerit notatione & animaduerſione dignum, *cap. cum illorum, de ſent. excomm. Ant. de But. in c. ab excommun. de reſcript. Alex. in l. peregrè, 44. de acq. poſſ.* aut per quod quis alteri obligetur: *Alex. dicta l. peregre, & in l. 1. vbi etiam Baldus, Co. de confeſſ. gloſſa in l. magna, 12. Co. de contrah. ſtipul.* harum enim rerum nemo ſanus facilè ſolet obliuiſci: In re porrò aliena probabilis eſt ignorantia: *l. fin. pro ſuo:* cùm etiam prudentiſſimum interpretatio alieni facti ſæpius decipiat. *l. 2. hoc t.* Quare excuſationem meretur, neque nocet cuiquam in delictis, *Baldus in cap. 1. §. ſi vaſallus, 5. de feud. def. & l. error. C. de iur. & fact. ig. Bart. in l. fin. ff. ſi quis teſta. lib. & in l. inter omnes, §. 1. ff. de fur. in l. genero, de his qui not. infam.* (niſi quis det operam rei, quam ſcit, vel ſcire debet eſſe illicitam, *Bart. in l. cum qui, §. penult. de iniur. ſac. l. 2. Cod. de in ius vocan.*) in mora, *Alex. in*

l. quod

l. quod te. ſi cert. peta. in præſcriptionibus, *l. pen. vbi Bald. C. qui admit.* vſucapionibus, *l. 4. hoc tit.* tranſactionibus, *l. ſi non, 6. C. eod.* diuiſionibus, contractibus, *l. non idcirco, 6. C. eodem,* ſolutionibus, *l. penult. §. penult. & §. fin. hoc t. l. cum quis, C. eod.* condictionibus, *d. l. cum quis, 10. C. eod. l. error, C. ad l. Falc. d. l. 1. vbi Dd. ff. de cond. indeb. l. cuius. 53. de reg. iur.* iudicijs, *l. 2. l. cum fideicomm. de confeſſ. l. cum putarem, ff. fam. herc.* tam in commodis denique adipiſcẽdis, quàm damnis vitandis, *l. error, 8. l. penult. hoc tit. l. error. 7. Cod. eod.* & alijs omnibus humanæ vitæ actionibus, quas lõgum eſset percenſere; quod verum eſt, antequam negotium ſit planè finitum, *dicta l. error, 7. C. eod.* Nam vbi cauſa ignorantiæ quaſi tranſacta eſt, *l. vnic. vbi Sal. Iaſ. & Dd. Co. de error. cal.* per rem iudicatam, *l. ſub prætextu, Cod. de re iud.* tranſactionem, *l. ſub prætextu, 1. & 2. C. de tranſac.* præſcriptionem, *l. fin. & t. t. Cod. de præſc. long. temp. c. 1. de lit. conteſt. in 6,* aut ſimilem modum, negotium ſemel finitum ac ſopitum, iſtiuſmodi prætextu non inſtauratur, *l. error, 7. C. eod.* Verùm item eſt, in ignoratione iuſta, quæ etiam prudentem implicare poteſt: ſecus eſt in inſcitia negligentiæ ſupinæ, iniuſtæ, & non ferendæ, *l. 3. l. 6. hoc tit.* Scien-

A tia enim ita exiſtimanda eſt, vt neque ſcrupuloſa inquiſitio & curioſitas exigatur, neque contrà ſupina negligentia excuſetur, *l. 6. l. penult. hoc t.* Facti ignorantia, inquit Paulus, *l. penult. hoc tit.* ita demum cuique non nocet, ſi non ei ſumma negli-

B gentia obijciatur. Quid enim ſi omnes in ciuitate, aut in tota vicinia, *c. quoſdam, 7. c. quanto. de præſump. c. cum in tua, qui matr. accuſ. poſſ.* ſciat, quod ille ſolus ignoret, *c. 1. de poſtu. præl. c. fin. qui matr. accuſ. glo. in c nulli. de elect. in 6.*) niſi fortè vale-

C tudinarius ſit *Bart. in l. is poteſt, de acq. hæred.* ab abſens, *Bart. d. l. is poteſt, Bald. in §. conuenticula, de pac. iur. fir.*) aut affectatam, ſuoque vitio accerſitam obtendat ignorantiam: *Card. in clem. 1. num. 8. quæſt. de conſang.* aut ſupinam, *Felin. in c. vigilan-*

D *ti, de præſcrip. 3. hoc tit.* iniuſtam, *l. ſi quis inſic. depoſ. Alex. in l. quod te ſi cert. pet.* & homine mediocriter ſolerte indignã, cumque aliqua ſuæ ignauiæ culpa coniunctam: *Bart. in l. genero, de his qui nota. infa. Bald. in l. quandiu, C. qui admit. ad bon.*

E aut ſi id prætendat ſe neſcire, quod ſcire, *l. quod te, 5. ſi cert. pet. l. 1. C. de fal. mo. Bald. in l. 1. in princ. C. de caduc. toll. & in l. 1. ad Macedon.* vel diligenter inquirere debebat? *Bald. in l. 1. ad S C. Maced. gloſ. in c. innotuit, de elect.* Hac tamen in parte

ignoſcitur plerumque minorib. 25. annis, fœminis, militibus, ruſticis, quibus non modo facta, ſed etiam iura parum noſse, multis caſibus eſt permiſsum, *l. pen. in princ. hoc tit. l. 1. l. fin. C. eod.* Probatur porrò ignorantia regulariter eo ipſo, quod non probetur contrarium: *l. ſuper ſeruis, 6. vbi Bart. Co. de mili. non poſſ. lib. 12. Bart. in l. ſi cui, 7. §. 1. de accuſ.* quia, vt ſuprà dictum eſt, ſemper præſumitur alieni facti ignoratio, donec probetur ſcientia, *l. verius, ſup. de prob. c. præſumit. de reg. iur. in 6.* Eſt autem, vbi ignorantia probanda eſt: ſcil. quando præſumptio iuris illi aduerſatur, quo caſu probari poteſt vel per coniecturas, *c. vt circa, de elect. lib. 6. c. ſi quis, 1. q. 1. Alex. in d. l. ſi cui. 7. §. 1. de accuſ.* vel etiam quandoque per iuramentum, *c. præſentium, de teſtibus, lib. 6. gloſ. in d. l. ſi cui, §. 1. ad verb. doceatque, de accuſ.* pendet enim ab animo, qui haud facile aliter quàm per iuſiurandum declaratur, *Bart. Alex. & Dd. in d. l. ſi cui. de accuſ. §. 1. Pan. in c. præſentium, n. 3. de teſt. Iaſ. in l. admonendi, n. 309. de iureiur. & in §. ſed iſtæ. num. 89. Inſtit. de actio. & in l. penult. num. 13. de iuriſd. omn. iud.*

4 ¶ Et hæc quidem de facti ignorantia: nunc de altera tituli parte, videlicet de iuris inſcitia, aliquid ſubijciamus, Ea eſt ius ſuũ A ignorare: *l. 3. hoc t.* vt ſi quis neſciat, fratrem ſuum deceſſiſſe, ignorantia facti eſt: ſi verò ſciat defunctum eſſe, opinetur verò illius vxorem in ſucceſſione ſibi præferri, iuris eſt ignorantia, *l. 1. hoc tit.* Eſt autem alia ignorantia iuris naturalis, ſeu diuini, alia B iuris poſitiui, *gloſ. in l. reg. 9. ad verb. reg. hoc tit.* illa indiſtinctè obeſt, neque excuſationem meretur, *l. 2. C. de in ius voc §. 1. Inſtit. de ob. quæ ex delic. l. ſi adulterium, 38. §. nonnunquam, de adult. Card. Cle. 1. qu. 6. de conſang.* ne in mulieribus quidem, C *d. l. ſi adult. 38. in princ. de adult.* aut militibus, *l. 2. C. de in ius voc. l. 1. de obſeq. à li. præſta.* aut ruſticis, *Iaſ. in l. ſi quis, 7. nu. 32. de iuriſd. per ibi alleg.* hæc verò etſi in compendijs quærendis, & faciendo lucro nocet, hoc eſt, nihil prodeſt, *l. 4. l. iuris, 7. cum ll. ſeqq.* D *hoc tit. Cuiac. obſeru. lib. 5. c. 39. & in l. nunquam, 31. de vſuc.* nec excuſationem habet: *l. 1. ff. de confeſ. l. cum quis, 10. Cod. eod. l. penult. §. penult. & §. fin. hoc tit. l. error, C. ad l. Falcid.* tamen petentibus ſuum, hoc eſt, rem propriam, non incommodat: *l.* E *iuris, hoc tit.* iuris enim errorem in damnis amittendę rei ſuæ, nemini obeſſe traditum eſt, *l. error, hoc tit.* Atque hæc quidem in ciuilibus obtinent, in pœnalibus verò, error iuris non excuſat à pœnis latæ culpæ, *l. liberorum, 11. §. fi. de his qui not. infam* ſcilicet

licet cùm ea tendit in alterius iniuriam: *Bart. in l. ſi adult. 38. num. 14. de adul. per l. reſpiciendum, §. delinquunt, de pœn l.2.§. hac actione, de vi bo. rap.* quia hoc ipſum eſt lata culpa, ius cōmune ignorare: *gl. in d.l. liberorum, §. notatur, ad verb. non iuris. Bart. in l. non fatetur, n.6. & 12. de confeſſ.* excuſat autem à pœnis doli: *Bald. & Ang. in l. ſicut C. de præſcr. 30. annor. Alex. in l. quod Nerua ff. depoſ. & in l. non fatetur, de confeſſ Corn. conſil. 177. in hac, vol. 2.* quia error iuris à præſumpto dolo excuſat, & conſequenter ab eius pœna: *gl. & Doctor. in l. vnic. §. vlt. ſi quis ius dicent. l. igitur, de lib. cauſ. l.2. ſi quis teſt. lib. Alexan. l. ſi quis, 7. de iuriſd. in l.2. quod quiſ. iur. Caſtr. latè conſ. 412. num. 3. volum. 2. per l. ſed etſi, §. ſcitè de pet. hær.* Eſt tamen præſumptio contra eum, qui iuris ignorantiam allegat: *Alex. in l. 1. ſi quis teſt. lib. Caſtr. conſ. 389. l. quemadmod. C. de agric. & cenſ. li. 11. c. qui contra, de reg. iur. in 6.* quia quiſque ius quod ſcire debet (ſcire autem omnes iura debent, *l. leges, C. de legib.*) non neſcire præſumitur: *Bar. & Ang. in l. ſed etſi lege, §. ſcire, de pet. hær. per d.l. quemadmodum. c. diligenti, de for. comp. cum ſimilib. & in l. quod te, 5. ſi cert. peta.* exceptis minoribus 25. annis, *l. penultim. in prin. hoc t. l. 2. C. eod.* militibus, *l. 1. C. de* item

A quandoque fœminis, *l. fin. C. eod. l. penultim. in prin. hoc tit.* atque ruſticis, *l. ſi quis, 7. vbi gloſſ. ad verb. ruſticitatem, ff. de iuriſ.* ſcilicet in caſibus iure expreſſis, *d. l. fin. C. eod. gloſſ. in d.l. ſi quis, vide Neguzan. in tract. pign part. 5. memb 2.* & quando petitio-

B ris conſulere non potuerunt, *d.l. pet. § 2. hoc tit. l. iuris, 6. vbi Alexand. & Bald. C. qui admitt.* Alias verò error iuris non modò allegandus eſt (ſicuti omnino allegari debet, *Bart. in l. ſi adulterium, 38. num. 14. de adult. c. noſcitur, de his quæ fiunt à ma-*

C *ior. parte glo. in cle. appellant, ver. notoriè de appel.*) ſed etiam aliunde probandus: vt ſi doceatur palàm atque apertè aliquid contra ius ab ignorante factum eſſe, ſed eum poſtea de iure admonitum deſtitiſſe, *Bart. in d. l. ſi in adulterium, n. 13. & in l. 2. de*

D *confeſſ.* Item ſi ius demonſtretur minus eſſe frequentatum, *Ioan. And. in c. ignorantia, de reg. iur. in 6. Alex. in l. non fatetur, de confeſſ* vel dubium, *Felin in c. 1. de re iud. Corn conſ 181 viſa parte 3* aut ex alia iuſta cauſa ignoratum, *c. 2 de conſt Card.*

E *in cle. 1 qu. 89. de priu. vid. Ang. in l ſi quis, 7. de iuriſd. & in l. ſicut, C. de præſcript. 30. annor. Alex. in l. 1. ſi qui teſtamen. lib.* Vt autem iuriſiurando allegantis probatio eiuſmodi committatur, non eſt admittendum, cùm iuris præſumptio illi aduerſetur: *Iaſ.*

in §. ſed iſta. n. 89. *Inſt. de actio. Alex. in l. inter, §. rectè, de fur. & conſ. 71. vol. 1. Feli. in c. quoſdam, de præſumpt. Corn. conſil. 168. in hac vol. 3.* eis autem contra quos iuris ſtat præſumptio, non debet A ſacramentum deferri. *Dd. præall. loc. & in l. admonendi, de iureiurand. vbi præcipuè, nu. 300. cum ſeqq. Iaſ. & in l. in bona, C. de reb. cred. gl. ſing. in l. fin. ad verb. præſumptio. de eo quod met. cauſ.*

DIGEST. LIB. XXIII.

DE SPONSALIBVS.

Tit. I. C. 5. 1.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Sponſalia vnde dicta, quid ſint.*
3 *Species.*
4 *Cauſa efficiens: qui cum quibus contrahere ſponſalia poſſint, vel non poſſint.*
5 *Materia: & de arrhis.*
6 *Forma contrahendi ſponſalia.*
7 *Finis & effectus.*

1 Poſtquam † expoſuimus, quomodo ex contractibus rerum, obligationes actioneſq; oriantur: ſequens eſt, vt ad cõtractus perſonarum tranſgrediamur: cuiuſmodi ſunt ſponſalia, nuptiæ, pacta dotalia, & quæ his accedunt, *gloſſ. in Rubr. C. de ſponſ. gloſſ. in Rubr. C. de ſer. fugi. vbi Dd.* item tutelæ, quæ quaſi contractus eſſe perhibentur: § *tutores, Inſt. de oblígat. quæ ex quaſi contract.* neq; profectò ſecundùm res creditas, plu- B res, aliunde quàm ex coniugiis, & tutelarum adminiſtrationibus inter viuos, *vide Paul. lib. 2. tit. 20. in Authent. de nupt. gloſ. lat. art. 21. lib 1.*

¶ Sponſalia porrò, nuptias præcedunt, & à ſpondendo dicta, vn- 2
de ſponſi ſponſæque appellatio, C *l. 2. & 3. hoc titul.* Spondere à ſponte venit: vt ſpondeo ſit, quaſi ſponte do vel promitto, *Varro de ling. Lat. lib. 4.* Hinc omnis ſtipulatio promiſſioque, ſponſio appellatur, *leg. ſponſio, 7. de verb. ſignific.* Fuit autem in more poſitum veteribus Romanis: vt ſibi D futuram vxorem ſtipularentur: eamque ſponderet is cuius in poteſtate illa eſſet: *leg. 4. C. de ſponſal.* vt in Aulularia Plauti, Megadorus ſibi ſtipulatur filiam Euclionis dari: pater deſpondet: ex quo ſponſi ſponſæque appellatio, & ſponſalia dicta, *Gell. li. cap. 4.* ſponſalia ſunt mutua repromiſſio (ſic enim rectius legit Hoto-

Hotomanus *in Commen. iuris.* quàm prout habent vulgaria exemplaria, mentio & repromiſſio) futuratum nuptiarum, ritè inter eos quibus iure licet, facta, *l.1.hoc t.*

3 ¶ Sponſalia porrò alia dicuntur de futuro, alia de præſenti, *c. penult.ex.eod.* Sponſalia de futuro, ſunt tractatus de futuris in poſterum nuptijs) cuiuſmodi olim omnia erant) ac veluti pactum & conuentio futuri contractus, *l. ſi pœnam, de verb. obl. gl.in l.bona,7.de eo quod cert. loc.* vt cùm parentes de ſubſecuturis liberorum nuptijs aliquid conſtituunt, *c.1. de ſponſ.duo. c. pen. de ſponſ.* aut impuberes inter ſe contrahunt, *l.quæſitum, 9. hoc t. c.fin. de deſponſ. impub.c.vnic.* §. *idem, eod.in 6.* aut arrhæ tantũmodo dantur, *l.3.C.eod.* aut verba alioqui in futurum tempus vel ſub conditione cõcipiuntur. Sponſalia de præſenti, ſunt promiſſio coniugij præſentis: ſeu, vt loquuntur, tractatus diſpoſitiuus ſuper matrimonio præſenti, qui vim coniugij habet: *l.pen. de ſponſ.* quod ex verbis quæ in præſens tempus ſonant, intelligi poteſt: vt, Accipio te in coniugem, *de his verbis præſentis temporis & futuri, vide Ang.& Fab. in §.alien. in princip. Inſt.de don. in l.tale,* 40. *de pact.* &c. Porrò cùm verba ſunt ambigua, ita vt tam ad præſens quàm ad futurum tempus accõmodari poſ-

A ſint, æquius eſt pro matrimonio fieri interpretationem, & haberi ſponſalia pro præſentibus, *c.tua,* 26. *de ſponſ.c.licet,* 2. *de teſtibus, c.fin. de re iudic. c. continebatur. de deſponſ. impub.* vt in verbis, Volo te tenere vel accipere in vxorem: *Panorm.in c. quemad-* B *modum, per illum text. extra de iureiuran.* & ſimilibus. Nam in actibus qui pendent à mera voluntate & diſpoſitione loquentis, iſtiuſmodi verba pro præſentibus accipiuntur: *Panor.præall. loc.per doctrinam Bart. in l.ſi is qui pro emptore,* 15. *de vſucap.&* C *in l ſi maritus,* §.1. *ad legem Iuliam de adult.* ſitque interpretatio contra eum qui legem contractus dicere potuit apertius: *l. veteribus, de pact* ceteroquin multis decipulis, & malitioſis ludificationibus, coniugiorum promiſſa implicarentur. Neque D tamen ex ſola verborum cauillatione hæc res ponderanda eſt: ſed prouidi prudentiſq; erit iudicis, æſtimare ex circumſtantijs perſonarum & rerum, quid inter partes veriſimiliter fuerit actum. Deinceps alia dicuntur eſſe pſonſalia iurata, alia non iu- E rata: *c.2. c. requiſiuit, de ſponſ.* quædam pura, quædam conditionalia, *extr. de cond appoſit.*

¶ Cauſa efficiens ſponſaliorũ, 4
olim fuit ſtipulatio & repromiſſio mutua (prout antè dictum eſt: nam promiſſio ad ſolennẽ ſtipulationem refertur, *§.ſi ſcrip-*

tis. Inſt. de inutil. ſtipulat.) hodie A vero ſicuti nuptias efficit conſenſus, *l. nupt. de regul. iur. vide infrà tit.* 1. ita ſponſalia etiam abſq; verborum ſolennitate contrahuntur, ſolo conſenſu, *l.* 4. *l. in ſponſalibus* 7: *l. ſponſalia,* 11. *hoc tit.* tam eorum qui coniunguntur, *l. ſponſalia,* 11. *l. ſi puel-* B *la, c.* 6. *l. filiofam.* 13. *hoc t.* quàm quorum ſunt in poteſtate: *l. ſi in ſponſalibus,* 7. *l. ſponſalia,* 11. *cum ll. ſeqq. hoc t.* filia tamen conſentire videtur, quę non euidenter à patre diſſentit: *d. l. in ſponſalibus,* 7. *l. ſed ea,* 12. *hoc tit.* quod & in filio obtinere vult C Accurſ. *d. l. in ſponſalibus,* 7. Tūc autem diſſentiendi poteſtas eſt, cùm indignum moribus ſponſum pater filiæ elegit: *d. l. ſed ea.* alias iure ciuili diſſentiendo iuſtam ingratitudinis atque exhæredationis præbet cauſam: § *ſi alicui, in Auth. vt cum de appell.* D *cog. vbi latè Dec. in l. nuptias,* 30. *num.* 9. & 10. *de reg. iur.* quod tamen neq; iure Pontificio, nec moribus noſtris obtinet: *cap.* 1. *vbi Dd. de deſponſa. impub.* cùm omnino libera eſſe matrimonia debeant. *c. cum locum,* 14. *c. gēma,* 29. *de ſponſ.* Poſſunt autem E ſponſalia cōtrahere, qui & nuptias. nam vbi nuptiæ interdictæ ſunt, ibi ſponſalibus, quæ ſunt aditus nuptiarum, locus eſſe nō poteſt: *l. oratione,* 16. *hoc t. cum quis, de reg. iur. in* 6. quanquam impuberes etſi non rectè coniūgantur, *in princip. Inſt. de nupt. l. quæſitum.* 9 *hoc tit.* tamen ſponſalia, dilatis ad pubertatē nuptijs rectè contrahunt: dummodo id fieri ab vtraque parte intelligatur, id eſt, ſi non ſint minores quàm ſeptem annorum, *l. in ſponſalibus,* 14. *hoc tit.*

5 ¶ Materia circa quæ verſantur ſponſalia, ſunt futuræ nuptiæ: de quibus vltrò citroq; datis arrhis, ſolet in ijs tractari & conueniri: arrhæ autem cuius ſint materiæ, non multum intereſt: plerumque tamen annulos, *l. ſi quis vxorem,* 27. *quæſt.* 2. *Panor. & Dd. in cap.* 1. *de ſponſ. duo.* aut catenas, nūmoſve cùm aureos, tum argenteos, *l. fi. Cod. eo.* arrharum loco dari vſitatum eſt. Eaque conſuetudo iam inde à primis partibus ortum habet. Nam & miniſter Abrahæ, in ſponſalibus Iſaac, γαμήλια aurea & argentea, arrharum loco diſtribuiſſe legitur, *Geneſ.* 24.

6 ¶ Forma ſponſaliorum olim conſiſtebat in ſtipulationibus, teſtationibus & cautionibus, de præſtanda certa pœna, quæ in ſtipulationem deducebatur, ni ſtatum ſponſalib. eſſet: *l. in ſponſ.* 7. *hoc tit. l. fin. in fin. C. eo.* item interueniente contrahentium oſculo, nonnunquam ſponſalia conſtituebantur, *l. ſi à ſponſo,* 16. *Cod. de donat. ante nupt.* Hodie qualiſcunque promiſſio, etiam ſine ſtipulatione, ſcriptura, *d. l. in ſponſalibus,* aut etiam arrha ſufficit.

ſufficit. Nam vt coniugium ſine dote eſſe poteſt, *l. fin. C. de donat. ante nupt.* ita ſponſalia citra arrham: *c. tua, 25. ext. eod.* quanquam arrhabo plerumq; interuenire ſolet, *l. 3. l. fin. Cod. eod. l. ſi legibus, 16. Cod. de epiſcop. audien.* adeò vt ſæpe etiã ſolis pignoribus vltrò citroque latis, ſine alia ſtipulatione vel promiſſione ſponſalia contrahantur, *gl. Panor. & Dd. in c. tua. 25. ext. eo. & in cap. fin. de deſpon. impub.* vt ſi iuuenis fidei coniugalis nomine puellæ munus offerat, idque illa tacens accipiat: etenim videtur in eandem cauſam accipere, in quam oblatum eſt: *vide infr. de ſolut.* Quia verò ſponſalia ſolo hodie conſenſu conſtant, ideo non modò inter præſentes, ſed etiam abſentes, per nuntium, literas, procuratorem rectè ineuntur, *l. 4. l. fi. hoc tit. l. quid. ergo, 13. §. 1. de his qui not. infa.* Sed & in præſens aut in futurum purè, in diẽ ſub conditione, & ſimilibus modis concipi poſſunt, *tot. tit. de condit. appoſ. ex cap. penult. cum ſimil. de ſponſ.* ſicuti & reliqui contractus qui conſenſu celebrantur. *vide ſupr. de empt. & vend. & de pact. &c.*

7 ¶ Finis ſponſaliorum eſt, vt coniugium contrahatur. Effectus eorum qui de futuro ſunt, vt ſpem certam & ius matrimonij futuri inducant, *l. ſi vxor, 13. §. diuus, de adulter.* quod

A iſtiuſmodi vt ſponſus mariti, ſponſa vxoris loco habetur: *l. ſi ſponſalibus, 58. de iur. dot. lege lex Iulia, de ſund. dot. l. itẽ apud, 15. §. ſponſ. de iniur. l. ſi vxor. de adult. l. non ſine, Co. de bon. qua lib. l. aſſiduis, C. qui pot. in pign. l. 2. §. ſi ſponſ. infr. de priuil. cred. al.*

B *l. 17. de rebus act. iud. poſſ.* Nam cingendus habetur pro cincto, *l. pen. de teſt. milit.* vt loquuntur, & deſtinata ad aliquem finem, eo loco interpretatione iuris ſunt atque ſi ſuum adepta finẽ eſſent: *l. à diuo Pio, 15. §. fin. vbi Raph. Fulgoſ. de re iud. l. cætera,*

C *41. §. ſed ſi parauit. vbi hoc diſputant Dd. de legat. 1. §. & quia parum, in Auth. de nupt.* ac quod de proximo futurum eſt, id vtiq; pro iam facto habetur: *Bar. Bal. & alij in l. pen. de milit. teſt. & idem Bal in l. ſi impuberi. de tut. & cura. da.* quod ἐν πλάτει, &

D lata quadam interpretatione, in fauorem matrimonij, atque in cauſis fauorabilibus. *gloß. Land. lib. 1. art. 45.* item quo ad honeſtatem affinitatis publicam contrahendam: *l. pen. Cod. de inceſt. nupt. vide inf. t. 1. & tot. t. ex. de eo, qui cog. cenſang. vx.* receptum

E eſt, in ſtrictis aliud ſeruatur: *l. 2. & l. 4. ff. ad l. Pom. de parricid.* quia non propriè, ſed per interpretationem tantum ſponſa vxoris loco eſt, *l. oratio, vbi Bal. hoc tit.* Quare neque in pœnalibus, *l. ſolet, de his qui not. inf. glo. in cle. 1. verb. contrahen. de con-*

ſang. & aff. Panorm. in c. 1. circa fin. de poſtul. prælat. Iaſ. in l. cum quidem, de lib. & poſth. nec in ſtatutis, tex. in l. ſi a ſponſa, 16. C. de don. ant. nupt. quæ verbi gratia poſt mortem mariti certã (vt ſit) bonorum partem ſuperſtiti, viduæ decernunt, Auth. præterea, Cod. vnde vir. & vxor, ſponſa vxoris loco ducetur, Bal. in l. vlt. Co. vnde legit. idem Bald. Salic. Caſtr. in l. 1. vnde vir & vxor, latè Salic. & Cyn. in l. cum in te, C. de don. ante nupt. Bald. in l. Deo, C. de epiſc. & cler. Bart. in l. nihil, rer. amot. l. cùm fuerit, de condit. & demonſtr. vide latè Tiraq. in ll. connub. poſt ll. num. 22. vide gloſſ. Land. lib. 1. art. 31. & 45 lib. 3. Dec. conſil. 540 num. 3. Boer. dec. 22 n. 58. Matheſ. ſing. 74. quod fortè in ſponſalibus de futuro verum eſt, nã in ijs quæ ſunt de præſenti, contrarium iure communi ſtatui æquius erit, cùm pro vero coniugio habeantur, vide Schurff. conſ. 9. vt in præſenti cent. 3. glo. in c. quemadmodum, 24. verb. teneatur, de iureiuran. quanquam Saxonicum ius ingreſſum thori maritalis indiſtinctè requirat, vide Zob. gloſſ lat. lib. 1. art. 31 gl. lib. 3. art. 45. n. 6. & art. 77. per illos textus. Illud quoque ad effectum pertinet, quod licet olim pœnitere alterutri perſonæ aut eius patri in ſponſalibus licuit, l. 1. C. eo. l. in poteſtate, 10. hoc tit vt ne quidem pœna promiſſa deberetur,

A l. Titia, 134. de verb. obl. c. gemma, 29. ex. eo. (etiam vetuſtiſſimo iure ex ſponſo agi potuerit: Gell. lib. 4. c. 4.) tamen nouiſſimo ciuili iure qui pœnitet, arrhas quas dedit, amittat, aut acceptas reddere teneatur duplicatas: l. fin. Co. eo. Iure Pontificio ne

B pœnitere quidem licet, c. ex literis, ex. eod. niſi mutuo conſenſu ſponſalia diſſoluantur, c. 2. ex. eo. vbi Panorm. & Felin. dicunt eam communem opinionem, aut ex iuſtiſſima aliqua cauſa, puta ſubſecutæ deformitatis, cap. vlt. de coniug. lep. deſertionis, cap. de

C illo, de ſponſal. l. pen. hoc tit. l. 2. de diuor. diuerſæ fidei, l. ſi legib. 16. C de epiſc. audien. ſtupri ſubſecuti, d. c. quemadmodum. (nam ex præcedente non diſtrahũtur, d. c. quemadmodum, vide infr. de nup. in fin.) etiam violenti & coacti. Panor. & Imol. in c. quemad-

D modum, poſt gloſſ. ibid. ad verb. oculos, de iureiur. &c. quæ obtinent in ſponſalibus de futuro. Hæc enim non conſtituunt matrimonium & ius ſpirituale, ſed tantùm ſunt pacta & conuentiones de re futura: quare ſicut reliqui contractus, ita & iſta mu-

E tuo conſenſu, alijſque modis legitimis diſſolui poſſunt: Felin. num. 13. in d. c. 2. per illum text. ex. eo. quæ verò de præſenti ſunt, ne mutua quidem voluntate, iuſtave aliqua ex cauſa (niſi quæ coniugium reſcindat, gloſ. ad verb. teneatur. Panor. & Imol. in

d. c.

d.c. quemad. & ita videntur vel-
le Dd. in d.c. 2. de ſponſ. quia il-
lud accipiunt de ſponſa. de futu-
ro, Hoſtien. tit. de matr. circa fin.)
diſſoluuntur: quia in matrimo-
nium tranſeunt, *c. pen. ex eo. c. 1. c.*
3. de ſponſ. duo. vt & illa quę con-
cubinatus ſubſequitur, *c. is qui*
fidem, c. pen. ex eo. cap. 1. de ſponſ.
duo. Schurff. conſ. 57. cent. 1. Spec.
de præſumpt. §. vlt. num. 5. vide
infr. tit. 1. Quapropter hæc ob
ſecutum ſtuprū violentum, *l. ſi*
vxor, 11. § ſi quis, verſ. cæterùm,
quæ vim patitur, de adult. Panor.
c. quemadmodum, nu. 11. & 12.
de iureiur. vel aliam ſuperue-
nientem deformitatem, non di-
ſtrahuntur, *vide Panor. & Imol.*
in d.c. quemadmodum, n. 11. &
12. vbi gloſ. optima, ad verb. te-
neatur per c. ex publico. de conuer.
coniug.

De ritu nuptiarum, Tit. II. C. 5. 4. vſque 10.

1 *Vnde dictæ ſint nuptiæ. & quid ſint.*
2 *Diuiſio, & genera nuptiarum.*
3 *Cauſa efficiens & origo: & quorum conſenſus requiratur: & de conſenſu parentum.*
4 *Qui nuptias contrahere poſſint, vel non.*
5 *Forma: & quomodo contrahantur nuptiæ.*
6 *Finis & effectus.*
7 *Affinia.*
8 *Contraria: & quæ coniugium vel impediant, vel diſſoluant.*

A
SPonſalia † conſequuntur nu- 1
ptiæ: quas à nuptu, id eſt,
opertione & velamento dictas
eſſe author eſt Varro: quem ſe-
B quitur D. Ambroſius docens de
exemplo Rebeccæ, ad conſpectū
ſponſi Iſaac ſe obnubentis atque
velantis, hunc obnubendi ritum
fuiſſe antiquiſſimum, *cap. nec il-*
lud, 30. q. 5. Geneſ. 24. & certè
apud Romanos, mulier olim
nupta & obuoluta, tectaque ve-
C lamine lutei coloris, vt eſt apud
Plinium, in domum mariti de-
ducebatur. Vnde liquet, nup-
tias nomen ciuile eſſe, & potius
ſolennitatem celebritatemq; cō-
tractus coniugalis, quàm ipſorū
coniugium denotare. Quare nō
rarò nuptiæ & matrimonium, vt
D diuerſa ponuntur: *§. ſi aduer-*
ſus, 11. in verbis, nec nuptiæ ne-
que matrimonium, Inſtit. de nupt.
vide quæ ibi dixi. & Cuiac. obſ.
lib. 6. c. 32. & hic titulus de ritu,
hoc eſt, ſolennitate nuptiarum
inſcriptus eſt. Hodie tamen ri-
tibus illis Pontificijs nuptiarum
E antiquatis, nuptiæ, coniugia &
matrimonia promiſcuè dicun-
tur: *in princ. Inſt. de patr. poteſt.*
in verb. nuptiæ ſeu matrimoniū,
vbi ſcripſi. quanquam etiam hæ
appellationes omnes ciuiles ſūt,
ſicuti & nomen matrisfamilias,
Cic. in Top. vnde matrimonia
dicta.

dicta Quare non omnis maris & fœminæ coniunctio, quæ naturalis eſt, *l.1. §. fin. de iſt. & iur.* dicitur matrimonium aut nuptiæ (vt contubernium ſeruorũ: *l. cum ancillis, C. de inceſt. nupt. glo. in princ. Inſt. de nupt. ad verb. ciues Romani.*) ſed nuptiæ ſunt quas ciues Romani ſecundum præcepta legũ contrahunt. *Inſt. de nupt. in princip.* Eas ita definit Modeſtinus, vt ſit coniunctio maris & fœminæ conſortium omnis vitæ, diuini & humani iuris communicatio, *l.1. hoc tit.* Iuſtinianus *in princ. Inſt. de patr. poteſt.* paulo aliter: Eſt, inquit, viri & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ conſuetudinem continens. In Eccleſijs & ſcholis porrò Chriſtianis, ita piè definitur: vt ſit legitima & indiſſolubilis copula vnius maris & vnius fœminæ, inſtituta diuinitus, vt agnoſcamus Deum eſſe mentem caſtam, & ei in caſtitate ſeruiamus: & hoc modo propagetur genus humanum, & Eccleſia æterno Deo colligatur.

¶ Coniugia verò aut publica ſunt, quæ publicæ coram Eccleſia aut multis teſtibus, benedicente ſacerdote, contrahuntur: aut clandeſtina, quæ etſi Canones, *vide cap. 1. cum ſeq. 30. q. 5.* improbant, *tot. tit. de cland. deſponſ. c. nec illud, 30. q. 5. Schurff. conſil. 1. num. 4. & 8. cent. 1.* tamen poſtquam contracta ſunt, diſſolui amplius non poſſunt, *c.*

A *fin. 28. quæſt. 1. cap. nec illud, §. ſed
obijcitur, 30. q. 5. Schurff. conſil.
1. n. 4. cent. 1.* nec liberi inde nati
pro iniuſtis habentur: *cap. quod
nobis, de clandeſt. deſpon.* Canonibus quoque aliud coniugium
legitimum dicitur, & non ratũ:
aliud ratum, & non legitimum:
B aliud legitimum & ratum. Legitimum dicitur, & non ratum,
quod inter Iudæos & infideles
contrahitur, iuxta leges Moſaicas, ciuiles & forenſes cuiuſque
loci quæ inter infideles diuortiũ
ex multis cauſis aut ſine cauſa
concedunt, ſicuti lex Moſi, dato
C repudij libello, citra cauſam iuſtam diuortium permittit, *c. non
ſatis, 4. quæſt. 2.* Coniugium ratum & non legitimum, eſt quod
Chriſtiani & fideles citra ſolennitates Canonicas, puta parentum conſenſum, publicam benedictionem, &c. contrahunt.
D Non legitimũ, quia deſtituitur
ſolennitate legum: ratum ideo
dicitur, quia diſſolui inſtar Ethnicarum nuptiarum, dato repudij libello, non poteſt. Coniugium porrò ratum & legitimum
eſt, quod fideles, ſeruatis legum
& canonum ſolennitatibus, celebrant, *cap. fin. 28. q. 1. c. quanto, de
E diuort.* Deinde alia dicuntur vera, quæ verè exiſtunt, & probari
poſſunt: alia præſumpta, quæ
tantùm ex coniecturis eſſe præſumuntur: *c. illud, de præſum. l.
9 & 13. C. eod. Spec. de præſum. §.
vlt. num. 5.* alia initiata; videli-

cet

cet conſummata, ſcilicet carnali copula, *c. 2. de conuer. coniug. cap. ſtatutum, cum ſeq. 27. q. 2.* Nam per eam, quidam conſummari demum matrimonium volunt: nec ante putant maritũ vel vxorem eſse participes eorũ lucrorum, quæ alterutro moriente, ex ſtatuto ſuperſtiti debentur: *Panorm. in cap. ex publico, nu 7. de con. coniug. Salic. in l. cum in te, C. de don. ant. nupt.* quod tamẽ durum eſt, & meritò ab illis reprobatum: *Bald. Caſtr. Alex. in l. 1. Co. vnde vir & vxor. Ang. tract. mal. verb. adulterauit, nu. 16. fac. l. nuptias, de reg. iur. d. c. ex publico, c. commiſſum. vbi Panorm. n. 3. de ſponſ. vide Tiraq. de legibus connub. l. 15. n. 22.* quanquam videre licet, in pleriſque id genus ſtatutis hanc clauſulam ferè addi: Poſtquam aſcenderunt thorum nuptialem, &c. *glo. noua, Land. lib. 3. art. 45. & dictum eſt ſuprà, tit. 1.*

3 ¶ Quod ad cauſam efficientem attinet, coniunctio voluntatum, affectum, *l. ſi quis, 26. Cod. eod.* corporum maris & fœminæ: eſt ex communi naturæ iure: *l. 1. §. fin. de iuſt. & iur.* conſenſus, quo proprie matrimonium, hoc eſt, indiſſolubilis vitæ ſocietas, cuiuſmodi non eſt coniunctione iuris naturæ communis, contrahitur, *l. nuptias. 31. de reg iur.* eſt ex iure gentium, *l. 1. §. fin. de pact. l. 1. in fin. de contr. empt.* ſicuti & cæteri contractus: *l. 5. de iuſt. & iur.* inſtitutio eſt iuris diuini. *Geneſ. 2.* ſolennitas & forma, iuris Pontificij & Ciuilis, *c. tua, 26. de ſponſa.* ex quo & bonæ fidei contractus, matrimonium eſse indicatur: *vide Iaſ. poſt Fab. in §. fuerat, num. 12. 13. Inſtit. de act.* eſt igitur coniugium origine & affectione, iuris naturæ, nam eadem inclinatione naturali, reliquæ quoq; animantes coniunguntur (ex quo Cicer. lib. 4. de Finibus a. t. coniugia virorum & vxorum, natura coniuncta eſse) inſtitutione iuris diuini, conſenſu iuris gentium, forma & ſolennitate iuris ciuilis. Cùm autem contra inſtitutionem iuris diuini, nulla currat præſcriptio, *Bal. in leg. 2 Co. de vſuris, cap. ad audientiam, cap. cùm venerabilis, cap. fin. vbi Dd. de conſuet. cap. ad noſtram, de probat. c. cæterùm de iureiur. clem. 1. de vſur. Schurff. conſil. 83. prædicta, n. 11. cent. 3.* facilè intelligi poteſt, cohabitatione & præſcriptione aliqua, iuris coniugij induci non poſse: *l. qui in prouincia, 57. §. diuus, de rit. nupt. Bald. in rep. l. 1. num. 4. C. de aman. lib. Socin. conſ. 39. n. 3. & 5. vol. 1* ſed ſolum ex ordinatione diuina, præceptiſque iuriſgentium & ciuilibus conſtitui illud ſolo conſenſu: *l non cogitur, 21. hoc t. l. nuptias 31. vbi Dec. de reg. iur. l. 2. hoc tit. in prin. Inſt. eod.* & voluntate eorum qui coniunguntur, quorumque ſunt in poteſtate, *in princip. Inſt. eod. l. 8.*

hoc

hoc tit. vt patris, aui, &c. Horũ A enim conſenſus adeò iure ciuili eſt neceſſarius, *l. 2. l. ſi pater, l. ſi nepos hoc tit. l. vnic. §. oportet, C. de rap. virg. l. nec filium, l. ſi vt proponis, C. de nupt.* vt velut authoritas atque iuſſum præcedere debeat: *in princip. Inſtit. eod.* cæteroquin iniuſtæ reputantur B nuptiæ, iniuſteq; ex his ſuſcepti liberi: *l. Paulus, 11. de ſta. hom.* Conſentire tamen pater præſumitur, fauore matrimonij, qui ſciens contrahi, non contradicit, *l. 5. C. eod. l. in ſponſ. 7. §. 1. de ſponſ.* Matris curatorum, & propinquorum, quibus poteſtas C patria in contrahentes non eſt, *§. fœminæ, Inſt. de adop.* conſenſus non eodem modo videtur neceſſarius, *l. 1. l. in copulandis, 8. vbi gl. C. eo. vide quæ dixi in prin. Inſtit. de nupt.* Nam nec approbatione patris filio filiave emãcipatæ iure ciuili ad eſſentiam D nuptiarũ erat opus: *l. filius. 25. vbi gloſſ. hoc tit.* niſi ſcilicet ætate adhuc minores eſſẽt: quo caſu lex patris aſſenſum, *l. in coniunctio. 20. C. de nupt gloſſ. in d. l. filius, 25.* etiam in vidua, *l. viduæ, 18. Co. eod.* propter infirmitatem ſcilicet ætatis requirebat. E Qua ratione arbitror in minoribus patre orbatis, matris quoq; ac tutorum conſenſum fore etiam hodie neceſſarium, *l. 1. l. in coniunctione, 20. C. eo.* aut illis diſſidentibus iudicis authoritatem interponendam eſſe, *d. l. 1. d. l. in coniunct. in fin. vbi Bal. & Salic.* De iure porrò diuino, & ex præcepto Decalogi, idem debetur honor matri qui patri: ideo Canones recentiores (nam veteres ius ciuile magis ſecutos, in primitiua Eccleſia apparet: *c. aliter, 30. q. 5.*) vtrorumque parentum conſenſum indiſtinctè requirãtur, *c. ſufficiat, 27. q. 1. c. 1. de deſponſ. imp. c. cum cauſa de rapt.* magis tamen ex honeſtate quàm neceſſitate: nam ob diſſenſum parentum, non pronunciant iniuſtas eſſe nuptias (etiamſi minus legitimas eſſe, veteres canones fateantur, nomine tamen magis quàm re vera, *c. fin. 18. q. 1. c. aliter, 30. qu. 5.* neque iniuſtos liberos inde natos: *c. cum cauſa, de raptor, vide c. 1. de deſp. imp.* cum tamen noſtro olim iure, etſi nuptiæ non diſſoluebantur iam contractæ parentibus, quorum in poteſtate contrahentes erant, diſſentiẽtibus: *Paul. lib. Sent. c. 20.* tamẽ iniuſtæ nuptiæ, iniuſti liberi haberentur, *dict. lege Paul.* quod ad ius ciuile, puta familiæ, patriæ poteſtatis, ſucceſſionis attinebat: *Cic. & Boet. in Top.* etiamſi quod ad ius naturæ, gentium, & peregrinorum, coniugium eiuſmodi ratum, & liberi inde nati pro veris ac naturalibus filijs eſſent, *l. quadam, de pœn. l. ſi vxor, 13. §. planè, de adul.* Moribus autem noſtris vtrorumque parentum ſuffragium in liberorum, præſertim

ſertum minorum 25. annis, vt ſuprà dictum eſt, nuptijs contrahendis neceſsarium eſt, nec abſque eo contrahi poſsunt: cōtractæ tamen ob parentum diſſenſum non diſsoluuntur, *ſac. l. patre, 8. in fin. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.* ſi quidem conſummatæ ſint copula, quia res integra eſse deſijt: ſin initiatæ tantùm, non niſi ex iuſtiſſima cauſa retractari poſsunt, qua de re paulò pòſt plura erunt dicenda. Conſenſus porrò contrahentiū, aut expreſsè interuenit. *c. licet, de ſponſ. duor.* aut tacitè, *cap. cum apud. 14. de ſponſ. cap. unic. de deſpon. impub. lib. 6.* ſicuti & parentum, *l. 5. C. eo. dict. l. in ſponſ. 7. ſuprà t. 1.*

4 ¶ Conſentire autem in matrimonium, & contrahere poſſunt illi omnes, qui non aut natura aut lege prohibentur, *d. c. cum apud. 14. de ſponſ.* Prohibentur natura furioſi, *l. patre, 8. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. c. dilectus, 24. ext. eo* impotentes. *l. in cauſis, 10. C. de repud. toto tit. ex. de frigid. & malefic.* impuberes: *in princ. Inſt. eod. l. quæſitum, 9. l. in ſponſ. 14. ſup. tit.* 1. niſi malitia ætatem ſuppleat, *c. de illis, 9. c. vlt. de deſpon. impub.* Lege diuina, *Gen. 2. Leuit. 20. 1. Cor. 5.* & naturali, atq; adeò omnium gentium, prohibentur nuptiæ inter parentes & deſcendentes, in infinitum: *l. nuptiæ, 53. l. fin. h. t. l. nemini, 17. C. de nup. vide*

A *C. de inceſt nup. per tot.* & inter collaterales, primo gradu: *l. libertinus, 8. h. t. §. item, Inſtit. eod. l. nemine, 17. C. eod.* item inter plures quàm duos, vno eodemque tempore, *l. 2. C. de inceſt. nupt. l. eum qui duas C. de adulter, l. 1. de l. is qui not. infam. §.*
B *affinitatis, cùm ſeqq. Inſtitut. de nupt.* iuxta præceptum, *Gen. 3. Mat.* 22. Erunt duo in carnem vnam, quanquam hæc prohibitio non omnium tempore neq; gentium fuit: videmus enim non modò apud Ethnicas quaſdam gentes, ſed etiam in populo Dei,
C πολυγαμίαν quandoque receptā fuiſſe, *Gen. 4. exemplum Abrahæ, Iacob, Dauid, &c.* Lege ciuili contrahere nuptias vetantur ſerui, *l. cum ancillis, 3. C. de inceſt. nup.* & peregrini, *Cic. in Top. &c.* iuſtas inquit Imperator, *in prin. Inſt. eod.* nu-
D ptias contrahunt ciues Romani: mares quidem puberes, fœminæ viri potentes, hoc eſt: Iure Romano nuptias iuſtas & ciuiles conſtituere nequeunt, niſi qui ciues Romani ac huius iuris, participes ſunt. Atqui ciuitatis ius penes ſervos & peregrinos
E nequaquam eſſe palam eſt, non igitur iure ciuili, cum ſeruo ſeruare conſtat matrimonium, maximè cùm ex ſeruo ventre, ingenui familiæ hæredes naſci non queant. Iure tamen gentium & naturæ, prohibitionem iſtiuſmodi non eſſe, exemplum Abra-

hæ docet : cui cum ancilla Agar
verè coniugium fuit. Item nec
licitè iure poſitiuo coniungun-
tur tutor, curator, aut horum
filius, cum pupilla vel minore,
cuius cura, tutelave geritur : *tot.
tit. C. de interd. matri, l. liber-
tum, 37. hoc tit. l. qui pupillam,
7. ad l. Iul. de adult. l. vltim. de
legat. 1.* nec coniuncti ſibi inui-
cem ex latere, quarto gradu cõ-
ſanguinitatis, *vide C. de inceſt.
nupt. & Inſtit. de nupt. cap. pe-
nul. & c. fin. de conſang.* aut etiam
affinitatis, *dict. cap. penul. C. de
inceſt. nupt. vide gl. in §. ſi vxor,
& ibi Ang. Inſtit. de nupt. & in
l. 4. de gradibus affin.* quæ quo
ad prohibitionem matrimonij,
ſolo conſenſu, *l. penultim. C. de
inceſt. nupt. gloſ. Ang. & Dd. in
§. ſi vxor. Inſtitut. de nupt. & in
l. 4. de grad. aff. c. de illo, de
cond. app. c. vnic. de deſpon. imp.
lib. 6.* aut illicita conſuetudine,
*l. 4. de nupt. vide de his tot. tit.
extr. de his qui cog. conſang. vxor.
ſua.* cõtrahitur: quanquã iure ci-
uili nouo (nam apud Veteres
aliter fuiſſe apparet. *Vlpian. tit.
5. & 16.*) hac in prohibitione
nulli certi gradus definiti ſunt :
*vide Inſtit. de nupt. & quæ ibi
dixi.* vt nec iure gentium, quo
tantùm primus in collateralibus
gradus pro inceſtu habetur, *l. ſi.
hoc tit. vide infr. de adulter.* Sed
iure Pontificio vſque ad quar-
tum gradum incluſiuè, coniugia
prohibentur : vt nec illi (etiam
A iure Canonum) qui in ſecundo
vel tertio affinitatis genere,
quamuis propriore gradu exi-
ſtunt : primum enim duntaxat
genus affinitatis prohibitionem
habet, non ſecundum vel ter-
tium, *cap. non debet, de conſan-
guin. & aff. Gemin. in cap. vnic.*
B *§. quare, n. 5. de ſponſ. lib. 6.* Sed
& ob præſumptionem violentiæ
atque metus, ſaltem reuerentia-
lis, raptor cum rapta, *in Auth.
de rapt. mul. l. vnic. C. de rapt.
vir.* magiſtratus, vt præſes, cum
prouinciali : *l. ſi quis offic. 38. l.
qui in prouincia, 57. h. t. tot. t. C.*
C *ſi qual. præd. poteſt.* ob inæqua-
litatem, ampliſſimus cum hu-
mili, *l. humilem, C. de inceſt. nupt.*
Senatorius cùm libertina aut vili
muliere, *l. lege 44. cum ll. ſeqq.
h. t. l. oratio, 16. ſuprà tit. 1.* pa-
trona, eiuſque filiæ cum liberto,
l. 3. C. de nupt. contrahere legi-
D bus prohibentur. Sed hæ pro-
hibitiones ciuiles, iure Nouella-
rum. *Auth. ſed nouo iure, C. de
nupt.* & Pontificio, quod in hac
cauſa ſpirituali attẽdimus, *iuxta
doctrinam Cano, in c. 1. & 2. de
oper. no. nunc. Caſtr. in Auth. at-
qui ſemel. C. de prob.* non conſi-
E derantur, *c. penult. de rapt. cap.
pen. vbi Hoſt. de ſecund. nupt. c.
rapt. 28. quæſt. 2. & 36. q. 1. per
tot. Panorm. & Dd. in Rub. de
cog. lega.* Hoc tamen iure cum
infidelibus, *c. caue, 28. quæſt. 1.
c. de infidelibus, de conſang. &
affic. cap. quanto, de diuort. Pan.*

in

in cap. fin. n. 3. de tranſact. vide c. Iudæi, & ſeqq. 28. q. 1. Nolite iugum ducere cũ impiis. & nonnunquàm cum ea quæ per adulterium ante fuit cognita: *tot. tit. extra de eo qui dux. in matr. quã per adult. poll. quod & prohibitiorem ciuilem continere videtur, §. ſi qui vero accu. in auth. vt null. ind.* nuptias contrahi eſt interdictum.

5 ¶ Forma contrahendarum nuptiarum olim multiplex & varia fuit, *vide Cic. in Top. & Boet. Vlp. t. 9. 10. 25. 26. Tac. lib. 4. Gell. lib. 18. cap. 6. Ariſt. lib. 1. οἰκονο. Cuiac. ad Vlp. tit. 11. & obſeruat. lib. 6. cap. 16. & 20. Catull. Plin. Plutarch. Lactant. Feſtum Pomp. Alex. ab Alex. lib. Genial. dier.* Tribus enim modis habebatur vxor: *vide Boet. præall. loco, latè Cont. lib. 1. diſput. c. 13.* aut ferre, quod erat Pontificum: *Vlp. tit. 9.* aut vſu & conſuetudine, quod erat vulgare & tralatitiũ: aut coemptione ac conuentione in manum viri, per quàm vxor efficiebatur materfamil. tranſibatq; in familiam mariti: *vide de his Tiraq. in ll. conn. in 4. lege, n. 4.* & alter alteri ſuus efficiebatur hæres, *Vlp. t. 9. 11. 16. 22. & 29. Boet. in Top. Gou. lib. 3. c. 2. & lib. 18. cap. 6. dixi Inſtit. de ſenatuſc. Tertyll.* Sed & mulier ſolenni pompa in viri domum deducebatur: *t. 5. h. t.* quæ omnia temporibus antiquata ſunt, *l. pe-*

A *nult. de donat. inter vir. & vxor. l. ſi donationum, 22. C. de nupt.* Hodie verò contrahuntur rectè nuptiæ, ſine vlla etiam pompa, *d. l. 22. C. de nupt.* verbis vel ſignis, conſenſum exprimentibus, *cap. tua, 25. cum c. ſeq. vbi gloſſ. de ſponſ.* etiamſi ſcriptura vel in-
B ſtrumentum nuptiale non interueniat, *l. neque, 13. C. eod. gloſſ. ad verb. inſtrumentis, vbi etiam Ang. n. 6. in §. fin. Inſtit. de nupt. per §. nuptias, in Authen. de nupt. cap. tanta, vbi Can. extr. qui fil. ſint legit.* Quare & per procuratorẽ rite ineuntur: *l. denique,*
C *6. l. generali, 34. hoc t. l. fin. de procurat. in 6.* publicè tamen, & coram Eccleſia: *cap. 1. 30. quæſt. 1. c. 2. & 3. de clad. deſpon.* aut in cœtu aliquot fidelium, Eccleſiam repræſentante, *cap. fin. de clandeſt. deſponſ. Schurff. conſ. 1. n. 8. cont. 1.* benedicenteq; nu-
D bentibus Eccleſiæ miniſtro, *cap. fin. 28. quæſt. 1. c. aliter. 30. quæſt. 5.* ſunt celebrandæ. Nam clandeſtinas nuptias facere, iure improbatur: *tot. t. de clandeſt. deſp.* quanquam ſi conſtet contractas (quod licet iure ciuili, *l. in libera, 24. h. t. l. ſi vicinis 9. C. eod.*
E tamen Pontificio quo in terris Imperij hactenus vtimur, non præſumitur, *cap. 1. 35. q. 1. gloſſ. & Dd. in cap. 2. de cland. deſp. gl. in cap. illud, verſ. vxorem, vbi Dd. de præſumpt. Felin. in cap. per tuas, de probat. Socin. conſ. 39. viſis, num. 5. volum. 1. vbi dicit eſſe*

ſem-

communem: quod etiam in foro ciuili hodie ita præſumatur.) retractari nequeant: *cap. 1.2. de cland. deſpon. cap. nec illud, §. ſed obijciunt, 30. q. 5. Schurff. conſil. 1. num. 4. cent. 1.* neque filij inde nati, pro illegitimis habentur, *c. quod vobis, de clan. deſp.* Quòd ad formã probandi attinet, matrimonium plenè probari debet: *gloſſ. in l. 1. §. ſi ea, verb. vxo. de vent. in poſſ. mitt.* puta per teſtes, *cap. illud, 11. de præſumpt. c. ſuper, 22 cap. licet, 43. de teſtib.* non ſuſpectos *cap. ſuper, 22. extra de teſtibus Lanfr. in cap. quoniam, ver. teſtium, de probat.* ſed omni exceptione maiores, *cap. 1. vbi Ant. de Bui. de conſan. & affin. Alex. conſil. 143. quoniam, n. 6. vol. 2. per doctr. Panor. in c. ſuper, eodem de teſtibus. Heſt. in tit de teſte, §. 2. vide omnino Imol. conſ. 130. in cauſa, vide conſ. matr. 48. num. 18. conſil. 49. n. 90. conſ. 70. num. 4. conſil. 72. num. 5. conſ. 74. num. 10. conſil. 75. nu. 3. conſil. 82. num. 21. conſil. 86. n. 4. vol. 1.* etiamſi aliæ probationes deficiant: cùm matrimonium ſit eiuſmodi, vt teſtes adhiberi debeant, vt per eos probari poſſit: *Alex. conſ. 64. in fin. vol. 5. Alex. de præſumpt. reg. 1. præſumpt. 47. num. 5. conſi. matr. 86. num. 44. vol. 1. vbi reſpondetur ad cap. veniens, 2. de teſtibus, l. conſenſu, Cō. de repud. quòd tantùm in his procedãt, vbi veriſimiliter alij teſtes intercedere non poſſunt, nec ſolent,*

A qui teſtentur de publico ſolenníque contractu, aut qui audiuerint verba matrimonium inducentia, *Alex. d. conſil. 143. n. 2. 3.* aut affirment de ſponſalib. & traductione in domum inſecuta: *Bal. in l. cum in te, 6. num. 1. C. de don. ante nupt. glo. & Bar.*

B *in l. cum fuerit, 15. de cond. & demonſt.* nominatione, *vide Bar. in l. ſi filium de his qui ſunt ſui iur. Socin. d. conſ. 39. n. 5. vol. 1. Dd. in l. neque, 5. C. de teſtam. in l. cum teſtamen. 8. C. de iur. & fact. ign. l. fi. de prob. l. non epiſtolis, 13. C. eo per illos tex. Innoc. c. ex part.*

C *de reſt. ſpoliat.* coniugali: *dict. c. illud, de præſumpt. l. ſi vicinis, Co. de nupt. §. quia verò in Auth. vt lic. mat. & auiæ, §. illud, quibus mod. nat. Soc. conſil. 39. viſis, vol. 1.* & tractatione, *Bart. in l. ſi vxor, §. ſed ſi ea, num. 1. de adulter. d. c. illud, dict l. ſi vicinis.* ad

D matrimonium apta atque ordinata, *Soc. d. conſ. 39. viſis, num. 5. 6. 7. vol. 1.* cohabitatione, *d. cap. illud, dict. l. ſi vicinis, vbi Salic.* ſeſquiannali, *Spec. de præſumpt. §. ſpecies, n. 5. per cap. ad id quod cap. iuuenis, de ſponſa.* maximè verò longi temporis, hoc eſt, de-

E cennali, *Socin. d. conſil. 39. num. 5.* exiſtimatione & ſcientia vicinorum, *d. l. ſi vicinus, C. de nupt.* fama publica, *Cano. in d. c. illud, de præſumpt. Spec. de not. crimin. §. 4. verſ fama, Alex. d. conſ. 148. nu. 3. Socin. optimè, d. conſ. 39. nu. 4. vol. 1.* Item per inſtrumenta, ſuper

per ipſa matrimonij ſolennitate confecta, *d.c.illud, Bal.in l. neq; 13. C.de nupt.* non tantùm ſuper dote, aut tractatibus ſimilibus, quæ abeſſe vel adeſſe coniugio poſſunt: *d.l.neque,13. Inno.in d. l.illud, Bal. in cap.1. §. naturales ſi de feud. com. Socin. d. conſ. 34. num.* 1. eoque non plenè ſatiſq; per ſe probant, niſi adminiculis roborentur: *Socin. d. conſil. 39. num.* 1. Denique per præſumptionem: *d.c.illud, de praſ.d.l. cũ fuerit, de condit. & dem. l. in libera,l.24. hoc tit.l. donationes,3. de dona.* quæ ſumitur ab æqualitate perſonarum, *d.l.31. de donat.* affectione maritali, *d. l. donationes,32.§.quoniam, in Auth. quib.mod.nat. l cum quis,* 10. *cũ ll.ſeqq.C. de na. lib.* cohabitatione, *d.l.donationes, d.l.in libera, d. l.ſi vicinis.* quæ tamen nedum hodie iure canonico: *d.c. illud,* ſed etiam ciuili. *Soc. d. conſ. 39. vbi dicit eſſe communem. per §. quoniam,in Auth.quib.mod.nat. effic. legit. Bal.l.non epiſtolis, 13. num.9.C.de prob.* ſola non ſufficit, ſed coniuncta cum tractatione maritali, & reputatione, præſumptionem facit, ita vt cõtrarium aſſerenti probatio incumbat: *Socin. d.conſil.39.nu.5. per doctrinam Bart. in dict. l. ſi vxor, §.ſed ſi ea.de adult. in l.filiũ, de his qui ſunt ſui, vel alien. iur.* poteſt enim ſemper probari contrarium, quia matrimonium nullo tempore præſcribitur. A *Innoc.in d.c.illud, Bal in l.1. C. de emanc.lib.Soc.d.conſil.39.num.5.*

Probatur etiam ex copula carnali: quæ omnem priorem diſſenſum, metum,aut aliud quoduis impedimentum, præſumptione iuris & de iure contrariã probationem excludente tollit, B purgat & aufert: *Specul. de præſumpt.§.ſpecies,num.4.& 5.per c. de illis, de deſp. imp.c.per tuas,de cond.app.c.ſuper,de eo qui cog.cõſ. vxor gl.in c.2.veniens ad nos,de ſponſa. cap.ſignificauit, de eo qui dux. in matr. quam per adult.c. ſuper, qui matr. accuſar. Cap.* C *caute.* 22. item deductione & pompa in Eccleſiam vel domum ſolenni, *Specul. de præſumpt. §. ſpecies, num.5.per c. ad id quod, c.iuuenis, de ſponſ.* ac reputatione publica. *Alex.in d. l. ſi vx.§. ſed ſi ea,de adult.Ang.in §.illud, in Auth.quibus mod.nat. offic.le-* D *git. Salic.in d.l.ſi vicinis, C.ead.*

Præterea & per confeſſionem coniugum, mutuò ſe recipientium, & pro coniugibus agnoſcentium, *cap.ſuper,de eo qui cog. conſ.vxor.c.atteſtationes, de deſp. imp. Bal.in l.pen. C. de fideiuſſor. & l.eam quam,C.de fideic.* etiam E cum deprehenſi, ad euitandam ſtupri pœnam, fidem & promiſſionem coniugalẽ allegant: *Ang. in pract. crimi. ad verb. che hai adulterato, n.58.per doctrinam gloſſ.Iaſ.Bald. & Dd.in l.pen.Co. de fideiuſſ. & in l.1.C.de confeſſ. Spec.de conf.§. ſequitur,* quæ ta-

men allegatio, ad euitandā aliorum delictorum pœnam, nequaquam ſufficeret, neque attenderetur, *l. commiſſum*, 27. *Co. de adult. not. in l. ſeruos*, 8. *Co. ad l. Iul. de vi pu. Maſſ. in pract. ti. de pœn. per. d. l. commiſſ. C. de adult. l. ſi ex cauſa, § vlt. de minor. l. 1. § vltim. de quæſt. Chaſſ. in conſil. Burg. Rub. 1. § 5. ver. s'il n'a grace. Tiraq. in tract. de pœ. cauſa*, 56. Poſtremò etiam per iuramētum iudiciale, *c. mulieri*, 34. *de iureiur. glo. & Dd. in l. 3. in prin. ff. eo. l. in bona, Co. eo. Shurff. conſ. 45. in fin. cent.* 2. atque adeò neceſſarium: quod in cauſa matrimoniali, quamuis criminali comparetur, *Iaſ. in rep. l. admonendi, num.* 77. *de iureiur.* (cum in ea de ſtatu & libertate perſonæ ſit quæſtio, *gloſ. in c. mulieri, ad ver. abſoluto, de iureiur.* vt hinc delationi locus non dādus videri poſſit, *gl. in dict. c. mulier, Iaſ. in d. l. admonendi, vide conſ. mat. 82. per totum, par. 75. 249. & paſſim, Schurff. d. conſ. 47. quod in præſenti, in fin. cont.* 2.) Interdum hoc eſt, cum plus quàm ſemiplenè probatum eſt, pro matrimonio, non contra illud, eſt defendum: *Iaſ. in l. 3. in princ. num. 25. & 26. de iuieiur. vide conſ. mat. 34. num. 5. conſil. 72. nu. 29. 34. conſ. 35. num. 31. conſ. 56. num. 3. conſ. 75. num. 41. conſ. 82. num. 1. conſ. 83. num. 4. & paſſim. Panor. in d. cap. mulieri. 39. de iureiur.* Nonnunquam etiam iu-

A iurandum purgationis, *c. atteſtationes, de deſponſ. impub.* cùm infirmior eſt probatio, teſteſque inducti minus idonei, vt parentes, *cap. ſuper, 22. de teſtibus vide conſ. mat. vol.* 1. propinqui, *conſ. mat. 86. & conſ. 59. num. 35. nu. 93. vol. 1. Alex. conſ. 64. num. 15.* B *vol. 5.* domiſtici, *conſ. mat. 57. n.* 3. proxenetæ, *vide inf. de proxenet.* &c. quos maximè exiſtimauerim admitti pro matrimonio, *vide Panorm. & Dd. præalleg. loc. cap. ſuper. 22. de teſtibus, c. videtur, qui mat. accuſ.* & regulam ſuprà traditam de teſtibus omni C exceptione maioribus, accipiendam, cùm contra matrimonium producuntur, ad probandum impedimentum, diſſenſum, *De tali caſu loquitur, c. 1. de conſang. c. ſuper, de teſtibus, cum ſimil. quæ pro illa regula allegantur. vide etiam tract. de proxenet.* &c.

D ¶ Fines coniugij varij ſunt. 6
I. Vt propagetur ad poſteritatem Deo Eccleſia: quo ſenſu Propheta ait, filios & filias Deo generari. *Ezech. 16. 20. & cap. 23. 37.* Et Plato lib. 6. de Leg. ideo præcipit operam coniugio dandam, vt alios Deo pro nobis cultores E relinquamus. II. Vt ſuſcipiantur liberi, Reip. & generis humani propagandi cauſa, *l. liberorum, 220. de verb. ſign. l. 1. l. ſi cū dotem, 22. § ſi maritus, verb. procreandæ ſobolis ſol. matr. l. fin. Co. de ind. vid. tollen.* ſicuti in prima coniugij inſtitutione ordinatum eſt:

eſt: Creſcite & multiplicamini. *Geneſ.1. Tob.8.* Et in legibus noſtris, *l.1.§ ſi ca. vbi Bart. de vent. in poſſeſſ. mitten.* dicitur, liberos Reipubl. magis quàm parentib. naſci. III. Vt vitentur ſtupra, & adulteria, 1.*Cor.7. propter fornicationem, &c.* IV. Vt gignendis alendiſq; liberis vicem mutuam reddamus. 1. *Timot.5. Diſcant domum educare, & vicem rependere parentibus*: parentibus, quibus alioqui pro gratia reponi nequit. Natura enim quemadmodum naſcendi, ita & gignendi legem præſcripſit: parenteſque alendo nepotum enutriendorum debito nos alligarunt. *Valerius Maximus lib.2. cap.4.* V. Vt homo omnium ſtudiorũ ac laborum ſociam habeat quæ vitæ ęrumnas leniat, & laboranti opem præſtet, iuxta dictum: Non eſt bonum homini eſſe ſolum: faciamus ei adiutorium, quod ſit coram eo. VI. Vt ſit teſtimonio, Deum coniugij authorem, mentem eſſe caſtam, amantem puræ ſocietatis, & vagarum libidinum inimicum: ſchola atque officina multarum pulcherrimarum virtutum, inuocationis, fidei, charitatis, patientię, &c. Poſtremò, vt ſit imago & typus fœderis ſancti, perpetui, ſpiritualis, inter Chriſtũ & Eccleſiam, *Epheſ.5.* Quod ad effectum attinet, per matrimonium inducitur perpetua vitæ conſuetudo, conſortium diuini

A & humani iuris, *l.1. hoc tit. Inſt. de pat. pot. in prin. Land. lib.1. art. 31. gl. art.45. lib.1.* (quanquam alter pro altero conueniri propterea nequeat: *tot. tit. C. ne vxor pro mari.*) maritus efficitur rerũ dotalium dominus: *l. dote, C. de rei ven. l. in reb. Co. de iur. dot.*

B vxorque in eius poteſtatem etſi non tranſit iure ciuili, *l. 1. cum ll. ſeqq. de lib. exhib. l. 2. §. quod ſi, l. quoties ſolu. matr. l. 1. §. 1. de lib. ag. l. 1. §. vlt. l. cum qui, §. nuptæ, de iniur. l. ſi vxorem, vbi gloſ. & Dd. C. de cond. inſer.* tamen iure diuino. *Num.30.* canonico, *Bal.*

C *in cap. 1. an marit. ſucced. vxor. in vſib. feud. Alb. in l ſi vxorem, Co. de con. inſer. Tiraq. in ll. connub. in princ. num.* 21. conſuetudinario, *Tiraq. in ll. connub. in princip.* & Saxonico, *Fach. diff.6. & 7. per art.31. & 45. vbi gloſſa lib.1.* in eius eſt quaſi poteſtate

D & cura. Lucratur item maritus fructus dotales, & quicquid cõſtante matrimonio acquiritur, *Bal. in l.2. n.3. & 4. Co. ne vxor. pro mar. glo. Land. art.45. lib.1. Mynſing. obſeru.26. cent. 1.* ſicut & eius induſtria quæſitum præſumitur: *Bal. d.l.2. C. ne vx. pro*

E *mar. Alciat. tract. præſumpt. reg. 3. præſumpt. 26.* quanquam de eo, quo ad ius Saxon. dubitari poteſt, cùm iſto omnia ſint coniugum communia, eoq; communia quoque lucra videri debeant: *art.31. lib. 1.* quod ſanè nũquam mihi placuit, quoniam

& iure communi eadem eſt inter coniuges ſocietas: *l. 1. hoc t. l. ſi cum dotem, 11. §. ſi maritus, 7. ſolut. matrim,* neque tamen minus omnia cõſtare matrimonio quæſita, mariti lucro pro oneribus coniugij quæ marito incumbunt: *l. pro oneribus, 20. C. de iure dot.* cedere debent: maximè cùm ei operas debeat mulier, *Vide Tiraq. in princ. de legibus connub.* eoque vel huius quoque operis comparatum illi acquirere oporteat, *§. penultim. Inſt. per quas perſon. nobis acqui.* Eſt etiam vir ex euentu coniugij, legitimus defenſor vxoris, *l. 1. §. fin. l. 2. de iureiur. §. patitur, Inſt. eod. tit.* tum bonorum eius adminiſtrator, *vide gloſſ. & Dd. in l. maritus, 21. Co. de procurat. gloſſ. lat. Land. lib. 1. artic. 31. & 45.* Contrà vxor fit particeps domicilij & fori, *l. exigere, 65. de iudic. l. cum quadam, 19. de iuriſd.* dignitatis & familiæ maritalis: *l. mulieres, 13. Co. de dign. lib. 12. l. fœmina, 8. cum ſeqq. de ſenat. l. fin. C. de nupt.* quæ iura etiam viduis Iure ciuili, *l. filij, 22. §. viduæ, ad municipal. l. ſi. 2. de priuil. ſcholar. lib. 12.*) quamuis non conſuetudine Saxonica, *Land. lib. 8. art. 45. Sachſ. diff. 67.*) perdurant. Item acquirit ſingulare dominium in donatione propter nuptias, *Bal. in Auth. ſiue, Co. ad Senatuſconſ. Velleian.* & vniuerſalem hypothecam in omnibus mariti bo- A nis, *l. aſſiduis, C. qui pot. in pign.* & ſecundum nouellam conſtitutionem, ac ſtatuta plerorumque locorum, præter alimenta *l. ſi cum dotem, 23. §. ſi autem, ſolut. matr. Dd. poſt gloſs. in l. ſi ab hoſtibus, 11. §. fin. eo. tit.* & defenſionem, *§. patitur, Inſt. de iniur. l.* B *1. §. ſi. cum ll. ſeqq. eo. tit.* quæ illi à marito debentur, certam quoque bonorum maritalium, ab eius morte (vt & ediuersò maritus) portionem lucratur: *Bart. Bal. & Dd. in l. 1. & Auth. præterea, C. vnde vir & vxor, Salic. in l. cùm in te, C. de don. ante nupt.* C *Panorm. in cap. ex public. de conuer. coniug. gloſs. n. 4. Land. lib. 1. art. 31.* quæ omnia perſequi noſtri non eſt iam inſtituti.

7 ¶ Affinia aliquo modo ſunt nuptijs ea coniugia, quæ dicuntur in iure vulgaria, *l. ſi vxor, 13. de adul.* & iniuſta, *l. Paulus, 11.* D *de ſtat. hominum*: item ſeruorum contubernia, *l. 3. C. de inceſt. nupt. tot. tit. ext. de cler. coniugat.* & cõcubinatus, *tot. tit. de concubin. l. diui, 5. cum ll. ſeqq. Co. de natur. lib. l. in libera, 24. h. t.* qui & ipſe contubernium appellatur, *dicta l. diui, 5. l. nuper. 11. Co. de na-* E *tur. lib.*

8 ¶ Contraria matrimonio ſunt quamplurima, quæ vel impediũt illud contrahi, vel contractum diſsoluunt: in quibus præcipuè eminet diſsenſus. Cùm enim conſenſu nuptiæ contrahuntur, *l. nuptias, de reg. iur.* ſequitur ex

natura

natura contrariorum, nihil tam contrarium eſse nuptijs quàm diſsenſum: & abſquè conuentione nuptias, conſtitui & conſtare non poſse. Eam autem multa impediunt, vt diſsenſus apertus, error, metus, dolus, ebrietas, furor. Nam principio quando de diſsenſu liquido cõſtat, coniugium cõtrahi nequit: neque in apertis eſt locus coniecturis, *l. cõtinuus*, 137. §. *cum ita*, *de verb. obl.* quæ aliàs ſumi poſſunt pro matrimonio, *l. in libera*, 24. *hoc tit. l. ſi vicinis*, 9. *C. de nupt.* quaſi tacentes videantur in illud conſenſiſse, tam contrahẽtes, *l. in ſponſa*, 7. *l. ſed quæ*, 12. *de ſponſ.* quàm ipſorum parentes, *l. ſi pater*, 5. *Co. de nupt.* Si igitur alteruter contrahentium, diſsenſum declaret & proteſtetur, non poteſt coire matrimoniũ: nec inuitis liberis obtrudere parentes: *cap. 1. de deſpon. imp. vbi gloſſ. l. non cogitur*, 21. *hoc tit. l. nec filium, C. eo. l. filiofam. de ſponſal.* aut Magiſtratus, *l. 1. l. in copuland.* 8. *C. de nupt. c. cum locum*, 4. *ext. eo.* diſplicentes nuptias debent. De parẽtum diſsenſu maior eſt dubitatio: præſertim matris, & eorum qui materna linea attingunt. Cùm enim non ſint in horum poteſtate liberi, non videtur eorum voluntas ad ſubſtantiam eſse neceſsaria: *l. 2. de rit. nupt. in princ. Inſt. de nupt. in verb. quorum ſunt in poteſtate*, *l. 1. Co. de nupt*, vt nec

A curatorum: *l. in copulandis*, 8. *C. de nupt.* De tutorum ſuffragatione, iure ciuili non quæritur: cùm qui ſunt in tutela, videlicet impuberes contrahere nuptias legibus prohibeantur. Iure porrò canonum, quod maximè in his ſpiritualibus ſequimur, *vide* B *in cap. 1. & 2. de operis nou. nunc. cap. fin. de tranſact. Iaſ. & Dd. in l. admonendi, de iureiur. Caſtrenſ. in Authent. atqui ſemel, C. de prob.* quoniã impuberes, in quibus malitia) vt loquuntur) ſeu potius vigor naturę ſupplet ætatem, *c. de illiſs*, 9. *c. ſi. de deſponſ.* C *impub.* rectè coniugantur: *c. 2. de illius*, 9. *cap. fin. de ſponſ. imp.* ideo hodie de tutorum etiam conſenſu quæſtio incidere poteſt. Quare tota res diſtinctione eſt explicanda. Pater igitur, ſeu auus, cuius eſt contrahens in poteſtate, initio poteſt impedire D ſuo diſſenſu, ne coeant nuptiæ: *vide Kling. in tract. matr. de conſen. paren. per tot. in §. ſi aduerſ. Inſt. de nupt.* contractus diſſoluere iure ciuili poteſt, ante copulã, poſt non item: *Paul. lib. ſent. 2. c. 20. l. patre, in fin. de his qui ſunt ſui iur. l. 1. in fin. cum ll. ſeqq. de* E *lib. exhib.* etiamſi nuptiæ, quandiu pater diſſentit, iniuſtæ remaneant, quod ad iura ciuilia, puta ciuitatis & familiæ: *l. Paul. 1. de ſtat. hom.* Iure verò Pontificio indiſtinctè tenet coniugium, nec licet patri illud reſcindere, *cap. penult. de rapt. cap. ſufficiat*,

27. *quaſt*. 1. De tutorum ſuffragio magis dubitari poteſt. Etſi enim in horum poteſtate propriè non ſint impuberes, vtpote cùm ſui iuris hominibus tutores dentur: *in princ. Inſt. de patr. poteſt.* tamen in quaſi poteſtate exiſtunt, quando tutor perſonæ magis detur, quàm bonis, *d. l. in* B *copulandis*. Quare vt patris, ita etiam tutoris conſenſus, iure Ciuili videtur fuiſſe neceſſarius in ſponſalibus, *l. 1. C. de nupt. Bal. & melius Salic in d. l. in copulandis, C. eod. tit.* Nam nuptias ij, quibus tutores præſunt, id eſt, impuberes contrahere nequeũt; C vt ne quicquam hic de tutoris conſenſu diſputetur. Cæterùm hodie, cum ſublatum ſit propemodum omne tutelæ & curationis diſcrimen, & tutores ijdem maneant qui curatores, ſcilicet ad adultam vſque minorum ætatem: ideo idem in his quod D in curatorum approbatione videtur nunc eſſe ſeruandum, *de quo Manſerus ad Rub. C. de nupt.* Quod ad Errorem attinet, error in perſona, coniugium & impedit & retractat: puta ſi Titiæ pro Sempronia fides ſit data, *c. 1. 26. q. 1. c. tua, 26. de ſponſ.* Idem E olim fuit in errore conditionis: vt ſi quis liberam putans, ancillã duxiſſet: *cap. 2. de coniug. ſeru.* cùm quia iure Ciuili non poterat eſſe cum ſerua connubium, *l. 3. C. de inceſt. nupt.* tum, quod ex illa iuſti liberi (quorum ſpe atq;

A amore coniugia ineuntur, *l. liberorum, 220. de verb. ſignificat. l. fin. C. de ind. vid. l. ſi cum dotem, 22. §. ſi maritus, ff. ſolu. mat. l. 1. §. ſi ea. de vent. in poſſ. mit.* vt ſup. dictum eſt) ſuſcipi nequiebant, vtpote cum ex ſeruo ventre etiã ſerui homines, quamuis libero patre geniti, naſcantur, *l. partiũ, 7. l. dot. 9. C. de rei vend. vid. Inſt. & ff. de ſtat. hominum.* Errorem autem Qualitatis, puta ſi quis ignobilem pro nobili, pauperẽ pro diuite, errans ducat, non vitiare coniugium, deciſum eſt: *d. c. 1. 29. q. 1. Dd. in c. quemadmodum de iureiur.* & rectè quidem. Cùm enim hæc facilè ſciri poſſint, nec pertineant ad ſubſtantiam matrimonij, neque ſit eius cauſa finalis, ſed magis impulſiua (non enim ob dotem aut nobilitatem contrahuntur præcipuè matrimonia: ideoque hæc abſq; illis adminiculis rectè conſiſtunt: *l. fin. C. de don. ant. nu.*) ideo imputare ſibi debet, qui cõtraxit cum ea, cuius conditionem exactius explorare debuit, *l. qui cum alio. 19. de reg. iur.* Ac nota eſt regula: Deficiente quãuis cauſa impulſiua, non tamen deficere, neque ad nihilum redigi actum ſeu contractum, *gloſ. in l. 1. verb. cauſam, de poſtul. latè, Tiraq. in tract. reg. Ceſſante cauſa, &c.* Ex quo & illud in diſquiſitionem ſæpe venit: an qui cõpreſſam ab alio & vitiatam ducit, vel cum corrupta ignorans ſpon-

ſponſalia de præſenti contrahit, A poſtmodum re comperta ſtare promiſſis cogatur, & ad conſummandum matrimonium deinceps vrgeri inuitus poſſit? Equidem canon, *cap.1.29.q.1.in fin. cap. quemadmodum, de iureiur. vbi Dd.Hoſt.de mat.nu.* 26. pronunciat, eiuſmodi errorem ma- B trimonium non vitiare: ne ſcilicet occulta delicta denudētur, & quieta coniugia diſtrahantur: *l.coſtante,26.ff.de adult.* & ſæpe innocentibus perſonis, à lenibus ſatiatiſque maritis, periculum ficto eiuſmodi crimine creetur: tamen in caſu dubio, quo ad eius C fieri poteſt, pro matrimonio videtur pronunciandum, *c.fi.de re iudi.* Nec enim modò id lex ſuadet, *d.cap.1.29.q.1.* & præſcipſit iam confirmata multis ſeculis conſuetudo: ſed etiam ratio, non vna nec inerudita permittit. Nam primùm, cùm ex hac D cauſa amiſſi pudoris, ſponſum repudiare ſponſa non poſſit: cur non idem in vxore iuris admittat maritus, quòd in ſe putabit æquum? *tot.tit.quod quiſque iur.* Deinde non minores ſunt labes animi vitiati, quàm corporis: atqui maritus, ſi malè frugi coniu- E gem hæreticā, infidelē, atheam, perditè prodigam, aliove animi morbo quem ignorabat, laborātem comperiat, repudiare tamē eam idcirco non poteſt: *l. vltim. vbi gloſſ.ad verb.abolito.C.de repud.cum ibi allegat. cap.2. de diuort.* quare nec ob hoc corporis vitium, vt diuortium fiat, eſt admittendum. Et cum D. Paulus 1. *Corinth.* 7. iubeat, his caſibus manere coniugium, donec infidelis diſcedat: facilè poteſt intelligi, quid ſequendum præſcribat, Quid, quòd ipſi Theologi reijciant hanc cōditionem. Duco te, ſi inuenero virginem: tanquam turpem & illicitam, & ea reiecta pro mattimonio pronuncient? Igitur ſi ne quidem expreſſa, diſertiſq; verbis adiecta ſit hæc conditio, matrimonium efficit conditionale: multò minus tacitè ſubintellecta, id perficere queat. Abſurdiſſimum enim eſſet, Tacita Præualere, pluſq; operari expreſſis: *l.3. vbi Dd. ſi cert. petat.* Præterea cùm contractus ex errore conditionis vel qualitatis perſonæ, qua cum contrahitur, non reſcindatur: quoniam qui cum alio contrahit, vel ſcit, vel (quod perinde eſt, *l.quod te, 5. ſi cert.petat.l.magnam,C.de cont.ſtipula.* ſcire debet conditionem eius: *l.qui cum alio,19. de reg.iur.* certè idem in matrimonio multò magis dicēdum eſt: ſibique imputare potius debet, qui non diligentius antè ſibi cauit atque proſpexit, quàm vt malis exemplis coniugia rectè cōſummata retractentur: maximè cùm per copulam omnes cōditiones coniugiorum purificentur, *cap ſuper eo, de eo qui con, vx. ſua gloſ. in cap. ve-*

niens ad nos, de ſponſ. & his valere iuſſis, purè contraxiſſe conuenientes intelligantur. Nam etſi promiſſio coniugij ſub conditione fieri poteſt, non tamen copula: quæ vt ſit ab omni ſtupro & criminis ſuſpicione libera omnino puris animis, & coniugij voluntate ineatur, neceſſe eſt: vt ne in poſterum retractari, neve copula non pro coniugio, ſed pro ſtupro aut illicita conſuetudine haberi poſſit. Quare etiamſi ſubtilis aliqua ratio in contrarium eſſet: tamen tutius eſt, contractas nuptias ob eiuſmodi caſum non reſcindi; quemadmodum in ſpecie ſimili dicitur: Magiſtratum, aut honorem, errore & ignorantia conditionis illis delatũ, qui Magiſtratum gerere non poſſit, vt ſeruo: tamen ob bonum publicum, & ex humanitate ratum eſſe valere, nec Errorem in conditione gerentis, id quod actum eſt, vitiare, *l. 3. ff. de off. prætor. vbi Dd.* Quod enim bene geſtum eſt, vt ibi ait Accurſ. non debet ex alio euentu retractari, *glo. in d. l. 3. in verb. reprobari, per l. ſancimus, C. de ad. tut. cum aliis alleg.* Adde his, quod Vlpian. *l. ſi vxor, 13. §. fin. ff. de adult.* ait, ſtupri accuſari eam mulierem non poſſe, quæ poſt illud ducta eſt: Serò enim, inquit, accuſat mores mulieris, quos ducendo probauerit. Cùm autẽ non diſtinguat inter ignorantem & ſcientem, ſed loquatur generaliter, nec nos diſtinctionem facere debemus, *l. de pretio, de public. in rem act.* Nam quòd ad legem Moſi attinet, fuit ea ſeueritas etiam apud Ethnicos vſitata: neque tamen inde firmum ad pias conſcientias duci argumentum poteſt. Quanquam enim morte lex puniri corruptam voluit, non tamen conſequitur, vbi mors non imponitur, ex eo delicto diuortium eſſe concedendum: ſic enim homicidia, & alia delicta plurima, morte lex mulctat: quo ſupplicio ſolui coniugium neceſſe eſt: neque tamen inde ſequitur, vbi aut à lege, aut Principe, aut conſuetudine, ob circumſtantias pœna mitigatur, propterea diuortium concedendum eſſe, *§. deportatio, in Auth. de nupt. l. ſed ſi, 5. de bon. dam.* Sed nec exemplum Ioſeph, præiudicium ad hanc cauſam magnum afferre poteſt: non enim exemplis, ſed legibus eſt iudicandum: *l. nemo, 13. C. de ſent.* nec de facto, ſed de iure quæritur: quanquam ibi nullum factum propoſitum eſt, ſed tantùm cogitatio viri pij & iuſti, quæ ad nullum actum proceſſit: & denique illo tempore valuit etiam lex, & ſtetit πολιτία Moſi; vt eius iure rectè vti, & quandam illi ἐπιείκειαν adhibere moderatus homo poterit. Quod autem de emptione corruptæ mulieris, quæ pro virgine venundatur dictum eſt, id

id magis pro hac ſentẽtia quàm contra eam facit. Conſtat enim hunc errorem non impedire, quo minus cõtractus valeat: nec redhibitioni propterea locum eſſe, *d. l. ex empto,* 11. §. *ſi quis virginem, de act. emp.* cùm huic nullum vitia locum faciant, niſi quæ rei vſum impediant, *ad tit. de ædil. edict.* Etſi verò propter illum errorem in venditionibus datur actio ad pactionẽ reſcindendam: non tamen ſequitur in matrimonijs idem admitti, cùm horum eadem quæ libertatis, *l. liberos, C. de lib. cauſ. tot. tit. C. ſi ad liber.* iuriſiurandi, ac reliquarum rerum ſpiritualium ſit conditio: ſcilicet vt poſtquam ſemel perfecta ſunt, & ipſo iure valent, non poſſint per redhibitionem aut reſtitutiones, *Auth. ſacramenta, C. ſi ad vend. vide Specul. tit. de reſt. in integr.* aut alio prætextu reſcindi: *c. quanto,* 7. *de diuor.* ſed maneat in his immota regula: Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet. Iam quod de conditionibus intellectis dicitur, futurum tempus, non præteritũ reſpicit. Conditio enim hæc ſubintelligitur, Si maneat in futurum perſona, qualis nunc eſt: *d. cap. quemadmodum, de iureiur.* non etiam illa ſi ſit aut fuit talis, qualis eſſe putatur: *d. cap. quemadmodum.* hæc enim potius præſumptio quædam eſt, quàm conditio, & propoſitum in mente retentum,

A quod nullum parit effectũm, *l. ſi repetendi,* 6. *Co. de condict. ob cauſ. dat. l. ſi maiores* 25. *Co. de transact.* Nec verum eſt, hanc eſſe cauſam finalem coniugij: alij enim ſunt huius fines, vt paulò antè eſt expoſitum: ſed potius quædam eſt προκαταρκτική, &
B impulſiua, in qua etſi ſit error, tamen non debet vitiari matrimonium: cùm ex errore eiuſmodi cauſæ, ne legatum quidem minuatur, *vide infra de condit. & demonſtrat. gloſs. in l. 1. verb. cauſam, de poſtuland.* Iam quod de Dolo dictum eſt, primũ hic
C non ſubeſt dolus, qui det causã contractui, ſed eſt tantùm incidens, quod genus non vitiat: *Dd. in d. l. eleganter, de dol. mal. & in l. ſi dolo.* 5. *vbi gloſ. C. de reſcind. vend.* Deinde in Spiritualibus puta matrimonijs, & conſimilibus, Dolus non annihilat con-
D uentionem: *gloſſ. in cap. tua,* 26. *ex. eo. per illum text. & cap. exteris,* 7. *ext. eo. cap. quod interrogaſti,* 7. *diſt.* 27. *cap. ſicut,* 30. *quæſt.* 1. niſi cum res nec ſubſtantiam, hoc eſt, conſenſum perſonarum contrahentium, nec formam vllam coniugij habet, *dict. c. tua,*
E 26. *in fi. de ſponſal.* Iam quod de euentibus calamitoſis, dictum eſt, huic rectè reſpondetur, non ex euentu, ſed ex iure cauſas decidendas eſſe. Et ſi ob triſtium euentuum timorem matrimonia ſoluerentur, magnus profectò aditus ad diuortia pateſieret;

nec

nec inuiti vnquam cōpelli poſſent, quod promiſiſſent adimplere, cum coacta, vt dicitur, coniugia difficiles plerumque habeant exitus: *cap. præterea*, 12. *cap. cum locum*, 14. *c. requiſiuit*, 17. *de ſponſal.* quanquam hoc in caſu allegare atque oſtendere in contrarium euentus bonos, facilè eſt. Multa enim eiuſmodi coniugia & coaluerunt feliciter, & diuina benedictione, quæ fauet charitati, delicta operienti tegentique fuerunt ſæpius cumulata. Ex quibus intelligi poteſt, nihil admodum firmi, in quo pia mens acquieſcere poſſit, contra canonum ſententiam adduci: & in dubio pronunciari ſecundum opinionem quæ fauet matrimonio, rectius eſt, *Menoch. conſil.* 4. *ambigitur, num.* 29. *Signor. conſil.* 37. *factum. num.* 6. *per communem doctrin. Dd. in l.* 1. *ſolut. matrim.* Caput autem eſt, vt quiſque in animum inducat, à Deo coniugium ordinari: eoq; illud ſecundari ſibi, ardentibus votis poſtulet: ac eidem fideli patri & domino, euentus qualeſcunque ſint commendet: qui quidem ſi nō omnes ad voluntatem fluant, patienter quod à Deo impoſitum eſt, in hoc ærumnoſo & breui vitæ curriculo perpetiendum ferendumque ſciat.

Dictum hactenus eſt de errore & dolo: nunc reliqua quæ conſenſui ſunt contraria, perſe- A quamur in quibus eſt & Furor, qui & impedit, & diſtrahit matrimonium, *cap. dilectus* 24. *de ſponſal.* quando ſcilicet in ipſo contractu interuenit, non etiam ſi præceſſerit coniugium per dilucida interualla contractum, *cap. dilectui, vbi gloſſ. Panorm.* B *& Canon. de ſponſal.* aut ſubſequatur, *l. furor.* 8. *de ſponſal. l. ratione*, 16. §. *fin. hoc tit.* nam ſicut ſuperueniens calamitas vel pœna non ſoluit matrimonium, *l. ſed ſi* 5. *de bon. dam.* §. *deportatio, in Anthen. de dupt.* ita nec furor. *l. patre, de iis qui ſunt ſui* C *iur. vid. tamen diſtinct. l. iuſto,* 44. §. *eum,* 6. *de vſucap. l. ſi cum dotem,* 25. §. *ſi maritus ſolut. matrim.* Eſt autem ſpecies furoris, Ebrietas: cùm ſcilicet tanta eſt, vt totam mentis rationem, & iudicandi facultatem omnem ſepeliat atque adimat. In hac D enim cùm nullus ſit conſenſus, dicendum eſt, fidem in eiuſmodi vinolentia datam, non obligare, *cap. vnuſquiſque,* 12. *quæſt.* 4. *cap. ſanè* 15. *quæſt.* 1. *gloſſ. Bald. Salic. in l. dolum, C. de del. & Dec. conſil.* 112. *in præſenti, Tiraq. latè in tract. de pœn. cauſ.* E 6. *n.* 8. Eadem eſt ratio Violentiæ, ſeu iuſti metus illati. Nam quamuis aliàs per vim metumve geſta, ſtricto iure valent: *l. ſi mulier,* 21. §. *penultim. de eo quod metus cauſ. l.* 1. *C. de reſcind. vēd. l. interpoſitas,* 12. *vbi Iaſ. in* 1. *notab. C. de tranſaction.* tamen

quia

quia matrimonia debent eſſe liberrima, *l. vlt. l. fin. C. de ſponſ. l. Titia, 134. in princ. de verb. obligation. l. Titio, 71. §. 1. de condit. & demonſtr. cap. requiſiuit. 17. cap. gemma, 13. de ſponſ.* ideo coacta per vim metumve, iudicantur ipſo eſſe iure nulla, *c. dilectus, de his quæ vi metuſve cauſ. c. de muliere, c. 6. c. veniens, 15. c. eum locum, 14. de ſponſ. gloſſ. in l. ſi mulier, 21. §. ſi dos, ad verb. vllam eſſe ff. quod metus cauſa, vide Philipp. in exam. Eccl. c. de conſenſu.* niſi conſenſus poſtea à metu perpurgetur, *c. ad id, 22. c. veniens, 15. de ſponſ. c. de illis, 9. de deſponſ. imp.* Metum autem etiam per vnum teſtem in matrimonialibus probari volunt: *Bald. in l. obſer. §. profeciſti, 13. quæſt. de off. proconſ. & leg.* quem etſi regulariter ita definimus, vt ſit eiuſmodi qui in conſtantem virum cadat: *c. de muliere, 6. cap. veniens, 16. cap. conſultationi, 28. de ſponſal.* tamen non tantùm in muliere, quantùm in viro requirimus: ſed ſufficit metus, qui in conſtantem mulierem cadere poſſit: *Dd. in l. interpoſitas, 13. vbi Iaſ. n. 4. C. de tranſact. Dec. in l. in omnibus, 39. n. 3. de regul. iur. gloſſ. in c. eum locum, 14. ad verb. metus, extr. de ſponſ. Dd. in cap. veniens, cap. conſulta. eo. tit. Roma. ſingul. 229. Boer. deciſ. 100. ſuppono. n. 2. Celſ. Hug. conſi. 117. n. 2.* etiam reuerentialis, *ex literis, 11. de deſponſa. imp. cap.*
A *accedens, 17. de conuerſ. coniug.*

Contraria præterea matrimonio ſunt, Adulterium ſubſequens, *vide infrà de diuort. l. conſenſu, 8. C. de repu.* (ſpontaneum ſcilicet non coactum, *gloſſ. in dict. cap. quemadmodum, verb. teneatur, de iureiuran. l. ſi vxor, 13. §.*
B *penult. de adult.*) quæ eſt iuſtiſſima diſſoluẽdi matrimonij cauſa. *vide infrà de diuort.* item inſidiæ & veneficia, vitæ ſtructa: *l. conſenſu, 8. C. de repud.* deſertio, *c. de illu, extr. de ſponſ. l. penult. h. t. l. 2. de diuort.* ligamen prioris coniugij, quo durante,
C ſecundum contractum non valet, *cap. gaudemus, de diuor. cap. nuptiæ, 32. quæſt. 1. §. affinitatis, Inſtit. de nupt. l. eum qui duas, C. de adult. l. 2. C. de inceſt. nupt.* impotentia naturalis, *l. in cauſis, 10. C. de repud. tit. ext. de frigid. & malefic.* Hæc enim omnia &
D impediunt matrimonium, & cõtractum dirimunt, vt & conſanguinitas atque affinitas, *cap. 1. de conſanguin. & affin.* de qua antè dictum eſt: niſi ab infidelibus ante conuerſionem in gradibus prohibitis fuerit contractum, *c. 4. de conſanguin. cap. pen. & cap.*
E *pen. & cap. fin. de diuor.* quo caſu non dirimitur contractum. Aduerſatur etiam coniugio infidelitas, hæreſis, & in religione diſparitas: quas ob cauſas & prohibetur iure etiam Ciuili, *l. ſi legib. 16. C. de epiſc. aud. l. ne quis Chriſtianam, C. de iud. & cæli-*

co

eo. quam Canonico, cum infideli vel Iudæo matrimonium, *c. caue cum c. ſeqq. 28. q. 1.* & contractum ſaltem quo ad cohabitationem diſſoluitur : vbi ſcilicet abſque fidei & conſcientiæ periculo diutius vnà viui nequit : *c. 2. c. de illa, 6. c. quanto, 7. cum c. ſeqq. de diuort. vide 28. quæſt. 1. per tot. vid. c. vlt. de con. vide Phil. in exa. Theol. in queſt. An liceat Chriſtian. &c.*

De Iure Dotium. Tit. III. C. 5. 12. 11.

1 *Continuatio : & dotes nuptias ſequi & ſine his non eſſe.*
2 *Quid ſit dos, & vnde dicta : quæ eius ſpecies.*
3 *Cauſa : à quibus rectè detur, & in qua materia.*
4 *Forma : quomodo conſtituatur, & an nudo pacto.*
5 *An ſine certa quantitate conſtitui poſſit.*
6 *Finis & effectus : & quæ actio detur.*
7 *Maritum dominum eſſe dotis, conſtante matrimonio.*
8 *Sed eo ſoluto ad reſtitutionem compelli.*
9 *Differentia inter res æſtimatas, & non æſtimatas.*
10 *Caſus, quo conſtante matrimonio dos exigi poteſt.*
11 *Affinia : & de reliquis mulierum bonis.*

1 MAtrimonij † cauſam ſequuntur Iura dotium, A quæ ad ſuſtinenda coniugij onera dari maritis ſolent, *l. ſi filia, 20. vbi Dd. ſupr. famil. erciſc. c. pro oneribus, 20. C. eo. l. dotis fructum, h. t.* Etſi enim nuptiæ ſine dotibus eſſe poſſunt : *l. ſi. C. de don. ante nupt. l. fin. C. de repud.* tamen conſtat, dotis cauſam in B matrimonijs eſſe coniunctam, vt nulla dos ſine coniugio intelligatur : *l. 3 hoc tit. d. l. fin C. de donat. ante nupt.* vnde & Varro ita dotem definit: Dos eſt † pecunia 2 nuptiarum cauſa data, & Acron Horatij Interpres, Dos eſt donum puellarum nubentium: qui C & etymologiam verbi indicare videtur, veriſimile enim eſt, dotem à dando, ſicut & donum eſſe dictam, *Bart. in Rubr. ſolut. matrim. n. 21.* paulò aliter reprobata Azonis definitione: Dos, inquit, eſt ius quoddam vniuerſale, in ſe continens quod à muliere, D vel eius nomine traditur marito, eiuſve patri, ad onera matrimonij ſuſtinenda : *vide Bald. in tract. dot. part. 2. per tot. vbi hanc definitionem examinat, & impugnat Vlp. l. 3. §. ſed virum, 4. in fin. de min.* ſimpliciter proprium mulieris patrimonium E appellat : quod verum potiſſimum, coniugio ſoluto : nam eo durante, viri potius eſt quàm mulieris, *l. in rebus, 30. C. eod.* cum ſit pecunia, quæ marito vxoris nomine donatur : *Cuiac. obſeru. lib. 5. c. 4.* Quanquam & tum etiam reſpectu huius euentus

tus

tus rectè perhibetur eſſe in dominio mulieris: *l. in rebus, 30. C. de iur. dot.* Quamuis enim ſit in bonis viri, *l. quamuis, 75. de iure dot. l. Luc. 21. §. idem reſpon. ad municip.* quoad emolumentum, *d. l. quamuis,* tamen illud minus eſt quã eſſe in dominio, *l. 3. & tot. t. de bon. poſſ. §. 2. Inſt. eod. tit.* & nihilominus manet in iure ſcilicet agendi mulieris, ſeu in iure actionis, qua ſoluto matrimonio repetere poteſt, *tot. tit. ſolut. matrim.* vt vel hactenus rem habere etiamnum videatur, quæ actionem ad repetendum habeat, *l. id apud ſe, 143. de verb. ſign.* Dos aut diuiditur in veram, de qua propriè hoc nomen accipitur: *l. fin. vbi Bald. C. de falſ. cauſ. ad.* & in putatiuam, quæ putatur eſſe dos, cùm re vera non ſit quando ſcilicet non valet matrimonium (ſine quo dotem eſſe non poſſe, iam antè dictum eſt, cuius cauſa dos data eſt, *gloſſ. in l. dotal. 12. ad verb. præſtabatur, de fund. dot. l. fin. de cond. cauſ. dat. l. ſi cum dotem, 23. §. fin. ff. ſolut. matrim.* Hæc tamen prærogatiuas & priuilegia eadẽ habet quæ dos vera, *l. ſi cum dotem, & §. fin. l. 2. in fin. de priuil. cred.* Dicitur & variè dos, Promiſſa, *tot. C. de dot. pro.* Cauta, Numerata, *tot. tit. C. de dot. caut. non num.* Data *paſſim in tit. ſolut. matr.* Dicta, *Vlp. tit. 6. vbi Cuiac.* Confeſſata, *l. 1. vbi Bart. C. de dot.*

A *caut. l. penult. §. ſi vir. vbi Bar. ff. ſolut. matrim. Bald. & Dd. in l. aſſiduis, C. qui pot. in pignor.* Relegata, *tot. tit. de dote releg.* & (vt poſt dicemus) quædam profectitia, *l. 5. h. t.* quædam Aduentitia, *l. 3. h. tit.* Subtilius etiam quidam, *Bald. in l. 1. ſo-* B *lut. matr. & in tract. dot. parte, 3. n. 6. & 12.* Dotem in Naturalem & Ciuilem diuidunt: quæ hic perſequi non eſt noſtri inſtituti. Origo dotis eſt ex Iure gentium: *l. eas, 8. de cap. dimin. Bart. in Rubr. ſolut. matrim. 24. vbi Dd. Bald. Nou. de dote, par. 3.* C & conſtituitur ſolo conſenſu, *l. l. ad exactio. l. 1. vbi Bald. C. de dot. pro. Bald. in tract. de dot. parte 3.* cauſa coniugij, *l. 3. h. t.* ad onera ſcilicet huius toleranda, *l. pro oneribus, C. eod.*

¶ Perinde autem eſt, ſiue mulier dotem det, ſiue quis alius 3 D eius nomine: vt pater, cuius officium eſt (non etiam matris, *l. neque, 14. C. nod. fratrum, vide gloſſ. in l. 1. C. de alend. liber. Bar. in l. ſi quis à liberis, 5. §. vtrum, de agnoſc. li. Schurff. con 8. n. 2. & conſ. 24. cent.* 1. aut propinquorum) dotare filiam, *l. qui* E *liberos, 19. ſuprà tit. 1.* quæ dos profectitia appellatur; *l. profectitia, 5. iſto it. l. auia, 6. C. eod.* aut etiam extraneus, *d. l. auia, 6. l. vnic. §. extraneus, C. de rei vxo. act. l. fin. C. eod.* à quo profecta dos, non profectitia, ſed Aduentitia dici poteſt, *l. 3. cum ll. ſeqq.*

ll. ſeqq. h. t. nam promittendo A dotem, omnes cuiuſcunq; ſexus aut conditionis, obligantur, *l. promittendo* 42. *h. t.* Quare nihil intereſt, à quo dos aut promittatur, aut detur. Nec illud etiam refert, quæcunque in materia dos conſtituatur, quæque res in dotem dentur: ſiue Mo- B biles, vt quæ pondere, numero, menſura conſtant, velut pecunia, &c. Siue res Soli; vt domus, lapidicinæ; *l. res, 43. cum ll. ſeqq. h. t. l. vnic. §. cum autem, C. de rei vxo. act. l. ſi ante 6. cum ll. ſeqq. ſolut. matrim. l. in rebus,* 30. *C. eod.* &c. ſiue etiam iura C incorporalia, puta nomina; *l. 2. C. de act.* ſeruitutes, actiones, iuriſdictiones, feuda: *cap. 1. de eo qui ſibi & hæred. cap. 1. de inueſtit. vide Dd. in cap. 1. §. donare, qual. olim. feud. Cur. in tract. feud. 1. parte 4. n. 93.* ſiue Proprietas, ſiue Vſusfructus: D *l. res, 17. cum ll. ſeqq. C. eod.* ſiue Omnia bona, quæ tamen ſine conuentione non cenſentur doti data, ſiue Pars eorum: *l. nulla, 4. C. eod.* Æſtimatæ res, ſiue inæſtimatæ, *l. 5. l. pen. C. eod.* quanquam commodius eſt viro, non æſtimatas accipere, ne ea- E rum periculum ſubeat, *l. plerumque, tit. 11. cum ll. ſeqq. h. t.*

4 ¶ Conſtituitur autem dos, aut Stipulatione, aut etiam ſolo pacto: quod hoc caſu actionem contractis nuptiis, quaſi inſecuta traditione, *l. in traditionibus, 48. de pact.* parit: quia nudum non eſt, ſed habet in ſe συνάλλαγμα, *l. ad exactionem, 6. C. de dot. promiſſ.* nempe ipſas nuptias, quarum gratia conuentio fit.

¶ Nec refert, Certa dos promittatur, an Quantum quis arbitratus fuerit, *l. 3. C. de dotis promiſſione.* nam tunc in arbitrium boni viri collata dotis cōſtitutio videtur, *l. in perſonam, 23. §. generaliter, de reg. iur. l. 1. de leg. 2.* Quod ſi ſine mentione arbitrij ſimpliciter promittatur, patrem quidem ea promiſſio obſtringit, quia pro modo facultatum ſuarum ad quantitatem legitimæ & congruæ alimentionis *Salic. & Felin. in Authent. res quæ, C. commun. de lega. Ang. conſ. 357. dominus, Alex. conſil. 7 vol. 2. conſ. 83. volum. 4. Bald. in tract. de dote parte 6. Caſt. conſ. 108. dubitatio, n. 1. & 2. vol. 2. Aemil. conſ. 1 n. 12.* proque mariti dignitate dotare filiam debet. *l. cum poſt 69. §. gene. 4. h. t.* reliquos non item, quando incerta ſit promiſſio, & minimum, puta nummum dando, debitor liberetur, *l. 1. C. de dotis prom.* 5

¶ Finis dotis eſt, & ideo dos datur, Vt ſubleuetur maritus in oneribus matrimonij perferendis, *d. l. pro oneribus, 2. C. eod.* & apud illum maneat coniugij cauſa, *l. ſi pater, 49. h. t. l. fin. C. de donat. ante nupt. l. 3. hoc tit. l. fin. de cond. cauſ. dat. l. ſi do-*

na. n-

ſtatus,9.cum ll.ſeqq. eo. tit. Effectus eſt, quod ex promiſſione dotis oriatur actio bonæ fidei, *gl.fin.in l.de diuiſione,5.vbi Bar. & Dd. ff. ſolut.matrim. Iaſ. poſt Fab.in §.fuerat.num.14 Inſt. de act.* annexum habens ius tacitæ hypothecæ, *Ianſ. in d. §.fuerat, num. 31. per text. in l. vnic. §.1. verb. ad vtraque parte, Co. de rei vxor. act.* qua maritus dotem ab eo qui promiſit, exigere poteſt: item quod habeat eundem qui promiſit, & eius bona, nomine Euictionis obligata, ſi fortè res in dotem datas euinci cōtingat, *Bart. & Dd in l.vnic. §. 1. de rei vxor.act. latiſſimè Bal.in l.1.poſt glo.C. de iur.dot.Iaſ. in §.fuerat, num.32. Inſtit. de act.* Amplius volunt quidam, etiā domo exigi à marito vxorem poſſe, ſi dos promiſſa non exoluatur: *Bart. in l.ſi donaturus,in prin.de cond. ob cauſ.Iaſ.in §.fuerat, num.98. Inſt. de act.* quod mihi neutiquā admittendū videtur: non enim matrimonium à Dote dependet, ſed contrà: *l.fi. C.de donat. ante nupt.* neque propter conditionē dotis non impletam ius matrimonij poſſe imminui, antea dictum eſt, *ad tit. de ritu nupt.*

¶ Porrò dotis iam conſtitutæ & traditæ, dominus iūris interpretatione fit maritus propter vtilitatem, quo liberius & commodius vti, frui ea poſſit: *l.in rebus, 30. C.de iure dotium, l. dote ancillam,9. C. de rei vend.* nam

A fructus eius lucratur, & arbitrio ſuo ea Vti, frui poteſt. *l. pro oneribus,C.eo.l.dotis,7.hoc tit.* quod verum eſt, conſtante matrimonio, *l.Lucius, 21. ad municipalem.*

¶ Nam eo ſoluto, dos quæ ſi- 8
ne cauſa apud maritum aut eius
B hęredem eſt, repeti iure quidem nouo poteſt: *tot. tit. infrà ſolut. matrim. vbi dixi, & in §.fuerat, Inſtit. de actio.* qua † in parte 9
refert, Æſtimatæ res in dotem datæ ſint, an non: nam inæſtimatæ reſtituūtur, quatenus præſtari per rerum naturam poſ-
C ſunt. Neque enim periculum, & interitus fortuitus maritum debitorem obligat, ſed res domino & creditori petit, *l.pignus, C.de pign.act. §.cùm autem, Inſt. de empt. l. ſi ex legati cauſa, 23. de verbor.obl.*

¶ At rerum Æſtimatarū etiam 10
D quæ interierunt, pretium reddendum eſt, quia venditæ quodammodo videntur, *l. plerumque, 11. cum ll.ſeqq. hoc tit. l. ex conuentione, Co. de pactis.* Eſt etiam quando conſtante matrimonio dos repeti poteſt: cùm videlicet vergente ad inopiam
E marito, periculum eſt ne mulieri ad dotem ſoluto matrimonio petendam, inanis relinquatur actio, *l.vbi adhuc,29. Co.de iur. dot.* Sed & prouentus earum rerum quæ nunquam renaſcūtur, vt fodinarum & metallorū, non putantur cedere marito, ſed do-

ti:

ti : quanquam vſum & fructum horum prouentuum, pecuniæque quæ inde redigitur, habeat: à morte verò vxoris hæc vt mobilia pleno iure maritus lucretur.

11 ¶ Affinia doti ſunt, Donatio quam ſponſus ſponſæ facit: *de hac vide in §.eſt & aliud, 3. Inſt. de donat.* quæ impropriè donatio propter nuptias dici poteſt: *Auth. vt ſponſ. larg. glo. in Auth. eo decurſum, C. de donat. propter nuptias*. item Donatio propter nuptias, propriè ſic dicta quam Græci ἀντιφέρνην appellant: quæ etiam conſtante matrimonio fieri poteſt, *l. ſi conſtante, 19. l. cum multa, 20. cum ll. ſeqq. C. de donat. ante nupt.* & potiſſimum fit in ſecuritatem dotis, ad inducendã inter coniuges æqualitatem: *tot. t. in Auth. de æqual. dot. Bal. in Auth. dos data, nu. 3. Co. de donat. propter nupt.* cuius dominium conſequitur ſtatim mulier iure ſingulari, hypothecam iure communi: fructus tamen non lucratur, qui marito pro oneribus cedunt, *Bal. in Authent. ſine, Co. ad Senatuſconſ. Velleia. & in Auth. permiſſa, & Auth. dos data, C. de donat. ante nupt. vide gloß. Land. art. 21. lib. 1. VVeych. artic. 22. gloſſ. art 76. lib. 3. art. 44. lib. 1.* Diſtat igitur hæc donatio à donatione Ante nuptias. Nam hæc rem verè facit vxoris, ita vt conſtante matrimonio ea fruatur, ſiquidem

A ſuis vſibus illam retinuerit (aliàs enim eſt in vſu & fructu mariti, *l. ſi ego, 10. in fin. hoc tit.*) & eo diſſoluto, repeti à muliere aut eius hæredibus donata nequeat. At donatio propter nuptias tantum iuris fictione rem facit vxoris, non re ipſa. nam neque fru-
B ctus hinc lucratur mulier, neque proprietatem: ſed ſoluto matrimonio, poſtquam ſibi de dote ſatisfactum eſt, reſtituere debet quicquid hoc nomine datũ eſt: vt potius hypotheca quædam ſit, quàm vera donatio, *l. ſi. cum Authent. ſeqq. Co. de donat. ante*
C *nupt. Nouell. 61. vt immob. ante nupt. don. vide quæ dixi Inſtitut. de donat. §. penult.* Huius autem donationis ſpecies eſt & Dotalitium, *cap. ex parte, de foro compet. cap. plerumque, de donat. inter vir. & vxor.* pars bonorum mariti aſſignata ex conſuetudi-
D ne vel conuentione mulieri, vt pro dote eam habeat obligatam, & poſt mortem lucretur (niſi ſe per adulterium aut iniuſtam ſeparationem aut turpitudinem vitæ, alijſque modis etiam poſt mortem mariti, illa fecerit indignam, *Bart. Bal. Salic. Iaſ. in l. fi-*
E *deicomm. 27. Co. de fideic. Chaſſan. in conſue. Burg. ti. de iur. mar. §. 6. verſ. eſt douce, n. 3. per doctr. Bal. in l. quod in vxorem, Co. de negot. geſt. gloſſ. in l. ab hoſtibus, §. ſi vir. vbi Caſtr. Iaſ. & communiter Dd. ff. ſolut. matr. Aret. conſil. 130. Franc. Curt. Iun. cõſ. 6. feud.*)

aut

aut proprietatem eorundem, aut vſumfructum: *vide Guid. Pap. deciſ. 566. Chaſſan. in conſuet. Burgund. tit. de iure mar. §. 4. n. 6. & §. 6. verb. eſt douee, n. 1. 2. 3. vide Feud. in cap. 1. §. hoc quoque, de ſucceſſ. feud. §. præterea, quibus mod. feud. amitt. gloſſ. Land. lib. 1. art. 21. Paul. de Cit. in pract. iur. pat.* quanquam etiam caſu quo tantùm vſumfructum ad vitam habet, ipſam dominij, non vſusfructus iure vti, plerique contendant. *vide latiſſ. Euerhard. conſ. 217. præſuppoſito. per totum, per Auth. permiſſa, Co. de donat. ante nupt. & Authent. donationẽ, vbi gloſſ. Cyn. & alij, Co. de iur. dot. Bart. in l. libertis, de aliment. legat. Iaſ. in l. cum hi, §. ſi vni, de tranſact. vide Zob. qui habet pro vſufructu, lib. 1. art. 21.* Affinia etiam doti ſunt bona mulieris Paraphernа, hoc eſt extra cauſam dotis conſtituta, quæ proprium ſunt mulieris peculium, *l. ſi ego, 9. §. dotis, h. tit. l. fin. Co. de don. ante nupt. gloſſ. in rub. Co. de pact. conuent. Iaſ. in §. fuerat, nu. 40. 41. Inſt. de actio.* tunc ipſi relinqui ſolitum, cùm maritus tenuior eſt, quàm vt pro omninibus mulieris bonis dotalitium ei conſtituere aut velit aut poſſit. Ea bona cum marito traduntur vtenda fruenda, dici ſolent paraphernа: cùm ab ipſa vxore poſſidentur & ſeruantur, propriũ eius peculium, *dict. l. ſi ego, 9. §. dotis, Bart. in l. maritus, nu. 3. C.*

A *de procur.* Iure tamen *Sax.* hæc quoque ſunt in vſufructu mariti, quando hoc iure vxorem cum omnibus bonis in tutelam & poteſtatem quandam vir recipiat, *Land. lib. 1. art. 31. & 45.* nec quippiam habeant inter ſe coniuges non commune: *Land. l.*

B *1. art. 31.* Puto tamen & hoc iure dotem tantùm tranſire in bona mariti, *l. quamuis, 75. l. Lucius, 21. §. 1. ad municip.* reliqua manere coniugis, ſicut iure Ciuili, ſecundùm quod ſtatutum eſt interpretandum, *l. 2. C. de noxal. act.* vtilius autẽ eſt eius ma-

C nere propria, quàm alienari in maritum, cùm ſatius ſit Dominium habere & ius In re, quàm Actionem & ius Ad rem. Itaque hæc bona, licet tradita marito, non fiunt dotalia, niſi ſit hoc actum: etiamſi fructus eorum ſuos maritus faciat. Habet igi-

D tur mulier multiplex patrimonium: *vide glo. Bart. Bal & Dd. in l. maritus, 21. C. de procur.* cui iure Saxon. accedit (*Morgengabe*) gerada ſiue ſuppellex, & ſi qua ſunt ſimilia: *vide iur. Saxi lib. 2. art. 30. gloſſ. lib. 1. art. 31. & lib. 3. art. 71. & 75.* quæ aut ex

E donatione mariti habet, aut ſi ſit nobilis, generali lege patria, vel etiam ignobilis, vigore ſtatuti particularis aliquando ex eius bonis, poſt mortem capit: *art. 20. 21. cum ſeqq. lib. 1.* Affinia etiam doti ſunt legitima & alimenta quorum in locum illa

ſuccedere putatur maximè cum
ſtatuto vel pacto (vt fit inter nobiles)
mulier accepta dote à ſucceſſione parentum excluditur: *l.
quoniam, 29. Co. de inoff. teſtam.
Caſt. in l. titia, §. Titio, de condit.
& demonſtr. & conſ. 108. num. 2.
vol. 2. Alex. conſil. 76. vol. 5. Gem.
Franc. & Dd. in cap. 2. de pact. in
6. Æmil. latè conſil. 1. n. 18.*

De pactis dotalib. Tit. IV. C. 5. 14.

1 *Pacta dotalia ſeruanda.*
2 *Quæ pacta non valeant.*
3 *Æqualitatem in iure nouiſſimo requiri.*
4 *De forma & effectu.*

1 ET hæc † quidem ita ſe habent, niſi aliter Pactionibus
fuerit conuentum: quæ in hac
materia valẽt, & ſeruandæ ſunt:
*l. in traditionibus, 49. cum ibi notat. de pactis, l. legem, C. eod. tit. l.
1. Co. de pact. conuent. l. pen. Co. de*
2 *dot. promiſſ.* dum † ſic aut repugnent legibus, aut bonis moribus, aut occaſionem delictis prębeant, *l. 5. l. Pompon. 6. hoc t. l. hæreditas, 5. C. de pactis conuent.* aut
indotatas reddant mulieres adhuc ſuperſtites, *l. 2. & 4. hoc tit.*
(nam vt poſt mortem earũ dotem maritus lucretur, quod olim
communis erat, conuenire poteſt, *l. 2. hoc t.*) vel conditionem
dotis faciant deteriorem, *dict. l.
Pomponius, l. de die, 14. cum ll.*

A *ſeqq. hoc tit.* Quin † & nouiſſimũ 3
ius in iſtiuſmodi pactis æqualitatem requirit, vt dotis & donationis
nuptialis pares vtrinque ſint conditiones. *Auth. æqualitas, C. de pact. conuent.*

¶ Ad formam harum conuen- 4
tionum non arbitror ſcriptura
B opus eſſe, quamuis, *§. fin. vbi gloſſ.
fin. Ang. num. 3. & 4. Inſtitut. de
nupt.* dotalium ſæpius inſtrumẽtorum fiat in iure mentio: *l. hæreditas, 5. C. de pact. conuen. l. 1.
& l. 3. Co. de dot. caut. l. pactum,
15. C. de pact.* cùm hæc ad ſolennitatem neque in pactis, *l. pactũ,*
C *17. C. eod.* neque in dote, *l. fin. §. 1.
de pact. Salic. in Auth. eo decurſum, nu. 1. C. de donat. ante nupt.*
vel etiam matrimonio, *vide ſup.
de rit. nupt. gloſ. & Ang. in dict. §.
fin. Inſtit. de nupt.* requirantur.
Quinq; tamen teſtium præſentiam eſſe neceſſariam iudico, ſi
D (quod plerumque fit) in his de futura ſucceſſione mariti & coniugis agatur, *l. fin. in fine, C. de
codicill. l. ſi. C. de dona. cauſ. mort.*
nam pacta eiuſmodi de futura ſucceſſione, ſapiunt, *Iaſ. in l. nemo, 55. num. 22. de legat. 1.* donationem cauſa mortis, & vltimã
E voluntatem, *l. tale, 40. §. vltim.
ſuprà de pact.* præſertim ſi non retractentur teſtamento, *l. fin. vbi
Iaſ. num. 12. Co. de pact. fac. l. ab
inteſtato, 16. l. conficiuntur, 8. de
iur. codicill.* In omni autem voluntate vltima, quinque teſtium
præſentiam exigi notiſſimum
eſt:

eſt: *l. fin. Co. eo. l. vlt. C. de donat. cauſ. mort.* atqe ita memini iudicatum. An autem Inſinuatione opus habeant, ſiquidem ſummã quingẽtis aureis maiorem complectantur? Sanè in perſona mulieris, opus habere non videntur: *l. minorib. 17. Auth. eò decurſum, C. de donat. ante nupt. l. fi. §. 1. C. de donat. inter vir. l. pen. §. 1. vbi glo. C. de donat.* reſpectu autem viri, inſinuatione egent, *d. l. fi C de donat. inter vir. d. l. penult. Sal in d. Auth. eò decurſum.* niſi pacta ſint de Futura ſucceſſione, aut donationis Cauſa mortis factæ: tunc enim velut vltima voluntas, hanc ſolemnitatem non requirunt, dummodo quinque teſtium pręſentia comprobetur: *vide Dd. in l. data, C. de donat. in l. fin. C. de donat. inter virum & vxor. Schurff. conſil. 6. cent. 1. per totũ.* Eſt & illud quæſtionis, an dotalibus pactis conuentum, poſſit poſtmodum alterutrius aut vtriuſq; coniugum voluntate mutari, & ius quæſitũ ex pacto alterutri auferri? Et puto eſſe, *l. pactum. 15. de pact. vbi dixi l. fi. hoc tit.* exemplo vltimæ voluntatis, *vide infra de adimen. leg.* & donationis cauſa mortis, *vide infrà de donat. cauſ. mort.* in quam incidit, *l. licet, 19. vbi Cyn. & gloſſ. 1. C. de pact.* etiamſi quæ ex lege vel ſtatuto debentur, auferri æquè nequeant, *Bal. in l. ſi quando, C. de inoffic. teſtam. Boer. deciſ. 244. Crem. ſing. 154. vide* A *Iaſ. & Dd. in Auth. præterea, C. vnde vir.* vt nec ea quæ in fauorem dotis ſunt conſtituta, *l. de die, 14. cum ſeqq. hoc tit. l. 1. §. illo, C. de Lat. lib. Cuiac. lib. 7. c. 26.* An etiam ab inteſtato hæc pacta valeant, iure dubitatur. Et communiter reſponſum, ne quidem B ab inteſtato valere, *l. hæreditas. 5. C. de pact. conuent. Sal. & Dd. in l. pactum, 15. C. de pact. Iaſ. in l. ſtipul. num. 10. & l. ſi ita, §. ea lege, num. 13. de verborum oblig. Alex. conſ. 28. ponderatis, num. 3. & 4. vol. 3 per lege licet, 19. Co. de pact. 4. C. de mut. ſtipul.* niſi inter C liberos, *d. l. pactum. 15. C. de pact.* aut futuros alioqui hæredes, *l. vlt. C. de pact.* Quod in ſimplici pacto; *d. l. pact. d. l. vlt.* item cum hæreditas ita relinquitur, obtinere poteſt: *d. l. licet, C. de pact. d. l. hæreditas.* iure verò donationis cauſa mortis quin valere D poſſit, nihil cauſæ eſt: quod etiãſi iure Ciuili dubium eſſet, *d. l. licet, in verb. donationis quidem. cauſ. mort. C. de pact. glcſ. penult. d. l. hære, C. de pact. conuent.* tamẽ moribus paſſim vſurpatur: dum tamen quinque teſtes interueniant, ſicut in donatione mortis E cauſa, *l. vltim. Co. de dona. cauſ. mort.*

De fundo dotali. Tit. V. C. 5. 23.

1 *Maritum quamuis dominum, non tamen poſſe res dotales alienare.*

2 *Sententia legis Iuliæ.*
3 *De quibus rebus L. Iulia loquatur.*
4 *Fundum Italicum & dotalem duntaxat L. Iulia prohiberi: & quis ſit dotalis.*
5 *De qua alienatione L. loquatur: & quid hoc verbo veniat.*
6 *An conſentire mulier alienationi validè poſſit.*
7 *De oppignoratione rei dotalis.*

1 ETſi † maritus conſtante matrimonio ſubtili quadam ratione dominus rei dotalis efficitur, *dicta l. in rebus,* 30. *Co.de iur.dot.* dominij autem proprius ſit fructus, Vt res alienari poſſit: *l.fructus rei,* 72.*de reg iur. l.pen. de pact.* tamen fundum dotalem lege Iulia alienare prohibetur: *de hac vide Paul. lib.2. titul.21. Cuiac. lib.7.obſeru.cap.23.gloſſ. Land.lib.1.artic.52. & quæ dixi Inſt.quib.alien.lic.*§.1.cuius legis hæc erat ſententia.

2 ¶ Fundum Italicum dotalem maritus ne alienet inuita vxore, ac ne ipſa quidem conſentiente obliget. Fundum inquit: ideſt, res
3 Soli. Nam † mobiles, quæ minoris reputantur, *l. ſi rem mobilem,* 47 *de acquirend.poſſ.* qui ſoluendo eſt maritus, hoc iure alienare poteſt: *l.1.2 C.de ſeruo pign.dato, l.3.de iure dotium.l.res in dotem,* 42.*ſupr.de iur. dot.* Italicum: id eſt iuris Italici, cuiuſmodi ſunt prædia, quæ olim ſola erant Mā-
A cipi, & plenè alienari poterant: vt & Cicero pro L.Flacco oſtendit. Sed † hoc Iuſtinianus ad 4
Prouinciales etiam fundos, vt & plerique *glo.& Bart.in Authent. ſiue,C.ad Velleian. & in l. 1.nu. 18. & l.ſi æſtimatis, ſolut. matr. tex.in cap. penult.de conſuet. Bal.*
B *in l.iubemus, C. ad Velleian.* exiſtimant) ad res etiam mobiles, quæ ſeruando ſeruari poſſunt, produxit: *l. vnic.*§. *& cum lex Iulia,C.de rei vxor.act.inſt. quibus alien.licet vel non, in princip.* Dotalem, id eſt, in dotem datū, *l.dotales,13.& l.ſi maritus,hoc t.*
C non tamen æſtimatum *l.2. C.eo.* Dotalis autem etiam is videtur, qui ex pecunia dotalis comparatus eſt, *l.res quæ,54. ſup. titul.2.* Maritus: idem ius obtinet quoque in Sponſo: *l. lex Iulia, 4. hoc tit.*

¶ Ne alienet. Verbum aliena- 5
D tionis latè patet, *l. fin. C. de reb. alien. non alien.* Itaque omnis actus prohibetur nō modò trāſferendi dominij, *l.1. C. eod.* ſed etiam diminuendi: vt ſeruitutis impoſitio vel ademptio, *l.5 6.7.* vſucapionis patientia, & cōſimilia, *l. alienationis, 28. de verbor.*
E *ſignific.* Sed hoc de alienatione voluntaria, non neceſſaria eſt accipiendum, *l.1.hoc tit. l.2. C.eo.* Quid enim ſi æs alienum, non quidem mariti (nam hoc de ſuo diſſoluere debet, *l.aſſiduis, C.qui pot.in pign. Co.ne vxor pro mari.*) ſed vxoris (pro quo maritus, *tot. tit.*

tit.C.ne vxor pro mari.) alio modo quàm venditione prędiorum explicari nequit? certè cauſa cognita, cum conſenſu mulieris & curatoris eius, quem iure Sax. habere debet, poteſtatem alienandi iudex facit: *Auth. ſiue à viro, Authen. ſi qua mulier, vbi Bart. Salic. Dd. Co. ad Velleian. Zob. artic.21. lib.1. vide Cuiac. etiam obſeru.lib.7.c.23.* Prohibitio autem hæc eò pertinet, ne valeat contractus in vxoris damnum, non etiam ne obligetur maritus: qui rem alienam vendendo ſe obligat: *Schurff.conſil. 9. cent. 1. per l. cùm vir, 42. de vſucap. l. rem alienam, 28. de contrah.empt.l.4. C.de rei vend.*

6 ¶ Additur, Inuita, ac ne ipſa quidem conſentiente, iure nouiſſimo: idque propter fragilitatem ſexus, maritorum ſuaſionibus aut minus facilè obnoxij & credentis, Iuſtiniano placuit: *d.l.vnic.§.& cùm lex Iulia, Inſt. quibus alien. lic.vel non in princ.* niſi acceſſerit iure Pontificio iuſiurandum, *cap cùm contingat, de iureiur.* Eaque non modò in vxore, ſed etiam in ſponſa obtinent. *Angel.in §.patitur, num.3. Inſtit.de iniur.*

7 ¶ Vltimò ait lex: Ac ne ipſa quidem conſentiente obliget. Noluit enim lex, etiam conſenſu mulieris poſſe fundum eius obligari: quia facilius oppignorationi quàm alienatione aſſēſura credebatur: *Theoph. Inſtitut.*

A *in princ. quibus alien.lic.* cùm ſit reſtrictum & tenax fœminarum genus, nec perinde rerum ſuarū diſtractionem facilè admittat, atque obligationem, *l. ſi ſponſo, 16.vbi gloſſ.in verbo rarò accidit. C.de donat. ante nupt.* An autem conſenſu mariti, mulier alienare B extra dotem bona ſua mobilia aut immobilia poſſit, controuerti ſolet: quanquam pleriſque placet, poſſe: *Bart.in l.fi. de iur. dot.& in l.vnic.§. & cùm lex, C. de rei vxor.actio. Cyn.in l.ſi prædium,C.de iur.dot.Bal.& Alex. in l. cum lex, C. de fideicommiſſ.* C *Bal in l.ſi prædium,23. C.de iur. dot.Ferrar. in form. lib reſponſ.in act.hyp.verb.excuſſionis.Chaſſan. in conſuet. Burgun.de iur.mar.§. 4.in fi.num.5. facit text.in l. conſtante, 21.C.de donat.vide etiam, l.velles,8. Co. de reuoc. donat.* id quod & Saxones ſequuntur: D *Landt.lib.1.artic.31.45.vide infrà, de don. Faſch. diff. 6.& 7. Reinhard. diff. 8.* Cæterùm ego crediderim, quandoquidem hoc caſu, cùm marito mulier contrahit, aut ſaltem ad eius vtilitatē, eum in propria velut cauſa, *l.1.quand.& intra quæ temp.* E *appell. vbi propria cauſa dicitur, cuius vtilitas ad aliquē ſpectat.* authorem eſſe non poſſe, *l.1.l.5. infr. de auth.tut. §.vlt. Inſtit.eod.* ſed alium tunc mulieri curatorem eſſe adiungendum, *arg.art. 43.lib.1.Faſch.diff.* 7.Cùm tamē maritus & vxor ſimul alienant,

non mulier, ſed ille totum contractum facere, & ſolus alienare intelligitur, vt quidam volunt: *Chaſſan. in conſuetu. Burgund. tit. de iur. mar.* §. 4. *in fin. num.* 6. quod verum eſt, cùm de re ſua, aut in matrimonio quæſita, maritus & vxor aliquid diſponunt: *Salic. in l. ſi liqueat, penult. C. de inoffic. teſtam.* In hac verò materia, quando res mulieris alienātur, contrà quis opinetur, videri potius fœminam cuius de re agitur, quàm coniugē qui Verbo tantùm conſentit, totam alienationem facere: *Salic. in dict. l. ſi liqueat, in fin. per illum text. & l. 2. C. ſi aduer. donatio.* niſi pretium bono mariti cedat, & in rem eius, vt veriſimile ſit, conuertatur, *arg. l. ſi non ſingulis,* 5. *C. ſi cert. petat. l. vir vxori,* 7. §. *vlt. vbi gloſſ. ad Senatuſconſ. Velleian.* Sed hæc in reliquis eius bonis obtinent, in dotalibus non item: in quibus prohibitionem huius legis etiamnum durare, verius eſt, *vide Bal. in l. fin. de fund. dot. Dd. in l. vn. §. cumq; C. de rei vxor. act. in l. æſtimatis,* 50. *ſolut. matrim. Bal. in Authent. ſi qua, C. ad Senatuſconſ. Velleian.* (vtcunque Saxones inter ſe diſſentiant, *D. Reinhard. diff.* 7. *Faſch. diff.* 6. *&* 7. *gloſſ. Landtr. art.* 30. *nu.* 11. *lib.* 3. *art.* 45. *Zob. lib.* 1. *art.* 20. 21. *&* 31. *& lib.* 3. *art.* 73.) nec conſenſu mulieris alienari res dotales, abſque interuētu iuriſiurandi poſſe: quādo & aliàs publicè interſit, contractus dotibus detrimentoſos annihilari: *l.* 5. *cum ll. ſeqq. de pact. dotal.* & nedum dotem, ſed ne dotalium quidem mulieris alienari aut repudiari poſſe, ſit receptius: *vide Bal. Salic. & Doctores in Authent. ſiue à me & Authent. contra, Co. ad Senatuſconſult. Velleian. Ferr. in for. act. hyp. verb. exceptionem: num.* 25. *Chaſſan. in conſuetud. Burgund. Rubr.* 4. §. 4. *in fin. Land. lib.* 1. *artic.* 21. *vbi gloſſ. latè litera b.* quaſi in prohibitam coniugum donationem, aut ſaltem legis Iuliæ prohibitionem ea res incidat. Etiam textus iuris Saxon. lib. 1. art. 31. & 45. qui dum vetant bona mulieris ſine conſenſu mariti tanquam curatoris alienari, à contrario ſenſu ex vtriuſque voluntate alienationem eorum admittunt; diſertè loquuntur de fœminæ bonis: (*Ihr eigen. Gut.*) At dotalia non ſunt vxoris propriè, ſed viri: *l. doce, Co. de rei vend.* vt illud ſtatutum & ad hæc extendi non debeat cum totius huius Iuris correctione. Hæc omnia videntur accipienda, cùm repetitionis dotis eſt locus, *l.* 1. *Co. eo.* hoc eſt ſoluto matrimonio, quoties actione dotis repetitur, *l.* 7. *hoc titul.* ad quem caſum pertinuit lex hæc Iulia de adulterio lata. Conſtante matrimonio videtur alienatio & obligatio valere, ex

ex iure mariti : quo ſoluto cùm ſoluatur ius datoris, reſoluitur A etiam ius accipientis, *l. lex, de pignoribus.*

DIGEST. LIB. XXIV.

DE DONATIONIBVS INTER VIRVM & vxorem. Tit.I. C. 5. 16.

1 *Quare prohibitæ inter coniuges donationes.*
2 *Oratio Antonini.*
3 *Ad quas donationes hæc prohibitio non ſpectet.*
4 *Quatenus reuocentur donationes.*
5 *De confirmatione tacita & expreſſa.*

Qvamuis in dotem marito dari, conſtante quoq; matrimonio, *dixi in §. penult, Inſtit. de donat.* poteſt, ſicut hactenus dictum eſt: quia ea donatio non ob nullam fit cauſam (quod genus non prohibetur, *l. inter, l. quod autem, §. ſi vir, hoc tit. l. 1. ad legem Iul. rep. Bart. in l. ſi voluntate, C. de do. pro. per gloſſ. & ibi Bal. in l. 2. §. fin. ſi certum petat. Imol. in Rubr. ſolut. matrim. in c. vltim, extra h. t. Cuiac. obſeru. lib. 6. cap. 18.*) ſed ad toleranda coniugij onera: *l. pro oneribus, C. de iur. dot. vide ſupra; de iur. dot.* tamen reliquæ donationes, quas ſine cauſa faciunt inter ſe coniuges, contra- B ctis iam nuptijs, prohibitæ ſunt. Quod † primò moribus ita inductum receptumque fuit, *l. 1. h. t. vide Paul. lib. 2. tit. 23. Vlp. tit. 7.* quia indignum videbatur concordiam maritalem pretio, ſicuti adulteria, conciliari, & ſe inuicem nimia largitatis profu- C ſione ſpoliare coniuges. Vnde & illud mali ſequebatur, vt melior liberaliorq; in paupertatem decideret, deterior locupletaretur. Itaque vt appareret, amorem coniugalem ſine pretio ſtare, & omnia inter virum & vxorem iure indiuiduæ ſocietatis D citra peculiarem liberalitatem eſſe communia, deſitum eſt moribus facere in matrimonio donationes: *l. 1. 2. 3. h. t.* vt pulchrè Plutarchus *in Probl.* explicat. Qua ex † vſurpatione ius 2 poſtea ortum eſt: eaq; de re nouiſſimè orationem Antoninus E in ſenatu habuit, cuius duo ſunt capita: alterum de Donationis inter coniuges prohibitione, *l. 3. in princ. h. tit.* alterum de eius Confirmatione: *l. cum hic ſtatus, 32. hoc tit.* Prohibitio † autẽ 3 hæc ad ſponſos non pertinet, *l.*

ſi ſponſus, 5. *l. inter eos*, 27 *hoc tit. l. ſi à ſponſo*, 16. *C. de donat. ante nupt.* neque ad illas donationes, quas parentes & propinqui die nuptiarum faciunt ſponſo ſponſæue: quæ vtrilibet cui donator ſanguine cõiunctus eſt, acquriuntur: *Bart. in l. ſed etſi plures*, §. *in arrogato*, *n.* 4. *de vulg. & pupill. ſubſtit. Iaſ. in l. vt liberis*, 17. *nu.* 17. *C. de collat.* ob enim propinquitatẽ videtur dari: ab extraneis verò donata eiuſmodi ſunt communia: *Bart. & Iaſ. prææalleg. loc.* ſicut & iure Sax. eiuſmodi indiſtinctè omnia *Landt. lib.* 1. *art.* 1.

4 ¶ Sed † nec ad illas donationes refertur, quæ neque donantem pauperiorem reddunt, *l. ſi fructus*, 8. *C. eo. cap. nuper. extr. eod. gloſſ. li.* 1. *art.* 31. vt ſi res aliena detur: *l. ſed etſi conſtante*, 25. neque accipientem locupletiorem: puta ſi vxori detur ad mundum, vel ſepulturam, vel eleemoſynam, aut manumiſſionem, aut emptionem pro neceſſitate rei familiaris faciendã, &c. *dicta l. ſi ſponſus*. 5. §. *conceſſa*, *l. quod autem*, 7. §. *ſi maritus*, *cum ſimil*, *h.t.* aut ad perfruendas rei vtilitates, percipiendoſque fructus: *l. de fructibus*, 17. *hoc tit. l. fructus*, *ſuprà de vſur. l. ſi fructus*, 8. *l. de iis*, 17. *C. de donat. inter vir. & vxor. vide quæ dixi Inſt. ad* §. *ſi quis à non domino*, *de re. diuiſ.* Nam & eatenus tantũ hæc donatio reuocatur, quatenus

A inuenitur accipiens factus locupletior: *d. l. quod autem*, 7. §. *maritus*, *d. l. de iis*, 17. *C. eod.* ſed nec ad illa prohibitio pertinet, quæ referuntur in tempus ſoluti coniugij, puta in caſum diuortij vel mortis: *l. ſi eum*, 9. §. *fin. cum l. ſeq. l. ſed interim*, 11. B §. *ſi. l. vitricus*, 60. *l. inter*, 43. *cum ſimil. hoc t*, *vide Vlpian. t.* 7. Qua † ratione etiam tacitè confirmatur inter coniuges facta donatio ſi ea nondum reuocata donator deceſſerit, *d. l. cùm hic ſtatus*, 32. *hoc tit.* Quæ tamen quingentos aureos excedit, non C aliter in eo quod excedit confirmationem meretur, quàm ſi expreſſa morientis conteſtatione, vel facta in actis inſinuatione ſit ſtabilita: *l. donationes*, 25. *C. eo.* Ex quo & illud Doctores inferunt, quod licet donatio Reciproca inter coniuges viuentes D non valeat, *Iaſ. in l. ſtipul.* 41. *de verb. oblig. Panor. conſil.* 48. *lib.* 2. *gloſſ. ad dict. art.* 44. *Land. lib.* 1. *vide tamen Schurff. conſil.* 46. *n.* 5. *cent.* 1. (quanquam valere confirmet Tiraquel. *in l. ſi vnquam*, *verb. donationes*, *n.* 94. *C. de reuoc. donat.*) tamen quando E confertur in caſu mortis, vt videl. alter ex coniugibus ſuperſtes alteri ſuccedat, eam donationem velut vltimam voluntatẽ valere, *Cyn. Bald. Salic. Caſtr. Iaſ. in l. ſi pater*, *C. de inoffic. teſt. Boer. in conſuet. Biturig. tit. de conſt. concer. mar.* §. 1. *col.* 6. vide

*de Soc. in fal.reg.*104. *Ludo.Rom.* A *in Cyn. per l. quod autem* 7. §. *ſi vir, l. qua iam nupta,* 48. *hoc tit.* Quo tamen caſu quinq; teſtium præſentiam, velut in vltima quauis voluntate, *l. fin. Co. de codic. l. fin. Cod. de don. cauſ. mort. gloſſ. & Cyn. in l. licet, C. de pact.* requiri arbitror. Addunt & illud B Dd. non modò morte, ſed inter viuos etiam iureiurando, quamlibet inter coniuges donationem confirmari, *c. cùm contingat, de iureiur. c.* 1. 2. *eo. in* 6. *Decius conſil.*202. *per tot. Panorm. in c. fin. de iureiur. Imol. in c. quintavallis, eod. tit. Bald. in Auth. ſiue* C *à me, C. ad Senatuſcon. Velleia. Schurff. conſil.*46.*n.*8.*cent.*1.*Boer. in conſuetud. Biturig. de conſ. conc. mar.* §.1.*in princ.* Hoc etiam nouiſſimè adjiciendum, donationem rerũ Mobilium iure Saxonic. inter coniuges ſuſtineri & ratam eſſe: Immobilium verò, D niſi reliquis ſolennitatibus deſtituatur, *l. donationes quæ, C. de donat. prop. nupt. de donat.* morte confirmari. *vide gloß. Zob. lib.*1. *art.*21. *& lib.*3. *art.*75. Ego malim indiſtinctè nec hoc iure talem donationem recipi: cùm ſtandum ſit iuri communi, niſi E quid diſertè ſtatuto contra reperiatur cautum, *dict. l. ſi extraneus,* 6 *de condict. cauſ. dat. vbi Bald. l.*3. *Cod. de inſtit.* quod hic abeſt: & alioqui receptum ſit, quæ ſunt mobilia vel mouentia, *art.*19. *art.*24. *lib.*1. *cum ſimul.* non poſſe à muliere donari marito, nec inter viuos, ob prohibitam inter coniuges hac lege donationem; nec cauſa mortis, quia hoc pacto cognatæ proximæ, cui tempore mortis acquiritur, ius interuerti non poteſt, *Land. lib.* 1. *art.* 31. *Rheinhar. diff.* 9.

De Diuortijs & repudijs. Tit. II. C. 5. 17. 24.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Matrimonium ſoluitur morte.*
3 *Captiuitate, & diuturna abſentia.*
4 *Seruitute.*
5 *Diuortio.*
6 *Quid ſit diuortium, quid repudium.*
7 *Quomodo fiat diuortium.*
8 *Diuortium hodie non concedi.*
9 *Niſi ex cauſa adulterij, inſidiarum, deſertionis.*
10 *Pœna iniuſtè diuertentis.*

HActenus † quomodo con- 1
trahantur, nunc qua ratione Diſſoluantur coniugia, videamus. Dirimitur, inquit Paulus, *l.*1 *h.t.* matrimonium, Morte, Captiuitate, vel alia Contingente ſeruitute alterutrius eorũ,
vel Diuortio. Ac † dubium qui- 2
dem non eſt, quin morte dirimatur coniugium, permittaturque ſuperſtiti perſonæ nouam conditionem quærere: *cap. ſi.*31. *quæſt.*1, niſi quòd mulier intra

annum

annum luctus nubere prohibetur, *l. liberorum, de his qui not. infam. vbi dixi ſuprà, l. 1. C. de ſecund. nupt,* quod poſtea Pontifices antiquarunt, *c. vlt. de ſecund. nupt.*

3 ¶ Captiuitate ſoluitur, ſi alteruter in hoſtium poteſtatem venerit. *l. non vt à patre, 8. l. in bello, 12. § medio, de capt. & poſtlimi. reuer. l. ſi quis ſic ſtipuletur, 56. infrà tit. 1.* hæc enim ſeruitus mors Ciuilis eſt: *l. 4. cum ibi not. ſuprà, qui ſatiſd. cog. glo. in l. vnic. §. fin. autem, ad verb. ſuperſtite, C. de ead. toll.* ei tamen qui remanſit, ſecundis nuptiis, altero viuente, interdicitur, ſi conſtet captiuum viuere. Quòd ſi incertum ſit, exacto quinqennio facultas nubendi redit perſonæ relictæ, *l. vxor, h. t. §. ſed etiã, in Auth. de nuptiis*: etiamſi Iuſtinianus *Auth. hodie, C. de repud.* Pontifices nuncium mortis certum requirant: *c. in præſentia, de ſponſ.* Is verò qui in militiam profectus eſt, & vtrum captus, an mortuus, aut vbi ſit ignoratur, quandiu expectare debeat, etſi variatum eſt conſtitutionibus, *l. vxor, 7. C. de repud. §. nouimus, in Auth. de nupt.* tandem tamen Iuſtiniano placuit operiendum abſentem eſſe, quoad de eius morte aut captiuitate conſtaret, *§. quod autem nobis. Nouell. vt lic. ma. & auiæ, Authent. hodiè C. de repud.* Sed ſciendum eſt, illa dici de legitima & neceſſaria

A militia, quam ſubire olim Romana iuuentus cogebatur: nihil ad errones noſtri temporis, qui deſertioni iniuſtæ prætextum militiæ nõ neceſſariæ obducunt, pertinere: in quibus ſolent pij Magiſtratus ſequi illud, vt poſt quinquennium aut quadrieniũ,

B citato literis publicè ad templa affixis deſertore, perſonæ deſertæ noua vota permittant, *d. l. vxor. 7. C. de repudiis, d. §. nouimus, in Auth. de nuptiis.* Quin etſi intra illud tempus non continuerit, tamen pœna adulterij mitigari ſolet, *l. miles, 11. §. pen.*

C *in verb. vindicari debet pro admiſſi criminis qualitate, de adult.* nec facilè concedi redeunti marito, vt propterea vxorem repudiare poſſit: quando ille cauſam eius lapſus præbuerit, eoque delicto ſit compenſandum, *l. viro, 39. infrà tit. 1. l. vxor. 13. §. iudex.*

D *ff. de adult. vide Tiraquel de pœnis cauſ. 62.*

¶ Seruitute ſoluitur: vt ſi quis ob ingratitudinem redigatur in ſeruitutem, *§. ſi verò decretum, in Auth. de nuptiis.* aut propter crimen ſeruus fiat pœnæ, *l. res vxoris, 24. C. de donat. inter vir.* 4

E *& vxor.* quod hodie correctum eſt: Pœna enim coniugia, *§. quod autem, in Auth. de nupt.* diſtrahere non debet.

¶ Poſtremò dirimitur Diuortio, & Repudiis. Diuortiorum 5
† à diuerſitate mentium dictum 6
vult Caius: vel quia in diuerſas

par-

partes eunt, qui diſtrahunt matrimonium. Rectiùs Cicer, lib. 3. de Orat. Diuortium, inquit, in vxore neceſſitas coegit ſumere, cùm non eſſet proprium, Repudium verò à pudore, authore Feſto, appellatum eſt: quod ſine aliqua pudoris reiectione ſiue iactura, tam arcta, honeſtaque inter coniuges coniunctio diſſolui nequeat. Inter hæc verba autem hoc intereſt, quod repudiari futurum etiam matrimonium poſſit, ſponſa autem non rectè Diuertiſſe dicitur, *l. inter diuortium* 10. *de verb. ſignific.*

¶ Diuortium fit aut Mutua voluntate, aut alterutrius. Mutua voluntate & conſenſu apud Veteres ex lege XII. Tabul. diſſolui poterat coniugium: *Cic. Philipp* 2. *l. pen. de adult. l. ſi conſtante*, 9. *C. eo.* quia ſecundùm naturam putabant, vt quo quid colligatum eſſet, eodem modo ſolueretur: *l. ab emptione*, 8. *de pact. l. nihil*, 35. *de regul. iur.* Contrahitur autem matrimoniũ conſenſu: ergo cõtrario conſenſu rectè ſolui poſſe ratiocinabantur.

¶ Sed hoc Iuſtinianus tantùm ex cauſa caſtitatis & amore cœlibis vitæ conceſſit: *§. quia verò ex conſenſu, in Authent. vt liceat matri & auiæ, &c. Auth. quod quod hodie, C. de repud.* Canones indiſtinctè ſuſtulerunt, *c. fin. cum ibi not. de tranſact.* & meritò quidem; vt maneat immota & æterna regula: Quod Deus coniunxit, homo ne ſeparet. *c. quos Deus* 33. *q.* 2.

9 ¶ Alterutrius voluntate diuortium fit, non ſolo quidem animi impetu, *l.* 3. *hoc t.* ſed certa forma adhibita, *l.* 2. *l. nullum*, 9. *l. ſi pœnituit*, 7. *Cuiac. obſeru. l.* 8. *c.* 26. & hodie ex cognitione Magiſtratus, propter certas duntaxat cauſas iure expreſſas: *l. conſenſu*, 8. *l. in cauſis*, 10. *l. vltim. C. eod.* quarum præcipuæ ſunt, Adulterium, Inſidiæ & Inimicitiæ capitales, ſæuitia intolerabilis, idque vt maius euitetur malum: *d. l. conſenſu, C. eod Schurff. conſ.* 42. *cent.* 1. ſicuti & Moſes propter σκληροκαρδίαν Iudæorum conniuente Deo, ex certis cauſis diuortium iis conceſſit: *Matth.* 19. *Marc.* 10. *Deut.* 24. Deſertio, de qua Paulus 1. *Corinth.* 7. 15. Si incredulus, inquit diſcedit, diſcedat, non eſt ſeruituti ſubiectus frater, aut ſoror eiuſmodi, *dict. l. ſi vxor, dict. §. nouimus*.

10 ¶ Cæterùm, qui ſine cauſa (nã aliàs ſecus eſt) diuertit, dotem donationemve amittit: *d. l. conſenſu, c.* 1. 2. 3. *de don. inter vir. Land. lib.* 1. *art.* 21. qui aliud etiam matrimonium contrahit, vel ex Chriſti ſententia, *Luc.* 16. *Matth.* 19. reus adulterij eſt: *Auth. hodie, C. de repud.*

¶ Porrò Canones ob Hæreſeos, *c.* 2. *c. quanto*, 7. *de diuor. c. ſi infidelis*, 28. *quæſt.* 2. *c. de illa, de*

diuor.

diuor. vel dũtaxat Adulterij cau- A
ſam *c. 4. & 4. de diuor.* permit-
tunt diuortium, non vinculi, ſed
tantummodo quoad ſeparatio-
nem thori, *c. 2. de coniu. lepro ſo.*
cap. vlt. de conuerſcon. Bar. in l.
rerum, n. 1. infrà rer. amotar.
cap. dixit dominus. 32. q. 1. cap.
ſi vxorem. 32. qu. 5. c. 1. 32. q. 7. B
Huiuſmodi quidẽ diſputari poſ-
ſunt copioſius, dijudicari ab Ec-
cleſia debent, cui iudicium iſtud
relinquimus. *c. 5. qui fil. ſint leg.*
l. 6. C. de ſacroſanct. Eccleſ. Bald.
l. 4. 5. C. de nupt. cap. 3. de ord. co-
gnit. Certè momentoſa eſt regu-
la diuinitùs tradita: Quod Deus C
coniunxit, homo ne ſeparet. &
Iuſtinianus noluit ob vllum de-
lictum coniugia diſſolui, §. *de-*
portati. in Authent. de nupt. Et
in dubio pro coniugio tutius eſt
pronunciari. *Menoch. conſil. 4. n.*
29. Itaque Canones rationem
excogitarunt, qua nec delicta D
relinquerentur impunita, neque
facilè ſolueretur coniugium: &
ſpes reconciliationis velut ex
quadam neceſſitate maior rema-
neret. Atque hæc de iuſtis diuor-
tij cauſis. Quando porrò ob diſ-
ſenſum metum, dolum, affinita-
tem, propinquitatem, impoten- E
tiam, coniugia ſeparentur, ſuprà
ad titul. de ritu nupt. eſt expoſi-
tum, quanquam ex his cauſis
non tam diſſoluuntur, quàm
pronunciantur eſſe nulla,
nec vnquam fuiſſe contracta, *vt*
in l. ſicut, §. ſed ſi. ſi ſer. vend.

Soluto Matrimonio dos quemadmodum petatur. Tit. III. C. 5. 18. 13.

1 *Continuatio.*
2 *Dominium rei dotalis ad mulierem redire ipſo iure, non poſſeſſionem.*
3 *Cui, aduerſus quos detur actio repetenda dotis nomine.*
4 *Quid veniat in hanc actionem.*
5 *Quæ cauſa exactionem dotis impediant.*
6 *Quo die res dotales ſint reſtituendæ.*

POſtquam † dictum eſt, quo- 1
modo diſſoluatur matri-
monium, videamus nunc eo
diſſoluto, quemadmodum Dos
repetatur. Etſi † enim dominiũ
rei dotalis ipſo iure ad mulie-
rem redit, ſoluto matrimonio:
non tamen poſſeſſio quæ facti
eſt, transfertur: *l. cùm hæredes,*
23. de acquir. poſſ. eaque iure &
legibus repetenda eſt, non vio-
lenter auferenda, *l. dotis, 9. C. eo.*
Siue † itaque morte, ſiue diuor- 2
tio dirimatur coniugium (neq;
enim intereſt, *l. cum quærebatur, 240. de verbor. ſignif.*) com-
petit ſtatim actio mulieri, &
eius patri cuius in poteſtate eſt.
l. 2. 3. 4. l. ſi ab hoſtibus, 10. hoc
tit. l. vnica §. videamus, & §.
ex hoc, de rei vxor. actio. non-

nunquam

nunquam etiam extraneo, ſi dotem quam dedit ſibi reddi ſtipulatus eſt; *dict. lege vnica, §, accedit, l. auia, C. de iur. dot.* aduerſus maritum aut eius hæredem, *l. 2. l. maritima, 12. cum l. ſequen. l. etiam, 18. hoc tit.* vel patrem mariti, ſi dotem accepit, *l. rei iudicatæ, 15. §. fin. hoc. tit.*

4 ¶ Hæc actio eſt Ex ſtipulatu Bonæ fidei, quam Iuſtinianus ſubſtituit actioni Rei vxoriæ, *in l. vnica in princ. C. de rei vxoriæ actio. §. fuerat. inſtit. de act.* quæ olim tantùm vxori eiuſque patri, non etiam reliquis mulieris hæredibus dabatur. nam ex cauſa matrimonij maritus dotem (vt nunc iure Saxon. mobilia *Sax. lib. 1. art. 31. vbi gloſſ. num. 4.*) lucrabatur, coniuge eiuſque patre demortuis: *Vlpian. tit. 6. de dotibus, l. 2. in fi. princ. de dot. præleg. l. 4. C. de pact. conuent. l. 1. 2. C. Theod. de inoff. dot.* niſi initio per ſtipulationem De dote alijs reddenda cautum fuiſſet, *d. l. 4. iunc. l. ſi pactum, 9. de probat.* ſed quia Iuſtiniano viſum eſt iniquum, dotem vt proprium fœminarum patrimonium abſq; cauſa, ſoluto quippe coniugio, apud virum remanere: ideo voluit ſemper intelligi ac fingi ſtipulationem De reddenda dote interueniſſe, atque ita diſtinctè hæredibus (non etiam extraneis, in quibus tacitè ſtipulationis fictio ceſſat, *l. vnica, §. accedit, C. de vxor. act. rei*: actionem dari *d. l. vnica in principio, & §. maneat, C. illo. cum ſeq.* Qua petitur dos reſtitui, vnà cum fructibus, pro portione anni, quo diuortiũ factum eſt, *l. 2. l. fructus, 7. l. ſi alienam, 11. l. ſi marito, 3. §. fin.* & reparatione dãni, ſi quod dolo, culpa, negligentia mariti rebus dotalibus accidit, *l. penult. l. fin. hoc tit.*

¶ Huic autem actioni ſolidè 5 ſatisfaciendum eſt, *l. 2. in princ. hoc tit.* niſi maritus ex aliqua cauſa dotem retinere iure queat, vel propter liberos ſuſceptos ex muliere quæ dotem attulit, vt volunt Dd. *in d. l. dos à patr. C. ſolut. matrimon.* quorum opinio recepta eſt iura Saxonum: *artic. 1. & 37. lib. 1. gloſſ. art. 21. n. 2. lib. 1.* vel propter adulterium, deſertionem, aut aliud mulieris delictum, quod diuortio cauſam dedit, *l. Lucius, 38. l. cùm mulier, 47. hoc tit. dict. l. conſenſu, l. fin. C. de repud. Chaſſ. in conſ. Burg. tit. de iur. mar. §. 6. verb. eſt don. her. num. 3. per doctrinam Bal. in l. quod in vxorem, C. de neg. geſt. Iaſ. in l. ſi ab hoſtibus, 10. §. ſi vir. ſolut. matrimon. vbi etiam Caſtr. Aret. conſil. 130. Franc. Curt. iuni. conſil. 6. feud. Bal. in tract. de dot. part. 7. priuileg. 11. n. 8. gloſſ. Land. lib. 1. artic. 21.* vel ratione pacti, *l. ſi dotali, 48. hoc t. l. ſi pater, 12. de pactis dotalibus*, vel quia maritus ſoluendo non eſt, *l. maritum, 12. cum multis ſequen-*

quen-

quentibus hoc tit. ita vt reddita
dote egeſtatem ſit paſſurus: *l. in
condemnatione*, 173. *de regul. iur.*
vel quia ſine culpa mariti aut
poſt moram mulieris res dotales
perierunt, *l. ſemel mora*, 26. *l.
Mania*, 49. *hoc tit.* Exceptis his
atque alijs retentionum, *vide Vl-
pian. tit.* 6. caſibus, dos reddi de-
bet: *d. l.* 2. & quidem res immo-
biles ſtatim. *Vlpian. tit.* 6. *d. l. vnic.*
6 §. *ex actio*, Mobiles † verò, præ-
cipuè fungibiles, quæ difficilius
conquiri colligiq; ſubitò poſſunt,
olim quidem annua, bima, tri-
ma die, hoc eſt, tribus penſioni-
bus annuis *Vlpian. tit.* 6. *d. l vn.* §.
cumque tunc, *l.* 3. *infr. de ann. leg.*
l. iuriſgetium, 7. §. *vtputa*, *l. ſi vnus*
§. *pactus*, *de pactis*, hodie intra an-
num, *dict. l. vnica*, §. *autem*, *Co.
de rei vxor. actio.* quo temporis
interuallo mulier ab hæredibus
mariti alenda eſt, ſi aliunde ex-
hiberi ſe nequeat, *vide Iaſ. in d.*
§. *fuerat*, *num.* 23. & 24. *Inſtitu.
act. Bal. in tract. de dot. par.* 2. *qu.*
16. *num.* 1. ac poteſt interea ma-
nere in domo & bonis mariti, pi-
gnorique incumbere ſuo, do-
nec ei dos integrè perſoluatur,
Bald. in l. pen. num. 2. *Co. de pig.
act. Bal. in tra. de dot. parte* 8. *q.* 6.
num. 21. *Moder. in l. fructus eos*, 7.
§. *ob donationes ff. ſolut. matrimon.*
vide Land. lib. 1. *art.* 22. & *gl. art.*
45. *eod. lib.* Iure porrò Sax. mari-
tus dotem quæ in pecunia conſi-

A ſtit, lucratur ſoluto matrimonio
nec tenetur reddere, niſi liberis
pro Rata legitimæ, *art.* 31. *lib.* 3.
Dec. conſil. 19. *part.* 1. *Reinhard.
diff.* 35. aut niſi ſe dote indignum
fecerit, puta quod vxorem deſer-
uit, aut in morbo neceſſaria ali-
menta non ſuppeditauit, *gloſſ. in*
B *l. ſi ab hoſtibus*, 10. *verb. lucrifa-
cere. vbi Doctor. hoc tit. gl. Land.
lib.* 1. *ar.* 21. &c. Eſt & quo ad fru-
ctus, differentia, nam fructus vl-
timi anni, quo matrimonium diſ-
ſolutum eſt, iure communi inter
maritum & vxorem, aut eorum
hæredes diuiduntur, pro rata tē-
C poris quo matrimonium durauit,
d. l. fructus, 7. §. 1. *hoc titul.* Mori-
bus autem Sax. fructus induſtria-
les, quorum ſemina iacta vltimo
anno fuere, omnes maritus lucra-
tur, velut vſufructuarius, *li.* 2. *ar-
tic.* 58. & eius hæres, ſicut & hæ-
res Vaſalli, aperto Feudo vel ad
D agnatos reuertente, quanquam in
terris Imperij alibi hoc caſu, nē-
pe feudis domino apertis, feuda-
lis diſtinctio ſeruetur: §. *his con-
ſequenter hic finit lex*, 2. *feud.* 28.
vbi verò ad agnatos ea redeunt,
pro rata fructus vltimi anni, ſe-
cundùm tempus, quo vaſallus
E vixit, inter hæredes Vaſalli Allo-
diales & Feudales diuidantur.
Alex. in diuortio, hoc tit. & *vide
addi. ad Bal in d.* §. *his conſequen-
ter* & *ita iudicatum eſt ſæpius.*

DIGEST. LIB. XXV.

DE IMPENSIS IN RES DOTALES factis, Tit. I.

1 *Cuiuſmodi impenſæ dotem minuant.*
2 *De neceßarijs impenſis.*
3 *De vtilibus.*
4 *De voluptuariis.*

1 QVin † & Impenſæ non in fructus, aut culturam agri (tales enim B cum fructibus compenſantur, *l. 3. l. neque, 13. l. fin. hoc tit. l. fructus, 7. §. fin ſuprà t. 1. l. ſi à domino, 36. §. fin. de pet. hær.* & de his deducuntur) ſed ad perpetuam rei dotalis vtilitatẽ factæ actionem dotis aut tollũt, aut minuunt, *l. 1. l. 5. l. quod dicitur, 15.* C *hoc tit. vide Vlpian. tit. 7.* Earum autem tres ſunt ſpecies: nam quædam ſunt neceſſariæ, quędam Vtiles, quædam voluptariæ, *l. 1. hoc titul.*

2 ¶ Neceſſariæ hæ dicuntur quæ in ſe habent neceſſitatem impendendi: quibus non factis dos minuitur, D & deterior futura eſt: vt ſunt refectiones, inſtaurationeſq; rerum, propagationes vitium: item quæ curandæ valetudini, & ad conſequendas res dotales litibus impenduntur, *l. 1. 2. 3. 4. vbi Bart. l. impenſæ, 14. hoc ti.* Hæ impenſæ ipſo iure dotem minuunt, adeò vt dote integra ſoluta, Condictio A indebiti concedatur, *l. 5. in princ. & §. fin. hoc tit.* vel actio mandati, aut negotiorum geſtorum, *l. fructus, 7. §. fin. ſuprà tit. 1.*

3 ¶ Vtiles ſunt, quas maritus vtiliter facit, quibuſq; non factis deterior quidem dos non fieret, factis autem fructuoſior effecta eſt: veluti ſi nouelletum fecerit, aut tabernam ædibus adiecerit, *l. 5. in fin. l. impenſæ, 14. §. vtiles, vide exempla, in l. vtiles, 39. de pet. hæred.* Harum autem nomine fit deductio, ſi voluntate mulieris factæ ſint, & aliunde ſolutio explicari poſſit. Nam iniquum eſſet, eam compelli rem vendere, vt impenſas in rem factas ſoluat, *l. vtilium, 8. hoc tit.* Quanquam Iuſtinianus fauore dotis, ne ea mulier diutius carere cogatur, ob has impenſas retineri aut imminui dotem prohibuit: ſed ea reſtituta marito actionem Mandati (ſi voluntate vxoris factæ ſint) aut Negotiorum geſtorum, vbi mandatum deficit, ad eas repetendas conceſſit, *l. vnica, §. taceat, in fin. C. de rei vxoriæ act.*

4 ¶ Voluptuariæ ſunt, quibus neque omiſſis deterior fieret, neque factis fructuoſior res effecta eſt:

eſt : quæ ſpeciem quidem ornẽt, fructum autem non augent, *l. impenſæ, 79. de verborum ſignif.* Cuiuſmodi ſunt balnea non neceſſaria, *l. impenſæ, 14. hoc titul.* picturæ, *l. vtiles, 39. verſ. videamus, de petit. hæred.* tectorium, incruſtationes, pauimenta, *l. hactenus, de vſufruct.* viridaria, aquæ ſalientes in hortis, &c. *d. l. impenſæ, de verborum ſignificat.* Pro his niſi parata ſit mulier pati maritum tollentem, patitur Exactionem compenſationis, *de compenſationibus quæ fiunt ex cauſa dotis, vide l. fructus, 7. §. ob donationes, 4. l. ſi conſtante, 24. §. ſi vxor, 6. l. penult. §. 1. ſuprà tit. 1. Cuiac. ad Vlp. tit. 6.* exceptione oppoſita. Nam ſi vult habere rem mulier, æquum eſt vt reddat quæ impenſa ſunt à marito : aut ſi non vult, pati debet tollentẽ : ſi modo recipiant ſeparationem. Cæterum ſi non recipiant, relinquenda ſunt, *l. vtiles, 39. de petit. hæred.* Ita enim permittendum eſt marito auferre ornamẽtum, ſi profuturum eſt ei quod abſtulerit, *l. pro voluptuarijs, 9. hoc tit. d. l. vnica, §. 3. in fin.* neque enim ſic eſt malitijs hominum indulgendum, vt cuiquam ſine ſuo commodo alijs officere liceat : puta tectoria inducere, picturas corradere, conſcindere viridaria, nullo fructu, &c. *l. in fundo, 38. de rei vendicat.* Quòd ſi dos integrè ſoluta ſit, non habita harum impenſarum ratione,

A condici non poſſunt : *d. l. vtiles, verſ. videamus, de pet. hæred.* quia nullo obligationis iure debẽtur, etiamſi voluntate mulieris factæ ſint, *l. in voluptarijs, 11. hoc tit. d. l. vnica, §. taceat. in fin. l. ſi non ſortem, 26. vbi Dd. de condi. ind.* Itaque principali extincta per B ſolutionem obligatione vnà intereunt, *l. 4. C. depoſ. l. centum, l. ſi. de eo quod cert. loc.*

De actione rerum amotarum. Tit. II. C. 5. 21.

1 *Continuatio tituli.*
C 2 *Res amotæ quæ dicantur.*
3 *Quando locus ſit huic actioni.*
4 *Eius ratio & cauſa : & quibus, contra quos detur.*
5 *Quid in hanc actionem veniat.*
6 *Effectus.*

D OBijci † actioni dotis & Ex- 1
ceptio Rerum amotarum ſolet : quanquam eo nomine etiam actio competit tam marito, quàm vxori, *l. contra, 6. §. item, cum l. mulier, 7. l. Marcellus, 11. h. t. Vlpian. tit. 7.*
Amotæ † res dicuntur celatæ, ab- 2
E ſconditæ, aſportatæ, conſumptæ dolo malo : *l. 3. §. penult. l. ſi concubina, 17. §. 2. & 3. h. t.* hoc eſt, & cogitatione diuortij, quod poſtea ſecutum eſt, interuerſæ, *l. rerum quidem, 25. hoc tit. Vlpian. tit. 7. de iur. dot.* Sed † etſi 3
ſpe mortis ſurreptum quid eſt, vtili-

vtiliter agi poteſt, *l. ſi mulier*, 21. *hoc tit.* Atque etiam Hæreditatis petitionem ſimul & ad exhibendum actionem hoc nomine hæres habet, *l. ſi propter*, 22. §. *fin. hoc tit.* Vt autem huic Rerum amotarum actioni locus ſit, neceſſe eſt conſtante matrimonio amotas res eſſe: nam eo ſoluto ſi quid ſubtrahatur, Furti non actione quidem, *l. penul. de crim. exp. hæred. l.4.C. eo. tit.* ſed condictione contrectans tenetur, *d.l. 3. d.l. ſi concubina*, 17. *vide inf. de crim. expil. hær. gl. & Bar. in l. 3. l. ſi mulier. l. ob res amotas, h. t.*

4 Eſt † enim hoc iudicium ſingulare introductum aduerſus eam quæ vxor fuit: quia nõ placuit cum ea furti agi poſſe, quibuſdam exiſtimantibus, ne furtum quidẽ eam facere, quod vitæ ſocietas quodammodo dominam eam faciat: aliis furtum quidem ea facere, ſicuti filia patri facit, *l. ſerui, de fur.* §. *hi qui Inſtit. de oblig. quæ ex delict.* ſed non eſſe Turpem furti actionem in honorem matrimonij aduerſus vxorem. *l.1. & 2. h. t.* vt nec è contrariò aduerſus maritum, *d.l. contra*, 6. §. *item, hoc tit.* aut ſocerum, *l. nihil*, 15. §. *fin.* itaque ignominioſa actione ceſſante, ab his perſonis res ablatæ aut vendicantur, *l. ob res amotas*, 24. aut condicuntur, & æquitate naturali, *l. rerum*, 25. *hoc t.* nam & hæc neminem vult cum alterius damno locupletari. *nam hoc* A *natura*, 14. *de cond. indeb.* & iure gentium (quod diſtincta ſancitaque ſunt domina) furto ac malis artibus aliena aucupari fas non eſt, *l.1. in fin. de furt.* Quamobrem ſicuti reliquæ condictiones ex naturali æquitate manant, *l. indebiti*, 15. *de condict.* B *indebit.* ita hoc quoque caſu cùm naturalis ratio, tum Ius gentium actionẽ domino ſuppeditat perſonalem, quæ ex delicto furti oritur: quod etſi diſſimulatur, tamen diſſimulanter oſtenditur, propoſita rerum amotarum petitione (nam in hac & allegari & C probari debet, res dolo malo amotas eſſe) quæ nihil aliud eſt quàm condictio rei perſecutoria: *l. rerum*, 26. *hoc titul.* eoque & in hæredes tranſit. *d. l. contra*, §. *fin.*

5 Non † enim venit in hoc iudicium vlla pœna, ſed id duntaxat, vt res reſtituantur: quanquã D reſpectu rei pœna eſſe poteſt. Tenetur enim etiam de iis quæ ad ipſum non peruenerunt, *l. ſed etſi* 19. *hoc tit.* neque in veram æſtimationem, ſed Quanti in litem actor iurauit, interdum condemnatur, *l. ſi cum dos*, 8. §. *fin. cum l. ſeq. hoc tit.*

6 Etſi † autem hæc E actio, quæ delictum non arguit, notam infamiæ non inurit, vt nec cæteræ condictiones: *l. ceſſat. de actionibus*, tamen quia ex delicto oritur, quod excuſationem non habet, & ſolidè obligat, *l. ſi quis*, 7. *cum ſequen. de iuriſd. omn. iud.* in ſolidum da-

tur, etiamſi aliàs hæ perſonæ tantùm. In id quod facere poſſint, conueniantur, *l. ſi mulier. §. fin. hoc tit.* Admonendi poſtremò & illud ſumus, etiamſi actiones pœnales his in perſonis ceſſent, iudicem tamen ex officio vt alia dedicta, *l. congruit, de offi. præſ. l. illud, ad l. Aquil.* ita & hoc vindicare poſſe, *Bart. in l. 1. n. 4. h. t.*

De Agnoſcendis & alendis liberis, vel parentibus, vel patronis, vel libertis. Tit. III. C. 5. 25.

1 *Continuatio.*
2 *Senatuſconſulta de liberis agnoſcendis.*
3 *Partum ſubijcientem de falſo teneri.*
4 *Patrem intelligi, quem nuptiæ demonſtrant.*

1 HActenus † de matrimoniis, & iure dotium: nunc videamus de Liberis qui fructus ſunt coniugij. De his autem tractari ſolet, vel iam natis, vel adhuc in vtero exiſtentibus. De natis agitur, vt ignoſcantur & alantur: de non natis, vt in poſſeſſionem miſſi nutriantur. De agnoſcendis liberis duo Senatuſ-
2 conſulta ſunt facta. Primò † Plautianum, quod duas factorũ diuerſas ſpecies definit. In prima cauetur, Debere mulierem, A facto diuortio, intra triginta dies nuntiare marito, ſe eſſe prægnãtem: maritum autem cuſtodes ad ventrem ſeruandum mittere, aut renuntiare, quod ex ſe non ſit prægnans: alioqui partum cogitur agnoſcere & alere. *l. 1 h. t. Paul. lib. 2. tit. 24.*

B ¶ In ſecunda parte, de iis qui 3 falſum partum ſubjiciunt, agitur: quod Senatuſconſulti caput non extat: conſtat tamen has pœna falſi tenere: *l. qui falſam, 19. §. 1. l. lege, 30. ad l. Corneliam, de falſis, l. cùm ſuppoſiti, 10. C. eo. tit. de falſ.* Alterum Senatuſcon-C ſultum quod temporibus Adriani factum eſt, pertinet ad partum qui conſtante matrimonio editur, vt is agnoſcatur, *l. 3. §. 1. h. t. Vlp. tit. 16.*

¶ Sciendum autem eſt, patrem 4 intelligi, quem nuptiæ demonſtrant, *l. 5. de in ius vocan.* cogi-D que & vt agnoſcat partum, niſi euidentiſſimis rationibus oſtendat ex ſe procreatum non eſſe: *l. filium, 6. de his qui ſunt ſui vel. alien. iur.* & vt etiam alat. naturalis enim ratio ſuadet, vt pater educet liberos pro modo facultatum, *l. ſi quis, 5. §. hoc tit. l.* E *penultim. & fin. C. de alen. lib. vide glo. Land. art. 21. lib. 1. num. 3.* præſertim triennio maiores, *l. nec filium, C. de patria poteſt.* Imò necare videtur qui non alit. *l. necare, 4. hoc tit. c. paſce, 86. diſt.* Alimentorum autem nomine non modò victus, ſed cætera quoque onera

onera, omneſque vitæ neceſſitates comprehenduntur, *d. l. 5. §. non tantùm, 6. l. verbum victus, 43. de verb. ſignific. l. legatis, l. fin. de alim. leg.* Quod ſi pater ipſe egeat neceſſitas facit, vt mater & reliqui parentes idonei alimēta præſtare cogantur: *d. l. 5. hoc tit.* ſicut è contrario liberi parentibus *ἀντιπελαργίαν*, iiſq; egenis alimenta, *d. l. 5. l. 1. & 2. C. de al. lib. l. 2. ſup. de fer. & dilat.* non etiam æs eorum alienum alienum diſſoluere debent, *d. l. §. ſi mater, 7. tot. tit. C. ne filius pro patre.* Hoc nutricationis onus in hæredes in ſubſidium tranſit: *d. l. 5. item reſcriptum eſt.* 8. & cùm deſcendat ex iure naturæ, *l. 1. in fin. de iuſtitia & iure,* charitateque ſanguinis, *d. l. 5. §. 1. verſ. & cùm ex æquitate.* nullo pacto aut ſtatuto tolli poteſt. *Decius in l. iura ſanguinis, 8. in princip. de regulis iuris.* At qui illud detrectat & refugit, etiam pignoribus captis, aut alio modo per officium iudicis cogitur: *d. l. 5. §. C. de patria poteſtate.* niſi qui alimenta petit, ſuis ſe operis ac induſtria adhibita alere poſſit, *d. l. 5. §. denique, 2.* Pigris enim & negligentibus iura non ſubueniunt: *l. non enim, 16. ex quibus cauſ. ma. l. pupillus, 24. quæ in fraud. cred.* aut niſi iuſta exhæredationis cauſa extet qui enim exhæredare, etiam alimenta denegare poteſt, *d. l. 5. §. ſi vel parens.*

A

De inſpiciendo ventre cuſtodiendoque partu.

Tit. IV.

1 *Edictum de ventre inſpiciendo cuſtodiendoque partu.*

2 *Reſcriptum eadem de re.*

B

1 DE liberis † adhuc in vtero exiſtentibus, deque ventre inſpiciendo, & cuſtodiendo partu, ita ait Prætor: *l. 1. §. de inſpiciendo, 4. hoc titulo.* Si mulier mortuo marito prægnātem ſe eſſe dicet, his ad quos ea res pertinebit, procuratoribve eorum C bis in menſe denunciandum curet, vt mittant, ſi velint, quæ ventrem inſpiciant. Mittantur autem mulieres liberæ duntaxat quinque: hæque ſimul omnes inſpiciant; dum ne qua earum dum inſpicit, inuita muliere ventrem tangat. Mulier in do- D mo honeſtiſſimæ fœminæ pariat, quam ego conſtituam. Mulier ante dies triginta, quam parituram ſe putat, denuntiet bis ad quos ea res pertinet, procuratoribuſve eorum, vt mittant, ſi velint, qui ventrem cuſtodiant. In quo conclaui mu- E lier paritura erit, ibi ne plures aditus ſint quàm vnus: ſi erunt ex vtraque parte, tabulis præfigantur. Ante oſtium eius conclauis, liberi tres, & tres liberæ, cum binis comitibus cuſtodiāt, quotieſcunque ea mulier in id conclaue, aliudve quod, ſiue in

balneum ibit, cuſtodes ſi volent, id antè proſpiciant, & eos qui introierint, excutiant: Cuſtodes qui ante conclaue poſiti erunt, ſi volunt omnes qui conclaue aut domum introierint, excutiant. Mulier cùm parturire incipiet, his ad quos ea res pertinet, procuratoribusve eorum denunciet, vt mittant, quibus præſentibus pariat. Mittantur mulieres liberæ duntaxat quinque: ita vt præter obſtetrices duas, in eo conclaui ne plures mulieres liberæ ſint quàm decem, ancillæ quàm ſex. Hæ, quæ intus futuræ erunt, excutiãtur omnes, in eo conclaui ne qua prægnans ſit: Tria lumina nec minus ibi ſint, ſcilicet quia tenebræ ad ſubijciendum aptiores ſunt. Quod natum erit, his ad quos ea res pertinet, procuratoribuſve eorum, ſi inſpicere volent, oſtendatur. Apud eum educetur, apud quem parens iuſſerit; ſi autem nihil parens iuſſerit, aut his apud quem voluerit educari, curam non recipiet, apud quem educetur, cauſa cognita conſtituam. Is apud quem educabitur, quod natum erit, quoad trium menſium ſit, bis in menſe: ex eo tempore, quoad ſex menſium ſit, ſemel in menſe: à ſex menſibus quoad anniculus fiat, alternis menſibus, ab anniculo quoad fari poſſit, ſemel in ſex menſibus, vbi volet oſtendat. Si cui ventrem A inſpici cuſtodirive, adeſſe partui licitum non erit, factumve quid erit, quo minus ea ita fiant, vti ſuprà comprehenſum eſt: ei quod natum erit, poſſeſſionem cauſa cognita non dabo: Siue quod natum erit, vt ſuprà cautum eſt, inſpici non licuerit: B quas vtique actiones me daturũ polliceor his quibus ex edicto meo Bonorum poſſeſſio data ſit: eas ſi mihi iuſta cauſa videbitur eſſe, ei non dabo. Hoc edictum cùm ſit manifeſtiſſimum, interpretatione non indiget: *l.* 1. §. *quamuis*, 5. *hoc* C *tit.* quam ſi quis requirat, conſulere Iuriſconſultos poteſt, *d. l.* 1. 2. 3: *hoc t.*

2 ¶ Quia verò tantùm de mulieribus quę aſſerunt ſe prægnãtes, Prætor loquitur, in ijsque ſenatuſconſulta de liberis agnoſcendis duntaxat locum habent, D *d. l.* 1. §. *ex hoc reſcripto*, 1. vt paulò antè eſt oſtenſum: ideo temporibus Diuorum fratrum, cùm hoc incidiſſet, vt maritus quidam prægnantem mulierem diceret, vxor negaret, conſulti, Valerio, Priſciano Prætori vrbano reſcripſerunt in hæc verba: E Nouam rem deſiderare Rutilius Seuerus videtur, vt vxori quæ ab eo diuerterat, & ſe non eſſe prægnantem profiteatur, cuſtodem apponat: & ideo nemo mirabitur, ſi nos quoque nouum conſilium & remedium ſuggeramus. Igitur ſi perſtat in

eadem

„ eadem poſtulatione, commodiſſimum eſt eligi honeſtiſſimæ fœminæ domum, in qua Domitia veniat: & ibi tres obſtetrices probatæ & artis & fidei, quæ à te aſſumptæ fuerint, eam inſpiciant, & ſi quidem vel omnes, vel duæ renunciauerint prægnãtem videri, tunc perſuadendum mulieri erit, vt perinde cuſtodẽ admittat, atque ſi ipſa hoc deſideraſſet. Quod ſi enixa non fuerit, ſciat maritus ad inuidiã exiſtimationemque ſuam pertinere, vt non immeritò poſſit videri captaſſe hoc ad aliquam mulieris iniuriam. Si autem vel omnes, vel plures, non eſſe grauidam renunciauerint, nulla cauſa cuſtodiendi erit.

Si ventris nomine mulier in poſſeſsionem miſſa, eadem poſſeſsio dolo malo ad alium translata eſſe dicatur. Tit. V.

1 *Ratio huius edicti.*
2 *Cui, in quem, ad quid ex hoc edicto detur actio.*
3 *Quomodo Prætor edicto parere cogat.*

1 HOc † edicto rectiſſimè Prætor proſpexit, ne dum in fauorem partus poſſeſſionem facilè pollicetur, alijs prædæ occaſionem præbeat. Idcirco
2 conſtituit † actionem in Factũ
A in mulierem, quæ in alium hãc poſſeſſionem dolo malo tranſtulit: qua petitur: Quanti intereſt eius qui ex petitur, fortè coheredis aut ſubſtituti, poſſeſſionem non eſſe tranſlatam. Deinde neceſſariò Prætor adiecit: Vt qui per dolum venit in
B poſſeſſionem, cogatur decedere. Coget † autem eum non 3
Prætoria poteſtate, vel manu miniſtrorum: ſed melius & ciuilius faciet, ſi eum per interdictum (fortè Quorum bonorum, aut actionem in Factum ex hoc edicto) ad ius ordinarium
C remiſerit, *l. 1. §. 1. hoc tit.*

Si mulier ventris nomine in poſſeſsione calumniæ cauſa eſſe dicatur. Tit. VI.

1 *Ratio edicti.*
D 2 *Quis per calumniam dicatur in poſſeſsione fuiſſe.*
3 *Cui, aduerſus quem, ad quid ex hoc edicto actio detur.*

QVemadmodum † Prætor facilis eſt circa bonorum poſſeſſionem mulieri dandam 1
E Ventris nomine: Ita Calumniam eius impunitam relinquere non debet.

¶ Per calumniam in poſſeſſione fuiſſe videtur, quæ ſciens prudenſque ſe prægnantem non eſſe, voluit in poſſeſſionem venire, *l. 1. §. 1. hoc tit.* Aduerſus 2

5 ſus † hanc actio datur illis, quorum interfuit miſſionem non decerni : vt coheredibus, ſubſtitutis proximis ab inteſtato, legatarijs, &c. & ad id quod Intereſt: cuius in æſtimationem etiam alimenta, in ventrem erogata, veniunt, *d. l.* 1. §. *competit, cum ſeq.* Et mulier ex hac cauſa damnata, notatur ignominia: *l. notatur,* 15. *cum l. ſeq. de his qui not. infa.* Debet enim coerceri, quæ Prætorem decepit, *l. debuit,* 16. *eodem tit.*

De concubinis. Tit. VII. C. 5. 26.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quid ſit concubina, concubinatus, & quare permiſſus.*
3 *Quam in concubinatu habere liceat, vel non.*

1 ET hæc † quidem de Legitimis nuptijs: nam coniunctio quæ extra nuptias fit, plerumque in Concubinatum incidit.
2 Concubina † eſt, quæ cùm vxor non ſit, cum aliquo tamen viuit, & vxoris loco in domo eſt, ac corpus miſcet, *l. Labeo,* 144. *de verb. ſignif. vide lib.* 5. *cap.* 6. Concubinatus autem ex ſola animi deſtinatione æſtimatur: *l.* 4. *hoc titulo,* videlicet enim cùm quis mulierẽ voluptatis & concubitus (vnde & nomen) cauſa in contubernio, & A conſuetudine diuturna habet, quod iure Ciuili extra pœnam & infamiam, *Bald. in l.* 3. *C. de cond. inſer. l. vnic. C. de concubin.* eſt: *in fin. hoc tit.* ijs ſcilicet qui vxores non habent, *l. vnica, Co. de concubin. l. vlt. de diuor. Paul. lib.* 2. *tit.* 20. permiſſum, ad euitanda B maiora adulterij & conſtuprationum mala: & quia obſiſti hominum nequitiæ non omni ex parte poteſt.

¶ In concubinatu poteſt eſſe non modò liberta, ſed & ingenua, ſi obſcuro loco nata ſit, vel pudorem vulgarit: alioqui ſi C honeſtæ vitæ locique ingenuam quis in concubinatu habere maluerit, id ſine conteſtatione ea de re apud Ædiles facta, ſicut ex Tacito conijcitur. *Conna. lib.* 8. *cap.* 13. fieri nequit: ſed neceſſe eſt, vel vxorem eam habere, vel hoc recuſantem, cum ea D ſtuprum committere, *l.* 3. *hoc ti. in fin. l. in libera,* 24. *de ritu nupt. gl. in l.* 1. *verb. ſtuprum, hoc tit.* Concubinas tamen habere plures, improbatum eſt: *Auth. quibus mod. natur. eff. ſui circa fin. Nouell.* 74. *conſiderauimus, in Auth. de trien & ſemiſſ. glo. in l.* E *vnic.* C. *de connub.* vt & illud, conſuetudine eius vti, quæ patris aut filij fuit in concubinatu: *l.* 1. *in fin. hoc tit.* quia propriè nefaria eſt huiuſmodi coniunctio, & quædam naturalis honeſtatis violatio quæ nemini conceden-

da eſt, *l. 2. C. de in ius vocan.* nec concedi poteſt, vtpote cùm affinitas per conſuetudinem eiuſmodi ſit contracta: *vide text. t. tit. de eo qui conſang. vx. ſua. & ſuper. de rit. nup. glo. 17. l. 1. verb. prohibendum. hoc t.* quare eiuſmodi ſcelus prohibendum, *l. 1. in fin. hoc tit.* & quantum exiſtimo arbitrariè puniendum eſt, *ex doctrina glo. in l. 3. C. de ſacr. Eccleſ.* Et hæc iure ciuili ita ſe habent. Iure autem Diuino & Canonico concubinatus in totum eſt damnatus, *extrà de cohabit. cle. & muli. 1. Cor. 5. cum ſimil. gloſ. & Bart. in l. 1. h. ti.* ſicuti & à Philoſophis. *Ariſto.* A *lib. 7. Politico. c. 17.* Eademque in damnatione ſunt lupanaria, ac meretricum conſuetudo, *c. nemo, cap. meretrices, 32. quaſt. 4. Panorm. & Dd. in cap. inter opera, de ſponſal.* quamuis iure Ciuili extra, lenocinium, *Nouell. de lenon.* permiſſa, *l. qua adulte-* B *rium, 29. Co. de adulter. l. 2. Co. de donat. int. vir. & vxor. l. ſi ea. 22. C. de adulter. l. ſi vxor. 13. §. 1. ff. ad l. Iul. de adult. l. ait, & Alexan. in l. ſi adulterium, de adult. gloſſ. & Doctores in l. quid ergo, §. pœna grauior, de his qui not. infa. Alexan. conſil. 157. in fin. vol. 5.*

DIGEST. LIB. XXVI.

DE TVTELIS.

Titulus I.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
3 *Quid ſit tutela.*
4 *Explicatio definitionis.*
5 *Diuiſio & cauſa.*
6 *Finis & effectus.*
7 *Affinia & contraria: & de cura, nonnulla.*

2 NON † modò alendi ſunt qui ex matrimonio procreantur liberi, ſed etiã conti- C nendi authoritate, & conſilio gubernandi, cùm ſe per ætatem regere needum queant. Itaque viuentis quidem patris ſunt in poteſtate & manu, qui eos honeſtè & pudicè educare debeat, *tot. titul. de lib. alen. ſupr. & titul. C. de alen. lib.* Quod ſi is moria- D tur ſuccedit alter quaſi parens à Lex & Authoritas Magiſtratuũ, qui fidei & curę idoneorum hominum imbecillam ætatem gubernandam committunt, quæ

gubernatio Tutela & Cura appellatur, à tuendo & curando, *vide Vlpian.tit.* 11. Quod cùm ita ſit, reliquum eſt, vt poſtquam de coniugijs & alendis liberis eſt dictum, de Tutelis deinceps, ſicuti erat propoſitum, videamus.

2 Qua † in parte ordine exponendum eſt: Quid ſit tutela, & quotuplex, quomodo & quando cõſtituatur: tum de Officio & adminiſtratione tutorum: deinceps de Fine ac abdicatione tutelæ, ac de excuſationibus tutorum: poſtremò de Actionibus, quæ finita tutela, vltrò citroque competunt.

3 ¶ Tutela eſt, vt Seruius definit, ius & poteſtas in caput liberum, conſtituta ad tuendum eum, qui per ætatem ſua ſponte ſe defendere nequit, iure ciuili data & permiſſa: *l.1.hoc tit.vide quæ di-*
4 *xi, Inſt.t.eo.in princip.* Eſt † enim ius Publicum authoritate, *l.filiusfamilias, 9. verb. tut. de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* quod inuito in inuitum datur: *Inſtit. de excuſ. tut.in pr. l. 2. hoc titul.* vtilitate Priuatum: *l. pupillus, 239. §. munus de verborum ſign. l.athleta, 8. §.tutela, infrà de excuſ.tut.* in caput liberum, pupilli, qui ſui iuris eſt, & caput prorſus liberum habet, nam ijs qui ſunt alieni iuris, tutores non dantur. Conſtituta ad tuendũ eum qui per ætatem ſua ſpontè ſe defendere nequit. Differentia à fine, effectu & officio tute-
A læ ſumpta, quâ hoc ius à patris & curatoris poteſtate ſecernitur. Nam tutelæ vis omnis, in Tuendo perſonã & bona pupilli vertitur & conſiſtit: *l. qui fundum, 7. §. ſi tutor, pro emptore, l. tutor, 33. de furt. l. tutor, 28. de adm. tut.* Patris verò poteſtas, iſta
B maior eſt, atque amplior. Maius enim tuitione ius habet pater, tam in caput liberorum (nam olim ius vitæ & necis habuit, *l. in ſui, de liberis & poſthum.* & punire etiam hodie poteſt, *vide l.2.& tot.t.C.de patr.pot.*) quàm in bonis, cùm eorum fiat domi-
C nus, aut quo ad proprietatem, aut quo ad vſumfructum: *Inſt. per quas perſo.n b. acq.l.fi.& tot. tit.C.de bon.ma.cu.* ita vt non modò tueri, ſed etiam abſumere poſſit, Curatorum autem poteſtas minor eſt quàm tutorum. Curator enim Bonis curandis
D tantùm præficitur, *l. in copulandis, 8.C.de nupt.* vel in totum, vel in aliqua parte, aut etiam re certa. *Inſtit. de curat. in princip.* Tutor porrò principaliter tuendæ (vt dictum eſt) Perſonæ datur, non Rei: *l. quia, 14. infr.tit. 1. §.ad certam, Inſtitut. qui teſt.*
E *tut. da poſſ.* ſecundariò autem ad vniuerſum perſonæ patrimonium adminiſtrandum datus eſſe creditur: *§. datus, Inſtitut. de excuſ. tutor.* nec certæ dari poteſt, *d.§.ad certarum, 12.inf.tit. 1.* Nam vt perſona non recipit diuiſionem, ita nec tutela quæ

perſo-

perſonæ datur: & ſicut partitionem reſpuit in principali, ita & adminiſtratione bonorum acceſſoria, quæ ex natura principalis debet æſtimari: *l. cum principalis, 139. de reg. iur.* Additur, Iure ciuili data & permiſſa, quæ particula cauſam efficientem denotat, videlicet legem XII. Tabularum & aliàs: quæ partim dant tutelam, ſcilicet Legitimã: partim dari à teſtatore & Magiſtratu permittunt, videlicet Teſtamentariam & Datiuam. Propria tutelæ ſunt, eſſe officium, ſeu onus, *l. tria onera, de excuſ. tut. §. item tria onera, Inſtitut. de excuſ. tutor.* ſiue munus *in prin. Inſt. de excuſ. tut. l. pupillus, 289. §. munus, de verborum ſignific. l. 1. §. illud de mun.* neceſſarium, *l. fin. in princip. vbi Bartol. C. de adm. tut. in princ. Inſtit. de excuſ. tut.* virile, *l. tutela vbi Bart. hoc tit. l. 1. C. quan. mul. tut.* perſonale, *l. 1. §. æquè, de mun.* publicũ, *§. 1. Inſtitut. de excuſ. tut.* authoritate, eſt ciuile, *l. athletæ, 8. in princip. de excuſ. tut. l. 2. de reg. iur.* ſed vtilitate priuatum: *gloſſ. in d. l. athletæ, per illum text in princip. de excuſ. tut. Specul. de appell. §. 2.* item (vt reliqua munera ciuilia) ſua natura gratuitum, quia non honor eſt, ſed onus: *Bal. in l. meminimus, in fin. C. de legit. hær. & in l. cum quidam, in 2. op. C. de verborum ſignificat. text. in d. l. tria onera, de excuſ. tut.* eoque tutela lucro-

A ſa eſſe potius pupillo quàm tutori debet, *l. qui negotiationem, 58. de adm. tut.* quanquam ex iuſta cauſa, puta propter inopiã, peregrinationes litium cauſa ſubeundas, &c. ſalarium tutori conſtitui authoritate decretoq; Iudicis poſſit, *Bart. in l. in eos, de*
B *tut. per l. 1. §. ſi pup. de tut. & rat. diſt. & l. à tutoribus, 33. §. fin. de adm. tut. Bal. in l. cùm oportet, 6. in princip. num. 10. C. de bon. quæ liber. bon. tex. in l. idemque, 10. §. idem l. abeo, ff. mand.* Tutela quoq; ſua natura Generalis eſt,
C vnde & Generale iudicium naſcitur, *vide ſupr. de iud. gloſſ in l. 1. de eden.* & Bonæ fidei, *§. actionum, vbi gloſſa ad verb. tutelæ, Inſtitut. de actio.*

¶ Tutela alia Teſtamentaria eſt, quæ teſtamento, alia Legitima, quæ à lege: alia Datiua,
D quæ dante & decernente Magiſtratu, qui ſummus quaſi tutor eſt: *gloſſ. lib. 1. Land. art. 41. per l. ſi infanti, §. fin. C. de iur. dot. l. bonorum, C. qui admit.* defertur: vt in ſequentibus exponetur, *l. ſi. in fin. C. de auth. præſt. an l. generaliter. 40. C. de epiſcopis & clericis,*
E *vide tit. ſequ. & Inſtitut. eod.* Dicitur & alius tutor Adminiſtrãs, ſeu verus: alius Honorarius, teſtamento ſcilicet datus (nam lex aut iudex eiuſmodi non dat) cui nulla incumbit adminiſtratio, ſed tantùm honoris cauſa interponitur: velut perſonã dignior & honoratior, quem pupillus præ

præ reliquis timeat & reuereatur, & qui ſit velut inſpector ac obſeruator totius adminiſtrationis: *l. iure, 26. §. 1. de teſt. tut. l. 3. de adm. tutor.* vulgò Supremũ tutorem nominant. Sunt etiam qui Protutores & Falſi tutores nominantur: de quibus ſuo loco opportunius, *inf. de eo qui pro tuto. & quod falſ. tut. Auth.* Eſt etiam iure Saxon. tutor Iudiciarius, qui ad iudicia, ſimileſque ſolennitates mulieri datur, *art. 47. lib. 1.* velut & olim. *Vlp. 11. 20. Boet. in Top. Cuiac. obſ. lib. 7. c. 11.* Cauſa efficiens tutelam, eſt Lex (non ius Prætorium, *Bart in l. iure, 26. §. honoris, de teſta. tut.*) videlicet Lex XII. Tabularum quæ partim per ſe defert tutelas proximis agnatis: *Inſtit. ff. & C. de leg. tut.* partim parentibus, vt in teſtamento liberis quos in poteſtate habent, dent tutores, permittit, *l. 1. de teſt. tut.* mater autem, quæ in poteſtate non habet liberos, *§. fi. Inſtit. de adoptio. vide de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* nunquam aliter, quàm ſi eos hæredes inſtituerit, tutores ijs dare ex Conſtitutionibus hodie poteſt, *l. 4. de teſtam. tut.* His porrò tutelis deficientibus, ex alijs legibus olim Magiſtratus, ad quos cura pupillorum meritò refertur, dabāt tutores: *Inſtitut. de Attil. tut. in princip.* hodie ex Conſtitutionibus Principum, *§. ſed ex his legibus Inſtit. de Attil. tut.* & præ-

A ſertim Iuſtiniani: *§. nos autem, Inſtit. de Attil. tut.* Cauſa igitur efficiens, remota, eſt Lex: propinqua, Teſtator & Magiſtratus Cauſa προκαταρκτικὴ Indigētia pupilli, *§. fin. Inſtit. de Attil. tut.* & Ius naturæ: quo vnumquodque quod ad ſe gubernan-
B dum ſuapte vi non ſufficit, id præſtantioris alicuius ductu regitur, *Ariſt. lib. 1. πολιτικῶν, §. pen. Inſtitut. de Attil. tutor.* & gubernatur: ſpectata denique tutoris fides, probitas, *in princip. Inſtit. de ſatiſdation. tut. in verb. fides & diligent.* atque rerum
C notitia, *l. quæro, 32. §. 1. de teſt. tut.* poſſunt autem omnes fungi tutela, qui non prohibetur: imò etiam inuiti ad id oneris ſubeundum, captis pignoribus à Magiſtratu competente coguntur, *art. 47. cum gloſ. Land. lib. 1. l. 5. C.*
D *qui dare tut.* quando publicum & ciuile munus, *l. 1. de adm. tut.* Prohibentur autem tutelam gerere, qui pupillo id præſtare nequeunt, cuius cauſa tutela eſt inducta, videlicet Defenſionem & Tutionem, vt ſurdi & muti, *l. 1. §. fin. l. pen. h. t.* minores, *§. item*
E *maior. Inſtit. de excuſ. tut. §. fin. Inſt. de fid. tut, §. furioſus, Inſt. qui teſtam tut. l. fi. C. de legit. tut.* furioſi, *d. §. furioſ.* omneſque alij qui ipſimet cura indigent aliena: *l. fi. C. de legi. tut. d. §. furioſ. Inſtit. qui teſt. tut. §. item maior, Inſtit. de excuſ. tut. l. 2. C. quan. mul. tut. off. Spec. de tut.*

§. fin.

§. *fin. in princ.* Mulieres regulariter tutelæ munere, quod virile eſt, fungi non poſſunt, *l.* 1. *C. quan. mult. tut. off l. iure noſtro, de teſt. tut.* niſi ex Principis indulgentia, *l fin. ff. de tut. gloſſ. in d. l.* 1. *C. quan mul. vide Vlp. tit.* 11. matribus & auiis exceptis: quæ amiſſis viris, nedum legitimorum, *l.* 2. *cum Auth. ſeq. C. quan. mul. tut. off.* ſed etiam naturalium ſuorum liberorum, *l. ſi. C. quan. mul. tut. off. Auth. ad hæc, in ſi. eodem tit.* legitimæ præ reliquis agnatis ſunt tutrices, etiamſi creditrices aut debitrices liberorum ſint: *Auth. ad hæc, C. quan. mul. tut. off.* quin moribus Saxon. etiam iure paterno adminiſtrant, & fructus lucrantur donec liberi adoleſcant, & ab iis ſeparentur, *art.* 11. *lib.* 1. Nam in his affectionis ratio ſuſpicionem remouet: *l. non ſolùm,* 67. §. *de vno ff. de rit. nupt.* ſcilicet quamdiu in caſta viduitate permanent. contractis enim ſecundis nuptiis vel pudore proſtrato *gloſſ. in Auth. ſacrament. ad verb. contractis, C. quan mul. tut. off. per* §. *fin. Authen. de reſtit. &* §. *fin. Authent. de nupt.* deſinunt eſſe ipſo iure tutrices: *Authent. ſacramentũ, C. quand. mul. vide latè Bart. in l. ſi quis ſub de teſtam. tut.* & ſuccedit tutela Datiua, *gloſ. in d. Authent. ſacramentum, per l. ſi quis ſub cõditione, de teſtament. tutel. Bart. in d. l. ſi quis ſub conditione, n.* 3.

A Exceptis autem iſtis & conſimilibus perſonis, in quibus ſuſpicionem tollit propinquitas, non poteſt debitor vel creditor ſui creditoris debitoriſve tutor eſſe, *in Auth. vt hi qui obl. ſe hab perhib. res mino. Spec. de tut.* §. *fin. n.* 12. niſi ſi teſtamento datus: *vide*
B *Bald. & Dd. in l. creditor,* 8. *C. qui dar. tut. vel cura. Bar. in l. quoties,* §. *ſicut, de adm. tut. Bar. in l. pater filio, procur. Caſtren. in l. cum eo, de pact. Baldus in tractatu de pace, in principio.* Eademque in cauſa eſt is qui cum pupillo litigat, *d. Authenth. vt hi*
C *qui oblig. ſe hab. perh. Spec. de tut* §. *fi. n.* 12. *text. in l. idem,* 27. §. *cum autem, de teſta. tut. vbi Bart. l. ſi vt allegas,* 16. *C. de excuſ. tut. Bart. in Auth. minoris, n.* 1. & 2. *per illum text. C. qui dar. tut poſſ.* quia bona eius poſſidet, *Bartol. in d. Auth minoris, n.* 7. *C. qui*
D *dare tut. poſſ.* qui illi cohæres eſt, aut multorum bonorum ſocius, reſve cum pupillo cõmunes obtinet, *vide diſt. Bart. in d. Authen. minoris.* (quanquam hoc olim excuſationem non habebat, ſed dato curatore inter tutorem & pupillum, hæreditas
E aut alia res communis diuidebatur, *l. quod res,* 21. *C. de excuſ. tut.*) qui iuriſdictioni ſubiectus non eſt, cui pupillus ſubeſt, *l. etiam municeps, vbi Bart. de tut. Land. art.* 47. *cum gl. lib.* 1. qui vitricus ſit pupillo, ducta eius matre vidua *gloſſ. in l.* 1. *ad ver.*

vitri-

vitricum. C. vbi pup. educ. l. 3. vbi *Bal. & Dd. C. de contr. iud. tutel. Bal. in l. omnem, C. ad S.C. Tertul. vide Bart in l. nonnunquam. de adopt.* Hi enim tutores eſſe nō poſſunt, nec à Magiſtratu ad id eligi, præterquam ſi teſtamento fuerint dati. *Dd. præall. loc.* Nam teſtamento etiam eiuſmodi dari poſſunt: quia ſuſpicio fraudis purgatur per approbationem & iudiciū defuncti patris, qui præſumitur optimè liberis ſuis prouidere voluiſſe: *l. nec in ea, 22. de adult. l. fin. in princip. C. de curat. furioſi: Bald. in l. 3. C. de patr. poteſt. Bald. in l. precib. 8. n. 40. C. de impub. ſubſt. 1. vide Alciat. tract. præſumpt.* Eademque eſt cauſa ſeruorum, ſcilicet vt cùm libertate in teſtamento, non etiā à Præſide, tutores dari poſſunt: *l. in ſeruili. 7. C. qui dare tut §. 1. Inſt. qui teſt. tut. dar.* Qui etiam in dignitate aliqua, aut priuilegio ſunt, vt miles *l. 4. C. qui dar. tut.* colonus Principis, *l. fi. C. eo. t.* exempti iuriſdictione, *l. neque, 5. C. eo. t.* & denique ſimiles, quibus adiunctis pupilli cōditio deterior futura eſt, quia pares potentioribus eſſe non poſſumus: *l. 3. in princ. de alien. iud. mut. cauſ. fac.* his tutela delegari prohibetur: vt marito cura vxoris, *l. 2. C. qui dar. tut. l. virum, de cur. fur.* Quod tamen iure Sax. non obtinet, *Land. li. 1. art. 31. Fachſ. diff. 7. & 8.* Extra hos autem qui vel ob ætatem, vel ſexum, vel ſu-

A ſpicionē tutela arceantur, omnes gerere tutelam poſſunt, atque etiam vel inuiti debent, *l. 3. C. de ſuſp. tut. l. 1. in princ. de adm. tut. tut. §. penul. Inſtitut. de ſatiſd. tut. l. ſi quis, de mun. & hon.* ſiue paterfamilias, ſiue filiusfam. *in princ. Inſtit. de iis qui tuto. teſtam.*
B *dari poſ. l. antepenult. de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* qui in muneribus pro patrefamilias habetur, *l. nam quod, 14. ad S.C. Trebell. l. quippe, 78. de iud.* ſiue locuples ſiue pauper; *§. 5. Inſtit. de ſuſpic. tut. l. paupertas, de excuſat.* ſiue bonæ famæ ſiue infamis,
C *l. cui eorum vbi Bart. de poſtul.* ſiue nobilis, ſiue plebeius, *l. decreto. vbi Bart. qui per tut. l. vbi de tut. dat. ab his,* etiam Rex aut Princeps: *Bart in l. iure, §. 1. n. 1. de teſt. tut. & in l. quod ſi fortè, §. ſunt quidam, quæſt. 1. de ſolut.* atque adeò & ex locis vicinis
D (non tamen vltra centeſimum miliare, *§. penultim. Inſtit. de excuſ. tut. l. non ſolùm, 10. ff. eod. t. l. 1. C eo tit.*) quando idoneus in loco pupilli non poteſt haberi, aſſumi debet, *l. diuus, de tut. dat. ab his.* Materia circa quam tutela verſatur, eſt præcipuè Caput
E liberum (nam iis qui ſunt in alieno iure & familia, tutor non datur) pupilli, *l. 1. h. t.* (neque enim tutor principaliter rebus, ſed etiā perſonæ & moribus pupilli, *l. cùm plures, 12. §. fin. de admin. tut.* præponitur) hoc eſt, eius qui cùm ſit impubes, deſijt tamen

tamen eſſe in poteſtate patris, vel per eius mortem, vel per emancipationem, *l. pupillus, 239. de verb. ſignificat.* item qui alium tutorem non habet: nam habenti tutorem tutor dari nequit, *l. ſi quis ſub conditione, 11. §. 1. de teſta tut. l. ſi ſororis, C. qui dar. tut. §. fin. Inſtit. de cur.* Nec intereſt, cuius ſit fortunæ aut dignitatis pupillus. Nam & Regi Illuſtribuſque perſonis tutores dantur, *l. 1. C. de tuto. illuſt. perſon.* & cõtrà naturalibus ac ſpuriis: *vide gl. & Bart. in l. 1. de teſtam. tutel. & in l. fin. C. de confirm. tuto.* non tamen filiis bannitorum aut captiuorum ab hoſtibus: his enim non tutor ſed curator ſolet præfici, *l. muto, 6. §. & cuius, de tutel. Bald. in l. 1. n. 14. C. de her. inſtit.* Cæterùm & pluribus vnus tutor dari poteſt, *§. item, 3. verſic. item tria Inſt. de excuſat. tutor.* & plurium liberorum qui in vna ſunt familia, tutela non pro pluribus, ſed pro vna reputatur, *l. 3. l. ſi qui, 41. §. final. de excuſat. tutor. l. accipientis, 15. l. inter. 20. de au. h. tutor. l. 2. verb. liberos, C. quand. mul. tut. off.* Alterum, velut ſecundarium obiectum, circa quod tutela verſatur, ſunt Vniuerſa pupilli bona. Nec enim partem vnam facultatum, ſed totum corpus tutela reſpicit. *§. ad certum, verſ. certa res Inſtitut. qui teſtam. tutor. da, §. datus Inſtit. de excuſat. tutor.* Forma ſuis locis explicabitur, nempe

A tutelæ Petendæ, *qui pet. tutor. vel curat. ff. & Cod.* Decernendæ, *de tut. dat. ab his l. 1. de adm. tut.* Adminiſtrandæ, *de admin. tutor. ff. & Cod.* Id tamen in genere ſciendum eſt, tutorem ſiue legitimum, ſiue datum, non aliter poſſe tutelam gerere, quàm ſi B decreto Magiſtratus ei adminiſtratio ſit commiſſa: *l. 3. §. fin. de admin. tut. l. cui eorum, de poſtulat. l. legitimos, 5. §. penul. de legat. tutor.* quæ non antè decernitur, quàm tutor Inuentarium conficiat, & Iuſiurandũ Cautionemq; præſtet, Rem pupilli ex bona C fide defenſum iri, *l. fin. §. penul. C. de admin. tutor. Bart. in d. l. legitimos, Angel. Inſtit. de leg. tut. n. 6. Alex. conſ. 129. ponderatis, n. 3. vol. 1, Matheſ. ſing. 107. nota caſum, per tot. Zobel. art. 23. Landt. lib. 2. Kling Inſtit. tit. de leg. ag. tut.* ſubiecta bonorum D ſuorum omnium hypotheca, *Spec. de tutor. §. fi. nu. 1. per l. de creationibus. C. de cur. fur.* vt illa vetus ſatisdationum diſtinctio de non exigenda cautione à teſtamentario tutore vel ex inquiſitione dato, *vide Inſt. de ſatiſ. in princ.* hodie non multum, niſi in E dandis fideiuſſoribus, attẽdatur.

¶ Finis eſt, Vt impubes ætas 6 paterno conſilio & præſidio deſtituta, tutelæ beneficio regatur & defendatur, impuberes, inquit Imperator, *§. penult. Inſtitut. de Attilia. tut. l. quod ſi fortè, 14. in fin. de ſolut. l. 4. in fin. ff. rem pupil.*

ſal.

ſal. fore, in tutela eſſe, naturali iuri conueniēs eſt, vt is qui perfectæ ætatis non eſt, alterius curatione regatur. Effectus: Quòd ſimulatque tutor datus eſt, poteſtatem gerēdi liberam habeat, *glo. fin. in l. mandato, 68. de procur. l. tutor. 35. in princip. de iureiur. not. in l. præſes, 12. C. de tranſ. Iaſ. in l. 1. §. item acquirimus, de acq. poſſ. gloſſ. lib. 1. art. 47. Landt.* atque ad adminiſtrādum ſtatim obligetur, & ſuo periculo ceſſet: *l. 1. in princ. de admin. tut.* & de Dolo Lata ac Leui etiam culpa teneatur, *l. quicquid 7. C. arbit. tutel.* itaque ſtatim conficere inuentarium, & vt ſibi decernatur à Magiſtratu adminiſtratio, petere debet: non neglectis etiam interim ijs quæ moram non patiuntur, & tempore detrimentum capere poſſunt. *Ang. Inſtit. de legit. agnat. tut. num. 8. & 9. per l. fin. Co. de tut. qui ſatis non ded. l. quidam decedens, ad l. ita autem, 5. §. vſque adeò, de admin. tut.* Nam quoties periculum ex mora extimeſcendū eſt, receditur à communibus iuris regulis: *Iaſ. in l. naturaliter, §. nihil, num. 174. de acq. poſſ. per l. 5. §. ſi quis riuos, de oper. nou. nunc text. etiam in l. 2. & 3. de ſer. in l. vnic. C. quan. lic. vnic. ſine iud. ſe vin.* Obligat etiam tutela & tutorem ad reddendam tutelæ geſtæ rationem, ſuſcipiendaſque actiones quæ ex tutela oriūtur: *vide infr. de text. &*

A *rat. diſt.* & cōtrà pupillū cōtrario iudicio tutelæ: *de con. iud. tut.* eidēq; ſuæ rei adminiſtrandæ poteſtatē aufert, nihil vt deinceps abſque tutoris authoritate gerere poſſit: *vide infrà, de author. tut.* Nam tutela quaſi dominum rerū pupillarium tutorem facit: *l. in-*
B *terdum, 58. §. penult. de furt.* in adminiſtrando ſcilicet (non in dilapidando, *l. qui fundum, 7. §. ſi tutor. ff. pro empto.*) ſeu quantum ad prouidentiam pupillarē attinet, *l. tuto. 28. de adm. tut.* Nam vt in definitione dictū eſt, tutela eſt Ius tuendi, non conſu-
C mendi, ad Tuendum pupillum conſtituta, non ad Deglubendum.

¶ Affinis tutelæ, eſt Cura. Nā 7
quæ de tutoribus cōſtituta ſunt, eadem & in curatorib qui adultis dantur, *vide Inſtit de curat.* obtinent. *l. 1. de adm. tut. l. ſi tu-*
D *toris, 23. Co. eodem tit. de admin. tuto. l. 4. C. de peric. tut. 1. C. arb. tu.* In quibuſdam tamen differunt. Nam tutores dantur impuberibus: curatores puberibus: *in princip Inſtitut. de curat.* Illi inuitis, hi extra litem tantū volentibus: *§. 1. Inſtitut. eodem tit.*
E *de curat. vbi dixi. Lundt. lib. 1. art. 22.* Illi perſonæ præficiūtur, hi bonis, *l. in copulandis, 8. de nupt. quod quomodo accipiendum ſit, Inſtitut. de curat. dictum eſt.* etiamſi perſonam, cui bona ancillantur, neglectui habere non debeant: *l. conſilio, 7. de curat. fur.*

Illi ad vniuerſum patrimonium, §. *fin. Inſtitut. de excuſ. tut.* hi ad ſingula etiam negotia, ſingulaſque cauſas: *l. non tantùm*, 7. *de tut. & cura.* §. 1. *Inſtitut. eodem.* Illi tutorem habēti non dantur, hi dari poſſunt, §. *interdum*, 3. *Inſtitut. de curat.* Sed vt diſcrimen hoc melius intelligatur, definitionem ac diuiſionem curæ ſubijciamus. Eſt igitur Cura, ſeu curatio, §. *furioſi, verb. in curatione, Inſtitut. eodem* vis poteſtas, ad curanda bona minorum, vel eorum qui ſuis rebus præeſſe non poſſunt, iure Ciuili conſtituta. Atque hæc quidem in duas ſpecies diſtribui poteſt, quarum altera ſit Legitima: nam ex lege XII. Tabularum furioſi & prodigi in legitima sūt agnatorum cura: §. *furioſi, Inſtit. eo. l. furioſi*, 25. C. *de nupt. in Auth. vt qui ſe obligat. hab. perhib.* altera verò Datiua, quæ minoribus 25. annis præficitur, authoritate Magiſtratus: *in princip. Inſtit. de curat.* Teſtamentaria verò cura nulla eſt, velut tutela: cùm teſtamento curator non detur, ſed datus à Prætore cōfirmetur: *in princip. Inſt. de curat. vbi huius rationem ſupr. vide.* Ex quibus intelligi poteſt, quantum à tutela officium curatorum diſtet. Affine eſt tutelæ, & officium orphanotrophorum, ac ſimilium, qui pia loca, eorumque reditus & bona procurant: *l. orphanotrophos, vbi Bart. Bal. cum ſimilib.*

A *C. de epiſc. & cler. vide cle.* 1. *de reg. domib.* Item actorum, qui ad lites peragendas à tutoribus ſurrogari ſolent: De quibus alibi agitur, § *fi. inſtitut. de curat. vide ſupr. de proc. & quod cuiuſque vniuerſ. l. neque, C. de proc.* & ſuo loco dictum eſt copioſius: *ad tit.*
B *ſupr. quod cuiuſque vniuerſ.* Contraria tutelæ, ſunt excuſationes quibus ea euitatur: *tot. tit. infr. de excuſ. tut.* dolus malus, ob quem tutores, vt ſuſpecti, à tutela quæ bonæ fidei eſt, §. *actionum, vbi gloſſ. ad verb. tutela, Inſtitut de actio.* remouentur:
C *de ſuſpec. tut. ff. Inſtit. quib. mod. tutel.* minutio capitis §. 1. & 2. *quib. mod. tut. fin.* & ſimiles modi quibus tutela finitur: *vide Inſt. quibus mod. tutel. fin.* Eſt etiam cùm legitima transfertur ab agnato remotiore, in proximiorem qui adoleuit. Verbi gratia:
D ſi fratribus omnibus exiſtentib. minoribus, patruus proximior tutelam ex lege adminiſtret, & interea maior fratrum ad ætatem perueniat virilem, certè à patruo in hunc reliquorum tutela deferetur, *l. ſi tutor*, 9. §. *ſi duobus, vbi gloſ. & Bart. de tu-*
E *tel. & rat. diſtrah. per l. non ſolùm*, §. *penult. de excuſ. tutor.*

De teſtamentaria tutela.
Tit. II. C. 5. 28.

1 *Teſtamentaria tutela quid ſit, & vnde originem habeat.*

Qui

2 *Qui teſtamento tutores dari* A
poſſint.

3 *Præcipuam eſſe hanc tutelam.*

1 TVtela † triplex eſt: Teſtamentaria, Legitima, ac Datiua *l. generaliter*, 60. *C. de epiſc.& cler.* Teſtamentaria eſt, quæ in teſtamento conſtituitur, B nam lege XII. Tabularum permiſſum eſt parentibus vt liberis ſuis, non etiam extraneis, ſiue maſculini, ſiue fœminini ſexus, quos quidem in poteſtate habēt, tutores dare poſſint: *l.1.in princ. hoc tit. vide Cuiac. obſer. lib.7. c.* 11. Verba legis ita ſe habent: C Vti quiſque legaſſet ſuper pecunia, tutelave rei ſuæ ita ius eſto *in princip. Inſtitut. de leg. Falc. l. verbis,* 129. *de verbor. ſign.*

2 ¶ Teſtamento tutores dari poſſunt ij, quibus cum eſt teſtamenti factio, *l. teſtament.* 21. *hoc tit.* hoc eſt, qui ex teſtamento cape- D

3 re poſſunt. Horum † tutorum cauſa prima eſt) quia quamdiu teſtamentaria ſperatur, legitima tutela ceſſat, *in princip. Inſt. de legit. agnat. tutela.*) & ſatiſdare non coguntur, quòd iudicio teſtatoris probati videantur, *in princip. Inſtit. de ſatiſd.* E *tuto. vbi dixi.*

De confirmando tutore vel curatore. Tit. III. C. 5. 29.

1 *Cauſa ex quibus confirmatio fiat.*

2 *A patre datos confirmari ſine inquiſitione aut ſatiſdatione.*

3 *A matre datos per inquiſitiotionem confirmari.*

4 *Ab extraneo datis, inquiſitioni & ſatiſdationi eſſe obnoxios.*

NOnnunquam † euenit, vt tutor quamuis teſtamento datus, authoritate tamen Magiſtratus ſit confirmandus: vel quia datus, quibus non oportet, vt ei qui non eſt in poteſtate, aut puberi: vel non quomodo oportet, vt ſi non perſonæ, ſed rebus ſit datus: quin nec maritus vxori tutorem, niſi optione relicta, *Cic. pro Mure. Cuiac. obſ. lib.7. cap.* 11. nec pater curatorem filio certè relinquit, quia inuito non datur. His igitur caſibus opus eſt Confirmatione magiſtratus, vt quæ deſunt teſtamento, ſuppleat: *l. adop.* 38. *de adopt.* quod quidem fit, non vno modo. Nam † qui à patre minus legitimè dati ſunt, citra vllam Inquiſitionē aut ſatiſdationem confirmantur, *l.1. l. ſi filio, l. fin. hoc tit. l. pater, inf. tit.* 1. qui † à matre, ex inquiſitione, citra tamen ſatiſdationem, *l.* 2. *hoc tit.* vt & hi qui à patrono, *l.* 4. *hoc tit. qui tutelam,* 28. *§. fi. hoc tit.* Quos † autem extranei dant, & ex inquiſitione confirmari debent, & ſatiſdare, Rem pupilli ſaluam fore: nec aliter admittuntur,

runtur, quàm ſi is impubes cui A dantur, in teſtamento ſit hæres inſtitutus, *l.4. & 5. hoc t.*

De legitimis tutoribus. Tit. IV. C.5. 30.

1 *Vnde deſcendat hac tutela, quare introducta, quibus datur.*
2 *Cognatis etiam hodie tutelam deferri.*
3 *De ſucceſſione in tutela legitima.*
4 *De fiduciaria tutela.*
5 *De Legitima patronorum tutela.*

1 INteſtato † parente mortuo, vel ſi teſtamento tutor datus non eſt, agnatis defertur tutela, lege XII. Tabularum, *l. inteſtato, 6. l. legitimus, 5. hoc tit.* & quidẽ proximis, ſiue vni, ſiue pluribus pariter qui in eodẽ gradu ſunt; *l. ſi reliquero, 8. l. ſi plures, 9. hoc t. §. fin. Inſtit. de cap. dim. l. 2. C. eo.* quamuis iure Saxon. *art. 23. lib. 1. Rhein. de tutel. diff. 12.* maior natu præferatur: Sunt autem Agnati, qui per virilis ſexus perſonas cognatione iuncti ſunt; *l. ſunt autem, 7. hoc tit.* Et hoc quidem ſumma prouidentia conſtitutum eſt, vt qui ſperarent habere ſucceſſionem, iidem tuerentur bona, ne peſſum irent, *l.*
2 *1. hoc tit.* Qua † ratione cùm hodie eadem ſit cum agnatis in ſucceſſione cognatorum cauſa, dicemus iure nouo, ad hos quoque Legitimam tutelã pertinere, *§. ex his, in Authent. de hær. ab inteſta.* non tamen in cauſis & negotijs Feudalibus: in quibus dominus feudi, tutor eſt ſui vaſalli, moribus Saxon. *Reinh. diff. 11. tut. per Lehent. cap. 26. cum gl. & in art. 58. lib. 2. Landr.* Iure B commnni proximus agnatus, qui in feudo ſucceſſurus eſt. *King. Inſtit. de tutel. & de legit. agnat. tut. per ca. 1. §. filia, de feud. ſucceſſ.* neque etiam eodem Saxonic ſtatuto, in allodiabilibus & hæreditarijs. nam licet non in ſucceſſione, attamen in tutela agnatos C cognatis Saxones indiſtinctè præferunt. *Land. lib. 1. artic. 23. Reinhard de tut. diff. 1.*

3 ¶ Eſt autem † in tutela legitima locus ſucceſſioni, vt ſi proximior mortem aut capitis diminutionem patiatur, qui poſt eum eſt, ſuccedat in tutelæ adD miniſtratione, *l. 3. §. fin. hoc tit.* Quare defuncto parente, qui filij emancipati tutor eſt, non quidem legitimus (quia non habebat olim diſſoluta agnatione ſpem ſucceſſionis, niſi iam ſolennib. pactionibus, retinuiſſet, *t. t. ſi quis à par. l. fin Co. de* E *eman.* ſed qua legitimus, vide *Inſtit. de leg. paren. tut.* ſi liberi qui in poteſtate patris ad mortem vſq; fuerunt, perfectæ ætatis exiſtunt, Fiduciarij tutores fratris emancipati, vel ſororis efficiuntur, *l. 3. §. fin. l. 4. hoc tit.*
4 Quæ † tutela Fiduciaria dicta

eſt, non ob ius ſucceſſionis, aut agnationem, quæ emancipatione erat ſublata ſed vt Dd. interpretantur, propter fiduciam diligentiæ & fidei fraternæ inducta eſt, *arg. l. liberto,* 31. §. *penult. de neg. geſt.* vel potius ob fiduciam in emancipatione, & ſolenni huius actus ritu contracta, *vide quæ dixi, Inſtit. de fiduc. tutel.*

5 ¶ Patronis quoque lege XII. Tabularum libertorum tutela mandari videtur non quidem ſpecialiter, ſed ex ſententia legis per conſequentias hæreditatum, *Inſtit. de legit. patron. tut.* Hoc intereſt, quod agnatos, ſine diſtinctione lex ſatiſdare iubet: patronos non item, niſi cauſa cognita, *l. legitimos, hoc tit.* Hodie verò quia patroni libertis, parentes etiam matres, *l. omnem, Co. ad Tertull. Bart. in Authent. matr. num. 9. Co. quan. mul. tut. off.* liberis, fratres fratribus emancipatis, ex Conſtitutionibus, atque ita ex legibus nouis, *l. 1. cum ſeq. de pet. hær.* ſuccedũt, *vide Inſt. de hæred. quæ ab inteſt.* ideo hæ omnes tutelæ indiſcriminatim legitimæ hodie vocantur & ſunt, *l. 4. C. de leg tut. §. ex his, in Authent. de hæred. ab inteſt.* vt iam legitimarum tutelarum quinque genera numerentur. *Bart. in d. l. 4. Ang. Inſtitut. de leg. ag. tutel. num. 2.*

De tutoribus & curatoribus datis ab his qui ius dandi habent, & qui, & in quibus cauſis ſpecialiter dari poſſunt. Tit. V. C. 5. 34. 36.

1 *Quando magiſtratus tutores & quibus dare debeat.*

2 *Quibus det curatores.*

3 *Quomodo hi dentur.*

Tvtelis, † Teſtamentaria & Legitima deficientib. vel excuſatis, Magiſtratuũ eſt, impuberibus etiam inuitis tutores curare: *l. 2. l. 3. l. necnon, 6. l. in omnem, 15. hoc tit.* puberib. verò dare curatores, non tamen inuitis: *vide rationem differentiæ, Inſtit. de curat. in princip. vbi dixi.* niſi ad litem, *l. 1. C. qui petant. tut. &c.* Item † mulieribus, *l. non tantùm, 7. hoc tit.* & prodigis, ac furioſis, quamuis maioribus, *l. his qui 12. hoc tit.* Interdum tamen impuberi quoque datur curator, vt cùm tutor rebus ſupereſſe non poteſt: *l. ſolet, ſuprà de tutelis.* Tum enim additur ei curator, quia Tutorem habenti tutor alius haud facilè adiungitur, *§. interdum, Inſtit. de cur. vbi dixi.* Hi autem omnes dantur etiam inuiti ex Inquiſitione: *l. in dando, 18. hoc t.* Quod † ſi citra inquſitionem dati ſint, ſatiſdare coguntur: *l. fin.*

(margin numbers: 1 beside "Tvtelis, † Teſtamentaria &"; 2 beside "Item † mulieribus"; 3 beside "Quod † ſi citra")

*ſit. C. de author. præſtan. l impu-
beri, 9. hoc tit. Inſtitut. de ſatiſd.
tuto. in princip.* Ex inquiſitione
dati non ſatiſdant, quia idonei
electi ſunt, *in princip. Inſtitut.
de ſatiſd. tut. l. 3. C. qui tut. non
ſatiſd. l. bonorum, 8. de curat.
fur.* Iure porrò Saxon. indiſtin-
ctè omnes ſatiſdant : exceptis
legitimis, qui pupillo morienti
hæredes ſint futuri. *Reinhard.
diff. de tut. 2. per art. 23. Landt.
lib. 1.*

Qui petant tutores vel curatores, & vbi petantur. Tit. VI. C. 5. 31. 32.

1 *Quinam tutores neceſſariò petere debeant.*
2 *Qui pro arbitrio petant.*
3 *Curatores non neceſſariò peti.*
4 *Quando petendi ſunt tutores.*
5 *Quo loco.*

1 QVia verò Magiſtratus non
ſolet officium ſuum im-
pertiri in dandis tutoribus, niſi
poſtuletur : *l. 4. § hoc autem. vbi
Cuiac. de dam. inf.* rectè & illud
cautùm ordinatumque eſt, Qui- E
nam tutores petere debeant. Sũt
2 † autem quidam quib. Neceſſe
eſt petere : alioqui aut lucro
priuantur, aut puniuntur : qui-
dam ex Voluntate, & pro arbi-
trio petunt. Neceſſe habet pete-
re mater, *l. 1. hoc t.* cæteroquin

A hæreditate ſe indignam facit: *l.
2. 3. l. fi. hoc tit.* item liberti im-
puberis, qui ceſſantes etiam
pœnas luunt, *d. l. 2. in fi.* Reliqui
† cognati pro arbitrio & volun- 3
tate petunt. *d. l. 2.*

¶ Curatores ſibi ipſi mino-
res cùm poſtulare poſſint, nemo
B ijs neceſſe habet petere : *d. l. 3. §.
fin.* Statim † autem atque opus 4
eſt, puta deficientibus, aut reie-
ctis, aut excuſatis prioribus tu-
toribus, & copia haberi Magi-
ſtratus poteſt, ſcilicet Ordina-
rij, qui omnimodam in pupillũ
& tutorem iuriſdictionem ha-
C beat, *Por. in § ſed hoc iure, Inſtit.
de Atilian. tut. gloſſ. no. Land. lib.
1. art. 21. 45. 47. l. 5. Co. qui da.
tut.* petitio eſt facienda, *d. l. 2. 3.*
& quidem † eo loco, vnde ori- 5
ginem ducit pupillus, vel vbi
maior eſt facultatum pars, *l. pu-
pillo, 27. ſupr. tit. 1. l. vnica, Cod.*
D *vbi pet. tut. vide Land. gloſſ. art.
45. & 47. lib. 1.*

De adminiſtratione & periculo tutorum & curatorum, qui geſſerint vel non : & de agentibus vel conueniendis vno vel pluribus. Tit. VII. C. 5. 37. 38. 52.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Tutorem ſtatim gerere neceſſariò oportere.*
3 *Cui adminiſtrat interio plu-*

res ſit credenda.

4 *Quomodo tutor adminiſtrare debeat, & ad quid teneatur.*

5 *Quo ordine tutores, fideiuſſores, & magiſtratus conueniuntur.*

6 *Quatuor remedia, quibus tutoribus ſubueniatur.*

7 *De beneficio diuiſionis.*

8 *De beneficio ordinis.*

9 *De beneficio cedendarum.*

10 *De beneficio actionis vtilis: & quare fideiuſſori non detur.*

1 NVnc † videamus de officio & Periculo tutorum vel curatorum. Nam quæ de tutoribus hic dicuntur, eadem ferè omnia etiam in curatorib. obtinent. Tutorum officium partim in Authoritate præſtanda conſiſtit.

2 ¶ Adminiſtrare tutor, & quidem cum libera poteſtate, ac velut dominus poteſt, *gloſ. vltim. in l. mandato, 6. de procur. Dd. in l. præſes, 12. Co. de tranſ. cum ſimil. vide ſuprà de tu el. l. tutor, 35. de iureiur. l. 4. de lit. iuram. l. interdum, 56. §. penult. de fur* & verò ſtatim ex quo ſcit ſe tutorem datum, debet: nam exinde periculo ſuo ceſſat atq; etiam Extra ordinem pignoribus raptis compellitur: *l. 1. hoc tit. l. 4. C. de ſuſp tu. §. penult. Inſtit. de ſatiſd. tut.* Quanquam hodie antequam adminiſtret, Iuiu-

A randum dare, Inuentarium conficere, Cautionem hypothecamque facere, & à iudice decernendam bonorum adminiſtrationem petere debet, vt ad tit. de tut. paulò antè eſt dictum.

¶ Quod ſi plures dati ſint, 3
curæ erit magiſtratui, vt vnus
B tantũ gerat: quia facilius actiones & excipere & exercere, aliaque negotia explicare poterit, quàm ſi per multos tutela ſpargatur. Quod enim multorum commune eſt, id nemini curæ eſſe ſolet: vt ait Ariſt. lib. 2. Politic. Eligendus autem eſt, quem
C teſtator gerere voluit, aut cui maior pars tutelam decernit, aut qui Prætori maximè probatur. Planè ſi non conſentiant tutores Prætori, ſed velint omnes gerere, quia fidem non habent electo, nec velint ſuccedanei eſſe alieni periculi, aut ſi diuidi inter
D ſe tutelam petat partibus vel regionibus, *vide l. 2. & tot. tit. C. de diuid. tut.* audiendi ſunt, *l. 3. cum l. ſeq. hoc tit.*

¶ Is autem qui adminiſtra- 4
tionem ſuſcipit, primo quoque tempore Repertorium facere
E omnium bonorum pupilli, eiq; poſtea etiam quæſita inſcribere debet: alioqui in dolo malo eſſe præſumitur, & tenetur in id quod Intereſt quod iureiurando in litem æſtimatur: quin & remoueri, vt ſuſpectus, poteſt, *l. tutor qui repertorium, 7. hoc tit. l. 3. §. penul. inf. de ſuſpect. tut. l.*

tutores,

tutores, C. eo. l. fin. §. fin. C. arbitriũ tut. Fieri autem inuentarium debet publicè. *d. l. fin. §. fin.* id eſt, in præſentia perſonæ publicæ, puta tabellionis, *d. l. tutores,* 24. *C. eo. l. orphanotrophos, Co. de epiſcopis & cleric. vide Dd. in l. vltim. C. de iure delib. §. vlt. Inſt. de hær. qual. vbi dixi,* & teſtium. Pupillum autem debet ipſe ex facultatum fructibus alere, *l. 3. §. tutor hoc tit.* eiuſque patrimonium tueri, augere, æris alieni habere rationem, actiones exercere, ſuſcipere, tanquam bonus & diligens paterfamilias, *l. generaliter,* 10. *l. à tutoribus* 33. *hoc tit. l. conſ. inf. de curat. furioſ.* Pecuniam etiam pupillarẽ, ſi ſuppeditet, in emptiones prædiorũ collocare. Tutius enim eſt aduerſus omnem fortunæ iniuriã & amiſſionem, facultateſque pupilli in ſolo conſiſtere. Itaq; ſi ceſſet in emendo, & pecuniam relinquat otioſam, ad vſuras tenetur, *d. l. tutor qui repertorium, §. ſi poſt depoſitionem, hoc titul.* Et in ſumma, quicquid dolo, culpa, negligentia tutorũ (nam caſum non præſtant, *l. ſi res, l. tutoribus, C. de peric. tuto.*) damni factum eſt, ſiue pupillo abeſt, ad id finita tutela tenentur: *d. l. tutor qui repertorium, §. competit, h. tot. tit. C. arbitri. tutel.* Et † qui-
5 dem ij qui geſſerunt, ſinguli in Solidum: *l. tres tutores,* 56. *h. tit.* Deinde ijs nõ ſufficientibus, fideiuſſores poſt Magiſtratus, qui idoneè caueri nõ curarunt, *l. 1. §. vſque adeò, infr. de tutel. & ratio.* & poſtremò tutores Honorarij: *l. tutores qui poſt,* 39. *§. in eum,* 11. *hoc tit.* Nam cùm ſint dati tanquam obſeruatores adminiſtrationis, & cuſtodes, imputabitur eis, cur ſi malè tutorem gerere videbant, ſuſpectum non fecerint, *dict. l. 3. §. 1. hoc titul.*

¶ Etſi autem tutores ſinguli in ſolidum teneantur, tamen quatuor remedijs ſuccurri ijs ſolet: nempe Diuiſionis, Ordinis, Cedendarum, & Actionis vtilis: de quibus Dd. alibi fuſius diſputant, *in l. 1. Cod. de tranſactionibus.* 6

¶ Diuiſionis beneficiũ competit pluribus tutoribus, qui non diuiſam tutelam ſimul adminiſtrarunt, dummodo ſoluendo omnes ſint. Petunt enim vt diuidatur inter eos obligatio, & pro portionibus virilibus exigãtur, *l. 1. §. nunc tractemus, de tutel. & ratio. diſt. l. 1. C. de diuid. tute.* Dico: Non diuiſam tutelam: nam ſi à teſtatore vel lege (ipſi enim tutores diuidere alioqui pro arbitrio nequeunt) diſtributa in partes ſit tutela, ipſo iure tuti ſunt, ne vltra ſuam portionem conueniantur: *l. 2. C. de diuiden. tut.* quemadmodũ & fideiuſſores, qui in partes ſponderunt, *l. inter eos,* 51. *in princip. de fideiuſſ.* Addo, Si omnes ſoluendo ſint, aut fideiuſ- 7

ſores habeant idoneos: nam ali-
cuius inopia, non pupilli; ſed
contutorum periculo eſt, *d. l.* 1.
§. nunc tractemus, de tut. & rat.
diſt. exemplo fideiuſſorum, *§. ſi*
plures, Inſtit. de fideiuſſor. C. de
fideiuſſ.

8 ¶ Secundum eſt beneficium
† Ordinis: quod locum habet B
cùm alter geſſit tutelam, alter
non geſſit, neque geri manda-
uit: nec Mandans perinde ha-
betur, ac ſi geſſiſſet, *l.* 5. *§. geſſiſ-*
ſe, de adm. tut. Ordo autem eſt,
vt (ſicut dictum eſt) prius ex-
cutiantur bona, fideiuſſoreſque
eius qui geſſit: ac tum demum C
quatenus non inuenitur ſoluen-
do, Magiſtratus qui parum ido-
neè dedit, tutoreſque honorarij
teneantur, *d. l.* 1. *§. nunc tracte-*
mus, & §. vſque adeò, de tut. &
rat. diſt.

9 ¶ Tertium eſt Cedendarum
beneficium. Tutor enim qui in D
ſolidum pro collega exigitur,
poteſt à pupillo petere, Cedi ſibi
actiones aduerſus contutorem:
quibus contra eum experiatur,
ſi fortè is ad meliorem fortunã
perueniat, *d. l.* 1. *§. nunc tracte-*
mus, & §. planè, vide Bart. &
Dd. in l. Modeſtinus, circa fin. de 3
ſolutio

10 ¶ Quartum eſt, Vtilis actio-
nis negotiorum geſtorum: illa,
omiſſa ceſſionis petitione, col-
legam, is qui ſoluit, conuenire
poteſt: *d. l.* 1. *§. nunc tractemus,*
l. ex facto, 50, de neg. geſt. etiam-
ſi hæc actio fideiuſſoribus dene-
getur: *l. vt fideiuſſor, 39. de*
fideiuſſor. l. Stichum, §. pen. de
ſolutio. quia fideiuſſor ſoluens,
pro reo principali ſoluit, non
pro confideiuſſore, cuius nul-
lum negotium geritur: vt mi-
rum non ſit ſi hoc nomine con-
fideiuſſores neutiquam habeat
obligatos.

De autoritate & conſenſu tutorum & curatorum. Tit. VIII. C. 5. 58.

1 *Quid ſit authoritatem præſtare.*
2 *An pupillus naturaliter ſine authoritate tutoris obligetur.*
3 *Cauſa efficiens: qui, quibus authores eſſe poſſint.*
4 *Materia: quibus in cauſis authoratio neceſſaria vel non.*
5 *Forma & ſolennitas authorandi, & differentia inter authoritatem & conſenſum.*
6 *Finis & effectus.*

AVthorem † præſtare tutor 1
dicitur cũ probat id quod
agitur: *l.* 3. *h. t.* ſi modò quale
eſſet quod ageretur intellexerit:
l. non multum, 14. *h. t.* Neceſſe
† eſt autem in omnibus pupilli
obligationibus tutorem interce-
dere, & ſuo conſenſu obligatio-

nem approbare, alioqui pupillus non obligatur, *l. 5. §. 1 hoc tit. in princip. Inſtit. eod.* ne naturaliter quidem, hoc eſt, Iure gentium; ſic vt nec exigi poſſit pupillus; & ſi exactum ſoluerit, habeat repetionem: *l. quod pupillus, 41. de condictio. indeb. l. pupillus, 59. iuncta l. naturales, 10. de actio,* B *vide quæ dixi Inſtit. de inutil. ſtipulat. & quibus mod. toll. obligat.* etiamſi naturaliter obligetur, quod ad conſenſum naturalem attinet, *l. 1. in fin. de nouatio.* & quatenus factus eſt alieno damno locupletior: qua ex cauſa etiam Ciuilis actio datur, *l. 1.* C *§. an in pupillum, 11. ff. depoſiti* Et hæc quidem fauore pupillorum, ne imbecillis & improuida ætas facilè capiatur, introducta ſunt. Itaque poteſt meliorem quidem conditionem ſuam pupillus facere, vt ſtipulari, & alterum ſibi obligare, *in princip.* D *Inſt. eod.* Nullum enim periculum eſt, vt inquit Plautus, ſtipularier. Deteriorem verò non aliter, quàm cum tutoris authoritate: qui ſi authoritatem præſtando res pupillares diminuat, extra damnum eſt pupillus: cùm quia tutor rem illi ſaluam præ- E ſtare debet, *tot. tit. rem pup. ſal. for. l. pupillorum, 21. l. ſe tutoris, 23. C. de admin. tut. l. 1. & 3. C. ſi. tut. vel cur. inter.* tum quod in integrum reſtitui poteſt, *l. 2. & tot. t. C. ſi tut. vel cura. inter.*

3 § Eſt autem hæc poteſtas au- A thorandi à lege introducta, ſicut & ipſa tutela, *l. 1. in verb. regula iuris ciuilis, h. t.* Sufficitque etiam vnius tutoris interuenire authoritatem, quamuis plures dati ſint, *l. 4. h. t. ſi. C. eod.* & licet de plurium pupillorum re tractetur: *l. inter, 20. h. t.* niſi cùm de cõmuni tutelæ negotio, quod omnes tangit, agitur: *l. fi. C. eo.* aut niſi tutela diuiſa ſit, tunc enim quiſque in ſua adminiſtratione author fieri debet: *l. fin. C. eod.* in parte autem adminiſtrationis, quæ collegæ incumbit, pro extraneo eſt, *l. ſi duo, 51. de admin. tutor. l. fin. C. ſi ex plur. tut.* qui author fieri nequit: quoniam adminiſtratio illi decreta non eſt: *l. tutores, 6. hoc t.* Quare neque pater, cuius in poteſtate eſt pupillus, *l. vlt. §. 1. de verb. obl.* nec honorarius tutor, author rectè fit: *l. 4. h. t.* quia pro extraneo habetur: *d. l. tutores, 6.* Illi autem ſolummodo authoritatem ritè interponunt, quibus adminiſtratio commiſſa eſt, *l. 5. hoc tit. l. 1. C. ſi ex plurib. tut.* quiq; volentes & ſponte iis quæ geruntur, præſunt: nam inuiti, ne decreto quidem Magiſtratus cogi poſſunt. Damnum enim & res ipſorum vertitur: *l. ſi tutor, 17. h. t.* quia iudicio tutelæ tenentur, ſi rei inutilis ſint authores, ex quo liquet, Magiſtratum vicem tutoris ſupplere, & authorem fieri non poſſe: *Cuiac. obſ. lib. 7. c. 13, vide Landr. lib. 1. art.*

41. 44. 45. 46.

4 ¶ Materia, ſunt omnes contractus & obligationes, in quibus pupillus quia obligatur, rem ſuã facere deteriorem poteſt: *l. pupillus, 5. l. obligari, 9. hoc tit.* vt emptio, locatio, hæreditatis aditio, §. 1. *& 2. Inſt. eod. l. pupillus, 9. de acqu. hær.* tranſactio, *l. 1. & 2. C. eo.* iudicia, *l. 4. C. eo.* nam & in his quaſi contrahitur, *l. 3. §. idem ſcribit, de pecul.* Item diſtractus, qui detrimento eſſe pupillo poſſunt: vt ſolutio, liberatio, acceptilatio, *l. obligari, 9. hoc t.* Quod enim obtinet in contractibus, idem etiam ſeruari debet in diſtractibus à paritate contrariorum, *l. item veniunt, 20. §. 1. de pet. hæred. c. de illis, de deſp. c. 1. §. idem, eod. lib. 6. vide gl. in l. 3. §. contrarium, de cont. tut. act. Euerar. in loc. à contr. ad diſtrac.* In contractibus tamen illis aut diſtractibus, qui effectu Meræ ſunt donationes, per quos nõ adminiſtrantur, ſed dilapidantur pupillorum bona, *vide quæ dixi ad tit. de pact. Dd. in l. pactum curatoris, C. de pac. Bald. in l. 1. C. ſi ad donat.* tutor author fieri pupillo non poteſt, *l. obligari, 9. h. t. l. ab agnato, 12. de curat fur pro dan. vide in l. pactum, 22. C. de pact. l. præſes, 12. C. de tranſact. l. item. 14. cum l. ſequent. vbi gloſ. l. contra, 28. de pact. Dd. in l. ciuitas, 27. ſi cert. petat.* Non enim niſi rerum vtilium author eſſe

A debet, *in princ. Inſtit. de auth. tut. r. Vlp t. 11.* Eadem ferè obtinent in minore, eiuſque curatore, *l. pactum, 22. C. de pact. l. præſes, 12. C. de tranſ. & vtrobique, DD. l. ab agnato, 12. de cur. fur.* Nam minori curatorem habenti, in bonorum adminiſtratione

B conſenſu eius perinde opus eſt, atque pupillo authoritate tutoris: *l. ſi curatorem habens, C. de integr. reſt. minor.* in obligatione perſonæ, cui curator non datur, non item: *l. puberes, 101. l. vlt. §. 1. de verb. oblig. vide quæ dixi Inſt. de curat.* vt

C nec in factione teſtamenti, *l. Aurelio, 20. §. vlt. de lib. leg. Bald. in l. 3. n. 12. C. de cond. ob cauſ. Tiraquell. in ll. connub. verb. contr. gl. 3. n. 93.* Quod ſi curatione deſtituatur, extra quidem iudicium per ſe ſua curare non tamen liberè & abſque authori-

D tate alienare poterit: *vide Cuiac. in l. 1. & 2. de mino. & quæ dixi, Inſtitut. de curato. in princ. per text. in dict. l. 2. ff. de minor.* in iudicio verò vt omnino ſibi curatorem adiungat, opus eſt, *l. 3. §. pen. de tutel. 4. C. de auth. præſtan. in princ. Inſtit. de curat.*

E In ſua cauſa tutor curatorve fieri author nõ poteſt, puta dum ipſe cum pupillo contrahit, *l. 1. in princ. l. 5. hoc tit. §. fi. Inſtit. eod.* ſed palam & bona fide, alioque tutore authore contrahere cum pupillo, ſicubi vſus eſt, debet, *l. 8. C. de cont. empt. l. 5. hoc tit.*

Nam

Nam ipſum ſibi authorem fieri, ac quaſi ius dicere, ſuſpicioſum fuerit: *l. qui iuriſdictioni, de iuriſdict.tot.tit. ne quis in ſua cauſa*. Vnde nec moribus noſtris Sax.maritus qui vxoris tutor eſt, poteſt illi author eſſe in donatione vel emptione, vel vltima voluntate, quam in commodum & rem mariti facit: ſed ad hoc vt alius à Iudice tutor detur, opus eſt, *vide Fach. diff. 7.& 8.*

5 ¶ Quod ad formam attinet, oportet tutorem in ipſo negotio authorem fieri: alioqui poſtea conſentiens, nihil agit. *l. obligari, 9.§. tutor, hoc tit. §. pen. Inſt. eod.* Nam quæ ſunt ſolennitatis, in ipſo actu interueniant neceſſe eſt, *c. auditis, c. quia propter, de elect.* Authoritas autem pars ſolennitatis eſt, *l. quicunque, §.fin. vbi gl. & Bart. de Public.in rem. act.* Non enim commodo tutoris, ſed ad integrandam pupilli perſonam interponitur: *l 3. C. de in integr. reſtit.* ideo intelligitur pars eſſe actus, & in ipſo contractu interueniat neceſſe eſt, *c. edoceri. vbi Cano poſt gl. ad verb. ſequi poteſt, de reſcrip & in c.cum conſuetudinis, de conſuet.l. ſi quis mihi, 25. §. iuſſum, vbi Bart. de acquir. hæred.* Nam actus non poteſt celebrari, niſi perſonæ ſint habiles & integratæ. Integratur autem perſona pupilli, per authoritatem: alioqui (vt ſuprà dictum eſt.) Ne naturaliter quidem obligari poteſt, *l.5.§.1.*

A *hoc tit. in princ. Inſt. eod. l, quòd pupillus, 41. de cond. indeb.l. pupillus, 58. de actio.* Authoritatem igitur partem eſſe actus ſeu ſolennitatis, quæ ab actu diuidi nequeat, .. *cùm authoritas, C.de teſtament. l. hæredes ff. eod.l. furioſum. vbi Bart. C. aut qui*

B *teſtam. fac. Bald. in cap.1.de alien. feu. pat.* ſequens eſt. Aliud ſeruatur in conſenſu. Hic enim quia non ad Integrandam contrahentis perſonam, ſed ad Confirmationem actus interponitur, qui etiam ex interuallo per rati-

C habitionem confirmari poteſt, *l. ſemper, 60. de reg. iur. c. ratihabitionem, eod.tit. lib. 6.* ideo poſt rem geſtam ſequi poteſt: *l. fin. ad S.C.Maced.l.1.§.prodeſt.quor. leg.cap.cùm nos de his quæ fiunt à præl.cap. ſuggeſtum, de iur. patr.* ſicuti & ipſa authoritas quando

D tantùm pro confirmatione actus requiritur, *Bald. in l.1.C. qui admit. & in l. vlt. C. de ſer. rei pub. manu. per l.fin. C. arb. tut. Bald. Imol. Alex. & alij in d.l. ſi quis, 25. §. iuſſum, de acq. hær. Ro. conſi.54. idem.* aut ad commodum eius confirmat: *l. 1. §*

E *ſed ſi filius, de legat.3. l.filio præterito, de iniuſt. rupt. & irrit.teſtam.l.ſi impubes.de Carbo. edict. Caſtr. in l ſi cùm dotem, §. eo.autem ſol. matr. Fel. d.c. edoceri, de reſcript. vide Tiraq. de ll. connub. in fin.verb. conſentement. gl. 4. in princ*, vt eſt conſenſus domini, in alienatione rerum feu-

dalium

dalium, quam vaſallus facit:
*Andr. Iſer. Aluar. in c.1. de proh.
feud. alien. per Fed. Iacob in tract.
feud. ad verb. & cum pacto, n.19.*
mariti in contractu vxoris. *Ti-
raq. præallieg. loc. n.37. cum ſeqq.*
Quid igitur de conſenſu, quem
curator minori præſtat, dicen-
dum: vtrum iis velut authoritas
in ipſo actu interponi debeat, an
verò vt conſenſus ſequi poſſit? Et
communiter eſt traditum, quo-
ties ſuffragatio alicuius requiri-
tur non ad Suum ipſius commo-
dum, ſed Vt perſonæ contra-
henti adſit, citra ſuam vtilitatẽ:
tunc videri, eum conſenſum ad
integrandam contrahentis per-
ſonam requiri. *Bart. & Dd. in d.
l. ſi quis, 25. §. iuſſum, de acquir.
hæred. per l. quid ergo, in princip.
de his qui notan. infam. Bald. in
l.1. C. qui admit. & in l. ſi vxo-
rem, C. de condit. inſer. latè Ti-
raquell. præall. loc. n.7. cum ſeqq.
& communiter Dd. in l. tranſa-
ctionem, C. de tranſact.* Apparet
tamen, non ſine cauſa I.C. di-
ſtinxiſſe Authoritatem tutoris à
Conſenſu curatoris: *in Rubr. hic
de auth. & conſen. tut. l. cum qua-
dam. 26. verbor. authoritatem
vel conſenſum, C. de adm. tut.* &
minor certè habet perſonam in-
tegram ad contrahendum: quia
licet non alienare bona quorum
curatio ad curatorem pertinet,
attamen perſonam ſuam (cui nõ
datur curator) obligare poteſt, *l.
puberes, 101. de ver. obli. vide*
A *quæ dixi Inſt. de curat. & de
author. tut.* & inuitus extra litem
ſubdere ſe curæ non cogitur, vt
videatur tantummodò conſenſu
curatoris opus eſſe, eumque ex
interuallo poſſe ſubſequi: *vide
Bart. in l. obligari, 9. §. tutor, h.t.*
quod tamen nunc in medium
B relinquo vt multa alia, quæ in
Commentarijs noſtris Deo ſe-
cundante accuratius limabun-
tur. Illud etiam ad formam per-
tinet, quod authoritas diſertis
verbis exprimenda ſit, conteſtan-
te tutore, Sibi placere quod geri-
tur: quamuis vt per ſtipulatio-
C nem interrogetur, non ſit opus,
*l. etiam, 3. hoc tit. vid. Ang. in §.
tutor, n.2. cum ſeqq. Inſt. eod.*

¶ Finis authoritatis, eſt, Ne 6
pupillus minorve damnum fa-
ciat. *Inſtit. eod. in princ. in ver.
ne damnum habeant.* Effectus,
Quòd authoritate conſenſuque
D interueniente, contractus valeat:
(qamuis reſtitutione in integrũ
ob læſionem interdum reſcinda-
tur. *tot. tit. C. ſi tut. vel cur. in-
ter. l. impuberes, 13. h.t.*) non
interueniente ſit nullus, *l. 3. C.
de integ. reſt.* nec interueniſſe
præſumatur authoritas, niſi pro-
E betur, *l. quæcunque, 13. §. fin. de
Pub. in rem actione. l. ſciendum,
30. vbi Dd. de verb. obligat.* Tu-
tor etiam vel curator authorita-
tem conſenſumve interponens,
tantùm de re pupilli minoriſvè
agere, non etiam ſuum ius re-
mittere aut imminuere velle
intel-

intelligatur, *l. cum quadam*, 26. *C. de adminiſtrat. tutor.*

Quando Ex Facto tutoris vel curatoris minores agere, vel conueniri poſſunt. Tit. IX. C. 5. 39.

1 *Quando pupillo ex facto tutoris detur actio.*

2 *Quando contra pupillum detur.*

3 *Finita tutela, finiri moleſtias & onera tutelæ.*

1 Sciendum † autem eſt, Ex geſtu tutoris nonnunquam agere & conueniri pupillum poſſe, de eo quod non ipſe tutore authore, ſed ſolus tutor geſſit: ſicuti gerere liberè poteſt: *l. tut.* 15 *l. contra*, 28. *de pac. C. tut.* 35. *de iuriur. l. 4. de in lit. iuran. gloſſ. in l. mandato*, 60. *de procu. Vlpian. tit.* 11. *vid. Dd. in l. ſi infanti*, 18. *C. de iur. delib. l. vlt. C. de cur. furio. l. pupillus*, 9. *de acq. her.* etiamſi ex contractu alterius, alteri actio regulariter non detur, *l. quo tutela*, 73. §. *fi. de reg. iur.* Nam ſi † tutor, vel in rebus pupillaribus, vel nomine pupilli vtiliter contraxerit ex eo vtilis datur pupillo actio: *leg. 2. hoc tit. l. pen. C. eod.* ſicuti etiam cũ pecunia pupillari quid emit, licet nõ pupillari nomine. Con-
3 trà, † ſi quid ob dolum malum, vel Culpam tutoris acquiſiuit, & A factus eſt locupletior, meritò in id conueniri poteſt: quia æquum eſt, Dolum tutoris pupillo neq; nocere, neque prodeſſe, *l. 1. 3, h. t.* Idemque erit, ſi in rem impuberis contraxit: vt ſi mutuam pecuniam in eius vtilitatem cõuertit, *l. 3. C. eod.* Natura enim B æquum eſt ne hunc quidẽ cum alterius damno locupletari, *d. l. 1. §. an pupillum, ff. depoſiti.* Eodem modo ſi mandato tutoris, negotia pupilli adminiſtrata ſint inter hunc & geſtorem Directa & Contraria dabitur negotiorũ geſtorum actio, *l. 4. C. de neg. geſt.* C Sed † etſi tutor vel curator, pupilli minoriſve nomine cõdemnatus ſit, conſentaneum erit, finito officio moleſtias ac pericula finiri, *l. fin. C. de peric. tut.* & actionem in ipſum minorem, cuius res geſta eſt, dari: *l. penult. hoc tit. l. 1. C. eod. l. 4. §. de re iud.* D vt contrà impuberi quæritur actio, ſi ſecundum tutorem aut eius actorem res ſit iudicata. *l. tutor*, 6. *hoc tit.* An autem & quando ex facto delictove tutoris pupillus teneatur, & conueniri poſſit, & An cedendo actionibus liberetur, alibi à Dd. di- E ſputatur: quos conſulere ſtudioſi poſſunt, *vide Bart. in l. 1. §. hoc edicto, ff. ne vis fiat ei, gloſſ. in l. neque interdicto, de reg. iur. Dd. in l. Polla, C. de his quibus vt indig.*

4

De

De Suſpectis Tutoribus & curatoribus. Tit. X. C. 5. 43.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quare dicatur ſuſpectus.*
3 *Quare & qua lege inducta ſit ſuſpecti accuſatio.*
4 *Quis de ſuſpecto cognoſcat.*
5 *Qui à quibus accuſari de ſuſpecto poſſint.*
6 *Quando iudex ſine accuſatione remouere ſuſpectum queat.*
7 *Cauſa iuſta perepter quas quis redditur ſuſpectus, & amoueri poteſt.*
8 *Effectus huius accuſationis.*

1 Reſtat † vt videamus quemadmodum tutela finiatur: quod fit duabus potiſſimum ex cauſis: vel cùm amouentur tutores, vt ſuſpecti: vel cùm excuſatione iuſta onus deprecātur. Suſpectus † is dicitur quem ſuſpicio eſt fraudulenter, aut perperā, & non bona fide, in tutela gerenda verſari. *l. ſuſpectus, 3. Inſtitut. eodem tit. vide methodum huius accuſationis informatam, ſup. Inſtitut. eod.* Suſpecti crimen ex XII. Tabularum deſcendit, *l. 1. in princip. hoc tit.* Viſum † enim fuit etiamſi tutor ſatiſdediſſet, tamen expedire rem ſaluam eſſe pupillo magis, quàm tabulas cautionis habere, *l. ſuſpectus, 5. hoc tit.*

A ¶ Et huius criminis cognitio pertinet ad Prætorem in Vrbe, ad Præſidem in prouincia. *l. 1. §. 1. hoc t.* item ad Procoſ. & eius legatum, *l. 1. §. 1 Inſt. eo. in princ.* Ex quo liquet, maiorem fuiſſe Procoſſ. quàm Prȩſidum poteſtatem, nam Prȩſidem ſolùm, vt qui B legato careret, potuiſſe, & verò debuiſſe pro tribunali de ſuſpecto cognoſcere, palam eſt, *l. 1. §. ſuſpecti, ad S.C. Turpil. vide quæ dixi, §. 1. Inſt. eod.* 4

¶ Accuſari autem poſſunt omnes, vt ſuſpecti, cuiuſcunque etiam ſint generis aut conditio- 5
C nis tutores, *l. 1. §. oſtendimus, h. tit. in princip. Inſtit. eod.* ab omnibus omnino, quibus videbitur: eſt enim Popularis & quaſi Publica actio, etiam mulieribus, quæ pietate neceſſitudinis ductæ ad hoc procedunt, conceſſa. *l. 1. §. penultim. & fin. hoc tit. §. 2. Inſt.* D *eodem*. Impuberibus autem non permittitur ſuſpectos tutores facere: etiamſi adoleſcentes de conſilio neceſſariorum ad accuſandum admittantur, *l. impuberibus, hoc tit. l. pietatis, C. eodem, §. impuberes, Inſtitut. eodem.* Sed † & ſine accuſatione quandoque 6
E ex Officio remouet magiſtratus, ſi apertiſſimis rerum argumentis liqueat eſſe ſuſpectum: *l. 3. §. præterea, l. fin. hoc tit.* quin & incidenter de ſuſpecto quæri poteſt, *d. l. 3. § præterea, d. l. impuberibus, 7. hoc titul. l. 3. C. eod. vide Bart. in d. l. 3.*

Cauſæ

7 ¶ Cauſæ autem ſuſpicionis A iuſtæ ſunt: dolus in tutela commiſſus, *d.l.3. §. nunc videamus. & §. Seuerus*, vel lata culpa, *d.l. impuberibus §. 1.* aut quandoque etiam leuis, *l. fin. vbi gloſſ. C. eod. l.3. §. fin. hoc tit.* inimicitiæ cum pupillo vel eius parentibus ſuſceptæ: *d. l. 3. §. ſi tutor.* denegatio alimentorum: *d.l.3. §. tut. qui ad alim.* item ſi tutor repertorium non faciat, *dict. l. 3. §. pen.* ſi nimis magnos ſumptus inſumat, aut res pupilli ſine iuſta cauſa alienet. *Bartol. in l. eos, de tut.* Eſt & cum propter ſegnitatem, ruſticitatem, inertiam, ſimplicitatem vel ineptiam tutor remouetur, *d.l.3. § fin.* Item ſi cum collega rationes adminiſtrationis non communicet, *l. actus 19. vbi Bartol. de admin. tut & in l. 1. eodem tit.* ſi admonitus non adminiſtret, *l. 3. Co. eod.* ſi malè conuerſatur, *l. 3. & conſtat, cum §. ſeqq. de adm. tut.* ſi citatus ad ſe purgandum non comparent: *l. impuberibus, 7. §. vltim. hoc tit. Land. lib. 1. artic. 41. vbi gloſſa*, & denique ſi qua alia cauſa iudicem iuſta ad ſuſpicandum commoueat. *l. 3. §. ſi tutor. ff. eod. vid. Paul. lib. 3 tit. 6. gloſſ. d. art. 41. lib. 1* Suſpectum etiam tutorem, eſſe putamus, qui moribus talis eſt, vt ſuſpectus ſit. Enimuero quamuis pauper tutor ſuſpectus non eſt: *l. ſuſpectum, 8. hoc tit.* adiungi tamen curator ex cauſa poteſt, *d. l. pietatis, C. eod.*

¶ Effectus autem huius accuſationis eſt, vt probata ſuſpicionis cauſa (ſicuti ab accuſatore probanda eſt, *l. quoties, §. qui dolo, de probationibus, d.l. pietatis.*) remoueatur tutor, etiamſi cautionem offerat, *d. l. ſuſpectum, cum ll. ſeqq. hoc tit. §. penult. Inſt.* 8
B *eod.* & ſiquidem ob Dolum amotus ſit, ſubit ignominiam: ſin ob Culpam etiam latam negligentiam, aut aliam cauſam, non æquè, *§. ſuſpectus, Inſtitut. eod. vbi dixi, d.l.3. §. fin.* Itaque ſi tutor aliquo neceſſitudinis vinculo ſit pupillo iunctus, humanius erit
C curatorem ei potius adiungi, quàm eundem cum nota fidei & exiſtimationis amoueri: *l. ſi tut. hoc tit.* niſi tamen melius ſit pupillo, eum motum eſſe: *l. pietatis, 6. C. eod.* quo caſu in Factum, diſſimulato nominetenus crimine eſt agendum, vt exiſtimatio-
D ni eorum quibus charitas & reuerentia debita eſt, parcatur, *l. 7. §. oſtendimus, hoc tit.* vnde apparet, quinque modis, *de his omnibus vide Bartol. in l. 1. & 3. hoc tit. & in l. 1. num. 6. l. accuſatione, 12. ad crimen, num. 3. 4. de pub. iud.* poſſe de ſuſpecto quæ-
E ri, I. per Accuſationem, II. per Actionem ciuile, III. per Actionem in factum. IV. per Viam Inquiſitionis, V. Incidenter.

DIGEST. LIB. XXVII.

DE EXCVSATIONIBVS. Tit. I. C. 5.62. vſq. 69.

1 *Excuſatio quid ſit, & quotuplex.*
2 *Cauſa efficiens.*
3 *Quæ cauſæ iuſtam pariant excuſationem.*
4 *De materia & forma proponendæ excuſationis.*
5 *De fine & effectu.*
6 *Quibus modis tutela finiatur.*

1 EXcuſatio † eſt alienius iuſtæ cauſæ allegatio, *l.* 1. *& tot. titul. C. ſi tutor, vel curat. ex falſ. allegat.* vel profeſſio, *l. quinquagint.* 6. *C. eod tit.* ſeu conteſtatio, *l. ſcire,* 13. §. *oportet, hoc tit.* propter quam quis tutelam deprecatur, & eius onere ſe liberari petit: *vid. Alb. in Rub. de muneribus, num.* 14. qua omnino opus eſt, poſtquam alicui Iure ea eſt decreta, *d. l. ſcire,* 13. §. *fi. hoc tit.* Conſtat enim neceſſarium eſſe tutelæ munus, *l. nullus, C. de decur. lib.* 10. *Inſtitut. eod. in prin.* adeò, vt ſuo periculo ceſſet tutor, poſtquam datus eſt, niſi excuſetur: *l.* 1. *ſi tut. vel cur. ap.* Excuſatio autem alia dicitur propria, alia impropria, *glo. in* §. *item propter, &* §. *minores, Inſtitut. eod.* Propria eſt, qua niſi tutor vtatur, neceſſariò adminiſtrare & obire A iniunctam prouinciam debet, *l. teſtamento,* 11. *C. eod. l.* 2. *C. ſi tut. vel curat. ex falſ. alleg.* Impropria eſt, cuius allegatio non eſt neceſſaria ſed propter quam ipſo iure tutor ab onere liberatus eſt, adeò vt ne volens quidem admitti poſſit: cuiuſmodi eſt excuſatio Minoris ætatis, *d.* §. *minores.* Militiæ, §. *idem & in milite. Inſtitut. eo.* &c. Poteſt & in B Veram, *de qua hoc in tit.* Friuolam, *de qua in l.* 1. 7. 8. 9. 13. *C. eo. clem.* 1. *de ſent. exc.* ac falſam, *de qua in tit C. ſi tut. vel cur. ex falſ. alleg.* diuidi.

C ¶ Cauſa efficiens excuſationem eſt lex, προκαταρκτικὴ, æquitas, *l.* 1. *de vac. mun.* 2

¶ Porrò multiplices cauſæ excuſationem à tutela iuſtam pariunt; vt Ætas, liberorum & tutelarum Numerus, Profeſſio, Dignitas, Inimicitia, Fortuna, D Abſentia, Valetudo, Priuilegium, & Lis. 3

Ætas, quæ vel infra 25. aut ſupra 70. annum eſt, *l.* 3. *de iure immunita.* §. *item maior. vbi dixi Inſtitut. eod. l.* 2. *de excuſ. tut. l. vnic. C. qui ætat. ſe exc.*

Numerus trium liberorũ Romæ, in Italia quatuor, in prouincia quinque, *in principio Inſtitut. eodem.*

eodem, l. 2. de vocatione mune. 1. A *1. C. de his qui nu. liber. lib. 10.*

Numerus trium tutelarum, aut curatum, §. *item tria. Inſtit. eod. l. diximus, 4. cum ll. ſeqq. hoc titul.*

Profeſſio Philoſophiæ, Grammaticæ, Rhetorices, Dialecticæ, Medicinæ, etiam Iuris, aliarum- B que artiũ in ſcholis approbatis: *l. ſi duas, 6. §. fin. l. iuriſperitos, 30. hoc tit.* §. *item Romæ, Inſtit. eod. l. fi. C. eodem.* quamuis extra eiuſmodi profeſſionem Iuriſprudentia fauore pupillorum non excuſet. *vide* §. *item Romæ. vbi Fab. & Ang. Inſtit. eodem tit. Boer. in conſuet. Ritu. 11. de ſtat. perſ.* §. *13. in princ.*

Dignitas, vt præfecturæ, conſiliariatus, magiſtratus cum imperio, legato, *l. adminiſtrantes, 41. d. l. iuriſperitos, hoc tit.* §. *& qui, Inſt. eod.* &c.

Inimicitiæ cum patre pupilli exercitæ: §. *item ſi propter. Inſtit. eod. d. l. ſi duas, 6. in fin. hoc tit.* aut tutela, inimicitiæ cauſa impoſita, *d. l. ſi duas, 6. hoc tit.* §. *item ſi propter, Inſtit eod. l. vnic. C. ſi propter inimi. lib.* 10.

Fortuna, vt ruſticitas, & inter- E dum paupertas, *d. l. ſi duas, 6. §. fi. l. paupertas, 7. hoc tit.* §. *propter. Inſtit. eod.* tutoris non pupilli: *l. tutores, 18. C. eo.* vt ſi fideiuſſores ſatisdationis ob paupertatem inuenire non poſſit, *l. ſi quis, 11. in princip. hoc titul. Cap. in tract. caut.* 16.

Abſentia, non modo iuſta, vt militiæ ſed etiam iniuſta; vt deportationis, exilij, deſertionis, &c. *l. ſed & milit. 8. cum ll. ſeqq. l. planè, 29. l. hoc propter, 23. hoc titul.*

Valetudo, vt ſi quis furore, aut ſontico morbo ita affectus ſit, vel ea imperitia ſocordiaque animi laboret, vti ſuis rebus ſupereſse vix poſſit, §. *item propter aduerſam, Inſtit. eo. l. non ſolùm, 10. in fin.*

Priuilegium, vt militum veteranorum, *d. l. ſed & milites, 8.* athletarum, qui in ſacris certaminibus coronati ſunt: *l. athletæ, in princip. hoc tit.* qui tamen aduerſus filios eorum qui eiuſdem ſunt ordinis excuſationem non habent: *d. l. ſed & mulier, 8. h. vid. Boer. præalleg. loc.* piſtorum, menſorum, frumentariorum, D quia quotidiana horum opera, propter annonam Reſp. carere non poteſt, *l. non tantùm, 17.* §. *non omnia, l. menſores, 26. qui in Collegio, 46. hoc tit.* Item Ilienſium, quibus tanquam parentib. Romani pleniſſimam immunitatem conceſſerunt, *d. l. non tantum,* §. 1.

Lis, vt ſi de hæreditate, vel vniuerſis bonis inter tutorem & pupillum controuerſia oriatur, *d. l. propter, hoc tit.* §. *item propter litem. Inſtit. eod. l. ſi vt alleg. 16. C. eod. tit.*

Et hæc etiam in curatoribus obſeruantur: qui inſuper alia

etiam

etiã ratione à cura excuſari poſſunt, vt maritus aut ſponſus iuſtè recuſat curam vxoris ſponſæve, *l. maritus, C. qui dari tut. §. pen. vbi dixi, Inſtit. eo.* imò eam curationem iure ſubire prohibetur quamuis iure Sax ipſo coniugio tutor vxoris legitimus ſiue curator fiat. *vt ſupr. de ritu nupt. & infr. de cur. fur.* Item excuſare ſe quis poteſt, ne vltra centeſimum lapidem tutelã gerat: *§. penult. Inſtitut. eo. l. non ſolùm,* 10. *ff. eodem* & qui tutor fuit, non eſt temerè curatoris onere grauandus, *C. qui tut. Inſtitut. eodem.*

4 ¶ Materia circa quam verſatur hæc excuſatio, eſt tutela vel cura Delata, ſed nondũ Inchoata: nam ab inchoatis & inceptis excuſatio non datur, *l. 2. vbi Bar. ſi tut. vel curat. ex falſ. alleg.* Forma eſt, vt à creatione tutelæ tutor non appellet, vt fit in alijs munerum publicorum excuſationibus: *l. 2. C. de decur. lib.* 10. *l. 4. 7. 11. C. de appel. cuius rationẽ vide apud Io. de Plat. in Rub. C. quem ad ciuil. mun. ind. & in d. l. 2. C. de decu. lib.* 10. ſed intra quinquageſimum diem, à tempore ſcientiæ computandum, *l. quinquaginta, 6. C. eo. §. qui autẽ 4. Inſtit. eo. d. l. ſcire, 13. l. hoc tit.* (nam hoc tempore elapſo, excuſationi præſcribitur, *l. teſta. 11. C. de excuſat. tut.*) apud iudicem ordinarium pro tribunali ſedentem, *l. 2. C. eo. d. l. ſcire, §. oportet.* A ipſe tutor vel idoneus procurator eius nomine, *l. excuſare, 25 vbi gl. & Bart. hoc tit. per l. 3. §. geſſiſſe, de adminiſtr. tut.* excuſationem proponat, *l. tutores, 18. C. eo. l. ſcire, 13. hoc tit.* aut viua voce, aut in ſcriptis & oblato libello, *d. l. ſcire, §. oportet.* in mo- B dum actionis non etiam libello ſupplice: nam per hunc excuſare ſe nemo poteſt: *l. excuſare, 25. hoc tit.* cùm Excuſatio opus habeat cauſæ cognitione, eoque per ſupplicem libellum expediri non poſſit, *l. nequicquam, §. vbi* C *decretum, de off. proconſ.* Ex quo facilè apparet, impropriè à Dd. excuſationem vocari exceptionem. *Bart. in d. l. ſcire, §. oportet, hoc tit.* cùm potius ſit quædã officij iudicis imploratio & proteſtatio in modum actionis propoſita. Quia verò cauſæ cogni- D tionem requirit, ideo ad audiendam impugnandamque excuſationem, citandus eſt pupillus, eiuſque propinqui: *Ang. in §. qui autem, num. 2. Inſtitut. hoc t. t. extr. in l. 1. C. ſi tut. vel curat. ex falſ. allegat. gloſſ. l. 1. C. de appell.* vel quod potius eſt atque tutius, E pupillo in hanc litẽ curator dandus eſt: *§. fi. Inſtitut. de auth. tut. §. fin. Inſtit. de curat. l. 1. ſi tut. vel curat. ex falſ. alleg.* ne ſi minor parum idoneè defenſus, tota cognitio euertatur, *Ang. præalleg. loc. Matheſ. ſing. 135. incip. nota practica, per l. acta, 45. §. fi. l. contra, 54. de re iud.* Hoc autem iudicium

dicium intra quatuor menſes fauore pupillorum eſt finiendum, *l. quinquag. 38. ff. eodem. l. quinqua. 6. Co. eo.* etiamſi aliæ lites diutius durare poſſunt.) quo in *l. properan. C. de iud.* iudicio ſi cõtra excuſantem pronuncietur, tũ demum poterit appellari, *l. tutores, 18. C. eo. d. l. ſcire, 3. hoc tit.*

5 ¶ Finis excuſationis eſt, vt tutor liberetur. Effectus: Vt aut approbetur excuſatio atque ita liberetur excuſans: Aut reijciatur, atque ita munus impoſitum obire cogatur: quo caſu periculum ceſſationis ſuſtinet, *l. ſi tut. vel cura. app.*

6 ¶ Et his quidem duobus modis potiſſimum tutela finitur: de reliquis alibi tractatur, *Inſtitut. quibus mod. tut. fi. vbi eſt dictum.* qui cum nihil dubitationis habeant (cui enim dubium eſſe poteſt, quin puberi ætate, morte, capitis diminutione tutela expiret?) non fuit viſum operæ pretium iuris compoſitoribus, ſingularẽ de ijs inſtituere tractatũ.

Vbi pupillus educari vel morari debeat, & de alimentis ei præſtandis. Tit. II. C. 5. 49. 50.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Vbi, & apud quem pupillus ſit educandus.*
3 *Quomodo alimenta pupillo ſint decernenda.*

A ANtequam † ad actiones tutelarum perueniamus, obiter exponere nõ eſt alienum, vbi pupillus educari vel morari debeat: & quæ illi præſtanda ſint alimenta, interea fortè, dum de ſuſpecto tutore aut excuſationibus litigatur. 1

B ¶ Sciendum autem eſt, pupillum qui iam patre orbatus ſit, *l. pupill. 239. de verborum ſignific.* potiſſimum eſſe educandũ apud matrem, niſi vitricum ſuperinduxerit, *l. 1. C. eo.* aut alium neceſſarium maximè idoneum, minimeq; obnoxium ſuſpicionibus: 2
C quod ex perſona, conditione, tempore, ex ſucceſſionis etiam ſpe magiſtratus ſtatuit, & nonnunquam à voluntate patris recedit. Id enim agere magiſtratum oportet, vt ſine vlla maligna ſuſpicione pupillus educetur, *l. 1. hoc tit. l. 2. C. eo.*

D ¶ Alimenta quoque pro modo facultatum pupilli, à Prætore aut iudice ſunt decernenda, *l. 2. hoc tit.* quæ quidem ſic ſtatuentur, vt non vniuerſum redituum patrimonij exhauriant, ſed vt aliquid ex reditu ſuperſit. Ad inſtitutionem quoque ſumptus de- 3
E cernendi ſunt, *l. 3. hoc t.* Solent tamen interdum ſuo arbitratu pupillum tutores alere, ſi fortè expediat, ſecreta patrimonij non diuulgari eoſq; ſumptus pro arbitrio Boni viri reputabuntur, *l. 2. hoc tit. l. vlt. de aliment. pupil. pra.* Sanè ſi egenus ſit pupillus,

de ſuo eum alere tutores non compelluntur, *d.l.3 §.fin.*

De tutelæ & rationibus diſtrahendis, & vtili curationis cauſa actione. Tit. III. C.5.

§1.

1 *Duplicem actionem pupillo in tutorem dari.*
2 *Quid ſit actio tutelæ.*
3 *Quando detur.*
4 *Cui, aduerſus quem detur.*
5 *Quid in eam veniat.*
6 *Actio de rationibus diſtrahendis.*
7 *Quæ actiones minori contra curatores dentur.*

1 NVnc † videamus de actionibus tutelæ: Et ſciendũ eſt, duplicem dari pupillo aduerſus tutores actionem, quarũ altera Tutelæ actio, altera De diſtrahendis rationibus vocatur.

2 ¶ Eſt autem tutelæ actio perſonalis, quæ finita tutela pupillo datur aduerſus tutorem, vt actus ſui & adminiſtrationis rationes reddat, *l.1.in princip. & §.officio. hoc tit.* Finita † demum tutela 3 datur: nam abſurdum eſſet, rationem adminiſtrationis repoſci ab eo, qui etiamnum in ea perſeuerat. *l.ſi tutor. 9.§. abſurdum, & §. vltim. cum ll. ſeqq. hoc tit.* Cæteri tamen adminiſtratores, ſingulis annis rationem reddere tenentur, *clem.2. §.1. vbi glo.ad*

A *verb. ſingulis annis, de rel.domib.* quod ius Sax. in tutoribus etiam ſequitur: qui ſi pupillo ipſi non exiſtant proximi hæredes, coguntur proximioribus ſucceſſoribus hoc iure quotannis calculum adminiſtrationis ponere, *l.and. lib.1. art. 23. 41. 44. 45.* B *Fachſ.diff.17. Reinh.diff. de tut. 2. 7. 8.*

¶ Datur autem hæc actio pupillo, & eius hæredi, aduerſus tutorem, eiuſque ſucceſſores, *d. l.1.§.plan.in fi.l.tut.C.arbitrium, tut.l.ex depoſiti. 12.l.ex contract. 49. de act.* 4

C ¶ Veniunt in hanc actionem hæc ferè: rationum confectio, & exhibitio: *d. 1.§.officio.* res minoris necdum reſtitutæ, & reliqua. *l.tutor.9.l.ſi curat r.3. Co. arbitrium tutel, l.Lucius, 46. inf.de adm. tutor.* item quicquid dolo, culpa, negligentia tutoris, vel D abeſt commodi, vel adeſt damni, *l.1. hoc titul.l.cum interdicta. 6. l.quicquid, 7. Co. arbitrium tutel.* Eſt autem hæc actio Bonæ fidei, *d.l.1.§ 1.* & famoſa, ſi quis condemnetur ob dolum, *l. 1. de his qui not.infam.§.ſuſpectus.Inſt. de ſuſpect. tutor.* in qua etiam in E litem contra tutorem iuratur, *l. 1. C.de in lit. iuran.glo.in l. 1. §. officio. ad verb. tenetur, hoc titul. Bartol.conſil. 150. cum prædicta, num.5. Socin. conſ. 213. cum præſente, num.3. & 4. vol.3.* ſi fortè rationes minus idoneè exhibeat: neq; enim eius ſacramento creditur 5

ditur in ratione dati & accepti, A etiam durante, vt videtur, adminiſſi in modicis expenſis, *Iaſ. in rep. l. admonendi, num.* 126, *de iureiur. Bart. in l.* 1. *§. officio. n.* 2. *hoc tit.* 1. *Caſt. in l. antepenultim. de cond. & dem.* ita quando res caſu eſt amiſſa, vt ſe duntaxat hac in ſpecie per iuſiurandum à negligentia purget: *argu. l. fin. C. de fide Inſt. vide gloſſ. & Dd. in l. ſi quis,* 6, *§. fin. de eden.* id quod & Saxones ſequuntur, *gloſſ. lat. noua art.* 23. *lib.* 1.

6 ¶ Altera actio ex l. 12. Tabularum. *l. tres tutor.* 55. *de ad. tut. l.* 1. *hoc tit. Paul. lib.* 2. *tit.* 30 De rationibus diſtrahendis, hoc eſt, iam diſtractis, conturbatis, finitis, *Cuia. ad Paul. lib.* 2. *tit.* 30. datur aduerſus tutorem, de ijs rebus quas ex bonis pupilli, durante tutela, abſtulit: *d. l.* 1. *§. penult.* 2. *§. fi. hoc tit. l.* 2. *inf. tit.* 1. Daturque propter furti nec manifeſti ſpeciem, quam factum habet, *l. tutor,* 33. *de fur. l.* 1. *§. fi. l.* 2. *hoc tit. vide Dd. in l. etiam,* 8. *l. ſi ſeruum,* 16. *C. de furt.* in Duplum: *d. l.* 1. *§. penult. d. l.* 2. *§. fin.* vnde quia Pœnalis, eſt, in hæredes non tranſit: *d. l.* 1. *§. fin.* Tum autem datur, cum & actio tutelæ, finito ſcilicet officio: E nam cum ea concurrit, licet altera tollat alteram: *d. l.* 1. *§. pen. & final.*

7 ¶ Vtraque autem hæc actio Vtilis, datur minori aduerſus curatorem, *l. ſi curator,* 3. *C. arbit. tut. l.* 3. *alterius,* 20. *hoc tit.* niſtratione: *l. cum curatore,* 26. *de admi. tut. vide gloſſ. variè ſe implicantem, in l.* 2. *& ib. Dd. C. de adminiſtra. tut.* quanquam & vtili Negotiorum geſtorum rectè experiatur: *d. l. quicquid,* 7. *C. arb. tut. l. curatoris,* 17. *Co. de* B *neg. geſt.* Super hæc & condictione furtiua & Furti tenentur adminiſtratores, ijs de rebus quas dolo malo in officio interuertiſſe probantur, *l.* 1. *§. pen. & fi. cum ll. ſeqq. l. etiam furti,* 8. *cum ibi notat: l. ſi ſeruũ,* 16. *C. de fur. l. tutoris, ff. eo. Ord. Imp. cap.* 170. C *vide Iaſ. in l. eius, §. quas actiones, & ibi Zaſ. ſi cert. peta. Chaſ. in conſ. Bur. de inſt. Rub.* 1. *gloſ.* 5. *num.* 6.

De contraria tutelæ & vtili actione, Tit. IV. C. 5. 58.

D

1 *Qualis ſit hac actio, vnde oriatur.*
2 *Quibus detur.*
3 *Quis ſit protutor.*
4 *Aduerſus quos, & ad quid hæc actio detur.*

Contrariam † tutelæ actionem Prætor propoſuit, induxitque in vſum vt facilius tutores ad adminiſtrationem accederent, ſcientes pupillum quoque ſibi obligatum fore ex ſua adminiſtratione. Quanquã enim ſine tutoris authoritate pupillus 1

non obligatur, nec in rem ſuam tutor deuincire ſibi impuberem poteſt: attamen receptum eſt, vt tutori ſuo pupillus ſine alia hactenus authoritate ciuiliter obligetur: vt promptius de ſuo tutores impendant aliquid pro pupillis, dum ſciunt ſe recepturos quod impendiſſent: *l.1. in princ. hoc titul.*

¶ Hæc actio non ſolùm tutori, ſed etiam Vtiliter Protutori, & curatoribus datur, *d.l.1.§.hac actio.* Protutorem dicimus, † qui cùm non ſit tutor, quaſi tutor negotia gerit: ſicuti Proconſulem, Proprætorem, &c.

¶ Datur autem hæc actio, finito tutoris officio, *d.l.1. § finito, l.4. hoc tit.* aduerſus pupillum vel adoleſceetem, ad ea conſequenda, quæ propter tutelam abſunt: dummodo ex officio, & bona fide ſumptus facti obligationeſq; ſuſceptæ ſint. *l.1. §.pen. l.3. in princ. & §.1. cum ſequentibus l. fin. hoc tit.* quamuis contrarium exitum habuerint: vt ſi bona fide litem mouit, & ſumptus fecit, ac ſuccubuit: *Bart. in l.3. §.ſufficit, hoc t.* eſt enim actio Bonæ fidei, *Bart. in l.1. in princ. hoc tit. l.ſancimus, 28. C. de admin. tutor. l. ſi bonam 11. C. eo. tit.* in qua bona fides agnoſcenda eſt. Quare & eorum quæ tutor pupillaribus negotijs impeditus lucrari non potuit, meritò habebitur ratio: non enim contra ſuam vtilitatem tenetur pupillo

A prouidere, *gl.pen. & Cyn. ac Dd. in l.quicquid. 7. C.arbit.tut.per l. videamus, §. ſed nec tutorem, de in lit. iuran. l.Lucius, 46. §. Sempronii, de admin. tutor.* Quod ſi iniuſtam litem moueat, *l. non eſt ignotum, 6. C. de admin. tut.* aut mala fide ſumptus impendat: vt

B ſi eques cum comitatu in cauſa pupillari iter ingrediatur, quo in propria ſolus & pedes ire eſt ſolitus, certè huiuſmodi non reputabuntur: *Bart. in l.1. §. ſi pupillus, de tutel. & rat. diſtrah.* vt nec illud in quo perſequendo plus ſit detrimenti, quàm in ob-

C tinendo futurum emolumenti, *l.mediterranea, 8. C. de anno. & trib. lib. 10.* Hanc actionē, cùm ſit rei Perſecutoria, perpetuam eſſe & hæredibus contra hæredes dari, palam eſt, *d.l.3. §. fin. l. pen. hoc t.*

D

De eo qui pro tutore vel curatore negotia geſſit. Tit. V. C. 5.45.

1 *Quare hac actio ſit introducta.*

2 *Cui, aduerſus quos, ad quid detur.*

E

PRotutelæ † actionem de negotijs geſtis neceſſariò Prætor propoſuit. Nam cū plerumq; incertum ſit vtrum quis tutor, an verò Quaſi tutor pro tutore adminiſtrauerit tutelam, idcirco in vtrumq; caſum actionem 1

nem ſcripſit, vt ſiue tutor ſit ſiue A non ſit qui geſſit, actione tamen
2 teneatur. Pro † tutore autem negotia gerit, qui munere tutoris abſque illius mandato, *l.4.C. de neg. geſt.* fungitur, in re impuberis, ſiue ſe putat tutorem, ſiue ſcit non eſſe, fingit tamen. Cum hoc etiam ante pubertatē agi poteſt, quia verò tutor non eſt, *l.1. in princip. & §. 1. hoc t.* licet aliud in actione tutelæ obſeruetur: à qua hæc multum differt, cùm ſit Negotiorum geſtorum actio, *l.4. C. qui dar. tuto. Paul. lib.1. tit.4. l.1. §. ſi quis, hoc tit. l. penultim. de tut. & rat. diſtr.* quæ pro tutore, curatore, ex re ipſa & complexu perſonarum atq; rerum vocatur, vt Noxalis, Inſtitoria, Exercitoria, &c. Hanc in actionem venit, quicquid geſtum eſt, & quod non eſt geſtum, dummodo alius geſturus erat, *dict. l.1. §. fin.* Nam eandem fidem & diligentiam præſtabit quam tutor, qui pro tutore negotia gerit: *l. pen. hoc t.* eoque & bona eius, nomine tutelæ ſunt pupillo obligata, *gl. & Bal. in l pro officio, 20. C. de adm. tut. per l. dabimus, §. 1. de priuileg. cred. Socin. conſil. 85. viſo vol. 1. Neguz. tract. pign. 2. par. 4. memb. 7.* Contrarium etiam exemplo tutoris, huius iudicium de impenſis competit, *l. fin. hoc titul.*

Quod falſo tutore authore geſtum eſſe dicetur.

Tit. VI.

1 *Ratio huius edicti.*
2 *Edictum.*
3 *Ex primo edicti capite dari reſtitutionem.*
B *Ex ſecundo actionem, & cui, aduerſus quos, ad quid ea detur.*

DE eo † quod falſo tutore authore geſtum eſt, actio- 1
nem pollicetur Prætor ne contrahentes cum pupillo facilè de-
C cipiantur, dum falſus tutor per dolum abhibetur. Falſus tutor à protutore differt. Nam protutor is dicitur, qui plerumque bona fide, & aut putans ſe tutorē, aut vt amicus impedito fortè vel abſente tutore adminiſtrat: falſus autem tutor dicitur, qui
D falsò & dolo malo adminiſtrat, quemadmodum & falſus procurator: *l. falſus, C. de furt. vide ſuprà de procurat.* de quo propriè hoc Edictum agit, in dolum vtique malum conceptum.

¶ Verba autem huius edicti 2
ita ſe habent: QVOD EO AV-
E THORE, QVI TVTOR NON FVERIT, GESTVM ERIT, SI ID ACTOR IGNORAVIT, DABO IN INTEGRVM RESTITVTIONEM: IN EVM, QVI CVM TVTOR NON ESSET, DOLO MALO AVTHOR FACTVS ESSE

„ DICETVR, IVDICIVM DABO, VT QVANTI EA RES
„ ERIT, IN TANTAM PECVNIAM CONDEMNETVR.
l.1. §.1. & §.fin. l.nouiſſimè,7. in princip. h.t.

¶ Ex priori igitur huius Edicti capite Prætor dat in integrũ reſtitutionem ei qui ignorauit ſe cum falſo tutore rem gerere. B
4 Scienti † enim nõ ſubuenit,quia ſe ipſe decepit, *d.l. 1. §. fin.* niſi minori, *l. 4. hoc tit.* In ſecundo Actionem porrigit aduerſus falſum tutorem, qui in dolo malo fuit, ad id quod intereſt deceptum non eſſe: *d.l. nouiſſimè*,in C quam etiam venient ſuptus quos facturus eſt actor Reſtitutoria agendo hoc eſt, petendo in integrum reſtitutionem, *d. l. nouiſſimè, in fin.* Si plures ſint qui authores fuerunt, omnes quidem in ſolidum, propter dolum tenentur: ſed perceptione, id eſt D ſolutione quam percepit creditor, ab vno facta, cæteri liberantur, non electione, *d. l. nouiſſimè, §. fin. cum ll. ſequent.* Hæc actio datur hæredibus,non etiam in hæredes: quia ex delicto eſt, *l. huius, 9. hoc tit.* Porrò iſtius actionis exemplo, hoc eſt, E ex interpretatione Edicti, datur actio aduerſus doloſum, etiam ipſi authori, qui inſcius alterius dolo inductus eſt ad authorandum, *d. l. huius*, item ipſi minori, vel pupillo, ſi quid ex geſtione falſi tutoris damni accepit. *l. penultim. & fi. hoc tit.*

De Fideiuſſoribus & nominatoribus, & hæredibus tutorum & curatorum. Tit. VII. C. 5. 57. 54.

1 Continuatio.
2 Fideiuſſores quando & quomodo conueniantur.
3 Qui pro fideiuſſoribus habeantur.
4 Quomodo hæredes tutorum conueniantur.

1 ET hoc † quidem modo conueniuntur,qui tutelam aut curam geſſerunt: nunc videamus, quemadmodum perſonæ, Quæ his accedunt,ſuccedunt ve, in ſubſidium exigantur. Et † 2 quia diximus, datis fideiuſſoribus ſatisdari à tutoribus ſolere, Rem pupilli ſaluam fore, *l. 5. & 7. hoc tit. l.1. §. exigere, inf.tit.1.* ſciendum eſt, factis non ſoluendo tutoribus, eorum fideiuſſores teneri, ac conueniri eodem modo, quo tutores: *dict. l. 5.* hoc etiam deteriore loco conſtituti, quòd beneficium Diuiſionis pupillo objicere nequeant, *l. fin. ff. rem pupill. ſal. fore.* niſi ex perſona & cauſa tutorum, pro quibus fideiuſſerunt, *l. 6. & 7. hoc tit.* Fideiuſſores † autem non 3 illi tantùm exiſtimandi ſunt,qui promiſerunt, *l. blandius, 12. C. de fideiuſ.* ſed qui præſentes fuerunt,

runt, & non contradixerunt, nomina que ſua referri in acta publica paſſi ſunt, *l.* 4. §. *fin. h. t.* Eadem cauſa videtur Adfirmatorum, qui cùm idoneos eſſe tutores adfirmauerint, fideiuſſorũ vicem ſuſtinent: *d.l.* 4. §. *ſi autem* poſtulantium, Nominantiumq; aliquem in tutorem: videntur enim idoneum præſtare velle, *l.* 2. *h. t. vide Paul. lib.* 2. *tit.* 28. & 29. *l.* 1. *C. de pot. ad mun. nom. l. ad ſubeunda*, 45. C. *de decur. lib.* 10. *l. honores*, 7. *ff. eod.* Hæ-
4 redes † etiam tutorum actione Tutelæ tenentur, & defuncti tutoris nomine, & etiam ſuo ſi fortè negotia inchoata à defuncto, vt debent, abſoluerint, vel res pupillares poſſideant, *l.* 1. 4. & *fin. hoc tit.*

De Magiſtratibus conueniendis, & eorum hæredibus. Tit. VIII. C. 5. 75.

1 *Quo ordine conueniantur Magiſtratus.*
2 *Ex quibus cauſis.*
3 *Quatenus ſinguli teneantur.*
4 *Quatenus hæredes & fideiuſſores eorum teneantur.*

1 EXcuſſis † tutorum, curatorum & fideiuſſorum facultatibus, ſi ne ſic quidem pupillo ſat ſfactum reperiatur: Vtilis ſubſidiaria actio in Magiſtratum dari ſolet, non in totum ordinẽ, ſed eos qui dederũt, *l.* 1, *in princ. h. t.* Quod † ita verum eſt, ſi dolus vel culpa iis imputari poteſt: 2
vel quia dederunt aut nominarunt minus idoneos; vel quòd cautionem non exegerunt, *l.* 1. §. *ſi præſes. cùm mult. ſeqq.* §. *ſciendum*, *Inſtit. de ſatiſdatio. tut.* Quòd ſi in his Magiſtratui nihil imputari poteſt, non debet caſus futuros & fortunam pupillo præſtare, *d.l.* 1. §. *quòd ſi.* 3
¶ Probatio autem, dolum & culpam abeſſe, non pupillo, ſed Magiſtratui incumbit, *d.l.* 1. §. *probatio*. Tenentur autem ſinguli in ſolidum: *l. penult. h. t.* ſed ſi omnes ſoluendo ſint, nec dolus eorum arguatur, æquius erit in viriles portiones exigi, *l. magiſtratus*, 7. *hoc tit.*
¶ Hæredes porrò eorum catenus conueniuntur, quatenus dolus aut lata culpa arguitur, *l.* 4. *l.* 6. *h. t.* Fideiuſſores Magiſtratuũ non tenentur, qui Rempub. non pupilli ſaluam fore promiſerunt. In patrẽ tamen de peculio actio datur, *d. l.* 1. §. *fin.* aduerſus Prætorem, aut alium cuius dandi tutoris eſt: hac actione agi nequit, propter dignitatem: & quoniam non ſuo arbitrio, ſed ex relatu Magiſtratuum municipalium plerumque conſtituere tutores ſolent. *d. l.* 1. §. *ſi præſes.* 4

De Rebus eorum qui ſub tutela vel cura ſunt, ſine decreto, non alienandis, vel ſupponendis. Tit. IX. C. 5. 71. vſq. 74.

1 *Continuatio.*
2 *Oratio Seueri de non alienandis minorum rebus.*
3 *Extenſio orationis ad res mobiles.*
4 *Quæ ſint neceſſaria in alienatione rerum minorum.*
5 *Quæ actiones hoc nomine minori competant.*

1 ET hæ † quidem actiones, ex tutelæ curæve adminiſtratione, vltrò citroque naſcuntur. Sed quia interdũ ne ſic quidem res ſalua pupillo eſt, propter inopiam debitorum, *l. nam is nullam, 6. de dol. mal.* reſtat, vt aduerſus eos, in quos res pupillares alienatæ dicuntur, vltimo loco eatur. Nam ſciendum eſt oratione D. Seueri quæ in Senatu, Tertyllo & Clemente Coſſ. recitata eſt, prohibitos eſſe tutores & curatores, prædia ruſtica vel ſuburbana diſtrahere, ſine decreto Prætoris, & euidenti neceſſitate.

2 ¶ Verba orationis hæc ſunt: "PRÆTEREA, PATRES CONSCRIPTI, INTERDICAM TVTORIBVS ET CVRATORIBVS, NE PRÆDIA RVSTICA VEL SVBVRBANA A DISTRAHANT, NISI VT ID FIERET, PARENTES TESTAMENTO VEL CODICILLIS CAVERINT. QVOD SI FORTE ÆS ALIENVM TANTVM ERIT, VT EX REBVS CÆTERIS NON POSSIT EXOLVI, TVNC B PRÆTOR VRBANVS VIR CLARISSIMVS ADEATVR, QVI PRO SVA RELIGIONE ÆSTIMET, QVÆ POSSVNT ALIENARI, OBLIGARIVE DEBEANT: MANENTE PVPILLO ACTIONE, SI POSTEA POTVERIT PROBARI OBREPTVM ESSE PRÆ- C TORI. SI COMMVNIS RES ERIT ET SOCIVS AD DIVISIONEM PROVOCET, AVT SI CREDITOR, QVI PIGNORI AGRVM A PARENTE PVPILLI ACCEPERIT, IVS EXEQVETVR, D NIHIL NOVANDVM CENSEO." *l. 1. h. t.*

3 ¶ Hanc orationem, quæ de rebus duntaxat Soli loquitur, *l. 1. C. ſi ad. donat. l. 1. C. Gregor. ſi aduerſ. don.* Iuſtinianus poſtea ad omnes omnino res pupillorũ extendit: exceptis ijs Quæ ſer- E uando ſeruari non poſſunt: cuiuſmodi ſunt animalia ſuperuacanea, veſtes, fructus, &c. *l. lex. quæ, 22. l. vltim. §. fin. C. de admin. tuto.* Præter † hæc, nihil ex rebus minorum etiam emphyteuticis, *l. 3. §. ſi ius, h. t. l. etiam, 13. C. de præd. minor.* alienari irreno- 4

reuocabiliter poteſt, *l.1. C.de fundo, l.fin. C. de reb. alien. non alienan.* niſi tribus concorrentibus: videlicet Ære pupilli alieno, quod diſſolui ſit neceſſe, nec aliunde ſolui poteſt: *l. ob as,* 12. *C.de præd. min.* aut Alia neceſſitate iuſta, quæ euitari non poteſt, puta ſi diuidere cum maiore prouocante habeat neceſſe; Aut aliunde, niſi rebus diſtractis ali pupillus non poſſit: *l. 1. §. ſi communis, l.5. l, ſi pupillorum,* 7. *h.t.l. penult.C. eod.* deinde Decreto Magiſtratus, qui cognoſcit iuſtane ſubſit diſtrahendi neceſſitas an non: *l. ſi quidem,* 11. *C. eod tit.* tertiò Authoritate veri tutoris; *l. vlt. §. ſi autem, C. ſi propter publicas penſitation.* non falſi, nec protutoris, *l. qui neque,* 8. *vbi Bart. Bald. Alber. Cuman. de rebus eor. l. 2. de eo qui pro tut. l. 3. C. de tut. qui ſatiſd.* 5 Horum † aliquo deficiente, nulla eſt alienatio, *l. 5. C. de præd. min.* & habet minor non modo perſonalem tutelæ actionem, *l.3. l. cum interdicta,* 6. *C. arbi. tut.* ſed Rei quoque vendicationem ad res ſuas à quocunque poſſeſſore abſque pretij reſtitutione, *l.4. l. prædiorum,* 20. *C. de præd. min.* reuocandas, *l. magis puto* 5. *§. ſi as, & §. manet, l. quamuis,* 9. *h.t.* Nam ſi obreptum per falſam cauſam probetur Prætori, vel ſine neceſſitate Prætor decernit, nullum eſt decretum, *d.l. 1. in pr. h. t.l.*

A 5. C. eod. Eodemque modo irrita eſt alienatio, quamuis cum decreto facta, ſi tutoris authoritas non interceſſerit, *Bal. in l. 3. n.6.C. de reſt. mino. l. ſi tutor,* 17. *l.1. §. fi. de author. tutor. l. 1. C. eod. vide Bart. in l. ſi curatorem, num.* 6. *C. de in integr. reſt.*

B *Bald. in l. quæcunque, in princ. C. de bo. quæ lib. Bart. in l. 3. C. de in integr. reſt. Ioan. Andr. ad Spec. de inſtr edit, §. porrò, ver. donatio. vide text. cum gloſ. Land. lib.* 1. *art.* 44. 46. 47. aut quod perinde eſt, *l. 2. de author. tut. C. ſi prop. pub. penſ.* ſi non de-

C bitè interceſſerit: puta quia tutor deceptus aut coactus eſt: *d. l. 1. §. fin. de Auth. tut.* quia verè tutor non fuit, qui authoritatem interpoſuit, *l.fi. §. de illa, C. arb. tut. Spec. tit. de tutor. §. fin. nu.* 6. *per l. parui. al. Pedius, de recept. arb. l.fin. §. illo, C. arb. tut. &c.*

D niſi vitium Principis confirmatio ſuppleuerit, *l. 1. C. quand. decret. non eſt opus, Albe num. 3. Cuman. n.6. & 7. in l.1. §. penult. ſup. de eo qui pro tutor. l.2 vbi Alber. n.3. h.t. Alb. in l. magis puto. §. non paſſim, n. 2. h. t. Alex. conſi. 79. circa n.20. volu.* 1 quæ

E ex interuallo ſequi poteſt, *Alber. in d.l. magis, § non paſſim, nu.2.* Quod vt omnia hæc rectè intercedant, tamen ſi appareant poſtea læſum eſſe minorem, in Integrum reſtitutionem poſtulare poteſt: *l. ſi quidem,* 11. *C. de præd. minor.* niſi videlicet aut ex-

expreſsè alienationem ratam habuerit iam maior factus, *tot. tit. C. ſi ma. fac. & tit. ſi maior fac. alien.* aut ſaltem tacitè. Tacitè autem ratificatur alienatio à tempore adultæ ætatis, quo ad excludendum Extraordinarium reſtitutionis quidē beneficium, intra Quadriennium, *l. fin. Cod. de temp. in integr. reſtitut.* quo ad excludendam rei vendicationē, quæ extraordinarijs diutius durare debet, per Quinquennium: *l. fi. C. ſi maior fac. alien. fine dec. fac. rat. hab. vide iure Saxon. Reinhar. de tutel. differ.* 5. in onerosis: per Decennium in lucratiuis, *d. l. vlt.*

De Curatoribus furioſo & aliis extra minores dandis. Tit. X. C. 5. 70.

1 *Continuatio.*
2 *Furioſo curatorem, non tutorem dari proximum agnatum.*
3 *Idem in prodigo: & quis ſit prodigus.*
4 *Quibus præterea curator detur.*
5 *An detur mulieribus.*
6 *Qualis hæc ſit cura.*
7 *De officio horum curatorum.*
8 *Quando hæc cura finiatur.*

1 DIſſeruimus † hactenus de tutoribus & curatoribus, qui minori ætati dantur: nunc, ne quid omittatur, quibus extra minores ijdem præfici ſoleant, A breuiter admoneamus. Ac † ſciēdum eſt, furioſo ipſo Iure interdici bonis, *l. 1. h. t. vide Vlpian. titul. 12. Paul. lib. 3. tit. 4.* & ex Magiſtratus cognitione curatorem (bonorum enim præcipuè habetur ratio, ne diſſipentur, quamuis interim & perſonæ cu- B ratio non eſt negligenda: *l. conſilio, 7 in fin. h. t.* eoque curator qui bonis datur, *l. in copulandis. 8. C. de nup.* non tutor adhibetur) illi dari proximum agnatum maximè idoneum: puta patrem, filium, *§. furioſi. Inſt. de cur. l. 2. h. t. l. vlt. C. eo. &c.* 2

3 C Idem † iuris eſt in prodigo: qui nec tempus, neque finem expenſarū habens furioſum facit, quod ad bona attinet, exitum, *l. is qui, §. fi. ſup. de tut. & cur. da. ab his, d. l. 1. h. t.* Cui quidem D eodem modo lex XII. Tabul. bonorum adminiſtrationem, ipſo Iure interdicebat. Sed quia ignorari probabiliter poteſt, quādo quis pro prodigo haberi debeat, meritò obtinuit, vt inquiſitione à Magiſtratu facta, prodigus declaretur, & in agna- E torum curam tradatur, *d. l. 1. d. l. is qui, l. is cui bonis, 6. vbi Dd. de verb. oblig.*

¶ Sed & alijs dabit Proconſul curatores, ſi qui rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt: vt mente captis. ſurdis & mutis, & qui perpetuo morbo laborant. *l. 2. hoc t. §. ſed & mente captis. Inſtit. de cur. l. 2. de poſtulat.* Item ſexagenarijs 4

narijs iure Sax. ſi petant. *Land. lib.1.artic.44.* Mulieribus etiam

5 † olim indiſcriminatim tutores dati fuere: præſertim in ſolennibus coniugiorum, teſtamento condendo, alienationibus bonorum faciendis. *Cicer. pro L.Flacco, & pro Mur. Cato apud Liu. decad. 4. lib.4. Vlpian. tit. 11. 20. 27. Cuiac. lib. obſer. 7. c.11. & ad Vlp. tit. 11. Boet. in Top. Cicer.* Quod etſi poſtea obſoleuiſſe apparet: *l. virum, 14. & mulieri, 15 h. t.* tamen moribus Saxonicis paſſim inſtauratum videmus: vt mulier, quamuis adulta ſit contra iuris ciuilis diſpoſitionem, *l. 2. C. qui dar. tutor, poſſ. l. virum, h. t.* in tutela & cura mariti *Saxon. lib. 3. cap. 31. Fachſ. differ. 8. per art. 45. lib. 3.* non tamē in poteſtate, *Fab. Ang. Port. Inſt. ad S. C. Tertull. Alex. conſ. 133, n. 3. vol. 4. Zobel. d. art. 45. lib. 3.* cùm teſtamentū condere poſſit: *vide de ea materia Tiraq. in legibus connub verb. contracter, gloſ. 3. nu. 33.* quæ verò ſui iuris eſt, tutores eligat: in litibus certè, & alienationibus maioribus, omnino habere cogatur. *eod. art. 46. cum ſimilib.* Sed quod de curatoribus dandis dictum eſt, obtinet in ijs qui ſui ſunt iuris. Nam in poteſtate conſtitutis paterna, nihil attinet

A curatorem dari, *l. vlt. C. eo. l.*

6 ¶ Hæc cura conſimilis eſt ei quæ in minoribus locum habet.

7 † & ſatiſdare curator debet, Rem ſaluam furioſi fore, niſi prædia idonea habet pro prædibus, *d. l. vlt. §. & inuentarium, cùm ſeqq. C. eod.* & inuentarium facere, ac B fortunas omnes bona fide adminiſtrare, *d. l. vlt. §. & inuentarium*, nihil etiam alienare, ſine decreto iudicis, *l. pignus, l. ab agnato. l. curator furioſi, hoc tit. l. 2. C. eod.* & ex Iuſtiniani conſtitutione iuſiurandum de officio fideliter exequendo dare. *d. l. fin.* C *§. ſed cùm antiquitas.*

8 ¶ Finitur autem Ipſo iure, cùm furioſus ſanam mentem, prodigus ſanos mores recipit, vel alia cauſa curationis ceſsat, *d. l. 1. verſ. & tamdiu, h. t.* Solenne eſt etiam, vt à creditoribus curator detur hæreditati iacenti, aut bonis debitoris minus idonei, qua D de re alio loco commodius ſermo inſtituetur, *inf. de cur. bon. dan.* Affinis huic curationi eſt, Coadiutor, qui Principibus, Epiſcopis & alijs gubernatoribus, ſi quando ſufficere imperio non poſſunt, adiungi moribus conſueuit. *Spe. de feud. §. 1. n. 74. per* E *c. grandi. de ſupplen. neg. prælat. lib. 6. c. boni, 96, diſtinc.*

DI-

DIGEST. PARS V.

LIBER XXVIII.

DE TESTAMENTIS. QVI TESTAMENTA faciere poſſunt: & quemadmodum teſtamenta fiant. Tit. I. C. 6. 23. 22.

Prior inſcriptionis pars in Florentino exemplari deeſt.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio ſequentium titulorū, ac huius V. Partis.*
3 *Teſtamentum vnde dictum.*
4 *Quid ſit.*
5 *Quotuplex. Tria teſtamentorum antiquorum genera: I. Calatis comitiis, II. in procinctu. III. per as & libram.*
6 *Teſtamentum prætorium.*
7 *Duo hodie teſtamentorum genera: in ſcriptis vnum: alterum nuncupatiuum.*
8 *Cauſa efficiens.*
9 *Materia, in qua, & de qua teſtamenta fiant.*
10 *Forma vtriuſque teſtamenti, & de tertia Rubricæ parte.*
11 *Qui teſtes in teſtamento eſſe nequeant.*
12 *Finis & effectus.*
13 *De ſecunda Rubr. parte: qui teſtamentū facere non poſſint*

1 POſtquam † ex poſuimus, quemadmo- & quibus actionibus petantur res vel noſtræ, vel nobis debitæ, aut A ex contractibus, aut reliquis viuentium actionibus: tempus eſt pergere ad ea quæ Morientes gerimus, & quomodo ex iis res debeantur, exiſtantque & actiones, conſequenter explicare. Nam omnia iudicia deſcendunt vel ex B cauſis inter viuos contractis, quæ aut Rerum ſunt, aut Contractuum, aut Perſonarum, de quibus eſt dictum. vel ex vltimis morientium voluntatibus, & ſucceſſionibus quas reſtat vt deinceps exponamus.

¶ Succeſſio contingit aut ex 2
C Vltima voluntate, aut Ab inteſtato: Ex vltima voluntate ſucceditur vel Iure ciuili, vel iure Prætorio. Primò autem tractandum eſt de ſucceſſione Ciuili, velut antiquiore & digniore: quę aut eſt Vniuerſitatis, aut rerum Singularium. Vniuerſitates bonorum aut Teſtamento dantur, D aut Codicillis.

¶ Teſtamentum ex eo appellatū 3
vult Iuſtinianus, quòd ſit teſtatio mentis, *in princ. Inſt. eod. ibi dixi*. Verbum Mentis, hic adie-

adiectum eſt explicandæ rei gratia, & ad differentiam aliarum teſtationum. Teſtamentum enim à Teſtatione duntaxat dicitur, *Gellius. lib. 6. cap.* 12. Sed quia variæ & multiplices ſunt teſtationes, quæ ex diuerſis oriuntur cauſis: adiectum eſt Mentis, id eſt, Vltimæ voluntatis, eſse teſtationem. Idque & alibi in definiendis verbis obſeruaſse Iuriſconſultos animaduertere licet, *l.* 1. *de nouationibus, l. ſenatus,* 35. §. 1. *de donat. cauſ. mort.*

4 ¶ Teſtamentum eſt, authore Vlpia. *l.* 1. *h. t. vide Cuiac. lib. obſeruat.* 4. *c.* 16. Voluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo quod quis poſt mortem ſuã fieri velit: aut, vt in Enchiridio ſuo idem definit: Teſtamentum eſt mentis noſtræ iuſta conteſtatio, in id ſolenniter facta, vt poſt mortem noſtram valeat.

5 ¶ Teſtamentorum olim tria erant genera, Vnum quod Calatis comitijs coram populo fiebat, vt pleræque omnes ſolennes actiones. *Gellius li.* 15. *c.* 27. Alterum minus ſolenne, quod faciebant in Procinctu, hoc eſt, exituri iam in prælium, ac iuxta Feſtum expediri præcinctique togis, more Veterum, vnde & Procinctum teſtamentum dictũ, quod nunc vocant Militare: cuius etiam meminerunt Plutarchus *in vita Coriolani,* & Cicero *lib.* 1. *de Orat.* Acceſſit tertium

A genus teſtamentorum, quod per Æs & Libram dicebatur. Nam cùm ſæpe extra tempus comitiorum, quæ tantùm bis in anno, authore Theophilo, *in princ. Inſtit. eod.* indicebantur, homines obire contingeret: inuentum eſt genus teſtamenti, quod

B per mancipationem, id eſt, imaginariam venditionem (mancipare enim vendere & alienare ſignificat) condebatur coram quinque teſtibus ciuilibus Rom. puberibus, qui vniuerſum repræſentabant, & libripende, id eſt, ponderatore, *l.* 2. *& tot. tit.*

C *C. de ponderatoribus, lib.* 10. atque eo qui familiæ, id eſt, hæreditatis emptor dicebatur. Nã hæc imaginariæ venditionis ſolennitas omnibus ferè familiarum tranſlationibus, mutationibus, rerũque maioris momenti mancipationibus adhibebatur: *l. fin. C. de*

D *emancipat. lib. l. fin. C. de adoptiõ.* quòd nullam iuſtiorem eſſe alienationem, quàm quæ per venditionem fieret, Veteres arbitrarentur. Aliud † autem deinceps 6 teſtamenti genus ad euitandas has iuris antiqui ſubtilitates, Prætor per ſubſcriptionem teſtium

E inuenit: vt ſi quis teſtamentum ſeptem teſtium ſignis conſignatũ curaſſet, perfectum eſſet iure Honorario teſtamentum, *Inſtit. eodem in princip. vbi poſt Theoph. vide quæ ſcripſi.* Sed hæc genera omnia iam pridem exoleuerunt, niſi quòd ſolennitatum veſtigia

manent,

in verb. de pecunia ſua teſtari, de leg. 2. Ac ſi inſtitueret poſſet, videretur alij, nempe domino teſtamentum condere poſſe. Atqui nemo alteri teſtamentum rectè facit, præterquam pater filio ſuo impuberi. *vide infrà de vulgar. & pup. & infrà titul. de hæred. inſtit.*

10 ¶ Forma, *de hac vide Cuiac. in l. qui teſtamento, hoc tit. Vlp. titul.* 25. *Paul. lib.* 3. *tit.* 4. teſtamenti quod in ſcriptis fit, hæc eſt, Vt ſcriptum integris literis, *l. hac conſultiſſ.* 21. *§. ex imperfecto, C. eod. in Auth. de imperf. teſta. Cuiac. lib.* 3, *c.* 3. teſtamentum in quo fit hęredis inſtitutio, quæ totius actus fundamentum eſt, *§. antè, Inſtitut. de legat. l.* 1. *infr. de hæred. inſt.* ſubſcribatur & conſignetur à teſtatore, vel ab alio eius nomine, præſente, *d. l. hac conſultiſſima, l.* 21. *l. iubemus,* 29. *C. eo.* tamen teſtatore (nam in eius abſentia, per procuratorem condi teſtamentum non poteſt, quanquam donatio Cauſa mortis fieri poſſit. *vide infrà de don. cauſ. mort.*) coram ſeptem teſtibus, ad id propter ſolennitatem rogatis, quos neceſſe non eſt ſcriptioni adeſſe: ſi fortè teſtator ſciri voluntatem ſuam nolit, ſed ſubſcribere aut conſignare, & audire à teſtatore, hãc eſſe eius voluntatem, ſufficit, *§. ſed cùm paulatim, cum ſeqq. Inſt. eodem d. l. hac conſultiſſ. l. cum antiquitas,* 28. *l. iubemus,* 29. *C.*

A *eod.* Nuncupatiuum fit ſine ſolennitate ſcripturæ, etſi in ſcriptis redigi poteſt, *Imol. in c. cum eſſes num.* 5. *de teſtam.* hoc modo: Vt teſtator coram ſeptem teſtib. rogatis, *l. hæredes,* 21. *§. penult. hoc tit. d. l. hac cõſultiſſima,* 21. *C. eodem,* hæredem nuncupet, &

B vltimam ſuam volūtatē aperiat, *d. l. hac conſultiſſ. §. per nuncupationem, §. vlt. Inſtit. eod.* Vtrumque autem teſtamenti genus vno actu & contexu abſolui debet, *l. hæredes,* 21. *§. vltim. hoc tit. d. l. cum antiquitas,* 28. *Co. eodem. vide Tiraqu. de priuil. piæ cauſ.*

C 6. *Soc. conſil.* 142. *vol.* 1. *& quæ dixi, §. vltimo Inſtitut. eo.* Ea eſt enim ſolennium natura, vt diuidi nequeãt, *l. continuus,* 137. *in princip. cum ibi not. de verbor. oblig.* Etſi autem regulariter in omni teſtamento ſeptem teſtes, præter & ſupra Notarium, *Bal.*

D *in Rubr. Co. de fide inſtrum. n.* 19. *per d. l. hac conſultiſſ.* 11. *C. de teſtam. & an Notarius ſit pro teſte, dixi Inſtit. eo. de teſtam.* ſunt neceſſarij: tamen ſufficiunt interdum pauciores: vt in teſtamēto inter liberos, *d. l. hac conſultiſſ. §. ex imperfecto, latè Tiraqu.*

E *priuil. piæ cauſ.* 1. 2. ad pias cauſas, *c. cum eſſet, extra eo. Tiraqu. in priuil. piæ cauſ. præall. lo.* ruſtici, *l. vltim. C. eo* & eo quod fit tempore peſtis aut belli, *Angel. Bauer. num.* 23. *in §. ſed hac quidem. Inſtitut. de teſtam Fulg. in l. conficiuntur, §. codicill. de iure codi-*

codicill. Alex. conſil. 70. *&* 177. *vol.* 2. *Iaſ. numero* 3. *& Dd. in l. vltim. C. eo.* & quod Principi aut Magiſtratui oblatum eſt, & actis inſinuatum, *l. omnium,* 19. *C. eo.* Apud acta autem factum intelligi debet, non modò quod fit in iudicio ſed etiam quod domi ab ægroto, cõuocato ad hoc Magiſtratu, & actuario publico: iiſq; rogatis, vt eiuſmodi teſtamentum in publica acta referri curent. *Shurff. conſil.* 71. *honeſta. num.* 1. *cent.* 2. *Salic. in l. pacta nouiſſima, num.* 2. *&* 7. *Co. de pact.* Apud acta enim dicuntur fieri, quæ geruntur coram iudice, etiam extra locum iudicij, *Iaſ. in l.* 2. *num.* 4. *C. de eden. Bal. in l. illud, nu.* 3. *C. de ſacroſ. Eccl. text. in l.* 3. *C. de eman, lib. fac. l.* 1. *C. de his quæ in Eccle. manu.* maximè in his quæ ſunt Voluntariæ iuriſdictionis: *§. præterea. Inſtit. quibus mod. pat. pot. ſolu. l.* 3. *C. de emanc. l.* 1. *C. de off. conſil. l. actus, C. de ſer.* vt eſt factio teſtamenti nam: in illis quæ ſunt iuriſdictionis Contentioſæ, & cauſę cognitionem requirunt, verius eſt locum publicum ſolẽnem ſeruandum eſſe: *l. penult. de iuſtitia & iure.* & apud acta fieri itelligi, quæ in loco publico fiunt, ac fieri debent, *gloſſa in l.* 2. *C. de eden. l.* 6. *C. de ſent.* de quibus hic non agitur, ſed tantùm de factione teſtamenti quæ eſt (vt dixi) iuriſdictionis voluntariæ: eoque vbiuis perfici eam poſſe, eſt exiſtimandum. Et ſanè lex non poſtulat, teſtamentum apud acta publica, publicoque loco fieri, ſed tantùm vult offerri: & quamuis priuatim abſolutum inſinuari: *d. l. omniũ, l.* 2. *l. conſulta, l. teſtam. C. eo.* idque dicere eſt æquius, propter infirmos, qui plerumque teſtantur, nec comparere in publico poſſunt: magiſtratus oporteat, vt tam ipſi quàm teſtes præſtò ſint teſtari volentibus, *l. curent,* 22. *de teſtibus.*

11 ¶ Sciendum autem eſt, quaſdam perſonas ius teſtimonij ferendi in teſtamento non habere: Cuiuſmodi ſunt mulieres, quæ neque ius comitiorum, vnde teſtamenta oriuntur, habent: *Gellius lib.* 5. *c.* 16. nec ſolennibus iuris publici rectè adhibentur: *l. qui teſtament.* 20. *§. mulier, hoc t. l. alienam,* 18. *C. de procurat. l.* 2. *cum ibi not. de reg. iur.* item impubes, *§. teſtes, Inſtitut. eod.* ſeruus, *d. l. qui teſtamento, § mulier, verſ. ſeruus.* mutus, ſurdus, *d. §. teſtes.* furioſus, *d. l. qui teſtamento, §. ne furioſus,* 4. prodigus, *l. is cui,* 18. *h. tit. dict. §. teſtes,* hæres, quia eius negotiũ, *§. ſed neque hæres, Inſtit. eo. l. qui teſtam. hoc tit.* in proprio autem negotio nemo teſtis eſt idoneus: *l. omnibus* 9. *C. de teſtib.* Eademque ratione, qui eſt in poteſtate teſtatoris, *C. pater Inſtit. eod.* quia cùm pater & filius pro vna perſona reputentur, *l. fin. C. de inoff. ſubſtit.*

ſubſtit. non poteſt quodammodò ſibi ipſi & in ſua cauſa teſtis eſſe: *l. parentes*, 5. *l. omnibus*, 9. *C. de teſtibus*. Item qui non habet teſtamenti factionem paſſiuè, vt improbi & inteſtabiles: *d. l. is cui*, §. *fin. l. cum lege*, 6. *hoc tit. dict.* §. *teſte*. qui ſunt domeſtici teſtatoris: §. *in teſtib. Inſtit. eo.* vt maritus, vxor, colonus, miniſter, *gl. Fab. Ang. Bauer. & alij in d. §. in teſtib.* pater, frater, & ſimiles: *d. §. in teſtibus vbi præter alios latè Bauer.* Legatarius, §. *legatarius, Inſt. eod.* & executor, *Bauer. poſt Ang. in d. §. legatarius, num. 5.* teſtes eſſe poſſunt, quia non principaliter eorum cauſa vertitur, ſed hæredis. An eodem modo in codicillis, fideicommiſſarius, aut donatarius, in donatione cauſa mortis? & cùm hic non hæredis (quippe hæreditas hoc modo dari nequit, *vide infrà de codicill. & inſtitut. eodem tit.*) ſed horum præcipuè negotium agatur: nõ putauerim eos velut in propria cauſa teſtes eſſe idoneos: *l. nullus*, 10. C. *de teſt* Illud ſciendum, ſi teſtes idonei non adhibeantur: teſtamentum nullum reddi: nec ex eo adiri hæreditatem poſſe, etiamſi vel vnus tantùm ſit inhabilis, *l. ſcio*, 14. *cum ll. ſeqq. de teſtibus*, *l. ſi vnus*, C. *de teſta.* niſi clauſula ſit adiecta codicillaris, *vide infrà de iur. cod.*

¶ Finis & effectus teſtamenti eſt, vt quod teſtator poſt mortem A de bonis ſuis fieri, velit, certò conſtet: eaq; voluntas tanquam lex aliqua conſeruetur: §. *diſponat, in Authent. de nuptijs*: quocirca & iuxta legem ac ius commune recipit interpretationem, *l. 2. vbi Bal. C. de cond. inſer. & in l. quanquam, C. de teſtam. milit.* B *Dec. in l. ius noſtrum, num. 7. de regul. iur.* ita vt verba omnia præſumantur Legaliter ac Rectè ſcripta: *Socin. in conſil. 98. aliàs num. 13. vol. 3.* & executionem etiam habet inſtar legum, Paratam: *Iaſ. in l. pactum, 47. nu. 7. de pact.* & prohibitio teſtatoris C ſimilis eſt prohibitioni legis: *l. fin. Cod. de rebus alien. non alien. Iaſ. in l. nemo poteſt, in l. 2. lect. num. 14. de legat. 1* quæ vera ſunt, quando legi non aduerſantur. Nemo enim poteſt facere; quin lex in ſuo teſtamento locũ habeat: *l. nemo poteſt, 58. de le-* D *gat. 1.* quare teſtator in teſtamẽto non poteſt derogare iuri publico, *Iaſ ibidem, in d. l. nemo, num. 1. in 1. lect. & num. 2. in 2. lect.* aut iuriſdictioni: *Iaſ. præal. loc.* ſolennitatibus: *Iaſ. in dict. l. nemo, num 13. in 1. lect. & num. 15. in 2. lect.* ſtatutis, *Iaſon. ibid.* E *num. 28. & in 2. lect. num. 42.* nec auferre alicui ius ex ſtatuto debitum, vt legitimam liberis, *vide Dec. in l. iura ſanguinis, de reg. iur.* dotalium, aut quotam hæreditariam vxori: *Bal. in l. ſi quando. in princip. C. de inoffícioſo teſtam. Boer. decíſ. 144. Cremo.*

ſing. 154. *vide Salic. in l. cum te, Co. de donat. ante nupt. Bal. in l.* 1. *C. de ſuis, & leg. & in l.* 2. *C. de hered. act.* ſtatutis municipalibus aut lege, *Iaſ in Authent. preterea, C. vnde vir & vx.* aſſignatam, niſi diſertè tantùm ab inteſtato, *vt in Authent. preterea, C. vnde leg.* & non ſimpliciter tributa eſſet: cauſa enim inteſtati ceſſat, neque admittitur condito teſtamento, *vide Inſtit. de hered. que ab inteſt. in princ.* Et hæc quidem de teſtamentis.

23 ¶ Nunc pauca de ſecunda huius tit. parte, & Qui teſtamẽtum facere non poſſint, exponamus. Nam ijs cognitis, planum erit, quibus ſit teſtamenti factio. Teſtamentũ facere non poſſunt quidam, Quia ſunt in aliena poteſtate, nec liberam habent bonorum adminiſtrationem, vt filijfamilias, *l. qui in poteſtate,* 6. *filiusfam.* 16. *hoc tit. l. penult. C. qui teſtamenta facere poſſunt.* ſerui, *l. filiusfamil.* 19. *dict. lege ſi filiusfamil. hoc t.* captiui ab hoſtibus, *§. fin. Inſtitut. eodem,* obſides, *l. obſides,* 11. *hoc tit.* item qui de ſtatu ſuo dubitant: *l. de ſtatu,* 15 *hoc tit.* Quidam propter iudicij carentiam, vt impuberes, *§. preterea. Inſtitut. eod. l. à qua ætate,* 5. *hoc t.* furioſi: *d. §. preterea, l.* 2. *hoc tit l.* 2. *l. furioſus, C. qui teſta. facere poſſunt.* nõnulli Ob morbum animi, vt cui bonis interdictum eſt, *d. l. is cui,* 18. *§. item prodigi. Inſtit. eodem,* A aut corporis, vt ſurdi & muti: *l. qui in poteſtate, §.* 1. *l. ſi mutus,* 7. *hoc tit.* qui tamen ex certis cauſis, iuxta formã à Iuſtiniano traditam teſtari poſſunt: *l. diſcretis,* 10. *l. hac conſultiſs.* 8. *C. eod. qui teſt. §. item ſurdis, Inſtit. eod.* (reliquos autem mentis compo- B tes, quamuis ægrotos, vt ſenes, cæcos, valetudinarios, teſtari poſſe, certi iuris eſt: *l. ſenium, C. qui teſta. fac.*) nonnulli propter pœnam: vt ad mortem damnati, atque ita ſerui pœnæ effecti, niſi appellatione damnationem ſuſpenderint, *l. qui à latronibus,* C 13. *§.* 1. *hoc tit.* paſſi maximam & mediam capitis diminutionẽ, quæ adimit ius ciuitatis, in quo ineſt ius teſtandi, *l. eius,* 8. *hoc t. vide omnino Ferrar. in for. inquiſit. n.* 3. Nec modò ſic damnati, *l. eius qui,* 8. *§. ſi cui. vbi Barto. hoc tit. & in l. certa forma, C. de iur.* D *Fiſc. lib.* 10. *Bal. in l. & in priuatorum, num.* 11. *vbi hanc dicit eſſe communem, vide Ferra. in for. inquiſit. in fin. numero* 3. teſtamentum facere non poſſunt, ſed etiamſi quod antè fecerunt, id Ipſo iure ad nihilum recidit & irritatur, *l. eius,* 8. *§.* 1. *hoc tit.* E *l. ſi quis,* 6. *§. irritum, de iniuſt. rupt. teſt. Bart. in Auth. ſed hodie, Co. de donat. inter vir. & vxor. Ang. in §.* 1. *num.* 1. *Inſtitut. de cap. dimin.* quoniam tempore mortis ſerui ſunt. Quod tamen moribus ferè obſoleuit, *Clarus de teſtam. quæſt.* 29. *Tiraquell. de priui-*

priuileg. pia cauſ priui. 79. *Imol. in cap. quia, n.* 30. *de teſta. Natta conſ.* 178. *n.* 4. ijs in locis, vbi publicatio bonorũ damnationi non adhæret, nec per pœnam liberis adimitur libertas Quorũ vtrumque cum nouo iure Iuſtinianus noſter induxerit, ſcilicet vt damnato neque bona, *Authent. bona, C. de bon. damna.* nec libertas, *Nouel. conſt.* 22. *de nupt.* §. *deportati. Authent. ſed hodie, C. de dona. inter vir. & vxor.* auferantur, videtur eorum, *Salic. num.* 2. *& alij in d. Auth. ſed hodie, vide Clar. præal. loc.* ſententia probabilis, qui putant ex hoc iure eiuſmodi reis permiſſam teſtandi facultatem non ſolùm ante, ſed & poſt ſententiam mortis. Quod ego quoq; Saxonibus obſeruandũ puto, cùm circa damnatos ius illud Iuſtinianeum ſequantur. Item lege inteſtabiles, vt damnati ob carmẽ famoſum, *l. cùm lege,* 26 *d. l. is cui,* §. *ſi quis, hoc tit* & hæretici, *l.* 4. *C. de hæreticis.* Relegati tamen condere teſtamentum poſſunt, *l. eius qui,* 8. §. 1. *hoc tit.* quia ius ciuitatis, & bona retinent, *l.* 2. *de pub. iud.* Poſſunt etiam plures in eodem teſtamento ſimul teſtari, vt pater & filius, *l.* 2. *cum ll. ſeqq. de vulg. & pup.* maritus & vxor: *vide Boer. in conſuet. Bitur. de conſ. conc. mar.* §. 1. *Bal. n* 1. *Iaſ. n.* 3. *& Dd. præcipuè Alciat. ad verb. huiuſmodi, in l. licet,* 19. *C. de pact. per l. eo quod ſi cert. pet. Raph.*

A *Commen. in l. captatorias, de hæred. inſtit. vide Nouell.* 1. *Valent. Cuiac. ad l. vnum, hoc t.* & quot ſunt perſonæ, tot eſſe teſtamenta intelliguntur, *l. patris & filij. de vulg. & pup. vbi Dd. l. ſcire de verborum obligat* Ex quo & illud
B ſciri poteſt, moribus noſtris vxorem, quamuis ſit in cura tutelaq; viri, tamen non eſſe in poteſtate; cæteroquin teſtamenti factionẽ non haberet, *l. qui in poteſtate,* 6. *hoc tit. vide Cuiac. obſeru. lib.* 7. *cap.* 11. *Vlpia. tit.* 11. Habere autem exiſtimo, cùm & donare
C cauſa mortis poſſit: *vide infr. de don. cauſ mortis.* nec obſtat, quòd citra mariti conſenſum alienare vel contrahere nequeat: *Land. lib.* 1. *art.* 31. 45. eiuſmodi enim ſtatuta non extenduntur ad vltimam voluntatem: *l. verba contraxerunt,* 20. *vbi Bart. de verb.*
D *ſignific. l. teſtamentum, vbi gloſſa verb. contractus, & Bal. C. de teſtament. per l. pater filium, de leg.* 3. *vide latè Tiraqu. de legi. connub. in fin gloſſ.* 3. *verb. contract. num.* 86. nam nec minor curatorem habens: aliena re: abſque eius conſenſu poteſt: non eo ta-
E men teſtamentum condere prohibetur: *l. Aurelio,* 21. §. *fin. de libe. legat. Bal. in l. ea lege, num.* 3. *C. de condic. ob cauſ.* §. *fin. Inſtit. quib. ex cauſ. manu. non lic.* §. *fi. Inſtit. de leg. Ael. Sent. l. qua ætate, hoc tit.* imò ſi extenderentur eò ſtatuta, ipſo iure non valerent, quia auferrent liberam teſtandi

facultatem, vt plerique volunt; *vide Caſtren. in l. ex facto, de vul. & pup. Zaſ. in l. ſtipulatio, 41. n. 5. 6. de verbor. obligat. Bal. in l. ſi quando, C. de inoffic. teſtament. Salic. in l. cum te, C. de donatione ante nuptias.*

De liberis & poſthumis hæredibus inſtituendis, vel exhæredandis, vel præteritis. Tit. II, C. 6. 28. 29.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Qui ſint poſthumi, qui liberorum appellatione veniant.*
3 *Quare præteritio teſtamentum vitiet.*
4 *Quid hodie Veterum ſublatis differentijs citra inſtitutionem liberorum obſeruetur.*
5 *De cauſis exhæredationis.*

1 NOn † tamen, vt omnino
valeat teſtamentum, ſufficit
hæc obſeruatio, quam ſuppoſuimus:
ſed liberi etiam & poſthumi
hęredes ſunt inſtituendi.
Nam inter cætera, quæ ad ordinanda
teſtamenta neceſſariò deE
ſiderantur, principale ius eſt De
liberis hæredibus inſtituendis: *l.
inter, 30. hoc tit.* Liberorum appellatione
filij, nepotes, cæterique
qui ex his deſcendant, continentur,
*l. liberorum, 220 de
verborum ſignificatio.* Poſthumos
2 † hic accipimus, qui poſt teſtaA
mentum factum, aut mortem
patris Sui hæredes agnaſcuntur.
Hi † igitur omnes, ſi gradu pro- 3
ximi ſunt, aut inſtituendi ſunt,
aut exhæredandi. Nam ſi prætereantur,
non conſultò ſed quadam
obliuione, omiſſi præſumũtur:
§. poſthumi, in verb. ne per
B *obliuionem præterita viderentur, Inſtitut. de exhered. libero.* quia
veriſimile non eſt, quempiam liberis
ſuis, quos etiam natura
ad ſucceſſionem vocat, *l. ſcripto,
in fine, inſ. vnde libe.* extraneos
velle præferre: & niſi inſtituti
ſint, vel expreſsè exhæredati, ex
C lege Sui atque Neceſſarij hæredes
exiſtunt, *vide quæ dixi in
princ. Inſtitut. de exhær. li. Bart.
Iaſ. & Dd. in l. ſi filius. 7. leg. in
ſuis, 11 hoc tit* Itaque teſtamentum
in quo nec Inſtituti nec
Nominatim exhæredati inueD
niuntur liberi, ipſo iure corruit.
Nominatim autem exhæredare
eſt, expreſſo Nomine, aut deſignatione
certa & diſertè, *l. nominatim.
24. de manu. teſtam.* exhæredare,
*l 1. & 2. hoc tit. §. nominatim,
Inſt. eo.*

¶ Etſi autem olim differentia 4
E hac in parte varia & multiplex
extitit, inter Maſculos & Fœminas,
Suos & Emancipatos; *vide
per tot. hoc tit. & Inſtitut. de exhere.
lib. vbi dixi.* tamen in vniuerſum
ſciendum eſt, hodie nominatim
omnes indiſtinctè liberos,
aut inſtituendos etiam in teſtamento
inter liberos, *Bal. n. 1.*

& 2. in l. hac conſultiſſ. §. ex imperfecto, C. de teſtam. idque titulo Inſtitutionis, *gloſſ. mag. & Dd in Authent. nouiſſima, C. de inoffic. teſt. per §. aliud, in Authent. vt cum de appell. vide Iaſ. num. 8. & 9. Socin. & Dd. in l. inter cætera, 30. hoc t.* eſſe aut exhæredandos, *§. antepen. Inſtitut. eod.* ac ne exhæredari quidem poſſe (quòd debita ſit hæreditas, *l. & quia, 10. pro ſocio* nec auferri idcirco ſine iuſta cauſa debeat,) niſi ex certis & iure expreſſis cauſis, *§. aliud quoque, in Auth. vt cum de appell. cog.* (quæ tamen tantũ in teſtamento, non etiam ab inteſtato momentum ad exhærédationem habent, *Iaſ. in l. in arenam, num. 1. C. de inoffi. teſt.*) quas quatuor & decem numero Iuſtinianus Nouellis ſuis *dict. §.* 1 *aliud*, & his verſiculis, quos paulùm emendauimus, ſuperior ętas comprehendit:

Bis ſeptem ex cauſis exhæres filius eſto:
Si patrem feriat, vel maledicat ei:
Carcere detruſum ſi negligat, aut furioſum.
Criminis accuſet, vel paret inſidias.
Si dederit damnum graue: ſi nec ab hoſte redemit:
Teſtarivè vetet: ſe ſocietve malis.
Si mimos ſequitur: vitietve cubile paternum:
Nō orthodoxus: filia ſi meretrix.

A Hæc † tamen vltima cauſa, quæ ob turpem filiæ vitam exhæredationi defert, iure Sax. non obtinet: *Land. lib. 1. art. 5. vbi gl.* quo iure ſcorta exiſtimatione, non etiam hæreditate priuantur. Illud ſanè ſæpe etiam quæſitum memini, an ſi quis liberorum B contra parētis voluntatem nuptias contrahat, ad eo exhæredari poſſit? & Communis eſt concluſio, Non poſſe: *Iaſ. poſt alios, in Authen. non licet, C. de lib. præter. Innoc. in cap. accedens, de procur. Dec. in l. nuptias, 30. nu. 10. de regul. iur.* quam Saxones ſe-C quuntur, *d. artic. 5. lib. 1.* Alijs tamen contrà placuit: *Caſt. in l. ſi filium, C. de inoff. teſt. vide Dec. præalleg. loc. Chaſ. in conſ. Burg. tit. de ſucceſſ. § 2. verb. ſi non, n. 2.* quorum opinionem Carolus V. Imper. ſecutus eſt, facta ea de ré in ſuis hæreditarijs terris conſti-D tutione: Sed an præter illas quatuordecim cauſas iure expreſſas, nulla recipietur, etiamſi æquè momentoſa ſit? Et quamuis Iuſtinianus taxatiuè loquatur, *in Authent. vt cum de app.* tamen communis placuit, ex ſimilibus aut maioribus cauſis exhæreda-E tionem fieri poſſe: *Iaſ. in dict. Authent. non licet, Felin. in cap. paſtoralis, de reſcrip. Aluar. & Dd. in cap. 1. §. prædictis, & §. porrò, quæ fuit princ. cauſ. bon. amitt. Alex. conſ. 203. ſuper volum. 2. Hyp. ſing. 78. Chaſſ. in conſ. Burg. de ſucceſſ. §. 2. verb. ſi*

 non,

non, num.2. Has tamen veras eſſe, probare hæres inſtitutus cogitur. §. ſiue igitur, in Authent. cum de appell. cog. cæteroqui teſtamentum reſpectu inſtitutionis annihilatur, Auth. ex cauſa, C. de lib præter. in quo communiter ita diſtinguitur; vt ſi filium pater prætereat, ſiue expreſsa cauſa, ſiue non expreſsa cauſa, ſit teſtamentum indiſtinctè ipſo iure nullum, *vide Bartol. in Co. concl. & Dd. in dict. Authent. ex cauſa, l. 7. hoc tit. & ibi Socin. ac Dd.* quod ad inſtitutionem (nam reliqua ex communi ſententia ſuſtentantur, *Dd. in dict. Authent. ex cauſa, vide quæ dixi Inſtitut. de exh. lib. & de inoff. teſtam.*) & ad 30. annos propoſita nullitatis quæſtione (quæ tam diu durat, *Bartol. in l. ſi expreſſim, 19. num. 12. de appel. Ferr. in for. appell. verb. eſſe nullam, num. 4*) impugnari poſſit. *Guidon. Pap. quæſt.* 597. Sin autem exhæredet, diſtinguendum ſit verum cauſa Inſerta ſit, an Non ſit. Cauſa nulla inſerta, aut Inidonea inſerta, teſtamentum eodẽ modo irritum fiat. Inſerta autem cauſa ſufficiente & legitima, valeat indiſtinctè, ita vt ſi probetur, vera conſtet exhæredatio: ſin Falſam inſimulet exhæredatus ex eo reſcindere teſtamentũ Quærela inofficioſi intra quinquennium debeat, teſtamento alioqui valituro. Idemque in Præteritione materna, quæ pro A exhæredatione eſt, & emancipatis liberis ſit obſeruandum, *hæ ſunt communes concl. in Authent. non licet. Auth. ex cauſa. Co. de li. præt. Salic. in l. ſi mater, C. de inoffic. teſt. Iaſ. in dict. l. ſi filius, Bal. conſil. 98. & 112. vol. 5.*

B De iniuſto, rupto, & irrito facto teſtamento. Tit. III.

1 *Continuatio.*
2 *Teſtamentum iniuſtum.*
3 *Nullius momenti.*
4 *Ruptum.*
C 5 *Irritum, Deſtitutum.*
6 *Teſtamento rupto omnia corruere.*
7 *Quomodo reconualeſcat teſtamentum ruptum.*

QVandoquidem † Contraria iuxta ſe poſita, magis 1
(vt dicitur) eluceſcunt, D ideo poſtquam diximus qua forma teſtamenta ordinentur, videndum iam eſt, Quemadmodum infirmentur & corruant: ac de Iniuſto, Rupto & Irrito teſtamento nonnihil differendum.
¶ Teſtamentum Iniuſtum, ſiue 2
E non iure factum, quod impropriè teſtamentum nominatur, *l. 2. §. 1. quem. teſt. aperia.* eſt cuius ſolennia iuris deſunt, *l. 1. in princ. hoc t.* Nullius † momenti 3
eſt id, in quo filius præteritur, *d. l. 1. verſ.* 1. quod etiam Iniuſtum dici poteſt, *l. 3. §. 2. verſ.*

illi

illi iniuſtum, *hoc tit.* Ruptum, A
4 † quod poſteriore teſtamēto perfecto, vel agnatione Sui hæredis, qui non inuenitur inſtitutus, rumpitur *d. l. 1. d. l. 3. hoc tit.*
5 Irritum † teſtamentum conſtituitur qualibet capitis diminutione, quæ teſtatori accidit: *§. alio. Inſtit. quibus mod. teſt. inf.* B *vbi dixi*. vel non adita ex teſtamento hæreditate, *d. l. 1.* Deſtitutum autem, ſiue deſertum, ex quo nemo hæreditatem adit: quod ob non factam ab hærede aditionem, aut quia non voluit aut non potuit, viribus & effectu deſtituitur, *§. cùm autem, 8.* C *in verb. deſtitutum & deſertũ & aut quia voluit, &c. vbi Theop. Inſtit. de hæred. quæ ab inteſtat. vbi dictum eſt, l. quantitas. Inſt. de leg. Falcid. l. filium, 20. de bon. poſſeſſ. contra tab.*
6 ¶ Quocunque autem modo teſtamentum infirmetur, totum D corruit: nec legata debentur, ſed ab inteſtato ſucceditur, perinde ac ſi nullum factum eſſet: *l. filio 17. h. t. in princ. Inſtit. de hæred. quæ ab inteſt.* quia teſtandi actus eſt indiuiduus, nec pro parte valere poteſt, *l. ius noſtrum, vbi Dec. de reg. iur. l. furioſum, vbi* E *Cyn. C. qui teſt. fac.* Hodie tamen quibuſdam caſibus legata, & reliqua vltimæ voluntatis capita, quamuis annihilata inſtitutione, valent, ac effectum habent: qua de re alibi fuſius tractatur, *in Auth. ex cauſa, C. de lib. prater.* *in Auth. hoc amplius, de fideicomm.* Adde † etiam, quòd licet natiuitate liberorum rumpatur 7
teſtamentum, tamen illis ante patrem teſtatorē decedentibus, teſtamentum reconualeſcat ac redintegretur, ita vt ex ea ſuccedatur: *l. poſthumus 12. hoc t. vide gloſſ. & Ang. in § poſthumi, Inſtitut. de exhæred. lib. quo loco expoſui in §. 1. gl. in l. ſi à prim. vti Ang. & Imol. de liberis & poſthum. Iaſ. in l. poſthumo. in 2. not. C. de bon. poſſeſſ. contr. tabul. latè Tiraq. in rept. l. ſi vnquam, verb. ſuſceperit, n. 187. C. de reuoc. donat.* quia neque verè ruptum fuit, nec vires aut effectum habuit ante mortem teſtatoris, vt ſatis ſit illo tempore neminē extare qui rumpat.

De His quæ in teſtamento delentur, inducuntur, vel inſcribuntur. Tit. IV.

1. *Deleta quando ſeruentur, quando ſecus.*
2. *Quatenus.*
3. *Inducere, quid ſit.*

EVaneſcit † etiam teſtamentum, ſi illud teſtator conſcindat, rumpat, cancellet, deleat, &c. *l. 2. 3. hoc tit.* nam quæ conſulto & ſciente teſtatore delentur, effectum iuris non habent: quæ verò eius iniuſſu, valent, & pro nihilo eſt deletio, *l.* 1

1. *hoc tit.* dummodò legi, aut ſanè intelligi vtcunque ſcriptura poſſit, *dict. lege* 1. Sanè Eatenus, quod conſultò deletur, pro nihilo eſt, Quatenus eſt deletum. Cætera ſalua manẽt, etiamſi inſtitutio ſit deleta; quod ex æquitate placuit, niſi appareat teſtatorem eo animo induxiſſe, vt totum teſtamentum corruat. *l.* 2. 3. 4. *hoc tit.*
3 Inducere † autem propriè eſt, ducto per ceras, in quibus olim ſcribebatur, ſtylo memoriam ſcripti interlinire ac obliterare: & idem eſt, quod delere, *l.* 1. *in princip. h.t.* ſeu cancellare, *l. inductum,* 22. *C. de ſolut.*

De Hæredibus inſtituendis. Tit. V. C. 6. 25. 27.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dictus: quid ſit hæres, hæreditas, hæredem inſtituere.*
3 *Diuiſio, differentia hæredum, ſpecies inſtitutionum.*
4 *Cauſa efficiens: qui quos inſtituere poſſit, vel non.*
5 *Materia: quibus in rebus.*
6 *Forma: & quomodo fidi inſtitutio.*
7 *Finis & effectus.*
8 *Hæreditatis diuiſio.*

1 QVoniam † expoſitum eſt quomodo teſtamenta fiant & infirmentur: vltimo nunc loco de præcipua teſtamẽti parte, nempe de Hæredibus inſtituendis, agamus, nam hæredis inſtitutio fundamentum eſt totius teſtamenti, vnde vires accipit, *l. quod per manus,* 10. *de iure codicillor.* & quo collabente cætera corruunt, *l.* 1. *in princ. h. t.* §. *ante, vbi Doctores, & ibidem dixi Inſtit. de legat. l. Papinian.* 8. §. *fin. de inoff. teſt. vide Doctores, in Auth. ex cauſa. C. de lib. præter.* vnde & olim ab hac veluti baſi, teſtamentum erat inchoandum: *d.* §. *ante, Inſt. de legat. l.* 1. *h. t.*

¶ Hæres, vt quidam opinantur, ab Herus venit; *Cuiac. Inſtit. de hæred. qual & obſeru. li.* 5. *cap.* 10. Veteres enim hæredem dominum vocabant: §. *fi. Inſtit. de hære. qual. & diff. Plautus in Menæch. Feſtus.* alij, cedit (Hæreditas enim, authore Cicerone, *in Topicis,* pecunia eſt eius patrimoniũ, *l. nam quod,* 14. *ad Treb. l. pecuniæ.* 222. *l.* 4. *l. pecuniæ,* 178. *de verb. ſignif.*) dictum volunt: tertij ab Hærendo quia hæres defuncto adhæret & adiungitur, deducunt, *vide Hotoman. in commen. iur. verb. hæres.* Vtcunque ſit, conſtat antiquiſſimam eſſe appellationem hanc: quando & Vario author eſt, agros à Romulo primùm viritim diuiſos, Hæredium eſſe dictos, quòd hæredem ſequerentur, cuius etiam Plinius, Columella & Feſtus meminerunt. Hæres eſt, qui ſuo nomine, ſiue per ſe, ſiue per 2

per alium, hæreditatem eſt adeptus; *l. 2. 3. de petit. hæred. l. fin. C. de hær. inſt.* Hæreditas Ciceroni in Topicis eſt pecunia quę morte alicuius ad quempiā peruenit iure, nec ea aut legata teſtamento, aut poſſeſſione retenta. Iulian. *l. hære. 62. de regul. iur.* Hæreditas nihil aliud eſt, quàm ciuilis ſucceſſio in vniuerſum ius quod defunctus habuit: *l. nihil. 24. de verb. ſignif.* Succeſſio generis loco ponitur. Latius enim patet quàm vocabulum hæreditatis, cùm etiam Bonorum poſſeſſio ſit ſucceſſio: *l. 3. §. bonorum. vbi Bart. de bon. poſſ. Dec. in dicta l. hæreditas, in princ.* Succeſſionis autem nomen Paſſiuè accipiendum eſt: *gloſſ. in d. l. hæreditas,* vt ſit ſucceſſio, Ius in quo ſuccedatur: Appelles, qui id Actiuè, interpretatur, poſt *Alc. in dicta l. nihil,* ait, I. C. potius hæreditatis aditionem quàm hæreditatem definiuiſſe: cùm hæc propriè ſit vniuerſitas bonorum quam defunctus reliquit. Atqui aditio non ius eſt, ſed Factum: quare rectius eſt exiſtimare, I. C. hæreditatem definitā, quam aditionem, cuius nulla ibi fit mentio, quæq; in facto, non in iure verſatur. Ac vt etiam actiuam ſignificationem huic nomini ſucceſſionis tribuamus, non tamen incommoda erit definitio: quippe cùm hæreditas ſtatim à morte defuncti ſit actiuè Succeſſio, etiam abſque hæreditatis aditio-

A ne ſtatim enim ſuccedit in locū defuncti per ſe & fictione iuris eiuſdem perſonam repræſentat, ac loco domini habetur: *l. hæreditas, 34. de acquiren. rerum domi. l. mortuo, 22. de fideiuſſ. vide Inſtit. de ſtipul. ſer. Bart. in rubr. n. 1. de acquirend. hæredit. l. cum hæreditas: vbi Bald. C. depoſ.*

B Meritò additur in definitione, Defuncti: nam viuentis nulla eſt hæreditas: *l. 1. de hæred. ven.* Addo autem particulam, Ciuilem, differentiæ gratia: vt hanc ſucceſſionem à Prætoria bonorum poſſeſſione ſecernam, cui

C alioqui hæc definitio accommodari poſſit. Subjicitur, in vniuerſum ius, &c. ad excluſionem ſcilicet titulorum Singularium, puta legati, fideicommiſſi, donationis, &c. quibus aliqua in parte & titulo ſpeciali defuncto ſucceditur. Theophilus, *Inſtit. de*

D *rebus corpor.* ita definire maluit: Hæreditas eſt ius quoddam, certis modis conſtitutum, intellectu comprehenſum, quod alieni patrimonij vniuerſalem dominum iure efficit. Hæredem porrò Inſtituere nihil aliud eſt

E quàm certum ſibi ſucceſſorem nominare, qui poſt mortem in vniuerſum ius ſuccedat: *l. 1. §. 1. l. quoties, 9. §. hæred. 3. h. t.* & verbum Inſtitutionis, Directum eſt: non Obliquum, ſonās in teſtamentum, non in codicillos, vt Dd loquuntur, *Bal. in l. extraneam, Co. de hære. Inſtit.*

&

& in l. non codicillum. C. de teſt. A *per illum tex.* Eſt igitur Inſtitutio nihil aliud quam hæredis futuri in teſtamento facta nominatio.

3 ¶ Hæredum differentia hæc eſt, quod alij ſunt neceſſarij, vt teſtatoris ſerui hęredes inſtituti, §. 1. *Inſt. de hæred. qual. & diff.* B alij Sui, hoc eſt, proprij & domeſtici: §. *fin. Inſtitut. de hæred. qual. & diff. l. in ſuis, 11. de liberis & poſthum.* ſic enim loquebatur antiquitas. Plautus in Mercatore: Iubet ſaluere Suus vir vxorem Suam. Idem in Sticho: Rex Suus reginæ placet. Et: C Quibus ipſis nulla res eſt quam procurent Sua. Cic. lib. 2. de Inuent. cap. 3. Hunc pater Suus, &c. Et cap. 1. Alexandrum vxor Sua interemit. Huiuſmodi autem ſui hæredes, ſunt liberi qui in poteſtate morientis fuerunt. Hi enim tã iure Naturali quàm D Ciuili, *l. ſcripta, §. fin. vnde lib. l. fin. de bon. damn.* item ex communi parentum voto, *l. nam etſi, 15. in princip. de inoffic. teſtam.* proprij & domeſtici hęredes exiſtunt, quia ſunt ex domo & familia paterna. & quia cum patre ob poteſtatis nexum, vna perſo- E na eſſe finguntur, *l. ſi. C. de impub. ſubſtit.* & etiam viuente patre domini rerum paternarum exiſtunt: *l. in ſuis, 14. de liberis & poſthum.* ideo Sui, hoc eſt, quodãmodo ſibiipſis ſunt & fiũt hæredes. Cæteri omnes hæredes, qui non ſunt in poteſtate & familia defuncti vocantur Extranei, *Inſtitut. de hæred. qual. & diff.* vbi dixi. Hæreditas porrò aut eſt Legitima, quæ ex lege ab inteſtato defertur: aut Teſtamẽtaria, quæ ex teſtamento, *l. legitimam, 10. de pet. hær.* item alia dicitur directa, alia Fideicommiſſaria: *tit. de fideicom. hæred. petit.* impropriè tamen, nam fideicommiſſa etiã vniuerſalia, non veniunt propria appellatione hæreditatis, *l. ſi Titius, 96. de leg. 3. Bart. in l. liberto, §. filium, num. 5. de an. leg. in l. Marcellus, §. quidem, ad S. C. Treb. l. cum virum, C. de fideico. Corn. 9. 4. conſuluit, num. 6. volum. 4.* Quædam etiam hæreditas Delata dicitur, ſcilicet quæ adiri poteſt: *l. delata, 151. de verbor. ſignific Bal. in l. potuit, 5. quæſt. 7. C. de iur. lib.* quædam Iacens, nempe, quoad ſpes eſt adeundi: *Bart. in l. ſi quis, 23. de hær. inſtit.* quædam vacans, in qua deficit ſpes adeundi, nullo ſe ad ſucceſſionem offerente, *l. 1. §. an bona, de iur. fiſc. l. poſtquam, vbi Bartol. vt leg. no. caue.* Hæreditas porrò adita amplius propriè non eſt neque dicitur hæreditas, ſed Hæredis patrimonium, *Bar. in l. Titius, in prin. ad S.C. Treb. & in l. ſi quis ſeruum, §. 1. de leg. 2. Iaſ. latè in Rub. de acquir. hær. & in l. 1. §. veteres de acquir. poſſ. Dec. in l. hæredit. 77. num. 4. & 5. de reg. iur. Corn. conſ. 106. viſo vol. 3.*

vol. 3. Inſtitutio hæredis aut eſt Vniuerſalis, ſcilicet in tota hæreditate, aut quota eius parte, aut eſt In re certa: *l. quoties,* 13. *de hæred. inſtit.* item aut Pura, aut Conditionalis: *tot. t. de cond. inſt.* aut Directa, aut Obliqua, quæ in codicillis, vel per fideicommiſſum relinquitur, *l.* 2. *§ fi.* B *vbi gloſſ. & Dd. de iur. codicill. l.* 2. *C. eo. § fi. inſt. eo.* Eſt & quædam inſtitutio Captatoria, ſcil. cuius conditio confertur ad ſecretum alienæ voluntatis, vt definit Papinianus: *l. captatorias,* 70. *de hæred. inſtit. l. captatoria, de legat.* 1. *l. captatorias, C. de milit.* C *teſt. l. mulier. §. fin. de condi. inſt. vide Anton. Auguſt. emen. lib.* 4. *cap.* 15. vel, vt interpretantur Dd. quæ non fit gratuitò; ſed ſpe alicuius lucri: *vide poſt alios Iaſ. in l. licet, numero* 10. *Cod. de pact.*

4 ¶ Cauſa efficiens inſtitutionis, eſt Voluntas teſtantis: *l. interdum,* 13. *hoc tit.* nec enim poteſt ortum habere & dependere ex voluntate alienæ: *dict. l. captatorias,* 70. *l. illa inſtitutio,* 32. *vbi Bartol. hoc tit. & dixi ſuprà tit. de teſtam.* προηγουμένη, teſtatoris erga hæredem Affectio: E προκαταρκτική, Meritum aliquod hæredis, *l. nec adiecit,* 6. *l. idemque, §. fin. manda.* vel neceſſitudo, *l. Titius,* 25. *vbi Iaſ. numero* 9. *de lib. & poſthum. facit l. ſi ſeruus,* 37. *de donat. inter vir. & uxor.* Inſtrumentalis, Te-

A ſtamentum: *l. non codicillum,* 14. *de teſtam.* Poſſunt autem omnes hæredes inſtituere, qui habent teſtamenti factionem, *Vlpian tit.* 22. inſtitui omnes, qui ex teſtamento capere poſſunt, tam liberi quàm ſerui: *Inſtitut. eo. in prin. & §.* 1. non tamen deportatus, quia peregrinus eſt: *l.* 1. *C. de hæred. inſtit.* nec damnatus in metallum, *l. ſi in metallum de his quæ pro non ſcri.* eadem ratione: neque hæretici, *l. Manichæos,* 4. *Authent. credentes, cum ſimil. C. de hæret.* liberi inceſtuoſi, *§. fi. in Authent. quib. mod. nat. eff. ſui.* collegia illicita; *l. collegium,* 8. *C. eod. vide Vlp. tit.* 22. *&* 14. neq; incerta perſona, *Vlp. tit.* 22. quoniam certum eſſe conſilium teſtantis, *l. quoties,* 9. *§. fin. hoc titul.* & certus hæres deſignari debet; *d. l. quoties, §. fin. l. in tempus,* 26. *§. quoties, l. nemo,* 58. *hoc tit.* quod D tamen poſtmodum ex æquitate Iuſtin. temperauit: *§. incertis, cum §§. ſeq. Inſtitut. de legat.*

¶ Poteſt autem inſtitutio fieri de Omnibus bonis teſtatoris, *l. teſtandi,* 13. *in verb. de pecunia ſua, C. de teſtam.* tam mobilibus quam immobilibus (quorum tamen expreſſione non comprehenduntur nomina, *Bartol. in l. quam Tuberonis, §. in peculio, de pecul.*) etiam emphyteuticis, *vide Iaſ. in l. fin. numero* 55. *cum ſeqq. &* 70. *de iur. emphyteut.* non tamen feudalibus, *cap.* 1. *de ſucceſſ. feud. c.* 1. *in princ. de conſuet.* 5

per.

rer. feud. cap. 1. in fin. de feud. cognit. neq; de alienis: l. cum pater, 79. § mundo, in verb. de pecunia tua teſtari, de legat 1. Bal. in c. 1. num 3. de ſucceſſ. feud. per c fil. de teſta. Nam etſi alienæ res legari, vide infrà de legat. 1. l. cum rem, C. de legat. § non ſolùm, Inſt. eo. t. poſſunt, tamen titulo inſtitutionis relinqui non poſſunt: gl. fin. & Dd. in Auth. ingreſſi, C. de ſacroſanct. Eccleſ. per l. conſi iuntur, § ſi poſt, de iur. codic. quia inſtitutione tribuitur hæreditas, quæ debet eſſe ius defuncti, non alienum: l. nihil, 24. de verbor. ſignific. l. hæreditas, 67. de regul. iur. vnde hæredes etiam Iuris ſucceſſores vocantur: l. quoties, 9 § ſi. hoc t. nemo autem plus iuris in alium tranſmittere poteſt, quàm ipſe habet, l. nemo, 55. de reg. iur. Item poteſt inſtitutio fieri vel de Tota hæreditate, vel Quota eius parte, §. hæreditas, cum ſeqq. Inſtitut. eo. vel etiam de Re certa, l. quoties, 13. C. de hæred. inſt. atque adeò in minimo quoque nummo: §. cæterùm, §. aliud. vbi gloſ. in Authent. vt cum de app. cognoſ. gl. in l. 2. § ſed vtrum, de minor. l. antequam, vbi Bal. in fin. C. comm. de ſucceſſ. dum tamen in teſtamento fiat. nam in codicillis fieri directò nequit: l. non codicill. 14. Co. de teſta. l. ea quæ de cond. inſt. l. ſi quis. Si quis omiſ. cauſ. teſt. l. vnic. § ſin autem, C. de cad. toll. l. vt hæredibus de legat. 2. l. ei cui de do-

A nat. l. cum pater, 77. §. à te peto, 32. de leg. 2. Genua. in tit. ſubſti. in princ. n. 3. § vlt. vbi vide quæ dixi Inſtiti de codicill. Semper autem tota hæreditas in inſtitutionem venit, ſiue ex partibus plures ſint inſtituti, ſiue vnus tantùm, ſiue de quota tantùm, vel re etiam

B ſingulari ſit diſpoſitum. Nam ſi alij hæredes non concurrant, ei qui inſtitutus eſt in aliqua parte, reliquæ de quibus nihil actum eſt, accreſcunt: d l. quoties, C. de hæredib. inſtit. quia Nemo poteſt pro parte teſtatus decedere, pro parte inteſtatus, lege ius no-

C ſtrum, 7. de reg. iur.

¶ Inſtitutio autem fieri poteſt Quibuſcunq; hodie, l. quoniam, Co. de teſtam. verbis, non modò Directis ſeu recto iure, vt, Hæres eſto, hæredem te inſtituo: l. 1. §. 3. & 4. hoc tit. l. non codicillam, 14. Co. de teſtam. vbi Bal.

D Caius Inſtitut. lib. 1. tit. 16. ſed etiam Communibus atque Obliquis: vt, hæredem te facio, hæreditatem tibi relinquo, l. quoniam, 15. C. de teſtam. Dd. in l. his verbis, vbi gl. & Bart. in prin. 48. hoc tit. & in l. hæreditatem, & l. humanitatis, Co. de impub. &

E aliis ſubſtit. & in l. quoties, 13. C. de hæredibus inſtituen. ſucceſſionem meam hoc atque illo modo inter liberos meos diuido, l. quoties, 20. vbi Bald. Cod. famil. erciſ. gloſſa in Authent. ſi qua, ad verb. diuidere, Co. de ſacroſanct. Eccl. Directa verba ſunt, quæ ſui

natura

natura hoc important, vt ille cui relinquitur, ſua authoritate a teſtatore Immediatè accipiat, nec ad alterius factum trahatur vt ait *Bartol. in l. centurio. n. 42, de vulgar. & pupillar. per l. eam quam, vbi gloſ. ſuper verb. directis, C. de fideicommiſſ. & in l. omne verbum, C. communia, de legat.* vt: Hæres eſto, hæredẽ te inſtituo, &c. Obliqua verba ſunt per quæ diſponitur, vt alieno facto ſucceſſio ad aliquem perueniat Mediatè: & quæ ſonant in id, vt quis de manu alterius accipiat. *Bart. in dicta l. centurio. n. 45. de vulgar. & pupill.* vt: Rogo vt à Titio hæreditatem meam accipias: rogo te fili, vt Seium hæredem facias: *l. pater filium, §. fin. l. Lucius, §. fin. de legat. 3. Bart. in d. l. centurio, n. 44. 45.* volo vt tibi hæreditas reſtituatur: *l. cohæred. §. cum filia, de vulg. & pupill. ſubſt.* detur: *l. fundi Trebatiani de vſufr. legat.* reddatur: *l. cum quidam, de legat. 2. l. verbum, reddendi, 94. de verbor. ſignif. Bartol. in d. l. centurio, n. 46.* Communia dicuntur, quæ vtramq; ſignificationem habere poſſunt, ſc. licet vt quis per ſe vel per aliũ capiat, vt eſt verbum ſubſtituere, *de hoc vide Gouean. de ſubſtit. in prin. n. 5. & ad l. iam hoc iure, eod. tit.* Peruenire, Pertinere, Habere, Remanere, Succedere, Reuerti, Deuolui, & ſi qua ſunt ſimilia. *vide gloſſ. & Bart. n. 47. à 48. 49. cum ſeqq. de vtroq; [illegible] cum ibi per eum alleg.* Verbis tamen idoneis facienda inſtituto eſt, *l. quoniam, 15. vbi D. l. C. de teſt.* (nam ſolo nutu vel ſignis, hæreditates nõ rectè relinquuntur, *l. iubemus. vbi Dd. C. de teſtam. & in l. nutu, de legat. 3.* B *Alex. in l. diſcretis, C. qui teſtã. facer. poſſ. & in l. fraudem, §. 1. vbi Ang. etiam & alij de teſtam. milit.*) & quidem Affirmatiuis, non etiam Negantibus vel Priuatiuis. Nam exempli gratia, ſi quis filium exhæredet: Si intra annum non redierit: haud ea C propter videtur inſtituiſſe, illo intra definitum tempus reuertente; cum Ex diſpoſitionibus priuatiuis non reſultet habitus, Ex negatiua induci poſſit affirmatiua, vt ait Bald. *Bald. in l. 2. per illum text. C. de cond. inſer. & per l. ex facto. h. t.* An autem D in contractu fieri poſſit inſtitutio, alibi diſputatur: *Bart. Bald. Caſt. in l. tale pactum, 41. §. fin. de pact.* quanquam exiſtimem fieri non poſſe directò, cum ne in codicillis quidem rectè fiat: *d. l. non codicillum. 14. C. de teſta. Bald. & Caſtr. in d. § fin. contra* E *Bart. l. hæred. C. de pact. conuen. l. licet, vbi dixi, C. de pact.* ſed tantùm per modum fideicõmiſſi, legati, vel donationis cauſa mortis: vt fit in pactis dotalibus, quibus diſponitur quid poſt mortem inuicem expectare coniuges, & quomodo ſuccedere debeant;

beant: *d. l. licet. vbi Dd. C. de pact. d. l. hæreditas C. de pact. conuen.* Hæres autem & Pure, & Sub conditione recte inſtituitur, & In diem incertum: vt cum Titius morietur: vel, Cum capere poterit: *l. in temp. 62. l. qui filio, 38. h. tit. l. extraneum. C. eod. l. hæres meus, de cond. & demonſtr. l. ſi mater, de vulg. & pup. Cuiac. obſer. lib. 3. c. 34.* quia Dies incertus pro conditione habetur, *l. 1. dies incertus, de cond. & demonſtr. dixi. Inſtit. eod. & de legat.* Ex certo tempore, vel ad certum tempus inſtitutio fieri nõ poteſt: *§. hæres. Inſtit. eod. vbi vide l. hæreditas, 34. h. t.* ſed vitio temporis ſublato, pura manet Inſtitutio, *dict. l. hæreditas.* Non ex certo tempore: quia Ius noſtrum non patitur, alio tempore aliquem eſſe teſtatum, alio inteſtatum: *l. ius noſtrum, 7. de reg. iur.* non Ad certum tempus: quia Qui ſemel hæres factus eſt adeundo, non poteſt deſinere eſſe hæres: *l. et ſi, 8. §. ſed quod, de minor. §. reſtit. cum ſeq. Inſtitut. de fideicommiſſ. hæred. vbi dixi.* nec hæreditas ex teſtamento adita, ad cauſam inteſtati redire: *dicta l. ius noſtrum.* quæ ceſſat in conditione adiecta. Nam ſiue ea extiterit ſiue defecerit, ſemper ad tempus mortis res hæreditaria retrotrahitur: *l. hæres, 54. de acquir. hæred. l. quod dicitur, 39. de mil. teſtam. l. neceſſaria, de peric. & com. rei vend.* ne diuer- A ſis ſcilicet temporibus, in cauſã teſtati atque inteſtati diuidatur.

Poteſt autem teſtator vel Vnum vel Plures hæredes inſtituere, *§. & vnum. §. ſi plures, Inſtit. de hæred. inſtit.* & intelligitur, eos æqualibus partibus inſtituiſſe, niſi diuerſas & inæquales expreſſe- B rit: *dict. §. ſi plures, §. interdum, 13. l. quoties, 9. §. hæredes, hoc tit.* etiam caſu quo ſucceſſuri ab inteſtato inſtituuntur, vt verbi gratia: Frater & alterius fratris liberi, qui ab inteſtato tantùm partẽ patris per ſucceſſionem in ſtirpes, nouiſſimo iure Ciuili cape- C rent, *vide Authent. poſt fratres, C. de legitim. hæred. & in Auth. de hæred. ab inteſt. Inſtit. de leg. ag. ſucc.* inſtituti in teſtamento vnà cum fratre teſtatoris, in ca- D pita, *l. interdum, 13. in princ. h. tit. Bald. in dict. l. Gallus, §. quidam rectè, de lib. & poſthum. Ang. conſ. 28. Alex. conſil. 13. & ſeq. & 24. attentis, per tot. vol. 3.* non in ſtirpes ſuccedunt: *c. Raynutius, vbi Ant. de Butr. de teſtam. Iaſ. poſt alios, in l. Gallus, §. quidam, n. 24. de lib. & poſthu.* E quod tamen non obtinet, ſi pater filios vnà cum eorum nepotibus inſtituat: intelligitur enim voluiſſe, vt iuxta naturæ ordinem, & communem parentum affectum, ſucceſsiuo ordine admittantur: *Bart. & Dd. in d. §. quidam rectè, Bald. in l. fin. C. de impub. ſubſtit.*

¶ Finis inſtitutionis eſt, vt hæ- 7
res

res hoc digniore titulo, *vide* A *gloſſ. & Dd. in Auth. nouiſſ. C. de inoff. teſta.* honoratus in ius teſtatoris, excluſis hæredibus ab inteſtato ſuccedat, *l. filium, 5. §. ſed ſi port. de legat. præſt. l. hæreditas, 62. de reg. iur.* Teſtator enim honorare non grauare hæredem velle præſumitur: *l. vnum* B *69. §. ſi rem, de legat. 2.* Effectus eſt, Quod hæres ſtatim à morte teſtatoris adire etiam animo hæreditatem, *vide infrà de acq. hæred.* eaque aditione ius defuncti vniuerſum ſuccedere poſsit: *d. l. hæreditas, de reg. iur.*

8 ¶ Hæreditas plerumque (nam C teſtator ſuo arbitrio plures pauciores ve partes rectè conſtituit: *§. hæreditas, Inſtit. eod. vbi dixi.*) in 12. vncias diuiditur, quæ aſsis appellatione continentur. *l. ſeruum, 50. §. fin. hoc tit.* Habent autem hæ partes propria nomina ab vncia vſque ad aſſem, vt D puta hæc. Vncia, Sextans, duæ vnciæ, quaſi ſexta pars aſsis: Quadrans, tres vnciæ, quaſi quarta pars aſsis: Triens, quatuor vnciæ, quod ſit tertia pars aſsis, Quincunx, quaſi quinque vnciæ: Semis, quaſi ſemi as, dimidia pars aſſis: Septunx, ſeptem vnciæ: Bes, octo quaſi bis triens: Dodrans nouem vnciæ, quaſi dempto quadrãte as: Dextans, decem vnciæ, quaſi dempto ſextante as: Deunx, vndecim vnciæ, velut as dempta vncia: qui omnes partes, hoc eſt 12. vncias complectitur: *d. §. hæreditas, d. l. ſeruum, §. fin.*

De vulgari & pupillari ſubſtitutione. Tit. VI. C. 6. 26.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quid ſit ſubſtitutio.*
3 *Species & num. 8.*
4 *De vulgari.*
5 *De pupillari.*
6 *De obliqua.*
7 *De compendioſa ſeu militari.*
8 *De exemplari.*
9 *Diuiſio ſubſtitutionum Duareni.*

EXpoſito † primo inſtitutionis gradu, videamus de ſecundo, tertio, & conſeq. Poteſt enim plures inſtitutionis gradus teſtator facere, ſed omnes poſt primum vocantur Subſtitutiones: *l. poteſt quis, 36. hoc t.* 1

¶ Subſtitutio itaq; nihil aliud eſt, quàm ſecundo gradu, & deinceps hæredis in locum præcedentis inſtitutio. Subſtitutio, inquit Caius, *Inſt. lib. 2. c. 4. Paul. lib. 3. ti. 4. & l. ex facto, §. Lucius, hoc tit. Vlp. tit. 23.* eſt quæ poſt E inſtitutionem à teſtatore fieri ſolet, id eſt, ſecundi hæredis appellatio. 2

¶ Huius autem ſubſtitutionis, quæ quidem verbis ciuilib. concipitur, duæ præcipuè ponuntur ſpecies: *Cuius in d. l. Inſtitut. tit. de vulg. ſubſtit. & tit.* 3

as

de pup. ſubſt. vbi dixi. vide Gouean in princ. de ſubſt.nu. 11. *&*
4 *Lect. lib.* 1. *c.*28. quarum † altera ſimplex eſt, quæ Vulgaris appellatur, quia vulgo ex lege & directis verbis (quanquam interdum tacitè etiã ſubintelligitur, *l.* 4. *hoc tit*, *l. ſi Titius*, *de hæred. Inſtit. Gouean.* 7. *d.l.*4. *n.*15. *&* 16.) fieri ſolet: & quidem omnibus cuiuſcunque ætatis, vel ordinis hæredibus poteſt, cùm videlicet puberi hæredi inſtituto, ſubſtituitur: aut Simpliciter, hoc modo, Si Lucius Titius hæres non erit, Caius Seius hæres eſto: aut Reciproce, vt cùm plures hęredes ſibi inuicem ſubſtituuntur, §. *& plures Inſtit. eo.* quæ Reciproca ſubſtitutio appellari ſolet: *l. iam hoc iure*, 4. *h. t.* vulgaris tamen eſt & ſimplex, quia vnum tantùm caſum non aditæ hæreditatis complectitur.
5 Altera † duplex eſt, quæ pupillaris dicitur: qua liberis in poteſtate conſtitutis impuberibus, & poſt mortem teſtatoris futuris pupillis, prouidemus de hærede, ſi fortè intra pubertatem moriãtur, antequam ipſi ſibi hæredes aut facere teſtamento, aut habere natura poſſint: interdicta enim eſt vſque ad pubertatem, & teſtamenti, & nuptiarum conficiendarum poteſtas. Ea hoc fit modo: Filius mihi hæres eſto, ſi hæres non erit, ſiue hæres erit, & intra pubertatem deceſſerit, Seius hæres eſt, quæ ſubſtituendi forma cùm duos caſus complectatur, & non aditæ hæreditatis, & aditæ merito duplex appellatur: *l*, 1. *hoc t. in princ. Inſt. eo.* Planè cùm ex pubertate expiret, quãuis teſtator vlterius ſubſtitutionem protulerit. § *maſculo, Inſtitut. de pupill. ſubſt.* quia non poteſt filio liberam teſtandi facultatem, quàm à pubertate conſequitur, auferre, inuitoque obtrudere hæredem, *tot. t. ſi quis aliq. teſt. prob.* eo † ſolenne eſt, 6
vt obliquè per fideicommiſſum vlterius quodammodo ſubſtitutio fiat, hoc modo, Rogo te hæres, vt ſi ante 25. annum deceſſeris, vel poſt mortem tuam, reſtituas hæreditatem meam Lucio Titio, *l. cohæredi*, 41. §. *cum filia, hoc tit.* §. *fin. Inſtitut. de pupillari, tot. tit. ff. & Co. ad Senatuſconſ. Trebell. Inſtit. de fideicomm. hæred.* Sed hæc propriè ſubſtitutio non eſt: quia fideicommiſſarius non eſt hæres, nec eiuſmodi fideicommiſſum hæredis inſtitutio: §. *reſtitut. cum ibi not. Inſtitut. de fideicomm. hæred.*

¶ Militem tamen directo ſubſtituere poſſe, vltra pubertatem, 7
priuilegio militari receptum eſt: *l. centurio*, 15. *hoc titulo*, *l. precibus Co. de impub. ſubſtit.* *l. miles*, *infrà de militar. teſtam.* quàm Compendioſam vocant Dd. ex corrupto textu: *dicta l. precibus*, cùm rectiùs militaris ſubſtitutio dici poſſit, ſicuti teſtamentum

ſtamentum

ſtamentum militare : *Duaren. lib. diſp.2.c.7.*

8 ¶ Ad exemplum pupillaris hoc quoque introductum eſt, primum ſingulari principum beneficio, *l.ex facto, 41. hoc tit.* poſtea generali Iuſtiniani conſtitutione, vt parentes ſubſtituere queant furioſis, mente captis, prodigis liberis, qui neque teſtamentum, nec hæredes facere ſibi poſſunt, ſi in eo alienatæ mentis ſtatu decedere eos contingat: *l.humanitatis, Co.de impub. & alijs ſubſt. §. 1. Inſtitut. de pupill. ſubſt. vt dixi.* Quam exemplarem, vt exemplo pupillaris inductam, vocant, cum rectius, Quaſi pupillaris poſſit appellari: quomodo eadem ratione quaſi caſtrenſe peculium dicitur, quod ad caſtrenſis peculij exemplum eſt inuentum: *l. fin. C.de inoffic. teſt. Inſtitut. per quas perſon.nob.acq.*

9 ¶ Itaque non diſplicet Duareni diuiſio, vt quatuor ponamus ſubſtitutionum ſpecies: Vulgarem, Pupillarem, Quaſi pupillarem & militarem. Nam reciproca quin eadem ſit cum vulgari, dubium non eſt: *dict.§. 1. Inſtitut. eo.* Duæ tamen priores propriè ſunt ſubſtitutionum ſpecies: quæ directo & ciuilibus verbis fiunt. Tertia, conſtitutionibus Principum contra ſubtilitatem iuris, & humanitatis, vt inquit Imp. *l. humanitatis, C.de impub. ſubſtit.* intuitu introducta eſt. Quarta ad ius duntaxat militare pertinet. Et hæc quidem, quod ad præſens inſtitutum attinet, de ſubſtitutionibus dicta ſufficiant: cùm quia eadem hic obſeruantur, quæ in inſtitutione, de qua paulo antè ſatis eſt dictum, tum quod tãta eſt huius materiæ ſubtilitas & altitudo, vt cõpendiaria interpretatione exhauriri non poſſit. *vide quæ dixi Inſtitut.de vulg. & tit. de pupill. ſubſtit.* ea deſuetudo & inſolentia, vt pigeat in ea re ab vſu noſtrorum iudiciorum remotiſſima, multum operæ collocare. Turpe eſt enim, vt inquit Catullus, difficiles habere nugas, & ſtultus labor eſt ineptiarum.

De conditionibus Inſtitutionum. Tit. VII.

1 *De conditione impoſſibili.*
2 *De poſſibili, & eius generibus.*
3 *Extraneum ſub omni conditione rectè inſtitui.*
4 *Quibus ſub conditionibus poſſit inſtitui ſuus.*

ET hæc quidem † de inſtitutione pura: quia verò etiã ſub conditione, vt dictum eſt, inſtitui poteſt, de Conditionibus inſtitutionum videamus. Conditiones Inſtitutionum aut ſunt Poſſibiles aut Impoſſibiles: vel Iure, quia turpes; aut contra leges, quæ tamen magis nul-

 lius

lius momenti & pro non ſcriptis ſunt, quàm impoſſibiles: vel Natura, quia eas hæc non admittit, *Paul. lib. 3. tot. tit. 4.* Quocunque autem modo impoſſibilis ſit conditio, pro non ſcripta habetur, *l. 1. l. conditiones, 14. l. conditiones, 9. l. filius, 15. l. quidam, 27. l. mulier, 20. hoc tit. l. reprehendenda, Co. de inſtit. & ſubſtit. §. impoſſibilis, Inſtitut. de hæred. inſtit.* Cui ſimilis eſt illa, quæ neceſſitatem iurandi hæredi imponit: vt, Eſto hæres, ſi iuraueris te Titio daturum centum. Ne enim temerè quis iuraret, aut timidè iuſiurandum fugeret: voluit Prætor, amoto iureiurando, dari aut fieri quod teſtator cenſuiſſet, dummodo fieri poſſet: *l. quæ ſub conditione, 8. hoc tit.*

2 ¶ Poſſibilis conditio aut confertur in Poteſtatem hæredis, vt, Si Titio decem dederis, hæres eſto: aut in Caſum: vt, Si nauis ex Aſia redierit: aut in Vtrumque, quæ Mixta conditio dicitur, cùm videlic. partim ab animo pendet hæredis, partim ab euentu fortunæ: vt, Filius hæres eſto, ſi in patriam redierit, *l. ſi pater, C. de inſtit. & ſubſt. l. ſuus, 4. §. penult. ſupra de hæred. inſt.* Eſt igitur omnis conditio aut poteſtatiua, aut Caſualis, aut mixta, *l. vnica, §. ſin autem, Co. de caduc. tollend. l. vltim. Co. de neceſſ. hæ. inſt.*

3 ¶ Sub omnibus his extraneus A rectè inſtituitur: & deficiente conditione, deficit inſtitutio, exiſtente, exiſtit. Exiſtere autem poteſtatiua etiam tum videtur, cùm non ſtat per hæredem, quo minus impleatur, *l. 3. C. de inſtit. & ſubſtit. d. l. quæ ſub conditione, §. penult. hoc tit. l. ſororem,* B *C. de his quibus vt indig. l. 1. ad Trebell.* Filius autem, † aut 4 alius ſuus hæres, non niſi ſub conditione poteſtatiua inſtitui poteſt: *l. filius, 15. l. fin. hoc tit. l. ſuus, 4. ſuprà de hæred. inſtit.* Nam ſi inſtituatur in incertum caſum, non exiſtente conditione, C quod euenire poteſt, inuenietur contra legem præteritus. Itaque non expectato euentu, ſtatim pro præterito habetur: quippe cùm nec certo inueniatur hæres inſtitutus: nec expreſſim, ſicut opus eſt, *§. eadem. inſtitut. de hæred. quæ ab inteſt. &* D *dixi Inſtit. de exhær. lib. in prin.* exhæredatus. Cùm autem ſub impoſſibili conditione inſtituitur, poteſt quidem ſicuti extraneus dicere conditionem nullam: ſed quia ſatius eſt illum ab inteſtato ſine legatorum onere ſuccedere, hoc E habet præcipuum, vt teſtamentum nullum dicere poſſit, *not. in d. l. ſuus, & in d. l. fin.*

De

De iure deliberandi, Tit. VIII. C. 6. 30.

1 *De conditione creationum.*
2 *Quale fuerit olim ius deliberandi.*
3 *Edictum.*
4 *Quæ res pendente deliberatione alienari poſſunt.*
5 *Ius deliberandi nouum.*
6 *Beneficium l. final. C. de iure deliberandi.*

1 INter † alias inſtitutionum formas erat olim frequens Creationum conditio: *vide Vlp.* *titul.* 22. qua certorum dierum ſpatium inſtituto hæredi à teſtatore præſtituebatur ad deliberãdum, vellet adire hæreditatem, an non. vt, verbi gratia: Titius hæres eſto, cernitoque in diebus centum proximis: niſi ita creueris, exhæres eſto, *Vlp. tit.* 22. *&* 17. Sed hoc cretionum ius poſtea eſt abolitum: *l. cretionum,*
2 *C. eodem.* Et † ſiue teſtator ius deliberandi dediſſet, ſiue non, cœpit Prætor authoritatem ſuã interponere, & hæredibus tam ſcriptis quàm ab inteſtato petẽtibus concedere certum temporis ſpatium, ne actiones ſcilicet creditorum nimis diu differantur: *§. penult. Inſtit. de bon. poſſ.* intra quod tempus perpenſis exactè rebus hæreditatis, inſpectiſque rationibus atq; inſtrumentis (quæ illis communicanda

A ſunt) deliberarent, adirene vellent, an repudiare: *l. 1. iuncta, l. 5. hoc titul.* pauciores autem quàm cẽtum dies non ſunt dandi: *l. 2. hoc tit.* Iterumque peti tempus poteſt, ſi probetur prius non ſuffeciſſe: *l. 3. & 4. hoc tit.* ne videlicet præcipitata delibe-
B ratione, cuius comes ſolet eſſe pœnitentia, temerè quis adeundo hæreditatem damno adficiatur, emergente poſtea ære alieno Nam ante Iuſtinianum, hæredes in ſolidum creditoribus & legatarijs adeũdo obligabantur: *l. quæ dotis, 34. ſoluto matrimon.*
C *§. extraneis, Inſtit. de hæred. qua. & diff. vbi dixi & §. hæres, Inſt: de oblig. quæ ex quaſt. concl. fin. C. eodem.*

¶ Edictum autem Prætoris hac de re ad hunc ferè modum fuit conceptum. Si tempus ad deliberandum petet, dabo: *l. 1.* 3
D *circa fin. hoc tit.* Si pupilli, pupillæve nomine poſtulabitur tempus ad deliberandum, an expediat eum hæreditatem retinere, & hoc ei datum ſit: ſi iuſta cauſa eſſe videbitur, bona interea diminui, niſi cauſa cognita, boni viri arbitratu, vetabo: *l. ait*
E *prætor, 7. l. Ariſto. 5. in fin. l. igitur, 6. l. filius, 9. hoc t.*

¶ Hæc altera pars edicti etſi præcipuè ad illos pertinet, vt miſeratione ætatis iuſtis de cauſis diminui & alienari, pendente deliberatione, ex bonis hæreditarijs ad vtilitatẽ pupilli poſſit: 4

d.l. ait prætor. tamen in maioribus etiam locum quandoque habet: vt cum in hæreditate inueniuntur res ſumptuoſæ, aut tempore perituræ. has enim duntaxat alienari Prætor permittit, *d.l.5.* reliquas non item: *l. ſi ſciens, 26. de contrah. empt.*

5 Sciendum † autem eſt deſitum
eſſe peti à Magiſtratu deliberan-
di ſpatium, poſtquam Iuſtinia-
nus ipſo iuredeliberandi ius ad
annum ſpatium indulſit, idque
etiam tranſmitti voluit, *l. cùm*
6 *in antiquioribus, C. eo.* Qui † tan-
dem ſalutari conſtitutione aliter
quoque prouidit, vt hoc delibe-
randi beneficio hodie hæres ne
opus quidem habeat, ſed intra
tricesimum ab adita hæreditate
diem conficere poſſit inuenta-
rium, *gloſſa in Authent. ſed cùm teſtator, C. ad l. Falc. Gloſſ. lat. art. 22, lib. 1.* eoque confecto; non vltra vires hæreditatis creditoribus & legatarijs obligari, *l. fin. C. eodem,* & ſua iura atque actiones contra defunctum integras ſeruare, *l. final. §. in computatione, vbi gloſſ. mag. & Dd. C. de iur. delib. vide quæ dixi, §. fin. Inſtitut. de hæredit. qual.* quod apud nos Saxon. vel non confecto inuentario hodie obtinet: *Land. lib. 1. artic. 6. gloſſa lat. lib. 1. artic. 22. Reinhard. diff. 38. Henn. God. conſil. 15. de ſucceſſ. feud.* quorum etiam moribus intra trigeſimum à morte teſtatoris diem nulla exactio, petitio, diuiſio hæreditatis nomine, nec familiæ eius mutatio aut alegatio fieri poteſt. *Landrecht. lib. 1. art. 22. vbi gloſſ. num. 5. & art. 22. lib. 1.*

DIGEST. LIB. XXIX.

DE TESTAMENTO MILITIS.

Titulus I. C. 6. 11.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Ratio & forma militaris teſtamenti.*
3 *Quatenus Iuſtin. priuilegium militare reſtrinxerit.*

1 ET hæc quidem in
ſolennibus Pagano-
rũ teſtamentis ſer-
uanda ſunt. Militi-
2 bus autem † cùm propter occupationes publicas, iuriſque ignorantiam, tum fauore militiæ, omiſſa hac ſolennitate teſtamẽtum aliter condere, ex conſtitutionibus eſt permiſſum: nempe

quomo-

quomodo velint, quomodo poſ- A ſint, nuda ſemper teſtatoris voluntate ſufficiente: *l. 1. hoc tit. vide quæ dixi, Inſtitut. eod.* quod priuilegium ex antiquo illo in procinctu teſtandi iure: *§. 1. Inſtitut. de teſtam. vbi dixi,* defluxit. Nec intereſt factionem necne teſtamenti habeat miles, *l. 3,* B *l. ex militari, 11. §. ſi miles, hoc titul. §. vltim. Inſtitut. eo.* (dum tamen mentis ſit compos: *l. fin. C. eo.* incapaci relinquat, an non, quanquam id exceptione recipiat: *l. miles ita, 41. §. mulier, 1. hoc tit.*) purè, an in diem, an ex die, an in diem, an ſub con- C ditione inſtituat: quia pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus, decedere poteſt, *l. ſi miles, 6. §. 1. & l. miles ita, hoc tit.*
3 Quod † cùm antea paſſim omnibus militibus ſine diſcrimine eſſet indultum, Iuſtinianus reſtrinxit ad eos qui in expeditione eſſent: cæteros in D hybernis aut alijs locis, vel ſuis in ædibus degentes, voluit quidem priuilegium teſtandi de caſtrenſi peculio habere, ſed ita, vt iure communi teſtamentum condere habeant neceſſe: *l. pen. C. eodem in princip. & §. 1. Inſt. eod.* ſecundum quod ius etiam E in dubio teſtari præſumuntur.

Dec. in l. ius noſtrum, infr. num. 8. de regul. iur. vide plura, Inſt. eodem.

)!(

De acquirenda vel amittenda hæreditate. Tit. II. C. 6. 30.

1 *Continuatio & diſpoſitio titulorum ſequentium.*
2 *Quid ſit immiſcere, adire, &c.*
3 *Quid ſit adire.*
4 *Cauſa efficiens aditionis, quomodo adeatur.*
5 *Forma & ſolennitates aditionis.*
6 *Finis & effectus aditionis.*
7 *Aditionem eſſe perpetuam, & retrotrahi.*
8 *De amittenda hæreditate.*

POſteaquam † ea quæ ad teſtamentorum conditionem pertinere videbantur, abſoluimus: deinceps exequamur, quomodo poſt mortem teſtatoris, ad finem ea & exitum perducantur, quod in eo vertitur, vt adeatur hæreditas, aperiantur tabulæ teſtamenti, præſtentur ea quæ relicta ſunt, niſi indignos ſe beneficio fecerint hi quibus relictum eſt: de quibus ordine dicendum. 1

¶ In tractatu adeundæ hæreditatis, obſeruanda phraſis eſt Cõſultis viſitata. Nam hæredem Suum (qui ipſo iure hæres eſt, *§. ſui, 4. Inſtit. de hær. quæ ab inteſt.* quamuis non poſſeſſor, *vide infr. ad tit. quor. bonor. & ſuper.* 2

de

de hær. quæ ab inteſt. §. *ſui*, 4. ſe A Immiſcere hæreditati cum ſuccedit; Abſtinere cùm repudiat: extraneum autem Adire, aut Repudiare dicimus. §. *extran.* 6. *Inſtit. de hær. qual. & diff.*

3 ¶ Adire hæreditatem nihil hodie (nam olim inter aditionem ſolemnem verbis conſtantem, & B pro hærede geſtionem, quæ facti eſſet, nonnulla fuit differentia, *l. eum qui,* 51. *l. ſi quis mihi,* 25. §. *ſed quid,* 4. *hoc tit. Vlp. tit.* 22, *Gouean. lib.* 1. *lec. cap.* 25. *Cuiac. obſ. lib.* 7. *c.* 18. *& quæ dixi Inſtit. de hæred. qual. in fin. & ad C. hoc tit.*) aliud eſt, quam illam capeſ- C ſere, & ſe Pro hærede, id eſt, domino gerere, *l. pro hærede,* 20. *l. gerit,* 187. *h. t.* §. *antepen. & pen.*

4 *Inſt. de hæred. qual. & diff.* Id † fit ſolo animo, quo & acquiritur hæreditas & amittitur, §. *fin. Inſtit. de hæred. qual.* ſiue is verbis explicetur, ſiue aliquo facto (hoc D enim nō minus quàm verbis voluntas declaratur, *l. Paulus,* 5. *rem rat. hab. l. de quibus,* 32. *de legib. l. recuſari,* 95. *hoc. t.*) quod tanquam ab hærede geritur: *d. l. pro hæred.* 20. §. *Papinianus.* & §. *quid tamen, d. l. gerit. d.* §. *fin.* niſi quis proteſtetur, ſe non ani- E mo adeundi facere, ſed pietatis fortè gratia, aut aliã ob cauſam. Cæteroquin qui gerit negotium hæreditatis, ipſe hæres inſtitutus, vel ab inteſtato proximus, præſumitur animo adeundi feciſſe, *d. l. pro hæred. l. ſi quis extra-*

neus, 21. §. *interdum, h. t.* Forma † igitur adeundi eſt, vt liberè minimeque coacta voluntate 5 adeatur, *l. nec temerè, C. de iur. deliber.* Nam ne ſuus quidem hæres cogitur: *l. quæſitum,* 40. *cum ll. ſeq. h. t.* 2. §. *in fin. Inſtit. de hæred. qual* aut ſeruus, qui ſi metu compellatur, non tenet aditio, *l.* 6. §. *vltim. l. ſi metus cauſa,* 85. *h. t. l. nec emere, Cod. de iur. de.* niſi cùm domino hæres neceſſarius exiſtit, *l. ſi ſeruus* 66. *cum ſeq. h. t.* Cùm autem voluntas nequeat eſſe certa, niſi de re certò conſtet: *l. fin. Cod. de cond. indeb.* Ideo dubitantibus aut ignorantibus hæreditas non acquiritur, niſi Suis: §. *ſui.* 4. *Inſtit de hæred. quæ ab inteſt. l. furioſus,* 63. *de acquir. hæred. l. fin.* §. 1. *C. de cura. fur.* nec aditio neq; repudiatio rectè fit niſi certò conſtet, vtrum ex teſtamēto, an ab inteſtato, & quota ex parte delata ſit hæreditas, *l. is qui putat,* 15. *cum ll. ſeqq. l. ſi quis* 21. §. *fin. cum ll. ſeqq. l. pater.* 93. *hoc tit.* Id quoque ad formam pertinet, vt Purè adeatur hæreditas ſine Die aut Conditione: *l. eum qui,* 51. §. *fin. hoc tit. l. actus,* 78. *de regul. iur.* & quidem in Solidum. Pro parte enim adiri, & hæreditas ſciendi nequit: *l.* 1. & 2. *h. t. l. ius noſtrum,* 7. *de reg. iur.* Vnde & mutis deficientium portiones accreſcunt. *l. ſi quis,* 35. *h. t.*

6 ¶ Finis & effectus aditæ hæredita-

ditatis eſt, Vt omne ius quod habuit defunctus, hæres acquirat, & in eũ omnes actiones tranſeant, quę defuncto aut in defunctum competebant: vtq; omnia hæreditatis onera ſubire, creditoribus & legatarijs ſatisfacere cogatur: *l. fin Cod. de iur. deliber. §. extraneis, Inſt. de hæred. qual. & diff. §. 1. de oblig. quæ ex q. cont. §. reſtituta Inſtit. de fideicomm. hæred.* niſi cum beneficio inuentarij adierit: vt ſuprà ad tit. de iure deliber, dictum
7 eſt. Illud † etiam admonendi ſumus, Hæreditatis aditionem perpetuam eſſe, ſicuti & petitionem: *l. hæreditatis, 7 Cod. de petit. hæredit.* hoc eſt poſſe & peti, & adiri hæreditatem intra 30. annos: etiamſi creditores & legatarij petere poſſint, vt ſtatim, vel intra annum ſaltem adeatur, *l. vnus, & tot. tit. quib. ex cauſs. in poſſ. eat. l. cum antiquoribus, 19. l. fin. C. de iur. deliber. vide rationem, in §. penultim. Inſtit. de bonor. poſſ.* quæ petitio poſt nonum à morte defuncti diem, primum facienda eſt iure Ciuili: *Auth. ſed neque, C. de ſpeulc. violat.* iure Sax. poſt dies triginta. *Land. lib. 1. art. 22. lib. 3. art. 15.* E *Reinhard. diff. 43. dixi ſupr. de iur. delib. in fin.* Pertinet & hoc ad effectum, quòd aditio non modo efficax ſit in futurum, ſed etiam retrotrahatur ad tempus mortis defunctis, *l. omnia, 154. omnis, 181. §. de reg. iur. l. ſi*

A *ex re, 34. §. fin. de ſtipul. ſeruo.*

Et hæc quidem de acquirenda hæreditate.

¶ Vt autem acquiritur, ita & amittitur ſolo animo, puta repudiatione: *l. recuſari, 95. hoc tit.* facta ſcilicet ab ijs qui & adire poſſunt: *l. 4. l. is qui, 13. l. is*
B *poteſt, 18. hoc tit.* & ſuper hæreditate quæ adiri poteſt, ſcilicet defuncti, non ſuperſtitis, *l. qui ſuperſtitis, 94. hoc tit.* (nam viuentis nulla eſt hæreditas, *l. 1. de hæred. vend.*) & eadem forma qua aditur: ſcilicet vt in totum, non pro parte repudietur hære-
C ditas, *l. 2. h. t. vide quæ ſcripſi, in §. vlt. & tot. tit. de hæred. qual. & diff.* cuius repudiationis effectus eſt, vt hæreditas ſemel renunciata, amplius adiri non poſſit: *l. 4. C. de repud. hæred.* ſicut econtrario, ſemel adita amplius repudiari nequit, *§. fin.*
D *Inſt. de hæred. qual. vbi vide notata, & in l. vlt. C. de repud. vel abſt. hæred.*

Teſtamenta Quemadmodum aperiantur, inſpiciantur, & deſcribantur. Tit. III. C. 6. 32.

1 *Summa edicti.*
2 *Ratio.*
3 *Quibus exhibendæ ſint tabulæ.*
4 *Solennitas apertionis.*
5 *Effectus.*

DE aperiendis † teſtamentis A Caius ſic ait: *in l.* 1. *hoc t.* Omnibus quicunque deſiderant tabulas teſtamenti inſpicere, vel etiam deſcribere, inſpiciendi deſcribendique poteſtatem facturum ſe Prætor pollicetur: quod vel ſuo vel alieno nomine deſideranti tribuere eum, manife-
2 ſtum eſt. Ratio † autem huius edicti eſt euidens: neque enim de ijs controuerſijs, quæ ex teſtamentis proficiſcuntur, tranſigi aliter poteſt, quàm inſpectis cognitiſque verbis teſtamenti, *l. de his*, 6. *de tranſact. l.* 1. 2. *h. t.* Deinde tabularũ teſtamenti inſtrumentum non eſt vnius hominis, hoc eſt, hæredis, ſed vniuerſorũ, quibus quid illic aſcriptum eſt: quin potius publicum eſt inſtrumentum, *l.* 2. *in prin. h. t. vide infr. de tab. exh.* Itaque
3 † omnibus exhibendæ ſunt tabulæ: & niſi patiatur inſpici & deſcribi, penes quem eæ ſunt, omnimodo ad hoc officio magiſtratus compelletur: *d. l.* 2. *§. fi.* quanquam hæredi ad vindicandas tabulas etiam ad Exhibendum, & In rem actio competit: *l.* 3. *h. t.* & ſi quis neget ſe tabulas habere, interdicto de Tabulis exhibendis rectè cõueniatur. *d. l.* 2. *§ fin. l.* 1. *§.* 1. *& tot. t. de*
4 *tab. exhi. vbi vide*. Cùm † autem aperiendę ſunt tabulæ, quòd iure communi intra tertium aut 5. à morte diẽ fieri debet, *Paul. lib.* 4. *t.* 6. iure Sax. intra triceſimum, vt dictum eſt, peti nequit: Prætoris aut alterius Magiſtratus officium eſt, vt cogat ſignatores conuenire, *l. teſtam. Cod. de teſtam. l. in hac*, 30. *Cod. de donat.* & ſigilla ſua recognoſcere vel negare ſe ſignaſſe, *l.* 4. *&* 5. *hoc tit.* Publicè enim expe-
B dit, ſuprema hominum iudicia exitum habere. *d. l.* 5. vt mirandum non ſit, ſi Magiſtratus authoritatem ſuam interponat. Si quis ſe neget ſigillum ſuũ agnoſcere, non eo minus aperientur tabulæ, *d. l.* 1. *§. fin.* quemadmodum & cùm aliquis abeſt: *l.* 6. *l.*
C 7. *h. t.* ſuſpectæ tamen hac ratione tabulæ fiunt, *d. l.* 1. *in fin. vbi glo. & Dd. latius.* Publicationis † autem tabularum effectus eſt, vt deinceps earum publica & rata conſtet fides atque authoritas, *l. publicati.* 2. *C. de teſta. vid. ſupr. de fide inſtrum.* & 5
D de relictis tranſigi poſſit: *l.* 1 *h. t. l. de his*, 6. *de tranſactio.* & quamuis tabulæ intercidant, nihilominus relicta valeant & debeantur. *d. l. publicati.* 2. *C. de teſtam. l. vnic. infr. ſi tab. teſt. ext. glo. & Dd. in l. cum inſtrumentis*, 10. *cum l. ſeq. C.*
E *de fide inſtrum. vide de forma & vi publicationis plura apud Paul. lib.* 4. *t.* 6.

Si

Si Quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato ab alio modo poſſideat hæreditatem. Tit. IV. C. 6. 39.

1 *Ratio huius edicti.*
2 *In quem, ad quid actio ex hoc edicto, detur.*

1 VT † autem inſpectis cognitiſque verbis teſtamenti præſtentur ea quæ relicta ſunt, rectè facit Prætor, cùm voluntates defunctorum tuetur, & eorũ calliditati occurrit, qui omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato hæreditatem totam partemve eius poſsident, in hoc, vt eos circumueniant, quibus quid ex iudicio defuncti deberi potuit, ſi nõ ab inteſtato poſsideretur hæreditas: Et in † eos actionem 2 Vtilem pollicetur, perinde ac ſi hæreditas ex teſtamento adita eſſet: *l. 1. h. t.* vt quæ relicta ſunt præſtentur, *l. de libertatib.* 12. §. *vltim. h. t.* nam alioquin iure ſcripto, quæ in teſtamento relicta ſunt, ab inteſtato nequaquã debentur, neque peti poſſunt, *l. eam quam, vbi Dd. de fideicomm.* Cæterùm vbi teſtamento clauſula codicillaris eſt adiecta, vel alioqui nulla fraus ſubeſt, permiſſa eſt omiſso teſtati iure ab inteſtato aditio, *l. vlt. C. de codicill. Bart. in l. licet, n. 2. & l. vlt. num. 2. h. t. l. controuerſ. de tranſact.*

A

De S.C. Sillaniano & Claudiano, quorum teſtamẽta ne aperiantur. Tit. V. C. 6. 35.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Ratio S.C.*
B 3 *Summa S.C.*
4 *Qui S.C. comprehendantur?*

SEd non † omnibus indiſcriminatim, quæ relicta ſunt, præſtabuntur: quidam enim ſe indignos relictis faciunt, vt qui in S.C. Sillanianum & Claudianum. *de hoc vide Paul. l. 3. 11. 5. Tac. lib. 13. & 14. l. in cognitione. l. Senatuſ. h. t. l. pen. C. de his quibus vt indi. Cuiac. lib. obſ. 1. cap. 18.* committunt, de quibus ſic ait I. C. Cùm nulla † domus tuta eſſe poſſit, niſi periculo capitis ſui dominis cuſtodiam, tam à domeſticis quã extraneis præſtare ſerui cogantur: ideo S.C. introducta ſunt, de publica quæſtione à familia necatorum habenda, *l. 1. in prin. hoc tit.* Itaque † ſi quid ad cauſam teſtamenti pertinens relictum erit ab eo qui occiſus eſſe dicetur, id ne quis ſciens dolo malo aperiendum, recitandum, deſcribendumve curet, edicto Prætoris cauetur, priuſquam de familia eius quæſtio ex S.C. habita, ſuppliciumque de noxijs ſumptum fuerit, *l. 3. §. quod ad cauſam, 11. hoc tit. Paul. lib. tit. 5.* Noxij † autem

4 † autem ſunt, ſiue ipſi occidiſſe, ſiue auxilium non tuliſſe conuincantur, *l. cum dominus*, 19. *h. t. Tacitus, lib.* 14. Quod ſi hæres legatariusve contra Edictum ante quæſtionem ſciens teſtamentum publicarit, aut adierit: aufertur illi quod relictum eſt, & in fiſcum redigitur, *l. neceſſarios*, 5. § 1. *h. t.* Sin alius cui nihil relictum eſt, id fecerit, in centum aureos condemnatur. *l. lege* 25. §. *ex hoc dicto, h. t.* ſed & alioquin hæredi, qui ſciens qualicunque tandem modo cæſum teſtatorem, neglecta cædis vindicandæ cura adijt, hæreditas à fiſco aufertur: *l. cum fiſco*, 9. *l. ſi ſequens*, 15. *h. t. l. ſi ea, l. cum fratrem, C. de his quib. vt indign.* At moribus noſtris hæc vindicandæ necis defuncti cura, ad ſolos mares hæredes pertinet, eoq; fœminæ hoc S. C. non tenentur: *Fachſ. diff.* 63. *per Land. lib.* 1. *art.* 42. & 46. vt nec contra partem lucri capiunt ex tranſactionem, non vindicandæ cædis nomine ab agnatis aliquo accepto facta. *Fachſ. præall. loc. Reinhar. diffe.* 46. *Hein. God. conſil. de homicid.*

Si Quis aliquem teſtari prohibuerit, vel coegerit.

Tit. VI. C. 6. 34.

1 *Qui teneatur hoc edicto.*
2 *Quare fiſco locus fiat.*
3 *Limitatio edicti.*

A EOdem † modo, qui dum legitimam captat hæreditatẽ (quæ & ipſa ab alieno arbitrio pendere nequit. §. *at hi*, 10. *Inſt. de hær. quæ ab inteſt.*) prohibet, uel impedimento dolo malo eſt, quominus teſtamentum fiat, aut mutetur, aut contrà, qui teſta- 1
B torem cogit teſtamentum facere: merito D. Adrianus conſtituit denegare ei debere actiones, denegatiſque actionibus fiſco locum fore, *l.* 1. *in prin h. t.* in parte videlicet delinquentis. Nam ſi alij cum illo ſuccedent, eius factum cæteris inſontibus nocere non debet, *l.* 2. *h. t. l. vlt. ſupr.*
C *t.* 1. Remotiores † autẽ agnatos fiſcus excludit, ne pœna vnius ſit alterius præmium, *l. ſi ſequens*, 15. *ſuprà t.* 1. *l. item ſi cum* 14. §. *aliquando in fin. quod met. cauſ.* Cùm enim ius publicum violet, *l.* 3. *de teſta.* qui auſert morienti 2
D liberam teſtandi voluntatem, meritò pœna quoque eius publica eſſe debet: & delinquentis omne ius, non in priuatorum agnatorum vtilitatem, ſed in publicum conuerti. Sanè virum † qui non per vim nec dolum, quo minus vxor contra eum muta- 3
E ta voluntate codicillos faceret, interceſſerat, ſed vt fieri aſſolet offenſam ægræ mulieris maritali ſermone placauerat, in crimen non incidiſſe reſponſum eſt: nec ei quod teſtamento fuerat datũ, auferendum, *l.* 3. *h. t.*

De Iure codicillorum. Tit. VII. C. 3. 36.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quid ſit codicillus, vnde dictus.*
3 *De codicillo nuncupatiuo: & an in ſcriptis fieri debeat.*
4 *Forma codicillorum.*
5 *Quare hæres aut hæreditas in his relinqui nequeat.*
6 *Cauſa codicillorum.*
7 *Quare ab inteſtato relinqui poſſit.*
8 *Effectus codicillorum.*
9 *Quomodo codicilli & teſtamenta reuocentur.*

1 ET hactenus † quidem de te-
ſtamentis. Quoniam au-
tem vniuerſitas bonorum etiam
Codicillis dari poteſt, non qui-
dem vt hæreditas, ſed tan-
quam fideicommiſſum: *§. pen.*
Inſtit. eod. l. 2. §. fin. h. t. ſequi-
tur, vt De iure codicillorum, qui
lata teſtamenti ſignificatione
comprehenduntur, *l. 1. §. hoc*
interdictum. & tot. t. de tab exh.
Paul. lib. 4. tit. 7 tractemus. *vi-*
de hac de re methodum poſitam
ſup. Inſt. de codicill.
2 ¶ Codex ſiue caudex dicitur
craſſior arboris pars, quæ à ra-
dice ſuprà terram aſſurgit, ex
qua tabulas Antiqui faciebant,
ſcriptioni illeta cera aptas: hinc
codices & codicilli dicti pro
omni ſcriptura, *l. administran-*
tes, de excuſat. tut. § filiusfami-
A *lias. Inſt. quib. mod. ius pa. po-*
teſt, vide quæ dixi in Oecono. C.
in pr inſ. & Inſtit. eo. de codicill.
ſicut liber & libellus, à cortice
arborum. Hoc autem in tracta-
tu codicillus accipitur pro ſcri-
ptura, qua moriens leuiter ac
ſine vlla teſtamenti ſolennitate,
B aut hæredis institutione, teſta-
tur de eo quod poſt mortẽ ſuam
fieri velit. Dico † eſſe Scripturã, 3
vt & nomẽ ipſum indicat. Nam
codicillus qui fit ſine ſcriptis (vt
fieri poteſt, *d. l. fi. C. de bonis libert.*
l. fi. in fin. verb. ſiue in ſcriptis, ſiue
ſine ſcriptis, C. eo l. generaliter, C.
C *de ſacroſ. Eccleſ.*) abuſiuè tantum
codicillus dicitur, vt rectè adno-
tauit Azo, *ad tit. C. eo. n. 4.* Ad-
do ſine ſolennitate teſtamenti,
& hæredis inſtitutione: quibus
duabus differentiis codicillus à
teſtamento ſecernitur. Nam † 4
illæ teſtamenti ſolennitates, &
D ſeptem teſtium numerus & ro-
gatio, item ſubſcriptio, & ſub-
ſignatio hic non requiruntur, *l.*
diuus, 6. §. 1. hoc tit. vnde ait
Iuſtinian. *§ fin. Inſt. eo.* codicillos
nullam ſolennitatem ordinatio-
nis deſiderare: ſed ſufficit quin-
que teſtes etiam non rogatos, ad
E probationis duntaxat fidem ad-
hiberi. *l. fin. C. eo. vide de hoc*
Inſtit. de fideicomm. hæred. quæ
tamen probatio paucioribus quã
quinque teſtibus, ne facilè com-
mittatur falſum, impleri non
poteſt. *l. fi. C. de fideicom.* vt ap-
pareat, hunc numerum ad ſo-
lenni-

lennitatem ſaltem probationis pertinere: *d. l. fi. in verb. teſtium ſolennitatem, C. de fideicomm. l. ſi veritas, 23. in verb. ſolennitas iuris. eod. tit.* cùm ſcilicet probationi teſtium, codicilli committuntur, non etiam quando hæredis conſcientię & iuramento, quod pro idonea quoque probatione hic reputantur, *d. l. fin. vide quæ dixi, in §. vlt. Inſt. de fideicom. hæred.* Deinde † nec
5 dari nec adimi hæreditas, & proinde nemo hæres inſtitui codicillis poteſt, ne confundantur iura teſtamentorum & codicillorum, *l. 2. C. eod. §. penultim. inſtitut. eod.* vnde qui hæredem inſtituit, codicillos velle facere non videtur: & ſi deſit teſtamenti ſolennitas, ne iure quidem codicillorum ea teſtatio valebit, *l. non codicillum, Cod. de teſtam.* niſi adiecta ſit vulgaris clauſula, Si non valet iure teſtamenti, valeat iure codicillorum. *d. l. fin. vbi Dd. C. eo. l. conficiuntur, 8. in princip. h. t.* quæ inſtitutionis ius ad cauſam fideicõmiſſi trahit. *Corn. conſil. 62. vol. 2. & dixi Inſtit. eo.* Planè ſi quis nuncupet hæredem, vt in teſtamento nuncupatiuo, & poſtea legata in tabulas conferat codicilli potiùs quàm teſtamentum hæ tabulæ exiſtimandæ ſunt, in quibus hæres nullus ſcriptus eſt. *l. fin. hoc tit.*

6 ¶ Originem codicillorum tradit alibi Iuſtinianus, *Inſtit. eo. in princ.* Cauſa efficiens & materialis, excepta tamen hæreditate, eadem eſt quæ in teſtamento. De forma ſuprà dictum eſt, ad quam etiam pertinet quod ait Paulus: *in d. l. 8. h. t.* Conficiuntur codicilli 4. modis: aut enim in futurum confirmantur teſtamento, aut in præteritum (quãquam hodie neutro caſu ſpeciali confirmatione opus eſt, *§. 1. Inſtitut. eo. l. ſine ab initio, C. eod.*) aut per fideicommiſſum, teſtamento non iure facto, vt ſi non valet iure teſtamenti, &c. aut Sine teſtamento ab inteſtato. Nam † ideo fideicommiſſa dari poſ- 7
ſunt ab inteſtato ſuccedentibus, codicillique valent, ſine alia confirmatione: quoniam creditur paterfamilias ſponte ſua his hæredibus relinquere legitimã hæreditatem, *d. l. 8.* Quocirca grauare eos poteſt, quos hæreditate ſponte relicta honorauit. *l. cum filiosfamilias, 11. vbi Dd. infr. tit. 1. l. ſi fuerit, 5. & l. ſed etſi ſic, 6. infr. de leg. 3.*

¶ Effectus codicillorum eſt, 8
quòd toties valeant & perducantur ad exitum ſicuti teſtamentum, quoties quis teſtamentum quoque facere potuit, *d. l. conficiuntur, 8. §. 1. hoc tit. vide Inſt. eodem.* Reuocantur † autem aut 9
per Subſequens teſtamentum, aut Codicillos contrarios. Nam ſi diuerſi tantùm ſint, vtique ſuſtinentur, ſicuti diuerſa legata, *l. 3. C. eod. §. fin. Inſtit. eod.* etiamſi po-

[illegible] poſterius teſtamentum omni caſu ſemper rumpat prius, §. *poſteriore, Inſtit. quib. mod. teſtam. infirm. vid. Dd. in l. pacta noniſſima, C. de pact. ubi dixi*. quia plenam de omnibus rebus, & vltimam cõtinet voluntatem, quæ vna tantùm eſſe poteſt: eoque derogat reliquis præcedentibus, veluti à quibus teſtator ipſe receſſerit. Clauſula quoque codicillaris frequentiſſimè teſtamen- A tis apponitur, quæ facit teſtamentum valere etiam iure codicilli, ſi teſtamenti ſolennib. deſtituatur: ſiue ea clauſula ſpecialiter ſit adjecta: *l. eam*, 14. *C. de fideicomm.* ſiue generatim, *l. ex ea ſcriptura*, §. 1. *de teſtament. Molin. conſil.* 35. *viſis*, *num.* 8 ſi- B ue etiam tacitè deque præſumpta teſtatoris voluntate, alijſque circumſtantijs intelligatur adiecta, *Iaſ. d. l. eam quam*.

1

DIGEST. LIB. XXX.

DE LEGATIS ET FIDECOM.

Lib. I. Tit. I. C. 6. 37. 42. 43.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit legare.*
3 *Quid ſit legatum.*
4 *Genera legatorum.*
5 *Cauſa efficiens.*
6 *Materia: & quæ res legari poſſint.*
7 *Forma.*
8 *Finis.*
9 *Effectus.*
10 *De fideicommiſſis, tam particularibus quàm vniverſalibus, & quatenus à legatis diſcrepent.*

POſtquam † de teſtamentorum & codicillorũ iure, quo vniuerſitates bonorum transferuntur, C actum eſt: nunc ordine ita exigente, de rebus ſingulis per legatum aut fideicommiſſum relictis eſt diſſerendum. Legare † idem ſignificat quod man- 2 dare aut decernere: vnde legatio, & legati dicti. Itaque illa legis XII. Tabularum ver- D ba, Vti quiſque legaſſit ſuæ rei, ita ius eſto. *l. verbis*, 120. *de verborum ſignificatione in princ. Inſtit. dicta l. Falcid. vide de hac materia quæ ſcripſi ad tit. Inſt. eodem*, latè patent in vltimis voluntatibus, & quamlibet poteſtatem hæredis inſtituendi, E aut libertates legatave dandi, aut tutelas conſtituendi, complectitur. *dicta l. verbis*, 12. *de verborum ſignificatio.* Strictim

autem

autem, & propriè, vt hic legare dicitur, qui res particulares directis verbis in teſtamento relinquit. Legatum porò & legare, à legendo deducta videntur, ſicuti lex. qui enim legat, delibat, *l. legatum, 11. hoc titulo*, aliquid, ſeu deligit ex tota hæreditate, quod mauult, ad legatarium quàm ad hæredem pertinere. *Vlp. tit. 4.*

3 ¶ Legatum, inquit Iuſtinianus, §. 1. *Inſtitut. eodem quæ definitio ex Mod. ſumpta eſt. l. legatum, 37. infr. tit. 1.* eſt donatio quædam à defuncto relicta, ab hærede præſtanda: *de hac clauſula vide quæ dixi Inſtitut. eodem*. Florentinus paulo aliter deſcribit, *in dicta l. legatum, 116. hoc titulo.* Legatum eſt delibatio hæreditatis, qua teſtator, ex eo quod vniuerſum hæredi foret, alicui quid collatum velit. Sed hæ definitiones non ſatis diſtinguunt legata à fideicommiſſis. Rectius itaque Vlpianus, *in Enchiridio, titul. 24.* Legatum eſt quod legis modo, id eſt, inſtar legis imperatiuè, & directis verbis teſtamento relinquitur: vt Do, lego, &c. Etenim ea quæ verbis precarijs relinquuntur: vt Rogo, peto, &c. fideicommiſſa ex re appellantur. Nec hæc differentia hodie ſublata eſt, altera abrogata. Nam olim, vt indicat Vlpian. tantùm teſtamento poterant legata relinqui, hodie velut fideicommiſ- A ſa qualibet voluntate rectè dantur. §. *penultim. verb. cum legata niſi ex teſtam. non valeant. Inſtitut. de fideicommiſſ. hæred. vbi dixi. & Inſtitut. & ad Co. hoc titul.*

¶ Genera legatorum olim erant quatuor: per Vendicatio- 4 B nem, vt cum his verbis relinquebatur: Do, lego, capito, ſumito, habeto, &c. vnde naſcebatur Rei vendicatio, cùm ex reliquis legatorum formis tantum Perſonales actiones darentur. Alterum per Damnationem, vt hoc modo relictum: C Hæres meus damnas eſto dare, dato, facito, hæredem meum dare iubeo, &c. Tertium Sinendi modo, cùm hac videlicet forma legatur: Hæres meus damnas eſto ſinere Titium ſumere illam rem ſibique habere. Quartum per præceptionem, quomodo ſo- D lis hæredibus rectè prælegatur: vt Lucius Titius illam rem præcipito, id eſt, habeto præcipuam. §. *ſed olim, Inſtit. eod. vbi expoſui.* Quid autem inter hæc legatorum genera fuerit olim diſcriminis, Conſulti alibi oſtendunt. *Theo. §. 1. Inſtit. eo. Caius Inſtit.* E *eod. Vlp. tit. 24.* Sed hodie quibuſcunque verbis cùm indifferenter legari poſſit. §. *noſtra Inſtitut. eodem*, horum generum diſcrimina ſublata ſunt, quod quidem ad effectum attinet, *l. 1. Co. communia, de leg.* Vnus igitur eſt legandi nunc

quidem

quidem modus: nam fideicommiſſum & mortis cauſa donatio, legati appellatione tantùm impropriè veniunt, *l. & fideicommiſſum. 87. de leg. 8. l. final. C. de donat. cauſa mortis.*

5 ¶ Cauſa efficiens προηγουμένη legatorum, eſt benigna voluntas teſtatoris, *dict. l. 1. Co. communia, de leg.* προκαταρκτική in coniunctis ipſa propinquitas, *l. Titius, 25. vbi Iaſ. n. 9. de lib. & poſth. & in l. cætera, 8. §. ſi quis, n. 9. l. ſi domus, §. ſi fundus, n. 22. l. qui filiabus n. 26. de l. 1. fac. l. ſi ſeruus communis, 37. de donat. inter vir. & uxor.* in extraneis meritum aliquod legatarij, *l. nec adiecit. 9.*
6 *ſup. pro ſocio.* Materia † in qua olim erat teſtamentum, *d. §. pen. Inſtitut. de fideic. her. Vlp. c. 22.* Materia circa quam legata verſantur: ſunt omnes res quæ in commercijs hominum exiſtunt: ſiue eæ ſint teſtatoris, ſiue hæredis, ſiue alienæ: nam has legatas redimere hæres cogitur, aut æſtimationem ſoluere, *§. non ſolum, vbi dixi, Inſtit. eod. l. vnum ex fam. 69. §. ſi rem, infr. tit. 1. l. cum alienam, C. eo.*

7 ¶ Forma legatorum certa & ſolennis hodie quidem, *l. in legatis, 21. Co. eo l. 1. & 2. C. com. de leg.* nulla eſt: nam & Nutu relinqui poſſunt, *l. nutu, 21. infr. tit. 2.* dummodo quinque teſtes dictum probent, *l. & in epiſtola, 22. Co. de fideic. vide Bar. &*
A *Dd. in d. l. nutu, 21. de leg. 3.* qui in omni vltima volũtate, quamuis non ſolenni requiruntur, *l. fin. C. de codicill.* Et Pure, & in diem, & Sub conditione rectè legatur, *l. ſi. C. eo. tit. tot. t. C. de cond. inſer.*

¶ Cauſa finalis, quæ in lega- 8
B tis præcipuè attenditur, *l. cum pater, 77. § dulciſſimis, 20. vbi gloſſa ad ver. diſcordijs, de leg. 2. per l. illis libertis, de cond. & demon.* eſt vt benignè fiat legatario, *d. l. nec adiecit, 9. pro ſocio.* eſt enim legatum titulus lucratiuus, *l. legatum, 36. inf. tit. 1.*
C *l. ſi hæreditatem, 32. ſup. mand.* vnde & donatio appellatur, *§. 1. in verb. donatio. Inſtit. de leg. d. l. legata, 36. infr. tit. 1.*

¶ Effectus legati eſt, Quod 9
ſtatim à morte teſtatoris dominium iuris fictione tranſeat in legatarium, *l. à Titio, 66. de*
D *furtis,* & ad legatum conſequendum tres competant actiones. Rei vendicatio, Hypothecaria, & Perſonalis, *l. 1. & 2. C. comm. de leg.* vt videl. laxior ſit agendi facultas, *l. cum filius, 76. §. varijs, infrà tit. 1.* Legatum, ait Papinianus, ita dominium rei
E legatarij facit, vt hæreditas hæredis res ſingulas, *l. legatum, 80. infra tit. 1.* Fideicommiſſorum eadem eſt ratio: ſunt enim exæquata legatis, *l. 1. hoc tit. §. ſed non. Inſtit. eod.* Quanquam ea
† regula plures olim exceptio- 10
nes habuit, vt videre licet apud *Dd.*

Dd. in d. l. 1. dixi §. 1. *Inſtit. eod.* Hodie non item, poſtquam hæc Iuſtinianus prorſus exæquauit, *l. 2. Co. comm. de leg.* §. *ſed. non Inſtitut. eo.* Sanè fideicommiſſa vniuerſalia etiam hodie diſtant à legatis. Nam fideicommiſſarius, cui hæres rogatus eſt reſtituere hæreditatem, loco hæredis (nam is hæres eſſe ſemel factus non deſinit, *l. ait prætor,* §. *ſed quod, de minor.*) eſt, omneſque actiones ſuſcipit, *l. 1. ad Treb.* adeò vt etiam hæredem inuitum ad adeundum cogere poſſit: *l. 4. ad S. C. Treb.* quod legatario nequaquã eſt permiſſum, *l. 3. in princ. ad S.C. Treb.* §. *ergo, in fin. Inſtitut. de fideic. hær.* niſi in caſu ſpeciali ex Conſtitutione, *Auth. hoc amplius, C.*

A *de fideic.* Singularia autem fideicommiſſa, ſicuti dixi, non effectu; ſed verbis à legatis diſtinguuntur. Nam hæc directis, illa precatiuis verbis: hæc immediatè, illa mediatè à teſtatore relinquuntur. Vnde & fideicommiſſa dicta, quod fieri & pudori

B hęredis rogando committantur; de quorum origine videre licet Iuſtinianum, *in princip. Inſt. de ſing. reb. per fid. rel. quo loco nonnulla adieci.* Ad effectum autem & illud pertinet, quod res legato vel fideicommiſſo, etiam

C ſub conditione ſubiectæ, non poſſunt validè alienari. *l. vltim.* §. *antepenult.* & §. *ſequent.* & *Authen. res quæ, C. commun. de legat.*

DIGEST.

DIGEST. LIB. XXXI.
DE LEGATIS ET FIDEICOM.
Titul. II. C. 6. 48.

1 *Continuatio:*
2 *Diſpoſitio trium horum librorum.*
3 *Quibus legari poſſit.*
4 *Quare domino ſua res non rectè legetur.*

1 QVIA latiſſimè patet materia legatorum, ideo tribus Pandectarum libris in genere de ijs diſſeritur: quorum in
2 † primo præcipuè agi quidam volunt, de rebus quæ legari poſſunt, aut non: in ſecundo, de perſonis, quæ, quibus vtiliter legent: in tertio, de verborum & rerum, quæ quidem ad legata pertinent, ſignificatione. Quod † ad perſonas attinet, ſciendum
3 eſt, ijs duntaxat rectè legari poſſe, cum quibus eſt teſtamenti factio: hoc eſt, qui ex teſta- C A mento capere poſſunt, §. *legari: Inſtitut. de legat.* ſiue vni legetur, ſiue pluribus, qui coniuncti re, aut verbis, aut etiam diſiuncti dicuntur, §. *ſi eadem, Inſtit. eodem, vbi expoſui, l. re coniuncti, infr. tit. 1. l. planè, ſupr. tit. 1.* Hæredis autem ſeruo purè inu- B tiliter legatur: quia hæres ſibi ipſi (cui ſeruus acquirit) ſoluere nequit, §. *an ſeruo, inſt. eod.*
Qua † ratione, nec domino ſua 4
res, niſi ſub conditione, rectè legatur: quia quod proprium eſt ipſius, amplius eius fieri nequit, §. *ſed ſi rem, Inſt. eod.*

DIGEST. LIB. XXXII.
DE LEGATIS ET FIDEICOM.
Tit. III. C. 6. 38.

1 *Quæ de re hoc in libro tractetur.*
2 *Eius explicatio in aliud tempus reiecta.*

HOc in † libro potiſſimũ tractatur de ſignificatione verborum & rerum, quæ ad legata per- D tinent cui ſimilis extat & in Codice ſuccinctus & elegans titulus, de verborum & rerum ſignificatione. Harum rerum cognitio magnum habet vſum in

interpretandis inſtrumentorum omnium clauſulis atque verbis. 2 Sed † quoniam ad certas regulas redigi, pro inſtituto noſtro omnia nequeunt: malo nihil de A his, quàm pauca hoc quidem tempore dicere, copioſiorem eorum omnium explicationem in Commentarijs facturus.

DIGEST. LIB. XXXIII.

DE ANNVIS ET MENSTRVIS LEGATIS & fideicomm. Tit. I.

1 *Continuatio.*
2 *Natura annui legati.*
3 *Quare non tranſeat ad hæredem.*
4 *Quando præſtandum, & n. 2. art. 5.*
5 *Quatenus ſimile ſit vſuifructus, quatenus diſſimile.*

1 POſtquam † de legatis generatim tribus libris eſt expoſitũ: nunc quædam legatorum genera ſpecialius ſunt attingenda: ac de annuis legatis primo loco, & menſtruis, quomodo alimenta plurimum relinqui ſolent. 2 Si † in ſingulos annos aliquid, alimentorum ſcilicet nomine legatum ſit, Sabinus, cuius ſententia vera eſt, plura legata eſſe ait, & primi anni ſtatim debetur, ſequentiũ, conditionale. Videri enim hanc ineſſe conditionem, Si viuat: quandoquidem in plures præ- B ſtationes, ad alendum legatariũ diuiſiſſe legatum teſtator præſumitur, *l. ſi cum præfinitione,* 20. *infrà quando dies legat. ced.* & ipſi legatario, non etiam ipſius hæredibus voluiſſe conſulere, cùm legata propter benemerita relinquantur, *l. nec adiecit*, 5. C *pro ſocio*. ideoque mortuo † legatario ad hæredem legatum, 3 veluti alimentum defuncti non tranſire, *l.* 4. *l. cùm in annos,* 11. *hoc tit. l.* 10. 11. 20. 23. 26. *infr. quando dies legat. vel fid. ced.* etiamſi in contractibus, in quibus D quiſque hæredibus ſui intelligitur conſulere, *l. veteris, C. de contra. ſtipul. l. ſi pactum. ſup. de probat.* alia fiat interpretatio, *l. ſi Stichum*, 16. §. 1. *de ver. obl.* Si † legatum ſit annua, 4 bima, trima die, triginta fortè per ſingulos annos, decem præſtandi ſunt, æquis penſionibus, *l.* 3. *hoc tit. Vlp. tit.* 6. In † ſingulos annos relictum perſonæ

nimirum

nimirum alendæ legatum ſimile A eſt vſuſfructui, cum morte finiatur, niſi quod capitis diminutione non extinguitur, etiamſi hoc modo vſusfructus pereat: *l. corruptionem, C. de vſuf.* Nam cùm diuerſa ſint cuiuſque anni legata, initio anni per ſingula legata ius capiendi inſpicitur, vt interueniens capitis diminutio nihil obſit, *l. cùm in annos*, 11. *h. titul. vide Paul. lib. 3. t.* 6. Illud etiam amplius eſt in hoc legato: quod in ingreſſu cuiuslibet anni, ſi deceſſerit legatarius, eius anni legatum hæredi ſuo relinquit. Quod in vſufructu non ita eſt, cùm vſufructuarius, etiã ſi maturis fructibus nondum tamen perceptis, deceſſerit, hæredi ſuo ad eos fructus actionẽ non relinquat: *l. in ſingulos*, 8. *hoc tit.* quamuis aliter moribus Saxonum obſeruetur, *vide ſupr. de vſuf.* Sed & vſufructui præ- D ſcribatur, *l. corruptionem, C. de vſuf.* annuis eiuſmodi præſtationibus ſcilicet quæ ex vltima voluntate debentur, *ſecundum communem diſtinctio. in l. cùm notiſſimi, §. in iis, C. de præſcr.* 30. *annor. Boer. deciſ.* 336. *Mynſing.* 13. *obſeru. Cent.* 3. nam ſecus ſi E ex contractibus *cap. olim, de cenſibus, c. de quarta, de præſcr. Dd. d. l. cùm notiſſimi. & hanc communem dicit Schurff. conſ.* 10. *[illegible]ntur.* 1. *Bal. de præſcr.* 4. *quæſt. [illegible] partis princip.*) non item, *d. l. [illegible]m notiſſimi, §. in iis, Guid. Pap. quæſt.* 406. 407. 408. niſi tempore immemoriali. *Boer. d. deciſ.* 336. *Cranet. de antiq. temp. parte* 4. *materia, mihi fol.* 204. conſtutio tamen prouincialis hæc exæqueat, *conſil.* 1. *parte* 2. *ſicut, & l. cùm nouiſſimi* 7. *§. illud*, 4. *C. de præſc.* 30. *ann.* ac fortaſſis B vbiuis quando eſt vna obligatio, currit præſcriptio: in his conditionibus. (*gl. & Dd. l.* 4. *hoc t.*) non item: cùm ne poſſit quidem præſcribi quod non eſt, ſed incerta conditione ſuſpenſum hæret: vt dixi conſ. 2. & 8. Nec verò omne annuum relictum ita C ſuſpenditur, *l. nec ſemel*, 12. *l. ſi cum præfinitione*, 20. *l. Firmio*, 26. *quando dies leg. cedit.* ſed tum demum, cùm in alimenta relinquitur: *l. in ſingulos*, 8. *hoc titul.* quod in dubio præſumitur, *d. l. in ſingulos*, *l. Cuius*, 12. *l. cui*, 14. *& paſſim, hoc titul.* ex communi vſu: vt in l. quod ſi nolit, 3. §. qui aſſidua, 78. de æd. edic. Alimenta aliter relinqui poſſunt quàm hac forma, vt infrà, de aliment. leg. & in annuo, menſtruo legato aliud contineri poteſt quàm alimentum, vt dixi, vt hic titulus iure diſcernatur à titul. infrà de alimen. leg.

)?(

De vſu & vſufructu, & reditu, & habitatione, & operis per legatum vel fideicomm. datis Titul. II.

1 *Continuatio.*
2 *Forma legandi vſumfructum multiplex.*
3 *De legato reditus.*
4 *De legata habitatione.*
5 *De operis ſerui legatis.*

1 ANnuo † legato ſimile eſt legatum vſusfructus, *Paulus lib. 3. tit. 6.* ſicuti dictum eſt. Non enim ſolùm pactionibus, ſed etiam teſtamento vſusfructus rectè cõſtituitur & legatur, §. *conſtituitur, Inſt. de vſufruct.* Itaq; † poteſt vel vſusfructus ſolus, vel ſola proprietas legari, aut alteri proprietas, alteri vſusfructus: ſed ſi vſufructu legato, fundum leget teſtator, quia hoc verbum etiam vſumfructum comprehendit, *l. locus, 66. quaeſt. 117. de verborum ſignific.* is inter duos legatarios communicabitur, *l. ſi alijs, 19. hoc titul. l. 4. §. non ſolùm, de vſufr. accreſ.* Cùm ita legatur, Fructus annuos fundi Corneliani do lego: perinde putat accipiendum Labeo, ac ſi vſusfructus fundi legatus eſſet: quòd hæc mens fuiſſe teſtatoris videatur, *l. cùm ita legatum, 41. hoc tit.* in fructu autem id eſſe intelligitur, quod ad

2

A vſum hominis inductum eſt, *l. in fructu, 42. hoc tit.* Conſimile etiam eſt vſusfructus legato, ſi quis reditum fundi annuum leget, *l. patrimonij, 22. l. legatum ciuitatis, 16. l. quidam, 17. hoc* Vnde † ſi bonorum meorum reditum omnib. annis vxori meæ 3
B dari volo, Ariſto reſpondit, ad hæredem vxoris legatum non tranſire: quando aut vſufructui ſimile eſſet, aut legato in annos ſingulos, *d. l. patrimonij*.

¶ Habitationis legatum in ſingulos annos ab initio anni 4
deberi cõſtat, *l. habitationis, 11.*
C *hoc titul.* Tale legatum, Damnas eſto hæres, Titium ſinere in illa domo habitare, quoad viuet, vnum legatum eſt *l. damnas eſto, 15. hoc t.*

¶ Hominis etiam operæ tam 5
ſerui, quã liberi legari poſſunt, *l. 2. & 3. hoc tit.* Quod legatum
D ab alijs diſtat: quoniam hic legatarius pro fructuario non eſt: ideoq; nec capitis diminutione, vel non vtendo nec morte legatarij legatum extinguitur, *dict. lege 2. vide ſup. de ope. ſeru.* Quia cum operæ in rerum natura nõ ſint priuſquam præſtentur, *l. opera. de oper. lib.* non poſſunt capi-
E tis diminutione, aut morte legatarij amitti. Priuatio enim præſupponit habitum, vt loquũtur, *l. decem, 116. de verb. oblig.* vbi Dd. *vide ſupr. tit. de oper. ſeruo.* Omnium bonorum vſusfructus legari poteſt, *l. 1. l. 5. Co. de*

vſufr. nec id impedit quo minus A hæres adeat. *l. vſufr. 9. Co. eod. tit. de vſufr. de quo diſputant, Ang. §. hæres, num. 4. Inſtitut. de hæred. inſtitut. Alexand. Salic. l. extraneum, Cod. de hæred. inſtitut.*

De ſeruitute legata. Tit. III.

1 *Continuatio.*
2 *Dupliciter legari ſeruitutes.*
3 *Qui, quibus legare ſeruitutem poſſint.*
4 *Quare vſus ſeruitutis non rectè legetur.*

1 Sicuti † perſonales ſeruitutes, ita quoque reales vltimis voluntatibus rectè conſtituuntur, *l. 1. 2. 3. & tot hoc tit.* Dupliciter
2 † autem legatur ſeruitus: aut principaliter, vt, Viam per fundum meum tibi lego: *l. 2. hoc tit.* aut in conſequentiam, *l. 1. h. tit.*
3 Legant † rectè ſeruitutem, qui inter viuos conſtituere eam poſſunt & ijs vtiliter legatur, quibus inter viuos vtiliter conſtituitur, puta prædiorum dominis. Porrò
4 vſu † ſeruitutis vel vſusfructus non rectè legatur, quia ſeruitus eſſe nulla poteſt. Itaque incerti cum hærede erit agendum, vt legatario quoad viuet (videtur enim perſonalis quidam vſus re-lictus, qui cum perſona extinguitur *vide ſup. de vſufr. & de hab.*) facultatem ſeruitutis præſtet, *lege 1. ſupr. tit. 1.*

De Dote prælegata. Tit. IV.

1 *Quid amplius in legato ſit, quàm actione dotis.*
2 *Quomodo dos legetur.*

B Si vxori † maritus dotẽ leget, 1 quamuis ea domina ſit dotis, mortuo marito: tamen valet legatum, quia plenius eſt quàm de dote actio, *§. ſed ſi vxori, Inſt. de legat. vbi dixi.* Primò propter commodum repræſentationis. Nam licet immobilia C iure veteri annua, bima, trima die, hoc eſt, tribus annuis penſionibus, *l. 3. ſup. de ann. legat.* hodie poſt annum demũ actione dotis exiguntur. *l. vnica, §. exactio. C. de rei vxor. actio. vide Vlpian. tit. 6.* At legatum ſtatim peti poteſt, *§. ſi quis debitori, verſ.* D *è contrario. Inſt. de legat. vbi dixi,* & quidem pluribus actionibus, *l. 1. & 2. C. com. de legat.* Quare rectè prælegari dos, antequã ſolui ſcilicet debeat, perhibetur. *Cuiac. obſeru. lib. 4. c. 23.* Deinde in quantum facere poteſt debitor, condemnatio fit in iu- E dicio dotis, etiam aduerſus hæredem: *l. etiam ſolut. matrim.* at actio ex teſtamento ſolidum legatum perſequitur, niſi Falcidia quid detrahat. *l. cùm dotem, infrà ad l. Falcid. l. 2. §. idem Iulian. hoc tit.* Poſtremò pacta quæ dotibus adjici ſolent, in le-

 garis

gatis non obtinent, *l.1. hoc tit.* vt non parum commoditatis in eiuſmodi legato inſit.

2 ¶ Legatur autẽ dos, aut expreſſa quantitate, aut non expreſſa. Si expreſſim legetur, vt Centum aureos dotis nomine, vel quos in dotem dediſti, tibi vxor do lego, etiamſi nihil in dotem datum ſit, nihilominus legatum debetur, *l. cùm ſcriptum, 6. l. vir vxori, 8. cum ſimili, h. t. l. 1. 2. 3. C. de falſa cauſa adiect.* quia falſa demonſtratio illud non vitiat, *l. demon. 17. l. falſa, 33. inf. de cond. & demon.* Sin autem legatum ſit non expreſſa quantitate, ſed ſimpliciter, vt Dotem lego: nihil amplius, quod quidem ad quantitatem attinet ineſt legato, quàm actioni dotis, *l. 1. l. 2. l. 5. h. t.* itaque ſi nihil reperiatur in dote, inutile erit legatum, *d. l. 1. §. ſed ſi vxori, Inſt. de leg. vbi vide poſitam diſtinctionem.* Si mille legentur ſupra vel vltra dotem, etiam ipſa dos legata videri debet ob dictionem implicatiuam, *Bart. in l. qui ita, 4. num. 2. h. t.*

De Optione vel electione legata. Tit. V.

1 *Quare in legato optionis electionem habeat legatarius.*
2 *Quando optio facienda.*
3 *In optione quare non ſit locus pœnitentiæ.*
4 *Optionis legatum eſſe tranſitorium.*

A EST & cũ teſtator legat optionem ſiue electionem ſeruorum aut aliarum rerum, *l. 1. 2. 4. 6. & tot. h. t.* Optio † olim, 1 ſolenniter fiebat. *l. 5. l. Iuliam. 10. de leg. 1. l. ſi cui, 25. de li cauſ.* & actus erat legitimus. *l. actus, 77. verb. ſerui optio, de reg.* B *iur.* nec per procuratorem ideo fieri poterat, *l. nemo, 123. de reg. iur.* electio verò facultatis erat arbitrariæ, *l. ſi ſtipulatus, 76. vbi omnes Dd. de verb. obl. l. vlt. C. com. de leg.* itaque hic in inſcriptione tanquam diuerſa proponuntur. Cæterùm hodie C quando ſublatis ſolennitatibus, *l. 1. 2. C. com. de leg.* ſint exæquata, *l. vlt. C. eo. tit.* de vtroq; promiſcuè agamus. Quo in legato electio defertur legatario, *d. l. 2. §. ſi generalem, Inſt. eo. cum ibi nota,* vt is eligat quàm rem volet, etiam optimam, quod D inductum eſt partim fauore vltimarum voluntatum, quas interpretamur plenius: *l. in teſt. 12. de reg. iur.* partim quia teſtator verba ad legatarium dirigens, videtur hanc illi facultatẽ concedere: partim quòd, vt inquit Aphricanus, *l. ſi ſeruus, 108.* E *§. cùm homo, 2. ſup. de leg. 1.* meritò electio eius eſſe debeat, cui poteſtas ſit, qua actione vti velit. Nam actio in rem quæ datur legatario, ne intelligi quidem explicarique poteſt, non demonſtrato corpore quod petatur, *l. ſi in rem, 6. de rei vendic.* Si igitur

tur

tur ei damus actionem in rem, A
certè vt largiamur ei electionem
rei in quam actionem dirigat,
neceſſe eſt. Sed hæc in vltimis
duntaxat voluntatibus obtinent.
Nam quia hæ rationes ceſſant in
contractibus, meritò in obliga-
tione generis aut alternatiua de-
bitoris eſt electio, *l. plerumque in* B
fi. de iur. dot. & in alternatiuis.
de reg. iur. in 6. not. in l. ſi vnus,
27. §. 5. de pact.
2 ¶ Optio porrò ante aditam hæ-
reditatem fruſtra fit, *l. optione*, 16.
h. t. adita autem hæreditate, ſi
ceſſet legatarius eligere. Prætor
decernit tẽpus intra quod optan- C
dum ſit: ne hæres, dum diutius
in incerto hæret, quid ſuum,
quid legatarij ſit, incommodo
aliquo adficiatur. *l. mancipiorum*
6. h. t. Semel † autem optione fa-
cta mutare volũtatem legatarius
nequit: quia omne ius legati pri- D
ma teſtatione conſumitur, *l. apud*
Aufidium, 20. *h. t* ſtatim enim
atque legatarius elegit, iuris fi-
ctione transfertur in illum do-
minium, *l. à Titio, de furt.* O-
ptionis † legatum etſi conditio-
nem perſonæ adhærentem con-
tineat, nec videatur per alium E
poſſe impleri: *l. qui hæredi*, 44.
inf. de cond. & dem. tamen fa-
uore vltimarum voluntatum
tranſire illud ad hæredem lega-
tarij voluit Iuſtinianus *§. optionis,*
inſt. eo. ex ſententia Pauli, in l.
vel aut illud, 19. h. t.

De Tritico, vino, vel oleo legato. Tit. VI.

1 *Quid vini legato contineatur.*
2 *Quid tritici & olei legato.*

VIno † legato omne conti- 1
netur quod ex vinea natũ
eſt, & defunctus reliquit, etiam
acetum ex vino factum, & quic-
quid teſtator vini numero ha-
buit: *l. ſi quis vinum, 9. hoc tit.*
Item vaſa, *l. 3. §. 1. h. t.* in quæ
diffuſum eſt: cuiuſmodi ſunt,
amphoræ & cadi cum enim hæc
vaſa non magnæ ſint amplitudi-
nis, ac vnà cum vino vendi ſo-
leant, videntur etiam largiore
interpretatione ſimul legari. Se-
cus eſt in dolijs maioribus quæ
ad perpetuum vſum ſeruantur,
neque loco aut cellis moueri, nec
diſtrahi cum vino ſolent, *d. l. 3.*
cui vinum, 6. l. vino, 14. cum l.
ſeq. h. t. l. ſi quis. 10. de aut. arg.
leg. Certè zythum, quam cerui-
ſiam hodie vocant, in hoc lega-
tum non venit, *l. ſi quis vinum,*
9. h. t. nec enim de genere vini
eſt: cùm vinum natura naſca-
tur, & vnius ſit ſubſtantiæ: cer-
uiſia verò potus ſit ex pluribus
ſpeciebus, puta aqua, hordeo, lu-
pulo, &c. factus & commixtus.
¶ Si quis tritici modios centũ, 2
qui ſinguli pondo centum pon-
derent, leget, nihili legatum
erit: quia eiuſmodi triticum in
rerum natura non eſt, *l. quidam,*
7 inſ. h. t. Cùm autem certa

menſura tritici, aut certum pondus olei non adiecta qualitate legatur, liberum eſt hæredi, cuius generis velit frumentũ aut oleũ legatario ſoluere, *l. 4. h. t.* Qua de re extat alibi diſtinctio, *l. legato, 37. ſup. de leg.* 1. Cùm quis damnat hæredem, vxori vinum, oleum, frumentum dare, recepta eſt Tuberonis ſententia, vt non quantum hæres vellet, ſed quantum teſtator reliquit, legatum putetur. *d. l. quidem, 7. h. t.* Porrò morib. Sax. etiam abſq; legato, mulier nobilis dimidiam annonæ partem (comeſtibilia vocant) accipit. *Landt. lib. 1. art. 24. cum ſimil.*

De Inſtructo vel inſtrumẽto legato. Tit. VII.

1 *Quid ſit inſtrumentum.*
2 *Quomodo inſtrumenta legentur, & quid eo legato comprehendatur.*
3 *Dotes prædiorum non comprehendi.*
4 *Inſtrumentorum varia genera.*
5 *Regula de interpretatione horum legatorum.*

1 INſtrumentum † fundi eſt apparatus rerum diutius manſurarum ſine quibus exerceri poſſeſſio nequit: *l. quæſitum, 12. in prin. hoc tit.* hoc eſt, quæ aut quærendi fructus, aut cogendi, aut conſeruandi gratia parantur, *l. inſtrumenta, 8. in prin. cum ſeq. h. t. d. l. quæſitum.* Nihil† 2 autem intereſt, ſiue quis fundũ cum inſtrumento, ſiue inſtrumentum, ſiue fundum & inſtrumentum leget: tantundem enim effectu in vno eſt, quantum in alio; *l. 1. l. 5. h. t. vide quæ ſcripſi Inſt. de leg. §. idem eſt fundus.* Quid autẽ & cuiuſmodi in hoc legatum veniat longum eſt enumerare, & apud I.C. tractatũ *in l. pen. d. l. quæſitum, 12. l. fundi inſtrumento, 25. l. dolia, 26. §. fi. l. cùm de lanionis, 18. §. cùm de vill. eo. h. t. & in l. 2. vbi Dd. C. de ver. ſign.* Illud conſtat, † ſi 3 ſimpliciter fundus legetur, dotes prædiorum, ideſt eas fundi acceſſiones, & emolumenta, quæ ad culturam eius ex alio fundo paterfamilias ſumere ſolet, *l. 9. §. 1. in fi. de vſuf.* non venire, *l. 2. §. fi. l. cum fundus, 21. d. l. dolia h. t.* Eſt † autem aliud inſtrumentũ villæ, *l. villa, 16. in prin. l. ſi mancipia, 19. §. pen. h. t.* aliud domus, *d l. quæſitum, §. ſi duobus, cum ſeq. l. ſi ita, 15. §. domo, l. Seia, 20. §. pen. h. t.* aliud tabernæ aut cauponæ, *d. l. ſi ita h. t.* aliud vineæ, *d. l. villa, §. vineæ, h. t.* Sunt & inſtrumenta hominum vt patrisfam. *d. l. quæſitum, §. ſed ſi fundum.* pictoris, *l. item pictoris 17. h. t.* piſtoris, *d. l. cùm de lanionis, 18. §. 1.* lanionis, *d. l. cùm de lanionis, in prin.* medici, *d. l. cùm de lanionis, §. medici.* balneatoris, piſcatoris, *l. taberna, 13. §. fi. d. l. item, §. 1. h. t. &c.*

4 In † omnibus autem iſtiuſmodi A legatis optimum eſſe Pædius ait, non propriam verborum ſignificationem ſeruari, ſed in primis quid teſtator demonſtrare voluerit: deinde in qua præſumptione & conſuetudine ſint, qui in quaque regione commorantur, *d.l. cùm de lanionis*, 18. §. B *aſinam*, 2.

De Peculio legato. Tit. VIII.

QVid ſit peculium, diximus ſuprà de pecul. Quoniam autem ſeruo ſimpliciter C legato, aut libertate data, non etiam intelligitur legatum peculium, niſi exprimatur: *l. antepen. hoc tit. l. vnic. C. de pecu. l. vius qui lib. mer. §. peculium. Inſt. eo. vbi vide.* ſit vt peculium expreſſè legari ſoleat, de quo tamē deducit hæres, quod teſtatori, & D eius liberis, ac ſibi debetur. id enim non eſt in peculio: *l. ſi peculium, 6. l. ſi Sticho, 21. l. dominus, cùm ſimil. hoc tit.* Peculij legatum acceſſionis vicem obtinet itaque extincto ſeruo, ſimul extinguitur, *l. 1. & 2. hoc tit.*

De Penu legata. Tit. IX.

1 *Quid propriè penus.*
2 *Quid in legatum penoris veniat.*

QVi † penum legat, quid legato complectatur, videamus. 1 Et quamuis propriè penus ſunt ea eſculenta & poculenta, quæ non in dies ſingulos cœnæ cauſa apparantur, ſed quæ cōtrahuntur longæ viſionis gratia, & reconduntur: ex eo quòd non in promptu ſint, ſed intus & penitus recondita habeantur, penus dicta: *Gellius lib. 4. cap. 1.* tamen † in vltimis voluntatibus, 2 in quibus benignior ſit interpretatio, rectè Mutius ſcripſit, penu legata contineri, quæ eſui potuique ſunt. Quin & ea quæ non eſſe, ſed per quæ eſſe ſolemus, vt oleum, garum, muriam, & ſimilia, legato contineri Proculus opinatur: niſi contraria mens teſtatoris appareat, *l. 3. hoc tit.* Vaſa quoque penuria quin contineantur, nulla dubitatio eſt, *d. l. 3. §. final. 4. hoc t.* Quòd ſi aliquid penoris dare iuſſus, & ni dediſſet pecuniam ſoluere, hæres damnatus eſt, penus erit in præſtatione, pecunia verò in petitione, poſtquam hæres eſt in mora dandi, *l. 1. h. t. l. cùm ſine; l. ſi penum, quan. dies legat. l. ita, 115. de verb. obligat.* Transfun- E ditur enim legatum penoris, in obligationem pecuniæ poſt moram: cùm quia voluntates defunctorum nō debeut in ſuſpenſo manere, *l. ſi. comm. præd.* tum quòd illa eſt penoris natura, vt facilè corrumpatur: Ne igitur ex mora hæredis fiat deterior legati

gati cauſa, meritò pro penore poſt morã pecunia debetur. Moribus Sax. vt antè dictũ eſt, abſq; legato penus intra trigeſimum à morte diem à vidua ac familia defuncti in neceſſarios vſus conſumitur: *art.* 22. *lib.* 1. quod ſupereſt hæredem ſequitur, aut ſi de nobilis ſucceſſione agatur, inter hæredes & viduam ita diuiditur, vt illis ſemis, altera pars comeſtibiliũ dimidia viduæ cedat, *d. art.* 22. 24. *lib.* 1.

De Supellectile legata. Tit. X.

1 *Supellex quid, & quas res contineat.*
2 *Vnde dicta.*
3 *Tuberonis definitio.*
4 *De gerada Saxonum.*

1 SVpellex † Pomponio eſt domeſticum patrisfamilias inſtrumentum, quod nec argento aurove facto (nam olim ſeueriobus moribus aurum argentumq; in quotidiano vſu non erat, *l.* 3. *h. t.* Et in rebus non in animalibus conſiſtit. *l.* 2. *h. t.* Alphenus ſupellectilis eas eſſe res putat, quæ ad vſum communem patrifamilias paratæ eſſent, neque nomen ſui generis ſeparatum haberent, *l. ſupellectilis,* 6. *hoc t.*
2 Huius † originem vocabuli Labeo ab eo ducit, quòd olim ijs qui in legationem proficiſceren-tur, locari ſolerent quæ ſub pel-A libus vſui ad quotidianam vitæ neceſſitatem forent. Hinc ſupellex dicta. Tubero † autem hoc 3
modo demonſtrare ſuppellectilem tentat: inſtrumentum quoddam patrisfamilias rerũ ad quotidianum vſum paratarum, quòd in aliam ſpeciem, aliamve apB pellationem non caderet: *d. l. Labeo,* 7. *hoc tit.* vt verbi gratia, in penum, argentum, veſtem, ornamenta, inſtrumenta agri aut domus, &c. Sed quæ legato ſupellectilis in vniuerſum contineantur, intelligi aliunde licet, *ex l.* 3. 4. 5 *hoc tit.* Id tenendum, C ſpeciem potius rerum quã materiam intuendam: & in ijs de quibus dubitari poteſt, ſupellectilis potius, an argenti, an veſtis ſint, eius ſententiam qui legauit inſpiciendam, & quomodo is ſit vſus. Ea verò de quibus non dubitatur quin in alio genere D ſint, legato nõ contineri. Non enim ex opionibus ſingulorum, ſed ex communi vſu nomina exaudiri debent, *d. l. Labeo, h. t.*

¶ Iure Sax. introducta eſt & alia 4
ſupellectilis ſpecies, gerada aut vtcuſilia vulgò dicta: quæ omnem mundum, veſtimenta, orE namenta, & quicquid mulieres in vſu atque poſſeſſione habent, complectitur: *Land. lib.* 1. *art.* 19. 24. 27. proximæque cognatæ ex linea materna (filiabus nimirum, quarum hic primæ cauſa eſt, non extantibus) inter nobiles debetur: *vide Fachſ. diff.* 21.

quem-

A quemadmodum contrà maribus hæredibus, arma, quas res expeditorias appellant. *art.* 21. 27. 28. *lib.* 1. Habet & vxor nobilis in bonis mariti geradam paulò copioſiorem, vt & alia quædam. Cæterùm quæ ſunt geradæ ſeu ſupellectilis, alienare inter viuos, eoq; oppignorare etiam in præiudicium proximæ, quæ luere tenetur, non hæres donare quoque (marito excepto) coram duobus ſaltem teſt.bus traditione ſtatim facta (quanquã vſum ſibi ad vitã retinere queat) mulier non prohibetur. Per vltimã voluntatem, vel donationem cauſa mortis, non idem ei licet: quoniam hæc tantùm valere in-

B cipiunt tẽpore mortis, quo eiuſmodi ſunt iam aliena: nempe proximæ cognatæ.

DIGEST. LIB. XXXIV.

DE ALIMENTIS VEL CIBARIIS legatis. Tit. I.

1 *Quid legato alimentorum contineatur.*
2 *De diariis legatis.*
3 *De pecunia in alimentum legata.*
4 *De prædio in alimentum legato.*

LEgatis † alimentis, cibaria & veſtitus & habitatio debebitur: *l. verſ.* 43. *cum l. ſeq. quos nos hoſtes,* 233. *de ver. ſign.* Quia ſine his ali corpus non poteſt. Cætera quæ ad diſciplinam pertinent, legato non continentur niſi aliud ſenſiſſe teſtatorem probetur. *l. legatis,* 6. *cum l. ſeq. ... tit.*

2 Diarijs † id eſt, quotidiano victu, vel cibarijs relictis, neque habitationem, neque veſtia-

C rium neque calcearium deberi, palam eſt; quando de cibo tantùm teſtator ſenſit, *l. diariis,* 21. *h. t.* Si † certa pecunia relinqua- 3
tur in alimenta, ea eſt præſtanda, *l. Lucius, l. cùm vnus,* §. *fi. h. t.* Si † non adiecta quantitate, 4
inſpiciendum eſt, quid defun-

D ctus præſtare ſit ſolitus: deinde quid cæteris eiuſdem ordinis reliquerit, quod ſi neutrum appareret, tunc ex facultatibus defuncti, & charitate eius cui fideicõmiſſum datum eſt, modus ſtatui debet. *l. penul. in princ. h. t.* Neque enim hic incertitudo lega-

E tum vitiat, cùm facilè declarari poſſit, *Iaſ. & alij, in l. ſi Stichum,* 16. §. 1. *de verb. obligat. gloſſ.* 7. *l. ſi cui,* 14. *de ann. leg. ſup.* Legatum hoc mortelegatarij

tarij finitur: niſi aliud defunctus A voluerit, *l. Mela. in prin. l. Sticho, §. Titia, l. Caio, §. fin. cum ſimilibus, h. t.* Ex certo prædio alimentis relictis, à quolibet poſſeſſore ea præſtanda ſunt: quia prædium eſt obligatum, *l. 2. l. Lucius, hoc tit.*

4 ¶ Prædio legato, vt inde legatarius alatur; proprietas, vel certè vſusfructus prædij ad vitam, magis quam alimenta legata videntur, *l. ſolent, §. quæro, l. cùm alimenta, §. fin. h. t.* Cibariorum [illegible] nomine apud Sax. venit *[illegible]beil.* hoc eſt, dimidia pars [illegible]torum & poculentorum, C quæ poſt 30. à morte mobilis viri [illegible] in eius domo ſuperſunt, [illegible]æque debentur: ſcilicet quæ [illegible] tēpore obitus fuerunt, [illegible] quæ intra 30. diem collecta, [illegible] in ædes allata ſunt. Tempus [illegible] mortis conſideratur: quo quidem cùm fuerint pars fundi D fructus pendentes vnà cum fundo hæreditatem ſequuntur, nec mulieri participantur.

De Auro, Argento, mundo, ornamentis, vnguentis, veſte vel veſtimentis & ſtatuis legatis. Tit. II.

1 *Quid auro legato veniat.*
2 *Quid mundo legato.*
3 *Quid ornamentis.*
4 *Quid inter ornamenta & mundum interſit.*
5 *De veſtimentis.*
6 *De vnguentis legatis.*
7 *De ſtatuis & picturis.*

CVm † aurum vel argentum 1 legatur, quicquid auri argentiq; relictum eſt, legato continetur, ſiue factum, ſiue infectum ſit. Pecuniam autem ſignatam placet eo legato non contineri; quia tranſit in aliam appellationis ſpeciem. *l. cùm aurum, 19. h. t. vide Cuiac. obſeru lib. 6. cap. 31.* Quòd ſi certum pondus auri ſit legatum vel argenti, magis quantitas legata videbitur, nec ex vaſis tangetur, *d. l. cùm aurum, l. 1. §. fin. l. cùm certum, 10. hoc tit.* Mundus † muliebris 2 eſt, quo mulier fit mundior. Itaq; omnia quæ ad mundū pertinent, vt ſpecula, vnguenta lauatio, riſcus. &c. legato mundo continentur: exceptis his, quæ valetudinis cauſa parantur. *l. argento, 25. §. fi. & §. mundus, l. pediculis, 34. §. pen. l. ſi vxori, mundus, 39. h. t.* Ornamenta † muliebria ſunt, 3 quibus mulier ornatur: veluti inaures, armillæ, viriolæ, annuli præter ſignatorios, & omnia, quæ ad aliam rem nullam parātur, niſi corporis ornandi E cauſa, *dict. l. argento, §. ornamenta. §. ornamentorum.* Veſtes autem muliebres appellatione ornamētorum non continentur, *l. ornamentorum, 37. hoc tit.* quia non ornandi, ſed tegendi corporis cauſa comparatæ ſunt, *l. quamuis, 26. hoc tit.* Inter † mundum 4 autem

autem & ornaméta intereſt. Po- A
teſt enim mulier eſſe munda, nõ
tamen ornata: vt ſolet contin-
gere in ijs quæ ſe emundarant
in balneo lotæ neque ſe orna-
runt: & contrà eſſe aliqua ex
ſomno ſtatim ornata, non tamẽ
emundata: *d. l. argento. §. pen.*
5 Itaque † legata etiam mundi &
ornatus inter ſe differũt: & alia
hoc, alia illo continentur. Ve-
ſtis an veſtimenta legentur ni-
hil refert. Veſtimentorũ ſunt
lanea omnia, linea que, vel ſe-
rica, vel bombicina, quæ induẽ-
di, præcingendi, amiciendi, in-
ſternendi, inijciendi, incuban-
dive cauſa parata ſunt: & quæ
his acceſſionis vice cedunt, vt
ſunt inſitæ picturæ, claui que,
qui veſtibus inſuuntur, *l. veſtis,*
23. l. veſtimentum, 22. l. cùm. &
24. cum l. ſeq. hoc tit. Veſtimen-
ta omnia aut virilia ſunt, aut
muliebria, aut communia, aut
familiaria: in quibus & cœna-
toria, quorum in cœnis vſus
olim erat. Martialis,

Pugnorum reus ebriaque no-
ctis.

Cœnatoria mittas aduocato.

de quibus videre licet I. C. *in d.*
l. veſtis, & l. 1. l. inter veſtem,
33. d. l. ornamentorum, hoc tit.
Vnguentis † legatis non tantùm
ea legata videntur quibus vngi-
mur voluptatis cauſa, ſed & va-
letudinis, *l. in argento, 21. §. 1.*
7 Si ſtatuam legaro & poſtea ex
alia ſtatua brachium ei adiece-

ro, omninò ſtatua à legatario
vendicari poteſt, *l. ſi ſtatuam,*
14. hoc tit. Si imaginem lega-
uit: & hæres tabulam ſoluit, po-
teſt dici actionem ex teſtamen-
to durare: puta imaginis lega-
tum, non tabulæ fuit, *l. ſi ima-*
ginem, 12. hoc tit.

B

De liberatione legata. Tit. III.

1 *Quare debitori res ſua rectè legetur.*

2 *Pignore legato non videri ius crediti remiſſum.*

C 3 *Varij modi liberationis legan-da.*

4 *Remedia, quibus vt libera-tioni legatæ ſatisfiat, vti conceſſum eſt.*

OMnibus † debitoribus etiã 1
eæ res quæ debentur, re-
D ctè legantur, licet domini earum
ſint: *l. 1. 3. hoc tit. §. ſi quis debi-*
tori, inſtit. de legat. vbi dixi. cùm
enim debeantur, videntur non
eſſe domini, *l. non videntur, 12.*
de reg. iur. l. id apud, 143. de
verbor. ſignific. Itaque † res ſua 2
oppignorata debitori legari po-
E teſt: quo caſu ius pignoribus
quod habebat teſtator, remiſ-
ſum non liberatio debiti legata
videtur, niſi alia fuerit teſtantis
voluntas. *d. l. 1. l. quod in rerum.*
§. 1. ſup. de leg. 1. l. 2. & 3. de pa-
ctis. Varijs † autem modis libe- 3
ratio legatur: vt ſi vel liberatio

nominis expreſsè, vel chirographum legetur, vel damnetur hæres ne agat. *d. l.* 3 *hoc titul.*
4 Liberatione † legata, non modò exceptione tutus eſt debitor, ſed poteſt agere aduerſus hæredem, vt ſe acceptilatione liberet, *l.* 3. §. *nunc de effectu*, 2. *vbi Bartol. hoc tit.* Addit Bartol *in d* §. *nunc de effectu.* tertium remedium, quo nunc vtimur: vt imploretur iudicis officium in hoc, vti is pronunciet nihil deberi, & ſilentium perpetuum hæredi imponat.

De adimendis vel transferendis legatis vel fideicommiſſis. Tit. IV.

1 *Diſpoſitio titulorum ſequentium, & continuatio.*
2 *Quomodo & quare permittatur legatorum ademptio.*
3 *De ademptione expreſſa.*
4 *De tacita.*
5 *De translatione legatorum.*

1 POſtquam † expoſitum, eſt quemadmodum legata relinquantur: reſtat vt dicamus quomodo amittantur, diminuãtur, & acquirantur. Amittuntur legata ademptione, translatione, dubio ſcripturæ, adiectione pœnæ, per regulam Catonianam: ſi quid pro non ſcripto habeatur; ſi legatarius indignũ ſe reddat legato: ſi conditio, vel A cauſa legati deficiat: de quibus omnibus eſt exponendum. Ademptio † legatorum fit aut expreſsè, aut tacitè: quæ teſtatori permiſſa meritò eſt, etiamſi dixerit ſe reuocare nolle, *l. ſi quis,* 22. *de legat.* 3. *l. diui,* §. *licet, de iure codicill.* quando ſupremi ſententia iudicij ambulatoria ſit vſque ad mortem: *l.* 4. *hoc tit.* poſſitque adimere is, qui & dare, *l.* 3. *de re iud. l.* 3. *de reg. iuris.* præſertim cùm voluntas vltima nullam obligationem inducat autem mortem, qua ſola confirmatur, quamuis inter viuos ſecus ſit, vt donatio ſtatim à conſenſu vires accipit, *l. ſi quis argentum, C. de don.* §. *perficiuntur, Inſtitut. de don.* nec pœnitentia reuocatur, *l.* 2. *C. de reuo. donat.* Fit † autem ademptio expreſsè, cùm diſertis verbis adimitur, aut contrarijs vt, Non do, non lego, aut alijs quibuſcunque, *l.* 2. 3. *hoc tit. Inſtitut. eod. in princ.* Aut ſi inducat quod ſcriptum eſt: *l. nihil intereſt,* 16. *hoc tit.* neque refert, vtrum in teſtamento an codicillis fiat ademptio *Inſtitut. eodem in prin.* in ſcriptis, aut ſine ſcriptura, coram tamen teſtib. *l. ſi deicommiſſum,* 27. *vbi Bartol. Caſtr. Salic. C. de fideicomm.* ſaltem duobus, *Bart. Caſtr. Salic. in d. l. fideicommiſſum, Cod. de fideicomm. l. ſi iure,* 18. *de leg.* 3. Tacitè † adimitur, cùm inimicitiæ capitales inter teſtatorem & legatarium.

gatarium ortæ ſunt: *l. 3. §. vltim. l. ex parte, 22. hoc tit.* nec enim inimico benefacere quis velle præſumitur; & legata propter benemerita ac beneuolentiam dari ſolent *l. nec adiecit, pro ſoc.* Item, cùm teſtator viuus alij rem legatam donauit, *l. rem legatam, 18. hoc tit.* Quòd ſi alio ex contractu alienet, diſtinguendum erit verum voluntate fecerit, an coactus neceſſitate: vt hoc caſu legatum debeatur, illo nequaquam, *l. ſi ſeruo, hoc tit. l. fideicommiſſa, §. ſi rem, de leg. 3. §. ſi rem, Inſtit. leg.* Sed & moriente ante teſtatorem legatario, legatum extinguitur. *§. ſi coniunctim, Inſtitut. de legat. l. vnica, §. cùm & triplici, Cod. de cad. toll.* dies enim primò cedit à morte teſtatoris, *vide infrà quand. dies legat. ced.* Quod autem ceſſum non eſt, neque dum debetur, *l. cedere diem, de verborum ſignificat.* ea verò quæ non debentur, nemo ad ſuos hæredes tranſmittere poteſt. *vid. infr. quan. di. leg l. vnic. Cod. de cad. toll. & tit. C. de his qui ant. aper. tabul. l. 1. infrà de cond. & demonſt.*

¶ Sicut adimi legatum poteſt, ita & ad alium transferri: veluti hoc modo: Quod Titio legaui, id Seio do lego: quæ res à perſona Titij tacitam ademptionem continet, *l ſicut, 5. h. t.* Translatio legati fit quatuor modis, aut enim à perſona legatarij, in perſonam transfertur, ſicuti dictum eſt: aut ab eo, qui dare iuſſus eſt, transfertur qui alius det: aut cùm res pro re datur, vt pro fundo decem aurei: aut quod purè datum eſt, transfertur ſub conditione, *l. translatio, 6. hoc tit.* Quod ſi alij legetur ſub cõditione quod alij purè legatum eſt, non planè receſſum videbitur à primo: ſed ita demum ſi conditio ſequentis extiterit, *l. quod ſi, 7. hoc tit.*

De rebus dubijs. Tit. V. C. 6. 38.

1 *De dubio & ambiguo ſcriptura.*

2 *De incertitudine perſonæ cui legatum eſt.*

1 DVbium † etiam ſcripturæ annihilat legatum. Quæ enim in teſtamento ſcripta ſunt, neque intelliguntur quid ſignificent, ea perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent. *l. 2. infrà de iis quæ pro non ſcrip. hab.* Sed & in ambiguo ſermone non verũque dicimus, verum id duntaxat quod volumus. Itaque qui aliud dicit quam vult, neque id dicit quod vox ſignificat, quia non vult: neque id quod vult, quia id non loquitur, *l. 3. hoc t.* Quare etiamſi vtcunque conſtet de voluntate, tamen ſi ad eam verba accommodari nequeant, voluntas vtplurimum deficit: *l. Labeo,*

De vſu & vſufructu, & reditu, & habitatione, & operis per legatum, vel fideicomm. datis Titul. II.

1 *Continuatio.*
2 *Forma legandi vſumfructum multiplex.*
3 *De legato reditus.*
4 *De legata habitatione.*
5 *De operis ſerui legatis.*

1 ANnuo † legato ſimile eſt legatum vſusfructus, *Paulus lib.3. tit.6.* ſicuti dictum eſt. Non enim ſolùm pactionibus, ſed etiam teſtamento vſusfructus rectè cõſtituitur & legatur, *§. conſtituitur, Inſt. de vſufruct.* Itaq; † poteſt vel vſusfructus ſolus, vel ſola proprietas legari, aut alteri proprietas, alteri vſusfructus: ſed ſi vſufructu legato, fundum leget teſtator, quia hoc verbum etiam vſumfructum comprehendit, *l.locus, 66.quaſt. 117. de verborum ſignific.* is inter duos legatarios communicabitur, *l. ſi alijs, 19. hoc titul. l. 4. §. non ſolùm, de vſufr. accreſ.* Cùm ita legatur, Fructus annuos fundi Corneliani do lego: perinde putat accipiendum Labeo, ac ſi vſusfructus fundi legatus eſſet: quòd hæc mens fuiſſe teſtatoris videatur, *l. cùm ita legatum, 41. hoc tit.* in fructu autem id eſſe intelligitur, quod ad

A vſum hominis inductum eſt, *l. in fructu, 42. hoc tit.* Conſimile etiam eſt vſusfructus legato, ſi quis reditum fundi annuum leget, *l. patrimonij, 22. l. legatum ciuitatis, 16. l. quidam, 17. hoc* Vnde † ſi bonorum meorum reditum omnib. annis vxori meæ 3
B dari volo, Ariſto reſpondit, ad hæredem vxoris legatum non transire: quando aut vſufructui ſimile eſſet, aut legato in annos ſingulos, *d. l.patrimonij.*

¶ Habitationis legatum in ſingulos annos ab initio anni deberi cõſtat, *l. habitationis, 11. hoc titul.* Tale legatum, Damnas eſto hæres, Titium ſinere in illa domo habitare, quoad viuet, vnum legatum eſt *l. damnas eſto, 15. hoc t.* 4
C

¶ Hominis etiam operæ tam ſerui, quã liberi legari poſſunt, *l. 2. & 3. hoc tit.* Quod legatum 5
D ab alijs diſtat: quoniam hic legatarius pro fructuario non eſt: ideoq; nec capitis diminutione, vel non vtendo nec morte legatarij legatum extinguitur, *dict. lege 2. vide ſup. de ope. ſeru.* Quia cum operæ in rerum natura nõ ſint priuſquam præſtentur, *l. operæ. de oper. lib.* non poſſunt capi-
E tis diminutione, aut morte legatarij amitti. Priuatio enim præſupponit habitum, vt loquũtur, *l. decem, 116. de verb. oblig. vbi Dd. vide ſupr. tit. de oper. ſeruo.* Omnium bonorum vſusfructus legari poteſt, *l. 1. l. 5. Co. de*

vſufr. nec id impedit quo minus A
hæres adeat. *l. vſufr. 9. Co. eod. tit. de vſufr. de quo diſputant, Ang. §. hæres, num. 4. Inſtitut. de hæred. inſtitut. Alexand. Salic. l. extraneum, Cod. de hæred. inſtitut.*

De ſeruitute legata. Tit. III.

1 *Continuatio.*
2 *Dupliciter legari ſeruitutes.*
3 *Qui, quibus legare ſeruitutem poſſint.*
4 *Quare vſus ſeruitutis non rectè legetur.*

1 Sicuti † perſonales ſeruitutes, ita quoque reales vltimis voluntatibus rectè conſtituuntur, *l. 1. 2. 3. & tot. hoc tit.* Duplici-
2 ter † autem legatur ſeruitus: aut principaliter, vt, Viam per fundum meum tibi lego: *l. 2. hoc tit.* aut in conſequentiam, *l. 1. h. tit.*
3 Legant † rectè ſeruitutem, qui inter viuos conſtituere eam poſſunt & iis vtiliter legatur, quibus inter viuos vtiliter conſtituitur, puta prædiorum dominis. Porrò
4 vſu † ſeruitutis vel vſusfructus non rectè legatur, quia ſeruitus eſſe nulla poteſt. Itaque incerti cum hærede erit agendum, vt legatario quoad viuet (videtur enim perſonalis quidam vſus relictus, qui cum perſona extinguitur *vide ſup. de vſufr. & de hab.*) facultatem ſeruitutis præſtet, *lege 1. ſupr. tit. 1.*

De Dote prælegata. Tit. IV.

1 *Quid amplius in legato ſit, quàm actione dotis.*
2 *Quomodo dos legetur.*

B Si vxori † maritus dotē leget, 1
quamuis ea domina ſit dotis; mortuo marito: tamen valet legatum, quia plenius eſt quàm de dote actio, *§. ſed ſi vxori, Inſt. de legat. vbi dixi.* Primò propter commodum repræſentationis. Nam licet immobilia
C iure veteri annua, bima, trima die, hoc eſt, tribus annuis penſionibus, *l. 3. ſup. de ann. legat.* hodie poſt annum demū actione dotis exiguntur. *l. vnica, §. exactio. C. de rei vxor. actio. vide Vlpian. tit. 6.* At legatum ſtatim peti poteſt, *§. ſi quis debitori, verſ.*
D *è contrario. Inſt. de legat. vbi dixi,* & quidem pluribus actionibus, *l. 1. & 2. C. com. de legat.* Quare rectè prælegari dos, antequā ſolui ſcilicet debeat, perhibetur. *Cuiac. obſeru. lib. 4. c. 23.* Deinde in quantum facere poteſt debitor, condemnatio fit in iu-
E dicio dotis, etiam aduerſus hæredem: *l. etiam ſolut. matrim.* at actio ex teſtamento ſolidum legatum perſequitur, niſi Falcidia quid detrahat, *l. cùm dotem, infrà ad l. Falcid. l. 2. §. idem Iulian. hoc tit.* Poſtremò pacta quæ dotibus adjici ſolent, in legatis

gatis non obtinent, *l.1. hoc tit.* A vt non parum commoditatis in eiuſmodi legato inſit.

2 ¶ Legatur autẽ dos, aut expreſſa quantitate, aut non expreſſa. Si expreſſim legetur, vt Centum aureos dotis nomine, vel quos in dotem dediſti, tibi vxor do lego, etiamſi nihil in dotem B datum ſit, nihilominus legatum debetur, *l. cùm ſcriptum, 6. l. vir vxori, 8. cum ſimili, h. t. l. 1. 2. 3. C. de falſa cauſa adiect.* quia falſa demonſtratio illud non vitiat, *l. demon. 17. l. falſa, 33. inf. de cond. & demon.* Sin autem legatum ſit non expreſſa quantita- C te, ſed ſimpliciter, vt Dotem lego: nihil amplius, quod quidem ad quantitatem attinet ineſt legato, quàm actioni dotis, *l. 1 l. 2. l. 5. h. t.* itaque ſi nihil reperiatur in dote, inutile erit legatum, *d. l. 1. §. ſed ſi vxori, Inſt. de leg. vbi vide poſitam diſtinctionem*. D Si nulla legentur ſupra vel vltra dotem, etiam ipſa dos legata videri debet ob dictionem implicatiuam, *Bart. in l. qui ita, 4. num. 2. h. t.*

De Optione vel electione legata. Tit. V.

1 *Quare in legato optionis electionem habeat legatarius.*

2 *Quando optio facienda.*

3 *In optione quare non ſit locus pœnitentiæ.*

4 *Optionis legatum eſſe tranſitorium.*

EST & cũ teſtator legat optionem ſiue electionem ſeruorum aut aliarum rerum, *l. 1. 2. 4. 6. & tot. h. t.* Optio † olim 1 ſolenniter fiebat. *l. 5. l. Iuliam. 10. de leg. 1. l. ſi cui, 25. de lib. cauſ.* & actus erat legitimus. *l. actus, 77. verb. ſerui optio, de reg. iur.* nec per procuratorem ideo fieri poterat, *l. nemo, 123. de reg. iur.* electio verò facultatis erat arbitrariæ, *l. ſi ſtipulatus, 76. vbi omnes Dd. de verb. obl. l. vlt. C. com. de leg.* itaque hic in inſcriptione tanquam diuerſa proponuntur. Cæterùm hodie quando ſublatis ſolennitatibus, *l. 1. 2. C. com. de leg.* ſint exæquata, *l. vlt. C. eo. tit.* de vtroq; promiſcuè agamus. Quo in legato electio defertur legatario, *d. l. 2. §. ſi generalem, Inſt. eo. cum ibi nota,* vt is eligat quàm rem volet, etiam optimam, quod inductum eſt partim fauore vltimarum voluntatum, quas interpretamur plenius: *l. in teſt. 12. de reg. iur.* partim quia teſtator verba ad legatarium dirigens, videtur hanc illi facultatẽ concedere: partim quòd, vt inquit Aphricanus, *l ſi ſeruus, 108.* E *§. cùm homo, 2. ſup. de leg. 1.* meritò electio eius eſſe debeat, cui poteſtas ſit, qua actione vti velit. Nam actio in rem quæ datur legatario, ne intelligi quidem explicarique poteſt, non demonſtrato corpore quod petatur, *l. ſi in rem, 6. de rei vendic.* Si igitur

tur ei damus actionem in rem, A certè vt largiamur ei electionem rei in quam actionem dirigat, neceſſe eſt. Sed hæc in vltimis duntaxat voluntatibus obtinent. Nam quia hæ rationes ceſſant in contractibus, meritò in obligatione generis aut alternatiua debitoris eſt electio, *l. plerumque in* B *fi. de iur. dot. & in alternatiuis, de reg. iur. in 6. noc. in l. ſi vnus, 27. §. 5. de pact.*

2 ¶ Optio porrò ante aditam hæreditatem fruſtra fit, *l. optione, 16. h. t* adita autem hæreditate, ſi ceſſet legatarius eligere. Prætor C decernit tēpus intra quod optandum ſit: ne hæres, dum diutius in incerto hæret, quid ſuum, quid legatarij ſit, incommodo aliquo adficiatur. *l. mancipiorum*

3 *6. h. t.* Semel † autem optione facta mutare volũtatem legatarius nequit: quia omne ius legati prima teſtatione conſumitur, *l. apud* D *Aufidium, 10. h. t* ſtatim enim atque legatarius elegit, iuris fictione transfertur in illum dominium, *l. à Titio, de furt.* Optionis † legatum etſi conditionem perſonæ adhærentem contineat, nec videatur per alium E poſſe impleri: *l. qui hæredi, 44. inf. de cond. & dem.* tamen fauore vltimarum voluntatum tranſire illud ad hæredem legatarij voluit Iuſtinianus *§. optionis, tit. eo. ex ſententia Pauli, in l. ... aut illud, 19. h. t.*

De Tritico, vino, vel oleo legato. Tit. VI.

1 *Quid vini legato contineatur.*
2 *Quid tritici & olei legato.*

VIno † legato omne continetur quod ex vinea natũ eſt, & defunctus reliquit, etiam acetum ex vino factum, & quicquid teſtator vini numero habuit: *l. ſi quis vinum, 9. hoc tit.* Item vaſa, *l. 3. §. 1. h. t.* in quæ diffuſum eſt: cuiuſmodi ſunt, amphoræ & cadi eum enim hæc vaſa non magnæ ſint amplitudinis, ac vnà cum vino vendi ſoleant, videntur etiam largiore interpretatione ſimul legari. Secus eſt in dolijs maioribus quæ ad perpetuum vſum ſeruantur, neque loco aut cellis moueri, nec diſtrahi cum vino ſolent, *d. l. 3. cui vinum, 6. l. vino, 14. cum l. ſeq. h. t. l. ſi quis. 10. de aur. arg. leg.* Certè zythum, quam ceruiſiam hodie vocant, in hoc legatum non venit, *l. ſi quis vinum, 9. h. t.* nec enim de genere vini eſt: cùm vinum natura naſcatur, & vnius ſit ſubſtantiæ: ceruiſia verò potus ſit ex pluribus ſpeciebus, puta aqua, hordeo, lupulo, &c. factus & commixtus. 1

¶ Si quis tritici modios centũ, qui ſinguli pondo centum ponderent, leget, nihili legatum ſit: quia eiuſmodi triticum in rerum natura non eſt, *l. quidam, 7 inf. h. t.* Cùm autem certa- 2

menſura tritici, aut certum pondus olei non adiecta qualitate legatur, liberum eſt hæredi, cuius generis velit frumentũ aut oleũ legatario ſoluere, *l. 4. h. t.* Qua de re extat alibi diſtinctio, *l. legato, 37. ſup. de leg. 1.* Cùm quis damnat hæredem, vxori vinum, oleum, frumentum dare, recepta eſt Tuberonis ſententia, vt non quantum hæres vellet, ſed quantum teſtator reliquit, legatum putetur, *d. l. quidem, 7. h. t.* Porrò morib. Sax. etiam abſq; legato, mulier nobilis dimidiam annonæ partem (comeſtibilia vocant) accipit. *Landr. lib. 1. art. 24. cum ſimil.*

De Inſtructo vel inſtrumẽto legato. Tit. VII.

1 *Quid ſit inſtrumentum.*
2 *Quomodo inſtrumenta legentur, & quid eo legato comprehendatur.*
3 *Dotes prædiorum non comprehendi.*
4 *Inſtrumentorum varia genera.*
5 *Regula de interpretatione horum legatorum.*

1 INſtrumentum † fundi eſt apparatus rerum diutius manſurarum ſine quibus exerceri poſſeſſio nequit: *l. quæſitum, 12. in prin. hoc tit.* hoc eſt, quæ aut quærendi fructus, aut cogendi, aut conſeruandi gratia parantur; *l. instrumenta, 8. in prin. cum §.*

A *ſeq. h. t. d. l. quæſitum.* Nihil † 2 autem intereſt, ſiue quis fundũ cum inſtrumento, ſiue inſtrumentum, ſiue fundum & inſtrumentum leget: tantundem enim effectu in vno eſt, quantum in alio; *l. 1. l. 5. h. t. vide quæ ſcripſi Inſt. de leg. §. idem eſt fundus.* B Quid autẽ & cuiuſmodi in hoc legatum veniat longum eſt enumerare, & apud I.C. tractatũ *in l. pen. d. l. quæſitum, 12. l. fundi inſtrumento, 25. l. dolia, 26. §. fi. l. cùm de lanionis. 18. §. cùm de vill. eo. h. t. & in l. 2. vbi Dd. C. de ver. ſign.* Illud conſtat, † ſi 3 C ſimpliciter fundus legetur, dotes prædiorum, ideſt eas fundi acceſſiones, & emolumenta, quæ ad culturam eius ex alio fundo paterfamilias ſumere ſolet, *l. 9. §. 1. in fi. de vſuf.* non venire, *l. 2. §. fi. l. cum fundus, 21. d. l. dolia h. t.* Eſt † autem aliud inſtrumentũ D villæ, *l. villa, 16. in prin. l. ſi mancipia, 19. §. pen. h. t.* aliud domus, *d l. quæſitum, §. ſi duobus, cum ſeq. l. ſi ita, 15. §. domo, l. Seia, 20. §. pen. h. t.* aliud tabernæ aut cauponæ, *d. l. ſi ita h. t.* aliud vineæ, *d. l. villa, §. vineæ, h. t.* Sunt & inſtrumenta homi-E num vt patrisfam. *d. l. quæſitum, §. ſed ſi fundum.* pictoris, *l. item pictoris 17. h. t.* piſtoris, *d. l. cùm de lanionis, 18. §. 1.* lanionis, *d. l. cùm de lanionis, in prin.* medici, *d. l. cùm de lanionis, §. medici,* balneatoris, piſcatoris, *l. taberna, 13. §. fi. d. l. item, §. 1. h. t. &c.*

In

4 In † omnibus autem iſtiuſmodi legatis optimum eſſe Pædius ait, non propriam verborum ſignificationem ſeruari, ſed in primis quid teſtator demonſtrare voluerit: deinde in qua præſumptione & conſuetudine ſint, qui in quaque regione commorantur, *d.l. cùm de lanionis*, 18. §. *aſinam*, 2.

De Peculio legato. Tit. VIII.

QVid ſit peculium, diximus ſuprà de pecul. Quoniam autem ſeruo ſimpliciter legato, aut libertate data, non etiam intelligitur legatum peculium, niſi exprimatur: *l. antepen. hoc tit. l. vnic. C. de pecu. l. eius qui lib. mer. §. peculium. Inſt. eo. vbi vide.* fit vt peculium expreſſè legari ſoleat, de quo tamẽ deducit hæres, quod teſtatori, & eius liberis, ac ſibi debetur. id enim non eſt in peculio: *l. ſi peculium*, 6. *l. ſi Sticho*, 21. *l. dominus, cum ſimil. hoc tit.* Peculij legatum acceſſionis vicem obtinet itaque extincto ſeruo, ſimul extinguitur, *l.* 1. *&* 2. *hoc tit.*

De Penu legata. Tit. IX.

1 *Quid propriè penus.*
2 *Quid in legatum penoris veniat.*

A QVi † penum legat, quid legato complectatur, videamus. 1
Et quamuis propriè penus ſunt ea eſculenta & poculenta, quæ non in dies ſingulos cœnæ cauſa apparantur, ſed quæ cõtrahuntur longæ viſionis gratia, & reconduntur: ex eo quòd B non in promptu ſint, ſed intus & penitus recondita habeantur, penus dicta: *Gellius lib. 4. cap. 1.*
tamen † in vltimis voluntatibus, 2
in quibus benignior ſit interpretatio, rectè Mutius ſcripſit, penu legata contineri, quæ eſui potuique ſunt. Quin & ea quæ non C eſſe, ſed per quæ eſſe ſolemus, vt oleum, garum, muriam, & ſimilia, legato contineri Proculus opinatur: niſi contraria mens teſtatoris appareat, *l.* 3. *hoc tit.* Vaſa quoque penuria quin contineantur, nulla dubitatio eſt, *d. l.* 3. §. *final.* 4. *hoc t.* Quòd ſi ali- D quid penoris dare iuſſus, & ni dediſſet pecuniam ſoluere, hæres damnatus eſt, penus erit in præſtatione, pecunia verò in petitione, poſtquam hæres eſt in mora dandi, *l.* 1. *h. t. l. cùm ſine; l. ſi penum, quan. dies legat. l. ita*, 115. *de verb. obligat.* Transfun- E ditur enim legatum penoris, in obligationem pecuniæ poſt moram: cùm quia voluntates defunctorum nõ debent in ſuſpen-
ſo manere, *l. ſi. comm. præd.* tum 3
quòd illa eſt penoris natura, vt facilè corrumpatur: Ne igitur ex mora hæredis fiat deterior le-

gati cauſa, meritò pro penore poſt morã pecunia debetur. Moribus Sax. vt antè dictũ eſt, abſq; legato penus intra trigeſimum à morte diem à vidua ac familia defuncti in neceſſarios vſus conſumitur: *art.* 22. *lib.* 1. quod ſupereſt hæredem ſequitur, aut ſi de nobilis ſucceſſione agatur, inter hæredes & viduam ita diuiditur, vt illis ſemis, altera pars comeſtibiliũ dimidia viduæ cedat, *d. art.* 22. 24. *lib.* 1.

De Supellectile legata. Tit. X.

1 *Supellex quid, & quas res contineat.*
2 *Vnde dicta.*
3 *Tuberonis definitio.*
4 *De gerada Saxonum.*

1 SVpellex † Pomponio eſt domeſticum patrisfamilias inſtrumentum, quod nec argento aurove facto (nam olim ſeueriobus moribus aurum argentumq; in quotidiano vſu non erat, *l.* 3. *h. t.* Et in rebus non in animalibus conſiſtit. *l.* 2. *h. t.* Alphenus ſupellectilis eas eſſe res putat, quæ ad vſum communem patrifamilias paratæ eſſent, neque nomen ſui generis ſeparatum haberent, *l. ſupellectilis,* 6. *hoc t.*
2 Huius † originem vocabuli Labeo ab eo ducit, quòd olim ijs qui in legationem proficiſcerentur, locari ſolerent quæ ſub pel- A libus vſui ad quotidianam vitæ neceſſitatem forent. Hinc ſupellex dicta. Tubero † autem hoc modo demonſtrare ſuppellectilem tentat: inſtrumentum quoddam patrisfamilias rerũ ad quotidianum vſum paratarum, quòd in aliam ſpeciem, aliamve ap- 3
B pellationem non caderet: *d. l. Labeo,* 7. *hoc tit.* vt verbi gratia, in penum, argentum, veſtem, ornamenta, inſtrumenta agri aut domus, &c. Sed quæ legato ſupellectilis in vniuerſum contineantur, intelligi aliunde licet, *ex l.* 3. 4. 5 *hoc tit.* Id tenendum,
C ſpeciem potius rerum quã materiam intuendam: & in ijs de quibus dubitari poteſt, ſupellectilis potius, an argenti, an veſtis ſint, eius ſententiam qui legauit inſpiciendam, & quomodo is ſit vſus. Ea verò de quibus non dubitatur quin in alio genere
D ſint, legato nõ contineri. Non enim ex opionibus ſingulorum, ſed ex communi vſu nomina exaudiri debent, *d. l. Labeo, h. t.*

¶ Iure Sax. introducta eſt & alia ſupellectilis ſpecies, gerada aut vtenſilia vulgò dicta: quæ omnem mundum, veſtimenta, or- 4
E namenta, & quicquid mulieres in vſu atque poſſeſſione habent, complectitur: *Land. lib.* 1. *art.* 19. 24. 27. proximæque cognatæ ex linea materna (filiabus nimirum, quarum hic prima cauſa eſt, non extantibus) inter nobiles debetur: *vide Fachſ. diff.* 21. quem-

quemadmodum contrà maribus A hæredibus, arma, quas res expeditorias appellant. *art.* 21. 27. 28. *lib.* 1. Habet & vxor nobilis in bonis mariti geradam paulò copioſiorem, vt & alia quædam. Cæterùm quæ ſunt geradæ ſeu ſupellectilis, alienare inter viuos, eoq; oppignorare etiam in præ- B iudicium proximæ, quæ luere tenetur, non hæres donare quoque (marito excepto) coram duobus ſaltem teſtibus traditione ſtatim facta (quanquã vſum ſibi ad vitã retinere queat) mulier non prohibetur. Per vltimã voluntatem, vel donationem cauſa mortis, non idem ei licet: quoniam hæc tantùm valere incipiunt tẽpore mortis, quo eiuſmodi ſunt iam aliena: nempe proximæ cognatæ.

DIGEST. LIB. XXXIV.

DE ALIMENTIS VEL CIBARIIS legatis. Tit. I.

1 *Quid legato alimentorum contineatur.*
2 *De diariis legatis.*
3 *De pecunia in alimentum legata.*
4 *De prædio in alimentum legato.*

1 Legatis † alimentis, cibaria & veſtitus & habitatio debebitur: *l. verſ.* 43. *cum l. ſeq. l. quos nos hoſtes,* 233. *de verb. ſign.* quia ſine his ali corpus non poteſt. Cætera quæ ad diſciplinam pertinent, legato non continentur niſi aliud ſenſiſſe teſtatorem E probetur. *l. legatis,* 6. *cum l. ſeq. h. tit.*
2 Diarijs † id eſt, quotidiano victu, vel cibarijs relictis, neque habitationem, neque veſtiarium C neque calcearium deberi, palam eſt; quando de cibo tantùm teſtator ſenſit, *l. diariis,* 21. *h. t.*
3 Si † certa pecunia relinquatur in alimenta, ea eſt præſtanda, *l. Lucius, l. cùm vnus,* §. *fi. h. t.*
4 Si † non adiecta quantitate, inſpiciendum eſt, quid defun- D ctus præſtare ſit ſolitus: deinde quid cæteris eiuſdem ordinis reliquerit, quod ſi neutrum apparet, tunc ex facultatibus defuncti, & charitate eius cui fideicõmiſſum datum eſt, modus ſtatui debet. *l. penul. in princ. h. t.* Neque enim hic incertitudo legatum vitiat, cùm facilè declarari poſſit, *Iaſ. & alij, in l. ſi Stichum,* 16. §. 1. *de verb. obligat. gloſſ.* 7. *l. ſi cui,* 14. *de ann. leg. ſup.* Legatum hoc mortelega-

tarij

tarij finitur: niſi aliud defunctus A volucrit, *l. Mela. in prin. l. Stichum, §. Titia, l. Caio, §. fin. cum ſimilibus, h. t.* Ex certo prædio a[illegible] mentis relictis, à quolibet poſſ[illegible]ſore ea præſtanda ſunt: quia prædium eſt obligatum, *l. 2. l. Lucius, hoc tit.*

4 ¶ Prædio legato, vt inde lega- B tarius alatur; proprietas, vel certè vſuſfructus prædij ad vitam, [illegible] quam alimenta legata vi[illegible] r, *l. ſolent, §. quæro, l. cùm [illegible] ta, §. fin. h. t.* Cibariorum [illegible] nunc apud Sax. venit [illegible] hoc eſt, dimidia pars [illegible]ntorum & poculentorum, C [illegible] poſt 30. à morte mobilis vi[illegible] in eius domo ſuperſunt, [illegible] æque debentur: ſcilicet quæ [illegible]mo tẽpore obitus fuerunt, [illegible] quæ intra 30. diem collecta, [illegible] in ædes allata ſunt. Tempus [illegible] mortis conſideratur: quo[illegible] quidem cùm fuerint pars fundi D fructus pendentes vnà cum fundo hæreditatem ſequuntur, nec mulieri participantur.

De Auro, Argento, mundo, ornamentis, vnguentis, veſte vel veſtimentis & ſtatuis legatis. Tit. II.

1 *Quid auro legato veniat.*
2 *Quid mundo legato.*
3 *Quid ornamentis.*
4 *Quid inter ornamenta & mũdum interſit.*
5 *De veſtimentis.*
6 *De vnguentis legatis.*
7 *De ſtatuis & picturis.*

CVm † aurum vel argentum 1 legatur, quicquid auri argentiq; relictum eſt, legato continetur, ſiue factum, ſiue infectum ſit. Pecuniam autem ſignatam placet eo legato non contineri; quia tranſit in aliam appellationis ſpeciem. *l. cùm aurum, 19. h. t. vide Cuiac. obſeru lib. 6. cap. 31.* Quòd ſi certum pondus auri ſit legatum vel argenti, magis quantitas legata videbitur, nec ex vaſis tangetur, *d. l. cùm aurum, l. 1. §. fin. l. cùm certum, 30. hoc tit.* Mundus † muliebris 2 eſt, quo mulier fit mundior. Itaq; omnia quæ ad mundũ pertinent, vt ſpecula, vnguenta lauatio, riſcus. &c. legato mundo continentur: exceptis his, quæ valetudinis cauſa parantur. *l. argento, 25. §. f. & §. mundus, l. pediculis, 34. §. pen. l. ſi vxori, mundus, 39. h. t.* Ornamenta † muliebria ſunt, 3 quibus mulier ornatur: veluti inaures, armillæ, viriolæ, annuli præter ſignatorios, & omnia, quæ ad aliam rem nullam parãtur, niſi corporis ornandi cau- E ſa, *dict. l. argento, §. ornamenta, §. ornamentorum.* Veſtes autem muliebres appellatione ornamẽtorum non continentur, *l. ornamentorum 37. hoc tit.* quia non ornandi, ſed tegendi corporis cauſa comparatæ ſunt, *l. quamuis, 26. hoc tit.* Inter † mundum 4 autem

autem & ornaméta intereſt. Poteſt enim mulier eſſe munda, nõ tamen ornata: vt ſolet contingere in ijs quæ ſe emundarunt in balneo lotæ neque ſe ornarunt: & contrà eſſe aliqua ex ſomno ſtatim ornata, non tamé emundata: *d. l. argento. §. pen.*
5 Itaque † legata etiam mundi & ornatus inter ſe differũt: & alia hoc, alia illo continentur. Veſtis an veſtimenta legentur nihil refert. Veſtimentorũ ſunt lanea omnia, lineaque, vel ſerica, vel bombicina, quæ induẽdi, præcingendi, amiciendi, inſternendi, iniiciendi, incubandive cauſa parata ſunt: & quæ his acceſſionis vice cedunt, vt ſunt inſitæ picturæ, claviquè, qui veſtibus inſuuntur, *l. veſtis, 23. l. veſtimentum, 22 l. cùm. & 24. cum l. ſeq. hoc tit.* Veſtimenta omnia aut virilia ſunt, aut muliebria, aut communia, aut familiaria: in quibus & cœnatoria, quorum in cœnis vſus olim erat. Martials,

Pugnarum reus ebriaque noctis.

Cœnatoria mittas aduocato.

de quibus videre licet I. C. *in d. l. veſtis, & l. 1. l. inter veſtem, 33. d. l. ornamentorum, hoc tit.* Vnguentis † legatis non tantùm ea legata videntur quibus vngitur voluptatis cauſa, ſed & valetudinis, *l. in argento, 21. §. 1.*
7 Si ſtatuam legaro & poſtea ex ea ſtatua brachium ei adiecero, omninò ſtatua à legatario vendicari poteſt, *l. ſi ſtatuam, 14. hoc tit.* Si imaginem legauit: & hæres tabulam ſoluit, poteſt dici actionem ex teſtamento durare: puta imaginis legatum, non tabulæ fuit, *l. ſi imaginem, 12. hoc tit.*

De liberatione legata. Tit. III.

1 *Quare debitori res ſua rectè legetur.*

2 *Pignore legato non videri ius crediti remiſſum.*

3 *Varij modi liberationis legandæ.*

4 *Remedia, quibus vt liberationi legatæ ſatisfiat, vti conceſſum eſt.*

OMnibus † debitoribus etiã eæ res quæ debentur, rectè legantur, licet domini earum ſint: *l. 1. 3. hoc tit. §. ſi quis debitori, inſtit. de legat. vbi dixi.* cùm enim debeantur, videntur non eſſe domini, *l. non videntur, 12. de reg. iur. l. id apud, 143. de verbor. ſignific.* Itaque † res ſua oppignorata debitori legari poteſt: quo caſu ius pignoribus quod habebat teſtator, remiſſum non liberatio debiti legata videtur, niſi alia fuerit teſtantis voluntas, *d. l. 1. l. quod in rerum. §. 1. ſup. de leg. 1. l. 2. & 3 de pactis.* Varijs † autem modis liberatio legatur: vt ſi vel liberatio

nominis

nominis expreſsè, vel chirographum legetur, vel damnetur hæres ne agat. *d. l.* 3 *hoc titul.*
4 Liberatione † legata, non modò exceptione tutus eſt debitor, ſed poteſt agere aduerſus hæredem, vt ſe acceptilatione liberet, *l.* 3. §. *nunc de effectu*, 2 *vbi Bartol. hoc tit.* Addit Bartol *in d* §. *nunc de effectu.* tertium remedium, quo nunc vtimur: vt imploretur iudicis officium in hoc, vti is pronunciet nihil deberi, & ſilentium perpetuum hæredi imponat.

De adimendis vel transferendis legatis vel fideicommiſſis. Tit. IV.

1 *Diſpoſitio titulorum ſequentium, & continuatio.*
2 *Quomodo & quare permittatur legatorum ademptio.*
3 *De ademptione expreſſa.*
4 *De tacita.*
5 *De translatione legatorum.*

1 POſtquam † expoſitum, eſt quemadmodum legata relinquantur: reſtat vt dicamus quomodo amittantur, diminuantur, & acquirantur. Amittuntur legata ademptione, translatione, dubio ſcripturæ, adiectione pœnæ, per regulam Catonianam: ſi quid pro non ſcripto habeatur; ſi legatarius indignũ ſe reddat legato: ſi conditio, vel A cauſa legati deficiat: de quibus omnibus eſt exponendum. Ademptio † legatorum fit aut expreſsè, aut tacitè: quæ teſtatori permiſſa meritò eſt, etiamſi dixerit ſe reuocare nolle, *l. ſi quis*, 22. *de legat.* 3. *l. diui,* § *licet*, *de iure codicill.* quando ſupremi ſententia iudicij ambulatoria ſit vſque ad mortem: *l.* 4. *hoc tit.* poſſitque adimere is, qui & dare, *l.* 3. *de re iud. l.* 3. *de reg. iuris*. præſertim cùm voluntas vltima nullam obligationem inducat autem mortem, qua ſola confirmatur, quamuis inter viuos ſecus ſit, vt donatio ſtatim à conſenſu vires accipit, *l. ſi quis argentum*, *C. de don.* §. *perficiuntur*, *Inſtitut. de don.* nec pœnitentia reuocatur, *l.* 2. *C. de reuo. donat.* Fit † autem ademptio expreſsè, cùm diſertis verbis adimitur, aut contrarijs vt, Non do, non lego, aut alijs quibuſcunque, *l.* 2. 3. *hoc tit. Inſtitut. eod. in princ.* Aut ſi inducat quod ſcriptum eſt: *l. nihil intereſt*, 16. *hoc tit.* neque refert, vtrum in teſtamento an codicillis fiat ademptio *Inſtitut. eodem in prin.* in ſcriptis, aut ſine ſcriptura, coram tamen teſtib. *l. ſi deicommiſſum*, 27. *vbi Bartol. Caſtr. Salic.* C. *de fideicomm.* ſaltem duobus, *Bart. Caſtr. Salic. in d. l. fideicommiſſum*, *Cod. de fideicomm. l. ſi iure*, 18. *de leg.* 3. Tacitè † adimitur, cùm inimicitiæ capitales inter teſtatorem & legatarium

gatarium ortæ ſunt: *l. 3. §. vltim. l. ex parte, 22. hoc tit.* nec enim inimico benefacere quis velle præſumitur; & legata propter benemerita ac beneuolentiam dari ſolent *l. nec adiecit, pro ſoc.* Item, cùm teſtator viuus alij rem legatam donauit, *l. rem legatam, 18. hoc tit.* Quòd ſi alio ex contractu alienet, diſtinguendum erit vtrum voluntate fecerit, an coactus neceſſitate: vt hoc caſu legatum debeatur, illo nequaquam, *l. ſi ſeruo, hoc tit. l. fideicommiſſa, §. ſi rem, de leg. 3. §. ſi rem, Inſtit. leg.* Sed & moriente ante teſtatorem legatario, legatum extinguitur. *§. ſi coniunctim, Inſtitut. de legat. l. vnica, §. cùm & triplici, Cod. de cad. toll.* dies enim primò cedit à morte teſtatoris, *vide infrà quand. dies legat. ced.* Quod autem ceſſum non eſt, neque dum debetur, *l. cedere diem, de verborum ſignificat.* ea verò quæ non debentur, nemo ad ſuos hæredes tranſmittere poteſt. *vid. infr. quan. di. leg l. vnic. Cod. de cad. toll. & tit. C. de his qui ant. aper. tabul. l. 1. infrà de cond. & demonſt.*

A

B

C

E

¶ Sicut adimi legatum poteſt, ita & ad alium transferri: veluti hoc modo: Quod Titio legaui, id Seio do lego: quæ res perſona Titij tacitam adēptionem continet, *l ſicut, 5. h. t.* Tranſlatio legati fit quatuor modis: aut enim à perſona legatarij, in perſonam transfertur, ſicuti dictum eſt: aut ab eo, qui dare iuſſus eſt, transfertur qui alius det: aut cùm res pro re datur, vt pro fundo decem aurei: aut quod purè datum eſt, transfertur ſub conditione, *l. translatio, 6. hoc tit.* Quod ſi alij legetur ſub cōditione quod alij purè legatum eſt, non planè receſſum videbitur à primo: ſed ita demum ſi conditio ſequentis extiterit. *l. quod ſi, 7. hoc tit.*

De rebus dubijs. Tit. V. C. 6. 38.

1 *De dubio & ambiguo ſcriptura.*

2 *De incertitudine perſonæ cui legatum eſt.*

Dubium † etiam ſcripturæ annihilat legatum. Quæ enim in teſtamento ſcripta ſunt, neque intelliguntur quid ſignificent, ea perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent. *l. 2. infrà de iis quæ pro non ſcrip. hab.* Sed & in ambiguo ſermone non vtrūque dicimus, verum id duntaxat quod volumus. Itaque qui aliud dicit quam vult, neque id dicit quod vox ſignificat, quia non vult: neque id quod vult, quia id non loquitur; *l. 3. hoc t.* Quare etiamſi vtcunque conſtet de voluntate, tamen ſi ad eam verba accommodari nequeant, voluntas vtplurimum deficit: *l. Labeo,* 1

beo, de ſupellect. legat. l. ſi alij, de vſu. & vſufr. lega. ſecus ſi verba quamuis impropriè eò poſſint extendi, *l. non aliter, de legat. 3. ille aut ille, §. olim, infr. de condit. & dem. l. vbi, l. quoties, h. tit.*

2 Sic † ſi circa perſonam legatarij ſit ambiguitas, vt neſciatur cui relictum ſit, infirmabitur legatum: puta, ſi incertæ omnino perſonæ legetur. *§. incertis, Inſtitut. de legat.* vel ſi legetur maximo natu filio, & duo pari ætate ſint; vel Sempronio amico, & duo interueniantur pari charitate coniuncti. *l. ſi ita, 11. l. ſi quis de pluribus, 26. hoc t. l. apud Iulianum, & Seio, de leg. 1.* Nam & inſtitutionem hæc incertitudo vitiat, nedum legatum. *l. in tempus, ſup. de hær. inſt. fac. l. duo, de teſta. tut.* Perinde itaque habetur, atque ſi nullum nomen adſcriptum eſſet: *l. 5. h. t.* quoniam paria ſunt non eſſe, & non apparere, *l. in lege, 77. de contrah. empt.*

De his quæ pœnæ cauſa relinquuntur. Tit. VI. C. 6. 41.

EX Antonij Pij conſtitutione, ſicut eſt apud Capitolinum, etiam pœnæ nomine legata relicta deficiebant, adeò vt ne à patre quidem, aut domino legata pœnæ nomine relicta, hærede filio, aut ſeruo inſtituto, valerent: *l. 1. hoc tit.* Pœnæ nomine relinquitur hoc modo: Hæres meus, ſi filiam Titio in matrimonium collocarit, vel non collocarit, Seio decem dare damnas eſto. Hæc legata ideo non valuiſſe veriſimile eſt: primò: quod penderent à voluntate hæredis, cuius in poteſtate eſſet, legati conditionem implere, aut non. Eiuſmodi autem legata obligationem non habēt, cùm ea ad defuncti, non hæredis volūtatem referri, indidemque vim accipere debeant, *l. 1. cum ibi notat. ſup. de leg. 3.* Deinde, quia non ex pœna hæredis, ſed beneuolentia & amore legatarij proficiſci legata oportet. *l. nec adiecit, 9. ſup. pro ſocio.* Poſtremò quòd non ad pœnas irrogandas, ſed ad vltimā voluntatem conteſtandam, teſtamentorum iura inuenta ſunt. Verùm Iuſtinianus etiam hęc legata valere voluit, niſi conditionibus probroſis & illicitis ſint adiecta: *§. fin. Inſtit. de leg.* quem caſum etiam Africanus hic *in l. 1. hoc tit.* excepit.

De regula Catoniana. Tit. VII.

1 *Summa & ratio regulæ Catonianæ.*
2 *Explicatio l. 1.*
3 *Quare regula non pertineat ad legata conditionalia.*
4 *In inſtitutionibus etiam regulæ eſſe locum.*

Cato-

1 CAtoniana † regula pertinet ad ius antiquum, quo dies legatorum à morte teſtatoris cedit, *Cuiac. lib. obſeru. 4. cap. 4. & l. 3. hoc t.* Ea ſic definit: Quod ſi teſtamenti facti tempore deceſſiſſet teſtator, inutile foret, id legatum quandocunque deceſſerit, non valere, *l. 1. hoc tit.* Quia quod ab initio nullum eſt, tractu temporis non cōualeſcit: *l. quod ab initio, 30. de reg. iur.* & tempus teſtamenti in legatis eſt inſpiciendum; *§. in extraneis, Inſtitut. de hared. qual. & diff.* vt ſi rem tuam tibi lego, non valet legatum, etiamſi eam poſtea alienaueris: quia ab initio non valet, *§. ſed ſi rem, Inſtitut. de leg. l. cætera, 41. §. 1. de leg. 1.*

2 Nec † obſtat quod hic Celſus: *in l. 1. in fin.* Si tibi legatus eſt, inquit, fundus, qui ſcribendi teſtamenti tēpore tuus eſt; ſi eum viuo teſtatore alienaueris, legatum debetur. Nam loquitur Celſus, vt ex præcedentib. verbis liquet, non de puro, ſed de conditionali legato: ſi videlicet res legatarij ipſi legata ſit ſub hac conditione, ſi viuo teſtatore alienaueris.

3 Ad † conditionalia enim legata, regula Catoniana non pertinet: *d. l. 1. l. 3. hoc tit. l. cætera, 41. §. 1. de leg. 1. Cuiac. obſeru. lib. 4. cap. 4.* nam conditionale legatū etiamſi ſtatim teſtator decedat, non redditur inutile, ſed pendet ex tempore conditionis exiſtentis,

A aut deficientis; quod inſpicitur: cedit enim eius dies non à morte teſtatoris, quò pertinere hāc regulam diximus, ſed conditione demum exiſtente, *l. qua legata, de reg. iur. l. cedere diem, de verborum ſignificat. l. 2. §. id quoque, de collat. bonor.* Eademque

B ratione regula Catoniana non pertinet ad hæreditates aut legata, quæ non à tempore mortis, ſed poſt aditam hæreditatem cedunt. Quoniam etſi teſtator ſtatim decedat, non tamen ius vllum legati exiſtit aut oritur, priuſquam adita ſit hæ-

C reditas: *l. 3. hoc tit.* cuiuſmodi legata ſunt libertatis & vſusfructus: quia fruſtra ante dies cederet, cum non tranſeant hæc ad hæredes, *l. vnica, §. in nouiſſimo, C. de cad. tollen.*

4 In † puris Inſtitutionibus perinde vt in legatis, regulam Catonianam

D locum habere, non ſimilitudo tantùm rationis placet, ſed etiā legibus probari poteſt, *l. penult. de reg. iur. l. ſi à primo, 8. de lib. & poſt hum. l. 4. hoc tit. §. in extraneis, Inſtitut. de hære. qual. & diffe.* Ad hæreditates porrò conditionales, *l. penult. hoc t.* aut

E quarum dies à tempore mortis non cedit, *l. 3. hoc tit.* minimè pertinet: vnde nec ad nouas leges, puta Papiam & Iuliam porrigitur: *l. vlt. hoc tit.* quia ex his dies poſt apertas demum tabulas cedit, *Cuiac. lib. obſer. 4. cap. 4.*

De his quæ pro non ſcriptis habentur. Tit. VIII.

PRo non ſcriptis habentur, quæ ijs adſcripta ſunt, qui in rebus humanis eſſe deſierunt, *l. pen. hoc tit.* aut ſeruis pœnæ: *l. 3. hoc tit.* item quæ intelligi nequeunt, *l. 2. hoc tit.* Sed & quod ſibi quis adſcribit in teſtamento alieno, pro non ſcripto eſt, propter falſi ſuſpicionem, *l. 1. & fin. hoc tit. C. de iis qui ſibi adſcri. in teſt.* Quæ incapacibus expreſſim relinquuntur, ea pro non ſcriptis apud hæredem manēt: *Cuia. obſ. lib. 7. cap.* 21. quæ tacitè in fraudem, fiſco vendicantur, *l. 1. de iur. fiſc. l. 3. C. ad l. Falcid.*

De his quæ vt indignis auferuntur. Tit. IX. C. 6. 35.

1 *Differentia inter hunc titulum & ſuperiorem.*
2 *Quibus auferuntur relicta, & num. 4.*
3 *Tutori excuſanti ſe, quare auferatur relictum, nec tamen quæratur fiſco.*

1 EST † cùm relicta neutiquam pro non ſcriptis habentur, ſed rata ita ſunt, vt auferantur quibuſdam ſucceſſoribus, eorſique hæredibus, *Schurff. conſil. 41. centur.* 1. tanquam † indi-
2
A gnis; & applicentur fiſco, *l. Papin. §. meminiſſe, de inoff. teſtam. l. quidam, 30. §. fin. cum ll. ſeqq. de donat. l. 1. de iure fiſc.* non ciuitatibus, quæ tales ius non habent: *Bald. in l. 4. num. 9. C. eodem. per l. 1. C. de bon. vac. lib.* 10. vt ſi quid relictum ſit ei qui
B defunctum occiderit; qui non modò defuncti, ſed omnium eius deſcendentium etiam ſucceſſione excluditur: *l. Lucius Titius, de iur. fiſc. l. cùm ratio, §. fin. de bon. damn. Bald. & Dd. in l. eam, 14. C. de fideicomm. &*
C *l. 4. C. eod. Schurff. conſil. 43. cent.* 1. aut qui cauſam mortis culpa vel negligentia præbuit: *l. 3. hoc tit. vide gloſſ. 4. Iaſ. & Dd. in l. ſi ab hoſtib.* 10. *§. 1. ſolut. matrim. gloſſ. artit. 31. lib.* 1. nihil enim intereſt, occidat quis, an cauſam mortis præbeat. *l. nihil, 15. ad l. Corn. de ſicar.* Qui necem
D teſtatoris intra terminum à Iudice dandum, & antequam ad alios perueniatur, *l. 1. l. ſororem, 10. vbi Bald. C. eod. dec. Tholoſ.* 41. vlciſci ſuperſedit, *l. hæredem, 15. l. ei qui mortem, 20. hoc tit. l. 1. & 3. C. eod.* niſi cædis au-
E thores reperiri nequeant, *l. cùm fratrem, 9. Cod. eod.* Qui teſtamentum tanquam inofficioſum aut falſum, *l. 5. in princip. & §. ſi pater, & §. fi. l. hæredi, 15. h. t. dict. l. Papinianus, §. meminiſſe.* aut alio probroſo nomine, *l. cùm tabulis, 16. hoc tit.* accuſat: niſi quis iure factum eſſe neget: *l. ſi teſta-*

teſtamentum, 24. *hoc t.* Qui defunctum grauis delicti reum facit, aut ſtatus controuerſiam, *l.* 1. *l. ſi inimicitia*, 9. *hoc tit.* ei mouet. Qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem periit, *l.* 2. *hoc t.* Qui vxorem contra leges duxit, puta damnatam adulterij: ei enim quaſi indigno aufertur illius mulieris ſucceſſio: *l.* 2. *in fin. l. Claudius.* 13. *cum ll. ſeqq. hoc titul.* vt & meretrici relicta à milite, in cuius contubernio fuit, *l. mulierem*, 14. *hoc tit.* Qui
3 † ſe à tutela teſtamentaria excuſat, ei relictum velut ob onus tutelæ, non debetur: quamquam hoc caſu ad fiſcum nihil transfertur; cum non delinquat, qui iure excuſationis conceſſo vtitur, *l. poſt legatum*, 51. §. *amittere, hoc tit.* Auferuntur etiam legata ei qui inimicitias cum teſtatore capitales exercuit, aut illi malè dixit, *d. l. ſi inimicitia*: aut vxorem eius corrupit, *gloſſ. in l. fideicommiſſum*, 27. *in fin. vbi Dd. C. de fideicommiſſ. Guliel. de Ludo ſing.* 90. *num.* 1. *gl.*

A *in l. ſororem, & ibi Dd. C. eodem.* Qui in fraudem iuris promittit ſe reſtituturum perſonæ, quam capere fas non eſt. *l. in fraudem*, 10. *l. hæres*, 11. *l. eum qui*, 18. *h. titul.* Item qui hæreditatem compilauit, quatenus tamen compilauit: *l. reſcriptum*, 6. *hoc* B *tit.* nec enim pœna debet egredi delictum, *l. ſcimus*, §. *ille, C. de iure delib.* Qui de hæreditate viuentis improba facta fecerunt, *l. quidam*, 30. §. *fin. cum ll. ſequent. de donat.* Et hi quidem ſunt, quibus vt indignis à C fiſco auferuntur relicta: quod verum eſt, ſi in dolo hæreant, *Bald. in l. alia. num.* 8. *Cod. eod.* & niſi ante teſtatorem moriantur: *Bald. in l. eam. num.* 9. *C. de fideicomm.* item quatenus apud D eum remanſit, aut remanere debet. Nam illius delictum nec ſubſtituto, neque quibus ex fideicommiſſo reſtituendum eſt, nec nocere oportet, *l. Papinian.* 8. § *meminiſſe*, §. 4. *de inoff. teſt. Paul. lib.* 4. *tit.* 5.

DIGEST. LIB. XXXV.

DE CONDITIONIB. ET DEMONSTRATIONIB. & cauſis, & modis eorum quæ in teſtamento ſcribuntur. Tit. I. C. 6. 46. 45. 44.

1 *Legata pura eſſe, niſi dies aut conditio tacitè vel expreſſè ſit adiecta.*

2 *Legatum in diem quare ante diem ſolui poſſit.*

3 *Natura legati in diē incertū.*

4 *Natura legati ſub tacita conditione.*
5 *Natura legati ſub expreſſa conditione.*
6 *De cautione Mutiana.*
7 *Differentia inter conditionem & demonſtrationem.*
8 *Differentia inter cauſam & modum.*
9 *Cauſa falſa, vel modus quare non vitiet legatum.*
10 *Differentia inter modum & conditionem.*

1 DEficiunt † etiam legata deficiente conditione, ſub qua relicta ſunt. Nã ſciendum eſt, legatis diẽ aut certum aut incertum, aut conditionem adſcribi: aut ſi nihil horum factum ſit, pura eſſe, niſi ipſa re tacitè conditio inſit; *l.1. hoc tit. §. omnes, Inſtitut. de*
2 *verborum obligat.* Quibus † dies certus adſcriptus eſt, ea ſolui ante diem poſſunt: quia certum eſt debitum iri, *l.1. hoc t.* & dies gratia debitoris hæredis adjicitur: *l. eum qui calendis, 41. in fin. de verbor. obligat.* vt nulla cauſa ſit, quare his renunciare ſuo fauori, & citius ſoluere nequeat, *l. quod in diem, de ſol. l.*
3 *quod quis, 50. de act.* Dies † autem incertus eſt, cùm ita ſcribitur: Hæres meus cùm morietur, dato. Nam diem incertum habet mors hæredis, reſpectu legatarij, *d.l. 1.* qui ante hæredem

A mori poteſt, Eaque conditio tali legato ineſt. *l. dies incertus, h.t.* Etſi legatarius ante hæredem deceſſerit, ad ſuos nihil tranſmittit: quia non ceſſit dies legati viuo eo, *dict. l. 1. §. die s, §. ſi coniunctim, Inſtit. de legat.* Ineſt,
† conditio tacitè legatis, veluti 4
B cùm legamus fructus qui ex eo fundo naſcentur: *d. l.1. in fin.* ſi enim nihil natum fuerit, nihil debebitur, *l. interdum, 37. vbi Dd. de verb. obligat.* Hoc tamen legatum: quod ad tranſmiſſionem attinet: conditionale non eſt: quia extrinſecus, non ex teſtamento,
C conditio accedit. *l.*
conditiones, 98. hoc tit. Cùm † ex- 5
preſſa eſt conditio, eam impleri neceſſe eſt, alioqui deficit legatum: *l. Titio centum, 70. §. ante nuptias, l. quibus diebus, 40, l. in teſtamento, 27. hoc tit.* niſi impoſſibilis aut turpis adiecta ſit
D conditio, *l.3. non dubitamus, h. tit.* aut ſtet per hæredẽ, vel cuius intereſt impleri, quominus impleatur: *l. iure ciuili, 24. l. quæſitum, 56. hoc tit.* aut per eum, in cuius perſona poſita eſt conditio, *d. l. Titio. §. fin. d. l. in teſtamento, l. filia, 28. hoc tit.* Illud
E ſciendum eſt, ſi tempus conditioni præfinitum non fuerit, liberum eſſe legatario, quandocunque velit implere. *l. hac conditio, 10. hoc tit.* Quod † ſi in 6
non faciendo conditio poſita ſit, puta Lego decem, ſi in Italiã non ieris, non aliter ſoluetur legatum,

gatum, quam ſi cautionem præſtiterit legatarius, ſe legatum reſtituturum, ſi cōtrà fecerit. Quæ cautio ab authore Mutio. I. C. Mutiana vocatur, *l. Mutian. 7. hoc titul.*

7 ¶ Eſt & cùm demonſtratio, aut cauſa, aut modus legato adijcitur. Quæ omnia cùm à conditione, tum inter ſe multum diſtant, Conditio in liberam legatarij voluntatem, aut in euentũ rei futuræ incertum confertur; vt Si hoc feceris, ſi nauis ex Aſia venerit, &c. Demonſtratio autem factam rem oſtendit, non quemadmodum conditio futuram, vt, Fundum Tuſculanum, quem Seius mihi dedit, do lego. *l. Stichum, 6. ſup. de leg. 1. Cuia. obſ. l. 2. cap. 30.*

8 ¶ Cauſa eſt, quam Dialect. προκαταρκτικὴν vocant, quæ animum teſtatoris ad legandum commouet, ſiue antecedat, ſiue ſequatur: vt Titius, quia negotia mea curauit, vel curabit, ei centum do lego: quanquam particula quia aliàs in contractibus cauſam oſtendat finalem: *Bald. in l. 1. num. 3. C. de ſer. per l. ſi is qui animo, de acq. poſſ. l. ita autem, de adminiſt. tut.*

9 ¶ Modus eſt pars ordinationis, & ideo pro cauſa habetur finali: vt Titio lego centum, vt mihi monumentum extruat, *l. demonſtratio, 17. in fin. hoc tit.* Neque demonſtratio falſa legatum vitiat, *§. huic proxima, Inſt.*

A *de legat. 1. falſa demonſtratio, 33. hoc tit. d. l. demonſtratio, 17. hoc t.* nec Falſa cauſa: *d. l. demonſtratio, §. 1. §. longè, Inſtit. de legatis, l. 2. C. de falſa cauſ. adduct.* quia, vt inquit I. C. ratio legandi legato non cohæret, vt ea ceſſante, legatum ceſſare debeat. *l. cùm ta-*
B *le, 72. §. falſam, 4. hoc tit.* præſertim cùm hæc cauſa, ſicuti dixi, impulſiua magis ſit, quàm finalis: cuiuſmodi etſi ceſſet, nō ſolet effectum rei impedire, *l. ſi mulier, 25. C. de iur. dot. l. 1. §. ſecundo loco. vbi gloſſ. ad verbum cauſam, ſup. de poſtul.* Modum
C implere legatarius neceſſe habet, vt conditionem: quia modus aſſcriptus pro conditione obſeruatur: *l. 1. & 2. C. de his quæ ſub mod.* & vtrumq; ad formam pertinet: *l. Mauius, l. qui heredi, 44. hoc t. Blanch. de compro. quæſt. 1. num. 9. Dec. conſ.*
D *11. quoniam, num. 9. & 16. Tiraquell. de retract. prox. §. 3. gloſ. 3. num. 2.* etiam modus, vt dixi, eſt cauſa finalis legati: qua ceſſante, meritò ceſſare debet diſpoſitio, *l. generaliter, 40. vbi gl. ad verb. derelictis, C. de epiſc. & cler. & in l. 1. §. 2. verb. cauſā.*
E *de poſtul. cap. cum ceſſante, de appell. Euerar. in loc. legal. à virtute finis, Tiraq. in tract. reg. ceſſante cauſa.* ac relictis legatarius carere: *vide gloſſ. in l. 1. C. de his quæ ſub mod. & in l. 1. C. de don. quæ ſub mod.* Si tamen per eum non ſtat quo munus impleatur,

erit excuſandus. *d.l.1. Co. de his* A
10 *qua ſub*. Illud † inter conditionem & modum intereſt, quòd legatum ſub modo ſtatim peti poteſt, præſt.ta cautione de modo implendo, quoniam pura eſt obligatio, *l. libertus*, *§. hac ſcriptura, de manu teſtam.* reſpectu conditionalis: *Tiraquell. de* B *retract. prox. §. 1. glo. 2. num. 32.* & actionem ſtatim ſuppeditat: *l. liberto, §. Lucius, de ann. leg. l. ſi tibi legatum, de legat. 3. l. quibus diebus, §. vlt. vbi Bart. l. eas, hoc tit. l. cùm in teſtamento, de fideicomm. lib.* conditionale non item, quia nihil pendente con- C ditione debetur. *d.l.2. C. de his quæ ſub mod. l. qui hæredi, 44. §. vltim. h. tit. l. 1. §. ſin autem, C. de caduc. tollend. latè Tiraquell. de retract. prox. §. 1. gl. 2. nu. 21, 22. 23. 24. 32.*

Ad legem falcidiam, Tit. II. C. 6. 49. D

1 *Continuatio.*
2 *A quo Falcidia lata.*
3 *Ex qua cauſa lata.*
4 *Duo capita legis Falcidiæ.*
5 *Ratio l. in quartam: quare in Trebell. imputentur legata, in Falcidia non item.* E
6 *Etiam ab inteſtato Falcid. habere locum: & an in donationibus cauſa mortis.*
7 *Quare non detur legatarijs hoc beneficium Falcidiæ.*
8 *Quib. caſib. hæredi non detur.*
A 9 *Quomodo ineunda legis Falcidiæ ratio.*

Videamus † ſecundo loco, quemadmodum legata minuantur: quod fit aut per l. Falcid. aut per S. C. Trebellianum: hoc ad fideicommiſſa, B illa ad legata pertinet; cùm lata ſit ijs temporibus quibus fideicommiſſorum nullum adhuc eſſet ius, quod iam potito rerum Auguſto, demum celebrari cœpit. *Inſt. de reb. per fid. & de codicill.* Cæterum † lex Falcidia à 2 P. Falcidio tribuno plebis, ſub C triumuiratum Auguſti, & ita multo antè, quàm de fideicommiſſis vlla eſſet ſuſpicio, & ante tribunitiam poteſtatem in Auguſtum tranſlatam, lata eſt, *c. quadam, 2. diſt. Dion. In Auguſto, Appian. vide Inſtit. eod.* hac occaſione: Cum † lege XII. Tab. 3 D libera eſſet teſtandi legandæque rei ſuæ facultas, ita vt liceret vel totum patrimonium erogare: ſæpenumero fiebat, vt recuſantibus heredibus pro nullo aut minimo lucro hæreditatem adire, inteſtati morerentur qui plurimum legaſſent. Itaque † ipſo- 4 E rum teſtatorum gratia, ne ex hac cauſa teſtamenta collaberentur, 5 poſt alia nequidquam inuenta remedia, *Theophil. in tit. Inſt. eod. vbi dixi, & Vlp. tit. 1.* lege tandem Falcidia prouiſum eſt, ne plus legare liceat, quàm dodrantem bonorum; id eſt, vt

quar-

quarta pars apud hæredem hæredesve remaneat. *in pr. Inſt. eo. Vlp. eleganter, t. 24.* Huius legis etſi quatuor articulos Duaren. *lib. 2. Diſput. c. 38.* faciat, tamen nullam probabilem rationem inuenio, quare recedere debeamus à Paulo, qui *in l. 1. h. t.* duo tantùm eius capita conſtituit: quorum verba cùm in vulgatis codicibus ſatis corruptè legantur, nõ erit inutilè paulò emendatius referre. Primum ergo ita ſe habet: QVI CIVES (pertinet igitur hoc plebiſcitum ad omnes) ROMANI SVNT) nec enim alij ius teſtandi ciuile habent, §. *ſ Inſtit. quib. non eſt permiſ. vid. ſup. de teſt.* QVI EORVM POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM (nam hoc ſolo olim poterant relinqui legata, *§. pen. Inſtit. de fid. hær.*) FACERE VOLET, VT QVAM PECVNIAM, (hæreditariam ſcilicet) QVASQVE RES (etiã extra hæreditatem poſitas, *l. res, 5. de verbor. ſignific.*) QVIBVSQVE DARE (per modum vindicationis) LEGERE (alijs legandi formis) VOLET, IVS POTESTASQVE ESTO, VT HAC LEGE SEQVENTI LICEBIT Hoc priore capite confirmatur (ne putetur abrogatũ) ius XII. Tabul. ita tamen, vt ſequenti capite determinetur, cuius in priore fit mentio; & tollitur lex Voconia, quæ eum qui cenſus eſſet, plus cuiquam legare vetabat quàm hæredi relinqueret, *vide Inſt. de leg. Falcid. & ibi Theoph. at quæ ibi dixi.* Secundo capite modum legatorum conſtituit lex his verbis.

A B QVICVNQVE CIVIS ROMANVS POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENT. FACIET, IS QVANTAM CVIQVE CIVI ROMANO PECVNIAM IVRE PVBLICO (teſtamenti ſcilicet, *l. 3. de teſtam.* quo ſolo legari poterat) DARE LEGARE VOLET, IVS POTESTASQVE ESTO: DVM ITA DETVR C LEGATVM, NE MINVS QVAM PARTEM QVARTAM HÆREDITATIS EO TESTAMENTO HÆREDES CAPIANT. (hoc eſt, lucrentur, *l. 8. l. 12. de donat. cauſ. mort.* & habeant liberam, *l. 2. l. 6. l. ult. C. ad l. Falc. vide quæ dixi* D *Inſt. de fideicomm. hæred. §. ſed quia. Vlpian. tit. 24.*) EIS QVIBVS QVID ITA DATVM LEGATVM VE ERIT, EAM PECVNIAM SINE FRAVDE SVA (hoc eſt, ſine pœna quadrupli ex lege Furia, aut dodrantis diminutione ex l. Voco- E nia, *vide Gouea. in l. 1. h. t. Cuiac. obſer. li. 7. c. 33.*) CAPERE LICETO: ISQVE HÆRES QVI EAM PECVNIAM DARE IVSSVS, DAMNATVS ERIT, EAM PECVNIAM DEBETO DARE, QVA DAMNATVS EST. Ex his † verbis legis appa- 5

ret ſub obſcura & à multis quæſita variè ratio, quare in quartã legis Falcidiæ tantummodò res quæ hæreditario iure capiuntur, imputari, non etiam illæ quas iure legati, vel fideicommiſſi hæres capit, cùm aliter in Trebellianica obſeruetur: *l. in quartam, 91. h. t.* Nam lex Falcidia vetat vltra dodrantem legari: vultque quartam partem hæreditatis apud hæredem manere, *Vlp. tit.* 24. Prudenter ergo Iuriſconſulti, ne impingerent in verba antiquæ iam legis, & ſic vſu roboratæ, vt de eius ratione diſputandum non fuerit, *l. non omnium, de legibus*. ita eam ex ipſis verbis ſunt interpretati, vt nihil quod non eſſet hæreditarium, poſſit in Falcidiam imputari. Succeſſit longo poſt tempore ſub Nerone S.C. Trebellianum: *§. reſtituta, Inſt. de fidecomm. hæredit.* ætate Veſpaſiani S. C. Pegaſianum: *§. ſed quia. Inſtit. de fideicomm. hæred.* quibus ſimpliciter cautum fuit, vt quartam partem retinere de fideicommiſſis hæredi liceret, *d. §. ſed quia cum ſeqq. vbi Theophilus*. Quibus ex verbis cùm appareat, non prohiberi S.C. ne vltra dodrantem fidei committatur, ſed id ſolummodò cauerit, vt de excedentibus dodrantem fideicõmiſſis, retineri quarta poſſit: rectè putauerunt Iuriſcõſulti, ſi quid fideicommiſſi, aut legati nomine acciperet: hæres,

A id ei in Trebellianicam eſſe imputandum perinde atque deductum de fideicommiſſis: præſertim cùm hæc interpretatio benignior ſit ad conſeruandam, defuncti in fideicommiſſis voluntatem. Hæc de ratione obſcuræ legis, *l. in quartam, 91. Alt.* B *lib. 6. c. 4. & Duar. lib. Diſput. 2. c. 10.* diſputant: quanquam non deſint, qui hæc aliter interpretentur, *Gouea. & alij, in dict. l. in quartam, 91. Cuiac. obſ. l. 8. cap. 4.* putentque diſpungenda verba in d.l. in quartam, 91. hæc. Sed & quod conditionis implen- C dæ, &c. eoque in vtramq; quartã imputari pariformiter, quicquid iure hæreditario percipitur, quod iure legati non item *Cuiac. præall. loc. Cont. diſput. lib. 1. c. 3. per l. qui non militabat. 78. de hæred. inſt.*

¶ Etſi autem teſtantium gratia 6 D introducta eſt Falcidia, tamen & ab inteſtato locum habet, *l. filiusfamilias, 18. hoc tit. c. Raynutius, & c. Rainaldus, de teſt. l. 3. 5. C. eod.* vt in fideicommiſſis (nam legata ab inteſtato relinqui non poterant, *§. penult. Inſt. de fid. hær.*) quæ per codi- E cillos, aut alio modo ab inteſtato relinquuntur. An etiam in donationibus cauſa mortis? Puto & his detrahi Falcidiam, *l. ſi mortis, 5. Co. ad l. Falcid. l. 1. §. ſi quis, quor bonor.* quando (vt ait Imperator, *l. in donationibus, 12. Co. eo.*) fideicommiſſis partibus

tibus

tibus ſungantur: de quibus Fal-
cidiam detrahi, etiam cùm to-
ta hæreditatis vniuerſitas relicta
eſt, conſtat. *l. 2. §. fin. de iur. cod.*
§. penult. Inſt. eod. Nec obſtat
quod de donationibus inter vi-
uos nihil decernatur per Falci-
diam, *gl. in d. l. in donationibus*
per l. ſi ſponſus, 5. §. conceſſo de
donat. inter vir. l. ſi vſufr. 80. h. t.
nam illæ non pertinent ad cau-
ſam ſucceſſionis: at donationes
cauſa mortis, pro vltimis volun-
tatibus habentur. *l. fin. Co. de don.*
cauſ. mort. Vltima voluntate,
porrò, nulla extra teſtamentum
poteſt hæreditas relinqui. *vide*
ſup. de hær. inſt. & de iur. cod. Ex
quo ſequitur, donationes, & fi-
deicommiſſa, quibus tota vni-
uerſitas hæreditatis donatur (vt
fit inter coniuges) quandoq; ab
inteſtato relinqui: & per conſe-
quens, ab hæredibus ab inteſta-
to: quibus tantùm teſtamento,
& non alia voluntate vltima, hæ-
reditas auferri, & exhæredatio
fieri potuit, *§. fi. Inſtit. de codic.*
Falcidiam detrahi poſſ. *vide inf.*
de don. cauſ. mort.

7 ¶ Hæredibus autem, ſiue vni,
ſiue pluribus, *l. 3. C. eod.* illorum-
que hæredibus, *l. quanquam, 10.*
C. eo. & in ſua duntaxat parte, *l.*
in ſingulis. 77. hoc tit. § & cùm
quæſitum, Inſt. eo. ſolùm datur
hoc beneficium, non etiam gra-
tatis legatarijs. *l. lex Falc. 47. in*
hoc tit. Nam etiamſi illi repu-
ent, legatum, valet nihilomi-

A nus teſtamentum: vt ceſſante,
ratione legis, non neceſſe ſit con-
tra teſtatoris voluntatẽ his ſuc-
curri. Fideicommiſſario tamẽ 8
vniuerſali competit, quia loco
hæredis eſt, *l. 1. §. ſi is qui qua-*
draginta, l. 4. & t. t. ff. ad S. C.
Trebell. nota. in l. 4. Cod. eo. vide
B *infr. ad S. C. Treb. inſt.* Sed nę
hæredibus quidem hodie datur
duobus caſibus: videlicet in pijs
legatis, *in Auth. de Eccleſiaſt. t.*
§. ſi autem hæred. & cùm teſtator
expreſsè prohibet Falcidiam de-
trahi: *Auth. ſed cùm teſtator, C.*
ad l. Falcid. quamuis iure veteri
C aliter obſeruabatur, *l. quod de*
bonis, 15. §. 1 h. t.

¶ In ponenda autem ineundaque 9
que l. Falcidiæ ratione, bona,
conſideranda ſunt, ſicuti fuerunt
tempore mortis, *§. quantitas,*
Inſt. eod. Et prius omne æs alie-
num, dos: *l. ſi vſufruct. 80. hoc*
D *t. l. ſi prædiorum, 15, C. eod.* fu-
neris impenſa, pretia ſeruorum
manumittendorum, & quicquid
hæredibus debetur, eſt deducen-
dum, *l. qui fundum, 87. §. ſi quis,*
l. hæredem, 1. h. t. l. irritum, 8.
Cod. eod. §. fin. autem, Inſt. eod.
vbi dixi, ac tum demum æſti-
E matione reſiduorum bonorum
facta, de ſingulis legatis pro rata
cuiuſque, quarta Falcidię detra-
hetur, *l. 2. l. pen. Co. eo. l. in quã-*
titate, 73. h. t. olim iure tantũ
retentionis, *l. pater, 14. l. quod*
de bonis. 15. l. acceptis, 93. hoc t.
Nou. 1. §. ſed quia, Inſt. de fid.
hær.

hær. hodie etiam vindicationis, *l. pen. Cod. eod.*

Si Cui plus quàm per l. Falcid. licuerit, legatum eſſe dicetur. Tit. III.

SI cui plus quàm licuerit, legetur, & dubitari iuſtè poſsit, vtrum lex Falcidia locum habitura ſit, necne, ſubuenit Prætor hæredi, vt ei legatarius ſatisdet, vt ſi apparuerit, eum amplius legatorum nomine cepiſse, quã A ex l. Falcidia capere licebit, quanti ea res erit tantùm pecuniam det, doluſque malus ab eo abfuturus ſit: *l. 1. h.t.* quod ideo inuentum eſt remedium, quia ſi ſine cautione hæres legata ſoluat, videbitur agnouiſse iudiciũ defuncti: nec Falcidiæ beneficiũ, B *l. error, Cod. ad l. Falc. §. ſi verò expreſsè in Authent. de hær. & Falcid.* poterit amplius implorare, *vide l. hæres ad Trebl. 1. §. ſi legatarius, ad l. Falc. Cuiac. lib. 8. cap. 2. & 5.*

DIGEST. LIB. XXXVI.

AD S.C. TREBELLIANVM & Pegaſianum. Tit. I. C.6.48.

1 *Continuatio.*
2 *Quando ſit factum.*
3 *Verba S.C.*
4 *Summa & ratio S.C. Trebelliani.*
5 *Summa & ratio S.C. Pegaſiani.*
6 *Trebelliano Soli omnem vim alterius S.C. attributã eſſe.*
7 *Hæredem ex ſua quarta legata non præſtare, ſi portio fideicõmiſſarij ad ea ſufficiat*
8 *Hæredem cogi ad adeundum.*

1 EXplicato † tractatu qui ad legata ſingularum rerum pertinet, trãſeamus nunc ad interpretationem S.C. Trebel-C liani. Factum † eſt enim S.C. 2
temporibus Neronis, VIII. Calẽdas. Septembr. Annæo Seneca & Trebellio Maximo (vnde Trebellianum dictum) conſulibus. Cuius verba hæc ſunt, *l. 1. in princip. hoc tit.* CVM † ESSET 3
ÆQVISSIMVM, IN OMNI- D BVS FIDEICOMMISSARIIS HÆREDITATIBVS, SI QVA DE HIS BONIS IVDICIA PENDERENT, EX HIS EOS SVBIRE, IN QVOS IVS FRVCTVSQ; TRANSFERRENTVR POTIVS, QVAM CVIQVE PERICVLOSAM ESSE C FIDEM SVAM: PLACET, VT ACTIONES QVÆ IN HÆREDEM HÆREDIBVSQVE

DARI

„ DARI SOLENT, EAS NEQ; IN EOS, NEQVE HIS DARI QVI FIDEI SVÆ COMMISSVM, SICVTI ROGATI ESSENT, RESTITVISSENT: SED HIS ET IN EOS QVIBVS EX TESTAMENTO FIDEICOMMISSVM RESTITVTVM FVISSET: QVO MAGIS IN RELIQVVM CONFIRMENTVR SVPREMÆ DEFVNCTORVM VOLVNTATES. Hoc igitur † S.C.
4 cautum eſt, vt actiones quæ in hæredes hæredibusve dari ſolẽt, poſt reſtitutam ex fideicommiſſo hæreditatem eis & in eos daretur, quibus ex teſtamento fideicommiſſum reſtitutum eſſet. viſum enim fuit, eos onera & lites hæreditatis obire oportere, in quos ius fructuſq; eius transferrentur, *l. ſciendum*, 10. *l. ex qua* 191. *de reg. iur.* Quo S.C. ſublata eſt eorum dubitatio, qui adire hæreditatem recuſabant, ſeu metu litium ſeu alio prætextu. *d.l.* 1. §. 1. Sed † quia ne ſic
5 quidẽ hæredes ſcripti ad adeundum induci poterant, cùm aut totã hæreditatem, aut penè totam reſtituere plerumque rogarentur, atq; ob id extinguebantur fideicommiſſa: ideo Veſpaſiani temporibus, Pegaſo & Pusione Conſulibus, Senatus cenſuit, vt ei qui rogatus eſſet hæreditatem reſtituere, perinde liceret quartam partem retinere, ac ex lege Falcidia in legatis retinetur, *de hoc vide quæ dixi in Inſtit. §. reſtituta, cum ſeqq. de fideicomm. hær.* Ex ſingulis quoque rebus quæ fideicommiſſum relinquuntur, eadémque retentio permiſſa eſt, *§. ſed qui, Inſtit. de fideicomm. hæred. vbi dixi.* Poſt quod S.C. hæres onera hæreditaria ſuſtinebat, fideicommiſſarius autem legatarij partiarij, hoc eſt, cui pars bonorum legata eſſet, *vt in d. non amplius, 26. §. fin. ſup. de legat.* 1. loco habebatur: niſi quòd onera hæreditaria pro rata ſolemnibus ſtipulationibus in ſe recipiebat, *§. ergo, vbi ſcripſi Inſt. fideicomm. hæred. l. 2. C. ad Trebell.* Sed
† poſteà, cùm ſtipulationes vitatę inter hæredem & fideicommiſſarium, de oneribus pro rata ſuſtinendis diſplicerent, vis omnis huius S. C. in Trebellianum translata eſt: ſic vt ex eo quartam nunc retinere liceat, actionibus nihilominus pro rata portione tam hæredi, quàm fideicommiſſario, & in eos competentibus, *d. §. ſed quia.* Quod † in 6
actionibus creditorum duntaxat verum eſt. *Vide quæ dixi in §. ſed quia,* 5. *ſup. Inſt. de fideicomm. hæred.* Nam ſi hæres nihil vltra quartam habeat, & fideicõmiſſarij portio legatis ſufficiat, præſtare iis ea ſolus cogetur: & hæres quartam ſine onere habebit (vt plerique putant, *in d. §. ſed quia,* 5. *&* §. *ſi quis,* 8. *ſup. Inſt. de fideicomm. hæred.* quo 7

loco

loco expoſui) niſi aliud teſtator A voluerit. *l. 1. §. ſi is qui quadraginta,* 9. & §. *fin. l. 3. hoc titul. l. fin. C. eod.* Si enim legata hæres de quarta ſoluere teneretur, quartam non retineret, & fraus fieret S. C. ac rurſus in antiquũ ſtatum res rediret, & vltimæ voluntates interciderẽt, nullo adi- B
8 re volente. Sed † & illud S. C. ineſt, vt ſi hæres nolit adire, poſſit eum officio iudicis implorato fideicommiſſarius vniuerſalis cogere ad adeundã & reſtituendam hæreditatem, *l. ille à quo,* 13. §. *tempeſtiuum, l. nam quod,* 14. *l. imperator,* 50. *hoc tit.* Quo C caſu hæres quartam detrahere nequit, *dict. l. nam quod,* §. *qui compulſus,* 2. ſed eius loco detrahit fideicommiſſarius, aliàs non detracturus. *d. l.* 2. §. *inde Neratius, l. ex aſſe,* 18. *l. facta,* 63. §. *ſi cùm ſuſpectam, hoc tit.* Nam planè loco hæredis hoc D caſu eſt, omneſque actiones integrè in eum tranſeunt, *l. quamuis hoc t.* ita vt hæres adire coactus, omnino & habeat exceptionem, ſi conueniatur; & repellatur exceptione, ſi actiones hæreditarias intentare velit, *d. l.* 1. §. *quando.* E

Quando dies legatorum vel fideicommiſſorum cedat. Ti. II.

C. 6. 52.

1 *Continuatio.*
2 *Cedere diem quid ſit.*
3 *Quando cedat legatorum dies.*
4 *Quare conditionale legatum non cedat à morte teſtatoris.*
5 *Item vſusfructus, legatum etiam libertatis.*
6 *Quare hæreditatum dies non cedat, ſicuti in legatis.*

ABſolutis † ijs quę ad amiſſionem diminutionemq; legatorum pertinent: reſtat vt exequamur, quomodo legata acquirantur, quæ in ademptionem vel diminutionem non cadunt. Acquiruntur autem iuris interpretatione, cùm dies eorũ cedit. † Cedere enim diem nihil aliud eſt, quàm incipere deberi. *l. cedere diem,* 213. *de verb. ſignificat.* 1 2

¶ Cedit autem legati dies à tempore mortis teſtatoris, *l. 1. §. in nouiſſimo, C. de cad. tollend.* quia antè nihil debetur, *l. qui duos, de manu. teſtam.* cùm voluntas ſit euſque ambulatoria & incerta, ſiue purè, ſiue in diẽ relictum ſit: quamuis in diem relictum antequam ea veniat, peti non poſſit, *d. l. cedere.* Itaq; ab illo primum tempore moriẽs legatarius ius ſuum vt debitum tranſmittit ad hæredem, *l. 5. h. t. §. ſi coniunctim Inſtitut. de legat.* Secus † eſt in legato conditionali, aut in diem incertam relicto: *l. 4. & 5 l. ſi dies, 21. hoc t.* quia eius dies non cedit ante euentum conditionis, *l. vnica, §. ſin autem,* 3

autem, Cod. de caduc. tollend. d. l. cedere.

5 ¶ Porrò nec vſusfructus, aut alterius perſonalis ſeruitutis aut libertatis legatum, cedit à tempore mortis: ſed adita demũ hereditate: fruſtra enim ante cederet, cùm ad hæredes non transmittatur, *l. 2. & 3. hoc tit. d. l. vnic. § libertatibus.* In annuo legato ſic obſeruatur, vt primi anni legatum quod purum eſt, transmittatur, & eius dies cedat à morte teſtatoris: ſequentium verò nequaquam, ſed ſingulis duntaxat annis, cùm ſit conditionale, *l. cùm in annos ſingulos, 23. hoc tit.* Et hæc quidem in legatis obtinent.

6 ¶ Hæreditates autem non aditæ regulariter (quidam enim caſus excepti, *l. vnic. C. de his qui ante aper. tab.* ſunt) non transmittuntur, neq; antè quã adeantur, earum dies cedit, *Bal. conſ. 264. ad euidentiam, num. 1. vol. 5.* quippe cùm hæredi ſolutum ſit, ſtatim à morte hæreditatem cernere, *d. l. vnic. Cod. de his qui ante aper. tab.* Ius tamen deliberandi hodie indiſtinctè trãſmitti, Iuſt. voluit. *l. cùm in antiquioribus, 19. C. de iure delib.* Legatarius porrò etſi à morte teſtatoris fictione iuris dominus rei legatæ fiat, *l. Titio, de furt.* eoque rei vendicationem intentare poſſit: *l. 1. & 2. Co. com. de leg.* tamen hoc verum eſſe incipit, poſtquam hæres adijt; qua adi-

A tione demum ius legatarij confirmatur & retrotrahitur. nam hærede non adeunte, pendent & deficiunt legata, *l. eam, 14. l. ex teſtamento, 29. Co. de fideicomm. l. Papinian. 8. §. final. de inoff. teſtament.* Cùm igitur capere petereve ante hereditatem aditam B nequeat legatarius, *l. 1. quor. legat.* meritò prouiſum eſt, ne per moram heredis deliberantis extinguatur legatum: ſcil. moriente ante aditionem legatario, vt dies legati ſtatim à morte teſtatoris cedat, quò tranſmitti poſſit, *l. vnic. §. 1. & 2. Co. de cadu.* C *tollend. vide Paul. lib. 3. tit. 6. & ibi Cuiac.*

Vt legatorum ſeu fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa caueatur. Tit. III. C. 6. 53.

D 1 *Quare ſatiſdationes inductæ, & quid contineant.*
2 *Quomodo & à quo ſatiſdationes exigantur.*
3 *Qui ſatiſdare non cogantur.*
4 *Qui præter hæredes ſatiſdare cogantur.*
5 *Quibus ſatiſdandum ſit.*
E 6 *Quando ceſſet, & in Quibus caſibus, ſatiſdatio.*
7 *An in puris legatis caueri oporteat.*

QVoniam propter adiectam conditionem aut diem mora nonnunquam iniicitur, 1

quo mi-

ὁυόminus legata confeſtim ſol-uantur, legatorum nomine ſatiſdari oportere Prætor putauit: quo tutiore loco res legatarijs eſſent, vt quibus teſtator dari fieri voluit, his diebus & detur & fiat: dominiq; malum abſuturum ſtipulentur, *l. 1. l. hac ſtipulatio, 14. hoc tit. vnde Cuiac. obſ. lib. 4 c. 39.* quam in ſtipulationem venit res legata, & quicquid in actione ex teſtamento ineſt. *d. l. 1. §. vel ſine: §. item ſi quis, §. item quæritur.* Nam cum hoc in bonæ fidei iudicijs receptum videamus, *l in omnibus, 41. de iud.* vt à debitore pro debitis tam præſentibus quàm in diem, atq; adeò conditionalibus, exigi ſatiſdatio ob ſecuritatem poſſit: *Bart. in d l. in omnibus per l. grege, §. ſi ſub conditione, de pignoribus*, quanto magis in hæreditaria cauſa admittendum fuit, quę bonæ fidei iudicijs affinis eſt? *l. in minorem, cum gloſ. C. in quibus cauſis, in integr. reſt. non eſt nec. l. cùm res, in princip. l. huiuſmodi, §. ſi hæres, de leg. 1.*

2 ¶ Semper autem ſatiſdare hæres cogitur, datis fideiuſſoribus, *d. l. 1. l. prætoria, infr. de prætor. ſtipulatio.* cuiuſque ſit digni-

3 tatis, vel † quarumcunq; facultatum, *d. l. 1. circa princ* excepto fiſco, *d l. 1. §. ſi ad fiſcum*, qui perpetuò idoneus eſt, & ſoluendo: *l. 2. de fund. dot. l. 3. §. item ſciendum, ſi cui plus quàm per l. Falcid.* & ciuitatibus; hactenus

A tamen vt non quidem ſatiſdare, ſed cauere tamen cogantur, *l. ſi quando, 6. §. 1. hoc tit.* Nec † modò hæres ſatiſdat, ſed etiam ſubſtitutus, fideicommiſſarius, quãuis ſingularis. & denique quicunque ſit à quo relictum eſt, & horum omnium hæredes. *d. l. 1.*

B *§. 7. & §. non ſolùm.*

¶ Omni etiam legatario ſiue fideicommiſſario, horumque ſucceſſoribus ſatiſdandum eſt. *dict. l. hac ſtipulatio, dict. l 1. in princip. & §. 1.*

¶ Ceſſat autem hæc cautio, ſi eam teſtator exigi noluit: *l. li-*

C *cet, 12. hoc titul.* ſi manifeſtum eſt, non valere legatum: *dict. l. hac ſtipulatio, §. duas.* vel in continenti probare paratus eſt hæres, nihil deberi: *l. ſi à quo. infr. titul. 1.* quia antè de legato quàm de ſatiſdatione conſtare poteſt. Qua † ratione placuit,

D in puris legatis ſatiſdatione opus non eſſe: *Azo. in Rub. hic num. 2.* cùm ipſum legatum ſtatim exigi queat, niſi hæres dare tergiuerſetur. Tum enim propter moras iudicij, locus erit ſatiſdationi, *l. etiam. 15. hoc tit.*

E

Vt in poſſeſſione legatorum vel fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa eſſe liceat. Tit. IV. C. 6. 53.

1 *Continuatio:*

2 *Quid hic ſignificet bonorum poſſeſſio.*

Quan-

5 *Quando locum habeat, & quatenus extendatur.*

1 NOn † ſine ratione Prætori hoc viſum eſt, vt ſicuti hæredes incumbit poſſeſſioni bonorum, ita quoque legatarij carere non debeāt bonis defuncti, nam vt vere dixit Æſchines: nullius momenti eſſe ciuitatem, quæ non habeat neruos executionis in contumaces: ita ridicula & nullius momēti fuerint Prætoris edicta, quibus ius legatorum tuetur, ſi non munita ſint executione, & pœnis, quibus ad obedientiam refractarij compellantur. Quocirca rectè Prętor aut ſatiſdari legatarijs, aut ſi ſatis non detur, in poſſeſſionem bonorum iri voluit, *l.* 1. *in princ. ſupra t.* 1.

2 ¶ Bonorum hic appellatio continet omnes res, quarū proprietas pertinet ad hæredem ex hæreditate: *l. is cui.* 5. §. *qui in poſſeſſionem,* 5. *cum* §. *ſeqq. hoc t.*

3 Itaq; † quamuis minima res legata ſit, vel per fideicommiſſum relicta; tamen ſi non ſoluatur ab hærede, vel eo nomine caueatur, cum caueri oportet: de quo ſummatim cognoſcitur, *l.* 1. *Cod. eód.* in poſſeſſionem omnium bonorum quæ ex ea hæreditate ſunt, legatarium, ſiue fideicommiſſarium Prætor legatorum ſeruandorum cauſa, mittit: *l. quamuis,* 13. *hoc titul.* quod tamen hodie Iuſt. in Nouell. 53. cap. 4. §. 1. de exhibend. reis, correxit, & pro quantitate legati, miſſionem fieri voluit: Porrò miſſione decreta; vel inuito hærere per viatorem, aut officialem perfecti, aut ex interdicto, ne vis fiat ei, &c. legatarius introducendus eſt in poſſeſſionem, *d. l. is cui,* §. *in poſſeſſionem* 20. vt cuſtodiæ cauſa ſimul cum hærede poſſideat: donec is tædio perpetuæ cuſtodiæ effectus, cautionem præſtet, aut legatum ſoluat. *dict. l. is cui, in princ. &* §. *qui legatorum,* 16. *cum ſimilibus.*

DIGEST. PARS VI.
LIBER XXXVII.
DE BONORVM POSSESSIONIBVS.
Titulus I.

Continuatio ex diſpoſitione integra Pandectarum.
Quare bonorum poſſeſſionibus introducta.
3 *Definitio.*
4 *Quid ſignificet hic bonorum appellatio.*
5 *Quid poſſeſſio.*

Quid

6 *Quid ius.*
7 *Quomodo petatur bonorum poſſeß.*
8 *Quomodo hæc poſſ. ab alijs differat.*
9 *Diuiſio poſſeſſionum.*
10 *Cauſa efficiens & materialis.*
11 *Forma decernendæ & petendæ poſſ. bon. & edictali ac decretali bonorum poſſ.*
12 *Finis & effectus.*

1 CRedo† vos meminiſſe initio huius operis, iudicia, in quorum omnium ordine, partibus, progreſsu atque effectibus explicandis Pandectæ conſumuntur, ita fuiſse diſtributa, vt alia ſint ordinaria, alia extraordinaria; ordinariorum autem, partim ciuilia, partim criminalia; ciuilium rurſus alia propriè ciuilia, alia Prætoria. De ciuilibus hactenus videmur abundè pro inſtituto noſtro tractaſse. Tranſeamus ergo ad iudicia Prætoria: eo quidem commodiore loco atque ordine, quod, poſtquam tradidimus quemadmodum ex teſtamentis iure ciuili ſuccedatur, tempus ſit demonſtrare, quibus modis Prætor tam ex vltima voluntate, quàm ab inteſtato, ſucceſſiones deferat, quæ quidem omnes generali nomine appellãtur Bonorum poſseſsiones; ſicuti quæ iuris ciuilis ſunt hæreditates.
2 Nam † ſciendum eſt; à Prætore

A neminem effici hæredem, §. *quos autem Inſtit. eod.* ne derogetur aperte iuri ciuili, quod alios hæredes conſtituit: nec dari dominium aut familiam, quæ in hæredem tranſit; §. *vlt. Inſtitut. de hær. qual.* §. 2. *Inſtitut. eod.* quod ſolius eſt legis: §. 2. *Inſtitut. eod.*
B *vbi dixi.* ſed per indirectum, & quadam circumductione nonnullos ad ſucceſſionem vocari, data bonorum poſſeſſione: in quam Prætor mittere vice dominij, occurrente aliqua æquitate ſolet: *tot. tit. quibus ex cauſ. in bon. poß. & paſſim de dam. in-*
C *fect.* de qua primùm in genere, poſt ſigillatim erit diſserendum.

3 ¶ Bonorum igitur poſseſſionem, quod quidem ad præſens argumentum attinet, ita rectè deficiemus: ius perſequendi retinendique patrimonij, ſiue rei quę cuiuſque cum moritur, fuit,
D *l. 3. §. bonorum, 2. hoc tit.* Bonorum † appellatio non hic capitur 4
deducto ære alieno, vt alias ſemper: *l. ſubſignatum, 39. §. 1. de verb. ſign. l. non poſſunt, de iure fiſc. l. fin. de vſufr. legat. l. cum emancipati, §. 1. de collat. bon.* ſed comprehendit omnia commoda
E & incommoda hæreditaria; dominiumque rerũ quæ in his bonis ſunt, ſaltem prætorium, ſi non ciuile tribuit, non minus quam iure ciuili hæreditatis aditio: *l. 1. h. t.* Poſſeſſionem † hic intelligimus, non nudam rei detentionem, ſed ius & vtile dominium

nium rerum quæ in hæreditate ſunt: *d. l. 1. l. 3. hoc t. §. 1 Inſt. eod.* In omnibus enim vice hæredum, bonorum poſſeſſores habentur, *dict. l. 2.* Ius intellige Prætorium: neque enim eſt vlla iſtius generis poſſeſſio, quæ non à Prætore detur: *§. ſeptima, In-*
6 *ſtit. eod.* Eſt † igitur ius, id eſt, facultas à Prætore conceſſa perſequendi: in hoc habes differentiam, qua bonorum poſſeſſio ab
7 hæreditate ſecernitur. Hæc † enim petitur actione ciuili, illam verò perſequimur officio iudicis extra ordinem, quod verbum perſequendi denotat: *l. pecuniæ, 178. §. perſecutio, vbi Alciat. l. actionis, 34. cum ibi notat. de*
8 *verbor. ſignif.* In † verbo retinendi, altera latet differentia, qua à reliquis poſſeſſionibus, de quibus alibi *in tit. de acquir poſſeſſ.* prolixè agitur, iſta poſſeſſio ſeparatur. Illæ enim plurimum facti habent, & ipſum duntaxat detinendi ius denotant: *l. denique, 19. ex quibus cauſ. maior. l. 1. §. Scæuola, ſi is qui teſt. lib. eſſe iuſſ.* hæc verò vim obtinendæ retinendæque proprietatis, iure ſucceſſionis complectitur. Itaq; & qui corporaliter poſſidet, nihilominus petet à Prætore bonorũ poſſeſſionẽ: & cui à Prætore bonorum poſſeſſio decreta eſt, is non ius corporale detinendi, ſed ius ſucceſſionis & vtile dominium rerum quæ ſunt in hæreditate, conſequitur; ac proinde in corporalem poſſeſſionem adhuc erit mittendus, *d. l. 1. 2. 3. §. 1. h. t.*

¶ Bonorum poſſeſsiones etſi 9
iuris † ciuilis reſpectu omnes extra ordinem dentur, tamen ex iure prætorio, vnde fluunt, aliæ ſunt ordinariæ, quæ partim ſecundum aut contra tabulas, partim ab inteſtato dantur; aliæ extraordinariæ, quæ nulla certa edicti parte, vel ad teſtamentũ, vel ad cauſam inteſtati adiunguntur, ſed ex nouis legibus, prout quæque res incidit, extra ordinem dantur, *§. ſunt autem, iuncto, §. ſeptima. Inſtitut. eo.* De quibus ſingulis ſpecieb. poſt videbimus. Perhibentur & aliæ cùm re, aliæ ſine re eſse; *Cuiac. Inſtitut. quib. mod. teſt. infirm. & obſ. lib. 4. c. 24.* quod nunc in medium relinquo.

¶ Cauſa efficiens huius poſſeſ- 10
ſionis eſt Prætor qui eam defert: *l. 1. l. 3. cum ſimil. de iuriſdict.* & voluntas eius cui defertur: nulli enim inuito bonorum poſſeſſio acquiritur, *l. 3. §. bonor. 2. in fin. h. t.* Materia in qua decernitur poſſeſsio, ſunt omnes res, omnia commoda & incommoda hæreditaria, *d. l. 1.*

¶ Forma qua Prætor bonorum 11
poſſeſsionem generaliter defert, extat in edictis: vnde & edictalis poſſeſsio bonorum appellatur. Ea verò qua Prætor poſſeſſionem ex edicto petenti particulariter decernebat, quæ poſ-

ſeſsio decretalis appellabatur, antiquata hodie eſt: ſufficitque qualicunque teſtatione apud iudicem bonorum poſseſsionem agnoſcere: *l. fi. C. qui admitti ad bonor. poſ.* ſicuti in ciuilibus quacunque animi & voluntatis iudicatione poteſt adiri hæreditas, *l. pro hared. cum ſim. ſup. de acquir. hared.* Hæc tamen conteſtatio agnoſcentis poſseſ. intra legitimum tempus facienda eſt: quod in liberis & parentibus, annuum, in reliquis agnatis & cognatis, centum eſt dierum, §. *cum igitur, Inſt. eod. d. l. fin.*

11 ¶ Finis eſt, vt is qui iure ciuili contra æquitatem naturalem hæreditate excludebatur, benignitate iuris Prætorij ſucceſsionem ſibi debitam acquirat. Vis & effectus in eo vertitur, quòd is qui bonorum poſseſs. agnouit, ſit vice hæredis, omniaque iura hæreditaria, perinde vt hæres conſequatur. *d. l. 2. 3. cum ſimilibus.*

Si Tabulæ teſtamenti extabunt. Tit. II.

1 *Continuatio.*

2 *Quare Prætor delatis vel non extantibus tabulis, bon. poſſ. non decernat.*

1 ET hæc † in genere de bonorum poſseſsionibus dicta ſufficiant: nunc quædam ſigillatim attingamus. Ac cùm petatur † bonorum poſs. in primis videndum erit, an tabulæ teſtamenti extent. Nam ſi non appareant, aut appareant quidem, ſed in ijs ita deletum ſit, quamuis inconſultò, nomen hæredis, vt penitus legi non poſsit: bonorum poſs. ex teſtamento non da- B bitur, cùm Prætor iuſtam dubitandi cauſam habeat, vtrum qui petit poſseſsionem, hæres ſcriptus ſit, an non. Sed ſi prolatis ſemel publicatisque integre (vt moris eſt) tabulis, *l. publicati. C. de teſta.* de voluntate teſtatoris conſtiterit, etiamſi hæ C poſtea intereant, competet bonorum poſseſs. quia verum eſt tabulas extitiſse, *l. vnica, hoc tit. vide in l. 2. C. de teſt.* 2

D De Bonorum poſſeſſione furioſo, infanti, muto, ſurdo, cæco, competenti. Tit. III.

1 *Intra quód tempus bonorum poſſeſſio petenda.*

2 *Quare hoc tempus furioſis & infantibus non currat.*

E BOnorum † poſs. à liberis intra annum vtilem, à reliquis agnatis intra centum dies vtiles ex quo res comperta fuit petenda eſt. Eo tempore elapſo ius petitionis deperit: neq; quiſquã ignorantia iuris excuſatur. *l. ſi plures. 9. l. in bonor. 10. ſup. de* 1

de bon. poſſ. l. iuris. l. fin. C. qui admit. §. liberis, Inſt. de bonor. poſſ. Habent † tamen excuſationem quædam perſonæ, quibus tempora non cedunt: cuiuſmodi ſunt furioſi, *l.* 1. *hoc tit. l. non eſt ambigendum, ſup. t.* 2. infantes, *l. ſeruus, ſup. de bon. poſſeſſ.* etiamſi horum tutores vel curatores petere potuerint, quod eam habet rationem, qua ſpatium illud ſcientibus, non ignorantib. præfinitum eſt. Scire autem neque furioſi, neque infantes poſſunt, *l.* 1. *hoc tit.* Muti, ſurdi, cæci, dummodo quid agatur, intelligant, nihil cauſæ eſt, quare iure communi vti non debeant.

De Bonorum poſſeſſione contra tabulas Tit. IV. C. 6. 12. 13.

1 *Continuatio.*
2 *Tam ſuis quàm emancipatis hanc bon. poſſeſſ. dari.* D
3 *Quare non detur exhæredatis?*

1 Bonorum † poſſ. ex vltima voluntate dupliciter datur: aut contra tabulas, aut ſecundũ
2 tabulas. Contra tabulas † teſtamenti dat Prætor poſseſsionem E liberis præteritis, *l.* 1. *h. t.* non ſolùm emancipatis, qui iure ciuili præteriri poterant, vt Prætor eis meritò hac bonorum poſſeſsione ſuccurrat, verùm etiam ſuis. Etſi enim hi iure ciuili teſtamentum dicere nullum poſ-

A ſunt, *in princ. Inſtit. de exhæred. lib. vbi expoſ.* tamenſi malint verecundius cũ paterno iudicio agere: dat eis Prætor bonorum poſseſsionem contra tabulas, eodem omnino iure atque ordine, quo vocantur ad ſucceſsionem iure ciuili *d. l.* 1. *l.* 2. *C. eod.* Libe-
B ris † exhæredatis hæc poſseſsio 3
non datur, *d. l.* 1. Quia non temerè voluit Prætor reſcindi tabulas teſtamenti, cùm iuſta exhæredationis cauſa eſſe poſſit: itaque iis recurrendum erit ad querelam inofficioſi teſtamenti. C Idem obtinet, cùm præterito pro exhæredatione habetur, vt eſt materna, *l.* 4. *§. ad teſtam. hoc tit. §. vlt. vbi dixi, Inſt. de exhæred. lib.*

De Legatis præſtandis contra tabulas bonorum poſſeſſione petita. Tit. V.

Bonorum poſſeſſione contra tabulas petita ſciendum eſt, reſcindi totum teſtamentum & inſtitutiones, libertates legata & fideicommiſſa omnia corruere: quemadmodum fit, cùm per querelam inofficioſi rumpitur, *l. Papinian.* 8. *§ fi. de inoff. teſt.* Placuit tamen ex æquitate Prætori, vt qui iudicium patris reſcindunt per cõtra tabulas bonorum poſſeſsionem ex voluntate eius quibuſdam perſonis le-

gata, & fideicommiſſa præſtarent. hoc eſt, liberis, & parentibus vtriuſq; ſexus in infinitũ, & vxori nuruique dotis nomine legatum, *l.1.2.3. l. virilis,8. §. vlt. l. is qui, 15. §. penult.hoc tit.* Hodie euacuato quacumque ex cauſa præteritionis teſtamento, legato omnia deberi, rectè Azo. *in tot. tit. C. de bon. poſſ. contra tab. in fin.* adnotauit. *Authent. ex cauſa,C.de lib præter,* etiamſi quidam putent, Iuſtin. conſtitutionem in bonorum poſſeſs. non obtinere.

De Collatione bonorum. Tit. VI. C. 6.20.

1 *Quare emancipati ſuis conferre debeant.*
2 *Vnde orta collati:nes: quid ſint, quæ cauſa efficiens.*
3 *Varia collationum iura.*
4 *Tantùm inter deſcendentes collationi eſſe locum.*
5 *Materia: quænam conferantur.*
6 *Forma, quomodo fiat collatio.*
7 *Finis & effectus.*

1 CVm † Prætor ad bonorum poſſeſſ. contra tab. emancipatos admittat. participeſque faciat cum his qui ſunt in poteſtate bonorum patronorum, cõſequens eſse credidit. vt ſua quoque bona in medium conferant, quia appetunt paterna: *l. 1. in princ, hoc t. t. vide de hac* A *materia Cuiac. obſ. lib. 3. c. 29. & 30.* Conferre eſt aliquid in medium ferre & contribuere, *l. 1. tot. t. ad l.Rhod. de iact. verb. contributione, & t. de trib.action.* Collatio, authore Baldo *in l. ſi emancipati, 9. n. 11.C. de collat.* eſt rei propriæ in commune il- B latio, vt hæreditati communi permixta inter omnes cohæredes æqualiter diuidatur: *vide gloſ. & Dd. hic in Rub. & Iaſ.C. eo. n. 1. & Dd.in l.ſi emancipati.* Hæc autem collationis ratio manifeſtam habet æquitatem, & æqualitatem facit inter liberos, C quæ mater eſt concordiæ, vt dicitur, τὸ ἴσον πόλεμον οὐ ποιεῖ. Nam cùm filij qui manent in poteſtate, omnia adquirant patri, eaque re paternam augeant hæreditatem:æquũ eſt,vt emancipati quæ ſibi acquiſiuerunt, in communem hæreditatem con- D ferant, atque ita omnia æqualiter pro viribus portionibus diuidantur. Et † ab hac quidem cau- 2
ſa initiò profecta eſt contributionis æquitas, quæ poſtea propter æqualitatis rationem, latius eſt extenſa. Sed † quoniam hac 3
E in materia, multa temporibus variata innouataque ſunt, vt omnia breui comprehendi nequeant:quid iure nouiſſimo cautum ſit obſeruetur, attendamus.
¶ Et ſciendum eſt, in ſucceſſione deſcendentium tantùm 4
modò eſse locum collationi,non in aſcendentibus, aut collateralibus;

libus: in quibus communicatio- A velint, dotem in quartam, vt & nis ratio ceſsat, quia nullus horum defuncto, de cuius hæreditate agitur, ſed ſibi acquiſiuit, vt alibi Dd. explicant. *Iaſ. in l. ſi emancipati nu. 26. C. de collatio gloſſ. in l. 1. C. de legit. hær.* Moribus tamen Sax. mater marito ſuccedens cum proprijs liberis, B dotem illis & reliqua bona conferre cogitur: dum tamen tantum ſit in hæreditate, vt ex diuiſione tota illi dos obuenire queat. *Fachſ. diff. 20. vide infrà vnde vir & vxor.* Quod putauerim obtinere, quando ex ſtatuto Saxonico ſuccedit, & ter- C tiam accipit bonorum à marito relictorum partem. Nam ſi iure veniat communi, *ex Aut. præterea, C. vnde vir & vxor,* quartam, aut pluribus liberis extantibus portionem capiens filialẽ: æquius fortè fuerit, eam collatione non grauari, quàm ius nõ D imponit: quanquam fateor, legem tantùm inopes ad ſucceſſionem vocare mulieres: vt hoc beneficio vti non poſse videantur ditiores, quæ ſua velint habere præcipua, niſi ex ſtatuto conferant. Sed verius videtur, vbi ex lege ſucceditur. ius collationis E lege non expreſsum, & quod alioqui ſtricti iuris ac reſtringẽdum eſt, induci interpretatione non oportere. Cæterùm quoniam tantùm de indotatis conſtitutio loquitur, ideo dotatas mulieres quæ illo beneficio vti

reliqua prælegata, imputare debere. *Caſtr. n. 6. Bald. in fi. in d. Auth. præterea.*

¶ Porrò deſcendentes omnes, 5 hoc eſt, liberi, eorumque hæredes (nam collationis beneficium in hæredes tranſit, *l. ſi maritus, 14. Cod. eod. vbi Iaſ.* ſine vlla emancipationis aut ſuitatis diſtinctione ſibi inuicem cõferunt, duntaxat quæ ſunt profectitia, quæ quidem facta eſsent hæreditaria, niſi data fuiſsent: cuiuſmodi ſunt, dotes, donationes propter nuptias, &c. Idque tam ex teſtamento quàm ab inteſtato: niſi teſtator collationem ſuſtulerit, *Auth. ex teſtamento, l. ſi emancipati, 9. l. vt libertis, 17. l. fi. C. eod. in Auth. de trien. & ſemiſ. §. illud, l. filia. C. fam. ercis. l. filius, C. de inoff. teſtam.*

¶ Fit autem collatio aut re 6 ipſa, hoc eſt, ipſo facto inita collationis ratione: aut cautione, datis fideiuſſoribus vel pignoribus de conferendo, *l. 1. §. iubet, 7. hoc tit.* quæ quidem cautio ſiue ſtipulatio committitur, cum interpellatus poſt aliquod ſpatium, quo potuit conferre, non fecit: & condemnationem quanti ea res erit, continet. *l. ſi quis, 5. §. vlt. hoc tit.* Quod ſi quis neque conferre nec cauere velit, denegantur ei actiones hæreditariæ, puta hæreditatis petitio; donec conſilium mutet. *d. l. 1. §. ſed ſi tui, 10. l. nonnunquam, 8.*

hoc tit. Sed & implorato officio iudicis eò poteſt compelli: quid enim ſi non opus illi ſit actionibus, vtpote poſſidenti. & conferre ſuperſedeat? *l. ſi ſoror,* 8. *Cod. eod. l.* 1. *in fin. t.* 1. *Dd. in l. emancipati.* Agenti quoque obijci poteſt exceptio, niſi conferat: quæ impedit litis ingreſſum, *Iaſ. in l. poſthumo, n.* 3. *C. eo.* quod etiamſi ſine exceptionis obiectu admiſſus ſit agens, & diuiſio cum ipſo facta, poterit nihilo tamen minus poſt officio iudicis implorato, *l. ſi ſoror,* 8. *C. eod. Iaſ. in l. ea demum, num.* 7. *C. eod. t.* collatio peti. Moribus etiam noſtris conferens iuſiurandum dare debet, non plus ſe habere reuera quàm conferat. *D. Reinhar. diſſ.* 6.

7 ¶ Finis collationis eſt, vt ſeruetur æqualitas: *l. illud,* 20. *vbi Bart. C. eod.* effectus, vt collata communiter, diuidantur *l. illam,* 19. *§. ſi. C. eod.*

De collatione Dotis. Tit. VII.

1 *Quare dos conferatur.*
2 *Donationes ſimplices non conferri.*
3 *Impenſas ſtudiorum, & ſimilia, non conferri*

1 CVm † pater ex neceſſitate pro modo ſuarum facultatum teneatur dotare filiam, *l. qui liberos, de ritu nupt. l. cùm*
A *poſt. §. gener. de iur. dot. l. fin. Co. de dot. promiſſ.* & in neceſſitatibus nemo liberalis exiſtat, nec donare videatur: *l. rem legata,* 18. *de aliment. dot.* meritò placuit, non videri patrem voluiſſe dotem filiæ eſſe præcipuam, & propterea eam, ſicuti reliqua
B bona & donationes, in commune eſſe conferendam: *l. Pomponius, ſupr. fam. erciſcund. l. filia, l. illam, C. de collatio.*

¶ Sed an vera ſimplexque 2
donatio, facta filiæ aut filio à parente, erit conferenda? Placentinus *in tit. C. de collat. pro quo l. ſi*
C *donatione.* 13. *C. eo.* iudicat, conferri oportere: quod Azoni, Accurſio & reliquis Dd. meritò diſplicuit *in Authen. ex teſtam. C. eod. vbi Iaſ. & in l. ſi donatione. eod. tit. & in Authen. vide ſi parens, C. de inoff. teſt.* Qui putant, vt legata, *l. filia,* 2. *l. filiam, C. de*
D *collat. vide Cuiac. lib.* 3. *cap.* 30. ita nec donationes ſimplices, quæ quidem inofficioſæ non ſint, in collationem venire: quia pater voluiſſe videtur, vt eas præcipuas haberent: quibus eſſent factæ; *§. illud, in Auth. de trien. & ſemiſſ.* exceptis aliquot
E caſibus, qui alibi numerantur. *in d. Auth. ex teſtam. & in l. pen. C. de collatio.*

¶ Atque hęc quidem ſenten- 3
tia vt cõmunior eſt, ita vſu quoque præualuit. Sed an quæ ſtudijs filiorũ pater impendit, ſunt conferenda? & cùm alere & inſtitue-

ſtitue-

ſtituere pater liberos cogatur, vt A ſuprà *ad tit. de agnoſcen. lib.* dictum eſt, cumque hæc impenſa ſit quodammodo æs alienum, ac filijs debeatur, æquius eſt cōferri non oportere, *l. quæ pater, 51. ſupr. fam. erciſc. Iaſ. in Auth. quod locum, num. 3. 4. C. eod.* Qua etiam ratione placuit veſtimenta, libros, arma, equos, ſumptus doctorales, *Rauenn. de teſtam. in ſi. gl. Lat. lib. 1. art. 13.* & ſi quę ſunt ſimilia, filios non communicare, *vide Land. lib. 1. art. 10. & 15.* neque filiam mundum, veſtes, ornamenta à patre accepta, ſumptus nuptiarum, & ſimilia, quæ ſuo quodam iure, à patre ei debentur, & à patre ſunt præſtanda, velut quædam alimentorum acceſſio. *Bal. in l. filia, num. 14. Cod. fam. erciſcun.* Illud vltimò notandū, ius quidem collationis pacto tolli non poſſe: *l. pactum, 15. Co. de pact.* teſtamento paterno poſſe, *l. ſi quis, 5. §. fin. hoc tit. l. 1. cum Authent. ſeqq. vbi Iaſ. num. 1. & & 2. l. filia, l. filiam, C. eod.*

De coniungendis cum emancipato liberis eius. Tit. VIII.

EMancipato filio, nepotes in poteſtate retenti, iure ciuili patris locum occupant: fiuntque auo ſui & proximi hæredes, excluſo patre, *§. ſui, Inſtitut. de hæred. qua. & diff.* Quoniam autem emancipatus iure prætorio per bonorum poſſeſſionem vocatur. neque æquum eſt emancipatum venire ſolùm, & excludere nepotes; ſuos hæredes aut nepotes contrà iure ſuitatis obijci patri ſuo, qui iure naturæ B prior eſt gradu: Prætor ita rem temperat, vt emancipato bonorum poſſ. eius partis det, quæ ad eum pertineret, ſi in poteſtate permanſiſſet: ſed ita, vt ex ea parte dimidiam ipſe, reliquam liberi eius habeant, iiſque bona ſua conferat, *l. 1. hoc tit.* Hoc C edictum hodie locum non habet, ſublata ſuitatis & emancipationis differentia. Itaque pater, quamuis emancipatus, præfertur ſuis liberis tanquam gradu proximior, *§. 1. in prin. Auth. de hæred. ab. inteſta.*

D

De ventre in poſſeſs. mittendo, & curatore eius. Tit. IX.

1 *Continuatio.*
2 *Quibus, quando hæc poſſeſſio decernatur.*
3 *Ius nouum.*

E

SIcuti † liberorum eorum qui iam in rebus exiſtunt humanis, curam Prætor habuit: ita etiam eos qui nondū nati ſunt, propter ſpem naſcendi non neglexit. Nam † ex hac parte edicti eos tuitus eſt, dum ventrem 1 2

mittit in poſſeſſionem vice contra tabulas bonorũ poſſeſſionis, vt de bonis defuncti alatur, *l. 1. in princ. & §. ſed etſi, hoc titul.* Prægnantem autem eſſe mulierem oportet omni modo, nec dicere ſe prægnantem ſufficit. Quare nec tenet datio bonorum poſſeſs. niſi verè prægnans fuerit, & mortis tempore,& eo quo ſe mitti in poſs. petit. ac ſi abortum fecerit, finitur miſſio, quaſi prægnans non fuerit, *l. 1. §. ſi. hoc tit. l. 2. C. de poſth. hær. Paul. lib. 4. t. 9.* Toties autem mittitur venter in poſs. ſi non exhæredatus, & id quod in vtero eſt, inter ſuos hæredes futurum erit, *l. 1. §. 1. hoc tit.*
3 Quod iure † nouo locum non habet: nam nec exhæredari poteſt venter, vtpote quẽ impoſſibile ſit aliquam ingratitudinis præbuiſſe cauſam quamobrem ſit exhæredandus: *l. ſi quis, 33. §. 1. Co. de inoff. teſt.* & iura ſuitatis ac emancipationis ſunt ſublata, *vide quæ dixi Inſt. ad Tit. de hær. qual. de exhære. quæ ab inteſt.* vt perinde emancipatorum, ac ſuorum habenda ſit ratio.

De Carboniano edicto. Tit. X. C. 6. 17.

IMpuberibus, quorum ætas in iurijs inſidijſque obnoxia eſt, *l. 1. de minor.* bonorum patris poſſeſſionem petentib.) edicto Carboniano conſulitur, vt ſi

A cui impuberi quęſtio ſtatus moueatur, an inter liberos ſit, cauſa ſummatim cognita, perinde poſseſſio detur, ac ſi nulla ea de re controuerſia eſset, & iudicium in tempus pubertatis differatur, *l 1. l. 3. §. ſummatim, hoc tit. C. eodem.*

B

De bonorum poſſeſſione ſecundum Tabulas. Tit. XI. C. 6. 11.

TRanſeamus ad bonorum poſseſſionem ſecundum
C tabulas, cui locus ſit, cum contratabulatio ceſsat, *l. 1. §. æquiſſimum, hoc tit. l. illud, ſupr. de bon. poſſ. contra tab. l. is, qui in poteſtate, 15. §. ſed ſi ſcriptus, ſup. de lega. præſtand.* Hanc Prætor introduxit, confirmandi iuris ciuilis gratia: quò plures viæ
D conſeruandæ hæreditatis paterent, *in princip. Inſt. de bonor. poſſ. l. ſuum hæredem, Co. de iur. delib.* & iuſtius poſſidere videretur, qui authore prætore poſſideret, *l. iuſtè, de acqu. poſſ.* Datur hæc poſseſſio ſcriptis hæredibus quibuſcunque. *§. ſunt autem Inſtit.*
E *de bon. poſſ. l. 1. §. defertur, & §. primo gradu, l. hi demum, l. cum tabulæ, hoc tit.*

Si à parente quis manumiſſus ſit. Tit. XII.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio quare pater admittatur.*

Quare

5 *Quare pacto pater poſſit excludi.*

1 VT filius † præteritus poteſt contra tabulas patris bonorum poſſ. petere: ita pater aut auus paternus præteritus, contra tabulas filij ad exemplum patroni in bonis libertorū, admittitur: quod æquiſſimum prætori viſum eſt: quia † à parente
2 beneficium habuit acquirendorum bonorum, emancipatione facta. Quippe ſi filiusfamilias eſset, quodcunque ſibi acquireret, eius emolumentum patri quæreret caſtrenſi, vel quaſi peculio excepto. Et ideo itum eſt in hoc, vt pater exemplo patroni ad cōtra tabulas bonorum poſſ. admittatur: *l.1. & t. hoc tit.* niſi accepit pecuniam vt emanciparet, vel poſtea viuus in eum filius, quantum ſatis eſt, contulit, ne iudicia eius inquietaret. Nam
3 † tunc exceptio doli mali obſtabit, *d.l.1. §. ſi parens.* Iſtiuſmodi enim pacta valent, cùm non ſint de futura ſucceſſione repudianda: *ſicut in l. ſi quando. §. illud, C. de inoff. teſt. in l. pactum. C. de collat.* ſed remittatur tantùm in iis id quod patri nō iure ſucceſſionis, ſed in remunerationem & authoramentum emancipationis debebatur: *l. cum oportet. §. cùm autem. Co. de bonis quæ lib.* id quod relinqui patris, repudiarique poteſt. *l. fi. Co. de emancipat. lib.*

A De bonorum poſſeſſione ex teſtamento militis. Tit. XIII.

ET ita quidem ſe bonorum poſſeſſiones in paganorum teſtamentis habent: in vltimis autem militum voluntatibus id B ſingulare eſt, quod ſecundum tabulas, non etiam contra, detur bonorum poſſ. ratę enim debent eſſe eorum voluntates, quomodocunque factæ, *l. 1. & tot. tit. de teſta. milit.* Quod non ſolùm in militibus, ſed omnibus omnino obtinet, qui in hoſticolo C ſeu hoſtico, id eſt hoſtili agro decedunt & ſuprema iudicia ſua quoquo modo ordinarunt, etiāſi iure militari nequeant: vt præſes, legatus, &c. Quoniam in hoſtico verſantes, cùm paria cum militib. pericula experiantur, iura quoque eadem meritò D ſibi vendicant.

De iure patronatus. Tit. XIV. C.6.4.

POſtquam expoſitū eſt, quo modo liberi & parentes bonorum poſſ. petant: videamus E qua ratione patronis cōſulatur; eo magis, quòd ad exemplum patroni, parentes petere bonorum poſſeſſionem diximus. Itaque ſciendum eſt, in authoramentum date libertatis, patronū ſuccedere ab inteſtato, duntaxat liberto, ſi ſui hæredes non exiſtant;

exiſtant: idque ex lege x11. Tabularum, *in princ. Inſtit. de ſucceſſ. liber.* Quis enim hoc illi inuideat, cùm ſi non manumiſiſſet, omnia iure dominicæ poteſtatis ſibi quæreret? Qua ratione moti prætores, etiam contra teſtamentum bonorum poſſeſſionem decreuerunt, ſi liberi nõ eſſent inſtituti. Quæ quidem bonorum poſſ. olim dimidia, hodie ex conſtitutione Iuſtiniani, tertia hæreditatis pars inſtitutis hæredibus aufertur, dummodò libertus vltra centum aureos in bonis habeat, *§. ſed noſtra: Inſtit. de ſucceſſ. liberto.*

De obſequijs parentibus & patronis præſtandis. Tit. XV. C. 6. 6.

PRæter ſucceſſionem, obſequium etiam parentibus & patronis debetur, *l. generaliter, ſupr. de in ius vocand.* Nam liberto & filio, ſemper honeſta & ſancta perſona patris ac patroni videri debet. *l. antepenult. hoc tit.* Quandoquidem ab altero vita naturalis, ab altero ciuilis, nempe libertas (ſerui enim pro mortuis habentur, *l. quod attinet, de reg. iur.*) accipitur. Et quoniam hoc ius in natura conſiſtit, *l. 2. de ſeruitut. ruſt. & in l. ſi non ſortem, §. libertus, de condict. indeb.* etiam militibus & ru- A ſticis pietatis ratio conſtare debet: *l. 1. h. t. l. 2. Co. de in ius vocand.* Natura enim omnib. communis eſt, *l. hos accuſare, §. omnibus, de accuſ. l. 5. de in ius vocand.* ſi contrà faciant, delictum ad publicam pietatem pertinẽs, pro modo eius vindicabitur, *d. l.* B *1. hoc tit l. vnica. ſup. de off. præſ. vrb.* Ex quo apparet, hanc pœnam arbitrariam eſſe: *l. 3. & 4. C. de patr. poteſt. gloſſa l. 3. Co. de ſacroſ. Eccl.* etiamſi lege Moſi, contumaciã eiuſmodi Dominus capitis pœna ſanciuerit Deuter. 21. Quin etiam libertus ingrati- C tudinis conuictus, in ſeruitutem retrahitur, *l. 4. hoc tit. tot. t. Cod. de libert. & eorum lib. in Auth. vt liberti de cætero.* vt filius emancipatus in poteſtatem, *l. vnic. de ingrat. li.* Præter obſequia, honori parentum ac patronorum illud etiam tribuen- D dum eſt, ne in ius ſine venia vocentur, *d. l. 2. Co. de in ius voc. l. 3. cum ſeqq. ff. eod.* neve qua famoſa actio aut exceptio in illos detur, *l. 2. 5. 6. 7 hoc titul. l. apud Celſum.* E *§. aduerſum, de dol. mal. excep. l. non debet, de dol. mal.*

DIGEST. LIB. XXXVIII.

DE OPERIS LIBERTORVM Titul. I. C. 6. 3.

1 *Quare operæ à libertis, non à liberis exigantur.*
2 *Differentia inter obſequia & operas.*
3 *De officialibus & fabrilibus operis.*
4 *Quando operas libertus debeat.*
5 *Quomodo finiatur operarum obligatio.*

1 Obſequia † non modò liberti, ſed & liberi debent, operas non item, *l. penult. ſuprà tit.* 1. quia ingenuis imponi nequeunt, cùm habeant ſpeciem ſeruitutis. *vide infrà ad tit. de fideiuſſ. ex l. ſi quis.* 57. *illo ti. 10. tit. de oper. ſeruor.* Multum
2 † autem inter hæc intereſt. Nam obſequia in exhibitione honoris & pietate conſiſtunt: *l. 1. 2. l. parens ſuprà tit.* 1. ideoque præceptis omnia includi nequeunt, *cap. 1. quibus mod. feud. amittat.*
3 Operæ † autem ſunt diurnum officium: quia luce & per diem explicantur, *l. 1. hoc tit. l. 2. de annu. leg. l. ſi quis pro eod. de fideiuſſor. vide de his Zaſ. in intell. ſig.* Hæc diuiduntur in officiales & artificiales ſiue fabriles, *l. ſi non ſortem, 26. §. libertus, de condel.* Officiales ſunt, quæ
A in officio perſonæ conſiſtunt, & ad perſonam patroni referũtur: vt adeſſe, comitari, *l. operæ*, 19. *l. quod niſi*, 20 *l. hæ demum*, 38. *h. tit.* curare menſam, domum, &c. *l. legatis.* 63. §. 1. *de lega.* 3. *d. l. hæ demum.* Fabriles ſiue artificiales ſunt, quæ ex artificio ali-
B quo præſtantur: vt pingere, ſcribere, architectari. *d. l. legatis. d. l. ſi non ſortem. §. libertus.* Operæ fabriles in præſtatione pecuniæ conſiſtunt: officiales nulla pecunia redimi poſſunt, quia ſunt perſonales. *l. fabriles*, 6. *hoc tit.* Sed † operas libertus patro- 4
C no non debet, niſi promiſſas: ſolent autem promitti tempore manumiſſionis, vel iureiurando, vel ſtipulatione, *l. vt iuriſiurandi*, 7. *hoc tit l. vlt. de libera. caut.* Soluuntur: † & deſinunt operæ 5
ex lege Iulia de maritandis ordinibus, ſi libertus duos filios,
D vel vnum quinquennem in poteſtate habeat: *l. qui libertinus*, 37. *hoc tit.* item infirmitate vel ſenio liberti, *l. liberti.* 15. *l. nec audiendus*, 17. *l. interdum*, 24. *l. liberta*, 35. *hoc tit.* & voluntate patroni. *l. liberta.* 46. *h. t. l. liberta, C. eod.*

De

De bonis libertorum. Tit. II. C. 6. 4.

CVm ſoliti eſſent à libertis duriſſimas res patroni exigere, ſcilicet ad remunerandum tam grande libertatis beneficiũ, *l. libertas, de reg. iur.* quando ex ſeruitute ad ciuitatem Roma- B nã perducuntur propoſitum eſt edictum à Prætoribus, de bonis libertorum, honoris qui patronis debetur, moderandi gratia. Cuius edicti ſumma fuit, vt non alia daretur patrono aduerſus libertum actio, quàm alimentorum, operarum & ſocietatis bo- C norum: videlicet ſi hoc pepigiſſet, vt niſi obſequium licitum & permiſſum *alioqui contrà eſſet, l. 1. §. qua oneranda, infrà qua. rer. actio non det.* præſtaret libertus, in ſocietatem patronus admitteretur. item bonorum poſſeſſionis, quæ à poſterioribus prætoribus, exemplo illius ſocietatis inducta eſt, vt quod viuus libertus ſocietatis nomine præſtare ſolebat, id poſt mortem, etiam data bonorum poſſeſſione patrono præſtaretur. *l. 1 hoc tit.* Sed hoc ius bonorum poſs. variè eſt à Iuſtiniano, vt ſuprà diximus, temperatum, redactumque ad æquitatem naturalem. *Inſt. de ſucceſſ. libert.* Illud etiam ſciendum eſt, competere patrono eiuſque liberis, actionem in libertos eorumque bona, alimentorum nomine quæ egenti A tibus debentur. *l. 1. de ſer. gl. in l. 5. C. de obſeq.*

De libertis municipum & aliarum vniuerſitatum. Tit. III.

ID ius quod patrono priuato debetur, etiam defertur municipibus, quamuis dubitari poterat, an poſſint petere bonorũ poſſeſſ. cùm conſentire facilè nequeant. Sed quemadmodum S. C. hæreditates & fideicommiſſa conſequuntur, ita & bonorum poſſeſſionem petere poſſe dicendum eſt. *l. vnic. h. t.*

De aſſignandis libertis. Tit. IV.

ASſignare libertos dicitur patronus, cùm alieni ex filijs, vnum vel plures libertos D aſſignat, vt is tantummodò ſolus, quod quidem ad ſucceſſionem, de qua hic agitur, attinet, ius patronatus, quod in liberos alioqui æqualiter tranſit, conſequatur. Quod hactenus fieri poſſe S. C. Claudij temporibus cautum eſt: *l. 1. & 2. hoc t.* vt ex- E plicat alibi Iuſtinian. latius *in ti. Inſtit. eo* Verba S. C. ita ſe habent: SI QVI DVOS PLVRES VE LIBEROS IVSTIS NVPTIIS QVÆSITOS, IN POTESTATE HABERET, DE LIBERTO LIBERTA VE SVA SIGNIFICASSET, CVIVS EX

LIBE-

" LIBERIS SVIS EVM LIBERTVM EA MVE LIBERTAM ESSE VELLET: IS EA VE, QVANDOQVE IS QVI EVM EAM VE MANVMISIT INTER VIVOS VEL TESTAMENTO, FACTO IN CIVITATE ESSE DESISSET, SOLVS EI PATRONVS, SOLA VE PATRONA ESSET, PERINDE ATQVE SI AB EO EA VE LIBERTATEM CONSECVTVS CONSECVTA VE EST: VTQVE SI EX LIBERIS (ijs videlicet quibus aſſignatio facta eſt) QVIS IN CIVITATE ESSE DESISSET, NEQVE EI LIBERI VLLI ESSENT, CÆTERIS EIVS LIBERIS QVI MANVMISIT, PERINDE OMNIA IVRA SERVENTVR: AC SI NIHIL DE EO LIBERTO, EA VE LIBERTA IS PARENS SIGNIFICASSET. *l.1. hoc t.*

Si quid in fraudem patroni factum ſit. Tit. V. C. 6. 5.

1 *Quomodo reuocentur alienata.*
2 *Ex qua cauſa.*
3 *Quare in mortis cauſa donatione non requiratur dolus.*
4 *Legitimæ portiones ſunt æs alienum.*
5 *Qua, cui, aduerſus quem, ad quid ex hoc edicto detur actio.*

A SI quid dolo † malo liberti fa- 1
ctum eſſe dicetur, ſiue te-
ſtamento facto, ſiue inteſtatus
is deceſſerit, quo minus quàm
pars debita bonorum ad patro-
num perueniret, cognoſcit Præ-
tor, & operam dat, ne ea res pa-
trono fraudi ſit: idque ad hunc
B modum. Si † alienatio dolo ma- 2
lo, ad diminuendam videlicet
patroni portionem facta ſit non
quærimus vtrum mortis cauſa
facta ſit, an non ſit: omni enim
modo reuocatur. Si verò non
ſit dolo malo facta, ſed aliàs:
puta, ſi vendidit, donauit alia
C ex cauſa: tunc actori probandũ
eſt, mortis cauſa factam aliena-
tionem. Si † enim proponas 3
mortis cauſa enim factam, nihil
intereſt vtrum dolo facta ſit, an
non ſit, ſicuti in legatis. *l.1. h.t.*
Hæc enim non debentur, niſi
prius deducto ære alieno. *l. 1. §.*
D *penultim. ad Trebel. l. fin. §. licen-*
tiat. C. de iure delib. Quod autem
† patrono debetur, eſt æs alie- 4
num, ſicuti legitima quælibet,
l. ſi patronus. de donat. l. Papin.
§. ſi quis, de inoffi. teſtam. Meritò
igitur de legatis & donationibus
id eſt deducendum. In aliena-
E tione autem inter viuos facta,
neceſſum eſt fraudem patrono
factam doceri. patronus † igi- 5
tur qui intendit, vel in fraudem
ſuam, vel quod perinde eſt, mor-
tis cauſa alienationem à liberto
factam, vt ipſe portione debita
fraudaretur, agit actione Fabia-

ua, à Fabio, ſiue Caluiſiana, à Caluiſio prætore dicta, *l. 3. §. ſi inteſtatus, cum ſeqq. l. 4. & 5. h. tit.* aduerſus bonæ malæve fidei poſſeſſores, earum rerum nomine quæ in fraudem alienatæ dicuntur: *dict. l. 1. §. dolum, §. ſi libertus. §. pluribus.* vt eas res patrono reſtituant, vnà cum fructibus, *dicta l. 1. §. quamuis, & §. vltim. cum ll. ſeq.* Quod exemplo creditorum inductum eſt, Qui Pauliana actione repetunt ea quæ in eorum fraudem à debitore ſunt alienata *t. t. quæ in fraud. credit infrà vbi dicemus*. Hæc actio in perpetuum datur: quia continet rei perſecutionem *d. l. 3. §. 1.*

Si tabulæ teſtamenti nullæ extabunt, vnde liberi. Tit. VI. C. 6. 54.

1 *Continuatio.*
2 *Quando locus ſit bonorum poſſeſſionibus ab inteſtato.*
3 *Gradus ſucceſſionum ab inteſtato.*
4 *Primum gradum eſſe liberorum.*
5 *Quid plus ſit in hoc edicto quã in ſucceſſione iuris ciuilis.*

1 POſteaquam † Prætor locutus eſt de bonorum poſſeſſione eius qui teſtatus eſt, rectè tranſitum fecit ad inteſtatos: cũ ordinem ſecutus qui in l. XII. Tab. extat. Fuit enim ordinariũ
A antè de iudicijs teſtantium, ac
deinde de ſucceſſione ab inteſta-
to loqui. Nam † quamdiu ſecun- 2
dum aut contra tabulas exiſtere
poſſeſſio poteſt, ab inteſtato non
ſucceditur, *l. 1. h. t.* † Sed ſuc- 3
ceſſionem ab inteſtato in plures
partes diuiſit, fecitque gradus
B varios: primum liberorum, ſe-
cundum legitimorum, tertium
cognatorum, deinde viri & vxo-
ris. Rectè autem Prætor à libe-
ris † initium fecit. Vt enim iure 4
ciuili prima cauſa in ſucceſſione
eſt liberorum: ita & hos Prætor
non modò ex teſtamento, ſed
C etiam ab inteſtato ad bonorum
poſſ. primo loco vocat, quos na-
turę ſimul & parentum commu-
ne votum ad bona admittit, *l.
ſcripto. 7. §. fin. hoc tit.* † Sed in 5
hac poſſeſſione id amplius ineſt,
quod ius vetus ciuile emancipa-
tos non agnoſcat. Prætor verò
D hos perinde vt ſuos in iure ſuc-
ceſſionis, data hac bonorum poſ-
ſeſſione, tueatur. *l. 1. & 2. h. t.*

Vnde legitimi. Tit. VII. C. 6. 15.

E
1 *Qui legitimi & agnati.*
2 *Quid conſanguinitas, & qui conſanguinei.*
3 *Quando & quomodo ſuccedant.*
4 *Parentes & patronos etiam legitimo iure ſuccedere.*

SEcundo l. co † atque ordine 1
vocat Prætor legitimos, hoc
eſt,

eſt, agnatos, §. 1. *Inſtit. de leg. agn. ſucceß. in princip. Inſtit. de leg. agn. tut. l. vlt. §. 1. de grad. l. 2. de ſuis & leg.* per virilem ſexum deſcendentes. §. 2. *in verb. legitimas perſonas per virilem ſexum deſcendentes. Inſtitut. de leg. agn. ſucceſſ. l. 5. h. t.* Nam hi lege XII. Tabul. ad ſucceſſionē poſt ſuos vocabantur: vnde & legitimi ſunt dicti, §. 1. & 2. *Inſtit. de leg. agn. ſucceſſ. tot. tit. de ſuis & leg. & tit. C. de leg. hær.* qui aliàs etiam conſanguinei ſolent appellari. §. 1. *Inſt. de leg.*
2 *ag. ſucceſſ.* † Nam etſi propriè cōſanguinitas eſt vinculum perſonarum, quæ propterea, quod ex eodem ſtipite ortæ ſunt, ſanguinis & naturæ ſocietate propius iunguntur; & conſanguinei ij, qui ſanguinis iure, nexi ſunt: *l. 1. §. poſt ſuos de ſuis & leg. §. 1. in verb. impopriè conſanguinei. vbi dixi Inſtit. de leg. agn. ſucceſſ. l. ſi is qui, 44. de adopt.* tamen vſitatum eſt, eos duntaxat conſanguineos appellari, qui ob ius propinquitatis & agnationis, ex lege ad ſucceſſionemè vocantur: *d. §. 1. d. l. vide quæ dixi Inſtit. de leg agn. ſucceſſ.* vnde & conſanguinitas ſpecies agnationis eſſe indicatur. §. *pen. Inſtit. de ſucceſſ. cognat.* & adoptiui cōſanguinei perhibentur, ſcilicet quòd legitimi ſint hæredes. *l. 7. ſi ſit, 13. l. ſi quis, 7. ad S. C. Tertyll.* Propriiſſim tamen conſanguinei iure veteri dicebantur

A fratres & ſorores (nam vltra ſororem, quæ ſuæ familiæ finis eſt, *l. pronuntiatio. 195. in fin. de verb. ſignif.* conſanguinitas non porrigebatur. *Vlp. Inſt. cap. 26. Paulus, lib. Sent. 4. c. 8. §. 2. vbi dixi Inſt. de leg. agn. ſucceſſ.*) qui legitimos ideo excludere feruntur, B *l. 1. §. poſt ſuos, l. 2. §. 1. de ſuis & legit. §. 1. & 2. Inſt. de leg. ag. ſucceſſ.* iure autem nouo, fratres & ſorores ex eodem patre, non eadem matre nati, hoc nomine conſanguinei appellantur, §. 1. §. *hoc etiam, 3. Inſt. de leg. agn. ſucceſſ. Auth. itaque, C.* C *comm. de ſucceſſ.* Sed de appellatione ſatis: nunc de iure ſucceſſionis, quod his defertur, agamus.

¶ Hi ergo conſanguinei & legitimi, ſecundo ordine atque loco ad ſucceſſionem vocantur, videlicet poſt ſuos, nam quamdiu D ſui ſperantur, puta prægnante defuncti vxore, locus non eſt agnatorum ordini, *l. pen. hoc tit. l. 1. & 2. de ſuis & legit.* Cùm igitur fratres & ſorores, à latere nemo præcedat: in ordine legitimorum primo vocabantur, etiā E ante parentes, *l. ſcripto, 7. vnde lib. l. 2. C. ad S. C. Tertyll. vide in §. fin. Inſtit. de leg. ag. ſucceſſ.* reliquis omnibus remotioribus excluſis, *l. 1. §. poſt ſuos, de ſuis & legit.* Nam quamdiu conſanguinei, vt inquit I. C. hoc eſt, fratres ſuperſunt, reliquis legitimis non defertur hæreditas. *l. 2.* 3

§. 1. *de ſuis & legit.* quod ita accipiendum eſt, vt iis etiam adire nolentibus non deferatur. Lex enim XII. Tabul. quæ ad hæreditatem legitimos vocat, nullum ſucceſſorij ordinis ius agnoſcit: ideo priore gradu extante, reliquis aditū præcludebat, etiamſi poſtea prior gradus deficeret. §. *placebat,* 6. *Inſt. de leg. agn. ſucceſſ. vbi expoſui.* Sed hoc in legitimis hæreditatibus obtinuit, Prætor autem ex bono & æquo, §. 1. *in fin. Inſt. de bonor. poſſ.* in ſuis bonorū poſſeſſionibus, ſucceſſorio edicto gradum gradui, & perſonæ deficienti ſubſequentem perſonam ſubſtituit, *inf. tit. de ſucceſſ. edict. d.* §. *placebat.* ac ſubiecit, id quod & Iuſtinianus poſtea eſt ſecutus, vt iam iuris ciuilis ea ſit ſucceſſio, §. *placebat, Inſt. de leg. ang. ſucceſſ. vide infr. tit. de ſucceſſ. edict.* Poſt cōſanguineos autem, legitimi reliqui, etſi longiſſimo gradu ſint, admittuntur, ſcilicet, vbi nullus in gradu propiores præcedit: §. 2. & 3. *Inſt. de leg. agn. ſucceſſ.* etiamſi id nonnulli ad decimum gradum conſtringant, *in* §. *fin.*
4 *Inſt. de ſucceſſ. cog.* Inter † legitimos autē in hoc edicto recenſentur & illi, qui licet non vt agnati, tamen alia ex cauſa, lege vel S. C. ad ſucceſſionem vocantur: *l.* 2. §. *vlt. cum ll. ſeqq. hoc t.* vt patroni, *Inſtit. de leg. pat. tut. & de bon. lib.* parentes. §. *fi. Inſt. de leg. ag. ag. ſucceſſ. & de S. C.* A *Tertull. &c.*

Vnde Cognati. Tit. VIII. C. 6. 15.

1 *Summa edicti.*
2 *Quinam ſint cognati: & quam variè hoc nomen accipiatur.* B
3 *Diſcrimen inter agnatos & cognatos.*
4 *De ſucceſſione cognatorum.*

HÆc † bonorum poſſeſſio nudam habet Prætoris in- 1
dulgentiam, neque ex iure ciuili oritur. C Nam eos inuitat ad bonorum poſſeſſionem, qui iure ciuili ad ſucceſſionem admitti non poſſunt, id eſt, cognatos.
Cognati † autem appellati ſunt, 2
quaſi ex vno nati, &, vt ait Labeo, quaſi commnne naſcendi D initium habuerint, *l.* 1. *hoc t.* ac ab eodem orti ſint. *l.* 4. §. 1. *de grad.* ac quos Græci συγγενεῖς non cognatos appellamus, *l. vlt.* §. 1, *de grad.* quaſi ſimul, cum, natos. Itaque propriè cognati ſunt, qui ſibi inuicem viuentes agnaſcuntur: *l. item,* 8. *l. Titius* E *de ſuis & legit.* nec qui mortuo eo cuius de hæreditate agitur, animal nondum fuit, illius ſucceſſionem tanquā cognatus cōſequi poteſt, *l.* 1. §. *penul. hoc tit. vide quæ dixi in* §. *cùm autem. Inſt. de hær. quæ ab inteſt. & in tit. de leg. agn. ſucceſſ.* Cognatos ergo propriè in hac materia in-

telli-

telligimus, qui ſibi viuentes cõnaſcuntur, d. l. 1. d. l. item, 8. Hi autem rurſum dupliciter ſumuntur. Vno modo ἐν πλάτει, pro omnibus natura & ſanguine coniunctis: l. 1 l. vlt §. 1. & tot. t. de grad. & aff & Inſt. de grad. cog. altero modo ſpeciatim, pro ijs qui per lineam duntaxat fœminam coniunguntur. vt hoc tit. & Inſtit. de ſucceſſ. cog. & l. vlt. §. 1. de grad. & aff. Nam agnatio à patre eſt, cognatio à matre §. vulgo Inſt. de cog. ſucceſſ. Vnde & ſpurij inter cognatos numerantur, ſcilicet quia per matrẽ cognati ſunt, l. ſi ſpurius, 4. h. t. §. vulgo quæſitos, Inſt. de ſucceſſ. cog. vide D. Reinhard diff. 20. Land. l. 1. art. 28. In hac tamen ſucceſſionum materia, etiam agnati, hoc eſt, per lineam maſculinam iuncti, iure cognato-
3 rum admittuntur. Nam † agnatus qui nõ poteſt vt agnatus ſuccedere, admittitur vt cognatus, §. placebat, 6. Inſt. de leg. ag. ſucceſſ. edict. Vnde dicitur, inter agnatos & cognatos hoc intereſſe, quod inter genus & ſpeciem. Nam quoad ius ſucceſſionis, qui agnatus eſt, vtique & cognatus eſt: non autem qui cognatus eſt, contrà agnatus eſt, l. vlt. §. 1. de grad. & affi. Et ita accipiendum eſt quod dicitur, l. penult. ſupr. l. 1. in agnatis cognatos (hoc eſt, cognatorum ius) contineri, in cognatis non vtique agnatos.
4 Cognatorum porrò ordo ter-
A tius eſt: admittuntur enim demum poſt ſuos & legitimos: admittuntur autem gradu proximi, l. 1. & tot. hoc tit. de ſucceſſ. edict. ordine ſucceſſiuo. infr. de ſucceſſ. edict. Vnde & agnati ex hoc edicto, ordine ſucceſſiuo, vocãtur vt cognati; qui vt agnati
B non recipiuntur, l. 1. de ſucceſſ. edict. §. placebat, Inſt. de leg. agn. ſucceſſ. Admittuntur autem in hoc ordine cognati, ad ſextum vſque gradum communiter, §. vlt. Inſt. de ſucceſſ. cog. interdum ad ſeptimum vſque, d. §. vlt.
C quod hodie in feudalibus ſequimur, c. 1. §. 1. de ſucceſſ. feud. c. 1. §. de iis qui feud. dar. vide gl. & Dd. in c. 1. de nat. ſucceſſ. feu. Bal. in c. 1. de feud. March. & in l. 1. Co. quand. non pet. part. Dec. conſ. 85. D. Reinhard. diff. 40. non etiam octauum. l. octaui pe-
D nult. hoc t. gradum: quanquam agnati infinitum, velut & deſcendentes ſuccedere videantur, §. 2. & 3. Inſtitut. de leg. agn. ſucceſſ. Sed hodie ſublato agnationis & cognationis emancipationis & ſuitatis diſcrimine, §. nullum, in Auth. de hær. ab in-
E teſt omnes indifferenter ad decimum vſque gradum, ex communi ſententia admittuntur: gl. & Dd in §. vlt. Inſt. de ſucceſſ. cog. vbi plura de hac ſucceſſione, vide. & quidem in capita, non in ſtirpes: l. 2. C. de ſuis & leg. l. 2. §. 1. ff. eod. quia omnes ex paritate gradus, & ſuo iure veniunt

Diuerſum eſt in deſcendentibus (præter filios) qui non in capita, ſed ſtirpes capiunt maiorũ ſucceſsionem: §. *cùm filius*, 6. *vbi vide quæ dixi Inſt. de hær. qual. & diff.* non modò quia iure ſuitatis: *l. ſcripto*, 7. *vnde li.* (ſi enim hæc ſola eſſet ratio, in emancipatis, vel ex mancipato natis nõ obſeruaretur hic ſuccedẽdi modus: id quod aliter ſe, ſaltem iure nouiſſimo, & præſertim ab inteſtato, habet) *in Auth. vt cũ de appell. §. nulla. de hær. ab inteſt. & vt lic. mat. & auiæ. §. ſed eã.* 13. §. *fin. Inſt. de hær. quæ ab inteſt. Dd. in l. Gallus, §. & quid ſi tantum. vbi Iaſ. n.* 54. *de li. & poſth. & in l. emancipata.* (*qui admitt.*) ſed etiam quia iure repræſentationis, ex natura ſumpto, nepotes pronepotesve, in parentis ſui, vnde nati ſunt, locum ſuccedunt: *dicto §. cum filius in verb. quia placuit nepotes, &c. in parentis ſui, locum ſuccedere*: vt etiamſi plures ex vno propagati ſunt, non aliam aut vberiorem, quàm pater eorum partem eſſet adeptus, accipere debeant. Ideo autem iure repræſentationis, in locum patris ſuccedunt: quia filij ſtatim atque in familia paterna, vt ſemper, (loquimur enim de his qui ex iuſtis naſcuntur liberis) naſcuntur, vnà reputantur eſſe perſona, *l. fi. Cod. de impub. ſubſtit.* cum patre: & proinde domini fiunt rerum paternarum, & ius habent iam A quæſitum, *l. in ſuis, de lib. & poſthu.* quaſi in bonis proprijs: *l.* 1. §. *largius. de ſucceſſ. edict.* eoque poſt mortem non habent opus aditione hæreditatis, ſed continuatur in eos dominium. *Inſtit. de hæred. qualit. & differ.* quare cùm moriuntur ante patrem, B hoc ipſum ius in ſuos liberos tranſmittunt. *tot. tit. Cod. de his quis ant. oper. tabul.* Cùm autem nemo plus iuris tranſmittere poſſit quàm ipſe *l. traditio. de acquir. rer. dom.* habet: ſequitur, liberos in locum patris ſuccedentes, C in ſtirpem partemque patris, non pro numero ſuorum capitum ſuccedere. Id quod & in emancipatis ſeruatur, vt dictum eſt.

De Succeſſorio edicto. Tit. IX. C. 6.16.

D

1 *Ratio edicti.*
2 *Summa edicti.*
3 *Quare dictum ſucceſſorium.*

CVm † plures ſpecies ſucceſsionum Prætor introduxerit, & in vnaquaque ſpecie ſucceſsionis ſæpe plures extent E diſpari gradu perſonæ: ne alio alium expectante, actiones creditorum differrentur, ſed haberent quos conuenirent: ideo petendæ bonorum poſſeſsioni certum tempus præfiniuit, liberis quidem & parentibus anni ſpatium, cæteris centum dierum. † Quod

Quod ſi intra hoc tempus aliquis bonorum poſſ. nō petat vel moriatur, eiuſdem gradus perſonis petentibus eius pars accreſcit: vel ſi nullus in eo gradu amplius ſit, deinceps cæteris in proximo gradu exiſtentibus bonorū poſſeſs. ex hoc edicto pol-
3 licetur; quod † ſucceſſorium vocatur, quia ordinem ordini, gradum gradui, perſonam perſonæ, quaſi per ſucceſſionem ſubſtituit, *tot. tit. Inſt. & C. eod.* Qua ſubſtitutione omnino fuit opus, cùm lege XII. Tab. à ſucceſsionis ordine, legitimorum ſucceſsio omnis fuerit excluſa. *l. 2. de ſuis & leg. Vlp. tit. 26. Paul. Sent. l. 4. §. placebat. 6. Inſt. de leg. agn. ſucceſſ. l ſi ex plurib. de ſuis & leg. har.*

De Gradibus & affinibus, & nominibus eorum. Tit. X.

1 *Continuatio.*
2 *Gradus vnde dicti.*
3 *Definitio graduum.*
4 *Diuiſio.*
Regula ad dignoſcendum quoto quiſque ſit gradu. 3. & 6.
5 *Superiorem & inferiorem lineam incipere à primo gradu.*
6 *De ſecundo gradu.*
7 *De tertio, & deinceps.*
8 *De tranſuerſali linea.*
9 *De computatione canonum.*
10 *Regula can. in linea æquali.*
A 11 *Ratio differentiæ inter ius ciuile & canon.*
12 *Regula canon. in linea inæquali.*
13 *De Ordine ſucceſſionum.*
14 *De ſucceſſione deſcendentium.*
15 *De ſucceſſione aſcendentium.*
16 *De ſucceſſione collateralium.*
B 17 *De affinitate, explicatio methodica.*

SEd † quia cognatorum & varia eſt ratio, & ad proximū 1
gradum tam hæreditates, *l. 2. de ſuis & leg. §. 2. cum ſeq. Inſtit. de leg. agn. ſucceſſ.* quàm tutelæ re-
C deunt: *vide Inſtit. de leg. agnat. tut.* gradus cognationum noſſe oportet, vt quis cui præferatur, & proximior ſit, intelligi poſſit:
l. fi. in prin. h. t. Gradus † autem, 2
de quorum notis diſtantijſq; cognationes dignoſcuntur, dicti ſunt ad ſimilitudinem ſcalarum,
D locorumve prociliuium: quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum, id eſt, in eum qui quaſi ex illo naſcitur tranſeamus. *dicta l. fin. §. gradus.* Eſt † igitur gradus, de proximo in proximo in proximum cognatum
E tranſitus: ſiue, eſt interuallum quo cognoſcitur, quæ perſona ſtipiti propior ſit: & quot ſunt tranſitus in remotiorem, tot ſunt gradus.

¶ Horum autem alij ſuperio- 3
ris ordipis ſunt, alij inferioris,
alij ex tranſuerſo, ſiue à latere. 4
Superioris ordinis exiſtunt pa-

rentes; inferioris liberi, extranſuerſo fratres & ſorores, horumque liberi, *l.* 1, *hoc titulo.* Hi ordines, lineæ etiam vocantur, quæ cognationem ſeparant, & quaſi diſtinguunt, in ſuperiorem inferioremque, quæ ambæ directæ ſunt, & tranſuerſum, *l. ſtemmata, 9. hoc tit. Paul. lib. 4. tit.* 11.

5 Superior & † inferior cognatio à primo gradu incipit: *dict. l.* 1. quia pater ſuperioris cognationis, filius inferioris initium facit. Neceſſum igitur eſt hos primum conſtituere gradum, cũ primus tranſitus quaquauerſum de patre fiat in filium, & econtrariò. *d. l. fi. §. primo gradu.*

6 ¶ In ſecundo gradu, ſuprà ſunt auus, auia: infrà nepos, neptis ex vtroque parente & ita deinceps. Nam in his ſeruatur regula, vt quot ſunt perſonæ generationis remotioris, tot ſint gradus, dempto ſtipite: id eſt, ea perſona, de cuius cognatione
7 quæritur. Sic † ſuprà in tertio gradu, proauus, proauia: infrà, pronepos proneptis: in quarto, abauus, abauia, abnepos, abneptis: quinto, atauus, atauia, atnepos, atneptis: ſexto, tritauus, tritauia, trinepos, trineptis: ac deinceps ordine reliqui, qui quoniã ſpeciale nomen non habent, maiores illi. hi poſteriores appellantur, *d. l. fi. §. parentes.*

8 ¶ Ex tranſuerſo, ſiue à latere, nullus eſt iure ciuili primus gradus, & ideo incipit à ſecundo,
A *l.* 1. §. 1. *hoc tit.* nam cùm pater & filius omnium ordinum conſtituant gradum & tranſitum, neceſſum eſt, vt quaquauerſum te vertas, vlterius tranſeas: atque ita ſecundum facias gradũ. Itaque frater & ſoror ſunt in ſecundo gradu: & conuenienter
B patruus, amita, auunculus matertera, fratris filius, filia in tertio, & hi conſobrini, ſibi inuicèm in quarto, atque ita deinceps; *dicta l. fin. tot. tit. Inſtit. eod.* Nam & hic quot ſunt generationes remotiores, tot ſunt gradus, ſtipite dempto.

C ¶ Canoniſtæ, qui propter ma- 9
trimonia, ne inter prohibitas perſonas contrahantur, gradus computant, *c. ad ſedem, 35. quæſt.* 5. cùm ea ſine duorum copula conſtare nequeant: duas vno gradu perſonas in linea tranſuerſali complectuntur: eamque
D conſtituunt in linea æquali regulam: Quoto † gradu vtraque 10
perſona diſtat à ſtipite, eodem gradu diſtant inter ſe, verbi gratia, Frater diſtat à ſtipite, id eſt, patre communi, gradu vno: ergo eodem diſtat à ſorore atque ita conſequenter: vt fratrum filij
E diſtant à communi ſtipite ſecundo, ergo & eodem inter ſe diſtant. At iure ciuili, quoto gradu collaterales ſecernũtur à cõmuni ſtipite, eo gradu publicato inter ſe diſtant: quia quælibet perſona ab vtroque latere facit gradũ in tranſitu. Ius † enim 11

ciuile ſingulas perſonas numerat, quia ſingulæ hæreditatem cernere poſſunt: cuius rei gratia, gradus hoc iure conſtituti ſunt.

12 In † linea porrò inæquali, hac regula Canoniſtæ vtuntur: Quoto gradu remotior diſtat à communi ſtipite, eodem tranſuerſi inæquales inter ſe diſtant, vt verbi gratia: Frater meus ex patre cõmuni diſtat ab eo primo gradu, eius filius ſecundo, neptis tertio: ergo & à me tertio hæc gradu diſtabit. nam à perſona neptis remotiore, vſque ad ſtipitem fit computatio: vt hæc latius explicat Ioan. Andr. in arbore conſanguinit. Sed nos relictis canonibus, quorum tamen rationem paſſim obtinere & ſeruari videmus, pro inſtituto noſtro ad ius ciuile reuertamur: quod præcipuè hæreditatum cauſa gradus conſiderat.

13 ¶ Qua in re admonẽdi ſumus, ſi quando de hæreditate, vel bonorum poſſ. quæſtio incidat, nõ ſemper eos, qui eiuſdem gradus ſunt, concurrere. nam qui eſt in proximiore ordine quãuis quarto gradu ſit, cæteris præfertur, licet in primo aut ſecundo gradu exiſtat.

14 ¶ Primus autem ordo in ſuccedendo eſt deſcendentium: qui omnibus tam aſcendentibus quã trãſuerſis, quamuis propinquioribus, præferuntur: *in Authent. de hæred. ab inteſtat. in princ.* atque pronepos, quantumuis in

A tertio ſit gradu, præfertur patri & fratribus, in primo ſecundoq; gradu exiſtentibus. Sed nec inter ſe deſcẽdentes, ſemper vtuntur gradus prærogatiua, propter ius repræſentationis: *§. cùm filius, Inſtit. de hæred. quæ ab inteſt.* quod tamen plerique vltra

B pronepotes non extendi volunt: *Ang. Bart. & Dd. in §. cùm filius, Inſt. de hæred. quæ ab inteſt. Bart. in l. 1. §. ſi quis, de ſuis & legit.* Nam filius quamuis in primo ſit gradu nepos ex altero filio in ſecundo, nihilominus hic patris ſui perſonã repræſentans,

C cum patruo hæreditatem cernit: *l. Papinian. §. quoniam, in fin. de inoffic. teſt.* Quamobrem ſine graduum reſpectu deſcendentes, in gradibus non modò inæqualibus, verumetiam æqualibus conſtituti, in ſtirpes, non in capita ſuccedunt: id eſt, tantùm nepos

D vnus vel plures aut horum liberi capiunt, quantum ipſorum parens in diuiſione accepiſſet: *in Auth. de hæred. ab inteſt. §. cum filius, vbi dixi.*

¶ Deficientibus porrò deſcendentibus, iure nouo (nam in veteri ſecus fuit, *l. ſcripto. 7. vnde* 15

E *li. l. fin. Cod. comm. de ſucceſſ.* locus fit ſecundo ordini, nempe aſcendẽtibus, ſecundum gradus prærogatiuam. Nec enim hic repræſentatio locum habet: cũ contra naturam ſit, vt auus repræſentet patrem ſuum filium, tanquam ab illo genitus. Qui

autem in eodem ſunt gradu, ex æquo diuidunt hæreditatem; ita tamen, vt dimidiam accipiant à patre aſcendentes, alteram à matre, etiamſi ſint diſpares numero, atque ita diuiſio fiat in ſtirpes, non in capita: §. 1. *in Auth. de hæred. ab inteſt.* Aſcendentes autem excludunt hodie B (nam olim à fratribus excludebantur, *l. ſcripto*, 7. *vnde lib.* §. *fin. Inſtitu. de leg. agnat. ſucceſſ.*) omnes collaterales, exceptis fratribus & ſororibus ex vtroque latere (etenim vno tantùm latere coniuncti, nedum ab aſcendentibus, ſed etiam à fratribus C vtrinque coniunctis excluduntur in allodialibus: quamuis ſecus in feudalibus ſeruetur, *Authent. itaque C. comm. de ſucceſſ. Fachſ. diff.* 26. *Land. lib.* 2. *art.* 20. *Aluar. & Dd. in cap.* 1. *de ſucceſſ. frat. Bal. in c.* 1. *de ſucceſſ. feud. & l.* 1. *Co. de legit. hær. Ang.* D *conſil.* 108. *Shurff. conſil.* 6. *in fi. cent.* 8. *Iacob. in tract. feud. verb. præſente, num.* 11. *vide Sax. lib.* 2. *art.* 20. *Lehenrecht cap.* 3. *Fachſ. diff.* 20. 25 29. *Reinh. diff.* 30. *Curt. tract. feud. par.* 3. *num.* 56. *Zaſ. in fin. part.* 8. & horum libe- E ris quamuis iure Saxonum omnibus, etiam his, collateralibus aſcendentes præferantur: *Land. lib.* 1. *art.* 17. *Fach. diff.* 24. Porrò cum fratribus & ſororibus proximior aſcendens, ſiue pater, ſiue auus, atque ita conſequenter; vt rectè volunt Dd. *in Authent. defuncto. C. ad Tertyll.* A diuidit in capita hæreditatem: liberi autem fratris ſororiſve, in ſtirpem ſuccedunt: hoc eſt, eam accipiunt partem, quamuis plures, quam parens eorum eſset conſecutus: §. 1. *in Auth. vt filij fra. dict. Aut. defuncto.* Iure tamẽ Saxonum hi planè à patruis excluduntur: cùm eo iure collateralibus repræſentatio locum non habeat. *Fachſ. in diff.* 25. *per tex. Landt. lib.* 1. *art.* 3. *in fin. eo. art.* 17.

¶ Deficientibus autem ordinibus ſurſum deorſumve verſus 16 rectis, & non extantibus fratrib. aut eorum liberis, proximiores ex latere admittuntur, obtinetque hic regula: Qui proprior eſt gradu, proprior eſt iure ſucceſſionis. Quod ſi plures eodem gradu exiſtant, in capita, non in ſtirpes ſuccedunt, ſecundum perſonarum numerum: §. *ſi verò, in Auth. de hæred. ab inteſt.* Quod & in liberis duorum fratrum obtinere verius eſt, vt, ſi inter ſe ſuccedant, æqualiter, nõ autem in ſtirpes, capiant hæreditatem: vt ex opinione Zaſij *ſingul. reſponſ. lib.* 1. *cap.* 7. Carolus V. in Comitijs conſtituit, & iure Saxonum ita etiam obſeruatur. *Fachſ. in diff.* 28. Quanquam ſunt alia quædam hoc in iure ſingularia: vt, alia graduũ comparatio: *Land. lib.* 1. *art.* 3. *Fachſ. diff.* 30. *Chil. in pract. de diff. grad.* item quòd frater ex

vno latere coniunctus, cum fratris filijs ex vtroq; latere coniūcti admittantur: *Fach. diff. 26. part. 20. lib. 3. Reinh. art. 30.* quāuis iure ciuili hi illum excludāt: *Authent. ceſſante, C. de legit. hær.* item quòd patruo defuncti, filij fratris, quamuis in eodem gradu exiſtentes, *Fachſ. diff. 25.* item frater defuncti ex vno tantùm latere coniunctus, *Fach. diff. 26. Reinh. diff. 33.* puta conſanguineus vel vterinus præferantur: quod tamen more magis quàm certa ratione inductum eſt, eoque in quibuſdam Curijs repudiatur. Et hæc dicta ſufficiant de gradibus cognationum, quæ in ſucceſſione cōſiderantur: nūc aliquid de affinitate iuxta huius tituli ſcriptionem, ſubijciamus.

37 ¶ Affinia dicuntur quæ coniuncta ſunt: *l. eos, 12. fin. regund.* vnde affinitas pro qualibet coniunctione neceſſitudineque poni ſolet: *l. quod Seruius, 8. de cond. cauſ. da. l. non ideo, 5. Co. de hæred. inſtit.* Affines tamen in iure propriè dicūtur viri & vxoris cognati, dicti ab eo quòd duę cognationes, quæ diuerſæ inter ſe ſunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit, *l. 4. §. 3. hoc titul.* Eſt igitur affinitas, ius quoddam inter vnum coniugē & alterius cognatos inſtitutum: ſeu, vt Theophilus, *§. affinitatis, Inſtit. de nupt.* vult, propria quædam perſonarum qualitas, quæ citra

A cognationem nobis ex nuptijs coniungūtur. Poteſt & hoc modo definiri, vt ſit propinquitas perſonarum ex nuptijs non ex ſanguinis coniunctione orta. Numerantur autem tria genera affinitatis, à Canoniſtis: *gloſſa Panorm. num. 6. & alij in c. non* B *debet, penult. de conſ. & affin.* primum, quod per perſonam adiunctam carnis copula contrahitur: ſecundum, quod per perſonam primo generi additā: tertium quod per perſonam ſecundo additam. Verbi gratia: vxoris meæ cognati, ſunt mihi C in primo genere affinitatis: ea mortua, ſi alteram duxero, prioris cognati erunt huic ſecundo genere affinitatis coniuncti, ſi me mortuo illa Titio nupſerit, erunt prioris cognati Titio affinitatis tertio genere coniuncti: Item: vxoris meæ frater mihi D primo eſt affinitatis genere coniunctus, illius vxor ſecundo, quod prohibitionem non habet, vt quidam volunt: *Berengar. in arbore, Geminia. in cap. vnic. §. quare, num. 3. de conſ. lib. 6.* quia affinitas non extenditur ad affines perſonæ coniunctæ, *d. c. non* E *debet, ex eo.* ſicuti nec ad cognatos vir & mulieris inter ſe: *§. mariti, vbi glo. ad verbum poſtea, Inſtit. de nupt. c. penul. c. quod ſuper, extr. de conſang.* Gradus autē affinitatis nulli ſunt, iure ciuili: *l. 4. verſ. gradu. hoc tit.* ſed iure Canonico, eodem modo com-

putantur, quo gradus conſanguinitatis, *cap. pen. & fin. extr. eod.* Cauſa efficiens, iure ciuili ſunt legitimæ nuptiæ, *l.4. §. affines, & §. ſciendum, hoc t.* (vnde vir & vxor dicuntur principium affinitatis: *gloſſ. in d.l.4. hoc tit. Bald. in l affinitatis, Co. comm. de ſucceſſ. fac. l.1. vbi gloſſ. & Dd. C. vnde vir. & vxor, l. non ideo, C. de hære. inſtit. Bart. & Dd. in d.l. affinitatis*) vel legitima ſponſalia: quibus etſi propriè affinitas non conciliatur, tamen quoad prohibitionem matrimonij, illã inducunt, *l. penult. Co. de inceſt. nupt. gloſſ. in l.4. verb. per nup. hoc tit. per l. & nihil, de rit. nup. c. diſcretionis, de eo qui conſang. vx. gloſſ. in l. quod Seruius, de cond. cauſ. dat. & in §. ſi vxor. vbi Dd. Inſtit. de nupt.* dummodo pura ſint, non conditionalia, *cap. de illis, de cond. appo. c. vnic. §. fin. de deſponſ. impub. lib. 6.* Etſi autem iure ciuili affinitas non contrahitur, vbi nuptiæ ſunt interdictæ: *l.4. §. ſciendum, hoc tit.* tamen iure Pontificio, ex quauis etiam illicita coniũctione quædam affinitatis verecundia exiſtit, coniugium impediens: *cap. diſcretionis: vbi gloſſ. ad verb. nec affinitas, & Panorm. de eo qui cogn. conſan. vx. c. ex. literis, eo. tit. c. vnic. vbi gloſſ. verb. affinitas, de ſponſ. in 6. D. communiter in d. c. non debet ext. eod. vide latè Michae. de Mille. conſ. matri. 18. n. 1. vol. 1,* Effectus huius coniun-

A ctionis eſt, quod impedit matrimonium, *§. affinitatis, Inſt. de nupt.* ad quartum vſque gradum iure Pontificio: *cap. penult. & fin. ext. eod. Bal. in l. affinitatis, C. com. de ſucceſſ.* ſcil. in primo genere, nam ſecundum & tertium, prohibitionem non habet: *vide*

B *gloſſ. & Dd. in d. c. penult. & fin.* quod quidem impedimentum etiam ſoluto matrimonio durat: *l. auunculo, ff. de cond. ſine cauſ. l.2. §. affinitatis. vbi Bart. de poſtul. & in l.2. affinitatis, C. com. de ſucceſſ.* Item reddit ſuſpectũ teſtimonium, *Dd. in l. parentes,*

C *C. de teſtibus Bart. in l. aut affinitatum, de procurat. Bal. in l. qui teſtamento, §. quæ autem, in fin. de teſtam. & c. in literis, de teſtib. gloſſ. & Dd. in c. accedens, 1. vt lit. non conteſt.* & iudicium, *d. c. accedens, vbi gloſſ. vt lit. non conteſt.* in cauſa affinis: nam ex

D hac neceſſitudine inter coniunctos, præſumitur naſci affectio: *gloſſ. in l.1. C. de ſicar.* non tamen defert affinitas ſucceſſionem, ſicut conſanguinitas, *l. affinitatis: vbi Bart. & Bald. Co. comm. de ſucceſſ.*

E

Vnde vir & Vxor. Tit. XI. C. 6 18.

1 *Quando vocentur vir & vxor.*
2 *Hodie melius coniugibus prouideri.*
3 *Quomodo iure Sax. coniuges ſuccedant.*

Poſt

1 POſt agnatos & cognatos ad decimum vſque gradum, *§. fin. Inſtitut. de ſucceſſ. cognat. vbi gloſſ. & in authent. in ſucceſſione, Co. de ſuis & legit. hæred.* Prætor, excluſo fiſco, ab bonorum ſucceſſionem virum & xorem vocat, qui quæve mortis tempore iniuſto matrimonio fuerit, *l. vnic. hoc titul. §. aliam,*
2 *Inſt. de bon. poſſeſſ.* Sed † his perſonis hodie prolixius conſuli videmus, cum iure communi, *Authent. præterea, Co. vnde vir & vxor, in auth. vt lic. mat. & auia.* tum etiam paſſim municipalib.
3 Sic † iure noſtro Saxon. maritus omnia bona mobilia vxoris lucratur, *Landt. lib. 1. art. 31. & lib. 1. art. 76. Fachſ diff. 34. & diff. 18. & 20.* etiam extantibus liberis, quibus tamen legitimam de ijs ſupplere cogitur: mulieri verò tertia pars bonorum mariti, cum plurimùm ex conſuetudine locorum cedit: vbi ea deficit quarta. Quo tamen caſu bona ſua propria cũ liberis ſuccedens, & tertiam partem accipiens, conferre cogitur, etiam inuita, ſi tamen tantum in tertia parte acceptura eſt, vt ei de ſuis bonis ſatisfieri poſſit: cæteroqui ſi nihil aut parum maritus reliquit, æquius videtur vt poſſit ſua retinere. & illius ſucceſſione abſtinere. *vide Fach. diff. 20.* vbi verò illa conſuetudo de tertia deficit, communi, & etiam iure (quantum arbitror. nam ſunt

A qui tertiæ ſemper locum relinquant apud Saxon. niſi de quarta ſpecialiter ſtatutum reperiatur) Saxon. abſque onere collationis, *vide ſup. de collat. bonor.* (quanquam in eam iure ciuili dotem, & reliqua quæ de marito lucratur, ac vt relicta accipit,
B imputare cogatur, *Caſt. num. 6. Bal. in fin. in d. Authent. præterea, & ibid. Iaſ. num. 20. cum ſeq. qui dicit eſſe communem. C. vnde vir & vxor.*) debetur mulieri pars hæreditatis quarta. Ita, ſi duo tresve duntaxat extent liberi: quod ſi plures, tantùm portionẽ
C filialem, quantam ſcilicet quiſque liberorum, accipit, *d. Auth. præterea.* Illud vltimò ſciendum, hoc ius quod coniuges ex ſtatuto in alterius bonis habent, non poſſe illis per teſtamentum auferri, cùm ſit velut legitima pars debita, *vide Bal. in l. ſi quando.*
D *in princ. C. de inoff. teſtam. & in l. 1. num. 5. Co. de legit. hære. Boer. deciſ. 244. Cremon. ſingu. 154. Chaſ. in conſuet. Burg. tit. des droits appart. §. 4. in fin Boer. in conſ. Bitur. eod. tit. §. 1. & 4.* quod admittendum puto, cùm certa pars ex ſtatuto defertur, non
E etiam cùm omnia bona, non extantibus ſcilicet liberis, eiuſmodi enim ſtatutum tantùm ab inteſtato poteſt obtinere, nec ad cauſam teſtamenti eſt trahendũ, ne libera auferatur teſtandi facultas. Si enim omnia bona ex ſtatuto indiſtinctè ſuperſtiti relinquen-

linquenda eſſet, ſequens eſſet de A nulla re coniugem teſtari poſſe, cùm omnia debeantur: quod admittere verè fuit perabſurdum. *vide Bal in d.l.ſi quando, C.de inoffic. teſtam. l. pactum, 15. vbi dixi, C.de pact. vide Tiraquell.in ll.connub. verb. contr. & quæ dixi, infr.de don.cauſ. mort.* Quare B & cùm expreſſum eſt ſtatuto, deferri certam partem tantùm ab inteſtato, eam teſtamento auferri poſſe certum eſt; quemadmodum & partem iure ciuili ab inteſtato (legitima excepta) aſſignatam. *vide in Authent. de hæred.& falc.& de hæred.ab inteſt.* C *Dd. in d. Authent. præterea, Co. vnde vir & vxor.* Nam ex cauſa inteſtati, vbi teſtamentum factũ eſt, nihil peti aut deberi poteſt, *in princip.cum §.ſeqq.Inſtitut.de hæred. quæ ab inteſt.* Quartam tamen ex conſtitutione debitã, ne quidem iure ciuili per teſta- D mentum coniugib.auferri poſſe, communiter receptum eſt, *Iaſ. & communiter Dd. in d. Auth. præteerea. vbi Iaſon num.17.dicit hanc eſſe communem.* Quamobrem nec lucra coniugum, quæ moribus Saxo. conſequuntur, auferri per vltimam volun- E tatem poterunt, ſed tantùm per ſtatutum: quod vt ſpeciale, derogat iuri Sax. generali. *l.in toto, de reg.iur. Iaſ. l. placuit, in ſin.C. de ind.*

De veteranorum & militum ſucceſſione. Tit. XII.

1 *Continuatio.*
2 *Duo ſingularia in ſucceſſione militum.*

ATque † ita quidem petuntur poſſ. bonorum, quæ 1
pagani relinquunt. In militum † hæreditatibus duo ſunt ſingu- 2
laria: nam ſi inteſtati decedant, agnati cognatique ad finẽ quinti duntaxat gradus fiſcum excludunt: *l. 1. h. t.* Deinde ſi ex delicto militari capite puniri meruerunt, non modò teſtamentũ facere poſſunt, ſed etiam ab inteſtato, bona ad cognatos pertinent: *l. 1. hoc. titul.* quod eſt in paganis: *tit. de bonis damn. inſ.*

Quibus non competit bonorum poſſeſſio. Tit. XIII. C.6.9.

QVibuſdam tamen non cõpetit petitio bonorũ poſſeſſ. vt ei qui renunciauit, qui tempore excluſus eſt, qui ſe indignum hæreditate reddidit: vt pater aut dominus, qui dolo fecit, ne teſtamentum mutaretur, in quo ſeruus aut filius eius hæres erat inſtitutus. *l. vnic. hoc titulo.*

Vt ex legibus ſenatuſve conſultis bonorum poſſeſſio detur. Tit. XIV.

1 *Quare detur hæc poſſeſſio.*
2 *Cur dicatur extraordinaria.*
3 *Edicti verba.*

1 QVemadmodũ † condictiones ex lege dantur, ſi quid noua lege introducatur: *tot. tit. ff. & C. de condict. ex lege*, ita prætor nouiſſimè extraordinariam bonorum poſſeſſionem ijs pollicetur, quibus vt detur, lege vel S.C. vel conſtitutione com-
2 prehenſum eſt. Dicitur † autem extraordinaria, non quòd ius nō tribuat, ſed quia neq; bonorum poſſeſſionibus quæ ab inteſtato veniunt, neque ijs quæ ex teſtamento ſunt, connumeratur, *§. ſeptima, Inſtitut. de bonor. poſſ.*
3 Ait † Prætor: VTI ME QVAQVE LEGE, SENATVSCONSVLTO BONORVM POSSESSIONEM DARE OPORTEBIT, ITA DABO, *l.1. hoc tit.*

Quis ordo in bonorum poſſeſſione ſeruetur. Tit. XV.

ORdo in petenda bonorum poſſeſſione hic ſeruatur, vt primum ab inteſtato vocentur ſui, ſecundo legitimi, tertio proximi cognati, deinde vir &
A vxor. Tempus petendi bonorũ poſſeſſionem vtile eſt, ſcilicet vt non alij dies computentur; niſi quibus quis ſciuit poſſeſſionem ſibi delatam, & agere potuit; *l.2. hoc titulo.*

B

De ſuis & legitimis hæredibus. Tit. XVI. C.6. 54. 57.

1 *Continuatio.*
2 *Ordo ſucceſſionum iuris ciuilis.*
3 *Quando opus aditione, quando non.*

C

QVo † ordine prætor ad bonorum poſſeſſ. vocat, eodem ferè ius ciuile hæredes facit ab inteſtato. 1 Nam † primò vocat ſuos, id eſt, liberos in poteſtate conſtitutos: *l.1 hoc titul. §.1. cum ſequ. Inſtit. de hæred. quæ* 2
D *ab inteſt.* deinde conſanguineos, qui ſanguine defuncto connexi ſunt, puta parentes & fratres, *d. l. 1. in fin.* tum agnatos proximos: *l.1. & 2. hoc tit.* In † ſuis 3 hæreſtibus aditio non eſt neceſſaria, ſed ipſo iure hæredes exiſtunt: quod non eſt in reliquis,
E qui adire hæreditatem, & petere bonorum poſſeſſionem compelluntur, vt latius alibi traditur: *in l. in ſuis, 11. ſuprà de lib. & poſthum. in tit. Inſt. de hær. qual. & diff. & ſup. t. de acq. hæred. vide ſup. ad ti. vnde cognati. vbi de ratione ſucceſſionis huius diximus.*

Ad

Ad Senatuſconſ. Tertullianum & Orficianum. Tit. XVII. C. 6. §§. 56.

1 *Cur matrem lex xij. Tabularum non vocet.*
2 *Ius pratorium & S.C. de ſucceſſione matrum & liberorum.*
3 *Conſtitutio Iuſtin. de eadem re.*
4 *De Senatuſconſulto Orficiano.*

1 LEx XII. Tabularum † nullum ius vltrò citroque capiendæ hæreditatis matri & liberis dedit: quia nulla agnatione ſibi inuicem iunguntur. Sed
2 prætor † eos ſubinde per edictũ, vnde liberi, vocabat. poſtea ætate Adriani etiam S. C. hæc aſperitas iuris ciuilis mitigata eſt. Itaque S. C. Tertulliano cautum eſt de liberorum ſucceſſione, matri, non etiam auiæ deferenda, vt mater ingenua trium liberorum ius habens, libertina quatuor, ad inteſtatorum bona admitteretur. Sed
† Iuſtiniani conſtitutione, mater & parentes indiſtinctè ſuccedunt: *§. ſed nos, Inſtit. eodem vbi vide quæ dixi, §. 1. in Auth. de hæred. ab inteſt.* 3

¶ E contrariò ex Orficiano S. C. liberi ad matris ſucceſſionem admittantur: quod ad auiã & ad liberos vulgò quæſitos productum eſt, *in tit. Inſtitut. de Senatuconſ. Orfinian. vbi expoſui. vide Fachſ. diff. 27. §. fin. Inſtit. de Senatuſconſul. Tertull. §. vulgò quæſitos Inſtitut. de ſucceſſ. cognat.* quanquam iure Saxon. filia ſpuria non poſſit vtenſilia matris petere, velut legitima, *D. Reinhard. diff.* 49. *per artic.* 51. *lib.* 1. Inter ſpurios autem & vulgò quæſitos non ſunt numerandi inceſtuoſi, & ex adulterio concepti. hi enim nullum ſuccedendi, ſed tantùm petendi alimenta, ius habent, *cap. cùm haberet, de eo qui dux. in matrim. D.Rein.diff.*50. 4

DIGEST. LIB. XXXIX.

DE OPERIS NOVI NVNCIATIONE Tit. I. C. 8. 11.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio titulorum ſequentium.*
3 *Summa edicti de oper. nou. nunc. propoſiti.*
4 *Duo interdicta quæ ex hoc edicto dantur.*
5 *Primum interdictum.*
6 *Quid ſit nouum opus, quid nunciare, nuntiatio.*

Cauſa

7 *Cauſa efficiens nuntiationis: & qui quibus nuntiare poſſint remiſſiuè.*
8 *Materia circa quam, & in qua fit nuntiatio.*
9 *Forma nuntiandi triplex.*
10 *Finis nuntiationis.*
11 *Effectus.*
12 *Secundum interdictum de nuntiatione.*

1 EXpoſitis iudicijs prętorijs, quæ ad ſucceſſionem pertinēt: nunc reliqua deinceps edicta atque interdicta, quę partim ex varijs cauſarum figuris, partim ad conſeruanda poſſeſſionum iura prętor propoſuit,
2 exequamur. In † quibus primũ locum ea meritò obtinent (ſunt enim quotidiana) quæ ad ſarcienda damna, coercendaſque iniurias, aut ex priuata cauſa, aut publica illatas pertinent. Ex priuata cauſa, cùm vel iniuria facta, damnumve datum eſt, vel timetur fieri per ædificationes: nam ſi verbo aut verberib. fiat, iniuriarum, legiſque Aquiliæ actio præſto eſt, nec extraordinario Prætoris remedio erit opus. Ex publica, cum ſuprà bonum & æquum publicani illicita vectigalia extorquent. Ac † in primis de iniuria priuata per nouũ opus facta videamus. Solent enim vicini ædificando vicinis iniuriam non rarò facere auaritia, vel errore, vel temeritate quadam impulſi, cui malo Prætor hoc ædicto occurrit: *de oper. nou. nunc.* quo expreſſit, vt ſiue iure, ſiue iniuria opus fieret, per nunciationem inhibeatur: donec vel nunciatio miſſa fiat, vel vice nunciationis miſſæ ſatiſdatio de opere reſtituendo fuerit interpoſita: *l. 1. in princ. l. prætor, 20. §. 1. h. t.*

¶ Ex hoc edicto prætor pro more ſuo duo interdicta reddit, quibus agitur ad ius edicti conſeruandum. Priore conſulitur iſs, quorum cum damno & iniuria aduerſus prohibitionē opus factum eſt. Alterum ædificatoribus ſuccurrit, quibus ſatiſdare paratis, ſine iuſta cauſa impedimentum præſtatur, quo minus ædificare poſſint. Prius † ita habent. QVEM IN LOCVM NVNCIATVM EST, NE QVID OPERIS NOVI FIERET, QVA DE RE AGITVR. QVOD IN EO LOCO ANTEQVAM NVNCIATIO MISSA FIERET, AVT IN EA CAVSA ESSET, VT REMITTI DEBERET, FACTVM EST, ID RESTITVAS. *d.l. Prætor, in princ.* 4 5

¶ Nunciare ſignificat hic prohibere: *gl. in l. ſi procurator, 17. h. t.* & nunciat nouum opus, qui denunciat vicino ne ædificet. Nouum autem opus facit, qui priſtinam operis faciem mutat: *l. 1. § opus nouum, 5. h. t.* Nunciatio igitur noui operis, eſt ſo- 6

lennis

lennis prohibitio vicino facta; ne in opere nouo exędificando pergat, donec de iure ædificationis conſtiterit, aut præſtita ſit eo nomine ſatisdatio.

7 ¶ Cauſa huius efficiens Prætor eſt, qui nunciandi ius introduxit, *d. l. 1. d. l. prætor.* & voluntas eorum qui eo iure vtuntur: qui autem vti, & aduerſus quos poſſint, eleganter & ordine Iuriſconſulti ipſi exponunt: *l. 1. §. fin.* 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. & 14. *hoc tit.*

8 ¶ Materia circa quam verſatur nunciatio ſunt ſtructuræ, & res ſoli, non etiam mobiles: *l. 1. hoc autem edictum,* 6. *hoc t.* res prophanæ, non religioſæ: & opera futura, non etiam facta. Nam hæc ad interdictum. Quod vi aut clam pertinent, *l. 1. hoc tit.* Materia in qua fit nunciatio, eſt opus quod ædificatur, in re enim præſenti fieri nunciationē oportet, *lege de pupillo,* 5. §. *nunciationem,* 2. *hoc tit.*

9 ¶ Forma nunciandi triplex eſt: nā fit vel authoritate magiſtratus per perſonam publicam; vel per iactum lapilli, quibus quidem modis nunciamus cùm in noſtro ædificatur, nec poſſeſſionem amittere volumus, quæ alioqui per verbalem nunciationem amittitur: *d. l. 1. §. in operis,* 3. *d l. de pupillo, §. meminiſſe,* 10. *hoc tit.* vel per verbalē nunciationem, cùm in ſuo quidem ædificat vicinus, ſed con-

A tra ius ſeruitutis, *d. l. 1. §. Nunciatio,* 2. *dict. l. de pupillo. §. meminiſſe.* Nunciatio autem aut noſtro, aut alieno nomine fieri poteſt, & omnibus diebus; & aduerſus abſentes etiam atque inuitos procedit; *dict. l. 1. §. nunciatio* 2.

B ¶ Finem nunciationis tradit 10 Vlpianus *in d. l.* 1. §. 10. Nunciatio, inquit, fit aut iuris noſtri conſeruandi cauſa, aut damni depellendi, aut publici iuris tuendi gratia.

¶ Effectus nunciationis extat 11 ipſo interdicto. Nam poſt eam C factam, ceſſare ædificator debet ab opere, & cum nunciante committere ſe prætoriæ iuriſdictioni, vt ius ædificationis examinetur; *d. l. 1. §. poſt.* 4. alioqui ſi in ædificando pergat, quicquid operis fecerit, antequam miſſa facta ſit nunciatio, aut in ea cau- D ſa exiſtat, vt mitti debeat, videlicet ſatiſdatione oblata; demoliri & auferre iuſſu Magiſtratus compelletur; nulla facta cognitione, ius ædificandi nec ne ædificator habeat: quia ſemper contra edictum & ius nunciationis fecit: *d. l. prætor, §. 1. hoc. tit.*

E ¶ Sed quoniam iniquum eſt 12 impediri in ædificando eum qui ſatis dare paratus eſt de opere demoliendo, ſi contra ius ædificatum conſtiterit; ideo prætor alterum interdictū ad hunc modum protulit: QVEM IN LOCVM NVNCIATVM EST, NE

„ NE QVID OPERIS NOVI
„ FIERET: QVA DE RE AGI-
„ TVR, SI DE EA RE SATIS-
„ DATVM EST, QVOD EIVS
„ CAVTVM EST, AVT PER
„ TESTAT, QVO MINVS SA-
„ TISDETVR, QVO MINVS
„ ILLI IN EO LOCO OPVS
„ FACERE LICEAT, VIM FIE-
„ RI VETO: *dict. l. prætor, §. deinde*, 7. Hoc interdictum tam luculenter I. C. interpretantur *in d. l. prætor, & ll. ſeqq.* vt noſtra expoſitinne minimè opus habere videatur.

De Damno infecto, & de ſuggrundis, & proiectionibus Tit. II.

1 *Quid ſit damnum infectum, ſuggrunda, proiectiones.*
2 *Ex qua cauſa: & quando Prætor iubeat caueri.*
3 *Quomodo ad cautionem cogat.*
4 *De primo & ſecundo decreto.*
5 *Quæ actio in contumacem detur.*
6 *Verba edicti & de primo & ſecundo decreto, explicatio methodica.*

1 DAmnum † infectum, eſt damnum nondum factum, ſed quod futurum veremur: *l. 2. h. t. Paul. lib. 5. tit. 10.* ſuggrunda ſiue ſuggrundæ, ſunt eminentes tecti, partes, ad auertendum ſtillicidium. Proiectiones ſunt

A proiecta, quibus tectum, & parietes defenduntur: *vide in l. malum 242. §. inter. de verb. ſign. l. ſi verò, §. præt. vbi Bud. de his qui deiecer. vel effud.* Qui † igitur damnũ ex ruinoſis vicini ædibus aut tecto timet, huic ſi iuret, ſe non calumniæ cauſa pe- 2
B tere, iubet Prætor dominum aut poſſeſſorem earum ædium, vnde damnum timetur, cauere: ſuo quidem nomine per ſtipulationem, alieno verò per ſatisdationem, de damno ſarciendo, ſi quod datum erit, *l. damni infecti, 18. l. 5. l. prætor. hoc tit.* Cui
C † ita non cauebitur, eum Prætor mittit primo decreto in poſſeſſionem eius rei, cuius nomine vt caueatur, poſtulatum fuit ita vt pignoris loco rem detineat: *l. 2. §. 1. l. ſi finita, 15. §. ex hoc edicto, 4. hoc tit.* Cuius † 3
cauſa iuſta eſſe videbitur, eum 4
D etiam poſſidere, & fructus lucrari, Prætor ſecundo decreto iubet: ſcilicet cauſa cognita, cum æquum eſſe videbatur, & ex tẽporis diuturnitate, puta ãni ſpatio, quod poſt primum decretũ elapſum eſt, *c. penul. de eo qui*
E *mit. in poſſ. Spec. de ſecund. dec. §. iuxta, n. 2. per l. ſi quis, §. C. de præſcr. 30. an.* & contumacia eius qui rẽ pro derelicto habet, *dict. l. ſi finita, §. non autem, 10. cum ſeq. hoc tit.* In † eum qui neque cauerit, neque in poſſeſſione eſſe poſſidereve paſſus eſt, iudicium datur, vt tantum præſtet, 5

quan-

quantum præſtare eum oporteret, ſi de ea re ex decreto Magiſtratus cautum fuiſſet: vt planũ ſit ex edicto, quod in hæc verba extat, *in l. prætor, hoc tit.* Præ-
6 tor † ait: DAMNI INFECTI SVO NOMINE PROMITTI, ALIENO SATISDARI IVBEBO EI QVI IVRAVERIT, NON CALVMNIÆ CAVSA ID SE POSTVLARE EVMVE, CVIVS NOMINE AGET, POSTVLATVRVM FVISSE, IN EAM DIEM QVAM CAVSA COGNITA STATVERO. SI CONTROVERSIA ERIT DOMINVS SIT NECNE QVI CAVEBIT: SVB EXCEPTIONE SATISDARI IVBEBO, DE EO OPERE, QVOD IN FLVMINE PVBLICO RIPAVE EIVS FIET, IN ANNOS DECEM SATISDARI IVBEBO. EVM CVI ITA NON CAVEBITVR, IN POSSESSIONEM EIVS REI, CVIVS NOMINE VT CAVEATVR POSTVLABITVR, IRE, ET CVM IVSTA CAVSA ESSE VIDEBITVR, ETIAM POSSIDERE IVBEBO. IN EVM QVI NEQ; CAVERIT, NEQVE IN POSSESSIONE ESSE, NEQVE POSSIDERE PASSVS ERIT, IVDICIVM DABO, VT TANTVM PRÆSTET, QVANTVM PRÆSTARE, EVM OPORTERET, SI DE EA RE EX DECRETO MEO, EIVSVE CV-

A IVS DE EA RE IVRISDICTIO FVIT, QVÆ MEA EST, CAVTVM FVISSET. EIVS REI NOMINE, IN CVIVS POSSESSIONEM MISERO, SI AB EO QVI IN POSSESSIONE ERIT, DAMNI INFECTI NOMINE
B NON SATISDABITVR, EVM CVI NON SATISDABITVR, SIMVL IN POSSESSIONE ESSE IVBEBO. Hoc edictum copioſè ab ipſis I. C. explicatur, vt nos in eo interpretando diutius hærere non debeamus. Potius igitur aliquid quod vſum
C habeat potiorem, de primo & ſecundo decreto ſubjiciendum videtur.

Primum decretum ita definit Spec. *in tit. de primo decret.* §. 1. vt ſit iuſtum iudicis, quo mandat bona alicuius propter eius contumaciam poſſideri. Paulò
D aliter Bart. *in l. ſi finita*, 15. §. *Iulianus, n. 2. hoc tit.* Mihi placet eſſe decretum iudicis, quo ob contumaciam rei, actor in poſſeſſionem bonorum; cuſtodiæ cauſa mittitur vt ea Pignoris vice detineat, donec reus veniat reſponſurus. Cauſa efficiens, eſt
E iudex qui habet mixtum & merum imperium. *Specul. de ſecund. decret. §. reſtat, n. 2. vide Panorm. in c. ſi quis de for. comp. & in cap. contingit, n. 22. de dol. & cont. Innoc. in cap. dilecto, de verb. ſignific. Cauſa* προκαταρκτικὴ à parte agentis peritio-

Bart.

Bart. in dict. §. Iulianus, n. 2. & 3. per l. 4. §. hoc autem, hoc tit. petere autẽ poſſunt omnes creditores, quibus vel purè, vel in diem, vel ſub conditione aliquid debetur: *Specul. tit. de prim. dec. §. ſequitur, n. 11.* à parte rei cõtumacia, *l. ſi finita, 15. §. ex hoc, § ſi fortè, hoc t. cap. quoniam, vt lit. non conteſt. l. cùm proponas, §. 9. C. de bon. auth. iud. poſſ. Bart. in d. §. Iulianus nu.* 18. Materia circa quam, ſunt actiones, tam perſonales, *d. l. cùm proponas, 9. & l. fin. C. de bon. auth. iud. poſſ.* quàm reales, *l. 2. C. vbi in rem act. c. 2. & 3. de eo qui mot. in poſſ. Bart. poſt gloſ. in dict. §. Iulianus, n. 40. Spec. de prim. decre. §. reſtat, n. 20. cum ſequen.* Materia in qua decretum fit, ſunt bona contumacis qualiacunque, etiam feudalia & emphyteutica, *Bald. in l. ſi finità, §. ſi de vectigalibus, n. 5. 6. hoc t.* atque adeo ſpiritualia. *cap. contingit. vbi Panorm. n. 11. de dol. & cont.* Ita tamen in his miſſio, eoque ordine decerni debet, vt primò fiat in poſſeſſionem bonorum mobilium: pòſt ſi illa non ſufficiant, immobilium: *c. quoniam, §. fi. vt lit. non conteſt.* tertiò, in rerum in corporalium, atque nominum. *Spec. §. reſtat, nu. 1. de prim. decre.* nam & in iuribus incorporalibus, decretum primum & ſecundũ interponi poteſt: *Bald. in d. l. ſi finita. §. ſi vectigalibus, n. 11,* prout in

A executione rei iudicatæ ſolet obſeruari *lege à diuo Pio, 15. de re iudic.* In nominum tamen poſſeſſionem propriè non fit vera miſſio: ſed iudex conuocat debitores, eiſque interdicit, ne ſoluant creditori: & vt reſpondeant agenti, iubet, *Spec. præall.* B *loc. num.* 2. Neque verò intereſt, quod & antè dixi, vtrum pleno iure reus earum rerum dominus ſit, an tantum vtilis, vel vſufructuarius etiam, *Specul. d. §. reſtit. n. 7. 8. 9. cum ſequentib.* In alienis autem rebus quas detinet contumax, non rectè fit miſſio, C *l. 1. §. ſi quis, infr. ne vis fiat ei qui in poſſ. Specul. d. §. reſtat, n. 7.* Forma & modus quo ad primũ decretum peruenitur, hic ferè eſt. Offerendus eſt ab agente, petitionis libellus, *Bart. in dict. §. Iulianus, n. 6.* huic vt reſpondeat, citandus eſt reus abſens, D tribus edictis, aut peremptorio vno *Bart. in d. §. Iulianus n. 3. & 4. Specul. de prim. decret. §. ſequitur, in princ.* eo non comparentẽ, ſi actor contumaciam abſentis accuſarit (iudex enim nõ impertit officium niſi poſtulatũ, *l. 4. §. hac autem, hoc tit.*) con- E tumacem eſſe declarabit iudex. *Specul. præall. loc.* Nam niſi præcedente contumacia, non valet decretum, *Bartolus, in d. §. Iulianus, n.* 18. & poſt ad petitionem agentis (quam tamen libello comprehendi non eſt neceſſe, *Bartolus dict. §. Iulianus, n. 20.*)

poſseſsionem ei decernet, *l. conſentaneũ, 8. C. quomodo & quan. iud. c. 4. de dolo & contumacia. Spec. d. §. reſtat. in princ.* abſq; alia vlla cauſæ cognitione, *vt videtur velle Specul. in dict. §. ſequitur, n. 8. quamuis obſtat, Authen. & qui iurat. C. de bon. auth. iud. poſſ.* in realibus: *Panorm. in cap. quoniam, §. vltim. n. 31. vt lit. non conteſt.* cum ſummaria, verò, in perſonalibus, *dict. Authent. & qui iurat. Bart. Rebuff. & Dd. in l. litib. C. de agric. & conſ. lib. 11. l. per hanc, C. de erog. mil. anno. lib. 22. Panorm. in dict. cap. quoniam, §. vlt. nu. 31. & in c. 2. n. 28. de probib. ſequeſtr. Alex. conſ. 6. n. 9. & 10. vol. 4. Ang. conſ. 107. n. 1. Anchor. conſil. 248. nu. 1. & 2.* in eamque mittet aut per executorem, nunciumve publicum, aut facta agenti ingrediendi poteſtate, *Bart. in d. §. Iulianus. n. 21. cum ſequen.* & mittet quidem non in omnia bona, ſed ordine ſeruato, de quo paulò ante dixi, vt primò apprehendantur mobilia, pòſt immobilia, vltimò iura, *vide Panorm. d. c. quoniam, §. vlt. n. 7. & 34. vt lit. non conteſta.* Idque pro menſura debiti ſeu quantitatis petitæ: *cap. quoniam, §. frequenter, vt lit. non conteſt. Auth. & qui iurat. C. de bon. Author. iud. poſſid. Bart. in d. §. Iulianus, n. 7.* licet olim in omnibus diſtinctè bonis fieri ſit inſolita miſſio *gloſſ. in l. cum propo-*

A *nas, 9. C. de bon. auth. per l. 1. quibus ex cauſ. in poſſeſſ.* In realibus eodem modo, ſi tota res petatur, in totius rei poſſeſſionem miſſio facienda eſt: ſi pars, in partem petitam. *d. cap. quoniam, c. 2. in verb. in poſseſſionem rei petitæ de eo qui mitt. in poſſeſſ. l. ſi finita,* B *15. §. ſi plures, hoc tit.* Abſurdum enim eſſet, quenquam in plus mitti, pluſque ei adiudicari, quàm petat. *Spec. de ſecund. decret. §. videndum, n. 5.* Finis decreti duplex eſt. Primus, vt creditor ſeu actor rem ſuam, hoc eſt, ſibi debitam ſeruet, & C conſequi poſſit: *l. 3. in verb. fideicommiſſi ſeruandi cauſa, infr. ne vis fiat ei qui in poſſeſſ. tot. tit. extrà de eo qui mitt. in poſſeſs. cauſ. rei ſeruand. l. 13. §. final. de bon. auth. iud. poſſid.* alter vt tædio affectus reus, veniat ad reſpondendum, *l. is cui, vt in* D *poſſeſs. leg.* Quod ad effectum attinet, vnius miſſio quandoque alteri prodeſt. *l. final. Cod. de bon. auth. iud. poſs.* & miſſio quæ fit ex primo decreto, non priuat dominum poſſeſſione, *d. l. ſi finita, §. ſi quis d. l. is cui. Spec. §. iã de effectu, n. 6. Panorm.* E *c. contingit, 9. per illum text. n. 13. vbi dicit hanc eſſe cõmunẽ. de dol. & cõtum. licet Legiſtæ contra diſputent: vt Iaſ. in l. 3. §. final. num. 20. de acquir. poſſeſſ. vide Socin. in cap. quoniam, §. fin. nu. 95. vt lit non conteſt. vbi indiſtinctè dicit hanc eſſe communem,*

ſed

ſed infert ius pignoris, *l. non eſt mirum, de pign. act. l. 2. Co. qui pot. in pign. hab. l. ſi poſt. C. vt in poſſeſſ. lega. l. fin. C. de prat. pign. Specul. dict. §. iam de effectu, in princip.* efficitque ſimul, vt cum domino miſſus rem detineat, cuſtodiat, ſeruet, nihil vt in ea ſine ipſo geri poſſit, *d. l. ſi finita. §. ſi quis autem, hoc tit. l. is cui ſupr. vt in poſſeſſ. leg. l. 3. final. de acquir. poſſ. l. ſi duo creditores infr. vti poſſid. gloſſ. in dict. l. ſi finita, §. ſi plures, ad verb. prius, cum fin. Specul. de ſecund. decreto, §. nunc dicam, 7 num. 12.* Si tamen metus ſit, ne in ea communione perueniatur ad arma: poteſt iudex conſtituere, quis ſolus poſſidere debeat: *Specul. de princ. decret. §. iam de effectu, n. 6.* aut poſſeſſionem ſequeſtrare, *cap. 1. vbi Panorm. num. 18. de ſeq. cap. 2. vbi Panorm. num. 12. 13. de dol. & contu. Specul. de ſecũd. decret. §. iam de effectu, verſ. ſed vtrum.* Fructus porrò non lucratur, neque participat in bona miſſus creditor: cùm tantùm cuſtos rerum ſit, non etiã poſſeſſor: *d. l. ſi finita, §. non autem, d. l. ſi cui, ſup. vt in poſſeſſ. leg. Bartolus poſt gloſſ. in dict. §. Iulianus, num. 50.* quanquam in realibus actionibus videri poſſit, ſtatim eum poſſeſſionem conſequi, ſed non incommutabiliter, quin ſciat reus eam recuperare intra annum poſſit, *l. 2. in fin. vbi glo. ſi in rem act. d. l. ſi quis emp-*

A *tionis, §. pen. cap. paſtoralis, de off. ord. cap. 1. de eo. qui mitt. in poſſ. Specul. d. §. iam de effectu, n. 9.* Neque tamen fructus, etiam in realibus, neque ius vſucapiendi, *Panorm. in cap. quoniam, §. vltim. num. 33. vt li. non conteſt.* (vtpote cum cuſtodiæ cauſa, non

B vt dominus poſſideat) ante annum elapſum acquirit: *Specul. praall. loc. Bart. poſt gloſſ. in dict. §. Iulianus, num. 50.* licet percipere fructus interea temporis, & cuſtodire, aut eoſdem vendere, cum ſeruando ſeruari nequeũt, non prohibeatur, *d. l. is cui. Spec.*

C *praall. loc. num. 13. vide Bart. in l. vlt. in princ. vt in poſſ. leg. & in d. l. ſi finita, §. Iulianus, Angel. in §. quia verò, in Auth. de exh. reis.* Cur autem aliud in perſonalibus, aliud in realibus obtineat, pulchrè exponit Spec. *Specul. praall. loc. num. 12.* quod ſi

D porrò in poſſeſſionem à iudice decretam non admittatur miſſus, habet in factum actionem, quanti ſua intereſt impeditum non fuiſſe, *dict. l. ſi finita, §. fin. vbi gloſſ. l. 4. §. is cum. & l. fin. §. prætor, ne vis fiat ei,* quanquam & introduci per manum militarem poteſt, *l. is cui. §. miſſus, vt*

E *in poſſ. leg.* Tollitur autem primum decretum, ſi intra annum veniat reus, & iudicio ſe offerat, cautionemque iudicio ſiſti, ac damno ob id paſſa actori præſtet, *dict. l. ſi quis, 8. §. penultim. C. de præſcript. 30. annor. Auth.*

& qui iurat, Co. de bon. auth. iud. poſſ. Quod maximè obtinet in realibus petitionibus: nam ibi ſecundo decreto opus non eſt, ſed tantùm expectatur annus: *Socin. in d. c. quoniam, § fin. num. 45. vt lit. non conteſt. vbi dicit hanc communem eſſe Legiſt. & Canoniſt.* quo exacto, verus poſſeſſor, qui miſſus eſt, efficitur, *c. 1. de eo qui mitt. in poſſ.* In perſonalibus nō videtur ea res ad anni ſpatium alligata: ſed poſt interuallum aliquod ad arbitrium iudicis moderandum, ſi ceſſet reus ad iudicium venire, & cauſam perſequi, poteſt peti & decerni ſecundum decretum: *Bar. in dict. §. Iulianus. num. 39. tex. in d. l. finita, §. non autem, 12. §. ſi plures, vbi gl. ad verb. princ. l. 3. §. final. verb. longo tempore. de acquir. poſſ. d. Aut. & qui iurat.* Doctores tamen communius, & bis annuum ſpatium putant attendendum. *Specul. de ſecund. decr. § iuxta. num. 2. Innocent. in cap. dilecto, de verborum ſign. Inſtitut. in titulo de eo qui mit. in poſſ. Bart. d. §. Iulianus, num.* 39. vt in hoc tantū maneat differentia, quod in perſonalibus interpoſitione ſecundi decreti ſit opus, *dict. l. ſi finita, §. Iulianus,* in realibus nequaquam, ſed ſolus anni curſus pro decreto ſufficiat: *gl. in dict. l. ſi finita, § ſi plures, ad verb. prius vbi præſentis differentiæ rationes exponit, & optimè Specul. de ſecund. decret. §.*

A *videndum. n. 2. per c. cum contingit, de dol. & contum. c. paſtoralis, de offic. ordinar. cum aliis ibi præallegatis.*

Secundum decretum, eſt alterum prætoris ſeu magiſtratus iuſſum, quo ob contumaciam & moram abſentis debitoris, eum B qui ad rem detinendam in poſſeſſionem miſſus fuerat, cauſa cognita verum poſſeſſorem decernit, aut etiam dominum eſſe iubet, *cap. 1. de eo qui mitt. in poſſeſſ. l. prætoris, 5. l. prætor. 7. §. 1. hoc tit.* Cauſa efficiens eſt (vt in pręcedente decreto magiſtra- C tus, qui imperium ſaltem mixtū habet, *l. 1. & 4. de iuriſd.* nam qui primum decretum interponere poteſt, poteſt & ſecundum, *Specul. præall. loc.* Cauſa quoque προκαταρκτικὴ eadē eſt, nempe petitio ex primo decreto poſſidentis, & nimia contumacia D non reſpondentis: *l. Fulcinius, 7. §. ſi. quibus ex cauſis in poſſeſſ. eat. Specul. tit. de prim. decr. §. reſtat, num. 14. & de ſecund. decret. §. iuxta. num.* 9. 10. Materia circa quā, ſunt omnes actiones perſonales, *Bartol. poſt gloſſ. in dict. §. Iulianus, num. 42. per* E *l. locum proponas, C. de bon. auth. iud. poſſid. d. l. Fulcinius, §. 1. l. properandum, §. ſin autem, C de indic. Spec. de ſecun. decre. §. videndum, num.* 16. non etiā reales, *Bartol. poſt gloſſ. in d. §. Iulianus, num. 41. & 43.* nam in realibus (vt antè dictum eſt) ſecun-

dum decretum non decernitur, quoniam per hoc poſſeſſio vel dominium poſſidenti adiudicatur. Atqui dominum ſe eſſe profeſſus eſt, & rem vendicatus poſtquã ex primò decreto poſſidere cœperit, fruſtra dominiũ petat ſibi adiudicari, quod habere intendit: fruſtra item poſtulet, ſibi poteſtatem diſtrahendę rei ſecundo decreto fieri. Nam ſi dominus eſt, vt præ ſe fert, hãc poteſtatem ſuo iure habet, *l. in re mandata, C. mand. tot. tit. Inſtit. quib. alie.* Præterea lex in realibus tantùm poſſeſſionem contumaci aufert, ſalua ad longum tempus proprietatis quæſtione: *l. 2. in fin. vbi gloſſ. C. vbi in rem act. dict. l. ſi quis emptionis, §. pen. cap. 7. verb. ſaluo iure de eo qui mitt. in poſſeſſ. cap. quoniam. §. quod ſi. vt lit. non conteſt. c. pront. de dol. & contum.* quod illi ius per ſecundum decretum auferri perquàm fuerit iniquum: ac etiamſi non rei vendicatione, ſed alia quauis reali actione ſit actum, tamen ratio ſemper erit, cur ſecundum decretum interponi non ſit neceſſe. Qui enim, verbi gratia, hypothecaria egit: etſi ſe non eſſe dominum profeſſus ſit: tamen quia ex iure pignoris, quod prætendit, diſtrahendi *tit. ff. & C. de diſt. pign.* aut dominij impetrandi, *tot. tit. C. de iur. dom. impet.* facultatem habet; Ideo alio ei decreto non eſt opus. Etſi autem hæc ita ſe

A habeant, poteſt tamen qui reali egit, ſi de dominio controuerſiã in futurum probabiliter vereatur, petere à iudice, vt certum terminum ſtatuat, intra quem veniat ius ſuũ deducturus reus, aut alius quiuis qui dominium prætendit: quo elapſo, nemo

B deinceps audiatur: *l. vlt. Co. de iur. dom. impet. Authent. hoc niſi, Co. de ſolut. vide gloſ. Bartol. & Dd. in l. ſi finita. §. ſi plures, ad ver. prius hoc t. Specul. de ſecund. decret. §. videndum, num.* 20 21. *Panorm. dict. cap. quoniam § fin. num.* 12. Sed de hoc perſonaliũ

C & realium actionum diſcrimine, plura Accurſ. *in dict. l. ſi finita, §. ſi plures, verb. prius,* & Specul. *in d. tit. de ſecund. decret. §. videndum, num.* 20. & 21. ad quos breuitatis cauſa ſtudioſos remitto. Forma perueniendi in perſonalibus ad ſecundum de-

D cretum hæc eſt: *vide omnino Panormit. in cap. quoniam, §. final. num.* 34. 41. 46. *vt lit. non conteſt. & ibidem. Socin.* Poſt elapſum annum, *Bart. in dict. §. Iulianus, num.* 39. (de quo paulò antè dixi) petit actor ſe ex ſecũdo decreto verum poſſeſſorem

E aut dominum declarari & conſtitui: Ad eam petitionem contumacem reum iudex citat. nam citatio hic neceſſaria eſt, *Specul. de ſecund. decret. §. nũc dicamus, num,* 1. quia cauſæ cognitione, & præſentia partium eſt opus, vbicunq; autem requiritur cau-

ſæ cognitio, ibi neceſsaria eſt citatio; *l. nam ita diuus, de adopt. l. de vnoquoque, vbi Alex. de re iudic. Socin. in tracta. cit. act. 7. n. 6.* & quidem trina, vel peremptoria vna pro tribus, *cap. quoniã, § final. vt lit. non conteſt. Bartol. in dict. § Iulianus, num. 27.* opus eſt. Citatione porrò facta, ſi reus non compareat, neque ſe ad iudicium cum debita cautione, & refuſione ſumptuum offerat, *l. ſi quis, 8. § penult. C. de præſcript. 30. annorum. Authent. ei qui iurat, C. de bonis Author. iudi. poſſ. l. prætor, § quod ait prætor, de bon. Auth. iudic. poſſ. cap. paſtoralis, de offic. ordin. cap. 1. cum contingit, de dol. & cont. tot. titul. extr. de eo qui mitt. in poſſeſſ. cauſ. rei ſer. Spec. de prim. decret. § iam de effectu, num. 12.* quod & ipſum pro contumacia habetur (paria enim ſunt, non comparere, vel non debito modo: *l. 1. § fin. vbi gloſſ. ad verb. inhabilis, quod cuiuſque vniuerſ. non. & l. 1. § penult. quor. legat.*) iam quia eius contumacia pro præſentia eſt, *cap. veritatis, 8. de dol. & contum. l. contumacia, 53. de re iudic. Specul. hoc tit. § 1. num. 1.* de cauſa iudex cognoſcet. In cauſæ autem cognitione verſatur, nũ reus ſit Reip. cauſa abſens, num pupillus, num alio impedimẽto iuſto detentus. nec enim ad ſecundum decretum eſt properandum. *Specul. præall. § 1. num. 1.* alioqui dabitur re-

A ſtitutio, *dicta l. ſi finita. § ſi fortè, § poſtea, l. eorum. 19. hoc tit. Bart. in dict. § Iulianus, num. 36.* Quod ſi nihil obſtet ſatiſque de contumacia abſentis conſtare iudici videbitur, tum ex officio ſuo nobili, *Bartolus dict. § Iulianus, num. 40. Panorm. in cap.* B *quoniam, § vltim. num. 46. vt lit. non conteſt.* ſecundum decretum interponet, & actorem in vera deinceps poſſeſſione eſſe, eaque frui, fructuſque ſuos facere iubebit. Ex quo intelligi poteſt, aliud eſſe mittere in poſſeſſionem, aliud iubere poſſide- C re: illud cuſtodiam tribuit ex primo decreto, hoc poſſeſſionem non nudam, ſed cum cauſa bonorum ac dominij ex ſecũdo decreto; quemadmodum in iuriſdictione Prætoris, bonorum poſſeſſio ius dominij complecti ſolet. *l. 3. de bon. poſſ.* Finis eſt, D vt & contumacia nimia latitantis ac fugientis debitoris puniatur, & conſulatur agenti creditori, cui fruſtrator alioqui reus copiam agendi, hoc eſt, ius ſuũ iudicio perſequendi, nullam facit. Effectus, quod iure veteri prætor non faciebat poſſeſſo- E rem dominum: *l. qui vſumfructum. Si vſusfruct. petat* vt nec hæredem, *§ 1. Inſt. de bon. poſſ.* ſed rem in bonis eius eſſe iubebat, vt velut dominus iure Prætorio fructus lucraretur, & quia iuſta erat poſſeſſio, etiam legitimo tempore vſucapere atque

ita

ita iure ciuili effici dominus poſset. *Vlp.tit.1.dict.l.ſi finita*, *§.Iulianus.* Sed hodie ſecundũ decretum non tantum poſseſsorem facit eum qui mittitur in poſseſſionem, ita vt fructus lucretur. *Specul. de ſecund. decret.* §.1.*num.*13. de recto & excluſo vero domino, *d.l. ſi finita,* 15.§. *vbi autem,* ſed etiam dominum, *Dd.in dict.l.ſi finita,*15. *§.Iulianus, & §.poſteaquam, & in dict. cap. quoniam, fac. l. 1. de fund. dotal. ſed ſi res, comm. diuid.* ſi videlicet dominium fuit penes debitorem, *l.1.de fund.dotal.vide Cont. Diſput.lib.1.cap.*8.aliàs præſtat vſucapiendi conditionẽ, *d.l. ſi finita, §. Iulianus, l. prætoris, l.dies, l.his qui pignori,* 12. *hoc titul.* vt quiuis titulus dominij translatiuus, *tot. titul.de Public. in rem act. §.ſed iſta. Inſt. de actio.* perinde atque cùm res in ſolutum creditori datur, *tot. titul. de iur. dom. imp. l. à diuo Pio.*15.*§.ſi pignora. de re iudi.* Sed in ſolutum tum demum dari res ſolent, cùm emptorem nõ inueniunt, *dict. §.ſi pignora.* Ad ſecundum decretum quandoq; ita interponitur, vt etiam ſine venditione ſtatim fiat iure Prætorio dominus qui poſſidet. Quod potiſſimum in materia damni infecti puto vſitatũ fuiſſe: quia non expediebat per di[...]tiones emptionum, in ruino[...] ædibus (quæ haud facilè etiã [em]ptorem, propter ædificatio-

A num ſumptus & moleſtias inueniunt) ſpatium ad ruinas prorogari: & ſatius erat, vicinum fieri dominũ qui de damno infecto egiſſet, ob vicinitatem periculi quàm alium quẽuis emptorem, cuius nihil intereſset, qua ratione videmus hodie

B multis locis, iure retractus cuilibet emptori vicinum præferri. *Bal.in tractat. prothomiſ col.pen. verſ. ſed penè Matth.de Affl.col. tractat. verb. ſcriptam Tiraquel. de iur.retract. ligna.§.12.gloſſ.2. num.* 2. *&* 26. *num.* 36. In alijs præſertim perſonalibus, crebrius

C decernebatur venditio, *l. Fulcinius,*7. *in princip.quibus ex cauſ. in poſſ. eat. l. cum proponas, l. pro debito,* Co. *de bon. auth. iud.poſſ. Specul. §.1. num* 14.*hoc t.* (cuius forma alia eſt iure Saxon. *Landrecht. lib. 1. art.* 70. *Reinhar. diff. indic.* 29. quàm iure ciuili)

D & in eius demum defunctum, *l. pro debito,*6. *C.de bon. auth. iud. poſſ.* in ſolutum datio, *tot. titul. C.de iur.dom.imp.d.l.à diuo Pio, §.ſi pignora, Auth.hoc niſi, C.de ſolut.* Nonnunquam tamen & alio modo fit decretum. nam interdum præfigitur terminus,

E intra quem veniat, qui dominiũ prætendere velit, pòſt non audiendus. *Bartol.in dict.§.Iulianus, n.* 52. 53. Interdum etiam ſolùm poſseſsorẽ conſtituit agẽtem iudex, reſeruato etiam poſt annum reo repetendæ rei ſuæ iure integro: *dict. c.quoniam.in*

fin. vt lit. non conteſt. vbi gloſſ. fin. & Dd. Præſertim cùm non multi ſunt creditores, & aliqua qualis qualis cauſa defenſionis, qua contumacia excuſari poteſt, ſubeſſe videtur. Nam pro varietate circumſtantiarum, variè interponit iudex ſecundum decretum aut non interponit. *Bar. in d. §. Iulianus, num.* 53. Atque hæc quidem iure communi in primo ſecundoque decreto obtinent. Iure Saxon. neutri locus eſt: ſed contumax reus multatur damno litis, & condemnatur in petitionem aduerſario: contumace verò actore exiſtente, reus ab inſtantia iudicij relaxatur. *Reinhar. diff. iudicial. 8. per art. 9. lib. 2. art. 5. lib. 3.*

De aqua, & aquæ pluuiæ arcendæ. Tit. III. C. 3. 34.

1 *Continuatio.*
2 *Aqua pluuia quæ ſit: & quando hoc nomine detur actio.*
3 *Qualis actio detur.*
4 *Quibus, aduerſus quos, & ad quid.*

1 EOdem † modo, ſi cui aqua pluuia dãnum dabit, aquæ pluuiæ arcendæ actione auertetur aqua: quam actionem, ex ipſa titulorum ſerie intelligi li-
2 cet eſſe prætoriã. Aquam † pluuiam dicimus, quæ de cœlo cadit, ſiue per ſe, ſiue cum alia

A miſta noceat. Hæc autem actio conſimiliter locũ habet in damno nondum facto (nam de facto agendum eſt interdicto quod vi aut clam, *l. A'teius,* 14. *§. in hoc iudicium,* 1. *l. ſi tertius.* 6. *§. officium,* 4. *hoc tit.*) opere tamen iam facto, ex quo damnum iure B timetur: totieſque locum habet, quoties manu facto opere nocitura agro aqua eſt: id eſt, cùm quis manu fecerit, quo aliter flueret quam natura ſolebat, *l. 1. in princ. & §. 1. h. t.*

¶ Hæc actio in perſonam eſt, 3
quia ex facto hominis oritur: in C rem tamen ſcripta, quandoquidem in opus factum dirigitur, *d. l. ſi tertius, §. 3. ver. aqua. l. emptor.* 12. *l. poſt venditionem,* 16. *h.*
tit. Datur autem † domino præ- 4
dij cui ex opere damnum timetur: *d. l. 1. §. item.* 11. *d. l. ſi tertius, §. ſi quis,* 3. *hoc tit.* & etiam D vtilis vſu fructuario, *l. ſi vſusfructus,* 22. *l. apud Trebatium,* 3. *hoc tit.* aliiſque vtile dominium habentibus, *l. quod Principis.* 23. *§. 1. hoc t.* Porrò datur aduerſus dominum eius loci in quo opus factum eſt, quia is ſolus reſtituere poteſt. *leg. quanquam, 4. §. vlt.* E *cum l. ſequent.* in hoc, vt opus reſtituat, id eſt, tollat, & rem in priſtinum ſtatum formamque reponat: ſuis quidem impenſis, ſi opus fecit, aut facere curauit: impenſis verò actoris, ſi in nulla ſit culpa. *l. ſupra iter.* 11. *§. apud ferocem,* 2. *& § fin. emptor.* 12. *hoc t.*

hoc t. vnà cum damno & intereſ-
ſe, quod ea occaſione poſt litem
conteſtatam accidit, *d. l. Atteius,
§. in hoc iudicium. 2.*

De publicanis & vectigalibus, & commiſſis. Tit. IV. C. 4. 61. 62. 10. 19.

1 *Continuatio: & qui dicantur publicani.*
2 *Vectigal quid ſit, & quantum.*
3 *Quomodo diſtet à tributo.*
4 *Quare vectigal ſoluatur: & quæ pœna eius non ſoluti.*
5 *Edictum de publicanis, eiuſq; ratio: & quomodo cum iniuſtis publicanis eorumque hæredibus agatur.*

1 AD damna † quæ ex publica cauſa dentur, reſarciẽda, propoſitum eſt edictum de publicanis, vectigalibus & commiſſis. Publicani ſunt, qui publiblico fruuntur (nam inde nomẽ habent, quòd publicum. hoc eſt vectigal redimant) ſiue fiſco vectigal pendant, ſiue etiam tributum conſequantur, *l. 1. in princ. l. quanta, 12. in fin. hoc tit. l. eum*
2 *qui, 16. de verbor. ſign.* Et † omnes qui quid à fiſco conducunt, rectè appellantur publicani. Vectigal à vectura dicitur: & eſt id quod præſtatur ex his rebus quę uehuntur, aut euehuntur. Præſtari autẽ ſolet octaua pars, *l. præſtatione, 7. Co. de vectig.*

A olim quinquageſima tantùm, aut etiam centeſima, *Cuiac. obſer. 6. c. 28.* Diſtat † vectigal à tri- 3
buto: nam tributum eſt annona vel publica functio, ſeu penſitatio, quæ ratione ſoli & bonorum immobilium penditur à poſſidẽtibus, *l. 1. & tot. titul. C. ſine cen-*
B *ſu, &c.* ac potiſſimum capitur pro pecunia, quæ ab Imperatoribus atque pręſidibus in ſtipendia militum, & ſumptus belli à prouincialibus imperatur, *l. ager, 27. de verborum ſignif. Tacitus lib. 20.* cuius tres fines conſtituit Cicero pro lege Manilia,
C vt ſint ornamenta pacis, ſubſidia belli, nerui Reipublicæ. Tributũ
† ergo vt ſtipendium eſt onus 4
fructuum, *l. 7. de vſufr. l. neque. 13. de impenſ. in res dotal. Cuiac. lib. 7. cap. 3. & 4.* & confertur ob poſſeſſiones priuati ſoli: vectigal verò penditur propter vſum
D viæ publicæ, *l. ſi quis, 21. de don. inter vir. & vxor.* per quam res vehuntur: quam cùm magna cura & ſumptu Principes planã & tutam præſtare commeantib. debeant, *l. congruit. 13. de off. præſ.* (cæteroqui de damno dato tenetur, *Capoll. tract. de ſer. Co. de*
E *aqu. nu. 91.*) non mirum eſt aliquid in autoramentum & compenſationem eorum ſumptuum à viatoribus retribui. Eius vectigals nõ ſoluti pœna eſt, vt res committantur vendicenturque fiſco; vnde & commiſſæ res dicuntur, *l. commiſſa. l. fi. §. ſi quis,*

hoc

hoc titul. gloſſa in l. 1. Co. de vectigalibus.

5 ¶ Sed quia ſæpenumero ſupra ſtatutum vectigal, vi aut dolo malo publicani eorumq; familiæ exigere ſolent, aut per concuſſionem iniecto terrore extorquere, nonnunquam etiam ex mercibus quid ſurripere: ideo B Prætor edicto ita cauit: *l. 1. in princip.*

„ QVOD PVBLICANVS SEV ALIVS PVBLICANI NOMINE VI ADEMERIT, QVODVE FAMILIA PVBLICANORVM, SI ID RESTITVTVM NON ERIT, IN DVPLVM, AVT C SI POST ANNVM AGETVR, IN SIMPLVM IVDICIVM DABO. ITEM, SI DAMNVM INIVRIA FVRTVMVE FACTVM ESSE DICETVR, IVDICIVM DABO, SI II AD QVOS EA RES PERTINEBIT NON D EXHIBEBVNTVR, IN DOMINOS SINE NOXÆ DEDITIONE, IVDICIVM DABO. Hæc actio hæredib. etiam datur: *l. ſed & ij, 13. in fi. hoc t.* in hæredes autem, quatenus locupletati ſunt, *l. 4. in princ. h. t.*

Amplius etiam extra ordinem puplicani ad vigorem publicæ diſciplinæ, hoc nomine plectuntur, *l. locatio. 9. §. quod illicitè. hoc titul.*

A

De donationibus. Tit. V.

C. 8. 54. 55. 56.

1 *Continuatio: & quod donationes rectè ad ius prætorium referantur.*

2 *Donatio vnde dicta: & quid ſit.*

3 *Diuiſio: & quid ſit donatio ſimplex, ſub modo, cauſa, aut conditione.*

4 *Cauſa efficiens, & quis cui donet.*

5 *Materia.*

6 *Forma: & quomodo firmentur, contrahantur donationes: & quare quædam inſinuatione indigeant.*

7 *De fine, natura, effectu & reuocatione donationum.*

DOnationes † quoque ad ius Prætorium meritò referuntur. Nam cùm magis ad beneficij cauſam quàm negotij contracti ſpeciem pertineant, nulla eo nomine iure ciuili eſt actio, quàm lex ex conuentionibus duntaxat, quæ cauſam obligationis ac συνάλλαγμα continent, præbere ſolet, vt ſuprà dictum eſt: *ad l. iuriſgentium, 7.* E *in princip. de pact.* Sicuti igitur precarium quod ex liberalitate deſcendit, Prætor tuetur: *l. interdictum, de precario.* ita conſentaneum eſt, reliquas quoque donationes, poſtquam perfectæ eſſent, iure Prætorio, velut iuſtum acquirendi modum, *Inſt. it. eod.* 1

bod. vbi donatio inter acquirendi modos refertur, l. 3. de obligat. & act. confirmatas eſſe, & de iis ius fuiſſe dictum: vnde & inter iudicia prætoria hic tractatus meritò collocatur.

2 ¶ Donatio dicta eſt à donando, quaſi doni datio, *l. ſenatus, 35. §. 1. infr. tit. 1.* Eſt autem liberalitas, quæ nullo iure cogente, ex ſola animi benignitate alteri fit & conceditur, *l. donari, 29. hoc tit. l. donari, 82. de reg. iur.* Dat, inquit I. C. *in l. 1. hoc tit. 2.* ſi quis ea mente, vt ſtatim velit accipientis fieri, nec vllo caſu ad ſe reuerti: & propter nullam aliam cauſam facit, quàm vt liberalitatem & munificentiam exerceat. Hæc propriè donatio appellatur, quæ ita definiri poteſt, vt ſit contractus iuris gentium nominatus *l. penul. §. fin. C. eod. Iaſ. in l. cum mota. n. 25. C. de tranſ. & in l. qui Romæ, § Flauius, n. 12. de verbor. oblig.* (iure ſcilicet nouiſsimo, *§. perficiuntur, Inſt. de donat. d. l. penult. §. fin.*) ſtricti iuris, *l. hæreditatem, 28. l. cum, 22. hoc tit. Bart. in l. in ædib. 9. §. 1. hoc t. Ferra. in for. lib. donat* conſenſu conſtans, *d. §. perficiuntur, gloſſ. & Dd. in l. ab emptione, de pact.* per quem quis alteri gratuitò & in præſentiarum aliquid donat vel remittit. nam & remiſsio certi alicuius iuris, donatio eſt, *l. ſi [illegible], 12. de nouat. l. hoc iure, §. [illegible] t. l. ſi quis donatione, de re-* *gul. iur. l. 4. C. de nouat. t. 2. de don. text. optimus, in l. ſi donationis, 18. C. eod.* Et neceſſe eſt, donationem verbis præſentibus fieri, vel æquippollentibus: *Angel. & Fab. poſt gl. in §. alia, Inſt. de donat. Bald. & Salicet. in l. ſi quis argentum, §. fin. C. eo.* alioqui non donatio eſſet, ſed pactũ futuræ donationis. *Salic. in l. 2. n. 4. & 5. C. de condict. ob cauſ. per leg. in bonæ fidei, de eo quod cert. loc. l. Titius, de pig. act. Fab. in d. §. alia, n. 1. per l. ſi ſterilis. §. fin. de act. empt. l. qui pecuniam. ſi cert. pet. Hoſtienſ. de donat. in fin.*

¶. Donatio autem aut eſt ſimplex, aut ob cauſam, aut ſub modo, aut conditionalis. Donatio ſimplex propriè eſt donatio, quã ſuprà definiuimus. Donatio ob cauſam, & ſub modo eſt, cùm datur vel vt aliquid fiat, vel vt non fiat, vel cùm certo modo certaque lege donatur: *l. 1. §. 1. h. t. tot. tit. C. de donat. quæ ſub mod.* cuius finis ſubordinatus, & medius eſt remuneratio, extremus liberalitas, *l. hoc iure, 19. §. 1. & §. vlt. hoc tit.* Donatio conditionalis eſt, vel cùm quis ita dat, vt tunc demum accipientis rem fieri velit, cùm aliquid ſecutum erit: vel vt ſtatim quidem accipientis fiat, ſi tamen aliquid aut factum fuerit, aut non fuerit, velit eam ad ſe reuerti: qualis eſt donatio cauſa mortis. 3

¶ Cau-

4 ¶ Cauſa efficiens eſt benefica voluntas donantis : quæ tamen non præſumitur, niſi probetur; aut niſi certa ſcientia probetur : *l. cuius, de reg. iur. l. error. C. ad l. Falcid.* cæteroqui error potius, & ignorantia, *l. verius, de probat.* eoque fatua, ac nulla potius cauſa præſumitur, quàm donatio, *Bald. l. 3. ſ. l. generaliter, C. de non n. pec. l. 2. §. circa, de do. except. Iaſ. l. 3. de pac. & hanc dicit communem contra Bart. Alexan. conſil. 19. in his, n. 3. 5. 5. vol. 4.* Cauſa correlatiua ſeu mutua, eſt conſenſus, ſeu ληψοδωσία accipientis. *l. 2. de actio. §. alia, Inſtit. de donat. l. ſi quis, 35. §. fi. C. eo.* Vt enim inuitus non donat. *l. rem legatam, 18. de adimen. leg.* ita nec inuito donatur, *l. inuito, 69. l. inuitus, 159. §. 4. & l. vl. de reg. iur. d. l. hoc iure, 19. §. non poteſt, 2. hoc t.* Cauſa προκαταρκτικὴ ſunt benemerita donatarij, *l. nec adiecit, 9. §. pro ſocio.* Poſſunt autem omnes donare, qui & cõtrahere: nec ſenectus aut morbus donationi obſtat: *l. ſenectus, 16. Cod. de don.* non tamen pater filio in poteſtate conſtituto, *l. cum de bonis, 11. C. de donat.* niſi ob benemerita, aut aliam iuſtam cauſam : *Iaſ. poſt alios, in l. ſi donat. C. de coll. Bald. in l. cum oportet. §. fin. C. de bon quæ lib.* nec maritus coniugi, aut contra, *tot. tit. de donat. inter virum et uxorem.* Mulier iure ciuili

A res paraphernales alienare poteſt, & donare : *l. velles. 6. C. de reuoc. don. l. hac leg. 8. C. de pact. conuent.* dotales nequaquam : *l. conſtante, 21. C. de donat. vide ſup. de fund. dotal.* ne cõſentiente quidem marito, propter legis Iuliæ de fundo dotali prohibitio-

B nem. Moribus Gallorum *vide Tiraq. de legib. cõnub. in fin. verb. contractu. n. 58.* indiſtinctè ſine marito, in cuius tutela eſt, nihil donare aut alienare poteſt: quod Saxon. ſequuntur, *Land. lib. 1. art. 31. 45. Fachſ. diff. 7. Reinhar. diff. 7. et 8.* quorum tamẽ

C iure virgines & viduæ authore tutore; ſi quem habeant, abſque eo ſi nullum habeant, per ſe *art. 45. lib. 1.* rectè donant *Reinh. de tutel. diff. 3.* & alienant mobilia, res ſoli non item ſine curatore, vel per teſtamentum : *conſt. 15. parte 2.* & parentes liberis etiam

D rectè *Land. l. 1. art. 10. Reinh. 6.* donant, niſi mauis id ſecundum iuris communis, *l. 2. C. de repa. act.* accipere diſtrictionem, *l. 2. C. de inoff. donat.* Mulier marito non aliter, niſi alio tutore interueniente : quæ tamen donatio, vt inter coniuges pro-

E hibita, ne ſic quidem perficitur, niſi morte confirmetur. Rei capitalis criminis, ante ſententiam donare poſſunt, poſtea non item *l. poſt contractum, 15. h. t.*

¶ Materia ſunt omnes res quæ in commercium cadunt : quicquid enim alienari, id & donari 5

poteſt

poteſt: non tamen omnia bona, præſentia & futura, ne auferatur libera teſtandi facultas, *vide Bart. & Dd. in l. fin. C. de pact. & in l. ſtipulatio, 41. de verbor. l. licet. vbi Iaſ. n. 15. C. de pact.*

6 ¶ Forma eſt, vt alter det, alter accipiat (à datione enim vim olim habuit donatio) nec aliter quàm traditione, *l. 3. de oblig. & act. in prin. Inſt. eod. vbi dixi, §. per traditionem Inſtit. de rer. diuiſ. l. ſi quis 35. §. pen. verb. confirmetur traditione, C. eod. l. quis ſaxum 6. h. t.* aut ſtipulationis vinculo, *l. 2. C. de euictio. l. 2. l. ex donat. 12. l. ſi in ſtipulatum, 17. l. hoc iure, 19. l. ſi patronus, 20. l. vt mihi, 21. cum l. ſeq. l. fideiuſſ. 24. l. qui id. 33. & paſſim tot. hoc tit. ac ſequ.* firmabatur: ſed hodie etiam nudo pacto, *vide gl. in §. alia, ad veró. voluntatem, Inſtit. de donat. vbi dixi.* efficaciter animo donandi promittitur, *§. 1. Inſt. de donat. l. ſi quis argentum, 35. §. fin. C. eo.* nunquam tamen ea præſumitur, vbi alia rei geſtæ cauſa aliqua, quamuis iniuſta etiam, & fatua apparere & haberi poteſt, *l. cum de indeb. in fin. de prob. vide eleganter, Bal. in l. 2. n. 1. C. de iur. dot. & in l. generaliter, 14. n. 5. Cod. de non nu. pec. Iaſ. & Dd. in l. 3. ff. de pact.* Donatio fieri poteſt vel purè, vel ex tempore, vel ad tempus, vel ſub cõditione. *l. 2. & t. t. C. de donat. & ſub mod.* item in ſcriptis, *l.*

A *ſi aliquid, 13. l. vice, 23. donatio 25. C. eo.* aut ſine ſcriptura, *l. in extraneos, 29. C. eo.* etiam inter abſentes aut ignotos, per procuratorem, nuncium aut epiſtolam: *l. 4. l. abſenti, 10. hoc tit. l. nec ambig. 6. l. in extraneos, 29. C. eo.* niſi cùm excedit donatio
B 500. aureos. Nam ne prodigaliter quis liberalitatem exerceret (expedit enim Reip. neminem re ſua abuti, *l. 2. de his qui ſunt ſui vel al. iur.*) aut facilè fraus ſtrueretur inductis falsò donationibus voluit lex tam impenſas donationes in acta publica
C redigi, & notioni magiſtratus inſinuari, *l. in donationibus, 31. C. eo. §. 1. Inſt. eo.* nec aliter ratas eſſe, quàm ſi publica ſcriptura interueniret: *gloſſ. in c. 1. de conſtb. lib. 6. per l. ſi quis argentum, in fin. C. eo.* vnde nec morte eiuſmodi inualidæ donationes confirmã-
D tur, *l. donatio, 25. C. de donat. inter vir. & vxorem,* niſi quatenus ſunt infra ſummam 500. aureorum, *l. pen. in fin. C. de don.* (quorum æſtimationem nunc ad Hungaricos aureos redigimus) quatenusve expreſſa donantis conteſtatione ſunt confir-
E matæ, *d. l. donatio, 25. C. de donat. int. vir.* Ea enim conteſtatio, loco eſt vltimæ voluntatis ſeu donationis cauſa mortis, quę eiuſmodi inſinuationem nõ deſiderat. *Schurff. conſil. 6. & 46. centur. 1. per l. fin. vbi Dd. C. de donat. cauſ. mort.* Hac tamen

ſpecie excepta; aliæ largitiones, quæ non ratione formæ, ſed reſpectu perſonarum infirmę ſunt, ſola morte, quaſi tacita vltimæ voluntatis ſignificatione, *vide Iaſ. in l. fin. C. de pac.* confirmantur: vt donatio mariti & coniugis, *d. l. donatio, 25. C. de donat. int. vir. & vxor.* patris & filij: *vide in l. 2. C. de inoff. don. text. in l. donatio. 25. in princip. in verbo, quas parentes in liberos, C. de donat. int. vir. & vxor.* & quantum arbitror, omnium bonorum, ſaltem vt in vim fideicommiſſi, quatenus quingentos aureos non excedit, valeat, *gl ſ. fin. in c. fin. de ſuc. ab int. fac. l. generalitas, dicta l. donationes, in verb. vel alia perſona, &c. & qua tradit Bart. in l. fin. n. 11. C. de pact. vide Zobel. Land. lib. 1. art. 31.* nam hæc vltima non ratione tantùm perſonarum, ſed etiam ob defectum ſolennitatis eſt inualida: ſcilicet cùm excedit 500. aureos, nec actis eſt inſinuata; qui defectus, vt dictum eſt, morte non ſuppletur: eoque tantùm ad 500. aureos ea donatio confirmatur. Eſt autem hæc inſinuatio tam neceſſaria, vt donatio ſupra 500. aureos etiam quãdo fit inter propinquos in actis ſit redigenda, *l. lata. 27. C. eo.* (& quidem coram iudice competente, *l. ſecundum. 32. C. eo.*) niſi facta ſit ad pias cauſas, *l. ſi quis, 36. C. eo.* legibus expreſſa, nam in alijs quoque inſinuatio-

A nem requiri, verius eſſe videtur, *l. illud, C. de ſacroſanct. Eccleſ. vbi Dd. vide latè Tiraqu. in priuileg. pia cauſ. priuil. 124.* Sed an teſtibus habeat opus? Equidem hæc quæ ad acta fit, teſtimonio non indiget, *l. in donationibus, 31. C. eo.* ſed & reliquæ B donationes abſque teſtibus fieri poſſunt, *d. l. in donationibus,* dummodo alia ratione, puta epiſtola, *l. ſi aliquid, 13. C. eo.* ſubſcriptione, *l. vice, 10. C. eo.* donãtis, aut alijs modis, *l. in extraneos, 29. C. eo,* probari poſſint. Porrò de forma donationis, præ- C ſertim eius quę fit in ſcriptis, alibi plura traduntur, *l. donatio, 25. cum ll. ſeqq. C. eo.* Illud vltimò notandum, liberalitates omnis generis pacta recipere, quæ quidem per ſe valida ſint, nam ſi inualida iure ſint (vt pactum de ſuccedẽdo) ijs reiectis pura ſub- D ſiſtit donatio, *d. l. donatio, 25. C. eo. l. cum donationis, 34. C. eo.* Adijcio & hoc, iure noſtro Saxon. donationem reũ immobilium, quę quidem ſint auitę paternæque (de his enim ſolùm textus loquitur, & haud ſcio an rectè ab alijs ad quæſita bona porrigi- E tur) non aliter fieri poſſe, quàm coram iudice, vbi ea bona ſita ſunt: *Saxon. lib. 5. art. 21. Vueych. art. 20. gloſſ. art. 34. lib. 1.* & quidẽ patrimonialium ſeu auitorum non niſi conſentiente proximo, ex deſcendentibus ſcilicet, hærede, *Land. lib. 1. art. 52.*

52. 31. & 34. *Vueych. art.* 20. *et* 65. *Faſch. diff.* 4. *et* 5. *Reinhar. diff.* 1. 3. 4. quod de donatione propriè ita dicta, non de ea quæ fit cauſa mortis, & alijs improprijs quidem intelligi volunt, *Reinh. d. diff.* 1. 3. 4. Et hæc de forma dicta ſufficiant.

7 ¶ Finis donationũ eſt, authore I. C. *l.* 1. *h. t. l. munus,* 224. §. *dona. de verb. ſignificat.* vt liberalitas & munificentia exerceatur. Effectus olim nõ alius erat, quàm nudorum pactorum, cùm nullum in ſe contineant συνάλλαγμα, aut mutuam rerum commutationem. Itaque neceſſe erat, aut traditionem intercedere, qua ſubſecuta dominium transferebatur, *iuxta l. traditionibus,* 20. C. *de pactis, l. non idcirco,* 12. C. *de fid. inſtrumen.* & aduerſus repetentem dabatur à Prætore exceptio: aut ſtipulationem, quæ iuris ciuilis vinculum eſt, §. *de conſtituta, Inſtit. de actionibus,* adhiberi. *l.* 2. *hoc tit. cum aliis ſuprà, n.* 6. *adductis.* Hodie perficiuntur donationes exemplo venditionum, ſtatim atque conuenit, & pœnitentia excluſa, *l fi.* C. *de vſucap. pro donat. l.* 3. C. *de reuocan. donat.* habent in ſe neceſſitatem traditionis, vt cæteri contractus [illegible]minari: §. *perficiuntur Inſtit.* [illegible] *l. fin.* C. *de reuoc. donatio.* ex [illegible]e datur actio, quæ condictio ex [illegible]e appellatur, quoniam cõ[illegible]x noua conſtitutione: *l. ſi* quis argentum, 25. §. *fi.* C. *eo.* interdum etiam rei vendicatio, inſtrumentis ſcilicet rei donatæ traditis, *l.* 1. C. *de donat.* Illud ſciendum eſt, donatorem non teneri de euictione, niſi quatenus dolo malo fecit: ne videlicet liberalitas ei ſua ſit damnoſa: *l. Ariſto,* 18. §. *fin. hoc tit.* idque indiſtinctè iure Saxonum, *vt notant ad art.* 4. *lib.* 3. *vide gloſſ. lat. in fin. lib.* 1. *art.* 52. etiamſi in iure ciuili variè à Doctoribus diſtinguatur, *gloſ. et Doctores in d. l. Ariſto, et in l.* 2. C. *de euiction. vide Paul. lib.* 5. *Sentent. t.* 11. *et ibi Cuiacium.* Ex quo ſequitur, res alienas, quamuis rectè vendãtur propter obligationem euictionis, tamen efficaciter donari, cùm donator de euictione non teneatur: Ad effectum etiam pertinet, quod quæ elargita ſemel ſunt non reuocẽtur amiſſione inſtrumentorum, *l.* 2. C. *de reuoc. donat.* alienatione quàm donans poſtea facit, *l.* 3. C. *de reuoc. donat.* allegatione doli, *l.* 4. C. *eo. illo tit.* reſcripto Principis, *l.* 5. C. *de reuoc. donat.* prætextu abſentiæ eius, cuius conſenſus neceſſariò & ex iuris ſolennitate non eſt requiſitus, *l. velles,* 6. *cum l. ſeq.* C. *de reuoc. donat.* Reuocatur tamen ſi conditio, modus, aliave pacta adiecta non ſeruentur, *l.* 1 *l.* 3. *& tot. tit.* C. *de donat. quæ ſub mod. l. fi.* C. *de reuoc. donation.* ſi quidem ea iure ſubſiſtant. nam inualida reji-

reijciuntur, & donatio rata manet, vt dixi: ne videlicet vtile per inutile vitietur, *l. donat.* 25. *C. de donat.* Retractantur itidem propter ingratitudinem, ex cauſis iure expreſſis: *l.* 1. *l. penult. l. fin. Authent. quod mater, C. de reuocat. donat.* puta ob iniurias atroces, donatori à donatario factas: item propter verbera illata, ob periculum vitæ creatum, ob damnum ingens bonis datum, *d. l. fin. d. Authen. quod mater.* Præterea, ſi quis filios non habens, bona omnia vel partem maiorẽ aliquam donatione largitus ſit, & poſtea liberos ſuſceperit: totũ quicquid largitus eſt reuocatur, *l. ſi vnquam,* 8. *quam Tiraq. copioſiſſimè interpretatus eſt, C. de reuocat. donat.* & ſi qui donationem mandauit, antè rebus humanis ſit exemptus, quàm donatio perficeretur, ſequens eſt extincto per mortem mãdato, munificentiam needum peractam interire, nec impleri amplius poſſe, *l. ſiquidem,* 8. *C. de action. & obligat.* Poſt contractum quoque capitale crimen, donationes factæ non valent: id eſt, reuocantur, ſi condemnatio ſecuta ſit, *l. poſt contractum,* 15. *hoc tit.* donationes cauſa mortis etiam antè factæ, exemplo vltimæ voluntatis cui comparantur, *l. vlt. C. de donat. cauſ. mort.* & quæ ſententia capitis ad nihilum redigitur, *l.* 6. *§. irritum, de iniuſt. rupt. teſtam. vide quæ dixi ſuprà*

A *de teſtam.* quod videri poteſt iure nouo correctum, *Salic. & Dd. Auth. ſed hodie, C. de donat. inter virum & vxorẽ.* ex quo nec bona. *Authent. bona, C. de bon. damn.* neque libertas, *§. deportati, in Auth. de nupt.* damnatis auferuntur: eoque ſalua ſit ijs contrahendi, B atque ita quoque donandi ex iure gentium, *l.* 5. *de iuſtitia & iur. l. iuris gent.* 7. *de pact.* facultas.

De Mortis cauſa donationibus, Tit. VI. C. 8. 58.

C
1 *Donatio cauſa mortis quæ ſit.*
2 *Tres huius ſpecies.*
3 *Quid ſit capio.*
4 *Cauſa efficiens, & qui quibus donare poſſint.*
5 *Materia: quæ donari poſſint.*
6 *Forma: & quot teſtes requirantur.*
D 7 *Finis & effectus: & quomodo reſoluatur reuoceturque hæc donatio, & an in ea locum habeat pœnitentia.*

INter † conditionales donationes eſt mortis cauſa donatio cùm quis habere ſe mauult, E quàm eum cui donat, magiſque eum quàm hæredem ſuum, *l.* 1. *hoc tit. in princ. Inſtitut. eo.* Tres † huius donationis ſunt ſpecies: *l.* 2. *h. tit.* vna, cum quis nullo præſentis periculi metus conterritus, ſed ſola mortalitatis cogitatione donat: quod quidem expri-

primendum eſt, alioqui pura erit etiam à moriente facta donatio, *l. Seia, 42. l. vbi ita, 27. hoc tit. gloſſ. & Dd. in l. qua dotis, 34. ſolut. matrim. Alex. conſil. 24. & 81. vol. 1. & conſil. 59. vol. 4. gl. in l. 4. §. 1. verb. ſpopondiſſet, de dol. mal. Iaſ. in l. licet, C. de pact. conſil. 6. cent. 1. n. 10.* ſi quidem nulla expreſsè facta ſit mortis mentio: nam vbi eius mentio fit, & hac memoria atque cogitatione datur, ibi in dubio cauſa mortis donatum intelligitur, *l. Seia, §. fin. de dot. prælegat. d. l. Seia, §. vlt. h. tit. Salic. in l. vlt. C. eo. tit. Bald. conſil. 107. quod iſta n. 1. & 2. volum. 2. & eundem eleganter diſtinguentem in l. 2. n. 2, C. de iur. dot. Alex. conſil. 14. circa nu. 1. volum. 1. Socin. conſil. 53. in præſenti, nu. 3. & 5. volum. 1. Schurff. conſil. 69. Ioann. nu. 5. cent. 2.* Altera, cùm quis imminente periculo commotus ita donat, vt ſtatim res fiat accipientis. Tertium genus eſt, ſi quis periculo mortis non ſic det, vt ſtatim faciat accipientis, ſed tunc demũ cùm mors fuerit ſecuta. Quæ donatio ſub conditione pendet: ſuperior ſtatim quidem perfecta eſt, ſed ſub conditione reſoluitur, *l. ſenatus, 35. §. mortis, 2. l. ſi alienam, 13. Marcellus, hoc t.*

3 ¶ Diſtat ab hac donatione, mortis cauſa capio, vt vocant, quicquid propter alicuius mortem obuenit lucri, ſiue ex

A donatione, ſiue alia occaſione, id generaliter mortis cauſa capi, & capio ex cauſa lucratiua acquiſitio dicitur, *l. qui pretio, 8. l. ſi mulier, 12. l. mortis, 18. l. eum qui, 21. hoc tit.*

¶ Mortis cauſa donare poteſt, cui teſtamenti factio eſt, licet teſtamentum non faciat, *l. tam is, 25. in princ. hoc t.* Filius tamen familias quamuis teſtamentum ne permittente quidem patre, facere poteſt, quia ius illud publicum immutari priuata parentum authoritate nequit: *l. de teſta. iunc. l. ius publicum, 19. de pact.* tamen permiſſu patris, cauſa mortis donare poteſt, non minus quàm reliquos priuatorum contractus eo volente inire, *d. l. tam is, §. 1. l. vbi autem, 37. l. ſi mortis, 29. cum l. ſeq. hoc t. Paulus lib. 3. Sent. cap. 10. Inſtit. de donat. in princ. verb. pœnituiſſet.* Pupillus donare cauſa mortis nequit, ne authoritate quidem tutoris: quia nec teſtari, *l. 1. de tutel. & rat.* Minor teſtari poteſt ſine curatore: *l. 4. C. qui teſt. fac. poſſ.* videtur ergo & mortis cauſa pariter, & abſque curatoris conſenſu donare poſſe, *vide latè Tiraqu. de leg. connub. verb. contracter.* quod multi non probant: quia effectu tantùm, & quo ad inſinuationis ac teſtium ſolennitatem donatio hæc pro vltima voluntate eſt: *l. vltim. C. de don. cauſ. mort.* perſonarum verò reſpectu, origine ac forma 4

contractus ſpeciē habet: & proinde huius iure regulatur. *Tiraqu. præall. loc. Dd. l. 2. de legat.* 1. Ex quo inferendum eſſet nec mulierem coniugatam quæ iure Sax. abſque curatore donare nequit, per ſe cauſa mortis rectè valideque donare, licet teſtamentum condere queat. *Hanc communem ſtatuit Ripa in d. l. 2. de legat.* 1. *Chaſſ. in conſuetud. Burgund.* Sed hæc perſequi, noſtri nunc non eſt inſtituti. Donari porrò cauſa mortis, etiam per procuratorem poteſt, *l. 2. vbi not. Cod. de don. cauſ. mort. l. 4. ſuprà tit.* 1. Omnibus autem mortis cauſa capere permittitur, qui ſcilicet legata accipere poſſunt, *l. omnibus, 9. d. l. ſenatus hoc tit.*

¶ Materia huius donationis, eadem eſt quæ puræ & ſimplicis, nam quę inter viuos donari poſſunt, multò magis in vltima voluntate: *Inſt. de lege Fuſ. Caninia tollen.* excepta gerada Saxonica, vt paulò poſt ſubiungam. Illud tamen rectè quæritur, an omnia bona donari mortis cauſa poſſint? ac præſentia quidem hoc modo rectè donantur, cùm & inter viuos dari poſſint, *l. ſi vnquam, 8. in verb. omnia, C. de reuoc. donat. Bartol. & Dd. in c. C. de pact. l. omnes §. Lucius, quæ in fraud. credit. l. iubemus nulli. C. de ſacroſanct. Eccleſ. l. ſi quis argentum, §. ſed et ſi quis, C. don. vide Zaſ. in l. ſtipulatio d. l.* A 41. *n.* 52. *de verb. obligat.* Sed an etiam futura, vel (quod perinde eſt, *vide Bart. in l. licet n.* 3. *& l. fin. num.* 14. *C de pact.*) an hæreditas donari cauſa mortis poſſit, eſt quod ambigas, alijs aliter ſentientibus, *vide Iaſ. recitantem opiniones in d. l. ſtipulat.* B *n.* 13. *& in l. licet, nu.* 13. *C. de pact.* Communis tamen concluſio eſt; *Bart. Bal. Caſt. Ang. Iaſ. n.* 15. *in l. licet, C. de pact. Schurff. conſil.* 69. *Ioan. num.* 2. *cum ſeq. cent.* 2. bona omnia poſt mortē, tanquam hæreditatem non poſſe relinqui donatione cauſa mortis, C ſicut nec codicillis: *l. nec codicillum. C. de teſt. vide Inſt. de codicill.* quia pactis non datur hæreditas, *l. hæreditas, C. de pact. conuent.* Quamuis autem vniuerſitas bonorum, codicillis vel donatione cauſa mortis relinqui poſſit, *l. Scæuola, ad S. C. Trebell.* D ſicuti & fideicommitti, aut legari: *l. mulier, §. fin. eo. t.* tamen donatarium non fieri propterea hæredem, ſed legatarij loco eſſe, *l. miles ad ſororem, de legat.* 2. eoque etiam hæredem ſcriptum, vel ab inteſtato legitimum deducere quartam, E *l. 2. §. fin. de iur. codicill.* Falcidiam, *l. in donationibus, C. ad l. Falcid. l. 2. C. de donat. cauſ. mort. l. 1. §. quod mortis, ff. quor. leg.* perinde atque de legato vel fideicommiſſo deduceret, *l. ſi mortis, C. ad leg. Falc. vide Iaſ. in l. eam quam, Co. de fideic. vide gloſſ.*

gloſſ. in cap. ſi de ſucceſſ. ab inteſt. quam ne donator quidem prohibere in donatione poſſit: *Bal. conſil. 474. vol. 2. Alciat. in dict. l. licet, ad verb. donationis, Co. de pact.* Illud hac in parte vltimò addo, iur. Sax. mulierem geradam, ſeu vtenſilia ſua, mortis cauſa donare (nam inter viuos coram teſtib. & notario, ac præſertim iudice poſſet: cùm nondum gerada ſit, vt nec viuentis hæreditas) in proximæ cognatæ detrimentum non poſſe: *Land. lib. 1. art. 31. Reinh. diff. 9.* vnde fortaſsis ne ad piam quidē cauſam donare poterit, cum prohibita largitate, etiam hæc ſpecies prohibita debeat videri, *cap. 1. §. donare, de prohib. feud. alien. per Fed. Rom. in Authent. res quæ, C. de fideicomm. vide Tiraquell. pia cauſa, priuil. 130.*

6 ¶ De forma & fine huius relicti, ſuprà dictum eſt, *in princ. huius t.* Illud ſanè etiam ad formam eius pertinet, quod neceſſum eſt hanc donationem corā quinque teſtibus fieri, *l. fin. C. eo. Soc conſil. 137. vol. 1.* ſicuti quālibet vltimam voluntatem: *l. ſi. C. de codic.* niſi apud acta fiat: *Schurff. d. conſ. 69. num. 6. et conſ. 71. cent. 2.* quo caſu teſtib. opus non habet: *l. in donationibus. 31. C. de dona.* vtrobiuis autem fiat, neque inſinuatione indiget, neque ſcriptura, etiamſi 500. aureos excedat. *l. ſi. C. eo. Schurff. conſ. 6. et 45. cent. 1. Ferr. in for.*

A *lib. donat.* etſi enim habet rationem contractus, cùm in eſſe producitur: tamen effectu & quando in eſſe producta eſt, habet rationem vltimę voluntatis; *Schurff. d. conſ. 6. per d. l. fin. C. eo. vbi gloſſ. Guid. Pap. deciſ. 325. poteſt, num. 5.* in qua de quanta- B cunque ſumma, circa inſinuationis ſolennitatem diſponi poteſt. Quod indubitatum eſt in donatione cauſa mortis vera; nō etiam cùm in donationem inter viuos ex aliqua circumſtantia tranſit: vt ſi adiecta ſit clauſula de non reuocando, *l. ſi alienam,* C *13. vbi gloſſ. pen. l. vbi, 27. hoc t. l. 1. et 2. C. eo.* aut mentio hæredum, in quos contractus tranſeat, facta, *Bal. n. 2. 3. cum ſeq. et Salic. in l. 2. C. de iur. dot. Angel. conſil. 14. circa Aret. conſ. 14. diligenter.* Tunc enim donatum inter viuos putatur: cui generi D inſinuatione opus eſſe diximus.

¶ Effectus huius donationis 7
eſt, vt morte inſecuta rata maneat donatio, vtpote impleta donationis conditione: non autem inſecuta morte, reſoluatur, *gloſſ. in l. 4. §. 1. verb. ſpopōdiſſet, de dol. mal. except. l. ſi filiofamilias, 19.* E *d. l. donatus, §. 1. hoc t.* Quod & tum fit, cùm mutata voluntate reſtitui ſibi donator res donatas voluerit, *d. l. ſenatus, § mortis, in fin. l. qui mortis, 30. l. ſi alienam, 13. §. 1. vbi Bart. hoc titul.* quanquam Accurſius *in praell. iur.* contrà exiſtimet. Sed verius

eſt, pœnitentiā in hac donatione concedi, vt volunt Azo, Placentinus, & alij: *in Rubr. Co. eo.* quoniam legatis comparatur, *l. Marcellus*, 15. *hoc titul. l. fin. C. ad l. Falcid.* quæ ſemper reuocari, etiamſi aliter cautum inueniatur, *l. diui*, §. *licet, de iur. codic. l. ſi quis*, 12. *de lega.* 3. poſſunt, vt dictum eſt, *ad titul. de adim. lega. et Inſtitut. de donat.* §. 1 *per illum text.* Sed & ſi prius A donatarius, quàm donator deficit ac ſoluitur donatio, *l. ſi filiusfamilias*, 23. *l. fin. hoc tit.* exemplo legatorum, *l. vnic. C. de cad. toll. vide ſuprà quando dies leg. ced.* Reſoluta ergo ad hunc modum donatione, condictio perſonalis, vel vtilis in rem actio, B prout erit commodum, ad res repetendas datur, *d. l. qui mortis, d. l. ſi filiofamilias, d. l. ſenatus*, §. 1. *l. ſi mortis*, 19. *hoc tit.*

DIGEST. LIB. XL.

DE MANVMISSIONIBVS.

Titulus I.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit manumiſſio.*
3 *Forma manumittendi.*

1 QVoniam † manumiſsiones & iura libertatum, iuriſdictione, ac viua Magiſtratus voce regebantur: *tot. tit. ſuprà de off. conſ. et off. prætor.* ea propter meritò inter iudicia prætoria harũ quoque rerum tractatus eſt relatus, in quo eò erimus breuiores, quòd totum hoc ius ab vſu noſtro receſſit. Manumiſſio eſt
2 † de manu, id eſt, poteſtate, miſſio, *l. 4. de iuſt. et iur.* Nam & in manumittendo olim dominus tenebat caput ſerui, aut aliud membrum: ac præfatus, Homi- C nem † liberum eſſe volo, eum 3
manu verſum, infracta etiam manu ſeu impacto colapho, poteſtate ſua emittebat: vt latius alibi, *ad tit. Inſtit. de libertinis, vbi dixi l. vlt. Inſtitut. de emancip. lib. Cuiac. obſeru. lib. 5. cap.* 13. *traditur.*

D

De manumiſſis vindicta. Tit. II. C. 7. 1.

1 *Continuatio.*
2 *Præcipuus manumittendi modus per vindictam.*
E 3 *Quid vindicta, et qualis forma manumittendi.*

MVltis † autem modis manumiſſio procedit, vt 1
oſtēdit Cicero, *in Topicis* & paſſim

ſim Tacitus: inter quos vel præ-
cipuus erat cum quis vindicta
2 manumittebatur. Sic † enim
manumiſſus ius ciuitatis acqui-
3 rebat. Erat † autem vindicta
virgula, qua lictor Prætoris præ-
miſſis ſolennibus verbis ſeruum
tangebat, mox dominus appre-
henſum manu vertebat, atque
ita libertatem & ciuitatem con-
ſequebatur: vt ex Perſio liquet:
*quibus vna Quirité Vertigo fa-
cit.* idem *Verterit hunc domi-
nus, momento temporis exit,
Marcus Dama.*

De manumiſſionibus, quæ ſeruis ad vniuerſitatem pertinentibus imponuntur. Tit. III. C. 7. 9.

NEc modò priuati ſic rectè
manumittuntur, ſed etiã
vniuerſitatibus omnibus & col-
legijs, quibus coeundi ius eſt,
quæque propria habere poſſunt,
hanc manumittendi poteſtatem
Diuus Marcus dedit, *l. 1. hoc tit.*
etiamſi nullius videatur eſſe ſer-
uus, & per conſequens, non poſ-
ſe à quoquam manumitti, qui
toti vniuerſitati ſeruit. nam ma-
numiſſio, quæ nomine totius v-
niuerſitatis vel ab vno fit, ab ip-
ſa vniuerſitate facta videtur.

De manumiſſis teſtamento. Tit. IV. C. 7. 2.

CVm cætera quæ inter viuos
rectè aguntur, etiam in
A teſtamento fieri queant: ſequi-
tur, in qualibet vltima volunta-
te manumitti poſſe, §. 1. *Inſtit. de
libertinis, et de l. Fuſ. Canin. toll.
in fin.* Datur autem teſtamento
libertas dupliciter. Aliquando
directò, cùm teſtator breui ma-
nu & directis verbis libertatem
B ſeruo tribuit, hoc modo: Sti-
chus liber eſto, quo caſu Orci-
nus dicitur libertus, id eſt, ipſius
defuncti: nec hæres iura patro-
natus conſequitur, §. *fin. Inſt. de
ſing. reb. per fideicomm. rel.*

C De fideicommiſſarijs libertatibus. Titul. V. C. 7. 4.

INterdum datur libertas per
fideicommiſſum hoc modo.
Rogo hæres, vt Stichum manu-
mittas. Hoc caſu cùm hæredis
factum interueniat, is in auto-
D ramentum manumiſſionis iura
patroni conſequitur, *tot. hoc tit.
dict. §. final.*

De ademptione libertatis. Tit. VI.

VT datur, ita & adimi poteſt
E teſtamento libertas; ſicut
& cætera legata, *tot. t. de adimen.
leg.* Adimitur autem vel expreſ-
ſa voluntate, vt cùm teſtator di-
ſertè libertatem reuocat: vel ta-
cita, vt ſi ſeruam, cui libertas re-
licta eſt, poſtea vinxit, *l. fidei-
commiſſaria. 43. ſuprà tit. 1. l. te-
ſtam.*

ſtam. 51.§.1. *ſuprà de manumiſſ. teſtam.* Nec ſolùm à teſtatore, ſed etiam lege interdum adimitur libertas teſtamento data; *l. vnic. hoc titul.* puta, ſi data ſit in fraudem creditorum, aut fiſci: *l. quæſitum,* 15. *infrà qui et à quibus,* vel ob aliam etiam cauſam: *§. ſeruum, inſtit. de hæred. inſtit.* B *l. cùm filius,* 78. *§. ſeruus, de legat.* 2. *l. qui pœnæ,* 8. *ſuprà de manumiſſ.*

De ſtatu liberis. Tit. VII.

QVoniam autem non modò purè, ſed etiam in tempus C aut ſub cõditione libertates, ſicuti cętera legata relinqui poſſunt, fit vt quibus hoc modo libertas data eſt, interea dum dies vel conditio expectatur, ſtatu liberi appellentur: qui ſtatutam, vt inquit Paulus, & deſtinatam in tempus vel conditionem, habent D libertatem, *l* 1. *hoc tit. vide Vlp. tit.* 2.

Qui ſine manumiſſione ad libertatem perueniunt. Titul. VIII.

SCiendum tamen eſt, ſtatu liberos libertatem ipſo iure E nonnunquam conſequi, citra vllam manumiſſionem: veluti ſi dies præſtitutæ manumiſſionis elapſus ſit, vel conditio extiterit, aut per hæredem ſtet, quo minus impleatur, *l.* 3. *ſup. tit.* 1. Eo- A demque modo, ſi ſeruus venditus ſit ea lege, vt intra certum tempus manumittatur: cùm dies præſtandæ libertatis venit, ex conſtitutione Marci libertatem conſequetur: *l.* 1. *& tot. hoc tit.* vt & tum, quando in aduerſa valetudine eiectus, *l. vnic. §. ſi ſeruus, Co. de Lat. lib. toll.* aut infans expoſitus eſt, *l.* 1. *&* 2. *C. de infan. exp. l. nemini, Co. de epiſc. aud.*

Qui & à quibus manumiſſi liberi non fiant, ad L. Æliam Sentiam. T. IX. C. 7. 11.

1 *De lege Ælia Sentia.*
2 *Donationẽ libertatis in fraudem creditorum non valere.*
3 *Alterum caput legis Æliæ Sentiæ.*

NOn † tamen cuicunque volenti, manumittere 1
licet. Nam lex Ælia Sentia à priſcis illis Ælijs, *vide l.* 2. *de orig. iur.* lata manumittendi ius quibuſdam licet dominis, ademit, inprimis debitoribus qui ſoluẽdo non ſunt: *l.* 7. 8. 10. 11. *hoc t.* vt enim reliqua quæ in fraudem creditorum alienata ſunt, actione Pauliana reuocantur, *tit. de his quæ in fraudem credit. infrà, vbi dicemus.* ita libertas in fraudem creditorum data, inutiliter datur. Nam etſi † reliquarum rerum alienatio valet, & reuocanda

canda eſt per actionem. tamen
dario libertatis fraudulenta ipſo
iure irrita eſt. Nam ſi ſemel
competeret libertas, amplius re-
uocari in ſeruitutem ſeruus non
poſſet, *l. 2. infrà, quibus ad lib.*
pro non licet, l. ſi ex cauſa, 10. §. fi.
de min. In fraudem autẽ credi-
torum manumittere videtur, qui
vel iam tempore, quo manumit-
tit, ſoluendo non eſt; vel qui da-
tis libertatibus, deſiturus eſt eſſe
ſoluendo, *§. in fraudem, inſtitut.*
quibus ex cauſis manu. non licet.
3 eadem † lege Ælia Sentia domi-
no minori 20. annis non niſi ex
iuſta cauſa manumittere licet, *l.*
ſi quis, 7. §. fin. hoc tit. Sed Iuſti-
nianus poſt completum 17. an-
num, manumittendi poteſtatem
tribuit: *§. penult. & fin. Inſt. quib.*
ex cauſ. manum. Sunt, & alij qui
manumiſſi liberi non fiunt, de
quibus videre licet I.C. *l. 2. 3. 4.*
9. & hoc toto titulo.

De iure aureorum annulorum. Titul. X. C. 6. 8.

1 *Continuatio.*
2 *Quomodo manumiſſi conſequantur dignitatem.*
3 *Quod ius fuerit aureorum annulorum.*
4 *Ex qua cauſa tribui id ius conſueuerit.*

1 SCiendum † eſt, manumiſſos
non modò libertatem ac ius
A ciuitatis, ſed quandoque inge-
nuitatem ac nobilitatem conſe-
qui. Nobilitatem, † hoc eſt, 2
equeſtrem dignitatẽ conſequũ-
tur hi, qui ius aureorum annu-
lorum à Principe impetrarunt.
Nam † cùm hos geſtare nulli, 3
quàm equeſtris ordinis homini-
B bus, fas olim eſſet: meritò con-
ceſſa annulorum aureorũ vſur-
patione, ipſam quoque ordinis
dignitatem Princeps conceſſiſſe
videbatur. Quod † olim virtu- 4
ti, præſertim militari, tribui ſo-
litum teſtatur Cicero; *in Ver-*
rem li. 5. vt & iura imaginum:
C *Cic. in Verr. 7.* Vnde fortè inſi-
gnium & armorum noſtri tem-
poris vſus ortum habet: de quib.
extat Bartoli tractatus. Ius au-
reorum annulorum minus olim
fuit natalium reſtitutione, *l. 2. C.*
de iure aur. ann. vnde hic à ſe-
quente tit. diſtinguitur. Tribue-
D bat enim tantùm imaginem li-
bertatis ad vitam, non merum
ius ingenuitatis, *l 2. C. eo. l. vnic.*
C. ad leg. Viſcell. quia ſaluum
manebat patrono ius ſucceſſio-
nis, *l. 5. 6. hoc tit. vbi verbi habe-*
tur, & intelligitur, denotant im-
proprietatem. Natalium autem
E reſtitutio ingenuitatem reſtitue-
bat: *l. 2. infrà t. 1.* vt hoc diſcri-
men clarè proponitur, *l. 2. C. eo.*
tit. Hæc quondam obtinuerunt:
cæterùm Iuſtinianus, *Nouell. 78.*
quod olim priuilegij loco daba-
tur, *l. 1. 2. C. eo.* id generali con-
ſtitutione omnib. libertis, quem-

admodum & ius Quiritum. *tot. tit. C. de Lat. li tollen. Inſtitut. de libertin.* indulſit, *vide Cuiac. obſeru. lib. 7. cap.* 1.

De natalibus reſtituendis. Tit. XI. C. 6. 8.

INgenuitatem cõſequitur manumiſſus, qui ex ingenua natum ſe docet: *l.* 1. *hoc t.* aut qui à Principe natalibus reſtituitur, in quibus omnes homines initiò fuerunt: videlicet ingenuitatis, non in quibus ipſe ſeruus naſcebatur: *l.* 2. *&* 3. *hoc tit.* in quam ingenuitatem omes manumiſſos C reſtituiſſe tandem, remittente presertim ius ſuum manumiſſore, *Nouell* 78. *Cuiac. lib.* 4. *cap.* 5. Iuſtinianus videtur ſcilic. vt potius ingenuis quàm libertinis reſpublica repleretur, *l.* 3. *Co. de bon. quæ lib.* Pro reſtitutione natalium noſtris eſt legitimatio, D *Bal. l.* 1 *C. de nata. reſtit.* quæ fit per ſubſequens matrimonium, *§. vlt. Inſtit. de nupt.* aut oblationem olim curiæ factam, §. 2. *Inſtitut. de hered. quæ ab inteſt.* moribus ſolius Principis indulto: *Bal. & Dd. dict. l.* 1. *Co. de nat. reſt.*

De liberali cauſa. Tit. XII. C. 7. 16.

ET his quidem modis ad libertatem, nobilitatem, & ingenuitatem peruenitur. Sed A quia ſæpe fit, vt hinc exiſtant controuerſiæ, altero adfirmante ſe liberum aut ingenuum, altero in ſeruitutem retrahente, ideò ad expediendas has lites Prætor conſtituere iudicia ſolet, quæ vocantur liberalia, ſiue cauſæ liberales, quòd in ijs de libertate B agatur. Actiones autem quibus agitur, appellantur præiudiciales: *§. præiudiciales, Inſtitut. de action. vide Paul. lib.* 5. *tit.* 1. *& Co. eo. de lib. cauſ.*

Quibus ad libertatem proclamare non licet. Tit. XIII. C. 7. 18.

AGere autem poſſunt de liberali cauſa, quicunque non prohibentur. Prohibentur porrò, hi, quibus ad libertatem proclamare nõ licet: vt eſt maior 20. annis, qui ad participandũ pretium vænire ſe paſſus eſt: *l.* 1. 3. 4. 5. *hoc t.* item ſeruus per vim alteri ereptus, & teſtamento liber eſſe iuſſus, *l.* 2. *h. t.*

Si ingenuus eſſe dicatur. Tit. XIV.

I

EOdem modo ad ingenuitatem repetendam agere poteſt libertus, ſi intra quinquennium à tempore manumiſſionis docere velit, ingenuum ſe eſſe natum. *l.* 2. 3. 4. 5. 6. *hoc t.* Qua in cauſa ſciendum eſt, rem inter

ter alios actam, alijs non obeſſe. A licet. *vt l. 4. C. de hæret. l. 1. h. t.*

Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur. Tit. XV. C. 7. 21.

ILlud autem annotandum eſt, liberalia iudicia non ſemper eſſe perpetua: nam de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quærere non licet, *l. 1. in princ. l. 2. l. fin. hoc t.* ſiquidem deteriorem conditionem defuncti facturus ſit qui retractat, vt ſi dicat ſeruum fuiſſe: non ſi meliorem, veluti ſi pro ſeruo libertus, pro liberto ingenuus eſſe dicatur: *l. 1. §. fin. l. 3. hoc tit.* An idem & de criminibus dicemus, in quæ poſt mortem inquirere

De colluſione detegenda. Tit. XVI. C. 7. 20.

B SEd ne quorum dominorum nimia indulgentia inquinaret ampliſs. ordinem (ingenuis enim, non libertinis patebat in Senatum aditus) eo quod paterentur ſeruos ſuos in ingenuitatem proclamare, liberoſque iudicari: S. C. factum eſt Domitiani temporibus: quo cautum eſt, vt ſi quis probaſſet per colluſionem quidquam factum, C hoc eſt, proditam conſpiratione litigatorum cauſam: ſi iſte homo ſeruus ſit, fieret eius qui colluſionem detexiſſet, *l. 1. & toto hoc tit.*

DIGEST. LIB. XLI.

DE ACQVIRENDO RERVM dominio, Tit. I.

D

1 *Continuatio & ſeries ſequentium titulorum.*
2 *Dominium vnde dictum.*
3 *Quid ſit.*
4 *Diuiſio, partes & ſpecies.*
5 *Cauſa efficiens & formalis.*
6 *Quomodo iure gentium dominium acquiratur.*
7 *De iure venandi, methodica explicatio.*
8 *De varijs modis acquirendi ex iure gentium, maximè de ſpecificatione.*
9 *De confuſione & mixtura.*
10 *Quomodo iure ciuili quæratur.*
11 *De materia & fine.*
12 *De effectu dominiorum.*
13 *De cognatis & contrarijs.*

Expo-

1 Expoſitum † hactenus eſt, quomodo res noſtræ, vel nobis debitæ, iudicijs aut ciuilibus, aut prætorijs petantur. Sed quia non tantùm rerum dominia peti ſolent, verùm etiam de poſſeſſione earum cõtrouerſiæ exiſtunt (omnium enim rerum vſus, aut in dominio, aut in poſſeſſione vertitur) commodùm nunc iudicia poſſeſſoria exequamur: eo quidem conuenientiore loco, quòd hæc ferè omnia iuris prætorij ſunt, & authoritate Magiſtratus explicentur. Sed antequam poſſeſſionũ iura ordiamur, prius eſt, vt ad muniẽdum cognitioni aditum, de dominijs rerũ nonnulla proponamus. nam ex his poſſeſſiones vim omnem mutuãtur. Res enim noſtras, aut in quibus ius habemus dominij conſimile, iuſtè recteque poſſidemus, alienas non item, *l. ſi quis, 17. l. iuſtè, 11. infrà tot. tit. l. 3. infrà vti poſſidet. vbi vide.*

2 ¶ Dominium à domo dictum apparet, vt & dominus: ſiue, quòd olim dominia eatenus tãtùm porrigerentur, quatenus domeſtici fines: ſiue quod propria & noſtra, vſitatè à domo appellentur domeſtica, vt & apud Græcos, οἰκεῖα, *§. ſui, Inſt. de hær. qua.*

3 ¶ Dominium eſt ius, quo res noſtra eſt; eſt ius proprietatis, *l. ſeruo, 13. C. de pœn. vbi ſic defini-* A *tur, quod alibi dominium, l. poteſtatis, de verbor. ſignificat.* Doctores ſic definire malunt, vt dominium ius ſit de re corporea liberè diſponendi, *Bart. num. 4. in l. ſi quis vi, 17. §. differentia, infrà de acqu. poſſeſſ. vide latè Schurff. qui hanc definitionem* B *propugnat, conſil. 50. viſis, nu. 1. centur. 1.* niſi quatenus lege prohibetur: hic enim effectus dominij proprius eſt, *l. fœmina, §. illud, vbi Bal. C. de ſecund. nupt.* vt quis re ſua vti vel frui ad arbitrium poſſit, *l. in re mandata, C. mandati.* Cic. Epiſt. lib. 7. C epiſt. 131. Id cuiuſque proprium eſt, quo quiſque fruitur atque vtitur. Dicitur autem eſſe ius, quoniam dominium in iure, poſſeſſio in facto eſt. Additur, de re corporea: quòd rerum incorporaliũ nullum propriè do- D minium eſt, *l. rectè dicimus, 25. de verbor. ſign.* vt nec poſſeſſio, *l. ſeruus, 43. §. 1. hoc titul.* niſi quadam iuris interpretatione, *l. qui vſumfructum, 3. ſuprà ſi vſusfru. pet.* Eſt autem dominiũ verũ, etiam cùm eſt aliqua ſub conditione aut facultate reuoca- E bile, *l. non ideo. 66. de rei vend.*

¶ Partes dominij, ſunt proprietas, & poſſeſſio rei: quæ concreta dominium conſtituunt, ſeparata nihil inter ſe habent commune, *l. naturaliter, 12. §. 1. infrà tit. 1.* Dominij ſpecies etſi plures ſunt, tamen vſitatè ità diuidimus, vt aliud ſit plenũ 4

& ab-

& abſolutum, aliud minus plenum: *Schurff. conſil.* 18. *cent.* 1. *per l. fœminæ.* §. *illud, Co. de ſecund. nupt.* atque hoc aliud directum, aliud vtile. Nam cùm vtilitas dominij in fructu rei ſit, qui hunc percipit iure ſuo, plenum habere dominium dicitur: qui eo caret, cum ſpe tamen aliquãdo adipiſcendi ex iure ſuo, directum: cuiuſmodi eſt penes dominum feudi & emphyteuſeos. Cui verò vtilitates rei obueniũt, non omnino iure proprio, ſed quod aliunde dependeat; huius vtile dominium eſſe dicimus: cuiuſmodi habent vaſallus, emphyteuta, ſuperficiarius, *vide Bart. in d. l. ſi quis,* 17. §. *differentia, num* 5. & 6. *de acq. poſſ. per l. poſſeſſores, C. de fund. pat. lib.* 10. *l.* 1. *de aqua pluu. arcend. cap.* 1. *de inueſt. de re alien. fac. &c.* Dicitur & aliud dominium naturale, aliud ciuile ſiue ſingulare, *l. in rebus, vbi Dd Co. de iur. dot. Bal. in Authent. ſi ſine, C. ad Velleian.* De reliquis autem dominij ſpeciebus: vt quod habet filius in bonis patris, eo viuente: *l. in ſuis, de lib. & poſthu.* Princeps in bonis ſubditorum: *l. bene, C. de quad. praſcr. vbi Bal. & Dd. Guid. Pap. dec.* 551. vxor in bonis mariti, *vide ſuprà de iure dotium,* vel ſuis, &c. videre licet Alciat. *lib.* 2. *Parergon. cap.* 15.

5 ¶ Cauſę efficientes & formales acquirendi dominij ſunt duplices. Nam quarundam rerum dominium nanciſcimur iure gentium, quod naturali ratione inter omnes homines peræquè ſeruatur: quarundam iure ciuili, id eſt, iure proprio noſtræ ciuitatis, *l.* 1. *h. t.*

¶ Iure gentium acquiruntur res, primùm occupatione: quod enim nullius eſt, id ratione naturali conceditur occupanti, *l.* 3. *hoc t.*: Cic. lib. 1. Offic. Sunt, inquit, priuata nulla natura: ſed aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacua venerũt; aut victoria, vt qui bello potiti ſunt. Omnia igitur animalia, quæ terra, mari, cæloq; capiuntur, i. e. feræ beſtiæ, volucres, & piſces capientium fiunt, *l.* 1. *in fin. hoc ti.* Qui quidem acquirendi modus, cùm iura venationum noſtri temporis complectatur, quibus nihil eſt popularius neque frequentius: non alienum erit quantum arbitror, in hunc campum venationum excurrere aliquantum, & euagari ratione noſtra, vt qui hoc exercitationis genere delectantur, ijs etiam illius ius atque modum vtcunque planum faciamus & apertum. 6

¶ Principiò ergo ſciendum eſt, venationem, piſcationem, & aucupiũ, in hoc tractatu pro vno eodemque iure poni, *l.* 2. & 3. *hoc tit.* §. *feræ Inſt. eod.* etiamſi nonnihil inter hæc reuera intereſt. Nam venari in alieno licet. piſcari non item, *l. iniuriarum,* 7

13. §. *fin. in fin. de iniur.* Deinde
etiā aucupium venationi com-
paratur, *l. diuus de ſeruit. ruſtic.
prædior. cap. 2. de cler. venat.* tamē
piſcatio ab his ſeparari ſolet,
tanquam ius magis licitum, &
ſpectaculum minus cruentum.
Eoq; piſcatio Eccleſiaſticis per
ſonis indiſtinctè permiſſa eſt,
venatio non item, *cap. 1. & 2.
de cler. venat. cap. 1. ne cler. vel
monac. c. 1. & 2. 34. diſt.* Nam
quo cruentius eſt ius venationis,
eo videtur magis ab humanita-
te eſſe alienum, *l. cruenta ſpe-
ctacula, C. de gladiat. lib. 11. Xe-
noph. in Cyripædi* minuſque Ec-
cleſiaſticis conuenire perſonis,
c. Eſau. 86. diſt. Venationum au-
tem etſi plures ſunt ſpecies, *gloſſ.
& Dd. in cap. 1. de cler. venat. et
in cap. qui venatoribus, diſtinct.*
86. tamen hic tantùm de vena-
tione ferarum agimus, quæ fit in
ſaltibus cum canibus, vt loquun-
tur & clamore: vnde venationē
ſaltuoſam & clamoroſam noſtri
appellant, quam etſi quidam
pro turpi & illicito exercitio
habent, propterea quòd Augu-
ſtinus nequiſſimam eam artem
appellet: *in cap. qui venatoribus,
diſt.* 86. tamen verior eſt Panor.
& aliorum ſententia *in cap. 1. de
cler. venator.* ſcilicet vt abuſus
venationis, non vſus in turpibus
ſit habendus. Vſum porrò defi-
niunt, quatenus ſeruit neceſ-
ſitati (victus ſcilicet & amictus)
& valetudini: abuſum verò in

A eo, ſi quis ita ſe dedat venatio-
nibus, vt neceſſaria vocationis
negotia omittat. *text. in cap. an
putatis, 86. diſt. et in l. venatorib.
7. C. de excuſ. mun. lib. 11.* Nam
lex non prohibet venationem
velut illicitam, *d. l. venatoribus.
7. C. de excuſ. mun.* ſed tantùm
B hoc addit, venatores non habe-
re muneris neceſſarij excuſatio-
nem: facilè vt intelligi poſſit
venationem legibus non dam-
nari, ſed propter eam neceſsaria
Reipubl. munera deſerenda ne-
gligendaque non eſse. Et cùm
alibi venatores numerentur in-
C ter artifices Reipubl. vtiles, &
ſeruientes annonæ ac commea-
tui, ita vt propterea grauioribus
muneribus onerari non debeāt:
*l. ult. in uerb. uenatores, ff. de iur.
immun.* facilè intelligi poteſt,
hoc exercitium non eſse legib:
improbatum. itaque ea diſputa-
D tio definienda eſt regula, quam
alibi tradit Auguſt. *in cap. quiſ-
quis, diſt.* 41. In omnibus, inquit
rebus iſtiuſmodi, non ex earum
rerum natura, quibus vtimur,
ſed ex cauſa vtendi & modo (id
eſt, temperamento: nam immo-
dica in vitio hærent) vel pro-
E bandum eſt, vel improbandum
quod facimus. Multò verò mi-
nus venatio in illis improbanda
eſt, qui hoc artificio ſe ſuſten-
tant, neque alium quæſtum no-
runt, *gloſſ. in dict. cap. venatori-
bus, dict.* 86. Nam quod ex Au-
guſtino adductum eſt venationē

artem

artem eſſe nequiſſimam: id non de hac ſpecie, ſed de arenaria venatione eſt accipiendum: quæ ſcilicet hiſtrionico more, à conductis hominibus, in publicis ſpectaculis depugnando cum beſtijs exercetur. Etenim in vniuerſum, iure noſtro, artificiũ ſcenicum, & tota ars hiſtrionica, quaſi ad nullã Reip. vtilitatem, ſed tantùm ad inanem voluptatem comparata, pro turpi & infami vitæ genere habetur, *l. 1. et 2. de his qui not. infam. tot. tit. in Authent. ſcenicas non ſolùm, ſi fideiuſſ. etc. et tot. tit. de ſpectac. ſcen. Co. lib.* 11. Alia autem eſt venatio de qua hic agimus: quæ non ſeruit ſpectaculis publicis, ſed ſanitati & valetudini, deinde etiam neceſſitati ad vſum victus & veſtitus. Nam ferarum carnibus veſcimur, pellibus contegimur: *Gen.* 1. quæ peræquè adiũgi ad noſtras rectè vtilitates poſse putandum eſt, atque jus dominiorum diuinitus conceſſum. Nam vſum animalium, eadem ordinatione diuina ſancitum, *Geneſ. 9. 1. Timoth. 4. Creauit ad vtendum etc.* eſse palam eſt, adeò vt D. Paulus 1. *Timoth.* 4. doctrinam dæmoniorum iudicet, prohibere animantium cibum, ad vtẽdum veſcendumq; à Deo ordinatũ & creatum. Ex quo ſequens eſt, etiam venationem capturamque ferarum permiſſam eſse. Nam in qua conceſſione, videntur om-

A nia conceſsa, ſine quib. id quod indultum eſt, quæri aut teneri nequit, *l ad rem,* 56. *l. ad legat.* 62. *de procurator. l. 3. de iuriſd. cum ſimil.* Quare & Eccleſiaſticis perſonis idem ius patere, communius placuit. *Pan. & Dd. in cap. 1. & 2. de cler. venat.* Cõ-

B cludimus igitur, venationis vſũ, non abſurſum eſſe conceſſum, iure diuino & humano, hoc eſt, iure naturæ & gentium, §. *feræ, Inſtitut. de rer. diuiſ. l. 2. & 3. hoc tit.* atque etiam ciuili: *l. vn. C. de venatio. fer. lib.* 11. nec quenquã prohiberi poſſe quo minus ve-

C netur, aucupetur, piſcetur in publico, cæteroquin iniuriarum actionem habiturum prohibitũ: *l. 2. §. ſi quis, 6 ne quid in loc. publ. l. iniuriarum, 13, in fin. vbi Ang. de iniur. vide Dec. conſ.* 192. *in caſu. num. 2. & Sax. lib. 2. art.* 16. imò nec Principem illud ius au-

D ferre poſſe & prohibere, vt plerique contendunt: *Hoſtien. Ant. de But. & alij in cap. non eſt ex. de decim. Scurff. conſi. 1. num. 12. cent. 3. ex doctrina Bar. & Dd in l. vltim Co. ſi contra ius vel vtil. vide Dida. Coua. c. peccatum, §. 8. de reg. iur. in 6. Iac. in tract. verb.*

E *& cum venationibus Gu. Ben. c. Raynutius, num. 868. de teſt. Tho. Gram. deciſ. 67 num. 9. Tiraquel. de nobil. c. 37. num.* 150. eoq; facere iniuriam & violentiã ſubditis, ſi abſque eorum conſenſu edictis ſuis venationes prohibeat; *vt tradit Anton. de But. in*

d.c. non eſt. per d. l. iniuriarum, A *13.§. vl in verbo piſcari et aucupari de iniur. Sburff. conſil. viii. 12. Chaſſ. in conſuet. Burg. r. 13. §.7. num. 3. et 4.* Dico, in publico. Nam in priuato alieno prohiberi quis poteſt ne venetur aut aucupetur, *l. diuus, 16. de ſeruit. ruſt. præd.* piſcari autem B in alieno, nullo modo licet, *d. l. iniuriarum, 13. §. vlt. in fi.* Cuius differentiæ ratio hæc eſt, quòd piſces qui concluduntur alterius aqua, non ſunt res nullius in bonis exiſtentes, ſed planè priuatæ, vt & ipſa aqua, cuius pars eſſe intelliguntur, *l. funes, vbi gl.* C *ad verb. piſces, de actio. empt. l. fructus, de rei vend. Guid. Pap. deciſ. 91. Tiraq. de retract. lig. §. 1. gl. 7. n. 113. Molin. in conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 8. num. 17.* Vt igitur non licet fructus alieni agri demetere, aut poma alienæ arboris decerpere, abſque crimine D furti: *vt traditur in ti. arb. furt. cæſ.* ita non eſt permiſſum, in aliena aqua piſces capere, ceu fructus aquæ priuatæ peculiares. In feris animantibus alia ratio eſt. Nam etſi ſolo ſuſtinentur, tamen non vt piſces aqua continentur, neque ſolo alicuius co- E hærent: vt nec cæteræ res mobiles, vel ſeſe mouentes, quę hac proprietate & nota à rebus ſoli diſcernuntur, *l. Caius, vbi Bart. de legat. 2. l. 3. ff. pro ſocio, l. mercatores, Co. de comm. cum ſimil. Iaſ. in l. à diuo Pio, §. in venditione, de re iud. & in §. item Seruiana, Inſtitut. de actio. Bal. Salic. & Dd. in l. 1. C de ſacroſanct. Eccleſ. vbi quærunt, an ſtatuta loci obtineant in rebus mobilibus: & decidunt quod non, quia res mobiles locis non cohærent, &c.* Ac feræ beſtiæ, quæ nullo certo loco cõcluduntur, nec in alicuius venerunt poteſtatem ac dominium, ſed liberè vagantur, potius in aere viuere, ac illo contineri, quàm certa aliqua ſoli parte, ſunt exiſtimandæ, *gl. vlt. in l. fin. in verb. quaſi vento, hoc eſt, aere vixerit, C. de alimen. pup. præſtan.* Aeris autem vſus communis eſt, tam in ſuo quàm in alieno, *§. 1. Inſtitut. de rer. diuiſ. l. 1. in fi. hoc tit.* Quare ſicuti aucupari, ita & venari in alieno licet: prohibere tamen aditum dominus poteſt: quia etſi nõ poteſt vſum aeris prohibere, qui communis eſt: tamen iure dominij, ab ingreſſu ſui fũdi arcere extraneos poteſt, *d. l. diuus, d. l. iniuriarum, §. vlt.* Et hęc nũc præcipuè ratio principalium venationum iura ſuſtinet, quæ in vniuerſum Principes contrariò quodam publico gentium iure ad ſe tranſtulerũt, & ademerunt ſubditis, maximè ruſticis & agricolis, *c. 1. §. ſi quis ruſticus, verſ. nemo retia. vbi Aluar. de pac. tenen. in vſibus feud.* Quia enim ſaltus & nemora, in quib. feræ liberæ vagantur, ſunt loca publica: ideò recepto quodam iure ſuperioritatis, vt reliqua

qua

qua iura publica, ita etiam loca publica ad ſe Principes tranſtulerunt, *l. littora. 3. ne quid in loc. publ. l. deprecatio, 9. ad l. Rhod. l. 2. vbi Bal. C. de quad praeſ.* Vnde vſurpatum, vt liceat Principi in publicis locis aut concedere ius aliquod ſeruitutis, aut adimere, *l. ſeruitutes, 14. §. publico, de ſerui. l. 2. §. meritò & t. t. ne quid in pub.* aut vetare priuatis vſurpationem loci publici, *l. 3. in verb. niſi Imperator vetet. de flum.* peræquè atq; priuatus vſū ſui fundi alijs interdicere poteſt, *d. l. diuus*. Quare cùm hoc dominium locorum publicorum Principes habeant iam quæſitū, & ſibi attributum non modò diſpoſitione legum, ſed etiam longa conſuetudine & vſurpatione: conſentaneum videtur, vt peræquè in publicis locis, tanquam in ſuis, ius venandi ſubditis ſuis prohibere potuerunt & poſſint, quemadmodum quiſq; priuatus vetare in ſuo fundo poteſt, *d. l. diuus, de ſeruit. ruſt. prædior.* Neque enim Princeps deteriore loco eſse debet quàm priuatus, nec cauſa eſt quo minus iure priuatorum rectè vtatur, *vt traditur in l. item veniūt, §. in priuatorum de pet. hæred. in l. 1. & 2. C. de priuile. fiſc.* Quanquam ſunt aliæ quoque rationes propter quas illud æquum & in commune bonum fuerit viſum. Primò cura ſeruandarum ſpecierum in animantibus. Nam

A quia feræ animantes in ſuo genere ſunt rariores quā cicures, prouidente numirum ita Deo, ne multitudine ferarum aut communitas vitæ humanæ, aut agricolatio infeſtaretur, & damnum faceret: ideò facilè deuaſtari tota ſpecies poſſet, ſaltem in aliqua ratione, ſi indifferens &

B permiſsa cuilibet, eſset venatio. Secundò, hæc ipſa permiſſio eſſet quoddam auocamentum ab agricultura, & tota vita ruſtica: à qua agricolas & ruſticos non abduci, publicè vtile eſt: *Auth. agricultores, Co. quæ res pign. l. 2.*

C *ff. de ferijs.* & hanc rationem videtur innuere textus, *in d. § ſi quis ruſticus*, qui diſertè in prohibitione, ruſticorū mentionem facit. Tertiò, quia venatio ferarū, præcipuè maiorū, ſine armis & tormentis exerceri non poteſt: vſus autem armorum quotidia-

D nus multis ex cauſis interdictus eſt, præſertim agricolis: *tot. tit. in Auth. vt armor. vſus, et d. c. 1. §. ſi quis ruſticus, etc.* qui tamen cum ſyluas & rura inhabitent & incolant, ad venationem maximè ſunt opportuni. Quartò, quia ad pacem & tranquillitatē

E tuendam, publicè intereſt, non eſſe omnibus commune ius venationis. Nam vt reliquarum rerum communio parit diſcordias, *l. cum pater, 79. §. omnia, de lega. 2.* ita res proculdubio multis litibus & certaminibus atque etiam cædibus occaſionem

daret,

daret, ſi promiſcuè venari eſſet conceſſum. Etenim videre licet, fratres quandoque, & agnatos, de iure venationum communi acerbiſſimè inter ſe contendere & digladiari: quid futurum putamus, ſi omnibus hominibus, maximè ruſticis, eius iuris liber ſit vſus? & cùm pluribus venantibus, non perſequentis, aut etiã vulnerantis feram, ſed occupantis potior ſit cauſa, §. *illud*, 9. *Inſt. de rer. diuiſ. l.* 5. §. *hoc tit.* facilè prouidere poteſt, quanta ex hoc ipſo certamina ſint exoritura, ſi communis & publicus venationum vſus permittatur. Quando autem etiam priuatis ſuum auferri poſſit, ob bonum publicum ſeu publicam pacem: *l.* 1. *de vſuca. l. aquiſſ. de vſuffr. vbi* Bart. *l.* 2. C. *de quadr. præſcrip.* certè multò magis in publico quid priuatis prohiberi & auferri, eius rei gratia, poteſt. His ego de cauſis exiſtimo Frideric. Imperat. commotum, cur cùm iure ciuili hæc venationum iura fuerint communia, ea putauerit ſubditis, præſertim ruſticis, adimenda: *d.* §. *ſi quis ruſticus*, *verſ. nemo retia.* id quod poſtea conſuetudine receptum: & longa ſubditorum patientia, quoniam eſt approbatum, vel ex hac ipſa patiẽtia Principes iſtiuſmodi iura præſcripſerunt, vt facultatem ſeſe opponendi, & de iniuria quæritandi amplius ſubditi non habeant. Nam hæc præſcriptio, A vt pote immemorialis, & aliquot iam ſeculorum decurſu atq; vſu roborata, *ex l.* 1. *&* 2. *l. per agrum*, 11. *C. de ſeru. & aqua*, inſtar eſt priuilegij, *l.* 3. §. *ductus aquæ, de aqua quotid. & æſtiu.* & peræq; munit ius Principum, atque lex ſeu conſuetudo, *c. ſuper* B *quibuſdam*, §. *præterea*, *de verb. ſign.* Quare quod traditur à Dd. iniuriam fieri ſubditis prohibitione venationis, id ſecundum ius gentium & ciuile vetus rectè dicitur: ſecundum verò ius nouum, & conſuetudinem, & reſpectu præſcriptionis, non rectè. C Nam etiamſi ceſſaret præſcriptio, tamen in locis publicis prohibendi ius Principes haberent, præſertim ex iuſta cauſa: *d. l.* 3. *de flum. dict. l. ſeruitutes*, 14. §. *publico, de ſeruit. cum ſimil.* neq; poſſent videri iniuriam facere, qui iure ſibi conceſſo à ll. vterentur, *l. nullus*, 55. *de regul. iur.* D *l. iniuriarum*, §. 3. *de iureiurand. l.* 3. §. *fi. non de lib. hom. exhib.* At ſi in priuatis prędijs Principes eiuſmodi prohibitionem facerent, aut ius venandi, alteri priuilegio, vſucapione, aut alio iuſto titulo acquiſitum auferrent, hic fateor valituram eam E Dd. theoricam: quia Princeps hoc caſu, non ius loco publico priuatis interdiceret, ſed ius priuatum illis bono titulo quęſitum auferret: id quod fieri non debet, neque poteſt: *l.* 2. *C. de precibus Imperat. offer. vbi Dd. & in*

l. 2.

L. 2. l. vlt. C. ſi con ius vel vtil. pub. l. 2. §. ſi quis à Principe, ne quid in loc. pub. l. meminerint, C. vnde vi. clem. paſtoralis, de re iud. & tradunt Dd. in l. digna. C. de ll. niſi in eiuſmodi prohibitione priuati acquieſcant, atque ita per præſcriptionem etiam in priuatis prædijs ius venandi pręſcribatur, *c. vnic. in verb. reditus piſcationum. quæ ſint regal. in vſibus feu. d. c. ſuper. §. præterea. de verb. ſigni Schurff. conſil. 69. cent.* 1. Priuati verò contra Priuatos præſcribere iſtiuſmodi ius in publico non poſſunt, *l. vlt. de vſu. cap.* niſi longo tempore, non tantùm vtendo (nam ſolo vſu nulla in his poſſeſſio acquiritur) ſed etiam alios prohibẽdo, ſibi quaſi poſſeſſionem acquiſiuerint, *l. ſi quiſquam, de diuerſ. & tempor. præſcript. Schurff. conſil. 1. cent. 3.* In priuato autem vſucapi iſtiuſmodi iura poſſunt, non tamen in proprio, nam in eo quiſque tale ius vi dominij habet, *d. l. iniuriarum. §. vlt. l. item, 10. l. vſufructuarium, 62. de vſufruct.* niſi fuerit ab alio præſcriptum, non ſimpliciter, ſed cũ domini prohibitione: atque ita idem ius domino ſit ademptum, *per ea quæ traduntur in l. præſes, Co. de ſeruit. & aqua Schurff. conſil. 86. cent. 1. conſil. 69. præſes, num. 20. cent.* 1. In alieno autem vti iure venandi licet, niſi dominus prohibeat; *d. l. diuus.* quanquam contra talem prohibitionẽ præ-

A ſcribi per longum tempus iſtiuſmodi ius vtendo poſſit, *iuxta l. 2. l. per agrum. 11. de ſeruit. & aq. Schur. d. conſil. 1. cent. 3. & conſil. 69. cent.* 1. Materia venationis, ſunt omnes feræ animantes, quæ in tria genera diſtingui ſolent, ſicuti tribus diuerſis ele-
B mentis ſuſtinentur: videlicet in feras, quæ in terra: in volucres, quæ in aere: in piſces, qui in mari & fluminibus liberè vagantur. *vt in d. §. feræ. Inſtitut. de rer. diuiſ. & in l. 3. hoc tit.* Feræ rurſum in duo genera diſtinguẽdæ ſunt. Nam vnum eſt genus
C earum, quas ob diritatem & perniciem occidi publicè vtile eſt; vt ſunt lupi, vrſi, ſerpentes, &c. quarum venatio tanquam publicè vtilis, omnibus eſt permittenda, *l. 1. C. de venatio. Ferr. lib. 11. dict. c. 1. §. ſi quis ruſticus, verſ. nemo retia: de pace tenen.* Alte-
D rum porrò genus non eſt æquè noxium, & ſeruit publicæ annonę ac voluptati Principum: quarum ferarum venatio (vt antè dictum eſt) ſubditis, præſertim ruſticis, eſt adempta, & recreationi voluptatique Principum reſeruata. Venationes porrò
E fiunt in loco aut publico, aut priuato. In publico iure ciuili venari licet: *l. 2. 3. hoc tit dict. §. feræ, Inſtitu. eod.* in priuato ſuo, multò magis: *l. quemadmodum. 29. l. ſi putator. 31. ad l. Aquil. l. iniuriarum, 13. §. fin. de iniur.* in alieno item, niſi do-

dominus prohibeat, *dict.* §. *fera* *d. l. diuus, de ſeru. ruſtic. præd.* ſicut poteſt: *d. l. diuus,* res enim nondum quæſita eſt. ideo in pari cauſa melior eſt prohibentis, præſertim domini conditio, *l. an vnus,* 11. *ſi ſer. vendice.* qui aditu ſui fundi arcere ingredientem poteſt, cùm rei ſuæ moderator ſit & arbiter: at in rebus iam alteri quæſitis & alienis præcludere aditum ad inquirendum non debet, cùm diſpar ſit cauſa & ratio: alioqui quamuis ei prohibenti vis fieri nequeat in ſuo, quod cuique tutiſſimum eſt refugium: *l. plerique,* 8. *de in ius vocand.* tamen actione ad exhibendum, & rei vendicatione, ac iniuriarum, *l. qui pendentem,* 25. *de act. empt. gloſſ. in l. quamuis ſaxum,* 6. *de donat.* & ſi contrectet, furti etiam conueniri poterit, *l. theſaurus,* 15. *ad exhiben. l. hoc amplius,* 9. §. *Alphenus, de damn. infec. l. ideo,* 5. §. *de arbor. de rei vendic.* Etſi autem venari in alieno permiſſum eſt, vt dixi, domino conniuente: laqueos tamen & decipulas ponere, aut foueas fodere venandi cauſa, inibi non licet: *l. quemadmodum,* 29. *in princip.* & §. 1. *ad l. Aquil. dict.* §. *nemoretia, de pace tenen.* quemadmodum nec poſitum habere, abſque ſeruitutis iure. *d. l. quemadmodum,* §. 1. *l. ſi quando,* 17. §. 1. *ſi ſeru. vend.* Sed, vt dixi, Principes & domini terrarũ, omne venandi ius ad ſe tranſtulerunt, priuatiſque illud etiam in prædijs proprijs ademerunt: quod etſi initio fuit fortè iniurium, *dict. l. iniuriarum,* §. *fi. Schurff. conſil.* 1. *nu.* 12. *cent.* 3. *Chaſſ. in conſuet. Burgund. Rub.* 13. §. 7. *num.* 2. & 4. vt ſi Princeps theſauros in proprio inuen-
B tos priuatis adimere vellet: §. *fin. Inſtitut. de rer. diuiſ.* tamen cùm in hac prohibitione priuati fundorum domini acquieuerint, vel ſola iam præſcriptione, ab eiuſmodi iure etiam in fundis proprijs excluduntur. Nam etiamſi regulariter præſcribens ius in a-
C lieno, non tamen facultatem vſus domino interuertere videatur: *l. præſes, Cod. de ſeruit.* tamẽ ſi dominus vſu ſit prohibitus, atque ita poſſeſſione ei interuerſa per longum tempus prohibitioni acquieuerit, etiam huic ipſi facultatis præſcriptum
D eſſe intelligetur, *Iaſon in l. quo minus, de flumin. Dd. in d. l. præſes: vbi Salicet. Schurff. dict. conſil.* 1. *cent.* 3. & *conſil.* 69. *num.* 20. *cent.* 1. Aucupium non æquè interdictum eſt priuatis, atque venatio, quia fit ſine armis, minoreq; cum tumultu atque tur-
E ba: quanquam ne vaſtentur ſpecies, certis temporibus aucupia & piſcationes interdici à Superiore poſſunt. *Chaſſan. in dict. Rubr.* 13. §. 7. Piſcatio quoque libera eſt, tam in ſuo, *dict. l. iniuriarum,* §. *fin.* quàm in publico, *dict.* §. *fera,* §. 1. *Inſtitut.*

de

de rer. diuiſ. non etiam in alieno, *d. l. iniuriarum, in fin.* quia piſces cum aqua priuata cõtineantur, ex eaque & in ea naſcuntur, in fructu aquæ ſunt & habentur, *l. item,* 10. *§. aucupiorum, l. vſufructuarium.* 69. *de vſufruct.* ac proinde ſunt in aliquo vniuerſitatis dominio & poſſeſſione, *l.* B *3, §. item feras, de acquir poſſeſſ.* quamuis nõ in ſingulari & propria, dominoque vt reliqui fructus cedunt. *l, bona,* 48. *hoc tit.* Quanquam autem etiam venationes & aucupia in fructu numerantur, *d. l. item. d. l. vſufructuarium.* C tamen hoc accipiendum eſt reſpectu ſubiectæ materiæ, & iuxta Rub. *de vſufruct.* ſcilicet vt eiuſmodi ius, quaſi ad fructũ pertinens, vſufructuario potius quã proprietario permittatur, non etiam vt pro fructu priuato cuiuſq; fundi & prædij ſit habendum: huic enim feræ non cohærent, nec illo continentur, nec ex eo naſcuntur. Forma venandi varia eſt: alia fit tacitè, alia cum cornu & clamore, alia canibus, alia laqueis, alia foueis, alia armis & tormentis, atque alijs id genus modis, *l.* E *qui foueas,* 18. *ad l. Aquil. d. §. nemo retia, de pace tenen.* Cum armis & tormentis, niſi ad noxias beſtias tollendas, venari ruſticis non licet: *d. §. nemo, vbi Iſer. & Alua.* vt nec foueas in alieno aut publico facere, & laqueos tendere propter periculum, *d. §. ne*-

A *mo, d. l. qui foueas, cum ll. ſeqq.* modus venandi eſt, vt abſq; cuiuſquam priuato incommodo & detrimento fiat, *l. quoſdam, C. de metal. lib.* 12. *l.* 2. *§. merito, cum ſeqq. nequid in loc. pub.* & ne vſque ad deuaſtionem ſpecierum, *Cha. d. Rub.* 13. *§.* 2. neu cum publici & neceſſarij muneris neglectione atque intermiſſione, *d. l. venatores, C. de excuſ. mun. lib.* 10. in quo vtinam nunquam peccaretur. Finis, eſt acquiſitio dominij: vſus ferarum ad victum & veſtitum: itẽ valetudinis exercitatio ac confirmatio, & relaxatio animi honeſta. Effectus, quòd capta fiant capientium, etiam in alieno ſolo, *dict. §. feræ d. l. 3. h. tit.* quamuis domino quoque prohibente ſint capta, *ita eſt communis concluſio in dict. l. diuus. vbi gloſſ. de ſeru. ruſt. præd. Angel. & Fab. in dict. §. feræ Chaſſ.* D *præall. loc. Rub.* 13. *§.* 2. *Schurff. d. conſil.* 1. *cent.* 3. Ad effectum etiam pertinent pœnæ, quibus Principes in eos animaduertere modò ſolent qui contra prohibitionem ſuam venantur. Sed multi dubitant, an tales prohibitiones, præſertim pœnales, valeant, *Angel. in l. ſi quis in metallum. C. de pœnis. Maran. de ord. iud. part.* 4. *diſtinct.* 2. *n.* 8. *& in terminus Dec. conſil.* 197. *in caſu n.* 2. *Card. & alijs c. non eſt. de dec. Iaſ. conſil.* 19. *lib.* 4. *Corn. conſil.* 211. *lib.* 4. *Tiraq. de nobil. cap.* 37. *n.* 150. *ratiocinatione. l.* 2. *n.*

192. *C. de pact. int. empt. & de iure venan.* Et ſanè cùm feræ in ſyluis, piſces in aquis publicis propriè non ſint in eorum poſſeſſione & dominio, *l. 3. §. item feras. de acquir. poſſ.* & in pœnalibus verba ſint propriè capienda, liquet eiuſmodi animalium furtum non fieri, *l. teſtamento. §. Scæuola. ſi quis teſta. lib. eſſe iuſſus.* At iniuriarium tenetur qui contra prohibitionem ingreſſus eſt: *l. 2. §. planè, de acquir. rer. dom. l. diuus. de ſeru. ruſt. præd. l. iniuriarum. 15. de iniur. Cæpoll. de ſeruit. ruſt. c.* 21. cuius pœna eſt arbitraria, §. *in ſumma. Inſt. de iniur. vnde Guid. Pap. deciſ.* 218. *dicit in Delphinatu arbitraria, & quidem capitis pœna venationes prohibitas.* quæ extendi ad mortem poteſt. *Maran. de ord. iud. part. 4. diſt. 1. nu. 45. & Diſput. 3. n.* 17. præſertim vbi in Principem delinquuntur, *Bald. Rom. Alex. & Dd. c. ex literis. vbi Dec. de conſtit.* Audio ſuſurros dominis abblandientium: ſed vt hæc demus, quę hoc in argumento valde dubia ſunt; *vide Dd. præalleg. loc. maximè iure Sax. quod prohibet ob venationem ferarum in corpore aliquem puniri, art. 61. lib. 2.* tamen iniuriæ pœna tanta eſſe non debet: *Felin. c. ex literis n. 21. de conſtit. per l. vltim. de iniur. Mynſig. obſeru. 46. cent. 2. Maran. præalleg. loc.* præſertim cùm hic in Principem, vt Prin-

A cipem, & ad violandam eius perſonam maieſtatemq; non delinquatur, *vide Bald. §. iniuria. de pace iur. firman. Iaſ. l. qui iuriſdic. de iuriſd. Carer. in pract. crim. §. circa n. 18. Petr. à Pla. delict. lib. 1. cap. 5. n.* 15. neque venationes ad regalia pertineant, *Ti-*
B *raq. de nobil. cap. 37. n. 150. Dec. conſil.* 197. nec arbitraria ad mortem extendatur, niſi in delictis morte dignis. *Maran. præalleg. loc. Felin. Dec. Der. d. c. ex literis, Cag. l. vnic. n. 7. ſi quis ius dicen. ſac. l. hodie, l. reſpiciendum, de pœn. c. is qui, de ſent.*
C *excom.* nulla verò ſit analogia, propter feram câpite punire hominem, *Zoan. d. l. 2. n. 192. C. de pact. int. empt.* Et hæc de venatione hactenus: nunc ex ſyluis & ſaltibus ad inſtitutum redeat oratio.

8 ¶ Primus igitur modus acqui-
D rendi iure naturæ dominij, eſt captiuitas ferarum animantium, de qua hactenus dictum. nam captiuitas hominum non eodẽ ex iure, ſed poſtea iure gentium ſecũdario eſt introducta: de qua paulò pòſt ſuo loco dicetur, *vide paulò inf. in 4. modo & tit. de*
E *capt. & poſtlim. reuer.* Secundò, inuentione earum rerum quæ certum dominum non habent, vt ſunt theſauri, *l. nonnunquam. 31. §. 1. hoc tit. §. theſauros. Inſti. de rer. diuiſ.* Tertiò adiectione; vel concreta, vt per alluuionem, *l. adeo, 7. §. 1, hoc tit.* aut alueo à flumi-

flumine relicto: *d.l. 7. §. 1. t. t.* A *cautionib. l. 2. de eo per quem fac.* *erit.* Huc etiam pertinent picturæ in aliena tabula factæ, quarũ cùm magnus eſſet apud Veteres honos, placuit vt ijs tabulæ cederent: quamuis alioqui literæ etiã aureæ chartis membranisve cedant, *l. quæ ratione, 9. §. 1. h. t.* B *§. literæ, §. ſi quis in aliena, Inſt. de rer. diuiſ.* vt reliqua omnia, quæ in aliena materia & re cùm ſoli, tum mobili inſeruntur, *§. cùm in ſuo, cùm §. §. ſeq. Inſt. de rer. diuiſ. vbi expoſui.* Sextò, † 9 confuſione ſpecierum, & mixtura: quæ cùm ita ſit, vt mutet C ſpeciem rerum confuſarum, vt cùm ex vino & melle fit mulsũ, dicitur confuſio: cùm ſpecies priſtina remanet, commixtio. Confuſione rerum voluntate dominorum facta, id quod ex confuſione natum eſt, dominis fit cõmune, habentq; actionem communi diuidundo: non vt materiam quiſque ſuam repetat, ſed iſtius ſpeciei portionem conſequatur, *d. l. idem Pomponius, §. 1. de rei vendic.* Sin citra dominorum voluntatem bona fide ab aliquo fiat confuſio, iure ſpecificationis illi acquiritur, iuxta diſtinctionem ſuprà traditam. Commixtæ autem res, quæ in nouam ſpeciem non abeunt, vt frumenta, metalla, &c. cùm facile ſeparari queant, non mutant dominium, *d. l. 7. §. voluntas, d. l. idem Pompon.* Septimò, iure ſoli. Quicquid enim in ſolo alie-

C. de alluuio. vel diſcreta, vt partu animalium noſtrorum: cuius enim eſt venter eius eſt partus: *l. partum 6. C. de rei vendic. l. idem Pomponius, 5. §. idem ſcribit, 3. 3. de rei vendic.* item ſi inſula in flumine vicinio naſcatur, *dict. l. 7. §. in inſula, hoc tit.* Quartò, captiuitate, cùm hoſtes iuſto bello deprædamur, *§. item ea. Inſt. de rer. diuiſ. l. poſtliminium, in pr. & t. t. infr. de captiu. & poſtlim. reuer.* Quintò artificio & induſtria ſpecificationis. Nam cùm quis ex aliena materia ſibi nouã ſpeciem bona fide extruit, quæ reduci ad priſtinam materiam nequeat, ſibi acquirit: quia forma quæ dat eſſe rei, *l. Iulian. 9. §. ſi quis, ad exhi.* præſtantior eſt materia, eamque ad ſe trahit: vt & aliàs ſemper, quod dignius eſt trahit ad ſe minus dignum: *c. quod in dubiis, de conſec. Eccleſ.* D *cap. 1. eo. lib. 6. c. ſi duo ex tribus, vbi Dom. in 3. notab. de off. de leg. in 6.* puta, ſi ex alieno hordeo coquat cereuiſiã, aut ex alieno ligno ſtatuam faciat, *d. l. 7. §. cùm quis, hoc tit. §. quum ex aliena: Inſt. de rer. diuiſ. vbi omnino vide.* Dixi, ſi bona quis E fide extruat. Nam ſi ſciat alienam materiam eſſe, meritò amittit & operas & ſpeciem, *l. de eo, 12. §. ſi quis ad exhi.* cum nemo è ſuo delicto, aut dolo, & proinde modum furto lucrum ſperare debeat, *l. ſi duo, 5. ſup. ſi quis*

no plantatur, ſeritur, ædificatur ſolo cedit, *dict.l. 7. §. cum in ſuo ſolo.* Octauo, iure poſſeſſionis. Bonæ enim fidei poſſeſſor fructus perceptos lucratur, *l. certum, 22. C. de rei vend. §. ſi quis à non domino, Inſtit. de rer. diuiſ.* Nono, traditione, *l. traditio, 20. hoc tit. §. per traditio Inſtit. de rer. diuiſ. l. traditionib. C. de pac.* Et his quidem præcipuè modis iure gentium acquiritur dominium: de quibus hoc in titulo, & *Inſt. de rer. diuiſ. vbi pro mediocritate mea vtcunque expoſui*, agitur.

10 ¶ Iure ciuili proprietates acquiruntur aut per vniuerſitatem, vt hæreditate, bonorum poſſeſſione, arrogatione aut titulis ſingularibus, vt vſucapione, donatione, legatis, *§. vlt. Inſt. per quas perſonas, &c.* de quibus ſuo loco eſt dictum, *vide quæ dixi in Inſt. ad h. tit.* Illud autem ſciendum eſt, ijſdem omnino modis dominia amitti, quibus acquiruntur, vt traditione, vſucapione, *l. 1. infrà pro derelicto.*

11 ¶ Materia in qua conſiſtunt dominia, ſunt res omnes humani iuris, quæ in commercium cadunt, & proprie res corporales, vt ſupra dictum eſt. Forma acquirendi ex cauſis prædicti intelligi poteſt: acquirimus autem plerumque dominium animo & corpore, *l. in pr. infr. tit. 1.* vt in pleriſque modis iuris gentiũ: interdum ſolo animo, *l. 1. §. pen. de acq. poſſ.* vt in modis ciuilibus, puta aditione hæreditatis, *vide ſup. de acq. hær.* item per procuratorem aut alium quemlibet volentibus nobis poſſidere: *l. ea quæ, 53. hoc tit. l. 1. §. pen. inſ. tit. 1.* aliquando abſque animo & corpore, vt per ſeruos, inuitis nobis: *l. etiam, 32. hoc tit.* corpore ſolo abſque animo vix eſt vt acquiri quippiam poſſit, *l. 1. §. 1. §. per ſeruum, 8. inf. tit. 1.* Forma tenendi, eſt ipſe modus habendæ perfruendæque rei. Forma probandi dominium difficilis eſſe aſſeritur, *Dd. in l. cum res, C. de proba.* Probatur autem tam inſtrumentis, *l. 4. C. de proba. Aret. in l. doce ancillam, C. de rei vend. l. indicia, 19. eo. tit.* puta inueſtituræ, *Spec. de proba. §. 1. n. 32.* emphyteuſeos, *Bald. in l. 1. in fi. C. de fideicom. & in l. 1. in 1. opp. C. de iur. emphyt.* aut alterius tituli, *d. l. 4. l. cum res, de proba.* ex quo traditio facta ſit, *d. l. cum res*, (nam ſolus titulus dominium non probat, *Dd. in d. l. cum res, Alex. conſ. 201. part. 2. & conſ. 10. & 11. parte 4.*) quàm teſtibus, *gl. in l. 4. ad verb. legitimis, C. de prob. Ang. in d. l. docet*, cauſam tamen ſcientiæ idoneam afferentibus. *Bal. Sali. & Dd. in l. ſolam, C. de teſtib.* Item per præſcriptionem, *Auth. niſi, vbi Bal. C. de bon. matern.* & poſſeſſionem, *l. 2. vbi gl. & Dd. de proba.* maxime tanti temporis vnde præſcriptio reſultet; *Bart. in l. pen. de cont. inſt. n. 4. & 5. l.*

& 5. l. traditionib. C. de pact. & A *tot. tit. ſup. de publ. & tit. ſi ager* per famam antiquam & publicã, *gl. in l. 4. C. de prob. Bar. in l. pen. de cond. inſt.* aliaque indicia & argumenta varia, *l. indicia,* 19. *vbi Bal. C. de rei vend. l. 4. C. de proba. c. cum cauſam,* 13. *c. licet,* 9. *de probat.* de quibus plura Dd. *in d. l. cum res, C. de probat. Firmian. latè in reper. verb. dominium probatur.* Finis dominiorum eſt, vt conſtituta rerum proprietate, ſcaturigines litium & contentionum obſtruantur. Nam eorum incertitudo & rerũ cõmunio parit diſcordias *l. cum pater,* 79. *§. omnia, de leg. 2. l. 1. cum ibi nota. infr. de vſucapionibus.* Deinde, vt quod ſuo quiſque iure poſſidet, id tuto quoque ac ſecure poſſidere, eoque, pro arbitrio vti frui poſſit.

12 ¶ Effectus dominiorum multiplex eſt, ſed in duobus præcipue conſpicitur: quorum primum eſt, quod dominus habet liberã re ſua vtendi fruendi facultatem, quatenus iura permittunt, *l. in re mandata,* 21. *C. de mand. l. 2. de his qui ſunt ſui vel al. iur.* alterum quod amiſſa poſſeſſione detur domino rei vendicatio, aduerſus quoslibet poſſeſſores, ad res recuperandas, *l. in rem,* 24. *de rei vend.*

¶ Cognata ſunt, quaſi dominium: quod habet, qui rem bona fide & iuſto titulo poſſidet: *l. [illegible], 175. de reg. iur. l. 2. C. de [illegible]bat. §. namque, Inſtit. de act.*

vectig. aut qui ex iniuſta cauſa, puta per metum, dolum, violentiam, rem amiſit, eamque aliqua actione vel petere vel repetere poteſt: *gloſſ. in l. 3. C. de his quæ vi met. cauſ. l. id apud. de verb. ſignific. l. non videtur* B *de acquir. poſ.* & ius in re, cuiuſmodi eſt penes creditorem, cui pignori res eſt data, *l. pignus,* 8. *C. de pign. actio. vide ſuprà de pign. act. & de pign.* vſufructuarium, & ſimiles. Contraria ſunt rapina, furtum, tyrannis, inuaſio alieni, & ſi qua ſunt ſimilia. Item C vniuerſalis rerum communio quàm admiſſam, certum eſt in hac corrupta natura, & diſparibus acquirendi conſumendique cauſis, perpetuos ſed. [illegible]num fomites eſſe excitaturam, vt inſcite Gratianus rerum D communionem ad ius naturæ retulerit *in c. ius naturale, 1. diſt.* Nihil enim ea fingi poteſt huic hominum naturæ, alioqui litigioſæ, & ad omne malum præcipiti, magis contrarium, & ad labefactanda conſotiationis ciuilis & commerciorum iura E perniciofius: niſi quis fortè Gratianum de iure naturæ ante lapſum incorruptæ, aut de iure quod omnium animalium eſt commune, loqui interpretetur.

De aquirenda vel amittenda poſſeſſ. T. II. C. 7. 32.

1 *Continuatio & diſpoſitio ſe-*

quentium titulorum.

2 *Definitio nominis & rei: unde dicta poſſeſſio, & quid ſit.*

3 *Diuiſio: & de poſſeſſione naturali ac ciuili.*

4 *Cauſa efficiens.*

5 *Materia.*

6 *Forma: & quando animus, quando corpus in acquirenda, retinenda, amittenda poſſeſſione requiratur.*

7 *Finis, effectus, & vſus poſſeſſionum.*

8 *Affinia, & contraria: ac quomodo amittatur poſſeſſio.*

1 PRæcognitis† acquirendi dominij modis, iam de poſſeſſione videamus. Ac primùm de eius natura, tum de effectu, poſtremò quomodo de ea in iudicio diſceptetur. Ad naturam poſſeſſionis intelligendam operę pretium eſt ſcire, quid ſit poſſeſſio, quotuplex, quæ eius cauſæ, qui effectus, quæ adiacentia & cognata.

2 ¶ Poſſeſſionis nomen bifariã Latinis accipitur: aliquando pro ipſa rerum proprietate: *l. Imperatores.* 17. *de ſeruit. ruſt. præd. l. interdum,* 78. *de verb. ſig. l. medi. de varijs & extraor. cogn. l.* 2. *Co. de prob. l.* 3. *Co. ſi quis igno. rem min.* frequentius autem ac propriè, *l. naturaliter,* 11. §. *nihil. hoc tit.* pro iure quo res abſque dominij iure detinetur. Poſſeſſio à ſedibus appellatur, quaſi A ſedis poſitio, quòd in re poſſeſſa ſedem ponamus, *l.* 1. *hoc t.* Poſſeſſionem ita communiter definiunt, vt ſit ius retinendi inſiſtendique rei. Nos retineamus Theophili *Inſt. de interdict.* definitionem: poſſeſſio eſt rei corporalis detentio, cui definitioni B explicationis gratia & ad oſtendendam differentiam, addamus licet hæc verba, quę alibi, §. *idem Inſtit. per quas perſon. vide Cont. lib.* 1. *Diſpu. ca.* 9. Theop. non omiſit, cum affectione ſeu animo poſſidendi. Detentio loco generis eſt, quod verbum latè C patet: *l. poſſeſſio quoque* 49. *hoc t.* additur, rei corporalis, quia incorporalia propriè non poſſidẽtur, *l. ſeruus,* 42. §. *incorporales ſupr. tit.* 1. *leg.* 3. *in princ. hoc tit.* Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res: vt inquit Lucretius. Adiecimus differẽtię D gratia, Cum affectione poſſidendi. Non enim ſuffic it ad iuſtam poſſeſſionem conſtituendam rem tenere, ſed oportet vt quis ſuo nomine ac iure, cum animo & affectione poſſidẽdi detineat, *l. ſi quis ante,* 10. *hoc tit. Theoph. Inſtitut. per quas perſon. nobis* E *acq.* Vnum eſt genus poſſeſſionis ex ſententia Pauli, *in l.* 3. §. *final. hoc tit.* quod corpore ſcilicet & animo quæritur, animo autem ſolo retinetur. Itaq; partim facti eſt, quatenus in facto poſſeſſionis corporalis conſiſtit: partim iuris, quatenus eſt in animo;

mo: *l. poſſeſſio, 49. hoc tit.* vnde duplicem poſſeſſionis rationem ſtatuit Imperator. *l. nemo,* 10. *C. eo.* aliã quæ iure, aliam quæ corpore conſiſtat: illa dignitate, hæc natura prior. nam vt alia, ſic poſſeſſionis iura ex facto oriuntur, nec quiſquam antè poſſidet animo, quàm facto corporali rem occupauit.

3 ¶ Species tamen poſſidendi, inſpectis cauſis ex quibus poſſidetur, variæ fingi poſſunt: alius enim pro emptore, alius pro donato, alius pro legato poſſidet, &c. Sed hæ quãuis diuerſæ poſſeſſionum cauſæ, non cõſtituunt diuerſas ſpecies. nam cauſæ ac tituli poſſeſſionum, ſunt res ab his ſeparatæ: quemadmodum & alias cauſæ efficientes ab effectis diſtant, & qualitates accidentales, vt loquuntur, ſpecies non mutant, *§. final. Inſtitut. de iur. per gloſ. in l. fin. §. quo ad verb. anno. de publ. & vecti.* Poſſumus tamen docendi gratia ſic poſſeſſiones diſtinguere, vt alia ſit iuſta alia iniuſta: ſiue, vt loquitur Paulus, *in d.l. 3. §. fin. hoc titulo* alia bonæ fidei, alia malę fidei: quod alibi ſecundum quid dicitur, *l. 1. §. deijcitur, infr. de vi & vi arma. iunc d. 1. §. ſi iur. hoc tit.* aut naturaliter aut ciuiliter poſſidere. Quanquam & is naturaliter inſpecto naturali poſſeſſionis vſu, poſſidere videtur, qui fructus rei percipit, *l. naturaliter 12, hoc tit.* Nihil enim aliud

A natura ad conſtitutionem poſſeſſionis requirit; quàm occupationem fruitionemque rei: id eſt, ipſam ſedis poſitionem ac factum poſſeſſionis. Quocunque igitur quis modo rem adipiſcatur, etiamſi alium vi deiecerit, eo animo vt rem poſſideat, B hic quodammodo naturaliter poſſidet, *l. clàm poſſidere, §. final. hoc tit. l. 1. §. penult. & §. poſſidere, infrà de vi & vi arm.* quia rem tenet: ſed ciuiliter non poſſidet, quoniam ius ciuile eiuſmodi vim improbat & poſſeſſionem auferri violento, ac reſti- C tui ſpoliato iubet: vt iuris interpretatione poſſidere non videatur, *l. non videtur, 22. l. ſi quis vi, 17. hoc tit.* ſed penes deiectum poſſeſſio eſſe intelligatur, *d.l. ſi quis vi, l. id apud ſe, 143. de verb. ſignific.* qui ad eam conſequendã interdictum habet. Et hæc poſ- D ſeſſio verè ciuilis dici poteſt, quoad animo retineri poteſt, *Bal. in l. fi. nu. 11. C. de his qui à non dom. manu. Bart. in l. 1. §. cũ igitur, n. 1. infrà unde vi, Chaſſ. in conſuetud. Bur. de inſtitut. §. 5. verb. s'il n'a grace, num. 82.* Quam igitur, vt breui conclu- E dam admittit natura poſſeſſionem, ea naturalis eſt propriéque ac verè poſſeſſio dici poteſt: quę porrò lege & iure ciuili probatur, ea ciuilis eſt, ſicuti eodem ſignificatu obligationem naturalem & ciuilem dicimus. Porrò ciuilis poſſeſſio in iure, natura-

lis

lis verò in facto detentionis ver- A titur: *l. poſſeſſionem*, 20. *hoc tit. l. nemo*, 10. *C. eo.* vtraque in vera & iuſta poſſeſſione cõcurrit; quæ ideò partim in iure, partim in facto conſiſtere dicitur, *d. l. poſſeſſionem*, 29. Dicitur & alio ſenſu poſſeſſio naturalis, ſcil. quæ non animo dominij habetur, ſed B alio iure proprio tamen, puta vſusfructus, pignoris, &c. poſſeſſio verò ciuilis, quæ animo dominij tenetur, *l. naturaliter*, 12. *hoc titul. l. 2. ff. pro hær. vide Cuiac. in l. ſerui*, 16. *de vſucap. & lib. 4. obſeru. cap.* 3. Et ſunt aliæ harum poſſeſſionum cum C diſtinctiones: tum definitiones apud Contium, *lib. Diſput.* 1. *c.* 9. quo digitum intendiſſe nunc ſatis ſit.

4 ¶ Poſſeſſionem efficit iuſta apprehenſio & detentio rei, eo animo facta, vt poſſidere velis, animo enim & corpore poſſeſ- D ſionem acquirimus, *l. quemadmodum*, 8. *d. l. 3. in princ. hoc tit. l. ferè*, 296. *de reg. iur.*

5 ¶ Materia in qua conſiſtunt poſſeſſiones, ſunt res omnes corporales. Nam incorporalia, quia teneri nequeunt; propriè non poſſidentur, ſed quadam tantum E iuris interpretatione, *d. l. 3. in princip. vbi gl. l. ſequitur*, 4. §. *ſi viam, infr. t. t.* Quæ tamen extra commercium ſunt, vt ſacra & religioſa; quamuis tangi poſſunt, poſſidere contra leges non poſſumus, ſed duntaxat detinere, *l. qui vniuerſas*, 30. §. 1. *hoc t. longa, vbi gloſſ. ſuprà de mortuo inferendo.*

6 ¶ Forma in eo eſt, quod corpore & animo poſſideamus: vtrũque enim requiritur in acquirendo, *l. qui vniuerſas*, 30. §. *pen. hoc tit.* & animus poſſidendi, *l. ſi id quod*, 25. §. *fin. hoc tit. l.* 1. §. *ſi quis vi. de vi & vi arm.* & corpus, videlicet corporalis apprehenſio, *l. qui iure*, 41. *l. 3. in prin. &* §. *in amit. hoc tit. Paul. lib.* 5. *tit.* 2. non enim quæ ſpe & animo deuoramus, continuò poſſidemus, *l. 1.* §. *per procuratorem, &* §. *item acquirimus, hoc titul. vide tamen d. l.* 1. §. *pen. Cuiac. obſeru. lib. 4. cap.* 3. Et hæc quidem forma acquirendæ poſſeſſionis eſt. In ea autem retinenda ſolus animus ſufficit, ne per ſingula horarum momẽta rebus noſtris inſiſtere neceſſe habeamus: *dict. l. 3.* §. *ſalus, &* §. *in amittenda, d. l. ſi id quod*, §. *fin. d. l. clam poſſidere*, §. 1 ſicut & in amittenda, *d.* §. *in amittenda.* quatenus tamen poſſeſsio iuris eſt, & in animo conſiſtit. Nam quatenus in facto & detentione vertitur, neceſſum eſt contrarium factum interuenire, & corpore eam amitti, *l. quemadmodum*, 8. *hoc tit. d. l. fere, de reg. iur. vide aliam harum leg. conciliationem apud Cont. lib.* 1. *Diſput. cap.* 9. Poſſidemus autem vel pro ſuo, ſiue noſtro, *l.* 1. § *per procuratorem, hoc tot. tit. inf. pro ſuo*: ex varijs titulis, ad trans-

ferendum

ferendum dominium idoneis, *l. pignori.13.§.fi.de vſucap.* quæ ciuilis & iuſta ac propria eſt poſſeſſio: *l. 2. pro hared.* vel pro alieno, quomodo creditor, colonus, emphyteuta, vſufructuarius naturaliter poſsident: *dict. l. naturaliter, 11. hoc tit. l. ſi ab eo, 12. l. pignori.13. in fin. de vſuc. d. l.1. §per procura. hoc tit. l.2. Co. de praſc. 30. ann.* vel pro poſſeſſore, vt prædo & alius quilibet malæ fidei poſseſsor. *l. nec vllã, §.1. de pet. hare. l. vlt C. vnde vi.* Forma probandæ poſſeſsionis varia eſt, puta ex perceptione fructuum, *l. Titia. vbi Bar. de ſol. l. litibus, Co. de agr. & cenſ. lib. 11. l. Celſus, vbi Bart. num.20. de vſuc.* penſionum, *Bart. in l. quãuis, §. ſi conductor, de acq. poſſeſſ. Ang. in l. quadam, de rei vend. vide Lanfr. in cap. quoniam. verb. teſt. num.96. de probat. Soc. conſil. 131. in praſenti, num.2.3.4. vol. 1. l.2. de acqu. poſſ. Bart. in l. qui vniuerſas, §. quod per colonum, num.1 & 2. hoc tit. Bal. in l. ſi. C. fin. regun. l. & in l.1. in fin. Co. de ſer. fug. in cap.1. in princ de cont. inueſt. Bal. conſil.161. pr'ponebatur, num. 3. vol. 3.* aliorumque poſſeſsionis actuum demonſtratione, *Bal. in c.1. §. ſi verò, num.1. quid ſit inueſt.* cenſuum & collectarum ſolutione, *vide Bart. & Bal. in l. ſi pater, 8. C. de act. empt. vide Bart. in l. Celſ. num. 25. de vſuc. t.t. Co. ſine cenſ. vel. reliq.* ...ceptis & actibus iuris poſſeſ-

A ſorij in re factis, *Bal. in l. libertis, num.3. C. de oper. lib. in l.2. n.54. C. de ſerui.* viciniæ ſcientia, locatione, *Bart. in l 2. C. de acq. poſſ. Bal in l.1. in fin. C. de ſer. fug.* ſatione & plantatione: *Bal. & Dd. poſt gloſſ in l.3. Co. fin. regun. Bart. in d. l.2.* ſignatura ſeu conſignatione & clauſione rei velut traditæ, *l. quod ſi neque de pet. rei vend. & Alexand. in l. qua dotis, ff. ſolut. matr.* receptione clauiſi, *l. clauibus, de cont. empt. Socin. in l. poſſideri, num.24. hoc t. & conſ. 131. in praſenti, num 3. & 8. vol. 1.* item præſumptiuè ex titulo, *gloſſ. & Dd. in l. quadam, in fin. de rei vend. l.2. vbi Bart. de acq. poſſ. & in l. Celſus, n.16. de vſuc. l cum, § fin. de Public.* & inueſtitura. *Lanf. in d. c. quoniam, verb. teſt. n. 96. de probatio. Ang. in l. quiſquis, Co. de donat. Bal. in l. empt. C. plus valere,* contra inueſtientem, non contra tertium. *Lanfr. praall. loc.* poſſeſsione totius, vnde præſumitur poſſeſsio partis, *l. is qui, 20. quibus mod. vſusfruct. amit. c. ad decimas, de reſtitut. ſpol. lib.6. Innoc. in c.2. n.3. & 5. de cap. mona. Iaſ. in l.3. in princ. num.34. de acq. poſſ.* & contentorum in toto: *Socin. d. conſil. 131, num 2. per l. clauib. de cont. empt. l. ſi ergo, 9. §. dotis, de iur. dot. Ang. in l. qui vniuerſas, in princ. de aqu. poſſ.* fama: *cap. cùm cauſam, 13. de probat. Bartol. in l.1, in fin. C. quo leg. Mont. tract. fin. reg. cap. 55. 56.* teſtibus qui deponunt,

ponunt, vidiſse poſsideri, *l. ſtipulatio iſta, §. hac quoque, vbi gl. ad verb. referente, & Dd. de verb. oblig. Panor. in d. c. cùm cauſam,* etiam ſingularibus *gloß. in l. ob carmen, §. fin. de teſt. Bald. in l. ſi opp. 16. C. de edict. diui Adr. toll. Lanſr. ca. quoniam, verb. teſtium. de probat.* non ſimpliciter in, ſtrumentis, *l. prædia, 48. vbi Bar. hoc tit.* licet ſuper traditione factis: *Specul. de prob. §. 1. num. 32. Bart. Bal. & Dd. in d. l. prædia, per illum text. Lanſ. in d. cap. quoniam, ver. teſtium, num. 97.* Nam his intelligitur tantummodò facta apprehendendi poteſtas: *Dd. in d. l. prædia, Lanfr. præallegat. loc.* nec æſtimo rei publicæ, *Bart.* Bal. *& Dd. in l. ſi pater, 8. C. de act. empt. Lanfran. præall. loc. n. 96.* &c. qua de re plura à Dd. *Dd. in l. Celſus, vbi Bart. nu. 23. de vſucap. gl. ſing. in l. 3. C. fin. reg.* Bal. *in l. fin. in 15. oppoſ. Co. de edict. diui Adrian. tollen. & in leg. iudicia, Co. de rei vendic. & conſ. 161. proponebatur, vol. 3. Lanfr. in c. quoniam, verb. teſtium, n. 69. Alexand. cōſ. 88. quoniam, & conſil. 99. viſis num. 6. vol. 5. Socin. d. conſ. 131. in præſent. per tot. vol. 1. Monta. in tract. ſi. reg. c. 52. 56. cum ſequ.* ſtudioſi petant.

7 ¶ Finis & effectus poſseſsionis eſt, vt reb. poſseſsis vtamur, fruamur. Sed ſunt & alij poſſeſsionum effectus atque vtilitates. Nam bonæ fidei poſseſsor

A fructus lucratur, *l. certum, 22. C. de rei vendi.* & eſt quaſi Dominus, *l. bonæ fidei, 48. ſup. tit. 1. l. bona, 178. de rei vendi.* proque domino habetur tam diu, quoad liquido contrarium non demōſtratur, *l. fin. C. de rei vendic.* quare & probationis onere in iudi-
B cijs leuatur, *l. 2. Co. de probat. §. commodum, Inſtit. de interd.* præſumitur enim eſse dominus, *l. ſicuti, §. ſed etſi, ſi ſer. vendi. l. 1. ſup. fam. erciſc. Dd. in d. l. 2.* & iuſtè, atque ex titulo contractuque iuſto poſsidere, Bart. *in l. penult. num. 3. & 4. de condit. inſt. gloß.*
C *fin. in l. quædam, 76. de rei. vend. Lanfranc. in c. quoniam, verb. teſtium, num. 96. de proba.* Deinde poſsidendo rerum etiam dominium tempore nanciſcimur, vt non immeritò ex poſseſsionibus cepiſse dominia I. C. *hic in l. 1.* teſtetur: de quo plura ſuo loco
D dicemus *ad tit. ſeq.* Affert etiam poſseſsio ius reſiſtendi propria authoritate, contra omnes qui poſseſsioni impedimentum aliquod creant. *l. quemadmodum, 29. §. 1. ad l. Aquil.* Bart. *poſt gl. in l. 1. §. interdictum, num. 3. de interd. per l. 1. §. vim vi. l. 3. l. cùm*
E *igitur, de vi & vi arm.*

¶ Affinis eſt poſseſsioni detentio. Sed quia alius poſsidere poteſt, alius detinere alieno nomine atq; iure, vt colonus: *l. 2. C. de præſc. 30. anno. l. 3. §. item, cū ſeqq. multis h. t.* ſequitur aliud detentionem eſse, aliud poſseſsionem,

l. poſſeſſ.

l. poſſeſſ. 49. hoc t. item proprietas; eum videlic. vnà cùm poſseſsione in dominio concurrit: nam quando per ſe in abſtracto conſideratur, tum nihil habet commune poſseſsio cum proprietate, *l. naturaliter. §. 1. hoc tit. l. 1. §. huius, infrà vti poſſidentis.* Contraria verò poſseſsioni sũt amiſſio eius & interruptio. De interruptione, ad titulum ſubſequentẽ opportunius dicemus. Amiſſio autẽ poſseſsionis, varijs modis contingit: vt ſi cui poſseſsio rei ſoli per vim auferatur, mobilis per furtum fraudemque ſubtrahatur *l. naturaliter, 5. de vſucap.* aut per inundationem occupetur res, *l. 3. §. Labeo, hoc tit.* vel fiat ſacra aut religioſa, *l. qui vniuerſas, 30. hoc tit.* vel in aliam ſpeciem mutetur, *dict. l. qui vniuerſas, 30. §. 1.* (ſpeciem dico: nam qualitas accidens non mutat poſseſsionem: vt ſi res fiat dotalis. *l. ſi fundum, de fund. dotal. Bal. in trac. præſcr. 3. parte 6. partis prin. q. 1. n. 5.*) item ſi Prætor eam auferat, vel in eam aliũ mittat, *d. l. qui vniuerſas, §. 1. vide ſupr. de dam. infect.* item ſi quis alieno nomine poſsidere ſe conſtituat, *l. ſi in aliquam, 28. l. quamuis, §. 1. l. quod meo, l. interdum. h. t. vide latiſſimè Tiraquel. de confeſſ. poſſeſſ.* & denique ait I.C. ex varijs cauſis poſseſſionem amittere poſſumus, *d. l. qui vniuerſas, §. 1.* Nam quæ ſic cauſæ eam acquirendi (ſunt

A autem multiplices) eaſdem & amittendi eſſe conſentaneum eſt, *l. 3. in princip. l. quemadmodum, 8. h. tit. l. ferè, de reg. iur. cum ſimil.*

De vſurpationibus & vſucapionibus, Tit. III.

B

C. 7. 31. 33.

1 *Continuatio.*

2 *Vnde dicta ſit vſucapio.*

3 *Quid ſit.*

4 *An dominium directum ex volũtate domini adijciatur.*

C

5 *De continuatione poſſeſſionis, interruptione et vſurpatione.*

6 *Cuiuſmodi poſſeſsio ad vſucapionem requiratur.*

7 *Species vſucapionum à diuerſitate temporum, et de iure Saxon.*

8 *De præſcriptionibus.*

D

9 *Cauſa efficiens, et ratio vſucapionum.*

10 *Materia et quæ res uſucapi poſsint, aut non.*

11 *Forma: et quis titulus, quæ bona fides, qualis continuata poſſeſsio, et quanti temporis requiratur.*

E

12 *De acceſsionibus temporum.*

13 *De cauſa finali.*

14 *De effectu.*

15 *De interruptione.*

SEd † vim & effectum poſseſſionis in vſucapionibus præcipuè perſpicere licet, quæ per 1

longam

longam poſseſsionem iure ciuili dominium poſsideri apponũt.

2 Vſucapio † dicta eſt, quòd vſu res per eam capitur, id eſt, ſine pretio & gratis acquiritur. nam capionem pro gratuita acquiſitione poni, dubium non eſt, *ut in l. qui pretio, 8. l. ſi mulier, 12. l. mortis, 18. l. cum qui, 21. ſuprà tit. de donat. cauſa mortis.* Vſurpare ſignificat, vſu retinere, atq; ita alterius vſucapionem poſseſſionemque interrumpere, *l. 2. h. titul. ubi Cuiac. et in l. 4. §. ult. hoc titulo.*

3 ¶ Vſucapio eſt, dominij rerum per vſum continuum poſſeſsionemque definiti temporis acquiſitio: vel ſecundùm Modeſtinum, eſt adiectio dominij per cõtinuationem poſseſsionis, temporis lege definiti, *l. 3. hoc t.* Eſt igitur adiectio dominij potius, quã acquiſitio. Nec † enim

4 acquiritur per eam à domino tradente, & ſuum ius trãsferente, ſed adijcitur poſseſsori à lege: quæ propter bonum publicum præſumit, dominum tantò tempore tacentem, rerumque ſuarum negligentem, in alienationem cõſentire, *l. alienum, 28. de verbor. ſignific.* Quam præſumptionem lex idoneo inducit, vt ſit iuſtior vſucapionis cauſa, quaſi permiſſum domini transferens dominium, cuius conſenſus ex diuturna patientia præſumitur: quod & alias fieri ſolet, *l. qui aliena, 6. in princ. vbi Dd. de acq. hæred. l. ſi filiusfam. 10. C. de pet. hæred.* Quare eſſe adiectionem dominij non vtilis modo, ſed etiam directi, dicendum eſt, *l. 1. l. fin. C. de vſucap. transformand. l. 20. C. de pact. l. 1. C. de præſcript. long. temp.* quanquam alij pro adiectione legunt adeptionem, *Cuiac. in l. 3. hoc tit. ex Vlp. tit. 19. & Iſidor. lib. 5. vide quæ dixi Inſtit. eo. in princip.* vt vſucapio ſit dominij adeptio potius quam adiectio: id quod Côntio *Diſput. lib. 1. cap. 10. 12.* non placet, vſitatam lectionem retinenti. Additur, Per continuationẽ poſſeſsionis: oportet enim eam eſſe continuam, *d. l. 3. l. nũquam, 31. §. 1. l. poſſeſsio, 20. hoc tit.* Nam † ſi interrupta ſit, puta per ablationem poſſeſsionis, quę naturalis dicitur interruptio: *l. naturaliter, 5. hoc t.* aut per litem motam, quæ ciuilis: *l. homo, 10. Co. de acq. poſſeſſ. l. moræ, C. de rei vend. l. fin. C. de præſcr. 20. anno.* ad effectum perduci nequit. *d. l. nemo, cum aliis ſup. alleg.* Et hæc interruptio appellari ſolet vſurpatio: cuius hic in rubrica mentionem fieri videmus. nam Oratores vſurpationem pro frequẽti vſu accipiunt, *d. l. 2. hoc tit.* Dominus itaque retinens frequenti vſu rei poſseſsionem, ne ab altero vſucapi poſsit, vſurpare eam, atq; ita vſurpando alterius poſſeſsionem interrumpere dicitur. Verbum † autem poſseſsionis debet cum effectu. & vt fieri ſolet 5

let

let in definitionibus, propriè ac-
cipi, videlicet de iuſta, plena &
perfecta poſſeſsione, quæ & ti-
tulum habeat: hoc eſt, legitimã
poſsidendi cauſam, ſufficientem
ad acquirendum dominium, *l.*
3.§.vlt.in verb. iuſta acquirend.
cauſa eius quod noſtrum non ſit,
hoc tit. quid ſit titul. vide Bal. in
l. ancillæ, 12. n. 1. C. de fur. gloſ. &
Card. in l. 1. in princ. de cenſibus,
& bonam fidem, vt qui poſsidet,
credat ſe ſuo iure tanquam do-
minum poſsidere, Neque ſuffi-
cit vnius diei poſseſsio, ſed tem-
pus requiritur lege definitum:
quod cuiuſmodi ſit, mox oſten-
demus.

7 ¶ Species vſucapionum diuer-
ſæ à diuerſitate definiti tempo-
ris ſumuntur. Nam quædam
eſt triennalis, in rebus videlicet
mobilibus, quàm proprie hoc
nomine appellari volunt: *in Rub.*
hoc tit. & Inſt. & C. eo. quædam
eſt quadriennij, vt cum à fiſco
res emuntur: *l. 1. & tot. tit. C. de*
quadrien. præſcr. §. fin. Inſtit. eo.
quædam decem annorum, vide-
licet in rebus immobilibus inter
præſentes, quædam viginti, inter
abſentes, *tot. tit. C. de long. temp.*
præſcr. §. 1. Inſt. eo: quædam tri-
ginta annorum, cum quis ſine
titulo longiſſima poſſeſſione rem
adipiſcitur: *l. ſiquis emptionis, 8.*
& tot. tit. C. de præſcr. 30. anno.
quædam. *l. fi. C. de præſcr. 30.*
& 40. vt in rebus Eccleſiæ præ-
ſcribendis: *Auth, quas actiones,*

A *C. de ſacroſan. Eccleſ.* quædam
100. annorum, aut tanti tempo-
ris, vt de eius initio non extet
memoria, vt in rebus ciuitatum,
l. fin. C. de ſacroſanct. Eccleſ. Et
Principis, *l. competit. 6. C. de præ-*
ſcr. 30. anno. item in ſeruituti-
bus, ſecundum traditionem no-
B ſtrorum (quam ſupra de ſer. re-
futaui) quæ cauſam non habent
continuam, *l. 3. §. ductus, de aqu.*
quotid. & æſt. l. diuturna, C. de
aquaduct. lib. 11. Dd. in l. fo-
ramen. 27. de ſer. vrb. præd. vide
tamen quæ contra dixi, tit. de ſer-
uit. &c. Saxones duas tantum
C ſpecies pręſcriptionũ agnoſcunt,
vide Schurff. conſil. 32. n. 14. cent.
1. quarum altera annalis eſt, &
aliquot dierum, quæ titulum &
bonam fidem requirit, videlicet
in rebus mobilibus, *Schurff. lib.*
11. art. 44. vbi gloſſ. & lib. 1.
art. 28. & 29. vbi vide glo. n. 3.
D item vtenſilibus & expeditorijs:
Fachſ. diff. 11. altera verò, quæ
ad res immobiles & incorpora-
les etiam hæreditarias, *Fachſ. d.*
diff. 11. vid. ſup. de pet. hæred.
per l. 4. C. in quib. cauſ. ceſſ præ-
ſcript. l. hæreditatis, C. de petit.
hæred. pertinet 30. & vno annis
E atque aliquot diebus, hoc eſt,
ſeptimanis, etiam abſque iuſto
titulo & bona vt volunt (quod
vix admittendũ videtur) vt dixi
conſil. 2. & 8. fide completur:
Land. l. 1. art. 29. vbi gl. Fachſ.
diff. 11. quæ tamen non pertine-
re exiſtimanda eſt ad actiones

tem-

temporarias: puta iniuriarum, doli, ſtatus, adulterij, & ſi quæ ſunt ſimiles quæ certis temporũ ſpatijs anguſtioribus ſunt circũſcriptæ, *gloſſ. fin. art.* 28. *lib.* 1. *& art.* 37. *lib.* 2. de quo tamen probabiliter poſſet diſputari, vt paulò pòſt dicemus. Et hæ quidem vſucapiones propriè dici poſſunt, quoniam ijs dominium plerumque vſucapitur.

8 ¶ Præter has autem quædam ſunt præſcriptiones, quæ dominij quidem ius non tribuunt, ſed exceptione muniunt poſſeſſorē, atque ita ſunt non dominij, ſed vſus per diuturnam poſſeſſionis continuationem acquiſitio: vt olim fuit in longi temporis poſſeſſione, de qua tit. de ſeruit. actum eſt, item ex conſtitutionibus, cùm quis rem 30. anni poſſedit, quam vſucapere non licet, puta furtiuam; vel cùm mala fide & ſine titulo poſſidetur. Etſi enim dominium continuatione poſſeſſionis hic quæri nequit: tamen quia ſpatio 30. annorum præſcribitur omnibus actionibus, ita vt exceptione elidantur, *l. ſicut*, 3. *l. omnes*, 4. *l. ſi quis*, 8. *C. de præſcr.* 30. *anno notat. Inſtitut. de perpet. & temp. actio.* poſſeſſor ope præſcriptionis tutus eſt, *d. l. ſi quis*, 8. §. 1. *C. de præſcrip.* 30. *ann. vide Cuiac. in l.* 4. §. *vltim. hoc tit. & Inſtit. eo.* Quanquam ſunt quædam actiones, quæ 40. tantùm annis præſcribantur: *d. l.* 4. *l. cùm notiſs.*

A 7. *l. fin. Co. de præſcript.* 30. *annor*, vt econtrariò nonnullæ vno anno, ſicuti iniuriarum actio, *l. ſi non conuitij*, 5. *C. de iniuriis*, quædam biennio, vt actio doli: *l. fi. C. de dol. mal.* nonnullæ quinquennio, vt inofficioſi querela, *l. ſi quis filium*, 34. *C. de inoff.*

B *teſtam. l. Papin.* 8. §. *fin. vbi gl. & Dd. ſup. de inoff. teſtam*, accuſatio adulterij, *l. iure mariti. l.* 6. *C. de induit. mariti hoc quinquennium, ff. eo. tit.* item controuerſiæ ſtatus defuncti: *tot. tit. C. ne de ſtatu defuncto.* plæreque criminales, viceanio. *l. querela,*

C 12. *C. de falſis.* Aliæ alijs temporibus: de quibus videre licet Hoſtienſem & Placenti. ad tit. de Præſcriptionibus. Qua in parte illud meritò dubitari poſſit, an ſtatuta, quæ ad 30. annos omnes præſcriptiones reducunt, vt ius Saxon. ſicut antè dixi, & mores

D Burgundiorum, *Chaſſ. in conſuetud. Burg. de foreſtis*, §. 8. *per tot.* etiam has temporales includant, & ad ſe trahant, id quod videtur; quia & præſcriptionem 20. annorum, & longiſſimi ac immemorialis tēporis cōprehendunt.

E *vide Chaſſ. præalegat. loc. nu.* 3. *quod & morib. Saxon. ſeruatur vide tamen gloſſ. contrariam. lib.* 1. *art.* 29. *ſub litera b. & nu.* 4. Moribus tamen Saxon. vt antè dixi, hæ temporales, præſertim annuæ, non includuntur, *gloſſ. vltim. art.* 28. *lib.* 1. *& art.* 17. *lib.* 2. Illud etiam hic ſciendum,

Dd. *vide in l. fin. C. de ann. exc. l. omnes, l. ſicut, l. cùm notiſſimi, Cod. de præſcr. 30. ann. l. moram,* C. *de rei vend.* alias præſcriptiones facere odioſas, alias fauorabiles, alias mixtas.

9 ¶ Cauſa vſucapiones efficiens, eſt lex Ciuilis XII. Tab. primùm conſtituta, *in princ Inſt. eod, Cic. in Top.* & deinceps varij Principum conſtitutionibus emendata, *tot. tit. C. de long. temp. præſcrip.* quæ bono publico introduxit vſucapiones: ne ſcilicet rerum dominia ſemper ſint in incerto, *l. 1. h. t.* atque hac ratione excitentur perpetuæ de poſſeſſionibus lites, quas quidem prohiberi & conſopiri publicè intereſt: *not. in l. quidam. 21. ſuprà ſi cert. pet.* vt non mirum ſit; ſi huic publicę vtilitati cedat lex inferior, quę vetat cuiquã inuito dominium auferre. *l. 4. C. de rei vend. l. non debet. 75. de reg. iur. vide l. 2. & ibi Dd. C. de quad. præſcr. & in l. æquiſſimè, de vſufru. Iaſ. & Dd. in l. 2. C. ſi cont. ius vel vtil. pub. & in eandem ſententiam ſup. diſputata, tit. de acquir. rer. dom.* Omnium porrò legum ſumma & ſuprema eſt, quæ ſalutem & vtilitatem publicam tuetur, vt oſtendunt Plato & Cicero. *in lib. 3. leg.* Salus populi, inquit Cicero. *lib. 3. de Leg.* ſuprema lex eſto:

10 Materia ſunt omnes res, *vide Vlpian. tit. 19. vbi vſucapionem rerum mancipi & nec mãcipi pro-*

A *ducit*, quæ poſſideri poſſunt, nã hæ rectè vſucapiuntur, paucis exceptis: *vide Vlp. tit. 19. & Inſt. eo. in prin. vbi dixi*, vt ſunt res propriæ, *l. 4. §. lana, hoc tit. l. in bello, 12. §. 1. de captiu.* pupillares, *l. bonæ fidei, 41. ſup. de acquir. do. l. ſi communem, quem ſer.* B *Cuiac. l. 4. verb. ſi pupilli, hoc tit.* furtiuæ, & vi poſſeſſæ, *§. furtiuæ, Inſt. eo. uide de iure Sax. gloſ. art. 8. lib. 1. & artic. 29. eo. lib.* & quæ ex ijs rebus naſcuntur: *l. ſequitur, 4. §. de illo l. iuſto. 44. §. etſi poſſeſſ. hoc tit. l. ancillæ, 12. C. 2. c. fuit.* quæ verò poſſideri C nequeunt, hæc non rectè vſucapiuntur: vt res ſacræ ſanctæ, religioſæ, diuinæ, *l. uſucapionem, 4. hoc tit.* (vnde & contra ius diuinum non currit vllo tempore præſcriptio: *Panorm. in cap. ſtatuimus, 1. nu. 7. de tranſact. per c. fin. extra eo. Schurff. conſil. 83.* D *prædicto nu. 11. cent. 3. per c. ad audientiam, c. cum venerabilis, de præſcr.*) item quæ ad fiſcum pertinent, *§. res fiſci, Inſt. eo.* & iure gentium publica ſunt, *d. l. 9. l. præſcriptio. 45. hoc tit.* aut meræ facultatis, *l. uiam. de uia pub. ref. ubi Bart. & in l. cum notiſſi-* E *mi, C. de præſcr. 10. anno Panorm. in c. quoniam, §. ultim. nu. 44. ut lit. non conteſt.* Cuiac. *l. ſi pignori, 13. hoc tit. Mynſing. obſeru. 16. cent. 1. latiſſimè Franc. Balb. in tract. præſcrip. in 4. parte, 5. partis princ. n. 1. 2. & per totum. Tiraq. de retract. conuent. §. 1.*

gloſſ. 2. n. 21. 22. cum multis ſequent. liber item homo, *l. 2. C. de præſcript. quæ cont. lib.* & ſi qua ſunt ſimilia, quæ non poſſidentur: quia commercio & vſibus humanis ſuit exempta. Etſi autem res incorporales, vt ſeruitutes, iuriſdictio, &c. propriè non poſſidentur, eoque olim lege Scribonia vſucapi non poterant: tamen obtinuit & has inſtar rerum immobiliũ poſſe longo tẽpore capi, *l. 2. C. de ſeruit. l. corruptionem, 16. C. de uſufr. uide l. 4. §. ſi uiam, hoc tit. ubi* Cuia. nam in immobilibus numerantur, *gloſſ. in l. fi. C. in quibus cauſ. in integr. reſt. arg. l. ait prætor, §. 1. de iur. dot. gl. in c. 2. ad uerb. iure, 1. de rebus Eccleſ. non alien. per l. fin. cap. de lau. temp. ipſ.*

11 ¶ Quod ad formam vſucapiendi attinet, ſciendum eſt perficiẽdæ vſucapioni opus eſſe poſſeſſione, ſine qua nulla vſucapio procedit. *l. ſine, 25. hoc tit. c. ſine poſſeſſ. de re iur. in 6.* Vnde dicitur, tantum videri & intelligi in præſcriptione, quantum inuenitur poſſeſſum: *l. 1. §. ſi quis, ubi gloſs. & Bartol. de itin. act. priuat.* & poſſeſſionem ſtrictiſſimi eſſe iuris, quæ nuſquam vltra & extra poſſeſſionis terminos extẽdatur. *uide latè Schurff. conſi. 86, n. 3. cent. 2. Iaſ. conſil. 16. n. 53. uol. 2.* Requiritur autem poſſeſſio eiuſmodi, quã poſſeſſor ſciat ſe ſuo nomine proprio habere. Nam ſi alieno nomine poſſideat,

A non vſucapit: *l. 2. de præſcr. 30. annor.* Cuiac. *in l. ſine, 25. hoc tit.* vt nec per alium poſſideat, veluti per procuratorẽ, niſi ſe poſſidere habeat compertum: quia vt ignorantes vſucapiamus, in peculiaribus rebus tantum receptum eſt: *l. 2. §. infrà pro ſoluto,* B *l. Labeo, 9. hoc tit. l. 2. §. Celſus, l. qui fundum, ultim. infrà pro empt.* Sed & ſine vitio acquiſitam eſse poſseſſionem oportet; quare opus eſt iuſto titulo; *l. Celſus, 27, h. tit.* hoc eſt, iuſta cauſa, & translatiua poſseſſionis, & habili ad transferendũ dominium, per C quam inducetur legitimum poſſeſſionis initium, cuiuſmodi eſt emptio, donatio, &c. Denique & bona fides neceſsaria eſt, vt videlicet credat poſseſsor, eum à quo habet titulum, fuiſse dominum, & habuiſse ius diſtrahendi aut alienandi: *l. bona fidei, 110.* D *de uerb. ſignif.* aut ſaltem credat ſe vſucapere poſse: *l. ſi fur, 32. §. 1. hoc tit.* Quæ bona fides præſumitur, niſi probetur mala *l. pen. C. de præſcr. long. temp. l. veri, 21. de probat.* Dyn. *in c. qui contra, 81. in fin. de reg. iur. in 6.* puta ex denuntiatione, *l. ſi fundum,* E *17. C. de rei vend. item, 22. §. petitam, de pet. hær.* aut ex interdicto legis, quæ vetet eiuſmodi rem quæ poſſidetur, alienari: *l. quemadmodum, 7. C. de agric. & cenſit. lib. 11. d. c. qui contra:* & per conſequens vſucapi, *l. fi. C. de reb. alien. non alien. l. alienationis.*

nis, 28. de verb. ſignif. etiamſi id poſſeſſor ignoret. nã iuris ignorantia non inducit bonam fidem: *l. nunquam, 26. hoc tit. l. 2. §. ſi à pupillo, inf. pro empt.* iura enim omnes ſcire debent: *l. leges, C. de leg.* paria autem ſunt, ſcire aut ſcire oportere: *l. 9. vbi Dd. ſuprà ſi cert. pet. l. qui fundum, 7. §. ſeruus, 2. infrà pro empt.* aut denique niſi alio modo de mala fide conſtet: *d. l. qui fund.* 7. §. *qui ſciens. l. ſi quis, 8. infrà pro empt. vide quæ dixi in §. ſi quis à non domino, Inſt. de rer. diuiſ.* Sufficit autem initio interueniſſe bonam fidem, videlicet traditionis tempore. *l. pen. infrà pro ſoluto, l. 2. in prin. infr. pro empt.* quamuis ſuperueniat poſtea alienæ rei ſcientia: *l. vnic. Co. de vſucap. transfor. l. cum hæres, infrà de diuerſ. & temp. præſcr. §. diutina, Inſt. eo.* Quod iure Pontificio nõ obtinet, quo neceſse eſt poſseſsorem nullo tẽpore rei alienæ conſcientiam habere, *c. fin. vbi Dd. de præſcr.* At contra vſus Saxon. bonæ fidei nullam rationem in longi temporis vſucapione temporis habet, ſed ſolum conſiderat poſseſſionem temporis continui: cuiuſmodi ſpatium (quanquam non æquè longum, vt dictum eſt) etiam legibus requiritur. Non enim ſufficit, poſseſſionem iuſto titulo & bona fide initam eſse, ſed ſuper hæc neceſſarium eſt, per tempus lege finitum eam continuari. Lege

A autem XII. Tab. olim definitum erat ſpatium in mobilibus quidẽ annus, in immobilibus verò biennium duntaxat in Italico ſolo: *l. vnic. C. de vſuc. transf. Inſt. de vſuc. in prin.* Nam prouincialia prædia ſicuti non erant mancipi, nec in pleno poſſidentium domi-

B nio, *Theoph. §. per traditionem, Inſt. de rer. diuiſ.* ita nec vſucapi poterant. Cur autem tam brevi tẽpore vetuſtas vſucapiones concluſerit, indicat rationem Varro, cum ait: Boni patrisfam. eſse rerũ immobilium quotannis ini-

C re rationem, & ſecundo anno, quod deſideratur quærere; rerũ mobilium ſingulis ſemeſtribus. Sed Iuſtinianus, auctis iam paſſim ita diuitijs, vt locupletes in iſtis temporum anguſtijs non omnes circumſpicere poſseſſionem & facultatum ſuarum par-

D tes commode poſsent, ne domini maturis quam par eſset, rebus ſuis defraudarentur, ita vſucapiones transformauit: vt res quidem mobiles per triẽnium, immobiles verò in omnibus indiſtinctè terris (nam vetus illa Italici & Prouincialis ſolis differen-

E tia, temporibus Iuſtiniani erat obſoleta) per longi temporis poſſeſſionem, id eſt, inter præſentes decennio, inter abſentes 20. annis, nunc vſucapiantur: *l. fin. C. de uſucap. tranſ. Inſt. eo. in princip. ubi dixi.* Per tanti igitur temporis ſpatium neceſse eſt cõtinuari poſseſſionem, & non in-

terrumpi, *ca. illud, 8. ex de præſc.* aut naturaliter, vt quia poſſidere poſseſsor deſijt, vel quia aliquid ex ſubſtãtialibus vſucapionũ ei interuertitur: *Franc. Balb. tract. præſcr. 3. parte, 6. partis prin. n.* 38. aut ciuiliter, vel per litis conteſtationem, *l. mora, C. de rei vend. l. nemo,* 10. *C. de acq. poſſ. l. antepen. C. de præſcr. long.*

12 *temp.* Sciendum † tamen eſt, nõnunquam poſſeſſiones & tempora diuerſarum perſonarum coniungi, quæ videlicet poſſeſſionis cauſam inuicẽ immediate dant & accipiunt, *l. poſſeſſio. 20. hoc tit. cum ſimil.* Sic continuatur tempus teſtatoris in hæreditatem & hæredem, *l. hæres,* 12. *l. nunquam,* 31. *§. vacuum. l. iuſto,* 44. *§. nondum, hoc tit.* hæredis in legatarium, venditoris in emptorem, donatoris in donatarium, *§. inter. Inſt. eo. vbi vide quæ ſcripſi, l. 1. §. ſi eam rem, inf. pro empt. vide inf. de diuerſ. & temp. præſcr. &c.*

13 ¶ Quod ad cauſam finalem attinet, vſucapiones bono publico (inquit Caius) introductæ ſunt, *l. 1. h. t.* ne rerum dominia ſint incerta, & vt aliquis reperiatur litium finis: *l. fi. inf. pro ſuo,* quas minui & ſopiri, publicce intereſt, *l. nonnulli,* 28. *§. pen. de reſcr. l. diſpendioſam, de iud.* Itaque quamuis videri poſſit iniurium, alicui inuito rem ſuam auferri (vnde præſcriptio iniquũ eſſe præſidium perhibetur, *in*

A *Auth. vt Eccl. Rom. Zaſi. conſ. 16. orta. n. 53. vol. 2.*) tamen quia maior ratio habenda eſt publicæ tranquillitatis & conſtitutionis dominiorum, quàm priuatæ ſingulorum vtilitatis: merito etiam cum aliquo priuatorum incommodo negligentium res ſuas, &

B quodammodo pro derelicto habentium, vſucapiones introductæ ſunt: *ex ratione l. 2. C. de qua. præſ. Aut. res quæ, C. con. de leg. l. vl. vbi Iaſ. & Dd. C. ſi con. ius; & in l. 2. C. de precib.* vt aliquo ſaltem tempore certo vnicuique

C conſtare poſsit, quid ſuũ, quid alienum eſſet, neque perpetuo lites timere poſſeſsor cogeretur: quas innumeras oriri neceſse eſſet, præſertim in tanta probandi dominij difficultate, *not. in l. cum res,* 12. *C. de prob.* niſi lex certo tempore proprieta-

D tem poſsidenti acquiri vellet: vnde Cic. vſucapionem finem ſolicitudinis & periculi litium vocat Saluti igitur publicæ & tranquillitati (quæ ſuprema lex eſt) prouidendum fuit, etiam cum ſingulorum non maximo detrimento, & vt ſuprà oſtenſum eſt: maxime

E cum iuſte conqueri non poſsit dominus, cuius quaſi permiſsu & voluntate vſucapio intelligitur compleri: *l. aliſnatum.* 28. *de verb. ſign.* ex diuturna enim eius patientia atque ſilentio, conſenſus tacitus præſumitur, *l. qui alien. 6, §. 1. vbi Dd. de acqu. hær.* præſumptione iuris & de iure con-

tra quā non admittitur probatio. Ita enim ob bonum publicū lex ſtatuit, tum fauore præſcribentis bona fide: tum in odium negligentis ius ſuum tempeſtiue proſequi. *c. præſcript. 16. quæſt. Bart. in l. 1. hoc tit. & in l. nemo poteſt. de leg. 1. Dyn. in c. poſſeſſ. de reg. iur. in 6. Tiraq. in tract. præſcr.* §. *1. gl. 7. §. fin.*

14 ¶ Effectus vſucapionis eſt præcipuus, quod dominium poſſeſſori adijciat, *l. traditionibus, C. de pact.* ſicuti dictum eſt: adeò vt is & aduerſus agentes munitus ſit exceptione præſcriptionis, quæ eſt litis finitæ, impeditque *Socin. latè in c. olim, n. 19. de lit. conteſt. Guid. Pap. dec. 416. n. 15.* conteſtationē: *c. 1. de lit. cont. in 6. Dd. in l. ſi. infr. pro ſuo,* & ipſam rem vendicare etiam ab antiquo domino poſſit: *d. l. ſi quis emptionis, 8. in princip. C. de præſc. 30. anno.* quamuis Publiciana contra dominium non detur, *l. pen. & l. fi. de publ.* Neque id ſolùm in vſucapione triennali verum putetur, ſed etiam in decennali & 20. annorum: ſcil. vt ex conſtitutione Iuſtiniani non tantùm vtilè dominium, verum etiam directū hoc modo acquiratur. C*ont. Diſput. lib. 1. c. 1. qui vtilem in rem ante Iuſtin. etiam competiiſſe hinc probat, ex l. ſi quis, C. de præſcr. 30. annor.* Inducit enim vſucapio iuſtum titulum, *c. de quarta, de præſcrip. c. 1. eo. in 6. Inn. in c. fraternitatis de teſtibus* & ſimilis ſolutione; *Bal. in l. tam mandatori. Co. de non nu. pec. Bal. in tract. præſcr. 1 part. in prin. quæſt. 6. n. 4. l. ſi pupilli, §. vlt. de ſolut. gl. Land. lib. 1, art. 29.* non quidem per omnia, ſed ſecundū quid. B*art. in l. item, §. quod adijcitur, de conſt. pec.* Tollit enim ciuilem obligationem, & elidit naturalem, *Bart. in l. fin. §. 1. ff. rem rat. hab.* Contraria vſucapioni ſunt iniuſtitia, ſeu nullitas tituli, mala fides, & reliqua quæ in forma vſucapionis incurrunt. de quibus ſuprà eſt expoſitum, item pactum vel ſtatutum, quo præſcriptio inhibetur, qua de re variæ ſunt Doctores diſputationes: quod tamen ad ſtatutum attinet, plerique aſſentiūtur, eo præſcriptionem tolli poſſe, quemadmodū & lege: *Ang. in l. 1. C. de rei dom. vel temp. Bal. in Auth. quas actiones, Co. de ſacroſ. Eccleſ. Chaſ. in conſuet. Burgund. §. 11. de mainmor. ad verb. par quelque laps, nu. 10.* etiamſi illam Princeps inhibere nequeat, niſi addita clauſula, Non obſtante, *Bal. in d. Authent. quas actiones, per illā text. Chaſ. præalleg. loc.* &c, de pacto variant ſententiæ: alijs exiſtimantib. *vide hac de re* Boer. *deciſ. 182. num. 8. & 9. parte* 1. per conuentionem derogari præſcriptioni poſſe: *Dyn.* Bal. *Imol. in l. nemo poteſt, de leg. 1. Bal. in l. vnic. C. de ſent. quæ pro eo quod inter, & in l. 1. vbi etiā Angel. Co. ne rei dom. Anton. de Butr. in ca. cum non liceat, de præſcript. Shurff. conſ. 14. nu. 6. cent.*

1. quam communem eſſe dicit Tiraquel. de retr. conſ. §. 1. gloſſ. 2. nu. 14. alijs id planè negantibus, *vide latiſſimè Tiraq. in tract. retract. conuent. §. 1. gloſſ. 2. num. 13. & 14.* quod bono publico vſucapiones ſint introductæ, *Iaſ. poſt Bartolus in d. l. nemo, n. 89. de leg. 1. Oldra. Cyn. Bal. in l. centurio, de vulg. & pup. Pan. & Fel. n. 11. in Rubr. de præſcri. Ang. conſil. 55. Gulielmus,* adeò vt etiamſi partes pactũ appoſuerint ne iure offerẽdi ex cõtractu vllo tẽpore præſcribi poſſit, nihilominus currat præſcriptio: *Ang. d. conſil. 55. Schurff. conſ. 14. num. 3. centur.* 1. quod periniquum videri poſſet, niſi bonum publicum, quo vſucapiones introductæ ſunt, priuatorum pactis atque commodis eſſet anteferendũ. *Authent. res quæ, C. commu. de leg. & fideic.* Sanè (vt rem in pauca conferam) communiùs concluditur, vt & in camera Imperij ſeruatur, tali pacto tolli præſcriptionem 30. & 40. annorum, cui renunciari poſſit, non immemorialem: abſque verò tali pacto, iuri offerendi, luendi: & alijs quę ſunt meræ facultatis, ne quidem 30. annis præſcribi, etiamſi plures contra diſputent. *vide latiſſ. Tiraquell. omnia ab vtraque parte allegantem, de retract. conuen. §. 1. gloſſ. 2. Dd. in d. l. cùm notiſſimi, C. de præſcript. 30. ann. Cuiac. in l. pignori, 13. hoc tit. Mynſing. obſer. 16. cent. 1. Fran. Balb. de præſcript. 4. parte 5. partis princip. per totum.*

A *Tiraquell. tamen præall. loc. putat contrariam eſſe communem, ſecundùm quam etiam in Parlamento dicit iudicatum. num. 22. & 26. vide etiam ſupr. ad tit. de reſcind. vend.* Sed hæc in Commentarijs noſtris limatiùs exponẽtur. Summas enim hic duntaxat rerum,
B non etiam integras diſpoſitiones tradere inſtituimus. Contraria quoque eſt vſucapioni, ætas pupillaris: contra quam nec incipere poteſt præſcriptio, nec antè contra defundum fortè incepta continuari; ſed durante ea ætate, omnis præſcriptio dormit atque
C ceſſat: *l. bonæ, 41. de acqu. do. l. ſi communem, quem. ſer. amit. Cuiac. l. 4. verb. ſi pupil. hoc tit. l. fin. vbi gloſſ. & Dd. C. in quibus cauſ. reſt. & in l. 1. C. ſi aduerſ. vſuca. et in l. ſicut, ad verb ſeruanda, C. de præſcript. 30. ann. Fran. Bal. in tract. præſcr. 1. part. 6. partis princ. num.*
D *34 Schurff. conſil. 28. ſuper nu. 10. et in conſil. 65. quod in præſenti. n. 2 cent.* 1. item minor ætas ſupra pubertatem, contra quam tantùm præſcriptio 30. annorum currit, *l. ſicut, de præſcript. 30. annorum,* non etiam alia minor, 3. 10. vel 20. annorum: *l. fin. Co. in quibus*
E *cauſ. in integr. reſtitut.* quanquam contra alium inchoata, erga minorem continetur, *Bal. num. 1. et 2. Dd in l. final. Co. in quibus cauſ. Bart. in l. etiam, de minor. vide omninò Franc. Bal. præall. loc. num. 35. Cano. in c. conſtitutus, de in integ. reſt.* Eadem ratione & hoſtilitas,

Digitized by Google

tas, peſtis, vel ſimis caſus impediens agendi facultatem, præſcriptionem impedit: nam impedimento eiuſmodi durante, dormit ſimiliter vſucapio: *c. ex tranſmiſſa, vbi Innocent. et Panorm. de præſcript. Bart. in l. naturaliter, n. 22. hoc tit. Panorm. conſil. 98. vol. 2.* quod verum eſt actione iam nata: nam antequam naſcatur, ſi impedimentum incurrat, haud quidem dormit præſcriptio, ſed non incipit currere, iuxta regulã quæ iſtis in terminis valet & accipienda eſt: Non valenti agere non currit præſcriptio, *l. 1. §. vlt. C. de annal. except. Cuiac. in l. pignori, 13. hoc tit.* Aduerſatur etiã vſucapioni, in integrum reſtitutio per quam reſcinditur. Reſtitutio autem tam minori datur: *l. vnic. C. ſi aduer. vſuc. c. conſtitutus, vbi Innoc. de in integ. reſti. Tiraqu. in tract. præſcr. ad ver. minores.* quàm ei qui agere quacunque ex cauſa non potuit, *l. 1. ex quib. cauſ. maio. c. ex tranſmiſſa, de præſcript.* Nam quod ſuprà poſitum eſt, ceſſare ac dormire præſcriptionem ob impedimentum hoſtilitatis, mortalitatis, aut ſimilis rei impedimẽtis facultatem agendi, ſic accipiendum id eſt, quando facultas agendi ita planè impedita eſt, vt ob eiuſmodi caſum ius non reddatur: ſecus autem, ſi ius nihilominus redditur. nam tunc currit etiã tempore belli vel peſte præſcriptio: quanquam non valenti agere, detur in integrum

A reſtitutio; *ita diſtinguit. Panorm. in d. c. ex traſmiſſa. Bart. in dict. l. naturaliter, num. 21. hoc tit. Bal. in l. cum notiſſimi, §. imò, C. de præſc. 30. annor.* vt & illi qui ius perſequendi quod ad rem habebat, ignorauit. Nam quamuis præſcriptio contra ignorãtem currat,

B perinde atque aduerſus eum qui agere non potuit: *l. fin. C. de long. temp. præſcr.* tamen etiam ex cauſa ignorantiæ, datur in integrum reſtitutio contra vſucapionem & præſcriptionem tam longi, *gloſſa in l. ſi patrem, 19 §. ſi per fundum, verb non vtend. quem. ſer. amittat.*

C *et in l. ſi ſic, 7. verb. vnà ſeruitus. vbi Caſt eo. tit. et in l. 2. in gloſ. vlt. vbi Cyn Bart. Bal. Sal. Iaſ. Co. de iur. emphy. et in l. cùm filiusfamil. 49. §. in hac ſtipulatione, ad verb. & ignoret. de ve. bor. obligat. vidè latè Tiraquell. in retra. proxim. §. 35. gloſſ 4. num. 25. Shurff. conſil.*

D *33. quod in terminis, num. 14. cent. 3.* quam longiſſimi temporis: vt habet communis opinió: *gloß. in l. ſicut, 3. verb. militia, C. de præſc. 30. annorum. Imol. in rep. cap. fin. de præſcript. Panorm. & Felin. in c. vigilanti, eo. tit. Rom. conſil. 123. primum, & conſ. 149. concluſionẽ.*

E *& conſil. 166. viſo latè Alexand. conſil. 7. videretur, lib. 1. & conſ. 48. in cauſa, eo. lib. & conſil. 116. perſpectis, lib. 5. vbi dicit hanc eſſe communem, latiſſimè Tiraq. in retra. prox. §. 34. gloſſ. 4. num. 36.* idque intra quadriennium, non poſt completam vſucapionem, vt

quidam opinati ſunt, ex *l.fin.Co. de temp. in integ reſt.cap.*1. *eo. tit. lib.* 6. ſed à primo ſcientiæ tempore computandum, *Bal.in l.falſum,C.ſi ex fal.alleg.Caſt.in l.vlt. C.de dol.mal.Panormit.in cap.*1.*in fin.de præſcrip.Bal.conſi.*235. *Bar. lib.*1. *Panorm. conſil.*32.*caſus,lib.* 1.*Tiraquell. de retract. prox.* §. 35.*gloſſ.*4.

5 ¶ Sed cum primis contraria eſt vſucapioni interruptio: de qua reſtat, vt vltimo loco nonnihil diſſeramus, ſi prius illud præmiſerimus, aliud eſſe interrumpi, aliud dormire præſcriptionem. Cùm dormit, prius inchoata vſucapio non eſt nullius momenti, ſed ſublato impedimento, puta impuberi ætate, hoſtilitate, &c. continuatur & tempus prius cum ſequente coniungitur. *Bal. in l. cum notiſſimi,* §. *imo,num.*7 *C. de præſcript.*30. *annorum.* Vbi verò interrũpitur præſcriptio, inchoata vſucapio ad nihilum recidit, & rurſus de integro eſt ordienda præſcriptio, priore nihil commodante, *vid. Innocent. Panorm. Fel.Imol.in cap. ex tranſmiſſa, de præſcr.* Interruptio eſt actus quo cœptæ vſucapionis continuatio interpellatur, *l.nemo,*10. *C.de acquir. poſſeſſ.* eſt interruptio temporis, *l.*2.*in fin.C.de ann.exc.Harmenop. lib.*1. *tit.* 3. Ea porrò noſtris aut eſt naturalis, aut ciuilis, *Bart.in l. naturaliter,* 5.*num.*4.*h. tit.gloſſ.in l.cum notiſſimi,*7.§.*pen. verb.innominata, Co. de præſcript.*

A 30.*ann. Felin.* & *Cano.in c. illud, de præſcr.* Interruptio naturalis eſt, qua poſſeſſio (cuius cõtinuationẽ complendæ vſucapioni neceſſariam eſſe diximus) naturaliter, hoc eſt, aliquo naturali facto, & re ipſa, non fictione interrumpitur: *vide modos interrupt. in l.*
B *qui vniuerſas,*§.1.*de acq.poſ.l.vlt. C.de acq. poſſ. Bart.in d.l.naturaliter,eo.tit. Fel.poſt Panorm.in cap. illud, de præſcr.* vt cum poſſeſſori res ab alio mobilis aufertur, immobilis occupatur: *l. naturaliter,* 5. *hoc tit.* cum is qui noſtro nomine poſſidet, puta colonus,
C rem in alterum alienat. *l. non ſolum,* 33. §.*qui pignori,*9. *hoc titul. l.*3. §.*quod ſeruus. ſup. tit.*1. Ciuilis eſt ficta quædam interruptio, quæ fit per actum ciuilem, puta litis conteſtationem. Litis tamen conteſtatio olim vſucapionem, quæ tantùm naturali facto ſcin-
D ditur, *l. vlt. pro empt.* non interrumpebat: *l.* 2.§.*fin. pro empt. l. ſi poſt acceptum,*18.*de rei vẽd. l.Iulianus,*9.§.*pen.ad exhib.l.ſicut,*8. §.*planè ſi ſer. vend.* quia ſufficiebat, bono titulo, bonaq; fide rem quæſitam eſſe: nec mala fides ſuperueniens ius vſucapionis publi-
E cum, *l.* 1. *hoc tit.* ſemel rectè inchoatam reſcindebat: *l. bonæ fidei,* 48. *de acquir.rer. dom. l.*4.§ *1 de illo, hoc tit. l.*2. §.*ſi ſeruus, pro empt. l.vnic. Co.de vſucap. transf. Cuia in d.l.*2. §.*vlt. pro empt.* quare etſi litis conteſtatio in mala fide conſtituit poſſeſſorem, *l. ſed etſi*

ſi,

zed by G

ſi,28.§.etiam,de pet.hær.condemnatione ſcilicet ſecuta, *l.1.C.de pet. hæred.l.item,20.§.6.7. cũ ſeq. eo.tit.* tamen quia non aufert poſſeſſionem: *l.nemo.10.C.de acquir. poſſeſſ.* (quod fit demum in executione, *l. qui reſtituere, de rei vend.*) ideò non interrumpebat vſucapionem: cæterum præſcriptionem longi temporis ſeu diutinam poſſeſſionem, *l.pen.pro empt.* elidebat: *dict.l.nemo,10.C.de acquir.poſſ.l.1 l.2.l.antepenult.C.de præſcri.long.temp Paulus lib. Sent. 5.c.2.* quia hæc non erat ius legale ante Iuſtinianum, quod inſtar vſucapionis dominiũ adijceret; ſed tantum, quædam exceptio, quæ ex æquitate dabatur bonę fidei poſſeſſori, qui iam decem annis inter præſentes, viginti inter abſentes. *Paul.lib.5.tit.2.* poſſediſſet rem, quæ non eſſet Italici ſoli, & in qua vſucapionum iura non obtinerent, *l.3 & tot.tit.de diuerſ.& temp.præſcript.l.2.Co. de præſcr.long.temp.d.l.nemo,10.C.de acquir.poſſeſſ.bonæ,48 ſup.de acq. rerum dom.* Vbi igitur ante completum decennium lis mouebatur bonæ fidei poſſeſſori, ita vt in mala fide quouis modo conſtitueretur, euaneſcebat æquitas exceptionis: quod tempus completum non eſſet, *l.moræ,C.de rei vend.d.l.nemo.d.l.2.l.1.l.antepen. l.pen. C.de long. temp. præſcr.* Extraiudicialis tamen denuntiatio (nam in iudiciali ſecus fuiſſe videtur, *l.2,C.vbi in rem act.* aut li-

A tis præparatio, hanc præſcriptionem non interrumpebat: *l. alienam,13. pro empt.* nam etſi dubiã curam affert, *l.item,22.§ petitam, de pet.hær.* non tamen reuera cõſtituit in mala fide. *Iaſon in l.1. num.16. de cond. indeb. per gloſſa in c. ſi diligenti. verb. bonæ fidei,* B *de præſcript.* Et hæc quidem ante Iuſtinianum obtinebant. Iuſtinianus porrò ſublata Italici ſoli & Prouincialis differentia, voluit omnes res ſoli 10. vel 20. annis non præſcribi tantum vtiliter veteri more, ſed etiam iure Quiritum, & ex ſua lege pleno iure C vſucapi: vt ſupra dictum eſt: *l. vnic.C.de vſucap. in princ. Inſtit. de vſucap.* Quare ſecundum ἀναλογίαν veterem, ne has quidem præſcriptiones nunc litis cõteſtatione interrumpi oportebat. Sed Iuſtinianus ſicuti veterem vſucapionum rationem transfor- D mauit: *l.vnic.Co.de vſuca. transfor.* ſic interruptionis quoque ciuilis diſcrimina fortè ſuſtulit: voluitque denunciatione & citatione iudiciali, aut ſi ea haberi nequeat, extraiudiciali teſtato facta, quamlibet præſcriptionem interrumpi, non modò longiſſimi E temporis, *l.3.l.cum notiſſimi,7. C.de præſcrip.30. ann.* vt volunt Doctores: ſed etiam longi temporis, atque adeò triennalẽ quoque: *l.2.Co.de ann. except. Nou.119.§.vltra, Authent. malæ Co. de long. temp. præſcript.* vt nihil neceſſe fuerit, Dd. *vide Bart. in d.*

l.cum

l. cum notiſſimi, Cyn.& Bal. in d. l. mora, C. de rei vend. ad conciliandas *ἀντινομίας*, de diſcrimine vſucapionum fauorabiliũ & odioſarum, *θαύματα ῥημάτων* comminiſci: quando palam ſit, & vnam eſſe omnium vſucapionum naturam, videlicet ſtrictam, *vide, vt dixi, Schurff. conſil. 86. nu. 3. cent. 2.* & Iuſtinianum ius vetus, hac quoque in parte interpolaſſe: cuius emendationem etiam Canones ſequuntur, *gloſ. & Dd. in cap. fin. de præſcript. & in cap. 2. de regul. iur. in 6. uide Balb. in l. 2. num. 7. Cod. de ſeruit. Franc. Balb. in tract. præſcrip. 13. part. 6. partis princ. num. 37. & 40.* Excipitur à noſtris ab hac interruptionis regula caſus ille, cum abſque titulo ex ſola aduerſarij patientia ius incorporale præſcribitur, vt ſeruitus, *l. 2. de ſeruit.* Ad eam enim præſcriptione interrumpendam, non opus eſſe volunt ſolenni denuntiatione aut citatione, ſed ſufficere factum aliquod, quod diſpatientiam (vt vocant) domini declaret: vt eſt proteſtatio, pignoris captio, impedimentum, vſus, *glo. Cyn. Bal. Caſtr. Sal. & Doctores, in dict. l. 2. Bartolus in l. naturaliter, nu. 27. hoc tit. Bald. in l. quemadmodum, 21. §. 1. & §. magiſtratus, ad l. Aquil. cap. auditis, vbi Innocen. de præſcript.* &c. Et hæc quidem in interrumpenda rerum vſucapione. Actionum porrò præſcriptionem ſola libelli oblatione aut A citatione contendunt interrumpi. *Bart. in d. l. naturaliter, in fin. per l. maritus, §. quinquennium, de adulter*: quamuis non niſi per litis conteſtationem, actiones perpetuentur ad 40. annos: *l. fin. Co. de præſcript. 30. ann.* ideoq; à denuntiatione ſeu oblatione libelli B noua præſcriptione opus eſſe: *Iaſ. in §. pœnales, n. 110. Inſt. de action.* interruptionem etiam, quia facti eſt, non tantum allegandam, ſed etiam probandam eſſe: *l. aſſeueratio. C. de non num. pec.* probari autem nõ modo per duos pluresve teſtes conſentientes, ſed etiam C per ſingulares, *Fel. in d. c. illud. n. 12. de præſcript. Bald. in tract. præſcr. 3. part. 6. & vltim. par. quæſt. 3. num. 54.* Verum in his multa ſunt non ſatis explicata, quæ paucis, quoniam exponi nequeunt, opportuniore poſt tempore locoque, ſiquidem erit otium, exa- D minabuntur.

Pro ſoluto. Titul. IV.

Hic titulus non eſt à ſuperiore in exemplari Floren. ſeparatus.

E
1 *Continuatio.*
2 *Quàm latè pateat hic titulus.*
3 *An titulus errôneus ſufficiat.*
4 *Explicatio.*

QVia † verò diximus, ſine titulo vſucapiones non procedere: ſpecialius quædam de iuſtis

ſtis earundem cauſis attingamus.

Conſtat autem vſucapio primum ex cauſa debiti, ſicut reliquæ ob-
2 ligationes. Itaque † qui rem debitam accipit, pro ſoluto vſucapit, non tantum quod debetur, ſed & quodlibet pro debito ſolutum hoc titulo vſucapi poteſt, *l. 1. hoc tit. vide Cuiac. in l. non ſolum,*
3 *§. ſi mihi, ſup. tit.* 1. Sed † ſi exiſtimans me debere, tibi tradam, ita demum vſucapio ſequetur, ſi & tu putes debitũ eſſe. Etſi enim ex illo titulo vſucapere nequeo, qui non præceſſit: *l. quod vulgo, 11. infra tit. 1. l. poteſt, 26. ſup. tit.* 1. tamen aliud eſt, quãdo iuſtum credẽdi errorem poſſeſſor habet, *l. 3. hoc tit.* & ex iuſto quaſi titulo res tradita eſt, nam abſque traditione error non ſuffiecret: *§. pen. Inſtitu. de vſuc. l. 2. ff. pro leg. l. Celſus, 27. l. pen. ſupr. de vſuc.* Quamobrem ſi ex aliqua cauſa, puta ſtipulatu, putemus deberi, & eo nomine ſoluas, rectè pro ſoluto vſucapiam, *l. 9. ff. pro ſuo.* Aliud
4 † eſt, ſi putem me ex cauſa venditi teneri, & ideo tradam. Hic enim niſi emptio præcedat, nec pro emptore, nec pro ſoluto vſucapio locum habet. Diuerſitatis ratio in illo eſt, quod in cæteris cauſis ſolutionis tempus inſpicitur, neque intereſt, cum ſtipulor ſciam alienum eſſe necne: ſufficit enim me putare tuum eſſe, cum ſoluis. In emptione autem & contractus tempus inſpicitur, & illud quod ſoluitur.

A Nam improbe facit, & quaſi furtum committit, qui ſciens rem emit alienam, *l. ſi in emptione, 24. §. item, cum ibi not. de contrah. empt.* Quæ fraus opinione erroris, tempore traditionis interueniente non diluitur. Quamobrem pro emptore vſucapere non po-
B teſt, qui non emit, cum bonam fidem tempore cõtractus habuiſſe nequeat, qui nullum contractum fecit: nec pro ſoluto, ſicut in cæteris contractibus. Nam hoc nomine vſucapi nequit, ſi ex cauſa propter quam ſolutum eſt, vſucapio non procedit: ex
C empto autem non poteſt procedere, niſi ea verè interuenerit. Atq; ita accipiendum eſt reſponſum Pauli ſatis obſcurum, *l. 3. hoc titulo.*

Pro emptore. Titul. V.
C. 7. 26.

D

1 *Quis pro emptore vſucapiat.*
2 *Errorem hic non ſufficere, quamuis iuſtum.*
3 *Explicatio l. 2.*
4 *Quæ requirantur ad hanc vſucapionem: & in quibus emptionibus habeat locum.*
E 5 *Quando iuſtus error excuſet.*
6 *Explicatio l 8.*
7 *Offerentem litis æſtimationem haberi pro emptore.*

PRo † emptore poſſidet & vſu- 1
capit, qui reuera emit: quia emptio transfert dominium, aut

vſu-

vſucapiendi conditionem, *l. clauib.* 74. *ſup. de contrah empt.*

2 Nec † ſufficit tantùm, in ea opinione eſse, vt quis putet ſe pro emptore poſsidere, ſed etiam verè debet ſubeſse emptio: quãuis ſi ex alia cauſa exiſtimans me debere tibi ignoranti tradam, vſucapies.

3 Quare † ergo ſi cùm putem me vendidiſse, tradam, non capies vſu? Quia ſcilicet in cæteris contractibus ſufficit traditionis ſeu poſseſsionis adeptæ (quæ eſt proxima vſucapionis cauſa, *l. præſcriptio*, 45. §. *fin. de vſucap.*) tempus, *l. iuſto*, 44. §. 2. *l. ſi aliena, l. ſi is qui pro de vſucap.* ſic denique ſi ſtipuler, ſciens rem alienam: ſi quidem nunc cùm tradita eſt, exiſtimem illius eſse qui tradidit, vſucapiam. Nam etſi tempore ſtipulationis conſcientiam rei alienæ habui: tamen non improbè facio, qui oblata liberalitate vter, ſperans eius rei quàm promiſiſti, dominium te aliquando recuperaturum, vt ſtare promiſsis poſſis. Eadem ratio in quauis donatione & permutatione, & mutuò obtinet, maxime cum in his ſolum traditionis tempus inſpiciatur: nam ea ſola vim omnem & efficaciam his cõtractibus adfert: *l. 1. in fi. de rer. permut. leg. Ariſt.* 18. *de don. cum ſimil. vid. tamen l. 2. C. eo. iun. l. 1. C. comm. vtriuſ. iud. l. 1. C. de rer. permut.* At in emptione illud quoque tempus inſpicitur quo contrahi-

A tur: quia improbè facit, qui dato pretio rem alienã inuito domino in ſe transferre per venditoris fraudem ſtudet: nec poteſt in mala non hærere cupiditate, qui rem ab eo nundinatur, quem ſcit non eſse dominum, nec ius alienandi habere: *d. l. ſi in em-*
B *ptione*, 24. §. *item, de contrab. empt. l. alienum*, 6. *l. ſi ſeruum*, 26. *l. eos*, 14. *C. de fur.* vt interim taceam aſsiduum & quotidianum huius contractus vſum, requirere exactionem bonam fidem, ne facile, & furta fiant, & res furtiue atq; alienæ diſtra-
C hantur, & aliquo iuris prætextu doloſus emptor ſe excuſet, vtroque domino res ſuas per fraudulentam vſucapionem interuertere moliatur: *l. iuſto.* 44. *ſup. de vſuc.*

Igitur † & bona fide emiſ- 4
ſe debet (vnde efficitur, verè emptionem interuenire oporte-
D re: alioqui enim quomodo intelligi poterit bonam fidem extitiſse tempore contractus, ſi nullus contractus ſit initus) & poſſeſsionem bona fide adeptus eſſe: *l. 1. hoc tit.* Neceſse eſt etiam, purã eſse emptionem, non cõditionalem, *d. l. 2. §. 2.* Nã hæc vt
E nec dominiũ, ita nec vſucapiẽdi cõditionẽ transfert, *l. neceſſario*, 8. §. *quod ſi pendente, de peric. & cõm. rei vẽd.* Reſolui autẽ ſub cõditione contractum, nihil vſucapioni obſtat, *dict. l. 2. §. Sabinus, cum ſeq.* Illud etiam neceſſarium eſt, eam rem tradi quæ

empta

empta eſt: alia enim pro alia vſucapi nequit, titulo emptionis: cum neceſſe ſit, ex empto rem eſſe traditam quæ vſucapiatur, *dicta l. 2. §. cum Stichum*, quia emptionis tempus inſpici diximus: *l. Celſus, vbi Cuiac. de vſucap.* quod nullum intelligi poteſt in re non empta, ſed pro empta in ſolutum data. Sed & de pretio ſatisfactum volunt eſſe Doctores, *Azo ad tit. C. de vſuc. pro empt. circa fin.* vt iuſta conſtituatur vſucapio.

5 ¶ Quod autem traditur, eum qui exiſtimat ſe quid emiſſe, nec emerit, non poſſe vſucapere: hactenus verum eſt, ſi non iuſtiſſimam eius erroris habeat cauſam. Quod enim ſi procurator cui mandatum erat, tradat rem quaſi emptam, an iuſta credendi cauſa non eſt, emptionem præceſſiſſe? *l. quod vulgo, 11. hoc tit.* Si filius ex hæreditate patris rem emptam ad ſe perueniſſe credat, *l. iuſto, 44. §. filiusfamilias, 4. de vſuc.* ſi à pupillo, quẽ puberem eſſe putem, à furioſo qui in adumbrata quiete ſanæ mentis videbatur, emã: certe his caſibus iuſtiſſima erroris cauſa poſſidenti patrocinatur: *d. l. 2. §. ſi à pupillo, cum §. ſeq.*

¶ Sane licet is qui ab eo emit, quem ſcit ſtatim conſumpturũ, bonæ fidei emptor eſt, quia nemo legem alteri dicere ſuper rei ſuæ vſu abuſuve poteſt: *l. ſi quis, 8. h. t.* tamen quia à luxurioſo, A & ſcortis protinus daturo ſciens emit, non vſucapit, quia emptori probabilem dubitandi de iure venditionis cauſam ſubjicere potuit, venditionis prodigalitas: *in l. ſi quis cum ſciret, 8. hoc tit. vide Anton. Aug. lib. 4. cap. 11.*

¶ Id ſciendum nouiſſime eſt, 7
B litis æſtimationem ſimilem eſſe emptioni: *l. 3. hoc tit.* eoque poſſeſſorem qui litis eſtimationem obtulit, incipere poſſidere pro emptore, *l. 1. hoc tit.* & continuari vſucapionem huius, quamuis litis conteſtatione interruptam: *d. l. 2. §. fin. hoc tit.*

C

Pro Hærede & pro poſſeſſore. Tit. VI. C. 7. 29.

1 *Continuatio.*
2 *Defuncti, non etiam hæredis bonam malamve fidem inſpici.*
D
3 *Qui hoc titul. vſucapere nequeant.*
4 *Errorem probabilem hic ſufficere.*
5 *Quænam res pro hærede vſucapiantur, quæ non.*
6 *De tit. & vſucap. pro poſſeſſore.*
E

EX cauſa † etiam ſucceſſionis conſtituitur vſucapio. 1
nam ſi defunctus res alienas bona fide poſſeſſas in hæreditate relinquit, vel etiam extra hæreditatem: dum tamen hæres, vel qui vt hæres probabiliter poſſidet

det bona fide, *l. pro hared. de petit. har. l. non ſolum, §. quod vulgo, de vſucap.* in hæreditate putet eſse, poterit pro hærede continuato defuncti temporis hæres vſucapere, ſiue bonæ fidei ſit, ſiue malæ, *l. penult. hoc tit.* Nam defuncti tantum fides
2 inſpicitur. Quod † ſi is malæ fidei fuerit, ignorantia hæredi ad vſucapiendum non proderit: quia ſuccedit in vitium defuncti, *l. cum hares,* 11. *infrà de diuerſ. praſ. l. 2. C. de fruct. & lit. expen.* adeo vt etiam citra acceſsionem temporis defuncti nō poſsit ipſe inchoando per ſe ab initio vſucapionem longo tempore acquirere: *Gloſſ. & Duarenus in l.* 1. *cum Auth. ſeq. C. de praſcript. long. temp. l. fin. & l. 2. C. de vſucap. pro hared. & in l. fin. C. communia, de vſucap.*
3 ¶ Pro hærede autem non vſucapit ſuus hæres, hoc eſt, qui eſt in poteſtate: quia cum poſsideat viuente etiam adhuc patre, *l. in ſuis* 11. *de liber & poſthum.* non poteſt ſibi cauſam poſseſsionis mutare, *l. 2. §. quod vulgo, hoc tit. l* 1. *inf. tit.* 1. & res quodammodo proprias vſucapere: ac quod antea alio titulo cū patre poſsideat, id nunc pro hærede vſucapere: *d. l. 2. §. fi. l. nihil pro hared. C. de vſuc. pro hared.* quod maxime in rebus à patre donatis procedit. nam alias recte eum pro hærede vſucapere non etiam alterum poſseſsorem,

A ſuo exiſtente, quidam volunt. Etenim cum in eum ius paternum continuetur, videtur quāuis mortuo patre nihilominus res eſse viuentis, vbi ſuus hæres exiſtit, & proinde hoc titulo vſucapi nequit, *l. 2. C. eo. vide Cuiac. in l. 2. hoc tit.* Itaque
B nec is qui viuentis adhuc hæreditatem poſſidet, vſucapit hoc titulo: *l.* 1. *hoc tit.* qui ſuperſtitis nec hæres nec hæreditas eſse aut intelligi poteſt. *l.* 1. *ſupr. de hared. vel act. vēd. l. qui ſuperſtitis,* 9. *de acquir. hared.* Sed nec is qui factionem teſtamenti non
C habet: *l. fin. hoc tit. vbi gloſ.* Oportet † enim eum qui pro hærede vſucapit, vel vere hæredē eſſe, vel probabili facti, non iuris, *l. nunquam,* 16. *de vſucap.* error, credere, ſe pro hærede poſſidere: vt recte Azo & Hoſtienſis ad hùc tit. annotarunt. 4
D ¶ Pro hærede autem vſucapiūtur res ſingulæ, non ipſa vniuerſitas, ſed ius hæreditarium. Hoc enim non vſucapitur, cum ſit ius incorporale, nulli rei immobili cohærens, vt ſeruitus (quæ propterea vſucapitur, *l. 2. C. de ſeruit.*) ſed tam mobilia quam 5
E immobilia in ſe complectens. Quare ¶ contra eos qui titulo ſingulari res hæreditatis ſingulares vendicare poſſunt, procedit pro hærede vſucapio: reſpectu vero petitionis hæreditatis nihil eſt quod in hæreditate vſucapiatur, ſed ea actio 30. demum an-

nis

nis præſcribitur. *l. 3. vbi Caſtr. Co. in quib. cauſ. ceſſ. long. temp. præſcr. & in l. 2. C. de pet. hær.*

6 ¶ Pro poſſeſſore titulus, illi qui
pro hærede eſt, par eſſe videtur,
ſicuti bonorum poſſeſſio prætoria hæreditati ſimilis eſt: *tot. tit. de poſſ. hær. pet. l. 3. de bon. poſſ.* quo titulo qui poſſidet pro poſſeſſore bona fide, res prætoriæ bonorum poſſeſſionis vſucapit, peræque atque hæres pro hærede hæreditarias. Et ita poſſeſſorem hic accipimus, non pro eo qui abſq; titulo, & bona fide pro poſſeſſore nudo velut prædo poſſidet: *l. 10. 11. 12. 13. de petit. hæred.*

Pro Donato, Tit. VII. C. 7. 27.

1 *Quomodo aliena res donari poſſit.*

2 *Quando ex titulo vſucapio procedat.*

IAm quomodo cauſa liberali-
tatis occaſionem præbeat v-
1 ſucapioni, videamus. Et † in
primis etſi donari non poteſt quod non eſt eius qui donat: *l. in ædibus, 9. §. vlt. infrà, de donat.* E ſaltem in detrimentum veri domini? *l. 4. C. de rei vendic.* quoniam nemo plus iuris in alium transferre poteſt quam ipſe habet: *l. nemo, 54. de regul. iur. l. traditio, 20. de acquirend. rer. dom.* tamen pro donato recte is

A vſucapit, cui donationis, vel
quod perinde eſt, imaginariæ
venditionis *l. fin. hoc tit.* cauſa
res tradita eſt. Neque tamen † 2
ſufficit opinari, ſed & donatum eſſe oportet, *l. 3. cum ibi not. h. t.* niſi iuſtus error interueniat. *l. fi. vbi gloſſ. C. eo. de vſuc. pro donat.* B Quare ſi donatio iure non valeat, vt inter patrem & filium, maritum & vxorem rei propriæ (nam in alienis ſecus, *l. 3. hoc tit.*) ceſſat vſucapio: *l. 1. §. 1. & 2. l. 3. & 4. hoc tit.* quantumuis putent contrahentes donationē valere. Nec enim error iuris iu- C ſtus eſt, neque in vſucapionibus prodeſt, *l. nunquam, 26. ſup. de vſuc.* cum pro ſcientia habeatur.

Pro Derelicto. Tit. VIII.

1 *Derelictum idem eſſe quod donationem: & continuatio.* D

2 *Quis videatur pro derelicto habere.*

3 *Quis hoc titulo vſucapiat: & an error ſufficiat.*

EX cauſa † derelicti perinde 1
vſucapitur, vt ex donato.
Res enim pro derelicto habita, donari videtur, *l. quod ſeruus, 36. de ſtip. ſer.* ideoque continuo fit occupantis, *l. 5. hoc tit. §. penult. Inſtitut. de rer. diuiſ.* Pro † dere- 2
licto autem haberi res dicitur,
quam dominus ea mente abijcit,

vt

vt in numero rerum ſuarum diutius eſſe nolit, *d. §. pen.* Itaque ſi res pro derelicto habita ſit, ſtatim noſtra eſſe deſinit & fit occu-
3 panti, *l.1. hoc t.* Sin † autem noſtra non fuit, poteſt is qui occupat eam vſucapere ex hac cauſa derelicti, ſiue ſciat à quo pro derelicto ſit habita, ſiue ignoret, *l 4. hoc tit.* Vere autem pro derelicto habitam eſſe oportet, quod hoc titulo vſucapiatur, *l. 6. & 7. hoc tit.* Nec enim ſufficiat falſa opinio, *l.6. hoc tit.* niſi ex iuſtiſſimo errore oriatur, *gloſſ. in d.l. 6. Hoſtienſ. in tit. pro legato. Capolla in tit. pro derel. n.4. Cuiac. l.pen. de vſucap.* Eſt, inquit, error iuris, facti, falſæ cauſæ. Iuris error vſucapionẽ impedit facti vſucapionem parit, falſæ cauſæ vſucapionem non parit, niſi quis ex ca- cauſa traditum acceperit, *d. l.penult. vide l. nunquam, §. Celſus, de vſucap.*

Pro legato. Tit. IX.

1 *Continuatio.*
2 *Qui pro legato vſucapere poſſit.*

1 EOdem † modo, ſi teſtator alienas res legarit; pro legato, quę & ipſa donationis ſpecies eſt, *§. 1 Inſt. de legatis.* vſucapi poteſt ab eo cui legatum eſt: dummodo verè legatum ſit, vel ex iuſtiſſimo errore legatum putetur, *l. 1. 2. 3. 4. hoc tit. latè Capoll. in tract. pro*
2 *leg. num.6.* Nec † impedit, ſi non
A iure legatum ſit, *l. fin. hoc tit.* aut teſtator adhuc viuat: dummodo is cui res legati nomine tradita eſt, probabiliter exiſtimet eſſe mortuum, ac legatum valere, *lege 4.6. hoc tit.* habeatque teſtamenti factionem, *l. nemo 7. hoc titul.* Quare is cui ignoranti rem aliter
B ſe habere, indebitum legatum, vel quod nunquam legatum eſt. vt legatum ſoluitur; pro legato, aut ſaltem pro ſoluto poſſidet & vſucapit, *l. Celſus, de vſucap.* is verò pro poſſeſſore poſſidet, nec vſucapit. *l. nec vllam, 13. §. 1. de pet. hæred.*

C

Pro dote, Tit. X. C. 7. 28.

1 *Quare pro dote vſucapi poſſit.*
2 *Ante matrimonium datum quomodo uſucapiatur.*
3 *Cur æſtimata res ante nuptias hoc tit. non vſucapiantur.*

D

EST † & titulus vſucapionis, & 1
quidem iuſtiſſimus, vtpote cum transferat dominium, *l. doce ancillam, 9. Co. de rei uend. l. in reb. 30. Cod. de iur. dot.* ac per cõſequens vſucapiendi conditionẽ, *d.l. clauibus, de contrah. empt.* qui
E appellatur pro dote: vt qui in dotem rem accepit, vſucapere poſſit ſpatio ſolenni, quo ſolet pro emptore vſucapi, *l. 1. hoc tit.* Itaque † cui res alienæ bona fide in dotem dantur, is à tempore traditionis incipit vſucapere: ante quidem matrimoniũ pro ſuo, illo

illo verò ſubſecuto, pro dote; cuius titulus, *d.l.1. hoc tit.* nullus eſse poteſt ante cõtractas nuptias, *l. final. Co. de dotis promiſſ.* Sed ſi æſtimatæ res in dotem dentur, neque pro dote, neq; pro ſuo ante matrimonium cõtractum vſucapio in his procedet, *l.2. hoc tit.* nam æſtimatio facit emptionem, *l. plerumque. 11. de iure dot. l. 3.*
3 *C. de iur. dot.* Vt † igitur conditionalis vẽditio nõ admittit vſucapionem antequã conditio exiſtat, *l.2. §. ſi ſub conditione, ſupr. pro empto* ita nec iſta æſtimatio, quæ in ſe habet conditionem, ſi matrimonium fuerit ſubſecutũ, *d.l. plerumque, §. ſi ante*, ſicuti omnis dotisdatio, *l. 6. 7. 8. de cond. cauſ. dat.* quæ conditio non ita ſubeſt, nec dominij translationem impedit, quando res non æſtimatæ ſponſo in dotem dantur *l.1. h. t.* Tunc enim quia periculum accipientis non vertitur, ſtatim intelligitur transferri dominium, vt ex alijs ſimilibus cauſis, *l.2. de in diem addi. §. uendita. Inſtitut. de rer. diuiſ.* niſi aliud appareat actum: *l. procuratoris, 5. §. penult. de tribut.* quamuis nuptijs non ſecutis reſoluatur dominium, & in priorem ſtatum reuertatur: vt non mirum ſit, vſucapiendi quoque conditionem transferri, vbi titulus dominium transferre poſſit, *d. l. 1.* At quando res æſtimata in dotem datur, quia tunc periculo mariti res eſt, ſicuti in emptione, *§. cum autem, Inſt. de* A *empt. & vẽd. t.t. ff. & C. de pericul. & cõ. rei vend.* non debet hoc periculum in maritum deriuari, antequam verè contractus ſit perfectus, *l. neceſſario, 8. de peric. & comm. rei vend.* quare ſuſpenditur in euentum vſque matrimonij, effectus traditionis: nec antea aut dominium aut periculum B & per conſequens nec vſucapiendi conditio in maritum transfertur: *d.l. plerumque.*

Pro ſuo. Tit. XI.

1 *Tit. pro ſuo, generalis.*
2 *Quis pro ſuo dicatur vſucapere.* C
3 *Titulum hunc cum reliquis concurrere.*

Eſt † & generalis vſucapiendi titulus pro ſuo, *l.1. hoc titu.* 1
Pro ſuo autem poſſidere non D cum accipimus, cuius res eſt propria, *vt in d.l.2.* nemo enim rem propriam † poteſt vſucapere, *l. 4.* 2
§. lana, ſup. de vſuc. cum amplius eius fieri nequeat, *l. poſſidere, §. ex plur. de acqu. poſſeſſ. §. ſic itaque, Inſtitut. de act.* Sed is pro ſuo poſſider, qui putat ſe rem poſſidere E vt ſuam & propriam, cùm tamen ſit aliena: Vel quia cauſa ex qua poſſidetur, non adiecit dominiũ: vel quia verè non interuenit, cũ probabiliter interuenire crederetur. Vnde † hæc ratio vſucapien- 3
di cum reliquis concurrit. Nam & qui pro emptore, & qui pro do-

nato, ceſſo, *l. non ſolum, §. ſi mihi de vſucapio.* ſoluto, *l. pro ſoluto. l. penult. eod. tit* noxæ dedito, *l. 3. §. vlt. de acquirend. poſſeſſ.* iudicato, adiudicato, *l. 3. de publicia, in rem act. l. ſi per errorem, de vſucapion.* tranſacto, *l. cum ſolus, 29. de vſucapion. l. ex cauſa, Cod. pro empt.* fideicommiſſo, *l. Pomponius, §. penult. de acquirend. poſſeſſ.* poſſidet pro ſuo, id eſt, tanquam A ſuum poſſidet, *l. 1. hoc tit.* Et qui credit probabiliter ex ſtipulatione vel alia cauſa ſe poſſidere cũ ea cauſa non ſubeſt, pro ſuo vſucapit: *l. 3. & 4. & ſi. hoc tit.* quia bonæ fidei poſſeſſor eſt, cùm non ſit malæ, nec vllum medium dari poſſit, *l. ſi ancillam, hoc tit. §. ſi* B *quis à non domino, Inſtitut. de rerum diuiſion. vbi vide quæ dixi. Cuia. in l. 5. ſuprà de vſucap.*

DIGEST. LIB. XLII.

DE RE IVDICATA, ET DE EFFECTV ſententiarum, & de interlocutionibus, Tit. I.

C. 7. 52. vſque 58. 42. vſque 51.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
3 *Quid ſententia & res iudicata.*
4 *Species ſententiarum.*
5 *Cauſa efficiens: & quis ferre ſententiam poſſit.*
C 6 *Materia.*
7 *Forma iudicandi.*
8 *De fine & effectu ſententiarum.*
9 *De tempore & modo executionis.*
10 *Quomodo ſententia retractetur.*

1 Atque † hæc quidem in genere de poſſeſſionibus earumq; effectu dixiſſe ſufficiat. Quoniam autẽ omne ius ad iudicia refertur, præſertim in Pandectis, videndum iam cõſequenter eſt, quemadmodum cõtrouerſiæ poſſeſſionum authoritate iudiciali explicentur. Agi-
2 tur † autem de poſſeſſione, aut D cùm ex iure ordinariè, creditores in bonorum debitoris poſſeſſionem mitti petunt: aut extra ordinem, ex interdictis. Creditores mittuntur in poſſeſſionem, vel cum æs alienum declaratum eſt ſententia, confeſſioneve debitoris: vel quando debitor bonis E cedere paratus eſt. Quibus de rebus prius eſt dicendum, quam quomodo ex his poſſeſſio decernenda

nenda ſit, exponatur.

3 ¶ Sententiæ nomen pro opinione aut ſenſus ſignificatione accipi ſolet, *l.hac conſultiſſima*, 8. *§. at cum humana, Cod. qui teſt. face. l.ſi ædibus*, 32. *de dam.infect. l. qualem*, 22. *de recept.arbit.* Hoc autem in tractatu capitur pro arbitrio iudicis, qui controuerſiam diiudicat, extremumque ei finem imponit, *gloſſ. in cap. cum olim, de teſtibus Panor. in c. vlti. num.* 10. *de ſequeſtra. per l. decere, in prin. de arb. Alexand. conſil.* 50. *lib.* 2. Modeſt. *in l.1. hoc t.* Res, inquit, iudicata dicitur, quæ finem controuerſiarum pronunciatione iudicis accepit; quod vel condemnatione vel abſolutione contingit. Itaque ſententia finit controuerſiam. Res iudicata dicitur, quæ finita eſt per ſententiam. Sed quia ſententiæ appellationib. interdum ſuſpenduntur: *l. furti*, 6. *de his qui not. infam.* Ideo tum demum dicuntur tranſire in rem iudicatam. cum elapſum eſt tempus prouocationis, ita vt amplius ius ſententiæ controuerti non poſſit: *t.t.C. de re iudicata.*

4 ¶ Duæ ſpecies ſententiarum numerantur, *vide Iaſ.in l. nequicquam, §. vbi decretum, de offic. proconſ. gloß.in clem.1. verb. deſinit. de ſequeſtr. poſſ.* quarum altera appellatur interlocutoria, quã interim iudex fert de incidente aliquo articulo, dum principale adhuc negotium pendet. & examinatur, *l. quod iuſſit*, 24. *hoc tit.*

A *gl. in §. ad excludendas. in Authentici, de litigioſis, Canoniſt. in cap. ſignificationibus*, 38. *de offic. delegati, & c. ſignificauerunt.* 36. *ext. de teſt.* altera definitiua quæ principalẽ cauſam definit ac terminat, de qua hic præcipuè titulus agit, *in l.1.4.l.iudex*, 55 *l.duo*, B 28.*l.Paulus*, 42.*cum ſimil. hoc ti. cap.2. extra, eodem.* vt inſcriptio indicat, de re iudicata, &c. Decretum, ſpecies ſententiæ propriè non eſt, quia non in iudicio poſt plenam cauſæ cognitionem, ſed extra iudicium cauſa ſummariè cognita, non officio iudicis merC cenario, velut ſententia, *l. iudex*, 55. *hoc titul.* ſed nobili interponitur, *l. fin. §.fin. quod met. cauſ. l.8.de eden. tot. tit. ad exhib. & de bon. aut. iud. poß. vide ſuprà de damn.inf. Iaſ in d.l. nequicquam, §.vbi decretum, de off. proconſ. l.2. C. vt in poſſ.leg.*

D ¶ Cauſa efficiens ſententiæ 5 eſt iudex competens, *l. duo*, 28.*h. tit.* Is enim eam proferre debet, *l.1.& 2.C.de ſentent. ex breuiculo recitand. l.dum, de recept. arbitr.* & ſolus quidem poteſt, *l.3.hoc tit.* Nam qui iuriſdictionem non habent aut incompetentes ſunt, fruE ſtra pronunciant, *l.1.l priuatorũ*, 3.*C.de iuriſdict.omnium iud.l.fin. ſupr.eo. tit.* Vnde nec arbitrorum placita, ſententiæ nomen merentur. *Duaren.hic in l.1. C.de recep. arbitr.* Si plures ſint conſtituti iudices, omnes pronunciare coram oportet, nec vno abſente valet re-

liquorum ſententia, *l. duo ex tribus, 30. hoc t.t.*

6 ¶ Materia de qua pronunciatur, ſunt omnes res, quæ in diſceptationem iudicialem cadunt.

7 ¶ Forma iudicandi præſcripta legibus diligenter ſeruanda eſt, alioqui nulla erit ſententia. *l. prolatam. Cod. de ſent. omnium iudic.* Forma autem hæc eſt, vt lite demum conteſtata, probationibuſque receptis, & cauſa plenè cognita, *l. fin. §. quod met. cauſ. clem. paſtoralis, de ſent. & re iudic.* poſtquam iam concluſum fuerit in cauſa, pronuncietur, *c. nullum, c. iudicantem, 30. q. 5. t.t. extra, vt lite non conteſta.* de ſcripto, *l. 2. & 3. Cod. de ſent. ex breuic. recitand.* ab ipſo iudice, *d. l. 2.* in loco conſueto, *l. cum ſentent. 6. Co. de ſent. ex breu. recit. l. pen de iuſt. & iur. l. 5. C. quomodo & quando iudex.* interdiu, *not. Dd. in l. non minorem, 20. C. de tranſac. per §. ſedebunt, in Auth. de iudici.* pro tribunali ſedente, *d. §. ſedebunt,* citatis ad hoc litigatoribus, *l. ſi vt proponis, 6. Cod. quom. & quand. l. 1. §. pen. quæ ſent. ſine app. reſ. l. ad peremptorium, 68. de iud. c. 1. de cauſ. poſſ. & prop.* vel tribus edictis, vel vno peremptorio: quod tamen trium edictorum tempus in ſe, integrumque ſpatium comprehendat, *Spec. de ſent. §. iuxta, n. 21. Lanfr. in ca. quoniam, verb. citationes. n. 7. de probat. per l. conſentaneū, C. quom. & quand.* A *iud. c. cum olim, de teſtib.* oporret. Quæ quidem iudicis pronunciatio certa eſſe debet, *tot. tit. C. de ſent. quæ ſine cert. quant.* (quanquam certam ſententiæ cauſam exprimi, non eſt neceſſe, *c. ſicut, de re iud. Bart. in l. qui teſtam. de excuſ. tutor.*) & abſo- B lutionem aut condemnationem, aut vtrumque in diuerſis articulis, *cap. 1. vbi Panorm. n. 4. Imol. n. 1. de ſeq. poſſ.* continere, *l. 1. hoc tit. l. 3. C. eo.* conformis eſſe libello, *Anchar. conſ. 249. in quæſt. n. 2.* & actis, *l. ſi. C. de fideicom. libertat. l. vt fundus, 18.* C *ſup. commu. diui.* atque probationibus, *Bald. in l. 1. num. 2. C. de quæſt.* non iniuſta, *c. inter cæteras, 9. ext. eo.* neque pugnans cum legibus aut cōſtitutionibus, *l. cum prolatio, 32. hoc tit.* aut conſuetudine vel ſtylo, *Cyn. in l. 2. C. quand. pr. non eſt neceſ.* D *Guid. Pap. in proœm. deciſ. circa ſi.*

¶ Finis eſt, vt lites ſopiantur, 8 *c. 2. ext. eod.* Quod ad effectum attinet, ſententia poſt decem dies tranſit in rem iudicatam, *§. 1. & tot. tit. in Authent. de appell. & intra quæ tempora.* nec E poteſt ob inſtrumenta recenter inuenta, aliaſve probationes retractari: *l. ſub ſpecis, l. 4. Co. de re iud. l. ſi patronus. 12. in verb. reb. iudicatis ſtandum eſt de bon. libert.* niſi lata ſit ex præſumptionibus, *l. ſi qui, 34. vbi gl. Bar. & Dd. C. de adult.* aut ex opinione peritorum in aliqua arte,

puta

puta medica obſtetricia, *Iaſ. & Alexand. in l. arbitrio, qui ſatiſd. cog. Imol. in cap. Quintauallis, nu. 30. de iureiurand. &c.* aut in cauſa matrimonij, alijsve caſibus exceptis, *vide gl. in c. Lato. de re iud. Maran. in Spec. aureo, c. de ſentent.* Etſi igitur iniuſta eſt ſententia, non tamen eſt nulla, veluti decretum: *Iaſ. poſt Bart. in l. filiusfam. 117. §. diui. numer. 132. de leg. 1.* ſed tranſit in rem iudicatam, niſi intra 10. dies appelletur: & ſemper pro ſententia, maxime ſi ſit antiqua, *Bald. in c. 1. nu. 11. de mil. vaſ. qui cont. eſt. Innocent. & Hoſt. in c. in præſentia. de renunc.* præſumitur quod ſit iuſta, quod legitime ſit proceſſum, *c. ſicut, in fin. de re indicat.* & ex alijs cauſis iudex animũ informarit, *c. cum ad ſedem, 15. de reſt. ſpo, Dec. in l. quod quis, 24. n. 7. de reg. iur. gl. fin. in c. quoniam, vbi Lanfranc. in princ. n. 22. de prob.* Sententia quoque ius facit, *l. ingenuum, 25. de ſtat. hom. t. t. C. de re iud. & infr. tit. de except. rei iud.* inter litigatores. Nam regulariter alijs, contra quos non eſt formatus proceſſus, *Bald. in l. 2. in fin. C. de ſeruit. Ia. ob. in tractat. feud. verbo, & cum adhærentibus, nu. 14.* non præiudicat: *l. ſæpe, 63. hoc tit.* vnde ſtricti iuris eſſe putatur. *Bart. in l. §. item, n. 5. ſi quis in ius voc. Alexan. conſ. 48. viſis, n. 9. volum. 6. per not. in l. 2. C. ſi plur.*

A *vna ſent.* Et ex ea non modo is qui obtinuit, exceptionem habet litis finitæ, ſi conueniatur de re iudicata; *C. 1. de litis conteſt. in 6. t. tit. inf. d. except. rei iud.* ſed etiam actionem (quæ olim in duplum per inficiationem creſcebat, *Paul. lib. 1. tit. 19. &*

B *lib. 5. tit. 5.*) vt ſatisfiat ſententiæ, *l. miles, 6. §. fi. hoc t. l. actori, 8. C. de reb. cred.* Quanquam 9

† poteſt etiam ſine longiore mora officium iudicis implorari, vt is ſententiã exequatur: ex continenti quidẽ in iudicio reali, ſi res ſtatim reſtitui poteſt;

C *§. 1. Inſtit. de offic. iud. D. Reinhard. diff. iud. 9.* poſt quatuor autem menſes à tempore latæ ſententię in perſonalibus, ex nouiſſima Iuſtiniani conſtitutione, *l. fin. C. de vſu rei iud.* Nam antea debitoribus condemnatis indulgebãtur ſolum 30. dies, lege XII.

D Tabul. vt tradit Gellius *lib. 20. c. 1.* iure veteri ex conſtitutionibus duo tantummodo menſes, *l. 2. C. Theod. de vſu rei iudica. Cuiac. lib. 1. c. 39. l. 2. & l. debitoribus, 31. cum ibi not. h. t.* Sed hoc tempus iure Saxonũ ad ſex ſeptimanas eſt redactum. *Fach.*

E *diff. 56. Reinhard. diff. 9. iudicia.* Quomodo autem facienda ſit executio, *vide Fachſ. diff. 57. & de exec. forma hodierna. Guid. Pap. dec. 281. & 329. Imber. Inſt. l. 1. c. 54.* pulcherrime Vlpianus explicat, *in l. à diuo Pio, 15. h. t. Schurſ. conſ. 19. cent. 1.* Pertinet

& hoc ad vim ſententiæ, quod A iudex ſemel dictam reuocare nequit: quia officio functus eſt, *l. Paulus*, 42. *l. iudex*, 55. *hoc t. tot. tit. C. ſent. reſcin. non poſſe*.

10 Sed † cum durat adhuc officiũ, tractari ſententia poteſt, vt in interlocutoria: *d. l. quod iuſſit, h. t.* item cum ſententia eſt ipſo B iure nulla, *l. 1. C. de ſent. ex breuic. recit. l. ſi vt propon. l. iudex. C. quom. & quand. iudex, l. ſi praſes, Co. de accuſ. gl. in l. 1. C. ſent. reſcind. non poſſ. tot. tit. inſ. quæ ſent. ſine app. & l. 1. Cod. quand. prouo. non eſt neceſſ.* Nam nullitas impedit executionem, C quando eſt notoria: *l. ſi ferialis 6. vbi Iaſ. nu. 2. de fer.* & vſque ad 30. annos, etiam ab ipſo iudice qui eam dixit, nobili officio ſententiam nullam declarari, peti poteſt: *Bart. in l. ſi expreſsim, nu. 12. de app. Innoc. in c. ſi. de offic. iud. Ferr. in for. lib. appell.* D *ad verb. fuiſſ. n. 4. vid. & Bald. in l. 1. n. 3. de fer.* Ne tamen iniquo aliquo iudicio per imperitiam, aut etiam malitiam iudicis, ius ſuum cuiquam per iniuriam eripiatur: inuentum eſt appellationis beneficium, quo ad E ſuperiorem magiſtratum cauſa iterum cognoſcenda intra decẽ dies defertur, *t. t. ff. & C. de appell.* Sed & per reſtitutionem in integrum quandoque ſententia reſcinditur: *tot. t. C. ſi aduerſus ſent. c. auditis, de in integr. reſt.* item per querelam falſi, *l. diuus, 33. h. t. l. querela, 12. C. de falſis tot. tit. C. ſi ex falſis inſt. vide Spec. t. t. de ſent, §. iuxta, & §. quoniam, Ferra. in for. li. ad reſc. ſent. Paul. lib. 5. tit. 5.* & ſupplicationem, *l. 1. C. de ſent. præf. præt.* Leuteratione etiam iure Saxonum ſententię declarari intra decem dies petuntur cuius ſub prętextu declarationis interdum reformantur, ſi appareat, eas eſſe iniuſtas. Hanc autem declarandi poteſtatem an iure ciuili habeat iudex, latè diſputatur, *in l. 4. infr. de appell.* Ex quibus autem cauſis ſententia annuletur, diſcendum ex l. prolatam: vbi Bald. C. de ſent. tot. tit. C. ſi à non comp. iud. cum tit. ſeq. l. 1. & tot. tit. quæ ſent. ſine app. & C. quando pro. non eſt neceſ. Sane licet cauſam inſeri ſententiæ non eſt neceſſe, *c. ſicut. de re iudic.* tamen ſi falſa ineptaque ſit expreſſa, vitium ſententiæ infert, *Innoc. c. in præſentia. de renunc. Dec. l. quæ dubitatio, 81. n. 5. de reg. iur.*

De Confeſſis. Tit. II. C. 7. 59.

1 *Continuatio.*
2 *Duplicem eſſe confeſſionem, iudicialem & extraiudicialem.*
3 *Cauſa efficiens: & quorum cõfeſsiones operetur aliquid.*
4 *Materia: & quibus de rebus confeſsio facta valent.*

5 For-

by Goo

5 *Forma: & quomodo confeſſiones faciendæ.*
6 *Verſiculi ex Hoſtienſi, de confeſſionibus validis.*
7 *Finis & effectus confeſſionis.*
8 *An poſt confeſſionem ferenda ſententia.*
9 *Confeſſio cui noceat.*
10 *De effectu confeſſionis extraiudicialis.*

1 SEcundum, † ex confeſſione debitoris creditum non abnegantis procedit in poſſeſſionē miſſio. Confeſſus enim pro iudicato eſt: quia quodam modo ſua ſententia damnatur, *l.1 h.t. vide Paul. lib.5. tit.5.* Confeſſio
2 † autem duplex eſt: aut iudicialis, quæ fit in iure: *l.certum, h.t.* aut extraiudicialis, *l. tale pactum, 40. in princ. de pactis, gl. in l. 4. de interrog. act.*

3 ¶ Cauſa efficiens, eſt debitoris voluntas, vel euidentia rei atq; veritate conuicta, *l. qui ſententiam, 16. C. de pœn. c. tua, de cohabitat. cleric. & mulier.* vel alijs obiectis commota & impulſa ad confitendum. Neque tamen cuiuslibet confeſſio ſtatim ius facit, ſed neceſſe eſt, vt fiat à maiore 25. annis. nam confeſſio quidem pupilli non valet ſine authoritate tutoris facta; *d.l. certum. 6. §. in pupillo, hoc tit.* quia eius ætas quicquid videt ignorat, *l. 1. C. de falſa moneta,* nec ſine tutore obligari poteſt. *tot. t. de aut. tut.* Minor autem contra A confeſſionem in integrum reſtituitur, *d. l. certum, §. minorem.* Deinde opus eſt, vt is qui confitetur, dominus ſit cauſæ: confeſſio autem procuratoris, *vide tamen de hoc ſupr. ad l. de procurat. Iaſ. & Dd. in l. vnica, §. ſi procur. ſupr. ſi quis ius dicend. non* B *ob temp. ca.2. de confeſſ. in 6. vbi gloſſ. ad verb. procurator, vide optim. Lanfr. in cap. quoniam. verb. confeſſionis. n. 16. de probat.* domino abſenti non nocet, *dict. l. certum, §. ſed an. hoc tit.* ſed ipſi tantum procuratori, *lege proinde, 125. §. 1. ad l. Aquil.* C poſtremo vt non ſit errore inductus, *l.2. hoc tit. l. error, C. de iur. & fact. ign.* aut compulſus violentia vel tormentis ad confitēdum, *l. 1. § diuus, & §. ſiquis vltro, infr. de quæſtio.* Confeſſio autem de omni re litigioſa valet, dummodo ea non aduerſe- D tur iuri *cap. vltim. de pact.* vel naturæ, *l. confeſſionibus 14. ſup. de interrog. act.*

¶ Exiſtere autem id oportet, 4
quod in confeſſionem venit. verbi gratia: interfectum eſſe hominem neceſſe eſt, cuius ſe cædem feciſſe quis confiteatur, *l.4.* E *hoc tit. vide Arelat. de hæret. not.* 2. Item rem eſſe in rerum natura, quam quis ſe debere dicit, *l. pen. l. fin. hoc tit.* Si tamen ſciat non eſſe; æſtimationem debere confeſſus videtur, *l. 3. l.5. hoc t.* Quare & certum confeſſus pro iudicato erit; incertum non erit,

l. certum, 6. hoc t. Si quis tamen incertum ſit confeſſus, quod declarari poteſt, puta ſe pecuniam debere, vrgendus eſt, vt certam quantitatem confiteatur, *d. l. 6. in pr.*

5 ¶ Forma confeſſionis eſt, vt fiat ſponte, *cap. 2. 15. q. 6.* & libere abſque tormentis & metu, *gloſſ. in l. qui in carcerem, de eo quod mit. cauſ. Hyp. in prac. crim. §. exped. n.* 11. in iudicio, *cap. 2. ext. eo. ca. c. præterea,* 10. *de tranſact. l. vnica, in verb. in iure, C. eo.* coram ſuo iudice, *l. interrogatam, 24. Co. de liberali cauſa, c. at ſi clerici, de iud.* (nam quæ fit coram incompetente, nõ habetur pro iudiciali, *Iaſ. in l. magiſtratibus, n. 3. & 4. de iuriſdict.*) præſente aduerſario; *d. l. certum, §. ſi quis abſente,* verbis minime ambiguis, *l. de ætate. 12. §. nihil de interrogato, actio,* & expreſſa idonea confeſſionis ratione atque cauſa, *Lanfr. in c. quoniam, verb. confeſſiones, n. 18. & 25. de probat.* Sed & paciſcendo quis confiteri videtur, *l. quoniam, 8. de his qui not. infam. l. de crimine, 11. C. de adult.* & cõtumacia, *c. 4. de præſumpt.* item fuga; *l. ſi libertum, de bon. li. l. impuberibus, 7. §. præterea, de ſuſ. tut. Nouell. 53. vide Cuiac. li. 7. c. 22.* interdum etiam ſola taciturnitate, *l. 1. §. ſcientiam, 4. de tributo, actio,* vt ſi quis in iure contumaciter taceat, & reſpondere interroganti iudici no- A lit: aut quod perinde eſt, obſcurè neque πρὸς τὸ ἔπος reſpondeat: *d. l. de ætate, §. ſi cum, §. ſi tamen, §. qui placuit, & §. nihil intereſt, de inter. act.* vel ſi quæ ab aduerſa parte allegantur, nõn eat inficias. Tacite enim confiteri videtur: idq; moribus vſur- B patur, *vide Iaſ. in l. patre, n. 21. 25. per c. 2. de accuſ. in 6. ſupr. de teſtib. cle. 1. de proc. c. 1. & 2. de confeſſ. in 6. c. vlt. de iur. ca. eo. l. c. nonne, de præſum. c. is qui tacet, 44. de reg. iur. in 6.* Poſtremò † ad dijudicandum, quæ 6
confeſſio valeat, quæ non valeat C vtile eſt hos Hoſtienſis verſiculos in numerato habere:

Maior ſponte, ſciens dominus pars, lis ſed & in ſe
Confeſſus, certum, compos, pro iudice, iure
Damnatur: niſi lex fauor, aut natura repugnet.

D ¶ Finis confeſſionis idem eſt, 7
qui & aliarum probationum, vt videlicet veritas ſine longioribus ambagibus eruatur, *ca. 1. vbi gloſſ. & Dd. de confeſſ. in 6.* Effectus autem ingens eſt, nam confeſſus pro iudicato habetur, *l. 1. hoc tit.* Vnde nec reuocari con- E feſſio poteſt, ſicuti nec ſententia, præterquam ex continenti, *c. præterea, 7. de teſtib. cogend.* Nam confeſſiones repentinæ calore iracundiæ puta effuſæ, non obligant: & ſtatim reuocari poſſunt, *Pan. in c. cum venerabil. num. 12. de except.* Aut niſi errore

rore quis lapſus ſit, eumque ante ſententiam probet, *l. vlt. C. de de error. aduocat. C. error. C. de iur. & fact. ignor, l. 2. hoc tit. ca. fi. extr. eod.* quod verum eſt in confeſſionẽ iudicio iam cœpto facta: nam ante litem conteſtatam confeſſio vim probationis plenã non inducit, vtpote extraiudicialis: *gloſſ. pen. in l 4. de inter. act.* eoque impune reuocatur, *l. electio, 26. §. penult. de nox. actio. l. is qui 25. cum l. ſeq. de rei vend. vide Lafran. in d. c. quoniam, verb. confeſſionem, nu. 32.* niſi ſit in ſcriptis facta, *Iaſ. in l. error. n. 29. C. de iur. & fact. ign.* Huc pertinet quod ait Vlp. *l. poſt rem ſup. tit. 1.* poſt rem confeſſam perinde atque iudicatam nihil amplius quæri. Quod

8 † dictum occaſionem dedit illi diſputationi, an in confeſſum ferenda ſit ſententia. Qua in re in hanc ſententiam communiter itum eſt, vt ſi deplano & ſine forma iudicij cognoſcat iudex, ſententia poſt cõfeſſionem opus non ſit: ſed iudex præcipere poſſit, vt intra legitima tempora, quod confeſſum eſt, præſtetur, *d. l. poſt rem, vbi Dd. d. l. certum, §. vltim. l. fin. quodmet. cauſ. l. proinde, 25. §. fin. ad l. Aquil. vbi gloſſ. l. vbicunque, & t. t. de inter. act. Bald. in l. 1. in fin. Cod. de edend.* Sin autem ordine iudiciario procedatur, quoniam præcipuus ordo iudicij præcipuumq; fundamentum in ſententia vertitur, vt tunc pro more pronunciare ſuper confeſſione debeat, *l. 3. l. 4. l. qui Stichum, 5. hoc tit. l. vlt. C de executio. rei iud.* vnde cum in criminalibus exacte iudiciorum ratio obſeruanda ſit, *l. liberorum, 3. inf. de accuſ. cum ſimil.* conſtat, in ijs definitiuam eſse necesſariam, *l. ſi confeſſ. de cuſtod. & exhire.* Hodie tamẽ receptius eſt vt vim potius probationis obtineat confeſſio quam ſententiæ, eoq; ſententia ſemper opus ſit: *Alex. conſ. 127. viſa, nu. 2. vol. 4 per l. proinde, 25. §. notandum, ad l. Aquil. c. Piſanis, de reſt ſpol. Bart. in l. ſi confeſſus, de cuſt. reo.* quod & moribus noſtris ſeruatur.

¶ Id etiam ſciendum eſt, confeſſionem nocere ei qui confeſſus eſt, non etiam alijs, *l. 1. C. de accuſa. c. 1. extr. eo.* prodeſſe autem ne illi quidem qui cõfitetur, quia nulli in ſua cauſa pro ſe creditur, ſed contra ſe, *l. de ætate, 11. §. 1. de interrog. actio. l. public. 26. §. Titius, depoſ.* 9

¶ Quæ omnia vera ſunt in 10 confeſſione iudiciali: nam quæ extra iudicium ſit, non eaſdem habet vires, *Iaſ. in l. ſiue, num. 2. C. de tranſ. & in rep. l. admonendi, num. 192. de iureiur.* niſi quod cũ fit ex aliqua certa cauſa, corã aduerſario & teſtibus, ſoleat vim pacti obtinere. *l. tale pactum, 41. vbi Dd. de pact. l. generaliter, 13. C. de non nu. pecun. Dd. in l. 1. & in l. ætate, §. interrogatus, de inter. action.*

action. & *l. cum de indebito,§.fin. de probat.* Canoniſt. *in cap. per tuas extr. de probat. in c. ſi cautio. ext. de fide inſt. Hoſtienſ. extr. eodem de confeß. n.*3. Confeſſio tamen in articulo mortis facta, etiam pro cõfitente, eiuſque hęredibus, præſumptionem inducit: quod nemo eo tempore præſumatur mendacium dicere, *l.* 1. *§. præterea, ubi Hip. n.*7. *de quæſt.* & *idem Hip. in Rubr. C. de probat. n.* 80. & *Rub. de fideiuſſ. num.* 42. & *in prac. crim. §. reſtat. num.* 1. & 2. In criminalib. verò confeſſio extraiudicialis indicium facit ad torturam contra confitentem; *Bart.* & *gl. in l.* 25. *in prin. de adul. Iaſ. in l. magiſtrat.* 12. *n.* 3. & 4. *de iuriſdict. Hipp. in l. de minore, n.* 29. & 30. *de quæſt.* & *in prac. cri. §. quoniam, nu.* 19. non aduerſus alium, *l. etſi,* 12 *Co. de adult. l. fin. C. de accuſ.* niſi in tortura dixerit, *l. qui ſententiam,* 15. *C. de pœn. Hipp. in prac. crim. §. diligenter, num.* 60. *Boer. dec.* 319. *parte* 2. Sed ne ſic quidem contra alium, indicium ſufficiens facit ad torturam *d. l. etſi, d. l. fin.* imò vix ſufficit ad purgationem inducendam. *Hoſtienſ. Panor.* & *Canoniſt. in cap.* 1. *de confeſſ. gloſſ.* & *Panorm. in cap. ſignificaſti, de adulter.* & *in cap. qualiter,* 2. *de accuſ.* Iudicialis porrò etiam in criminalibus nedũ ciuilibus, *Panormit. c. ex literis, num.* 3. *de diuort.* plenè probat, ſcilicet cum aliter de delicto conſtat, *Caſtr.* & *Dd. l. ult. C. de probat. late Clarus*

A *lib.* 5. *§. ult. quæſt.* 55. *num.* 10. quo caſu (non alias, *Clarus ibi. Boer. decis.* 239. *n.* 3. *Ioſ.* 7. 22. 23. idonea putatur ad condemnationem, *l.* 1. *hoc t. l. proinde,* 25. *§. fi. ad l. Aquil. l. qui ſententiam,* 15. *C. de pœn. glo. in l. ſi confeſſus,* 5. *de cuſt. reo.* & *in l. unic. C. de confeß. Hipp. in l. repet.*

B *num.* 22. *cum ſequ. de quæſt.* exemplum *inſigne Ioſ. c.* 7. 22. 23. *cum ſeq.* niſi facta ſit metu, *gloß. in l. qui in carcer. de eo quod met. cauſ. l.* 1. *§. diuus, de quæſt. Hipp. in d. l.* 1. *in princ. n.* 25. aut ſpe gratiæ à iudice promiſſæ, *l. ſi quis obrepſerit, ubi Hip. n.* 10. *ad l. Corn. de falſ.*

C *idem Hipp. in l.* 1. *§. quæſtion. n.* 12. *de quæſt.* & *in Rubr. Co. de probat. n.* 115. *Clarus lib.* 5. *q.* 55. *§. fi.* aut ob aliam eiuſmodi cauſam προκατορκτικὴν. *vide de eo Hipp. in d. l. repeti. num.* 27. *de quæſt.* Ad effectum etiam pertinet quod ait Iaſ. *in l. ſi domus, §. in pecunia, n.*

D 10. *de legat* 1. confeſſionem tria poſt oblatum libellum operari, videlicet litis conteſtationem, probationem & ſententiam: ut ipſe pluribus exponit.

De ceſſione bonorum. Tit. III. C. 7. 71.

E 1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit bonis cedere.*
3 *Cauſa efficiens: quare ceſſiones inducta: et qui bonis cedere poſſint: et an hodie ceſſio admittatur.*
4 *Materia: et quid quantum ſit cedendum.*

Forma

5 *Forma ceſſionis*.
6 *De fine et effectu ceſſionum*.

1 NVlla † iuſtior cauſa mittendi in bonorum poſſeſſionẽ fingi poteſt: quam cum debitor bonis credit; id eſt, bona ſua ſponte dimittit, & concedit creditoribus. Tunc † enim volunta-
2 te domini per traditionem poſſeſsio transfertur.

3 ¶ Cauſa efficiens eſt voluntas debitoris, *l. in omni, C. eod.* æs alienum confitentis, *l. pen. hoc titul.* eligentiſque è duobus malis id quod minus eſt: *l. ſi patre, 22. de rit. nupt. c. ſacris, ext. de reſt. in int.* qui maulult bonis cedere, quam grauius quid pati. Nam hoc beneficium lege Iulia debitoribus indultum eſt, vt cedendo bonis vinculorum, ſeruitutis carceriſque iniurias ſubterfugere poſſint: *l. 4. iuncta l. 1. et 7. C. eodem*, quib. iniurijs olim præter æquũ & bonum grauabantur, vt author eſt Gellius, *lib. 20. c. 1. de quo Cuiac. lib. 3. c. 39. Quint. lib. 3. c. 8. & lib. 7. c. 4.* Sed eæ ab Imperatoribus poſtmodum prohibitæ ſunt, *l. ob æs alienum, C. de act. §. quia verò, in Authen. vt nulli iudicum, &c.* quando iniquum ſit, propter æs alienum aduerſamque fortunam, corpus debitoris, non ex delictis (nam in his non eſt indulgenda ceſſio. *Iaſ. in l. ſi quis id quod, de iuriſdict.* ſed qui non habet in ære, merito luit in corpore, *l. fin. de in ius vocando.*) ſed ex ciuili A cauſa obſtringi, quod ipſe alioquin conuentionibus obligare nequeat: *l. ſi à reo, 71. §. fin. de fideiuſſ. l. liber homo, 13. cum ibi not. ad l. Aquiliam Panormit. in Rub. de fide inſtru.* & vltra quàm in ære habeat, aut ſoluere poſſit, quempiam teneri, *l. itaque, 12. de* B *furt. l. nam is nullam, 6. de dolo malo. c. olim. de reſtit. ſpoliato. cap. lator. de pignor.* Sed propter debitorum improbitatem & perfidiã, qui fiducia ceſſionis temerè æs alienum contrahunt & dilapidãt, reditum nunc eſt moribus ad ius antiquum. Alibi enim carcerib. C includũtur decoctores, alibi excommunicantur, alibi aliter puniuntur. Nemo tamen priuata vincula, ac ſupplicia verberaque noxiorum propter debitum etiã fiſcale extimeſcere debet, *l. nemo carcerem, Co. de exact. tribut. lib. 10.* Quod Saxones nõ vſquequa- D que obſeruant: qui non modo carcerem, ſed etiam addictionem illam veterum, cuius meminerũt Gellius & Quintilian. *præalleg. locis*, atque etiam vincula priuata, in corpus debitoris, excluſo ceſſionis beneficio admittunt, *Fachſ. diff. 10. Land. lib. 3. art. 29.* quæ E cum vice ſolutionis vſurpentur, ac in illam inputentur: non puto hoc caſu, ſatisfactione per carceres vel ſeruitutem à debitore facta illum amplius teneri, exigi poſſe, etiamſi ad pinguiorem fortunam peruenerit, ſolutione enim omnis ſublata eſt hoc caſu

obli-

obligatio, *in princip. Inſtu. quibus mod. toll. oblig.* Poteſt autem ceſſio fieri ab omni debitore, tam à patre quam filiofamilias, *l. cum & filij, 7. Co. eo.* tam à fœmina, quam à marib. *d.l.7*, etiamſi nihil in bonis habeant: habere enim aliquando poſſunt, *d.l. 7.* Sed & fœminæ iure nouo, quamuis bonis non cedant, includi carceribus prohibentur, *Auth. ſed hodie, C. de offic. diuerſ. iud. Auth. hodie. C. de cuſto. reo.*

4 ¶ Materia quæ in ceſſionem cadit, ſunt omnes res bonaq; debitoris: omnia enim cedenda ſunt, excuſſo vſque ad vltimum quadrantem debitore, *l. 4. vbi Azo, n. 5. C. eod.*

5 ¶ Ceſſio autem poteſt fieri vel in iure, vel extra ius inter præſentes aut abſentes, per epiſtolam & nuntios: *l. vlt. hoc titul.* ſufficit enim ſola voluntatis profeſſio, *l. in omni. 6. C. eo.* [Cauere tamen debet is qui cedit ſi ad meliorem fortunam peruenerit, ſe ſatisfacturum quatenus facere poterit, *c. Odoardus, de ſolut. l. 4. hoc t.* Quod autem pleriſque locis iam receptum eſt, authore Hoſtienſe, *ext. eod.* vt nudatus ignominiosè debitor in publico ſaxo aſſidens, proclamet palam ſe bonis cedere: id à iuris ſcripti humanitate abhorret.

6 ¶ Finis eſt vt creditoribus, quoad eius fieri poteſt, ſatisfiat, & debitor ab importunitate & moleſtijs quas creare attenti creditores ſolent, liberetur. Ex quo apparet duplicem eſſe ceſſionis bonorum vtilitatem: quarum altera creditores, altera debitores reſpicit. Nam in primis creditoribus ſatisfiat, quatenus facultates debitoris patiuntur, neque tamen ſtatim domini fiunt per ceſſionem, *l. 3. hoc t. l. 4. C. eo.* vt ex ceſſione iuris ſolenni, *Cont. lib. 1. Diſput. c. 12.* nam & debitor poteſt poſtea ſoluendo res ſuas à creditoribus recuperare, *l. legis Iuliæ, 4. C. eo.* & antequam venditio fiat, ſe defendere, *d. l. 3. hoc tit.* Debitor autem cedendo liberatur à perpetua flagitatione æris alieni, metuque carceris & addictionis; ita vt vrgeri amplius non poſſit, *d. l. legis Iuliæ, 6. C. eo.* non tamen obligatione liberatur, quæ ſola ſolutione extinguitur: *Inſtit. quib. mod. tollit. obligat. per tot.* eoque ſi poſtea ad locupletiorem fortunã perueniat, rurſus conueniri poteſt, neque tamen ſine beneficio: nam in quantum facere poteſt, duntaxat hoc caſu exigetur, *l. 4. 6. 7. hoc titul. l. ſunt qui. 16. ſuprà de re iudic. §. fin. inſtit. de actio. vbi dixi.* Ceſſio inſuper exiſtimationem non notat, *l. debitores, 11. C. ex quibus cauſ. inf.* iure ciuili; moribus tamen, vt quidam volunt, *gloſſ. Landt. art. 52. lib. 1.* maximè cum publicè fit ad eum, qui ſupra iudicatus eſt, modum ſatis ignominioſum. *Cyn. in l. debitores. Hoſtien. ext. eodem.* Et certè etiam iure noſtro infamia ſaltem facti

ceden-

cedētem manet : *Nouell.3.4.135.* A *obſeruat.lib.5.c.30.* Cuius † exē- 3
vnde beneficium Nou. quo in ſolutum prædia dantur, pro ceſſione poſt inductum eſt, ne ſcilicet cum aliqua exiſtimationis imminutione, qui boni ſatisfacere poteſt, cedere cogatur. *Nouell.135. vbi Cuiac. & Nouell.4.in fin.*

Quibus ex cauſis in poſſeſſionem eatur. Tit. IV.

1 *Continuatio & diſpoſitio ſequētium titulorum.*
2 *Cauſa ex quibus miſſio decernitur.*
3 *Miſſionem iure nouo ſecundum debita fieri.*
4 *Edictum de primo decreto.*
5 *Cauſa efficiens miſſionis.*
6 *Materia.*
7 *Forma.*
8 *Finis & effectus.*
9 *De ſecundo decreto.*

1 IAm † videamus de miſſione in bonorum poſſeſſionem. Et primo, quibus ex cauſis in poſſeſſionem eatur, ſecundo de effectu miſſionis, tertio de ordine &
2 modo. Tres † præcipue cauſæ ſunt, ex quibus in poſſeſſionem mitti ſolet, videl. cauſa rei ſeruādæ, id eſt, debiti item legatorum ſeruandorum gratia, & ventris nomine. Damni enim infecti, ſi non caueatur, fit miſſio quidem, non in omnia bona: verùm in eam duntaxat rē, ex qua damnum timetur *l.1.h.t. vide Cuiac.* plo inductus poſtea Iuſtinianus, ſtatuit creditores & legatarios, nō niſi pro modo & portione eorum quæ debentur, in poſſeſſionem bonorum debitoris eſſe mittendos, *§. ſi vero, de exhib. reis, in Authent.*

B ¶ De miſſione, eiuſmodi extat Prætoris edictum: IN BONA EIVS QVI IVDICIO SISTENDI CAVSA FIDEIVSSOREM DEDIT, SI NEQVE POTESTATEM SVI FACIET, NEQVE DEFENDETVR, IRI IVBEBO. *l.2.in princip. hoc titulo.* 4
C Poteſtatem ſui non facit, qui id agit, ne aduerſarius eius copiam ſui habeat: *d.l.2.§.1.* neque vel à ſe, vel ab alio quocunq; defenditur, *l.5.§.fin.hoc tit.*

¶ Itaque cauſa efficiens miſſionis, eſt magiſtratus (nec enim creditor priuata authoritate, oc- 5
D cupare bona debitoris poteſt, *l. extat.13.de eo quod met.cauſ.*) etiā muncipalis, *l.4.§. qui duas, de damn.infe.* Ordinarium tamen oportet eſſe, hoc eſt, eum qui ius mittendi habeat. Habet autem ſolus is mittendi ius, cuius in territorio bona ſunt ſita. *l.cum vnus,*
E *12.§.penult. infr. tit.1. Hoſtienſis in §.ex quibus cauſis, extra, de foro compet.* Cauſa προκαταρκτικὴ qua mouetur iudex, eſt cum petitio creditorum, (nec enim officium ſuum iudex non petentibus impertit, *l.4.§.hoc autem, ſup. de damn. infec.*) cum contumacia debi-

debitoris ſe non defendentis.

6 ¶ Materia, ſunt bona debitoris, quorum in vniuerſorum poſſeſsionem olim indiſcriminatim creditores mittebantur: hodie autem ſecundum quantitatem & portione æris alieni, *d. §. ſi vero, de exhib. reis, in Auth.*

7 ¶ Forma eſt, vt iudex cauſam ſummatim cognoſcat, videlicet quidnam debeatur, & cuiuſmodi ſit debitoris fruſtratio: ac poſtea ſolenni decreto decernat poſseſsionem, in eamque creditores introduci per apparitores mandet: vt latius alibi exponitur, *in d. §. ſi verò.*

8 ¶ Finis eſt, vt tædio affectus debitor veniat tandem reſpondendum, *l. is cui, 5. vt in poſſ. legat.* Effectus eſt, quod creditores in poſſeſsionem miſsi detineant rem, non etiam poſsideant, *l. 3. §. vlt. de acqu. poſſeß. c. contingit. extr. de dolo & contuma. tot. ti. extr. de eo qui mittitur in poßeß.* Itaq; quamuis hac miſsione non deturbetur poſseſsione debitor: *l. ſi finita, 15. §. ſi quis autem de damn infec.* tamen miſsi creditores, cum eo, in fundo & bonis commorantur; ne videlicet peſſum eant fructus, & vt ſciri poſsit quid colligatur, *d. l.* E *is cui, §. qui legato, ſup. vt in poſſ. legat.* Quod ſi culturam debitor negligat, ipſi creditores colunt, percipiuntque fructus, non tamē lucrantur, *l. 1. & 2. C de pign. act. l. ſi dominium, 9. C. de pignor. l. 1. C. de pact. pignor,* aut inde aliũtur: A *l. Fulcinius, in princ. 7. hoc titul.* ſed vel cuſtodiunt, vel vendunt pretio ſeruato, *d. §. qui legato. 6.* de quo ſumptus quos fecerunt, *l. prætor, infr. tit. 1.* deducunt.

¶ Et hac quidem ratione Magiſtratus initio non ſe defendentem debitorem coercet, quoad 9 B veniat reſponſurus: qui ſi omnino contumaciter negligere magiſtratus miſsionem pergat: probeturque fraudandorum creditorum cauſa latitare: grauioribus remedijs Prætor vtitur; & ſecundo decreto facto, *vide de eo quæ dicta ſunt ſupr. ad tit. de dam. infe.* C poſsideri, aut venire bona iubet: ne videlic. euidens debitoris dolus & impunitus relinquatur, & creditoribus noceat: qua de re ſic edicit: QVI FRAVDATIONIS «
CAVSA LATITAVIT, SI BONI VIRI ARBITRATV NON «
DEFENDETVR, EIVS BO- «
D NA POSSIDERI VENDIQVE «
IVBEO, *d. l. Fulcinius, 7. hoc tit.* «

De rebus authoritate iudicis poſſidendis ſeu vendendis. Tit. V. C. 7. 72.

1 *Continuatio: quomodo quis mittatur in poſſeſſionem.*

2 *Quomodo veniatur ad ſecundum decretum & poſſeſſionem.*

3 *Effectus decreti poſſeſſionis, et quando in realibus obtineat.*

Quan-

ed by G

4 *Quando ad diſtractionem perueniatur.*

5 *Edictum Prætoris.*

1 EST † itaque effectus decretæ miſsionis præcipuus, quod debitor poſseſsionem rerum ſuarum admittere creditores cogatur; adhibita etiam, ſi reſtiterit, manu militari: *l. ſi quis miſſum, infr. ne vis fiat,* 1. niſi creditor nō admiſſus malit in id quod intereſt, agere, *l. 1. ne vis fiat ei.* Quod
2 † ſi his commodis non commouetur debitor, ſed fraudulenter latitet: ne creditores diutius cogantur ſuo carere, & cuſtodire res debitoris ſine fructu, decernit Prætor ſecundo decreto poſſeſſionem bonorum, cauſa tamen contumaciæ diligenter cognita, *l. 4. §. in prædicto, d. l. ſi finito, §. ſi fortè, de damn. infecto* an videlic. ſæpius citatus non comparuerit, *l. contumacia, 53. §. contumax, ſup. de re iud.* an legitimis temporum interuallis citationes fuerint diſtinctæ, *Dd. in d. l. ſi finita, §. non*
3 *autem, &c.* Quo † decreto veri poſſeſſores cōſtituuntur, fructuſque eiecto debitore creditores lucrifaciunt, *d. l. ſi finita, §. vbi autem; c. quia, §. vlt. vt lit. non conteſtata,* nec debitor poſtea auditur, niſi oblato debito, & ſumptibus refuſis, *l. ſi prius, C. de diſtract. pigno. Authent. ei qui iurat Co. de bonis author. iudic. poſſid.* Et hæc quidem in perſonalibus actionibus dubium non habent, in realibus à prima miſſione, ſi intra annum non veniat reſponſurus debitor, volunt Dd. ſine alio decreto, creditorem ex diſpoſitione iuris poſſeſſorem effici, *l. ſi quis emptiones, 8. § penu. C. de præſcrip. 30. annor. l. à quo, 45. de damn. in-*
fect. Sed † quia ne ſic quidem in- 4
terdum mouentur debitores, vt præſentiam ſui publice faciant; ne creditores diutius fruſtrentur, neve communis inter ipſos poſſeſſio pariat diſcordias, *iuxta l. cùm pater, 79. §. omnia, de leg. 2.* ſolet Prætor addere & definire certum tempus, intra quod niſi compareat debitor, poteſtas diſtrahendi fiat creditoribus, vt pretium diſtractionis pro rata æris cuiuſque alieni æqualiter inter creditores diſtribuatur, *l. pro debito, l. fin. C. eodem.* Sanè poſt primum decretum interpoſitum, ſi copiam ſui faciat debitor, paratuſq; ſit vel ſoluere vel ſe defendere; refuſis ſumptibus, æquum eſt poſſeſſionem illi reſtitui vna cum fructibus, *vide quæ dixi ſup.*
ad tit. de damn. inſe. Quo † nomi- 5
ne actionem quoq; Prætor ei pollicetur: SI QVIS inquit CVM IN POSSESSIONE BONORVM ESSET; QVOD EO NOMINE FRVCTVS CEPERIT EI AD QVEM EA RES PERTINET, NON RESTITVAT: SIVE QVOD IMPENSÆ SINE DOLO MALO FECERIT, EI NON PRÆSTABITVR: SIVE DOLO MALO

EIVS

EIVS DETERIOR CAVSA POSSESSIONIS FACTA ESSE DICETVR: DE EA RE IVDICIVM IN FACTVM DABO, *l. 9. in princ. hoc tit.* Hæc in feudalibus non obtinere, quidam arbitrantur; quod feudorum fructus tantum creditoribus cedant, ipſa verò feuda nequaquam: quaſi vt oppignorari, ita nec in ſolutum dari inuito domino, & in præiudicium agnatorum poſſint: *Caſſ. in conſuet. Burg. in princip. verb. comes Flandriæ, in fin. & in tit. de feud. §. 8. num. 42.* niſi ad vitam vaſalli, & non vlterius, *vide Bald. n. 10. & 11. Alua. num. 16. in c. imperialem, in prin. de prohib. feud. alien. per Feder. Bartol. in l. ſi finita, §. ſi de vectigalibus, num. 3. & 4. de damn. infect. Cur. in tract. feud. parte 4. n. 102.* Vidi tamen ſæpius, decernente feudi domino, propter æs vaſalli alienum pro ſolutione creditoribus feudũ concedi aut diſtrahi in perpetuũ omni ſpe ſucceſſionis agnati præciſa. idq; rationi & æquitati maximè eſt accommodatum: ne agnati hæredes cum damno creditorum ſucceſſionem lucrentur, quorum cauſa debet eſſe potior, *l. ſubſignatum, 39. §. bona, de verbor. ſignificat, l. vlt. §. licentia. Cod. de iur. deliber.*

(?)

A

De priuilegijs creditorum. Tit. VI.

Hic tit. in Flor. exemplari cohæret ſuperiori, nec eſt ſeparatus.

1 *Continuatio.*

B

2 *Regula, hypothecarios creditores perſonalibus præferri.*

3 *Qui, cui hypothecariorum præferantur.*

4 *Qui, cui chirographariorum præferantur.*

5 *An ciuitas priuilegium perſonale habeat: & qui ſint priuilegiati.*

C

6 *Priuilegiati an ſibi inuicem præferantur.*

7 *Quomodo creditores diuidere debeant.*

8 *Ab eo qui ſibi vigilauit, nihil repeti.*

9 *De arreſtatione iuris Sax.*

D

10 *Edictum de eo qui conſcius fraudulenti conſilij, cum debitore contraxit.*

POrrò † in venditione bonorũ ſeruandus eſt ordo, vt de pretio primum illis ſatisfiat, quorum ius potius eſt. in † quo regula teneatur; In vniuerſum eos, quibus ſupra debitum res etiam obligatæ nexæque pignori ſunt, potiores ijs eſſe, qui tantum perſonalem actionem habent, *l. eos, C. qui potior in pign.* Fortius enim, vt loquitur, duo vincula ligant, quàm vnum: *l. vt itaque, C. communia,*

1

E

2

mœnia, de ſucceſſ. & plus cautionis A
eſt in iure reali, quàm perſonali,
l. plus cautionis, 25. *de reg. iur. l.*
pro debito, 6. *C. de bon. author. iu-*
3 *dic. poſſid.* Inter † ipſos autẽ cre-
ditores hypothecarios, quis cui
præferatur, ſupra dictum eſt, *ad*
tit. qui pot. in pign. cum generalem
regulam conſtitueremus; Qui B
prior eſt tempore, potior eſt iu-
re: quæ tamen ſuas habet excep-
tiones.

4 ¶ Porrò inter eos creditores,
quibus perſonale tantum ius eſt
(quod ſeparatum eſſe à reali alibi
oſtenditur, *l. reſcriptum*, 10. *de*
pac.) quos chirographarios à chi- C
rographo ſiue ſyngrapha Con-
ſulti appellant, *l. penult. in fin.*
hoc tit. l. pro debito, 6. *C. de bon.*
auth. iud. poſſ. quis præire de-
beat; magis ex cauſa quam tem-
pore eſt metiendum. Non enim
qui prior eſt tempore, hoc eſt,
qui prius contraxit, ſed cuius D
cauſa priuilegiata eſt, præfertur,
l. priuilegia, 16. *hoc tit.* Habent
autem priuilegium, hoc eſt, præ-
rogatiuam, ex iure ſingulari præ
reliquis creditoribus quibus ius
tacitæ hypothecę aut illius ſimi-
le datur: *l. aſſiduis*, 12. *in prin.*
C. qui potior. in pign. vt pupilli, E
minores, prodigi; in bonis tu-
torum, curatorum, *l. & mulie-*
ri, 15. *de cur. fur. dand.* protuto-
ris vel negotiorum geſtoris; *l.* 4.
in fin. l. 5. 6. 7. *hoc tit.* ſicuti & ta-
citam hypothecam habent: *l. pro*
officio, 20. *C. de adminiſt. tutor.*

item fiſcus, *l. quod quis*, 18. *hoc*
tit. l. ſi is, 28. *l. aufertur*, 46. §.
fiſcus, de iur. fiſc. l. 1. *C. eod. tit.*
lib. 10. & reſpublica creditrix, *l.*
pen. in fin. hoc t. Quod † tamen 5
intelligunt Dd. de republica Ro-
mana, aut quæ non recognoſcit
ſuperiorem, vel quæ à ſuperio-
re regalia & priuilegium tale,
habet, *Bart. in d. l. penult. gl. in*
l. ſimile, 10. *ad municipalem, l.* 3.
C. de diſtract. pign. Neguzant in
tract. pig. ſecunda parte, memb.
4. *nu.* 114. *vide Cuiac. obſeru. lib.*
2. *c.* 24. Mihi probabilius vide-
tur, omnes reſpublicas creditri-
ces priuilegium (de quo hic agi-
tur) perſonale habere, *l.* 2. *C. de*
iur. reipub. lib. 11. *l. Antiochen-*
ſium, ſuper tit. 1. & præferri re-
liquis creditoribus chirographa-
rijs, hoc eſt, qui pignus non ha-
bent, vt vult Paulus, *in d. l. pen.*
etiamſi iure communi, ius rea-
le, exemplo fiſci, & tacitam hy-
pothecam non habeant, *d. l. ſimi-*
le, ad municipalem, l. eum qui,
16. *de verb. ſignific. vide quæ di-*
xi ad tit. in quib. cauſ. hyp. tac.
con l. ſcire, vbi gloſſ. ad municip.
Dd. in l. 2. *C. in quib. cauſ. pign.*
per illum text. Neguz. in trac. pig.
part. 2. *memb.* 4. *n.* 119. qua in
ſententia etiam fuiſſe Accurſium
apparet, *in d. l. penul.* Præterea
priuilegio fruuntur, mulier in
cauſa dotis, *d. l. aſſiduis, C. qui*
potiores in pignor. datæ tamen, nõ
tantum confeſſatæ, *d. l. aſſiduis,*
vbi gloſſ. ad verb. data, C. *qui pot.*

in pign. & Bal. ibid. nu. 1. vide
latè Angel. n.18. Iaſ. n. 74. in §.
fuerat, Inſtitut. de actionibus,(id
quod mulieri eſt probandum, l. ſi
quis, 9. in prin. vbi gloß. C. de bon.
proſcript.) & ſponſa in dotis re-
petitione, nuptijs non ſecutis: l.
2. §. fin. cum ll. ſeqq. hoc tit. item
is cui depoſitum maxime publi-
cæ perſonæ, puta argentario cre-
ditum, debetur: l. ſi ventri, 8. §.
bonis, hoc tit. l. ſi hominem, 7. §.
fi. ff: depoſ. quæ ll. ſibi inuicem
videntur aduerſari, qui in rei
refectionem credidit: l. creditor,
25. ſi certum petat. l. interdum,
qui potiores in pign. l. ſi vētri, 8. §.
2. hoc tit. aut in nauium fabrican-
dam, inſtruendamve; l. qui in
nauim, 10. l. quod quis, 18. hoc
ti. aut in funus & exequias, mor-
bum & valetudinem, Iaſ. in l.
fin. §. in computatione. C. de iur.
del. debitoris: l. 2. hoc tit. l. penult.
de releg. & ſump. funer. item,
cuius pecunia ad creditores pri-
uilegiarios peruenit, d. l. ſi ven-
tri, § perueniſſe, & iure Saxon.
mercedes mercenariorũ ſeu mi-
niſtrorum (Liedtlohn vulgo) idẽ
priuilegium perſonale habent,
artic. 15: lib. 1. & art. 22. eod.
lib. vbi gl. n. 4. dicit, iuramento
poſſe probari, atque hos quidem
reliquis chirographarijs credito-
ribus præferri certum eſt. Quid
enim mirum, cum horum ple-
roſque videas etiam in rem iure
tacitæ hypothecæ agere poſſe?
& ſane ſi vim & effectum atten-
A das, non multum hoc priuile-
gium perſonale à tacita hypo-
theca reali diſtare inuenies: l. ſi
præcedente, 58. §. 1. mandat. præ-
terquam quod more in primis
Saxon. hypothecarij iſtis perſo-
nalibus, quamuis tempore prio-
ribus anteferantur. Sed cum
B iſti ipſi inter ſe concurrunt, quis
cui præferatur, nõ eſt vſquequa-
que expeditum. Veram † tamen 6
arbitror Azonis Rubr. C. de bonis
auth. iud. poſſid. regulam, qui
ſtatuit; omnes æquale ius habe-
re, & ſimul concurrere ac diui-
C dere æqualiter, niſi quis aut tẽ-
pore prior ſit, l. 2, C. de priuil. fiſc.
aut ſpeciali lege de aliquo eorũ
probetur, quod ſit præferendus,
vt in muliere, l. aſſiduis, 12. C.
qui pot. in pign. & fiſco, l. ſi is qui,
28. de iur fiſc. vbi Bart. l. 1. C. de
pœn. fiſc. & l. 1. C. de iur. fiſc. lib.
D 10. conſtitutum videtur, ſcili-
cet cum fiſcus debitum, nõ etiã
quando pœnã aut mulctas per-
ſequitur, gl. & Dd. in reſcripto,
11. ad verb. hypothecam. de pact.
d. l. 1. C. de pœn. fiſc. Neguzan.
in 2. part. 4. memb. n. 115. Item
in eo qui duplici priuilegio mu-
E nitus eſt, puta tutelæ & depoſi-
ti, l. fin. qui pot. in pignor. Negu-
zan. in tractat. pign. parte 5. in
2. memb. n. 42. &c. item vt in
dubio mulier præferatur fiſco,
vide late Neguzan. in d. tract. 2.
part. membr. 4. n. 108. per l. non
puto, de iur. fiſc. Bald. in l. dotis,
C. de iur. dot. Soc. Iaſ. & Dd. in l.
1. ff.

1. *ff. ſolut. matrim. Bald. in tract. de dote, part. 9. priui. 2. vide etiā l. 1. C. de priuil. fiſc.* fiſcus priuato, *ita videtur eſſe communis opinio, Iaſ. & aliorum, in l. 1. ff. ſolut. matrim. & dicit magis veram & communem Neguzan. in d. tract. pign. 2. part. membr. 4. n. 118. &c.* In alijs porrò regulariter priuilegiatus contra priuilegiatum vti priuilegio non debet: *d. l. aſsiduis, C. qui potior. in pignor.* His autem exceptis quorum priuilegium ad extraneum ſucceſſorem non tranſit; *Bartol. in l. 1. n. 8. ff. ſolut. matrimon.* reliqui creditores æqualiter concurrunt, non attento contractus tempore, nam licet alicui contrahendo, adijciendoque ſibi creditores creditoris ſui prioris conditionem facere deteriorem, *l. 1. §. ex contrario, infr. tit. 1.*
7 Sed † hæc inæqualitas ad Geometricam proportionem redigenda eſt, vt videlicet æqualiter diuidant, non æqualibus analogia Arithmetica portionibus, ſed pro rata debiti quantitate: *l. pro debito, 6. C. de bon. author. iudic. poſſ.* cæteroquin eueniret, vt in debitis non æqualibus alteri integrum, alteri vix dimidium exolueretur; quod eſſet plane iniquiſſimum. Accinent igitur æquales pro debita nique quantitate portiones: puquadrantes, aut ſemiſſes, aut trātes ſui quiſq; debiti: prout peditare bona debitoris poſ-

A ſunt. Sane ſi quis antequam ea poſſideantur, ſibi vigilauerit, & ſuum ſit conſecutus, nihil ab eo repeti poteſt, *l. pupillus, 24. infrà, quæ in fraud. cred.* quod ſi † 8
omnes porrò creditores ſimul inſtiterint; vel bona ſint poſſeſſa, omnium ius æquale eſt, ne-
B que gratificationi locus relinquitur, *dict. l. pupillus, l. qui autem, 6. §. ſciendum, infrà de his quæ in fraud. credit. l. ſi non expedierit, 6 §. 1. ſup. tit. de bon. auth. iud. poſſ.*

¶ Cæterum iure Saxonum, *vide Reinhar. diff. iud. 57.* Illud 9
C ſpecialiter inualuiſſe videmus, vt ſi quis præ reliquis creditoribus curarit ſibi à Magiſtratu in bonis debitoris arreſtum decerni, idque continuo in iuridicis, tribus 14. dierum terminis proſequatur; & in tertio termino actionem ex qua petitur immiſ-
D ſio, proponat: is non modo priuilegium perſonale, ſed ius etiā pignoris quaſi prætorij, præcæteris conſequatur. Dico, quaſi, nam verius videtur, tantum ipſa immiſſione hoc pignus proprie conſtitui, eoque arreſtationem ſolum prodeſſe, vt chirographa-
E rijs nudis potior ſit. Quocirca & vſus ſic obſeruat, vt hypothecarij primo loco ſint, atque ordine, quibus etiam ante omnia ſit ſatisfaciendum: altero perſonales, hoc eſt, qui priuilegium habent perſonale: de quibus hic tractatur: poſt hos tertia in claſ-

ſe arreſtantes ante immiſſionem A (nam hæc ad primum ordinem pertinet: quarta ac poſtrema, chirographarij, ad quos in tali cōcurſu aliquid reſidui raro peruenire ſolet. Quare plus cautionis eſt in rem, quam in perſonam, *l. plus cautionis, nu.* 25. *de reg. iur.*

10 ¶ Poſtremo tenendum eſt, qui ſcienter contrahit cum debitore poſt ſuſceptum fraudationis cōſilium, cum numero creditorum eximi, excludique Prætoris edicto, quod ita habet: QVOD
„ POST EA CONTRACTVM
„ ERIT, QVAM IS CVIVS
„ BONA VENIERINT, CON-
„ SILIVM RECEPERIT FRAV-
„ DANDI, SEIENTE EO QVI
„ CONTRAXERIT, NE ACTIO
„ EO NOMINE DETVR, *l. ait prætor*, 6. *hoc tit.* Quamobrem nec confeſſioni, nec chirographo, nec (vt arbitror) iuramento debitoris poſt facto credetur: neq; putauerim ei iuramentum à quoquam recte deferri, cum hoc ad aliorum creditorum incommodum pertinere poſſit: nec cōtra debitorem qui bonis exuitur, ſed in necem creditorum duntaxat ſit valiturum.

De Separationibus. Tit. VII.

1 *Continuatio.*
2 *Ex quibus cauſis petatur ſeparatio.*
3 *Qui petere poſſint.*
4 *Quando ceſſet.*
5 *An hæredi detur.*
6 *Cuius hac de re ſit notio.*

SCiendum † autem eſt, in poſſeſſionibus diſtractioneque bonorum debitoris ſeparationē B ſolere impetrari. Solet † autem ſeparatio permitti, ex his cauſis: 2 puta, debitorem quis Seium habuit, is deceſſit; hæres ei extitit Titius, hic non eſt ſoluendo, & patitur bonorum venditionē: creditores Seij dicunt, bona Seij ſufficere ſibi, & creditores Titij C contentos eſſe debere Titij bonis. Etſi enim hæres Titius adeundo ſe obligauit creditoribus Seij defuncti, §. *hæres. Inſtitut. de obligat. quæ ex quaſi contract.* ſuaſque obligationes cum illius bonis permiſcuit: tamen quia iniquum eſſet, creditorum D conditionem fieri deteriorem facto hæredis, *l. debitorum*, 25. *cum ib. nota. C. de pactis iunct. l.* 2. §. *ex his, infr. de verbor. obligat. l.* 2. §. *incertam, de præt. ſtipul.* qui forte pluribus creditoribus eſt obligatus; induſiit ſeparationem bonorum prætor, *l.* 1. E *in princip. hoc tit.* Petere † igitur 3 poſſunt ſpeparationem creditores: & poſt hos, legatarij, nam illis prius eſt ſatisfaciendum *l. fi.* §. *etſi præfatam*, & §. *licentia danda Co. de iure deliberandi.* Hoc † autem tamdiu licet, quo ad res adhuc eſt integra, id eſt, 4

ante-

antequàm hæreditas diſtrahatur, vel creditores de integro cum hærede animo nouandi contrahant, vel res hæreditariæ ita cum hæredis bonis confundantur, vt ſeparari amplius non poſſint, *d. l.* 1. *§. illud, cum multis ſeq. l.* 2. *hoc tit.* Quod ſi alij petant ſeparationem, alij non: qui non petunt, cum creditoribus hæredis connumerantur, *l.* 1. *§.*
5 *quæſitum h. t.* Hæredi † autem non datur ſeparationis beneficium, quia ſponte ſe creditoribus defuncti adeundo obligauit, *d. §. hæres, l. nec emere.* C. *de iure del.* nec eius etiam creditoribus: quia licuit hæredi adijciẽdo ſibi creditores, ſuorum creditorum conditionem facere deteriorem. *d. l,* 1. *§.* 1. *& §. quæſitum.* Qui
6 † tamen coacti adeunt hæreditatem, nec bona attingunt, hi ſeparationem poſtulare poſſunt, *d. l.* 1. *§. ſed ſi qui, & §. fin.* de quibus omnibus an admittenda ſit ſeparatio, necne, prætoris erit vel præſidis notio, & nullius alterius. *d. l,* 1. *§. de his hoc tit.*

De Curatore bonis dando. Tit. VIII.

1 *Quis ſit curator aut magiſter.*
2 *Quomodo & à quibus conſtituatur.*
3 *Qui conſtitui poſsint, & de eorum officio.*

1 Solet † etiam curator bonis debitoris extra ordinem præ-
A fici (vice eius, qui olim ordinario iure deligebatur, magiſtri) qui bona tueatur & diſtrahat, & ex redacto creditorib. ſatiſfaciat.

¶ Conſtituitur autem curator, 2
vel priuata creditorum voluntate, *l. fin. hoc tit.* quorum in poteſtate eſt aut per ſe aut per pro-
B curatorem agere: *l. ius,* 9. *de curat. fur.* vel authoritate magiſtratus ſi conuenire non poſſint, aut nemo id onus ſubire velit.

¶ Nec enim inuitus quiſpiam 3
ad id eſt cogendus, *l.* 2. *h. t,* neque vero omnino creditorem eſſe oportet, qui curator conſti-
C tuitur: ſed poſſunt etiam non creditores, vnus pluresve ex cõſenſu maioris partis creditorum eligi, *d. l.* 2. *in prin.* Hi autem de adminiſtratione propemodũ, vt reliqui curatores ac procuratores tenentur, *l.* 2. *§. fin. cum ibi not. l.* 3. *hoc tit.* non modo credi-
D toribus, ſed ipſi etiam debitori, *gloſſ. in d. l.* 2. *§. vlt. ad verb. veriorem.* cuius melior eſt conditio, cum à curatore bona diſtrahuntur, quod fit ſine infamia, quia curatoris, non debitoris nomine diſtrahuntur: *l. curator.* 5. *de curat. fur.* quam quoties à cre-
E ditoribus à quo nota non abeſt; *l. obſerua, c.* 6. *l. cuius,* 9. *de curat. fur. dixi Inſt. de ſucceſſ. bonor. ſubſt. & qui ex quibus cauſ.* quia nomen debitoris venũ exponunt: quo tamen deſuetudine nunc obſoleuit, *l. debitores,* 11. C. *ex quibus cauſ. inf.*

Quæ in fraudem creditorũ, facta ſunt, vt reſtituantur. Tit. IX.

C. 7. 75.

1 *Continuatio, & impulſiua cauſa edicti.*
2 *Duplex eſſe nomen huius actionis, & quare.*
3 *Primum edictum.*
4 *Secundum.*
5 *Quid inter vtrumque interſit.*
6 *Cuiuſmodi hæc ſit actio, ex qua cauſa & contra quem titulum detur.*
7 *De actione in factum.*
8 *Quando ceſſet hoc edictum.*
9 *Quibus detur actio.*
10 *Aduerſus quos.*
11 *Ad quid.*
12 *Intra quod tempus:*

1 Quia † verò debitores poſſeſſionem aut diſtractionẽ bonorum metuentes, mature ſolent res ſuas in fraudem creditorum alienare & interuertere: huic quoque rei prouiſum eſt actione à Prætore propoſita, qua res alienatæ reuocantur: quæ Pauliana dicitur à Paulo prętore aliquando Caluiſiana à Caluiſio qui & ipſe Prætor hac de re edictum fecit, *l. 2. ſupr. ſi quid in fraudem patroni, §. item ſi quis, Inſt. de actio. l. videamus, 38. §. in Fauiana. ſup. de vſuris.* Vtriuſ-
2 que † autem actionis eadem vis eſt: natura & effectus: vt quamuis nominibus diſtinguantur, pro A vna tamen eademque actione merito haberi debeant. Suſpicor autem diuerſas, aut ſaltem diuerſis nominibus actiones in hanc rem eſſe proditas, quod diuerſa extarent edicta: quorum tamen eadem eſt ſententia, vt ex lectione intelligi licet. Primum B enim, quod eſt actionis Paulianæ, ita habet:

3 ¶ QVÆ FRAVDATIONIS CAVSA GESTA ERVNT CVM EO QVI FRAVDEM NON IGNORAVERIT, DE HIS CVRATORI BONORVM, VEL ET CVI DE EA RE ACTIOC NEM DARE OPORTEBIT, INFRA ANNVM QVO EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, ACTIONEM DABO: IDQVE ETIAM ADVERSVS IPSVM QVI FRAVDEM FECIT, SERVABO, *l. 1. in princ. hoc tit.*

4 D ¶ Alterum in fraudatores conceptum *vide Cuiac. lib. 5. c. 17.* extat apud Vlpianum in hanc ſententiam: QVÆ L. TITIVS FRAVDANDI CAVSA, SCIENTE TE, IN BONIS QVIBVS DE EA RE AGITVR, FECIT: EA ILLIS, SI E EO NOMINE QVO DE AGITVR, ACTIONEM EX EDICTO MEO COMPETERE, ESSEVE OPORTET: EIS SI NON PLVS QVAM ANNVS EST, CVM DE EA RE, QVA DE AGITVR, EXPERIVNDI POTESTAS EST, RESTITVAS:

„ TVAS : INTERDVM CAVSA COGNITA, ET SI SCIENTIA NON SIT IN FACTVM ACTIONEM PERMITTAM. *l. ait prætor*, 10. *hoc tit.*

5 ¶ Cum igitur vtrumq; edictum in idem recidat, mirum non eſt, vtramque actionem quæ inde oritur, eandem vim obtinere. Illud ſane amplius in ſecundo edicto eſt, quod interdum in factum actionem daturum ſe Prætor hic pollicetur, detracta fraudationis mentione, *vt in caſu l. qui autem, 6. §. ſimili. & l. hac in factum, 14. hoc tit.*

¶ Eſt ergo hæc actio iuris prætorij, & quidem perſonalis, *l. 2. cum ibi not. C. eo.* Datur enim ex dolo & fraudatione tam debitoris alienantis quam accipientis, *l. 1. §. hac actio. ſup. ſi quid in fraud. patr. l. qui à debitore, 9. hoc t.* Nam vt locus ſit huic actioni, neceſſe eſt & debitorem in fraudem creditorum alienaſſe, vel vere, *l. ait prætor, 10. §. ita demum, hoc tit. l. patronis, 6. de probat.* vel ſaltem præſumptiue, *l. omnis, 17. §. Lucius. hoc tit.* & eum qui accipit, non fuiſſe fraudulenti conſilij ignarum, *d. l. qui autem, 6. §. hoc edictum, hoc tit. l. penult. Co.* E *eod.* Quod verum eſt, quando titulo oneroſo accipit, ex venditione forte, aut permutatione: ſecus vero ſi lucratiuo: puta ex donatione, aut legato. Tum enim indiſtincte is qui accepit, ad reſtitutionẽ tenetur: quando ſem-

A per iniquum ſit, cum iactura creditorum eum locupletari, *d. l. 6. §. pen. & fin. l. 5. C. eod.* Et † 7 hoc caſu locum habet in factum actio, quam prætor in fine ſecundi edicti ſe daturum pollicetur: quæ ideo in factum appellatur, quod non in fraudem debitoris, B aut accipientis contra edictum: ſed in ſolum nudumque factum alienationis, detracta fraudis mẽtione, ſit directa.

8 ¶ Sane qui ſuum recipit, nullam videtur fraudem facere, quãuis ſciat debitorem non omnibus eſſe ſoluendo. Sibi enim vigilauit, C recepitque ſuum, ad quod ſoluẽdum debitor authoritate Magiſtratus cogi poterat, *d. l. 6. §. apud Labeonem, l. illud, 13. hoc tit* niſi id factum ſit poſt bona iam à creditoribus poſſeſſa, *d. l. 6. §. ſciendũ, hoc tit.* aut ab eo factum, qui poſt abſtinendo, vel reſtitutionem im- D petrando, ſoluere vni non debuit, *l. ſi non expedierit. 6. §. fin. de bon. auth. iudic. poſſ. d. l. qui autem. 6. §. fin. hoc tit.* Cum autem alienationem tantum lex reuocet, perſpici poteſt, huic edicto locum non eſſe in ijs, quæ debitor cum poſſet acquirere noluit, *l. 1. §. 1. l. 2. 3. 4. 5. 6. & hoc t.* quod in bonis fiſco acquirendis aliter ſe habet, *l. in fraudem, 45. l. cum qui dam. 26. de iur. fiſc.*

9 ¶ Datur autem hæc actio creditoribus, fraudatis re & propoſito: nam qui duntaxat re fraudantur, non ex προαιρέσεως, hi

iſtam actionem non habent, *d. l.* A
ait prætor. §. 1. *cum ſeq. hoc tit.* quia
edictum in fraudẽ directum eſt,
& conceptum: vt nec illi qui cõ-
ſenſerunt alienationi, cum nemo
videatur ſcientes fraudare, *d. l. qui
autem*, §. *præterea*. Hæc actio &
ſucceſſoribus competit, vtpote rei
perſecutoria, *d. l. ait Prætor*, §. *vlt.* B
10 *cum l. ſeq.* Aduerſus † eum autem
datur, qui ſciens debitorem non
eſſe ſoluendo, ab eo aliquid au-
fert quocunque contractu, puta
venditione, aut oppignoratione,
d. l. qui autem, §. *apud*, *d. l. ait præ-
tor*, §. *ſi cum*. aut dotis donatione, C
l. 2. C. eo. aut acceptilatione, alio-
ve quolibet pacto, *l. 1.* §. *ait ergo*,
l. 2. & l. 3. hoc t. l. 1. C. eo. nam con-
tra ignarum fraudis agi nequit,
niſi quatenus locupletior eſt, *d. l.
qui autem*, §. *penult.* multo minus
aduerſus tertium bonæ fidei poſ-
ſeſſorem, *l. qui à debitore, 9. hoc t.*
Sed & in ipſum fraudatorem hæc D
actio datur, vt quidam volunt, eo
fine, vt debitor incarceretur, *l. fin.*
§. *fin. hoc tit.* cum alioqui bonis
iam poſſeſſis aut diſtractis inanẽ
faciat actionem eius paupertas, *l.
nam is, 6. de dolo malo.* Quod di-
cere durum eſt, quando diſerte
Imperatores ſtatuant, hanc actio- E
nem dari in debitorem oportere,
cum hoc tẽperamento, in quan-
tum facere poſſit, *l. fin. C. eo. tit.* In
hæredes autem datur, quatenus
ad eos peruenit, *d. l. ait prætor*, §.
fin. cum l. ſeq.

11 § Venit autem in hanc actio-
nem rei reſtitutio; quæ omnimo-
do reſtituenda eſt in eum ſtatum,
in quo fuit ante alienationem, *d.
l. vlt.* §. *ſi à ſocio.* reuocato nimirũ
dominio, omnique iure, quod id
alium eſt translatum, *l. ſi ſciens*,
26. de contrah. empt. §. *item ſi quis.
Inſtitut. de actio. l. hac in factum.
14. l. ait prætor, 10.* §. *pactum, hoc t.*
Veniunt & fructus, *d. l. ait prætor*,
§. *per hanc. l. videamus, 38.* §. *in
Fauiana, de vſur.* qui videl. tem-
pore alienationis terræ cohæſe-
runt, & qui poſt inchoatum iu-
dicium percipiuntur. Nam me-
dio tempore perceptos, in reſtitu-
tionem non venire verius eſt: *d. l.
fin.* §. *non ſolum.* propterea quod
hos poſſeſſor ratione tituli & do-
minij quod habuit, merito lucre-
tur, quantumuis reliqua commo-
da medij temporis in hac actione
reputentur, *dict. l. ait prætor*, §.
pactis.

¶ Competit autem hæc actio 12
ex die factæ alienationis, *d. l. qui
autem*, §. *vlt. d. l. ait prætor, in prin.
hoc tit.* & quidem intra annum
vtilem indiſtinctè, etiam aduer-
ſus eum qui particeps doli
non fuit; poſt annum in
fraudulentos tantum
in id quod ad
eos perue-
nit,
aut peruenire potuit, *dict. l.
ait prætor.* §. *hac
actio.*

DIGEST. LIB. XLIII.

DE INTERDICTIS SIVE EXTRAORDINARIIS actionibus, quæ pro his competunt. Titul.I. C.8. 1.

1 *Continuatio.*
2 *De interdictis & extraordinariis actionibus.*
3 *Vnde dicta ſint interdicta: & quid ſint.*
4 *Diuiſio & ſpecies interdictorum.*
5 *Cauſa efficiens.*
6 *Materia.*
7 *Forma & differentia edictorum ac interdictorum.*
8 *Finis.*

1 EXpoſitis † ordinarijs poſſeſſionũ iudicijs, ſequitur vt de extraordinarijs diſſera- C
mus, *l.1. de migran. l.pen. l.vlt. Co. eodem*, quæ ſunt interdicta, ſeu extraordinariæ actiones, quas interdictis poſterior ætas ſubſtituit.
2 Nam † olim quidem interdicta reddebantur à prætoribus, ſed poſtea formulis & impetrationibus ſublatis, *tot.t.C. de formis. ſub.* ex D
cauſa interdictorum extraordinarijs actionibus ſine vlla ſolennitate agi eſt cœptum, §. *fin. Inſt. eo. vide Paul. lib. 5. t. 6. Cuiac. obſ. lib. 5. c. 17.* vt veriſimile ſit, illa inſcriptionis huius tituli verba, ſiue extraordinarijs actionibus, à compoſitorib. iuris, aut alio quoquam (deſunt enim in indice Flo-
A ren.) adiecta, neque accepta eſſe aut ex perpetuo edicto, aut commentarijs Iuriſconſultorum ad edictum ſcriptis: cum horum ætate prætores adhuc interdicta redderent.

¶ Interdicta ab interdicendo, 3
hoc eſt, vetando dicta ſunt, vt tra-
B dit Donatus in Hecyra Terentij, Interdicere enim prohibere eſt: vt cùm dicimus alicui interdici bonis, *l. is cui bonis, 6. de verbo. obl. l.1. de curat. fur.* aqua & igni, *l. qui dolo, §. fin. ad l. Iul. de vi publica, &c.* Quam etymologiam ſequi videtur & innuere Plautus in Aſi-
C naria: Nequeo, inquit, ego te interdictis facere manſuetam meis: & Cicero *in 7. Verrina.* cum edictum Verris, quo prohibet ne pater gratis filium captiuum inuiſere poſſit, tyrannicum interdictũ vocat. Quare verius eſt, interdicta ab interdicendo dicta. Prætor
D enim vt plurimũ interdictis prohibere quid ſolet: ac ſi quando iubet, eæ ipſæ iuſſiones vim prohibitionis habent. Alijs placet interdicta appellari, quòd inter duos aut interim dicantur, dum plenius de toto negotio cognoſcatur. §.1. *verſ. ſunt tamen, Inſtit. eo. Alciat. lib. 5. παρεργῶν, cap. 5.* Interdicta olim erant formæ &

conceptiones verborum, quibus prætor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat, quod tunc maximè fiebat, cum de poſseſſione aut quaſi poſseſſione inter aliquos contendebatur. *In princip. Inſtit. eo. Cic. pro A. Cæcin. Quintil. lib. 7. c. 6.* Aliquando ſignificantius Theophilus: *in princ. Inſt. eo.* interdictum, inquit, eſt enunciatum prætoris inter duos, qui de poſſeſſione contendunt, emiſſum: facti quidem ſpeciem cauſamque non planè deficiens, ſed quomodo de ea iudicandum ſit, iudicem informans. Actiones extraordinarias, quæ ſublatis formulis & impetrationibus loco interdictorum introductæ ſunt, nihil aliud eſſe dicendum eſt, quàm agēdi formam, citra ſolennitatem ſubtilitatemque verborum, & iuris ciuilis, ex cauſa interdicti ſimpliciter in rem conceptam, qua de poſſeſſione inter aliquos diſceptatur, *l. 1. §. pen. hoc tit. d. § fin. vbi Theoph. Inſt. eo.*

4 ¶ Diuiſio interdictorum partim ſumitur à materia. Alia enim pertinent ad res diuini iuris, alia ad ea quæ ſunt hominum; & horum quædam reſpiciunt illa quæ nullius numerātur in bonis; quædam ea quæ ſunt alicuius, *l. 1. in princ l. 2. §. 1 hoc t.* partim à forma interlocutionis, *§. 1. Inſt. eod.* Nam quædam ſunt prohibitoria, quibus prætor prohibet: quædam reſtitutoria, quibus iubet reſtitui; idque dupliciter: interdum enim A mandat reſtitui poſſeſſionem rei: *l. t. vnde vi. cum ſimil.* interdum verò factum ipſum reſtitui, id eſt, reponi reducitq; in antiquum ſtatum & formā ſublatis ijs per quæ res erat immutata, *l. prætor, 2. §. prætor ait, ne quid in loc. publ. l. 1: in prin. quod vi aut clam.* quædam B verò exhibitoria, quibus iubet exhiberi, *l. 1. §. interdictorum, h. t. §. 1. Inſtit. eo.* Deinde interdictorum alia in præteritum, alia in præſens, alia in futurum referuntur, *l. 1. § pen. h. t.* Item quædam ſimplicia ſunt, vt pleraque: nonnulla duplicia, in quibus vterque li- C tigator duplicem perſonam ſuſtinet, & actoris & rei, *l. 2. in princ. hoc tit.* Quædam annalia ſunt, quædam perpetua, *l. 1. in princ. de vi & vi arm. l. in honorariis, 34. de act. & obligat. vide quæ dicam, inf. ad tit. vti poſſ. & de vi armat.* partim à fine. Nam quædam pu- D blicæ vtilitatis cauſa, *l. 1. §. fi. h. t.* quædam iuris ſui tuendi, quędam officij gratia ſunt comparata, *l. 2. §. hominum, hoc t.* Item pleraque interdicta poſſeſſionis controuerſiam, nonnulla proprietatis cauſam continent, *d. l. 1. §. quædam.* Poſtremò interdicta aut adipi- E ſcendæ ſunt poſſeſſionis, aut retinendæ, aut recuperandæ, *d. l. 2. §. final.*

¶ Ad finiendas poſſeſſionum 5 controuerſias, Prætor interdicta protulit, nam oborta de poſſeſſionibus contentione, ne interea dum litigabatur, ad vim & arma

res deueniret, vtroque litigatorum in poſſeſſionis vtilitatẽ imminente, Prætor ſtatim aliquid inter eos interdicebat: puta vetando vim fieri, donec cauſa ordinario iudicio plenius diſceptaretur.

6 ¶ Materia de qua interdici ſolet, ſunt res tam diuini quàm humani iuris, *l.1.in princ. h.t.*

7 ¶ Forma verò optimè intelligi poteſt ex diſcrimine, quo interdictum ab edicto diſiungitur. Hæc enim differunt tanquam cauſa & effectus, vt enim ex legibus actiones ſiue condictiones, *l. vnica, ſupr. de condict. ex lege*, ita ex edictis oriuntur interdicta, *l.1. §.1.ff. de oper. nou. nuntia.* Solent autem prætores inituri magiſtratũ, ne quid dare viderẽtur cuiuſquam odio aut gratiæ, edicta generalia proponere, ſine vllis perſonarum ac rerum circumſtãtijs: vt inde ſciri poſſet, qua deinceps ratione de rebus futuris, durante officio, ius dicturi eſſent, vt oſtendit Cic. *l. 2. in Verrem*, vnde & edicta authore Theophilo, ſunt appellata: *§. ſed & quod principi*, *& §. prætorum, Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil.* Edicere enim prædicere eſt, vt apud Cicer. in libello de Amicitia: Alius finis amicitiæ conſtituẽdus eſt, ſi prius quod ſcipio reprehendere ſolitus ſit, dixero. & ad Q. fratrem Comitia edicta ſunt ad 11. calẽd. Febr. propriè ad magiſtratus, aliquid præmonentes de iure, referA tur: vt apud eundem lib.2. de Finibus Cùm magiſtratum inieris, & in concionem aſcenderis, eſt tibi edicendum, quæ obſeruaturus ſis in iure dicendo. At interdicta, ſicuti actiones ex edictis, flagitante iam contentione, litigatoribus à prætore reddebantur: non vt
B inter omnes, ſed inter litigantes ius facerent, donec plenius in petitorio iudicio res tota examinaretur. & hoc eſt quod voluit Vlpia. *in d.l.1.in fin.* cum ait, Interdicta omnia licèt in rem videantur concepta, vi tamen ipſa perſonalia eſſe. hoc eſt: quamuis vi-
C deantur generaliter de re & poſſeſſionibus loqui, vi tamen, id eſt, poteſtate & effectu, ad certas perſonas pertinere. Quod enim Prætor inter litigantes interdicit, non continuo inter omnes ius facit, vt nec res inter alios actæ iudicatæ-
D ve: *l.ſæpe, 63. ſupra de re iud. & tit. C. res inter alios acta.* Hodie tamen poſtquam interdicta in Pandectas ſunt relata, ea certum ius, ſicuti aliæ leges inter omnes faciunt: quanquam illud adhuc verum ſit, poſſeſſorium iudicium inter alios conſtitutum, alijs nec
E obeſſe, neque prodeſſe. Inter litigatores autem olim interdictũ valebat, neque Prætoris iuſſum detrectare fas erat: *l. fi. infra ne quid in loco publico.* Verùm vſu ſæpe venire neceſſe fuit, vt interdicto rixa non ſopiretur, altero litigatorum aſſeuerante, ſe nihil contra interdictum feciſſe aut facere;

cere;

cere; quod alter negaret. exempli cauſa: Prætor ita interdicit, Vti poſſidetis, nec vi, nec clam: nec præcario alter ab altero, ita poſſideatis. Hoc interdictum non ſemper finiebat controuerſiam, cum forte alter intenderet, aduerſarium non poſſidere, aut certè vi poſſidere: alter contrarium tueretur: Hoc ergo caſu Prætor cum interdicti formula litigatores ad iudicem pedaneum ablegabat, coram quo cauſa ſummatim & extraordinariè, id eſt, circa ſcrupuloſam iudicij ſolennitatem, iuxta formam interdicti examinabatur, *Theoph. in princi. Inſtitu. eod.* Itaq; prout caſus ferebat, aut ſtatim cum interdicto formulam iudicij petentibus litigatoribus, ad pedaneum iudicem referendam Prætor dabat: aut ſi videbantur acquieturi, neq; quid vltra poſtularent, interdicebat duntaxat, & iudicium, ni paritũ eſſet, in futurum pollicebatur. Qua ratione factum eſt, vt quædam interdicta ita concepta ſint, vt iudicium in futurum polliceãtur: *l.1. de vi & vi armat. l.1. ne vis fiat ei, & cum ſimil.* quædam autem præſens, vt poſtea videbimus. Sed ne quis temerè falſove cauſam ſuam interdicto cõgruere apud Prætorem teſtaretur, eoque litem calumnioſè excitare auderet: olim vſitatum erat, vt ſponſiones depoſitis pecunijs litigatores facerent, ne interdicto cauſa congrueret, aut nihil con-

A tra illud eſſet factum. Quæ pecunia poſtea victori cedebat: vt intelligi licet ex oratione Cic. pro A. Cæcin. & Quint. *lib.7.c.6.* Poſtea ſublatis per cõſtitutiones impetrationib. & formulis agi cœptum eſt ex cauſa interdictorum extraordinarijs, hoc eſt minus ſo-

B lennibus actionibus, tanquam ſi interdictum redditum eſſet: *§.fin. Inſt.eo. vide Cuiac.lib.obſ.5.c.17. l.2. & 4.C.vnde vi, l.vlt.C.de lib. exhib l.vlt.C.eo.* perinde atque ex perpetuis edictis perpetuæ actiones competere cœperunt, poſtquam deſitum eſt ea quotannis à

C Prætoribus proponi. Nam & interdicta in edictum perpetuum à Iuliano fuiſſe relata, indicio sũt Conſultorum reſponſa, in his titulis congeſta: quæ ex commentarijs ad edictum perpetuum cõſcriptis hauſta eſſe, ipſa inſcriptiõ docet. Ex his vtcunque apparet,

D antiqua interdictorũ ratio cuiuſmodi fuerit, quantumque ab edictis diſtet. Edicta enim generalia ſunt: at interdicta, velut actiones, perſonis & rebus præſentibus accommodata. Et vt vno verbo complectar, edicta formam & vim legum, interdicta actionum

E habent.

¶ Finis interdictorum eſt, vt 8
poſſeſſionum iura defendantur. *Quint præalleg.loc.* Nam etſi quædam rei perſecutionem, hoc eſt, proprietatis cauſam continent; *l.2. §. quædam, hoc tit.* tamen id magis fit per conſequentiam, ex

quali-

quālitate rei qua de agitur, quæ A iudicium petitorium poſt ſe non admittit, quam ex natura aut forma interdicti. Omnia enim interdicta de vſu & iure poſſeſſionū loqui, poſtea deprehēdetur. Deinde pertinent interdicta ad ordinationem iudiciorum, quibus res vendicantur. Nam hæc rectè inſtitui nequeunt, niſi prius expeditum fuerit, vter litigatorū petitor, vter poſſeſſor ſit: ad quam cognitionem aditum hæ poſſeſſorij iudicij actiones patefaciunt: *l. inter litigantes, 62. vbi Dd. de iudicijs.*

Quorum bonorum. Tit. II. C. 8. 2.

1 *Diſpoſitio titulorum ſequentiū.*
2 *Continuatio huius tituli.*
3 *Verba interdicti.*
4 *Cur dicatur reſtitutorium.*
5 *Ratio interdicti.*
6 *Differentia inter hoc interdictum & petitionem hæreditatis.*
7 *Cui, aduerſus quem ex hoc edicto detur actio.*
8 *Cuiuſmodi detur actio, & quid in eam veniat.*

DIximus, † interdicta aut de reb. diuinis, aut de humanis proponi: De diuinis, vt de locis ſacris vel religioſis: de rebus humanis interdicta redduntur, de ijs quæ ſunt nullius in bonis, puta de hominis exhibendo, aut quæ ſunt alicuius. Hæc porrò ſunt vel publica vel ſingulorum. Quæ ſingulorum ſunt, aut vniuerſitatem rerum complectuntur, aut res ſingulas.

¶ Cùm autem vniuerſalia particularibus amplitudine præſtent, prius de his interdictis quæ ad B vniuerſitatem rerum pertinent, videamus. Quo in genere primū eſt interdictum, Quorum bonorum, quod licet etiam ad res particulares competat, *l. hoc amplius, 29. de furt. Bart. in l. 1. §. hoc interdict. hoc tit.* ſicuti petitio hæreditatis: *l. licet minimam, 10. de petit.* C *hæred.* tamen ſua natura vniuerſale eſt. Huius autem interdicti verba hæc ſunt: 2

¶ QVORVM BONORVM 3
EX EDICTO MEO ILLI POSSESSIO DATA EST, QVOD DE HIS BONIS PROHÆREDE AVT PRO POSSESSORE D POSSIDES POSSIDERESVE SI NIHIL VSVCAPTVM ESSET; QVOD QVIDEM DOLO MALO FECISTI, VTI DESINERES POSSIDERE, ID ILLI RESTITVAS. *l. 1. in princip. hoc titulo.*

¶ Hoc interdictum adipiſcen- 4
E dæ poſſeſſionis eſt: *d. l. 1. in fin.* & reſtitutorium abuſiue dicitur; quia Prætor iubet poſſeſſionem reſtitui, quam bonorum poſſeſſor nunquam habuit: *§. adipiſcendæ, verſ. ideo, Inſtit. eod.* Quod in ſignificatu nonnunquam verbum Reddendi accipitur: *l. verbum*

bum reddendi, 94. *de verborum ſignificat. l. cum quidam*, 24. *de legat*. 2. vt cum dicimus, redditas nobis literas, quas antea nunquam habuimus.

5 ¶ Fuit autem neceſſarium interdictum hoc ad poſſeſſionem conſequendam. Nam etſi per decretum Prætoris bonorum poſſeſſor, ius & dominium hæreditatis tanquam hæres adipiſcatur: *l. 1. de bonorum poſſeſſ. l. fin. C. qui admit. ad bon. poſſ. vide, tamen l. cum miles, ex quibus cauſ. ma. gloſſ. lat. in fin. artic.* 25. *lib.* 1. tamen poſſeſſionem corporalem, ſi forte eam alius teneat, quæ facti *l. poſſeſſio*, 49. *de acquir. poſſeſſ.* eſt, non habet ex decreto prętoris, ſed à poſſeſſore ea eſt petenda: *l. 3. §. 1. de bonor. poſſeſſ. l. cum hæredes*, 23. *de acquir. hæred.* qui ad traditionem faciendam interdicto fuit compellendus.

6 ¶ Quanquã autem petitio etiam hæreditatis hoc caſu competat: tamen vtilius eſt agere ex hoc interdicto, quam ordinaria hæreditatis petitione. In hoc enim nõ tam exactæ probationes, vt in ordinarijs iudicijs, requiruntur, *Bar hic & in l. 1. C. eo.* Deniq; nõ poteſt hic obijci exceptio dominij: *l. fin. C. eo.* nec à ſententia poſſeſſionis appellatur: *Bart in l. 1. C. eo. per l. vnic. C. ſi de moment. poſſ. cap. querelam, de elect.*

7 ¶ Datur actio ex hoc interdicto, directa quidem bonorum poſſeſ-
A ſori, cui ſpecialiter Prætor prouidit, vt decretam à ſe poſſeſſionem tueretur: vtilis autem ex interpretatione, cuilibet hæredi, *d. l. 1. C. eo.* etiam ſuo; nam nec in hunc continuari defuncti poſſeſſionem, verius eſt: *Bart. Bald. Alb. & Dd. in l. cum miles, ex*
B *quibus cauſ. ma. & in d. l. cum hæred.* 33. *de acquir. poſſeſſ. & in l. ſuis*, 11. *contra gloſſ. ibi de lib. & poſthum. vide late Tiraq. in tract. le mort. 3. declar. l. præfat. nu. 5. & 56.* aduerſus eum qui pro hærede eius cuius de hæreditate agitur, vel pro poſſeſſore
C poſſidet. Nam contra titulo iuſto poſſidentes, cum ne quidem petitio hæreditatis detur, multo minus interdictum competere dicendum eſt: quod in pari cauſa & titulo poſſeſſor obtinere debeat: *cap. in pari de reg. iur. in 6. §. commodum, Inſtit. de interdict.*
D Qua de re alibi plura traduntur: *Bart, & Doct. in dicta l. licet, de petit. hæredit. & in l. 1. hoc tit. in l. fin. C. de edict. diui Adrian. tollend. & infrà l. 1. C. eo.* Datur itaque contra poſſeſſores rerum hæreditariarum, non etiam in debitores defuncti; quibus cum
E perſonalibus actionibus eſt agendum, cum nullum in rebus debitis, neque dum traditis, defunctus ius habuerit. vnde exemplo defuncti cui ſuccedit, perſonalibus cõdictionibus hæres exigere eiuſmodi debet *l. 2. hoc t.* quanquam petitio hæreditatis, quæ non

non poſſeſſionem facti, ſed ius hæreditarium perſequitur, quod certe etiam apud debitorem eſt, merito aduerſus hunc detur: *l. etiam, 15. §. fin. de petit. hæred.*

8 ¶ Eſt autem hoc iudicium vniuerſale, ſicut & ipſa bonorum poſſeſſio ſiue hæreditas: *l. hæreditas, 63, de regul. iur.* Quo iudicio petitur poſſeſſio reſtitui, hoc eſt, tradi omnium rerum hæreditariarum, maxime corporalium, *vide Ferra. in for. lib. quo pet. hæredit. ex teſtam. in princip. n. 2.* etiam feudalium, vt pleriſq; placet: *De conſil. 424. quæritur, cap. 1. §. inter. vbi Dd. ſi de feud. def. Alex. & Iaſ. in d. l. fin. C. de edict. diui Adrian. tollend.* nec modo earum quę poſſidentur, ſed etiam quæ dolo culpave poſſeſſoris abſunt. verbi gratia: quia paſſus eſt vſucapi, vel fraudulenter alienauit, vt verba interdictio oſtendunt: » POSSIDEASVE SI » NIHIL VSVCAPTVM ESSET » QVOD QVIDEM DOLO » MALO FECISTI, VT DESI» NERES POSSIDERE. Nam iſtiuſmodi fraudatores pro poſſeſſoribus habentur: *c. pro poſſeſſor. de reg. iur. in 6.* quia pro poſſeſſore dolus eſt, *l. qui dolo, 17. de reg. iur.* Affine autem huic interdicto eſt remedium poſſeſſoriũ, Iuſtiniano introductum; *l. fin. C. de edict. diui Adrian. tollend.* quanquam in quibuſdam differat: *vide Ferr. præalleg. loc. Roffr. in lib. de remedio, l. fin. C. de*

A *edict. diui Adrian. tollend.* Hæc autem remedia hæredi neceſſaria ſunt, alio (vt dixi) in poſſeſſione exiſtente. Nam ſi nullus hæreditatem poſſideat, non opus eſt hæredi aliqua actione: cum eam vacantem & iacentem ipſe pro arbitrio & authoritate ſua occu-
B pare poſſit: *Bald. in l. fin. n. 3. vbi etiam Bart. Cyn. Fab. Dec. Iaſ. C. de edict. diui Adrian. tollend. Ferra. in for. lib. quo pet. hæred. ex teſta. ad verb. iniuſte, n. 1. & 4. Innocen. Imol. Ant. de Butr. in c. cum in officijs, de teſtam. Bart. in l. 2. C. quand. & quib. quart. pars,*
C *lib. 10. Bald. conſ. 452. quia, lib. 4. Socin. conſil. 74. quæritur. lib. 8. vide late Tiraq. in tract. le mort. ſaiſit le vif. in 8. declar. præfat. n. 1.* quemadmodum & iure Saxo. intrare ad viduam defuncti poſſidentem, atque ita rei ſeruandæ cauſa cum illa poſſidere
D non prohibetur: *art. 22. & 25. lib. 1. vbi gloſſ. per l. ſi diis, quib. ex cauſ. in poſſ. eat.*

Quod legatorum Tit. III. C. 8. 3.

1 *Continuatio.*
E 2 *Cuiuſmodi ſit hoc interdictum, & quid contineat.*
3 *Ratio interdicti.*
4 *Regulam, dolo facis, qui petis quod reſtituere debes, huic locum non habere.*
5 *Primum caput interdicti.*
6 *Cui, aduerſus quem hæc actio*

ctio detur.
7 *Ad quid.*
8 *Secundum caput.*

1 HVic † affine eſt interdictũ, Quod legatorum. Vt enim ſuperius ad totam hæreditatem ſpectat, ita hoc ad partem quæ ex hæreditate debetur: nempe ad legata, quæ nonnunquã vniuerſitatem bonorũ comprehendunt: *l. qui quartam,* 15. *l. non*
2 *amplius,* 29 *de legat.* 1. Eſt † autẽ adipiſcendæ poſseſſionis interdictum & continet hanc cauſam, vt quod quiſque legatorum nomine non ex voluntate hæredis, ſed propria authoritate occuparit, id
3 reſtituat. Etenim † æquiſſimum prætori viſum eſt, vnumquemq; non ſibi ipſi ius dicere, occupatis legatis, ſed hæc ab hærede petere: *l.* 1. *in princ. hoc tit. vide Camm. lib.* 1. *tit.* 13. *vbi excipit legatum vindicationis, quod compoſitores omiſerunt. diſtinctionibus qui per legatorum, & l. generibus iam ſublatis.* Nam etſi lex ciuile quoddam dominium à morte teſtatoris trãsfert in legatarium: *l. à Titio,* 66. *de fur.* vnde & rei vendicationem habet, *l.* 1. *&* 2. *C. communia, de leg.* quæ domino tantum datur: *l. in rem,* 24. *de rei vend.* tamen illud traditione ex iure naturæ confirmari, reſq; ab alio poſseſsa non occupari, ſed legitime peti debet: *l. ſi ex ſtipulatione,* 5. *ſuprà de acquir. poſſeſſ.* 1. *§. & parui, infrà quod vi* A *aut clam. l. miles,* 6. *§. qui iudicat, ſup. de re iudic. l. dotis actione,* 9. *C. ſolut. matrim.* Periculoſum enim eſt, & peſſimi exempli, quemque ſibi ius dicere: *l. vnica, C. ne quis in ſua cauſa.*

4 ¶ Rediguntur igitur ad hæredem per hoc interdictum ea quę B legatorum nomine poſſidentur, ſic tamen, vt legatarijs ſit integrũ, hoc nomine hæredes denuo conuenire: *d.l.* 1. *in pr.* neque dolo poteſt videri facere hæres, qui petit id quod reſtituere debet; nam ea regula in petitorijs duntaxat locum habet, *l. dolo.* 8. *inf. de* C *doli mali except.* non in iudicijs poſseſſorijs, vt ſunt interdicta: in quibus ſpoliatus ante omnia eſt reſtituendus: *c.* 1. 6. 7. *& tot. t. de reſtit. ſpoliat.* Deinde vſuuenire poteſt, vt neceſse non ſit, integrã reſtitutionem ab hærede fieri, neque integra legata ſolui debeant: D vel propter Falcidiam, quam ex ijs retinere hæres poteſt: *l.* 1. *§. ſi quis, hoc t. vide l.* 1. *Co. eo. l. pen. C. ad leg. Falcid. l. pater filiam,* 14. *§.* 1. *l. quod de bonis,* 15. *§.* 1. *l. filio,* 93. *ad leg. Falcid. Nouell.* 1. *Cuiac. lib.* 8. *c.* 2. vel quia hæreditas ære alie- E no grauata eſt. Creditorum enim potior eſt, quam legatorum cauſa. *l. fin. §. licent. C. de iure deliberand.* Duo autem ſunt huius interdicti capita: quorum primo quod huc pertinet, ita cauetur.

¶ QVOD LEGATORVM NOMINE NON EX VOLVNTATE EIVS AD QVEM EA

RES

„ RES PERTINET, (VIDELICET HÆREDIS AVT BONORVM POSSESSORIS) QVIS OCCVPAVIT, AVT DOLO DESIIT POSSIDERE, ID ILLI RESTITVAS: *d. l. 1. in princ. & §. quod ait prætor, 1. & 2.* [illegible]

6 Ex hoc capite actio datur hæredi, bonorumve poſseſsori, horumque hæredibus: *l. 1. in princ. verſ. hoc interdictum,* aduerſus legatarios, aut eorum hæredes, *d. l. 1. § legato.* non autem in donatarios cauſa mortis: *d. l. 1. §. ſi quis mortis.* nam hi ex voluntate defuncti poſſident, vt hæredi merito præferantur: neq; intereſt hæredis reſtitutionem ab his fieri, cum Falcidiam ipſo iure ſaluam habeat: *in princ. Inſt. de donat. l. 1. de donat. cauſ. mort.* propterea, quod non ex ſua, ſed teſtatoris voluntate poſſeſſio translata ſit, etiamſi de legatis quæ ſcienter ab hærede ſoluuntur, nihil detrahi poſſit: *l. error, C. ad legem Falcid.*

7 ¶ Datur autem hæc actio in hoc, vt vel res propria authoritate occupatas, conuentus reſtituat; vel in id quod intereſt cōdemnetur: *l. 2. §. ex hoc interdicto, hoc t.* quod obtinet, cùm legatarius res legatas ante hæreditatem ab hærede poſseſsam inuadit, mitius enim cum eo agendum fuit, qui [illegible] iuris interpretatione: *l. à Ti[illegible], de furt. l. 1. & 2. C. commun. de [illegible].* ſuam; à nemine poſseſsam [illegible]upaſset, Quid ſi iam ab hærede poſseſsam violēter ſubtrahat, aut vi extorqueat, iure legati cadit, *l. non eſt dubium, 5. C. de legat.* exemplo aliorum violentorum creditorum: *l. extat, 13. quod met. cauſ. l. ſi quis, 7. vnde vi.*

¶ Secundo capite Prætor legatarijs aduerſus hæredes conſulit, qui cautionem facere detrectant. Nā hęc quæſtio præcedēti coniūgi permiſcerique ſolet: NISI, inquit, SATISDATVM SIT LEGATORVM NOMINE, IN POSSESSIONEM MITTAM: *l. 1. §. penult. et fin. l. 2. §. 1. hoc tit.* Qua de re plura alibi diximus, *ſup. ad titul. vt leg. nomine caueatur.* 8

Ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus erit. Tit. IV.

1 *Continuatio.*
2 *Summa edicti.*
3 *Verba.*
4 *Duo interdicta hinc dari.*
5 *Ad quid.*
6 *An pœnale hoc ſit iudicium, vt in hæredes tranſeat.*

AD † vniuerſalia interdicta pertinet & illud, quod redditur ex generali edicto, ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſsus eſt: quo † prætor omnes omnium poſſeſſiones à ſe decretas tuetur, promiſſio interdicto, ſiue iudicio, aut actione: ſi edicto non parirum eſſe dicatur. 1 2

3 ¶ Verba eius ita habent: SI QVIS DOLO MALO FECERIT, QVO MINVS QVIS PERMISSV MEO, EIVSVE CVIVS DE EA RE IVRISDICTIO FVIT, IN POSSESSIONE BONORVM SIT; IN EVM IN FACTVM IVDICIVM, QVANTI EA RES FVIT OB QVAM IN POSSESSIONEM MISSVS FVIT, DABO, *l. 1. in princ. h. tit.*

4 ¶ Hinc interdictum redditur partim prohibitorium, partim reſtitutorium: *l. 3. §. pen. h. t.* Nam in edicto diſerte vis fieri prohibebatur, vt ex inſcriptione huius tituli intelligi licet: interdictorum enim inſcriptiones, à primis cuiuſque interdicti verbis deſumi, palàm eſt: planè vt probabile ſit, non integrum hic edictum in Pandectas à compoſitoribus eſſe relatum; ſed eam tantum partem, quæ potiſſimum ad interdictum & actionis ſpeciem pertineret. Ergo & prohibitorium interdictum fuit, ex forma edicti, & etiã reſtitutorium; quia eiuſmodi iudicum Prætor pollicetur, iubet enim poſſeſſionem reſtitui; aut niſi factum erit, damnari reum, quanti ea poſſeſſio eſt, *l. 1. §. hac verba, l. 2. l. fin. h. t.*

5 ¶ Hanc actionem excepta legatorum miſſione, intra annum competere, & non poſtea, ſciendum eſt, cum ſit pœnalis. Non
6 † enim datur in quantum ea miſſio eſt, quæ cuſtodiam potius quã vtilitatem miſſo creditori adfert: ſed quanti ea res eſt, ob quam in poſſeſſione quis mittitur: *l. 1. in princip. & §. hac verba.* Quæ cum poſſeſſione longe ſit impenſior, merito hęc actio pœnalis dicitur: neque enim damnum quod quis ob impeditã facto alterius, ereptamque poſſeſſionem habet; ſed omne illud continet, cuius gratia poſſeſſio decreta fuit. Quare cum ſupra id quod intereſt, ſupraque vtilitatem interuerſæ poſſeſſionis damnetur reus, merito pœnalis cenſetur actio: eaque ratione nec in hæredes, ſimileſque perſonas dabitur, niſi in id quod ad eos peruenit; quamuis hæredib. aliiſque ſucceſſoribus non denegetur: *l. 1. in fin. hoc t.* quia à parte agentis, id quod intereſt, & rei perſecutionem continet. Quod ſi porrò malit poſſidere creditor, quàm hoc interdicto ſuum intereſſe perſequi, melius erit Prætorem extra ordinem iure ſuæ poteſtatis & nobilis officij decretum exequi & manu etiam militari creditorem in poſſeſſionem mittere, *l. 3. hoc tit. l. qui reſtituere, 68. de rei vend.*

De tabulis exhibendis Titul. V. C. 8. 7.

1 *Continuatio.*
2 *Verba interdicti.*
3 *Ad quas tabulas pertineat.*
4 *Conciliatio antinomiæ.*
5 *Cui detur hæc actio.*

Aduer-

6 *Aduerſus quem, & quando, ea ceſſante, officio prætoris tabulæ exhibeantur.*
7 *Ad quid detur.*
8 *Quandiu duret, & an in hæredes tranſeat.*

1 AD † cauſam etiam vniuerſitatis, nempe hæreditatis, refertur interdictũ de tabulis teſtamenti exibendis.
2 Nam † ijs nõ viſis, nihil de hæreditate agi poteſt: *l. de his, 6. de tranſact. l.1. quemadmod. teſtam. aper.* Prætor ait: QVAS TABVLAS LVCIVS TITIVS AD CAVSAM TESTAMENTI SVI PERTINENTES RELIQVISSE DICETVR, SI HÆ PENES TE SVNT, AVT DOLO MALO TVO FACTVM EST, VT DESINERENT ESSE ITA EAS ILLI EXHIBEAS. ITEM SI LIBELLVS, ALIVDVE QVID RELICTVM ESSE DICETVR, DECRETO COMPREHENDAM, *l.1. in princ. & §. hoc interdictum, hoc tit.*

3 ¶ Hoc interdictum tabulas dũtaxat teſtamenti, hoc eſt, cuiuslibet vltimæ voluntatis: *l. 1. §. hoc interdictum, hoc tit. Paul. lib. 4. ti. 7.* non etiam reliquarum actionũ inſtrumenta concernit, quorum copia actione ad exibendum petenda eſt: *tot. tit. ſupr. ad exhibendum,* nec ad viuentis teſtamentum pertinet, ſed defuncti, *l.1. §. & l.3. §. 1. hoc tit.* Neque tamen ſolum in perfecto teſtamento, ſed etiam in falſo aut imperfecto locum habet.
4 Non † enim de iure ſcripturæ, ſed de ea exhibenda quæritur, vt poſtmodum de valore eius cognoſcatur: *d.l.1. §. fine.* Quod ſi & falſum ſit, & imperfectum teſtamentum, idque euidenter appareat, vel apparere incontinenti poſſit; ſanè cauſa non erit, quare interdictum hoc detur, cùm agentis intereſse nequeat talem ſcripturam exhiberi: atque ita accipiendum arbitror Aphricani reſponſum: *l. ſi quis legatum, 5. ad leg. Corn. de falſis.*

5 ¶ Ex hoc interdicto datur actio omnibus, quibus aliquid in teſtamento, vel libello, ſiue codicillo adſcriptum eſt, quorumque intereſt exhiberi, *l.3. §. interdictũ, verſ. ſolum, hoc tit.* (nam horum cẽſentur eſse tabulæ, *l.2. quemad. teſtament. aper.*) dummodo iurent, quod ſua intereſse credant: *l. eius quod, Co. quemadmod. teſtam. aper.*

6 ¶ Datur autem aduerſus poſſeſſorem vel tabularum detentorum, *l.3. §.1. hoc tit.* qui negat ſe tabulas poſſidere, vel exhibere ob certam probabilemve cauſam oportere: *l.1. §.1. hoc tit.* Nam ſi quis confiteatur ſe poſſidere, nec vllam iuſtam cauſam prætendat, quare exhibere non debeat, in hunc Prætor interdictum non reddit. Quorſum enim in re aperta & euidenti, cui vlteriore cognitione non ſit opus? ſed ipſe ſtatim ex officio cogere eum de-

bet ad exhibendum, *d.l.1.§.1.l.2.* A *§.fi.ſuprà, quemadmodum teſtam. aper.*

7 ¶ Qui ergo negat ſe habere tabulas, aut exhibere oportere, rectè conuenitur hoc interdicto in id vt eas exhibeat, id eſt, apprehendendarum copiam apud Magiſtratum facit: *l.3.§. hoc interdictum, hoc tit.* Quod niſi factum erit, condemnabitur quanti actoris intereſt. *d.l.3.§.fin.*

8 ¶ Interdictum hoc & poſt annum, & hæredi cæteriſque ſucceſſoribus datur: *d.l.3. in fi.* non competit autem in hæredes, niſi detineant, aut in dolo malo ſint. C Nam hoc interdictum rem perſequitur, & in vnumquemque poſſeſſorem ſuo nomine competit, vel quia poſſidet, vel quia dolo fecit, quo minus poſſideat: vt non opus ſit hic quærere, an in hæredem hæc actio detur: idque exemplo actionis ad exhibendũ, D *l.de eod.12.§.fin. ad exhibendum, ſupr.* cui hoc interdictum valde eſt affine, ab eaque tantummodo obiectis & materia differt.

Ne quid in loco ſacro fiat. Tit. VI.

1 *Continuatio.*
2 *Edictum.*
3 *Quid appellatione ſacrorum veniat.*
4 *Alterum edictum reſtitutorum.*
5 *Actionum hanc eſſe popularem.*

ET † hæc de interdictis quæ vniuerſitatem rerum continent. 1
Porrò ſingularia interdicta pertinent aut ad res publ. aut ad priuatas. Publicæ † res vel diui- 2
ni iuris vel humani cenſentur: *l. 1. de rer. diuiſ.* De diuinis rebus generale propoſitum eſt interdi- B ctum, hoc modo: IN LOCO SACRO FACERE, (non ad ornamentum videlicet, sed detrimentum. *Bart.hic in l.1.*) INVE EVM IMMITTERE QVID, VETO. *l.1.h.t.*

¶ Appellatione ſacrorum etiã 3
ſancta loca veniunt, quæ violari aut habitari ſine permiſſu Principis non poſſunt: *l. 2. & 3. hoc t.* Porrò de religioſis locis alibi, *in tit. de mortuo infer. & de relig.& ſumpt. fun.* eſt expoſitum. Et hoc quidem interdictum prohibitorium eſt. Sed † & reſtitutorium 4
de locis ſacris extitiſſe, author eſt Vlpian. *in l. 2. §. locorum, inf. ne quid in loco publico.* « IN LOCO, inquit, SACRO NON « SOLVM FACERE VETAMVR, SED ET FACTVM « RESTITVERE IVBEMVR, « PROPTER RELIGIONEM. «

¶ Ex hoc interdicto cuilibet 5
E de populo datus actio: *l. ſi quis in hoc, 10.C.de epiſc.& cler.* quia publice intereſt; publica loca ſarta tectaque ſeruari *l. 2. §.1. nequid in loco publico.*

De

De locis & itineribus publicis. Tit. VII.

1 *Continuatio.*
2 *Summa huius interdicti.*

1 DE † publicis rebus quæ ſunt humani iuris, primo edictum generale propoſitum eſt, de locis & itineribus publicis: quo
2 † vetat Prætor quid fieri, ad impediendum loci publici vſum; & quolibet poſtulante, ſe ad tuendam rem publicam interdictum pollicetur: *l. 1. & tot. hoc tit.* Interdicit autem ijs ferè modis, qui ſequuntur.

Ne quid in loco publico vel itinere fiat. Tit. VIII.

1 *Quæ ſint loca publica.*
2 *Verba interdicti primi.*
3 *Verbum faciendi quomodo accipiatur.*
4 *Quare in factis ceſſet interdictum.*
5 *Cui, aduerſus quem, ad quid detur actio.*
6 *Cur ſpecialiter de vijs publicis interdictum.*
7 *Interdictum de vijs prohibitorium.*
8 *Reſtitutorium.*
9 *De non impediendo viæ vſu.*

1 DE † publicis locis omnib. id eſt, ijs quæ vtilitatib. publicis & ſingulorū ſeruient, nullius tamen priuati in bonis exiſtunt,

A ſed proprietate ad vniuerſitatem pertinent, *l. 2. §. 1. & 2. hoc tit.* Prætor initio generaliter interdicit: NE † QVID IN LOCO 2
PVBLICO FACIAS, INVE EVM IMMITTAS. QVA EX RE QVID ILLI DAMNI DETVR, PRÆTERQVAM
B QVOD LEGE, SENATVSCONSVLTO, EDICTO, DECRETOVE PRINCIPVM TIBI CONCESSVM EST: DE EO QVOD FACTVM ERIT, INTERDICTVM NON DABO. *l. 2. in prin. h. t.*

¶ Verbum faciendi latè patet, 3
C & quoquo modo factum comprehendit, *d. l. 2. §. cum quidem, & §. ſi quis.* Ergo ſi nihil fiat ad loci detrimentum, ſed perſona tantùm vſu publicę rei prohibeatur, puta piſcari, ceſſabit hæc actio, & iniuriarum erit agendū. *d. l. 2. §. ſi quis.*

D ¶ De eo quod factum erit, Prætor negat ſe iudicium daturum, 4
ne videlicet ruinis vrbs facile deformetur: & quia prohibitorium eſt, non reſtitutorium interdictum, *d. l. 2. §. ſi quis nemine.* Nam de reſtituendo ſpecialiter poſtea interdicit. Quod ita
E verum eſt, niſi facilè tolli id quod factum eſt, poſſit, *d. l. 2. §. cum quidam, cum §. ſeq.*

¶ Rectè autem additur, Qua ex re quid damni detur. Nam ſi 5
nihil noceatur, ceſſat interdictū: quia nemo publico vti prohibendus eſt, *d. l. 2. §. 1.* Hoc interdi-

ctum populare eſt. Datur enim ex eo cuilibet de populo actio, *d. l. 2. §. hoc interdictum perpetuum,* 21. (nam omnium & ſingulorũ, loca publica defendi, intereſt, *d. l. 2. §. 1.*) & quidem actio perpetua, *d. l. 2. §. hoc interdictum,* 21. contra naturam actionum popularium, *l. fin. de popul. actio.* Non enim facile debuit præſcribi, quæ publicam vtilitatem, eamque pecuniariam continet: nam publica non præſcribuntur: *l. 2. infra de via publ. l. competit. C. de præſcr. 30. ann. §. res fiſci, Inſtit. de vſucap.* Datur autem aduerſus quemuis in publico quid moliẽtem, in hoc vt caueat, non fieri, *d. l. 2. §. ſi quis nemine, hoc tit.* Ac ita quidem in genere de locis publicis interdicitur.

6 ¶ Quia verò vias publicas (quas libera Reſpublica, prætorias vel conſulares; poſt eam ab Auguſtis occupatam, baſilicas & regias appellarunt) nullo modo impeditas eſſe, multò maximè propter hominum & rerum commeatum Reipublic. intereſt: de his ſpecialiter Prætor interdixit. Et in primis quidem prohibendo ad

7 hunc modum: IN † VIA PVBLICA ITINEREVE PVBLICO FACERE, IMMITTERE QVID, QVO EA VIA, IDVE ITER DETERIVS SIT, FIAT, VETO, *d. l. 2. §. ait Prætor, in via, &c.* Secundò reſtituendo:

8 † QVOD IN VIA, inquit, PVBLICA ITINEREVE PVBLICO FACTVM, IMMISSVM HABES, QVO EA VIA IDVE ITER DETERIVS SIT, FIAT, RESTITVAS, *d. l. 2. §. Prætor ait,* 22. Reſtituere eſt, in priſtinum ſtatum reducere, *d. l. 2. §. reſtituas.* 27. Tertiò † ſingulariter de non impediendo viæ vſu: 9

QVO MINVS, inquit, ILLI VIA PVBLICA ITINEREVE PVBLICO IRE AGERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *d. l. 2. §. fin.*

De loco publico fruendo. Tit. IX.

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum:*
3 *Duo ſingularia in hoc interdicto.*

VT † ſuperioribus interdictis 1
poſſeſſiones & vſum locorum Prætor tuetur: ita hoc interdicto detentionem ſiue fruitionẽ publicæ rei quæ alicui eſt conceſſa.

QVO † MINVS, inquit, LOCO PVBLICO, QVEM IS CVI LOCANDI IVS FVERIT, FRVENDVM ALICVI LOCAVIT, EI QVI CONDVXERIT, SOCIOVE EIVS E LEGE LOCATIONIS FRVI LICEAT, VIM FIERI VETO. *l. 1. h. t.* 2

¶ Hæc actio publicæ vtilitatis gratia ad conſeruanda vectigalia, conductoribus publicorum loco- 3

rum aduerſus inquietatores conceſſa eſt: *d. l.* 1. §. 1. qua ſuam quaſi poſſeſſionem tueantur, cum nullam iure ciuili habeant. *l. ſi merces*, 28. §. 1. *l. cum in plures*, 62. §. *meſſem locati*, *l.* 2. *C. de praſcript.* 30. *annor.* Sed & ſocio publicani datur: quod & ipſum ſingulare eſt: nam alias ex contractu ſocij non poteſt ſocius niſi ceſſa actione vti, *l.* 5: *in princ. cum ibi not. ſupr. pro ſocio*, *l. loci*, §. *ſi fundus*, *ſi ſeruitus vendicetur.*

De via publica, & ſi quid in ea factum eſſe dicatur. Tit. X.

SEd quia parum eſt, vſum viarum liberum eſſe, niſi etiam purgentur eæ, & reficiantur, vt vſibus pateant: *l.* 3. §. *vtilitas, infr. de itinere actuque priuato.* huic quoque rei prouiſum eſt: Vrbanis quidem vijs: edicto ædilium Curulium: penes quos harum cura eſt, qui vetant aliquid immittere, facere, projicere in viam publicam, quod prætereuntibus aut impedimento aut noxæ eſſe poſſit: iubentque vnumquemque iuxta propriam domũ viam publicam reficere & purgare, *l. vnica. hoc tit.* Huc pertinet quod Paulus, *lib.* 1. *tit.* 14. ait: Qui viam publicam exarauerit, ad munitionem eius ſolus compellitur.

De via publica, & itinere publico reficiendo. Tit. XI.

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum.*
3 *Cui, contra quem detur hac actio.*
4 *Quare non vtendo via nõ amittatur.*
5 *Intellect. l. final.*

POrrò † vijs ruſticis purgandis, quarum curam ſuſtinere Magiſtratus vrbicus nequit, Prætor in ſubſidium hoc interdicto conſulit. 1

¶ QVO MINVS, inquit, ILLI VIAM PVBLICAM, ITERVE PVBLICVM APERIRE, REFICERE LICEAT, DVM NE EA VIA IDVE ITER DETERIVS FIAT, VIM FIERI VETO, *l.* 1. *in prin. h. t. vide Paul. lib.* 1. *tit.* 14. 2

¶ Si quis ſpecie refectionis viam faciat deteriorem, hoc eſt, immutet, impune vim à quouis patietur, *d. l.* 1. §. *pen.* Hoc interdictum omnibus, & in omnes, ac perpetuo datur, *d. l.* 1. §. *fi.* Nam quamuis † reliquæ ſeruitutes negligentia præſcribantur: tamen populus non vtendo viam publicam amittere nequit, *l.* 2. *hoc tit.* Etenim publica vt nec alienari, ita nec præſcribi poſſunt, exemplo rerum fiſcalium, §. *res fiſci. Inſtit. de vſuc.* vel potius regaliũ quæ nunquam præſcribuntur, & 3 4

competit, C. de præſcrip. 30. annor. Quanquam & illud dici poteſt, commeatum per viam publicam meræ eſſe facultatis: quæ autem ſunt eiuſmodi, in præſcriptionem non cadunt, *gl. fin. in l. ſolent. in fin. de off. procons. Bart. in l. cum de in rem verſo, de vſu, l. ſi certis, 28. C. de pact. Bart. in l. pignor. de vſufruct. text. in l. ſuus quoque, §. fin. de hær. inſtitut. & l. fin. C. de cond. Inſtitut. vide Fran. Bald. in tract. præſcript. in 4. partes, 5. part. princ. n. 1. 2. cum ſeq. Tiraq. de retrac. conuention. §. 1. gloſ. 2. n. 21. 22. cum ſeqq.*

5 ¶ Sane, ſi quis reficiendo viam publicam, hoc eſt, lutum viæ, in agrum vicini reiecerit: actio viæ reiectæ quanti eius intereſt, cuius fundo iniuria irrogata dicitur competit, *l. ſi. hoc tit.* Inſtauratio enim ſine cuiuſque iniuria aut damno facienda eſt.

De fluminibus, nequid in flumine ripave eius fiat, quò peius nauigatur. Tit. XII.

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum prohibitorium.*
3 *Interdictum reſtitutorium.*

1 FLumina † cùm publica ſint, *§. flumina, Inſtitut. de rerum diuiſio.* de ijs quoque interdicta propoſita hic enumerantur. Ac primum generalia, quorum alte-A rū eſt prohibitoriū: NE † QVID IN FLVMINE PVBLICO RIPAVE EIVS FACIAS: NE QVID IN FLVMINE PVBLICO, NEVE IN RIPA EIVS IMMITTAS, QVO STATIO ITERVE NAVIGII DETERIVS SIT FIAT. *l. 1. in princip. hoc tit.* Alterum † reſtitutorium: QVOD IN FLVMINE PVBLICO, RIPAVE EIVS FIAT, SIVE QVID IN ID FLVMEN RIPAMVE EIVS FACTVM VEL IMMISSVM HABEAS, QVO STATIO ITERVE NAVIGIO DETERIOR SIT, FIAT, RESTITVAS, *d. l. 1. §. deinde ait Prætor.* Flumen publicum noſtri ita definiunt; vt ſit illud quod in publico oritur, & perpetuo fluit: *gloſ. in d. l. 1. §. fluminum, verb. publicum, Bart. in l. quo minus, n. 2. & 22. h. t. & in l. nemo, verb. flumina, de rer. diuiſ. Bald. in Rub. n. 5. & l. item, nu. 2. & 5. eod. tit. & c. 1. §. ſi quis de manſ. de cont. inueſt. Bart. in tract. Tyberiad. ver. flumen. in princip.* ſed verius videtur, cum etiam priuata eiuſmodi eſſe poſſint, maxime priuilegio vel conſuetudine acquiſita, *Capoll. de aquaduct. nu.* 28. ea habenda publica, quæ ſunt de regalibus, *c. 1. verb. flumin. quæ ſunt regal. Iacob. in tract. feud. verb. flumina, n. 1. & 2.* vt plerumque nauigabilia, & quæ nauigabile aliud faciunt: *l. 1. cum ſeqq. h. t.* ac ad Principem iure ſupe-

ſuperioritatis pertinent, *Bart. in l. quo minus, n.4. h. t. Lac. præal-le. loc. dixi in §. flumina, Inſtit. de rer. diuiſ.* vſu verò ſingulorum patent commodis & vſui, *d. §. flumina, l. 2. 4. de rer. diuiſ. inf. vt in flum.* non etiam commercio, *d. §. flumina, vbi Fab. & Dd. §. vltim. Inſtitut. de empt. l. ſed Celſus, 6. l. ſi in emptione, 34. §. omnium, l. littora, de con. emp. glo. in l. 2. de rer. diuiſ.* hoc eſt, iuri emendi, acquirendi, alienandi, *Vlpian. tit. 19.* &c.

Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque vti priore æſtate fluxit. Tit. XIII.

1 *Continuatio & ratio interdicti.*
2 *Interdictum prohibitorium.*
3 *Eius explicatio.*
4 *Interdictum reſtitutorium.*

1 POrrò † quia de flum ne non nauigabili, aqua duci poteſt; *l. quo minus, ſup. tit. 1. l. 1. §. quod autem, h. t. l. 3. in princip. & §. fi. inf. de aqua quotidia. & æſtiua*, ea propter ne deriuationibus, cõſtructione molarum, alijſque eiuſcemodi operibus flumina exareſcant, aut depreſſior vel altior fiat aqua, in detrimentum vel publicum vel accolentium: de ea quoque re dupliciter Prætor interdicit: primum prohibendo.
2 IN FLVMINE, inquit, PVBLICO INVE RIPA EIVS FACERE, AVT IN ID FLVMEN RIPAMVE EIVS IMMITTERE, QVO ALITER AQVA FLVAT QVAM PRIORE ÆSTATE FLVXIT, VETO. *l. 1. in princ. h. t.*

¶ Hoc interdictũ etiam ad deriuationes in cõceſſas, vt quę fiunt ex flumine nauigabili, pertinet: 3
itaque nihil refert, quod ad hoc interdictum attinet, nauigari flumen poſſit an non, *d. l. 1. §. 1.* Idcirco aiunt, Prætorem æſtatem cõprehendiſſe: quia ſemper certior eſt propter hybernas cluuiones, naturalis fluminum curſus æſtatę quã hyeme, *d. l. 1. §. is autẽ.*

¶ Secundo interdicit reſtituendo; QVOD, inquit, IN FLVMINE PVBLICO, RIPAVE EIVS FACTVM SIT, SIVE QVID IN FLVMEN RIPAMVE EIVS IMMISSVM HABES: SI OB ID ALITER AQVA FLVAT, ATQ. PRIORE ÆSTATE FLVXIT, RESTITVAS. *d. l. vnica, §. penult.* 4
Hæc interdicta, vt & ſuperiora, popularia atque perpetua ſunt, *d. l. vnica, §. hoc interdictum.* & in hæredes competunt, *d. l. 1. §. pen.*

Vt in flumine publico nauigare liceat. Tit. XIV.

1 *Continuatio.*
2 *Interdicta duo.*
3 *Eorum explicatio.*

1 VT † ſuprà prohibuit vim A fieri Prætor, quo minus quis via publica vtatur: ita hic vetat vſum nauigationis fluminisve publici impediri:

2 QVOD † MINVS, inquit, „ ILLI IN FLVMINE PVBLICO NAVEM RATEM AGERE: QVO VE MINVS PER B RIPAM ONERARE, EXONERARE LICEAT; VIM FIERI VETO. ITEM VT PER LACVM, FOSSAM, STAGNVM PVBLICVM NAVIGARE LICEAT, INTERDICAM, *l. vnica, in prin. hoc tit.* Item ne cui vis fiat, quo minus C pecus ad flumen publicũ ripamve fluminis publici appellat. *d. l. vnica, in fin.*

3 ¶ Quæ locum habent in fluminibus & ripis publicis; nam ſecus eſt in priuatis, *d. l. vnic. §. 1.* Priuata enim Flumina nihil differunt à cæteris bonis, *l. 1. §. 1. ſup.* D *de flumin.* Illud etiam ſciendum, ſi quis ſtagnum vel lacum publicum conduxit; ſi piſcari prohibeatur, eum vtile interdictum ob vectigalis fauorem habere: *d. l. vnic. §. pen.* ſicuti & conductores locorum publicorum, *tot. tit. ſup. de loco pub. fruen.* Quanquã E & iniuriarum actio ijs detur qui piſcari prohibentur, *l. 2. §. ſi quis, ſup. ne quid in loco publ. l. iniuriarum, 13. §. fin. de iniuriis.*

De Ripa munienda. Tit. XV.

1 *Continuatio, & ratio.*
2 *Interdictum.*

QVemadmodum † de via publica reficiendum interdictum propoſitum eſt: ſic etiam de ripa fluminis munienda Prætor interdicit. Ripas enim fluminum publicorum refici & muniri, vtiliſſimum eſt, ne damnum agris ex curſu aquarum detur. 1

¶ QVO MINVS, inquit, ILLI IN FLVMINE PVBLICO, RIPAVE EIVS OPVS FACERE, RIPÆ AGRIVE QVI CIRCA RIPAM EST, TVENDI CAVSA, LICEAT: DVM NE OB ID NAVIGATIO DETERIOR FIAT: SI TIBI DAMNI INFECTI IN ANNOS DECEM VIRI BONI ARBITRATV VEL CAVTVM VEL SATISDATVM EST, AVT PER ILLVM NON STAT, QVO MINVS VIRI BONI ARBITRATV CAVEATVR VEL SATISDETVR; VIM FIERI VETO. *l. vnica in princ. hoc tit.* 2

De vi, & de vi armata. Tit. XVI. C. 8. 4. 5.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
3 *Quare primò de vi interdicatur.*

4 Du-

4 *Duplex fuiſſe interdictum olim, & vim duplicem.*
5 *Interdictum de vi priuata.*
6 *Interdictum de vi pupblica.*
7 *Quare vnum tantum interdictum in Pand. relatum.*
8 *Interdicti verba.*
9 *Eorum explicatio.*
10 *Quamdiu duret hac actio.*
11 *Cui, & aduerſus quem detur.*
12 *An in ſingularem ſucceſſorem.*
13 *Ad quid detur: & de alijs remedijs recuperandæ poſſeſſionis.*

1 ET † hæc quidem tuendis Rebuspubl. interdicta prodita ſunt: nunc de ijs quæ ad res ſingulorũ pertinent agamus. Cuiuſ-
2 modi † interdicta omnia aut rei familiaris tuendæ cauſa, aut iuris conſeruandi, aut officij gratia proponuntur, *l.2.§.1.ſup. de in-*
3 *terdict.* Rei † familiaris tuendæ cauſa interdicit Prætor primo loco de vi: quia non modò priuatim, ſed etiam publice intereſt, vim coerceri. Cui argumento eſt, quòd huius criminis rei etiam publico l. Iuliæ iudicio, de vi publica aut priuata conueniantur, *l.1.§.1 hoc tit. tot.tit.ff. & Co. ad leg. Iul. de vi pub. & vi priu.* Sciẽ-
4 dum † autem eſt, olim duplex ea re excitiſſe interdictum, vt & ex lex iudicium crimina e, *d.tit. ff. ad l. Iul. de vi publ. & tit. ad l. Iul. de vi priuat.* Nam & ipſa vis bifariam infertur, & duplex eſt: quemadmodum inſcriptio huius

A tituli oſtendit, de vi & vi armata. Altera ſimpliciter vis, nullo addito: aut vis priuata ſiue quotidiana dicitur. *Cic. pro Cæcin.* Hæc fit ſine armis: & quia leuior eſt, de ea Prætor cum exceptione vitioſæ poſſeſſionis olim interdicebat, ad hunc ferè modum:

B ¶ VNDE TV, VEL FAMILIA TVA, VEL PROCVRATOR TVVS ILLVM VI DEIECIT, CVM NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO, A TE POSSIDERET, EO RESTITVAS. *Cic. pro Cæcinn. & Paul. lib. 5. Sententia. tit. 6. §. vi* 5
C *aut clam.* Cuius interdicti veſtigia non obſcura etiamnum in reſponſis Iuriſconſult. deprehendere licet, *l.1.§. vi poſſidere, §. qui à me vi, §. eum qui, l. ſed ſi vi armata, 14. l. cum fundum, 18. h. tit.* Itaq; qui vitioſè olim poſſidebat
D abs aduerſario, ab eodem etiam vim impune patiebatur. *Paul. lib. 5. tit. 6.*

¶ Altera vis atrox, ſiue publica, ſiue armata nominatur: quoniam fit adhibitis armis, *§. ſed ex conſtitutionibus Inſt. de interdict. §. item lex Iulia. Inſtitut. de publ.* 6
E *iudicijs.* Ideo autem publica eſt, quia qui armis violenter graſſatur, & ciues Romanos pulſat, aut bona eorum inuadit, ius ciuium publicum & pacem violare communem, accendereque ſeditionis faces videtur. Deinde & contra publicas conſtitutiones facit, qui armis ad alium vſum abutitur,

quam

quam qui conceſſus eſt. *Nouell. conſtit. de armis, l. 11. ad leg. Iuliam, de vi publ. tot. tit. C. vt armo. vſus lib. 11.* Merito igitur hoc crimen publicum eſt, quia ad Rempubl. pertinet: *l. 3. hoc t. l. 3. l. lege Iulia, l. qui dolo, §. fin. ad leg. Iuliam, de vi public.* Et proinde Prætor propter atrocitatem facinoris, vt ait Vlp. *d. l. 1. §. interdictum*, in hoc ſine exceptione vitioſæ poſſeſſionis interdicebat, iubebatq; ante omnia ſpoliatum reſtitui. *Cicer. in dict. oratio. pro Cæcin. l. 1. in princ. hoc t. l. ſi quis ad ſe, Cod. ad leg. Iul. de vi publ.*

7 ¶ Poſtea cum priuatæ etiam violentiæ in tanta morum deprauatione, quæ in dies ſub Auguſtis creuit, inualeſcerent: placuit eandem quacunq; violentia ſpoliatum ante omnia reſtitui, nullo ad id habito reſpectu fuerit, nec ne eius poſſeſſio iuſta, an non, *l. ſi quis emptionis, §. in hac, C. de præſcript. 30. annor. cum ſimilibus tit. ex. de reſtitut. ſpoliat.* Quare factum eſt, vt abolito priore interdicto, quod exceptionem vitioſæ poſſeſſionis complectebatur, vnum tantum ſine exceptione interdictum in Pandectas ſit relatum, cuius etiam ſolius in Inſtitut. *§. recuperand. Inſtit. de interdictis,* fit mentio. Verba

8 † huius hæc ſunt: VNDE TV ILLVM VI DEIECISTI, AVT FAMILIA TVA DEIECIT; DE EO, QVODQVE ILLE TVNC IBI HABVIT, TANTVMMODO INTRA ANNVM: POST ANNVM DE EO QVOD AD EVM QVI VI DEIECIT, PERVENERIT IVDICIVM DABO. *l. 1. in princ. hoc tit. Cic. pro Cæcin.*

9 ¶ Vnde) de loco: ſolo cohærente accipe, *d. l. 1. hoc interdict.* Nam † ad res mobiles, puta na- B uem ex qua quis deijcitur, hoc interdictum non pertinet: *l. 3. §. penult. hoc tit. Anchar. conſil. 148. ad prædicta, num. 3.* cum in his ſufficiant actio & condictio furti: *d. l. 1. §. illud*, niſi cum fundo reſtituto, nihilo tamen minus illæ abſunt: *l. 1. §. ſi fundus, Bart.* C *in l. qui poſſeſſionem, num. 4. hoc tit.* ſed ſolummodo ad immobiles, & vtiliter etiam ad iura incorporalia, *Bart. in l. 1. §. vnde vi, hoc tit.* quæ pro immobilibus habentur, *gloſſ. in l. fin. Co. in quibus cauſ. in integr. reſtit. non eſt, l. ait Prætor, §. 1. de iur. dot. gl. in cap. 2. in verb.* D *iura, de rebus Eccleſ. non alien. lib. 6. per l. fi. C. de long. temp. præſcript.* vt eſt iuriſdictio, *c. querelam, de elect. Bart. in l. fi. ſupr. quorum bonorum, Papin. in for. lib. in cauſ. ſpol. poſſeſſ. num. 11.* ſeruitus, &c. extenditur, *n. 11.* Deieciſti (aut etiam prohibuiſti accedere, *d. l. 1.* E *§. ſi quis tamen, & §. quod ſeruus, l. 3. §. 1. in fin. hoc tit. l. peregre, §. fi. ſup. de acqu. poſſ.* Aut familia tua.) Sed etiam deieciſſe is videtur, qui mandauit, vel iuſſit, vt aliquis deijceretur: *d. l. 1. §. deieciſſe.* dummodo factum fuerit ſubſecutum. Facti enim atrocitas requiritur,

l. 1.

l.1.§. interdictum, hoc tit. num. 9.
Co. de his quæ vi, nec verba ſuffi-
ciunt : *l. ſi quis vxorem, §. neque
de fur. Anchor. conſ.* 148. *num.* 2.
quanquã denegatio iuris aut re-
ſtitutionis, aut ſequeſtratio, vim
ſpoliationis habent, quia facti
magis ſunt, *l. ſi quis conductionis,
C. de loca. l. conſonus, l. vim facit,
hoc tit. c. Piſanis, de reſt. ſpol. Innoc.
in c. querelam, de elect. Dyn. in cap.
qui ad agendum, de reg. iur. in 6.
Anch. d. conſ.* 148. *ad prædicta
num.* 2. 3. 4.
10 ¶ Quod autem additur, de eo
quod ad ſpoliatorem non perue-
nit, ſcilic. qui non poſſidet (nam
in poſſeſſorem videtur etiã olim
perpetua fuiſſe actio, *Cuiac. lib.
obſer.* 5. *cap.* 20. *l. ſi mulier,* 21. *in
princip. quod met. cauſ.*) annalem
tantum eſſe actionem, quia pœ-
nam ſcilicet continet : *l. in hono-
rarijs,* 34. *de obligat. & act. l. vlt.
de eden. in princ. Inſtit. de per. &
tem. act.* neque iure Pontificio,
neque vſu noſtro obtinet, cum
perpetuo de vi indiſtincte agi
poſſit, *c. redintegranda,* 3. *q.* 1.
11 ¶ Ex hoc interdicto actio com-
petit cuicunque qui deiectus eſt,
& qualicunque poſſeſſori, ſiue
animo, ſiue corpore, ſiue natura-
liter, ſiue ciuiliter poſſedit, *d. l.* 1.
*§. deijcitur, §. interdictum, & §. ſi
quis tamen.* Sed & ei qui ſuo no-
mine (nam ſecus ſi alieno, *Pa-
nor. in cap.* 2. *c. contingit. de dol.
& cont. & in c.* 1. *de ſequeſtr.*) de-
tinet, vt vſufructuario, datur, *l.* 3.

A *unde vi hoc tit.* & horum omni-
ſuccesſoribus, *d. l.* 1. *§. interdictum,
verſ. hoc interdicto* Interdicitur
autem aduerſus eum qui deiecit,
ſiue poſſideat, ſiue non, *l. ſi vi me,*
15. *d. l.* 1. *§. quod autem hoc tit.* ſiue
iuſtam poſſeſſionis cauſam ha-
beat, puta quia antea deiectus,
B vel dominus eſt: ſiue non habeat:
l. 3. *§. cum igitur, l. qui poſſeſſ.* 17. *h.
tit. § recuperandæ, Inſtit. de inter-
dictis.* In hæredes duntaxat, in fa-
ctum, quatenus ad eos peruenit,
l. 1. *§. vlt. cum ll. ſeqq. hoc tit. l. in
honorariis, de oblig. & act. l.* 2. *C.
unde vi. quamquam gl. magna,*
C *l. unic. C. ex delict. defunct. exiſti-
met aliam eſſe in factum actionẽ
perperam omnino, vt l. Prætor, §.
nonnulli, de no. op. nunci.* In † ſin- 12
gularem autem ſucceſſorem, puta
emptorem, donatorem, legatariũ,
&c. non tranſit iure ciuili: quia
D perſonale eſt interdictum, & ſoli
vim facienti, vt verba indicant,
intentatur. Iuris verò Pontificij
remedia in hanc rem prodita
quemcunque poſſeſſorem perſe-
quuntur, *c. ſæpe, de reſtit. ſpoliat.
d. c. redintegranda.*
¶ In id autem competit, vt poſ- 13
E ſeſſio reſtituatur cum omni cau-
ſa, quam habuiſſet ſpoliatus, ſi
deiectus non eſſet, *d. l.* 1. *§. eum
qui, §. non ſolum, hoc tit. l. qui re-
ſtituere, de rei vend.* Vnde & earũ
rerum quæ amiſſæ ſunt, æſtima-
tio debetur : *d. l.* 1. *§. quod autem,
l. penult. hoc tit.* quam actor iu-
reiurando ſuo facere poroſt, *l. ſi*

quando

quando, C. vnde vi, etiamſi paulò aliter iure Saxonum obſeruetur, lib. 3. art. 47. Sed & volente actore, aut ſi reddi poſseſſio nequit condemnatio tota in æſtimationē concipitur, l. in interdicto, 6. l. ſi vi me deieceris, 15. l. 1. §. quod autem, ver. fin. h. t. vt in l. vinum, ſi cert. pet. Etſi autem de vi in hoc iudicio quæritur: tamen quia rei perſecutorium eſt, exiſtimationē non lædit, l. neque, 13. h. t. ipſo iure, quamuis de facto grauat: vnde contra patronū, l. 1. §. antep. hoc t. l. 2. l. licet, 7. de obſeq. à lib. præſtan. aut dominum feudi, Bald. in cap. 1. §. fin. num. 15. de prob. feud. alien. per Feder. Feudiſta, in c. 1. §. ſi vero, de mil. vaſ. qui cont. eſt. Panorm. & Felin. in cap. cæterum, de iud. non datur. Minus tamen hodie hoc interdictum frequentatur, cum alia locupletiora remedia poſtmodum ſint inuenta: Spec. in tit. de reſt. ſpol. Iaſ. in l. ſi quando, C. vnde vi, vt primo, imploratio officij iudicis vt fiat reſtitutio, l. Aquilius, 27. de donat. c. cum ad ſedem, 15. de reſt. ſpol. c. quia, 11. de iud. c. bona, de appellat. gl. in l. & non tantum, de peti. hær. Spec. de reſt. ſpol. §. 1. Coraſ. in l. naturaliter, §. nihil commune, num. 40. de acqu. poſſ. Ripa in c. ſæpe, num. 9. de reſt. ſpol. quæ non modo intra annum poſſeſſoribus conceditur, vt interdictum vnde vi, ſed etiam nudis detentoribus, gl. in d. l. Aquilius, Caſtr. in l. rem quæ nobis, de acqu.

A poſſeſſ. vt colonis. commodatarijs, Panorm. in c. cum contingat, nu. 18. 19. 20. de dol. & cont. & c. 1. n. 13. de ſequeſtr. &c. & quidem perpetuo, l. ſicut. vbi gl. ad verb. proſecutione, & Bart. num. 1. C. de præſcript. 30. ann. nec exceptione proprietatis aut reconuentionis,
B Bald. in l. incerti, num. 17. Cod. de interd. elidi poteſt, c. in literis, 5. de reſt. ſpol. c. porro, de diuor. cap. ad decimas, de reſt. ſpol. in 6. Oldrad. conſil. 199. ſecundo remedium canonis, quod in ſingularem ſucceſſorem datur: cap. ſæpe, de reſt. ſpol. tertio ampliſſimum remediū
C canonis Redintegranda; c. redintegranda, 3. quæſt. 1. quod indiſtinctè omnibus vim paſſis, Bart. & Dd. præcipue Socin. in l. rem quæ nobis, de acqu. poſſ. de re etiā mobili, & quouis modo ablata, d. c. redintegranda, vbi Arch. ſine vlla temporis præfinitione, d. c.
D redintegranda, Pap. in for. lib. turba. poſſ. in pr. n. 9. aduerſus quemlibet etiam bonæ fidei poſſeſſorē datur: c. cum Eccleſia, 3. quæſt. 2. Innoc. in c. querelam, de elect. Cano. in c. cum ad ſedem, & cap. ſæpe de reſt. ſpol. Bart. in l. rem quæ nobis, de acquir. poſſeſſ. quarto quatuor
E condictiones nouis Impp. conſtitutionibus introductæ, ex l. ſi quis in tantam, C. vnde vi, ex l. extat, de eo. quod met. cauſ. & l. creditores, de vi priua. ex l. fin. C. vnde vi, ex l. ſi colonis, 14. C. de agri. & cenſ. lib. 11. Affinis huic interdicto eſt etiam condictio incerti; & interdictum

dictum reſtitutorium de clande- A
ſtina poſſeſſione: *l.1.§. reſtituas, infr. tit.1. l. vltim. C. de act. empt. l. ſi pignore, de pign. act. l. communi, 7. §. Iulianus, comm. diuid.* quæ apud Cuiac. virum doctiſſ. videre licet explicata, *in l.4. verb. quand. interdi. de vſuc. Cuiac. obſeruatib. 5. cap. 17. & 20.*

Vti poſſidetis. Tit. XVII. C. 8.6.

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum.*
3 *Quare de rebus mobilibus propoſitum ſit interdictũ Vtrobi.*
4 *Quid ſit quod nec vi, nec clàm, nec præcariò ab aduerſario poſſidere oporteat.*
5 *Cui, aduerſus quem, ad quid ex hoc edicto detur actio.*
6 *Affinia & contraria.*

1 POſt † iudicium poſſeſſorium recuperandæ, in quo publica etiam vertitur cauſa; ſequitur interdictum retinendæ poſſeſſionis, quod omnino rem familiaré, id eſt, ius quod eſt in bonis & acquiſitæ iam poſſeſſionis, tuetur. Ait Prætor: VTI † EAS ÆDES QVIBVS DE AGITVR, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO ALTER AB ALTERO POSSIDETIS, QVO MINVS ITA POSSIDEATIS, VIM FIERI VETO. DE CLOACIS HOC INTERDICTVM NON DABO NEQ; PLVRIS QVAM QVANTI EA RES ERIT, INTRA ANNVM, QVO PRIMVM EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, AGERE PERMITTAM, *l.1. in princ. hoc titulo.* Loquitur Prætor de ædibus, h.e.
de rebus ſoli. Nam † ad res mo- 3
biles pertinet interdictum Vtrobi: B quod neceſſarium hic fuit, etiamſi non interdicto ſuperiore: cùm deficiãt actiones ordinariæ, quarum ſupra, *tit.1. num.* 19. facta eſt mentio, & quæ pro vi ablatiua dantur: non enim hic de ablata, ſed de turbata tantùm poſſeſſione agitur: quo nomine nec C condictio furti, nec vi bonorum raptorum, nec actio ad exhibendum intentari poteſt, vt cum vires ſunt ablatæ. Eſt tamen hoc interdictum, Vti poſſidetis, etiam in retinenda rerum incorporaliũ (quæ immobilibus annumerantur, *l. iubemus, l.4. C. de ſacroſan.* D *Eccleſ. vide ſup. de rerum diuiſ.*) poſſeſſione non inutile, *l. fin. h. t. c. licet, de probat. l. ſicut, 8. §. Ariſto, ſi ſerui. vend.* Nec vi, nec clàm, nec præcariò, id eſt, ſine aliquo
vllo vitio. Nam † his tribus mo- 4
dis vitioſè ſeu mala fide poſſidetur, *l. Pomponius, §.1. de acqu. poſſ.* E *& ſupr. tit.1. Cuiac ad l.4. §. vlt. de vſuc.* Itaq; ſi quis vi ab aduerſario poſſideat, in hoc interdicto ſuccumbit; quia iuris interpretatione poſſidere non videtur: *l. non videtur, 22. ſup. de acq. poſſeſſ.* & eius aduerſarius, qui ciuilem adhuc poſſeſſionem habet, id eſt,

iure

iure ciuili pro poſſeſſore habetur, *l. ſi quis vi, 17. de acq. poſſeſſ.* meritò in hoc iudicio obtinet, *l. 1. §. fin. l. 2. l. 3. h. tit.* Vnde quamuis Iuſti, requirat ad victoriam, vt litis conteſtatæ tempore poſſideatur, *§. quorum, Institut. de interd.* tamen quoniam pinguiora iuris Pontificij remedia his poſſeſſorijs iudicijs permiſcentur, eo iam vſu obtinuit, vt ſufficiat probare antiquiorem poſſeſſionē: ex eo enim præſumitur alterius violenta, niſi contrarium probetur, *c. licet, extrà de probat. Bal. in l penul. Co. ſi à non compet. iud. Fran. Balb. in rep. l. Celſus, in princ. & nu. 48. de vſucap. Alex. conſ. 6. circa proceſſum, vol. 3. & conſil. 103. ſuper n. 1. vol. 7. Matth. de Aff. deciſ. Neap. 327. fuit bene, n. 2. Item Goden. 17. mat. feud. conſil. 13. quidam, num. 7. & 8. Corn. conſil. 35. circa num. 17. vol. 1. & conſil. 18. vid. n. 3. eod. lib.* De cloacis Prætor hoc interdictum non dat: quia de ijs ſpecialiter edixit: *infr. tit. de cloacis*, neque pluris quam ea res eſt, hoc eſt, quantum intereſt turbationem & vim facta non eſſe. Additur, intra annum: quod ſcilic. tempus determinatum eſt, quando ad intereſſe agitur pro turbata antea poſſeſſione. Viſum eſt enim hoc ſufficere, cum neque vis magna ſit ſicuti ablatiua. *de hac & quinque ſpeciebus violentiæ vide gloſſ. in l. 1. verb. perſecutione, vbi Dd. Co. de his quæ vi met. &c.* & reſpectu rei ad quem nihil per-

A uenit (non enim de re amota ereptave agitur) pœnalis ſit actio, quæ meritò anni ſpatio finitur, *Inſt. de perp. & temp. act. per tot. l. in honorarijs, 34. de action.* Cæterum de turbatione continua & durante, ſemper poteſt agi, quia perpetuò præſens eſt turbatio; B *Bart. hic in princ. num. 11.* vt & de illo quod ad turbatorem peruenit, *Bart. in l. 1. in princ. nu. 10. & 11. h. tit. per l. penult. ſup. de interdict. l. ſi mulier, 21. §. 1. verb. nullo tempore ratum habet, quod met. cauſ. Cuiac. obſeru. lib. 5. c. 20.*

¶ Ex hoc edicto datur actio ei 5
C qui ſuo nomine poſſidet, non qui alieno: *l. 3. creditores, & §. cum inquilinus, hoc tit.* qui enim alterius vice detinet, verè poſſeſſor non eſt, *l. 1. §. antepen. de acquir. poſſeſſ. l. 2. C. de præſcrip. 30. anno.* Nec intereſt, ciuiliter quis an naturaliter poſſideat, an iuſtam habeat D poſsidendi cauſam, vt qui antiquiorem poſseſsionem allegat, *c. licet, 9. de proba.* Iuris enim interpretatione is pro poſseſsore eſt, *l. ſi quis l. 17. de acquir. poſſeſs.* non ille qui iniuſtè occupauit: *c. ad decimas, vbi gemin. num. 13. de reſti. ſpol. in 6.* quem adeò interdictum non adiuuat, vt etiam E diſertè excipiat, in verbis, non vi, non clam, neque præcariò. Nam in eo vehementer falluntur Dd. quòd hoc remedium ei qui deiectus eſt poſſeſſione, neutiquam dari arbitrentur, ſed ſolummodo ſuperius illud de vi. Atqui cùm

illud

illud etiam ei qui in poſseſsione turbatur, competat: *l. vim facit, 11. ſupra tit.* 1. cur non ediuersò etiam hoc detur per vim deiecto? quod ipſa exceptio interdicti oſtendit, dum docet eum hic ſuccumbere, qui vi ab alio poſsidet: *l. 1. & l. 3. hoc tit.* §. *quorum, Inſtit. de interd.* atqui non poſsidet vi, qui turbat tantùm alium, ſed qui deijcit: *l. 1. §. vi poſſidere, ſupr. t. 1. l. clam poſſidere, 6. §. fi. de acquir. poſſ. l. ſi id quod, §. fin. eod. t.* Si vi à me poſsides, inquit Paulus, *l. 3. in princ. h. t.* ſuperior ſum in hoc interdicto: quod de eo qui vi expulſus eſt interpretatur Iuſtinianus: *in §. quorum, Inſtit. de interd.* Quare vt rem vno verbo expediam; vi deiecto ſuperius datur interdictum; cùm cedit aduerſario poſseſsionem, & ſe eam amiſiſſe fatetur: hoc verò, cum illam animo retinet, & ſe pro poſſeſſore gerit. Et ſi enim naturaliter amittit poſſeſsionem is qui deiectus reuerti timet, *l. 3. §. ſi quis, cũ §. ſeq. l. ſed ſi nolit, 7. l. ſi id quod, 25. §. fi. de acqu. poſſ.* quoniã & corpore amiſit: tamen ciuiliter, h. e. ciuili interpretatione, & quo ad ius agendi, niſi velit, non amittit, *vide Cuiac. contrà tenentem in l. 4. verb. uacuam, de vſucap.* quia ſpem certam habet, ſe à Magiſtratu in poſseſsionem, [illegible] iniuſtè deiectus eſt, reſtitutũ [illegible] *d. l. ſi quis, 17. de acquir. poſſeſ.* [illegible] *etiam ſenſiſſe videtur Innoc.* [illegible] *veniens, de præſcript. c. ad de-*

A *cimas. vbi Gemin. n. 13. de reſtitut. ſpoliat. in 6.* Huic igitur certè dãdum eſt hoc interdictum: *fac. l. vnic. in verb. transferendæ poſſeſſ. C. eo. tit.* cùm antiquiori poſſeſſori, qui etiam multo tempore non poſſedit, hanc actionẽ competere, cumq; in hoc iudicio obtinere apud Dd. in confeſso ſit, *c.*

B *licet, extr. de probat. Bart. in l. 3. n. 4. hoc tit. Ferrar. in for. lib. turb. poß. verb. ad ceſſandum, n. 3. & 4. hoc t. vide quæ ſupra de eadem re ſunt allegata.* Inter fructuarios quoq; hoc interdictum redditur *l. fin. hoc t.* quamuis hi detineant

C verius quàm poſsideant *gloſſ. & Dd. in l. naturaliter, 12. in princ. de acq. poſſ.* poſsident tamen naturaliter, *l. 3. h. t. l. ſi plures, 9. §. deiectum, cum ll. ſeqq. ſup. tit. 1. l. Attilius, de donat. l. naturaliter, de acq. poſſ.* & ſuo iure. Ex quo ſequitur, etiam detentoribus, nedũ

D poſſeſſorib. hoc interdictum vtile eſse, dum tamen ſuo iure teneant, non etiam ſi alieno, vt colonus & ſimiles: *l. 3. §. creditores, h. t. l. 1. §. deijcitur, de vi & vi arm. Fab. in §. retinendæ, num. 7. Inſt. de interd.* Seruitutum reliquarum nomine, vt quæ per ſe poſsideantur:

E *vide Cuiac. ad l. 4. verb. ſi viam, de vſu.* non hoc interdictum, ſed alia dantur: *vide infra de itin. ac. priu. de aq. quot. de riu. de fonte, de cloac. l. quoties, de ſer. l. vlt. quem. ſer. amitt. l. 2. §. vltim. de ſuperficiebus.* Cauſa autem προκαταρκτικὴ, quare hæc actio

poſ-

poſseſsori detur, eſt vis ſeu turbatio: nec intereſt quomodo ea fiat, vi, an clàm, an alio quouis modo: *l. 3. in pr. & §. 1. h. t.* neceſſe eſt tamen turbationem fieri in ea poſseſsione, quam ſuam eſse actor allegat, *l. 3. §. item videamus, h. t. l. fin. quod vi aut clam.* Nam ſi aliud poſsideat actor, in alio fiat turbatio, ceſsabit hoc interdictum; *d. l. 3. §. Labeo, & §. item videamus.* Ex ſeparatis enim nihil rectè infertur: *l. Papinianus, 20. de minoribus.* Datur autem hæc actio aduerſus quouis modo turbantem, & impedientem quo minus quis vti poſseſsione poſsit: *d. l. 1. §. huius, l. 3. §. cũ inquilinus, hoc t.* vt ſi quis fructus agri colligat, colonos paſtoreſve expellat, damnum det, de populetur fructus, vel decerpat, *l. 3. §. item, h. t. Ferra. in for. lib. turb. poſſeſſ. ad verb. ac præſentialiter turbat, &c.* dum tamen re ipſa turbet, non tantum verbis, *Fab. in §. retinendæ, n. 11. Inſtit. de interd.* Nam facti atrocitas requiritur: *l. 1. §. interdict. ſup. tit. 1. Anch. conſ. 248. ad præd. n. 2.* vbi autem facto opus eſt, verba non ſufficiunt, *l. Iulianus, §. offerri, de act. emp. l. pecul. 1. §. fin. de pecul. l. 1. §. tuliſſe, de S.C. Syllan.* Quare ſi quis minitetur ſe turbaturum, iniuriarum potius quam hac actione tenetur, *cap. querelam, 24. de elect. l. qui pendentem, §. fin. de act. empt. l. iniuriarum, §. vlt. de iniur.* niſi ſit is qui facile minas

A exequi poſſit, vt formidine eius poſſeſſor minus recte colere, aut idoneos colonos paſtoreſve inuenire poſſit, *Bart. in l. 1. §. hoc interdictum, n. 3. h. t. Fab. in §. retinendæ, n. 17. Inſt. de interdict.* Eo tamen ipſo quod quis ſe huic interdicto opponit, quaſi ius habens in poſſeſſiones litigioſa, turbare videtur, & tenet eum hæc actio, *Fab. in d. §. retinendæ, n. 24. Spec. de act. §. ſuper, verſ. 1. per l. 3. §. illud quod vi aut clam. l. is qui ſe obtulit, 26. cum ll. ſeqq. de rei vend.* Quinetiam non modo contra turbantem, ſed etiam

B (margin letter beside "bens in poſſeſſiones")

C aduerſus eum cuius iuſſu mandatove turbatio facta eſt, vtiliter hoc interdicto experimur, *l. is qui, 11. §. ſi tutoris, vbi gl. & Bart. l. aut qui aliter, §. hæc verb. quod vi aut clam. Ferrar. in for. lib. turb. poſſ. verb. animo, nu. 2.*

D & quidem ad intereſſe, cautionẽque præſtandam, pro turbatione præterita: *l. 1. in princ. vbi Bart. h. t.* pro præſente verò in id agitur, vt aduerſarius à turbatione deſiſtat, & cautionem, *de hac cautione vide Bart & Dd. in l. vn. ver. ſatiſdationis, C. eo. & Bart.*

E *in l. ſi duo, §. fin. n. 1. h. t. c. fin. in verb. ſufficienti cautione, de reſtit. ſpol. l. harum, 7. l. egi, 12. ſi ſeru. vend.* de nõ amplius in poſterum turbando, vna cum intereſſe præſtet, *l. unic. C. eod. Bart in l. 1. n. 10. h. t. l. 3. §. in hoc interdict. vbi gloſ. de itin. act. priuat. l. penul. de aquæ quot. Dd. & Bart. in l. vnic.*

l. vnic. n. 7. C. eo. Ferrar. in for. lib. pro turb. poſſ. itaque quatuor hac actione peti cenſent: 1. vt ceſſet aduerſarius à turbatione, 2. vt ne in futurum turbet, 3. vt hoc nomine ſatiſdet, 4. vt illata damna & perceptos fructus reſtituat. Ex quo intelligi poteſt, hoc interdictum reuera rei perſecutorium eſſe, non perſonale. Quia porro duplex eſt, ita vt vterque litigator, tam *l. 3. in prin. verſ. hoc interdictum, h. t. l. 2. in prin. vbi gloſ. ſup. de interdict. §. tertia, Inſt. eod.* actoris quam rei perſonam ſuſtineat (in materia ſcilicet litis, & probatione, omnibuſque quæ ad definitionem rei, & merita cauſæ ſpectant, *Iaſ. in l. duo iudices, de re iudicat.* etiamſi quo ad ordinationem iudicij, pro actore ſit is qui prior prouocat, *l. qui prior, 29. l. in trib. 13. de iud. vbi gl. Bart. & Dd.*) ea propter in hoc iudicio vtriuſque litigatoris probatio incumbit. Probari autem duo neceſſe eſt, *vide Ferrar. in for. lib. turba. poſſ.* poſſeſſionem videlicet à parte producentis (quæ quomodo demonſtranda ſit, ſupr. ad tit. de acquir. poſſeſſ. eſt expoſitum) turbationē verò ex parte aduerſarij, quod tamen poſtremum nō vſquequaque neceſſarium eſt: eo enim ipſo quod ſe reus opponit, tanquam ius habens, (ſecus enim, ſi ſe opponat inficiando turbationem) turbare videtur, *Spec. de ... ſeu petit. §. ſuper, n. 61. per*

A *l. is qui ſe obtulit, de rei vendit. l. fin. ſi vſusfruct. pet.* vt paulo ante eſt dictum. Poſſediſſe autem litis conteſtatæ tempore actorem, in hoc edicto ex conſt. Iuſtinian. (nam olim ad tempus redditi interdicti id referebatur) probandum eſt, *§. ſed interdicto, verſ.* B *quoniam, Inſt. de interdict.* hodie tamen, quando ex locupletioribus remedijs recuperandæ agatur, id non eſt neceſſe: cum qui antiquiorem poſſeſſionem edocet, victoria potiatur, velut iuſtiorē habens poſſeſſionis, cauſam, *cap. licet. de probat. Bart. in* C *l. 1. §. quod ait Prætor, n. 14. & 18. hoc tit. Ferrar. in for. lib. turb. poſſ. ad verb. hodie tenet. n. 2. 3. 4. Iaſon. in l. non hoc, 4. C. vnde legit. Dec. in conſ. 57. vide quæ ſupr. allegaui.* Qua ratione etiam qui dominium probat, aut præſcriptionem, aut iuſtiorem alioqui D proprietatis titulum, in hoc iudicio obtinet, *Iaſon in l. naturaliter, §. nihil, num. 37. de acquir. poſſ. Dd. in l. ſi de vi. de iud. & in l. 2. C. vti poſſid. Ferrar. in d. for. libell. turb. poſſ. verb. ad ceſſandum, num. 2. & 4. Bart in l. 3. n. 4. h. t.* Quod ſi neuter petito- E rij cauſam, aut antiquiorem poſſeſſionem oſtenderit, erit iudicis ſequi aut probationes firmiores, *c. 3. c. licet, de probat.* (quod iure ciuili ex varijs circumſtantijs colligitur, *l. 3. §. 1. l. ob carmen, 21. §. fin. de teſti. c. in noſtra, 32. vbi glo. ext. de teſtib.* iure Saxonum,

num, D. Reinh. diſt. indic. 54. A & 48. Fuchſ. differ. 69. Reinh. & moribus noſtris, ex teſtium pluralitate, *pro quo facit, gloſſ. in d.c. in noſtra*, quæ præualet dignitati, *l. etiam, 8. in fi. de pact.* aut ſi omnia paria ſunt, pro præſente poſſeſſorẽ iudicare, *§. commodum, Inſtit. de interdict.* vel etiam poſſeſſionem c õtentioſam inter litigantes diuidere, *Bart. in l. 3. n. 4. h. t. Ferrar. in for. lib. pro turb. poſſ. ad verb. ad ceſſandum, n. 4. D. Reinh. diſſ. indic. 52. per art. 21. lib 3.*

6 ¶ Aſſinia remedia huic interdicto, ſunt interdictum vtrubi, quod vi aut clam, de itinere actuque priuato; *vide Ferrar. præall. loco, ad verb. ac præſentialiter*, de quibus ſuo loco exponemus. itẽ actio iniuriarum, *l. iniuriarum, 13. §. fin. de iniur. l. qui pendentem, 26. in fin. de act. temp. Bart. in l. item apud Lab. §. ſi quis, de iniur.* legis Aquiliæ, *Ferra. in præalleg. loco.* ad exhibendum, *vide Cuiacium, Obſ. lib. 5. c. 22. 23.* confeſſoria & negatoria vtilis, *Bart. in l. 1. §. huius, n. 5. h. tit. Specul. de pet. ſeu act. §. ſuper, in prin.* Sed & in continenti expelli poteſt, quia alienam poſſeſſionẽ turbat, *l. 3. §. cum igitur, ſupra, tit. 1. l. quemadmodum, §. 1. vbi Bald. nu. 3. & 4. ad l. Aquil.* & moribus noſtris (quamuis non iure ciuili. *l. quamuis, 4. ad l. Aquil. Bart. in l. hoc amplius, §. de his. n. 3. de damn. infect.*) etiã pignorari, *Landt. lib. 2. art. 47. Reinh. diſſ. pœna, 17.* In continenti autẽ interpretamur, quamdiu durat turbatio, quare ſi ea eſt continua, ſemper turbari turbator, ac ei de facto reſiſti poterit, *Bar. poſt gl. in l. 1. §. interdictum, n. 3. hoc tit. Bart. n. 1. 2. 3. Bal. n. 26. & 31.* B *in l. 1. C. vnde vi. Bart. in l. 1. §. hoc interdictum, n. 4. de itin. act. priuat. c. cum Vintomenſis, vbi Panorm. n. 14. de elect. c. olim, 1. vbi Panorm. n. 4. & 10. de reſtit. ſpol. c. ex parte, de verb. ſig. c. dilecto. de ſenten. excom. lib. 6.* quod maxime procedit in Magiſtrati- C bus, & dominis terrarum, qui nõ facile timent expelli: eoque nec poſſeſſionem iuriſdictionis aut territorij ab alio occupatã facile amittere & abdicare intelliguntur. vnde ex longo etiam interuallo turbatorem turbare ac reijcere poſſunt, *Bald. in l. fin. n. 1.* D *C. de his qui à non dom. manu. Bar. in l. 1. §. cum igitur, nu. 1. ſupr. vnde vi. vide etiam Chaſſ. in conſuet. Burg. tit. de inſtit. §. 5. verb. s'il n'a grace, num. 82.* Quin & criminaliter turbationis nomine recte, vt quibuſdam *vide Bart. in l. iniuriarum, §. ſi quis,* E *de iniur. & in l. fin. de priuat. delict. Boſſ. in pact. crimin. tit. de plur. violent. num. 48.* placet, agitur, etiamſi non deſint qui contradicant, *Alex. in d. l. iniuriarum*: Contraria & exceptiones quę huic opponi actioni poſſunt, ſunt multiplices: vt exceptio prę-

ſcriptio-

Digitized by G

ſcriptionis annalis ex hoc interdicto, & aliàs exceptio 30. annorum: *l.3. cum l.ſequen. C. de præſcript. 30. ann.* item, quod agens vi, clam, precario poſſideat, quæ exceptio non dilatoria eſt, neque priuilegiata, ſed peremptoria, eoque poſt litem demum conteſtatam eſt proponenda: *Bart. in l. fin. n.4. hoc tit.* item notorij iuris, puta dominij exceptio: *c. 2. de reſt. ſpol. in 6.* quæ cum opponi poſſit in poſſeſſorio recuperandæ, *d. c. 2. Dec. conſ. 449. n. 20. late Iaſ. in l. naturaliter, §. nihil, nu. 44. de acq. poſſ.* certe nihil cauſæ eſt, quare & huic retinendæ non recte objiciatur: *Iaſ. in l. naturaliter, §. nihil commune, n. 44. de acquir. poſſeſſ. vbi hanc dicit eſſe communem, gl. Bart. Caſtr. in l. ſi de eod. §. fin de acq. poſſ. Angel. in §. quadrupli, n.50. Inſt. de actio.* etiamſi ſint qui perperà diſſentiant, *vide Dyn. & apoſtill. eiuſdem in c. qui ad agendum, 71. de reg. iur. in 6. Arela de bar. not 1.*

De ſuperficiebus. Tit. XVIII.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit ſuperficies.*
3 *Summa interdicti.*
4 *Verba interdicti.*

1 AFfine † eſt huic interdictũ de ſuperficiebus. Nam quæcunque in ſuperiore ſeruantur, etiam in iſto locum habent, *l.1.h.t.* Superficies † autem hîc ſignificat id quod ſolo inædificatũ eſt, vt apud Cic. pro domo ſua. 2
Itaque † ſi quis in alieno ſolo cõducto ædificarit, vt eius ædificij nomine actionem in rem vtilem habet ad adipiſcendã poſſeſſionem, ſi modo perpetuo aut in longum tempus facta ſit locatio, *ſup. tot. tit. ſi ag. vectig vel emphyt.* & id appareat actum, *vide quæ dixi ſup. ad tit. ſi ag. vectig. vel emph. & ad tit. locat. & cond. gloſ. & Dd. in l.3. de ſeruit. Capoll. in tract. ſer. verb. præd. c.14. num. 4.* ita quoque in retinenda poſſeſſione, interdicto hoc quaſi dominus defenditur. 3
VTI † EX LEGE, inquit Prætor, LOCATIONIS SIVE CONDVCTIONIS, SVPERFICIE QVA DE AGITVR, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO ALTER AB ALTERO FRVIMINI: QVO MINVS FRVAMINI VIM FIERI VETO. SI QVA ALIA ACTIO DE SVPERFICIE POSTVLABITVR, CAVSA COGNITA DABO, *l. 1. in princ. h. t.* 4

De itinere actuque priuato. Tit. XIX.

1 *Continuatio.*
2 *Primum interdictum.*
3 *Secundum.*
4 *Quomodo hoc à ſuperiore differt.*

1 EXemplo † rerum corporaliũ, etiam de iuribus quæ ſunt incorporalia, puta ſeruitutibus, interdicitur, nam & hæ quaſi poſſidentur, *l. ſeruus*, 43. §. *incorporales, de acquir. rer. do. l. natu-*
2 *raliter*, 12. *de acquir. poſ.* De † ſeruitute itineris actuſq; priuati dupliciter Prætor interdicit primum de vſu eius, „QVO ITINERE ACTVQVE PRIVATO, QVO DE AGITVR, VEL VIA, HOC ANNO, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO AB ILLO VSVS ES, QVO MINVS ITA VTARIS, VIM FIERI VETO. *l.* 1. *in prin. hoc tit.* Deinde de itineris refectione ita agit: QVO ITINERE ACTVQVE HOC ANNO NON VI, NON CLAM, NEC PRECARIA AB ILLO VSVS ES, QVO MINVS ITER ACTVMQ; VTI VSVS EST REFICIAS, VIM FIERI VETO. *l.* 3. §. *Ait Prætor,*
3 *hoc tit.* In † hoc interdicto probatio iuris exigitur: *d. l.* 3. §. *hoc autem*, in priore nequaquam, ſed pro iure ſufficit vſus. *d. l.* 1. §. 1.

De aqua quotidiana & æſtiua. Tit. XX.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicantur aquæ.*
3 *Quotuplex ſit aqua.*
4 *Tria interdicta de aquarum ductibus.*

1 EOdem modo † & de aquis priuatis, ſcilicet quæ aut or-A tu, *l. aquam, l. præſes, C. de ſeruit. l. ex meo, l. vnic.* §. *ſi lacus, de ſer. ruſt. præd. l. ſi quis diutur. ſi ſer. vend. Iaſon, in l. quo minus, n.* 27. *de flumin. Bart. in tractat. Tyb. de inſul. verb. prorũpit, per l. ſed ſi riuus, fin. reg. l.* 1. §. 1. *de flumin. Roffro. in for. lib.* B *eo. Capoll. tract. de ſer. tit. de pri. flumin. n.* 1. *& de aquaduct. n.* 28. aut conſuetudine, *l.* 1. §. *denique*, §. *vlt. tum l. ſeq. de aq. pluui. l.* 2. §. *ductus, hoc tit. l.* 2. *C. de ſerui.* aut priuilegio, *l.* 2. *ne quid in loc. pub. l. penult. & vlt. de flum. Capoll. præall. loc. l.* 1. §. *permittit*, C *hoc t. & C. de aqua duct. lib.* 11. in dominio & iure priuatorum ſunt, interdicta proponuntur: ac primo de earũ ductib. Aquæ autẽ † ducuntur aut ex capite, id eſt, 2
fonte: aut ex flumine; aut ex caſtellis, id eſt, receptaculis aquarum publicis, *l.* 1. §. *hac interdi-* D *cta, hoc t.* Quæ † ex capite aut 3
flumine ducitur aqua; aut eſt quotidiana, quæ quotidie duci poteſt: aut æſtiua, quæ æſtatẽ tantum ad irrigandos ſitientes agros ducitur, *vide Paul. lib.* 5. *tit.* 6. De illa non impedienda interdicit ad hunc modum Prætor: *in l.* 1. *in princ. hoc tit.* VTI E
† HOC ANNO AQVAM, QVA DE AGITVR, NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO AB ILLO DVXISTI, QVO MINVS ITA DVCAS, VIM FIERI VETO, De æſtiua in hanc ſententiam; *in d. l.* 4
3. §.

1. §. *deinde ait prætor*. VTI PRIORE ÆSTATE AQVAM, QVA DE AGITVR, NEC VI NEC CLAM, NEC PRECARIO AB ILLO DVXISTI; QVO MINVS ITA DVCAS, VIM FIERI VETO. De aqua quæ ex caſtellis ducitur: QVO EX CASTELLO, inquit Prætor, *in d.l.* 1. §. *ait Prætor, quò ex caſtello illi*. ILLI AQVAM DVCERE AB EO CVI EIVS REI IVS FVIT, PERMISSVM EST; QVO MINVS ITA VTI PERMISSVM EST DVCAT, VIM FIERI VETO. QVANDOQVE DE OPERE FACIENDO, INTERDICTVM ERIT DAMNI INFECTI, CAVERI IVBEBO. Quo interdicto recte addidit Prætor, permiſſum eſt. Nam etſi ex fonte & flumine publico non nauigabili licet aquam ducere: *l.3. h.t. l. Imperator, de ſeru. ruſt. prædior.* tamen ex caſtellis, niſi permiſſu Principis, non licet, ne per priuatorum deriuationes diminuetur aqua publica, *l.* 1. §. *permittitur, hoc t. l.* 4. *& t. t. C. de aquaduct. lib.* 11.

De riuis. Tit. XXI.

1 *Continuatio.*
2 *Verbum reficiendi quatenus pateat.*
3 *Interdictum.*

1 Poſtquam † de aquæ ductibus non impediendis dictum eſt, conſequenter de iiſdem reficiendis interdicitur, *l.1. in princ. hoc t.* nam ſine refectione vſus ſeruitutis diu conſeruari nequit, *l.* 3. §. *vtilitas, ſupr. de itinere actuque*
priuato, l.1. §.1. h.t. † Verbum refi- 2
ciendi late patet, & omnem omnino inſtaurationem complecti-
tur, *d.l.1. §. deinde* Prætor † ait: 3
l.1. in princip. hoc tit. RIVOS. *quid ſint riui, ſpecus, &c. vide hic in tot. t. & apud Capoll. in tractat. de ſer. tit. de Riuis, cum ſeq.* SPECVS, SEPTA REFICERE, PVRGARE AQVÆ DVCENDÆ CAVSA, QVO MINVS LICEAT ILLI: DVM NE ALITER AQVAM DVCAT QVAM VTI PRIORE ÆSTATE, NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO A TE DVXIT: VIM FIERI VETO.

De fonte. Tit. XXII.

1 *Continuatio.*
2 *Primum Interdictum.*
3 *Secundum.*

VT † de ductibus aquæ, ita & 1
de vſu fontis ſiue hauſtu Prætor interdicit dupliciter: primum de vſu non impediendo, *l. vnica, in princ. hoc t.* ad hunc mo-
dum: VTI † DE EO FONTE, 2
QVO DE AGITVR, HOC ANNO AQVAM, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO AB ILLO VSVS ES; QVO MINVS ITA VTARIS, VIM

„ FIERI VETO, DE LACV, PV-
„ TEO, PISCINA ITEM IN-
3 TERDICAM; Secundo † de re-
„ fectione Prætor ait: *d. l. vnic. §.*
„ *deinde ait prat.* QVO MINVS
„ FONTEM, QVO DE AGI-
„ TVR, PVRGES, REFICIAS, VT
„ AQVAM COERCERE, VTI-
„ QVE EA POSSIS; DVM NE
„ ALITER VTARIS, ATQVE
„ HOC ANNO, NON VI, NON
„ CLAM, NON PRECARIO AB
„ ILLO VSVS ES: VIM FIERI
„ VETO.

De Cloacis. Tit. XXIII.

1 *Continuatio: & quid ſit cloaca.*
2 *Interdictum de purgandis cloacis: & eius explicatio.*
3 *Interdictum reſtitutorium.*

1 COnſimiliter † de cloacis, id
eſt, locis concauis, per quæ
colluuies fluit, vt ſunt tubi, fiſtulæ,
canales, *l. 1. §. cloacis, hoc tit.* du-
plex interdictum editur: alterum
prohibitorium, alterum reſtitu-
2 torium. De † non impedienda
cloacarum purgatione Prętor ait:
„ *in l. 1. in princ. hoc tit.* QVO MI-
„ NVS ILLI CLOACAM, QVÆ
„ EX ÆDIBVS EIVS IN TVAS
„ PERTINET, QVA DE AGI-
„ TVR, PVRGARE, REFICERE
„ LICEAT; VIM FIERI VETO
„ DAMNI INFECTI, QVOD
„ OPERIS VITIO FACTVM
„ SIT, CAVERI IVBEBO. Qua

A in parte, quia cloacarum purga-
tio ad publicam vtilitatem perti-
net, ne ſordium immundicie, &
fœtore aer corrumpatur hac ex-
ceptione Prætor permittit cloa-
cas purgari, ſiue quis iuſte ſiue
iniuſte vsū habeat, *l. 1. §. quia au-
tem, hoc tit* eandemque ob cau-
B ſam prohibet cloacā facienti vim
fieri, etiamſi in publico exitum
habeat, *l. 1. §. idem Labeo, l. 2. h.
t. vide Capoll. in tractat. vrb. ſeru.
cap. de cloa. num.* 7. Quod tamen
ſine damno vicinarum ædium
faciendum eſt: *d. l. 1. § penult.* eo-
que iure Saxon. ædificans cloacā,
C ad ſuperficiem vſque terræ eam
munire, *Rein. in vltim. part. diff.
32. per art. 51. lib. 2.* & à vicini
ædificio trium pedum ſpatio eam
arcere cogitur. *idem præalleg. loc.
diff. 34.* Quanquam de eiuſmodi
cloacis hoc interdictum nō agit,
ſed de fiſtulis & canalibus, per
D quos ſordes culinariæ, & conſi-
milis eluuntur & emittuntur in
publicum. In reſtitutorio ait Prę-
tor: QVOD † IN CLOACA 3
PVBLICA FACTVM SIVE EA “
IMMISSVM HABES, QVO “
VSVS EIVS DETERIOR SIT, “
FIAT: RESTITVAS. Item: NE “
E QVID FIAT IMMITTATVR- “
VE: INTERDICAM. *dict. l. 1,* “
§. final.

Quod vi, aut clam. Tit. XXIV.

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum.*

Cui,

3 *Cui, aduerſus quem hæc actio detur.*

4 *Quis vi, quis clam feciſſe videatur.*

5 *Ad quid competat.*

6 *Quamdiu duret, & an tranſeat in hæredes.*

1 SEd † quia de ſingulis poſſeſſionum cauſis & controuerſijs interdici peculiariter, propter infinitam litium varietatem
2 nequit: generale † interdictum propoſuit Prætor, quo quicquid vi aut clam factum eſt, iubet reſtitui, tueturque poſſeſſiones, „ QVOD VI AVT CLAM FACTVM EST, QVA DE RE „ AGITVR, ID CVM EXPERIVNDI POTESTAS EST, „ RESTITVAS. *l. 1. in princ. hoc titulo.* Competit hoc
3 † interdictum non modo dominis, ſed omnibus quorum intereſt, *l. competit, 16. l. quanquam,* D *12. hoc t.* aduerſus eum qui aut vi aut clam quid fecit aut fieri iuſſit: *l. 5. §. hæc verba, cum §. ſequent. l. ſi ego, 6. l. denique, 12. §. fin. hoc tit.*

4 ¶ Vim facit, qui per vim aut contra denunciationem facit, *d.l. 1. §. quid ſit, l. vim facit, 19. hoc t.* E Clam facere videtur, qui celauit aduerſarium opus, neque ei denunciauit, ſi modo timuit eius controuerſiam, aut timere debuit, ne melioris conditionis ſint ſtulti quam periti, *l. 3. §. fin. cum ll. ſeqq. Quomodo & quando quid. dicatur* A *clam fieri, vide apud Iaſ. in l. clam poſſidere, in princ. num. 6. de acqu. poſſeſſ. Bart. in l. 2. num. 1. C. de his qui ex pub. rat. lib. 10. vbi gloſſ. ad verb. occulte. Bartolus in l. 3. Co. de præd. decur. lib. 10. Iaſ. in §. item ſi quis, n. 45. Inſtit. de actio. Bald. in l. 2. n. 1. C. de repub. hær. & l. cum* B *ipſe, num. 1. 3. 4. C. de contra. empt. Bart. in l. pupillus, §. item ipſe, n. 4. de author. tut. Dec. in l. quo tutela, §. clam, nu. 2. & 5. & ibid. Cagn. de reg. iur.*

¶ In hoc autem competit, vt ſi poſſideat reus quod factum eſt, ſui ſumptibus reſtituat: id eſt, 5
C reponat in antiquum ſtatum, deſtructo opere, quod vi clamve fecit: ſi non poſſideat reſtitui curet à poſſeſſore, refuſo etiã eo quod intereſt, & fructibus reſtitutis, *d.l. is qui, §. quod ait Prætor, d.l. ſemper, 15. §. in hoc interdicto, & §. fi. d.l. competit, 16. §. fin.* Hæredibus hæc actio datur. In † hæredes
verò duntaxat, quatenus ad eos 6
peruenit, *d.l. ſemper, §. hoc interdictum.* Et eſt annalis; exemplo reliquarum, quæ ex iuriſdictione Prætoris proficiſcuntur. *dict. l. ſemper, hoc interdict.*

De remiſſionibus. Tit. XXV.

1 *Continuatio.*

2 *Quando remiſſa dicatur nunciatio.*

3 *Verba interdicti.*

Quod

1 QVod † dictum eſt, vim face-
re eum qui contra nuntia-
tionem facit, diſtinctionem reci-
pit. Nam ſi quis nunciet ibi, vbi
ius non habet, nuntiatio nequa-
2 quam tenet. Sin † iure nunciet,
tamdiu tenet renuntiatio, quoad
remiſſa eſt voluntate nuntiantis:
aut in ea cauſa eſt; vt remitti de-
beat: puta cautione de demolien-
do nouo opere, ſi iniuſte ædifica-
tum apparuerit, præſtita aut o-
blata: *l. 5. §. ſi is cui, de oper. nou.*
3 *nuntiat* Qua de re † Prætor quo-
que interdixit, ad hunc modum:
» QVOD IVS SIT ILLI PRO-
» HIBERE NE SE INVITO
» FIAT, IN EO NVNTIATIO
» TENEAT, CÆTERVM NVN-
» TIATIONEM MISSAM FA-
CIO. *l. vnic. in princ. hoc titul. vide
Cuiac. lib. obſeru. 1. c. 16. Duaren.
ad tit. de oper. nou. nunc.* hoc eſt,
alioqui, ſi nõ habeat ius nuntian-
di, miſſam facio, & non admit-
to nuntiationem.

De precario. Tit. XXVI. C. 8. 9.

1 *Continuatio.*
2 *Precarium quid ſit.*
3 *Quomodo diſtet à donatione.*
4 *Quomodo à commodato.*
5 *Interdictum.*
6 *Cui, aduerſus quem, ad quid hoc ex interdicto detur actio.*

1 TRib. † modis vitioſe & mala
fide poſſidetur, vi, clam,
precario: *l. Pomponius, §. 1. de*
A *acqu. poſſeſ. Cuiac. in l. 4. §. vlt.
de vſucap. & obſeru. lib. 5. ca. 20.*
de duobus prioribus, & quemad-
modum aduerſus ea poſſeſſiones
defendantur, hactenus eſt dictũ,
ſequitur vt de tertio, nempe pre-
cario, & interdictis hoc nomine
competentibus agamus.
B ¶ Precarium dicitur, quod pre- 2
cibus vtendum petenti concedi-
tur, *Paulus lib. 5. tit. 6. Cuiacius
obſeru. lib.* 4. *c.* 7. tamdiu quoad
is quod conceſſit patitur. Quod
genus liberalitatis ex iure gentiũ,
ſicuti & cæteri contractus, *l. ex
hoc iure. 5. de iuſtitia & iure*, de-
C ſcendit: *l. 1. hoc t.* Quanquam
† à donatione diſtat: nam dona- 3
tio dominium transfert, & ſemel
traditione perfecta, repeti reuo-
carique nequit: *l. 1. ſupra de do-
nation. l. ſi repetendi, C. de condict.
ob cauſam, tot. tit. Co. de reuoc. do-
nat.* Ad precarium non dominiũ,
D ſed vſum transfert, & ſic datur,
vt qui dedit, repetere ſemper poſ-
ſit: magis itaque affine eſt com-
modato: *l. 1. h. tit.* quanquam
commodatum ciuiliter obliget, &
ad certum vſum certumq; tem-
pus vel expreſſum vel tacitũ de-
tur: *l. in commodato, §. ſicut ſupra*
E *commodati.* Precarium autem
† neque ad certum vſum, neque 4
ad certum tempus præſtatur: vn-
de & quotieſcunque libitum erit,
repeti poteſt: *vide limitationes
apud Capoll. tract. de ſer. vrb. cap.
29. num. 6. cum ſeq.* & habitatio
precario concedi nõ dicitur, quia
ad

ized by

ad certum ſemper vſum datur. *l. & habet,* 15. *§. hoſpites, hoc titul.* Deinde in commodatum dolus & culpa ac cuſtodia venit: *l. ſi vt certo,* 5. *§. nunc videndum, ſupra commodati*: idque ex vtilitatis eiuilium contractuum regulis: quia commodatarij ſolus gratia contrahitur: *l. contractus,* 24. *cum ibi not. de regul. iur. & dict. §. nunc videndum.* Qui precario vero accipit tantum de dolo & lata culpa tenetur; quia cum iuris Ciuilis regulis hic contractus non ſit alligatus, benignius cum eo agendum Prætor putauit, cui is qui dedit, benignè facere voluit: *l. quæſitum.* 8. *§. eum quoque, h. t.*

5 ¶ Prætor ait, QVOD PRECARIO AB ILLO HABES, AVT DOLO MALO FECISTI, VT DESINERES HABERE, QVA DE RE AGITVR, ID ILLI RESTITVAS, *l. 2. hoc tit.* Hæc

6 actio † quæ eſt ex bono & æquo, *d. l. 2.* datur in perpetuum, *d. l. quæſitum, §. interdictum, Cuiac. lib. 5. obſeru. c. 20.* ei qui precario conceſſit, ſiue domino, ſiue non domino, *d. l. quæſitum, in princ. l. certe, §. fin. hoc tit.* eiuſque hæredibus; *l. cum precario,* 22. *h. t.* aduerſus eum qui precarium habet, id eſt, precario detinet, *l. 4. l. vlt. §. ſi pupillo, hoc t.* eiuſque hæredes, quia actio eſt rei perſecutoria, *d. l. quæſitum, §. vlt. l. 2. Co. eo.* in id vt res reſtituatur, aut ſi res reſtitui nequit, fiat condemnatio in tantum, quanti actoris intereſt. rem reſtitui cum omni cauſa, poſt interdictum editum; id eſt, vt hodie interpretamur, poſt litem conteſtatam, *d. l. quæſitum, §. ex hoc interdict, & §. pen.* Datur hoc nomine & incerti condictio, hoc eſt, præſcriptis verbis: *l. 2. l. duo, §. fin. l. interdictum, l. & habet, §. cum quis, hoc t. l. eum qui, § is qui, de fur. Cuiac. lib. obſeru. 4. c. 4.* Diſtant autem ab hoc precario, precariæ Pontificiæ, *c. 1. & tot. t. extra de precar.* quam τῆς χρήσεως δόσιν Iuſtin. *Nou. 7 & 120.* appellare videtur, cum videlicet is qui prædia ſua Eccleſiæ concedit, recta mercede precarium eius vſum ſibi ad vitam reſtipulatur; quod quidem ſingulis luſtris ſolet redintegrari, quia vltra quinquennium extendi ex decretis conciliorum non debet: *Cuiac. lib. 4. c. 7. obſeru.*

De arboribus cædendis. Titulus XXVII.

1 *Interdictum de vrbanis arboribus.*

2 *Alterum de ruſticis.*

SEd † & de arborib. interdicit Prætor, de his quidem, quæ in vrbano ſunt prædio. QVÆ ARBOR, inquit, EX ÆDIBVS TVIS (id eſt, vrbano prædio, horto, vel area) IN ÆDES ILLIVS IMPENDET, SI PER TE STAT, QVO MINVS EAM ADIMAS, TVNC QVO MINVS 1

NVS ILLI EAM ARBOREM ADIMERE (à ſtirpe ſcilicet, *l.* 1. §. 1. *hoc tit.*) SIBIQVE HABERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *d. l.* 1, *in princ.*

2 ¶ De ijs quæ in agro ſunt, hoc modo interdicit: QVÆ ARBOR EX AGRO TVO IN AGRVM ILLIVS IMPENDET, SI PER TE STAT, QVO MINVS PEDES QVINDECIM A TERRA EAM ALTIVS COERCEAS: TVNC QVO MINVS ILLI ITA COERCERE, LIGNAQVE SIBI HABERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *d. l.* 1. §. *penult.* Eodem pertinet actio arborum furtim cæſarum, quæ eſt eiuſdem poteſtatis, non ordinis: *inf. arb. fur. cæſa. Cuiac. obſeru. lib.* 5. *c.* 17. & remedia Sax. iuris, in eandem quidem rem, aliam tamen pœnam concepta, *Landt. lib.* 2. *art.* 28. *vbi gloſ. vide Bart. hic in l.* 1.

De glande legenda. Tit. XXVIII.

1 *Quid glandis nomine veniat.*
2 *Interdictum.*
3 *De iure Sax.*

1 HVic † ſimile eſt interdictum de glande legenda: Glandis autem nomine omnes fructus continentur, *l. vnic. hoc titul. l. qui venenum,* 236. §. *glandis, de verb. ſignific.* GLANDEM, inquit Prætor,
2 QVÆ † EX ILLIVS AGRO IN TVVM CADAT, QVO MINVS ILLI TERTIO QVOQ; DIE (ab eo ſcilicet tempore, quo cecidit) LEGERE, AVFERRE LICEAT VIM FIERI VETO. *l. vnic. hoc tit.* Etſi enim in alienũ fundum inuito domino ingredi, regulariter non licet; *l. diuus, de*
B *ſeru. ruſt. præd.* §. *feræ. Inſtit. de rer. diuiſ. l. iniuriarum,* §. *fin. de iniur.* tamen quærendæ ſuæ rei cauſa licet: *l. theſaurus,* 15. *ad exhib.* Quia vero fructus in terram prolapſi facile putreſcunt, ideo viſum eſt ſufficere, ſi domino ad colligendas res ſuas triduũ
C concederetur: poſt illud vero, velut pro derelicto habitos, vicino vt cedant æquum eſſe. Hoc † interdictum iure Saxonum non obtinet, qui fructus in alienũ fundum pendentes aut cadentes, poſſeſſori eius fundi indiſtincte 3
D concedunt: *Saxon. lib.* 2. *art.* 52. *Sachſ. diff. vlt. par.* 1.

De homine libero exhibendo. Tit. XXIX. C. 8. 8.

1 *Continuatio.*
E 2 *Interdictum & eius explicatio.*
3 *Cui, aduerſus quem, ad quid detur actio.*
4 *De criminibus iudicij quæ contra eoſdem competunt.*

OFficij † cauſa propoſitum eſt interdictum de libero homine exhibendo: nam cõmunis 1

nis

nis humanitatis officium, & cau- A
ſa libertatis publicæ exigunt, vt
ne quis alium iniuſte detineri in-
2 uitum patiatur. Ait † Prætor
» QVEM LIBERVM HOMI-
» NEM DOLO MALO RETI-
» NES EXHIBEAS. *l. 1. in princip. hoc tit. vide Paul. l. 5. tit. 6.* Dolum malum requirit Prætor: nam B ſi quis ſuo iure retineat, ceſſat interdictum, *l. 3. §. is tamen, §. ſi eum, l. ſi filius, hoc tit.* vt & cum volentem retinet: *d. l. 3. §. ſi quis volentem*.

3 ¶ Hoc interdictum omnibus agere volentibus communis fauore libertatis competit, *d. l. 3. §.* C *hoc interdictum*. Et quidem perpetuo: *d. l. 3.* quia libertati nunquam præſcribitur: *l. ſi. cum ibi not. C. in quibus cauſis præſc. long. temp. ceſſet.* Datur autem aduerſus detinentem dolo malo, in id vt hominem exhibeat, id eſt, in publicum producat: *d. l. 3. § ait* D
4 *Prætor.* Quod † ni fiat, quanti ea res erit, reus condemnabitur: *d. l. 3. § ſi tamen reus.* & quidem ſæpius, donec hominem liberarit: *l. 3. §. ſi tamen.* Poteſt tamen & criminaliter conueniri ex l. Fab. de plagiarijs, & alijs iudicijs, qui hominem iniuſtum detinet, aut priuatis carceribus includit, *l. vnic. C. de priuat. carc. l. 3. in princ. h. t. l. penult. §. fin. ad leg. Fab. de plag. Paulus lib. 5. tit. 6.*

De liberis exhibendis, item ducendis. Tit. XXX. C. 8. 8.

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum de exhibendis liberis.*
3 *Interdictum de ducendis.*
4 *Quomodo hæc diſtent inter ſe.*
5 *Cui contra quem, ad quid hæc detur.*

IVris † ſui tuendi cauſa interdictum datur de liberis exhibendis vel ducendis: nam permiſſum eſt parentibus patriæ iure poteſtatis, liberos vendicare. 1
De † exhibendis liberis interdictum ita habet: *l. 1. in princ. h. t. vide Paulum lib. 5. tit. 6.* QVI 2
QVÆVE IN POTESTATE «
LVCII TITII EST, SI IS EA- «
VE APVD TE EST, DOLO- «
VE MALO TVO FACTVM «
EST, QVO MINVS APVD «
TE ESSET: ITA EVM EAM- «
VE EXHIBEAS, De ducendis «
† Prætor ait: *in l. 3. in princip. h. t.* SI LVCIVS TITIVS IN PO- « 3
TESTATE LVCII TITII EST; «
QVO MINVS EVM LVCIO «
E TITIO DVCERE LICEAT, «
VIM FIERI VETO. «

¶ Huius præparatorium eſt ſuperius interdictum, *l. 5. §. 1. h. t.* Nam vt duci homo poſſit, ante exhibendus eſt: quemadmodum & res, antequam vendicari poſſit. *tot. t. ſupra, ad exhib.* 4

¶ Datur

¶ Datur ex vtroque interdicto actio ei qui habet in poteſtate, *l. 1. §. 1. hoc tit. l. 2. C. eod.* aduerſus eum qui interdicto defendit: *d. l. 3. §. hoc autem.* non autem aduerſum ipſum filium: *l. fin. l. 3. §. hoc autem, h. t. l. 1. §. 1. de rei vend.* nam lis inter patrem & filium in poteſtate conſtitutum eſſe non poteſt: *l. lis nulla. 4. ſupra, de iud.* Qua in actione ſolum quæritur, an in poteſtate filius ſit: aliam enim cauſam, quo minus pater filium ducere poſſit, non admittit Prætor, *l. 1. §. in hoc interdictum, 2. hoc t.* Huius actionis exemplo, datur & marito ius agendi, de exhibenda & deducenda vxore, etiam aduerſus ſocerum: *l. 2. h. t. l. fin. C. eo. Paul. lib. 5. tit. 6.*

Vtrubi, Tit. XXXI.

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum.*
3 *Idem hic ſeruari, quod in interdicto Vti poſſidetis.*

1 SEd † quia de interdictis, quæ iuris ſui, quod quis in hominibus habet, tuendi gratia competunt, dici cœptum eſt: reliq; quæ eodem pertinent, iam abſoluamus. Quæ licet proprie de iure duntaxat in homines competente loquantur, vnde merito in hunc poſtremũ ordinem ſunt relata: tamen ſciendum eſt, ex interpretatione prudentũ ad reliquas quoque res mobiles ea A omnia pertinere: *l. 1. §. 1. hoc tit.* cuiuſmodi in primis eſt quod Prætor ad tuendam rei mobilis poſſeſſionem proponit.

2 ¶ VTRVBI ſeu VTROBI, *Cuiac. obſeru. lib. 5. c. 22:* inquit, « HIC HOMO (ſeruus videlicet, aut ſeruitute bona fide ſeruiens) B QVO DE AGITVR, MAIORE PARTE HVIVSCE ANNI FVIT, QVO MINVS IS EVM DVCAT, VIM FIERI VETO. *l. 1. hoc tit.* Huius † interdicti vis hodie exæquata eſt interdicto Vti poſſidetis: nam in vtroque obtinet, non qui maiore C parte anni, vt interdictum hoc habet, ſed qui litis conteſtatæ tempore (quod ne ipſum quidem nunc neceſſarium eſſe, ſed ſufficere antiquiorẽ oſtendi poſſeſſionem, ſupra dictum eſt *ad tit. vti poſſidet.*) ab aduerſario iuſte poſſedit. Illud intereſt, quod D hoc de mobilibus. Illud de rebus ſoli loquatur: *§. quorum, Inſt. de interdict. §. 1. hoc tit.* 3

De migrando, Tit. XXXII.

1 *Continuatio.*
E 2 *Interdictum.*
3 *Quomodo, cui, & ad quid detur hæc actio.*

1 INterdictum † quoque, quod inquilinis migrare volentibus datur, ne impedimentũ creetur, quo minus res ſuas importunas aſpor-

aſportent & euchant, huc perti-
2 net: id quod Prætor † in hanc propoſuit ſententiam, *l. 1, in princ. hoc tit.* SI IS HOMO QVO DE AGITVR, NON EST EX HIS REBVS DE QVIBVS INTER TE ET ACTOREM CONVENIT, VT QVÆ IN EAM HABITATIONEM QVA DE AGITVR INTRODVCTA, IMPORTATA, IBI NATA, FACTAVE, ESSENT, EA PIGNORI TIBI PRO MERCEDE EIVS HABITATIONIS ESSENT: SIVE EX HIS REBVS ESSET EA MERCES TIBI SOLVTA, EOVE NOMINE SASTISFACTVM EST, AVT PER TE STAT QVO MINVS SOLVATVR: ITA QVO MINVS EI QVI EVM PIGNORIS NOMINE INDVXIT, INDE ABDVCERE LICEAT, VIM FIERI VETO,
3 Ex † quo intelligi licet, duobus caſibus ex hoc interdicto actionem dari: vel cum res de qua agitur, non eſt expreſſe aut tacite pignori obligata; vel cum quidem obligata nomine penſionis fuit, ſed ea aut ſoluta eſt, aut eo nomine ſatisfactum, aut per locatorem ſtat, quo minus ſatisfiat. …ſi autem de homine inducto …ctum loquatur, tamen idem …inet in qualibet re importata; …aut pignori nexa non eſt, aut …exu liberata. Sæpe autem fit, …exu taciti pignoris nõ tenea-
A tur res, puta ſi fuerit aliena, commodata, depoſita, *l. fin h.t. &c.* ſi non eo animo, vt ibi perpetuo eſſet inducta; *l. debitore, 32. de pign.* ſi certæ res expreſſim ſint obligatæ: videtur enim velle interdictũ vt hoc caſu ceſſet tacita hypotheca; atq; ita promiſſio ho-
B minis tollat prouiſionem legis: *l. fin. C. de pact. conuent.* quod tamen alijs diſplicet: *vide Iaſ. in §. item Seruiana, n. 70. Inſtit. de actio.* Hoc interdictum colono non datur, *l. 1. §. 1. hoc tit.* quia illi aliter extra ordinem officio iudicis nobili celeriter ſubueni-
C tur: tum quod conſtet, horum res pignore non teneri iure communi: *vide ſupra, in quibus cauſ. pign.* tum quia publice intereſt, neque agricolas litibus diſtineri, nec eorum res & inſtrumenta, diutius det neri: *Auth. agricultores, C. qua res pign.* Hoc inter-
D dictum perpetuum eſt, & datur in ſucceſſores & ſucceſſoribus: *l. 51. §. fin. hoc tit.* non modo de rebus proprijs, ſed etiam alienis, dummodo importatis, *l. 1. §. illud, l. 2. hoc tit.*

E

De ſaluiano interdicto. Tit. XXXIII. C. 8. 9.

1 *Continuatio.*
2 *Quomodo diſtet hoc interdictum à Seruiano.*
3 *Quare dicatur Saluianum: & cui aduerſus quem ex eo detur actio.*

Sal-

1 Saluianum † quoque interdictum, quod de pignoribus repetendis. *vide Cuiac. lib. obſeru. 5. cap. 24. & Paul. lib. 5. ſentent. tit. de interdict.* quæ è prædio conductio ablata aut alienata perhibentur, hæc merito refertur: quippe in quo de homine, in fundum, pignoris nomine (nam ſine nominata conuentione inducte in prædium ruſticum, non ſunt pignori nexa: *l. 4. in quibus cauſ. pign.*) inducto, locutum Prætorem apparet: *ex l. 1. in princ. hoc tit.* Etſi † autem Seruiana actione quoq; pignus perſequi poſſumus: *§. item Seruiana. Inſtit de act.* tamen quia petitorij eſt iudicij, & grauat hoc probandi onere agentem, vt cogatur oſtendere, rem in bonis debitoris fuiſſe: *l. & quæ nondum, 15. §. quod dicitur, de pignor. l. ante omnia, de probat. Iaſ. & Dd. in §. item Seruiana, Inſt. de act. Bart. Bald. Salic. in l. cum res, C. ſi res alien. pign.* viſum fuit interdicto ei conſulere, *Azo in rubr. C. de precar. num. 14.* vt pignus ſuum compendiaria via perſequi poſſit, eo videlicet tantum probato, quod pignoris nomine res ſint inductæ: *l. 1. in princ. hoc tit.*

2

3 ¶ Huius autem interdicti cum nec certus author, nec verba in edictum perpetuũ videantur fuiſſe relata: veriſimile eſt à Saluio Iuliano edicti perpetui Compoſitore & Interprete, Saluianum

A eſſe appellatum. Datur autem hinc actio ei cui penſionis nomine res obligata fuit aduerſus quẽlibet poſſeſſorem, idque exemplo Seruianæ: *l. 1. in princ. & §. 1. hoc tit.* & directa quidem datur locatori ruſtici prædij aduerſus colonum, qua de his nominatim B interdictum loquitur: vtilis autẽ ex interpretatione datur locatori vrbani prædij contra inquilinum. Sed & cuilibet creditori datur nõ modo aduerſus debitorẽ qui oppignorauit, ſed quemlibet etiam poſſeſſorem: *Bart. in l. 1. hoc tit. per l. 1. C. de precar. & Salic, Cyn.* C *in l. certi, C. de loc. & cond.* contra quem tamẽ probatio amplior facienda eſt, videlicet rem in bonis fuiſſe debitoris oppignorantis: *l. cum res, C. ſi alien. res pign. Iaſ. in §. item Seruiana, nu. 89. Inſtit. de action.* Cæterùm D quando contra debitorem agitur, id probari non eſt neceſſe, quia is de vitio nexus excipere nequit: ſuam enim ipſius allegaret turpitudinem & fraudem, ſi rem alienam fuiſſe diceret: *vide Iaſ. in dict. §. item Seruiana, nu. 92. & 93. & ſuprà de pign. act. l. rem alienam: vbi Dd. eod. tit.* Datur E autem hoc interdictum etiam hæredibus, & in hæredes, quia eſt rei perſecutorium? *l. 2. C. de precar. & Salu. interdic.* petitur enim poſſeſſio rei oppignoratæ: *Ruff. in tract. lib. de interd. Salu. n. 3. & 4. Iaſ. in d. §. item Seruiana. Azo in Rubr. C. de precar.*

Bar. & Salu. interd. n. 15. vnde & interdictum adipiſcendæ poſſeſſionis eſſe cenſetur. *Azo præalleg. loco.*

DIGEST. LIB. XLIV.

DE EXCEPTIONIBVS, PRÆSCRIPTIONIBVS, & præiudiciis. Tit. I. C. 8. 36.

1 *Continuatio.*
2 *Excipere quid ſignificet: & quæ hoc nomine veniant.*
3 *Quid ſit exceptio.*
4 *Quid præſcriptio.*
5 *Quid præiudicium.*
6 *Explicatio l. fundum.*
7 *Diuiſiones, & ſpecies exceptionum.*
8 *Cauſa efficiens & materialis.*
9 *Forma proponendæ exceptionis.*
10 *Quando proponi exceptiones debeant.*
11 *Finis & effectus: & an per obiectionem exceptionis lis videatur conteſtata.*
12 *Contraria.*

1 DEfenduntur † poſſeſſiones non modo interdictis, ſed obiectis etiam à poſſeſſore exceptionibus, quæ cum prætoriæ ſint, quod dati à Prætore omnes ſolent; *Cic. lib. 2. de inuen. cap. 4.* merito hic inter iudicia Prætoria, de quibus in 6. & 7. Pandectarum parte agi diximus, 2 collocantur. Excipere † inter alia ſignificat excludere vel eximere aliquid de numer; *l. 1. vbi Dec.*
A *de reg. iur. l. 4. §. fin. de pen. l.* hinc defenſiones reorum, quæ excludunt intentionem agentis; & à regula ac ratione qua nititur actio, excipiunt caſum de quo agitur, ita vt æquum non ſit, in eo regulam obtinere, exceptiones ſunt appellatæ. Proprie igitur
B fateamur eas dici exceptiones, quæ non eunt inficias actionem iure ſubſiſtere; ſed eſſe iniquam aduerſus eum qui cum agitur, demonſtrant: de quibus titulum de Exception. in Inſtit. accipiendũ eſſe, exempla quæ ibi proponuntur, coarguunt. Vnde qui ſim-
C pliciter negat factum quod proponit actor, non dicitur excipere: *Bald. Panor. Felin. & Can. in Rubr. extr. de exception. Bald. in l. 1. nu. 6. C de iur. & facti ignor. & in l. peremptorias, C. de ſent. reſcind. non poſſ.* & ſtatutum auferens omne exceptionem, nun-
D quam tollit hanc negationem, aut implorationem officij iudicis, aut aliam eiuſmodi iuſtam defenſionem: *Felin. præalleg. loc. Bar. in l. plane, in fin. de petit. hæred. & in l. 1. §. & parui, n. 3. ſup. quod vi aut clam, late Lanfr.*

in c. quoniam, ad verb. except. in princ. de probationib. Vſu tamen obtinuit, vt defenſiones omnis generis exceptionum nomine ἐν πλάτει comprehendantur, etiamſi ius actionis funditus tollant: vt ſi quis neget factum, aut ſe ſoluiſse dicat: quas proprie exceptiones intẽtionis vulgo appellant: *Azo in rubr. C. eod. Pan. in tit. extr. eod. vide Iaſ. in l. qui ſe debere, n. 6. de cond. cauſ. da Soc. hic in l. 1. & 2. Iaſ. in l. ait, 2. n. 11. & 15. de iureiur.*

3 ¶ Exceptio dicta eſt, quaſi quædam excluſio, quæ interponi actioni cuiuſq; rei ſolet, ad excludendum id quod in intentionem condemnationemve (id eſt, libelli concluſionem deductũ eſt:) *l. 2. hoc tit.* vel authore Paulo, *l. antepen. hoc t.* eſt conditio (conditionaliter enim olim in formula concipiebatur) quæ modo eximit reum à damnatione, modo minuit damnationem. Theophilus in Inſtit. eod. tit. ita definit: Exceptio eſt quædam iudicialis allegatio, reo competens, aduerſus actionem, quæ iure quidem ciuili efficax ſit, ſed natura iniquas vires habeat. Exceptio itaque actorem excludit, replicatio reum: quæ eſt contraria exceptioni, & quaſi exceptionis exceptio: *d. l. antepen.* Sed contra replicationem dari ſolet duplicatio, & contra triplicationẽ rurſus quadruplicatio: & deinceps multiplicantur nomina, dum aut reus

A aut actor obijcit. *l. 2. in fin. hoc t. tot. tit. Inſtit. de replicat. l. 3. de except.*

¶ Præſcriptio, quam Rhetores tranſlationem nominant, *Cicer. lib. 1. ad Herenn. c. 5. de Inuent. lib. 1. cap. 3. & lib. 2. c. 4.* proprie eſt, qua modus, tempus, lo- B cus, aliæque circumſtantiæ actionis determinantur, & quaſi circumſcribuntur; vt cum reus oſtendit, coram alio iudice, aut ab alio actore, aut cum alio, aut non hoc loco vel tempore eſse agendum: *l. fin. l. pen. C. de except. cap. 2. cap. dilect. extra* C *eod. Quint. lib. 7. cap. 6. & lib. 3. cap. 8.* Promiſcue tamen pro exceptionibus præſcriptiones vſurpantur, *l. qui agnitis, 11. l. Paulus, 23. h. t. l. 2. C. de precib. Imp. offeren. l. contra. C. de inoff. teſtam. l. ita demum, C. de procurator, cũ ſimilib.* vnde & exce- D ptio poſseſſionis, qua ſe aduerſus dominium poſseſsor tuetur, præſcriptio longi temporis appellatur. *tot. tit. C. de præſcript. long. temp.* Illud tamen ſciendum eſt, quas Iuriſconſult. præſcriptiones proprie appellant, eas exceptiones declinatorias & dilato- E rias ab Interpretibus vocari: *in l. fin. C. eo. in l. fin. ſupra de dilatio. Specul. in tit. de exception.*

¶ Præludium interdum detrimentum ſignificat: *l. 4. §. penult. infra, de cenſib.* interim iudicis interlocutionem, quæ ſententiam antecedit, vt annotauit

Dua-

ed by G

Duaren. *l. diſputationum,* 2. *c.* 2. Sed crebrius in iure accipitur pro certo actionum genere, quæ præiudiciales appellantur, §. *præiudiciales Inſtit. de action. vbi dixi, l. actionis, verſ.* 36. *infra, de oblig. & act. l.* 1. §. 1. *de rei vend. l. Imperatores,* 14. *de priuil. cred.* cum videlicet ante quid petitur iudicari, quam ad principale negotium perueniatur, quod tamen ipſum ex hoc iudicio veniat declarandum. Quo in ſenſu etiam Cicero accipit in Orat. pro C. Planco; vt ſi patronus intendens petere à liberto operas, prius poſtulet declarari eſſe libertum: aut filius petiturus alimenta à patre, petat initia dijudicari, an ſit filius: *l.* 1. §. *per hanc de rei vend. lib.* 3. *de lib. agn.* vel ſi de libertate agatur, vtrum quis ſeruus an liber ſit: *dicto* §. *præiudiciales, Inſtit. de act. l. ea, C. de lib. cauſ. l.* 10. 13. 14. 15. 17. 20. 22. *C. de probat.* Harum ad actionum ſimilitudinem exceptiones etiam quædam præiudiciales ſiue præiudicia dicuntur, quibus nimirũ reus ita excludit agentem, vt dicat præiudicium, per nouum aliquod iudicium quod aduerſarius moliatur, principaliori actioni fieri non oportere: *l.* 1. *ſupra, famil. herciſcund.* verbi gratia: Fundum † Titianum poſſides, de cuius proprietate inter me & te controuerſia eſt: & dico prætera, ſeruitutem illi fundo deberi ab alio tuo prædio non contro-

A uerſo, huic ſecundo iudicio ſeruitutis, recte opponitur præiudicialis exceptio; quod præiudicium prædio, id eſt principali iudicio vendicationique rei non fiat. fieret autem præiudicium, ſi hæc confeſſoria actio de ſeruitute admitteretur. Nam cum ea B non detur niſi domino fundi: *l.* 1. *in princ. ſupra, ſi ſeruitus vendic.* ego dominus fundi controuerſi eo ipſo declararer, ſi mihi poteſtas fieret hanc actionem proponendi. At hoc iniquum eſſet, priuſquam probatio dominii in principali vendicationis iudi- C cio à me ſit facta: quæ merito exigitur, cum tu poſſideas: *l.* 2. *C. de probation. l. fin. C. de rei vendicat.* §. *retinendæ, verſ. commodum, Inſtit. de interdictis.* & hæc eſt ſpecies illa intricata & a Caſtrenſe recte explicata, quam proponit Africanus, *in l. ſundum* 16. D *l. fundi,* 18. *hoc tit.* quo nihil pertinere adiunctũ Pauli reſponſum, quod non de præiudicio, ſed de rei iudicatæ exceptione loquitur, recte Cuiacius animaduertit, *obſeru. lib.* 5. *cap.* 37.

¶ Exceptiones aliæ ſunt dilatoriæ, quæ actionem differunt in 7 E aliud tempus; aliæ ſunt peremptoriæ, quæ eam perimunt & extinguunt; vt rei iudicatæ, ſolutionis præſcriptionis pacti. &c. *l.* 2. § *fi. hoc tit.* Dilatoriarum aliæ vocantur declinatoriæ, quæ iudicium & forum in quo agitur, declinant; *l. fin. C. eod.* aliæ pro-

priè dilatoriæ, quæ ex alia cauſa litem differunt, vt exceptio procuratoria; item de cautione & Guaranda, vt loquuntur, quæ apud Saxones in vſu eſt, præſtanda: de quibus omnibus latius Speculator *in tit. de exception. Lanfr. in c. quoniam verb. recuſationes & exceptiones, extra, de probatio. Chil. in prax. cap.* 43. *cum ſeq.* Hæ autem omnes ante litem conteſtatam proponendæ ſunt, poſtea enim non admittuntur, *l. ita demum, C. de procuratorib. Doctores in l. fin. C. eo.* Sed peremptoriæ poſt litem demum conteſtatam opponuntur, *l. ſi quidem,* 9, *C. eod.* quibuſdam exceptis: quæ ideo priuilegiatæ dicuntur, quod litis conteſtationem impediant, *cap.* 1. *de litis conteſt. in* 6. *vbi Philip. Fran. amplius,* 40. *except. priuileg. numerat.* Ex quarum ſcilicet obiectu apparet, aut actionem non competere, aut ſublatam eſſe ſolutione, tranſactione, re iudicata, præſcriptione, & ſimilibus modis, *Iaſ. n.* 15. *&* 16. *poſt Caſtren. in l. nam poſtea,* 8. *de iureiurand. Bald. in l.* 4. *circa fin. C. de pact. Alex. in l. vir bonus. & l. cum quærebatur, ff. iudic. ſol.* Impediunt autem litis conteſtationem, cum & in ingreſſu litis opponuntur, non ad merita cauſæ, ſed ad impediendum litis ingreſſum: *Iaſ. poſt Bart. in d. l. nam poſtea, n.* 16. *&* 17. *de iureiur. Bart. in l. cum quærebatur, iud. ſol.* & in continenti

A etiam probari poſſunt, *Bart. in l. fi. n.* 3. *ff. pro ſuo Bald. & Dd. in l. edicto, C. de edict. diui Adrian. tollen. vide Gemin. Philip. Franc. n.* 8. *& alios in c.* 1. *de lit. conteſt. in* 6. Item aliæ ſunt temporales, quæ durant ad tempus præſtitutum aut à lege, *l. ſi intra,* 8. *& in*

B *l. in contractibus,* 14. *C. de non numera. pec. tot. tot. C. de dote caut. non n.* aut ab homine: *l.* 1. *§. temporales, h. t.* cuiuſmodi omnes ſunt dilatoriæ, *d. l.* 3. aliæ perpetuæ, quales ſunt omnes peremptoriæ: *§. appellantur, Inſt. eod.* neque enim vllo tempore præſcribun-

C tur, *l. pure, §. vlt. inf. de dol. mali & met. except. l. ſi pactum, C. eo.* Poſtremo pleræque exceptiones in rem competunt, nõnullæ ſunt perſonales: nec tranſeunt de perſona in perſonam, vt exceptio pacti perſonalis; & ne quis, niſi

D quatenus facere poteſt, conueniatur. *l. exceptiones,* 7. *hoc titul.* 8

¶ Exceptiones ex æquitate naturali proficiſcuntur: *Inſt. de except. in prin. l.* 1. *inf. de doli mali & metus exceptio. l.* 1. *infr. de vacatione & excuſatio. muner. Azo*

E *in Rub. C. eo. in fin.* vnde & iuris gentium eſſe dicuntur. *Doctores hic in Rub. & int. ext. eo.* Nam etſi Prætor pleraſque induxit, vnde & hic tractatus inter prætoria iudicia eſt collocatus: tamen ex æquitate naturali, aut iure gentium eas deſumpſit, atque in foro valere voluit. Materia circa

quam

quam exceptiones verſantur, ſunt actiones & iudicia. Materia, ex qua exiſtunt, eſt ius cuiuſque proprium: nam ex iure tertij, nulla cuiquam oritur exceptio, *l. loc. §. competit ſi ſer. ven. l. ſi quis, 8. §. 1. Cod. de præſcrip. 30. annor. Bart. Caſtr. & alij in l. 1. de re iud. & in d. §. competit.*

9 ¶ Quod ad formã attinet ſciendum eſt exceptiones olim à Prætore dari ſolere, perinde atq; actiones: qui aut purum præſcribebat iudicium, non admiſſa rei exceptione, vt, Si paret promiſiſſe, condemnatio: aut ſub conditione, vt cum exceptionem admiſſam formulæ inſerebat: Si paret promiſiſſe Titium Seio decem, condemnato, extra quam ſi quod dolo malo metuve geſtum ſit *l. ſicut, 8. §. quid ſi quibus mod. pign. l. credit. 12. qui pot. in pign. l. 1. §. Labeo, de flum. l. 1. §. ſunt qui ſupra ne quid in flum. pub. l. ſi vitem, quod vi aut clam. vide Duar. in tit. de pact. Cuiac. lib. obſeru. 5. c. 34. & 37.* Condionaliter enim per particulam, ſi, niſi, extra quam, &c. exceptiones adjiciebantur: *l. 1. famil. herciſcund. l. 2. §. 1. verſ. ſi in ea, l. apud Celſum, 4. §. item, 8. verſ. ita eſſe excipiendum ſi inter me, &c. & §. Labeo, 14. §. ſi à Titio, 28. §. metus, 29. infr. de dol. except. l. ſi à te, 9. in fin. hoc t. Cuiac. obſeru. lib. 5. cap. 34.* vide & Paulus in d. l. antepenult. condi-

A tiones appellat. Sed hodie exceptiones formam nullam habent, imo quibuſcunque verbis, ſcripto vel abſq; ſcripto, viua voce *Bart. in l. ſcire, §. oportet, num. 5. per illum text. de excuſ. tutor.* proponi poſſunt, adeo vt ſufficiat vel nuda facti narratione ius exceptio-

B nis patefieri. *Doctores hic præſertim Soc. in l. 1. per l. itaque, 48. de procurator & l. qui pendentem, 62. ſupr. de act. empt.* eſt tamẽ aliquo modo patefaciendum, alioqui iudex factum exceptionis non ſupplet, ſi vel ignorantia, vel inſcitia; vel aliam ob cauſam litiga-

C tor exceptiones omittat: vt latius alibi tradunt Doctores, præſertim Caſtren. *Caſtr. n. 4. in l. vnica, Cod. vt quæ deſunt aduoc. iudex ſuppl. gloſ. in l. ſi vnus, 28. §. pactus ad ver. in pact. ſup. de pac.*

¶ Quanquam autem pluribus 10

D vti exceptionibus, & vna omiſſa vel non probata ad aliam redire nemo prohibetur: *l. nemo, 8. l. is qui dicit. 5. hoc tit.* tamen non vno omnes tempore proponi debent. Nam dilatoriæ pleræque ante litem conteſtatam, vt dixi, ſunt proponendæ & probandæ: vt

E declinatoria fori, *l. ſi. C. eod.* procuratoria, & ſimiles: *l. licet, l. ita demum, C. de procuratoribus,* niſi reus ignorauerit eas ſibi competere, *l. fin. C. ſi à non competent. iudice.* Cæteroqui poſt litem conteſtatam, aut etiam poſt ſtatutum vt fieri ſolet, à iudice terminum,

non recipiuntur, *c. paſtoralis, C.* A *de except.* præterquam ſi recens fuerint ortæ, *glo. in c. exceptionem, extra, eod. per c. inſinuante, de offic. delegat. Iaſo in l. naturaliter, 12. §. nihil. commune, num. 137. de acquir. poſſ. l. eleganter, §. ſi quis, n. 4. de cond. ind.* Quod de dilatoriis iudicij intelligen- B dum eſt, non de dilatorijs actionis & cauſæ de qua agitur, vt eſt exceptio pacti de non petẽdo intra certum tempus, &c. Nam hęc proponitur lite demum conteſtata, ſicuti & reliquæ peremptoriæ, *l. exceptionem. vbi Doctores, C. de probatio. vide Mynſing. ob-* C *ſeru. Cam. 24. cent. 1.* probanda autem eſt, probata agentis intentione: *l. ſi quidem, C. de except. c. auditis, de præſcript. c. de teſtibus extr. de teſtibus c. cum venerabilis, extr. de except.* exceptis illis priuilegiatis, videlicet rei iudicatæ, tranſactionis, iuriſiurãdi, & præ- D ſcriptionibus, & ſimilibus: quando videlicet ante litem conteſtatam inſtar dilatoriarum proponuntur; ad impediendum litis ingreſſum: nam tum in continẽti probari debent, *Bart. d. l. fin. n. 3. ſup. pro ſuo; Phil. Franc. n. 8. in c. 1. vbi Doctores de litis conteſt. in 6.* E Poſtquam autem concluſum eſt in cauſa, exceptiones non audiũtur, *c. cum dilectus, 9. de fide inſtrum.* vt nec poſt ſententiam quę tranſiit, in rem iudicatam, neq; appellatione eſt ſuſpenſa, *l. 2. Co. ſententiam reſc. non poſſ. l. ſub ſpecie, C. de re iudic.* demptis ijs quæ ſententiam non impugnant, ſed temperant modum executionis, *l. Neſennius, 41. §. fi. ſup. de re iud. l. ex diuerſo, 18. §. final. ſup. ſol. matr.*

¶ Finis eſt, vt inflexibilis actionũ rigor ab exceptionum ἐπιεικείᾳ temperetur, & quem iniquum eſſet ex æquitate naturali condemnari, is vt obiecto quaſi exceptionum clypeo, tela ciuilium actionum aſpera præduraq; euitare poſſit, velut latius tradit Theoph. Inſt. eodem. Exceptionum dilatoriarum effectus eſt, vt aut differant aut transferant iudicium: peremptoriarum, vt intentionem excludant aut minuãt, *l. exceptiones, 22. cum l. ſeq. hoc tit.* Illarum obiectione litẽ non conteſtari, certum eſt *gloſ. & Dd. in l. 1. C. de litis conteſt. c. exhibita, de iudiciis.* De his dubitari ſolet, ac Baldus quidem inquit, *in d. l. 1. C. de lit. conteſt.* communem eſſe Legiſtarum opinionem peremptoriæ obiectu litem conteſtari. Quod Canoniſtæ negant *per c. 2. de lit. conteſt. lib. 6. in c. 1. vbi latiſſime Socin. de lit. conteſt.* niſi vlterius reus progrediatur intentionem negando, vel diſertis verbis conteſtando litem: *prout de dolo & contumac. cap. cum cauſam, de appell. cap. cum venerabilis, de except.* id quod propemodum vbiq; obſeruatur. *vide Chilian. in pract. c. 6. num. 2.* Illud etiã admonendi ſumus, cum qui excipit, non fa-

teri

teri agentis intentionem eſſe ve-
ram, *l.non vtique, 9. h.t. exceptio-
nem.de reg.iur.in 6. cap. cum ve-
nerabilis ext.eo.* Quare vſu obti-
nuit, vt etiamſi reus exceptiones
obijciat,cogatur nihilominus aut
affirmatiuè aut negatiue reſpon-
dere, atque ita litem conteſtari.

12 ¶ Contraria exceptioni eſt re-
plicatio: quæ licet ſit quædam
exceptio, tamen eam oppugnat
& excludit: *l.2.h.t.* quemadmo-
dum replicationem rurſus dupli-
catio, & hanc triplicatio,& iſtam
quadruplicatio: atque ita conſe-
quenter, *d.l.2.in fin.* An etiam
contraria eſt exceptioni præſcrip-
tio; vt ſicuti actiones, ita & ex-
ceptiones. ſaltem ſpatio 30. an-
norum tollantur? Supra diximus
eas eſſe perpetuas: quod ita in-
terpretantur, vt nullo tempore,
ne quidē 30. aut 100. annis præ-
ſcribantur, *gl.in l. 3. verb. perſe-
cutioni, C.de præſcr.30. ann.& in
l. ſi pactum, C. de except. Bald.in
tract.præſcr. 4.part.4.partis princ.
quæſt.* 37. Nam præſcriptiones
præſertim longiſſimi temporis,in
odium negligentium, neque ius
ſuum perſequentium ſunt indu-
ctæ, *l.1.§.fin. C. de annal. except.
Bart.in l.ſicut.num.2.& in l.cum
notiſſimi, in princ. C. de præſcript.
30.annor.* at negligentia ſicuti nō
poteſt imputari, non valenti age-
re, *d.l.1. C. de ann. except. in fin.*
ita nec valenti excipere. Excipi
autem nequit, quoad proponatur
ex aduerſo actio, quam exceptio

A excludat. Relinquitur ergo quā-
diu non agatur, nullam exceptio-
ni currere præſcriptionem, *l. pu-
re, §.fin. infr.de except.d.l.vbi vi-
de.* Quod in meris exceptionibus
verum eſt: ſecus in illis quæ non
modo per modum excipiendi,ſed
etiam per formam agēdi, vel per
B implorationē officij iudicis pro-
poni poſſunt. Hic enim quia
imputari negligentia poteſt, ei
exceptioni præſcribitur 30. annis
peræque atque actionibus, *l.3. 4.
cum ſeq. l. 8. Co. de præſcript. 30.
ann.in princ. Inſt.de perp.& temp.
actio.* & officio iudicis, *gloſſ. in l.
C ſicut, ad verb. perſecutione, vbi
Dd. C.de præſcript. 30. ann.Bart.
in l.Prætor, §.fin. n.1. de oper. nou.
nunc. Caſtr. & Dd. in l.2. Co.de
reſcin. vend.Bald.in tract.præſcr.
4.part.4.partis 1. quæſt.* 30. vt eſt
communiter traditum: *Cyn.Bal.
& Salic.in l licet,C.de except.Bal.
D in l.ſicut,num.12.& 13.C.de præ-
ſcript. 30. ann. per l. quæſitum, §.
fin. de pecul.* velut in exceptione
non numeratæ pecuniæ.*Cyn.Bal.
Salic.& Dd. in l.ſi ex cautione,C.
de non num. pecun.Fel. in c.ſi cau-
tio, de fid.inſtr.* quam tamen Ca-
noniſtæ ad mille etiam annos ex
E æquitate proponi poſſe, non re-
cte, contraque omnia præſcrip-
tionum iura contendunt, *Dyn. in
c.locupletari, in fin. de reg. iur. in
6. Bal. in l. ſi ex cautione, nu.12.
Fab.in l.in contractibus num.8.C.
de non num. pecun. Pan. Imol. &
Cap.in c.ſi. de ſol.& in c.ſi cautio.*

*vbi late Fel.num.*60.61 62.*de fid. inſtrum.Iaſ. in l.ciuitas,n.7.& 8. ſi cer. pet.* Obſtat enim exceptioni ſtatutum, compromiſſum, pactũ, quo exceptiones excluduntur: qua ratione vtrum tantum friuolis, *Bart. in l.* 1. §.1 *num.* 3. *quod vi aut clam. Specul. de renunc. per tot.& de oblig.& ſol.*§.1. *vbi Bal. Cyn. in l. ita pudor. Co. de adult. Hip.ſin.* 96. *renuntians Ant. Cor. ſin.verb.except.*1. *num.* 1. an alijs etiam,prę ſertim poſtea natis aditus præcludatur à Dd. eſt diſcendum.*Iaſ.in l.ſed & ſi quis,§.quæſitum, num.* 6. *&* 7.*ſupr. ſi quis caut. & in l.pen. n.*17.18. *de pact. & in l.*1.*n.*6.*de cond.indeb.Man. ſing.*1.*n.*1.*Alex. conſil.*1.*n.*8.*vol.*6.*& conſil.*208.*num.*6. *vol.*6.

De exceptione rei iudicatæ. Titul, II.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio quare detur hac exceptio.*
3 *Quando obſtet rei iudicata exceptio.*

1 POſt † generalem de exceptionibus titulum, quædã nunc ſpeciatim de præcipuis exceptionum ſpeciebus (nec enim omnes perſequi, huius eſt loci aut inſtituti) conſequenter proponuntur. Eſt autem inter præcipua exceptio rei iudicatæ, cum obijcitur actori: Actum ne agas,quæ etiam litis ingreſſum impedit, *d.c.*1. *de lite conteſt. in* 6. Quod † proba-
2
A bili ratione placuit, ne aliter modus litium multiplicatus ſummã atque inexplicabilem faciat difficultatem, maxime ſi diuerſa pronuntientur, parere ergo exceptionem rei iudicatæ frequens eſt: *l. ſingulis*, 6. *h.t.l.*3.*&* 4. *C. de re iudicata.* nam cum actio-
B nem res iudicata pariat, *Paul. lib.*1.*ti.*19.*& lib.*5.*ti.*5.*l.ſi actor, Co.de reb. cred.* multo magis exceptionem producere dicendum eſt, *l.* 1. §. *nam cui damus,de ſuperficiebus.* ac Cicero in Orat.pro L Flacco oſtendit, olim præſides
C de reb. iudicatis denegare actiones cõſueuiſſe, & pro A. Cluentio inquit, extremæ impudentiæ eſſe, iudicata labefactare conari. Amplius in Oratione de Lege Agraria ad populum dicta,rerum iudicatarum infirmationes, ait ciuitatum afflictarum perditis
D iam rebus extremos exitiorum ſolere eſſe exitus.

¶ Sed illud Iulianus recte reſpondit, exceptionem rei iudicatæ tum demum obſtare, quoties eadem res ſiue quæſtio inter eaſdem perſonas reuocatur, *l.*3.*h.t.* nec enim ſententia inter alios di-
E cta, alijs debet nocere: *l. ſæpe, de re iud.l.*1. *hoc t.* neque de vna re dicta, ad alias res, quæ in ſuperius iudicium deductæ non ſunt, trahi. *l. ſi cum teſtamento*, 25. *in princip. l. ſi iudicio,* 23 *l.et an eadem,*14.*hoc t.* Separatorum enim ſeparata eſt cauſa & ratio, *l.eum,* 18, *de negotijs geſt.l. ſi maritus,C. de* 3

de donat. inter vir. & vxor. l. de ſeruo. de calumniatoribus. Eadem autem quæſtio eſt, cum vel res eadem iterum petitur, quamuis aucta aut diminuta, aut pro parte tantum petatur; *l. ſi quis cum totum,* 7. *cum l. ſeq. d. l. & an eadem,* 14. *in princip. &* §. 1. *hoc t.* vel eadem eſt cauſa petendi, *l. ſi mater,* §. *eandem, d. l. & an eadẽ, hoc tit.* Eædem perſonæ dicuntur non modo principales, ſed etiam quæ in earum locum ſuccedunt, *l.* 4. *l. ſi à te hereditatem,* 9. §. *fin. d. l. ſi mater, in princ. &* §. *Iulianus, &* §. *fin. hoc t.* quæque ab his mandatum habent, *dict. l. ſi mater,* §. *hoc iur.*

De diuerſis temporib. præſcriptionibus, & de acceſſionibus poſſeſſionum. Tit. III. C. 7. 33. vſque 40.

1 *Cuiuſmodi ſint temporales præſcriptiones.*
2 *De acceſſionibus temporum.*
3 *Quanto tempore actionibus præſcribatur.*

1 PRæſcripeiones † quoq; temporales variæ & diuerſæ ſunt, E quæ excludunt agentem, quia debito tempore non egit: vt cum dicitur annalem actionem (cuiuſmodi pleræq; prætoriæ ſunt) intra annum vtilem, qui ex diebus vtilibus, quibus agi potuit, conſtat, *l. ſi cum exceptione,* §. *poſt* A *annum, de eo quod met. cauſ.* §. *rurſus, Inſtit. de actio. l. vlt. C. de temp. in integ. reſtit. l. ſi non conuitij, Co. de iniur. l. interdum, l. auxilium, de minor. iunc. l. iure marit. C. de adulter. l. ſi maritus, ff. eo. l.* 1. *de his quæ in frau. cred.* non eſſe intentatam, *l.* 1. *h. t.* item cum ven- B dicanti rem præſcriptio triennalis obijcitur, aut decennij, vel vicennij, *l.* 3. *hoc tit.* §. 1. *Inſtit. de vſuc.* aut etiam triginta vel quadraginta annorum, *t. tit. C. de præſcript.* 30. *ann.* qua in parte ſciendum eſt, acceſſionum tempora in poſſeſſoribus conſiderari: Nam C cõtinuatur defuncti tempus quo poſſedit, cum tempore hęredis, *l. cum hæres,* 11. *hoc t.* & eius qui ab hærede emit, *l. pen.* §. *fin. hoc titul.* item emptoris & venditoris, etiã tertij, quartive, *l.* 5. 6. 14. 15. *hoc tit.* Sed † de acceſſionibus poſſeſ- 2
ſionum nihil in perpetuum neq; D generaliter definire poſſumus: *vide Cuia. in l. id tempus,* 14. *l. ſerui,* 16. *de vſucap.* conſiſtunt enim in ſola æquitate. Plane tribuuntur ijs, qui in locum aliorum ſuccedunt, ſiue ex contractu, ſiue ex vltima voluntate, *l. de acceſſionibus,* 14. *hoc t.*

¶ Eiuſmodi quoque temporalis præſcriptio fiſco obſtat: nam 3
à bonis vacantibus (licet iure Sax. contra videatur, *art.* 28. & 29. *lib.* 1.) quadriennij curriculo excluditur, *l. intra* 10. *hoc tit. l.* 1. & *tot. tit. C. de quad. præſcrip.* à commiſſis quinquennio, *l.* 2. *Co. de vect.*

de vect. in reliquis præſcriptione vicennij: *l. in omnibus,* 13. *hoc t. l.* 1. §. *præſcriptio, de iur. fiſc.* quod poſterioribus conſtitutionibus, non eſt ſublatum, ſed confirmatum. *l. omnes,* 4. *C. de præſcript.* 30. *annor.* eoque tempore & alijs omnibus publicis & criminalibus iudicijs præſcribitur, *l. quarelam, C. ad l. Cor. de falſ. l.* 2. *de requir. reis*, ciuilis verò actiones 30. annorum præſcriptione eliduntur, *l. ſicut, l. omnes,* 4. *C. de præſcript.* 30. *ann. in princip. Inſtit. de perpet. & temp. act.* niſi breuioribus ſpatijs ſpecialiter ſint circumſcriptæ, vt actio doli, *l. fin. Co. de dolo malo.* iniuriarum, *l. ſi non conuitij. C. de iniurijs, cum ſimilibus.* adulterij, *vide infr. de adult.* Reliquæ omnes quæ hæc tempora effugiunt, tam publicæ & Eccleſiaſticæ, quam priuatæ, 40. annorum decurſu præſcribuntur, *d. l.* 4. *C. de præſcript.* 30. *ann. vide ext. de præſcript.* Quod quidem tempus continuum eſt. *l. nunquam,* §. *in vſuc. ſup. de vſuc.* curritq; non modo contra ſcientem, ſed etiam aduerſus ignorantem & abſentẽ, *l. fin. C. de long. tempor. præſcrip. l. ſicut,* 3. *C. de præſc.* 30. *ann.* quamuis ignorantibus ius ſuum, reſtitutio in integrum ex clauſula generali, ſi qua mihi iuſta cauſa, &c. *in l.* 1. *ex quibus cauſ. maior. &c.* detur *tot. t. C. quib. non obijc. long. temp. præſcript. Bart. in l.* 1. §. *ſi quis autem, ſupr. de itiner. actuque priu. Panorm. in cap. vigilanit, de* A *præſcript. late Bal. in tractat. præſcript.* 4. *part.* 4. *partis princ. quæſt.* 29. *vide ſupr. ad tit. de vſucap. in fine.*

De doli mali & metus exceptione. Tit. IV.

B
1 *Diſpoſitio huius tituli: & quam late pateat hæc exceptio.*
2 *Quare detur.*
3 *Quomodo dolo quid factum dicatur.*
4 *Quando huic exceptioni locus ſit.*
5 *Quibus obijci poſſit, vel non:*
C
6 *Quamdiu.*
7 *De metus exceptione.*

Latiſſime † patet exceptio doli, vnde & generalis dicitur, 1
l. apud Celſ. 4. § *fi. h. t.* quippe quę ex omnibus in factum exceptionibus oriatur, quia dolo facit, D quicunque id quod qualibet exceptione excludi poteſt, petit, *l.* 2. §. *& generaliter, l. qui æquitate,* 12. *hoc t.* Quo autem dilucidius intelligi poſſet hæc exceptio, ordinem I. C. *in l.* 1. *hoc tit.* ſecuti, prius de cauſa videamus, quare propoſita ſit: deinde quemad- E modum dolo fiat: tum quando & quibus caſibus obſtet: deinde aduerſus quas perſonas locum habeat: nouiſſime intra quæ tempora hæc exceptio competat.

¶ Ideo autem eam propoſuit 2
Prætor; ne cui dolus ſuus per occaſionem iuris ciuilis contra naturalem

turalem æquitatem prodeſſet, l. 1. §. 1. d. l. 4. §. Labeo, 13. hoc tit. quod foret plane iniquiſſimum, l. 2. de eo per quem factum erit. Quare ne replicatione quidem doli hæc exceptio eliditur, ne ex eo quod perfide geſtum eſt actor quippiam conſequatur, d. l. 4. §. Marcell. hoc t. aut alijs dolus noceat quam illi qui eum admiſit, l. ſi procurator, 11. h. t. An dolo quid commiſſum ſit, ex qualitate facti intelligitur, d. l. 1. in fin. l.
3 dolus, C. de reſc. vendit. Sed † & is dolo facit, qui petit quod qualibet exceptione excludi poteſt: d. l. 2. & generaliter. vel quod ſcit non oportere ſolui, d. l. 2. §. circa. aut ſi ſoluatur, eſſe reſtituendum, l. dolo facit, 8 hoc t.

4 ¶ Huic autem exceptioni locus eſt, cum fraus actoris coarguitur. Ex eadem enim proponitur cauſa, ex qua actio doli, d. l. 2. in princ. videlicet cum machinatio fraudulenta in negotio latet, cuiuſmodi multas ſpecies I.C. in l. 2. & ſeq. hoc tit. proponit.

5 ¶ Obſtat hæc exceptio ei qui decepit, non alijs, d. l. ſi procurator, 11. nec enim ſufficit dolo factum eſſe, ſed oportet actoris malitiam coargui, d. l. 2. §. 1. aut eius procuratoris, d. l. 4. §. quæſitum. Nam ſicuti actio doli, ita exceptio, quam ex eadem cauſa dari diximus, id perſonam di[illegible] eſt, l. item, 17. de dol. mal. Aduerſus parentes, aliaſque perſonas quibus reuerentia debetur, neque doli exceptio, nec ali[illegible], quæ exiſtimationem apud bon[illegible] ſuggillet, competere poteſt: in factum itaque erit excipiendum, d. l. 4. §. aduerſus, & §. fin.

6 ¶ Non autem ſicut de dolo actio, quæ famam violat, certo ſpatio finitur, ita etiam exceptio eodem tempore danda eſt. Nam hæc perpetuo competit: cum actor quidem in ſua poteſtate habeat, quando vtatur iure ſuo; is autem cum quo agitur, non habeat quando conueniatur, l. pure, 5. §. fin. hoc tit. l. ſi pactum, C. de except. Itaque ea ratione ceſſante, eum in modum actionis quæſtio doli proponi poteſt, perinde vt actio terminatur. l. ſi quis libertatem: de petit. hæredit. l. quæſitum, §. fin. de peculio.

7 ¶ In metus exceptione eadem omnino obtinent. Itaque Caſſius eam omiſit, contentus doli exceptione, quæ generalis eſt. Sed vtilius viſum eſt etiam de metu opponere exceptionem: nam diſtat quadantenus à doli exceptione, quia eſt in rem ſcripta, ſicuti ipſa actio: vt non inſpiciamus, an is qui agit, metus cauſa fecerit, ſed an omnino metus cauſa factum ſit. Et quamuis de dolo authoris exceptio doli non obijciatur: tamen hoc iure vtimur, vt de metu non tantum ab authore, verum à quocunque adhibito, obijci exceptio poſſit, dict. l. 4. §. fin.

Qua-

Quarum rerum actio non datur. Tit. V.

1 *De exceptione iuriſiurandi.*
2 *De his quæ onerandæ libertatis cauſa promittuntur.*
3 *De dolo qui cauſam dat contractui.*

1 SCiendum † autem eſt exceptione quandoque non eſſe opus, vt ijs in rebus quarum rerum actio à Prætore, qui actiones olim concedebat, & à quo erant impetrandæ non datur. Quod vſuuenit, cum quis aduerſarium ſuum delato iureiurando, iudicē de cauſa facit, *l. 1. in princ. hoc tit.* Iuſiurandum enim vicem rei iudicatæ obtinet, *dict. l. 1. l. 2. de iureiur.* Itaque poſt rem iureiurando deciſam, non dat actionem Prætor, *l. ait Prætor, 7. de iureiur.* ne de periurio quæratur, *l. fin. de in litem iurand. l. nam poſtea, 9. §. 1. de iureiur. l. nam ſufficit, de dolo malo, §. æqua inſtitut. de except.*

2 Quare † & hodie hæc exceptio litis conteſtationem impedit, *d.c. 1. de litis conteſt. in 6.* Item in ijs, quæ onerandæ libertatis cauſa, patronus à liberto ſtipulatur. Quia viſum eſt aduerſarium libertatis ac violentię plenum, perpetuo vexationis metu libertum patrono ſubijci, propter quem metum quiduis ſuſtineat patrono exigente, *d. l. 1. §. quæ onerandæ.* Quo tamē caſu exceptione opus eſt: quia ſtipulatio, quantumuis

A dolo malo metuve inita, ipſo iure valet. *l. 5. Co. de inutil. ſtipul.* Sed † quando res incidit in contractum bonæ fidei, tum etiam 3
non oppoſita exceptione denegat actionem Prætor: vt ſi ſocietatem onerandæ libertatis cauſa patronus cum liberto iniuerit. *l.*
B *Labeo, de bon. lib.* Nam cum videatur metu inita, *d. l. 1. d. §. quæ onerandæ.* cui dolus ineſt, *l. ſi cum exceptione, 14. §. cum de eo, quod metus cauſa*, ipſo iure ad nihilum recidit, nec ex ea actionem dat Prætor: *d. l. 1. §. ſi liberta is.* cum neutiquam ſit conſentaneū
C actionem bonæ fidei, cui dolus maxime aduerſarius eſt, dari ex eo quod fraudulenter inuenitur geſtum, *in l. & eleganter, in prin. de dol. mal. vbi vide quæ dixi, l. 3. ſupr. pro ſoc. l. in cauſa, 17. in princ. de minor.* idque præſertim in ſocietate obtinere æquum eſt: quæ
D cum ius fraternitatis complectatur, & plane libera eſſe debeat, merito nullius momēti eſſe cenſetur; ſi ad eam libertus, cauſa libertatis conſequendæ quaſi adigatur, *l. Labeo, 36. de oper. lib. vide l. 1. de bon. libert.*

E

De litigioſis. Tit. VI. C. 8. 37.

1 *Cuiuſmodi ſit hæc exceptio.*
2 *Quæ res dicatur litigioſa.*
3 *De pœnis alienantium res litigioſas.*

Eſt

1 EST † & exceptio de litigioſis A
rebus propoſita: nam ſi quis
ſciens rem emat litigioſam, huic
petenti poſſeſſionem vel nondum
acquiſitam, vel amiſſam, obſtat
exceptio litigioſæ rei, *l. 1. hoc t.*
quam emere non debuit, *tot. tit.*
2 *C. de litigioſis*. Litigioſa † autem
res dicitur, non de qua cōtrouer- B
titur extra iudicium, per denun-
tiationem forte, *l. 1. h. t. l. 1. C. eo.*
ſed de qua lis mota eſt, quod fie-
ri in his realibus (nam in perſo-
nalibus litis conteſtatio requiri-
tur, *l. 2. vbi gloſ. & Dd. C. de liti-
gio.*) intelligitur aduerſario cita-
to, & propoſita petitione, *Auth.* C
*litigioſa, vbi Doctores, C. eo. vide
gloſ. in c. 1. verb. litigantibus, vt
lit. pendent. lib. 6. clem. 2. eod. titul.*
atq; hoc quidem in emente rem
3 litigioſam obtinet. Quod † ſi ve-
ro ipſe litigator huiuſmodi rem
dedicet ſacris, quia non modo
aduerſarium afficit iniuria, cuius D
duriores reddit partes, ſed etiam
contumelioſus eſt in Deum, quē
falſa religionis ſpecie colit: meri-
to dupli pœnam patitur, *l. fi. hoc t.*
Sed eiuſmodi pœnæ hodie latius
vagantur, & ad omnem rerum li-
tigioſarum nundinationem ex-
tenſæ ſunt, *l. fin. cum Auth. ſeq.* E
C. eo.

De obligationibus & actionibus. Titul. VII.

C. 4. 10.

1 *Quomodo ſtipulationes dicantur prætoriæ.*
2 *Quare inter iudicia prætoria referantur.*
3 *Quare hic de obligationibus et actionibus agatur.*
4 *Quid ſit obligatio.*
5 *Quotuplex.*
6 *Quæ propriè dicatur obligatio.*
7 *Cauſa efficiens: qui quomodo obligationem contrahere poſſint, aut non.*
8 *Materia, forma, finis, et effectus obligationum.*
9 *Quomodo extinguatur obligatio.*
10 *Quid ſit actio, et quàm late id nomen pateat.*
11 *Partes et ſpecies actionum: et quomodo recte proponantur.*
12 *Cauſa & effectus.*

POſt † expoſita poſſeſſionum iura, ad ſtipulationes progrediamur, quæ etiam ad iudicia prætoria, tam petitoria quàm poſſeſſoria pertinent, vnde plerumque prætoriæ ac iudiciales appellantur, *tot. tit. infr. de præt. ſtipul.* Nam cum multis rerum humanarum actionibus tum præcipue iudicijs Prætor ſponſiones adhibuit: vt ex Cicerone, Quintiliano, & noſtris etiam legibus intelligi licet. Itaq; quāuis etiam iure ciuili, ſtipulationes valent: *§. de conſtitut. Inſtit. de actio.* tamē in iudicijs verſantur magis ex authoritate & iuriſdictione Prætoris, qui harum vinculis forenſes altercationes corroborat, & 1

litigan-

litigantium tum conſulit ſecuritati, tum temeritatem coercet, quam vlla iuris ciuilis introdu-
2 ctione, Quod † ſi quis autem forte quærat, quam ob rem non ad contractuum genera hic tractatus ſit relatus, ſicuti factum in Inſtitutionibus videmus: nihil eſt quod tam facile expedire queamus. Nam contractus de quibus ſupra dictum eſt, ex iure gentium oriuntur, & præcipue conſenſu conſtant: cumque non à prætore, ſed iure ciuili vim habeant, merito ad iudicia ciuilia rerumque tractatum referuntur. At ſtipulationes à iuris dictione prætoris vſum & vim præcipuam mutuantur, & ex ſubtili quadam iuris ratione verbis obligationem gignunt, formulisque iudiciorum à prætore interponi atque adhiberi ſolent; vt non immerito iudicijs prætorijs, quorum hoc loco tractatio eſt inſti-
3 tuta, annumerentur: Sed † quia hæc materia latè patet, multaque habet cum reliquis obligationibus communia, vt nihil prætermittatur: primo in genere de obligationibus & actionibus videamus; vt quæ deinceps de verborum obligationibus dicturi ſumus facilius intelligantur.

4 ¶ Obligatio ab obligando vinciendoque dicta eſt: nam in eo vis eius, & (vt loquitur Paulus) ſubſtantia conſiſtit: *l. 3. hoc tit.* Etenim eſt iuris vinculum, quo quis neceſſitate adſtringitur ali-

A cuius rei ſoluendæ, ſecundū noſtræ ciuitatis iura. *in princ. Inſtit. eod.*

† Obligatio autem eſt aut na- 5
turalis, aut ciuilis: naturalis, quæ ex naturali ratione cauſā habet, *l. 1. §. ſi id quod, hoc tit.* & (vt alibi dicitur) ſolo æquitatis vin-
B culo nititur: *l. Stichum, 59. §. naturalis, de ſolution.* Ea rurſum duplex eſt, ſicut ipſum ius ciuile. Alia enim cum reliquo iure naturali, exiſtit ex quadam naturæ affectione: vt eſt obligatio naturalis ad antidota, *l. ſed etſi, 25. §. conſuluit, de petit. hære.* quæ ne-
C que ad certum quid obligat, nec impedit ſoluti indebiti repetitionem: *gloſſ. mag. & Dd. in l. 5 de iuſt. & iur. & in l. cum quis, C. de iur. & fact. ignor.* quamuis Zaſius refragetur, *ſing. reſponſ. lib. 1. c. 3. n. 21. & 22.* Alia eſt obligatio iurisgentium, orta ex
D conuentione & iure humano, quod conuentiones ſeruari præcipit, *l. 1. in prin. de pact.* Is natura debet, inquit Iuriſconſ. quē iure gentium dare oportet: *l. cum amplius, 84. §. 1. de reg. iur.* De hac naturali obligatione potiſſimum agunt I. C. cum aiunt ali-
E quem naturaliter obligari: *l. frater, 38. l. ſi quid, 64. de cond. indeb. l. 1. vbi dixi, infra de nouat. l. Stichum, §. naturalis, de ſolut. vide de hac Gouean. lib. 2. c. 26. & in l. 1. §. id quod natura. ad legem Falcid.* Porrò ciuilis obligatio eſt, quæ oritur ex iure ciuili, *vi-*

de

de gloſſ. & Dd. in l. 5. de iuſt. & iur. quam rurſus diuidimus in ciuilem proprie ſic dictam, quæ lege introducitur: & prætoriam, quæ ex edicto aliquo prætoris deſcendit: *l. obligamur, 52. §. lege hoc tit. l. 1. §. fin. de conſtit. pecun.*

6 ¶ Proprie autem obligatio dicitur, quæ vtramque, & ciuilem & naturalē continet. Hæc enim demum efficax eſt, & vinculum illud iuris habet, cuius in definitione fit mentio, *gloſſ. & Dd. in prin. Inſtit. de oblig. & in l. iurisgentium, §. ſed cum nulla, de pactis, in l. frater à fratre, 28. de condict. indeb. l. 1. de nouat.*

7 ¶ Obligatio contrahitur aut conſenſu: *dicta l. obligamur, 52. hoc tit.* tam vero, qui cum facto, tum verbo, tum etiam nutu declarari poteſt: *dicta l. obligamur, in fin. vbi Doctores.* quam præſumpto, cuius vſus eſt in quaſi contractibus: *l. ſi quis, 5. §. 1. hoc tit. Inſtit. de obliga. quæ ex quaſi contractu.* aut re, aut verbis, aut ſcriptura, prout quique contractus horum aliquid ad perfectionem ſui præcipue requirunt: *l. 1. hoc tit. §. fin. Inſtit. de oblig. & quib. mod. re cont. vbi dixi*, quãquam in omnibus conſenſus etiã deſideretur: *l. 1. §. 1. de pactis.* Itẽ contrahitur obligatio lege, cum videlicet ſecundum aut contra leges quid facimus vnde teneamur: *d. l. obligamur, §. lege, hoc tit.* item facto & neceſſitate: *d. l.*

A *obligamur, circa fi.* denique ex varijs cauſarum figuris. *l. 1. in prin. hoc tit.* Cum autem conſenſus requiratur in omni obligatione, ſicut diximus, aut principaliter, aut συμπρῳῶς; nec enim inuitus quiſpiam obligatur: *l. nec emere, C. de iure deliberand. l. ſicut,* B *C. de action. l. cum poſtulaſſem, de damno infecto, l. Imperator. de contrah. empt. cum ſimilib.* ſequitur voluntatem eius qui cõſentire poteſt; puta puberis & mente compotis, tam patrisfamilias, *l. obligari, 43. hoc tit.* quã filijfamilias, *l. filiusfamilias, 39.* C *hoc tit.* nam furioſi & impuberes non obligantur, *l. 1. in fin. hoc tit.* ne naturaliter quidem, quin ſolutum repetere poſſit: *l. pupillus, 59. hoc tit.* niſi in ijs, in quibus re ipſa citra voluntatem naſcitur obligatio, & quatenus facti ſunt locupletiores: *l. ſi à furioſo, 24. l.* D *furioſus, 46 hoc tit.* Sed & impuberem qui intelligat quid agatur, naturaliter obligari, quod ad cõſenſum attinet, conſentaneum eſt: *l. 1. de nouat. vide quæ dixi Inſtit. de inutil. ſtipul. & quibus mod. toll. obl.* Seruus etſi conſentire poteſt, tamen quia iure ciui- E li pro mortuo habetur, *l. quod attinet, de regulis iuris.* naturaliter tantum, non etiam ciuiliter obligatur, *l. ſerui, 14. l. obligari, 43. hoc t.* niſi in delictis quorum nemo impunitatem ſeparare debet: *dicta l. ſerui,* Mutus & ſurdus conſenſu & factis, verbo ve-

ro obligari non poſſunt, *l. 1. in fi. l. in quibuſcunque, 47. hoc t.* Cæterum & cauſam ex qua obligatio cõſtet, exprimi ſemper oportere, receptum eſt, alioqui non conſtabit obligatio, *l. cum de indebito, de probat. Dd. l. 2. §. circa de dol. mal. except. Bart. l. qui ſine n. 2. de condit. ſine cauſ. Iaſ. in l. quo minus, n. 166. de flumin.* niſi (vt quidam volunt) inter mercatores, nec enim cauſa donationis præſumitur: *l. Campanus, de oper. liber. l. ſi cum aurum, de ſolut. l. cum de indebito, de prob.* niſi exprimatur, *vt communiter contra Bart. concludunt Angel. & Dd. l. 2. §. circa, de dol. except. l. à Titio, de verb. oblig. Iaſ. Alexand. Bald. Ang. Caſt. & alij, l. iuriſgentium, §. ſed nulla, §. de pact. late Tiraq. de retract. conuen. in fin. n. 105.*

8 ¶ Materia ex qua exiſtunt obligationes, ſunt facta: materia circa quam, res licitæ & poſſibiles. Neque enim vlla eſt rerum turpium obligatio, *l. generaliter, infra tit. 1.* vt nec impoſſibilium: *l. 1. §. ſi id quod, cum ſeq. l. non ſolum, 31. hoc tit. l. impoſſibilium, 145. de regulis iuris.* Forma obligationum varia eſt, pro voluntate contrahentium: alias enim verbis, alias conuentione & pactis, alias ſcriptura, alias aliter formatur obligatio: *l. contrahitur, 4. de pignor. l. contract. 16. C. de fide inſtrum. cum ſimilibus* Rectè autem contrahitur obliga-

A tio, aut proprio nomine, aut alieno: *dicta l. 1. §. ſed aut prop.* dum tamen initium, & ſubſtantia obligationis in perſona propria contrahentis conſiſtat, *l. quæcunque, 11. h. tit.* Ad formam etiam pertinet, quod obligationes, præcipue dandi, neque induci poſſunt B tempore nec finiri: *l. obligat. 44. §. 1. hoc t.* qui tamen contra pactum tempus agit, exceptionis æquitate repellitur: *d. l. obligatio.* Quare quod ad effectum attinet, obligationes diem recipiunt, *§. omnis Inſtit. de verbor. oblig. l. cum C qui, vbi Dd. infra tit. 1.* vt & cõditionem, *l. is cui, 24. hoc t.* non tamen poteſtatiuam, *l. ſub hac, 8. h. t. d. l. obl.* item modum, acceſſionem, *d. l. obligationem, §. modus, & §. acceſſio, &c.* Cauſa finalis eſt, vt ex obligatione aliquid detur aut fiat. Effectus, non D vt nobis aliquid obligatio ipſo iure acquirat, ſed ad dandum faciendumve, aliquem obliget, *l. 3. h. t. l. traditionib. C. de pactis,* actionemque ad id exigendum procurat, *l. licet, 42. §. ea obligatio, de procuratoribus.*

¶ Aduerſantur obligationi diſ- 9
E ſenſus, *l. in venditionib. 9. de contrah. empt.* error. *l. in omnibus, 55. hoc tit.* ſimulatio. *l. contractus. 54. hoc t.* Et hæc quidem impediunt ortum obligationis. Ortam autem iam & natam rurſus extinguunt & diſſoluunt mutuus conſenſus, *l. ab empt. de pactis,* ſolutio & quicquid ſolutionis vim habet

habet, t. t. *Inſt. quibus mod. toll.* A *l. pure, §. fin. ſup. de doli mali ex-*

obligat. interitus rei ante moram debitæ: *l. is qui, 45. hoc tit.* item tempus, ſaltem per exceptionem, *d. l. obligari, §. placuit*, vel per præſcriptionem. *l. ſicut, 3. l. omnes, 4. C. de præſcr. 30. anno.* Nam quod dicitur, tempus non eſſe modum inducendæ aut tollendæ B obligationis, de cauſa ſolius temporis accipiendum eſt, non etiam quando cum tempore conſenſus partium, aut legis diſpoſitio, aut alia efficax cauſa concurrit. *l. obligationum, 44. §. placet, vbi dixi, hoc tit. vide Salic. in l. ſicut, C. de præſcr. 30. annor.*

10 ¶ Quod ad actiones attinet, ſciendũ eſt hoc nomine propriè cenſeri actiones perſonales, *l. actio, 28. hoc tit.* etiamſi ἐν πλάτει etiam reales & extraordinariæ cõprehendantur; *l. action. verbo, 37. hoc tit.* nec modo ciuiles, ſed. etiam criminales, *l. 1. & 2. inf. de crimine ſtellio. l. pen. ſup. ſi ex noxali cauſa agatur. t. t. C. quando ciuilis actio præiu. crim. l. Cai infr. de crim. expila. hær.* Quo ſenſu hoc titulo accipi, vel ex eo liquet, quod de quibus libet formis actionum generatim hic diſſeratur. Actio autem nihil aliud eſt, quam ius perſequendi in iudicio, quod ſibi videtur. *l. nihil aliud. 51. hoc tit. in prin. Inſtit. eo* Genus eſt ius perſequendi, id eſt, facultas agendi vel conueniendi, *l. 1. de eo. quod certo loco, l. ſi pupilli, 6. §. videamus, de negot. geſt.*

cept. Differentia eſt in verbis, perſequendi in iudicio. Nam hoc ſecernuntur actiones à poſtulationibus extraiudicialibus, & extraordinaria citraque ſolennitatem iudicij facta officij iudicis imploratione.

¶ Actionis partes ſunt tres, prooemium, narratio, concluſio: vel (vt volunt Doctores) propoſitio maior, propoſitio minor, & concluſio: *Bart. in l. ſi prius, de operis noui nuncia. inf. Iaſ. in §. omnium, n. 115. Inſtit. de actio.* Maior eſt ipſa facti narratio, quæ C aperte & breuiter eſt inſtituenda, vt voluit, Iaſ. præalleg. loco: vel potius aliqua iuris regula maior eſt. Deinde narratio ſpecialis facti de quo agitur, minoris locum obtinet: quod ſic deduci debet, vt ex eo appareat medium concludendi, *Bar. in l. certi condictio,* D *nu. 2. ſi certum peta. & in l. 2. C. de petit. hær. gl. magna in l. 1. de edendo, & l. 2. §. circa, de doli except.* quam Cauſam appellant Iuriſconſulti, *l. & an eadem, 14. ſup. de except. rei iud.* Quod ſi hæc cauſa cõcludendi fuerit inepta, libellus erit ipſo iure nullus, E *Bart. in l. edita, n. 1, C. de eden. per d. l. 2. §. circa, Iaſ. præal. loc. num. 116. & 117.* Vltima pars eſt concluſio, quam conſtat omnino eſſe neceſſariam, *l. fi. C. de fidei-commiſſ. libert. Bar. in d. l. edita,* (iudex enim non interponit officium, niſi quatenus petitum 11

eſt, *l.4.* *§ hoc autem, de damno infect.*) cuiuſque forma totam actionem ampliat, reſtringit & moderatur, *Bart. in l. Aurelius, §. Sticho, de liberatis, legata Innoc. in cap. ſuper literis, de reſcriptis, Iaſon poſt Angel. in dict. §. omnium, n.* 117. præcipue actio-

2 num diuiſiones ſumuntur primum à materia circa quam, aut enim ſunt in rem, aut in perſonam directæ, *l. actionum,* 25. *hoc tit. §.* 1. *Inſt. eo, vbi dixi.* Secundo à cauſa efficiente: nam aliæ ciuiles, aliæ prætoriæ dicuntur, *d. l. actionum, l. in honorarius,* 35. *hoc tit. §. ſed iſta. Inſt. eod.* Tertio, à fine: quædam enim pœnam perſequuntur, quædam rem familiarẽ, nonnullæ vtrumq; *§. ſequens. Inſtit. eo. d. l. in honorarijs l. pen. h. t.* Quarto, à forma & modo petitionis: aliæ enim in ſimplum, aliæ in duplum, aliæ in triplum, aliæ in quadruplum, nec vlterius cõcipiuntur, *§. omnes autem, Inſt. eo.* Quinto à ſui qualitate & natura: pleræque enim ſunt bonæ fidei, quædam ſtricti iuris, *§. actionum, Inſt. eo.* Sexto ab effectu: nam aliæ ſolidum, aliæ minus conſequuntur, *§. ſunt præter ea, Inſtit. eo.* Et has ſex actionum diuiſiones Imperator in Inſtit. ordine exponit. Poſſunt autẽ & aliæ tradi. Sunt enim quædam ciuiles, quædam criminales: earumq; aliæ ordinariæ, aliæ extraordinariæ, aliæ directæ, aliæ cõtrariæ: & alio ſenſu, quædã dire-

A ctę, quędã vtiles, *de his Gouea. lib.* 1. *c.* 40. *l. ſi menſor, ſi menſ. fal. mod. l. antepen. de negot. geſt.* quędã in factũ: *de his l.* 1. *C. de reuoc. his quæ in frau. l. cũ mota. C. de tranſ. Gouea. lib.* 2. *c.* 37. pleræque perpetuæ, nonnullæ temporales; quædam in hæredes tranſitoriæ, quæ-

B dam non: nonnullæ vniuerſales, pleræque particulares; quædam præparatoriæ, aliæ principales: aliæ natiuæ, aliæ datiuæ. vt volunt *Dd. in l. iuris gentium,* 7. *§. quinimo, de pactis, Iaſ. in §. rurſu. nu.* 78. *& in §. item, nu.* 106. *Inſtit. de act. vide Monta. in tract.*

C *fin. regund. c.* 38. *nu.* 17. *vide quæ dixi ad tit. de pact.*

¶ Obligationes cum ſint iuris 12 gentium, *l.* 5. *de iuſt. & iur.* agẽdi modum etiam ex eo iure naſci, *Pan. in c. de lect. de iud. Bart. in l. rerum, nu.* 2. 3. *&* 4. *ſu. rer.*

D *amota.* dubium non eſt. Quia tamẽ actiones Ro. de quibus agimus, formam à iure ciuili accipiunt, quæ (vt loquuntur) dat eſſe rei, *l. Iulianus,* 9. *§. ſi quis rem, ad exhiben.* merito, iuris ciuilis eſſe perhibentur, *l.* 2. *§. deinde ex his, de origine iuris.* Ma-

E teria ex qua, ſunt facta & obligationes; materia circa quam, perſonæ & res *d. §.* 1. *Inſt. eo.* Forma actionum olim in impetratione & compoſitione certiſque verborum formulis conſiſtebat, vnde & formulæ ipſæ actiones vocantur, *Vlp. tit.* 25. *Paul. lib.* 3. *t.* 3. *tot. t. C. de for. & imp. ſubl.* quæ

omnia

omnia poſtea antiquata ſunt, *l. 1. & 2. C. de form. & impe. ſubl.* ſufficitque hodie, congruentem & aptam negotio proponere actionem, etiam nullo certo nomine expreſſo, *c. dilecti, de iudiciјs. vide quæ dixi ſup. de edend.* Finis eſt, vt quis ius ſuum legitime conſequatur: quod quidem ad ſalutē Reipub. hominumq; ſocietatem inter ipſos retinendam omnino eſt neceſſarium. Effectus actionis multiplex eſt, nam ad eam cogitur pars aduerſa reſpondere, *Auth. offeratur, C. de litis conte-*

A *ſtat.* iudex ſecundum eam, ſi probari poteſt, pronunciare, alioquī litem facturus ſuam, *l. fi. C. de fideicom. libert. Bald. & Dd. in l. prolatam, C. de ſententiis, vide & glo. & Dd. in l. argentarius, 10. de eden.* item ea propoſita interrumpit præſcriptionem, *l. fin. C.* B *de præſcrip. 30. annor. l. mora, vbi Dd. C. de rei vend.* Denique, vt vno verbo concludam, veriſſimū eſt quod dicitur: Neminem perſequendo deteriorem cauſam facere, ſed meliorem, *l. nemo, 88. de regulis iuris.*

DIGEST. PARS XII. LIBER XLV.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS. Titulus I.

1 *Continuatio & diſpoſitio huius tractatus.*
2 *Vnde dicta ſit ſtipulatio.*
3 *Quid ſit: & definition. explicatio.*
4 *Qui imperſonaliter promittit, an obligetur.*
5 *Partes ſtipulationis.*
6 *Diuiſio 1. de prætoriјs et iudicialibus ſtipulat.*
7 *Diuiſio 2. de ſtipulationibus dandi et faciendi, diuiduis et indiuiduis.*
C 8 *Diuiſio 3. de ſtipul. certi et incerti.*
9 *Diuiſio 4. de ſtipul. puris et conditionalibus.*
10 *Cauſa efficiens.*
11 *Materia: et quæ ſtipulari poſſimus aut non.*
12 *Forma contrahendæ ſtipulationis.* D
13 *Finis:*
14 *Effectus: et de conditione certi et actione ex ſtipulatu.*
15 *Contraria ſtipulationi.*

DIcturi † de ſtipulationibus, materia varia, multiplici & obſcura, eundem retineamus in explicando ordinẽ, quem in alijs multo ad intellectum facilioribus, docendi gratia ſecuti ſumus: vt videlicet primo loco in genere exponamus, quid ſit, & quomodo recte contrahatur ſtipulatio, & à quibus, tum quẽadmodum confirmetur, vltimo quibus modis ſoluatur. ijs enim expoſitis, facilius deinceps percipi poterunt, quæ de ſpeciebus ſtipulationum prætoriarum ſubijciuntur. Vt igitur quid ſit, & qua forma recte contrahatur ſtipulatio, intelligi poſſit, totam hanc materiam pro more noſtro per methodum breuiter ducamus.

2 ¶ Varro lib.4. de lingua Latina ſtipulationem à ſtipe, id eſt, pecunia quam ſtipulari ſolemus, deducere videtur. Sed quoniam præter pecuniam numeratã aliæ etiam res in ſtipulationẽ veniũt, nec ſolent contractus à rebus circa quas verſantur, quæ multiplices plerumque & variæ ſunt, ſed à ſua forma, cauſis & effectu denominari, vt mutuum, commodatum, permutatio, &c. ideo maluit Iuſtinian. *in princ. Inſtit. eo. tit.* à ſtipulo hoc nomen deriuare: Stipulum enim veterib. firmum ſignificabat, fortaſſis à ſtipite, cui firmiter quid alligatur, ſicuti robur ab arborum robore.

A A ſtipulo igitur, id eſt, ab eo quod firmum eſt, dictam eſſe ſtipulationem conſentaneum eſt: ſicuti & Theoph. in Inſt. interpretatur, & Paul. lib.5. receptarum ſententiarum. tit. 7. de obligationibus. Quia hæc vna obligatio, citra rationem iuris gentium, iure B ciuili ex ſolis verbis firma eſt. *§. de conſtit. Inſt. de act.* vnde & verborum obligatio appellata, quod magis verborum ſolennitate, quã æquitate conuentionis conſtituatur. Et hic quidem contractus iam perfectus ſtipulatio dicitur, *l. 5. §. ſtipulatio, h. t.* Quare ad C totum contractum nomen ſtipulationis pertinet: etiamſi obtinuit, vt ſtipulari dicatur is qui interrogat ſibique vult promitti; promittere, qui ſpondet, & pollicetur. *tot. tit. Inſt. de verb. obliga. & de duobus reis.*

¶ Stipulatio eſt verborũ con- 3
D ceptio, quibus is qui interrogatur, daturum facturumve ſe quod interrogatus eſt, reſpondet, *l. 5. §. ſtipulatio, hoc t. vide Paul. lib. 2. tit. 5.* verborum conceptio loco generis ponitur. Alij enim contractus tantum ſunt conuentiones, *l. 1. §. 1. l. iur. gentium, 7. in pr.* E *de pactis*, quia in ijs ſufficit conſenſum interuenire ſine verbis, *l. ſi ſtipuler, 35. §. vlt. hoc tit.* Sed ſtipulatio verborũ conceptio dicitur, id eſt, certa & formata verborum complexio, quæ interrogatione & reſponſione conſtat, vt hæc verba ſequentia indicant.

Is

Is qui interrogatur reſpondet,&c. A in quibus eſt differentia, qua ſtipulatio à reliquis conuentionib. & pollicitationibus diſtinguitur. Ideo autem verborum conceptio dicitur, quia à verbis vim omnẽ mutuatur, neque contrahi poteſt, niſi vtroque loquente, & altero alterum intelligente, *l.1.§.fin.hoc* B *tit.* Neque tamen qualiacunque verba ſufficiunt: *§.praterea,Inſt. de inutilibus ſtipulat.* ſed idonea requiruntur: quæ interrogationi reſponſionem congrue copulent, *l.1. §. verbis, l. obligamur, 52. §. verbis, ſup.titul.1. d. §. praterea.* Additur in definitione: Daturum C facturumve. Vt enim aliorum omnium contractuum finis eſt, vt quid detur aut fiat: ita & ſtipulatio aut in dando aut in faciendo conſiſtit, *l.2.in princ. h.t.* ſic tamẽ vt verbo dandi negatiua, videlicet non dari, faciendi, non facere contineatur, *l.continuus,37.§.pen.* D *h.t.* Addita autẽ eſt per emphaſin particula Se Nam ſi quis aliũ daturũ facturumve promittat, inutilis eſt ſtipulatio. *l ſtipulatio iſta, 38.§.1.h.t. § ſi quis alium Inſt. de*
4 *inutil.ſtipulat.* Hinc † controuerſum videmus: an qui indefinite promiſit, & imperſonaliter, puta, E Dabitur, obligatus intelligatur? Et quamuis in dubijs interpretatio facienda eſt, vt actus valeat, *l.quoties,80.h.t l.quoties,13. cum ſimil.de rebus dubiis*, & videatur hæc reſponſio ad interrogationẽ commode applicari poſſe, quaſi ita ſit reſponſum, A me dabitur: tamen quia ſtipulationes ex verbis metiuntur, verius eſt, in primis videndum eſſe quid ſit actum, *l. ſemper, 35. de reg.iur.* Id ſi non appareat, magis eſt vt contra ſtipulatorem fiat interpretatio: *l. quidquid,90. d.l.ſtipulati.§.in ſtipulationibus,hoc tit.* & non valeat ſtipulatio, in qua promittentis perſona non inuenitur expreſſe obligata; cum nec conſtitutum hoc modo recte contrahatur. *Auth. ſi quando. C. de conſtituta pecunia.*

¶ Stipulatio duas habet partes: interrogationem eius qui ſibi acquirere vult, & congruam reſponſionem illius qui ſpondet. ac promittit, *l. obligamur, 52. §. verbis, ſup.t.1.l.1.§.fin.hoc t.* 5

¶ Diuiſio autem ſtipulationum multiplex eſt. Nam primo diuidantur à cauſa efficiente. Aliæ enim ſtipulationes ſunt iudiciales, quas exigit iudex pedaneus, qui de cauſa cognoſcit: aliæ prætoriæ, quæ prætoris authoritate conſtituuntur; aliæ conuentionales, quæ ex conuentione reorũ, id eſt, partium fiunt, aliæ communes, quæ neque ex mero Prætoris, nec ex mero iudicis officio proficiſcuntur, ſed modo à prætore, modo à iudice decerni ſolent, *l. 5. hoc t.* Porrò prætoriæ ſubdiuiduntur in iudiciales, cautionales, & communes: de quibus poſtea ſuo loco dicetur, *ad tit. infr.de pratoriis ſtipulatio.& Inſt.* 6

7 *de diuiſ. ſtipulat.* Deinde † diuiduntur ſtipulationes à materia. Aliæ enim conſiſtunt in dando, aliæ in faciendo, *l.2.in princ. h.t.* & quoniam facta pleraque ſunt indiuidua, fit vt quædam ſtipulationes partium præſtationem recipiant, quædam non recipiát, *l.2.§.1 l.4. l. ſtipulationes,72. hoc tit.* Hinc aliæ diuiduæ, aliæ indiuiduæ ſunt appellatæ. Quia verò res non ſolum corpore, ſed etiam intellectu diuiduntur, *l. Mæuius, 66.§. duorum, de legat.* 2. bifariam diuidui verbum accipiendum eſt. Alia enim obligatio præſtationem partium, numero & re ipſa recipit, vt ſtipulatio earum rerum quæ numero, pondere & menſura conſtant, puta pecuniæ. Pecunia enim vel integra vel per partes ſolui natura poteſt. Sed iure, inuitus creditor particularem ſolutionem, quæ magnam ſæpe incommoditatem adfert, *l. plane, ſupr. famil. herciſcund.* admittere non cogitur, niſi in caſibus exceptis, *l. obſignatione, C. de ſolutio. l. tutor. §. Lucius, de vſuris, l. cum hæres, § penult. de ſtatu lib. vide Dd. in l. 2. hoc tit.* Alia autem diuidua dicitur, non quod reuera præſtationem partium recipiat: ſed quia diuiditur ratione: vt obligatio ſpeciei, puta Stichi. Nam etſi Stichus diuidi nequit ſine eius corruptione, vnde apud Dialecticos indiuiduum vocatur, etiamſi Iuriſconſulti ſpeciei nomen vſurpent, tamen

A intellectu partes recipiat, ac ſolũ per partes poteſt: puta pro dimidia, *l. ſtipulatus, 9. de ſolution. &c.* Plures enim poſſunt eſſe vnius Stichi domini, & in eo partes habere, *l. 5. ſupr. de ſtipulationibus ſeruor.* Sunt etiam ſtipulationes, quæ partis quidem præſtationem B recipiunt, ſed niſi res tota debitã ſoluatur, non ſatisfit obligationi, vt eſt obligatio generis, cum hominem generaliter ſtipulor, aut lancem. Etſi enim partes intellectu recipit hæc obligatio: tamen niſi totus homo, puta Stichus, ſoluatur, nulla ex parte tollitur C obligatio: alioquin in diuerſis hominibus (omnes enim ſpecies ſolui poſſunt) rectè partes ſoluerentur, quod non eſt admittendum: quia ſtipulator aliud conſequeretur quam ſtipulatus eſt, nempe partes diuerſorum hominum pro vno certo homine, aut D alio indiuiduo, quod in ſtipulationem erat deductum, *l. in executione, 85. §. pro parte, h.t.* Aliud autem pro alio inuito creditore ſolui iniurium eſt, *l. 2. §. 1. ſupr. de rebus creditis.* Eadem eſt cauſa obligationis alternatiuæ, quæ illi comparatur: *Dd. in l. ſi vnus,* E *28. §. ſed ſi ſtipul. de pactio.* vt ſi promiſeris hominem, aut decem. Nam ſi hic per partes admittatur ſolutio: partem in decem, partẽ in homine, inuitus creditor, cõtra quem ſtipulatum eſt, accipere cogetur. Quare in his obligationibus parte ſoluta non liberatur

partim

partim debitor, ſicuti in ſuperioribus ſpeciebus, cum ſpecies debetur, nam tunc præſtatione partis pro parte tollitur obligatio; quia nihil aliud ſolui poſtea poteſt, quam reliqua pars debitæ ſpeciei: quod non eſt in iſtius generis & alternatiuis obligationib. pendet ergo ab euentu hic ſolutio, donec altera pars ſoluatur: vnde & ſtatim quod ſolutum eſt, repeti poteſt, & alia ſpecies dari, *d.l.2.§.1. hoc tit. l. ſi non ſortem, 29. §. ſi decem, de cond. indebiti. d.l. ſi ſtipulatus. 9. §. ſi decem, de ſolutio.* Indiuiduæ ſtipulationes ſunt earum rerum, quæ natura diuiſionem non admittũt, cuiuſmodi ſunt ſeruitutes, *l. via, 17. de ſeruitutibus*, & facta, *d.l. ſtipulationes, 72. hoc t.* Id autem ſciendum eſt, naturam harum ſtipulationum etiam in perſonis hæredum non immutari, *l. 2. §. incertam, infr. de prætoriis ſtipulationibus* Quare ſi defunctus non potuit per partes ſoluere, nec hæredes quidem poterunt. ideoque in diuiduis in ſolidum ſinguli tenentur, *d.l.2. §. 2. hoc t. l. ea quæ in parte, 153. de re iud.* Nam ſi pro partibus hæreditarijs obligarentur, vt ſemper alias, *l.2. Co. de hæred. actio. l. ea quæ.6. C. famil. hercis.* ad nihilum recideret obligatio, propter impoſſibilitatem ſolutionis: quia nec peti, nec ſolui per partes indiuidua poſſunt. Et hæc ſufficiant ad qualemcunque interpretationem Pauli, *in l.*

A *2. & 4. hoc titul. vbi vide Molin. Cuiac. & alios.* nam plura de difficili & intricata materia dicere, noſtrum, hoc inſtitutum non patitur. A natura † rerum quæ in ſtipulationes ducuntur, ſumitur & alia diuiſio. 8 Nam quoniam res quæ in dando conſiſtunt, B certo deprehendi & deſignari poſſunt, vt quæ, quales, quantæque ſint appareat: quæ vero in facto verſentur, haudquaquam circumſcribi & certo notari, certaque quantitate æſtimari, *l. vlt. de prætor ſtipula. l. ſi quis, §. vlt. de re iud.* poſſunt: fit, vt ſtipulationes dan- C di appellentur, certi; ſtipulationes vero facti, plerumque incerti, *l. ſtipulationum, 74. cum l ſequent. hoc tit. in princ. Inſt. eod.* Poſſunt † etiam à forma ſtipulationes diuidi: aliæ enim dicuntur puræ, 9 aliæ in diem, aliæ conditionales. Puræ autem intelliguntur omnes, D niſi dies aut conditio ſit adiecta, *§. omnis, Inſtitut. eod.* Item à loci circumſtantia, aliæ dicuntur iudiciales, aliæ extraiudiciales, *Inſt. de diuiſ. ſtipu. gloſſ. & Dd in l. ſi homo mortuus, hoc t. Iaſ. poſt alios, in l. ſi deceſſerit, circa finem, qui ſatiſd. cogan.*

E ¶ Cauſa efficiens, ſtipulationum ſunt verba contrahentium, idoneè ſignificantia voluntatem, *l.1, §. ſi quis, hoc tit.* ſine qua nec cæteræ conuentiones, *l.1.§.1. de pactis, l. in venditionibus, 9. de contrahen. emptio. l. nec emere, 16. C. de iure deliberand. cum ſimilibus,* 10

nec ſtipulatio conſiſtit, §. *ſi alia, Inſt. de inutil. ſtipul. l. iuriſgentium, 7. §. quod ferè, de pact.* Verbis autem contrahi poſſe firmam
8 obligationem, ius ciuile ſtatuit. Vnde & ſtipulatio iuris ciuilis dicitur, §. *de conſtit. Inſtitut. de actio.* Ideo autem ſtatuit, vt etiam citra vllum rei, quæ ſemper contrahentibus non eſt præſto, interuẽtum, ſit aliqua certa & fixa ratio contrahendæ ex promiſſione validæ obligationis, cuius pœnitere non liceat, Quod omnino in Republ. & commercijs eſt neceſſarium, ne temere eludere contractus, & fruſtrari promiſſa ſit ſolitum. Nam fundamentum iuſtitiæ, authore Cicerone, eſt fides: dicta ex eo, quia fiat quod dictum
9 eſt. Quare haud abſurdum eſt quod aiunt Doctores, ſtipulationem neceſſitatis cauſa eſſe inuentam, *Doctores, hic in l. 1. Bald. & Cann. in cap. 1. extra, de pactis, l. ſtipulatio, §. ſtipulatio. hoc tit. in princ. Inſt. eod. vbi vide quæ dixi,* etiamſi non deſint qui contradicant, *vide Caium, lib. 2. Inſt. tit. de oblig. Gouean. lib. 1. cap. 34.* An ergo nulla apparente ſtipulationis cauſa alia, donationis præſu-
10 matur, variè noſtri diſputãt. Cõmuniùs contra Bartol. concluditur, non præſumi: *l. 2. §. circa, de dol. except. l. ſi ita ſtipulatus, de fideiuſſ. l. cum de indebito, §. fin. de prob. c. ſi cautio. de fid. inſtrum.* niſi cum de animo donãdi, aut certa ſcientia, vnde is præſumitur,

A conſtet, *l. hoc iure, de donat. l. campan. de oper. li. ita reſpondet Alex. conſil. 19. in his, num. 4. & 5. vol. 4.* cæteroqui ignorantiã potius quã ſcientiam, *l. verius de probat.* eoque fatuam magis cauſam quam donationem præſumi, *l. generaliter, vbi Bald. C. de non nu. pecun.* B *Iaſ. l. 3. de pact.* atque ita ſtipulationem ſine cauſa factam ad nihilum redire, *d. l. 2. §. circa, de do. excep. late Alex. d. conſil. 19. n. 3. 4. 5. vol. 4.* vt reliquos contractus obligatorios, quamuis in liberatorijs contra ſeruetur, *dixi ſupr. de pac. num. 5.*

C ¶ Materia circa quam, ſunt 11
omnes res quæ in dando faciendove conſiſtunt, & dari fierive poſſunt, *d. l. 2. l. ſcire debemus, 29. h. tit. §. fin. Inſt. eod.* Nam quæ dari fierive nequeunt, fruſtra & inutiliter ſtipulamur, cum impoſſibilium nulla ſit obligatio: *l. im-* D *poſſibilium, 145. de reg. iur.* ſiue natura dari nequeunt, vt res quæ nec ſunt, neque erunt in rerum natura, *Inſtit. de inutilibus ſtipulatio. in prin.* (fructus enim qui ſperãtur futuri, recte ſtipulamur: *l. interdum, 73. hoc tit.* ſiue lege, vt res ſacræ & extra commerciũ E poſitæ: *l. inter, 83. §. ſacram. l. liber homo, 118. hoc tit.* item turpes & illicitæ, vt promiſſio faciẽdæ cædis, *l. generaliter, 26. l. Titia, 133 hoc tit.* &c. Sed & ſi extra commercium ſolius ſtipulatoris res ſint, ſtipulatio nullius erit momenti, *l. multum, 34. hoc tit.* Illud

Illud etiam tenendum eſt, circa omnes ferè contractus ſtipulationem verſari, adhiberique omnibus iuris gentium conuentionib. ſolere. quo caſu naturam earum ſequitur: *l.4. de vſuris, l. damni, 43 de damn. infect.* quod late in vtramq; partem diſputat hic Iaſon, *in Rubr. num. 11. cum ſeq.*

12 ¶ Forma ſtipulationis in eo eſt, vt perficiatur vtroque loquente & præſente. Ideo neque inter abſentes contrahitur, *d.l. in princ. h. tit. item Inſtit. de inuti. ſtip.* neque ſolo nutu, *d l. 1. §. ſi quis ita,* ſed neceſſe eſt, vt ſtipulator ſibi (nam alteri nequit, *l. ſtipulatio, 8. §. alteri, h. tit, §. ſi quis alium, & §. alteri, Inſtit. de inut. ſtipul.*) ſtipuletur dari vel fieri, alter verò idipſum promittat, nam ex his duabus partibus conſtat verborũ obligatio, *l. obligamur, §. verb. ſup. 1. t.* Promiſſio enim ſine ſtipulatione tantum nudum eſt pactum vel pollicitatio: *l. nuda, 5. C. de contr. & commit ſtipul. & t. infr. de pollicitatio.* contra ſtipulatio ſine promiſſione, nullius rei, quia vbi nulla eſt promiſſio, nulla eſt obligatio: *d.l. 1. §. qui præſens. hoc tit.* Interrogatio etiam præcedat promiſſionẽ neceſſe eſt, alioqui mutato ordine vitiabitur obligatio, *l. 1. Co. de vſuris, Gloſ. in l. iuris gentium, §. ſed cum nulla, ad verb. igitur, de pactis, Iaſ. poſt alios, in l. 1. in princ. num. 19. h. t.* Promiſſio autẽ verbis futuri temporis facienda eſt: *Inſt. eod. in pr.* A *vbi Dd. Azo in Rubr. C. eo. num. 2.* & certis quidem atque idoneis, quæ voluntatem ſignificent, & ad interrogata congruant: *d.l. 1. §. ſi quis, & §. fin. l. quæ extrinſecus, 65. hoc tit* ac ſolennibus olim, hoc eſt iiſdem: vt Dabis, dabo, Spondes, ſpondeo: hodie quibuſcunque id B eſt, æquipollentibus, *dict. l. 1. §. ſi quis ita, h.t. §. in hac, Inſtit. eod. l. omnes, 10. C. de cont. & comm. ſtipul.* etiamſi diuerſis linguis contrahentes vtantur, dummodo res intelligatur, *d.l. 1. §. vlt. hoc tit. §. vtrum autem, Inſtitut. eod.* In continenti tamen reſponſio ſtipula- C tionem ſequi debet: *d.l. 1. §. qui præſens, l. continuus, 137. in princ. hoc tit. l. duos. 6 §. vlt. de duob. reis.* nam quæ ſunt ſubſtantialia actus, & ad formam pertinẽt, ea vt partes rerum, non poſſunt interuallis temporum & locorum ab actu diuidi, *l. heredes, §. vlt. de teſtamẽ-* D *tis.* Plane quia non minus valet quod ſcriptura, quam quod lingua nuncupatur, ideo non tantũ viua voce, ſed etiam ſcripta oratione inter præſentes ſtipulatio recte concipitur, *l. non figura. 37. de oblig. l. iuris gentium, 7. §. quod ferè, de pact.* Et hæc quidem om- E nia ſapienter excogitata ſunt: vt videlicet appareret ex præſentia partium, item verbis ſerijs ac idoneis, & ordine interrogationis ac reſponſionis continuatio, contrahẽtes ſerio & re deliberata ad faciendam obligationem acceſſiſſe, præciſa omni in poſterum calum-

niandi

mandi anſa, quaſi minus ex animo fuerit contractum. Stipulatio contrahitur aut pure; ac tum ſtatim debetur, licèt præſens obligationis dies arbitrio ſoluentis cedat: §. *omnis, Inſtit. de verb. oblig.* aut in diem certum, vt ad calendas Auguſti, &c. *l. enim, 41. hoc t.* vel incertum: cum tempore, vt, Cum moriar. §. *poſt mortem, Inſt. de inutil. ſtipul.* tum re, vt, Fructus quando naſcentur, dabo: *d. l. interdum, 73. hoc tit.* tum loco, vt, Romæ dabo. Tacite enim ineſt tẽpus indefinitum, quo Romam peruenire poteſt: *d. l. interdum, d. l. continuus,* §. 1. aut ad diem, vt certo tempore duret obligatio, qua in ſpecie, tempore elapſo, non quidem ipſo iure tollitur obligatio, ſed æquitate exceptionis: §. *ait ſi ita, Inſt. eo. l. obligan. 63.* §. *placet, ſupr tit. 1.* aut ſub conditione, non quidem præteriti temporis, ſed futuri; §. *conditiones, Inſt. eod.* & qualicunque quidem, quæ tamen in caſu ſit poſita, §. *ſub conditione, cum ſeq. Inſt. eo. l. quoties, 59. l. ſi ita, 63. hoc tit.* non etiam poteſtatiua, *l. centeſimus, 46.* §. *vlt. l. ſi quis ſtipulatus, 112. hoc tit. l. ſub hac, 7. ſupra titul. 1.*

13 ¶ Finis ſtipulationis eſt, vt verborum vinculo & nexu promiſſor obligetur, etiam nulla re interueniente. Propter hanc enim neceſſitatem inuentæ ſunt iure ciuili ſtipulationes: vt quia vtile erat in Repub. contractum aliquẽ A exiſtere, qui ſine alijs adminiculis promittẽtem obligaret, quod res contrahentibus præ manib. ſemper non ſint, certa quædam verborum forma conſtitueretur, ex qua iure ciuili efficax exiſteret obligatio; & cui promiſſor ſatiſfacere teneretur. Nam eiuſmodi B contractus nullus iure gentium eſt introductus, vt prouiſione iuris Ciuilis hac in parte planè fuerit opus: itaque firmandarum obligationum cauſa inuentas eſſe ſtipulationes Paulus ait, *lib. 5. ſ. 7. ſac. l. 5.* §. *conuentional. de prætor. ſtipu.*

C ¶ Effectus ſtipulationis eſt, 14 quod ad exigendum duplicem producat actionem, nempe condictionem certi, & actionem ex ſtipulatu, *in princ. Inſtitut. eodem.* Certi condictio datur cũ ex alijs contractibus omnib. qui certum continet: *l. certi condict. 9. ſup. ſi* D *certum petatur,* tum ex ſtipulatione, quoties apparet, quid, quale, quantumque ſit, quod promiſſum eſt, *l. ſtipulationum, 74. l. vbi autem, 57. hoc tit.* Eſt autem actio perſonalis. manat enim ex contractu: ac propterea & in hæredes tranſit, & perpetua eſt, *d. l.* E *2.* §. *1. l. in executione, 85.* § *1. hoc tit.* §. *ex conditional. Inſtit. eodem.* Sed actio ex ſtipulatu oritur, quãdo incertum in ſtipulationem eſt deductum. Incertum autem appellamus, non quod genere ſuo toto ita incertum eſt, vt definiri nequeat (nam eius generis ſtipulationes

lationes

lationes nullius rei ſunt, *l. ita ſtipulatus, 115. hoc tit. l. triticum, 93. vbi Iaſ. latè hoc t.*) ſed quod ſpecie tantum incertum eſt: & quamuis quid, quale, quantumve ſit, ſtatim non appareat, declarari tamen poteſt: vt cum quis vini boni Rhenani amphoras 100. ſtipuletur, bono enim & melius & deterius inueniri poteſt: *d.l. vbi autem*, aut fructum certi fundi (nam incertus eſt fructuũ prouentus, *d.l. vbi autem, §. fundi.*) aut aliquid quod in faciendo conſiſtat, *d.l. vbi, d.l. quoties, d.l. ſtipulatio iſta*. Hæc enim omnia incerta ſpecie ſunt, quia non ſtatim atq; petuntur, apparet quid, quale, & quantum eorum quidq; ſit, ſed tamen declarari poſſunt. Itaque in his, aut præſtet promiſſor conuenta, neceſſum eſt, aut condemnationẽ in id quod actoris intereſt patiatur, ad quod in certis deueniri ſolet: *l. ſtipulationes, 72. hoc tit. l. ſi quis ab alio, 13. §. fin. ſupr. de re iudicata*. niſi eius quod intereſt loco, pœna conuentione ſit comprehenſa: tum enim illa peti debet, *§. alteri, & §. fin. Inſtit. de inutil ſtipulat. l. final. infr. rem ratam haberi*. Differt autem hæc actio à ſuperiore, non alia re, quam materia petitionis, & cõdemnationis forma. Nam hac incertum, illa certum petitur: in hac plurimum in id quod intereſt, fit condemnatio: in illa ipſa res præſtanda eſt, *d.l. vbi §. fi.* Quomodo autem

A hæc actio, quæ incertum petit, & indiuidua eſt, tranſeat in hæredes, pulcherrima diſtinctione explicat alibi Paulus *in d.l. in executi. 85. hoc t.* 1

¶ Aduerſantur ſtipulationi vitia, aut in cauſa efficiente, vt error, diſſenſus, &c. *§ ſi de alia.* 15

B *Inſtit. de inut. ſtip. vbi per tot. tit. vide*: aut in materia, vt ſi promiſſum ſit ſcelus vel aliqua turpitudo: *d.l. generaliter. l. 4. C. de inutil. ſtipulat.* aut in forma ſtipulãdi, *l. 1. hoc tit. cum ſimil.* Quæ ſingula ipſo iure ſtipulationem vitiant. Sunt alia, quæ quidem

C aduerſantur, & tamen non annihilant ipſo iure contractum, ſed ope tantum exceptionis: vt dolus, *l. ſi quis cum aliter, 36. hoc tit. l. 5. C. de inut. ſtipul.* item falſa ſiue iniuſta ſtipulationis cauſa. *l. 2. §. circa, de doli except.* &c.

D De duobus reis conſtituendis. Tit. II. C. 8. 40.

1 *Continuatio.*
2 *Rei vnde dicti, & qui ſint.*
3 *Cauſa efficiens huius obligationis.*
4 *Materia.*
E 5 *Forma: & quomodo duo rei conſtituantur.*
6 *Finis.*
7 *Effectus: & quomodo in ſolidum petant vel conueniãtur.*
8 *An vnius peractum vel factum alteri noceat. explicata antinomia.*

An

9 *An vnus, inuito altero, nouare delegareve poſſit.*

1 STipulantur † porrò aut liberi, aut ſerui, *tot. tit. Inſtit. de ſtipul. ſeruor.* Liberorum autem non modo vnus, ſed duo pluresve & ſuſcipere, & ſibi quærere verborum obligationem poſſunt: quorum hi rei ſtipulandi, illi rei promittendi dicuntur, *l. 1. hoc t.* Rei
2 † enim autore Cicerone *lib. 2. de Orat. c. forus*, §. *reus, de verb. ſignif.* à re dicti ſunt omnes quorũ res agitur: vt & apud Vergilium, *Conſtituam ante aras voti reus*, id eſt, promiſſor, *l. fideiuſſoris, 24. cum l. ſeq. l. pactis.* Duo igitur rei ſtipulãdi appellantur duo vel plures qui eandem rem ſtipulantur; rei promittendi, qui eiuſdem debiti ſe reos vna promiſſione cõſtituunt quos & cõſponſores Cicero ad Atticum vocat. Nomine enim duorũ tres etiam pluresve debent intelligi. *Inſt. eo. in princ. & §. duo.*

3 ¶ Conſtituuntur autem duo pluresve rei, non tantum verbis in ſtipulationibus, ſed & conſenſu ac rebus ipſi in cæteris iuris gentium conuentionibus: veluti in emptione, depoſito, locatione, commodato, teſtamento, &c. *l. eandem, 9. hoc tit.* etiamſi nomina ſtipulationis & promiſſionis propriè ad hunc contractum verborum pertineant, §. *ſi ſcriptum, Inſt. de inut. ſtipul.*

4 ¶ Earum autem rerum conſti- A tui rei poſſunt, quæ in obligationem cadunt, quarumque contrahentibus eſt commercium, *d. l. multam ſup. tit. 1.*

5 ¶ Porrò rei ſtipulandi ita conſtituuntur, ſi poſt omnium interrogationem promiſſor reſpondeat, Spondeo: vel cum duobus B ſeparatim ſtipulantibus promiſſor reſpondet. Vtrique veſtrum ſpondeo: Nam ſi prius Titio ſpoponderit, deinde alio interrogante promittat, alia atque alia C erit obligatio, nec credentur duo rei ſtipulandi. *in prin. Inſt. eo.* Duo pluresve rei promittẽdi ita fiunt: Mæui decem aureos dare ſpondes, & Sei eoſdem 10. aureos dare ſpondes? ſi reſpondeant ſinguli ſeparatim, Spondeo. §. 1. *Inſt. eo.* aut ſimul reſpondeant, Spon- D demus. *l. 4. h. t.* Ex ipſa enim verborum forma quæ attenditur, apparet, eandem ſummam, & quidem ſolidam ab vnoquoque eſſe promiſſam. Diuerſum eſt, ſi coniunctim ab illis ſtipulatus ſis aureos 10. aut ſcriptum inueniatur, illos aureos 10. ſpopon- E diſſe: tum enim quia particula copulatiua in viriles obligationes diuidit, *l. 2. §. ſi quis ita, ſupra de eo quod certo loco l. ſi mihi, 110. ſupra, t. 1.* intelligitur quiſque viriles partes promiſiſſe: nec erunt rei promittendi, cum ſeparatim ſuam vnuſquiſque obligationem ſuſtineat, *l. reos, 11. §. 1. hoc tit.* Quare rei promittendi dici non poterunt qui ſeparatim

debent

debent; cũ eiuſmodi ſit vis duorum, vt in ſolidum ſinguli ad eandem re obligentur, *l. 3. §. fin. hoc tit.* Quin ex interuallo recte duo rei conſtituuntur, ac fruſtra timetur nouatio, cum hoc agatur, vt duo rei conſtituantur, neque vlla nouatio fiat: *d. l. 3. in prin.* ac modicum quidem interuallũ nihil impedire conſtat. *l. duos, 6. §. 1. hoc t. l. 1. §. 1. l. continuus, 137. in prin. ſup. tit. 1.* Sed ſi ex duob. reis qui promiſſuri ſunt, hodie alter, alter poſtera die reſpondeat, non eſſe duos reos apparet, ac ne obligatum quidem eum qui poſtridie reſpondet: *l. ſi ex duobus, 12. hoc tit.* cum poſt ſtipulationem ad alia negotia ſit deceſſum, priuſquam promiſſio fieret. Secus autem fuerit, ſi poſtero die repetita ſtipulatione, alter ex promiſſoribus, qui pridie non promiſerat, continuo reſpõdeat, hoc enim modo perfecta, vtriuſque obligatione, rei conſtituuntur, *d. l. 3. in princ. d. l. eandem, 9. §. fin. gloſſ. & Doctores in d. l. ſi ex duobus.* Item rei promittendi ſic fieri poſſunt, vt vnus purè, alter in diem vel ſub conditione obligetur, *§. fin. Inſt. eod. l. ex duobus, 7. hoc tit.* Neq; enim diſpar obligationis qualitas impedit, quo minus vterq; eandem ſummã repromiſiſſe videatur. Secus eſt, ſi ſit in quantitatĩ inæqualitas, aut ſi vnus dolum duntaxat, alter culpam, aut hic 5. ille 10. promittat, *d. l. eandem. §. 1. l. ſi id quod, 15. hoc tit.*

A Inæqualitas enim quantitatum facit inæquales & proinde diſpares obligationes, cum tot ſint diuerſæ ſtipulationes, quot res diuerſæ; *l. ſcire, 29. hoc tit.* & alioqui hoc proprium ſit huius contractus, vt ſinguli ad eandem

B rem æqualiter teneri debeant, *d. l. 3. §. ſi.* Sanè quamuis rectè dicitur, inter artifices ingens eſſe diſcrimen ingenij & doctrinæ, *l. inter artifices, 31. infra, de ſolutio. l. ſi non ſortem, §. libertus, vbi Doctores, de condict. indeb.* tamen duo artifices eiuſdem peritiæ, ea-

C rundem operarũ rei vtiliter fieri poſſunt: *l. nemo eſt, 5. hoc t.* quia ſimiles ſunt operæ in genere, & quadam iuris interpretatione eædem in ſpecie, præſertim in iſtis opificijs mechanicis, in quibus ſimilia facere poſſe mediocres artifices videmus, *d. l. nemo,*

D *5. l. veteres, C. de contrahend. & committend. ſtipulation.*

¶ Finis huius obligationis eſt, 6
vt pluribus quæratur obligatio facultaſque conueniendi, *§. ex huiuſmodi, Inſtitut. eo.* & vt vterque qui promittit, in ſolidum obligetur, *l. 3. §. fin. hoc tit.* qua

E in re cautio ineſt, vt vno facultatibus deficiente, alij conueniri poſſint, ſicut fideiuſſores, *§. fin. Inſtit. de replicatio, l. reos, 11. hoc tit.*

¶ Effectus ergo huius ſtipula- 7
tionis hic eſt, quod ipſo iure ſingulis qui ſtipulati ſunt, ſolidum

obli-

obligationem acquirat, & qui promiſerunt, ſingulos integre, ſolideque obliget. Quapropter etiamſi vnus obligationi eximatur, alter nihilominus in ſolidum conueniri poteſt, *l. duos, 6. l. fin. hoc tit.* Nam & ab initio ab vno quoque vel ſolidum petitur, vel pars virilis, prout creditori eſt viſum: *l. 3. §. fin. leg. reos. 11 hoc t.* qui tamen ſolidum exactus eſt, regreſſum habet aduerſus correum, vt latius alibi traditur. *in l. 2. C. de duobus reis.* Sed hæc nouiſſimo iure aliquantum immutata ſunt, nam correi beneficium habent diuiſionis, *Authentic. hoc ita, C. de duobus reis* exẽplo fideiuſſorum, *Authen. præſente. C. de fideiuſſoribus*, imo nec conſtituuntur quidem aliter rei debendi, quam ſi id expreſſe actũ ſit. *d. Auth. hoc ita.* Sane ſolutione aut nouatione vnius tota tollitur obligatio, *l. 2. 3. hoc tit.* Etſi enim plures ſunt obligationes, reſpectu petitionum & perſonarum: *d. l. eandem, §. vlt. h. t.* tamen quia vnam eandemque omnes rem continent, eius rei ſolutione ſimul extinguuntur, cũ eadem res ſæpius ſolui non poſſit. *§. ſic itaque. Inſtit. de act. l. & an eadem, 14. §. pen. ſup. de except. rei iud. l. 3. §. ex plurib. de acqu. poſſeſſ.* Sed cui ex pluribus reis ſtipulandi ſolutio facienda ſit, quæſtionis eſt. Et quamuis verum ſit, ante litem conteſtatã locum eſſe gratificationi: tamen

A poſtquam ex duobus reis ſtipulandi vnus iudicialiter petit, alteri fruſtra offeretur pecunia: *l. ex duobus, 16. hoc tit.* cum quia melior eſt occupantis conditio, tum quod res deſijt eſſe integra per litis cõteſtationem: quemadmodum cum is qui duobus locis

B dare promiſit, in altero conuenitur, *l. 3. in princ. de eo quod cert. loco.* Quod autem vnus hoc modo exegit, an alteri communicare cogatur, dubitari poteſt. Et verius eſt, non cogi, niſi ſint ſocij, vel ita conuentũ ſit, vel natura obligationis & rei hoc ferat,

C *l. reos, 11. vbi latè Bart. n. 9. hoc tit. per l. in l. Falc. 62. ad leg. Falc. & l. qui hominem, §. 1. de ſolutio.* Nam cum diuerſæ ſint obligationes, *l. reus, 15. hoc tit.* conſequens eſt, factum vnius alteri neque podeſſe, neque nocere.

¶ Quin & correi inuicem fide- 8

D iubere videntur, *d. l. reos. 11.* Itaq; vt factum pactiove fideiuſſoris nõ prodeſt aut nocet reo vel confideiuſſori: *l. fideiuſſoris, 24. de pac.* ita ſi quid correus aut ſtipulandi, aut promittendi faciat vel agat, puta paciſcatur, exigat, &c. nihil ea res ad reliquos

E pertinebit *l. ſi vnus, 27. in prin. de pact. l. ſi duo, 34. de recept. arbit. l. ſi duo, 10. hoc tit.* quare & mora vnius alteri non nocebit: *l. mora, 32. §. penult. de vſuris.* iniquum enim eſſet, quamuis in coniunctis obligationibus, vnius dolum alteri nocere: vt latius alibi

bi traditur. *in l. centum, ſupr. de* 9 *eo quod certo loco.* Et † hæc quidem vera ſunt in perſonalibus: ſecus autem eſt in ijs quæ ad ipſam obligationem pertinent, quorumque poteſtas ex lege obligationis ad ſingulos correos pertinet. In his enim verum eſt quod dicitur, *in l. penult. h. t.* alterius factum alteri nocere: cuiuſmodi ſunt ſolutio, & quæ loco ſolutionis cedunt, vt iuſiurandum, *l. insiurandum, 26. cum l. ſeq. de iureiurand.* delegatio, nouatio, acceptilatio: *l. 2. h. t.* item præſcriptionis interruptio, & conſimilia, *l. fin. C. eod.* Sed hæc obſcuriora videri cuiquam poſſunt, niſi exemplis fuſius declarentur. Ponamus ergo Seium & Mænium correos eſſe ſtipulandi, & ex his Seius debitori pactum feciſſe de non petendo: hoc certe pacto ſublata non eſt obligatio, ſed facultas agendi paciſcenti, precluditur. Quare non magis id nocebit ſocio, quàm cum alter correus obligationi eximitur, vel cũ agere aut non vult, aut non poteſt, *l. ex duobus, 18. d. l. ex duobus, 16. l. ſi ex duob. 12. §. 1. l. fi. h. t.* Idemque obtinet in duobus reis debendi, vt alterius pactum alteri neque proſit, neque noceat: cum vtriuſque voluntate conſtitutam obligationem alterutrius conuentio altero inuito mutare nequeat. *l. ſi vnius, 27. de pact.* Sed ſi ſocij ſint obligationis, eatenus alteri nocebit proderitque

A pactum, quatenus res ad paſciſcentem pertinet, nam etſi ſocius ius ſocij paciſcendo imminuere aut alienare non poteſt: *l. nemo, 69. ſup. pro ſocio.* tamen ſibi præiudicare, & ſuo iuri renuntiare poteſt: *l. penult. C. de pact.* Etſi igitur ſocio nihil de ſuo iure pa-B cto ſoci j detrahatur: tamen obſtabit illi ſolidũ petenti exceptio in ea parte, quæ ad paciſcentem erat peruentura. Socios autem hic accipimus, quorum obligatio ita communis eſt, vt partem inde quiſque ſuam ferre debeat: non ſunt ſocij, cum ad vnum to-C ta obligationis vtilitas refertur, vel ex natura rei, vel quia ita eſt conuentum, vt ſi Titius & Mæuius ſtipulati ſint centum reddi, quæ ſolus Mæuius numerauit, non erunt ſocij: quia ad ſolum Mæuium ſumma obligationis redire debet. ſin vterque pecuniã D dedit, aut id actum eſt, vt iure ſocietatis vel conuentionis ſingulis pars quæreretur, ſocios eos eſſe dicemus. Item ſi Caius & Sempronius centum acceperint mutuo, quæ ad ſolum Caium peruenerint; non erunt ſocij, quamuis vt correi promiſerint: *l. 5. Cod.* E *ſi certum petatur.* Sempronius pro Caio interceſſiſſe videbitur: *l. reos, 11. hoc t.* correi enim eatenus intelliguntur fideiubere, quatenus non ad eos, ſed ad correum res peruenit. hactenus enim intercedunt & obligant ſe pro re aliena tanquam fideiuſſores, *l. vir uxori,*

17.

17. §. *fin. ſupr. ad S. C. Velleian.* Sed ſi in vtriuſque rem redacta eſt pecunia, ſocij ſunt: quia ex mutuo quod ſinguli acceperunt, reddere tenentur. *l. ſi in rem,* 12. *C. ſi cert. pet.* Atque ita ſocios obligationis hic accipiendos eſſe, multa prudentum reſponſa conuincunt, *l. Vranius,* 75. *inf. de fideiuſſ. t.* 1. *inf. rem ratam haberi. l.* 4. §. *penul. ſup. de liberat. legat. vide latius* D. *Conna. lib.* 6. *c.* 5. Quare vt ad rem reuertamur, ſi Titius & Mæuius correi ſtipulandi ſocij ſunt eiuſdem obligationis, Mæuiuſque pactum fecerit de non petendo, nihil id quidem per ſe nocet Titio: ſed ſi Titius ſolidum petat, obſtabit ei exceptio quatenus res ad Mæuiũ pertinet, qui pactum de non petendo fecit. Nam hactenus nomine Mæuij agere videtur: & dolo facit qui petit partem quam Mæuio reſtituturus eſt, cui propter pactum nihil debetur. Quare ſi tota vtilitas ad Mæuiũ pertineat, in totum: ſi pro parte, pro ea parte obſtabit exceptio. Diuerſum erit, ſi non ſint ſocij: tunc enim Titio, ad quem obligationis vtilitas peruenire debet, non erit impedimento Mæuij conuentio, quo minus quod ſibi debetur exigere poſſit. Eadem ratione ſi ex duobus reis debendi Caius pactum fecerit de non petendo à ſe hoc quidem non proderit correo Sempronio, ſi ſocij non ſint: ſed ſi ſocij exiſtant, & ab

A vtroque pecunia præſtanda ſit, iam quia Sempronius ſolidum exactus, à Caio dimidium repetiturus eſt, *d. l. ſi in rem,* 12. *C. ſi certum peta. l.* 2. *C. de duobus reis,* obſtabit pro ea parte exceptio: Pacta enim omnibus proſunt, quorum obligationem diſſolutã

B eſſe paciſcentis intereſt, *l. & hæredi,* 22. §. *fin. C. de Pactis.* Atq; ex his vtcunque intelligi poteſt quod tradit Paulus, *in d. l. ſi vnus, de pactis,* pactum correi alteri non nocere: quodque alibi dicitur, *l. ſi duo,* 34. *de recept. arb.* ſi eiuſmodi pacti intuitu correus,

C qui cum creditore compromiſerat, ab arbitrio abſolutus ſit, vetitumque ſub pœna ab eo peti: ſi à ſocio obligationis petatur, pœnam committi, quia ab ipſo peti videtur per latus ſocij: qui ſi ſoluere copellatur, regreſſum habi-

D turus eſt aduerſus eum, à quo ex compromiſſo nihil peti poteſt, *l. liberationem,* 3. §. *pen. de libera. lega.* Diuerſum erit ſi nulla intercedat ſocietas: quia tunc mea nõ intereſt, à correo debendi peti: qui etiam ſi exigatur, nihil à me poterit repetere. Idem obtinet

E in duobus reis credẽdi: vt ſi vnus compromiſerit, vetituſque ſit agere altero petente, committatur pœna, ſi ſocij ſint: non committatur, ſi ſocij non ſint, vt hæc tradit Paulus, *in d. l. ſi duo,* 34. *de recept. arbitris.* Neque verò is ſibi parum conſtare videri debet, quod idem ait, *in d. l. ſi vnius,*

vnius

vnius correi ſocij pactum alteri non nocere. Nam hoc verum eſt, quatenus res ad ſocium pertinet, qui non eſt pactus. Illi enim ius ſuum auferri non poteſt: quare nec in propoſita ſpecie nocet ſuũ petenti pactum, vnde & ei quod debetur ex obligatione, ſoluendum eſt: ſed ei qui compromiſit, dummodo ratam habeat ſocij petitionem: damnoſa eſt hæc petitio: quia certum eſt, contra compromiſſum fieri, cum pro parte quæ ad ipſum peruentura eſt ex ſocietate eius nomine agatur. Sufficit autem pro parte contra cõpromiſſum peti, vt pœna ſolide debeatur, *l. 2. §. fi. ſup. de verb. oblig.* Nec enim in ea quæritur, an & quatenus interſit eius cui pœna debetur, ſed an contra placita ſit factum, vt pœna committatur. *l. cum pœna, 43. de recept. arbit. l. ſtipulatio, 38. §. alteri, ſup. de verb. obliga. l. fin. inf. de prat. ſtipul.*

9 ¶ An vero nouare correus poſſit, non iniuria dubites, propterea quod hoc Venuleius, *in l. ſi rem, 31. §. fi. inf. de nouat.* affirmare Paulus *in d. l. ſi vnus,* negare videatur. Verius videtur quod communiter receptum eſt, vt ſocij nouare non poſſint: *d. l. ſi ſeruus,* iam enim ante diximus, ſocium ius ſuum auferre ſocio non poſſe. Atqui acceptilatione auferre poteſt, *d. l. nemo, 69. pro ſocio.* Recte: quia id in ipſa ſtipulatione actum eſt, vt alteri altero in-

A uito ſolui poſſit. Integrum enim vnicuique promiſſum eſt: quare & integrum vni ſolui poteſt. At acceptilatio nihil aliud eſt, quam facta ſolutio, quæ iure ciuili pro vera habetur, & obligationem tollit, *§. item, Inſt. quibus mod. toll. oblig. tot. tit. inf. de acceptil.* B Sed nouatio non extinguit obligationem, verùm ſolummodo mutat. Quare cum per eam non liberetur debitor, vt nec per delegationem, neque obligationi ſatisfiat: æquius eſt, correo ius ſuum aduerſus debitorem adhuc obligatum durare, præſertim cũ C in ſtipulatione permiſſum non inueniatur correo: vt mutare obligationem, ſed ſolum vt ſolutionem acceptare poſſit. Contra eſt, ſi nouatio fiat ab eo qui ſocius non eſt, neque vllam contractus vtilitatem cum alio participat: ſed eam ipſe totam conſe- D quitur, vt qui pecuniam mutuã ſolus dedit: Sanè hic nulla cauſa eſt, quare nouare is non poſſit, & alteri cui nihil effectu debetur, quique tantum fideiuſſor eſt, poteſtatem agendi per nouationem auferre, *d. l. ſi rem, 31. §. ſi duo, inf. de nouatio.* Reliqua correorum facta, quæ obligationem E aut extinguunt, vt ſolutio, acceptilatio, iuſiurandum: aut extinguendam præſcriptione retinent, vt interruptio quam facit creditor, debitor admittit: quin correis noceant atque peroſint, & in his vera ſit Pomponij, *in l. pe-*

multim. regula, minùs habet dubitationis. Quare cum pro inſtituto noſtro ſatis diu hic hæſiſſe videamur ad reliqua tranſeamus. *vide Cuiac. in d.l. ſi vnus, & alibi paſſim, de pact.*

De ſtipulatione ſeruorum Tit. III.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio dubitandi & decidendi.*
3 *Quibus ſeruus ſtipulando acquirat.*

1 NOn † modo liberæ perſonę, ſed etiam ſerui ſtipulari
2 poſſunt. Etſi enim † in ijs quæ ad ius ciuile pertinent, nulla eorum habetur ratio, *l. quod attinet, 33. de regul. iur.* neque perſonam ſuſtinere aliquam videntur, *§. ſeruus, Inſtit. de cap. diminut.* tamen quia reſpectu domini, caput habent, rectè ſtipulari poſſunt. Nam dominus cui acquiritur, quadam iuris interpreta-A tione, per manum ſerui, tanquã inſtrumentum, contrahere fingitur. Itaque nihil intereſt, ſibi an domino, an ſine adiectione ſeruus ſtipuletur, *l. 1. in princip. hoc tit.* Quod ſi plurium ſeruus ſit communis, pro dominicis portionibus ſingulis quæritur: niſi B iuſſu vnius aut nominatim alicui ſtipulatus ſit, *§. ſi, Inſtit. eodem, l. 1. §. ſi ſeruus, & §. communis, l. 5. cum ſimilib. hoc tit.* Sane † ſi 3
factum ſtipuletur ſeruus, quod ſuam perſonam reſpiciat: vt ſibi licere agere, ire, &c. perſona tantum ſtipulantis continebitur: C *§. penult. Inſtit. eod.* quia perſonalia facta ad alios tranſire non poſſunt, *l. vnic. §. ne autem. de caduc. toll.* Porrò cum hæreditas perſonam defuncti ſuſtineat, *l. hæreditas, 34. de acquir. rer. dom.* hæreditarius etiam ſeruus ſtipulari poterit: D *in princ. Inſtit. eod.* exceptis ijs rebus quæ ſine vera perſona eſſe nequeunt, vt eſt vſufructus, *l. vſufructus, 26. h.t.*

DIGEST. LIB. XLVI.

DE FIDEIVSSORIBVS & mandatoribus, Tit. I.

1 *Continuatio.*
2 *Fideiuſſor quis, vnde dictus: quis expromiſſor, & mandator.*
3 *Cauſa efficiens: qui fideiubere poſſint, vel non.*
4 *Materia: & an naturali, ciuili, criminali obligationi fideiuſſor accedere poſſit: & multarum antinomiarum conciliatio.*
5 *Forma: quomodo fideiuſſio contrahitur*

trahitur, & an in duriorem cauſam accipi poſſit.

6 *Finis & effectus: & quomodo fideiuſſores conueniantur.*

1 STipulationes, † facimus aut noſtro nomine, aut alieno. Qui autẽ alieno nomine obligatur, fideiuſſor dicitur: & plerumque ab eo quod proprio nomine obligamus, alios accipimus, qui eadem obligatione teneantur: dum curamus, vt quod in obligationem deduximus, tutius nobis debeatur, *l. 1. §. ſed aut proprio, ſupr. de obl. & actio.*

2 ¶ Fideiuſſor larga ſignificatione omnis is dicitur, qui alterius obligationem ſuſcipit, & fide ſua eſſe iubet: vnde & fideiuſſor dictus, *l. quamuis, 8 §. ſi mulier, 2. ſup. ad S.C. Velleian.* ſiue ſit fideiuſſor, ſiue mandator, ſiue conſtituens, ſiue expromiſſor, *dict. l. quamuis, §. ſi conuertit*, hoc eſt, qui principalem ſe debitorem conſtituit pro alterius obligatione, *l. & eleganter, §. ſeruus ſupr. de dol. mal. leg. 4. ſupr. de condict. cauſa data.* Proprie autẽ fideiuſſor accipitur pro eo, qui per ſtipulationem ſe pro principali debitore obligat, *l. 1. Cod. de conſtit. pecun.* quem ſponſorem aut appromiſſorẽ Cicero & veteres I.C. appellant, *l. 5. §. ſatis acceptio. de ambor. obligat, l. in omnibus, 43. inf. de ſolution.* Quo ſenſu & hic accipi, inſcriptio tituli docet, quæ

A fideiuſſorem diſcernit à mandatore. Mandator autem præcedit obligationem, & is dicitur, cuius mandatu cõtrahitur, vel qui mãdat alicui credi aut cum aliquo contrahi, atque ita fide ſua eſſe iubet, vel ſe ſoluturum conſtituit. *l. ſi vero, 12. §. ſi poſt creditam, ſup.*

B *mandati. gl. 1. & Dd. in Auth. de fideiuſſ. in princ.* Fideiuſſor autẽ plerumq; ſequitur obligationem, quanquam & præcedere poteſt. *§. fideiuſſor, Inſtit. de fideiuſſ.* nec mandatu eius principalis obligatio, conſtituitur, ſed alterius rogatu accedit ad principalem ob-

C ligationem, eamque fide ſua munit, vnde & mandati actionem habet: *l. hæredem, 14. l. ſi mandauero, 22. l. ſi fideiuſſor. 29. l. rogatus, 33. l. ſi quis, 46. l. ſi is qui, 50. cum ſimil. ſupr. mandati.*

¶ Cauſa efficiens fideiuſſionis, eſt voluntas perſonæ idoneæ fide- 3

D deiubentis, diſertis verbis explicatu. Dico Idoneæ perſonę. Nam etſi regulariter omnes fideiubere poſſunt, qui obligari. *Azo in prin. C. eod.* tam patres quam filijfamilias: *l. 3. §. ſed ſi filius, de peculio. l. filiusfamilias, 8. Co. eod.* tamen quia fideiuſſionis contractus dã-

E no duntaxat eſt ſpondenti, ſicuti dicitur, Sponde, præſto noxa eſt: ideo quædam perſonæ excipiuntur, quarum vtilitati adempta intercedendi poteſtate leges conſulunt: vt ſunt mulieres, *tot. tit. ſupr. ad S. C. Velleian.* milites, *l. milites, 31 C. de locato. & conduct.*

ſeruus extra rem peculiarem fideiubens, *l. ſeruus,* 20. *hoc titul.* Pupilli tamen & minores authoritate tutorum ac curatorum rectè fideiubent, quamuis in integrum reſtitui poſſint, *l. ſi Titius,* 49. *hoc tit. l. ait prætor.* 7. §. *non ſolum, de minor.* eoque pro idoneis fideiuſſoribus non habeantur, *l. de die,* §. 1. *ſupr. qui ſatiſd. cog.* Etſi autem fideiuſſio videatur quædam eſſe donatio ac dilapidatio, *l. in perſona,* 30. §. *vbi, Iaſ. de pact.* quæ ne cum authoritate quidem tutorum his permiſsa eſt, *l. fi.* §. *fi. C. ſi maior factus alien. ratam habis, l. ab agnato.* 12. *l. fin. ſupr. de curat. furioſ.* (quia donare eſt perdere, *l. filiusfamilias,* 7. *in princip. ſu. de don. l. contra.* 29. §. *fin. ſupr. de pact. Bal. & Doctores, in l.* 1. *Co. ſi aduerſus don.* tamen aliud receptum eſt, vt & in reliquis contractibus, quos infantiam egreſſi rectè tutore authore ineunt, *tot. tit. ff. & Co. de authorita. tutor.* Et certe fideiuſſio non eſt donatio, cum ſi quid præſtet fideiuſsor, actione mandati repetere poſſit, vt ſuprà dictum eſt. Sine horum porro authoritate minores ex communi ſententia (nam contra diſputari poſset, *ex l. puberes,* 120. *de verb. obligat. & quæ dixi Inſtit. de aut. tutor.*) fideiubendo non obligantur, *l. ſi curatorem,* 3. *C. de in integr. reſt.* niſi minor quando curatorem non habet, *l. puberes,* 120. *ſupr. de verb. oblig.* quam ita in-

A *telligunt Dd. Sed Cuiac. ibi contrà. dixi ſupr. de aut. tutor.* aut dolo decepit aduerſarium tanquam maior, vel curatorem non habens: *tot. tit. C. ſi minor ſe maiorem dixerit.* quod ſi dolus ceſset, imputandum ei eſt qui cum eo contrahit, cuius conditionem
B ignorat, *l. qui cum alio.* 20. *vbi gl.* 1. *Deci. & alij, de reg. iur.* Porrò clerici & monachi an fideiubere poſſint, alibi latius diſputatur, *in Auth. de ſanctiſſ. Epiſcop. & ab Hoſtienſ. in Rubr. extr. eodem, num.* 3.

¶ Materia circa quam, & cui 4
C fideiuſsor accedere poteſt, ſunt omnes omnino obligationes, *l.* 1. *hoc t.* ex quibuſcunque ortæ contractibus, §. 1. *Inſt. eod.* non modo principales, ſed etiam acceſſoriæ: *l. plures,* 18. §. *vlt. hoc tit.* nec tantum vtroque iure tam ciuili quam naturali firmæ, ſed
D etiam alterutro, nam pro naturali tãtum obligatione rectè fideiubetur, *l. quod enim,* 18. *l. fideiuſſor,* 17. §. *fideiuſſor, l. Marcellus,* 26. *hoc tit.* Eoque ſi debitor naturaliter obligatus maneat, dicendum eſt, & fideiuſsorem obligatum manere: *l. vbicunque,* 61.
E *hoc tit.* vt ſi minor, *vide Dd. in l. Marcellus, hoc tit.* aut mulier, *vide l. ſi mulier,* 16. §. 1. *ad Velleian. l. ſi vero,* 12. §. *hoc amplius. mand. Tiraqu. in l. con. verb. pen. gl.* 1. *n.* 14. aut alius principalis debitor reſtitutione in integrum à ciuili obligatione liberetur, *tot. tit. Co.*

de

de fideiuſſor. minor, Ideo autem huic obligationi accedere poteſt fideiuſſor, nec intelligitur in duriorem cauſam quam principalis obligari: quia & ipſe debitor natura debet, ac ſi ſoluat, repetere nequit: nam de eiuſmodi obligatione naturali loquimur, *d. l. quod enim, d l. fideiuſſor, §. fideiuſ.* Itaque fideiuſſio, quæ quædam eſt ſolutio, aut certè ſolutionis ſecuritas, eodem modo ex obligatione naturali conſtabit, quo ſolutio. Econtrario rectè ciuili obligationi accedit fideiuſſor, *d. l.1. Inſtit. eodem.* quæ tamen eandem vim habeat; videlicet vt aut actionem producere, aut ſoluti impedire repetitionem poſſit, *vt in l.4. §. ſi ex conuent. ſup. de re iud. l. Gracè, 9. §. & poſt litem, hoc tit. l. pen. C. de non num. pec.* Namque obligationes nullo iure tantam vim habent, vt condictionẽ indebiti impediant, ijs haudquaquam rectè accedere fideiuſſores dicendum eſt: vt cum quis præſcriptione temporis ab obligatione liberatur, *l. ſi quis poſtquam, 38. hoc tit.* Solutum enim ex hac cauſa repeti poteſt, *l. indebiti, 15. §. 1. de condict. indeb. l. ſi quis, 8. C. de præſcript. 30. annor. optim. tex. cum gloſſ. in l. fin. §. final. infr. rem ratam haberi.* De quo caſu loqui Paulum, *in l. ſi poſteaquam, 38. hoc tit.* manifeſtum eſt. Requirit enim fideiuſſio, cùm ſit acceſſoria, *l. hi qui, 35. hoc t.* principalem obligationem cui adhæ-

A reat, *l. qui contra, 12. hoc t. l. 1. §. debitum, l. eum qui Epheſi, 5. ſup. de conſtit. pecun.* nam acceſſoriũ ſine principali non conſiſtit: *l. 4. C. depoſ. l. cùm principalis, 139. de reg. iur.* & iniquiſſimum eſſet, ad ſolutionẽ eius rei cogere fideiuſſorem, quam principalis debitor

B ad eò non debeat, vt etiam ſi ſolueret, repetere nihilominus poſſit. Quare nec tunc tenebit fideiuſſio, cum pro non obligato, *vt in d. l. qui contra.* aut turpi, improbatoque legibus contractu interceditur: *l. cum lex, 47. hoc tit.* vt quando pro eo fideiuſſum eſt,

C qui cùm libertus non eſſet, operas promiſſi; *l. ſi quis pro eodem, 57. hoc t.* quas ab ingenuis exigi quoquo pacto, legib. eſt vetitum, *l. penult. ſupr. ſi à parente quis fuerit manum. l. penult. ſupr. de obſeq. præſtand. Iaſon in l. ſi non ſortem, §. libertus, de cond. indeb.*

D idque tuendæ libertatis cauſa; *l. Titio, 71. §. Titio, 2. de condition. & demonſtr.* quæ cùm iuris ſit naturalis, conſequens eſt, promiſſionem in eius fraudem factam, ex iure naturæ nullam vim obtinere: aut cùm quis pro ſeipſo fideiubet: *l. hæres, 22. hoc tit.* aut

E pro eodem eidem, *d. l. ſi quis pro eod. 57. §. 1. hoc tit.* Sed an in criminalibus cauſis fideiuſſio locum habeat, quæſtiones eſt. Et verius videtur locum habere: *d. l. ſi quis, 57. § fin. hoc tit. l. 1. l. diuus, 3. infr. de cuſtodia reor. Auth. hodie, Cò. eod. c. ſi cleric. 15, § fin. de ſent. ex-*

com.lib.6.vide etiam c.cum homo, cum gloſ. 23. quæſt. 5. hactenus tamen, vt fideiuſſores ſe ad pœnam pecuniariam obligent, *l. ſi quis*, 4. *de cuſtod. reor.* non etiam ad corporalem, *Dd. in l. ſi à reo*, 71. §. *fin. hoc tit.* Nam cùm nemo ſit Dominus membrorum ſuorum, *l. liber*, 13. *ad l. Aquil. c. ſi non licet*, 23. *quæſt*. 5. non poteſt ſe vllo quis contractu ad pœnam corporalem, *Bart. in d. l. ſi quis, circa princ. Bald. in l 1. Cod. ne fideiuſſores dotium dentur, & in leg. quoties, de noxal. actio. Cyn. in l. ad commentarienſem, Cod. de cuſtod. reor. Panorm. Imol. & commun. Canoniſt. in Rubr. de fideiuſſ.* aut carceres, *Bart. in l. alias*, 15. *n*. 10. *& Dd. ff. ſolut. matrim. & in l. ob as: vbi Bald. Salic. Co. de act. & obl. Hyp. ſing.* 164. obligare (nam & hi pœnam continent, *l.* 3. *de cuſtod. reor. l.* 2. *C. eod. tit.*) ſicuti nec ad torturam, *Doctores contra gloſſ. in l. interdum*, 56 §. *qui furē, in fi. de furtis, Hyp. in pract.* §. *expoſita, num.* 55. *Paris de Put. in tract. Syndi. in verb. tot. iura.* Quare non valet fideiuſſio de ſiſtendo, aliquem ſub pœna corporali. *Bart. in l.* 4. *de cuſtod. reor. And. in tract. maleſi. ad verb. pro quibus fideiuſſ. in princ.* Et qui ſimpliciter pro ſonte fideiuſſit, etiamſi is aufugiat, pœna tamen ſolummodo pecuniaria mulctari debet, *d l. ſi quis, de cuſto. reor.* ad arbitrium iudicis? niſi certam ipſe (vt fieri ſolet) promiſerit,

A aut ſubire pro reo iudicium ſic paratus, *l. ſancimus, C. eod. l.* 4. *vbi Bart. C. de cuſt. reor.* aut niſi dolo malo non exhibeat, aut eius dolo malo fiat, quo minus reus exhibeatur: tunc enim extra ordinem tenetur, *l. ſi Verſatorem*, 13. *vbi Dd. C. eo. d. l. ſi quis, vbi Bart. &*

B *Dd. in l. cum homo*, 23. *q*. 5. *Panormit in d. Rubr. de fideiuſſ.* Iure porro Saxon. Vuerigeldio tantū mulctari poſſe videtur, *Land. lib.* 1. *art.* 65. *D. Leinch. diſſ.* 21.

¶ Forma fideiuſſionis in ſtipulatione conſiſtit: *l. blanditus*, 12. *C. eod.* quæ ſemper interueniſſe

C præſumitur, ſi ſcriptū ſit fideiuſſum eſſe, §. *fin. Inſt. eod.* Sicuti autem reus principalis, niſi de ſe promittat, non obligatur: *l. ſi ipſulat.* 38. §. 1. *ſup. de verb. obligat.* ita fideiuſsores non aliter tenentur, quam ſi quid daturos vel facturos ſe promittant, *l. ſicut*, 66. *h. t.*

D & quidem eidem creditori cui debitor debet; *d. l. fideiuſſ.* 17. *in princ. l ſi mihi*, 24. *hoc tit.* atque id ipſum quod in principali obligatione comprehenſum eſt. Nam ad aliud durius cauſa, re, tempore, loco obligari non poſſunt: *d. l. Græcè*, §. *illud. cum* §§. *ſeqq. vide*

E *Bart. diſt. in d. l. hi qui, hoc titul.* etſi in cauſam leuiorem poſſint. §. *fideiuſſor. Inſtit. eod. d. l. hi qui acceſſionis*, 34. *d. l. Græcè*, §. *illud.* puta in partem pecuniæ: aut ſub conditione, &c. *l. fideiuſſor, hoc t.* Etenim cum leuius obligantur, ſubeſt certè obligatio cui accedant:

dant:

dant: cùm duriùs non item, ſal-
uē in eo quod plus eſt in fideiuſ-
ſione,quàm in principali. Deinde
& illud abſurdum eſſet,maius ac-
cedere minori,& in acceſſoria ob-
ligatione plus eſſe quam in prin-
cipali, *d.l.hi qui acceſſionis, l.uni-
ca, vbi Dd. Co. de ſent. qua pro eo
quod inter.profer. l. Titius, 43. in
fin.cum ll.ſeqq.ſupr.de act. empt.*
Qua ratione placuit fideiuſſorem
in cauſam duriorem acceptum,
ne ad id quidem obligari, quod
principalis debet. Cùm enim
plus promiſerit,diuerſum à prin-
cipali promiſiſſe videtur, & alia
eſt obligatio: ac proinde omni-
modo non tenebitur, *l. Graecè, §.
illud.* Quod verum puto, cum re-
uera alia eſt obligatio: vt cum
debitor ſub conditione, fideiuſ-
ſor purè promittit, *d.§. illud.* aut
debitor obligatione dandi tene-
tur, fideiuſſor in factum, *gl. in l.
cum filiusfamil.49.§.1. ad verb.
neuter, de verbor.oblig.* promittit:
hic enim alia atque alia obligatio
eſt: argumento eſt, quòd & ſti-
pulatio vitiatur, in qua pura eſt
ſtipulatio, promiſſio conditiona-
lis, vel contra, *l.1.§.ſi quis, de
verb.oblig.* At cum non alia eſt ob-
ligatio, ſed maior ſumma pro-
mittititur, hic videtur valere fi-
deiuſſio, ſaltem in eam quantita-
tem cui obnoxius eſt principalis
debitor. In maiore enim ſumma
ineſt minor, *l.1.§.ſi ſtipulant. de
verb.obligat. l. ſi vnus, 27.§.ſi cū
deum, 3 ff.de pact.* quæ & ipſa

A promiſſa videtur: *l.1.§.4.de verb.
obl. dixi in §.praeterea, Inſtit. de
inutil.ſtipul.* quare & promiſſio
maioris ſummæ, quam quæ ſti-
pulatione concepta erat,non om-
nino nulla eſt, tanquam diuerſa,
ſed obligat in quantitatem ſtipu-
latione comprehenſam, *d. l. 1.§.*
B *ſi ſtipulanti.* Quamuis autem hæc
ita ſe habent: tamen poteſt effi-
cacius quàm debitor ad eandem
fideiuſſor, *d.l.quod enim,dict.l.fi-
deiuſſ.d. l. Marcell.hoc tit. cum
aliis ſupr.allegat.* cauſam obſtrin-
gi: puta inſtrumento quod exe-
cutionem habeat paratam, *Bart.*
C *in d.l.hi qui, num.11, hoc tit.Bal.
in l.ſi pro ea. num. 6. Co. mandat.*
aut adiectione alicuius pœnæ vel
facti: *gloſſ. ſing in l. ſicut, 66.
in fine quam ſequuntur Angel.
& Imol. hoc tit. Bart.in l.centum,
n.6. de eo quod cert. loc. quamuis
contrarium ſentiat, in d. l. hi qui,*
D *num. 17.* ex quo vſitata hodie
inter Germanos nobiles fideiuſ-
ſio, qua niſi principalis debitor
ad diem conſtitutam ſoluat, ad
certum ſe venturos locum,neque
inde diſceſſuros donec ſolutio
fiat, fideiuſſores promittunt. *vi-
de de hoc Ord. imper. qua hoc no-*
E *mine extra imperium fideiuſſores
euocari vetat ergo à contrario ſen-
ſu, in imperio promittit, l. cum
praetor, 12. de iud.* Cuiuſmodi
tamen obligationem pleræq; cu-
riæ Principum, maioris vitandi
mali cauſa, improbant, nec ſu-
per ijs ius dici, aut executionem

fieri permittunt. Nihil etiam impedit, quo minus fideiuſſio nō modo ſequi, ſed etiam præcedere principalem obligationem poſſit, §. *fideiuſſor. Inſt. de fideiuſſo.* atque ita futurum concipi: *l. non quemadmodum*, 35. *ſub. de iudicis*. ſic tamen vt prius fideiuſſor conueniri nequeat, quàm principalis, *l. fideiuſſor*, 37. *l. fideiuſſor*, 16. §. 1. *hoc tit.* Habet enim eius obligatio tacitam conditionem ex promiſſione principali, & ad id tempus trahitur, quo illius nempe principalis dies eſt ventura, *l. ſi teſtamento*, §. *fin. l. ſi fideiuſſor.* 32. *hoc t.* Quare quod ad effectum attinet, ſemper, ſequitur obligationem principalem. Fideiuſſor etiam vel pure, vel ſub conditione, vel ad tempus, vel ex tempore dari & accipi poteſt: *l. Lucius*, 38. *ff. mand. l. ſi pro ea*, 10. *C. eod. tit.* quo caſu poſt lapſum temporis non tenetur, etiamſi principalis ulterius ſe obligauerit. *l. ſi cum Hermes, C. loca. Iaſ. in l.* 1. *nu.* 18. *C. de iud.*

¶ Finis fideiuſſionis eſt, vt creditori caueatur, *in prin. Inſt. eod.* §. *fi. Inſtit. de replicatio.* Effectus, quod fideiuſſor peræque tenetur atque principalis debitor, videlicet ad id quod tempore fideiuſſionis erat in obligatione, ſiue ſors fuerit ſiue vſura, *l. fideiuſſores*, §. 1. *hoc t. l. inuito. C. de pact. inter empt. l. ſi mandator*, 8. *C. quod cum eo qui alie. poteſt.* nō

A etiam quod ex mora aut delicto debitoris accedere poteſt; *l. certum, de eo quod certo loco, l. cum quis*, 20. *de act.* quia fideiuſſio eſt ſtricti iuris. *Dec. conſ.* 107. *n.* 2. *cum ibi alleg.* niſi in omnem cauſam fideiuſſerit, *l. quaro*, 56. *ſup. locati.* Deinde fideiuſſores B ſinguli in ſolidum obligantur & conueniri poſſunt, ſi plures ſint: niſi creditor petitionem ipſe diuidat: *l. reos*, 23. *l. liberum*, 16. *C. eod. tit.* ſinguli enim obligationem principalem fide eſſe ſua iubent, *l.* 3. *C. eod. tit.* Ex epiſt. C tamen D. Adriani beneficium diuiſionis habent. *vide Paulum, lib.* 1. *t.* 20. & à ſingulis qui tempore litis cōteſtatę ſoluendo ſunt, viriles exigi debent, §. *ſi plures, Inſt. eo.* Dico, qui ſoluendo ſunt: nam inopis aut obligatione exēpti portionem reliqui ſuſtinent, D *l. ſi Titius*. 49. *l. ſi plures*, 28. *h. t. l.* 3. *C. eod.* Id autem ſciendum eſt, iure nouo (nam apud Veteres contra fuit, *l.* 5. *C. eod. Paul. libro* 2. *tit.* 17.) non aliter quam in ſubſidium, hoc eſt abſente debitore, vel quia ob potentiam facile conueniri nequit; *Iaſ. in* §. E *item ſi quis, n.* 68. *Inſtit. de act. vide ibid. Ang. & Hypp. in Rubr. de fideiuſſor. vbi multas tradit exceptiones ad dict. Auth. praſente, C. eod.* aut excuſſis principalis debitoris bonis; fideiuſſorem aut eius pignora, §. 1. *vbi gl. ad verb. hypothecariis, in Auth. de fideiuſſ. Auth. hoc ita ſi debito, vbi*

Salic.

Salic. n. 3. & 4. C. de pign. poſſe conueniri, *Auth. præſente, C. eod.* quod ita verum eſt, ſi de hoc legis beneficio ante litis conteſtationem excipiat. *Ang. & Iaſ. in §. item ſi quis in fraude. Inſtit. de actio. Hypp. in Rubr. de fideiuſſ. Euera in loc. legata. loco ab ordine pag. 2.* Quin & de bonis principalis fideiuſſorem, ſi ita videtur ſatisfacere poſſe, *Bart. in Auth ſi captiui, n. 3. C. de epiſc. & cler. per l. ſi procurator, §. ſi ignoranter, ff. mandat.* Item ſi vnus fideiuſſorum conuentus ſoluat, reliquos liberari: poſſe tamen eum petere à creditore ceſſionẽ actionum, quibus aduerſus fideiuſſores, qui quidem ſoluendo ſint, agat, vt viriles præſtent, *l. ſi fideiuſſor, 42. §. idem reſpondit, l. fideiuſſoribus. 18. l. cum is, 37. hoc tit. vide Bart. in l. Modeſtinus, n. 9. & 10. infra de ſolut. Euerar. conſ. 1. per tot.* Quod ante ſolutionem, vel in ipſa petendum eſt ne ſublata per ſolutionem omni obligatione atque actione, nihil ſuperſit poſtea quod cedi poſſit. *d. l. cum is, l. Modeſtinus, 76. inf. de ſolutionibus.* Poſtremo & hoc teneatur, ex fideiuſſione non dari actionẽ fideiuſſori cõtra principalem, antequam exſoluat, niſi aliter conuentum ſit, aut debitor dilapidare cœperit, aut ipſe fideiuſſor condemnatus ſit, *l. pro ea, 10. C. mand.* aut diu in obligatione ſteterit, *l. Lucius, 38. C. man.* (quod arbitrio iudicis eſt æſti-

A mandum, *Bald. in d. l. ſi pro ea, nu. 12.*) aut in fideiuſſores parata ſit ex inſtrumẽto guarentigiato executio. *Bald. præalleg. loc.* Solutione autem facta, aut poteſtate agendi iam ex dictis cauſis conceſſa, fideiuſſor exigere poteſt non modo principale debitũ B quod ſoluit, ſed quicquid fideiuſſionis nomine, damni iniuriæve paſſus eſt: *Bald. in d. l. ſi pro ea, n. 15. C. mandat.* idque contraria mãdati actione à principali debitore eiuſq; hæredibus ceſſat verò à cõfideiuſſoribus, vt dictum eſt. Contraria fideiuſſioni, C quibus tollitur, ſunt ſolutio, *d. l. cum is, l. Modeſtinus de ſolut* item nouatio, *l. 4. C. eod.* prorogatio termini *vide tamen Iaſ. in l. 1. in fin. C. de iudic. & tit. ſequent.* abſque nouo fideiuſſoris cõſenſu facta, ſententia definitiua, *Caſtr. & Iaſ. num. 19. de iureiur. Tiraq.* D *in l. boues, 89. §. hoc ſermon. n. 4. de verbor. ſignific.* obligationis diuturnitas, *vide in l. ſi pro ea, Cod. mand. Ferrar. in for. ſequen. ſeu Saxon. in fin.* repræſentatio principalis rei ſemel facta, niſi totius iudicij fideiuſſor acceptus ſit, *Hypp. in Rub. de fideiuſ. nu. 99.* E *Iaſ. & Tiraq. præalleg. loc.* & alia multa, quæ ex præmiſſis ſumi poſſunt.

De nouationibus & delegationibus. Tit. II. C. 8. 42.

1 *Continuatio.*

2 Ne-

2 *Nouatio, vnde dicta, quid ſit.*
3 *Species nouationum.*
4 *Cauſa efficiens.*
5 *Materia, & num. 2,*
6 *Forma, quomodo contrahatur.*
7 *Finis & effectus.*
8 *De delegationibus 2. tituli parte.*
9 *Quomodo contrahuntur.*

1 QVandoquidẽ † executi ſumus, quomodo contrahantur confirmenturque ſtipulationes: reſtat, vt qua ratione iterum diſſoluantur, exequamus. Soluuntur autem nouatione, delegatione, ſolutione eius quod debetur, & acceptilatione: *Inſtit. quibus mod. tollit. oblig.* de quibus ordine eſt exponendum.

2 ¶ Nouatio à nouo ſeu nouando nomen habet. Eſt enim prioris debiti in aliam nouam obligationem, vel ciuilem vel naturalem, transfuſio atque translatio: hoc eſt, cum ex præcedente cauſa ita noua conſtituitur, vt prior obligatio perimatur, *l. 1. ſi pupil. 9. h. t.* Nec intereſt, qualis obligatio præceſſerit, vtrum naturalis, an ciuilis, an honoraria, vtrum verbis, an re, ac conſenſu conſtituta, modo vt obligatio fuerit. Nam quæ non eſt, vt conditionalis, tolli non poteſt, priuſquam conditio extiterit, *l. ſi Stichum, 8. §. 1. hoc t. l. quod in diem, 12. infra de acceptilatio.* Dico autem, prioris debiti. Nam ſi aliud debitum in

A obligationem deducatur, non erit nouatio, ſed alia ſeparata obligatio, *l. ſi non ſortem. 26. § ſi certum, de cond. indeb.* niſi id actum ſit inter partes, verbi gratia: ſi pro homine vel equo qui prius debebatur, dentur & promittantur decem: *Sal. in l. fin. num. 3. C.* B *eod. Bart. in l. pen. in fin. de prætor. ſtipul.* non intelligetur prioris obligationis facta innouatio, ſed noua conſtituta obligatio, niſi de nouatione expreſſim inter contrahentes conueniat.

¶ Nouatio, *de hac materia vide etiam Paul. lib. 5. tit. 8.* aut duplex eſt. 3 C Alia voluntaria, quæ fit ſtipulationibus: alia neceſſaria, *l. aliam, 29. hoc tit. l. non ſolet, 86. de regul. iur.* quam inducit litis conteſtatio, *d. l. 29. hoc tit.* & ſententia, *gloſſ. in l. 1. C. de iudiciis per l. Iulianus, 6. de condictione indebiti.* Ideo autem neceſſaria di- D citur, quia volens nolens debitor ad eam compellitur: iudicium enim redditur in inuitum, *l. inter, 83. §. 1. ſup. de verb. obl.*

¶ Cauſa efficiens nouationis, 4 eſt aut litis conteſtatio; aut voluntas perſonarum contrahentiũ, verbis declarata: dum tamen E adultæ perſonæ ſint, & ſui iuris, neque enim nouare poſſunt in aliena poteſtate conſtituti: vt pupilli, minores, *l. nouare, 20. §. 5. hoc tit.* prodigi, *l. 3. hoc tit.* filijfamilias, *l. filiusfamilias, 23. hoc tit.* & ſeruus, *l. ſeruus, 16. l final. hoc tit. § . præterea, Inſtitut. quib. mod.*

mod. toll. oblig. l. in perſona, 30. §. 1. de pact. Cuiac. obſeru. lib. 8. cap. 11.

¶ Quod ad materiam attinet, dictum eſt, omnes obligationes quocunque modo contractas, nouari poſſe, *l. 1. h. t.*

¶ Forma nouations conſiſtit in verbis, nam extra iudiciū per ſtipulationem conficitur, *l. 1. l. 2. de legat. 1 l. 1. §. 1 hoc tit. l. 1. C. eo. titul.* Nouatio autem fit aut pure; aut in diem, aut ſub conditione: ſed non ante conditionis euentū nouatio perfecta eſſe intelligitur, *l. quoties, 14. l. ſi rem, 31. hoc tit.* Quam etiam in vniuerſum tum demum fieri placuit, cum hoc expreſſe & diſertis verbis agitur, vt prior obligatio nouetur. Qua in parte ius vetus à nouo diſcrepat. nam iure veteri ſufficiebat quomodocunque id agi, ſiue verbis, ſiue conuentione, ſiue nouæ perſonæ interuentu, *l. 2. hoc tit. l. 2. C. eodem.* Hodie autem conſtitutione Iuſtiniani non aliter (extra delegationē tamen, vt paulo poſt dicetur) fit nouatio, quam ſi diſerte contrahentes exprimant ſe velle primam obligationem aboleri, & fieri nouam, *l. fin C. de nouationibus, §. penult. Inſt. quibus modis tollitur oblig. l. ſi delegatio, vbi Salic. num. 3. C. eo Alex. conſ. 173. viſis num. 4. 5. 6. 7. & vol. 7. & conſ. 60. viſo num. 2. vol. 6. nempe quidem exceptionis, vt dicit communem Alex. conſil. 72. viſis num. 1. vol. 2.* Quare prorogato

A ſolutionis termino, non intelligitur facta nouatio, nec fideiuſſores liberantur, *Iaſ. late in l. 1. nu. 18. & 19. cum ſeqq. C. de ind. & in l. lecta. ſi cert. pet. vide Imol. contra alios, in c. conſtitut. de fideiuſſ.*

¶ Finis & effectus nouationis 7
eſt, vt perempta priore obligatione, B vna cum acceſſorijs, fideiuſſione puta & pignoribus, *l. nouatione, 18. hoc tit.* ex ſecunda is qui nouauit teneatur. Et hæc de nouationibus: iam alteram tituli partem, quæ delegationes complectitur, paucis percurramus.

¶ Delegare, eſt vice ſua alium 8
C reum creditori, vel cui is iuſſerit, dare, *l. delegare. 11. hoc tit.* Nec multum diſtat delegatio à nouatione, præterquam quod in delegatione ſemper inſit nouatio, *l. 2. eod. §. penult. Inſtitut. quib. modis tollitur obligat.* etiam iure, vt D putatur, nouiſſimo, *Bart. in l. ſingularia. num. 19. & ibi Iaſ. n. 38. 39. ſi cert. petat. Dec. conſil. 421. plene, num. 16. & 17. ex doctrina Bart. in l. delegare, 11. de nouat. Alex. conſil. 173. viſis n. 2. vol. 6. & conſil. 10. viſis num. 1. vol. 2. & conſil. 60. viſo n. 1. vol. 6.* niſi aliud E diſerte ſit actum: non autem è diuerſo nouationi ſemper delegatio: cum inter eoſdem ſine perſonæ nouæ interuentu, nouatio recte conſtituatur.

¶ Delegare autem quis poteſt, 9
vel voce, vel ſcripto, vel nutu: *l. delegare, 17. hoc t.* nihil enim aliud eſt, quam mandare, *l. ſi quis,*

12. *in ſi.h.t.* qui contractus conſenſu conſtituitur, vt alibi diximus. *ad tit.mandati, ſupr.* Et hoc quidem verum eſt, quod ad legantem attinet: nam is qui delegatur, non modo conſentire, ſed etiã ſtipulanti verbis promittere debet, *l.1.C.eod.* conſenſus enim eius neceſſarius eſt, quia nemo inuitus obligatur, *l.nec emere, C. de iure deliberandi, l. ſicut. Cod. de actionib.* Stipulatione autem opus eſt: quia hæc conuentio in nullum iuris gentium contractum incidit plane, vt verbis ciuilibus ſit corroboranda. At nominis vẽditio, aut ceſſio, etiam ignorante eo aduerſus quem actiones mandantur, contrahi ſolet: *l.1.C.eod.* nec enim hic noua aliqua obligatione implicatur debitor, ſed tantummodo ſolutionem veteris obligationis & exactionem creditor alteri mandat. *l.3.C.eod.* quod inuito etiam debitore fieri poſſe, certum eſt, *l.1.C.eo.in fin.l.nominis, c. de hæred. vel act. vend. l.nomina, ſup.de hæred. vel act. vend.*

De ſolutionibus & liberationibus. Tit. III. C. 8. 43.

1 *Quid ſit ſolutio.*
2 *Diſpoſitio huius tituli.*
3 *Quis recte ſoluat.*
4 *Cui recte ſoluatur.*
5 *Forma: & quomodo ſolutio recte fiat.*
6 *Finis & effectus:*
A 7 *Explicatio. l.1. hoc t.*
8 *Quæ vim ſolutionis habeant.*

SOlutio † large accipitur pro 1
qualibet liberatione; *l.ſolutionis, 54.hoc tit. l.ſolutionis, 176. l. liberationis, 47.infr.de verb.ſignif.* propriè autem pro eius rei quæ B debetur exolutione, *vt in tot. hoc tit. & Inſtitut. quib.mod. toll.obl.* de qua † hæc ordine videamus: 2
quis recte ſoluat, cui, quid, quomodo, quis ſit ſolutionis effectus, & quæ affinia. Is igitur † qui de- 3
bet, recte ſoluit, ſi maior ſit, ſuique iuris. nam qui ſub tutoribus C curatoribuſque degunt, vt ſine horum authoritate contrahere prohibentur, ita nec ſoluere poſſunt. *l.quod ſi forte, 13.§.1.cum ll. ſeq. hoc tit. l.quoties, 10.§.ſicut, de adminiſtr. tut. l. ſi procurator, 6.§. fin.de condic.indeb.vide quæ dixi, Inſtitut.quib.alien.non lic. §. 3. & D i.quib. mod. ob.ſol.* Quin etiam is qui non debet, nomine debitoris, quamuis ignorantis, ſoluere poteſt, & continget liberatio. *l. ſolutionis, 25. l. ſi pro me.40.hoc tit. l.ſoluendo, 41.de negotiis geſtis.* Secus ſi ſuo nomine, id eſt, ad ſuam obligationem, puta fideiuſſoriam E diſtrahendam ſoluat: *l. Caſſius, 19. l.quoties, 37. hoc t.* tunc enim debitor ſolummodo ope exceptionis adiuuatur, *l.Papinianus, 28. cum ibi not.ſupra, mandati,* D.d. *in l.Modeſtinus, 76. hoc tit.* Soluitur
† autem recte creditori adultæ 4
ætatis, non etiam minoribus, ſub

cura tutelare conſtitutis: *dict. l. quod ſi forte, §. 1. l. in pupillo, 47. hoc tit.* Et quidem inuito creditori recte ſoluitur: *l. quod quis, 49. de actionibus l. quod in die, 70. hoc tit. l. acceptam, 19. C. de uſur. d. l. obſignata, num. 9. C. eod. Dd. in l. qui Romæ, 122. in princ. ſupr. de verb. oblig.* item adiecto ſolutioni in obligatione, *l. ſi ſtipulatus fuero, 11. l. cum quis, 28. l. cum decem, 71. hoc tit.* Sed & ſeruo ex peculiari contractu recte ſoluitur: *l. ſi quis ſeruo, 18. l. ſi ſeruus, 31. l. quod ſeruus, 35. hoc tit.* Extraneis autem, quib. neque debetur, nec ſolutio permiſſa eſt, non recte ſoluitur: *l. inuito, 12. C. de ſolutionib.* niſi volente mandanteque creditore, *l. 4. C. eod. l. ſolutam, 49. hoc titul.* aut habente ratum: *l. ratum, 13. d. l. ſolutam, 49. l. cum decem, 71. §. 1. hoc tit.* vt cum procuratori generali, vel ad hoc ſpeciale mandatum habenti ſoluitur: *l. vero, 12. hoc tit.* Dico Generali: nam ei qui ad litem tantum datus eſt, non recte fit ſolutio, *l. hoc iure, 86. hoc tit.* vt nec falſo procuratori, aut ei cuius mandatum eſt reuocatum, *d. l. vero, l. cum quis, 38. §. 1. hoc tit.* Quanquam hoc caſu, debitor reuocatum mandatum ignorans, ſi ſoluerit, ex æquitate liberatur, *l. qui hominem, 34. §. ſi Titium, d. l. vero. §. fin.* Id autem ſoluendo eſt quod debetur: non enim cogitur creditor aliud pro alio recipere, *l. 2. §. 1. ſupra ſi cert. petat. l. cum is, C. eodem.*

A ¶ Forma ſolutionis eſt, vt eodem omnino modo ſoluatur quo debetur. nam verbi gratia, inuito creditori alio loco quam quo conuentum eſt, non recte ſoluitur: *l. 1. l. penult. & tot. tit. de eo quod cum certo loco, §. loco Inſtit. de act.* aut alio tempore, *l. qui* B *Romæ, 122. in princ. ubi Dd. de verb. obligat.* niſi citeriore (tempus enim adiectum debitoris gratia videtur: *l. cum qui calendis, 41. §. 1. de verb. oblig. l. quod in diem, 70. hoc tit. l. quod quis, 49. de act.*) aut in alia moneta, niſi creditoris nihil interſit: *l. Paulus,* C *99. hoc tit.* deinde & totum quod debetur eſt ſoluendum, ad hoc, vt contingat liberatio: *l. etiam, 27. l. qui ſibi, 33. §. 1. hoc tit. d. l. obſignatione, 9. C. eo.* neque enim per partes ſolutionem admittere creditor compellitur, vt verius plerique exiſtimant, *in l. tutor, §. Lucius, de uſur. & in l. 2. §. 1. de ver-* D *bor. ob.* Et quidem hic ſoluendum ne quo modo res auferri poſſint, ſiue in ſpecie debeatur, *d. l. qui ſibi, in princ. l. ſi rem meam, 20. hoc tit.* ſiue in genere, *d. l. etiam, d. l. qui ſibi, §. 1.* 5

¶ Finis & effectus eſt, vt tollatur obligatio, quæ ſolutione ipſo E iure perimitur *Inſtitut. quib. mod. tollitur oblig. in princip.* Sed quoties quis ex pluribus cauſis debet, & ſoluit aliquid, quod non omnibus, ſed aliquibus tantum debitis ſufficiat: hic quæri ſolet, in quam rem ſolutum, & quæ extincta obliga- 6

obliga-

7 obligatio videatur. Et † quidem, vt inquit Vlpianus *in l. 1. hoc tit.* in arbitrio ſoluentis eſt dicere, quod potius debitum voluerit ſolutum: & quod dixerit, id ſolutum erit. Poſſumus enim certam legem dicere ei, quod ſoluimus. Quoties verò non dicimus, in quid ſolutum ſit, id eſt, quodnam ex debitis ſolutum eſſe velimus; in arbitrio eſt accipientis, cui potius debito acceptum ferat: dummodo in id conſtituat ſolutum, quod ipſe ſi deberet, eſſe ſoluturus, quoque debito ſe primo exoneraturus eſset: id eſt, in id debitum quod non eſt in controuerſia, aut in illud in quod pro alio quis fideiuſſerat, *l.4.l.cum ex pluribus, 97.hoc tit.* aut cuius dies nondum venerat: *in d l.1.* quæ quidem lectio ſi mendoſa non eſt, hanc interpretationem neceſſario habet, vt tum ſolutio cedat debito in diem, cum nullum præſenti die debetur: alioqui planũ eſt, certa & præſentia grauiora eſſe futuris, & in illa potius quam hæc, ſolutionem conuertendam *l.cum ex pluribus, 103. hoc titul.* Neque vero Vlpian. hic certos gradus facit obligationum, ad quod ſolutio ſit referenda: ſed promiſcua exēpla recenſet, omiſſo grauiſſimo etiam debito, quod videlicet vſuris pœniſque implicatum eſt, & ante omnia ſolui debet. Quare hæc exempla ſuo quæque loco recte diſtributa valere debent, vt ita in vnumquodque ſolutio imputetur, cum nullum grauius maioriſq; momenti debitum præcedit, ac fortaſſe pro, Aut in illud, &c. Vlpian. ſcripſerat, Haud in illud, vt Ruſſardus annotauit: *in d.l.1.* & Contius *lib. diſp.1.c.7.* ait, Græcos ita legere paſſim: Non id indebitum quod eſt in controuerſia, aut in illud, &c. vt particula, Non, tranſpoſita videatur inſcitè, etiam in Florent. quæ lectio contextui ſane quam optime congruit, & omnem difficultatem tollit. Permittitur autem creditori, in id quod velit ſolutum conuertere: dummodo ſic conſtituat, vt in re ſua conſtitueret ipſe, *d.l.cum ex pluribus, 97.* ſed conſtituere in re præſenti, hoc eſt, ſtatim atque ſolutum eſt, debet, *l.1.2.3.4. cum multis ſeq. hoc tit.* Quod ſi non conſtituat, ſiquidem ſummæ ſint omni ex parte æquales, decedit de omnibus pro rata: *l.illud, 8.h.tit.* ſi autẽ aliqua durior vel grauior exiſtat, primo in eam accepto feretur, *l. 3. cum multis ſeq. hoc titul.*

8 ¶ Sunt porrò quædam vi & effectu ſolutioni paria: vt primò oblatio rei debitæ, depoſitio & conſignatio, quæ ipſo iure liberat, *l.obſig.9. C.eod. l.accepta, C.de vſur.* Secundo, confuſio obligationum: vt cum debitor creditori, aut cõtra creditor debitori ſuccedit, *l.Stichum, 95.§ aditio, hoc t. l.1.§.ſi debitor, ad l.Falcid. l.ſi Stichum, 39.§.1. l. Vranius, 72. de fideiuſ.*

fideiuſ. Tertio ſatisfactio, cum alio modo ſatisfit volenti creditori, quam de quo conuentum eſt; puta pignoribus, nouatione delegatione, *l.ſatisfactio*, 52. *hoc tit. l.ſi rem alienam*, §. *omnis*, *de pign. act.* Interitus etiam ſpeciei liberat debitorem, perinde atq; ſolutio: *l.verbor.* 107. *hoc t.l.ſi ex legati cauſa*, 23. *ſup. de verb. obl.* dum tamen ante moram debitoris intereat: *l.quod te*, *ſupra ſi certum petatur*: quin & iuſiurandum loco ſolutionis cedit, *l.iuſiur.* 27. *de iureiur.* & pactum de non petendo: quod tamen naturalem tantum obligationem, quæ conſenſu conſtat, contrario conſenſu tollit: nam ciuilem ſolummodo elidit æquitate exceptionis, *dict.l. Stichum*, §.*natural.h.t.*§.*præterea*, *Inſt.quib.mod. tollitur oblig.* Affinis eſt etiam ceſſio: *l. non ſolum*, 33. §. 3. *de vſu.* Nam quæ res debita ſolui, eadem non debita cedi dicitur: *d.l.non ſolũ.vbi Cuiac.* §.*vlt. vbi vide quæ ſcripſi Inſtitut. de vſufr. l. Modeſtinus*, 71.*h.t.l.*1. 2. *C.de act.cum ſimil.* Sex ex his omnibus nihil tam ſolutioni conſimile eſt, quam acceptilatio; de qua reſtat, vt pauca exponamus.

De acceptilationib. Tit. IV. C. 8. 44.

1 *Quid ſit acceptilatio, & vnde dicta.*

2 *Cauſa efficiens: & an ſit iuris ciuilis.*

A 3 *Qui acceptum rogare & facere poſſint.*

4 *Materia: quæ obligationes per accep. tollantur.*

5 *Forma: quomodo contrahatur, an conditionem recipiat: & de Aquiliana ſtipulatione.*

6 *Finis & effectus.*

B

Acceptilatio † eſt liberatio per mutuam interrogationem, qua vtriſque contingit ab eodem nexu abſolutio, *l.* 1. *hoc t.* nam debitor per acceptilationẽ, quaſi ciuilem abſolutionem liberatur: & creditor dicitur abſolui C ac liberari obligationis nexu, quia deſinit ei actio competere, *gloſſ. in l.* 1. §. *non autem*, *de exercit. actio. & in l. quoties*, 10. §. *ſicut*, *de admin. tutor.* Acceptilatio, inquit Iuſtin. §. 1. *Inſt. quibus mod. toll. oblig.* eſt imaginaria ſolutio: id eſt, quæ ſpeciem ſolutionis iu- D re ciuili refert: tollit enim obligationem, cui Theophilus *in d.* §. 1. differentiæ gratia addit, Solennibus verbis conſtans: qua nota ab alijs imaginarijs ſolutionib. diſcriminatur, Etſi autem nouatio quoque ſolennib. verbis conſtat, & priorem obligationem E tollit: tamen proprie imaginaria ſolutio non eſt, quippe quæ debitorem non liberet, neque abſoluat, ſed alio nouo nexu retineat deuinctum. Acceptilatio autem dicta eſt, ab acceptum ferendo: accceptum enim ferre nihil aliud eſt, quam fateri ſe ab aliquo accepiſſe, 1

cepiſſe, *l. ſi ex pluribus.* 89. *de ſo-*
lutionibus, *l. ſeruus*, 6. *de manu-*
miſs. l. tale, 48. §. 1. *de iure dotiũ*,
l. cum & ſortis, 35. *de pignor.*
action. Vnde recte acceptilatio
dicta eſt ea verborum conceptio,
qua creditor tanquam ſolutione
facta acceptum ſe habere dicit, &
debitorem liberat.

2 ¶ Cauſa efficiens, eſt voluntas
benigna creditoris acceptum fe-
rentis; quam lex fauens liberá-
tionibus, *l. Arianus*, 41. *de actio-*
nibus. approbat, & hanc liberan-
di formam valere iubet: vnde &
iuris ciuilis actus, quod ad for-
mam attinet, dicitur: *l. actus.* 78.
de reg. iur. quamuis quatenus cõ-
ſenſum conuentionemque conti-
net, & ijs qui iuris non ſunt ciui-
lis participes, permittitur, recte
ad ius gentium referatur: *l. an*
inutil. 8. §. *fin. h. t. & §. 2. vbi dixi*
Inſtitut. quibus mod. toll. obl. vide
Cuiac. lib. 5. cap. 36. *& in titul. de*
verbor. obl. & de tranſact. Scien-
3 dum † tamen eſt, eum duntaxat
acceptum rogare poſſe, qui debet:
& acceptum facere, cui debetur.
Itaque procurator, tutor, curator,
ſeruus, filius, pater, &c. non recte
alieno nomine acceptum faciunt
aut rogant, niſi nouata priore, &
in perſonam rogantis transfuſa
obligatione, *l. 5. l. an inutilis*, 8. §.
ſeruus, cum §. ſeq. l. ſpecies, 11. *l. &*
per iuſiurand. 13. *§ tutor. l. penult.*
hoc tit. Acceptilatio enim verbis
fit per ſtipulationem: nemo au-
tem alteri ſtipulari poteſt: *l. ſtipul.*

A 38. §. *alteri*, *infra, de verborum*
oblig.

¶ Materia quæ in acceptila- 4
tionem cadit, eſt verborum obli-
gatio: acceptum enim ferri non
poteſt, niſi quod verbis contra-
ctum eſt: nam acceptilatio ver-
borum obligationem tollit, quia
B & ipſa verbis perficitur: quod
autem verbis non eſt contractum,
tolli hoc modo nequit; *d. l.* 8. §.
acceptum, l. niſi, 94. *hoc tit.* §. *item*
per accept. Inſtit. quib. mod. toll. ob-
ligat. Vnumquodq; enim eo mo-
do eſt tollendum, quo eſt colliga-
tum: *l. nihil.* 36. *de regul. iur. l. ab*
C *empt. vbi Dd. de pact.* Quia tamen
ratione conuentionis, iuris gen-
tium cenſetur (vt paulo ante di-
ximus) acceptilatio: ideo ſi aliæ
quam verbum obligationes ac-
cepto ferantur, vim pacti habe-
bit ea conuentio, niſi appareat
conſenſum non eſſe, *dicta l. an*
D *inutil.* 8. *l. fin. hoc t. l. cum emptor*,
5. *de reſcind. vend. l. ſi vnus*, 27.
§. *ſi acceptilatio*, 7. *de pact.* Plane
quoniam libertorum operæ per
ſtipulationem promittuntur, *l.* 3.
cum ll. ſeqq. l. cum patronus, 22.
cum ll. ſeqq. de oper. libert. nihil
cauſæ eſt, quo minus per accepti-
E lationem ea obligatio tolli poſſit,
etiamſi iuſiurandum, vt fit non-
nunquam, *l. vt iuriſiurandi*, 7. *de*
oper. libert. fuerit adiectum, *l. &*
per iuſiurandum, 13. *hoc tit.* Hoc
enim naturam eius obligationis
cui adijcitur, induit: *l. vlt. C. de*
non numer. pecun. l. 7. §. *vltim. de*
pact.

in l. qui iuriſdict. num. 4. de iuriſdict.

5 ¶ Formam acceptilationis hāc tradit Imperator *in dicto §. item per acceptilationem.* ex Vlpiano, *in dicta l. an inutilis, §. fin.* vt debitor interroget ad hunc modum: Quod ego promiſi tibi, habeſne acceptam? & creditor reſpondeat, Habeo. Quin & Græcis aut alterius linguæ verbis fieri poteſt, ſicuti alia quævis ſtipulatio, vt hoc modo *ἔχεις λαβὼν δηνάρια ; τόσα ἔχω λαβών*: Ex his apparet & verbis tantummodo fieri acceptilationem, & ideo per hanc eas dūtaxat diſſolui obligationes, quæ verbis conſtant. Quare ſi quid ex alia cauſa debeatur, in ſtipulationem id prius deduci, atque ita demum per acceptilationem tolli debet: quem ad vſum compoſita eſt ab Aquilio Iuriſconſulto (vnde & Aquiliana dicta) ſtipulatio, per quam contingit vt omnium rerum obligatio in ſtipulationem deducatur, & ea tollatur per acceptilationem. *l. & ex vno, 18. hoc tit. §. item.* Acceptilatio autem nec in diem, nec ſub conditione fieri poteſt: *l. 4. & 5. hoc tit. l. actus, 78. de reg. iur.* quia exemplo ſolutionis naturalis, (quam realem vocant) eſt inducta: *l. in diem, 5. hoc tit.* Vt igitur vera ſolutio nō fit, niſi numerata in præſens pecunia: *l. 3. de pignoratitia actione, l. acceptam, 9. vbi Dd. C. de vſur.* ita nec ficta, cuiuſmodi eſt acceptilatio, quic-

A quam operatur, ſi in præſens nihil efficiat ſed per adiectionem diei aut conditionis ſuſpendatur: *l. actus, 78. de reg. iur.* fictio enim imitari rei veritatem debet: *l. filio, 23. de liber. & poſthum. l. adoptio, 16. de adopt. Bar. in l. ſi is qui, n. 22. de vſucap.*

B ¶ Finis & effectus eſt, vt quaſi ſolutione facta omnis tollatur per acceptilationem obligatio atque actio *d. l. in diem, §. item, l. 4. Co. de tranſact. cum ſimilibus.* 6

De prætorijs ſtipulationib. Tit. V.

C

1 *Continuatio.*
2 *Species prætoriarum ſtipulationum.*
3 *De iudicialibus.*
4 *De cautionalibus.*
5 *De communibus.*
D 6 *Quomodo hæc diſtent ab iis quæ in l. 5. de verb. obl. explicantur.*
7 *Cauſa efficiens: & materia.*
8 *Forma.*
9 *Finis & effectus.*

POſtquam † in genere dictum 1
E eſt de ſtipulationibus, quomodo contrahantur & diſſoluantur: exequamur nunc quaſdam earum ſpecies, quæ prætoris authoritate ſunt introductæ, *de his vide Paul. lib. 5. tit. 9. Cuiac. obſer. lib. 4. cap. 39. Gouean. lib. 1. cap. 35. & quæ dixi, Inſt. de diuiſ. ſtip.*

§. Prætoriarum ſtipulationum 2

tres videntur eſſe ſpecies: iudiciales, cautionales, & communes.

3 Iudiciales † eas dicimus, quę propter iudicium, vt quod in illud deductum eſt, firmum ratumque ſit interponuntur: puta rem in iudicio ratam haberi, iudicatum ſolui, & ex operis noui nunciatione. Hæ porrò diſtant ab ijs iudicialib. ſtipulationibus, quarum alibi fit mentio: *in l. 5, de verb. oblig.* Quas ideo iudiciales appellant, non quod ad iudicium pertineant, ſed quia inductæ legibus aut conſtitutionibus, mero iudicis officio exiguntur: aut cautio de dolo malo, & conſimiles, de quibus Theophil. *Inſtit. de diuiſ. ſtipulat.* At hæ iudiciales dictæ ſunt, non à iudice, ſed à iudicio, quod à Prætore ad firmanda iudicia ſint inductæ, multumque ab illis diſcrepāt; quia ex iuriſdictione prætoris deſcendunt, & ſatiſdatione opus habent (vt poſtea dicemus) quæ in illis non obtinent.

4 ¶ Cautionales etſi omnes dici poſſunt prætorię aliquo reſpectu: *l. 1. §. 1. in fin. hoc tit.* tamen proprie illæ dicūtur, quæ in hoc proditæ ſunt, non vt iudicium, ſed rem de qua agitur, conſtituant cautiorem. Hæ inſtar actionis habent: *d. l. 1. §. cautionales.* hoc eſt, ab officio magiſtratus nobili implorantur, quaſi per actionem: quod enim illo officio expediendum eſt, id non minus peti poteſt, quam quod iure actionis de-

A betur, *l. 4. § hoc autem, de damn. infect. l. quod ſi, 25. §. fin. de minoribus vide Iaſ. in l. 1. n. 8. de iuriſd.* Denique, inquit I.C. *hic dict. l. 1. §. cautionales.* vt ſit nouatio, intercedunt: hoc eſt, vt quod alioqui præſtandum ex aliqua obligatione erat, in nouam obligatio-

B nem, nempe ſtipulationem, deducatur, & in tuto locetur, datis fideiuſſoribus: vt de legato ſtipulatio, *l. ſi Stichum, 8. §. 1. de nouat. tot. tit. vt leg. nom. caut.* de tutela, quæ eſt rem pupilli ſaluam fore, *tot. tit. infra tit.* 1. rem ratam ha-

C beri, *infra, tot. tit. rem rat. hab.* & damni infecti: de qua ſtipulatione alibi eſt dictum.

¶ Communes ſunt ſtipulationes, quæ fiunt iudicio ſiſtendi cauſa: *d. l. 1. §. communes.* nā cùm neque plane iudiciales ſint (non enim in hoc fiunt præcipue, vt 5

D iudicium ſit infirmius, & res quæ petitur in tutiore loco collocetur, ſed ne fruſtrà dies agendi præſtituatur) nec omnino cautionales (nam aliquatenus ad firmitatem iudicij pertinent;) eoque miſtam quandam habeant naturam: viſum fuit communes appellare. Alia † ſane ratione com- 6

E munem vocat Pomponius, *in l. 5. de verb. oblig.* eam quæ eſt Rem pupilli ſaluam fore (nam ea hic ad cautionales pertinet) ſtipulationemq; duplæ, & de rato: propterea videlicet, quod hæ interdū à Prætore, interdum à Iudice dato exigantur, *d. l. 5. h. t. Inſtitut. de prætor.*

prætor. ſtipul. Ac ne temere hæ A ſpecies confundantur, illud in vniuerſum tenendum eſt: à Pomponio *in d. l. 5.* generalem tradi ſtipulationum diuiſionem: hic autem agi de certa ſtipulationum ſpecie, nempe de prætoria. quæ rurſum ſubdiuiditur in eas quas modò dixi formas.

7 ¶ Cauſa efficiens harum ſtipulationum eſt Prætor, qui eas introduxit, & cuius iuſſu interponi ſolent. Materia circa quam, intelligi poteſt ex exemplis ſupra propoſitis.

8 ¶ Forma eſt, vt his ſtipulationibus quid fieri conueniat: *l. 6. h. t.* eoque nomine fideiuſſores dētur. Generaliter enim in omnibus prætorijs ſtipulationibus ſatiſdatur, *l. 3. h. t.* perſonæque deſiderantur interuenientiū: *l. prætoria, 7. hoc tit.* adeo vt neque pignoribus quis, neque pecuniæ, vel auri argentive depoſitione in vicem ſatiſdationis fungatur: *d. l. prætoria, 7.* quod hodie non admodum obtinet, niſi quando bona per ſe ſunt pignori ipſo iure tacite obligata, vt in cautione Rem pupilli ſaluam fore, & ſimilibus, *vide ſupr. qui ſatiſd. cog. & tit. in quib. cauſ. pig. tacit. contra. & quæ dixi Inſtitut. de diuiſ. ſtipul.* Sunt tamen quædam in quib. repromiſſio ſufficit, quas Vlpianus enumerat, *in l. 5. §. ſtipul. hoc tit.* Quia verò hæ ſtipulationes incertum continent, quanti nimirū ea res erit: ideo ad euitandas probationum eius quod intereſt, difficultates, ſolet in his primo conuenire, vt quid fiat: & ſi factum non ſit, certa pœna inſeri, vt pœnę nomine ſtipulatio committatur, *l. in omnibus, 6. l. fi. hoc tit.* Illud etiā ſciendum eſt, ſæpius interponi prætorias ſtipulationes, cùm ſine B culpa ſtipulatoris cautum eſſe deſiit, *l. 4. h. t.*

¶ Finis eſt, vt res de qua agitur cautior ſit, interpoſita verborum obligatione. ideoque hæ omnes ſtipulationes natura ſua cautionales ſunt, *l. 1. §. 1. in fi. h. t.* Effectus eſt, vt niſi quod conue- 9
C nit ſit factum, agatur ex ſtipulatione aduerſus debitorem principalem, eiuſque fideiuſſores, *l. 4. §. 1. tit. 1.* in id quanti ea res eſt: hoc eſt, quanti intereſt factum eſſe: aut ad pœnam, ſi qua ſit verbis comprehenſa: *dict. l. 6. d. l. fin. hoc tit.*

D

Rem pupilli vel adoleſcentis ſaluam fore. Tit. VI.

1 *Continuatio.*
2 *Qui rem pup. ſalv. fore promittere cogantur.*
E 3 *Cui promiſſio fiat.*
4 *De actione huius ſtipulationis, cui, quando, aduerſus quem, ad quid detur.*

CVm † pleræque ſtipulationū prætoriarum ſpecies, alio loco, prout erat commodū, ſint 1

tractatæ , vt de legato , ad tit. vt lega. nom. ſupr. operis noui nunciatione , ad tit. de oper. no. nunt. ſupr. damno infecto , ad tit. de damn. infect. ſup. &c. nunc reliquas hic expediamus , de quibus nihil hactenus fuit dictum: cuiuſmodi ſunt , rem pupilli ſaluam fore, iudicatum ſolui, rem ratam B

2 haberi. Rem pupilli † vel adoleſcentis ſaluam fore , tutores & curatores, antequam adminiſtrationem ſuſpiciant , ſatiſdare debent : exceptis teſtamentarijs , & datiuis qui ex inquiſitione ſunt . His tamen à collega poterit offerri, vtrum ſatis accipere velint, au ſatiſdare , l. datiuus , 4. hoc tit.

3 Cauetur † autem hac ſtipulatione ipſi pupillo: l. 4. in princ. hoc titul. qui ſi præſens eſt , & fari poteſt , etiamſi eius ætatis erit, vt non intelligat quid agatur: tamen propter vtilitatem receptum eſt , recte cum ſtipulari & agere, l. ſeruum , D 6. hoc tit. Quod ſi aliter erit , ſeruus pupilli ; aut eo deficiente , ſeruus ſeu notarius publicus, eius nomine ad acquirendam pupillo actionem ſtipulabitur : l. 2. l. ſeruum, 6. h. t. aut ſane dare aliquẽ prætor debebit cui caueatur , l. 3.

4 h. t. Ex † cuius ſtipulatione non E quidem ipſo iure pupillo acquiritur : nemo enim alteri ſtipulari poteſt : l. ſtipulatio iſta, 38. §. alteri, ſup. de verb. oblig. ſed ex æquitate vtilis actio datur, l. 4. hoc tit. Hac autem ſtipulatione continetur id quod ex tutela fieri opor- Atet, l. cum rem, 11. l. tum pupillus , 9. l. ſi poſteaquam, 10. hoc tit. Itaq; datur eodem modo quo tutelæ actio : & ex ea tum demum agi poteſt : cum & tutelæ, l. 1. h. t. finita videlicet tutela : l. 4. §. hanc ſtipulationem, h. t. etiamſi in curatoribus & protutoribus ſtipulationis dies cedat , & agi poſſit, ſimulatque quid ſaluum eſſe deſijt, dicta l. 4. §. penult. & fin. Agitur autem ex hac ſtipulatione aduerſus tutores , protutores , curatores , qui tamen geſſerunt, eorumque fideiuſſores : dict. l. 4. §. 1. & quidem aduerſus ſingulos in ſoli- C dum , ſi pupillus agat : ne ex vna tutela plures cauſæ variæq; quæſtiones apud diuerſos forte iudices , diuiſa actione conſtituantur, l. fin. in fin. hoc tit. l. 2. de exercit. action. cum ſimilibus.

Iudicatum ſolui. Tit. VII.

1 *Tres clauſulæ huius ſtipulationis.*
2 *De re iudicata, clauſula.*
3 *De re defendenda.*
4 *Dolum malum abeſſe.*
5 *Explicatio l. nouiſſimæ.*

OLim † conuentus actione 1
reali aut in perſonam , ſed alieno nomine ſatiſdare iudicatũ ſolui cogebatur : *in princ. Inſt. de ſatiſdationibus* , quæ quidem ſtipulatio tres clauſulas in vnum collectas habet ; nempe de re iudicata , de re defendenda , & de

dolo

dolo malo *l. iudica 6. hoc tit.* Pri-
2 ma † eſt de re iudicata, vt in tantum committatur ſtipulatio, præſteturque, quantum iudex deberi pronunciauerit, *l. iudicati. 9. hoc tit.* ex cauſa tamen principali: nam ſi quid rei iudicatæ acceſſerit ex contumacia aut delicto rei, ad id iniquum eſſet fideiuſſores teneri: *l. vltim. C. de fideiuſſor. l. centum, de eo quod certo loco.*
3 Secunda † eſt de re, hoc eſt, de cauſa defendenda: vt niſi boni viri arbitratu lis agatur, & defendatur reus, quanti hoc nomine intereſt, exigere actor à reo & fideiuſſoribus poſſit *gloſſ. & Dd. in l. cum quærebatur, 13 & in l. iudicatum, 9. hoc tit.* Res autem defenſa non videtur, ſi non ſolidum defendatur, *l. ex clauſula, 17. h. t.* aut non loco idoneo, *l. 5. §. fin. h. t.* aut quando certum eſſe incipit, neminem poſſe exiſtere, qui reum defendat, *d. l. 2. §. ob rem,* No-
4 uiſſima † clauſula iudicatum ſolui ſtipulationis eſt, dolum malum abeſſe, ab futurumque eſſe. Quare
5 † & ad principium ſtipulationis refertur, & in futurum tempus permanet, *l. nouiſſima, 19. hoc t.* In hac ergo ſtipulatione, quia plures cauſæ ſunt vna quantitate concluſæ, ſi committatur ſtipulatio ex vno caſu, ſtatim, (id eſt, ante ſententiam, vt fieri poteſt in duabus poſterioribus; *d. l. cum quærebatur, d. l. nouiſſima.* etiamſi prioris dies non niſi poſt rem iudicatam cedat, *l. 1. hoc tit.*)

A amplius committi ex alio nō poteſt: *l. 5. §. in hac, hoc tit.* ſi videlicet idem, puta id quod in vniuerſum intereſt, & ex eadem cauſa ab eodem petatur: alias enim ſecus eſt. *l. fin. hoc tit.*

B

Rem ratam haberi, & de ratihabitione. T. VIII.

1 *Qui ſatisdare debeant rem ratam haberi.*
2 *Quando committatur hac ſtipulatio: & quæ actio hinc detur.*
3 *De iure Sax.*

C

Rem † ratam haberi petunt à ſe mutuo procuratores actoris & rei, aut cum non ſatis idoneè de mandato conſtat, *§. ſin autem, Inſtit. de ſatiſdat.* aut cum alioqui mandatum exhibere non
D coguntur; vt coniunctæ perſonæ, *l. maritus, 21. C. de procur.* nam qui alieno nomine agit quacumque (vt inquit Vlpianus) actione, id ratum habiturum, eum ad quem ea res pertinebit, cauere debet; *l. non ſolum, 39. §. 1. de procur.* rei tamen defenſor, ſi iu-
E dicatum ſolui ſatiſdederit, non alio ſatiſdationis onere grauandus eſt, niſi in certis caſibus *d. l. non ſolum, §. ſi ſtatus, & §. eſt caſus.* 1

¶ Ex hac ſtipulatione agitur aduerſus promiſſorem, eiuſq; fideiuſſores, & ſucceſſores, niſi aliud ſit actum, *l. ſi ſine, 22. § ſi procura-* 2

curatores, & §. *ſi in ſtipulatione*, *hoc t.* in id quanti intereſt dominium rem ratam habuiſſe: *l. in ſtipul.* 19. *hoc tit.* quæ quidem ſtipulatio committitur ſtatim atque dominus de re geſta certior factus, ratam eam non habet. Hoc autem accipiendũ eſt ἐν πλάτει, & cum quodam ſpatio temporis, quod magis intellectu percipi, quam elocutione exprimi poteſt: eiuſmodi enim relinquendũ eſt, quod ad deliberandum de præſenti negotio ſufficiat, niſi fortè certum tempus in ſtipulatione ſit adiectum. Quod ſi dominus primo ratum nõ habeat, poſtea im-
A mutata voluntate ratificet; etſi ſummo iure commiſſa eſt ſtipulatio, tamen exceptione doli promiſſor ſe tueri poterit. *l. quo enim*, 12. §. 1. *hoc tit.*

¶ Huius ſatiſdationis apud 3
Saxon. qui in iudicijs vnam tantum de expenſis cautionem ab
B actore exigere ſolent, nullam à reo, *Chil. in pract. cap.* 46. non magnus eſt vſus, niſi quando cõiuncta perſona ſine mãdato agit: tunc enim iuxta leges, *dicta l. non ſolùm*, *dicta l. maritus.* rem ratam dominum habiturum, cauere debet. *Chil. præall. loco, c.* 21.

DIGEST. LIB. XLVII.

DE PRIVATIS DELICTIS, Titulus I.

1 *Continuatio*, & *num.* 3.
2 *Diuiſio criminalium iudiciorum.*
3 *Quæ priuata, quæ publica iudicia.*
4 *Regulæ communes de iudicijs criminalib. rectè pernoſcendis.*

1
EXpeditis † iudicijs tã ciuilibus quàm prætorijs, ad ea tandem, quę crimẽ continent,
2 pœnamque perſequuntur, veniamus. Hæc † autem criminalia iudicia, aut ſunt priuata, aut pu-
C blica: vt etiam Platoni Ciceronique *Plato lib.* 5. *de legi. Cic. lib.* 3. *de Natur. deor.* & *alibi.* placuiſſe video. Priuata † ſunt, in 3
quibus iniuria priuato illata, cognitione Iudicis, etiam pedanei, datique, vindicatur: *l. locatio*, 9. §. *quod illicitè, de publica. l. vlt.*
D *hoc tit. l.* 1. *de teſtib. l. vnic. quand. ciuil. c. præiud. crim. l. fin. de furt.* publica, quæ ex legibus publicorum iudiciorum veniunt, *l.* 1. *infra de pub. iudicijs.* & ſcelus in Rempublicam commiſſum, corã ſuperiore magiſtratu, penes quẽ ſit imperium, perſequuntur. Sed

de

de priuatis, quæ magis cohærent,
& vicina ſunt ſuperioribus iudi-
cijs ciuilibus prius eſt exponen-
dum: quæ ſunt aut ordinaria,
aut extraordinaria, *l. fi. h. t. tot.
tit. de extraord. cri. vide Cuiac.
obſ. lib. 8. c.* 33. Ordinaria ſunt,
in quibus certa pœna præſtituta
eſt, certaque & ciuilis petendi &
iudicandi forma ſeruatur, *l. fi. h. t.*
eoque nonniſi illis quibus iniuria
facta eſt, concedi horum actio
ſolet, *l. 1. in fin. de iniur.* Extra-
ordinaria vero ſunt, quibus nul-
la certa pœna præſtituta eſt, & in
quibus ad certam pœnam ſolenni
modo, certaque petitione non
agitur, ſed petitur pro arbitrio
iudicis, proque qualitate com-
miſſi examinatio fieri, & pœna
imponi. Cùm autem illud arbi-
trium varium ſit, & huiuſmodi
examinatio ac pœna pro varieta-
te delicti commutetur, etiam ad
torturam & mortem, (vt paulo
poſt dicemus) extendi poſſit: fit
vt hæc iudicia magis ad publica
accedant, & ſint complurimum
popularia, ita vt quilibet de po-
pulo hæc intentare poſſit, *t. t. de
popul. act. de ſepulcr. viol. de ex
crim. &c.* & vt actor, velut in
publicis, ſe in crimen ac pœnæ
ſimilitudinẽ ſubſcribere debeat, *l.
vlt h. tit.* Etſi autem alia delicta
priuata ordinarijs iudicijs ſint in-
cluſa, alia arbitrio iudicis extra
ordinem punienda relinquantur:
tt. de ext. crim. tamen ſciendum
eſt, etiam de ordinarijs extra or-

A dinem agi poſſe: *l. fin. h. t. l. vlt.
de fur. l. vlt. de iniur.* quia ſæpe
circumſtantiæ aggrauant delictũ,
vt pœna grauiore, quàm ſit ordi-
naria, videatur puniendum.

¶ Portò in ingreſſu horum in- 4
diciorum, hæc velut communia
ἀξιώματα prænoſſe oportet, an-
B tequam ad ſingulorum expoſitio-
nem deſcendamus. Primò, pœ-
nalibus actionibus hæredes non
teneri, nec cæteros ſucceſſores. *l.
1. in pr. hoc tit.* niſi lis cum de-
functo fuerit conteſtata; *l. vnica,
C. ex delictis defuncto, l. pœnalia,*
124. *l. omnis,* 181. *de regulis iuris*
C ſed noxam ſemper caput ſequi,
ſuumque tenere authorem, *d. l. 1.
in fin. h. t. l. ſancimus, C. de pœ-
nis*, & cum eodem extingui: *tot.
tit. C. ſi reus, vel accuſ. l. vlt. ad l.
Iul. maieſt.* hæredibus tamen
actiones plerorumque priuatorũ
iudiciorum dari. *vide Iaſ. in l.
D pen. §. fin. ne quis eum qui in ius
voca. gloſ. in l. 2. §. emancipatus,
de coll. bon.* vt furti, &c. *d. l. 1. §.
heredes*, maximò cum crimina-
liter intentantur, *Bart. in l. final.
n. 1. h. t.* Deinde nunquam plura
delicta concurrentia facere, vt
vllius impunitas detur, quin po-
E tius vnum prægrauare alterum,
l. 2. hoc tit. vide infr. tit. de pœn.
maius tamen delictum plerumq;
ad ſe trahere quod minus eſt *Sa-
lic. in l. adulter. 5. n. 3. & 4. C. de
adulter.* Item duobus (vt dixi)
modis agi priuatis etiam ordina-
rij iudicijs: aut ordinarie ad mul-

ctam certam, pecuniariam legi-
bus præſtitutam apud ordinariũ
iudicem: aut extra ordinem ad
vindictam, & incertam, neque
iure definitam pœnam, ſed ab ar-
bitrio eius cuius ea de re notio
eſt, vt præfecti vrbis, pendentem,
*l. fin. hoc tit. l. fin. infr. tit. 1. l. fin.
de iniur.* Eiuſmodi autem pœnã,
aut actor ſibi petit applicari; & ci-
uile, priuatum ordinarium ac pe-
cuniarium iudicium inſtitutum
eſſe intelligitur: *d. l. locatio, 9. §.
quod illicitè de pub. d. l. fin. inf.
tit. 1.* aut arbitrio iudicis puniri
reum, pœnamve pecuniariam,
velut mulctam applicari non ſibi
ſed fiſco poſtulat, & vtrouis hoc
modo extra ordinem criminali-
ter agi videtur *d. l. vlt. de iniur.
& de fur. ita eſt comunis diſtinct.
gloſſ. in l. 3. verb. centum, de ſe-
pul. viol. Bart. in l. fin. n. 3. & 4.
h. t. Cano. in Rubr. ext. de iud.
Imol. in Rubric. inf. de pub. iud.
Iaſ. in Rub. C. de iud. nu. 2. Ma-
ran. in Spec. aur. part. 4. diſt. 1. §.
in ſumma, vbi glo. & Ang. Inſt.
de iniur.* Nam & fiſci cauſa pu-
blica eſt, & pœna arbitraria non
modò corporalis eſſe, ſed etiam
ad mortem extendi, ſi ſubſit de-
lictum ea pœna dignum, poteſt,
*hanc dicit communem eſſe conclu-
ſionem, Maran. in Spec. aur. part.
4. diſt. 1. & in diſp. 9. per totam.
& eſt originalis ſententia gloſſ. in
§. in ſumma, Inſtit. de iniurijs,
Bartol. in l. fin. vbi pup. educa.
deb. Bal. in c. 1. §. iniuria. de pace.*

A *iur. firm. Iaſ. in l. etſi. nu. 3. C. ſi
con. ius vel vtil. publ.* Per mul-
tum autem intereſt, vtrum cri-
minaliter agatur, an ciuiliter: vt
alibi eſt annotatum. *Maran. in
Specul. aur. part. 4. diſt. 1. nu 33.
cum mult. ſequent.* Illud etiam
hic tradendum eſt, ex omni de-
B licto, vtrouis modo, & crimina-
liter agi poſſe ad pœnam, & ciui-
liter ad id quod intereſt, & dam-
num datum: *l. locatio, 9. §. quod
illicite, de publica, l. 3. C. ad leg.
Aquil. fin. h. t. l. qui nomine. vbi
Bart. l. qui hodie, §. 1. de fal. l. ne
quicquam, vbi gl. ff. pro ſoc. Ma-
C ran. præalleg. loc. nu. 3. Boſſ. in
pract. crim. tit. de furt. n. 37.* nec
vnam actionem altera conſumi,
niſi quando vtraq; in vindictam
intenta eſt: *l. 3. vbi Bart. & Dd.
C. quan. ciuil. act. Bart. in l. 2. §.
1. vbi bon. cap. & in l. Prætor, §. ſi
dicatur, de iniu. Maran. præal-
D leg. loc. n. 5.* imo vtramque vno
libello poſſe ſimul proponi, non
quidem æquè principaliter, ſed
ſubalternatim: ſcilicet vt princi-
paliter intentetur criminale iudi-
cium, & ſecundario damna atq;
impenſæ, vna cum ſumptibus li-
tis, iudicis officio reſtitui petan-
E tur: *Bart. & Dd. in l. interdum,
de pub. iud. & in l. 2. §. 1. vi bon.
rap. Maran. præal. loc. n. 26.* aut
è diuerſò. Illud vltimo tenendũ,
non haberi, ne quidẽ iure Saxon.
cauſam pro vere criminali, niſi
ex qua pœna corpori venit infli-
genda, *vide quæ dixi inf. ad tit.*

de quæſt. & de pœn. Fachſ. diff. 11. per art. 53. lib. 1.

De furtis. Tit. II. C. 6. 2.

1 *Continuatio.*
2 *Furtum vnde dictum.*
3 *Quid ſit.*
4 *Nec voluntate ſola, neque conatu furtum fieri.*
5 *Quarum rerum furtum fiat.*
6 *Cuiuſmodi voluntas doloſa attendatur in furto.*
7 *Furtum lege naturæ prohiberi.*
8 *Species furtorum.*
9 *Cauſa efficiens.*
10 *Materia.*
11 *Forma: qui furtum, quomodo faciant: & qui pœna furti ex qua cauſa teneantur.*
12 *Finis & effectus.*
13 *De actionibus ciuilibus.*
14 *De actione dupli & quadrupli.*
15 *De actione criminali, & iudicio capitali.*

1 INter † priuata delicta frequẽtiſſimum eſt furtũ: cui coercendo, nullæ hodie cruces, nulla tormenta ſufficiunt: tanta eſt in pleriſque aliena habendi rapiendique libido. Furtum, † Labeo ſecutus Varronem ait, dictũ à furuo, id eſt, nigro, quod clam & obſcurè, ac plerumque noctu fiat, vt apud Homerum, κλέπτῃ δὲ τὰ νυκτὸς ἀμείνω. Nam & Græci κλέπτην furem, ἀπὸ τοῦ κλέπτειν, h. e. à tegendo & A occultando dixerunt. Sabinus autem Iuriſconſult. *l. 1. hoc ti.* & Gellius, *lib. 1. c. 18.* à Græco vocabulo, quò fures φῶρες appellantur, dictũ malunt nã & Græci παρὰ τὸ φέρειν, à ferẽdo φῶρας dixerunt: *l. 5. h. t.* idque probabilius eſt, & rei congruentius, vt B furem ac furtum à ferẽdo appellatum dicamus, quia aliter fieri nequit furtum, quàm auferendo & contrectando. Sola enim cogitatio furem non facit, *l. 1. §. 1. h. tit.* ſed furis eſt, qui dolo malo C rem contrectat alienam. *Paul. lib. 2. tit. 31.*

¶ Furtum eſt contractatio rei, fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipſius rei, vel etiam vſus eius poſſeſſioniſue: quod lege naturali prohibitũ eſt admittere. *l. 1. in f. h. t. §. 1. Inſt. de obl. quæ ex delicto.* 3
D Eſt contrectatio.) qui enim alienã rem attrectat, cùm ſe ad inuito Domino facere iudicare deberet, furti tenetur. *Gell lib. 11. cap. 18.* itaque † neque ſolus animus ſufficit, *d. l. 1. §. 1.* neque conatus furandi ſine contrectatione: vt ſi 4
E quis intrarit in domum alienam furti faciendi gratia, neque dum quippiam contrectarit: *l. vulgaris, 21. §. qui furti, hoc tit.* hic enim pœna furti non tenetur, ſed mitiore arbitraria, *l. ſæcularÿ, de ext. crim. Felin in trac. quãd. crim. pun. Hip. conſil. 83. n. 51. Chaſſan conſue. Burgund. tit. des iuſtices, §. 5. verb. s'il n'a grace, n. 113.* Non etiam econtrario plena ablatio

amotio-

amotioque neceſſaria eſt, ſed ſufficit attrectari rem tantum, modo animo lucrandi defraudandique ea Dominum, vt fit in re depoſita, commodata, oppignorataeque, *l. ſi pignore, 54. hoc t. §. furtum autem. Inſtit. de obl. quæ ex delicto.* Rei) videlicet alienæ, mobilis
5 † & corporalis nam propriè regulariter furtum nō fit, *l. qui iniuria, 53. §. fin. h. t.* niſi cum alio ſit communis, *l. ſi ſocius, 46. hoc t. l. rei communis. 45. l. merito, 51. ſup. pro ſocio.* aut alius in ea ius habeat, vt ſi ſit oppignorata, *§. aliquando. Inſtit. de obl. quæ ex delicto, l. in actio. 19. § fin. h. t.* vt alterius vſuſfructus ſit, vel poſſeſſio, *l. creditoris, 15. §. 1. l. cum eo, 20. l. qui iniuria, 53. §. fi. hoc tit. optimus tex. in l. 2. §. in hac action. inf. vi bon. rapto.* Addo, mobilis) nam immobilia auferri aut occultari ad defraudandum Dominum non poſſunt: *l. verum, 25, h. t.* licet Veteres aliter exiſtimarint, *l. quare, 35. ſup. de vſucap. §. quod autem, Inſtitut. de vſucap.* Subiungo, corporalis.) nam incorporalia nec tangi, nec contrectari poſſunt: *l. ſeruus, §. incorporalis, ſup. de acq. rer. dom.* etiamſi qui poſſeſſionis interuertendæ gratia, quæ incorporalis eſt, rem contrectat, furtum facere videatur, in re tamen corporali atque mobili, *l. 1. §. Scæuola. ſi quis teſta. lib. 6. l. verū, 25. h. t.* Fraudu-
6 loſa.) id eſt, † eo animo facta, vt Dominus inuitus re ſua fraudetur, *l. pen. in fin. ſup. de condict. cauſa data, &c.* nam ſine eiuſmodi fraudulenta voluntate furtū non committitur: vt ſi quis voluntate Domini ſurripiat. *l. qui vas, 48. §. qui ex voluntate, hoc tit.* aut probabiliter putet Dominū permiſſurum, *§. placuit. Inſt. de obl. quæ ex delicto.* nam ſine effectu furā-
B di furtum non fit, *d. §. placuit. vbi paſſim, tot. t. de hac materia vide quæ ſcripſi.* In hoc autem verbo differentia latet, qua furtum diſtinguitur à rapina, quæ & ipſa lucri gratia fieri ſolet, nec tamen occulto ac fraudulenter, ſicuti furtum, ſed aperta inuaſione per
C vim & arma. *tot tit. infr. vi bonor. raptor. & tit. ad l. Iuliam, de vi publica, & ad l. Iuliam de vi priuata.* Additur, lucri faciendi gratia.) nam qui alio animo occultat, aut fraudem committit non facit furtum, vt qui libidinis cauſa alienam ancillam celat, *l. ve-
D rum, 39 hoc tit.* aut qui tabulas inſtrumentaque amouet, non lucrādi (nam ſic furtum committeretur, *l. qui tabul. 27. hoc t. l. Paulus, 16. in princ. infr. de falſis.*) ſed occultādæ veritatis cauſa. Hic enim potius in falſi crimen ſe induit. *d. l. Paulus, in fin.* Itaque voluntas
E maleficia diſtinguit, *d. l. qui iniuria, 55. hoc t.* Nil autem intereſt, ſiue ipſam quis rem lucrari velit, ſiue vſum rei (mobilis ſcilicet) & poſſeſſionem: *d. l. creditoris, d. l. verum, d. l. cum eo, cum ſimil. h. t. d. l. ſi quis teſt. lib.* quod enim ius eſt in tota re, idem eſt in parte,

aut

aut vſu rei. *l. quæ de tota, 71. ſupra*
7 *de rei vendicat.* Poſtremo † loco adijcitur: quod lege naturali prohibitum eſt admittere) quod accipiendum eſt de legere in natura humana & ratione poſita, quæ docet abſtinendum eſſe alienis, oſtenditque diſtinctionem dominiorum huic corruptæ naturæ planè eſſe conſentaneam, *l. 1. cum ibi notatis ſupr. de acq. rer. domin. vbi in fine dixi.*

8 ¶ Furtorum † duo ſunt genera: manifeſtum, & nec manifeſtum. Fur manifeſtus eſt quem Græci ἐπ' αὐτοφώρῳ appellant, id eſt in, aut cum ipſo furto deprehenſum, *l. 3. hoc t.* aut indicatum, *l. 7. in fin. hoc t. l. ſiue, 10. quẽ text. Bald. in definitione furis manifeſti dicit ſingularẽ, de condict. fur.* antequam quo deſtinauit perferret, *l. 4. hoc t.* Nec manifeſtum furtum quid ſit, inde apparet: nam quod manifeſtum non eſt, hoc ſcilicet nec manifeſtum eſt. *l. 8. hoc t.* Conceptum & oblatum furtum, ſpecies potius actionum ſunt furto cohærentes, quam genera furtorum, *§. furtorum, Inſt. de oblig. quæ ex delicto. vbi dixi.* Dicitur & aliud furtum nocturnum, aliud diurnum: *l. 4. ad l. Aquil. l. 2. de fur. vbi Bald. Cuiac. lib. obſer. 11. c. 27.* item quoddam ſimplex, aliud improbum, aliud improbius, *Iaſ. in l. ſeruum, n. 12. C. de ſer. fug. per l. improbum, Co. ex quib. cauſ. infa. gl. in l. ſi te. vbi Bal. eo. tit.* aliud famoſum l. capitaliũ,

A *28. §. famoſos, vbi gloſ. de pœn. §. de furto, in Auth. vt null. iud. Bald. & Dd. in Auth. ſed nouo iure, Co. de ſeru. fug.* aliud domeſticum: ſcilicet quod à perſonis domeſticis, puta vxore, filio, miniſtro committitur: quæ ſi leniora ſunt, non puniuntur, aut ſaltem leniter:
B *l. reſpiciendum, 11. §. 1. de pœn. l. ſi quis, 52. de furt.* ſin grauiora & crebriora, vindicantur arbitrio iudicis, non tamen pœna ordinaria, ſed leuiore: *Bald. & Alex. in l. apud antiquos, C. de furt. Capol. conſi. crim. vlt. Salic. in l. eos, C. de fur.* quanquam non deſint qui
C arbitrentur, eo grauius in hoc genus fures animaduerti oportere, quo maior talibus perſonis domeſticis fides habetur: *Boſſ. in prac. crim. cap. de fur. n. 25. & 28. Chaſſ. in conſu. Burgund. ti. des iuſtices, §. 5. verb. s'il n'a grace n. 33. & 37. Tiraqu. de pœn. cauſ. 58.*
D quod admitti poteſt in ijs, quorũ fidei ſpecialiter eæ res non ſunt commiſſæ, *l. tres tutores, de adminiſt. tut. vbi glo. & Bart. verb. contrectare. Bald. c. 1. § ne vitia, n. 10. de pace iur. fir.* & qui verè furtum delinquunt. In parentibus, liberis, viro & vxore, qui ſe inuicem ſpo-
E liant, recipi non poteſt: quod hi ob rerum cõmunionem, & perſonarum vnionem furtum facere non intelligãtur, nec furti teneãtur: quamuis à Magiſtratu, extra ordinem tamen coerceri poſſint, *dixi tit. rer. amotar.* Sed & propinquis intrá quartum gradum, pœna

pœnam exiſtimarem mitigãdam: mercenarijs & miniſtris noſtris temporis, liberis vtique hominibus, non item, niſi furtum, vt dictum eſt, ſit paruum, aut in ijs, quæ fidei eorum credita fuere, commiſſum.

9 ¶ Cauſa efficiens furti, eſt fraudulosa voluntas & contrectatio. Cauſa προκαταρκτικὴ poteſt eſſe opportunitas temporis loci, rerum, ſpes lucri & occultationis.

10 ¶ Materia cuius furtum fit, ſunt (ſicuti dixi) res alienæ, *l. ſi is qui,* 59. *h.t.* corporeæ & mobiles: vt ſerui, animalia, pecunia, tabulæ, *l. qui tabul.* 27. *l. ſi quid fur,* 22. §. *fin. l. itaque,* 12. *cum ſimil. hoc t.* & cæt. (nam immobilium furtum fieri nequit, *l. quare,* 38. *de vſucap.* §. 4. *Inſt. eod.*) nec intereſt, cuius ſint quantitatis aut pretij, quod ad delictum attinet, §. *gallinarũ, Inſt. de rer. diuiſ.* itaque & pro re minima ciuiliter furti agi poteſt, *glo. Fab. Angelus & Doctores in d.* §. *gallinarum*, non etiam criminaliter, ſicuti moribus vſurpatur; niſi furtum duos Hungaricos, & dimidium excedat. nam actiones quæ infamiam aut grauiorem pœnam irrogant, non debent ex paruis ſummis dari, ſcilicet quæ minores ſint duobus aureis Veterum; *l. idem* 11. *de dolo malo,* quos pluris quàm noſtros valuiſſe conſtat. *Anton. Auguſt. emend. l.* 2. *c.* 9. *Bald. in* §. *penult. Inſtit. de Attil. tut.* Pro alienis autem rebus in hac materia habentur, quæ communes ſunt: videlicet reſpectu portionis quæ ſocij eſt: *d. l. ſocius,* 45. *hoc tit.* item propriæ, reſpectu iuris quod alius in ea habet, *l. ſi is qui rem pig.* 66. *d. l. ſi is qui,* 59. *d. l. creditoris,* 15. §. *fin. dict. l. cum et,* 20. *hoc tit.* Alienæ autem dici nõ poſſunt, quæ nullius ſunt in bonis: vnde rerum hæreditariarum, iuris ſubtilitate, furtum non fit; *l. hæreditaria,* 68. *hoc tit.* vt nec derelictarum, *l. falſus,* 43. §. *qui alienum, hoc tit.* nec iure Saxon. *Fach. diff.* 59. *per art.* 37. *lib.* 2. & *Fab. in* §. *fin. Inſtit. de rer. diuiſ.* inuentarum; quanquam iure communi ad ſe excuſandum, repertor libello publicè propoſito, inuentionem indicare debeat; quo caſu Domino non comparente, ſibi retinere poteſt, ſi pauper eſt: ſin diues, pauperibus res inuentas diſtribuat oportet, *d. l. falſus,* 43. §. *qui alienum, h. t. Fab. & Ang. in* §. *fin. Inſtit. de rer. diuiſ. vbi dixi.* Cæterum, ſi, vt fieri ſolet, res perdita proclametur publicè, & vt reddatur Domino, Magiſtratui, aut Eccleſiæ ſignificetur: non erit à pœna, ſaltem leniore quam ſit ordinaria, ne quidem morib. Sax. immunis, qui contra eiuſmodi denuntiationem ſciens aliena celauit. Reum tamen ciuitatis furtum fieri dicitur, quia ſunt in alicuius bonis, nempe vniuerſorum, *l. ob pecuniam,* 81. *hoc tit.* quanquam hoc crimen etiam in peculatum incidit, *l.* 4. §. *fin. ad l. Iuliam peculatus,* vt cum res ſa-

cræ

eræ ac religioſæ interuertuntur, *l. 1. & 4. infr. ad l. Iuliam peculat.* Liberorum etiam hominum, vt filiorum qui ſunt in aliena poteſtate, furtum fieri dicitur, *§. interdum, Inſt. de obli. quæ ex delicto naſcuntur.*

11 ¶ Forma furti, eſt ipſa rei contrectatio, ſine qua furtum non committitur, *d. l. 1. l. ſi quis vxori, 53. §. neque verb. l. inficiando, 67. l. falſus, 43. §. ſi quis nihil, hoc tit.* Contrectationem autem accipimus, aut veram, vt cum res aufertur, aut ad alium vſum quam in quem cõmodata eſt, transfertur, *§. furtis, Inſtitut. de obl. quæ ex delict. vbi vide quæ de contrectatione dixi.* aut abducitur, *d. l. ſi quis vxor, §. ſi quis aſinum. l. alienum, 6. C. eo.* aut fictam, quam effectu conſiderato ius pro vera habet, quomodo tenetur falſus procurator, qui ſe præſente alij numerare iubet, *d. l. falſus, 43. § 1. 2.* item receptor rerum furtiuarum, *l. eos, 14. C. eo. §. conceptum, in fin. Inſt. de oblig. quæ ex delicto.* & qui in officio fraudulenter verſatur: *l. 1. §. fin. l. 2. de tut. & rat. diſtr. l. tutor, 33. de furt. l. ſi mandauero, 22. §. ſi mandauerim, ff. mand. l. ſi tibi dederim, de donat. in l. etiam, & in l. ſi ſeruum, 16. C. eod. vide infr. ad l. Iul. pecu.* quem tamen velut & nuntium, *d. l. ſi mandauero. Imol. in d. l. ſi tibi dederim, vide Iaſ. & Zaſ. in l. eius, §. quas actiones, ſi cer. pet. Chaſſ. in conſ. Burgund. tit. des iuſtices, §. 5. ordi-*

A *nat. Imper. cap. 170. l. ſi is cui, vbi Bald. n. 1. Co. de fur.* qui pecuniam creditam conſumpſit, non teneri pœna ſtatutaria furti, videl. capitali, receptiuis eſt: & ita ſeruari memini, fuſtigatione in eiuſmodi caſu decreta, non pœna capitali. *Iaſ. in l. eius qui, §. quas action.* B *ſi cert. pet. quem ſequitur ibi Zaſ. & dicit eſſe communem. vide Chaſſ. in conſ. Burgund. tit. des iuſtices, § 5. ordinat. Imp. cap. 170.* item is qui opem & conſilium ad furtum faciendum præſtitit, *l. is qui opem, 34. hoc tit. §. interdum, 2. vbi dixi, Inſt. eod.* Nonnunquã C & ille qui tantum conſuluit, aut mandauit; *vide latè Alex. conſil. 125. viſis num. 28. 29. volum. 4.* dummodo alias furtum non erat futurum: vt communiter volunt Dd. *in d. §. interdum, 2. in l. ſæpe, 53. vbi Bart. de verb. ſignific. textus in l. qui ſeruo, 36. hoc t. Decius* D *in l. conſil. 43. de regul. iuris.* aut qui duntaxat opem præſtitit ſine conſilio, *l. ſi pignore, 54. §. pen. hoc tit.* ſcilicet præcedente: ipſo enim facto, qui opitulatur furanti, non poteſt προαίρεσιν non habere fraudulentam. Sed opem ferre, E vel conſilium dare, tunc nocet authore Vlpiano, *l. ſi quis uxori, 52. §. neque verbo, hoc tit.* quando contrectatio eſt ſecuta, id eſt, furtum coſummatum. Quia tamen res mali exempli eſt; memini etiam non obſecuto furto, carcere aliquamdiu fuiſſe punitos, qui conſilium furandi dediſſent,

aut

aut operam ad id ſceleris eſſent polliciti. Illud vero ſciendum eſt, qui conſilium & opem præſtant, mitius puniri quàm ipſos fures vt rectè contra Bartolum, *in d.l. is qui opem*, exiſtimat Angelus, *in d. §. interdum*, quod & vſu obſeruatur, niſi in ipſo furandi actu auxilium fuerit præſtitum: tunc enim auxiliator cũ principali eadem pœna plectitur: vt latè confirmat, & optime diſcutit Angel. in practica criminali: *ad verb. dicto maleficio ſemper aſtitit. vide Faſch. differ.* 58. id quod & ius Sax. ſequitur. *Landr. lib. 2. art. 13. Reinhard. diff. crim.* 10. *Fachſ. diff.* 53. & meritò: qui enim auxilium in ipſo actu præſtat, ſocius eſt, ac planè ſimul furtum facit. Plures autem qui ſimul delinquunt & furãtur, omnes ſimul ad eandem pęnam, & quidem in ſolidum obligantur: *l. vulgaris, 21. §. 1. hoc t. l. ita vulneratus, 51. ad l. Aquil. gloſ. in l. ſi duo, 22. depoſ. & in c. pendentiam, 21. ad uerb. teneatur, de off. & po. iud. de leg. uide Dd. in l. ſi familia, 9. de iuriſd. l. tres tutores, 56. de adminiſt. tut.* etiam vbi ex ſtatuto, quinque ſolidorum furtum, capite punitur, nec tamen ad ſingulos quinque ſolidi ex furto peruenerunt. *And. de Iſer. in cap. 1. §. ſi quis quinque, n: 39. & 40: de pace tenenda.*

12 ¶ Finis furti eſt lucrum: adeo quidem, vt ſine intentione lucrãdi furtum non fiat, ſicuti paulò A ante eſt oſtenſum. Effectus furti, in actionibus & pœnis, quæ inde exiſtunt, vertitur: de quib. deinceps eſt dicendum. Planè odio furum inductum eſſe vult. Iuſtin. vt pluribus teneantur actionibus. *§. ſic itaque, verſ. plane, Inſtit. de action.*

B ¶ Itaque conueniri poſſunt non 13 modo rei perſecutorijs actionibus, puta ad exhibendum rei vendicatione, condictione furtiua, &c. de quibus ſuo loco diximus: ſed etiam pœnalibus, quæ quidẽ olim pro diuerſis furtorum generibus, erant diuerſæ. Ac concep- C ti & oblati furti pœnã tripli fuiſſe, author eſt Gellius, *lib. 11. cap. vlt.* Quæ † furtorum genera, vel 14 potius actiones, cum in vſu eſſe deſierint, ſuperſunt duæ tantum furti actiones, ſicuti & ſpecies, nempe ſicuti nec manifeſti, & furti manifeſti, quarum illa in D duplum, hæc in quadruplum datur, *d. §. conceptum. in fin. §. dupli, Inſtitut. de actionibus l. quid ergo, 15. §. fin. de his qui notant. infam.* veræ videlicet æſtimationis ipſius rei, *l. in furti, 50. hoc tit.* Nec in hoc quadruplo aut duplo, ſimplũ, id eſt, rei perſecutio continetur, E *§. fin. Inſtit. de oblig. quæ ex delicto. in princ. Inſt. de vi bonor. raptor.* Furti autem nec manifeſti actionem ex l. XII. Tabularum deſcẽdere, contra Baronem contenderim, *l. ſi pignor. 54. hoc ti. l. 4. ad l. Aquil. §. ſunt autem. Inſt. de noxal. act. & argumento à contrario*

ſenſu

ſenſu ſumpto. Inſtit. de perpetuis & temporalibus actionibus in princ. nam quamuis Gellius, *præalleg. cap. vlt. lib.* 11. & Theoph. *Inſt. de perpet. & temp. action.* dicant pœnam capitalem lege XII. Tabularum in fures conſtitutam, à qua deinceps receſſum ſit: tamen conſtat, eos ſolum loqui de furti manifeſti pœna, quam oſtendit Gellius capitalem fuiſſe, morte naturali vel ciuili irrogata. Itaq; Prætores poſtea mitigata legis acerbitate, pœnam quadrupli in eiuſmodi fures conſtituerunt, *in princ. Inſt. de perpet. & temp. actio.* ſed dupli pœnam furtis non manifeſtis, lege XII. Tab. irrogatam eſſe verba ipſa Gellij oſtendunt. Alijs deinde, inquit, furtis omnibus, quæ nec manifeſta appellantur, pœnam impoſuerunt dupli, quo loco non de Prætoribus Gellius agit, vt vult Baro: cum de ijs verbum ibi extet nullum; ſed de decemviris legum XII. Tabular. latoribus quorum antea fecerat mentionem: idque conſentaneũ eſt, ex legib. Solonis acceptum fuiſſe: qui abrogatis Draconis inſtitutis quę propter acerbitatem ſanguine ſcripta perhibebantur, eiuſmodi pœnam in fures ſtatuit. Cæterum cur dicemus duriorem vindictam placuiſſe in manifeſtis furtis, quam in occultis? An quia propter exemplum grauiora delicta cenſentur, quæ apertè fiunt, quam quæ ſecreto? *l. 2. §. qui rem depoſit. inf. vi bono. raptor. l. 3. vbi Agloſſ. & Dd. C. de ſumma Trinitate.* Adde quod qui palàm furatur, maiorem præ ſe fert impudentiã: nec caret violentiæ inferendæ ſuſpicione, qui in aggrediendo palam facinore, vim aliorum non extimeſcit: quod non eſt in ijs qui clam quid ſurripiunt: quorum aſtum & dolos etiam ad virtutem acuendam conferre Lacedæmonij, vnde multa diſciplinæ exempla Romani mutuati ſunt, arbitrabantur. Atque his quidem actionibus ciuiliter furtum vindicatur, quę dantur ijs quorum intereſt furtum factum non eſſe: *l. is cuius, 11. l. eum qui, 14. l. interdum, 49. l. qui iniuria, 53. §. qui alienis, l. is cuius intereſt, 85. hoc t. v de qua dixi, Inſtit. de oblig. quæ ex delict. circa finem.* paucis perſonis exceptis, vt domeſticis, *l. ſerui, 17. l. ſi quis vxori, 52. hoc tit. l. 1. & 2 ſup. rer. amotar, l. reſpiciendum, 11. §. furta, infra de pœnis.* aduerſus ipſum furem etiam impuberem, *l. impuberem, 23. hoc t.* non vero in eius hæredem, quia pœnales actiones ſunt, *l. 1. vbi dixi, ſup. de priu. delict. §. fin. Inſtit. de oblig. quæ ex delict.*

¶ Sed meminiſſe oportet, re- 15
cte etiam furti criminaliter agi, iure quidem ciuili extra ordinẽ, ad pœnam arbitrariam, *in l. fin. hoc tit.* quod tamen iudicium nõ fuiſſe publicum, l. C. *in d. l. fi.* oſtẽdit. Hodie vero reditum eſt ad ius illud antiquiſſimum Draconis, legiſque XII. Tabularum & publi-

publicum quaſi iudicium (vere enim publicum necdum eſſe nõnulli contendunt, *Iaſ. in l. cum ſeruis, n.4. de condict. ob cauſ. Boſſ. in pract. crimin. tit. de furt. n.59.*) furti conſtitutum, quod certam pœnam, eamque capitalem continet, ex conſtitutione Friderici: qui furtum quinque ſolidorum, ſed (vt interpretamur) Hungaricorum, quorum ſinguli ſeſqui Ioachimicum valent, aut (quòd in idem recidit, *d. §. ſi quis quinq; ſolidos, de pact. ten.*) rei tantundem iuxta communem æſtimationem non ſecundum affectionem & intereſſe ſingulare valentis, *l. precia, ad l. Falc. l. ſi ſeruum, 33. ad l. Aquil. gloſſ. in l. non eſt, 6. C. de reſc. vend.* laqueo, & cruce, minora autem furta, & ſcipe ac fuſtigationibus puniri voluit, *d. §. ſi quis quinque ſolidos, & c. de pace tenen.* Quod ius etſi quidã obtinere contendunt tantum in eo caſu de quo conſtitutio loquitur, ſcilicet cùm furtum in crimẽ fractæ pacis incidit, *Pan. in c. tua nos, §. fin. n.8 de hom. dicens hanc eſſe comm. Aluar. in dict. §. ſi quis quinque ſolidos. vide ord. Imp. cap. 160. Zaſ. in §. ex maleficiis. n. 3. Inſt. de act.* tamen eo iure his in terris vtimur. *Landr. lib. 2. art. 13. Sachſ. diff. 58. Reinh. diff. crim. 10.* niſi quod minora furta, quæ tamen duos & dimidiatum Hungaricum ſuperant, ſola fuſtigatione & exilio perpetuo plectantur: inferiora autem in crimina-

A le iudicium non cadunt: ſed ciuiliter tantum pœna pecuniaria, aut ſi nihil in ære fur habet, carceribus vel relegatione temporali vindicantur. Ex benigna tamen interpretatione, in noſtris curijs receptum, eſt vt ea conſtitutio intelligatur, & valere tantum de- B beat in vno furto atroci & magno, non de rebus eſculentis neceſſitatis, cauſa, ſed pecuniarijs, lucrandi animo fraudulenter cõmiſſo, de quo proprie dicta conſtitutio loquitur: non etiam in furtis pluribus modicis, etiamſi ſimul putata & iuncta, eiuſmodi C æſtimationem quantitatemque æquare, vel etiam ſuperare poſſent, Atque adeo quidem hæc ſeueritas inualuit, vt iam non ſit locus emiſſioni, ſed etiã de furtis alibi commiſſis, fur vbicunq; apprehenſus in furto, vel cum re furtiua, puniatur, & furta alio lo- D co commiſſa, in taxationem imputentur, etiamſi noſtri ea in re litigent & diſtinguant, *vide Bar. in l. fin. de fur. l. omnes, de iuſt. & iur. l. 1. C. de ſum. Trinit. Rol. Cur. conſ. crim. tom. 1. conſ. 75. relatis n. 57. per not. Dyn. Alb. & aliorum.* E *in l. ſicut, §. ſi. de accuſ. & ibi Bernar. de Plot. conſil. 133. num. 3. & 11. & 16. l. ſi abducta, 10. C. eod. Gand. in tract. de furt. pun. num. 5. Lanfr. de Oria in c. quoniam, verb. confeſſiones, n. 11. de prob.* Atque hæc quidem pœna etſi grauis eſt: qui enim in pecunia tãtum delinquit, punitur in corpore, vitamq;

pro

pro ære reddere cogitur, contra ius gentium, *Theoph. in tit. Inſtit. de iure naturali gentium & ciuili. §. 1.* tamen omnibus fere populis placuit, & neceſſaria viſa eſt, quia frequentia furtorum teſtatur, iſtis nouiſſimis ac deterrimis temporibus leui animaduerſione hæc delicta coerceri non poſſe. B Quid quod in coercendo, non tã res quæ violantur, quam qualitas delicti eſt attendenda, an videlicet & quatenus Rempub. ac ſalutem communem lædat: ad cuius conſeruationẽ, omnes leges ſunt referendæ, ſicuti inquit Cic. Salus pupilli, ſuprema lex eſto. Porrò fures non minus ſocietatem humanam violant, quam homicidæ & adulteri. C Vnde & inter capitalia delicta in Decalogo furtum refertur, & apud Veteres Romanos ac Græcos pœna capitis luebatur: vt & iure noſtro cũ circumſtantiæ furtum aggrauant. D *§. pen. Inſtit. de pub. iud. l. capitaliũ. 28. §. graſſatores, 7. de pœn.* Nec enim modo concordi & tuto cõiuctu, ac caſta maris & fœminæ coniunctione, ſed etiam diſtinctione dominiorum, tuitioneque rerum ac iuſtorum commerciorum, ad ſocietatem vitæ tenen- E dam opus eſt: quam cum violent fures, non mirum eſt, ſi exemplo ſicariorum & adulterorum, extremo ſupplicio afficiantur: præſertim vbi multis in hac effera extremæ mundi ætatis barbarie graſſantibus, ſeuerior animaduerſione eſt opus, *l. aut facta. 16. §. fin. de pœn.* id quod nunc commune quoddam ius gentium eſt effectum.

De tigno iuncto. Tit. III.

1 *Continuatio.*
2 *Tigna quid.*
3 *Sententia l. 12. de tigno iniuncto: & ratio.*
4 *De Senatuſconſ. huc pertinentibus.*
5 *An hoc caſu detur rei vendicatio.*

ET hæc † quidem in genere de furto dicta ſunt: nunc ſpecies quaſdam ſigillatim enarremus. Ac in primis ſciendum eſt, tigna aliena quandoque ſurripi, & ad eludendam actionem ædibus iungi. Tigna † autem à tegendo dicta ſunt, ciuſque appellatione continetur omnis neceſſaria materia, ex qua ædificiũ vineæque conſtant: *l. 1. § 1. h. t. l. tigna. 62. l. pali. 168. de verb. ſignif.* Porrò tigna † furtiua ædibus vel vineis iuncta, lex XII. Tabularum neq; ſoluere permittit, neque vendicare: quod prouidenter lex efficit, ne vel ædificia ſub hoc prætextu diruantur, deformeturq; ruinis aſpectus publicus, contra quam ex vſu eſt ciuitatum: *l. 2. & 3. C. de ædific. priu. l. fin. l. 2. §. ſi quid à nemine, ne quid in loc. publ.* vide

aliam rationem à me traditam, in §. cum in ſuo, 24. Inſt. de rer. diuiſ. vel vinearum turbetur cultura: ſed in eum qui conuictus eſt fraudulenter iunxiſſe, in duplum dat actionem: *l. 6. hoc tit. l. gemma, 6. ad exhibend. l. adeò, 7. §. cum in ſuo, de acquir. rerum dom. §. cum in ſuo. Inſt. de rerum*

4 *diuiſ.* Qua pœna † ob eandem rationẽ tenetur ex Senatuſconſ. & is qui rem legatam ædibus eo conſilio iunxit, vt ne præſtare eam cogatur: *l. ſenatus, 43. in prin. de leg.* 1. item qui domum ea cauſa vendidit, vt deſtruatur: *l. ſenatus, 52. de contrah. empt. l.*

5 *fin. de damn. infect.* Sane † ſi quis non pœnam, ſed rei æſtimationẽ velit conſequi, hactenus poterit ad exhibendum & rei vendicatione agere; non vt res reſtituatur, ſed vt aduerſarius, qui ſciens tignum alienum ædibus iniunxit, in æſtimationem condemnetur, quaſi dolo malo fecerit, quo minus poſſideat: *d. l. 1. in fin. l. in rem, 24. §. penult. vbi gloſſ. & Dd. de rei vendicat. l. qui res, 98. §. fin. in fin. de ſolut.* nec enim hoc vlla in parte legi xii. quæ duntaxat tolli tignum vetat, aduerſatur. Atque hoc modo res vindicari poteſt: etſi proponat tigni furtiui nomine in duplum actum. Extrinſecus enim eſt rei vendicatio & cum actione dupli concurrit, nec alia aliam electione conſumit, *l. 2. h. t.* (quippe cum ex diuerſis factis oriantur, altera ex delicto, altera ex dominio) ſed ſolum perceptione & ſolutione. Nam ſi quis duplum ex hac actione ſit cõſecutus, in quo ſimplum ineſt: cum bona fides non patiatur bis idem exigi, non poterit poſtmodum rem vendicare, *§. cum in ſuo, 24. in fin. Inſt. de rer. diuiſ. vbi vide quæ dixi.*

Si quis teſtamento liber eſſe iuſſus fuerit, poſt mortem Domini, ante aditam hæreditatem ſurripuiſſe aut corrupiſſe dicetur.

Tit. IV.

1 *Ratio edicti.*
2 *Edictum.*
3 *Cui hinc actio, aduerſus quos detur.*

Hoc † edicto Prætor coercet proteruitatem calliditatemque eorum, qui propter defectum ciuilis actionis, hæreditates depopulantur. Nam ſi quis teſtamento liber eſſe iuſſus, ante aditam hæreditatem dolo malo quid auertiſſet, agi cum eo nulla ciuili actione poterat. Facit enim hæreditati furtum, hoc eſt dominæ, *l. 5. in prin. hoc tit.* Dominus autem dominave nõ poſſunt habere furti actionem cum ſeruo; etiam poſt libertatem; niſi poſtea quoque eam rem contrectauerit; *l. ſeruus, 17. ſup. de furtis, l. 1. C. de noxal. act. l. vlt. C. an* 1

C. *an ſeruus ex ſuo facto*, vt interim taceamus rerum hæreditariarum furtum non fieri, nec eo nomine furti actionẽ hæredi eſſe: *l. in eo quod* 33. *de acqu. rer. dom.* quia à nemine poſſidentur: quod autem non poſſidetur: eius furtum fieri nequit: furto enim tantum poſſeſſio aufertur non dominium, *d. l.* 1. *§. Scæuola.* 9. *h. t. l. hæreditaria*, 68. *cum ll. ſeqq. ſup. de furt.* Itaque ne expilatæ quidem hæreditatis nomine cõueniri poteſt à domino, quia nec furti tenetur, *l. pen. inf. de crim. expil. hær.* Proinde cum natura ſit æquum eum non eſſe impunitum, qui hac ſpe hæreditatem diſſipauit, Prætor eiuſmodi edi-
2 ctum in illum propoſuit. SI † „ DOLO MALO EIVS QVI LI„ BER ESSE IVSSVS ERIT, „ POST MORTEM DOMINI „ ANTE ADITAM HÆREDI„ TATEM, IN BONIS QVÆ „ EIVS FVERVNT, QVI EVM „ LIBERVM ESSE IVSSERIT, „ FACTVM ESSE DICETVR, „ QVO MINVS EX HIS BO„ NIS AD HÆREDEM ALI„ QVID PERVENIRET: IN „ EVM INTRA ANNVM VTI„ LEM DVPLI IVDICIVM DA„ BO, *l.* 1. *in princ. hoc tit.* Hæc actio certum habet finem, vt dolo fecerit, & poſt mortem, & ante aditam hæreditatem, *d. l.* 1. §.
3 1. *verſ. habet.* Item † hæredi cæteriſque ſucceſſoribus competit: *d. l.* 1. *§. pen.* aduerſus vnum pluresve, & quidem ſolide in ſingulos, qui ſtatu liberi cum eſſent, dolo malo hæreditatem diminuerunt, *d. §. pen.*

Furti aduerſus nautas, caupones, ſtabularios. Tit. V.

IN eos qui naues, cauponas, ſtabula exercent, ſi quid à quoque eorum, quoſve ibi habebunt, furtum factum eſſe dicetur, iudicium datur ſiue furtum ope & conſilio exercitoris factum ſit, ſiue eorum cuiuſuis qui in naui nauigandi cauſa eſſet, &c. Nauigandi autem cauſa accipere debemus eos, qui adhibentur vt nauis nauiget, hoc eſt, nautas: eorum enim factum præſtat exercitor, quia eius eſt bonos ſeruos ad tale miniſterium eligere: *l.* 3. *in princ. de publican.* vectorum autem culpam non præſtat, vt nec caupo viatorum: neque enim repellere poteſt ingredientes, & probabiliter eorum ingenia atque mores ignorat: ſed in habitantiũ atque miniſtrorum facta præſtat, quos ipſe elegit. Itaque de his in duplum conuenitur: *l. vnic. h. t.* qua de actione ſupra diximus, *ad tit. naut. caup. ſtabul.*

Si familia Furtum feciſſe dicetur, Tit. VI.

1 *Vtilitas edicti.*

2 *Quemadmodum tollatur hæc actio.*

1 VTiliſſimum id † edictum Prætor propoſuit, quo dominus proſpiceret aduerſus maleficia ſeruorum: videlicet ne cum plures furtum admittunt, euertant domini patrimonium, ſi omnes dedere noxæ, aut pro ſingulis æſtimationem litis offerre cogatur: quemadmodum alias quot ſunt perſonæ iniuriam inferentium, tot naſcuntur obligationes, & actiones, ſingulique in ſolidum tenentur, *l. 9. de iuriſdict. l. ſi plures, de iniur.* Sed quia furto non iniuria præcipue, ſed potiùs damnum; cuius æſtimatio in duplum, aut quadruplum fit (non enim fit contumeliæ, ſed lucri faciendi gratia) infertur: ideo æquius viſum eſt quemadmodum in l. Aquilia, *l. illud, ad l. Aquil,* ita & in furto pro vno familiæ facto, vna tantum actione dominum teneri. Datur ergo illi arbitrium hoc edicto, vt ſiquidem velit dedere noxios ſeruos, poſſit omnes dedere, qui participauerunt furtum. Sin autẽ maluerit æſtimationem offerre, tanti pro omnibus offerat, quantum ſi vnus liber furtum feciſſet, & retineat familiam: *l. 1. in prin. h. t.* id eſt, pœnæ nomine duplũ; & condictionis ſimplum præſtet. 2 *l. 2. h. t.* Et ſane † per præſtationem ſimpli tollitur obligatio, tanquam ſolutione, *§. 1. Inſt. quib. mod. toll. obl.* vt iam amplius pœnæ locus eſſe non debeat, cum nõ ſuperſit quod dupletur. Idem- que eſt in Aquilia, quæ damnum perſequitur, etiamſi per accidens pœnalis ſit, ſed non ſemper, neq; ſua natura. At actio edicti de albo corrupto tota eſt pœnalis, in certam pœnam legis, non ſimplicis alicuius damni aut debiti quod dupletur, concepta: quemadmodum & actio iniuriarum in ſolam vindictam intenta: vt hinc ſolutione ſimpli non æque poſſit tolli obligatio: & proinde nec alterius pœna alterum ſubleuare, vt in hoc edicto. Ex quo tamen hæc facultas domino tribuitur toties, quoties ignorante eo furtum factum eſt. Cæterùm ſi ſciente eo, & non prohibente facultas ei non erit data, nam & ſuo & ſingulorum nomine, iudicio noxali conuenietur; nec vna æſtimatione, quam liber homo ſufferret, poterit defungi; *d. l. 1. §. 1.*

Arborum furtim cæſarum. Tit. VII.

1 *An cum l. Aquilia hæc actio concurrat.*
2 *Quid arborum nomine contineatur.*
3 *Quid ſit furtim cædere, cingere, deglabrare.*
4 *Cuiuſmodi ſit actio, cui, aduerſus quos detur.*
5 *Quæ actiones cum hac concurrat.*
6 *De iure Sax.*

SI † furtim arbores cæſæ, ſint, & ex l. Aquilia, & ex l. XII. Tabu- 1

Tabulariũ dandam actionem A
Labeo putat. Sed Trebatius ita
vtramque dandam ait, vt iudex
in poſteriorem deducat id, quod
ex prima conſecutus ſit, & reli-
quo reum condemnet, l. 1. hoc t.
Eſt igitur actio arborum furtim
cæſarum antiquiſſima, vtpote quę
ex l.12. Tabularum deſcendat: B
2 l.pen.hoc t. Arborum † nomine
etiam vites continentur: item
hæderæ, arundines, ſalicta, &
ſtirpes, l.5. hoc tit. Furtim cædit
3 † arbores qui clam cædit, l. 7.
& 9. h.t. ignorante videlicet do-
mino, celandique eius cauſa, d. l.
7. hoc tit. Cædere autem eſt, non C
ſolum ſuccedere, ſed etiam ferire
cædendi cauſa, l.5. hoc tit. In eo-
dem delicto ſunt, qui cingunt ar-
borem vel ſubſecant, dict.l.7.§.1.
& 2. cingere arborem, eſt degla-
brare, hoc eſt, amputatis ramis,
aut abſtracto cortice, glabram fa-
cere. Subſecare, eſt aliquo modo D
ſubſecuiſſe, d.l.5.h.t.

4 ¶ Huius actionis eadem cauſa
eſt, quæ & legis Aquiliæ: d.l.5.h.
tit. niſi quod in duplum detur l.7.
in fin. hoc t. facienda æſtimatione,
quanti domini interſit non lædi,
l.8. in princ. hoc tit. Hæc actio da-
tur dominis etiam vtilibus, non E
autem vſufructuarijs, aut colonis,
l.5. in fin. hoc t. Et quamuis pœna-
lis ſit, perpetua tamen eſt, in ſuc-
ceſſoreſque tranſit, d. l. 7. in fin.
Datur autem aduerſus eos, qui
cædunt, ſiue vnum, ſiue plures,
& ſolidum in ſingulos: l. 6. legg
9. hoc tit. item aduerſus mandan-
tem, d.l.7.§.2. in hæredem autẽ
non datur, quia pœnalis eſt, d.l.7.
in fin. Sed † & aliæ actiones ad- 5
uerſus hos competunt: nam &
furti tenentur, ſi lucri faciendi
cauſa contrectauerit, d.l.9.hoc tit.
& interdum ex locato, ſi colonus
cædat, d.l.9. item condictione, &
ad exhibendum, d. l. 9. ac crimi-
naliter etiam extra ordinem tan-
quam latrones puniuntur, maxi-
me ſi vites ceciderint, l.2.hoc tit.

¶ Iure Saxon. mulcta pecu- 6
niaria in eos qui arbores, aut etiã
ſtirpes, l.3.h.tit. cædunt aut depo-
pulantur, conſtituta eſt, nempe
ſolidorum 30. in ſingulas arbores
aut ſtirpes: Zob.lib.2. art.28. ſub
lit. S arg. eorum quæ tradit. Bart.l.
nunquam, num. 11. de priuat. de-
lic. l. Prætor, §. ſi mihi plures, de
iniur. l. 3. de term. mot. quod ſi etiã
auferant animo lucrandi, furtum
fit, & pœna furti locum habet.
Saxon.lib.2.art.28. arg. l. facien-
da, §. furtim, hoc tit. In quo ta-
men quidam diſtingunt: vt ſi no-
ctu id committatur, pœna furti
ſcilicet laquei obtineat, vbi æſti-
matio quinque Hungaricos exce-
dit: ſin interdiu, aliqua mitior,
puta relegatio & fuſtigatio ſit ir-
roganda. Reinh. diff. pœn. 1. & 24.
per art. 28. lib. 2. Cæterum qui nõ
lucri, ſed damni faciendi cauſa,
alterius hortos, ſylnas, ſtirpes, &c.
violat, euellit, l. Aquilia & iniu-
riarum ciuiliter, l. furtim, hoc tit.
arg. eorum quæ tradit Bart. l. fin.

de ex. crim. l. qui nomine, de falſ. Bonifac. de inſultis, num. 36. *per l. licitatio, al locatio, §. quod illicite, de publica.* atque adeo pro ratione delicti criminaliter arbitraria tenetur.

Vi bonorum raptorum, & de turba. Tit. VIII: C. 9. 33.

1 *Quomodo differat vis à furto.*
2 *Edictum.*
3 *Cui hinc actio detur.*
4 *Aduerſus quem.*
5 *Cuiuſmodi, & ad quid.*
6 *Quare ſingulare iudicium in raptorem detur.*
7 *Cur actio furti manifeſti, neque tamen manifeſti cum hac concurrat.*
8 *De aliis actionibus quæ cum hac concurrunt.*
9 *De damno dato in turba: edictum & actio.*

1 SEcundo † oritur priuatū criminale iudicium ex rapina & damno in turba dato: quod genus delicti non multum à furto abeſt: *l. illud, ad l. Aquil. Inſtit. de vi bon. rap.* præterquam quod hoc clandeſtine fiat, illud vero vi & palam committatur, atq; ideo atrocius delictum ſit & furtum improbius, quod in l. Iuliani de vi incurrit: *l. 2. §. vtil. hoc titul. l. 1. de effract. l. ſi te, C. ex quibus cau. inf. Inſt. hoc tit. in fin. vbi vide quæ dixi.*

A ¶ De vi bonorum raptorum 2 Prætor ita edixit: SI CVI DOLO MALO HOMINIBVS COACTIS DAMNI QVID FACTVM ESSE DICETVR, SIVE CVIVS BONA RAPTA ESSE DICENTVR, IN EVM QVI ID FECISSE DICETVR, B IVDICIVM DABO: ITEM SI SERVVS FECISSE DICETVR, IN DOMINVM IVDICIVM NOXALE DABO, *l. 1. in princ. hoc t.*

¶ Ait Prætor Si cui: videlicet 3 non modo domino, ſed omni ei ex cuius bonis res rapta eſſe dicetur: nam vi bonorum raptorum C actione agit, qui furti agere poteſt, nempe is cuius intereſt, *l. 2. §. & generaliter,* 18. *hoc tit.* Quare bonæ fidei poſſeſſor fructuarius, commodatarius, creditor, conductor, &c. quatenus eorum intereſt, rem non eſſe raptam hanc D actionem recte intentant, *l. 2. §. in hac actione,* 17. *h. t.*

¶ Additur in edicto (dolo malo) In eum igitur ſolū datur hæc 4 actio, qui dolo malo rapuit, aut rapi curauit: *d. l. 2. §. ſi quis,* 8. dolus autem ineſſe ſemper præſumitur, *d. l. 2. §. doli,* 4. *l. ſi cum* E *exceptione,* 14. *§. cum de eo quod metus cauſ.* Eſt enim vis de genere illicitorum, quæ ſemper præſumuntur dolo malo fieri, *l. ſi non conuicij, Cod. de iniuriis, l. 1. C. ad l. Iuliam, de ſicar.* niſi error, aut alia violentiæ cauſa iuſta probetur, *§. 1. Inſtit. eod. d. l. 2. §. hac actione*

actione,1}. Hæc actio etſi ſucceſſoribus datur, quia etiã rei perſecutionem continet: *in princ. Inſtit. eod.* tamen in eos non datur, nam reſpectu rei pœnalis eſt, quare ſufficere aduerſus eos condictionẽ Prætor, putauit *d.l.2.§.fi.*

5 ¶ Additur in edicto hominib. coactis) videlicet ad hoc vt damnum daretur. Sed & vnum coactum eſſe, aut ſolum quem damnum dediſſe, ſufficit, *dict.l.2.§. hominis, 3. cum ſeqq.* Addiectum eſt damni, etiam minimi, vel vna tantum re erepta, *d.l.2.§. vel cuius 7. in princ. Inſtitut. eod. vbi dixi, & §. gallinarum, Inſtit. de rer. diuiſ. & ſup. quod met. cauſ.* Iudicium dabo, inquit Prætor: videlicet intra annum vtilem in quadruplũ, in quo tamẽ rei perſecutio ineſt: *in princip. Inſtit. eo. §. ſequen. Inſtit. de act. in verſ. vi autem bonorum.* poſt annum vero in ſimplum. Quadruplatur autem verum rei precium, non etiam quod intereſt, *d.l.2.§. ſi quis, 8. §. in hac, 9. l.1. C. eod. in princ. Inſt. eo.*

6 ¶ Singulare autem hoc iudicium in vi rapientem proditum eſt, quod aliud ſit vi rapere quam furari: *d.l.2.§. ſi quis in re depoſita, 20.* imo fur improbior eſt, vt inquit Iuſtinianus, qui rapit, *in princ. Inſt. eod.* Itaque Prætor omnino in triplum punit raptorem, nulla adhibita, ſicuti in furto diſtinctione deprehenſus ne ſit in delicto, an non ſit, res magni momenti ſit necne, &c. vt dictum A eſt, *vt in furti actione diſtinguunt, in d.§. gallinarum, Inſtit. de re. diuiſ. & doli, l. ſi quis, 4. §. vlt. cum l. ſeq. ſup. de dol. mal.* In eo quoque grauius eſt hoc iudicium, quod hac actione quæ ignominiam irrogat, *c.7. de his qui not. infam.* res recte petatur. Præterea † rerum 7 B raptarum nomine furti nec manifeſti agi poteſt, neque altera actio alteram conſumit, niſi quatenus amplius eſt in actione Vi bonorum raptorum, *l. 1. hoc tit.* An furti manifeſti recte agatur, dubitari poteſt. Etſi enim manifeſtus fur eſt qui rapit, quia palã C & manifeſtè, furatur; *l. ſi vendidere, 80. §. cum raptor, 2. ſup. de furtis, d.l.2.§. ſi in re depoſita, 20.* eoq; pœna furti manifeſti; nempe quadrupli, dignus videri debeat: tamen Prætor ſingulare iudicium in hunc conſtituit, quod aliud eſſe furtum, aliam rapinam D arbitraretur: quo iudicio non quadrupli, vt in furto manifeſto, ſed tripli pœnam irrogat, merito vt vlterius conueniri raptor nequeat: & proinde contra hunc furti manifeſti actio non videatur eſſe danda: quod admittendum eſt, ſi illa iam ſit actum, §. 1. E *vbi dixi. Inſt. eo. Cuiac. lib. 8. obſ. c. 24.* alioqui verius videtur vtrũque concurrere, & alterutra agi poſſe, *d. l. ſi vendidero, §. 2.* etſi vnius electione, altera, vt quæ idẽ contineat, conſumetur, *vide quæ dixi, d.§.1 Inſt. eo. Dd. in l. 1. hoc t.* Sed † ſciendum eſt, & alijs actio-

nibus raptores conueniri poſſe, A tam ciuilibus, vt lege Aquilia, condictione furti, rei vendicatione, aliiſque condictionibus, *d.l.2. §.pen.l.ſi quis in tantam, C. unde vi, l.ſi conſtiterit, 4.Co. finium regund. l. extat, quod metus cauſa*
8 quàm criminalibus, *tot.t.ff. & C. ad l. Iuliam, de vi priuat. & ad l. Iuliam, de vi public. l.unica, C.de raptoribus virginum, l. ſi quis non dicam rapere, C.de epiſcop. & cler.* Iure porrò Sax. hæc violentia mitiſſime videl. ſimplici rei ablatæ reſtitutione punitur, *Sachſ. diff.61.per art.47. lib.3.*

9 ¶ De damno quod in turba C datum eſt, ita Prætor ait, &c.

„ CVIVS DOLO MALO IN
„ TVRBA DAMNVM QVOD
„ FACTVM ESSE DICETVR,
„ IN EVM IN ANNO, QVO
„ PRIMVM DE EA RE EXPE-
„ RIVNDI POTESTAS FVE-
„ RIT, IN DVPLVM; POST D
„ ANNVM, IN SIMPLVM, IV-
„ DICIVM DABO. *l.Prætor,4. in princip. h.t. Paul.lib.5. tit.3.* Loquitur hoc edictum de damno dato, & de amiſſo, non etiam de rapto, vt ſuperius, *d.l.4. §. loquitur, 5.* Turba, à tumultu dicta, eſt multitudinis hominum, cum E minimum decem perturbatio; rixa vero duorum: *d. l.4. §.1.* Hoc edicto tenetur non ſolùm qui damnum in turba dedit; ſed etiam is qui dolo malo fecit vt in turba damni quid daretur: item is qui dolo malo turbam concitauit, vnde damnum datum eſt, *d.l. Prætor, §.1. & 2. cum ſeq.* Hæc actio in duplum intra annum eſt, & ad verum rei pretium refertur: æſtimatione ad illud tempus relata, quo damnum factum eſt, *dict. l. 4. §. 6.*

B De incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata. Tit. IX.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio edicti huius.*
3 *Edictum.*
4 *Eius explicatio.*
5 *De aliis actionibus quæ in illis competunt.*
6 *De pœna incendij.*

EAdem † actione tenentur; qui licet alijs per vim nihil 1
auferat, tamen ex incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata, quid capiunt recipiuntque dolo malo. Cùm † enim in hiſce 2
caſibus res per tumultum incuſtoditæ, multorum iniurijs ſine obnoxiæ, publice intereſt, ſeueritatem adhiberi, ne quid in eiuſmodi tumultibus rapiatur.

¶ Ait Prætor: IN EVM QVI 3
EX INCENDIO, RVINA, «
NAVFRAGIO, RATE, NAVE «
EXPVGNATA, QVID RA- «
PVISSE, RECEPISSE DOLO «
MALO, DAMNIVE QVID «
IN HIS REBVS DEDISSE DI- «
CETVR, IN QVADRVPLVM «
IN ANNO, QVO PRIMVM «
DE

„ DE EA RE EXPERIVNDI „ POTESTAS FVERIT, POST „ ANNVM, IN SIMPLVM IV- „ DICIVM DABO: ITEM IN „ SERVVM ET IN FAMILIAM „ IVDICIVM DABO. *l.1.in prin. hoc tit. l. in eum, 18. cum Auth. ſequ. C.de furt. Paulus lib.5.tit.3.*

Ex incendio (id eſt, propter incendium, aut occaſione incendij vel naufragij, *d.l.1.§.ex incendio, cum §. & ll. ſequent. vide deciſ. Neap.* 57. Quid rapuiſſe) Non
4 † ſolum autem qui rapuit, ſed etiam qui abſtulit, vel amouit, vel damnum dedit, vel recepit; hac actione tenetur, *l.3.§.notandum, 3.hoc tit.* Merito autem doli mali mentionem Prætor facit, nam ſi dolus abſit, ceſſat delictũ: vt ſi vicini domum orto incendio defendendarum mearum ædium cauſa diſſipem, *dict. l.3.§. quod aiunt, 6.* In quadruplũ dat actionem hanc Prætor, ſicuti in ſuperiore edicto, nempe vt & rei perſecutionem contineat, *gl. & Dd.*
5 *in dict. lege in eum.* Hæ † actiones hæredibus dantur: ac in hæredes eatenus, quatenus ad eos peruenit, *l.4.§.fin. hoc t.* Sane grauiores etiam pœnæ in eiuſmodi raptores Senatuſconſultis & conſtitutionibus decretæ ſunt, *l.3.§.fin. l.4. lege ne quid,7. hoc titul. dict. Auth. nauigia,C. de furtis.* Quod
6 † ſi quis author etiam incendij ac naufragij dolo malo fuerit; capitali pœna tenetur, ac plerumque iiſdem ignibus, quos in dam- A num aliorum excitauit, concrematur, *l.3.§.fin. lege qui ædes,9.l. final. hoc tit.lege capitalium,38.§. incendiarij,inf.de pœn.vide diſtinctionem, infr. de ſicar.* Dico dolo malo: nam qui culpa & negligentia cauſam incendio dedit, venia indiget, hactenus, vt vitæ corpo- B rique parcatur, *l.pen. hoc tit.* nam damnum merito vicinis reſarcit, *d.l.qui ædes, Exod.22.6.* data in duplum ex hoc edicto actione, *l. pen.h.tit.l.ſi quis, ad l. Cornel. de ſicar.* quæ incendiaria appellatur, *l.iuriſgentium,3.ſub.de pac.Paul. lib.5.tit.3.* Quin & relegationem C hoc caſu imponi memini, præſertim apparente culpa aliqua latiore. Sed qui extra omnem omnino ſit culpam, nulla pœna dignus eſt, *l. ſi vendita, 11.ſupr. de peric. & commodo rei venditæ.* quod demonſtrandum erit: cæteroquin incendiũ præſumitur ne- D gligentia habitantium exortum, *l.5.de offic.præfect. vigil.d.l.ſi vendita, vbi Dd. de quo tamen vide diſtinction. Henn.Goden.in conſ.de incend.Salic. in l. quæ fortuitus,C. de pign. act. Alexand. in l.ſi quis ex argent. §.Prætor ait, de edendo. Can. in c.1. de commoda.*

E

De iniurijs, & famoſis libellis. Tit. X. C.9.35.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicta iniuria, & quid ſit.*
3 *Diuiſio.*

4 Cau-

4 *Cauſa efficiens, qui iniuriam faciant: an etiam impubes, furioſus, dormiens, ebrius, iratus.*

5 *Tot iniuriæ, quot perſonæ conuicia, loca.*

6 *Materia: qui iniuriam patiantur.*

7 *Forma: quot modis fiat iniuria.*

8 *Conuicium: & quæ ſint verba iniurioſa.*

9 *Finis: & ſine animo non fieri iniuriam.*

10 *Effectus & pœna iniuriarum.*

11 *Edictum Prætoris de iniurijs.*

12 *Cui, aduerſus quos hinc actio detur.*

13 *An ea tranſmittatur, & quomodo pereat.*

14 *Ciuiliter & criminaliter agi poſſe, & de ciuili iudicio.*

15 *De lege Cornelia de iniurijs: & an ſit annua.*

16 *De criminali iudicio: an in eo procurator admittatur.*

17 *De iure Saxonum ſuper iniurijs.*

18 *Quomodo intelligatur ciuiliter vel criminaliter actum.*

19 *De ſecunda parte huius tituli, nempe de famoſis libellis.*

1 EX iniurijs † quoque per contumeliam illatis, pœnale iudicium conſtituitur. Iniuria
2 † dicta eſt ex eo quod non iure fit, itaque varie id vocabulum accipitur: in l. Aquilia, pro damno dato, culpa ſiue dolo: *l.5.§.1, ad l. Aquil.* in iudicijs, pro iniuſtitia: vt ſi quis dicat, ſententiam per iniuriam eſſe datam, quia iure vacet: quā Græci ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν appellant, *l. 1. de appellat.* Hoc † autem in tracta- 3
tu accipimus iniuriam pro contumelia, quæ à contemnendo dicta eſt: *l.1. hoc tit. in princ. Inſtit. eo.* vel quod contemptim fiat, vel quod contemptum & dedecus ei qui iniuriam patitur, accerſat: ſiue pro eo, quod ad alterius fit infamiam, *l. item, 15. §, ait Prætor, ne quid, 20. hoc tit. vide Paul. l.5. tit.4.* Iniuria porrò alia realis eſt, quæ re fit: alia verbalis, quæ verbis, *l.1. §.1. hoc tit* vel ſcriptura (nam & hæc verbalis dicitur: *Rom. conſil. 378. quoad.*) alia perſonalis, quæ infertur perſonæ per verbera, cruciatum, *Bart. in l. non ſolum, §. ſi mandato, num.7. hoc t.* &c. item alia leuis, alia atrox. quod genus ex facto, loco, perſona, alijſque circumſtantiis æſtimatur, *§. atrox, Inſtit. eo. l. vuln. 8. hoc t. l. aut facta, 16. § qualitas, inf. de pœn.*

¶ Cauſa efficiens ſunt homines mentis compotes, doli capaces, & contumeliæ animo quid facientes: à quo tota hæc res penditur & æſtimatur, *l. 1. hoc tit. l. qui iniuria, 53. de furt. l. ſi non conuicij, C. de iniur.* Quare animantes reliquæ, quoniam affectu iniuriæ faciendæ carent, contumeliam inferre non videntur, *l. 1. ſup. ſi quadrup. pauperi. feciſſe dicat.* 4

cap. cum ibi notatis. Eademque ratione nec furioſus, neq; impubes non doli capax, iniuriarum tenentur, *l. 3. §. 1. hoc t.* Eadem eſt ratio in dormiente, quia furioſo æquiparatur: *c. 3. §. item quæritur, de baptiſmo*, nec peccare videtur, cum dolo careat, *c. teſtamentum, vbi gl. ad verb. rea. diſtinct. 6. Clementina 1. de homicidiis, Bart. in l. penult. inf. ad l. Pompei. de parric. per l. fluminum. 24. §. vitium, de damno infecto, c. fin. vbi Dd. de his qui filios occider.* in eo qui per ebrietatem iniuriam facit, magis dubites, etſi enim dolus abeſse poteſt, *l. omne, 6. §. per vinum, de re milit. l. vnica, C. ſi quis Imperat. maledic.* tamen culpa non abeſt: *l. reſpiciendum. 11. §. penult. inf. de pœnis.* quæ cum caſum præcedit, excuſare non ſolet, *l. ſi ſeruus, 27. §. ſi fornicarius, & §. ſi ex plauſtr. ad l. Aquil.* Verius putarim in atrocibus & realibus eum teneri: cum illius pœnitētia non excuſet iniuriam aut tollat: *Cyn. in l. ſi non conuiciȷ, n. 12. C. eodem*, realem: *Lanfran. in cap. quoniam, verb. confeſſiones, n. 1. de probat.* puta verbera, vulnera illata, quibus pœnitentia neutiquam medetur: mitigata tamen pro qualitate circumſtantiarum pœna: *dict. l. omne, §. per vinum, cap. inebriauerunt, cap. ſane, 16. quæſt. 1. Salicet. in l. 1. C. de ſicariis. Bart. & Dd. in l. reſpiciendum, & in l. diuus, de offic. præſid.* in leuioribus verò, vt in-

A iuria verbali, omnimodo excuſari, ſi diſcuſſa vinolentia ſobriū pœniteat, *l. vnica, C. ſi quis Imperat. maledix. Roman. latiſſime in l. 1. de verbor. obligat. Angelus in pract. criminali, ad verb. ſcienter. num.* 17. pro quo optime facit, quod eum qui per iracun-

B diam (quæ multo minus hac in materia excuſat quam vinolentia *Decius & Dd. in l. quidquid, 48. de regulis iuris.*) iniurioſa verba dixit excuſari propter animi cōmotionem plerique volunt, dummodo poſtea ſedato animo pœniteat atque reuocet, *l. vnic. vbi*

C *Salic. C. ſi quis Imperat. maledic. Angelus in l. ſi non conuiciis, 5. C. de iniuriis. Felin. in cap. ſicut ex literis, num. 2. & 3. de iniur. Angel. in pract. crimin. ad verb. iniurioſa, num. 10. Chil. in pract. cap. 58. num. 4.* C. Non ſolum autem is iniuriarum tenetur, qui re ipſa

D facit iniuriam, ſed qui perſuaſit, iuſſit, mandauit, curauit vt iniuria fieret: *l. non ſolum, 11. in prin. & §. 1. vbi elegantiſſ. Bart. hoc tit.* Quo caſu & mandans ſuo nomine tenetur, puta pater, & filius qui executus eſt, ſuo item nomine: nec enim iuſſum patris hic

E excuſat, *gloſſ. in l. non ſolum, 11. ad verb. idemque ait, hoc tit. Bart. in l. ſed ſi vnius. § ſeruus, num. 5. h. tit.* vt in leuioribus: *l. qui iuſſu, 12. de his qui notant. infam.* quia quælibet iniuria alteri perſonę illata, graue crimen eſt, *Bart. in d. l. non ſolum, num. 7.* Et cum plu-

res

res iniuriam faciunt, ſinguli te-
5 nentur tot enim † ſunt iniuriæ, quot ſunt perſonæ, *l. ſi plur. 34. h. tit. l. ſi familia, 9. de iuriſd omn. iud.* quia in delictis quiſque obligatur ex ſuo dolo in ſolidum: & pluralitas circumſtantiarum plures efficit iniurias: vt ſi pluribus locis iniuria repetatur, aut vno loco plura conuicia, non ad vnũ finem tendentia, alicui ingerantur: *Bart. in d. l. item, §. agit, gl. Bart. & communiter Dd. in l. 2. ſup. de priuat. delict.* Sed Magiſtratus, eorumque ſatellites iniuriã facere videntur, quando præter & ſupra officium aliquem concutiunt, *l. nec magiſtratibus, 32. hoc tit. gloſſ. in l. 2. §. fin. ſi quis caution. Hipp. in l. 1. §. præterea, n. 7. de ſicar. Fachſ. diff. 67.* aut etiam contumelioſis verbis onerant: *l. item apud Labeonem, §. quod adijcitur, hoc tit. Chil. in pract. cap. 2. num. 36.*

6 ¶ Porrò qui faciunt iniuriam, hos conſtat & pati poſſe, *l. 3. in princ. hoc tit.* Sed & qui facere nequeunt, nonnunquam tamen patiuntur: vt impubes, furioſus: *dict. l. 3. §. 1.* Item aut per ſemetipſum alicui fit iniuria, aut per alias perſonas. Per ſemetipſum pati quis dicitur, cum directo ei iniuria infertur, ſiue coram præſenti, ſiue abſenti, *l. item is, §. conuicium, hoc t. Salic. in l. vnic. C. ſi quis Imp. mal.* per alias perſonas, cum in alium quam qui paſſus eſt, iniuria per conſequen-

A tiam redundat: vt cum liberi noſtri, vel adminiſtri, item vxor, *Alex. conſil. 189. num. 9. vol. 6.* nuruſve, contumelia afficiuntur, ſpectat enim ad nos iniuria, quæ iis fit qui vel poteſtati noſtræ, vel affectui ſubiecti ſunt: *d. l. 1. & 2.* Imo per filij corpus, pater pene
B magis periclitatur quam filius: *§. fin. Inſt. de nox. act. l. iſti, 8. in fi. de eo quod met. cauſ.* Sed & iniuria vni ex familia facta, toti familiæ fieri intelligitur: *l. 1. 2. & 3. de lib. cauſ.* vnde nec ad teſtimonium aut dicendam ſententiam, in tali caſu, propinqui admittun-
C tur: *Felin. in c. literas, num. 4. de præſum. Bart. in l. lex Cornelia, n. 1. hoc tit. Bald. in l. vnic. de rapt. virg. Alex. conſil. 2. num. 8. vol. 7. & conſil. 24. num 22. vol. 2. Dec. conſil. 163. n. 5.* Neque tamen omnes huius nomine iniuriæ agere poſſunt: *Bart. in d. l. lex Cornelia,*
D *hoc tit.* vt nec vxor nomine mariti, *§. patitur, Inſtit. de iniur.* niſi quandoque criminaliter, *Bart. in l. fin. de priuat. delict.* Nec enim pro aliena iniuria quiſquam hanc actionem, vtpote priuatam, rectè intentat, niſi is qui habet iniuriatam perſonam in poteſtate, vel
E in maritali affectione, vt pater & maritus: *l. 1. in fi. hoc tit.* Quin & Magiſtratui fit iniuria: eamque perſequi poteſt, ſi eius ſatelliti iuſſum munus obeũti, vis & iniuria facta ſit: *Alexand. in l. quamuis, de in ius vocan. Pan. in c. cum ſit general. de foro compet. Guil.*

Pap.

Pap. quæſt. 557. *Chaſſan. in conſuetud. Burgund. tit. des iuſtices*, §. 7. *verb. de ſimplo. num.* 40. *Iacobin. in tract. de Royd. num.* 12. Ex iniuria verò ſubdito facta vel vaſallo, an domino ſuperiori naſcatur actio, plus quæſtionis eſt: diſtingui tamen ſolet, vt ratione iniuriæ ſubdito vel vaſallo factæ, dominus agere nequeat, niſi in ipſum quoque redundet: vt ſi in carcerem is coniectus, *Bald. in cap.* 1. §. *denique n.* 2. & 3. *quæ fuit in princ. cauſ.* aut alia iniuria reali ita affectus ſit, vt dominus eius operis vti commode non poſſit, aut iuriſdictio illius per huiuſmodi iniuriã ſit interturbata; *vide Innoc. Panorm. Imol. in cap. dilectis*, 55. *extr. de appell.*

7 ¶ Omnis porrò iniuria aut in corpus infertur, aut ad dignitatẽ, aut infamiam pertinet: *l.* 1. §. *omnem, hoc tit.* Iniuriam autem fieri Labeo ait, aut re, aut verbis. Re, quoties manus inferuntur, *l. ſed eſt*, 9. *hoc t.* aut alio quo facto iniuria fit; vt ſi quis contumeliæ & vexationis cauſa, alterius familiã corrumpat, *l. pter. de adu. vide Paul. lib.* 1. *tit.* 12. alicui litem moueat; *l. iniuriarum*, 13. §. 1. *tot. hoc tit.* §. *illud, penult. in Authent. de his qui ingred. de appellat.* aut arreſtando *Boer. in ſing. incip. ſequeſtratio.* impediat quo minus in ſuo publico ve ire, agere, piſcari, aucupari poſſit; *d. l. iniuriarum*, 13. §. *fin. hoc tit.* verbera non modum inferat, ſed adducta manu, fu-A ſte, gladio minetur, *Bart. in l. item apud*, §. 1. *num.* 1. *hoc tit. Angel. in tract. malef. verb. adnumerauit.* domum introeat. *l. ſi iniuria*, 26. *l.* 5. *hoc tit.* literas reſignet, celet; *Bart. de cap. ſing.* 78. *per totum*. Verbis, quando fit conuicium: *d. l.* 1. §. 1. Conuicium † quaſi con- 8
B uocium dicitur, cum in vnũ plures voces conferuntur: *d. l. item*, 15. §. 1. eæque iniurioſæ, id eſt, ad alicuius contumeliam & contemptum pertinentes; *d. l. ſed eſt*, 9. *infra hoc tit.* vt cum quis appellatur ſcurra, nebulo, ſpurius: *l. ſi non conuicij. vbi Dd. C. de iniuriis*, C *l.* 1. *in fin. de obſeq. præſtan. Fab. Angel. & alij ſcribentes in* §. 1 *Inſtit. eod.* aut ſi cui dicatur, Mentiris, calumniaris, &c. *Bart. num.* 1. *& Dd. in d. l. item.* §. *ait prætor*, etiamſi additum ſit ſalua reuerẽtia: *Dd. in l. ſi quis extraneus*, 21. *de acquir. hæred.* niſi quis eiuſ-D modi dicat laceſſitus, ad exiſtimationem ſuam tuendam: *Ang. in pract. crimin. ad verb. verba iniurioſa, n.* 9. *Iaſ. late in l. fin. n.* 3. *ſupra, quod quiſque iuris.* Huiuſmodi autem multa conuiciorum genera apud Dd. alibi videre licet; *in dict. l. ſi non conuicij. in d. l.* E *item apud*, 15. *in l.* 3. *de liberis & poſthum. in l. turpia*, 57. *de legat.* 1. *Bart. conſil.* 108. *Corneus conſ.* 172. *vol.* 3. *Socinus conſil.* 118. *vol.* 1. *Boerius late in conſil.* 1. *Angel. prælleg. loc.* quo in genere notãdum eſt, ſubſannare vel exagitare aliquem non modo nominatũ,

ſed

ſed tantum etiam indicatum, *Bart. in l. item apud,§.cui non ſine, num. 1. de iniur.* pro verbali etiam iniuria haberi, *Lucas, de Penna in l. errati. C. de caſtrenſi pecul. lib. 12. Boerius in d. conſil.* 1. Item nihil intereſſe, ſiue, in genere, ſiue in ſpecie iniuria dicatur: *Bald.n.2. Caſtren.n.4.Iaſ. num.5.& 6. in l.3. de lib. & poſthum. Bartol.in l.item,§. apud, hoc tit,* quanquam atrocior ea ſit, quæ fit certa delicti ſpecie expreſſa. *Socin.conſil.118.viſo num.1.vol.1.* Denique quicquid dicitur in cõtumeliam alterius, quod vel infamia facti apud bonos eum grauet, & reddat contemptibiliorẽ, etiãſi per ſe non ſit criminoſum: puta ſi quis appelletur claudus, cæcus, mendicus, *Bart. Alexand. & Dd.in l. eum qui, hoc tit. & in l.3. de lib.& poſthum.& in l. turpia, de legat.1.*&c. iniuria eſt. *Bartol. in d.l.item, §. apud Cyn.in l.ſi non conuicij, num.2.C eo. Caſtr in d.l.3. de liber.& poſthum.* etiamſi quod objicitur verum ſit. Nec enim ſufficit veritas criminis, ſed neceſſe eſt alia ex cauſa objici quam contumeliæ gratia, vt eſt cõmunior & verior opinio. *Hoſt. de iniur.n.6. per l.2.C. de offic.rec. prouin. Felin. in cap. dilect. de except. Panorm. & Felin.in cap. cum te, de iureiur. Roman. late conſil. 97.ſuper Oldrad. conſil.53.conſuluit. Boſſ.in prac.crim.tit.de iniur. num.3.* Qua in parte præſumptio eſt contra iniuriantem: *l. ſi non*

A *conuicij, C.eod.* niſi probet ſe alio animo, puta caſtigandi, *Bart.conſil. 104. viſis*, conſeruandi iuris publici, *l.quid reipublic.23.hoc tit.* vel ſui cauſa, aut per jocum dixiſſe, *l. item,15.§.ſi quis Aſtrologus,h.t. Oldrad. conſil.53. num.5. 6.7.Boſſ. de iniur.num.3.* quælibet

B enim cauſa, etiam fatua, & iniuſta, excuſat à dolo & contumelia, *l.igitur, de lib.cauſ.gl.in l.vnic. in fin. vbi late Iaſ. ſi quis ius dicent. non obtemp.* Sed & ſcripto fit iniuria, cum famoſis libellis aut literis alicuius nomen proſcinditur: quo pertinet ſecunda pars huius

C titul.de famoſis libellis, *l.5.§.fin. cum l.ſeq.l.item,15.§.ſi quis libello,23. hoc tit.l.vnic.C.de fam. lib.*

9 ¶ Finis iniuriarum eſt, vt cõtumelia alicui fiat: nam ſine hoc animo iniuria non committitur, vt paulo ante dixi, *d.l.1.§.1.h.t.l. qui ſeruorum.54. de actio. l. 1. § ſi*

D *omnes, 2. de ventre inſpic.* Quid enim ſi Magiſtratus ex officio quid faciat nocenti ignominioſum? *l.quod reipub.33.hoc t.* Quid ſi quis publico iure vtatur? certe iuris executionem non habere iniuriam, dicendum eſt, *d.l.iniuriarum,13.§.1.hoc tit.* Si ſcelera-

E tum aliquem infamet vel accuſet, cuius delictum pateſieri reipublicæ interſit, *l.eum qui,18.vbi Dd.h. t. late Boerius in d. conſil.1.* Si domeſticum aut propinquum, emendandi cauſa acerbius increpet; *tot.tit. C.de emend.propin.l.ea qua,13. l.verbum,17.C.ex quibus cauſ.*

cauſ. infam. ſi ad reprobandos teſtes crimen obijciat? certe iniuriæ cauſa feciſſe non videbitur, *l. fin. vbi Bald. & alij, quod quiſque iuris.* Quod conſuetudine ſeruari teſtatur. Boerius, *d. conſil.* 1. licet Salicetus, *in dict. l. ſi non conuicij,* contra ſenſiſſe videatur. Tutius tamen eſt, hoc caſu proteſtationem addi, non fieri contumeliæ gratia eam criminationem. *Oldrad. conſil.* 53. *conſul. num.* 9.

10 ¶ Pœna autem iniuriarum ex lege XII. Tabularum, propter membrum quidem ruptum talio erat, propter os verò fractum nummariæ pœnæ: quæ quidem tum temporis in magna Veterũ paupertate ſatis videbantur graues & acerbæ, *§. pœna autem, Inſt. de iniuriis.* Qua de re plura Gellius, *lib.* 20. *cap.* 1. Sed ea pœna in deſuetudinem abijt, cœperuntq; Prætores permittere vt iniuriam paſſi eam æſtimarent iuberentque in iudicij formula, vt iudex aut tanti reum condemnaret, quanti iniuriam paſſus æſtimaſſet, aut minoris, prout ei eſſet viſum, *d. §. pœna autem.*

11 ¶ Qua de re eiuſmodi Prætoris edictum extat: QVI AGIT INIVRIARVM, CERTVM DICAT QVID INIVRIÆ FACTVM SIT, *l. Prætor,* 7. *in princ. hoc tit.* QVI ADVERSVS BONOS MORES CONVICIVM CVI FECISSE, CVIVSVE OPERA FACTVM ESSE DICETVR, QVO ADVERSVS A BONOS MORES CONVICIVM FIERET, IN EVM IVDICIVM DABO, *d. l. item, §. ait Prætor,* 2. NE QVID INFAMANDI CAVSA FIAT, SI QVIS ADVERSVS EA FECERIT, PROVT QVÆQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM: B *d. l. item, §. ait,* 20. QVI SERVVM ALIENVM ADVERSVS BONOS MORES VERBERAVISSE, DEVE EO INIVSSV DOMINI QVÆSTIONEM HABVISSE DICETVR, IN EVM IVDICIVM DABO, ITEM SI QVID ALIVD C FACTVM ESSE DICETVR, CAVSA COGNITA IVDICIVM DABO: SI SERVVS INIVRIAM FECERIT, NOXALE IVDICIVM DABO, *d. l. item, §.* 26. SI EI QVI IN ALTERIVS POTESTATE ERIT, INIVRIA FACTA ESSE D DICETVR, ET NEQ; IS CVIVS IN POTESTATE EST, PRÆSENS ERIT, NEQVE PROCVRATOR QVISQVAM EXISTAT QVI EO NOMINE AGAT, CAVSA COGNITA, IPSI QVI INIVRIAM ACCEPISSE DICETVR, E IVDICIVM DABO, *l. ſed ſi vnius,* 27. *§. ait,* 8. *hoc tit.*

¶ Ex hoc edicto apparet, non 12 modo ei qui iniuriam paſſus eſt; dari actionem, ſed omnibus qui per eius latus patiuntur: vt parentibus, marito &c. Itaq; ex vna iniuria interdum tribus actio da-

tur,

tur, neque vnius actio per aliam conſumitur, *di ct. l. 1. §. fin.* Datur autem aduerſus eum qui iniuriam fecit, vel qui curauit, mãdauitque vt fieret, §. *non ſolum, Inſt. eo. l. non ſolum. 11. §. ſi mãdatum, hoc tit.* & quidem aduerſus ſingulos in ſolidũ. tot enim ſunt iniuriæ, quot perſonæ, *l. ſi plures, 34. hoc tit.* Non tamen in hæredes, vt nec hæredibus competit, §. 1. *Inſt. de perp. & temp. act.* niſi à defuncto lis fuerit conteſtata, *l. iniuriarum, 13. hoc tit. l. ſi cum §. 1. ſi quis caut.* aut criminaliter ſuo nomine agere intendant, *Bartol. in l. fi. n. 8. de priua. dict.* quia ad vindictam tantum actio tendit, *l. 2. §. emancipatus, de collat. bono.* Neque

33 † in bonis eſt, antequam lis conteſtetur, *l. iniuriarum, 28. hoc tit.* Quare nec tranſmittitur ad hæredes, lite non conteſtata, etiamſi cedi alteri poſſit: *Bart. in l. iniuriarum, 26. hoc tit.* quod enim non eſt in bonis, in hæredes trãſire nequit; cum nemo alteri plus iuris relinquere poſſit quàm ipſe habeat, *l. traditio, de acquirend. rer. dominio,* & cum ſit odioſa propter vindictam quam ſolam, perſequitur, alijs etiam modis facile perit atq; extinguitur, puta nudo pacto, *l. ſi tibi, 17. §. quedam, de pactis,* diſſimulatione: §. *fin. Inſtit. eod.* item ſpatio anni continui, *l. ſi non conuicij, 5. C. eod.* (quanquam alij de vtili anno, præſertim in prætoria actio-

A ne, hoc accipi volunt, *Gouean. lib. 1. cap. 10.*) niſi ſcripto quod perpetuo durat, iniuria ſit comprehenſa, *Zaſ. in l. cum lex, de legib. vbi dicit ita iudicatum fuiſſe. Secus tamen ſeruatur iure Sax. Chil. in pract. c. 59.* aut lis conteſtata. *Spec. de actio. §. 1. nu. 38.*

B *Iaſ. in §. pœnales, n. 110. Inſtit. de actio.* item remiſſione, vel expreſſa, *Boſſ. in pract. crim. de iniur. n. 23.* vel tacita: quæ colligitur ex familiari ſalutatione, colloquio, conuictu, manus coniunctione: §. *fin. vbi Ang. Inſt.*

C *de iniur. Bald. in l. in ipſius, 5. n. 2. C. famil. herciſcun. Felin. in c. repellantur, n. 7. de accuſat. Hoſt. ad titul. de iniur. Anton. de But. & Pan. in c. olim, ext. eo. Boſſ. in pract. crim. t. de iniur. num. 15.* niſi ſcilicet antea ad animum ſit reuocata, *Felin. in d. c. repellan-*

D *tur. Pan. d. c. olim.* quod mihi neutiquam probatur. Etſi enim iniuria ad animum initio reuocetur, tamen hæc reconciliationis ſigna animum mitigatũ mutatumque eſſe declarant. Eiuſmodi autem remiſſio magis ciuilem actionẽ tollere videtur, quã

E criminalẽ. *Boſſ. in d. pract. crim. tit. de iniur. n. 17. per doctrinam Bart. in l. 1. §. vſque adeo, de iniur. Barbat. conſil. 66. volum. 1.* certe actioni ad id quod intereſt, reparationemque damni dati, nequanquã præſcribit: *Pan. c. 1. cum ſeq. de iniur. Iaſ. in l. 1. nu. 16. de pact. Henr. God. conſ. 1. de iniur. n. 22.*

n. 22. cuius petitio perpetua eſt, velut rei perſecutoria. *vide ſup. vti poßid. & ad l. Aquil. l. in honorariis*, 33. *de actionibus*.

14 ¶ Sciendum autem eſt, aut ciuiliter, aut criminaliter iniuriarum agi poſſe, *§. in ſumma Inſt. eod. vide Boſſ. optime declarantem in pract. crim. titulo de iniur.* ciuiliter agi, quoties actor ſibi æſtimationem iniuriæ petit: *Panor. c. 1. in fi. eo. de iniur.* criminaliter, cũ fiſco, *Pan. ibid.* altera tamen actione alteram conſumi, quia vtraq; ad vindictã tendit: *l. quod ſenatuſconſulto*, 6. *l. Prætor*, 7. *§.* 1, *h. t.* ſecus enim fuerit ſi Aquilia ad damnum & intereſſe agatur, quæ adeò non tollitur electione, vt cũ iniuriarũ actione cumulari poſſit, *Specul. eo. tit. de iniur. §. 1. in fin. Dd. in l. dominum, C. de iniur. vide Mynſig. obſeru.* 25. *cent.* 1. ac ſi quidem ciuiliter ex edicto agatur, licebit actori iniuriam ſuam iure iurando æſtimare; *d. §. in ſumma vide Angel. Bart. in l. iniuriarum*, 2. *hoc tit. Pan. in c. cum te, de ſent. & re iudic. gl. in §. pœnis. ad verb. æſtimauerit, Inſt. eod. vbi etiam Angel. n.* 2. *Inſtit. eod.* moderatione tamen à iudice adhibenda, quemadmodum & cum ex l. Cornelia agitur, *l. conſtitutionibus*, 27. *hoc tit. Bart. in l. iniuriarum, hoc tit. Angel. in*

15 *dict. §. pœna.* Quæ † lex iniuriam manu factam eodem modo quo Prætor, vindicat, puta, cum quis pulſatum, verberatum, aut do-

A mum ſuam vi introitam dicit, *l. lex Cornelia, hoc tit. §. ſed & lex. Inſt. eo. de hac actione vide Paul. lib. 5. tit. 4. Cuiac. in l. ſequetur*, 4. *§. vlt. verb. libertatem, de vſucap.* Quanquam in eo actionem legis Corneliæ grauiorem prætoria quidem eſſe volunt, quod per-

B petuo duret, *Bald. in fin. Ang. & Dd. l. ſi non conuicij, C. eo.* ſicuti reliquæ ciuiles. *Mart. Fa. Baro, & alii, d. §. ſed & lex, Chil. in pract. c.* 59. Quod alij negant, *Azo in Rubric. C. eo. nu.* 13. *gloſſ. ex ſententia Ioannis in dict. §. ſed & lex.* quia Imperator, *in dict. l. ſi*

C *non conuicij* generaliter omnes iniuriarum actiones anno includit: quorũ ſententia etiam apud nos hodie ſeruatur, vt videlicet poſt annum, & quidem continuum, non vtilem, *Salicet. in l. ſi non conuicij, Cod. eod. Boſſ. in pract. crim. t. de iniur. n.* 23. *Capol. con-*

D *ſil.* 70. *n.* 23. *Henning. God. conſil.* 1. *de iniur. n.* 18. nulla iniuriæ, etiam realis, puta verberum, incarcerationis, iniuſtæ torturæ, &c. querela, quamuis ſcripto comprehenſa, *Chil. cap.* 59. *cum ſeq. in prin.* tanquam præſcriptione & diſſimulatione ſopita, au-

E diatur, *Schurff. conſil.* 10. *centur.* 1. *Faſch. differ.* 67. *& ipſe Chil. in d. c.* 59. *Reinhard. iudic. diff.* 16. *per artic.* 31. *lib.* 3. niſi quando pupillis & minoribus competit. *Henniu conſ.* 1. *de iniur. n.* 12. Conſtitutio tamen prouincialis iniuriarum realium actionum

 perin-

perinde ac famoſi libelli dat. *conſtit.* 46. *part.* 1. Sed reuertamur ad æſtimationem, quam ab actore factam moderabitur, & temperabit iudex ex bono, & æquo, pro ratione circumſtantiarum: puta perſonarum, temporum, locorum, quæ augent minuuntq; iniuriam, *l. Prætor,* 7. *§. fi. h. t.* *§. atrox, Inſtit. eod.* Vtrum autem omnino neceſſe ſit eam æſtimationem in libello exprimi & taxari, an verò arbitrio iudicis relinqui poſſit, etſi variè diſputatur, *Cyn. in d. l. ſi non conuicij n.* 12. *Bart. l. iniuriarum æſtimatio, h. t. Socin. conſ.* 146. *viſo in princ. volu.* 1. tamen tutius eſt, certam quantitatem in ciuilibus taxari, *Iaſ. poſt Angel. in §.* 1. *n.* 51 *Inſt. de actio.*
16 Quod † ſi criminaliter agatur, non opus eſt certam pœnam peti, ſed poteſt ea arbitrio iudicis relinqui, nam talis abſq; concluſione libellus in criminalibus recte procedit, *vide Iaſ. n.* 20. *& Dd. in l.* 3. *Cod. de eden. in §.* 1. *Inſtitut. de act. & inf. de accuſ. & ſup. de priuat. de ic.* Et hoc caſu pœna extraordinaria reo imponetur, *Aluar. & Bald. in cap.* 1. *§. iniuria, vbi gloſ. de pact. iura. fir. gloſſ. Ang. in §. in ſumma, Inſtit eod.* pro modo delicti, & perſonarum: & plerumq; humiliores quidē fuſtibus ſubijciuntur, cæteri exilio temporali vel interdictione alicuius certæ rei coercentur, *l. fin. hoc tit.* Non tamen hoc publicum, ſed priua-

A tum iudicium eſt: *l. iniuriarum,* 7. *C. eo.* quia ad vindictam priuatam pertinet. Itaque & procurator admittitur, non modo cum ciuiliter agitur, *l. non ſolum,* 11. *§.* 1. *hoc tit.* ſed nonnunquam etiam quando criminaliter, *l. fi. vbi Bal. & Salic. admittunt, cum*
B *non pœna corporis afflictiua, ſed mitior venit imponenda, C. eo. §. in ſumma. Inſtit. eo. Chilian. in pract. cap.* 58. Quare Chilianus *præall. loco,* hoc pro cautela tradit, vti conuentus iniuriarum per procuratorem agat, vt hac ratione condennato procuratore infa-
C miam effugiat, quæ alioqui ex vtrolibet iniuriarum iudicio ſequitur; *l.* 1. *&* 2. *de his qui notantur infamia, l. infamem, vbi Dd. de pub. iud. l. iniuriarum,* 10. *C. ex quibus cauſis infam.* Quæ cautela parum tuta eſt: quia lex diſerte iubet ſententiam ferri in
D principalem, non autem in procuratorem. *in d. l. fin. C. eo.* Communiter tamen hęc cautela à Dd. & tradita, & in foro recepta eſt, *Cyn. in d. l. ſi non conuicij, in fin. Bart. & Doctores in l. furti* 6. *§.* 1. *ſupra de his qui notam. infam.*
E *gloſ. in l. nihil,* 20. *vbi Bald. n.* 5. 6. *C. de procur. Socin. in fall. reg.* 179. *fall. c.* 1. quanquam poteſt & alijs modis infamia euitari: *vide qua dixi ſup. ad tit. de his qui not. infam. in fi.* vt cum iudex maiorem iuſto iniuriæ pœnam præſtituit. *l. quid ergo,* 13. *§. pœna, de his qui notam infam.* quod cum omnino

omnino eſt neceſſe, cum alias vtilis & infamis, & qui iam ante ignominioſus eſt (quod genus plerumque contumelioſum eſſe ſolet) venit condemnandus. *Cyn. in dict. l. ſi non conuicij, in fin. Cod. eod.*

17 ¶ Porrò iure Saxonum (quod tamen nuper conſt. 42. part. 4. abrogatum eſt) æſtimatio iniuriarum ad infamiam & triginta groſſos redigitur, in iniuria viro qualicunque, etiam nobili ab homine plebeio facta: ad 15. verò, in iniuria facta mulieri, idque vt vtrolibet modo agatur, ſiue ciuiliter ſiue criminaliter: niſi enormis grauitas, iniuriæ præſertim realis, maiorem vindictam exigat: §. *pœna, Inſt. eod. Fathſins late in dict. differ. 67. Chilian. d. cap. 58. & 59. Reinh. diff. iud. 4.*

18 *& 32.* Illud † tamen inter eſt, quod vbi ciuiliter agitur, parti pecunia debetur: cum criminaliter fiſco. Quare ſi quando quis ſibi petit applicari illam pœnam pecuniariam ciuiliter: cum vero fiſco aut ærario publico, *l. arbiter, 42. de recept. arb.* criminalē actionem intentaſſe videtur: *Chil. d. c. 58. & Marant. late in Specul ſuo aureo, part. 4. n. 10. cum ſequent.* vt & eum, vt quidam volunt, quoties ſibi actor de iniuria ſatisfieri petit, aut palinodiam & reuocationem vrget: *Marant. in Spec. aur. part. 4. dict. num. 20. Paris de put. in tract. ſynd. ad verb. compoſitio.* quod merito improbatur,

A *d. conſt. 42. part. 4.* vbi palinodia quaſi ciuilis ſeparatur à pœna criminali, ſic vt vtraque debeatur, quod aliter eſſet, ſi vtraque criminalis foret: quia nemo duabus pœnis affligendus. Etenim quod palinodiā ſibi petat actor, potius ciuiliter egiſſe videtur. *Mynſing. obſeru. 98. cent. 2. Blarer. l. diffamari, in princ. C. de ing. ma. n. 5. 6.*

B Illud etiam notandum eſt, cum iure Saxonum vtrumque iudiciū ſit pecuniarum (etiam quando de reali agitur iniuria, puta verberum, vulneris, incarcerationis: nā & his iniurij certæ mulctæ pecu-

C niariæ cumplurimum hoc iure ſunt præſtitutæ, *Land. lib. 2. art. 16. Reinhard. diff. pen. 5. Chilian. in pract. c. 138.*) indiſtincte procuratores admitti, vt Lipſenſes & alij Scabini pronunciant. In quibuſdam tamen curijs ea iuris Sa-

D xonici taxatio non conſideratur, & ex ordinationibus Principis, arbitraria conſtituta ēſt (& rectè quidem) iniuriarū actio, cui reus deponendo (vt fit) mulctam Saxonicam, ſe ſubducere nequeat. Hoc etiam iure, cum totum corpus vniuerſitatis, collegij, ſenatus,

E iniuriam facit vel patitur, nō pro vno corpore (vt alias *l. proponebatur, 72. de iud. l. 1. vbi dixi ſupra, quod cuiuſque vniuerſ.*) habetur, ſed tot intelliguntur factæ iniuriæ, quot ſunt perſonæ *pro hoc doctrina Bart. in l. aut facta, §. nonnunquam, num. 7. de pœn.* Ac punitur quæuis iniuria arbitrarie;

ex conſtitutione prouin.42.part.4. A ſic vt cogatur iniurians & ad palinodiam, & ad pœnam mulctáve arbitrariam. Exiſtimo tamen, ſi tenuis aliquis malit ſibi mulcta Saxon. ſatisfieri, præſertim iniuriarum realium nomine, ſicut vidi pronuntiatum, *ſecundum artic. 16. lib. 2. art. 4. lib. 3. Chil. in* B *pract. cap. 138. & vlt.* ei hanc eſſe adiudicandam, ne quod in fauorem eius inductum, retorqueatur in odium: *l. quod fauore, C. de legibus, l. nulla, eod.* & vt ſententia congruat petitioni, *l. vt fundus, 18. com. diuidun. l. vlt. Co. de fideicomm. lib. c licet, de ſimo.* An C autem ſequatur damnatum infamia? equidem cum ea diſpenſatum eſſe, eiuſque gratiam fieri, *per d. conſtitut. 42. part. 4.* videri poteſt, cum & pœnam ciuilem reſtituendi honori, nempe palinodiam; & præterea criminalem imponat, *arg. l. quid ergo, 13. §.* D *pœna grauior, de his qui notan. infam. l. 3. vbi Bald. C. eod.* Et hoc aliquando memini, quoad iniurias præſertim reales, iniuſtæ incarcerationis, &c. quoad nobiles, quæſtores, & alios honoratiores huius condemnatos, quibus putabatur dedecori futurum ſi in E ſententia conſeruaretur expreſſim illis exiſtimatio. Alias vt fiat, cautionis eſt, vt probabilis id cauſa ſuadet; hoc aut ſimili modo: *Dervvegen iſt beklagter, iedoch one verletzung ſeiner ehren, den klegern einen VViderruff zu thun, &c.* Et hoc humanius, ne propter leuiſſimas iniurias, iracundia forte prolatas, multi ſocietatibus, ordine collegijſque ſuis vt in fames eijciantur, & alia grauiora, quod ſæpe fit in conuiuijs, conſequantur. Nec valere debet hic lex Talionis. Homicida quod fecit expectet, *leg. tertia, Cod. de epiſcopi, audien.* Non enim vt per cædem vita aufertur, quæ vitæ priuatione iure punitur, *Gen. 9. 6. Exod. 21. 12. & 25.* ſic etiam exiſtimatio, per iniuriam. Perditi enim hominis profligatique maledictis, nullius gloria dignitaſque violatur. *Cic. in Orat. de aruſp. reſpon.* Superat igitur legē Talionis, pro iniuria dicta, quæ famam non abſtulit, ignominiam irrogare perpetuam. Fateor quidē id conari forſan & velle iniuriantem; ſed cum effectus deſtituat conantem, nec vice verſa ſequi talis effectus debet. Quid? quod ſæpe datur: iniuriarū actio, vbi non exiſtimatio violata eſt ſed corpus, aut alia res eiuſmodi, velut in realibus: *vt in l. iniuriarum, 13. §. vltim. de iniur.* vt ex regula Talionis hic nihil inferri recte poſſit. Quare niſi leuitas iniuriantis, maledicentiæque crebritas aut ſimilis circumſtantia ſuadeat aliud, non alienum fuerit, humanius certe Chriſtianos inter hoc ſequi, licet id neget Zaſ. nec iudicibus permittat; *in l. acta, §. de amplianda de rei vindic.* quem ex ipſa iudiciorum obſeruantia

ſeruantia refutat Blarer. *in repetit: l.diffamari: in princip.num.5.6. C. de ingen.man.* nec illud alienum in foro noſtro cum grauior ſtatuto Saxon.pœna irrogatur, *ex leg. in ſeruorum, 20. in fin.de pœn.* Et quidem hæc de iniurijs.

19 ¶ Altera pars tituli famoſos libellos arguit, de quibus lex in hanc ſententiam lata fuit: SI
» QVIS LIBRVM AD INFA-
» MIAM ALICVIVS PERTI-
» NENTEM SCRIPSERIT,
» COMPOSVERIT, ÆDIDE-
» RIT, DOLOVE MALO FE-
» CERIT, QVO QVID EO-
» RVM FIERET: ETIAMSI
» ALTERIVS NOMINE ÆDI-
» DERIT, VEL SINE NOMI-
» NE, VT DE EA RE AGERE
» LICEAT, ETSI CONDEM-
» NATVS SIT, INTESTABILIS
» EX LEGE ESSE IVBETVR.

Ex quo apparet, famoſum libellum eſſe, non modo ſi diſſimulato vel ficto authoris nomine ædatur, verùm etiamſi expreſſo: id quod particula, Etiamſi, ſubinnuit. Quid ergo, dices, intereſt inter famoſum libellum, & iniuriam ſcripto comprehenſam? Famoſus libellus ad infamiam pertinet, hoc eſt, impingit delictum aliquod notabile: iniuria fit contumeliæ cauſa, etiam abſque infamiæ nota. vt ſi quis luſcus, ſpurius, claudus, aliove contumelioſo nomine, ludibrij cauſa appelletur. Quamobrem & grauior eſt famoſi libelli pœna, quam

A ſimplicis iniuriæ. Qua etiam ex S.C. tenetur, qui epigrammata, aliudve quid etiam ſine ſcriptura in notam aliquorum produxerit: item qui emendum vendendumve curauerit. *d. l. lex Cornelia, 5.§. fin. cum l.ſeq.* Conſtitutiones porrò Imperatorum, eiuſmodi B delictum capitali ſupplicio vindicant: eandemq; pœnam etiam ijs irrogant, qui famoſum libellũ repererunt, nec ſtatim corruperunt ne emanaret, *l.vnic.C.de famoſis lib.* Quod tamen hodie ita reſtringimus ac interpretamur, ſi in libello famoſo capitale ali- C quod, aut aliud graue ſcelus, ad creandum alicui periculum, obiectum ſit, tunc enim pœna Talionis locum habet, eademque animaduerſione coercetur author libelli, qua dignum eſt illud crimen, quod in libello obijcitur, ſiue falſo, ſiue etiam vere obijcia- D tur: alias vero mitius & extraordinaria iniuriarum pœna iſtiuſmodi petulãtia vindicatur. *Ioann. de Platea, Inſtit. de iniuriis. Bonifac. in pract. crim. tit. de fam. lib. Chil. d. c.59.* Atq; ita etiam conſtitutum eſt in ordinationib. Im- E perij, quæ à Carolo V. ſunt factæ, *c.110.* Ex quo inferri poſſe videtur, huic etiam actioni iure Sax. per anni ſilentium præſcribi, ſicuti cuilibet iniuriæ ſcripto comprehenſæ moribus noſtris præſcribi diximus, *Chil. in pract. cap. 59. cum cap.ſeq.* etiamſi iure cõmuni aliter pleriq; ſentiant: quod

ſcriptura ſcilicet ſeu pictura perpetuo duret, eoq; ſemper incontinenti iniuria fieri intelligatur, *Zaſius in l. cum lex, ff. de legib.* Sed conſuetudo non abſurde iniuriā ab animo potius & volūtate æſtimat, quam à ſcriptura vel libello, *l. 1. hoc tit.* Etſi enim hic duret, tamen poteſt animus & voluntas contumeliæ, à quæ hæc res penditur, non durare, *l. 1. hoc tit. l. qui iniuria, 53. de furt. l. ſi nō conuicij, 5. C. de iniur. l. vnic. Cod. ſi quis imper. maledi.* cum mutabilis ac ambulatoria ſit hominis voluntas, *l. cum hic ſtatus, 33. §. pœnitentiam, de donatio. int. vir. & vxor l. 4. de adimen. leg.* vt cōcludenter inferri nequeat, iniuriam ſemper fieri & permanere, quoad ſcriptura extet. Et perfectò hanc conſuetudinis interpretationem, ad amputandas iſtiuſmodi altercationes parum Chriſtianas, etiā extra forum Saxonicū, & in terris Imperij, vbi ius commune ſeruatur attendere & ſequi non fuerit alienum.

De extraordinarijs criminibus. Tit. XI.

ET hæc quidem de ordinarijs priuatorum delictorum iudicijs dicta ſint. Iam videamus de ijs quæ extra ordinem proponuntur, vnde nullæ certæ pœnæ exiſtunt, nam eæ in his arbitrio iudicis committuntur, *l. hodie, 13. de pœn. l. 1. C. de recept. l. fin. C.* A *de mod. mult.* Extra ordinem puniuntur ſolicitatores alienarum nuptiarum, & pudicitiæ alterius, etiamſi effectu potiri non potuerunt, ſi tamen efficere voluerunt, *l. 1. in princ. in verb. propter voluntatem, h. t.* nam pœnitentiæ ignoſcendum eſt, *l. qui falſam, 19. ad* B *l. Cornel. de falſis.* Item qui fimo corrupto aliquem perfundit: aut ad iniuriam publicam lacus fiſtulaſve aquarum contaminat. *d. l. 1. §. 1.* qui puerum puellamve de ſtupro interpellat: atque hic quidem perfecto in flagitio capite punitur, imperfecto in inſulā C deportatur, *d. l. 1. in fin.* qui cœtus illicitos habent, *l. 2. hoc tit.* quæ data opera partum abigit, *l. 4. hoc tit.* hæc in temporale exilium datur, ſi fœtus nec dum 40. dierum ſit, *d. l. 4. vbi gloſ.* quod ſi maior fuerit, cum viuere præſumatur, D legi Corneliæ de ſicarijs potius quam legi Pompeię de parricidijs locus erit, *l. 1. ad Pomp. de parr. l. penult. C. de ſicar. l. ſi multum, infr. eod. ti. Cicero pro Cluentio, l. ſi quis. 38. §. abortionis, l. Cicero, 39. de pœn. cap. 2. de homic. Ord. Imp. cap. 131. & ita vſu ſeruatur.* item qui E annonam flagellant: falſiſve menſuris in vendendo vtuntur, *l. annonam, 6. hoc tit. l. penult. infra de falſ.* qui iure Sax. propter ſolum vſum exilio plectuntur: quod ſi porrò falſas menſuras etiam fecerint, fuſtigantur, *Chilia. in pract. tit. von der peen fälſcher maſz, &c. per art. 13. Landt. lib. 2.* Denique

nique omnis generis delicta, quæ ex nulla certa lege vindicantur, extra ordinem coerceri ſolent: *d. l. annonam, l. penul. & l. fin. hoc titul.* videlicet pro modo delicti, ætatis, aliarumque circumſtantiarum, ex arbitrio iudicis: *d. l. pen. aut facta, 16. inſ. de pœn.* qui tamen modum excedere non debet, *l. hodie, 13. de pœn.* nec ad pœnam capitalem, niſi ex grauiſſima cauſa peruenire, *d. l. 1. de furibus baln. l. 1. §. expilatores, de effract. dict. l. hodie, d. l. penult.* ſed plerumque temporali relegatione, aut fuſtigatione, aut etiam mulcta erit contentus, *l. 1, 4. 6. 7. hoc t.*

De ſepulchro violato. Tit. XII.

1 *Continuatio.*
2 *Edictum.*
3 *Pœna violantium ſepulchrum multiplex.*

1 IAm † in ſpecie de quibuſdam delictis extraordinarijs, quæ edicto aliquo aut conſtitutione ſunt comprehenſa, dicamus. Ac primò de violatione rerum religioſarum, puta ſepulchrorum, qua de re Prætor ita ait, *l. 3. hoc t.*

2 CVIVS † DOLO MALO SEPVLCHRVM VIOLATVM ESSE DICETVR, IN EVM IN FACTVM IVDICIVM DABO: VT EI AD QVEM PERTINEAT, QVANTI OB EAM REM ÆQVVM ESSE VIDEBITVR, CONDEMNETVR, SI NEMO ERIT AD QVEM EA RES PERTINEAT, SIVE AGERE NOLET: QVICVNQVE AGERE VOLET, EI CENTVM AVREORVM ACTIONEM DABO. SI PLVRES AGERE VOLENT, CVIVS IVSTISSIMA CAVSA ESSE VIDEBITVR, EI AGENDI POTESTATEM FACIAM. SI QVIS IN SEPVLCHRO DOLO MALO HABITAVERIT, ÆDIFICIVMVE ALIVD QVAM QVOD SEPVLCHRI CAVSA FACTVM SIT, HABVERIT, IN EVM, SI QVIS EO NOMINE AGERE VOLET. DVCENTORVM AVREORVM IVDICIVM DABO. Ex hoc edicto iudicium infamiam irrogat: *l. 1. hoc tit.* quia dolum punit, *l. 3. h. t.* cuius propria pœna eſt dedecus, *vide ſupr. de dol. & his qui not. infam. §. vlt. Inſtit. de ſuſ. tut.* pœnam pecuniariam inter fiſcum & actorem diuidit: *l. lege, 25. §. vltim. de S.C. Syllan. atque ita poteſt accipi, l. 3. §. diuus, 5. hoc tit. dum iubet pœnam in fiſcum referri.* Huc † etiã 3
edictum Adriani pertinet, quo pœna 40. aureorum in eos ſtatuitur, qui in ciuitate ſepulchrum faciunt: eademque pœna tenetur Magiſtratus, qui fieri paſſus eſt, *d. l. 3. §. diuus, 5. hoc tit, vide Paul. lib. 1. tit. 21.* Illud etiam ſciendũ, eos qui cadauera ſpoliãt, vel corpora oſſaque extrahunt, ſeuerius

& interdum capite puniri, *l.* 3. §. *aduerſus*, 7. *l. fin. hoc tit. l.* 4. *C. eod.* quod ad illos quoque porrigi poteſt, qui furcis affixos vel ſuſpenſos aut denudant, aut prorſus tollunt: item qui tempore mortis ſemimortuos & laborantes aut necant, aut deſerunt ſibi commiſſos, vt inedia, vel ſimili caſu, citiore morbo perire cogantur.

De concuſſione. Tit. XIII.

CIcero, *lib.* 4. *Tuſ.* ait terrorem eſſe metum concutiẽtem. Quare concutere dicitur, qui percellit ac perturbat aliquẽ iniecto terrore. Hinc concuſſionis crimen appellatum, cum quis judicij, Magiſtratus alicuiuſve poteſtatis quam habet metu, aut alio terrore, pecuniam alicui extorquet, *l.* 1. & 2. *hoc tit. c. militare*, 23. *q.* 1. Sed & qui ad aliud quid, puta ad contrahendas nuptias, *l.* 1. *C. ſi quis præd. pot.* ad emẽdum, vendendum, cedendum, *l. principalibus, vbi Dd. ſi cert. pet. l. penult. C. de his quæ vi met. cauſ. t. t. C. de contr. iud.* &c iure aut errore poteſtatis inuitum cogit, concutere videtur: vt tum, cum vltra conſtitutum ſalarium imperioſe aliquid exigit. *Iaſ. in* §. *quadrupli, num.* 3. *Inſt. de act. c. quoniam diſt.* 8. *c. militare*, 23. *qu.* 1. *Spec. de execut.* §. 1. *num.* 5. & *de recuſat.* §. *fin. num.* 18. Hoc porrò cõcuſſionis crimen extra ordinem punitur: *l.* 1. *l. quod euitandi*, *Co. de condi. ob turp. cauſ.* quanquam etiam pœna quadrupli, *l. iubemus, C. eod. l. fin. ad l. Iul. repet. cap. quoniam, diſt.* 18. Senatuſconſultis, *l.* 1. *ad S.C. Turp.* iudicio calumniatorum, *l.* 1. *de calumn.* atque adeò interdum lege Cornelia de falſis, *l.* 1. §. 1. *ad l. Cornel. de falſ.* coerceatur.

De abigeis, Tit. XIV.

1 *Qui ſint abigei.*
2 *Quomodo puniantur.*

ABigei † proprie habentur, qui pecora (nam in hominib. plagium publico iudicio dignum committitur, *vide infr. de plag.*) ex paſcuis vel armẽtis ſubtrahunt, & quodammodo deprædantur, ac abigendi ſtudium quaſi exercent, oues de gregibus, vel boues de armentis abducentes. Cæterum ſi quis oues aberrantes, vt æquos in ſolitudine relictos abduxerit, non eſt abigeus, ſed fur potius, *l.* 1. §. 1 *hoc tit.* niſi ſæpius abegerit, & hanc quaſi artem exerceat. *l. fi. hoc tit. vide Paul. lib.* 5. *tit.* 18. Oues pro numero abactarum, aut abigeum, aut furem faciunt. Quidam decem oues gregem eſſe putauerũt: porcos etiam quinque vel quatuor abactos, equum vnum vel bouem ab armento abactum, abigeatus crimen facere, *d. l. fin.* Is quoque qui à ſtabulo domitum pecus abducit, non à ſylua, vel grege

grege, plenius & grauius coercetur, *d.l.fin.*

2 ¶ Abigeatus crimen publici iudicij non eſt, quia furtum magis eſt. Sed tamen quoniam ferro plerumque abigei vtuntur, ſi deprehendantur, grauius furto eorum admiſſum punitur, *l.2.h.t.* Cum duriſſime, ad gladium damnari, *l.1. in princ. hoc tit.* aut beſtijs obijci ſolent, *d.l.1.§.quamquam, 2.* Puniuntur autem duriſſime, non vbique, ſed vbi frequētius hoc delictum eſt, *d. l. 1. in princ.* item cum gladio abigunt, *d.l.1. §. 2.* tanquam graſſatores. Cæteroquin humiliores in opus temporarium damnantur: honeſtiore loco nati, aut relegādi ſunt, aut ordine mouendi. Sed & hoc notandum, qui porcum vel capram abegit, non tam grauiter quam qui maiora animalia abigunt plecti oportere, *d.l.1.§.1.& 2.* Receptores porrò abigeorum decem annis extra terram Italicam relegari volunt Adrianus, *l.fin.in fin.hoc tit.*

De præuaricatione. Tit. XV.

1 *Qui ſint præuaricatores.*
2 *De publico iudicio in præuaricatores.*
3 *De priuato.*

1 Præuaricatorem † à varicando dictum eſſe, verius eſt, A *l.præuaricatores, 212. de verborum ſignification.* Varicari autem in tranſuerſum ire ſignificat; à varicibus crurum, teſte Nonio: quibus qui laborant, recta in cedere nequeunt. Præuaricator inquit Vlpianus, *l.1 hoc tit.l.2.§.final. de his qui notantur infam.* eſt quaſi B varicator, qui diuerſam partem adiuuat, prodita cauſa ſua, quod nomen Labeo à varia certatione tractum ait: nam is qui præuaricatur, ex vtraque parte conſiſtit, quinimo ex altera, cui ſe aduerſarium ſimulauit: de qua etymologia etſi probabiliter diſputari C poteſt: *Cicer. in partit. Orat.* tamen verius eſt, à varicando præuaricatorem dictum, *Alciat. in d.l. præuaricatores.* Nam & Labeoni ſyllabæ ratio aduerſatur, quæ in Varicando Præuaricatoreque producitur, cum Varius primam corripiat. Alibi idem D Vlpian, *in d.l. præuaricatores.* Præuaricatores, inquit, eos, appellamus, qui cauſam aduerſarij ſuis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt. Præuaricationis iudicium aliud publicū, aliud moribus inductum eſt, *l. 3. hoc tit.* Publicum † eſt, cum quæ- 2 E ritur de præuaricatione eius qui publico iudicio accuſauit: iſque proprie præuaricator dici poteſt, *d.l.1.h.tit.Cic. præall. loc.* Id autē ideo publicum eſt, cum quia agitur de corruptela publici iudicij, tum quod ex hoc extra ordinem

eadem

eadem pœna publica afficiatur prævaricator, qua teneretur, ſi ipſe in legem commiſiſſet, qua reus propter prævaricationē abſolutus eſt, *l.pen.hoc tit.* Quare & infamiam hoc iudicium irrogat, *l.4 hoc tit.l.4 in fin de his qui not.infam.* exemplo publicorum iudiciorum, *l.infamem,7. de pub. iud.*

3 Ad † exemplum huius moribus & ex interpretatione introductum eſt aliud priuatum prævaricationis iudiciū, in eum qui non quidem accuſando, ſed dum partes aduocati ſuſtinet, & accuſatori aſſiſtit, prævaricatus eſt, qui extra ordinē punitur, *l.1.in fi.l.2. h.t.l.1.C.de aduoc.diu.ind.* vt & is qui in iudicio non publico prodidiſſe cauſam arguitur, *l.1. in fi. vbi gloſſ.2.hoc t.l.1.§.prævaricatorem, iuncta l.3.inſ. ad S. C. Turp.* Hodie autem generaliter ijs, qui prævaricati ſunt, pœna iniungitur extraordinaria, *l.2.hoc tit.* iure verò Sax. mulcta.

De receptatorib. Tit. XVI. C.9. 39.

1 *Qui ſint receptatores, & quomodo puniantur.*

2 *An cognati receptores puniantur.*

3 *Quando pœna ceſſet.*

1 PEſſimum † genus eſt receptatorum, ſine quibus nemo diu latere poteſt: & præcipitur, vt perinde puniatur atque latrones, *l.1. hoc tit. l.1. Co. de his qui lat.* dumodo opem ijs tulerint: alioqui ſi tantum ſciunt & receptent, mitius puniendi videntur, *l.2.infra.eod. gl. hic in l. 1.* Receptator autem eſt qui maleficum receptat in ſuo vel alieno, præſtans ei cauſam ſe occultandi, *l.1.§.quod autem.de ſer. cor.* In pari hærent culpa, qui cum apprehendere latrones poſſunt, pecunia vel ſurreptarum rerum parte accepta, dimiſerunt, *l.1.in fin. hoc t.* quoniam cum publice interſit delicta puniri Magiſtratui eos tradere oportuit, *l.1.& 2.Co. eodem.* Sed † apud quos affinis vel cognatus 2 latro ſeruatus eſt, hoc neque abſoluendos, neque ſeuere admodum puniendos conſtat. Non enim par eſt horum delictum, & eorum qui nihil ad ſe pertinētes latrones recipiunt, *l.2.hoc tit.* Si enim ſuum ſanguinem quomodocunque redimere licet, *l.1.infr. de his qui mort. ſibi conſciſ.* certe & ſuorum; *Iaſ. & Dd. in l. 3. de inſtit. & iur.* cum parentes magis ſoliciti ſint de liberis quā de ſeipſis, *l.iſti.8.ſup.de eo quod met. cau.* Quare agnoſcendum aliquo modo eſt ijs, qui conſiliū pro tuēdis ſuis capiunt, *l.nec in ea.22. inf. ad l. Iul. de adul. l. milites, de re mil.* itaq; nec in totū excuſantur, nec ſeuere puniuntur, ſed mulcta ijs pecuniaria pro modo delicti & facultatum imponitur, *Boniſ. in pract. crim. t. de except. l. 1.2, hoc t.l.2.§.ſi cum de lib.hom. exi.*

ext. l. 1. C. de recept. arbit. quæ pœna etiam iure Saxo. in vniuerſum videtur obtinere, *lib. 3. artic.* 23. niſi in grauioribus delictis, cumque etiam opem receptatores præſtant. *l. 2. art. 72. vide omnino Fachſ. diff. 58. per art. 25. lib. 2. Reinh. diff. pœn* 10. & 44.

3 Porrò receptatorum † pœna non tenetur qui ignarus eſt maleficij, *l. 1. C. de his qui latro. l. quo naufragium, §. non tantum, de incend. ruin. naufrag. l. ſi quis ſeruum, C. ad l. Flau. de plagia. l. quicumq; §. quod ſi ſeruus, C. de ſeru. fug.* ſed & in priuatis delictis, puta vulneribus illatis, iniurijs, &c. ea ceſſat: vt memini aliquando iudicatum.

De furibus balneariis. Tit. XVII.

FVres nocturni, quia diurnis atrociores ſunt, nec proditorib. diſſimiles, *Senec. vlt. declam. Cuiac. obſer. 11, cap.* 27. extra ordinem audiendi ſunt, & cauſa cognita puniendi, dũmodo ſciamus in pœna eorum operis publici temporarij modum non egrediendum. *vid. lib. 2. iur. Sax. art. 13.* Idem eſt in balnearijs furibus, *l. 1. h. t. Paul. li. 5. & tit. 3.* Etſi autem & alij fures extra ordinem accuſari poſſunt, *l. fin. de fur.* tamen quoniam in ijs pœnam ordinariam iudex excedere non ſolet, hos autem fures grauius caſtigari publice intereſt, eo

A viſum fuit de iſtis ſpecialem titulum proponere. Ideo autem durius puniuntur nocturni quidem, quod tenebræ ad furtum faciendum opportunæ atrocius reddant delictum: *l. fin. inf. tit. 1. l. itaque 5. ad l. Aquil. Paul. lib. 5. t. 19. & 20.* balnearij autem, quia pro-
B pter communem balneorum vſum, & quoniam nudis illi atque aliud agentibus hominibus facilius quid ſurripi poteſt, grauioribus ſanctionibus veſtimenta lauantium ab iniurijs defendi publice omniũ maxime refert. *l. 3. in fin. ſup. de*
C *off. praf. vigil.* Nam in vniuerſum, quo occultius & impunitius committi flagitia poſſunt, eo deprehenſa acerbius, maioreque iuriſdictionis ſeueritate ſunt caſtiganda. *l. presbyteri, 8. Cod. de epiſc. & cler. Paul. lib. 5. tit. 3.* 19. 20.

D

De effractoribus & expilatoribus. Tit. XVIII.

1 *De pœna effractorum.*
2 *De pœna expilatorum.*
3 *De pœna ſacculariorum.*

E DE his † qui carcere effracto 1
euaſerunt, ſumendum ſupplicium diui fratres reſcripſerunt, *l. 1. h. t. l. meos, 11. inf. de cuſtod. reor. vbi vide l. milites, 13. §. eius, de re milit.* Quod etſi Dd. paſſim ſequuntur, *Bar. Angel. Alc. in l. pen. inf. de cuſtod. reor. Boſſ. de effr. carc.* ſiquidem incarceratio de-

debite facta ſit: *Bart. in l. vis eius, C. de probat. Boſſ. de carc. n.* 5. tamen tantummodo verum eſſe arbitror, cum carcer ſummi Principis effringitur (qua in ſpecie hoc reſcriptum intelligo) atque ita crimen læſæ maieſtatis, ob violatam Principis cuſtodiam committitur: *l. 4. §. fin. ad l. Iuliam maieſt.* in alijs inferiorum carceribus non item. *per ea quæ tradit Iaſ. in §. pœnales, n.* 102. *&* 107. *Inſt. de action.* Quod ſi porrò per negligentiam cuſtodum contra quos præſumitur, *l. fin. hoc tit. gloſ.* Bald. *in l. cum ita. §. ſpecies, de legat.* 2. *Alex. conſ.* 56. *col.* 2. Boſſ. *de carcer. n.* 7. euaſerint, mitius puniendi ſunt: *l.* 1. vt & reliqui effractores, puta qui furti gratia parietem aut oſtia eſt inſiunt. Nam hi ſiquidem viliores ſint, in opus damnari, honeſtiores ordine moueri, aut relegari ſolent. *d. l.* 1. *&* 2. Eaque pœna arbitraria etiam hodie plurimum vtimur, quamuis vim ædibus illatam ſupplicio videatur ius Saxon. vt & ſtatuta multarum ciuitatum vindicare: *VVeich. art.* 38. *vbi gl. & Landt. lib.* 3. *art.* 67. quod tamen niſi in attrociſſimis irrogari non ſolet, ſed tantum pœna ciuilis pecuniaria, puta vuerigeldium, &c. Nocturni effractores grauius puniuntur: fuſtibus enim cæſi damnantur in metallum, *d. l.* 2. Item ſi non modo furti gratia effractura facta ſit, ſed etiam furtum ſubſecu-

A tum: quo caſu concurrente vtroque delicto, pœnam capitalem conſtitutio imperij irrogat. *Ord. imper.* 159. *&* 160. Eodem † modo animaduertitur in expilatores, qui ſunt fures improbiores, *d. l.* 1. *l. ſi te expilaſſe, C. ex quib. cauſ. infam.* Expilatores, 2

B inquit Aſc. *in* 2. *Verrin.* ſunt, qui ne pilum quidem in corpore ſpoliatorum relinquunt. Vnde apparet eos proprie dici, qui per vim veſtimentis, aut pecunia hominẽ exuunt: qui λωποδύται à veſtium ereptione Demoſtheni appellantur. Sed hoc crimen,

C præſertim ſi noctu committatur in magnis vrbibus, vt Antuerpiæ, quæ patria mihi eſt dulciſſima, irremiſſibiliter capitale eſt, quemadmodum & cum in via ac itinere fit: nihil enim propter violentiam, diſtat à graſſatione. Saccularios etiam † impoſtores, quos 3

D Græci ψηφολόγους, aut ψηφοπαίκτας, German. *Spitzbuben* appellant, qui varias in ſacculo artes exercentes, partem ſubducunt, partem ſubtrahunt. item directarios, qui in aliena cœnacula ſe dirigunt, & inſinuant fu-

E randi animo, eadem extraordinaria pœna manet, *d. l.* 1. *l. ſaccul. de ex crim. vbi vide annot. Ruſſardi.*

Expilatæ hereditatis, Tit. XIX. C. 9. 32.

1 *Continuatio: & quare furti*

Actio

actio in re hareditaria ceſſet.
2 *Quibus, contra quos detur.*
3 *De pœna expilatorum: & ad quid detur.*

1 CVm † hæreditas expilatur palam eſt, ante aditam hæreditatem vel ab hærede poſſeſſam, furti agi non poſſe: *l. hareditaria, 70. de furt. ſupra.* quia nullius in bonis res hæreditariæ, tunc temporis fuerunt, *l. ſi homo 35. de vſucap. l. ſi is, 68, §. 1. l. hareditaria. 70. de fur. l. cum hare. 63. de acqu. poſſ.* Itaq; quãuis hoc nomine ciuiliter rei vendicatione, *l. aduerſus, 4. Cod. eod.* aut petitione hæreditatis agi poteſt, *l. 3. hoc tit.* tamen quia his actionibus poſſeſſio tantũ reuocatur, non etiam coercetur crimen; viſum fuit ceſſanti furti actione extraordinario iudicio fraudẽ expilatæ hæreditatis vindicare, *l. 2. hoc tit. l. fi. Cod. eod.*
2 Hæc † actio datur ijs quorum intereſt, *l. 4. hoc tit.* aduerſus eos qui ſurripuerunt, etiam vitricum, *l. 2. C. eod.* aut nouercam, *l. 3. C. eod.* cum tamen de hæreditate patris non agitur. Nam in vniuerſum vxor defuncti, de cuius hęreditate agitur quamuis officio iudicis hoc nomine puniri poſſit, *Bart. in l. 1. n. 4. rer. amot.* tamen expilatæ hæreditatis crimine non accuſatur: quia nec furti cum illa agi poteſt, *l. pen. hoc tit. d. l. 4. C. eo.* ſed tantum condictione furtiua, *gloſſ. Bar. & Dd.* A *in l. 3. in prin. ſup. rer. amo. vbi dixi.* Quare nec liberis defuncti, de cuius hæreditate expilata agitur, inter ſe vtilis erit hæc actio; ſi forte frater fratrẽ aut ſororem quid ſurripuiſſe ex parentum hęreditate intendat. Nam neque furti tenentur: *l. ſerui. 17. de* B *furt.* nec in cohæredem (cohæredes autem ſunt fratres & ſorores, in parentum ſucceſſione) facile hoc iudicium datur: *l. 3. Cod. fam erciſc.* cum quia in rebus communibus pro ſuo iure verſari videtur, *l. merito, 51. ſupr. pro ſoc.* tum quod abunde per iu- C dicium familiæ herciſcundæ, & exacta per ſacramentum eius qui ſuſpectus eſt, rerum hæreditariarum declaratione, *l. fin. §. licentia, vbi gl. ad verb. illius, Cod. de iure delib. l. 2. Cod. quan. & quibus, lib. 10.* aut contra eum D præſtito in litẽ iuramento, *l. item, 20. §. reſtituere, 16. de petit. hared* damnum hac fraude datum reſarciatur, & purgetur dolus, *d. l. 3.* vt huic ſubſidiariæ actioni locus eſſe non debeat, *l. fin. C. eod. l. 2. hoc t.* Placuit tamen Interpretibus, *d. l. 3. fac. l. 1. C.* E *eod.* ſi aperte cohæres in dolo hæreat & expilarit, eum hoc quoque iudicio teneri, perinde atque furti tenetur. *Dd. in d. l. merito, pro ſoc. l. tres fratres, de pac.* Pœna † autem expilatorum hæreditatis extraordinaria eſt, *l. 1. hoc t. d. l. 1. ſup. de effra. vide Alc. in tract. ſtat. 4. parte, quaſt. 19.* 3

Caſtr.

Caſtr. conſi. 31. hoc eſt arbitraria.

Stellionatus. Tit. XX. C. 9. 34.

1 *Quid ſit ſtellionatus, vnde dictus.*
2 *Quibus hoc crimen objiciatur.*
3 *Quæ actio & pœna ex hoc crimine deſcendat.*

1 Plinius *li.30.c.3.* ſcribit,† ſtellionem animal eſſe lacertæ ſimile, quo nullum fraudulentius homini inuideat: indeque ſtellionum nomen in maledicũ trãſlatum.
2 Stellionatus, † autem crimen objicitur ijs qui dolo quid fecerint, ſcilicet ſi in aliud accuſationis genus res non cadat. Quod enim in priuatis iudicijs eſt de dolo actio; hoc in criminibus, ſtellionatus perſecutio. Vbicunque igitur titulus criminis deficit: ibi ſtellionatum objiciemus. Maximè autem in his locum habet, ſi quis rem forte alij obligatam aut datam, diſſimulata priore obligatione alij diſtraxerit, obligarit, in ſolutum dederit. *l. 3. h.t.l.1. & 4. C. eod.* Sed & ſi quis merces oppoſuerit, ſuppreſſerit, vel obligatas auerterit, vel corruperit: æque ſtellionatus tenetur: item ſi quis impoſturam fecerit vel colluſionẽ, in necem, hoc eſt, fraudem &
3 damnum alterius. *d.l.3.*

¶ Actio ſtellionatus, neque A publicis (quia ex nulla pub. iudiciorum lege oritur:) neque priuatis (quando pœnã priuato debitam nullam petat) iudicijs continetur: *l.1.hoc tit.l.3. Co.eodem*, ideoque nec animaduerſionem legitimam habet, cum legitimũ crimen non ſit. Solent autem ex B hoc crimine, extra ordinem plecti, neque tamen debet pœna in plebeijs opus metalli egredi: in ijs autem qui ſunt in aliquo honore poſiti, ad tempus relegatio aut ab ordine remotio retinenda eſt: *d.l.3.§. pœna.* Stellionatus iudiciũ famoſum non eſt, ſed coer- C citionem extraordinariam habet, *l.2. hoc t.* videlicet niſi ex eo crimine deſcendat, quod etiam in priuato iudicio infamiã condemnato importet *l.infamiam,7.infr. de publ. iud.* verbi gratia, ſi quis ex aperto dolo condemnetur: tũc enim, quia & priuatum doli iu- D dicium exiſtimationem notat, dicendum eſt, & crimen ſtellionatus damnato labem aſpergere, *l. quid ergo,* 13.*§.fin.de l.is qui not. infam.* ſecus ſi dolus in contractu ſit, de quo iure ciuili non actione doli, ſed ea quæ ex contractu deſcendit, quæreretur, quæ cum E exiſtimationem non lædat, *l. ceſſat.*31.*de act.* conſentaneum eſt, nec ſtellionatus iudiciũ extraordinarium hoc caſu opprobrio eſſe, *l.tutor,*16.§.1.*de pig. act. d.l.* 1.2.& 4.*C.eod.*

De termino moto. Tit. XXI.

TErminorum auulſorum non hodie mulcta pecuniaria eſt, ſicuti ex lege Agraria C. Iulij Cæſaris, qui necdum conſtituta monarchia mitius agẽdum putauit: *l.3. hoc tit.* ſed pro conditione admittentium, extraordinaria pœna eiuſmodi admiſſum vindicatur; puta relegatione, verberibus, *l.1.& 2. hoc tit. Panorm. in c. ex literis, n.13. de probat.*&c. Iure Saxon. qui ignorans amouet, 30. ſolidis mulctatur, qui ſciens, grauius, pro qualitate delicti, *Land. lib.2, art.28. Fachſ. diff.65. Reinhar. diff. pœnal. 2. vide etiam Deu. 19.& 27.*

De collegijs & corporibus. Tit. XXII.

COllegæ (inquit Varro) ſunt, qui vna lecti ſunt, ad idem videlicet munus, eandemque poteſtatem, quaſi collecti, *l. collegarum. 173. de verborum ſignific.* Hinc collegia dicta, conuentus & concilia opificum aut aliorũ eandem artem exercentium; in quibus qui dant nomina, eliguntur: dum tamen ne pauciores tribus ſint, *l. Neratius, 85. de verb. ſignif. Cicer. in Orat. pro domo ſua.* eiuſmodi nonnulla à rege Numa fuerunt inſtituta. *Plinius lib.35.c.12. & Plutarchus in eius vita.* Sed cũ multa improba, præſertim intempeſtiuis & ſumptuoſis comeſſationibus, aduerſus leges & ordinum A concordiam, ac diſciplinam publicam, prætextu talium conuentionum improbi machinarentur: *Liuius li.39.& Suetonius in Aug. cap 32.* Primum Senatuſconſulto huiuſmodi conuentus collegiaq; prohibita ſunt, niſi quæ ſpecialiter propter aut religionem, vt Iu- B dæorum, aut vſum reipubl. eſſent approbata, vt publicanorum, piſtorum, nauiculariorum, *l.3. h.t.* &c. Poſtea eam rem & Imperatores curæ habuerunt: *l.1.& 3. hoc tit. l.1. quod cuiuſ. vniuerſ. l. conuenticula, 15. C. de epiſcopis & clericis. Suetonius in Caio Cæſ. c.42.* C *vide Cuiacium, lib.7.c.30* extatq; ea de re Traiani reſcriptum in epiſtolis Plinianis. Etſi autẽ qui collegium illicitum vſurpat, contra cõſtitutiones & Senatuſconſulta facit, eoque reus Maieſtatis & legis Iuliæ de vi publica, atque ex his legibus puniendus videa- D tur: *l.2. hoc tit. in no. l. infra ad l. Iul. maieſt. & l. qui cœtu, ad l. Iul. de vi pub.* tamẽ apparet olim collegium illicitum ſolere diſſolui, & pœnam mitiorem fuiſſe, ac plane extraordinariam *l.1. in prin. hoc t. d. l. conuenticula.* vnde & hic titulus inter extraordinaria iudi- E cia eſt collocatus.

De popularibus actionibus. Titulus XXIII.

SCiendum etiam eſt, plerorumque criminum, præſertim extraordinariorum accuſationes, quia ius publicum populi tuentur,

tur, *l.1. hoc tit. vide Gouea. lib. 1. in fin. de iuriſdic.* eſſe populares, & cuilibet de populo competere, qui tamen integræ ſit exiſtimationis. *l.4. hoc tit.* Quod ſi plures concurrant, Prætor eligit maxime idoneum, *l.2. hoc t.* ac potiſſime cum cuius intereſt, *l 3. hoc t.* Mulieribus & pupillis populares B actiones non dantur, niſi cum ad eos pertinent *l. mulier. 6. hoc titul.*

A Omnes populares actiones neque in hæredes dantur, neque ſupra annum extendunt: *l. fin. hoc tit.* quod de ciuilibus & extraordinarijs iudicijs accipiendum eſt, de quibus in hoc libro eſt actum, & ad quæ hic titulus refertur, nam publica iudicia quamuis etiam popularia ſint, tamen plerumque viginti annos durant, *l. querelam, C. de falſ.*

DIGEST. LIB. XLIIX.
DE PVBLICIS IVDICIIS.
Titulus I.

1 *Quæ ſint publica iudicia.*
2 *Cauſa efficiens.*
3 *Materia.*
4 *Forma exercend. pub. iudiciorum.*
5 *Finis.*
6 *Effectus.*

1 Tranſgrediamur † ad iudicia publica, quæ ita appellata ſunt, authore Iuſtiniano, ꝙ cuius ex populo executio eorum plerumque detur: *Inſtit. de publ. iud. in princ.* vel potius quia in ijs de crimine publico, quod omnes tangit, quæritur: *lib. 4. C. de hæret.* Non omnia autem iudicia, *l. 1. hoc tit. l. ſtellionatus, ſupra de crim. ſtell. Cuiac. obſeru. lib. 8. cap. 35.* in quibus crimen vertitur & accuſatur, publica ſunt, ſed ea C tantum, quæ ex legibus publicorum iudiciorum veniunt: vt Iulia Maieſtatis, de adulterijs, Cornelia de ſicarijs, *l. 1. hoc t. vide quæ dixi, Inſtit. eod.* &c. hoc eſt, quæ publica eſſe certa aliqua lex voluit ac decreuit. Publicorum iudiciorum quædam capitalia ſunt, D quædam non capitalia. Capitalia ſunt, ex quibus pœna, mors aut exilium eſt, h.e. aquæ & ignis interdictio. Cuius in locum hodie deportatio ſucceſſit; *l. 3. infra, ad leg. Iul. pecul.* per hanc enim eximitur caput de ciuitate, quod inſtar mortis eſt, & certe ciuilis E mors appellatur: *l. 1. §. fin. de bon. poſſeſſ. contra tab. l. 4. ſupra qui ſatiſd. cog.* Cætera exilia, non exilia proprie, ſed relegationes dicũtur, cum ciuitas retinetur: quemadmodum & Ouidius in Pontum remotus,

remotus, diſputat ſe non exulem, ſed tantum relegatum eſſe. Non capitalia ſunt, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coercitio & relegatio pœna eſt, *l.2. hoc tit.* §.1.*Inſtit.eod.*

2 ¶ Cauſa efficiens publicorum iudiciorum eſt, certa aliqua lex, *l.1.hoc tit.* vt & Cicer. *in 7. Verr.* pluribus locis teſtatur: quæ modum & formã inquirendi puniẽdique alicuius delicti præſcribit. Hæc iudicia olim in prouincijs exercebant Præſides & Procoſſ. in vrbe quæſtores rerum capitalium, qui ad hoc ſpecialiter, cum eſſet opus populi electione conſtituebantur; *l.2.§.& quia, ſupr. de orig. iur.* ſed poſteriorib. temporibus, traslato in Auguſtos populi iure, & ab his Magiſtratu rerum criminalium perpetuo creato præfectura vrbana omnia ſibi crimina in vrbe commiſſa vendicarit: *l.1.ſup.de off.praf.vrb.*

3 ¶ Materia circa quam verſantur, ſunt grauiora delicta: quæ cum publicam & ſingulorũ turbent tranquillitatem, vindicari publicis iudicijs propter exemplum publice intereſt, *l. congruit 13.de off.praſ.*

4 ¶ Ordo exercendorum olim publicorum iudiciorum, cuius Cicer. *pro Roſ.Amer.pro Milon.& alijs locis.* & alij *Aſcon.pro Milon. & in Verr.Liuius lib.1.in hiſtoria Horatij.* meminerunt, in vſu eſſe deſijt durante tamen legum pœ-

A na, cum extra ordinem & ſolennitatem antiqui iuris crimina probantur: *l.ordo,8.h.tit.l.lex,§.vlt.ad leg.Iul.repetund.l.vlt.ad legem Fab.de plagia.Cuiac. ad Paulum,lib.5.t.12.* quare de eo ordine ſuperuacuum eſt verba facere. Illud ſane ad formam adhuc per-
B tinet, quod procurator in iſtis iudicijs neutra ex parte admittatur, *l.penul.§.1.h.tit. l.antepenult.C.de accuſat.* niſi ad probandas abſentium excuſationes: *l.inter,10.hoc t.* quod acuſatio & totus proceſſus vſitato ſolennique more ſit conficiendus, vt paulo poſt oſten-
C demus: *ad titul.de accuſat.* quod præſes vel alius qui cognoſcit, clariſſimos viros & peritiſſ. cauſarum adhibere, *l.cuſtodias,12. hoc t.* neq; pendente vno iudicio aliud *l.interdum,4.vbi gl.& Dd.hoc tit.* non compenſationes relationeſq; criminum: *l. is qui reus, 5. hoc t.*
D neque probationes non luce clariores, *l.fin C.de probat.* amittere debeat. Adde his quod iure noſtro Saxon. hæc iudicia ante meridiem & ſubedio ſint peragenda *gloſſ.vlt.art.61.lib.3.& text. art.69.eod.lib.*

¶ Finis eſt, cum vt abſoluatur
E innocentia, tum vt delicta ſontiũ 5
puniantur, quibus duabus rebus, præmio ſcilicet atque pœna, quaſi anchoris ciuitatem retineri, Solon arbitrabatur: vtque ſublatis malis ac pernicioſis hominibus, & ſeruetur diſciplina publica, & alij

plo commonefacti, conſimilibus A flagitijs abſtineant, *dict. l. congruit,* 13. vnde & Gellio, *lib. 6. cap. 14.* τιμωρίαι νουθετίαι, ϗ παραδείγματα, & Iuſtiniano ad totius ciuitatis ſalutem hæc iudicia comparata dicuntur: §. 1. *Inſt. tit. de public. iud.* Pulchre in hanc B ſententiam Cicero *Philippic.* 8. In corpore, inquit, ſi quid eſt eiuſmodi, quod reliquo corpori noceat, vti ac ſecari patimur, vt membrorum aliquid potius quam totum corpus intereat: ſic in reipublicæ corpore, vt totum ſaluum ſit, quicquid eſt peſtiferum amputemus. C

6 ¶ Effectus horum iudiciorum eſt, quod & accuſatorē temere aut dolo malo pericula alteri creantem puniant, *vide infr. tit.* 1. & reos conuictos non modo legitima ipſius iudicij pœna, verum etiam per conſequentiam exiſti- D mationis, interdum etiam bonorum iactura plectant, *l. infamem,* 7. *hoc tit. vide infra, tit. de bon. damn.* & interea dum agitantur, omnes alias ab eodem reo accuſationes actioneſque excludant. *l. qui de crimine,* 9. *C. de accuſ. l.* 2. *§. fin. de cuſtod. reor.*

De accuſationib. & inſcriptionibus. Tit. II. C. 9. 2.

1 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
2 *Continuatio huius.*
3 *Sine accuſatione an procedat iudicium, & de denunciatoribus.*
4 *Quid ſignificet accuſare.*
5 *Quid ſit accuſatio.*
6 *Cauſa efficiens*
7 *Apud quem accuſatio inſtituenda.*
8 *De remiſſionibus.*
9 *Qui accuſare poſſint.*
10 *Qui accuſari.*
11 *Materia.*
12 *Forma proponendæ accuſationis, faciendæ inſcriptionis, & formandorum libellorum.*
13 *Quomodo contra abſentem procedatur.*
14 *Finis accuſationum.*
15 *Effectus.*
16 *Quomodo extinguantur.*

Poſtquam † in genere naturam & vim publicorum iu- 1 diciorum vtcunq; delineauimus nunc ſigillatim ſingulas eorum partes perſequamur: & primo quidem quomodo conſtituantur, tum quot ſint horum genera, poſtremo quomodo peragantur & ad executionem perueniant, exponamus.

E ¶ In conſtitutione publici iu- 2 dicij, neceſſe eſt ante omnia de accuſatore & accuſatione quæri: *author ad Herenn. lib.* 1. *c.* 5. Quia † ſine accuſatore iudiciū crimi- 3 nale non procedit, *l. quamuis,* 19. *C. de adult. l. vlt. ſupra de priuat. delic. l. reſcripto,* 6. *§. ſi quis, de mune. l. penult. C. de his qui accuſ. l. ſi cui,*

cui, hoc t. cap. 1. vt Eccleſ. ben. ſine A
dim. c. 1. de accuſ. vt nec ciuile
ſine actore: *l. inter 62. de iud. Dd.*
in Rub. ſupra & extra, de iud. cap.
forus, 5. de verb. ſignific. niſi cum
ex publica fama, quæ loco accu-
ſatoris eſt, *c. cũ oporteat, 19. extr.*
eod. Panorm. in c. qualiter, 17. eod.
B Magiſtratus in delicti authorem
inquirit, *l. 2. §. ſi publico, infr. de*
adult. l. 3. §. præterea, de ſuſp. tut.
l. pen. C. de probat. l. nullum, C. de
teſt. l. 1. Co. de cuſtod. reor. l. ea qui-
dem, 7. C. de accuſat. l. qualiter, 1.
& 2. extra eo. vbi Cano. quod olim
per denunciationes fiebat. Ne
C enim deficientibus accuſatoribus
delicta manerent impunita, quæ
coerceri publice intereſt, conſti-
tuti olim erant ſtationarij ſeu Ire-
narchæ, quibus publice manda-
batur, vt ſi quid grauius accidiſ-
ſet, id denunciarent Magiſtrati-
bus: *l. ea quidem, C. eod. l. 1. §. quies*
D *de off. præf. verb. l. diuus, infra, tit.*
1. l. 1. Cod. de furioſ. & ſtat. l. 12.
Duaren. diſput. lib. 1. cap. 38. qui
poſtea ex officio ſicuti fieri debet,
nocentem conquirebant: *d. l. 1. §.*
quies, l. 4. ad leg. Iul. pec. l. 3. de off.
præſ. §. vlt. in Auth. de collat. l. 1. C.
de cuſt. reor. l. ſi quis, Cod. de epiſc.
E *aud.* Denunciatorum autem in eo
melior erat conditio, quod exem-
plo accuſatorum inſcribere ſe nõ
cogebantur: *c. ſuper. 17. extra eo.*
4 ¶ Accuſare etſi generaliter ſi-
gnificat aliquem ad cauſam di-
cendam vrgere, *c. forus §. accuſa-*
re, de verb. ſignific. Alc. in l. qui ac-
cuſare, C. de eden. vnde accuſatio-
nis nomine etiam ciuilis, *d. l. qui*
accuſare, l. ex iudic. in fin. hoc tit.
actio & perſecutio, *l. viro, 39. ſu-*
pra, ſolut. matr. venit, ſicuti con-
tra actio pro accuſatione ponitur:
l. 1. de crim. ſtell. tot. tit. Co. quand.
ciu. ac pra. crim. tamen obtinuit,
vt proprie accuſare & accuſatio,
ad criminatores & delationes de-
lictorum referantur: *vt hoc tit.*
& Co. eod. Accuſare † autem eſt, 9
Azone *in Rubr. C. de his qui accuſ.*
non poſſ. authore aliquem reum
criminis per libellum deferre, ad
vindictam & pœnam, *l. cum ra-*
tionibus, 16. l. 1. l. non ignorat. 9.
l. ſi quis, 20. C. de his qui accuſ.
non poſſ. l. libellor. 3. in verb. reum
deferre, hoc tit. l. fin. de priuat. del.
l. 2. §. ſi public. de adul. vel ſe-
cundum Duaren. *præall. loc.* Accu-
ſatio eſt maleficij alicuius apud
iudicem delatio, ad vindictam
publicam ſolenniter facta. Prima
differentia ſumpta eſt à materia,
in verb. maleficij delatio. (nam in
ciuilibus de pecunia agitur: in
accuſationibus, pœna publicæ
vindictæ fiſco debita petitur: *Iaſ.*
poſt alios in Rub. C. de iudic. gloſſ.
in l. 3. de ſepulch. viol. Chil. in
pract. cap. 58. Secunda à fine, ad
vindictam publicam, (in pecu-
niarijs enim, & iudicijs priuatis,
ius noſtrum petimus, *in princ. In-*
ſtitut. de action. in verb. quod ſibi
debetur. Tertia à forma ſolenni-
ter facta) hoc eſt, oblato libello,
& facta inſcriptione: *l. 3. hoc tit. l.*

3. *C. de his qui accuſ. non poſſ.* qua nota accuſatio ab extraiudiciarijs delationibus oſtenditur differre.

6 ¶ Conſtituitur autem accuſatio ex aliqua lege publica, vt diximus, *l. 1. ſupra tit. 1. l. 3. ſupra deprauar.* ita tamen, vt coram idoneo & competente iudice inſtituenda ſit, ab ijs quibus accuſandi ius eſt, contra eos quos accuſare licet. De his igitur omnibus videamus, quandoquidem ſine iuſta harum perſonarum, vt ita dicam, legitimatione, accuſatio rite formari non poteſt.

7 ¶ Quod igitur ad eos pertinet, qui de crimine cognoſcit, ſciendum eſt, in prouincijs ad præſides & procoſſ. penes quos merum erat imperium, cogitationē executionem criminum pertinuiſſe: *l. antepen. & l. penult. ſupr. tit. 1. l. leuia, 6. l. ſi cui, 7. hoc tit.* & ad eū præcipue, in cuius territorio crimen contractum eſſet. In ea enim prouincia agebatur cauſa, in qua erat delictum: *d. l. ſi cui, §. penult. l. fin. h. t. l. non dubium, 11. vbi glo. infra de cuſt. & exhib. reor.* nam & certis quaſi in re præſenti cognoſci poterat, & conſentaneum videbatur ibi extare exemplum pœnæ, vbi exemplum culpæ extitiſſet: vnde remitti eo rei ſolent. *l. ſolent. 7. infra de cuſt. & exhib. reo. Authent. qua in prouincia, C. vbi de crim.* Sed † hodie vix remiſſionibus vtimur, maximè cum

8 non vni iam Principi, vt in Imperio Romano omnes ditiones pa-

A reant, nec par in parem eiuſmodi remiſſionis habeat imperium: *l. 4. de recept. arbitr. Bart. in l. 1. §. 1. ff. quod cuiuſque vniuerſ.* quare plerumq; ſontes eo loci coerceri videmus, vbi inueniuntur, *l. 1. C. vbi de crim.* etiã de delictis alibi commiſſis *vide Bart. Bald. & Dd. in*

B *l. 1. C. de ſumm. Trinit. & in l. omnes, de iuſtit. & iur.* maxime cum plerique ſint vagabundi, nec certis locis commorentur: *vide l. 1. vbi gloſſ. & Dd. Cod. vbi de crim. Lanfranc. in c. quoniam, verb. confeſſiones, n. 11. de probat. Gand. de furt. puniend. n 4. & tit. vbi del.*

C *pun.* Quod obtinet, vbi reus apprehenſus eſt, nam ſi lateat, aut in fuga ſit, iure Saxon, eo loci vbi delictum eſt, iudicium in fugitiuum conſtituitur: *vide Chil. in pract. cap. von der acht. item ordin. Imper. eod. tit.* qui niſi veniat ſe defenſurus, tertio in termino,

D reſeruata iuſti impedimenti excuſatione, (*biſs auff ehehaffs*) pro conuicto condemnatur. In ipſa autem vrbe nulli permiſſum erat Magiſtratui ordinario, ne Coſſ. quidem de capite ciuis Roman. ſtatuere, ex lege Valerij Publicolæ: quare quæſtores à populo

E olim in ſingula delicta cum opus eſſet, creabantur, qui capitalibus rebus præeſſent. Hi quæſtores parricidij (id enim generale cædis nomen eſt) appellabantur. quorũ lex etiam XII. Tabular. meminit: *l. 2. §. quia. de orig. iur.* Sed has quæſtiones Lucius Cornelius Syl-

la poſtea ab equitibus, qui cognitionibus præfici ſolebant, ad Senatum tranſtulit, pœnaſque in pluribus delictis, & iudicia certa ac perpetua conſtituit: vt de falſo, de cæde: idque eo fine & cõſilio, vt eadem forma inſtitueretur ſemper quæſtio, & certa pœna lege comprehenſa locum perpetuo obtineret: *d.l.2.§. & quia, Tac. Anna. lib.* 3. Quæ etiam quæſtiones propterea Corneliæ dictæ ſunt. Sed progreſſu temporis, præfectura vrbis ab Auguſto primum conſtituta, omnia ſibi crimina vindicauit: *dict.l.1.de off. præfect. vrb.* quanquam & latrunculatorum alibi meminerũt leges: *l. ſolemus,* 61. §. 1. *de iud.* quos veriſimile eſt inquirendis per vias publicas & itinera latronibus ac graſſatoribus, Reipub. foris operam nauaſſe, & ius eos coercendi habuiſſe: cuiuſmodi Magiſtratus etiamnum in Belgico durare paſſim videmus.

9 ¶ Porrò qui accuſare poſſint, intelligemus, ſi ſciemus qui non poſſint. Itaque prohibentur accuſare alij propter ſexum, vt mulier: *l. qui accuſare,* 8. *hoc t.* nec enim publicorum munerum ac iudiciorum eſt particeps, *l.* 2. *de regul.iur.* neque priuatas aliorum cauſas agere poteſt, *l.alteram,* 18. *C.de procur.* nedum publicis: niſi ſuam ſuorumque iniuriam perſequatur, *l. de crimine, Co.qui accuſ. l.* 1. *&* 2. *hoc tit.§.1. Inſtit.de ſuſpect. tut.* aut quæſtio ſit de A atrociſſimo crimine, quod quam ocyſſime vindicari Reipub.interſit: *l.in quæſtionibus,ad l. Iuliam Maieſt. l.fin. ad leg.Iul.de anno.l.* 2.*hoc t.l.*13.*h.t.* alij propter ætatem, vt pupillus *d.l.qui accuſare.* extra quam ſi paternam iniuriã authore tutore vindicet, *l.*2.*hoc t.* B *l.*2.*C.qui accuſ. non poſſ.* adultos autem, quamuis 25. annis minores, accuſare poſſe verius eſt: *Azo in Rubr.C.qui accuſ n.*4.*per l.clarum, C.de auth. præſt. & l.ſi maritus,§.lex Iulia,arg.à contrario ſenſu, ſup. de adult.* alij propter ſacramentum, vt qui ſtipendia merent: C *d l.qui accuſare,h.t. l.non prohibentur,* 8. *l.ſi crimen,C. qui accuſ. non.* nam nec procuratores priuatarum rerum eſſe poſſunt, *l. militem,* 7. *C. de procur.* multo minus Reipubl. alij propter Magiſtratum poteſtatemve: quippe cũ hi impune in ius durãte Magiſtratu vocari nequeãt, D *l.*32. *de iniur. l.*3. *ſupra de in ius vocan.* certe nec alios interea vocare atque accuſare debent: *d. l. qui accuſ. hoc t. l.maritus,*15. *ad legem Iul. de adult.* alij propter delictum proprium: vt infames, *d.l.qui accuſare.* & iudicio publico damnati: E *l.*4. *hoc t.* alij propter turpem quæſtum, vt qui duo iudicia aduerſus duos ſubſcripta habent: *l. cum rationibus,*16. *C. qui accuſ. non poſſ. l.qui accuſare,* 8.*hoc tit. vide Cuiac. lib.* 6. *c.*12. *obſeru.* ſufficit enim ex duobus vno tempore eos præmia accu-

ſtrorum conſequi, niſi iniuriarum ſuarum cauſa agant : *l. cum rationibus, 16 .C.qui accuſ.l.inter, 6.§.vlt.de adult.l.11. hoc t.* Item qui nummos ob accuſandum vel non accuſandum acceperunt : *d. l.qui accuſ.l.eadem,§.1. & 2. ad l.Iul. rep.* Quidam propter ſuam conditionem,vt ſerui : *l.vix certum,53. de iud. Azo n.4.qui acc.* niſi in caſibus exceptis, *l. nullo, infra de fal.l.1. C. de præcib. Imper. offer.* filij contra parentes, liberti contra patronos : *dict. l.qui accuſare.* plerique ob ſuſpicionẽ calumniæ : vt illi qui falſum teſtimonium ſubornati dixerunt : *l.alij,9. hoc tit.* nonnulli propter paupertatem : vt ſunt qui minus quam 50. aureos in bonis habẽt : *l. nonnulli. 10. hoc tit.* Hi tamen omnes, ſi ſuam iniuriam exequantur, mortemve propinquorum defendant, ab accuſatione non excluduntur: *l.hi tamen,11. hoc tit.*Sed & propter conſanguinitatem, de enormi delicto conſanguineum accuſarare prohibemur, *l.ſi magnum, 13. l. propter, 14. l.ſi ſororem, 18. C.qui accuſ.* quod minus ex bona fide accuſatio proceſſura videatur : vt in amicis & coniunctis probat *Cic. in Diuinat. in Verrem.* is etiam qui reus factus eſt,purgare ſe debet, nec ante accuſare poteſt, quam fuerit accuſatus, *l. is qui, 5.ſupra tit.1.l.neganda.C.qui accuſ.*nam nec procurator pro alio antea eſſe poteſt: *l. reum 6. C. de*

A *procurat.*Plures autem ſimul vnũ accuſare poſſe, ſi ſimul concurrant & omnium interſit, rectè contra communẽ diſputat Duaren. *diſput. lib.1.cap.39.per l.ſi accuſatoribus, de accuſ. l.3.de ſepulcr. viol.* quanquam ſi ab vno accuſatus iam ſit, ab alio accuſa- B ri de eodem crimine nequeat : *l. qui de crim. C. eod. l.ſi tamen, 11.§.vlt. hoc tit.* quia de vno delicto plus quam ſemel quæri non poteſt: *l. ſicut, 7.§. 1. hoc tit.* niſi prima accuſatio deſertã ſit, aut aliquo caſu impedita.*d.l.1.in fin. l. 3. verſ. quod ſi, h. t.* Sed de di- C uerſis delictis rectè vno tempore alicuius nomen defertur, *l. qui de crim. C. eod.* vt Milo poſtulatus eſt ab Appiis de vi & de ambitu, de ſodalitiis à P. Nerato. *Aſcon. in orat. pro Milon.* Sed ne in diuerſa reus diſtringatur, tantum de vno, poſt de alijs reſpon- D dere cogitur: *l. 2. §. vlt. infra,de cuſt. reor. Saxon. Land. l,2.3.art. 12. Rhein. diſſ. iud. 33.* vt in accuſatione Milonis, primum iudicium fuit de vi: eo expedito, de aliis cognitio futura erat, vt oſtendit Aſcon. Quod ſi autem non conueniat inter plures, qui- E nam accuſare debeat, erit iudicis magis idoneum eligere : *l. ſi plures, 10. h.t. l. 3. de lib.hom. exh. l. ſi viro, §. hac autem, de his qui deiec. l, ſi plures, de pop. act. l. 2. §. fin. de adult.* qua de re etiam eleganter diſputat Cicer. in Diuinatione in Verrem, vocatur .n.

hec

hæc quæſtio diuinatio: quod diſceptetur de iudicio futuro, ac diuinetur etiamnum quis accuſare debeat: *Aſcon. in diui. Cic. in Verr.*

10 ¶ Iam qui accuſari poſſint, videamus: & conſtat, omnes poſſe, tam mares quam fœminas, tam impuberes, quam puberes: *l. pupillum*, 111. *de regul. iur.* tam liberos quam ſeruos, *l. hos accuſare*, 22. §. *omnibus*, *h. t.* paucis exceptis, excipiuntur autem abſentes, contra quos offerri tantum libellus poteſt, *l. abſentem, C. eod. l. 2. de exhi. re.* mortui: *l. antepen. hoc tit. l. fin. ad legem Iul. maieſt.* per *l. defuncto*, 6. *ſupr. tit.* 1. legati & Magiſtratus, *d. l.* 12. *h. t.* (nam cuius famæ, eius magis vitæ parcendum eſt, *l. ſi adulteriũ*, 38. §. *pen. de adult.*) & ſerui in iis quorum pœna tantum ciuitatum aut bona adimit, *d. l. hos accuſare*, §. *omnibus*, *h. t.* hæc enim in ſeruum non cadit. Nec qui accuſatus eſt aliqua lege de eodem crimine aliis legibus reus fieri poteſt, *d. l. ſenatus*, 14. *h. t. l. qui de crim. C. eod.* dico. De eodem: nam diuerſorum nomine poteſt: *d. l. libellorum*, §. *ſed ſi aliud*, *h. t. Azo in Rubr. C. eod. n.* 4. *vide diſtinctionem Bal. in l.* 1. *n.* 2. & 3. *C. ſi reus vel accuſ. mor. fuer.* Sed & plures de vno admiſſo ſimul recte accuſantur: *l.* 1. *C. ſi reus vel accuſ. mor. fuer. l. vim paſſi*, 38. §. *penult. infra, de adulter.* de diuerſis autem ab A vno non recte, niſi ſuam iniuriã perſequatur: *d. l.* 12. §. *ego*, *h. t. l. cum rationibus*, C. *qui accuſ.* Sed etſi quis ſemel crimine ac iudicio abſolutus ſit, non debet præſes pati eundem iterum de eodẽ accuſari, *d. l. ſi cui*, 7. §. 1. niſi præuaricatione prioris iudicii B approbata: *Paul. lib.* 1. *tit.* 6. *l.* 3. *de præuaric. l.* 4. §. *vlt. de adult.*

¶ Materia circa quam accuſationes verſantur ſunt delicta: non quidem omnia, ſed quæ publica & ſpeciali aliqua lege vindicantur: vt & antea ſæpe dictum eſt. 11

C ¶ Forma exercendarum accuſationum veteribus vſitata, *Aſcõ. pro Mil. Cic. in Verr. ad Herenn. lib.* 1. *cap.* 5. cum ſit abolita, *l. ordo*, *ſupra tit.* 1. alienum à noſtro inſtituto ſit, de ea verba plura facere. Id ſciendum eſt, qui acceſſitur alicuius publici crimi- D nis, eum cumplurimum ex vinculis cauſam dicere oportere, niſi perſonæ & rei qualitas leuiorẽ cautionem, puta prædes, aut promiſſionem cui relinquatur reus, impetret, *l.* 1. *infr. tit.* 1. *l.* 1. *C. de cuſt. reor. l.* 2. *C. de exh. re.* Sed ne innocentia cuiuſquam temere E vim calumniæ patiatur, vtiliter prouiſum eſt, ne id ante fiat, neu cuiuſquam nomen inter reos referatur, priuſquam qui crimen intendit, in iudicium veniat, nomen rei indicet, vinculum inſcriptionis, quo ſi in probationẽ deficiat, eidem pœnæ quam reo 12

intentat, obligatur, arripiat: cuſtodiæ ſimilitudinem (habita tamen dignitatis æſtimatione: nam & ſatiſdationes de exercenda lite admittuntur: *l.3.C.de his qui ac. cuſ. non poſſ.*) patiatur nec impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicij: *l.penult. & l.fin. C.eod.l.2. C. de exh. re. vide Cuiac. obſeru. lib.1. cap. 20.* qua tamen formidine denunciatores, *d.l.ex quidē, C.eod.* & qui de leuibus accuſant; *l.leuia, h.t. Azo C.eod. n.7.* liberantur: etiamſi nec horum calūnia remanere debeat impunita, *l. 1. C. de decur. lib. 10. l.diuus, de cuſt. reor. vide infra ad S. C. Turpill. in fin.* Libellorum autem inſcriptionis cōceptio talis eſt Coſſ. & dies: Apud illum Prætorem (ad hoc conſtitutum electumq; in vrbe) vel Procoſ. (in prouincia) Lucius Titius profeſſus eſt, ſe Mæuiam lege Iulia de adulteriis ream deferre: quod dicat eā cum C. Seio ex ciuitate illa, domo illius, menſe illo, Coſſ. illis, adulterium commiſiſſe. Vtique enim & locus deſignandus eſt, in quo adulterium commiſſum eſt: & perſona cum qua admiſſum dicitur, & annus, atque menſis: *vide omnino Iaſ. in §. ex maleficiis, n.56. Inſtit. de actionib.* neque tamen diem, neque horam inuitus comprehendet: *vide omnino Iaſ. in l.2.§.ſi quis Epheſi, de eo quod certo loco.* Si quis tamen

A diem qui mēſem demonſtret expreſſerit, non alia in cauſis nominatione opus fuerit: cum paria ſint, aliquid certis verbis, vel certa deſignatione ac circumſcriptione exprimi: *l.2. de lib. & poſthu. l.gerit, l.per hæred. de acquir. hæred. l.ſi rem, de rei vendic.* Si

B reus item petat diem conſignari, vt negatiuam loco & tempore: *Bart. in l. is qui reus, n. 16. de pub. iud. per l.2.§.de eo quod cert. loc. & in l.libellorum, n.13. de accuſat. Boſſ. in pract. crimin. de inquiſit. n.91.92. Iaſ. in l.2.§.ſi quis Epheſi, de eo quod cert. loc.* coar-

C ctatam, puta ſe tum temporis à loco delicti abfuiſſe, probare poſſit; æquum erit huiuſmodi precibus locum dari, *l. optimam. C. de contr. ſtipulat. Dd. in l. actor, C. de probat.* Solent etiam libelli accuſatorij non tantum in pœnam, ſed etiam in torturam di-

D rigi, hoc modo: Si reus factum inficias eat, volo hanc actionem ſuper his atque his iudiciis propoſitam eſſe: & ex illis quæſtionem, ad eruendam veritatem, reo decerni poſtulo. Quod ſi libelli inſcriptionem legitime ordinat: non fuerint, rei nomen

E etiam illo non opponente, *Iaſ. poſt Bartol. in l.3.n.18. C. de eden. & in §. ex maleficijs, n.68. Inſt. de act.* vna cum libellis aboletur, & ex integro repetendi reum poteſtas fiet. Neque enim poteſt vitium libelli criminalis, puta omiſſio temporis, loci, &c. in probatio-

bationum articulis poſtea ſuppleri: *Iaſ. in d. §. ex maleficijs, n.* 63. Item ſubſcribere debebit is qui dat libellum ſe profeſſum eſſe, vel alius pro eo, ſi literas neſciat: *l. 3. hoc tit.* quæ ſubſcriptio ideo neceſſaria eſt, vt ſimilitudo ſupplicij etiam certum accuſatorem obſtringat. Etſi autem hodie inſcriptiones ſubſcriptioneſque obſoleuerunt, non tamen ſimilitudo ſupplicij in calumniantibus ceſſat, *gloſſ. in l. 2. ad verb. periculi, C. de fid. inſtr. per l. 1. C. de adu. diuer. iud. l. 3. §. idem diuus, de teſtibus*. Et ideo etiamnum cuſtodia accuſatori circumdari ſolet, donec de proſequenda lite, & reſarcienda iniuria idonee ſatiſdet: *l. 3. C. de his qui accuſar. l. 2. C. de exhib. reis, Angel. in tract. mal. ver. ad querelam Titij: Hipp. in pract. crim. §. diligenter, num.* 207. *ord. Imp. c. 12.* Apud nos vero Saxo. ſolummodo cautio pecuniaria de ſumptibus litis & iniuria, perinde atque in ciuilibus eſt interponenda: *Chil. c. 47. in prax. art. 8. lib. 2.* nec enim nomine accuſationis & appoſitæ cuſtodiæ actor vltra pecuniariam æſtimationem tenetur: *Land. lib. 1. art. 68.* Inſtituta autem accuſatione, relatoque inter reos nomine, eodem modo cauſa agitur per litis conteſtationem, exceptiones, probationes, &c. quo in ciuilibus agitari ſolet: *l. 2. C. de exhib. reis. l. qui accuſare, C. de eod. l. adulterium, C. de adult. l. ſi*

A *maritus, 15. §. præſcriptiones, infra de adult. Azo in Rubr. C. eo. n.* 9. Illud intereſt, quod in criminalibus, apta libelli concluſione non ſit opus, imo nec concluſione quidem: *Bart. in l. 2. §. ſi publico, nu. 13. infra de adult. & in l. libellorum h. t. Ferr. in for. inqui-*

B *ſitionis, ad verb. ſuper.* puta ad certam pœnam, nam ea iure comprehenſa eſt, (quod tantum præſtat in criminali iudicio, quantũ petitio agentis in ciuili, *Bald. in l. 2, n. 2. de probat.*) ita vt ſuppleri à iudice poſſit: qui propter eandem

C rationem aliter poteſt condemnare quam ſit petitum, *Iaſ. late, in l. vinum, n. 24 & 25. ſi certum petat. Bartol. in l. quid ergo, §. pœna, ſupra de his qui not. infam.* Item quod probationes requirantur euidentiores, *l. fin. C. de probat.* adeò vt in his præſumptio-

D nes non ſufficiant ad condemnãdum, *l. abſentem, de pœn. cap. literas, 14. de præſumpt. Caſt. & Dd. in l. fin. C. de probat. vide infra de accuſ.* ſed tantum ad abſoluendum: *gloſſ. in clem. vnic. ad verb. non volens, de homicid. Salic. in l. ea quidem. q. 5* C. *de ac-*

E *cuſ. Hipp. conſ. 61. poſt reditum, n. 31.* niſi vt Dd. tradunt, in delictis quę tantum per coniecturas & præſumptiones probari poſſunt: *l. non omnes, 6. §. à Barbaris, de re mil. cap. afferte, cap. literas, 12. de præſumpt. Bald. in l. quicũque, per illum text. de ſeruis fugit. l. ſi quis, 11.* C. *de adult. c. ex literis,*

teris, c. tertio loc. de pro. Bart. in l. 2 & §. fin. & d. c. 25 de adult. Dd. in l. fin. C. de probat. vbi dixi, Eurtat. in praam. loc. legal. in princ. Chil. in pract. c. 2 n. 9 Schurff. conſ. 38 cet. 11. quod alibi excuſſimus. *vide infra de adult. & l. fin. C. de probat.* Item quod reo defenſio permittenda ſit, etiamſi appareat iuſtam non ſubeſſe: *Hipp. in pract. §. quoniam, n. 31. & 32.* non modo in termino probationis, ſed etiam poſt concluſionem in cauſa, atque adeò poſt ipſam quoque ſententiam: *Hipp. in l. vnius, § cogniturum, n. 36. & 37. de quaſt. & in pract. crim. §. occurrunt. n. 3. & in §. ſeq. n. 8. & 9. Gaudin. de homicid. n. 56.* Imo neminem etiã nocentiſſimum damnari poſſe, volunt, niſi termino defenſionis ante omnia conceſſo atque aſſignato: *Angel. in tract. malefic. ad verb. qui iudex inquiſitus. num. 1. Hipp. praalleg. loc. paſſim.* Quin etiamſi reus defenſionem prætermittat, poteſt iudex ſumere perſonam rei, & eius defenſionem proſequi: *l. ſi non defendatur, de pœn. l. 1. in fin. de quaſt. Bart. in l. libellorum, 5. §. ſi accuſator, n. 4. h. t.* ſicuti contra, deſiſtente aut impedito accuſatore, ex officio accuſationem pertexere inchoatã, *Bart. ibi. n 5. & 7. Bald in l. vlt. C. ſi accuſat. c. 1. de colluſ.* Item quod celeriter examinatio ſit conficiẽda, *l. properandum, 2. de iud. tot. t. C. vt intra cert. temp. quaſt. crim.* ne reus diuturna cuſtodia affliga-

A tur, *l. 1. & tot. tit. C. de cuſtod. reor.* Sane leuia crimina audire & diſcutere de plano Procoſ. oportet, *l. leuia, 6. h. t.* Itaque multo magis in his ſufficiet qualis qualis petitio, nec nocebit inepta cõcluſio: nam quod de neceſſitate non requiritur, ſi inepte interue- B niat, non vitiat actum. *Iaſ. in d. l. vinum, nu. 33. per l. 1. in princip. C. de rei vxoria actione, cum aliis ibi allegatis.*

¶ Et hæc quidem ita ſe habẽt, 13
cum vtraque pars præſentiam ſui in iudicio facit. Sed quia plerumque ſontes fuga ſibi conſulunt, C priuſquam in vincula conijciantur, videamus quomodo contra abſentes accuſatio procedat. Et quamuis reſcriptum eſt, *l. abſentem, 6. C. eod.* abſentem capitali crimine accuſari non poſſe, multo verò minus damnari, etiamſi cõ- D tumaciter abſit, *l. 5. inf. de pœn:* ſed tantum bona eius annotari, & poſt annum publicari: *d. l. abſentẽ, l. 1 & 2. C. de req. re.* tamen vſu apud nos inualuit, vt ter per interualla dierum 14. citetur reus: poſt quæ ſi non compareat, nec abſentiæ excuſationes alleget, pro conuicto habetur, & banno Imperij E proſcribitur, vt impune poſtmodum interfici poſſit, *Chil. in t. von der Acht.* Econtrario ſi contumaciter deſiſtat, & fruſtretur accuſator, ſtatuit ei terminum iudex accuſationis proſequendę: poſt quẽ reus ab obſeruatione iudicij, vt in ciuilibus, abſoluitur; *l. 4. C. eod:*

l. ſi

l. ſi ea, 7.C. de his qui accuſ. non poſſ. vide gloſſ. & Bald. in l. vnic. in fine, C.vt nem.inuit. ag. & in l. diffamari, C. de ingen. manumiſſ. ita tamen, vt ab al*i*o accuſari poſſit: *l.accuſat.ſup. tit.*1. eamque rẽ accuſatores moribus impune ferunt plerumque, quamuis iure ciuili aliter atque aliter temeritatem & contumaciam eorum punitam fuiſſe conſtet, *l.4.C.eod. l.qui crim.C.de ijs qui accuſa. d.l. 5.§.pen.de pœn.l.1.C.vt intra cert. temp.Ang.in tract.mal. ad verba, & ad querelam, nu. 66. cum ſeq. Hip.in pract.§.quoniam,n* 47. Sed pœnam extraordinariam etiamnum durare apud Sax. præſertim calumniãtibus accuſatoribus, verius videtur. *Zobel. in gloſſ. noua, Landt. lib. 2. art.*8.

14 ¶ Finis accuſationum idem eſt qui publicorum iudiciorum, vt videlicet delicta puniantur: quod Reip. ad communem ſalutem & tranquillitatem intereſt. *Cic.in* 1. *in Verr.Cic.Offic.lib.*3. de accuſatione: Sin, inquit, erit cur faciendum ſit ſæpius, Reipubl. tribuat hoc muneris, cuius inimicos vlciſci non eſt reprehendendum: modus tamen adſit: duri enim hominis, vel potius vix hominis eſſe videtur, periculum capitis inferre multis.

15 ¶ Effectus accuſationis eſt, vt ea impleta, pœnæ à legibus ordinatæ per ſententiam reus ſubdatur, *l.5.inf.tit.*1. non impleta, aut derelicta, reus quidem abſolua- A tur, accuſator verò pœnas talionis, aliaſve de quibus paulo ante diximus, & vero poſtea dicemus, *ad S.C.Turpill.*incurrat. Nõ † im- 16 pletur autem accuſatio, vel quia impeditur, *l.libellorũ,§.accuſator, hoc tit.* aut deficit in probatione accuſator, vel quia ſoluitur ceſ- B ſatque iudicium, aut per mortem actoris *l.2.§.fin.h.t.* (niſi iudex ex officio, velut ſuper notorio procedere, & iudicium proſequi velit, *Bald. in l. fin. C.ſi accuſat. vel reus, per l.2. C. de abolit. Bart.in l. libellorum,§.ſi accuſator, n.5.& 7. de accuſat. cap. 1. de colluſ.*) vel C rei; *vide l. 1. & 2. C.ſi accuſ. vel reus mort. fuerit l.defuncto,ſup.tit. 1. l.ex iudiciorum.*20. *h t.* aut per contumaciam eorundem (vt ſupra dictum eſt) aut quia indulgentia principali aboletur, *tot. tit,C. de abol, & de general. abol.vide l. 3.C.de epiſcop. audien.* aut quia D vel inſtantia biennio, *l. properandum, C. de iud. l. 2. C. vt intra cert. tem. l. vbi, C. de falſ.* (olim anno, *l. reus, de muner. l.1.& 2. C. Theod. vt intra cert. tẽp.Cuiac. obſer. lib.1, cap.*8.) vel lis ipſa præſcriptione 20. annorum eliditur: quo tempore omnia cri- E minalia iudicia, quæ breuioribus ſpatiis concluſa non ſunt, circumſcribuntur, *l. querela, vbi Dd. C. de falſis.*

De

De Cuſtodia & exhibitione reorum. Tit. III.

1 *Continuatio.*
2 *Quando quis cuſtodia vel vinculis mancipandus.*
3 *Mulieres non tradi cuſtodia.*
4 *Pœna captiuorum fugientium.*
5 *Pœna cuſtodũ fugiente captiuo.*
6 *Pœna fideiuſſorum.*

1 POſt † accuſationem inſtitutam, ordinarium eſt: vt reus in vincula aut cuſtodiã conjiciatur, ne elabi poſſit: *l. fin. C. de accuſ.* præſeruatim ſi confeſſus fuerit, *l. 7. h. t.* nam † tunc pro conuicto habetur: *l. 1. de confeſſ.* ante 2 vero quam quis conuincatur, non temere vinciendus eſt in cuſtodia, ſed aſſeruandus, *l. 2. C. de exhib. re. vide Paul. lib. 5. tit. 31.* niſi de grauiſſimo aliquo crimine agatur, *l. 3. l. carceri, 9. h. t. Landt. lib. 2. art. 9.* aut crimen notorium ſit vel confeſſum, *l. 3. l. ſi confeſſus, 5. h. t. Bart. in l. 1. h. t. Bald. in l. 2. C. eo. vide Land. lib. 2. art. 9.*

3 † Sane mulieres ne cuſtodiæ tradantur, Iuſtin. propter ſexus pudorem, iniuriæ cuſtodum ac captiuorum obnoxium, recte ſancitur: *Auth. hodie, C. eod.*

4 ¶ Porrò cuſtodiæ traditi ſi effugiant, quamuis alioqui innocentes ex eo crimine inueniantur, propter quod impacti ſunt, puniuntur, *l. in eos, 13. h. t.* tanquam (vult. Accurſ.) conuicti. A *gloſſ. & Alber. Ang. in d. l. eos. per §. prohibemus. in nouel. de collat. text. in l. 1. ſup. de effract. Boſ. in pract. crimin. tit. de carc. nu. 5. & de effract. carc. per tot.* eademque pœna qua delictum principaliter erat vindicandum, quod dicere durum eſt: nec ſeruari vidi ad B torturam tamen indicium facere aliquod eiuſmodi fuga poteſt, *vide Iaſ. poſt alios in l. admonendi, de iureiur. n. 169. vbi dicit eſſe communem.* & delictum commiſſum aggrauare, *Alex. conſi. 35. vol. 1. Capoll. conſi. 26. Boſſ. de effract. carc. n. 1.* effractioque extra C ordinem puniri, *tot. tit. ſupr. de effract.* Quod † ſi dolo aut culpa 5 commentarienſium & cuſtodum effugerint, pro modo culpæ in eos ſtatuetur, *l. milites, 12. l. fin. h. t.* & ex conſtitutionibus eadem pœna, qua is qui aufugit puniri debebat, afficiuntur: *l. pen. C. eo.* D quod & ipſum plenum acerbitatis eſt: quare ſatius eſt pro admiſſi qualitate officio iudicis eos puniri: *l. 9. hoc tit. vide bonam diſtin. Iaſ. in l. 1. §. Prætor, num. 12 ſupr. ne quis eum qui in ius vocab.* præſertim cum Magiſtratui, E qui temere reos ſoluunt, & abire patiuntur, mulctam tantummodo dici videamus, *l. ne quis, 10. h. t.* Olim cum militibus, permitti cuſtodias, & curam carcerum vſitatum eſſet, minus graue fuit eorum negligentiam capite puniri: *Paul. lib. 5. t. 31.* quando omnia fere delicta militaria etiam leuia hoc

hoc modo puniantur: vt & hodie in militaribus arcium cuſtodibus, quorum fraude vel negligentia præſidia & arces amittuntur, *Iaſ. in l. actionibus, n. 24. de in lit. iuran. vide inf. de re milit.* Sed cum ruſtici & Pagani plerumq; nunc carceribus præficiantur, arbitrarer pœna pecuniaria, ſicuti in Magiſtratibus ſeruatur, negligentiam eorum puniendam. Quod ſi dolus acceſſerit, videntur extra ordinem tanquã effractores puniendi. Neque enim grauius puniri debent conſcij aut opem ferentes, quam ipſi effractores, quos extra ordinẽ tantum puniri oportere ſupra oſtenſum eſt, *ad tit. de effract. & Ne quis eum qui in ius vocat. vi ext.* At, qui non reos, ſed iam conuictos damnatóſque emittunt, & vindictæ publicæ ſuffurantur, merito, cum Maieſtatis rei ſint grauius puniuntur: *l. 3. §. fin. l. 4. vbi Bart. infr. t. 1. Iaſ. in l. 3. §. quod præt. nu. 12. ne quis eum, &c.* quod alibi diximus toties verum eſſe, quoties ſummi Principis, vel populi non recognoſcentis ſuperiorem carceribus & pœna damnatus eximitur, non etiam quando manibus Magiſtratus inferioris eripitur. *Iaſ. in d. l. 3. §. quod præt. nu. 12. ne quis eum qui in ius voc. & in §. pœnales, num. 103. 107. Inſtit. de act. Guid. Pap. quæſt. 597. Socin de ciu. art. 34. nu. 32.* Sed ſæpenumero fit, vt aut ex criminis qualitate, aut propter ampliſſ. facultA tes dignitatemque eius qui accuſatur, fideiuſſoribus reus committatur, *vide Land. lib. 2. art. 9. Chil. in pract. c. 46. n. 3. late Boſſ. in pract crim. t. de carc. fidei.* aut ſibi, hoc eſt, nudæ ſuæ promiſſioni, *d. l. 1. h. t. d. Auth. hodie, l. cũ clericis, §. 1. C. de epiſc. & cler.* Fideiuſſoribus

B quidem relinqui etiam in cauſis capitalibus ampliſſimos viros, vſitatum eſt, *l. 1. h. t.* quod beneficij etiam ad decuriones, item Doctores, ac liberalium artium profeſſores, plerique trahunt, *Io. de Plat. & alij, in l. Medicos, C. de prof. & med. lib. 10. Alb. de Ro-*

C *ſa. in Rubr. de mun. n. 14. & tit. de decur.* Reliqui, in cauſa vende pœna corporalis venit infligenda, vel pecuniaria in corporalem cõuerti poteſt, non fideiuſſoribus, ſed cuſtodiæ committuntur: *gl. & Bart. in l. 1. h. t. Bald. in l. 2. C.*

D *eod. Fel. in c. fin. n. 10. de accu.* quia ad eiuſmodi pœnam fideiuſſores ſe obligare nequeunt. *Bald. & Dd. in l. 2. de pub. iud. & in l. ſi conſtante, n. 20. ſolut. matr. Boſſ. de car. fideiuſſ. n. 7.* In leuioribus autem delictis, vel iudicijs ad ciuilem pœnam intentatis, fideiuſ-

E ſoribus relinqui rei ſolent, qui pro ijs iudicio ſiſti, aut etiam iudicatum ſolui promittunt, *vide præall. Dd.* Quod ſi fideiuſſores inueniri nequeant, tunc ſuæ promiſſioni iuratæ committuntur, *§. neceſſarium, verſ. ſi vero iurauerit, in Auth. vt null. ius. Boſſ. præalleg. loc. n. 72. Par. de Put. in*

tract. ſynd. verb. fideiuſs. nu 1. *per l.* 1. *C. vt omn, iud. Auth. generaliter, C. de epiſc. & cler.* Iure Sax. rerum ſoli poſſeſſores tantum bona ſua pignori pro vadimonio obligare ſolent. *Land. lib.* 1. *art.* 3. *&* 34. *vbi gloſs. n.* 4. *& lib.* 2. *art.* 5. *&* 3. *vbi gl. n.* 3. etiamſi id genus cautionis in criminalibus iure ciuili nõ ſufficiat, *Iaſ. n.* 3. *in l. ſciendum* 11. *qui ſatiſd. cog.* Reus porrò ita cautioni cuſtodiæve implicatus ſi elabatur, præter perfidiæ crimen quod incurrit, etiam delictum confiteri videtur, *gl. in d. l. in eos.*

6 ¶ Fideiuſſores autem eorum, non quidẽ corporaliter plectuntur; nec enim ad talem pœnam obligare ſe poſſunt: *Bart. & Dd. in l.* 1. 3. *&* 4. *h. t. per l. ſi à reo,* 71. *§. fin de fideiuſſor.* ſed mulctantur pecunia pro arbitrio iudicis, niſi vel ex promiſſione, vel ex conſuetudine certa ſumma oſtendatur, *l. ſi quis,* 4. *h. t.* ſicut iure Saxo. Vuerigeldio, vt vocant, mulctantur. *Landt. lib.* 1. *art.* 61. Si tamen dolo fideiuſſor faciat, quo minus reus exhibeatur, etiam extra ordinem recte coerceatur. *d. l.* 4. *l. ſi Barſatorem,* 13. *C. de fid. gl. in d. art.* 64. E contra autem & iudices puniri vſitatum eſt, *Hipp. in pract. crimin. §. attingam, n.* 19. qui aut iniuſte aliquem cuſtodiæ tradunt, aut cognita innocentia captiuum diutius detinent, *Bal. in l. ſed etſi, de in ius vocand. Chil. in pract. c.* 2. *n.* 36. Nec modo ad intereſſe, & iniuriarum nomine tenentur, *Bald. in l. quemadmodũ,* 29. *§. Magiſtratus, ad l. Aquil.* ſed iure Sax. pro ſingulis diebus quibus cuſtodia iniuſta durauit, ad 30. ſolidos captiuo obligantur: quæ pœna etiam is, ad cuius petitionem iniuſta incarceratio decreata eſt, obſtringi, *Faſch. diff.* 57. *gloſs. Landt. lib.* 2. *art.* 34. velut & ad alimenta captiuo præbenda, *l. iubemus,* 10. *C. de Epiſc. aud. fac. l. quoniam, verb. ſumptus competentes. C. de teſtibus, l.* 4. *in fin. verb. tuis ſumptibus, de edend. & de hac materia, vtrum captiuus à ſe, an ab aduerſario, an de publico alendus ſit, vide apud Pariſ. de Pute. diſtinguendum in pauperem captiuum, & ſibi ſufficere valentem, in tractat. ſynd. verb. car. cap.* 4. *& verb. expenſa, cap.* 1. *per tot. Felin. in cap.* 1. *de lit. conteſt. & cap. ex reſcripto, in fin. de iureiur. gloſs. l. vlt. C. de erog. mil. vbi Odofr. & Dd. Angel. in l. minime, de appell. Bart. in l. ſanctum n.* 3. *cum apoſtill. de rer. diuiſ. & idem ac Iaſ. & Dd. in l. ſi victum, de re iud. & in l.* 2 *l. iudices, C. de Epiſcop. aud. per l. lege de Senatuſc. Sylian. l. diuus, de bon. damn. l. Circenſium, C. de decur. lib.* 10. *l. quemadmodum, §. Magiſtratus, ad l. Aquil. cap. ne religioſi, de regul. c. ex parte, de accuſ. §. ſi vnum, vt cum de appell. §. ſi vero, de inceſt. nup. Boer. deciſ.* 303. *num.* 1. *Ang. conſ.* 245, *quia, nu.* 4. *&* 5. exiſtimatur.

Ad Legem Iuliam Maieſtatis. Tit. IV. C.9.8.

1 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
2 *Continuatio.*
3 *Quid ſit maieſtas.*
4 *Quis maieſtatem lædere videatur.*
5 *Qui, quos de hoc crimine accuſare poſsint.*
6 *Quæ in hoc iudicio obſeruanda.*
7 *Pœna huius delicti, & de leg. 12. Tabul. ac Iulia huc pertinente.*

1 SEd † iudicia publica varie cõſtituuntur, ex varij generibus delictorum. Delinquitur autẽ vel in Remp. vel in eius membra: puta aut in perſonas ſingulorum,
2 aut in res. Quod † in Rempubl. aut Principem, qui Reipub. caput eſt, committitur, crimen læſæ maieſtatis appellatur. Maieſtas
3 † enim, authore Cicer. *in Part. Orat.* eſt magnitudo quædam populi Rom. in eius poteſtate ac iure retinendo: verriturque in imperio, atque omni popul. Rom. dignitate. Maieſtatem igitur minuere, vt idem, *lib. 2. de Inuent. cap. 3.* ait, eſt de dignitate, aut amplitudine, aut poteſtate populi, aut eorum quibus populus poteſtatem dedit, aliquid derogare: à quo non abhorret definitio Vlpian. *l. 1. hoc t. vide etiam Paul.*
4 *lib. 5. tit. 29.* Maieſtatis crimen †
A eſt illud, quod aduerſus popul. Rom. vel aduerſus ſecuritatem eius (noſtri ſaluum conductum vocant, *gloſs. & Dd. hic, qui aiunt violantem teneri pœna læſæ maieſtatis, item Gul. de Lud. ſing. 87. n. 1. Petr. Rauen. in alph. verb. ſaluus conductus, Boer. deciſ. 179. n.*
B *2. qui dicit arbitrarie puniri, Guid Pap. dec. 56. n. 2.*) committitur: quot, quibus modis, & quam varie fiat explicat Cicer. *in Part.* & I.C. hic paſſim, *l. 1. 2. 3. §. 1. l. 4. 5. 6. 7. in fi. 10. 11. hoc tit.* ac noſtri Dd. *in l. quiſquis, C. eod. & extra qui ſint rebell.* quos conſulere po-
C teſtis. Quia verò ius populi Romani in Imperatorem, quo nihil in terris habetur ſanctius, *l. vlt. C. de legibus*, translatum eſt, *l. 1. de conſtit. Princ.* ideo in hunc ſolum, eiuſque ſecuritatem, crimen læſæ maieſtatis committitur, non contra inferiores, *vide*
D *an. ad. deciſ. Guid. Pap. 48. ſup. Fab. & Iaſ. in §. pœnal. n. 107. Inſt. de actio. Iaſon. in l. qui iuriſdictioni de iuriſdictio. in princ.*

¶ Porrò quia hoc crimen denudari publice intereſt, ideo ius 5
accuſandi hic habent, qui alias non admittuntur. vt famoſi, mi-
E lites, mulieres, ſerui, *l. 7. & 8. hoc tit.* & accuſantur non modo ſuperſtites, verum etiam defuncti, etiamſi alias reatus mortalitate extinguatur, *l. fin. hoc tit.* idque ideo, quoniam & bona publicantur, *§. interdum, Inſtit. de hæred. quæ ab inteſt. §. 2. Inſtit.*

de

de public iud. l. quiſquis. C. ad l. Iul. maieſt. & memoria rei poſt mortem eius damnatur, ne vel cõmemoratio tam pernicioſi ſceleris ſuperſit, *l. pen. in fin. C. eod. §. publ. Inſtit. de public. iud.* quod tamen non de quouis maieſtatis temeratore accipiendum eſt, ſed qui perduellionis reus perhibetur, hoc eſt, qui hoſtilia aduerſus Rempublic. aut Principem agitaſse conuincitur, *d. l. fin. hoc tit. vide Hotoman. in Commen. iur. verb. perduelles.*

6 ¶ In cognitione autem hoc vertitur, vt non modo reus ſuſpectus torqueatur, non admiſsa vlla dignitatis aut priuilegij exceptione, *l. 4. C. eod.* verum etiam ipſe accuſator, *l. 3. C. eod.* Hoc tamen crimen à iudicibus non in occaſione iniuriæ faciendæ ob principalis maieſtatis venerationem habendum eſt, ſed in veritate rei: nam & perſona ſpectanda eſt, an potuerit facere, & ante quid fecerit, & an ſuæ mentis fuerit: nec lubricum linguæ ad pœnam facile eſt trahendum. *l. famoſi, 7. hoc t. l. vnic. C. ſi quis Imper. mal.*

7 ¶ Porrò hoc genus ſceleris, quod quidem ad perduelles attinet, lex 12. capite puniri voluit: nec in alijs locum habere iuſſit, quam qui hoſtilia in Rempublic. eſsent machinati. Poſtea lex Iulia imminui maieſtatem popu. Rom. & alijs multis, præter perduellionatum, *l. 3. h. t.* modis ſtatuit: quã legem ſui noui Imperij muniendi cauſa, Aug. tuliſse; ex actis porrò Cæſaris iam demortui, Antonius primũ protuliſse videtur. *Tac. lib. 1. Cic. Phil. 1. Paul. lib. 5. Sent. t. 29.* Iuliamque à Iulio nominaſse. Ex hac lege, apparet, aqua & igni condemnatis interdictum fuiſse, *Paul. lib. 5. tit. 29. vbi Cuiac. Cic. Phil. 1.* nam & Modeſt. *l. 3. §. fi. h. t.* ait, in militibus pœnam exacerbari: non igitur in reliquis videtur fuiſse capitalis, ſed ea pœna hodie, & quidem indiſtinctè, in capitalem tranſlata eſt, *d. l. quiſquis, §. public.* memoria ſontis inſuper damnata, boniſq; publicatis: olim quidem non extantibus liberis, *l. eorum, 9. hoc t.* hodie ex conſtitutionibus, *d. l. quiſquis.* indiſtinctè: quin & filij infamia notantur, & factione teſtamenti carent, *d. l. quiſquis §. filij.* quod crudele videri poteſt: ſed antiquum eſse, & omniũ ciuitatum commune inquit, *Cic. in epiſt. ad Brut.* vt charitas liberorum amiciores parentes Reipub. redderet. Porrò quia tantũ ſummi Principis maieſtatem violari diximus, ideo, ſi ſecuritas inferiorum infringatur, non capitali, ſed arbitrariæ pœnæ locus erit, *Iaſ. in d. l. qui iuriſdictioni ff. de iuriſdict. vide ann. ad deciſ. Guid. Pap. 418. Iaſ. in l. 3. §. Prætor, nu. 12. ne quis eum qui in ius voc. & in §. pœnales, n. 107. Inſtit. de act.* Ad Maieſtatis crimen referri

ferri

ferri poſſunt delicta immediate A in Deum, altiſſimam Maieſtatem, *l. vlt. C. de fer. in princ.* commiſſa: vt ſunt blaſphemiæ, capitaliter, §. *vlt. in Auth. vt non lux. cont. nat. vide ord. imp.* vel præciſione linguæ, *Boer. deciſ. 301. n. 11. Didac. Couar. c. quamuis, §. 7. n. 11. de pact. in 6.* aliave pœna arbitraria, B *Bonif. de pœn. blaſphe. n. 2. Luc. de pœnna, l. omnes, C. de delato. lib. 10.* pro grauitate frequentiave, *Iaſ. l. 3. §. iurari, n. 11. 13. de iureiur. §. item ſi quis, n. 61 Inſtit. de act.* delicti, alijsve circumſtantijs, *Bonifac. præalleg. loc.* puniendæ: *De his pœnis varijs, vide Boer.* C *deci. 103 Lud. Carre. in prac. mihi fol. 233. Couar. d. c. quamuis, §. 7. n. 11. de pact. in 6.* item periuria, *l. 1. cum ibi not. C. de reb. cred.* magiæ, & incantationes noxiæ, *vide tit. C. de malef. & math. 60. Ilan. de ſortileg. qu. 6. 7.* prædictiones & conſultationes diuinantium. *cap.* D *2. vbi Panorm. n. 4. de ſortileg.*

Ad Legem Iuliam de adulteriis coercendis. Tit. V. C. 99.

1 *Continuatio: & de atrocitate huius criminis.*
2 *Adulterium non modo maritum, ſed etiam totam eius ac delinquentium familiam maculare.*
3 *Differentia inter ſtuprum & adulterium: & vnde hoc ſit dictum.*
4 *Quid ſit adulterium.*
5 *Adulterium ab actu, non voluntate intelligi.*
6 *In qua muliere committatur.*
7 *An in ſolutam, meretricem, ſponſam committatur. 5. 6.*
8 *De polygamia & eius pœna.*
9 *Maritum præ reliquis accuſare.*
10 *Intellectus l. ſi conſtante.*
11 *Pater agnati, extranei, quando accuſare poſſint.*
12 *Ab vxore accuſari virum non poſſe.*
13 *Qui accuſari poſſint.*
14 *Adulterium ſine dolo non committi, & opem ferentes pro adulteris haberi.*
15 *Forma accuſandi olim.*
16 *Pœna lenocinij & quomodo ius antiquum ſit mutatum.*
17 *De iure mariti.*
18 *Intra quod tempus accuſandum.*
19 *De pœna adulterij, & l. Iulia.*
20 *Quomodo ciuiliter & priuatim de adulterio cognoſcantur.*
21 *De ſtupro eiuſque pœna.*
22 *Aliud ſtuprum eſſe, aliud raptum: & de pœnis aliarum libidinum 2.*

E 1 PErſonæ † præcipuè læduntur per intolerabilem adulterij iniuriam, quæ crimini læſæ Maieſtatis (de quo modo dictũ eſt) comparatur, *Mar. Mantua. ſing. 117. n. 2.* & qua grauior nulla inferri poteſt, *l. codicillis, 91. §. matr. vbi Dd. Bald. & alii, de lega. 2.*

vide Mar. Mant. ſing. 117. & 368.

2 Etſi † enim adulterij nomine non detur, vt quidam volunt, iniuriarum actio, quia non contumeliæ inferendæ, ſed libidinis explendæ cauſa committi videtur: *Bart. in l. verum, de furt. Ang. in tract. malef. ad ver. che hai adulterato, n.*60. *Ro. conſ.*184. *Alex. conſ.* 113. *vol.* 2. tamen reuera grauiſſima iniuria per adulterium infertur marito: *l. codicillis,* 91. *§. matr. vbi Bald. de legat.* 2. *c.*1. *vbi Bald. & Dd. ex quib. cauſ. feud. amitt. Bart. in l. interdum, §.*1. *de publica.* vt verius arbitrer, illi hoc nomine iniuriarū quoque actionem competere iuſtiſſimam: quippe cum id flagitium non modo ipſum, ſed totam eius familiam cōſpurcet: *l. quamuis,* 30. *C. de adult. Bal. l. vnic. n.* 5. *C. de rap. virg. & conſ.* 427. *quadam, nu.*7. *&* 8. *vol.*5. *Rom. conſ.* 451. *n.* 10. nec tantum huius, ſed etiam adulteri adulteræq; gentē dedecoret atq; euertat: *Philo in lib. De decē precept.* atq; adeò ipsā etiam terram quaſi piaculo quodam atque anathemate polluat, *Leu.*19. *Iob.*31. *vide Eccleſ. c.* 23. Quare cum hoc ſcelus admodum graue ſit, *Iob.*31. *Hoc enim nefas & iniquitas maxima, c. ſi quid, vbi gloſſ.* 33. *q.*2. *c. criminis,* 25. *diſt. Geneſ.* 25. *peccatum grande, vide omnino Eccleſiaſt. c.*23. *circa finem:* ac ipſa natura, *c. probrum,* 42. *de verb. ſig.* deteſtabile, *cap.* 1. 81. *diſtinct. cap. quod in omni-* A *bus,* 32. *qu.*7. *c. vt clericorum, extr. de vit. & hon. cler. Auth. de nupt. in princip.* in primiſque ſocietati humanæ exitioſum: *Iob.* 31. *Lactan. lib. de Ira Dei, cap.*22. de hoc primo loco agamus.

¶ Lex Iulia ſtuprum & adulterium promiſcue & καταχρη- 3 B ſικώτερον appellat; *l. inter,* 6. *§.* 1. *hoc tit.* hoc eſt, indifferenter his verbis vtitur, *l. inter.* 101. *de ver. ſig.* Sed proprie adulterium in nuptam committitur: ſtuprum verò in virginē viduamve, quod Græci φθορὰν appellant, *d. l.* 6. *§.*1. *l. ſtuprum,* 35. *h.t.* Etſi autem C lex indiſcriminatim his verbis vſa eſt, fortè quia vtrumque delictum non ſupplicio capitali, ſed minùs punibat, vt poſtea dicemus, ſic vt diſtinctione non fuerit opus: tamen conſtat, poſtea aliam in adulteris, aliam in ſtupratoribus placuiſſe pœnam: *§.* D *item, l. Iulia, Inſtit. de pub. iud.* quapropter ſeparatim de vtroq; erit dicendum. Adulterium, authore Feſto, dictum eſt, quaſi ad alterum, quàm qui iure habetur, acceſſus & agglutinatio. Papin. verò ait dictum, propter E partum ex alio conceptum, quaſi alterius partum, *d. l.*6. *§.*1. *h.t.*

¶ Eſt igitur adulterium, violatio thori alieni, *6. non mœchaberis,* 4 *32. q.*5. *§.* 6. *Hoſt. in t. de adult. in prin.* & nonnunquā etiam proprij: vnde ſignificanter Germanis *ehebruch*; noſtris, etiam ſacrilegium nuptiarum; ac huius

rei

rei, nuptiarum ſacrilegi, *l. quamuis, 30. C. de adult.* nominantur. Rem enim inter homines ſacratiſs. coniugium, *Hebr.* 13. non tantùm polluunt, ſed honore quoque ac decore omni ſpoliant. Poteſt etiam definiri, illicitus coitus cum alterius coniuge, tam viro quam fœmina, aut (ſi ἐν πλάτει ſumas) qualiſcunque contra leges ſui vel alieni coniugij, patratus. Sed noſtri ad nuptam potiſſimum fœminam hoc crimen referunt: quod ea re Iuriſconſ. *Azo in Rub. C. eod.* verecunde definit alienę matrisfam. eſſe corruptionem, *l. fugitiuus, 225. de verb. ſignific.*

5 Dico † illicitum eſſe coitum, item matrisfam. corruptionem. nam ab actu, non à voluntate adulteriũ intelligitur; *d. l. fugitiuus, l. quod ait, 23. l. capite, 25. hoc tit.* maximè apud nos Saxon. quorum moribus non affectus & conatus, ſed tantùm effectus delicti punitur, *Reinh. diff. pœn. 6 per c. 26.* (*Lehenrecht.*) Dico, cum vxore vel matremfam. aliena: nam in viduam aut virginem proprie adulterium non cadit: *d. l. 6. §. 1. d. l. ſtuprum, hoc tit.* quod & Rabini Iudæorum in interpretatione Decalogi, & Theologi ſcholaſtici, vt Liranus, Magiſter Sententiarum, & alij tradunt. Perinde autem eſt, quomodocumq; ſit vxor, ſiue iuſta, hoc eſt ſolenni Romanorum ritu, cũ parentum conſenſu, ſtipulationibus ac manuum conuentione, in

A matremfam. empta atque capta: ſiue iniuſta, hoc eſt, minus ſolenniter per ſimplicem in domũ deductionem vſumque vel abſq; patris voluntate, *l. Paulus, 11. de ſtat. hom.* coniuncta: *l. ſi vxor, 13. §. planè, h. t.* neque enim qualecunque matrimonium violare

B permittitur. 6 Sed † & in ea vxore poteſt maritus adulterium vindicare, quæ pudicitiam vulgauit: *d. l. ſi vxor, §. 1.* nec enim impudica vita vxoris, iniuriam maritali thoro factam lenit, ſed exaſperat magis atque aggrauat: quod & Tiberio placuiſſe author eſt

C Suet. quamuis ſi vidua eſſet, impune in eam ſtuprum committeretur, pudore nimirum proſtrato. Nam ſtuprum in meretricibus & vilibus perſonis, ſiquidem nõ ſit violentũ, haudquaquã iure noſtro punitur, *d. l. ſi. vxore, §. 1, vide ſup. de concubin.* Atque ita acci-

D piendę ſunt Cęſarum conſtitutiones, *l. ſi ea, 22. l. quæ adulterium, 29. C. de adult.* quę de ſtupro, id eſt, carnali copula cum perſona ſoluta loquuntur: vt non modo verba, ſed etiam facti ſpecies oſtẽdunt. Pleriq; tamen eas conſtitu-

E tiones ad maritatas quoque extendunt: vt ſi pudorem vulgauerint, ipſæ quidem pœna adulterij teneantur; *Spec. ad tit. de iniur. in princ.* cum his conſuetudinem habentes, non item, ſed puniantur leuius, etiam maritati: quia violaſſe thorum alienum nõ videntur, vbi nullus eſt thori pu-

dor vel reſpectus, ſed promiſcua & vulgaris cõniuente marito turpitudo: *Io. de Plat. in §. itẽ lex Iulia, de adult. Inſtit. de pub. iud. vide Dd. Bald. Cyn. Salic. in l. ſi ea, & l. quæ adulterium, C. eo.* qui cum penè lenocinium proferendo eiuſmodi turpitudinẽ committat; nõ videtur ei velut volenti atque ſcienti fieri iniuria: & proinde vbi minor, eſt iniuria, pœna quoque minor eſſe debet. *Angel. in tract. malef. in verb. ſcienter & doloſe, n. 12. l. vnic. C. de falſ. mon.* Denique

7 † Diuus Alexander Seuerus reſcripſit, etiam in ſponſa, *l. propter, 7. C. eo. vide omnino Cuiac. obſer. lib. 6. c. 16.* adulterium committi: quia neque matrimonium qualecunque, nec ſpem matrimonii violare permittitur; *d. l. ſi vxor, §. 1. verſ. diuus. l. propter. 6. inf. eod.* & ſponſa pro vxore habetur: *l. ſi ſpõſa, de iur. dot. l. Iulianus, de iur. dot.* vt mirum non ſit, iniuriam ſponſæ factam, in ſponſum, veluti maritum redundare: *l. itẽ apud, 15. §. ſponſum, de iniur. latè Tiraq. in l. connubia, l. 15. num. 4.* quod & legib Moſi diuinis probatum extat. *Deut. 22,* etiamſi hoc caſu pœna mitior hodie decernatur; *Sal. in l. eum, 8. C. de adult. Angel. in tract. mal. verſ. che hai adulterato, n. 16. & 65. & Alex. cõſ. 165. viſis, volum. 7. Rom. ſing. 537.* qui reuera vxor non eſt, neque thorus violatur. Qua ratione, quæ deſerta à viro, in militiam fortè profecto, alteri nubit, aut ſui copiam

A facit, etſi ſtricto iure adulterium committi, vt & is qui ei iungitur, *l. vxor. 7. cum Auth. ſeq. C. de repud.* tamen & hoc caſu pœna ſolet mitigari, *l. miles 11. §. pen. h. t. vbi gloſſ. ad ver. nuptiis.* Sed & ea adulterii tenetur, quæ vt licentius peccaret repudium viro miſit: *l. penul.* B *C. eod.* fraus enim legi facta non excuſat, *l. non dubium. C. de leg.*

¶ Ille quoque illave ſimili pœna obſtringitur, vt quidam volũt, 8 qui quæve binas nuptias aut bina ſpõſalia, *gl. & Dd. in d. l. eum qui, Alex. in l. 1. de his qui not. infam.* C *Ang. in tract. malef. verſ. che hai adulterato, n. 15.* vno tempore habet conſtituta: lex tamen magis pro ſtupro quàm adulterio, hanc polygamiam videtur habere, *d. l. eum qui, 18. C. de adult.* Quare & ſtupri pœna, hoc eſt, fuſtigatione illam puniri, plerique arbitrantur: D *l. eum qui duas, 18. vbi Bald. & Salic. C. eo. Ang. in tract. mal. verſ. che hai adulterato, n. 65. Alexand. conſil. 165. viſis, volum. 7.* quod & Sax. curiæ ſequuntur. Alijs hic tamen magis placet adulterij pœna capitalis, nempe gladij: *Rom. ſing. 537. Mar. Man. ſing. 4. vid. Chilia.* E *in pract. C. de pœn. vide Tiraquel. de leg. connub. 7. lege, nu. 17.* quæ & ordinationibus Imperij, in vtrouis ſexu, hoc in delicti genere decreta eſt. *Ord. Imp. c. 121.* Ego verò diſtinguendum cenſeo: vt ſi quis alterius vxorem priori coniungi ſuperinducat (quod tamen vix fieri poſſe, niſi in deſertrice, videtur)

eum

eum velut alieni thori temeratorem de adulterio teneri: ſin verò ſecundam vxorem ducat ſolutam, vt plerumque fit: hunc tantum ſtupri crimine & pœna obligari, *d.l. cum qui duas, vbi gloſſ. ad verb. inferetur. Idem videtur ſenſiſſe*. ſiquidem perſona honeſta ſit: ſin autem vilis & inhoneſta, ne hac quidem, ſed leuiore animaduerſione coercēdum eſſe, *l. ſi ea, 20. l. quæ adulter. n. 29. C. eod.* Nam in ſolutis proprie & quo ad pœnam legis, non committitur (vt dictū eſt) adulterium, ſed tantum ſtuprum, *vide gl. art. 51. lib. 1.* niſi viles ſint, vt ancillæ, etiam liberæ (vt ſunt hoc tempore) meretrices, corruptæ, infames, &c. quo caſu etiam, pœna ſtupri remitti debet, *d.l. ſi ea, 22. l. quæ adulterium, 2. C. eod. Io. Fab. in §. item lex. Inſtit. de publ. iud. late Boſſ. in pract. crim. 1. de coit. dam. n. 25. per doctrinam Bart. in l. ſi vxor, in fin. de adult. Socin. conſil. 148. & late, n. 28. lib. 1.* Ac nomen quoque ipſum indicat, quæſtionem adulterij ad eam iniuriam pertinere, qua alterius familiæ ſtirpes adulterinæ inſerūtur, *d.l. inter, 6. §. lex Iulia, h. t.* Et cōſtat, hac de cauſa pœnam adulterijs præcipue præſtitutam, ne videlicet per hæc confunderentur familiæ, redderetúrque incerta conſtuprati lecti ſoboles, ac innocentes mariti ſæpe inimiciſſimorum filios pro ſuis alere atque agnoſcere cogerentur: *Philo præall. loco. Eccleſiaſt. c. 23.* quæ ratio

A cum ceſſet in nuptijs, mirum non eſt ſi nec in ijs adulterium, quod ad pœnam legis attinet, committatur. Non enim agentis perſonam ſed patientis, ſemenque adulterinum concipientis, ac confundētis eum maritali, intuemur. Quare econtrario ſoluti iuuenes B cum coniugatis mulieribus rē habentes, lege Iulia tenentur: vt paſſim vſu apud Sax. etiam ſeruari videmus: quāquam fere mitius puniantur, puta relegatione vel fuſtigatione. Mulieres enim maritatæ indiſtincte adulterium cōmittunt, C & cū his cōmittitur, nullo in hoc diſcrimine poſito, quinā cum ijs illicitā conſuetudinem habeāt: ſemper enim thorum mariti violant, eique ſobolem reddunt incertam. Quare & nuptæ, ſi priore viro ſuperſtite alteri nubant, proculdubio adulterium indiſtincte D committūt: *d.l. vxor, 7. C. de repud.* etiamſi in viris diſtingui diximus, vtrum cum maritata, an cum ſoluta rem habeant, vel alteras nuptias contrahant. Eadem ratione in ſeruis mulieribus non committitur à maritatis adulterium: *l. inter, 6. h. t. l. ſerui, 23. l. etſi. 25. C. eod.* E quia finguntur non in matrimonio, ſed contubernio tantum eſſe virorum, nec ſobolem etiam ex marito iuſtam procreant *gl. in d. l. ſerui, per l. cum ancillis, C. de inſtit. nup.* His ita præcognitis, videamus qui à quibus accuſari poſſint: tum quis ſit accuſationis ordo atque forma: poſtremo de effectu &

pœna huius iudicij.

9 ¶ Ante reliquos omnes præcipuum ius accuſandæ vxoris maritus habet, etiam ante partem mulieris. Nam & propenſiore iure & maiore dolore executurum eum accuſationem credendum eſt, *l.2. §.fin.hoc tit.* niſi pater maritum vt infamem arguat, aut doceat colludere magis cũ vxore quam accuſare: quo caſu ius accuſandi nõ modo erit parti pre marito, *l.3. h. t.* ſed etiã [illegible] is conſanguineis ad quos i[illegible]rtinet, *l. quãuis,*
10 30, *C. eo.* [illegible] enim † ſi maritus negligat; n[illegible]que cõtaminatione indignetur, an cogentur agnati eius pati, vt familia alienis falſiſque hæredibus inquinetur? *l.2.§. 1. & §.fi.l.3.l.ſi maritus, 15,§ ſi negauerit.vbi Bar. h.t.* Nec obſtat quod Vlp *l.ſi conſtante, 26.h.t.* vult, conſtante matrimonio ad accuſationem mulieris extraneum non admitti: propterea quod probatam à marito vxorem, & quieſcens matrimonium, non debeat alius inquietare: non enim prohibet probet conſtante matrimonio inſtitui accuſationem, ſed vult ordinem legibus præſcriptum ſeruari: *l.2.§. 1.h.t.* vt videlicet primo accuſetur lenocinij maritus, qui vxorem adulteram contra bonos mores retinet: ac deinde eo lenocinij damnato, ad adulteram mulierem perueniatur. Sed eum hic ordo hodie ſublatus ſit, nec teneatur maritus lenocinij, quamuis impudicam retineat: *Authent.ſed nouo iu-*

A *re.vbi Salic.& alij, C.eo.* nihil cauſe eſt; quamobrem omiſſo marito, non poſſit mulier poſtulari, *Azo in Rubr.C.eod.nu.8.per §. quid vero in Auth.vt lib.matr.fac. l. quãuis, 30. in ver. ne temere liceat fœdare connubia C.eod.* Secundum † 11
maritum itaq; ceſſantem aut no-
B lentem agere, admittitur mulieris pater, *l.ſi maritus, 1.& 2.h.t.* ac deinceps reliqui cognati, & ſi plures concurrãt, lege expreſſum eſt, vt is cuius ea de re notio erit, de iuſto accuſatore conſtituat. Sed ceſſantibus agnatis, iiſque ad quos iniuria pertinet, an extraneis
C permittenda erit accuſatio? Et quin iure mariti accuſare nequeant, extra controuerſiam eſt: *l.4. §.1 & 2.h.t.l iure mariti, 6.C. eodem.l.5.§.fin infr.tit.1.* ſed Conſtãtini cõſtitutione etiam alias prorſus excluſi videntur: *d.l. quamuis, 30.C. eod.* quod mihi neutiquam
D probabili videtur, nam ipſa etiam Iuſtin. *Inſtit.de pub. iud.* iudicium adulterij inter publica numerat, quorũ executio ad quemlibet de populo pertineat, *in pr.Inſt. de publ. iud.* Magis igitur eſt conſentaneum, non voluiſſe Conſtant, omnino excludere extraneos, ſed ſo-
E lum ab ea accuſatione quę fit iure mariti, quam propinquioribus duntaxat concedit. At his omnibus ceſſantibus, cur extranei iure extranei, accuſare crimen publicũ prohibeantur, nulla cauſa eſt. *gl. in l.4. ad verb.qui accuſare, h tit. & in d. l. quamuis, vbi Bald. Salic.*

lic. & Azo in Rub. C. eo. n. 6. Lanſ. in c. 1. ext. eod; Imol. in c. in literis
12 ex. de præſumpt. Publico † autem iudicio, vt ſupra dictum eſt, neminē accuſare poſſunt mulieres, niſi ſuam ſuorumque iniuriam perſequantur: at de adulterio ne ſic quidem agere poſſunt, ſi fidem maritalem ſibi à coniuge violatā conquerantur, l. 1. C. eod. Adulter enim maritus non ſuum ipſius thorum inquinat, ſed illius, cuius cum vxore conſuetudinem habet. Huic enim ex adultera coniunctione ſperandi ſunt liberi adulterini, non vxor ipſius mœchi. Quare cum ad ipſam nec præcipua iniuria, neque ratio legis Iuliæ pertineat: mirum non eſt, ſi iure Ciuili ad accuſandum maritū, cui reuerentiam, l. vnic. §. cum autem, C. de rei vx. ac. l. alia, 15. §. vlt. ſolut. matr. debet & obſequiū, l. ſicut, 48. de ope. lib. gl. & Dd. in l. 5. C. de cond. inſer. non admittatur: quamuis iniuriarum, propter violatum matrimonium, aut ad ſeparationem thori recte agat, l. conſenſ. 8. C. de repud. c. tua, ext. de procurat. Dd. in c. 1. de adult. etiamſi ne id quidem apud veteres Romanos fuerit ſolutum, Plutarc. in vita Romul. Plaut. in Mercat. Gell. lib. 10. cap. 23. Eurip. in Medea. De iure Ciuili nunc loquor, nam Canones contra ſtatuere, & fœminas ad accuſandam mariti turpitudinem admittere videntur. vide gloſ. in d. l. 1. not. in cap. ſi quis vxorem, 32. q. 1. & in c.

A apud nos & c. fin. 32. quæſt. 5. Ang. in tract. malef. verb. che hai adulterato, & Boſſ. in tract. malef. de coit. damnat. Panorm. in cap. tua, de procur. & in c. 1. & 2. vt lit. non conteſt. quos ordinationes Imperij ſequuntur. (Peinlich. Halſgerichts ord.) cap. 120. Et hæc de accuſato-
B ribus, iam de reis videamus.

¶ Accuſari de adulterio poſſūt 13
omnes, quacunque dignitate præditi, l. ſi adulterium, 38. §. vlt. h. t. etiam ſerui: l. 5. ſupr. de acc. dum tamen habuerint conſcientiam thori maritalis, id eſt, ſciuerint eā qui cum ſcortantur, alterius eſſe
C vxorē, l. vxor, 7. in fin. C. de repud.
Nam adulterium † ſine dolo ma- 14
lo non committitur, l. pen. l. miles, 1. §. penult. h. t. vt ſi mulier decepta opprimatur ab alio quem putat maritum eſſe, aut credens mortuum maritum cum alio contrahat: Ang. in tractat. malef. ad verb.
D che hai adulterato, num. 46. quare & per culpam aliquam commiſſū adulterium, pœna vacare oportere videtur. Nam quod dicitur, delictum culpa perpetratum mitius puniri, puniri tamen: verum eſt in his delictis, quæ principaliter tendunt in alterius iniuriam, non
E in illis quæ non iniuriæ, ſed explendæ libidinis cauſa fiunt, Bart. in l. ſi adulteriū, 38. in prin. nu. 14. hoc ti. & in l. in lege de ſicar. Maran. in Spec. aur. parte 4. diſt. 1. numer. 61. Videntur tamen de ſimplici ſtupro, aut fornicatione ſaltem teneri, ſi extra velamentum

coniugij, rei illicitæ, hoc eſt, non coniugio, ſed veneri inconceſſæ etiam per culpam opera ſit data, *Ang. præalleg. loc. vide Bart. omnino in l. ſi adulterium cum inceſtu, num.* 8. *&* 9. *hoc tit.* Non modo autem hi qui mœchantur accuſari poſſunt, ſed etiam qui quauis ratione ex eo crimine quæſtum captant: puta lenocinium faciendo, domum ad ſtupra præbendo, *l. qui domum,* 8. *l. mariti,* 29. *§. qui quæſtum, hoc tit.* &c. item qui illicitas & prohibitas nuptias contrahunt, *l. qui pupillam,* 7. *hoc tit. l. ſi hi qui, C. eo.* quique ſuper adulterio tranſigunt. Nam cum tranſactio nullo dato non procedat, *l. tranſacto,* 38. *C. de tranſact.* non poteſt non in lenocinio hærere, qui accepta per tranſactionem pecunia accuſationem huius flagitij remitti, *l. tranſigere.* 18. *C. de tranſact. l. mariti, §. qui quæſtum, l.* 2. *l. qui domum l. miles,* 10. *h. t.*

25 ¶ Quod ad formam huius iudicij attinet, ſciendum eſt, olim conſtante matrimonio accuſationem mulierem ceſſaſſe, niſi maritus antea lenocinij conuictus eſſet, qui compertam adulteram in matrimonio retinuiſſet, *d. l. conſtãte, h. t. vide Paul. lib.* 2. *tit.* 26. *l.* 2.

26 *C. eo.* Sic † enim marito amoto per pœnam lenocinij, quæ olim erat eadem cum pœna adulterij, *l.* 2. *l. qui domum,* 8. *h. t. l.* 2. *l. caſtitati,* 6. *C. eod. l. nec timorem.* 7. *§. fin. cum ll. ſeqq. de eo quod met. cauſ.* nempe relegatio aut deportatio, *l. auxi-*

A *liũ,* 38. *de minor. l. mariti,* 29. *h. t.* (hodie eſt in mangonibus & lenonibus vltimum ſupplicium, *§. traconiſamus, vbi gl. in Auth. de lenon. Dãhaud. in pract. crim. c. de lenon.* in reliquis arbitraria & extraordinaria: *l.* 1. *§. qui puero, de extr. crim. Bart. in Auth. de leno. Iacob. de*

B *Beluiſ. in pract. crim. c. de leno. ord. Imp. c.* 133.) recte procedebat accuſatio, & non aliter: *l.* 2. *§.* 1. *l. qui domum,* 8. *l. is cuius,* 14. *h. t.* Cæteroquin obijci poterat agẽti, cur marito, cuius potiſſimum iniuria hic vertitur, præreptum iret actionẽ? quamobrem quietum & pacatum

C alterius matrimonium inquietaret? quare in mores alterius coniugis inquireret, quos maritus necdum de lenocinio cõuictus, non aſpernaretur? Sed hæc ratio in accuſaudo à coniuge viro ceſſat. nã cum adeò non præcipua ſit vxoris

D cauſa, vt nullo modo accuſare poſſit, intelligi licet, mœchum ab extraneo, etiam durante matrimonio, poſtulari poſſe: *l. vir. paſſim* 39. *§.* 1. *h. t.* non tamen à marito adulteræ, *l. miles,* 11. *§. volenti, l. ſi num.* 14. *l. crimen,* 11. *C. eod.* quia ſuum ipſius allegare turpitu-

E dinem, nec ſe ſatis à lenocinij crimine tueri poſſet. qui damnare vellet maculã atque labem à muliere contractam, quam ipſe adeo non damnaret, vt etiam in coniugio & lare ſuo retinere non vereretur. Sed ſi maritus diuortium vltro faciat, tam ei & patri mulieris currunt à die diuortij, 60. dies

vti-

vtiles, intra quos nemo prçter maritum: & eo ceſſante, partem mulieris recte accuſat. *l.2. §. fin. l. 3. 4. l.pater, 30. l.is cuius, 14. §.pen.h.t.*

17 Et † maritus agit quidē intra hos dies iure mariti : quod eiuſmodi eſt, vt accuſator inſcribere ſe non cogatur, abolare poſſit accuſationem pro ſuo arbitrio, & quamuis ex nudis ſuſpicionibus egerit, de calumnia non teneatur, *l.iure mariti, 6 l.quamuis, 30. vbi Dd. C.eo.* niſi ea plane ſit euidens & aperta. *d.l.is cuius, 14.§.fi.de l.pater*. Sane pater ſine periculo calumniæ agere nequit: *l.pater, 30.h.t.* quamuis alias iuſto eius dolori, & paternæ pietati ignoſcatur, ſi necem filiæ vindicare ſtudens in probatione defecerit, *l.fi.ſup.de pub. iud.* Poſt autem elapſos hoſce 60. dies, admittuntur etiam extranei, & inter hos quoque maritus & pater, ſed iure extranei, ita vt accuſare vſitato inſcriptionis more cogantur: *d.l.is cuius, §.pen.* idque intra quatuor menſes vtiles, *l.4.§.1.h.t.*

18 Itaque † apparet, vtroque tempore, & 60. dierum 4. menſium coniuncto, mulierem intra ſex duntaxat menſes, à tempore diuortij, accuſari poſſe. Idemque tempus in vidua ſeruatur, à die admiſſi criminis, computandum, *l.mariti, 29.§.ſex menſium, h.t.* Nam in hac pudoris cauſa nulla dilatio admittenda eſt. *Paul.lib.2.t.26.l.in crimine, 41.h.t.* Sed quod dixi, ex die diuortij ſex menſes accuſationibus præſtitui, id ita verum eſt, niſi

A ſi quinquennium ex die commiſſi criminis præterierit, ne videlicet crimen quinquennio ſopitum excitetur : nam quinquennium obſeruari voluit Legiſlator, ſi reo reæue ſtuprum, aut lenocinium, aut adulterium objiciatur: *d.l.mariti, §.præterea, cum §§.ſeqq. l. 1. §.*
B *accuſationem, inf.ad Tur.* quod & hodie circumſcripta ſex menſiū, de quibus dictum eſt, præſcriptione indiſtincte obſeruatur. Etenim diuturnitas temporis à commiſſo delicto effluxi, quamuis non legitimi, pœnam minuit, *gloß. & Dd. l.ſi diutino. 25. de pœn. in l. querelam,*
C *1.C.de fal.* nedum iſtud quod legibus eſt accuſationi præfinitū. Omnis igitur quæſtio ex lege Iulia, puta adulterij, ſtupri, lenocinij quinquennio prçſcribitur: *d.l.mariti, §.hoc quinquennium, l.adulter. 5.C.eod. vbi Salic.* niſi præuaricatio, aut aliud impedimentum ac-
D cuſationem eluſerit, vel vis publica in ſtupro facta arguatur, *d.l.mariti.§.fin.d.l.quinquennium, d.l. 4. gloſ.in d. l. adulter.* nam de vi public. diutius quæri poſſet, *arg. d.l. querelam.* Sed quod ad 60. dies attinet, vix eorum etiam hodie habetur ratio: nam quia placuit, ma-
E ritum ſine crimine lenocinij vxorem adulteram retinere poſſe, non modo ſi quadam credulitate diſſimulet, *l.2.l. maritus, h. t.* ſed & ſi deprehendat in adulterio, quippe cum & damnatam impune recipere poſſit: *Authent. ſed hodie, C. eod.* ideo etiam conſtante matri-

monio accuſatio hodie recte inſtituetur: *Azo & Hoſt. num. 5. in Rub. de adult.* præſcriptione tamē quinquennij, de qua dixi, alijsque exceptionibus reo ſaluis, tam dilatorijs, *l. ſi maritus, §. præſcriptiones. & §. penult. l. vlt. l. qui vxori. l. denunciaſſe l. vim paſſam, § duos, l. nihil, § vlt. hoc tit.* quam peremptorijs, *l. 2. §. 1. l. 4. l. adult. 19. l. ſi vxor. 3. §. iudex, & §. penult. l. vim. paſſam, 39. h. t. l. quoniam, 26. C. eo.* In reliquis autem eadem ſeruatur iudicii forma quæ vſitate in publicis iudiciis vſurpari ſolet: præterquam quod non ſolum extranei, ſed etiam domeſtici ad teſtimonium in hoc crimine admittantur, *l. conſenſu, §. ſi ex plagis, C. de repud. l. vim paſſam, §. vlt. h. t. l. 3. l. in adulterij. 32. C. eo.* (quia ſecreto committi ſolet) & nonnūquam ex præſumptionibus ad condemnationem perueniatur: *l. ſi quis adulter. 34. C. eod. §. his quoque, in Auth. vt lic. mat. Auth. ſi quis ei, C. eod.* quod verum eſt in iis præſumptionibus, quas lex pro idonea probatione habet, & ſuper quibus ſententiam poſcit: *Caſt. in d. l. fin. C. de probat. & conſ. 179. vol. 1. Hipp. late in Rubr. de prob. n. 236. & in pract. crim. §. quoniā, num. 29. §. penult. in Auth. vt null. iud.* alioqui quātumuis ex vrgentiſſimis ſuſpicionibus non eſt ad cōdemnationem perueniendum: *d. l. abſentem, de pœn. ca. literas, 14. de præſumpt.* quanquam ſint, qui putent, *Dd. in d. l. fin. & d. l. ſi qui.*

A *Euer. in princ. lo. leg. Chil. in pract. cap. 2. num. 7. vide omnino Boer. deciſ. 164. qui latiſſime tractat. & tandem concludit arbitrio iudicis relinquendum,* in adulterio & furto, ac conſimilibus quæ clandeſtine fiunt, momenta vrgentiſſimarum ſuſpicionum ad damnan- B dum reum valere, etiamſi eas lex pro liquida probatione haberi oportere non certo definiat. Quod verum non eſſe, alibi *in d. l. fin. C. de probat.* fuſius oſtendi probauique, ne illam quidē præſumptionem ſufficere, quæ à Canonibus traditur, *c. literis, 12. de præſumpt.* C ſolus cum ſola, nudus cum nuda, &c. nam poteſt quidē ea præſumptio probationem facere in cauſa ciuili, quando agitur ad ſeparationem thori: *c. tuæ de procurat.* qua de facti ſpecie Pontifex, *in d. c. literis. 12.* loquitur: at in iudicio criminali, vbi luce clariores requi- D ri probationes palam eſt *d. l. fin. d. l. abſentem, d. c. literas,* nequaquam pro idoneo plenoque documento recipi debet. Nam quæ in ciuilibus ad probationē ſufficiunt, ea in criminalibus plenam non faciunt fidem *Dec. conſ. 175. in cauſa, num. 6.* Atque ita peritiſſimi E quique criminalium rerum cenſuerunt: *Ang. in l. 2. de fur. & in tract. mal. ad ver. fama publica, n. 22. Imol. in l. fi. de hær. Inſtit. Gand. in trac. mal. de præſump. nu. 23. Iacob. de Bel. in pract. 1. de leno. in fi. Can. in c. 2. de præſumpt. Matheſil. ſing. 118. n. 4.* pro quibus leges noſtræ

ſtræ faciunt, quæ in hoc crimine A longe apertiorem probationem requirere videntur: *l. quod ait, 23. in ver. in ipſa turpitudine deprehēdas ἐν ἔργῳ l. cap. 25. in ver. adulterium, in vxore ſua deprehenſum, vbi gloſſ. ad ver. accuſaturo, h. t.* & ipſa etiam lex Iudaica, quę tantū deprehenſos in ipſo adulterio pu- B nit, *Leuit. 11. in ver. ſi deprehenſa fuerit in ſtupro*. Quare & Ioan 8. Iudæi ſententiam à Chriſto Domino noſtro & mediatore in adulterā proferri cupientes, eiuſmodi argumentum afferunt: κατελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένη hoc eſt, in ipſo facto ſeu C opere adulterij eſt deprehenſa, vt inficias ire non poſſit. Id enim Græcis αὐτόφωρον ſignificare conſtat. Quo etiam illud pertinet, quod probatio quæ valuit aduerſus adulterium, fidem cōtra adulteram non faciat, *l. etſi crimine, 12. C. eo. l. denunciaſſe, 17. §. fin. h. t.* Ex D quibus omnibus intelligi licet, ex ſuſpicionibus & præſumptionibus nihil in hoc crimine ſtatuendum eſſe. ſi quis tamen quorundam errorem ſecutus, ex iudicijs condemnare audeat, is ſaltem hac in parte ſuæ conſcientiæ & religioni conſulet, vt non pœnam ordi- E nariam & legitimam, ſed leuiorē aliquam reo arbitretur irrogandam, *l. penultim. vbi Dd. C. de prob. vid. latiſſime Tiraqu. in tract. de pœn. cauſ. 27. per tot. Caſt. in d. l. fin. Imol. & Panorm. & alij in c. quia non eſt veriſimile. ext. de præſumpt. & in c. 2. Angel. præall. loc. late Hipp. in repet Rub. de prob. nu. 24. & in pract. crimin. §. quoniam, nu. 29. cum ſeqq. & in §. poſtquam, n. 50. & in l. repeti, nu. 24. de quæſt.*

19 ¶ Iam de effectu & fine accuſationis, nempe de pœna adulterij videamus. In quo ante omnia ſciendum eſt, vnicam tantum pœnam pro adulterio vel ſtupro, licet iterato ſæpius deberi: nec eam multiplicari, etiamſi multiplicatum ſit delictum: *gloſſ. & Bart. in l. nunquam, de priu. del. vulgaris, l. inficiando, §. infans, de furt. late Ang. in tra. mal. ver. che hai adulterato, nu. 61. Boſſ. de dam. coit. nu. 35.* Lege porrò Iulia, quæ ab Auguſto lata eſt. *Suet. in vita Aug. c. 34. l. 1. hoc tit.* pœnam adulterio non capitalem fuiſſe pręſtitutam, ſed relegationem, *l. ſi quis viduā, de quæſt. l. 6. de diuort. Tac. lib. 4. Cuiac. lib. obſer. 6. c. 11. et ad Paul. lib. 5. t. 23.* tantum, aut deportionem quandoque, vt in militibus, *l. 4. §. adulterij, de re milit. l. miles, h. t. cum ſimil.* apertiſſimum eſt, *l. Clodius, 13. de his quib. vt ind. l. qui cum vno, 4. §. qui adult. de re mil. l. 2. §. miles, de his qui not. infam. l. ſi quis viduam, 5. de quæſtio. Plin. lib. 6. epiſt. Tac. lib. 1. ad fin.* Sed tēporibus Diocletiani ac Cōſtantini, aut certè paulo poſt, *l. 4. C. Theod. quor. ap. Cuiac. lib. 6. c. 11.* pœna ſanguinis & gladij irrogari cœpit: *l. transigere. 18. C. de tranſact. quamuis, 30. C. eod.* & quidem vtrique perſonæ, tam

fœ-

fœminæ quam mari, *gloſſ. Bald. & Dd. in d. l. quamuis, 30. ad ver. gladio. C. eod. gloſſ. & Cano. in c. tua, de procurat.* quod & legi diuinæ conſentaneum eſt, *Deut. 22. Leuit. 22. Ezech. 18.* Itaque quod inquit Iuſtinian. *§. item, l. Iulia. Inſtitut. de public. iud.* legem Iuliam temeritates alienarũ nuptiorum gladio punire: accipiendum eſt, pro ſuo ipſius more non de Iulia, prout fuit lata: ſed ſicuti tunc tẽporis habebatur, *vt paſſim. facit in Inſtitut. de pub. iud. dixi,* nempe interpolatã conſtitutionibus Imperatorũ ſequentium. Hęc pœna in Ducum Saxon. ditionibus, ac toto imperio etiamnum in maribus durat, quod ad iuris rigorem attinet. *Saxon. lib. 2. art. 13. ord. Imp. cap. 120.* nam ſæpe in pecuniariam conuerti ſolet: & alioquin, inquit Bart. eam pœnã variari ſecundum conditionem perſonarum. *Bartol. in d. l. ſi quis viduam, de quæſtio.* aliaſque circumſtantias probabiles. *Angel. in trac. malef. ad verb. che hai adulterato. nu. 45. vide Rom. ſing. 674.* At fœminis etiam nouella conſtitutione remiſſa eſt, ſtatuente, vt virgis cæſæ in monaſterium abdantur, niſi maritus intra bienniũ recipere velit: *Authent. ſed hodie, C. eod.* qua fuſtigationis pœna, etiã lege diuina quandoque ſtupra coerceri conſtat, *Leuit. 19.* Si tamen non cum maritatis, ſed ſolutis rẽ habuerit, ſolet pœna mitigari, detracta videlicet fuſtiga-

A tione. Sed etſi cũ maritatis adulterium commiſerit: tamen ſi maritus velit vxorẽ quamlibet pollutam recipere, *vide Ang. præalleg. loco, numero 49.* ſeu reducere, *l. ſi vxor, 13. §. vltim. l. capite, 25. l. mariti. 29. §. 2. hoc titul. Cuiac. lib. 6 cap. 15.* in honorẽ coniugij,

B fuſtigatio ceſſat, & ſolummodo maritus cum coniuge alio migrare in perpetuum cogitur. Atque ita ſæpe pronunciatum eſt. Eodemque modo, econtrario, quamuis maritus adulter capite puniatur, ſiquidẽ cum maritatis ſe polluit; fuſtigetur verò, ſi cum ſolu-

C tis perſonis honeſtis (nam hoc caſu adulterium proprie non committit, ſed tantum ſtuprum: vt ſupra dictum eſt, & paulo poſt dicetur:) tamen ſi vxor ei velit ignoſcere, ignoſcunt enim complures, pro ſuo tamen arbitratu, Magiſtratus, & remiſſa grauiore pœ-

D na exiliũ ſine fuſtigatione decernunt. At ſolutæ mulieres cum maritatis rẽ habentes, quia adulterium ſtuprumue non committunt, ideo tantum de illicito coitu puniuntur, non criminaliter, ſed vel carcere vel exilio temporali, vel etiam tantum impoſito geſtamine muliebri, quod perpetuo

E prodeuntes geſtare in ſui opprobrij indicium atque argumentum coguntur: *vide gloſſ. art. 51. lib. 1. Sax.* cumque pœnam etiam maritatis decerni, ait quodã loco Romanus: *Rom. ſing. 674. incip. noſſimus: vide Boer. deciſ. 297.* vbi

que

quatuor alia pœnarum genera recenſet, quibus in adulteras animaduerti poteſt. Qua in parte mirari licet, quare à Iuſtiniano pœna huius criminis in mulieribus ſit mitigata: cũ & in hoc ſexu eo ſeuerior eſſe debuerit, quo hoc delictum in illo turpius eſt, *l.1. §. conſequens, de ſuſ. tut. l.2. C. de his qui ven. ætat. cap.1. in princip. de ſtat. reg. lib.6. vide late Tiraqu. in ll. connub. lege 9. nu. 132. 133. cum ſeq.* atque frequentius, *l. aut facta, 16. §. fin. de pœn. Dd. in l. auxilium, de minor.* mageque perniciosum priuatim & publice, propter eam quæ cõſequitur liberorum incertitudinem, & confuſionem familiarum. At conſtat etiam, hanc legem diuinam & moralem eſſe, Non mœchaberis, æque vt eſt illa, Non occides, Vt igitur ratione imbecillioris ſexus, huius pœna fœminis non mitigatur; ita videri poterat, eadem analogia in libidinibus idem tenendum eſſe: eoque magis, quo mage hunc ſexum pudor decet atque caſtitas quoque ſeueriore diſciplina ob procliuitatem, *vid. Tiraqu. præall. loco.* in id genus turpitudinis, opus habet: id quod omnium fere gentium conſenſu receptum putatumque ſemper fuit. Vnde & grauiores plerumque pœnæ adulterij huic ſexui præſtitutæ. Et diu laborauit Eccleſia noui teſtamẽti princeps, vt perſuaderet, non minus hoc in genere mares delinquere, nec minorẽ commereri animaduerſionem, quam fœminas: vt ex Auguſtino, Hieronymo, alijsque illorum temporum ſcriptoribus intelligi licet. Sed quoniam (vt dixi) pœna hæc fere arbitraria facta eſt, eo facilius vſu inualuit Iuſtiniani temperatio. Hanc autem præcipuam huius iudicij pœnam ſequi etiam ſolet priuatio dotis, & donationis propter nuptias. Vt enim qui illicite deuertit, & matrimonium diſſoluit, hoc infortunio mulctatur *l. conſenſu, 8. in fi. C. de repud.* ita & qui vagis pollutionibus illud inquinat atque euertit. Mulier ergo Adulterij damnata, dotem amittit, marito aſſignandam: *d. l. conſenſu, 8. §. fin. l. fin. C. de repud. §. quia vero plurimum, in Auth. vt lic. matr. & auia. §. antepenult. in Auth. vt nul. iud. Boer. deciſ. 297.* reſeruato liberis *d. l. conſenſu. §. fin.* iure proprietatis in quota parte, Idemq; in bonis paraphernalibus ſeruari quidam volunt: *Iaſ. in Rub. C. de iud. n.3. & in l. fideicommiſſum, C. de fideicom. Hipp. in l.1. §. item n. 34. de ſicar. Rom. ſing. 225. Alexan. conſi. 111. vol. 2. Chaſſ. in conſuet. Burg. Rub. 4. 5. 6. ver. & ſera tenue, n.17 late Boſſ. de coit. dom. n. 54. Angel. in tract. malef. ver. che hai adulterato, n. 27. gloſſ. in c. plerumque, de donat. int. vir. Fel. c. paſtoralis, n. 5. de iud.* quod alij negant, *Panorm. in c. plerumque, de donat. int. vir. & in c. paſtoralis, de iud. Boer. deciſ. 338. Hipp. in l. pater, n. 10. de quæſtio.* rectiuſque vol-

uit, prǣter tertiam, §. *quia verò plurimas, in Authent. vt lic. matr. & auia*, aut quartā, *l. fin. C. de repud.* marito decidendam, fructus horum, alimentis damnatæ mulieris. *gloſ. in l. conſenſu, verb. ſibi habere, C de repud. Ang. in tract. maleſ. verb. che hai adulterato, n. 29.* proprietatē vero liberis: *d. §. quia vero plurimas in Auth. vt lic. matr. & auia*, aut proximis hæredibus, §. *ſi quando, in Authent. vt null. iud.* aut monaſterio cui incluſa eſt, deſtinari. Ediuerſo maritus adulterii damnatus, amittit donationem propter nuptias, mulieri vna cum dote, ſalua tamen liberis proprietate, *l. conſenſu, 8. §. vltim. C. de repud.* obuenientem: *d. l. conſenſu, d. l. fin. d. §. ſi quando, d. §. quia vero legem.* aut ſi donatio nulla facta eſt, neque pacta dotalia interceſſerunt, mulieri quarta pars ſubſtantiæ mariti, præque atque illo mortuo, *Authent. præterea, C. vnde vir. & vxor.* defertur: §. *ſi quando, in Auth. vt null. iud.* §. *quia vero, in Authent. vt lic. matr. & auia, l. fin. C. de repud.* reliquis bonis ad liberos, aut proximos hæredes redeuntibus: ita tamen, vt inde marito damnato, quoad viuat, alimenta ſint præſtanda, *d. §. quia vero plurimas, d. §. ſi quādo glo. in d. l. conſenſu, verb. ſibi habere.* Et hæc quidem obtinent, cum criminaliter de adulterio actum eſt; quanquam Iuſtinianus mire variet, & Protheum quempiam hic agat, *in Auth. vt*

A *null. iud. & vt. lic. matr. & auia.* Canonibus certe aliæ pœnæ placent, *vide Hoſt. hoc tit. n. 7. Rom. ſing. 674. Boer. deciſ. 297.*

¶ Sed ſciendum eſt, non modo 20
criminaliter, verū ciuiliter etiam de hoc crimine agi poſſe: puta, actione iniuriarum, aut ad ſeparationem thori, *cap. tua de proc.* B quo iudicio nihil eſt hodie vſitatius. Sed & priuatim olim adulteria puniebātur, more maiorum: *Liu. lib. 9. Dec. 4. Suet. in Tib. cap. 35. Tacit. lib. 13. valer. lib. 9. cap. 3. Dio. Hal. lib. 2. c. ſicut, 7. quæſt. 1.* C vnde illud manet, quod pater deprehenſam filiam cum adultero poteſt occidere: *nihil, l. quod ait, h. t.* item maritus, poſt ternam denūciationem adulterum, ſi in domo ſua reperiat, *Authen. ſi quis, C. eod.* aut alioqui vilis ſit, *l. marito, 24. hoc ti. l. Gracchus, C. eod.* Sane in D Italia vſitatum etiam nunc videmus, vt deprehenſos adulterum & vxorem maritus ſimul iugulare impunè poſſit.

¶ Nunc de ſtupro agamus. Stu- 21
prum inquit Pontifex, *c. lex illa, 36. q. 1.* proprie eſt virginum illicita defloratio. Sed in hac lege E latius patet ſtupri appellatio: nam etiam in vidua committitur, quæ quidem integræ vitæ ſit, & extra licitum concubinatum, ac ſcortationem, *de ſtupro, quando committatur, vide Angel. tract. maleſi. verb. che hai adulterato.* Cæterōquin iure Ciuili meretricia conſuetudo non punitur, *l. ſi vxor,*

13.§.plane,h.t.l. quæ adulterium, 29.C.eod.l.1.de cōcubin. vbi dixi. late.Hipp.in l.1.n.4.& 5.de ſiccar. Item & in puero ac puella nec dū viripotēte ſtuprum committitur: gloſ.l.inter,6.§.1.l.ſtuprum, 34.h.t.quod tum capitale eſt,l.cum vir, 31.C.eod. in mulieribus adultis commiſſum, aut publicatione partis dimidiæ bonorum, in honeſtioribus: aut ſi humiliores perſonæ ſint, coercitione corporis cū relegatione, §.item,l.Iulia,Inſt.de pub.iud.caſtigatur.Sed antiquiſſima Patrum diſciplina ſeueris animaduertebatur,Geneſ.cap.38. Lex diuina porrò per Moyſen lata,qua omnis illicitus coitus damnatur, Deut.23.vide 1.Cor.5. præcipit vt corrupta virgo dotetur, & in matrimonio habeatur, Deut.23. Canon verò & quoniam vſu venire poteſt, vt ei legi copulatiue locus eſſe nequeat: vt cum quis plures ſtuprauit quas vno tempore ducere non licet, aut coniugatus, propinquus, &c. idcirco adhibita ἐπιεικείᾳ hanc copulationem dotis & nuptiarum in alternatiuam reſoluit, iubetque aut duci violatam, aut pro eius conditione dotari:cap.1.vbi Dd.extr eo.quod ad eam quantitatem redigi ſolet,quā dediſſet in dotē veriſimiliter corruptæ pater:idemque obtinere videtur, viduis honeſtis vitio oblato:arg.l.9.l.ſtuprum,h.t.vbi dicitur, ſtuprum in viduam committi. quāquam ſolutis prius ab alio vitiatis, eadem dotatio non debea-

A tur. Panorm.in c.1.n.5.de adulter. Sed hæc pœna canonica eſt, quę ciuili non derogat,vt nec hęc illa. Cæterùm ſi is qui ducere nequit,puta maritatus, ſtupet: hunc non pœna adulterij, quod cum ſoluta non committitur, ſed aliæ corporalis, puta fuſtigatio coer-
B cet: dummodo honeſta perſona ſit, quæ ſtuprum paſſa eſt: nam in vilibus & corruptis ſtuprum non committitur: d.l.ſi ea.22.l.quæ adulterium,29.C.eod.& proinde nec ſtupri pœna locū habet: Ioan. de Plat.in §.itē lex Iulia,de adult. Inſt.de publ.Iud. Bartol. in l.ſi v-
C xor.in fin.hoc tit.late Boſſ.in pract. crim.tit.de coit.damn.num.25. Socin.conſil.48. Idque obſeruatur in ſtupris non violentis: etiamſi lex Moyſi, in quibuſdam caſibus durius animaduertat.nam vult filiam in domo patris ſtuprum paſſam, lapidibus obrui,Deut.22. vt
D & illam quę corrupta,alteri ignoranti nupſit,aut quæ alteri deſpōſata ſtuprum paſſa eſt, neque inclamauit opem:ibidem.Porrò ſtupra violenta,quæ per vim, pretiū, promiſſa, lenocinium, aliiſque illicitis artibus committuntur, l.1.
E §.fin.de var.& extr.crim.l.ſi.quis,§.qui mul.de pœn.præalleg.loc.nu.55.& 58.Boſſ.de coit.num.66. lege Iulia de vi publica puniuntur, l.3.infra titul.1.mariti,29.§.fin.h.t. cuius pœna eſt deportatio: quæ ſucceſſit in locum eius, qua aqua & ignis reo interdicebatur: l.qui dolo,10.in fin.vbi gloſſ.infra tit.3.

§.item

§. *item lex Iulia*, *de pub. iud. l. ſi quis vidua, 5. de quaeſt.* At Dd. *in §. item, l. Iulia de adulterijs, Inſt. de pub. iud. Iaſ. in §. omnes autem, nu. 24. Inſt. de act.* volunt, eiuſmodi ſtuprum capitale eſſe, propterea quod Iuſtin. raptum puniri vult gladio, §. *ſin autem per vim, Inſt. de pub. iud.*

22 ¶ Sed ſciendum eſt, aliud ſtuprum eſſe, aliud raptum: *d. cap. lex illa.* Raptus enim eſt, cum mulier de domo patris, aut aliunde, per vim & adhibitis armis, ad alium locum abducitur, vt corrumpatur, aut in vxoris locum habeatur, *d. c. lex illa, Hoſt. in Rub. de poen. rapt. corp. nu.* 1. Vnde & ipſi Dd. fatentur, quae in raptu ſtatuũtur, non habere locum in ſtupro, quamuis violento: *Hipp. ſing.* 65. *allegans ita tenere Ra. Cum. conſi.* 95. *Chriſtoph. Alber. in 3. parte ſtatu. quaeſt.* 30. *Gand. in tract. maleſ. tit. de mul. quae num.* 19. & 20. Vera tamen hic videtur eorum opinio, quia diſerte ſtuprum violentum excipit Iuſtin. *in dict. §. item lex Iulia, de adult. in verb. ſine vi.* & Paulus *l. 1. §. qui puero de ext. crim.* inquit, perfecto ſtupro etiã in puella; in qua praeſertim iuniore violentum committi intelligitur: *Ang. praeall. loco, n. 56, Boſſ. de coi. n.* 97. capite ſtupratorem puniri. Quod inter noſtros licet cõtrouerſum, *vide late Carer. opiniones recenſentem, in pract. crim. cap. de ſtupro.* & ordinationes imperii, *bei n. Reichs ordung, cap.* 119. & iu-

A re Saxonum, *lib. 2. art. 13. lib. 3. art. 46.* ſequuntur: & marito, cum etiam lege diuina idem inueniatur ſancitum, *Deut. 22. Exod. 22.* Non raro tamen pleraeque curiae poenam fuſtigationis, quae deportationi ſucceſſit, decernunt. Eadem poena perſequitur & illos, B qui (turpe dictu) contra naturam nefandas libidines exercent: *d. l. cum vir nubit, 31. C. eo. Nou. vt non lux. con. nat. cap. mulier, 15. q. 1.* qui inceſtu ius ſanguinis pollunt, *l. ſi adulter. 38. vbi gloſſ. Bart. Ang. & alij, h. t. idem Ang. in §. ſi aduerſus. Inſt. de nupt.* qui mas iuxta & foe- C mina, poena *de hac poena, vide Paul. Grill. in tract. de poen. damnat. coit. quae. 5. Boer. deciſ. 318. Boſſ. de coit. dam. nu. 71. Chil. in pract. ord. Imp. c.* 117. adulterii tenentur: *d. l. ſi adulter. l. 5. de quaeſt. vide Ang. in tract. maleſ. verb. che hai adulterato, num.* 66. quae hoc caſu in D mulieribus non eſt apud Saxones capitalis, vt nec in adulterio. Vnde forte nec in maritis erit, qui cum ſolutis inceſtum committũt: niſi nefario coitu, contra ius gentium, & naturam, cum aſcendentibus, vel deſcendentibus, vel ſorore commiſceantur: *Damb. in* E *pract. c. 94. Boer. deciſ.* 318. cum his enim proprie inceſtus committitur, *gloſſ. in Auth. inceſtas, C. de inceſt. nupt.* non cum illis qui vlteriore gradu ex latere aut per affinitatem coniũguntur; vt aperte Paulus *in l. vlt. de rit. nupt.* oſtẽdit: quare in his poena debet mitigari,

garit *Io. de Anan. conſil.* 392. *Boſſ. de coit. damn. num.* 73. *Anchor. cõcil.* 192. *Sig. Ho. conſ.* 25. Boer. *deciſ.* 618 *nu.* 5. *ord. Imp. c.* 187. *Mich. Mil. conſ. matr.* 18 *n.* 7. *vol.* 1. Et his quidem modis, qui ſtupra inferunt, coercentur, quia verò ratione ii quibus infertur, & qui patiuntur, caſtigari debeant, vna regula explicari nequit, *vide Angel. in tract. maleſi. verb. che hai adulterato, nu.* 53. Apparet tamen iure ciuili ſtuprum non violentum (vis enim illata excuſat, *l. vnic. C. de raptor. l. vim paſſam*, 39. *hoc tit*) publicatione dimidiæ partis bonorum, & in monaſterium detruſione, punitum in patiente fœmina fuiſſe: *l. cum qui duas, vbi Salic. n.* 2. *& in l. ſi mulier. pœn. n.* 234. *C. h. t.* quæ pœnæ iure Cano. *Salic. in d. l. eum qui duas, num.* 3. *Cano. in d. cap.* 1. *ext. eod.* & moribus noſtris exoleuerunt, quibus vt ſimplices fornicationes (de caſtigatione ſupra, *num.* 18. diximus) ſtupra in iis qui patiuntur, ſolent coerceri: niſi cum alteruter ſexus in ſuum ipſius ſexum contra naturam nefãdos libidines exercet: tunc enim in vtroque tam agente, quam ſponte patiente, idem ſupplicium capitis hærere debet: *l. cum vir*, 31. *l. fœliciſſimam.* 20. *C. eod. vide de aliis caſibus. Ang. prae all. loc.*

Ad legem Iuliam de vi publica. Tit. VI. C. 9. 12.

1 *Vis publica quomodo committatur.*
2 *Quid armorum appellatione veniat.*
3 *Qui hac lege teneantur.*
4 *Pœna.*

A B C D E

INiuria † etiam non mediocris inferri ſolet per vim, tam publicam quam priuatam. Nam quidquid per vim fit, in alterutram hanc vis ſpeciem lucidat, neceſſe eſt, *l. hoc iure*, 125. *de reg. iur.* Vis publica armis committitur, priuata ſine armis, *§. recuperandæ, in fin. Inſtitu. de interd.* nam cum ad vim arma parare iniuſſu Principis legibus publicis ſit interdictum, *l.* 1. *hoc t. Nouell.* 85. *de armis, l.* 1. *C. vt arm. vſ. lib.* 11. qui vim armis illicite facit, publica iura, pacemque omnium communem violat; ac proinde publicam vim merito feciſſe creditur, quoniã vniuerſam Remp. vt recte inquit Cic. *de Aruſp. reſp.* oppugnare videtur. 1

¶ Armorum autem appellatione ἐν πλάτει, non ſolum ſcuta & gladios, ſed fuſtes, lapides, & quicquid nocere poteſt, accipimus, *l. armatos*, 9. *hoc tit. d. §. recuperandæ. Paul. lib.* 5. *t.* 3. 2

¶ Hac lege tenetur, qui arma præter neceſsarium vſum cogit, *l.* 1. *& 2, hoc tit.* qui turbæ ſeditio- 3

niſue faciendæ cauſa conſilium init, eove nomine homines in armis habet: aut cum telo in publico eſt, dum tamẽ pubes ſit: *l. 3. hoc tit.* qui villas, naues, domos oppugnant, effringunt, expugnant (id quod capitale eſt, *l. penult. hoc tit. Paul. lib. 5. tit. 3.*) Itaque forte non ſatis erit ad pœnã huius legis oppugnatio, niſi ſequatur effractio, *l. 3. & l. penult. hoc tit.* quaſi delicto necdum conſummato, Bart. *in l. 1. §. fin. hoc tit.* tamen indiſtincte vult pœnam in huius legis obtinere, quomodocunque alicui in domo ſua prælium (ſic enim ipſe loquitur) detur; id quod ſtatuta multarum ciuitatum ſequuntur, qui ex incẽdio qui armati rapiũt, *d. l. 3. 4.* aut incendium faciunt: *l. 5. hoc tit.* qui hominem concludit, obſidet, diripit, rapit, conſtuprat: *d. l. 3. 6. hoc tit.* qui in Magiſtratu exiſtens, ciuem Romanum torquet, verberet, necat *l. 7. hoc tit.* Etſi enim de ſtupro, cæde & incẽdio etiam lege Cornelia teneatur: tamen nihil prohibet quenquam pluribus, legibus teneri; & atrocius crimen, eſt, quando publica authoritate aut armis committur. Item qui Roma euocatum vincit, impedit quominus ſe ſiſtat: *l. 8. hoc tit.* qui dolo perficit ne iudicia exerceãtur: qui conuocatis hominibus vim armis facit, vt quis verberetur, *l. 10. hoc tit.* (quo tamen caſu, vnus multorum actus pro vna violentia actus habetur: *Bart. in l. 2. n. 10. de priuat. delict.*).

A qui noua victigalia iniuſſu Principis exercent & extorquent, *l. fi. hoc tit.* aut quod perinde eſt, vetera cumulant & adaugent, *l. 2. vbi Salic. Cod. no. vec. im. non poſſe.*

¶ Damnato de vi publica olim aqua & igni interdicebatur: *l. 10. §. fi. hoc tit.* cuius in pœnæ locum 4 B hodie ſucceſſit deportatio, *l. 3. ad l. Iul. pecul.* Quibuſdam tamen, vt ſeruis, incendiarijs, effractoribus, expilatoribus villarum, capitale ſupplicij irrogatur: *l. 4. in fi. l. pen. hoc tit. l. ſeruos, C. eod.* vt & libero, quando ex tumultu & violentia cædes alicuius ſecuta eſt, *l. quo*- C *niam, 6. vbi Bart. C. eod.* Bona etiã damnatis adimi ſolere, indicat Cicero in quadam ad Brutum epiſtola: Atque ille, inquit, ſi armis poſitis de vi damnatus eſſet, quo in iudicio certe defenſionem non haberet eandem calamitatem ſubirent liberi, bonis publicatis, id- D que & leges veteres cautum habet, *l. ſi quis 7. 11. in fi. vbi gloſ. fin. & Bald. n. 11. C. eo.* Sed Iuſtin. bona damnatis adimi vetuit, *Auth. bona damnatorũ, c. 1. de bon. dam.* quem noſtri Sax. ſequuntur, qui loco deportationis fuſtigationem & relegationem decernunt; E *vide inf. de inter. & relegat.* nonunquã etiam hoc caſu manus amputationem, quæ tamen pœna grauis eſt, velut capitalis, *Bald. in Auth. ſed nouo, in princ. C. de ſer. fug. §. ad hoc, in Auth. de collat. Bart. in l. 2. n. 12. de pub. iud.*

AD

AD LEGEM IVLIAM de vi priuata, Tit. VII.

1 *Quid ſit priuata.*
2 *Qui in hanc legem committant.*
3 *Pœna.*

1 DEt † vi priuata tenetur qui ſine armis vim fecerit, puta conuocatis hominibus aliquem verberauit, pulſauit, *l. 2. h. t.* &c. quid † veluti pignus: *l. 1. & 5. C. eo.* abſtulit: *l. 3. h. t.* (quod iure tamen Sax. impune quandoque fieri, & iuris ſui tuendi, ſiſtendique aduerſarij cauſa permitti, ſupra oſtendimus, *Land. lib. 2. art. 47. & 48. dixi ſup. ad tit. ſi quad. paup. num. 5.*) quo minus quis in ius produceretur, obſtitit, *l. 4. h. t.* alienum agrum rem ve occupauit, *l. 5. h. t.* quamuis ſibi debitam, *l. 5. l. pen. l. fin. h. t. vide l. extat, de eo quod met. cauſ. gl. Bart. & Dd. in l. ſi creditores, C. de pign.* Ex S.C. etiam Voluſiano, qui improbe coeunt in alienam litem, vt quicquid ex cōdemnatione redactum fuerit inter eos communicetur, lege Iulia de vi priuata tenetur: *l. 6. h. t.* vt & illi qui ex naufragio dolo malo quid rapiunt, quanquam etiam extra ordinē conſtitutionibus puniantur: *l. 1. in fin. hoc tit.*

3 ¶ Damnati de vi priuata pars tertia bonorum ex l. Iulia duplicatur: ac cautum eſt, ne Senator A ſit aut decurio, aut vllum honorē capiat, neue in eum ordinem ſedeat, neue iudex ſit: & videlicet omni honore quaſi infamis ex Senatusçon. carebit, *l. 1. h. t.* Nā hoc iudicium exiſtimationem lædit, *l. fin. hoc tit.* vt reliqua publica omnia, *l. infamem. ſup. de pub. iud.* B *l. 1. vbi gloſ. de his qui not. infam.* Illud porrò tenendum vltimo loco, de vi etiam ciuiliter agi poſſe, *l. ſi quis, 7. C. eod. l. vnic. C. quand. act. ciu. præiud. crim.* & quando in ſtatutis & legibus vis fit mentio, & pœna additur, in dubio hoc de vi priuata, non publica accipiendum interpretandumq; eſſe. C *Dec. in l. hoc iure, 152. num. 2. de reg. iur. per l. ſi præſes, de pœn. Boſſ. in pract. crim. c. de vi publ. & priuat. num. 5. & tit. de plurib. viol. num. 75.*

D AD LEGEM CORNELIAM de ſicarijs & veneficijs. Tit. VIII. C. 9. 16.

1 *Continuatio: & de grauitate huius delicti, ac lege Sempronia.*
E
2 *Summa legis Corneliæ.*
3 *Sicarij qui, & vnde dicti.*
4 *Veneficium quid.*
5 *Homicidium vnde dictum & quotuplex.*
6 *De homicidio doloſo, nec in eo diſcrimen perſonarum fieri.*

7 *An in fœtu necdum nato homicidium fiat.*
8 *Non eſſe diſcrimen, quo teli genere cædes fiat.*
9 *In vulneratione conſiderari teli genus.*
10 *Animum occidendi in homicidio præſumi.*
11 *Explicata l.1.§.diuus.*
12 *Paria eſſe occidere, & cauſam mortis præbere.*
13 *Mandantem puniri vt mandatarium.*
14 *An quæ infantes exponunt, hac lege teneantur.*
15 *Caſtrantem etiam volentem, aut qui ſeipſum vel alium volentem occidit, hac pœna teneri.*
16 *An voluntas & vulneratio ſine cæde tăquam homicidium debeat puniri.*
17 *Ordinaria pœna legis Corneliæ.*
18 *Quomodo mitigetur.*
19 *Quid ſi in rixa homo ſit cæſus.*
20 *Qui poſſint impune occidi.*
21 *De homicidio ex ira vel dolore.*
22 *Probădum eſſe animum defenſionis, & quid ſeruandum, ſi in ea probatione reus deſiciat.*
23 *De caſuali homicidio per culpam commiſſo.*
24 *Quid ſi per ebrietatem.*
25 *A furioſo & infantes, & qui ſint infantes. item ab impubere.*
26 *A minore.*
27 *De caſuali.*
28 *De veneficijs.*
29 *An mathematici pœna veneficij teneantur.*
30 *Pœna veneficiorum.*
31 *De incendiariis.*

B POſtquam † in genere de violentia dictum eſt, quę lege Iulia de vi generatim coercentur: nunc exequamur ſingulares vis ſpecies: quæ propter atrocitatem generi exemptæ ſunt, & ſpecialibus legibus ac pœnis coercentur: *vide Paulum, lib.5.tit.23.* quo in C numero ſunt cædes, veneficia, incendia: quę delicta, lege Cornelia vindicantur. Ac profectò ſi quis rem recta putet via, nullam vim grauiorem deteſtabilioremque reperiet, quam eam quæ ſanguinem humanum effundit, cædibuſq; ac luctu graſſatur, & Rem D publică ciuibus orbat. *vide Hipp. ad Rubr. hanc, n.2. & 3. hoc t. Damh. in prac. c.67.* Imo & terrã ipſam ſanguine pollui, nec mundari niſi homicidę effuſo rurſum ſanguine, lex diuina, *Nu.35.* teſtatur: vnde & hoc nomine pretium pro pœna ſumi prohibet, ne to E ta regio vnius ob ſcelus & furias anathemate puniatur. *Nu. 28.* Ad coercendas autem cædes ſeu gladio ſeu veneficio factas, primum Sempronius Gracchus legem tulit, cuius meminit Cic. poſt Lucius Cornelius Sylla Dictator, de cuius lege hoc in titulo agitur: 1

qui etſi non valde magnus neq;
copioſus eſt, tamen eius in expli-
catione, paulo diutius immorari
conſilium eſt, propter frequentiã
delicti huius in hoc furioſo mun-
di exitu in dies inualeſcentis, pro-
pterque grauiſſimas deliberatio-
nes ac diſputationes, quæ inde dẽ
oriuntur: ad quarum rectam diiu-
dicationem, ſaltem aditum aliquẽ
patefacere conemur. Quã meam
voluntatem ſpero vobis, qui ad
Reipubl. ſpem erudimini, probari
poſſe.

2 ¶ Lex igitur Cornelia de tribus
delictis agit: de cæde, veneficio, &
incendio, Martianus: *l. 1. h. t. Paul,
lib. 5. tit. 23.* Lege Cornelia, inquit,
de ſicarijs & veneficijs tenetur,
qui hominem occiderit (videlicet
aut gladio, aut veneficio) cuiuſ-
que dolo malo incendium factũ
erit, &c. De ſingulis ergo ordine
erit diſpiciendum.

3 ¶ Sicarij dicti ſunt à ſicca: quod
genus gladij breuioris; *§. item, l.
Cornelia, in fin. Inſt. de pub. iud.* eſt,
quaſi ſeca à ſecando dictum: hinc
abuſiue, qui quocunque telo in-
terficiunt, ſicarij appellantur,

4 ¶ Veneficium eſt, venenum fa-
cere, parere, diſtrahere, præbere
in alicuius necem. Veneni autem
appellatio, etiamſi alias generalis
eſt, *l. qui venenum, 236. de verb. ſi-
gnif.* vt apud Hom,

φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ
μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

tamen in materia delictorum, pro
noxio medicamento accipitur,

A Veneficos eos etiã eſſe vult Iuſt.
d. §. item lex. qui magicis artibus
homines interficiunt: quique
mala medicamenta vendunt.

¶ Homicidium ab homine di- 5
ctũ eſt, vt Græcis *ἀνδροκτασία.*
Homo etſi de viro propriè acci-
pitur, *l. ſi quis aliquid, §. qui abor-*
B *tionis, verb. mulier aut homo perie-
rit, de pœn.* tamen ad vtrumque
ſexum, *l. hominis, de verb. ſig.* atq;
adeò ad infantes etiam, maxime
hac in lege pertinet: *l. pen. C. eo.*
Hoc ita definit Bald. vt ſit quæli-
bet exanimatio violenter facta,
C qua anima à corpore ſeparatur,
*Bald. in l. qua actione, 7. §. 1. ad l.
Aquil. per l. item Mela: 11. §. Cel-
ſus, eo. tit.* Illud Canoniſt. diuidunt
in ſpiritiale & corporale. *Hoſt. in
Rub. de hom. n. 2.* nos priore ſpecie,
quæ ad Eccleſiæ iudicium perti-
net, omiſſa, de altera, ſecundum
D materiam ſubiectam agamus. Ho-
micidium igitur corporale, aut eſt
voluntarium, aut caſuale: illud
conſulto, hoc caſu aliquo inopi-
nato citra dolum malum admit-
titur. *t. t. ext. de hom. volunt. & caſ.*
Illud rurſus aut plane voluntariũ
eſt ac doloſum, aut coactum: vt
E cum quis ſui defendendi gratia
aggreſſorem interficere compelli-
tur: de quibus omnibus ſigillatim
videamus.

¶ Ergo qui cõſulto & dolo ma- 6
lo hominem iugulat, dubium non
eſt, quin lege Cornelia teneatur,
l. pen. h. t. nullo in diſcrimine po-
ſito, cuius conditionis hominem

occiderit, ſeruum an liberum, l. 1. §. 1. h. t. l. inde, §. ſi dolo. ad l. Aquil. &c. Omnes enim ad imaginẽ Dei creati ſunt, *l. ſi quis,* 17. C. *de pœn.* qui omnibus communem naturam dedit, *l. hos accuſare,* 12. §. *vlt. ſup. de accuſat.* conſimilem animã eandemque vitam infudit quam ſine iuſta cauſa eripi ab homine qui non dedit, parricidiale facinus eſt: præſertim cum natura cognationem quandam inter nos conſtituerit, *l.* 3. *de iuſt. & iure.* Nam & Decalogus in genere atque indiſcriminatim præcipit, Non occides: videlicet, quenquã. Et Exod. 21. addita eſt interpretatio, vt etiam ſi quis ſeruum ſuum occidat, criminis reus ſit.

7 ¶ Qua ratione etiã qui infantes interficiunt, pœna capitali tenentur: *l. pen. vbi Sal. C. eo. Cuiac. obſ. lib. 6. c.* 21. quod tamen in nondum natis diſtinctionem recipit. nam ſi fœtus abigatur antequam veriſimiliter animatus fuerit, id eſt, ante quadrageſimum à conceptione diem, mitiori pœnæ locus eſt: *l. ſi mulierem,* 8. *h. t.* quia homicidium fere non committitur in eo qui anima caret, cum necdum homo ſit. *Hoſt. in Rub de homic. tex. in c. quod vero, cum c. ſeq.* 32. *q.* 2. ſin autem poſt quadrageſimum diem abigatur, cædes facta videbitur: *d. c. quod vero, l. ſi quis,* 38. § *qui abortionis, in verb. mulier aut homo (ſcil. animatus) perierit. de pœn. inf.* & lex Cornelia attendetur, *gl. in d. l. diuus, de ext.* A *cri. de d. l. ſi quis,* 38. §. *ſi qui abortionis, de pœn.* aut etiam lex Pompeia de parricidijs, *l. 1. in fi. inf. de parr. tit.* 1. ſi matres ipſæ abigant: quod & olim vſurpatum fuiſſe Cic. *pro A. Cluentio, l. Cicero inf. de pœn. dixi ſup. de ext. cri. Conſt. Imp. c.* 133. indicat, quãquã vſu lex B Cornelia, velut mitior, potius, quam Pompeia hoc caſu locum habet: Congruunt hæc cum lege diuina. *Exo. 21. ver. 21. 23. de qua Theod. in Exo. qu.* 48. Quid eſt illud *ἐξεικονισμένον* ferunt, cum corpus in vtero perfecte formatũ fuerit, tunc fœtũ animari. Etenim C Creator prius formauit corpus Adæ, tum illi animam inflauit. Statuit ergo Legiſlator, quod ſi mulier grauida abortiuũ fecerit in rixa; ſi effigiatus infans egrediatur, id eſt, formatus organico corpore; factum illud homicidium D vocandum, authoremque ſceleris pœnam luere homicidij debere: ſi vero partus egrediatur informis, homicidium non cenſendum; quia nondum animatũ erat quod abortiuum eſt editum; reum tamen de damno teneri. Eodem pertinet ſuper Exod. quæſtio. 80. E tom. 4. operũ Auguſtini, fol. 107. Quod non formatum puerperiũ noluit ad homicidium pertinere, profecto nec hominem deputauit, quod tale in vtero geritur. Hic de anima quæſtio ſolet agitari. Verum quod formatum non eſt, nec animatum quidem poſſit intelligi, & ideo non ſit homici-

dium

dium, quia nec exanimatum dici poteſt, ſi adhuc animam non habeat. Sequitur enim & dicit: Si autem formatũ fuerat, dabit animã pro anima: vbi quid aliud intelligitur, niſi & ipſe moriatur? Et mox: Ideò lex noluit ad homicidium pertinere, quia nondum dici poteſt anima viua in eo corpore, quod ſenſu caret, ſi talis eſt in carne nõdum formata, & ideo nondum ſenſibus prædita. Idem lib. quæſtio. veteris & noui Teſtamenti, quæſtio. 23. Quod quidem Moſes manifeſte tradidit, dicens: Si quis percuſſerit mulierem in vtero habentem, & abortiuerit, ſi formatum fuerit, det animam pro anima; ſin autem informatum fuerit, mulctetur pecunia: vt probaret, non eſſe animam ante formam. Hæc ille. Cæterùm animæ infuſæ non ex traduce, vt quidam ſomniant; ſed factoris ab ore, quomodo loquitur Prudentius, ex nihilo creatæ reliquorum ſpirituum inſtar. *Gen. 2. 7. de quo Auguſt. quæſt. vet. & noui Teſtamen. quæſt. 23. tom. 1. fol. 58. Pſal. 33. 15 de quo Hier. tom. 8. fol. 47. Iaſ. 57. 19. Zach. 12. 1. Iob. 10. 12. de quo H. B. decad. 4. ſerm. 10. Sapien. 15. 11. Eccleſ. 12. 7. Ioan. 5. 17. Auguſt. de definit orthod. ſ dei. cap. 14. & 18. tom. 3. operum Auguſt. fol. 138. & cap. 21. lib. 10. de Geneſi ad literam: & paſſim. Hieron. lib. 1 contra Ruffum, ad Pam. & Mar. tom. 2. pag. 213. Thom. Aquin. ſup. lib. 2. Sent. Lombar. Nazian. Car.*

A *de virg. & eiuſdem frater Caſar. Dial. 1. Hil. lib. 10. de Trin. Proſper. lib. de Prouid. Ambroſ. cap. 7. ad Rom. tom. 5. fol. 206. Petrus Lombar. lib. 2. diſtin. 17. 18. & ibi Bona. quæſtio. 3 gloſſ. cap. quod vero, 32. quæſt. 2. Ludo. Viues li. 1. de anima. Cyrillus lib. 2. tom. fol. 245.* B *in Dialog. Trinit.* Huius igitur animæ viuentis præcipuum indicium, eſt motus: ac conſtat, animã pro vita poni in Scripturis, & illo ipſo loco ſuperius adducto. *Exod. 21. verſ. 23.* animam pro anima, quæ inde etiam ἐνδελέχεια definitur Ariſtoteli libr. de anima, quaſi C motus continuus in ſubiecto. *Syrach. Daniel. 1.* ſeu vt Cicero vertit, *Tuſculan. 1.* continua agitatio, motio. Quam conſtitutio prouincialis, 4. *parte* 4. abactionem fœtus viuentis, pro homicidio habet (*eo die frucht gebÿrt,*) ſi mortus inde fuerit; non ſi abigatur recen-D tior, (*ſonoch. vnter der helffte nach der empfengnuſſ.*) An verò qui ſeipſum interficere voluit, hac quoque pœna teneatur? Sane lex militem qui ſibi manus ſine iuſta cauſa intulit, capite vult puniri, *l. ſi quis, 28. §. fin. de pœn.* Sed hodie, quia conatus homicidij, pro E effectu nunquam punitur, morte nõ inſecuta, vt poſt dicemus: ideo hoc caſu leuior pœna ſolet imponi, nam ſi quis ſeipſum plane interficiat, de pœna quæri non poteſt, cum crimen mortalitate ſit extinctum, & ſibiipſi homicida necem intulerit: cadauera tamen

eiuſmodi deſperatorum, non cõmuni more ſepeliri, ſed in furcam tolli, aut ſub ea ſepeliri ſolent: vt hoc ſaltem modo, quando aliter nequit, quid meriti ſint, oſtendatur. ſi tamen id in reatu, non alia ex cauſa fecerint, *ſecundum diſt. l.* 1. *l. vlt. de his qui ſibi mort. l.* 1. *C.eo.l.omne,* §. *qui ſe vulnerauerit, de re mil.or.Imp. c.*135. *Sax.lib.*2. *art.*33. *Schneid.*§. *iuris præcepta, inſt.de iuſt. & iur.*

8 ¶ Non autem intereſt, quo teli genere, aut quomodo cædes facta ſit: gladione an fuſte. Teli enim appellatio late patet: *d.* §. *item, l. Cornelia.* etſi in vulneribus illatis genus armorum inſpiciatur, vt videlicet inde colligatur, occidendine animo percuſſum ſit, an non.
9 Nam qui † gladio, aut alio inſtrumento ad faciendã cędem idoneo verberat, is indubitatè animo occidendi videtur id admiſiſſe, *l.* 1. §. *diuus, h. t.* Sed ſi claui percuſſerit, aut cucuma. hoc eſt, ligone ferramentis præmunito, quamuis ferro percuſſerit: tamen quia hæc inſtrumenta ad alios vſus quam ad cædem & vulnera ſunt factã aptaque, non videbitur animo occidẽdi percuſiſſe, *d.l.*1.§.*diuus.* Idemque erit ſi quis baculo percuſſerit, *l. omne,* 6. §. *ſi quis. de re milit.l.*1.*C.de emen. ſer. gloſſ. in c. ſignificaſti de homic. Spec. in tit. de accuſ. verſ. ſed pone. Bar.n.*7. *d.* §. *diuus, Bald. in l.cum mandati, C. mãd.* aut calce, *l.*5.*C.eo.* aut cultello domeſtico, *gloſ. ad verb. minores,*

A *in Auth.de arm.Bar.in l.*1. *& in l. fi.ſup.ad l. Iul. de vi pub. Cle.*1. §. *quia, de ſta. mon.* quod vix eſt vt admitti poſſit, ſi punctim cultello vis inferatur. Grauius enim ac periculoſius his cultellis ac pugionibus vulnera pũcti infliguntur, quã gladio aut ſica. Sed cùm cædes B inſecuta non eſt, haud diſplicet, vt mitiorem in partem propendeamus: *l. ſæpe,* 53. *in fin. de verbor. ſignific. Gand. in pract. crim. tit. de hom. n.* 11. *Hip. conſ.* 105. *circa n.* 21. de quo caſu loquitur Martianus, *in dict.* §. *diuus.* Cæde autem † inſecuta, ſemper & 10
C indiſtinctè præſumitur animus occidendi, niſi aliud ex circumſtantijs colligi probabiliter poſſit, *l.* 1.*C. vnde vi, l.* 1.*C. eod.* omnia enim delicta, cùm ſint illicita & prohibita legibus, præſumuntur dolo malo fieri: *l. ſi non conuicij,* D *C.de iniur.* vt reliqua omnia quæ aduerſus leges fiunt: *cap. qui contra, de reg.iur. in* 6. † Itaque quod 11
Martianus, *in d.* §. *diuus.* ait, qui claui aut cucuma homicidium admiſit, eius pœnam leniendam, quod caſu magis quam voluntate id videatur perpetraſſe: non E eam interpretationẽ habet, quaſi ex ſolo teli genere animus dolo vacans debeat præſumi: ſed repetit his verbis I.C. caſum homicidij caſualis, quem initio poſuerat; & hunc opponit vulnerationi, animo occidendi factæ, tantumque illud innuit in ſumma: vulnus gladio illatum, præſumi

ani-

animo occidendi factum: quod autem ligone, vel cucuma, nequaquam. Quare etiamſi mors inſequatur, adminiculum hoc eſſe ad leniendam pœnam, ſi alia quoque concurrant; quæ quaſi teſtentur voluntatem interficiendi defuiſse: vt ſi in rixa ſubita, non conſilio, ſed caſu potius talibus armis vulnus ſit factum: *vt Exod.21.* Sed † vt ad propoſitum
12 reuertamur illud etiam non intereſt, vtrum quis occidat, an cauſam mortis præbeat: *l. nihil, 15. hoc t.* quod iuxta ſententiam legis Corneliæ eſt accipiendum: ſcilicet quando cauſa mortis, dolo malo, & animo occidendi eſt præbita. Vnde cædem eſse interpretabimur, ſi Magiſtratus operam dederit, quo quis falſum iudicium, quaſi de communi crimine alicuius conſcius, profiteretur in hoc, vt innocens condẽnetur, aut pecuniam accepit, vt publica lege, hoc eſt, publico iudicio quis reus fieret: aut aliud quid contra hominis necem fecerit, quod legibus permiſsum non ſit: *l. 4. in princ. hoc tit.* quive falſum teſtimonium dolo malo dixerit, quo quis publico iudicio rei capitalis damnaretur: *d. l. 1. l. 3. §. item, h. t.* item, qui per alium cædem fieri curauit aut mãdauit: *l. non ideo. C. de accu. Paul. lib. 5. tit. 25. l. aut qui aliter, 5. §. fin. quod vi aut clam, vbi Bart. & in l. non ſolum, 11. §. ſi mandato, de iniur. l. hac verba, ſupra de adulter. cap. pro humani, 1. de hom. in 6. Panorm. & alii in cap. mulierem, de ſentent. excommun. Dec. in l. is damnum, 129. n. 3. de reg. iur. vide Aug. & alios in pract. crim.* Quare † verum non videtur quod quidam. *Dec. & Cagn. in d. l. is damnum, Felin. in d. c. mulierem, vide Mynſ. obſ. 40. cent. 1.* tradunt, eum qui accuſat aliquem feciſse homicidium, & probat mandaſſe, non videri probaſſe quæ in libello deducta sũt, ac proinde ſuccumbere: quod diuerſa ſint, facere, ac mandare. Nam mandatum hic æquipollet facto: nec diuerſa hæc ſunt, ſed eadem: cum nõ minus ex mandato quam ex facto pœna capitalis ſequatur; *Bart. & alij in l. ſi per alium; ſupra, ne quis eum qui in ius voc. vide omnino Angel. in tractat. mal. ad verb. Sempronium mandatorem.* vt ſæpe obſeruatum memini. 13

¶ Sed an qui liberos exponũt, 14
ac omnium rerum inopia quaſi perire ſinunt, eadem lege teneantur? Et quidem in ciuilibus necare videtur, qui alimenta denegat, *l. 4. de lib. aga. c. fin 87. diſt.* Sed cum non animo occidendi, imò potius conciliandæ à prætereuntibus miſericordiæ gratia plerique infantes exponant, quam ipſi miſericordiam non habent, *d. l. 4.* verius eſt, eos extra ordinem puniri, *l. 2. vbi gl. & Dd. C. de inſ. exp. l. nec filium, 9. C. de pater. pot. l. 1. § pœna, vbi gl. de lib. ag. Dd. in Rub. de inſ. exp.*

exp. Old. in Rub. C. de in exp. niſi dolo malo in locum ſolitariū infantes, præſertim ſanguinolentos, id eſt, recens natos abijciant, vbi media conſumantur, tunc enim merito lege Cornelia de ſicarijs, præſertim euentu ſecuto, tenetur: *Bart. in l. necare, in fi. de lib. agn. Azo in Rub. C. de inf. exp.* quia mortis cauſam præbent, *l. nihil, 15. h. t. cum ibi alleg.* Mitius tamē, hoc eſt, relegatione, vel euentu ſecuto, fuſtigatione exterminari talis memini.

15 ¶ Eadem lege Cornelia tenetur, qui author ſeditionis fuit, & qui naufragium ſuppreſſit, hoc eſt homines, iumenta aliaq; naufragio perdita occultarit, in vinculis aut ergaſtulo habuerit; *d. l. 3. §. item qui author,* qui hominē circumcidit, *l. circumcidere, h. t.* caſtrauit, quique ſe caſtrandum præbuit, *l. 4. 5. 6. 11. h. t.* nam cū nemo ſuorum mēbrorum ſit dominus, *l. liber, 13. ad l. Aquil.* in ſe quiſq; homicidium committere prohibetur, *l. omne, 6. §. qui ſe vulnerauit, de re milit. l. fi. §. ſi quis autem, infr. de bon. cor. Bald. in l. 1. C. de bon. eor. Cyn. in l. 1. C. qui teſt. Iaſ. n. 3. in l. 1. C. de ſer. fugit.* & in alium olim inuitum, *Paul. lib. 5. tit. 23.* hodie etiam volentem, *Hip. in l. 1. n. 2. h. t. cum ibi alleg.* eſt autem inſtar homicidij, virilitatem ac ſexū quodammodo homini adimere. item qui hominis necandi, aut furti faciendi, aut inuadendæ poſſeſſionis cauſa, cum telo am-

A bularit, familiam armarit: *d. l. 1. in prin. d. l. 3. §. item is, l. is, qui cum telo, 7. C. eo.* quia & lex Cornelia (ſicut & Moſaica, *Exo. 21.*) & cōſtitutiones, *vide Tiraq. in tract. de pœn. cau. 55.* voluntatem in hoc maleficiorum genere, non exitum ſpectare voluerunt, *l. diuus, 14. h.* B *t.* Sed hoc ius vt nimis durum hodie generali conſuetudine abolitum eſſe teſtatur Spec. *tit. de accuſatore, §. 1. n. 7. Bald. & Cyn. in d. l. is qui cum telo.*

¶ Vnde & illud recte quæritur, 16
an qui animo occidendi, hominē vulnerauerit, lege Cornelia pro C ſicario ſit damnandus? & ſane dānandum Adrianus reſcripſit: *d. l. 1. §. diuus,* quod hanc habet rationem: quia res eſt ad actum conſummationi proximum deducta. Nam qui vulnerauit, quantum in ſe fuit, interfecit: vnde delictū pro completo haberi debet, *l. cum qui* D *duas, 18. C. de adult. l. 1. vbi Bald. n. 3. & Sal. C. de ſep. vio. Bar. in l. ſi quis legatum. n. 2. de falſ. Bald. in l. ſi quis non, C. de epiſc. & cler. n. 9. Salic. poſt alios, in d. l. is qui cum telo, n. 2. & 6,* præſertim in atrocioribus, *d. l. ſi quis non dicam, l. quiſquis, C. ad l. Iul. maieſt. l. 1. l.* E *vtrum, inf. tit. 1. l. vnic. C. de rapt. virg.* Etſi autem Salic. *in d. l. is qui cum telo, n. 6.* eo inclinet, vt arbitratur quando lex aliquem conatum punit ſicuti effectum, tunc poſſe iudicem ex poteſtate ſibi à lege conceſſa, mitigare pœnam, ſed ad id non compelli, tamen in

hac

Hac ſpecie ſemper in ea fui ſententia, ſecundum quam & iudicatum ſcio, vt exiſtimam non eſſe boni prouidique iudicis, eum qui tantum vulnerauerit, pro homicida damnare. Nā etſi non inficior, in atrociſſimis delictis, puta parricidij, maieſtatis, &c, conatum pro effectu puniri. *l. 1. in fin. de parricid. l. vnic. C. de rap. virgin.* poſſe tamen ea cum ſint propter enormitatem delictorum ſingularia, non ſunt trahenda ad conſequentias, *l. ius ſingulare, de legib.* præſertim in pœnalibus: *c. in pœnis. de reg. iur. in 6. l. cui quidam, 19. vbi Dd. de lib. & poſthum.* videmus enim regulariter, in delictis mitius puniri conatum delinquendi, quam delictum perfectū: *l. 1. de extr. cri. l. vulgaris, 21. §. qui furti, de furt. l. ſi fugitiui, C. de ſeru. fugi* & delicta de aſſumpto actu, ſubſecutoque, euentu intelligi oportere, ait I. C. *c. fugitiuus, 225. de verb. ſig.* Ac vere mihi dixiſſe videntur Specul. *præall. loco.* iſtiuſmodi legibus generali conſuetudine eſſe derogatum, & Cyn. *in d. l. is qui cum telo.* cum ait; licet lex puniat propoſitum in homicida; tamen iudicem debere conſiderare euentum, qui delicta aggrauat; *c. periculosè, de pœn. diſt. 1.* eſtq; cum primis attendendus, *l. aut facta, 16. §. euentus, de pœn. l. ſi quis legatum, 6. verſic. cæterum, de fal. gloſſ. & Bart. in l. fin. de rer. diuiſ. gloſſ. in l. 1. ad verb. voluerit.* quam not. Caſt. & Alex, de leg. 2.

A *& in l. ſi cōſtiterit. ad verb. voluiſſe, ſupr. fin. reg.* Et ita iudicari, non modo quando ſtatutum loquitur de homicidio, ſed etiam generaliter ex benigna interpretatione, plerique tradunt, *Spec. præall. loc. Bald. in l. huic ſcripturæ, §. ſi ſeruus ad l. Aquil. in l. data. nu. 55. C. de*
B *ijs qui accuſ. Bonif. de mal. tit. de inſ. percuſſ. def. n. 15. Iacob. de Bel. in pract. tit. de inuaſ. nu. 3. Fel. in tract. quand. conat. puni. Boer. deci. 323. n. 6. par. 2. Matth. de Affl. deciſ. Neap. 21. n. 11. Alex. conſ. 15. viſo nu. 5. vol. 1. Hipp. conſ. 109. circa num. 21.* Pro quo & illud facit
C quod communiter traditum eſt eū qui lethaliter vulnerauit, mitius puniri, ſi ab altero poſtea vulneratus occidatur, *l. item Mela. §. Celſ. ad l. Aquil. l. huic, §. ſi ſeruus, eo. Tiraq. de pœn. cauſ. 61.* Quibus conſonant criminales imperij cōſtitutiones cap. 117. cum volunt
D conatum homicidij arbitrio iudicis puniri, non ſecuto euentu. Pœna autem quę committitur arbitrio, ſemper mitior eſſe debet, quam quæ legibus præſcribitur: ideo non eſt ad pœnam mortis facile extendenda: *l. 1. de furt. Bald. l. 1. §. effractores, de effrac. l. hodie.*
E *13. de pœn. late Boer. deciſ. 254. n. 13. Alex. conſ. 5. in caſu, n. 13. vol. 1. & conſ. 283. vol. 2.* Nec ab hac æquitate abhorret aut lex diuina, *Exod. 21. verſ. 18. 19. Leuit. 24. nu. 35. Deut. 19.* aut ius Saxo quāuis alias durū & terribile. Nam cum ciuiliter de homicidio agitur, ſicuti

cuti agi poteſt, *l. 3. C. ad l. Aqu.* A cædem vno Vuerigeldio, hoc eſt, 24. aueris (quos Schorkos vocant) hic vſitatis; at vulnera qualiacunque, non ſecuta morte, dimidia tantum eius parte mulctat: *Land. lib. 2. art. 38. vbi gl. Fachſ. diff. 62.* Quare & cum criminaliter agitur, mitius ex hoc iure conatum B homicidij, quam euentum puniendum eſſe, conſentaneum eſt; argumento à ciuilib. ad criminalia ducto: *gloſſ. & Dd. in l. omnem, 20. de iud. c. fin. de for. comp.* Imo quod amplius eſt, non deſunt qui exiſtiment, id quod à Spec. ſupra traditum eſſe diximus, etiam Sax. C moribus obtinere; inſq; illud puniendi ex æquo, tentatum, atque delictum conſummatum, eſſe abolitum; & tantum puniri euentum: *Reinh. diff. pœn. 6. per art. 39. Lehenr.* Concludendum igitur videtur; etiam hoc iure, eum qui animo occidendi vulnerauit, ne- D quaquam cædis, ſed tantum vulneris, *Reinh. diff. pœn. 31. per Land. lib. 2. art. 16.* reum eſſe; & huius, non illius pœna teneri. Itaq; ſupra poſita Salic. deciſio, exiſtimãtis non compelli iudicem, ſed poſſe pro arbitrio mitius punire conatum quam effectum, cum lex E vtrumq; eodẽ modo coercet, valeat in atrociſſimis delictis: *Bald. in d. §. denique, num. 2. quæ fuit prim. cauſ. benef. & ibi Aluarum.* 3. maieſtatis, parricidij, raptus: (quanquam hoc ipſum controuerti poteſt, & dicere durum eſt: *Hipp. in l. is qui cũ telo. C. de ſicariis. & conſi. 105. Folin. late in tract. quand. cona. Chaſſ. in conſuet. Burgund. de iuſt. §. 5. verb. s'il n'a grâce: n. 23.* niſi quando lex expreſſe conatum punit: vt in raptu, literis hoſtilibus (*beubeden vnd feindsbrieff. ſchreiben* appellant, &c.) *vide ord. Imp. c.* 128. 129. aut etiã in pœnis Eccleſiaſticis: *c. 1. de hom. in 6.*) in reliquis dicamus cũ oportere omnino pœnam, non ſecuto euentu, mitigare.

¶ Quã ergo pro eiuſmodi vul- 17
neribus mulctam imponet, & quatenus mitigabit? Conſtat, ordinariam pœnam legis Corneliæ olim fuiſſe deportationem, cum ademptione bonorum, *l. 3. §. fin. hoc tit.* ſed hodie inquit. I.C. ſolent capite puniri: *l. 3. §. fin. l. pen. hoc tit. l. pen. C. eod. §. ite lex Cornelia. Inſt. de pub. iud.* id quod præceptis diuinis conſentaneum eſt. *Gen. 9. Num. 35. Deuter. 19. Exod. 21. 12. moriendo morietur. & verſic.* 14. 18
tolles eum vt moriatur. Hæc † igitur ſi mitiganda eſt, vt certe eſt, non debet ad ſupplicium perueniri. Ac Salic. *in Rubr. C. de crim. ſacr.* ex ſententia Bald. *in c. 1. §. iniuria. nu. 13. de pact. iura. fir.* quidem dicit, in Capitolium ita iudicatum fuiſſe, in minore, cui ratione ætatis mitigari pœnæ ſolent, *l. fere, de regulis iuris, l. auxilium. de minoribus*: vt ei manus amputaretur: id quod & ius Sax. ſequi videtur, *gloſſ. VVeich. art. 83. in fin.* Sed cum hæc pœna ſit peregrina,

grina, & ſæpe acerbior ipſo ſupplicio: multi enim ex ea diem cum cruciatu obeunt) cumque regulariter, vbi mitigatur pœna capitalis, non ſit infligenda aliqua corporis afflictiua: *Hipp. in l. 1 nu. 61. C. de ſicar. per l. ſi. adult. 38. §. Imp. de adulter. l. ſi quis in graui, §. ſi tamen, de S.C. Sylla, l. 4. C. de adult. l. lex Iulia, §. fin. ad l. Iul. repet.* magis placet & obtinuit, vt relegatio ſiue exilium perpetuũ, aut damnatio ad remos, deportatione decernatur. *Bart. in l. lege, de vi pub.* Nam & hæc magis accedit ad pœnam antiquam, videlicet deportationem; & honeſtioribus ex ipſa hac lege irrogari ſolet, *d. l. 1. in fin. hoc ti.* & videmus ipſos Imp. in moderatione legis Corneliæ ſemper huc deuenire, ac pœnam capitalem conuertere in exilium, *d. l. 1. §. fin. l. 3. §. 1. & 4. l. 8. h. t. l. 4. C. de adult.* atque ita in ſpecie non multum diuerſa, deciſum fuiſſe, teſtatur Boer. *deciſ. 254.* & ego iudicatum memini.

¶ Si in rixa percuſſus homo

19 perierit, ictus vniuſcuiuſque in hoc collectorum ſpectari oportet, quod ſi non poteſt iudicari certus percuſſor, & tenentur omnes, *gl. & Bart. in l. fin. h. t.* niſi homicidam ex numero ſuo deſignent, *l. ſi ubi gl. h. t. vide l. Moſaic. Exo. 23.* quod & apud nos ſeruatur: ſcilicet, vt ciuiliter teneantur omnes atiam vt criminali in iudicio torqueri poſſunt, non etiam vt ea propter condemnari. Etſi enim

A præſumatur homicidij rei, non tamen ex huiuſmodi præſumptione pœna capitali damnari debẽt, ſed aliqua duntaxat leuiore. *Felin. in cap. ſignificaſti, 2. de homicid. Gand. in tract. de homicid. nu. 12. cum ſeqq. Dec in l. fauorabiliores, 167. nu. 6. de regul. iur. Alexand.*

B *conſ. 15. viſo, vol. 1. & conſil. 46. volum. 4. & conſi. 14. volum. 3. & hanc dicit eſſe communem. Boſſ. in pract. crim. de homicid. nu. 26. & 27, vide iure Saxon. Reinhar. diff. pœna. 29. vide late Tiraq. quanquam remiſſiue loquentem, in tract. de pœn. cauſ. 63. qui videtur con-*

C *cludere, nullum teneri, pro quo gloſſ. in l. item. 11. ad verb. plures cum apoſtill. ad l. Aquil.*

¶ Sciendum autem eſt, homicidii pœnis eximi, ſi quis eos occidat quos interficere fas eſt: vt transfugam, *l. 3. §. fin. hoc tit.* vilẽ 20

D adulterum, *l. marito, 24. l. ſi adulterium, 38. §. Imperatores, de adult. l. 4. C. eod. tit. l. qui occidit. ad l. Aquil. Hipp. in l. 1. nu. 3. h. t. vide gl. Land. lib. 1. artic. 50.* & iure Imperij ac Saxonum: *lib. 1. art. 50. lib. 3. art. 45.* bannitum, &c. item furem nocturnum, *Saxon. lib. 2. art. 13. Exod. 22. gl. Land. lib. 3. art.*

E *50.* quem tamen indiſtincte iure ciuili interficere non licet: *furem, 9. hoc tit. l. itaque, 5. ad l. Aquil. c. 3. de homicid.* cuius iuris diſtinctionem ſequi tutius eſt. Et hæc prima homicidia ſpecie ſufficiant.

¶ Quod ad eam cædem attinet, 21

net, quæ non dolo fit; ſed quodamnodo coactè, ex iuſto dolore, vel metu præſentis violentiæ: ſciendum eſt, ſi quis vxorem in adulterio deprehenſam, aut adulterum occidat, plerumque mitius puniri; quia difficilimum eſt, iuſtum dolorem temperare: l.1.§. fi.h.t.l.4. C. de adul. d.l. ſi adulterium §. fin. ſup. de adult. ex metu autem illatę violentiæ homicidiũ factum ſępe omnimodo excuſari; vt ſi quis ſibi ſtuprum inferentem interficiat, d.l.1. §. fin. vel furem nocturnum cui parcere ſine periculo ſuo rerumq; ſuarum, gloſſ. in l. ſi ex plagis, 53. §.1. ad verb. vellet. ad l. Aqu. vide in l.3. de iu. & iur. nõ potuit: l. in furẽ, 9. h.t. aut latronẽ l.4. C.eo. & agreſſorẽ: l.2. C.eo. aliũve quemlibet, qui dubium vitę periculum intendat: l.2. & 3. C. eod. l. vnica, C. quand. lic. vnicuique. Iaſ. late poſt alios in l.3. de iuſtitia & iure, vim enim vi repellere, etiam iure naturæ licet, d.l.3. l.1. §. in beſtiis, ſi quad. paup. vt & Cicero pro Milone eleganter explicat: cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ l. 1. C. vnde vi.

Quod ex qualitate † perſonarum,
22 rerum, alijsq; temporum & locorum circumſtantijs & æſtimandũ & referendum; non ad facultatem fugæ, ſed defenſionis: gl. & Dd. præſertim Sale. in d.l.3. de iuſtitia & iure, Bal. & Sal. in l. ſolam, C. de teſt. Bar. conſi.110 dixi Inſtit. de pub. iud. §. item lex. Cornel. de ſicarijs. probandumque ab eo qui al-

A legat, l.1. C. eod. duobus ſaltem a teſtibus: l. licet. 23. de tract. Bart. in l. ſed ſi ad legem Aquiliam, Iaſ. in l.3. num. 60. de iuſtitia & iure. vt verbi gratia, quod primum ſit inuaſus, Iaſ. num.9. & Dd. in l.3. de iuſtitia & iure. Hipp. in d.l.1 n. 38. quod ſi probare nequeat; puta quia ſolum ſe remotis arbitris ab interfecto aggreſſum aſſeueret, vi-
B detur tormentis ſubijciẽdus, Baldus in l.1 numer.13. C. de confeſſ. Lanfr. in cap. quoniam, ad verb. confeſſionis, num.12. de probat. Nã neque abſolui poteſt, cùm fateatur homicidium: nec damnari: capitaliter, cum qualitatem & dolum malum qui in lege Corne-
C lia ſolus attenditur, l. in lege, hoc tit. negat Panorm. in cap. auditis, num 32. quem ſequitur, Felin. & alij de præſcript. Iaſ in l.3. n.13. de iuſtitia & iure, ſup. Bart. in l. Aurelius §. idem. de lib. leg. Hippo. ſing. 185. Ang in tract. maleſic. ad verb. comparent. de no. qui ſibi &
D partem negant. vide Bald. & Salic. in l.1. C. de confeſſ. lib.1. C. vnde vi Lanfr. præall. loc. caut. Thom. Ferr.5. Si tamen ex circumſtantiis innocentiæ ſuſpicio extaret, videtur pro arbitrio iudicis poſſe s abſolui. Boerius late deciſ.164. Nã cum quędã indicia ſunt pro reo,
E quædam contra, in mitiorem abſolutionis partem eſt declinandũ; nec perueniendum ad torturam. item Boerius, deciſ.165. ord. Impe. capite 143. Iure tamen Sax. etiam qui probat ſe animo defendendi occi-

occidiſſe, vno vuerigeldio agnatos defuncti placare tenetur, *gloſſ. artic.50. lib. 1.* Si quis ex pugnatoribus mediatorem intercedentem interfecerit, non deſunt, *gloſ. Angel.& Dd.in l.3. C.eo. Iaſon. in l.1. §. Prætor, num.4.ne quis eum. Hipp.in l. de minore, num. 18.de quæſtion.* qui & hoc excuſent, & ad defenſionis caſum pertinere arbitrentur: quod mihi periculoſum videtur, niſi ſcilicet quis ita ab interceſſore in defenſione impediatur, vt abſque ſuo periculo illi parcere non potuerit. *Hipp. in l.2.in fi. C.eod.*

23 ¶ Caſuale ſeu inuoluntarium homicidium, aut culpa ſit, aut citra culpam. Culpa quamuis lata, in lege Cornelia pro dolo non habetur: quare putator, etiamſi non proclamet in deiectione rami, & hominem interficiat, non tenetur hac lege, ſed Aquilia, *l. in lege Corn. 7. hoc tit.* ciuiliter, ad ceſſationis operarum & medicationis ſumptum reſarciendum: *Exo. 21. 19.* criminaliter verò ob culpam latam in metallū damnatur. *Paul. lib.5. ti. 23.* moribus ex lege diuina vero, relegatur. *Exo. 21. 13. Ioſu.20.3.Nū.15 & 35. 22.Deut. 9.5.* item is qui noctu infantem per ſomnum comprimit: *cap. conſuluiſti, 12.q.5.Panorm. & Dd. in cap.fin.de his, qui fil.occid. Clem. 1.de homicid.* qui canem infeſtantem ſaxo petens prætereuntem interficit caſu, & non ſponte: *Iaſ. in l.1.n.23.& 24.de legibus, & in*

A *l.act.n.28.de inlit.in.et in l.2.n 41. ſi quis in ius vocat.* qui petulanté equum, cum vitium eius ignoraret, cohibere non potuit, quo minus puerum opprimeret: *Panor.in c.ſignificaſti, & c.dilect.i. de homicid.* & ſi quis euenire caſu conſueuerunt ſimiles, *vide Bart. in l. diuus hoc tit.*

B

¶ In ebrio merito dubites, etſi enim dolus abeſt, *l.omne delictum, §.per vinum, de re milit.l.vnic.C.ſi quis Imper. maled.* tamen per culpam adeſt, vnde quia opera datur rei illicitæ, caſus ſubſequens excuſare non videtur: *Panorm. in cap. continebatur, in princip. de hom.vide late Tiraq in tract. de pœn.cauſ.6. per totum*: itaque Pittacus duplici pœna ebrium afficiendum putabat, quod delictum delicto cumulaſſet. *Ariſtoteles in Polit.* Sed plerumque ita ſeruatur, & eſt communis opinio, vt magna ebrietas, quę mentem aufert, pœnam mitiget, parua non item, *l.omne delictum, §.per vinum, vbi Bart.de re milit. c. inebriauerunt, 15.queſt.1 Salic.in l.1.C eod Bar. in l.reſpiciendum, §.delinquunt,& in l. aut facta, de pœn. Angel. in tract.malef.verb. ſcienter. Hipp.in l. 1. n. 36. de quæſt.* Sane Carolus V. Imperator in ſuis hæreditarijs prouincijs conſtituit, vt ne ebrietas in cædibus, quæ ſæpe à vinolentijs committuntur, excuſationem adferat: & vidi ita obſeruari: quanquam pœnam leniri ex hac cauſa memini, idque mihi huma- 24

C

D

E

nius

nius atque æquius videtur. nam vbi homicidium non dolo, ſed lata culpa commiſſum eſt, non debet pœna capitalis decerni, ſed aliqua mitior, *ita eſt communis cõcluſio, quam multis cõfirmat Hipp. in l. in lege, 7. h.t. Iaſon. in l. 1. de legib. & in l. in actionibus, de in lit. iur. Boſſ. in pract. crim. tit. de homicid. n. 67.*

¶ De furioſo & infante minus
25 dubitandum eſt, cum alterum innocentia conſilij, alterum fati infelicitas excuſet, *l. infans. 12. hoc tit. l. diuus, de off. præſid.* Sed furor cum non præſumatur, *c. fin. de ſucceſſ. ab inteſt. l. filium, de acq. hær.* probandus erit ex dictis factiſque inſanis, *l. quidam 27. de cond. inſt. Dd. in l. ſi cum dotem, 27. §. fin, autem. ſup. ſol. mat.* inordinato memoriæ ſtatu: *Alex. conſ. 54. ad quæſitum, in fin. vol. 1.* & ex inſania præcedente, *Alex. pr. al. conſ. Rub. & alij in cle. 1. de hom.* adhibitis etiam medicis: *Dd. in l. 1. de bon. poſſ. fur. & inf. &c.* nam recordor, poſt perpetratum delictum quoſdam furorem ſimulaſſe ad qualemcunque prætextum, *vide gl. in d. l. congruit. in fi. Cor. conſ. 22. viſis, n. 3. & 4. vol. 1.* Infantem autẽ accipimus, ſeptem annis minorem: *l. ſi infanti, 18. C. de iur. del. c. 1. de deſp. impub. lib. 6.* hæc enim ætas quicquid videt, ignorat, *l. 1. C. de fal. mon.* Puto tamen hoc benigna interpretationis ad eos qui necdum ſunt doli capaces, & pubertati proximi, poſſe extendi, *d.*

A *l. 1.* hoc eſt: illos qui decimum annum nondum egreſſi ſunt, *Iaſ. in Auth. ſacramenta puberum, num. 14. cũ ſeqq. C ſi aduer. vnd. Panor. cum addit. in c. 1. de del. puer.* Nec enim aliter puniendi videntur, quam ſi exiſtant capaces doli, *Gand. de pœn. nu. 30.* qui ſolus in

B ſupplicijs maximeque in lege Cornelia, *l. in lege, 7. h. t.* conſideratur: ac ne tunc etiam quando capaces ſunt, vltimo ſupplicio, quamuis capitaliter deliquerint, ſed mitius, puta exilio aut fuſtigatione, *d. l. vnica, C. de fal. mon. Hipp. in l. de minore, de quæſt. l. 1.*

C *§. impubes, vbi Dd. l. excipiuntur, de S.C. Syll. Bal. in l. etſi ſeuerior, C. ex quib. cauſis inf. irrogat. Dec. in l. fere, de reg. iur. Sax. lib. 2. art. 65.* ſunt coercendi: nam in ſupplicijs nunquã habetur impubes pro doli capace: *Iaſ. in d. Aut. ſacramenta n. 15 C. ſi ad. vend.* Neque †26

D verò hoc quis non æquiſſimum fatebitur, qui conſideret, etiam puberibus minoribus ratione ætatis pœnas mitigari. *d. l. fere, vbi Dec. Dd. in l. auxilium, 38. §. in delictis, de min. l. ſi adulterium, §. fratres, de adult. gl. in l. impunitas, C. de pœn. Ang. in tract. mal. ad*

E *verb. ſcienter, n. 12.* Nam quoties in delicto minor eſt dolus, totius pœna quoque minor eſſe debet: *Ang. in tract. malef. verb. ſcienter, nu. 12 per l. ſi adulterium, 38. §. 1. ſup. de adult.* Sed in minore quamuis pubere non eſt tantus dolus, quantus in maiore, *Bald. in d. l. etſi*

ſeue-

ſeuerior, text.in l. impuberem, de fal. Angel. in pract. verb. ſcienter. nu. 12. quare mitius cum minoribus erit agendum: *Gand.praal.loc. de pœn.reo. Hip.in prac.§.quoniam, num.96. Boer.deciſ.254.* Idque videmus etiã in ordinationibus Imperij cautum eſſe, *c.* 178. vbi pœna in minores non ordinaria ſtatuitur, ſed committitur arbitrio iudicis, quæ ad mortem facile extendi non debet, vt diximus, *l. 1. de furt.baln.l.1.§.effractores, de effract. l. hodie, de pœn. Boer. deciſ. 254.n.13. Alex.cõſ.5.in caſu.n.13.*

27 *vol. 1.* Porrò † vbi nulla omnino culpa poteſt homicidæ imputari, adeò nõ tenetur lege Cornelia, vt etiã ab Aquilia & ciuili actione ſit liber, §. 1. *Inſtit. de leg. Aquilia.* Iure tamẽ Sax. pro homicidio caſuali etiam ab impubere doli capace commiſſo, agnatis occiſi vuerigeldium, magiſtratui mulcta ſexaginta ſolidorum minorum (vulgo Schiling vocant) debetur: *Fachſ.diff.64.per artic.65.vol.2.*

28 ¶ Pœna quoq; legis Corneliæ tenetur, qui veneficia in perniciem humanæ ſalutis exercent. Plus enim eſt hominem extinguere veneno, quã gladio: *l.1.C. de mal.& math.* quia minus præcaueri & vitari poteſt. Qui igitur malum venenum necandi hominis cauſa fecerit, vel vendiderit, vel habuerit, plectitur. *l.3.in princ. hoc tit.* Sed aduertendum eſt, id ſolum notari in lege, quod hominis necandi cauſa venditur habe-

A turque. Lex enim Cornelia dolum duntaxat notat: *d. l. in lege 7. hoc tit.* quare ea quæ non malo animo, ſed malo exemplo, medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea quæ accepit deceſſit, relegari Senatuſc. iuſſa eſt, *d. l.3.* §. 1. Alio autem S.C. effectum B eſt, vt pigmentarij, ſi cui temere cicutam, ſalamandram, aconiton, aut vlceramenti cauſa cantharides dederint, pœna huius legis teneantur: *d.l.3.§.alio.* item vt qui mala ſacrificia tenuerint, habuerint, hac lege damnentur, *l. ex S.C.13. hoc tit.* Ex conſtitutionibus C etiam amplius intelligi licet, veneficij quæſtionem ad omnes magos, aruſpices, ſacerdotes vetitorum ſacrificiorum, eiuſcemodiq; artiũ doctores ac diſcipulos, quique libris magicis vtuntur eſſe extenſam, *l. 2. 3. 4. 5.6.7.8.C.de malefac. Paulus lib. 5. c. 23.* 29

D ¶ Illud magis notandum, artes Mathematicas inter hæc veneficia referri: *l.2.3.7.C. eod. tit. de malef.& math.* cum liberales ſint, & multos egregios ac præſtantes artifices habeant, atque aſſertores. Sed cùm appareat, conſtitu- E tiones dolum tantum malum & perniciem humani generis vindicare: *d. l.in lege,7.h.t.l.4. in fin.C. de malef.* exiſtimo eas accipiendas de ijs, qui prætextu artis, magiam aut alias diuinationum præſtigias, quæ cauſas non habent Phyſicas, ad exitium hominum iniuriamque exercent, *vide Paulum, lib.*

5.*tit*.21.*&* 23. Eadem lex extenditur & ad teſtes, qui necandi hominis cauſa falſum teſtimonium dixerunt, *l*.1.*hoc tit*.*Paulus lib*. 5. *tit*.23. ad Magiſtratum qui in caput hominis pecuniam accepit. *Paul*,*d tit*.23. & Medicos qui dolo vel imperitia mortis cauſam male curando præbent, *l. illicitas*, §.*ſicuti*,*de off præſid*.*Paul*.*d*.*tit*.23. & alios ſimilia in necem perniciemque humanam perpetrantes.

30 ¶ Vt veneficiorum olim eadẽ pœna fuit quæ ædium, ex lege Cornelia: ita nunc poſtquam homicidia gladio puniri cœptum eſt, veneficia quoque eodem ſupplicio vindicantur, *l. capitalium*, §.*venenarij*.*de pœn*. *l*. 5. *C*. *eo*. Sed & concremari veneficos Conſtantinus *l*.3.*hoc tit*. voluit, quo genere ſupplicij Saxon. & aliæ paſſim nationes, in hos animaduertunt, *Saxon*. *lib*. 2. *art*. 14. potiſſimum eos, qui ſortilegijs & magicis artibus veneficia exercent. nam qui citra eas artes, potionibus & venenis clam interficiũt, velut graſſatores puniri ſolent, mares rota, fœminæ aqua *Girlam*. *de ſort*.*par*. 11.*n*.2.3.4. *or*, *Imp*.*c*. 130. *Rein*. *diff*.*pœn*.18.*per art*.14.*lib*. 2.

31 ¶ Tertio agit lex Cornelia de incendiarijs, qui dolo malo incẽdium excitant. Dico, dolo malo, nam ſi culpa admittatur, ceſſante publico iudicio, ciuiliter in duplum erit agendum, *l. diuus de extr*.*crim*. *vide ſup*.*de incend*. *ruina*, *naufragio*, *ubi dixi* At qui per A fraudem incendia faciunt, gladio olim feriebantur, *l*.*ſi quis*, *hoc tit*. *d*.*l*. *qui ades*, 9.*l*.*fin*.*ſup*.*de incendio*,*ruina naufragio*,*l*.*data*. *C*. *qui accuſar*. Hodie *vide ſententiam in VVeych*.*fol*.144.*ordin*. *Imper*. *cap*. 125. ſecundum pœnam talionis, incendio abſumuntur qui incendia B excitarunt, *l*. *capitalium*, 28. *de pœn*.*l*.*qui ades*,9.*de incen*.*ruin*. *naufragio*, *ordin*. *Imper*. *cap*. 125. *Landirech lib*.2. *articu*. 13. quanquam iuris ciuilis Interpretes, hac in re varia diſtinguant vtrum incendium factum ſit in ciuitate, an C extra; vtrum magnum, an paruũ: vtrum homines perierint, an non: vtrum à vili perſona factum, an à digniore. *Bartol*.*in l*.1.*in princip*. *nu*.5.*de offic præf*.*vigil*.*Bald*.*&* *Salic*.*in l*.*data*.11.*in princip*.*Cod*.*qui accuſar*. *non poſſunt*. *Ang*. *late in trac*.*maleſ*.*ad verb*.*incend*.*n*.2.

D

Ad legem Pompeiam de parricidijs. Tit. IX.

1 *Continuatio*: *& de atrocitate huius ſceleris*.
2 *In quibus perſonis legi Pompeia parricidium committatur*.
E 3 *Quando pœna maiorum*, *quando legis Corneliæ in parricidio locum habeat*.
4 *De ratione huius pœna*.
5 *Matrem & auiam parricidium committere*.
6 *An pater occidens filium*, *lege Pompeia teneatur*.
7 *Conatum hic puniri pro effectu*.

8 Non

8 *Non indicantem ſcelus hoc, teneri, etſi alias nemo prodere maleficium cogatur.*
9 *Ad quem vſque gradum lex extendatur.*
10 *Furorem excuſari.*
11 *Perpetuam eſſe accuſationem:*
12 *Quid ſi pendente accuſatione reus decedat.*

1 SEd † prę omnibus ſceleſtiſſima eſt, maximeque nefaria cędes parentum: quo vno maleficio, vt inquit Cicero, *pro Seſtio Amerino*, ſcelera omnia complexa eſſe videntur. Etenim ſi id quod præclare à ſapientibus dicitur, vultu ſæpe læditur pietas: quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum qui mortem intulerit parenti, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, iura diuina atque humana cogebant? Portentum atque moſtrum certiſſimum eſt, eſſe aliquem humana ſpecie & figura, qui tantum immanitate beſtias vicerit, vt propter quos hanc ſuauiſſimam lucē aſpexerit, eos indigniſſime luce priuarit: cùm etiam feras inter ſeſe, partus atque educatio, & natura ipſa conciliet.

2 ¶ Lege igitur Pompeia, quam Pompeius ille Magnus Coſſ. tulit, de parricidijs cauetur, vt ſi quis patrem, matrem, auum, auiam, fratrem, ſororem, patruelem, matruelem, patruum, auunculum, amitam, materteram, conſobrinum, conſobrinam, virum, vxorem, generum, nurum, ſocerum, A ſocrum, vitricum, priuignum, priuignam, patronum, patronam, occiderit, *vide* §. *alia*, 5. *& ibi gl. ac Dd. Inſt. de pub. iud.* cuiuſue dolo malo id factum erit, vt pœna ea teneatur, quę eſt legis Cornelię de ſicarijs, *l.* 1. *& l. pœn. h. t.* quamuis qui parentes occiderint, more B maiorum culeo, hoc eſt, corio *Auth. ad Heren.* inſuantur, *Cic. pro Roſc. Amer. & ad Heren. lib.* 1. *c.* 5. Quod † lege Pompeia confirmatum, aut certe nō antiquatum 3
fuiſſe probabile eſt, vt videlicet parricida virgis sāguineis verberatus, deinde culeo inſuatur, cum C cane & gallo gallinaceo, & vipera, & ſimia, & in mare profūdum culeus iactetur, §. *alia, Inſtit. de pub. iud. l. penult. h. t.* quanquā alij eam pœnæ acerbitatem ad Conſtantinum authorem referant, qui certe ad infanticidia idem porrexiſſe videtur, *l. vnic. C. de his qui par.* D *occ. vide Cuiac. ad Paul. lib.* 5. *tit.* 24. *& quæ dixi in d.* § *alia, Inſtit. de publ. iudic. & C. ad d. l. vnic.* Exceptis autem ijs perſonis quæ parentum liberorumque *d. l. vnic. dict.* §. *alia. vbi gloſſ. & Dd. Inſtit. de publ iud.* appellatione continētur, ſi quis alias perſonas ſangui- E ne affinitateue coniūctas necauerit, pœnam legis Corneliæ de ſicarijs ſuſtinebit *dict. l. penultim.* §. *alia*. Atque ita accipiendum eſt quod inquit Marcellus, *in d. l.* 1. parricidia pœna legis Cornelię teneri.

¶ Hanc pœnam primo violato- 4

ribus deorum impoſitū, ac deinde ad ſicarios parentum, quibus ſecundum Deum proximus honos debetur, eſſe tranſlatam, tradit Hopperus *in d §.alia*. Sed Cicero *pro Roſc. Amer.* rationem huius ſupplicij copioſius exponit, ad quā alluſiſſe Impp. *in d.l. vnic §.alia.* videntur. Quanto inquit, maiores noſtri ſapiētius? qui cum intelligerent nihil eſſe tam ſanctum, quod non aliquando violaret audatia, ſupplicium in parricidas ſingulare excogitarunt: vt quos natura ipſa retinere in officio non potuiſſet, ij magnitudine pœnæ maleficio ſummouerentur. Inſui voluerunt in culeum viuos, atque ita in flumen deijci. O ſingularem ſapientiam, iudices nonne videntur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe, & eripuiſſe, cui repente cœlum, ſolem, aquam terramque ademerunt? vt qui eū necaſſet vnde ipſe natus eſſet, careret ijs rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur. Noluerunt feris corpus objicere, ne beſtijs quoque, quæ tantum ſcelus attigiſſent, immanioribus vteremur: (quod tamen Adrianus, vbi mare aut flumen in propinquo nō eſt, poſtea conceſſit: *d.l. penultim.*) non ſic nudos in flumen dejicere, ne cum delati eſſent in mare, ipſū polluerent, quo cætera quæ violata ſunt, expiari putantur, & reliqua quæ ſequuntur

5 ¶ Si mater quoq; inquit Marcellus, *in d.l.*1. filium filiamuė oc- A ciderit, huius legis pœna afficitur, vt & auus qui nepotem interfecit: quod ex verbis, an ſententia l. Pompeiæ veniat, incertum eſt: certe Conſtant. conſtitutione, *d.l. vnic.* habetur expreſſum. Hodie tamē, aut gladio feriri, aut in profluētem ſubmergi, aut, vbi deſunt B flumina, viuæ etiam apud Saxon. defodi: quæ vero necdum editū, ſed in vtero fœtum, viuentem tamen, perimunt, gladio, ex lege Cornelia feriri, vt iam ſæpe dictum eſt, *vide ſup. de extr. crim. & de ſicar.* ſolent.

C ¶ Illud probabile eſt, hac lege patres non fuiſſe comprehenſos, 6 quorum eſſent in poteſtate liberi: propterea quod his, iure patriæ poteſtatis, liberos interficere, olim erat permiſſum, *l. in ſuis.* 11. *de lib. & poſthum.* Si tamen inauditos interfeciſſent, l. Cornel. de ſi- D carjis, quod hominem occidiſſēt, puniri ſolitos apparet, *l.2. ſup. de ſicar l. diuus, 5. hoc tit* Sed hodie, de parricidio, perinde vt matres tenentur. *d.l. vnic. d.§.alia.* Patria, enim poteſtas in pietate debet, nō in atrocitate conſiſtere: *d.l.5.* niſi filius aliquam ingratitudinis cau- E ſam in patrem commiſiſſet, ob quam exhæredari poſſit, hoc enim caſu pœnam mitigari volunt: idq; generaliter obtinere in aſcendentibus, deſcendentibus, & collateralibus etiam, ſcilicet vt mitigetur pœna ei qui ingratū & enormiter iniurioſum propinquum occiderit, opinatur Bartol. *in l.*

diuus.

diuus, 5. per illum text. h. t. fac. l. nec in ea, 22. de adult. Quod & ad eum poteſt extendi, qui filium aut propinquum extrema meritum, & ſceleribus capitalibus coopertum mactat, vt domeſtico potius exemplo quam publico, & manu parentis potius quam carnificis pœnas luat. Quo in genere memini patri fuiſſe parcitum, nec vltra relegationem proceſſum.

7 ¶ Pręterea inquit Martian. Qui emerit venenum vt patri daret, quamuis non potuerit dare, hac lege tenetur *l. 1 in fin.* Conatus enim qui ad aliquem actum peruenit, in tam attrociſſimo delicto, merito pro delicto perfecto accipitur, *vide Boſſ. in pract. crim. tit. de homicid. nu.* 13. Sicut lex diuina, eum qui percuſſit patrem aut matrem, vult moriendo mori, hoc eſt, omnino, & ſine diſtinctione ac miſericordia interfici: non addito, vtrum percuſſus ſit inde mortuus an non, *Exod.* 21.15. ſicut paulo ante, *verſ.* 12. in ſimplici alterius cæde hoc additur: Qui percuſſerit virum vt mortuus ſit: & paulo poſt: *verſ.* 18.19. Si non fuerit mortuus, &c. Atque hic vera poteſt eſſe Salic. regula, quam ante tradidimus, vt iudex hoc caſu pęnam legis mitigare poſſit, ſed ad eum moderationem cogi non debeat. Certe ex hoc capite memini, mulierem, quæ in gratiam adulteri, marito pharmacum animo occidendi de-A derat, capitis damnari, quamuis maritus veneno non eſſet extinctus, *idem Boſſ. præalleg. loc. n.* 13. *ord. Imp. c.* 13. Nam & in coniugibus parricidium committi, Marcellus in dicta *l.* 1. oſtendit. Ego tamen malim hoc caſu pœnam temperare, ſicuti in lege Corne-B lia: quoniam hoc vere nõ eſt parricidium, & ſolummodo pœna legis Corneliæ coercetur, *d. l. 1. in fin. l. pen. h. t. l. fi. C. de ſicar.* quanquam & pœnam parricidij, videlicet ſubmerſionem in profluentem mulieribus quæ maritos veneno interfeciſſent, apud Saxo-C nes decretam eſſe ſæpius, notum eſt, quod verum eſt, morte ſubſecuta. nam euentu non conſecuto, videtur pœna mitiganda, vt in lege Cornelia, maxime iure Saxonico, quod nullum delictum niſi euentu ſubſecuto, capitaliter puniri, paulo ante oſtẽdimus *Reinh.* D *diff. pœn. 6. per 39. cap. Lebenr.*

¶ Sed & conſcij criminis, qui tantum ſcelus tacitum habuerũt, tenentur: *l. vtrum, 6. cum l. ſeq. h. t.* quanquam mitius, puta relegatione coerceantur, *l. 2. h. t.* niſi in ipſo actu opem præſtiterint. *vide gl. in d. l. vtrum, h. t. & quæ ſupr. dixi* E *ad tit. de furt.* Etſi enim alias nemo obligatus eſt ad prodendum maleficium, *Iaſ in l. 1. §. ſi tibi, de cond. ob turp. cauſ.* tamẽ tam atrox delictum celare, nec iudicio proferre foras: parricidij inſtar eſt, *fac. l. lege. 9. inſ. t. 1.* Qui pecuniam etiam ad eiuſmodi ſcelus com- 8

mittendum ſubminiſtrant, puta vt detur latronibus qui patrem aggrediantur, vel vt venena veneficiaque comparentur, hac pœna velut auxiliarij tenentur: *l. ſciente*, 7. *hoc tit.* quia qui pecuniam ad delictum ſuppeditat, opem eo cõferri videtur. *Bart. in l. ſciente.*

9 ¶ Sciendum eſt etiam, l. Pompeia de conſobrino comprehenſum eſſe: ſed non eos etiam pariter expreſſis verbis contineri, qui pari propioreue gradu ſunt. Sed & nouercæ & ſponſæ perſonæ omiſſæ ſunt, ſententia tamen legis hos omnes complectitur: *l. 3. hoc t.* cum matris loco, nouerca, §. *ſacrum Inſtitut. de nupt.* ſponſa, nurus, *l. 4. h. t. Labeo. 6. de grad. aff. l. 5. de teſt*, atque ita filiæ, §. *affinitatis, Inſtitut. de nupt. l. quia*, 17. *ſup. ſolut. matrimon,* loco habeatur. *gloſ. & Dd.* §. *alia*, 5. *Inſtitut. de publ. iudic.* Sed cum hoc tantũ ſit ex interpretatione, non reuera: exiſtimem & in his non ordinariam, ſed legis tantum Corneliæ pœnam obtinere, vt & in jis qui collaterales occidunt, cum parentum liberorumque vice non ſint.

10 ¶ Sane ſi per furorem aliquis parentẽ occiderit, impunitus erit: quia ſufficit furore ipſo eum puniri, *l penult. § fin. h. t. l. diuus*, 14. *de off. præſ.*

11 ¶ Eorum qui parricidij pœna teneri poſſunt, ſemper ſine præſcriptionis metu accuſatio permittitur, *l. fin. h. t.*

12 ¶ Parricidij poſtulatus, ſi interim deceſſerit antequam damnetur, ſiquidem ſibi mortem conſciuit, ſucceſſiorem fiſcum habere debebit, perinde atque damnatus, quia pro confeſſo eſt: *l. 2. & 3. inſ. de bo. eor. qui ant. ſent. mor. ſibi conſ.* ſin minus, eum quem voluit, ſi modo teſtamentum fecerit: ſi verò inteſtatus deceſſerit, eos hæredes habebit, qui lege vocantur, *l. parricidij*, 8. *h. t.* Cæterùm ſi quis non occiderit, ſed tantum impias manus & verbera parentibus intulerit, quia pœna hunc teneri dicemus? Vlpianus ait pro modo delictum puniendum *l. 1. de obſequ. à lib. præſtand.* hoc eſt arbitrarie, *l. 3. & 4. C. de patr. poteſt.* Hodie plerumque carcere vel relegatione, quam ſuccedere pœnæ legis huius vbi ea mitiganda eſt, alibi oſtenditur, *l. 2. l. 5. h. t.* vel (quod tamen durius eſt, nec niſi in atrociſſimis ſequendum) etiam illius manus qua percuſſio facta eſt, amputatione, hæc iniuria vindicari ſolet.

Ad L. Corneliam de falſis, & de S. C. Liboniano. Tit. X.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit falſum, qui falſarij.*
3 *Qui teneantur lege Cornelia, cum multis ſeq.*
4 *Conjicere quid: & explicata lex 1.*
5 *Aducatio quid.*
6 *De S. C. Liboniano.*
7 *An in inſtrumentis falſum commit-*

mittatur.
8 *Quomodo nomen mutans, vel ſe nobilem aſſerens puniatur.*
9 *Quomodo qui falſis menſuris vtitur.*
10 *Criminaliter & ciuiliter de falſo agi.*
11 *Accuſ. part. ſuppoſiti cuiuſmodi.*
12 *De pœna falſi.*

1 ATque † his quidem modis vindicãtur atroces publiceq; iniuriæ, quæ perſonis inferuntur: iam videamus, quemadmodum ex iniurijs quæ circa res fiunt, iudicia publica conſtituantur: ac in primis de l. Cornelia: quam etiã teſtamentariam vocant. §. *item lex. Inſtit. de publ. iud.* quæ falſi vel quaſi falſi *l. 1. §. fin. hoc tit.* crimen perſequitur.

2 ¶ Falſum definiunt eſſe imitationem veritatis, *Azo in Rub. C. eod. tex. in nouell. cõſt. 27. de inſtru. caut. in prin.* doloſam. *l. nec exemplum, 20. C. eod. Bart. in d. l. quid ſit falſum, 23. h. t.* Non enim quicquid verum non eſt, falſum eſt, vt apud Dialecticos: ſed id putetur, quod animo corrumpendæ veritatis in alterius fraudem dolo malo fit, *d. l. nec exempl.* factum enim falſitatis, non dictum lex coercet. *d. l. quid ſit falſum.* Sed quia & hæc definitio ad quemuis dolum extendi poteſt, *Bartol. in d. l. quid ſit*, ideo ne laquei ſtruantur ad faciẽdam iniuriam, ſtatuamus neminem incidere in crimẽ falſi, A niſi quem lex Cornelia & S. C. Libonianum, quod in ſupplementũ legis Corneliæ latum eſt, aliæque conſtitutiones ac reſponſa I. C. quæ eam legem interpretantur, diſerte notant. Lex autem Cornelia à L. Cornelio Sylla Dictatore lata eſt, *l. 2. §. deinde Cornelius Sylla, de origine iuris, Cicer. in Verr. 3. Sueton. in Auguſt.* B

¶ Pœna ergo legis Corneliæ, 3
authore Martiano, *l. 1. h. t.* irrogatur ei, qui falſas teſtationes faciendas, teſtimoniaue falſa coniecerit, hoc eſt, apud iudicem expoſuerit, iudicioque obtruſerit: C (conijcere enim eſt, rem breuiter iudici exponere, *Aſcon. 3. in Verrem, Cicer. lib. 2. ad Her. Gell. lib. 17. c. 5. & lib. 5. cap. 10.*) qui † 4
falſa teſtimonia dixerit, dolo tamen malo, *l. eos, 27. h. t. l. qui falſo, 16. de teſt.* vt in exemplo Modeſt. *d. l. eos*, cum inter ſe plures D teſtimonia præbent, & alius alium mutuis operis falſorum teſtimoniorum iuuat, *l. lege 9. hoc titul.* Item † qui ob aduocationem teſti- 5
moniaue (aduocationem enim hic pro eo cœtu hominum accipimus, qui ad dicendum in iudicio teſtimonium, & vt cauſæ adſit E dictis opitulaturus, aduocatur) inſtruenda, hoc eſt, ſubornanda erudiendaque quid, quo modo dicere debeant, pecuniam acceperit, pactuſue fuerit, ſocietatem coierit, ad obligationem innocentum, ex S. C. Liboniano, quod temporibus Hadriani, L. Nonio

& M. Annio Libone Coſſ. factum eſt. Sane cum qui vel in aliqua autumant, coercetur, *l. 20. h. t.* Sed † etſi quis ob renunciandum remittendumue teſtimonium, dicendum vel non dicendum pecuniã acceperit, pœna huius l. Corneliæ afficitur: & qui iudicem corruperit, corrumpendumue curarit, quanquam is remiſſius puniri ſolet, *l. qui duobus, 21. in fin. hoc tit. vide omnino diſtinctionẽ Bartol. in l. ſi quis vxori, §. ſi fugitiuũ, n. 2. de furt.* Quin & iudex qui cõſtitutiones Principis ſcienter neglexit, hac l. tenetur, *d. l. 1.* Addo autem ſcienter: nam dolum malum lex Cornelia taxat. *d. l. 1. in princ. ver. dolo malo l. impuberẽ, 22. in prin. hoc tit.* quare qui per imperitiam perperam iudicat, mitius coercetur, *l. fi. inf. de var. cognit.* Qui in rationibus, tabulis, cereisue, vel alia qua re, etiam ſine conſignatione (nam de hac non dubitatur, cum lege Cornelia ea ſit comprehenſa, *l. lege. 9. l. Paulus, 16. hoc tit.*) ſcripturam interleuerint, rem ſicut verè erat perſcriptam amouerint, mutarint, corruperint, &c. perinde ex his cauſis, atque falſarij, ex interpretatione l. Corneliæ puniuntur. Sic & D. Seuerus l. Cornelia de falſis damnauit præfectum Ægypti, quod inſtrumentis ſuis, cum præeſſet prouinciæ, falſum feciſſet, *d. l. 1. verſ. ſic, &c.*

7 ¶ Sed an ſimpliciter qui inſtrumentum ſurripit, aut amouet, teneatur quaſi falſarius, quæſtionis

A

B

C

D

E

parte immutat veritatem inſtrumenti, teneatur: multo magis qui totum inſtrumẽtum aufert, ita vt nihil de re conſtare poſſit, plectẽdum eſſe, cõſentaneum eſt. Et hoc quidem in teſtamentis, *l. 2. hoc t. l. eum, 14. C. eod.* (quo nomine etiã codicillos complectimur, *Paul. lib. 4. tit. 7. vide ſup. de tab. exhib.*) de quibus l. Cornelia teſtamentaria loquitur, *l. 3, §. ſi quis, de tabul. exhib. l. 1. vbi glo. de public. iud.* dubium non habet: in reliquis, negat Paulus, *l. Paulus, 16. h. t.* inſtrumentorum ſurreptorum crimen publici eſſe iudicij, quia lex, quæ ſola iudicium facit publicum, *l. 1. ſup. de publ. iud.* de his nihil expreſſit: extra ordinem tamen pœna falſi plectuntur: *d. l. Paul. in fin.* quod non modo falſi ſignatione, *d. l. Paul. §. 1. l. damus, 23. l. ſi quis, 21. C. eo. ti.* alieni chirographi imitatione, *d. l. quid ſit, 23. h. t.* ſcripti immutatione, reſignatione, falſũ cõmittatur, *l. ſi à debitore, 28. h. t.* ſed etiam cum celatur, ſubijcitur, ſurripitur inſtrumentum, eo animo vt verum non appareat, *d. l. 6. h. t.* Ex cauſa enim finali & propoſito, maleficia ſunt diſtinguenda, *l. qui iniuria, 35. de fur.* Itaque qui tabulas alienas ſurripit lucri ſui cauſa, potius in furtum quam in falſi crimen incidit, *l. qui tabulas, 27. l. quidam, 32. l. Sempronia, 72. l. fullo. 82. §. fi. de furt.* Furtum autem non ad publica iudicia, ſed priuata pertinet. At cum non lucrau-

crandi, verum occultandæ veritatis animo tabulæ ſurripiuntur: hic quando definitio furti non congruit, quæ eſt contrectatio animo lucrandi facta: *l. 1. de furt.* certè nec definitum conueniri poteſt. quare in tali ſpecie falſum etiam in priuatis tabulis committi verius eſt, *Bart. in d. l. Paulus, per illum text. in fin. gloſſ. in l. ſi quis affirmauerit. de dolo malo. & in l. eũ qui, 14 vbi Bald. Cyn. Salic. C. de fal. Salic. in l. ſi de poſſeſſione, C. de probat. Ang. & Imol. in l. 1. de pub. iud. Iaſ. in §. pœnales, nu. 33. Inſtit. de actio. Boer. deciſ. 272.* maxime cum ex conſtit. in quauis hodie ſcriptura, tam publica quam priuata, falſum fieri poſſit, *l. penultim. vbi Bald. l. ſi quis, 21. verb. publicis priuatiſue, C. eo.* Sed & qui viui teſtamentum aperit *d. l. 1. §. is qui aperuit, h. t. l. ſi quis, 38. § qui viui, inf. de pœn.* aut prodit aduerſario. reſignatue depoſita apud ſe inſtrumenta, in hoc crimen ſe induit. *d. l. 1. §. is qui, d. l. ſi quis, §. inſtrumenta.* S. C. etiam Libonianũ ſtatuit l. Cornelia teneri, qui ſibi legatum fideicõmiſſumue aſcribunt, tam in teſtamentis militum, quam paganorum, *d. l. 1. §. teſtamenta, l. 4. 5. 11. 12. 15. 17. 18. 22. §. 1. hoc tit.* Qui teſtamentum amouerit, celauerit, rapuerit, deleuerit, interleuerit, ſubiecerit, reſignauerit, recitauerit, mutauerit, dolo malo, cuiuſue dolo malo id factum erit, legis Corneliæ pœna damnatur: *d. l. 2. l. ſi quis, 26. hoc*

A *tit.* item qui nummos aureos radunt, tingunt, *l. quicunque, 8. hoc tit.* inue aurum vitij quid addunt, *l. lege, 9. h. t.* qui adulterinos argẽteos conflant. *d. l. lege, 9.* niſi ante perfectionẽ pœnitentia ducti intermittant, *l. qui falſum, 19. h. t.* Sed & ille ſimili pœna afficitur,

B qui cum prohibere tale quid poſſet, non prohibuit, *d. l. lege.* Eadem lege Cornelia exprimitur, ne quis nummos ſtãneos plumbeoſue emere, vendere dolo malo velit. *d. l. lege.*

¶ Falſi nominis vel cognomi- 8

C nis aſseueratio pœna falſi coercetur, *l. falſi, 13. h. t.* dum tamen dolo malo fiat, *l. vnic. C. de mut. nom.* Hinc tradunt, qui ſe nobilem, aut militẽ profitetur dolo malo (hoc eſt iuxta analogiam & rationem criminis falſi, ad decipiendum, fraudandum, concutiendum alte-

D rum, *Paulus, lib. 5. ti. 15.*) in eandẽ legem incidere, pœna tamen mitigata, *l. eos, qui, 27. §. fin. h. t. Bart. in l. reddatur, 1. notab. cum. apoſtil. ibi marginal. C. de prof. & med. lib. 10. & in l. 1. C. de dig. lib. 12. Bal. in l. data. C. qui accuſar. non poſſ. Iaſ. in l. Barbarius, n. 20. de off.*

E *prat. Guido Pap. deciſ. 89. cum ad. Chaſſ. in conſue. Burgund. tit. des enf. de pluſ. licts, num. 10.* quam arbitrariam eſſe hoc caſu I. C. *d. l. eos qui, in verb. pro admiſſi qualitate.* oſtendit. Huc referantur, qui falſum partum ſupponunt, *l. qui falſum. 19. §. 1. hoc tit.* (id quod tam mulieri quam obſtetrici capitale

pitale

pitale eſt: *l. 2. de Carbo. edic. Paul. li. 2 tit. 24.*) qui duobus in ſolidū eandem rem diuerſis cōtractibus vendit, quanquam leuius puniatur: *l. qui duob. 21. h. t.* qui nomine Magiſtratus falſas literas proponit, aut reddit: *l. qui nomine, 25. h. tit.* (vt facere hodie validi mendicantes, & prætextu falſarum literarum emungere pecunias ſolent: *vide de his, l. vnic. C. de mendic. val. lib. 11. & ſentent. in VVeych. in qua tanquam falſarij fuſtigatione, & vt fures laqueo plectuntur.*) qui falſo teſtimonio inſtrumento ſciens in iudicio vtitur, cui pœna tamen lenitur, ſi ex eo non obtinuit. *l. antepen. hoc tit. l. pen. C. de probat.* qui falſum teſtimonium dicit, *Paul. lib. 5. tit. 15.* edicta propoſita dolo malo corrumpit. *l. penult. h. t.* præſidi falſa interpellatione obrepſit. *l. ſi quis, 29. h. t.* qui tutor cum eſſet, eo diſſimulato, vectigalia publica cōducit: *l. vnic. Cod. ne tut. vel curat. vectig.* qui ſignum adulterinum dolo malo ſculpſit, fecit, *l. lege, 30. h. t.* menſuras vini vel frumenti publice probatas corrupit, vel ijs fraudem fecit, *l. penult. h. t.*

9 ¶ Sed iure Saxon. inter hos diſtinctio eſt, quod ad pœnam attinet. Nam qui corrumpit menſuram, cum fuſtigatione: *gloſſ. Land. lib. 1. art. 13. D. Reinhar. diff. pœn. 22.* qui ea vtitur tantum, ſine fuſtigatione relegatur. *Chil. in pract. titul. de pœn. ex. in l. antepenul. de ext. crim.* Si quis falſis etiā A reſcriptis, *l. 4. C. eo. Paul. lib. 1. tit. 12.* aut conſtitutionibus nullo authore habito vtitur, lege Cornelia aqua & igni interdicitur. *l. fin. h. t. l. 4. C. eod. tit.*

10 ¶ Porrò de crimine falſi tam ciuiliter, actione in factum, *l. qui nomin. 25. vbi gloſſ. hoc tit. gloſ. ad* B *verb. ciuiliter, in l. vnic. C. quand. ciuil. act.* ad id quod intereſt, ad duplum, *l. hodie, 32, in fin. hoc tit.* vel ad retractandum falſum, *l. penultim. C. de tranſact. l. diuus, de re iud. tot. t. C. ſi ex fal. allegat.* quam criminaliter ad vindictā agi poteſt, *l. penult. C. eod.* quanquam & C excipiendo, querela falſi moueri poteſt. *l. 2. vbi glo ad verb. paratus C. de fide inſtru. per not. in l. ſi ex falſis, C. de tranſact.* Sed de publico falſi iudicio hic tantum tractatur, de quo eſt videndum.

11 ¶ Legis igitur Corneliæ accuſa- D tio de falſo publica eſt: *l. 1. de pub. iud.* excepto quod de partu ſuppoſito ſoli accuſant parentes, *l. lege, 30. h. t.* in qua accuſatione & illud putatur (nam non deſunt qui diſentiant, *Cuiac. obſeru. lib. 4. c. 14.*) ſingulare, quod nulla temporis præſcriptione tollatur: *d. l. qui falſum, 19. §. 1. h. t.* ne vi- E delicet ſpurijs & adulterinis liberis familię vllo tempore polluantur cum aliàs falſi querela viginti tantum annis duret. *l. querela, 12. C. eo.* In hoc autem iudicio acerrima fit indagatio, vt & à reo probatio quandoque exigatur: *l. penul. C. eo.* quod tamen nuſquam

vidi

vidi ſeruari, niſi quod iuramentum purgationis, oneratis ſuſpicione reis, neq; tamen conuictis, imponi ſoleat, *tot. tit. ex de purg. cano.*

12 ¶ Pœna autem falſi vel quaſi falſi, id eſt eius delicti quod ex S. C. aut interpretatione prudentũ pro falſo habetur, eſt deportatio, & omnium bonorum publicatio, in liberis: in ſeruis, vltimũ ſupplicium, *l. 1. §. fin. hoc t. §. item lex Cornelia, de falſis, Inſtit. de pub iudic. Paul. lib. 4. tit. 7. & lib. 5. tit. 25.* nam deportatio ſucceſſit in locum pœnæ, qua aqua & igni olim interdicebatur. *d. l. fin.* Hodie apud Saxon. pro deportatione vſitata eſt etiã hoc in delicto fuſtigatio. *glo. Land. lib. 1. art. 13. Reinhard. diff pœn. 22, Chil. præal. loco.* Sed hæc pœna pro qualitate delicti, aut intenditur vſque ad ſupplicium, *d. l. vbi, in fin. C. eod. Deuteronom.* 19. aut remittitur vſque ad manus amputationem, *Nouell. 42. & 17. cap. 1. de prob. feud. alien per Feder.* vel relegationem etiam temporalem, *l. qui duob. 21. l. falſis, 13. §. 1. l. antepenult, cum ſimilibus, hoc tit.* quandoque vel in totum aufertur, vt impuberibus. *l. impuberem, 22. hoc tit* Interdum aliter variatur, vt cum falſo teſti eadem pœna lege talionis imponitur, quæ ſi verum fuiſſe teſtimonium, reum manſura fuiſſet: *Iaſ. in l pen. in fin. C. ſi con. ius. Deuter.* 19. facile vt appareat, non vſquequaque cer-

A tam in hoc iudicio præſcribi poſſe pœnam; cum ea ad qualitatem facturum, quæ varia in hoc genere ſunt, & alia alijs grauiora, referri apte & æquabiliter debeat, *l. qui duobus, 21. cum ſimilib h. t.* Nam iudicia etiam publica poſterioribus temporibus, & tranſlato

B iam imperio, mutatiſque veterum iudiciorum ſolennibus, cœperunt eſſe extraordinaria; non tantum quo ad ordinem proceſſus, *l. ordo, 8 ſup. de pub. iud. §. vltim. Inſtit. de interdict.* verum etiam quo ad definitionem pœnæ; idque tutius eſt ac rectius, cum circumſtantiæ de-

C lictorum etiã publicorum varient, nõ ad vnum animaduerſionis genus religionẽ iudicantis alligant. lex enim abſq; perſonarum & rerum complexu, arithmetica proportione pœnam delicto commẽſurat. Cæterùm iudex qui perſo-

D nis eam applicat & pro qualitate perſonarum, ac factorũ circumſtantia diſtribuere recte debet, vt ad analogiam geometricã omnia expendat atque exequatur opus eſt, *vide ſup. de iuſt. & iur. n. 11.* Nam exempli cauſa cum à nobilioribus & dignioribus maximo

E debeat, abeſſe falſitas, ſicut eſt à dignitate alieniſſima: idcirco putant hoc nomine præſtantiores grauius eſſe plectendos, *l presbyteri, C. de epiſc. & cler. l. ſi quis decurio, C. de quæſt. Alber. l. quadã, de pœn. Afflict. deciſ. 404. Tiraq. cum multis, in tract. de pœn. cauſa, 31, n. 23.* Sed hæc pœna qua-

liſcun-

liſcunque ſit, hæredem non tenet. A Quare ſi falſi reus ante ſententiã deceſſerit, ceſſante lege Cornelia, quod ſcelere quæſitum eſt, hæredibus aufertur, *l. cum falſi,* 12. *h. tit.* turpia enim lucra etiam ſucceſſoribus extorquenda eſſe conſtitutum eſt: *l.* 5. *de calumnia, l. Lucius*, 9. *de iur. fiſc.*

Ad Legem Iuliam repetundarum. Tit. XI. C. 9. 27.

1 *Lex Iulia à quo lata, & de quibus pecuniis loquatur.*
2 *De corruptione Magiſtratus.*
3 *De muneribus.*
4 *De contractibus.*
5 *De ciuili actione legis Iuliæ.*
6 *De criminali.*

LEx † Iulia, quæ à Cæſare Iu-
1 lio authore ſic dicta eſt, repetundarum ſcilicet pecuniarum vel de pecunijs repetundis, pertinet ad eas pecunias, quas quis in Magiſtratu, poteſtate, curatione legatione, vel quo alio officio, munere, miniſteriove, *vide Cuiac. lib. obſeru.* 7. *c.* 9. publico cepit; vel cum ex cohorte cuius eorum eſt, *l.* 1. *h. t. Paul. lib.* 5. *t.* 28. Quod hanc habet diſtinctionem. Vetat † lex Iulia, ne quis in Ma-
2 giſtratu, aut comitatu eius conſtitutus, vllam omnino pecuniam accipiat, *l. lex Iul.* 7. *verſ. apparet, hoc t.* quo minus quid ex officio faciat, *l.* 4. *h. t.* aut vt quid gratis facere oportebat, data pecunia faciat, puta ob iudicandum vel non iudicandum, *l.* 3. *hoc tit.* denunciandum teſtimonium vel nõ denunciandum, *l. eadem,* 6. *h. t.* legendum militem, iudicem, *l.* 6. 7. *h. t.* dimittendum captiuum, *d. l.* 7. honorem alicui vel Magiſtratũ decernendum, *l. fin. C. eod.* &c.
B Extra † has autem cauſas cauetur 3
l. Iulia, vt ab omni etiam ſorde Magiſtratus abſtineant: ne plus doni munerisve in anno accipiant, quam quod ſit aureorũ centũ, *l.* 6 *h. t.* Hinc excipit lex quoſdam: à quibus in infinitum capere licet: *d. l.* 7. *verſ. apparet.* extra C tamen officij rationem, vt ſupra dictũ eſt, nam vt præter officium aliquid fiat vel non fiat, in eam rem nullo modo à quopiam accipere fas eſt. Accipere autem licet ab vxore, *l.* 1. *h. t. Cuiac. obſeru. lib.* 6. *cap.* 18. dignitatis cauſa iuuandæ: licèt alias inter coniuges do- D nationes ſint prohibitæ, *ſupr. de donat. int. vir.* item à ſobrinis, propioreve gradu iunctis, *l.* 1. *in fin. hoc tit.* quod contra hanc legem datum eſt, non poteſt vſucapi, *l. pen. hoc tit.* Sed † & eadem 4
lex venditiones omnes & locationes, eius rei cauſa pluris mino- E riſve factas, irritas facit, *dict. l. penult.*

¶ Duplex autem oritur ex le- 5
ge Iulia actio; altera ciuilis, altera criminalis: ciuilis datur in quadruplum eius quod illicite datum eſt, *l.* 1. *& l. fin. C. eod.* quod quadruplum fiſco applicari vult

Azo

Azo in Rub. C. eo. tam aduerſus A Magiſtratus, quam eorum comites, *l. in comites, 5. h.t.* item eos qui ob adipiſcendam dignitatem pecuniam præſidi dederunt, *l. fi. C. eod.* ac quod magis mirandum eſt, ab hæredibus quoque pœnam exigi placuit, *l. 2. C. eo.* quia in his principalis quæſtio illatæ pecu- B niæ mouetur, *l. fin. infr. ad l. Iul. pecul.* Pecuniariæ autem actiones, quamuis ex delicto naſcantur, nõ raro ad hæredem tranſeunt: *l. 5. de calumn. l. in condictione, 9. de condict. fur. l. Lucius, 9. de iur. fiſc. l. cum falſi. 12, ſupr. tit.* 1. quare & eos in quos pecuniam repetendã C Magiſtratus tranſtuliſſent, conuenire potuiſſe Cicer. *pro C. Rab. Poſthumo.* oſtendit.

5 ¶ Criminalis actio ex lege Iulia publicum iudicium conſtituit, de quo hoc in titulo agitur. In hoc damnati extra ordinẽ puni- D ri ſolent, & plerumque vel exilio, vel durius, prout admiſerint. Quid enim ſi ob hominem necãdum pecuniam acceperint, vel licet non acceperint, calore tamen iracundiæ aut odio inducti interfecerint innocentem, quem punire non debuerunt? capite vtiq; E plecti debent, vel certe in inſulam deportari, vt plerique puniri ſunt, *dict. l. 7. §. fin.* Hac lege damnatus teſtimonium publice dicere, aut iudex eſſe poſtulareve prohibetur, *l. 6. in princ. hoc tit.*

Ad Legem Iuliam de annona. Titulus. XII.

1 *Qui hac lege teneantur.*
2 *Pœna.*
3 *Qui accuſare poſſint.*
4 *Reſcripta huc pertinentia.*

Lege † Iulia de annona, pœna ſtatuitur aduerſus eum qui contra annonam fecerit, ſocietatemve coierit, quo annona carior fiat. Eadem lege continetur, ne quis nauem nautamve retineat, aut dolo malo faciat quo magis detineantur; & pœna viginti aureorum ſtatuitur, *l. 2. h.t.* 1

¶ Sed ſuperiores qui annonam flagellant, extra ordinem puniri ſolent, *l. annona, ſupr. de extra. crim. l. ſoles, §. liberalia. de ſeruit.* 2

¶ Hæc accuſatio non modo publica eſt, ſed etiam ſeruis & mulieribus conceditur: *l. 1. l. fin. h.t.* nam nihil æquè Reipublicæ intereſt, quam fraudes in annonæ ratione factas detegi. 3

¶ Huc pertinet, quod reſcriptũ eſt à diuis fratribus, minime æquum eſſe decuriones ciuibus ſuis frumentum vilius quam annona exigit, vendere: item, ius non eſſe ordini cuiuſque ciuitatis, pretium graui quod inuehitur, ſtatuere: *l. fin. h.t.* quodque ſub pœna deportationis, cuiuſuis generis monopolia, Principum conſtitutionibus ſint interdicta, *l. vnica, C. de monopol.* 4

Ad Legem Iuliam peculatus, & de ſacrilegiis, & de reſiduis. Tit. XIII.

1 *Peculatus quid, & vnde dictus.*
2 *Summa huius legis.*
3 *Pecuniæ nomine quid veniat.*
4 *De pecunia ſacra ſubſtracta, & pœna ſacrilegorum.*
5 *De publica. & an omnium ciuitatum pecunia publica ſit.*
6 *Qui præterea hac lege teneantur.*
7 *De accuſatione & pœna ex hac lege.*
8 *De lege Iulia de reſiduis.*
9 *An hac iudicia tranſeant in hæredes.*

1 FVrtum † publicæ pecuniæ, peculatus dicitur, *l. ſacrilegii. 9. §. 1. hoc tit.* à pecore: quod ab eo initium eius fraudis eſſe cœpit, authore Feſto.

2 ¶ Lege Iulia peculatus cauetur, ne quis ex pecunia ſacra religioſa, publicave auferat, neve intercipiat, vel in rem ſuam vertat, neu faciat quo quis auferat, intercipiat, in rem ſuam vertat: niſi cui vtique lege licebit: neve
E
quis in aurum, argentum, æs publicum quid indat, neve immiſceat: neve quo quid indatur, immiſceatur faciat ſciens, dolo malo quo id peius fiat, *l. 1. h. t. Paul. lib. 5 tit. 27.*

3 ¶ Pecuniæ nomen hic large
A pro omnibus rebus accipitur: *l. 2. C. de conſt. pec. l. pecunia, 178. de verb. ſignif.* quare etſi alia rès ſurripiatur peculatus committitur, *l. 4. §. fin.*

¶ Sacram accipe, Deo conſecratam aut donatam: *l. 4. in prin. h. t.* nam res priuatæ in ædem ſa- 4
B cram depoſitæ & ſurreptæ, furti actione, non publico iudicio repetuntur, *l. 5. hoc t.* Religioſa eſt quæ ex loco religioſo, puta ornamentis ſepulchrorum aufertur: quarum rerum furtum etiam priuata actione de ſepulchro violato coercetur, *tot. tit. ſupr. de ſe-*
C *pulc. viol.* Sacrilegijs præſertim nocturni, *Paul. lib. 5. tit. 19.* pœna etſi capitalis eſt, *l. ſacrilegi, 9. h. t.* tamen plerumq; extra ordinem, pro qualitate perſonarum & rerum vel clementius, vel ſeuerius ſtatuitur, *l. 4. l. ſacrilegii, 6. l. ſacrilegi, 9. §. 1. l. hac lege, 10. hoc t.*
D Hodie ſacrilegi exemplo furum, in furcas ſuſpenduntur: quod & olim vſitatum fuiſſe indicat Vlpian. *in d. l. 9.* Iure Sax. etiam rota velut graſſatores concutiuntur. *Landr. lib. 2. art. 23. Farb. diff. 60.*

¶ Publica pecunia dicitur, quæ ad rempublicam Roman. vel ad 5
Cæſarem pertinet, *d. l. 6. §. fin.* Dico, Romanam. nam qui alij ciuitati eripit, furtum quidem facit, *l. ob pecuniam, 83. de furt.* non tamen ex l. Iulia peculatus tenetur: ciuitates enim loco priuatorum ſunt, *l. eum qui, 16. de verb. ſignif.* ſed & harum quoq; res cū-

ſitu-

ſtitutionibus Principum, ad crimen peculatus eſt poſtea extenſum, *l.4.§.fin.h.t.*

6 ¶ Qui tabulam æream legis, formamve agrorũ, aut quid aliud continentem refixerit, vel quid inde immutauerit, lege publica peculatus tenetur: vt & is qui quid in tabulis publicis deleuerit, vel induxerit, *l. qui tabulam*, 8. *hoc tit.* vel minorem iuſto pecuniam retulerit, *l. hac l*, 10. *h.t.* qui perforauerit, muros, vel inde aliquid abſtulerit, *l. qui perforauerit*, 11. *hoc tit.* Sed & Senatus iuſſit lege peculatus in eos agi, qui iniuſſu eius qui rei præerat, tabularum publicarum inſpiciendarum poteſtatem fecerit: *l. ſacrilegi*, 9. §. *fin. hoc tit.* Is etiam qui prædam ab hoſtibus captam ſurripuit, lege peculatus damnatur in quadruplum, *l. penul. h.t.*

7 ¶ Huius criminis accuſatio quinquennio durat. *l. peculatus*, 7. *h.t.* eius pœna aquæ & ignis interdictionem, in cuius locum ſucceſſit hodie deportatio, *vide ſup. ad l. Iul. de vi publ & ad l. Corn. de fal.* contiuet, *l.3. h.t.* Iuſtinian verò Magiſtratus & Iudices ex hac l. capite voluit puniri: reliquos, & eorum adminiſtros, deportatione, *§. pen. Inſtitut. de publ. iudic. l. vnic. C. de crim. pecul.*

8 ¶ Quia vero hac peculatus lege non tenentur, quorum periculo & fidei res publicæ ſacræve cõmittuntur: *d.l.9.§. Labeo, Bart. l.4.h.t. Fab. §. item lex, Iul. de pec.* A *n.3. Inſtit. de public. iud. & ibid. Ang. Azo in Sum. C. eo.* ideo ad cõpeſcenda Magiſtratuum & æditorum furta, alia lex Iulia de reſiduis lata eſt. qua lege tenetur qui publicam pecuniam delegatam in vſum aliquem, retinuit, neque in eum vſum conſumpſit, *l.2.* B *l.4.§. ſed & qui, l.9 § fin. h t.* etiam apud quem ex locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam acceperit, aliave qua ex cauſa, pecunia publica reſedit; *d. l.4.§. lege*, ſed & qui fiſco debet ex officio ante geſto poſt annum reſiduam eam eſſe pecuniam l. Iulia C iuſſit, *l. ſacrilegi, 9. in fin. h.t.* Hac porrò lege damnatus amplius tertia parte quam debet, hoc eſt, in triplum damnatur: *d.l.4.§. ſed & qui.* nonnunquam etiam in duplum, *l. excellentia, C. de erog. milit. anno. lib.* 12,

¶ Publica iudicia peculatus, & 9
D de reſiduis, & repetundarum, ſimiliter aduerſus hæredes exercentur, quatenus pecuniam reſpiciunt: quia de ablata pecunia agitur, *l. fin. h.t.* Ex his autem omnibus intelligi poteſt etiam eos qui ſunt in officio atque adminiſtratione, furtum facere: & hoc no-
E mine furti actione, alijſq; ſimilibus teneri: *l. ſi is*, 7. *l. ſi ſeruum*, 16. *C. de furt. l.1.§. fin. l.2. de tut. & rat. diſtr.* nec prætextu officij, quaſi domini ſint, *vide tamen l. tres tut. & ibi Bart. poſt gloſſ. de adminiſtrat. tut.* aut domeſticum furtum, *l. reſpiciendum*, 11.§. *furta*,

t.2.de pœn. fecerint, excuſari: etiãſi
ex hac cauſa pœnã mitigari ple-
rique velint: *Iaſ.in l. eius qui, §.*
quas actiones, ſi cert.peta. c.ſi vero
vbi Pan. de ſent.excomm. vide Ti-
91 *raq.late de pœn.cauſ.58.Chaſſ.in*
conſuet. Burgund.tit.des iuſtices,§.
5.n.6. quando & hic non grauio-
re pœna peculatus ſed leuiore de
reſiduis teneatur: niſi admixtum
falſum furtum, aut aliæ circum-
ſtantiæ pœnam exaſperent, *d. l.*
excellentia, C.de erogat.milit.anno.
lib. 12 §. coges, in auth. de manu.
princ.Io.de Ardizo in 4. part. feu-
dor.c.151.Lud.Rom.ſing.379.Ca-
poll. in Authent. ſed nouo iure. n.
15. C.de ſer.fugitiuis. Nam lex
de reliquatoribus tantum videtur
accipienda, qui vel abſque furto
falſove reliqua debere poſſunt.
Quod ſi furtum Magiſtratuum
coarguatur, de peculatu tenen-
tur, & pœnæ capitali obligantur,
§. pen. Inſt.de pub.iud.l. vnic.C.de
crimin. pecul.

De Lege Iulia ambitus.
Tit. XIV. C.9.26.

1 *Ambitus quid, & vnde dictus.*
2 *Quis tulerit legem de ambitu.*
3 *Quis hac lege teneatur.*
4 *De pœna legis.*
5 *De vſu legis, & S.C. ac lege Iu-*
lia iudiciaria, & conſtitu-
tionibus huc pertinentibus.

1 AMbitus † ab ambitione dif-
fert, nam prior eſt criminis
A appellatio, poſterior cupiditatis,
vtrumque ab eo dictum apparet,
quod candidati ad honorem ad-
ſpirantes, circumire tribus & am-
bire, prehenſareque ſingulos ex
populo ſolent. Legem † autem de 2
ambitu aut latam eſſe ab Augu-
ſto aut interpolatam renouatam-
B que ex hiſtorijs diſcimus. *Suet.in*
Dione, & aliis. vide Paul.lib.5.t.
30. Sane ante eius tẽpora viguiſ-
ſe legem de ambitu oratio Cic.
pro Murena, & actiones Catonis,
quas Plutarchus in vita eius enar-
rat, oſtendunt. Quinetiam Cice-
rone coſ. legem de ambitu ſeue-
C rius fuiſſe ſancitam, additumque
prioribus pœnis exilium decen-
nij ex Cic. *in Orat. pro Planc.* &
Dione intelligi licet.

¶ Hac lege tenebantur, qui in 3
petitione Magiſtratus, aut pro-
uinciæ, ſacerdotijve, turbam ſuf-
fragiorum cauſa conduxiſſe, ſer-
D uos aduocaſſe, aliamve quam
multitudinem mercede ſibi con-
ciliaſſe, conuicti erant. Cuius
† pœna pro admiſſo interdũ du- 4
rior eſt, vt cum propter conda-
ctos armatos homines publicam-
que vim deportatio decernitur:
l.vnic. C. eod. interdum lenior,
E vt cum ambitus ergo per quin-
quennium honoribus reo inter-
dicitur. Sed † hodie in vrbe lex 5
Iulia ceſsat: quia ad curam Prin-
cipis Magiſtratuum creatio per-
tinet, non ad populi fauorem, *d.*
l.vnic.h.t. Non tamen hoc nomi-
ne accipere pecuniã & nundinari
occa-

occaſione dominationis officia A Princeps debet, cæteroqui in legem hanc committit; etiamſi nemo pœnam exigere poſſit, *Gemin. in cap. 1. §. 1. n. 5. de homicid. lib. 6. cum ibi allegat.* Quod vtinam ſibi perſuadere paterentur, qui ad gubernacula rerum ſedent. Nam plerumque vſu venit, vt vbi vena- B lia ſint officia, ibi officiorũ, etiam iuriſque adminiſtratio venum exponatur. In municipijs porrò, vbi adhuc creandi Magiſtratus ius penes populum eſt, ſi quis Magiſtratum aut Sacerdotium contra hanc legem petierit per S. C. centum aureis & exiſtima- C tione mulctatur: quia lege damnatus ſi alium conuicerit, in integrum reſtituitur, pecuniam tamen non recipit. Item is qui nouum vectigal inſtituerit, ex S.C. hac pœna plectetur. Et ſi quis reus vel accuſator domum iudicis ingrediatur, aucupandæ videlicet D gratiæ cauſa per l. Iuliam iudiciariam in legem ambitus committit: id eſt, aureos centum fiſco inferre iubetur, *l. vnic. hoc tit.* Illud grauius, quod eum qui Magiſtratum repetit, duriſſima ambitus pœna, nempe deportatione, Arc. & Honor. Imp. plecti voluerunt, E *l. vnic. C. eod.* qua conſtitutione hodie non vtimur.

De Lege Fabia de plagiariis. Tit. XV. C. 9. 20.

1 *Summa legis.*
2 *Verbo venditionis quid contineatur.*
3 *De accuſatione ex hac lege.*
4 *De pœna.*

Legis † Fabiæ de plagiarijs, Cic. *pro Rabirio*, & Paulus *lib. 5. ſent. c. 7.* meminere: qua cautum eſt, vt qui ſciens liberum hominem inuitum emerit, vendiderit, celauerit, vinctum habuerit, ſeruum alienum dolo malo abduxerit, celauerit, retinuerit, coerceatur, *l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. hoc tit. l. 1. 5. 6. 7. 9. 10. 15. C. eod.* Venditionis † verbo omnes conſimiles cõtractus, quibus dominiũ transfertur, comprehendimus *l. 4. h. t.* etiamſi plagij crimen dominium non transferat, neq; ſtatũ mutet, *l. abducti, 11. C. eo.* Hæc lex dolũ & ſcientiã notat, non etiam ignorantiam, *l. 2. & 3. hoc tit.* aut voluntatem à conſilio celandi alienam, *l. 6. in princip. hoc t. l. plagij, 14. C. eod.* Eſt autem † huius criminis accuſatio publici iudicij, *l. plagij, 13. C. eod.* criminalis: *l. præſes, 8. C. eod.* vnde nec per procuratorem agi poteſt, *l. 2. C. eo.* & inſcriptione accuſationis ac ſententia ordinaria expeditur, *l. 3. 4. C. eod.* Damnatis † autem olim pecuniaria pœna irrogabatur, *l. fin. hoc tit. l. in fuga, 6. C. eod. l. leg. 12. vbi gloſſ. ſupr. de manum.* Sed quia per hoc ſcelus ingenui homines ſæpius aſportantur, vt grauioris pœnæ genere deterreri exteri poſſint, pro delicti modo grauius puniri ſolent, *l. quoniam, 7. C.*

1
2
3
4

vō. puta aut in metallum dari, *l. ſi. hoc t.* aut etiamſi filios parentibus intercepiſſe demonſtretur, gladio feriri, ſiquidem digniores ſint: (quæ pœna etiam lege diuina fuit præſtituta: *Deuter.* 24. *Exod.* 21, 16.) ſin autem libertinæ cōditionis homines, beſtijs ſubijci. *l. fin. C. eod.* ſed hæc pœna ex cauſa mitiganda eſt. Quid enim ſi quis non rapuit ſeruum, ſed fugitiuum, & erronem vendat, aut diſtrahat volentem? certe videtur leuius, & pœna tantum pecuniaria mulctandus. *d. l. 6. C. eod.*

Ad Senatuſconſultum Turpillianum, & de abolitionibus criminum. Titul. XVI. C. 8. 42. 43. 44. 45.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit calumniari.*
3 *De calumnia, quomodo cognoſcatur.*
4 *De pœna calumniatorum.*
5 *De præuaricatoribus.*
6 *Deſiſtere & tergiuerſari quid.*
7 *Pœna deſiſtentium.*
8 *Quando, & qui in pœnam incidant.*
9 *De nunciatoribus.*
10 *De abolitionibus.*

1 IAm † videamus de progreſſu, ordine & executione criminalium iudiciorum: in quibus, quia ſæpenumero vſuuenire conſueuit, vt aut calumnientur accuſa- A tores, aut præuaricentur, aut deſiſtant, de his iudicijs remotis ante omnia eſt videndum.

¶ Calumniari, eſt falſa crimina ſcienter & dolo malo intendere, *l. 1. §. 1. h. t. l. athletas, §. calumniator, de his qui not. infam.* aut in fraudem alicuius falſum teſtimo- 2
B nium conficere, aut falſum iudicium profiteri: *l. ab accuſatione, 6. §. fin. h. t.* id eſt, indicare falſo, & deferre alicuius crimen, vel per ſe, vel per alios, *dict. l. 1. §. incidit.* aut mandato alterius: *l. noſtris, 8. Cod. de calumnia.* † Dico autem 3 Scienter & dolo malo: neq; enim
C qui nō probat quod intendit, protinus calumniari videtur. nā eius rei inquiſitio arbitrio iudicis cognoſcentis committitur: qui reo ſua deſtinatione abſoluto, priuſquam ſententiam publice ferat, de accuſatoris conſilio incipit quærere, qua mente ductus ad
D accuſationē proceſſerit: & ſi quidem eius iuſtum errorem, aut aliam cauſam quæ à dolo excuſet, *l. igitur, de lib. cauſ. gl. in l. 1. in fin. vbi Dd. ſi quis ius dic.* repererit, abſoluit eum, *d. l. 1. §. ſed non vtique, h. t.* idemq; erit, ſi iuſto dolore potius quam calumniandi
E animo ad accuſandum videatur progreſſus: vt ſunt parentes liberique qui ſuorum iniuriam perſequuntur, *l. in S.C 15. §. eos, h. t. l. 2. & l. 4. C. de calum. l. 2. C. de abolit. l. fin. ſupr. de publ. iud.* Si verò euidenti calumnia eum deprehenderit, legitimam pœnam ei irrogat:

irrogat; quorum alterutrũ ipſius verbis pronunciationis manifeſtatur. nam ſimul in ſententia ſuper calumnia cognoſcendũ eſt, *l.1. C. eod.* Ergo ſiquidem ita pronunciauerit: Non probaſti; aut Temere accuſaſti: videtur vel iſto errori, vel inconſulto calori pepercisse. Sin autem pronunciauerit, Calumniatus es: condemnauit eum: & quamuis nihil de pœna ſubiecerit, tamen legis poteſtas aduerſus eum exercebitur, *d. l. 1. §. ſed non vtique, h.t.*

4 ¶ Calumniatoribus pœna lege Remnia irrogatur. *d. l. 1. §. 1. l. quæſitum ſup. de teſt.* cuius meminerunt, Cic *pro S. Roſcio.* & Val. *lib. 3. cap. 7.* Ea olim forte pecuniaria fuit. *§. hoc autem, Inſt. de pœn. tem. litig.* ſed hodie in publicis iudicijs eſt ſimilitudo ſupplicij, vt quod alijs calũnioſe creare moliti ſunt ipſi luant: *l. fin. C. de calum. l. 3. de præuar.* ad quam pœnã inſcriptione ſe accuſatores obligabant, *l. fin. C. de accuſ.* In priuatis autẽ & extraordinarijs criminibus, in quibus inſcriptionis ſeueritas omittitur, (cuiuſmodi nunc fere omnia eſſe diximus) extra ordinem pro qualitate admiſſi puniuntur. *l. 3. h. tit.* Et hæc dicta ſint de calumniatoribus.

5 ¶ Præuaricatorem eſſe eum ſupra, *ad tit. de præuar.* oſtendimus, qui vera crimina abſcondit, colluditque cum reo, & translatitio munere accuſandi fungitur, eo quod proprias quidem probatio-

A nes diſſimulet, falſás verò accuſationes admittat, *l. 1. in pr. & §. præuaricatorem, 3. h. t. l. præuaricatores, 212. de verb. ſignif. d. l. athletas §. præuar. l. 1. ſup. de præuar.* De id, genus hominum pœnis ſupra, *ad tit. de præuaric.* eſt dictum.

6 ¶ Deſiſtere ſiue tergiuerſari, eſt
B in totum ab accuſatione deſiſtere, *l. 5. in pr. h. t.* differre non eſt deſiſtere, *l. ab accuſatione, 6. l. deſtitiſſe, 13. h. t. l. fin. C. eo.* qui tamen reũ intra præfinitũ accuſationis tempus non peragit, deſtitiſſe videtur, *d. l. 6. §. 1.* niſi Magiſtratus occupationibus fuerit impeditus, *l. in S.*
C *C. 15 §. penult. h. t.* Horum delictum S.C. Turpil. coercetur. Publice enim intereſt, accuſationem non intermitti; ſiue vera ſit, vt delicta puniantur: *l ſi ita, 52. ad l. Aquil. l. congruit, ſupr. de offic. præſ.* ſiue falſa ne calumniatores impune euadant. Si quis † igitur ab 7
D accuſatione citra abolitionem deſtiterit, punitur, *d. l. 1. §. ſi quis:* extraordinario iudicio, *d. l. 1. §. ſuſpect.* pœna 5. librarum auri, *l. 3. de præuar.* ſed iure Sax. mitius. *Land. lib. 1. art. 69.* Quod accipiendum eſt de accuſatione publici iudicij: *l. 1, C. eo.* nam extraordinaria, S.
E C. quod publicam tantum cauſam complectitur, non arguit, *dict. l. 1. §. ſuſpecti.* quanquam & hi extraordinarie puniantur, qui extra ordinem deſiſtunt: *l. 3. hoc tit. l. ab accuſatione, 6. hoc tit.* ſi tamen de publico iudicio, vt ferè fit, extra ordinem cognoſcatur, ordinariæ

pœnæ locus erit, *dict.l.in S.C.* 15. §.1. *hoc tit.* Sed † non ante, quod ad pœnam attinet, deſtitiſſe accuſator videtur, quam ſi iam inſtituta & ordinata ſit accuſatio, inſcriptionibus depoſitis, & fideiuſſore de exercenda lite pręſtito, *l.1.C.ad S.C.Turp.d.l.*15.§. *ſi poſt.* Nam qui libello dato, duntaxat minatur ſe crimen intentaturum, S.C.non continetur, etiam ſi deſiſtat, *l.5.hoc tit.* Quæſitum eſt & illud, an qui ab inſtituta accuſatione præſcriptione temporis excluduntur, in S.C. incidant: & quidem Papin. reſpondit, de calumnia non puniri, *l.quærebatur,* 11. *hoc ti.* quod verum eſt, cum obiecta à reo præſcriptione actio eliditur. nihil enim eſt quod imputare queas actori: qui ignorare potuit, qua defenſione reus eſſet vſurus. Sed ſi nulla exceptione oppoſita ipſe deſiſtere velit, hoc prætextu, quod actio ſit præſcripta: verius eſt incidere eum in S.C. cum exceptiones non actoribus ſed reis opitulentur: *l. non exceptionibus,* 10. *C.de exceptio.* & accuſatio, ſiue iuſta ſiue iniuſta, quoniam publica eſt, non voluntate actoris, ſed cognitione iudicis debeat aboleri, maiore etiam odio dignus videatur, qui non explorato præſcriptionis iure, ad tã improbam accuſationem proceſſit, *l.1.§.accuſationem, hoc tit.* Parcitur tamen hac in parte mulierum & minoris ætatis infirmo cõſilio, *d.l.1.§.accuſatio.* quanquam alias mulier ab inſtituta idonee ordinataque actione deſiſtens, in S.C.incidat, *l.penult.C.eod.* Tenetur etiam S. C. qui alium accuſatorem ſubmittit atque inſtruit: quia alium ſubornando diffidere cauſæ, atque ita per dolum ſe velle ſubducere periculo inſcriptionis videtur. *dict.l.1.§. incidit,* 8. *d.l.15.in S.C.in princ.*

9 ¶ Nunciatores etiam qui abſq; inſcriptione & metu ſimilitudinis ſupplicij, *dixi ſup. de accuſ. n.* 12. per notoria indicia produnt, hoc eſt, indicant Magiſtratui delicta, quaſi certis elogijs & notorijs argumẽti deprehenſa, ijſdem illis argumentis ſuis in inquiſitione aſſiſtere coguntur: *d. l.* 6. §. 1. *hoc tit.* quod ſi calumnioſe detuliſſe deprehenduntur, impunitam eorum audaciam remanere non oportet, *l.1.C. de curio.& ſtat. lib.* 12. *l. diuus Adrianus de cuſto. reo.*

10 ¶ Sed hæc omnia ceſſant, cum abolitio à Principe impetratur. Nam quod Magiſtratu authore fit, nullam meretur pœnam, *l.ſi. quis id quod, §. doli. de iur. omn. iud.l.quanquam, de aq.plu.arc.vide Doctor. in l. non videntur.* 127. *§.qui iuſſu. de regul.iur. Dyn. in c. quod quis mandat. eo. tit.* Eſt autẽ abolitio, qua reorum numero reus eximitur, & aboletur accuſationis memoria, *l.ſi interueniente,* 12.*h.t.* Ea porrò fit triplici modo: *vide Cuiac. qui duplicem tantum facit. ad Paul.lib.5.tit.17. ex tit.* 17. *C. de abol.* primo publice ob diem inſi-

inſignem, gratulationem, remue A proſpere geſtam, *l. 8. & 9. h. t.* quo caſu durantibus ferijs accuſationes omniũ criminum, paucis exceptis, *l. antepen. & l. pen. h. t.* abolentur, ne quiſquam tempore publicæ lætitiæ in ſordibus ſit, & luctu Sed feriis finitis, intra 30. dies vtiles repeti accuſatio poteſt, *d. l.* B 1. *l. aut priuatim,* 10. *l.* 12. *&* 15. §. *fin. h. t. vide Paul. lib. 5. tit.* 17. *& ibi Cuiac.* Secundo fit abolitio, lege, mortuo ſcilicet reo, vel accuſatore, vel iuſta cauſa, puta morbis impedito, *d. l.* 10. *&* 15. *ſi pro.* Tertio priuatim, actore vel reo C poſtulante: *d. l.* 10. cui id cauſa cognita concedi à præſide ſolet, *d. l.* 1. *§. abolitio.* In cauſæ autem cognitione verſatur, an reus aſſentiatur abolitioni, an non calumnioſe actio ſit inſtituta, nam neque aduerſario inuito, *l. fin. hoc tit.* nec calumniantibus, hoc eſt D indulgendum, *l. 2. & 3. C. de abolit. vbi dixi.* Impetrata autem abolitione, is qui deſiſtit, accuſare amplius nequit, *l. 3. & 4. C. eo.* niſi ex indulgentia Principis, *l. 3. C. eod.*

De Requirendis vel abſentibus damnandis. Tit. XVII. C. 9. 40.

E

1 *Continuatio.*
2 *De annotatione bonorum.*
3 *Quomodo contra fiſcum præſcribatur.*
4 *De remiſſionibus.*
5 *An hac hodie obtineant.*
6 *De proceſſu Sax. contra abſentes.*

1 IN proceſſu † criminalium iudiciorum illud in primis curę eſſe debet, vt abſens reus requiratur, neq; enim abſentem inauditumque damnari oportet, *l. 1. hoc tit.* cũ ſatius ſit nocentem abſolui, quam innocentem indicta cauſa damnari, *l. abſentem 5. de pœn. d. l.* 1. Itaque ſi reus ad diem inſtituẽdæ accuſationis vocatus, præſentiam ſui non faciat, annotatur, referturque eius nomen in publica acta: vt ita annotatos requiri, & edictis adeſſe præſides iubent, *l. 1. h. t.* non vtique ad pęnam. ſed vt poteſtas ſit ſui purgandi, *l. 1. C. eo.* 2 Si† itaque intra annum ex quo ea annotatio facta eſt, *l. 4. C. eod.* ſe purgarit, aut mortuus fuerit, bona ad ſuos hęredes tranſmittit, *l. 1, C. eo. l. 1. in fin. h. t.* Sin anno elapſo venire ceſſet, bona fiſco irreuocabiliter vindicantur: adeò vt etiam innocentia (cuius defenſioni nullo tempore præſcribitur, *l. 4. h. t.*) poſtmodum probata, nihil recuperatur: *l. 2. C. eodem.* quin & infamiam quaſi conuictus incurrit. *l. fin. C. eod.* Quę cum ita ſe habeant merito prouiſum eſt, ne per anni ſpatium dum expectatur reus, bona dilabantur, & eant peſſum, vt ea bona annotentur, & in his mobilia, ſi ſeruari nequeant, diſtrahantur, pretio eorum in depoſitum redacto. Fructus quoque

inter mouentia haberi reſponſum
eſt.Curandum erit etiam, ne quid
ei qui profugit,medio tempore,
à debitoribus eius ſoluatur ne per
hoc fuga eius commeatu inſtrua-
3 tur, *l.fin.hoc tit.* Sed ſi † fiſcus bo-
na negligat, ceſſetque per viginti
annos; poſtea præſcriptione, vel
ab ipſo reo, vel ab hæredibus eius
ſubmouebitur, *l.2.h.t.* quamcun-
que enim quæſtionem apud fiſcũ
(ſi nõ alia ſit propria præſcriptio)
viginti annorum ſilentio præſcri-
bi, diui fratres voluerunt; *l.3.hoc*
4 *tit.* Illud † quoque, *Inſtit.* §.*ſi*
vero. in Auth. vt nulli iud. addi-
dit, vt ſi in aliqua prouincia reum
degere dignoſcatur, præſes eius
loci eum capiat, remittatque ad
locum vbi deliquit, & bona an-
5 notet. Hodie † videntur hæc ali-
qua in parte correcta: nam neque
remiſſionibus vtimur, *l.1.vbi glo.*
& Dd. C. vbi de crim. agi. & Fri-
dericus Imperator voluit abſen-
tis & contumacis homicidę bona,
duntaxat mobilia, publicari, ius
verò immobilium ſeruari hære-
dibus, *c.1.§.ſi vero.vbi Aluar. de*
*pac.ten.*quod eo magis dicendum
videtur, quia Iuſt. *Auth. damna-*
*torum,C.de bon.damn.*publicatio-
nem bonorum in damnatis ſuſtu-
lit:multo ergo magis in fugitiuis.
6 Vtcunque † ſit, conſtat iure no-
ſtro Saxonum, abſentes reos tri-
bus edictis per interualla 14. die-
rum publice ad iudicium vocari:
qui ſi in tertio termino præſen-
tiã ſui non faciant reſpõſuri, ban-
A no imperiali preſcribũtur (*biſſ.*
auff. chehaffi) id eſt, vt niſi in 4.
termino veniant, legitimaſque
cauſas impedimẽti demonſtrent,
quamobrem in 3. termino com-
parere non potuerint, plane ban-
niti declarentur, proque talibus
habeantur:atque ita in 4.termino
B contumacia non purgata ſimpli-
citer & executiue, vt ita dicam,
(*biß auff. die hulß.*) banniantur.
Cuius vis ea eſt, vt in loco illius
territorij impune occidi poſſint,
pœna etiam ijs qui his opitulan-
tur,imminẽte: *vide Chil. in pract.*
*de banno.*qua de re plura alibi Dd.
C In bona autem, *in d.c.1.§.ſi vero,*
& in l.1.C.de hared. inſtit. cum
ſimil. fugitiuorum, moribus no-
ſtris non ſæuitur, nec annotatio
ſemper aut arreſtatio locum ha-
bet: *de annot.Saxon. vide art. 38.*
lib.1. latiſſime Chaſſan. in conſuet.
Burgund. Rubr. 2. de confiſcat. in
D *princ.* præſertim cum iure Saxon.
bona ex delictis non confiſcentur.

De Quæſtionibus. Titulus XVIII. C.9.41.

1 *Continuatio.*
2 *Tormenta quare inducta: eorumque genera & gradus.* E
3 *Cauſa efficiens.*
4 *Quæ debeant concurrere vt quæſtioni locus ſit.*
5 *Qualis cauſa admittat torturam.*
6 *In defectum probationum ad torturam perueniri.*

7 De

7 *De iudiciis.*
8 *Pœna iudicis indebite torquẽtis.*
9 *Pœna iuris Saxon.*
10 *Qui torqueri poſſint, vel non.*
11 *Quomodo in tortura procedendum.*
12 *Finis & effectus torturæ.*

1 CVm † autem reus nõ abeſt, ſed vel in cuſtodiã traditus eſt, vel alioqui copiam ſui facit: tum aut confitetur crimen, aut negat. Si ſponte confiteatur, ex ſua confeſſione condemnatur: *l. ſi confeſſus, 5. de cuſt. & exhib. reor.* ſin ea inficias, teſtibus eſt conuincendus: *l. qui ſententiam, 16. C. de pœn.* Sed † quia pleraque cri- 2 mina clam arbitris & occulte cõmittuntur, vt ſemper copia teſtiũ haberi non poſſit: ideo more maiorum introductum eſſe inquit Cic. *in part. Orat.* vt per tormenta veritas exquiratur: *vide Paul. lib. 5. t. 14. & 16.* quem morem innuit ab Athenienſibus, & Rhodijs, vt pleraque alia, ſumptum eſſe. Genera tormentorum varia ſunt, *vide Hipp. in pract. crim. & de quæſt. l. 1. Paul. Grill. in tract. tor. cap. 4.* varij item gradus, alia enim dicitur tortura leuiſſima, quæ pro tortura non habetur, *Hipp. in l. furem, nu. 13. de ſicar. & in l. repeti, n. 5. h. t. & in pract. crim. §. quoniam, n. 3.* alia leuis, alia grauis, alia grauiſſima: *Bald. conſ. 77. vol. 3 Paul. Grillan. d. cap. 4. Boſſ. in pract. crim. de tortur. n. 16.*

A ¶ Cauſa efficiens quæſtionum 3 eſt mos antiquiſſimus, omnium fere bene inſtitutorum populorum communis: vt non immerito pro lege ac iure quodam gentium habeatur. Neque † tamen paſſim 4 & ex qualibet cauſa quæſtiones decernendæ ſunt, ſed tria ſemper B velut cauſæ προκαταρκτικὴ concurrant, oportet. Primum † vt 5 cauſa & accuſatio ſit criminalis, eaq; atrox & capitalis: *l. 1. l. 8. h. t.* vt adulterij, *l. patre, 6. h. t.* homicidij, *l. 1. §. ſi quis, h. t.* falſi, *d. l. 6. hoc. t. l. cum teſtamentum, 10. C. eo.* C & hodie etiam furti: *Bart. in l. fin. hoc t.* ac cum minimum tale crimen propter quod reus relegari in perpetuũ poſſit, *in fin. C. de iniur. & Bart. in l. penult. §. ad crimen, n. 11. & 12. de pub. iud.* vt non pauci contendunt. Nam relegationis pœna nõ eſt modo (vt D aiunt) capitalis, ſed etiam corporalis: *l. 2. vide Bart. & Dd. in princ. de pub. iud. Bart. in l. ſi conſtante. n. 20. ſolut. matrim.* quia redigit ad paupertatem, & complures affert corpori atq; animo moleſtias, vnde etiam mortem interdum ſubſequi & cauſari videmus: *Alex.* E *conſil. 106. vol. 2. Boſſ. in pract. crim. de carcer. fideiuſſ. n. 7.* quod ego nequaquam verum exiſtimo, quin potius arbitror pœnam relegationis comparari pœnæ pecuniariæ, nam cum relegatio eſt imponenda, procurator perinde vt in ciuili cauſa admittitur: *Bart. in l. ſeruum quoque, §. publico, in*

princ. de procur. l. abſentem: *vbi gloſſ. infra de pœn. app. gloſſ. in d. l. penult. §. ad crimen.* quod Bart. *in d. §. ad crimen. n. 11*, & Pan. *in c. veniens, n. 8. de accuſ.* licet controuertant, tamen fatentur communius eſſe, & ſeruari, nec ab eo in conſulendo iudicandoque eſſe recedendum. Quare ſi in procuratoris admiſſione pro ciuili cauſa & leui habetur ea, ex qua pœna relegationis venit imponenda: multo magis pro tali habenda eſt, cùm de tortura quæritur, quæ magni eſt præiudicij & ipſa relegationis pœna grauior: *§. fin. in Auth. vt nulli iud. Hipp. in l. diuus. n. 2. h. t. in l. 1. §. præterea. n. 8. de ſicar.* veriuſq; eſt, cum quæſtio corpus laceret, & ipſa fere morte durior ſit, *Bald. in l. interpoſitas. n. 6. C. de tranſ. & in l. 1. circa fin. C. vnde vi, Par. de Put. in tort. 3. c. 1.* certe grauior quã manus abſciſſio, *Hipp. in l. 1. §. præterea, n. 8. de ſicar. & in l. diuus, nu. 2. de quæſt.* non aliter eam decerni poſſe, quã cum pœna corporalis eſt infligenda. *Dambau. in pract. c. 35. nu. 4.* Nam quod dicitur, relegationis cauſam eſſe capitalem in fauorabilibus, puta pœna vel tormentis prægnantis fœminæ differendis, item relegatione non ſimplici, ſed cui inſit deportatio, verum eſſe fateor: *l. exilium, de interd. & releg. l. 1. vbi Bald. & Dd. C. de hæred. inſtit.* Cuius in locum hodie ſucceſſit apud Saxon. fuſtigatio, alibi damnatio in metallum, ad

A remos, &c. Quibus in cauſis locum eſſe torturæ poſſe, non inficior, quia hæ pœnæ proculdubio corporales & capitales ſunt: in ſimplici verò relegationis cauſa id non admitto, præſertim cum in hac procurator velut in ciuili recipiatur, vt ante dictum: & cum B talis cauſa capitalis perhibetur, ficte id tantum & per ſimilitudinis interpretationem dici, facile intelligatur. Cùm autem nullum ſimile ſit idem, *Bart. l. quod Nerua, depoſ.* non debet in quæſtionibus acerbiſſimis eiuſmodi interpretatio ſumi, præſertim iure C Saxon. quo nulla cauſa pro capitali eſt, niſi ex qua pœna capitalis debetur: *Fachſ. diff. nu. 13. Reinhard. differ. iud. 24.* In cæteris ergo, puta pecuniarijs, *vide Paul. lib. 5. tit. 15. & 16.* aut iniuriarum etiam realium, *Brun. de iud. & tortur. parte 2. quæſt. 3.* ratio æ- D qualitatis non admittit corpori cruciatus inferri, vbi tantum pecuniæ periculum eſt: *l. edictum. 8. l. diuus, 9. de minor. 10. hoc tit.* quanquã & in his ſeruis olim torqueri fuit vſitatũ: *dicta l. 9. l. 15. C. eod. vide Paul. lib. 5. tit. 15. 16. l. 1. l. vlt. C. eod. l. vlt. §. licentia, C. de* E *iur. delib.* Quod & ipſum argumento eſt, cum relegatio tantum delicto probato imponẽda venit, tum ad torturam perueniri non poſſe. Nam cum relegatio nullum cruciatum corpori inferat, iniquiſimum & abſurdiſſimum fuerit, probationes criminis quærere ac

re ac decernere, quæ ipſa pœna crimini debita ſint acerbiores. Sunt qui exiſtiment, totum hoc arbitrio iudicis relinquendum eſſe, vt ipſe arbitretur, vtrum talis cauſa agatur, quæ torturæ viam faciat, an non: *Bart. in tract. de indi. & tort. part. 2. quæſt. 3.* Sed tantam iudici concedi in re tam ardua licentiam mihi periculoſũ videtur, atque hoc quidem primum requiſitum. nempe cauſæ

6 grauitas eſto. Secundo, † neceſſum eſt alias deeſſe probationes, ſic vt veritas aliter haberi non queat: *dicta l. 8. vbi Hipp. Aluar. in c. 1. §. publi. n. 2. de pace tenend.* nõ enim eſt à tormentis incipiendum, *l. 1. in princ. l. 20. h. t. l. 8. C. eo.*

7 Tertio † vt multis indicijs oneratus, (vt inquit Vlpian.) argumẽtis pœne conuictus ſit reus: *l. 1. verſ. ad tormenta, l. 18. §. 1. l. 20. l. fin. h. t. l. 3. l. 8. C. eod.* Neque vnum iudicium ſufficiet, niſi admodum prægnans, *vide omnino Alex. poſt Bart. in l. vlt. h. t. & in conſi. 77. in cauſa, num. 12. vol. 1. Io. Andr. ad Spec. t. de præſumpt. §. ſpecies, verſ. violenta,* Bart. *& Dd. præſertim. Io. Ig. in l. 1. §. occiſorum, de Senatuſc. Syllan. Angel. in tract. mal. verb. quod fama.* vt vnus teſtis, qui delictum ſe vidiſſe aſſerat, omni exceptione maior, *Panorm. in cap. de depoſ.* cum lex vbiuis plurali numero vtatur, ideo cum minimum duo, *Bart. in l. ſi quis, n. 2. C. ad leg. Iul. maieſt.* certa & probata requiruntur, *l. vbi nume-*

A *rus, de teſt.* Cuiuſmodi autem indicijs opus ſit, vna regula explicari nequit: certè grauibus, vrgentibus, & pœne certis opus eſſe, leuium non haberi rationem, conſtat. Quare etiamſi plura indicia per ſingulares teſtes probentur, ea non erunt coniungenda, quia

B vnumquodque indicium, quale quale illud ſit, per duos cum minimũ teſtes eſt probandum, *Hipp. in l. vnius, §. teſtes, nu. 2. & in l. de minor. §. plurimum, h. t.* Nec enim indicia ad torturã ſufficiunt, niſi faciant ſemiplenam probationẽ: *Bart. & Dd. in l. fin. de in lit. iu-*

C *rand.* Atqui talem probationem non inducunt indicia, per ſingulares teſtes probata, præſertim remota, quæq; ad circumſtantias tantum delicti pertinent, *Boſſ. in pract. crim. de torment. n. 30. cum ſeq.* nam in propinquis

D quandoq; aliud ſeruatur: vt cum teſtis vnus, de ipſo delicto à ſe viſo teſtatur: *Boſſ. præall. loc.* in quo iudicis arbitrio & prudentię multa relinqui, eſt neceſſe: *Boſſ. ibi Paris de Put in tract. ſyn. ad verb. tortus, c. 3, n. 27. l. 3. verſ. ius magis ſcire, de teſtibus*, præſertim & in

E ſecretis cõſilijs & tractatibus, puta furti, adulterij, proditionis, & ſimilibus quæ clam geri ſolent, ita vt non niſi ex remotis indicijs ſuſpiciones ſumi poſſint: *Bald. in l. quicunque, circa fin. C. de ſeru. fugit. Hipp. in pract. crim. §. principium, n. 16.* Si tamen quædam indicia pro reo faciant. quæ elidant

dant contraria, ita vt amplius ea ſemiplenam probationem non impleant, dubium non eſt, quin ad torturam perueniri nō debeat: *Iaſ. in l. 1. n. 10. 11. C. com. de leg. Hipp. in pract. crim. verb. diligenter, n. 190. & in l. 1. n. 59 de ſicar. Boer. deciſ. 155. n. 9.* Sed hac de re cōſulendi ſunt amplius *Dd. Bart. & alij in l. fin. h. t. Cyn. in l. fin. C. eod. Hipp. in pract. §. diligenter.* His

8 † autem non concurrentibus, iudex ad quæſtionem precedere nō debet, etiamſi ad eā ſe reus ſponte offerat: *Dd. contra gloſſ. in l. interdum, 5. §. 1. de furt. & in l. penult. C. de condit. ob cauſ. Hipp. in l. 1. n. 2. ſupra, de ſicar. & in pract. crimin §. expedita, nu. 55 & ſing. 164. nemo debet.* Quod ſi procedat, punitur, & quidem capitali pœna ex conſtitutionibus: *l. decuriones, 16. C. eod.* quas tamen non eſſe extendendas extra caſum de quo loquuntur arbitror: *Iaſ. in l. 1. nu. 34. ſupra, quod quiſque iur.* videlicet cum in iniuriam exitiumque eius qui patitur, vt enectus tormentis deficiat, quæſtio tentatur: alias putarim extraordinariæ pœnæ pro qualitate cōmiſſi, locum eſſe. *vide Hipp. in dicto §. expedita, n. 89. Bart. in l. quæſtionis, 21. h. t. Iaſ. in l. 1. ſup. quod quiſque iur. Pariſ. de Put. in tract. ſyn. an ſi officialis aliq. tortura, verb. tortura, capit. 12. n. 12.*

9 *& per totum.* Saxonum † ius alioqui ſeuerum, hic nimis lene eſt: nam litigatorem iudicemve, qui per iniuriam torqueri aliquē curauit, pœna tantum pecuniaria non ita magna mulctat, *VVeych. fol. 129. Chil. in tit. de inquiſit. nu. 38. D. Reinhar. differ. pœn. 9. Fachſ. diff. 67. in fin.* quod obtinere arbitror, cum per imperitiam aut culpam peccatum eſt: ſecus ſi dolo, qui proculdubio legitimis pœnis eſt coercendus. Torturam autem factam eſſe, & quidem indebite factam, facile probari poteſt, niſi doceatur contrarium. Nam factum quidem ipſum torturæ, ex ſolis iudicijs leuibus, puta per incarcerationem, clamorē rei, liuorem corporis, famam, & ſimiles coniecturas plene conuenitur: *Bald. in l. falſus, in fin. C. de fur. Cyn. in l. 2. C. de eo quod met. cauſ. late Hipp. in l. 1. §. diuus Seuerus, n. 4. 5. 6. h. t.* Ius autem torturę, videlicet iniuſte eam decretā eſſe, probatur eo ipſo quod non oſtendatur diuerſum. Stat enim pro reo iuris præſumptio, contra iudicem: niſi illi ſufficientia indicia præſto fuiſſe, liquido demonſtret. *Hipp. dicto §. diuus, num. 3.*

¶ Iam de materia videamus, & in quos tortura decerni poſſit. 10

Seruos torqueri olim, quibus ſine quæſtione nihil credebatur, vſitatiſſimum fuit: *l. 1. §. in cauſ. l. 13. h. t.* neq; tamen in dominum niſi in cauſa fraudati tributi, & alijs quibuſdam, nec pro domino, *l. 1. §. diuus A. cum §. ſeq. & §. Antonius, §. quidam, §. in cauſa, l. 9.*

§. penul.

§.penult.l.10.§.1.hoc tit.l.1.C.eod. l.vix,de iud.vide Cuiac.lib. 6. ca. 19. eiuſue in parentes aut liberos, l.2.C.eod.torquendi ſunt. Sed ne tunc etiam admittendi, cum ex domo accuſatoris producuntur: l.1.§.ad quæſtionem,h.t.l. 2. C. de teſt. Qua ratione nec liberi in parentes, nec liberti in patrones, Paul.lib.1.tit.12, denique nemo torqueri poteſt in alium, qui ad dicendum teſtimonium cogi non poteſt: dicta l.1.§.ſed nec libertum, & §.Imper. Torquendi etiam non ſunt innocentes, l.penult. C. eod. nec liberi homines, propter teſtimoniũ nõ vacillans: l.15.18.§ teſtes, hoc tit. neque etiam quamuis nocentes, impuberes, l. 10. l. 15. vide contra Cuiac. lib. 6. cap. 22. prægnantes, l.3.de pœn.infra.milites, nobiles, l. nullus, C. ad legem Iul.maieſt.l.deſertorem, §. 1. de re militar.l.milites,l.diuo,C. de quæ. l.ſeuerã,C.de dig.lib.12.ſenatores, decuriones,l.8.11.16.C.eo. horũque liberi, dicta l.16. quamuis dignitate abierint, l.penul C.eo. item doctores, quia priuilegio militari gaudẽt,& aduocati, Bart.in l.1.C. de ad. diuerſ. ind. paucis exceptis caſibus. Atque ita quidem hęc obtinere & rata eſſe, volũt Dd. vt cõſuetudo in contrarium nõ valeat, d.l.omnes, vbi Bart. & Dd. C. de decur. lib. 10. ne quiſquam præter Imperatorem hæc iuris priuilegia imminuere poſſit, facit, l. de minore, 10. hoc ti. text. optimus, in l.4.C. ad leg. Iul. mieſt, vbi Bald.

A Verum ego aliquando contrariũ ſeruari vidi, ſicut idem de Franciç vſu teſtatur Tiraq. d. tract. de pœn. cauſ 31. num. 16. & de Neapolitano Affl. in cap. ſi voluerint, n.14. de capita. qui cur. vend. Tiraq præall. loc. nu. 16, quod reatus omnem dignitatem excludat, l.1.C.vbi ſena. B vel clariſſ. vide Ioan. de Plat. in l. medicos. C. de profeſſ. lib. 10.

¶ Forma eſt, vt ne à quæſtioni- 11
bus incipiatur l. 1. in princ. l. maritus, 20. hoc tit. l.18. Cod. eod. ſed prius indicia reo communicãtur, Bart. in l. vltim. numero 8. hoc tit. per l. vnius, §. cogniturum, hoc tit. C & in l. cuſtodias, de publ. iud. Iaſ. l.2. num.5. C. de eden. Paul. lib. 5. tit.16. vbi addit. rationem, Ang. in l. ſi vacuantia, C. de bon. vacan. lib. 10. Alex. cõſ. 65. habita, n.2. vol.1. & ſuper his negatiue conteſtetur, Bar. in l. ſi quis adult. n.1. de ad. & audiantur rei defenſiones, quibus D indicia purgari refutarique poſſe cõfidit: d.l. vnius, 18. §. 1. h.t. Paul. lib. 5. tit. 16. Cùm autem ad quæſtionem erit ventum, ab illo erit inchoanda, qui ſuſpectiſſimus eſt, d.l.1.§.1. aut timidiſſimus, qui facile verum metu tormẽtorum dicturus præſumatur: vt ſunt mu- E lieres, minores, d.l.18. h.t. &c. De ſe autem quiſque interrogandus eſt, d. l. 1. §. diuus. non in caput aliorum, d.l. repeti, 19. hoc ti. De ſe confeſſus, inquit Paulus, lib. 1. tit.12. eod. pertinet, d. tit. repeti, h. t. in caput aliorum nõ torquetur, ne alienam ſalutem in dubium

de-

deducat, qui de ſua deſperauit. Sed necdum confeſſus, & ideo in ſe torquendus, recte & in ſocios examinatur: *l.1.§.qui quæſtionem.* Itaque videre quotidie licet, fures ac latrones, decreta his quæſtione, etſi non principaliter, *d.l. repet.16.§.2. vbi Hippo. h.t. Bald. conſi.95.regula.vol.1.* tamen ſecūdario, & per conſequentiam de complicib. ſociiſque interrogari. Tormenta autē varijs inſtrumentis atq; modis exercentur: *vide Hipp.in l.1.n.27.h.t.Paul.Grill. in tract.q.c.4.* quę tamen omnia cum moderamine adhibenda ſunt, *l. domino,C. 10. §. tormenta, h.t.* vt perſona ſit ſalua, *l.7.h.t.* quod iudicis arbitrio relinquitur, *d.l.7.* qui etiam repetere quæſtionem, niſi ex nouis indicijs, non debebit, *l.18.h.t.*

12 ¶ Finis torturæ eſt, vt veritas tormentis adhibitis exprimatur, non etiam vt quis hac ratione enecetur, vel puniatur: *l. aut damnum.8.§.hoſtes, de pœn.infr. tit. 1. Iaſ.in l.1.n.3. & 4. quod quiſque iur. vbi tradit, iudicem in pœnam talionis non poſſe torqueri qui indebite alium torſit.* Quod ad effectū attinet, inquit I.C. non omnino quæſtionibus fidem eſſe adhibendā: ſed neque ſemper: *l.1. in princ. h.t.* neque nunquam. Etenim res eſt fragilis & periculoſa, quia alij tanta ſunt duritia, vt cruciamenta contemnant: alij doloris impatientia, in quouis potius mentiri, quam pati eiuſmodi dolores vo-

A lunt, *d.l.1.§.quæſt.* Siue de habenda quęſtione agetur, inquit, Quin. *lib.5.c.4.* plurimum intererit, quis & quem poſtulet, aut offerat, & in quem, ex qua cauſa: ſiue iam erit habita, quis ei præfuerit, quis & quomodo ſit tortus, an credibilia dixerit, an inter ſe conſtantia: B perſeuerauerit in eo quod cœperat, an aliquid dolore mutauerit, prima parte quæſtionis, an cruciatu procedente: quæ vtrinque tam infinita ſunt, quam ipſa rerum varietas. Hodie *vide D. Reinh.diff. pœn.34.per art.18.lib.2.* tamen C cum conſtat de delicto, nec alius author inuenitur, ſi in confeſſione tormentis extorta reus publice in judicio perduret, ex ea confeſſione condemnatur, Nam etſi cōfeſſio in tormentis facta ad condemnationem non ſufficiat, quaſi metu extorta: *l.1.§. diuus, hoc tit.* D tamen ea vis purgatur, quando poſtea extra locum carceris, eiuſmodi confeſſio libere renouatur, *Bart.in l.1.§.ſi quis vero, hoc tit. per l.2. C. de cuſtod. reor. Paris de Put.in tract.ſynd. verb. tortura, c.9.& verb.tortus, c.1.n.29* Ea tamen renouatio non ſufficeret, ſi E tortura eſſet indebite iniuſteque facta, vel confeſſio non veriſimilis, *Hipp.in l.1.§.diuus,nu.6. & 7. hoc ti.* Sed quid ſi(vt fit quandoq;) retractetur in hac repetitione cōfeſſio? Hoc caſu volunt rediri ad eculeum poſſe, quia prior confeſſio in tormentis facta, eſt locus ſemiplenæ probationis, & facit indi-

dicium ſufficiens, *Bald in l.fin. C.* A *de prob. Hipp.in l.repeti, nu. 12. hoc tit. Chil.in pract.tit. 2. de inquiſit. num. 22. ord. Imp. c. 57.* Quod ſi pluries reus fidibus examinatus confiteatur, poſtea verò ſolutus identidem reuocet, neceſſe erit tandem ad abſolutionem perueniri: quia ſatius eſt abſolui nocen- B tem, quam innocentem damnari: *l.abſentem, 1. infra de pœn.* & ſane torturæ ſæpius repetitæ non minor cruciatus eſt re ipſa, quam cuiuſlibet pœnæ capitalis. *vide hac de re Hipp.in d.l.repeti, nu.13. hoc tit.* Eſt autem ad euitandam hanc fraudem illud vſitatum, vt C poſt confeſſionem quæſtionib. expreſſam, interiecto vnius vel alterius diei interuallo, *Hipp.in l. 1. §.diuus Seue.nu.5. & 6.* reus in locum liberum educatur, inibique confeſſio eius iterum audiatur, ac renouetur, comprehendaturq; à notario ſcriptis & inſtrumento, vt D ita geminata & ſcripto comprehenſa, *Iaſ.in l.error.n.8. C. de iur. & fac. ign.* amplius reuocari non poſſit: *Bar.in l. cum ſcimus, C. de agr. & ceſ. Hip.late in l.1.§. diuus, n.5. & 6. & in §.quæſt.n.1.2. 10. & 11. h.t.*

De Pœnis. Tit. XIX. C. 9. 47.

1 *Continuatio.*
2 *Quæ ſint capitales pœnæ.*
3 *Gradus capitalium pœnarum.*
4 *Pœnæ non capitales.*
5 *Cauſa efficiens: & qui irrogare pœnam poſſint.*
6 *Materia.*
7 *Forma.*
8 *De ſeptem circumſtantiis quæ in pœnis ſunt conſideranda.*
9 *Finis & effectus.*
10 *Contraria.*

Poſt † confeſſionem delicti, ſeu ſponte factam, ſeu extortam tormentis; ſequitur, vt pœnæ nocens ſubdatur, quam crimine denudato differri non oportet, *l.cum reis, 18. C.eod. l.ſi quis forte, 6.h.t. l. 1. & l.fin.C.de cuſt.reor. Imol. in l. is qui reus, nu.7. ſupra de publ.iud. Paul.lib.5.tit. 16.* Proprium pœnæ, vt conſtringat authorem, *l. ſancimus. C. de pœn.* nec tranſeat in hæredem, *l.ſi pœna, 20.hoc tit.* 1

¶ Pœna autem pro varietate delictorum varia eſt. Aliæ enim ſunt capitales, aliæ non capitales. 2 Capitales lata ſignificatione, *Alc. de præſumpt. in fin.n.11.12. cum ſeq.* generaliter & ἐν πλάτει appellantur, quæ vel vitam, vel libertatem, ciuitatemque (vt deportatio, *l.1.vbi Dd.C.de hæred.inſtit. l. qui cum, 14. §. 1. de bon. liber.*) adimunt: *l.2.hoc tit.* nam & ſerui- E tus, & ademptio ciuitatis, *l. 1. §. fin.de bon.poſſeſſ.cont.tab.* pro morte ciuili habetur, vnde hodie pœnam capitalem indefinite in ſtatuto poſitam, de relegatione accipiendam interpretandamque eſſe, nonnulli volunt: *Hipp. in pract. §.opportune, n. 39. dicens hanc eſſe*

com-

communem, Alciat. de præſumpt. in fin.num. 11. *cum ſeq.* quia in ambiguis minor pœna eſt eligenda: *Hipp in pract.§.opportune,n.*40. *cum ibi allegat.* Proprie tamen ſtricteque capitalia pœnarum genera ſunt, quæ caput vitamque adimunt, ea alio nomine ſupplicia appellantur: *l.vltimũ,* 21.*h.t.* In
3 † his gradus quidam ſunt: *vide Paul.lib.5.tit.* 17. nam ſummum ſuppliciũ apud Veteres fuit crux, ſeu furca, *l.capitalium,*28.*hoc tit.* qua authores ſeditionis excarnificari ſolebant: *l.ſi quis,*38.§.*authores, hoc tit.* Iudæi tamen prius lapidare ſolebant quam ſuſpenderent, reliquæ gentes non item. Geneſ. 40. 19. vt eſt videre apud Polyb. & alios, quem morem Rom. quoque in Iudæa tempore Dominicæ paſſionis retinuerunt. Hanc enim pœnam filius Dei λόγος æterni Patris, induta carne noſtra, velut ſeditionis reus (vt hic prætextus inde vſq; ab initio ſemper Eccleſiam oppreſſit) percuſſus eſt, ſe ipſum offerens hoſtiam immaculatam Deo, & in ſe iuſtam Patris iram, noſtris lapſibus debitam deriuans: vt eſſet par λύτρον pro peccatis noſtris: & nos efficeremur iuſtitia Dei per ipſum, quam quidem ſui abiectionem, & myſterium vere à ſæculis abſconditum, nullius creaturæ notio & intelligentia, aut cogitatione complecti, aut oratione eloqui ſit s digne, & pro merito celebrare poteſt. Porrò in huius locum

A pœnæ quæ inter Chriſtianos reuerẽtia Dominicæ paſſionis, authore Conſtantino, *vide Niceph. lib.* 7.*cap.*46.*Caſſio.lib.*1.*hiſtor.tripar. ca.*10.*Sozomen.lib.*1.*ca.*8. *Didac. Couarr.var.reſol.lib.*4.*cap.*5. vſurpari deſiit: videtur Tribonianus furcam ſubſtituiſſe: *l.aut damnũ,*
B 8.§.1.*h.t.Cuiac.ad Paulum, lib.*5. *tit.*17. hodie ſucceſſiſſe membrorum per rotam confractio, quia in latrones & graſſatores viarum, Germani & Galli animaduertunt. Secundum genus eſt ignis quo abſumi ſolent hoſtes & transfugæ, *l.aut damnum,*8.§.*hoſtes, dicta l.*
C 38.§.1.*hoc tit.* inſidiatores plebeii, *dicta l.*28.§.*igni, h.t.* & hodie hæretici, venefici, magi. Tertium, beſtiis obiici vel ſubiici ad lanienam: *l.reſpiciendum,* 10.§.*fi. hoc t.l.pœn.ad l.Põp de patr.* quod hodie exoleuit. Quartum, gladius: quo ſolo, & non aliis inſtrumen-
D tis, puta fuſtibus aut ſecuri, animaduerti placuit: *dict.l.*8.§.1. *hoc ti.* Vulgata ſunt hodie & alia ſupplicia: vt in proditores illud antiquum Metii de quo Virg. 8. Æn.

Haud procul inde, Metium in diuerſa quadrigæ
E *Diſtulerant, (at tu dictis Albane maneres.)*
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſyluam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.

Quanquam plerumque nunc abſque equis ferro ſecari: ſæpe etiam prius capite plecti, ac tum demũ differ-

differri in partes ſoleant. In fures, ſtrangulatio: in mulieres, in profluentem demerſio. Capitalia etiam ſunt: *l. vlt. C. eod, l. pen. C. Theodoſ. de off. rec. pro. Cuiac. lib. 3. cap. 36.* quamuis vitam non adimant, damnari ad beſtias, hoc eſt, ad depugnandum cum beſtijs, nã ſerui pœnæ efficiuntur: *d. l. 8 §. quicunque, l capitalium, 28. §. fin. l. ad beſtias, 31. h. t.* item in metallum, vel opus metalli: *d l. 8. §. eſt pœna. vide diſtinctionem d. l. capitalium, §. cætera, h. t. Cuiac. ad Paul. lib. 5. tit. 17.* qui in metallum damnantur, grauioribus: qui in opus, leuioribus vinculis coercentur: *dict. l. 8. §. inter.* hæc pœna libertatem adimit, quando perpetua eſt: *l. 6. in fi. hoc tit.* ſicut deportatio, quæ ſucceſſit in locum interdictionis aqua & igni, *l. 2. §. 1. hoc ti* cui comparatur: *l. 1. C. eod.* & bona aufert. *l. 6. C. eod.* ſtatim à damnatione: *l. 2. §. 1. l. 10. §. 1. l. 12. l. 29. hoc t.* cum enim ſerui pœnæ efficiantur, *l. in metallum, 36. hoc tit.* nihil proprij habere poſſunt. Imò ſi quid ipſis relinquatur, tanquam incapacibus relictum pro nõ ſcripto habetur, *l. quidam, 17. h. t. l. 1 C. de hær. inſtit.* quod & in ijs qui ad tempus hoc modo damnati ſunt, ſeruatur, quo ad ea damnatio durat, *l. fratres, 33. h. t. l. pen. C. eod.* quanquam hi non libertatem, ſed ciuitatem tantum amittant, *d. l. 8. §. in miniſter. d. l. 28. §. diuus.* Hodie tamen Iuſt. neque libertatem ex pœna, *§. quod autẽ*

A *in Auth. de nupt.* nec bona, *Auth. bona, C. de bon. dam.* auferri voluit. In capitalium pœnarum numerũ poteſt hodie referri & fuſtigatio, quæ in locum deportationis apud Sax. ſucceſſit, cum iure ciuili habita fuerit leuior: *l. 1. de off. præfec. vrb.* item amputatio manus vel B pedis: quanquam regulariter nullum membrum præter manum ſit amputandum, *l. 3. vbi Bald. C. de ſer. fug. Bart. in l. 2. nu. 12. de pub. iud.* Cæteræ † pœnæ, vt inquit I. 4 C. ad exiſtimationem, non ad capitis periculum pertinent, *d. l. 28.* hoc eſt, infamiam irrogant, ſine C periculo vitæ: vt relegatio, *d. l. 5. §. 1. d. l. 28.* exilium *l. 6. in fi. l. 28. §. 1. hoc tit.* (quod genus ne bona quidem aufert, *l. 8. C. eod.*) incarceratio, compedes, vincula, *l. 7. l. 28. §. 1. h. t. l. fructib. 16. C. de infam. l. ictus ff. eod.* aut ad exiſtimationem & damnum, ſine crucia- D tu corporis, vt quis cũ furti, iniuriarum damnatur, *d. l. 8. in princ.* nonnunquam ſine iactura exiſtimationis damnum complectuntur, vt ademptio dignitatis, aut alicuius actus, *d. l. 8. in prin. l. 19. h. t. l. 9. C. eod.* Sunt etiam quædam E pœnæ legales, & à iure limitatæ atque expreſſæ: quædam arbitrariæ hoc eſt, iudicis arbitrio commiſſæ, *Iaſ. in l. qui iuriſdict. 14. n. 3. de iuriſdict.*

¶ Cauſa efficiens pœnæ, eſt 5 lex, quæ delictis pro ſingulorum qualitate iuſtas pęnas irrogat. Legis autem executor eſt Magiſtratus

tus (non priuati homines, qui quamlibet nocentem interficere aut punire non poſſunt, niſi bannitum, *Bald. in l. addictos, C. de epiſc. aud. vide Dd. in l. 3. de iuſt. & iur. in l. 1. C. de hæred. inſt.*) qui legem aut conſuetudinem ſequi, nec durior clementiove ea eſſe debet, *l. ſeruos, 8. C. ad l. Iul. de vi pub. §. oportet, & §. fin. in Auth. de iud.* aut etiam poteſt, *l. 1. §. 1. & fin. ad S. C. Turpill. l. ſi qua pœna, de verb. ſignific. cap. de cauſis, de off. deleg. c. licet, de pœn. l. ſi operis, C. eod. latè Tiraqu. in tract. de pœn. in princip. n 1. & 2. de conſuetudine, text. in l. ſi quis reum, de cuſt. reor. Car. in c. de cauſis, de off. delegat. Tiraq. præall. loco, n. 4.* alioqui (niſi ex iuſta fiat, præſertim ab ordinario, cauſa, *l. licet, de pœn. Pan. in c. quoniam, §. fin. n. 34. vt lit. non conteſt*) merito petitur, vt ſententia ad arbitrium boni viri redigatur, *Imol. poſt Bart. circa fin. in l. pen. §. ad crimen. de pub. iud. Ang. in tract. mal. verb. præſente Caio. & appellante. Tiraqu. præall. loc. n. 4.* nam alterare pœnam idem eſt quod remittere, *l. ſeruus, in fin. C. de vi pub. l, 1. vbi Luc. de Pen. C. de deſer. lib. 12. Tiraq. de pœn. in princ. nu. 8.* neque tamen omnes Magiſtratus poteſtatem animaduertendi habent, ſed hi duntaxat, penes quos ius eſt gladij, & merum imperium. vt præfectus vrbi, præſes, *l. 1. §. 1. l. 2. §. 1. l. 8. §. eſt pœna, h. t. &c.* Nam verbi gratia, procurator Cæſaris

A ita punire nequit, quia eiuſmodi poteſtatem non habet, *l. 2. C. eod.* Deinde de decurionum delictis nemo cognoſcit præter Principē, aut cui à Principe mandatur. *l. 27. in fin. hoc tit.* Illud ſciendum etiam eſt, etſi Magiſtratus pœnam imponere poſsint, tamen B eam ſemel impoſitam reuocare non poſse, ſolo Principe exceptio, *l. 27. 31. hoc tit. l. 14. l. 16. C. eo.* Ex quibus autem cauſis pœnæ imponantur, in ſuperioribus titulis eſt expoſitum. Id in genere teneatur, neminem abſentem, indefenſum, aut ex ſuſpicionibus eſse damnādū: C *l. 5. h. t.* ſed rem totā diligenter explorandā eſse, *l. aut facta, 16. §. cauſa, h. t.* & probationes luce clariores adhibēdas, *l. ſi, C. de probat.*

¶ Materia in qua pœnæ exercentur, ſunt homines noxij, nam 6 animalia quæ affectu delinquendi & dolo carent, perraro puniun- D tur: *tot. tit. ſi quad. paup. feciſſ. dicat. vide c. mulier, 15. q. 1.* neque ij qui non deliquerunt, vt liberi & hæredes noxiorum *l. ſi. pœna, 20. l. crimen, 26. hoc t. l. ſancimus, C. eod.* Vnuſquiſque enim ex ſuo admiſso ſorti ſubijcitur, nec alieni criminis ſucceſsor conſtitui- E tur, vt ait Calliſtratus, *d. l. crim. 26. h. t.* Prægnantes etiam mulieres puniri non debent intra quadrageſimum à partu diem, *l. prægnantis, 3. h. t. l. Imperator, de ſtat. hom.* quia partus non pœnæ, ſed Reipublic. naſcitur. *l. 1. §. ſi ea, de vent. in poſſ. mit. l. vetat. de mort. infer.*

infer. Quare etiam in relegatione & omni pœna, quæ per interpretationem capitalis, aut corporis afflictiua eſſe perhibetur, idem ſeruandum puto: ne ex moleſtia animi aut corporis, quam mulier ex pœnæ impoſitione capere poteſt partus ſcilicet aliquo modo affligatur, eaque ſententia cum ſit humanior, merito in dubijs, & lege inter genera pœnarum non diſtinguente, *d.l.prægnantis, hoc t.* eſt amplectenda: Sed nec honeſtiores fuſtibus ſubijci ſolent, *d.l.* 28. *§.non omnes, hoc tit.* neque decuriones in metallum damnari, *l.* 3. *de priuil. vet. l. moris,* 9. *§.fi. h.t.* Illud etiam tenendum, noxios puniri propter facta, dicta, ſcripta conſilia, *l. aut facta,* 15. *hoc tit.* Et plures qui vnum delictum commiſerunt, omnes teneri in ſolidum, & ad pœnam integram ſingulos obligari, non modo capitalem, *Vi de ſupr. de furt.* ſed etiam pecuniariam. *l.ſi id quod, vbi Iaſ. & Dd. de iuriſd. Bar. in l. prætor, §. ſi mihi, de iniur. & l. nunquã, de priu. delic.* quare quæ iure Sax. pro vulneribus, cædibus caſualibus vel neceſſarijs, ac ſimilibus delictis mulctæ pecuniariæ debentur, eæ à ſingulis, cum plures cædem fecerunt, aut quid cõmiſerunt iſtiuſmodi pœna dignum, erunt præſtandæ.

7 ¶ Forma imponendæ pœnæ cuiuſmodi eſſe debeat, ex recitatis paulo ante pœnarum generibus colligi poteſt. Sane ſic nemo

A damnandus eſt, vt verberibus, vel tormentis, vel virgis necetur, *d.l.* 8. *§. hoſtes, h. t.* nec ad perpetuos carceres, *d.l.* 8. *§. ſolent,* 7. *l.* 35. *h.t. l.* 6. *C. eod.* quod tamen & prius licuit, *l. capitalium,* 28. *§. in exulibus, h. t.* & hodie per canones admittitur, *cap. quamuis, de pœn. lib.*
B 6. nec vt de ſaxo præcipitetur, *l.* 25. *h.t.* neq; vt in frõte ſignetur, *l.* 17. *C. eod.* (quod tamen olim in calumniatores, *l. ſi quis, C. eod.* & hodie varie Saxonibus frequentatum eſt, *Fach. diff.* 66. *Reinh. diff. pœn.* 7. *per glo. lib.* 2. *art.* 13. *VVeich. art.* 38.) neque vt nego-
C tietur, *l.* 9. *§. ſunt autem, h.t.* neque vt certo corpori collegiove addicatur: quanquam ex Iuſt. lege mulieres adulteræ in monaſteriũ abdantur: *l. ne quis,* 19. *C. eod.* nec vt duplici quis pœna afficiatur, *cap. ac ſi clerici, in fin. de iud. Spec.*
D *de expenſ. §. ſi ante,* 3. *n.* 7. Relegationi etiam & deportationi addi tempus ſolet: quod ſi non addatur, perpetua; ſin indefinite addatur, decem annorum eſſe intelligitur, *l. ſine,* 33. *cum ibi no. hoc tit.* ita ſane damnari quis poteſt, vt ne de domo ſua procedat, *l. fi.*
E *infr. de interd. & releg.* Modus porrò imponendæ pœnæ, ita ab Vlpian. deſcribitur: Debebit procoſ. pro qualitate perſonæ, proq; rei cõditione, & temporis, & ætatis, & ſexus, vel ſeuerius vel clementius ſtatuere, *l. ſacrilegij,* 6. *ad* 8
leg. Iul. pecul. ac † modus hic potiſſimum ex ſeptem circumſtan-

tijs metiendus eſt: cauſa, perſona, loco, tempore, qualitate, quantitate, euentu. Nam refert vtrum cõſulto & propoſito relinquatur; quo caſu pœna ordinaria imponitur: *l.5.§.fin.l.11,§.penult. h.t.* an impetu & iuſto dolore: quem cum temperare ſit difficilimum, *l.ſi adulterium,38.§.Imperatores, ſupr. de adult.* fit vt interdum in hac ſpecie, prouocatis maxime, *l.quæ omnia, §.1. de procur. l. 1.§. cum arietes, ſi quadrup. pauper. vide late Tiraq. de pœn. cauſ. 1.n. 5. Bald.l.1.C.vnde vi, Paul. c.dilecti,n.18.de except. c.1.n.2.de iniur.* pœna leniatur: *d.l.11.§.pen. Bald.& Dd. in l.1. C.vnde vi.* an verò caſu, qui criminaliter puniri non ſolet, *d.l.11.§.penult.l.5.§.fi. hoc tit.* deinde, an id quod commiſſum dicitur, iuſtã cauſam habeat, nec ne. nam verbi gratia, verbera à parente vel magiſtro illata, impunita ſunt, *d.l.16.§.cauſa hoc tit.* an triſtior euentus conſecutus ſit, quam is qui fecit, habuit animo propoſitum, *l. fugitiuus, 225. de verb.ſignif. Bald.poſt Cyn.in l.quoniam,6.C.ad l. Iul.de vi publ.Dd. in l.vulgaris. §.ſi quis de fur.& in l.eum qui, §.cum aliquis, & §.iniuria, de iniur. Dec. in l.totum, 76.n.3.de reg.iur.* Perſona dupliciter ſpectatur: eius qui fecit, & illius qui paſſus eſt. Aliter enim ex iiſdẽ facinoribus puniuntur ſerui, quam liberi; *l.10. 16.§.perſona.* famoſi, quam integræ famæ homines & honeſti *l.*

A *28.§.fin.h.t.* adulti quam minores *l.16.§.perſona,h.t. not. in l.7. C.eod.vide Bald.& Dd.l.etſi, C. ex quibus,cauſ.infam.l.auxilium de minor.l.fere.vbi Dec.de reg.iur. c.vlt.de ſent.excom.Tiraq.de pœn. c.7.Carder.in pract. crim.mihi fol. 246.nu.51. Foller. in pract. crim.*
B *parte 4. verb.pœnis, num.17. Tho. Gramm.deciſ.23.Pet.à Pla.lib.1. delic.c.32.* præſertim impuberes, *l. infans,de ſica.c.2.de delic.puero. l. vnic.C.de fa.mon. Dd. præalleg. loc.* ſæpius deprehenſi quã ſemel. *l.28.§.ſolent, h.t.* milites in delictis militaribus, quam pagani, *l.9.*
C *§.fin. l.14.h.t.l.3.& 15.C.eod.* deinde grauior eſt pœna eius qui quid in parentem, patronum, Magiſtratum auſus eſt, quam in extraneum. *d.l.17.§.perſonam.* Locus facit, vt idem vel furtum vel ſacrilegium ſit, & capite luendũ; vel minore ſupplicio: *l.16.§.locus*
D Iniuria quoque loco augetur: vt ſi inferatur in curia, foro, æde ſacra, *§. atrox, de iniu. &c.* & in vniuerſum, ijs locis delicta grauius puniuntur, vbi propter opportunitatem delinquendi, & crebrius committi, & plus damni afferre
E poſſunt: vt in Africa meſſiũ incenſores: in Myſia vitium; vbi metalla ſunt, adulteratores monetæ, *d.l.16.§.fin.* Tempus diſcernit emanſorem à fugitiuo, effractorem vel furem diurnum à nocturno, *d.l.16.§.tempus.* Qualitate etiam factum vel atrocius, vel leuius eſt, vt furta manifeſta à non mani-

manifeſtis diſcerni ſolent, rixa à graſſaturis, expilationes à furtis, violentia à petulantia, tumultus modicus à ſeditione, vulnus paruum à magno, *dicta l. 16. §. qualitate, &c.* Quantitas diſcernit furem ab abigeo; nam qui vnum ſuem ſurripuit, vt fur coercebitur: qui gregem, vt abigeus, *d. l. 16. §. quantitas.* Hodie etiam furta quæ excedunt quinque ſolidos, laqueo: minora, leuius; modica, quæ infra tres aureos ſunt, nunquam criminaliter apud Saxones puniũtur. Huc etiam referri poteſt pluralitas criminum, acrius enim puniendus eſt qui ſæpius quam qui ſemel tantum deliquit, *l. ſeruos, 8. vbi gloſſ. & Baldus, C. ad l. Iul. de vi publ. l. capitalium, 28. §. graſſatores, h. t. Auth. qui ſemel. vbi Bald. C. quomodo & quand. iud. Dec. in l. bona, 57. n. 7. et 8. de reg. iur. Salic. in l. adult. 5. n. 5. & 6. poſt gloſſ. C. de adult.* Euentus ſpectatur in ijs puniendis, quæ à clementiſſimo, ſeu vt alij legunt, dementiſſimo quoque, id eſt, qui animum delinquendi, puta occidendi non habuit, ſunt facta. Euentus enim tam exitum quam finem, cauſam finalem, προαίρεσιν facti ſignificat tam Latinis, *Cicer. Quint. &c.* quam hic noſtri; *l. rem non nouã, 14. C. de iud. c. ſi forte, 11. vbi Dd. de elect. in 6.* ideoque olim fortuiti caſus exilio luebantur: *d. l. 16. §. euentus,* & hodie apud Sax. eiuſmodi cædes Vvergeldio, vt vocant, redimendæ ſunt: & lex Cor-

A nelia maiorẽ προαιρέσεως, quàm
effectus rationem habet; *d. §. euentus, l. 15. qui cum telo, C. de ſicar.*
etiãſi hac in parte ea nõ per omnia
nũc ſeruetur, *ad l. Cor. de ſicar.* ac ad
exitũ potiſſimũ reſpectus habeatur.

¶ Finis pœnarum eſt, vt delicta,
propter mandatum Dei, qui lu- 9
B cere iuſtitiam ſuam in his vult
exemplis, & ad publicã tranquillitatem conſeruãdam, puniantur,
emendentur formidine pœnæ, qui
virtutis amore à ſcelere abduci
nequeant, *l. ſi pœna, 20. hoc tit.* alij
exemplo deterreantur, *d. l. 6. §. pen.
l. 28. §. famoſos h. t. num. 21. Plato*
C *in Gorgia,* ſolatio etiam fit affectis
iniuria, pœna nocentium. *d. l. 28. §. famoſos.* Deut. 19. Reddes illi ſicut
fratri ſuo facere cogitauit; & auferes malum de medio tui: vt audientes cæteri timorem habeant,
& nequaquam talia audeant facere. Deut. 13. 10. 21. 22. Lapidibus
D obrutus necabitur: vt omnis Iſrael
audiens timeat, & ne faciat quippiam huius ſimile, &c. Effectus
eſt, quod pœna omnem reatum
tollit. Lex enim omnis cum obliget aut ad obediẽtiam aut ad pœnam, eo fit, vt qui perſoluit pœ-
E nam, pro abſoluto debeat haberi,
l. diuus, 7. Bald. de iur. patr. in Auth. ſed nouo, num. 4. C. de ſeru. fugitiu. quod etiam de pœna inchoata quidam interpretantur: vt
ſi, verbi gratia, damnatus ad mortem laquei, rupto laqueo in terram cadat incolumis, liberari debeat, *Luc. de Penn. in l. 1. C. de ſer.*

& occul.lib.11.Dec.in l.fauorabiliores.125.ff.de regulis iuris, Tiraquell.in tracta.de pœn.cauſ.64.vide Beſſ.in pract.crimin. de ſent.nu.25. illud ſane verum eſt, ex prioribus delictis quamuis coercitis, ſubſequẽtia tamen aggrauari. *Dec. in l.bona.57.de reg.iur.Bar.in l.ſi cui, §.fin.de accuſat.Felin.in c. ſicut, n. 4. de teſtibus Catalyn.de ſyndicat. n.97.* Olim ex pœna etiam ſerui pœnæ efficiebantur damnati. *l. ſunt quidam, 17.& paſſim, h.t.* & bona amittebant: *infr.de bon.dam.* vnde nec contrahendi, *vide Dd. l poſt.contractum,de donat.* nec teſtamenti, *dixi ſup. de teſtament.* faciendi poteſtatem, nec iura nuptiarum, *ſuprà de nuptiis*. aliaque ciuium Rom. communia, *l.1.vbi Dd.C.de here.inſtituen.* retinebãt. Cæterum Iuſtin.ex nullo delicto, quamlibet capitali, libertatem amitti voluit, *§. deportatio, in Authent.de nupt.Salic.et Dd.in Auth. ſed hodie, C.de donat.ante nupt.* & bona hæredibus cedere, niſi certis ex delictis permiſit: *Authentic. bona damnatorum. C.de bon proſc.* Quod Sax. mores hodie ſequuntur: aliarum nationum non item. *Chaſſ. in Rubr. des iuſtices & des confeſſations.*

10 ¶ Contraria, per quæ pœna tollitur, ſunt: mors damnati, *l.2.& 3. C. ſi reus.vel accuſ. mort. l. defuncto,de pub,iud.l. ex iudiciorum, de accuſ.* abolitio, indulgentia, reſtitutio & gratia (vt vocant) ſeu remiſſio à ſummo Principe facta,

A *infr.& C.ſentent. paſſ. reſtitut. tot. tit. de abolit. vide Chaſſ.conſuet. Burgund.tit.des iuſtices, §.5. verb. s'il n'a grace. vide Tiraq. de pœn. n.9.10.11.12.* (quanquam eadem poteſtatẽ Duces & Barones quoque vſurpent: *Cyn.in l.ſeruos, in fin.C.de vi public. Tiraqu. de pœn.*

B *n.12, in proœm.*) item præſcriptio 20. annorum, quæ pœnis omnibus temporalibus, non etiam ſpiritualibus, *Specul.de ſentent.§.quoniam, n.9.* præſcribit, & officium, *Bald.in l. 1. nu. 2. & 3. de his qui ſunt ſui, vel alien. iur. Vbi tamen contrarium concludere videtur,* iu-

C dicis atque accuſationes excludit, *l.querela, 12.C.de falſ. Boerius deciſ,26.cum hac quæſtio, part.1.vide Spec.ſen.§.quoniam, n.9.* regulariter omnes, niſi cum certæ breuioribus ſpatijs ſunt circumſcriptæ, vt iniuriarum, *l.ſi nõ conuicij, C.de iniur.* adulterij quæſtio, *vid.*

D *l.adult.5.C.de adult.*&c. Quin etſi præſcriptio non ſit completa, tamen diuturnitas temporis pœnã ſolet alleuare ac mitigare, *gl. & Dd in l. ſi diutino, 25. h.t. & in l. querela, C.de falſ.Tiraqu. de pœn. cauſ.29.* vt & ira, *l.3. ff. de diuort. l.ſi non conuicij,C.de iniur.l.vnica,*

E *C.ſi quis Imp. maled. vide Dec. & Dd. in l quicquid, de regul. iuris, Tiraq.de pœn. cauſ.1.*dolor, *l. aut facta,§.cauſa,de pœn.l.marit.§.lex Iul.de adult,*furor.*l. diuus, de off. praeſ 1. infans, de ſicar.* etiam poſt commiſſum ſuperueniens, *Baldus,Alc.Iaſ.in l. furioſum, C. qui teſt.*

teſt. fac. & l. humanitatis, vbi Aretin. C. de impub. & aliis ſub. Hipp. in l. 1. de ſicar. ebrietas, l. omne delictum, §. per vinum, de re milit. ca. ſane, cap. inebriauerunt, 15. q. 4. Bald. in c. à crapula, de vit. & ho. cler. vide late Tiraq. de pœn. cauſ. 6. ætas, l. auxilium. de min. l. 1. §. impubes, de S.C. Claud. l. fere, de reg. iur. etiam ſenilis, l. ſi quis in graui, §. ignoſcitur, de S.C. Syll. l. 2. de term. mot. c. tanta, 86. diſt. c. tanta, 1. q. 7. gl. & Dd. in l. quid ergo, §. pen. de his qui not. infa. l. etſi, C. eo. Gen. de pœn. Tiraq. de pœn. cauſ. 8. ſexus, l. ſacrilegij, 6. ad l. Iul. pecul. c. ſicut, de homicid. c. ſi adult. §. ſtuprũ, §. fratres, de adult. c. indignantur, 32. q. 6. l. quiſquis, §. ad fil. C. ad l. Iul. maieſt. Bald. in l. quicunque, C. de ſeru. fugit. Tiraq. cauſ. 9. imperitia l. deſertorem, §. ſi plures, de re milit. l. qui cum vno, §. vlt. eo. tit. Bart. in rub. C. qui admitt. Rom. conſ. 228. 251. Bal. & Iaſ. in l. 1. C. de ſumm. Trin. Tiraq. de pœn. cauſ. 10. & late cauſ. 44. ruſticitas, l. ſiquis, 8. de iuriſd. l. 2. ſi quis, in ius voc. ignorantia iuris, gloſſ. in l. plagij, C. ad l. Flau. de plagiar. vide Iaſ. & Dd. in l. 1. de leg. Tiraq. cau. 11. & facti, l. 1. §. diuus, de ſicar. l. abſentem, §. vlt. de pœn. l. Metrodorum, l. reſpiciendum, §. delinquunt. de pœn. l. 3. §. ſed enim. l. ſi fortuito, de incend. ruin. Tiraq. cauſ. 13. culpa etiam lata, l. 1. §. 1. l. in lege de ſicar. Anch. conſ. 288. Iaſ. in l. 1. de leg. Tiraq. cauſ. 14. 41. dolus minor, Bald. Salic. l. etſi,

A C. ex quibus cauſ. infam. Alex. cõſ. 144. poſt redditum, li. 2. & conſ. 160. viſis lib. 7. per l. 1. C. de falſ. monet. Tiraq. cauſ. 15. affectio cõſanguinitatis, l. 2. de recep. l. 1. C. de his, qui latro. Tiraq. cau. 20. pœnitentia, Hipp. in l. qui falſam de falſ. Tiraq. cauſ. 28. ſpontanea cõ-

B feſſio. l. 1. C. ne tut. vel cur. vecti. Auth. ſed nouo, C. de pœn. iud. ca. vl. de fur. l. edict. de iur. fiſc. Tiraq. cauſ. 30. ſuique indicatio, l. edicta de iure fiſc. l. 3. de alie. iud. l. in eos, de cuſtod. reo Tiraq. cauſ. 30. n. 2. dignitas, l. ſacrilegij ad l. Iul. pec.

C l. vlt. de incend. l. annonam, l. vlt de ſepult. vio. l. 1. de abig. Tiraq. cauſ. 31. nobilitas, ſecundum tamen, l. quædam, de pœn. & diſtinctionem, Tiraq. cauſ. 31. num. 18. cum ſeq. paupertas, l. illicitas, §. vltim. de off. praſid. Tiraq. cauſ. 32. neceſſitas famis, c. ſi quis propter, de fur. cap.

D quoniam, de ſimo. Tiraqu. cauſ. 33. iuſſum domini aut ſuperioris, l. ſeruos, vbi Bald. C. ad l. Iul. de vi pub. l. 2. de ſepul. viol. l. vnic. C. ſi rect. prouin. vbi glo. Tiraq. cauſ. 34. 35. metus, c. ſacris, de his quæ vi. met. cauſ. Bal. in §. iniuria, verb. furtum, de pac. iur. fir. Tiraq. cauſ.

E 36. euentus non inſecutus, l. 1. de extr. crim. Dd. l. ſi quis non dicam, C. de epiſcopis, & clericis, vide late Tiraq. cauſ. 37. 38. 39. 40. ſcandalum publicum, l. qui cædem, de ſicar. Tiraq. cauſ. 46. conſuetudo, gl. & Dd. in c. venerabilis, verb. migraſſe, de conſuetud. Tiraqu. cauſ. 42. multitudo, c. vlt. de tranſact. c.

latores : de cler. ext. Tiraqu. cauſ. A
47. merita publica, *l. non omnes, 5.*
§. vlt. de re milit. l. 2. §. poſtea, de
orig. iur. Tiraq. cauſ. 49. inſigne
artificium, *l. ad beſtias, de pœn.*
Tiraq. cauſ. 50. vita ante bene
acta, *l. non omnes 5. in princip. de re*
milit. Alex. conſ. 121. *viſo, lib.* 7.
Tiraqu. cauſ. 51. officium, *Tiraq.* B
cauſ. 58. *l. tres tutores, vbi gloſſ. de*
adminiſt. tut. reſtitutio, *Tiraqu.*
cauſa 60 *per l. qui ea, de fur. l. quis*
ſit. § 1. *de ædilit. edict.* mutua com-
penſatio ; *l. viro , ſolut. matrim.*
gloſſ. Bart. in l. 1. *§. cum arietes, ſi*
quadrup. pau. Tiraquell. cauſ. 62.
& ſi quæ ſunt cauſæ ſimiles : *vide* C
de his Tiraquell. in d. l. elegantiſſ.
tract. de pœn. quibus deficientibus
conſtat iudicem pœnam lege, cō-
ſuetudine , vel ſtatuto definitam
tollere, alterare, aut mitigare non
poſſe *l.* 1. *§.* 1. *ad S.C. Turpil. l. ſer-*
uos 8. *C. ad l. Iul. de vi pub. c. de*
cauſ. de off. deleg. c. licet, de pœn. l. D
ſi quis reum, de cuſtod. reor. l. ſæ-
cularij. de ex. crim. non poterit, 65.
de furt. l. ordine , 16. *ad municip.*
Tiraq. latè de pœn. in princ.

De bonis damnatorum. Tit. XX. C. 9. 49.

1 *Continuatio.*
2 *Qui , quorum bona , quando, ex qua cauſa confiſcentur.*
3 *Forma publicationis.*
4 *De iure pannicularium, & explicatio l. pœn.*
5 *Liberis damnatorum quid debentur.*
6 *Quid hodie circa publicationem ſeruetur.*

ADnectitur † grauioribus pœ- 1
nis publicatio bonorum; vt
omnes animi & corporis crucia-
tus, Cicer. *in Cat.* teſte, etiam ege-
B ſtas ac mendicitas conſequatur.
Bona † autem publicantur, id eſt, 2
rediguntur in fiſcum publicum, à
Magiſtratu ſummę poteſtatis, *l. v-*
nic. C. ne ſine iuſſ. Princ. cum autē
vita adimitur , aut libertas , ac ci-
uitas; *l.* 3. *inf. de interd. & rel.* vt in
deportatione, *l.* 1. *in princ. h. t.* nam
C qui ciuitatem non amittunt, vt re-
legati, bona retinent, *l.* 1. *§. relega-*
torum, §. ad tempus, inf. de interd.
& releg. Non tamē ſtatim vt quis
in carcerem ductus eſt ſpoliari de-
bet ; ſed poſt condemnationem: *l.*
2. *hoc ti.* nam ante reus etiam alie-
nare poteſt , *l. poſt contractum , de*
D *donat.* Etſi † autem in publica- 3
tione diligens omnium bonorum
facienda eſt inquiſitio & annota-
tio: tamen in eam pannicularia
non veniunt. Pannicularia † au- 4
tem à panniculis dicta ſunt , hoc
eſt, ſordidis & vilibus pannis, qui-
bus plerumque rei induebantur &
E quod opus erat pecuniæ in quoti-
dianum vſum geſtabant, vnde &
pānoſi appellatio. Vlpian. *l. diuus,*
6. *h. t.* Pannicularia inquit, ſunt ea
quę in cuſtodiam acceptus ſecum
attulit ſpolia, quibus indutus quis
eſt, cùm ad ſupplicium ducitur ;
vt & ipſa appellatio oſtendit. Ita-
que

que panniculariſ cauſa, quemadmodum intelligi debeat, ex ipſo nomine apparet. Non enim bona damnatorum pannicularia ſignificare, probe quis dixerit: neque ſi zonam (quia circumferri maioris ſummæ pecuniæ ſolent: *Gell. lib.17.cap.* 12. vnde prouerbium, Zonam perdidit) circa ſe reus habuerit, protinus aliquis ex Magiſtratu aut apparitoribus ſibi vendicare, ſed in fiſcum redigere debebit? ſed veſtem qua is fuerit indutus, aut nummulos in vetralem, ſiue, vt alij legunt, ventralem aut lateralem, *vide Ruſſar. hic ad l.diuus.*6.(ſacculi genus id eſt)quos victus ſui cauſa in promptu habuerit, aut leues annulos, id eſt, qui valorem non excedunt aureorum quinque: ex quo æſtimatio furtorum quinque aureos excedentium, de qua ſupra dictũ eſt, ſumpta videri poteſt. Hæc itaque pannicularia ſunt, & retineri poſſunt. Sed ſi quis gemma magni pretij in digito, aut chirographum magnæ ſummæ in ſinu habuerit, nullo iure iſtud in pannicularia ratione tenebitur: ſed in fiſcum referendum eſt. Pannicularia autem nec ſpiculatores, neque optiones, id eſt, optati & allecti ad cuſtodiam captiuorum agendam. *Buda.in l.fin.de iur.immun.vid.Cuiac.lib.* 6.*c.* 33. commentar.enſes, h.e. Præfecti carceris, qui nomina captiuorum in commentarios referunt, *l.* 4. *de cuſtod. reo.* vendicare debent: ſed

A ad ea ſeruanda ſunt, quæ iure præſidum ſunt eroganda; vt eſt, charitatiuũ quibuſdam officialibus ſubſcribere, id eſt, donatiuum aliquod, ſeu χαριςήριον officialib. in charta, nomine geſtæ bene rei aut pro honorario cartarum ſeu

B ſcriptionnm, *vide Cuiac.lib.4.cap.* 18.*& lib.6.cap.* 23. ſubſcribendo petito ab his in libellis ſalario definire atque aſſignare: aut ad aliã officij neceſſitatem erogare. Plerique tamen præſidum etiam inde corraſas pecunias ad fiſcum tranſmiſerunt: quod perquam nimiæ

C diligentiæ eſt: cum ſufficiat ſi quis non in vſus proprios verterit, ſed vtilitatem officij patiatur deſeruire *l.pen.h.t.* Et hæc obtinent, ſi liberos damnatus non habeat. Nam

5 † ijs dimidia bonorum pars cedere debet; *l.1.l.fin.h.t.l.fin. C. eod.* vt & parenti peculium, *l.3.C.eodẽ,*

D & patrono id quod habiturus eſſet; ſi libertus in quem eſt animaduerſum ſua morte deceſſiſſet, *l.fin.§.1.h.t.*

6 ¶ Sed nouiſſimo iure bona nõ publicantur, ſi exiſtant agnati ad tertium vſque gradum: excepto lęſę maieſtatis crimine, *d. Authen.*

E *bona damnatorum,l.ſi quis,C.ad l. Iul. maieſt. vid. ord. Imp.* quod & olim in antiqua Rep. obtinuiſſe videtur: *Cicer. de Inuent.lib.2.cap.* 11. *& ad Heren.* hodieque apud Sax. plerumque ſeruatur, at contra apud Gallos, *Qui confiſque le corps confiſque les biens: vid. Chaſſ. Boer. & alios in conſ. Burgũd. &*

Gall. tit. de confiſcat. quod accipiẽ-
dum eſt de bonis damnatorum
proprijs, non alienis, quæ domi-
no reddenda ſunt: *l. interdum, §.
qui furem vbi Bart. de furt. §. opor-
tet. in Authent. vt iud. ſine ſuff. §.
illud, in Autent. vt bon. l. ſi ab eod.
de calum. Bald. in l. 3. C. de condit.
ob tur. cauſ. vide Landt. lib. 2. artic.
3. & art. 25. & 26. vbi gloſſ. vide
latè Chaſſ. in conſuet. Burgund. de
confiſcat. §. 2.* item de allodialibus,
non feudalibus: *Bart. & Doctores
in l. finita, §. ſi de vectigalibus, vbi
Dd. de dam. inf. Iacob. in tra. feud.
verb. dictique vaſalli, nu. 61. 63.
Curt. in eod. tractat. 5. part. quæſt
vltim. num. 15. Zaſ. part.* 10 niſi
ob Feloniam: aut quando in vni-
uerſitate velut pars territorij pu-
blicantur: *Iaſon, in l. ſerui, §. La-
beo. nu. 9. de leg. 1. Landt, artic. 38.
lib. 1. tot. tit. in quibus cauſ. feud.
amitt. & quæ fuit pri. cauſ. benef.
amit. cum ſimil. vbi dixi.* neque
in ijs quæ ante damnationem al-
teri quæſita, *vide Dd. in l. poſt. con-
tractum, de donat. in l. Gallus, §. &
quid ſi tantum, de lib. & poſt. fac.
l. vltim. de præſt. cũ ſimil.* vel poſt
eam reo acquiſita ſunt: *l. ſi man-
dauero, 22. §. is cuius mandat.* qui-
bus deportati atque alij pœnæ ſer-
ui ad vitam vtuntur, *l. 1. C. de hæ-
red. inſtitut. vbi Dd.* morientes,
quia hæredem haberẽ nequeunt,
fiſcum locupletant: *l. 2. C. de bon.
proſcr.* relegati vero, & qui liber-
tatem ac bona retinent, integre
perfruuntur, ſic vt & ad hæredem

A ea tranſmittant, quem habere
poſſunt: *ad l. ſi mandauero, Cuiac.
obſeru. lib. 6. cap. 23.* id quod vo-
luit Paulus, *l. vlt. §. vltim. h. t.* cuius
reſponſum, vt alia nonnulla, ad
hunc titulum deſideratur, *l. 8. 9.
10. 11. h. t. vt ex Baſilico, h. t. appa-
ret. vide Cuiac. obſer. lib. 6. c. 23.*

B

De bonis eorum qui ante ſententiam vel mortem ſibi conſciuerunt, vel accuſatorem corruperunt. Titulus XXI. C. 9. 50.

1 *Summa tituli.*
C 2 *Explicatio l. 2.*
3 *Explicatio l. fin.*

PRo† confeſſis & illi habentur,
eorumque bona perinde ac 1
damnatorum publicantur, qui an-
te ſententiam, poſt accuſationem,
tamen inſtitutum, vel cum in ſce-
D lere ſunt deprehenſi, *l. in fraudẽ,
45. §. 2. & 3. de iur. fiſc. l. vlt. & tot.
h. t. l. 1. & 2. C. eod.* aut ſibi ipſi
mortem conſciuerunt: (videtur
enim conſcientiæ metu id feciſſe:
d. l. vl. §. 1.) ſi tamen eo crimine
E innexi fuerint, vt conuicti bonis
carent, *d. l. vlt. §. idem ſcripſit,* aut
corrupto aduerſario obierint d. ẽ,
l. 1. & 2. h. t. Qui enim paciſcitur,
de delicto confiteri videtur; *l. 5.
his qui not. inf.* nedum ille qui cor-
rupit aduerſarium, vt eius præ-
uaricatione abſoluatur, confeſſus
videri debet: Quare † eos qui à 2
latronibus inter conſcios nomi-

nati corruptis accuſatoribus diem obierint, (cum conſcij leuius puniri ſoleãt quam latrones qui nec ipſi capitali ſupplicio afficiuntur, niſi ſint famoſi; *l. capitalium, 28. & graſſatores, ſup. de pœn.*) vt confeſſos de crimine, non relinquere (iuſtam ſcilicet, & præſumptiue, detentionem hæredibus, rationis eſt, *l. 2. hoc tit. vide Cuiac. lib. 6. c. 24. qui negatiue legit, rationis non eſt*. nam hæredes ſuſcipere cauſam poſſe, poſtea dicetur. Cæterùm in capitalibus, vbi vita in diſcrimen vocatur, licet ſanguinem ſuum, paciſcendo, & qualitercunque redimere, *l. 1. hoc tit. l. transfigere. C. de tranſ.* Quanquam

3 † autem qui poſt accuſationem mortem ſibi conſciſcit, & qui ſuper iudicio non capitali paciſcitur, videatur crimen fateri, tamen ea præſumptio contraria probatione poteſt tolli, *l. continuus, 137. §. cum ita de verbor. obligat.* Quare ſi hæredes velint cauſam ſuſcipere audiendi ſunt *l. fin. §. fin h. t. l. eius, de iur. fiſc. vide Cuiac. lib. 6. c. 24.* qui ſi probent, ex alia cauſa mortem conſcitam, puta tædio vitæ, impatientia, *d. l. fin. §. idem*, &c. aut defunctum innocentem fuiſſe, neque conſcientiæ metu depectum eſſe, bona non erunt, publicanda: *l. 2. C. qui teſt. fac.* ſicuti D. Pius Taurino reſcripſit: ſi parati ſint hæredes defenſionẽ ſuſcipere, bona non eſſe publicanda, niſi de crimine fuerit probatum, *d. l. fin. §. fin. h. t.* Probatum

A autem de crimine hoc caſu intelligitur cùm hæredes præſumptionem iuris ex morte conſcita captã (quod enim illicite fit, malo animo præſumitur f. ctum, *l. 1. C. vnde vi, l. ſi non conuicij, C. de iniur.*) contrarijs documentis refellere non poſſunt, *d. l. fin. §. 1. iunc. §. ſi.*

B *in verb. innocentem defunctum oſtendi*. Attamen incarceratum non ſibi manũ intuliſſe, ſed aliunde & culpa cuſtodum mortem oblatam eſſe præſumptio eſt, *gloſſ. in l. omnia, 32. §. ſpecies, verb. nec dolo, de legat. 2. l. pen. C. de cuſt. reor. Angel. in tract. malef. verb. carce-*

C *rari iuſſit. Par. de Put. in tract. ſynd. verb. an poteſtas*, quæ & ipſa preſumptio hæredes improbando alleuat: donec Magiſtratus & cuſtodes ſeſe purgent: qua purgatione facta, luere nõ debet ſi quid atrocius in ſe captiuus ſtatuerit, *Bald. in l. quemadmodum, 9. §. Ma-*

D *giſtratus n. 4. ad l. Aquil.* Atque hæc quidem iſto iure rationem habent. Nono quia Iuſtin. bonorum publicationem in damnatis ſuſtulit: *Auth. bon. C. de bon. dam.* videtur multo magis eam in bonis iſtorum, qui ſibi deſperatione

E aliqua & diabolorum homicidarum inſtinctu vim intulerunt, ceſſare oportere. *Ord. Imper. c. 133. Schneid. §. iuris præcepta, n. 6. Inſti. de iur. nat.* Atque ita apud nos Saxon. memini iudicatum, *ex art. 31. lib. 2. Schneid. præall. lo. vbi dixi.*

De Interdictis, & relegatis, & deportatis. Tit. XXII.

1 *Continuatio: & relegatos ciuitatem retinere.*
2 *Diuiſio exiliorum.*
3 *Forma relegandi.*
4 *Forma deportandi.*

1 SEd † publicatio bonorum ceſſat in interdictis & relegatis: *l.1.h.t.* qui ciuitatem Roman. & per conſequens ius teſtandi retinent *l.4.l.relegatorum, 7.§.ſine. h.t.* Interdicti & relegati ab exulibus diſtant, Exilium enim proprie aquæ & ignis interdictionem ſignificat: *Cicer. ad Heren. lib. 2: Tac.lib.1.Cuiac.lib.6.c.25.* cuius in locum hodie ſucceſſit deportatio, quãquam ἐν πλάτει omnes
2 relegati, exules dicantur. Quo † ſenſu, exilium triplex eſſe vult Marc.*l.5.h.t.* aut enim eſt certorum locorum interdictio, quæ & lata fuga appellatur, vt cum alicui patria interdicitur, is enim extra patriam vbiuis gentium excepta vrbe Roma, quæ & ipſa communis patria eſt, commorari poteſt, *l.relegatorum, 7.§.conſtitutum, hoc tit.* aut omnibus locis præter vnũ interdicitur, aut eſt inſulæ vinculum, id eſt, relegatio in inſulam. Relegare autem in eam inſulam Magiſtratus poteſt quæ ſub ſe eſt, & non in aliam: ſicuti interdicere ea prouincia quam regit, poteſt,

A alia non poteſt, *d.l.7.§.ſunt, & §. interdicere.* Relegatio † autem 3
aut ſi ad tempus, quo caſu bona adimi nequeunt: *d.l.7.hac eſt,* aut in perpetuum, & tũc pars bonorũ expreſſim (nam tacite non ſequitur relegationem, velut deportationem, publicatio) adimi poteſt,
B *l.4.h.t.l. deportatorum, C. de pœn. vide omnino Cuiac. d.c.25.* Aliud
autem † eſt in inſulam deportare, 4
quam relegare, *l.eius, 8. de teſtam.* nã deportatio ius ciuitatis & bona adimit, *l.deportatorũ 8.C de pœn.l.6.hoc tit.* ideoque ne præſidib. quidem prouinciarum licet in incõ-
C ſulto Principe pœnam hanc irrogare, *d.l.6.* Quod autem de relegatis ſeu interdictis diximus, id multo magis in leuioribus pœnis obtinet, vt nimirum ceſſet publicatio, *d.l.6.§.penul.l.2.§.de bon. dam.Cyn in fi.Iaſ.n.4.in l.1. C. de hæred. inſtit.* verbi gratia: Si ali-
D quibus ordine, aut aliquo honore aut negatione interdicatur: nam muneribus non interdicitur, ne pœna immunitatem tribuat, *d.l. penult.* Multum igitur intereſt inter exilium ſeu deportationem, & relegationem: vt etiam exponitur
E à Baſil.lib.60. cap.54. Illa ciuitatem adimit, *l. quidam, 17. de pœnis, l.3 l.6.h.t.l.1.C de hære.inſt. l. qui cum, 14.§.1. de bon. libert. §. cum autem, Inſtit. quib. mod. ius patr.poteſt.* & bona, *l. deportatorũ, 8.C.de pœn.l.tutelas.de cap. dimin. l.de bonis, 6.C.de bon.dam.l. bona, 39.de iure fiſci, l. ea, 98. vbi Dec.*

Cag.

Cag. & Dd. de reg. iur. eoque ſupplicium capitale eſt, *l. 9. in princ. ſi quis caut.* quod morti comparatur: *d. l. 9. l. 4. qui ſatiſd. cogant. l. 1. §. penult. de bon. poſſeſſ. contra tab.* Relegatio verò neque bona: *l. deportatorum, 8. C. de pœn. l. ſi. ſine, 33. §. fin. de adminiſt. tut.* neque ciuitatis vllum ius aufert: *l. 3. & 7. h. t.* quia caput ciuitati non eximit: *l. qui cum, 14. §. 1. de bon. lib.* Quare & Ouidius ſe non exulem, ſed relegatum eſſe defendit: Nempe relegatus, non exul dicor, &c. ſed tantum infamiam, irrogat, *l. capitalium, 28. in princ. verſ. cætera, ſupra de pœn.* quandiu ea decreta eſt: *l. 4. C. ex quibus cauſ. infam.* idque operatur, vt niſi quis relegatione pareat, alibi deprehenſus deportari poſſit: *l. 4. de pœn.* Porrò deportationis in locum hodie apud Saxo. ſucceſſit fuſtigatione cum relegatione perpetua: quæ tamen non adimit bona, vt nec aliæ pœnæ capitales, vt ſuprà eſt expoſitum: *ad tit. de bon. damnat.* Vtrum autem banniti noſtri temporis adæquentur deportatis an relegatis, *vide apud gl. & Dd. §. relegati, Inſtit. quib. mod. ius patr. pot ſol. Alex. & Dd. l. 1. C. de hæred. inſtit. l. ex fact. 17. §. ex facto, ad Trebel. & remiſſiue, Cag. d. l. eã. 8. 9. n. 11.*

De ſententiam paſſis & reſtitutis. Tit. XXIII. C. 9. 51.

1 *Continuatio.*
2 *Quid inſit reſtitutioni.*
3 *Quid liberationi & indulgentiæ.*

SEd † pœnæ ſæpenumero, aut viuis aut defunctis remittuntur. 1 Viuis quidem, † cum damnati 2 in integrum aut à lege, *l. de ambitu, Cuiac. lib. 7. cap. 28.* aut à ſummo Principe, (nec enim inferiores eiuſmodi poteſtatem habent, *l. 4. de pœn. l. 1. §. fin. de quæſt. Bart. in l. 5. de quæſt. Bald. in l. ſeruos, C. de vi public.*) reſtituuntur: quo caſu bona, famam, honores recuperant, *l. 1. h. t. d. l. 1. l. antepen. C. eod.* aut † indulgentia Principis liberantur 3 à pœna: qua indulgentia remiſſio pœnæ, *vide l. antepenult. C. eo. Chaſſ. in conſuet.* Burgund. *Rubr. 1. de inſtit. §. 5. verſ. s'il n'a grace, nu. 7.* non autem reſtitutio bonorum & exiſtimationis intelligitur facta, *l. fruſtra, l. ſi pater, l. generalis, l. tutor, c. cum patrem, l. ſi ademptis, l. ſi in inſulam, C. eo.* niſi Princeps aliter determinarit: *l. ſi debitor, C. eod. l. 2. & 4. hoc tit.* Qua in re illud quæri ſolet, an ad bona alij tertio quæſita, & ad fructus interea perceptos, reſtitutus debeat videri: Communis diſtinctio eſt vt reſtitutio gratiæ ad neutrũ horam trahantur: *gloſ. Bart. & Dd. præſertim Iaſ. n. 70. in l. Gallus, § & quid ſi tantum. de liber. & poſth.* reſtitutio autem iuſtitiæ & priſtini ſtatus, in integrum reſtituat eam quo ad fructus *vide ſupra de minor. & in l. videamus, §.*

in

in Fauiana, de vſur. cap. grauis, de reſtit. ſpol. Rom. conſ. 454. *Chaſſan. in conſuetud. Burgund. Rubr. de feud.* §. 2. *in princ. nu.* 20. quam quo ad bona in tertium a fiſco alienata: *Iaſ. in d. l. Gallus,* §. *& quid ſi tantum, nu* 73 *per l.* 1. §. *fi. de quæſt. l. quod ſi minor,* §. *Scæuola, de minor.* Quæ tamen tertius pro iure dominij conſumpſit, imminuit, bona fide donauit, ea exigi fuerit iniquum, cum ne à bonæ quidem fidei poſſeſſoribus debeantur: *vide ſupra, de petit. hær.* maximeque id obtinere debet in iuriſdictionibus & Baronijs tertio conceſſis: ne videlicet reſtitutione facta, cōceſſiones, iudicia, inueſtituræ eorũ qui illiuſmodi territorijs præfuerunt, cum multorum incommodo annihilentur: *vide l. Barbarius, vbi Dd. præſertim, Iaſ. nu.* 60. *cum ſeqq. de off. præt.*

De cadaueribus punitorum. Tit. XXIV.

IN mortuis ex pœna, id humanitatis cauſa inductum eſt, vt cadauera cognatis non denegentur. Atque hoc Verri in probris objicit Cicero, *in Verrem.* quod ſepulturam punitorum denegare aut diuendere ſit ſolitus. Hodie tamen cadauera punitorum non aliter ſepeliuntur, quam ſi fuerit petitum ac permiſſum à Principe: qui nonnunquam non permittit, maximè maieſtatis cauſa damnatorum: ſicuti etiam nunc ſuſpen-

A ſorum cadauera non ſepeliri: ſed ad exemplum in furca relinqui cernimus: *gloſſ. l. andt. lib.* 1. *art.* 55 *l. capitalium,* 28. §. *famoſis, de pœn. Paris de Put. in tract. ſynd. verb. mortis, cap.* 1. *nu.* 3. *& verb. furcarum erectio, n.* 1. *contra legẽ Moyſi Deut.* 21. *in fin. vide omnino* B *Couarr. var. reſol. lib.* 2. *c.* 1. *n.* 11. & antiquiſſimum id eſſe comparet, *ex Gen. c.* 40. 19. etiamſi poſt in lege vetuerit Dominus poſt Solis occaſum manere in cruce: *Deut.* 21. 23. ſuſpenſos: & quamlibet nocentibus non denegari ſepulturæ ius humanum & ſanctum eſſe C dicit lex Græca 9. Cod. de hæret. quam reſtituit Cuiac. obſeru. 12. cap. 30 In reliquis igitur, non modo cognatis, ſed etiam quibuſcunque petentibus ad ſepulturam corpora danda ſunt: *l. vlt. h. t. vide Bald. in c.* 1. §. *iniur. de pace iur. fir. Chaſſ. in conſuet. Burgund. Rubr.* 2. D §. 1. *verb. il confiſque, n.* 8. *qui dicunt iudicem peccare mortaliter, ſi de neget.* in quibus ſæuiri, & executio poſt mortem fieri: *Bald. in l. ſi ſororem,* 10 *in fin. C. de his quibus vt indig. Gundiſſ. tract. de hæret. q.* 22. *n.* 4. *Dec. in l. pupillum,* 111. §. *in hæred. n.* 2. *de reg. iur. Iaſ.* E Bald. *Ang. & Dd. in l.* 2. *C. qui teſt. fac. Hipp. in l. vlt. de quæſt. Boſſ. in pract. crim. de exec. ſent. n.* 18. *fac. l.* 1. §. *quoties, vbi Imol. de iniur. & in l. defunct. vbi etiam Ang. ſup. de pub. iud.* arreſtatio, *tot. tit. in Auth. vt defunct. ſeu corp. &* §. *meminimus, in Auth. vt cum de appell. cog.*

l. ſi

l. ſi quis ſepulchrum §. hoc edictum. de relig. exhumatio, niſi ob atrox ſcelus, permitti non debet: *l. vlt. vbi Bart. & Dd. de ſepulc. viol. Innocent. in c. certificari, 9. de ſepul. l. oſſa: vbi Bald. de relig. & in l. principaliter, C. de lib. cauſ.* Ad anatomen tamen cadauera punitorum, medicis concedi ſolent: *Bart. quãuis non decidit, in l. vlt. h. t. Chaſſ. in conſuet. Burg. Rubr. 2. §. 1. verb. il confiſque n. 8. Aran. in c. 2. in fin. de for. Dec. n. 17. Curt. n. 38. Valaſ. n. 17. Sapia. n. 11. in l. imperium, de* A *iuriſd. omn. iud. Iul. Clar. lib. 5. §. vlt. q. vlt. Anton. Gomez. reſol. lib. 3. cap. 14. & vlt.* ex ſola ſcilicet Principis, non etiam inferioris authoritate. Cæterùm qui priuata hæc temeritate violant, arbitrarie puniuntur, pro qualitate delicti. Nam; verbi gratia, qui ſuſpen- B ſo cadaueri digitos abſcindit ad vſum furti, incantationis, &c. hic proculdubio grauius coercendus erit, quam qui corpus eiuſmodi ad ſalutarem medicinam vel anatomen ſubtrahit, &c.

DIGEST. LIB. XLIX.

DE APPELLATIONIBVS ET RELATIONIBUS Titulus I. C. 7. 62.

1 *Continuatio.*
2 *Appellare quid ſignificet.*
3 *Quid ſit appellatio.*
4 *Quid referre & relatio.*
5 *Species appellationum.*
6 *Cauſa efficiens: vnde introducta appellatio.*
7 *Qui appellare poſſint.*
8 *Materia: à quibus ſententijs & actibus tam iudicialibus quam extraiudicialibus poſſit appellari.*
9 *Forma: quomodo inſtituenda appellationes.*
10 *Finis & effectus.*
11 *De pœna temere appellantium.*
12 *De relationibus.*

C ABſolutis † iudicij omnibus, tam pecuniarijs, quam criminalibus: conſequens eſt, vt de appellationibus diſpiciamus: quæ vltimo loco in iuriſdictione omni interponi ſolent, vt aut iniquitatem aut imperitiam D iudicantium corrigant. *l. 1. hoc tit.* 1

¶ Appellare varia ſignificat. Appellari enim debitor dicitur, qui de ſolutione interpellatur: *l. fideiuſſor, 16. §. fi. de fideiuſſor.* & puella, cuius attentatur pudicitia, *l. item. 15. §. ſi quis virgines, 17. de* E *iniur.* Sed in iure proprie appellare eum dicimus, qui auxilium 2

à ſu-

à ſuperiore, aduerſus alterius Magiſtratus iniuriam implorat, *l.* 1. *circa fin. ex quibus cauſis maior*. Quare appellare ſimpliciter ij dicuntur, qui ab inferioris iudicis ſententia, tanquam iniuſta, ad ſu-
3 periorem prouocant, obtinendi iuris ſui gratia. Eſt igitur † appellatio, ab inferiore iudice ad ſuperiorem gradatim facta prouocatio; vt is cauſam antea quidem cognitam, ſed, vt appellans intendit, iniuſte definitam, denuo cognoſcat, & ſententiam prius latam in melius reformet.

4 ¶ Referre inter alia ſignificat idem quod denuo agere, vel iterare, aut renouare aliquid: quo ſignificatu Teren. in Hecyr. referre comœdiam, & Cicer. lib. 3. de Orator. referre myſteria dixit. Hinc referre rem iudicatam, eſt retractandam cognitioni alterius ſubjicere: quod modo Cic. vſurpat in Orat. pro domo ſua, nec multum in hac ſignificatione abeſt à verbo appellandi. Crebrius tamen referre pro eo accipitur, quod eſt in deliberationem proponere vt Cicer. ſæpiſſime, referre ad Senatum dicit, pro eo quod eſt proponere Senatui rem deliberandam cõſultandamque, hinc relatio in iure proprie eſt remiſſio cauſæ ad ſuperiorem: cum videlicet ſuper re dubia ſuperior, puta Princeps conſulitur, & quid ſeruari in iudicando velit, interrogatur, *l.* 1. §. 1. *tot. tit. C. de relat. c. inſinuaſti, ext. eo.* Quare idem in A inſcriptione huius tituli ſignificat relatio. quod in eodem titul. Cod. conſultatio, hæc enim ſynonyma ſunt, & promiſcue vſurpantur: *l.* 1. *in verb. conſultationis, & verb. relatio, C. de relat.* Appellatio ſpecies imperij magis eſt, quam iuriſdictionis: *Iaſ. nu.* 24. B *Vall. n.* 243. *in l.* 3. *de iuriſdict.* quę vel iuſta, vel iniuſta, *l.* 13. 21. 24. *hoc tit.*

¶ Species appellationum Bartol. *hic in l.* 1. tres poſuit: interiudicialem, videlicet interpoſitam ab interlocutoria: iudicialẽ, à definitiua: & extra iudicialem. 5
C Alij *Bald. auth. de S. Georg. & Con. in rubr. ext. eo.* quatuor malunt: anteiudicialem, quæ fit ante litis conteſtationem, *c. ſignificante,* 34. *c. Rodolp.* 35. *de extr. de reſcrip.* intraiudicialem, quæ ante litem conteſtatã ante ſententiam facta, *de dilat.* iudicialem, à ſententia D diffinitiua: poſtiudicialem, quæ poſt rem iudicatam, ab executione, *l. ab executore,* 4 *h. t. l. ab executione, C. quor. app. rec. c. quo ad conſultationem, de re iud. c. nouit. ext. eo.* Sed hæc temporibus tantum differunt. Quare latius eſt duas tantum tradi ſpecies, vide-E licet iudicialem & extraiudicialem: quarum illa à ſententia, hæc ab actibus & decretis extraiudicialibus interponitur, *lege* 1. §. *ſolent, infr. quan. app.*

¶ Appellationis vſum in Rep. Rom. fuiſſe antiquiſſimum, argumento eſt hiſt. Horatij apud La- 6

nium lib. 1. Hic enim ob interfe- A ctam ſororem perduellionis à duumviris damnatus, ad populum prouocauit, & abſolutus eſt. Appellandi vſus, inquit Vlp. *l. 1. hoc tit.* quam ſit vetus, frequens, quamque neceſſarius, nemo eſt qui neſciat, quippe cum iniquitatem iudicantium vel imperitiam B corrigat. Quare apparet vſu magis quam certa aliqua lege appellationis beneficium eſſe inductũ, cum ratio cõmmunis poſtulet, oppreſſos aut iniquitate aut inſcitia iudicis, eſſe auxilio dignioris Magiſtratus ſubleuandos.

7 ¶ Appellare autem poſſunt, qui C condemnati ſunt, ſiue vnus, ſiue plures, *tot. tit. C. ſi vnus ex plur.* ſiue ſuo nomine, ſiue alieno, puta procuratorio, tutorio, &c. ſint damnati: *l tutor, 27. l. ab executore, 45. §. fin. hoc tit.* dum ne tamen ex contumacia, *l. 1. C. quor. app. non recip.* Sed & ij qui non D cõdemnati ſunt, dummodo eorũ interſit ſententiam retractari, recte appellant, *d. l. ab executore, §. alio, l. à ſententia, §. ſi hæres. l. ſi hæres, l. ſi proluſor, hoc t. l. 2 quan. app. ſit.* Qua ratione placuit, pro eo qui ad ſupplicium ducitur, quemuis prouocationem inter- E ponere poſſe: *l. non tantum. 6. hoc tit.* quaſi omnium inter ſit innocentes defendi, & hominem hominis beneficio affici, *l. ſeruis, §. de ſer. expor.* Hoc caſu excepto, externorum appellatio non admittitur, vt nec ſeruorum, qui perſonam ſtandi in iudicio legitimam non habet: *l. 1. C. de prec. Imp. off. l. vix certis de iud.* quare eorum nomine domini appellant: *l. ſerui, l. Lucius, l. creditor, hoc tit.* quamuis in filijsfamil. aliter obſeruetur, *l. ex conſenſu. §. filium, hoc tit.*

¶ Materia ex qua, vel à qua potius appellationes procedunt, ſunt ſententiæ definitiuæ, eæque validæ: nam à nullis & inualidis fruſtra appellatur, *tot. tit. C. quando prou. non eſt nec. & infr. qua ſent. ſine appell. reſ. l. ex conſenſu, 23. §. 1, l. ſi expreſſim, 19. h. t.* cum ipſo iure corruant: quamuis in dubio, nullitas appellationis, per alternatiuam coniungi poſſit. *Bart. & communiter Dd. in d. l. ſi expreſſim, Innoc. in c. cum dilecto, ex eo. fac. c. conſtitutus, 8. de in integr. reſtit.* Dixi de definitiua: nam ab interlocutoria iure ciuili non appellatur: *l. ante ſententiam, 2. infr. de app. rec.* vt nec à ſententia poſſeſſionis, quæ formam interlocutoriæ habet, cum momentanea ſit, & iniuria per eam facta poſſit in cauſa proprietatis citra appellationem emendari, *l. vnica. C. ſi de moment. poſ.* Eſt autem momentaria poſſeſſionis cauſa, indicium ſpoliationis, *l. momentaria, 8. C. vnde vi.* quod ſummarie & velut in momento expediri conſueuit, *d. l. momentaria, Maran. in Specul. aur. de app. n. 301.* nec eam cauſam omnia poſſeſſoria iudicia complecti ex eo intelligi poteſt, 8

quod

quod differre ab interdicto adipiſcendæ diſtinguatur, *l. fin. C. qui legit. perſo. ſtan. in iud.* & ſolummodo ad querelam violentię permiſiſſe, in qua curſim ſpoliatus ante omnia reſtituendus ſit, multis doceri poteſt, *tit. C. vnde vi, l. 1. C. vbi de poſſ. Symmac. li. epiſt. 1. c. 20.* Quare ab interlocutoria qua ſpoliatus ante omnia reſtituitur, non poteſt appellari: cũ quia eum reſtitui omnia æquum eſt, tum quod iudicio vel poſſeſſorio vel petitorio, interlocutoriæ iniquitas facillime corrigatur. A reliquis ſane ſententijs iudicij poſſeſſorij recte appellatur, quoniam definitiuæ ſunt, *gloſſ. 3. & Dd. in d. l. vnic. C. ſi de mo. poſſ.* Quamobrem & hodie, quia non ſummarie & per interlocutionẽ (vt olim) ſed plerumque iudicialiter & definitiue de ſpoliatione decernitur: ideo etiam in hoc iudicio poſſeſſorio, ſcil. quando momentaneũ non eſt prouocatio ſolet admitti. Quod ſi porrò talis iniuria per interlocutionem decreta ſit, quæ poſtmodum corrigi nequeat: vt quia perſonæ cohæret, puta ſi cõpedes, carcere, *vide Reinh. diff. pœn. 23 per art. 12. lib. 1.* quæſtiones ſint indictæ: hoc caſu etiam ab interlocutoria (nam tunc vim & ſpeciem definitiuæ obtinent) recte appellatur, *l. 2. vbi Bart. n. 14. infr. de appell. rec.* Sed hæc iure ciuili obtinent. Pontifices autem adeò ius appellationũ ampliarunt; vt ex eorum Decretalibus epiſtolis, à quolibet grauamine liceat prouocare, *c. 1. c. cum Romana, 5. de appell. in 6. cle. appellanti. 5. eod.* quod & apud Saxones obſeruatur. Illud etiam ſciendum, non modo à tota ſententia, verum etiam certis eius capitulis recte appellari, *l. etiam, 30. §. ex cauſa, de minor. gloſſ. in l. fin. ad verb. iudicatis, C. eod.* De ijs quæ extra iudicium fiunt, an appellatio inſtitui poſſit, diſtinctione explicandum eſt, nã quæ formam aut vim ſententiæ iudicialis habent, ab his verius eſt poſſe appellari: vt à primo, vel ſecundo decreto, *Bal in l. 2. nu. 15. & 16. C. de epiſc. audien.* ab executione, *l. ab executione, C. quor. appell.* conſultatione, *l. 1. §. 1. hoc tit. tot. tit. C. de relat.* iniqua interpretatione ſententiæ, facta ab eo qui ius dicere poteſt, *l. ab executore. hoc tit.* Denique aiunt noſtri, *Bart. n. 4. Ang. in l. fi. inf. de appell. recip.* quotieſcunque permiſſum eſt iudicis officium extra ordinem implorare, toties ab eius iniuſto decreto & actu illo extraiudiciali, appellationis beneficium eſſe concedendum, *l. 1. §. ſolent. inf. quan. app. ſit, c. cum ſit Romana, 5. extr. eod. gloſſ. in clem. 1. in verb. oneramus, de iure patro.* Alias extra iudicium non prouocatur, vt à ſententia arbitri: *l. 1. C. de rec. arb.* etiam ἐν πλάτει dici poteſt appellaſſe, qui petit rem ad arbitrium boni viri reduci. Sed hoc proprie appellare non eſt: *Dd. in d. l. 1. & 2. C. de arb. Bart. in l. 1. ff. eo. tit.*

tit.cano.7. c. dilecti, de arb. neque in eiuſmodi locum habent, quæ de appellationibus hic proponuntur, *Cano.in c.bona,51.& cap.cum ſit Romana.5 ext.eod.*

9 ¶ Iam de forma videamus. Appellatio ab inferiore ad ſuperiorem in proximo ordine, *c. dilecti, 66.ext. eod.* facienda eſt, *l. 1. §. ſi quis, l.Imperatore,h.t. c. Romana, de app. in 6.* vt à delegato ad ordinarium: *l. 1. §. vlt. inf. quis & à quo.* & alia exempla alibi recenſet Iuſtin.*l.præcipimus,l. 1. in offerendis, C. eod.* Poteſt autem prouocatio interponi ſtatim poſt ſententiam, apud acta illius iudicis qui pronunciauit: nam coram illo appellandum eſt, *gl.in c.ſuggeſtum, 15.ad verb.in vocem. de appell. & in c.appellatio,eod.lib. 6. text. in c. fin.de appel.* & non alibi, *cap. vt debitis, c. cum ſpeciale. c. fin. ext. eo.* niſi iudex A quo, copiam ſui non faciat, aut propter metum prouocari coram eo libere nequeat: *l. 2. & tot.tit.C.de his qui permet,c.fin. vbi Dd.ext. eod. vide Bart. & Iaſ. in l.de pupill.§.ſi quis ipſi Prætori, de oper.nou. nunc.* de quo vtile eſt proteſtari, *Bald.in d. l. 2. Bart. in d.l.de pupillo,§.ſi quis,Cano.in d. c. fin.* non tamen neceſſarium, *Iaſ. in d.§.quis n.2. Dec.n.13.Cag n. 9. & 10.in l.in omnibus,39. de regulis iuris, idem Dec. in c.fin. extr. eod.& conſ.356. in cauſa, n. 4. ex doct. Alex.in l.2. §. quod diximus, ſi quis cautio.* Appellari autem poteſt aut alternatiue, vt, Dico ſententiam eſſe nullam, vel ſi eſt aliqua, appello: *Bart. in l. qui teſtam.§. idem quæro, n. 7. de excuſ. tutor.* aut ſimpliciter, vel ſcripto, vel viua voce: vt ſi lata ſententia, confeſtim dicat apud acta, Appello: *l. 2.hoc tit.l.litigatoribus,l.eos,§. ſin autem, & §.fi.C.eod.* quod ſi id non ſtatim fiat, ſed poſtea intra decem dies, quod tempus præſtitutum eſt, *vide C. de temp. appell.* (niſi quando grauamen eſt continuum, *c.ex parte, de appell. Baldus, in l.addictos, n. 2. & 3. C. de epiſc. aud.Spec.de appell.§.reſt. n. 6. Iaſ.in l.ita,13.n.5.C.de procurat.*) ſiquidē à definitiua grauioris momenti appelletur, in ſcriptis erit facienda: *l.3. h. t.* Bart. & *Angel. in l. litigatoribus,* C.*eodem.* ſecus in leuioris momenti negotijs, *Bald. in l.& in maioribus, C. eo.* Appellationem autem ab interlocutoria indiſtincta in ſcriptis eſſe faciendam, Canones volunt, *c.ordi. de appell. lib. 6. Alex. poſt Bart. in l. eius inf. de recip. appell. Bald. & Ang. in l. partis, de vulg. & pup.* quibus cauſę appellationis idoneę omnes exprimantur. Nam cum ab interlocutorijs appellare non liceat, niſi ex iuſtis cauſis: voluerunt Canones eas inſtrumēto appellationis exprimi, vt inde intelligi ſtatim, iudicatique poſſit iuſta nec ne eſſet eiuſmodi appellatio: quare ex iiſdem cauſis, eadem iuſtificari debet, non ex aliis: *cle. appellanti.de app. gloſſ. in c. cum Eccleſia,c,vt debitus,ext.eod.Reinhard.*

hard. diff. iud. 35. *Chil. in pract. cap.* 105. etiamſi appellatio à definitiua inſtituta, etiamſi ex alijs quã quæ inſtrumento comprehẽſa ſunt argumentis recte approbetur. *Bart. in l. ſi mater, §. fin. de except. rei iudic. Chili. in pract. capite* 106. *per l. per hanc, C. de temp. appell. t. t. an per alium cauſ. appell.* Inſtrumentum porrò appellationis, ſeu vt I. C. locuti ſunt, libelli qui dantur appellatorij, ita ſunt concipiendi, vt habeant ſcriptum, & à quo dati ſint, hoc eſt, qui appellet, & aduerſus quos, & à qua, cuiuſue iudicis ſententia, *d. l.* 1. *§. fin.*

10 ¶ Finis appellationum eſt, vt ſentẽtia iniuſte lata in melius reformetur, *d. l.* 1. *in prin.* Effectus multiplex eſt, nam prouocationem iudex cogitur admittere, *l. vlt. infra de appel. recip.* niſi ex certis cauſis iure exceptis, alioqui punitur, *l. quoniam C. eo.* & per appellationem ſuſpẽditur prior ſententia, *l. furti, 6. ſup. de his qui not. infam.* ita vt non poſſit mandari executioni, aut quicquam nouari pendente appellatione, *infra, nihil nou. app. pen. l. 5. infra, de app. accip.* adeò vt ſi quid innouatum attentatumque fuerit, id ſtatim & ante omnia reſcindatur, ſiquidem appellatum ſit à definitiua: ſin autẽ ab interlocutoria, tunc demum cum approbata fuerit appellatio, & inhibitio facta, *cap. non ſolum eo. in 6. ſignificantibus, 49. eod. gloſ. in clem. 2. vt lit. pen. vide Lanfr. in* A *c. quoniam, verb. appellationib. nu. 67. 69. de proba. Maran. in Spec. tit. de appell. n.* 161. *&* 196. Appellatio & illum quoque effectum habet, quod cauſam reducit ad tempus litis conteſtatę. Quare illę exceptiones, quæ poſt litem conteſtatam opponi poſſunt, recte in B cauſa appellationis proponuntur: vt peremptoriæ: non etiam hæ, quas ante litis conteſtationem proponi neceſſe eſt, vt ſunt dilatoriæ, *l. ita, 13. vbi poſt alios, Iaſ. n. 6. C. de procur. Rom. conſ.* 181. *quæſt. Alc. in l. 3. verb. emendari, C. de eden.* Eadem ratione & articu- C los nouos proponere, non tamen prioribus directo contrarios, *clem. fi. de teſtib. Dd. in l. eos, l. per hãc, C. eod. Guid. Pap. deciſ. 14. Lanfr. in c. quoniam, 8. verb. teſtium, n. 38. de teſtib. gl. Latina Zabel. Land. l. 1. art. 62.* iure Pontificio, quod in terris Imperij non vſquequaque D recipitur. *vide Mynſ. obſ. 41. cont. 1. ex doctrina Bald. in d. l. per hãc, C. eod)* probationeſque, vt in priore inſtantia facere, & non allegata allegare, non probata probare, *l. eos, §. 1. l. in efferendis*, C. *eod.* licet: ſcilic. quia hæc poſt litem demum conteſtatam ſolent expe- E diri, *t. t. ext. vt lit. non conteſt.*

11 ¶ Ne tamen quis per calumniã iudicia fatiget, & citra probabile grauamen appellet à ſententia bene lata, pœna 50. librarum auri, cum exiſtimationis iactura, in temere prouocantes eſt conſtituta, *l. eos, 6. §. ne temere l. à proconſulib. 19. C.*

19. C. *eod. l.* 5. *in fin.* C. *quor. appell.* A
non recip. Sed hæç pœna, vtpote grauis & prædura, moribus antiquata eſt; certe iure Canonum tantū in expenſas temerarius prouocator condemnatur, *c. reprehẽſibilis,* 26. *ex. eod. c.* 1. *de loc. in* 6. *Abb. in c. inter cætera. de appell.* Iure noſtro Sax. præter expenſas, 30. B
ſolidos parti aduerſæ; mulctam verò arbitrariam iudici pendere cogitur, *Fach. diff.* 55. *Reinh. diff. iud.* 28. *per art.* 12. *lib.* 2. quod tamen in curijs non ſeruatur, ſed iuxta ius Pontificium ſolummodo expenſarum damno mulctari ſolet. Alijs in locis, vt in Gallia C
& Belgio, certæ pœnæ pecuniariæ conſtitutæ ſunt.

12 ¶ Iam de relegationibus, altera huius Tituli parte pauca dicamus: quarum alia cauſa eſt, quam appellationum. nam non poſt, ſed ante ſententiam interponuntur: *in Auth. de iud.* niſi in cauſis cri- D
minalibus: *l. inter pœnas,* 6. *ſup. de inter. & releg. l. ſi quis filio,* §. *quid tamen, de iniuſt. rup. teſtam.* Eſt autem relatio, cum iudex de iure dubitans (nam in ambiguitatibus factorum improbata eſt relatio) Principem conſulit, quid in iudicando ſit ſequẽdum, *l. cum quem,* E
79. §. *iudicib. de iud.* § *fin. in Auth. de iud.* Conſultationis autẽ exemplum partibus edendum eſt: vt ſi forte relatio alicui minus plena videatur, opponere ſuas rationes, & refutatorios libellos Principi offerre poſſit, *l.* 1. & 2. & *t. t. C. de relat.*; quod & iudices in petendis hodie à ſede aliqua, vt loquũtur, ſcabinali ſententijs, facere conuenit.

A quibus appellare non licet. Tit. II.

1 *A Principe non appell[illegible].*
2 *Nec à ducibus Saxonis.*
3 *Neque à Senatu.*
4 *Neque eum prouocare qui appellationi renunciauit.*
5 *An ab arbitri[illegible]ppelletur.*

TRactandum † eſt ſecundo loco à quibus appellare non ſit conceſſum. Et quidem ſtultum eſt illud admonere à Principe appellare fas non eſſe: cum ipſe ſit qui prouocetur, nec maior eo in terris inueniri poſſit, ad quem eatur, *l.* 1. *in princ. h. t.* Saxoniæ † duces, etſi Imperatori ſubiecti ſunt, ſicuti & alij Electores atque Principes qui eapropter appellationẽ ad Cameram Spirenſem admittunt, tamen à ſe appellari non patiuntur, quia defenſores ſunt iuris Sax. ſecundum quod in his terris iudicatur, in Camera autem nulla eius habetur ratio. Sciendum † eſt, nec à Senatu appellari poſſe, *l.* 1. §. 1. *hoc tit.* quia ius condendæ legis habet, *l. non ambigitur, de legib. l.* 2. *de flumen.* & Principem repræſentat: *l.* 1. *in prin. ad l. Iul. maieſt.* neque à Præfecto prętorio. *t. t. C. de ſent. præf. præt.* cuius pręrogatiuis Electores Sax. (vt dixi) vtuntur.

(Right-margin numbers beside the above paragraph: 1, 2, 3.)

4 tentur. Sed † & etſi quis ante ſententiam in iudicio profeſſus fuerit, ſe non prouocaturum, indubitatè prouocandi auxilium perdidit, *d. l. 1. §. ſi quis* ſicut & cum ea de re cum aduerſario pactus ita eſt, *l. fi. §. fi. C. de temp. appell.* Quæſi-
5 tum † eſt etiam an ab arbitris rectè appelletur: & dicendum eſt, non appellari, quia iuriſdictionem non habent: *l. 1. C. de recep. arb.* præterquam ab iis qui à iudicibus ad fideiuſſores probandos, aut ad aliud negotium exequẽdum cum quadam cognitionis poteſtate dantur, *l. fin. hoc tit.* quos Commiſſarios vocant. A reliquis omnibus, tam ordinarijs quam delegatis iudicibus prouocatio inſtitui poteſt, niſi forte Princeps hac forma quem delegarit, vt non liceat ab eo prouocare: qua forma præter Principem, nemo alius iudicem dare poteſt: alioqui hac ratione appellationis beneficium plane tolleretur: *l. 1. §. fi. hoc tit.*

Quis a quo appelletur. Tit. III.

A Iudice delegato appellatur ad eum qui dedit, *l. 1. in prin. l. 2. & 3. hoc tit.* Si tamen quis ita iuriſdictionem ſuam mandet, vt alius ſuo loco & nomine eam exerceat, quos nunc vicarios ſeu locumtenentes nominamus; quia per ſe facere videtur qui per aliũ facit, *c. qui facit, de reg. iur. in 6.* & vicarius eandem iuriſdictionẽ

A & idem auditorium tenet, quod is cuius vices gerit: merito hoc caſu non ipſe prouocabitur, cuius nomine exercetur iuriſdictio, ſed ille qui prouocaretur, ſi ipſemet mandans ſententiam protuliſſet, *l. 1. §. 1. vbi Bart. hoc tit. c. ſuper, 27. §. porrò, de off. iud. deleg. c. Ro-*
B *mana, de appell. lib. 6. cap. 2. de cõſt. eod. lib. Cyn. in l. à iudice, C. de iud. vide Cuiacium, lib. obſ. 7. c. 21.* At cum delegans aliquam ſibi iuriſdictionem propriam reſeruat, tũ ad eum, non ad Principem prouocatur: *gl. in l. Imp. §. ſi Magiſtratus, ſup. de app. eum ibi alleg.* quare & à
C legato, cui non omnis iuriſdictio mandari ſolet; *l. ſolent, 6. de off. proconſ.* proconſul (nam præſides legato carent, *ſup. de off. præſid.*) appellatur, *l. 2. hoc tit. vide Cuiac. prealleg. loc.*

D Quando appellandum ſit, & intra quæ tempora. Tit. IV. C. 7. 63.

1 *Ante ſententiam non appellari.*
2 *Quatuor tempora conſideranda.*
3 *Tempus interponendæ appellationis.*
E 4 *Tempus petendi apoſtolos.*
5 *Tempus præſentandæ appellationis.*
6 *Tempus proſequendæ.*

IAm, † quando, & intra quæ tempora appellandum ſit, videamus, *vide Paul. lib. 5. c. 32.* Et quidem ante ſententiam non ap- 1
pellari

pellari, ſupra diximus: *l. penult. C. quor. app. non recip. l. 2. de app. rec.*

2 Tempora † porrò appellationum quatuor diſtinguuntur. Aliud eſt enim tempus interponendæ appellationis: aliud petendi apoſtolos: aliud præſentandi ſe coram iudice ad quem: aliud appellationis proſequendæ.

3 ¶ Tempus interponendæ appellationis, olim erat in propria cauſa biduum, *l. qui ſuſpectum, 20. ſupra de app. l. 1. §. biduum, h. t. l. eos, 6. §. penult. C. de app.* Propria autem cauſa eſt, cuius emolumētum vel damnum ad aliquem ſuo nomine pertinet: *l. 1. §. in propria.* in alieno vero, triduum: *l. 1. §. biduum, & §. fin. h. t. dicta l. qui ſuſpectum, l. eos, §. fin. de app.* Hodie indiſtinctè appellandi tempus decem eſt dierum: *Auth. hodie, C. de app. c. quod ad 15. de ſent. & re iud.* qui currunt de momento ad momentū à tēpore ſentētiæ, *gloſſ. in dicta Auth. hodie.* adeo vt etiāſi nulliter & friuole inſtituta ſit appellatio, non poſſit tamen eiuſmodi error poſt effluxum dierum decem ſpatium corrigi: *Aret. in l. qui Romæ, §. Seia, col. 2. de verb. oblig. Alc. in l. 3. verb emendare, C. de ed. per l. ſi eo tempore, C. de remiſſ. pig. ſac. l. bonorum, 24. ff. rem rat. hab.* niſi ſcilicet vbi non ſola ſententia grauat, ſed grauamen eſt continuum, vt incarceratio, miſſio in poſſeſſionem, & ſimilia. In his enim tamdiu appellari ſine vlla temporis circum-A ſcriptione poteſt, quoad grauamen durat: *Spec. de appellat. §. reſtat n. 6. Iaſ. in l. ita, 13 nu. 3. C. de procur. Bald. in l. addictos, n. 2. & 3. C. de epiſc. aud.* Saxones quibuſdam caſibus in continenti à ſententia prouocari volunt: *Saxon. lib. 2. art. 6. Chil. in pract. c. 124.* B *& 125.* id quod perraro ſeruatur, legitimum namque tempus vſurpamus: itaque ſiue apud acta ſtatim prouocatum ſit, ſiue non ſit, peræq; licet poſtea in ſcriptis iuſto in tempore appellare, *Mynſing. obſeru. 7. cent. 1.*

¶ Tempus petendi Apoſtolos, 4
C eſt 30. dierum, quod incipit currere ſtatim atq; ſententia lata eſt: *l. iudices, C. de appellat.* qui niſi hoc tempore petantur appellatio ni renunciatum videbitur, *clement. quamuis, de appell. cap. ab eo, 6. de appell. lib. 6.*

¶ Tertium tempus præſentan- 5
D dæ appellationis eſt in arbitrio iudicis Ad quem: *gloſſ. in l. præſes, C. de appellat. per l. 1. de iur. delib. c. perſonas, de appell. Auff. in cap. quoniam, ad verb. interlocutoria, n. 43. de prob.*

¶ Tempus proſequendæ ap- 6
E pellationis, eſt Annus, & ex iuſta cauſa biennium. *Auth. ei qui, C. de temp. appell.* quod cu[illegible]rit à tempore interpoſitæ appellationis: *clement. ſicut [illegible], de appellat. gloſſ. & Doctor[illegible]s in l. fin. C. de temp. appellat[illegible]* intra quod niſi proſequa[illegible]ius appellans ſuum, appellatio pronunciatur eſſe deſerta, & ad

ad iudicem A quo cauſa remitti- A tur: *Mynſing. cent.* 1. *obſeru.* 8.

De Appellationibus recipiendis, vel non Tit. V. C. 7. 65.

1 *Quorum appellationes non recipiantur.*
2 *An in criminalibus appelletur.*
3 *Cauſæ reſpicientes prouocationem.*

1 SEd † ſciendum eſt, non omniũ appellationes recipi. Nam †
2 aliquando beneficium appellationis excluditur, aut facto appellantis, puta quia antea ſuo iuri renunciauit, *l.* 1. *§. ſi qua ſup. qui & à quib. Paulus lib.* 5. *t.* 24. aut delicto, ſi videlicet ob contumaciam condemnatus ſit: *l.* 1. *C. quor. appell. l. properandum, §. cum autẽ, C. de iud.* vel † ob male geſtum
3 officium publicum: *l.* 3. *C. eod.* vel in æs alienum quod fiſco debeatur, *l. fin. l.* 4. *C. eod.* vel ob delictũ confeſſum tamen, *l.* 2. *C. eo.* quod ſtatim puniri propter atrocitatem publice interſit; *l. conſtitutione,* 16. *ſupra de appell. l. ſi qua,* 244. [illegible] *verb. ſignif.* cuiuſmodi eſt ſeditio, [illegible] latrocinium, & ex conſtitutione C[illegible]nſtantini, *l.* 2. *C. eod.* & Iuſtin. *l.* 1. *§.* [illegible] *autem C. de rapt. virg.* [illegible]cium, adulterium, cædes, vene[illegible] [illegible]od conſue-rium, raptus, &c. Qu[illegible] [illegible]mania tudo pleriſque locis in Ge[illegible] [illegible]ur) (nam in Gallijs al[i]ter obſerua[illegible] ad omnia criminalia iudicia extendit. Aliquando cauſa ipſa eiuſmodi eſt, vt prouocationem reſputat, veluti eſt lis de momentanea poſſeſſione, iure ciuili; *l. vnic. C. ſi de mo. poſſ.* item, cum quis ad munus publicum tutelæ eſt cooptatus: *l.* 1. *§. ſi quis tutor, ſup. tit.* 1. ab huiuſmodi enim no-
B minatione non prouocatur, ſed tantum à propoſitarum reiectarumque excuſationum iudicio, *l.* 3. *l. tutore,* 18. *C. de excuſ. tut. l.* 5. *l. ſcire,* 13. *ff. eodem, l.* 1. *§. ſi quis quand. appell.* licet in alijs electionibus aliud ſeruetur, & ius ſit prouocandi: *l.* 2. *C. de decur. lib.* 10. *l.*
C 4. *l. hi qui,* 7. *ciues,* 11. *C. de appell.* item, cum res non recipit dilationem, vt quando incidit quæſtio de annona, de aperiendo teſtamento, miſſione in poſſeſſionem bonorum, *l. vlt. hoc t. l. quiſquis, C. eod. &c.* Sed nec admittitur prouocatio poſt binam appel-
D lationem inſtitutam, ſeu tres ſententias conformiter latas; *t. t. C. ne lic. in vna ead. cauſ.*

De Libellis dimiſſionis, qui Apoſtoli dicuntur. Tit. VI.

E 1 *Quid dimiſſorij libelli & apoſtoli.*
2 *Quando dandi.*
3 *Quæ forma.*
4 *Intra quod tempus.*

DImiſſorij † libelli dicuntur, 1
quod per eos cauſa ad eum qui

qui appellatus eſt, dimittatur, *l. di-*
miſſoria, 106. *de verb. ſign.* qui
Græco nomine ἀπὸ τοῦ ἀποςέλλειν
quod mittere ſignificat, Apoſtoli
2 vulgo dicuntur. Hi † poſt appel-
lationem interpoſitam à qualibet
cauſa, *c. vt ſupr. 4. de appel lib. 6.*
dandi ſunt ab eo, à quo eſt ap-
pellatum, ad eum qui de appel-
3 latione cogniturus eſt. Senſus †
autem literarum talis eſt: appel-
laſſe Lucium Titium à ſententia
illius quæ inter illos dicta eſt: *l.*
4 *vnic. hoc tit.* Petendi † autem
ſunt intra 30. dies, vt ſupra dixi:
alioqui inſtitutæ appellationi re-
nuntiatum videbitur, niſi iuſtum
impedimentũ probare poſſit ap-
pellans, quare non petierit. Nec
vero ſimpliciter petendi ſunt, ſed
(vt hic inquit Marcian. *in d. l.*
vnic.) inſtanter & ſæpius. Quare
petitio ita concipi ſolet: Peto in-
ſtanter: inſtantius & inſtantiſſi-
me: *gloſſ. in cap. ab eo. in verb. in-*
ſtanter. de appell. lib. 6. Quod ſi
porrò per iudicem ſtet, quomi-
nus dentur, nihil oberit appel-
lanti, *l. 1. §. dies, ſup. quando app.*
dummodo intra 30. dies de ſua
diligentia fuerit poteſtatus: *d. l.*
vnic. in fi. d. c. ab eod. §. illud, Chi-
lian. in prac. cap. 130. niſi iudex
intra idem illud tempus, refuta-
torijs apoſtolis, cauſam oſtende-
rit, quamobrem libellos dimiſ-
ſorios non putarit dandos, *l. pe-*
nult. & fin. ſup. de appell, recip. cap.
cordi. de appel. in 6. Sunt & alia
Apoſtolorum genera, de quibus
A D. Chilianum, *d. c.* 130. conſu-
lere licet.

Nihil Nouari appellatione interpoſita. Tit. VII.

1 *Ratio quare nihil poſſit inno-uari.*
B 2 *Attentata quomodo reuocentur.*
3 *De inhibitione.*

Effectus † appellationis præci- 1
puus hic eſt, quod appella-
tione interpoſita; ſiue recepta
ſit, ſiue non ſit, medio tempore
C nihil nouari, id eſt, attentari, &
ad executionem perduci oportet:
ſi quidem fuerit recepta appella-
tio, quia recepta eſt: ſi verò non
recepta eſt, ne præiudicium fiat
ei quoad deliberetur, vtrum reci-
pienda ſit appellatio, an non ſit.
Recepta porrò appellatione tam
D diu nihil erit innouandum: ſed
omnia relinquenda in eo ſtatu,
quo erant tempore appellationis,
quoad de appellatione erit pro-
nunciatum, *l. vnic. hoc tit. Paul.*
lib 5 tit. 36. Nam, vt loquuntur,
per appellationem iudici A quo,
quaſi manus conſtringuntur; ne
E quid amplius in cauſa attentare
poſſit. Quod † ſi attentet, id 2
ipſum officio iudicis ad quem eſt
prouocatum, ante omnia & ſum-
marie reuocatur: *dict. l. vnic. hoc*
tit. l. chirographi, 58. §. 2. de ad tut.
c. non ſolum, 7 de appell. in 6. cap.
bonæ, 51. c. dilectis, 55. de appell.
gloſſ. in l. 2. vt lit. pen. & c. veniens,

de iur. quod verum eſt, maxime cum poſt inhibitionem quid attentatur. Inhibitionem † autem vocant literas cõpulſoriales, quibus iudex Ad quem, admiſſa appellatione, mandat ei à quo vt ad ſe acta cauſæ tranſmittat, prohibetque ne in eadem quippiam deinceps moliatur, *c.Roman.* 3.*§. ſi vero vocatis, de appell.lib.*6. *l.*2. *vbi Bart.Bald.* & *alii, C.de eden. l. à proconſulib.C.de appell.* Quod ſi quid porrò ante inhibitionem, præſertim cum de interlocutoria eſt appellatum, innouetur, vſitatum eſt, id principali ſententia in cauſa appellationis lata reſcindi ac reuocari, *c. ſignificantib.*49.*de appell.Innoc. in c.dilecti, ad verb. reuocatio. de except.* & *in d. c.non ſolum,de appel.l.*6. *vide etiam quæ ſupr. dixi,ad tit. de appell.* & *c. paſtoralis, in fin. de cauſ. poſſ.* & *propriet.*

Quæ Sententiæ ſine appellatione reſcindantur. Tit. VIII. C.7.64.

1 *Ratio huius tituli.*
2 *Septem ſpecies ſententiarum quæ ipſo iure nullæ ſunt.*

1 IAm † & illud tenendũ eſt, interdum prouocari à ſententia nõ eſſe neceſſe, vt cùm prior ſententia eſt ipſo iure nulla. Nam quod nullum eſt; vt reſcindatur non habet opus, *l* 5*.de iniuſt.nupt. teſt.* Porrò Iuriſconſultus ſeptem hic formas ſententiarũ quæ nullæ ſunt proponit. 1. Si † ſententia contra rem ante iudicatam probetur lata, *l.*1 *in prin. hoc tit.l.* 1. *C.quan.pro.non eſt nec.tot.t.C.de ſent.contra ſentit,c. inter,de re iud.* 2. Si in calculo iudex errarit, *l.*1. *§.*1 *.h.t.l.*2*.de re iud. l.*1*.C. de erro.cal.*3. Si contra ſacras pronunciet conſtitutiones, hoc eſt, de iure conſtitutionis, non de iure litigatoris; *l.*1.*§.item, hoc tit.l.ſi expreſſim, de appell.l*. 2. C. *quan. pron.non eſt nec.* 4. Si quis ex edicto peremptorio, tanquam contumax ſit condemnatus,quod neque propoſitum eſt, neque in notitiam peruenit: *l.*1.*§.pen. hoc tit.* ſecus ſi fuiſſet propoſitum,*l.ab eo,* C. *quomodo* & *quando, Auth.ſi omnes,* C. *ſi min. har.ab l.*4. *§. toties, de dam. inf.*5. Si in cauſa conuentionis & reconuentionis ſeu obiectæ compenſationis iudex alteram litem decidat, altera pendente: quia ſuper vtraq; cauſa ſimul & procedi & pronunciari debet: *l. cum Papinianus, cum Auth. ſeq.*C.*de ſent.cap.*1*. ext. de mut. pet.* Sed magis eſt, vt inquit Macer. *hic in l.* 1*.in fi.* id eſt potius & ſecurius, vt hoc caſu appellatio interponatur. 6. Si condemnatus ſit, qui tempore quo ſententia dicta eſt, in rebus humanis eſſe deſiit, *l.* 2*. hoc tit. l. in ſumma, §.fin.de re iud.* etiamſi ab alijs fuerit defenſus, *l.de qua re,* 74.*§. cum abſentem,de iud.*7.Impoſſibile præceptum iudicis, ſeu natura, ſeu lege nullius eſſe momen-

menti Paulus reſpondit, *l. fin. hoc tit.* Impoſſibilium enim nulla eſt obligatio, *l. impoſſibilium*, 145. *de reg. iur.* Quare eiuſmodi ſententiæ & ſimiles, *vide C. eod. quan. prou.* vtpote nullæ, nunquam tranſeunt in rem iudicatam, & ad 30. annos impugnari propoſita nullitatis quæſtione poſſunt: *dixi ſup. de re iud. vide Ferra, in for. app. verb. fuiſſe, n. 4. Bart. in l. ſi expreſſim, nu. 12. de appell. Bald. in l. 1. nu. 3. C. de ſer. & eleganter Ang. conſ. 107. Iacobell. n. 1.*

An per alium cauſæ appellationum reddi poſſunt. Tit. IX.

1 *Regula quando iuſtificari appellatio poſſit per procuratorem, aut non poſſit.*
2 *Cauſas capitales per procuratorem non iuſtificari.*
3 *Quæ dicatur capitalis.*
4 *Explicatio l. 2. hoc tit.*

IN materia appellationum de quibuſdam articulis queri ſolet, quos operæ pretiũ eſt hic explicare. Principio illud quæſtionis eſt, an per alium cauſa inſtitutæ appellationis (quam nunc iuſtificationem vocant) reddi poſſit, qua in re tenenda eſt regula:
1 †Quæ cauſa per alium agi nequit, eius nec appellationem per alium poſſe expediri, *l. 1. in fin. hoc tit.*
2 *Paul. lib. 5. tit. 35.* Ex † quo ſequitur, cauſas capitales per procuratorem in ſecunda inſtantia agi nõ poſſe: *l. 1. hoc ti.* quia nec in prima poſſunt, *l. pen. §. ad crimen, de pub. iud.* Capitalem † autem diximus, 3
ex qua ſequitur pœna vſque ad relegationem excluſiue, vt vult hic Acc. Nam † cum relegatio, aut 4
leuior pœna, puta infamiæ nota imponitur, tum cauſa conſimilis eſt pecuniariæ, *d. l. 1. verſ. plane, l. abſentem, ſup. de pœn.* quare & procurator admittetur, *gloſ. hic per l. ſeruum, §. publice, de procur. vide quæ dixi ſup. ad tit. de quæſt.* Sane ſi procurator abſente domino appellauit, & poſtea redditis rationibus procurator eſſe deſiit, nihilominus abſente domino reſpondere, & cauſas appellationis, ſeu (vt loquuntur) grauamina proponere debet. Sed an eo ceſſante dominus litis reſpondere poterit? Et quamuis regulariter cauſas appellationis reddere debent, qui primo ſunt experti, & prouocauerunt: *l. fin. §. ſi ſup. de appell.* magis tamen obſeruatur, vt audiri debeat in cauſis appellationum reddendis is cuius abſentis procurator appellauit: *l. 2. h. t.* idque exemplo adoleſcentis vel pupilli, qui interpoſitam à tutore appellationem ipſe iam adultus finita tutela aut cura, perſequi poteſt, *d. l. 2. h. t. d. l. fin. §. fin.*

Si tutor vel curator, vel Magiſtratus creatus appellauerit. Titulus X.

HI qui ad munera publica, nominati & electi, à ſententia qua eorum excuſationes repudiabantur (ab hac enim ſola, prouocatio eſt, *l.4.C. de appell. vide tamen diſtinctionem ſupr. poſitam, tit. de app. recip.*) appellarint, nec cauſas, quare iuſta fuerit appellatio, probauerint; ſciant ad ſuum periculum pertinere, ſi quid damni, per moram appellationis, Reipub. acciderit, *l. 1. h. t.* quod & in tutoribus ſeruatur, *l. 2. in verb. periculum medij temporis, h. t. l. ſi quis tot. 60. §. fi. de rit. nupt. l. quanquam, 15. C. de exc. tut.* Quare etiamſi tuor vel curator prouocauerit, & ante cauſam actam moriatur; propter periculum medij temporis, ſucceſſores eius cauſas appellationis reddere neceſſe habebunt, *l. 2. h. t. l. vni. in fi. inf. ſi pend. app. mors. inter.*

Eum qui Appellauerit, in prouincia defendi. Tit. XI.

CVm quis appellationis cauſa peregrinatur, quæri ſolet, an interea domi in ſua prouincia defendi in alijs ſuis cauſis tanquã præſens debeat. Et reſcriptum eſt, defendendum eſſe, nam hoc beneficij illis præſtatur, ne neceſſe

A habeant ſe defendere, qui Reipublic. gratia abſunt.

Apud eum a quo appellatur, aliam cauſam agere compellendum. Tit. XII.

B SI quis ex alia cauſa appellauerit à iudice, an in alia cauſa (nam in eadem res plana eſt, *l. eos, 5. C. de app.*) eundem iudicem habere neceſſe habeat, videamus. Et hodie hoc iure vtimur, vt tametſi appellatio interpoſita ſit; tamen apud eundem ſuum ordinarium iudicem, à quo quis prouocauit, C compellatur alias cauſas agere, nec vtatur hoc prætextu, quaſi apud offenſum iudicem non debeat experiri: cum quia hæc ſuſpicionis cauſa idonea non eſt: *l. & in minoribus, C. de app. not. in l. apertiſſimi, C. de iud.* tum quod ſi eius ſententia lędatur, denuo pro-D uocare poſſit, *l. vnic. h. t.*

Si pendente appellatione mors interuenerit. Titulus XIII. C. 7. 66.

E APpellatore defuncto; ſiquidẽ ſine hærede, cuiuſcunq; generis appellatio, ſiue de cauſa ciuili, ſiue de criminali inſtituta, euaneſcit: vtpote altera parte litigatorum extincta. Quod ſi appellatori hæres extiterit: ſi quidem nullius alterius intereſt, cauſas appellationis reddi: cogendus non eſt peragere appellationem, iuxta reg.

reg. Vt nemo inuitus agere cogatur, *tot. tit. C. vt nemo inuit.* nam & liti ſuæ vnuſquiſque renunciare poteſt, *l. poſtquam, 4. C. de pact.* Si vero fiſci vel alterius cõtra quem appellatum eſt, intereſt, hæres cauſas appellationis reddere neceſſe habet, *l. vnic hoc tit.*

De iure fiſci. Titulus XIV. C. 10. 1.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit fiſcus.*
3 *De iure ſingulari, & priuilegiis fiſci.*
4 *De iudicijs & nunciationibus quæ ad fiſcum pertinent.*

1 HActenus † expoſita ſunt ea omnia quę ad inſtitutionem, progreſſum exitumq; iudiciorum ordinariorum pertinere videbantur: nunc, vt nihil prætermittatur, coronidis vice exequamur illa, de quibus extra ordinem iure quodam ſingulari ius dici ſolet. Quæ quoniam vt plurimum cognitione vel reſcipto Principis, à quo non eſt prouocatio, ſummariè expediuntur, ideo recte extraordinaria vocantur & poſt ordinarium appellationis tractatum cuius hic nullus aut perexiguus eſt vſus, examinãda ſuſcipiuntur. Quo in genere primum locum obtinet fiſcus, cuius multa in iure ſunt priuilegia, fiſcus † autem 2 proprie Principis ęrariũ, & Reipublicæ patrimonium dicitur, Illud A priuatum, hoc publicum. *Plin. in Panegy. Suet. in Aug. l. fin. C. de fund. rei priu. li. 11.* Sed cum vtramque ſit vnius Principis promiſcue hæc vſurpari ſolent: *l. bene C. de quad. præſcr. §. res fiſci. Inſt. de vſuc.* nec dubium eſt, quin Cęſaris priuata ratio, idem ius habeat quod fiſcus, *l. 6. in fin. h. t.* In B multis autem fiſcus iure ſingulari vtitur, *Paul. lib. 5. tit. 12. vide C. eo.* Nam & † priuatos ad editionẽ 3 inſtrumentorum cogit, *l. 2. §. h. t.* contra regulam: *l. 1. & t. t. C. de eden.* & interdum conductores rerum publicarum inuitos detinet, C ſi maximos fructus fecerint, *l. talem, 11. §. fin. de publ.* alias ſecus, *l. 3. §. cum in quinquennium, h. t. l. inuitos, 11. C. de loc.* debitorem debitorum ſuorum exigit, *l. 3. §. multa h. t.* euictionem ſimplicem tantum præſtet, etiamſi duplam promiſerit, *l. 5. h. t.* ius pignoris ſemper habet: D *l. aufertur, 46. §. ius pignoris, h. t.* ac vt ſibi ſatisfiat etiã alias creditorib, perſoluta aufert: *l. deferre, 18. §. fi. cum ll. ſeqq. h. t.* quia ius fiſci priuato præponderat, *l. apud. 35. h. t.* etiãſi alias vnicuique liceat ſibi vigilare, *l. pupillus, 24. quæ in frau. cred.* nec fit repetitio ab eo qui ſuum recepit, E *l. repetitio, 44. de cond. ind.* Sed † & alia priuilegia multa habet, quæ 4 longum eſſet referre, *t. t. C. de priuil. fiſ. & de quad. præſc. vide tract. de priuil. fiſ.* ac peculiaria etiã quędam iudicia: vt cum bona vacantia aut commiſſa nunciantur ex

cauſis,

à ſuperiore, aduerſus alterius Magiſtratus iniuriam implorat, *l.1. circa fin. ex quibus cauſis maior*. Quare appellare ſimpliciter ij dicuntur, qui ab inferioris iudicis ſententia, tanquam iniuſta, ad ſu-
3 periorem prouocant, obtinendi iuris ſui gratia. Eſt igitur † appellatio, ab inferiore iudice ad ſuperiorem gradatim facta prouocatio; vt is cauſam antea quidem cognitam, ſed, vt appellans intendit, iniuſte definitam, denuo cognoſcat, & ſententiam prius latam in melius reformet.

4 ¶ Referre inter alia ſignificat idem quod denuo agere, vel iterare, aut renouare aliquid: quo ſignificatu Teren. in Hecyra referre comœdiam, & Cicer. lib. 3. de Orator. referre myſteria dixit. Hinc referre rem iudicatam, eſt retractandam cognitioni alterius ſubjicere: quod modo Cic. vſurpat in Orat. pro domo ſua, nec multum in hac ſignificatione abeſt à verbo appellandi. Crebrius tamen referre pro eo accipitur, quod eſt in deliberationem proponere vt Cicer. ſæpiſſime, referre ad Senatum dicit, pro eo quod eſt proponere Senatui rem deliberandam cōſultandamque, hinc relatio in iure proprie eſt remiſſio cauſæ ad ſuperiorem: cum videlicet ſuper re dubia ſuperior, puta Princeps conſulitur, & quid ſeruari in iudicando velit, interrogatur, *l.1.§. 1. tot. tit. C. de relat. c. intimaſti, ext. eo.* Quare idem in A inſcriptione huius tituli ſignificat relatio. quod in eodem titul. Cod. conſultatio, hæc enim ſynonyma ſunt, & promiſcue vſurpantur: *l.1. in verb. conſultationis, & verb. relatio, C. de relat.* Appellatio ſpecies imperij magis eſt, quam iuriſdictionis: *Iaſ. nu. 24.* B *Vall. n. 243. in l. 3. de iuriſdict.* quę vel iuſta, vel iniuſta, *l. 13. 21. 24. hoc tit.*

¶ Species appellationum Bartol. *hic in l. 1.* tres poſuit: inter- 5
iudicialem, videlicet interpoſitam ab interlocutoria: iudicialē, à definitiua: & extra iudicialem. C Alij *Bald. auth. de S. Georg. & Con. in rubr. ext. eo.* quatuor malunt: anteiudicialem, quæ fit ante litis conteſtationem, *c. ſignificante, 34. c. Rodolp. 35. de extr. de reſcrip.* intraiudicialem, quæ ante litem conteſtatā ante ſententiam facta, *de dilat.* iudicialem, à ſententia D diffinitiua: poſtiudicialem, quæ poſt rem iudicatam, ab executione, *l. ab executore, 4. h.t. l. ab executione, C. quor. app. non rec. c. quo ad conſultationem, de re iud. c. nouit. ext. eo.* Sed hæc temporibus tantum differunt. Quare ſatius eſt duas tantum tradi ſpecies, videlicet E iudicialem & extraiudicialem: quarum illa à ſententia, hæc ab actibus & decretis extraiudicialibus interponitur, *lege 1. §. ſolent, infr. quan. app.*

¶ Appellationis vſum in Rep. 6
Rom. fuiſſe antiquiſſimum, argumento eſt hiſt. Horatij apud Liuium

uium

uium lib. 1. Hic enim ob interfectam ſororem perduellionis à duumviris damnatus, ad populum prouocauit, & abſolutus eſt. Appellandi vſus, inquit Vlp. *l. 1. hoc tit.* quam ſit vetus, frequens, quamque neceſſarius, nemo eſt qui neſciat, quippe cum iniquitatem iudicantium vel imperitiam corrigat. Quare apparet vſu magis quam certa aliqua lege appellationis beneficium eſſe inductũ, cum ratio cõmmunis poſtulet, oppreſſos aut iniquitate aut inſcitia iudicis, eſſe auxilio digrioris Magiſtratus ſubleuandos.

7 ¶ Appellare autem poſſunt, qui condemnati ſunt, ſiue vnus, ſiue plures, *tot. tit. C. ſi vnus ex plur.* ſiue ſuo nomine, ſiue alieno, puta procuratorio, tutorio, &c. ſint damnati: *l tutor, 27. l. ab executore, 45. §. fin. hoc tit.* dum ne tamen ex contumacia, *l. 1. C. quor. app. non recip.* Sed & ij qui non cõdemnati ſunt, dummodo eorũ interſit ſententiam retractari, recte appellant, *d. l. ab executore, §. alio, l. à ſententia, §. ſi hæres. l. ſi hæres, l. ſi proluſor, hoc t. l. 2 quan. app. ſit.* Qua ratione placuit, pro eo qui ad ſupplicium ducitur, quemuis prouocationem interponere poſſe: *l. non tantum, 6. hoc tit.* quaſi omnium interſit innocentes defendi, & hominem hominis beneficio affici, *l. ſeruis, §. de ſer. expor.* Hoc caſu excepto, externorum appellatio non admittitur, vt nec ſeruorum, qui perſonam ſtandi in iudicio legitimam non habet: *l. 1. C. de prec. Imp. off. l. vix certis de iud.* quare eorum nomine domini appellant: *l. ſerui, l. Lucius, l. creditor, hoc tit.* quamuis in filijsfamil. aliter obſeruetur, *l. ex conſenſu. §. filium, hoc tit.*

8 ¶ Materia ex qua, vel à qua potius appellationes procedunt, ſunt ſententiæ definitiuæ, eæque validæ: nam à nullis & inualidis fruſtra appellatur, *tot. tit. C. quando prou. non eſt nec. & infr. qua ſent. ſine appell. reſ. l. ex conſenſu, 23. §. 1 l. ſi expreſſim, 19. h. t.* cum ipſo iure corruant: quamuis in dubio, nullitas appellationis, per alternatiuam coniungi poſſit. *Bart. & communiter Dd. in d. l. ſi expreſſim, Innoc. in c. cum dilecto, ex eo. fac. c. conſtitutus, 8. de in integr. reſtit.* Dixi de definitiua: nam ab interlocutoria iure ciuili non appellatur: *l. ante ſententiam, 2. infr. de app. rec.* vt nec à ſententia poſſeſſionis, quæ formam interlocutoriæ habet, cum momentanea ſit, & iniuria per eam facta poſſit in cauſa proprietatis citra appellationem emendari, *l. vnica, C. ſi de moment. poſ.* Eſt autem momentaria poſſeſſionis cauſa, indicium ſpoliationis, *l. momentaria, 8. C. vnde vi.* quod ſummarie & velut in momento expediri conſueuit, *d. l. momentaria, Maran. in Specul. aur. de app. n. 301.* nec eam cauſam omnia poſſeſſoria iudicia complecti ex eo intelligi poteſt, quod

quod differre ab interdicto adipiſcendæ diſtinguatur, *l. fin. C. qui legit. perſo. ſtan. in iud.* & ſolummodo ad querelam violentię pertinuiſſe, in qua curſim ſpoliatus ante omnia reſtituendus ſit, multis doceri poteſt, *tit C. vnde vi, l. 1. C. vbi de poſſ. Symmac. li. epiſt. 1. c. 20.* Quare ab interlocutoria B qua ſpoliatus ante omnia reſtituitur, non poteſt appellari: cũ quia eum reſtitui omnia æquum eſt, tum quod iudicio vel poſſeſſorio vel petitorio, interlocutoriæ iniquitas facillime corrigatur. A reliquis ſane ſententijs iudicij poſſeſſorij recte appellatur, quoniam C definitiuæ ſunt, *gloſſ. 3. & Dd. in d. l. vnic. C. ſi de mo. poſſ.* Quamobrem & hodie, quia non ſummarie & per interlocutionẽ (vt olim) ſed plerumque iudicialiter & definitiue de ſpoliatione decernitur: ideo etiam in hoc iudicio poſſeſſorio, ſcil. quando momentaneũ D non eſt prouocatio ſolet admitti. Quod ſi porrò talis iniuria per interlocutionem decreta ſit, quæ poſtmodum corrigi nequeat: vt quia perſonæ cohæret, puta ſi cõpedes, carcere, *vide Reinh. diff. pœn. 23. per art. 12 lib. 1.* quæſtiones ſint indictæ: hoc caſu etiam C ab interlocutoria (nam tunc vim & ſpeciem definitiuæ obtinent) recte appellatur, *l. 2. vbi Bart. n. 14. infr. de appell. rec.* Sed hæc iure ciuili obtinent. Pontifices autem adeò ius appellationũ ampliarunt; vt ex eorum Decretalibus epiſto-

A lis, à quolibet grauamine liceat prouocare, *c. 1. c. cum Romana, 3. de appell. in 6. cle. appellanti. 5. eod.* quod & apud Saxones obſeruatur. Illud etiam ſciendum, non modo à tota ſententia, verum etiam certis eius capitulis recte appellari, *l. etiam, 30. §. ex cauſa, de minor. gloſſ. in l. fin. ad verb. iudicatis, C. eod.* De ijs quæ extra iudicium fiunt, an appellatio inſtitui poſſit, diſtinctione explicandum eſt, nã quæ formam aut vim ſententiæ iudicialis habent, ab his verius eſt poſſe appellari: vt à primo, vel ſecundo decreto, *Bal in l. 2. nu. 15. & 16. C. de epiſc. audien.* ab executione, *l. ab executione, C. quor. appell.* conſultatione, *l. 1. §. 1. hoc tit. tot. tit. C. de relat.* iniqua interpretatione ſententiæ, facta ab eo qui ius dicere poteſt, *l. ab executore. hoc tit.* Denique aiunt noſtri, *Bart. n. 4. Ang. in l. fi. inf. de appell. recip.* quotieſcunque permiſſum eſt iudicis officium extra ordinẽm implorare, toties ab eius iniuſto decreto & actu illo extraiudiciali, appellationis beneficium eſſe concedendum, *l. 1. §. ſolent. inf. quan. app. ſit, c. cum ſic Romana, 5. extr. eod. gloſſ. in clem. 1. in verb. onerãmus, de iure patro.* Alias extra iudicium non prouocatur, vt à ſententia arbitri: *l. 1. C. de rec. arb.* etiam ἐν πλάτει dici poteſt appellaſſe, qui petit rem ad arbitrium boni viri reduci. Sed hoc proprie appellare non eſt: *Dd. in d. l. 1. & 2. C. de arb. Bart. in l. 1. ff. eo. tit.*

tit.cano.7. c. dilecti, de arb. neque
in eiuſmodi locum habent, quæ
de appellationibus hic proponun-
tur, Cano.in c.bona, 51.& cap.cum
ſit Romana.5 ext.eod.

9 ¶ Iam de forma videamus. Ap-
pellatio ab inferiore ad ſuperio-
rem in proximo ordine, c. dilecti,
66 ext. eod. facienda eſt, l. 1. §. ſi
quis, l. Imperatore, h. t. c. Romana,
de app. in 6. vt à delegato ad ordi-
narium: l. 1. §. vlt. inf. quis & à
quo. & alia exempla alibi recenſet
Iuſtin. l. præcipimus, l. 1. in offeren-
dis, C. eod. Poteſt autem prouoca-
tio interponi ſtatim poſt ſenten-
tiam, apud acta illius iudicis qui
pronunciauit: nam coram illo ap-
pellandum eſt, gl. in c. ſuggeſtum,
15. ad verb. in vocem. de appell. &
in c. appellatio, eod. lib. 6. text. in c.
fin. de appel. & non alibi, cap. vt de-
bitis, c. cum ſpeciale. c. fin. ext. eo.
niſi iudex A quo, copiam ſui non
faciat, aut propter metum prouo-
cari coram eo libere nequeat: l. 2.
& tot. tit. C. de his qui per met. c. fin.
vbi Dd. ext. eod. vide Bart. & Iaſ.
in l. de pupill. §. ſi quis ipſi Prætori,
de oper. nou. nunc. de quo vtile eſt
proteſtari, Bald. in d. l. 2. Bart. in
d. l. de pupillo, §. ſi quis, Cano. in d. c.
fin. non tamen neceſſarium, Iaſ.
in d. §. quis n. 2. Dec. n. 13. Cag n. 9.
& 10. in l. in omnibus, 39 de regu-
lis iuris, idem Dec. in c. fin. extr.
eod. & conſ. 356. in cauſa, n. 4. ex
doct. Alex. in l. 2. §. quod diximus,
ſi quis cautio. Appellari autem
poteſt aut alternatiue, vt; Dico
A ſententiam eſſe nullam, vel ſi eſt
aliqua, appello: Bart. in l. qui te-
ſtam. §. idem quæro, n. 7. de excuſ.
tutor. aut ſimpliciter, vel ſcripto,
vel viua voce: vt ſi lata ſententia,
confeſtim dicat apud acta, Appel-
lo: l. 2. hoc tit. l. litigatoribus, l. eos, §.
ſin autem, & §. fi. C. eod. quod ſi id
B non ſtatim fiat, ſed poſtea intra
decem dies, quod tempus præſti-
tutum eſt, vide C. de temp. appell.
(niſi quando grauamen eſt con-
tinuum, c. ex parte, de appell. Bal-
dus, in l. addictos, n. 2. & 3. C. de
epiſc. aud. Spec. de appell. §. reſt. n. 6.
Iaſ. in l. ita, 13. n. 5. C. de procurat.)
C ſiquidē à definitiua grauioris mo-
menti appelletur, in ſcriptis erit
facienda: l. 3. h. t. Bart. & Angel.
in l. litigatoribus, C. eodem. ſecus in
leuioris momenti negotijs, Bald.
in l. & in maioribus, C. eo. Appel-
lationem autem ab interlocutoria
D indiſtincta in ſcriptis eſſe facien-
dam, Canones volunt, c. ordi. de
appell. lib. 6. Alex. poſt Bart. in l.
eius inf. de recip. appell. Bald. &
Ang. in l. partis, de vulg. & pup.
quibus cauſę appellationis idoneę
omnes exprimantur. Nam cum
ab interlocutorijs appellare non
E liceat, niſi ex iuſtis cauſis: volue-
runt Canones eas inſtrumēto ap-
pellationis exprimi, vt inde intel-
ligi ſtatim, iudicatique poſſit iu-
ſta nec ne eſſet eiuſmodi appella-
tio: quare ex iiſdem cauſis, eadem
iuſtificari debet, non ex alijs: cle.
appellanti. de app. gloſſ. in c. cum
Eccleſia, c. vt debitus, ext. eod. Rein-

bard. diff. iud. 35. *Chil. in pract. cap.* 105. etiamſi appellatio à definitiua inſtituta, etiamſi ex alijs quã quæ inſtrumento comprehẽſa ſunt argumentis rectè approbetur. *Bart. in l. ſi mater, §. fin. de except. rei iudic. Chili. in pract. capite* 106. *per l. per hanc, C. de temp. appell. t. t. an per alium cauſ. appell.* Inſtrumentum porrò appellationis, ſeu vt I. C. locuti ſunt, libelli qui dantur appellatorij, ita ſunt concipiendi, vt habeant ſcriptum, & à quo dati ſint, hoc eſt, qui appellet, & aduerſus quos, & à qua, cuiuſue iudicis ſententia, *d. l.* 1. *§. fin.*

10 ¶ Finis appellationum eſt, vt ſentẽtia iniuſte lata in melius reformetur, *d. l.* 1. *in prin.* Effectus multiplex eſt, nam prouocationem iudex cogitur admittere, *l. vlt. infra de appel. recip.* niſi ex certis cauſis iure exceptis, alioqui punitur, *l. quoniam C. eo.* & per appellationem ſuſpẽditur prior ſententia, *l. furti,* 6. *ſup. de his qui not. infam.* ita vt non poſſit mandari executioni, aut quicquam nouari pendente appellatione, *infra, nihil nou. app. pen. l.* 5. *infra, de app. accip.* adeò vt ſi quid innouatum attentatumque fuerit, id ſtatim & ante omnia reſcindatur, ſiquidem appellatum ſit à definitiua: ſin autẽ ab interlocutoria, tunc demum cum approbata fuerit appellatio, & inhibitio facta, *cap. non ſolum eo. in* 6. *ſignificantibus,* 49. *eod. gloſ. in clem.* 2. *vt lit. pen. vide Lanfr. in*

A *c. quoniam, verb. appellationib. nu.* 67. 69. *de proba. Maran. in Spec. tit. de appell. n.* 161. *&* 196. Appellatio & illum quoque effectum habet, quod cauſam reducit ad tempus litis conteſtatę. Quare illę exceptiones, quæ poſt litem conteſtatam opponi poſſunt, rectè in B cauſa appellationis proponuntur: vt peremptoriæ: non etiam hæ, quas aute litis conteſtationem proponi neceſſe eſt, vt ſunt dilatoriæ, *l. ita,* 13. *vbi poſt alios, Inſ. n.* 6. *C. de procur. Rom. conſ.* 181. *quaſt. Alc. in l.* 3. *verb. emendari, C. de eden.* Eadem ratione & articu- C los nouos proponere, non tamen prioribus directo contrarios, *clem. fi. de teſtib. Dd. in l. eos, l. per hãc, C. eod. Guid. Pap. deciſ.* 14. *Lanfr. in c. quoniam,* 8. *verb. teſtium, n.* 38. *de teſtib. gl. Latina Zabel. Land. l.* 1. *art.* 62. iure Pontificio, quod in terris Imperij non vſquequaque D recipitur. *vide Mynſ. obſ.* 41. *cont.* 1. *ex doctrina Bald. in d. l. per hãc, C. eod)* probationeſque, vt in priore inſtantia facere, & non allegata allegare, non probata probare, *l. eos, §.* 1. *l. in efferendis,* C. *eod.* licet: ſcilic. quia hæc poſt litem demum conteſtatam ſolent expe- E diri, *t. t. ext. vt lit. non conteſt.*

11 ¶ Ne tamen quis per calumniã iudicia fatiget, & citra probabile grauamen appellet à ſententia bene lata, pœna 50. librarum auri, cum exiſtimationis iactura, in temere prouocantes eſt conſtituta, *l. eos,* 6. *§. ne temere l. à proconſulib.*

19. C.

19.C.eod.l.5.in fin. C.quor.appell. A non recip. Sed hæc pœna, vtpote grauis & prædura, moribus antiquata eſt: certe iure Canonum tantũ in expenſas temerarius prouocator condemnatur, *c. reprehẽſibilis, 26.ex.eod. c. 1. de loc. in 6. Abb.in c.inter cætera.de appell.* Iure noſtro Sax.præter expenſas, 30. B ſolidos parti aduerſæ; mulctam verò arbitrariam iudici pendere cogitur, *Fach.diff.55. Reinh. diff. iud.28.per art.12.lib. 2.* quod tamen in curijs non ſeruatur, ſed iuxta ius Pontificium ſolummodo expenſarum damno mulctari ſolet. Alijs in locis, vt in Gallia C & Belgio, certæ pœnæ pecuniariæ conſtitutæ ſunt.

12 ¶ Iam de relegationibus, altera huius Tituli parte pauca dicamus: quarum alia cauſa eſt, quam appellationum. nam non poſt, ſed ante ſententiam interponuntur: *in Auth. de iud.* niſi in cauſis cri- D minalibus: *l.inter pœnas, 6.ſup.de inter.& releg.l. ſi quis filio, §. quid tamen, de iniuſt. rup. teſtam.* Eſt autem relatio, cum iudex de iure dubitans (nam in ambiguitatibus factorum improbata eſt relatio) Principem conſulit, quid in iudicando ſit ſequẽdum, *l. cum quem,* E *79.§.iudicib.de iud.§ fin. in Auth. de iud.* Conſultationis autẽ exemplum partibus edendum eſt: vt ſi forte relatio alicui minus plena videatur, opponere ſuas rationes, & refutatorios libellos Principi offerre poſſit, *l.1.& 2.& t. t. C. de relat.*; quod & iudices in petendis hodie à ſede aliqua, vt loquũtur, ſcabinali ſententijs, facere conuenit.

A quibus appellare non licet. Tit. II.

1 *A Principe non appellari.*
2 *Nec à ducibus Saxonis.*
3 *Neque à Senatu.*
4 *Neque eum prouocare qui appellationi renunciauit.*
5 *An ab arbitris appelletur.*

Tractandum † eſt ſecundo loco à quibus appellare non ſit conceſſum. 1 Et quidem ſtultum eſt illud admonere à Principe appellare fas non eſſe: cum ipſe ſit qui prouocetur, nec maior eo in terris inueniri poſſit, ad quem eatur, *l.1.in princ.h.t.* Saxoniæ † duces, etſi Imperatori ſubiecti ſunt, 2 ſicuti & alij Electores atque Principes qui eapropter appellationẽ ad Cameram Spirenſem admittunt, tamen à ſe appellari non patiuntur, quia defenſores ſunt iuris Sax. ſecundum quod in his terris iudicatur, in Camera autem nulla eius habetur ratio. Sciendum † 3 eſt, nec à Senatu appellari poſſe, *l. 1.§. 1. hoc tit.* quia ius condendæ legis habet, *l. non ambigitur, de legib.l. 2. de flumen.* & Principem repræſentat: *l.1. in prin. ad l. Iul. maieſt.* neque à Præfecto prętorio. *t.t.C.de ſent.præf.præt.* cuius prærogatiuis Electores Sax. (vt dixi) vtuntur.

4 tenitur. Sed † & etſi quis ante ſententiam in iudicio profeſſus fuerit, ſe non prouocaturum, indubitatè prouocandi auxilium perdidit, *d.l.1.§.ſi quis* ſicut & cum ea de re cum aduerſario pactus ita eſt, *l.fi.§.fi.C.de temp.appell.* Quæſi-
5 tum † eſt etiam an ab arbitris recte appelletur: & dicendum eſt, non appellari, quia iuriſdictionem non habent: *l. 1. C. de recep. arb.* præterquam ab iis qui à iudicibus ad fideiuſſores probandos, aut ad aliud negotium exequẽdum cum quadam cognitionis poteſtate dantur, *l. fin. hoc tit.* quos Commiſſarios vocant. A reliquis omnibus, tam ordinarijs quam delegatis iudicibus prouocatio inſtitui poteſt, niſi forte Princeps hac forma quem delegarit, vt non liceat ab eo prouocare: qua forma præter Principem, nemo alius iudicem dare poteſt: alioqui hac ratione appellationis beneficium plane tolleretur: *l.1.§.fi.hoc tit.*

Quis a quo appelletur. Tit. III.

A Iudice delegato appellatur ad eum qui dedit, *l. 1. in prin.l.2.& 3.hoc tit.* Si tamen quis ita iuriſdictionem ſuam mandet, vt alius ſuo loco & nomine eam exerceat, quos nunc vicarios ſeu locumtenentes nominamus; quia per ſe facere videtur qui per aliũ facit, *c. qui facit, de reg. iur. in 6.* & vicarius eandem iuriſdictionẽ
A & idem auditorium tenet, quod is cuius vices gerit: merito hoc caſu non ipſe prouocabitur, cuius nomine exercetur iuriſdictio, ſed ille qui prouocaretur, ſi ipſemet mandans ſententiam protuliſſet, *l.1.§. 1. vbi Bart. hoc tit. c. ſuper, 27.§.porrò, de off. iud. deleg. c. Ro-*
B *mana, de appell.lib.6.cap.2. de cóſt. eod.lib.Cyn.in l.à iudice, C. de iud. vide Cuiacium, lib.obſ.7. c. 21.* At cum delegans aliquam ſibi iuriſdictionem propriam reſeruat, tũ ad eum, non ad Principem prouocatur: *gl.in l.Imp.§.ſi Magiſtratus, ſup.de app.eum ibi alleg.* quare & à
C legato, cui non omnis iuriſdictio mandari ſolet; *l. ſolent, 6. de off. procon.* proconſul (nam præſides legato carent, *ſup. de off. præſid.*) appellatur, *l.2.hoc tit. vide Cuiac. præalleg.loc.*

D Quando appellandum ſit, & intra quæ tempora. Tit. IV. C.7.63.

1 *Ante ſententiam non appellari.*
2 *Quatuor tempora conſideranda.*
3 *Tempus interponendæ appellationis.*
E 4 *Tempus petendi apoſtolos.*
5 *Tempus præſentandæ appellationis.*
6 *Tempus proſequendæ.*

IAm, † quando, & intra quæ tempora appellandum ſit, videamus, *vide Paul.lib.5.ſ.32.* Et quidem ante ſententiam non ap- 1

pellari

pellari, ſupra diximus: *l.penult.C. quor. app.non recip.l. 2. de app.rec.*

2 Tempora † porrò appellationum quatuor diſtinguuntur. Aliud eſt enim tempus interponendæ appellationis: aliud petendi apoſtolos: aliud præſentandi ſe coram iudice ad quem: aliud appellationis proſequendæ.

3 ¶ Tempus interponendæ appellationis, olim erat in propria cauſa biduum, *l. qui ſuſpectum, 20. ſupra de app.l.1.§.biduum,h.t. l. eos, 6. §.penult.C.de app.* Propria autem cauſa eſt, cuius emolumẽtum vel damnum ad aliquem ſuo nomine pertinet: *l.1.§. in propria.* in alieno vero, triduum: *l.1.§.biduum, & §.fin.h.t. dicta l.qui ſuſpectum, l.eos, §.fin. de app.* Hodie indiſtinctè appellandi tempus decem eſt dierum: *Auth.hodie, C.de app. c. quod ad 15. de ſent. & re iud.* qui currunt de momento ad momentũ à tẽpore ſentẽtiæ, *gloſſ. in dicta Auth.hodie.* adeò vt etiãſi nulliter & friuolè inſtituta ſit appellatio, non poſſit tamen eiuſmodi error poſt effluxum dierum decem ſpatium corrigi: *Aret. in l.qui Romæ, §. Seia, col.2.de verb. oblig. Alc. in l.3. verb emendare, C.de ed. per l. ſi eo tempore, C.de remiſſ. pig. ſac. l. bonorum, 24. ff. rem rat. hab.* niſi ſcilicet vbi non ſola ſententia grauat, ſed grauamen eſt continuum, vt incarceratio, miſſio in poſſeſſionem, & ſimilia. In his enim tamdiu appellari ſine vlla temporis circum-

A ſcriptione poteſt, quoad grauamen durat: *Spec.de appellat. §. reſtat n.6. Iaſ.in l.ita, 13.nu. 3. C.de procur. Bald.in l. addictos, n. 2. & 3. C.de epiſc.aud.* Saxones quibuſdam caſibus in continenti à ſententia prouocari volunt: *Saxon. lib. 2. art.6. Chil. in pract.c.124.*
B *& 125.* id quod perraro ſeruatur, legitimum namque tempus vſurpamus: itaque ſiue apud acta ſtatim prouocatum ſit, ſiue non ſit, peræq; licet poſtea in ſcriptis iuſto in tempore appellare, *Mynſing.obſeru.7.cent.1.*

¶ Tempus petendi Apoſtolos, 4
C eſt 30.dierum, quod incipit currere ſtatim atq; ſententia lata eſt: *l. iudices, C. de appellat.* qui niſi hoc tempore petantur appellationi renunciatum videbitur, *clement.quamuis, de appell.cap.ab eo, 6.de appell.lib.6.*

¶ Tertium tempus præſentan- 5
D dæ appellationis eſt in arbitrio iudicis Ad quem: *gloſſ. in l.præſes, C.de appellat. per l.1.de iur.delib. c. perſonas, de appell. Auff.in cap. quoniam, ad verb. interlocutoria, n.43.de prob.*

¶ Tempus proſequendæ ap- 6
E pellationis, eſt Annus, & ex iuſta cauſa biennium. *Auth. ei qui, C. de temp.appell.* quod cu[illegible]rit à tempore interpoſitæ [illegible] appellationis: *clement. ſicut [illegible], de appellat. gloſſ. & Doctor[illegible]s in l.fin.C.de temp. appellat[illegible]* intra quod niſi proſequa[illegible]ius appellans ſuum, appellatio pronunciatur eſſe deſerta, & ad

ad iudicem A quo cauſa remitti-tur: *Mynſing. cent.* 1. *obſeru.* 8.

De Appellationibus recipiendis, vel non Tit. V. C. 7. 65.

1 *Quorum appellationes non recipiantur.*
2 *An in criminalibus appelletur.*
3 *Cauſa reſpicientes prouocationem.*

1 Sed † ſciendum eſt, non omniũ appellationes recipi. Nam †
2 aliquando beneficium appellationis excluditur, aut facto appellantis, puta quia antea ſuo iuri renunciauit, *l.* 1. *§. ſi qua ſup. qui & à quib. Paulus lib.* 5. *t.* 24. aut delicto, ſi videlicet ob contumaciam condemnatus ſit: *l.* 1. *C. quor. appell. l. properandum, §. cum autẽ, C. de iud.* vel † ob male geſtum
3 officium publicum: *l.* 3. *C. eod.* vel D in æs alienum quod fiſco debeatur, *l. fin. l.* 4. *C. eod.* vel ob delictũ confeſſum tamen, *l.* 2. *C. eo.* quod ſtatim puniri propter atrocitatem publice interſit, *l. conſtitutione,* 16. *ſupra de appell. l. ſi qua,* 244. [illegible] *verb. ſignif.* cuiuſmodi eſt ſeditio, [illegible] latrocinium, & ex conſti- E tutione C[illegible] [Co]nſtantini, *l.* 2. *C. eod.* & Iuſtin. *l.* 1. *§.* [illegible] *autem C. de rapt. virg.* [illegible] [vene]ficium, adulterium, raptus, &c. cædes, vene[illegible] [qu]od conſuetudo pleriſque locis in Ge[r]maniа [illegible] [obtinet]ur) (nam in Gallijs aliter obſerua[tur]) ad omnia criminalia iudicia

A extendit. Aliquando cauſa ipſa eiuſmodi eſt, vt prouocationem reſputat, veluti eſt lis de momentanea poſſeſſione, iure ciuili; *l. vnic, C. ſi de mo. poß.* item, cum quis ad munus publicum tutelæ eſt cooptatus: *l.* 1. *§. ſi quis tutor, ſup. tit.* 1. ab huiuſmodi enim nominatione non prouocatur, ſed B tantum à propoſitarum reiectarumque excuſationum iudicio, *l.* 3 *l. tutore,* 18. *C. de excuſ. tut. l.* 5. *l. ſcire,* 13. *ff. eodem, l.* 1. *§. ſi quis quand. appell.* licet in alijs electionibus aliud ſeruetur, & ius ſit prouocandi: *l.* 2. *C. de decur. lib.* 10. *l.* C 4. *l. hi qui,* 7. *ciues,* 11. *C. de appell.* item, cum res non recipit dilationem, vt quando incidit quæſtio de annona, de aperiendo teſtamento, miſſione in poſſeſſionem bonorum, *l. vlt. hoc t. l. quiſquis, C. eod. &c.* Sed nec admittitur prouocatio poſt binam appellationem inſtitutam, ſeu tres ſententias conformiter latas, *t. t. C. ne lic in vna ead. cauſ.*

De Libellis dimiſſionis, qui Apoſtoli dicuntur. Tit. VI.

1 *Quid dimißorij libelli & apoſtoli.*
2 *Quando dandi.*
3 *Qua forma.*
4 *Intra quod tempus.*

Dimiſſorij † libelli dicuntur, 1 quod per eos cauſa ad eum qui

qui appellatus eſt, dimittatur, *l. di-*
miſſoriæ, 106. *de verb. ſign.* qui
Greço nomine ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν
quod mittere ſignificat, Apoſtoli
2 vulgo dicuntur. Hi † poſt appel-
lationem interpoſitam à qualibet
cauſa, *c. vt ſupr. 4. de appel lib. 6.*
dandi ſunt ab eo, à quo eſt ap-
pellatum, ad eum qui de appel-
3 latione cogniturus eſt. Senſus †
autem literarum talis eſt: appel-
laſſe Lucium Titium à ſententia
illius quæ inter illos dicta eſt: *l.*
4 *vnic. hoc tit.* Petendi † autem
ſunt intra 30. dies, vt ſupra dixi:
alioqui inſtitutæ appellationi re-
nunciatum videbitur, niſi iuſtum
impedimentũ probare poſſit ap-
pellans, quare non petierit. Nec
vero ſimpliciter petendi ſunt, ſed
(vt hic inquit Marcian. *in d. l.*
vnic.) inſtanter & ſæpius. Quare
petitio ita concipi ſolet: Peto in-
ſtanter: inſtantius & inſtantiſſi-
me: *gloſſ. in cap. ab eo. in verb. in-*
ſtanter. de appell. lib. 6. Quod ſi
porrò per iudicem ſtet, quomi-
nus dentur, nihil oberit appel-
lanti, *l. 1. §. dies, ſup. quando app.*
dummodo intra 30. dies de ſua
diligentia fuerit poteſtatus: *d. l.*
vnic. in fi. d. c. ab eod. §. illud, Chi-
lian. in prac. cap. 130. niſi iudex
intra idem illud tempus, refuta-
torijs apoſtolis, cauſam oſtende-
rit, quamobrem libellos dimiſ-
ſorios non putarit dandos, *l. pe-*
nult. & fin. ſup. de appell, recip. cap.
cordi. de appel. in 6. Sunt & alia
Apoſtolorum genera, de quibus
A D. Chilianum, *d. c.* 130. conſu-
lere licet.

Nihil Nouari appellatione interpoſita. Tit. VII.

1 *Ratio quare nihil poſſit inno-*
uari.
B 2 *Attentata quomodo reuocentur.*
3 *De inhibitione.*

Effectus † appellationis præci- 1
puus hic eſt, quod appella-
tione interpoſita; ſiue recepta
ſit, ſiue non ſit, medio tempore
C nihil nouari, id eſt, attentari, &
ad executionem perduci oportet:
ſi quidem fuerit recepta appella-
tio, quia recepta eſt: ſi verò non
recepta eſt, ne præiudicium fiat
ei quoad deliberetur, vtrum reci-
pienda ſit appellatio, an non ſit.
Recepta porrò appellatione tam
D diu nihil erit innouandum: ſed
omnia relinquenda in eo ſtatu,
quo erant tempore appellationis,
quoad de appellatione erit pro-
nunciatum, *l. vnic. hoc tit. Paul.*
lib 5 tit. 36. Nam, vt loquuntur,
per appellationem iudici A quo,
quaſi manus conſtringuntur; ne
E quid amplius in cauſa attentare
poſſit. Quod † ſi attentet, id 2
ipſum officio iudicis ad quem eſt
prouocatum, ante omnia & ſum-
marie reuocatur: *dict. l. vnic. hoc*
tit. l. chirographi, 58. §. 2. *de ad tut.*
c. non ſolum, 7 *de appell. in 6. cap.*
bonæ, 51. *c. dilectis,* 55. *de appell.*
gloſſ. in l. 2. vt lit. pen. & c. veniens,

de iur. quod verum eſt, maxime cum poſt inhibitionem quid attentatur. 3 Inhibitionem † autem vocant literas cõpulſoriales, quibus iudex Ad quem, admiſſa appellatione, mandat ei à quo vt ad ſe acta cauſæ tranſmittat, prohibetque ne in eadem quippiam deinceps moliatur, *c. Roman.* 3. *§. ſi vero vocatis, de appell. lib.* 6. *l.* 2. *vbi Bart. Bald. & alii, C. de eden. l. à proconſulib. C. de appell.* Quod ſi quid porrò ante inhibitionem, præſertim cum de interlocutoria eſt appellatum, innouetur, vſitatum eſt, id principali ſententia in cauſa appellationis lata reſcindi ac reuocari, *c. ſignificantib.* 49. *de appell. Innoc. in c. dilecti, ad verb. reuocatio. de except. & in d. c. non ſolum, de appel. l.* 6. *vide etiam quæ ſupr. dixi, ad tit. de appell. & c. paſtoralis, in fin. de cauſ. poſſ. & propriet.*

Quæ Sententiæ ſine appellatione reſcindantur. Tit. VIII. C. 7. 64.

1 *Ratio huius tituli.*
2 *Septem ſpecies ſententiarum quæ ipſo iure nullæ ſunt.*

1 IAm † & illud tenendũ eſt, interdum prouocari à ſententia nõ eſſe neceſſe, vt cùm prior ſententia eſt ipſo iure nulla. Nam quod nullum eſt; vt reſcindatur non habet opus, *l* 5. *de iniuſt. nupt. teſt.* Porrò Iuriſconſultus ſeptem hic formas ſententiarũ quæ nul- A læ ſunt proponit. 1. Si † ſententia contra rem ante iudicatam probetur lata, *l.* 1. *in prin. hoc tit. l.* 1. *C. quan. pro. non eſt nec. tot. t. C. de ſent. contra ſentit, c. inter, de re iud.* 2. Si in calculo iudex errarit, *l.* 1. *§.* 1. *h. t. l.* 2. *de re iud. l.* 1. *C. de erro. cal.* 3. Si contra ſacras pronun- B ciet conſtitutiones, hoc eſt, de iure conſtitutionis, non de iure litigatoris; *l.* 1. *§. item, hoc tit. l. ſi expreſſim, de appell. l.* 2. *C. quan. pron. non eſt nec.* 4. Si quis ex edicto peremptorio, tanquam contumax ſit condemnatus, quod neque propoſitum eſt, neque in no- C titiam peruenit: *l.* 1. *§. pen. hoc tit.* ſecus ſi fuiſſet propoſitum, *l. ab eo, C. quomodo & quando, Auth. ſi omnes, C. ſi min. har. ab l.* 4. *§. toties, de dam. inf.* 5. Si in cauſa conuentionis & reconuentionis ſeu obiectæ compenſationis iudex alteram litem decidat, altera D pendente: quia ſuper vtraq; cauſa ſimul & procedi & pronunciari debet: *l. cum Papinianus, cum Auth. ſeq. C. de ſent. cap.* 1. *ext. de mut. pet.* Sed magis eſt, vt inquit Macer. *hic in l.* 1. *in fi.* id eſt potius & ſecurius, vt hoc caſu appellatio interponatur. 6. Si con- E demnatus ſit, qui tempore quo ſententia dicta eſt, in rebus humanis eſſe deſiit, *l.* 2. *hoc tit. l. in ſumma, §. fin. de re iud.* etiamſi ab alijs fuerit defenſus, *l. de qua re,* 74. *§. cum abſentem, de iud.* 7. Impoſſibile præceptum iudicis, ſeu natura, ſeu lege nullius eſſe momen- 2

menti Paulus reſpondit, *l. fin. hoc tit.* Impoſſibilium enim nulla eſt obligatio, *l. impoſſibilium, 145. de reg. iur.* Quare eiuſmodi ſententiæ & ſimiles, *vide C. eod. quan. prou.* vtpote nullæ, nunquam tranſeunt in rem iudicatam, & ad 30. annos impugnari propoſita nullitatis quæſtione poſſunt: *dixi ſup. de re iud. vide Ferra, in for. app. verb. fuiſſe, n. 4. Bart. in l. ſi expreſſim, nu. 12. de appell. Bald. in l. 1. nu. 3. C. de ſer. & eleganter Ang. conſ. 107. Iacobell. n. 1.*

An per alium cauſæ appellationum reddi poſſunt. Tit. IX.

1 *Regula quando iuſtificari appellatio poſſit per procuratorem, aut non poſſit.*

2 *Cauſas capitales per procuratorem non iuſtificari.*

3 *Quæ dicatur capitalis.*

4 *Explicatio l. 2. hoc tit.*

IN materia appellationum de quibuſdam articulis quæri ſolet, quos operæ pretiū eſt hic explicare. Principio illud quæſtionis eſt, an per alium cauſa inſtitutæ appellationis (quam nunc iuſtificationem vocant) reddi poſſit, qua in re tenenda eſt regula:
1 †Quę cauſa per alium agi nequit, eius nec appellationem per alium poſſe expediri, *l. 1. in fin. hoc tit.*
2 *Paul. lib. 5. tit. 35.* Ex † quo ſequitur, cauſas capitales per procura-
A torem in ſecunda inſtantia agi nō poſſe: *l. 1. hoc ti.* quia nec in prima poſſunt, *l. pen. §. ad crimen, de pub. iud.* Capitalem † autem diximus, 3
ex qua ſequitur pœna vſque ad relegationem excluſiue, vt vult hic Acc. Nam † cum relegatio, aut 4
leuior pœna, puta infamiæ nota
B imponitur, tum cauſa conſimilis eſt pecuniariæ, *d. l. 1. verſ. plane, l. abſentem, ſup. de pœn.* quare & procurator admittetur, *gloſ. hic per l. ſeruum, §. publice, de procur. vide quæ dixi ſup. ad tit. de quæſt.* Sane ſi procurator abſente domino appellauit, & poſtea redditis ratio-
C nibus procurator eſſe deſiit, nihilominus abſente domino reſpondere, & cauſas appellationis, ſeu (vt loquuntur) grauamina proponere debet. Sed an eo ceſſante dominus litis reſpondere poterit? Et quamuis regulariter cauſas appellationis reddere debent, qui
D primo ſunt experti, & prouocauerunt: *l. fin. §. ſi ſup. de appell.* magis tamen obſeruatur, vt audiri debeat in cauſis appellationum reddendis is cuius abſentis procurator appellauit: *l. 2. h. t.* idque exemplo adoleſcentis vel pupilli, qui interpoſitam à tutore appella-
E tionem ipſe iam adultus finita tutela aut cura, perſequi poteſt, *d. l. 2. h. t. d. l. fin. §. fin.*

Si tutor vel curator, vel Magiſtratus creatus appellauerit. Titulus X.

HI qui ad munera publica, nominati & electi, à ſententia qua eorum excuſationes repudiabantur (ab hac enim ſola, prouocatio eſt, *l. 4. C. de appell. vide tamen diſtinctionem ſupr. poſitam, tit. de app. recip.*) appellarint, nec cauſas, quare iuſta fuerit appellatio, probauerint; ſciant ad ſuum periculum pertinere, ſi quid damni, per moram appellationis, Reipub. acciderit, *l. 1. h. t.* quod & in tutoribus ſeruatur, *l. 2. in verb. periculum medij temporis, h. t. l. ſi quis tot. 60. §. fi. de rit. nupt. l. quanquam, 15. C. de exc. tut.* Quare etiamſi tuor vel curator prouocauerit, & ante cauſam actam moriatur; propter periculum medij temporis, ſucceſſores eius cauſas appellationis reddere neceſſe habebunt, *l. 2. h. t. l. vni. in fi. inf. ſi pend. app. mors. inter.*

Eum qui Appellauerit, in prouincia defendi. Tit. XI.

CVm quis appellationis cauſa peregrinatur, quæri ſolet, an interea domi in ſua prouincia defendi in alijs ſuis cauſis tanquã præſens debeat. Et reſcriptum eſt, defendendum eſſe, nam hoc beneficij illlis præſtatur, ne neceſſe

A habeant ſe defendere, qui Reipublic. gratia abſunt.

Apud eum a quo appellatur, aliam cauſam agere compellendum. Tit. XII.

SI quis ex alia cauſa appellauerit à iudice, an in alia cauſa
B (nam in eadem res plana eſt, *l. eos, 5. C. de app.*) eundem iudicem habere neceſſe habeat, videamus. Et hodie hoc iure vtimur, vt tametſi appellatio interpoſita ſit; tamen apud eundem ſuum ordinarium iudicem, à quo quis prouocauit,
C compellatur alias cauſas agere, nec vtatur hoc prætextu, quaſi apud offenſum iudicem non debeat experiri: cum quia hæc ſuſpicionis cauſa idonea non eſt: *l. & in minoribus, C. de app. not. in l. apertiſſimi, C. de iud.* tum quod ſi eius ſententia lędatur, denuo pro-
D uocare poſſit, *l. vnic. h. t.*

Si pendente appellatione mors interuenerit. Titulus XIII. C. 7. 66.

APpellatore defuncto; ſiquidẽ ſine hærede, cuiuſcunq;
E generis appellatio, ſiue de cauſa ciuili, ſiue de criminali inſtituta, euaneſcit: vtpote altera parte litigatorum extincta. Quod ſi appellatori hæres extiterit: ſi quidem nullius alterius intereſt, cauſas appellationis reddi: cogendus non eſt peragere appellationem, iuxta reg.

reg. Vt nemo inuitus agere coga-
tur, *tot. tit. C. vt nemo inuit.* nam &
liti ſuæ vnuſquiſque renunciare
poteſt, *l. poſtquam, 4. C. de pact.* Si
vero fiſci vel alterius cõtra quem
appellatum eſt, intereſt, hæres
cauſas appellationis reddere ne-
ceſſe habet, *l. vnic hoc tit.*

De iure fiſci. Titulus XIV. C. 10. 1.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit fiſcus.*
3 *De iure ſingulari, & priuilegiis fiſci.*
4 *De iudicijs & nunciationibus quæ ad fiſcum pertinent.*

1 HActenus † expoſita ſunt eà o-
mnia quę ad inſtitutionem,
progreſſum exitumq; iudiciorum
ordinariorum pertinere videbãn-
tur: nunc, vt nihil prætermitta-
tur, coronidis vice exequamur
illa, de quibus extra ordinem iure
quodam ſingulari ius dici ſolet.
Quæ quoniam vt plurimum co-
gnitione vel reſcipto Principis, à
quo non eſt prouocatio, ſumma-
rie expediuntur, ideo recte ex-
traordinaria vocantur & poſt or-
dinarium appellationis tractatum
cuius hic nullus aut perexiguus
eſt vſus, examinãda ſuſcipiuntur.
Quo in genere primum locum
obtinet fiſcus, cuius multa in iure
2 ſunt priuilegia. fiſcus † autem
proprie Principis ęrariũ, & Reipu-
blicæ patrimonium dicitur, Illud
A priuatum, hoc publicum. *Plin. in
Panegy. Suet. in Aug. l. fin. C. de
fund. rei priu. li. 11.* Sed cum
vtramque fit vnius Principis pro-
miſcue hæc vſurpari ſolent: *l. be-
ne C. de quad. præſcr. §. res fiſci,
Inſt. de vſuc.* nec dubium eſt, quin
Cęſaris priuata ratio, idem ius ha-
B beat quod fiſcus, *l. 6. in fin. h. t.* In
multis autem fiſcus iure ſingula-
ri vtitur, *Paul. lib. 5. tit. 12. vide C.
eo.* Nam & † priuatos ad editionẽ 3
inſtrumentorum cogit, *l. 2. §. h. t.*
contra regulam: *l. 1. & t. t. C. de e-
den.* & interdum conductores re-
rum publicarum inuitos detinet,
C ſi maximos fructus fecerint, *l. ta-
lem, 11. §. fin. de publ.* alias ſecus, *l.
3. §. cum in quinquenium, h. t. l. in-
uitos, 11. C. de loc.* debitorem de-
bitorum ſuorum exigit, *l. 3. §. mul-
ta h. t.* euictionem ſimplicem tan-
tum præſtet, etiamſi duplam pro-
miſerit, *l. 5. h. t.* ius pignoris ſem-
D per habet: *l. aufertur, 46. §. ius
pignoris, h. t.* ac vt ſibi ſatisfiat etiã
alias creditorib. perſoluta aufert:
l. deferre, 18. §. fi. cum ll. ſeqq. h. t.
quia ius fiſci priuato præponde-
rat, *l. apud. 35. h. t.* etiãſi alias vni-
cuique liceat ſibi vigilare, *l. pupil-
lus, 24. quæ in frau. cred.* nec fit re-
E petitio ab eo qui ſuum recepit, *l.
repetitio, 44. de cond. ind.* Sed † & a- 4
lia priuilegia multa habet, quæ
longum eſſet referre, *t. t. C. de pri-
uil. fiſ. & de quad. præſc. vide tract.
de priuil. fiſ.* ac peculiaria etiã quę-
dam iudicia: vt cum bona vacan-
tia aut commiſſa nunciantur ex
cauſis,

A causis, quas ad quindecim numero recitat Calliſtratus, *l.* 1. *h.t.* In his enim nuntiationib. multa ſunt ſpecialia. Nam nec ab omnib. denunciari poteſt, *l.* 2. §. *pen. l. edicto*, 13. §. *extat*, *l. art.* 16. *l. deſerte*, 18. *h. t.* neque ex omnibus cauſis, *l.* 1. §. *an bona*, *l. non poſſunt*, 11. *d· l. edicto*, *l.* 3. 12. 17. 22. § *pen.* 45. *h. t.* pœnæ etiam ſingulares in temerè aut falſo deferentes, ſunt conſtitutæ, *l.* 2. 15. 24. § *ſi. h. t. l· ex varia*, *C. de dela. lib.* 10. ſicuti præmia ijs qui vera deferunt, *l.* 13 *in princ. l.* 15. §. *Senatus*, *l.* 49. *h. t* neque omni tempore, *l.* 13. §. *antepen. h. t.* nam & B præſcribi fiſco poteſt, *l.* 1. §. *diuus*, *l. ſi. h. t.* neque coram omni iudice cauſa fiſcalis agitanda eſt, *l.* 3. §. *diuus Adrianus*, *l.* 7. *l.* 45. §. *quoties*, *h. t. tot. t. C. vbi cauſ. fiſ.* Apud nos Sax plerique iudices & Magiſtratus, item Reſp. quæ ſummum imperium habent, etiam iure fiſci præſcripto quodam inueteratoq; more, vtuntur: quamuis ſuperiorem recognoſcant: *dixi ſup. de pria. cred· & tit. in quib. cauſ. pig.* vnde & hæreditates vacantes, ſi poſt annum nullus appareat hæres in ſuos vſus, ſuumq; ærarium conuertunt. *Land. lib.* 1. *art.* 28 *Fach. diff.* 35, *Reinh. diff.* 34.

De captiuis & de poſtliminio, & redemptis ab hoſtibus. Titulus XV. C. 8. 51.

1 *Qui à quibus hoſtibus captiui ſerui fiant, vel non.*
2 *Poſtliminium vnde dictum, & quid ſit.*
3 *Species poſtliminij.*
4 *Cauſa efficiens.*
5 *Materia: de perſonis ac rebus quæ poſtliminium habent.*
6 *Forma.*
7 *Finis.*
8 *Effectus.*
9 *De redemptis ab hoſtibus.*

DE † captiuis quoque & de poſtliminio, ac redemptis ab hoſtibus, quędam iura peculiaria prodita sũt. Humanitatis enim C eſt, iſtis contra ſubtilitatem iuris ciuilis ſubuenire. In primis ſicut quæ cœlo, terra marique capiuntur, fiunt occupantium. *l.* 1. *cum ll. ſeqq. de acq. rer. dom.* Ita capti ab hoſtibus in eorum rediguntur poteſtatem, omniaqua iura ciuitatis cum libertate amittunt, *l.* 1. D *l.* 12. §. *ſi quis ab hoſtibus*, *h. t.* Hoſtes autem accipimus, quib. bellũ pop. Rom. decreuit, *l. hoſtes*, 24. *hoc tit l. hoſtes*, 118. *de ver. ſig.* Quare ſerui non fiunt, qui vel in diſſenſione ciuili, *lege ſi quis*, 21. *h. t.* (ſicut hodie ſunt Chriſtianorum inter ſe laniena. *vide Innoc. in c.* E *ſicut*, *n.* 6. *de iureiur. Fab. in* §. *item ea quæ ex hoſt. de rer. diuiſ. Bart. in in l. hoſtes*, 24. *h. t. Cap. in tract. ſer. cap.* 1. *n.* 4.) vel à latronibus, vel confœderatis, *l. non dubito*, 7. *h. t.* capiuntur: *l. hoſtes*, 24. § *fi. l. poſtliminium*, 19. §. *à piratis*, *hoc tit.* Ac diſplicere Domino Deo in popu-

populis qui nomen ei dederunt,
iura captiuitatis ac ſeruitutis mu-
tua, quibus alij alios barbarum in
morem ſibi ſubjiciant, intelligi
poteſt, cum ex eo quod grauiter
offenſus eſt Iſraelitis: quamuis iu-
ſto prælio victores tribum Iuda,
afflixiſſent: cum captiuam eam ſi-
bi facere inſtituiſſent: Sic enim,
inquit Propheta, 2. *Paralip.* 28 In-
ſuper filios Iuda & Ieruſalem vul-
tis vobis, ſubjicere, in ſeruos &
ancillas: quod nequaquam facto
opus eſt: peccaſtis enim ſuper hoc
Domino Deo veſtro, tum multo
magis ex lege Moſi, in qua Deus
quid ſibi placeret, non obſcure,
oſtendit, ac inter alia, ciues tri-
buleſque ſui vnius populi, vtpote
fratres, in ſeruitutem redigi pro-
hibuit, *Leuit.* 25. *Deut.* 24. Capti
autem ab his gentibus quibuſcum
nec fœdus, nec ſocietas, neque,
hoſpitium eſt, poſtliminium ha-
bent: *l.* 2. §. *in pace, hoc titulo.*

¶ Poſtliminium inquit Impe-
rator, §. *ſi quis ab hoſtib. Inſt. quib.*
mo. ius patr. po. ſol. ex Cicer. *in Topi-*
cis à limine & poſt dictum eſt. Nã
limina ſicut in domo finem quen-
dam faciunt, ſic & imperij finem
eſſe limẽ, veteres voluerunt. Hinc
& limen dictũ eſt, quaſi finis qui-
dam & terminus, & ingreſſus at-
que exitus imperij: ab eo poſtli-
minium dictum, quia ad idem li-
men reuertebatur, quod amiſerat.
Id ad hunc modum Paulus, *l. poſt-*
liminium, 19. *h. t.* definit: Poſtlimi-
nium eſt ius amiſſæ rei recuperã-

A dæ ab extraneo, & in ſtatum pri-
ſtinum reſtituendæ, inter nos ac
liberos omnes populos regeſque
moribus ac legibus conſtitutum.
Nam quod bello amiſimus, aut
etiam citra bellum, hoc ſi rurſus
recipiamus, dicimur poſtliminio
recipere, idque naturali æqui-
B tate introductum eſt; vt qui per
iniuriam ab extraneis detineba-
tur, is vbi in fines ſuos rediſſet,
priſtinum ius ſuum reciperet.

¶ Duæ ſunt ſpecies poſtlimi- 3
nij: nam aut nos reuertimur ex
captiuitate, recuperamuſque poſt-
liminio res noſtras aut per vim,
C hoſtium capta recipimus, *l. cum*
dua, 4. *h. t.*

¶ Cauſa efficiens poſtliminij, 4
eſt lex ducta partim à naturali æ-
quitate, partim ex iure gentium
d. l. 19.

¶ Materia circa quã, ſunt per- 5
ſonæ, aut res. Poſtliminium enim
D habent ab hoſtibus capti, cuiuſ-
cunque ſint ſexus aut cõditionis,
d. l. 19. §. *vltim.* Transfugæ tamen
nullum poſtliminium eſt *d. l.* 19. §.
transfuga. quia malo conſilio, &
proditoris animo patriã reliquit,
nec in ciuium, ſed hoſtium nu-
mero habendus eſt, ac propterea
E ſupplicio afficiendus, *l.* 3. §. *is qui*
l. prod. tores, 7. *infr. de re milit. vide*
omnino Cuiac, lib. 4. *c.* 9. ſed his tã-
tũ hoc beneficij indultum eſt qui
neceſſitate captiuitatis inuiti ab-
ducti ſunt, *l. penultim. C. eodem.*
Quare & qui armis victi hoſtibus
ſeſe dediderunt poſtliminio ca-

rent : nam volentes ſe hoſtibus A ſubijciunt, *l. poſtliminio, 17. hoc tit.* Quod ſi dubitetur, captus quis ſit, an transfugerit, inſpicienda erit vitæ prioris conditio: quæ ſi fuerit illæſa, iuratæ eius affirmationi credetur, *l. non omnes, §. à Barbaris, de re milit.* Filij ante captiuitatem concepti, ius poſtli- B minij habent: *l. ab hoſtibus ex quibus cauſ. mat.* quia cum pro natis habeantur, *l. qui in vtero, de ſtat. homi.* ſimul capti videntur: apud hoſtes concepti, iure proprio poſtliminium non habent, vtpote, è ſeruis nati, ſed ex perſona parentum, ſi hi reuertantur, *l. 1. C. eo. l.* C *apud, 9. l. diuus, 26. hoc t.* Res eodem modo habent poſtliminium, quæ quidem non turpiter amiſſæ ſunt, vt ager ab hoſtibus captus: & denuo recuperatus, *l. ſi captiuus, 20, §. expulſis, hoc tit.* naues, equi, *l. 2. hoc tit.* &c. In armis & veſtibus non idem iuris eſt: D quia ex diſciplina Laconica, vnde Romani militarem artem ſunt mutuati, non ſine flagitio timoris & fugæ amittuntur, *l. 2. & 3. h. t.*

6 ¶ Forma poſtliminij eſt, quod ſtatim atq; captiuus fines noſtros attigit, recuperat omnia iura priſtina, E *l. in bello, 12. §. ſi quis capiatur, hoc tit.* fingiturque retro in ciuitate ſemper fuiſſe, *l. retro, 16. h. t. d. §. ſi quis capiatur.*

7 ¶ Finis, eſt vt ex naturali æquitate, qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is recuperata ciuitate iura etiam ſua recuperet, *d. l. 19.*

¶ Effectus poſtliminij partim eſt in fictione, partim in ſuſpenſione iurium, *Sal. in l. Gallus, §. quid ſi is, de lib. & poſth.* vide *Cuiac. in l. in lege, de teſtamen.* Fingit enim ius, eum qui reuerſus eſt, nunquam abfuiſſe, *d. l. retro, cum ll. ſeqq.* Quare & teſtamentum ante confectum ſeruatur, *§. fin. Inſtit. quib. non eſt per fac. teſt. l. ſi quis, §. quatenus, de iniu. rup. irr. fac. teſt.* & inſuper actio reuocatoria reuerſo datur ad res perditas vſucapione recuperandas, *l. 1. ex quib. cauſ. maior. d. l. ab hoſtib.* Suſpenditur ius patrię poteſtatis capto patre, donec pater vel redeat, vel deſinat poſſe redire: idque ideo, vt interea filij contrahere nuptias, *l. ſi nepos, 9. cum ll. ſeqq. de rit. nupt.* agere tanquam patresfamil. poſſint, *Sal. in d. l. Gallus, § quid ſi is.* Pater tamen reuerſus, ius poteſtatis & peculium filij medio tempore quæſitum acquirit: *l. penul. de ſuis, & leg. l. in bello, 12. §. ſi quis.* quia fingitur nunquam abfuiſſe. Inducta eſt & altera fictio lege Cornelia: nam cum quis apud hoſtes moriebatur, quia in ſeruitute decedebat, non poterat relinquere hęredem. Id cum plenum videretur iniquitatis, lege Cornelia inductum eſt, vt qui ita obiiſſet, ab eo tẽpore quo captus eſſet, obiiſſe fingeretur: quo tempore cum fuerit liber, hæredes tam ab inteſtato quam ex teſtamento, ſi quod ante captiuitatem forte reliquit,

ex hac fictione habet: *l.* 1. *C. eod.* §. *fi. Inſtit. quib. non eſt per fac. teſta. l. lex. Cornelia, de vulg. & pup.* qui- A bus deficientibus, fiſcus ſuccedit, *d. l. bona,* 22. *hoc tit.*

9 ¶ Redempti ab hoſtibus pretio, quod λύτρον vocant, poſtliminium habent, non enim emuntur tanquam mancipia: & iniquiſſi- B mum ſane eſſet, ciui liberato hanc ſeruitutis calamitatem pro beneficio inferre: quare poſtliminium habent, ſi quidem ante fuerint liberi, *l. ſi captiuus,* 26. *h. t.* nam ſerui dominis reſtituuntur, refuſo pretio, *l. in bello,* 12. §. *ſi quis ſeruum, h. tit.* Pignori tamen etiam C liberi homines, redemptori ſuo pro λύτροις donec ſoluant, obligantur, niſi animo donandi ſumptus ſint facti: *l. liber.* 17. *eo.* quod ſi ſoluere nequeant, per quinquennium ei operas præſtare in authoramentum coguntur: *l. fi. C. eod.* vnde ius noſtrum Sax. de addi- D cendo creditoribus in ſeruitutem operarum debitore, manaſſe poteſt videri.

De Re Militari. Tit. XVI.

1 *Continuatio.*
2 *Omnes cogi ad militiam.*
3 *Qui militari non poſſint, aut excuſentur.*
4 *Qui ſint milites.*
5 *Genera militum.*
6 *De delictis militum.*
7 *De pœnis.*
8 *De miſſionibus.*

Sed † & rei militaris, quæ Prin- 1
cipi & bono publico vtilem nauat operam, iura quædam ſunt ſingularia: de quibus extra ordinem interdum etiam ſub pellibus & inter claſſica, quæ ſubtilitates iuris minus exaudiunt, *tot. tit. de re mili. vide Cicer. pro Muren.* diſceptatur. In † primis ſciendum 2
eſt, omnes omnino ciues ad militiam cogi, adeò vt qui ad edictum olim non reſpondiſſet, vt proditor libertatis, in ſeruitutem redigeretur, *l.* 4. §. *qui poſt, h. t.* & qui filium ſubtraxiſſet militiæ, mulctaretur exilio ac parte bonorum, *d. l,* 4. §. *qui filium.* Excipiuntur
† tamen qui militare nō poſſunt: 3
vt ſerui, facinoroſi, infames, rei qui ſub obtentu militiæ aduerſarijs negotium facere machinantur, atque alij multi, *l.* 4. *l. proditores. l. qui ſtatu.* 8. *l. ab omni,* 11. *h. t. tot. tit. C. qui milit. non poſſ. lib.* 12. item qui à militia ætate, aut ſimili priuilegio, excuſantur: *vide inf. de vacat. & excomm. & de iur. immun. & C. qui ætat. ſe excuſ. cum tit. ſeq. lib.* 10. Ex † eo tē- 4
pore quis iure militare incipit, & miles appellatur, quo in numerum relatus eſt, *l. ex eo,* 43. *de teE ſtam. mili.* & ſacramentum præſtitit, *l. ex militari,* 11. *eod. tit.*

¶ Militum alij ſunt tyrones, *l.* 5
3. §. *ſi plures, hoc tit.* qui publicis ſtipendijs ad militiā inſtituebantur, nondum tamen in ordinem relati, *d. l. ex eo.* alij veterani: *infr. de priui. vet.* alij gregarij, alij cen-

centuriones, *l. milites*, 13. §. *irreuerent. h.t.* tribuni, *l. officium*, 12. §. 1. præpoſiti, *d.l. omne*, 6. §. 1. *l. officium*, 12. *hoc tit.*

6 ¶ Sed in primis, in iure de delictis militum quæritur. Hæc enim res proprie ad iudicia & doctrinã noſtram pertinet, conſeruandæque diſciplinæ militari plane eſt neceſſaria. Militum autem delicta aut propria ſunt, aut cum cæteris communia, *l. 2. hoc tit.* Communia ſunt, quæ etiam in reliquos homines cadunt, & communibus rerum criminalium iudicijs coercentur, vt homicidium, adulterium, furtum: propria ſunt, quæ proprie ad diſciplinam militarem pertinent, & extra ordinẽ puniuntur, cuiuſmodi ſunt, non dare nomen ad edictum Imperatoris, *d. l. 3. §. qui poſt.* dare ſe militem cui non licet, aut nomen dare contra prohibitionem legum: *l. 2. h.t.* (nec enim omnibus militare conceſſum eſt, vt diximus) emanere, *l. 3. §. emanſor, hoc t.* deſerere militiam, *d.l. 3.* ſtationem: *d.l. 3. §. qui ſtationis*, transfugere, *d.l. 3. §. is qui ad hoſtes*, enunciare hoſtibus conſilia, & prodere exercitum, *l. 6. §. exploratores, h.t.* non parere duci, *l. 3. §. in bello*, præſidi, *l. 3. § præſides.* centurioni, *l. militib. 13. §. irreuerent. h.t.* arma amittere, *l. 3. §. miles.* alienare, *d.l. 3. § miles, l. qui commeatus*, 14. *h.t.* ſurripere, *d. l. 3. §. qui aliena.* commeatum nõ recte procurare, *d.l. 3. §. ſi ad diẽ*,
A *d.l. qui commeatus*, cuſtodiam negligere, *l. 4. & tot. tit. de cuſtod. reor.* turbare pacem, *l. fin. hoc tit.* fugam in acie primum facere, *l. 6. §. 1. hoc tit.* & alia conſimilia, quæ hoc in titulo paſſim traduntur: *l. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 12. 13. 14. 15. 16. hoc t.* de quibus in genere B inquit Arrianus: *l. 6. hoc t.* Omne delictum eſt militis, quod aliter quam diſciplina communis exigit, committitur: veluti ſegnitiæ crimen, vel contumaciæ, vel deſidiæ.

7 ¶ Puniuntur autem hæc delicta, C aut caſtigatione corporali, aut pecuniaria mulcta, aut indictione munerum, (à quibus alioqui milites ſunt immunes) aut gradus deiectione, aut miſſione ignominioſa, *d.l. 3. §. 1.* Nam † præ- 8
ter hanc, alia eſt cauſari miſſio, quæ propter cauſam, puta vitium D corporis aut animi: alia honeſta, quæ expleto militiæ tempore datur. Sed caſtigationes corporales plerumq; capitis pœnam continent: *d.l. 3. 4. 5. 6. 10. 13. 14.* aut cum minimum verbera: *d. l. 14. in fi.* niſi pœnam mitiget vel tyrocinium, *l. 3. §. ſi plures, l. 3. in fi.* E *l. qui commeatus. 14. hoc tit.* vel licentia militaris, ad laſciuiam vino incitata, *d.l. 6. §. per vinum.* vel miſeratio pietatis, vt cum pater filium ad pœnam offert: *l. 4. §. qui filium, l. non omnes, 5. §. qui in deſertione, l. milites, 13. §. fin. h.t.* nec enim videtur ad capitale ſupplicium obtuliſſe, *l. 3. C. de patr. pot.*

pot. Quæ iura cum ſint in militibus ſingularia, haud temere ad conſequentias, vt nec alia iura militaria, produci debent, *l.1.de teſt.milit. & tot.illo t.ff.C.& Inſt. l.quod contra,de leg. l.5.ff.ſup.de conſt. Prin.*

De Caſtrenſi Peculio. Tit. XVII.

1 *Caſtrenſe peculium quid.*
2 *Priuilegia huius peculij.*

1 AD † rem militarem pertinet & priuilegium peculij caſtrenſis. Caſtrenſe autem peculium eſt: quod à parentibus, vel cognatis, vel ab vxore, in militia degenti donatum eſt, vel quod ipſe filiusfam. in militia acquiſiuit, quod niſi militaret, acquiſiturus non fuiſset: *l. caſtrenſe, 11. l.ſi militi,6.hoc tit.vide quæ dixi, Inſtit.quib. non eſt permiſſ. fac. teſtam. & per quas perſon.nob.acqu.* vt ſi militiæ ergo hæres inſtitua-
2 tur, *l.diuus*, 13, *hoc tit.* Huius † autē peculij hæc priuilegia ſunt: quod non acquiratur patri ſicuti reliqua bona, iure patriæ poteſtatis: *tot.tit. Inſtitut. per quas perſ.* item quod de eo pro lubitu diſponere, vel inter viuos, vel teſtamento filiusfam. poſſit, *l.2.hoc tit.l.fin. 9.de inoffic. teſtam.* in eoque patrisfamilias perſonam plane gerat. *l.2.ad S. C. Maced.* Sed nec ab inteſtato decedens, patrem in eo habet hæredem; *l.1.hoc tit.*

A veruntamen bona quaſi peculij iure patri deferuntur, *l.1.hoc tit. vide §.ſi igitur, in Authentic.de hær. ab inteſt.* dum tamen non extent liberi, quos patri præferendos, naturalis ſucceſſionum ratio docet. *l.ſacroſancta,C. de epiſcop. & cleric. l.1. §. nepos. ſup. ſi à pat.*
B *fu. ma.* Sunt & alia peculij caſtrēſis iura ſingularia, quæ omnia exponere huius non eſt loci. Ad exemplum porrò caſtrenſis peculij, conſtitutionibus Principum eadem priuilegia filijsfam. indulta ſunt, in his quæ honeſtis togatæ militiæ (quæ armatæ compa-
C ratur, *l.aduocati, 14.& tot.tit.C. de aduoc. diuer. iud. vide Euerar. in Top. à loc.arm.mil.*) artibus, *vide diſtinctionem Bald. in l. fin. in princip.C. de bon.quæ liber.* parant & lucrantur: vnde hæc Quaſi caſtrenſe peculium ſolent appellari, *l. vltim. C.de inoffic. teſt. in prin.*
D *Inſtit.per quas perſon. nob. acqui;* à quo diſtant, peculium profectitium, *l.5.de iur.dot.* quod à patre aut eius occaſione obuenit: & aduentitium, quod filius aliunde parauit vel quæſiuit, puta ſucceſſione materna, opificio aliquo & induſtria, quæ togatæ militiæ ar-
E tificio atque iure non cenſeatur. Illa enim profectitia patri acquiruntur omnimodo; hæc vero aduentitia tantūmodo quo ad vſūfructum, *l.2.3.4.5.6. & tot.tit.C. de bon.mater.§.1.Inſtitut.per quas perſ.nob.acquir.* Sunt igitur varia nunc peculij genera: vnum ca-

ſtrenſe, alterum non caſtrenſe: illud caſtrenſe, vel quaſi; hoc profectitium, vel aduentitium, *vide gloß. & Dd. Inſtitut. per quas perſon. vbi dixi.*

De Veteranorum priuilegijs. Tit. XVIII.

1 *Qui ſunt veterani.*
2 *De priuilegiis eorum.*

1 HVc † referantur & veteranorum priuilegia; hoc eſt, eorum qui exacto militiæ tempore, honeſtiſſime miſſi ſunt: *Theo. in §. 1. Inſtit. de teſta. ord. l. 2. h. tit.* Nam † hi immunitatem habent à muneribus, præcipue perſonalibus, *l. 2. l. 5. h. t.* A vectigalibus autem, & patrimoniorum oneribus, difficile eſt, vt per omnia excuſentur, *l. 2. in fin. l. 4. h. tit. vid. l. 1. C. de veter.* Deinde veteranis, & eorum liberis, idem honos habetur qui & decurionibus, *l. 3. hoc tit.* Igitur nec in metallum damnabuntur, nec in opus publicum, vel ad beſtias; nec fuſtibus cædentur, *d. l. 1. & 3.* 2

DIGEST. LIB. L.

AD MVNICIPALEM, ET DE Incolis. Tit. I. C. 10. 38. 39.

Videlicet legem: vt communis eſt interpretatio. Cuiacius Ciuem.

1 *Continuatio.*
2 *Genera ſubditorum.*
3 *Municipes vnde dicti, & qui ſint.*
4 *Incola quis.*
5 *Cauſa efficiens municipij.*
6 *Effectus & vis municipij.*
7 *De iure incolarum.*
8 *De iudicijs municipalibus.*

1 ET † hæc de ijs qui Rempub. regunt ac tuentur, ſpecialiter diſpoſita ſunt: nunc de ſubditis, eorumque rebus videamus. Subditi † aut ſunt municipales, aut incolæ, aut coloni. De colonis dici non eſt neceſſe, cum iure inſtitutiſque ciuitatis Rom. aut ſuæ metropoleos regantur. *vide Bartol. & Dd. in l. vni. C. de metro. Ber. lib. 11. Gell. lib. 16. cap. 13.* 2

¶ Municipes autem ſunt ciues Romani ex municipijs ſuo iure & legibus ſuis vtentes, muneris tantũ honorarij cum pop. Rom. participes: à quo munere capellendo 3

do appellati videntur : *l. munus*, 18. *in fin. de verb. ſig.* neque illa pop. Rom. lege aſtringuntur, quũ nunquam eorum fundus P. R. ſit factus. *Gell. præall. loc.* Municipes, inquit Vlpian. *hoc in l.* 1. appellantur muneris participes, vt munera nobiſcum faciant. Sed nunc abuſiue municipes dicimus, ſuos cuiuſque ciuitatis ciues. Alibi Paulus: *l. municipes, 228. de verbor. ſignif.* Municipes intelligendi ſunt, & qui in eodem municipio nati ſunt.

4 ¶ Incola eſt, qui domicilium tantum alicubi habet, non etiam munerum & honorum particeps, *l. domicilium, 20. hoc tit.* Incola inquit Pomponius, *l. pupill. 239. §. incola. de verb. ſig.* eſt qui in aliquam regionem domicilium ſuum contulit, quẽ Græci πάροικον appellant. Nec tantum qui in oppido morantur, incolæ ſunt: ſed & qui in alicuius oppidi finibus ita agrũ habent, vt in eum ſe quaſi in aliquam ſedem recipiant. Aduena eſt, quem Græci ἄνοικον, hoc eſt, ſine domo appellant.

5 ¶ Municipem facit, aut natiuitas, *l. 1. in princ. h. t.* h. e. origo: *d. l. 1. in prin. & l. fi. h. t.* nam qui Campano patre natus eſt, Campanus municeps cenſetur, quia patris ſequitur originem, *d. l. 1. §. qui ex.* non etiam matris, niſi ſit ſpurius *d. l. 1. §. fin. l. 9.* taliue priuilegio donatus: *d. l. 1. §. fin* aut manumiſſio, quia libertus originem patroni ſequitur. *l. 6. §. fin. l. 22, 23. 25.* A *hoc tit.* & ſi plures ſint, omnium: *l. 7. l. 17. §. ex cauſa.* aut adoptio, qua cumulatur, non etiam adimitur prior origo, *l. ordine, 15. §. fin. l. 17. §. in adoptiua, d. t.* Nam adoptiuus, patris adoptantis originem acquirit, & ſui patris naturalis retinet, atque ita vtroque lo- B co munera præſtat, *d. l. ordine, 15. §. fi.* Sed adoptionis origo emancipatione tollitur, *l. 6. h. t.* ſicut & naturalis origo per ſenatoriam dignitatem, quod ad munera attinet, *l. 23. h. t.* Etſi autem filius patris originem ſequitur, non tamen domicilium, *l. 17. §. 9. l. 26. h. t.* C quod ipſe ſibi pro arbitrio conſtituit, *l. 2. 3. hoc tit.*

¶ Municipes autem coguntur ad munera tam perſonalia quam realia, eo loci vnde originem ducunt, quamuis alibi habeant domicilium: *l. 16. §. præſumptio. l. 22.* 6
D *§. municipes, hoc. t.* tam filij quam patres, *l. 21. h. t.* nam patriæ poteſtatis in publicis nõ habetur ratio, *l. nam quod, 14. ad S. C. Treb.* Quod ſi detrectent indicta munera ſubire, damnum Reip. præſtabunt: *l. 21. h. t.* niſi ſe excuſent aut dignitate, *l. 17. §. præſcript. l. 18. h. t.* E aut ætate, *l. 3. §. fi. l. 6. §. 1. l. 11. inf. de dec.* aut alia ex cauſa, *l. 7. inf. de decur. & t. t. de vac. & excuſ. mun.* Sed vt onera ferunt municipes, ita etiã commodis priuilegiis & honoribus ſui municipij potiuntur: *inf. t. de decur.* quæ tamen priuilegia, iure noſtro, minora eſſe iuribus fiſci, dicendum eſt, *l. 10. l. 21.*

§.*fin.h.t.*Et hæc quidem de municipibus.

7 ¶ Alia autem eſt incolarũ conditio, qui domicilium tantum aliquo in loco habent, aliunde orti: *gloſſ.in l.*20.*hoc tit.*quod domicilium pro lubitu & commodo rei familiaris vbiuis poteſt conſtitui, tam à filio, quam parte familiarum: *l.*3.4.6.*l.*11.§.*fin.l.*17.§.*patris.hoc t.* etiam pluribus locis,*l.*6. *in pr. & §. pen.* 27. *in fin. hoc tit.* dummodo ne ſit aliquo interdictum, *l.* 31. *hoc tit.* Neque tamen conſtituitur domicilium nuda contestationẽ,*l.*20. *h. t.* nec ſolius emptione domus,*l.*17. §. *fin. h. t.* ſed re & facto:*l*20.27 *h.t.* vnde qui incerti ſedibus hinc inde vagatur, domicilium non habet: *d. l.* 26. *circa fin.* vt ſcolaſticus, qui quandiu ſtudiorum cauſa in vniuerſitate commoratur, nullo tempore ſortitur domicilium: niſi animum commorandi, figendique vitæ tabernaculum, aliquo facto, puta vxore ducta, familiaq; cõſtituta, habitandi perpetuo cauſa declararit; quo caſu ſtatim domicilium conſtituiſſe videtur: in certis enim non eſt locus coniecturis. In dubijs porrò, cum neutrum conſtat demum poſt decem annorum continuam habitationem, domicilium conſtituitur. *Ang.& Dd.in l.* 2. *C. de incol. lib.* 10. *Bart. in l. lex Cornelia,* 5. §. *ſi tamen fundũ, de iniur.* Incola & iis Magiſtratibus parere debet apud quos incola eſt, & illis apud quos

A ciuis eſt: nec tantum municipali iuriſdictioni in vtroque municipio ſubiectus eſt, verum etiam omnibus publicis muneribus, paucis quibuſdam exceptis, *l.* 2. *C. de incol.lib.*10.*l. libertus,* 17. §. *ſola, hoc t.* fungi debet, *l. incol.* 29. *hoc tit.l.*1.*C. de incol.*

B ¶ Vltimo ſciendum, ſi de iure municipij aut incolatus controuerſia oriatur, coram præſide eam expediti oportere, *l.*37. *h. t.* 8

De decurionibus, & de filijs eorum. Tit. II. C. 10. 31.

C

1 *Continuatio.*
2 *Decuriones qui ſint, & eſſe poſſint.*
3 *Qui eſſe non poſſint.*
4 *De officio decurionum.*
5 *De priuilegijs.*

D

INter municipes † vel præcipuũ locum obtinent decuriones:*l.* 2.*h.t.l.fin.de alb.ſcrib.* velut Senatorius ordo & Magiſtratus cuiuſque ciuitatis: non à populo Romano miſſi, qui ſunt ἄρχοντες ἀρχόντων ſed inibi electi,*l.*6.*quod* 1
E *cuiuſ. vniu.* qui municipales appellantur: *l.magiſtratib.*12. *de iuriſdict. & ibi Gouea.* 1. & in his duumuiri,*l.*1.*inf.de alb.ſcrib.*tanquam conſules, defenſores ciuitatum, velut plebis tribuni, *l.*4.*C.de defenſ. ciuit. l. vlt. C. de off. iurid. Alex.* qui & præſidis partib. funguntur, *Nou.*15.*de defenſ.ciuit.*§. *nulla.*

nulla. in his quæ ſunt ſuæ iuriſdictionis, non imperiis: *l. 1. C. de defenſ. ciuit.* & ordinariam in iiſdem iuriſdictionem ac executionem habent. *d. Nou. 15. §. deinde, gl. in l. ſi idem 11. de iuriſdict.*

2 ¶ Decuriones quidam ex eo dictos aiunt, quod initio cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui deducebantur, conſilij publici gratia conſcribi ſolita ſit, *l. pupillus 239. §. decuriones, de verb. ſignif.* Hi autem ex omni fere hominum genere eligi ſolent, *l. 9. hoc tit.* atque etiam cogi: *l. fin. ſup. tit. 1. l. 9. l. 17. hoc tit.* quin & ſpurij in penuria meliorum admittuntur, *l. 3. §. ſpurios, hoc tit.* non enim impedienda eſt dignitas eius, qui nihil admiſit. *l. 6. hoc tit.* præſertim quæ ad Reip. emolumentum, non cuiuſquam iniuriam referuntur: *vide in cap. per venerabilem, qui fil. ſint legit. gloſſ. Landt. lib. 1. art. 51.* Sed vbi aliorum copia eſt, potiores à præſide ac ditiores eligendi ſunt, *l. 6. 7 11. hoc ti.* & gradatim euehendi: *l. 3. §. præſes, l. 11. l. 13. § penultim. hoc tit.* excluſis plebeiis, *l. 7. §. 2. l. 9. hoc tit.* & vilibus, *l. 12. hoc tit.* ac minoribus ætate, *l. 11. hoc tit.* ſenioque confectis, *d. l. 11.* Sunt etiam † qui

3 omnino admittendi non ſunt, vt ignominioſe ordine moti, relegati, *l. ordine, 15. l. libertus, 17. §. in quæſtionibus, ad municip. l. 2. 3. 13. hoc tit.* criminum capitalium rei, *d. §. in quæſtionibus*, & qui alium Magiſtratum ſuſtinet, *l. libertus, 17. § præſcriptio, ſupr. tit. 1.* neque enim fas eſt, pluribus functionib. vno tempore præeſſe, *c. 1. diſt. 89.* Nam vere dixit Xenophon, *lib. vlt. Cyropæd.* ἀδύνατον εἶδε, πολλὰ τεχνώμενον ἄνθρωπον, πάντα καλῶς ποιεῖν. Item qui eundem paulo ante Magiſtratũ geſſit. Neque enim honores ſunt continuandi: *l. 18. h. t.* ne in tyrannidem tandem exeat aucta firmataq; diuturnitate temporis poteſtas, & libertas publica imminuatur, *gloſ. in l. pen. C. ad l. Iul. de ambit. & in l. diuus, 18. ſup. tit. 1.*

¶ Decurionũ officium pro neceſſitatibus Reipub. varium eſt & multiplex: vt pecuniam publicam habere, recipere, tractare, *l. 2. §. geſtum, ad municip.* curare annonam, *l. non debere, 8. ſupr. de munic.* tributa exigere, *l. libertus, 17. §. exigendi, eod. tit.* adminiſtrare Remp. *l. ad Remp. 7. inf. de mun.* & iuriſdictionem, ad certum tamen modum exercere, *l. inter, 28. l. ea quæ, 26. ad municip. Nouel. de defenſ. ciuit. l. Magiſtratus, 12. de iuriſdict. l. vn. in prin. c. ſi quis ius dicent.* 4

¶ Decurionum priuilegia ſunt, vt ne torqueantur, neque damnentur in metallum, *l. fin. hoc tit. l. 3. ſup. de priu. vet.* quanquam hoc hodie parum ſeruatur, quia delictum non excuſatur dignitate, *l. 1. C. vbi ſenat. vel cla. l. raptores, C. de epiſc. & cler. l. quoties, de dign. l. 12.* aggrauatur potius, *l. presbyteri, 8. C. de epiſc. & cler. l. 4. §* 5

adulterii, de re milit. l. quædam, A *de pœn. Tiraqu. eodem tract. cauſ.* 31. nam, vt inquit ille.

Omne animi vitium tanto conſpectius in ſe
Crimen habet, quanto qui peccat maior habetur.

Deinde, vt alantur pauperes, *l.* 8. *hoc tit.* vt ſua iura ſingularia ac priuilegia in liberos tranſmittant. *l.* 2. §. *fin. hoc tit. &c.*

De Albo ſcribendo. Tit. III.

DEcurionum nomina in albo & tabula publica ſcribi ſo- C lent. Decuriones autem ita ſcriptos eſſe oportet, vt lege municipali præcipitur. Sed ſi lex ceſſat, dignitates erunt ſpectandæ, vt ſcribantur eo ordine, quo quiſq; eorum maximo honore in municipio functus eſt, vtputa qui duũviratum geſſerunt, ſi hic honor præceſſat, & inter duumvirales, antiquiſſimus quiſque prior. In ſententijs quoque dicendis idem ordo ſeruandus eſt, quem in albo ſcribendo diximus, *l.* 1. 2. *h. t.*

De Muneribus & honoribus. Tit. IV. C. 10. 40. 41.

1 *Quid ſit munus.*
2 *Diuiſio munerum.*
3 *De patrimonialibus.*
4 *De perſonalibus.*
5 *De mixtis.*

PRæter † decurionatum, & alij 1 honores, aliaque munera in municipijs ſunt obeunda. Munus tribus modis dicitur: vno donũ, altero onus, tertio officium, *l. munus,* 18. *de verb. ſignif.* in hoc titulo in altero ſignificatu potiſſimum accipitur. Nam munus proprie hic dicitur onus quod neceſ- B ſario ſubimus lege, more, imperio ve eius qui iubendi poteſtatẽ habet, *l. munus,* 214. *de verb. ſignific.* Cùm autem in tertio ſenſu munus accipitur, ſolet addi adiectiuum publicum. Munus enim publicum authore Pomponio, *l. pupillius,* 137. §. *munus, de verb. ſignif.* eſt officium priuati hominis; ex quo commodum ad ſingulos vniuerſoſque ciues, remque eorum, extraordinario Magiſtratus officio peruenit.

¶ Munera autem ciuilia tri- 2 plicia ſunt: alia patrimonij, alia D perſonarum, alia mixta, *l.* 1. *l. fin. hoc tit.* Patrimunia † eſt in quo 3 ſumptus maxime poſtulatur, *d. l.* 1. §. *patrimonialia.* quodque ſumptibus patrimonij & damno adminiſtrantis expeditur, *l. fi.* §. *patrim. h. t.* Horum quædam poſſeſ- E ſoribus iniunguntur, ſiue municipes ſint, ſiue non ſint: *l.* 6. §. *fin. h. t.* vt viarum munitiones, collationes prædiorum, *l.* 13. §. *munus, h. t.* agminales equi, angariæ, aliæque contributiones: *d. l. fin.* §. *patrimonium,* quædam verò non niſi municipibus, vel incolis, vel exactio tributorum, *l.* 3. §. *exactio.*

l. fin.

l.fin.§. patrimoniorum, *hoc t. &c.* A
4 Perſonale † eſt,quod cum corporis labore, & ſolicitudine animi ac vigilantia principaliter exiſtit. *d.l.* 1. §. *illud*, vel eſt, quod animi prouiſione, & corporalis laboris intentione ſine aliquo gerentis detrimento pertractatur: *d.l.fin.in princ*, vt tutela, cura: *d.l.* 1. *d.l. fin. &c.* B Horum autem alia publica ſunt, *d. l. pupillus*, 139. §. *munus, de ver. ſignif.* quæ in adminiſtranda Republ. cum ſumptu ſine titulo dignitatis ſubimus hæc diſtant ab honoribus, quæ cõſiſtunt in adminiſtratione Reipub. cum dignitatis gradu, ſiue C cum ſumptu, ſiue ſine ſumptu contingente, *l. honor.* 14. *hoc tit.* alia autem ſunt priuata quæ ad priuatos pertinent, vt tutela, *l.honor.* 14. §. *munus, h.t. &c.* Mixta
5 munera † ſunt, quæ partim animi corporiſq; intentionem, partim ſumptus exigunt, *d. l. fin.* §. D *miſta.* Doctores, *vide latiſſime hic in repet. huius Rubr. Alb. de Roſat. in prin. Iaſ. in l.placet, n.*1. *&* 2.*C.de ſacr. Eccleſ. Io. de Plat. & alios in Rub. C. de excuſ. mu. Chaſſ. in conſ. Burg. Rubr.* 1. *des iuſtices*, §. 4. *ad verb. indire. n.*25. E hęc paulò aliter definiuntur. Perſonalia munera eſſe volunt, quæ perſonis imponuntur, & in labore perſonæ conſiſtunt: eaque triplicia faciunt, videlicet dignitatem habentia, dignitatem non habentia, ſeu media & ſordida. Realia vocant, quæ rei imponuntur propter rem, & poſſeſſorem comitantur, & horum plura rurſus genera tradunt. Mixta verò quæ perſonæ imponuntur, & in labore perſonæ conſiſtunt; ſed propter rem & perſonam imponuntur: vt operæ ruſticorum, Germanis *Phronen.* dictæ.

De Vacatione & excuſatione munerum, Tit. V.

C.10.44.45.47.

1 *Munera neceſſaria eſſe, niſi excuſentur.*
2 *Quando excuſatio proponenda.*
3 *Qui excuſentur.*
4 *Vacationes quatenus extendantur.*

ETſi † municipes ad munera cogi poſſunt, ſicut tutores, *l.* 9. *h.t.* puta capitis pignoribus, §. *penult. Inſtitut. de ſatiſd. tut. gloſſ. in l.*1. *in prin. de adm.tut.* nec excuſentur oblatione pecuniæ, qua ſe redimere volunt, *l.* 17. *ſup. de mun.* tamen ex æquitate quibuſdam perſonis excuſatio & vacatio à muneribus conceditur, *l.* 1. *in prin. h.t.* Quæ † excuſatio initio proponenda eſt, ſimulatque munus iniungitur: alioqui poſtmodum fruſtra opponetur, *l. pen.* §. *penul. hoc tit.* & quidem per appellationem proponenda eſt in his publicis; nominatione atque electione, videlicet facta & inſinuata: idque fauore Reipub. ne diutius munerum vſu careat, *l.* 2. *vbi Io. de Plat. C. de decur. lib.* 10.

l. ſi adſcribatur, C. de appellat. idē *Io. de Plat. in Rubr. C. de excuſ. muner. lib.* 10. etiamſi in tutelis non ab ipſa nominatione, ſed ab excuſationum reiectione appelletur, *l. hi qui, de appell. §. qui autem, Inſtit. de excuſ. tut. vide rationem diuerſitatis apud Io. de Plat. in d. l. 2. C. de decu. & in Rubr. de excuſa. mun. lib.* 10. Ex-
3 cuſantur † autem quidam ætate, *vide Cuiac. Inſti. de excuſat. tuto. & in l. 3. C. qui ætate ſe excuſ. lib.* 11. vt minores 25. maiores 55. annis, in perſonalibus pleriſque: in realibus verò & mixtis, item tutelis, maiores 70. vel interdum 75. annis: *l. 2. §. 1. h. t. l. 1. & tot. t. C. qui ætat. ſe excuſ. lib. 10. l. 3. de iur. immun.* quia ſenectus venerabilis eſt, & quiete digna, *l. 5. de iur. immun. vide in Cato Cicero.* Quidam beneficio in Repub. vt numero quinque liberorum, *l. 3. §. cura ad municip.* non adoptiuorum, *l. 2. §. adoptiui, infr. de vac. mun.* neque mortuorum, *l. 2. §. qui ad hoc t.* niſi ob Rempublicam, *l. fin. h. t.* Quidam ob valetudinem, *l. 2. §. quem ita, l. penult. hoc tit.* inopiam, *l. 4. §. 1. & 2. l. 10, hoc tit.* fortunam plebeiam, *l. 13. §. plebeij, hoc tit.* dignitatem, *l. 10. l. fin. hoc tit. l. penultim. & l. fin. C. de decur. lib.* 10. officium, quo inſeruiunt Reipubl. *l. 1 C. quem. ciuil. mun. indic. vbi omnino vide Dd.* vt profeſſores bonarum artium, *l. fin. §. fin. ad mun. l. 8. §. fin l. 9. hoc tit.* frumentarij,

A *l. 4. hoc tit.* nauicularij, *l. 3. hoc tit.* negotiatores publico ſeruientes, *l. 5. §. negotiatores, hoc t.* milites, *l. 3. §. 1. ad municip. l. 6. hoc tit.* collegia, *l. 5. §. quibuſdam, hoc t.* Nemo enim de vno collegio in aliud transferri debet: *d. l. 1. C. quem. ciuil. muner. lib.* 10. nec
B vno munere grauatus, alio inſuper eſt onerandus: *gloſſ. & Dd. in d. l. 1.* neque à maiore functione ad minorem quiſpiam ignominioſè eſt deducendus, *l. 2. C. quemadmod. ciui. muner. lib.* 10. De quibus omnibus alibi, *l. fin. infr. tit. 1. l. 1. vbi Dd. & l. 2. C. quem.*
C *ciuil. mun. lib. 10. Alber. hic in Rub.* plura traduntur. Sed † ad- 4
monendi ſumus, pleroſq; horum à perſonalibus duntaxat excuſari; non etiam ab honoribus delatis, *l. in honoribus, 8. hoc tit.* aut his quæ poſſeſſionibus ſiue patrimonio indicuntur, *l. 10. hoc tit. l.*
D *fin. §. patrimoniorum, ſup. tit. 1.* Nam ſciendum eſt duo genera eſſe vacationis: alterum plenius, cùm & militiæ vacatio datur; alterum exiguius, in quo nuda muneris eſt vacatio, *l. prætor. 13. hoc t. l. quiſquis, 27. C. de epiſc. & cler.* ſeu alterum generale eſt va-
E cationis genus, quod nec ab honoribus, nec ab ordinarijs excuſat; vt eſt eorum qui nullam militiam, hoc eſt (vt interpretantur Dd.) officium caſtrenſis aut togatæ militiæ retinent: aliud verò eſt ſpeciale, vt illorum qui officium in vacatione retinent, item

qui

qui ſpecialiter excuſantur, vt profeſſores, medici publici, officiales, aduocati & ſimiles, hi enim etiã ab honoribus excuſati ſunt, *Bart. Alb. & Dd. d. l. in honoribus, & in d. l. medicos. vbi Ioan. de Plat. l. Seuerus,* 9. *de decur. l. ſemper,* 5. *§. fin. de immun. l. eos,* 9. *h. t.* & ab onoribus perſonalibus, *d. l. medicos. verb. ab omnibus, l. fi. C. de profeſſ. li.* 10. *l.* 2. *C. de his qui non impl. ſtipen. lib.* 10. item realibus extraordinariis, *l. maximarũ, C. de exc. mun. l. his oneribus,* 10. *§. pen. h. t. vide Guid. Pap. deciſ.* 387. 388. *cum ſeq.* non item à patrimonialibus ordinariis, *ita ſe habet communis concluſio, in d. l. medicos, & in l. maximarum, C. de excuſ. mun. quam latè confirmat Ægid. Thom. in tract. de collect. §. medici, per totum. vide etiam Schurff. conſ.* 44. *cent.* 1. muneribus immunitatem habent.

De iure immunitatis. Tit. VI.

ET illi quidem legibus excuſentur: quibus quia Princeps par eſt, ideo excuſare etiam ſe poſſunt, quibus immunitas, hoc E eſt, vacatio à ſummo Principe cõceſſa eſt: quæ non modo ſingulis perſonis, ſed totis etiam collegijs conceditur; alijs tamen aliter, *l. Paulus,* 8. *h. t.* Illud conſtat, immunitates eſſe perſonales, neque trãſire ad hæredes, *l.* 1. *h. t. l.* 3. *inf. de cenſ.* vt nec cætera perſonalia pri-

A uilegia, *l.* 1. *de conſt. Prin.* niſi id in forma conceſſionis fuerit comprehenſum: *l.* 4. *h. t.* quo caſu tranſit in poſteros mares, non etiam eos qui ex fœminis naſcuntur, *d. l.* 1. *in fin.* Sed immunitates collegijs tributæ, perpetuæ ſunt, *d. l. pen. h. t. l.* 7. *§. fin. cum ibi not. quod cuiuſ.* B *vniuerſ. no.* quia collegia haud facilè extinguuntur, *d. l.* 7 *§. fin. vbi gloſ.* Hæ tamen non ad ſingulos pertinent, ſed ad artifices tantum, qui neceſſariam operam publicis vtilitatibus exhibent. *l. pen. §. pen. hoc tit.*

C

De legationibus. Tit. VIII. C. 10. 63.

1 *Quamdiu habeant legati vacationem.*
2 *Qui ſint legati, & vnde dicti: quid legatio.*
D 3 *De legatione libera, & neceſſaria.*
4 *Qui legari poſſint, vel non.*
5 *Quæ legatus facere debeat, aut poſſit.*
6 *De legatiuo.*
7 *De veneratione quæ legatis debetur.*

VAcationem † à muneribus e- 1
tiam legati Reip. obtinent,
non modo in ipſa legatione, ſed
biennio etiam poſt, *l.* 7. & 8. *hoc ti.*
Legati † ſunt, qui publice ad expe- 2
dienda Reipub. negotia mittuntur, quorũ opera conſilioque peregere vteretur magiſtratus, qui-

ue nuntii Senatus aut populi eſ-
ſent: dicti ab eo, quod vt publice
mittantur, legentur, *Varro lib.* 4.
de lingua Lat. Hinc legatio dicta,
munus illud quod legati ſuſtinēt.
3 Hæc aut † Reip.cauſa ſuſcipitur:
aut eſt libera, quæ ſine vlla Reip.
procuratione, ac ſine mandatis
Senatus, priuatæ rei gratia, puta
ob ſyngrapham exigendam, hęre-
ditatem conſequendam, aut vo-
tum ſoluendum dabatur: *Cic. lib.*
3.*de Leg.* quam qui ſuſtinent, quia
Reipub.cauſa non abſunt, ſed ſua,
vacuationem non habent, *l.* 14.*h.*
ti. Quare non de his, ſed de Rei-
pub. legatis proprie hic agi, facile
4 intelligi poteſt. Sciendum † autem
eſt, debitores Reipub. item infa-
mes, & qui ius poſtulandi nō ha-
bent, legatione fungi non poſſe,
*l.*4.*hoc ti.*& ordine vnumquenque
curialium ad functionem legatio-
nis cogēdum: plures etiam quam
tres non eſſe mittendos, niſi aliud
legationis dignitas exigat, *l.* 4. *in*
5 *fin. hoc tit.* Porrò † is qui legatio-
ne fungitur, neque alijs neque
proprijs negotiis ſe debet interpo-
nere, *l.Paulus.*8.*hoc tit.*quæ qui-
dē eſſe poſſunt impedimento pro-
curanti Rempubl. vt agere, con-
ueniri, *l.*3.*hoc tit.*&c. Nemo enim
prohibetur, verbi gatia, emere
domum aut aliud aliquid facere,
quod impedimento non ſit lega-
tioni, *l.legatus.*12.*h. t.* Sed & quæ
moram non patiuntur, recte exe-
quetur: vt quæ ad iniuriam ſuam,
*l.legatus.*10. *h.t.*item pupillos pu-
A pillaſque, *l.ſi.abſenti,*11.*h.t.*perti-
nent. Legati alios dare vicarios
quam filios non poſſunt, *l.* 4.§.*le-*
gati,h.t. niſi gratuitam legationē
ſuſceperint, *d.l.* 11. nam † alias 6
ſumptus ex publico habent, quod
legatiuum dicitur: *l.*2.§.*his qui,h.*
t.l.vlt. §. 1. *de mun.* cuius priuile-
B gium eſt, vt non reſtituatur, ſi quis
forte in legatione deceſſerit, *l. le-*
gatus, 10.*in fin. h. t.* Legati † ſan- 7
cti habentur: ideoque ſi quis lega-
tum hoſtium pulſet, contra ius
feciſſe exiſtimatur. *l.fin.h.t.* Cice-
ro: *in Oratione de Aruſp. reſp.* Ius,
inquit, legatorum cum hominum
C præſidio munitum, tum iure diui-
no vallatum eſt. Eſt & illud le-
gatorum priuilegium, vt ſi quid
iis ſit donatum, non leganti ſed
ipſis quæratur: quamuis legan-
tis contemplatione donatum vi-
deri poſſit, *gloſſ.in l.ſi vero,* §.*item*
*vbi Bartol.num.*3.*ſolut,mat.glo. in*
D *l. qui proprio,* 46. §.*procurator, de*
procura. Cyn. in l. manifeſtiſſimi,
4.*C.de furt.*

De adminiſtratione rerum ad ciuitatem pertinentium. Titul. VIII.

E 1 *Quid præſtent adminiſtratores.*
2 *De officio eorum.*

DE adminiſtratione † etiam rerum ad ciuitates pertinentium ſingulariter ius dicitur. 1
Nam magiſtratus & adminiſtratores Reipubl. (qui hoc in titulo

quæ-

quæſtores, ædiles, præfectoſque rei pecuniariæ ciuitatum ſignare videntur) non modo dolum & latam culpam, ſed etiam diligentiam præſtare debent, *l. magiſtratus, 7. hoc tit.* nam ex neglectu tenentur, *l. 2. l. fin. hoc tit.* non autem ad fortuitos caſus, *d. l. 2. §. graui.* ad inſtar etiam tutorum pro ſe inuicem conueniuntur, *l. 2. §. ius Reipub. l. 3. 4. h. t.* ſed & fideiuſſoribus cauere ſolent, *l. 2. §. fin. l. 4. hoc tit.* & pater, cuius voluntate filius adminiſtrauit, pro fideiuſſore eſt: *l. 4. & 8. hoc titul.* qui omnes in ſubſidium conueniri poſſunt, *l. 2. l. 4. §. fin. h. t.* Ei tamen qui pro collegia ſoluit, ex æquitate datur
2 actio. *d. l. 2. §. actio.* Officium † autem horum in eo verſatur (quod ipſum indicio eſt, adminiſtratores, hic dici ædiles viarum, &c. curatores, quæſtores, præfectoſq; ærario) vt rationes ſecundum fidem datorum & acceptorum ponant, *d. l. 2. §. quod de.* (excepto tamen ſemper calculi errore, *l. calculi, 9. h. t.*) ius Reipubl. ſine cautione ne locent: *l. fi. §. 1. h. t.* nec pecuniam in alios vſus conuertant, quam ad quos deſtinata eſt, *l. 2. h. t.* Si tamen legata ſit municipio pecunia ad certum vſum, & is Reipub. parum decoris aut vtilitatis allaturus videatur, poterit ea in alium vſum maxime neceſſarium conuerti, *l. 1. l. 5. h. t. l. fin. inf. de oper. pub.* De reliquis tenentur adminiſtratores, duntaxat in ſimplum, *l. 2. §. frumentaria, cum*

A *l. ſeq. l. fin. hoc t.* exceptis his quæ per fraudem geſta apparent, quorum duplum præſtare coguntur, *l. fin. §. item, h. t.* Curatores ciuitatis, quorum hic fit mentio, Cuiac. vlt. eſſe ecdicos, defenſoreſque ciuitatũ, qui ſimul ædilium munus in ſua ciuitate impleant, *l. 3. C. de*
B *his qui ſpon. mun. ſuſ. Cuiac. obſer. 12. c. 30 & 3. obſer. 14.*

De decretis ab ordine faciendis. Tit. IX. C. 10. 46.

1 *Cauſa efficiens.*
C 2 *De quibus fieri decreta debeant.*
3 *Forma & quis ſit legitimus decurionum numerus.*
4 *De fine, vi & effectu decretorum.*

ADminiſtratores† ciuitatum, & ordo decurionum, pro 1
D vſu Reip. decreta facere ſolent, communi vel maioris partis conſenſu: *l. 2. 3. 4. 5. hoc tit.* quæ quam vim habeant videamus. Decreta † de his fieri debent, quæ perti- 2
nent ad ciuium ſalutem: vt de medicis conſtituendis, *l. 1. hoc tit.* aut reprobandis: de ſalariis pro
E vtili in cõc opera ordinandi, *l. 4. h tit.* &c. non de illis quæ ſpectent ad ambitionem priuatorum, *l. ambitioſa. 4. h. t.* Quare ſi quis ambitionis gratia ad captandam auram popularum debitori Reipub. debitum remiſerit, aut largitus ſit, id decretum non valet, *d. l. 4.* quia admi-

adminiſtratores liquida iura remittere non poſſunt, *l. prǽſes, 12. C. de tranſact. vbi Dd. vide Dd. in l. pactum, 17. C. de pact. & in l. ciuitas, 27. ſi cert. petat.* vt nec quod fit contra leges, *l. 3. de ſep. vio.* aut nō legitimo decurionū numero vo-
3 cato, *l. 2. h. t.* Numerus † autem legitimus eſt, cum duæ cum minimum partes ſunt præſentes, *l. 3. h.*
4 *t.* Ad † ſalutem autem Reipub. & municipiorum, non in priuatorū gratiam facienda ſunt, *l. 1. & l. 4. hoc tit.* decreta: quorum effectus eſt, vt quod ordo ſemel recte riteque decreuit, reſcindi non oporteat, niſi ex vtilitate Reipub. *d. l. 5.* Decreta tamen non ſunt leges generales, neque aperte proponuntur, ſed fiunt in curia ab ordine, quare non obligant ad pœnam ignorantes, ſicuti leges quæ publice promulgantur, *l. leges, C. de leg.* ſed tantum ſcientes, *l. fin. hoc titulo.*

De operibus publicis. Titulus X. C. 8. 12.

1 *Quis, quale opus publicum facere poſsit.*
2 *De curatoribus publicorum operum.*

1 VT de † perſonis, ita de rebus quoq; publicis iura ſingularia extant: vt in primis de operibus publicis. Opus publicum nouum facere quis poteſt, ſuo ſumptu, ſine authoritate Principis, ad
A Reipub. tamen vtilitatem, niſi ad æmulationem fiat, vel materiam præbeat ſeditioni, *l. 3. h. t.* Sed in veteribus operibus publicis, quæ ſecuritatem publicam continent, vt ſunt mœnia & portæ, nihil ſine reſcripto Principis fieri poteſt, *l. pen. hoc ti.* Operibus publicis vllius
B quam Principis nomen inſcribi nefas eſt: *l. 23. h. t.* excepto eius cuius munificentia opus factum eſt, *l. 2. & 3. h. tit.* vel inſtauratum.
l. fin. hoc tit. His † autem conſtruēdis ſolent curatores legi, qui ceſſationis nomine tenentur, *l. 1. h. t.* 2
Nam curatores operum cum re-
C demptoribus negotium habent, Reſp. autem cum iis quos efficiendo operi præſtituit. *l. 2. h. t.*

De nundinis. Tit. XI. C. 4. 60.

1 *Nundinæ vnde dictæ.*
D 2 *Quomodo conſtituantur.*
3 *De nundinarum priuilegijs.*
4 *Quomodo amittantur.*

DE nundinis † etiam ſingulare 1
ius extat. Nundinæ quaſi nouēdinæ à nono quoque die di-
E ctæ ſunt, quo agricolæ vendendæ emendęque mercis & audiendarum legum cauſa, in vrbem confluebant. De his tamen annonę gratia vſu quodam inductis, hic non accipitur, ſed de nundinis maioribus, quæ mercatus cauſa, inſtar priuilegii ab Imperatore ciuitatibus conceduntur: quales

les in Republ.Rom. feriæ fuerunt A Latinæ:hodie apud nos ſunt nundinæ Francofortenſes, & ſimiles.
2 Nundinæ † igitur à ſolo Imperatore impetrantur, *l.vnic.C.eodem, l.1.h.t.Saxon.lib.3. art. 66. & lib. 2.art 26.* conſtituũtur exercendorum mercatorum cauſa: *l. 1. h. t.* qui ne qua impediantur, inductũ B eſt, vt in nundinis nemo conueniri ſub prętextu priuati debiti, ac moleſtiam pati præcludique, ſeu (vt nunc loquuntur) arreſtari poſſit. *l.vnic.C. eod.* De contractibus tamen qui in ipſis nundinis fiunt, nulla cauſa eſt, quare non actio exceptioque detur: *l.hæres, 19. de* C *iudic.* cum contrahendo quiſque ſortiatur eo loci forum, quo contraxit. *d.l.hæres,§.1.c. Romana, §. cõtrahentes,de for.comp.in 6.* Nundinis
3 † impetratis à Principe, non vtendo,qui meruit,decennij tempore vſum amittit, *l. 1. hoc titul.*
4 Iure † Sax. annis demum 31. per non vſum nundinæ, vt reliqua priuilegia, amittuntur, *vide ſup. de vſucap.*

De pollcitationibus. Tit. XII.

1 *Pollicitatio vnde dicta, & quid ſit, quomodo à pacto diſtet.*
2 *Quæ pollicitationes valeant,aut non valeant.*
3 *Ratio obligationis: & qui obligentur.*
4 *De votis.*
5 *An in hæredem obligatio tranſeat.*
6 *De cognitione pollicitationum.*

DE pollicitationibus† quoque extra ordinem ius dicitur. 1
Pollicitatio à poſſe & liceri videtur dicta, *Alc.lib.parer. 1. cap. 1. per l.cum diebus, 52.§.ſi in coeunda. ſup. pro ſoc.* Quamuis autem promiſcue pro qualicunque promiſſione accipi ſolet: *l. pollicitatione,C.de dona.ante nupt.l penult. C.de dot.prom.l.fin. C. ad Vell.* tamen hic nudum & ſpontaneum offerentis promiſſum ſignificat, qui benigne Reipubl.ſe facturum C pollicetur, *l.3.hoc tit.* quare diſtat à pacto, quod duorum eſt conuẽtio atque conſenſus, *l. 1. de pact.* nõ vnius,vt pollicitatio:quę ſingulari iure obligationẽ hoc caſu cõſtituit, cum alias, ſine mutua voluntate, vnius conſenſu nulla perficiatur conuentio; *l. 1. §. 1. l. ab* D *emptione,59.l. tale pactum, 41. de pact* nec obligatio inducantur,ſed tantum liberatio. *d. l. 41.* Neque
† tamen ex omni pollicitatione 2
obligatio oritur. Quid enim ſi quis ſine cauſa promiſit, puta, ædere munus,ſeu exhibere ludos? Certe cum ne ſtipulatio quidem E ſine cauſa facta effectu valeat, *l.2. §.circa.de dol.except.l qui ſine. de cond.ſine cauſ.* nec alia vlla pactio: *l.iurigentium, §.ſed cum nulla. de pact.* iniquum eſſet ex eiuſmodi pollicitatione quempiam teneri, *l.5. hoc tit.* niſi opus promiſſum iam ſit inchoatum, *l 1. §. cupiſſe,*

hoc

hoc tit. Inchoatio enim ſeriam deliberatamq; fuiſſe promiſſionem denotat. Ergo tum efficax eſt pollicitatio, cum ex certa aliqua cauſa ſit, vnde intelligi poſſit, deliberatum promiſſum eſſe; vt ſi quis honoris, *d. l.* 1. §. 1. *l.* 6. *l.* 9. *hoc tit.* aut decreti impetrandi gratia, *d. l.* 1. §. 1. promiſit, aut ob aliam iuſtam cauſam, vt propter incendiũ quod Reſpublica paſſa ſit, *l.* 4. *l. ob cauſam*, 7. *h. t.* &c. Itaque his caſibus liberalitatem promiſſor perficere cogetur, *d. l.* 1. *circa fin.* æquiſſimum enim eſt, eiuſmodi voluntates in ciuitates collatas pœnitē-
3 tia non reuocari, *d. l.* 4. Nec † tantum maſculos, ſed etiam fœminas, ſi quid ob honorem pollicitæ ſint, debere implere ſciendum eſt, *l. toties*, 6. §. *non tantum*, *hoc tit.* Sed
4 † & ſi quis rem aliquam vouerit: voto obligatur, quod perſonam vouentis, non etiam rem quæ vouetur, obligat. Res enim quæ vouetur, ſoluta quidem liberat votum & fit ſacra, ſicuti ſolutione tollitur omnis obligatio: ſed ipſo voto, hoc eſt, ſola voti promiſſione, ſacra non efficitur. Eſt autem votum, alicuius faciendi vel non faciendi verſus Deum declarata promiſſio, authore Alc. *in l. ſi calumnietur*, 232. *de verb. ſignific.* Voto autem patresfam. puberes ſui iuris obligantur non ſi iusfam. aut ſeruus, ſine domini patriſue authoritate. *d. l.* 2. *hoc tit.* In hære-
5 dē † obligatio pollicitationis tranſit, quamuis interdum minuatur,

A *d. l. totius*, *l. ex pollicitatione*, *l. penult. hoc tit.* Sed ſi quis ob honorem vel ſacerdotium ſibi delatum pecuniam promiſit, vt ſi forte ædilis deſignatus, ludos ſe tempore ſui magiſtratus facturũ ſit pollicitus, & antequam magiſtratum iniret, deceſſerit: æquiſſimum
B eſt, hæredes eius in pecuniam, quam is ob honorem promiſerat non conueniri *l. ſi quis*, 11. *hoc titul.* Non enim ex liberalitate profecta eſt hæc pollicitatio, ſed ex iuſta & pene neceſſaria cauſa: quę cum fuerit finalis pollicitationis, certe ea ceſſante, etiam ipſa pol-
C licitatio ceſſare debet. Secus, ſi tantum eſſet impulſiua, vt ſi quis demerendi populi, aut adipiſcendi honoris, aucupandæque gratiæ cauſa promiſiſset, & decederet, *l.* 6. 8. *h. t.* Nã impulſiuæ quamuis ceſsent, nihil operantur, aut mutant, *gloſſ. in l.* 1. §. *ſecundo loco*, *de
D poſt. vide ad tit. de cond & demonſt.* De † pollicitationibus in ciuitate factis iudicum cognitionē eſse diui fratres reſcripſerunt, 6
l. de pollicitationibus, 8. *hoc tit.* qui formam pollicitationi datam ſeruari curabunt, *l. Septitia*, 10. *hoc
E tit.* niſi aliud Reipubl. vtilitas poſtulabit. *l. imperatores*, 13. *h. t.*

De Varijs & extraordinarijs cognitionibus, & ſi iudex litem ſuam feciſſe dicetur. Tit. XIII.

1 *Genera cognitionum extraordinarium.*

2 *Qui.*

2 *Quibus de ſalario ius dicatur, aut non.*
3 *De priuilegio ſalarii.*

ORdinarie Prætor non ſolet iudicare ipſe, ſed iubere iudicare alios, videlicet iudices pedaneos. *Cic. in epiſt. ad Q. fratrem.* Extra ordinem tamen, & abſque figura iudicij, ex nobili officio iudicat interdum ſummatim, *l. 1. C. vt in poſſ. leg.* & cognoſcit certum cauſarum genus ſpeciatim, ſingulari aliqua lege ipſius cognitioni commiſſum & iniunctum. *vt l. cùm ij, 8. de tranſact. l. 2. de fer. l. 3. l. 5. de reb. eor. l. 1. & tot. tit. quemadm. teſtam. aperiant. l. 1. & tot. tit. de ſuſ. tut.* Ex cogitationes extraordinariæ vocantur. Non enim fluunt ex ordinario iure pacti, obligationis, actionis: ſed citra conuentionem & actionem ordinariam, ex æquitate & priuilegio, iudicis officio extra ordinem implorato, proponuntur, & ſummariè diſceptantur. Cognitionum quæ extra ordinem fiunt numerus cum ex varijs cauſis deſcendat, in genera diuidi facile non poteſt, niſi ſum-
1 matim diuidatur. Numerus † harũ ergo cognitionũ in quatuor fere genera diſtribui poteſt. Aut enim de muneribus ſiue honoribus gerendis agitur, aut de pecuniaria re diſceptatur: aut de exiſtimatione alicuius cognoſcitur. aut de capitali crimine quæritur.
2 *l. 5. hoc tit.* De † re pecuniaria,

A varijs etiam perſonis, præſes in prouincia, Prætor in vrbe ex priuilegio aliquo extra ordinem ius dicit, vt de ſalario profeſſoribus ſtudiorum liberalium, quæ ἐλευθέρια μαθήματα vocantur, *l. 1. in princ. hoc tit.* & Medicis, *d. l. 1. §. medicos,* & contra eoſdem, *l. 5.* B *h. t.* nã quibus ius dicit extra ordinem, aduerſus eos quoque mutuas petitiones etiam ordinarias admittit, *l. 1. §. fin. h. t. vide l. cum Papin 14. C. de ſent. cum Auth. ſeq. toto tit. ex. de mut. petit.* Item ludi literarij magiſtris, *d. l. 1. §. ludi,* & nutricibus, *d. l. 1. §. pen.* Philoſo- C phis vero nequaquam: non quia non religioſa res eſt: ſed quia hos primũ profiteri eos oportet, mercenariam ſe operam ſpernere, *d. l. 1. §. medicos.* Proinde nec iuris quidem profeſſoribus ius dicit. Eſt enim res quidem ſanctiſſima ciuilis ſapientia, ſed quæ prætio D numario non ſit æſtimanda, nec de honeſtanda, dum in iudicio honorarium petitur, quod initio ſacramenti & cauſæ vltro à litigatore erat offerendum. Quædam enim honeſte accipiuntur, etſi inhoneſtè petantur, *l. 1. §. proinde, h. t.* Et hæc quidem obtinent in ijs E qui gratis ius ciuile profitentur, vt olim I. C. *Cic. lib. 1. de orat. & alijs locis.* At alijs qui operam ſuam aduocationibus & conſilijs faciendis venditant, certa cauſa nulla eſt, quare ius de ſalario dici non debeat, vt Aduocatis, *d. l. 1. §. in honorariis.* dum tamen illud

lud legitimam ſummam, videli- A cet centum aureos pro ſingulis cauſis, non excedat nec improbe ſit promiſſum, *d.l.1.§. in honorariis, cum ſeq. l. quiſquis. C. de poſtul.* Eadem ratione & aſſeſſoribus ac comitibus iudicum ius dicitur, *d.l.1.§ item comites, l.1. de off. aſſ. l. moris, 9.§. ſolet, de pœn. vide Cuiac. obſer. lib.7. cap. 25,* & iuris ſtudioſis qui mercedis cauſa praxim exercent, *l.4. h. t.* partibuſq; aſſeſſorum fungi, & à conſilijs magiſtratui eſſe ſolent, *vide ſup. de off. aſſeſ.*
3 Salarij † autem cauſa tam eſt fauorabilis vt ſi deceſſerit, nondum abſoluto offi- C cio, qui ex gratia honorarium accepit, ab hæredibus eius nihil repeti queat, *d.l.1.§. diuus.* De alijs quoque rebus varijs extra ordinem ius dicitur, quas omnes eſt difficile percenſere: quaſdam tamen enumerat Vlp. *in l.2. hoc tit.* & Caius, *in l. fin. hoc tit.* qui vult iudicem imperite iudicantem, in quantum æquum religioni iudicantis, viſum fuerit, condemnari: quod & in executoribus iniuſte exequentibus receptum eſt. *Baldus in l. ſancimus, C. de iudic. Par. de Put. in tract. ſynd. ad verb. executio, c. 2.*

De Proxeneticis. Tit. XIV.

1 *Quare proxenetica licite exigantur.*
2 *Vnde dicti proxeneta.*

1 Eodem † modo, etſi ſordidū eſt proxeneticum ſeu ἑρμηνευτικὸν petere, pro leuidenſi videlicet operula, quæ contrahentibus in conciliandis conuentionibus, & interpretatione non intellectæ lingue præſtatur, tamen cū vſus horum hominum in magnis B emptorijs ſit neceſſarius, proxenetica quoque licito iure extra ordinem petuntur, *l.1.2.3. hoc t.* quod humanum ſit. *d.l.2. in verb. philantropi.* qualē qualē operā remunerari. Contra vero proxeneta reconueniri non poteſt tanquā mandator, neque ex locato tenetur, ſed ex dolo tantum & lata culpa, *l. 2. hoc tit.* inſtar menſorum, *tot. tit. ſi menſ. fal. mo. dix.* An autem proxeneta teſtis eſſe poſſit de contractu quem conciliauit, alterius eſt loci, *§. quoniam, in Authent. de teſte, l. in omnibus C. de teſt. vbi Salic. gloſſ. & Cano.* D *in c.1. de teſtibus, lib. 6. gl. Land. lib.1. art.13. Lanfr. in ca. quoniam, verb. teſtium, n.75. de prob.* quód etſi diſputationibus ac diſtinctionibus eſt inuolutum: tamen communius receptum videtur, non poſſe hic teſtem eſſe, ne volentē quidem, & quamuis nullum inde E commodum ſperet, niſi vtraque parte conſentiente, *Alex. late, qui dicit hanc communem, conſ.19. in his, n.16. vol.* 4. aut in caſibus exceptis ſimoniæ, *cap.1. de teſtib. in 6. Alex. præall. loc.* matrimonij. *Ruin. conſ.30 volum. 4. vide conſ. Soc. iun. 29. n.16. vol. 2. conſ. mat.*

70.n.90.conſ.71 n.22.conſ.72.nu. 3.c.73.n.7.c.74.n.4.c. 75.nu. 19. vol.1. &c. quanquam in hoc conciliatores, velut in facto proprio, quidam non admittant. *Dec. conſ. 133. Pariſ.conſ.55.vol.4.conſ. mat. 61.n.13.vol.1.per c.1.de teſtib.in6.* plerique recipiũt, *vide Strach.tractat.de proxen. ubi hoc late examinatur, parte 4.§. illa, numero 15.* quod pro matrimonio cõceſſero, alijs concurrentibus. *vide Panorm. etſi pro debilitate. de off. deleg. Dec. conſ.133. conſ. 310. conſ. 163. Pariſ.conſ.55.num. 18. conſi. 69.num.4.conſ.61 in fin.vol.4. Tiraquell.de leg.connub.parte 9.gloſ. 1.nu.30,64. Alex, conſ. 154. viſo, volum.5. Stracha de proxen. parte 4.§.illa,nu.19. 20.21.* contra non

2 item. Dicti † autem ſunt proxenetę ἀπὸ τοῦ προξενεῖν, quod significat conciliare, maxime hoſpites ac ignotos, diuerſæque linguæ homines quibus potiſſimum hoc genus hominum inſeruit, *gloſ definit. proxenetam, in Rub. hoc tit. Azo C.de ſponſa, nu. 10. Stracha parte 1.in prin.de prox.nu.3.* Hinc proxenetica merces, quæ pro opera eiuſmodi debetur: quo nomine & munuſcula, γαμήλια, & arrhæ quibus ſponſalia conciliantur, veniunt, *tot.tit.Cod.de ſponſ. & prox.* & extra ordinem officio iudicis petuntur, *vide late Stracham de proxen parte vlt.in fin. §. poſtremo, numer. 2. & 3.* Cæterùm de reliquis mercedularum generibus cõſulendus eſt Contius, *lib. 1. Diſput. cap. 14.*

De Cenſibus. Tit. XV.

1 *Quid ſit cenſus.*
2 *Quotuplex.*
3 *Quis cenſitor, magiſter cenſus, cenſor.*
4 *De forma cenſuali, & pœnis fraudatorum.*
5 *De iure Italico.*

Cenſus † etſi ſignificat aliquã- 1
do facultates & patrimoniũ, *l.cogi, 16.in princ. ad S.C. Trebell. l.de creationib. C. de epiſc. aud.* vt apud Ouidium:

---dat cenſus honores, &c.

item patrimonij reditum: *tot.tit. ext.de cenſib.l.frugem, 76.de verb. ſign.l.ſi ſponſalib.§. 1. de iur. dot.* tamen apud Iureconſultos communiter accipitur pro tributo, penſitatione ſeu præſtatione, quæ fiſco Imperatoris debetur, *tot. tit. C.ſi prob.pub.penſ. & tit.ſine cenſ. vel rel.l.compet C.de præſ. 30. &c. §.coges, in Auth.de mand.priu.* in recognitionem vniuerſalis dominij, & in auxilium ac tuitionem Reipublicæ, quæ Principi incumbit *Molin. in conſ. Par. tit. 2. de conſ.in prin.nu.15. per tot. in Nou. de collat.* Cenſus inquit, Zaſ. *intellect. ſing.lib.2.c.3. vide Land. art. 54.lib.1.* eſt ęſtimatio patrimonij, ad hoc vt annuum tributum ſoluatur, vnde cenſitores dicti, qui cenſum æſtimant & exigunt. Pro-

fiteri vero dicuntur, qui patrimonij ſui quantitatem ad cenſum indicant. Theophilo porrò cenſus ſignificat tabulam, in qua Romani facultates ſuas conſcribebant, vt neceſſitatis tempore, pro modo patrimonij ſui quiſque conferret, *vide eũ in §.6. Inſt. de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* Nam cenſebantur olim ciues tantum Romani quinto quoque anno vrbe luſtrata, & prædia tantum mancipi, hoc eſt, iuris Italici, poſt in prouincijs alia videtur cenſus ratio initia ſic vt eſſet cenſus duplex, alius capitis, alius ſoli vel agrorum, *l.3 l.fin. h.t.*

2 Primus † viritim, ratione perſonarum per ſingula capita præſtabatur, *d.l.3 l. cum antea, C. de agr. & cenſ.l.*11 à prouincialibus, *l.3 .h.t.* non etiam ab Italicis, *l.vlt. verb. tributum his remiſit capitis, h.t.* Secundus pro modo iugerum, vnde & iugatio dicitur, *l. immunitates, C. de agr. & cenſ. li.* 11. *l. vnic. C. de colo tranſ. eod. lib.* & pro ſeruis cenſitis atque addictis, qui pars fundi tanquam inſtrumentũ eſſe intelliguntur: *l.3 l. quemadmodum, l. cum ſatis, C. de agrico. & cenſ.* nam de cæteris mobilibus alioqui cenſus non præſtantur, *d. l. fin.* & hic quidem durauit, ac manauit latius, præſertim ſublata per Conſtantini cõſtitutionem. *l. vnic. Cod. de cap. ciuil. cenſ. exim. lib.*11. priore illa cenſus ratione, quæ in capita erat conſtituta.

3 ¶ Cenſitor dicitur magiſtratus, qui cenſibus & tributis exigendis A præeſt, *l.4.§.illum, hoc titul.* qui & peręquator, *tot. tit. C. de cenſ. & cenſ. & per æq. lib.* 11. *§. coges, in Authent. de man. princ.* Alius autem ab hoc eſt, magiſter cenſus, *l.25.26.27.C. de donat. l. conſulta, C. de teſt. §. & hic vero, in Auth. de teſt. §. illud, in Auth. vt frat. fil,* B cuiuſmodi & cenſor, qui antiquitùs moribus & diſciplinę erat pręfectus, *l.2. poſt. deinde de orig. iur. l. cenſere,* 11. *de verb. ſign.* & quinto quoque anno, ex inſtitutione Seruij Tulli regis, ciuium capita, & quantum cuique in bonis eſſet, recognoſcebat: *vide Dionyſ. Halicarn. hiſt. lib.4.* C

¶ De forma cenſuali, quomodo videlicet agri ſint in cenſum referendi, extat prolixum Vlp. *l.4. hoc tit.* reſponſum: in quo etiam de coercitatione eius tractatur, qui falſo cenſum profeſſus eſt: *d.l.4.§. penult.* D de pœna autem eius, qui ſua die non ſoluit, Paulus *in l. 5.* agit. 4

¶ Sciẽdum autem eſt, cenſum non præſtare immunia prædia, *l. vlt. verb. ſolum immune factum, h.t. l.4.§.3 h.t.* ciuitates, regiones: ſed nec integrum ea quæ ſunt Italici iuris. Itali enim cum eſſent pop. E Rom. ſocij & confœderati, non æque pendebant tributa, *l. de his, 3. C. de epiſc. & cler.* vt prouinciales: *§. per traditionem, vbi Theoph. Inſt. de rer. diuiſ.* vnde ciuitates, quæ ius Italicum beneficio Principis erant conſecutæ, quas hic recenſent Vlpia. *l.1 h.t.* Celſus, *l.6 h.t.* 5

Caius, *l. iuris*, 7. *h. t.* Paulus, *l. vlt. hoc tit.* leuationem à tributis, præſertim capitis habebant, non integram immunitatem: niſi quibus ea ſpecialiter data eſſet, *d. l. vlt. Cuiac. obſ. lib.* 10. *cap.* 35. *vide de hoc iure Italico etiam Gou. lib.* 4. *cap.* 1. Coloniæ in quas mittebantur ciues Roma. non erant Italici iuris aut ſoli, cuius propria fuere alienationem, *§. per traditionem, Inſt. de rer. diuiſ. Vlp. tit.* 1. & Vſucapionum, *§.* 1. *vbi dixi Inſt. de vſuc. Vlp. ti.* 1. iura: multo minus ciuitatis Rom. participes abſq; priuilegio ſpeciali, *l.* 1. *verb. neutra ius Italicum habet, l. vlt. verb. Coloniam & iuris Italici fecit item: Colonos fecit, non adiecto vt Italici iuris eſſent, h. t.* Qui enim in colonias deducebantur, ius ciuitatis Rom. amittebant, *Cic.* 2. *Catil. & alibi paſſim.* vt qui amplius Romæ, inter ciues non cenſerentur, quo & ipſo non cenſitos, numero ciuium exemptos fuiſſe conſtat. *Bon. de cenſib. lib.* 1. *c.* 1. *n.* 5. Cęterùm colonias meliore fuiſſe conditione quam prouinciales, argumento eſt, quod id beneficij loco datum fuerit multis ciuitatibus: & quibuſdam, ſaluis tamen E tributis à quibus immunes iure coloniç fuiſſent, niſi expreſſim reſeruatę eſſent, *l. vlt. §.* 1 *h. t.* Cæterùm nec ipſę coloniæ vnius erant iuris atque generis: *Bon. de cenſib. lib.* 1. *art.* 2. *n.* 10. quæ nunc omnia perſequi, non eſt propoſitum, nec, vt arbitror, in hoc exorſu neceſſa-

A rium. Duraſſe hæc diſcrimina videntur poſt Seuerum, *l.* 1. *verſ. à diuis Seuero & Antonio, h. t.* vſq; dum filius eius Antoninus rerum potitus omnes ingenuos in orbe Rom. nedum colonos Latinos, ſed ciues Rom. fecit *d. l. in orb.* 17. *de ſtat. hom.* quod beneficiũ nõ primis B illis Antoninis, ſed vel huic Seueri filio, vel qui eum conſecutus eſt, Alexandro Seuero Antonino acceptum ferendum eſſe, cum hic locus, tum alia multa conuincunt. Quin hoc beneficio potius diſcrimina perſonarum quam prædiorum C ſublata fuiſſe, multa ſunt argumento, quam ſummam à Iuſtiniano manum hiſce rebus impoſitam conuincant, *in princ. Inſtit. de vſucap. vbi dixi l. vnic. C. de vſucap. transform.*

D

De Verborum ſignificatione. Tit. XVI.

1 *Continuatio.*
2 *Voluntatem potius quam verba inſpici.*
3 *Verba quatuor modis accipi.*
4 *De ſignificatione nominum.*
5 *De ſignificatione verborum.*
6 *De ſignificatione aliarum partium.*
7 *De ſignificationibus rerum.*
8 *De iis quæ ad perſonas pertinent.*
9 *De ſignificatione rerum.*
10 *De ſignificatione earum quæ ad actiones pertinent.*

1 ABſolutis † omnibus quæ cũ in ordinariam iudiciorum cognitionem cadunt, tum extra ordinem diſceptantur: iam vno quaſi faſce, quæcunque ſparſim ſupra dicta ſunt, coronidis vice in his duobus titulis concluduntur. At cum ius omne conſiſtat partim in rerum diuinarum atq; humanarum, quæ quidem ad iuris ſcientiam pertinent, cognitione; partim iniuſti atque iniuſti notitia, recte atque ordine hoc in titulo ſignificationes verborum, quibus cognitio prima ſumenda eſt, expoſitæ ſunt: poſt in ſequentem de his ipſis rebus definitiones ac regulæ iuris, quæ oſtendunt quid quaque in re iuſtum, iniuſtumque ſit, referuntur.

2 ¶ Quod ad verborum ſignificationem attinet, illud in genere ſciendum eſt, quandoquidem verba inuenta ſunt, vt mentem exprimant, *l. Labeo*, 7. *de ſup. leg.* ſemper voluntatem potius ſpectandam quam verba, *l. in conuentionib.* 219. *h. t.* Sed quia multum intereſt inter animũ, & ſermonẽ, eius interpretem: ideo non minus ex verbis colligimus voluntatẽ, quam contra, ex voluntate ſenſũ verborũ. Nemo enim præſumitur aliter loqui, quã ſentiat. *d. l. Labeo.*

3 ¶ Verba inquit Alc. *lib.* 1. *de verb. ſignif.* quatuor modis accipiuntur: ex proprietate, improprio vſu, & interpretatione. Verborum proprietas non tantum ad nomen, ſed ad vim ſignificandi A referenda eſt, quare & appellatio per metaphoram aliamve figurã ſumpta propria nobis erit, dummodo nihil ſignificantius dici poſſit. Improprium eſt, quod non ſuo nomine dicitur, vt vendere pro locare, *Bart. in l. eod.* §. *qui maximos, de publ.* dare pro tra-B dere: *l. verbum*, 94. *hoc t. l.* 4. *de vſur.* aut perfectionem dicitur. Ex vſu communi loquendi, verba ſignificationem accipiunt, nam & vſus etiam proprietati præſcribit, *l. cum de lanionis*, §. *aſinam*, *de fund. inſtru.* vt merito de illo dixerit Horatius: C *Quem penes arbitrium eſt & vis, & norma loquendi*. Per interpretationem vel extenſionem, cum de ſimilibus ad ſimilia proceditur, *l.* 1. *h. t.* Verbi autem appellatio hic tam nomina quam verba aliaſque orationis partes, atque ipſam adeo orationem comprehendit, de omnibus D enim videmus hic agi.

4 ¶ De nominibus, aut vim nominis habentibus: vt cum exponitur quid ſit dies, *l.* 2. 3. *h. t.* iter dici, *d. l.* 3. mille paſſus: *l. mille*, 154. *h. t.* annus, annus biſſextilis, *l.* 98. *h. t.* anniculus, *l. anniculus*, E *l.* 132. *h. t.* menſis, *l.* 98. *hoc t.* quæ anni maior pars, *l. maiore*, 156. *hoc tit.* quid ſubſignatum, *l.* 39. probrum, opprobrium, *l.* 42. 224. *hoc tit.* auxilium, conſilium, *l.* 53. *hoc t.* geſtum, *l.* 19. 20. 59. *hoc tit.* factum, *l.* 19. *hoc t.* magiſter, *l.* 57. *hoc t.* intelliatus, *l.* 64. *hoc tit.* arbitratus, *l.* 68 *h. t.* dolus malus. *l.* 69.

hoc

hoc t. impenſæ, *l.*79.*h t.* optimus maximus, *l.*90. *hoc tit.* 126.161. 169.*h.t.* proximus, *l.*92. *d.l.*155. *h.t.* ſupremus, *l.*92.*h.t.* reliqui, *l.* 95, 160.*h.t.* cæteri, *l.*160.*hoc tit.* meum tuum, *l.*25.91. 205. *hoc t.* ſuum, *l.*239.*h.t.* aliquorum, *l.*96. *hoc tit.* terenixa, *l.*137.*h.t.* pellex, *l.*144.*h.t.* ille aut ille, *l.*224.*hoc t.* ſpecioſus, *l.*100. *h.t.* ſtuprum, *l.* 101. *h.t.* adulterium, *d.l.*101. furtum, *l.*229.230. *h.t.* diuortium, *l.* 101.181. repudium, *l.*101.191. morbus, *d.l.* 101. 191. morbus ſonticus, *l.*153.*h.t.* vitium corporis, *l.*101.*h.t.* hoſtes, *l.*118.*hoc t.* vſura, *l.*121.*h.t.* fraus, *l.*131.*h.t.* pœna, *d.l.*131. mulcta, *d.l.* 131. *l.*244. portio, *l.*164 *hoc t.* portio virilis, *l.*145.*h. t.* coniunctio, *l.* 142.*h.t.* cauillatio, *l.*177.233.*h.t.* donum, munus, *l.* 18. 194. 214. *h.t.* munus publicum, *l.* 239. *h. t.* abſens, *l.*199.*hoc tit.* mangones, *l.* 207. venalicarii, *d.l.*207. pluris, *l.*192.232. dolus, *l.*226. *h.t.* lata culpa, *l.*213.223. 226. *h.t.* negligentia, *l.*226.*h.t.* poteſtas, *l.* 21. *h.t.* vincula, *l.*216.224.*hoc t.* carcer, *d.l.*216. cuſtodia, *l.*224. *h.t.* nomina pluralis numeri, *l.* 221. *h.t.* falſum teſtamentum, *l.* 221. *h.t.* amici, *l.*223.*h.t.* fugitiuus, *l.* 225.*hoc t.* erro, *d. l.* 225. noxa, *l.* 237. *h.t.* tranſacta, finita, *l.* 229. 239.*h.t.* locuples, *l.*239. *h.t.* ruta cæſa. *l.*241.*h.t.&c.*

¶ De verbis, vt quid ſignificet verbum oportebit, *l.*8. *h.t.* oportere, *l.*37.*h.t.* rapuiſſe, *l.*9.*h.t.* reſtituere *l.*22.35.*h.t.* deteſtari, *l.*39. 237.*h.t.* ſolui vinculis, *l.*48.*hoc t.* perſequi, *l.*57.*h.t.* pertinere, *l.*70. 181.*h.t.* capere, accipere, *l.*76.*h.t.* præſtare, *l.*71.*h.t.* dare, *l.*76.*h.t.* cognoſcere, recognoſcere, *l.* 56. *h.t.* diſpungere, *d. l.* 56. rationes edere, reddere, *l.*49.89.*h.t.* derogare, abrogare, *l.*102.*h.t.* aſſignare libertum, *l.*107 *h.t.* cenſere, *l.*111. *h.t.* debere, *l.*114. *h.t.* ſoluere, *l.* 176.*h.t.* ligare, *l.*120.*hoc t.* eſt: *l.* 123.*h.t.* erit, *l.*123.*h.t.* peperiſſe, *l.*132. *in fi. l.*171. perficere, *l.*13. *h.t.* capere, *l.*140. *h.t.* habere, *l.* 143. 164. 188. habere filium, *l.* 141. *h t.* pernoctare, *l.*166.*hoc t.* abeſſe, *l.*173.199.*hoc t.* facere, *l.* 175.218.*hoc tit.* commendare, *l.* 186. exigere, *l.*187. *h.t.* cauere *l.* 188.*h.t.* indicare reum, *l.*197.*h.t.* cedere diem, *l.* 213. calumniari, fruſtrari, morari, *l.*233. viuere, *l.* 234. ferri, portari, *l.*235. exhibere, *l.fin.h.t.*

¶ De præpoſitionibus & conſimilib. orationis partibus: vt quid ſignificet penes, & apud *l.*63. ante, *l.*132. poſt, *l.*132. cum, *l.*219. coram, *l.*209. palam, *l.*33. recte, *l.* 33. amplius, *l.*82. dum, *l.* 89. minus, *l.*150 duntaxat, *l.* 202. poſtquam, *l.*217. De oratione: quam vim habeat coniuncta, diſiuncta, diſiunctiua, ſubdiſiunctiua, ſeparata, *l.*28.29.53. Item hæc, cum erit commodum, *l.*125. cum potero, *l.*125. intra diem mortis, *l.* 124. furem eſſe aut furto noxaq; ſolutum, *l.* 174. 200. quanti ea

res erit, vel eam eſſe apparet, *l.* 179. 193. ſoluto matrimonio, *l.* 249. Qua in parte etiam obſeruandum eſt, ſingulare ſæpe vſurpari pro plurali, *l.* 158. & duas negatiuas valere affirmatiuam, *l.* 237. *h.t.*

7 ¶ Iam quod ad res attinet, tenendum eſt rei nomen, eſſe vocabulum (vt Dialectici appellant) tranſcendens, quod omnia quæ in toto vniuerſo exiſtunt, vno ſignificatu comprehendit, *l.* 5. *h.t.* nec vllo prædicamentorum ordine aut gradu coercetur. Sed res omnes in doctrina iuris, ad tres ordines redigi ſolent: ad perſonas videlicet, res, & actiones: nam hæc ſunt obiecta iuris propria, vt alibi dictum eſt, *l.* 1. *&* 2. *de ſtatis hominum*, §. *fi. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil.* Quare ſignificationes earum duntaxat rerum, quæ ad ea obiecta pertinent hoc in Titulo inueſtigantur. Ac primo

8 † quia triplex eſt perſonarum reſpectus: quorum vnus ex iure naturæ alter ex iure gentium, tertius ex iure ciuili deſumitur: primo quo ad naturalem hominum reſpectum hic quæritur, quis hominis appellatione contineatur, *l.* 152. an monſtra, *l.* 135. an is qui in vtero eſt, *l.* 153. 162. 231. qui mortuus naſcitur, *l.* 129. ſpado, *l.* 128. an nomine virili veniat mulier, *l.* 1. 101. §. *fin.* 195. mulieris virgo, *l.* 13. virgines viduæ, *l.* 242. §. *vidua*. Qui comprehendantur nomine parentum, *l.* 51. A liberorum, *l.* 56. 148. 140. 29. 220. filiorum, *l.* 84. 116. 122. 101. filiarum: *l.* 164. natorum, *l.* 104. poſthumorum, *l.* 64. puerorum, *l.* 16. 204. fratrum *l.* 201. ſoceri, *l.* 146. generi, *l.* 136. nurus, *l.* 50. neptis, *l.* 136. De reſpectu perſonarum iuxta ius gentium hæc exponun- B tur: quinam ſint liberi, qui ſerui: *l.* 20. 239. & inter hos qui vrbani, ruſtici, villici. *l.* 203. &c. qui patroni, *l.* 12. liberti, *l.* 59. 105. 172. 284. quis vere poſſeſſor. *l.* 39. locuples: *l.* 134. emptor, *l.* 110. debitor, *l.* 108. creditor, *l.* 10. 11. 12. 54. 55. hoſtes perduelles, *l.* C 234. &c. Circa reſpectum iuris ciuilis hæc traduntur: quid ſit ciuis, municeps, *l.* 228. incola, *l.* 229. paterfamilias, *l.* 195. materfamilias, *l.* 40. familia, *l.* 40. 166. 195. 196. teſtator inteſtatus *l.* 64. hæres, *l.* 65. 70. 170. 227. 229. tutor, *l.* 221. pupillus, *l.* 239. ſeque- D ſter, *l.* 109. plebs, *l.* 237. collegium, *l.* 85. collegæ, *l.* 172. contubernales. *l.* 184. decuriones, *l.* 239. prouinciales, 190.

¶ De rebus primum in genere 9
quæritur, quid ſit res, *l.* 5. 6. 27. 72. opus, *l.* 5. totum, *l.* 25. §. 1. pars: *l.* 25. 26. deinde ſpeciatim de rebus E corporalibus & incorporalibus. Corporalia aut publica ſunt, aut priuata: in publicis oſtenditur quid ſit vrbs, oppidum, *l.* 239. vrbs Roma, *l.* 87. 139. 147. bona ciuitatis, ſeu Reipublicæ, *l.* 15. 10. publica, *l.* 15. 16. 17. publica vectigalia, *l.* 17. oſtentum, *l.* 38. De priuatis,

cis, quid ſit res mobilis aut ſoli: *l.* 93. deinde in mobilibus quidem merx, *l.* 66. 207. pecunia, *l.* 4. 97. 172. 222. æs, *l.* 159. æs alienum ſuum, *l.* 213. peculium, *l.* 182, ſtipula, *l.* 30. fruges, frumentum, *l.* 77. glans caduca, *l.* 30. 136. pomũ, l. 205. victus, l. 43. 44. 234. veſtimenta, veſtis, *l.* 45. 127. toga, *l.* 180. inſtratum, ſtragula, *l.* 45. ornamenta, *l.* 74. boues, *l.* 89. carbones, *l.* 167. ligna, *l.* 167. 168. vinaria vaſa, *l* 206. dolia, ſeriæ, amphoræ, *l.* 206. ruta cæſa, *l.* 243. telum, *l.* 233. arma, *l.* 41. venenum, *l.* 236. malum nauis, artemon, *l.* 242. tabernacula, *l.* 184. De rebus ſoli, quid fundus, *l.* 60. 111. 115. ager, *l.* 27. 111. 115. ſylua cædua, *l.* 30. terra noualis, integra, *l.* 30. cõtinens, *l.* 99. littus, *l.* 96. 112. paſcua, *l.* 30. pratum, *l.* 31. portus, *l.* 59. locus, *l.* 60. area, *l.* 111. prædia vrbana, ruſtica, *l.* 198. ædificium, *l.* 242. 245. ædes. domus, *l.* 203. tugurium, *l.* 180. taberna, *l.* 183. taberna inſtructa, *l.* 186. proiectum immiſſum, *l.* 242. De incorporalibus, quid ſit & contineat hæreditas, *l.* 3. 24. 119. 138. 165. 178. *vide l.* 62. *infrà titul.* 1. hæreditas lege obueniens, *l.* 130. hæreditas delata, *l.* 151. ſponſio, *l.* 7. ſolutio perfecta, imperfecta, *l.* 12. 32. 82. 117. 176. actus, *l.* 19. contractus, *l.* 19. 20. donatio, *l.* 67. bona, *l.* 21. 39. 83. 88. 182. & ea quotuplicia, *l.* 44. reſtitutio, *l.* 22. 35. 73. 75. 81. 246. exhibitio, *l.* 22. poſſeſſio, *l.* 7. iura prædiorum, *l.* 86. fructus, vſusfru-

A ctus, *l.* 25. 26. vſus, *l.* 230. via, *l.* 157. ſtipendium, dimidium tributum, *l.* 27. alienatio, *l.* 28. 67. deteſtatio, *l.* 40. liberatio, *l.* 46. 47. ſubſtitutio, *l.* 163. 10

¶ De actionibus, ſeu iudicijs: quid ſit lis, *l.* 36. actio: *l.* 8. 78. perſecutio, *l.* 34. 18. petitio, *l.* 178. B cauſa capitalis, *l.* 103. notio, *l.* 99. præuaricatio, *l.* 112. ſatisdatio, *l.* 101. pronunciatum ſtatutum, *l.* 46. tranſactum, finitum. *l.* 229. 230.

De regulis iuris. Tit. XVII.

C

1 *Quid ſit regula.*
2 *Quid cauſæ coniectio.*
3 *Quomodo concipiantur regulæ.*
4 *Regularum definitiones eſſe periculoſas.*
5 *Quæ regulæ ad perſonas pertineant.*
D 6 *Quæ ad res.*
7 *Quæ ad actiones.*

QVod ad regulas iuris attinet, quæ iuſti atq; iniuſti ſcientiam breuiter comprehendunt, eas ſic definit Paulus: *l.* 1. *h. t.* Regula eſt, quæ rem quæ eſt, id eſt, ius de E rebus conſtitutum, breuiter enarrat: non vt ex regula ius ſumatur, ſed ex iure quod eſt, regula fiat. Per regulam igitur breuis rerum, quæ iure conſtitutæ ſunt, narratio traditur: &, vt Sabinus ait, quaſi cauſæ coniectio, id eſt, in breui coactio, *Aſco.* 3. *Ver.* Nam cauſam 1

2 † conjicere, eſt argumentum rei breuiter & ſummatim iudici exponere, *Cic. ad Herenn lib.* 2. *Gell. lib.* 17. *cap.* 5. *& lib* 5. *cap.* 10. *Aſco. præall. loc. Duar. in l. iuris gentium, §. quinimo. de pact. & lib. diſp.* 2. *c.* 46. Vt igitur coniectio, cauſę ſummam continet: ita regulæ, rerum quæ iure conſtitutæ ſunt breuiaria atq; ſummas complectuntur.

3 Quare † & circa generalia iuris præcepta verſantur, & concipi ſolent aut ſub vniuerſali ſigno, *l. omnes, l. in omnibus, l. omnia, l. nullũ, cum ſimilibus, hoc tit.* aut indefinito, *l.* 2. 3. *cum ſimilibus,* quod vniuerſali æquipollet, *l. ſi pluribus,* 44. *de leg.* 2. aut alijs dictionibus: quæ ſi non omnia, tamen multa comprehendunt: vt fere, *l. fere,* 100. *&* 196. *hoc tit.* plerumque, *l. plerumque, h. t.* frequenter, *l. ea quæ,* 65. *cum ſim. h. t.* & conſimilibus

4 cum † in toto iure generi per ſpeciem derogetur, *l. in toto,* fit, vt regularum quæ res generatim comprehendunt, definitio exiſtat periculoſa, *l. omnes,* 203. vt non temere eis ſit fidendum. Nec enim raro ſubuertuntur oſtenſa lege, aut ratione, diſtinctione aliqua, propter quam in præſenti ſpecie locum habere non debeant: quod cum fit, amittunt ſuum officium, quaſi excluſæ exceptione, *l.* 1. *in fi. h. t.*

5 ¶ Vt autem omne ius, ita regulæ & quæ inde ſumuntur, ad perſonas, res & actiones pertinent. Ad perſonas hæ, quibus definitur, qua in parte fœminæ ſint maribus deteriore iure, *l.* 2. 111. quo vtantur furioſi, *l.* 5. 31. 167. muti, ſurdi, *l.* 167. liberi, *l.* 148. filijfamilias, *l.* 4. 94. Deinde quæ ſint iura libertatis & liberorum, *l.* 21. 107. 137. 140. 165. ſeruitutis & ſeruorum, *l.* 133. 108. 136. 161. 176. 189. 212. poſſeſſorum, *l.* 199. tam bonæ fidei, *l.* 180. quam malæ, *l.* 169. item eorũ qui dolo deſierunt poſſidere, *l.* 174. 193. 200. emptoris & venditoris, *l.* 199. fideiuſſoris, *l.* 44. 111. ſocij, *l.* 48. debitoris, *l.* 67. 96. &c. Poſtremò quæ ſint iura teſtantiũ & inteſtatorum, *l.* 7. 142. hęredum, *l.* 6. 39. 44. 45. 60. 90. 112. 153. 154. 155. 163. 171. 194. 192. 195. 199. 200. bonorum poſſeſſoris, *l.* 118. 171. ſucceſſoris, *l.* 138. authoris, *l.* 138. tutoris, *l.* 74. pupilli, *l.* 2. 5. 111. 112. 150.

¶ Ad res pertinent eæ regulæ, quę oſtendunt quid iuris ſit in toto & partę, *l.* 111. 114. 191. quanta in rebus cautio, *l.* 261, quid obtineant in rebus quæ nullius cenſentur in bonis, *l.* 143. quid in rebus quæ ſunt alicuius, tam corporalibus, vt eſt domus, quæ dicitur tutiſſimum cuiuſque refugium, *l.* 62. 104. quam incorporalibus, cuiuſmodi ſunt iura ſanguinis, *l.* 8. teſtamentorum, *l.* 12. 20. 90. 202. 211. legatorum, *l.* 18. hæreditatũ, *l.* 39. 63. 74. 92. 181. repudiationis, *l.* 35. poteſtatis, *l.* 18. 19. nuptiarũ, *l.* 31. 158. actuum legitimorum, *l.* 78. contractuum, *l.* 18. 19. 20. 28. 32. 46. obligationum, *l.* 131. 145. 196. 6

196. alienationis, *l.* 162. 206. tranſlationis iurium, *l.* 55. 121. 163. 186. iuſſus mandati, *l.* 61. 130. 140. 200. ratihabitionis, *l.* 61. 195. venditionis, *l.* 61. 121. 131. donationis, *l.* 54. 70. 83. 124. 126. 199. dotis, *l.* 86. ſtipulationis, *l.* 187. aliorumque factorum, *l.* 32. 90. 198. quid ſeruetur in iis quæ contractibus accedunt, vt ſunt res de quibus contrahitur, *l.* 49. 145. poſſibiles aut impoſſibiles: *l.* 51. 110. 179. 149. item in iis quæ contractus aut firmant, *l.* 30. 86. 311. vt ius pignoris: *l.* 119. aut repręſentant, vt tempus: *l.* 14. 17. 30. aut tollunt, *l.* 36. 161. Item de circumuentione, *l.* 50. & dolo ac culpa: quis videlicet intelligatur eſſe in culpa, *l.* 37. 51. 130. 175. 204. dolo, *l.* 56. 64. 70. 80. 100. 110. 117. 128. 134. 138. 160. 172. mora, *l.* 64. 89. 139. aut alio delicto, *l.* 177. 195. 198. quid præſtet bona fides, *l.* 58. 179. poſſeſſio, *l.* 196. fructus rei, *l.* 72. euictio, *l.* 151. Sed in primis & præcipue regulæ traduntur de interpretatione nominum, verborum, & clauſularum, quæ actionibus hominum explicandis adhibentur: vt quam vim habeant, & quomodo interpretāda ſint obſcura, *l.* 9. 42. 140. 129. dubia, *l.* 21. 57. 153. ambigua, l. 68. 86. 97. repugnantia, *l.* 149. cauillationibus obnoxia, *l.* 291. raro vel frequenter accidentia, *l.* 63. 115. ſingularia, *l.* 184. Qua in parte in genere pręcipitur, iuſtis decretis rem temperandam eſſe: *l.* 86. & in om- A nibus, maxime tamen in iure, id eſt, iudicio, ſpectandam eſſe ęquitatem, *l.* 91. In contractibus, primo inſpiciendum quid actum, etiamſi verba non conſonent, *l.* 93. 95. tum conſuetudinem: poſtremo id quod eſt minimum, *l.* 35. & tempus contractus, *l.* 19. 30.

B ¶ Ad actiones & iudicia eæ regulæ ſpectant, quibus definitur quid ſit ius gladij, *l.* 61. quæ poteſtas magiſtratus, *l.* 103. iudicis, *l.* 132. 137. quid ſit arbitrium, *l.* 23. quæ vis cognitionis & iudicij, *l.* 28. 73. 106. Item de iure petitionis, *l.* 34. actoris, *l.* 42. 43. 89. pro- C curatoris, *l.* 166. rei, *l.* 43. 168. defenſoris, *l.* 53. 199. 127. an proponi poſſint plures actiones, an plures exceptiones, *l.* 44. quæ actio alia momentoſior, *l.* 105. De petitionibus ante tempus, *l.* 147. tranſitorijs in hæredem, *l.* 170. pœnalibus, *l.* 173. quis actionem mandare D poſſit, *l.* 103. De effectu exceptionis, *l.* 113. & litis conteſtatæ: *l.* 87. 88. 99. 125. 128. quis condēnare poſſit: *l.* 38. & quatenus, *l.* 29. Item in condemnationibus, ſpectandam ἐπιείκειαν & æquitatem, *l.* 91. præſertim in pœnalibus, *l.* E 198. ad hæc, ætatem & imprudentiam, *l.* 119. effectum autem rei iudicatæ eſſe, vt pro veritate habeatur, *l.* 208. atque alia id genus: quæ omnia perſequi, noſtri nō eſt iam inſtituti. Atqui ita tandem γῆν ὁρῶμεν & primus hic labor, opinione noſtra, quam initio operis conceperamus, longe maior difficilior-

ficiliorque, ad metam, aſpirante Deo decurrit: Cui ſoli, vero, iuſto, immortali, immenſæ potentiæ & bonitatis Deo, Patri æterno: cum Filio ſuo Domino & Redẽptore noſtro Ieſu, patefacto in Ieruſalem, & Spiritu ſancto effuſo A in Apoſtolos: conditori & conſeruatori omnium rerum, & in primis Eccleſiæ ſuæ ac honeſtorum ſtudiorum, quæ Eccleſiæ ancillantur, ſit laus, honor & gloria, in omnes æternitates. Amen.

RERVM

RERVM ET VERBORVM Præcipue memorabilium

INDEX.

ABigei qui ſint. 1000
quomodo puniantur. 1001.
Abolitio quid ſit. 1076
quomodo fiat. ibid.
contra Abſentem quomodo procedatur. 1018
Abſentes an procuratorem relinquere debeant. 254
contra Abſentes quomodo procedant Saxones. 1078. ibid.
Abſentia omnis & emanſio doloſa & contumax præſumitur. 109.
Abſentiæ iuſtæ cauſæ. ibid.
Acceptatio nulli fraudi eſſe debet 181.
Acceptilatio an conditionem recipiat. 921. an ſit iuris ciuilis 961. quid ſit. 959. contrahatur. 961. vnde dicta. 959.
Acceptilationis cauſa efficiens. 960. finis & effectus. 961
Acceptilationum materia. 960
per Acceptilationes quę obligationes tollantur. ibid.
Acceptum rogare & facere qui poſſint, 960
de Acceſſionibus temporum. 836
Accreſcendi ius in quibus obtineat. 310. quid ſit. 311
Accuſare qui poſſint, 1013. quid ſignificet, 1011
Accuſare qui non poſſint. 1013
Accuſatio apud quem inſtituenda. 1012
quid ſit. 1011
Accuſationis cauſa efficiens. 1012
materia. 1015
Accuſationis proponendæ forma. 1015.
Accuſatione pendente ſi reus decedat, quid agendum. 1062
Accuſationes quomodo extinguãtur. 1019
Accuſationum effectus. 1019. finis ibid.
Actio cui competit, ei multo magis exceptio. 280. quarum rerum non detur. 924. quid ſit. 929. quomodo recte intelligatur. 470. vtrinque par & æqualis quando naſcatur. 447
Actionis nomen quam late pateat 929.
verbo quæ comprehendantur. 42
Actiones quomodo recte proponantur. 930
Actionum cauſæ & effectus. 931
Actionibus quanto tempore præſcribatur. 922
Actio ad exhibendum cui detur. 280. contra quos detur. ibid. an cumuletur cum petitorijs. 349. de quibus detur. 381. cauſa

ſa detur. 386. mixta cur ſit, & dicatur. 245. quid ſit. 379. vnde appellata. 379
Actionis ad exhibendum a fine remedium. 379. affinitas cum reliquis eius generis actionibus 379. vſus. ibid.
in Actionem ad exhibēdum quid veniat. 383
in Actione ad exhibendum officium iudicis. 382
in Actione ad exhibendum quis exhibeat. 381
Actio aduerſus iusiurandum & ex iureiurando. 414
Actio arbitraria cur in bonæ fidei iudiciis ceſſet. 436. ex qua cauſa ſit inducta. 433. quamobrem ita dicatur. 434
eiuſdem forma. ibid.
Actionem arbitrariam non eſſe nouam actionis ſpeciem. 434
in Actione arbitraria quam late pateat iudicis poteſtas. 435
quomodo intereſſe tam Actoris quam rei æſtimetur, ratio. 434.
Actio arborum furtim cæſarum an cum L. Aquilia concurrat. 980. cuiuſmodi ſit. 981. cui aduerſus quos detur. ibid.
cum Actione arborum furtim cæſarum quæ concurrant. ibid.
Actio commodati contraria cuiuſmodi, cui, ad quid detur. 442
directa cuiuſmodi, cui, ad quid, aduerſus quem detur. ibid.
Actio commodati qualis. ibid.
quotuplex. ibid.
Actio confeſſoria quid. 349
cui competat. 350
non datur domino fundi. 317
inter Actionem confeſſoriam & perſonalem differentia. ibid.
Actione confeſſoria quis aduerſus quem, ad quid agat. 317
Actio damni quamdiu duret. 356
Actio de conſtituta pecunia, prætoria eſt & ſubſidiaria. 436
qualis. ibid.
Actione de conſtituta pecunia quę res petantur. 437
in Actione de conſtituta pecunia cur ex nudo pacto detur actio. 437.
Actio de deiecto et effuſo an in hæredes tranſeat, et quando ſit popularis. 362. cui, aduerſus quos detur. 362
in Actionem de deiecto vel effuſo quid veniat. 261
Actio de dolo quando detur vel non. 243. 244. 524
Actio de eo, per quē factum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat, quando, cui, aduerſus quos, ad quid detur. 108
Actionis de falſo modo affines actiones. 390
Actio de inofficioſo teſt. aduerſus quos detur. 279
Actionis de in rem verſo vtilitas 462. eam eſſe perpetuam. ibid.
Actio de libero homine exhibendo criminalis. 909
cui, aduerſus quem, ad quid datur. ibid.
Actio de liberis exhibendis, item ducendis, cui, contra quem ad quid detur. 909. 910

Actio

Actio de metu arbitraria. 236
in eam quid veniat. ibid.
Actio de peculio in quos, ad quid competat. 461
quando ſit annalis. 462
Actionis de petitione hæred. partes duæ. 292
Actio de poſito ſuſpenſoque in quem, cui, ad quid detur. 362
Actio de quadrupede vnde deſcēdat 352. cui, aduerſus quem, ad quid detur. 353.354
Actio de rationibus diſtrahendis. 675.
in Actione de tigno iuncto an detur rei vendicatio. 978
Actio directa an aduerſus neceſſarium geſtorem detur. 227
Actio doli qualis. 145
in actionem dotis repetitæ quid veniat. 637
Actio duplæ. 543
Actio emphyteuticaria ex qua cauſa, cui, & aduerſus quos detur. 303.304
inter Actionem empti et quanti minoris quid interſit. 541
Actiones empti et venditi directa et vtilis quibus, et contra quos dentur. 397. qua forma proponendæ et agendæ. 510
quales ſint, et quotuplices. 507
in Actiones empti et venditi quid veniat. 507
Actio exercitoria aduerſus quos, ad quid detur. 449
eius ratio et cauſa. 448
Actionem exercitoriam non dari ex contractu nautarum. 458
Actio expilatæ hæreditatis quibus, contra quos detur. 1005
Actio finium regundorū ad quos fines quaſque cauſas pertineat. 367.
quibus contra quos detur. 368
eiuſdem finis. 367
Actio furti aduerſus nautas, caupones, ſtabularios. 979
furti manifeſti, neque tamen manifeſti, cur cum actione vi bonorum raptorum concurrat. 983.
Actio in factum. 534
ab Actione præſcriptis verbis quam longe abſit. 526
ſubſidiaria. 359
Actio iniuriarū an ſit annua. 993
an tranſmittatur. 992
cui, aduerſus quos detur. 991
quomodo pereat. 992
Actio inſtitoria cui, de quibus reb. aduerſus quos detur. 453
in Actione inſtitoria an et quomodo ſuccurratur domino. 454
Actiones inſtitorias perpetuas eſſe & directas. 455
Actio interrogatoria qualitas tantum eſt adiectitia, non propria actionis ſpecies. 385
Actiones interrogatoriæ cur introductæ. 384. in deſuetudinem venerunt. 385
Actiones legis ſeu legitimę quę. 28
Actio metus cauſa annalis & perpetua. 240. cui & aduerſus quē non detur. 236
Actionis metus cauſa, affinia remedia, quæ vim paſſis dantur. 240.
Actio negatoria quid. 349. cui, ad

quod

quod detur 350. quæ, & vnde dicta. 318. quare in incorporalibus non in corporalibus detur ibid.
Actio negotij geſti pro tutore vel curatore, cui, aduerſus quos, ad quid detur. 676. 677. quare introducta ibid. negotiorum directa & vtilis 228. negotiorum geſtorum ex qua cauſa detur. 226. quibus competat. 227. tranſitoria. ibid.
in Actionem negotiorum geſtorum quid veniat. 228. in directam quid veniat. ibid.
in Actionem noxalē quid veniat. 365.
Actiones noxales adiectitiæ tantum ſunt qualitates ibid. in delictis publicis nō habent locum. 364. quæ ciuiles, quæ prætoriæ dicantur. 365. quare dentur. 364
de Actionibus noxalibus generale edictum. 365
Actiones perſonales & reales an poſſint venditione alienari. 500
Actionum perſonalium proprium. 284.
Actio petitionis hæreditatis quam ob cauſam dicatur, & ſit vendicatio. 293
Actio pignoratitia contraria qualis ſit, cui, quando, aduerſus quem, ad quid detur. 446. vnde appelletur. 443. directa qualis ſit: cui, quando, aduerſus quem, ad quid detur. 444
Actio pœnalis de corrupto maldictionis albo, cui, cōtra quem, ad quid detur. 78
Actiones populares quales & cui competant. 1008
Actiones populares omnes ſupra annum non extendi. ibid.
Actionibus præiudicialibus quomodo agatur. 808
Actio præſcriptis verbis qualis ſit 526.
Actionem præſcriptis verbis ex duplicibus contractibus dari. 525.
Actiones præſcriptis verbis quare ſint contractus innominati. 523
Actio Publiciana contra dominū non datur. 303. cui detur. 302. ad quid detur ibid. vnde dicta. ibid.
Actionem Publicianam quare Prætor introduxerit. ibid.
Actio quanti minoris, qualis. 541 quaſi inſtitoria. 454
Actio quod iuſſu vnde oriatur. 463.
Actio receptitia vnde dicta. 374 redhibitoria aduerſus quem competat. 540
Actio repetendę dotis nomine, cui aduerſus quos detur. 637
Actio rerum amotarum quibus, contra quos detur. 641
Actionis rerum amotarum effectus. ibid. ratio & cauſa. 620
Actio rerum amotarum quando ſit locus. 641
in Actionem rerum amotarum quid veniat. 641
Actio reſcindens & reſciſſoria. 256 reſtitutoria. 466. ſequeſtraria 472. ſerui corrupti. 386

Actio

Actio ſi familia furtum feciſſe dicetur. 979. ſi menſor falſum modum dixerit, ex qua cauſa, cui, aduerſus quos, ad quid detur. 388. 389.
Actio ſtipulationis, de verbis pupillaribus, cui quando, aduerſus quem, ad quid detur. 964
Actiones ſubſidiarias dari in caſibus dubiis ad lites præcidendas, quæ alias non darentur. 525.
Actio tributoria quare & vnde dicta. 455. in eandem quid veniat. ibid.
de Actione tributoria edictum Prætoris. 456
Actio vi bonorum raptorum cui detur. 982. cuiuſmodi, aduerſus quem, & ad quid detur. 983
Actio vtilis quoties detur. 357
Apud Acta fieri quæ intelligantur. 688.
Actor quis ſit 271. vnde dicatur. ibid.
Actorem ſuo iure metiri actionem. 296
Actores qui. 222
Actus à iudice tempore feriarum factus, quando nullus. 113
Actus continui & diſcontinui diſcrimen in quibus obtineat. 310
Inter Actum & iter differentia. 345.
Actum non redigi ad nihilum, deficiente cauſa impulſiua. 616
Actu contrario ſeruitutem amitti. 351.
Addicere quid. 61. 496
Addictio in diem quomodo contrahatur. 490. quid ſit. 496
Addictionis conuentio, vnde nomen habeat. ibid. in diem vis & effectus. ibid.
Aditionis cauſa efficiens, & formalis. 710. finis, & effectus. 711. forma & ſolennitas. ibid.
Aditionem eſſe perpetuam. ibid.
Aditionem retrahi poſſe. ibid.
Adire hæreditatem quid ſit. 710
Adoptare qui quos poſſint. 48
Adoptatorum iura. 50
Adoptio naturæ imitatrix. 48 quid ſit. 47. quotuplex. ibid.
Adoptionis confirmatio, quando & à quo impetranda. 50. cauſa efficiens. 48. cauſa formalis. 49 effectus ſolemnia. ibid.
de Arrogatoris cautione. 50
Adſeſſores vnde dicti. 71
Adſeſſorū creatio & officium. ibid. ſalarium. 71
pro Adulteris qui habeātur 1031
Adulterium ab actu, an à voluntate intelligatur. 1027. in qua muliere committatur. ibid. in ſolutam, meretricem, ſponſam an committatur. 1027. quid ſit 1026. quos maculet. 1027
Adulterium ſine dolo non committi. 1031. vnde dictum. 1026
Adulterij ab vxore virum accuſari non poſſe. 1031. accuſandi forma olim quæ. 1032. accuſare pater, agnati, extranei quando poſſint 1030. accuſare qui poſſint ibid. qui accuſari 1031. intra quod tempus accuſandum. 1033. pœna quæ 1035. quanta atrocitas. 1026

inter Adulterium & ſtuprum differentia. 1026
de Adulterio quomodo ciuiliter & criminaliter cognoſcatur. 1238.
Aduocatio quid. 1063
Ædenda quæ ſint, vel non. 120
Ædere qui cogantur. 121
quid ſit. 119
Ædificiorum vſus. 20
Æditio cuius fiat ſumptibus. 133
quotuplex. 119
Æditionis cauſa efficiens, propinqua & remota ibid. προκαταρκτικὴ. 124. faciendæ forma. 122. finis tum omnis in genere, tum quæ poſt litem fit conteſtatam. 123. materia. 120. petitio quomodo fiat. 121
in Æditione tempus adſcribi an debeat. 122
Æditione non facta quid ſequatur 123.
Æquitas in quibus cōſiſtat, & eliceat. 26. naturalis quæ. 139
quo referatur. 26
Aeris vſus communis. 814
in Ære qui non habet, luat in corpore. 91
Æſtimatio pluris quanto tempore terminetur. 356
Æſtimatoria actio qualis, 519. ex qua cauſa detur. ibid.
in Æſtimatoria cuius ſit periculum. ibid.
Affirmanti vni plus creditur quā decem negantibus. 587
Agendi de inofficioſo modus. 278
Agere, ad animalia propriè pertinet. 345
Agere qui poſſint. 272. vel conueniri vbi quiſque debeat. 274
Alea quare prohibita. 388
de Aleæ ludo prohibito ſenatuſconſultum. 387
Aleatorum hoſpites quomodo puniantur 388. quæ pœna. ibid.
Alienationi fundi dotalis an conſentire mulier valide poſſit. 629
de Alienatione rerum quæ actiones minori competant. 681
in Alienatione rerum minorum quæ ſint neceſſaria. 681
Alimenta quomodo relinqui poſſint. 723
Ambitus quid 1072. vnde dictus. ibid.
Anima non ex traduce, ſed ab ore factoris, ſpirituum patre, creata. 1047
Animæ viuentis præcipuum indicium motus. 1047
Animam pro vita poni in Scripturis. ibid.
de Annona accuſare qui poſſint. 1064.
de Annotatione bonorum. 1077
Annulorum aureorum ius ex qua cauſa tribui conſueuerit. 807
quod ius olim fuerit. ibid.
minus natalium reſtitutione, & quare. ibid.
ἀνομία, καὶ ἀδικία. 3
ἀνταποχαὶ. 569
ἀντιφέρνη. 624
ἀντίχρησις 528
Apertionis tabularum teſtamenti effectus 712. ſolennitas. ibid.
Apoſtoli intra quod tempus dandi 1111. qua forma ibid. quando

dandi

dandi ibid. qui ibid.
apoſtolos petendi tempus ibid.
ἀποχαὶ 569
in Appellando quatuor tempora conſideranda 1109
appellantium temerè pœna 1106
appellare qui poſſint 1141
quid ſignificet 1101
non appellari ante ſententiam 1109
appellari à quibus ſententjis & actibus tam iudicialibus, quam extraiudicialibus poſſit 1103
in criminalibus poſſit 1110
quis à quo poſſit 1108
appellatio per procuratorẽ quando iuſtificari poſſit, aut non 1113
quid ſit 1102 ſpecies imperij magis quàm iuriſdictionis. 1103
vnde introducta ibid.
Appellationis cauſa ibid. interponendæ tempus 1109 præſentandæ tempus 1109 proſequẽdæ tempus ibib.
Appellationi qui renũciauit, eum non prouocare 1108
de Appellatione tutoris vel curatoris, vel magiſtratus creati 1114
Appellatione quomodo inſtituendæ 1104 quorum non recipiantur 1110
Appellationum finis & effectus 1106 ſpecies 1102
Aqua an per alienum fundum duci poſſit 347 quomodo ducatur 226
Aquæductus quid ſit ibid.
Aquiliæ locus non eſt, vbi iniuria deeſt 325
Arbitraria pœna etiam ad mortẽ extendi poteſt 201
Arbitri ſententiæ ſtandum 265
ex Arbitri ſententia hodie oritur actio ibid.
ab Arbitris an appelletur 1108
de Arbitris edictum 268
Arbitrium olim nullius efficaciæ, niſi adiecta pœna 264 quid ſignificet 434 quid ſit, & quotuplex 263 quomodo finiatur 205
de Arbitrij ſuſcepti exequutione edicti pars 293
Arbitraria affinia iudiciorũ 274
Arborum nomine quid contineantur 981
Armorum appellatione quid veniat 1041
de Arreſtatione iuris Sax. 1078
Arrhæ in ſponſalib. datæ materia 599
Arrogatio & adoptio vbi fieri debeant 491
Arrogationis iure 50
Articuli probatorij aduerſæ parti communicandi à quibus 586
impertinentes 586
Attentata quomodo reuocentur 1112
Aucupium quatenus & quibus licium 818
per Auerſionem conducere quid ſit 448
Aulus Offilius 60
Authorandi forma & ſolennitas 665
Authoratio in quib: neceſſaria vel non 664

Authores qui quibus eſſe poſſint 663
Authoritatis tutorum vel curatorum finis & effectus 666
inter Authoritatem & conſenſum differentia 666
Authoritatē præſtare quid ſit 661

B

BAnniti noſtri temporis vtrum deportatis an relegatis adæquentur 1099
Beneficium actionis vtilis quare fideiuſſori non detur 662
de Beneficio actionis vtilis ibid.
Beneficium cedendarum ibid. l. fi. C. de iur. delib. 716
Bona an mala fide quis poſſideat, nihil refert 290
Bonorum poſſeſſio à quibus, quãdo petenda 754
Bonorum poſſeſſio contra tabulas quib. dari poſſit 755 quare non detur exhęredatis 755
à Bonorum poſſeſſione certo tẽpore petenda qui excuſentur 754

C

CÆdes quo tali genere fiat, non eſſe diſcrimen 1048
de Claumnia quomodo cognoſcatur 1075
Calumniari quid ſit 1074
quid dicatur in criminalib. 249
in Calumniatores quæ actiones, quibus, aduerſus quos, & ad quid dentur 230
Calumniatorum quæ pœna ibi.
Canis numero pecudũ an ſit 354
Capio quid ſit 801
Caput hominis iure ciuili quotuplex 44
capitis minutio quid 250 minutionis quot & quæ genera 251
captiuitate quatenus acquiratur dominium 820
captiuorum fugentium pœna 1020
caſus periculoſos præuertere expedit 363
cauſa capitalis quæ dicatur 1119
cauſa quid 551
cauſa impulſiua licet deficiente, non tamen ad nihilum redigi actum ſeu contractum 615.
de Cauſa liberali agere quibus permiſſum 808
cauſæ liberales 808
cauſas capitales per procuratorẽ non iuſtificari 1113
caueri ab vſufructuario quando & quomodo oporteat 323
cautio iuratoria an ab actore in criminalibus recipienda 105
cautio qualis exigi videatur 105
cautionis hodiernæ forma 103
de Cautione in iudicio quæ fit pignoribus 104
in Cautione vſufructuarij quid inſit 322
cautiones in noxali cauſa quomodo inſtituantur 107
cedere bonis qui poſſint 884
quid ſit 885
cedere quid ſignificet Cõtio 116
cenſus ratio quę fuerit olim in ciuib. Romanis 1776 quæ poſt inita in prouincijs 1778
certum ex quo contractu petatur 404
certum quid ſit ibid.

ceſſio bonorũ an hodie admittatur 1376. quomodo fiat. 1377
in Ceſſionem bonorum quæ cadant. 1376
ceſſiones bonorum quare introductæ. 1376
ceſſionum finis & effectus. 1377
χρήσεως δόσις. 907
citare qui poſſint. 93
citari qui poſſint. ibid.
citatio & citare quid. 92
citatio in quibus cauſis facienda 94. initium litis. 95
citationis cauſa efficiens, inſtrumentalis, προκαταρκτική 93. cauſa finalis 95. effectus ibid. forma communis 98. origo 93 partes 92. ſpecies. 93
ciuitas an habeat priuilegiũ perſonale. 865
clam feciſſe quis videatur. 905
cloaca quid ſit, & vnde dicta. 342
cloacæ immittendæ ius, ſeruitus prædij vrbani. ibid.
de Cloacis purgandis interdictũ, & eius explicatio 904. de iiſdẽ aliud reſtitutorium. 904
codicillus an in ſcriptis fieri debeat 715. quid ſit ibid. vnde dictus. ibid.
codicilli quomodo reuocentur. 716.
codicillorum cauſæ ibid. effectus ibid. forma. 715
in codicillis quare hęreditas relinqui nequeat. 716
in cognitionem cauſæ minoris quid veniat. 248
cognitionum iudicialium genera 249.
collatio quomodo fiat. 756
collationi inter quas perſonas locus ſit. ibid.
collationes quid ſint. ibid.
vnde ortæ. ibid.
collationum cauſæ efficiens ibid. effectus 757 finis ibid. varia iura. ibid.
collegium quot perſonæ conſtituant 217. quomodo diſtet ab vniuerſitate. ibid.
collegia prohibita quę. ibid.
collegia vnde dicta. ibid.
de Colluſione detegenda. 809
commiſſa pactione quod venditoris priuilegium. 495
commodare quid. 440
commodatarius ad quam culpam & cuſtodiam teneatur. 441
commodatum vnde dictum, & quid ſit. 440
commodati actio qualis. 442. cauſa efficiens, materia, forma, finis. 440.441
inter Commodatum & motum differentiæ. 441
commodari quæ res poſſint. 440
communi diuidũdo actio ex qua cauſa detur 376. qualis. ibid. quare introducta ibid. quibus contra quos detur 377. quomodo differat à reliquis actionib. 376
in communi diuidundo actione quid veniat, 377.378
communi diuidundo iudicium quale ſit. 378
ex Communi diuidundo iudicio vtilis actio. ibid.
communium diuiſio quomodo fa-

faciendæ 377
communio diſcordiarum cauſa 377 quarum ſit rerum ibid.
ad Commutationem iuſtam quæ requirantur 11
comparitio in ius quibus remiſſa 96 97
comparitionem in iudicio quid ſequatur 116
cōpenſatio an ipſo iure fiat 466 in quibus debitis locum habeat 467 quid ſit ibid. vnde oriatur ibid.
compenſationis effectus, affinia, contraria 469 470 ineundæ 468
compenſationem in criminibus publicis non habere locum 467 non in ſpeciebus, ſed in quantitate & genere locum habere ibid.
compenſationum finis 469
compromiſſorum cauſa 263
conatus pro effectu quando puniatur 1048
in Conceſſione aliqua quæ intelligantur eſſe conceſſa 813
concluſio libelli in quibus conſiſtat 116
concubina quæ ſit 646
concubinatus quare permiſſus, quid ſit ibid.
in concubinatu quam habere liceat vel non 646
concuſſionis crimen quod 1000
concurrere quis dicatur ibid.
condictio cauſa data, cauſa non ſecuta, ex qua cauſa detur 938 certi 928 certi & incerti 404
condictio cui detur vel non detur 425 ex lege quando, contra quem, ex quibus obligationibus detur aut non 431
condictio furtiua cui & aduerſus quos detur 429 quid ſit ibid. quare non detur translato dominio 428 quomodo concurrat cum actionibus rei perſecutoriis ibid. item cum pœnalib. ibid.
condictio indebiti ex qua cauſa detur 423 quando ceſſet 424 quare, contra quem, ad quid detur 426 quid ſit 423
condictio nulla eſt debiti naturalis 424 ob turpem vel iniuſtam cauſam quando eſſet 424 quando detur 421
condictio ſine cauſa generalis 428 in ſubſidium datur ibid. latiſſime patet 427 quibus caſibus detur ibid. quomodo cōcurrat cum condictione cauſa dati 427 quomodo concurrat cum condictione indebiti ibid.
condictio triticaria ex quibus cauſis, ad quas res detur 432 vnde nomen habeat ibid.
condictionis ex lege vſus & exēpla 435 furtiuæ ratio 428
condictionis nomine quę veniant 404 ratio 423 triticariæ vſus 397
condictioni ob turpem vel iniuſtam cauſam quando locus ſit 422
in Condictionem furtiuam quæ veniant 430
de Condictione indebiti regula generalis 423

in

in Condictione triticaria res quæ petita eſt, cuius temporis æſtimationem recipiat 432
condictiones ex quaſi mutuo 419
condictionum alteratio 439
conditio impoſſibilis quæ 706 poſſibilis quæ, & quotuplex ibid.
conditio melior adferri quando dicatur 496
de Conditione erectionum 707
conducere per auerſionem quid ſit 448 449
in Conducti actione quid veniat 523.
conductor quando dolum, culpã, cuſtodiam præſtat 518 quis ſit 514.
conferri quænam bona poſſint 757.
confeſſio cui noceat 557 de quibus rebus facta valeat 656 quotuplex 855
confeſſionis cauſa efficiens ibid. extraiudicialis effectus 857 finis & effectus 856
poſt Confeſſionem an ferenda ſententia 857
confeſſiones quomodo faciendæ 856 quorum operentur aliquid 855
de Confeſſionibus validis verſiculi 856
confeſſus pro indicato eſt 896
pro Confeſſis qui habeãtur 1096
de Confirmatione tacita & expreſſa 632
confiſcationis bonorum circumſtantiæ 1094
confiteri quis non videatur 856
conijcere quid 1063
coniugium legitimum & non ratum 602 quæ vel impediant, vel diſſoluant 611 ratum & legitimum 602 ratum & non legitimum ibid.
coniugij ius habitatione induci non poteſt 602
pro Coniugio in dubiis pronunciari tutius 636
coniugia clandeſtina quæ 602 publica quæ ſint ibi. vera & præſumpta quæ dicantur 602
coniugia ob vllum delictum diſſolui noluit Iuſtinianus 636
coniuncti qui vocentur 311
coniunctio quotupliciter fiat ibid.
coniunctio re, verbis, re & verbis quomodo fiat ibid.
conſenſus parentum in matrimonio quomodo interueniat 603 patris in nuptiis neceſſarius 602.
conſenſus in nuptiis tacitus 603 matris, curatorum & propinquorum in nuptiis an neceſſarius 602
conſentire in matrimonio quando putetur filius vel filia 598
conſolidatione vſufructus amittitur 351
conſtituendi pecuniam forma 438.
conſtituere quid 436
conſtitutæ pecuniæ iudicium cuiuſmodi ſit 439
cõſtitutæ pecuniæ iudicium quomodo cum aliis concurrat ibi.
conſtitutio pecuniæ quare purè non rectè fiat 439

conſtitutiones poſteriores prioribus ſunt potiores 41. Principiū quo pertineant. 40
conſtitututionum authoritas 41
ſpecies. 40
conſtitutum an ſit debitum. 438
conſuetudo circa quam materiā verſetur 35. generalis & ſpecialis quæ 54. qualis eſſe debeat 35. quid 34. quotuplex. 35
conſuetudinis finis 39. effectus 39. principium rationabile. 38
ad Conſuetudinem inducendam quæ requirantur. 37
conſuetudinem introducere qui poſſint. 34
in Conſuetudine probanda quæ veniant 37. quomodo probentur. ibid.
conſularis poteſtas eneruari quādo cœperit 56. Romæ præcipua. ibid.
conſulis officium quod. ibid.
cōtractus emphyteuticus quid ſit 304 quid cum locatione & cōductione habeat commune, quid ab ea diuerſum. 517
in Contractu auerſionis cuius ſit periculum 504. quatenus liceat decipere. 501
contractus acceſſorij induere debent naturam principalis 438 ſemper induunt naturam principalis contractus 128 irriti 1068.
contractus conſenſu quare conſtare dicantur 477 perſonarū qui ſint 596. quidam cur re contrahi dicantur. 396
contractuum nominatorum & innominatorum ratio 420. innominatorum genera. 523
aduerſus Contrahentes cum magiſtro nauis quomodo conſulatur domino. 449
ad Contribuendum qua actione agatur. 451
contributio quando ceſſet. 452
contributionis exemplum. 450
ineundæ ratio. 451
in Contributionem quæ veniant 450.
in Contributione quomodo res æſtimentur. 451
conuentio legitima quæ ſit 129
publica quæ. 129
conuentionis priuatę diuiſio ibid.
conuentiones innominatæ quotuplices ſint. 130
conuentiones iuris gentium quomodo diuidantur ibi. vnde ortum habeant, ibid. nominatæ quæ ſint. ibid.
ex quibus Conuentionibus actio naſcatur. 129
conuicium quomodo fiat 489
vnde dictum. ibid.
credere quid ſit. 395
creditor ad exhibendum pignus tenetur 381 an de euictione, & de iure dominij impetrando teneatur quis ſit. 395
creditoris voluntate ſoluitur pignus. 536
creditori quomodo ſuccurratur, ſi debitor hypothecam teneat 534.
creditores diuidere quomodo debeant 807 hypothecarij perſonalibus præferuntur. ibid.

in

in Creditorum priorum locum qui ſuccedant. 804
inter Creditores chirographarios quis cui præferatur. 865
creditum quid ſit, 395
in Creditũ quot modis eatur. ibi.
cretionium conditio. 707
crimen fateri quis videatur. 181
crimen læſæ maieſtatis quid. 1013.
criminis læſæ maieſt. pœna 1014
de Crimine læſæ maieſtatis qui quos accuſare poſſint. 1023
criminum extraordinariorũ pœna quæ. 998
in Criminib. extraordinarijs quomodo procedatur. ibid.
Culpa quid ſit 309. lata quæ. 595
Cuiacij laus. 190
culpæ latæ nomine quis teneatur. 476.
cura ſeu curatio quid. 655
cura datiua quæ ſit. ibid
cura furioſi, prodigi, & aliorum extra minores, quomodo finiatur. 683
cura legitima quæ ſit 656 mulierum qualis ſit. 683
curę ſpecies. 654
curator mulieribus an detur 658. à quibus detur ibid.
curatores ad quid dentur 655. à magiſtratu quibus & quomodo dentur 658. an neceſſario petantur 659. quibus dentur. 658.
curatores ciuitatis Cuiacio qui. 1765.
curatorum quorundam officium. 683.
in Curatoribus conſtituendis quæ obtineant. 654
cuſtodiæ quando quis mancipandus. 1020
cuſtodum fugiente captiuo pœna. ibid.

D

DE Damno dato in turb, e dictum & actio. 684
Damnatum alieno nomine infamia non ſequitur. 180
Damnatorum liberis quid debeatur. 1095
Dare ob rem vel ob cauſam quid ſit 42. dare quid ſit. 146
Debitorum perſonæ mutatione Pignus ſoluitur. 537
Debitum an aliud conſtitui poſſit, quam quod debetur 438. cuius in compenſatione habeatur ratio, quale debeat eſſe 468. ex qua cauſa conſtituatur 437 quomodo accipiatur tam in perſonis quam in rebus. ibid.
Defendere quid ſit 214
Defendi quis dicatur, aut nõ. 216
Defenſio ob quas cauſas detrectari poſſit 215. quomodo inſtitui debeat. 216
in Defenſionis probatione ſi reus deficiat, quid ſeruandum. 1054
Defenſoris officia. 216
Defenſores neceſſarij qui 215. qui eſſe poſſint ibid. quomodo admittantur 315. quotuplices. 214.
Deiectum quid ſignificet. 360
Delegare an poſſit vnus reus ignoto altero 645. quid ſit 956.

quis poſſit. ibid.
Delegatio à nouatione quid differat ibi. quomodo contrahatur. ibid.
Deliberandi ius nouum 708. ius quale olim. 707
Deliberatione pendente quæ res alienari poſſint. ibid.
Delictum non excuſari dignitate, ſed potius aggrauari. 1125
ex Delicto ſinguli in ſolidum obligantur. 99
Delicta extra ordinem coerceri quæ ſoleant. 997
Denominatio vnde fiat. 140
de Denunciatoribus 1111
Deponi quæ res poſſint. 471
Deportandi forma. 1089
Depoſitario quæ competat actio. 472.
contra Depoſitarium quib. actionibus agatur. 473
Depoſitũ quas pactiones recipiat 471. quomodo contrahatur ibi. quid ſit 470. vnde dictum ibid.
Depoſiti actio aduerſus quem detur 473. in ſimplum ibid. ciuilis ibid. cui detur 475. directa & contraria 476. quatenus in hæredes detur. 475
Depoſiti cauſa efficiens 471. in duplum actio. 475
in Depoſiti in ſimplum actionem quid veniat. ibid.
Depoſiti iudicium perpetuũ eſſe ac famoſum 476. ſimile. 471
inter Depoſitum & ſequeſtrationem differentia. ibid.
Derelictum idem eſſe quod donationem. 847
pro Derelicto quis videatur habere. ibid.
Deſiſtentium pœna. 1075
Deſiſtere quid. ibid.
Differre litem quid ſit. 114
Dilatio quid ſit ib. quib. detur. ibi.
Dilationis dandæ modus quis. 115.
Dilationis propria. 114
Dilationes ex qua cauſa dentur ibid. ob quam cauſam dentur & petantur 115. quot dandæ cauſarum ſingularum & perſonarum reſpectu 114. vnde & à quib. dentur. 115
Dilationum effectus 1152. materia quando amputanda 117. materia vel obiectum 112 ſpecies. 714
Diſciplina naualis Rhodiorum 450.
Diſſentiendi à patre poteſtas in matrimonio quando liberis conceſſa. 698
Diſſolutio cuiuſque rei quomodo fiat. 500
ad Diſtractionem bonorum quãdo perueniatur. 863
Diuertentis iniuſtè pœna. 635
Diuiſionis beneficium quibus tutoribus competat 661. quæ ratio ineunda. 375
inter Diuiſionem, & diuiſionis placitum differentia. 375
Diuortium an hodie concedatur 635. hodie ex qua cauſa admittatur 635. quid ſit 989. quomodo fiat. ibid.
Dolus defuncti an obliget quenquam

quam 474. malus quid ſit 242. quibus olim caſibus vindicatus 241. quid ſit 170. quomodo inſit contractibus. 501

Dolum malum abeſſe, clauſula nouiſſima, quid ſit. 465

de Dolo actio quatenus tranſeat ad hæredes 245. quo tempore finiatur. ibid.

Dolo facere quis videatur. 481

Dolo malo feciſſe quis putetur 108. & quis dolus malus. ibid.

Dolo poſſidere qui deſijt, quomodo conueniatur. 355

de Dolo qualem actionem, cui, aduerſus quos Prætor det, & ad quid 243. dolo quomodo quid factum dicatur. 923

ex Dolo ſuo vtrum quis infametur, an etiam ex culpa. 179

Domeſtici an teſtimonium rogari & perhiberi poſſint. 580

Dominium confuſione & mixtura quomodo acquiratur 821: directum an ex voluntate domini adjiciatur 830. iure ciuili quomodo acquiratur 822. iure gentium quomodo acquiratur. 811.

Dominium & ius habere in re, ſatius quam actionem & ius ad rem. 625

Dominium plenum quis habere dicatur 810. quando traditione transferatur 493. quid ſit 821. ſpecificatione quomodo acquiratur 821. venatione quomodo acquiratur 812. vnde dictum. 810

Dominij cauſa efficiens & formalis 811. cognata 823. diuiſio, partes, & ſpecies 810. finis 823. materia. 822

Dominio contraria 823

Dominium rei dotalis ad mulierem redire ipſo iure. 636

Dominiorum effectus. 823

Dominus & domina an actionem furti cum ſeruo habere poſſint 978. delictum ſerui conueniri poteſt. 364

Domini propietatis erga habitantem aut vſuarium officiũ. 322

Domino ſua res quare non recte legetur. 711

Donare quis cui poſſit. 796

qui quibus cauſa mortis poſſint. 801

Donari aliena res quomodo poſſit 799. cauſa mortis quæ res poſſint donari. 802

Donari quæ res poſſint 797. donatio cauſa mortis quæ ſit. 801 quomodo fiat 803. quomodo reſoluatur, vel reuocetur. 803

Donatio propter nuptias quę 624. quomodo diſtet à donatione ante nuptias. ibid.

Donatio quid ſit 795. ſimplex quid ibid. ſub modo, cauſa aut conditione, quid ibid. vnde dicta. ibid.

Donationi cauſa efficiens. 796

Donationis cauſa mortis effectus finis 803. ſpecies. 795

Donationis diuiſio ibid. effectu, finis. 799

Donationis propter nuptias affinia & ſpecies. 624

in Donatione cauſa mortis an lo-

cum habeat pœnitentia. 803
Donationes cuius ſint iuris 794
Donationes inter coniuges quare prohibitæ. 631
Donationes quædam cur inſinuatione indigeant 799. quatenus reuocentur 797. quomodo cõtrahantur 797. quomodo ſirmentur ibid. quomodo reuocentur, & retractentur. 802. ſimplices an conferantur. 758
de Donationum natura. 799
in Donationib. cauſa morti quot teſtes requirantur. 719
Dormiens furioſo ſimilis. 987
Dos nudo pacto an conſtituatur. 622. quare conferatur 758. quid ſit 620. quo caſu exigi poſſit conſtante matrimonio 623. quomodo conſtituatur, 622. quomodo legetur 725. ſine certa quantitate an conſtitui poſſit 622. vnde dicta. 620
Dotis affinia. 624
Dotis dominus qui ſit, conſtante matrimonio. 623
Dotis exactionem quæ cauſę impediant 637. finis & effectus. 622.
ad Dotis reſtitutionem maritum compelli, matrimonio ſoluto. 623.
Dotis ſpecies. 621
Dotem cuiuſmodi impenſæ minuant. 639
Dotem eſſe in dominio mulieris, licet ſit in bonis viri. 620
Dotem iure Sax tranſire in bona mariti. 625
ex Dote quæ actio detur. 623
Dotes nuptias ſequi. 620
ſine Dotibus an nuptiæ eſſe poſſint. ibid.
res Dotales quo die ſint reſtituendæ. 637
Dotalia non eſſe proprie vxoris, ſed viri. 631
à Ducib. Sax. an appelletur. L1 67

E

Ebrietas an in cædibus excuſet. 1055
Ebrius duplici pœna afficiendus. 1056.
Edictum de calumniatoribus. 229 de conſtituta pecunia. 227. de depoſito 475. de dolo 242. de eo qui conſcius fraudulenti cõſilij, cum debitore contraxit. 870. de in ius vocando extenſum, ne quis de domo vocetur, neve puella impubes vocetur. 89. de in ius vocando quandiu detur. 321. de iure deliberandi 707. de iureiurando 413. de metu & vi 233. in rem ſcriptum cui & aduerſus quos detur 236. de negotiis geſtis 226. de peculio 461. de depoſito ſuſpenſoque 363. de rebus authoritate iudicis poſſidendis ſeu vendendis 863. de religioſis 391. de religioſis de quo loco agat. ibid. de reſtitutione capite minutorum 290. eius explicatio, & ad quos pertineat. ibid. de reſtitutione maiorum vigintiquinque annis 252. de ſepulchro violato 999 de ſeruo corrupto 386. de ventre inſpiciendo cuſtodiendoque

que partu. 643
Edictum perpetuum à quo compoſitum, & cui ſic dictum. 29
Edictum Prætoris de iniuriis. 991
Edictum, quod falſo tutore authore geſtum eſſe dicetur. 677
edictum, ſi quis ius dicenti nō obtemperauerit, ad quos magiſtratus ſpectet 83. vtrum cōpetat litigatori 84. ad quid detur. ibid.
Edictum vi bonorum raptorum. 982.
Edicti de aleatoribus pars prima & ſecunda 387. de calumniatoribus interpretatio 229. de conſtituta pecunia explicatio. 437. de deiecto vel effuſo caput primum 360, alterum 303 eiuſdem ratio. 370
Edicti de dolo ratio 242. de incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata, forma & ratio 984. de in ius vocando interpraetatio 91. eiuſdem partes 89 ratio 88. forma. 94
Edicti, de non eximendo in ius vocatum ratio 98. de pecunia conſtituta explicatio 437. de quadrupe explicatio 354. de recepti reſtitutione duo capita. 267.
ex Edicti de recepti reſti. ſecundo capite quę detur actio, contra quos & ex qua cauſa. 268.
Edicti de teſtamentis aperiendis, inſpiciendis & deſcribendis, ratio & ſumma. 712
Edicti ædilitij ſumma & finis. 538
Edicti, ſi menſor falſum modum dixerit, ratio 388. ſi mulier ventris nomine in poſſeſſione calumniæ, &c. ratio 645. ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato, &c. ratio 713. ſi quis teſtamento liber eſſe iuſſus fuerit, poſt mortem domini ante ad hær. ſurr. aut corrup. dicatur, forma & ratio 928. ſi ventris nomine in poſſ. &c. ratio 645. vt quod iuris in alterum ſtatuerit, ipſe eodem iure vtatur, cauſa 83. æquitas. 80
inter Edictum quod datur in eos qui iudicio ſiſti impediuerunt, & qui vi exemerunt, differentia. 108
Edicto de calumniatoribus quis teneatur 229. de dolo malo quando non ſit locus. 242
ex Edicto, de non eximendo in ius vocatum, quæ detur actio 99. & contra quos detur vel nō detur ibid. de in ius vocando quæ actio 90. de recepti reſtitutione qualiſnam actio detur, & cum quibus concurrat 268. de religioſis qualis detur actio, & ea cui, contra quem, & ad quid 392. de ſumptibus funerum quæ actio, cui, aduerſus quem, ad quid detur 392. de minoribus viginti quinque annis nulla proficiſcitur actio, 249.
Edicto de reſtitutione capite minutorum, quando ſit locus. 251
ex Edicto, ſi mulier ventris nomine in poſſeſſione calumnię, &c. actio cui, aduerſus quem, ad quid

quid detur. 645
Edicto, ſi quis aliquem teſtari prohibuerit, &c. qui teneantur. 714
ſi quis in ius vocatus non ierit, partis actioni non præiudicari. 98.
ex Edicto, ſi quis omiſſa cauſa teſtament. ab inteſtato, &c. in quem, ad quid actio detur. 646
ſi ventris nomine in poſſ. cui, in quem, ad quid detur actio. 645.
Edicta de miſſione in poſſeſſionem 886. pro comparitione. 98.
Edictorũ formulæ quomodo concipi claudique ſoleant. 363
Effractorum pœna. 1004
Effuſum quid ſignificet. 360
Emancipatio quid ſit 50. quomodo fiat. ibid.
Emancipati quare ſuis conferre debeant. 756
Emi & vendi quæ res poſſint, aut non poſſint. 490
Empyteuſis in quibus rebus contrahatur, & quomodo. 305. quomodo finiatur. ibid. vnde dicta, & quid ſit. 304
Emphyteuſeos cauſa efficiens. 304. finis & effectus. 305
Emptio & venditio quomodo cõmittatur 497. quomodo contrahatur 491. quomodo perficiatur, 492
Emptio qua ratione diſſoluatur 500. quid ſit. 488
Emptionis à permutatione differentia 489. cauſa efficiens. ibid.
Emptionis contractus conditione ſuſpenditur. 493
in Emptionis & venditionis contractum quid quantumque veniat. 491
Emptionis & venditionis finis & effectus 493. materia 489. partes 489. pugnantia. 495
Emptionis origo. 489
in Emptione conditionali cuius ſit periculum. 504
in Emptione in diem cuius ſit periculum. 505
Emptiones vſurariæ quæ. 550
Emptionum & venditionum frequentia. 488
Emptionum pacta. 493
Emptor ad quid teneatur venditori 508. quando agere poſſit. 509.
pro Emptore quis habeatur. 845
quis vſucapiat. 841
inter Emptorem & venditorem hæreditatis quid agi intelligatur. 498
Ἐντελέχεια quid. 1047
Erciſcere quid ſit. 371
Erro quis ſit. 539
Error in perſona an reſcindat & impediat matrimonium 613
Error iuris in damno vitando nocere non ſolet 426. in pœnalibus 595. vnde probandus 598. iuſtus quando excuſet. 845
Eſſe rei à quo dependet, ad eimdẽ etiam debet referri præcipua eius vis, modus, & effectus. 447
Euictio quid ſit. 542
Euictionis in actione ſimplę ſtipulationis quę & quot capita. 543
Euictioni contraria. 544

de

de Euictione actio quotuplex 543
de Euictione quem tenet actio, cum multò magis agentem repellet exceptio. 545
de Euictione quādo caueatur 542
Examinatione actoris & rei peracta quid ſequatur. 587
Exceptio quid ſit. 914
Exceptio de dolo, qui cauſam dat contractui 924. de his quæ onerandæ libertatis cauſa promittuntur ibid. de litigioſis cuiuſmodi ſit. 925
Exceptio doli mali quamdiu cōpetat 922. quam late pateat ib. quare detur ibid. quibus objici poſſit, vel non. 923
Exceptio rei iudicatæ quando obſtet 920. quare detur ibid. rei venditæ quibus, & contra quos detur. 545
per Exceptionis obiectionem an lis videatur conteſtata. 919
Exceptionis pacti quæ cauſa. 124
Exceptionis proponendæ forma 923.
Exceptioni de dolo malo quando locus ſit. ibid.
in Exceptione metus quæ obtineant. ibid.
Exceptiones proponi quando debeant. 917
Exceptionum cauſa efficiens & materialis 916. diuiſiones & ſpecies 915. finis & effectus. 918
Exceptionibus contraria. 919
Excipere quid ſignificet. 193
Excipiendi nomine quæ veniant. 914.
Excuſatio tutelæ quid. 670
Excuſationis tutelæ cauſa efficiens. ibid.
Excuſationis tutelæ vel curæ finis & effectus 673. proponendæ materiæ & forma. 672
Excuſationem tutelæ vel curæ iuſtam quæ cauſæ patiant. 670
Executionis modus & tēpus. 682.
Exempla quæ. 556
Exercitor quis. 448
Exhæredationis cauſæ. 93
ad Exhibendum plures agere poſſunt. 380
Exhibenda quæ ſint vel non. 382
Exhibere quid ſit. 379
Exhiberi commiſtæ & ſpecificatæ materiæ an debeant 382. res in qua cauſa debeat. 383
Exhiberi vbi debeat. ibid.
Exhibitio quomodo ſit facienda. 382.
Exhibitionis conſequentia, 383
Exiliorum diuiſio. 1098
Eximere quis videatur. 99
Exiſtimatio quid ſit. 177
Expilatores qui ſint. 1004
Expilatorum pœna. ibid.
Expromiſſor quis. 947
Extrāneum ſub omni conditione recte inſtitui. 706
Extraordinarie qui puniātur. 998

F

FActores qui. 452
Factum vnius an noceat alteri. 942
Facta probari quæ debeant. 733
Falarij qui. 1063
Falſitas à dignitate alieniſſima. 1067.
Falſum in inſtrumentis an com-

mittatur 1064. quid ſit. 1063
Falſi pœna. 1067
de Falſo criminaliter & ciuiliter agi. 1066
Falſis menſuris qui vtitur, quomodo puniatur. ibid.
Fama quam varie accipiatur. 177 quid. ibid.
Familiæ erciſcundæ actio quando, & quamdiu detur 374. quibus detur. 372
Familiæ erciſcundę definitio. 371 effectus 375. iudicium cur ciuile, duplex, mixtum, bonæ fidei, vniuerſale 371. ex quot & quibus conſtet. 373
in Familiæ erciſcundæ iudicium quid veniat. 372
Familiæ erciſcundæ iudicium quale. 371
Familiæ erciſcundæ iudicio quid petatur 372. erciſcundæ ratio & origo. 370
Familiæ ſignificatio. 371
de Famoſis libellis. 997
in Fauorem cuiuſquam inductũ, non retorquendum in odium. 996.
Ferarum genera. 817
Feriæ indictæ quæ ſint 111. olim à quibus & hodie conſtituantur 112. repentinæ 111. ſollennes quæ ſint ibid. quotuplices ibid. vnde ſint dictę, & quid ſint. ibid.
Feriarum colendarum modus & tempus 112. diuiſio 111. effectus 113. materia circa quam 112. neceſſariarum finis 113. publicarum ſpecies 111. repentinatum ſeu extraordinariarũ finis 113. ſolennium finis. ibid.
die Feriato quibus de rebus ius dici poſſit. 113
Fides coniugalis in vinolentia data an obliget. 617
Fideicommiſſa quomodo diſtent à legatis 720. vnde dicta. ibid.
Fideiubere qui poſſint vel non 948.
Fideiuſſio an in duriorem cauſam accipi poſſit 950. quomodo contrahatur. ibid.
Fideiuſſionis cauſa efficiens 947. finis & effectus 952. materia. 948.
Fideiuſſor an naturali, ciuili, criminali obligationi accedere poſſit ibid. ad quid conueniatur 104. hodie in iudicio qualis dati debeat, & an pignora ſufficiant 103. hodie quomodo conueniantur 952. quis 947 vnde dictus. ibid.
Fideiuſſores in iudicio pluresne dandi, an vnus ſufficiat. 104 quando & quomodo conueniantur 678. quomodo conueniantur. 952
Fideiuſſorum pœna. 1022
pro Fideiuſſoribus qui habeantur 679.
Fictio quid ſit. 656
Finium regundorum actio quomodo probanda 368. iudicium cuiuſmodi ſit. ibid.
in Finium regundorum iudicium quid veniat ibid. in eodem quomodo procedendum. 369
Finium regundorum iudicium

quo

quotuplex. 368
Finium regundorũ remedia. 378
de Finibus regundis iuris origo. 367.
Filiusfamilias an rectè contrahat. 457.
Fisci ius qui non habeant. 529
Fiſco quando & quare locus fiat. 713.
contra Fiſcum quomodo pręſcribatur. 1078
Flumen quid. 341
Fœdera quæ. 129
Fœminæ adoptare an & quatenus poſſint 49. cuius iuris, ſeu in cuius poteſtate. 47
Fœnerandi modus licitus. 547
Formatum quod non eſt, vtrum nec animatum quidem poſſit intelligi. 1046
Fructus vſui deeſt. 309
Fructus vnde dicti. 550
Fructuum ſpecies. ibid.
Frui pro parte, non vti, cur poſſumus. 321
Fugitiuus quis ſit. 539
Fundus dotalis quis ſit. 628
Fundum Italicum & dotalem L. Iulia prohiberi. 628
Fundi cur dicantur ſeruire. 307
Funus ducere prohibito quæ detur actio. 329
Funeris cauſa ſumptus factus quando videatur. 392
Furcæ ſupplicium ſummũ apud Veteres. 1086
Furés balnearij quando puniendi, & quomodo 1003. nocturni cur grauius puniantur ibid. quando audiendi. ibid.
Furioſo an curatur, an verò tutor proximus agnatus detur. 682
Furor quomodo probandus. 1056.
Furos an impediat & diſtrahat matrimonium. 617
Furtim cędere, cingere, deglabrare quid ſit. 981
Furtum an voluntate ſola, an conatu ſolo fiat. 969
quarum rerum fiat. ibid.
quid ſit ibid. vnde dictũ. ibid.
Furti actio criminalis 975. dupli & quadrupli 974. in re hæreditaria quare ceſſet. 1005
Furti actiones ciuiles quæ 974. cauſa efficiens 972. effectus 974. finis ibid. iudicium capitale 976. materia 972. pœna ex qua cauſa teneantur. 973
in Furto cuiuſmodi voluntas doloſa an attendatur. 970
Furtũ lege naturæ prohiberi. 971
Furtum qui quomodo faciãt. 973
Furtorum ſpecies. 971

G

GErada Saxonum quid 83. 625. gerere quid. 227
Glandis nomine quid veniat. 908
de Guſtatione vini, & de menſuratione explicata difficultas 504.
Guſtus & menſuræ differẽtia. 493
Guaranda. 411
Guarentigionata inſtrumẽta. 574

H

HAbitatio quibus extinguatur vel non. 321
Habitationis iura. ibid
Habitationi quid inſit. ibid.

de

de Habitatione legata. 724
Habitator ſuorum culpam præſtat. 364
Hæreditas delata quæ 698. in codicillis quare relinqui nequeat 715. legitima quæ 698. quando perdat nomen 698. quid 282. quomodo adeatur 710. quomodo diuidatur 703. quot modis & quo iure petatur 282. viuentis nulla eſt 498. vt veneat, quæ requirantur. ibid.
Hæreditatis petitio præcedit diuiſionem 372. res etiam recte geruntur. 227
de Hæreditate amittenda. 711
ex Hæreditate ſurrepti aut corrupti actio cui & aduerſus quos detur. 979
Hæres eodem iure vtitur, quo defunctus 545. ex pacto non notatur infamia 181. vnde dictus ſit. 696
contra Hæredem contumacis cur non iuretur in litem. 417
Hæredem inſtituere quid. 697
pro Hęrede quęnam res vſucapiantur, quæ non. 846
Hæredes an etiam reſtituantur. 231.
Hęredes & fideiuſſores corũ quatenus teneatur. 679
Hæredũ diuiſio, & differẽtia. 698
Hæredibus actio depoſiti an detur. 473
Hermaphroditi cuius ſint exiſtimandi ſexus. 43
Homicida quod fecit, expectet talionis lex vbi non valeat. 996
Homicidium an in fœtu needum nato fiat. 1046
Homicidium an ſit, ſi in rixa homo ſit cæſus 1053. quotuplex 1045.
Homicidium an teneatur, qui ſeipſum vel alium volentem occidit. 1050
Homicidij lege an teneatur, quæ infantes exponunt 1049. pœna an teneatur caſtrans volentem. 1050
de Homicidio à furioſo & infante & impubere cõmiſſo. 1056
à minore commiſſo. 1057
in Homicidio animum occidendi præſumi. 1048
de Homicidio caſuali per culpam commiſſo. 1055
in Homicidio doloſo an diſcrimen perſonarum fiat. 1045
de Homicidio ex ira vel dolore 1054.
in Homicidio mandantem puniri vt mandatarium. 1049
de Homicidio per ebrietatẽ commiſſo. 1055
in Homicidio probandum eſſe animum defenſionis. 1054
Hominis triplex reſpectus. 4
Hominis voluntas mutabilis & amulatoria. 998
Honorarium quid, & vnde dictum. 389
Hypotheca quid. 443
Hypothecæ ſpecies. 527
inter Hypothecam expreſſam & tacitam differentia. 529
in Hypothecarios quis cui præferatur. 531

I

Ignorantia facti alieni quando excuſationem mereatur 592 an probabilis. ibid.
Ignorantia facti circa quæ verſetur 591. proprij quando præſumatur, vel non 592. facti quando quos excuſet, vel non excuſet ibid. quid ſit ibid. quomodo non noceat 592. quotuplex. 591
Ignorantia in quibus caſibus non ſit tolerabilis. ibid.
Ignorantia iuris in pœnalibus à quibus excuſet 595 quando quos excuſet vel non excuſet, 594. quid ſit ibid. quotuplex. ibid.
Ignorantia quæ non excuſetur. ibid. quando probanda 593. quomodo probetur. ibid.
Ignorantiæ iuris & facti differentia. 594
Ignorantiæ poſitio negatiua. 591 præſumptio quatenus ab onere probandi releuet ibid. prætextus inutilis. ibid.
Ignorantiam præſumi. ibid.
contra Ignorãtiam iuris præſumptio. 595
de Ignorantia factine an iuris prius quæratur. 591
Illegitimi in poteſtate nõ ſunt 45
Imbreuiatura quid. 569
Immiſcere ſe hæreditati quid ſit 710.
Impenſæ ſtudiorum, & ſimilia, an conferantur 758. voluptuariæ quæ ſint 639. vtiles quæ. ibid.
de Impenſis neceſſarijs. ibid.
Imperium cur & vnde dicatur 75 merum quid 74. mixtum quid ibid.
Imperij meri gradus quot. ibid. mixti & iuriſdictionis differentia.. ibid.
Imperium mixtum quis habere videatur. 78
ad Impoſſibile nullius obligatur 105.
Impoſſibilia lege præcipi nõ poſſunt nec debent. 5
Impubes an in ſupplicijs pro doli capace habeantur. 1056
Impuberes in tutela cur eſſe debeant 653. teſtimonium dicere prohibentur. 578
de Incendiarijs. 1058
Incendij quæ pœna. 985
Indebitum quid ſit. 424
Inducere quid ſit. 696
Infamia an ſit perpetua 188. quib. irrogari poſſit vel non. 179
Infamia facti alia leuior, & grauior alia 178. quid, & quotuplex 177. iuris quid 178. quãdo locum non habeat 181. quid ſit 177. quot modis euitari poſſit 190. quot modis irrogetur 186. quotuplex. 177
Infamiæ cauſa efficiens. 178 contrariæ 190. effectus 187. iuris gradus 178. quando non ſit locus. ibid.
Infamiam probandi modus. 187
Infamia quinam edicto lege, & ex qua cauſa notentur. 179
Infantes qui ſint. 1056
Ingenuitatem quis conſequatur 808.

ad Ingenuitatem repetendã quatenus agere poſſit libertus. 808
Ingenui qui. 44
Ingenuorum differentia. ibid.
de Inhibitione. 1111
Iniuria in primo capite legis Aquiliæ quid ſignificet. 355
quid ſit 986. quot modis fiat 989. vnde dicta. 986
Iniuriæ diuiſio ibid. finis. 990
Iniuriam an etiam impubes, furioſus, dormiens, ebrius, iratus faciat 987. qui faciant ibid. qui patiantur 988. ſine animo non fieri. 990
Iniuriæ tot, quot perſonæ, conuicia, loca. 987
Iniuriarum ciuiliter & criminaliter agi poſſe 993. damnatum an infamia ſequatur. 996
de Iniuriarum iudicio ciuili. 993
in Iniuriarum iudicio criminali an procurator admittatur. 994
Iniuriarum pœna. 991
Iniuriarum quomodo intelligatur ciuiliter vel criminaliter actum. 995
Iniuriarum realium nomine ſi quis tenuis ſibi mulcta Sax. ſatisfieri velit, an id ei concedendum. 996
ſuper Iniurijs quomodo habeat ius Saxonum. 995
Iniurioſa verba quæ ſint. 989
Iniuſtitia vniuerſalis & particolaris quid. 3
Innouari, appellatione interpoſita, quare nihil poſſit. 1111
Inofficioſum teſtamentum dicere quid ſit. 279
Inſcitia iuris quid ſit 594
Inſcriptionis faciẽdæ formã 1015
Inſtituere qui quos poſſint, vel non. 699
Inſtitutio quibus in rebus fieri poſſit 700. quomodo fiat. 700
Inſtitutionis finis & effectus. 702 ſuſcipiendæ aliquã de re ordo 699.
in Inſtitutione directa verba, & obliqua & communis quę. 700
Inſtitutionum conditiones quotuplices 705. ſpecies. 698.
Inſtitor quis ſit 452. vnde appellatus. ibid.
ex Inſtitoris contractu, quamdiu dominus obligatus ſit. 455
cum Inſtitore an poſſit agi. 454
ex Inſtitorum contractu quæ actio contra quos detur. 453
Inſtrumentum an totum edendũ ſit 123. meum quod ſit. 121
plenam fidem quatenus faciat 574. quid ſit 728. tranſumptum. 569
Inſtrumenti legato dotes prædiorum non comprehendi. 728. ſpecies. 568
ex Inſtrumento quæ oriantur præſumptiones. 573
Inſtrumento vtens, pati debet vt idem contra ſe valeat. 83
Inſtrumenta authentica 569. cauſarum omnia an edenda. 116
extraiudicialia 569. in qua materia confici debeant 571. iudicialia. 569
originalia. 569
publica quæ 568. quæque quam fidem faciant 563. quibus

bus de rebus conficiantur 571. à quibus & quomodo oppugnari poſſint 567. quid 576. quomodo interpretanda 575. quomodo legentur. 728
vnde dicta. 567
Inſtrumentorum clauſulæ. 572
conficiendorum ratio. 572
effectus 573. finis. ibid.
Inſtrumentorum priuatorum ſpecies 569. producendorum ratio 573. publicorum ſpecies 568.
quot genera ibid. requiſita & ſolennia. 671
contra Inſtrumenta an rogari teſtes poſſint. 574
Inſtrumenta quinam recte conficiant. 570
in Inſtrumentis an ſubſcriptio & contrahentium & teſtium ſit neceſſaria. 572
Interdictum de cloacis reſtitutorium 904. exhibendis liberis; ab interdicto de ducendis liberis quomodo diſtet 909. de glande legenda 908 an iure Saxonum obtineat ibid. de libero homine exhibendo ibid. de migrando 910. de mortuo inferendo 393. de precario 907. de ruſticis arboribus 908. de ſepulcho ædificando 394. de vrbanis arboribus 907. quod vi aut clam, ad quid cōpetat 905. quamdiu duret, & an in hæredes tranſeat. ibid. Saluianum quomodo diſtet à Seruiana 912. vtrubi. 910
Interdicti de libero homine exhibendo explicatio 909. de remiſſionib. verba 906 de mortuo inferendo explicatio. 393
quod vi aut clam verba. 905
Saluiani etym. 912
ex Interdicto de migrando, quando; cui & ad quid detur actio 911. de precario cui, aduerſus quem, ad quid detur actio 907 quod vi aut clam cui, aduerſus quem actio detur 905. Saluiano quare, cui, & aduerſus quē detur actio. 912
in Interdicto vtrubi quid ſeruetur. 910
Interitu rei ſeruitutem amitti 351.
Interrogandi in iudicio mos. 384
Interrogationum iur. Sax. quis vſus. 385
Interruptio quid 840. ciuilis quæ ſit ibid. naturalis quæ. ibid.
vſucapionis quotuplex. ibid.
ab Inteſtato quare relinqui poſſit 715.
Iter quid ſit. 346
Iudex abſente reo ex qua cauſa cognoſcat & pronunciet. 273 dari poſſit 271. vnde dictus. ibid.
Iudicis dandi licentiam quis habeat 73. in actione ad exhibendum officium 382. indebitè torquentis quæ pœna 1082. iuſſu reum in pœnis excuſari. 181.
ad Iudicem eundem de quibus rebus eatur. 386
Iudicem vno remedio non ſufficiente ad aliud poſſe redire. 87

Iudices in iudicijs quam poteſtatem habeant. 32
Iudicandi forma, materia. 851
Iudicare vel ius dicere in ſua cauſa nemo poteſt. 272
Iudicium criminale ſine accuſatore an procedat. 1010
Iudicij mutandi cauſa fieri quid dicatur 260. partes. 271
Iudicium publicum ſola lex facit 1064. quæ perſonæ cõſtituant 261. quid finiat. 274
in Iudicio maieſtatis quæ obſeruanda. 1024
Iudicia ciuilia quomodo expediantur 271. quotuplicia. ibid.
Iudicia criminalia quomodo expediantur. ibid.
Iudicia liberalia quæ ſint. 808
omnia publica infamant. 180
Iudicia prætoria quomodo expediantur 271. priuata quę. 966
publicæ peculatus an tranſeant in hæredes. 1071
publica quæ. 966
realia quotuplicia. 271
Iudiciorum criminalium diuiſio 966.
Iudiciorum affinia 274. contraria ibid. effectus 274. finis ibid. forma vetus & noua 273. materia quæ. 272
Iudiciorum petitorium diuiſio 271.
Iudiciorum publicorum cauſa efficiens 1009. materia. ibid.
exercendorum forma. ibid.
Iudiciorum publicorum finis & effectus. 1010
Iudiciorum ſpecies. 271
de Iudiciis criminalibus rectè pernoſcendis regulæ communes. 967
Ius dici quibus debeat aut nõ 74.
ciuile bifariam capitur. 26
Ius gentium ex notitia ſimplici & compoſita ortum. 20
quid & quotuplex. 24
Ius gladij ſpecialiter, extra caſum neceſſitatis, delegari non poſſe 109.
Ius naturale vnde oriatur. 18
non ſcriptum quod. 33
priuatum quid 17. quotuplex, ſeu vnde collectum. 18
Ius prudentum vnde natum, 28
Ius publicum & priuatum quomodo differant. 16
publicum quid. ibid.
Ius teſtium approbatione an habeat opus 583. vnde dictũ 14.
quid ſit ibid. quotuplex. 16
Iuris ciuilis origo 25. diuiſio. 256
ſcientiam qui profeſſi ſint. 29
ſpecies & partes. 31
Iuris error in quib. cauſis nemini obſit 594. obiecta quæ & quot 41. Romani cauſa efficiens quæ 31. materialis 32. formalis 33. finalis. 34
Iuris Romani origo quotuplex 27. origo ciuilis ſeu hiſtorica quæ. ibid.
Iuris Diuino nulla conſuetudine poteſt præſcribi. 408
ad Ius gentium quæ pertineant 20.
in Ius vocandi forma antiqua. 88
in Ius vocare quid ſit. ibid.
in Ius vocari quis dicatur. 99

qui non poſſint. 189
in Ius vocari qui poſſint. 194
in Ius vocari venia Prętoris impetrata qui debeant. 90
Iura incorporalia an poſſint vendi. 498
aſſertorium quomodo hodie appelletur. 413
ἔπακτον ibid. nõ eſt obligatorium contra bonos mores. 406
Iuraméti promiſſorij diuiſio. 413
Iuraméti ſpecies ſecundũ Theologos. ibid.
Iuramentum non temerè, nec in quibuslibet cauſis perhibendũ. 413.
Iurandum in ſolius Dei nomine. 408.
Iurato qui promittant. 105
Iuridicus Alexandriæ à quo conſtitutus 68. eiuſdem officium ibid.
Iuriſconſultorum veterum nomina, & ſucceſſio. 29. 30
Iuriſdictio delegata quomodo finiatur 79. non præſcribitur, & quare. ibid.
ordinaria quomodo finiatur. ib. in ſingulis cauſis 79. prorogata quomodo finiatur ibid. quam producat actionem. 78
quid ſignificet 72. quid ſit. 73
Iuriſdictionis affinia quæ 79. cõtraria ib. cauſa 74. cauſa efficiẽs 75. effectus 78. exercendæ forma 77. finis 77. materia in qua 78. circa quã ib. præſcribendæ ratio 77. probandæ ratio. 77. propria 83. ſpecies ibid. tuendæ quæ remedia. 86
Iuriſdictionem mandare, quid ſit propriè 69. mandatum habens, mandare eam cur nequeat. 78
Iuriſdictione mandata merum imperium cur non tranſeat 69 quæ non tranſeant ibid. quæ tranſeant. ibid.
Iuriſdictione quæ mandari poſſint, vel non. 75
Iuſiurandum ad quæ adhiberi ſoleat 406. alieni æris emplaſtrũ 405. calumniæ delationem iuriſiurandi iudicialis præcedere poteſt 410. induit naturam actus, cui accedit 415. probatio priuilegiata 187. in litem à quo deferatur 117. an tutores nomine pupillorũ ſubire cogãtur 418. ex qua cauſa deferatur 417 in foro cur inualuerit 418. quibus actionibus deferatur ibid. pupillis nõ defertur ib. quando habeat locum 417. quid ſit ib. iudiciale deferre quis poſſi 410 deferenti quid prius agendum ibid. delatum an ſuſcipere cõpellatur reus 412. iudiciale quod 409. neceſſariũ ſuſcipere quis cogatur 412. per hæredem præſtari an poſſit 411. per procuratorem præſtari an poſſit ibid. quando actionem impediat 414. quando & quomodo impugnandum 412. quid ſit 405. voluntarium quod ſit. 409
Iuriſiurandi cauſa efficiens. 405
Iuriſiurandi cauti quę capita. 105
effectus. 414
Iuriſiurãdi iudicialis delatio quã-

do facienda iure Saxonũ. 410
Iuriſiurandi in litem effectus. 419.
Iuriſiurandi materia 406. forma 405. origo 407. partes. 405 quanta apud Veteres religio 408. relatio cui conceſſa. 409 ſpecies. 409
Iureiurando affinia, contraria 416.
quæ adiaceant. ibid.
Iureiurando pignus ſoluitur. 537
Iuriſprudentia quaſi ſanitas politiarum 2. Romana vnde ducatur. 15
Iuriſprudentiæ doctrina et vis quibus contineantur 27. finis et media ad finem ducentia. 2
Iuſſum iudicis ſemper iuſtum eſſe præſumitur. 181
Iuſtitia quid 8. cõmutatiua quid ſit 13. quæ cauſæ eius, fines, affinia, contraria 33. diſtributiua quid ſit 12. vnde dicta, & quam variè accipiatur. 2
Iuſtitiæ Ariſtotelicæ cauſa remota quæ 16. quæ proxima. ibid.
Iuſtitiæ diſtributiuæ cauſæ, fines, adfinia, contraria, 12.13
Iuſtitiæ munus ſeu officium quod 8.
Iuſtitiæ particularis definitio. 7
diuiſio & ſpecies. 8
Iuſtitiæ vniuerſalis cauſa efficiens 6. cognata & contraria 7. diuiſio, partes & ſpecies, 6
Iuſtitiæ vniuerſalis & particularis differentia, 7
Iuſtitiæ vniuerſalis forma, finis, & effectus 7. materia in qua & circa quã 6. triplex definitio, 4

L

LÆſionum ſpecies quæ. 232
Legandi vſumfructum forma multiplex. 724
Legari quæ res poſſint. 719
quibus poſſint. 721
Legatum annuum quando præſtandum 732. quare non tranſeat ad hæredem ibid. quatenus ſimile ſit vſufructui, quatenus diſſimile. 723
Legatum peculij quando extinguatur. 729
Legatum quid ſit. 718
Legati annui natura. 722
inſtructi vel inſtrumenti interpretandi modus. 728
in Legatum penoris quid veniat 729.
Legato alimentorum quid contineatur. 731
Legato inſtrumenti quid comprehendatur. 728
in Legato optionis quare electionem habeat legatarius. 726
in Legato quid amplius ſit, quàm in actione dotis. 725
de Legato tritici & olei. 727
Legato vini quid cõtineatur. 727
de Legato reditus. 724
de Legata habitatione. ibid.
Legata à morte teſtatoris quare cedant. 312
Legatorum cauſa efficiens 719. effectus 719. finis ibid. forma. ibid. genera. 717
de Legatis diarijs. 731
de Legatis operis ſerui. 724
de Legatis præſtandis, contra tabulas

bulas bonorum poſſeſſione petita. 755
Legitimationē eſſe pro natalium reſtitutione. 808
Lex à cõſuetudine quomodo differat, quid ſit. 31
Lex quod diſponit, id ipſo iure operatur. 130
Legis & populi ius penes quem hodie. 24
Inter Legis ſententiam & rationem differentiã. 33
Legis ſignificatio varia. 31
Legem quis proprie condat. 31
Leges quid requirãt ab homine. 5
Legum cauſa finalis 34, diuiſio 31, effectus. 34
de Legum inquiſitione & interpretatione. ibid.
Legum prohibentium & permittentium collatio. 33
Legibus õnibus cõmune quid. 32
de L. Ælia Sentia. 806
Legis Aquiliæ author 355. eiuſdem vſus. ibid.
Lege cõmiſſoria quomodo olim emptiones celebratæ. 497
L. Cornelia de iniurijs. 1052
Legis Corneliæ pœna ordinaria quomodo mitigetur. ibid. ſumma. 1045
Lege Cornelia de falſis qui teneantur. 1063
Legis Fabiæ de plagiarijs ſumma 1073.
ex Lege Fabia de plagiarijs accuſatio quæ competat, & quomodo inſtituenda. ibid.
Lex Iulia à quo lata 1068. de quibus pecunijs loquatur. ibid.
de Legis Iuliæ actione ciuili & criminali. 1068
Legis Iuliæ de ambitu pœna 1072. vſu 1073. Iuliæ de annona pœna 1069. peculatus ſumma. 1070
Legem Iuliam de ambitu quis tulerit. 1072
ad Legem Iuliam de annona reſcripta pertinentia. 1069
in Legem Iuliam de vi priuata qui committant. 1043
Lege Iulia de ambitu quis teneatur 1022, de annona qui teneantur. 1069
de Lege Iulia, de reſiduis. 1071
Lege Iulia de vi publica qui teneantur. 1041
ex Lege Iulia peculatus accuſatio & pœna. 1071
Lege Iulia peculatus qui teneantur. ibid.
Legis naturæ Paulina deſcriptio. 22.
Lex Pompeia de patricidijs ad quem vſque gradum extendatur. 1062
L. Rodiæ origo & diſpoſitio. 450
Lex T. Cornelij, de iuriſdictionē Prætorum. 60
Lenocinij pœna. 1032
Libellus cui offerendus 117. in quem finem offeratur 118. in quibus cauſis offerendus 185. quando non neceſſarius. ibid. vnde dictus, & quid ſit 116. vtrum emendari aut mutari poſſit. 119
Libelli cauſa efficiens. 117
de Libelli concluſione. 118

Libelli effectus 119. forma quæ generalis & ſpecialis, & in quo conſiſtit 117. genus 120. omiſſio vitiat proceſſum 118. partes quot 116. propria. 117
Libellum ineptum iudex rejicere poteſt. 118
Libelli dimiſſorij qui. 1110
Libellorum formandorum ratio. 1016, ſpecies. 117
Liberationi & indulgentiæ quid inſit. 1099
Libertas à quo adimi poſſit 806. directè quomodo detur. ibid. per fideicommiſſum quomodo detur ibid. quid ſit. 43
Libertas teſtamento quomodo adimatur 805. quotupliciter detur. ibid.
Libertatis dationem in fraudem creditorum non valere. 806
ad Libertatem quibus proclamare non licet. 808
in Libertate præſcribenda quid requiratur. 329
Liberi iuſti qui 45. iniuſti qui ib. qui ſint. 43
Liberorum appellatione qui veniant 692. conditio varia. 43
circa Liberorum inſtitutionem quid hodie obſeruetur. 692
Libertini qui. 44
Libidinum quæ pœna. 1040
Litis cõteſtatio quando expectari nulla poſſit 558. quomodo fiat. 270
Litis euentus dubius 124. ingreſſus quomodo impediatur. ibid.
ante Litem conteſtatam an poſſit tranſigi, & de quibus. 181
in Litem quomodo iuretur. 419
Litium hoc tempore nullus finis neq; modus & quæ cauſa. 272
Litigioſa quæ res dicatur. 925
Locare quid ſit. 514
Locari quæ res poſſint. ibid.
in Locati actionẽ quę veniãt. 517
Locatio & conductio quando cõtrahi intelligatur. 515
Locatio quid ſit 514. quomodo contrahatur. ibid.
Locationis adiuncta & affinia 516. finis. ibid.
Locationis & conductionis pugnantia 517. quę tempora. 515
ex Locatione & conduct. quæ actiones dentur. 517
Locator quis ſit. 514
Locuples quomodo ęſtimãdus. 98
Locus purus aut religioſus quis. 391.
λωποδῦται. 1004
Lucra turpia etiam ſucceſſoribus extorquenda. 1068
Lumen quod intelligatur. 340
Luſus veſcendi cauſa exercendi permiſſus. 388

M

Magiſter nauis qui dicatur 448.
Magiſtratus citra cauſæ cognitionem non exequitur. 73
de Magiſtratus corruptione. 1068
Magiſtratus ex quibus cauſis cõueniantur 679. pedarij olim qui 55. quo ordine conueniantur 679. ſinguli quatenus teneantur. ibid.
Magiſtratuũ in Repub. Romanâ genera quot 55. quæ origo. 28

Maieſtas quid ſit. 1023
Maieſtatē lędere quis videatur. ib.
Maiores viginti quinque annis ex quibus cauſis in integrum reſtituantur 252.
Maioribus quomodo officio iudicis abſque reſtitutione ſubueniatur. 258
Maleficia ex cauſa finali & propoſito diſtinguenda. 1064
Mandare quid. 477
Mandare tua ſolius gratia an poſſim. 479
Mandare quæ res poſſint. 478
Mandator quis. 947
Mandatum gratuitum & mercenarium 478. quid ſit 477. quomodo contrahatur 479. quomodo diſſoluatur 479. vnde dictum 477. voluntarium & coactum. 477
Mandati actio contraria 480. directa cui, aduerſus quem, ad quid detur 480. cauſa efficiens 478. effectus. 479
pro Mandati exequutione an ſalarium recte exigatur. 482
Mandati finis 479. partes & ſpecies. 477
Mandati procuratorij finis. 205
ſuſcepti effectus. ibid.
Mandatum procuratorium probandi forma. 204
Manumiſſi quomodo conſequantur dignitatem. 807
Manumiſſio quid ſit. 804
citra Manumiſſionem qui & quomodo liberi fiant. 806
Manumittendi forma 805. modus per vindictā ibid. poteſtas cui, quo tempore permiſſa. 805
Manumitti an poſſit à quoquam, qui toti vniuerſitati ſeruit. ibid.
de Mariti iure. 1032
Maritum quamuis dominum, nō tamen poſſe res dotales alienare. 628
Matrem percutientis pœna, ex lege diuina. 1061
Matrimonium per vim metumve contractum an valeat 617. quibus cōſummetur 603. quomodo probari debeat 606. quomodo ſoluatur. 633
in Matrimonium conſentire qui prohibeantur natura, lege diuina, naturali, ciuili. 605
Matrimonia debent eſſe libera 598. vnde dicta. 602
in Matrimonijs contrahendis naturale ius & pudor inſpicienda 19.
Maxima muſica quid. 4
Menſor quis dicatur. 388
Menſuræ & guſtus differētia. 493
Merces an debeat in pecunia cōſiſtere. 515
Minor ex quo geſtu reſtituatur 248.
ex Minoris perſona qui reſtituantur, aut non. 247
Minori contra curatorem quæ actiones dentur. 675
Minores 20. annis an poſſint teſtes eſſe. 578
de Minorum rebus non alienandis, oratio Seueri. 680
Minoribus quomodo ſubueniatur. 247
de Minoribus viginti quinque annis

nis reſtituendis edictum. 246
Miſſio honeſta & cauſaria quæ. 179.
Miſſio in poſſeſſionem ex quibus cauſis decernatur 861. iure nouo ſecundum debita quomodo fiat. 862
Miſſionis in poſſeſſionem cauſa efficiens 861. effectus 862. finis, forma ibid. materia. ibid.
de Miſſione in poſſeſſionem edicta Prætoris. 861. 862
Monſtra an pro liberis habeantur. 43
Monopolium an licitum. 483
Monopolij ſocietas an iniri poſſit ibid.
Monumentum quid. 391
Mora quomodo fiat. 546
Morbo ſontico remitti iudicandi neceſſitatem. 274
Mulier prægnans ne humetur, antequam excindatur partus, lege regia vetitum. 394
Mulier quomodo adiuuetur. 465
Mulieres non tradi cuſtodiæ. 1020.
Mulieribus an detur curator 683 in ſuo contractu non ſuccurri 464 quando ſubueniatur. ibid.
Munera magiſtratibus dari prohibita. 1063
Mutuatione quando & quomodo fiant. 400
Mutuum an debeat eſſe gratuitum 399. eſt reciprocum 397. quando non exiſtat 399. quid ſit 398. quomodo à commodato & permutatione differat ibid. vnde dictum 398
Mutui cauſa efficiens ibid. finalis 403.
Mutui conuentio quo iure inuecta 400. datio quo fiat animo 399.
Mutui forma ibid. materia 399. ſubſtantialia & naturalia. 401
in Mutuum quæ res cadant. 398
Mutuum reddere proprie quis dicatur. 397
in Mutuo eadem res reddenda eſt. 399
ex Mutuo quæ detur actio. 404
in Mutuo quid requiratur. 399

N

NAtalium reſtitutione olim maius quid fuiſſe quàm ius aureorum annulorum. 807
pro Natalium reſtitutione eſſe legitimationem. 808
Neceſſitas non habet legem. 70
Negantis nulla eſt probatio. 555
Negotium quot modis dicatur ad aliquem pertinere. 227
de Negotio geſto cum eo qui in aliena poteſtate eſt, edictum 456.
Negotia quis cuius gerere poſſit 226.
Nobilem ſe eſſe aſſerere quomodo puniatur. 1065
Nobilitas affinis iuri ſtatus. 44
Nomen mutans quomodo puniatur. 1066
Nomina debitorum an poſſint vendi. 499
Notarius an quis inuitus fieri poſſit. 570
Notarios creandi poteſtas penes quem. ibid.

Note-

Notoria non indigere probatione 556.
Nouare an poſſit vnus reus inuito altero. 945
Nouatio quid ſit 954. quomodo contrahatur. 955
vnde dicta. 954
Nouationum cauſa efficiens. 954 effectus & finis 955. materia 955. ſpecies. 954
Noxa ſequitur caput. 107
Nullum quod eſt, fruſtra reſcindi petitur. 276
Nuntiatio quando dicatur remiſſa. 906
de Nuntiatoribus. 1076
Nuptiæ contractæ an ob diſſenſum parentum diſſoluantur 602. iniuſtæ quæ. 692
Nuptiæ quomodo contrahantur 606. quid ſint. 602
vnde dictæ. 601
Nuptiarum affinia 611. cauſa efficiens 603. diuiſio & genera 692 finis 609. origo 603. ritus antiquus. 601
Nuptias contrahere qui poſſint vel non poſſint 603. iuſtas qui contrahant. 604
Nuptias, nomen ciuile eſſe. 601
in Nuptijs quorum requiratur conſenſus. 603

O

Obligatio quæ propriè dicatur 927. quid ſit 926, quomodo extinguatur 928. quotuplex 926. rerum turpiũ nulla eſt. 477
Obligationis cauſa efficiens 927. principalis & acceſſoriæ non poteſt eſſe diuerſa forma. 428
Obligationem qui quomodo cõtrahere poſſint vel non. 927
Obligationes per acceptilationem quæ tollantur. 962
Obligationum effectus 928. finis 928, forma ibid.
materia. ibid.
non Obtẽperaſſe quis dicatur. 86
Occidens filium pater an lege Pompeia de parricidiis teneatur. 1060
Occiſus in lege Aquilia quid ſignificet. 356
Occidere, & cauſam mortis præbere, eſſe paria. 1048
Occidi impune qui poſſint. 1093
Operę ſeruorum quomodo amittantur. 319
Operarum cum dominio cognatio. ibid.
de Operis ſerui legatis. 724
Oppignorare quæ perſonæ nequeant. 539
Oppignorari quæ res poſſint, vel non poſſint. ibid.
Oppignoratio quando non idonee fiat. 538
de Oppignoratione rei dotalis, 639.
Optio quando facienda 726, quomodo olim fiebat. ibid.
Optionis legatum eſſe tranſitorium 727
in Optione quare non ſit locus pœnitentiæ. ibid.
Ordinis beneficium quando locum habeat. 617
Orphanotrophorum officium, 655.

P

Paciſci qui cum quibus poſſint, vel non poſſint 132 quibus de rebus liceat. 133
Pactum à contractu & tranſactione quid differat 124. quàm variè ſumatur 126. quando bonæ ſit fidei 128. quando non valeat 132. quid ſit 125. ſtricti eſt iuris 128. vnde dictum 125 vnius an noceat alteri. 155
Pacti à pollicitatione diſtinctio 128. à conuentione diſtinctio ibid.
Pacti cauſa finalis 137. diuiſiones communes quæ. 129
Pacti & tranſactionis differentia 128.
ex Pacto an iure naturali ſeu gentium naſcatur obligatio naturalis. 138
ex Pacto nudo non oritur actio 134
ex Pacto quæ actio detur 151. vt quis infamia notetur, quid requiratur. 181
Pacta cur exceptionem tantum, non etiam actionem producāt 139. dotalia ſeruanda 626. expreſſa quæ 131. in rem non in perſonam dirriguntur 128. iudicialia & extraiudicialia 131. obligatoria & liberatoria quæ & quomodo differant 131. omnia gratuita 128. publica à priuatis quid differant 129. quando pariant actionem 146. quo iure, quibus caſibus actionem pariant 143. quæ non valeant. 626. quibus conſtent 136. realia quæ ſint 131. tacita quæ ſint, ibib. turpia aut crudelia an valeant. 506
Pactorum cauſa efficiens 132. effectus 138. diuiſio & ſpecies 129. diuiſiones quo referendæ ibid. dotalium forma & effectus. 626
de Pactorum interpretatione: cui proſint, vel noceant, & ad quas perſonas vel res, & quam late extendantur. 153
Pactorum materia 133. natura & proprietates 128. perſonalium diuiſio 133. varij modi. 135 136.
Pactis contraria quæ 156. legitimis quæ actio tollatur. 130 priuatorum non datur iuriſdictio. 80
in Pactis iure nouiſſimo æqualitatem requiri. 626
de Pannicularioꝛum iure 1094.
Parricidium lege Pompeia in quibus perſonis committatur 1059.
Parricidij accuſatio perpetua 1062. pœna 1059. quanta atrocitas. ibid.
Parricidij voce Veteribus quid ſignificatum. 59
Parricidium an committat mater & auia. 1060
in Parricidio furor excuſatur. 1062. quando pœna maiorum quando legis Corneliæ locum habeat. 1059
in Parte idem iuris quod in toto 296.

Par-

Partus ſuppoſiti accuſatio cuiuſmodi. 1066
Partum falſum ſupponere, capitale 1065. ſubjicientem de falſo teneri. 642
Pater impedire nuptias quatenus poſſit, vel non 612. quis intelligatur. 642
Patrem percutientis pœna, ex lege diuina. 1061
Patres conſcripti qui. 55
Patientia pro traditione in rebus incorporalibus habetur. 336
Patria poteſtas diſſoluta quomodo redintegretur. 51
de Patria poteſtate. 45
Patricij qui. 55
Pauperies quid ſit 355. quomodo æſtimetur. 354
Pacis fractæ pœna quis teneatur hodie. 78
Peculatus quid 1070. vnde dictus ibid.
Peculium quid ſit, & vnde dictum 461. quomodo legetur. 729
Peculij legatum acceſſionis vicem obtinet. ibid.
à Peculio quæ deducantur. ibid.
in Peculio quid ſit. 461
Pecunia mutuo data, an in eadem ſpecie monete reddenda ſit 403. publica αἷμα καὶ ψυχὴ ciuitatum 59. an omnium ciuitatum ſit. 1070
Pecuniæ nomine quid veniat. ibid.
de Pecunia in alimentum legata 731. de publica 1070. de ſacra ſubtracta. ibid.
Penus quid propriè. 729
de Penu legata. ibid.
Perfectum in rerum natura quod 27.
Permutatio quare contractus innominatus 520. quid ſit 522. quomodo contrahatur. 521
Permutationis à venditione differentia 520. cauſa efficiẽs 523 cum venditione affinitas 520 effectus 523. finis ibid. forma ibid. genera 532. materia quæ ibid. partes ibid.
ex Permutatione quæ oriantur actiones. 521
Perſonarum diuiſio ciuilis 44. ex iure gentium 43. naturalis 42. triplex ibid. familiæ reſpectu. 45.
Petendæ hæredit. forma. 292
ad Petẽdum incertum quę actiones competant. 404
petens hæreditatem quo iure vtatur. 288
petitio hæreditatis cur dicatur ciuilis, vniuerſalis, realis, bonæ fidei 282. cur non detur contra ſingulari titulo poſſidentem 288. hæreditatis de inofficioſo quid differat à ſimplice 277. hæreditatis directa & ciuilis quæ 284. fideicommiſſaria cui, aduerſus quem, ad quid detur 297. poſſeſſoria qualis ſit actio 296. cui, aduerſus quem, ad quid detur ibid. quãdo ſit proponenda 286. querelæ inofficioſi coniungi ſolet 276. quid ſit 281. quomodo & quo ordine proponenda 285. quotuplex ſit 282, quid ſit. 282

Peti-

Petitionis hæred. actio quare dicatur & ſit vendicatio. 293. affinia. 205. contraria ibid. cauſa efficiens. 285. finis & effectus. 294. propria. 282
Petitioni hæreditatis quomodo præſcribi poſſit. 295
In Petitionem hæred. quid veniat 289.
Petitione pricipaliter in id agitur, vt actor hæres declaretur. 296
Pignus ab hypotheca quid differat. 443. cur diſtrahi à creditore poſſit. 534. expreſſa voluntate quomodo conſtituatur 443. tacita ibid. quid ſit ibid. 527. quomodo diſtrahatur. 534. quomodo contrahatur. 695. tacitum in inuectis & illatis in prædium vrbanum, nō ruſticum, contractum 528. in renouata locatione, contractū ibid. quomodo contrahatur in mutuo refectionis 528. ratione perſonæ creditoris, vt pupilli fiſci, &c. contractum. 529
Pignus vel hypotheca in quibus cauſis tacite contrahatur. 528
quibus modis ſoluatur. 536
Pignus vnde dictum 443. voluntate quomodo conſtituatur. ib.
Pignoris cauſa efficiens ibid. contractu quomodo fiat 527. diſtractio an impediatur denunciationibus. 534
Pignoris effectus 533. materia, forma, finis 444. ſpecies. 527
Pignus diſtrahēdo quid iuris credito transferat. 534
inter Pignus & hypothecam quid interſit. 526
Pignus perſequendi ius quando habeat creditor. 531
in Pignore vel hypotheca qui potiores habeantur. ibid.
Pignorū pacta 527. ſpecies quomodo diſtinguantur. 444
Pignorari quæ res poſſint. ibid.
Piſcatio quatenus libera. 818
quibus permiſſa, vel non. 812
Plagij quæ pœna. 1703
Plebiſcitorum origo & confirmatio 28
Pœnæ forma 1089. materia. 1088
proprium. 1091
ad Pœnam compromiſſam exigendam quæ actio detur. 265
Pœnam irrogarequi poſſint. 1087
Pœnæ capitales quæ ſint. 1087
non capitales 1087. quot annis præſcribantur. 85
Pœnæ cuius ratione varientur. 16
Pœnarū capitalium gradus. 1086
pœnarum finis & effectus. 1091
contraria. 1092
Pœnis duabus nemo affligendus 495.
de Pœnis alienantium res litigioſas. 925
in Pœnis quę & quot circumſtantiæ conſiderandæ. 996
Pœnitentia in quibus contractibus conceſſa. 421
Poſitionum hodie in iudiciis quis vſus. 385
Poſſeſſio ciuilis 839. decreta in realibus quando obtineat. 883
naturalis quæ ſit. 826
Poſſeſſio quid ſit 824. quomodo amittatur 829. vnde dicta. 824

Poſſeſſionis acquirendæ forma. 826.
de Poſſeſſionis continuatione, interruptione & vſurpatione. 830.
Poſſeſſionis decretæ effectus. 863
Poſſeſſionis diuiſio 826. finis. 828
Poſſeſſionem quæ efficiant. 826
in Poſſeſſionem quomodo quis mittatur. 863
In Poſſeſſione acquirenda, retinenda, amittenda quando animus, quando corpus requiratur. 826
in Poſſeſſione per calumniam quis dicatur fuiſſe. 645
Poſſeſſiones in qua conſiſtant materia. 826
Poſſeſſionum affinia & contraria 828. vſus. ibid.
Poſſeſſor ad exhibendum an teneatur, 381, quis. 106
pro Poſſeſſore quis vſucapiat 847
pro Poſſeſsore vel hærede quis poſſideat. 287
Poſſidere nullo titulo, & non valido, paria eſse. ibid.
Poſtulare quid ſit 172. qui edicto prohibeantur 173. qui prohibeantur lege vel ſententia iudicis. 175
Poſtulare quomodo à procuratione differat. 172
Poſtulatio an ſit munus neceſsarium. ibid.
Poſtulationis cauſa efficiens. ibid. finis & effectus 176. forma. 175.
Poteſtas domini in ſeruos hodie reſtricta. 45. patria cuius generis. ibid.
Poteſtatis verbum quouſque porrigatur. 47
de Poteſtate dominica. 45
de Prædio in alimentum legato. 732.
Prædia ruſtica quæ ſint. 340
Prædia vnde dicta 339. vrbana quæ ſint. ibid.
Prædiorum vrbanorum iura quæ ſint. 340
Prædiorum diuiſio 339. tam vrbanorum quam ruſticorum communia. 348
Præfectus Auguſtalis à quo dari olim conſueuit 64. vnde dictus ibid.
Præfectus Prætorio quis 57. quo modo & in cuius vicem inſtitutus. ibid.
Præfectus vrbi cur creatus 58. perpetuus quando creari cœperit. ibid. vnde dictus. ibid.
Præfecti Auguſtalis officium. 64
Præfecti vigilum officium & poteſtas. 62
Præfecti Prætorio quæ dignitas, quæve authoritas. 57
Præfecti vrbi origo. 57
Præfecti vigilum qui. 61
Præfectorum vrbi officium, & poteſtas. 58
Præiudicium quid, 914
Præſcribi quid nequeat. 833
Præſcriptio nulla contra inſtitutionem iuris diuini currit. 602 quid ſit 914. quinque pedum. 367.
Præſcriptiones temporale cuiuſmodi ſint. 921

Præ-

Præſcriptionum in poſſeſſione vſus. 831
Præſcriptionibus vtens, pati debet vt eædem contra ſe valeant 81.
Præſes proprie quis 65. vnde dictus. ibid.
Præſidis officium & poteſtas. ibid. nomen generale. ibid.
Præſidum poteſtas quando imminuta. 65.
Præſumendi modus. 565
Præſumere quid ſit. 561
Præſumi quę poſſint vel non poſſint. 563
Præſumptio iuris, & de iure, & modica quæ ſit. 561. 562
Præſumptio quid ſit. 561. quotuplex. ibid.
Præſumptionis cauſa efficiens. 562. finis & effectus. 565
Præſumptioni adſimia. 567. opponi quæ poſſint. ibid. quamdiu ſtetur. ibid.
Præſumptionem qui teſtes non faciant. 587
inter Præſumptionem & fictionem differentia. 566
Præteritio teſtamentum quare vitiet. 692
Prætor edicto quomodo parere cogat. 645
Prætor non reſtituit contra leges 258. nullo ſe arbitrio aut ineſficaci, aut finito interponit. 265.
Prætor peregrinus. 61
Prætor præſentibus contra abſentes quomodo ſuccurrat. 254 quomodo abſentibus conſulat, & ex qua abſentia ibid. vere[?]bus quis 57. vnde dictus. 59
Prætoris officium & poteſtas ibi.
Prætores prouinciales. 61
Prætorum edicta in quem finem proponi ſolent. 60
Prætorum origo ibid. poteſtas quando eneruata 61. quib. verbis notata olim. ibid.
de Prætorum numero. ibid.
Prætorium quid. 57
Præuaricatores qui ſint. 1001
in Præuaricatores iudicium publicum 1002. priuatum. ibid.
de Præuaricatoribus. 1075
Precarium quid ſit 906. quomodo diſtet à commodato. ibid. quomdoo à donatione. ibid.
Pretij in emptionis contractu origo & vſus. 489
à Principe an appelletur. 1107
à Principe contractus facti ratio. 41.
Principes, inſtar priuatorum ex contractibus cum ſubditis factis teneri. ibid.
Principium cuiuſque rei quod. 27.
Principia practica quæ 22. quæ ſpeculabilia. ibid.
Principiorum mentis diuiſio & genera. ibid.
de Principijs in mente practicis ibid.
Prior tempore potior iure quando ſit. 531
Priuatio præſupponit habitum. 319.
Priuilegiati an ſibi inuicem præferantur. 866. qui ſint. 865. quo-

modo concurrentes alij alijs præferantur. 533
Priuilegium militare in condendo teſtamento quatenus à Iuſtiniano reſtrictum. 709
Priuilegium perſonalem an habeat ciuitas. 865
Probare, duplicis ſignificationis apud Latinos 552. quid. ibid.
Probanda quæ ſint, vel non. 556
Probanda forma. 557
Probatio à quo imponatur. 555 cui imponatur. ibid.
Probatio, dolum, & culpam abeſſe cui incumbat. 679
Probatio artificialis quæ 554. inartificialis quæ ibid. impertinens quæ 553. iudicialis quæ 554. plena quæ. ibid.
Probatio quãdo abſoluenda. 559 quando, & quo loco facienda 558. quid ſit 552. quotuplex 554. ſemiplena quæ 554. vnde dicta 552. vocis mortuæ quæ. 555.
Probationis effectus 559. finis ib. interpretatio. 560
Probationis plenæ ſpecies. 554
Probationis propria. 553
Probationis ſemiplenæ ſpecies 554.
Probationis terminus quis. 578
Probationi affinia 560. contraria 560. quæ opponi poſſint. 561
inter Probationem & præſumptionem quæ ſimilitudo. 561
Probationem inducens cauſa quæ 555.
Proconſul quo & à quibus mittebatur olim 62. vnde dictus 63 eiuſdem officiũ & poteſtas. ibid.
Procurare quid. 194
Procurator Cæſaris & rationalis, quid differant 67. quomodo ab alijs adminiſtratoribus differat ibid. quomodo & quam varie conſtituatur 202. quomodo reuocetur 211. vnde dictus. 194
Procuratoris & defenſoris differentia 204. ſatiſdatio. 214
Procuratori quid obijci poſſit 211.
Procuratores ad quas res gerendas conſtitui poſſint, vel non. 200.
Procuratores Cæſaris quando conſtituti. 67
Procuratores qui dare poſſint 195. qui eſſe poſſint vel non poſſint. 196
Procuratorum Cæſaris nomen 67. officium. ibid.
Procuratorum diuiſio & genera 165. excuſatio 206. officium ac poteſtas. 207
Procuratoribus quæ adfinia. 209
Procuratoriæ actiones. 208
Procuratorij contractus interpretatio. 208
Procuratorum inſtrumentum quale. 204
Prodigus quis ſit. 682
Prodigo an curator, an verò tutor proximus agnatus detur. ibid.
Proiectum quid dicatur. 142
Promiſſio rei pupillaris nomine cui fiat. 964
Promiſſioni ſuæ qui committantur. 106

Promiſſor & fideiuſſores quomodo, & ad quid teneantur, ſi ſtatum iudicio non ſit. 109
Promittens impersonaliter, an obligetur. 933
Promittere, rem pupilli ſaluam fore, qui cogantur. 964
Protegere quid ſit. 342
Protocollum quid. 569
Protutor quis. 676
Prouocationem quæ cauſæ reſpuant. 282
ψηφολογοὶ 1004
ψηφοπαίκται ibid.
publicationis bonorum forma. 1094.
circa Publicationem bonorum quid hodie obſeruetur. 1095
de Punitorum cadaueribus. 1100
Pupillus an naturaliter ſine authoritate tutoris obligetur. 663. apud quem educandus 673.
Pupillo alimenta quomodo decernẽda ibid. in tutorem quotuplex detur actio ibid. quando ex facto tutoris detur actio 667.
contra Pupillum quando detur actio. ibid.

Q

QVæſtioni vt ſit locus quæ concurrere debeant. 1079
Quęſtionum cauſa efficiens. ibid.
Quæſtores plures quando creati 59. qui & vnde appellati. ibid. rerum capitalium. ibid.
Quæſtorum creandorum origo quæ. ibid.
Querela inofficioſi an & quando in hęredes tranſeat 278. quando ceſſet, aut præſcribatur. 277 non eſt perpetua 280. quibus detur aut non 277. quid ſit 276. quatenus teſtamenta reſcindat 280. qua ratione, & ex qua cauſa ſit introducta. 276
Querelæ inofficioſi adfinia. 281
Querelæ inofficioſi an & quando hodie locus ſit. 278
Querelæ inofficioſi effectus. 276
Querelam inofficioſi & petitionem hæreditatis, vniuerſalia eſſe iudicia. ibid.

R

in Raptorem quare ſingulare iudicium detur. 983
Ratio anima legis. 33
Rationes quibus pro ſe quis vſus eſt, contra ipſum quoque valere æquum eſt. 122
Ratihabitio apud Saxones quomodo inſtituatur 966. iuſſui comparatur. 463
Receptatur quis. 1002
Receptatores abigeorum quomodo puniantur. 1001
Receptatores cognati an puniantur 1002. quomodo puniantur ibid.
Receptatorum pœna quando ceſſet. 1003
Receptum quando dicatur, vt locus ſit edicto. 267
Redhibere quid ſit. 539
Redhibitio quid ſit. ibid.
in Redhibitionem quid veniat. ibid.
Reductio ad arbitrium boni viri quando, quomodo fiat. 266

Re-

Referre quid. 1192
Regalia quæ 53
Regiſtra. 569
Relatio quid. 1102
Relationes ab appellationib. quid differant. ibid.
Relegandi forma. 1098
Relegatos ciuitatem retinere. ibi.
de Remiſſionibus. 1012
Repeti an aliquid poſſit, ab eo, qui ſibi vigilauit. 867
Repudium quid ſit 635. vnde dictum. ibid.
Res iudicata quid. 851
Rei interitu pignus ſoluitur. 536
Reipublicæ intereſt, ne quis re ſua abutatur. 387
Rempub. domi olim qui ſuſtinuerint. 55
Rem inter alios actam alijs non obeſſe. 809
in Rem verſum quando dicatur 462.
in Re dominium & ius habere, ſatius quam actionem & ius ad rem. 625
de Re iudicata, clauſula. 965
Re quot modis contrahatur. 396
Res amatæ quæ dicantur 640. cõmunes quæ 52 diuini iuris quę 52. humani iuris quæ ibid. iudicatæ an retractentur 413. religioſa quæ. 52
Res priuatæ quæ 52. publicæ quæ ibid. ſacræ quæ ibid. ſanctæ quę ibid.
inter Res æſtimatas & non æſtimatas differentia. 623
Rerum diuiſio duplex 39. corporalium diuiſio ant. qua. 55
Rerum humani iuris diuiſio. 52
Rerum impoſſibilium & turpium nulla eſt obligatio. 36
Rerum in corporales & incorporales diuiſio 54. & quid ſint. ibid.
Rerum publicarum & communium differentia 153. ſignificatio varia. 52
Reſcriptum de ventre inſpiciendo, cuſtodiendoque partu. 644
Reſtituere quid ſit. 231
Reſtitutio de alienatione iudicij, mutandi cauſa facta ad futura tantummodo iudicia pertinet: & quare 259. ex quibus cauſis detur ibid. ad quid detur ibid. ceſſante intereſſe ceſſat 260. vt fiat, quæ requirantur. ibid.
Reſtitutio minoris in integrum quomodo fiat 249. ſine cauſæ cognitione non fit. 248
Reſtitutio per Prætorem quomodo fiat 237 propter quem metum vel violentiam fiat. 234
Reſtitutio quid ſit. 232
Reſtitutionis beneficium quibus minoribus ad quod vſque tempus detur 346. capite minutorum quis effectus. 249
Reſtitutionis cauſa efficiens, προκαταρκτικὴ impulſiua 233 de alienat. iudic. mut. cauſ. fac. actio quamdiu & an hęredibus detur 261. eiuſdem ratio. 259
Reſtitutionis in integrum finis & effectus 233. forma. 232
Reſtitutionis maiorum beneficiũ quamdiu duret 256. maiorum viginti quinq; annis ratio. 252

Reſtitutionis materia. 232
Reſtitutio minutorum capite ratio 250. minoris effectus & vis 251.
Reſtitutionis quæ cauſa. 231
Reſtitutioni quid inſit. 1099
Reus an mulctam offerendo liberentur à pœna infamię iniuriarum 191
Reus contumax iure Sax. quomodo habeatur 273. pœnā debitam ante ſententiam offerens, infamiā effugit 182. quibus ex cauſis iuriſdictioni obnoxius fiat. 272. vnde dictus. 274
Rei duo quomodo conſtituantur 940.
Rei fieri qui poſſiut 272. qui ſint 940.
Rei ſtipulationis duo quomodo in ſolidum petant vel conueniantur. 941
Rei vnde dicti 940
inter Rixam & turbam diſcrimen 984.
Ruſticitati quando parcēdum. 97

S

SAccullariorum pœna. 1004
Sacrilegiorū quæ pœna. 1070
Saluij Iuliani in edicti perpetui compoſitione labor. 60
ad Satisdandum quomodo, & quos Prætor cogat. 102
Satiſdare qui debeant rem ratam haberi. 965
Satiſdatio circa quam materiam vertetur 102. quid ſit & quotuplex 101. voluntaria & neceſſaria quid. ibid.
Satiſdationis cauſa efficiens. 102 effectus 104. finis ibid. forma. 103.
Satiſdationes in cauſa noxali pręſtitæ quomodo eludi olim poterant. 107
Satiſdationum effectus. ibid.
Satisfacere cui dicamur. 101
Scelus non indicans an teneatur 1061.
Scietia quomodo exiſtimetur 593
Scripturæ genera. 569
Scripturarū priuatarū ſpecies. ibi.
Senatores qui 55. ſub Auguſtis qui. 56
Senatorum ordo triplex. 55
à Senatu an appelletur. 1107
Senatuſconſulto non congruere definitionem legis in Republ. Rom. 31
Senatuſcōſulta de agnoſcendis liberis 642. de tigno iuncto. 977
de. S.C. Liboniano. 1063
S.C. Macedonianum in mutuo duntaxat, locum habet. 459 quibus caſibus ceſſet. ibid.
S.C. Macedoniani beneficium ad quos porrigatur ibid. verba & origo. 458
S.C. Macedoniano quibus denegetur actio ex mutuo ibid. quis aliusfamilias intelligatur. 459
S.C. Sillaniani & Claudiani ratio 713. ſumma. ibid.
S. C. Sillaniano & Claudiano qui comprehendatur. 714
S.C. Velleianum de quibus obligationibus loquatur 465. eius ratio 463. verba. 464
S.C. Velleiano an & quando mulier renuntiare poſſit. 466

Sen-

Sententia contra conſuetudinem lata nulla 40. poſt confeſſionē an ferenda 857. quæ tranſiuit in rem iudicatam, an inſtrumentis noue repertis retractari poſſit 854. quid 851. quomodo retractetur 854. quibus ex cauſis annulletur. ibid.
Sententiæ cauſam inſeri non neceſſe. 854
Sententiam ferre quis poſſit. 851
ad Sententiam ſine litis conteſtatione non facilè perueniendum. 273
Sententia pignus ſoluitur. 537
Sententiarum finis & effectus 852. ſpecies 851. ipſo iure nullæ. 1112
ex Separatis nulla fit recte illatio 69.
Sepulchrum quid. 391
Sepulchra violantium pœna. 999
Sepulturæ ius nō denegari quamlibet nocentibus, humanum & ſanctum. 1100
Sequeſtratio quid. 471
verbi Seruare quæ vis. 139
Seruus ſtipulando quibus acquirat. 946
aduerſus Seruum cur agi nequeat 364.
Serui è dominica poteſtate quomodo liberētur 46. ſtipulari an & cur poſſit 446. vide dicti 43
Seruorum conditio qualis 44. fugitiuorum occultatores quomodo puniantur 386. fugitiuorum pœna. ibid.
Seruitus altius tollendi, vel non tollēdi 340. aquæ hauſtus 341, ad aliquam vtilitatem referenda 324. cloacæ 343. diuiſionē non recipit 337. foraminis 343 in toto fundo tota eſt, & tota in qualibet eius parte 338. luminum à iure altius non tollendi quid differat 341. ne proſpectui officiatur ibid. non vtentis negligētia amittitur 351. oneris ferendi 242. pecoris appellendi, paſcendi, &c. 347. poſitum non habendi. 344
Seruitus prædiorum cur dicatur. 348.
Seruitus proiectum habendi. 342
Seruitus quid ſit 44. quid ſit, ex definitione Doctorum improbata. 325
Seruitus realis quid ſit 329. reſoluto iure conſtituentis amittitur. 351
Seruitus ſtillicidij vel fluminis 341. tigni immittendi. 342
Seruitutis cōſtituendę forma 336
Seruitutis nomē quid indicet 324
Seruitutis perſonalis actiones quę 316.
Seruitutis propriū 337. vſus quare non recte legetur. 725
Seruitutem imponere ſocius cur nequeat 348. legare qui quibus poſſint. 725
Inter Seruitutem ſtillicidij & fluminis differentia. 341
Seruitute conceſſa, quæ præterea conceſſa videantur. 348
Seruitutes communiter quibus conſtituantur ibid. cur neque ex tempore, neque ad tempus, neque ſub conditione neq; ad cer-

certam conditionem poſſint conſtitui. 336
Seruitutes fundum ſequuntur, & vnà per alienationem trãſeunt 348. natura ſua perpetuæ ſunt 338.
perſonales pro continuis habentur. 310
Seruitutes perſonarum quæ ſint 309. prædiales cur & vnde dictæ. 324
Seruitutes quæ habeant inter ſe communia 348. quibus imponi fundis poſſint ibid. quibus in rebus conſtituantur. 336
Seruitutes quomodo amittantur 351. quomodo conſtituantur 326. quotupliciter legentur 725. reales quæ ſint. 326
Seruitutes rerum quæ ſint. 324
Seruitutes ruſticæ, iter, actus, via, quomodo differant. 344
Seruitutes tum continuę, tum diſcontinuæ an præſcribãtur 326
vrbanę in perpetuo actu eſſe intelliguntur. 330
Seruitutum diuiſio 325. effectus, vis & natura. 337
ſpecies. 325
Seruitutum perſonalium ſpecies 307. prædialium diſtinctio 326.
inter Seruitutes perſonales & reales diſcrimen vbi non habeat locum. 327
de Seruitutibus in rem actiones quæ, quibus, aduerſus quos dentur 349. ad quid dentur 350.
Sicarij qui 1045. vnde dicti. ibid.
Signorum diuiſio in neceſſaria & non neceſſaria. 563
Siſti quis non videatur. 109
Societas de quibus rebus iniuri poſſit 483. quæ pacta recipiat ibid.
quid ſit ibid. quomodo conſtituatur. ibid.
quomodo ſoluatur. 486
Societatis cauſa efficiens. 483
Societatis & communionis differentia. ibid.
Societatis finis & effectus. 485
ineundæ forma. 483
partes quomodo conſtituantur 484. ſpecies. 483
Societati contraria. 486
in Societate quæ diuidenda ſint. aut non ſint. 485
Societatum genera. 483
pro Socio actio, cui, aduerſus quos, & ad quid detur. 487
Socij qui putandi. 483
Soluere recte quis dicatur. 956
Solui cui dicatur. ibid.
Solutio quid ſit. ibid.
quomodo recte fiat. 952
Solutionis effectus & finis. ibid.
modus. ibid.
Solutionis vim quæ habeant. 958
Solutione rei debitæ ſoluitur pignus. 536
pro Soluto quis vſucapiat. 843
Spondere vnde veniat. 596
Sponſa in quibus cauſis vxoris loco habeatur vel non. 599
Sponſalia citra arrhã an eſſe poſſint 598. de futuro quę ſint 597. de pręſẽti quæ ſint ib. hodie quomodo cõtrahãtur 598
quid

quid ſint 596. quomodo concipi poſſint 599. quomodo diſſoluantur. 600
vnde dicta. 596
Sponſaliorum cauſa efficiens. 597
Sponſaliorum de præſenti verba ibid.
Sponſaliorum finis & effectus. 599.
materia. 598
ſpecies. 597
Sponſalia contrahendi forma 598.
Sponſalia contrahere qui, cum quibus poſſint vel non poſſint 598.
Sponſio quæ appelletur. 596
Statutus hominis & dignitatis differentia. 42
Status tria capita. ibid.
de Statu defunctorum quando quærere non liceat. 809
Statuliberi qui & vnde appellentur. 806
Statutum ſecundum ius ciuile interpretandum. 625
Stellio quid ſit. 1006
Stellionatus quid ſit ibid. vnde dictus. ibid.
crimen quibus objiciatur. ibid.
ex Stellionatus crimine quę actio & pœna deſcendat. ibid.
Stillicidium quid ſit. 341
Sipulari quæ poſſumus aut non 936.
Stipulatio Aquiliana. 961
Stipulatio certi & incerti 935. de ratihabitione quando committatur 966. duplæ quid contineat. 432
Stipulatio iudicialis quæ ſit. 933
prætoria quæ. ibid.
Stipulatio quid ſit. 933
ſimpla quomodo olim ſiebat. 542.
Stipulatio vnde dicta. 932
Stipulationis contrahendæ forma 937.
Stipulationis duorum reorum finis & effectus 941. cauſa efficiens, forma, materia. 940
Stipulationis effectus. 938
finis. ibid.
Stipulationis Iudicatum ſolui, clauſulæ. 964
Stipulationis partes. 933
ſponſalitiæ origo. 596
Stipulationi contraria. 939
ex Stipulatione, de ratihabitione, quæ detur actio. 965
de Stipulationes ſeruorum. 946
Stipulationes cautionales. 962
cõmunes quomodo diſtent ab iis quæ *in l. 5. de verbor. oblig.* explicantur. 962
Stipulationes diuiduæ & indiuiduæ 934. dandi & faciendi ib. iudiciales 962. puræ & conditionales. 935
Stipulationes quare inter iudicia Prætoria referantur. 926
quomodo dicantur Prætoriæ ibid. ſimplæ & duplæ quomodo committantur. 542
Stipulationũ cauſa efficiens. 935
diuiſiones. 933
materia. 936
Stipulationum Prętoriarum effectus, finis & forma. 963
cauſa efficiens materia. ibid.

ſpecies. 962
ex Stipulatu actio quando competat. 543
Stupri quæ pœna. 1039
inter Stuprum & raptum differentia. ibid.
Subiecta talia ſunt, qualia à prædicatis eſſe permittuntur. 3
Subſtitutio compendioſa ſeu militaris quæ 705. exemplaris ib. obliqua quæ ibid. pupillaris quæ. 704
quid ſit 703. vulgaris quæ 704
Subſtitutionis ſpecies. 703
Subſtitutionum diuiſio Duareni approbata. 705
Succeſſionis nomẽ quomodo accipiendum. 697
de Succeſſione in tutela legitima 657. quid 658. vnde dicta ibid.
Suſpectus quis dicatur 668. quare quis reddatur, quæ cauſæ iuſtæ. ibid.
Suſpecti accuſatio quare & qua lege ſit inducta 669. eiuſdem effectus. ibid.
ſuſpecti crimen quibus ex cauſis amoueri poſſit. ibid.
Suſpectum ſine accuſatione quãdo remouere iudex poſſit. 668
de Suſpecto qui à quibus accuſari poſſint. ibid.
quis recognoſcat. ibid.
Suus quibus ſub conditionibus poſſit inſtitui hæres. 706
pro Suo quis poſſideat, vel non 849.
Suis hæredibus an querela inofficioſi olim competierit. 279
συνάλλαγμα quando contrahatur. 421
Syndicatus quibus modis finiatur 225.
Syndicus quare conſtituatur. 223
quibus in cauſis cõſtitui poſſit 222. quomodo conſtituatur ib.
Syndici officium ac poteſtas. 224
Syndicum conſtituere qui poſſint 218.
Syndici qui conſtitui poſſint. 220
qui ſint. 217

T

Taberna vnde dicta. 458
Tabernaculum prætoriũ. 57
Tabulæ teſtamenti quibus exhibendæ. 712
Talionis lex naturalis. 13
Temporis diuturnitas quomodo definienda. 37
Tempore pignus ſoluitur. 536
Tergiuerſati quid. 1075
in Tergiuerſationis pœnam qui & quando incidant. 1076
Termini moti pœna. 370
Teſtamentum calatis comitiis quod 585. deſtitutum 695. iniuſtum. ibid.
Teſtamentum in procinctu quod 585.
Teſtamentum irritum. 695
nullum quando reddatur. 690
nullius momenti. 694
Teſtamentum per æs & libram 585. prætorium. ibid.
Teſtamentum quid ſit 583. quo caſu pro parte tantum reſcindatur 281, quotuplex 1070. ruptum quomodo reconualeſcat 665. vnde dictum. 684

Teſtamenti cauſa efficiens. 686
Teſtamenti & ſcripti & nuncupatiui forma. 687
Teſtamenti finis & effectus. 689
militaris ratio & forma 709
Teſtamentum facere qui nō poſſint. 690
in Teſtamento deleta quando ſeruentur. 696
in Teſtamento eodem plures ſimul teſtari an poſſint. 691
Teſtamento rupto omnia corruere. 695
in Teſtamento teſtes qui eſſe poſſint. 688
Teſtamenta in qua & de qua materia fiant 686. quomodo reuocentur. 715
Teſtamentorum antiquorum genera 585. hodie quæ genera 686.
Teſtari quid ſignificet. 577
Teſtimoniorum extra iudicium vſus. 583
contra Teſtimoniorum formam quomodo excipi poſſit. 590
Teſtis vnus proficit, non ſufficit 588.
Teſtes fidem quando faciant vel non faciant 587 in cauſis criminalibus an requirantur. 183
in teſtamento qui eſſe poſſint 688. inuicem contrarij ibid.
qua de re interrogari & teſtari conueniat 584. quando producendi ibid. quantam fidem quique faciant. 587
Teſtes qui 577. quorū ſumptibus producantur 585. ſuper quibus teſtificari debeant 583 ſuſpecti qua de cauſa fiant 678. vnde dicti. 577
contra Teſtium dicta quomodo excipiatur 589. diſputationes quando & cur admittendæ ibid.
Teſtium examinatorum dicta, quomodo & à quo concilianda & interpretanda 588
Teſtium fides vnde æſtimanda, ibid.
Teſtium finis & effectus. 587
genera 577 reproductio quomodo fiat, 586
Teſtibus, non teſtimoniis credi oportere. 588
Teſtibus opponi quæ poſſint 589
quando non credatur. 583
Teſtes examinandi ratio. 587
aduerſus Teſtes exceptiones vnde deſumantur. 589
Teſtibus vtens, pati debet vt iidē contra ſe valeant 83
Tigni appellatione quid contineatur. 342
Tigna quid. 977
Tollitur vnumquodque eodem modo inducitur 139
Tormēta quare introducta. 1079
Tormentorum genera & gradus ibid.
Torqueri qui poſſint vel nō. 1082
Torturæ finis & effectus. 1084
Torturam qualis cauſa admittat 1079.
ad Torturam quare & quando perueniatur. ibid.
in Tortura quomodo procedendum. 1083
Traditione quando dominium

transferatur. 494
Traditum ex iuſta cauſa quid intelligatur. 302
Tranſactio quàm varie ſumatur, & quid ſit 158. quomodo contractus ſit, & diſtractus 159. quotuplex ſit 160. vnde dicta. 158.
Tranſactionis cauſa efficiens 160 cauſæ neceſſariæ ibid. finis & effectus 166. forma 161 genus 158. materia 161. partes & ſpecies 160. affinia & contraria 170.
in Tranſactione an pœnitere liceat. 169
ex Tranſactione quę actio vel exceptione quando detur. 166
Tranſactionum varia pacta. 165
Tranſigere qui poſſunt vel non. 161.
Traiectitia pecunia vnde dicta & quid ſit. 551
Tritici vocabulo quid olim continebatur. 432
Turba vnde dicta 984. quid ſit ibid.
inter Turbam & rixam diſcrimen. ibid.
Tutela fiduciaria quæ. 657
legitima patronorum. ibid.
Tutela legitima quare introducta 657. quibus detur ibid. vnde deſcendat. ibid.
Tutela præcipua quæ ſit. 656
quibus modis finiatur. 673
quid ſit 648. quotuplex. 649.
Tutela teſtamentaria quid. 656
vnde habeat originem. ibid.
Tutelæ actio contraria aduerſus quos & ad quid detur 756. qualis ſit ibid. quibus detur. ib. vnde oriatur. ibid.
Tutelæ actio cui, & aduerſus quē detur 674. quando detur. ib. quid ſit. ibid.
in Tutelæ actionem quid veniat ibid.
Tutelæ affinia & contraria. 654
effectus 654. finis. 653
Tutelam hodie etiam cognatis deferri. 657
Tutela finita, finiri & moleſtias & onera tutelæ. 667
Tutor ad quid teneatur. 660
an ſtatim gerere neceſſario debeat ibid. quaſi dominus rerum pupillariū 654. quomodo adminiſtrare debeat. 660
Tutoris vel curatoris confirmatio ex quibus fiat cauſis. 656
inter Tutorem falſum & protutorem diſcrimen. 677
pro Tutore negotia quis gerat ibid.
Tutores, fideiuſſores, & magiſtratus quo ordine conueniantur 661.
Tutores quando ſint petendi. 659
quo loco ſint petendi. ibid.
Tutores vel curatores à matre dati quomodo cōfirmentur. 656
à patre dati quomodo confirmentur ibid. ab extraneo dati, inquiſitioni & ſatiſdationi obnoxij. ibid.
Tutorum hæredes quomodo cōueniantur. 678
Tutoribus quibus remediis ſubueniatur. 661

inter Tutores plures cui admini-ſtratio credenda. 660
Tutores pro arbitrio qui petant 659.
quando magiſtratus, & quibus dare debeat 658. quinam neceſſario petere debeant. 659
teſtamento dari qui poſſint. 656.

V

VAdimonium deſertum quomodo vindicetur. 109
de Vadimonio finito negotio diſputare, ridiculum. ibid.
Varicari quid ſignificet. 1001
Via quaſi veha. 346
Venandi iure vbi vti liceat. 817
Venandi modus. 819
Venatio an turpe & illicitũ exercitium. 812
Venatio, piſcatio, & aucupium quid differant. 811
Venationis effectus. 819
vſus & abuſus. 812
per Venationem cur legitimè acquiramus, rationes. 814
de Venationẽ ferarum. 812
Venationes vbi fiant. 817
Venationum ſpecies. 812
Vendicari quæ res poſſint. 299
Vendicatio cui & aduerſus quos detur ibid. quotuplex. ibid.
Vendicatio rei quid ſit. 298
vnde dicta. ibid.
Vendicationis cauſa efficiens. 298
finis & effectus, & contraria. 301.
Vendicationis inſtituendæ forma 299.
in Vendicationẽ quid veniat 300
Vendicationum diuiſio. 235
Vendicationum omnium capita quæ. 293
de Vendicationibus cur primo loco agatur. 270
Venditio mutuo conſenſu quando non diſſoluatur 501. quando intelligatur perfici 504. quomodo ob dolum, læſionẽ, metum, &c. retractetur. 501
quomodo reſcindatur. 500
Venditionis verbo quid contineatur. 1073
Venditionem mutuo conſenſu diſſolui, quomodo accipiendum. 500
inter Venditionem & locationẽ differentia. 494
Venditione perfecta ad quem pertineat periculum. 504
Venditionibus ſeruorum quę pacta ſoleant apponi. 506
Venditor an præcisè tradere cogatur 508. an teneatur transferre dominium 494. emptori ad quid teneatur ex natura contractus. 508
Venditor hæreditatis an teneatur de euictione rerum ſingularium. 498
Venditor quãdo agere poſſit. 509
quatenus de rerum vitiis & ex commendatione teneatur ibid.
ſi ſit in mora tradendi cuius ſit periculum. 505
Venditorem cuſtodiam & culpam præſtare. ibid.
Venditum quid intelligatur. 491
Veneficium quid, 1045
Veneficij pœna an teneantur mathema-

thematici: 1057
Veneficiorum pœna. 1058
de Veneficiis. 1057
Venter an poſſit exhæredari. 759
in poſſeſſionem quo iure, & quando mittatur. 760
Verba cum effectu accipienda 99. pro præſentibus quæ accipiantur 597. ſecundum ſubiectam materiam accipiuntur. 3
Verres inſignis artifex edicta ambigua proponendi, & malignè interpretandi. 60
Via quid ſit. 345
Vicini conditio melior fieri poteſt, deterior non poteſt. 342
Vilicus vnde appelletur. 346
Vindicta quid ſit. 805
Viridaria in ædificij & conſequenter ſeruitutis nomine veniant 340.
ad Virtutum perfectionem quæ requirantur. 6
Vis à furto quomodo differat. 982.
Vis priuata quid ſit 1043. publica quomodo committatur. 1041. eius pœna. 1042
Vis priuatæ pœna. 1043
inter Vim & metum differentia 233.
Viciſſe quis videatur. 905
Vniuerſitas quid ſit. 217
quotuplex. ibid.
circa Vocationem in ius quid hodie obſeruetur. 91
Vocatus in ius quomodo dimittendus. ibid.
Vocare in ius quid ſit. 88
Voluntas & vulneratio ſine cæde an tanquam homicidium debeat puniri. 1050
Voluntas hominis mutabilis & ambulatoria. 998
Voluntatem coactam eſſe voluntatem, & rigore iuris obligare 234.
Vox vnius, vox nullius. 588
Vſus à fructu quid differat. 308
fructui ineſt 309. quid contineat 320. ſine fructu quomodo conſtituatur ibid. vſufructui ſimilis. 320
Vſucapere pro derelicto quis videatur 847. pro hærede & pro poſſeſſore qui nequeant. 846
pro legato qui poſſit 848. pro ſuo quis dicatur. 849
Vſucapiante matrimonium datum quomodo poſſit. 848
pro dote quare poſſit. ibid.
Vſucapi quæ res poſſint, aut non 833.
ad Vſucapiendam rem an ſufficiat titulus erroneus. 843
in Vſucapienda re pro emptore, non ſufficere errorem, quamuis iuſtum. 844
Vſucapio ex titulo pro donato quando procedat 847. pro emptore in quibus emptionibus habeat locum. 844
Vſucapio quid ſit. 830
ſuo genere odioſa eſt. 330
Vnde ſit dicta. ibid.
Vſucapionis effectus. 837
Vſucapionis contraria quæ ſint 840.
Vſucapionem an impediat interruptio. ibid.

ad Vſucapionem euiuſmodi poſſeſſio requiratur. 834
in Vſucapionem pro dote cur æſtimatæ res ante nuptias non veniant. 849
ad Vſucapionem pro Emptore quæ requiritur. 844
in Vſucapione pro derelicto an error ſufficiat. 848
in Vſucapione pro hærede & pro poſſeſſore defuncti, non etiam hæredis bonam malamve fidē inſpici 846. errorem probabilem ſufficere. ibid.
Vſucapionum cauſa efficiens 833 finalis 836, ratio 833. ſpecies à diuerſitate temporum, & de iure Sax. 831
in Vſucapionibus quis titulus, quæ bona fides, qualis continuata poſſeſſio, & quanti temporis requiratur. 834
Vſura compenſatoria permiſſa 547. quæ 546. lucratoria quæ ibid. punitoria quæ. 548
Vſura quando debeatur, necne 546. quare ex pacto in traiectitia debeatur, quamuis grauiſſima 551. quatenus acceſſione debeatur 546. quid ſignificet 546. ſtricte accepta quid ſit. ibid.
Vſuræ ſpecies. 547
inter Vſuram & intereſſe differentia. 550
inter Vſuram & reditus differentia. ibid.
Vſuram largè ſumptam pro omni acceſſione capi. 546
Vſuræ centeſima 550. lucratoriæ quare illicitæ & turpes 547. punitoriæ licitæ. 548
Vſuræ quare ex nudo pacto non debeantur 551. quare quadantenus tolerentur, ratio. 547
quomodo debeantur. 551
Vſuræ Saxonicæ. 549
Vſurarum taxatio. ibid.
Vſurariæ emptiones quæ ſint & cuiuſmodi. 552
Vſurpare quid ſit. 830
ab Vſu quid fructus differat, & an alterum alteri inſit. 308
Vſusfructus ab operis ſeruorum quid differat 319. cauſalis quid. 307
Vſusfructus finitur morte. 312 capitis diminutione, interitu vel mutatione rei, ceſſione, conſolidatione, non vtendo ibid. & inde vſusfructus formalis quid. 307
Vſusfructus omnium bonorum an legari poſſit. 724
Vſus fructus quando vſus nomine contineatur 321. quare in rebus quæ conſumuntur conſtitui nequeat 315. quarum rerum habeatur. 308
quaſi Vſusfructus quibus finiatur 316.
Vſusfructus quibus in rebus conſtitui poſſit. 315. quibus modis conſtituatur 310. quid ſit. 307
quaſi Vſusfructus quomodo in rebus quæ vſu conſumuntur, conſtituatur. 315
Vſusfructus quotuplex. 307
Vſusfructus cauſa efficiens, remota, propinqua, materialis, for-

formalis, finalis, affinia, vſus, & contraria. 309
Vſusfructus conſimile legatum operarum. 319
Vſusfructus dies ab adita hæreditate cedit. 312
eiuſque ratio. ibid.
Vſumfructum aliquando extingui quare placuerit. 312
in Vſufructu quid inſit. 308
Vſufructuarius male vtendo an iure ſuo cadat. 314
quomodo vti debeat. 309
Vſusfructuarij cautio quare ſit introducta. 322
in Vtero exiſtentium conditio. 43.
Vuerigeldium. 1052
in Vulneratione quæ conſiderentur. 1048

Indicis Paratitlorum Finis.

MATTHÆI WESEMBECII IN CODICEM D· IVSTINIANI Commentarius.

CVM RERVM ET VERBORVM Indice copioſiſs.

Digitized by Google

MATTHÆI WESEMBECII IN CODICEM IVSTINIANEVM Commentarius

DE NOVO CODICE faciendo.

1 *Cauſa huius operis.*
2 *Materia.*
3 *Forma.*
4 *Finis & effectus.*

1 SIcut † perpetui ſummam Edicti, eiuſque interpretationem de Iuriſconſ. commentariis ſumptam, omne denique ius vetus, quatenus vſum haberet, in Pandectas digeri Iuſtinianus per ſuos Iuris arbitros curauit: ita ius nouum, quod poſt occupatam Auguſtorum dominatu Rempublicam ex eorum conſtitutionibus inualuit, quoque ius antiquũ partim emendatur, partim ſuppletur, vt in vnum Codicem aptum atque conſonum contraheretur, operam dedit: vſus ad eam rem adminiſtris potiſſimum atque arbitris, Ioanne Leontio, Phoca, Baſilide, Thoma, Triboniano, Conſtantino, Theophilo, Dioſcoro, & Præſentino, ampliſſimis & experientiſſimis togatis:
A quibus mandauit, cum † Impp. 2
conſtitutiones partim confuſæ, diſſonæ, inutiles, contrariæ in Codicibus tribus Gregoriano, Hermogeniano, Theodoſiano extarent: partim poſt editæ incerta authoritate, per manus hominum vagarentur, ſic, vt emenda-
B tionẽ & conſonantiam tam cõfuſi iuris neceſſitas ipſa forenſis poſtularet: vt ipſi † collatis operis ex 3
omnibus iis certum aliquod ius Reipub. vſui futurum colligerent: reſecatis obſoletis, ſuperfluis, ſimilibus, & contrariis, niſi qua iuris diuiſione, hoc eſt, diſtinctione
C conciliari poſſent: breuiq; ac claro ſermone, mutatis etiam verbis ac ſententiis priorum ſanctionũ, ſicubi opus eſſet, in vnum Codicem, vnamque conſonantiam ſub congruos titulos, addita tamen temporum, quibus quæque conſtitutio lata eſſet, & authorum à
D quibus lata eſſet, quo ad eius fieri poſſet, notatione: vt ita † liqui- 4
dum deinceps ius Cæſareum eſ-

ſet, rebuſque conſuleretur communibus: quia in illa incerta & ambigua iuris ac fori ratione peſſum ire, & innumeris differri perplexitatibus, ipſa ſatis experientia commonſtrabat.

De Iuſtinianeo Cod. confirmando.

1 *Quando Codex editus.*
2 *Effectus Codicis.*
3 *Quæ conſtitutiones quomodo allegandæ.*

1 Poſtquam † ergo de præſcripto Iuſtiniani, Codex altero, ex quo cœptus erat, anno (vt ex data huius conſt. intelligi poteſt) nimis feſtinato & ea re ſuſpecto ſtudio, ab illis, quos modo nominauimus, compoſitoribus, abſolutus, & Principi oblatus eſſet, is illum hac conſtitutione publi-
2 catum confirmauit: vtque † rebus profuturum communibus, ſuoq; Imperio conuenientem pro iure Cæſareo vnum valere, & ex eo tantum conſtitutiones Principum ad deciſionem cauſarum allegari iuſſit: nulla dubitatione emergenda, vel ex eo quod quædam ſine die & coſ. editę ſint (nec enim notatio temporum in omnibus haberi potuit) vel quod ad certas perſonas reſcriptæ, cum omnes generalium conſtitutionū vim obtineant ſecundum l. 2. l. vlt. C. de legibus, & ſi quæ earūdem detractis vel additis vel per- A mutatis verbis aut ſentētijs (quod neceſſitas compoſitionis interdū poſtulabat) compoſitæ ſint, vt † 3 nulli liceat eas ex Veterum libris aliter recitare: ſed tum demum vetuſtam lectionem aut interpretationem commendare, cum minime conſtitutionibus aduerſa- B tur. Nam has omnibus prioribus, etiam ſtatutis ac conſuetudinibus, voluit Imperat. derogare, *ſecundum l. vlt de conſt. Princ. l. 1. ad leg. Aquil. l. 3. de ſepulc. viol. l. 1. 2. C. quæ ſit long. conſ. c. vlt. de conſue* non tamen ciuitatum priuilegijs: *vt l. in toto, de reg.* C *iur. Iaſ. l. 4. in fin. C. de pact.* & pœnam talli denunciauit, *ex l. vlt. de falſ.* ijs qui alias ab his conſtitutiones (quæ omnes ſemel abrogatæ hac lege ſunt) vel haſce de veterum libris aliter allegaret, quam paulo ante declaratum eſt, vt de lectione huius conſtitutio- D nis planius intelligi licet.

De emendatione Codicis D. Iuſtiniani, & ſecunda eius editione.

1 *Occaſio, & cauſa ſecundæ editionis.*
E 2 *Tempus & effectus.*
3 *Cur Nouellarum volumen ſeparatum à Cod. factum.*

Cvm † poſt editum iam Codicem reſponſa Iuriſconſ. & ius omne perpetui Edicti vetus, in Pandectas digeri Iuſt. manuſ 1

man-

mandaſſet, & ad inſtruendos operi præfectos, definiendaſque tum ipſorum inter ſeſe, tum veterum Iuriſconſul. diſceptiones, quinquaginta deciſiones eorum admonitu feciſſet, nouas etiam cõſtitutiones pro vſu incidentium negotiorum promulgaſſet: quæ Nouellarum titulo extra Codicis corpus vagabantur: neceſſarium exiſtimauit, vt eadem ſub competentibus titulis Codici insererentur. Cuius rei curam togatis ſuis imponens, ſimul iuſſit, vt ſi quid in hac recognitione emendandum, addendum, detrahendum Codici videretur, id ex repetita prælectione facerent: atque ita Codicem melio-

A rem, magiſque abſolutum, & cum
Pandectis iam editis congruen-
tem redderent. Quod vbi † factum 2
eſt, eundem Iuſtinianus octauo
Imperij ſui anno (vt ex data in-
telligitur) publicauit, ac priore
abolito, ſolum in foro regnare
iuſſit. Cæterùm † ne nouis ſubin- 3
B de conſtitutionibus quas vſus po-
ſtularet, poſt hoc editum exem-
plum, ſæpius Codex deinceps re-
tractaretur, atque ita vim & au-
thoritatem amitteret à crebra
mutatione ſuam: voluit, vt quæ
deinceps Principis nomine edicta
exirent, ea non in Codicem, ſed
C ſingulare Nouellarum volumen
(id quod poſtea factum eſt) re-
ferrentur.

COD. D. IVSTINIANI SACRATISS. PRINCIPIS EX repetita prælectione. Lib. I.

DE SVMMA TRINITATE, ET FIDE catholica, vt nemo publicè de ea contendere audeat. Tit. I.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Iuris partitio.*
3 *Conſtantinus primus Imp. Roman. veræ Religionis auctor.*
4 *Summa conſtitutionum de fide Chriſtiana à Iuſt. editarum.*

1 HActenus † munito ſanctionibus Codice, ſubjiciuntur Principum de quaque iuris parte con-
D ſtitutiones ſuis aptæ titulis diſtri- 2
butæ. Ius † omne publicum eſt,
aut priuatum. Publicum ad ſta-
tũ Reip. Romanæ, hoc eſt, ad ſa-
cra, ſacerdotes, Magiſtratus (quo

nomine etiam leges velut mutum Magiſtratum complectimur) pertinet, *l.1.§.1.de iuſt.& iure.c. pen. diſt.*1. De publico iure, velut digniore & magis vniuerſali, prius merito tractatur, *l 1.in princ. de rei vend.l.1.2.de ſtat. hom §. vlt. Inſt. de iur nat.gent.& ciuil.* quare conſtitutiones huc pertinentes in primum Codicis librum idoneos ſub titulos rediguntur. In his primum eſt, vt à ſacris primordia rerum capiantur. Hæc
3 † Romanis varia fuerunt: nullam enim non religionem, præter verã initio receperunt, donec hanc Cõſtantinus magno animo, maioreque ſucceſſu profeſſus, in toto Imperio, quod bonam tum generis humani partem moderabatur, ſonare vnã publice colique clauſis Gentilium templis iuſſit, *l.1.& t. tit. inf. de pagan.* Illius ductum & auſpicia ſecutus Iuſtinianus, edicta Ethnicorum Cæſarum, ſanguine Chriſtianorum conſcripta aboleuit: tantumque piorum Principum conſtitutiones, quibus religio Chriſtiana ſanciretur,
4 huc referri voluit. Quarum † prima de Deo vero quem Chriſtiana fides profitetur ac adorat, nimirum quis & qualis ſit, exponit, reſpondens primæ tituli parti, quæ de ſumma Trinitate eſt inſcripta. Altera conſtitutio, qua fide religioneque (cuius eſt ſumma ratio: *l.ſunt, 43.de relig. & ſumpt.funer.* ſic tamẽ ne quis eius authoritate abutatur, *l.6.infr. de*

A *pagan.*) à nobis is Deus agnoſcendus & colendus ſit, præcipit: & ad ſecundam tituli partem, quæ de fide catholica inſcribitur, pertinet. Tertia & quarta, *de qua Cuiac.obſeru.lib.12.cap 26.* muniunt ac tuentur dogmatis huius diſciplinam: omneſq; pariter vno
B pietatis nexu ſummos ac infimus colligant. Pax enim Eccleſiæ, religionis eſt vnitas, *vt dicitur, l. 4.in prin.verſ.nam pax Eccleſiæ,h. t.* vetantque temere, & extra vocationis metas, in vulgus publice de veritate noſtræ religionis contendere: quia ſcriptura, quæ
C velut epiſtola Dei eſt, ad genus humanum ſua de voluntate conſcripta, ſolui non poteſt, teſte Domino: *Ioa.10.35.*cum ſit *ἀκατάγνωστος, t.2.8.* Prohibent igitur recte leges ea quæ diuinitus de ſacris conſtituta ſunt, pieque creduntur, in dubium aſtutis neque
D neceſſarijs diſputationibus reuocare. De Deo namq; non humano, ſed diuino ore loquendum eſt: *vt ait Specul.de ſumma Trinit.per ca. in Chriſto,diſtinct.2.de conſ.* & mala eſt conſuetudo, contra numen diſputandi, ſiue id ex animo, ſiue ſecus fiat, *Cic. lib. 1.*
E *de nat. Deo.* Vnde conuenticula de his priuata celebrare nõ licet: *l.conuenticula, 15.inf. de epiſc.& cler.Nou.57.No.131. Nou.132.*& quæ fiũt in hoc, vt leues hominũ animi ſuperſtitione terreãtur, pœna relegationis plecti ſolẽt, *l.ſi quis, 30.ff. de pœnis.* Sed hac de re tecta,

tã,

ta, commodius ad tit. ext. eod. exponetur. & quod ſatis eſt, ſalutiq; eſſe poteſt, de fontibus Iſrael petatur. Neque enim neceſſarium, ſed potius temerarium eſt, definire numen infinitum, diuiſionem quęrere in eſſentia ſimpliciſſima, aut cauſas in eo, qui ſit omnium rerum cauſa & finis ineffabilis eſſentiæ & potentiæ. Quare venerabundi hæc ſacra prætereuntes, ad ea, quæ noſtræ ſunt profeſſionis, progrediamur.

De Sacroſanctis eccleſijs, & de rebus ac priuilegijs earum. Tit. II.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Definitio Eccleſiæ, & diuiſio.*
3 *Cauſa.*
4 *Affinia.*
5 *Contraria.*
6 *De rebus Eccleſiæ.*
7 *De priuilegijs.*

1 NON† modò ſacra ſunt Deus & fides catholica, ſed res etiam Deo ſacratæ: §. *ſacra, Inſt. de rer. diuiſ. l. in tantum, 6. §. 2. cum ll. ſeq. ff. eo.* in quibus precipuæ ſunt Eccleſiæ: quæ non ſimpliciter ſacræ, ſed ſacroſanctæ noſtris nominantur: quòd nō ſolum Deo ſacræ ſunt, *d. §. ſacra, d. l. 6. §. 2. verb. ſemel autem ade ſacra facta, de rer. diuiſ.* ſed etiam Principium conſtitutionib. velut ſanctæ, *l. ſanctum, 8. cum ll. ſeq. ff. de rer. diuiſ. & tot. t. ne quid in lo.* A *ſacro.* ab iniurijs hominum impiorum (quæ maxima ſemper multitudo fuit) defendantur, *Rub. infr. ne ſanctum bapt. l. ſi quis, 10. & paſſim, hoc tit. Sic Cic. in Cat. 2. ſacroſanctas poſſeſſiones, hoc eſt, inuiolabiles vocat.*

2 ¶ Eccleſiæ Grecum multitu- B dinis nomen, dupliciter noſtris accipitur: aliquando vniuerſaliter, pro Eccleſia catholica, cœtu Dei, *Ieſue 22. 17.* quæ veræ religionis perpetua eſt mater, *l. iubemus, 14. h. t.* & rerum omnium humanarum vna conſeruatrix. *l. 4. ſup. tit. 1.* Ea eſt cœtus ample- C ctentium veram de Deo doctrinam, & recte vtentium Sacramentis. Loquimur enim non de triumphante (quò ius noſtrum non pertinet, vt nec humana reliquia, *1. Cor. 13.*) ſed de militante Eccleſia: quæ rurſum diuiditur in viſibilem, corporalem, ſeu D externam, in qua multi ſunt non renati, de doctrina tamen conſentientes: vnde *l. 6. infra de pagan.* recte Chriſtianos diuidit in eos, qui reuera ſunt, & qui eſſe dicuntur: & inuiſibilem ſeu ſpiritualem, quæ eſt tantum electorum, crediturq; vt eſt in Symbo- E lo, non videtur. Alias particulariter accipitur pro multitudine fidelium particulari, certum in locum congregata: & hoc in titulo potiſſimum pro Eccleſia materiali, hoc eſt, locis & templis manu factis; in quæ fideles ſtatis temporibus diuini cultus

gratia ſolent conuenire .

3 ¶ Ea cōſtruitur conſenſu multitudinis hominum , ad minus decem, *c.vnico,*10. *q.* 3. authoritate ſuperioris, *c.ad audientiam, de eccleſ. ædif.* loco publico congruo, *l.in eccle.*11. *inf. de epiſ. & cler.c.eccleſias , de conſ. diſt.* 1, *c. cum ſecundum, de preb.c.ſi ſeruus.* 54.*diſt.c.comperimus,* 14.*q.vlt.c.* 1.*&* 2.*de oper.no.nunc.vide Bart. in l.ſi locus , de relig. & ſumpt.fu. Hoſt.de eccleſ.ædif.n.*4.5. ſumptibus vniuerſitatis cui conſtruitur, *c.quicunque,*16.*q.* 1,*cap. ad Apoſtolicam, de ſimon. Hoſt. de eccleſ. ædif.nu.*2. aſſignatis certo numero miniſtris , *in Auth. vt definit. ſit numerus , &c.* qui diuino Eccleſiæ miniſterio & cultui præſint: & dote ac reditibus, cum ad eorundem ſuſtentationem , tum ad Eccleſiæ inſtaurationem aſſignatis, *c.cum ſicut, de conſecr. eccleſ.* vt cultus ibi diuinitus teneri , & cœtus piorum certus diebus ad audiendum verbum , vſumq; ſacramentorum , ac publicas preces conuenire poſſit , *l. ſi qui* , 9.*infr. de hæret.* Nam ad vſum hunc miniſterij publici, potiſſimum Eccleſiæ conſtruuntur.

4 ¶ Affinia Eccleſiæ ſunt loca pia, vt orphanotrophia , prochotrophia , Xenodochia , *l. omnes ,* 33 *inf. t. tit.* monaſteria , *tot. tit. extr. de religioſ. dom. vbi Panor. Hoſt. & Dd.* oratoria : *§.quis. in Auth.de eccleſ.t.* quæ larga huius ſignificatione comprehendūtur , A non propria : *c.*2.*vbi Panor. n.* 1. *&* 2.*de conſuet.Card.C.*1.*q.*3. *de iud.*& in fauorabilibus,non odioſis , Eccleſiæ appellatione ac iure comprehenduntur , *cap. grandi , de ſup. neg. præl. c.* 2, *de in integ. reſt.lib.* 6. & priuilegijs gaudent , *§. de temporalibus , in Auth. de* B *eccleſ. tit.* hoc diſtant, quod hæc vſibus ac alimentationi religioſarum aut miſerabilium perſonarum , Eccleſiæ vero cultui præcipue diuino dedicentur . *Inſtit. de rer. diuiſ.§.ſacra,cum ſeq.* Affinia etiam ſunt loca religioſa, ſancta, & publica : *Inſt. de rer. diuiſ.* C *§.* 2.*cum ſeq.* quibus cum eodem plurimum iure ac priuilegio Eccleſiæ vtuntur, *l.vltim.h.t.*

¶ Contraria ſunt , conuenticula priuata:*l.*3.*ſup. de ſacr. ec. l. conuentic.*15.*infr.tit.* 1.*Nou* 57. 5
131. 132. item quibus ius Eccleſiæ vel amittitur , vel impeditur. D Amittitur deſtructione, quæ iure fit, *Innocent.in cap. cum ex iniuncto,de oper. no.nunc.* Bart.*poſt. gl. in l. ſeruitutes ,* 19. *verb.ſi ſublatum,de ſer.vrb.præd.*tranſlatione, *gloſ. in c.priuilegium. de reg. iur. Innoc.in c.*2. *de oper. no. nunc.* occupatione hoſtili, *l.cum loca,* 36. E *de reli. & ſump.fun.* incendio, præſcriptione, bonorum ceſſione ac venditione, *c. eccleſiis, de conſec.diſt.*1.*c.*1.*c.quod in dubijs de conſec.eccleſ.vbi Hoſt.n.* 5 *&* 6. *l. ede , ff. de cont. empt.* ob æs alienum facta , *§.* 1.*in Authent. vt def. num, Bal. & Dd. in l. ſtipen-*

dia.

dix, C. de exec. rei iudi. & in l. 1. A *C. qui bon. ced.* Impeditur officium ac vſus eius, excommunicatione & interdicto, *clem. 1. §. terra, vbi Zab. de pœn.* flagitijſque in Eccleſia perpetratis, *ca. eccleſiis, 68. diſtinct. Hoſt. de conſec. ecc. Dd. in c. 1. de celeb. miſſ. &c.* Et tantum de Eccleſiis, nunc reli- B quas duas huius tituli partes, quę de adiacentibus nempe rebus, & priuilegijs eccleſiarum inſcriptæ ſunt, paucis exequamur.

6 ¶ Res Eccleſiæ, ſicut Reipub. aut nullius ſunt in bonis, & extra commercium: aut ſunt in patrimonio Eccleſiæ, ideoque & in C commercio, *l. 6. vbi Dd. de contrahend. empt.* Ad illud genus pertinent res Deo ſacratæ, vt Eccleſia ipſa, *§. ſacra, Inſt. de rer. diuiſ.* cum loco areaque ſua, *l. 6. de rer. diuiſ. l. ade, 73. de contrahend. empt.* & donarijs diuino cultui D conſecratis, *d. §. ſacra,* quæ alienari non poſſunt, niſi in vſum ipſius, vt ita loquar heri, cuius ſunt: puta in redemptionem captiuorum, *l. ſancimus, 17. hoc tit.* ab hoſtibus, *Bald. & Imol. in l. quamuis ſolut. matr.* & pauperum alimenta: *Bart. n. 17. in d. l. ſancimus, n. 17. h. t. per l. illud, hoc tit.* E quibus quicquid impēditur, hoc ſibi Deus fert expenſum. *Matth. 25.* Ad alterum genus referuntur, quæ ſunt patrimonialia Eccleſiæ bona, pro dote aut ad fabricam aſſignata, *c. vnio, 10. q. 3. imp. decernimus, 10. q. 1.* aut ad piam cauſam relicta: *d. Authent. omnes, infr. com. de ſucceſ. c. relatum, c. cùm eſſes, de teſtam. Tiraqu. de priuil. piæ cauſæ, in princip.* quod etiamſi ad aliam, quamuis impiam, relictum ſit, non ideo minus valere debet, & in vſum aliquem pium ad œconomis cōuertendum eſt: *l. iubemus, 14. hoc tit.* qui exemplo curatorum. bona Eccleſiæ adminiſtrant, *§ vltim. in Authen. de eccleſ. ti. l. orphanotrophos, 30. inf. tit. 1. Panorm. & Dd. c. 1. de in integ. reſt.* nec alienare poſſunt, *Dd. in l. præſes, 12. infr. de tranſact.* niſi multiplici canonum interueniente ſolennitate, *tot. tit. extr. & lib. 10. de reb. eccleſ. non alien. vbi Hoſt. n. 2. & 3. Rebuff. in c. ſine, 12. qu. 2.*

¶ Nam quæ iure ciuili ſolen- 7
nia eam ad rem ſunt inducta, *l. iubemus, 14. cum Auth. ſeq. hoc tit.* nunquam ab Eccleſia fuere recepta, *Bart. n. 19. in d. l. iubemus.*

¶ Priuilegia Eccleſiæ, hoc eſt, ſingularia iura, *c. priuil. diſt. 3. Hoſt. de priuil. num. 1.* pertinent, exemplo iuris communis, *l. 1. & 2. de ſtat. hom. §. vltim. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil.* aut ad perſonas, aut ad res, aut ad actiones. Perſonam etſi Eccleſia proprie non habet, *Spec. de lib. concepit. §. iam nunc videndum, n. 15. & 16,* iuris tamen interpretatione ſuſtinet, vt quælibet vniuerſitas, *l. proponebatur, 76. de iud. Bart. l. aut facta, §. nonnunquam.*

quam,n.3.de pœn.& quidem multo maxime fauorabilem, vt l.iatris, *clem.1. de ſum.Trin.l. iubemus,14.h.t.*filij,Bar. *l. hæredib. §. Titius, nu.3. ad Trebell. Tiraqu. priuileg. piæ cauſæ,* hæredis, *§. ſi quis, in Authen. de eccleſ. tit. c. relatum, 12.de teſta.c. final. de offic. ordin.lib.6.*minoris, *c.1.2.3.& t.t.de in integr.reſtitut.*ciuitatis, *l. vlt.h.t.*imperij,*gl.c.3.verb.eccleſiæ, de in inter.reſtitut.per §.ſancimus, in Authen.de non alienand.cap.ſolitæ,de maiorit.*fiſci,*clem.2.§. 1. de hæret Bart.in Rubr.inf.de priuileg. fiſci.* pauperum, *Bald.in l. omnes, 31.per illum text.in princip. & nu.7.infr. tit.* 1. etiamſi perſonalibus (nam in realibus ordinarijs & neceſſarijs contra eſt, *l.ad inſtructiones,h.t.vide Thom. in tract. de colleſt.*) muneribus & oneribus non obligetur,*l.1.2.6.infr.tit. ſequent. Azo hic n.7.8. Hoſtien. de immun. eccleſ.n. 3. Thom. præalleg. loc.* Eſt etiam priuilegiata varie in rebus cum acquirendis,*l.vltim. h.t* tum conſeruandis,*l.priuilegia. 12. cum l. ſeq.h.t.c quiſquis,17.quæ.4 1.tot. tit.de rebus eccleſ.non alien.l. iubemus,14.h.t.*tum amittendis, *l.vlt. h.t. in Authen. de non alien. extr. de rebus eccleſ.non alienand.d.l.iubemus,* alijſq; pijs cauſis vel actionum inter viuos, vel vltimarum voluntatum, *l. 1. vbi Bart. Bald. & Dd.h.t.Rom.in Auth. ſimiliter, infr. ad l. Falcid.* item in iudicijs, omnique iuriſdictionis parte:*gloſſ. in c.3.de in integr reſtitut. c. ex ra*-

A *tione, de appel.c. in præſentia, de Probat.cap vlim.de ſentent. & de re iudic.c.at ſi de iudic.tot.tit.extr. de for.comp.& inf.de epiſc.& cleric.* vt hæc copioſe à multis tradita ſunt, *Bart.Bald.ſic in l.1.h.t.Rom. in d. Auth.ſimilit. Tiraq. in tract. de priuil. piæ cauſæ.* nec in hoc cõ-

B mentariolo explicari ſatis idonee poſſunt. Quare ſufficiat ad ea digitum nunc intendiſſe, & aliquam ordinis præmonſtraſſe rationem iis, qui ad certa capita hoc genus priuilegiorum redigere & diſtribuere volent.

C De Epiſcopis & clericis, orphanotrophis, & xenodochiis,& prochotrophis, & aſcetoriis, & monachis, & priuilegiis eorum, & caſtrenſi peculio,& de redimendis captiuis, & de nu-
D ptiis clericorum vetitis ſeu permiſſis. T. III.

1 *Continuatio.*
2 *De epiſcopis.*
3 *De clericis.*
4 *De affinibus horum.*
5 *De priuilegiis & adiacentibus.*

E

IVs † publicum non tantum ad ſacra, verùm & ad ſacerdotes pertinet, *l. 1. §. huius, de iuſt. & iur* qui publico in Eccleſia miniſterio defunguntur. Quare poſt illa expoſita, de altero hoc iuris Publici obiecto,conſtitutiones or- 1

dine

dine conſequuntur. Sacerdotes à ſacris dicti ſunt, quibus dati ac conſecrati, ſunt: *Varro lib. 1. ca. cleros, verſ. ſacerdos, 21. diſt.* presbyteri, Græco nomine ab ætate, *d.c.cleros, cap. quiſquis, 85. diſt.* In hoc ordine primum locum obtinent Epiſcopi † velut inſpectores
2 ac ſuperintendentes reliquorum: *c. qui epiſcopatum, 8. q. 1. d.c.cleros, verſ. epiſcopus,* à vigilantia, cura, labore, fide docendi, quam Eccleſiæ debent, *Canon. 58.* ſic dicti: *d.c.cleros.* quaſi præſides religionis, quibus adæquantur, *l. ſi quis, 8. cum l. ſeq. infr. tit. 1.* de quorum tractatur generibus. *d.c.cleros ſi quenquam, 29. l. ad ſimilitudinem, 21. h.t.* numero, *in Auth. vt def. num. & de ſanctiſ. epiſ.* electione, *d.l. ſi quemquam, 19. h.t. in Authen. de ſanct. epiſc. c. 1. 3. 16. diſt. & ext. de elect. & de poſtul. præla in decreta.* dignitate, *Auth. ſed epiſcopalis ad ſimilitudinem, 21. h t. c. quorum, 69. diſt. in de ret. tit. de maio. & obed.* officio, *c. epiſcopi, 2. q. 1. l. nulli, 28. h t. l. addictos, 7. inf. tit. 1.* poteſtate, *in Auth. vt diff. iud. infr. de epiſc. audien. extr. de elect. & elect. poteſt. c. de perſona, 6. q. 1. c. Rom. de appell.* cum ſimilibus priuilegijs, *l. 1. 2. & tot. h.t. & extr. de priuil.* Proximi ab his presbyteri, *l. pre-*
3 *sbyteri, 8. h.t.* Inferiorum † locum tenent clerici ex ſorte dicti, quia primum & antiquitus eligebantur, *d.c.cleros.* In his præſtant reliquis presbyteri & ſacerdotes, *l. presbyteri, 8. l. ſi quis, 10. l. ad ſimi-*

A *litudinem, 21. h. t.* nam parochi paſtoreſq; quos in hunc numerũ ius Canonicum aggregat, *tit. de paroch.* fuerunt in primitiua Eccleſia Epiſcopi, & ad ſuperiorem ordinem pertinebant, *d. cap. cleros, verſ. epiſcopus.* Adiacent priuilegia, *l. 2. h.t.* peculium, *d.l. 2. l. ſacroſan-*
B *cta, 32. h.t.* immunitas, *d.l. 2. l. 6. h. t.* caſtitas. *l. eum, 19. h.t.* vitæ probitas, *l. 4. h.t.* dignitas, *l. ad ſimilitudinem. 21. h.t.* Affinis † ſunt Or- 4
phanotrophi, Xenodochi, Prochotrochi, velut tutores & curatores perſonarum miſerabilium: vt Orphanorum, expoſitorum infan-
C tum, hoſpitum, pauperum, rerum atque cauſarum piarum: *l. orphanotrophos, 30. h.t.* item monachi & moniales, quique aſceteriis inhabitant, *l. omnes, 31. l. iubemus, 34. l. vlt. hoc. t.* quorum nuptiæ olim liberæ, *l. 2. hoc t. Nou. 54.* poſt vetitæ: *l. 5. Auth. ſed neque, h. t. in*
D *Auth. de ſanct. epiſc. extra de conuerſ. coniug.* Varia præterea † ſunt 5
priuilegia quæ non tantùm honori perſonarum, ſed etiam Dei maieſtati, cuius ſacris vacare ſacerdotes oportet, indulgentur: *l. non diſtinguemus, 32. §. ſacerdotio, 32. de recept. arbit.* & peculium quaſi
E caſtrenſe: quod partim ſibi ſuiſq; quærunt, *l. ſacroſancta, 32. h.t.* partim alijs & in primis Eccleſiæ ſuę, *l. ſi quis, 15 h. t.* potiſſimùm vt in redemptionẽ captiuorum, aliaſq; pias cauſas conuertatur, *l. 2. h. t.* Cæterùm quo digniore loco ſunt, eo grauius puniantur, ſi gradus

elati dignitate delinquant, *l. preſbyteri, 8. in fin. C. de epiſc. & cleric. vt in l. quadam, 9. de pœn. & pluribus ex Aquinate confirmat Tiraq. de pœn cauſ. 31. n. 18 20. cum ſeq.* Nec enim veritas ex perſonis, ſed perſonæ ex veritate ſunt iudicandæ, ſecundum Tertullianum.

De Epiſcopali audientia, & diuerſis capitulis, quæ ad curam pertinent pontificalem, hoc eſt; Epiſcopalem. Tit. IV.

1 *Cauſa Epiſcopalis audientiæ.*
2 *Materia, & quibus de rebus ibi ius dicatur.*
3 *Forma.*
4 *Finis.*
5 *Effectus.*

1 ETſi † præcipuum Pontificis ſeu Epiſcopi munus eſt, doctrina verbi populum moderari, *l. addictos, 7. h. t. d. Canon. 58.* tamen quia non omnes dicto audientes ſunt, nec eiuſmodi perſuaſione ad diſciplinam perduci, vel in officio retineri poſſunt, & ſuperioritas, in qua ſunt Eccleſiaſtici, *l. presbyteri, 8. ſupra tit. 1.* abſque imperio & iuriſdictione, non ſatis habet neruorum & authoritatis, *l 2. de iuriſd.* denique quoniam Eccleſia mater ac cultrix eſt iuſtitiæ: *cap. 1. §. 1. de alien. feud.* ideo Epiſcopis peculiaris quædam iuriſdictio Eccleſiaſtica, ciuili dignior, *cap. ſolitæ, 5. de maiorit. & obed. presbyt. 8.* A *ſupra tit.* 1. in perſonas & cauſas eccleſiaſticas, legibus Impp. eſt attributa: vt ius dicant clericis, *l. 2. h. t.* monachis, *l. addictos, 7. h. t.* œconomis, *l. decernimus, 14. h. t.* ac ſimilibus perſonis Eccleſiaſticis, quæ etſi olim etiam coram Magiſtratu ſæculari forum ſortie- B bantur: *l. cum clericis, 25. ſupra tit. 1. l. decernimus, 14. h. t.* hodie tamẽ non niſi in auditorio, *l. lecta, 40. ſi cert. petat. l. prouidendum. 7. infra de poſtul.* ſeu audientia, *hic in Rubr. l. cum clericis, 25. ſupra tit. 1.* Epiſcopali nequeunt conueniri (nam agentes forum ſequuntur C rei, *cap. 3. cap. ſi clericus, cap. 5. cum ſit generale, 8. de foro compet.*) ne ſponte quidem & conſentientes, *cap. ſignificaſti, 18. de foro compet. Auth. clericos, Auth. cauſa, ſupra tit. 1. gloſſ. d. l. cum clericis, verb. volentibus, ſupra tit. 1. cap. 1. 2. extra de foro compet.*

2 ¶ Præterea ius dicunt laicis vel ex conſenſu, *l. ſi qui, 8. l. epiſcopale, c. 9. verb. audiri, h. t. vide l. 1. C. Theo. de epiſc. iud.* vel ex neceſſitate: vt pauperibus, *l. 1. hoc tit.* captiuis, *l. 3. l. addictos, 7. l. iudices, 10. h. t.* aliisq; miſerabilibus, *l. nemini, 19. cum ſeq. h. t.* item quãdo iudex E ſæcularis adiri nequit, *l. ſi præſens, 18. l. vlt. hoc tit.* vel ob dignitatem aliquis conuenitur, *d. l. ſi præſens:* aut iuſtitiam facere Magiſtratus detrectat: *cap. ex tenore, 11. de foro compet.* denique & in cauſis ſpiritualibus, *l. omni, 6. ſupra de ſacroſ. eccleſ.* quæ animas & conſcientiã con-

contingunt: *l pen. l. ſi legibus,* 16. *l. nulli,* 28. *l. ſi lenones,* 13. *l. nemini,* 19. *l. iubemus,* 17. *l. de creationibus,* 18. *l.* 6. *l.* 1. *& paſſim, h. t.* vt ſunt matrimoniales, *l. ſi legib.* 16. *l. pen. h. t.* ac ſimiles, *l. ſi lenones.* 13. *l. nemini,* 19. *cum ſeq. h. t.* relicta ad piã cauſam, *l. nulli,* 28, *cum Auth. ſeq. h. t.* annonæ merciumq; pretium iuſtum, &c. *l.* 1. *vbi Bald. nu.* 2. 3. *h. t.* infantum expoſitiones, *l. nemini.* 19. *h. t.* curationes, *l. antepen. h. t.* legitimatio, *cap.* 5. *& paſſim, qui ſint fil. leg.* decimæ, *tot. tit. extra de decim.* vſuræ: *tot. tit. extra de vſur.* ſcilicet cùm de iure talium rerum, non de facto, puta poſſeſſione quęritur, *cap. tuam, de ord. cog. Bart. & Dd. Iaſ. n.* 6. *l.* 3. *C. de iud. l.* 2. *de iuriſd. l.* 6. *ſupra de ſacroſanct. eccleſ. Mynſing. obſ.* 67. *cent.* 1.

¶ Exercent autem iuriſdictionem hanc vel ipſi per ſe Epiſcopi, vel vnà cum ciuilibus Magiſtratibus: *l. iubemus,* 17. *l. de creationibus,* 18. *h. t.* ac cum ſint ordinarij iudices. *l. ſi qui,* 8. *vbi Bald. n.* 1. *h. t.* ſimiles præfecti prætorio, *l. epiſcopali,* 9. *vbi Bald. n.* 1. 2. *h. t.* ordinarie quoque procedunt: *tot. tit. extra de iud. cum multis ſeq. & lib.* 6. *ac in clem. cod. clem. ſæpe, de verb. ſign.* ita tamen, vt in omnibus geminam fidem & ſanctitatẽ tam incorrupti iudicis, quàm ſancti ſacerdotis, gratis præſtant, *l. decernimus,* 14. *l. tam dementis,* 21. *h. t. cap. cum ab omni, de vita & honeſt. cler. Spec. de off. ord.* §. 1. *n.* 5.

¶ Finis huius iuriſdictionis, vt

A cultus diuinus, pietas & caſtitas morum integrè ſeruentur: *l. ſi lenones,* 13. *l.* 5. *l. mathematicos,* 11. *hoc tit.* pauperibus, & in neceſſitate poſitis prouideatur, *l.* 1. *hoc ti.* maxime de alimentis: *Bald. d. l.* 1. *l. iudices,* 10. *l. nemini, h. t.* captiui liberentur: *l.* 3. *l.* 7. *l. iudices,* 20. *l.*
B *Chriſtianos,* 12. *h t.* Chriſtiani Magiſtratus, & officia eligantur: *l.* 4. *l.* 7. *l. nemo,* 15. *l. iubemus,* 17. *h. t.* præſcriptiones etiam actionum, adita ſaltem in ſubſidium Epiſcopali ſede, interrumpi queant, *l. ſi præſens,* 18. *verſ. ſtatutum ita tempus interrumpere, l. vltim. verſ. li-*
C *bellum ei porrigere, &c. hoc tit.*

¶ Effectus, quod eorum ſententiæ decretaque rata ſint: *l.* 9. *h. t.* nec modo ab ipſis, quatenus eorum iuriſdictio porrigitur, ſed etiam à Magiſtratibus ciuilibus, citra vlteriorem cognitionem executioni mandentes: *l. epiſcopa-*
D *le,* 9. *h. t.* niſi appellatione poſt (non ante) *l.* 2. *h. t.* ſententiam ad Principem inſtituta ſuſpendantur: *l. addictos,* 7. *h. t.* quæ tamen non permittitur iis, qui ſponte hic litigant, *l. epiſcopale,* 9. *vbi Bald. h. t.* Et quia nulla iuriſdictio ſine coercitione ſatis virium habet, com-
E modeque exerceri poteſt: *l.* 2. *de iuriſd.* ideo etiam hæc Epiſcopalis annexam habet puniendi poteſtatem: *cap.* 1. *cap irrefragabile,* 13. *de off. ord. tot. tit. extra de pœn.* non tamen corporaliter pœna ſanguinis: *Bald. l. in ipſius, C. fam. herciſc. Iaſ. l. tranſigere, num.* 4. *C. de tranſact.*

ſact. Panorm. num. 4. cap. ad audientiam, de crim. falſ. at ſi clerici, nu.43. de iud. damnandi ad carceres perpetuos, *c. quamuis, de pœn. lib 6.* excommunicandi, *tot. tit. de ſent. excomm. ext.* interdicendi, *c. 3. c. ad reprimendum. 8. de off. ord. cle. 1. de pœn.* ſuſpendendi, *d. c. 3.* mulctandi: *glo. & Dd. in c. 3. cap. dilectus, de pœn. vbi Hiſt. nu. 8. Spec. de contumac. §. 4. num. 2.* ita tamen, vt mulctæ non ipſius ſint, *l. 2. h. t. Hoſt. de pœn. num. 8 per c. 2. eod. tit. Panorm. in c. vt clericorum, de vit. & honeſt. cler. Maran. in Spec. parte 6. num. 116.* ſed in pauperum fiſcum atque vtilitatem, vel ad alios pios vſus conuertantur, *l. 2. h. t. l. 2. ſup. tit. 1.*

De Hæreticis & Manichæis & Samaritanis. Tit. V.

1 *Hæreſis vnde dicta, quid ſit.*
2 *Propria.*
3 *Gradus & genera.*
4 *Cauſa.*
5 *Effectus & pœna.*
6 *Modus procedendi contra hæreticos.*
7 *Adiacentia.*
8 *Affinia.*
9 *Contraria.*

PRæcipuè ad curam epiſcopalem ſpectat, vt hæreſes extirpentur. *l. 4 ſupr. de ſumm. Trin. & extr. in6. ac cle. 1. de hær.* Hæreſis † Græco nomine ſectam, diui-
2 ſionem, inſtituta philoſophorum,
A habitum animi, opinionem de aliquo dogmate cõfirmatam ſignificat: *l. 6. §. 1. de excuſat. tut.* ducto vocabulo ab electione: *c. hæreſis, 24. q. 3.* vnde & προαίρεσις ita vt ambiguũ in vtramq; partẽ ſit verbum *l. vltim. verb. ſecta meorum temporum, inf. de pact. §. vlt. Inſtit.*
B *de legat. vt Actor. 24. 14.* quanquã vſu factũ ſit odioſũ, *2. Pet 2. 1. Cor. 11. 18.* & in malã partem, præſertim hoc in tractatu, pro erronea fide in opinione accipiatur, *c. inter. c. hæreſis, 24. q. 3.* Hęreſis igitur eſt ptinax in articulis fidei ſeu religione Chriſtiana error: ἑτεροδιδα-
C σκαλία cũ ptinacia, *1. Tim. 6. 2. 3.* Hæreticus, qui in errore eiuſmodi pertinaciter perſeueret, falſus doctor, *2. Pet. 2. 1.* viam veritatis blaſphemans: *2. Pet 2.* qui ſectas inducit exitiales, *2. Pet. 2. 1. Corinth. 11. 18.* contra doctrinam Apoſtolicam, *Rom. 16. 17. l. 1. ſupr. de*
D *ſumm. Trinit.* errans & alios in errorem inducens: *2. Timoth. 3. 13.* à ſcopo, hoc eſt, circa veritatem fidei aberrans: *1. Timot. 2 18.* cum peruicacia, monitionibus omnibus contemptis, *Tit. 3. 10. Matth. 18. 17.* non acquieſcente ſanis ſermonibus, *1. Timoth. 2. 3.* ſed iiſdẽ
E contradicente peruicaciter, *Tit 1. 9.* non enim error (videlicet ſolus) facit hæreticum, verùm pertinacia: ſcilicet non ſola, ſed in errore perſeuerans. *Galat. 5. 12. Philip. 3. Tit. 3. 1. 2. Pet. 2. 11. Rom. 14. 13. cap. dixit. 24. quæſt. 3. Archidiacon in d. cap hæreſis, c. accuſatus, de hæret.*

hæret.in 6.*clem*.1.§.*porrò,de ſumm. Trin.clem.vnic*.§. *pen. de vſur.* nec hæreticus dici poteſt, qui paratus eſt doceri, & meliora doctus errorem corrigere,*cap.*2.*in fin.de ſum. Trinit* Error, initiū ſeu fundamētum eſt: pertinacia terminus,ac vt noſtri loquuntur, complementū. Quare quod dicitur, *l*.8.*in fin.h.t.* hæreticum eſſe, qui vel leui argumento (opinionis ſcilicet, non probationis, de qua poſt agitur, verb. delecti, vt hinc male colligant, leui argumento quem hæreſeos conuinci. *Arelat. de hær.nota.* 2 *Gundiſſ.eod.tract.quæſt.*13.*num.* 19. *fac. c. contra, eo c.*5 *.eod.lib*.6.) à iudicio catholicæ religionis & tramite detecti fuerint deuiare: accipiendum eſt ſecūdum ea quæ ſequuntur, *l*.4.*hoc tit*.de impœnitentibus & αὐτοκατακρίτοις: Cæterùm Nou. 109. de hæreticis, ſeu vt eſt in vulg. de priuileg. dot. definiuntur eſſe hæretici, qui cum nomen ſibi Chriſtianū impoſuerint, tamen ſe à Chriſtianorum fide & communione ſeparant, qui ſe alienant ab ouili Dei, qui ſacramenta in catholica Eccleſia aſpernantur, ſeque ſeparant à ſancta Dei Catholica & Apoſtolica Eccleſia, & ſacroſanctam in ea communionem non percipiunt, quæ coniunctim, non diuiſim ſunt accipienda.

a ¶ Proprium igitur hæreſeos, errare in fide,*l*.2.*h.t.* & in eo errore perſeuerare: *l* 4 *h.t.d.c. hæreſis,* quæ pernicioſa & terra eſt gangræna, 2.*Tim*.2.7 labes atque prauitas,*l.quicunque*,8.*h.t.cle*.1 §.*verum,eo.c.accuſatus*, §.*ſane,eo,in* 6. *c.excommunicatos*,§. *credentes, eo. exitialis*,2.*Pet*.2. 1. 2. 3. incidens in crimen publicum,*l*.4.*h.t.* maieſtatis, *d.l*.4.*h.t.Auth.gazaros, h.t.* & ſacrilegij, *l. quicunque*, 8. *h.t.* Hæretici refractarij, vaniloqui, mentium deceptores, *Tit*. 1. 10. mendaces, *Tit*.1.12. polluti, infideles, abominandi,rebelles,*Tit*.1. 15.16. αὐτοκατάκριτοι, *Tit*. 3. 11.audaces, ſibi placentes, 2. *Pet*. 2.10.execrandi,2.*Pet*.2.14. ſibi & alijs exitioſi, 2.*Pet*.2.3.Partes hæreſeos duæ ſunt error & pertinacia,*dict.cap.hæreſis,cum aliis ſupr. alleg.*

¶ Genera complura, ſpecieſq; innumerabiles:*l*.4.5.6. *penult.h.t. Nou*.109.*de quibus vide Epiphan. de hæreſ.* ſicut ſathā mille fraudū eſt opifex, vna omnium prauitas & ſacrilegium: *d. l.quicunque*, 8. *h. t. c. excommunicamus*, 13.*eod.* etiamſi gradibus differant, & alij errores alijs ſunt pernicioſiores, magiſq; deteſtabiles:*l.pen.h.t.* nec in pari hæreant culpa pœnaque (quod quidem ad iura noſtra,quę loco motiuam regunt, *l.cogitationis,de pœn.* attinet, *l.quicunque*,8. *h.t.*) qui tantum mente ſunt hæretici, *gl. in c*. 1. *verb.aſſerere, de ſum.Trin.lib*.6. cum illis qui verbis atque facto errores propugnant, & alijs etiam infundere atque affricare machinantur, *d. l. quicunque, h.t.*1.*Tim*.6 2.3.*Rom.* 16.17.

16.17.2.*Pet*.2. 13. totaſq; domos ſubuertunt, *Tit*. 1.11.

4 ¶ Cauſa præcipua, furor & inſidiæ diaboli, *gl.in c.1.verb.aſſerere,de ſum.Trin.lib*. 6. hominum ſuperbia, ambitio, cupiditas, *c.hæreſis*, 24.*q*.3. Σύνεργα, ingeniorũ leuitas, 2.*Pet*. 2. 14. *l.ſi quis*, 30. *verb. leues hominum animi ſuperſtitione numinis teneantur, de pœn.* ἀμαθία, ignorantia, auaritia, *Tit*. 1.11. 2.*Pet*.2. 2. 14. rerum viſitatarum odium, 2.*Tim.vlt*.2.*Pet*.2. *Iud*. 1. & curioſitas, auiditas nouarum, 2.*Tim.vlt*. 3. zelus, ſed non ſecundum ſcientiam, *Rom*. 10. προκαταρκτικὴ, ficta veritatis ſpecies, glaucoma animis non ſatis peritis obijciens, 2.*Pet*.2. negligentia paſtorum, *Matth*. 13. exempla, infidę ſocietates, fatum veritatis diuinæ multis ſcandalis obnoxiæ; alijs odor ad mortem, 1. *Cor*. 2. 16. Materia in qua, ita diſtinguitur, *glo. in c. qui aliorum*, 24.*q*.3. vt hæreſis ſit falſa credulitas in rationali, peruerſa voluntas in concupiſcibili, impugnationis pertinacitas in iraſcibili. Simplicius eſt dicere, hęreſin tantum cadere in eos, qui profeſſione eiuſdem ſunt nobiſcum religionis, nec articulos fidei omnes ex profeſſo abijciunt (hoc enim eſt apoſtatarum, de quibus infrà de apoſtat.) ſed aliqua ex parte corrumpunt. In his materia, in qua eſt mens & volũtas. vt enim fides eſt ἔλεγχος in mente, ὑπόστασις in voluntate, *Hebr*. 11, ita hæreſis

A eſt opinio in mente, & perſuaſio pertinax in voluntate: & in animo potius conſiſtit, quàm in actu extrinſeco, *Girl.de hæret.quæſt*. 1. *n*. 3. principaliter, vt noſtri loquuntur in corde, quanquam ſecundario in ore & factis, *Gir. de hæret quæſt.1.n.5.& 6.* Neceſſum
B eſt enim, errorem foras aliquo modo proferri, *cap.exiſtimauit, c. non ſolum*, 11.*quæſt*. 3.*ca. violatores*, 25.*quæſt*.1.*Arel.de hær.n*. 1. vt hæreſis eſſe iudicetur: cum motuum cordis & cogitationum vnus cognitor & iudex ſit Deus καρδιογνώστης. *Bald. l.ſi quis non*
C *dicam, n. 1. ſupr. de epiſc. & cler.* coram quo ſola quis mente hæreticus eſſe poteſt: *gloſſ.c.1.verb.aſſerere, de ſumm.Trin.lib*. 6. ad homines non item, quanquam hoc verum, ſola voluntate ſeu προαιρέσει crimen hoc committi & hic errorem animi iure ſingulari, *con-*
D *tra l.cogitationis, de pœn.* puniri, dũmmodo indubitatis indicijs, puta ex confeſſione, facto, &c. probari poſſit, *clem*. 1. §. *verum, vbi gl. verb. eo ipſo. eo.Bald. d. l.ſi quis non dicam.n*.1. *Girl. & Arel. præall.loc.* Materia circa quã, ſunt articuli fidei, nam circa ea dunta-
E xat, quæ fidei ſunt, hæreſis: 1.*Tim*. 1. 14. περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν, &c. non ſecundum alia opinionum & ſententiarum obiecta. Quare in Aſtronomicis, Iure, Medica arte, Philoſophia, abſurdas opiniones mordicùs defendens, fatuus potius & ſeruus abſurdarũ opinio-

opinionum, quam hæreticus eſt cenſendus: *l. Seruius, 4. quod vi aut clam.* Sed & ij qui noſtræ non ſunt fidei, neque vnquam in Eccleſia fuerunt, nec ab ea diſceſſerunt, vt Ethnici, Mahumetani, Iudæi, propriè hæretici dici nequeunt: cum hoc nomen ciues Eccleſiæ eiuſdem doctrinam corrumpentes aut deſerentes notet, *d. Nou.* 190. licet nomen Chriſtianum ſibi impoſuerint; vnde & diuerſis in titulis de his ſeparatim agi vidimus, hic, & infra de Iudæ. de Paganis, &c. Itaq; quod Panor. *c. ad abolendum, n. 2. de hær.* his accenſet eos, qui de ſacramentis parum commode ſentiunt, commoda interpretatione accipiendum eſt: ſumatur autem interpretatio ex *d. Nou.* 109. quoties ab errore circa fidem etiam ſacramenta contēnuntur aut violantur. Formam in duobus eſſe diximus, errore mentis, & pertinacia voluntatis, verbo vel facto declaratæ. Fines cur in Eccleſia graſſentur hæreſes, varij ſunt. Permittit enim iu Deus primo ad δοκιμασίαν piorum ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται, 1. *Cor.* 11. Nam vt tyranni patientiam Eccleſiæ exercent, ita hæretici fidem acuunt, ſtudiumque intendunt, veritaſque contentione illuſtratur, ab ipſo ſumens opes animumque ferro: *c. vlt.* 34. *q.* 3. Secundo in pœnā negligentium & contemnentium ſummum hoc patefactæ veræ de Deo doctrinæ

A beneficium, 2. *Theſſ.* 2. *Pſ.* 81. In diabolo finis eſt naturæ congruens, vt Deus contumelia afficiatur, Eccleſiæ fructus zizaniis aut opprimantur aut corrumpantur, *Matt.* 13. multique à vera Dei cognitione, hoc eſt, vita æterna, *Ioan.* 17. 3. in exitium per-
B trahantur, 2. *Pet.* 2. 2. *Tim.* 2. 1. *Tim.* 1. in hominibus κενοδοξία, ambitus gloriæ, ſanctitatis, excellentiæ, potentiæ, etiam odium, vindictæque ſtudium, & ſimiles cupiditates deprauatæ: de quibus 2. *Tim.* 1. *vl.* 2. *Pet.* 2. *Iud.* 1.

C ¶ Effectum notat D. Paulus 2. *Tim.* 2. dum hæreſem ſerpere ait 5.
velut γάγγραινα: quod malum non niſi præciſo infecto membro amoueri poteſt. & niſi ſic abſcindatur, paulatim arrodendo carnem & oſſa, hominum interficit. quare & hæreſis, vt lethale ac pe-
D ſtiferum nedum impium virus, ex finibus agriſque Eccleſiæ, etiam reſecto putido membro exterminandum eſt, *c. reſcandæ,* 24. *quæſt.* 3. Nam quod Dominus zizania vt creſcere ſinant, iubet, Matth. 13. Apoſtolis dicitur, non Magiſtratui. Illorum eſt, hæreſes iu-
E dicare (quanquam hoc omnes etiam facere decet, *Innoc. in c.* 1. *n.* 4. *&* 5. *de teſtib. cog.* vt in parricidio: *l. diuus, vbi Dd. d. l. Pomp. de parr.*) arguere, conuincere, damnare, excommunicatione profligare, vt Paulus ad Timoth. & Tit. item Petrus ac Iudas in Canonica docent: Magi-

ſtratus eſt, qui non fruſtra gladium gerit, *Rom.*13.in conuictos ac impœnitentes æq; animaduer-
4 tere, atque in reliquos facinoroſos: *l.* 4. *hoc tit.* ita † tamen, vt legitimus criminalium rerum ordo ſeruetur, præmiſſa denunciatione. *Authen. Gazaros, verſ. ad mandatum Eccleſiæ, hoc tit. Matth.*18. *Tit.* 3. *c. qui dignior,* 24. *q.*3. *c.*2. *qualiter, c. ſuper his, de accuſat. c. vt commiſſi.* §. 1. *de hær. lib.*6. & ſi ea nihil proficitur, inſtituta accuſatione, *l.*4. *h. t.* vel inquiſitione, *c.* 8.9. 10. *cum ſeq. c. inquiſit.* 16. *eod. c. vlt. & paſſim, eod. in* 6.*cle.*1.*eod.* etiam abſque diffamatione præcedente: *Carer. de hæret. nu.* 110. *Arelat. eod. notab.* 20. *Simancas de hæret. tit.* 22. *nu.* 7. *Menoch. conſ.* 110. *n.*67. in qua etſi non omnia iudiciorum ſolennia ad amuſſim ſeruari neceſſe eſt: *c. vlt. de hæret. n.* 6 *Gundiſſ. de hær. quæſt.* 12. tamen ſubſtantialia legitimæ cognitionis omitti non debent: *Felin. cap. auditis, n.* 27. *de præſcr. Arelat. de hæret. notab.* 2. vt ſunt citatio partis, *c. vlt. eod. in* 6. *gl.*1. *l.*4. *inf. de apoſtat.* examinatio cauſæ idonea, admiſſio defenſionum, *clem. paſtoral. de re iud.* probationum, ab vtraque parte, *arg. l. vbi. D. & C. de falſ.* per confeſſionem, *Felin. cap. auditis, n.* 27. *cum ſeqq. de præſcr. Bald. l. ſi quis, n* 15. *de epiſc. & cler. Arelat. de hæret. not* 2. *n.* 2.3. teſtes ſaltem duos, *c. vt officium,* §. *verum, eod. lib.*6. *Hoſt,*

A *eod. n.* 3. *Ioan. Lig. in clem. in fin. eod. Gundiſſ. de hær. quæſt.* 13. *n.* 9 omni ſcilicet exceptione maiores, *l. vbi numerus, de teſtib. Dd. l. admonendi, de iureiur.* nam plures requiruntur, ſi minus idonei ſint, qui & hic recipiuntur: *cap. contra, eod. c. in fidei.* 5. *eod.*
B *in* 6. *Gundiſſ. eod. quæſt* 13. *n.*11. item per literas, inſtrumenta, libros improbatæ lectionis: *Gundiſſ. quæſt.* 13. *n.* 19. *per c. qui de menſe,* §. *ſed è contra,* 37. *diſtinct.* etiam tormenta (vt quidam volunt, ſed nimis hic quidem periculoſè, tanquam cruce innocen-
C tibus etiam fixa) ex indiciis tamẽ ſufficientibus, *cle.*1. §. 1. *eod. Gundiſſ. quæſt.* 13. *in princip.* Probatione verò contra hæreſin impleta, quæ hic vrgentiſſima, & validiſſimè concludens eſſe debet, *Gundiſſ. præalleg. loc. nu.*21. 22.
D *fac. l. vltim. C. de probat.* etiamſi nonnulli non rectè leuiores ſufficere putent, *Clarus, l.*5. §. *hæreſis, n.* 20. adhibitio ſapientum conſilio, & exquiſito eorum, qui de doctrina Eccleſiæ, ac contraria illi hæreſi, rectè iudicare poſſunt, iudicio, ſententia declaratoria in
E hæreticum eſt ferenda, *c. vt commiſſi,* 12. *de hæret. l.* 6. *Hoſt. eod. nu.* 5. *&* 6. qua declaretur hæreticus, & ideo ijs ſubiectus pœnis, quæ ipſo iure huic generi imponuntur: *c. excommunicamus,* 13. *q.* 15. *c. vergentis,* 10. *extr. eod. c. cum ſecundum,* 19. *eod.* quam omnem cognoſcendi & iudicandi

di

di poteſtatem Eccleſiaſtici ſuum ad forum traxerunt, *c. ad abolendum, de haret. c. vt commiſſi. cap. per hoc, c. vt inquiſitionis, de har. lib. 6. clem. 1. eod. Clarus lib. 5. ſent. §. hareſis.* præciſa omni appellandi facultate, *c. vt inquiſitionis* 18. *eod. l.* 6. Magiſtratibus ſæcularibus (vt appellant) nulla huius rei cognitione, ſed tantum executione poſt imploratum à ſententia brachiũ ſæculare relicta, *c. ad abolendum, & paſſim de haret.* Et enim ſicut in prima Eccleſia, cum ope & auxilio Magiſtratus Epiſcopi deſtituerentur, excommunicatione tantũ, quod vnum poterant, hæreticos profligabant: *Tit.* 3. 1. *Cor.* 5. ita deinceps ſub Auguſtis Chriſtianis, hæreſeos ab Eccleſia damnati, à Principe relegabantur. *l. 2. in fi. C. de ſum. Trin. l. vlt. infr. ne ſanct. bapt.* aut deportabantur, *l. quicunque*, 8. *hoc tit.* aut plectebantur arbitrarie: *l. 1. ſup. de ſum. Trin.* vbi tamen *Bald. n. 7.* vult pœnam hæreſis ex lege ordinariam eſſe, quo ad inferiores Magiſtratus: arbitrariam verò quo ad Principem, cui pœnæ ſunt omnes arbitrariæ, ſicut iudicia ipſa vniuerſa: *Menoch. conſ. 2. nu.* 159. *cum ſeq.* vt quos ſpiritualis diſciplina non corrigit, eos pœna temporalis debito modo corripiat, *c. vergentis*, 10. *eod.* Porrò quod dicitur, *l. 4. h. tit.* contra Manichæos inquiſitionem in mortem extendi: hoc non ad ſupplicium capi-

A tis, ſed vltimarum voluntatum caſſationem: item ad hoc, vt mortuus accuſari, & memoria eius damnari poſſit, ſpectare, ipſe text. oſtendit: *& gloſſ. dict. l. 4. verb. ſubire, l. 2. inf. de apoſt. l. 1. in fin. C. de ſum. Trin.* niſi dicamus, ſingulare fuiſſe in Manichæis, & ſimilibus, qui ad imam vſque ſcelerum nequitiam peruenerant, *l. 5. h. t.* vt vltimo ſupplicio iure traderentur, *l. 5. l. quicunque, 8. in fin. h. t. l. 2. inf. ne ſanc. bapt. iter* tametſi & has conſtitutiones interpretari fas ſit, non de amiſſione vitæ, ſed de deportatione: quæ & ipſa vltimum ac capitale ſupplicium dicitur, *l. vlt. C. de executor. & exact. lib.* 12. quanquam I.C. impropriè fateor, *l. vlt.* 21. *de pœn.* loqui videatur.) cum hæc coniungantur *in d. l. 4. l. quicunque, 8. hoc tit.* Manichæis etiam de ciuitatibus pellendis, & vltimo ſupplicio afficiendis: quomodo enim potuerunt ciuitate expelli, aut quid illa verba operabuntur, ſi interpretemur ſupplicium de amiſſione vitæ, ac non potius de deportatione? Quamobrem & reliquas leges, quæ capitis pœnam decernunt, ita licet interpretari, *l. 2. infr. ne ſanc. bapt.* quam niſi ſic interpretere, pugnabit cum *l. vlt. eod. tit. l. pen. de apoſtat.* &c. Et hæc pœna cum Eccleſiaſtica congruit, quod enim hic eſt excommunicatio, id in imperio & πολιτείᾳ ciuili eſt bannum ſeu exilium: item quæ Canonibus

Hhhh 2 pœna

pœna perpetui carceris impœnitentibus hæreticis præſtituitur, *c.pen.§.vlt.ext.eo.* ea in foro ſæculari eſt deportatio, *l. 5. de interdict. & relegat.* Idque hoc minus incurrit in illud Chriſti dictum, *Matth.* 13. Sinite creſcere zizania: ſi quis hoc generaliter (quãuis non rectè, cæteroquin idem in alijs ſceleroſis reprobiſque valeret) & abſque diſtinctione officiorum intelligere velit: datque ſpatium pœnitentiæ errantibus, quoad viuunt: quod priuatione vitæ intercipitur. Nec vltra hunc gradum olim in hæreticos ſæuitum fuiſſe, & ſic Impp. conſtitutiones acceptas, exilium Arrij, ac ſimilium docet. pro quo illud Auguſtini contra Creſcentium Gramaticum, *lib.* 3, *cap.*50. Nullis, inquit, placet hoc in catholica Eccleſia, ſi vſque ad mortem in quenquam, licet hæreticum, ſæuiatur. Eſt etiam humanius, licet I.C. proprietatis verborum ſeruantiſſ. ſupplicium de morte naturali interpretentur: *d.l. vltim. de pœn. l. qui cum,* 14. §. 1. *de bon. lib.* tamen in pœnalibus cum aliud verbis legis diſerte nihil admodum eſt expreſſum, ſupplicium ſeu pœnã capitis, potius de deportatione, quam amiſſione vitæ interpretari: vt pœnæ, quoad eius fieri poteſt, benigna interpretatione molliantur, *l. penult. de pœn.* & ad minimum accommodentur: *l. ſemper in obſcuris, de reg. iur. vbi Dec. cap. odia. eod.* præ-

A ſertim cum error animi & opinionis non ſit ex genere capitalium, imo potius quæ per ſe capitalia ſunt, mitiget, *l. ſi adulterium cum inceſtu,* §. 1. *de adult.* Idque probat, *l. quicunque,* 8. *h.t.* vbi pœna deportationis initio præſtituta, poſt appellatur ſupplicium B capitale: *verſ. vlt.* etiam (quæ particula illatoria ſe refert ad pœnam ſuperiorem) ſupplicio coerceantur: quæ aliter accepta, ſibi non conſtaret, vt contraria, ſeque ipſam corrigeret, velut lex 2. & 3. infra ne ſanct. bapt. quod non eſt præſumendum. Sed nec canones C aliam hic pœnam irrogant, quam excommunicationem: *d. c. excommunicamus,* 13. *c. ad abolendam,* 8. *eod.* reliquam poteſtati & arbitrio iudicis ſæcularis cõmittunt: *d. c. ad abolendam, d. c. excom. c. pen. eo. cum ſimil.* quæ arbitraria regulariter ad mortem extendi D non debet, *l. hodie, de pœn. Boer. deciſ.* 254. *n.* 13. *Alex. conſ.* 5. *in caſu, n.* 13. *vol.* 1. *conſ.* 253. *v. lum.* 2. *Maran. in Spec. aur. parte* 4. *diſt.* 1. *nu.* 53. *& diſput.* 3. *per l.* 1. *de ſar. Bart. Bald. l.* 1. §. *expilatores, de effract. Hipp. in pract.* §. *quoniam, n.* 96. *pro quo, & l.* 1. *in fin. C. de ſum.* E *Trin.* quapropter huius erit, pœnam legis, hoc eſt, deportationem vt dictum eſt, non traſgredi, *l.* 1. §. 1. *ad S. C. Turpill. l. aliud. l. ſi qua pœna, de verb. ſign. c. de cauſis, de off. del. Tiraqu. de pœn. num.* 1. *in proœm.* Cæterùm gloſſatores, *in l.* 1. *vbi Azo inf. num. lic. ſig. Sal-*

uat.

uat. Hiſt. eo. §. qua pœna, n. 10. *&* *Canoniſtæ, c. vergentis,* 10. *c. ad abolendum, ext. eod.* pœnam hanc non modo de amiſſione vitæ interpretantur, *vt & Zaſ. conſ.* 23. *lib.*1. *Coraſ. lib.*3. *Miſcell. c.* 8. *n.* 5. ſed ad ignis etiam cruciatus extendunt: quod conſuetudo ſequitur, *vt volunt Couar. var. reſol. lib.* 2. *c.* 10. *Pan. cap. ad abolendam, n.* 13. *eo. Grillan. de hæret. q.* 3. *n.* 3. *Gund. eo. q.* 15. *n.* 4. *Carer. in pract. cap. hæreſis Clarus lib.* 5. *§. hæreſis, n.* 7. *&* 8. *Gomez reſol. tom.* 3. *c.* 2. *n.* 1. *Laur. Con. in prato. & cur. lib.* 1. *§.* 1. *c.* 9. *de hær. nu.* 12. *& conſonat ius Sax. art.* 13. *l.* 2. *quanquam de apoſtatis tantum propriò loquatur.* Atqui hoc genus ſupplicij nunquā decerni debet, niſi cum lege diſerte eſt expreſſum, *l. uni, vbi Sali. C. de agger. Nili rump. l. capitalium,* 28. *§.* 1. *§. igni cremantur, l. aut damnum,* 8. *§. hoſti, l. ſi quis,* 38. *§.* 1. *de pœn. Gund. d. q.* 15. *n.* 4. Quare Zaſio, *d. conſ.* 23. *lib.* 1. magis placet gladij pœna: nec ſe ſatis explicat Coraſ. præal. loco, licet tamen fateor in atrocioribus pœnam legis tranſgredi, *Bal. l. obſeruandum, q.* 10. *de off. præſid. Innoc. c.* 1. *de conſt.* etiam in delicto hæreſis, vt Maieſtatis, *Menoch. conſ.* 100. *num.* 65. 66. Sed id ſummis tantùm principibus permittitur, *vt dextrè reſtringit Iaſ. in l. qui iuriſdictioni, n.* 4. *&* 5. *de iuriſdict. om. iud.* nec eadem inferiorum poteſtas, eſt, *Bald. Auth. hodie. C. de iud. l.* 1. *C. de precib. Imper. off.*

A *Iaſ. d. l. qui Iuriſdictioni.* Deinde alij alijs grauius & peius errant: diſcipuli etiam pecunia, atq; mitiùs quàm doctores & corruptores puniuntur, *l. quicunque,* 8. *in fi. h. t.* vt non videatur certa pœna, ſed arbitriaria potius eſſe ſtatuenda; *l.* 1. *in fin. in l. vlt. C. de ſum.*

B *Trin.* etiamſi gl. & Dd. certam eſſe velint, & ordinariam: *l.* 1. *in fin. C. de ſum. Trin.* reſpectu ſcilicet inferiorum à Principe, *Bald. l.* 1. *n.* 7. *C. de ſum. Trin.* Sanè lex Moſi, *Deut.* 13. *ac paſſim* id genus hominum lapidibus adobruit: ac capitali ſupplicio in ſacerdotes Baa-

C lis, ſimileſq; fanaticos animaduerſum à piis regibus olim, *l.* 4. *reg. c.* 23, & prophetis, vt Helia, &c. haud dubie diuino inſtinctu & præcepto diuinarum historiæ rerum oſtendunt. Ac extat cenſura in pſeudoprophetas catholica, propriè ſpectans; & directa in re-

D gnum Chriſti: *Zach.* 13. 3. Non viues, quia mendacium locutus es in nomine Iehouæ. Sed in illa Repub. atque aliis omnibus, præſertim in imperio Rom. aliter atq; aliter in hos animaduerſum eſſe patet, *l.* 1. 2. *ne ſanct. bapt. l. quicunque,* 8. *circa finem, hoc t.* Quare

E dicamus Iure noſtro, cum non ſit vnum & ſimplex crimen, ſed varium, etiam pœnam eſſe variam, *d. l. quicunque,* 8, & proinde arbitrariam, *l.* 1, *in fi. ſup. de ſum. Trin. d. c.* 8. *c.* 13. *eod* pro atrocitate & qualitate delicti, aliiſque perſonarum circumſtantiis, vt ſimplicita-

te, errore, ignorantia veſania, deceptione perſonæ: *l. quicunque, 8. hoc t.* quæ tamen pœna regulariter non debeat excedere deportationem, *l. 4. h. t.* Vt enim hæc in crimine falſi regularis eſt & ſumma, niſi in caſibus exceptis, *l. vbi, in fin. C. de falſ.* ita & hic præcipua, regulariter de deportatione, vel relegatione, interpretemur: *l. 4. cum l. ſeq. l. 8. hoc tit.* ſicut & in primitiua Eccleſia apparet obſeruatum, quam tamen pœnam aliæ ex conſtitutionibus ſequuntur: *de quibus Bonif. de Vetell. Rubr. de crim. hær. nu. 6. Bernar. Diaz. in pract. crim. c. 106. in fine,* vt infamia, *l. 1. in fin. ſup. de ſum. Trin. Auth. Gazaros, h. t.* amiſſio bonorum, *l. 5. 8. h. t. c. vergentis, 10. eod.* cohærens deportationi, *l. deportatorum, 8. C. de pœ. l. de bonis, 6. de bon. dam. l. bona, 39. de iure fiſc.* quæ bona proximis cedunt, dum tamen orthodoxis, *Cuiac. obſ. lib. 12. cap. 30. ex C. Theodoſ. & Baſil. vnde legem, 4. h. t. ſupplet.* Item amiſſio priuilegiorum, *lib. 1. cum Auth. ſeq. hoc tit. d. cap. vergentis, cap. decreuit, eodem in 6.* iuris contrahendi, *l. 4. h. t. c. vltim. eod.* teſtandi, *d. l. 4. l. quoniam, 12. h. t.* ſuccedendi, *l. cognouimus, 10. h. t.* poſtulandi, *l. nemo, 15. ſupr. tit. 1. Authent. credentes, h. t.* militandi, *l. 5. l. 8. h. t.* conuenticula habendi, *l. 5. & Authent. Gazaros, h. t.* honorem agendi, *Cuiac. obſeru. lib. 12. cap. 30. in fin. h. t. ex con-*

A *ſtitutione Græca, quæ congruit, l. vltim. infr. de iud. d. Auth. credentes, l. nemo, 15. ſupra tit. 1.* cùm tamen hæretici omnibus reſpondere cogantur, *d. Authent. credentes, Arelat. notab. 1.* quod & in excommunicatis tralatitium eſt, *c. cum inter. 5. de except.* At ſepul- B turæ ius habent, quod ἀνθρώπινος καὶ ὅσιον vult eſſe lex Græca huius tituli, quam Cuiacius reſtituit, *obſeru. 12. c. 30.*

7 ¶ Adiacet hæreſi ſchiſma, *cap. 2. diſtinct. 8.* error, *l. 2. h. t.* pertinacia, *c. inter, c. hæreſis, 24 quæſt. 3. cap. 2. in fi. de ſum Triu. cap. ac-* C *cuſ. de hær. in 6. clem. 1. §. porrò, de ſum. Trin clem. vnic. §. penult. de vſur.* diſceſſus ab Eccleſiæ communione: *l. quicunque, 8. hoc tit. cap. 2. eodem, l. 5. d. Nouell. 109.*

8 ¶ Affines ſunt Manichæi, de D quibus vide Auguſt. paſſim, *l. Manichæos, 4. cum ſeq. h. t.* qui cum ad imam ſcelerum nequitiã peruenerint, *l. 5. hoc t.* ſingularibus quibuſdam exemplis coercentur: de quibus, *l. 5. l. 8. hoc t.* item Samaritani, *de quibus Nou. 45. & 120. & ibi Cuiac.* Iudæi, *de qui-* E *bus inf. t. 9. de Iud.* pagani, *de quorum gentilitate, inf. tit. 11. de pagan. & ſacrif.* Mahometani, *de quib. extr. de Iudæis & Saracenis,* qui propriè hæretici nõ ſunt, cùm non ſint Eccleſię ciues & indignæ, ſed diuerſum prorſus, & noſtræ fidei articulis contrarium dogma profiteantur, nec poſſint

videri

videri ab Eccleſia diſceſſionem fecisse, qui in ea nunquam fuerint. *gl. pen. in clem. vnic. verb. hæreticum, de vſur.* Quare nec iiſdē pœnis ſubjacent, *inf. t. t. de Iuda.* cum ſoleat Eccleſia de his, quæ extra sūt, iudicare, 1. *Cor* 5. 12. 13. Receptatores etiā, fautores, adhærētes hæreticis, valde illis vicini, & pares etiā, quo ad pœnas habentur, *c. excommunicamus,* 13. §. *credentes, eod. tit. l. Arriani,* 5. *cum l. ſeq. l.* 8. *h. t. cap. vſura, eo. lib.* 6. *glo. cle. vn.* §. *vlt. verb. ſi quis, de vſur. Gundiſſ. q.* 16. *de hær.* Sane pro eo quod de Samaritanis (quorum modò mentionem fecimus.) hoc in titulo legitur, quidā reponunt, de ſchiſmaticis: quos & ipſos quoque hæreticis non multum eſſe diſſimiles, apertum eſt, *c. inter, c. hæreſis,* 24. *qu.* 3. hæreſis enim cauſa ſchiſmatis eſt: & omnis hæreticus, ſchiſmaticus eſt: *c.* 1. *diſtinct.* 8. non etiam retrò & e conuerſo, *gl. vlt. d. c. inter.* Hęreſis eſt diſſenſio & diſtractio doctrinæ & fidei: ſchiſma, animorum, etiam in religionis conſenſu.

9 ¶ Contraria hæreſi ſunt orthodoxa & catholica fides, *l.* 1. *ſupr. de ſumm. Trin.* lex Chriſtiana, *l. cœlicolarum,* 11. *in fin. infr. de Iuda.* ſcrutari ſcripturas: *Ioan.* 5. 39. *Ioan.* 7. 17. *Actor.* 17. 11. vbi hoc veræ generoſitatis eſſe ſtudii perhibetur. Item ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, & hinc ducta veritatis demonſtratio, qua longe melius conuincitur error,

A quam multis vociferationibus & inſectationibus: quomodo D. Ioannes cap. 1. non inſectando, ſed veritatē aſſerēdo, Cerinthū & alios hæreticos optimè refutauit. Item pœnitentia, *l.* 4. *h. t.* ac reuocatio, *Arelat. not.* 46. *Gundiſſ. q.* 20. An præſcriptio obſtet accuſationi hæreſeos, meritò dubi-

B tes. Equidem à morte quinquennio præſcribitur, *l.* 2. *inf. de apoſt.* vt & aliæ quæſtiones ſtatus omnes *t. t. ne de ſtat. def.* inter viuos nullis finiri temporibus, ea accuſatio ſcribitur, *l.* 4. *inf. de apoſt.* Quanquam autem is textus de

C apoſtatis loquitur: qui cùm in eodem crimine perſeuerent (nec enim aliàs apoſtatæ ſunt) iure ſemper conueniuntur: tamen quoniam hic eadem militat ratio, etiam in hæreticis peruicacibus idem ſtatuendum videtur: cùm præſcriptio tan-

D tùm currat à tempore delicti perpetrati, *l. querela,* C. *de falſ.* non etiam obtineat in iis quæ cōtinua ſunt, & hodie eadem quæ ante 20. annos fuere, deprehenduntur: vt de grauamine incarcerationis continuo dicitur, quod præſcriptionem appellationis ex-

E cludat, *Bald. l. addictos, n.* 2. 3. C. *de Epiſcop. aud. Iaſ. l. ita,* 15 *n.* 5. C. *de procurat. Specul. de appell.* §. *reſtat. n.* 5. Cæterùm qui ante vicennium apoſtata, aut hæreticus factus, mox ad cor & Eccleſiam rediit, is accuſationis præſcriptione ſe tueri recte poteſt, eo

magis, quod pœnitentes, vt dictum eſt, pro hæreticis non habeantur, *l.* 4. *hoc tit.*

Ne Sanctum Baptiſma iteretur. Tit. VI.

1 *Erroris refutatio latè.*
2 *Cauſa erroris.*
3 *Pœna huius hæreſeos.*

HÆreticis iure annumerantur, qui baptiſma ſacrum, quo in Eccleſiæ conſortium recipimur, Chriſto vnimur, filij Dei renunciamur, nefarie iterant, *clem.* 1. §. *vlt. de ſum. Trin.* & Chriſtiani nominis ſacramenta ſortitos, alio rurſum baptiſmate non purificant, ſed inceſtant, lauacri nomine polluentes: *l.* 1. *h. t.* quorum cum ſingularis ſit furor, viſum fuit de his ſpecialiter præcipere, *l. ex ratione, l. item,* 15. §. *ait Prætor,* 20. *de iniur.*

1 ¶ Contra furores eiuſmodi tenenda eſt regula: Nihil haberi rationem ſacramenti, extra vſum & finem à Deo inſtitutum, *Roman.* 2. 25. *Eſa.* 1. 11. 12. 13. *& c.* 66. 3. *Iere.* 7. 4. 5. 21. 22. 23. 1. *Cor.* 11. 20. vnde res æſtimantur, *l. penultim. C. eodem, l. non codicillum, C. de teſtam. Bal. l.* 1. *in fi. C. de rebus credit.* quare veriſſ. hic eſt regula: Ceſſante cauſa, ceſſat effectus, *l. vlt. de teſtam. tutel. l. generaliter,* 40. *vbi gloſſ C. de Epiſc. & Cleric.* Vt arrha nuptiarum non habet vim obligandi, extra

A ſpōſaliorum cauſam, propter quã data eſt: ſic ſacramenta non conſtant, niſi ex ordinatione inſtitutoris, & ad eum vſum, cuius gratia conſtituit. Eſt autem baptiſmus vice circumciſionis, *Coloſſ.* 2. 11. *&* 12. *c. ex quo cum cano. ſeq. de conſecrat diſtinct.* 4. *ex Auguſt.*

B inſtitutus, vt ſit primum regenerationis lauacrum, *Tit.* 3. 5. quo inſerimur corpori Chriſti, & initiamur Eccleſiæ, ac velut in filios Dei adoptati renunciamur, *Coloſſ.* 2. 11. 12. Hæc autem externa initiatio, incorporatio, inſitio, receptio in Eccleſiam, hoc princi-

C pium, hic viſibilis adoptionis ingreſſus, non poteſt eſſe diuiduus, & non niſi vnus: velut & qui filiusfamil. eſt, nequit amplius quã ſemel fieri & effici filius: *vt* §. *ſic itaque, Inſtit. de actio* ſicut nec bis aut denuo naſci, adoptati generari in eandem familiam poſ-

D ſumus: quod ſi fiat, primum actum nullitatis damnari neceſſe eſt: quomodo contra rem ſemel iudicatam aliter pronunciari nequit, *l.* 1. *Cod. quand. prouoc. non eſt neceſſe, l.* 1. *in princip. quæ ſent. ſine appellat.* Itaque qui baptiſmum repetunt, priorem fidem faciunt

E irritam, 1. *Tim.* 5. 12. indutum ſemel baptiſmo Chriſtum *Galat.* 3. 27. exuunt: & vere primum ſacramentum inceſtant, *l.* 1. *hoc tit.* quod ipſum per ſe piaculum eſt ingens quo temeratur diuina maieſtas, & promiſſio, quæ primo in ſacramento per verbum fuit

effi-

efficax. Vt igitur circumciſio, ſic & baptiſmus repeti non debet, nec abſque iniuria prioris poteſt: præſertim quando nullum ſuper iteratione præceptum extet. Et cum in baptiſmo feriatur fœdus cum Deo mutuum: 1. *Pet.* 3. 21. vel ideo non debet iterari, vt admoneamur, promiſſiones Dei ratas eſſe & donationes irreuocabiles, *Roman.* 11. 29. *Hebr.* 6. 17. & 18. ſicut ipſe Deus eſt immutabilis, *Nou.* 23. 19. 1. *Samuel,* 15. 26. *Malach.* 3. 6. *Hebr.* 17. Qualis enim cauſa, talis effectus: proindeq; manere fœdus, etiam lapſis, fluxum, dummodo pœnitentibus, *Pſalm.* 89. 34. 35. *Ioan.* 6. 37. 39. 1. *Ioan.* 1. Eadem ratione poteſt eorum error redargui, qui pædobaptiſmum annihilantes, tantum adultos, qui fidei ſuæ rationem reddere poſſunt, abluendos iudicant. Cùm enim puſiones ſanctorum, ſint etiam promiſſiones participes, & fœderis diuini, *Gen.* 17. 7. & 19. *Matth.* 19. 14. & c. 18. 3. & 10. *Marc.* 10. 14. *Luc.* 18. 16. ac ſancti adeò ſint, *Rom.* 11. 16. 1. *Cor.* 7. 14. jubeatque Chriſtus vt ſinant Apoſtoli puerulos ad ſe venire: *Matth.* 19. 14. *Marc.* 10. 14. *Luc.* 18. 16. quis audebit ex Chriſtianis nátos, vel in illorum poteſtate exiſtentes, ac in cœtu vocatorum repertos, quæ illis profeſſio realis eſt, ſigno & nota huius adoptionis, atque fœderis diuini, quod irritum eſſe nequit, arcere? præſertim quan-
A do baptiſmus noſter ſurrogatus ſit loco circumciſionis, *Coloſſ.* 2. 11. 12. quo velut ſymbolo ac ſignaculo iuſtitiæ fidei, *Rom.* 4. 11. peræque fuerunt olim initiati, ac natu grandiores: *Geneſ.* 18. 12. nec immerito. Si enim retinentur in Eccleſia vt ciues, ſpe bona
B ſecuturæ fidelitatis: certe nec ſymbolo & teſſera, nomine ciuiū carere debent. Et cum nati in peccatis, *Pſal.* 51. 7. mortique perinde obnoxij, *Rom.* 5. 14. æque hac ablutione regenerationis indigeant regenerati, *Matth.* 8. 3. atq; adulti: *c. illud, cum multis*
C *ſeqq. de conſecrat. diſtinct.* 9. nec quiſquam poſſit illis detrahere fidei donum, ſaltem quo ad ſemē & radicem attinet, licèt actus necdum compareat, vt fructus, multo minus fidei ſacramentum: *Auguſt. epiſt.* 23. *ad Bonif.* cumq; illud non ſit rationis humanæ,
D ſed Dei donum & opus, *Ioann.* 6. 29. qui vocat ea quæ non ſunt vt ſint, ex ore infantum perficit laudem ſuam, *Pſalm.* 8, 3. apud quem non eſt impoſſibile vllum verbū, *Luc.* 1. 37. cuius dicere eſt facere, *Pſalm.* 33. 7. quique non minus in his quàm adultis efficax eſſe
E poteſt, vt hiſtoria Ioan. Bapt. repleti ab vtero matris Spiritu ſancto & in vtero Dominum præſentem agnoſcentis, *Luc.* 1. euidenter demonſtrat: certè incredulitas nulla ijs imputari queat, aut impœnitentia vlla, quibus etiam diſcipulos ſuos adultos vult conuer-

uerſione ſimiles fieri Chriſtus, *Matth.* 18.3. *niſi conuerſi fueritis vt paruuli &c.* Denique vis huius ſacramenti quando non à fidei noſtræ dignitate & excellentia, ſed à promiſſione gratiaque Dei dependeat: 2.*Tim.*2.13.*c. Romanus, & paſſim, de conſecrat. diſt.*4. & cum Dominus infantibus benedixerit, ijſque regnum cœlorũ promiſſione & oſculo amplexuq; pacis addixerit, *Matth.*18. & 19. *Mar* 10. *Luc.*18. hiſque ſimiles etiam adultos fieri voluerit: *Matt.* 18.3. *Mar.*9.33 *Luc.* 9.46. his de cauſis quo tandem ore miniſter à publica benedictionis ac fœderis huius nota, electos puſiones & regeneratos excludet? Num quis aquam baptiſmi prohibere poteſt, quo minus videlicet baptizentur iſti, qui Spiritum ſanctum acceperunt; vt ait Petrus? *Act.* 10.47. & vbi par donum confertur, quis impediat, quo minus ſigillum doni par ſit & cõferatur in omnes? *Act.*12.17. & 18. iuxta mandatum vniuerſale; *Matt.* 28. 19. Docete omnes, baptizantes eos, Aug Epiſt.23. ad quæſt. Bonif. Paruulum, inquit, etſi nondũ fides illa quæ in credentium voluntate conſiſtit, iam tamen ipſius fidei ſacramentum fidelem facit. Nam ſicut credere reſpondetur, ita etiam fidelis vocatur: non ad rem ipſam mente annuendo, ſed ipſius rei ſacramentum percipiẽdo. Et ſuper Ioan. tract. 80. Hoc verbum fidei tantum valet in Ec-

A cleſia Dei, vt per ipſum credentem, offerentem, benedicentem, tingentem, etiam tantillum mundet infantem, quamuis nondum valentem corde credere ad iuſtitiam, & ore confiteri ad ſalutem. Nec verò dubium eſt, cum totas familias Apoſtoli baptizarint, 1.

B *Cor.*1,10. *Act.*10. & 16.33. ſimul & infantulos, vt fœderis, ſic etiã ſignaculi huius participes eſſe factos: *Auguſt.c.*6.*Ro.* Quibus eſſe in Eccleſia vocatio & confeſſio (ſicut in circumciſionis fœdere) ſatis eſt idonea: 1.*Cor.* 7.14. Liberi veſtri ſancti ſunt, h.e. ad Ec-

C cleſiam viſibilem pertinent. Nec verò filij promiſſionis ac fœderis efficiuntur per baptiſmum, ſed quia ſunt, ideo baptizantur: *Act.* 9.17. & 18. & hoc ſigillo iuſtitiæ adoptatos eſſe in iuſtitiam Chriſti, ac fœdus filiorum Dei, propter fuſum ſanguinem & totam

D obedientiam Chriſti, cuius maſſę, tanquam capiti, ſint inſerti, confirmatur. Cæterùm quod Marci vltimo traditur: Qui crediderit, & baptizatus fuerit: ſpecioſum eſſet argumentum, ſiquidem concedi his poſſet, τὸ πιστεύειν aut infantibus deeſſe, aut adultis; quam-

E uis eatenus profiteantur ſupereſſe. Corde enim creditur: *Rom.* 10. huius latebræ penitus abſconditæ ſunt, nec ſemper idem occultat, quod in ore recitatur: vnde Dei proprium perhibetur eſſe *καρδιογνώστην*. Atqui cum ſit opus Dei, non rationis humanæ, nec

nec ſalus noſtra à magnitudine & A robore fidei noſtrę dependeat, ſed à gratia, promiſſione & veritate Dei, qui etiam infirmos in fide aſſumit: *Rom.* 14. cui dubium eſſe poteſt, quin hæc nullius rei ſit obiectio? Nam Eccleſia de externa tantùm, non interna vocatione iudicat: ideoque vel indignos, B qui ſunt in vocatorum cœtu, ad ſacramenta recipit: 1. *Cor.* 11. 27. 29. 30. quæ ſunt ἀσφαλίσματα ac teſtimonia tantum initi fœderis inter Deum & homines, per ſanguinem noui teſtamenti. Vnde nec in adultis præciſe requiritur ad baptiſmum fides, de qua C vt occulta, nihil iudicare poteſt Eccleſia, ſed tantùm profeſſio: *Matt.* 3. 6. *Act.* 3. 38. Quid ſi reſpondeatur, in verbis illis eſſe ἀναστροφὴν nec in eadem oratione ordinem verborum, ſed rerum potius eſſe tenendum? alioquin ex Paulo, *Rom.* 10. cum inquit: D Si confitearis ore tuo Dominum Ieſum, & in corde tuo credideris, quod Deus illũ ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris, &c. licebit hac inductione concludere, confeſſionem oris priorem eſſe fide cordis: contra illud Pſal. 115. Credidi, propter quod locutus ſum. Et E quod Paulus mox ſubjicit ibidẽ; Corde creditur ad iuſtitiam, ore fit confeſſio ad ſalutem. quid ſi quod verũ eſt, replicemus, Marc. vlt. non præſcribi, quoniam baptizari debeant, ſed quinam ſeruentur, aut non ſeruentur? Quin potius cum Chriſtus omnes vocatos, præcipue electos & regeneratos baptizari præceperit: *Matth.* 29. 9. *Ioan.* 5. 3. relinquitur etiam illud mandatũ vniuerſale complecti infantes, quos teſtatur conuerſos, *Matth.* 18. 3. Addatur etiã illud, Marc. vlt. de toto agi miniſterio, quod erat tum temporis in re publicè noua inchoandum ab adultis, qui docerentur, & ea re baptizarentur, *vt Matth.* 3. 6. *Actor.* 8. 36. *& c.* 10. *fin. c.* 6. 33. Nam & ſimiles ſententiæ de fide ac pœnitentia, pertinent ad eos, qui capere poſſunt, vt habiles, capaces, *Dd. l.* 1. C. *de ſacroſanct. eccleſ. l. ſi quando, C. de inoff. teſtam.* vt Hebr. 11. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo, Rom. 10. Qui inuocauerit, ſaluus erit, Rom. 14. Quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt. Sed refutationem errorum, Eccleſiæ doctoribus relinquamus: quibus etiam D. Paulus ad Timotheum ac Titũ hoc commendat & committit.

¶ Fuit autem huius erroris nõ minima labes & illa olim, quod hæretici baptizatos ab orthodoxis, tanquam minus rite purificatos, in ſuis iterum luſtris inceſtarent: *vt oſtendunt, l.* 1. 2. 3. *h. t.* 3. *& infra tit. ſeq. de apoſtat. & Canones de conſecrat.* quaſi vis ſacramentorum à dignitate miniſtri, non ab inſtitutione diuina dependeret: & in vſu vero ritus diuinitus inſtituti, vel miniſtri tanquam inſtrumenti ac internuncij pietas prolit 2

male

male accipienti, velut literæ promittentis ac mittentis per nuntiũ incredulo, vel obſit malitia illius recte riteque accipienti.

3 ¶ Hos etiam ceu hæreticos, vt Auguſtinus ac alij doctores Eccleſiæ gladio ſpiritus domarunt: ſic Chriſtiani principes pœnis etiam ciuilibus perſecuti ſunt: non modo abrogantes illis miniſteriũ qui aliquem rebaptizaſſent, ſed & baptizantem ac rebaptizatum (ſi tamen criminis per ętatem capax, hoc eſt, pubes ſit) vltimo ſupplicio percellentes, *l. 2. hoc tit.* Quod ego, vt ſupra tit. de hær. de deportatione libens interpretarer, pręſertim cum lex terra mox ſubſequens, exilio duntaxat, & mulcta decem librarum auri, cum ademptione iuris teſtandi & donandi, eodem damnet, *vt l. 3. infra tit. ſeq. de Apoſt.* Quod nõ de ſimplici relegatione accipi poteſt, ſed vt alibi oſtenditur, de deportatione aut exililium, quod ſit vice deportationis: *l. qui cum,* 14. *§. is demum,* 2, *de bon. li.* quæ proprie exilium vocatur, *l. 2. de pub. iud. d. l. qui cum,* 14, §. 2. Cumq; ciuitatis ius adimeret, & caput ex numero tolleret ac minueret, §. 1. *Inſt. de cap. dimin.* annexam habuit ademptionem iuris teſtandi, *l. eius,* 8, *ff. de teſtam. l. 1. vbi Dd. C. de hæred. inſtit.* velut iuris Quiritum, *l. ſunt quidam,* 17. *de pœn. l. 3. de teſtam.* & donandi, *poſt contractum,* 15, *de donat.* ob ea præſertim crimina quæ per inquiſi- A tionem in mortem extenduntur, & hæredi quoque bona auferunt, *l. donationes,* 3. *in fin. de donat.* cuiuſmodi eſt hæreſis, *l. 4. ſupra de hær.* Item & publicationem bonorum habet adiunctam, *l. de bonis, 6. de bon. dam. l. deportatorum, 8. C. de pœn l. bona, 39. de iure fiſci.* B quoniam dominia bonorum iuris mancipi. Quiritumque ſunt: *l. 1. §. 1. de rei vend.* §. 1. 2. *Inſt. de bon. poſſeſſ: vbi dixi. Vlp. ti.* 1. Atq; ita quidem hæc iura ſpecie contraria, pulchre congruent: *iuxta l. vnic. C. de inoff. dot. l. non eſt nouum,* 16, *cum l. ſeq. de leg.* & ita C fuiſſe accepta in Principe Eccleſia, hiſtoriæ docent, quæ tantum relegatione vel deportatione tum in hæreticos ſæuitum fuiſſe monſtrant. Quod ſi durius l. 2. huius tit. interpretere, ſequentur, quod abſurdum dictu ſit, eam corrigi D per l. ſequentem, vt poſteriorem ex l. vlt. de conſt. Prin. Cæterum quod videmus nunc in Anabaptiſtas gladio quandoque animaduerti, hoc compertum eſt non ratione erroris, ſed ob ſeditiones, vel adulteria, iure capitalia, quibus, hoc genus plerumque conta- E minatum eſt, illis euenire.

De Apoſtatis. Tit. VII.

1 *Quid ſit apoſtaſia, quinam apoſtata.*
2 *Quotuplex ſit.*
3 *Quomodo fiat apoſtaſia.*
4 *Pœna apoſtatarum.*

Hæ

HÆreticis pares vel etiam deteriores ſunt apoſtatæ, *l.vlt. h. t.* Turpius enim & ſceleratius eſt veritatem ſemel agnitam abjicere, 1.*Pet.*2.*verſ.*20.21.*Luc.*12. 47. *Hebr.* 9.6 *& cap.*3.12.*& cap.* 6.67. *cum ſequent.* quam nunquã cognouiſſe, *facit à ſimili, l.* 3. *&*
1 *tot.tit. de re mil.* Apoſtaſia, quo † nomine & Paulus vtitur: 2. *Theſſ.* 2.eſt à fide Chriſtiana defectio: Apoſtatæ, qui deficiunt & fidem produnt, ſeu qui prodentes diuinum myſterium in prophana mi-
2 grant, *l.3.h.t.* Eam triplicem † faciunt Canoniſtæ, *gloſſ. cap.* 1. *de apoſtat. Girl. de hær.quæſt.*2.*nu.*8. Vnam fidei, *cap.non poteſt.*11.*quæſt.*7. alteram inobedientiæ, *cap. ſi quis venerit, c.illud, de maior. & obed.* tertiam irregularitatis, *gloſſ. d. c.* 1, *verſ. apoſtaſia, de apoſtat.* Prior eſt propria & princeps apoſtaſia, de qua etiam ſola hic agi-
3 tur. Fit † autem dupliciter, vel cum à vera religione tranſitur in hæreſim, retento Chriſtianiſmi titulo; *l3 l.penult. l.vlt.h. t.* vel cũ profeſſione Chriſtiana prorſus abiecta, partes contrariæ placent Iudæorum, Ethnicorum, Mahometiſtarum, & aliorum, qui Chriſtum ignorant, vel ex profeſſo perſequuntur, *l.*1.2.*h.t.*

4 ¶ Vt autem cauſę eędem ſunt, quæ aliorum hæreſium, ita & pœnæ: nempe diuina, finalis impœnitentia, & exitum: *Heb.* 4. 5.6. humana, exilium cum ademptione bonorum & iuris teſtandi, ciAuitatis, *l.* 3. *l.vlt.h.t.* &c. Et ita accipiatur quod hic dicitur, apoſtatam cum diſpendio fortunarum capite (quo minuitur quod punitur deportatione, §.1.*Inſtit.de cap. dim.l.* 3. *eod.*) puniendum eſſe, *l. pen. h. tit.* Non enim erat neceſſe fortunarum diſpendium adjicere
B vitæ amiſſioni, cum hanc ſemper publicatio bonorum iure iſto Codicis conſequatur, *tot. tit. ff. & C. de bon.damnat.* Sed pœnæ capitis non naturalis, verum ciuilis, hoc eſt, deportationis, §.1.*quib. mod. tutel.finit.* adjici ſolet bonorum multa, ad differentiam relegatio-
C nis vel alterius exilij. Atque ita quidem hoc in argumento iuribus iura rectè conciliantur, vt antè dictum eſt. Illud alienum, *l.*4. *ſupra de hær.* quod pœnitentibus nihil de pœna remittit, *l.*3.*hoc tit.* Animaduertendum tamen eſt, nõ de apoſtatis in genere eam agere:
D ſed de anabaptiſtis. Lapſis enim, inquit, & erantibus ſubuenitur: perditis verò hoc eſt, (vt ſe textus exponit) ſanctum baptiſma profanantibus, nullo ſuccurritur remedio pœnitentiæ, vt aliis in criminibus materię ſcilicet hæreſeos ſubiectæ, *d.l.*4. Nam ciuilia
E delicta eorumque pœnam pœnitentia non tollit. *l.qui falſam,* 19. *ad leg. Corn. de fal.Tiraq.tract.de pœn.cauſ.*28. Ratio diſcriminis in aperto eſt. Illa enim crimina facti ſunt, ſicut & anabaptiſmus, quod factum non tollitur pœnitentia, vt nec cædes, adulterium,

vul-

vulnus: ideoque nec pœna tollitur, quia manente cauſa manet effectus. At reliquæ hæreſes non conſiſtunt in facto, quod grauius eſt, *l. 5. 8. 9. de iniur.* & irreuocabile, *l. in bello, §. facta, de capt. & poſtl. reuerſ.* ſed in opinionis errore verſantur: qui error cum melioribus cogitationibus adobruitur & reuocatur, nihil ſupereſt quod puniatur: *l. cogitationis, de pœn.* ſed error cum reliquis ſtultis cogitationibus euaneſcit: qua ratione & reliqua delicta *προαιρέσει* tantùm inchoata, non facto conſummata, per pœnitentiam pœnæ eximuntur: *d. l. cogitationis, d. l. qui falſam, 16. de falſ.* perfecta facto ipſo, non item, *gloß. & Doctores, d. l. qui falſam. vbi Hipp. de Marſ. Tiraquell. de pœn. cauſ.* 28.

Nemini Licere ſignum Saluatoris Chriſti humi vel in ſilice, vel in marmore aut inſculpere aut pingere. Tit. VIII.

FVit etiam hæreticis & infidelibus in more poſitum, vt ſignum Saluatoris Chriſti, crucis ſcilicet, ſeu crucifixi, per ludibrium, quo conculcaretur, deſculperent in ſilice, marmore aliaque materia durabili: quod iure prohibetur, & factum tolli iubetur, *vt Exod.* 20. 33. *Deut.* 17. 27. *Eſa.* 40. 41, 45. 46 *Ierem.* 11. *Abacuc.* 2. *Act.* 2, 17. ſicut & Iudæis interdicitur ſub pœna amiſſionis ſuorum priuilegiorum, ne eo per contemptum abutantur, *l. Iudæis,* 10. *infra de Iud.*

De Iudæis & cœlicolis. Tit. IX.

1. *Iudæi qui ſint, & eorum genera.*
2. *Priuilegia & iura Iudæorum.*
3. *Pœna & onera.*
4. *An expelli poſſint.*
5. *De cœlicolis.*

DE Iudæis etiam & cœlicolis cura Epiſcopis & Magiſtratibus incumbit, vt ne quid inde detrimenti Eccleſia capiat. Etſi enim proprie hæretici non ſunt, qui religionem noſtram non ſimulant, neque per baptiſmum nomen ei dederunt, vt ſupra dixi de hæret. tamen quantum ſæpe danni Eccleſiæ dederint id genus fanatici, hiſtoriis demonſtratur.

¶ Diſtinguendi ſunt autem Iudæi recentiores, de quibus agimus, quique Chriſtum Dominũ repudiant, à veteribus, qui eadem nobiſcum fide ſalutem quæſierunt, & adepti ſunt, *Act.* 15. 11. *Rom.* 4. Hos Eccleſia Chriſtiana veneratus, proque patribus agnoſcit: illos auerſatur & damnat. Perdiu tamen olim Chriſtiani Principes hos tolerarunt, recente adhuc Eccleſia, velut & paganos: ſic tamen, vt aliquo modo coercerent.

¶ Quamuis igitur conſtitutionibus

nibus Principum Romanorum concesſa ſunt iis templa, ſynagogæ: *l. 3. l. nullus, 13. l. pen. l. vlt. hoc ti.* quæ tamen fulcire tantum, non noua conſtruere poſſunt, *l. vlt. hoc t.* item propria quædam liberaq; αὐτονομία in religione, *l. Iudæos, 10. l. die, 12. l. nullus, 13. l. circumcidere, 11. de ſicar.* collegia, *l. ſpadonem, 15. §. iam & Iudæi, de excuſ. tut. l. 3. §. vlt. de decurion* ſynedria, *l. pen. h. t.* ſeniores, *l. ſi quis, 14. h. t.* primates, *l. pœn. h. t.* commercia, *l. nemo, 7. hoc tit.* iura defenſionis, *l. nullius, 13. h. tit.* & alia Romanorum ciuium communia, *l. Iudæi, 8. l. nemo, 7. & paſſim, hoc tit. Saxon. art. 7. lib. 3.* maxime quoad onera muneraque, *l. 4. l. quicunque, 9. hoc tit.* in multis tamen deteriore ſunt conditione, vt quoad honores quorum ſunt incapaces, *l. vlt. hoc tit.* Item cum Chriſtianis litigare debent apud Magiſtratum Chriſtianum: *l. ſi quis, 6. l. ſi qui, 14. h. t.* nec legari eis poteſt, *l. 1. hoc tit.* nec coniugia cum Chriſtianis contrahere poſſunt, *l. 5. h. t.* ne quidem inter ſe, contra ll. Chriſtianas per polygamiam aut aliter, *l. 6. h. t.* Licet autem caueatur, ne quis eis moleſtias aut impedimentum in ſuæ religionis profeſſione aut vſurpationis creet: *d. l. ſpadonem, §. iam & Iudæi, l. 3. l. de die, 12. l. nullus, 13. h. t.* tamen quia non modo circumcidere Chriſtianorum liberos ſolent, *l. Iudæi. 13. h. t. d. l. circumcidere, de ſicar.* ſed etiam occidere, quamuis occaſione ſe coniuratos Chriſtiani nominis hoſtes declarantes, ideo † bonorum proſcriptione & perpetuo exilio, quæ fuit pœna legis Corneliæ ordinaria, *l. 1. in fin. de ſicar. §. item lex. Corn. Inſtit. de public. iud.* mulctantur, ſi noſtræ fidei hominem circumcidiſſe, aut circumcidendum mandaſſe, conuincantur, *l. Iudæi. 15. h. tit.* Nam mandans, in lege Cornelia, qua & hoc coercetur circumciſionis crimen, *l. circumcidere, 11. de ſicar.* pro faciente habetur: *clement. 1. de homicid.* ſin verò ſuæ ſectæ profugum, & ad meliora conuerſum, ſaxis aut alia vi tentent, flammis abſumuntur, *l. 2. hoc tit.* Cæterùm & illa priuilegia qualiacunq; iure Pontificio & communi quadam inueterataq; gentium omnium Chriſtianarum conſuetudine paulatim illis ſunt imminuta, vel etiam adempta propter abuſum quo ſolent committi: *l. Iudæos, 10. h. t.* obtentumque vt & liberi coram ipſis inuitis baptizentur, *Zaſ. in tract. de infant. Iudæor. baptiz.* & nulla illis certa libertas atque ſedes ſecundum diuina oracula ſit reliqua. *Pſalm. 109. 10.* ſed tantũ ex gratia indulgentia terras Principum Chriſtianorum incolant, *c. 2. c. etſi 13. de Iud.* & † ad lubitũ, præſertim imminente periculo vel ſcandalo, expelli, atque adeo etiam bonis deſpoliari poſſint, *c. 3. c. 9 extra eod. vbi Dd. Oldr. conſi. 264. nu. 1. Iacob. tract. feud. verb.*

Dux

Dux, quæſt. vlt. in fi. Quò pertinet, A quod tradunt quidam non licere cum id genus hæreticis ac ſimilibus paciſci, vt libere in damnata ſua ſecta viuant: *Menoch. conſ. 300. nu. 215. cum ibi alleg. l. cælicolarum, 11. h. t.* Sicut & præceptũ eſt Exod. 23. 32. Non percuties cum eis & diis eorum fœdus. Non B habitabunt in terra tua, ne forte peccare te faciant contra me, quãdo colueris Deos eorum, nam eſ-
5 ſet tibi in laqueum.

¶ Cœlicolarum non diſpar admodum eſt ratio, *l. 2. hoc tit.* hoc differunt, quod illi plane ab Eccleſia, cui nomen nunquam de- C derunt, ſint alieni, hi verò ciues Eccleſiæ per baptiſmum effecti, ab ea turpiter deficiunt eiuſdemque doctrinæ puritatem inquinant & corrumpunt. Quare niſi ad ſanam mentem & quam projecerunt Chriſtianę religionis venerationem reuertantur, pro hæ- D reticis & habentur, & puniuntur: *d. l. cœlicolarum,* 11. eorumque templa Eccleſiis orthodoxis attribuuntur, *d. l. cœlicolarum.* Vnde quoq; patet, eos à nomine Chriſtiano non eſſe prorſus alienos, alioqui fiſco potius illa vindicarentur, *l. 5. infra de pag. & ſacrif.* E *vt diſtinxi conſ. 37.*

Ne Chriſtianum mancipium hæreticus, vel Iudæus, vel Paganus habeat, vel poſſideat, vel circumcidat. Tit. X.

Illud commune ſectis omnibus, Iudæis item & Paganis, ne liceat iis ſeruos, colonos, domeſticos Chriſtianos habere, *l. vnic. hoc tit. c. mancip. 54. diſtinct. c. 2. c. adhac 8. eod. extra de Iud. & Sacra.* & eorum ſeruis, *l. Deo nobis, §. vlt. vbi Bart. C. epiſcop. & cler. c. multor. vbi Fel. de Iud.* Quod ſi etiam circumcidere non ſuæ religionis hominem tẽtarint, vel etiam id fieri mandauerint, *l. Iud. 15. h. t.* pœna legis Corneliæ peræque atque qui caſtrant, *Nouel. 142. l. 4. §. vlt. cum ll. ſeq. ad leg. Corn. de ſicar.* tenentur: *l. circumcidere, 1. de ſicar. l. vni. h. t. l. Iudæi, 15. ſupra tit. 1. Paul. lib. 5. ſent. tit. 22. h. t.* bonorum proſcriptione, & perpetuo puniuntur exilio, *l. Iudæi, 15. h. t.* quæ eſt deportatio: *vt tit. de interdic. & releg. dictum eſt, l. 5. in fin. ſup. de ſacroſ. eccleſ. l. 1. C. Theod. ad leg. Iul. de amb.* Quod ſi quem à ferali ſua ſecta deſciſcentem, & ad veri cultum Dei reſpicientem violarint, ſaxis appetierint, (ſicuti Theodoreto ab hæreticis factum legimus) flammis cum omnibus ſuis participibus, hoc eſt, auxiliariis concremantur, *l. 2. de Iud.*

De Paganis, & ſacrificiis, & templis. Tit. XI.

1 *Pagani vnde dicti, & qui.*
2 *Paganorum priuilegia.*
3 *Eorum pœna.*
4 *Semel Deo dicatum amplius prophanari nequit.*

Ad

AD curam etiam Epiſcoporũ attinet paganiſmum & idololatrica ſacrificia procul ex agris finibuſq; Eccleſiæ extermi-
1 nare, Pagani † à pagis, hi verò ἀπὸ τῆς πηγῶν, hoc eſt, fontibus, circa quos Villę ædificantur, dicti ſunt Pagani in foro ciuili militibus opponuntur, *l. ius noſtrum, vbi Mont. de reg. iur. §. 1. Inſtit. de mil. teſt.* in Eccleſiaſtico (vt hic) iis, qui veræ Chriſti religioni nomen dederunt. Ac propriè hoc nomine denotantur, qui gentilium ſacra & ritus retinent. quẽ morem in pagis diutius quàm ciuitatibus retentum, & hinc nomẽ factum eſſe conſentaneum eſt, Certe Vigilij martyris indignanex & ſimiles hiſtoriæ planum faciunt, difficilius paganos & rudiores & illiteratos, à miorum inſtitutis, quamuis falſis, abduci, cũ plerumque ſint ignari iuris, *l. penult. de iur. & fact. ign. l. ſi quis,* D *7. de iuriſdict.* quod diuinarum etiam rerum ſcientiam complectitur, §. *iuriſprudentia, Inſtit. de iuſt. & iur.*

2 ¶ Paganos quidem ęquè vt Iudæos à violentia Impp. Chriſtianorum conſtitutiones defendunt, *l. Chriſtianis, 6. h. t.* & iure com- E muni Romanorum ciuium vti permittunt. Nec enim tum in rei inueteratæ recenti mutatione fieri aliter potuit. licèt crimen per ſe capitale ſit, *Exod. 22. 20.*

3 ¶ Cæterùm ſacrificia eorum velut impia abolent, *l. 1. l. penult. l.* A *vlt. l. 2. h. t.* templa concludunt, *Niceph. lib. 8. cap. 18. & 25.* fiſco vindicant, *l. omnia, 5: h. t.* exceptis iis, quæ vel Chriſtianis deſtinata, vel in alios translata ſunt, *d. l. 5.* Nam † ſemel ſacrata vero numini, per veram Eccleſiam, prophanari rurſus, aut in fiſcum redigi 4 B non poſſunt: *cap. omnes, 16: quæſt. 7. l. inter, §. ſacram. vbi Iaſ. n. 4. 5. de verb. oblig. cap. 1. vbi gloſſ. de relig. dom. §. ſacra, Inſt. de rer. diuiſ.* ne quidem propter abuſum: *clem. 2. vbi Zab. de relig. dom. Nouell. 37. de eccleſ. Aphor. l. legatũ, 16. de vſufruct. legat. l. legatum, 5.* C *de admin. rer. ad ciuit. pertinent, Schurff. cum multis, conſ. 48. licet, n. 4. 5. cent. 1. & conſ. 37. n. 7. 8. 9.* 5

De iis qui ad Eccleſias confugiunt, vel ibi exclamant, & ne quis ab Eccleſia extrahatur. Titul. XII.

1 *Quibus ad Eccleſiam confugere liceat: num. 3.*

2 *Confugientes ad Eccleſiam quãdo extrahi poſſint, vel non: & num. 4.*

5 *Confugientes ad Eccleſiam cautionem iudicio ſiſti præſtare coguntur.*

AD iuriſdictionem & curam epiſcopalem etiam illi pertinent, qui ad Eccleſiam ſalutis ſuæ cauſa confugiunt: vel ibi exclamant: ne videlicet inde extrahantur, aut ibidem vim iniu-

riamq; patiantur, abſque cognitione Pontificiali, qua cauſarum perſonarumque circumſtantium complexus eiuſmodi in caſib. expendendus diligenter eſt, *l. vlt. hoc tit.* ne immunitas Eccleſiæ, vel ad impunitatem malitiæ, vel oppreſſionem innocentiæ detorqueatur.

2 ¶ Confugiunt ad Eccleſiam liberi vel ſerui, aut armata, aut ſine armis, Serui, aut ob ſuam culpam, puta metu pœnæ ob ſuam admiſſum, aut ob culpam domini: videlicet metu ſæuitiæ dominicæ vim iniuſtam declinantes.
2 Priore † caſu ſi grauius delictum ſit, vel ſi cum armis confugiant, extrahendi, & domino indiſtincte reddendi ſunt: *l. 3. l. vlt. hoc. t.* Sin admiſſum leuius, non aliter quàm domino, Pontificis opera ad lenitatem traducto, præſtitoque iureiurando eam fugam ſeruo fraudi non eſſe futuram, *d. l. vlt.* Poſteriore caſu domino reddendi non ſunt, ſed danda opera, ſiquidem ita ſe res habuerit, bonis vt conditionibus diſtrahantur, *Inſt. de his qui ſunt ſui vel alien. iur* §. 1 *l. vlt. hoc tit.*

3 ¶ Seruorum hic nomine & iure liberos quoque perſonalibus miniſteriis obnoxis, vt libertos, colonos, aſcriptitios accenſemus, *l. vlt.* § *ſanc, h. t. pro quo, l. 3. C. de infan. exp.* etiam vaſallos: *Bald. hic in l. vlt. & l. 1 infra de emen. ſeruo.* Reliqui porrò liberi homines ad Eccleſiam confugiẽtes, aut Chriſtiani ſunt, aut hæretici, pagani, Iudæi. hi iure immunitatis Eccleſiarum carent: *l. 1. h. t. vbi gloſſ. verb. arceantur.* Illi † aut ob delictum, aut ob æs alienum vel cauſam ſimilem in illas ſe latebras abdunt, *l. 2. l. vlt. h. t. c. ſicut, 17. quæſt. 4.* Si propter delictum

B grauius vel in Eccleſia ipſa admiſſũ, non eſt immunitas, malitiis eiuſmodi propoſita: *cap. de iure, 22. quæſt. 2. c. quia fruſtra, de vſur. §. neque, in Auth. de man. prin.* quibus non eſt indulgendum, *l. in fundo, de rei vend.* vtpote legis beneficio indignis, *l. auxilium, de*

C *minor.* vt quod fecerunt facinoroſi expectent, *l. 3. C. de epiſc. aud.* Quod ductum videri poteſt ex lege diuina: *Exod. 21. 14.* Ab altari meo tolles, inquit Dominus, illum, vt moriatur. Sin leuius vel ob debitum aliamve cauſam eo confugerint, extrahi abſque vio-

D latione Maieſtatis non poſſunt, *l. 2. hoc tit.* Cautionem † tamen iudicio ſiſti præſtare coguntur: cæteroqui contra eos proceditur permiſſionem in bona, *l. vlt. h. t. Azo hic in fine.* vt iure communi contra fruſtratores & latitantes, *l. Falcinius 7. & tot tit. quib. ex*

E *cauſ. poſſ. l. ſi finita, §. Iulianus, de damn. infect* Quod ſi bona non ſufficiant, ſaltem ad hoc extrahi poſſe videntur, vt bonis creditoribus ordine iuris credant, *l. 1. vbi Dd. C. qui bon ced.* Eadem ſeruatur diſtinctio in iis, qui in Eccleſia opem præſidiumque Eccleſiæ implo-

plorant. Quod ſi verò id tumultus aut ſeditionis faciendæ cauſa faciant, vltimo etiam ſupplicio ſubjiciuntur, *l.4. in fin. h.t.* velut publicæ pacis turbatores, *l. vlt. de re milit. in fin. & tot. tit. infra de ſeditioſ.*

De His qui in Eccleſia manumittuntur. Tit.XIII.

1 *Manumiſſio cuius iuriſdictionis.*
2 *Manumiſſionis in Eccleſia origo.*

1 IVriſdictio† omnis contentioſa eſt, aut voluntaria: *glo. verb. conſilium, in l.1. de off. conſ.* ſuperiora ferè ad contentioſam, manumiſſio, quæ fit in Eccleſiis, ad voluntariam iuriſdictionem ſpectat, *l.1. vbi gloſſ. de off. conſ. l. 1.* 2 *de off. præt.* Vt † autem olim qui ſeruos data libertate ciues efficere Romanos volebat, per cenſum, vindictam, aut teſtamentum eos manumitere cogebatur: *Vlpian. tit.1. & 19. Theoph. Inſtit. de libert.* ſic poſtea ſub Impp. Chriſtianis cenſu & ſolẽnibus illis Veterum obſoleſcentibus receptum, vt in Eccleſia coram Antiſtite, & cœtu fidelium manumitterentur, actis interueniẽtibus, qui plenam libertatem conſecuturi eſſent. *l.1. 2. h. t.* Sed hodie hac ſolennitate non eſt opus poſtquam ſublati beneficio Iuſtiniani libertinitatum generibus, omnes qui quocunque modo manumittũtur, ciues Rom. fiunt: *l. vnic. C.de Lat. lib. l.vnic. C. de dedit.lib.* velut prius ex Cõſtit. Antonini Seueri, omnes ingenui in Imperio Roman. ciues effecti ſunt, *l. in orbe, de ſtat.hom.*

De Legibus & conſtitutionibus Principum & edictis. Tit. XIV.

1 *Quid lex, conſtitutio.*
2 *Propria, ſpecies, & cauſa conſtitutionum.*
3 *Princeps quis ſit.*
4 *Materia conſtitutionum.*
5 *Forma.*
6 *Finis & effectus.*
7 *Adiacentia, affinia, contraria.*

NOn tantùm ſacra & ſacerdotes, verùm etiam leges ad ius pertinent publicum, *l.1.§.1. de iuſt. & iur.* Nam † & lex mutus Magiſtratus eſt, *l. nã & ipſum. ff. de iuſt. & iur.* vel ἀρχιτεκτονικὴ potius poteſtas: *l. poteſtatis, 215. de verb. ſig. cum l.4. hoc t.* & qui has violat, in publicum ius committit, *l. ſi quis, 7. vbi Dd. de iuriſd.* Vnde hac in parte leges legum ipſarũ ac tuendi iuris publici cauſa proponũtur, quas ideo leges legum hic appellat Placentinus. Lex hoc in tit. ius deſignat, *l.1. verb. inſque, l. 2. verſ nec generalia iura ſint ſed leges faciant iis duntaxat negotiis, &c. l.4. l.5. l.6. l. leges, 9. l. cum de nouo, 10. h. tit.* & per ἐξοχὴν ſignificat ius à Principe conſtitutum, *l. 2. l.3. h.t.* velut principalem ſpeciem: *l. hu-* 1

manum, 8. *l. vlt. h. t*, à qua tamen ipſum hic ſecernitur, *in inſcriptione, item l. leges & conſtitutiones*, 7. *l. humanum*. 8. *verſ. formam generalem, & antiquis legibus non inſertam, l. vlt. verſ. conſtitutiones legis vim obtinere, h. t.* De legibus ſatis eſt dictum, quantum inſtituti ratio patitur ad Pandectas, de conſtitutionibus hic agendum, quæ propria eſt materia Codicis, in quem Conſtitutiones Principũ relatæ ſunt. Vnde in Cod. Theod. lib. 1. tit. 1. detracta legis mentione inſcriptio facta eſt, de Conſtitutionibus & Edictis.

2 ¶ Conſtitutio ἐν πλάτει & genere ſignificat quodlibet ius ſcriptum, *c. 1. diſt. 8. c. 1. diſt. 9.* vel etiam hominum conuentionem, *l. 3. §. ductus aquæ, 4. verb. iure conſtitut. de aqua quot.* ſicut & lex, *l. 1. in fin. de aqua pluu. l. 1. §. ſi conueniat, depoſ.* quando ad hominis factum refertur: *Corſus lib. 1. indag. c. 9.* Quo in ſignificatu Conſtitutio ſignificat quolibet ius cõſtitutum, ſed præcipuè ſcriptum: *c. lex c. conſtitutio, diſt. 1.* quare & iuri non ſcripto opponitur, *c. 1. 2. diſt. 8. & c. 1. diſt. 9. & paſſim ibidem*. Sed propriè conſtitutiones ſunt ius quod Princeps conſtituit, *§. ſed quod Principi, Inſtit. de iur. nat. l. vlt. verſ. conſtitutiones, quæ ex imperiali decreto proceſſerunt, hoc tit. l. 1. ff. eodem.* Earum propria, quod ſint humanitati Imperatoriæ, *l. vlt. C. de donat. inter vir.* congruæ. *l. leges 9. in fin. hoc tit.* A æquales, in omnes, *l. capitalium, 28. verſ. cum leges æqualiter ſecuritatem omnibus tribuant, de pœn.* ſacratæ, *l. leges ſacratiſs. 9. hoc tit. l. humanum, 8. hoc tit.* Forma generalis, *d. l. humanum.* interdum tamen & particularis, *l. 2. l. vlt. hoc t.* aut etiam perſonalis ac ſin- B gularis, *l. 1. de conſt. princ.* quæ propriè leges aut conſtitutiones non ſunt, ſed Priuilegia, *d. l. 1. de quibus extra de priuil.* ſtricti iuris, *cap. ex tuarum, de author, & vſu pal. Bald. l. 1. nu. 2. hoc tit.* Generalis non item: *Bald. ibidem, per illum text. & l. ne Chriſtiani, cum* C *ſeq. de legib.* cuiuſmodi ex ipſa forma circumſtantiiſque diſcernenda ſunt: *Bald. n. 3. & Dd. l. 2. l. 3. hoc tit. per illos textus.* Species ſunt Edictum, Decretum: Epiſtola Reſcriptum, Sententia, *l. 2. l. vlt. h. t. de quibus Theoph. §. ſed & quod princ. Inſtit. de iur. na-* D *tur. gent, & ciuil,* Legis interpretatio, *l. vlt. hoc tit.* Pragmatica ſanctio, *l. vlt. infra de diuerſ. reſc.* Mandata, *de quibus tit. ſeq.* Diſtinguitur etiam inter Deciſiones & Conſtitutiones *Conſt. C. ſupra de emend. Cod.* Cauſa eſt Princeps, *l. 1. l. vlt. hoc tit. l. Princeps de legi-* E *bus.* qui hic in tituli inſcriptione, & ff. eod. ſignificat Imperatorem, *l. vlt. verſ. quid ſanctius Imperiali eſt maieſtate, & ibi: quæ ex Imperiali decret. hoc tit. vel Regem, d. l. vlt. verſ. quis tanta ſuperbia faſtidio tumidus eſt vt regalem ſenſum contemnat: hoc tit.* qui eſt lex anima-

animata diuinitus terris data, cum poteſtate iuris condendi, *§. vlt. in Auth. de conſul. Henn. God. conſ. 1. n. 2.*
3 Nam † proprie ſignificat eum, qui non recognoſcit ſuperiorem: *gloſ. 3. & Cardinal. quæſt. 1. clement. 1. de baptiſm. clement. 1. de iureiuran. Bal. & Dd. in procem. Digeſt. in princ.* qualis eſt etiam Rex in ſuo regno, *cap. ſcitote, 6. quæſt. 3. cap. in apibus, 7. quæſt. 1. Corſet. de pot. reg. quæſt. 45. Choſſan. in conſuetud. Burgund. in prin. verb. duc. n. 2. Panorm. & Dd. cap. per venerabilem, qui fil. ſint legit.* Quin etiam ſi teneat regnum ab alio in feudum, nihilominus poteſt quæ Imperator in Imperio. *Corſetus & Chaſſan. præalleg. loc. Aluar. cap. 1. quis dica, dux. Iacob. in procem. feud. inueſt. vbi de propriis, cuiuſmodi eſt humanitas, l. vlt. C. de donat. inter vir. & vxor. effectu, officio, dignitate, poteſtate, priuilegiis, ac regalibus Principum plura, de quibus & Chaſſ. in catalogo gloriæ, part. 5. An idem iuris ſit in inferioribus, Iacob. præalleg. loc. Iaſon. & Dd. l. 5. de verb. oblig. & d. cap. 1. quis dica. dux, march.* Itaque Princeps in ſua ditione eſt, quo ad ius politicum, cauſa cauſarum, *Sal. cap. eccleſia n. 7. vt lite pend. Iaſ. conſ. 223. nu. 2. vol. 2.* vt penes quem ſit omnis condendi, interpretandi, abrogandi iuris poteſtas, *l. 1. l. vlt. h. t. l. princeps, de legibus.* Inferiores vero, hoc eſt, qui recognoſcunt ſuperiorē, non ll. aut conſtitutiones, ſed ius tan-

A cum Prætorium, ac Edicta facere putantur: *Iaſon poſt Bart. in l. ſtipulationem, 5. in princip. nu. 9. & 10. de verb. oblig. & l. omnes, 9. vbi Bart. de iuſt. & iur.* Synegri ſunt, proceres Palatini, *l. humanum, 8. h. t.* & Senatus, *l. 3. d. l. 8. h. t.* Cauſa προηγουμένη, motus proprius B Principis, *l. 3. hoc tit.* impulſiua, ſuggeſtio iudicum Magiſtratuū, *l. 3. l. pen. verb. ſuggeſtio iudicantis, hoc tit. l. 2. hoc tit.* ſupplicationes ſubditorum, *l. 3. l. vlt. hoc tit.* lites motæ, *l. 2. l. 3. l. humanum, 8. hoc t.* neceſſitas vtilitas publica, *l. humanum, 8. hoc t. l. vlt. de diuerſ. reſcr.* C multitudo delinquentium, *Bart. in extrauag. ad reprimendū, verb. multorum, quomodo in læſæ Maieſt. reos proced.*

4 ¶ Materia circa quam, ſunt perſonæ, res, negotia, *l. 2. verb. perſonis atque negotiis, l. 3 hoc tit. c. pen. diſtinct. 20.* Nam rebus nō verbis, D leges ſunt imponendæ, *l. 2. C. commun. de legat. l. vlt. C. de vſur.* Item cauſæ, actiones, *l. 3. l. humanum, 8. l. vlt. h. t.* futuræ, *l. leges, 7. hoc t.* dubiæ, *l. vlt. verb. ſi dubitatio in litibus oriatur, h. t. l. Domitius de teſta. l. vltim. in fin. verſ. in futuris cauſis obtinent inf. de loca.* nō pen- E dentes: *l. leges 7. hoc tit.* neq; præteritæ. *d. l. leges 7. h. t. l. 3 C. Theod. de conſtit.* præſertim cum nec opus ſit de præteritis ac deciſis nouas facere conſtitutiones, *l. 1. inf. de vet. iur. enuclean.* Materia pragmaticæ ſanctionis non ſunt priuata negotia, ſed cauſæ publicæ vni-

uerſitatum, Prouinciarum, Curiarum Scholarum, &c. *l. vlt. inf. de diuerſ. reſcript.*

5 ¶ Formam faciendæ constitutionis proponit l. humanum, 8. *h. t.* quæ non ſcripturam, ſed recitationem in Conſiſtorio & confirmationem Principis ac promulgationem requirit *ſicut & l. 3. vbi Bald. num. 2. hoc t. t. c. in iſtis, diſtinct. 4. §. fin. in Auth. de hæc. & Fal.* Vnde deciſum, ſcripturam non eſſe de ſubſtantia conſtitutionis, *dec. Rot. 1. in rub. de conſtit. vbi dicitur eſſe communis, quanquam aliter publice non facile præſcribi poteſt. l. leges, 9. verb. præſcripto earum cognitio, h. t.* Perſonales Conſtitutiones quæ facilius corrumpi poſſunt & ſupponi, diem etiam & conſulem requirunt, *l. 4. inf. de diuerſ. reſcrip.* & proinde ſcripturam, *l. ſacri, 6. inf. de diuerſ. reſcript.* cui eiuſmodi inſerantur, *l. 1. C. Theod. de conſtit. gloſſ. & Dd. l. generali, inf. de tab. lib. 10. Bart. c. vnic. §. data, quæ ſint reg. Alexand. & Dd. rub. de oper. nou. nunc.* Quod ſi ſunt ſpecies etiam iuris ſcripti, *vt dictum eſt. Inſtit. de iur. nat. gen. & ciuil. §. conſtat. 5.* certe ſcriptura conſtare debent, *l. 2. in fine, C. de frum. ſeu ecano. verb. Conſt. lib. 11.* & quidem plena; non abbreuiata notis, *l. 1. §. pen. in fin. C. de vet. iur. enucleau. c. 2, diſt. 8. leg. l. ex eſt. diſt. 1.* Scriptura tamen amiſſa vel non comparente, æquiuis eſt per teſtes Conſtitutionem probari poſſe, *d. deciſ. 1. Rotæ, de conſt.* Et Bal. *l. hum. n. 9. h. t.* ſcripturam ait non eſſe de forma ſubſtantiali quoad Principem, quo etiam mortuo antequam perſcriberetur aut promulgaretur conſtitutio, nihilominus in effectum produci debet: *Bald. l. 8. in fin. hoc tit. per c. inſtitutionis, 25. q. 2.* ſed de forma accidentali, quo ad ſubditorum obſeruantiam, quibus non poteſt innoteſcere, niſi per ſcripturam promulgetur, *Alb. 1. part. ſtat, quæſt. 14.*

6 ¶ Finis, vt pertineant & referantur non ad priuatum commodum, *c. erit, diſt. 4.* ſed ad communem imperii ſalutem, *l. humanum, 8. h. t. in Authent. de mand. prin. in prin.* & vtilitatem, *in princ. Nou. 1. de hær. & Falcid.* vt communiter omnibus proſint, non viuis tantum ſed & mortuis, *§. vlt. in Authent. de hær. & Falcid.* ad Principis gloriam, *d. l. humanum, 8. h. t.* tuitionem innocentiæ, terrorem & vindictam iniuriæ, *c. 1. 2. 3. diſt. 4.* ſic, vt nemini adminiculum earum ſit denegandum, *l. vnic. C. de ſent. præfect. prætor.* & neminem ſinant in paupertate viuere; aut anxietate mori; *§. vlt. Nou. 1. de hæred. & Falc.* cum æqualiter omnibus ſecuritatem tribuant. *l. capitalium, 28. verſ. cum leges omnibus hominibus ſecuritatem tribuant, de pœnis.* Denique vt vniuerſi, præſcripto earum manifeſtius cognito, vel inhibita declinent, vel permiſſa ſectentur, *l. leges,*

leges,9 h.t. Effectus,quod vim ha-
beant legis, l. vlt.h.t. ideoque in-
telligi debeant ab omnibus,l.leges,
9.h.t. & audiri, §.fin.Nouell.1.de
hæred. & Falcid. quibus nihil eſt
ſtudio dignius, l. 1.§.1. C. de vet.
iur. enucl. cum vitas hominum
conſtringant. l.leges,9.hoc t. obli-
gentque ad ſcientiam, d.l.leges,9.
h.t. 2. C.Theod.n.1.obedientiam,
d.l.humanum,8 h.t.§.fin.in Auth.
de hær. & Falc. Nouel. 1. aut pœ-
nam,l.5 h.t.c.quis autem,diſt.10.
Quæ cum expreſſa non eſt, arbi-
traria ſubintelligitur, l.hodie. 13.
de pœn.l.1.§. expilatores, de effra-
ctoribus,poſt duos à promulgatio-
ne menſes, in Authen. vt factæ
nouæ conſtit. §. vltim. Nouell. cler.
vel cur. cum infirmas, §. 1. de pœ-
nit. Hoſt.de conſt.n. 13. Nec ver-
ba tantum legis obligant: ſed etiã
mens atque ſententia: l.5. hoc tit.
l.contra,29. cum l.ſeq. de legibus,
contra quæ, quicquid fit,ad nihi-
lum reducitur, l.5.h.t.c.2, de te-
ſtib. vi legis, quæ ſemper in viridi
eſt obſeruantia, l.5. in fi. C.de hæ-
ret. Canonibus tamen non præ-
minent, ſed obſequuntur, c.1.c.2.
& paſſim, diſt. 10. in Authen. vt
cler. apud proprium epiſc. in fin.
Quamobrem vbi Euangelicis vel
canonicis decretis non obuiant,
tum ſane nec aliter omni reue-
rentia dignæ ſunt, c. ſuſcipitis, c.
pen.diſt.10. Sed nec Eccleſiam li-
gant, c. quo in eccleſiarum, 7. de
conſtit.cap. 2.diſt.8. & c.1.2. diſt.
10. nec ipſum authorem ſeu le-
A gislatorem authoritate, l.princeps.
ff.eod. honeſtate tamen & ratione
naturali, l. digna,4.h.t. c. iuſtum,
diſt. 9.c.cum omnes de conſt. l. an-
tepen.de adm.tut.c.pro illorum, de
præben.l.ex imperfecto.ff. de leg. 3.
Domeſticos etiã principis obligãt,
ex conſtitutione græca huius tit.9.
B quã reponit Cuia. obſ.lib.12.c.31.

¶ Adiacet poteſtas legi ſicut 7
Prætori imperium, iudici officiũ,
l.obligationes, 26. de obl. & act.
Item æquitas, l. 1.h t. l. hac lege,
8. C.de pac.conuent. interpretatio,
l.1 l.5 l.vltim. hoc t. quæ cum fit
à Principe per modum legis ſpe-
C cies conſtitutionis eſt,l.1 l.leges,9.
l.pen.l.vlt.h.t. A reliquis ſecũdum
eius ſententiam ferri debet, & in
fauorem hominum,nõ læſionem,
l. quod fauore,6.h.t.pœna infamiæ
iis, qui malitioſè interpretentur
vel circumueniant, præſtituta, l.
D 2. hoc tit. Affinia conſtitutionibus
ſunt priuilegia, l.2.3 .l. vlt.hoc tit.
conſt.2.§.pen.ſupr.de Iuſtin.C.con-
fir. l.1.de conſt.prin. de quibus di-
cetur extr. tit. de priuil.Item for-
ma generalis Præfecti Prætorio:
l.formam,2. inf.de off. præfec. præ-
tor. ſtatuta, cuiuſmodi inferiores
E à Principe condere putantur. Iaſ.
l.ſtipulationum,5.n.9.10.de verb.
oblig. & l. de quibus,n. 82.de leg.
Cõtraria deſuetudo,l.de quib.31.
de legib.c. in iſtis, cum ſeq. diſt.4.
mala interpretatio,l.2. h.t. aut re-
ſcriptũ contrariũ,d.l.2.beneficiũ,
l.5. in fi.ſup.de hære obſcuritas. c.
erit,diſt.4.l.leg.9.h.t.duritia,d.l.9.

ueꝛſione ſimiles fieri Chriſtus, *Matth.* 18.3. *niſi conuerſi fueritis vt paruuli. &c.* Denique vis huius ſacramenti quando non à fidei noſtræ dignitate & excellentia, ſed à promiſſione gratiaque Dei dependeat: 2.*Tim.*2.13.*c. Romanus, & paſſim, de conſecrat. diſt.*4. & cum Dominus infantibus benedixerit, iiſque regnum cœlorũ promiſſione & oſculo amplexuq; pacis addixerit, *Matth.*18.*&* 19. *Mar* 10.*Luc.*18, hiſque ſimiles etiam adultos fieri voluerit: *Matt.* 18.3.*Mar.*9.33 *Luc.* 9.46. his de cauſis quo tandem ore miniſter à publica benedictionis ac fœderis huius nota, electos puſiones & regeneratos excludet? Num quis aquam baptiſmi prohibere poteſt, quo minus videlicet baptizentur iſti, qui Spiritum ſanctum acceperunt; vt ait Petrus? *Act.* 10. 47. & vbi par donum confertur, quis impediat, quo minus ſigillum doni par ſit & cõferatur in omnes? *Act.*12. 17. *&* 18. iuxta mandatum vniuerſale; *Matt.* 28. 19. Docete omnes, baptizantes eos, Aug Epiſt.23. ad quæſt. Bonif. Paruulum, inquit, etſi nondũ fides illa quæ in credentium voluntate conſiſtit, iam tamen ipſius fidei ſacramentum fidelem facit. Nam ſicut credere reſpondetur, ita etiam fidelis vocatur: non ad rem ipſam mente annuendo, ſed ipſius rei ſacramentum percipiẽdo. Et ſuper Ioan. tract. 80. Hoc verbum fidei tantum valet in Ec-

A cleſia Dei, vt per ipſum credentem, offerentem, benedicentem, tingentem, etiam tantillum mundet infantem, quamuis nondum valentem corde credere ad iuſtitiam, & ore confiteri ad ſalutem. Nec verò dubium eſt, cum totas familias Apoſtoli baptizarint, 1. B *Cor.*1,10. *Act.*10.*&* 16.33. ſimul & infantulos, vt fœderis, ſic etiã ſignaculi huius participes eſſe factos: *Auguſt.c.*6.*Ro.* Quibus eſſe in Eccleſia vocatio & confeſſio (ſicut in circumciſionis fœdere) ſatis eſt idonea: 1.*Cor.* 7. 14. Liberi veſtri ſancti ſunt, h.e. ad Ec- C cleſiam viſibilem pertinent. Nec verò filij promiſſionis ac fœderis efficiuntur per baptiſmum, ſed quia ſunt, ideo baptizantur: *Act.* 9.17.*&* 18. & hoc ſigillo iuſtitiæ adoptatos eſſe in iuſtitiam Chriſti, ac fœdus filiorum Dei, propter fuſum ſanguinem & totam D obedientiam Chriſti, cuius maſſę, tanquam capiti, ſint inſerti, confirmatur. Cæterùm quod Marci vltimo traditur: Qui crediderit, & baptizatus fuerit: ſpecioſum eſſet argumentum, ſiquidem concedi his poſſet, τὸ πιστεύειν aut infantibus deeſſe, aut adultis; quam- E uis (retenus profiteantur) ſupereſſe. Corde enim creditur: *Rom.* 10. huius latebræ penitus abſconditæ ſunt, nec ſemper idem occultat, quod in ore recitatur: vnde Dei proprium perhibetur eſſe *καρδιογνώστην*. Atqui cum ſit opus Dei, non rationis humanæ,

nec

nec ſalus noſtra à magnitudine & A robore fidei noſtrę dependeat, ſed à gratia, promiſſione & veritate Dei, qui etiam infirmos in fide aſſumit: *Rom.* 14. cui dubium eſſe poteſt, quin hæc nullius rei ſit obiectio? Nam Eccleſia de externa tantùm, non interna vocatione iudicat: ideoque vel indignos, B qui ſunt in vocatorum cœtu, ad ſacramenta recipit: 1. *Cor.* 11. 27. 29. 30. quæ ſunt ἀσφαλίσματα ac teſtimonia tantum initi fœderis inter Deum & homines, per ſanguinem noui teſtamenti. Vnde nec in adultis præciſe requiritur ad baptiſmum fides, de qua C vt occulta, nihil iudicare poteſt Eccleſia, ſed tantùm profeſſio: *Matt.* 3. 6. *Act.* 3. 38. Quid ſi reſpondeatur, in verbis illis eſſe ἀναστροφὴν nec in eadem oratione ordinem verborum, ſed rerum potius eſſe tenendum? alioquin ex Paulo, *Rom.* 10. cum inquit: D Si confitearis ore tuo Dominum Ieſum, & in corde tuo credideris, quod Deus illũ ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris, &c. licebit hac inductione concludere, confeſſionem oris priorem eſſe fide cordis: contra illud Pſal. 115. Credidi, propter quod locutus ſum. Et E quod Paulus mox ſubjicit ibidẽ; Corde creditur ad iuſtitiam, ore fit confeſſio ad ſalutem. quid ſi quod verũ eſt, replicemus, Marc. vlt. non præſcribi, quoniam baptizari debeant, ſed quinam ſeruentur, aut non ſeruentur? Quin potius cum Chriſtus omnes vocatos, præcipue electos & regeneratos baptizari præceperit: *Matth.* 29. 9. *Ioan.* 5. 3. relinquitur etiam illud mandatũ vniuerſale complecti infantes, quos teſtatur conuerſos, *Matth.* 18. 3. Addatur etiã illud, Marc. vlt. de toto agi miniſterio, quod erat tum temporis in re publicè noua inchoandum ab adultis, qui docerentur, & ea re baptizarentur, *vt Matth.* 3. 6. *Actor.* 8. 36. *& c.* 10. *fin. c.* 6. 33. Nam & ſimiles ſententiæ de fide ac pœnitentia, pertinent ad eos, qui capere poſſunt, vt habiles, capaces, *Dd. l.* 1. C. *de ſacroſanct. eccleſ. l. ſi quando*, C. *de inoff. teſtam.* vt Hebr. 11. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo, Rom. 10. Qui inuocauerit, ſaluus erit, Rom. 14. Quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt. Sed refutationem errorum, Eccleſiæ doctoribus relinquamus: quibus etiam D. Paulus ad Timotheum ac Titũ hoc commendat & committit.

¶ Fuit autem huius erroris nõ 2 minima labes & illa olim, quod hæretici baptizatos ab orthodoxis, tanquam minus rite purificatos, in ſuis iterum luſtris inceſtarent: *vt oſtendunt, l.* 1. 2. 3. *h. t.* 3. *& infra tit. ſeq. de apoſtat. & Canones de conſecrat.* quaſi vis ſacramentorum à dignitate miniſtri, non ab inſtitutione diuina dependeret: & in vſu vero ritus diuinitus inſtituti, vel miniſtri tanquam inſtrumenti ac internuncij pietas proſit

male

male accipienti, velut literæ promittentis ac mittentis per nuntiũ incredulo, vel obſit malitia illius recte riteque accipienti.

3 ¶ Hos etiam ceu hæreticos, vt Auguſtinus ac alij doctores Eccleſiæ gladio ſpiritus domarunt: ſic Chriſtiani principes pœnis etiam ciuilibus perſecuti ſunt: non modo abrogantes illis miniſteriũ qui aliquem rebaptizaſſent, ſed & baptizantem ac rebaptizatum (ſi tamen criminis per ętatem capax, hoc eſt, pubes ſit) vltimo ſupplicicio percellentes, *l. 2. hoc tit.* Quod ego, vt ſupra tit. de hær. de deportatione libens interpretarer, pręſertim cum lex terra mox ſubſequens, exilio duntaxat, & mulcta decem librarum auri, cum, ademptione iuris teſtandi & donandi, eodem damnet, *vt l. 3. infra tit. ſeq. de Apoſt.* Quod nõ de ſimplici relegatione accipi poteſt, ſed vt alibi oſtenditur, de deportatione aut exilium, quod ſit vice deportationis: *l. qui cum, 14. §. is demum, 2, de bon. li.* quæ proprie exilium vocatur, *l. 2. de pub. iud. d. l. qui cum, 14, §. 2.* Cumq; ciuitatis ius adimeret, & caput ex numero tolleret ac minueret, *§. 1. Inſt. de cap. dimin.* annexam habuit ademptionem iuris teſtandi, *l. eius, 8, ff. de teſtam. l. 1. vbi Dd. C. de hæred. inſtit.* velut iuris Quiritum, *l. ſunt quidam, 17. de pœn. l. 3. de teſtam.* & donandi, *poſt contractum, 15, de donat.* ob ea præſertim crimina quæ per inquiſi- A tionem in mortem extenduntur, & hæredi quoque bona auferunt, *l. donationes, 3. in fin. de donat.* cuiuſmodi eſt hæreſis, *l. 4. ſupra de hær.* Item & publicationem bonorum habet adiunctam, *l. de bonis, 6. de bon. dam. l. deportatorum, 8. C. de pœn l. bona, 39. de iure fiſci.* B quoniam dominia bonorum iuris mancipi. Quiritumque ſunt: *l. 1. §. 1. de rei vend. §. 1. 2. Inſt. de bon. poſſeſſ: vbi dixi. Vlp. ti. 1.* Atq; ita quidem hæc iura ſpecie contraria, pulchre congruent: *iuxta l. vnic. C. de inoff. dot. l. non eſt nouum, 16, cum l. ſeq. de leg.* & ita C fuiſſe accepta in Principe Eccleſia, hiſtoriæ docent, quæ tantum relegatione vel deportatione tum in hæreticos ſæuitum fuiſſe monſtrant. Quod ſi durius l. 2. huius tit. interpretere, ſequentur, quod abſurdum dictu ſit, eam corrigi D per l. ſequentem, vt poſteriorem ex l. vlt. de conſt. Prin. Cæterum quod videmus nunc in Anabaptiſtas gladio quandoque animaduerti, hoc compertum eſt non ratione erroris, ſed ob ſeditiones, vel adulteria, iure capitalia, quibus, hoc genus plerumque contaE minatum eſt, illis euenire.

De Apoſtatis. Tit. VII.

1 *Quid ſit apoſtaſia, quinam apoſtatæ.*
2 *Quotuplex ſit.*
3 *Quomodo fiat apoſtaſia.*
4 *Pœna apoſtatarum.*

Hæ-

HÆreticis pares vel etiam de-
teriores ſunt apoſtatæ, *l.vlt.*
h. t. Turpius enim & ſceleratius
eſt veritatem ſemel agnitam ab-
jicere, 1. *Pet.* 2. *verſ.* 20. 21. *Luc.* 12.
47. *Hebr.* 9. 6 *& cap.* 3. 12. *& cap.*
6. 6. 7. *cum ſequent.* quam nunquã
cognouiſſe, *facit à ſimili, l.* 3. *&*
1 *tot.tit. de re mil.* Apoſtaſia, quo †
nomine & Paulus vtitur: 2. *Theſſ.*
2. eſt à fide Chriſtiana defectio:
Apoſtatæ, qui deficiunt & fidem
produnt, ſeu qui prodentes diui-
num myſterium in prophana mi-
2 grant, *l.* 3. *h.t.* Eam triplicem † fa-
ciunt Canoniſtæ, *gloſſ. cap.* 1. *de*
apoſtat. Girl. de hær. quæſt. 2. *nu.* 8.
Vnam fidei, *cap. non poteſt.* 11. *quæ-*
ſt. 7. alteram inobedientiæ, *cap. ſi*
quis venerit, c. illud, de maior. &
obed. tertiam irregularitatis, *gloſſ.*
d. c. 1, *verſ. apoſtaſia, de apoſtat.*
Prior eſt propria & princeps apo-
ſtaſia, de qua etiam ſola hic agi-
3 tur. Fit † autem dupliciter, vel
cum à vera religione tranſitur in
hæreſim, retento Chriſtianiſmi
titulo; *l.* 3 *l. penult. l. vlt. h. t.* vel cũ
profeſſione Chriſtiana prorſus
abiecta, partes contrariæ placent
Iudæorum, Ethnicorum, Maho-
metiſtarum, & aliorum, qui Chri-
ſtum ignorant, vel ex profeſſo
perſequuntur, *l.* 1. 2. *h. t.*

4 ¶ Vt autem cauſę eędem ſunt,
quæ aliorum hæreſium, ita & pœ-
næ: nempe diuina, finalis impœ-
nitentia, & exitum: *Heb.* 4. 5. 6.
humana, exilium cum ademptio-
ne bonorum & iuris teſtandi, ci-
uitatis, *l.* 3. *l. vlt. h. t.* &c. Et ita ac-
cipiatur quod hic dicitur, apoſta-
tam cum diſpendio fortunarum
capite (quo minuitur quod puni-
tur deportatione, §. 1. *Inſtit. de cap.*
dim. l. 3. *eod.*) puniendum eſſe, *l.*
pen. h. tit. Non enim erat neceſſe
fortunarum diſpendium adjicere
B vitæ amiſſioni, cum hanc ſemper
publicatio bonorum iure iſto Co-
dicis conſequatur, *tot. tit. ff. & C.*
de bon. damnat. Sed pœnæ capitis
non naturalis, verum ciuilis, hoc
eſt, deportationis, §. 1. *quib. mod.*
tutel. finit. adjici ſolet bonorum
multa, ad differentiam relegatio-
C nis vel alterius exilij. Atque ita
quidem hoc in argumento iuri-
bus iura rectè conciliantur, vt an-
tè dictum eſt. Illud alienum, *l.* 4.
ſupra de hær. quod pœnitentibus
nihil de pœna remittit, *l.* 3. *hoc tit.*
Animaduertendum tamen eſt, nõ
de apoſtatis in genere eam agere:
D ſed de anabaptiſtis. Lapſis enim,
inquit, & errantibus ſubuenitur:
perditis verò hoc eſt, (vt ſe tex-
tus exponit) ſanctum baptiſma
profanantibus, nullo ſuccurritur
remedio pœnitentiæ, vt aliis in
criminibus materię ſcilicet hære-
ſeos ſubiectæ, *d. l.* 4. Nam ciuilia
E delicta eorumque pœnam pœni-
tentia non tollit. *l. qui falſam,* 19.
ad leg. Corn. de fal. Tiraq. tract. de
pœn. cauſ. 28. Ratio diſcriminis in
aperto eſt. Illa enim crimina
facti ſunt, ſicut & anabaptiſmus,
quod factum non tollitur pœni-
tentia, vt nec cædes, adulterium,
vul-

vulnus: ideoque nec pœna tollitur, quia manente cauſa manet effectus. At reliquæ hæreſes non conſiſtunt in facto, quod grauius eſt, *l.5.8.9.de iniur.*& irreuocabile, *l.in bello, §. facta, de capt. & poſtl.reuerſ.* ſed in opinionis errore verſantur: qui error cum melioribus cogitationibus adobruitur & reuocatur, nihil ſupereſt quod puniatur: *l. cogitationis, de pœn.* ſed error cum reliquis ſtultis cogitationibus euaneſcit: qua ratione & reliqua delicta προαιρέσει tantùm inchoata, non facto conſummata, per pœnitentiam pœnæ eximuntur: *d. l. cogitationis, d.l.qui falſam*, 16 *.de falſ.* perfecta facto ipſo, non item, *gloß. & Doctores, d.l.qui falſam. vbi Hipp. de Marſ. Tiraquell. de pœn. cauſ.* 28.

Nemini Licere ſignum Saluatoris Chriſti humi vel in ſilice, vel in marmore aut inſculpere aut pingere. Tit. VIII.

FVit etiam hæreticis & infidelibus in more poſitum, vt ſignum Saluatoris Chriſti, crucis ſcilicet, ſeu crucifixi, per ludibrium, quo conculcaretur, deſculperent in ſilice, marmore aliaque materia durabili: quod iure prohibetur, & factum tolli iubetur, *vt Exod.* 20. 33. *Deut.*17.27.*Eſa.* 40.41,45.46 *Ierem.* 11. *Abacuc.* 2.*Act.* 2,17. ſicut & Iudæis interdicitur ſub pœna amiſſionis ſuorum priuilegiorum, ne eo per contemptum abutantur, *l.Iudæis*, 10, *infra de Iud.*

De Iudæis & cœlicolis. Tit. IX.

1 *Iudæi qui ſint, & eorum genera.*
2 *Priuilegia & iura Iudæorum.*
3 *Pœnæ & onera.*
4 *An expelli poſſint.*
5 *De cœlicolis.*

DE Iudæis etiam & cœlicolis cura Epiſcopis & Magiſtratibus incumbit, vt ne quid inde detrimenti Eccleſia capiat. Etſi enim proprie hæretici non ſunt, qui religionem noſtram non ſimulant, neque per baptiſmum nomen ei dederunt, vt ſupra dixi de hæret. tamen quantum ſæpe danni Eccleſiæ dederint id genus fanatici, hiſtoriis demonſtratur.

¶ Diſtinguendi ſunt autem Iudæi recentiores, de quibus agimus, quique Chriſtum Dominũ repudiant, à veteribus, qui eadem nobiſcum fide ſalutem quæſierunt, & adepti ſunt, *Act.* 15. 11. *Rom.* 4. Hos Eccleſia Chriſtiana veneratus, proque patribus agnoſcit: illos auerſatur & damnat. Perdiu tamen olim Chriſtiani Principes hos tolerarunt, recente adhuc Eccleſia, velut & paganos: ſic tamen, vt aliquo modo coercerent.

¶ Quamuis igitur conſtitutio- 2

nibus

nibus Principum Romanorum concesſa ſint iis templa, ſynagogæ: *l.3. l.nullus,13. l.pen. l.vlt. hoc ti.* quæ tamen fulcire tantum, non noua conſtruere poſſunt, *l. vlt. hoc t.* item propria quædam liberaq; αὐτονομία in religione, *l. Iudæos, 10. l. die, 12. l. nullus. 13. l. circumcidere, 11. de ſicar.* collegia, *l. ſpadonem, 15. §. iam & Iudæi, de excuſ. tut. l. 3. §. vlt. de decurion* ſynedria, *l. pen. h. t.* ſeniores, *l. ſi quis, 14. h. t.* primates, *l. pæn. h. t.* commercia, *l. nemo, 7. hoc tit.* iura defenſionis, *l. nullius, 13. h. tit.* & alia Romanorum ciuium communia, *l. Iudæi, 8. l. nemo, 7. & paſſim. hoc tit. Saxon. art. 7. lib. 3.* maxime quoad onera muneraque, *l. 4. l. quicunque, 9. hoc tit.* in multis tamen deteriore ſunt conditione, vt quoad honores quorum ſunt incapaces, *l. vlt. hoc tit.* Item cum Chriſtianis litigare debent apud Magiſtratum Chriſtianum: *l. ſi quis, 6. l. ſi qui, 14. h. t.* nec legari eis poteſt, *l. 1. hoc tit.* nec coniugia cum Chriſtianis contrahere poſſunt, *l. 5. h. t.* ne quidem inter ſe, contra ll. Chriſtianas per polygamiam aut aliter, *l. 6. h. t.* Licet autem caueatur, ne quis eis moleſtias aut impedimentum in ſuæ religionis profeſſione aut vſurpationis creet: *d. l. ſpadonem, §. iam & Iudæi, l. 3. l. de die, 12. l. nullus, 13. h. t.* tamen quia non modo circumcidere Chriſtianorum libertos ſolent, *l. Iudæi. 13 h. t. d. l. circumcidere, de ſicar.* ſed etiam oc-

A cidere, quamuis occaſione ſe coniuratos Chriſtiani nominis hoſtes declarantes, ideo † bonorum 3 proſcriptione & perpetuo exilio, quæ fuit pœna legis Corneliæ ordinaria, *l. 1. in fin. de ſicar. §. item lex. Corn. Inſtit. de public. iud.* mulctantur, ſi noſtræ fidei hominem B circumcidiſſe, aut circumcidendum mandaſſe, conuincantur, *l. Iudæi, 15. h. tit.* Nam mandans, in lege Cornelia, qua & hoc coercetur circumciſionis crimen, *l. circumcidere, 11. de ſicar.* pro faciente habetur: *clement. 1. de homicid.* ſin verò ſuæ ſectæ profugum, & C ad meliora conuerſum, ſaxis aut alia vi tentent, flammis abſumuntur, *l. 2 hoc tit.* Cæterùm & illa priuilegia qualiacunq; iure Pontificio & communi quadam inueterataq; gentium omnium Chriſtianarum conſuetudine paulatim illis ſunt imminuta, vel etiam D adempta propter abuſum quo ſolent committi: *l. Iudæos, 10. h. t.* obtentumque vt & liberi coram ipſis inuitis baptizentur, *Zaſ. in tract. de infant. Iudæor. baptiz.* & nulla illis certa libertas atque ſedes ſecundum diuina oracula ſit reliqua. *Pſalm. 109. 10.* ſed tantū E ex gratia indulgentia terras Principum Chriſtianorum incolant, 4 *c. 2. c. etſi 13. de Iud.* & † ad lubitū, præſertim imminente periculo vel ſcandalo, expelli, atque adeo etiam bonis deſpoliari poſſint, *c. 3. c. 9 extra eod. vbi Dd. Oldr. conſi. 264. nu. 1. Iacob. tract. feud. verb.*

Dux

AD curam etiam Epiſcoporũ attinet paganiſmum & idololatrica ſacrificia procul ex agris finibuſq; Eccleſiæ extermi-
1 nare, Pagani † à pagis, hi verò ἀπὸ τῶν πηγῶν, hoc eſt, fontibus, circa quos Villę ædificantur, dicti ſunt Pagani in foro ciuili militibus opponuntur, *l. ius noſtrum, vbi Mont. de reg. iur. §. 1. Inſtit. de mil. teſt.* in Eccleſiaſtico (vt hic) iis, qui veræ Chriſti religioni nomen dederunt. Ac propriè hoc nomine denotantur, qui gentilium ſacra & ritus retinent. quẽ morem in pagis diutius quàm ciuitatibus retentum, & hinc nomẽ factum eſſe conſentaneum eſt, Certe Vigilij martyris indignanex & ſimiles hiſtoriæ planum faciunt, difficilius paganos & rudiores & illiteratos, à miorum inſtitutis, quamuis falſis, abduci, cũ plerumque ſint ignari iuris, *l. penult. de iur. & fact. ign. l. ſi quis, 7. de iuriſdict.* quod diuinarum etiam rerum ſcientiam complectitur, *§. iuriſprudentia, Inſtit. de iuſt. & iur.*

2 ¶ Paganos quidem ęquè vt Iudæos à violentia Impp. Chriſtianorum conſtitutiones defendunt, *l. Chriſtianis, 6. h. t.* & iure communi Romanorum ciuium vti permittunt. Nec enim tum in rei inueteratæ recenti mutatione fieri aliter potuit. licèt crimen per ſe capitale ſit, *Exod. 22. 20.*

3 ¶ Cæterùm ſacrificia eorum velut impia abolent, *l. 1. l. penult. l.*

A *vlt. l. 2. h. t.* templa concludunt, *Niceph. lib. 8. cap. 18. & 25.* fiſco vindicant, *l. omnia, 5. h. t.* exceptis iis, quæ vel Chriſtianis deſtinata, vel in alios translata ſunt, *d. l. 5.* Nam † ſemel ſacrata vero numini, per veram Eccleſiam, prophanari rurſus, aut in fiſcum redigi 4
B non poſſunt: *cap. omnes, 16. quaſt. 7. l. inter, §. ſacram. vbi Iaſ. n. 4. 5. de verb. oblig. cap. 1. vbi gloſſ. de relig. dom. §. ſacra, Inſt. de rer. diuiſ.* ne quidem propter abuſum: *clem. 2. vbi Zab. de relig. dom. Nouell. 37. de eccleſ. Aphor. l. legatũ, 16. de vſufruct. legat. l. legatum, 5.*
C *de admin. rer. ad ciuit. pertinent, Schurff. cum multis, conſ. 48. licet, n. 4. 5. cent. 1. & conſ. 37. n. 7. 8. 9.*

De iis qui ad Eccleſias confugiunt, vel ibi exclamant, & ne quis ab Eccleſia extrahatur. Titul. XII.

D

1 *Quibus ad Eccleſiam confugere liceat: num. 3.*

2 *Confugientes ad Eccleſiam quãdo extrahi poſſint, vel non: & num. 4.*

5 *Confugientes ad Eccleſiam cautionem iudicio ſiſti præſtare coguntur.*

E

AD iuriſdictionem & curam epiſcopalem etiam illi pertinent, qui ad Eccleſiam ſalutis ſuæ cauſa confugiunt: vel ibi exclamant: ne videlicet inde extrahantur, aut ibidem vim iniu-

riamq; patiantur, abſque cognitione Pontificiali, qua cauſarum perſonarumque circumſtantium complexus eiuſmodi in caſib. expendendus diligenter eſt, *l. vlt. hoc tit.* ne immunitas Eccleſiæ, vel ad impunitatem malitiæ, vel oppreſſionem innocentiæ detorqueatur.

2 ¶ Confugiunt ad Eccleſiam liberi vel ſerui, aut armata, aut ſine armis, Serui, aut ob ſuam culpam, puta metu pœnæ ob ſuam admiſſum, aut ob culpam domini: videlicet metu ſæuitiæ dominicæ vim iniuſtam declinantes.

1 Priore † caſu ſi grauius delictum ſit, vel ſi cum armis confugiant, extrahendi, & domino indiſtincte reddendi ſunt: *l.3 .l.vlt.hoc. t.* Sin admiſſum leuius; non aliter quàm domino, Pontificis opera ad lenitatem traducto, præſtitoque iureiurando eam fugam ſeruo fraudi non eſſe futuram, *d. l. vlt.* Poſteriore caſu domino reddendi non ſunt, ſed danda opera, ſiquidem ita ſe res habuerit, bonis vt conditionibus diſtrahantur, *Inſt. de his qui ſunt ſui vel alien.iur* §.1 *l.vlt.hoc tit.*

3 ¶ Seruorum hic nomine & iure liberos quoque perſonalibus miniſteriis obnoxis, vt libertos, colonos, aſcriptitios accenſemus, *l.vlt.§ ſane,h.t pro quo, l.3. C. de infan.exp.*etiam vaſallos: *Bald. hic in l.vlt.& l.1 infra de emen.ſeruo.* Reliqui porrò liberi homines ad Eccleſiam confugiẽtes, aut Chriſtiani ſunt, aut hæretici, pagani, Iudæi. hi iure immunitatis Eccleſiarum carent: *l. 1. h. t. vbi gloſſ. verb.arceantur.* Illi † aut ob delictum, aut ob æs alienum vel cauſam ſimilem in illas ſe latebras abdunt, *l. 2. l. vlt. h.t.c.ſicut,* 17. *quæſt.* 4. Si propter delictum grauius vel in Eccleſia ipſa admiſſũ, non eſt immunitas, malitiis eiuſmodi propoſita: *cap. de iure, 22. quæſt. 2. c.quia fruſtra, de vſur.§. neque,in Auth. de man.prin.* quibus non eſt indulgendum, *l. in fundo, de rei vend.*vtpote legis beneficio indignis, *l. auxilium, de minor.*vt quod fecerunt facinoroſi expectent, *l. 3. C. de epiſc. aud.* Quod ductum videri poteſt ex lege diuina: *Exod.*21. 14. Ab altari meo tolles, inquit Dominus, illum, vt moriatur. Sin leuius vel ob debitum aliamve cauſam eo confugerint, extrahi abſque violatione Maieſtatis non poſſunt, *l. 2. hoc tit.* Cautionem † tamen iudicio ſiſti præſtare coguntur: cæteroqui contra eos proceditur permiſſionem in bona, *l. vlt. h. t. Azo hic in fine.* vt iure communi contra fruſtratores & latitantes, *l. Falcinius 7. & tot tit. quib. ex cauſ.poſſ.l.ſi finita, §. Iulianus, de damn.infect* Quod ſi bona non ſufficiant, ſaltem ad hoc extrahi poſſe videntur, vt bonis creditoribus ordine iuris credant, *l.1.vbi Dd.C.qui bon ced.*Eadem ſeruatur diſtinctio in iis, qui in Eccleſia opem præſidiumque Eccleſiæ implo-

plorant. Quod ſi verò id tumultus aut ſeditionis faciendæ cauſa faciant, vltimo etiam ſupplicio ſubjiciuntur, *l.4. in fin. h.t.* velut publicæ pacis turbatores, *l. vlt. de re milit. in fin. & tot. tit. infra de ſeditioſ.*

De His qui in Eccleſia manumittuntur. Tit. XIII.

1 *Manumiſſio cuius iuriſdictionis.*
2 *Manumiſſionis in Eccleſia origo.*

1 IVriſdictio† omnis contentioſa eſt, aut voluntaria: *glo. verb. conſilium, in l.1. de off. conſ.* ſuperiora ferè ad contentioſam, manumiſſio, quæ fit in Eccleſiis, ad voluntariam iuriſdictionem ſpectat, *l.1. vbi gloſſ. de off. conſ. l. 1.*
2 *de off. præt.* Vt † autem olim qui ſeruos data libertate ciues efficere Romanos volebat, per cenſum, vindictam, aut teſtamentum eos manumitere cogebatur: *Vlpian. tit.1. & 19. Theoph. Inſtit. de liberti.* ſic poſtea ſub Impp. Chriſtianis cenſu & ſolẽnibus illis Veterum obſoleſcentibus receptum, vt in Eccleſia coram Antiſtite, & cœtu fidelium manumitterentur, actis interueniẽtibus, qui plenam libertatem conſecuturi eſſent. *l.1. 2. h. t.* Sed hodie hac ſolennitate non eſt opus poſtquam ſublati beneficio Iuſtiniani libertinitatum generibus, omnes qui quocunque modo manumittũtur, ciues Rom. fiunt: *l. vnic. C. de Lat. lib. l. vnic. C. de dedit. lib.* velut prius ex Cõſtit. Antonini Seueri, omnes ingenui in Imperio Roman. ciues effecti ſunt, *l. in orbe, de ſtat. hom.*

De Legibus & conſtitutionibus Principum & edictis. Tit. XIV.

1 *Quid lex, conſtitutio.*
2 *Propria, ſpecies, & cauſa conſtitutionum.*
3 *Princeps quis ſit.*
4 *Materia conſtitutionum.*
5 *Forma.*
6 *Finis & effectus.*
7 *Adiacentia, affinia, contraria.*

NOn tantùm ſacra & ſacerdotes, verùm etiam leges ad ius pertinent publicum, *l.1.§.1. de iuſt. & iur.* Nam † & lex mutus Magiſtratus eſt, 1 *l. nã & ipſum. ff. de iuſt. & iur.* vel ἀρχιτεκτονικὴ potius poteſtas: *l. poteſtatis, 215. de verb. ſig. cum l.4. hoc t.* & qui has violat, in publicum ius committit, *l. ſi quis, 7. vbi Dd. de iuriſd.* Vnde hac in parte leges legum ipſarũ ac tuendi iuris publici cauſa proponũtur, quas ideo leges legum hic appellat Placentinus. Lex hoc in tit. ius deſignat, *l.1. verb. iuſque, l. 2. verſ nec generalia iura ſint ſed leges faciant iis duntaxat negotiis, &c. l.4. l.5. l.6. l. leges, 9. l. cum de nouo, 10. h. tit.* & per ἐξοχὴν ſignificat ius à Principe conſtitutum, *l. 2. l.3. h. t.* velut principalem ſpeciem: *l. hu-*

manum, 8. *l. vlt. h. t*, à qua tamen ipſum hic ſecernitur, *in inſcriptione, item l. leges & conſtitutiones*, 7. *l. humanum*. 8. *verſ. formam generalem, & antiquis legibus non inſertam, l. vlt. verſ. conſtitutiones legis vim obtinere, h. t.* De legibus ſatis eſt dictum, quantum inſtituti ratio patitur ad Pandectas, de conſtitutionibus hic agendum, quæ propria eſt materia Codicis, in quem Conſtitutiones Principũ relatæ ſunt. Vnde in Cod. Theod. lib. 1. tit. 1. detracta legis mentione inſcriptio facta eſt, de Conſtitutionibus & Edictis.

2 ¶ Conſtitutio ἐν πλάτει & genere ſignificat quodlibet ius ſcriptum, *c.* 1. *diſt.* 8. *c.* 1. *diſt.* 9. vel etiam hominum conuentionem, *l.* 1. *§. ductus aquæ*, 4. *verb. iure conſtitut. de aqua quot.* ſicut & lex, *l.* 1. *in fin. de aqua pluu. l.* 1. *§. ſi conueniat, depoſ.* quando ad hominis factum refertur: *Corſus lib.* 1. *indag. c.* 9. Quo in ſignificatu Conſtitutio ſignificat quolibet ius cõſtitutum, ſed præcipuè ſcriptum: *c. lex c. conſtitutio, diſt.* 1. quare & iuri non ſcripto opponitur, *c.* 1. 2 *diſt.* 8. *c.* 1. *diſt.* 9. *& paſſim ibidem*. Sed propriè conſtitutiones ſunt ius quod Princeps conſtituit, *§. ſed quod Principi, Inſtit. de iur. nat. l. vlt. verſ. conſtitutiones, quæ ex imperiali decreto proceſſerunt, hoc tit. l.* 1. *ff. eodem.* Earum propria, quod ſint humanitati Imperatoriæ, *l. vlt. C. de donat. inter vir.* congruæ. *l. leges* 9. *in fin. hoc tit.*

A æquales, in omnes, *l. capitalium*, 28. *verſ. cum leges æqualiter ſecuritatem omnibus tribuant, de pœn.* ſacratæ, *l. leges ſacratiſs.* 9. *hoc tit. l. humanum*, 8. *hoc tit.* Forma generalis, *d. l. humanum.* interdum tamen & particularis, *l.* 2. *l. vlt. hoc t.* aut etiam perſonalis ac B ſingularis, *l.* 1. *de conſt. princ.* quæ propriè leges aut conſtitutiones non ſunt, ſed Priuilegia, *d. l.* 1. *de quibus extra de priuil.* ſtricti iuris, *cap. ex tuarum, de author, & vſu pal. Bald. l.* 1. *nu.* 2. *hoc tit.* Generalis non item: *Bald. ibidem, per illum text. & l. ne Chriſtiani, cum* C *ſeq. de legib.* cuiuſmodi ex ipſa forma circumſtantiiſque diſcernenda ſunt: *Bald. n.* 3. *& Dd. l.* 2. *l.* 3. *hoc tit. per illos textus.* Species ſunt Edictum, Decretum: Epiſtola Reſcriptum, Sententia, *l.* 2. *l. vlt. h. t. de quibus Theoph. §. ſed & quod princ. Inſtit. de iur. na-* D *tur. gent, & ciuil.* Legis interpretatio, *l. vlt. hoc tit.* Pragmatica ſanctio, *l. vlt. infra de diuerſ. reſc.* Mandata, *de quibus tit. ſeq.* Diſtinguitur etiam inter Deciſiones & Conſtitutiones *Conſt. C. ſupra de emend. Cod.* Cauſa eſt Princeps, *l.* 1. *l. vlt. hoc tit. l. Princeps de legi-* E *bus.* qui hic in tituli inſcriptione, & ff. eod. ſignificat Imperatorem, *l. vlt. verſ. quid ſanctius Imperiali eſt maieſtate, & ibi: quæ ex Imperiali decret. hoc tit. vel Regem, d. l. vlt. verſ. quis tanta ſuperbia faſtidio tumidus eſt vt regalem ſenſum contemnat: hoc tit.* qui eſt lex anima-

animata diuinitus terris data, cum poteſtate iuris condendi, §. vlt. in *Auth. de conſul. Henn. God. conſ.*
3 *1. n.2.* Nam † proprie ſignificat eum, qui non recognoſcit ſuperiorem: *gloſ. 3. & Cardinal. quæſt. 1. clement. 1. de baptiſm. clement. 1. de iureiuran. Bal. & Dd. in proœm. Digeſt. in princ.* qualis eſt etiam Rex in ſuo regno, *cap. ſcitote, 6. quæſt. 3. cap. in apibus, 7. quæſt. 1. Corſet. de pot. reg. quæſt. 45. Chaſſan. in conſuetud. Burgund. in prin. verb. duc. n. 2. Panorm. & Dd. cap. per venerabilem, qui fil. ſint legit.* Quin etiam ſi teneat regnum ab alio in feudum, nihilominus poteſt quæ Imperator in Imperio. *Corſetus & Chaſſan. præalleg. loc. Aluar. cap. 1. quis dica, dux. Iacob. in proœm. feud. inueſt. vbi de propriis, cuiuſmodi eſt humanitas, l. vlt. C. de donat. inter vir. & vxor. effectu, officio, dignitate, poteſtate, priuilegiis, ac regalibus Principum plura, de quibus & Chaſſ. in catalogo gloriæ, part. 5. An idem iuris ſit in inferioribus, Iacob. præalleg. loc. Iaſon. & Dd. l. 5. de verb. oblig. & d. cap. 1. quis dica. dux, march.* Itaque Princeps in ſua ditione eſt, quo ad ius politicum, cauſa cauſarum, *Sal. cap. eccleſia n. 7. vt lite pend. Iaſ. conſ. 223. nu. 2. vol. 2.* vt penes quem ſit omnis condendi, interpretandi, abrogandi iuris poteſtas, *l. 1. l. vlt. h. t. l. princeps, de legibus.* Inferiores verò, hoc eſt, qui recognoſcunt ſuperiorē, non ll. aut conſtitutiones, ſed ius tan-A tum Prætorium, ac Edicta facere putantur: *Iaſon poſt Bart. in l. ſtipulationem, 5. in princip. nu. 9. & 10. de verb. oblig. & l. omnes, 9. vbi Bart. de iuſt. & iur.* Synegri ſunt, proceres Palatini, *l. humanum, 8. h. t.* & Senatus, *l. 3. d. l. 8. h. t.* Cauſa προηγουμένη, motus proprius B Principis, *l. 3. hoc tit.* impulſiua, ſuggeſtio iudicum Magiſtratuū, *l. 3. l. pen. verb. ſuggeſtio iudicantis, hoc tit. l. 2. hoc tit.* ſupplicationes ſubditorum, *l. 3. l. vlt. hoc tit.* lites motæ, *l. 2. l. 3. l. humanum, 8. hoc t.* neceſſitas vtilitas publica, *l. humanum, 8. hoc t. l. vlt. de diuerſ. reſcr.* C multitudo delinquentium, *Bart. in extrauag. ad reprimendū, verb. multorum, quomodo in læſæ Maieſt. reos proced.*

¶ Materia circa quam, ſunt per- 4
ſonæ, res, negotia, *l. 2. verb. perſonis atque negotiis, l. 3 hoc tit. c. pen. diſtinct. 20.* Nam rebus nō verbis, D leges ſunt imponendæ. *l. 2. C. commun. de legat. l. vlt. C. de vſur.* Item cauſæ, actiones, *l. 3. l. humanum, 8. l. vlt. h. t.* futuræ, *l. leges, 7. hoc t.* dubiæ, *l. vlt. verb. ſi dubitatio in litibus oriatur, h. t. l. Domitius de teſta. l. vltim. in fin. verſ. in futuris cauſis obtinent inf. de loca.* nō pen-E dentes: *l. leges 7. hoc tit.* neq; præteritæ, *d. l. leges 7. h. t. l. 3. C. Theod. de conſtit.* præſertim cum nec opus ſit de præteritis ac deciſis nouas facere conſtitutiones, *l. 1. inf. de vet. iur. enuclean.* Materia pragmaticę ſanctionis non ſunt priuata negotia, ſed cauſæ publicæ vniuerſi-

uerſitatum, Prouinciarum, Curiarum Scholarum, &c. *l. vlt. inf. de diuerſ. reſcript.*

5 ¶ Formam faciendæ conſtitutionis proponit l. humanum, 8. *h. t.* quæ non ſcripturam, ſed recitationem in Conſiſtorio & confirmationem Principis ac promulgationem requirit *ſicut & l. 3. vbi Bald. num. 2. hoc t. t. c. in iſtis, diſtinct. 4. §. fin. in Auth. de hære. & Fal.* Vnde deciſum, ſcripturam non eſſe de ſubſtantia conſtitutionis, *dec. Rot. 1. in rub. de conſtit. vbi dicitur eſſe communis, quanquam aliter publice non facile præſcribi poteſt. l. leges, 9. verb. præſcripto earum cognitio, h. t.* Perſonales Conſtitutiones quæ facilius corrumpi poſſunt & ſupponi, diem etiam & conſulem requirunt, *l. 4. inf. de diuerſ. reſcrip.* & proinde ſcripturam, *l. ſacri, 6. inf. de diuerſ. reſcript.* cui eiuſmodi inſerantur, *l. 1. C. Theod. de conſtit. gloſ. & Dd. l. generali, inf. de tab. lib. 10. Bart. c. vnic. §. data, quæ ſint reg. Alexand. & Dd. rub. de oper. nou. nunc.* Quod ſi ſunt ſpecies etiam iuris ſcripti, *vt dictum eſt. Inſtit. de iur. nat. gen. & ciuil. §. conſtat. 5.* certe ſcriptura conſtare debent, *l. 2. in fine,* C. *de frum. ſeu cano. verb. Conſt. lib.* 11. & quidem plena; non abbreuiata notis, *l. 1. §. pen. in fin. C. de vet. iur. enuclean. c. 2, diſt. 8. leg. l. ex eſt. diſt. 1.* Scriptura tamen amiſſa vel non comparente, æquiuis eſt per teſtes Conſtitutionem probari poſſe, *d. decif. 1. Rotæ, de conſt.* Et Bal. *l. hum. n. 9. h. t.* ſcripturam ait non eſſe de forma ſubſtantiali quoad Principem, quo etiam mortuo antequam perſcriberetur aut promulgaretur conſtitutio, nihilominus in effectum produci debet: *Bald. l. 8. in fin. hoc tit. per c. inſtitutionis, 25. q. 2.* ſed de forma accidentali, quo ad ſubditorum obſeruantiam, quibus non poteſt innoteſcere, niſi per ſcripturam promulgetur, *Alb. 1. part. ſtat. quæſt. 14.*

¶ Finis, vt pertineant & referantur non ad priuatum commodum, *c. erit, diſt. 4.* ſed ad communem imperii ſalutem, *l. humanum, 8. h. t. in Authent. de mand. prin. in prin.* & vtilitatem, *in princ. Nou. 1. de hær. & Falcid.* vt communiter omnibus proſint, non viuis tantum ſed & mortuis, *§. vlt. in Authent. de hær. & Falcid.* ad Principis gloriam, *d. l. humanum, 8. h. t.* tuitionem innocentiæ, terrorem & vindictam iniuriæ, *c. 1. 2. 3. diſt. 4.* ſic, vt nemini adminiculum earum ſit denegandum, *l. vnic. C. de ſent. præfect. prætor.* & neminem ſinant in paupertate viuere, aut anxietate mori; *§. vlt. Nou. 1. de hered. & Falc.* cum æqualiter omnibus ſecuritatem tribuant. *l. capitalium, 28. verſ. cum leges omnibus hominibus ſecuritatem tribuant, de pœnis.* Denique vt vniuerſi, præſcripto earum manifeſtius cognito, vel inhibita declinent, vel permiſſa ſectentur, *l. leges,* 6

leges.9 h.t. Effectus, quod vim ha-
beant legis, *l. vlt. h. t.* ideoque in-
telligi debeant ab omnibus, *l. leges,*
9. h.t. & audiri, *§. fin. Nouell. 1. de*
hered. & Facult. quibus nihil eſt
ſtudio dignius, *l. 1. §. 1. C. de vet.*
iur. enucl. cum vitas hominum
conſtringant. *l. leges, 9. hoc t.* obli-
gentque ad ſcientiam, *d. l. leges, 9.*
h.t. 2. C. Theod. n. 1. obedientiam,
d. l. humanum, 8. h. t. § fin. in Auth.
de her. & Falc. Noual. 1. aut pœ-
nam, *l. 5. h. t. c. quis autem, diſt. 10.*
Quæ cum expreſſa non eſt, arbi-
traria ſubintelligitur, *l. hodie. 13.*
de pœn. l. 1. §. expilatores, de effra-
ctoribus, poſt duos à promulgatio-
ne menſes, *in Authen. vt facta*
noua conſtit. §. vltim. Nouell. cler.
vel cur. cum infirmas, §. 1. de pœ-
nit. Hoſt. de conſt. n. 13. Nec ver-
ba tantum legis obligant: ſed etiã
mens atque ſententia: *l. 5. hoc tit.*
l. contra, 29. cum l. ſeq. de legibus,
contra quæ, quicquid fit, ad nihi-
lum reducitur, *l. 5. h. t. c. 2. de te-*
ſtib. vi legis, quæ ſemper in viridi
eſt obſeruantia, *l. 5. in fi. C. de he-*
ret. Canonibus tamen non præe-
minent, ſed obſequuntur, *c. 1. c. 2.*
& paſſim, diſt. 10. in Authen. vt
cler. apud proprium epiſc. in fin.
Quamobrem vbi Euangelicis vel
canonicis decretis non obuiant.
rum ſane nec aliter omni reue-
rentia dignæ ſunt, *c. ſuſcipitis, c.*
pen. diſt. 10. Sed nec Eccleſiam li-
gant, *c. quo in eccleſiarum, 7. de*
conſtit. cap. 2. diſt. 8. & c. 1. 2. diſt.
10. nec ipſum authorem ſeu le-

A giſlatorem authoritate, *l. princeps.*
ff. eod. honeſtate tamen & ratione
naturali, *l. digna, 4. h. t. c. iuſtum.*
diſt. 9. c. cum omnes de conſt. l. an-
tepen. de adm. tut. c. pro illorum, de
preben. l. ex imperfecto. ff. de leg. 3
Domeſticos etiã principis obligãt,
ex conſtitutione græca huius tit. 9.
B *quã reponit Cuia. obſ. lib. 12. c. 31.*
¶ Adiacet poteſtas legi ſicut 7
Prætori imperium, iudici officiũ,
l. obligationes, 26. de obl. & act.
Item æquitas, *l. 1. h. t. l. hac lege,*
8. C. de pac. conuent. interpretatio,
l. 1. l. 5. l. vltim. hoc t. quæ cum ſit
à Principe per modum legis ſpe-
C cies conſtitutionis eſt, *l. 1. l. leges, 9.*
l. pen. l. vlt. h. t. A reliquis ſecũdum
eius ſententiam ferri debet, & in
fauorem hominum, nõ læſionem,
l. quod fauore, 6. h. t. pœna infamiæ
iis, qui malitioſè interpretentur
vel circumueniant, præſtituta, *l.*
D *2. hoc tit.* Affinia conſtitutionibus
ſunt priuilegia, *l. 2. 3. l. vlt. hoc tit.*
conſt. 2. § pen. ſupr. de Iuſtin. C. con-
fir. l. 1. de conſt. prin. de quibus di-
cetur extr. tit. de priuil. Item for-
ma generalis Præfecti Prætorio:
l. formam, 2. inf. de off. præfec. præ-
tor. ſtatuta, cuiuſmodi inferiores
E à Principe condere putantur. *Iaſ.*
l. ſtipulationum, 5. n. 9. 10. de verb.
oblig. & l. de quibus, n. 82. de leg.
Cõtraria deſuetudo, *l. de quib. 31.*
de legib. c. in iſtis, cum ſeq. diſt. 4.
mala interpretatio, *l. 2. h. t.* aut re-
ſcriptũ contrariũ, *d. l. 2.* beneficiũ,
l. 5. in fi. ſup. de here obſcuritas. *c.*
erit, diſt. 4. l. leg. 9. h. t. duritia, *d. l. 9.*

De Mandatis principum. Tit. XV.

1 *Mandata Principum quid à Conſtitutionibus differant.*
2 *Mandata vnde dicta.*
3 *Mandata priuatorum quatenus à Principum diſtinguantur. Mandati item & præcepti diſcrimen.*
4 *Mandatorum cauſa efficiens.*
5 *Materia.*
6 *Forma, & quemadmodum in Prouincijs proponi ſolita ſint.*
7 *Finis & effectus.*

1 COnſtitutionibus Principum ſimilia ſunt mandata: hoc † differunt, quod illæ generales ſunt, *l. 2. l. 3. ſup. t. 1.* & perpetuæ, *l. 5. in fi. ſup. de har.* hæ prouinciales & locales, velut ordinationes: ſæpe etiam ad certum duntaxat tempus, vel Magiſtratu aliquo durante, vim habentes: cuiuſmodi nunc Principum inſtructiones appellant.

2 ¶ Mandata à manu danda, quã promiſſiones firmari ſolent, ductum verbum, *Valla li. 5. ex Quintilian.* ſignificat aliquid gerendũ exequendumq; alteri committere: *l. 1. & t. t. manda. l. 1. & t. t. de off eius cui mand. eſt iuriſd. l. ſi minoris, 25. de ad tut. l. Modeſtinus, 76. de ſolu. l. vlt. §. vlt. de condic. ob*
3 *turp cauſ.* quod † inter priuatos voluntatis & arbitrij, eſt, *l. 1. l. qui patitur, mand. Inſt. eo l. in commodato, 19. §. ſicut, 3. ff. commod. l. ſicut, C. de act.* Vbi par in parem non habet imperium, *l. 4. de recept. arbit.* inter dominum & ſubditos vim habet præcipiendi, *l. vnic. h. t. in auth. eo.* velut vt preces, *l. 1. vbi gl. ff. quod iuſſu*, quanquam inter præceptum & mandatum Principis nonnulli ſubtiliter diſtinguant, *gl. ver. neceſſitatem, in l. ſæpe, 8. vbi Bald. de off. præſ.* Mandatum dat Princeps aut de negotio aliquo priuato cognoſcendo, exequendo: quæ vulgo Commiſſiones vocatur: *in auth. de mand. Princ. l. diuus, 6. §. 1. de cuſtod. reor.* aut de gubernatione prouinciarũ & ciuitatum Præſidibus & Magiſtratibus cuiuſque loci, quas inſtructiones, vt dixi, vulgo nominant quo hic potiſſimum ſenſu accipitur.

¶ Author ergo & cauſa mandatorum eſt Princeps, qui cum codicillis & mandatis rerum ex vſu & opportunitate temporis ac loci gerendarum Magiſtratus adminiſtraturos in prouincias & præfecturas mittit. *in Authent. de mand. Princ. in princip. lege 3. l. obſeruandum, 19. de off. præſ. l. diui, 27. §. 1. de man. princ. l. diuus, 7. §. 1. de iur. patron. l. aliud, 13. §. 1. de verb. ſign. d. l. 6. de cuſtod. reor.*

¶ Materia ſunt ea, quæ ad gubernationem prouinciarum recte inſtituendam, & publicum veluti ius, hoc eſt, ſtatum cuiuſque loci bene tuendum pertinent, *in Aut. eod. l. diui 28. in fin. de pœn. l. 1. 2. inf.* 5

inſ.de off.præfec.prætor.Africæ Forma † conſtat ſcriptura, l. 1. & 2. hoc tit. quam repoſuit Cuiac. lib. obſ. 12.cap.31.vbi confirmat mãdata eiuſmodi ſcripturis conſtare, ex quibus etiam mandatum probandum eſt: *l.vnic hoc tit.cap.cum in iure, de off.deleg.*nec enim nuncio Principis creditur ſine literis, B *l prohibitum C.de iur.fiſc. li.*10.& probandum eſt ex literis in originali, non per relationem, *Cuiac. dict.cap.* 31. *ex l.* 2. *hoc tit.*cuiuſmodi formam Nouella Iuſtiniani proponit in auth. eo. Porrò ſummam poſtea mandari in ſuis prouinciis Præſides vice edicti pro- C ponebant, *l.6.§.* 1. *de cuſtod. reor.* vt ad quam gubernationis ratiotionem ipſius poteſtas eſſet aſtricta,& quis futurus adminiſtrationis curſus, quid etiam vnumquemque illo tempore facere de voluntate Principis oporteret, publicè conſtaret & innoteſceret D omnibus.

6 ¶ Finis, vt omnia in prouinciis laudabiliter gerantur, & certis legibus conſtricta ſit Magiſtratuum poteſtas, *Authen. eodem in princip.* Effectus, vt Præſidem & prouinciales velut lex obligent, E *in Authent.eo.* in ipſa ſcilicet prouincia, tanquam lex localis: *l. eos, 65.de rit.nup l.3.l.obſeruandum,§. 1.de off præſid.* niſi Princeps generaliter & perpetuo valere pro conſtitutione iubeat, vt ſunt mandata in Corpus iuris relata, *d.l. eos. l.etſi,6.C.de nupt.l.leges,ſup.ti.1.l.* A *diuus.§. 1. de pœn. l.131.§.tit.de verb.ſig.l.6.de cuſtod.reor.*

De Senatuſconſultis. Tit. XVI.

1 *Senatuſconſultum quid.*
2 *Eius parte & ſpecies.*
3 *Senatum cogere quib. olim permiſſum.*
4 *Cauſa efficiens S.C.*
5 *Materia.*
6 *Forma.*
7 *Finis & effectus.*
8 *Contraria.*

SPecies Iuris ſunt & Senatuſconſulta: *l. non ambigitur.* 8. *de legib.* § *conſtat.Inſt. de iur. nat. gen. & ciuili* quæ principum etiã conſtitutione hoc in titulo confirmantur, *l. vnic. h. t.* Senatuſconſultum † eſt Ius, quod Senatus. *de quo, ff.de ſenatorib.* conſtituit,*§.ſenatuſconſ.Inſt. de iur. nat.gent. & ciuil.*ſeu quod Senatu conſtituente, ſine lege populariter facta introducitur, *l.* 2. *§. deinde, de orig. iur.l.non ambigitur, de legib.§.ſenatuſc.Inſt. de iur.natur.* Partes † S. C. plerumque ſunt: prima, procemiũ ſeu ἀφορμὴ & cauſa προκαταρκτικὴ, quæ initio proponi ſolet, *l.1.ad Maced.* Secunda, Definitio ſeu deciſio & decretum Senatus *lege item,* 20.*§.6.de pet. hær.* Tertia.Ratio decreti, *l.* 2. *ad Velleian.* Quarta, Sanctio, *d. l.* 2. *in fi ad ſenatuſcon.Vellcian.* Sunt autem S. C. in ius noſtrum relata,

Margin numbers: 1 (at "Senatuſconſultum † eſt Ius"), 2 (at "Partes †").

aut

aut Nominata: vt Macedonianũ, *ad S. C. Maced.* Velleianum, *ad Velleian.* Trebellianum: *ad Trebel.* aut Innominata, ſcilicet abſque nomine Coſſ. vel authoris, quo præſidente vel ſuadente, S. C. factum eſt, in corpus iuris relata, *l. ſenatus, 52. de contrahend. empt. l. cæteræ, 41. de legat. 1. l. vltim. de dam. infec. l. hos accuſare, 12. §. 3. de accuſ. l. 1. §. 1. de ſer. fug. l. is qui, 6. de ſicar. l. 1. de colleg. ill. l. penultim. de tutel. l. ſi quis, 11. de teſtam. tut. l. 4. C. de fideicom. lib. l. 1. C. de vſufruct. l. 2. de aleat. cum*
3 *ſimil.* Senatum † indicit & cogit, aut lex, quæ ſingulis Calendis, Nonis, Ibid. Senatum haberi ſtatuit: *Suet. in Auguſt.* ut Magiſtratus maior, vt Dictator, & huius loco poſtea Princeps: *l. item, 20. §. Prætor. 6. de pot. hæred. verſ. de his, quæ Imperator libello complexus eſſet, quid fieri placeat.* Item Coſſ. Prætores, Tribuni plebis Interrex, Præfecti vrbis. Peter quos nulli ius fuit conuocandi, & non niſi his authoribus, & ſententias rogantibus, fieri S. C. in libera Republ. poterat: *Cic. Phil. 1. Gell. lib. 14. cap. 17.* etiam ſi poſtea ſub Principibus etiam ad horum libellum ſenatuſconſulta facta ſint, *d. l. item, 20. §. prætor. 6.*

¶ Fiebant autem de ſententia & decreto maioris partis, ex cuius congruentibus ſuffragiis ſtatuebatur, vt & alias ſemper, *l. 10. l. 11. de pac. l. 1. 2. de decre. ab ord. fac. extr. de his quæ à minor. par.* A hoc eſt, cum duæ ex tribus partes, cum minimum conſentiebant, *l. 3. de decret ab ord. fac. l. 4. quod cuiuſque vniuerſ.* Ac olim non minore numero quam 100. ſenatorum, poſt 200. ſub Auguſtis 400. ſenatuſconſultum poterat fieri: licet factum à paucioribus, rectè B perſcribebatur, *Dionyſ. lib. 55. Hotom. de ſenatuſconſ. cap. 7.* Erat & tribuni alicuius plebis ſuffragatio neceſſaria: *Val. lib. 2. cap. 1.* quo vice plebis vt hec S. C. obligaretur, in illud conſentiret. Ea autẽ poteſtas poſtea in Principes trãslata eſt, qua ne in ſingulis S. C. C opus eſſet, videntur Imp. generali hac lege, *l. vnic. hoc tit.* S. C. voluiſſe confirmare, etiamſi nullum aliud tribunitiæ poteſtatis ſuffragium accederet.

¶ De omnibus rebus publicis priuatiſue, criminalibus & ciuilibus S. C. fieri poſſunt, cum Reſ- D pub. omnis in ſenatus poteſtate ſit, præter creationem Magiſtratus, & legumlationem, & arbitriũ pacis & belli. *Halicarn. lib. 6.* De quibus tribus, quæ initio fuerant, in poteſtate populi, poſt penes Auguſtos, nihil poterat ſtatui ſenatuſconſulto, ſed lege tantum in E Comitiis populi lata, poſt ex Auguſti arbitrio, *l. vnic. ad l. Iul. amb.*

¶ Senatuſconſulta fiebant in templis & Curiis augurato conſecratis, vt Hoſtilia, Pompeia, Iulia: nam aliò ſenatus conuocari non poterat temporibus aut legitimis, puta Calend, Nonis, &c.

aut

ar...ndictis à Coſ. pro vſu Reip. à Calendis tamen Februarij vſque ad Martium non aliter S. C. fieri poterant, abſolutis legationibus quibus toto illo tempore vacare ſenatus, cogebatur, *Cic. lib. 2. epiſt. 2. & ad Lent.* De ſenatuſconſulto autem nec ante exortum Solis, neque poſt occaſum ſtatui poterat, *Gell. lib. 14. cap. 17.* Itaque qui intercedere volebant, ſoliti ſunt eximere dicendo diem Perficiebatur autem ſenatuſconſ. duplici ratione, aut exquiſitis ſingulorum ſententiis, in maximi ſcilicet momenti negotiis: aut facto præconio, vt qui primo rogati, & dicentis (rogabantur autem primo Coſſ. deſignati, aut alias honeſtiſſimi) ſententiam ſequerentur, ad eam partem, in qua is ſederet, diſcederent: atque ita pedibus in ſententiam eius irent, *Gell. lib. 14. cap. 9. lib. 3. cap. 18. Feſtus l. 15. Hirc. lib. 8. de bell. gall. Plin. lib. 8. epiſt.* Qui vero diſſentiret, primus in aliam partem tranſiret; & hunc ſimiliter ſui ſuffragatores ſequerentur, atque ita in alia omnia tranſirent. Ex maioris autem partis, vt dictum eſt, ſententia & concluſione fiebat S. C. aut non fiebat. Factum, recitata decreti ſumma, perſcribi ſolet ad pedes Coſs. *Lamp. in Heliog.* ea fere forma, quæ in libris noſtris extat: *l. item 20. l. prætor. 6. de pet. hær. l. 2. in princip. ad Vell. l. 1. ad S. C. Mace.* ſubſcriptis omnium nominibus Senatorum, qui affuiſſent, A & laudato, velut authore, ex cuius ſententia S. C. factum eſſet, *Cic lib. 4. ad Attic.* Accedebat deinde & tribuni plebis authoritas, qui licet ius ſuffragij & veniendi in ſenatum non habebant: *Val. lib. 2. c. 1.* ideoque non in Curia adeſſe, ſed ante illam ſtare, opis ferendæ cauſa, ſolebat; intercedere tamen, ſi detrimentoſum plebi fore S. C. videretur, poterat, Tribunis laudantibus, ſubſcribebatur litera T, & in es S. C. incidebatur; intercedentibus, interceſſio à quo facta eſſet addebatur: neque intercedentibus neque probantibus, authoritas perſcripta dicebatur: vtroque hoc caſu poſteriore, non promulgabatur aut incidebatur S. C. quod confirmatio plebis deeſſet, ſed vt authoritas perſcripta, *Cic. lib. 3. de Orat.* deponebatur in aliud tempus apud Coſſ. poſt quoniam hoc adulterationi obnoxiũ eſſe comperiebatur, in æde Cereris, *Liuius lib. 3.* vel apud ærarium publicum, *Cicer. Philipp. 5. Suet. in Auguſto. Tac. lib. 3.* Sed de forma tota pangendi S. C. plura Forſterus lib. 2. hiſtoriæ iuris ciuilis, Hotomannus & alij in peculiari, S. C. tractatione.

¶ Finis, vt ſenatus in legib. & ordinationibus neceſſariis ſuppleat vices populi, *l. 2. §. deinde. 5. de orig. iur.* & deinceps Principis qui ius populi ad ſe traduxit: *l. 1. de conſt. prin.* quorum vtrique non omnib. rite ordinandis vacare poterant. Effectus, vt S. C. ita, vt di- 7

vt dixi, perfectum pro lege ſeu ius ſit, *l. non ambigitur, 9. de leg. l. vnic. h. t. §. ſenatuſcon. Inſtit. de iur. nat. gen. & ciuil.* non tamen legem faciat (id enim ſolius eſt populi liberi, *§. lex. Inſt. de iur. natur.* vel principis, *l. 1. l. 2. l. vlt. ſup. de legib.*) ſed generale ius inter omnes faciat, *d. l. non ambigitur*, lege Cæſarea confirmatum: *l. vnic. h. t.* adcò vt abſque crimine ambitus (ſcilicet cum fraus ſubeſt, ſicut in crimine ambitus & omni publico ſubeſſe debet, *l. in lege. de ſicar.* ac ſane ſubeſſe rei illicitæ præſumitur, *l. ſi non contificij, C. de iniur. l. 1. C. vnde vi.*) non liceat contra id quod à ſenatu ſtatutum eſt ſupplicare: *l. vnic. h. t.* vt nec contra ius publ. generale, *l. vlt. inf. ſi contra ius.*

8 ¶ Contraria ſunt, iuſti ſeu legitimi ſenatorum numeri defectus, *l. 3. de decret. ab ord. facian.* quo deficiente, dicere cuique ad Coſſ. licebat: Numera ſanatum. *Sex. Pomp. lib. 12.* Item virium loci aut temporis, exemptio diei per eos facta qui S. C. impedire vellent. *Gell. lib. 4. c. 12.* Licebat enim ſenatori ſententiam rogato tantum de Repub. dicere, quantum vellet: extracto autem die legitimo, ante rem perfectam, altero qui poſt Calendas, Nonas & Idus Nefaſtus erat, nihil peragi poterat: *Gell. lib. 5. c. 17.* & aliis diebus difficulter Senatus eam ob causā indicebatur: àc fortaſſis ſolenne & hoc fuit, vno eodemq; die, velut vno continuo actu, totam rem conſummare, *vt l. hered. §. vno contextu, de teſt. l. continuus, de verb. oblig.* Itaq; & Cic. ad Lentulum ſcribens, quæritur Catonem diem dicendo exemiſſe. Interceſſio quoque Tribunorum S.C. impediebat, *Gell. lib. 11. c. 7.* tempus vero ab iiſdem ad deliberandum petitum, cum apertè intercedere verebantur, rem totam differebat, *Cic. pro Seſtio, vt t. t. ff. & C. de iure deliberan.* Auguſti etiam, quin vt alias lege etiam ſuas, *l. 1. l. vlt. ſup. de leg.* & formam à præfecto prætorio ſtatutum, *l. 2. inf. de off. præt.* ſic & conſulta ſenatus, mutare vel etiam abrogare, pro vſu rerum incidentium potuerint, dubitari non debet, *l. 1. 2. C. de petit. hered. cum ſimil.*

De Vetere iure enucleando, & authoritate Iuriſprudentum, qui in digeſtis referuntur: Tit. XVII.

1 *Reſponſa I.C. veterum vim Conſtitutionum Impp. habent.*
2 *Iulianus edicti perpetui author eiuſque encomium.*
3 *Papiniani laus.*
4 *Recentiorum I.C. autoritas quæ.*

SPecies † Principalis Conſtitutionis ſunt & I.C. reſponſa ex Veterum monumentis enucleata, & in Pandectas relata: nō ex multitudine aut dignitate vel cōmuni opinione authorum, ſed pro vſu rerum, 1

rerum, & prout quidque æquius ac melius fuit, etiã verbis ac ſententijs Veterum, pro vtilitate rerum præſentium, & ad harmoniã iuris, inducendam immutatis, *l. vnic. cum conſt. ſeq. h. t.* Quæ quidem iam pro ſpecie Conſtitutionis habentur, quia Iuſtinianus ijs vim Conſtitutionis tribuit, & ea pro ſua lege publicauit, *l. vlt. verſ. nihil*, hac lege derogante veteris iuris conditionibus, quia & hoc eis Maieſtas imperialis permiſit, ſup. de legib. cum qui ſubtiliter factum emendat, laudabilior ſi eo, qui primus inuenit: nec minus ſibi emendatum opus aſcribere poſſit, quam qui primus reperit: vt hæc plenius ex ipſis Iuſtiniani verbis intelligi poſſunt, qui de vetere iure enucleando, de confirmatione ac diſpoſitione Digeſtorum, de authoritate Iuriſprudentum plenis buccis hic buccinatur. Eam authoritatem faciunt & elogia; quæ paſſim in libris noſtris

2 † alia a'ijs tribuuntur: *vt l. pen. C. de condic. ind.* ſublimiſſimum teſtem & ſummæ authoritatis hominem & edicti perpetui ordinatorem vocat Iulianum, eundemq; ſummum iuris authorem facit ac probat, *l. inter, 5. C. de vſufr.* Sum-

3 mi † ingenij dicitur Papinianus, *in l. pen. C. de ſen.* & acutiſſimus, ac meritò ante alios excellens: *l. cum acutiſſ. 30. inf. de fideicom.* & cuius potiſſimum ſentẽtia ſit amplectenda, *l. pen. inf. de cond. indeb. l. 1. C. Theod. de reſpon. pruden.* Atque ita de ſimilibus, qui optimã ſui memoriam in legibus reliquerunt, vt de ſuæ ætatis I.C. teſtatur Iuſt. hic, de confir. Digeſt. verſ. quæ omnia. Deciterioris † verò 4

ſæculi prudentum authoritate, plura ſtudioſis paſſim colligere licet, *Vt de gloſſæ authoritate apud Bar. n. 8. Iaſ. n. 34. cum ſeq. Bolognet. & alios in l. 3. de iuſtit. & iur. Schurff. conſ. 90. n. 31. cent. 3. conſ. 41. cent. 1.* Quæ tamen in diſputando non ſunt alleganda, ſicut nec Doctorum authoritates opponendæ diſquiſitioni veritatis, *gloſſ. licet, de off. præſid. Iaſ. l. 1. n. 94. C. de iur. emphyt.* Bartolũ verò quotuſque non appellat lucernam Iuris? *Ang. conſil. 15.* & dominum & aurigam: Dd. *Socin. rub. ſolut. matr. n. 2.* cuius opinionem totus mundus ſeruet, *Iaſo. l. Marcellus, §. idem Pomponius, ad Trebell. de quo Iaſo. plura l. quidam cum filium, de verbor. obligat.* Baldi authoritas minor habetur, quod ſæpe multas cumulet deciſiones ſine lege aut ratione certa ac idonea, diſceptam ex philoſophia, dubijs interdum argumentis, quæ facilè queant euerti: quæque non peræquè valent in foro, atque de legũ diuinarum humanarumque fontibus deducti. Eſt tamen nihilominus magnæ Bald. etiam authoritatis, quoties non habent contradicentem: *Alexand. l. ſi quis vi, §. differentia, in fin. de acquir. poſſeſſ. Iaſ. l. naturaliter, 11. §. nihil commune, n. 17. eod. tit.* & haud

ſcio

icio an inter noſtros extet qui phi loſophetur vberius. Sed infinitum fuerit iſta perſequi.

De Iuris & Facti ignorantia. Tit. XVIII.

1 *Error facti excuſat, iuris non item.*

2 *Error iuris quando noceat, vel non.*

AD effectum Conſtitutionum pertinet, quod nemini liceat eas ignorare, *l. penult. h. t. l. leges, 9.*
1 *ſupr. de legib.* Nam † error facti probabilis eſt & excuſat, *l. 2. h. t. & ff. eod.* iuris non item: *l. 2. l. vlt. h. t.* quod ignorare turpe eſt homini in ciuili vita, hoc eſt, ipſo Iuriſprudentiæ regno verſanti, *l. 2. §. Seruius, 2 2. de origin. iur.* Non
2 † prodeſt ergo iuris error in acquirendo vel recuperando: non nocet etiam vſquequaque in ſuo retinendo: non ſi apices etiam Iuris ignorentur: *l. ſi fideiuſſor, 29. §. antepenultim. ff. mandat.* quando communis legum publicè propoſitarum intelligentia ſufficere vulgo debeat, *l. leges, 9. ſupr. de legib. Cuiac. lib. 5. obſeru. cap. 39.* Neque nocet ne quidem in captandis lucris (vbi alijs officere ſolet, hoc eſt, non prodeſſe, *l. regul. ff. eod. Cuiac. d. cap. 39. lib. 5.*) minoribus, *l. ſi adulterium cum inceſt. §. 1. de adult. l. aliam, C. de his quibus vt indign. l. penult. ff. eod. l. ſi quis in graui. §. ſi qui, ignorans,* A *de S.C. Syll. l. ſi quis id quod, 7. de iuriſdict. l. diuus, §. penult. de falſ.* militibus, *l. 1. h. t.* neque etiam ſemper fœminis, *l. vlt. h. t. Harm. lib. 1. t. 13.* & ruſticis, *l. penult. eod. l. ſi quis, 7. de iuriſdict.* ſcilicet in caſibus iure expreſſis: *d. l. vlt.* quã regulam etiam ruſticis, adiungit B Cuiacius, *d. c. 39. obſer. lib. 5.*

De Precibus Imperatoris offerendis. Tit. XIX.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Reſcriptorum cauſa impulſiua.*

3 *Preces quid, earum diuiſio multiplex.* C

4 *Preces offerre vel ſupplicare qui poſſint.*

5 *Precum cauſa impulſiua.*

6 *Materia & forma.*

7 *Finis & effectus.*

8 *Adiacentia & contraria.*

D HActenus † de Conſtitutionibus Principium, earumque 1
ſpeciebus, velut iure vniuerſali eſt dictum: ſequens nunc eſt, vt de ſpeciali & ſingulari iure Cæſareo nempe de Reſcriptis agatur. Nã de iure prætorio, quod ipſum quoque pars iuris ciuilis eſt, *§. prætorum. Inſt. de iur. nat. l. ius autem,* E *7. in fin. cum l. ſeq. de iuſt. & iur.* nihil opus fuit hic ſpeciatim dicere, cum illud, quatenus quidem vſum habet ad perpetuum edictũ, in Pandectis ſit expoſitum, magna etiam ex parte in Cæſareas conſtitutiones commutatum & transfuſum,

fuſum, *vt, l. 3. infr. de eden. t. t. inf.* *A ult. ſi contra ius*, (quibus veritas *qui admitti*, *& paſſim.* abeſt) fraudulentas, *l. 4. ſi contra*

2 ¶ Reſcriptorum cauſa impulſiua & prima ſunt preces ſupplicantium: *l. vt reſponſum, 15. C. de tranſact.* non enim reſcribitur, niſi quid ad Principem ſcriptum ſit, cui, quod nomen indicat, reſcribatur: nec aliter reſcribi ſolet, B quam ſit petitum; *l. 1. hoc tit. d. l. vt reſponſum, l. 1. infra de reſcrip.* etiamſi nō ſemper ad voluntatem ſententiamque petentis. Quare de precibus Imperatori offerendis primo loco hac in parte eſt diſpiciendum.

3 ¶ Preces vocantur ſupplicationes ſeu libelli ſupplices, qui Principi ſuper aliqua re impetranda offeruntur. Præces à materia, *hic in rubr. & l. 1. l. vlt. ac t. t. l. 1. 2. 3. infr. vt lit. pend.* libelli à forma, *t t. inf. quan. lib. prin. obl. 1. 2. h. t.* ſcripto enim conſtare debent & offeruntur: *l. pen. inf. de diuerſ. reſcrip.* ſupplicationes à fine & concluſione, *l. 2. 4. 6. 7. vlt. h. t. l. 1. 2. 3. & t. t. vt lit. pend. Auth. qua ſupplicatio, h. t.* quæ potiſſimū in omnibus libellis attenditur, *c. ex parte, de reſcript. c. ex parte, de for. comp.* Hi à materia diuiduntur in libellum Criminalem & Ciuilem, *Iaſ. poſt Bald. l. 2. inf. quan. l. princ. da.* Item aut veræ ſunt preces, aut falſæ. *l. vlt h. t. c. ex parte, 15. de form. comp. l. 3. ſi con. ius, infr.* Verarum vnum eſt genus, ſicut vna & ſimplex eſt veritas, Falſæ in multas abeunt ſpecies; vt, non veras, *l.*

ius, (quæ fraus vel machinatione, vel reipſa ſubeſſe poteſt, *l. ſi quis cum aliter, de verb. oblig.*) mendaces, *l. 2. l. 5. ſi contra ius*, & hæ in ſubreptitias, quibus ineſt peccatū omiſſionis, tacetur enim veritas, *c. cæterum, vbi Pan. n. 3. & c. ſuper literis, vbi poſt Pan. Fel. nu. 8. cap ex parte. 2. de reſcript.* & obreptitias, quibus ineſt peccatum commiſſionis: *l. 2. in fin. ſup. de legibus c. ex part. de for. comp.* exprimitur enim falſitas, *l. 2. infr. ſi con. ius, Felin. in c. ad audientiam,* C *n. 18. fall. 1. de reſcrip. Bella. deciſ. 84. per Innocen. in c cum dilecta. eod. tit.* vt vtramque ſpeciem exprimit d. c. ex parte 15. de for. comp.

¶ Supplicare omnes poſſunt, 4 qui non prohibentur, *l. 1. hoc tit.* dummodo ſint liberi, (nec enim D ſeruis, niſi certis caſibus, eadem facultas eſt, *l. 1. hoc tit.* non excommunicati: *c. 1. de reſcript. in 6.* nam reliquorum ſupplicantium defectus reſcripto nomine obſtant, *lege vniuerſis, 6. vbi Bart. n. 1. h. t.*

¶ Cauſa impulſiua neceſſitas 5 publica & priuata: *lege vlt. de di-* E *uerſ. reſcript.* cui non aliter ſubueniri, quàm Principe conſulto poſſit. Etſi enim ſubditorum preces & Magiſtratuum conſultationes libenter Principes admittunt: *l. 2. inf. de off. vicar.* tamen non aliter hi Dominio, publicis curis diſtricto, negotium faceſſere, qui ſunt

cum

cum poteſtate debent: quam ſi ſeſe ipſi ſatis inſtruere nequeant, §. *ſi verò in Authentic. vt diſſ. iud.* §. *ſi tibi, in Authent. de manda. princip.* Litigantium verò precibus tũ demum aures eius obtundendæ, cùm per inferiorem ius obtineri nequit, *dicto* §. *ſi verò, d.* §. *ſi tibi,* ſcilicet in his, quæ ſunt iuſtitiæ: nam in ijs quæ ſunt gratiæ, ſtatim adire Principem licet, cum fruſtra de his inferior, qui concedere nequeat, adeatur. *Azo in rub. infr. vt lit. pend. n.* 1 *per l. vltim. vbi gloſſ. l.* 1. *verb. licet, Bart. l.* 2. *cod. tit.* Materia quo ad concluſionem & conſequens, ſunt dubia iuris: quoad narrationem verò ſeu antecedens, ea quæ ſunt facti, *lege vltima, hoc t.* quod Princeps non ſupplet, *d. l. vt reſponſum, C. de tranſactionib.* Itaque & cauſa facti exprimenda eſt: *gl. ca, dilectus,* 26. *ver. cauſa, de reſcript.* item eiuſmodi, quæ petenti proſint, alteri per iniuriam non noceant: *l. reſcripta,* 7. *h. t. Spec. de ſuppli.* §. 2 *n.* 5. quæ non aduerſentur iuri publico, *l.* 3. *h. t* legibus, *l. vlt. inf. ſi contra ius.* Senatuſconſultis, *lege vnic. ſupr. de S.C.* commodis fiſci, *l.* 3. *hoc. tit.* iuri tertij, *lege* 2. §. *merito, ne quid in loc. pub. l.* 2. *h. t. l.* 2. *inf ſi cont. ius,* rebus iudicatis, *l. vlt. inf. vt lit pen.* niſi quæ ſint ipſo iure nullæ: *Alex. conſ.* 41. *parte* 4. *gl. c. ſuper literis, de reſcript. l. fin. C. ſent. reſcind. ca. cum inter. de re iud.* aut petatur nemini nociturum, petenti profuturum; *d. l. reſcipta,* 7. *hoc tit.* vt nobilitas, dignitas, *Iaſ. d. l, reſcripta, n.* 5 *l.* 1. §. *idem, l.* 2. §. *item Varus, de acqu. pluu. arc. Azo hic n.* 7. indulgentia; remiſſio delicti, *d. l reſcripta.* 7. *h. t. & tot. tit. de ſent. paſſ. & reſt.* Et in vniuerſum, quæ iure non conceduntur, ea nec rectè petuntur, *tot. tit. C. de pet. bon. ſubla. lib.* 10. Illa quoque ſuperuacuum eſt poſtulare, quæ iure communi definita ſunt, aut competere poſſunt, *l. Impp. vbi Bart. de priuileg. credito.*

¶ Preces autem ſecundùm formam ſtyli & conſuetudinis, 6
aut vbi ea deficit, iuris, concipiendæ & offerendæ ſunt, *Azo hic n.* 2. Concipiuntur autem ſcriptura, ſicut diximus, *l. pen. infr. de reſcript,* & nomen ipſum libelli docet: qua ſcriptura, dilucide & breuiter, ſumma negotij & petitionis, omnia denique quæ ad fundandum ſupplicationis ius pertinent, exponuntur: *l.* 1. *vbi Caſtr. Iaſ. l. vlt inf. ſi cont. ius.* quatenus quidem in facto, non in notorio iure conſiſtunt, *l. vt reſponſam,* 15. *infr. de tranſact. Authent. quæ ſupplicatio, & l.* 4. *l. vlt h. t. l. cum vero,* §. *ſubuentum, de fideicomm. liber.* Eo autem percinere omnia cenſentur, non modo propter quæ Princeps ad concedendum vel denegandum permoueri poteſt, ſed etiam quibus ad facilius difficiliuſque dandum denegandumque poterat impelli, *l.* 1. *vbi poſt Caſt. Iaſ. n.* 2. *l.* 2. *n.* 32. *inf. ſi cont. ius vel vtil. pub. & in l.* 3.

nu.3.h.t.c. poſtulaſti, c. paſtoralis, verſic.de leui. vbi Pan. de reſcript. c. ex parte, de for. compet. Alex. conſ.114.ponderatis, volu. 1. deciſ. Rotæ, 3. de reſcript.n. 3.4. Afflict. deciſ.Neap. 220.*nu.*4. Diem porrò & tempus libellis adjici ſubſtantiale non eſt, niſi cum hoc quoq; ad ius ſupplicationis facit, & impetrationi momentum afferre poteſt. *Iaſ.in Auth. quæ ſupplicatio, nu. 5. per illum text. in verbis ſub hæc forma, h.t. Bald.in l.ordo, infr. de ex rei iud.* Offerre autem libellum quocumque tempore & loco Principi licet, cùm res ſit voluntariæ iuriſditionis, vel potius maræ facultatis, quæ ideo etiam partis citatione non habet opus. *Iaſ. l. 1. in fin. C.quand lib.Prin. dat.& l.2.h.t. Bal. ac Canon. in Rub. ext. de reſcript. Alex. poſt Bart.l.nam ita diuus, de adop. l.2. C.de temp.app.c. cum olim. de re iudic.ex parte de verbor. ſignif.*

7 ¶ Finis ſupplicationum eſt, vt reſcriptum impetratur: *l. 1. 2. & toto h.t.l vt reſponſum, 15. infra.de tranſact.* quem finem conſequi ſemper ſupplicatio, neque ſupplicans in ſuſpenſo relinqui debet, etiamſi neceſſe non ſit eo modo reſcribi quo poſtulatur: multa enim petuntur, quæ iure non conceduntur, aut aliter quam petitum ſit, concedantur, *Caſtr.l.1. n.2. inf.de diuerſ.reſ.* Effectus ſupplicationum ſunt multiplices & varij, pro earum varietate & multiplice natura. Interdum habent A vim appellationis, *Auth. quæ ſupplicatio, h.t.* libelli conuentionalis, *Dd.tot.t.1.inſ.quand.li.l.2. inſ. de an.except.l. 2. inſ. vbi in rem act.* præſertim in ſummariis, *Iaſ. l. 1. n.5.quand.li.Princ. dat.* citationis item, *l. libertus, 15. vbi Dd. de in ius vocan.*& litis conteſtatæ, *inſ. t.* B *1.quan.lib.Princ.oblat.* confeſſionis, *l.2.inſ.de err.ad.*(nam probat contra libellantem, *l. 1.vbi Iaſ.n. 1.inſ.vt lit.pend.& in fine ibid. per c. vt debitus, de appellat.*) Interdum & ſuſpendit proceſſum, *d. l. 1. vbi Iaſo & Dd. inf. vt lite pen.* & in temerariis aut malitioſis pœ- C nam etiam ſupplicanti affert. *l. vltim.inf. vt lite pend. l.vnic. ſup. de S.C.l.ſi quis, 41. inf. de tranſ. l. 2.ſupr.de legibus.* maxime poſt reſcriptum impetratum, *Caſt. & Dd.in d.l. ſi quis maior. Alexand. conſ.34.vol.1.*

¶ Adiacet precibus veritas, *l.2,* 8
D *inſ.ſi cont.ius l.vlt.h. t.* Contraria eſt falſitas, ſiue ſubreptionis tacita veritate, ſiue obreptionis expreſſa falſitate, *l.2.l.3.l.pen.l. vlt. infr. ſi contra ius, l.vltim.infra de diuerſ. reſcript.l.ſi quis obrepſerit. 20.de falſ.l.3.§.puber.de carbo.edic.l. ſin autem, §.1.de nego. geſt. l. ſed ſi, §.* E *patronum, de in ius vocan.l prædia. C.de locat.prædio.lib.11.l.ſi. C. de fund.& ſal.rei dom. lib.11. lib.1. C. de petit.bono.ſub.lib.10.*

Quando Libellus Principi datus, litis conteſtationem faciat. Tit. XX.

1 AD effectum precum Principi non inferiori oblatarum, *l.1.inf.de off.præfe.præt.* & hoc referatur, quod ſiue ciuilis, ſiue criminalis ſit libellus, eas quæ temporales ſua natura ſunt actiones, perpetuet: *Bald.Iaſon,l. 2. h.t.* & ad hæredes, quæ alias tranſitoriæ non ſunt, tranſmittat, *l. 2.h.t.* reſcripto ſcilicet impetrato, *l. 2.vbi Dd.hoc tit.& in l,1.inf.tit.1.c. ſuper literis, vbi Innocent.ext.eod.*

Vt Lite pendente vel poſt prouocationem aut definitiuam ſententiam nulli liceat Imperatori ſupplicare. Titulus XXI.

1 *Contraria ſupplicationis à circumſtantia temporis : & nu. 3. 4.*

2 *Lis pendere quando dicatur.*

1 VIdendum † eſt vltimo loco de contrariis, quæ ſupplicationi obſtant. Eorum tria à circumſtantia temporis hoc in titulo totidem numero, quæ à materia vitioſa manant, in ſequente titulo proponuntur. Circumſtantia temporis non legitimi obſtat ſupplicationi, ſi † vel lite pen- 2
dente, vel poſt prouocationem à
A ſententia inſtitutam, vel poſt ſententiam, quæ in rem tranſierit iudicatam, ſupplicetur Iure Ciuili lis pendere cenſetur à conteſtatione, *l.amplius, 15.rem rat.hab. l.vbi.30.de iud.Bald.l.1.in fin.inf. de relat.gl. & Dd.l.vbi cœptum de iud.* iure Canonico poſt oblatum
B libellum, & parti per citationem inſinuatum: *cle.2.vt lite pend.cap. gratum, 20. de off. deleg.* cui quidem iuri hac in parte ſtandum eſt, *Mynſing.obſeru.26.cent.4.* iuxta regulam, quam ponit Iaſon: *in l.2.n. 23. infra tit. 1. per not. in l. priuilegia, ſup.de ſacroſanct.eccleſ.*
C *cap.1.2.de oper.no.nunc.* ex quo res in ſcholis ciuilibus eſt controuerſa. *Iaſon hic in l.2.n.2.gloſ.& Dd. in d.l. vbi cœptum, de iudic.* Hoc † itaque toto tempore cum nihil 3
ſit innouandum, *tot.tit.ext.vt lite pendent.& in clem.1.eod.tit.* obſtat ſupplicationi ex reſcripto tam in
D prima quam ſecunda inſtantia, vt oſtendit verbum prouocationis hic in Rubr. exceptio litis pendentiæ: *Iaſ. hic in Rubr.n. 1.per l. facultas. inf. de iure fiſci, lib. 10.* quæ vires priuilegij impedit ac elidit. *Bald.in c.vlt.in fi.extr.eod. Iaſ.hic in l.2.h.t.* Eademque † eſt 4
E ratio ſententiæ per appellationẽ ſuſpenſæ: nam & tunc lis ſecundæ inſtantiæ pendet, re ad tempus litis in prima inſtantia conteſtatæ reducta, *l.ita demum, infr.de procur.* Ideoque nihil etiam tum poteſt inuocari. *tot. tit. ff. nihil inno. pen. app.* niſi forte quid petatur, quod

quod ius litis non alteret neque innouet, vt editio actorum, *l.2.h.t.* aut iudex officium debitum parti petenti deneget, *in Auth. in med. lit.* & §. *ſuper hoc de quæſt.* vel alioqui ſuſpectus ſit, *Azo hic in fin.* & *Bart. in l.2.n. 22. h. t. per d. §. ſuper,* vel facta ſit litis pendentiæ ſpecialis & certa in libello mentio, *Iaſ hic in l.2.n.2. Anchar. conſ. 16. viſo,* & Princeps eidem ex certa ſcientia, vel cum clauſula, non obſtante, aut ex plenitudine poteſtatis, motuve proprio reſcribat. *Caſt. Sal. Iaſ. hic in l. 2.* Contra rem quoque iudicatam abſque not. infamię ſupplicare non licet, *l. vlt. h. t. vbi ratio eius traditur alia in l.4.* & *paſſim, in fi. de re iud. l. fratris, 10. inf. de tranſact.*

Si Contra ius, vel vtilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliqiud poſtulatum vel impetratum. Tit. XXII.

1 *Contraria ſupplicationis à materia vitioſa manantia.*

2 *Clauſula, Si praces veritate nitantur, iure ciuili eſt exprimenda, iure Canonico ſubintelligenda.*

1 CONtraria † in materia & quo ad obiectum ſunt: primò, ſi ſupplicetur contra ius Diuinum, *gl. l. vlt. in fin. hoc tit. Iaſ. n.4.* naturæ, *gl. Iaſ. d. l. vlt.* vt contra bonos A mores, *c. conſtitutiones, diſt.* 10. ius gentium *gl. d. l. vlt. vbi Iaſ. n.2. h.t. Bart. l.2. C. de fund. patr. li.* 11. ciuile, *l. reſcripta, 6. ſup. de precib. Imp. of. l. vlt. h. t. c. 1. vbi Panor.* & *Dd. vt lit. non conteſt.* & *Rub. de conſ. n.2. gl. l. vlt. h. t.* aut etiam contra ſtatutarium non ſcriptum, lo-B cale, &c. *Bal. c. 1. de pace Conſt. verb. nos Romanor. Iaſ. l. 2. nu. 15. 16.20. dicens hanc eſſe communẽ, h.t.* & *l. omnes, nu. 20. de iuſt.* & *iur. Maran. diſp. 2. n. 18.* Secundo, ſi precibus petatur, quod ſit contra vtilitatem publicam fiſci, *l. 3. C ſup. de precib. Imp. off.* vel Reip. *l. vlt. h. t. l. vl. C. de peti. bono ſubla. Iaſ.* & *Dd. l. vlt. h. t.* etiam priuatam tertij, vt iuri eius detrahatur, *d. l. vlt. h. t. vbi gloſ. Iaſ. n. 3.4.* & *l. quo minus, de flum. l. 2. §. merito, ne quid in lo. publ.* Tertio, ſi preces fiant contra veritatem, *l. 2. l. pe-D nult. l. vlt. hoc tit.* vel per obreptionem, hoc eſt, exprimendo falſum, *l. ſi quis obrep. 20. de falſ. 3. §. puber. de Carb. edi.* vel per ſubretionem, ſupprimendo verum, *c. 3.* & *paſſ. de reſc. l. vlt. ſup. de precib. l. 12. h. t. vbi Caſſ. Iaſ.* & *Dd. c. ex parte, de fer. comp.* Nam ſi pacta priuato-E rum iuri aduerſaria reſpuuntur, *l. 6. infr. de pac. l. iuriſg. 7. in fin. ff. eodem,* multo magis eorum ſupplicationes, *l 3. l. pen. ſup. de prec.* Sed & publica vtilitas anteferenda priuatæ eſt, *l. 5. C. de off. rector. l. 1. §. fin. vbi Bart, C. de cad. toll. l. 1. vbi Dd, ſolut. matrim. l. ſi ita in fin. ad l. Aquil.* nec mendax pre-

cator potiri optatis debet, *l.pen.hoc*
2 *tit.* cum † omne reſcriptum ha-
beat clauſulam, Si preces verita-
te nitantur, iure Ciuili expreſ-
ſam, *l.vlt.infr.tit.1.de diuerſ. re-
ſcript.* Canonico ſubintellectam:
Iaſ.hic l.2.n° 22.24.h.t. deficiente
igitur conditione ob ſurreptio-
nem vel òbreptionem obiectam,
l.3.verb.argui.h.t. nec demonſtra-
tione veritatis precum refutatam,
l.vlt.infr.tit.1. deficit diſpoſitio
reſcripti, *l.1.l.2.l.vlt.h.t.* dum-
modo eiuſmodi quid aliter quàm
decuit vel expreſſum vel celatum
ſit, quo verè declarato cognitoq;
Princeps aut aliter, aut certè diffi-
cilius in eam ſententiam reſcri-
pturus fuiſſet, *Iaſ.num.2.32.poſt
Caſtr.l.1,2 hoc tit. & l.3.num.3.
ſup.de precibus, c.paſtora 14.vbi
gl.verb.de leui.vbi Can.cap.poſtu-
laſti, 27.c.3.vbi Pan.1.not.de re-
ſcript. Alexand.conſ.114.ponde-
rat.volum.1.deciſ.Rom.3.numero
3.4.*

De Diuerſ. reſc. & prag. ſanctionibus. Tit. XXIII.

1 *Reſcriptum quid propriè.*
2 *Quid à reſcriptis gratia & ſimilibus differat.*
3 *Propria & ſpecies.*
4 *Cauſa efficiens & impulſiua.*
5 *Materia & forma.*
6 *Finis & effectus.*

SVpplicationum terminus atq;
finis sũt reſcripta, quib. Prin-
A ceps ſupplicibus libellis reſpon-
det ac reſcribit, vnde & nomen
ſortiuntur *l.licet,23.de vſu.lega.l.
4.de appell.* Itaque † omne Prin- 1
cipis reſponſum generale nomine
reſcripti *ex eo.* licet proprie reſcri-
ptum ſit id, quod ſecundum ius
commune ſupplicanti de iure ſuo
B reſpondetur, *Bart. Iaſ.& Dd.in l.
benef. de conſt.princ. glo.c.1. verb.
noſcatur, de conſt.in 6.* pertinetq;
ad iuſtitiæ executionem, *l.2.ſup.ſi
contra ius, Bart.n.3.Iaſ.& Dd.l.
beneficia, de conſt.Prin. gloſſ. c.1.
verb.noſcatur,de conſt.in 6.* quod † 2
genus diſtatà reſcriptis gratiæ, *l.4.*
C *hoc t.l.pen.ſup. de precibus, Caſt.n.
4.in l.2.h.t.* legibus, mandatis,
pragmaticis ſanctionibus, priuile-
giis, diſpenſationibus, indulgen-
tiis, reſtitutionibus, beneficiis,
principum, *Iaſ.& Dd. d.l.benefi-
cium,in princ. de conſt. Prin.* In
hoc † tamen titulo non ſolum de 3
D reſcriptis iuſtitiæ, ſed etiam gra-
tiæ agi in aperto eſt, quæ ad natu-
ram diſpenſationum priuilegiorũ
ac beneficiorum declinant, & ex
re gratiæ vulgo dicuntur, *Chaſſ.
in conſue.Burgund.Rub.1.de iuſt.
verb.s'il n'a grace,* propria, quod
ſint ſtricti iuris, *clem 2.de præb.c.
E cauſam, c. cum dilecta, c. ſignifi-
cante, extr. de reſcrip.& ibi Fel.in
Rub.n.5.eo.tit.de reſc.gl.l. ſæpe, 8.
ver.neceſſitatis, de off.præſ. Bart.l.
beneficium,n.3. de conſt. Prin. Ti-
raq.de retract.prox.§.1.gl.9. n.1.
3.8.& § 35.gl.1.n.3.* perpetua, *l.
2.h.t.c.decet,de reg.iur. in 6. Me-
noch.*

noch. conſ.106.n.33. perennia, l. 2. h.t. tranſmiſſibilia in hæredes, l.1. ſup. quand. l. non tamen æquè ceſſibilia, c.vlt. de reſc.. vbi Pan. & Dd. Tir. de retract. prox. §.26. gloſſ. 1.n.42. Sunt autem alia iuſtitiæ, l.2. vbi Caſt. h.t. alia gratiæ, l.4.h.t. l.pen. ſup. de precib. Imp. off. alia perſonalia, l. 4. h.t. l.1. de conſt. Prin. alia realia, l.4. vbi Iaſ. n. 1. h.t. alia authentica ſeu originalia, l.3.h.t. alia exempla tantum, d.l. 3. alia vera alia falſa, l. 2. vbi Iaſ. l. vlt. ſup. ſi contra ius vel vti pub. & hæc aut ſubreptitia, l. 2. ſupr. de leg. verb. per ſurreptionem elicita, c. ſuper. 20, de reſt. c. ex parte, de for. comp. aut obreptitia, l. ſi quis obrepſerit, de falſ. l. 5. inf. quomodo & quando iud. d.c. ex parte, Bald. l.2. n.12. ſup. tit.1. in dubio tamen verum præſumitur reſcriptum Fel. c. vlt. in fi. de præſump. Alcia. reg. præſump. 3. præſ. 3. donec falſitas arguatur, l. 3. ſup. tit. 1. ſi contra ius, quo caſu veritas precum quibus impetratum ſit, probari debet, l.vlt.h.t.

4 ¶ Cauſa eſt Princeps: nam inferiores non dicuntur reſcribere, ſed reſpondere, Præfectis prætorio exceptis, quorum iure nunc Duces imperij vtuntur. Impulſiua eſt ſupplicantis ſuggeſtio & petitio, l.vlt. hoc tit. in qua reſcriptum fundatur, l. 2. infr. de vſufr. leg, hoc tit.

5 ¶ Materia res omnes quæ cōcedi poſſunt, l.4.5. hoc ti. quatenus ad ius pertinent nō factum, Bart.

A l.2.n.2. C. de eden. præcipue vero lites, l.1. hoc tit. Vnde reſcripta ad lites appellantur, Menoch. conſ. 100.n.34. vel beneficia, l.3.h.t. l.5. ſup, de prec. Imp. de off. de illis reſcripta iuſtitiæ, de his gratiæ reſcripta impetrari dicuntur, l.2. l.4. hoc tit. vbi Dd. Materia in qua B ſunt chartæ & membrana, l. penult. hoc tit. Nam præcipua reſcripti forma, eſt vt ſcriptura (vnde nomen habet) in chartis facta conſtet. l. pen. hoc tit. in Auth. vt diui iuſſ. præpoſito Principis nomine, in Auth. vt præpon. nom. Imp. & ſubiecta ſubſcriptione aut Prin- C cipis, l.pen. l.3. h t. aut quæſtoris, gl. Caſt. & Dd. in l.vlt. hoc ti. & in Authent. vt de iuſſ. verb. quæſtor. appenſo etiam in maioris momēti cauſis ſigillo, l. penult. hoc tit. Caſt. in l. vltim. hoc tit. quod voluntate Principis appenſum præſumitur, Molin. conſ. Pariſ. tit. 1. de D feu. §.5.n.14.15. quo confirmatur, l.2. vbi glo. Bald. C. de rebus alte. non alien. l. ſi qua, 22. C. de epiſc. & cleric. Innoc. c.1. de fidei inſtrum. c. poſt ceſſionem, de probat. Lanfr. c. quoniam, 11. verb. inſtrumentorū, nu. 2. eod. tit. & fit publicum inſtrumentum, c. poſt ceſſionem, vbi E Fel. n.8. de prob. c. cum dilectus, de fide inſtru. Iaſ. l. pacta nouiſſima, n.16. C. de pac. & rep. l. admonēdi, nu.90. de iureiur. Crau. de antiq. temp. §.2. numero 27. Schurff. conſ. 7. licet, n.6. conſ. 17. n.12. conſ. 39. nu.1. cent.1. ſubſcriptione vero approbatur: l. ſicut, §. non videtur,

verſ. ſed ſi ſubſcripſerit quibus med.pig.ſol.§.1.verb.ſubſcripto.Inſtit.de empt.l.ſi.ita, 126. §. *Chryſogonus, vbi Iaſ.*1. *notab. de verb. oblig.Rom.conſ* 303,*hac ſcriptura, n.*1.2.*Schurff.conſ.*17.*nu.* 12. 13. *cent.*1. ita tamen; ſi quidem omnes cauſę, quibus Prĩceps in vtrãuis partẽ cõmoueri poteſt, exprimantur,*c.ſuper c.caterum,ex.eo.c. inter. mon.de re iud.*ne ſubreptionis vel obreptionis argui poſſit, *c ex part.c.caterùm, c.poſtulaſti, de c.ex par.de for.comp.*quare & olim *reſc.*ſolẽne fuit inſerere conditionẽ, Si preces veritate nitantur, *l. vl.h.t.c.*2.*ex.eod.& Dec.conſ.*350. *viſis n.*1.quæ tamen omiſſa hodie ex iure Can.non vitiat,*d. c.* 2. *vbi Dd. ext. eod.* ſemper tacite ſubintelligatur *Iaſ.n.*22.*&* Dd.*l.*2.*ſup. ſi contra ius,vel util. pub. & l. ult. hoc tit.Bar.l.à diuo Pio,in pri.de re iud.* Annotatione etiam temporis, hoc eſt, anni & diei, quod datum eſt, reſcriptum opus habet,*l.*4.*hoc ti.*vt & aliud quodlibet publicum inſtrumentum,*l.cùm tabernam,§. fin,de pig. Iaſ.& Dd. in repet.l.admonendi, de iureiur.* Cætera purpureæ inſcriptionis ſolennia,*l.penult. hoc t.* hodie non ſunt in vſu *Caſt. & Dd. d.l. penult.* Clauſulæ porrò reſcriptorum pro ſubiecta materia variant, in quibus ſtylus curiæ & conſuetudo eſt obſeruanda, alioqui ſuſpectum redditur reſcriptum,*Felin.& Dd.c. ex parte* 3. *de reſcript. c. correcta de confirm.uti. Anto Gab. Rom, concluſ. lib.*6. *de reſcript.concluſ.*1.2.

A

¶ Finis reſcriptorum generalis & vltimus idem eſt, qui totius iuris, nempe iuſtitiæ adminiſtratio, aut gratiæ conceſſio: *l.* 2.*ubi Dd. ſup. de prec. l.* 2.*ſup. ſi contra ius uel uti. pub.* proximus, vt reſponſum ſupplicans accipiat, *l. ut reſponſum,infr.de tranſact.*vel impetratis quæ poſtulabantur, vel denegatis, *l.* 2. *hoc tit.* & paſſim: Effectus ingens tribuitur, cum ſacrilegij inſtar eſſe ſcribitur de poteſtate & viribus horum dubitare: *l.*5. *hoc tit.* quod in materia ſubiecta verum eſt, cum ſcilicet Princeps de his reſcribit, quæ nemini nocet, proprieque ab ipſius poteſtate dependent, vt ſunt adminiſtrationes, iuriſdictiones, dignitates, *de quibus loquitur, d.l.*5. *& l. uni,ad l. Iul. de amb.* nam quæ ad rem priuatam ſpectant, & alterius ius lædere poſſunt,iis quiſque ſe opponere & contra ius ſuum tueri poteſt, *l. ultim.hoc tit. l.*2 *l.ultim.ſup. tit.* 1. Non igitur habet vim legis reſcriptũ, *l.*2.*ſup. de leg.* niſi inter partes acquieſcẽtes, *Felin. in Rubr. ex. eod. n.*1.2. *cum ſeq.* aut niſi aliud Princeps expreſſerit, *l.*3.*ſup.de leg.* aut iuri communi conforme ſit, *glo. uerb. ſubſcriptionem, & Dd. l.*1.*C.quomodo & quando iud. l. liberos,* 18. *ubi Bald. n.* 1. *C. de collat.* aut in corpus iuris relatum ſit,*l.* 2. *l. ult. C.de legib. & paſſim, in C.* ſed nec extra perſonas ad quas pertinet, extenditur,*l.*1.*de conſt.Prin.l.*2.*C. de*

B C D E

de legibus, l.2.§. merito, ne quid in lo. pub. ſed ſtrictam recipit interpretationem, *l. ſi quando, C. de inoff. teſt. Felin. n. 5. & Dd. Rubr. ex. de reſcript.* maxime quoad tertium, *c. dudum, de priuile. clem. 2. de praben.* etiamſi reſpectu concedentis vberiorem, *l. beneficium, vbi Iaſon. & Dd. de conſt. Prin.* Conditionem tamen ex reſcripto ſeu actionem perſonalem, aut ſaltem implorationem officij iudici parit, *c. dudum, 32. vbi Innocent. de priui. iuxta diſtinctionem Bart. in l. omnes, 9. nu. 66. de iuſt. & iur. Iaſ. in l. ea demum, 8. n. 4. ſeu l. ſi ſoror. vbi glo. verb. reſtitut. C. de collat.* & proficit etiam ſocio, *l. 1. hoc tit. l. ſi is qui duos, de lib. legat. de quo Bald. & Dd. l. vlt. de reſcrip. Tiraquell. de retract. prox. §. 26. glo. 1. n. 42. & 30.* atque adeò aduerſario quoque, ſi quis in iudicio vtatur: fit enim illi commune, *Spec. de reſc. §. 1.* ſicut alia acta iudicialia, *l. vlt. in fin. C. de app. l. ſi quis teſtibus, C d. legibus, l. 1. §. 1. de eden.* Contraria ſurreptio, obreptio, quæ illi fructum adimit, *l. 2. ſup. de legibus*, omnem & effectum, *l. 2. l. 4. l. 5. ſup. tit. 1. l. vltim. hoc tit.*

De Statuis & imaginibus, Titulus XXIV.

1 *Statuæ & imaginis etymon.*
2 *Cauſa impulſiua.*
3 *Materia & forma, finis.*

A Supplicatur non modo Principi præſenti per libellum, ſed etiam eo abſente in ſubditis, ad ſtatuas & imagines eius confugitur, opis petendæ & violentiæ depellendæ cauſa, *tot. t. inf. t. 1.* Nam ob venerationem Principis pro aſylo habentur: cuius violationẽ B ſæpè quàm acerbiſſimè à Principibus eſſe punitam, hiſtoriæ docent.

¶ Statuta à ſtatuendo: imago, authore Feſto ab imitando eſt: vtraque corporis ſimulacrum, *l. 1. hoc tit. l. 1. inf. tit. 1. Cicero pro Archia.* ſed proprie ſculptile aut fu- C ſum imago pictum. Statuas ſibi Principes locari permittunt, *l. 2. l. 3. h. t.* reliquis Magiſtratibus aut alijs, poni abſque Principis venia non poſſunt: *l. 1. 2. h. t. l. ſi qui, 9. l. ſi quando, 15. inf. de operibus pub.* niſi à liberis ciuitatibus, quæ ſuperiorem nõ recognoſcunt: *Caſt.* D *l. 1. h. t.* 1

¶ Cauſa impulſa non adulationis ſtudium aut metus. *l. 1. h. t.* ſed dignitas & reuerentia Principis: *l. 2, h. t.* feſtorum dierum ac ludorũ celebritas, *l. 2. hoc tit.* benemerita eius, cui ſtatua locatur: *l. vlt. hoc tit.* poſtulatio prouinciæ, ciuitaE tis, vniuerſitatis, quæ alicui de ſe bene merito ſtatuam poni, vt à Principe permittatur, ſupplicat. *l. vlt. h. tit.* 2

¶ Materia ex qua aurum, argentum, æs, marmor, ſaxa, lignum, *l. 1. h. t.* A forma aliæ equeſtres, aliæ pedeſtres, loricatæ, ar- 3

matæ inermes, paludatæ, togatæ, Romanæ, peregrinæ. Eriguntur autem potiſſimum diebus feſtis, & ludorum ſumptibus publicis, Principi: *l.3.h.t.* priuato ipſiuſmet impenſis, *l.vl. h. t.* Quia ſicut virtutis præmia tribui benemerentibus conuenit: ita aliorum honores alijs damnorum ac ſumptuum occaſionem fieri non oportet, *l. vlt. hoc tit.* Quemadmodum & cum Princeps alicui tributorum, collectarum, & ſeruitiorũ, onus remittit: illa immunitas domino concedenti detrahit, nõ aliorum, qui ſimilia debeant, ſubiectorum onus cumulat. *Angel. Bal. & Dd. l. ſi vnus §. item ſi pactus, §. ſed ſi generaliter, de pac. & Ang. l. inter debitorem, eod. tit. per gl. l. vacuatis, C. de decur. lib.10. Iacobin. de S. Georg. tit. de homag. n.38.* & honori ſint, *d. l. vlt.* ac reuerentiæ: *l. 2. hoc tit.* memoriamque abſentis vel demortui repræſentent, *d. l. 2.* & ſine ambitioſo adorationis faſtigio ludos aut feſtũ diem exornent, *d. l. 2.*

De Iis qui ad ſtatuas confugiunt. Tit. XXV.

1 *Ad ſtatuas confugere. quando permiſſum.*

2 *Pœna temerè ad ſtatuas confugientium.*

1 VT reliquæ † actiones humanę à cauſis finalibus pendent & æſtimantur; *l. qui iniuria, de A furt. Bart. l. eam quam, in princ. & n.14. C. de fideicomm.* ſic ad ſtatuas Principis confugere pro iſtiuſmodi cauſarum diſtinctione & varietate, aut vetitum eſt aut permiſſũ. Permiſſũ, vitãdi metus, hoc eſt, violentiæ, quæ metũ inferat, iniuriæ, turpitudinis, periculi cauſa, *l. B vnic. h. t.* vt confugientes eo tuti ſint, ac iure legibuſque vindicentur, *l. 2. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. l. vnic. h. t.* Vetitum abſq; iuſta vel ex improbabili cauſa, puta ad alterius infamiam: *l. in eum, 5. de extr. crim.* inuidiam, *l. ſenatuſconſ. 38. de iniu. l. vnic. h. t.* in- C iuriam, *l. capitalium, 28. §. ad ſtatuas, 5. de pœn.* vt illi velut formidoloſo & vim iniuſtam, quæ aliter depelli nequeat, paranti, inuidia concilietur: cuius rei exemplum ponit Caſtr. *hic in l. vnic.* † 2
Quod genus ſimulationis iniuſtæ, velut iniuria publica, *d. l. capita-* D *lium, §. ad ſtatuas, cap. de pœn.* vinculis publicis coercetur, *d. §. ad ſtatuas, l. ſenatuſconſ. 38. de iniur. Cuiac. obſeru. 12. cap. 29.* aut arbitrariè, *l. 5. verb. in eum ſeuerè animaduertitur, de ext. crim.* vel etiã pœna talionis, *Caſtr. hic l. vnic.* Quia tamen hæc res eſt maii exẽ- E pli, ideo regulariter prohibitum ad ſtatuas confugere, puniturque fugiens, niſi iuſtam cauſam probet, quoniam aduerſus eum præſumitur, *d. l. capitalium, 28. §. ad ſtatuas, vbi gl. verb. confugere, de pœnis.*

De Officio præfecti Prætoriorum Orientis & Illyrici. Tit. XXVI.

1 *Continuatio.*
2 *Origo Præfecti Prætoriorum, & numerus.*
3 *Eorum officium, & quis eos cõſtituat.*

1 HActenus † dictum eſt de legibus, quę ſunt mutus quidam Magiſtratus: ſequitur altera huius tractatus pars, de Magiſtratibus, qui viua quædam lex ſunt, ſeu legis executores, *l. nam & 8. de iuſt. & iur.* Quo pertinere tertium iuris publici membrum, initio huius libri dictum eſt. Inter hos primum à Principe (de cuius poteſtate & iure hactenus expoſitum eſt) locum obtinet Pręfectus Prætorio: *l. 1. inf. de offic. vic. l.*
2 *vnic. ff. eod. Caſſ. lib. 6. epiſt.* qui † tantum vnus, exemplo magiſtri equitum, initio creatus eſt, *l. vnic. ff. eod.* poſt cùm pluribus in locis legiones Romanæ contra hoſtes diuerſos alendæ eſſent, tres in tribus orbis terrarum partibus ſunt conſtituti. Vnus in Aſia Præfectus prætorio Orientis, vt hoc tit. alter in Europa Præfectus Prætorio Illyrici, *tot. h. t.* tertius in Aphrica Præfectus legionibus & militiæ Africanæ, *inf. tit. 1.*

3 ¶ Conſtituit Præfectus Princeps eiuſmodi, qui ob ſingularem induſtriam explorata eorum fide A & grauitate, ad huius officij magnitudinem adhibentur, non aliter iudicaturos pro ſapientia ac luce dignitatis ſuæ quam ipſe iudicaret: *d. l. vnic.* non vt vni prouinciæ præſint tanquam Præſes, Proconſuli, ſed toti diœceſi ſeu tractui, partique terrarum quæ B multas prouincias contineat: *l. 1. infr. de prox ſacr. ſcrini. lib. 12. l. 1. infr. de offic. vica. l. 1. infr. vt omn. iud. l. 1. §. à præfec. de leg. 3.* vt in iis diſciplinam militarem & ciuilem tueantur, & ſummam rerum Imperij, nomine Principis, cuius Prætorio præſident, & in quo ius C dicunt vice Principis, gubernent, *l. 2. h. t.* Quare Præſides prouinciarum ſibi habet obnoxios Præfectus, *l. 2. l. 4. inf. de offi. rec. prou.* & de delictis eorum, ac reliquorum in prouinciis officialium, cognoſcit, *l. 4. inf. de of. rec. prou.* eoſdemq; creat, eligit, *l. 1. infr. t. 1. l. ſi quis, 9.* D *inf. de aduoc. diu. iud.* caſtigat, remouet: *l. 3. l. 4 h. t.* nec appellari ab eius iudicio & ſententia poteſt, *l. vnic. ff. eod. inf de ſent. præf. præt. l. 4. cum auth. ſeq. ſup. de pre. Imp. offer.* Formam etiam generalem vice conſtitutionis in ſua diœceſi valituram, recte proponit, *l. 2. hoc* E *tit.* quam nemo præter Principē innouare queat, *d. l. 3. hoc titulo.* Supplices libellos recipit, & expedit, non tamen propterea vim litis conteſtatæ habituros, *l. 1. hoc tit.* Violentis etiam caſibus, & alijs quibus Præſides ſingularum prouinciarum partes eſſe nequeunt, te-

remedium affert, *l.2.inf.de off rec.* A *ff.eod.l.vnic. inf. de off.praſect. vig. prou.*

De Officio Præfecti Prætorio Aphricæ & de omni eiuſdem diœceſeos ſtatu. Tit. XXVII.

Recuperatæ auſpiciis Beliſarij & immanibus Vandalorum manibus ereptæ Africæ, Iuſtinianus Præfectum prætorio dedit, cuius Carthagine ſedes eſſet, quoque ſeptem Aphricæ prouincijs. tam Conſularibus quam Cæſareis, ſuper omnes Præſides vice Principis præeſſet, religionem, diſciplinam, ciuitates, agros, munita loca, denique reliqua omnia à Vandalis vaſtata, inſtauraret, & ad priorem cultum reduceret. Quibus in mãdatis, quia pro eius prouinciæ neceſſitate & vſu multa ſunt ſingularia, neque aliorum Prætoriorum Præfectus communia, ideo de officio huius ſpecialiter & ſeparatim edicendum putauit: quod de electione melius intelligi poteſt.

De Officio Præfecti vrbis. Titul. XXVIII.

Sicut foris & militiæ Præfectus Prætorio, ſic domi & in vrbe Præfectus vrbis ſummum & primum à Principe locum tenet: cæteroque Magiſtratus vrbanos facile dignitate antecellit: *l. 3. h. t.* Omnia crimina ſibi vindicat: *l. 1.* ſtatum vrbis annonamq; ac diſciplinam vrbanam curat: *l. 1. h. t.* omnes ciues, collegia, corpora, reliquaque vrbana omnia, ſuæ iuriſdictioni obnoxia & ſubiecta habet, *l.pen.h.t.*

B

De Officio Magiſtri militum. Titul. XXIX.

Secundum Præfectum Prætorio, *l.4.h.t.l.2.ſup.de off. prat. Aphrica.* ſummã in milites equites, pediteſque, atque adeò ipſos C quoque prouincialium exercituum Duces, poteſtatem habuit Militum magiſter: *l. pen.l.vlt. h.t.* illuſtri & Comitatiua dignitate excellens: *l. 1. hoc tit.* & eo quidem maiorem, quod in eadem prouincia ipſo præſente Præfectura prætorij ſeu Prætoriana, quamuis ampliſſima, nullam tamen in D milites habeat poteſtatem: *d. l. 1. l.4.h.t.d.l.2.infr de off.rec.prouinc.* vt nec è diuerſo Magiſter militũ in reliquos prouinciales, *l. 1. h. t.* hoc officium maxima virtute & felicitate, ſed aulica nimirum anguina mercede, ſub Iuſtiniano E Belizarius geſſit, *l. 2. ſupr. de off. praſ.prat.Aphrica.*

De Officio Quæſtoris. Tit. XXX.

1 *Quaſtorum origo.*
2 *Dignitas & munus.*

Quæ-

1 QVæſtorum † vt munus olim aliud fuit, *l. 1. & t.t ff.eod.* ita & dignitas minor, cum primus ad maiores honores gradus eſſet, *l.1.in fin.D.eod.* Poſtea ſub Auguſtis nouũ quæſtorum genus creatum qui à veſte candida Principis candidati appellarentur: non quærendis pecuniis, ſed legendis Principum in ſenatu libris, hoc eſt, codicillis & epiſtolis operam dantes, *l.vnic.in fin.ff.eod.* Horum

2 † dignitas poſt ita creuit, vt in Palatio ſacro libellos ſupplices reciperent, iis ſicut & nouis legibus, mandatis, vice Principis ſubſcriberent, reſponſa redderent, leges & mandata dictarent, *l. vlt. de reſcript.* minori laterculo, hoc eſt, Codicib. & regiſtris dignitatum, officiorum, adminiſtrationum, notitiarum, redituum, & aſſignationum Imperij præeſſent: *l. 1. l. 2. h.t. l. comperimus, 12. infr. de proxi. ſacr. ſcrinio, vbi Cuiacius, & l. 3. de agent. in rebus, lib. 12.* omnem denique iuris ac iuſtitiæ poteſtatem in Aula haberent: *l. vlt. ſupr. de diuerſ. reſcript. l. 2. de pet. bon. ſub. lib* 10. *Nou.* 53. 111. *l. iubemus,* 34. *C. de app. l. 1. de off. quæſt. Nouell. Valent. de homicid. caſu fac. Procopius lib. 1. de bello Perſico.* quam nunc penes eum, qui Cancellarius vocatur, eſſe videmus, quod nomen huic officio poſtea eſſe prælatum, Niceta teſtatur, *lib.* 7.

A

De Officio Magiſtri officiorum. Titulus XXXI.

1 *Magiſter vnde dictus.*
2 *Magiſter officiorum quis.*

ERat & in præeminenti dignitate ac iuriſdictione Magiſter ſeu Comes officiorum, *l. 3. h. t. l. 2. 3. 4. inf. de caſtren. l. 1 inf. de decan. l. 3. de cur. pub. li. 12. l. 10. C. Theo. de decurio.* Magiſter † à Monendo vel Monſtrando dictus, 1 omnem ſignificat, cui præcipua alicuius rei cura & gubernatio incumbit, *l. cui præcipua, 57. de verb. ſign. l. 1. in princ. verſ. magiſtrum, & §. magiſtrum, 3. de exert. act.* Vnde Magiſtratus, *d. l. cui, 57.* magiſter populi, (dictator ſcilicet) equitum, *l. vnic. de off. præf. præt.* fiſci, *Euſeb. lib.* 8. militum *ſup. ti. 2. de off. mag. mil.* ſcripturæ, *l. 1. 2. 3. ſup. t. 1.* bonorum, *l. 3. de prepoſ. ſacr. cub. li.* 12. & hic officiorum: quod nomen hoc in argumento Palatina officia aulicaſque functiones ſignificat.

¶ Erat igitur Magiſter officiorum Iudex & velut Epiſcopus ac 2 ſuperintendens cubiculariorum, *l. 3. de prepoſ. ſacr. cub. li.* 12. decanorum, *l. 2. de deca. lib.* 12. militantium ſacris ſcriniis, *t. 1. de prox. ſacr. ſcrinio*, agentium in rebus, *l. 1. h. t. l. ex eo. de agen. in rebus, li.* 12. ſcholarum, *l. 1. 2. 3. vlt. hoc tit.* ſilentiariorum, ſeu, vt nunc vocãt, ſecretariorum omniumque mini-

ſtro

ſtrorum Aulæ, *l.4.C.de ſilent.l.vlt. A dig. lib.* 12. quemadmodum & *de caſt. lib.* 12. Etiam in prouinciis ſibi aſſignatis, & Imperij limitibus quis eſſet militum numerus, quæ caſtrorum ac clauſularum diſciplina, munitio, ordo, obſeruans, quotannis ad principem referebat. *l.pen.hoc tit.* cuiuſmodi fere munus ij hodie ſuſtinent, qui Magiſtri curiæ nunc appellantur.

De Officio comitis ſacrarum largitionum. Titul. XXXII.

1 *Comes unde dictus.*

2 *Sacræ largitiones quid.*

1 Comitem † à comitando, & Comites eos, qui aliquem ſequuntur & obſeruant, dici palam eſt, *l.item,* 15.*§.comitem. de minorib.* Hinc Comites Procoſſ. qui his apparent, aſſident, operam in officio dant: *l.ſenatuſc.* 16. *de off.præf.l.adminiſtrantes,*41.*de ex. tut.l.*4.*de offic.aſſ.l.legato*, 12.§.7. *de vacat.mun.* & Principum, qui in Comitatu Palatij præſto ſunt principi, & aliquo officio inſeruiunt: quorum pro veritate munerum, alij primi, alij ſecundi, alij tertij ordinis cenſentur, *l.vnic. inſ. de comitib. qui prox. reg. lib.* 12.*vbi Cuiac.l.vnic.infr.de com. ſac.pal.eod. lib.* Nam dignitatis & claritatis ordo velut ſenatorius, ſub Auguſtis eſſe cœpit, *l. vnic. inſr.de com.ſacri palat.& tot. t. de dig. lib.* 12. quemadmodum & Ducum, *d.l.vnic.l.*1.2. *ſup. de off. præf. prat. Aph.* qui ordines eminentiæ etiam hodie perdurant.

¶ Sacræ largitiones, ſunt theſaurus & ærarium Principis publicum, ex quo Princeps dona & largitiones publicè priuateque B facit, quod Principi maxime conuenit, ſic vt tutores etiam eius eiuſmodi facere queant. *Iaſ. n.* 2. 3.*in l.pactum curatoris, C.de pac. per c.grandi, de ſup.neg. præl. & l.* 6.*C.de admin.tut.l. cum in plures* §.*pen. cum l.ſeq.de adm. tut. l.*1.§. C 1.*de tute.& rat. diſtrah.* Eodem etiam donata Principi referebantur. Inde ſtipendia militibus & officijs, ſoluebantur, *t. t.C.de can. largit.l.*2.*de cupreſſ.l.* 1. *de metall. l.*2.*de conſ.l.vnic.de quæſt.infr.lib.* 12. Huic præfectus iure veteri, Præfectus dicebatur ærario; *l. ſe-* D *natus,*15.*de iur.fiſc.*deinceps procurator fiſci dictus, *tot. tit. de off. pro Cæſ.* poſt Comes Palatinus, *l. palatinos, inſ. de pal. ſacr.larg.lib.* 12.ſacrarum ſcilicet largitionum & theſaurorum. 2

E De Officio Comitis rerum priuatarum. Titulus XXXIII.

1 *Officium Comitis ſacrarum largitionum.*

Huic par & eadem illuſtri dignitate excellens Comes rerum Cæſaris priuatarum, *l.*2.*infr. de*

de palat.ſacr.larg. ſeu Rei Dominicæ: *l. ſuper, 9. vbi Cuiac. inf.de*
1 *iur.fiſc.lib.* 10. cuius † officium eſt, gubernare priuatam Principis ſubſtantiam; *Theod. li. 3. c.* 12. *Cuiac. d. l. ſuper.* quæ non ad largitiones & expenſas ac ſalaria militum & officiorum, ſed ad proprios & priuatos vſus Principis eſt B deſtinata & ſeparata, *Baſil. lib.* 6. Eo referebantur olim fiſcalia commoda, *l. vnic. hoc tit.* bona vacantia & caduca, omniſq; fiſci ratio ac procuratio: hodie confiſcationes, *l.* 1. *& t. t. de iur. fiſc. l. vl. de delat. l.* 3. *de bon. vacan. l. vlt. de iur. haſt. fiſc. lib.* 10. *Cuiac.* C *in l.* 2. *de petit. bon. ſub. inf. eo. li.*

De Officio comitis Sacri Palatij. Tit. XXXIV.

Comitis Sacri Palatij nomen aliàs generale eſt, plurium officiorum Aulæ ſeruientium: *l.* D *vnic. infr. de com. & arch. ſacri palatij lib.* 12. *Caſſiodorus in fi. li.* 6. hic curatorem denotat ſeu procuratorem Diuinæ domus, *l.* 3. *infr. de quand. præſ.* vt ſarta tecta ſit:& quod eo pertinet, Iuris perpetuarij ſeu emphyteuticarij, *l.* 1. 2. *hoc tit.* ac forte etiam cellæ, penuſq; E Principalis, omniumque obuentionum & rerum eo deſtinatarũ: quod munus in aulis hodie ſuſtinet, quem Mareſchallum vulgo appellant.

A

De Officio proconſulis & legati. Tit. XXXV.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Proconſulis officium.*

HActenus † de Magiſtratibus & iudicibus, qui in comitatu ſunt Principis, & miniſteriis atque officiis eſt dictum: iam dicendum de ijs, qui extra Palatiũ iuriſdictioni domi vel foris præſunt. In his præcipuum foris erat Procoſ. & legati eius officium. Nam † Proconſ. omnium vrbanorum Magiſtratuum vice in prouincijs fungitur: quippe qui cum plena & conſulari poteſtate, annua tamen, velut in libera Republ. vſitatum erat, in prouincias conſulares mandetur, & aſciſcere ſibi legatum, eidemque mandare iuriſdictionem, vel non mandare, pro arbitrio poteſt: ſemel mandatam tamen inconſulto Principe auferre non poteſt, *l.* 4. *l.* 5. *l. ſolent, verſ. ſicut, eod.* Quanquam autem in vrbe duo Coſſ. annuum imperium habuerant, tamen Proconſulatus vnus tantum in quaq; prouincia eſt, *l. meminiſſe,* 19. *de offic. præſ.* etiamſi pro numero prouinciarum complures fuerint, *l. proceſſ.* 14. *ff. eod. tit.* Mittitur igitur Procoſ. cum poteſtate annua in prouincias conſulares more maiorum ex authoritate ſenatus, *Cicero ad Q. fratrem & paſſim*, at reliquis prouincijs Cæſareis, Impera-

tor

tor præſides & Rectores minore cum poteſtate, diuturniore tamen quam annua, ad ſuum arbitrium & arctioribus diplomatis, atque ideo abſque legato, cum ipſi Cæſaris legati ſint, præficit, *l. penultim. de offic. præſ.* Quod diſcrimen prouinciarum Conſularium & Cęſarearum ab Auguſto inſtitutum, *Suet. in Aug. c. 47. Dion. Strabo,* &c. aduſque tempora Iuſtiniani durauit, *l. 1. ſup. de off. præf. Aphr.* vnde & officium Helleſponti Conſulare hic vocatur: & Aſiæ; videlicet minoris, Proconſuli in ſecunda huius tituli conſtitutione ſubeſſe iubetur, l. officium, 2. h. tit. quæ alias eſt l. vnic. de off. com. ſacr. patri. & perperam ad ſingularem titulum, qui de Officio Comitis ſacri patrimonij vulgo inſcriptus eſt, refertur: cum de hoc in nigro nullũ prorſus verbum: & iam deinceps non de Palatinis, ſed alijs officijs agatur, & officium Comitis ſacri patrimonij, aut idem ſit quod Comitis ſacrarum largitionum ſacrive ærarij: *d. l ſuper. 9. vbi Cuiac. de iur. fiſc. lib. 10.* aut quod Comitis rei & patrimonij Cæſaris priuati, quod à bonis Imperij publicis diſtat: *l. ſolent, 6. eod.* quo etiam hæc conſtitutio ab Haloandro vna cum rub. refertur. In prima huius tit. conſtitutione legatum non ſolum ciuiles, ſed etiam criminales cauſas audire, non etiã decidere poſſe, ſed ad Principem referre oportere ſtatuitur, quæ

A extraordinarij olim mandati iuriſdictio fuit: *d. l. ſolent, 6. eodem,* hodie ex hac conſtitutione, vt videtur, ordinarij eſt iuris. Non tamen adoptioni aut alteri legitimo actui præeſſe legatus poteſt *l. 3. eod.* quia non eſt apud eum legis actio, *l obſeruare, 4. eod. tit.* hoc

B eſt, ius actum legitimum celebrandi.

De Officio comitis ſacri patrimonij. Titul. XXXVI.

C IN vulga. deeſt in emendatioribus exemplis, cum eius lex vnica pertineat ad titul. præcedentem.

De Officio comitis Orientis. Tit. XXXVII.

D COmitis Orientis officium à Proconſulari, Præſidumq; & aliarum prouinciarum Natoliæ (vt nunc corrupta Græca voce nominant) gubernatorum poteſtate ſeiunctum fuiſſe, conſtitutio vnica huius rubr. oſtendit, in qua diſerte hęc diſtinguuntur, & alia Rectori prouinciæ, alia

E Comiti aſſignantur. Non enim Palatini prouincijs præficiebantur, nec quicquam in prouinciales iuris habebant. ſed ipſis magiſtratibus imminere, & eorum obſeruare actus, & contra eos audire, & ad Principem referre prouincialium querelas iubebantur:

l. 3.

l.3.infra de off.rec.prouinc.l. 2. inf. de off.vica. vt veriſimile ſit, Principes aliquando ex ſuis Comitibus aliquos in prouincias ablegaſſe, velut inſpectores adminiſtrationis Rectorum aliorumque officialiũ, quorum fides ſuſpecta Principi eſſet, *l.nullum, 10. infr. de off. rec. prouinc.* aut limitibus præfeciſſe contra hoſtes tanquam Duces, *l.2. ſupr. de off. præfect. præt. Aphr.* ſeu Comites militibus limitaneis dediſſe, *l. vnic. inf. vt omnes iud. verb. quicunque dux vel comes, l.1. infr. de off. vica.* per prouincias, maxime Orientis, vbi à Parthis & Perſis perpetuæ incurſionis timebantur, *l.3. in verb. comitibus, qui per prouincias conſtituti ſunt, infra, de offic. rec. l.vnic. C. de com. qui pro re. lib. 12. vt hoc tit. l.vnic. infra, vt omn. iud.*

De Officio Præfecti Auguſtalis. Tit. XXXVIII.

PRæfectum Auguſtalem Ægypto, vt prouinciæ Cæſareæ (quam primus Auguſtus, vnde nomen huic officio, in ſuam prouinciam redegit) & validiori ac ob id formidoloſæ, ſingularibus Auguſti diplomatibus immiſſum, & poteſtatem eius varijs modis reſtrictam fuiſſe diximus: *ff. eod. t.* quod etiam intelligi poteſt ex conſtitut. huius tituli ſecunda, qua datur illi cognoſcendi & referendi poteſtas de flagitij ordinariorum ſub ſe iudicum, vt iuridici Alexandriæ, non etiam amouendi, vel puniendi.

De Officio Vicarij. Tit. XXXIX.

1 *Vicarij etymon, & quis.*
2 *Dignitas & officium.*

VIcarius † à vice, qui alterius vicem gerit & ſuſtinet, vnde vicarius ſeruus, *l. ſi ſeruus, 17. de pecul. §. cum autem. Inſtit. quod cum eo, quis in alie. po.* qualem ſe etſi non ſtatu, tamen officio eſſe quæritur Martialis ac deprecatur. 1

Eſſe ſat eſt ſeruum, iam nolo vicarius eſſe.

Ita vicarius in officio & iuriſdictione is dicitur, qui vice alterius, à quo mandatam habet iuriſdictionem, gerit, *inf. de offic. eius, qui vices alt. iud. ger. ext. de off. vicar.* Inter † vicarios, præcipua & quidem Comitatiua primi ordinis indignitate Ducibus pari eſt vicarius Præfecti prætorio: *l. vnica, infra de com. & arch. lib. 12. l. 3. inf. de off. rec. pro.* quem huic auocato aut alibi occupato. Princeps ſubmittere ſolet, vt non ſolum præfecti, ſed ipſius etiam Principis in omni iuriſdictionis munere reuerentiam repræſentet, ſacræque cognitionis habeat poteſtatem, *l. 1. h.t.* Quanquam ſi quando vſus venerit, referre ad Principem ea debeat, *l. 2. ht.* quæ ſupremę poteſtati peculiariter ſũt reſer-

reſeruata, *l.2.ſup.de off.præfec.Au-* A
ſtug.de quibus Dd.in l.4.C.de præ-
ſcript.30.anno.c.ſuper,24. de verb.
ſignifi.c. vnic. vbi Afflict copioſe,
quæ ſint rega.

De Officio Prætoris. Tit. XL.

1 *Prætoris officium aut vrbanum aut prouinciale.*
2 *Vtriuſque deſcriptio.*
3 *Qui vrbani prætores creari poſſint.*

1 PRætoris † officium, de quo in Pandectis quoq; eodem hoc titulo dictum eſt, aut Vrbanum eſt, aut Prouinciale. Prouinciale,
2 † cum pro Prætore in prouinciā mittitur adminiſtrationis cauſa. Vrbanū, quoties in vrbe creatur, vt iuriſdictioni cū mixto imperio præſit. *l.1. & t.t. de iuriſdict.* cauſas liberales tractet, præſit emanci- D
pationibus, reſtitutionibus, decreta faciat, *l.1. hoc t.* Nam criminalia, quæ meri ſunt imperij, Præfectura ſibi vindicauit, *l. vnica de*
3 *offic. præfect. vrbis.* In † vrbe Prætores tantum ij fieri poſſunt, qui larem in ea habent, *l.2. hoc tit. l.1. infr. de prætor. lib.* 12. Sumptus E
hoc nomine, vt olim inferre non coguntur inuiti: *l. 2. inf. de prætor. lib.* 12. ſed habent, ſpontaneū liberalitatis arbitrium, *l.2. hoc tit. d.l.2. infr. de prætor. lib.* 12.

De Officio Rectoris prouinciæ, & vt nulli patriæ ſuæ adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu Principis permittatur. Tit. XLI.

B 1 *Rectoris prouinciæ nomen bifariam capitur.*

REctoris † prouinciæ nomen 1
aliquando generaliter accipitur pro quolibet gubernatore, Præfecto prætorio, *l 3.l.4.hoc tit.* Proconſule, Comite, *l.3.hoc tit. l.*
C *vnic.C. de com. qui prou. reg.* iudice, *l.5.6.7. 8. h.t.* quo pertinet regula: Nemini ſine ſpeciali Principis permiſſu patriæ ſuæ gubernationem ab inferiore ſub ſpecie legationis vel mandatæ iuriſdictionis permittendam eſſe: *l. vlt. h.t.* cum propter ſuſpicionem & affectionem in eadem vel aſſidere prohibeatur, *l.3.inf.de off. aſſ.* Aliquando, & magis proprie denotat Præſidem, *l.1. & 2.h.t.* quia à Cæſare cum certis formulis mandati, & abſque temporis definitione ex arbitrio Principis, hoc eſt, in perpetuum, donec Princeps reuocet, ad gubernandam prouinciam ablegatur. *Bart.l. de pupillo, §.ſi quis, de oper. nou.nunc. Iaſ.in l.cum quis, n.20. de iur.& fac.ig.* De cuius officio ad Pādectas eod. ti. dictum eſt.

De

De Officio Præfecti vigilum. Tit. XLII.

INter vrbanos Magiſtratus sũt, Vigilum præfecti, de quorum poteſtate & officio dictum eſt, *ff. eod. & ſup. ad hunc t.* in Oeconomia, qui cum ſint extraordinarij, *l.2.§.capita.17.de orig. iur.* de capitalibus cauſis nihil ſua authoritate ſtatuere, ſed ſi quid eiuſmodi euenerit, ad Præfectum vrbis referre debent, vt celſiores ſentẽtia iudicetur, *l. vnic.h.t.* Quocirca præfecto non Vigilum, vt habent exempla vulgaria, ſed Vrbi, lex huius tit. eſt inſcripta, quod docent verba textus. Culmini tua poteſtatis referre.

De Officio Ciuilium iudicum. Tit. XLIII.

1 *Continuatio.*
2 *Iudicum ſpecies.*

1 HActenus † de ſingulis Magiſtratum & iudicũ tam Vrbanorum, quàm Prouincialium ſpeciebus, deque proprio ſingulorum officio eſt dictum: nunc cõmunia quædam, vt ſæpe fit, & generalia vtriuſque iura ſubjiciuntur, *inf. vt om. iud. tam ciuiles quã militia. l. vnica inf. de anno, & capitat. inf. tot. tit. com. lega & com. vtriuſque iud. & ff. com. præd.*
2 Omnes † autem iſtiuſmodi iudices vel Ciuiles ſunt, vel Militares: A quod accipiendum, non reſpectu cauſarum, de quibus iudicant, ſed ratione perſonarum, quibus ius dicunt, Ciuiles enim ius reddunt priuatis perſonis, *l.1.inf. t. 1.* curialibus. *l.2.inf.t.1.* honoratis, *l.1. h.t.* de publicis priuatiſque rebus, *l.2.h.t.* Nam ſi quem audire nolint: B auri mulcta vna cum apparitoribus & officialibus ſuis plectũtur, *l.2.h.t.*

De Officio Militarium iudidicum. Tit. XLIV.

1 *Militares iudices qui.*
C 2 *Iudices militares ad ſtrictum ius ordinem non aſtringuntur*

MIlitares † iudices ſunt, qui militibus, non etiam priuatis & paganis ius dicũt, *l.1.2. 3.h.t.* vt Militum magiſtri, de quibus ſuprà: Duces, *l. vlt.h.t.* Tri- 1
D buni, Comites militum, & qui ab his deleguntur, *l.1 inf. t. t.* Nec † dubium eſt, quin vt teſtamenta militum libera ſunt, *l.1. & t.t. de mil. teſt. Inſt. & ff.* à ſolennibus ciuilibus, *l.3. de teſta. ord.* ſic militaria iudicia, more militari abſq; ſtrictis ciuilium iudiciorum for- 2
E mulis atque regulis, ſimpliciore quadam via, & de plano, vt dicimus exerceantur, *l. ne quiquam, 9. §. 1. & 3. de off. procon. cle. ſæpe, de verb. ſig.*

Ne Rei Militaris comitibus, vel tribunis lauacra præſtentur. Tit. XLV.

IVdicum militarium alij illuſtres & Comitatiua primi ordinis dignitate ornati, vt Magiſtri militum: alij inferioris ordinis Duces, Comites, Tribuni militum: illis balnea eorumque adærationes, & ſumptus, his nequaquam à prouincialibus debentur.

De Officio Diuerſorum iudicum. Tit. XLVI.

1 *Communia iudicum.*
2 *Eorum officium duplex.*

1 COmmune † diuerſorum Iudicum, hoc eſt, omnium cuiuſcunque ſint generis officium eſt, vt inter ſe quidem inferiores ſuperioribus reuerentiam exhibeant: *l.5 ſup. de off. rec.prou.l.2. h.t.* neque fratres & collegas eos nominent, *d.l.2. h.t.* niſi quatenus diſpenſatio iuſtitiæ πρωτοπολη-ψίαν excludat, *c. in iudiciis, vbi Dd. de reg. iur. in 6.* ſint iuſti, vigilantes, *l.3. ſupra de off. rec.pro.* vtrique parti communes, *cap. non ſane, 11. q.5. Specul. de ſal. §.1. n.2.* ex æquo vtramque audiant, non tamen in loco ſuſpecto: *l.1.2. ſupra de off. ciu.iud.* debitum honorem deferant infirmiori ſexui, *l.1. h.t.* honoratis, *l. vlt. h.t.*

2 ¶ Eſt autem eorum officium A aut nobile, aut mercenarium, *vt dixi Inſt. de off. iud. & extrà eod.* Neutrum priuatis in rebus impertitur, niſi fuerit petitum: *Bart. & Dd. l.4. §. in eum, de damn. infect.* In publicis autem ſcire debent ſibi præcipue eſſe commiſſum, vt debita exigant, & conſue- B ta depoſcant, *l. nullum, 10. ſupra de off. rec. pro l. congruit, de off. præſ. de quo plura extr. de off. iud. & infra, vt quæ deſ. aduo. iud. ſup. in Auth. de mand. &c.*

Vt Omnes Iudices, tam ciuiles, quàm militares, poſt C administrationem depoſitam quinquaginta dies in ciuitatibus vel certis locis permaneant. Tit. XLVII.

COmmune & illud eſt, quod poſt depoſitam adminiſtra- D tionem cogantur ſub iuratoria cautione manere in prouincia locis in publicis & vſitatis, ante ora, & in quotidiano conſpectu omnium, quos rexerunt, vt de iniurijs factis accuſari, & ratione geſtorum repoſci poſſint: *l. vnic. h.t. l.4. §.1. de off. procon. l.3. infra* E *de aſſ. in auth. vt præſ. abſque vllo ſuff.* Quæ res in tractatum ſyndicatus incidit, de quo varij varia ſcripſerunt: *Bald. in l. 4. §. 1. de off pro conſ. Bart. in l. omnes, ad leg. Iul. repet. Paris de Puteo, Carol. & alij in tract. de ſyndic. Iaſ. & ſcribẽtes hic, quos cõſulere cuiuis licet.*

De

De Offic. eius, qui vicem alicuius iudicis vel præſidis obtinet. Titul. XLVIII.

PRoecoſſ. mandant Iuriſdictionem legatis vniuerſam: *l. 4. l. 6. & paſſim, de offic. proconſ.* non etiam præſides, & rectores prouinciarum, *vt dixi ti. de offic. præſ. Specul. de ſal* §. 1. *n.* 10. Speciales tamen hi cauſas delegare, iiſq; iudices dare poſſunt, *l. 1. cum ſeq. infra qui iud. dar. & de pedan. iud.* Cęterùm & ex cauſa vicarius deligitur, qui vice præſidis adminiſtret, *l. 1. h. t.* non ab ipſo, ſed à Principe vel Præfecto prætorio delegatione particulari datus: *l. vnic. in fin. de anno. & capit. infra l. 2. h. t.* qui tutores dare, decreta facere, alienationibus bonorum minoris, emancipationibus, adoptionibus authoritatem interponere, denique omnia quæ ad iuriſdictionem, non imperium merum, Rectoris prouinciæ pertinent, actitare poſſunt: *l. 6. de off. proc. l. 2. hoc tit.*

De Aſſeſſ. & Domeſt. & cancel. iud. Tit. XLIX.

1 *Aſſeſſores vnde dicti.*
2 *Cancellarij vnde dicti.*

FVnguntur interdum vice Magiſtratuum in audiendis cognoſcendiſque cauſis, non etiam A in ſubſcribendo Aſſeſſore: *l. 2. hoc tit.* ſic † dicti, quod illis in conſilio & iuriſdictione aſſideant: *l. vlt. de prox. ff. eod. tit.* Item συγκάθεδροι *l. non ſolum, de exec. tut.* & quod comitentur Comites, *l. diem eodem*, quod conſilium probeant, *l. velut, 7. h. t.* conſiliarij, *l. 3. l. pen. eo. l. 3. l. in conſiliariis,* 10. *l. liceat,* B 12. *h. t.* his proximi ſunt cancellarij iudicum, hoc eſt, notarij, ſcribæ, actuarij, ſecretarij: *l. 3. l. nemo, 6. h. t.* † à cancellis forte, quibus 2 eorum ſecretaria (quæ & hinc nomen habere videntur) aditum plenum liberumque arcebant, nomine deducto, *l. 3. de offi. diuerſ. iu.* C Item domeſtici, *l. 4. 5. 6. h. t.* velut vxor, liberi, familiares, apparitores ſatellites, lictores, *de quibus l. ſenatuſc. 16. de offic. præſ. l. 2. ſup. de off. ciuil. iud.*

D De Annonis & capitatione adminiſtrantium, & eorum aſſeſſorum, aliorúve publicas ſolicitudines gerentium, vel eorum, qui aliquas conſecuti ſunt dignitates. Tit. L.

E

1 *Officium ſuum nemini debet eſſe damnoſum.*
2 *Annona vnde dicta, & in quibus conſiſtat.*
3 *Capitatio quid.*

SIcut boui trituranti os obligari lex diuina prohibet: ſic iu-

dicibus etſi muneribus abſtinendum eſt, tamen debita vitæ ſubſidia, velut Annona & Capitus ſeu Capitatio, præſtanda ſunt: *l. vnic. inf. t.* 1. nec enim quiſquam ſuis ſtipendijs militat, *cap. cum ex officij,* 16. *de præſcrip. Spec. de ſal. n.* 1.

1 *6.* 10. neque † officium cuiquam ſuum damnoſum eſſe debet, *l. ſed ſi* 7 *quem ad teſt. ap.* aut ſumptuoſum, *l.* 1. *de cont. tut. l.* 4. *de act & oblig. l. ſin autem,* 27. §. 4. *de neg. geſt.*

2 ¶ Annona ab anno, annuam alimoniam ſignificat: *l.* 3. *de anno.* quæ in frumento, oleo, vino, carne, ſale, & ſimilibus ad victum & amictum pertinentibus, conſiſtit, *l. vnic. inf. tit.* 1.

3 ¶ Capitatio tributum & præſtatio ſeu penſitatio eſt annua, quę agris imponitur pro numero iugerum; ſeu quæ in iugo ſunt capitum (vnde nomen) quibus coluntur, *l. ſi minor.* 9. *C. de act. empt.* Annonas & harum prætextu capitationes non alias Magiſtratus exigere vel accipere poſſunt, quàm quæ particularibus delegationibus, hoc eſt, Principum diplomatis, libellis, & mandatis, quibus, delegare officia ſolent, continentur, *l. vnic. h. t.* ſicut etiamnum ea ordinationibus regijs taxari & definiri & ſolent. Quod ſi quid amplius exigant, videntur teneri in duplum, *vt in l. vnic. ſup. ne rei milit. l. vlt. inf. de mod. mulct.* aut triplum, *vt in* §. *tripli. Inſt. de act* aut etiam quadruplum, *vt l. non licet,* A 46. *de cont. empt.* maxime propter concuſſionem, *l. iubemus, C. de concuſſ. l. fin. C. ad l. Iul. repet. c. quoniam, diſt.* 18. & terrorem, *l. item,* 17. §. *quadruplator,* 7. *quod metus cauſa,* §. *quadrupli. Inſt. de act.*

De Contract. iudic. vel eor. qui ſunt circa eos, & inhibendis donationibus in eos faciendis, & ne adminiſtrationis tempore proprias ædes ædificent, ſine ſanctione pragmatica. Tit. LI.

B

C

PRæter annonam adiacet officio iudicum, ne quid præter alimoniam & veſtem durante adminiſtratione in ſua prouincia, vel ciuitate vbi adminiſtrant, per ſe vel per interpoſitas perſonas emãt, *l. non licet,* 46. *de cont. empt.* D ædificent, *l. vn. in prin. ibi. domos extruendi, & poſt ver. ædifica. h. t.* neu donationis maximè titulo, abſque ſpeciali Principis permiſſu, accipiant, *l. vni. h. t.* Contractus enim, etſi alias ſtrictè capiatur, *l Labeo. de verb. ſign.* tamen hic quemlibet titulum ſignificat, quo E dominium transfertur, *vt l.* 3. §. *vlt. de acq. poſſ. l.* 1. *C. de fun. dot. l. vl. C. de reb. alien. non alien.* Multò verò minus licet quid ex officio quod quis adminiſtrat, temere vel per ſe, vel per aliam perſonam: alioquin non tantum rem amittit, qui fecit, ſed & in quadruplum con-

conuenitur: *l. non licet, 46. de contrahen. emp.* Hæc olim obtinuerunt in Magiſtratib. Romanis, qui tantum erat annui etiam in prouincijs, *Cic. ad Q. fra.* hodie non item poſtquam iudices cœperunt eſſe perpetui, *Fab. hic Gui. Pap. deciſ. 195. Bugno. lib. 7. legum abrogata. c. 67.*

De Mod. multæ quæ à iudic. inflig. Titulus LII.

1 *Mulcta quid.*
2 *A pœna quid diſtet.*
3 *Pœnarum diſcrimen.*
4 *Mulctare quib. permiſſum.*
5 *Cauſa impulſiua.*
6 *Materia, finis, effectus, cõtraria.*

1 ADiacet † officio iudicum mulctæ indictio, quæ vox lingua pœnam ſignificat, *Feſt. lib. 1. de Iuriſd.* latina pœnam pecu-
2 niariam: *Varro lib. 4.* quæ † tamen non parum à pœna legali diſtat, *l. aliud, 131. l. pen. de verb. ſig.* etiamſi καταχρηστικῶς pœna vocetur, *l. 2. ſi quis in ius vocat. gl. c. 1. de do. & contuma.* Nam pœna certa eſt, *d. l. aliud.* mulcta arbitraria, *Dd. l. 1. h. t. & in mulct. C. de app. l. unic. ſi quis ius dicen. l. 2. ſi quis in ius voc. vbi Bart. & Dd. l. 4. l. 5. l. 6. h. t.* Mulcta eſt in pecunia, *l. 4. 5. 6. h. t.* non in exiſtimatione, *l. 1. hoc tit.* vel corpore, *Zab. clemen. 2. §. 1. de har.* pœna in omnibus his, *l. 2. & paſſim, de pœn. l. 1, 2. de his qui not. inf.* Eſt † aut vel
3

A modica, *l. 2. Cod. de ſportu l. 6. hoc t.* leuis; *Alexand. l. vnica in principio, ſi quis ius dic.* vel grauis, *l. 4. 6. h. t.* aut lege taxata, *l. 4. l. 6. h. t.* aut arbitraria, *Old. conſ. 15.* pro delicti grauitate, *l. 4. h. t.* Item alia comminata tantum, *Ale. l. deſertorem, §. qui ad diem, de re milit. &*
B *d. l. 1. vbi etiam Caſtr. ſi quis ius dic.* alia impoſita, *l. 1. l. 4. 6. hoc tit.*

¶ Mulctare † non omnes Magiſtratus poſſunt, vt procuratores Cæſaris; *l. 2. hoc t.* Rationales rerum pu. *l. 3. h. t.* defenſores, *l. 5. infrà de defenſ. ciuit.* Duumuiri, *l. vnic. ſi quis ius dicen.* Magiſtratus 4
C municipales ciuitatum, *Dd. d. l. 1. ſi quis ius dicen.* iudices delegati, *l. 2. §. fi. de iud. Pan. c. dilectus, de pœn. Dd. d. l. vni. ſi quis ius dicen. niſi in caſu, l. 2. C. de ſportul. & aliis, quos cumulat. Alex. d. l. 1. ſi quis ius dicen.* Qui verò mulctare poſſunt, vt & illuſtres ac alij ſu-
D periores, *l. 4. l. 6. h. t. lib. 2. inf. de ſportul.* etiam Eccleſiaſtici, *gl. c. 1. de dol. & contum. Spec. de ſen. §. 2.* non aliter eo iure vti debent, quã intra definitam lege quantitatem, *l. 4. 6. h. t. de quo Boſſus de mulct. nu. 5.* niſi ex magno delicto, *Old. conſ. 15.* Quod tamen non conue-
E nit, *l. 4. h. t.* quæ nec ob grauiſſimum peccatum permittit. Sed nec aliter rectè mulctant quam ſi ſint iudices eius, qui mulctatur competentes, quoad perſonam aut ſaltem bona quæ inibi poſſideantur: *Bart. l. 2. ſi quis in ius voc. c. Rom. §. contrahentes, de foro comp. in 6.*

nec ſupra iuriſdictionem, *l. certa,* *C. quando prouoc. vbi gl. & Dd.*

5 ¶ Cauſa † impulſiua in iudice agente ſeueritas: *l. 4. 5. 6. h. t.* in parte patiente peccatum, *l. 4. l. pen. l. vlt. hoc tit.* dolus, *l. 4. 5. hoc t.* culpa, *l. 6. hoc ti.* contumacia, *l. vni. ſi quis ius dicent, l. ſi quis in ius voca. non ierit, Bar. l. diuus, §. fin. de off. præſ. tot. tit. ext. de dol. & contuma. Spec. de contum. §. 3.* vera non ficta, *gloſſ. nota. Alex. & Dd. d. l. vnic. §. vlt. ſi quis ius dicent. & l. plerique, de in ius vocan. l. ſi finita, l. Iulianus, de dam. inf.* propria non procuratoris, *Bart. l. eum qui, C. de proc.* Quanquam & procuratori ob ſuam contumaciam imponi poteſt, vt & aduocato, teſti, &c. etiam extraneo impedienti violantique iuriſdictionem: quoniã inibi forum ſic delinquendo ſortitur: *c. vlt. de for. comp. l. omnem, 19. de iudic.* non tamen collegæ, *Bart. & Dd. d. l. 1. ſi quis ius dic.* quia par in parem non habet imperium, *l. 4. de arb.*

6 ¶ Materia, † pecunia, *l. 4. hoc tit.* operis publici ædificatio, *l. 3. hoc tit.* vel præſtatio alia aliqua, à perſona quæ corripitur, exhibenda, quæ tamen quadruplum pœnæ excedere non debet, *Alex. l. ſi qua pœna. de verb. ſignif. c. quiſquis, 17. q. 4.* nec amplius quam ... ter in anno, pro eodem ſcilicet delicto continuato (nam plura & diuerſa pluribus pœnis vindicantur, *cap. 1. de pœn.*) exigi debet, *l. vlt. h. t.* Quanquam autem aliæ

A ſummæ alijs Magiſtratibus præſtitutæ ſunt, ad quas vſque mulctare poſſint, *vt l. 4. l. 6. hoc tit.* tamen nonnulli, *Boſſ. tit. de mulctis, n. 9. & Hoſtien. eo. t. n. 6. Alex. conſ. 53. viſo nu. 5. vol. 2.* teſtantur eas ll. hodie non obtinere, & proinde permitti iudicibus ac Magiſtratibus, vt ſuo arbitrio, pro qualitate delicti ac perſonarum mulctent. *Roffred. tit. ſi quis ius dicent, non ob. nu. 2. gloſ. Land. lib. 2. art. 12. 13. Vueich. art. 14.* Forma, vt non imponatur mulcta præcipiti perſuaſione, *l. 6. in fi. h. t.* ſed cauſa cognita, & citata auditaq; parte, *Iaſ. & Alex. in l. vnic. ſi quis ius dic. non obtemp. Hipp. l. de vnoquoque, nu. 191. de re iud. Ang. §. vlt. Inſt. de ſatiſdat. Bart. & alij, l. 2. ſi quis in ius vocat. Felin. & Dd. c. 1. de iud.* quo poſſit defenſiones ſuas opponere, *Bart. n. 16. Bald. n. 3. Caſt. nu. 4. l. 2. ſi quis in ius voc. Bart. n. 13. & Dd. d. l. vnic.* condemnationem, *l. 6. ver. condemnatio, h. t.* per ſententiam ſaltem interlocutoriam aut decretum *Spec. t. de ſent. §. vt autem, Dd. in l. vnic. ſi quis ius dicen. Gouen. l. 1. de iuriſd.* nec opus eſt comminatione præcedẽte, *Alex. contra Caſtr. l. vnic. §. is videtur, ſi quis ius dicen. Oldra. conſ. 15. circa.* quanquam & præcedere poteſt, *Caſt. d. l. vnic.* quæ tamen mulctam per ſe non infligit, ſi alia ſententia non ſequatur, *Cle. 2. de cenſ. c. relatum, de iure patr. cap. ſicut. de ſimon. c. 1. de fugitiu.* Sub amiſſione tamen cauſæ

mul-

mulcta imponi nequit, *Bald*, *&* *Dd. l. & in mulctis*, *C. de appell. Alex. poſt gloſ. l.* 1. *in fi. ſi quis ius dicen.* niſi parti in id per cōpromiſſum aut aliter conſentienti, & ſe obliganti, *Io. And. c. præſentem, in fine de teſtib. in* 6. Finis, vt ſit pœna admiſſi facineri *l. pen. h. t.* peccati, *l. vlt. hoc t.* correptio perſonæ delinquentis, *l. vlt. h. t.* & vt ad obedientiam cogi ſic contumaces poſſint, *l. vnic. ſi quis ius dicen. vbi Bart & Dd. cap. finali, & paſſim. de do. & contum*. Eſt enim vnum ex remediis quibus inobedientes ad officium adigi ſolent, *Boſſ. in pract. tit. de mulctis*, *n.* 8. *&* 17. Effectus, quod non damnum famæ, ſed pecuniæ irroget, *l.* 1. *hoc t.* quæ non iudici debetur, *l.* 5. *hoc t.* ſed ſi parti non ſit applicata in condemnatione, vt fieri poteſt, *Bart. l.* 4. *hoc t. Alex. l.* 1. *§ fi. ſi quis ius dicen.* quæritur fiſco, *Menoch. conſ.* 66. *n.* 5. *d. l.* 5. *l.* 6. *hoc t. l.* 2. *ſi quis in ius voca. c.* 1. *quæ ſint rega.* vt in iniuriis. *Pan. c.* 1. *in fi. de iniur.* aut publicis operibus, vt ædificationi templi, publici noſocomij, *Bart. l.* 4. *h. t.* curſui publico, aliiſque neceſſarijs impendijs aſſignatur, *l.* 5. *hoc t. & l. vltim. de bon. dam.* Hodie tamen id non ita ſtricte ſeruatur, vbi mulctæ pro fructu quæſtuque iuriſdictionis habentur, *Bald. l.* 1. *n.* 10. *C. de fruct. & lit. expen. Alex. n.* 10. *& alij, l. diuortio, § ſi vir. ſolut. matri. Menoch. remed. recup.* 9. *n.* 321. Cæterùm nec condemnatione ſemel facta

A proprio imponentis arbitrio citra iuſtam cauſam, puta condemnati paupertatem, mulcta remittenda vel immutanda eſt: *l. illicitas. in fi. de off. præſ. l. vlt. in fin. h. t. Iaſ. & Doctores*, *l. vnic. ſi quis ius dicen. l. ſi id quod, n.* 28. *de iuriſd.* etiamſi

B pœna legis ne quidē ob hanc cauſam mutetur, ſed potius in corporalem conuertatur, *l. pen. l. vlt. de in ius voc. vbi Bal. & Doctores, cap. finem litib. de dol. & contu. Soc. de cita. art. eo. n.* 91. *Couar. var. reſo. lib.* 2. *cap.* 1. *n.* 8. Adiacet ſeueritas, *l.* 5. *verbo, ſeuera, h. t.* moderatio, *l. vlt.* §. 1. Affines ſunt, pœnæ pecu-

C niariæ legales: *de quibus Dd. l. ſi quis id quod, de iuriſ. l. penult. l. vlt. de in ius voc. l. aliud, de ver. ſig.* quę ſæpè cum mulcta concurrunt; ſic tamen, vt alterutra ſufficere debeat, *Roſſ. ſi quis ius dic nu.* 10. *per l. licet, nau. caupon. ſtab. Alex. conſ.* 75. *n.* 7. *vol.* 2. *Boer. deciſ.* 304. *nu.* 7.

D Quia pluribus pœnis nemo propter vnum delictum puniendus eſt, *c. at ſi clerici, de iud.* niſi pergat eſſe contumex, atque ita denuo delinquat, *l. vlt. h. t Bart. d. l. vnic. in fi. vbi ait Magiſtratum tam diu alio poſt aliud remedio contra contumacem vti poſſe, donec obtempe-*

E *ret.* Affines etiam ſunt aliæ pœnæ pecuniariæ, & primum decretum: *Alex. l.* 1. *§. is videtur, §. vlt. ſi quis ius dic.* item bannum, *Bart. l. illicitas, §. vlt de off. præſ. Spe. de contu.* §. 3. cuius quædam ſpecies mulcta eſt. *Spec. de pœ* §. 2. *de quibus prius, Nou.* 128. Contraria eſt delectus

culpæ in patiente, *l. vlt. in fi. ver. quem culpa non aggrauat. h. t.* etiã cauſa iniuſta excuſationis, *gl. vlt. & ibi Bar. Iaſ. & Dd. l. 1. ſi quis ius dicen.* præcipitantia in iudice imponente, *d. l. vlt. in fin. verb. præcipiti perſuaſione*, & erubeſcenda varietate, *d. lege vlt. verb. aut erubeſcenda varietas, hoc tit.*

De Defenſoribus ciuitatum. Tit. LIII.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Defenſores qui, quod eorum officium, numerus.*

1 HActenus † dilectum eſt de Magiſtratibus ſuperioribus & generalibus, qui ius mulctandi habent: reſtat vt aliquid ſubjiciamus de municipalibus & oppidanis, quibus idem ius legibus non eſt, *l. 5. hoc tit.* nam moribus aliter obſeruatur, *Dd. l. 1. ſi quis ius dicen.* Defenſor † ab officio nomen habet: *l. 5. hoc tit.* eſt enim talis in municipijs poteſtas (non tamen proprie Magiſtratus, *l. vni. in fin. inf. de offi. iur. Alex.*) qualis fere in vrbe erat Tribunus plebis, nempe defenſor vulgi & tenuiorum, *l. 1. 4. 5. 6. cum ſeq. h. t.* maxime ruſticorum, *d. l. 4.* quanquam & decurionum, *l. 5. h. t.* aduerſus omnem iniuriam iudicum (ad quos liberam etiam ingrediendi facultatem habent, *l. 4. h. t.* quod olim tribunis conceſſum non erat) exactorem item ac ſuſceptorum

A violentiam, *l. penult. hoc tit.* inſolentiam, *d. lege 5.* fraudem, explicationem: *d. l. pen.* cuſtos diſciplinæ, & quæſitor ſcelerum, *l. 6. h. t.* De quibus tamen non ipſe cognoſcere, ſed referre debet ad ordinarium Præſidis iudicium: *d. l. 6.* ſicut & cauſas 50. ſolidis maio-
B res: *l. 1. hoc tit.* nam minorum ipſius competens iudex eſt: *l. 3. h. t.* atque adeò ecdicus atque ædilis eſt. *Cuiac. lib. ob. 12. ca. 30.* Defenſores vnus aut plures eliguntur orthodoxi, *l. iubemus 17. C. de epiſc. aud. l. defenſores, 8. h. t.* pro quantitate ciuitatis: *in Auth. de-*
C *fenſ. ciui.* non ex decurionum ſeu cohortalium corpore, ſed ex alijs idoneis perſonis, *l. 2. hoc t.* orthodoxi tamen, *l. defenſores, 8. h. t.* Epiſcopis Clericorum ac curialiũ ciuitatis decreto: *d. l. defenſores, 8. l. iubemus, 17. C. de epiſ. aud.* ita tamen, vt de eorum electorum or-
D dinatione ad Prætorianam ſedem præfecti prætorio per literas præſidis prouinciæ referatur: *d. l. 8. h. t.* in hoc vt publica in ſolicitudine, *l. vlt. h. t.* parentis vicem plebi exhibeant, *l. 4. h. t. Cuiac. d. c. 30. lib. 12. obſeru.* & ſecundum no-
E men, *l. 5. h. t.* omnes ciuitatis incolas tueantur, etiam poſſeſſiones, *l. decernimus, 8. hoc ti.* ab iniuriis defendant, *d. l. 5. 6. h. t.* diſciplinam cuſtodiant, *l. 6. & 8. h. t.* nec crimina coaleſcere patiantur, *d. l. 6. h. t.* Qui Magiſtratus quinquennio durat, *l. 4. h. t.* nec abſque venia Principis deponi poteſt, *l. vlt. h. t.*

De

De Magiſtratibus municipalibus. Tit. LIV.

1 *Magiſtratus etymon, eiuſque definitio.*
2 *Officium, & nu. 8.*
3 *Genera.*
4 *Qui Magiſtratus creent.*
5 *Cauſæ impulſiuæ creandorum Magiſtratuum: & qui creari poſſint.*
6 *Materia.*
7 *Forma, finis, effectus.*
9 *Adiacentia & affinita.*
10 *Contraria.*

VT in Vrbe à ſenatorum corpore & Magiſtratibus diſtincti erant tribuni: ſic & in alijs ciuitatibus defenſores: *l. vnic. verb. vel Magiſtratus, vel defenſores plebis inf. t.* 1. nam hi non legebantur ex corpore decurionum, *l. 2. ſup. tit.* 1. vnde omnino Magiſtratus creari neceſſe eſt, *l. honores, 7.*
1 *§. is qui, 8. de decur.* Magiſtratus † à magiſtro dicitur, *l. cui præcipua, 57. de verb. ſig.* qui cum ſignificat, cui præcipua alicuius rei cura incumbit: *d. l. cui præcipua, 57. l. 1. in prin. & §. 5. de exer. act.* & aliquando quamlibet in genere poteſtatem, *l. eum, 13. de iuriſd. om. iud. l. poteſtatis, 215. de verb. ſign. l. 2. verb. Magiſtratus, qui imperium habent, de iuriſd. l. ſed etſi, 20. §. ait, 4. ex qui cauſ. maio.* tam perſonam, quam honorem, *Feſtus lib.* 11. Crebrius eos, qui in ciuitatibus ius dicunt, denotat: *l. Magiſtratibus, 12. de iuriſd. & toto h. t. l. 3. de arb. l. vnic. ſi quis ius dicen.* & à poteſtate, quæ imperium in Magiſtratu ſignat, *l. poteſtatis, de verb: ſign.* ſeparatur, *l. qui accuſare, verb. Magiſtratum, poteſtatem, de accuſ. l. 3. §. 1. quod met. cauſ. l. Magiſtratibus, 12. de iuriſd. l. 1. quod quiſque iur. l. 3. de arb. l. qui accuſare, 8. de accuſ.* maximè cùm refertur ad illos, qui non in vrbe Rom. ſed in municipijs ac cæteris oppidis ius dicunt. quippe penes quos imperium nõ ſit, *l. ea quæ, 26. ad munic.* & à re ac loco municipales appellantur. *d. l. Magiſtratibus, 12. de iuriſd. l. qui accuſare, 8. de accuſ.* etiam Reip. Magiſtratus, *l. 6. de ad rer. ad ciui. per.* Cuiac. *ad tit. de orig. iur.* Magiſtratus eſt publica perſona, quæ iuriſdictioni præeſt, vel qui pro tribunali cognoſcit, vel cui publicè iudicẽ. iuriſdictio data eſt, ſed ea definitio magis ad Magiſtratus pertinet Rom. de quibus illo in tit. agitur qui poteſtatẽ & imperium habent, *l. 2. de in ius voc.* quo municipales carent, *d. l. 26. ad municip. Gouea. lege 4. de iuriſd. l. Magiſtratibus, de iuriſdict.* Cæterùm Inſtit. de pœna temere litigant. in prin. videntur eſſe ij, qui iura in municipijs ſuſtinent, hoc eſt, reddunt, *l. 2. §. poſt originem, de ori. iur.* propriè hic, qui Magiſtratum municipalem adminiſtrant, *l. Magiſtratus,*

25. *ad municip.* vel Remp. *l. ad Rempub.* 8. *de munerib. l. Magiſtratus,* 6. *de ad rer. ad ciuit.* Magiſtratus patriæ: *l. Titio,* 26. *ad mun.* §. qui & honor municipalis ac adminiſtratio Reipub. in dignitatis gradu eſt, *l. honor,* 14. *de mun. & bono.* Nam ad honorē magis quam munera Magiſtratus pertinet, *l. cui,* 12. *de munerib.* vt ſplendor publicus, *l. reſcripto,* 6. *in princ. de muner. & honorib.* dignitas: *d. l.* 6 § 1. etiamſi munus quoque ſit, *l. quis,* 9. *de munerib.* fauorabile, *l. ad remp. verſ. fauoris cauſa, de muneribus.*

2 ¶ Horum Magiſtratuum officium eſt indiuiduum ac periculum commune, *l. imperator.* 11. *l. quid ergo,* 13. *ad municip.* Quod intelligendum de ijs, qui vnum Magiſtratum adminiſtran, *l. Magiſtratus,* 25. *ad municip.* ideoque vnius hominis vicem ſuſtinent, *d.*
3 *l. Magiſtratus.* Nam † alioqui plura ſunt horum Magiſtratuum genera: vt Duumviri, *l. vnic. ſi quis ius dicent, l. 1. de albo ſcriben. l. honores,* 7. §. 2. *de decur.* curatores, *l. 3. & t. t. de ad rer. ad ciuit. pert.* de quibus *Cuiac. lib. 2. obſ. c.* 23. ecdici: *de quibus Cuiac. lib.* 12. *c.* 30. vnum tamen eorum corpus eſt, *t. t. de decur.* Vt enim corpus & collegium Magiſtratuū Rom. eſt Senatus *de quo ff. de Senato.* ſic in municipijs curia decurionum, *l. 1. hoc tot. tit. de decur.* ſeu ordo, *l. ordine,* 15. *& paſſim ad municip. l. ad tempus,* 3. *de decur.* A qui decurionalis & ipſe honor eſt, *l. 5. de vaca. & excuſ. mun:* & municipalis dignitas: *l. filij,* 12. §. *ſenatores* 5. *ad munic.* ſic tamen vt ab alio honore. hoc eſt Magiſtratu, vacationem nullam præbeat, *l. à decurionatu,* 10. *de vacat. mun.* nam ex iſto decurionum B corpore Magiſtratus municipales leguntur, defenſoribus exceptis, *l. 2. ſup. tit.* 1. Quanquam autem alij Magiſtratus Romani maiores ſint, *l. 2. de in ius voc.* quæ dignitates vocantur maiores, *l. 3. C. de dig. l.* 12. & ab honoribus municipalibus diſtinguntur: *l. 2. de albo* C *ſcriben.* alij minores: *l. nec Magiſtratib.* 32. *de iniur.* Municipales tamen omnes pro minoribus habentur illorum reſpectu, *d. l.* 2. nam poteſtatem non habent, quæ penes Roman. mag. puta præſidem eſt: *d. l. ea qua,* 26. *ad mun.* D & apud municipales de re maiori non agitur, niſi inter conuenientes, *l. inter,* 38. *ad mun.* Cæterum reſpectu Reip. etiam alij minores, alij maiores ſunt: *l. honor.* 14. *de muner. l. 1. de albo ſcrib.* ac velut Romæ Conſulatus, ſic in municipijs præcellit plerumq; Duum- E viratus: inde alij atque alij honores. *l. 1. de albo ſcriben.* ſecundum legem moremque cuiuſque municipij, *l. Magiſtratus,* 25. *ad municip.*

¶ Cæterùm Rom. Princeps dignitates Romanas in monarchia Rom. confert, *l. 2. de albo ſcrib. l.* 1. *& tot. tit. ad leg. Iul. de ami. l.* 4

5. C.

5. C. de diuerſ. reſ. & de muner. At in municipijs creantur Magiſtratus decreto Curialium, *l. defenſores, 8. ſup. t. 1. l. iubemus, 17. C. de epiſc. aud.* à collegio Decurionũ *l. ſi quis, 9. ver. Magiſtratus creatus, l. reſcripto, 6. verb. allectus, l. honor, 14. §. vlt. de munerib. l. Herennius, 10. verb. decurio creatus, de decur,* aut maiore parte, *l. quod maior, 19. ad municip.* per electionem, *l. non tantum, 11. de decur.* allegandis ordinem, *l. penult. de decur.* ex prouiſione tamen & cõfirmatione Præſidis: *l. 8. §. præſes, 12. de mun l. vlt. §. 1. ad munic. d. l. 3. §. præſes,* qui detrectantes (nam inuitis iniunguntur. *d. l. 3. §. vlt de mun.*) ijs remedijs cogit ad officium neceſſariò ſubeundũ, *l. vlt. in fi. l. incol. 28. ad municip.* quibus tutores adigi ſolent, *l. ſi quis Magiſtratus, 9. de munerib.* A patre quoq; fieri decurio filius dicitur, *l. Lucius, 21. §. 2. ad municip.* quãdo volũtate ſcilicet eius fit, *d. l. Lucius, 21. §. idem, 3. ad municip.*

5 ¶ Cauſæ impulſiuæ, honeſtas, vtilitas Reip. *d. l. 6. de mun. l. eos, 12. verb. in honeſtum, de decur.* penuria Magiſtratus, *l. vt gradatim, 11. §. quoties penuria, 2. de muneb.* petitio, *l. 3. §. 1. de decur. l. eos, 12. de decur. l. reus, 7. de muneribus,* oblatio, nominatio: *l. Imperator, 11. ad municip. l. honor. 14. §. plebeij. 3. verſ. periculo eius qui nominauerit, de muneribus,* ſicut finito officio ſucceſſores nominari ſolent ab eo qui defungitur, *l.*

A *ordine, 15. l. libertus, 17. §. vlt. ad municip.* Cæterùm in parte ſufficit ſola voluntas, *l. Lucius, 21. §. idem 3. & §. Imp. 6. ad municip.* hoc eſt, ſi non contradicat honoribus filio impoſitis, conteſtata voluntate, *l. honores, 7. §. vlt. de decur.* Nam qui contradicit, nec

B ratum habuit, non tenetur pro filio, *l. ſpurij, §. pater, 4. de decurion.* Quod quoad electionem in ordinem, verum videtur, non etiam quoad Magiſtratus, quorũ nomine etiam inuitus pater pro filio teneretur, adeò vt nec emancipare conſultò & de induſtria ad

C hoc, nec pro filij Magiſtratu caueat, poſſit, *l. fin. in fin. ad munic.* prout autem quiſq; decurio creatus eſt, ita Magiſtratum adipiſci debet: *l. reſcript. 5. ad munic.* dummodo tamen idoneus ſit, *d. l. 6. l. vt gradatim. 11. verſ. ſi idonei ſi tit. de munerib.* ſiue pater, *l. æſtimationem. 16. §. 2. de muner.*

D ſiue filiusfa. *l. honores, 7. in fin. de decur. l. ordine, 15. in fin. ad munic. l. liberis. 17. §. 1. eod. tit.* negociator, *l. eos, 12. de decur.* incola, *l. incola. 29. ad municip.* Cæterum ſi quidam ita tenues & exhauſti ſint, vt non modò publicis honoribus pa-

E res non ſint, ſed & vix de ſuo victum ſuſtinere poſſint, minus vtile & nequaquam honeſtum eſt, talibus mandari Magiſtratum: præſertim cùm ſint qui conuenienter & ſuæ fortunæ & ſplendori publico poſſint creari, *dicta l. 6. de mun.* Quamobrem etſi lege muni-

municipali caueatur, vt præferan-
tur certæ conditionis homines:
attamẽ ſciendum eſt, hoc eſſe ob-
ſeruandum, ſi idonei ſint. *d. l. vt
gradatim,* 11. *de muneribus* ſi co-
pia inibi ſit virorum honeſtorũ:
l. eos, 12. *de decur.* alioqui neceſ-
ſitati & vtilitati Reip. potius con-
ſulendum, *d.l.*11.*de num.* Nam
& plebei admittuntur ad decurio-
natum, *l. reus,* 7. *l. honor,* 14. *§ ple-
beij,* 3. *de muner. l.* 3. §. 1. *de decur.*
& extranei, ſi præſto non ſint in-
digenæ, *Bal. Sal. l. in eccleſ. de
epiſc. & cler.* qui prçferuntur alias,
l. libertus, 17. §. 7. & 9. *ad muni-
cip.* ſicut & incolæ: *l. incola,* 29. *ad
municip.* qui licèt poſtliminio re-
uerſi, & in aliis ciuitatis finibus
conſiſtentes, cogi poſſunt: *l. liber-
tus,* 17. §. *poſtliminio,* 4. *ad muni-
cip.* etiam ſpurii, *l.* 3. §. 1. *l.* 6. *ad
municip.* inceſtuoſi *d l. ſpurij* 6. *in
princ. de decur.* ſi non ſit competi-
tor legitimè quæſitus, *l.* 3. §. 1. *de
decur.* Sic, licet defenſionem Rei-
publ. amplius quàm ſemel ſuſci-
pere nemo cogatur: *l. æſtimatio-
nem,* 16. *in fin. de muner.* tamen
ſi alij non ſint idonei, ij qui geſ-
ſerunt, & ante functi ſunt, com-
pelli poſſunt, *l. honor,* 14. §. *vlt.
de munerib.* ſed & flagellis cæſi,
non tamen cum infamia, licet nõ
admittuntur alias, ſi copia ſit ho-
neſtorum, tamen in horum penu-
ria recipiuntur, ſi facultates ha-
beant. *l. eos,* 12. *in fin. de decur.*
Etenim quoad fieri poteſt, potio-
ribus ſemper honores ac munera
A deferenda ſunt *l. honores,* 7. *de de-
cur.* in caſu neceſſitatis qui poſ-
ſunt haberi, recipiuntur: *d.l.*3.§.
1.*l. eos de decur.* Maiores 55. annis
ad Decurionatum inuiti non vo-
cantur: *l.*2.§.*fin. de decur.* qui grã-
des natu dicuntur, *l. non tantum,*
11. *de decur.* nec admitti, niſi ex
B cauſa debent, *d.l. non tantum,* 11.
& à muneribus excuſantur: *l. ſem-
per,* 5. *de iur. immun.* ſi tamen
conſenſerint, vel ſint iam antea in
collegio ætate prouectiores, etſi
ad munera non adigantur, hono-
res tamen à quibus non excuſan-
tur, *l. in honoribus,* 8. *de vacat.*
C *mune.* gerere debent, *l.* 2. §. *vlt. de
decur.* Reliqui ſeniores non excu-
ſantur ob ætatem non ita grandẽ,
*d.l.*2. §. *vlt.* Minores 25. annis in
decurionum ordinem ex conſen-
ſu recipiuntur: *l. ſpurij,* 6. *de de-
cur.* etiam infantes, *l. Lucius,* 21.
§. *penult. ad munic.* non tamen ad
D ſuffragia, *d.l. ſpurij,* 6. §. 1. ſenten-
tiæ dicendæ, *d.l. ſpurij,* 6. §. *vltim.*
aut alia munera ætati non con-
grua, *l. Lucius,* 21. §. *pen. ad muni-
cip.* neque ad honores; *l. ad Remp.*
8 *de munerib.* vbi iuſta ætas ſer-
uanda eſt: *l.* 2. *in princ. de vaca.
mun.* præterquam ex Principis
E ſcitu, *l. quidam,* 57 *de re iud.* Imò
ne quidem in ordinem decurio-
num recipiuntur, vt inhabiles
Rempub. tueri: *l. ad Rempub.* 8. *de
mun.* niſi ex iuſta cauſa, *l. non tan-
tum,* 11 *de decur.* quanquam cœ-
ptus hic annus 25. ſufficiat, *d. l.
ad Remp.* aliter quam in Edicto
de

de minorib. *l.* 3. *cum ſeq. de minorib.* Cæterum ad iſtiuſmodi honores nec debitores Reipubl. admittuntur, ſcilicet qui non ex mutuo debent aut ſimili contractu, ſed ex adminiſtratione reliquantur, *l. reſcripto*, 6. §. 1. *de muneribus* neque rei criminum: *l. Lucius*, 21. §. *idem*, 5. *ad munic. l. reus*, 7. *de muneribus*. multo minus damnati, relegati, *l.* 3. *C. de decur.* ſceleris conuicti, *l. iudices*, 12. *C. de dign. lib.* 12. infamia notati, *l. ſpurij*, 6. §. 2. *de decur. l.* 2. *C. de dig. lib.* 2. vileſque perſonæ, *d. l. eos*, 12. *de decur.* & operarij ſordique negotiatores, *l. ne quis*, 6. *C. de dig. lib.* 12. Inter quos non puto nauicularios eſſe, ſed potius ideo non debere decuriones creari, *l. Seuerus*, 9. §. 1. *de decur.* quoniam fauore annonæ, cui ſeruiunt, vacationem habent propter nauem, qua Reip. commodis ſeruiunt, *l.* 3. *de vac. mun.* ſaltē ad quinquennium, vt & mercatores olearij. *l.* 1. *l.* 5. *de muner.* Sed neque mulier ad Magiſtratus hoſce recipitur, *l.* 2. *vbi Rauar. & Dd. de reg. iur.* quanquam ab alijs muneribus non excuſetur, *l. pen. in fin. ad munic.* Neq; ſurdus, aut mutus: *l. honores*, 7. §. 1. *de decur.* aut cæcus, licèt Magiſtratum ante adeptum retinere poſſit: *l.* 1. §. 4. *in fi. de poſtul.* nec honorē ſuſtinenti, alius honor rectè imponitur, *l. liberis*. 17. §. 2. *ad munic.* aut munus. *l. honorem*, 10. *de municip.* vt nec Iudæo alijve ἑτεροδόξῳ *l. vlt. C. de Iudæ. l. defenſores*, 8. *ſup. de defenſ. ciuit.* Nam quod Iudaicam ſuperſtitionem ſequētes, admiſerint ad honores Seuerus & Antoninus, & neceſſitates eis impoſuerint, quæ ſuperſtitionem eorum non læderent, *l.* 3. *in fin. de decur.* id de Chriſtianis intelligi vult Alciatus, *l. quidam ignauia, C. de decur. lib.* 10. *Ruffar. d. l.* 3. *in fin. ex Tacit. lib.* 18. *Suet. in Tiber. Plin. in epiſt.* Sed neque ſerui ciuilium eiuſmodi munerū capaces ſunt, *l. cum Prætor*, 12. §. *fin. de iudic. l. pen.* §. *fin. vbi Lucas de Penna, C. qui mil. lib.* 12. *l in omnibus*, 135 *vbi Dec. n.* 1. *& Cag. l. in perſona, l. quod attinet, de reg. iur.* licèt ex ſeruo natus, dummodo tamen ex ventre libero huic admittatur, *l. Seuerus*, 9. *de decur.* ſicut & libertus, *l. de iure*, 37. §. 1. *ad municip.* quanquam non æquè ad clariſſimam dignitatem aſpirare queant, ſicut eorum liberi: *l. libertorum*, 9. *C. de dign. lib.* 12.

¶ Materia circa quam, habentur ea, quæ iuriſdictionis ſunt: *l. ea qua*, 26. *ad municip.* vt vendere pignus: *l. Titio*, 36. *in fin. ad municip.* item annona publica, *l. non debere*, 8. *ad municipal.* 1. *h. t.* Cæterùm ea quæ magis imperij ſunt, quam iriſdictionis, Magiſtratus municipalis facere nō poteſt: *d. l. ea*, 26. *ad municip. de quo Goszean. l.* 4. *de iuriſdict.* vt in integrum reſtituere, *d. l. ea*, 26. §. 1. *ad municip.* iubere bona poſſideri: 6

11: *dicto* §. 1. inter conuenientes tamen de re maiori apud municipales agitur, *l. inter*, 28. *ad municip.* Prohibentur & conducere publica, *l.* 4. *de decur.* & vectigalia ſuæ patriæ exercere, *l. ſpurij*, 6. §. *decurio*, 2. *de decur.*

7 ¶ Honores autem gradatim deferendi ſunt, *l. vt gradatim*, 11. *l. hon.* §. 4 *de munerib. l.* ſecundùm legem: *l. Herennius*, 10. *de decur.* nec ſola albi proſcriptione, relato ſcilicet in illud nomine, *l.* 1. 7. *de albo ſcriben.* decurio quis ſit, niſi ſecundùm legem creatus, *l. Herennius*, 10. *de decur.* quæ lex etiam conſuetudinem complectitur longam: *l. non tantum*, 21. *in fin. de decur. l. Magiſtratus*, 25 *in fin. ad municip.* & plerumque prout quiſque decurio creatus eſt: *l. reſcripta*, 16. *in princ. de minorib.* De honoribus ſiue muneribus gerendis, inquit Calliſtratus, *l. honor.* 14. §. 2. *de munerib.* cum queritur, in primis cõſideranda perſona eſt eius, cui defertur honor ſiue muneris adminiſtratio: item origo nataliũ, facultates quoque, an ſufficere iniuncto muneri poſſit: item lex ſecundum quam muneribus quiſque fungi debet: & paulo poſt, §. 4. Gerendorum, inquit, honorũ non promiſcua facultas eſt, ſed ordo certus huic rei adhibitus eſt, nam neque prius maiorem quiſquam Magiſtratum, niſi minorem ſuſceperit, gerere poteſt, neque ab omni ætate, neque continuare quiſquam honores poteſt: quam per interuallum repeti poſſint, *d. l. honor*, 14. §. *vlt.* hoc eſt, imponi inuitis, *l. diuus, ad municip.* & Vlpian. *l.* 3. §. *præſes*, 12. *de munerib.* Præſes, inquit, prouinciæ prouideat munera & honores in ciuitatibus æqualiter per vices, ſecundum ætates, & dignitates, vel gradus munerum honorũmque qui antiquis ſtatuti ſunt iniũgi: ne ſine diſcrimine & frequenter eiſdem oppreſſis, ſimul viris & viribus Reſpub. deſtituatur. Finis, vt ſalua ſit res communis, *l. libertus*, §. *vlt. ad municip.* ſine damno, *l. Lucius*, 21. *ad municip.* vt ab habilibus Reſpu. geri, defendique poſſit, *l. non tantum*, 11. *verſ. inhabiles Rempub. tueri, de decur.* nec viris viribuſque Reſpub. deſtituatur, *l.* 3 § *præſes*, 12. *de muneribus*. Effectus, vt non modo ipſi obligentur Reipub. ſed etiam qui pro ijs interuenerunt, *l.* 2. 3. 4 *l. vlt.* §. 2. *ad municip* quique eos nominarunt: *d. l.* 2 *in fin. cum ſeqq. de quo Cuiac. obſeru. l.* 13. *cap.* 14. atq; adeò in ſubſidium collegæ: *l.* 2. 3. 4. *eodem.* niſi aliud lege municipali cautum, *l. Magiſtratus*, 25. *ad municip.* in damnum ſortis, non etiam ad vſuras, *l. Lucius*, 21. §. *damnum*, *l. conſtitutionibus*, 24. *ad municip.* Nam & alias etiam aliorum honor alijs occaſio damnorum eſſe non debet, *l. vlt. C. de ſtatu. lib.*

¶ Officium horum Magiſtratuum, præbere frumentum ciuibus; non tamen vilius quam an- 8

nona

nona exigit, *l. non debere*, 8. *ad municip.* exigere annonas, *l.* 1. *hoc tit.* Rempubl. tueri, *l. non tantum*, 11. *verſ. Rempub. tueri de dec.* exigere pecunias Reip. legatas, alioqui ipſi eorumq; hæredes ac interuẽtores hoc nomine tenentur, *l. vlt.* §. 7. *ad municip.* Poteſtas, quod actorum cõficiendorum habeant facultatem, *l.* 2. *hoc tit.* quæ ſunt ſcripturæ coram iudice factæ, *Bart. l. illud, numero primo, ſupra de ſacroſanct. Eccleſ.* vel etiam teſtationes, *l. penult. vbi Cuiac. C. teſtib. l. penult. infra de reb. cred.* etiam ſine ſcriptura regulariter etiamſi redigi debeant in ſcriptis: *Alex. de Neuis, conſ.* 39. *nu.* 14. *tomo* 1. *conſ. matrim. per cap. quoniã,* 11. *in fin. de probat. vbi Innoc. Hoſt. Ioan. And. Anton. de Butr. Panorm. & alij, & cap ſi. eod. tit.* item ea quæ ſunt iuriſdictionis expediendi, *d. l. ea qua*, 26. *ad municip.* & Rempub. adminiſtrandi, *l. ad Rempub.* 8. *de muneribus, l. Magiſtratus*, 25. *ad munic.* tuendique, *l. eos*, 12. *decur.*

¶ Adiacent ſportulæ decurionum, *l. ſpurij*, 6. §. 1. *de decur.* alimenta, *l. decurionibus facultatibus lapſis*, 8. *de decur.* priuilegia, *l. ſpurij*, 6. §. *priuilegijs*, 5. *de decur.* vt de non torquendo *l. vlt. de decur.* itẽ ne plectantur capite, niſi propter parricidium, verùm pœna legis Corneliæ, *l. diuus*, 15. *de pœn.* hoc eſt, deportatione: *l.* 3. *pen. de ſicar.* quæ & ipſa in relinquis grauioribus delictis, altioribus deportationem, humilioribus, ex lege ſupplicium decernit, ſumptus, *l. ſponde*, 17. *in fin. de muner.* facultates quæ ſuppetent muneri, *l. etſi*, 15. *l. reſcripto*, 6. *de munerib.* pecunio pro honore, *l. æſtimationem*, 16. §. 1. *de munerib.* fideiuſſio, cautio, *l. Imperator*, 11. *l. vlt. in fi. ad municip. l. æſtimationem*, 16. §. 1. *de muner.* quam ſaluam fore Reſpub. ſpondet: *l. libertus*, 17. §. *fin. ad munic.* quorum fideiuſſorum loco ſunt, qui Magiſtratus nominant. *l. Imperator*, 11. *cum ll. ſeq. libertus*, 17. §. *penult. & vlt. ad municip.* Item æqualitas, par, viciſſitudo, *l.* 3. §. *præſes*, 12. *verb. æqualiter per vices, de munerib.* dignitas, honor, Affine eſt ſacerdotium, *l. penult in princ. de munerib.* ſenatoria dignitas, *l.* 1. *de albo ſcrib. l. filij*, 22. §. *ſenatores*, 5. *ad municip.* quam adeptus, municeps eſſe deſinit, quoad originem & munera, non etiam quo ad honorem & dignitatem municipalem: *d. l. filij*, 22. §. *ſenatores*, 5. *vſque ad finem, & l. municeps*, 23. *ad municip.* munus, *l. cui*, 12. *de munerib.* exactio annonarum, *l.* 1. *verb. Magiſtratum vel exactionem annonarum, h. t.* munitio viarum, *d. l. cui*, 12. *de muner.* frumenti comparatio, *l. Lucius*, 21. *ad municip.* Affinis æſtimatio honoris aut muneris, *l. æſtimationem*, 16. *de muner. & honor.* ſenium, *l. ſemper*, 5. *in princ. ibi, eundem honorem ſenibus, quem Magiſtratibus tribuebant, de iure immun.*

¶ Con-

10 ¶ Contraria, excuſatio, immunitas, *de qua l. 1. l. vlt. & paſſim, tit. de vacat. & excuſ. mun.* quam iuſtam querimoniam vocat, *l. 1. h. t.* prouocatio à curatione, *l. ſpurij*, 6. §. *pater*, 4. *de decur.* priuilegium ſpeciale, *l. libertus*, 17. §. *ſola*, 3. *ad munic.* infamia, inhoneſtas, *l. eos*, 12. *de decur.* vtilitas, *d. l. eos*, 12. B *verb. viles perſonas, de dec.* ab ordine motio, *l. ordine*, 15. *ad municip. l. 2. l. 5. de decurion.* legatio, *l. ordine*, 15. *ad municip. l. 2. l. penult. de decur.* reatus tamen patris filio nō obeſt, *l. 3. §. quod pater*, 8. *de muneri b.* vt nec relegatio, *l. penult. de decur.* aliudve delictum *l. ſpurij*, 6. *in princ. de decur.* contumacia, *l. quid ergo*, 13. *ad municip.* ignauia, *d. l. municip. l. penult. de vaca. mun.* paupertas, *l. reſcripto*, 6. §. 1. *de mun.* præſcripto temporis in honoribus repetendis vel ſuſcipiendis, *l. libertus*, 17. §. *præſcriptio*, 2. *ad municip.* renunciatio incolatus, quæ tamen non niſi in perfecto munere fieri poteſt, *l. incola*, 24. *ad municip.* Sed nec inſiurandum eius, qui iurauit ſe ordini non interfuturum, Reipub. officit, quò minus hunc allegare poſſit gratia iuriſiurandi ab Imperatore facta. Neque contradictio poſt A creationem recipitur, cum initio contradici debeat, *l. penult. in fin. de decur.* aut à creatione prouocari, *l. ſpurij*, 6. §. *pater*, 4. *de decur. l. in honoribus*, 8. §. *vl. de vaca. mun.*

De Officio iuridici Alexandriæ. Tit. LV.

IVridicum Alexandrię peculiarem fuiſſe poteſtatem Alexandri ciuitati Præfectum, oſtendit hic lex vnic. verb. duntaxat, non inferiorem Præſidi, ſed ſimilem magis, ſcilicet in Alexandria tantum, quod dant verba ſequentia: C Tanquam ſi apud virum clariſſimum moderatorum prouinciæ, &c. Quamuis autem in oppido Alexandrino ſolus ius dixerit, cum reliqua Ægypti prouincia pareret Auguſtali Præfectio, licuit tamen quibuſcunque volentibus donationes apud ipſum, ve- D lut ad acta, conteſtari ac inſinuare, perinde vt apud reliquos Magiſtratus municipales: *l. vnica, in fin. hoc tit. l. 2. ſupra tit.* quibus ſimilem hactenus iuridicum facit hæc leg. vnic. in verb. vel Magiſtratus vel defenſores ciuitatis, &c. Sed de hoc plura Dd. eodem E titulo.

COD. D. IVSTINIANI SACRATISS. PRINCIPIS ex repetita prælectione Lib. II.

DE EDENDO. Titulus I.

1 *Continuatio.*
2 *Editio quid ſit, & quotuplex.*
3 *Cauſa editionis, & qui ex quibus cauſis edere cogantur.*
4 *Argentarij & numularij qui ſint, & cur edere cogantur?*
5 *Rationes quid ſint.*
6 *Materia: & quanā ſint edendæ:*
7 *Forma, & quomodo fiat editio:*
8 *Finis & effectus editionis.*

1 ABSOLVTO † iure publico quod ſuperiore libro perpurgatum eſt, ſequitur iuris priuati, quod ſicut in iudicijs redditur, *l. nullus,* 13. *C. de Iuda. c. forus, de verb. ſign.* ita rectè per partes gradus iudiciorum exponitur. Primus autem in iudicio gradus eſt, edere iudici & reo actionem iudicij, vt ſpeciē futuræ litis cognoſcat: *l. 3. h. t.* reo proinde vt ſciat, vtrum cedere an contendere vltra debeat, & ſi contendendum putet, veniat inſtructus ad agendum cognita actione, qua conueniatur, *l. 1. ff. de eden.* Quamobrem editione libelli facta, certum ad deliberandum temporis ſpatium petenti reo datur, *Auth. offeratur, infra de lit. cont. & extra de lib. oblat.*

2 ¶ Edere vt alias ſignificat ali- A quid publicare, profiteri, *l. 6. §. ſi initium, 6. eod. l. boues, 89. §. inter, de verb. ſignif. l. ſi ſine, 22. §. 4. rem rat. hab. l. 1. de off. conſ.* ſic in hac materia eſt libello ſuam complecti actionem, offerre iudici, *l. 3. h. t.* item dare deſcribendam, aduerſario copiam deſcribendi facere, C aut dictare, *l. 1. in princ. l. 6. §. edi. 6. eodem.* Eum quoque edere Labeo ait: *l. 1. verſ. 1. eo.* qui producit aduerſarium ad album Prætoris (cui inſcribebantur edicta, & ex his agendi formulæ) & demonſtrat ex eo, quam actionem dictaturus ſit. Editio alia libelli eſt, *l. 1. eodem,* B *l. 3. h. t.* alia inſtrumentorum *l. 4. l. penult. hoc tit. l. 1. §. 1. eod.* alia rationum, *l. 1. l. 5. l. 6. l. vlt. h. t. l. 1. §. 1. & §. vlt. eod.* alia actorum, *l. 2. h. t.* alia iudicialis, alia extraiudicialis, *cap. 1. vbi Imol. & Dd. de probation.*

 ¶ Ede-

3 ¶ Edere alij coguntur iure ciuili ex ciuilibus obligationibus & ordinarijs actionibus: *l. quadam, 9. hoc tit:* vt procurator domino actione mandati, *d.l. quadam, l.6. §. extra. eodem.* ſocius actione pro ſocio, *l procurator, 7. hoc tit.* tutor pupillo iudicio tutelæ, *l. 5. famil. herciſcund. l. vlt. de fide inſtrum.* hæres cohæredi familiæ herciſcundæ, venditor, emptori actione empti, &c. *l. Titius 48. l. creditor, 52. de acquir. empt.* Eſt etiam fiſco edendum à poſſeſſore, *l. 2. §. 1. de iur. fiſc. l. 3. de edend.* ex Senatuſconſulto, *l. 3. eod.* quod ipſum quoq; iuris ciuilis pars eſt, *l. non ambigitur, 9. de legibus, §. ſenatuſconſult. Inſtit. de iur. nat.* Sed & ab actuarijs eduntur acta petentibus, *ex l. 2. vbi Dd. h. t.* Ad hoc impetrandum quoties ciuiles ſufficiunt actiones, vel exceptiones, aut imploratio iudicis officij, *Innocent. cap. 1. nu. 3. de probat.* nullam ex ſua iuriſdictione actionem Prætor pollicetur, *l. quadam, 9. in princip. eodem, l. in cauſa, 17. de minoribus.* Quando porrò remedia ciuilia deficiunt, ipſus ſuccurrit, *l. quadam, 9. ff. eodem*: vt & alias, *l. in cauſa, 17. & paſſim, de minor. l. 6. de iuſt. & iur. §. 1. 2. Inſt. de bon. poſſ. l. 1. de dol. l. 10. 14. l. quoties, de praeſcr. verb.* Alij igitur edere coguntur ex edicto, propoſita in factum actione Prætoria, *d. l. quadam, 9.* aut implorato iudicis officio, vel nobili, vel pediſſequo: *vide Innocentium in cap. 1, n. 3. de probat.* nempe actores, vt expromant libellum & inſtrumenta, quibus vſuri ſint: *l. 3. verb. prout edicti perpetui monet auctoritas, h. t. l. 1. eodem*: item argentarij, & numularij, vt patefaciant rationes, *d. l. 4. l. 6. l. 9. l. 10. eodem.*

¶ Argentarij autem ſunt, qui menſam argentariam exercent. Habebant hi publicas ex auctoritate populi in foro tabernas, in illum vſum, vt pecunias cuſtodiendas interdum gratuito, plerumq; ſub fœnore acciperent: & viciſſim mutuo darent, atque etiam in auctionibus pecuniam pro emptoribus, à quibus eam reddi cum fœnore ſtipulabantur, repræſentarent: *Cic. pro A. Cecin. Quint. lib. 2. Plaut. in Aſin. & Perſa. Teren. in Phorm. Bud. hic.* quod etiamnum in nundinis alicubi videmus factitari. Quin & contractus apud eos celebrari eorumque inſcribi Calendarijs ſolent, perinde vt nunc apud tabelliones: *in Auth. de inſt. cau. & fid.* Numularij, quos Græci ἀργυρογνώμονας vocant, ſunt inſpectores exploratoreſque monetæ, qui expediendis commutandiſque nummis præſunt, vulgus *VVechſeler*, ſeu permutatores pecuniarum appellat. Argentarij & nummularij de pecunijs quas dant & accipiunt, deque cõtractibus & geſtibus, qui coram ipſis fiunt, rationes conficere ſolent: *l. quadam, 9. §. pen. l. 4. l. 6. eod.* vt nũc notarij, campſores, & mercatores: *de quibus Iaſ. & Dd. l. ad-* 4

monen-

monendi, de iureiur l. rationes, l. exemplo, C. de prob,

5 ¶ Rationem eſſe Labeo ait, vltro citroque dandi, accipiendi, credendi, obligandi, ſoluendi ſui cauſa negotiationem, *l. 6. §. rationem, 6. eo.* hoc eſt ſcripturam, librum, regiſtra datorum, acceptorum, negotiationum omniũ, &c. *Iaſ. in d. § rationem n. 3.* Has igitur rationes edere argentarij, eorumq; hæredes ex Edicto debent, *l. 4. 5. 6. 8. 9. 10. eo.* ijs eorumque ſucceſſoribus ad quos eæ res pertinent, *d. l. 4. l. 6.* Pertinere autem ad eum videntur, quo, vel cuius procuratore, filiofam. ſeruo, mãdante ſunt tractatæ: *d. l. 6. §. 4. d. l. quadam, 9. in fin.* Huius autem edicti ratio eſt æquiſſima. Nam cum ſingulorum, qui cum illis, aut apud illos contrahunt, rationes argentarij conficiant, data & accepta, vt fit in præſenti pecuniæ merciumve traditione, credita obligataq; conſignent, vt cum alter alterius fidem ſequitur, inq; diem contractus, aut eorum ſolutiones differuntur: *§. vendita, vbi Dd. Inſt. de rer. diuiſ. l. 5. §. ſed ſi, 8. & penult. de tribut. act.* & in codices rationum ſuarum rem omnem, prout eſt geſta, conſcribent: æquum fuit, quod mea cauſa confectum ſit, id veluti meum quomodammodo inſtrumentum mihi edi: *l. 4. in princ. eo.* maxime cum eorum officium publicũ ſit, *l. argentarius, 10. eo.* & principalis opera, vt actus ſui rationes

A diligenter conficiant, *d. l. argentarius, 10. eo.* quarum probatio ſcriptura codicibuſque eorũ continetur, ad quorum etiam fidem frequentiſſime decurritur, *d. l. quadam, 9. §. pen.* In eadem omninọ cauſa ſunt ex interpretatione edicti, vt edere rationes de- B beant numularij, *dicta l. quadam §. penult.* & hodie rationales publici, *l. iuſtum, 6 l. penul. h. t.* cãpſores, ac notarij horumque ſucceſſores, *d. l. 4.* & *6.* qui rationes & inſtrumentum noſtro rogatu conficiunt: cum horum quoque officium publicũ habeat cauſam, C *arg. l. 5 l. 7. h. t. Bart. in d. l. argent. 10. n 1, 2. 3. & l. quadam, §. 1. n. 1. ff. eo. & in l. fin. n. 4. & 5. de tab. exhib.*

6 ¶ Porrò acta vt publica quorũ vſus communis eſt, §. 1. 2. *Inſt. de rer. diuiſ. l. 2. & t. t. ne quid in loc. pub.* non tantum ijs quorum cauſa D & rogatu conſcripta, ſed omnibus quorum intereſt, ex officio iudicis ſunt edenda, *l. 2. vbi Iaſ n. 1. 2. 3. & Dd. hoc tit.* præſertim quæ in iudicio producuntur, *l. 1. §. 1. ff. eod. Iaſ. l. 2. hoc t.* Rationes porrò, acta & inſtrumenta priuata, nemo præterea, ne mercator quidem E (niſi ipſus ijs vtatur) edere cuiquã cogitur: *l. antepen. ff. ad exbib. Ang. & Alex. in d. l. argentarius, per illum text. verb neque alios vllos, de eden. Zabar. in clem. 1. §. 1. opp. 5. de hær. Felin. in c. 1. de prob.* præterquam ratione dominij, *l. 4. l. 6. l. 9. eod.* vel ſocietatis, *l. pen. hoc t. l.*

quædam, 9. *ff. eo.* vel in cauſis fiſci, *l.* 2. §. 1. *de iur. fiſc l.* 3. *eod. de eden.* & aliis fauorabilib. *Iaſ. Alc. & Dd. hac l.* 1. vt pro reo. *l. iuſtum*, 6. *l. vlt. h. t.* Iniquum enim eſſet, priuatos homines ad denudandas facultatum ſuarum rationes, inuitos compelli, *l. antepen. ad exhib. l. vlt. infr. de alim. pup. l.* 2. *infra quan. & quib. quar. pars, lib.* 10. At quemadmodum facienda eſt editio? libellus ſanè ita edi debet, vt ſpeciem futuræ litis demonſtret, *l.* 3. *h. t.*

7 ¶ Inſtrumentorum porrò quibus quis vſurus eſt, editiones, ſine die & Coſſ. fiunt, ne quid fraudis prolato die fiat: *l.* 1. *verſ. editiones, eod.* vide *Cuiac. lib. obſer.* 3. *cap.* 8. *Conſt. lib.* 1. *epit. tit.* 4. maximè cū hæc editio non ad fidem faciendam, ſed inſtruendum iudicem & aduerſarium fiat, *Bart. in d. l. procurator*, 7. *n.* 2. *hoc t.* Quid autem opus eſt anſam hanc dari nequam & improbis, fabricandi falſi, & aliud poſterioris temporis inſtrumentum, quod priori deroget, *ex l. pacta nouiſſima, infra de pact. l.* 3. *de fid. inſtr.* vide *Conſt. & Cuiac. prææalleg. loc.* effingendi: cum æque de argumentis quæ allegat, quibuſque vſurus ſit actor doceri antagoniſta poſſit, ſiue dies edatur, ſiue ſecus? Quare & ſola exempla inſtrumentorum ſine ſubſcriptione edendis, eſſe poſſe receptū eſt, *l. antepen. h. t.* Diem autem & Coſſ. excipit Prætor, quo inſtrumentum conſcriptum eſt, non in

A quem ſolutio eſt concepta: nam dies ſolutionis ſumma pars eſt ſcriptionis: *d. l.* 1. *verſ. editiones, ff. eod. Bart. l.* 1. *in fin. de cond. indeb. l. lecta, in fin. ſi cert. pet.* latè *Tiraq. de re ract. prox.* §. 1. *gloſſ.* 18. *n.* 38. ſicut aliud quoduis pactum: *l. fundi partem, de contrah. empt. l. ſi ſte-*

B *rilis*, §. *ſi tibi, de act. empt. Tiraq. de retract. conu. in princ. n.* 21. & §. 1. *nu.* 1. pro ratione enim termini huius intendi vel minui pretia rerū ſolent, *l. ſi venditor*, §. *ſi quid, in fin. de for. exper. l. fundi partem, verb. vilius vendidiſti, de contr. empt. l. ſi ſterilis*, §. *ſi tibi, de action.*

C *empt. l. iuriſgentium*, §. *quinimò, de pact. l. cum*, §. *vlt. de in diem addict. Cano. c. cum dilectus, de fid. inſtr. Tiraq. de retract. conuent in princ. n.* 21. Vt igitur in ceteræ tabulæ de contractu ſcriptæ, ita quoque hic dies edendus eſt alioqui tota ſcriptio edita non vide-

D bitur, *l.* 1. *verſ. diem, eod.* Et hæc quidem ita ſe habent circa editionem, quæ ab actore ad inſtruendum ſuper futuro iudicio iudicē reumve fieri debet: nam illam, quæ à lite conteſtata ad finem fit probationis, vt & ratiocinum actorumque exhibitionem tempus &

E diem habere conuenit: *gloſſ. l.* 1. *verb. die, vbi Bald. Alex & Dd. eod. & in l.* 2. *h. t.* abſque quo ſcriptura nihil probat. *l.* 3. *ſup. de diuerſ. reſcript. Bart. & Dd. in l. penult.* §. 1. *de pignor*, & authentica inſuper ſcripturam requirit: *auth. ſi quis in aliquo, hoc tit. l.* 2. *de fid. inſtr.*

inſtr. cum exemplis non credatur, A *d l.2. de fid. inſtr. l. ſi qui, l. Pomponius, ſam. her. l. 1. C. de diuerſ. reſcript. c. dicenti, §. ſancimus, 25. q. 2. c. cum P. tabellio, de fid. inſtr. Iaſ. poſt Bart. l. admonendi, 1 lect. nu. 84. in rep. nu. 155. & ibi Purp. nu. 207. de iureiur. & de auth. ad hoc, vbi Iaſ. n. 1 Curt. n. 30 Purp. n. 30.* B *C. de eden.* Alia ſolennitas in his editionibus, quæ ſunt iuris communis, nulla deſideratur, *Bart. in d. l. procurator, 7. nu. 2. hoc tit.* Cæterùm ab eo qui ex edicto rationum inſpectionem vrget, exigitur iuſiurandum, non calumniæ cauſa poſtulare ſibi edi, ne C forte ſuperuacuas rationes, vel quas habet edi ſibi vexandi argẽtarij cauſa poſtulet, *l. 6. §. exigitur, 2. d. l. quædam 9. §. vlt. eod.* Editio etiam hæc cum die & Conſule facienda eſt, quia data aliter apparere non poſſunt, *l. 1. § rationes. l. 6. ſi initium eo.* cum plera- D que tam varia ſint & multiplicia, vt abſque temporum diſtinctione explicari non poſſint. Eadem ex cauſa à capite ratio eſt edenda, quoniam aliter intelligi nequit, *l. argentarius 10. §. 1. eo.* At quando? Eorum, ad fundandam intentionem, quæ in libello inſerun- E tur, editio ſtatim cùm hoc facienda, *l. 1. §. 1. eo.* quæ verò pertinent ad inſtruendam probationem, nec in libello commemorantur, illa poſt litem conteſtatam tempore probationis vel alio quocunque, edi petuntur, *Bart. d. l. 1. §. edenda, n. 7. & l. 2. eo. l. vlt C. eo. Iaſ. in rub. C. eod.* At quoties? Semel tantum: nam iterum edi Prætor non iubet, vt nec ipſi argentario niſi ex cauſa: *d. l. 6. §. vlt. cum l. ſeq. ff. eo.* veluti ſi caſu ſcripturam amiſit, aut peregrè habeat, *d. l. 6. §. vlt. cum l. ſeq.* At vbi facienda eſt editio? ibi quis compellitur edere, vbi argentariam exercuit ſumptibus tamen petentis: *l. 4. §. fin. cum ll. ſeqq. h. t. l. argentarium, 47. de iud.* quod in omnibus editionibus tralatitium eſt, *l. 3. h. t.*

¶ Vt autem editionis finis du- 8
plex eſt: vnus inſtructio iudicis, *l. 3. h. t.* atque aduerſarii, *l. 1. eo.* ad præparandam litem: *Iaſ. in rub. hic. num. 2. Bart. in l. inſulam, de verb. obligat. Myſing. obſer. 53. cent. 2.* alter fidei faciendę inſtruendæque probationis, *l. quædam, 9. §. 2. verb. quorum probatio. l. argentarius, 10. §. 1. verb. ad inſtruendum pertinent. eo.* in actionibus, *l. 2. §. 1. de iur. fiſc.* exceptionibus, *l. 5. 6. vl. h. t.* replicationibus, *Iaſ. & Dd. in l. vlt. h. t.* ita diuerſimode Prætor editiones eiuſmodi fieri decernit. Priorem quid illam officio iudicis, quod actioni deſeruit, hoc eſt, mercenario, ex quo iudex denegata audientia aut alijs modis cõpellit: *Bald. Alciat. & alij in l. 1. & in l. 2. non eſt nouum. 5. h. t. gloſ. vlt. in l. 1. §. fin. eod. fac. l. ſed etſi, 26. §. ait, 4. verſ. ſed etſi. l. 1. ex quibus cauſis maior.* Alteram autem eodem quidem modo, cùm pendente iudicio ab eo

quo cum lis eſt, incidenter poſtulatur, *l. 1. verb. ad iudicis officium pertinet, h. t. vide Innocent. in cap. 1. n. 3. de probat.* Quando verò extra iudicium principaliter, aut abs eo, qui in lite non ſit, petitur, ex officio iudicis nobili, & cauſa ſummatim cognita decernit, *l. vbi, 8. verb. cum à prætore decerneretur. eo.* & ad eam cogit, *l. quadam, 9. verb. cogit. prætor.* Nam iuxta decretum hoc niſi editio fiat, vel quod perinde eſt, ſi malitioſè nec integrè fiat, datur ex edicto actio, non ad id quod intereſt hodie, ſed quanti tum têporis, quo editio decernebatur, interſint editas rationes fuiſſe, vt tanti, qui in hoc edictom incidit, condemnetur, *l. 6. §. ex hoc. 4. l. 8. eo.* etiamſi poſt intereſſe deſijt, vel minoris pluriſque intereſſe cœpit. Quare ſi quis condênatus ſit, ſiue quod petijt, non obtinuit, eo quod non habuit rationes, quibus cauſam ſuam tueretur id ipſum, quod ita perdidit, hac actione conſequetur, *d. l. argentarius, 10. §. vlt.* Hæc tamen actio neque in hæredem datur, *d. l. vlt. eo.* niſi ex ſuo facto & contumacia non edendum conueniatur *l. vlt. l. 6. §. 1. l. quadam, 9. §. nihil eo.* Eſt enim pœnalis reſpectu rei, qui quod non accepit, ſoluere cogitur: eademque ratione, *ex l. in honorariis, 34. de act. & oblig. in princip. Inſtit. de perp. & temp. act.* nec poſt annum datur. *d. l. vlt.* quanquam hæredi eius,

A qui editionem petijt, quoniam ab hac parte actio rei eſt perſecutoria (poſtulat enim damnum datũ reſarciri) non ſit deneganda, *d. l. vlt.* Adiacent editioni intereſſe eius qui editionem petit, *l. 6. §. ex hoc. 4. §. penult. l. 7. verſ. quoties opus erit, l. vbi, 8. l. argen-*

B *tarius, 10 §. 2. verſ. quant. agentis interſit rationes editas eſſe. &* iuſiurandum calumniæ quod hoc nomine poteſt exigi. *l. 6. §. exigitur. 2. eo.* ſumptus. *l. 4. in fin. verſ. tuis ſumptibus, eo.* Affinia ſunt & alia remedia, quibus ad editioné inuiti adiguntur, vel manu mili-

C tari, *Bart. l. ſtipulationes, 72. q. 8. n. 37. de verb. obl.* vel denegando audientiam, *gl. l. 1. §. vlt. verb. ſubuenitur, ff. eo.* vel conſtituendo ne amplius, credatur inſtrumento, quod non editur: *Innocent. c. 6. perpetuus 12. de fide inſt. Alciat. l. vlt. in fin. h. t.* aut contra,

D vt exemplari credatur aduerſus eum, qui originale producere detrectat, *Bald. l. 2. n. 8. C. de teſt. per l. chirographis. 58. verſ. cum ex inuentario conuenit eos poſſint, de ad. tuto. Alc. d. l. vlt. in fi. h. t.* Actio in factum contra iudicem, qui editionem decernere neglexit, *l. ar-*

E *gentarius. 10. eod.* Subuenitur tamen eis, qui ob ætatem, vel ruſticitatem, vel ob ſexum fœmininum ſcilicet) lapſi, non ediderint, *l. 1. in fi. ff. eod.* ne videlicet in pœnam harum actionum cadant, vt & alias hinc excuſantur ... x. muitur, *l. ſi id quod, 7. vbi*

laſ.

Iaſ.& Dd.de iuriſdict. Sed & alias calumnioſè vexandi aduerſarij cauſa petenti, edendum non eſt: *l.6.§. 2. eo.* nec enim malitijs indulgendum, *l.in fundo,38. de rei vend.* vt nec iterũ atq; iterũ ſemel editione facta, niſi ex iuſta cauſa probata, vt caſu amiſſionis. &c. *l. 6.§.vlt.cum ll. ſeqq.eod.* Eſt etiam contraria actio ſumptuum nomine qui debentur. *l 4.in fin.eo.* puta imploratio officij Iudicis, aut vtilis ex locato, *Bar. l. argentarius, 10. in prin.de eden.* Item ſi iuret is à quo petitur edictio, ſe instrumẽtum perdidiſſe, *l.vlt.de bon.auth. iud. poſſ.Iaſ.l.6.§.Prætor ait,n.17. de eden.*

De in Ius Vocando. Tit. II.

1 *Continuatio.*
2 *Citatio quid ſit.*
3 *Eius propria.*
4 *Partes.*
5 *Species.*
6 *Cauſa.*
7 *Qui citare poſſint.*
8 *Qui citare debent.*
9 *Materia.*
10 *Forma.*
11 *Finis.*
12 *Effectus.*
13 *Affinia.*
14 *Contraria.*

1. COgnita † per editionẽ actoris petitione, de qua tit.ſuperiore, iudex, ſi res digna videbitur, in ius vocat eum, vt veniat libello reſponſurus, *l.1.de eden. l. cum clericis,25. vbi Bald.& Odofred. ſupr.de epiſc. & cler. Iaſ.n.9. Alex. & alij hic in Rubr.* In † ius vocare, eſt experiundi iuris cauſa vocare, *l.1. de in ius vocand.* hoc eſt, vt nunc loquimur, citare. Citationem nuſquam à Dd. definitam ſic deſcribit Soci. *tract. de citat. art. 1.* vt ſit actus vocatiuus alicuius, cuius interſit: qui fit vel iuris diſpoſitione, vel iudicialiter iudicis mandato, aut arbitri commiſſione ad partis inſtantiam vel ex officio, quadoque per ipſum iudicem, quandoq; per nuntium, aut alium in ſubſidium, quandoque per partem, epiſtolas, præconem, campanam, ad iudicij & eorum quæ in iudicio fiunt, fundamentum, validitatem & defenſionem, & ad alios variè effectus iudiciales legitime celebratos. Breuius, citatio eſt actus iudicialis, *§. vlt. hoc tit.c.quoniam.verb. citationes, de probat.* quo is quem iudicio ſiſti opus eſt, *l.de vnoquoque, de re iudic.* mandato iudicis, *l.vlt.C.de exhib. reis.* in iudicium vocatur, *l.1.ff.eod.* Iuris experiundi cauſa, *l.vlt.h.t.l.1.ff.eod.* 2

¶ Eius propria quod natura ſua ſit peremptoria,& eſſe debeat, *l.vlt. de fer.l. 1. C. de dilat. Spec. de citat. §. viſo, num. 3.* legitima, *Panorm c. illud, num. 14. de præſumpt. Felin in cap.gratum,20. n.5. de off.deleg.* non obſcura, *Bal. l.hac conſultiſſima,nu 4.C,de teſt. per l. cum, 69. de iud. cap. quia nonnulli,de reſc.Dec.Rot.17.reten-* 3

10, de re iudic. non nimis arcta, *l.*
eum quem temere, vbi Bald. de
iud. Bal. & Dd.l.iubemus, 9. vbi
Iaſ.n.2.C.de iudic.c. 2. de dilatio-
nibus, &c.

¶ Partes tres. *Bald.l.vltim.n.3.*
4 *de fer.Socin. art. 4. de citat. in fin.*
Mynſing.obſer.77.cent. 1. Schurff.
38.prima n.3.cent. 1. Prima com-
miſſio iudicis: *l.neminem, C.de ex-*
hib. reis, l. contumacia, de re iud.
cap.2. §. contrahentes, in verb. eo-
rum authoritati. de foro compet. in
6.c.prudentiam, 21. de off. deleg.
altera executio ſeu intimatio ci-
tacionis: *Felin.c.gratũ, 10.n.5. de*
off.deleg. tertia executionis relatio
quæ ad acta referri per nuntiũ, &
relata à Notario regiſtrari debet,
Specul.de citat.§.ſequitur, num.11.
Mynſing.obſeru.79.cent.1.Bald. n.
3.Salic. num. 7. in l. vlt. C. de fer.
Maran. de citat. num. 55. gloſſ. c.
quoniam, verb. per duos, de proba-
tionibus.

5 ¶ Species ſex ponit Maranta,
de iud. parte 6.nu.50. plures Soci-
nus: *eo.art.3.* nobis liceat diuidere
primum à cauſa efficiente, in ciui-
lem, *l. 2.ff. eo.* & prætoriam: *l. 4.ff.*
eo. & §.vlt.hoc t. in fin. item aliam
legis, *c.ſæpe, 44. de appell. cap. 2. §.*
cupientes, de elect.lib. 6. aliam ho-
minis, *c. 2. de pœn.* Deinde à mate-
ria, in vniuerſalem, *Auth. ſi om-*
nes, C. ſi minor ſe hæred. Bart. l. ſi
eod. 6. C. de remiſſione pig. genera-
lem ad totam cauſam, *c. vlt. vbi*
Panorm.c.cum dilecti, 6. de dol. &
contumac. Lanfran. cap. quoniam,

A *11.nu.12.de probat.* & ſpecialem,
ſeu particularem ad ſingulos cau-
ſæ actus, *cap.1.de cauſ.poſſ. & prop.*
c.inter, de maior. & obed.clem. ſæ-
pe, de verbor.ſignificat. Iaſon in l.1.
in fin. C. quan. lib. princ. dat. per l.
nam ita diuus, de adopt. l. de vno-
quoque, de re iudic. Socin. de citat.
B *artic.7.n.5.6. Schurff.conſ.9.nu.3.*
cent.1. A forma, in legitimam, ſeu
ordinariam, & anomalam, ſeu ex-
traordinariam: quæ in caſu fit ne-
ceſſitatis contra morem, & regu-
las vſitatas, *Felin.cap. gratum, 20.*
nu. 5. de off. deleg. vt ſunt arreſta-
tiones, *l.ait, 10.§.ſi debitorem, quæ*
C *in fraud. cred. l. generali, 54. vbi*
Bar. de decur. lib. 10. l. cum eodem
C. ad l. Iul. pecul. 1. C. de rap. virg. l.
ſi quis, 7. de fur. l. capite, 25. de
adult. Iaſon § ſupereſt. n. 68. Inſti-
tut. de act. Item in realem ſeu per-
ſonalem, & verbalem. Realis eſt,
qua perſona vel bona propter de-
D lictum, æs alienum, aut aliam cau-
ſam iuſtam apprehenduntur, &
arreſtantur: *cap. ſi clericus, 11. de*
ſent. excom, in 6. Authent. qua in
prouincia, C. de crimin. l. conſenta-
neum, 8. & Authent. qui ſemel,
C. quomodo & quando iud. l. pleri-
que, 18 vbi Iaſon, nu. 33. de in ius
E *vocand. & in l. penultim. n. 17. de*
iuriſdict. regulariter in criminali-
bus, *Maran. de citat. nu. 58.* irregu-
lariter in ciuilibus, *d. l. ait Prætor,*
10, §. ſi debitorem, quæ in fraud.
cred. l. vlt. C. de his qui ad eccleſ.
confug. Verbalis eſt, quæ fit verbo,
hoc eſt, per literas, apparitorem,

de-

denunciationem, *c. 6. de dol. & contum. & paſſim, tot. tit. de in ius vocan. l. ad peremptorium 68. cum ſeq. de iud.* A fine & effectu, in conuentionalem, monitoriam, & peremptoriam. *Specul. de citat. §. viſo, n. 16 gloſſ. c. 1. de mil. val. qui cont. eſt.* Conuentionalis prima eſt, qua reus in iudicium vocatur, *Specul. præalleg. loco, per d. l. ad peremptorium,* monitoria altera, quæ ſub interminatione peremptorij emittitur: tertia peremptoria. *Specul. præalleg. loco.* Vlpian. tamen *d. l. ad peremptorium,* primum, alterum & tertium edictum vocat, oſtenditq; poſt tertiam demum denunciationem peremptorium edictum ſolere impetrari, *l. & tertium, 70. de iud.* Quanquam & aliquando citius pro iudicis arbitratu, *l. nonnunquam 72. de iud. Bart. l. ſi finita, §. Iulia, nu. 4. de damn. infect. Spec. de dilat. §. 2. num. 3.* Et ſane olim pluribus opus fuit, cum cauſa caderent vocati rei, niſi parant: *l. diuus. 8. de in integr. reſtitut. l. contumacia, de re iudic.* ſicut & nunc moribus Saxon. ſi quidem ante litem conteſtatam emaneāt: *Landt. lib. 2. art. 9. & lib. 3. art. 5. Chil. cap. 37.* nam ſi poſt, tantum vtilitatem termini perdunt, *vide lib. 1. art 6. lib. 3. art. 50.* Actor verò ne quidem ante conteſtationē ex hoc capite plectitur damno litis; ſed ob eius contumaciam, circumducto edicto, reus ab inſtantia abſoluitur, hac addita lege: ne cogatur deinceps reſpondere, niſi refectis ei expenſis, quas ex priore citatione & fruſtratione petitoris, ſit perpeſſus, *l. ſancimus, 13. vbi. Bald. Salic. & Dd. C. de iud. c. 4. 5. & paſſim, extr. de dol. & contum. Cacher. deciſ. Pede. 9. nu. 2. & deciſ. 3. n. 4. Chil. cap. 36.*

6 ¶ Cauſam trahit citatio à natura, *clem. paſtoralis, de ſentent. & re iud. Bart. l. omnes, de iuſt. & iur. Bald. l. cum fratrem, 9. nu. 8. C. de his quibus vt indig. & in l. executorem, n. 34. C. de excut. rei iudic.* cùm ſit ſpecies quædam defenſionis: *d. clem. ſæpe. vbi gloſ. verb. citatio. de verb. ſign. Bald d. l. cum patrem. Maran. de citat. nu. 13.* cuius reſpectu dicitur eſſe iuris naturæ, *Bald. d. l. executorem, n. 34. C. de exec. rei. iud.*

7 ¶ Cauſa efficiens præcipua, præceptum, ſeu commiſſio iudicis, *l. vlt. vbi Bart. C. de exhib. reis, l. conſentaneum, 9. C. quomodo & quando iud. l. etiam, 30. §. vlt. in verb. ad agendum à præſide euocatus, de minor.* videlicet competentis: *l. 1. C. de ann. præſcript. Ang. l. ſi vacantia, C. de bon. vacan.* aut etiā arbitri, *l. non diſtinguemus, 32. §. ſi. domini, 16. l. quid tamen. 21. circa fi. l. ſed & 49. §. 1. de recept. arb.* nam apparitores abſque præcepto iudicantis per ſe citare nequeunt, *Bald. n. 2. l. vlt. C. de exhib. reis, Fab. n. 2. Inſ. n. 12. in §. quadrupli. Inſtit. de act.* Præceptum autem tale iudicis vel vniuerſale eſt, vt cū initio ſui officij viatorib. hæc poteſtas à iudice datur: vel generale, imi-

initio litis ad totam cauſam: vel particulare in ſingulis cuiuſque actus citationibus, *Felin in cap. 1. nu. 13. de iud. Alciat. in Rubr. C. de eden. Imbertus Inſtit. forenſ. lib. 1.* Cauſa impulſiua petitio partis, *c. ſignificaſti, 18. verb. ad petitionem, de for. comp. l. ad peremptorium, 68. verb. primò quis petat, de iud. l. vlt. de bon. authorit. iud poſſ.* & ſummaria ſuper petitione cognitio, vtrū ſcilicet iuſta, an iniuſta ſit, *Felin. cap. 1. n 12. de iudic. Alex. Iaſ. & Dd. in Rubr. C. de eden.* quanquam in prima citatione non admodum eam requirat Felin. *c. ad petitionem, de accuſat. de quo noſtri ad Rub. ff. de in ius vocan.* Ex quo facile intelligi poteſt, cur apparitori non ſit licitum ſuo arbitratu citare, cùm exequendi tantùm nō cognoſcendi poteſtatē habeat, *l. ſi vt, 6. C. de exec. rei iudic.* Itaque non hic curatur de nuntio, qui quiuis eſſe poteſt, *Bart. l. eum, §. ſi epiſtola, nu. 1. de furt. Panorm. c. cum ſit Romana, n. 24. de appell. Iaſon. in Rubr. C. vt lite. ſine iudic. authorit. n. 4.* dummodo conſtet de iudicis commiſſione, vt loquitur Panorm. *d. c. cum ſit Romana n. 23. de appella.*

8 ¶ Citari autem omnes debent, quorum intereſt, *l. de vnoquoque. 47. de re iudic. l. nam ita, 39. de adopt. l. ſi quando, 15. C. de teſtib.* Citari nō poſſunt alij indiſtinctè, propter prohibitionem legis: *qui numerantur in l. 2. de in ius voc.* alij non aliter quam venia prætoris ſpeciatim impetrata, *de quibus in l. 4. & paſſim, de in ius voc. l. 2. C. eo.*

9 ¶ Materia ſunt omnes cauſæ, quæ cognitionem deſiderant: *l. in cauſa, 13. §. 1. de minor. l. 1. §. ex eo. qua ſent. ſine appell. l. ea qua. C. quomodo et quando iudex.* etiā ſingulis cauſarū actus, in quib. aliqua cognitione ſit opus. *l. 4. C. de dilat. cap. Rom. §. quod ſi, de appell. in 6. c. ex ratione, extr. eo. Socin. de citat. art. 7 n. 6.* Nam vbi cauſæ cognitio non requiritur, ibi nec citatione opus eſt, *l. vlt. C. ſi. per vim vel alio modo, l. nequicquam, §. vbi decretum, vbi Iaſo. & Dd. de offic. proconſ. Socin. de cita. art. 7. nu. 66. Felin. in c. qualiter, §. licet, 15. de accuſat. Maran. de citat. n. 37. Bal. l. ſi qua per calumniam, C. de epiſc. & cler. de quibus caſibus, Bald. l. ceſſante, n. 10. 11. C. quomodo & quando iudex. Felin. d. c. qualiter. Socin. & Maran. præalleg. loco.*

10 ¶ Citatio porrò fieri debet ſecundùm ſtatuta cuiuſque loci, *Bal. l. ceſſante, n. 8. C. quomodo & quando iudex,* alias non valet. *Bal. in l. non ſunt liberi, de ſtat. homin. Tiraq. de retract. lig. §. 8. gloſſ. 2. n. 3.* nam ſtatutis noua citationis forma tribuitur, *Bal. l. 1. C. quomodo & quando iudex.* Quod ſi nulla peculiariter data ſit, ſeruanda erit forma iuris communis: vt per nuntium vel epiſtolam à Iudice citatio fiat, *l. ſed & 49. §. 1. de recept. arbitr.* & dirigatur ad perſonam, ſi haberi poteſt; *l. 1. §. per-*

miſit

mittit. de lib. agn. l. 4. § prætor, de
damn. inf. ſin minus, ad domum
eius, *l. 2. §. 1. quod vi aut clam, Dd.*
d. §. prætor, Tiraq. de retract. lig. §. 9.
gl. 2. n. 44. Mynſin. obſer. 69. cent. 2.
aut vxorem & familiam, *Mynſing.*
obſer. 37. cent. 3. vel amicos, *d. l. 3.*
§. 1. quod vi aut clam, vel ſi nec hi
quidem in promptu ſint, affixa
publice ſcriptura, eo loco vnde
veriſimiliter notitiæ eius, qui vo-
catur, inſinuari poſſit, *Bal. & An-*
gel. in l. vt perfectius, C. de annali,
except. Innocen. & Dd. in c. vlt. de
eo qui mittitur in poſſeſſ. Tiraq. de
retractu lig. §. 6. gl. 1. n. 8. 9. cum
ſeq. Quæ ſcriptura ſex continere
debet, ſecundùm noſtros. Primò
nomen iudicis citantis, *l. eum*
quem temere, 79. de iudic. Secun-
dò nomen eius qui citatur, *l. vlt.*
de dol. & contumac. c. 1. & 3. 5.
quæſt. 3. Tertiò nomen eius ad
cuius inſtantiam citatur, *Dd. d. c.*
vlt. Quartò, cauſam propter quã
citatur, *c. 1. 5. q. 2. l. 1. de fer. clem.*
2. vt lit. pend. Innoc. in cap. conſul-
uit, de offic. delegat. Bal. Salic. l.
conſentaneum, C. quomodo & quã-
do iud. Socin. de citat. art. 20. n. 9.
Quintò, locum ad quem citetur:
l. quid tamen, 21. §. antepen. & pe-
nult. de recept. arb. l. ſi locus, 59. de
iud. c. cum para, 11. 19. de appell.
vbi glo. & Dd. & in c. vlt. de reſ-
crip. Bart. & Ang. in l. ſi vt propo-
nis, C. quomodo & quando iudex.
Sextò, tempus ſeu terminum quo
citatus comparare debeat, *c. con-*
ſuluit, 24. de off. deleg. cohortamur,

A *3. q. 9. Bart. l. liber homo, 11. §. de-*
cem de verb. obl. Bart. l. vlt. C. de
iure dom. impetran. De his ſex re-
quiſitis plura Soci. de citat. art.
20. cum ſeq. Spec. de cita. §. iam de
citat. n. 1. In citatione tamen iudi-
cis delegati ſolenne eſt manda-
tum quoque ſuæ commiſſionis
B initio inſeri, *c. cum in iure, de off.*
deleg. c. 2. de dilat. Soc. de cita. art.
20. n. 10. Schurff. conſ. 60. cent. 1.
Sed & generaliter ad totam cau-
ſam citationes fiunt. *Mynſing. obſ.*
33. cent. 4. etiam per modum præ-
cepti, *Bal. Salic. in rubr. & l. 1. C.*
comminat. vel epiſtolas, Iaſ. l. ne-
C *quicquam, §. vbi decretum, n. 19. de*
off. procon. gl. vlt. c. ex parte, 24. de
verb. ſign. Innoc. in c. tua nos, de
cohabitat. cler. & conditionis: vti,
Si vis opponere, venias, *Innoc. in c.*
dilecti, n. 2. de excep. Bal. in Aut.
ſi quis, C. de teſtibus, per c. ſignifica-
uit, eo. t. Bal. in l. conſentaneum, C.
D *quomodo & quan. iud.* In citanda
verò vniuerſitate, non ſufficit ci-
tari Syndicum, ſed opus eſt eos
vocari qui præſunt, *Bart. in l. ciui-*
tates, 8. ff. quod cuiuſque vniuerſ.
Illud tralatitium in omnibus, vt
ad acta ſcribatur commiſſio iudi-
E cis nuntio facta: *Schurff. conſ. 38.*
prima, n. 3. cent. 1. per c. quoniam,
de probat. & deinde poſt citatio-
nem factam, nuntij relatio. *Spec.*
de citat. §. ſequitur, Socin. de citat.
art. 13. n. 5. Bart. l. ne in arbitris,
Cod. de arbitr. Lanfran. ca. quoniã,
verb. citationes, num. 2. de probat.
Schurff. conſ. 38. nu. 2. & 3. volum.

I. Ma-

l. Maran. part. 6. n. 56. & part. 4. diſtinct. 16. num. 9. Chil. in pract. cap. 24. in fin. apud quos plura de forma licet reperire, ſicut & in l. 5. §. 1. quod vi aut clam. l. 1. §. 1. quod cuiuſque vniuerſ. l. ad peremptorium, 68. cum ll. ſeqq. de iudic. l. 4. §. Prætor ait vbi Bart. & Dd. de damn. infect.

11 ¶ Finem citationis oſtendit, *l. 1. de in ius vocand. in verb. iuris experiundi.* Cauſa: quam ita explicat Bald. *in l. cum fratrem, n. 9. C. de his quibus vt indign.* Citatio fit, inquit, ad duo: nempe ad effectum comparitionis, & præparandæ defenſionis, *ſequitur Socin. de citat. art. 5. quæſt. 16. num. 22. & art. 31. n. 5. Maran. nu. 13. part. 6. fac. l. 1. in prin. de eden. Auth. offeratur, C. de lit. conteſt. l. nam ita, de adopt. clem. paſtoralis, de ſent. & re iudic.*

12 ¶ Effectum exhibet hic *§. vlt.* cum ait: citationem eſſe omnium iudiciorum principium, ſeu, vt alibi dicitur, fundamentum *d. clem. paſtoralis,* vt actus iudicialis ſine citatione geſtus, ſit ipſo iure nullus, *d. clem. paſtoralis, l. 1. §. itẽ quæ ſent. ſine appella. Schurff. conſ. 9. nu. 1. cent. 2. & conſ. 38. cent. 1. Chilian. c. 24. num. 3.* Citatus autem credere nuntio debet, *cap. cũ parati, 19. vbi gloſſ. ad verb. ſuus nuntius, de appell. Spec. de citat. §. ſequitur, nu. 7.* & vocanti parere, *l. ex quacunque, 5. ſi quis in ius vocat. l. 5. de iudic. c. ſuper, de reſcript. c. ſi diligenti, de for. compet.* alioqui

A pro præſente habetur, *Auth. qua in prouincia, C. vbi de crim.* & contra eum velut contumacem procedìtur, *tot. tit. ext. de dol. & contum. l. 2. ſi quis in ius vocan. l. diuus, 8. de in integr. reſtit. l. properandum, 11. §. 1. & 2. C. de iud. l. conſentaneum, C. quom. & quand.*

B *iud. l. ad peremptorium, ff. de iud.* Ac olim quidem rectè vltima citatio peremptoria vocabatur: cum eius, qui peremptorio edicto non paruiſſet, ius omne perimeretur, & caderet, *ad l. diuus, de in integ. reſt. l. contum. de re iud.* Citatio quoque inducit præuentionem, *c. propoſuiſti,*

C *pen. de for. comp. vbi Socin. gloſ. l. vbi, 30. de iud. & clem. 1. verb. citat. de iud. c. gratum, 20. de off. deleg. Pan. Felin Socin. cap. vl. de for. comp. Socin. in tract. de citat. art. 21. nu. 2.* perpetuat iuriſdictionem, *d. c. gratum, Dd. l. & quia, 6. de iuriſ.* inducit litis pendentiam,

D *Socin. de citat. art. 31. n. 4. & latiſſime in tit. vt lit. pend. per clem. 1. 2. eo. tit. &c.* interrumpit præſcriptionem longiſſimi temporis, *l. ſicut, 3. vbi gloſſ. verb. executorem, l. cum notiſſimi, vbi gloſſ. verb. conuentionem, de præſcript. 30. annor.* non breuioris: *Bart. de l. ſicut, per*

E *l. mora, C. de rei vend. Franc. Balb. tractat præſcript. part. 3. ſextæ partis prin. qu. 4. n. 3. & 4.* interdum & perpetuat actionem, *l. 1. 2. C. quan. lib. prin. dat.* ſuſpendit iudicis poteſtatem per interuallum termino datum: *l. ſiue, 3. C. de dilat. cap. cum inter, 18. de elect. Socin. de* [illegible] *citat.*

citat.art 30 *n.* 29. Cæterùm de effectu citationis plura licet inuenire in tit. ſi quis ius dicent. cum multis ſeqq. De effectu citationis generalis, vide Mynſing. *obſer.* 33. *cent.* 4. & alios paſſim. *Bart. d.l. ſi eo, C. de remiſ. pig. Dd. Authent. ſi omnes, C. ſi minor ſe hæred. abſtin.*

13 ¶ Affinia ſunt, denunciatio, *l.* 1. *C. vbi in rem actio.* nominatio. *l.* 2. *C. eo. tit.* præceptum iudicis; *Bal. in rub. C. comminationes vel epiſtolas*, arreſtatio, *l. pen. in quib. cauſ. pign. Molin. in conſ. Pariſ. tit.* 2. *verb. arreſt. num.* 1.

14 ¶ Contraria ſunt, defectus cauſarum, vt quis citetur ab eo qui ius citandi non habeat: *l.* 3. *vbi Bar. ne vis fiat ei, l. prohibitum, vbi Bar. C. de iure fiſci, lib.* 10. *Dd. l.* 2. *ſi quis in ius voc.* ſi vocetur qui vocari non debuit, *l. quamuis, de in ius vocan.* ſi ad diem feriatam, *l.* 1. *de feriis*, locum inhoneſtum, *l. quid tamen*, 21, *§. antepen. de recep. arbitr.* aut non tutum: *c. ex part.* 48 *de appell. cap.* 4. *vt lit. non conteſt. clem. paſtoralis, de ſimi.* ſi termino nimis arcto, *l. eum quem temere vbi Bald poſt gloſſ.* 1. *de iudic. quia nonnulli, de reſcr. Bal. l. hac conſultiſ. n.* 4. *C. de teſtam. cap.* 2. 3. *de delat.* vel nimis tarde inſinuetur, *Mynſing. obſeru.* 62. *cent.* 2. vt ei cui ſit, inutilis ſit futura, *l. ſi dictum, §. vlt. de euict.* & caritura finibus illis, de quibus ſupra.

De Pactis. Tit. III.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Pactum quid hic ſignificet.*
3 *Diuiſio & ſpecies pactorum.*

Vocatus 1 in iudicium reus, ſolet cognito actoris iure 1 cum eo paciſci ac tranſigere potiùs quàm dubium litis euentum ſubire, *l. quod debetur, §* 2. *de pecul. gl. vlt. in l. Lucius*, 78. *in fin. ad Treb.* aut ſi ante pactum tranſactumque ſit, obiectum exceptionis inde ſumptæ litis ingreſſum impedire, *l.* 5. *vbi Iaſ. n.* 6. *h. t.* Eſt enim ea priuilegiata non modo quando venit ex tranſactione, *c.* 1. *de lit. cont. in* 6. ſed etiam ex pacto: *l.* 4. *vbi Iaſ. n.* 4. *& in l.* 5. *n.* 6. *h. t. Franc. poſt Gemin. in c.* 1. *n.* 34. *cum ſeq. de lit. conteſt. in* 6. *Socin. in c. olim, cum multis, de lit. cont. Blanc. in tract. de comprom. parte* 4. *cap. de impedi. lit. ingreſſ.* ſic vt tum quoque dilatoriè ad impediendum litis ingreſſum vtiliter proponatur, dum tamen in continenti probari poſſit, *ex doctrina Bart. in l. vltim. n.* 3. *ff. pro ſuo.* hoc eſt, intra triduum, vel decem aut quindecim dies, aliove ſpacio pro æſtimatione iudicis ſtatuendo, *l. vltim. vbi Caſtr. infr. de error. aduocat. & ibid. gloſſ. per l. vlt. C. de iudic.* Rectè igitur de pactis & tranſactionibus ante iudiciorum ingreſſum ac præparationem tractatur.

¶ Pactum in genere quamli- 2

bet conuentionem ac συμφωνίαν A ſignificat: *l.* 1. §. 1. *l. vlt. l. iuriſgentium,* 7. *de pact.* in ſpecie, & hoc propriè argumento, atque alias in dubio, nudam conuentionem: *l. legem,* 10. *vbi Salic. h.t. Felin. in c.* 1 *nu.* 2. *eo.* cui nulla cauſa ſubſit, præter ipſam nudam conuentionem: *d.l.*7. *verſ. ſed cum nulla, eo.* B ideoque non obligationem, ſed exceptionem tantùm pariat, *d. l.* 7. *verſ. igitur eo.*

3 ¶ Pactum aut publicum eſt, aut priuatum, *l.* 5. *eo.* aut iuriſgentium, *l.* 6. 7. *eo.* aut legitimum, *d. l.* 6. Priuatum, aut nominatum, aut innominatum: *dict. l.* 7. hoc, C aut ſecundum, aut præter, aut contra legem, *l.* 6. *vbi gloſſ. h.t l. iuriſgentium,* 7. §. 3. *eo.* Nominata hinc in cōtractus ſpeciem abeunt, quibus adiungantur pacta in contractibus iiſdem conuenta, quæ illos informant, *d.l.* 7. §. 1. *c.* 2. *de pact. l. in bona,* 13. *l. petens,* 27. *h.t.* D Innominata, aut ciuile negotium & contractum quendam innominatum reſpectiuum tranſeunt: *d. l.* 7. *in princ.* vnde obligatio, & cū actio ad implendum, tum condictio ad reſcindendum pactum, datur: *d.l.* 7. *& tot. tit. de præſcr. verb.* quo pertinent etiam pacta E conuenta in traditionibus ac alijs ciuilibus negotijs, *d.l.* 7. *l. in traditionibus,* 48. *eo. l. legem,* 10. *hoc t.* de quibus accipiendum edictum, Pacta conuenta quæ non ſunt cōtra leges, ſeruabo: *l.* 7. §. 12. *ff. eo.* aut manent in terminis nudæ pactionis, eaque ſola æquitatis cauſa nituntur, *l.* 1. *in princ. eo.* quod genus exceptionem tantùm, non obligationem aut actionem parit iure Ciuili; *l. legem,* 10. *cum l. ſeq. hoc tit. dict l.* 7. §. 1. 2. 3. *vbi Dd eo.* iure autem Canonico, quod potiſſimum nunc vſu ſequimur, per omnia vt reliqui contractus, ad agendum condictione ex Canone firmum eſt atque efficax: *c.* 1. *vbi Dd. Curt. præcipue, n.* 10. dummodo ab idoneis perſonis ſine dolo, metu, de re licita conuentū ſit, *d.l.* 7. §. *ait prætor,* 3. *l.* 8. 9. 10. 11. *cum ſeq. in d.l.* 3. *l.* 6. 22. 23. 25. *hoc tit. l. interpoſitas,* 13. *inf. tit.* 1. Sed hac de re ſatis multa ad Pandectas diximus.

De Tranſactionibus. Tit. IV.

1 *Tranſactio à pacto quid differat.*

TRanſactio † pacti in genere ſumpti ſpecies eſt, à pacto propriè ſic dicto, hoc eſt, nudo & conuento tantum differt cauſa efficiente, cum à lege ſuſtentetur: *l. cauſas,* 16. *h.t.* materia, quia fit de re incerta & litigioſa, *l.* 2. *l. ſi cauſa,* 32. *h.t.* illud de certa: *l.* 1. *ff. eo.* forma quoniam non nuda conuentione, vt pactio ſed rebus conſtant, hoc eſt, rei tranſactione, finitione: *c.* 1. *de lit. cont. in* 6. *l. fratris,* 10. *& paſſim, hoc t.* (vnde & nomen habet) ac contraria mutua- 1

tuaque præſtatione : *l. tranſactio,* A 38. *h. t.* & plerumque Aquiliana etiam ſtipulatione conſtat: *l. 3. l. 4. h. t. l. 4. ff. eo.* Fine, quia pactum nudum non eſt reſpectiuum, nec vllam habet niſi donationis cauſam : *l. 1. eo.* tranſactionis verò finis vltimus eſt, vt lis ſopiatur : *l. 1. l. fratris, 10. l. cauſas, 16. hoc t.* B medius, vt pro remiſſione litis aliquid detur vel fiat, *l. tranſactio, 38. h. t.* Effectu, quoniam illud nudum ex æquitate conuentionis tantùm exceptionem parit, *l. 1. de pac. in princ.* quæ ex æquitate ſolet dari : *§. 1. Inſtit. de except.* hæc verò quippe rebus conſtans C conuentaque, non ſolum exceptionem ſuppeditat, *l. ſi ſuper. l. cum proponas, 17. l. ſub. prætextu, 19. h. t.* verum etiam non minorem vim habet quam res iudicata, *l. non minorum, 20. hoc t.* Ideoque pœnitentiam excludit, *l. 5. l. fratris, 10. l. de fideiuſſ. l. cauſas,* D *16. l. nec intentio, 23. l. cum donationis, 34. et paſſim, hoc t.* & actionem parit, vel ex ſtipulatu, *l. 6. cum proponas, 17. hoc t.* aut Aquilianæ ſtipulationis: *l. 3. l. 4. l. vt reſponſum. 15. hoc tit.* vel vbi hæc deeſt, Præſcriptis verbis, *l. 6. in fin. de dolo, l. 4. l. ſub prætextu, 39.* E *hoc tit.* quemadmodum Digeſt. eodem tit. expoſuimus.

De Errore Calculi. Tit. V.

1 *Calculus quid.*
2 *Eius partes, ſpecies, n. 4.*
3 *Propria.*
4 *Rationes quotuplices.*
5 *A quibus rationes exigi poſſunt, et quo iure.*
6 *Materia.*
7 *Forma.*
8 *Finis.*

PErtinet ad pacta & tranſactiones quæſtio & error calculi, *l. emptor, 42. §. Lucius, de pac. Iaſ. in l ſi cauſa, nu. 3. et 4. C. de tranſact. et in l. eleganter, n. 3. de cond. indeb.* Calculus † hic ſignificat ra- 1
tionem ſeu rationis poſitionem, ratiocinium, *extr. de ob ad rat. vbi Hoſt., Panorm. et communiter Dd. l. vnic. h. t. ſi ſponſus, 5. §. ſi quis rogatus, 10. de donat. int. vir. et vxor. l. quod priuilegium, 8. depoſ. l. 1. §. 1. quæ sēt. ſine app. l. Sabin. 29. de dol. mal. l. 6. de his qui not. infam.* Cuius † partes extremę ſunt, 2
introitus & exitus. *l. non ſolum, 8. §. is qui, de lib. leg. gl. 6. §. rationem, 3. verb. nec vllam de eden. l. ſpadonem, 17. §. ratiocinatio, vbi gl. de excuſ. tut. Socin. conſ. 213. cum præſenti. n. 4. et conſ. 190. memini, n. 2. et 3. vol. 2.* mediæ, Codices & inſtrumenta † edere, conferre, di- 3
ſpungere, *l. cum ſeruus, 83. de cond. & dem. l. ſtatuliber a, 6. §. vlt. de ſtatulib. l. vlt. §. inter. de lib. lega.* calculum datorum & acceptorum ponere, *l. ſi quis ex argentariis, §. §. 3. de eden.* oſtendendo, vnde, ex qua cauſa quid, cui, à quo creditum, datum, acceptum ſit. *Socin. d. conſ.*

d.conſ. 215.*cum præſenti,nu.*1. & *conſ.*73.*circa n.*6. Culpam purgare adminiſtrationis vel præſtare: *l.*2.*C.de hæred. tut. l.* 1. *de tut. & curat.l.pupillorum,*21.*inf.de adm. tut.l. quicquid,*7. *inſ. arb. tut. d.l. cum ſeruus, l. antepenult. de cond. & d.l.ſi pure,* 57. *de fideic. liber.* reſiqua facere & diſſoluere, *d.l.cũ ſeruus,d.l.ſi pure,l.ſi pater.*47.§. *ſi Sticho, de fid. lib.l. qui libertatis,* 69.§.*ſeruus, vbi gloſſ.de euict.l.non ſolum,* 8.§. *is qui de lib.leg. lege ſi quis,*13.§.*ſi duo de ſtatulib.l.quãuis,* 32.*de cond,& demonſt.l.*4.*inf. de teſtam. manum.* liberare ſeu quietionem facere, *lege diſſoluta, inſ. de cond. ex lege, vide Soc. conſ.* 119.*in præſenti,n.*11.*vol.*2.

¶ Ratiocinia ſunt aut militaria,
4 *l.*2.*inf.vbi de rat. in l.*1.*h.t.* aut ciuilia, *tot. tit. inf. vbi de rat.tam pub. quam priu.* aut publica aut priuata. Nam † ab omnibus ex
5 igitur ratio, geſtoribus alienæ rei, ſeu publicæ,§. *œconomos,in Auth. de ſanct.Epiſc.clem* 2. §. *vt autem de rel.dom.,*4.*l.orphanotrophos,* 30. *ſup.de Epiſc. l.*2. §.1. *de adm. rer. ciui.l. iuſtas,* 6. *inf. de iur. fiſc. l. quadam,*6.*vbi glo.verb. alogiſtas, de adm tut.* ſeu priuatæ, *tot.tit. de tut. & rat.diſtrah. et inf.arb. tut. l.*2.*l.rationes,*14.*inf. de adm. tut.* Et exigi poteſt, *d.cle.*2.§.*vt autem Bart.l.*1.§. *officio nu.* 2. *de tute. et ra.Hoſt.de ob.ad rat.n.*2.*Soc. conſ.* 213.*cum præſenti, nu.* 1. 2. *vol.* 2. *Panor.conſ.* 12.*magnificus, vol.* 1. *Cor.conſ.*24.*n.* 12. *vol.* 1. *Schurff.*

A *conſ.* 65. *quod in præſentia, nu.*4. *cent.* 1. aut iure obligationis aut actionis ex contractibus,vel quaſi, *l.quadam,*9.*de eden.l.*1.§.*officio, vbi Bart.n.*3. *et tot.t.de tut.et rat.* aut extra hos, officio iudicis implorato, *Bart.in d.l.*1.§.*officio, nu.* 3.*Ferra.in for.red.ra.in fi.n.*7.*Iaſ.*
B *conſ.*219.*in iſta,vol.*2.*Spec.de iud.* §.*generalia,n.*31. ex æquitate, *l.*4. *l.*6.*ver.æquum,l. quadam,*9.*l. argen.* 10. *de eden. Iaſ. conſ.* 316. *in cauſa,n.*3.*vol.*1. *Spec. de inſt. edit.* §.*fin.num.*45.

¶ Materia ex qua ſunt vnus 6
pluresve contractus, *l. vnic. h.tit.*
C & adminiſtrationes, *l.*1.*inf.vbi de rat.* Materia circa quam,ſunt data, accepta, *l.*2. §. 1.*de ad re. ad ciuit.* reliqua, *l.cum ſeruus,*83.*de condit. et demonſt.cum aliis, ſup. alleg. ex tit. de fideicom.liber.&c.*

¶ Forma, vt ratio reddatur ex 7
bona fide, *l.*2.§.1. *de adm.rer. l.ſi*
D *ita,* 8.*de manu.teſt.l.ſi pure,*37.*de fid.lib.* arbitrio boni viri, *d.l.ſi purè,verb.arbitrium, Bal.l.voluntatis,*7.*n.*4. *inf. de fideicomm. per l.Thais,*41.*ſoror,*3.*de fid.lib.*abſq; dolo *gloſſ. in* §.*peculium,verb.cum rationibus, Inſtitut.de leg per d.l. Thais* §.*Stichus:* legaliter, *d.l. cũ*
E *ſeruus,l. qui ſub conditione de condit. et d.l.Thais,* §.*ſororem, de fid. lib.qui filium, verb.bonus paterfa. de manum. teſt.Bal. in d.l. voluntatis:* non ſub nube, *Soc.in d.conſ.* 213.*cum præſenti,num.* 4. ſed per ſingulas partes, ſpecies capita, *Socin. ibi. et conſ.* 73. *circa nu.* 6.

Iaſ-

*Iaſ.d.con.*219. integrè, *l. argentarius*, 10.§.1.*de eden.*plenè, *Bal. l. penult.n.*17.*inf.de cond.inſer.*apertè dilucidèque, *l. ſi ita*, 8. *l. qui filium*, 22.*de manu.teſt.l.ſi pure*, 37. *de fid.lib.gl.l.fin.§.inter,deleg.Iaſ. conſ.*4.*n.*1.*vol.*3 *Schurf. conſ.*9.*viſis,nu.*5.6.*cent.*2.*Molin.in conſuet. Par tit.*1.*glo.*6. *num.*14. *cum ſeq.*

8 ¶ Finis, vt examinentur, excutiantur, diſpungantur rationes, *l. ſi ſtatulibera*, 6. §. *vltimo*, *de ſtatulib.*reliqua ſoluantur, *l. cum ſeruus* 82. *de conditionib.& demonſtrationib*: & adminiſtratio diſtrahatur, *l.*2. *infra de condit.ex lege*, *tot.tit.de tut.& rat.diſt.* Nam calculus rite redditur, rationem diſtrahit, *tot.ti.de tut.& rat.diſtrah.* ab obligatione liberat, *l.ſemel,vbi Bart.C. de apoch.lib.* 10.*d.l.cum ſeruus,d.l. ſi pure, de fid. lib.* velut tranſactio: *l.emptor*, 42, §. *Lucius. de pact.Iaſ.l.ſi cauſa,n.*3.& 4. *ſupra de tranſact. Socin. conſ.* 190. *memini,volum.*2.adeò vt non modo quietatio ſeu liberatio, eiuſq; confeſſio debeatur, *l.*1.& *toto tit. infra de apoch.lib.*10.*l.*2.*vbi* Bart. *infra de iure fiſci, l. plures*, 18.*infra de fide inſt. Caſtren. conſ.* 377. *ad primum,n.*2 *vol.*2. ſed etiam negotium fieri ei, qui ſemel reddidit, non debeat: *l.ſemel, vbi Bart.& Dd.infra de apoch.lib.*10. *clem.* 2.§.*illi*, *vbi Zab.n.* 57.& *Imol col. penult. verb. annis ſingulis,de rel.dom.Gemin.n.*5.& *Can. in cap.vnic.§.fin. de cler. agro. lib.* 6. niſi ſcilicet error calculi ar-

A guatur, *l. vnica, h.t.l.ſi ſponſus*, 5. §.*ſi quis*, 10.*de donat.inter vir.& vxor.l.Aurelio*, 21.§. *Caius, l. Lucius*, *de lib. leg. Anch. conſ.* 330. *viſis,& conſ.*180.*viſa,n.* 5. *Caſtr. conſ.*377.*ad primum,n.* 2. *part.* 2: *Socin.d.conſi.*119.*n.* 11. *vol.* 2. & *conſ.*13.*n.*3.*volum*,1.*Dd. hic in l.*

B *vnica,& l. inſtar.* 9. *infra de iure fiſci,lib.*10.*Iaſ.in §.quadam,n.*83. *Inſtit. de act. Franc. in dicto cap. vnic.§.vlt.n.*2. *de cle. ag. in* 6. qui poteſt coargui etiam poſt approbatam rationem, *Bart.n.* 1. *Bald. n.*1.*Caſtr.n.*2.*Iaſ. n.* 3. & 6. *Fab. n.*4.*hic in l. vnic. per dictam l. in-*

C *ſtar,infr.de iur.fiſc. lib.* 10.ad triginta vſque annos, *gloſſ. Bart. & Dd.in d.l. inſtar, infra de iur.fiſc. & l.calculi*, 9. *de ad rer.ad ciuit. pertinent.Fab.n.*4.*Iaſ. nu.* 3. *hic in l.vnic.Bald.in l.aduerſus, infra de neg.geſt.Phil.Franc. in cap. vnic.§. fin,n.* 2. *de cler. agr. lib.* 6. niſi ſu-

D per ipſo errore ſit tranſactum, *l. vnica*, *vbi Dd. h. t. & in dicta l. vnica,de cler. agr. in* 6. aut de rationibus iudicatum, *dicta l. vnic. Dd.l.*1.§.1.*quæ ſen.ſine app.*vel iuratum, *Bart.n.*16.*Sal.nu.*20. *Iaſ. n.*56.*in Auth.ſacramenta, infra ſi ad ven.Iaſ.in §. item ſi quis, n.*12.

E *Inſt.de act.*

De Poſtulando. Titulus VI.

DE poſtulando ſatis multa ad Pandectas diximus: & cùm propriè res hęc ad aduocatos cau-

ſarum pertinere ſub Impp. ac referri cœperit, *l,1.2. 3. toto hoc tit.* opportuniùs ad titul.ſequentem, qui de aduocatis inſcriptus eſt, quod reſtat agetur.

De Aduocatis diuerſorum iudiciorum. Tit. VII.

1 *Aduocatorum dignitas: & n.6.*
2 *Qui olim aduocati, & quomodo ab oratoribus diſtincti, & quod eorum munus.*
3 *Aduocatorum pœna.*
4 *Finis.*
5 *Salarium quando debeatur aduocatis, & quando tranſmittatur ad hæredem.*
7 *Adiacentia et affinia.*
8 *Contraria.*

POſtulant in iudicijs maximè aduocati, *l,3.4.5.6.h,t.* patro-
1 ni, *l.4.5.6.* cauſidici, *l.6.h.t.* qui † dirimũt ambigua cauſarum fata, ſuæque defenſionis viribus in rebus publicis priuatiſque lapſa erigunt, fatigata reparant, *l. aduocati, 14. hoc tit.* meritoque ſe nobiliſſimos efficiunt, *l penul ſup. tit.*
2 *1. de poſtulan &c.* Nam etſi † olim diſtinctum fuit oratoris & aduocati, ſeu pragmatici officium: *Cic. lib.1. de Orat. Quint. lib. 12.c.3. & lib.3.cap. 8.* cùm is aduocatus eſſet, qui ius in iudicio ſuggereret oratori, vel præſentiam ſuam amico commodaret: *Aſcon. 4. Verrin.* aut quoquo modo cauſis agendis operaretur: *l.1, §. ſu hono-*
A *rarius, 4. de var. & extraord.cog.* tamen ſub Auguſtis vnum cœpit vtriuſque eſſe munus, vt iam aduocati, oratoris, & patroni quoque partibus fungatur, cauſarum merita & fata in iudicio exponentes, *l.1.ſup.de off.diuer.iud.l.penu. l.vltim.ſup.tit.1.l.aduocati, 14.h.*
B *t.l.1.cum ſeq.ſup.tit.1.* perorantes, *l.nemini, 10. h. t.* & defendentes, *l.4.5.6.h.t.* Quorum certum quoque corpus certus togatorum ordo, definito numero fuit: *l.3.l. nemini, l.per hanc, 24. l. petitionem, 13. laudabile, 21. h.t.* excellens honore, *l. quiſquis, 6. ſup. tit. 1. vbi*
C *gl. ad ver. honoratis, l. ſuggeſtionem, 18. h. t.* ac dignitate, *l. prouidendum, 7. ſup. t. 1. Bal. in Rub. de off. iud. n. 16. & in l, mutus, in prin. de procur. Tiraq. de nobi, c. 29. nu. 11. 12. 29.* publici officij, *Bal. l. fori, 4. hoc tit.* cuius in matriculam recipiuntur, *l. ſuggeſtionem, 18.* be-
D neficio Principis, *l. quiſquis, 6. ſup. t. 1.* vel electione præfecti prætorio, *l. vlt. l. ſi quis, 9. h. t.* qui per ſtatuta tempora legum eruditioni inhæſerunt: *l iubemus, 20. hoc tit.* quorumque conueniunt natales, *l. nemini, 11. vbi Bal. nu. 6. l. iubemus, 70. hoc tit.* religio, *l. vlt. de*
E *poſtul.* eruditio, facundia, vſus, ingenium iudicium: *d. l. nemini, l. vlt. h. t.* ita ſpectata, & per examen explorata ſunt, *l. nemini, 11. l. vlt. hoc tit.* vt cum dignitate ac dexteritate cauſas litigantium tractare, defendere, atq; agere poſſint Cæterùm recepti etiam inuiti patrocinium

ciniūm debent clientibus, pro cō- petente ſalario: *l. properandum*, 11. §. *pen. inf. de iudi. vide l. 1. 2. infra tit. 1. l. reſtituendæ*, 27. *cum l. ſeq. h. t.* in bonis ſcilicet cauſis (non malis, *l. rem non nouam*, 12. §. *patroni, inf. de iud.* ſed neque contra patriam ſuam, *l. penult. in fine, de poſtul. l. penult. h. t. Specul. de aduoc.* §. 1. *n.* 31.) officio iudicis, *l.* 1. §. *ait Prætor, verb. ipſe dabo, de poſtul. gloſſ. in ca. 1. §. item ſi delator, verb. perdis, quæ fuit prim. cauſ. vbi Aluā. num. 6. per l. prouidendum, ſup. de poſtul. l. nec quicquam*, 8. *l. obſeruare*, 4. *de off. procon.* cuius eſt prouidere, vt ex æquo adſint litigatoribus, *l. penultim. hoc tit. l. penult. ſup. tit.* 1. quos idoneè defendi publicè intereſt: *l. ſeruum*, 33. §. 1. *de procur.* vtque prouideant & cōſulant in ſingulis cauſæ partibus, *d. l. properandum, penult.* omni diligentia, ſtudio, *l. ſuggeſtionem*. 18. *h. t.* fide, induſtria, *d. l.* 18. *hoc tit.* quod iuſtum ſit verumque, *l. rem non nouam*, §. *vlt. infra de iudic.* neceſſarium ac vtile, *l. quiſquis*, 6. *ſup. tit.* 1. temperent iniuria: ratione, non probris certent, iure ac legibus clientem cauſamque huius tueantur, non dolo & fraudibus, *dict. l. quiſque*, niſi in bona cauſa, *Mynſing. obſ. 6. cent.* 6. Agant quod cauſa deſiderat, & litium poſtulat vtilitas, *d. l. quiſquis*, omni abſtineant cupiditate, *l. 1. hoc ti.* pactioneque, *l. 5. ſup. de poſtul. l. item*, 15. *infra de procur.*

3 ¶ Cæteroquin in officio pec- A cantes arbitrariè puniuntur, vel etiam ordine remouentur: *l. 5. l. 6. ſup. t. 1. l. 1. hoc tit. l. Imperator*, 8. *cum ll. ſeqq. de poſt. l. moris* 9. *de pœn.* clienti verò ad reſtitutionem ſalarij, & id quod intereſt, velut ex contractu mandati tenentur, *l. vlt. inf. de cond. ob cauſ. Spec. §. vlt. n. 17.* B *18. de aduocat.*

4 ¶ Finis publicus, vt hominum ſaluti prouideant, *l. laudabile*, 21. *hoc tit.* rebus publicis conſulant, *l. aduocati*, 14. *hoc tit.* priuatus, vt priuatorum cauſas tueantur, *d. l. aduocati, l. rem non nouam*, 12. *l.* C *pen. C. de iudic. Spec. de aduoc.* §. 1. *n.* 13. & hinc ſubſidia vitæ neceſſaria comparent, *l. 4. l. ſi quis*, 9. *hoc tit.* Nam debetur iis honorarium: *l. 3. ſup. tit.* 1. non ſuprà 100. tamen aureos in ſingulas cauſas, *d. l. 1. de var. & ext. cog.* Hodie ex conſuetudine æſtimandum, *gl. d. l. 3. ſup.* D *t. 1. Bald. in Rubr. de off. iudic.* Olim & ex publico ſalarium habuerunt, *l. reſtituenda*, 23. *hoc tit.* hodie non item, niſi pauperum aduocati, *Bal. l. fori*, 4. *num.* 2. *hoc ti.* vel fiſci, *l. reſtituendæ*, 23. *hoc tit.* ciuitatum, *lege* 2. *hoc tit.*

5 ¶ Vtrum autem illis initiò de- E beatur honorarium, aut in fine actionis præſtita iam opera, quod magis eſt dicendum, *ex l. venditor*, 14. § *ſi conſtet, vbi gloſ. verb. ſalaria, com. præd. quam ſequuntur Iaſ. num. 11. & Dd. l. diem*, 4. *de off. aſſ. Bart. l. archiatri, per illum tex. C. de profeſſ. lib. 10. Mynſing. obſeru. 7. centur*, 2. Sane quoad transmiſſio-

nem, ſalarium annuũ initio anni cedit, vt ad hæredem velut debitum tranſmittatur, *l. poſt duos, 15. h.t.* Baldus *l. 1. C. de ſuff. & l. petitionem, h.t. Mynſing. obſer. 8. cent. 3. Iaſ. & Dd d.l. diem, de off. aſſ. l. qui operas, 36. l. ex conducto, 15. §. item, 5. locat.* illius anni, ſed non ſequẽtium, *Mynſing. obſ. 8. cent. 3.* Cæterùm vbi nulla ſpecialis extat conſuetudo vel pactis (nam primo conuentum debetur, & in defectum illius conſuetum, aut ſi nec hoc apparet, legitimum arbitrarium, *l. qui hoc anno, 42. vbi Dd. de verb. obliga. gl. l. 3. verb. verſata, inf. de loca.*) non abſurdum fuerit dicere, in ſingulos actus operæ præſtitæ deberi, *l. properandum, 13. § pen. inf. de iud. l. per hãc. antep. hoc tit. Bal. l. vnic. n. 6. C. de ſuff. vbi diſputatur etiam, qua actione peti poſſit,* quemadmodũ & sũptus debentur ac vacationes, *l. ſed & hæ. 33. §. non ſolum, de procur.* ſecundum qualitatem ſcilic. perſonarum ac rerum: *Bal. l. vni. n. 10. inf. de ſuffrag. per l. idemque, 10. §. idem Labeo, 8. mand.* niſi aliter conuenerit cum ſalario, *d. § idem Labeo, Guid. Pap deciſ. 102.* qui quoties honorarium accipit, nihil putatur officio dediſſe, & proinde nulla ei gratia debetur, *Curſus lib. 2. indag. c. 5.* Quanquam autem aduocatus non fiat dominus litis, *Bal. l. 1. n. 3. C. de error. aduoc.* vt procurator, *l. procuratorib. 22. cum l. ſeq. de procu. c. 1. §. 1. eo. in 6. l. 4. §. vlt. de app.* tamen eius abſentia

A iuſtam præbet dilationis materiã, & excuſationem in negotijs pendentibus, *cap. 1. vbi gloſſ. verb. aduocatus, vt lite non conteſt. lege penul. vbi Odofr. C. de delatorib. lib. 10, d. l. properandum, 11. §. pen. verſ. ne ex eorum excuſatione fiat cauſarum dilatio, inf. de iud.* non B etiam finitis, *l. 4. ſup. de poſtul.* Et cogitur ſuſceptam litem ad exitũ perducere, *d. l. properandum. §. pen. h.t.* vſque ad ſententiam definitiuam. Nam in ſecunda inſtantia patrocinari inuitus non cogitur, *Bal. nu. 10 poſt gl. vlt. l. vni. inf. de ſuffrag. ſac. l. inuitus, 17 vbi gloſ.* C *verb. extendere, C. de procur.* niſi aliter conuentum ſit, *Guid. Pap. dec. 102.* vel cauſam competit iniuſtam, *l. rem nouam, 12. §. vlt. uerſ. hoc que ſubſecuto, C. de iudic.* Litigator tamen pœnitere, aliumque eligere poteſt: *d. l. properandum, §. pen.* quod in procuratore D poſt conteſtationem non æquè licet, *lege poſt litem, 7. cum ll. ſeqq. de procur. ut pluribus expoſui, conſ. 35.*

¶ Eodem referatur aduocatorum dignitas, *l. ſuggeſtionem, 18. hoc t.* honor, *l. quiſquis, 7. in fine uerb. honori ſuo ſup. tit. 1.* decurionatus, *l. 2. hoc tit.* ſacerdotalis, *Guid. Pap. dec. 388. n. 8.* nobilitas, *l. prouidendum, 7. uerb. nobiliſsimos, ſup. de poſt. l. aduocati, 19. h.t. Bal. ex de off. iud. in Rubric. n. 16. Guid. Pap. deciſ. 388. 389. Tiraq. de nobil. c. 28. n. 12.* Item officium *de quo d. l. quiſquis, 6. ſup. t. 1. l. 1. h. t. Spec. §. 1.* 6

E

§.1.n.14.15. & paſſim, de aduoc. A vt eſt merita cauſa pandere, *l. 1. ſup. de off. diuer. iud.* non plures lites ſuſcipere quam peragere commodum queant, *Specul. §. ult. nu.* 14. 15. non eaſdem protelare: *Spec. §.1. num,* 15. non fraudibus ſe tueri, *Spec. § ſequitur, nu.* 4. niſi in bona cauſa, *Mynſing. obſ. 6. cent. 3.* B non per ſubſtitum agere, *d. l. properandum, §. penultim.* alioqui ſalarium non debetur, *Iaſ. l. diem functo, in fin. de off. aſſeſſ.* non inſtruere teſtes, *Spec. §. ultim. num. 3. cum ſeq.* Denique vt ſit cautus in conſilio, fidelis in patrocinio, iuſtus in iudicio, *Spec. §. ult. nu.* 21. C Eodem referatur poteſtas, *de qua l. 1. inf. de errore aduoc.* priuilegia, *de quibus l. 4. l. 5. l. cum aduocatio,* 8. *l. aduocati,* 14. *l. aduocatos,* 19. *l. laudabile,* 21. *h. t.* vt immunitas, *l. 3. l. 5. l. ſuggeſtionem,* 18. *h. t. Guid. Pap. deciſ.* 388. *cum ſequent. Thom. de colle. §. Medici, numero* 6. D

7 ¶ Adiacent eruditio: *l. 2. ſup. de poſtul.* fides, induſtria, &c. *l. ſuggeſtionem,* 18. *h. t. l. rem non nouam,* 12. *§. vlt. inf. de iud.* omne ſtudium clientis cauſæ adhibendum, *d. l. rem non nouam, §. vltim.* affines ſunt adiutores, *l. per hanc,* 24. *hoc tit.* & iure præſertim Saxon. procuratores, *Land. art.* 61. 62. *lib.* 1. E quanquam his digniores ſint, *Tiraq. de nobil ca. 29. nu* 14. ſicut & Notarijs, *l. vniuerſos,* 15. *inf. de decur. lib.* 10. *Bal. in Rub. de off. iud. in fin.* quorum officijs ideò abſtinere debent, *Bal. Tiraquell. præ-*

all. lo. Inter iudicem quoque & aduocatum fieri diſcrimen iubet, *l. quiſquis, 6. ſup. t. 1.* Affines ſunt & procuratores. *l. vlt. verſ. aduocationem præbuit, procurationemue ſuſcepit, de inoff. teſtam.* Indicat tamen Vlp. *l. inter,* 54. *de rei vend.* inter officium aduocationis & rei ſuæ defenſionem multum intereſſe: Nec propterea quis, inquit, ſi poſtea cognouerit rem ad ſe pertinere, quod alij eam vindicanti tunc ignorans ſuam eſſe, aſſiſtebat, dominium ſuum amiſit.

¶ Contraria ſunt, diuturna aduocati abſentia, *l. per hanc,* 24. *h. t.* 8
finis vitæ aduocati, *l. poſt duos, h. t.* profeſſionis, *l. cum aduocatio,* 8. *l. petitiones,* 22. *l. vlt. h. t.* vel voluntarie depoſitæ, *l. ſi quis,* 9. *l. petitiones,* 22. *hoc tit.* aut per translationem, *l. 2. l. ſi quis,* 9. *h. t.* vel coacte, *l. 1. 5. 6. ſup. tit. 1. l. 1. h. t.* vt cum remouentur, ordine, *l. moris,* 9. *de pœn.* agere, poſtulure, prohibentur, *l. 1. ſup. t.* 1. ob pactum de quota, *l. 5. ſup. ti.* 1. aut alias cauſas, *de quib. Spec. §. 1. n. 9. cum ſeq. Guid. Pap. deciſ.* 102. In ſingulis etiam cauſis finitur officium reuocatione clientis, qui amplius opera aduocati nolit vti, *l. properandum,* 11. *§. pen. l. rem non nouam,* 12. *in fin. C. de iud.* aut huius contraria ſuſceptæ litis renunciatio, quæ tamen non niſi ex cauſa recipitur, *d. l. rem non nouam, §. pen. vbi gl. verb. iuſta cauſa.*

De Aduocatis diuerſorum iudicum. Tit. VIII.

Vnus & idem eſt cũ præcedenti.

De Aduocatis Fiſci. Tit. IX.

INter aduocatos præcipuum eminentiæ gradum aduocati (duo enim eliguntur, *l. binos,* 10. *l. poſt duos,* 15. *ſup. tit.* 1. fiſci) tenent, *d. l. binos, l. penult. iubemus,* 10. *l. petitiones,* 22. *ſup. tit.* 1. tanquam primates, *l. iubemus,* 10. *l. petitiones,* 22. *ſup. tit.* 1. ex corpore togatorum, *l. cum aduocatio,* 8. *l. aduocatos,* 19. *ſup. t.* 1. vt cauſas agant fiſci, *l.* 1. *l. vlt. h. t. l. binos,* 10. *l. poſt.* 15 *ſup. tit.* 1. non aliorum contra fiſcum, niſi coniunctorum: *l. pen. de poſtul. l. petitionem,* 13. *ſup. t.* 1. iura commodaque fiſci abſque calumnia, tamen pro publico ſalario tueantur & curent, *l.* 3. *hoc tit. l. reſtituenda,* 23. *l. per hanc,* 24. *ſup. tit.* 1.

De Errore aduocatorum, vel libellos, ſeu preces concipientium Tit. X.

ADuocatus etſi dominus cauſæ non eſt, *Bal. l.* 1. *n.* 3. *h. t.* vt procurator, *l. nulla,* 23. *Inſt. de procur.* tamen quia cauſam alterius, non ſuam agit, *l. alienam,* 18. *infr. de procur. l.* 2. 3. 5. *ſup. de poſtul.* ideò ipſius dictũ in lite factumve peræque habetur, atque ſi litiga-
A tor ipſe dixiſſet, feciſſet: *l.* 1. *h. t. Placen. hic in Rub. gl. in c. olim,* 20. *verb. non reuocata, de cenſib.* niſi abſit, *arg. l.* 1. *h. t. à contrario ſenſu,* aut proteſtetur, nolle ſe ſermonem vel confeſſionem aduocati ratam habere, *Bart. d. l.* 1. *per l. at ſi quis,* §. *plerique, de rel. & ſumpt.*
B *ſun.* aut antequam ſententia tranſeat in rem iudicatam, in continenti, h. e. intra triduum, quod appellationibus olim debatur, *l.* 1. *quan. & intra qua temp. reu. l. vlt. h. t.* Nam poſt rem iudicatam probationes non admittuntur, *l.* 4. *inf. de re iudic. l. ſub prætextu, ſup. de*
C *tranſact.* nec error ideo reuocari poteſt, *l. error, ſup. de iur. & fact. ign.* quia probandus eſt, *l.* 2. *vbi Caſt. h. t.* probatio autem, vt diximus, tum non recipitur: proinde nec reſcriptis finita per ſententiã rei iudicatæ negotia, ex hoc capite in dubium reuocantur, *l. vlt. h.*
D *t.* Eadem ferè cauſa eſt in errore eorum; qui libellos ſeu preces concipiunt, quos referendarios appellat No. de referenda: niſi quod ad ſupplicem libellum reſcripta non ſic finiant negotia, vt res iudicata, quo minus poſt liceat errorem libelli, cui ſit reſcriptum,
E reuocare, probare, &c. *l.* 2. *hoc tit. vbi Dd.*

Vt Quæ deſunt aduocatis patrium, iudex ſuppleat. Tit. XI.

POrrò vt aduocati errorem in facto admiſſum litigator re-

uocat

nocat & emendat: *l.2.3.ſupr.tit.* 1. ita eiuſdem lapſum defectumque iuris corrigit iudex & ſupplet: *l.vnic.h.t.* non tamen conſuetudinem. *Bart.l.omnes, 9.nu.76. de iuſt.& iur.& in l.2.ſup.ſi contra ius vel vtil.publ. Caſtr. hic in l.vnic.n.2.* quæ facti eſt, & probari debet, *l.4.de cuſt.reor.* præter notoriam: *Iaſ.in l.2.nu.11.ſup.ſi cont.ius vel vtil.Bart.in d.l.omnes, Crau.conſ.137.num.5. ex Bal. l. filiusfamil.§.veterani, de procurat. l.iubemus, C.de iudic.l.ſi fugitiui, C.de ſer. fugit.* neque actionem, *Caſtr.hic numero 4.* exceptionem, *Caſt.hic, nu.4.per l.ſi vnus, §.pactus, vbi gloſ.ad verb.opponendo, de pac.* niſi ex actis & narratione apparentem: *l.2.§.quod ſi actor, vbi gloſſ.infra de iur.prop.cal.l.age, 3. ſuprà de tranſact.Caſtr.hic, num. 4.Innoc.in cap.vltim.de lib.oblat. Anchar.conſ.148.Socin.& Doctores in Rubric.de except.per l.1.illo pen.l.itaque, 48.de proc.l.qui pendentem, 26.de act.empt.* nec probationem cæteroſque iudicij actus, qui in parte, non iudice potiſſimum radicantur, *Bal.hic numero 7.* Cæterùm quod dicitur, iudicis factum eſſe factum partis, *l.ſi ob cauſam, 13.C.de euict.* accipiendum eſt de ijs, quæ iudici facienda incumbunt, & iure fiunt: *Bal. dict.l.ſi ob cauſam,* ſeu quæ el auduntur adminiſtratione iuriſdictionis, *Iaſon.l.à diuo, §.ſed ſi emptor, n.3.de re iud.*

A

Ex Quibus cauſis infamia irrogatur. Titulus XII.

POſtulantibus aduocatis maximè obſtat infamia: *l.1.de poſtul.l.5.6.ſupr.eo.* quæ vt à reliquis dignitatib. notatum abigit, *l.2.infra de dig.lib.12.* ſic & à publi-

B

co ac honorabili aduocandi munere excludit, *Spec. de aduoc. §.1. nu.10.per l.quiſquis, 6.C. de poſtulan.* quamobrem rectè atque ordine ſubjicitur, quibus ex cauſis infamia alicui irrogetur. De quibus cum ad Pandectas dictum ſit, non opus eſt eandem hic tundere in-

C

cudem.

De Procuratoribus. Titulus XIII.

POſtquam de aduocatis & infamia, quæ his obſtat, expoſitum eſt, ſequens fuit dicere de

D

procuratoribus, & quæ his objici poſſunt, nam infamia huic muneri priuato non æquè eſt impedimento *§.fin. Inſtitut. de except:* Proximum autem aduocato procuratoris eſt officium: vterq; alienam cauſam agit in iudicio: aduocatus poſtulando, hic inſtar do-

E

mini curando: ille oratione & viua voce, hic ſolicitudine, ſolicitatione, omnique actione, quæ litigatori, in qualibet iudicij parte incumbit, *§ penultim.Inſtit. de iis, per quos ag.poſſ.§.4.Inſtit.de ſatiſd. l.1.ff.eodem.* Sed de horum quoq; generibus, poteſtate, officio, quo-

niam in Digeſtis tit. de procuratoribus multa diximus, ſatis ſit hic locum indicaſſe.

Ne Liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre. Tit. XIV.

OBſtat procuratori ipſiuſmet potentia, gratia, opes, *l. 1. ubi gl. uerb. potentiorum, et* Bal. *h. t.* dignitas, *l. 1 uerb. uiris clariſſ. h. t.* eruditio, *Caſtr. l. 1, in fin. hoc tit.* & denique quæuis excellentia, qua pars aduerſa prægrauari poteſt. Prohibitum eſt enim potentioribus, qui in ordine aduocatorum non ſint, lege Claudij patrociniũ formidoloſum alijs contra alios præſtare, vel poſtulando, vel procurando, *d. l. 1. uerb. ſeu procuratores*, vel interceſſionibus, *l. 1. uerb. interceſſionibus*, ceſſionibus, *l. 2. hoc tit.* literis commendatitijs: *Caſtrenſ. l. 1. n. 3. h. t.* aut alienas in ſe actiones per ceſſionẽ trãsferre, *l. 2. hoc t.* vt iudiciariæ litis ſuo potius marte decurrant, quàm alienis opibus atque copiis nitantur, vel potius corrumpantur, *l. 1. h. t.* amiſſione cauſæ litigatorib. imminente, *l. 2. hoc tit.* pœna verò arbitraria potentioribus, ſi contra hanc prohibitionem quid machinentur, *l. 1. ubi* Bal. *hoc tit.* Cauſa igitur huius prohibitionis edictũ Claudij: *l. 1. hoc tit.* cuius ratio ſumatur ex edicto, qua prohibetur mutandi iudicij cauſa alium **A** grauiorem aduerſarium ſurrogare: quod fit, ſubmiſſo procuratore potentiore, quia litis fit dominus, *lege nulli, 23. ſuprà de procurat.* quod ſecus eſt in aduocato: *Baldus l. 1. numero 3. ſupr. de error. ad.* ad quem ideo huius titul. prohibitio non pertinet. Impulſiua querela **B** tenuiorum, concuſſio potentum, *l. 1. hoc tit.* quare ceſſante hac cauſa, licet defenſorem potentiorem adſciſcere, vt contra vim æque potentis, *Caſtr. hic l. 1. nu. 2. per l. cum pater, § Titio, in fin. de legatis, 2. cap. recepimus, c. ex part. de priuileg.* Materia, ceſſione actionũ, **C** *l. 2. hoc t.* procurationes reorum & defenſiones, *l. 1. 2. h. t.* ſuffragia occulta, *Caſtr. hic l. 1. n. 3.* Finis, vt iudicia ſuo potius marte decurrant, quàm potentiorum opibus nitantur, *l. 1. hoc t.* qui vicinis & alijs, obtentu poſſeſſionis alienæ ſuæque dignitatis, graues eſſe **D** non debent, *l. milites, 31. l. ultim. C. de loca.* Effectus, vt damno litis plectantur, & cauſa cadant, qui vel cedunt potentioribus litis redemptoribus actiones ſuas, *l. 2. h. t.* vel ab ijſdem formidoloſum patrocinium accerſunt: *l. 1. h. t.* ipſi verò potentiores, qui tale quid **E** committunt, arbitrarie cauſa cognita puniuntur, *l. 1. ubi Bal. h. t.* Eadem ratione curatores & milites prohibentur titulo conductionis aliena procurare: *l. curialis: 30. l. milites, 31. l. ult. inf. de loca. et conduc.* quod ſi contra fiat, nec ex tali contractu naſcitur obligatio

&

& actio: *d.l.curialis, d.l.ultim.* & miles militia, locatur reditibus priuatur, *d.l.ult.* Sunt & affines conſtitutiones, interminantes eãdem ob cauſam, vt nemo ad ſuum patrocinium ſuſcipiat ruſticanos, vel vicos eorum, *t.t.inf. ut nemo ad ſuum pat.ſuſ.uic.*

De His qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt. Tit. XV.

IN eadem vel potius grauiore cauſa ac pœna hærent, qui potentiorum nomine titulos litigioſis prædijs affigunt, *l. vnic. h.t.* velut arma, inſignia, nomen potentum, quaſi horum ſit poſſeſſio, aut eorum tutelæ, & vt nunc loquimur, ſaluæ guardiæ res commiſſa ſit. Item qui potentis nomen in litem deterrendi aduerſarij, cauſa prætendunt, laudantes hunc authorem, poſſeſſorem, *l. 2. inf. vbi in rem act.* ius habentem, cui vt intereſſenti litem denũciari oporteat &c. *l. 1. 2. inf. vbi in rem act.* Vt autem hæc inferendi alteri metus cauſa recte prohibentur, ita cum à finibus actus diſtinguantur, *l.qui iniuria de fur.* depellendi à ſe metus & periculi cauſa rurſum permittuntur: adeò vt licet etiam vniuerſitatibus, ſe ſuaq; in potentioris alicuius, quamuis non ſuperioris ordinarij, tutelam & protectionem debere, *c. recepimus, c. ex*

A *parte*, *de priuil. Schurff. conſ. 23. quod veritas, n.1.2. cent.3.* titulos Principis & ſaluam guardiam, quæ prædijs, villis, ædibus affigatur, impetrare, *Bar.Bal. l. ſanctum, de rer. diuiſ. Chaſs.in conſ.Burg.Rub. 1.de iuſt.ver.& droicts,n.67.in fin. & nu. 47. ex conſt. reg. Matth. de*
B *Affl. quæ eſt de regalib. Ioan. de Plat.l.cum ſæpe contingit,C.de erog. mil.anno.lib.* 12. vbi tamen dicit, etiam præſides dare ſaluaguardias ſpeciales, hoc eſt locales, licet non generales: *ſequitur Chaſſ. in conſ. Burg. Rub. 1. §. 4. verb. & ſur les hommes,n.65. 66.* qui nunc etiam
C à ducib.& Comitibus ſuo in territorio conceduntur. Itaque tituli huius non magnus eſt hodiè vſus, teſte hic Caſtren. *in princ. & n. 1.*

Vt Nemo priuatus titulos prædiis ſuis, vel alienis imponat, vel vela Regia ſuſpendat. Tit. XXI.

D

NOn tamen priuatis licet eiuſmodi titulos vel vela & vexilla Principum Regia, ſuis vel alienis prædijs, de quibus timeri quæſtio poteſt, terroris faciendi cauſa imponere, pœna gra-
E uiſſima ſecus facientibus præſtituta: *l.1. & 2. hoc t.* ſed eiuſmodi aut à Principe impetrantur, *Caſtr. l.vnic.n.2.inf.t 1. Panor.c. dilecta. nu.3. de exceſſ. prælato.* aut iure & ſententia cunceuntur: aut vſu immemorialis, qui priuilegij [illegible] o eſt, præſcribuntur, *c.1.§.1.de verbor.*

lor. ſignifi. Et hodie ſanè in Imperio nullus ſeuda vexillorum(*fanlehn*) habet, & vexillum titulis ac poſſeſſionibus ſuis præferre poteſt, qui non ab Imperio peculiariter cum hac vexilli prærogatiua & faſtigio ſit inueſtitus, *Land. lib.* 3.*art.*60. Cæterùm alio fine inſignia Principis addere prædijs licet, & portis, vt in ſignum ſubiectionis: *Bart, tract de inſign. & armis, n.* 2. per quæ ſuperioritas etiã probatur, *Hipp' in Rub. de probat. n.*191.*Franc.Man.deciſ.Delph.*98. *quæritur, in fin. Archid. c. quicunque,* 30. *diſtinct. Panor.d. c.dilect.* 1. *cum add. de excuſ. præla. Felin. c. cum cauſam, n.*2.3.4. *de probationib.*

Vt Nemini liceat ſine iudicis authoritate ſigna rebus imponere alienis. Titulus XVII.

QVemadmodum ad alterius inuidiam, terrorem, iniuriam, non licet titulos aut inſignia potentiorum prædijs ſuis vel alienis imponere: ſic multò minus permittitur, vt quis ſua ſigna (quæ ſignacula vel ſigilla, *l.*1. §. *ſi pecunia, depoſ.* paruæque ſtatuæ, *l. quæſitum de fund. inſt. leg.*) vel titulos reb. ab alio poſſeſſis, quamuis ius in ijs habeat, vt propria abſque iudicis authoritate iuris alicuius ſibi aſſerendi cauſa apponat, *l.*1.*l.*2.*h.t.* atque ita iudicis cognitionem priuato, & ob A hoc ſuſpecto iudicio, quod in propria cauſa minus eſt idoneum, anteuertat. Idcirco enim iudiciorum vigor, iuriſque publici tutela in medio conſtituta eſt, ne quiſquam ſibi permittere valeat cognitionem, aut vltionem, *l. nullus,* 13. *ſupra de iud.* Tituli rebus im-B mobilibus imponuntur, *Nou.*164. ſigna mobilib. *l.*1.§.1. §. *ſi dolum,* 2.*l. quod ſi,* 4. *de peric. & com. rei vend. l.* 1. §. *idem ait, nau. caup. ſtab.* quanquam ædificijs legantur impoſita, *l. ſi cuius,* 13. §. *ſed ſi adium,* 7. *de vſufruct.*

C Ne Fiſcus vel reſpublica procurationem alicui patrocinij cauſa in lite præſtat. Tit. XVIII.

POtentioribus quorum patrocinio alienæ cauſæ prægrauari, aut ſubleuari non debent, iu-D re aggregantur fiſcus & ciuitates: non modò quod opibus, ſed etiam gratia & potentia vt plurimum priuatis antecedant, *l.*3. §. *item ſi cui plus quàm per l. Falc.* *l.* 2. *de fund' do'. gl. l* 1. §. *ſi ad fiſcum, vt legæ nom. cauca.* Quapropter alie-E nas in ſe ſuſcipere lites, vel ijs patrocinium impertiri non debent, ne prætextu quidem æris alieni, *l.*1.3. *h.t.* aut ceſſionis: *d.l.*2. *l. vlt. hoc tit.* niſi ob iuſtum intereſſe, *l. ſi cui, infr' de non nu pec. Caſtr. hic.*

De

De Negotijs geſtis, Titulus X X I X.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Negotiorum geſtores qui.*
3 *Cauſa efficiens, & impulſiua.*
4 *Materia.*
5 *Actio negotiorum geſtorum.*
6 *Adiacentia, affinia, contraria.*

1 HActenus† de procuratoribus
eſt dictum, qui cum man-
dato negotia aliena adminiſtrant:
l.1. de procur. iam de negotiorum
2 geſtoribus videamus, † qui ſine
mandato litem remque alienam,
tam in iudicio, quàm extra iudi-
cium adminiſtrant, qui volunta-
rij ob id dicuntur, *Cic. in Bruto,*
Paul.lib. 3. procuratores, *l.qui ho-*
minem, 34.*§ ſi gener.*6. *de ſolution.*
quanquam ſunt quandoque &
neceſſarij, vt qui ex obligatione
vel officio adminiſtrare coguntur:
*l.tutori.*20.*l.ob negotium,* 18.*l.*1.*l.*
5.*l.alimenta,*12.*l.quod in vxorem.*
13.*h.t.l.*3.*§ ſi executor,* 3. *eo.* item
quaſi neceſſarij, qui non vltro vo-
lenteſque, ſed ſuſpicione neceſſi-
tatis aliqua adducti, alienis nego-
tijs citra mandatum domini ſe
immergunt, *l.atqui,*19.*§.ſi libero,*
2.*l.cum pater.*29.*l.*3.*§.etſi.eo. l.cu-*
*ratoris,*17.*hoc tit.l. quicquid, inf.*
de ad.tut.

3 ¶ Cauſa ergo efficiens, eſt vo-
luntas non domini (dum tamen
ne contradicat, *l.vlt.h.t.*) ſed ge-
ſtoris, aut libera & ſpontanea, *l.at-*
A *qui,*19.*§.ſi libero eo,l.tutori,* 20.*h.*
t. aut coacta, *d.l.tutori, d. l. curato-*
ris, 14. *h. t.* προκαταρκτικὴ &
impulſiua officium, *l.*5.*h.t.* pietas,
*l.liberto,*31.*§ pen.eo l.*1.*l.alimenta,*
11.*h.t.* affectio, *l.*1. *l. quod in vxo-*
*rem,*13.*h.t.* amicitia, *l.liberto,* 31.
*§.litem,l.is qui,*44.*l.mandaſti,* 46.
B *eod.l.tutori,*20.*h.t.* benemerita ne-
ceſſitas, *l.*3.*§.ſi executor, l.ſi pupil-*
li, 6.*eodem,l.*4.*§.*1 *de act.& oblig.*
*l.*4.*l.ſi mandatum,*14.*h.t.*

¶ Poſſunt autem omnium ne- 4
gotia geri: *l.*3.*§.*1.*l.*6.*l.ſucceſſori,*
12.*l.Pomp.*15.*l.atqui,*19.*§.fi. eod.*
extra iudicium quidem ab ijs, qui-
C bus contrahendi poteſtas eſt: *l. ſi*
filiusf. 14. *eod.* in iudicio ab his,
quib. ligandi ius eſt: *gl. & Dd. d.*
*l.filiusf.*14. ab vno vel plurib. *l.*3.*l.*
cum alieni, 26.*eo.* Poſſunt omnia
geri, tam iudicialia, quam extra-
iudicialia, *l.*3.*eo.* vnum vel plura:
*l.Pomp.*15.*eo. l. tutori,* 20. *hoc tit.*
D dum tamen ea dominus geſturus
eſſet: *l.ſed an,* 10.*cum ll.ſeqq. eod.*
hoc eſt, quæ pertinent ita ad eius
vtilitatem, vt geri ſit opus, *l. nam*
*& Seruius,*21.*§.de negot. geſt.* nam
ne vtile quidem, nedum inutile,
non tamen neceſſarium inchoare
geſtor & tentare debet, niſi euen-
E tu quoque vtile futurum ſit, *dicta*
*lege,ſed an vltrò,*10.*cum multis le-*
gibus ſequentibus, eod. Geruntur
porrò aliena, alterius, vt domini,
contemplatione, *l.liberto,* 31. *in*
principio, & §.1.*eod.* cura, ſollici-
tudine, re, geſtuque ipſo, *l. qua*
*vtiliter,*45.*§.fi.l.cum alien.*28.*l.ex*
facto-

*facto, 30.l.vlt.eod.gloſſ.l.6. §. item quaritur, verb.ipſo geſtu,eo.*ratihabitione, *l.ſi ego,24.eo.l.2.l.7.de calumn.l.ſi pecuniam,9.l.ab vno,19. h.t.l.ſi fundus,§.1. de pign.* non ad gerentis commodum, *l.ſi pupilli, 6.§.ſed ſi quis, 2.ff. eodem,* ſed vt rebus abſentis amici, cuius nomine geſtio ſit, conſulatur, *l. 1.l.6.§. 2. lege is qui, 44. l. mandaſti, 46 eo.l.tutori, 20.h.t.l.4. §. 1. de oblig.& act.*

5 ¶ Quare bona fide adminiſtrare, & adminiſtrationis rationẽ cum reliquis, omnique eo quod obuenit, domino reddere, actione negotiorum, quæ ex quaſi contractu oritur, geſtor debet: *l. 4. l. ſi mandatum,14.l.aduerſus,9. l. negotiis, 23.hoc tit.l.2.vbi Bart.l. ſin autem,20.eodem. §. 1. Inſt. de ob. quæ ex quaſi contract.l. 4. §. 1. de act.& oblig.* cui tamen ne officiũ ſit damnoſum, *l. ſed ſi, 7. quemadm. teſtament. aper.* præſtò eſt contraria ex geſtu actio, *l. 2. l. ſin autem, 20.l.actio,47.eod. §. 1. Inſtit.de oblig.quæ ex q.contractu. d. l.4 de act.& oblig.* bonæ fidei, *l.ob negotium, 18. h. t.* qua indemnis ſeruatur, & quicquid in rem alterius impenſum eſt, repetit, *l.2.vbi Bart.l.3.§.1 l.Pomp.9.cum ll.ſeqq. l.atqui,19.§.3.eo.l.ſi negotium,16. l.alimenta,11. cum l.ſeq.h.t.* quaſi iure quodam compenſationis, *l. 3.§.1.l.ſi autem,8.§.ſi quocunque, 2.eod.*

6 ¶ Adiacent impenſæ & ſumptus, *l.liberto,31.§.qui aliena, 3.* A *l.Neſenn.34.eod.* damni cum lucro compenſatio, *l. ſi negotia, 11. eo.* Affinis igitur eſt compenſatio, *d. l. 3. §. 1. eo.* mandatum, & actio mandati, *l.ſi quis,28. l. mandaſti, 46.eo.*tutelæ *l.cum pater.29.eo.* de in rem verſo.*l.ſi ſerui,42.eo.* Contraria, non præſcripto 20. annorum, B *l.aduerſus, 8.C.eo.* ſed 30. *l. 3.cum ſeqq.C. de præſcr. 30. anno.* neceſſitas officij, *tutori, 20. hoc ti.* prohibitio domini, *l. vlt. h. t.* donandi animus,*l.1.l.5.l. alimenta, 11.l.ſi filius, 12.h.t.*

C

De ijs quæ vt metusve cauſa geſta ſunt. Tit. XX.

1 *Continuatio.*
2 *Reſtitutio quid.*
3 *Vis & metus differentia & conuenientia, & quid propriè, num. 6.*
4 *Forma proponendi.*
D 5 *Cui detur, & ex qua cauſa.*
6 *Affinio, contraria,*

NOn † tantùm de legitimatione perſonarum, quam hactenus tractauimus, initio iudicij quæritur, ſed & de legitimatione, vt ita dicam, rerum: vt cum E in controuerſiam adducitur, vtrũ cauſa eiuſmodi ſit, in iudicio ſubjici, an verò vt reſtitutione in integrum ad priſtinum ſtatum reduci, an arbitrio boni viri potius committi debeat: de quibus deinceps eſt perpurgandum. 1

2 ¶ Reſtitutio, eſt prioris ſtatus

vel

vel iuris redintegratio, *Spec. de teſt.* §. 1. *per c. notandum,* 2. *q.* 3. *c. ex literis. de in int. reſtit.* in priſtinum ſtatum repoſitio, *Mauric. tract. reſt. c.* 1. *per l. quod ſi minor,* §. *reſtitutio, de minoribus,* ea extra ordinem, & contra communes iuris & contractuum regulas indulgetur: *l. quod ſi minor,* §. *fin. de minor, Maur. de reſt. c.* 2. ex iuſta aliqua cauſa, *l.* 1. 2. 3. 4. *de int. reſt.* puta ob vim metumve, *de quo hoc tit.* dolum, *infra de dol. mal* quem quis paſſus ſit contrahendo ob fraudem damnumve, ætatis fragilitate factum: *inf. de in integ. reſt. min.* ob aliam denique quamuis cauſam iuſtam, *inf. ex quib. cauſ. maior. cum ſeq.*

3 ¶ Vis & metus etſi inter ſe differunt: *c. ſacris* 5. *eo. l.* 3. *verb. ſi vi vel met. h. t. l. nihil,* 117. *de reg. iur.* quoniam illa corporis, hæc animi magis eſt paſſio: *d. c. ſacris,* 5. *eod.* ab illa voluntas patientis abeſt, quia vi extorquetur, ab hoc non abeſt, quod voluntas coacta ſit etiam voluntas, *l. ſi mulier,* 21. §. *penult. vbi gl. eo. l.* 4. *C. de her. inſtit. Dec. nu.* 3. *& Dd. l. velle non creditur, de reg. iur. l. ſi priuatus, ff. qui & à quib.* periculi metu minimus malum eligens: *c. merito,* 15. *quæſt.* 1. illa præſens malum eſt, hic futuri ſeu impendentis mali & periculi formido eſt: tamen quo ad hoc edictum, & iuſtam reſtitutionis cauſam, nihil refert, vtrum quis vi an metu cogatur, *l.* 1, 3. *eo.* nam & vis corpori A intentata metum ſemper animo incutit, *l.* 7. 8. *eo.* & vtrobique, quoad effectum iuris, deeſt conſenſus, *l. nihil,* 117. *de reg. iur.* adhibetra προαίρεσις voluntaſq; patientis, vt velle non videatur, *l.* 4. *l. nihil,* 117. *de reg. iur.* nam ad actus perfectionem & certa ſcientia re- B quiritur, *l. in totum,* 77. *de reg. iur.* & libera voluntas, *c.* 1. §. *ex voluntate,* 15. *Dec. quæſt.* 1. *d. l.* 4. *n.* 1. 2. *de reg. iur. Bal. paſſim, in tract. de ſchiſma. qui eſt poſt, l. vltimam, C. de edict. diui. Adri. Menoch. conſ.* 1. *nu.* 259. *conſ.* 105. *nu.* 15. Quare licèt naturaliter hæc differant, ta- C men ciuiliter in foro ac iuris diſciplina, & quo ad reſcindendum id, quod vi metuve geſtum eſt, nihil diſcrepare putantur, *d. l.* 1. *cum ſeq.* proindeque detracta eſt de edicto vis mentio, cum metus ſufficiat: qui à vi abeſſe nequit: *d. l.* 1. 2. 3. *eod.* nec cuiuſvis in iudicio D poſtulantis ſit, philoſophica ratione ſcienter vim à metu, vel contra, diſcernere. Ne igitur ignorantia & errore perperam huius rei querela proponatur, aptius eſt, certe popularius, omiſſa vis mentione, de metu tantum, qui violen- E tiæ quoque effectus, & proxima cauſa actus contractuſque (de quo hic agitur) ab animo profecti eſt, querimoniam proponere, dummodo iuſta fuerit timẽdi cauſa, *l. habitatores,* 30. *in fin. ff. locati.*

¶ Proponitur autem, vel per 4 modum actionis tam realis, *l. metum,* 9. §. *volenti, eod.* quam perſo-

nalis,

[illegible] *d.l. metum 9.§.ſed quod, l. ſi mulier, 21.§.vlt.eod.* in rem tamen [c]aptæ, *d.l.metum, 9.§.1.& §. vlt. l.item, 14. §. in hac, 3. eo.* negotijs iam perfectis: *d.l. metum, 9. cum ll.ſeqq.* vel per modum exceptionis, *§.1.vbi Ang.& Dd.Inſtit. de excep. & D. de do. & met. except:* ex imperfectis, *d.l.metum, 9.§.ſed quod.* vt ni fiat reſtitutio, damnetur is qui metum intulit, in quadruplum: poſt annum vero à metus illatione elapſum, ſi queratur, in ſimplum. Nam prætoriæ perſecutiones, cuiuſmodi hæc eſt, *l.1.verb.perſecutionis, h. t.* ad pœnam intra annum tantum, ad rei perſecutionem in perpetuum cōpetunt, *l.in honorarijs, 34. de act. l.2.vi bo.rap. Inſt. eo. t. & de perp. & temp. act.* Vnde dicitur prætorem quod metu geſtum eſt nullo vnquam tempore pati ratum eſſe, *l.ſi mulier, 21.quod met.cau.*

5 ¶ Datur & hoc nomine actio quandoque nullitatis, *c.1. eo.in 6.* condictio ex lege, *l.penultim h. t.* ac iudicis etiam officium rectè imploratur, *l.non eſt l.vlt.§.ſi.eo.gl. l.penult.h.t.* Cauſa dandi vis, metus, *l.3 hoc tit.*

6 ¶ Vim accipimus atrocem, *l.3. verſi. ſed vim accipimus atrocem, eo.* & quę contra bonos mores fiat: *d.l.3.eo.* metum, qui cadere poſſit in conſtantem virum, *l.6.eo.* mulierum, *c. cum locum, vbi gloſſ. de ſponſ.* nam ex affectu & qualitate patientis æſtimandus eſt, *l. 3. ex qu.c. cauſ. maie.* arbitrio iudicis:

A *d.l.metum, 9. h.t.* adeò vt & reuerentialis interdum iuſtam præbeat reſtitutionis cauſam, officio ſaltem iudicis, ſi non ex edicto. *Bart.l.1. §. quæ onerandæ, num.4. quar.rer.act.l.pen de fur.gl.& Dd. in d.§.quæ onerandæ Felin.c.1.nu. 2.c.cum cauſam, de off. deleg. late*
B *Tiraq.in ll.connub.in fin.verb. contract gloſſ.3.nu.33.34.cum multis ſequen.* Et quia in rem eſt hęc querela, *l.item, 14.§.2 l.metum, 9. eo.* datur omnibus qui quomodocumque ex vi metuve læſi ſunt, etiam in corpore alieno: *l. iſti, 8. in fin.eo.§.vlt.Inſt.de noxal. act.* vt
C & ſucceſſoribus, *l. item, 14. §.2.l. quod diximus, 16.§.fin.eo.l. 3. h. t.* fideiuſſoribus, *l. illud, 10. l. item, 14. §.ſi quis, 8. eodem*, aduerſus omnes, *l.metum, 9.§. vlt. eo.* qui non modo vim fecerunt, *l.metum, 9.cum ſeq.l.item, 14.eo.* etiamſi rei ad eos nihil peruenit, *l. item, 14.*
D *§.aliquando, 5 eo.* ſed quibus ea bona fuit, *l.item, 14.§.2. 3. §. aliquando, 5.eo.* etiam hæredes, *d. l. item, 14.§.aliquando, 5.* vel ſucceſſores ſingulares *l.3.h.t.d.l.item, 14. §. in hac. 3.eo.* Nec cuiquam iniquum videatur, ex alieno facto alium in quadruplum condemnari: quia non ſtatum quadrupli eſt
E actio, ſed ſi res non reſtituatur, *l.item, 14.§.3.in fin.eo.* Et datur ad retractandum quemlibet actum metu factum, contractum, geſtum negotium, *l.7.8.& paſſim, eo. l. 2. cum ſeq.h.t.* etiam iuratum. *Auth. ſacram, C. ſi ad vend. c. cum contingat.*

tingat. de iureiur. vnà cum fructibus, intereſſe, danno, & quicquid ob vim metumve abeſt: *l. item, 14. §. vlt. eodem*, dummodo vis metuſve, quæ non præſumuntur, *l. vlt. eo. inf.* delicta, *l. merito pro ſoc.* probari idoneè poſſint, *l. extat, 13. verb. probatus fuerit. cum l. ſeq. l. vlt. eo. metum, 9. h. t.* non per iuramentum, *c. vlt. eo.* (cui tantum in damnis taxandis, poſtquam de delicto conſtitit, locus eſt, *l. ſi quãdo, 9. C. vnde vi, d. c. vlt. eo.*) neque ex ſolis minarum iactationibus, *d. l. metum, 6. h. t.* ſed per teſtes, *d. c. vlt. eo.* aliaque idonea documenta, *l. ſi donationis, 7. hoc t. Bald. in l. fin. nu. 8. h. t. Bart. Iaſ. & Dd. l. de pupillo, §. ſi quis, de oper. no. nunc.* arbitrio iudicis, *Boſſ. de plu. vio. n. 82.* quod hic plurimum poteſt, *l. item, 14. §. hac actio cum multis ſeqq. eo.* adhibita cauſæ cognitione, citationes cæteriſque iuſtæ cognitionis ſolennibus, ac toto proceſſu ordinario, *Bart. l. extat, n. 8. eo. l. etiam, 30. §. vlt. de minor. Iaſ. l. nec quicquam, §. vbi decretum, de off. proconſ. bonus tex. in Authent. ſi omnes, Cod. ſi minor ſe hæred. abſt.* Quod merito prouiſum eſt, ne impotentes per oppreſſionem potentiorum iniuria afficiãtur, *l penult. l. vlt. hoc t.* ne dolus cuiquam ſuus delictumve proſit, *leg. 2. de eo per quem fac. l. 5. ſi quis cautio. l. ne ex dolo, 13. de dolo malo.* neve alienus imbecillioris, metus in alterius præmium vertatur, *l. item, 14. §. 5. verſ. Fadius, eo.* ſed

A potius iniuſta lucra tali ex cauſa poſſidentibus extorqueantur, *l. metum, 9. §. 1. l. item 14. §. 2. §. 5. & paſſim, l. quod diximus 16. verſ. quod turpiter & ſcelere quæſitum eſt, eodem*, & quod ſuum eſt, cuique ſecundum finem iuris ac iuſtitiæ reddatur, *l. 3. 7. 8. 9. leg. 14.*

B *& paſſim, eo.* fiatq; reſtitutio, *l. 1. C. de reſc. vend. l. 3. l. 4. penult. l. vlt. hoc t.* prout res perfecta vel imperfecta eſt, *l. metum, 9. §. 3. eo.* cum omni cauſa: *l. ſed & partus, 12. eo.* nec modo cum fructibus perceptis, ſed etiam qui percipi potuerunt, *d. l. ſed & partus*, ac niſi

C reddantur, arbitrio iudicis in quadruplum contumax reus condemnetur, *d. l. item, 14. §. 3. 4. cum ſeq. eo.*

¶ Affinia ſunt, iudicia publica de vi, *d. l ſed & partus, 12. §. vlt. l. extat. 13. eodem, tot. tit. ad l. Iul. de vi.* actio doli, *l. item, 14. §. eum, 13.* 7

D *eod.* furti, *l. 1. hoc tit.* interdictum quod vi aut clam, & ſimilia: *l. metum, 9. eo.* excommunicatio Eccleſiaſtica, *c. vnic. eod. in 6.* implorato officio iudicis, maxime ob metum, qui non ſit edicto comprehenſus, *l. vlt. vbi Bart. eodem.* quæſtio nullitatis, *d. c. vnic. eo. in 6.*

E inquiſitio fiſcalis, *Boſſ. de plur. violen. num. 106.* Contraria, rei ſine culpa extinctio, amiſſio, *l. item, 14. §. aliquando, 5. §. qu d ſi, 10. l. ipſa, 18. eo* ratificatio ſpontanea eius quod metu geſtum eſt, *l. 2. l. 4. h. t.* præſcriptio, *l. 1. verſ. neque vi bonorum, C. de anna. except. lib. 3. in fi.*

in fi.hoc tit.l.item, 14.§.quod ſi, 10. verſ.intra tempora, eo.gloſ.pen.l.2. hoc tit.

De Dolo malo. Tit. XXI.

1 *Dolus quid, & quid à fraude diſtet.*
2 *Eius ſpecies, cauſa.*
3 *Materia, forma finis, affinia, contraria.*

Est etiam iuſta reſtitutionis cauſa, ſi quis dolo alterius deceptus ſit, *l. 1. & paſſim, eo.l.1. l. 3.§.4.& paſſim, de dol. & met.*
1 *except.* Dolum † definit Seruius machinationem alterius decipiẽdi cauſa ita comparatam, vt aliud agatur re ipſa, aliud ſimuletur: *l.1.h.t.*aliud αἴτιον ſit, aliud πρόφασις. Id Labeo reprehendit, quod abſque dolo quid ſimulari poſſit: Atqui Seruius non omnem ſimulationem dolum dixit, ſed definit dolum eſſe machinationẽ, in alterius fraudem inſtructam, cuius forma ſit aliud agere, aliud ſimulare, reſpectu ſcilicet eius qui dolum patitur, cui decipiendo fraus inſtruitur. Quare Ciceroni quoque in officijs, & Vlpiano, *l.iuriſgent.7. §. Prætor, de pac.* eadem ſæpe definitio vſurpatur, reprehendi tamen hoc in argumentum ea ratione poteſt, quod anguſtis illis ſimulationum cancellis, malitia doli multiplex includi non debeat, cùm nedum velatus dolus ſimulationis, ſed

A apertus etiam ſubeſſe poſſit, *d.l.1. §. 1. eod.* cauſamque reſtitutioni præbere iuſtam, *gl.l.dolo, 5. de inut. ſtip. Bal.l.quæ fortuitis, nu. 5. C. de pign. act.* Quamobrem omnis calliditas, fallacia, machinatio, ſiue recta, ſiue aperta ſit, dum tamen ad circumueniendum alterum in-
B ſtituta, rectè Libeoni dolus putatur, *l.1.§.1.hoc t.*qui diſtat à fraude: *Bart.& Dd.l.iuriſgentium, 7. §.ſed ſi fraudandi, de pact.* quod ille abſque malitia & intentione fallendi nunquam committatur, *l.1.hoc tit.Bal.l. quæ fortuitis, n.5.*
C *C.de pign.act.l.vlt.inf. de litig. vbi Bal.nu.3.Soc.reg.159.& conſ.161. memini, vol.2.*fraudem, res etiam abſque dolo puta læſionem & dãnum continere poſſit: *l.ſi quis, 36. de verb.obl.l.iuriſg.7.§.ſed ſi fraudandi, de pac.* quanquam his etiã promiſcue, vt ſit, quandoque vtamur, *l.fraudis, 8.de reg.iur. Bart.*
D *l. quod Nerua depoſ.* Additur autem adiectio, mali: quia bonus etiam dolus eſt aduerſus hoſtem Reip.*l.1.§.2.eo.l.3.in fin.de re milit.*aduerſus aggreſſorem, *c. dominus, 23.qu.2. Panorm. c. in noſtra, num.7.de ſepult.Menoc. conſ.* 100. *n.* 222. ad tuendum ius ſuum, *l.*
E *atqui, 13.§.cum me, 3. de neg. geſt.* contra calumniatorem veritatis & iuſtitiæ, *Mynſ.obſ.6 cent.* 3. aut fallere volentem, *Bal.conſ.127.in fi.vol.2.Æmyl.conſ.2.n.* 13. cuiuſmodi hoc edicto non vindicatur neque reſtituitur. *Corn.conſ.8.lib. part.3.conſ.25.in hac, vol. 2.*

§ EO

5 ¶ Eſt & alius dolus apertus, *d.* A *demi. Inſtit. de actio.* *l.1.§.1.eo.* alius velatus, *gl. 5. C. de inut. ſtip.* alius perfectus, alius imperfectus, *l. haredibus, 13. §. 1. eo. Bal. l. etſi, n. 34. C. ex quib. cau. inf. irrog.* alius verus, alius præſumptus. *Bart. l. quod Nerua depoſ.* alia calliditas magna & euidens, quæ propriè hanc producit actionem, B *l. 7. in fi. eo.* alia minor, *l. haredibus, 13. in fin. eod.* Cauſæ, affectus eſt animi, *l. vlt. C. de litig. l. 1. C. ſi aduerſ. del. l. 2. §. & generaliter, de do. excep.* & fraudulenta machinatio, ad fallendum alterum intenta, *l. 1. eo. l. 2. §. & generaliter, de dol. excep.* impulſiua lucri ſpes ex alieno, *l. ſi quis, 15. §. fin. de inſt. act. l. ne ex dolo, 13. l. itaque, 29. §. fin. de dol. mal.* materia, commiſſum doloſum factum, *l. 1. in fi. l. 4. §. generaliter, de do. excep. l. iurisgentium, 1. §. ſed ſi fraudandi, de pact.* culpa enim in omittendo (quanquam & illi dolus ineſſe D poſſit, *l. dolus, 44. mandat.*) dolus in committendo verſatur: *l. 2. de Senatuſc. Syllan. l. quod Nerua. vbi Bar. depoſ. l. ſi mora, 10. vbi gloſ. verb. ne facto, ſolut. matrim. Iſer. capitulo primo, §. iniuriarum, n. 18. de pac. tenen. Iaſ. l. 2. nu. 9. C. ſi contra ius vel vtilita. pub. l. ſancimus nu. 22. C. de iudic.* atque etiam aliquando ſine conſilio in ipſa re ineſt, *l. exceptiones, 7. in fi. verſ. ſi deceptus re, de exceptio, § 2. Inſtit. quibus ex cauſ. l. 7. ſi quid in fraud. patron. l. 5. C. quæ in frau. cred. Iaſ. §. item ſi quis in frau-*

¶ Committitur autem dolus 6 vel in contractibus, vel extra contractus, prorſus variè, *l. 1. in fin. de except. do. Bal. l. quæ fortuitis, nu. 5. C. de pig. act.* Forma, ſimulatio, diſſimulatio, *l. 1. §. 1. eo.* vis aperta, cui dolus ſemper ineſt, *l. item, 14. §. cum qui, quod met. cauſ.* falſitas, *l. & eleganter, 7. §. vlt. cum ſeq. eo.* falſa affirmatio, *l. ſeruus, 20. l. ſi legat. 23. l. cū à te, 25. eo.* perſuaſio, *d. l. ſi legatar. 23. l. cū à te, 25. l. cū quis, 31. l. vl. eo.* cōmēdatio, *l. quod ſi, 8. l. quod vend. 37. eo.* mēdaciū, *l. quid enī, 14. eo.* factū aliquod doloſū, vt incendium, *l. arbitrio, 18.* C *§. 1. eo.* cædes, *d. l. arbitri, §. final.* mercibus, ponderibus falſis vti: *l. arbitr. 18. §. de eo. 3. eo.* extrahere lites, quo præſcribantur, *d. l. arbitrio, §. dolo, 4.* & corrumpere tabulas: *l. ſi quis, 35. eo.* ſupprimere, *l. ſi quis, 9. §. 1. eo.* epiſtolis mendacibus alterum decipere, *l. penult. eod.* alios ſubornare, *l. ſeruus, 20. l. 7. hoc tit. l. non licet, 46. verſ. per aliam perſonam, de contrah. empt.* Finis, alterius deceptio cum ſpe lucri, *d. l. 1. §. dolum, eo. 2. §. & generaliter, de dolo except.* ſic vt ſubeſſe toties putetur, quoties ex aliena iactura lu- E crum quæritur, *l. ſi quis, 15. §. vlt. de inſtit. act.* Effectus, quo dolus infamet committentem: *l. 1. de his qui no. infa. l. 1. §. non fuit, 2. hoc tit. l. 5. commod. § ſuſpectus, Inſtit. de ſuſ. tuto.* quod dolo geſtum eſt, retractetur, aut annihiletur:

l. & eleganter,7.eo.l.ſi dolo. C. *de*
reſc.vend.l.4.C.de inutil. ſtipul. ſi
*quis cum aliter,de verb.obligat.*ne
cui malitia ſua lucroſa ſit, alteri
damnoſa,*leg 1.l.2.leg.4.& paſſim,*
de do.except.l.electio.26. §. vltim.
*de nox.act.*ob dolum reſtitutio re-
ctè petatur & impetretur, *tot. h.t.*
*& ff.eo.*vel actioni doli, *leg.1.§.3.*
*4.eo.*vel exceptione, *d. l. 3. §.3.l.*
vlt.eo. doli, *tot. tit. de doli except.*
perpetua, *l 5.§ fi. eo.* Actio porrò
doli perſonalis eſt, *l.ſed & 16.eo.*
prætoria,*l.1.§.1.eo.* non in rem
ſcripta,*d.l.ſed & 16.§.fin. cum l.*
ſeq.eo. niſi contra hæredes, *l. hæ-*
*redib.l.3.eo.*famoſa,*d.l.1.§.3.verſ.*
quoniam famoſa eo. extraordina-
ria, *dicta.l.1.§.1.l. in honorariis,*
34. de act. annalis olim, *l. 3. hoc*
tit.d. l. in honorariis, hodie bien-
nalis, *l.vlt.hoc tit.* ſubſidiaria, *d.l.*
1.§.3. eo. tranſiens in hæredum
actionem, *l.hæredibus,13. eo.paſ-*
ſim, non niſi quatenus ad eum
peruenit: *l.in hæredem,26.eo.* quo
caſu vt rei perſecutoria ſimplici-
ter non eſt famoſa, *l.Sabinus, 29.*
eo. & abſq; cauſæ cognitione da-
tur, *l.neque,31.eo.*ſine qua datur:
cuius cognitionis duplex eſt quę-
ſtio: an alia cauſa ſit, *d.l.1.§.3.4.*
cum ſeq. eo. an iuſta cauſa dandi
ſit, *l.& eleganter,7.in fin.verſ.niſi*
ex magna & euidenti calliditate
non debet de dolo dari actio, l. ſi
quis.9.§.vlt. cum ll. ſeqq.l.hæredi-
bus, 13.§. 1. eo. Veniunt autem
in hanc reſtitutionem fructus, &
quicquid ob dolum alterius inte-

A reſt, *l.1.hoc tit.l.arbitrio,18.§.1.l.*
*rei,33.eod.*qua parte ob contuma-
ciam non reſtituentis ad iuramé-
tum in litem peruenitur:*d.l.arbi-*
*trio,18.eod.*ſi tamen & deſignetur
dolus, *l.ſed & 15.§. vlt.eod.*atque
adeò etiam perſpicuis iudicijs(vix
enim aliter occultus dolus redar-
B gui poteſt, *l.vl.C.de litig.*) probe-
tur, *l.dolum,6. hoc t.* Affinis dolo
eſt culpa, præſertim lata: *l. quod*
Nerua depoſ. diſſoluta negligen-
tia, *l. ſi fideiuſſ. 29. mand.* vis, *l.*
item,14.§.eum, 13.quod met.cauſ.
*l.5.C.de inutil.ſtipulat.*imperitia,
*l.ſi quis, 7.de iuriſdict.*ruſticitas,
C *d. l. 7. 2. C. de in ius voc.* Affines
actiones in factum; *l. ideoque, 5.*
l.& eleganter, 7.§.2. l. non debet,
*11.eo.*vtilis,*l.verum,11.de min.*le-
gis Corneliæ de falſo, *l.ſi quis, 9.*
§.1.de dol.mal. ſtellionatus, *l.3.de*
*cri. ſtell.*metus, *l.itē,14.§.eum, 3.*
quod met. cauſ. Contraria dolo
D ignorantia, *l. qui in ius, 138. de*
reg iur.l.2.§.& generaliter, de dol.
excep. imperitia, ruſticitas, *l. ſi*
quis, 7. de iuriſd. quælibet cauſa
etiam iniuſta,*l.igitur,de lib. cauſ.*
gl.& Dd. l. vnic. in fin. ſi quis ius
*dicen.*Contraria actioni,doli præ-
ſcriptio, *l.3.l. vlt.h. t.* reuerentia
E perſonæ debita,cuius dolus ſit ar-
guendus: *l.ideoque,5.h.t l.non de-*
bet,11.eo. compenſatio doli, cum
dolo, *l.ſi duo,36.eod.l.viro,40.ſol.*
*matrim.*remiſſio: *l. ſi vnus, 28. §.*
illud,de pac. item ſi alia actio, nē-
pe ciuilis non famoſa, aliudve re-
medium præſto ſit,quo res ſerua-

ri

ri poſſit, *l.* 1. §. 3. 4. 5. 6. *l.* 2. 3. 4. 5. 6. 7. *eod.*

De in integrum reſtitutione minorum vigintiquinque annis. Titulus XXII.

1 *Reſtitutio integrum quid.*
2 *Cauſa.*
3 *Quibus competat?*
4 *Forma, adiacentia, contraria.*

TErtia reſtitutionis cauſa eſt, ſi quid cum minore vigintiquinque annis geſtum dicatur, ex quo idem læſus ſit. Fauor enim & imbecillitas ætatis merentur, vt iure ſubueniant, ſiue is quocum minor contraxit, in dolo (vt plurimum) ſit, ſiue non ſit, *l.* 1. *l.* 3. *& paſſim, eod.* Sufficere enim gratia & læſio ætatis debet, etiamſi machinatio aduerſarij, cuius ſæpe vt occultæ difficilis eſt demõſtratio, redargui non poſſit, *l.* 5. *verſ. et dolus aduerſarij non probetur, hoc ti. l.* 1. §. 1. *cum ſeq.*

1 ¶ Reſtitutio, eſt priſtini iuris redintegratio, *l.* 1. *inf. ſi ad tranſac. l. in cauſa,* 17. §. 1. *de minorib.* redintegratio cauſæ amiſſæ, *l.* 21. *in quibus, cauſ. in int.* reſtauratio, *l. ait Prætor,* 7. §. *vlt. de min.* Reſtitutio in integrum minorum, eſt auxilium iuris Prætorij, *l.* 1. *verb. prætor propoſuit, eod. Maur. de reſt. c.* 2. *n.* 4. 9. extraordinarium, *l. in cauſa,* 16. *eod. Maur. d. c.* 2. *num.* 6. fauorabiliter tamen, & pro quo in A dubio pronuncietur: *l. cum de ætate, de probat. Salic. l.* 3. *nu.* 2. 5. 7. *hoc tit.* perſonale, *l.* 3. §. *ſed vtrũ, eo.* in rem tamen, *l. in cauſa,* 13. §. *interdum,* 2. *eo.* & iuri familiæ inhærens, *Caſtr. & Dd. l.* 1. *&* 2. *C. de filio fam. min.* eoque ad hæredem tranſiens, *l.* 2. *l.* 4. *infr. de* B *temp. in int. reſtit. l. non ſolum,* 6. *de in integ. reſt. l. interdum,* 19. *cum ll. ſeqq. eod.* & ceſſibile, *l. quod ſi,* 24. *in prin. de min. Maur. de in integr. reſt. cap.* 17. *Bart. l. ſi minoris, de ad. tuto. Tiraq. de retract. prox.* §. 26. *gloſſ.* 3. *n.* 13 *tot. tit. inf. de fid. min.* non etiã in fideiuſſorẽ, tran C ſitoriũ aut ſociũ: *l. vn. C. ſi in com. ea. cauſ.* vnde mixtũ videri poteſt, *Mynſing. obſ.* 18. *cent.* 4. quo minor ob detrimentum, *l.* 1. *l.* 6. *l. quod ſi,* 24. §. 1. *l. verum,* 11. §. *ſciendum,* 3. *eod.* ætatis imprudentia ex geſtu acceptum, *l.* 4. 5. *hoc tit. l.* 1. *l. ait,* 7. *& paſſim, eo.* aduerſus id quod D damnosè geſſit, *d. l.* 6. vel nõ geſſit cum deberet, *l. minorib.* 8. *l. pen. h. t.* implorato nobili iudicis officio, *l. quod ſi minor* 24. §. *vlt. eod.* & cauſa cognita, *l. verum,* 11. §. *ſciendum.* 3. *l. in cauſa,* 16. *eo.* in integrum ius ſuum, quod ante detrimentoſum geſtum habuerat, re E ponitur, *l. quod ſi,* 24. §. *reſtitutio,* 4. *eod.*

¶ Cauſa & author reſtitutionis, prætor, qui edictum hac de re propoſuit: *l.* 1. *eod.* inſtrumentalis, petitio: *d. l. quod ſi minor,* §. *vlt. eod.* impulſiua, minor ætas, *l.* 1. *l.* 3. *eod. l.* 5. *hoc tit.* & damnum, *l. nã* 2

poſtea, 9.§.*ſi minor*, 3. *de iureiur*; ætatis lapſu factum, *d.l.*4.*l.*5.*h.t.* *Bal.in l.minor.autem*, *in fin.* & *l. minor.*25.*annis,in fin.eo* nec enim prudenter rem gerentibus ob euentum ſiniſtrum ſuccurritur. *l.verum.*11.§.*ſciendum*,3.*eo.l.vlt. h.t.*Itaque læſionem ſubeſſe oportet, *l.*5.*h.t.* non modicam, *l.* 4. *de integ.reſt.*neque maximam. vt ſupra dimidium iuſti pretij,*Schurff. conſ.*27.*quod ſuper, nu.* 3. *cent.* 1. *conſi.*13.*cent.*4.*Salic.l.*1.*nu.*1.*C.ſi aduerſ.vend.pig.* ſed arbitrio iudicis æſtimandam, *l. quod ſi minor*, 24.§.1.*cum leg.ſeq.eod.*Cauſa ſine qua non, validitas actus,*l.in cauſa*,16.*eod.*nam cum ipſo iure tuti ſunt minores, vt quia actus geſtus plane nullus ſit, non opus eſt vt reſtituatur,quod per ſe nullum habet effectum, ideoque nec rem minoris immutauit, *d.l.in cauſa*, 16.*t.t.inf. in quib. cauſ. in integr. reſt. non eſt neceſſ.*nulla vt iuſta ſit hic reſtitutionis cauſa, læſione nimirum ceſſante *l.* 1. *vbi Salic. inf.t.*1. *de filiofam. min.* nec propterea opinandum eſt, hoc extraordinarium remedium non concurrere cum alijs actionibus extraordinarijs: *l.vlt.*& *t.t. inf. ſi tut.vel cura.interu.l.tutor.*47.*eod. l.properandum*,11.§. *vlt. C. de iudic.* cum multò ſit locupletius, & minorum interſit, pluribus actionibus ius ſuum poſſe perſequi & obtinere.

3 ¶ Petit autem reſtitutionem minor, *l.* 1. *l.* 3.& *paſſim, eod.*vel A etiam maior, de geſtis in minore ætate, intra quadriennium ab ingreſſu maioris ætatis: *l vlt. inf. de tēp. in integr. reſt.* itē eius nomine ac iure pater, *l.*3.§. 1. §,*pen.l. patri*,17.*eo.* dominus, *l.*6.*de in integr.reſt.* tutor, curator, *Bald. in l. vnic. C.etiam per procur. Mauric.* B *de in integ.reſt.c.*27.procurator,*l. etiam*,29.*eod.l.*1.*inf.ſi tut. l. vnic. inf.etiam per proc. l.* 6. *de in integ. reſt.l.minor.* 18. §. *vlt. eo.* & illius etiam exemplo, Eccleſia, *c.*1.2.*de in integ.reſt.*ciuitas,*l.*4. *C. ex quibus cauſ.ma.*vniuerſitas. *Panorm. cap.*1.*eo.Rom.conſ.*423.harumque C nomine Oeconomi ac ſyndici: *Bald.d.l.vnic.C. etiam per procur. Maur.d.c.*27. 28. *per l. minorum*, 18.§.*defenſores,de munerib.*furioſus, prodigus, alijque qui in curatione ſunt aliena,*l ſi curatorem*, 3.*vbi Caſtr. nu.* 5.*h.t.* regulariter contra eum, qui cum eſt contra- D ctum, *d.l.in cauſa*,16.§.2.*eod.l.*5. 6. *h.t.* interdum etiam aduerſus tertium poſſeſſorem:*dict.l.in cauſa*,16.§.*interdum, Mauric.de reſt. cap.*21. non tamen facile contra minorem, *l. ſi minor*, 34. *eod.* de rebus qualitercunque, non tamen alieno mandatu, *l. cū mandatu*, E 23.*eo.* contractis, *l.verum*, 11. §. 2.*verſ. contractum cum minor. de minoribus*, vel geſtis, *l.minorib.*8. *h.t.l.*1.*l.*3.6.7.*eo.*quibus tamen læſus ſit, *d.l.*4.5.6. & *paſſim, h.t.* etiamſi tutoris vel curatoris authoritas interuenerit, *tot. t. inf. ſi tutor*, atque adeò decretum etiam

præ-

prætoris, *l. ſi quidem, C. de præd. minor. Iaſon. l. 1. num. 1. ſi aduerſ. vend.* non tamen recte contra ſtatum & libertatem, *l. 1. 2. inf. ſi aduerſ. lib. l. ſi ex cauſa, 9. §. vlt. cum ll. ſeqq. eo. Mauric. de reſt. c. 202. & 249.* quanquam aduerſus arrogationem, *l. 3. §. ſi quis, 6. eo.* nec facile contra iuſiurandum, *l. 1. cum auth. ſeq. C. ſi aduerſ. vend.* niſi alio quoque vitio hoc laboret: *Auth. ſacramenta, vbi Iaſon C. ſi aduerſ. vend. cap. ſacris, 5. eo.* neque contra ius commune, *l. vlt. h. t. l. ſi ſine, 33. §. Lucius de ad. tut. Tiraq. de retract. prox. in fin. nu. 54. latè Mauric. de in integ. reſt. c. 112. cum multis ſeq.* aut coniugium, *Spec. de in integr. reſt. Mauric. eo. tract. cap. 265.* votum, cæteraque iura ſpiritualia, *Spec. ibid. de reſt. in integ. Maur. cap. 246.* vt nec aduerſus delictum & pœnam, cui ſe ſua culpa induit, *l. ſi ex cauſa, 9. §. 2. l. auxilium 37. eo. l. 1. 2. Cod. ſi aduerſ. delic. Maur. tract. reſt. cap. 150. cum ſeq.*

4 ¶ Proponitur verbo hæc petitio non iure actionis, ſed implorato iudicis officio, *l. quòd ſi minor, 24. §. vlt. eod.* apud ordinariũ illius contra quem petitur reſtitutio, *tot. ti. infr. vbi & apud quem,* & ſolenni iudiciorum more, *l. in cauſa, 13. §. 1. eo. l. 3. de in integr. reſtitut.* hoc eſt, oblato libello, *Bal. l. minor. 25. annis, in fin. eo.* citationibus factis, *l. in cauſa, 13. §. cauſa, l. quod ſi minor, 24. eo. l. vnic. verb. præſente parte aduerſa, C. ſi ad dot. Authent. ſi omnes, infr. ſi min. hær. ab.* item conteſtatione litis, cauſæ cognitione, probationibuſque inductis, *l. verum, 11. §. ſciendum, eo. l. excuſare. 28. de excuſ. tut. Spec. de in integ. reſt. §. 1. n. 3. &c.* Duo autem, vt hic allegan- da in libello ſunt, *Salic. l. vlt. n. 2. h. t. l. 1. infr. ſi ad. vend.* ita præcipuè probanda ſunt: *l. 5. hoc t.* videlicet minor ætas, *l. 4. hoc tit. l. 2. C. ſi minor ſe maio. dix.* qua quid geſtũ ſit: *l. 1. l. 3. l. eo. l. 3. l. vl. C. ſi minor ſe maior. Schurff. conſ. 28. quod ſuper, n. 1. cent. 1.* & damnum ex eo geſtu conſecutum, *l. 5. h. t. l. 1. C. ſi ad vend. l. nam poſtea, 9. §. ſi minor, de iureiur.* quibus probatis verius opinor, non opus eſſe, vt probet ſe minor ætatis vitio læſum: id enim ex præcedentibus concludendum ac præſumendum eſt, *l. 1. C. qui & aduerſ. quos Mynſing. obſeru. 15. cent. 4.* niſi econtrario alia læſionis cauſa probetur. Impleta porrò intentione reſtitutio facienda eſt ob naturalem æquitatem, & fauorem huic ætati debitum, *l. 1. l. quod ſi minor, 24. §. 1. eodem,* quæ diſtrahit & reſcindit geſtum: *l. 2. inf. vbi & apud quem,* ita tamen, vt minor quidem ius ſuum integre cum omni cauſa & fructibus recuperat: *l. quod ſi minor, 24. §. penul. l. patri, 27. §. vbi gloſſ. verb. cum fructib. eod. Rom. ſing. 528. Cremon. ſing. 134.* contra vero creditori ſua quoque reſtituantur, quatenus tamen minor factus eſt locupletior, *l. patri, 27.*

Digitized by Google

§.1.*eo.* cuius fauorabilior eſt cauſa: *Sal.l.3.n.2.hoc tit.per l.cum de ætate,de probat.*vt æqualitas vtrinque,quoad eius fieri poteſt,ſeruetur, *l. vnic. infr. de reputat. l· ait Prætor,*7.§. *non ſolum,* 1.*l. quod ſi minor,* 14.§. *reſtitutio,* 4.*l patri,* 27.§.1.*l.etiam.*29.*l.tutor,* 47.*l. ſi iudex,* 41. *eod.l.*1. & 2. *inf.ſi ad cred.*Adiacet ſumptus litis, *l.* 6.*eo.* Affines, nullitatis quæſtiones, *l.in cauſa,* 15.*eo.l.*4. *C·ſi tutor vel curator, l.*3. *C. ad lib. tot. tit. inf. in quibus cauſ.in integ.reſt.* actio tutelæ, *l.etiam,* 45. *ff. eod. l.* 1. 3. 5. *infr.ſi tutor vel curat.*negotiorum geſtorum,*l.*1. *C· ſi ad.lib.* reſtitutiones maiorum, *l.vlt.* §. *vlt. de temp.in integr· reſt. tot.tit. inf. de reſt.mil. cum tit.ſeq.* Contraria ſunt dolus minoris, *tot.t.inf.ſi minor ſe maior.*delictum,*t t.inf.ſi ad del. l. auxilium, eo.* ſacramentum ſeu iuſiurandum, *l.* 1. *cum Auth. ſeq.infr.ſi ad vend.* res contra iudicata, *l.*1. & *t. t. inf. ſi ſap.in integr. reſt.* tranſactio, ratihabitio, *l.*3.§.1.*eod. t. t. infr. ſi maior fac. rat,hab.* renunciatio in maiore ætate facta,*l.ſi iudex,* 41. *l. Papinian.*20.*cum l.ſeq. eo.* præſcriptio quadriennij in his extraordinarijs, *l. vlt. infr. de temp. in integr. reſt.* quinquennij in ordinarijs, *l.*3 *vlt. infr. ſi maior fac.* quæ lex pertinet non ad reſtitutiones extraordinarias, ſed contractus minorum ipſo iure communi & ordinario, propter decreti defectum, nullos, contra quos non A opus ſit reſtituere, *d. l. in cauſa,* 16.*eo.l.*2.*C.ſi vt omiſſ.hær.*

De Filiofamilias minore. Tit. XXIII.

POſtquam in genere de reſtitutione minorum dictum B eſt, nunc aliqua ſigillatim & magis ſpecialiter ſunt exponendæ, quæ Pandectis propter ſeriem perpetui edicti, in quo tantum minoribus edictum proponebatur, inſeri non potuerunt. Ac primum de perſonis, quarum cauſa ius omne conſtitutum, *l.* 1. 2. *de* C *ſtat.hom* hoc eſt,de iis, qui vt minores vel iure minorum reſtitui poſſunt, vel non poſſunt. In quo ſciendum, minoribus ſuccurri, cuiuſcunq; ſunt dignitatis & ſtatus, dummodo liberis (nam ſeruis non datur reſtitutio, quia nec prodeſſe iis poteſt, verum eorum D duntaxat dominis, *l.*3.§. *vlt. cum leg.ſeq. eod.*) non modo patribus, ſed etiam filijsfa.*l.* 1, 2. *hoc t.* niſi in rem patris iuſſuve eius contraxerint,quo caſu reſtitutio non eſt, ne eorum per latus pater ipſe maior, cuius res agitur contra edicti ſententiam reſtituatur. Pa- E ter enim nomine filij duntaxat reſtitui poterit, non ſuo, ne filius quidem nomine patris, *l.*3.§.1.§. 4.*de minor.*

De

De Fideiuſſoribus minorum. Tit. XXIV.

HÆredibus minorum datur reſtitutio, *l. 6. de in integr. reſt. l. minor,* 18. §. *vltim. eod. gloſſ. l. 6. hoc tit.* quamuis maioribus, *d. l. minor,* 18. §. *fin. eod.* alijſque ſucceſſoribus: *Mynſing. obſer.* 19. *cent. 4. Mauric. cap.* 15. *n.* 12. quia damnum eſt familiæ, *Caſtr. hic l.* 1. 2. *hoc t.* quæ in hæredem tranſmittitur: §. *vlt. Inſtit de hared. qual. l. hareditas, de regul. iur.* ideoque & cauſa reſtitutionis inhærens, *d. l. 6. Caſtr. hic.* nam & tralatitium eſt, hæredem vti iure defuncti, *l. haredem,* 59. *vbi Dec. Cagn & Dd. de reg. iuris,* cuius in locum ius ſuccedit, *l. cum hares,* 11. *de diuerſ & temp. praſcript* & perſonam repræſentat, §. 1. *in Authent de iura. à minor praſt. Dec. conſ.* 262. *n.* 3. *& d l. haredem n.* 1. fideiuſſoribus verò non datur, *l.* 1. 2. *h. t. l. in cauſa,* 13. *eodem,* cùm ſint extra familiam minoris, nec perſonalibus beneficijs adiuuentur: *l. exceptiones* 7. *de excep. l.* 2. *h. t. Caſtr. l.* 1. *n.* 2. *h. t. l.* 2. *infr. de reſt. vend.* neque decipi creditor debeat, qui ſibi per fideiuſſionem conſultum voluit, *dict. l. in cauſa,* 13. *eodem,* niſi ipſius & minorem & fideiuſſorem deceperit, *l.* 2. *h. t.* nec enim decipientibus iura ſubueniunt, *l.* 2. *ad Senatuſconſ. Vell. l. tranſactio,* 30. *ſupr. de tranſact.* aut niſi minor vti reſtitutione noA lit: quo caſu fideiuſſorem eius nomine admitti volunt. Mauric. quamuis dubitans, *reſ.* 6. 16. & alij quos allegat.

Si Tutor vel curator interuenerit. Tit. XXV.

B DIctum eſt de cauſa efficiente ac perſonis, quæ reſtitui poſſint, vel non poſſint: iam de materia & geſtis, quæ reſtitutionem quando admittant aut reſpuant, conſequenter eſt diſpiciendum. Tenendum ergo, non tantùm eas contra pactiones mino- C ribus ſuccurri, quas abſque curatorum authoritate fecerunt: *l. pubères,* 105. *de verb. oblig.* ſed etiam quæ tutore, curatore, parente, iudice, procuratore, authore geſta ſunt: *l. ſi quidē. infr. de prad. min. l. vlt. ſi min. ſe maio. dix. l.* 1 2. 3. *h. t.* etiāſi ordinaria tutelę, mādati, &c. D actione ab his indemnitatē iuſq; conſequi ſuum poſſint, *l.* 3. *l. vlt. hoc tit.* Vtilius enim ſæpè illis eſt, rem ſuam recuperare, *l. ſi ex cauſa,* 9. *in princ. l. ſi in emptionem,* 35. *eod.* quàm id quod intereſt perſequi: *d. l. ſi ex cauſa,* cuius plerumque probatio ad minimum redu- E citur, *l. vlt. de prator. ſtipulat.* Ex quo planum fit, cum ordinarijs remedijs hoc extraordinarium concurrere: *d. l.* 3. *h. t.* vt quod famoſum non ſit, ſed ciuile, rei perſecutorium, *Caſtr. & Dd. l.* 1. 5 *de fideiuſſ. minor.* longeque aliud eſſe ipſo iure tutum eſſe minorem,

vel reſtitutione opus non habeat : *l.in cauſa,* 16.*eo.*aliud verò,habere actiones quibus agere poſſit, *l.ſi ex cauſa,* 9.*eo.l.3.l. vlt. hoc tit.* Imò ipſe dubius litis euentus: ſumptus etiam & moleſtiæ variæ cauſam afferunt, cur ad hæc euitanda minor reſtitui debeat : *l. 6. eo.*tantum abeſt, vt alia agendi facultas hoc illi beneficium interuertere debeat, *d.l.3 hoc tit.*

Si In communi eademque cauſa. Tit. XXVI.

IN communi quam minor cum maiore habet cauſa, ipſe quidem reſtituitur, ſed pro ſua portione tantum, *l.vnic.h.t.l.ſi vnus, infr.ſi vnus ex plurib.* ne contra regulas ad maiorem ætatem beneficium minori conceſſum, extendatur : niſi aliter ſcilicet illi conſuli nequeat, præterquam conſeruato etiam maioris iure, vt in indiuiduis: *l.ſi communem,* 10. *quem.ſer.amitt.Caſtrenſ.in l.vnic. num.3.hoc tit.*

Si Aduerſus rem iudicatam reſtitutio poſtuletur. Tit. XXVII.

ADuerſus rem iudicatam an reſtitutio detur, quæſtionis eſt: non dico ſententiam, quæ appellatione ſuſpendi poteſt, *vt infr.de ſentent.tot.tit.l. furti,* 6. *de his qui notant.infam.l.1.& t. t. de appell.* cur enim hac via non po-

A tius vtatur, *l.ait,7.§.penult.de minorib.*vel impetrata ad perſequendam appellationem reſtitutione : *d.l.7.§.penult.Spec.de in integ.reſt. §.1.n.30.Mynſing. obſer.20.centuria 4.* Non etiam loquor de ſententia nulla, quæ nomen hoc non meretur:*l.4.§.condemnatum,de re* B *iudicata* , vt ſi indefenſus condemnatus ſit: *l.pen.h.t.* tunc enim ipſo iure tutus eſt, *l.4.h.t.l. acta, § vlt.l.contra, de re iud.*vt reſtitutione non ſit opus : ſed de ea quæ poſt appellationis tempora tranſiit in rem iudicatam, *tot.tit.infr. de re iud.* & ex qua iam agi poteſt C ad executionem : *l. actori , 8. vbi Dd.infr. de rebus credit. l. à diuo , 15.de re iud.* & contra quam nulla recipitur probatio, *l. 4. infr. de re iud.*aut ſupplicatio, *l. vlt. C. vt lite pend.* Quãquam autem maioribus hic non ſuccurratur , *d. leg. vlt.l.4.& tot.tit.infr. de re iud.* ne D Principis quidem reſcripto , *d. l. vlt.*cum ipſis imputandum ſit,cur non appellarint: *d.l.vlt.* tamen quia minoribus non modo in geſtis & commiſſis,ſed etiam in non geſtis & omiſſis ſuccurritur, *l.minor, 36.l.3.§ etiamſi,8.l.ait,7.§.2. de min.tit.infr.ſi vt omiſſ.hær.Ale-* E *xan.conſ.79.circa.n.24.volum.* 1. ideò etiam neglecta appellatione contra ſententiam , quæ tranſiit in rem iudicatam, ſiue interlocutoriam, ſiue definitiuam (nam & hæc quo ad partes in rem iudicatam abit , licèt non iudici , *Iaſon & Dd. l. quod iuſſit , de re iud.*) ipſis

Ipſis ſubuenitur, *Caſtr. hic in l. 1. n. 1. per c. coram, extr. eod.* nedum ſi inferior, ſed etiamſi Princeps aut præfectus prætorio vice Principis pronunciarit, *l. 3. hoc tit.* Sed hoc caſu non licet conqueri de ſententiæ iniquitate, neque petere, vt ex prioribus actis ſententia reformetur: *Bald. in l. minor autem, num. 4. ff. eodem.* Verùm illud tantummodo, vt minor ſe dolo aduerſarij vel ſuæ imprudentia ætatis deceptum amplius audiri, & ad probandum, allegandum, &c. admitti deſideret, *l. minor, 18. l. minor 25. annis omiſſam, 36. eod.* quod etiamnum in Camera Imperij, quæ præfectura prætorij Cæſ. Maieſt. eſt, ſeruatur. *Mynſin. obſeru. 21. cent. 4.* Cæterùm aduerſus inferiorum ſententiam non modò ex his cauſis recte petitur reſtitutio, ſed etiam ob ſolam iudicis iniquitatem: *l. 1. de appell.* vt cùm minor ante in iudicio fecit, quod fecere debuit, ideoque poſtulat, reſciſſa ſententia velut iniqua, ex ijſdem actis rectius pronunciari, *l. 2. h. t. vbi Caſtr. l. 4. infr. in quibus cauſ. l. in cauſa, 16. §. vlt. cum ll. ſeqq. l. præſes, 42. l. eum, 46. eod.* Nec modo contra rem primò, ſed etiam iterum iudicatam reſtituitur minor, *l. minor, 18. §. 1. eod.*

Si aduerſus venditionem. Titulus XXVIII.

ADuerſus venditionem quoque minores læſi reſtituuntur, etiam tutore authore factum, *l. vlt. h. t.* nam contra nullam & inutilem vt reſtituantur, opus nõ eſt, cum ipſo iure tuti ſint, *l. in cauſa, 17. de minorib. l. & eleganter, de dol. mal.* Sanè ſi iureiurando contractum confirmarint, B neque perfidiæ, neque periurij authorem legem habent, *l. 1. hoc tit.* quod olim de contractu per ſe valido, vt qui cum authoritate tutoris geritur, acceptum eſt: hodie etiam ad inualidos, & vel abſque tutore vel curatore geſtos porrectum: *Authent. ſacram. hoc tit.* dummodo à puberibus (nam impuberes niſi doli capaces, non C obligantur) iuramentum corporaliter (nec enim hic fidei interpoſitio ſuffecerit) non dolo nec metu (quæ in ſpiritualibus actum annihilant) extortum, præſtetur, *Iaſ. & Dd. d. Auth. ſacram. hoc tit. Didac. & alij, c. 2. de pac. in 6.*

D

Si Aduerſus venditionem pignor. Titulus. XXIX.

DIfficiliùs contra venditionẽ pignoris impetratur reſtitutio, quam non minor, ſed creditor aut iudex facit, *l. ſi ex cauſa, 9. in pr. de minorib.* Non enim E hoc euenit facilitate minoris, ſed fluit ex iure pignoris, quod creditor habet: *t. t. de diſtr. pign.* Iniurium autem fuerit, cõtra ius alienum reſtitutionem dari: potiùs igitur aduerſus ipſam pignoris obli-

obligationem minor reſtituetur, dummodo ipſius, non pater neque Prætor obligarit: nam his caſibus iure cõmuni pignoris obligatio & diſtractio valet. Porrò contra iure communi geſta, minores non reſtituuntur, *l.vlt. ſup. de in integ. reſt.* niſi grande appareat damnum minoris, *l.ſi ex cauſa, 9. in prin. de minorib. l.1. hoc tit.*

Si Aduerſus donationem. Titulus XXX.

ADuerſus donationes quoq; quas minor vel pater eius ipſo conſentiente de rebus minoris puta maternis, etiam propter nuptias, & authore vel curatore, vel iudice fecit, reſtitutio eſt concedenda, *l.2.h.t. Cuiac. lib.7. cap. 23. obſeru.* cùm eadem in his, quæ in reliquis contractibus ſit ratio, eoque & eadem diſpoſitio: *l. illud, ad l. Aquil.* quod accipiendum, quoties valet donatio nam ſi prædia eius abſque decreto & alijs ſolemnibus prætextu nuptiarum, aut ob aliam cauſam alienata ſint, reſtitutio non eſt neceſſaria, cùm ipſo iure tutus ſit minor, nec valeat alienatio, *l.2.h.t.* Porrò facilius contra donationem reſtitui debet, quod hic contractus nõ habeat ſynallagma, nec bono ſit minori: cum donare ſit perdere, & dilapidare potius, *l. filiusfam. 7. de donat.* quam adminiſtrare, *l. ſi fundum, §. pen. de leg.1. l. ab agnato, de cur. fur. Bald. l. pa-*

A *ctum curat. ſupr. de pac.* eoque difficilius hoc genus in minore ratum habetur, *l. vlt. inf. ſi mai. fact. rat.* facilius retractatur, *l. in omni, 16. C. de ad. tut. l. cum plures, §. non liceat, eo.* ad donationem autem referatur etiam iuris liquidi remiſſio: *l. ſi quis delegauerit, 12.*
B *vbi Bart. de nouat. l.4. C. eod. l. hoc iure, §.1. de nouat. l. ſi quis obligatione, de reg. iur. Bart. ſi quis cum aliter, nu.8. de verb. oblig.* vt cum filiæ modico contentæ, etiam authore curatore opulentæ hæreditati paternæ, in gratiam fratrum renunciant, *cap.2. de pac. in 6. vbi*
C *Dd. Bald. l.1. n.3. h.t. Ang. conſ. 59. quidem, n.3.* quod nunc in nobilibus familijs ſic vſitatum eſt, vt ferè abierit in mores, & pro iure ſumma iniuria habeatur, *l.4. C. de lib. prætor.* Itaque non mirandum eſt, multis omnia retrofluere & ſublapſa referri, cum ipſi tam
D iniuſtis rationibus cognatum ſanguinem exorbeant, & ſexum imbecilliorum miſericordia potius quam iniuria dignum, rapinis & inſidijs mirificis, vano conſeruandæ gentis prætextu deglubant.

E Si Aduerſus libertatem. Tit. XXXI.

IN cauſa libertatis & liberali iudicio minor reſtituitur: *l.1. h.t. l. ſi minor, 34. eod.* non item contra libertatem ſemel datam, aut ſententiam pro eo latam, *l. vl. h.t.* nec appellatione ſuſpenſam:

l.2.

l. 2. & toto h. t. quia iura magis libertatibus quàm minoribus fauent: *l. ſi ex cauſa,* 10. §. *Pomponius, eod.* & libertas iuris publici eſt, *l. ſi quis,* 53. *de fid. lib.* quod priuatorum iuri præponderare ac præualere debet, *Authent. res quæ, C. commun. de legat. l. 5. ſup. de off. rec. prouinc. l. 1. §. vlt. inf. de cad. tollen.* Conſulitur ergo minori, data in tutorem aut curatorem, cuius facto ſeruum per manumiſſionem amiſit, actione perpetua, *l. 1. l. 3. hoc tit.* in ipſum etiam manumiſſum ad id quod intereſt, ſi huius fraude læſus ſit, *l. 2. hoc. tit.*

Si Aduerſus tranſactionem vel diuiſionem in integrum minor reſtitui velit. Tit. XXXII.

ADuerſus tranſactionem ac diuiſionem, (quæ ipſa plerumque quædam tranſactionis eſt ſpecies: *gl. l. 1. inf. com. vtr. ind.*) vt quæ priuati ſint iuris, minori eſt reſtitutio: attamen ſeruandæ cauſa æqualitatis, e diuerſo etiam iis, quibus cum tranſactum diuiſumque eſt, priſtini iuris redintegratio, *l. 1. hoc tit.* etiamſi acceptilatione prior obligatio fuerit ipſo iure ſublata, *l. 1. hoc tit.*

Si Aduerſus ſolutionem à tutore vel à ſe factam, &c. Tit. XXXIII.

COntra damnoſam ſolutionē minori factam, facile datur

A reſtitutio, *l. 2. hoc tit.* ſecundum diſtinctionem, *l. ait. 7. eodem.* debuit enim debitor curatorum, quos minor habuit, authoritatem ſolutioni adhibere: aut ſi non habuit, compellere eum ad petendos curatores, priuſquam ſolueret; aut in ædem ſacram debitum

B deponere, *d. l. ait, 7. § penult. verſ. quod facere neceſſe eſt, quia æs alienum ſoluitur, de minor.* Quod ſi authoritate tutorē curatorumve, aut iuſſu iudicis ſoluat debitor, non facile minor reſtituetur, *l. 1. h. t. l. 6. eod.* quia debitor ſoluere habuit neceſſe, *dict. l.* 6. Sin autem

C interpoſita tutoris authoritate etiam decretum, & ſententia iudicis acceſſerit ſolutioni, iam nihil dubium eſt, quin ex Iuſtiniani conſtitutione, eiuſmodi cauſam pleniſſima ſecuritas conſequatur, nec amplius debitor inquietari poſſit. Ceterùm ſi mi-

D nor ſoluendo indebitum lædatur, non admodum habet reſtitutione opus, ſi quidem iure communi condicere poſſit, *l. illud, 25. l. in cauſa, 16. §. 1. eodem.*

E

Si Aduerſus dotem reſtitutio poſtuletur. Tit. XXXIV.

ADuerſus dotem mulier, eiuſque hæres intra ſtatutum tempus reſtituitur, *l. 1. h. t.* ſi minor omnia bona doti dederit, atq; ita circumuenta ſit re ipſa, *l. ſi quis cū aliter, de verb. obli.* ita ac-

cap. verb. circumuentam, in l. vlt. hoc tit. quod ſi machinatione decipientium huc inducatur, ipſo iure tuta eſt, neque reſtitutione eget, *l. ſi ſine, 61. de iur. do. l. & eleganter, 7. de dolo malo.* quemadmodum & tum, cum prædia eius contra S. C. hoc eſt, abſque decreto & conſenſu curatoris doti data ſunt. *l. prædia, 8. C. de præd. min. l. vlt, C. ſi ma. fac. l. 2. ſup. ſi ad donat. Cuiac. lib. obſ. 7. c. 23.* Hinc autem notare licet, etiam contra dotem, atque ita aduerſus priuilegiatum peti rectè reſtitutionem, *l. verum, 11. §. fin. cum l. ſeq. eod. l. 2. vbi gloſſ. verbo patrono, infr. ſi ad fiſc. vide gloſſ. in l. vlt. in fin. ex quibu. cauſ. maior.* hic enim minus quam contra donationem propter nuptias, *l. 1. ſup. ſi ad don.* aut fiſcum, *tot. tit. infr. ſi ad fiſcum*, qui paribus cum dote paſſibus in ius priuilegiorū ſingulare ambulat, *infr. de priuil. fiſc. de priuil. dot.*

Si Aduerſus delictum ſuum. Tit. XXXV.

IN criminibus minores ætatis ſuffragio non iuuantur, *l. ſi ex cauſa, 9. §. 1. & l. auxilium, 37. de minoribus.* etenim malorum mores ætatis infirmitas non excuſat, *l. 1. hoc tit.* neç eſt ætatis excuſatio aduerſus præcepta legum ei, qui dum legos inuocat, contra eas committit, *l. auxilium, 37. in fin. de minorib.* nihil igitur communi-

A ne habet crimen cum venia ætatis: *l. Papinianus, 20. de minor.* niſi iuris ignorantia, aut alia culpa, non dolo, in delictum, quod pro crimine leuitatis habetur, *l. quid ſit, 12 §. quod aiunt, 6. de ædil. edict.* minor. ſit lapſus, *d. l. ſi adulterium, §. 1. de adulteriis.*
B nam culpæ delictum omiſſionis eſt, non cōmiſſionis: *l. quod Nerua. vbi Bart. depo. l. ſi mora ſolut. matr.* in quo facilior eſt aduerſus pœnam, vtpote pecuniatum reſtitutio: *l. 1. h. t.* quemadmodum & tum, cùm in pari dolo hæret
C aduerſarius, de cuius ſolius intereſſe (vt in priuatis delictis) agitur: hic enim minori potius conſuletur, *l. ſi minor, 33. l. 3. C. ſi minor ſe maior.* Cæterùm etſi pœnæ corporales aut capitales ob delictum perſoluendæ non tollantur reſtitutione tamen miſericordia
D ætatis vt plurimum mitigantur, *l. fere, vbi Decius, n. 2. de reg. iuris, d. l. auxilium, §. in delictis, de minor. l. ſi adulterium, §. fratres, de adult. gl. l. impunitas, verb. non datur, C. de pœn. Hipp. in pract. §. quoniam, n. 96. & in l. infans, n. 5. de ſicar.* Vbi poſt addit, *n. 13.*
E de delicto minori in ætate commiſſo, non aliter poſſe puniri maiorem factum quam tum temporis, cum delinquebat, puniri potuiſſet, *per glo. & Doctores, l. ſciant, C. de leg. hær. l. 1. in princ. de pœn. idem Hipp. in l. de minore, in princip. n. 40. de quæſt. & l. ſi quis, n. 6. de ſicar. Dec. l. 2. §. impuberes, n. 11.*

n.11. de reg. iuris. Alex. conſ.29. clariſſime, n. 11. vol. 7.

Si Aduerſus Vſucapionem reſtitutio poſtuletur. Tit. XXXVI.

VSucapio contra minorem impleta, facilius reſtitutione interrumpitur, cum quia ciuilis eſt, *l.1.& tot.tit. de vſucap. Vlpian.tit.*1. tum quod ex negligentia cauſam trahat, *l. alienationis*, 28. *de verb. ſign.* aduerſus quam eſt minori reſtitutio, *l.2. ſupr. tit. 1. l.1. l. 3. inf. in quib. cauſ. in integr. reſtit. l. ait*, 7. *§. vlt. cum ll. ſeqq. de minor.* Ea olim contra minores currebat & perficiebatur: quanquam non æquè præſcriptio, *l. contra, infr. de inoff. teſtam. l.2. infr. in quib. cauſ. in integ. reſt.* aut renunciatio, *l.1. l.6. ſup. de in integ. reſt. l. ſi filius*, 30. *de minor. Iaſ. n.*36. *C. ſi ad vend.* Hodie receptum eſt, nullam contra minores incipere vſucapionẽ aut præſcriptionem, niſi forte, 30. & 40. annorum: *vt voluit in l. vlt. inf. in quibus cauſ. in integ. reſt.* inchoatam autem contra authorem, in cuius ius minor ſucceſſit dormire, durante pupillari ætate; *l. ſicut, vbi gloſſ. verb. ſeruanda, l. cùm notiſſimi, vbi Bald. n.*1. *C. de præſcript. 30. annor. gloſſ. Bart. & Dd. in l. vnic. hoc tit. & in d. l. vltim. & l. etiam. ff. de minor. &* hanc *dicit communem*, *Bald. in tract. præſcript.* 1. *parte* 6. *partis* A *prin. nu.*34. *Schurff. conſ.* 28. *quod ſuper, n.* 10. *conſ.* 65. *quod in præſentiarum, n.2. centur.*1. contra puberem rurſum currere & continuari, ſed beneficio reſtitutionis ob ætatem reſcindi, *d. l. vlt. d. l. ſicus, vbi Bald. n.*1. 2. *Bar. d. l. etiam Salic. hic in l. vnic. num* 1. B *Cano. in cap. conſtitutus, de in integ. reſt. Bald. præall. loc. nu.* 35. *Schurff. præall. conſ.* 28. *Tiraq. de retract. lig. §.* 35. *gloſſ.* 2.

Si Aduerſus Fiſcum reſtitutio poſtuletur. Tit. XXXVII.

C FIſcus vt aliàs, *l. item*, 20. *§. ait*, 7. *de pot. her.* ſic & hic iure communi vtitur & admittit reſtitutiones minorum, quibus præſcriptiones fiſci quadriẽnales aut quinquennales impugnent, *l.* 1. 2. 3. *h. t.* Eius tamen notio non D ad ſolum prætorem aut præſidẽ pertinet, ſed quia fiſci res vertitur, procuratore & patrono fiſci adhibitis ſuſcipienda, *l.2. h. t.* Hodie ſolus ea de re Princeps cognoſcere putatur, *gl. in d. l.* 2.

Si Aduerſus creditorem. Tit. XXXVIII.

E ADuerſus creditorẽ qui mutuum dedit (hic enim propriè credere & creditor dicitur, *l. creditores*, 10. *in fin. cum l. ſeq. de verb. ſignif. l.1. 2. & paſſim. ff. & C. ad Senatuſc. Maced.*) minori eſt

reſti-

reſtitutio, *l.* 1. *ſupr. de filiofam. minor. Nouell.* 155. ſiquidem ſe læſum, hoc eſt, id mutuum in rem ſuam non eſſe verſum, ſed temere conſumptum, probet, *Bar. hic in l.* 1. quemadmodum alias quoque læſionem, quæ non præſumitur probare debet, *l.* 5. *ſup. de in integr. reſt.* Cæterum ſi fœnerato accepit, ipſum fœnus & vſura per ſe ſatis magna læſio eſt, cũ abſque compenſatione & ſynallagmate debeatur, *l.* 2. *verb. fœnori accepiſti, h. t.* Itaque hoc caſu, velut probata læſione, quę ex ipſo contractu conſtet, minor reſtituitur: niſi creditor contra probet, pecuniam in rem eius eſſe conuerſam, *l.* 1. 2. *h. t.* quo tamen ipſo caſu etſi nõ contra mutuum, quo locupletatus eſt, tamen aduerſus vſuras, quæ ſemper debenti damnoſæ ſunt, arbitror eum eſſe reſtituendum.

Si Minor ab Hæreditate ſe abſtineat. Tit. XXXIX.

MInores qui ſe parentũ hæreditate abſtinent (ſicut iure prætorio, quod ex conſtit. ciuile factum eſt, abſtinere poſſunt, *vt dixi*, §. 2. *Inſtit. de hær. qual.*) extra læſionem cauſæ ſunt hæreditariæ, etiamſi teſtificatio abſtinentiæ non ſit interpoſita, ſed ſimpliciter tantùm facto ipſo non immiſcuerint ſe paternæ hæreditati, *l.* 1. *hoc tit.* Fides enim veritatis verborum adminicula

A non deſiderat, *dicta l.* 1. nec pręſumũtur ſe immiſcuiſſe, niſi probetur, *gloſſ.* 1, *verb ob eam Bart. l. neceſſar. de acquir hæred. Affl. n.* 40. *poſt Bal. c.* 1. *an agna. vel fil.* Immiſcere enim facti eſt: *l.* 1. *h. t. l. cum antiquiorib.* 19. *infra de iur. delib.* facta autem non præ-

B ſumuntur, ſed probantur, *l. aſſeueratio, C. de non nu. pecun.* quare cum eorum abſtinentia in non faciendo conſiſtat, abſq; vlla verborum teſtificatione & ſolemni profeſſione, qua vt aditiones, ita repudiationes hæreditatum fiunt, ſatis defenduntur, donec factum

C immixtionis vel aditionis contra probetur: *argum. l. actor, C. de probat.* nec hic vlla reſtitutione habent opus: *l. vlt. ſupra de in integr. reſtit.* Cæterùm ſi adierint parentum hæreditatem, *l.* 2. *verb. adiiſti, hoc tit.* aut pro hærede ſe geſſerint, *l.* 1. *hoc t.* atque ita ſeſe

D ipſo facto, puta cõmorando deinceps in ædibus paternis, immiſcuerint, *gloſſ. l.* 1. *hoc tit. verb. ob eam*: hæredeſque iure ciuili, aut poſſeſſione bonorum agnita, effectu hæredes iure prætorio facti ſint, & ex hoc damnum fecerint, à damnoſa hæreditate, *vt voca-*

E *tur, l. nec emere, C. de iure delib.* reſtitui in integrum contra factum, & iterum abſtinere poſſunt: *l.* 1. *h. t. l. ait,* 7. §. *reſtitutus,* 7. *de minorib.* vel vnius parentis, damnoſa hæreditate omiſſa, alterius locupletem ſucceſſionem retinere aut adire; *l.* 2. *h. t.* dummodo ad

id creditores, & alij quorum intereſt, citentur, & omnia ſolenniter authore iudice peragantur: *Auth. ſi omnes, vbi Bald. Sal. h. t.*

Si Vt omiſſam Hæreditatẽ, vel bonorum poſſeſſionem, vel quid aliud acquirant. Tit. XL.

NOn eadem ſemper eſt ratio lucri captandi, quæ damni vitandi, *l. vlt. §. licentia, C. de iure deliber. l. vlt. C. de codicill. l. vlt. C. de rep. hær.* maxime in extraordinariis, & quæ in ius commune incurrunt, *l. ſciendum, 18. ex quibus cauſis maior.* Nam in damnis facilius, in lucro difficilius contra ius ſubuenitur, *l. iuris, 7. l. 4. de iur. & fact. ignor.* Cæterùm minoribus non tantum in iis, quæ ex propriis bonis amiſerunt, id eſt, damnis acceptis, vt ſi damnoſam hæreditatem adierint, ſuccurritur, verumetiam ſi lucrum, quod capere poterant, omiſerint: *l. non omnia, 44. l. ait, 7. §. hodie, 4. cum multis ſequent. de minor. l. minorib. 8. ſupra de in integr. reſtit.* vt ſi locupletem hæreditatem, aut bonorum poſſeſſionem oblatam temere repudiarint: *l. ait. 7. §. ſed quod, 7. min.* niſi iam res non ſit integra: *l. quod ſi minor, 24. §. Scæuola, eodem:* aut circa eandem hæreditatem ſæpius variarint, *l. vlt. vbi Dd. infra de rep. hær. & l. vlt. §. vbi autem, de bon. quæ lib.*

A

In Quibus cauſis in integrũ reſtitutio neceſſaria non eſt. Tit. XLI.

SEd hæc omnia obtinent, cum hæc de quibus dictum eſt, geſta contractus negotia valent ipſo

B iure, & minori niſi reſtituatur, nocumento eſſe poſſunt. Cæterùm ſi communi auxilio & mero iure muniatur, non debet ei tribui extraordinarium auxilium, *l. in cauſa, 16. de minorib.* Quod non ita accipiendum, quaſi vbi præſto eſt actio ordinaria huc iri

C nequeat: nam etiam vel ex hac cauſa reſtituitur, *d. l. in cauſa, §. 2. in verb non enim ipſo iure, ſed per cõdictionem munitus eſt, de minorib. tot. tit. ſupr. ſi tutor. interis.* ne litigare cogatur, quod interſit eius, litibus & ſumptibus non vexari, *l. minoribus, 6. eod.* Ve-

D rùm hanc habet ſententiam, vt quando cauſa ei integra communi iure ſeruatur, *l. 2. hoc t.* redintegratione reſtitutionis non ſit opus, *d. l. in cauſa, §. 1.* priuatio enim habitum præſupponit, *l. decem, de verb. obligat. l. nam et ſi, infra de iniuſt. rupt. teſtamen.* Quare

E ſi contractum nullum geſſit, ex quo nihil accepit, neque obligatus ſit, nulla eſt reſtitutio, *d. l. in cauſa, in princ. & §. 1. in verb. & generaliter probandũ, vbi contractus non valet, de minoribus*, quoniã integra cauſa vetus ſupereſt, cùm quod nullum eſt, nullum

pariat

pariat effectum: *l.1.C.de condict. ob cauſ.l.5.C.de legibus, l. non putauit,8. §. non quauis, 2. vbi Bar. de bon. poß. contra tab.l. 4. §. condemnatum, 4.de re iu.Socin.conſi. 115. videbatur, n.15.vol.*4.nec ex eo conueniri minor,aut lædi poſſit, *d.l.in cauſ.l.& eleganter,7.de dolo malo,*vt hic etiam deſit reſtitutionis æquitas, *l. verum,* 11. §. 3. *de mi.* quæ à læſione ſumitur, *l.4. de in integ. reſt.* Sic ſi ſententia contra ipſos lata nulla ſit, aut eos non teneat,eadem erit ratio, *l. penult.hoc tit. l.contra,* 54. *de re iudic. vbi Doctores*. Sed quia curſus temporalium actionũ his non officit, *l.3. l.ſi h.t.l.5.infr. de temp.in integr.reſt.*vt nec mortem patris fuiſſe multam, *l.1.h.t.* neque tutores curatoresve petiiſſe liberis, *l.vlt. ſup. ſi ad delic.* neq; debitorem ſuum non interpellaſſe: cum ad moram ex perſona minoris, diei lapſus ſeu tarditas ſolutionis ſufficiat, *l.3.hoc tit.* idcirco facile eſt intelligere in iſtis caſibus, quandoquidem ius eius integrum ſit, nullum eſſe locum reſtitutioni poſſe, *d. l. in cauſa,* 16.*de minor. d. l. & eleganter,* 7. *de dolo malo*, ac melius ſane eſt, intacta minorum iura ſeruari, quam poſt cauſam vulneratã remedium queri,*l.vlt.h.t.* Sic ſi repetere condictione indebiti quod ſoluit, poteſt, quid opus fuerit reſtitutione?*vt l.illud,25.de min.*

Qui & Aduerſus quos in integrum reſtitui non poſſint. Tit. XLII.

PRæter has cauſas & aliæ circumſtantiæ reſtitutionem interdum excludunt. Quid enim, ſi rem prudenter gerens non ætatis vitio, ſed fatali aliquo euentu, qui maximè induſtrios falleret damnum fecerit? *l.verum,* 11. §.*ſciendum,* 3.*de minorib.*Vtique non reſtituetur contra id quod bene prudenterque geſtum eſt, *l. vlt. ſupra de in integ. reſt.* etiamſi euentum habuerit minus fortunatum, *d §. ſciendum,in l.verum,* 11.*l.ait,* 7.§.5.*de min.*Cæterùm, niſi alia ab aduerſario damni cauſa oſtendatur, verius eſt, probata ætate & læſione præſumi minorem ætatis impulſu lapſum, *l. 2. l.3. infra, ſi min. ſe maio.* ac proinde reſtituendũ eſſe: *l.1. in verb. ſi cauſa cognita circumuentus deprehendatur, h.t.* non tamen contra minorem, *l. verum,* 11. §. *vlt. de minoribus*, nec aduerſus parentem & patronum indiſtinctè. quod olim controuerſum ex Iuſtiniani deciſione, *leg. vlt. hoc tit.* in Pandectas, quoque relatum videtur, *l. pari,* 28. §.*vlt. hoc tit.* ἰνστ. *lib.* 1. *cap.* 14.

Si minor ſe maiorem dixerit, vel maior probatus fuerit. Tit. XLIII.

SEd etſi minor dolo (errori enim, niſi iuramentum acceſſerit, *l.3.h.t.* ignoſcitur, *l.1.h.t.*) hoc eſt, circumſcribendi aduerſarij (ſecus enim, ſi ab hoc decipiatur, *dicta l. 3.*) cauſa maiorem ſe dixerit, aut apud præſidem probauerit, ceſſat reſtitutionis beneficium: quo deceptis, non decipientibus in quibus malitia ſupplet ætatem, *dict.l. 3.* ſubuenitur, *l.2.hoc tit.l.2.ad S.C.Vell.*

Si Sæpius in integrum reſtitutio poſtuletur. Tit. XLIV.

PRæterea ſi ſemel in integrum reſtitutio petita, nec obtenta, ſed per ſententiam abiudicata ſit, amplius eandem petere non licet, *l.1.l. vlt. hoc tit.* niſi ex nouis defenſionibus, *l.2.l.vlt.h.t.* ſed aut à ſententia appellandum: *l.1.hoc t.* aut ſi id incaute omiſſum, appellationis duntaxat facultas per reſtitutionem impetranda, *l.1.in fin. h.t vt l.ait, 7.§.fin.de minorib.*

De His qui veniam ætatis impetrauerunt. Titulus. XLV.

SVper hæc ſi veniam ætatis minor impetrauit, in ea cauſa A eſt, vt de poſtea geſtis (nam de ante contractis quadriennium ex tempore veniæ impetrari debet, *l.5.infra de in integr.reſtit.*) reſtitui non debeat: *l.1. & tot. hoc tit.* ne qui cum eis contrahunt, principali authoritate circumſcribantur, *l.1.h.t.* Impetrant autem ve- B niam mares poſt 20. annum, fœminæ ab 18. ætatis anno exacto, vt pro maiorib. habeantur: dummodo probatum ſit (nec enim præſumitur: *l.1.cum ſeq.de minor b.*) eos illius eſſe frugis & prudentiæ, vt rem commodè ſuam velut maiores negotiando, &c.ad- C miniſtrare poſſint: *l.2.h.t.* ita tamen, vt prædia ſine decreto prohibeantur, vel ſic alienare, *dicta l.2.* vel hypothecis onerare, *l.3.hoc tit.*

Si Maior factus ratum habuerit. Titulus XLVI.

D

DEniq; ſi maior factus, quod geſſit in minori ætate, ratum habuerit, nõ poterit id quod ratificauit ſemel, amplius improbare: alioqui maiori contra ratificationem in ætate maiore fa- E ctam daretur reſtitutio: quod non eſt admittendum: *l.1.l.2.h.t.l.3. eo.* Ratum autem habetur aut expreſſe, *l.vnic. verſ. niſi ſpecialiter ratum habuerint, ſupra de contract.iud.* aut tacitè. Expreſſe vel verbis, ſcripturis, *d.l. vnic. verb. inſcriptis ratum habuerit,*

vel facto: *l.pro hæred. 20. l. gerit, 88.& paſſim, de acquir. hæred.* vt ex contractu priore pecuniam..., iam exigendo recipiendo, poſſidendo, *l.4.vbi glo. C. de rei vend. l.4.C.de pact.inter empt. l. contra, §.ſi filius,de pact.* Tacite per ſilentium quadriennij, *l. vnic. verſ. tempus præterierit, ſupra de contra ind.* ab ingreſſu maioris ætatis computandi, quo extraordinarium reſtitutionis beneficium excluditur, *l. vlt. infra de temp. in integ.reſt.* licet ordinariæ actiones, quæ non contra ius, vt reſtitutio, ſed ſecundùm ius dantur, vt quãdo decretum non interuenit, aliquando diutius durent, *l. vlt. ſi maior.fac.alienat.fac.rat.hab. qua de re Menoch. remed. recup. 15.* nempe quinquennio. *d.l. vlt. ſup. de contract. ind.* vel decennio, *d. l. vlt.inf.ſi maior. fac.alien.rat.hab.*

Vbi & apud quem cognitio in integrum reſtitutionis agitanda ſit. Tit. XLVII.

HActenus de perſonis & rebus circa quas reſtitutiones verſantur: nunc de actionibus & iudicijs earum dicamus. Horum initio recte quæritur, vbi cognitio in integrum reſtitutionis ſit agitanda: quæ prima eſt in omni iudicio, quæſtio, *l. ſed etſi, 25. de iudic.* vt ſcilicet coram competente iudice ſeu in foro competenti agatur, *tot.tit. infra ſi à non comp. & tit. de iuriſdict. & foro compet.* Eſt autem & hic ſequenda regula, actorem ſequi forum rei oportere: *l.2.l.vltim.h.t.* cùm enim reſtitutio diſtrahat prius geſtum: *l. 2. h.t.* eadem autem ſit natura diſtractus, quæ eſt contractus: *l.ab. emptione, de pact. l. 4. de iuſt. & iur. Schurff.conſi.17.in princ. nu. 9. & 10.cent.* 1. efficitur, vt in contractibus ſequitur debitoris forum: *l.2.l.5.infra de iuriſd.c.cum ſit general. & paſſim de for. comp.* ſic etiam reſtitutionis diſtractu oportere minorem adire iudicem eius loci, vbi domicilium habent, contra quos reſtitui petit, *d.l.2.in fin. hoc tit.*

De Reputationibus, quæ fiunt in iudicio in integrum reſtitutionis. Tit. XLVIII.

QVi reſtituitur in integrum, ſicut in damno morari non debet, cuius nomine reſtituitur, *l.verum,11.§.3.& paſſim, de minor.* ita nec in lucro, *l.1.hoc ti.cap. 1.vbi gloſ. eod.* propter quod conſequendum nulla datur reſtitutio quæ prius ius redintegrat, *l.2. ſupra, in quibus cauſ.reſt.* non addit nouum, *l. quod ſi minor, 22.§. Scæuola, 2. de minor.* Quicquid igitur hac occaſione ad reſtitutũ peruenit, reſtituere debet, quatenus eſt locupletior, *d.l. 24.§.reſtitutio, 4.l.patri, 27.§.1.eod.gloſſ. hic verb. reſtituere, ad l.vnic.h.t.* quia

parta

paria ſunt, locupletiorem eſſe, & A in dolo hærere: *gloſſ. vlt. hic l. 1. §. an in pupillum depoſ.* qui pro poſſeſſore doloſum haberi facit: *c. pro poſſeſſore, de reg. iur.* quia pro poſſeſſore dolus eſt, *l. qui dolo, 174. de reg. iur.* Sed & in veterem debitorē reſtituitur actio: *l. vnic. h. t.* & quod tertium hinc perue- B nit, reddendum eſt, *l. alterius, de tutel. & rat. diſtrah. gl. hic, verb. debet reſtitui.*

Etiam per procuratorem cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe. Titul. XLIX.

CAuſæ criminales per procuratorem non recte peraguntur, *l. vlt. ſupra de procur. l. vlt. infra de iniur. l. penul. §. 1. de pub. iud.* velut ciuiles, *tot. tit. ff. & C. de proc.* Eiuſmodi reſtitutionis eſt cauſa, *l. Papin. 26. de min.* igitur per procuratorem agi poteſt, *l. vnic. h. t. late Mauric. tract. de in integr. reſtit. cap. 22. 23. 24. cum ſeq.* cui nominatim id ſit mandatum: *l. illud, 25. §. 1. eodem*: hoc eſt, qui ſpeciale ad id mandatum habeat, *d. l. illud, 26. §. ſi talis, 1. de minoribus, l. Pomponius, in princ. de procur. c. coram, c. ſuſcitata, vbi gloſſ. eo. Mauric. d. tract. reſtit. cap. 23. 24.* cui etiam cauſam reſtitutionis inſeri vult, *Bart dict. § ſi talis, de quo Maur. cap. 24. per l. ſi quis mihi bona, §. ſed vtrum, de acq. hered.* Eſt enim remedium extraordinarium, *l. in cauſa, 16. verb. extraordinarium, eod.* quod non venit in mandatum generale: *d. l. illud, 25. in fin. de minor.* niſi quibuſdam eius generis expreſſis, & ſubiecta clauſula generali ſuper ſimilibus: *cap. 4. de procur. in 6.* & præterquam ſi incidenter petatur ab eo, qui generale mandatum habet, *l. fin. C. vbi & apud quem, Bar. l. ſi procurator, de operis noui nunc. late Mauric. de in integr. reſtit. cap. 25.* aut niſi petatur per tutorem, œconomum, ſimileſque adminiſtratores, *Mauric. eo. tract. cap. 27.* qui ſpeciali man- C dato non habent opus, *l. munerum, §. defenſores, de muneribus.*

In integrum reſtitutione poſtulata ne quid noui fiat. Tit. L.

D POſtulata in integrum reſtitutione, omnia in ſuo ſtatu eſſe debent, donec res finiatur, *l. vnica, h. t. Maur. de reſt. c. 29.* ſicut & alias pendente lite, *toto tit. ſupra vt lite pendent.* quod iudicis eſt prouidere, *l. vnica, in fin. h. t.* quare nec ſententia poterit executioni mandari, quamdiu contra re- E ſtitutionis quæſtio propoſita pendet indiſcuſſa, *l. vnic. hoc tit. l. ſi cauſa cognita, verb. ſuſpenſum, ſupra de tranſact. cap. ſuſcitata, de in integ. reſtit. de qua copioſe Mauric. tract. reſt. cap. 29. 30.*

De Reſtitutione militum & eorum qui Reip. cauſa abſunt. Tit. LI.

DIctum eſt de reſtitutione minorum: videamus, quibus ex cauſis maiores reſtituantur, quibus non ſuccurritur ob damnum, niſi quod dimidiam iuſti pretij partem excludat: *l.* 2. *C. de rei vend. Dd.l.*3.*C.comm.vtriuſq. iud.*diſcant enim cautius mercari: *l.* 2 *infra de fur.* ſed ob aliam iuſtam cauſam, velut abſentiam, Reip. gratia ſuſceptam, ex quaſi læſi ſunt, *l.*2. 4. 5. *hoc tit.* propter quam etiam milites reſtituuntur, *l.*1.*l.*6.*hoc tit.* eorumque hæredes ex perſona illorum, *l.* 1. *h.t.* quia Reip. cauſa abſunt, *l.* 3. *hoc tit.* quamdiu ſcilicet in expeditione ſunt, *l. vltim. hoc tit.* & cum ex ſua, non alterius perſona, reſtitutionem petunt, *l.pen. h.t.*

De vxoribus militum, & eorum qui Reip. cauſa abſunt. Tit. LII.

MVlieres quamuis non abſint Reipu.cauſa,*gloſſ.c.*1.*verb. ad exemplum, h. t.* quia munera Reip. publica non ſuſtinent, *l.* 2. *de reg. iur.* tamen quæ cum maritis Reip. vt militiæ cauſa abſentibus peregrinantur & abſunt, ijs ad exemplum militum & abſentium Reipub.cauſa, ſubueniri ſolet, *l.* 1. 2. *hoc tit.* quando pro eadem per-

A ſona cum maritis habeantur, *c. admonere*, 33. *qu.*2.*c. debitum, de biga. c. ſtudeat. vbi gloſſ.* 5. *diſt.* Quamobrem idem erit & in illorum liberis, patrem comitantibus, *dicto cap.ſtudeat, & cap.contradicimus, §.hac authoritate*, 35. *q.* 3. *l.vlt C.de impub.& alijs ſubeſt.*ac

B miniſtris: *Auth. habita, vbi gloſſ. Bald.Rebuff infra ne fil. pro parte, Dec.l.lecta.n.*13.*ſi cert. petat.l.adminiſtrantes*, §. 1. *l. non ſolum*, §. *qui primipilum, de excuſ. tut. l. ſemper*,§.*immunitati, vbi Bart. de iur. immun.*

C

De Temporibus in integrum reſtitutionis. Tit. LIII.

QVamdiu durat minor ætas, non currunt tempora petendæ reſtitutionis,*l.*3.*l.*5. §.1.*hoc tit.*maiori, facto, eiuſque

D hæredi, ſuper ijs duntaxat damnis, quæ in minori fecerat ætate, tantum intra annum olim vtilem deinceps indulgebatur,*l.*1.*l.*2.*l.*4. *l.*5.*in fin.h.t.l.minor*, 18.§.*vlt.cum ll.ſeqq.de minor.* quod ſtatutum tempus appellat, *l.nam poſtea*, 9.§. *ſi minor* 3. *de iureiur.* Poſt Con-

E ſtantinus ſublato vtili anno, quinque annos Romæ, quatuor in Italia, tres in prouincijs reſtitutioni dedit, *l.vlt. in princ. hoc t. Cuiac. obſeru.*2.*cap.*18.Sed diſcrimina hæc vt in alijs Iuſtinianus ſuſtulit, *l.vnic.C.de vſucap. transform.* §.1.*Inſtit.de vſucap. l. vnic. C. de*

Lat.

Lat. lib. ſic etiam hac in parte: voluitque ad reſtitutionem adulto poſt ætatem minorem indiſtinctè quadriennium dari: *l. vlt. hoc t.* ſicut & maiori, ex alia quam ætatis cauſa reſtitutionem petenti intra quadriennium à tempore ſcientiæ computandum: *gloſſ. ſi partem, 19. §. ſi per fundum, l. ſi ſic, 7. vbi Caſtr. quemadm. ſer. amitt. & gloſſ. vlt. l. 2. vbi Dd. C. de iur. emphyt. dixi conſ. 12. nu. 38.* ſic tamen, vt illud non currat minoribus maiori ſuccedentibus, *l. 5. h. t. l. vnica, ſupra ſi ad. dot.* vt nec aliæ temporales, *l. vlt. ſupra in quibus cauſis in integrum reſtit.* aut maioribus Reipub. cauſa abſentibus, *l. 3. ſupra de reſt. milit.* vel aliter impeditis, *l. vlt. in fin. h. t. qua de re dixi conſil. 42. circa finem.* An vero & quomodo tempus hoc currat ciuitati, vel eccleſiæ, vide apud *Panorm. cap. 1. cum ſeq. de in integr. reſtit. cap. 1. de præſcr. Dd. l. 4. infra tit. 1.*

Quibus ex cauſis maiores in integrum reſtituantur. Tit. LIV.

NOn tantum minores reſtituuntur ob damnum ætatis infirmitate factum, *l. nam poſtea, 9. §. ſi minor, 3. de iureiur.* ſed maiores: *toto hoc tit. & ff. eod.* quæ & ipſa reſtitutio eſt priſtini iuris redintegratio *l. 1. ſupra ſi ad trãſact.* extraordinaria, *l. 3. verb. officio iudicis, h. t. l. 4. vbi gloſſ. & Dd. ff. de in integr. reſtit. l. ſi quis, 43. verb. officium prætoris, de in integrum reſtit. Iaſ. n. 81. poſt Ang. §. rurſus, Inſtit. de act.* ſimilis minorum reſtitutioni, *l. vlt. in fin. ſupra tit. 1.* arbitraria, *l. non enim, 16, verſ. toto arbitrio prætoris temperabitur, eod.* Cauſa eſt prætoris edictum, *l. 1. l. item, 21. l. ait Prætor, 23. l. ſed etſi, 26. in princ. & §. penult. & paſſim, eo.* Impulſiua æquitas, *l. ſed etſi, 26. §. penult. verſ. quoties æquitas reſtitutionum ſuggerit, eod.* ex iuſta cauſa: *l. 1. in fin. ff. ex quibus cauſ. maior. l. 4. de in integr. reſtit.* vt ſi per abſentiam detrimentũ acceperint vel Reip. cauſa ſuſceptam, & legationis, *l. 1. h. t.* vel alterius impedimenti probabilis, vt carceris, *l. 2. hoc ti. Philipp. Porc. conſ. 1. Molin. conſ. 19. viſis, per totum*: captiuitatis hoſtilis, *l. 5. hoc t.* ac ſimilium, *de quibus l. 2. ſi quis cant. & paſſim, ff. eod.* Semper enim reſtauratio datur ex iuſta cauſa, *l. 7. §. ultim. de minorib.* Et generaliter, quotieſcunque quis ex neceſſitate, non voluntate abfuit, dici opus ei ſubueniendum, etiam cum ex voluntate abeſt, ex iuſta tamen cauſa, puta ſtudiorum, *l. nec non 18. eodem.* Eſt & dolus aduerſarij iuſta reſtitutionis huius cauſa: *Tiraq. de retract. prox. §. 53. gloſ. 12. n. 6, per l. cum proponas, C. de naut. fœno. l. qui officij, §. ult. de contrahend. empt. l. 1. §. ſi reus, l. ultim. §. ſed etſi, de eo per quem fac. erit.* Reſpub. quoque minorum iure vti-

 tur,

tur,& reſtitutionem impetrat, *l.*4. *hoc tit. l.*3. *infra de iur. Reip. lib.* 11. ſicut & Eccleſia, *l.*1.2.3. *de in integrũ reſtit. vbi Panorm. & Dd. quo loco & infra de iure Reip. lib.* 11. *commodius id exequemur.* Materia huius reſtitutionis ſimiliter eſt damnum, *l. vlt. verſ. ſi aliquid damni, eodem.* quod alias paſſurus non erat, *l. is qui,* 44. *eo.* non modicum propter quod quis reſtituatur, *l.*4. *de in integrum reſtit. l.* 3. *vbi Dd. infra comm. vtriuſque iud.* ſiue in iudicio acceptum, *l.* 1. *hoc tit.* ſiue in arbitrio, *l.* 2. *hoc t.* ſiue extra iudicium in contractibus factum, *l.*3. *hoc tit. l.*3. *infra comm. vtriuſque iud.* Damni nomine non venit hoc in argumento extraordinario & odioſo propter reſciſſionem, *l. in honorariis,* 34. *verſ. ſed. cum reſciſſa, de obligat. & action.* lucri amiſſio, *l. ſciendum,* 18. *eod.* vt alias in ordinariis, *l.*2. *in fin. de eo quod cert. loc. l. vnic. Cod. vbi conu. quod certo loco dare prom.* Sicut enim prætor abſentes vel ſimiles affici damno non vult, ſic nec lucrum eos facere patitur: *l. ergo,* 22. *eodem:* iuxta tamen diſtinctionem, *l. ſed fine,* 27. *eodem.* Forma vt petatur officio iudicis implorato, *l.*2. *h. t.* & cauſa cognita. *l.*3. *h. t.* ac probata: *l.*2. *h. t.* nec enim præſumitur: *Bart. l. inter omnes,* §. *recte, de furt. Tiraquell. de pœnis, cauſ.* 43 *n* 9. Finis, vt ſubueniatur iis, qui non ſua, ſed aliena culpa, vel fatali neceſſitate damnum paſſi

A ſunt. Effectus, quod totum ius vetus hac reſtitutione inſtauretur. *l.*1.2. *h. t. tit.* & vtiles etiam actiones in rem reſtituto dentur, *l.*5. *hoc tit. l. nec vtilem,* 20. *C. eod.* Adiacet bona fides, *l.*1. *verb. ſi bona fide, hoc tit.* æquitas, *l.* 1. *in fine, vbi Dd. eo. l.*4. *l. penultima. & B paſſim, de in integrum reſtit.* Affinis reſtitutio minorum, *l. ult. in fine, ſupra de temp. in integrum reſtitut.* Reipub. *l.*4. *h. t.* Eccleſiæ, *cap.*1. 2.3. *de in integrum reſtit.* Contraria, dolus malus: *l. ſed etſi* 26. §. *ait.* 4. *verſic. adijcitur ſine dolo malo ipſius.* videlicet vt ſi do-

C lus ipſius interuenit, non ei ſuccurratur, *eo.* & culpa reſtitutionẽ petentis, *l.*4. *verb. ſine dolo malo, cum ll. ſeqq. eo.* & negligentia, *l. non enim negligentibus,* 16. *eo.* vel aliud delictum: *l. ſed etſi,* 26. §. *ait,* 4. *verſ. delinquentibus prætor non ſubuenit, eo.* item renunciatio, *l. ſi*

D *intra,* 6. *ſupra de in integr. reſtit. gloſſ. & Dd. l.*4. *C. de pact.* defenſio idonea, *l. is qui,* 39. *l. item,* 21: *cum l. ſeq. eod.* præſcriptio: *l. vlt. ſupra tit.* 1.

De Alienatione iudicij mutandi cauſa facta.

Tit. LV.

E

Alienatione, quæ ſignificat dominij translationem, *l.*1. *C. de fund. dot.* & ſimilia, *de quibus, l. vlt. C. de rebus alien. non alien. cap.* 1. 3. *de rebus alien. non alien.* inter viuos tamen, *l. ex hoc.*

8. §. *vlt. ff. eo. hoc tit.* etiam iudicij mutandi cauſa fraudulenter celebrata, in integrum reſtitutio edicto perpetuo permittitur, *l. 3. §. ex quibus, 4. eod.* vt ſi rem, ne ſecum ageretur, qui poſſidebat, venundedit & tradidit, *l. vnic. h. t.* Nec enim modò tum res à poſſeſſore vendicari poteſt, *l. vnic. hoc t.* verum datur etiam actio reſtitutoria, *Cuiac. obſeru. lib. 10. cap. 3.* prætoria, *l. communis, 24. §. 1. com. diuid.* & ideo annalis, *l. vel poſt annum, 6. ff. eod.* in factum, *l. 1. in fin. eod.* non pœnalis tamen, reſpectu agentis, ſed rei perſecutoria, *l. 4. §. vlt. eod.* arbitraria, *dicta l. 4. §. vlt.* vtilis, *l. nam ſi etſi, 10. eod.* in eum, qui ſic alienauit fraudulenter, tanquam poſſeſſorem, *l. ſi bona. 12. de nox. act.* quod fecit ne ſecum ageretur, *dict. l. communis, 24. in fin. com. diuid.* Eſt igitur hæc actio ex cauſa doli, & ex delicto datur eius qui conuenitur: *Cuiac. obſeru. lib. 13. cap. 37. l. 1. verſ. idq; data opera in fraudem fecerit, eo. l. nam etſi, verſ. conſiliũ huius fraudis inire, eod.* atq; ideo in hæredem non datur, *l. 4. §. vlt. eo.* niſi quatenus ad eum peruenit: *l. quia pertinet, 7. de alien. iud. mut. cauſ.* at hæredi datur, *d. l. 4. §. vlt.* quia reſpectu agentis, rei, id eſt, damni, & eius quod intereſt, perſecutionem continet, *d. l. 4. §. vlt. l. quia, 7. eo.* Pertinet autem tantum ad actiones in rem aut miſtas, non ad perſonales: *Cuiac. obſeru. lib. 10. c. 3.* nec enim debitor alienare ius quo creditori tenetur, poteſt, *l. 1. C. de nouat. l. debitorum, 25. C. de pactis.* at hic, nempe creditor, qui agere & exigere debitum ſibi poteſt, credere ius hoc ſuum poteſt, *l. 1. C. de donat.* quod quidem ſi fiat in fraudem aduerſarij, ad antagoniſtam illi duriorem conſtituendum, erit locus huic edicto, *l. non ſolũ, §. 1. l. pen. l. vlt. eod.* Forma huius reſtitutionis eſt, vt agatur in factum contra eum, qui in fraudẽ alienauit, *l. 1. l. 3. §. vlt. eo.* quanti noſtra intereſt aliũm aduerſariũ non habuiſſe: *dicta l. 1. l. item, 4. §. 4. & vlt. eo.* aut (in quo vis huius reſtitutionis præcipua) vt patiatur ſecum priſtina actione vtiliter agi, peræque atq; ſi poſſideret: *l. 3. §. vlt. eod. l. ſi bona, 12. de nox. act. l. cõmunis, 24. §. vlt. comm. diuid.* aut ſi actor ius ſuum fraudulenter iudicij mutandi cauſa alienauit, vt prior ipſe alienator agat, *l. pen. eo.* & agere vetetur is, in quem hac fraude ſit alienatũ, *l. vlt. h. t.* quod interpretatur Cuiac. *obſeru. lib. 10. cap. 5.* ſi velit vti iure aliquo vel priuilegio ſuo proprio, vt militari: *l. pen. eod.* non ſi iure cedentis communi ad quãtitatẽ pretij, ſi fortè actio ſit empta, *l. pen. l. vlt. infra man. la.* ſicut emi vendi poteſt, *l. 4. cum ll. ſeqq. de har. vel act. ven. l. 3. l. pen. l. vlt. C. eo. tit.* Finis ne alterius conditio fiat deterior ex alieno facto, *l. 1. in princ. ff. eod. l. non debet, de reg. iur.*

De Receptis Arbitris. Tit. LVI.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Recipiendi verbum quid denotet: quid item compromiſſum, Arbitrium, &c.*
3 *Quid arbiter, & quomodo à iudice differat, & arbitrorum genera, num. 6.*
4 *Propria commiſſi.*
5 *Partes, ſpecies, & cauſæ, numero 7.*
8 *Qui compromittere poſſint vel non: & in quos: & quibus de rebus.*
9 *Forma, finis, adiacentia, affinia, contraria: & num. 10. 11. 12. 13.*

1 PRiuſquam † in iudicium litigatores detrudantur, iudex vt vir bonus: *l. vir bonus,* 18. *iudic. ſol. l. continuus,* 137. *§. cum ita,* 3. *de verb. obl. l. ſed ſi vnius,* 17. *§. ait Prætor,* 5. *verb. arbitratu iudicis quaſi boni viri, de iniur. Bart. l. ſi ſocietatem § arbitrorum, n.* 4. *pro ſoc.* operam dare debet, ac ſolet, vt res arbitrio componatur: *d. l. ſed ſi vnius, §. ait Prætor, §.* 1. *in Auth. vt diff. iud. cap. vlt. vbi gloſſ. de tranſact. cap. diſcordantes, cum ſeqq. diſt.* 90. quo & ipſo tanquam compromiſſo iudicia initio conformari receptum eſt, *l.* 2. *§. ſed quia, verb. iudices licet ex compromiſſo cognoſcant, infra de iura, calum.* de quo ſtatutis quoA que locorum caueri ſolet, *Iaſ. l. ſi cauſa,* 32. *n.* 4. *ſupra de tranſact.* præſertim inter coniunctos aut vicinos, *Iaſ. l. eleganter, in princ. nu.* 3. *de cond. ind. Blanc. in tract. de comprom. in princ. & paſſim.* Præmittitur ergo tractatui de iudicijs recte titulus de Receptis B arbitrijs, vt in edicto, Qui arbitrium receperit: *l.* 3. *§.* 1. *§. ait Prætor,* 2. *l. Pomp.* 13. *§.* 2. *eo.* aut vt alia exemplaria habent, quod ſequuntur Decretales, *tit. eo. de arbitr.* De receptis arbitriis, *vt in l. rem non nouam,* 12. *infra de iud.*

¶ Recipere Latinis inter alia ſi- 2
C gnificat promittere, *l.* 1. *naut. caup. ſtab. l. qui fundum,* 205. *de verb. ſignif.* vnde Iuſtinianus receptum interpretatur compromiſſum, *l. rem non nouam,* 12. *verb. qui ex recepto, hoc eſt, compromiſſo, infra de iudic.* quod ex eo dictum, quia litigatores ſe ſententiæ arbitri ſtaD turos compromittant, *l.* 1. *verb. inuicem promittunt h. t. Cic. epiſt.* 29. *ad Corinf. lib.* 12. Vnde compromiſſum facere, eſt ex compromiſſo ad arbitrum ire, *l. ſocietate,* 7. *§.* 1. *ff. pro ſocio,* aut de re aliqua arbitrio ſubijcienda, compromittere, *l. de his,* 46. *l. ſi cõpromiſſum,* E 47. *l. ſed etſi,* 29. *eo* addita per ſtipulationem pœna, quæ ſoluenda ſit ab eo qui non paruerit: *l.* 1. 2. *l. ſed ſi.* 9. *hoc t.* quod compromiſſum iure perfectum dicitur, *l.* 1. *hoc tit.* & diſtinguitur ab arbitrio recepto, quod ſine pœna eſſe poteſt, *l. rem non nouam,* 12. *§.* 1. 2.

C. de

C. de iudic. l. vlt. C. vbi & apud quos, l. 4. hoc t. de quo Spec. eo. §. 1. n. 1. per l. penult. hoc tit. l. diem, 27. in fin. eo. Ac ipſum compromittendi verbum ſtipulationem denotat, §. ſi ſcriptum, Inſtit. de inutil ſtipul. l. ſciendum, de verb. obligat. ſine qua non conſtat arbitriũ, l. litigatores, 11. cum ll. ſeqq. eo. Deſignat igitur hoc formam: at cum iudex ex conſenſu datus dicitur, ad cauſam efficientem reſpectus habetur, l. quidam, 57. de re iud. Sed quia forma dat eſſe rei, l. Iulianus, 9. §. 2. ad exhib. rectius & crebrius compromittere, quam conſentire aut conuenire, quæ latius patent, l. 1. in fi. de pac. Compromiſſum etiam ſententiam arbitri ſignificat, l. 2. eo. quam noſtri Laudum vocant, Bald. l. ult. §. ſed etſi, numero 6. cum delegat. & ἐν πλάτει quodlibet arbitrium, l. diem, 27. §. ult. eo. l. penult. h. t. vnde arbiter iudex à poteſtate iudicandi, l. 2. §. ſed quia veremur. C. de iur. prop. cal. dan. etiam compromiſſarius dicitur, l. cum lege, 41 ff. eo. l. pen. ſup. de pac. l. ult. infra de teſtibus, l. pen. de iudic. & arbiter ex cõpromiſſo ſumptus, l. arbiter, 33. l. arbiter. 50. eo. ad quem ex compromiſſo eatur, d. l. ſocietatem, 27. §. 2. pro ſoc. Arbitrari & arbitrium ſignificant opinionem & ſententiam boni viri ex æquo bono deſumptam, l. in perſonam, 23. §. 2. de reg. iur. l. 1. de leg. 2 l. hac venditio, 8. de contra emp. non aſtri-

A ctam iuris formulis ac anguſtis, Cic. pro Sex. Roſ. & lib. 3. Off. Boet. in Top. Seneca, lib. 3. de clem & de benef. Vnde iudicium bonæ fidei arbitrium dicitur eiuſque iudex Arbiter: l. 1. in fin. de collat. d. l. Maiius, 52. §. arbitri, fam. her. l. in ipſius, 5. l. ſi diuiſionem, 13. C. B eo. tit. l. is qui, 31. com. diuiduis, l. pro ſocio, 38. pro ſoc. l. 2. 3. C. arb. tut. l. ult. §. ult. C. de appell. ſicut & in arbitrariis l. item, 14. §. hoc autem, 4. quod met. cauſ. l. vicinus, 24. de de aq. pluu. arc. Eadem ratione compromiſſarius hic iudex arbiter perhibetur, qui ſic eligitur, vt C liberam habeat de re ſtatuendi poteſtatem, l. item, 17. §. 2. l. quatenus, 19. verſic. quod ſibi videtur, eod. ex bono & æquo: gl. & Dd. l. 1. eo. Felin. cap. 1. n. 3. de pact. Bald. l. 1. de euict. quantumuis quoad ordinem & proceſſus rationem ac ſimilitudinem iudi- D ciorum redigatur, l. 1. eod. Compromiſſum igitur eſt mutua ſtipulatio vel contractus, Maran. Specu. aur. parte 4. diſtinct. 14. n. 3. Bald. l. 1. in fi. eo. innominatus, Bald. in rub. C. de rer. permut. n. 5. quo litigatores rem controuerſam arbitrio ſequeſtrare velle E ſententiæ arbitri ſub certa pœna vel alia cautione cõpromittunt, l. 1. l. 4. l. 5. h. t. d. l. rem non nouam, 32. infra de iudic. l. diem, 27. §. vlt. eo.

¶ Arbiter iudex qui ex compromiſſo cognoſcit, l. 2. §. ſed quia veremur, C. de iur. prop. calum. 3

lum dan. Iudex ἐν πλάτει ex cõſenſu electus, patus, acceptus, *l. quidam,* 57. *de re iudic. l. properandum,* 11. *§. penult. l. rem non nouã,* 12. *inf. de iud.* vel potius non iudex, vt voluit ordinarius, *l. ſed etſi,* 9. *§. ſi quis iudex, eod.* ſed priuato litigantium conſenſu delectus, diſceptator atque cognitor, aliquis priuatus, qui ſua ſe ſentẽtia finem controuerſiæ impoſiturum recipit: *l.* 3. *§. vlt. eo. l.* 1. *l. vlt. & paſſim. h. t.* qui proculdubio diſtat à iudice etiam conſentientibus dato: de quo loqui videtur, *d. l. quidam, cum ſimil.* quantum ſcilicet iuriſdictio iudiciumque ab arbitrio diſtat, *l. priuatorum, C. de iuriſdict.*

4 ¶ Propria, quod compromiſſum ſit ac eſſe debeat liberum, reſpectu cauſæ efficientis, *l. item,* 7. *§.* 1. *eo.* & effectus, hoc eſt, pronũciationis: *l. qualem,* 19. *eo.* reſpectu proceſſus & ordinis ſimile iudiciorũ, *l.* 1. *eo. l. rem non nouam,* 12. *inf. de iud.* etiam reſpectu finis & ſententię cõgruens æquitati legum, ac rationis naturalis: *Menoch. lib. de arb. iud. quæſt.* 13. æquale, *l. quid tamen,* 21. *ubi gl. l. ſi cum dies, §. penult. l. Pedius, §. in ſeruum. l. idem Pomponius, ubi Bart. eo. Dynus, cap. in iudiciis, n.* 3. *de reg. iur. in* 6. *Spec. de arb. §. differt. nu.* 12. *Menoch. de arb. iud. lib.* 1. *quæſt.* 12. *n.* 7. ſtricti iuris, *gloſſ. ult. c. vlt. eo. Socin. con ſi.* 10. *n.* 1. *uol.* 1. *Corn. cõſ.* 233. *videtur, uol.* 4. extraordinarium, *Blanc. de*

A *compro quæſt.* 2. *n.* 41. perſonale, *l. in compromiſſis,* 45. *l. non diſtinguemus,* 32. *§. ſi diu,* 16. *eo.* nec tranſiens in hæredes, *l. diem,* 27. *§.* 1. *d. l. non diſtinguemus, §.* 2. *eo. c. ult. eo.* niſi horum factam ſit in pactione mentio, *d. l. non diſtinguemus, §. ſi diu,* 16. *l. ſi compromiſſum,* 47. *c. ſed. &* 49. *§. ultim. eo. c. ult. eo.* aut reſpectu dignitatis, officij, muneris, ſi in perſonam compromiſſum, quo caſu in ſucceſſorem tranſit, *cap. in præſentia, ubi Felin. n.* 1. *cum ſeq. de probat. Bald. c.* 1. *n.* 9. *de inueſt. in mar. fac.* (B)

C ¶ Partes compromiſſi reſpectu conuentionis, mutua promiſſio litigatorum: *l.* 1. *hoc tit. uerb. mutuo promittunt,* receptio arbitri, *l.* 3. *§. penult. l. pen. eodem.* pœnalis ſtipulatio, *l. litigatores,* 11. *§.* 2. *l. non au em,* 28. *l. diem,* 27. *§ ult. eodem.* reſpectu ordinis & finis, 5

D omnes iudicijs partes: vt libelli oblatio, *Bart. Bald. nu.* 8. *Auth. offeratur. C. de litis conteſt.* citatio, *l. quid tamen,* 21. *§. ſi arbiter,* 9. *l. diem,* 27. *§. ſi quis,* 4. *cum §. ſeq. eo. Socin. de cita. artic.* 7. *n.* 47. litis conteſtatio: *l. rem non nouam,* 12. *infra de iudic. gloſſ. l.* 1. *verb. cum*

E *iudex, infra de lit. conteſt. Bal. & Dd. ibi. ac l.* 1. *de rec. arbi. Canon. in cap. Quintauallis, de iureiurand. Specul. eo. § nunc tractemus. Bart. d. authent. offeratur, in fin. C. de litis conteſt. Socin. late cap. unic. n.* 10. *ut lite non conteſt.* deinde reliqua quæ litis conteſtationem

ſequuntur, exceptiones, probationes, *gloſ. & Dd. d.l.1.eo.* ſententia, *d.l.diem, §. ſtari.eo. caſ.in rebus,extr. eo.* A cauſa efficiente diuidere licet: vt ſit compromiſſum aut Voluntarium ex partiũ electione, aut Neceſſarium ex iudicis commiſſione, *l. omnes,9.C. de fer. vt l. apertiſſimi, 14. infra de iudic.l.arbitrio,9.cum l.ſeq.qui ſatiſd. cogant.* vel ſtatuto, quod Statutarium dici poteſt: *Panorm. cap.cum dilectus,n.6.eo, Iaſon. l.ſi cauſa,32. nu.4.5.ſupra de tranſact. & l. eleganter, numero, 3. de cond. ind.Maran. Specul.aur. parte 4.diſtinct.14.n.3.* vel conſuetudine familiæ, quod familiare liceat appellare. *Blanc. de compromiſſo,quæſtio 2.n.48 de quarum diſcrimine Mynſing.obſer.68.centur.4.* A materia, compromiſſum ſpeciale, generale plenum, *l. de rebus,43.l.quid tamen.§. plenum, 6.eo.* A forma, aliud conuentum, aliud ſtipulatum, *l.litigatores,11. l.2.&,3.eo.* aliud iuratum, *l.4.h.t.* Ab euentu aliud Appellatione ſuſpenſum, aliud Homologatũ, *l.4.§.vlt.l.5.h.t.*

6 ¶ Arbitri ſunt aut iuris, *d. l. apertiſſimi, infra de iud. l. 9. 10. qui ſa iſd. cogan.* aut Voluntarij, *Bald. l.libera, nu.7. C. de ſenten.* Horum duo genera ponit I. C. *in l.ſi ſocietatem, 77.§.1 pro ſocio, & glo.Authen.ſi vero verb. compulſionũ, inf. de iud.* pro ſubiecta nimirum ſocietatis, de qua tractat, materia: vbi vel in arbitros

A compromitti ſolet,qui ſecundum iuris ordinem procedant, *l. 1. eo.* vel in arbitratores, qui tanquam compoſitores & tranſactores, *Authent. ſi vero, inf. de iudic.* nullo iuris ordine, nec ex iure, ſed de facto diſceptent, *l.ſi quis arbitratu,vbi Bart. n. 8. 9. de verb. obli-* B *gat.& d.l. ſi ſocietatem, §. arbitrorum,cum ll.ſeqq.pro ſocio,Bart. l.2.n.2.ſup.vbi & apud quem,*ſine aliqua iudicij figura ac ſimilitudine, *Imol.& Dd.cap.Quintauallis,num.7.de iureiurand.Marant. parte iudic.4. diſtinct.15.num 3. Zaſ.de feud.alien.nu.10. Iacob. in* C *inuiſt.verbor. & cum parte, num. 10.Dec.conſ.60. Alexan. con. 82. vol.1.* In dubio tamen potius in arbitrum, quàm arbitratorem intelligitur compromitti: *Spec.de arbitr. §. vlt. n.10. Innocent. cap. Quintauallis, num. 7.de iureiur. Blanc.de compro.part.1.n.29.*quia D contrahentes intelliguntur ſe iuri magis voluiſſe conformare. *Corn. conſi.190 plures, in fin.part. 4. per l ſi prius,17. §. 1. de aq.pluu. arcen.Socin.conſi.19.adſit,n.6.vol.1.*

¶ Cauſa voluntarij, voluntas 7
in id conuenientium, *l.3. §. 1. eo. l. rem non nouam, 12. infra de iu-* E *dic.* Neceſſarij lex, *l. apertiſſimi 14 infra de Iudic.*ſtatutum, *Bart. l.prætor, n. 1. 2. de tuto.dat.* coactio, decretum iudicis, *l.arbitrio, 9. cum l.ſeq.qui ſatiſd.cogan. l.6. ſup.de aduoca. diu. iud.* ex cauſa præſertim publica, *Bart.d.l. prætor, n. 2. de tutor. & curat.datis.*

Bart.

Bart. l. furti, 6. §. qui iuſſu, n. 2. de his qui not. infam. Iaſ. l. quidam exiſtimauerunt, n. 7. 8. ſi cert. petat. ad petitionem partis, *Blanc. de compro. quæſt. 3. n. 58. quæſt. 5. nu. 1. & 2.* Regulariter enim partes inuitas ad arbitrium cogere non poteſt, *Bart. d. l. Prætor, d. l. furti, §. qui iuſſu Iaſ. d. l. quidam exiſtimauerunt. Bal. ex ſtipulatione, infra de ſentent. vbi Bal. num. 7. ait compromiſſum à iudice potius ſuaderi quàm, imperari.* Non quod debet fieri ex voluntate, non eſt imponendum ex neceſſitate, *l. ſolent. vbi Bart. in princip. de offic. proconſ.* Sed hoc accipiendum, vt in contractibus, de initio: *l. ſicut, inf. de actionibus*: nam ſemel ſuſceptum cogitur arbiter exequi, *l. 3. § penultim. eodem,* ex recepto: *l. rem non nouam, 12. inf. de iudic.* niſi iuſtam probet excuſationis cauſam: *l. licet, 16. eodem,* & eidem ſtare conuento partes adiguntur, *l. diem. § ſtari, eo. l. 1. hoc titulo.*

8 ¶ Compromittere omnes poſſunt qui non prohibentur etiam forenſes, *l. non diſtinguemus, 32. §. item, 8. eodem, Blanc. de compro. quæſt. 3. nu. 45.* Iudæi, *Blanc. ibidem, n. 47.* filiusfamilias, *Hoſtienſ. eodem per l. licet, §. ſi ſeruus, §. ſed filius, de pecul. Bart. l. fin. §. neceſſitate, C. de bon. quæ lib. Blanc. de compro. quæſt. 3. nu. 43.* prælatus, *Alexand. conſi. 32. opportune, num. 5. volum. 2.* vaſallus, *Iacob. in inueſt. verb. & cum parte, nu 20.* tutor, curator, & quilibet adminiſtrator, cui libera adminiſtratio rerum commiſſa eſt, *l. procurator, 58 de procur. cap. per tuas, eod. Dd. l præſes, 12. C. de tranſact. l. ſi plures, de pac. Blanc. de comprom. quæſt. 3. num. 39.* Prohibentur alij propter dementiam, *l. diem, 27. §. coram, 5. & penult. eod.* alij ob infirmitatem ætatis, *d. §. penultim. l. ſi pupillus, 35. eo. l. 3. verb. commiſiſſe, vbi gloſſ. hoc tit.* alij ob ſtatum, vt ſeruus: *l. non diſtinguemus, 32. §. ſi ſeruus, 7* alij ob ſexũ, vt mulier in cauſa aliena, *d. leg. non diſtinguemus, §. 1. eo. l. vltim. hoc tit.* Sic etiam in omnes compromitti poteſt, quibus id non prohibeatur, *l. 3. §. vl. cum l. ſeq. eo. cap. inter, de translat. præla. Blanc. de compro. quæſt. 2. nu 2.* cuiuſcunque dignitatis, *l. 3. cum l. ſeq. eod.* vel exiſtimationis, *l. Pædius, 7. eod Blanc. de compro. quæſt. 2. n. 8. & 13.* vnum vel plures, etiam filiosfamil. *l. 5. 6. eod.* eccleſiaſticos & laicos, *ca. per tuas, 9. c. expoſita, 11. eodem Mynſing. obſeruat. 67. centur. 2.* militares, paganos: *l. certi, 17. C. de iudic.* numero potius impari quam pari, *cap. 1. eod.* propter naturalem hominum ad diſſentiendum procliuitatem, *l. item, 17. §. ſi in duos 3. eodem*, vt orta diſſenſione, plurium ſententia præualere poſſit, *l. idem, 27. §. ſi plures, 3. eodem.* Nam alij abſque alijs arbitrari nequeunt, licet diſcrepare ſententij poſſint, *l. item, 17. §. vlt. l. ſicut, 18. de recep arbit.* Vetitum autem eſt compromittere in

re in ſeruos, *l. Paulus*, 7. *cum ll. ſeqq. eo.* pupillum, furioſum, *l. ſed ſi*, 9. §. 1. *eod.* ſurdum, mutum, cæcum, *d. leg. ſed ſi*, §. 1 *eod.* minorem 18. annis, iure ciuili: *vt volunt gloſſ. & Dd l. quidam*, 57. *verb. ſed etſi ex conſenſu iudex datus ſit, de re iudic.* minorem 20. annis, iure canonico: *c. cum vigeſimum*, 41. *vbi glo. & Dd. de offic. deleg. Specul. de arbitr.* §. *poteſt.* quod verius videtur etiam iure ciuili, *l. cum leg.* 41. *eod.* *Blanc. de compro. quæſt.* 2. *nu.* 22. Nam d. l. quidam, non loquitur de arbitro, ſed de iudice delegato, conſentientibus dato, ab eo qui ius dandi habeat. Sed nec in fœminam rectè compromittitur, *l. vlt. h. t.* niſi iuriſdictionem habeat ordinariam, *cap.* 4. *eo.* non tamen ordinarius ſit cauſæ, de qua compromittitur, iudex: *l. ſed ſi*, 9. §. *ſi quis*, 2. *eodem, vbi gloſſ. & Dd.* quanquam tex. *in l. ſed ſi*, 9. §. *ſi quis*, *eodem* de delegato loquatur, & in ordinarium rectè compromitti oſtendit, *l.* 3. *in fin. cum ll. ſequent. eod.* Quod Canoniſtæ ſequuntur, *Panorm. c. cum tempore*, 5. *n.* 6. *eod*, *c. cùm cauſam, de elect. c. veniens*, 16. *de iureiurand. Guid. Pap. deciſ.* 69. adeò, vt & in delegatum compromitti permittant: *cap.* 1. *de præſump. c. vlt. eod. c. niſi*, 21. *de præbend. Blanc. de compro parte* 2. *nu.* 47. 50. ante iudicium tamen cœptum, *Blanc. de compro. parte* 2. *n.* 41. *cum ſeq.* Sed de omnibus rebus controuerſis vna vel pluribus cõ-

A promitti poteſt: *l. de rebus*, 33. *l. Pomponius*, 13. *de recep. arbi.* quæ ſint facti, non iuris, *l. cum proponas*, 6. *vbi Salic. C. de rebus cred.* niſi ipſum quoque ius ſit incertũ, *Blanc. de comprom. quæſt.* 4. *n.* 1. 2. Item de ipſa quæſtione compromittendi, *Blanc. eodem quæſt.* 5.

B *n.* 7. dummodo ſit itidem controuerſa: de rebus enim claris, vt trãſactis, iuratis, iudicatis, fruſtra compromittitur, *l. eleganter*, 27. *vbi gloſſ. & Dd. de cond. indeb. Blanc. de comprom. queſtio.* 4. *n.* 4. 5. 6. *l. poſt rem*, 11. *vbi Iaſon de trãſaction.* Nam qua de re tranſigi

C nequit, de eadem nec compromitti: *Bart. l. ius dandi, de tutor. & curator. dat. Blanc. de compro. quæſt* 4. *numero* 7. vt de alimentis, *Iaſon. l. de alimentis, in princip. C. de tranſact.* rebus alienari prohibitis, *Authent. res quæ, C. de fideicom.* velut emphyteuſi, feudo,

D *Blanc. d. quæſt.* 4. *nu.* 18. *Curt. de feud. parte* 4. *Dec. conſ.* 39. iuridicam, *nu.* 2. 3. cauſis ſpiritualibus, *c. contingit*, 8 *eodem*, in laicum, *Dd. ibidem, Guid. Pap. deciſ.* 69. *num.* 2. *Blanc. quæſt.* 2. *num.* 62. *& quæſt.* 4. *nu.* 7. 8. perniciosis Eccleſiæ, Reipubl. *c.* 3. *eodem*, criminalibus,

E popularibus, liberalibus, *l. non diſtinguemus*, 32, §. 5. §. *de liberali*, 6. *eodem*, *l. ſi quis*, 8 *C. de epiſcop. aud.* de quibus plura *Blanc. de compr. quæſt.* 4 *num.* 11. 12.

¶ Formam arbitrium ex conuentione capit: *l. non diſtinguemus*, 32. §. *de offic.* 14. §. *vlt. eod.* hic tamen,

men, vt ſemper incluſam habeat neceſſitatem definiendi non tantum experiundi: *l. Pomp.* 13. §. 1. *eo.* quod ſi nihil conuentum ſpecialiter, ad ordinem iudiciorum informatur, *l. 1. eodem*, ſecundum conſuetudinem & ſtatuta cuiuſq; loci, *Spec. eod. §. vlt. n. 1. §. differt, n. 2. 12. §. excipitur, nu. 9. 11. 12. Inno. c. Quintauallis, n. 7. de iureiur. Maran. in Spec. parte 4. distinct. 14. n. 2. Blanc. parte 1. n. 20. 29. & q. 2. n. 47.*

10 ¶ Finem compromiſſi monſtrat. I. C. aiens, illud non differendarum, ſed tollendarum litium cauſa fieri: *l. quamuis*, 37. *eod.* pertinet enim ad lites finiendas, *l. 1. hoc t.* rem terminandam, *l. inter*, 44. *eodem*, arbitrio cognitoris, *l. non diſtinguemus*, 32. §. *quaſitum*, 15. *eod.* Quocirca non poteſt arbiter iubere ad alium arbitrum iri, ne finis non ſit, *d. §. quaſitum*, 15. & pœna quoque ſolet adijci, vt eius metu, ſententiæ qualicunque ſtetur: *l. 1. hoc tit. l. diem*, 27. *§. ſtari*, 2. *eodem*: nam olim alias non erat ex arbitrio actio vel exceptio, *l. 2. 3. eod.* Hodie eſt, ſi non ſit intra decennium ab alterutra parte contradictum, *l. 4. l. penult. hoc tit.* non quidem appellando, *l. 1. hoc tit.* præterquã ab arbitrio iuris, *Blanc. q. 5. n. 8.* ſed ad arbitrium boni viri reducendo, *l. pen. eo. c. per tuas*, 9. *eo.* Cæteroquin oritur ex ſententia arbitri exceptio atque actio, *Iaſon. l. 5. nu. 45. de inſtit. & iur.*

A peræque ac ex ſententia. *l. actori*, 8. *C. de rebus cred. Iaſ. præalleg. loc.* ad intereſſe, *c. per tuas*, 9. *eodem*, vel vt præciſè officio iudicis cogatur parere: *c. 2. eodem*, quæ tamen omnia, nihil officiunt tertio, *iuxta reg. res inter alios acta*, *toto tit. res int. al. & quibus res iud. l.* B *ſæpe, de re iudic.* Nam, vt ait Sabinus, non poteſt arbiter inter alios iudicando alterius ius mutare, *l. Sabinus*, 31. *in fin. de vſufruct. lega.*

¶ Adiacent locus honeſtus, tutus, competens, *l. quid tamen*, 21. *§ ſi arbiter*, 9. *eodem*, tempus legi- 11
C timum, non feriatum, *l. ſi feriatis*, 36. *eodem*, idoneum, iuſtum, *l. Pompon.* 13. *§. vlt. cum ll. ſeqq. l. quid tamen*, 21. *l. Labeo*, 25. *l. arbiter*, 13. *eodem. Guid. Papa quaſt.* 69. 310. ſumptus ab vtraque parte præſtandi, *Guid. Papa deciſ.* 68. *Specul. de ſalar.* §. 1. *num.* 2. ſala- D rium, aut conuentum, aut legitimum duorum aureorum, *l. in ſacris, verſ. in arbitrium, C. de prox. ſacro. ſcrinio. Guid. Papa deciſ.* 68. *num.* 7.

¶ Affinia compromiſſis, iudi- 12
cia, *l. 1. eodem*, & ordinariæ actiones: *l. non diſtinguemus*, 32. *§. item*, E 8. *eod.* vnde quando non poteſt dari ratio diuerſitatis, procedit à ſimili argumentum: *Io. Andr. ad Specul. de ſalar. §. 1. in fin. Euerard. loco leg. à iud. ad arbitria, per tot.* arbitramenta, *l. ſi ſocietatum, §. arbitrorum, pro ſoc. vbi Bart. & Dd.* tranſactiones: *Iaſ. & alij, d. l. ſi* *cauſa,*

cauſa, *C.de tranſact.* vnde quoq; A mutua & reciprocans ducitur ratiocinatio, *Bar.Bald.& Dd.l poſt rem, de tranſact. l. ſi diuerſa, l. ſi cauſa, eo. t. Blanc. de compro. qu. 4. nu. 22.*

13 ¶ Contraria putantur, quæ litis impediunt ingreſſum, *de quibus, c.1.de lit.con. in 6.* Nam hæc B itidem arbitrijs ſunt impedimento, *Bar.Alex. Iaſ. l. fratres, C. de tranſact.Bal.l.ſi iudex,in fi. de his qui ſunt ſui vel alien. iuris, Blancus de compromiß.quæſt.4.nu.1.de excep. Imp.* Item quæ vel annihilant ex defectu cauſarum, *l. non diſtinguemus, 32.§. 1.eodem*, effi- C cientis, *d.l.non diſtinguemus,32.§. 2.*Materialis,*d.l.3. l. quid tamen, 21.§. non debent,6.l.non diſtinguemus,32.§.Iulianus,5.l.pen. eodem.* formæ, *l. qualem, 19. eo.* finis: *l. Pomponius, 13. §. 2.l.item,17.§.2. l.qualem, 19.eod.* vel diſſoluunt, ſoluto compromiſſi die, hoc eſt, D exeunte prius quam ſententia dicta ſit: *l.non diſtinguemus,32.§.2. l.quid tamen,21. §.Papinianus,5. §.ſi quis, 8. eodem*, aut morte arbitri, *l.diem, 27.l. arbiter, 40. eodem*, partiumve, *d. l. diem*, furore, itidem ſimili caſu, vnde arbitrium incipere nequit, interue- E niente, *l. ſi compromiſ. 47. §. vlt. cum ll. ſeqq. eodem*, aut iudicio, *l. ſi quis, 30. eo.*

De Satisdando, Tit. LVII.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſatiſdare, ſatiſdatio.*
3 *Species.*
4 *De cautione iudicis.*
5 *De ſatiſdatione actoris, & partibus huius cautionis.*
6 *De ſatiſdatione rei.*
7 *De cautione tam actoris, quàm rei;*
8 *De cautione aduocati, item procuratoris.*
9 *Cauſa.*
10 *Materia.*
11 *Forma.*
12 *Circumſtantia.*
13 *Finis & effectus.*
14 *Affinia.*
15 *Contraria.*

Admonendi† ſumus, litigantes alieno maxime nomine, ſine ſatiſdatione vix admitti: 1
l.vnic.h.t.l.non ſolum 29. cum ll. ſeqq. de procur. vt de hac initio & in limine iudiciorum iure quæratur, *l.vnic.hoc tit. Chil. in pract.c. 46.* Cauere eſt, quoquo modo cautam rem facere, & in ſecuro collocare, *l.3.§.1.de Prætor.ſtip.*
¶ Satiſdare eſt ſatis præſtare, 2
l.tribus,8.de vſufruct.ear.rer. datis fideiuſſoribus, *l. 1. qui ſatiſd. cogan.* qui olim in his iudicialib. requirebantur: *§.2.inf de off. iud. in verb. cum fideiußore, & Nouel. de exhib.reis, l.prætoria, 7. prætor. ſtip.* licet non in conuentionalibus, *l. promiſſor, 21.§.ſi de conſtit. pec.l.1.§.inter,de coll.bon.l.2.quor. legat. contra Nouell. de exhib. & introduc.reis, §.ſancimus, verſic.* cum

eum vero libellum, verb. ſola perſonali fideiuſſione præſtita. ſed hodie etiam in his iudicialibus receptũ eſt, pignoribus poſſe tueri, *glo. & Dd. l. 1. ff. eo. & in d. l. prætoria. & §. ſin autem, hoc tit. ubi Fab. gloſ. Bal. & Dd. in l. ſi à creditore, 7. C. de actio. per l. 4. quæ res pig:* etiam iure Saxon. *Chilian. in proceſſ. cap. 46. num. 2. verſ. (ſonſt. muſte er den mitburgen oder pfanden.)* Satiſdatio igitur, de qua hic agimus, eſt actus iudicialis, *Spec. & Marant. iſto tit.* quo datis fideiuſſoribus vel pignoribus idoneè de lite cauetur, *l. 1. vbi Dd. hoc tit.*

3 ¶ Ea à materia eſt vel ciuilis, *de qua ff. tit. qui ſatiſd. cogan. & l. vnic. C. eodem,* quam abſolute vocamus, *vorſtandt, oder. caution. Chilian. d. cap. 46 & ord. elect. parte 1. conſtit. 3. & 5.* vel eſt Criminalis, *l. 1. l. 3. vbi Bart. de cuſtod. reor. Bart. Bal. & Dd. l. vlt C. de accuſ. Paris de Put. de ſynd. verb. carcer. Maran. de ſatiſd. nu. 20. late Boſſ. de carcer. fideiuſſ.* quam noſtri appellant (*peinlich vorſtandt.*) *Chil. c. 47. & (in peinlich Reichsordnung) cap. 2.* A forma, alia Satiſdatio, propriè ſic dicta, *l. vnic. C. eodem,* alia Cautio iuratoria, *l. vlt. eo. l. 1. §. 2. de aſſert. toll. de qua Tiraq. de retract. lign. §. 1. gl. 18. n. 49.* quam præſtanti j, qui aliter cauere nequeunt: *l. 1. (omnes, C. de aſſer. tollen. Nouell. 52. 112. gl. §. neceſſarium, verb. iudicij, in Auth. vt nulli iud. Paris de Put. de ſyndic. verb. fideiuſſores,*

A *c. 1. Boſſ. de carcer. fideiuſſ. nu. 92. Chil. cap. 46. Bal. l. vltim. ff. eo. Mynſing. obſer. 11. cent. 2.* item viri clariſſimi: *l. in ſacris, 12. C. de pro. ſacr. ſcrinior. lib. 12.* illuſtres, *l. pen. l. vlt. C. de dig. lib. 12.* Magiſtratus *l. vnic. verb. curatoria cautionis, C. vt magiſt. poſt depoſ.* ſi tamen per- B ſona digna & honeſta ſit: *Auth. cui relict. C. de indic. vid. tol. Mynſing. d. obſeru. 11 cent. 2.* alia nuda repromiſſio, *l. ſciendum, 15. quan. ſatiſdſ. cog. l. 3. C. de verb. ſignif.* cui etiam œconomi & clerici relinquuntur, *l. cum clericis, 25. C. de* C *epiſc. & cler. c. 1. de iuram. calumn. Cuiac. Nouell. 49. in fine.* Ponit & alias ſpecies, *gl. l. 1. C. de procur.* quæ diſtinctis perſonis, quæ iudicia ſuſtinent, rectius poterunt intelligi. Eæ ſunt, iudex, actor, reus, *c. forus, de verb. ſignif.*

¶ Iudex olim in ſingulis cauſis 4
D iureiurando cauebat: *l. rem non nouam, cum auth. ſeq. C. de iud. & paſſim in oratione Cic. pro. Roſ. Cælio. &c.* hodie ſolum initio officij, non ad ſingulas cauſas præſtat iuramentum. *Nouell. 9. ti. iuſiurand. quod præſtatur.* Nam poſt cœperunt officia eſſe, cum olim e- E ctione prætoris ſingulis etiam cauſis iudices vel priuati darentur, *l. ſolent, de iuriſdict.* vt omnino tum opus, fuerit in ſingulas iurari: hodie non item, mandata quaſi vniuerſitate cauſarum officijs, *in auth. de iud. & defenſ. ciui.* In criminalibus tamen iudex etiamnum cauet interdum, pe-

tentibus litigatoribus præſertim reis: (*gibt jhnen ſicher. gelett. zu rech.vnd.fur vnrechten govvalt,*) quæ noſtris Cautio ſecuritatis, aut Saluus conductus dicitur: *Panorm.c.vlt.de treug.& pac.Bart.l. vtimur, ſ. de ſepulch. viol. in l. is qui reus, ſ. de publ.iud.l.1. de cuſtod.reor.* & contra violentiam facti, non iuris, cauet. *Bart.l.vlt. n. 1.C.de dign.lib.12.& in l. 3. n. 3. ad l.Iul.maieſt.l. 1. vbi Reburſ. de nauicul.lib.11.Alexan. l. 1.§. non fuit, de dolo malo, & conf. 15.vol. 4.Mynſing.obſer.82.cent.1.* Continent autem liberam non tantùm accedendi, ſed & recedendi facul- C tatem, *Bart.d.l.vlt.d.l3.Rebuff.in d.l.1. C. de nauicul. lib. 11.Bart. l.vtimur, de ſepulc.viol.Alex. d.l. 1.§.non fuit, & d. conſ. 15. vol. 4. Panor.d. c. vlt. de treug.* (*Si cher geleit zu vnd. abe,*) vt vulgo loquuntur, *de quo Clarus lib. 5. ſent.§.fin. q.32.Menoch. li. 1. de* D *iud.arbit. quaſt.80.* quã tum fragilem cautionem vocat. Menoch. *conſ.100.nu.185.* Iudex delegatus partibus etiam cauet per documentum ſuæ commiſſionis. *c.cum contingat,24.de reſcr.cum ſimilib.*

5 ¶ Actor quanquam iure veteri ſatiſdare non cogabatur, *§.1. h.* E *t.* hodie tamen ſatisdat, intra duos à tempore porrecti libelli menſes, ſe litem conteſtaturum: *§. 1. in auth.de excut. auth. libellum, C. de litis conteſt.glo.verb. nullam, §. 1.hoc tit.* deinde, ad finem vſque iudicij ſe in lite permanſurum; A *Specul. de ſatisd.in princip.* tertio, pro expenſis, ſi contingat ipſum ſuccumbere, & in expenſis condemnari, *auth. generaliter, vbi Bart. Bal. & Dd. C. de epiſc.& cler.§.ad excludendas, in auth. de litig.c.calumniam, de princ.c. vlt. de maior, & obed.gloſſ.§. 1. verb.* B *nullam,h.t.* Addit Speculator, *eo. tit.in princ.* has ſatisdatione conſuetudine nonnunquam remitti: ſicut remittuntur interdum, vt immobilia poſſidenti, tam iure ciuili, l. ſciendum, qui ſatiſdat. cog. quæ ſecundum communem opinionem etiam in actore obtinet, *Iaſon ibid. nu. 1. & 2. contra Bart. & alios*, quàm etiam iure Sax. diuerſimodè tamen. Nam iure ciuili cauet poſſeſſor ſaltem promiſſione, *vt inſcriptio oſtẽdit t. & d.l.ſciend., 15 ff.qui.ſatiſda.cogant.vbi Bart.Iaſ.n.6.& Dd.* exigunt ab eo bonor. expignorationem: *alij etiã iuratoriã cautionẽ, gloſſ.1. ibid. quam ſequitur ibi.Iaſon, nu. 6. & in l. vlt. vbi glo. Co. de princip.agen.in reb.lib.2.* Iure Saxonico nihil promittit, ſed ſunt pro prædibus prædia obligata, *Chilia. in prac.cap.46.conſtit.pro. 5. parte 1.* ſi tamen dominus poſſideat, quem tenet executio. Nam procuratorem poſſidere non ſufficit, niſi vadem ſe pro ſuo principali præbeat. Quamobrem domino poſſidente procurator à ſatiſdando immunis eſt, dummodo de mandato eius conſtet. Porrò quę exigitur ab eo, qui res, ſoli in territorio

ritorio iudicij non poſſidet, cautio, tria habet capita: vnum de reſarciendo damno, alterum de reſarciendis expenſis, ſi contingit actionem ſuccumbere, tertium de proſequenda ad finem vſque lite, *Landtrecht lib.2.art.9.Chilia. c.46.Fachſ. differ.iud.* 40. eandêque duntaxat in criminalibus præſtat actor iure Saxon. *Chilia. cap.47.* quanquam ex ordinatione Imperij grauiorem, *vt apparet Reichsordnung.c.* 12. ſicut & iure ciuili, *l. vlt. vbi* Bar. *Bal. & Dd. C.de accuſat.* Bar.*l.1.C. de cuſtod. reor.* Moribus etiam illi qui petunt reum incarcerari, cautionem prius præſtare debent, eam rem iudicio fraudi non fore.

6 ¶ A reo poſtulatur cauere iudicatum ſolui, *l. qui proprio,* 46. *§.qui alium,* 2. *de procuratoribus,* etiam in criminalibus, *l. ſi quis,* 57.§. *vlt. de fideiuſſor. l. ſi* Barſa*torem,* 13.*C.eodem tit.* qua ſatiſdatione leuatur iure nouo, ſi cauerit iudicio ſiſti, & ſe ad finem vſque in lite perſeuaraturũ, §. 2. *Inſtitut.hoc tit.Specul.eodem,* §.2. *nu.*1.2.& tempore ſententiæ affuturum, §.*alia,Inſtit.hoc tit.* Quod genus etiam in criminalibus recipitur, *l.1.vbi* Bart.*l.* 3.*C. de cuſtod. reor.* ſicut & alia de reo præſentando, *l. ſancimus,* 26. *Co. de fideiuſſor.Marant.num.*4. *& 5.in prac. Spec. hoc tit.* Qui tamen per procuratorem litigat, iudicatum ſolui ſatiſdare debet: §.*ſin autem, in fin.Inſtit.hoc tit.l.2.§.ſin autem*

A *adfuerit, Co. de iuram. prop. calumn.* & ſe tempore ſententiæ præſto futurum, *d.§.alia,* niſi immobilia poſſideat: quo caſu tantum promittit, *d.l.ſciendum,quæ propriè loquitur in reo, vt gl. ibi. & Dd.præſertim Iaſon, num.* 1. 2. Cæterùm qui ſatiſdedit iudicatũ B ſolui, non tenetur ad aliam iudicio ſiſti, *l.filiusfam.*14.*vbi Iaſ.n.*8. *poſt gl.ibi,& in l.ſi defunctus,§.fin. de proc.* Iure Sax. nullam omnino præſtat reus, *Chil. cap.* 46. *Fachſ. differ.* 40. niſi in criminalibus: *Landt.lib.*1.*art.*3.34.*vbi gl.num.* 4.*& in lib.*2.*art.*5.*vbi gl.n.*3. licet C in his iure ciuili non tam facile reus ad cautionem admittatur, ſed potius vinculis & carcere conſtringatur, *l.1.vbi Bart.& Dd. de cuſtodia reor.* etiamſi bona immobilia in loco iudicij poſſideat, *Iaſ. l.ſciendum,*15.*num.*3 *in* 10.*limita. qui ſatiſd. cogant.* Eſt etiam, D cum in realibus exigitur à reo cautio de bonis non minuendis, *l.ſenatuſc.*16.*de off. præſid. l. ſi fideiuſſor,* 7.*§.vlt.ff.eo. l.* 5. *de petit. hæred.Spec.de ſatiſd.* §. 2. *num.* 1. Eſt cum arreſto resq; mobiles, vel etiam perſona ſuſpecti de fuga præcluduntur: *d.l.ſi fideiuſſ.* 7. §. E *penul. eo. l. pen. ff. in quibus cauſ. pig.* immobiles cum fructibus ſequeſtrantur, *l.vn.vbi Dd præcipue Cur.C.de proh ſequeſt.& extra, ac in Clem. eo.* Quod tamen non niſi ex certis cauſis faciendum, *de quibus gl.& Dd.d.l.vn. Iaſ Alex. & Dd. l. ſi fideiuſſor,* §. *vlt. Gipp. de fideiuſ-*

fideiuſſor. nu. 80. Nec enim eiuſmodi fugitiui obærati ad iuratoriam cautionem admittuntur, *in auth. de exhib. reis*, Bar. *l. litibus, n.* 8. *C. de agric. & cenſit. l.* 11. *l. ſi fideiuſſor*, §. *vlt. vbi Alber. eo, Curt. l. vn. n.* 56. *& ibi Sal. n.* 10. *C. de prohib. ſequeſt. Innoc. c. præterea, de except.* Boer. *in ſingularib. verb. ſequeſtratio, nu.* 6. In perſonalib. eadem quoque cautio petitur, etiam ante quam ceſſerit, aut venerit debitionis dies: maximè ſi vergat ad inopiam reus, *l. in omnib.* 41. *de iud. l. grege,* 13. §. *ſi ſub condict.* 5. *de pignor.* Motibus etiam reus, qui carceribus relaxatur, iurat, Se non vlturum, quicquid ibi paſſus eſt: ac ſi condemnatus ſit, pariturum ſe etiam ſententiæ: (*Als der veruuiſen vuirdt, muſs das Landt verſchuueren: vuelches man Vrpheden nennet.*)

7 ¶ Ab alterutro verò exigitur cautio de Non offendendo, ſi fortè formidoloſus ſit, & minas exequi ſolitus: *Bart. nu.* 7. *& Dd. l. de pupillo,* 5. §. *ſi quis ipſi, de oper. nou. nunc.* quæ etiam extra iudicium peti poteſt, *l. illicitas,* 6. §. *ne potentiores,* 2. *vbi Bart. de offic. præſ. & l.* 4. *ſi cui plus quàm per l. Falcidiam, l. qui bona,* 13. §. *ſi quis,* 5. *de dam. infect. Fel. in rubr. de treug. & pac. Alex. l.* 2. *ſolut. matrim. Ang. tract. malef. gl. uerb. iniurioſa. Maran. de ſatiſd. n.* 13. *& Bal. conſ.* 388. *uol.* 4. Olim etiam ab vtraque parte atque adeò eorum adminiſtratoribus

A exigebatur calumniæ iuramentum, *l.* 1. 2. *de iuramen. prop. calum. l. rem non nouam, C. de iudic.* quod etiamnum in Camera durat: apud nos Sax. non ſeruatur, *Chilia. c.* 67. ſed & hodie ab vtriſque exigitur cautio iudicio ſiſti, & de perſecutione litis, ſi vterque B ſit peregrinus, aut ob ſimilem cauſam, ne iudicium reddi poſſit eluſorium, *contra l. ſi Prætor, de iudic.*

¶ Aduocati olim in qualibet 8
lite, hodie initio officij iuramento cauent, *l. rem non nouam,* 12. *cum Auth. hodie, ibi inſertam, ubi* C *Dd. C. de iud.* Procurator actoris non ſatiſdat rem ratam dominũ habiturum: ſi apud acta factus ſit, aut pro præſente procuret, *l. unic. C. eo. l. nec ſatiſdatio,* 21. *rem rat. haber.* quia mandaſſe patiendo intelligitur, *l. qui patitur,* 88. *mand.* niſi probetur mandatum reuoca- D tum, *d. l. unica, in fin. C. eo.* Si nullum mandatum, habeat procurator, ne cum cautione quidem admittitur: *Dd. l.* 1. *C. de procurat. & c.* 1. *ubi gl. uerb. partitorib. eodem. & in l. non ſolum,* 39. §. *qui alieno, uerb. debet, de procur. per l.* 6. §. *fin. de negot. geſt.* (niſi coniuncta ſit E perſona, *l. ſed & hæ,* 35. *de procur. l. maritus,* 21. *C. eo.* intra quartum gradum, *gl. in l. cum alienam, C. de legatis,* quæ tamen nec ipſi admittitur, ſi de contraria domini voluntate conſtet: *l. Pomponius,* 40. §. *ſi de procur. l. maritus, C. eo.*) aut niſi mandatũ allegauerit. *l.* 2.

§. *hoc etiam*, *ubi gl. uerb. nullo mandato, C. de iuram. prop. calum. dan.* iudicemque in illam opinionem adduxerit, vt exiſtimet etiã cum vſitata Rati cautione admittendum, *d. l. 2. §. hoc etiam.* Nam ſi dubitetur probabiliter de mandato, aut non plenum illud ſit, cogitur de Rato cautionem præſtare, *l. 1, vbi Iaſ. n. 3. C. de procur.* At procurator rei Rem ratam dominum habiturum cauere non cogitur: *l. exigendi, 13. C. de procur.* niſi quandoque in realibus, *Spec. de ſatiſda. §. expedito, num 3.* Nam de ſuo dependet, ſi dominus non ratificat: *l. non cogendum, 45. de procur.* vt qui non admittatur, niſi præſtita de Iudicato ſoluendo cautione: *vt hic in princ. §. ſi uerò reus, l. unica, C. eo.* etiamſi mandatum habeat: *l. qui proprio, 46. §. qui alium, l. minor, 51. de procu. d. l. exigendi*, quia ſine hac ſatiſdatione nemo idoneus eſt alienæ rei defenſor, *§. ultim. hoc t. d. l. unic. d. §. qui alium*. Quæ tamen & ipſa cautio moribus Sax. vt principali, ſic etiam procuratori remittitur, dum tamen de mandato conſtet, *ut Chil. & alij pragmatici ad tit. de ſatiſdat.* (*oder uom uorſtandt*,) *in ſuis practicis libellis annotarunt.*

¶ Cauſa efficiens remota Lex, S.C. aut aliud quod vim legis habeat, *in prin. Inſtit. eo. l. 2. de uſufruct. ear. rerum, l. 5. de petit. hæred. l. 2. §. 2. qui ſatiſd. cog.* vt ſtatutum, conſuetudo, *l. 4. de cuſtod. reor.*

A *Maran. de ſatiſd. n. 5.* Propinqua; iuſſus iudicis, *l. 1. C. ut in poſſeſſ. leg. l. in omnibus, 41. de iud. l. unic. C. ut in poſſeſſ.* aut partium conſenſus, *l. de die, 8. l. ſi fideiuſſor, §. pen. qui ſatiſd. cogan. l. interdum, 10. ff. rem rat. hab.* Impulſiua, à parte eius qui ſatiſdatur, petitio B ante litem conteſtatam facta: *l. unic uerb. in ipſo litis exordio, C. eo. l. Pomponius, 40. §. ratihabitionis, de procur. l. ita, 13. C. eo. ubi Iaſ. Zob. Landtr. lib. 2. art. 9.* ſine qua iudex eum non decernit: *Hippol. in pract. crim. §. nunc uidendum, n. 5. per l. 4. §. hoc autem, de damn.* C *infect.* nec enim exceptiones ſupplet, *l. unic. ubi Caſtr. n. 3. & 4. C. ut quæ deſ. aduo.* A parte eius à quo petitur, paupertas & ſuſpicio fugę contra principalem, *Marant. de ſatiſd. n. 2. d. l. in omnibus, 41. de iudic.* defectus pleni mandati in procuratore: *l. 1. ubi Dd. C. de* D *procur.* in vniuerſum æquitas aliqua ex varijs cauſarum figuris & circumſtantijs occurrentibus ducta, *d. l. in omnibus*.

¶ Materia ſunt cauſæ omnes 10 ciuiles: *l. unic. C. eo. hoc t.* etiam criminales, ſaltem leuiores, *l. diuus, 4. l. 1. ubi Bart. de cuſtod.* E *reor.* Nam in capitalibus iure ciuili ſatiſdatio non admittitur, *dicta l. diuus, Panor. & Felin. in cap. cogebatur, de maior. & obed.* etiamſi poſſideantur immobilia, *Iaſ. d. l. ſciendum nu. 3. qui ſatiſd.* vel mille teſtes offerantur, *Bal. conſ. 337. uol. 2.* ſed vinculis & carceri-

caribus, nocentes aſſeruantur, *Bal. l. 1. de cuſtod. reo. Bal. l. 2. C. eo. Felin. c. vlt. num. 10. de accuſat.* quanquam, vt dixi iure Sax. etiam hic admittatur ſatisdatio: *Landtrecht lib. 1. art. 3. & 34. vbi gloß. nu. 4. & lib. 3. art. 5. vbi gloſſ. n. 3.* Sed ad quam vſque quantitatem? Iure ciuili ad 30. ſolidos in ſatiſdatione in iudicio ſiſti, vel ſimili, *Auth. libellum, C. de lit. conteſt.* Iure Saxonico ad vigintiquatuor Schockios ſiue VVergeldum, *Chil. dicto cap. 46. (vom vorſtädt,)* niſi aliud momentum cauſæ requirat, vt *in Hoffgericht ordnũgen* cautum eſt, vt in noſtris curijs hactenus obſeruatum. Quis enim iudicatum ſolui ſatiſdationem in cauſa magna tam leui defungi ſumma permittat? In criminalib. igitur vtroque iure pro circumſtantia perſonarum delictorumque quantitas taxatur, *l. 1. vbi Bart. C. de cuſtod. reor.* Vidi in cauſa homicidij reos tenuiores relaxari carceribus preſtita ſatiſdatione ad 100. 200. 300. à Nobilioribus verò cautionem ad 1000. 2000. 3000. exigi. Nam vniſquiſque talem præſtat ſeruitutem, qualem poteſt, *l. 1. §. 2. C. de aſſert. toll. Auth. ſi cui relictum, vbi Bal. C. de indict. vid. toll.*

11 ¶ Quod ad formam attinet, ſatiſdationem verbo offerri non ſufficit, ſed realiter illa præſtanda eſt: *gloß. vlt. cap. paſtoralis, de off. ord. & cap. quoniam, §. cum aliis, verb. cautione, vt lit. non con-*

A *teſt. Zob. Landt. lib. 2. art. 5.* vbi enim facto opus eſt, verbo non ſufficiunt, *l. non omnes, §. fin. de re mil. l. peculium, in fin. princ. de pecul. Hippol. l. qui falſam, nu. 29. de falſ.* ſcilicet vt ſatiſdans cum ſua acceſſione realiter obligetur, *Marant. de ſatiſd. n. 76. per Bal. conſ.*

B 261. *vol. 2.* puta datis fideiuſſorib. *l. 1. l. 7. eo.* vno in leuioribus, *l. 2. 3. 4. 5. §. 1. eo.* pluribus in grauioribus cauſis: *Marant. præall. loco, c. 7.* idoneis non ſolum facultatibus, ſed etiam facilitate conueniendi, *l. 2. ſi quis in ius vocat. l. penult. C. de pact. l. 2. l. de die, 8. §. 1.*

C *qui ſatiſd. cog. Dd. in Auth. præſent. C. de fideiuſ.* quod per arbitros exploratur, *l. 5. §. 1. l. arbitros, 9. eo.* niſi abſque controuerſia aduerſarius recipiat, *l. ſi ab arbitr. 10. eo.* aut à parentibus ac ſimilib. cautio præſtetur: *l. 2. §. Prætor, eo. l. 1. 2. ſi quis in ius voca.* vel etiam

D pro vade pignori obligatis rebus mobilib. *l. promiſſor, 21. §. vlt. de conſtit. pecun. l. litigatores, 11. §. 2. de arbit.* vel pecunia in iudicio depoſita: *d. l. litigatores, Faber h. t. verſ. ſin aliquis, n. 4.* vel ſoli rebus in territorio ſitis hoc nomine hypothecatis, *d. l. promiſſor, §. vlt. l. ſi*

E *mandato, 59. §. vlt. mand. l. 1. §. iubet, de collat. bon. l. 2. §. penult. quorum l. Rauard. in regul. plus cautionis, de reg. iur.* de quo ſuprà initio huius argumenti dictum eſt. Forma cautionis iuratoriæ; *exponit, gl. §. neceſſarium, verb. iudicij, auth. vt null. iud. per illum text.*

ver. ſi verò iurauerit. Bal. in Auth. generaliter, C. de epiſc. & cler. Alex. l. ſi vero, n. 14. qui ſatiſdar. cog. Chil. c. 46. num. 4. talis hodie exigitur, vt anceps periuriũ euitetur, *l. 4. de in lit. iurand.* vtcunque Manſerus contra diſputet in ſua praxi (*Dak leger ſchvveren dorffte, daſſ er glaube, daß er nach angevvandem moglichem fleiſſ die* caution *mit Burgen vnd pfanden nicht beſtellen mogen. &c.*) Formam promiſſionis ſimplicis, quã poſſeſſores immobilium faciunt, *l. ſciendũ,* 15. *& in rub. qui ſatiſ. in verb. ſua promiſſioni committantur,* gl. vlt. iuramento concipiendam eſſe, *d. l. ſciendum verb. non compelli, & in l. vlt. C. de princip. agent. in reb. lib.* 12. quod merito Bart. reprobat: *in d. l. ſciendum, n. 7. & 8.* addens tamen, promittentem bona ſua hypothecare oportere, *per l. vlt. §. defenſionem. C. de ad tut. l. filio, vt in poſſeſſ. leg. ſequitur Iaſ. l. ſi priuſquã. de oper. no. nunc.* Ex quo conficeretur, cum iure Saxon. immobilia non niſi cum authoritate iudicis, cui ſubiecta ſunt, oppignorari poſſint, *differ. Saxon. 4. in fin. & D. Reinhar. in differ. per art. 32. lib. 1. & VVeychbild. tit.* (*von verpfendung.*) ſicut & in nouiſſimis ordinationibus cautum eſt *part. 2. conſt.* 29. etiam iſto caſu conſenſum illius iudicis fore neceſſarium: quod tamen vſu non ſeruatur: & quia talis hypotheca tacite promiſſioni ineſt, quod

A forte Bart. voluit, & quia iudex intelligitur conſentire: tantum enim illa prædia liberant à cautione, quæ ſunt in territorio vbi agitur. Sane cùm edictum promiſſionem tantum exigat, *in rub. qui ſatiſd. cog.* cur requiratur hypotheca, quæ præſertim tacite B inducitur, vt non opus ſit expreſſa? *l. 3. cum ibi nota. ſi cert. petat.* Quanquã iure Sax. nec promiſſio quidẽ vſitata ſit, ſed ſimpliciter qui poſſidet ĩmobilia, ſatisdatione ac cautione omni liberatur.

12 ¶ At in quo loco ſatisdatio facienda, vel prædia poſſidere C oportet? In loco iudicij vel illius territorij vicino, *Bart. d. l. ſciendum, § 1. Iaſ. l. ſi fideiuſſor, §. 1. n. 8. qui ſatisdat. cog.* vt & in excuſſione bonorum principales, *Sal. n. 2. & Dd. in Aut. præſente, C. de fideiuſſ.* Sed quoniam eadem debet eſſe conueniendi ſatisdatio-D num facilitas, quæ eſt in reo principali, *l. 2. eo.* idcirco rectè in noſtris curiis, (*in Hoffgerichten*) non alia recipitur cautio, quam in loco ipſi curiæ, (*dem Hoffgerichte*) ſubiecto. At quando? Regulariter ante conteſtationem, *l. Pompon. 40. §. grati habitionis, 3.* E *verb. ante litis conteſtationem, de procur. l. vn. verb. in lumine iudicij nec poſt ipſo litis exordio, &c. h. t.* niſi ex noua cauſa, vt ſi prædes facultatibus labantur, *l. de die, 8. §. ſi fideiuſ. 4. eo.* At quoties? Semel tantum, niſi deſinat eſſe ſufficiens cautio, *d. l. de die, §. ſi fi-*

ſi fi-

ſi ſi lieſſ.l.arbitro,9.cumt ſeq.eo.

13 ¶ Finis ſatisdationum, ne reddatur iudicium fruſtratorium & inane, *contra, l.ſi Prætor, de iud.* & vt ſecura ſit res eius quia agitur, *l.1.vèr. ſecurum facimus, eo. Maran.deſatiſ.n.2.* Quod ad effectũ attinet, videtur conſentire in iudicem, qui ſatisdationem petit. *l. ſed etſi, 52.de iudi.de quo latè poſt Bart.Iaſ.l.ſi conuenerit,nu.32.33. de iuriſd.Bar. & Dd.l. quidam, de re iud.* Illam qui offert, non poteſt in ius trahi, arreſtari, vel carcerari (niſi in capitalibus) includi: *l.ſi verò,5.§.eo.* Etiam procurator qui ſatisdedit loco domini eſt, *l. Titius, 20. de procur.* Ex cautione perſonali oritur obligatio & actio perſonalis, tam contra reum quàm aduerſus fideiuſſores, *l.2.l.pen. & toto tit. ſi quis caut. ſecundùm tamen ordinem Auth. præſente, C.de fideiuſſ. Maran,eo. nu.19.* Ex pignore, cautione reali naſcitur realis etiã hypothecaria, *vt dictum eſt, §. item Seruia, ſupra de actio.* ad pœnam vel certum, ſi comprehenſa ſit, & expreſſa in cautione, vel incertam (eius ſcilicet quod intereſt) ſi nulla ſit expreſſa, perſequendam: *l. vlt. ſi quis in ius vocat.l pen.ſi quis caut.* niſi excuſatione iuſta illa temperetur vel excludatur, *l. 2. & tot. tit. ſi quis cau* Quod ſi plures ſint præſtitutæ cautiones, non erit in arbitrio rei exqua velit conueniri, ſed actoris, ex qua velit agere,

A *Caſtr. l. cum proponas, in fin.C de tranſact.*

¶ Affinia fides publica, *§. ſed neque, in Authent. de mandat. princip.de qua Couar.c. quamuis, nu.4.de pact.in 6.* & illa militaris, quam Saluam guardiam vocant, *de qua diximus, ti.C.ne liceat potentioribus, cum tit. ſeq.* ſequeſtratio, arreſtatio, *d.l.ſi fideiuſ. §. fin.eo.* cautio de non offendendo, *de qua dixi d. tit. de eo quod met. cauſ.* quam coniuges à quibus violẽtia nimiaq; ſæuities timetur, inuicẽ prȩſtant, *Schurff.conſ.42. & prædicta, n.4.cent.1.* & aliæ extraiudiciales, *de quib.in t. de prætor. ſtip. cũ ſeq. & extra de pignoribus.* 14

¶ Contraria ſatisdationi: ſi vitioſè caueatur: *l. quoties, 6. qui ſatiſd.cog.* ſi principalis aut fideiuſſores facultatibus labantur: *l.ſi ab arbitrio, 10.l.de die, 8. §.ſi fideiuſſ.4. qui ſatiſd.cog.l.Labeo, 25. §. vlt.cum l.ſeq.de recep. arb.* ſi fideiuſſor parum idoneus ſit non modò facultatibus, *d.l.ſi arbitrio. l.2. in princip. qui ſatiſd.* ſed etiã facultate conueniendi: *d.l. 2. in prin.l.ſi fideiuſſor, 7. l.de die, 8.§. 1. qui ſatiſd. cog.* vt ſi fori præſcriptione vti poſſit, *l fideiuſ.7.ff. qui ſatiſd. cog.* aut alio priuilegio: velut miles, minor, mulier, *d. l. de die, 8. §.1. qui ſatiſd. cogant.* 15

De Formulis & impetrationibus actionum ſublatis. Tit. LVIII.

1 *Actionum ciuilium formulæ &*

 impe.

impetratio à Conſtant. & Theod. & Valent. Imp. ſublata.
2 *Actio hic idem proponenda.*
3 *Actio hic idem ſignificat, quod Libellus, & quid ſit: quaque eius requiſita, n.4.*
5 *Partes libelli & ſpecies.*
6 *Eius oblatio, & quibus in cauſis offerri poſſit & debeat, hoc eſt materia.*
7 *Forma.*
8 *Finis, & effectus.*
9 *Adiacentia, affinia, contraria.*

1 ACtiones † tam in arbitriis proponendæ ſunt, *Auth. offeratur, vbi Bart. Bald. n.8. C. de lit. conteſt.* quàm iudiciis: *l. 1. C. de edend.* quarum vtique ciuiliũ certa fuit olim formula, *l. 4. de pign. l. 2. §. 3. de orig. iur. Paul. lib. 3. tit. 3. Vlp. tit. 25. & tit. 19.* quæ & impetranda, & danda à Prætore erat: *l. 1. §. idem Pompon. 4. de* D *dolo malo.* cauſa obligationis cognita, *Rauard. l. nec ex. 27. de reg. iur.* Qui formula excideret, cauſa cadebat, *Cic. pro Cecinna. & lib. 1. de Orat.* Quas iuris formulas aucupatione ſyllabarum inſidiantes, Conſtantinus ſuſtulit: *l. 1. h. t.* quod translato in Thraciam imperio, vetus illa ſuperſtitio, quam Cicero quoque exagitat, *pro Cecinna*, minus Græcia probaretur: ſicut & impetrationem actionum olim vſitatam, *l. eum debitoris, 7. inf. de iud. l. 3. C. de bon. author. iud. venund.* paulò poſt Theod. & Valent. eadem A ratione ſuſtulerunt, *l. 2. h. t. & C. Theod. lib. 2. tit. 3. l. 1.* Oportet † tamen cõuenientẽ negotio actionem etiamnum proponi, *l. 2. h. t. l. 3. ſup. de eden. l. 1. eo. tit.* quæ ſpeciem futuræ litis demonſtret: *d. l. 3.* & cui accommodentur cum probationes, *cap. ſignificauerunt, c. de teſtibus, c. licet, §. idem. de probat. Hoſtienſ. de probat. nu. 5.* B tum ipſa ſententia, *l. vltim. C. de fideic. lib. l. vt fundum, com. diuidund.* 2

¶ Actio eſt ius perſequendi in iudicio quod ſibi debetur, *§. 1. Inſt. de act. l. nihil, de oblig. & act.* C ſed hic non tam ſignificat hoc ius: *de qua Inſt. de actionib. lib. 4.* quam formulam & ſcripturam, quæ litis initio proponitur, *l. 1. 2. hoc tit. l. 3. ſup. de eden.* qui libellus appellari cœpit, *c. 1. c. vlt. & toto tit. de lib. obl. Spec. de lib. concep. auth. offeratur. inf. de lit. conteſt. l. libellorum, de accuſ.* Eſtq; ſcriptura continens quid, à quo, ex qua cauſa petatur: *gloſ. cap. 1. verb. libelli, de li. obla.* hoc eſt, petitionem actoris, *Hoſt. in rub. de lib. obla. n. 1.* & eius cauſam, ſeu ius: *c. vlt. eo. Spec. de lib. oblat.* E *§. 1. Odofred. in Summa, c quid ſit libellus*, quem oportet † eſſe certum, *l. Prætor, in prin. & §. quod autem, de iniur. l. item, 17. de dolo malo. l ſi in rem, 6. de rei vend. Schurff. conſ. 63. quod prædicta, n. 133. cent. 1.* breuem, qui tantum neceſſaria complectatur: *Spec. de lib.* 3 4

lib.obla.§.vlt.nu. 16. dilucidum, *Spec.eo.tit.§.pen.n.*5.§. 1. *in auth. de teſtib.* non obſcurum, non ambiguum, *l. cum Stichum,* 29. *de ſolut.d.l.item,* 17. *de dol.ma.* non vagum, non incertum, *c.* 1. *c.* 3. *vbi Dd. de lib.obla.* nec generalẽ, *c.*2.*c.vlt.eo.l. inter.* §. 1. *de verb. oblig. c.*3. §. *ſecus, de re iud in* 6. aut ſibi ipſi contrarium, *l.*1.*C.de fur.* aut ineptum, *l.*2.*hoc tit.gl. & Dd.l.*1.*de off. aſſ.* qui tamen non vitiat vbi libello non eſt opus: *Bart. Rom.l.& ſine, C.de re iudic. l.*1.*C.de re iud.Iaſ.l.vinum,n.*33. *ſi cert.pet.* aut alternatiuum, *cap. Raynald. vbi Dd. de teſt.l. Iulianus,* 14.§. *ſi quis colludens,de act. empt. c. olim,* 2. *de priuileg. latè Ferra. in for.reſp.rei, verb, libellus incertus,&c.* quanquam hic ſuſtineri ſolet, *c. conſtitutus, de in integr. reſt.Mynſ. obſ.*11.*cent.*4. maximè ex obligatione alternatiua, *l.*3.*de eo quod cert.loc.Bart.l. Prætor,§. quod autem, de iniur. Alex. & Dd. l. ſtipulationes, de verb. oblig. Bart.l.*1.*§.qui autem, quor. leg.Dec.l.nemo,*43.*§.quoties,in fin. de reg.iur. Alexan.conſ.*182.*lectis, n.*2.3.4.*vol.*2. *Spec.eo.§.iam nunc videndum, n.*17. aut legis diſpoſitione, *Spec.ibi n.*19. Quod & de generali quoque dici poteſt, *gloſ. mag.& Dd.l.*1. *in prin.de eden.c.* 1.2. *ext. de lib.oblat.*

5 ¶ Vt autem ſyllogiſmi, ſic etiã tres ſunt libelli partes: *Zaſ.& Doctores,* §.1. *Inſtit.de act.Spec. de lib. conc.* §. *quidlib. n.* 3. quarum

A præcipua eſt concluſio, *Iaſ.nu.n.* 129. *cum multis ſeq.* §. *omnium: Inſtitut. de act.* hoc eſt petitio *Bald.l. vlt.in fin. C. de fideic. lib.* qua tamen in criminalibus non æquè putatur opus, *Bar. l. quid ergo,§. pœna,n.*8. *de his qui notan. infam. Bald.l.etſi,nu.*13.14. *C.in*

B *quibus caſu.infam.Iaſ.d.§.omniũ, n.*137. *Inſtit.de actio.Bart.l.*2.*§.ſi publico, nu.*13. *de adult. Chilian. in prac.cap.* 54.*n.* 2. *Mynſing. obſ.* 60. *cent.*4. Vt enim cauſæ ſunt ciuiles aut criminales: *l. properandum,* 11. *inf. de iud. l.* 3. *& l.* 4. *inf. de ord. iud. l. vnic. inf.*

C *quand. ciuil. act.l.*1.*§.*1.*de calum.* ſic etiam libellus pro diuerſitate materiæ, *gl.c.*1. *verb. libellum,de lib. ob.* aut conuentionalis, *c. vlt. de lib. obla.* §. *tripli. Inſt. de act. Iaſ. l.* 1. *C. quan. lib. prin. dat. Lanfr. c.quoniam,* 11. *verb. petitiones, de probat.* aut criminalis

D accuſatorius inſcriptionis, *l.* 3. *de accuſ. qui crimen, C. qui accuſ.*

¶ Offertur autem libellus ab 6
actore agere volente: *auth. offeratur,C.de lit.con.c.licet,de ſimon.* & offerri debet nullo quoque petente, *c.*1.*c.offeratur,* 3.*qu.*3.*Spec.*

E §.*vtrum,n.* 4.*de lib. con. arg. l. fideicommiſſa.* §. *ſi rem, de leg.* 3. Nam ignorantiam prætendere nemo poteſt in ordine iuris omiſſo, §. *vlt. in auth. in med. lit.* Si tamen omiſſus ſit, altera parte nihil opponente proceſſus valebit: *Specul.§. nunc dicendum, nu.* 30.

30. *eo & in l. filiusfam,* 8. § *veterani,* 2. *ff. de procur.* dummodo petitio extet qualis qualis ſuper qua iudicium fundetur, *clem. ſæpe, de verb. ſig. Pan. & Dd. c. dilectus, de iudic. Ioan. Andr. ad Spec.* § *nunc videndum, n* 8. *verb. non apparet.* Offertur porrò libellus principaliter iudici, *cap.* 1. *de lib ob. Spec. eo.* §. *reſtat, in princ.* cuilibet etiam arbitro. *Spec. de lib. concept.* §. *reſtat, n.* 3. & 4. competenti tamen: *Spec. eo.* §. *nunc videamus, in fi. per c. at ſi clerici, de iudic. toto t. C. ſi à non comp. iud.* qui poſt aduerſario communicat exemplum, *auth. offeratur,* C. *de lit conteſt. auth. litigioſa, C. de litigioſ. auth. generaliter, C. de epiſc. & clericis,* originali ſibi retento, ne qua corrumpi poſſit: *Spec. d.* §. *reſtat. nu.* 1. etiamſi olim in iuriſdictione Romana alia fuerit edēdæ actionis ratio, *l.* 2. *in prin. de eden.* ſicut impetrationis, *l.* 2. *h. t. l.* & formularum, *l.* 1. *hoc t.* Nec intereſt vtrum cum vno, an pluribus agatur: nam & plures vno libello recte conueniuntur, proindeque contra plures vnum offerri ſatis eſt: *l.* 3. *C. de accuſat. l. cum hi,* §. *ſi plures, de tranſa. l.* 3. *de duob. reis, l.* 1. *& t. t. inf. de conſor. eiuſdem lit. l.* 1. 2. *de quib. reb. ad eundem iud. eatur. Alex. conſ.* 58. *circa finem, vol.* 5: niſi ſint diuerſæ & diſſimiles cauſæ, quo caſu ſingulis petere poſſunt offerri ſingulis libellum ſingularem, *Spec. eo.* §. *vlt, n.* 11. Offerendus eſt au-

A tem libellus vbicunque interuenit iudicium, *Spec. eo.* §. *nunc dicendum, in princip. per c. licet, Hel. de ſimo. auth. offeratur, inf. de lit. con.* etiam arbitrium, *Spec. d.* §. *reſtat, n.* 3. *de lib. conc.* & agitur, *Spec. ibid. n.* 2. § *ſumma, in auth. de exhib. reis.* non itidem ſi excipiatur: *Spec.*
B *de except.* §. *viſo, verſ. ſed nunquid iudex.* In cauſis ciuilibus, *d. auth. offeratur, l.* 1. *h. t. l.* 3. *ſup. de eden.* perſonalibus, *l.* 3. *ſeu vlt. C. de annal except.* realibus, *l.* 6. *de rei vendic. Bart. l. vti frui ſi vſus fruct. pet.* petitoriis, *d. l. ſi in rem,* 6. *de vend. l.* 1. 2. *C. vbi in rem at., l.* 2.
C *C. de annal. excep.* item & in poſſeſſoriis, *Specu. præall. lo. nu.* 2. 18. 20, 21. *per cap. ſignificauerunt, de teſtibus.* niſi petatur poſſeſſio nullo contradicente, *Specu. ibidem, n.* 21. *per l.* 3. §. *ſi cauſa, de bonorũ poſſeſſ.* quanquam & tum petere iudex libellum poterit ad ſe in-
D formandum, *Spec. ibidem, nu.* 20. item niſi in ſummariis, *Menoch. in poſſ. recuperan. in princip. n.* 27. vel vbi vterque ſe, vt à probationibus vtrinque res ſit inchoanda, *cap. de ordin. cog. Specu. eo.* §. *nunc videndum, n.* 14. *argum. l. libero,* §. *fin. de lib. cauſ.* (quo caſu ipſi
E articuli ſunt loco libelli, quia cōtinent partium intentionē, *Ioan. And. Spec. præall. lo.* §. 1. *in fine.*) poſſidere contendit, nec actoris vult ſuſcipere perſonam: atque etiam criminalibus, *l.* 3. *de accuſat. Specu. de accuſat.* §. 1. *n.* 31. *l. vlt. de priuat. delict. l. vltim. C. de*

fur.

fur.12. l. 4. l. de crimine, l. ſi crimen, l. neganda, C. qui accuſat. l. ſi quis ſe iniuriam, l. in cauſis, l. accuſationis, C. de accuſat. l. ſine metu, l. iure mariti, C. de adulter. l. quæſitum, ad Senatuſc. Turpill. præterquam cum iudex ex officio, vt per modum inquiſitionis, procedit: *cap. cum olim, de teſtibus, cap. olim, de accuſat. l. 4. C. de apoſtat. Specu. §. nunc. dicendum, n.* 7. 9. 15. *per l. ne quis. C. de Iudæ. c. vt noſtrum, vt eccleſ. benef.* quamuis tum capita & articuli, illius accuſationis loco ſint exhibendi: *c. qualiter, 24. de accuſ. Spec. eo. §. nunc dicendum, n.* 20. aut ſi tantũ implorato eius officio diſceptetur: *cap. fin. de off. iudic. l. ſi irruptione, in fin. ff. fin. reg. Spec. ibidem, n.* 7. aut alioquin ſummatim & de plano res eſt expedienda, *clem. ſæpe, verb. libellum non exigat. de verb. ſign. c. olim, de accuſat. cap. ea quæ deſtat. mo, l. vlt. C. de naufrag lib. 11. Spec. §. nunc dicendum, nu.* 1. niſi ex aduerſo petatur, *Spec. ibidem nu* 20. 30. Item in notoriis, vbi ex officio proceditur, *cap. ad noſtram, 3. de iureiur. c. quoniam, de fil. presb. c. euidentia, de accuſat. l. ea quidem, vbi copioſè Bald. ac Salic. C. de accuſat. cap. maniſeſta. 2. quæſt.* 1. cauſiſque paruis, ac tenues inter perſonas, *Specu. eo. §. nunc dicendum, n.* 3. executionibus, *Specul præall. lo. num. 17. vbi Ioan. And. verb. offerendus.* nã & in his ſummariè proceditur: *l. à diuo, 15. §.*

A *ſi ſuper reb. de re. iud.* cauſiſque nullitatis ſimilibus, *Specu. præall. lo. num.* 39. *per l. 1. C. quan. prout non eſt neceſſ.* Denique quoties vel partium conuentione, vel ex conſuetudine ſit, ordinatum, vt ne libellus detur, *l. quoties, l. vlt. C. de priuil. ſchol. lib. 12. l. 1. C. de auro*
B *corin. l. 12, l. 2. C. de primic. lib.* 12. *l. vltim. in fin. C. de app. auth. generaliter, C. de epiſ. & cler. Spec. præall. loc. n.* 7. 8. 13. In cauſis appellationum an opus ſit libello variè diſputatur, *cap. Raynaldus, de teſtament. Specu. §. nunc dicendum, n.* 37. 38. Dinſtingui tum
C ſolet, vt ſi ante ſententiam definitiuam appelletur, ſufficiat prior libellus, ſin poſt, nouo ſit opus, *Specul. ibid. §. nolumus, in auth. de his qui ingred. ad app, l. fin. §. illud, Cod. de temp. app.*

¶ Forma libelli ad formam 7
ſyllogiſmi redigenda eſt, *Iaſon.*
D *in §. omnium. n. 115. & §. æque, n. 48. Inſtit. de actio.* Quod apud Sax. obſeruatur, non etiam in Camera & alibi, vbi articulatis libellis eſt locus: *ex cap. 1. 2. de confeſſ. in 6.* quos forum Sax. repudiat. *conſtit. prouinc. 2. parte* 1. Nam in hoc argumento ſemper cuiuſ-
E que loci cõſuetudo ſequenda eſt, *l. ſed et ſi, 11 §. proſcribere, verb. ſecundum loci conditionem, de inſtito, l. 3. in fin. de teſtib. c. conſuetudine, diſt. 11. Specul. eo. §. nunc dicendum, n. 3. & §. vl. in princ.* Nec enim contra ſtylum Curiæ admittitur, *Bald. l. de quibus, in*

2. *lect.*

2.lect. in fin. & ibi Iaſon, n.52.de legibus, per gloſſ. ibi verb. inueterata. Fel.cap. 2.n. 16. de reſcript. neq; pars ei reſpondere cogitur, *c.2. vbi Felin. n. 5. de lib. obla. c. vlt. vbi Socin.n,6. eo.tit. Lanfr. c. quoniam, 11. verb.petitione,nu.4. de probat.* nec quicquam eiuſmodi libellus operatur, vt interruptionem, &c. *l. accuſaturus, 35. vbi* Bart.*de adulter. Felin. c. cauſam quæ, nu. 2. & 29. de teſtibus.* ſed in primis conuentio partium tanquam magis ſpecialis eſt attendenda, quæ compromiſſo formante iudicium, includi ſolet, *Spec.d. §. nunc. dicendum,n. 3. & 8 l. quoties, C.de priuil.ſchola.lib, 12.l.vlt.in fin.C.de temp. app.authen.generaliter,C.de epiſ. & cler.* Quòd ſi nihil horum extat, ſecundùm formam iuris libellus erit concipiendus, *Euerar.lo.lega. à ſtylo Curiæ.* ſcriptura: *authent. offeratur, C.de lit.con l. 1. in princip. verb. copiam deſcribendi, de eden.* & vt alicubi (non vbiuis) ſeruatur, ſubſcribendis, *c.1.verb. veſtris manibus roboratam, de lib. obla. Spec. eo.§. iuxta, n. 2.* Quæ ſcriptura continere debet initio, nomen iudicis cui offertur, *c. libellorum, 2.quæſt. 8.* deinde actoris, à quo offeratur: *c.querelam, 24.de elec.Spec.§ nunc videndum, n.10.11.* poſt illius contra quem offertur: *d.c. querelam, c. nullus 4.quæſt.4.l.vlt.C.de eden. ca.2.de ord. cognit.* tum rem petitam, *l.6. rei vend.Specu. §. iuxta,num.11,*

A *Spec. §.iam nunc videndum.n.20.* cum petitionis cauſas, *cap. abbate de re iud.in 6.L. ſi mater, 11. §. eandem, §. ſi quis, de ex. rei iud. gloſſ. magna, l. 1. in princip. de eden.Iaſon .l.de quibus,nu. 97. de legibus.* ex qua apte ſequatur cõcluſio, *Bart.l.1.n.12.de eden,* Cæ-
B teroquin inepta cauſa concludẽdi libellum reddet nullum, *Iaſon, l.3.n.19.C.de eden.Dec. l.quæ dubitationis, 81.n. 5. 6. de reg. iur. ſubiiciens procedere libellum ſine cauſa, parte non opponente, ideoque ſatius eſſe nullam cauſam exprimi quam ineptam, quæ libellum*
C *annihilet.* Aptitudinis autem fundamentum eſt idonea facti narratio, *l. 3. de accuſat.* addito die & anno, vbi neceſſe eſt, vt in criminalibus, *d.l.3.Iaſ. & Dd. l. 3. C.de eden.l.1.§. editiones, eo. Spe. eo. quid libellus,n.2.Fel.in ca.cum dilecta,de reſcrip. Iaſon,§. ex ma-*
D *leficiis, Inſti. de act.* etiam tempore oblationis libelli, cùm agitur de præſcriptione interrumpenda, *Specu. eo. §. vlt. n. 3.* Terminus relationis, in quo præcipua vis, forma finiſque eſt concluſio: *Bal.l.2.nu.2. verſ. præterea, C. de prob. & l. vlt.n. 1.2. C. de integr.*
E *reſtit. Innoc.c.ſuper, num.3. de reſcript.* quæ cuiuſmodi debeat eſſe, proſequitur Iaſo, *§. huic autem, n 13.Inſtit. de act.& Dd.§.omniũ, eo. tit.* quæ tamen in criminalibus non putatur neceſſaria, *l. 2.§. ſi publico, vbi Bart.n.18.de adulter, l.3. de accuſat. Mynſing. obſ.*

60. cent.4. Ferra in inquiſ. verb. ſuper Chilia. in pra.cap.54. nu. 2. cum ſufficiat hic peti iuſtitiæ adminiſtrationem, l.1. §.1. ad Turp. c.2. de off.ord c. dilect. de ord. cog. quam lex & iudex ſupplent: Bal. l.2.n.2.C.de probat.per l.3.l. ſenatus de accuſat. ſiue rectè, ſiue perperam, ſiue nihil etiam ab accuſatore petitum ſit, Bart.l. 2. §. ſi public. de adult.l. quid ergo, §. pœna.n.8. de his qui notan. infam. Iaſon, §. omnium, n. 137. inſtitut. de act. Solent etiam addi libellis clauſulæ: de quibus Iaſon, Zaſ. & Dd. §. omnium, Inſtit de act. Spec. §. vlt. n.19. eo. quantum maxime ſalutaris, quæ petit ius ac iuſtitiã adminiſtrari, c.2. de off. ord. Iaſon. l. petens, n. 5. C. de pac. cap. 1. de off. deleg. cap. 1. de mut. pet. Menoch. poſſ. recup. in princip. n. 14. 15. Ant. Gab. Rom. lib.6. de clauſ. 4. Mynſing. conſ.59.n.15. Nam ex hac videtur ominis actio propoſita, quæ poteſt conijci ex narratione, Iaſon, d. §. omnium, nu. 150. Inſtit. de act. vltra quam non extenditur. Alex. conſ. 121. nu. 12. vol.1. Eſt huic affinis clauſula Omni meliore modo, de qua Iaſ. §. omnium, n. 151. Inſt. de act. Bal. l. incerti, n. 35. C. de interdict. Felin. c. licet, n. 44. de ſimon. Grat. conſ.7. n.21. lib.1. ad c.2. de ord. cognit. Clauſula non in ſolennis libelli, ſed ſimplicis petitionis valde ſolet frequentari, & operatur vt de plano procedi queat, gl. fin. l. proinde, 25. ad l. Aquil. Bal.

A l. diffamari, n. 6. C. de ing. ma. quod non eſt admittendum niſi in ſummariis; alioquin inuita altera parte, ex iudicio ordinario facere poſſet petitor extraordinarium, & ſummarium arbitratu ſuo. Quamobrem verius, in ordinariis hanc clauſulam inutilem,

B eſſe & ineptam: Anchar. con. 33. per ſtatutam, n. 2. 3. præterquam ſi addatur, Niſi quatenus à iure ſolennis libellus requiratur, Iaſ. l. ait Prætor. in princ. n. 19. de iureiur. hoc ferme modo: (doch nicht in form eines zierlichen libels, ſondern. ſummariæ narratio-

C nis & qualiſcunque petitionis, es vvere dann daſſ der kleger zurechet denſelbigen ſolenniter zu proponierem ſchuldig ſein ſolte.) De clauſula ſaluo iure addendi, minuendi gloſſ. & Dd. c. inter, verb. ſalua, de fid. inſtr. Iaſ. l. 3. n. 41. C. de edend. Iaſ. §. omnium, nu. 157.

D Felin. cap. ex parte, de reſcript. De clauſula quæ ſolet initio poni. Nõ ſe adſtringens ad probandum niſi neceſſaria, Bart. Iaſ. & Dd. l. diuus, de re iud. Canon. c. dilectus, de dol. & contum. Iaſ. §. omnium, n. 161. Inſt. de act. Caſt. l. 1. de inſtito. ac Bal. l. habeat, 1.3. eo. tit. c.

E licet, de probat. Iaſ. l. penult. §. in eum, n. 7. ne quis eum qui in ius voc. De clauſula Reſeruante poteſtatem recedendi à probatione, & iuramentum deferendi, Iaſ l. admonendi, n. 72. de iureiur. Sax. Landt. l.1. art.6. & 22. art.9. vbi glo. lib. 3. Sed hæc apud nos parum

rum

rum habet ponderis, quando non A niſi ante litem conteſtatam, vel quod perinde eſt, præſtitam guarandam liceat deferre. Verum omnes recenſere longum foret, & de his quærant ſtudioſi apud Iaſ. & alios, *in d. §. omnium, Inſtit. de act. d. l. 3. C. de eden. Spec. eo. §. ult. n. 19. cum ſeq.* Libellus autem ini- B tio offertur, *auth. offeratur,* C. *de lit. conteſt. cap. licet, de ſimon. Spec. eo. §. nunc uideamus, in princ.* iudici quouis tempore etiam feriato, & vbiuis: litigatori tantum in iudicio, *Spec. d. §. nunc uideamus*: ſi præſens inueniatur: *Spec. §. ſequitur, nu.* 6. alioquin ad eum mitti- C tur, *§. tripli, Inſt. de act. dicta Auth. offeratur*: qui recipere ſolet cum proteſtatione contradictionis, & ſaluo ſuo iure, *cap. ult. de dilat. c. inter, de re iudic. c. cum olim, de cenſib. Spec. præall. loc. n.* 1.

8 ¶ Finis eius, vt futuræ litis ſpeciem demonſtret: *l. 3. ſupra de* D *eden.* indeque ſciat aduerſarius qua de re litigaturus ſit, ac deliberare queat, vtrum contendere an cedere velit, *l. 1. in princ. de eden.* Effectus, quod ſit fundamentum iudicij, *Spec. d. §. nunc videamus, in pr.* & ſecundum libellum omnes iudicij actus regulen- E tur: *l. pen. § fin. ne quis eum qui in ius voc. l. ſi arbiter, de probat.* præcipue probatio, *c. 1. 2. vbi Dd. de confeſſ. in 6. Hoſtienſ. in rubr. de probat. n. 5. per c. ſignificauerunt, de teſtibus. l. argentarius,* 10. *§. cum autem, de eden.* ſententia, *l. vlt.* C. *de fid. li. l. vt familus, comm. diuid. c. licet, Heli. de ſimon. Specul. §. nunc videndum, n. 14. c. definitiua, 2. quæſt. 6. Bal. l. 1. l. vlt. C. de ſent. quæ ſine cert. quant.* adeò vt ſine libello, vel inepto libello exiſtente, ſententia ferri nequeat, *Spec. d. §. nunc videndum, nu.* 14. ac totus annihiletur proceſſus, *Felin. c. examinata, n.* 14. *de iudic.* nec obtinere poſſit actor, *conſ. matri,* 13. *nu.* 36. *volum.* 1. velut ſubſtantia ac fundamento eius deficiente, *Spec. eo. §. vtrum. num.* 14. *c.* 1. *de lib. oblat. c. quoniam, de probat.* Actor etiam fateri creditur quicquid libello complexus eſt: *Panor. n.* 34 *c. examinata, de iudic.* Bal. *cum precum. nu.* 1. *C. de lib. cauſ.* niſi probet errorem, *l. qui familiæ,* 38. *famil. hercisc.* & reus eidem non reſpondens fit contumax, *Bart. l. vni. C. de lil. cent.*

¶ Adiacet mutatio, vel emen- 9
datio libelli: *de qua in l. 3. C. de eden. l. ſi quis,* 66. *de iudic. l. 4. §. fin. de nox. act. c. inter, de fide inſtru.* item interpretatio, *l. ſi quis,* 66. *de iudic. l. ſed etſi,* 11. *§. item: vbi Iaſ. n.* 8. *de iureiur.* & *l. 1. nu.* 8. *de iuriſd. l. 2. n.* 16. *C. ſi contra ius.* Affinis, libellus Principi oblatus, *toto tit. ſupra de precib. imp. off.* qui litis conteſtationem interdum inducit, *l. 1. 2. C. quan. lib. Princ. obla.* non item hic conuentionalis: *Iaſ. l. 3. n. 7. C. de eden. per illum text. verb. futuræ litis, quæ indicant non iudici libello litem, ſed futuram indicari, l. amplius rem ratam*

hab.

hab.l.1.cum auth.ſeq.C.de lit.conteſt. Contraria ſunt ineptitudo, *glo.& Dd.l.1.de off.aſs.c.examinata, de iud.Spec.§ ſequitur, n.4.* vt cauſa inepta inſerta: *Iaſ.l.3.n.4.& 19.C.de eden.* generalitas & incertitudo: *c.2.de lib.oblat. vbi Dd.Spec.§.iuxta,n.1.6.11.ſi rem, 6.de rei vend.* quæ tamen minus vitiat, parte vtique nihil opponente, quam inepta cauſa expreſſa: quę facit vt ex officio iudex libellum rejciat vt nullum: *Dec.l.ea, 81.n.5.de reg.iur.* quoniam ineptum: *glo.& Dd.l.1.de off.aſseſs.* Item aduerſatur contrarietas, *l.1.de fer. Dyn.c.nullus, de reg.iur. Ferra.in for.reſp.rei verb.contrarietatem:* ac ſimilia, *de quibus ſuperius, vbi propria ſumus executi.*

De Iureiurando propter calumniam dando. Tit. LIX.

1 *Calumnia vnde & quid.*
2 *Calumniæ iuramentum quid.*
3 *Propria huius iuriſiurandi.*
4 *Species.*
5 *Cauſa.*
6 *Qui cogantur iurare vel non.*
7 *Materia, quibus in cauſis præſtetur & quid contineat.*
8 *Forma.*
9 *Quando iurandum ſit.*
10 *Finis.*
11 *Effectus.*
12 *Affinia.*
13 *Contraria.*

A Calvo † caluis, caluire, & paſſiuè caluor, fruſtrari, decipere, antiquitùs ſignificabat, vnde dicta Calumnia, *l. ſi caluitur, 233. de verb.ſignif.* quæ omnem verſutiam & malitiam in alterius incommodum intentatam denotat, *Cic.lib.2.de Repub. & 1.Off.*

B præcipuè tamen malitioſam iuris interpretationem: *Cic.lib.1.Off.* & fraudes, quibus litigatores in iudicijs vtūtur: vt eſt Nomio, malitioſa & mendax alterius infamatio, *l.2.§.1.ad Turpill.* Item falſa crimina intendere: *l.1.§.calumniari, 1.ad Turpill.l.ſancimus, C.de pœn.* per fraudem & fruſtrationem aliquem iudicio

C vexare: *l.1.& toto tit.de calumn.* non debitum petere; *l.penult.ne quis eum qui in ius vocat.* vexandi alicuius cauſa petere: *l.poſtquam, 43.de petit.her.* temere controuerſiam mouere: *l.cui neceſſitas, 39 §.1.de lib.cauſ.l.auxilium,de minor.cap.calumniam, de*

D *pœn.*ſcienter, prudenterque negotium alicui facere, vel comparare: *Paul.ſent.1 tit.5.* nullo iure, vexandi aduerſarij cauſa poſtulare: *l.3.§.1.vt in poſs.legat.l.1.§.vlt.& l.Paulus,8.de præt.ſtipul.*Denique

E ex certa ſcientia, & dolo malo tam agere quam excipere, *l.1.§.per calumniam, ſi mulier ventris nomine in poſseſs.l.2.in prin.C.de iuram.propter calum.vbi Azo ad rubr.* Nam pro iuſta actione capitur titulus de calumniatoribus, accuſatione, *l.auxilium, de minor. l.1.*

l.1.§.1.ad Turpill. l. ſancimus, C. de pœnnis, l.2.cenſib.lib. 11. exceptione, *c.calumniam,de pœnis*: temeraria litigatione: *d. c. calumniam,d. l. auxilium, & h. t.* quomodo Cic.*lib.2.de Repub.*ait, Carneadem ſæpe optimas cauſa ingenij calumnia ludificari ſolitum.

2 Hinc † dictum iuramentum calumniæ, quod initio diſceptationis litigatores eorumque adminiſtri de bona ſua conſcientia, *Nou. 50.Theo. hic,§.1.*bonitateque quã opinantur cauſæ ſuæ, præſtent, *l.2.C.eo.§.1.item actoris, cum ſeq. h.t.*

3 Proprium † huius iuramenti, quod ſit non de veritate, *c. dudũ 64. vbi glo. verb. de veritate, de elect.* ſed de credulitate, *gl. 1. circa prin.c pen.eo. per text. in l. 2. §. quod obſeruari,verſ.& licet C. eo.*

4 ¶ Iuramentum autem calumniæ, vel eſt iudiciale, de quo hic: vel Extraiudiciale, quod in actibus extraiudicialibus præſtatur, *l.6.7.l.quædam, 9.§.vlt.de eden.l. 15. ad exhibend. l. penult. quemadm.teſt.aper.l. vlt. C. de quæſt. l. de pupillo, §. qui opus. de operis noui nunc.l.qui bona,§. quid damni, de damn. infect.* Iudiciale, aut ſpeciale, aut generale eſt. Speciale olim in ſingulis iudicij partibus exigebatur, *l.1.C.eo.l. de die, 8.§.4.qui ſatiſd. cogan.* hodie, ne ſæpius in vna cauſa iuretur, *auth. in iſto,C.eo Nouell.50.§. penult. & fin.de iis qui ingred.ad appell.* ſufficit generale, (quanquam & hoc ſpeciale faciat Cuiac, *Nouel.49. in fin.*) quo iuratur initio litis, nihil in toto negotio calumniæ cauſa factitatum iri, *in auth. hoc ſacramentum, C.eo.& Nouell 50. §.pen. de his qui ingred. ad appell. Innoc.Panorm.& Dd.c.vlt.eo.* Sed hoc Sax. non vtuntur, retinent ſpeciale, *art. 41. lib. 1. & Lehenrech. c. 68.* cum videlicet quis alteri iuſiurandum in iudicio defert, poteſt enim tum, & ſolet etiam in his Curijs, à deferente iuſiurandum exigi, non calumniæ cauſa deferri, *l.iuſiurandum, 34.§. qui iuſiurandum, 3. l.ſi non fuerit, 37.de iureiur. l. vltim. Co. de fideicomm. l delata, C.de rebus credit.* Ac fortaſſi alijs quoque caſibus lege deſignatis etiamnum exigi noſtro in foro poterit: vt cum ſerui in quæſtionom petuntur, *l.1.C.eo.l. vlt. C. de quæſtion Cuiac.Nouell. 49. in fin.* aut in comparatione literarum, *Nouell. 73.* vel accuſatione falſi inſtrumenti:*l.vlt.C de fide inſtr.*item in operis noui nunciatione, *l.de pupillo, 5.§.qui opus, 13.de operis noui nunc. & l.ſi quis,6.§. de eden.*

¶ Cauſa lex,*l.1.2.C. de iuram. propter calumn.* aut ſaltem mos vetus, *Cic.pro Roſc.*ductus, vt alia multa ab Atheniensium Repub. in qua reus & actor æque de calumnia iurabant: illius iuſiurandum διωμοσία, huius ἀντωμοσία vocabatur, cuius etiam veſtigium in ff.extat, *in l. inter, 44. §. qui familiæ ff. famil. herciſc.* vt cauſa non fuerit cur Iuſtinianus 5

ſe

ſe huius iuris authorem gloriarentur, *l. 1. 2. C. de iur. propt. calumn.* niſi quoad interpolationem, *l. 1. §. omnia enim noſtra facimus, C. de vet. iure enucl.* Impulſiua publici boni ratio: *l. 2. §. ſed quia, verſ. non pro commodo priuatorum, ſed pro communi vtilitate praſentem legem poſuimus, C. eo:* quo ſacramenti timorem contentioſa litigantium inſtantia compeſcatur, *l. 1. verſ non ſacramenti, C. eodem.* Item petitio partis aduerſæ: *arg. l. 5. §. qui opus, 13. de operis noui nunciat. l. iuſiurandum, 34. §. qui iuſiurandum, 3. verſ. ſi hoc exigatur, de iureiur.* nam niſi petatur, iudex non tenetur exigere iure Canon. *c. 1. eo. in 6.* quod nunc vſu ſeruatur: *Marant. par. 6. iud. in cap. de iuram. calum. nu. 2.* quamuis iure ciuili etiam partibus diſſimulantibus iudex omnino exigere cogatur: *l. 2. §. ſed quia veremur, C. eo. qui textus non de expreſſa remiſſione loquitur, vt Dd. male interpretantur, ſed de tacita in uerb. colluſione aliqua vtentes: item diſſimulatione noſtram ſanctionem deludentes, &c. l. ſicut, & Bart. recte interpretatur in lege 4. §. petitum, num. 4. & 5. de damno infecto.* Id ſane fatendum eſt, ſpeciale iuramentum calumniæ non exigi, niſi ab aduerſa parte fuerit petitum: *l. de pupillo, §. cui opus, de operis noui nunciatione: dicta l. iuſiurandum, 34. §. de iureiurando.* quod poſt etiam ad iſtud generale porrectum eſt, *in*

A *dicto capite* 1. *eodem, in ſexto.* tandem etiam apud Saxo. (nam in Camera & alibi ſeruatur) prorſus iſtud antiquatum eſt. Credo quod in caligine doctrinæ cœleſtis religionem iuriſiurandi, vt reliquam omnem, minus homines curarint, eoque periuria multa committen-

B tur, de quo Baldus, etiam conqueritur, *l. ſi poſt, C. de euict. quem ſequitur. Maran. præall. loc. nu.* 11. Iſtud, inquit, iuramentum hodie non æſtimatur vno obulo: quia facti ſumus contemptores Dei, & religionis eius. Vnde puto, quod litigatores noſtri temporis potius

C iurant de calumnia committenda, quam vitanda, & ideo melius eſſet, quod iſtud iuramentum ex toto tolleretur à iudicio, cauſa vitandi tot periuria, non obſtante quod hoc iuramentum ſit inuentum ob publicam vtilitatem: *d. l. 2. §. ſed quia veremur:* tamen

D iſtud parum curant iurantes, argumento illius dicti per poetam Aquinatem: Quid enim ſaluis infamia nummis? Hæc ille. Inſtrumentalis eſt præceptum, & interlocutio iudicis qua imponi ſolet, *l. 2. §. hoc etiam, in ver. à iudicio ſtatuendum, C. eo.*

E ¶ Præſtant autem iuramentũ 6
calumniæ non quidem iudex in ſingulas cauſas, quanquam olim cogebatur, *l. rem non nouam, 12. in princ. C. de iudic. Cic. pro S. Roſ. & in ora. paſſim:* cum ſufficiat eũ initio officij iurare, *auth. hodie, C. de iudic. Nouell. 9. §. penult. Nouell.*

15. §. penult. ſed partes principales, l.7. §. ſed quia, in fine, C. eo. videlicet cuiuſcunque dignitatis, l.2.§. ſin autem vel dignitas, C. eo. etiam communitates quę per ſuos Syndicos iurant. l.2.§. hoc etiam, in fin. C. eo. cap. 4. eo. ex conſtitutionibus Principis, vbicunque opus eſt, per tres aut quatuor præcipuos ſui ordinis, part. 1. conſtit. 13. Iurat autem tam actor: §. item actoris, h.t. quàm reus: §. ecce, h. t. item hæredes vtriuſque, auth. principales: vbi gl. verb. migrauerit, C. eo. per l. qui bona, § ſi quis, de damn. infect. Eſt enim credulitatis, vt dixi, quod hæredes ſalua conſcientia præſtare poſſunt, ſicut & nuper ordinatum eſt, conſt. 24. par. 1. etiamſi probabilem obtendere poſſint factorum defuncti ignorantiam, l. qui in alterius, 32. de reg. iur. cap. cum quis, eo. in 6. vbi Dyn. & Dec. nu. 1. 2. 3. cum multis ſeq. Cagn. Mayner. ac reliqui. d. l. qui in alterius. Molin. in conſ. Par. tit. 1. §. 1. glo. 7. n. 4. & §. 13. glo. 5. nu. 4. & alioquin in iure noſtro res non careat diſputatione, l. generaliter, 12. in princ. verb. iuramentum hæreditarium, C. de rebus cred. & l. 1. 2. C. de in lit. iuran. Iaſ. l. admonendi, nu. 313. de iureiur. l. pen. §. hoc Iudicium, ne quis eum qui in ius voc. glo. Landt. lib. 1. art. 6. lib. 3. art. 11. Præterea aduocati vtriuſq; partis, §. vtriſque, h. t. l. 21. in fin. prin. & §. ſed quia veremur, in fin. C. eo. l. rem non nouam, 12. C. de iud. quanquã

A etiam his pleriſque nunc locis initio ſui muneris, non in ſingulas cauſas iurant: quod in noſtris curijs ſeruatur. Item procuratores. dicto auth. principales, vbi glo: verb. pro arbitrio tamen iudicis, C. eo. cap. 3. extra eo. niſi pro his principales iurent, quod fieri debet,

B ſicubi poteſt: l. 2. §. ſin autem abfuerit, & §. hoc etiam, C. eo. etiam in cauſa collegij vel vniuerſitatis, d. l. 2. §. hoc etiam. Et defenſores, qui ſine mandato agunt, d. l. 2. §. ſin autem abſuerit. Quin etiam ſi poſt iuſiurandum iam à principali præſtitum primum ordinetur

C procurator, etiam hic de calumnia iurare debet, cap. 2. §. 1. eodem, in 6. Sicut tutores etiam & curatores, auth. principales, in fine, C. eodem: non eorum pupilli & adulti, quorum res adminiſtrant, ex ratione, l. 2. §. quod obſeruari, C. eodem: item œconomi, c. 3. eodem:

D etiam vniuerſitatum, c. 4. eodem. Imò tanto magis in aduocatis & procuratoribus ac ſimilibus requiritur hoc iuſiurandum, etiamſi principales iurauerint, quanto melius calumniari norunt, quam partes, l. ab Anaſtaſio, vbi gloſſ. verb. morantes, C. mandati: & niſi

E coerceantur, de omnibus cauſis, etiam peſſimis ſe impediunt, vbi Iaſ. l. rem non nouam, 12. §. patroni, n. 3. C. de iud. Quamobrem non putatur valere conſuetudo, quâ his iuramentum iſtud remittatur, Ioan. And. c. Rom. verb. aduocatorum, de foro compet. in 6. Spec. de aduoc.

aduoc.§.1 *n.*31. Contra tamen vſu A receptum eſt, ne religioſiores abſterreantur aduocationibus, quos publice intereſt præ alijs huic rei operam dare, *l. rem,* 12. § . *vlt. C. de iud. l. ſeruum,* 33. §. 2. *de proc.* Ac memini quoſdam integræ fidei frontiſque patronos dicere ſe potius abſtinere foro quàm tot B iuramenti religionibus implicari velle: quod vſuuenire non expedit, ne melioribus improbi nulliuſque conſcientiæ ſuccedant, *d.l. rem,* 12. § 1. Non coguntur etiam in iudicio iurare clerici, *l. cum clericis,* 26. *de epiſc. & cler.* ideoque nec præſtare calumniæ C iuramentum, *cap* 1. *eo.* ac ne poſſunt quidem, niſi cum venia, ſuperioris autem reſcripto, quo tamen caſu per alium iurare poſſunt: *d. c.* 1. quod alijs non licet: *l.*2.§. *ſin autem,* C. *eo. vt maxime contra ibi ſtatuat, Bal. & Bart. in l. qui bona,*§. *fin. de damn. infecto.* D exceptis Principibus quorum procuratores in animas ipſorum iurant, *c.*1.§. *nomina, vbi gloſ. verb. in anim. de pace Conſtan.* ſicut & epiſcoporum, *c. vlt. eo.* Quanquam iure Canon. hoc ad alios etiam perductum: vt ex ſpeciali ſcilicet mandato per procuratorem quiſ- E que iuramentum hoc præſtare poſſit: *c. vlt. de iur. calum. in* 6. ex arbitrio tamen iudicis, vt diſpiciat vtrum à principali potius, ob honeſtatem perſonæ, an à procuratore vel œconomo ſit hoc exigendum, *cap.* 3, *eo.*

7 ¶ Materia olim qua hoc iuramentum præſtatur, olim quælibet iudicij pars: *l.*1. *C. eo. l. de die,*§. 8. *C. qui ſatiſd. cogant.* hodie tota cauſa, *auth. hoc ſacramentum, Co. eodem*: ciuilis, qualiſcunque, ſiue parua, ſiue magna, ſiue etiam compromiſſoria, ordinaria, delegata, *l. rem non nouam,* 12. *in princ. &* §. *patroni. in princ. C. de iudic. l.*2.§. *ſed quia, verſ. licet ex compromiſſo cognoſcant,* C. *eo.* Dico ciuilis. Nam in ſpiritualibus non iurabatur olim de calumnia: *c.* 2. *eo.* neque iuramentum calumniæ, ſed de veritate dicenda præſtabatur, *cap. dudum,* 54 *vbi gloſſ. verb. de veritate, de electi on.* Sed poſt propter calumnias clericorum inductum eſt vt hic ſimul & de calumnia, & de veritate iuretur, *c.* 1.§. *vlt. eo. in* 6. Sed nec in criminalibus, *Nouel. Leo.* 97. 107. cum ſufficiat inſcriptio, *l. vlt.* C. *de accuſ cum ſimil. Cuiac. Nouell.* 49. *in fin.* Quæ quanquam hodie obſoleuit quoad ſolennitatem, non tamen quoad effectionem: nam etiam nunc abſque inſcriptione ex diſpoſitione legis calumnioſus accuſator ad ſimilitudinem pœnę obligatur: *l. vlt. C. de calum.* Iure Sax. ad arbitrariam. *Zob. gloſ. noua, Landtrecht, lib.*2. *art.*8. Iuramentum hoc præſtatur tam in prima Inſtantia, quàm ſecunda, *c.* 1. *in princ eo. in* 6. Quamobrem & hodie quibuſdam in locis in vſu eſt, vt de non temerè appellando perſequendoque iuretur, *Mynſing.*

obſer.65. cent. 3. Continet autem iſtud iuſiurandum hæc fere capita, *ſecundum Marant. de iur. cal. nu.*10. Primo, quod iurans credat ſe iuſte agere & non calumnioſe. Secundo, quòd reſpondebit veritatem ſuper omnibus. Tertiò, quòd non vtetur falſa probatione. Quartò, quòd non corrumpet iudicem nec tabellionem. Quintò, quòd calumnioſam dilationem non petet, *vt nota. Specul. de iuram. calum.* §. *nunc dicamus, in princ. & tangitur per Bart. ac Dd. in Auth. principales*, C. *eo.*

8 ¶ Quòd ad formam attinet, in hoc iureiurando velut & in alijs olim obſeruatum fuit, vt tactis ſacroſanctis ſcripturis præſtaretur, *l.*1. *in fin l.*2. *in princ.* C. *eo.* hoc eſt affirmaretur, *l. hac conſultiſſ. in fin.* C. *de teſtam. glo. in d. l.* 1. *verb. deponant.* Hodie ſufficit ad acta iurari: *auth. principales, in fin. verſ. ſub geſtis monumentorum, & verſ. ſed ſi in ſacro conſiſtorio, item uerſ. ſub præſentia ſacri ſenatus, l.* 2. §. *ſin autem abſuerit. verſ. actis interuenientibus, verſ. inter acta iuramentum præſtat*, §. *hoc etiam, verb. inter acta*, C. *eo.* publice: nimirum excepta ob verecundiam ſexus, *l. alienam*, C. *de procur. l. ad egregias, de iureiuran.* muliere: *dicta auth. principales, verſ. mulier, h. t. l.* 2. §. *ſin autem*, C. *eo* per Deũ, digitis erectis, præſente aduerſario, *Auth. principales, verb. cum aduerſa parte, l.* 2. § *ſin autem*, C. *eo.* aut eius procuratore: *d. l.* 2. §.

A *ſin autem abſuerit*, 2. §. *hoc etiam*, C. *eo.* aut ſaltem citato *aut principales, in fin. verſ. uel una earum abſens fuerit*, C. *eo. l.* 2. §. *ſin autem abſuerit, ubi glo. uerb. abſente*, C. *eo.* in præſentia iudicis, *l.* 2. *in princ. uerb. euangeliis ante iudicem poſitis, Auth. principales, uerb. coram*
B *iudicibus, &* § 1. *uerb. ſub præſentia ſacri ſenatus*, §. *ult. uerb. apud iudicem prouinciæ: &* § *ſin autem abſuerit*, C. *eo.* Aut ſi eò venire nequeunt, coram officijs ad hoc à iudice delegatis: *dicta auth. principales*: vel apud iudicem prouinciæ aut defenſorum loci vbi de-
C gunt, *dicta Auth. principales*, §. *ſed ſi partes, l.* 2. §. *ſin autem abfuerit, uerb. in prouincia in qua degit, &* §. *hoc etiam uerb. apud defenſorem loci*, C. *eo.* Quanquam & in domo litigatoris interdum hoc ſacramentum procedit, corã miſſis ab hoc ex officio, § *ſi uerò*,
D *Nouell.* 50. *ut litigan. iurent, l. ad perſonas, de iureiur. l. generaliter*, C. *rebus creditis*, §. *& quoniam, in Auth. de teſtibus. ubi glo. d. l.* 2 §. *ſin autem. uerb. litigatoris*, C. *eo.* altera videlicet parte, vel procuratore eius præſente: *d. l.* 2. §. *ſin autem*: ſi vel dignitas perſonæ id exigat:
E *d* §. *ſin autem, ſcilicet egregia. d. l. ad perſonas*, vel ſexus, *dicto* §. *ſin autem*, puta mulieris, *l.* 1. C. *de off. diuerſ. iud.* honeſtæ vitæ: *auth. principales, uerſ. mulier honeſtæ uitæ*, C. *eo.* ſic vt iuret actor, quod non calumniandi animo litem mouerit, ſed exiſtimando ſe bonam

nam cauſam habere , §. *item actoris, h. t. l. 2. in princ.* C. *eo.* Nam in vniuerſum hic ex animi ſui ſcientia , ſeu vt alij legunt ſententia & conſcientia iuratur, *l. 2. §. quod obſeruari, ubi gl. uerb. ſcientia,* C. *eo.* Et licet vera cauſæ natura fortaſſis alia eſt, tamen quod quiſque credit & exiſtimat , hoc eſt affirmandum , *l.* 2. §. *quod obſeruari, uerſ. & licet* , C. *eo.* Reus verò, quòd putans ſe bona inſtantia vti, § 1. *Inſt. de pœna tem. lit. l. 2. in princ.* C. *eo.* vel potius conſcientia, *Nou.* 50. *ſicut Theoph. interpretatur,* §. 1. *h. t.* peruenerit ad reluctandum: *d. l.* 2. *in princ.* vel contradicendum: *d.* §. 1. *Inſt. eo.* Hodie adijcitur, nullam in tota lite probationem exactum iri, niſi quam pro veritate putauerit litigator neceſſario exhibendam , §. *pen. Nou.* 50. *de iis qui ingred. auth. in iſto* , C. *eo.* Item nihil penitus patrocinij cauſa , iudicibus . vel alij cuicunque perſonæ, pro hac cauſa datum promiſſumve eſſe: nihil datum promiſſumve iri , vel per ſe, vel etiam intermediam perſonam, exceptis ijs, quæ dari ll. diſponunt, § 1. *Nouell.* 124. *ut litig. iurent, auth. principales,* C. *de iuram. propt. calumn. dand.* Poſt litigatores , vtriuſque partis aduocati iurant eodem titul. *l. 2. in princ.* C. *eodem*: videlicet coram iudice tactus ſacroſanctis euangelijs, *d. l.* 2. *in princ. l. rem non nouam,* 12. §. *patroni* . C. *de iudic.* §. *utriuſque. h. t.* Sed alia tamẽ conceptionis for-

A ma: nempe quod omni virtute ſua, omnique ope, quod verum & iuſtum exiſtimauerint, clientibus ſuis inferre procurabunt : nihil ſtudij relinquentes, quantum ſibi poſſibile ſit: cognito autem quòd cauſa ſibi credita ſit improba, vel penitùs deſperata, & ex mendaci- B bus allegationibus compoſita, ipſi ſcientes prudenteſque mala conſcientia liti non patrocinabuntur. Sed & ſi certamine procedente aliquid tale ſibi cognitum fuerit , à cauſa recedent , ab huiuſmodi communione ſe penitus ſeparantes, *d. l. rem non nouam,* §. *patron.* C Quod ſi plures erunt aduocati adhibiti , ab omnibus ſigillatim iuſiurandum tale erit præſtandum , *d. l. rem non nouam, in fin.* C. *de iudici.* Procuratores quoties admittuntur, non ſolum in animam domini , ſed etiam ſuam iurare debent, *gloß. verb. ab ipſis, c.* 2. §. 1. D *eo. in* 6. quod vtinam ſtrictius obſeruaretur .

9 ¶ Præſtatur autem hoc iuſiurandum ſtatim in exordio, *l.* 2. §. *ult.* C. *eo.* aut ſaltem poſt litem conteſtatam , *l. rem non nouam* , 12. §. 1. *in princ.* C. *de iud. l.* 2. *in princ. vbi gl. & Dd.* C. *eo.* intra E tempus ſeu terminum ad hoc à iudice ſtatuendum , *d. l.* 2. §. *hoc etiam* , C. *de iuram. propt. calum.* Quanquam hoc non ſit de ſubſtantia iudicij, cum in qualibet litis, parte iurari poſſit, *d. l.* 2. §. 1. & §. *ult.* C. *eo.* c. 1. *in princ. eodem in* 6.

10 ¶ Finis eſt vt ſacramenti timore litigantium ſecuritas & audacia compeſcatur, *in princ. & §. 1. & § hac autem, Inſtit. de pœna tem. lit. l. 1. verſ. nam ſacramenti timore, l. 2. § penult. C. eodem: vbi dicitur: Sic enim non lites ſolum, ſed etiam calumniatores minuentur, & pro iudicÿs putabunt ſe homines in ſacrariÿs ſiſti. Et paulo poſt: Si enim principales partes per iuramentum lites exerceant, &c. quid aliud niſi pro hominibus Deum in omnibus cauſis eſſe iudicem credendum eſt*: Item, vt ſi dirimendarum controuerſiarum remedium, *l. 2. § penult. in fin. C. eo. arg. l. 1. 2. de iureiur.* & itium compendiũ: *§ l. 2. § vlt.* vt per illud veritas eliciatur: *cap. cæterum, § verb. ad eliciendam veritatem, vbi gloſſ. eo.* & ſummatim, vt calumnioſæ lites omittantur: partes probationibus exonerentur, veritas cauſæ manifeſtetur, *§ quia igitur, in authent. de iis qui ing. ad appell.*

11 ¶ Effectus non præſtiti, vt ſi actor hoc præſtare iuſiurandum noluerit, per ſententiam iudicis cauſam actionis ſuſtineat, hoc eſt, cauſa cadat: *Auth. principales, ver. penult, l. 2. §. penult. & ibi Bart. Bal et Dd. C. eo. Spec. eo. §. 1. Marant. de iuram. calumn. nu. 6. gloſſ. cap. 2. eo. lib. 6.* reus verò tanquam confeſſus condemnationem ſuſtineat, *dicta auth. principales, verſ. pen. d. l. 2. § pen. C. eo. glo. d. c. 2. Spec. Maran. præall. loco.* Effectus iuramenti præſtiti quod patroni dant,

A eiuſmodi eſt: quod non liceat partibus alios poſt aduocatos adſciſcere: *dicta l. rem non nouam, 12. in fin. C. de iudic.* aut his à cauſa ſemel ſuſcepta recedere: *d. l. rem non nouam.* niſi iniuſtam cõpererint, *d. l. rem non nouam.* Quo tamen caſu ad partem diuerſam B tranſire non poſſunt, ne melioribus improbi ſuccedant: *vt dicitur § l. rem non nouam, §. 1.* quæ tamẽ hodie non vſquequaq; ſeruantur, *vt ibi. Caſtr. & Iaſ. annotant.* Effectus in genere, vt à calumniÿs iurantes arceantur. Si verò peieratum ſit, non tantum Deum ha- C beant vltorem periurij, *l. 2. C. de reb. cred.* ſed etiam alias pœnas ſuſtineant: vt fugitionis, *l. ſi duo, §. vlt. de iureiur. l. teſtibus, 16. C. ex quibus cauſ. infam. quæ proprie de calumniatore agunt.* item infamię, *l. ſi quis maior, C. de tranſact. l. penult. C. de dignit. lib. 12. Nouell.* D *117. § ſin vero & extraordinariã, gloſſ. & Dd. l vlt. de crim. ſtell. & d. l. 2. C. de rebus credit.* Quin & linguam illis abſcindi ſolenne quandoque fuit: *Harmenop. lib. 1. t. 7. ex Nouell. Leonis & Conſtan.* ſicut nunc manet, binos iis digitos quibus iurarunt, præcidi, E *Grammat. decif. 16. verſ. in cauſa, & in ordinat. Imperij, (peinlich Halſsgerichts ordnung,) cap. 107. 108. 299. gloſſ. Landr. artic. 9. lib. 3. & ordi. [illegible] principi. parte vlt. conſtit. vlt.* Vnde [illegible], vt in iurando duos digitos, puta indicem & medium erigere cogantur: quo

& pœnæ

& pœnæ huius admoneantur, & A
ea conuenientius à periuris exigi
poſſint. Quanquam enim iura-
mentum calumniæ hoc operetur,
vt iurans à præſumpta calumnia
excuſetur: *Maran. præalleg. loco, n.*
12. non tamen excuſatur nec li-
beratur ab expreſſa: *Bart. l. ſi quis,*
§. ſtellionatus, ad Turpill. Bal. l. ſi B
tibi, C. de lib. cauſa, Alex. l. ait
Prætor, in princ. de iureiur. Qua-
mobrem committens calumniam
nedum in criminali, verum etiam
in ciuili cauſa poteſt ea finita ac-
cuſari criminaliter: *gloſſ. in l. &*
in priuatis, ad Turpill. Bal. in d. l.
ſi tibi: & conuictus punitur pœnis, C
de quibus ſupra & D. ac C. de
calum.

11 ¶ Affinis eſt cautio de decima
parte litis reo præſtanda, ſi acto-
rem ſuccumbere contingat: olim
vſitata, *§. hac autem, h. t. l. 2. §. pen.*
verſ. antiqua, C. eo. iure Codicis
abrogata, *d. l. 2. §. penult.* iure No- D
uell. iterum inducta: *Nouell. 112.*
de litigioſ. §. ad excludendas, 2. *de*
qua Cuiac. Nouell. 96. Item affine
iuramentum veritatis, *cap. 1. in*
princ. & §. vlt. cap. 2. eo in 6. c. du-
dum, 54. vbi gloſſ. in verb. de veri-
tate, de elect. iuramentũ malitiæ,
quod in omnibus cauſæ partibus E
etiam poſt præſtitum iuramentũ
calumniç poteſt iudex, prout opus
videbitur, exigere: *c. 2. §. vlt. eo. in*
6. iuramentum quo poſitionibus
reſpondetur, *c. 1. & 2. de confeſſ.*
in 6. nam & id per iuramentum
quoddam fit calumniæ: *Ferrar. in*
form. act. real. & in form. poſit.
Franc. Gemin. & Dd. d. cap. 1. cap.
2. de confeſſ. in 6.

¶ Contraria remiſſio litigan- 12
tium, quam lex quidem Ciuilis
inhibet, *l. 2. §. ſed quia veremur,*
C. de iuram. prop. calum. ſed Cano-
nica tacitè permittit, *cap. 1. §. 1. eo.*
in 6. An conſuetudo? Iura quidem
prohibent conſuetudine remitti,
c. 5. eo. etiam aduocatis & procu-
ratoribus: *Ioan. Andr. c. Romana,*
verbo aduocatorum, de foro compet.
in 6. Specul. de aduoc. §. 1. nu. 31.
ſed vſu non ſeruatur, vt ex mori-
bus Saxon. apparet. Et certè quod
pacto remitti poteſt, multo magis
conſuetudine vel ſtatuto: cum
ſint publica pacta decretaque *l. 1.*
l. de quibus, 31. de ll. quæ priuatis
plus operari debent, *l. ius publicũ,*
cum ſim l. de pactis, auth. res quæ,
C. com. de leg. Euerar. in loco leg. à
pacto ad ſtatutum. Quanquam
reſpondere licet, non ideò poſſe
hoc iuramentum pacto expreſſim
remitti, *l. 2. §. ſed quia veremur, C.*
eo. etiamſi tacitè queat omitti, *d.*
c. 1. eo. in 6. c. filiusfamil. 8. §. vete-
rani, vbi gl. verb. prætermiſſum, de
proc. Iaſ. nu. 30. 96. & 127. in repet.
l. nemo, de legat. 1.

COD. D. IVSTINIANI SACRATISS. PRINCIPIS ex repetita prælectione.

Lib. III.

DE IVDICIIS. Titulus I.

1 *Continuatio & quod ius omne iudiciis concludatur.*
2 *Quid ſit iudicium.*
3 *Propria iudicij.*
4 *Partes iudicij.*
5 *Species iudicij.*
6 *Cauſa.*
7 *Materia.*
8 *Forma.*
9 *Finis.*
10 *Effectus.*
11 *Adiacentia iudiciorum.*
12 *Secundùm quod ius ſit iudicandum.*
13 *Affinia.*
14 *Contraria.*

1 EXPLICATIS † hactenus tam iuriſprudentiæ principijs in primo Codicis libro, quam iudiciorum præparatorijs in ſecundo, progrediuntur iam iuris noſtri compoſitores in hoc tertio ad ipſa iudicia quibus ius omne cõcluditur ac redditur, *l.2. §.2. de orig. iuris, l. nullus, 13. ſupra, de Iud. c. nonnulli, 28. de reſcrip. §.1. in auth. vt diff. iud. & de iudicib. c. forus, de verb. ſign.*

A ¶ Iudicium eſt actus legitimus 2 trium perſonarum in iudicio diſceptantium, *Bal. nu. 1. Hoſt. 2. Felin. & Dd. in rubr. eo.* Siue, eſt legitima controuerſiæ iudicialis, quæ eſt inter actorem & reum, apud iudicem diſceptatio & dijudicatio, vt publica authoritate B litis ſopiantur, *l. nullus, 13. C. de iudic.* † Eſt autem munus publi- 3 cum, *l. vlt. §. 1. de muner.* publici iuris, *l. nullus, 13. C. de iudic.* ciuile; *Cuiac. l. 2. de reg. iur.* neceſſarium, *Hipp. ſing. 7. 127.* indiuiduum, *l. nulli, 10. C. eo. l. ſi familia, 48. fam. herciſ. Spec. de arbit. §. 8.* C diurnum: *§. ſedebant, in auth. de iudicibus. Dd. l. non minorem, in fine, C. de tranſact.* diuturnum, *l. etiam. 16. vt leg. nom. cauea. Iaſ. l. iudices, C. de iudic. n. 2.* olim annale, *l. reus, 7. de muneribus.* hodie in criminalibus biennale, in ciuilibus triennale: *l. properandum, 12. in prin. C. eo. Iaſ. l. ſi fideiuſſor, §. ſi ſatiſdatum, qui ſatiſd. cogan.* æquale, *c. in iudiciis, de reg. in 6.* ſtricti D iuris. *Decius in l. ius noſtrum, 7. nu. 11. de reg. iuris.* Eius † duæ inſtan- 4 tiæ, *l. & pact. 73. §. pen. de iudic.*

Prima

Primæ & ſecunda, nimirum appel- A
lationis : *Dd. d. l. properandum*.
vtriuſque vna pars prior, altera
media, tertia poſterior, *auth. ad
hac, vbi Iaſ. n. 2. C. de iud.* Primæ
partis decem membra conſtituit
Maran. *in Specul. aur. in 6. par. in
prin. nu. 3.* primum citationem, *de
qua hic, & ff. ac C. de in ius vocan.* B
*quam deſcribit Socin. tract. de citat.
artic.* 1. ſecundùm contumaciam,
*de qua in d. l. properandum, §. 1. 2. l.
conſentaneum, 6. quomodo & quam.
iud. extr. de dol. & contum.* tertium
libelli oblationem, *de qua in l. 1.
de eden. auth. offeratur, C. de lit. con-
teſt.* quartum, reconuentionem, C
*l. cùm Papinianus, 14. C. de ſentent.
l. 2. §. item, ſupra de iudic. tot. tit.
extr. de mut. pet.* quintum authoris
laudationem, *l. Pomponius, 13. §.
cum quis, de acquir. poſſeſſ. l. 3. de
diuer. & temp. praſcr. l. authore, 7.
C. de euict. l. 1. C. vbi in rem act.*
ſextum poſſeſſoris nominationem: D
*l. 2. C. vbi in rem act. cap. 5. vt lit.
non cõteſt.* ſeptimũ interrogationẽ,
*toto tit. de inter. act. l. cogi, 11. C. de
petit. hæred. l. qui interrogatus, 12.
ff. eo. Spec. tit. de interrog. qua fiunt
ante lit conteſt.* octauam ſatiſdatio-
nem, *de qua ſupra tit. de ſatiſdat.*
nonum exceptionem dilatoriam, E
*l. exceptionem, 19. C. de probat. l. ita,
13. C. de procurat.* decimum litis
denique conteſtationem, *l. 1. & to-
to tit. C. de litis conteſt.* Mediæ par-
tis membra ponit iuramentum
calumniæ *de quo ſup. in pr. huius
tit.* compromiſſum, *c. expoſita, 11.
de arbitr.* (quanquam hoc cùm
dilationibus rectius ad primam
partem refertur, quoniam & arbi-
tria iudicijs antecedunt : *l. ſi quis,
30. de recep. arbit.* & ſtatim à libel-
li oblatio dilatio reo. datur, *auth.
offeratur, C. de lit. conteſt.*) termi-
num ad probandum, *l. 1. C. de di-
lat. l. vlt. de fer.* poſitiones, & arti-
culorum exhibitionem, *cap. 1. 2. de
confeſſ. in 6.* ac interrogatoriorum :
c. præſentium, de teſti. in 6. Teſtium
productionem, *de qua extr. de te-
ſtib. Specul. de teſt.* & inſtrumento-
rum, *de qua tit. de fid. inſtrumen.
& Spec. de inſtrum. edit.* Iuramenti
præſtationem, *c. vlt. de iureiuran.*
Actorum editionem, *de qua l. 2. C.
de eden.* Proceſſus publicationem,
*authe. at qui ſemel, C. de probat. c.
cùm dilectus, 9. vbi gloſſ. de fid. in-
ſtrum.* Falſi quæſtionem, *l. nullum,
12. C. de teſtibus, l. penult. C. de fid.
inſtrum.* Teſtium reprobationem,
cap. præſentium, 31. de teſtibus.
Torturam, *de qua tit. de quaſtion.*
Concluſionem in cauſa, *authen.
iubemus, C. de iudic. clem. ſæpe, §. &
quia de verbor. ſignifi.* Allegationẽ
iuris, *c. quoniam, de probat. cap. pa-
ſtoralis, de cauſa poſſeſſ.* Tertiæ po-
ſtremæque partis membra facit
ſententiam, *de qua titul. de re iu-
dic. & C. de ſent.* Appellationem,
de qua tit. de appell. Executionem,
*de qua in l. à diuo Pio, 15. de re iu-
dic. & C. de execut. rei iud. per tot.*

¶ Diuiditur porrò iudicium [illegible] 5
aut à cauſa [illegible]
genuam, [illegible]

indic. aliud Ciuile, *Bald. & Dd. l. prælatam, C. de ſent.* aliud Eccleſiaſticum, *toto t. C. de epiſc. audien.* aliud Seculare, *cap. 4. de indic. c. 1. cum ſeq. de for. compet.* aliud Spirituale, aliud Temporale, *Marant parte 4. diſtinction. 13.* & hoc aut Ciuile, aut Prætorium, *§. 1. Inſtit. de bon. poſſeſſ. l. 1. ſi menſ. falſ. mod. dixer.* aut extraordinarium, *t. t. de var. & extraord. cognit.* aut Delegatum, *Marant. in Spec. parte 4. diſtinction. 5.* aut Subdelegatum, *l. 5. C. de iudic. Maran. parte 4. diſtinct. 15.* A materia, aliud Ciuile, aliud Criminale, aliud Miſtum, *Maran, parte 4. diſt in. n. 1. l. 1. §. 1. de calum. Bart. & Dd. in l. vlt. de priuat. del. l. 3. de ſepul. viol.* Criminale, aliud capitale, aliud non capitale, *l. 2. l. capitalium, 28. de pœn.* aliud Priuatum, *toto tit. de priuat. del.* aliud Publicum, *toto tit. de pub. iud.* aliud Extraordinarium, *tot. tit. de extraord. crim.* Ciuile, vel rei perſecutorium: & hoc aut reale, quod vel Petitorium, vel Poſſeſſorium eſt: *ext. de cauſ. poſſ.* aut Perſonale, *§. 1. Inſtit. de act.* aut Pœnale, *§. ſequent. Inſt. de act.* & aut Vniuerſale, *l. 1. in princ. de rei vendic. gl. mag. & Dd. ſupra de eden.* aut Generale, *l. 2. vbi Bart. nu. 2. de neg. geſt. l. 2. C. de iud.* aut Particulare, *l. 1. in prin. de rei vend.* A forma aliud Ordinarium, aliud Extraordinarium: *l. antepen. de negot. geſt. §. vlt. Inſt. de interd. l.*

A *ordo, de pub. iudic. cum ſimilib.* aliud Simplex, aliud Duplex, *l. in tribus, 13. de iud. l. 2. de interd. §. duplicia, Inſtit. eo.* A fine & effectu, alia Publica, *infra de pub. iud.* alia priuata, *ff. de priuat. delict.* & hæc in Simplum, Duplum, Triplum, Quadruplum: *§. qua-* B *dam, Inſtit. de act.* alia Extraordinaria, *§. vlt. Inſt. de interdict.* aliud Principale, aliud Præiudiciale, *tot. t. fam. her. l. fundum, 16. cum ll. ſeqq. de except.* aliud Præparatorium, *l. 1. l. 3. ad exhib. l. 1. de inter. act. l. is qui de rei vend.*

¶ Cauſam habet ex iure gen- 6
C tium, *Mar. par. 5 n. 133.* vel potius diuino: quod libri Moyſis teſtatum faciunt: formam ex iure ciuili, *gl. §. 1. verb. neceſſitate, Inſt. de oblig. Iaſ. §. ſupereſt, n. 41. Inſtit. de actio.* Proximam cauſam perhibeamus licet Magiſtratum qui iudicia cõſtituit, *l. cũ Prætor,* D *12. de indic. l. nã & ipſũ, 8. de iuſt. & iur.* & perſonas quæ iudicia ſuſtinent: nẽpe iudicẽ Actorẽ & reũ, *c. forus, de verb. ſignific.* Impulſiuã generalem, humanarum rerum neceſſitatem: *c. ad hoc, 16. q. 1. c. niſi, 23. q. 1. §. ius autem, verſ. exigen. lib. neceſſitatib. Inſt. de iur.* E *nat. gent. & ciuil. Maran. par. 3. nu. 136.* προκαταρκτικὴν particularem, reorum fruſtrationem: *Dd. in §. ſic itaque, verſ. appellamus, vbi Fab. n. 5. Platea n. 5. 6. Iaſ. nu. 41. Inſtit. de act. Zobel. Landtrecht lib. 2. art. 2.* quam ideo in libellando ſolet actor allegare

legare, *vt Zaſ. & alij notant*, §. 4. *Inſt. de act.*

7 ¶ Materia ſunt cauſæ ciuiles, & criminales, *l. 1. §. pen. de calum.* etiam minimæ, §. *gallinarum, vbi gl. verb. qui lucrandi Inſtit. de rer. diuiſ.* Nam ordinariæ actiones etiam ob rem minimam dantur, *l. ſi proprietarius, 22. de damn. infect. l. 1. §. illud, de coniungen. cum eman. lib.* ſaltem ciuiliter, *c. pen. c. vlt. 14. qu. vlt. & d. l. ſi proprietarius*, non etiam criminales forte, *l. 6. vbi Dd. de accuſat.* vel famoſæ, *l. ſi quis, 9. §. vlt. cum ll. ſeqq. ff. de dolo malo, vbi Dd.* quæ criminalibus imò capitalibus adæquantur: *l. iuſta, de ma. vind. Iaſon rep. l. admonendi, n. 278. de iureiur.* ſicut moribus noſtris ob minimum furtũ nõ eſt criminale iudiciũ, nec extraordinaria odioſa, *l. 4. de in integr. reſtit. l. ſi quis, 9. §. vlt. cum ll. ſeqq. ff. de dolo malo.* Extraordinariis cognitionibus, quæ Magiſtratui ſpeciali lege imponuntur, ſic vt delegare nequeat: *l. 2. 3. C. de pedan. iud. l. 1. & paſſim, de var. & extraord.* ſicut alias, *l. ſolet, cum ſeq. de iuriſdict.* hæc materia ſubſternitur, quod in iis aut de muneribus ac honoribus agitur, aut de re pecuniaria, aut de exiſtimatione, aut de capitali crimine: *l. cognitionum, 5. de var. & extraord.* quam materiam etiam ordinariis licet ſubiungere præſentẽ tamẽ, non futuram, *l. non quemadmodum, 35. de iud.* Non enim venit A in iudicium, quod poſt accidit: *l. non poteſt, 23, de iud.* ſed illud tantum quod actione comprehenſum eſt: *l. ſolemus, 61. de iud.* exceptis acceſſionibus quæ poſt 8
litem conteſtatam nõ iure actionis, ſed officio iudicis veniunt: *l. ædil. 25. §. item, 4. de ædil. edi.* B *l. ex diuerſo, 35. §. 1. vbi Bart. de rei vend. l. 1. C. de iud. l. litem, l. videamus, 38. & paſſim, de vſur.*

¶ Forma iudiciorum à tribus obiectis petenda. Primùm à perſonis, Actore, Reo & Iudice, *d. c. forus, de verb. ſignific.* vt rectè conſtituatur & diſcriminentur, C *l. inter, de iud.* ne iudicium claudicet, *c. cum inter, de except. Spec. de actor. n. 4.* aut confuſis partium officiis, confundatur, *l. ille, 13. §. penult. ad Trebel.* Secundo, à Rebus, vt poſſeſſorium petitorio præuertatur: *cap. 2. de ordin. cog. l. ordinarij. C. de rei vendi.* E *l. ſi de vi. de iudi.* incidens principali *l. 3. C. de iudic.* præiudicialis quæſtio finalis: *l. 1. 2. C. de ordin. iudic.* criminalis ciuilis. *l. 3. l. vlt. C. de ordin. iudic.* Tertio ab Actionibus, & partibus iudicij, vt ordine ſecundum iuris formam obſeruentur. *clem ſæpe. de verbor.* D *ſign. c. quoniam, 11. de probat.* nẽpe citatio, libelli oblatio, cautio, conteſtatio, cauſæ cognitio, definitio, &c. de quibus partibus ſuprà dictum eſt. *& tractatur. in Auth. offeratur, ac toto t. C. de lit. conteſt. l. iubemus, 9. C. de iud. l. prolatã, vbi Bal. n. 3. 4. 5. C. de ſentent.*

¶ De

9 ¶ De ſine iudiciorum pro Cecinna Cicero: Omnia, inquit, iudicia, aut diſtrahendarum controuerſiarum, aut puniendorum maleficiorum cauſa reperta ſunt. Nam ideo iudiciorũ vigor, iuriſque publici tutela in medio conſtituta eſt, ne quiſquam ſibi ipſi permittere valeat vltionem, *l. nullus*, 13. *C. de iud. Spec. de offic. omn. iud.* §. 7. Item vt oppreſſis liceat legitimum impetrare præſidium, *l. 4. C. de his qui ad eccleſ. confug.* vt lites terminentur: *l. properandum*, 11. *C. de iud. l. quidam*, 21. *ſi cert. pet.* finis controuerſijs ſententia iudicis imponatur: *l.* 1. *de re iudic.* atque ita ius ſuum vnicuique publica authoritate reddatur, *c. cum æterni, de re iud. in* 6. non iniuria, *c. nonnulli*, 28. *de reſcript. l. meminerint, C. vnde vi. l. nulla. ff. de legibus, l. 1. de app. l. pen. vbi Dd. de iuſtitia & iure.*

¶ Quod ad effectum attinet,
10 iudicium redditur in inuitum, *l. inter*, 83. §. 1, *de verb. obl.* hoc eſt, reum. Nec enim actor inuitus initio agere cogitur, *toto tit. C. vt nem. inuit.* niſi poſt litis conteſtationem, *Auth. qui ſemel. C. quom. & quand. iud.* qua contrahitur: *l. 3. §. idem ſcribit*, 8. *de pecul.* vt hic obtineat regula. *l. ſicut, C. de act. qua de re plura Alcia. l. 4. C. de pact.* Item inducit obligationem, *d. l. 3. §. idem*, 8. *de pecul.* nouationem, *l. aliam, de nouat, l. non ſolet*, 87. *de reg. iur.* iuriſdictionem, *c. gratum, de off. iud. deleg.* A *l. 1. 2. l. ſed etſi, de iudic. l. 4. 5. de iuriſdict.* præuentionem, *l. vbi cœptum, de iud. ca. vlt. vbi Panor. & Dd. l. de for. comp.* perpetuat actiones, *l. vnica, C. ex delict. defunct.* interrumpit præſcriptiones, *l. vlt. C. de præſcript. 30. ann.* moræ purgationem & pœnitentiam excluB dit, *l. ſi inſulam, vbi Iaſ. & Dd. de verb. obligat.* conſtituit in mala fide poſſeſſorem, condemnatione ſcilicet ſecuta, *l. ſed etſi*, 25. §. *ſi ante*, 5, *de petit. hæred. auth. malæ fidei, l. nemo, C. de acquir. poſſeſſ. l. 2. l. antepen. C. de præſc. long. temp. c. vlt. de præſcript.* denique nullius C ius deterius facit, ſed firmius, *l. nõ ſolet*, 87. *l. nemo*, 88. *de reg. iuris, l. aliam, de nouat.*

¶ Adiacentia ſunt, ſportulæ, 11
ſumptus, *toto t. C. de ſport. & ſumpt.* acta, *c. quoniam*, 11. *de probat.* ſcripturæ, *l. properandum*, 11. §. *cùm autem, l. rem, non nouam*, D 12. *C. de iud. l. 2. C. de iur. prop. cal. dand. toto tit. C. de ſent. ex bre. recit.* mora: *l. etiam*, 15. *vt leg. no.* hoc eſt, iuſtum cognoſcendi tempus, *Iaſ. l. iudices. 9. h. t.* tempus diurnum, §. *interdiu, in Auth. de iudic. c. conſul, de offic. deleg. Dd. l. non minorem, C. de tranſact.* non feriaE tum, *l. 2. 3. 4. & paſſim, de fer. & C. eo.* non nimis anguſtum, *l. iubemus*, 9. *vbi Iaſ. n. 2. & 3. C. de iud. cap. 2. & paſſim, ext. de dilat.* locus competens, *toto tit. ext. de for. compet. & C. de iuriſdict. cum multis ſeqq. l. 4. de iud.* honeſtus, *l. quid tamen*, 21. §. *ſi arbiter.*

9. §. *ſed ſi in aliquem*, 10. *de recept. arb.* idoneus, tutus, *c. ex. parte* 47. *de appellat.* ſolennis, *l. penult. de iuſt. & iur.* publicus, *l. cum ſententiam*, 6. *C. de ſentent.*

12 ¶ Ius denique ipſum vel municipale, *l. an in totum, C. de eden. in prin. c. 3. de eo qui mitt. in poſſeſſ.* vel ciuile, *l. rem*, 12. *cum auth. inſerta, h. t.* quo in foro ciuili cauſæ terminantur, *c. quod clericis*, 9. *de for. comp.* etiam in eccleſiaſtico, quando canonicum deeſt: *cap.* 1. 2. *de oper. no. nunc. Iaſ. l.* 2. *C. ſi contra ius vel vtil.* vel canonicum, ſecundum quod deciduntur cauſæ in foro eccleſiaſtico, *d. cap. quod clericis*, etiam in foro ciuili, quando agitur de materia eccleſiaſtica: *c.* 1. *de conſtit. & paſſim, diſt.* 8. 9. 10. 12. vel cauſæ peccati, *c. cum venerabilis, c. ad audientiam, c. vl. de conſuet. c.* 1. *eo. in* 6. *l.* 6. *vbi Bal. & Dd. C. de ſacroſanct. eccleſ. & in auth. de eccle. tit. c. venerabilem*, 13. *vbi Panorm. & Dd. qui fil. ſint leg. gl. ord. in §. hactenus, verb. generalia. Inſt. de grad. cogna.* aut vbi ius ciuile deeſt, vel controuerſum eſt, *cap.* 1. *in fine, de iureiur. in* 6. *c.* 1, 2. *vbi Dd. de oper. nou. nunc. Iaſ. l.* 2. *nu.* 23. *C. ſi contra ius vel vtil. pub. Corſ. ind. q. l.* 2. *c.* 6. *Blanc. de compro. q.* 2. *n.* 47.

13 ¶ Affinia ſunt, Arbitrium, *l.* 1. *de arb.* arbitramentum, tranſactio, *l. non minorem, C. de tranſact.* iuſiurandum, *l.* 1. 2. *de iureiur.* cõfeſſio, *l.* 1. *de conf. l. poſtrem. de re iudi.* priuata vindicta, deſ. ... *l.* 1. 2. *C. quand. liceat vnicuique, l. nemo*, 13. *ſup. de Iuda. l.* 5. *infra, de iure, fiſc.* recuperatio, *l.* 1. §. *vim*, 16. *l.* 3. §. *eum*, 5. *de vi arma. Bal. & Dd. l.* 1. *infra, vnde vi.* arreſtatio debitoris, *l. ait*, 10. §. *ſi debitorem*, 12. *quæ in fraud. credito.* cuſtodia, *Bar. l. capite, n.* 3. *de adul. & l. vnica, n.* 7. *ſi quis ius dic. Socin. c. cùm contingat. num.* 18. *de for. comp. Mynſing. obſer.* 19. *cent.* 1. & vltimę interdum voluntates, *l. non eſt mirum*, 26. *vbi Bart. de pign. act. l.* 2. *vbi Bal. C. de diuiden. tutel. l.* 1. §. *ſi pupillus*, 4. *vbi Bal. de tut. & rat. diſtrah. l. qui teſtamento.* 20. §. *cui*, 5. *vbi Bart. & Dd. de teſtament.*

¶ Contraria ſunt, præſcriptio inſtantiæ, *l. properãdũ*, 11. *in princ. h. t.* quæ tamen hodie non vſquequaque locum habet ſecundùm communem: *Iaſ. l. ſi fideiuſſor, §. ſi ſatisdatum, qui ſatiſd. cogan.* litis item præſcriptio, *l. vlt. l.* 3. 4. *C. de præſcr.* 30. *anno. l. mora, C. de rei ven. l. hæreditas, C. de pet. hær.* inæqualitas, *cap.* 5. *de except. c.* 1. *de mut. pet. l. in ſcriniis, l.* 4. *C. de prox. ſacro. ſcrin. li.* 12. *l. litigatores*, 11. *de recep. arb. l. non debet*, 42. *de reg. iur. c. nõ licet*, 52. *eo. in* 6. mors iudicis, *l. vẽditor*, 49. *l. mortuo*, 60. *vbi Dd. de iud. l.* 4. *de iuriſc. c. gratũ*, 20. *de offi. del.* & morbus ſonticus: *l. iudex*, 46. *de iud.* item mors accuſatoris, *l. petitor*, 31. *de iud.* rei: *t. t. ſi reus vel accuſ. l.* 1. *quæ ſ. nt. ſine app.* prohibitio ſuperioris: *l.* 14

iudi- l. 58. *de iud.* partiū à lit. d.- A ſceſſus *l.* 1 *C. de pact.* tranſactio, *l. neque*, 22. *de donat. inter vir. & vxor.* ſolutio rei petitæ, ſatisfactio, §. *vlt. Inſtit. de perp. & temp. act. l. ſi reus*, 73. *de procurat. ſi debitori*, 21. *de iud.* qua iudicium finitur, ſicut & ſententia, *l.* 1. *l. iudex poſteaquam, de re iud.* denique omnia quæ reddunt proceſſum retro nullum, *l.* 1. *vbi gloſſ. & Dd. C. de condic. ob cauſ.* vt incompetentia iudicis & iuriſdictionis, *l. vlt. & tot. tit. C. de his qui à non comp. iud c.* 1. *de praeſcr. in 6. clem. vt calumniis de re iud.* illegitimatio litigatorum, vt vocant: *l. licet, vbi Dd C. de procurat. Philip. Por. conſi.* 134. *nu.* 7 & 17. ineptitudo libelli, *c. examinata*, 11. *de iud. Iaſ. l. ſi patronus*, *n.* 2. 3. *de iureiur.* omiſſio formæ & legitimi proceſſus, *l.* 4 *vbi Baldus, C. de ſentent. l. iudices*, 9. *vbi Iaſon. n.* 2. *h. t. cap. cum dilecta. vbi Felin. n.* 6. *de reſcript.* & ſimilias *de quibus Blanc. de comprom. quaeſt.* 7. *cap. de annullantibus coomprom. & alij in tract. de nullit. ſent.*

De Sportulis & ſumptibus in diuerſis iudiciis faciendis. Tit. II.

1 *Sportulæ quid, earum diſtinctio, & cur debeantur.*

2 *Executores qui, eorum officium publicum, deque eorundem electione.*

1 Diaceũt iudicijs, ſportulæ, † hoc eſt, ſalaria perſonarum forenſium: *l. nihil*, 126. *de leg.* 1. aut certa & ordinaria, aut incerta & extraordinaria *Spec. de ſalar. procur. in prin. l. ſalarium*, 17. *infra mand. l. qui mutuam*, 56. §. *pen. eo. tit.* debita, vel ex conuentione, *l. ſi remunerand. mand.* vel extra ordinem, *l.* 1. *de var. & ext. co-* B *gnit.* officio iudicis, *Iaſ. l. diem*, 4. *nu.* 24. *de off. aſſ.* ex æquitatis ratione. *l. ſumptus*, 48. *de rei vend.* qua pro miniſterio debetur honorarium ſeu præmium: *c. eccleſiaſticis*, 1. 2. *q.* 1 *c. cum ex officiis*, 15. *de praeſcr.* ex qua cauſa debentur etiam multo magis ſumptus, C *l. ſi neceſſarias, de pig. act. l* 5. *commod. l.* 1. *de cont. act. tut Guid. Pap. deciſ.* 08. *l. ſumptus*, 98. *de rei vend.* ab eo cui ſeruitur: *l. Prætor. in fin. de edẽn. c. nonnulli, de reſcript.* ne officium cuiquam ſuum ſit damnoſum, *l. ſed ſi*, 7. *quem teſt. ap.* cuiuſmodi potiſſimum omnia D debentur executoribus, † §. *tripli*, 2 *Inſt. de act. l. omnes*, 31 *C. de epiſcopis & cleric. l. vlt. C. de princ. agen. in rebus*, *li.* 12. qui iudici in executione iudiciorum apparent atq; adminiſtrant, *l.* 1. 2. *h. t. l. ſi pignora*, 50. *de euict. l.* 2. *ſupra de of. diuer. iud. & in auth. ex a. Spec. eo.* §. E 1. quorum officium publicum eſt, *Spec. in princ. eo. n.* 1. executionis (vnde nomen) non cognitionis: *l. pen. l.* 6. *infra de exec. rei iud. c. venit* 44. *de app. cap. paſtoralis*, 27. § 2 *de off. deleg Bart. l.* 3. & *Dd. l. à diuo*, 15. *in pr. de re iud.* quorum olim certa ſchola fuit ſeu collegium:

gium: *l.vlt.infra de app. præf. lib.* 12. velut & Notariorum:*l.vlt. de primicer. co.* ſicut & nunc eſt in magnis Curiis: quem in ordinem per magiſtrum ſcholarum ſeu primicerium eligebantur, *§. is qui cauſas, in auth. de iud. l.1. h. t. l. vlt. vbi Cuiac. C. de appar.* nõ pauciores duobus, *d.§. his qui cauſas, in auth. de iud.* iure Canonico quilibet iudex eos ſibi cooptat, *c. cum parati, 19. de appell. c. prudentiam, 21. de off. deleg.* officiales ciuitatum, *Spec.§.1.n.2.*& cuiuslibet curię aſſeſſores:*ord. Came. par. 1.c.36.*licet Cuiac *obſ. lib.4. c. 22.* velit à Principe eos conſtitui, vt alios Magiſtratus.

De Pedanis iudicibus. Tit. III.

IVdicium ſuſtinent potiſſimùm Iudex, Actor, Reus, *c. forus, de ver. ſign.* Magiſtratus olim non iudicabant de ſingulis cauſis, ſed iis iudices dabant, *l. 3. l. eum, 13. l. ſolet, 16. de iuriſdi.* qui Pedanei dicebantur, *l. vlt. l. 2. 3. 4. 5. h. t.* quod ad pedes tribunalis in minoribus ſubſelliis ius dicerent, *Cuiac. ad Paulum. lib. 5. ſent. tit. 27.*

Qui Pro ſua iuriſdictione iudices dare, darive poſſint. Tit. IV.

IVdices dare poſſunt, Magiſtratus, *l. 2. 3. l. vlt. h t. l. 4. 5. 13. & paſſim, de iuriſd.* quibus id lege moribuſque conceditur, *l. cum Prætor, 12. de iud.* Dari quoque poſſunt omnes qui prohibentur, *de quib. d. l. cum Prætor, l. cæcus, 16. de iud. gloſ. art. 55. n. 5. lib. 1. l. quidam, 57. de re iud. l. cum leges, 4. de recep. arb.* Prohibentur autem illiterati, *l. pen. ſupr. de iud. c. ſciſcitatus, 13. de reſcr.* infames, *d. l. cum præt. l. 2. ſup. de off. aſſ. l. 1. de vi priuat.* hæretici, *l. 4. l. ſi qui 9. ſupr. de hæret.* Iudæi, *l. vlt. ſup. de iud.* excommunicati, banniti, *gl. d. art. 55. lib. 1.* ſerui, fœminæ, minores 17. annis, *de quib. d. l. cum Prætor, d. l. quidam, &c.*

Ne Quis in ſua cauſa iudicet, vel ſibi ius dicat. Tit. V.

1 *Materia iudiciorum, & iudicum.*

2 *Neminem ſibi ipſi ius dicere poſſe.*

MAteria† circa quam iudices & iudicia verſantur, ſunt cauſæ tam ciuiles, quam criminales, *l. 1. de calum. l. illicitas, 6. §. qui vniuerſus, 8. l. ex omnib. 10. de off. præſ.* qua parte recte cauetur, ne quis † in ſua cauſa ius dicat, officio iudicis nobili pro tribunali: *l. qui iuriſdictioni, de iuriſd.* vel iudicis officio mercenario, vt pedaneus, delegatus, &c. *l. 4. de inter. act.* cum quod iniquum ſit, licentiam alicui ſententiæ tribuere in re propria, *l. Iulianus, 17. de tut.* hoc eſt, cuius aliqua vtilitas ad eum redeat, *l. 1. § propria, quand. app. & intra quæ temp.* ium iudicis

iudicis & partis eadem perſona ſuſtinere nequit, cum iudicium ſuis ex partibus integrum non conſtet, niſi partibus ac iudice diſcretis, *l.ille*, 13.§.*penul. ad Senatuſc. Trebell. De antinomia apparente ex l. qui iuriſdictioni*, 10. *de iuriſd. l.in priuatis*,77.*de iudi. l.quiſquis*, 6.§.*de poſtulan. conſule Cuiacium ad Africanum*.

Qui Legitimam perſonam ſtandi in iudiciis habeant, vel non. Tit. VI.

1 *Continuatio*.
2 *Agere quinam poſſint, vel non*.
3 *Qui item conueniri*.

1 DIctum † eſt de iudice, huiuſque adminiſtris executoribus: ſequitur de litigatoribus, qui legitimam perſonam ſtandi in iudicio habere debent: hoc eſt, vt agere poſſint & conueniri.

2 ¶ Agere poſſunt quicunque non prohibentur, *l.*1.2.*de poſtul. l.mutui*, 42.*de procur.c. cũ locus, n.*14.*de ſponſ.Spec.de act.in princ.* Prohibẽtur, ſerui,*l.nõ idcirco*,44.§.*de iud. l.*1.*ſup. de precibus imp. offer.* niſi quibuſdam caſibus:*l.vix certis*, 15.*de iud.l.*6.*ſupra eo.* mulieres in criminalibus,*qui accuſare*, 8.*l.mulierem*, 13.*de accuſat.* niſi ſuam iniuriam perſequantur: *l.*4.5.6.12.14.*infra qui accuſa.* Iure Sax. indiſtincte abſque tutore, curatore, *art.* 44.46.*lib.*1.*art.*

A 63.*lib.*2. quomodo pupilli, minores, *l.*1.2.*h.t.* Sed nec ob dignitatem agunt Magiſtratus, quandiu in officio ſunt: *l.ſenatuſconſ.*16.*de off præſ.l.pars*, 48.*de iudic.* nec ob pœnam excommunicati, *c.*2.*c.exceptionem*, 12.*cap. cum inter*, 5.*de excep.* deportati, *l.ſi debitori*, B 47.*de fideiuſſ.l.quoties*, 14.*de nouat.l.ſi quis*, 9.*infra de bon. dam.* hæretici,*c.vergentis*, 10 *de heret.*

¶ Conueniri tamen hi omnes poſſunt: *c.*2.5.*de excep.* exceptis ſeruis, & aliis qui pecuniam non habent, in re pecuniaria: *l.hos accuſare,de accuſat.* & ob ſtatum ac 3
C poteſtatem, in aliis etiam cauſis, *l.ſeruus.*6.*ſupra de iud. l. lis, de iud.* exemplo filiorum famil. *l.filiusf.*30.*de oblig.& act.l.*1.*infra de bon.mat.l.vlt. infra de bon. quæ lib.de quib.* Cuiac. *obſ.lib.*9.*c.*23. ob dignitatẽ Magiſtratus: *l. pars*, 48.*de iud.l.* 2.*de in ius voc. l. ſed* D & 25.*ex quib. cauſ. maio.* ob impedimentum, abſentes, *l. hos accuſare* 12.*de accuſat.* ægrotantes, *c.* 2.*de proc. l. quidam, de re iud.* tranſeuntes, *l.* 2.*de in ius voc. l. heres*, 19.§.2.§.3.*de iud.*

E Vt Nemo inuitus agere vel accuſ. cog. Tit. VII.

DIſcrimen inter has partes, hoc eſt, quod nemo cogatur inuitus agere in ciuilibus, vel accuſare in criminalibus, *l.vnica, h.t.l.vlt.infr.de vſur.pup. l.pure*, §.*vlt.de dol. mal. excep.* quod priuile-

uilegium, id eſt ius ſingulare A actoris vocatur, *Nouell.* 112. Nam idem in Reo, qui tamen alias eſt fauorabilior, *l. fauorabiliores, de reg. iur.* non obtinet: *d. l. pure, §. fin. de dol. except. contra l. nemo exhis, de reg. iuris, c. 5. non licet,* 22. *q.* 2. *in* 6. qui ſe defendere, cogitur, *l. ſed & 35. §. 1. de proc.* & in quem, licèt B inuitum, iudicium redditur, *l. inter,* 81. *§. 1. de verbor. obl. l. 2. §. 5. l. ſi quis de iud.*

De Ordine iudiciorum. Tit. VIII.

ORdo iudiciorum eſt, vt ne C cauſæ præiudiciales minores præuertantur maioribus, *l. 1. 2. h. t.* nec ciuiles criminalibus: *l. pen. l. vlt h. t.* quæ nec ſimul recipitur æque principaliter, *l. 3. h. t. l. 2. §. 1. vbi Bal. de vi bon. rap.* Sed & poſſeſſorium petitorio anteponi debet: *l. ordinarij,* 13. *infr.* D *de rei vend. l. ſi de vi. de iud. c. 4. 5. extr. de cauſ. poſſ.* nec contrariæ actiones recipiendæ *l. 1. infra, de fur. l. vlt. infra, de codicill. Iaſ. late, & Soc. in d. l. naturaliter, § nihil, de acq. poſſ.*

De Litis conteſtatione. Tit. IX.

1 *Litis conteſtatio quid.*
2 *Propria.*
3 *Partes & ſpecies.*
4 *Cauſa.*
5 *Materia.*
6 *Forma.*
7 *Finis & effectus.*
8 *Affinia contraria.*

SEd potiſſimum ordinantur iudicia per litis conteſtationem, *l ordinata,* 24. *de lib. cauſ. l. 1. h. t. l. vnica, infra, ti. 1. l. amplius.* 15. *rem rat. hab.* tanquam principium formale, *Spec. de ſal. §. 1. nu.* 10. *& de ſent. §. iuxta, n.* 6. eſt enim † primordium litis, quod narratione actoris & reſponſione rei conſtituitur, *l. 2. in prin. ſupra, de iureiur. prop. cal. dan. l. 1. h. t. c. 1. eo. c. dudum,* 54. *de elec. Cuiac. obſ. l. 9. cap.* 21. Ex more fori, eſt reſponſio rei, animo litem conteſtandi, de principali negotio facta, *Socin. cap. vnic n. 7. eo. Chil. in prac. cap.* 60. *Tor. ca.* 31. Proprium, † vt expreſſe fiat, *Soc. d. rub. eo. n.* 1. categorice, non conditionaliter & in pendenti, *l. non quemadmodum,* 35. *de iud. l. actus legitimi, de reg. iuris.* Item quod ſtricti iuris, *l. non poteſt.* 23. *de iud. l. ædiles, §. item, de æd. edic.* quod actus continuus, indiuiduus, &c. 1

2

¶ Partes eius, narratio ſeu petitio, actoris, & reſponſio rei: *l. 2. ſupra, de iura, prop. calumn. cap. vnic. eo. c. dudum,* 54. *verſ. per petitionem propoſita & reſponſionem, de elect.* ac iure Sax. Guarēda. *Chil. in pract. cap.* 60. *art.* 14. *lib.* 3. *art.* 62. *lib.* 1. *art.* 1. *lib.* 2. *Vveyc. art.* 23. *&* 35. Eſt autē alia affirma iua, *l. ſi reus,* 73. *de proc. l. ſi debitori,* 21. *de iud. l. debitoribus,* 31. 3

de re iud.l.ſi quidē, 9. C. de excep. alia negatiua: *Soc. d.c.vnico,n.71.* eaque vel generalis ſeu implicita, *cap. cum ad ſedem,15. de reſt. ſpol. cap. ex literis, 5.de diuor.Soc. d.c.vnico,n.70.* qualem in vniuerſalibus potiſſimum multorumq; capitum iudiciis prohibet, *conſtit. 10. part. 1.* vel ſpecialis ſeu explicata: *cauſam eo.* & pro iudicij genere alia ciuilis, alia criminalis, *Cuiac. oberſ. lib. 9. cap. 21.* Eſt & quaſi conteſtatio primus actus, qui ſequi conteſtationem ſolet, *Mar. eo. n. 2.* vel iudicis cognitio, Bar. *& Dd. l. nulla, l. nihil, ſup. de procur.c.1.vt lit.non cont.*

4 ¶ Cauſa remota, lex, *l. 1.h.t.c. 1.eo.* conſuetudo, *Soc.d.c. vnic. nu. 21.poſt Panorm.ibi. nu. 15. Mynſ. obſ.62.cent. 4.* Propinqua iudicis præceptum, ſententia interlocutoria, *c.prout.4.de do.& contu.c.1. vt lite non conteſt.* animus litem conteſtandi, *c.pen. de iur.calumn.* verbo factove declaratus, *Soc.d.c. vnic.n.88.*

5 ¶ Materia, cauſæ ciuiles & criminales: *Bart.l.1.§.accuſationem, ad Turpill.Cuiac.obſeru.lib. 9.ca. 21.glo.art.14.lib.3.n.3.per art.63. lib. 1. art. 15. lib. 2. VVeyck. art. 23.* non ſummariæ, *clem. 2. de verb.ſign. Bart.l.Fulcin.§.cum hoc n.5. ex quibus cauſ. in poſſ. eatur,* aut ſpirituales, *c.quoniam,5.§.porrò, vt lite nō conteſt.clem.2.de iud.* aut ſecundæ inſtantię. *l.ita demū, ſupra de procu.deciſ.Rom.1.de lit. cont.Mynſ.obſ.1. & 38.cent.* id eſt executionis, *c.quoniam,vbi Soc. n. 75.vt lite non cont.* notoriæ, *c.vlt. de cohab.cler.* & ſimiles. vnde Soc. ait. *d.c.nu.16. cum ſeq.* non requiri conteſtatiouem, vbi non opus eſt libello, *c.1.de lib.ob.Soc.d. c. quoniam, nu. 27.* vel perueniri poteſt ad teſtium receptionem ſine conteſtatione: *c.1.2.3. vt lit. non conteſt. Soc.d.c.quoniam,nu.8. & 77.* vel publicum vertitur cōmodum: *l.ne diu.C.de pœn.c.quia, 3.q.2.Soc.d.c.quoniam, nu.4.* aut periculum animæ: *Socin.ibid.nu. 54.* aut periculum eſt in mora: *Iaſ. l. naturaliter,11.§.1.n. 122. de acquir. poſſ.per doctrinam, Bal. l. incerti,quæſt.13. C. de interdic.* aut ſibi quis ipſi ius dicere poteſt: *vt l.3. infra de pign. Soc.d. c. quoniam,n.61.62.& c. 1.art. 5. fall. 29.55.de lib.oblat.* aut ſtatim de re liquere poteſt, *deciſ.Rom.1. de lit.conteſt.* Verſatur autem circa merita cauſæ principalis, *Soc. cap. vnic.eod.n.67.& d.c.quoniam,nu. 3. art. prin.* antè in iudicium deducta: *l. non poteſt, 23. de iud.* & quidem omnia, *l. ſolemus, 61. l. non poteſt, 23.de iud.cap. veniens, 2.de teſtibus,* hoc eſt, libello & petitione comprehenſa, *c. vn. eo. c.dudum,54. de elect.*

¶ Formam habet à iure ordinatam, *l.1.2.h.t.l. rem non nouā, 12.§.1.ſupra de iud. l. 2. in pr. de iur.prop.calumn.quam proſequuntur,hic Bar,Bald.n.4. & Dd. Cano.d.cap.vnic. Caſtr.conſ.401.n.2. vol.* 6

vol. 1. à qua recedi non oportet, *Sot in. d. c. vnico, n. 86. Caſtr. d conſ.* 401. *viſo n.* 2. *vol.* 1. & quæ ſcriptura concipiatur oportet, *c. vnic. vbi Panor. n.* 3. *&* 29. *Fel. & Soc. in prin. oe.* Fit autẽ aiẽdo vel negãdo, *c. tũ ad ſedem,* 15. *de reſt. ſpol. c. ex literis de diuor.* narratur, prout narrantur, quod factum reſpicit: & petita prout petuntur, quod ad Ius pertinet: *Bart. hic, n.* 3. *Caſtr. l. rem nõ nouam, n.* 4. *ſupra de iud. Fel. n.* 20. *Soc. n.* 67. *c. vni. de lite cõteſt. Ferrar. in for. reſponſ. ver. nego. narrata.* Non etiam fit tantum excipiendo, niſi vlterius ad negationem vel affirmationem procedatur: *gl. & Dd. c.* 2. *eo. c. prout, de dol. & cont. ca. cum cauſam,* 62. *de appell. c. cũ venerabilis,* 6. *de excep. cap. Raynutius,* 5. *de teſt. Soc. d. ca. vnic n.* 73. ſed neq; rectè per verba credulitatis, aut ambiguitatis, *l. ſi debitor, vbi* Bald. *& Dd. de pet. hær. glo. c. cum ad ſedem, verb. credere de reſt. ſpo. Panor. n.* 27. *Soc. n.* 81. *d. c. vnic. eod.*

7 ¶ Finis eſt, ordinatio iudicij, *Socin. c. vn. num.* 73. *eo.* vt procedi poſſit, *c. dudum,* 54. *de elect.* ad probationem, *cap.* 3. *vbi Soc. nu.* 8. *vt lit. non conteſt.* Cognitionem, *Mynſing. obſ.* 26. *centur.* 4. definitionem, *§. ſi vero, in auth. de exhib. reis, toto tit. vt lite non conteſtat.* Effectus, quod ſit ſubſtantiale iudicij fundamentum, *c. vnic. eo. in* 6. *Spec. de lite conteſt.* §. 1. *Mynſ. obſer.* 74. *cent.* 3. excludens exceptiones dilatorias. *l. ita demum, ſupra de proc. l. Pomponius, §. de ratib. eo. c. inter, de re iud.* declinatorias, *l. ſed etſi, de iud.* pœnitentiam, *l. vnic. infra de plus petit. l. electio,* 26 *§.* 2. *de nox. act.* libelli mutationem, *l.* 3. *vbi Dd. ſupra de eden.* perpetuas actiones, *l. ordinata, infra de li. cauſ. l. vlt. infra de præſcr.* 30. *annor.* interrumpens præſcriptiones, *l. mora, ſupra de rei vend. l. ſicut, infra de præſc.* 30. *ann.*

¶ Affinis eſt libelli oblatio: *tot. tit. ſupra quand. lib. Bald. l.* 1. *n.* 4. *infra vt int. cert. temp.* prima contradictio meritis cauſæ, oppoſita: *Authent. niſi, vbi Bald. infra de ſent. ex bre. reci. Caſtr. d. conſ.* 401. *n.* 1. *lib.* 1. *Soc. d. c. vni. n.* 94. *eo.* citatio & denunciatio, *l.* 2 *infra vbi in rem act.* Contraria, quæ vel impediunt conteſtationem, vt exceptiones dilatoriæ, *l. ita,* 13. *ſupra de procurat.* declinatoriæ, *l.* 1. *infra, vbi de crim.* etiam peremptoriæ in vim illarum propoſitæ: *c.* 1. *eo. lib.* 6. animus litem non conteſtandi. *c. penult. de iur. calum.* declaratus proteſtatione, *d. cap. vnico, vbi Socin. nu.* 68 *& Hoſt. n.* 2. *gloſſ. hic in fin. l.* 1. facta ab eo qui ius habeat impediendi: *l. ſi maior.* 13. *C. de reſcin. ven.* vel tollunt, vt lex, reſcriptum, *clem. ſæpe, de verb. ſignif.* conſuetudo, *Soc. poſt Panorm. d. c. vn. nu.* 11. *Mynſ. obſer.* 62. *centur.* 4. ſtatutum, *Socin. dic. cap.* 1. *num.* 26. 8

De Plus petitionibus. Tit. X.

1 *Petitionis verbum quid denotet.*
2 *Plus quot modis petatur.*
3 *Cauſa plus petendi.*
4 *Materia.*
5 *Forma, finis, effectus.*
6 *Adiacentia, affinia, contraria.*

IN conteſtationem, ſolet reus exceptiones ſuas includere, *l. ſi quidem, verb. habita exceptionis conteſtatione l. præſcriptionem*, 8. *verb. ante conteſtari, C. de except.* quarum vel præcipua maximeq; frequens eſt, inepti exceptio libelli, *l. exceptionem*, 19. *vbi Dd. infra de probat. c. examinata, de iud. Ferr. in for. reſponſ. rei, verb. libellus ineptus*, qui poſtea mutari nequit, *l. amplius, rem rat. hab. Dd. l. 3. ſupra de eden.* ſeu petitionis iniuſtæ, ineptæ, vt Pluris, &c. Nam & Pluris petitio vt inepta olim iactura cauſæ conſtabat, §. *ſi quis* 28. *Inſtit. de act.* §. *appellantur, Inſtitut. de except.*

1 ¶ Petitio licèt propriè realem actionem deſignet, *l. actio*, 27. *de obl. & act.* tamen hic complectitur actiones etiam perſonales, & alias quaſuis, *l. vnic. verb. certa quantitate debita, hoc tit. l. 1. 2. ſi menſ. falſ. mod.*

2 ¶ Plus petitus quatuor modis: Re, Tempore, Loco, & Cauſa, § *plus autem*, 29 *Inſt. de act. c. vn. ext. eod. vbi gl. verſus, Plus petitur* A *cauſa vel tempore, reque locoque.* Addit quintum modum, *Bart. n. 2. 3. l. ſi creditori*, 28. *de legat. 1.*

¶ Cauſa plus petendi, vel fraus eſt, *l. vn. h. t.* §. *tripli. Inſt. de act.* vel error, *l. 1.* §. 1. *quor. legat.* 3

¶ Materia, in qua ſunt cauſæ ciuiles: nam in criminalibus 4 B cùm non ſit opus concluſione: nihil habet momenti Pluris aut inepta petitio. Materia circa quam & obiectum, eſt, id quod reuera debetur, cuius reſpectu plus peti dicitur: & ad quod petitio Pluris exigitur, *l. hæc adiectio*, 192. *de verbor. ſignific.*

C ¶ Formæ pluris petendi variæ proponũtur, §. 34. *verſ. plus autẽ, Inſtit. de act. cap. vn. ext. de plus pet. Paul. lib. 1. ſent. c. 10. l. hactenus*, 11. §. 1. *de conſt. pec. l. recte*, 25. *de verb. ſign.* §. *ſi cui*, 10. *Inſtit. de lega. l. 1. & toto t. de eo quod cer. loc.* Finis aut fraudulentus, *Nou.* 15. *de defenſ.* §. *tripli Inſt. de act.* aut erroneus: §. *ſi quis agens* 34. *Inſtit de act.* vltimus idem qui actionum, vt actor quod petit cõſequatur, §. 1. *Inſtit. de act.* Effectus olim, quod Plus petens cauſa caderet: *Paul. lib. 1. ſent. c. 10. Cic. li. 1. de Orat. Cuiac. obſ. 7. c.* 27. quod etſi in aliis hodie temperatum, *d.* §. *ſi quis*, 28. §. *ſed hæc*, 33. §. *plus autem, Inſt. de act.* §. *appellatur*, 6 *Inſt. de except. cap. vnic, ex. de plus pet. Sax. lib. 1. art.* 16. durat tamen in caſu huius Legis, cùm quis dolo malo maiorem debito petit quantitatem, v. à 5

mino-

minoribus ſubſelliis, puta defenſorum ciuitatis ad maius tribunal aduerſarius pertrahatur, *cui cōſonat, l. 5. inf. de iuriſd. omn. iud.*
6 ¶ Adiacet compenſatio, *cap. vnic. eo.* & damnum expenſarum, *c. vn. ext. eo. c. examinata de iud.* *§. appellantur, 6. Inſt. de act.* intereſſe, *§. tripli. Inſt. de act.* Affine pluris petitioni, ſi petatur non debitum: *l. 1. in fin. quan. dies leg.* aut aliud pro alio, *§. ſi minus, 33. verſ ſi quis aliud, Inſt. de act.* Item præpoſtera petitio, *l. 5. C. de pet. her,* præpopera: *l. 1. quan. dies vſufr.* reliquæque petitiones ineptæ, vt conceptæ contra legem, *Bal. l. de quibus, in fin. de leg.* conſuetudinem: *Fel. cap. 2. num. 16. de reſc. Bal. arg. d. l. de quibus,* aut expreſſa inepta petitionis cauſa, *Iaſ. l. 3. n. 4. & 19. ſupra de eden.* aut ſi petantur interminata, *l. 6. de rei vend. l. 4. de cenſ. cap. 2. de lib. ob. cap. 3. de dilat.* vel deſit aliquid de ſubſtantialibus libelli: *Spec. de lib. ob. §. iuxta, nu. 2.* præcipuè apta concluſio in ciuilibus *Bal. l. vlt. num. 1. 2. C. de in integr. reſtit. l. 2. nu. 2, infra de prob. Caſtr. l. rem non nouam, 12. n. 3. ſupra de iud.* ſolennis ratio in criminalibus, *l. 3. de accuſ. Bal. l. cum fratrem, 9. num. 4. infra de his quibus vt indig. Iaſ. l. 3. n. 18. C. de eden. & §. ex maleficiis, n. 55. 56. Inſt. de act. Maran. par. 4. diſt. 1. num. 76.* Contraria eſt pœnitentia ante litem conteſtatam, *l. vnic. h. t.* exceptio ineptitudinis libelli, officiũ iudicis quo libellus ineptus rejicitur, *Bart. l. Prætor. § 1. n. 5. de iniur. per l. ſi extraneus, de iure dot. l. ſi ſeruus, C. de his qui ad eccleſ. conf. gl. & Dd. l. 1. de off. aſſeſſ. Iaſ. l. 3. n. 18. 19. ſup. de eden,* trãſactio bona fide facta: *l. vn. vbi Bal. n. 1. h. t.* item minus petere quàm debetur, quod extra pœnam eſt: *§. ſi quis agens, 28. Inſt. de act.* ſicut & Pluris negatio, *Pan. d. c. vn. in fi. eo. Lanfr. c. quoniam, verb. expenſa. de prob.*

De Dilatationibus. Tit. XI.

1 *Dilatio quid.*
2 *Eius propria & ſpecies.*
3 *Cauſa.*
4 *Materia.*
5 *Forma.*
6 *Finis & effectus.*
7 *Adiacentia, contraria.*

ACcidunt iudiciis dilationes, omni ferè tempore, initio, *Auth. offeratur, ſup. de lit. conteſt.* in medio, *l. vlt. de fer.* in fine, *l. conſentaneũ, C. quomodo & quand. iud, toto tit. de temp. app. l. debitoribus, 31. de re iud. & l. vlt. infra de vſur. rei iud. de quib. Cyn. l. 1. h. t. Hoſt. & Dd. extr. eo. Termin. in pract. t. de dilat.* Dilatio † non eſt actus iudicialis, ſed tempus quod ad actum iudicialem faciẽdum conceditur, quanquam & iudiciorum actibus ſeu partibus 1

annumeretur, *cap. quoniam*, 11. *ubi Lanfr. de prob.* Eſt aſſignatio termini, *c.4.de except.c.ſi compromiſſarius, de dila. in 6.* quo actus iudicialis peragendus ſit, cum iuſto temporis interuallo facta, *cap. 1.2.3.& paſſim, ext. eo. cap. 4. de excep.de ciuil.definit. plura Cyn. l. 1.n.1.h.t.Hoſt. ext.eo.in prin.Ter. in prac. cap de dilat.* Eſt † autem
2 & eſſe debet continua, *l.1.l.3.h. t.l.more.8.de fer.* peremptoria. *l.1. h.t. l. vlt. de fer. l. mancipiorum: 6.de op.lega.* laxa & idonea, *cap. 1. c.vlt. eo.* communis vtrique parti, *l. petenda, 6. ſupra de temp.in integ.reſt.l.vlt.in fi.C. de app.* toto genere odioſa, *c.4.de except.l.2.in pr.de tēp app.cl.ſæpe, de verb. ſign. Maran. in Spec.de dila.nu.16.* Eſt alia legalis, *l. properandum, 11.in prin. vbi gl. verb. triennij, ſupra de iud.* quam iudex breuiare, niſi ex iuſtiſſima cauſa, non debet, *cap. 1. eod. Tiraq. de retrac. prox. §. 1. gl.10. nu.31.* aut mutare, *l. 3.C.ex quibus cauſ.infam.l.ſciendum, 6. de appell.* alia arbitria, *l. nonnunquam, 73. de iudi. 3. l. 4. h.t. de quarum ſpeciebus variis, c. 1.3.qu.2.Hoſt.Spec. hoc tit.in prin. Bart.& Dd.l.2.de re iud.Panorm. c.5. de appellat.*

3 ¶ Cauſam igitur legem & hominem ponere licet, *l.3.l.4. h.t. c.cum ſit, 5 de appell.* etiam priuatum, *l. de die, in prin. qui ſatiſ.cog.* Impulſiua æquitas, *l.2.h.t. Spec.§. 1.n.26. eo.* προκαταρκτικὴ petitio partis, *l. 1. hoc tit.c.cum cauſam, de app.* Inſtrumentalis, iudicis interlocutoria, *l. 4. verb. per ſententiam, hoc tit.l. diem, 23. de recep. arb.*

¶ Materia ſunt omnia iudicia, 4
l. inter, 6. h. t.l.vlt. de fer. & ſinguli iudiciorum actus, *l.vlt.de fer.* vbi ſingulas cauſas de ſingulis iudiciorum actibus interpretatur Iaſon, *l. properandum, 11. in pr.C.de iud.*

¶ Forma, vt dentur cauſa cognita, *l. 4. hoc tit. l. in crimine, 41.de adulter.* ſcilicet arbitrarie: nam legales de præſcripto legis, inuitis etiam partibus, abſque alia cognitione conceduntur, *c.2. eo.authent. offeratur, ſupra de lite con. quæ vtrum breuiari aut diffundi poſſint, vide apud Spec. eo.§. vlt.l.vlt.de fer. Chil.in pract. cap. 40. nu.2. Bart. l.2. de re iud. Canon. c. ſignificante, c. cum ſit Romana de appell.* 5

¶ Finis, vt commodum habeant litigantes ſpatium ad deliberandum, *d. auth. offeratur, l. 1.de eden.* ad cauſæ inſtructionē: *1. hoc tit. l. ſi ca. infra de accuſ.* & vt alius quiuis actus iudicij commodè poſſit expediri: *l. conſentaneum, C. quomo. & quand.iud. §.1, Inſt. de off.iud. l. 2. 3. infra de vſur. rei iud.l. iudices, 9. vbi Iaſ. n.2.3. ſupra de iud.* etiam contumacia fruſtrātis & abſentes coargui, *Auth. iubemus, C. de iud. c. prout ubi glo. uerb. conuincendam, de dol.& c m.cap, 1.de mil.vaſ.qui con.* Habet autem dilatio vim interlo- 6

terlocutoriæ, *l. diem, l. qualem, 27.* A *de recept. arb.* & peremptionis, *l. vl. vbi Dd. de fer. c. paſtoralis, de excep. Spec. eo. §. 2. n. 4. §. vlt. n. 9.* niſi ex iuſta cauſa prorogetur, *l. 2. de fer. Spec. §. ult. num. 7. eo. tit. Mynſing. obſ. 71. cent. 1.* Quod ſi iniuſte prorogetur, breuietur, denegetur, appellare licet: *c. 1. 2. 3.* B *eo. c. ſignificante, de app. Bal. l. 2. n. 18. ſupra de epiſc. audien.* A dilatione verò legali prouocatio nulla eſt *ſi quis de app. Chil. in prac. c. 40. n. 6. Bal. ad Spec. eo. §. vlt. verſ. item poſt terminum.*

7 ¶ Adiacet, iuſtitia, dilationis iuſta cauſa: *c. 5. de do. & con. l. 2.* C *& paſſim, de fer. l. 1. 2. 3. 4. hoc tit.* Conſequens eſt terminus *l. de die, qui ſatiſ. cog. Iaſ. l. vlt. num. 9. de fer. Specul. de comp. inter.* Contraria, defectus iuſtæ cauſæ, *d. c. 5. de do. & cont.* cognitionis, *l. 4. h. t. Spec. eo. §. 2. num. 5 Maran. eo. n. 12.* breuitas, anguſtia, coar- D ctatio nimia, *c. 1. c. ult. ubi Dd. ext eo. Alex. & Dd. l. 2. de re iud. Maran. eo. n. 15. 16.*

De Ferijs. Tit. XII.

ADiacent & inſunt dilationibus feriæ, *l. 2. h. tit. de quibus eſt dictum, ff. eo. tit.*

De Iuriſd. omnium iud. & foro compet. Tit. XIII.

1 *Forum vnde, & quid hic denotet.*
2 *Eius partes & ſpecies.*
3 *Cauſa.*
4 *Materia.*
5 *Finis & affectus.*
6 *Adiacentia, affinia, contraria.*

DE Iuriſdictione dictum eſt Pand. eod tit. Ea fori competentis eſſe debet, *tot. tit. extr. de for. comp. l. vlt. infra de excep.* Forum † à fando ducit 1 Iſidorus: *c. forus, 10. de verb. ſign.* Varro à ferendo, quod in illud res cùm venales cum litigioſæ deferantur: quod alias alia ſignificat, hic iuriſdictionis locū, in quo iudicia exercentur, *l. vlt. hoc tit. l. vlt. infra de exec. l. ſi fideiuſſor, 7. qui ſatiſ. cog. l. moris, 9. de pœn.* Forus, inquit Iſidorus, eſt exercendorum iudiciorū locus, *d. cap. forus*, ſeu ordinaria iuriſdictionis ſedes, *l. 9. h. t.*

¶ Partes fori materiales apud 2 Vitruuium duæ: Inferior, in qua res venum exponuntur: ſuperior in qua iudicia exercentur: *Iaſ. l. inter, 83. §. ſacram. nu. 3. de verb. oblig.* Artificiales Iſidor. tres facit, *in d. cap. forus.* videlicet cau- E ſam quæ in forum deducitur: iudicium quod in foro agitur, legem ſiue ſententiam qua illud definitur, *l. iudex poſteaquam, de re iud.* Dicitur in hoc argumento aliud forum competens, *toto tit. ext. de for. comp.* ordinaria ſedes: *l. 4. h. t.* aliud, illi oppoſi-

poſitum, incompetens, *l. 1. h. t.* Illud vetitum examen, *l. 5. hoc t.* Illud aut commune, *c. vlt. eo. l. Rom. 33. ad mu. l. ſed etſi. 26. l. vlt. ex quib. cauſ. ma.* aut ſpeciale, locale, de quo hic: *& ext. eo.* & in his aliud inferius, ſubalternũ, aliud ſuperius, *l. 4. l. 5. h. t. c. 1. eo. in 6.*

3 ¶ Cauſa, quæ forum competens efficit, lex aut conſuetudo, *c. 5. c. licet, 10. cum contingat, 13. de for. comp.* partium conuentio. *l. ſi conuenerit, 18. l. eſt receptum, 14. l. ſi per errorem, 15. eo.* iudicis præuentio: *c. pen. eo.* negligentia, & iuſtitiæ denegatio, *c. dilecti, 17. eo. Mynſing. obſ, 88. cent. 1. Boer. deciſ. 304. n. 7.*

4 ¶ Materia ſunt cauſæ cuiuſq; iuriſdictionis propriæ: Eccleſiaſticæ, *c. 1. 2. 5. eo.* temporales, *c. licet, 10. eod.* feudales, *cap. ex tranſmiſſa, 6. cap. verum, 6. eod. c. cæterum, 5. de iud.* Ad formam referatur, quòd vnuſquiſque forum ſortiatur competens ratione domicilij, *c. vlt. eod. l. libertus, 17. ad mun. l. 2. infra de incol. l. hæres abſens de iudi. c. Roman. de for. comp. in 6.* contractus, *d. l. hæres abſens, d. c. Roman. §. contrahentes, d. cap. vlt. eo.* delicti, *d. c. vlt. l. 1. infra vbi de crim. l. omnem, 19. de iud.* rei: *l. 1. infra vbi de hær. l. vlt. & toto tit. infr. vbi in rem ac. d. cap. vltim.* Item quod actor ſequitur forum rei, *l. 2. h. t. c. 5. c. cùm ſit, 8. eod.*

5 ¶ Finis & effectus, vtcunq; ſua conſtet iuriſdictio intemerata: *c.*

A *1. cum ſeq. eo. in 6. cle. 1. eo. c. conqueſtus. 16. eo.* & iudiciis ſua vis atq; authoritas quæ in foro competente exercita ad nihilum redire ſolent, *toto tit. Infra ſi à non comp. iud.* Quare cauſam trahens ad forum incompetens ea multari ſolet, *l. 5. h. t. l. 1. infra de aſſer.* B *toll. Iaſ. n. 1. l. nullis, ſup. de iud.* quod intelligo, cum ſit dolo malo & perſeueranter ac præfractè, *iuxta l. vnica. vbi Bal. ſupra de plus pet.*

¶ Adiacet ſtylus & ius cuiuſq; 6 curiæ, quod ſequendum ac ſeruandum eſt: *c. quod eler. 9. eo.* præ- C terquam in executione, quam facit iudex ſuo more, competens, non qui cognouit, ſed vbi bona ſua ſunt & reperiuntur, *c. poſtulaſti, 14. eo. c. 1. §. pen. eo. in 6.* quo fit, vt arreſtatio bonorum moribus forum competens faciat. Affinis eſt, arbitrij locus, *l. quid ta-* D *men, 21. §. ſi arbiter, 9. de recep. arb.* Contraria ſunt, ius reuocandi domum, *c. ult. eo. l. 2. §. legatis, 3. de iud.* vel ad ſuum aliumve iudicem, *l. venditor, 49. ff. de iud.* priuilegia præſcriptiones fori, *l. ſi fideiuſſor, 7. qui ſatiſd. cog. l. pen. C. de excep.* niſi renuncia- E tum iis ſit, *l. pen. ſupra de pact. l. 1. infra, tit. 1.* aut alioquin omittantur, *d. l. ſi fideiuſſor, verſ. non uſurum priuilegio,* exceptio fori incompetentis, *c. ex parte, 15. de foro comp.*

Quan-

Quando Imperator inter pupillos, viduas, vel alias miſerabiles perſonas cognoſcat. Tit. XIV.

A Fori competentis iuriſdictione excipiuntur perſonæ miſerabiles, pupilli, viduæ, ſimiliterque deſtitutæ: *cap. ſignificantibus, 38. de off. iud. deleg. c. non inferendæ, 23. qu. 3. c. deſolatis, 87. diſt. cap. error. 83. diſt.* quarum hic duplex eſt priuilegium: vt vel citatæ ad Curiam Principis poſſunt ob ſumptus & alias difficultates eam cognitionem deprecari ac declinare: vel alio ſi vocatæ ſint, abſque alio grauamine, vel alia cauſa permittatur iis ad Principem prouocare, *l. vnic. hoc tit. c. ex tenore, 11. vbi Socin. n. 5. 6. c. ex parte, 15. ext. de for. comp. c. ſignificantibus, de off. deleg. cap. nuper. de nat. poſt diuor. cap. ſuggeſtum, de decur.*

Vbi de Criminibus agi oporteat. Tit. XV.

1 *Continuatio.*
2 *Crimen quid hic ſignificet.*

1 POſtquam in genere † de foro competente dictum, & eius regula cum exceptione propoſita eſt, iam ſpeciatim exponitur, ex quibus quiſque cauſis, & vbi forum competens, ac primum ex crimine ſortiatur. Crimen †
2 propriè ſignificat gradus cōmiſſum, *l. quid ſit, 17. §. quod aiunt,*
A *de ad. edic.* ſed hic pro quolibet accipiatur delicto, *l. actiones, de oblig.* per quod quiſque ſortitur forum, *c. vlt. eo l. capitalium, 28. §. pen. de pœn.* tam vbi inchoatum eſt delictum, quam vbi perfectū, *l. 1. hoc t.* adeo vt ibi iure noſtro remitti debeat, cum reperiri po-
B teſt, *Auth. qua in prouincia, hoc tit. d. l. capitalium, in fine de pœn.* vagabundi verò & fugitiui vbiuis hoc nomine forum ſortiantur, *gl. & Dd. l. 1. h. t.*

Vbi de Poſſeſſione agi oporteat. Tit. XVI.

C MOmentaria poſſeſſio, cuius hic fit mentio, ſignificat ſpoliatæ poſſeſſione cauſam, *l. vl. ſup. qui leg. perſ. l. 1. infra ſi per vim, l. momentaria, 8. infra vnde vi, l. vn. infra, ſi de mo. poſſ. Cuiac. obſ. lib. 1. c. 20. lib. 5. c. 17.* cuius forum competens propter deli-
D ctum ibi eſt, vbi vis facta eſt, *l. vn. h. t.* propter rem vbi poſſeſſio reſtituenda eſt: *l. vnic. hoc tit. vbi gl. & Caſt.* nam in eam poſſeſſoria iudicia ſcripta ſunt, *l. 1. in fi. de interd. Cuiac. lib. 5. obſ. c. 17.* licet per ſe ſint perſonalia, *d. l. 1. Bal. l. vlt. n. 29. inf. de edic. diui.*
E *Adrian. tollen.*

Vbi Fideicommiſſum peti oporteat. Tit. XVII.

PEtitur ibi fideicōmiſſum, vbi res relicta eſt, & exiſtit: *l. 1. h. t. l. ſed etſi, 52. §. 2. de iud. l. cū res, 47. de leg. 1.* vel maior pars eſt hęreditatis, *l. vn. hoc tit.* vel hæres domi-

domicilium habet, *l. ſi fideicom-* A *miſſum,* 50. §. 1. *de iud. Salic. hic optime declarans, n.* 3 *cum ſeq.* Et quoniam hoc nomine ex Iuſtin. conſtitutione competere poſſunt tam perſonales quàm reales, *l.* 1. 2. *C. com. de legat.* exiſtimari poteſt, perſonali, hæredem conueniendum, vbi domicilium habet, *d. l.* B *ſi fideicommiſſum, §. pen. de iud.* reali etiam, vbi res eſt, *d. l.* 1. *h. t. d. l. ſed etſi, cum ſimil.*

Vbi Conueniatur qui certo loco dare promiſit. Tit. XVIII.

QVi certo loco dare promiſit, ibi conuenitur directa actione: *l.* 1. *de eo quod cer. lo.* quoniam ibi forum ſortitur, velut ex contractu. Ibi enim contractum intelligitur, vbi ſolutio deſtinatur: *l. contraxiſſe,* 20. *de act. l.* 3. *de bon. Auth. iud. poſ.* non in loco vbi conuentum eſt, adeò vt ibidem conueniri nequeat, *Iaſ. l.* 1. *n.* 4. 5. *de eo quod cert. loc.* D

Alibi verò, hoc eſt, in foro domicilij aut alio competente, non vbiuis, *Iaſ. d. l.* 1. *in fine, de eo quod cer. loc.* conueniri poteſt: arbitraria loci vtilitate reputata, *l.* 1. 2. *&* E *tot. tit. de eo quod cert. §. loco, Inſt. de act.*

Vbi In rem actio exerceri debeat. Titul. XIX.

REales actiones rem comitantur, *l. Impp. de publica, l. actionum,* 24. *de oblig. & act. l. ſi dubitet,* 12. *C. de diſtract. pign. l. ſi fundus, I. C. §.* 2. *l. pignoris,* 17. *de pig. Iaſ. §. omnium, nu.* 3. *Inſtit. de act.* ideo proponi contra quemuis poſſunt eo loci, vbi res eſt: *l.* 1. 2. 3. *hoc tit.* etiamſi alieno nomine poſſidens dominum contra verũve poſſeſſorem nominare, & hac C ratione differre litem poſſit: *l.* 2. *hoc t.* authori litem denunciando eumque laudando non item, *l.* 1. *h. t.* Sed quoniam nomine rei in perſonam aliquam & hæ actiones diriguntur, ideò putant noſtri etiam in loco domicilij illius, pro electione & arbitratu petitoris has proponi poſſe: *gl. & Dd. l. vlt. h. t. per l. vn. infra tit.* 1. quamuis ſimpliciter dicat Iuriſc. Vbi in rẽ agitur, ibi peti debere vbi res eſt, *l. quod legatur,* 38. *in fin. de iudic.*

Vbi De hæreditate agatur, vel vbi hæredes ſcripti in poſſeſſionem mitti debeant. Tit. XX.

ILlic vbi res hæreditarias eſſe proponis, hæredes in poſſeſſionem rerum hæreditariarum mitti poſtulandum eſt: *l. vnic. h. t.*

quæ

quæ cùm agat de poſſeſſione hæreditatis hæredibus ſcriptis danda, non poteſt accipi de poſſeſſione prætoria, de qua tit. de bonor. poſſeſſ. nec enim hæredibus datur, §.1.2.*Inſtit.de bon.poſſeſſ.* non etiam accipiatur de interdictis, quæ at actiones perſonales: *l.*1.§.*penult. de interdict. Cuiac. lib. obſeru.*5.6.7. in domicilio rei conuenti proponi debent, *l.* 2. *infra, de interd.* ſed exiſtimemus agi hic de poſſeſſione quæ ſummariè petatur, *ex l. vlt. infra de edic. diui Adrian.tollend. Cuiac.lib. obſeru.* 5. *cap.* 19. vel potius quæ petatur per modum executionis (quæ ſemper fieri debet, vbi res eſt, *l. cùm vnus,*12. §.1.*de authent iud. poſſ.*) officio iudicis implorato, etiam nomine aduerſatio conſtituto, *l.*3. §.*penultim. de bon.auth. iudic. poſſeſſ.* Controuerſiæ porrò hæreditatis definiendę ſunt eo loco vbi domicilium habet is qui conuenitur, hæres, bonorum poſſeſſor aut alius quiuis: ſiue vbi maior eſt pars hæreditatis, ſiue alibi degat, *l.vn.in fi.h.t.* quod in perſonalibus actionibus verum eſt, *l.hæres,* 19.*de iud. c.* 2. *de for. comp. in* 6. etiam in mixtis, ſicut eſt petitio hæreditatis, *l.hæreditatis,* 7.*C.de pet. hæredit. quod dilucide probat, l.ſi ſuſpecta,*29. §.*vlt. de inoff.teſt.* Quia tamen quadantenus etiam realis eſt, ideo volunt noſtri eam proponi quoque, extra domicilium conueniri poſſe ijs locis, vbi res hæreditariæ de-A prehenduntur, per hunc tex. qui paulo obſcurius id probat.

Vbi de ratiociniis tam publicis quàm priuatis agi oporteat. Titul. XXI.

B 1 *Actiones de ratiociniis perſonales ſunt.*

2 *Vbi de iis agi oporteat.*

ACtiones † de ratiociniis eſſe perſonales, cum ex geſtu dentur, palam eſt, *l.*2.*vbi Bart.n.*2.*de neg.geſt.* Cuiuſmodi omnes in C loco geſtus, forum quidem ſortiuntur: *d.l.hæres,*19.§.1.*de iud. l.*1.*l.*2.*h.t.* ſed † hoc intereſt, quod in reliquis non ſit remiſſioni locus, nec cogatur ibi reus inuitus comparere, niſi fuerit inibi deprehenſus & citatione apprehenſus, *d.c.*2.§ *de for.com.in* 6.*d.l. hæres,* D §.1.2.*de iud.* atque ita præuentus: *c.pen. & vlt. vbi Panorm. & Dd. de for. comp.* at de ratiocinijs omnino ſe reus ibi defendere cogatur, vbi res geſta eſt, nec habeat ius reuocandi domum, & forum illud declinandi, *l.*1.2.*hoc tit. vbi eius rei ratio redditur, d l.hær.*§.1. E *de indic.l.cum vnus,*12.§.*is qui de bon.auth.iud.poſſ. quod placet etiã. Fel.poſt Panor.nu.*22.*in c. vlt. ext. de for. comp.* in quo naturam realium videtur imitari, *l.*1.2. 3. *vbi gl. & Dd. ſupra vbi in rem act. l. vn.ſup.t.t.*

Vbi

Vbi Cauſa ſtatus agi debeat. Tit. XXII.

AD realium actionum claſſem & cauſa ſtatus pertinere videtur, §. *praiudiciales*, *vbi Theoph. & Iaſ. n. 36. Inſt. de act.* in qua quoq; ſuperior eſt regula retinenda: nempe actorē ſequi forū rei. *l. 3 l. 4. h. t.* hoc eſt poſſeſſoris, *l. 3. h. t.* cū res hic à perſona poſſeſſoris ſecreta, nulla poſſideatur, ſed ius ſtatus perſonale vt omnino perſona ſequenda ſit, apud iudicem ſcilicet maiorē & tribunal, vbi cauſa ſtatus peragenda eſt, *l. 2. l. 5. l. vlt. h. t. l. 3. ſupra de iud. l. 1. ſupra de ord. in l. Gouea. lib. 1. lec. c. 33.* Quod ſi agatur hoc nomine ex l. diffamari, vt agi poteſt, *Cag. & Dd. d. l. diffamari, infra de ing. man. Schur. conſ. 34. cent. 1. conſ. 15. n. 7. cent. 3.* hic quoniam agens effectu reus eſt, *Felin. in c. ea quæ n. 1. de ſent. & re iud.* ad ſuum quaſi conuenti forum pertrahere diffamantem poteſt, *Felin. præall. loc. Cag. n. 3. Blarer. c. 6. & paſſim, in d. l. diffamari. Alex. conſ. 103. conſideratis, n. 1. vol. 5.* licet contra diſputet Caſtren. *l. in criminali, 5. n. 3. ſupra de iuriſd.*

Vbi Quis de curiali vel cohortali aliave conditione conueniatur. Tit. XXIII.

1 *Curiales qui, & qui cohortales.*

A 2 *Decuriones cohortalibus & curialibus annumerantur.*

SImilis eſt planè actio, quæ ſuam ad curiam vel cohortem: cohortales aut curiales reuocantur, *gl. l. 1. verb. à iudice, hoc tit.* Curiales † qui alicui curiæ 1
B obnoxij ſunt, cohortales qui cohortalibus debentur officiis, *l. 1. l. 2. h. t.* quibus præſides & Magiſtratus maiores, qui manu militari cohorteque prætoria in exequendo vti ſolent, *l. qui reſtituere, de rei vend.*

¶ Decuriones quoque curiales 2
C ſunt, *l. 3. l. 4. 5. l. cum quis, 10. C. de nat. lib. l. 3. §. 1. de decur. §. quibus, 2. verb. curiis ciuitatum, Inſtit. de hæred. quæ ab inteſtato.* ac cohortales, *l. 1. 2. ſup. de defen. ciu.* qui conueniuntur omnes rectè coram Magiſtratu eius loci, vt ad conditionis ſubiectionem vocantur: *l. 2.*
D *h. t,* vt in ſuo domicilio, *l. 3. §. exactio, l. vlt. §. patrimonium, de muner.* Quod ſi fruſtratores ſint & fugitiui, poſſunt vbiuis, vbi deprehenduntur, conueniri, *l. 1. h. t. gloſſ. & Dd. l. 1. ſupra vbi de cri.*

E

Vbi Senatores vel clariſſimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur. Titulus XXIV.

DIctum eſt de foro realium ac ſimilium actionum: videamus de perſonalibus, quo genere quiſque conuenitur in loco

contra-

contractus, ſi quidem ibi reperiatur, *l. hæres, de iud. cap. 2. de foro compet. in* 6. vel in ſuo domicilio, *dicto c. 2. c. vlt. eo. tit. ext.* etiam Senatores ac clariſſimi: *l. 2. h. t. l. 2. §. omnes, 4. verſ. cæterum ſi contraxerunt, de iud.* quemadmodum & in delictis eadem ratione forum ſortiuntur vbi deliquerunt; *l. 1. hoc t.* apud inferiorem quidem iudicẽ, quoties per procuratorem (vt in ciuili cauſa) coram eo honeſtè litigare poſſunt: *l. vlt. h. t.* cæterum in criminalibus, vbi non æque procurator recipitur, *l. vlt. ſupra de procur. l. penult. de pub. iud.* ſed per ſe litigare coguntur, *d. l. vlt. l. 1. an per alium cauſ. app. d. l penult. §. 1. de pub. iud.* tantum coram Principe & eius delegato rectè conueniuntur: à ſolo verò Principe condemnari poſſunt, *l. 2. hoc tit.*

In Quibus cauſis militantes fori præſcriptione vti poſſunt. Titul. XXV.

1 *Milites vbi forum ſortiantur.*
2 *In quibus caſibus fori præſcriptione non poſſint vti.*

1 MIlitantes † forum ſortiuntur competens apud iudices militares, *l. 1. ſupra de off mil. iudi. & titulo vt omnes tam ciuil. quam mil.* hoc eſt, magiſtrum militiæ, qui ſub præfectis prætorio rei militari præſunt: *l. 4. 5. de off. A mag. milit.* vel ipſum prætorio præfectum: *l. 2. ſupra vbi quis de curia.* Eius † tamen præſcriptione 2 prohibentur vti, coramque ordinario loci conueniuntur, ſi pro functionibus debitiſq; publicis in iudicium vocentur: *l. vnic. in princip. hoc tit.* aut priuilegio fori renunciarint: *l. pen. vbi Alex. ſupra de pact.* vel priuatis actionibus, puta negotiationibus occupẽtur, *l. vnic. h. t.* Non enim merentur priuilegia militiæ, qui non hac, ſed alijs communis vitæ negotijs exercentur, *§. 1. 2. Inſt. de mil. teſta.* neque tum vt milites, ſed vt Pagani, reſpectu talium occupationum conueniuntur, *de quo l. militum, 6. l. qui ſtipendia, 9. ſupra de procur. l. vlt. infra de loc & conduct.* Idque etiam in ſimilibus valet nomine participibus muneris exortibus, vt de ſe ſcribit Auſonius: *Bal. & Dd. l. Medicos, infra de prof. & med. lib. 11. clem. 2. de magiſt. l. 1. C. de colleg. lib. 11. l. 5. §. vlt. de iure immun. l. 4. ſup. de ſacroſ. eccleſ.* quanquam alij velint ſufficere immatriculatos eſſe: *Bart. & Dd. l. 1. C. de tyroc. lib 12. Bal. & alij, auth. habita, C. ne fil. pro patr. l. ſcriniarios, 6. infra de teſta. mil. Guid. Pap. deciſ: 88. Bauer. §. 1. Inſtit. de milit. teſtamen. & attigi conſil. 50.*

Vbi Cauſæ fiſcales vel diuinæ domus hominumque eius agantur. Tit. XXVI.

1 *Cauſarum fiſcalium forum.*
2 *Rationales vbi conueniantur.*
3 *Procurator Caſaris de quib. cauſis ius dicere poſſit.*

CAuſæ ſunt aut ciuiles, aut criminales, aut fiſcales: *l.* 1. §. 1. *de calumn.* illarum de foro diximus. Harum competens eſt
1 apud procuratorem fiſci ſeu rationalem, *l.* 2. *l.* 5. *h. t.* vt de bonis fiſco debitis *l.* 2. *h. t.* de contractibus cum fiſco celebratis, *l.* 4. *h. t.* de colonis dominicis ac patrimonialibus: *l. dominicis,* 7. *h. t.* qui tamen in cauſa criminali, quæ dignitatem omnem excludit, *l.* 1. *ſupra, vbi ſenato.* coram ordinario loci conueniuntur, procuratore qui criminalium iuriſdictionem non habet, *l.* 3. *l. pen. hoc tit.* præſente, *l. cum aliquid,* 8. *h. t.* In aula degentes apud præpoſitum ſacri cubiculi, ſeu comitem ſacræ domus, *l. vlt. h. t.* Rationales † etiã,
2 & qui exactioni chartiſque publicorum vectigalium ſeruiunt, in ciuilibus coram procuratore cauſam dicunt, *l pen. h. t.* hoc eſt, de ratiocinijs ac ſimilibus: in criminalibus non item, *l.* 1. *l penult. h. t.* ne quidem in hoc, vt ob delictum pœna fiſco inferatur: *l.* 3. *h. t.* ſed de his coram præſide aut alio ordinario reſpondent, *d. l.* 1. *l. cum aliquid,* 8. *h. t.* Procurator † enim cum pecuniarijs ſit cauſis præpoſitus, *l.* 1. *de offic. pro. Caſ.* atque ita limitatam habeat iuriſdictionem, *d. l.* 1. ſupra quam ius dicere non licet, *l. vlt. de iuriſdict.* idcirco de criminibus cognoſcere nequit, *l.* 3. *de off procur. Caſ. l.* 3. *hoc tit.* niſi quoad compeſcendos tumultuatores: *l.* 3. *de off. procur Caſ.* neque de cauſa ſtatus, *l.* 2. *l. pen. ſupra, vbi de cauſ. ſtat.* quæ capitali comparatur: *l. iuſta,* 9. *de ma. vend. d. l. Iulianus,* 26 *ſi quis omiſſ. cauſ. teſt. l.* 5. *de var & ex. cog.* adeò vt nec iudicem dare poſſit ijs cauſis quarum iuriſdictionem non habet, niſi ex vicaria præſidis poteſtate, *l.* 1. *ſupra de peda. iud.* 3

Quando liceat vnicuique ſe vel publicam deuotionem vindicare. Tit. XXVII.

1 *Continuatio.*
2 *Etiam extra iudicium licitum eſt defendere.*
3 *Defenſio iuſta qua.*
4 *Eius ſpecies.*
5 *Cauſa.*
6 *Materia.*
7 *Forma, & quomodo probetur.*
8 *Finis & effectus.*
9 *Affinia, contraria.*

DIximus † de ratione conueniendi reum in iudicio: videamus quomodo extra iudiciũ: 1

nam

2 nam † licèt id regulare eſt, *l.nul- li,* 13.*ſupra de iud.* tamen neceſſitas impetrat, vt in caſu neceſſariæ ſuæ vel Reip. defenſionis licere debeat vindicare ſe publicamque deuotionem, & aggreſſorem vlciſci: *l.*1.2.*h.t.* quæ verba nihil hic aliud, quàm priuatam defenſionem cuique tutandæ ſuæ publicæque ſalutis cauſa permiſſam denotant: qua certo modo, qui legibus definitus eſt, iniuſtam vim illatam reprimere licet, *l.*3.*de iuſt.& iur. l.*4.5.*l. ſcientiã,* 45. §. *vlt. & paſſim, ad legem Aquil. l. ſed & partus,* 12.*quod metus cauſ.*

3 ¶ Eam Salamonius *l.*3.*de iuſt. & iur.* ſic definit, vt ſit inſtantis offenſionis inculpata propulſatio. Poſſumus & ita deſcribere, vt ſit ius à natura conceſſum, ſe vel alios atque etiam Rempubl. contra vim ac iniuriam imminentem moderatè tuendi. *d. l.* 3. *C. vnde vi, d. l. ſcientiam, cum ſimilib.* Quanquam autem defenſio iudicialis aut ſimilis virile ſit officiũ, *l.alienam,* 22. *ſupra de procur.* tamen vt alia iuris naturæ communia ſunt, §.1. *Inſtit.de rerum diuiſ.* ſic hæc defenſio communis eſt, *c.ius naturale, diſtinct.*1. *c.* 3. §. *ſi vero, de ſent. exc. Corn. conſ.* 133. *par.* 3. vtilis omnibus, *Hipp. l. vnius,*§.*cogniturũ, n.* 50. *de quaſt.* fauorabilis, *Felin.c.ſignificaſti,*18. *n.*12.*de homicid.Iaſ.l.vt vim,*3 *n.* 4. 5. *de iuſt. & iur.* durabilis, *l.* 2.*in fine, ex quibus cauſ.in poſſeſſ. ea. Cag.l.non videtur,* 51.*n* 1. *de reg.iuris*: dummodo ſit neceſſaria: *d.l.ſcientiam,*§.*qui cum aliter tueri ſe non poſſet, ad leg.Aquil.* bonæ fidei non ſimulata, *l.* 1. *circa fin. de Senatuſconſ.Syllan.* ſubſidiaria, *Bal.l.*1.*n.*12.*C.vnde vi*: & ad vim aut iniuriam illatam proportionata, *l.* 3. §. *cum igitur,* 5. *de vi arm.gl.l.*1.*verb.moderamen.& ibi Bal.n.*11.12, *cum ſeq. C. vnde vi.* cuiuſmodi moderata, temperata, *l.*1.*C.vnde vi, vbi Bal.n.* 3. *Bart. n.*5.*d.l.*3.*de iuſt.& iur.l.ſi ex plagis,* 52.§.1.*ad leg. Aquil.* probato inſultu & aggreſſione, ſemper præſumitur fuiſſe: *Iaſ.l.*3.*n.*3.4: *de iuſt. & iur. Bal. l.ſola, in fine, C. de teſtibus,* & extra noxam ac maleficium ponitur, *Hippol. in pract.*§.*aggredior,num.*82.

¶ Defenſio alia iudicialis, *l.vir bonus,* 18.*iud.ſol.l. defenſiones, & paſſim,t. t. infra de except.* alia extraiudicialis: & hæc aut publica, vt ſaluæ guardiæ, ſalui conductus, *Bart.l.vlt.n.* 2. 3. *de ſepulc. viol.l.vlt.n.*1.*C.de dig.*12.*l.*3.*n.*3. *de iuſt. & iur.*Maieſt. aut priuata, de qua hic agimus, *t.*1.*l.*2. *h. tit.* 4
cuius † cauſam natura communis ſuſtinet, *l.* 1. §. *cùm arietes,* 5. *ſi quad.paup.* temperat naturalis ratio, *l.*4.*ad legem Aquil. Bart. l.* 3. *n.*3. & 5. *de iuſtit. & iure,* vt ius ſit naturale, hoc eſt, recta hominis ratione conformatum, *cap.ius naturale, diſtinct.*1.*l.*1.§.*vim vi,*16. *de vi arm.* vt non immerito ad ius gentium ſeu rationis in Roman. 5

Re-

Repub. referatur, *l. 3. de iuſt. & iur.* Cauſa προκαταρκτικὴ, imminens periculum, *l. 3. §. 1. §. 5. cum ſeq, de vi arm. l. 5. infra de iur. fiſc. c. 2. de homicid.* terror armorum, *d. l. 3. §. 2. verſ. ſufficit terror armorum, de vi arma.* non minarum, niſi alia vis præparamenta accedant: *Bal. l. 1. in fine, h. t. & l. 1. n. 16. infra vnde vi, Iaſ. l. 3. n. 14 de iuſt. & iur.* Sufficit & iniuria, *l. 3. de iuſt. & iur.* dum eadem ratione & temperatione, verbalis iniuria, verbis; realis, re quoque ipſa repellatur, *Bal. d. l. 1. n. 11. 12. infra vnde vi, l. quæ omnia, 25. §. 1. de procur. l. item, 15. §. 1. vbi Bart. de iniur. Iaſ. n. 36. poſt Ang. d. l. 3. de iuſt. & iur. Bal. l. 1. n. 16. C. vnde vi.*

6 ¶ Materia circa quam, eſt offenſio à parte aggreſſoris: *l. 1. 2. hoc ti. l. 2. 4. infra de ſicar.* & oppoſita à parte propugnatoris, defenſio perſonarum publicarum, *c. quanta, 47. de ſentent. excommun. gloſſ. l. non videntur, 128. de reg. iuris:* priuatarum, vt ſuæ, *l. 2. C. de ſicar. l. 3. de iuſtit. & iure:* ſuorum, *l. iſti, 8. quod metus cauſ. tit. 4. C. de adult.* ſuperiorum, *l. 1. & toto h. t.* vicinorum, *l. 3. l. cum fundus, de vi arm.* etiam alienę extraneorum: *l. ſed & ſi partus, 12. §. 1. quod metus cauſ. l. deuotum, in fine, C. de meta. lib. 12.* nec perſonarum tantum, verum & rerum, ac bonorũ: *l. 2. h. t, cap. 2. verb. te & tuam, de homicid. l. 3. §. eum, 5. de vi arma.* quanquam iuſtior ſit perſonę, tan- A quam rei pretioſioris, *l. in ſeruorum, 18. de pœnis, l. ſancimus, 27. C. de ſacroſanct. eccleſ.* Itaque quoties permiſſa rerum tuitio, toties multo magis, perſonarum permitti ratiocinandum eſt: non è contrario, *cap. ſuſcepimus, 10. de homicid. Alex. conſ. 76. viſa, n. 6. vol.* B *1. Iaſ. l. 3. n. 25. & 26. de iuſt. & iur.* Perſonæ accedat & adiungatur, ſtatus exiſtimatio, *l. qui cum maior. 14. ſi libertus, de bon. lib. l. quæ omnia, 25. §. 1. de procur.* cauſis omnibus pecuniariis anteponenda, *l. ſi in duabus, 105. de reg. iur. de cuius inculpata defenſione Iaſon* C *d. l. 3. n. 36, 37. de iuſt. & iure, Bal. l. 1. n. 16. C. vnde vi. An autem aduerſus vim iuſtam liceat ſe defendere, & quatenus obtineat regula, Vbi licita offenſio, ibi illicita defenſio, diſcendum ex l. 3. vbi Salic. C. de iis qui ad eccleſ. confug.*

¶ Formam & modum defen- 7
D ſionis oſtendunt, l. 1. §. excuſantur 19. de S.C. Syllan. l. 1. vbi gloſſ. magna, Bald. num. 11. 12. 13. 14. Cod. vnde vi, l. 2. l. 4. vbi Ang. Hipp. C. de ſicar. cuius definito licèt iudicis arbitrio permittatur, *Panor. cap. olim, n. 4. de reſt. ſpol. Bal. l. 1. n. 3. 6. C. vnde vi.* & viri boni, *Bal.* E *d. l. 1. n. 11.* tamen ad tria ferè redigitur: videlicet ad æqualitatem modi, temporis, & cauſæ, *Iaſo. l. 3. num. 2. & Dd. de iuſt. & iur. Ang. in pract. verb. dictus Titius ſe defendendo, nu. 18. gloſ. magna, præcipuè Bal. n. 8. 10. 11. cum multis ſeq. l. 1, C. vnde vi.* Et probatur defenſio

ſenſio vt priuilegiata, coniecturis, testibus, etiam aliàs parũ idoneis, *Iaſ. l. 3. num. 3. 4. 5. de iuſtit. & iur. conſt. 8. parte 4. Angel. præal-leg. loc. in pract. num. 18. Mattheſ. ſing. 37.*

8 ¶ Finis eſt, non vltio, *l. ſcientiã, 47. §. penult. ad leg Aquil.* ſed de ſenſio, *l. 3. de iuſt. & iur. l. furem, 9. de ſicar. cap. 1. §. ſi quis hominem. ibi vitam ſuam defendendo, de pace tenend. l. 4. 5. ad leg. Aquil.* quæ tamen vltionem, reſpectu offendentis, ſecum trahit, *l. 1. hoc t. l ſed & partus, 12. §. 1. quod met. cauſ. l. 3. de epiſc. aud.* Effectus, quod in nullo peccaſſe deſenſor intelligatur, *l. 3. vbi Hip. inf. ad leg. Corn. de ſicar.* ſed aggreſſor, *l. 1. §. cum arietes, ſi quad. paup. l. quemadmodum, 29. §. ſi nanis, ad leg. Aquil.* Ille igitur pro Innocente habetur, *Hipp. in pract. §. opportunè, num. 27.* & extra pęnam eſt, *c. 2. de hom. clem. 1. eo l. 3. C. de ſicar. d. c. 1. §. ſi quis, de pace tenen. Hipp. l. in lege, nu. 81. de ſicar.* Adiacet telum tutandæ ſalutis cauſa gerere, *l. penult. §. vlt. de vi pub.* in continenti defenſione vti, non ex interuallo, *l. 1. l. 3. de vi armat.*

9 ¶ Affinis eſt, exceſſus moderatæ tutelæ: *Salic. l. 4. n. 3. C. de adul. Iaſ. l. 3. n. 11. de iuſtit. & iur. & l. 1. n. 18. de legib.* apprehenſio nocentis, *l. 4. l. 5. ad leg. Aquil.* pœna iuſta, *l. 1. h. t. l. 3 ſupra de epiſc. audien.* Contraria eſt, offenſio, *l. 1. 2. hoc t.* iniuſtitia, *l. 3. vbi Salic. ſupra de his qui ad eccleſ.* dolus malus, *l. 1. in fin. de Senatuſc. Syllan.* renunciatio in ciuilibus, *l. pen. vbi Iaſ. n. 17. C. de pact.* non in criminalibus: *Bart. l. cuſtodias, 12. n. 5. de publ. iud. Iaſ. l. 3. n. 31. de iuſt. & iur.* non præſcriptio, quia defenſioni nunquã præſcribitur, *l. 4. de req. reis, l. quicũq; vbi Bart. C. eo.*

De Inofficioſo teſtamento. Tit. XXVIII.

1 *Continuatio.*
2 *Actiones quid, & quotuplices.*
3 *Inofficioſi querela quid.*
4 *Propria.*
5 *Partes.*
6 *Cauſa.*
7 *Quibus detur querela.*
8 *In quos detur.*
9 *Materia & ſubiectum.*
10 *Forma actionis.*
11 *Vbi, quando, quandiu detur.*
12 *Quis probare teneatur.*
13 *Finis & effectus.*
14 *Adiacentia & Affinia.*
15 *Legitima quid.*
16 Contraria.
17 *An & quando titulo inſtitutionis relinqui ſit neceſſe.*
18 *De cauſis ingratitudinis.*

Hactenus † de iudiciis dictũ eſt: ſequens eſt, vt perpurgentur actiones, quibus † ius noſtrum iudicio perſequimur: *§. 1. Inſtit. de ac. l. nibil, 51. ff. eo.* tam ciuiles, de quibus vſq; ad lib. nonum Cod. quàm criminales, quæ 1 2

proponuntur lib.9.& fiſcales,quę tractantur lib. deinceps 10. 11. 12. In hæc enim genera tribuuntur actiones,*l.1.de calum.*Ciuiles aut in rem ſunt, *l.actionum.25.l. actionis,37.de ob.& ac.*petitiones: *l.actio.28. de oblig. & act.* aut in perſonam, actiones,*d.l.actio.28.* ſeu conditiones, *d.l.actionum.25. & §. ſic itaque,Inſtit. de actionib.* De illis, vt potioribus, *l.plus cautionis,25.de reg.iur.Iaſ.& Dd.hic in rubr. Alciat. in tit. de rebus cred. in princ.* primo loco agendum: *l.1. de rei vend.§. vlt. vbi gloſ.Inſtit.de iur.nat.l.1.2. de ſtat. hom.in.* quæ ſunt aut vniuerſales, aut ſingulares, *l. 1. de rei ven.* & ſpeciales: *l. in ſpeciali, 73. de rei vend.* Illas primo depromi conſentaneum eſt: vt quarum ex iure reliquas metiamur, *l. qua de tota, 76.de rei vend. l. 1. ſi pars hæred. l.2.de poſſ. hær.petit.l.2.de fid.hær. pet.* Eiuſmodi ſunt, quæ de vniuerſitate proponuntur, *l.1. de rei uend.* puta hæreditate, *d. l.1.de rei uend. gl. & Dd. l. 1. in princ.*
3 *de eden. Spec. de act.* cuiuſmodi † eſt Inofficioſi querela, *l.qui repudiantis.17.verb.vniuerſam hæreditatem, ff. eod.* ſeu de Inofficioſo hæreditatis petitio: *l.1.l.ſi quis filium, 34. hoc tit. l. qui de inoff. 20.eo l. filiũ,20.§.ſed quemadmodum,de bonor.poſſeſ. contr.tab.* quę accuſat teſtamentũ vt inofficioſum, in quo agens ſit exhæredatus vel præteritus contra pietatis officium:*l.2.3.4.cum ſeq.ff.eo.* pe-

A titq; reſciſſo eiuſmodi teſtamento, *l. qui repudiantis.17. l. Titia. 13. eo.l.cum debitoribus, 13.hoc t.* tanquam à non ſanæ mentis teſtatore inofficioſè facto,*l.2.l.5.eo.* hęreditatẽ agenti ab inteſtato adiudicari, *l. Pap.8.§. quoniam, 8.l. cum qui, 21. eo.* ac reſtitui, *l. ſi*
B *quis, 34.hoc tit.*

¶ Eſt igitur actio ciuilis,*l filio,§.* 4
fin.vbi Dd.h.t.l.non putauit, 8. in prin.verb.iure ciuili,de bonor.poſſeſſ.contr.tab. ſubſidiaria,*l.4.verb. ſubſidiarum auxilium inf. de lib. prætor. §. tam autem, 3. Inſtit. eo.* petitorij iudicij, *l.ſi quis filium,*
C *34 h. t.* centumuiralis,*l.Titia,13. l. qui repudiantis,17. eo.* ſicut alia quælibet hæreditatis petitio: *l.vl. infra de hær. pet.* ſtricti tamen, vt exiſtimo, iuris: quia non ſolum vendicat rem, *l. qui repudiantis,17. ver.vindicaſſet,eo.* quod genus ſtrictum eſt:*l.utiq; 16.cum*
D *l. ſeq. de rei uend. l. uideamus, 38. de uſur.* ſed accuſat etiam teſtatorem furoris, neglectique officij: *l. 2. 5. cum ſeq. eo.* & teſtamentum, cuius magnus eſt fauor,*l. ſi part.10.eo.* reſcindi cõtra ius ciuile petit: *l. 3. de teſtam. d. l. qui repudiantis*: vt cenſeri
E debeat exemplo reliquarum reſciſſoriarum, *l. in honorariis,24. de oblig. & act. §. rurſus, Inſt.eo. de act.* ſtricta, *l.cum quidam,19. de lib.& poſthum.Dd.d.§. rurſus:* & temporalis, *l.ſcimus, 36.§. vlt. hoc tit.l.6, eo.*

¶ Partes igitur eius duæ ſunt: 5
alte-

altera accuſatio inofficioſi l. 2. *cũ ſeq. eo.* continens querelam iniuſtæ exhæredationis, *l.3. 4. eo.* altera petitio, ſeu vendicatio hæreditatis, *l. 2. l. poſthumus, 6. l. quemadmodum,7.l.nam & 15. l. qui repud. 17. l maior. 19. eo. l. cum duo,13.l.ſi quis filiũ 54. h.t.*

6 ¶ Cauſam trahit ex iure ciuili, *d.l.non putauit. 8. de bon. poſſ. contr. tab.* vetere *l· quoniam, 32. ... l.1. in fi. ſi quis à par. ma. ... quoties, 91. de reg. iuris:*hoc eſt lege, §. 1. *Nou.* 18. vt putatur Glycia: *l.4. ubi eſt inſcriptio eiuſmodi, eo. Cuiac. lib.2. obſeru. 2. cap. 21.* propter frequentiam iniuriarum exhæredationum lata, *l. 2. 3. eo.* Exhæredationis nomine complectimur, hic & præteritionis: *c. 3. uerb. exhæredari uel præteriri, eo.* quæ ſunt loco exhæredationis, §. *ult. Inſtit. de exhær. lib.* ideoque teſtamentum non annihilant, vt maternæ: nam quæ illud ad nihilum redigunt, vt paternæ. §. 1. *cum ſeq.Inſt. de exhær. lib.* quæſtionem pariunt nullitatis, §. 1. 2. *Inſt de exhæred. lib· l. inter, 30. de lib.& poſthum. Authent. ex cauſa, vbi Dd. C. de lib. præt.l. 1· & paſſim, de iniuſt. rupt. teſt.* non querelam, quæ reſcindi petit: *l.qui repudiãtis, 17.ff. eo.* quod non rectè poſtulatur circa id quod nullum eſſe,ex præteritione intenditur,*l.5. de iniuſt. rup. teſt.*

7 ¶ Datur igitur querela liberis exhæredatis. *l.1, l. 2. eo.* vtriuſq; ſexus,*l.4.l.liberi,28.l.filiũ, 15.l.ſi maritus,22.h.t.*in infinitũ:*l.ſi inſtituta,27.§.1.eo.l.omnimodo, 30. h.t.*tam naturalibus, quã adoptiuis:§.*tam autem,3,Inſtit eo.*etiam ſpurijs contra teſtamentum maternum,*l. ſi ſuſpecta,29.§. eo.* non paternum: *Schneideuuin.§. 1.n,4.* quia iure ciuili, vnde eſt hæc actio, pro liberis huiuſmodi non agnoſcuntur, *l. vulgo, 23. cum l. ſeq. de ſtatu hom.* Datur & vice verſa parentibus, ex interpretatione, *l. 1. l. nam & 15.eo. l. cum filium, 1.l. 1· l.liberi,28. l omnimodo, 30. hoc tit.*non collateralibus, *l. 1.eodem*: niſi ſolis fratribus, *l. fratris.21. hoc tit.* ac ſororibus, §. *ſoror, Inſt. eo.* vtrinque coniunctis, *d. l. fratres, l. circa, 24. eo.* vel conſanguineis, *l. fratris, 21.l fratres,27.hoc tit. vide Schurff. conſ. 8.nu,2. & conſ. 24. cent. 1.* (non vterinis, *d.l.fratris,21.vbi ratione differentia reddit Bal..nu.3.*) vno ſcilicet caſu, turpibus nempe perſonis inſtitutis, *l. fratres, 27. hoc tit.* aut ingratis libertis hæredibus relictis, *d. l. fratres.* Datus autem omnibus his, quoties ab inteſtato vt proximi hæredes ſuccedere poſſunt: *l. 1. l. poſthumus, 6. l.pater, 14. eo.* & eorum hæredibus ſuis,*l. ſi quis filium, 34.l. ſcimus,36.h.t. l nam etſi,13.§.1.eo.*nõ extraneis: niſi querela præparata, *l 5. 6. eo. l. ſcimus, 36.h.t.* quod indiſtinctè in fratrum querela putatur obtinere,ſcilicet vt non niſi præ-

parata, ne quidem in ſuo tranſ- A mittatur, *Iaſ. l. ſi pater, §. n. 3. h. t. per l. ſi quis, 14. hoc t. contra gloſſ.*

8 ¶ Datur autem in rem, hoc eſt, teſtamentum, quod arguitur: *l. 2. 3. 5. 6. eo.* & hæreditatem inde relictam: *l. 5, l. Pap. 8. §. vlt. eo.* atque ita contra omnes, qui defendunt illa, puta hæredes inſti- B tutos, *l. qui repudiantis, 17. §. vlt. l. nã & 15. §. vlt. l. mater, 19. l. circa, 24. eo.* ſubſtitutos, *Paul. lib. 4. ſent. t. 5. verſ. vl.* bonorũ poſſeſſorẽ, *l. 1. h. t.* legatariũ *l. 1. h. t.* fideicõmiſſarium *d. l. 1.* fiſcum *l. ſi hared. 10. hoc tit.* non etiam aduerſus, cohæredem ab inteſtato, ſi quidem al- C ter extraneus vnà ſit hæres inſtitutus, *l. nam & 15. §. vlt. l. mater, 19. l. circa, 24. eo. l. 3. hoc tit.*

9 ¶ Subiectum & materia igitur actionis huius eſt teſtamentum, *l. Papin. 8. in princ. & §. 2. eo.* qualecunque, *d. l. Pap. 8. §. 4.* etiam militare, *gloſſ. Iaſ. & Dd.* D *l. vlt. infr. de mil. teſt.* vel de peculio, caſtrenſi aut quaſi factum, *gloſſ. verb. teſtamenta, l. ult. vbi Dd. h. t.* aut Eccleſiaſtico: *l. ſacroſancta, 31. Authent. presbyteros, ſupra de epiſcop. & cleric. extr. n. 12. & 115.* licet hæc olim non æquè poterant impugnari: E *l. Papin. 8. §. 3. 4. §. quoniam, 8. l. ſi inſtituta, 27. §. 4. l mater, 19. eo. l. de inoffic. 5. l. teſtamentum, 24. h. t. l ſicut, 9. infr. de teſtam. milit.* vnde petitur portio, quam actor ab inteſtato erat conſecuturus, *l. Papin. 8. §. quoniam, 8. l. mater, 19. eo.*

¶ Forma actionis hoc colore pingitur, quaſi demens fuerit teſtator, qui alienis relinquere maluerit hæreditatem, quam ſuis, quos contra pietatis officium exhæredauit, *l. 2. l. 5. eo.* 10 Ideoque teſtamentum eius, tanquam conditum ab eo qui factionem teſtamenti non habuerit, *l. qui repudiantis, 17. §. vlt. eod.* vt inofficioſum merito ſit reſcindendum, *l. 5. l. qui repudiantis, 17. §. 1. ubi Bart. num. 2. eod.* hæreditate petenti vt proximo ab inteſtato hæredi adiudicata: *l. Pap. 8. §. vlt. eodem.* non quod verè furioſus fuerit teſtator, ſic enim diceretur teſtamentum nullum, *l. 2. eo.* & ea re perperam intenderetur reſcindi oportere: *l. 5. de iniuſt. rup. teſta.* ſed quaſi furioſus, non ex officio pietatis, teſtamentum fecerit, *d. l. 2. vbi Bart. num. 3.* & furioſi propterea exitum pati debeat, *l. qui repudiantis, 17. §. vlt. l. mater. 19. de inoffic. teſtam. l. cum duobus, 13. hoc t. l. nec fideicommiſſa, 36. de lega. 3.* Eſt enim amentiæ contra mentẽ ſenſumque ac affectum hominum naturalem, *§. 1. num. 18. in authent. de trien.* alienis relinquere hæreditatem, ſuis quibus iure debebatur, excluſis, *cap. ius diſt. 1. l. cum ratio, 7. de bon. damn. l. ſcripto, 6. ſi tab. teſt. ex vnde lib. l. nam & 15. eo.* inuitaque natura citra cauſam iuſtam exhæredatis

§. cum

§. cum itaque, vrb. ſecundum naturam, nu. 1 *.in authent. de hær. & Falc.* & ingeſtate relictis, *Nou.* 18. *§.* 1 *.de trient. & ſemiſ. & Nouell.* 115.

11 ¶ Sed de formatione huius actionis conſulant, qui volent, noſtros, *Bart. & Dd. l.* 2, 3 . 5 *. hoc t. Roffred. & Olden. in for. huius lib.* B At vbi proponenda eſt; olim apud centumuiros, *l. Titia,* 13 *. l. qui repudiatis,* 17 *. eo.* hodie vbicunque peti poteſt hæreditas: *l.* 1 *. ſup. vbi de hæred. aga.* in domicilio tamen eorum, qui conueniuntur, *l. ſi ſuſpecta,* 29 *. §. vlt. de inof. teſt.* Quando, poſt aditam ab inſtituto hæreditatem, *l. Pap.* 8 *. §. ſi conditioni,* 10 *. eo. l. ſcimus,* 36 *. §. vlt. hoc t.* quæ vt intra ſemeſtre ſaltem ea propter adeatur, peti poteſt, *d. l. ſcimus, §. vlt.* Quandiu? intra quinquennium, *l. ſi autem,* 9 *. eo.* ab adita hæreditate computandum, *l. ſi quis filium,* D 34 *. l. ſcimus,* 36 *. §. vlt. hoc t.* niſi iuſta cauſa tarditatem excuſet, *l. contra,* 16 *. hoc tit.*

12 ¶ At cuius erit probatio? Olim vterq; probare videtur intentionem debuiſſe, *ex reg. l.* 2 *. de prob. Iaſ. l. ſi vero,* 5 *. §. qui pro rei, n.* 15 *. de ſatiſd. cog.* & actor præſtiti officij, *l. liberi,* 28 *. in prin. hoc t.* & excipiens neglecti, *d. l. liberi, l. ſi maritus,* 22 *. l. omnimodo,* 30 *. hoc t.* vnde iuſta ingratitudinis cauſa duceretur: *d. l. ſi maritus, cum aliis ſup. alleg.* ſed hodie totũ hoc onus probandi reo incumbit: A *Nouel.* 115 *. vt cum de appel. §. ſiue igitur.* cum habeat intentionem pietatis, & officij præſtiti, fundatã ex præſumptione iuris, actor, cui non negetur proximitas, donec ingratus erga defunctum: atq; ita offenſam & exhæredationẽ eius iure cõmeritus probetur, *d. Nou.* 115 *. §. ſiue igitur, l. liberi,* 28 *. vbi gl. & Dd. l. omnimodo,* 30 *. in princ. verſ. ſi tamen nõ ingrati legitimis modis arguantur cũ eos ſcilicet ingratos circa ſe fuiſſe teſtator dixerit, h. t.*

¶ Finis eſt, vt parentes & liberi 13 teſtamentaria cõtumelia liberati, C *§. hoc autem, Nou.* 115 *.* debitã hæreditatẽ conſequantur, *l. filiã,* 15 *. h. t. l. poſthum.* 6 *. §.* 8 *. eo.* Effectus abſolutorij iudicij, quod actor cauſa cadens damnum expenſarum toleret, *l.* 1 *. eo. ex l. properandum,* 11 *. §. ſiue autẽ, vbi Iaſ. n.* 5 *. de ind.* indignumq; ſe reddat teſtamẽto relictis, *l. Pap.* 8 *. § meminiſſe,* 14 *. eo. l. quæſitũ,* 40 *. de acq. hær. ex ratione, l. ſi patronus,* 18 *. de ob. lib. l. ſi pecul.* 20 *. in prin. de ſtatulib.* quę fiſcus aufert: *l. filius,* 22 *. §. in eo. l. alia,* 8 *. inf. de his quib. vt indign.* Condemnatorij, quod teſtatum faciat teſtatorem, *l. poſthumus,* 6 *,* E *§.* 1 *. l. eum qui* 21 *. §. vlt. eo. l. cum duob.* 13 *. hoc t.* reſciſſo teſtamento, *l. qui repudiantis,* 7 *. §.* 1 *. l. Titia,* 13 *. eo.* quaſi furioſi: *l. Titia,* 13 *. eo. l. nec fideicommiſſa,* 36 *. de leg.* 3 *. l. qui repudiantis,* 17 *. §. vlt. eo.* hodie tamen quo ad inſtitutionem tantùm, reliquis ſaluis: *Nou.* 115.

Auth. ex cauſa, infra de lib. præter.

14 ¶ Adiacet bonorum poſſeſſio ordinandæ litis cauſa, verbo magis quàm re decernenda: *l.2.l. in arenam,11.h.t. l. poſthumus, 6. in fi.eo.* pœnæ tertiæ partis pluris, ſi ſoluere vſque ad ſententiam hæres ceſſet: *l.ſi quis, 33.h.t.* condemnatio expenſarum, *l.1.eo.* alimentatio, quæ debetur actori vna ſententia obtenta, *l.ſi inſtituta,27. eo.* non ante, *l. qui de 20. eo.* Affinis, petitio legitimæ, *l.omnimodo, 30.l.ſi quis, 33. cum l. ſeq. hoc tit.* vel ſupplementi eius, *l. ſcimus, 36.hoc tit.*

15 ¶ Legitima eſt, ſucceſſionis portio lege debita: *l.ſi duo, 13. de iureiur.l. 2.infra tit.1.Nouell.1.de hær.in princ.Nouell.18.de trien.& ſemiß.* ſicut nomen iudicat, *l.2.infra de inoff.don.* ſiue ab inteſtato, *l.parentibus, 8. h. t.* ſiue ex teſtamento, *l.2. infra toto tit. de inoff. don.* ideòque pro ære alieno eſt, *l.vnic.C.de impo.lucra.deſ.lib. 10. gl l. ſi quis, 6. verb. poſſeſſione, ad leg.Corn.de fal. Coraſ. & Dd. l.filium, 24.infra fam. hercis.* non quidem hæreditatis, *l.filius,14.de falſ.l.pater, 54. ad leg. Falc.l. & quia,10.pro ſoc.l.fin. §. ſin autem, C.de cur.fur.* ſed bonorum, *d. l. ſi duo, de iureiu.l 2.infra tit.1.l.ſcimus, 36. h. t.* quæ deducto ære alieno ſuperſunt: *l.Pap.8.§. quarta, 9.ff. de inoff. teſt. Caſtr. & Dd. l.vlt.§.in computatione, C. de iure deliber.ex regula, l.ſubſignatum,§.*

A *bona, de verbor.ſignificat.* mereturque fauorem, *l.ſi quis, 37. ſupra de epiſcop. & cleric. & ibi glo. & Dd.* alimentorum, *Cyn.l.ſancimus, 24.n.2.C.de nupt per § hoc nos, §. prohibemus, n.18.de trien.Bal. l.ſi quis,33.n.5.h.t.* ac dotis, *Iaſ.n.25. & Dd. in reb. ff ſoluto matrimon.*

B vnà cum ſua condictione vel petitione, *l.ſi quis,33.l.ſcimus, 36. l. omnimodo, 30.h.t.* velut partis hæreditariæ, *l.omnimodo,30.l.ſcimus, 36.hoc t. toto tit. ſi pars hæred.* aut ſaltem bonorum: *d.l.2.infra tit.1. l.Pap.8.§,quarta,9.de inof teſt.* eſtque perpetua, *Iaſon.l ſi quis in ſuo,*

C *53 n.6.h.t.l.certi, n.24.ſi cert. pet.* & trânſmiſſibilis, *Iaſ. l. emancipati, 4.n.4. C. qui admitt. l. Lucius, 45.n.34.de vulg.& pup. Caſtr. & Dd.l. cum antiquioribus, infra de iure delib. Alexan.conſ. 150. viſo, n.1. vol. 1.* ac ordinarij iuris, *l. ſi quis,33.verb.expectato iudiciorum*

D *ſtrepitu,vbi Bal.n.5.Iaſ.n.3. hoc t.* Habetur autem duplex: altera ab inteſtato pars lege debita: *l.parentibus,8.h.t.* quæ tamen veriùs hæreditas, ſeu ſucceſſio legitima dici poteſt: *l. lege de verb. ſign. l. 3. de petit.hæred.* altera (de qua hic agimus) teſtamentaria; illius olim

E portionis ab inteſtato quarta, *l. cũ quæritur, 6.l.parentibus,8. hoc tit. Pap. 8. §. quarta, eo.* hodie triens vel ſemiſſis: *Nouel.8. & Authent. nouiſſ.l.omnimodo,30.cum ll. ſeqq. hoc t.* prout debita eſt vel deſcendentibus, *vt hac authen. nouiſſ. l. omnimodo, 30.* vel aſcendentibus,

Auth.

Digitized by Google

Auth. licet, infra de nat. lib. Nouell. 1. 18. 115. l. ſed etſi, 15. de inof. teſt. vel collateralibus(quibus etiam auctam eſſe contra communem ſtatuit Cuiacius) hoc eſt fratribus, *Nou. 1. de hær. & Falc. in princ. l. fratres, 21. h. t. l. 1. eo.* non tamen vterinis, *l. fratres, 27. hoc t.* vno tantùm caſu, turpibus ſcilicet perſonis, vel quod perinde eſt, ingratis liberis hæredibus inſtitutis: *d. l. fratres, 67. hoc t ex lege Nouell. 92. de immen. dona. & Nouell. 1. ac 18.* pietateque naturæ, *Nouell. 1. de hær. & Falc. in princ. gloſſ. l. ſi quis, 37. verb. ſimili, ſup. de epiſc. & cler. glo. c officij, 14. de teſtam. Bal. l. lege, 14. n. 1. C. de leg. hær. Bart. Iaſon & Dd. l. 1. §. vl. de iuſt. & iur.* & affectione votoque parentum, *Nouell. 18. verb. natura curata, Nouell. 115. nam etſi, 15. eo. l ſcripto, vnde lib. l. vlt. de bon. dam.* Ea legitima cuiuſque ſupplementum petitur conditione, ex lege: *gloß. verb. ipſo iure, & Dd. l. ſcimus, 36 hoc tit. Bal. num. 11. 12. l. vnica, ſup. vt quæ deſunt aduoc. & in Authent. presbyteri, vbi gl. C. de epiſ. & cleric.* ea tam eſt propinqua querelæ, vt & hanc excludat, & eadem tractatione hoc in titulo comprehendatur, *l. omnimodò, 30 cum ll. ſeqq. hoc ti. §. 3. Inſt. eo. l. 4. in fin. de lib. præter.* Affinis querelæ inoffi. eſt etiam petitio hæreditatis, *l. 5. §. vlt. de pet. hær. l. 3. inf. eo. tit.* bonorum poſſeſſionis, *l. in arenam, 11. h. t.* querela teſtamenti rupti, *l. Pap. 8. §. ſi*

A *quis, 12. eo,* iniuſti, *l. contra, 16. hoc t.* accuſatio falſi, *l. eum, 14. hoc t.* querela inofficioſæ donationis, *l. 1. 2. 4. 5. 6. vlt. inf. tit. 1.* & dotis, *l. vn. inf. de inoff. dotibus.*

¶ Contraria renunciatio, *l. ſi* 6 *ponas, 23. §. vlt. eo. l. ſi quis, 34. h. t.* deſiſtere querela, *l. nam etſi, 15. §.* B *1. eo.* agnoſcere voluntatem defuncti, *l. ſi ponas, 23, eo. l. ſi quis, 33. hoc tit.* petere accipere ex ea legatum, *l. ſi pars, 10. §. vlt. eo. l. ſi duobus, 14. de bon. poſſ. cont. tab.* quartam: *l. Papin. 8. §. ſi quis, 6. l. ſi inſtituta, 27. §. 1. eo. l. quoniam, 29. l. ſi quis, 33 h. t.* repudiatio hæredi- C tatis. *l qui repudiatis, 17. eo.* tranſactio cum defuncto, *l. ſi non mortis. 24. l. Pap. 8. §. ſi quis mortis, eo. l. ſi quando, 35. §. 1. h. t.* vel hæredibus eius, hoc nomine facta, *d. l. ſi quando, 35. §. 2. h. t.* Quanquam, autem à nullitatis quæſtione non liberetur teſtamentum, niſi liberis D aliquid inſtitutionis, titulo ſit relictum, tam iure veteri, *§. 1. 2. Inſt. de exhib. lib. l. filio, de iniuſt. rupt. teſtam.* quàm nouo: *Nouell. 115.* tamen quo ad excludendam querelam extraordinariam & reſciſſoriam ſufficit † relinqui aliquid 7 nomine legitimæ, quod ſuppleri E poſſit, *l. omnimodo, 30. l. ſi quis, 34. l. ſcimus, 36. hoc ti. §. ſed hoc Inſtit. eo.* quiuis etiam titulo: *l. ſi quis, 33. hoc tit. & l. Pap. 8. §. ſi quis, 6. l. ſi inſtituta, 27. §. 1. l. ſi non mortis 24. eo. l. quoniam, 29. l. ſi quis, 33. hoc tit.* cum inofficioſum dici nequeat, in quo quarta ſit relicta,

*d.l.Papin.*8.§.*ſi quis*, 6. *cum ſequ.* §.*tam autem*, 3. *cum ſeq. Inſtit. eo.* Idemque vice verſa in parentibus ſtatuatur, quibus & ipſis titulo inſtitutionis oportere relinqui placuit. *Nouel.* 115. *Iaſ. & Dd. Auth.ex cauſa*, 1. *de lib. præt. & Auth. nouiſsima*, *hoc tit.* At reliquis quos inſtitui nihil eſt neceſſe, quartam, aut quamlibet legitimam, quolibet relinqui titulo indiſtinctè, ſatis eſt, *l.*3.§.*toties, de bonis lib.*

18 ¶ Contraria eſt item præſcriptio quinquennij, *l. parentibus*, 8. *hoc tit.* & iuſtæ exhæreditationis, *l. in arenam*, 11. *liberi*, 28. *l. omnimodo*, 30. *hoc ti.l.cum ratio*, 7. *de bonis damnat.* ex idoneis ingratitudinis cauſis, *l.omnimodo*, 30. *h. t. vbi ingrati nominatio pro exhæredatione eſt*. Huiuſmodi cauſæ olim erant arbitrariæ: §. *aliud*, *Nouell.*115. *vt cum appell.* hodie in liberis ſunt decem & quatuor: *d.* §. *aliud.* in parentibus ſeptem, *gloſſ. vlt. Authent. non licet. infra de lib. præter, & d.*§.*aliud.verſ. has eſſe*, *& in* §. 1. *verb. ingratos, nu.*22.*de nupt.l.parentes*, 8.*verb legitimo, h. t.* aut actio: *Dd.dicta Authent.non licet*, §.*ſancimus*, *Nouell.* 115. *Chaßan. conſuetud. Burgund.* §.2. *de ſucceſſ.* in fratribus tres expreſſæ, §.*ingratitudinẽ,n* 22. *de nupt. glo.dicta Authent.nõ licet,infra de lib. præter*, *& locis*, *ſupra alleg.* Quanquam his pares vel grauiores, etiam admitti, tralatitium eſt: *Iaſ. & Doctores*, *dicta Auth. non*

A *licet*: quod admitto quoad parentes & fratres, caſu quo querelam habent: *gloſſ. d.* §. *ingratitudinem, &* §.*præcedente,nu.*22. in filiis non vſquequaque cum hic diſertè lex alias cauſas excludat, §. *aliud*, §. *ſiue*, *Nouell.* 115. nec vlla, meo quidem iudicio, dari poſſit, quæ

B non includi poſſet in grauem & inhoneſtam iniuriam, quam inter ſufficientes cauſas ponit, *d.* §. *aliud, Nouell.*115. aliter tamen grauem, quàm ex conſideratione perſonarum, *Natta conſ.* 452. *nu.* 25.*vol.*2. licèt hæc aliàs omnem iniuriam, in tales perſonas commiſſam, aggrauet: §. *atrox, Inſtit.*

C *de iniur.l.Prætor*, 7.§.*vlt.de iniur.* nam reſpectu perſonæ omnis eſt atrox iniuria, quæ committitur in tales, *l.capitalem*, 28.§. *omnia admiſſa in parentes, de pœn.* Cùm autem lex diſertè velit non quaslibet hic ſufficere, ſed requirat graues

D & inhoneſtas: *d.* §. *aliud*, *Nouell.* 115. neceſſum eſt, omnino hoc accipi de eiuſmodi iniuria, quæ per ſe talis ſit in abſtracto, & abſque complexu perſonæ illius, cui ſit illata: quod & in feudo obtinere dixi, *conſi.*45.*& alib.*

E

De Inofficioſis donationibus. Titulus XXIX.

1 *Querela inofficioſa donationis quid & cuiuſmodi actio.*

2 *Eius partes.*

3 *Cau-*

3 *Cauſa, & quibus competat.*
4 *Materia.*
5 *Antecedentia, conſequentia, finis, affinia, contraria.*

AD exemplũ inoſſicioſi, producta conſtitutionibus eſt Inoſſicioſæ donationis querela, *l. 1. 2. 3. h. t. Auth. vnde ſi parens, ſupra tit. 1.* quæ & † ipſa eſt actio ciuilis ex conſtitutionibus, reuocatoria, ideoque ſubſidiaria: quia deficiente, alio remedio permittitur legitimam, aut quod legitimæ deeſt, ex immenſis, donationibus tanquam inoſſicioſis, reuocare, *l. 1. l. ſi mater, 7. l. pen. l. vlt. h. t.* Ciuilem eſſe probat, *l. pen. hoc tit.* reuocatoriam, *l. ſi mater, 7. hoc tit.* ſubſidiariam, *l. 2. l. 4. h. t.* Eſt etiam realis aut ſaltẽ mixta: cùm inoſſicioſi querelæ ſimilis ſit, *l. vlt. h. t.* eademque ratione temporalis, *d. l. vlt. h. t.*

2 ¶ Partes igitur & eaſdem habet, videlicet accuſationem, inoſficioſæ donationis, & portionis debitæ bonorum petitionem, *l. 1. & paſſim, hoc tit.*

3 ¶ Cauſa conuenit, quoniam eſt ex lege conſtitutionum, & datur iis tantùm quibus inoſſicioſi querela, & propter eandem cauſam, ſcilicet quod aliter legitima recuperari ex bonis defuncti nequeat, *l. 1. vbi Bal. Caſtr. & Dd. l. 4. & paſſim, hoc tit.*

¶ Materia ſunt donationes quęcunq; *d. l. 1. 2. 3. & paſſim, h. t.* non reliqui tituli oneroſi: *l. 1. §. ſi quis, 8. ſi quid in fraud. pa.* niſi quatenus in donationem incidunt, *Bal. l. 1. num. 14. hoc tit.* & quatenus ab his læditur legitima debita, *l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. hoc tit.*

¶ Antecedens huius actionis (nec enim ipſo iure fit reuocatio, ſed per querelam, *Molin. l. 5. gl. vlt. hoc tit.*) eſt accuſatio inoſficioſæ donationis: *l. vltim. hoc tit. l. vnic. inf. tit. 1.* conſequens petitio debitæ portionis, *l. 1. 2. hoc tit.* Finis, vt de inoſficioſa donatione petitor legitimam conſequatur, *l. 2. l. 5. hoc tit.* Nec enim vlterius reuocatur, quia nec cauſa reuocationis, nempe inoſficioſi, vlterius extenditur, *l. 1. l. pen. h. t. quomodo & accipienda, l. Titia, 87. §. Imperator, 3. de lega. 2. Cuiac. obſ. 5. c. 14. quod indiſtinctè. probat. conſt. pro. 12. par. 3.* Nec ex l. ſi vnquam, C. de rer. do. alia eſt reuocatio à liberis, *l. 5. hoc t. Nouell. 95. de immen. don.* licèt ab extraneis in ſolidum videatur reuocari poſſe: *Dd. l. ſi vnquam, 8. vbi ſatiſ. Tiraq. inf. de reu. don. c. vlt. 174. + Cuiac. d. Nou. 95.* quanquam contra diſputari poſſit ex generalitate, *l. 5. h. t.* Affinis eſt & huic actioni querela, inoſficioſæ dotis, *de qua tit. ſeq.* inoſficioſi teſtamenti, *l. 1. 2. 4. l. pen. l. vlt. hoc tit.* actio fam. her. *l. 2. h. t.* Contraria ingratitudo, *l. 5. verb. non ingratũ, h. t. §. vlt. in Auth. de immenſ. dona. Nou. 95* renunciatio, *l. ſi quando, 35. §. 1. 2. ſup. t. 1.* præſertim iurata, *conſt. pro. 9. & 10 par. 3.* præſcu-

ſcriptio quinquennalis, *l. vlt. h. t.*

De Inofficioſis dotibus. Tit. XXX.

EAdem querela datur aduerſus immodicas dotes, vt inde emolumenta debita nempe legitimæ, conferantur, *l. vnic. hoc tit.* Quamuis enim hic titulus non æquè ſit ex donatione lucratiuus, cum dos detur ob cauſam oneroſam, *l. pro oneribus. C. de iur. dot. l. ex promiſſione,* 19. *de oblig. & act. Iaſo. l. ſi donaturus,* §. 1. *n.* 10. *de cond. cauſ. da. & l. licet,* 12. *nu.* 13. *ſup. de pac. l.* 1. *inf. de impo lucr.* C *deſ l.* 10. tamen hoc verum eſt reſpectu mariti, qui ob onus accipit, *d. l. pro oneribus,* non reſpectu dotem dantis: qui in dotem etiam promiſſam omnia bona effundere non cogitur inuitus, ne ſibimet auferat liberam teſtandi facultatem, D liberis legitimam *l. mulier bona,* 75. *de iur. dot. l. nulla,* 4. *inf. eo tit.* quæ propterea inde velut ex inofficioſa donatione, in quam hactenus incidit, *Bal. l.* 1. *n.* 14. *inf. t.* 1. repeti poteſt, *d. l. vnica, h. t. vbi Caſt. Bal. & Dd.* In dotalitio non idem noſtri contra rationem admittunt.

De Petitione hæreditatis. Tit. XXXI.

PRoxima querelis hic eſt, Petitio hæreditatis, hoc eſt, vendicatio, *l.* 4. *inf. in quib. cauſ. ceſ.* A *lon. temp. præſcr. ex l. actio,* 28. *de obli*· miſta tamen, *l.* 7. *h. t.* quoniam vniuerſalis, *l.* 1. *de rei vend.* Vindicat enim hæreditatem, *l.* 3. *h. t. l.* 1. *§. vlt. ſi pars hæred.* ius vniuerſale, *l. hæreditas, de reg. iur.* quam intendit petitor eſſe ſuam, *l. licet,* 10. *eo.* non res ſingulas, quas neutiquam B vendicat, ſed iure illo hæreditatis ſuo, reſtitui tantum petit, *l. licet,* 10. *l. ſi bona,* 49. *eo. l.* 6. *h. t.* De quo genere petitionis, quia ſatis multa ſunt ad Paul. eo. tit. dicta, non hic idem agemus.

De Rei vindicatione. Tit. XXXII.

POſt vindicationes vniuerſales, ſequitur ſpecialis, *l.* 1. *de rei vend.* rei vindicatio, *l. hæreditatis,* 7 *ſup. t.* 1. quam & ipſam in ff. hoc tit. declaraſſe ſatis eſt.

De Vſufructu & habitatione & miniſterio ſeruorum. Tit. XXXIII.

VIndicationibus ſpecialib. annumerantur actiones ſeruitutem, *l* 3. *in princ. inf. de præſcr.* 30. *annor.* quibus vindicantur, *l.* E *creditori,* 9. *de oper no. nunc. l.* 4. *de ſeru. l.* 5. *de ſer. ruſtic. l.* 1. *ſi ſer. ven.* ſeu petuntur, *l. ei qui pig.* 16. *de ſer.* quod in idem recidit: *l. actio,* 28. *de obligat.* & ſiue perſonales, vt vſusfructus, *de quo ff. eo.* habitatio, *de qua l. habitatio* 11. *l. cum antiquitas,* 13. *h t. & ff. de vſu, hab.*

mini-

miniſteria operæque ſeruorum : *de qua l. vſufructu, 9. h. t. & ff de oper. ſer. de qua actione in Pand. ſi vſusfru. pet.* ſiue reales vindicentur, *vt toto tit. ſi ſer. vin.*

De Seruitutibus & aqua. Tit. XXXIV.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Aqua quid hic denotet, & cuiuſmodi ſeruitus, & quid aquæductus.*
3 *Cauſa huius ſeruitutis*
4 *Materia & eius ducendæ formæ.*
5 *Finis.*
6 *Adiacentia, affinia, contraria.*

1 DIctum † eſt de ſeruitutibus perſonalibus : ſequitur de realibus, quæ abſolutè ſeruitutes nominatur, tot. tit. ff. de ſeruit. vbi fuſius hæc materia generatim tractatur : hic verò potiſſimum D de vna ſpecie, quod & inſcriptio denotat, nempe de Aqua : † quæ hic aquæductum ſeu ſeruitutem aquæ actus deſignat, *l. 3. l. 4. cum miltis ſeqq. hoc tit.* Nam & hæc in dubio ſeruitus magis eſt realis quam perſonalis : & potius intelligitur conſtituta prędio quam E homini, *l. 1. §. illud, §. permit. de aq. quot. & æſt.* etiam cum ad vſum communitatis in oppida deducitur, *Zaſ. lib. 1. reſponſ. c. 11. n. 3. Menoch. remed. retinen. 6. nu.* 38. Aquæductus eſt iter aquæ : *l. Quintus, 15. de ſer. ruſt.* aquæ A actio, actus, *l. 1. §. vtile, de riuis,* vnde & aquagium, *d. l. Quint. l. hoc iure, §. is qui, l. vlt. de aq. quo. l. ſi partem, 19. quem. ſer. amitt.* Quæ ſeruitus aut perſonalis eſt, quoties ad vſum perſonæ conſtituitur: *l. 4. l. Lucius, 37. de ſer. ruſtic.* aut prædialis, quando (ve-B lut in dubio præſumitur, *Capoll. c. de ſer. rea. nu. 2. & c. 7. de aquæ hauſtu.*) ad vſum prædij, *l. 1. 2. 3. 4. 5. de ſer. ruſtic.* cum quo cohæret, *l. 2. de ſer.* atque tranſit: *l. via, c. 2. §. ſi fundus, de ſer. ruſt. l. ſi aquæductus, l. alienatio, de cont. emp. l. niſi de diſtract. pig.* loqui-C mur autem hic de ſeruitutibus priuatis : (nam de iure priuatorũ à libro 2. C. vſque ad 9. & 10. tractatur) atque ita de priuatis potius aquæductibus, *l. 2. 3. 4. h. tit.* quam publicis : *toto tit. infra de aquæductibus, lib. 11.* quos priuatis nõ iure aliquo ſeruitutis, quod D in publicis non conſtituitur, ſed tantum aut naturali libertate & vſu publicorum fluminum, *§ flumina, Inſtit. de rer. diuiſ.* aut ex priuilegio conceſſuque Principis ducere licet, *lege Impp. 17. de ſer. ruſt. præd. l. 2. de fluminib. l. ſi autem, §. vlt. de aq. pluu. & t. t. inf. de* E *aquæduct.*

¶ Cæterùm cauſa priuati aquæductus eſt eadem, quæ aliarũ ſeruitutum nempe remotio, cõuentio, ſtipulatio: *l. cum eſſent, 33. §. 1. l. qui duo, 29. l. Lab. 10. de ſer. ruſt. præd. l. 1. §. item, de aq. pluu. arcen.* proxima, quaſi traditio, ex vſu 3

eius

eius cui conſtituitur, & patientia domini à quo conceditur, *l. 1. in fi. de ſer. ruſt. l, 3. §. 2. de act. empt.*

4 ¶ Materia eſt aqua, cuius variæ ſpecies, *l. 1. de aqu. quo. l. 1. 2. de flum.* potiſſimum priuata, *l. 4. l. 6. h. t. l. 1. de riuis. l. 1. de fonte*, etiã futura, *l. Labeo, 10. de ſer. ruſt. l. vlt. ſi ſer. vend.* quam & ipſam faciunt triplicem, *Ang. l. flum. in prin. de damn. inf. Iaſ. l. quo minus, n. 37. de flum. Iacob. de inueſt. verb. cũ fluminibus, n. 2. 8. 9. Capol. de aquaduct. n. 28. Fab. poſt gl. §. flum. Inſt. de rer. diuiſ.* Ducitur autẽ vel canalibus, *l. 3. §. ſi quis, de riuis, l. 1. §. cloaca, de cloac. l. & quaq; de contra. emp.* vel per fiſtulas, *l. Quint. 15. de ſeru. ruſt. l. ſi prius, §. placet, de aqu. plu.* vel ſtructilibus arcubus, *l. ſup. 11. de aq. pluu.* nõ etiã lapide ſtrato, *d. l. ſi prius, §. placet.* Duci autem per aquileges ſolet, *l. vlt. de iur. immun. Tertul. lib. 3. aduerſus Marcionem*, latitudine decem pedum, aut alia, ex pacto, *l. qui duo, 30. de ſer, ruſt.* cuius terminum facit non modus prædiorum, ſed aquæ ducendæ, *l. non modus, 12. hoc tit.*. Nam & per plura prædia pro modo lege que conuentionis duci poteſt, *l. cum eſſent, 33. §. 1. de ſer. ruſt. præd.*

5 ¶ Ducitur autem aqua ad irrigãdos agros, *l. Imp. 17. de ſer. ruſt. præd.* aut ad exiccandos, *l. 1. §. itẽ, de aq. pluu. ar.* aquæ deriuandæ cauſa: *l. qui duo, 29. de ſer. ruſt.* etiã amœnitatis cauſa, *l. h. iure, de acq. quotid.* vel adaquãdi pecoris

A gratia, *l. hoc iure, de aq. quotid.* denique ad multiplicem hominis prædijve vſum, *l. 5. de ſer. ruſt.* Quem aquæductum Prætor edictis tuetur, *l. 4. hoc tit. l. ſi autem, §. vlt. de aq. pluu. arc.* datis etiam actionibus hoc nomine realibus, *t. t. ſi ſer. vindicet.* tam petitorijs, B ſeu petitorij iudicij, vt ſunt Confeſſoria, *l. & ſi fortè, 6. §. 1. ſi ſer. vind.* Negatoria: *eo. tit. de ſer. vend.* quam poſſeſſorijs, *tot. tit. de aq. plu. arcen. de aq. quotid. & aſt. de riuis, de fonte, de fluminibus, &c.* ſecundùm leges conuentionis: vt is cui conceſſus eſt, vtatur, C non alij: niſi vnà cum prædio concedere poſſit, *l. ex meo, 25. l. qui duo, 29. l. 5 in fin. l. cum eſſent, 33 §. 1. de ſeru. ruſt.*

6 ¶ Adiacet, vſus, *l. via, 17. eo. l. penultim. hoc tit,* iter ad aquam, *l. 4. §. ſi quis, ſi ſeru. vind l. 3. §. vlt. quem ſer. amitt. l. 3. §. qui habet* D *hauſtum, iter habere videtur, de ſer. ruſt.* refectio, *l. & ſi forte, 6. §. 3. ſi ſer. vend. l. refectionis, 11. com. præd. l. eum, 33. de ſer. vrb.* Affines, reliquæ ſeruitutes, potiſſimum ad idem elemẽtum pertinentes: vt aquæ hauſtus, *l. 2. l. 3. §. 1. de ſeru. ruſt. l. 4. §. 2. ſi ſer. vẽd.* E quod etiam eſt ius prædij, non perſonæ, *l. ſi mihi, de ſer. ruſt. l. 2. com. præd.* pecoris ad aquã appulſus, *l. 1. in fin. de ſer. præd. ruſtico. §. 1. in fin. verſ. pecoris ad aquã appulſum, Inſtitut. eo.* Contrarium eſt, ſi quis aliter aqua vtatur, quàm ſit conſtitutum, *l. ſi quis alia, 18. quẽ ſer.*

ſer.

*ſer.amitt.*non vſus, *l.Labeo,*17.*eo. tit. quem ſer.* diuerſus vſus, *l. ſi quis alia,*18 *eo. tit.* præſcriptio, *l. pen.vbi Dd.h.ti.de ſer.l.corruptionem, ſupra de vſufr.& paſſim, ff. quem ſeru. amitt,* Principis, ſenatus inhibitio, *l.* 2.*de fluminib.*

De Lege aquilia. Tit. XXXV.

1 *Continuatio.*
2 *Actio L. Aquil. ex qua cauſa detur.*
3 *Vnde dicta, & quid ſit, & qualis.*
4 *Eius partes & ſpecies.*
5 *Cui, & aduerſus quem detur hæc actio.*
6 *Materia.*
7 *Adiacentia, affinia, contraria.*

1 VIndicationibus † proxima eſt L.Aquiliæ actio. Quamuis enim perſonalis, eſt,§.*ſequens, cum ſeq. Inſt. de act.* tamen noxalis eſt: §.*ſunt autem, Inſt. de nox. act.* quod genus adæquatur,*l.pen. de nox.act.*& dominis in dominos datur: *l. quæcunque,* 56. *de oblig. & act.* 2 Et ex † nullo contractu vel maleficio propriè datur, ſed ex facto aliquo, tanquam indebita rei alienæ vſurpatione, *l.* 4. *l.*5.*ſi quis,* 49. *eod.* quæ omnia congruere realium naturæ liquet. *ex* §. 1. *vbi Iaſ. Zaſ. & Dd. Inſt. de act.*

3 ¶ Nomen Aquiliæ eſt ab authore ſumptum, *l.* 1.*eo.* à materia A dicitur & actio Damni,*l.*1 *& paſſim, eodem, l.in duobus,*28.§.*colonus,* 6. *de iureiur.* Eſt enim actio de damno dato, *l.*1.*eo.* damni diſceptatio,*l.capitalium,*28..§*incendiarij, de pœn.* qua petitur damnum non iure datum reſarciri, §. *cum ſeq.Inſt. eodem,* quæ eſt actio B Ciuilis, quoniam ex lege venit: *l.* 1. *eo. l. quæcunque, de oblig. & actionibus,*mixta,partim pœnalis, partim rei perſecutoria,*l.item* 11. §.2.§.*ſi plures, vbi gloſſ. l. illud, l. ait,*21. *in fine, l.inde,* 23. §. *hanc,* 6.*eo.*§.4. *Inſt. eo.* tranſitoria, *l. inde,*23.§.*hanc actionem,* 6. *eo.* ſim- C plex natura ſua, niſi cùm ex accidenti, puta inficiatione,duplatur, *l.*4.*h. t.* & dolo: *l.pen.hoc t.*perpetua, *Oldendorp. in tract act.cap.de l.Aquil.verſ perpetua, quia ciuilis & rei perſecutoria,* §. 1. *Inſtit. de perp.& temp.Act. Bal. in fin. Angel.& Dd.l. ſi non conuicij,*3.*C. de* D *iniur.* etiamſi æſtimatio damni ad annuum tempus, quanti pluris fuerit, æſtimetur,*l.ait,*21. *& paſſim, eo.* qua parte pœna eſt in pluri, §.4.*Inſtit.eodem,* ideoque tantum hactenus annua: cæterum poſt licebit verum damnum perſequi, quod hactenus mere ſit E rei perſecutoria actio: quod iure Saxon. expeditam habet rationem,quanti æſtimauerit actor,niſi quatenus reus ſuo iureiurando minuat.

¶ Capita legis Aquiliç tria:*l.*2. *ſi ſeruus,*27.§.4.*l.quemadmodū,* 29. §.*hac act.eo* §.1.§. 6. §. 7.*Inſt. eo.*

ſpe-

ſpecies actionis alia directa, §. *ult. Inſt. eo. l. item,* 11. *l. penult. inf. ad exhib.* alia vtilis. *l.* 7 §. *proinde,* 3. *l. item,* 11. §. 1. *cum ſeq. l. ſi ſeruus,* 227. §. *ſi quis,* 12. *l. quemadmodũ,* 29. §. *pen. l. proinde,* 25. §. 1. *eo.* alia in factum ſubſidiaria, §. *ult. Inſt. eo. l. boues,* 53. *l. ſed etſi,* 12. *eo. l. quia,* 11. *l. qui ſeruandatum,* 34. *de praeſ. verb.* Quas inter actiones hodie non admodum diſtinguitur, *c.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. *& vlt. extr. de iniur. & dam. da.* cum effectu in idem redeant, *l. antepen. de negot. geſt.* Cauſam trahit ex l. 12. quam lex Aquila ſequens interpolauit, *l.* 1. *eo.* antiquiſſima: *l. Quintus,* 39. *eo. Cic. in Bru. & pro Roſ. Com.* quæ licet initio plebiſcitum fuerit, *h. t. eo.* tamen poſt lex eſſe cœpit, quæ Quirites omnes communi conſenſu populi obligaret, §. *plebiſcitum, Inſt. de iur. nat.* Impulſiua, à parte agentis, damnum ſine ſua culpa acceptum: à parte conuenti, damnum iniuria, id eſt, culpa datum, *l.* 5. *eo* §. 2. *Inſt. eo. c. vlt. de iur.*

5 ¶ Vnde datur actio domino corporis, quo damno affectum ſit, *l. item,* 11. § *legis,* § 6. *l ſi ſeruus,* 27. §. *ſi cum maritus,* 14. *eo.* vel quaſi domino, qui ius tantum aliquod reale in corpore habeat, *l. item,* 11. §. *vlt. eo.* libero autem homini datur nomine ſuo, *l. liber,* 13. *eo.* etiam ſucceſſoribus, *l. inde,* 23. §. *hanc actionem,* 6. *eo.* §. *his autem verbis, Inſt. eo.* ſaltem vtiliter, *l. ſed etſi,* 14. *eo.* Datur aduerſus omnes, qui corpore ſuo damnum dederunt, vel dari iuſſerunt, *l. ſi ſeruus,* 27. §. *ſi cum,* 19. *liber,* 37. *eo.* vnum pluresve, *l. ita,* 51. *l. itẽ,* 11. §. 1. *&* 2. *eo.* etiã in dominum noxaliter, §. *ſunt autem, Inſtit. de nox. act.* In hæredem non datur, §. *his autem Inſt. eo.* niſi ex damno locupletior, *l. inde,* 23. §. *hanc actionem,* 6. *eo.* §. *his autem, Inſt. eo.*

¶ Materia ſunt res & corpora, cũm quæ damnum dederunt, tũ quæ fecerunt & paſſa ſunt: §. *vlt. Inſt. eo. l.* 5. §. *vlt. quib. mod. vſusfr. amitt. c.* 1. 2. 3. *de iniur. l. pen. l. ult. hoc tit.* & æſtimatio damni, *l. ait lex,* 21. *eo.* cuius ſarciendi gratia datur, *l.* 3. *hoc tit. c. ult. de iniur.* vt res in priſtinam cauſam reſtituatur, quatenus poteſt, *l.* 2. *hoc t.* detrimentum omne præſtetur, *l. ait,* 21. *cum ll. ſeqq. eo.* etiam lucrum amiſſum, *l. ſi ſeruum,* 33. *l. inde,* 23. §. *in ſumma, eo.* 6

¶ Adiacet æſtimatio, *l. ait lex,* 21. *cum multis ſequent. ff. eo. tit.* cautio damni infecti, *l. ſi fiſtula,* 18. *de ſer. vrban. l. ſi ſeruus,* 27. §. *ſi furnum, eo. l. fluminũ,* §. *præterea, de damno inf.* Affinis eſt actio de pauperie, *l.* 1. *ſi quadr. paup. feciſſ. dicat.* item de his qui deiecerunt, *l.* 5. §. *cum autem,* 6. *de his qui deiec.* Interdictũ quod vi, aut clàm, *l. in duobus.* 28. §. *colonus,* 6. *de iureiur.* criminales de homine perempto, *l.* 3. *hoc t.* vulnerato, *l. ſi vulneraueris,* 43, *loca. arborum furtim cæſarum, toto tit.* 7

arb.fur. iniuriarum, *l. iniuriarũ,* 14.*§.ult.de iniur.* cum qua cumulari poteſt, *Mynſin.obſ.*25.*cent.*1. quemadmodum & cum actione locati concurrit: *l.ſi locatum,*42. *loca.* ſic tamen vt alterutra contentus actor eſſe debeat, *l. ſi vulneraueris,*43 *loca,ex regula,l.bona fide, non patitur, de reg.iur.* Con B traria mutua cõpenſatio, *l. ſcientiam,* 45.*§. cum ſtramenta,* 2. *eo. de qua Panorm.c.*1 *n.*1. *de iniur.* remiſſio, *cap. penult. eo.* iuſta defenſio,*l.*4. 5. *l. ſcientiam,* 45. *qui cum,*3. *eo.* caſus,*§.iniuria,*2,*Inſtitut.hoc t. l. in lege* 44. *eodem,* diligentia cauendi damnum,*cap.ult.* C *in fin.de iniur.* noxæ deditio,*cap. ult.de iniur.* quæ tamen non ſemper à ſatisfactione damni liberat; *d.c. ult. ubi Panorm. & D.l.* item præſcriptio 30. annorum, *ex regula,* §.1 *Inſtit.de perp. & temp.l.* 3.*C.de praſc.*30.*annor.*

Familiæ Erciſcundæ. Tit. XXXVI.

AD reales actiones pertinent diuiſoria iudicia; §. *quædam, Inſtit. de act.* Quanquam enim reſpectu perſonalium præſtationum perſonales ſint, *l. item* 22.*§.ult. fam. her.* ſicut & petitio hæreditatis *l.*7.*ſup.de pet hær.* præcipua tamen parte reales ſunt, §. *quædam,* 18, *Inſt. de act.* quia rem vt ſuam,pro diuiſo petunt,& ideo diuidi petunt, *l.in rem* 22 *eo.* Eſt autem etiam petitio partis rei vẽ. Adicatio, *l.qua de tota, de rei vend. l.*1.*& t.t.ſi pars hæred.peta.* inter hæc iudicia præcipuum & magis vniuerſale, fam. herciſc. de quo Pand.ad hunc tit. eſt expoſitum.

Communi diuidundo. Tit. XXXVII.

ALterum iudicium diuiſorium eſt actio Communi diuidundo, magis quam illa ſpeciales:qua petuntur res extra cauſam hæreditatis, quacunque ex cauſa communes, diuidi, *l.* 2. 4. 7. 10. 19. *& paſſim, ff.com.diuid. vbi hoc genus vtrumque declarauimus.*

Communia vtriuſque iudicij, tam familiæ, erciſcundæ, quam communi diuidundo, Tit. XXXIIX.

D COmmunia ſunt his iudicis pleraque iura. In proprijs, quoniam vtrumque bonæ ſidei, *l.*3.*l.*8.*hoc tit.*9.*ſup.fam. herciſ. l.* 4.*§. hoc iudicium communi diuid,* duplex, *l.*2 *famil.herciſc.l.*2.*com. diuid. l. iudicium,* 10.*fin. reg.l. in* E *trib.de iud.* mixtum, *l.item* 22. §. 3.*fam. hær. l.* 4. *com. diu.* Cauſa, quoniam vtrumque ex communione,venit quæ diſtrahi petatur: *l.ult. ſup. tit.*1.*l.*2 *ff.eo.l.* 5. 7. *& paſſim h.t.* & datur hæredibus dominus, eorumque ſucceſſoribus ac aliis qui pro domino habentur,ſocijs:*l.*2.7.*h.t.l.*1,2.4.*& paſſim.*

ſi m, communi diuidundo. Materia, quod vtrumq; circa res communes diuidundas vertatur: *l. 5. vbi Cyn. & Dd. h. t.* nec aliter his, quam ad corpora communia agi poſſit, *l. familiæ, 9. hoc t.* etiamſi antè diuiſio facta ſit, *l. 6. l. 7. l. ſcriptura, 10. hoc t.* Eadem agendi vtrobique ratio ſecundum iuris formam, *l. 3. ſupra fam. her.* ad diuiſionem: *§. quædam, Inſt. de act.* vt quæ communia ſunt, diuidantur, *d. §. quædam, l. 6. 7. 10. hoc t.* omnia: *l. bona, 8. ſupra ſam. her.* nec quiſquam litigantium in cõmunione inuitus manere cogatur, *l. vlt. ſup. t. 1.* omniumque indemnitati cõſulatur, *l. 3. ſup ſam. her.* Euentus etiam idem quo ad communionem, *l. 9. h. t.* diuidendam, *l pen. hoc t* quæ diuiſio vtrobique eſt eadem; *l. 6. §. vlt. l, arbor. in fi. com. diu.* Adiacent eædem licitationes, *l. item, 22. §. 1. fam. her.* condemnationes, abſolutiones, *l. cum putarem, 36 fam. her.* æqualitas, *l. vlt. l. 3. h t.* adiudicationes, *§. 1. Inſt. de off. iud. l. item, 23. §. 1. l. cum putarem, 36 fam. her.* euictionis cautiones, *l. in hoc 46, l. hæredes, 25. §. vlt. fam. her.* obligationes, *l. 1. hoc tit.* denique vtrumq; alteri ſic adiacet, vt communi diuidundo, familiæ erciſcundæ ſurrogetur, *l. ſi filia, §. familiæ, l. inter fam. her.* Affines, eædem vindicationes, *l. ſi diuiſionem, 15 ſup. fam. her.* aut actiones perſonales: pro ſocio, *l. 1. com. diui.* mandati, *l. in familia, 20. fam. her.* *ex l. 2. inf. de reſcin. ven. l. 3. hoc t.* præſcriptis verbis, *l. licet, 23. fam. her.* Contraria vtrobiq; inæqualitas, *l. 3. h. t.* diuiſio facta, *l. 1. 2. 4. l. ſi inter, 8. l. familiæ, 9. h. t.* tranſactio, *l. 1. h t.* fraus & dolus, *l. 3. l. ſi cum patruo, 6. h. t.* & denique præſcriptio, *ſecundùm diſtinctionem traditam, l. 1. §. nemo, infr. de anna. ex ep. Dd. l. 1. l. vlt. ſupra com diui. Iaſ. §. quædam, n. 31. 32. 38. & ibi. Schneidvvin. n. 68. Inſt. de actio.*

Finium Regundorum. Tit. XXXIX.

FInium regundorum actio licet in perſonam ſit, tamẽ pro vindicatione eſt, *l. 1. ff. fin. reg.* & vindicationibus cohæret, *l. 3 h. t. Cuiac. obſ. 5. cap. 21.* ac communi diuidundo actioni, quoniã eodẽ modo partes diuidi & addici petit: *l. 1. l. 4. §. ſi alter, 5. eo.* vnde multa cum ſuperioribus iudiciis habet communia, *l. iudicium, 10. eo l. in tribus, de iud. §. quædam, Inſtitut. de act. qua de re fuſius actum, ff. eo. t. fin. reg.*

De Conſortibus eiuſdem litis. Tit. XL.

1 *Continuatio.*
2 *Conſortium quid & quid ſors.*

IN † duplicibus iudiciis cum plurimum de re cõmuni diſceptetur, fit, vt plures ſint vnius rei cõſortes: *l. vnica, C. Theo. lib. 2. tit.*

tit.5. vnde hoc corollarum ſubji- A
2 citur : Conſortium † ſignificat communionem, *Cuiac. obſ.5.cap. 10. & lib.3. de feu. cap. 12.* ſicut & conſortio, *Rauard. l. in ambiguis, 8.§.quoties, l.de reg. iur.* ſors ipſa patrimonium, *gloſſ.vlt. l. ſi is qui, 34.§. vlt. de excuſ. tutor.* euius domini ſocij, conſortes, Fe- B ſto & Sydonio Appolinari, *epiſt, 4.* ſicut Tertulliano corpus animę cohæres atque conſors. Hinc fratres & cohæredes dicuntur conſortes, qui pro indiuiſo patrimonium poſſident, *l ſi is qui, 34. vbi gl.vlt. de excuſ. tut. Cuiac. obſ. 5. c.10.* & alij denique omnes qui ius C commune in re habent : *l. vnic. infr.ſi lib.imper.ſoc. lib.* 10, de qua cum litigatur, fiunt eiuſmodi litis conſortes maximè qui litem vnà conteſtantur, *l.1. l.2.h.t.* quibus nihil obeſt diſcrepantia fori : *l.1.h.t.* nam ne continentia cauſæ diuiduntur, *l.nulli, ſup.de ind.* om- D nes ad eundem iudicem mittuntur, *l. 1. & t.t.de quibus rebus ad eund. ind. ca.* & alij pro alij rectè agunt ac conueniuntur in indiuiduis, ante litem conteſtatam, abſque cautione, *l. 1.h.t.l.ſi cum vno 4.ſi ex nox. cauſ. ag* in diuiduis E poſt conteſtationem ſub idonea cautione, *l 2.h.t.vbi Bart. & Dd.* niſi expreſſim alter prohibeat, *l.ſi petitur, 31.verb.inuito cohærede, de ind.l.vlt ſup.de negot. geſt.*

De Noxalibus actionibus. Tit. XLI.

1 *Continuatio tituli, & quòd hæc actio ſit mixta.*
2 *Noxia quid, & noxalis actio.*
3 *Propria huius actionis.*
4 *Species.*
5 *Cauſa.*
6 *Quibus, contra quos detur.*
7 *Materia.*
8 *Forma.*
9 *Finis & effectus.*
10 *Affinia.*
11 *Contraria.*

AD † mixtas actiones referri 1 quoq; poteſt Noxalis, vtpote quo ad cauſam finalem realis: *l. pen. de nox. act.* quatenus reſpectu dominij ſci icet in dominos datur, *l.penultim. ff. eod.* licèt quoad cauſam efficientem perſonalis ſit, quoniam ex delicto noxiaque ſerui datur, *l. 1 ff. eod. in princ. Inſtit. eod.tit.*

¶ Noxia eſt ipſum maleficiũ, 2 veluti furtum, damnum, rapina, iniuria: noxa ipſum corpus quod deliquit, vt hic dicitur in principio : illa cauſa eſt, hæc effectus. Propriè noxa pœna eſt : vnde noxæ, hoc eſt, pœnæ debere, *vt hic, & inf.de off.ind.& l.quid ſit, 17.§. quid aiunt, 16.de ædil.edict.* Quia verò corpus pœnæ deditur, rectè & hoc noxa vocatur : quomodo maledictum in ſcripturis corpus maledictioni deuotum.

Noxalis igitur eſt, quælibet pœnalis actio, quæ ex delicto ſerui in dominum datur alternatiue, vt aut damni quod petitur æſtimationem præſtet, aut ſeruum noxæ dedat. Noxales, inquit Caius, *l. 1. ff. eod.* actiones appellantur, quæ non ex contractu, ſed ex noxa, atque maleficio ſeruorum aduerſus nos inſtituuntur: quarum actionem vis atque poteſtas hæc eſt, vt ſi damnati fuerimus, liceat nobis deditione ipſius corporis, quod deliquerit, euitare litis æſtimationem.

3 ¶ Proprium noxalium eſt, quod non ſint directæ, ſed in harum locum potius ſuccedant, *l. electio, 26. §. ſi is, 4. eo.* hoc eſt, non dentur in authorem maleficij, ſed vtiles in eum qui nō deliquit, puta dominum: *§. omnis, hoc tit.* quomodo vtiles directis opponūtur etiam ſupra, *tit. 1. quod cum eo qui in alien. poteſt.* quanquam alio reſpectu, nempe domini, etiā rectè dicatur directo agi, *l. electio, 26. §. 2. & 4. eod.* Item quòd non ſint puræ, ſed alternatiuè concipiantur, nempe vt dominus aut damnum præſtet, aut noxium corpus noxæ dedat, quod in ſolidum, *l. 5. eo.* quamuis per deditionem beneficio legis à ſolido liberetur condemnatus, *l. miles, 6. §. 1. de re iud.* Quod ſint perpetuæ, *l. pen. §. vlt. eod.* dummodo actio cui adhæres hæc qualitas, perpetua ſit, *l. 4. C. eod.* Abſurdum enim eſſet acceſſorium ſine principali durare: *l. cum principalis, de reg. iur.* tanquam accidens abſque ſubſtantia cui accedat. *l. actor, C. de prob.* Quare noxalis. Vi bonorū raptorum intra annū in quadruplum datur: nec enim rapinæ actio diutius durat: *l. 1. 2. & paſſim, ff. vi bon. rapt.* poſt annum in ſimplum: *per l. 4. C. eod.* quia hæc eſt perpetua, *d. l. 1. & 2.* Quod perſonales: dantur enim ex delicto, *l. 1. eo. iuncto, §. 1. Inſt. de act.* non ratione domini agentis, *l. & generaliter, 28. ff. eo.* vt reales, *l. in rem, 23. de rei vend. l. vn, C, de alie. mut. iud caus. fac.* Vnde tranſeunt in ſucceſſores actiue, *l. penul. eo.* non tamen paſſiue, niſi poſſideant, *l. noxales. 7. l. pen. eod.* Sed nec diuiſionem recipiunt, *l. ſi ſeruus, 27. §. 1. ad l. Aquil.* quia pro parte noxę dari nequit: *l. ſi ſeruus, 8. eod.* ideoque cum quolibet domino in ſolidum agitur, *l. 5. eo. l. 1. §. & cum in fi verb. ſicuti in homine ſi quadru. paup. fecis. dica.*

¶ Species noxalium duæ ſunt. 4
Eſt enim aut legitima omnis noxalis, aut honoraria, *§. ſunt autem, Inſt. eo l. pen. l. vlt. C. eo. l. 2. ff. eod.* ſicut & reliquæ actiones: *§. ſed iſta, Inſt. de actio.* Quibus actionibus in legib. additum eſt caput de Noxa. hæ legitimæ ſunt, vt actioni furti nec manifeſti ex *l. 12. d. §. ſunt autem, Inſt. eo. l. 2. ff. eo* nam manifeſti ex iure Prætorio eſt, *in prin. inſ. de perſ. & temp. act. vt expoſui copioſius ad t. ff. de furt.* item actioni damni iniuria dati ex l. Aquil.

Aquil. *d. §. ſunt autem, d.l.* 2. §. 1. *eo.* Cùm verò Prætor clauſulam de Noxa ciuilibus aut prætorijs actionibus adiungit, noxalis eſt honoraria, etiamſi directa ciuilis ſit, *l. ſi plurium*, 39. *eod.* ſicut adiecit actioni iniuriam, *d. §. ſunt autem*, quæ tamen aliquando ciuilis eſt: *l. lex Cornelia, de iniur.* & actioni de vi bonorum raptorum, *d. §. ſunt autem, l.* 1. *in pr. de vi bo. rapt.* Sic adiecit actioni de his qui deiecerunt, *l.* 1. *in pr. de his qui deiecer.* quæ eſt prætoria, *l. elect.* 26. §. 2. *eo.* Eſt & noxalis, quam cuiuſcunque actionis nomine, etiam ciuilis, *d l. ſi pluriũ*. Prætor dat contra eum qui mentitus eſt ſe poſſidere, *l. elect.* 26. §. *neq;* 5. *eo.* aut dolo poſſidere deſijt, *l. quoties*, 21, §. *Prætor*, 2. *d. l. electio.* §. 1. §. 2. 4. *cũ ſeq d. l. ſi pluriũ, eod.*

5 ¶ Dantur ex maleficij ſeruorũ, priuatis, *l.* 1. *eo.* puta furto, damno rapina, iniuria, quæ hic recenſentur: idem dolo, vi: ex beneficio legis, quod dominis conſulitur, ne ſupra corporis ſerui æſtimationem teneantur, *l. miles*, 6. §. 1. *de re iud.* Cauſa proxima actionis à parte agentis, non eſt dominium, *l. generaliter*, 28. *eo.* vt in realibus: *l. vn. C. de alie. iud. mut* §. 1. *Inſt. de actionib.* ſed obligatio ex delicto ſerui, ad dãnum repetendũ, agẽti: quęſita: *d. l.* 1. à parte rei: dominiũ: *l. pen. in fin. eo.* vel aliquid pro quo dominio ſit, vt poſſeſſio bonæ fidei, *l. bona*, 11. *eo.* vel malę: *l. non ſolũ*, 13. *eo.* defenſio, *l. ſi pluriũ*, 39. §.

A 1. *eo.* dolo deſiiſſe poſſidere, *l. quoties*, 21. §. *Prætor*, 2. *l. ſi bona*, 12. *eo.* vel inficiari poſſeſſionem, *l. electio*, 26. §. *neque*, 5. *eo.* Cauſa impulſiua eſt ratio, quod iniquum erat nequitiam ſeruorum vltra illorum corpora dominis damnoſam eſſe, *vt hic in pr. verſ. nam-*
B *q; l.* 2. *C. eo. l.* 2. *ff. eo.* Rursũ quoniã iniquum illos tantùm peculiotenus ex delicto ſerui teneri, cum hac ratione impunè ſeruus eſſet euaſurus: contra regulam, qua traditur. Delicta non oportere manere impunita, *l. ſi ita, in fine. ad l. Aquil.* Si tamen ſeruus do-
C mino noxam commiſerit, nulla eſt actio: §. *ſi ſeruus pen. Inſt. eo.* quia nulla conſtat inter hos quĩ pro eodẽ sũt, obligatio. *l.* 1. *C. eo. l. vl. C. an ſeruus pro ſuo del.* etiamſi poteſtate abierit, *l. quod dicitur*, 18. *de furt.* quoniã actio nulla nata fuit, *l.* 1. *C. eo.* Quamobrẽ ne. ſi
D ſeruus quidem alienus in te deliquerit, ſupererit noxalis, ſi in tuã poteſtatẽ venerit: quia in eũ caſũ deducta res eſt, vnde incipere non potuit, *l. quia*, 16, *ad l. Aquil. l.* 3. *de his quæ pro non ſcrip. hab. l. ſi à me*, 11. *de iud.* nec ſemel extincta actio reuiuiſcet, etiamſi poteſtate
E tua ſeruus exeat, §. *pen. h. t. ex reg. l. qui res*, 98. §. *auream, de ſolut.*

¶ Datur vt ſuperiores omnibus, 6
quibus à ſeruis dolo culpave dãnum illatum eſt, *vt paſſim, hoc tit. & ff. eo.* In ſeruum qui deliquit, non datur noxalis: eſt enim pecuniaria, petens damni æſtima-

tionem, quam conditio ſerui facit inanem *l. nam is, de dol. mal. l. itaque, 12. de furt.* vt qui nullā pecuniam habet, *l. hos, 12. §. vlt. de accuſ.* Sed datur in eū directa tantū, ſi liber euaſerit, *§. omnis, Inſtit. eo.* Quare, quod dicitur, *§. vltim. h. t.* in ſeruos tantummodo noxales actiones eſſe proponendas: ſic accipe, tantum nomine, & ex delicto ſeruorum proponi, *l. apud, 21. C. de furt.* Datur ergo noxalis in dominum ſerui, cui ſicut hic omnē pecuniam acquirit, ſic etiam merito damnum, quod ex pecunia debetur, *arg. l. 1. in prin. de inſt. action.* Quoniam autem cum noxio capite noxalis ambulat, *l. 1. C. eo.* datur in quemuis, cuius tempore agendi ſeruus ſit in poteſtate, etiamſi apud alium deliquerit, *§. omnis, Inſtit. eo. l. noxalis, 7. eo. l. 1. §. & cum etiam, §. ſi quadr. paup. feciſſ. dica.* Datur autem in ignorantem vel prohibentē, *l. 2. l. 3. C eo.* aut prohibere nequeuntem, *l. 4 C. eo.* Cæteroqui iubentem, conſentientē, neque cùm poſſet prohibentem, tenet directa actio, detracta noxæ mentione, *l. 2. ff. eo. l. 4. C. eo.* etiam poſtquā ſeruus alienatus eſt, tanquam ex proprio delicto *d. l. 2. §. 1. l. 5. eo.* cuius tamen actio in hæredem non tranſit, *l. 5. eo ex regula, l. omnis, de reg. iur.* Nam ſcientia eius qui prohibere poteſt, pro voluntate eſt, *l. 2. 3. 4. eod.* Datur autem in pluris dominos, & in quemuis eorum, *l. 5. eod.* in ſolidum: *l. ſi ſeruus com-*

A *munis, 8. eod.* quia diuiſionem non recipit *d. l. ſi ſeruus, 8. eod.* etiam bonæ fidei poſſeſſorem. *l. bona, 11. eod.* atque adeò malæ quoque fidei poſſeſſorem, dum tamen pro ſuo poſſideat: nec enim meliori in conditione debet eſſe mala fides, quàm bona: B *l. non ſolùm, 13. eod.* non etiam in eos qui nulla opinione domini poſſident, vt eſt vſufructuarius, *l. is qui, 18. cum l. ſeq. § 1. de noxal. actio.* creditor, *l. ſi ſeruus, 22. §. 1. de noxal. action.* commodatarius, depoſitarius, *d. l. ſi ſeruus, in pr.* niſi pro ſuo intereſſe C negligente domino intercedant, *l. electio. 26. §. vlt. eod.* Sed dominus tantum hac actione regulariter conuenitur, *d. l. is qui, d. l. ſi ſeruus,* etiam quoties ei dominium ab alio auferri poteſt: *l. ſi quis, 38. eodem,* aut qui ſe pro domino offert, *l. ſi plurium, 39. §. 1. eod.* Da- D tur etiam ſucceſſoribus hęc actio, *l. penultim. eod.* & in ſucceſſores: non tamen vt ſucceſſores, ſed vt dominos & poſſeſſores, *l. penultim. in fi. eo. l. 1. §. vlt. ſi quadrup. paupe.* quandiu ſeruus viuit, *l. noxales, eo.* nonnunquam etiamſi dominium abſit, vt ex inficia- E tione, *l. electio, 26. §. neque, 5. eod.* Filiorum famil. eadem olim erat ratio: *§. vlt. Inſt. eod.* cum omnia parentibus tanquam dominis acquirerent, nihil ipſi in bonis retinerent, *ſup. per quas perſ. nob. acquir. in pr.* Nec multum patria poteſtas à dominica differt:

Bart.

Bart. l. in ſuis, 11. *de lib. & poſt. l.*
2. *C. de patrib qui filios diſtrax.* ſi-
cut nec emancipatio à manumiſ-
ſione, *l. vn. C. de ingra. lib. l. vlt.*
C. de emancip. lib. Proindeque nec
abſurdum videretur quamuis pa-
rentes illis adimere libertatem
non poſſint, *l. vlt. C. de pat. po-
teſt.* tamen & illos ex ſuo delicto
ſeruos quadantenus fieri, *l. 2.*
& t. t. de pœn. non quidem in per-
petuum, ſed donec damnum da-
tum ſarciretur, §. *dominus, Inſt.*
eo. Sed hoc poſt iniquum viſum
eſt, ex delicto præſertim ciuili
& priuato auferri filijsfami. liber-
tatem: cum patribusfam. ex hac
cauſa, quæ non ſit capitalis, au-
ferri non ſoleat: quos cùm fas
non ſit in noxam ex tali deli-
cto ducere: cur illud in filiisfa-
mil. & filiabus, quæ idem ius li-
bertatis habent, cum periculo
etiam pudoris admittatur? *d. §.*
vlt. Inſt. eo.

7 ¶ Materia ex qua non ſunt
contractus, ſed noxæ, & malefi-
cia ſeruorum, *l. 1. eo.* priuata, *in
prin. Inſt. eo.* Materia circa quam,
corpus ſerui, & quidem ſolidum,
l. ſi ſeruus, 8. *eod.* cum quo hæ
actiones ambulant, & tranſeunt
in quemuis poſſeſſorem, *l. vltim.*
l. noxalis 7. *& paſſim, eo. §. omnis.*
Inſt. hoc tit. aut litis æſtimatio,
& generaliter, 28, *verb. litis æſti-
mationem ſufferat, l. ſi ſeruus,* 8.
et paſſim, eod.

8 ¶ Noxalibus actionibus per-
mittitur domino damnato, aut li-

A tis æſtimationem ſufferre, aut
ipſum hominem noxæ dedere, *l.*
3. 4. *C. eo. in princ. Inſtit. hoc tit.*
Nam ſic condemnari debent, vt
aut noxe dedere, aut condemna-
tionem ſufferre, habeant in ſua
poteſtate, *l. 2. C. eo. l. miles,* 6. §.
1. *de re iud.* Cùm autem ſententia
B congruat libello, *l. vlt. C. de fidei-
comm. libert.* conſentaneum eſt
his actionibus; ſic alternatiuè o-
portere agi, vt dominus aut dam-
num, aut noxam præſtet, *l. 1. §.*
cum arietes, 5. *verb. competeret
actio. quamobrem, &c. & §. inter-
dum,* 7. *in verb. in hoc non conue-*
C *nietur, vt noxa dedat, ff. ſi quad.
paup. feciſſ. dica.* Ibi autem agi,
& exhibere etiam à reo ſeruus de-
bet, vbi deliquit, *l. vlt. de noxal.
act.* & intra tempus cuique actio-
ni prçfinitũ, *l. 4. C. de noxal. act.* &
exacta ſatisdatione ſi alienus de-
fendatur, *l. ſi plurium,* 39. §. 1 *et* 2. *eo.*
D ¶ Finis eſt, ne delictũ ſerui aliis 9
noceat, & impunitũ maneat: do-
mino verò, ne vltra corpus ſerui
noceat, *in prin. h. t.* effectus, quod
dominus noxali conuentus, ſer-
uum noxæ dedendo liberetur: *ex
beneficio, l. miles.* 6. §. 1. *de re iud.*
dummodo in ſolidum dedat, non
E partim: *l. ſi ſeruus,* 8. *eod.* & in
perpetuum eius ſerui dominium
à domino transferatur in eum,
cuius ſeruus dicitur, §. 1. *hoc t.* &
cui dominium acquiritur, *l. ele-
ctio,* 25. §. *vlt. eo.* aut cauſa domi-
nij: *l. & generaliter,* 23. *de noxal.
action.* non quidem pleno. Quiri-

rum iure, ſed quoad damnum reſarciatur, *Theophilus hic, l. 2. ſi ex noxali cauſ.* vnde dictus ſeruus rectius in bonis eſſe dicitur, quàm verò Quiritum iure, *l. electio 26. §. vlt. eo.* Ex hac enim cauſa noxæ fit deditio: quamobrem ſi damnum aliunde reſarcire ſeruus actori, cui deditus eſt, poſtea poſſit, auxilio Prætoris nimirum contra ſubtilem ſtrictamque iuris rationem quæ inuito ius ſuum auferri non patitur, *l. vlt. de pact. l. id quod noſtrum, de reg. iur.* etiam inuito domino manumittitur, *§. 1. hoc tit. vbi Theophil.* cum fauore libertatis, tum quia ceſſante cauſa ceſſare debet effectus, *cap. cum ceſſante, de appell. Tiraq. late in tract. ceſſante cauſa.* Sed etſi dominus non ſit conſentus, tamen ſufficit eum cedere toto illo iure, quod habeat, ſiue poſſeſſionis, *l. bona, 11. eod.* ſiue alio quouis, *l. ſi heres. 21. eo.*

10 ¶ Affinis maximè eſt directa, quæ in delinquentem datur, vt enim alias in ſymbolizantibus facilis eſt tranſitus, ſic etiam noxalis tranſit in directam ſeruo manumiſſo: *§. omnis, hoc tit. l. 1. C. eo.* contrà directa fit noxalis, ſi nocens ex libero ſeruus factus ſit, *d. §. omnis, hoc tit.* Cæterùm directa ex his delictis priuatis non datur in ſeruum, cùm actio ſit pecuniaria, quæ hunc non tenet. *l. hos accuſare, 12. de accuſat.* Quod ſi tamẽ ex his agatur extra ordinem, ſicut agi poteſt, *l. vlt.*

A *de furt. l. vlt. de iniur.* videtur poſſe directo cum hoc agi, præſertim cùm in ſeruili corpore facile ad verbera & in caput, etiam ex leui delicto eatur, *l. capitalium, 28. §. vlt. l. in ſeruorum, 10. de pœnis.* Nam extraordinariæ, & capitales actiones pœnales, quæ in
B corpus, nõ bona diriguntur, etiam ſeruos directo tenent, *l. 3. l. 4. C. de noxal. action. d. l. hos accuſare.* Affinis eſt & directa, quæ datur in filiumfamil. ex ſuo maleficio, quandoquidem noxalis in eum non habeat locum: *§. vlt. hoc tit.* qui quidẽ ſi ſatisfacere nequeat,
C pater peculiotenus eius nomine poterit conueniri: *l. noxali, 33. cum ſeq. ff. eo. l. ſi filiusfam 15. de iud. l. 1. §. ſi filius, de his qui deiecer.* vbi poteſt etiam hic obtinere reg. Vt qui non habet in ære, luat in corpore, *l. penult. & l. vlt. de in ius voc.* Item directa quæ de-
D tracta noxæ mentione datur in dominum conſentientem, vel cũ poſſet non prohibentem, *l. 4. eo. l. 2. 3. 4. 5. ff. eo.* tanquam contra conſcium: *l. In delictis, 4. §. ſi detracta, 3. eo.* & quidem in ſolidũ, *l. 5. ff. eo.* vel in dominum, qui dolo poſſidere deſiit, vel ſe poſſide-
E re negauit, *l. quoties, 21. §. Prætor, 2. eo. l. 1. §. item, 7. ſi quadr. paup. &c.* Mendacij enim pœna eſt in ſolidum & pure exigi: *l. 1. §. interdum, 7. ſi quadrup. paup. feciſſ. dica.* etiam plures aut ſingulos quemadmodum ſi plures deliquiſſent, *l. 5. eo.* Et alia directa de eo quod

quod ad dominũ ex delicto ſerui peruenit, *l. ſi ſeruus*, 4. *C. eod.* (nam iniuſta lucra cuiuis poſſeſſori extorqueri iuſtum eſt) hoc eſt, Condictio, *vt volunt*, *l. vlt. verb. condictione, vbi gl. C. eod. l. proinde, de condict. fur.* aut quo ad res extantes, etiam vendicatio; *d. l. vlt.* quarum altera alterã conſumit, cùm vtraq; rei ſit perſecutoria, *gl. dict. l. vlt. per l. nemo ex his, §. quoties, de reg. iur.* Item noxę deditio, ſi dominus ſuſcipere nolit iudicium: *d. l. noxali*, 33. *l. vlt. eo.* & ductio eius qui non defenditur, *l. is qui*, 32. *l. etiam*, 26 *§ vlt. l. ſi plurium*, 19. *§. vlt. eo. l. & generaliter*, 28. *§. vlt.* vel pro derelicto habetur, quę derelictio dominum actione liberat, *l. quemadmodum*, 38. *§.* 1. *de noxal. action.* Sed ſi dominus ſeruum non exhibeat, vel doloſè exhibere non poſſit, in ſolidum actio, detracta noxæ mentione datur, *d. l. quoties*, 21. *§.* 2. *cum multis ſeq. eo.* Item exceptio & replicatio doli, *de qua in l. & generaliter*, 28. *eo.* actio ad exhibendum, quæ datur agere de noxa volenti, *l. de eo. §. ſæpius, ad exh.* quæque cum hac rectè poteſt cumulari, *argum. l. quoties*, 21. *§. Prætor*, 2. *verſ. quod ſi verb. neque exhibere, & paſſim eo.*

11 ¶ Contraria ſunt, ſi ſeruus libertatem adipiſcatur, *§. pen. hoc t.* aut in eius poteſtatem tranſeat, cui deliquit: *d. §. pen.* aut deceſſerit prius quàm lis conteſtetur,

A *l. noxalis*, 7. *l. electio*, 26. *§. ſi is* 4. *eo.* vel ab ignorante mortem lis conteſtata ſit: *l. pen. §. eo.* morte enim noxæ, noxalis tollitur, *d. l.* 7. Item exceptio rei iudicatæ, ſi cum domino tanquam conſcio, ſine noxæ deditione actum ſit, & eo abſoluto noxalis

B intenteur: *l.* 4. *§. ſi detracta*, 3. *eod.* vel litis exceptio pendentis, aut ſolutionis inde factæ: vt ſi à pluribus noxali dominus conueniatur, cũ cum omnibus noxæ dedere nequeat, ei qui prius ad ſententiam peruenit ſoluendo, à reliquorum actione liberatur, *l.*

C *ſi quis*, 14. *eod.* Nam deditio ſerui omnem noxalem tollit: *l. electio*, 26. *§. vlt. eod.* niſi tamen ex ſcientia conueniatur, quæ viliſſimi hominis deditione actionem non tollit, *l ſi ex duob.* 17. *eod.* Item ſi ſeruus non ſit in poteſtate abſque dolo domini malo, *l.*

D *quoties*. 21. *§.* 2. *eod.* quo nomine iuſiurandum præſtatur, aut abſque noxæ mentione, fit in ſolidum condemnatio, tanquam ex contumacia, *d. l. quoties*, *§.* 2. *&* 3. Cæterùm huius iuriſiurandi exceptio non obſtat, ſi poſt deprehendatur ſeruus in domini

E poteſtate, *d. l. quoties, §. vlt. eo.* cum hic ceſſet iuramenti cauſa, & conditio, & proinde effectus, *l. vlt. C. de non nu. pecu.* Item ſi pro derelicto habeatur, *l. quemadmodum*, 38. *§. eo.* vel deferatur, neque defendatur, *l. noxal.* 33. *eo.* dum tamen ſine dolo ma-

lo: nam ſi dimiſerit. nec agi cum eo noxali poſſit, quaſi dolo deſierit poſſidere, cùm exhibere poſſit, tenetur, *l. ſi bona,* 12. *eo.* niſi ius ſuum omne recuſando iudicium, ad actorem transferat, *l. non ſolum.* 29. *eodem*, item exceptio doli mali, *ſi plurium*, 39. §. 2. & 3. *eodem*

Ad Exhibendum. Tit. XLII.

Actio ad exhibendum tam vindicationibus cohæret. *l.* 1. *eod.* quàm noxalibus: *l. de eo,* §. *ſæpius ad exhib. l. quoties,* 21. §. *Prætor.* 2. *de noxal.* de qua dictum eſt ff. eod. nec dici plura neceſſe, cùm valde magnum habeat in foro nunc vſum.

A De Religioſis & ſumptibus funerum, & aleæ luſu, & aleatoribus. Tit. XLIII.

De religioſis non eſt in rem actio, quia nullius in dominio ſunt, *l.* 4. *hoc tit. l. in rem,* §. 1. *l. quæ de religioſis, de rei* B *vend.* datur tamen hoc nomine actio ſimilis, *l.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14 *hoc tit.* de qua dictum eſt, ff. eo. tit. ſicut & de ſumptibus funerum, *l.* 3. *hoc tit.* actio funeraria, *l. etſi.* 14. §. *hæc actio,* 5. §. *ſi quis,* 10. *l. Neratius,* 20. *l. in patrem,* 21. C *l. ſic pro rata,* 27. *l. ſi poſſeſ.* 32. *de relig. & ſumpt.* ſeu actio funeralitia, *l. contra,* 30. *eod. vbi declarauimus*, & de aleæ luſu, *l. vlt. hoc t.* & aleatoribus, *de quib. Pandect. t. t. de aleator.*

Atque hæc quidem hactenus perfunctoriè. Reliqua ſi Dominus vitam & valetudinem, ac etiam otiolum aliquod concedet, paulo pòſt conſequentur. Cuius rei in argumentum ac fidem, viſum eſt ſubiungere duos hoſce titulos, qui præ manibus erant.

DE

DE SVSPECTIS TVTORIBVS ET CVRATORIBVS.

Tit. XLIII. Lib. V.

1 *Suſpicio quid, & quid ab opinione differat.*
2 *Eius ſpecies.*
3 *Suſpectus tutor quis, & ſuſpecti tutoris duplex cognitio, & num. 6.*
4 *Accuſatio ab actione in hac materia quid differat.*
5 *Cauſa huius accuſare poſſint & accuſari.*
7 *Materia & forma, & qualiter ſuſpicio probetur.*
8 *Finis & effectus.*
9 *Affinia, contraria.*

1 SVSPICIO † quemadmodum notum eſt, ſignificat coniecturã ſeu incertam notitiam: & ſolet diſtingui ab opinione, quod hæc nitatur probabili aliqua ratione, & pene fidem faciat: illa verò nequaquam. Suſpicio, inquit Bald. eſt paſſio animi, non elicientis certam concluſionem, *in rub. de probat.* Sed rectius Bart. & ſignificantius, ſuſpicionem ab opinione & reliquis coniecturis diſtinguit: *in l. admonendi, num. 21. De iureiur.* nam ſuſpicionem ponit in primo gradu ad finem & A probationem faciendam deſtinatio, *l. in leg. ad l. Aquil. l abſentem, 5. de pœnis.* vt ſit leue argumentum, quo animus iudicantis commouetur ad aliquid exiſtimandum, non tamen à dubitatione remouetur. Opinionem verò conſtituit in gradu ſecundo, B in quem ex ſuſpicione quaſi ſic tranſitus, firmioribus accedentibus argumentis, quæ quidem plenam fidem non faciant, ſed tamen omnem eximant ferè dubitationem, *l. 3. §. eiuſdem, de teſtibus, l. 1. de quæſt.* Atque ita quidem propriè ſuſpicio ſumi- C tur, quanquam in hac materia & aliis ſæpe hoc diſcrimen confundatur: & † triplex conſtituatur 2 ſuſpicionis ſpecies: vna temeraria. altera probabilis, (quæ propriè dicitur opinio) tertia violenta, quæ in probationem incidit, *c. dixit, 32. quæſt. 1. vbi gloſſ. & D Doctores.* quę in hoc tractatu omnes tres ſpecies concurrunt. Primũ enim qui accuſat, affert ſuſpicionẽ leuis momenti, quę parũ apud iudicem valet initio, quia is contra in benigniorem partẽ pro tutoris fide pręſumit, cum quiſq; pręſumi à lege atque à Magiſtratu bonus debeat, donec probetur malus

malus: *vt dixi ad t de prob. & præſump. Parat.* Hæc autem ſuſpicio progreſſu litis fit probabilior, ac tranſit in opinionem, & tandem in exitu facta probatione, violenta efficitur, ex qua index ſententiam profert, Ab iſtiuſmodi autem ſuſpicione tutor vel curator ſuſpectus dicitur.

3 ¶ Suſpectus tutor is eſt, qui non ex fide tutelam gerit, *§. 3. hoc tit.* Alibi I. C. ſuſpectum, inquit, eum eſſe putamus, qui moribus talis ſit, vt meritò pro ſuſpecto haberi poſſit, *l. ſuſpectum. 8. eo.* De ſuſpecto autem tutore ſciendum eſt, duplici modo cognoſci, vno ordinariè, per accuſationem, vel actionem vel exceptionem: altero verò extra ordinem officio iudicis nobili, cùm videlicet per viam inquiſitionis citra accuſatorem iudex de ſuſpecto tutore cognoſcit *l. 1. l. 3. §. præterea, & §. ſi tutor, ff. eo.* penes quem ipſa fama vicem accuſatoris ſupplet, *c. inquiſitionis, c. cum oporteat, c. qualiter*, 1. 2. *de accuſ. l. 2. §. ſi publico, de adulter, l. 1. 2. C. ſi ſeru. export. Cl. il. in prac. n. 2. 3. & alij cap. de inquiſit. Bart. l. 3. de off. præſid. gl. & Can. c. veniës, 1. de teſtibus. Bart. l. 1. §. idem Cornelio, de quaſtionibus, Hipp. conſ. 50. & conſ. 64. Bal. & Salic. l. ea quidem. 7. C. de accuſat.*

4 ¶ Accuſatio autem ab actione differt, quamuis, in hac materia paſſim & promiſcuè aliàs accuſatio appelletur, *in l. 1. §. oſtendimus, & §. pen. ff. eod. & in l. 1. §. ſuſpecti,* A *ad S. C. Turp.* aliàs vero actio, *d. l. 1. § ſenul. l. 1. ſi tutor vel curator geſſ.* Accuſatio proprie eſt, cum de crimine tutoris quæritur, *l. 1. in princ. & §. 1. ff. eod.* iſque non modo petitur remoueri, ſed etiam puniri: *l. 1. §. vlt. l. 2. l. 3. §. tutor qui alimenta, ff. eod* actio vero B proprie dicitur, cùm non de crimine quæritur, ſed de culpa negligentia, paupertate, &c. *l. 3. §. vlt. ff. eod. l. vlt. C. eod. §. vlt. Inſtit. h. t.* Quanquam etiam hæc quadantenus eſt accuſatio: primo, quia nihil petit applicari agenti, ſed tantummodo poſtulat remoueri C tutorem. Eſt autem genus pœnæ ab ordine vel officio remoueri, *l. moris. 9 ff. de pœnis, l. 6. 7. & paſſim, de poſtulan.* Et hæc propria nota, eſt, qua actiones ab accuſationib. diſtinguuntur, quod in illis petitur aliquid ab agente, *§. 1. Inſt. de actio.* in his verò actor ſibi nihil D poſtulet, ſed aut pœnam fiſco applicari, aut reo infligi petat, *gl. Bart. & Dd. in l. 3. verb. centum, de ſepul. violat. Bart. in l fin. nu 3. & 4. de priuat. delict. per l. locatio, 9. §. quod illicite, de publican. Iaſ. in ru . C, de iud. r. . Ang pſt. glo. in §. in ſumma Inſtit. de iniur. Ma-* E *rant. in ſpe . auctio. part. 4. diſt. 1. & diſt 2.* Secundò, quòd hæc actio non ſit priuata, ſicut iniuriarum, *l. 1. in fin. l. vltim. de iniur. Bald. c. 1. §. denique, n. 2. 3. qua fuit pri. cauſ. benef. an. i . in vſib. feud. l. 3. de crim. ſtellion.* ſed popularis, & quaſi publica accuſatio: quia pupillo-

rum

rum cauſa, quorũ hic fauor vertitur; eſt publica & communis, *in princip.h.t.l.1.§.penult.ff.eod.* Non eſt igitur neceſſe ſubtile diſcrimen inter actionem & accuſationem ſuſpecti conſtituere: quæ ſit nobis actio ſeu accuſatio de ſuſpecto, vel actio criminalis priuati iudicij (non enim eſt publicum, ſed quaſi publicum) popularis ex lege 12. tabularum deſcendens, qua tutor veluti ſuſpectus accuſatur, & ob ſuſpicionem à tutela remoueri, petitur. Dico eſſe criminalem, quia in ea vel de crimine vel quaſi crimine, & de pœna reo infligenda quæritur. Dico eſſe priuati iudicij, quia publicum iudicium non eſſe ex eo intelligitur, quod & procurator interuenire poteſt: *vt tradunt Dd. Bart. ex l.1. & l. accuſat. 12. §. ad crimen. de pub.iud. per c. tua, de proc. & ex part. de teſtib.* & quoniã agitur de pœna, quæ minor ſit relegatione, *l. 1. ff. an per alium cauſa appell.* Dico eſſe popularem, quia non modò ijs datur, quorum intereſt, ſed etiam cuilibet agere volenti: *d.l.1. in pr. eo.*

5 ¶ Cauſa efficiens eſt lex 12. quæ hac actione de tutorũ dolo queri, eoſque amoueri permiſit, *l. 1. verſ. ſciendum, ff. eo. in princ. Inſtit. h. t. quod & Cic. lib. 3. Officiorum oſtendit.* Accuſare autem ſuſpectos poſſunt omnes qui non prohibentur, quia popularis eſt actio: *l 1. §. pen. ff. eod.* etiam mulieres, quæ alias ab omni accuſatione re- A mouentur: *l. de crimine, C. de accuſatio. l. qui accuſare, ff eod.* dum tamen non leuitate, ſed pietatis intuitu ad accuſationem veniant, *l. 1. §. penult. ff. eod.* Pupillus ſuſpectum tutorem ſuum facere non poteſt, quia nec rationem ab eo repoſcere poteſt: B *l. impuberib. 7. eod. §. 2. Inſtit. hoc tit.* vt nec libertus patronum, & per conſequens, nec filius patrem, *l. 3. §. 1. ff. eod.* Accuſari autem omnes tutores poſſunt, ſiue teſtamento, ſiue lege, ſiue à Magiſtratu dari: *d. l. 1. §. oſtendimus. ff. eod.* etiamſi ſatiſdarint aut of- C ferant: quia ſatius eſt rem pupilli à principio ſaluam eſſe, quàm dubijs cautionum tabulis inhærere, *l. 5. ff. eod. l. vnic. C. quando liceat vnicuique.* Item omnes curatores de ſuſpecto poſtulari poſſunt, non modo adoleſcentum, ſed etiam furioſorum, pro- D digorum, Eccleſiarum, &c. *l. 3. §. non tantum, ff. eo.* Legitimus tamen tutor, cui reuerentia maior ob ſanguinis coniunctionem debetur, & à quo, vt proximo plerumque hærede, non æque damnum timetur, accuſari hoc nomine facile nequit, ſed potius ad- E iungendus eſt illi curator; *l. ſi tutor, 9. ff. eod.* niſi tanta fraus ſubſit, vt melius pupillo ſit eum plane remoueri, *l pietatis, 6. C. eo.* Quo tamen caſu in factum, agendum erit, vt exiſtimationi parcatur, *d.l.1. §. 1. in fin. ff. eodem.* Nam ſi durius agatur cum hoc, ipſi quodam-

dam-

damnoſo pupillo fiet iniuria, qui per latus propinqui contumelia afficietur, *l. 2. & 3. de lib. cauſa*.

6 ¶ De hac olim cognoſcere poterat in vrbe quidem Prætor, ſi tantum de amotione ageretur: ſin vero de grauiore pœna, præfectus vrbi, (ad quem ſub Auguſtis, pertinuit cognitio criminalis, *l. 1 de officio praf. vrb.*) in prouincij autem tantummodo Conſul & eius legatus, *l. 1. §. 7. ff. eod.* & præſes non etiam præſidis legatus, *l. 1. §. ſuſpecti ad Turpill.* Hodie autem ſicuti tutores dant omnes ordinarij Magiſtratus: ita poſſunt de ſuſpecto cognoſcere, & eoſdem remouere, *Dd. in d. l. 1. §. 3 ff. eod.*

7 ¶ Materia huius iudicij eſt, aut dolus, aut culpa, aut in qua tutoris forma, propter quam à tutela petitur vt parum idoneus amoueri, *§. vlt. h. t. l. vlt. C. eo.* Forma proponendæ huius actionis, ex ſuprà dictis intelligi poteſt. Quadrifariam enim de ſuſpectu tutore quæritur: primo per accuſationẽ criminalem: *l. 1. §. vlt. l. 3. §. pen. ff. eod l. vlt. C. arb. tut.* ſecundò, per actionẽ ciuilem vel in factum: *l. 1. §. oſtendimus, l. ſi tut. 9. ff. eo.* tertio, per inquiſitionẽ ex motu proprio iudicis, vbi accuſator deeſt: *l. 3. §. ſi tutor, & §. vlt. l. 4. §. 1. h. t.* quarto incidenter & per modum exceptionis in alio iudicio, *d. l. 3. §. præterea, d. l. impuberib. 2. ff. eo.* Cùm autem per accuſationem iudiciũ

A proponitur, ſciendum eſt omnia in libello ſeruanda eſſe, quæ in libellis accuſatorijs requiruntur, *de quib. in l. libellor. 3. ff. de accuſat. vt rectè volunt Dd. Bart. & alij in l. 1. ff. eo.* Quod ad formam probandam attinet, tenendum eſt non ſufficere ſuſpicionem allega-

B ri, ſed etiam probari oportere, *l. pietatis 6. C. eo. l. quoties, §. qui dolo, de probat.* Item non neceſſum eſſe, liquido probari crimen aut dolũ authoris, ſed ſufficere probari ſuſpicionem: de his enim agitur, *l. apertiſſimi, vbi Dd. C. de iniuriis*, Nec certe ea res aliter quam per

C ſuſpiciones probari poteſt, cũ ſolus tutor ſuo arbitrio, clam arbitris alijs in adminiſtratione verſetur, vt alius nemo niſi per ſuſpiciones eum coarguere perfidię nõ ſatis commode plerumque poſſit. Quamobrem hoc genus probationis merito in hac cauſa eſt ad-

D mittendum, *l. nõ omnis, 6. §. à barbaris, ff. de re militia. l. quicunque, C. de ſer. fug. c. aſſerte, ext. de præſumpt.* Probantur ſuſpiciones ex cauſis geſtis & circũſtantijs adminiſtrationis: vt ſi tutor probetur aliquod delictũ aut fraudẽ in tutela cõmiſiſſe, *l. 3. §. nũc videamus,*

E *& §. Seuerus, h. t.* aut ſi oſtendatur eius culpa non modò lata, ſed etiã leuis, hoc eſt, aut negligentia magna aut mediocris, qua res pupilli delabi & corrumpi ſinat, *l. impuberib. 7 §. 1. h. t. §. 3. Inſt. hoc t.* Item ſi probentur inimicitiæ inter tutorem & pupillum, aut eius

pro-

propinquos euatæ: *d. l. 3 §. ſi tut.* ſi tutor alimenta pupillo ſubtrahere aſſeratur, *d. l. 3. l. tutor qui alimenta. h. t.* ſi repertorium ſeu inuentarium. datorum & acceptorum non conficiat initio adminiſtrationis: *d. l. 3. §. pen. h. t.* ſi nimis magnos ſumptus aut non neceſſarios tutor faciat, vel res pupilli ſine cauſa & decreto alienet, idque probari poſſit, *l. in eos, 9. vbi Bart. de tu el.* Item ſi cum collegis adminiſtrationem communicare nolle conuincatur: *l. actus, 20. vbi Bart. de adminiſtr. tut. l. 1. ff. eo.* ſi admonitus à Magiſtratu adminiſtrationem negligat: *l. 3. C. eo.* aut citatus ad ſe purgandũ, non compareat, *l. vn. §. vlt ff. ſi quis ius dic. non obtemp. l. impuberib. 7. §. vlt. ff. eo.* Et generaliter, ſi qua cauſa iuſta Magiſtratum mouerit, cur non putet pupillo conſultum, vt diutius tutor in adminiſtratione verſetur, poterit quaſi accuſatione probata, remotionem decernere. Pendet enim hæc tota res vt popularis, & quaſi publica, non tam à probatione accuſantis, quã ab arbitrio iudicis: qui etiam ſine accuſatore & iudicio, poteſt ex officio remouere, *d. l. 3. C. eo. §. ſi quis tutor, & §. vlt. Inſt. hoc tit.* Nam duplex eſt remouendi tutoris forma, ſicut & duplex inquiſitio.

8 ¶ Finis huius remotionis aut accuſationis eſt, vt res pupilli ſalua potius maneat amoto ſuſpecto tutore quam vt per actionem tu-

A telæ, amiſſa repetantur, *l. vnic. C. quãdo liceat vnicuique, l. ſuſpectus, 5 ff. eo, l. pietatis, 6. C. eo.* Effectus vero, quod pendente hoc iudicio adminiſtratio tutori auferatur, vſq; dum de re ſit plene cognitũ, *l. eum, 7. C. eo. §. ſi quis autem, h. t.* Item quòd probata intentione

B accuſantis, tutor remouetur, & quidem cum nota infamiæ, ſi propter dolum: abſque nota vero, ſi ob culpam, *l. 3. §. vlt. ff. eo. l. vlt. C. eo. §. ſuſpectus, hoc tit.*

¶ Affinis autẽ huic accuſationi maxime eſt, tutelæ actio: nam & in hac de dolo & culpa tutoris 9

C quæritur, & petitur res pupilli ſalua cõſeruari: *l. quicquid, & toto ti. C. arb. tute. l. 4. ff. de tutc. & rati. n. diſtrah.* & damnum tutelæ ſequitur peræque infamia, *l. 1 in verb. tutela, ff. de his qui notãt. infam.* In paucis tamen differunt. Nam hæc quaſi popularis eſt, tutelæ vero

D actio plane ciuilis, quæ tantum pupillo eiuſque hæredi datur. Deinde hæc accuſationem ſapit, quia nihil petit actori tribui, ſed poſtulat tutorem remoueri: actio verò tutelæ mere pecuniaria eſt, quoniam petit pecuniam pupillo debitam. Deinde in hac tan-

E tum de dolo & culpa quæritur, lata & leui: tutelæ vero iudicio agitur etiam de leuiſſima, *dicta l. quicquid, vbi Dd. Cod. arbi. tutel.* Poſtremo hæc actio tantum datur durante tutela: *l. penultim. ff. eod.* actio vero tutelæ nonniſi ea finita: *ff. de tutel.*

& ra-

& ratio diſt. vt meritò, in l. 1. C. eo. dicantur hæ actiones ab Accurſio & Dd. eſſe incompatibiles. Nam quandiu vni locus eſt, altera non poteſt agi. Affines etiam huic actioni ſunt, accuſationes criminales, quibus delictum tutoris petitur maiore aliqua, vel publica pœna coerceri: puta ſi inſidiæ ſtructæ pupillo aut furtum commiſſum allegetur, & ſi qua ſunt ſimilia, *l. 1. §. vlt. l. 3 §. tutor qui alimenta, ff. eo.* Finitur autem hæc accuſatio, finita tutela: *l. 1. C. eod.* etiamſi ſit antea pridem incepta: *§. ſed ſi hoc t. l. pen. ff. eo.* non ea ratione, vt quidam arbitrantur, quia accuſationes aut iniuriæ non tranſeunt ad hæredem, nam ſic lite conteſtata duraret hæc actio, *l. vnic. C. ſi ex delict. def.* quod tamen contrà eſt: *§. ſed ſi hoc tit.* ſed ideo, quoniã intentio huius actionis impleta eſt poſt tutelam finitam. Nihil enim aliud petitur, quàm vt tutor remoueatur, atque ita finiatur eius tutela. Vt igitur ſoluitur omne iudicium quando ante ſententia reus petitioni ſatisfacit: *§. vlt. Inſtit. de perpet. & temp. actio, l. ſi debitor, ff. de iud.* ita & hoc iudicium finita tutela finitur, quia intentioni eſt ſatisfactum, & eius finis habetur. Eademque eſt ratio, cur hæc actio dicatur extingui mortuo tutore, vel pupillo: *§. 3. h. t.* nam & iſtis modis tutela finitur, *§. 1. 2. Inſt. quibus. mod. tutel. fin.* An autem morte accuſantis eodem modo iudicium hoc ſoluatur? probabilius dubitari poteſt: ſed ſicut in reliquis accuſationibus iudex ex officio defendere poteſt reum indefenſum: *l. ſi non defendantur, ff. de pœnis*, & contrà, mortuo aut impedito accuſatore, iudicium criminale ex officio proſequi: *l. 2. C. de abolitio. l. libellorum, 5. §. pen ff. de accuſ. l. vlt. vbi Bal. & Dd. C. ſi accuſator vel reus mortuus fuerit*: ita cùm hæc actio ſit popularis, & publicè interſit, rem pupillorum eſſe ſaluam, totaque hæc res ſi arbitraria: arbitror mortuo accuſare poſſe iudicantes cognitionem perducere ad exitum, & ex officio quæſtionem remotionis definire, *l. 4. §. 1 ff. eod.*

De Exceptionibus ſeu præſcriptionib. Tit. XXXVI. Libri VIII.

1 *Continuatio.*
2 *Exceptio quid ſit.*
3 *Eius propria.*
4 *Species.*
5 *Cauſa efficiens.*
6 *Quinam excipere poſſint.*
7 *Materia exceptionum.*
8 *Forma.*
9 *Quando & vbi proponi debeant.*
10 *Quomodo probentur exceptiones.*
11 *Finis exceptionum.*
12 *Effectus.*

13 *Adiacentia.*
14 *Affinia.*
15 *Contraria.*

1 POſtquam † actionibus ſatis inſtruximus petitorem, ſequens eſt, vt de exceptionibus, quæ defendendorum reorum cauſa comparatæ ſunt, & tam actioni, quàm rei iudicatæ, atq; adeo executioni poſſunt obijci, deinceps agamus.

2 ¶ Exceptionem ab excludendo dictam inquit Vlp. *l. 2. in print. eo.* vtens nota improprietatis, quaſi vim potius quàm vocem ponderant fortaſſe ſecutus Ciceronem, *li. de Inuen. 2.* qui Prætoriis exceptionibus ait multas excludi actiones. Nec id nouum eſt noſtris, vt cum in l. 1. de iniur. dicitur, Contumelia dicta à contemnendo, cum potius ſit contumeo: ſed eo ſcilicet ſenſu, quo contemptionem alterius ſignificat: ſic exceptio, propriè dicitur ab Excipere, ſed ea ſignificatione, qua excluſionem ſignificat, Nam inter alia ſignificat eximere aliquid de regula, excludere, demere, *vt Cicero in Acade. & 1. Tuſcul. nihil excipit. & de Diuinat. 1. excepi de antiquis præter Xenophontem neminem: ad Att. lib. 6. per aliquem aliquid excipere: & 11. nominatim aliquid excipere: Q. fratri. lib. 1. in ſummis laudibus vnam excipere iracundiam: ad Att. lib. 11. Tum ille edixit ita, vt me exciperet nominatim: & in iudicialibus. ad Q. fratr. lib. 1. epiſtol. 1, nominatim excipit lex. pro Cornelio: vbi eſt exceptum fœdere. pro Cluen. in emptionibus alij plura, alij pauciora excipiunt. de Inuent. 1: aſſcribat ad legem, & addat exceptionem hanc. Item prætoriis exceptio-* B *nibus multæ excluduntur actiones. & lib. 2. legem exceptam. de Amicitia, ſine exceptione, 2. de Diuina. tacitæ exceptiones. de Finib. 2. dare exceptionem alicui. ad Att. lib. 6. habere rectam exceptionem, &c.* Quanquam igitur exceptionis nomine veniat omnis C ἐν πλάτει defenſio: *l. defenſiones, 11. C. eod. Doctores in Rub. ff. & ext. eod.* tamen propriè ſolum hoc nomine notatur, quod ad excludendam actionē reus obijcit, *l. 2. l. antep. ff. eo.* Vnde aiunt, eum qui ſimpliciter negat, non videri excipere, *Bal. & Felin. in* D *rub. eo. idem. Bal. l. 1. n. 6. C. de iur. & fac. ign. & l. peremptor. C. ſent. reſcin. non poſſ. gl. Bar. & Dd. in l. nam poſtea, in princ. de iureiur.* aut qui negat intentionem tenere, vel competere actionem, *vt in c. 1. de lit. conteſt. in 6.* quæ exceptio intentionis dicitur. *Soc.* E *in rub. & in l. 1. eod.* Item ſtatutum, aut reſcriptum, auferens exceptionem, non tollere defenſionem, aut iudicis implorationem. *Bart. d. l. plane, in fine, de pet. h. hæred. Fel. prædlleg. loco.* Quod ſane fateor; cum eiuſmodi non modo de his, ſed ne de

iuſtis

iuſtis quidem exceptionibus intelligantur: verùm eò valere tantùm debeant, vt friuolæ exceptiones, excludantur, *Iaſ. l. ſed etſi, §. quæſit. n. 6. & 7. ſi quis caut. & l. penult. nu. 17 18. C. de pactis, l. 1. n. 6 de condict. indeb. Bart. l. 1. §. 1. n. 3. quod vi aut clam Specul. de renunc. & de oblig. ac ſolut.* §. 1. *Hipp ſing. 96. Corſet ſing. 91. verb. exceptio. n. 1. Mant. ſing. 1. num. 1. Alexand. conſ. 1. n. 8. vol. 6. & cõſil. 208. n. 6. vol. 6.* Et huic ſane ſenſui congruunt exempla exceptionum hic ſubiecta, quæ ſunt eiuſmodi, vt fateantur tenere quidem actionem, ſed in re propoſita eſse iniuſtam & excludēdam: & cõgruunt huc definitiones I. C. Exceptio eſt quædam excluſio, quæ opponi actioni cuiuſque rei ſolet, ad excludendum id, quod in intentionem condemnationemve (quam in concluſione libelli præſcribit iudici actor, *l. vl. C. de fid. l. vt fundus, commun. diuid. c. licet, de ſimoni. Iaſon, Zaſ. et Doctores, §. 1. Inſt. de action.*) deductum eſt: *l. 2. eo.* ſeu eſt conditio (nam conditionaliter olim exceptiones reus proponebat, *in princ. inſ. t. 1. verſ. ſi non conuenerit.* formulis Prætor adijciebat, *l. 1. fam. hercis. l. 2. §. 1. l. 4. §. item, 8. §. Labeo, 14. §. ſi à Titio, 28. cum ſequent. de dol. except.*) quæ modo eximit reum damnatum, modo minuit damnationem, *l. excep. 22. eod.* Sed hæ definitiones congruunt tantum exceptionibus peremptoriis. At hoc ti-

A agitur etiam de dilatorijs, *vt §. appellantur, §. vlt. Inſt. eo.* in Codice etiam de declinatorijs: *l. vlt. C. eod.* vt omnino latiùs debeat hic nomen exceptionis vſurpari, *l. antepen. C. eod.* pro omni videlicet defenſione, quàm non modo ad actionem excludendam, ſed etiã

B ſuam ad vtilitatem, ſuique tuitionem qualemcunque reus vſuſpat, *in princ. Inſtit. h. t. verb. defendendorum reor. gratia.* Arctius tamen hic ſumitur iſtud nomen, quàm in Pandectis, vbi replicationes includit *l. 2. §. 1. eod.* hic excludit; vt patet & titul. ſequ. de replicat.

C Quamobrem pro ſubiecta hic materia ſic deſcribere poſſumus; *ex l. non exceptionib. 10. C. eod.* vt ſit defenſio, qua certis ac iuſtis ex cauſis auxilium reo tribuitur aduerſus intentionem actoris, *l. 4. verb. integras defenſion. l. ſi quidem, 9. l. antep. C. eod. etc.*

D ¶ Propria exceptionis, quòd ſit 3
excluſoria, *l. 2. §. illud, eod.* multiplicabilis, *d. §. illud,* perpetua, *l. 3. eod.* non modò ad 30. annos, ſed in æternũ, *d. l. ſi pactũ, 6. verb. ſine tẽporis definitione, C. eo gl. l. 3. verb. præſcrip. C. de præſcript. 30. ann. Panor. c. ſi autẽ, de reſcrip. Fran. Bal. de*
E *præſcript. 4. part. 4. partis princ. quæſt. 37.* etiam cùm actio tantum eſt annalis, *l. 6. 7. C. eo. l. pure, 5. §. vltim. de dol. excep.* Nam quæ annua ſunt ad agendum, eodem perpetua manent ad excipiendũ, *l. quæſitum, §. an vltro, de pecul.* Cuius rei rationem reddit Paulus:

lus: *d.l.5.§.vlt* Non inquit, ſicut A de dolo actio certo tempore finitur, ita & exceptio eodem tempore danda eſt. Nam hæc perpetuo competit, cum actor quidem in ſua poteſtate habeat, quando vtatur ſuo iure: is autem, cum quo agitur, non habeat poteſtatem, quando conueniatur. Nam præ- B ſcriptio in odium negligentiæ nō agentium introducta: *l.cum notiſſimi.in princip. vbi Dd. C. de præſcript.30.ann.* non ſolet currere agere nequeuntibus, *l.1.in prin.& §.1.C.de anna.except.l.1.de vſucap.transfor.d.l. cum notiſſimi, & paſſim. C. de præſcrip. 30. annor.* C *iuxta reg. Ceſſante ratione legis, ceſſat lex, l.adigere.§.quamuis. de oper.liber.l.quod dictum.de pactis.* Quare quando eiuſmodi eſt exceptio, vt etiam per modum actionis proponi poſſit, velut ſimulationis contractus, *de qua Cæpol.in tract. de ſimul. contra.* numeratæ D pecuniæ: *Bald.Salycetus, & communiter Doctores, l.ſi ex cautione, C.de non nu pecu.Fel.in c.ſi cautio. n.60.de fide inſtru.* tum præſcribetur intra legitima actionum tempora: *Bal.Sal. & communiter Doctores, in l.5.& 6.C.eo. per l. quæſitum, §.vltim.de pecul.Bal. l. ſicut,* E *nu.12.C. de præſcr. 30. anno.* cum hic imputari poſſit negligentiæ excipientis, cur non definito tēpore egerit. *Bal.d. l. ſicut. Franc. Balb.tractat.præſcr.4.parte 4.partis princip.quæſt. 37.num. 3.* Sunt & aliæ temporales, ex vi pacti temporalis, puta ne intra quinquennium agatur: *l.3. in fin. eo.* vel reſcripti, *l.vltim.C.qui bon. ced. poſſ. d.§.appellantur. Inſtit.hoc tit. l. 2. C. de precib. Imper. offer. vbi Dd.* Aliæ quoquæ exceptiones ſunt perſonales, neque tranſitoriæ, hoc eſt, perſonæ cohærent, nec tranſeunt ad alios: *l.exceptiones,7.eo.* vt priuilegij perſonalis. In quantum facere poſſis: *§.vlt. Inſtit. de repliunct.§.vlt.Inſt de act.* quæ nedum in fideiuſſorem, *d.l.exceptiones. l.quod dictum. l. ſi fideiuſſor. de pac.* ſed ne quidem in extraneū hæredem tranſit, *l. maritum. 12. cum l.ſequent.ff.ſolut.matrim.* Exceptio tamen reſtitutionis minorum in hæredem tranſit, *l.3.§.pen. l.minor 18.§.fin. cum l. ſequent. de minor.* quia damnum familiæ eſt, *Caſtrenſ.& Doctores d.l.1.2. C. de fideiuſſ. minor.* non fideiuſſorem, *d.l.1.2.C.de fideiuſſ minor.d.l.exceptiones. in fine eodem,* ne inutilis fiat reſtitutio. *l.ait. 7.§.non ſolum, 3.de min.* præſertim cum fideiuſſor ſibi imputare debeat, quod vltro intercesſerit pro minore, cuius conditionem aut ius ſciuit, vel ſcire debuit, *l. qui cum alio. de regulis iuris,* quod perinde eſt, *l. quod te.ſi cer.petat.l.quiſquis.C.de reſcind. vend. vbi gl.* Exceptio tamen Velleiani tranſit non ſolum in hæredem, *l.hæ action.10. de ſenatuſconſ. Velleian.* verum & fideiuſſorem, *l.exceptiones,7.§.1. eo. l.ſi mulier,16.§. 1. ad ſenatuſconſult. Velleian.* quia totam obliga-

tionem Senatus improbat: vt ibi dicitur: ſicut & Macedoniani: *d.l. exceptiones. l.2.§.1 l.ſed ſi paterfamilias.9.§.non ſolum,3 l.7.§. quãquam de ſenatuſconſult. Macedon. l. penultim. C. eo.* Aliæ vero ſunt reales, ideoque tranſitoriæ, hoc eſt in rem conceptæ, ſeu rei cohęrentes. *l. exceptiones.7. §.1.eodem, l. ſi fideiuſſor. l. quod dictum, de pact.* quæ tranſeunt in hæredem, *l.exceptio. 28. de except. rei iudic.* & fideiuſſorem. *d.l.except. §. 1.d. ſi fideiuſſor. d.§.vltim. Inſtit. de repl.* vt rei iudicatæ, metus, doli, iuriſiurandi, pacti de non petendo, interceſſionis, Macedoniani, libertatis onerandæ: de quibus eſt vera regula: Omnes exceptiones quæ reo competunt, fideiuſſori quoque, etiam inuito reo competere, *l. omnes 19. ff.eodem.* Debent tamen velut poſitiones concludere non tantum ſecundum veritatem, verum etiam communem opinionem: *Iaſ.l, 1, n. 3. C. de teſtam.*

4 ¶ Species diſtribuuntur à cauſa efficiente, in Ciuiles, *§. altoqui, Inſtit. hoc ti.* & Prætorias, *d.§. alioqui. Cic. lib. 2. de Inuent.* A materia, in exceptionem metus, *in princip. Inſtit. eo.tot tit quod met. cauſ. ff. & C. & de except. doli & met. l. except.7.* doli, *in princip. Inſtit. eodem, tot. ti de dol. except. tot. tit. de dolo malo. l. in pupill.4 l.3. l. ſi rem 6. l. except. 7. eod. tit ff d. except. l.1.C. eod.* qui vel commiſſo, vel re ipſa committatur. *l ſi quis cum aliter.*

A *de verb. oblig.* erroris imprudentiæ, *in princ. Inſt. h. t. l. Iulian de dol. except.* rei non traditæ. *l. except.20.eod.* vel pretij non ſoluti, *l.Iulianus.3.§.offerri, de act. empt.* nõ numeratæ pecuniæ *l.qui pecuniam, ſi cert. petat.§.idẽ iuris. Inſt. h.t.* quæ cõtra reliquarum naturã

B bienno præſcribitur: *Dyn. in c. locupletari, 48.num.7. de regul. iur. in 6.* pacti de non petendo, *l. 3.eo. § prææterea debitor. Inſtitut. hoc titul. ſi vnus. § pactus. de pactu, l.4. vbi Iaſon & Doctores, C. de. pact. in princip. Inſtitut. de repl.* cum qua concurrit exceptio doli, *l.6. C. eo.*

C generalis, *l. 1. cum ſequen. de dol. except.* vel tranſactionis, *l.3. C. eo. l.1. C. de tranſact. l. qui cum tutoribus, D. eo.* iuriſiurandi, *l.2. & 5. de iureiur. §. æquè. Inſtit. hoc tit. l. is qui, 5. l. excep.7. l. vl. eod.* rei iudicatæ, *§ item, Inſtit eod. t. tit. de except. rei iud. l.3 l. except.7. l. Mode-*

D *ſtinus, 10. eodem, l.2. C. eod.* etiam ſi alio in foro, putà Eccleſiaſtico, ſententia ſit lata, *c.2. eod. in 6.* dum tamen eadem nunc agatur cauſa, *c. aduerſario, 23. eodem, l. 5. 7. 11. cum multis ſeq. de excep. rei ind.* His adduntur exceptiones, in quantum facere poſſit, *l. except.7.*

E *eodem*, interceſſionis ex Senatuſconſulto Velleiano, *d. l. except.7.* libertatis onerandæ, *d.l. except 7. l.1. & tot. t. quar. rer. act non detur* Macedoniani, *d.l. except.7. eod.* reſtitutionis in integrum, *d.l. except 7.* præiudiciales, non tantum ſtatus, *de quibus in §. præiudiciales.*

les. Inſtitut. de act. ſed etiam aliæ, A quibus petitur ne præiudicium alij cauſæ fiat, l. generaliter, 12. l. ſi poſt litem, 13. l. fundum, 16. cum l. ſeq. l. 1. famil. herciſc. præſertim maiori, l. vltim. C. de ord. iud. l. per minorem de iud. l. rei, 21. eo. Rei maioris quæſtio in iudicium deduci videtur, cum ea quæſtio de- B ducitur, quæ vel tota, vel aliqua ex parte communis eſt quæſtioni de re maiori, d. l. rei, 21. eod. A forma exceptio alia eſt iuſta, in princip. Inſt. de repl. alia iniuſta, ibid. & l. 3. l. pen. C. eod. friuola, Bar. l. 1. §. 1. n. 3. quod vi aut clam. Spec. de renunc. in princip. præpo- C ſtera, hoc eſt, non ſuo tempore oppoſita, l. pen. C. eod. Item aliæ exceptiones in factum, l. 4. §. aduerſus, 15. de dol. excep. quanquam & alia ratione in factum quoque dicantur, l. filiusfamil. 14. l. penult. & l. 2. §. circa 4. & generaliter de dol. exceptio. (vt earum quatuor D genera conſtituat. Ang. in §. 1. num. 38. Inſt. hoc tit.) conditionales, l. antepen. eod. t. ff. quemadmodum etiamnum & hodie ſublatis licet formulis, l. 1. C. de form. ſubla. quædam proponuntur: vt ſi feci, dico me ad meam defenſionem feciſſe: Si debui, ſolui, Dyn. E c. exceptionem, 63. in fin. de regulis iuris, in 6. per l. ſiquidem. C. hoc ti. Huc referri poſſunt & duplicationes, §. 1. Inſtit. de replic. quadruplicationes, & cæteræ: nam multiplicantur nomina, quandiu reus aut actor obijcit, l. 2. §. illud, 2. eodem, A fine & effectu, aliæ dilatoriæ, aliæ peremptoriæ. §. appellantur. Inſt. hoc tit. l. 2. §. vltim. l. 3. eod. illæ differunt, hæ perimunt actionem: vnde vtrique nomen: l. 2. §. vlt. eod. dilatoriæ, aut declinatoriæ fori, vt l. 2. de iud. & extr. de for. comp. quæ & præſcriptiones, l. vltim. C. eodem, quanquam hoc nomen alijs quoq; exceptionibus tribuatur, vt in inſcript. C. de exception. ſeu præſcript. l. 3. de præuaricat. etiam peremptorijs, l. præſcriptionem. 8. C. de except. l. qui agnitis, 11. l. penult. eodem. l. 2. C. ſent. reſcin. non poſſ. maxime tamen dilatorijs. l. penult. l. vltim. C. eod. aut recuſatoriæ iudicis, ſeu iudicem vt ſuſpectum recuſantes: l. apertiſsimi. 14. C. de iudic. gloſſ. c. 4. verb. proteſtata. eod. c. quoniam, de probat. etiam ratione loci, vt quod vltra duas dietas reus reuocetur: c. olim. 7. eodem, vel in locũ inhoneſtum, l. quid tamen. 21. §. ſed ſi. 10. de recept. arb. aut inſolitum, neque ſolennem. l. 5. 6. C. de ſent. l. penult. de iuſtitia & iure, aut dilatoriæ propriè, vel ex perſona agentis, quæ & procuratoriæ vocantur. §. præterea. hoc tit. vt cum obijcitur actori, non ei licere procuratorio nomine agere: §. penult. cum ſequent. hoc. titul. l. 3. §. vltim. eodem. vel excommunicationis exceptio. c. 2. c. 5. c. dilecti, c. dilectæ. 10. eod. c. 1. eodem in 6. aut aliud vitium repellens perſonam agentis. c. dilect. eod. vt eſt ſuſpenſio, amotio ab ordine, c.

apſtolica. 9. *eodem.* vel ex re ipſa, vt pacti conuenti de certo tempore: §. *appellantur. hoc tit. l.* 3. *eod.* itē vſitatiſſimæ iure Saxon. exceptiones ſatisdationis, & guarandæ, *de quibus Chil. Term. & alij in ſua prax. c.* (*vom vorſtandt, von derge vvher.*) Peremptoriæ quoque in vim dilatoriarum putantur proponi, quoties ante litem conteſtatam inducuntur ad impediendum litis ingreſſum. *c.* 1. *de lit. conteſtat. in* 6. *latiſſ. Blanc. tract. de cōpromiſ. part.* 4. *de excep. imped.* quod reſpectu temporis verum eſt: ante namque litē conteſtatam tum proponuntur vt reliquæ dilatoriæ. *l. vltim. C. eod. l. ita.* 13. *de procuratoribus.* Cæterùm reſpectu effectus vim ſuam retinent, quia negotium perimunt, & agentem à limine iudicij præcludunt: dummodò in continenti probentur: *Bart. l. vltim. num.* 3. *ff. pro ſuo. Iaſ. poſt. Bart. l. nam poſtea. n.* 16. 17. *in princip. de iureiur. Bald. & Doctores. l. vltim. C. de edict. diui Adrian. toll. Gemin. Phil. Franc. nu.* 8. *in c.* 1. *de lit. conteſt. in* 6. qua probatione facta, iudicantes tali ferè forma in pronunciando ſolemus vti: (*Darauſs ſo viel zubefinden, daſs clegern diſsfals keine clage gebure, dervvegen vvird beclagter vom gerichtſſtande billich enbunden.*) Dilatoriæ plerumq; temporales ſunt, neque ſemper locum habent, ſed vitiari poſſunt. *l.* 3. *verſ. temporales. eod.* vt procuratoria: *d. l.* 3. A *in fine.* peremptoriæ verò ſunt perpetuæ, ſemper locum habent, nec euitari poſſunt: qualis eſt doli mali, & rei iudicatæ, & ſi quid contra leges Senatuſve conſultū factum eſſe dicetur. *d. l.* 3. *in princ. vt. l. iuris gentium.* 7. §. *ait.* 3. *de pact. l. pacta.* 6. *C. eod. tit.* item pa- B cti conuenti perpetui, id eſt, ne omnino pecunia petatur, *d. l.* 3. *verſ.* 1. quæ putatne etiam eſſe litis finitæ. *Iaſon. & Dd. in l.* 4. *C. de pact. Blanc. d. tract. de compromiſſ. part.* 4. *de except. imped.*

¶ Cauſa efficiens. §. *alioqui,* 5 *hoc tit.* Senatuſconſultum. *l. qui* C *except. de cond. indeb,* Edictum. *d.* §. *alioqui. & tot. tit. de dol. except* Impulſiua æquitas. §. *idem. verſ. ſed quia iniquum eſt. h. t. l.* 1. §. 1. *de dol. excent. Iaſ. l. huiuſmodi.* §. *ſi cui. n.* 1. *de leg.* 1. de qua Paul. *in l. exceptiones,* 20. *eodem;* Omnes, inquit, exceptiones, op- D ponuntur, aut quia factum ſit, quod fieri oportet, ex quo datur exceptio rei iudicatæ, *l. exceptiones* 20. *eo.* item rei venditæ, neque traditæ, *de qua titul. de excep. rei vend.* aut quia factum non ſit, quod fieri non oportuit: vndè exceptio doli, quæ doloſo prodeſ- E ſe, alteri obeſſe non debet, *l.* 4. *l.* 11. *& paſſim. de dol. exceptio.* aut quia factum non ſit, quod fieri debuit: vt bonorum poſſeſſiones non datæ *d. l. exceptio,* 20. quia nimirum intra legitima tempora petita non ſit. *l.* 2. *l.* 4. *l. qui ad bon. poſſ. admit.* Cùm autē æqui-

A tas eiuſmodi ſit naturalis, §. *theſauros*. §. *per traditionem, Inſtit. de rer. diuiſ. l. nam hoc* 14. *de condiction. indeb.* inde noſtri referunt exceptiones ad ius gentium, & naturæ. *in rubr. ff. & extr. eo. & Ang. Inſt. in prin. n.* 9. 11. Cauſa ſine qua non, actio: quæ niſi competat, nulla datur exceptio: B *l. pure*, 5. §. *vlt. de dol. except.* cũ nulla ſubſit actio quã excludat. *l.* 2. §. 1. *&* 2. *ff. eod.* Priuatio enim habitũ præſupponit, *l. nam & 7. de iniuſt. rupt, l. decem. de iniuſt. rupt. teſt. l. decem. de verb. oblig.* Sed neque neceſſaria eſt exceptio, niſi actor intentionem C implerit, *l. ſi quidem*, 9. *C. eod.* Excipere autem eſt reorum. *l.* 1. 2. *& paſſim. eod. l. in exceptionibus*. 19. *de probat. in princip.* nec enim actoribus exceptiones dantur. *l. non exceptionibus*, 19. *C. de except.* ſed replicationes. *d. l. non exceptionibus. l.* 2. *eodem*, & latius D patet excipiendi facultas, quàm agendi. Non enim pauci prohibentur agere, quibus tamen permittitur excipere: *c. dilecti. de exceptio. c. intelleximus. de iud.* cum ſit ſpecies quędam defenſionis. *d. l. antepenult. d. c. dilecti* 8. ex iure naturali omnibus conceſ- E ſa, *l.* 3. *vbi Dd. præſertim Solomonius. ff. de iuſtitia & iure. l.* 4. *& paſſim, ad l. Aquil. l.* 1. § *cum arietes ſi quod pauper. feciſſe dicatur*. Reales porro dantur non modo authori, *l. exceptiones*, 7. *in fin. eod.* & eiuſdem ſucceſſori *l. ſi à te* §. *Iulianus l, except.* 28. *de except. rei iud. l. aliud. l. in his.* §. 1. *de regulis iuris.* ſed etiam fideiuſſori: *l. exceptiones* 7. *l. omnes*, 19. *eo.* §. *vlt. Inſtit. de repl.* quod ſecus eſt in perſonalibus, *d. l. exceptiones*, 7. *d.* §. *vlt.* Dantur & patri, cui filius quæſiuit, vel cuius nomine iurauit. *l. vlt. eod.*

6 ¶ Et in ſumma admonendi ſumus, multos arceri actione, qui non vetantur excipere: *c. dilecti.* 8. *de except. c. intelleximus. de iud.* vt excommunicatus non poteſt agere vel reconuenire. *c.* 1. *in eod. in c.* 5. 8. 10. *eod.* at bene excipere, & ſe defendere. *c. cum inter.* 6. *eod.* Non tamen contra, qui prohibetur excipere poſſe agere, *l. non debet, de reg. iur.* Item qui agere poteſt, eum multò magis excipere poſſe, *l.* 1. §. *is autem*, 4. *ver. nam cui damus, de ſuperficiebus*, 1. *qui ad agendum, de reg. iur. in* 6. Imò quæ ſunt ad agendum annua vel temporalia, ſunt ad excipiendum perpetua, *l. quæſitum*. §. *in dolo*, *de pecul.* Non tamen datur exceptio contra perſonam agentis ei, qui eodem quo actor vitio laborat, *c.* 2. *&* 3. *eo.* quod verum eſt, cùm vtrinq; idem valeat, ac operatur propter terminos eoſdem: ſecus, ſi non ſit eadem correlatiuorum ratio, vt ſi reus objiciat actori exceptionem excommunicat i n s, periur j, &c. propter quod agere non poſſit: non proderit actori replicando eadem, reo objicere, cùm hæc non repel-

lant ab excipiendo, ſicut ab agendo. *eo. c. dilecti.* 8. *eo.* excepta appellationis cauſa. *c. ſignificauerunt.* 11. *c. vlt. eod.* quia hæc indiſtinctè quædam eſt defenſio, *d. c. ſignificauerunt. Ant. de S Georg. in rub. de app. in princ. num.* 70. quæ nulli propter excommunicationē auferri debet. *cap.* 5. *c. dilecti.* 8. *c. ſignificauerunt eodem.* Datur autem exceptio aduerſus actores. *l.* 2. *eod.* eorumque hæredes. *l. ſi rem.* 6. *eo. l.* 1. *l.* 2. *C. eod.* aut ſucceſſores etiam ſingulares, vt legatarios, *d. l. ſi rem.* 6. *eo.*

7 ¶ Materia circa quam, eſt actio, *l.* 2. §. 1. *cum ſeq. ff. eo.* etiamſi ex inſtrumento guarentigionato agatur. Nam licet hoc paratam habeat executionem non admiſſa exceptione, ſicut etiam in his terris ordinatum eſt, vt non admittatur exceptio (*vvider Siegel vnd Brieff.*) tamen hoc intelligendum eſt, quando agitur ad executionē ex inſtrumento, non etiam quoties ordinaria actio proponitur, & inſtrumentum in vim probationis inducitur: nam tunc vt in aliis iudiciis omnibus, exceptionibus erit locus. *Socin. conſ.* 51. *præſtantiſſimè, nu.* 1. *vol.* 1. Si verò non agatur ex inſtrumento, ſed petatur ſimpliciter ex illo velut confeſſæ liquidæque debitionis executio, tum his in terris habet inſtrumentum, vt loquuntur executionem in dorſo, non admiſſa exceptione ex Principis ordinatione ſub 1x. (*verſatz. ſe brief*

A *vnde ſiegel.*) cuiuſmodi ſtatutum valet: *Felin. Dec. & Dd. cap. cum te.* 2. *de off. deleg.* ſtrictè tamen interpretandum eſt. *Socin. conſ.* 51. *præſtantiſſime, nu.* 2. *cum multis, ſeqq. vol.* 1. quoniam iuri communi eſt contrarium: quo iure inſtrumentum non habet executio-
B nem paratam: *Ruin. conſ.* 164. *nu.* 7. *l.* 4. *per l. min.* 25. *ann. cui fideic. de minor. adde tex. in l. vn. vbi dixi. C. de plus petit. Ang. l. ſi cum dotem.* §. *eo. autem tempore, ff. ſol. mat. & in l. ait prætor,* §. 1. *de re iud.* aliquæ tamen exceptiones contra inſtrumentū opponi poſ-
C ſunt: ſcilicet quæ in executione rectè opponuntur: vt falſitatis, *Dec. c. ex part.* 2. *de off. deleg.* raſuræ, vel cancellationis, *Iaſ. l. vlt. n.* 5. *C. de edict. diui. Adr. toll.* defectus ſolennium, *Dec. Neap.* 283. *n.* 11. *Dec. d. cap. ex parte, fall.* 2. turpis cauſa ex qua promiſſū ſit,
D vt & ipſa prouincialis conſtitutio indicat. Cæterum exceptio cauſę vnde debeatur, & quę obligationem pariat, deficientis, vt non expreſſę, vel nullę quę alias inſtrumento rectè obiicitur, *cap. ſi cauſ. extr. de fid. inſt. l.* 2. §. *circa, vbi Dd. de excep. dol.* non poteſt
E tali guarentigionatę ſcripturę cōmodum opponi: *Dec. con.* 681. *n.* 3. & 4. ſicut nec iure communi liberatoriæ, *Iaſ. l. creditori. nu.* 2. *C. de pact. Dd. l. tale pact.* 41. *in princ. D. eo.* aut etiam obligatorię, ſaltem inter mercatores. *Iaſon. l. qui pecun. n.* 6. *vbi addit. nec excep.*

non

non numeratæ pecuniæ inter hos attendi, D. ſi cert.pet.Fel.& Dd.l. d.c. ſi caut. Objiciuntur his etiam exceptio ſolutionis. *Dec.d.cap.ex part.fall.*25. ac quæ huic comparantur, tranſactionis.*c.*1.*de tranſact.*nouationis.§.*præterea, Inſtit. quib. modis toll. obl.* denique cuiuslibet liberationis, quæ omnes ſolutionis nomine continentur, *Corn.conſil.*111.*vol.*4. ſimulationis. *Fel. in* 12.*fal. & Dec. in* 12. *d.c.ex parte*: quanquam in ea diſtinguant, *Bal.l.*1.*C. plus valere, Fenor.c.item cum quis,n.*7.*de reſt. ſpol.* denique quælibet exceptio, quę ſolennitatem, & valorem instrumenti annihilat, atque ita cauſam, qua ſe fundat inſtrumentum, euacuat. *Dec. in* 2.*fall. ac Dd.d.c.ex part.*2.*de off.deleg.* Moribus tamē noſtris difficulter admittitur aliqua cōtra tale inſtrumentum præter exceptionem ſolutionis, aut liberationis, item nullitatis, ac falſitatis inſtrumenti, quę tum etiam in continenti probari debet, per inſtrumentū, confeſſionem, &c.*Maran..Specul. aur,par.*6.*memb.*9 *verb. exceptio, n.*13. aut cum longiſſimo intra 15.dies: *c.*1.*de reſt.ſpol.in* 6. quos indulgere malim quàm triduum ex l vlt.C.de erro. aduoc.quæ loqui (mihi quidem) videtur de triduo non probationis, ſed appellationis, quod in cauſa aliena olim triduum erat. *l.*1.*quando & intra qua tempora.* Quod ſi verò altiorem requirant indaginem, fit illis reiectis executio, & exceptiones, per modum actionis proponendæ reſeruantur: *ex doctrina Bart. & Dd.l. vlt. pro ſuo. l. nam poſtea.vbi Iaſ.de iureiur. cap.*1.*de lite conteſt.in* 6.*vbi Philipp.Franc. Gemin. & Doctores.* Materia ex

B qua, ius cuiuſque proprium fluens & debitum ex obligatione vel ſimili cauſa, §.1,2. *Inſtit.h.t.* etiā ex tempore, loco, perſonis, aliiſq; circumſtantiis:§.*appellantur,Inſt. eo.l.*2.§.*vlt.l.*3.*ff. eo.* non ius alienum, quia nemini de iure tertij

C datur exceptio, *l. loci,* §.*competit. ſi ſeru.vend.l.ſi quis,*§.1.*C.de præſcr.* 30. *ann. Bart. Caſt.& alij in l.*1.*de re iud.& d.*§.*compet. Spec. de emphyt.n.*83.

¶ Forma, vt exceptio proponatur à reo, *l.*2. *eo. cum ſimilib.* 8
Nec enim iudex ſupplet, *l. vnic.*

D *vbi Caſtr.num.* 4.*C. vt quæ deſ. aduocat.* niſi ex actis appareat: *Ang.* §.1.*nu.*20. 22. *Inſtit.hoc tit. Boer. deciſ.* 344. vt ſi ex libello agentis appareat præſcriptam eſſe iniuriarum, vel ſimilem actionē temporalem: *Boer.prææalleg. loco, Panorm.& Doctores,c.ad aures.in*

E *vlt notab.de præſcr.* quo caſu nedum in ciuilibus ſupplere poteſt iudex: *Mynſing. obſeru.*28.*cent.*3. (ac mea ſententia debet, cum acta faciant notorium: *Socin. l.*1.*n.* 5. *de except. Iaſ.l. eius qui, num.*3.*ſi cert. petat. Socin.late conſ.* 96.*vol.* 4. *vbi diſputat. an eod. modo faciant notorium in ſummariis.*) ſed etiam criminalib. vtcunque ali-

qui præter rationem diſſentiant : *Boer. præall. loco. Mynſin. obſeru. 35. cent. 4. & Bart. in l. eum qui. §. qui ita ſtipulat. de verb. oblig. Guid. Pap. deciſ.* 221. ſicut nouiſſime Principis noſtri conſtitutione prudenter ordinatum eſt: *part. 1. conſtit.* 25. quemadmodum in ſimili vel potius contrario (contrariorum autem & correlatiuorum eadem ratio, doctrinaque : *l. vlt. C. de ind. vnd. toll. l. 2. de his qui ſunt ſui vel alien. iur.*) quoties iudici apparet non competere actionem, poteſt agentem repellere in quacunque iudicij parte, etiam non oppoſita exceptione, *gloſſ. & Dd. commun. l. vbi. C. de tranſact. l. 2. §. quod ſi actor. C. de iur. calum. Marant. ſpec. part. 6. eo. de except. nu.* 6. Proponebatur autem olim conditionaliter, *in princ. Inſtit. de repl. verſ. excipiat debitor.* vt ita demum condemnetur reus, ſi non conuenerit ne eam pecuniā petat, vnde conditiones dictæ, *l. antepen. eo.* Hodie proponitur exceptio ſine certa forma vel propoſita nuda facti narratione, vnde ius exceptionis reſultet : *Dd. in l. 1. præſert. Socin. ff. eod. per l. itaque. 48. de procurat. l. qui pendentem. 25. de act. empt.* idque tam in ſcriptis, quam ſine ſcriptis, *Bart. l. ſcire, §. oportet, num. 5. per illum text. de excuſat. tut. vt hoc copioſius explanat Ang. Inſtit. eo. §. 1. n. 20. 21. 22. qui materiā exceptionum, omnem hic diligentiſſime viſus eſt enucleaſſe : vnde lector* A *diligens petat. Nec enim nobis permittamus de alienis libris, tranſcribere neſcio quid, & pro noſtris vendicare.* Licet autem cuique vti non vna tantum exceptione, ſed etiam pluribus: *l. is qui, 5. eod.* quamuis diuerſis, *l. nemo,* 8. *eo.* atque adeò contrarijs: *gl. in d. l. nemo, 8. per c.* B *nullus plurib. de reg. iur. in 6. l. nemo ex his, eod tit. l. is qui, 5. de excep.* Forma proponendi exceptionem excommunicationis extat in *c. 1. eod. in 6. clem. 1. eod.* vnde multa ad aliarum quoque formam trahi poſſunt.

¶ Quod ad circumſtantiam 9
C loci & temporis attinet, exceptio proponenda eſt ad acta in loco iudicij, *c. quoniam. verb. exceptiones. de prob.* aut ſaltem eo à iudice redigi debet. *Ang. Inſtit. eodem. §. 1. numer.* 23. Et quoties de delicto excipitur, etiam locus & tempus commiſſi delicti exprimendum D eſt, *Ang. præall. loco, nu. 20. cum ſeq.* ſicut in actionibus, *l. 3. de accuſat.* Sed ante actionem proponi num poterit exceptio ? Non videtur, quum illius ſit excluſio. *l. 2. ff. eod. idque probat l. 5. §. fi. de dol. excep.* Sed ab hac regula caſus neceſſitatis excipitur, vt ſi extrahat E doloſè actionem actor, vſque dum reus abfuturus eſt, poteſt enim adire iudicem, & ei ſuam exceptionem indicare, petereque vti cogat actorem intra certum tempus experiri, poſt non audiendum, *Bart l. mancipiorum. de opt. leg. & in l. ſi quis libertatem. nu. 8.*

de

de petit.hæred. per l. ſi ita quis, §. *Seian.de ver.oblig.Ang.d.*§. 1. *nu.* 19. & 20. *hoc tit.* Declinatoriæ porrò proponi debent initio litis, *l.vltim.*C. *eod.* non modo ante litis conteſtationem, ſed ante reliquas exceptiones omnes. *gloſ. l. exception.*9.*C. de prob.* Alioqui videbitur in iudicem reus conſenſiſſe, *l.ſed etſi,*52.*in princ. de iud.* quemadmodum & exceptio recuſationis, qua iudex,vt ſuſpectus recuſatur,*gl.verb.proteſtatur, in c. eo,& in c.quoniam. de prob. Dd. l. apertiſſimi,*14.*C.de iud. vbi dixi, &c.* Dilatoriæ ante litis conteſtationem,*l.ita demum.*13.*vbi Iaſon & Dd.* C.*de proc. l. Pompo* §. *ratihabitio. de proc.l exceptione. vbi Bal.& D.C.de prob.Mar.* 1. *Spec. aur.part.6.c.de excep.num.6.&* 7. quod intelligo de dilatorijs reſpectu perſonarum ad dilationem processus attinentibus, *l. 4. verb. cauſam dilatam*, *C. eodem.* Nam dilatoriæ intentionis & rei petitio videntur ad merita cauſæ, & ita poſt litem conteſtatam proponi poſſe, *l.exceptionem,*19.*C.de prob.* quam de eiuſmodi dilatoria accipit,*gl. ibid. circa finem*. Aduocatus qui dilatoriam inter exordia litis prætermiſſam vult exercere, & ab huiuſmodi opitulatione ſubmotus (forte per interlocutoriam iudicis vel præceptum, *vt l. qui agnitis,*11.*eo.*) ſi nihilominus perſeueret, & præpoſteræ defenſioni inſtiterit, vnius libræ auri condemnatione mulctatur, *l. pen.*

A *C. eod.* Quoniam vero malitioſe nonnunquam per dilatorias cauſæ prorogantur, ideo iudex aſſignare ſolet terminum ad omnes dilatorias proponendas, intra quem omnes allegandæ ſunt, aut certe ſi aliquæ prius, & ante reliquas excutiendæ,vt declinatoria,

B recuſatoria, cæteræ nominandæ, & proteſtatione cōſeruandæ ſunt ſalua tali & tali exceptione. *cap. paſtor.4.vbi gloſſ.verb. proteſtatur, ext.eod,*poſt quem terminum aliæ id genus deinceps non audiuntur, niſi de nouo emergentes: *l. ſi mulier. vbi Alex.ſol.mat. Caſt.l. vlt.*

C *C.de except.Mar.præalleg.loco,n.* 8. aut quas ante competentes iuret excipiens,iam primum ad ſui notitiam perueniſſe.*cap.4.eo.*aut niſi quæ reddere poſſint proceſſum retro nullum, *l.licet,vbi Dd. C.de proc.Mar.par.iud.6.c.de excep. nu.* 9.*Fel.d.c.excep.fal.* 8. *de exc.* Ex-

D communicationis tamen exceptio poſt opponi poteſt,*cle.*1.*eo.*refuſis agenti expenſis, ſi reus malitioſe diſtulerit, *c.exce.*12 *eo.* Nam tam peremptorie quam dilatorie proponitur, *clem.*1.*vbi gl. verb. dilatoria, eo.* Peremptoria vero poteſt opponi,& probari quandocunque

E ante ſententiam, *l.*4. §. *ſi quidem.* 9.*C.eo.l.peremptor.*2.*C.ſen.reſc.non poſſ.l. emptor,* 9. *C. de præſcr. long. temp. gl. l. excep.* 16. *C. de prob.* Apparet tamen olim initio ſolere proponi conteſtando, quod ea reus vti vellet, ſi actorem implere intentionem contingeret, *l. præ-*

ſcript.

*ſcr.pt.8.l.ſi quidem, 9. verb. habi-
ta conteſtatione. C.eo.l.filiusfam. 8.
§.veterani.verb.niſi hoc tempore li-
tis conteſtata quocunque caſu præ-
termiſſum eſt, de procur. d.l.except.*
19. *verb. opponi quidem initio, de
prob.* poſt vero probari, quam
actor intentionem impleuiſſet, *d.
l. ſi quidem. dict. lege excep.* Poſt
ſententiam, hoc eſt, rem iudica-
tam (nam in cauſa appellationis
licet proponere peremptorias. *le-
ge eos.* 6 C. *de appellat. l. per hanc*
4. C. *de temp.appell.* non dilatorias
omnino illas, *l. ita.* 13. C. *de procur.*)
nunquam licet excipere, *l.* 4 C. *de
re iud.* niſi in caſu, c.apoſtolicæ, 9.
extr.eodem, & excommunicatio-
nis: 1 *eo.in* 6. item niſi exceptione
falſi. *c.cum venerabilis, 6. ext. eo.
l.qui agnitis,* 11. *ff.eo.l.pen.*C. *de
tranſ. l. diuus. de re iud & t. t.* C.
ſi ex fal.inſtr. nullitatis, *l. ſi feria-
tis. vbi Iaſ.* n.3. C. *de feriis, l.* 1. C.
de ſent. ex breuic. & ſimilibus, quæ
proceſſum reddunt retro nullum,
l.licet, 23. C. *de procur. l. ſi vt propo-
nis, l. iudex,* C. *quom. & quand.
iud.* Eoque & poſt rem iudicatam
in executione opponi poſſunt, *d.
l.licet,* 24. *vbi Dd.* C. *de procur. Fel.
in c.except.n.* 28. *de excep.* ſicut &
illa quæ ſententiam non impu-
gnant, ſed modificant, vt exceptio
priuilegij in quantum facere po-
teſt, inuentarij, &c. *Bart. Alexan.
& Dd. l.ex diuerſo, §.fi. ſolut. ma-
trim. Bal. l. excep. in fi.* C. *de probat.
Bart. l.* 1. C. *de iur. & fact. ign. Ma-
ranta præall. loco, part.* 6, *c. de ex-*

A *cep.num.*17. *Zaſ. reſponſ. lib.* 2. *c.* 1.
¶ Omnis autem exceptio pro-
banda. *l.in excep.* 19. *de prob.* cum
in hac agentis partes ſuſtineat
actor, *d.l.in exception. l.* 1. *eo.* cuius
proprium eſt probare, *l.qui accu-
ſare,* C. *de eden. l.* 2. *l. actori,* C. *de
prob.* Priuilegiatæ, quoniam in
B continenti probandæ ſunt. *Bar. l.
vlt. n.* 3. *pro ſuo. & in l. nam poſtea.
in princip. vbi Iaſ. & Dd. de iure-
iur. Phil. Franc. n.* 6. *& cano. in c.* 1.
de lit. conteſt. in 6. ideo optime
probantur per inſtrumenta, *Ma-
rant. part.* 6. *c. de excep n.* 15. *& de-
ciſ. Neap.* 63. confeſſionem aduer-
C ſarij, *Alcia. in tract. præſump. in
prin.* qua non eſt melior probatio
de mundo, *vt inquit Io. de Ami-
cis, conſ.* 8 *n.* 65. item per acta iudi-
cij, quæ rem faciunt notoriam
ſaltem intra 15. dies, vt ſupra pro-
baui, *ex c.* 1. *de reſt. in ſpol.* 6. niſi
vbi aliter ſtatutũ eſt. *ſicut Mara.*
D *præall. l. c. n.* 15. *ait conſtit. in reg.
Neapol. ſpatium quinque dierum.*
Quod ſi probari in continenti ne-
queant, rejicit eas iudex poſt li-
tem conteſtatam: *Bar. & Dd. l.
nam poſtea, in princip. de iureiur.
& in l. ſi quis.* C. *depoſiti. l. ille à
quo, §. ſi de teſtamento. ad Trebel-*
E *lian. Maran. præalleg. loco, nu.* 14.
hoc modo, hoc modo: (*Et iſt bek-
lagter ſeines vorvvendens vngeach
zuantvvorten ſchuldig, vnd vver-
dē jhmne ſeine angezogene ſchutz
vvehren nach der Krichs beſeſti-
gung zeſtærlich ein zubringen hie-
mit vorbehalten.*) quæ reſeruatio

eo prodeſt, vt ſi poſt probentur, proceſſus reddatur retro nullus, quaſi nulla actione actori competente: *vt ait Maran.part. 6.cap.de except.n.14. per doctrinam* Bar. *l. ille à quo §. ſi de teſtamento, ad Treb.* Reliquæ verò exceptiones poſt litem conteſtatam & impletam actoris intentionem probandæ ſunt: *l. ſiquidem, C. eo* dato ad hoc legitimo termino, qualis actori dari ſolet, *l. 1. C. de dilat.* qui iure ciuili eſt trium menſiũ, *d.l. 1.* iure Saxon. ſex ſeptimanarum & trium dierum, *Landrecht art.29. & 62. lib. 1. lib. 2. art 2.* quanquam propter diſtantiam locorum poteſt longior dari, *d. l.1. Landt.lib.1.art.72. (als gedoppelt Sachſiſche friſt.)* Quoties tamen reus directo contraria agentis articulis excipit, & allegat vt non impletam, qua nitatur actor, præſcriptionem, non factum contractum ex quo agitur, &c. cuiuſmodi ſunt exceptiones intentionis, *de quibus Bart.l.mater decedens, & l. Papinian. §. ſi quis, de inoff. teſt.gloſſ.& Dd. l. vbi, C. de tranſact. l. ſi pupilli, §. videamus, de neg. geſt. Maranta præalleg. loco, nu. 6. Soc.in rubr. & l. 1 de except.* toties in eodem termino quo actor, aut ſaltem paulo poſt, ante publicationem atteſtationũ agentis probare reus debet: *conſt.pro. 16.part. 6.* nam poſt publicationem ſuper iiſdem aut directo contrarijs articulis probatio vlterior non admitteretur, *Caſtr.& Dd. auth. at*

A *qui ſemel. C. de probat. clem. 2. de teſtib.* Ad probationem autem exceptionis cogitur actor cedere reo inſtrumenta ſua: *l. 5. l. 6. l. penult. l. vlt. C. de eden.* quamuis ipſe nullas actori, *l. 1. C. de eden. c. 1. de fide inſtrum.* Non tamen antè cogitur probare reus exceptionem, quam B actor intentionem impleuerit, *l. exception. 19. C. de probatio, l. ſiquidem, 9. C. eo. l. emptor, 9. C. de præſc. long. temp.* vel reus ipſe agentis intentionem confeſſus ſit, *l. ſiquidem, 5. C. de except.* Confeſſio enim aduerſarij & probatio paribus paſſibus ambulant, *l. ſenten-*
C *tiam, 16. C. de pœn. l. poſt rem iudicatam. de re iud.*

11 ¶ Quod ad finem attinet, exceptiones defendendorum reorũ gratia comparatæ ſunt, *in princ. Inſt h. t.* ad impugnandam actionem, *in princip. verſ. ideoque. hoc t.* ſeu, vt dicitur in l.2, eod. vt actio-
D nem excludant.

¶ Effectus, quod reus in exce- 12
ptione actor ſit, *l. 1. eo. l. actionis, de oblig.* non tamen excipiendo intelligatur confiteri intentionem agentis: *l. non vtrique, 9. eo. c. cùm venerabilis, 6. eo.* exceptione probata abſoluatur, *c. olim, eod.* non
E tamen ſuper ipſa exceptione pronuncietur: *c. 1. extr. eo. l. Lucius, de his qui notan. infam.* niſi vel fiducia ſui iuris dominium contra agentem reus probarit: *l. circa, de probat.* ea enim non exceptio, ſed quædam contrauendicatio eſt, *de qua §. 1. Inſtit. de actionibus.*

¶ Adia-

13 ¶ Adiacentia, æquitas, iuſtitia, A
in prin. h. t. §. rurſus. Inſt. de rep.
actio quam excludat exceptio: *l.*
2. eo. l. pure, l. 5. §. vlt. de dol. excep.
allegatio. *§. rurſus. verb. allegatione*
opus. Inſti. de replic. l. 4. verb. alle-
gatis. l. vl ver. opponendas eſſe. C.
eod. quia iudex eam non ſupplet,
Caſtr. n. 4. l. vnic. C. vt quæ deſ. ad. B
per l. ſi vnus. §. pactus. vbi gloſ. ver.
opponendo, C. *de pact.* Item proba-
tio. *l. in exceptionibus. 14. de prob. l.*
ſiquidem, 9. C. de excep. pluralitas
& cumulatio, *l. is qui, 5. l. nemo, ff.*
eod. contradictio, *l. except. 22. &*
antepen. eod. conteſtatio, *l. exceptio-*
nem, 19. C. de probat. l. præſcriptio- C
nem, 8. l. ſiquidem, 9. l. vlt. C. eod.
de except. confeſſio, non quidem
intentionis, *l. non vtique, 9. ff. eod.*
l. non exceptionibus, 10. vbi gloſſ.
verb. conteſtatione, C. ſed eorum
quæ narratione exceptionis com-
prehenduntur: *gloſſ. Landtrecht.*
lib. 1. artic. 15. Dd. c. exceptionem, D
de reg. iur. c. cùm venerabilis, de
excep. ſicut contrà petitor narrata
libelli confiteri putatur, *Pan. c.*
examinata. n. 3. 4. de iud.

14 ¶ Affinis eſt duplicatio, qua-
druplicatio, &c. *l. 2. §. 2. eo. §. 1.*
Inſtit. de replic. quæ ad ſpecies re-
ferri poſſunt. Item reconuentio, E
c. 5. in fin. de except. etiamſi magis
ad actiones tendat: *c. vni. de mut.*
pet. l. 1. §. 2. verſ. ſed ſi agant. de
iud. l. cum Papin. 14. C. de ſent.
Mar. in ſpec. aureo, parte 4. diſt. 6.
c. cuius, 3. quæſt. 8. actio legis dif-
famari, *C. de inge. manumiſſ. &*
ibi Blarer. cap. 1. & 4. Imploratio
officij iudicis, vt actori certus ter-
minus ad agendum præfigatur,
l. ſi contendat. de fideiuſſ. l. Aure-
lius, §. centum, de lib. legat. c. con-
querente, de offic. ord. l. ſi eo tempore,
vbi Bart. C. de remiſſ. pign. c. quo-
niam vt lite non conteſt. l. Titia vbi
Bart. n. 8. de accuſ. & l. ſi quis li-
bertatem, n. 8. de pet. hær. l. ſi ſocie-
tatem, §. arbitrorum, nu. 10. pro ſoc.
Blar. d. l. diffamari c. 1. n. 2. 3. c. 4.
n. 5. 6. conteſtatio ſuper exceptio-
nibus facta, vt iudex eas compe-
tere declaret, *Fel. in c. ea quæ n. 1.*
de re iud. Alex. conſ. 103. in princ.
v. l. 5.

¶ Contraria eſt replicatio, *l.* 15
antepen. l. 2. §. 2. ff. eo. de qua Inſt.
de repl. nullitas, & iniuſtitia exce-
ptionum, *l. nulla, de author. tut. l.*
quamuis §. ſi conuenerit, vbi Bar.
ad S.C. Velleian. l. non putauit, §.
cum quis. de bon. poſſ. cont. tab. l.
quoties, vbi Iaſ. & Dd. qui ſatiſd.
cogant. §. rurſus. Inſtitut. de rep.
Item reſcriptum, compromiſſum,
quo præciditur exceptio: friuola
ſcil. non legitima: *gloſ. c. licet, verb.*
abſque vlla exceptione, de elect.
Bart. l. 1. §. 1. nu. 5. quod vi aut
clam. Iaſ. l. 3. §. ſi is pro quo, nu. 5.
quod quiſque iur. l. pen. nu. 17. C.
de pact. l. ſed etſi, 5. quæſitum, n. 7.
c. ſi quis caut. l. 1. nu. 6. de cond.
ind. ſtatutum prohibens exceptio-
nem opponi inſtrumentis guarẽ-
tigionatis, *Iaſ. l. error. n. 25. C. de*
iur. & fac. ig. aut alijs. *Fel. Dec. in*
cum te, 2. de offic. deleg. Soc. conſ. 51.

pra-

præſtantiſſimè, num. 5. *vol.* 1. vt in hac terra, (*vviderbekant ſiegel vnd brieff.* §. *Ord. pro ſub. tit.* (*verſatzten brieff vnd ſiegel.*) Admittuntur tamen contra exceptiones falſitatis, ſolutionis & ſimiles, quæ vires & ſubſtantiam inſtrumenti tollunt. *Dec. Felin. d. c. ex part. de off. deleg. Iaſ. l. vlt. n.* 5. C. *de edic. diui Adrian. per illum text. Afflict. dec.* 283. *num.* 1.

FINIS.

120212

IN-

IN CODIC. IVSTINIANEVM COMMENTARII MATTHAEI Weſenbecij acuratus INDEX.

A

ABſentes Reipub. cauſa, quatenus in integrum reſtituantur. 132
Acceſſorium ſine principali durare, abſurdum. 210
Accuſatio ab actione quid in materia de ſuſpectis tutor. & curat. differat. 218
Actio quid. 152
Actio de ſuſpectis tutoribus, & actio tutellæ in quibus differant. 221. & inde.
Actio doli qualis. 114
Actio finium regundorum qualis. 208.
Actio in rem an ſit de Religioſis. 216.
Actio in rem vbi debeat exerceri. 186.
Actio l. Aquiliæ, ex qua cauſa detur. 205.
Cui, & aduerſus, quem detur. 206.
Vindicationibus proxima. 205
Actio metus nomine, cui, & ex qua cauſa detur. 110
Actio negotio conueniens hodie, proponenda. 152
Actio negotiorum geſtorum. 108
Actio noxalis quid. 209
mixta. ibid.
Actio, quæ detur in alienatione iudicij mutandi cauſa facta. 135
Actio de ſumptibus funerum quæ detur. 216
Actionis de ſuſpectis tutoribus cauſæ, materia, & forma. 220
finis; & effectus. 221
Actionis noxalis propria ſpecies. 210
Cauſæ. 211
materia. 213
forma. ibid.
finis. ibid.
effectus. ibid.
Actionis querelæ inofficioſi forma. 196.
Actioni de ſuſpectis tutoribus affinia. 221
Actioni noxali affinia. 214
contraria. 215
Actionem ad exibendum tam vendicationibus, quam noxalibus cohærere. 216
Ante actioné an poſſit exceptio proponi. 232
Actione communi diuidundo quid petatur. 207
Actiones quid, & quotuplices, ab accuſationibus qua propria nota diſtin-

diſtinguantur. 218.& ſeq.
Actiones de ratiociniis perſonales. 187.
Actiones noxales, quibus, contra quos dentur. 211
Actiones, quæ ſeruos directò tenent. ibid.
Actionum ciuilium formulæ, & impetratio à Conſtantino, Theodoſio, & Valent. Impp. ſublatæ. 152.
Ad actiones reales quæ pertineant. 207.
Actiones reales rem cõmittari. 186
Actiones ſeruitutum vindicationibus ſpecialibus annumerari. 202
Actor forũ ſequitur rei 12.130.298
quomodo ſatiſdet 145
Actoris ius ſingulare quod 177
Actoris proprium probare 234
Actoribus non exceptiones, ſed replicationes dari 229
Aduocatus an dominus fiat litis 100
Aduocati abſentia quid operetur 100. 101
inter Aduocatum & Procuratorem differentia 103
Aduocati olim qui, quomodo ab oratoribus diſtincti, & quod eorum munus 98
Aduocati quomodo caueant 147
Aduocatorum dignitas 98.100
Aduocatorum error an, & quando noceat litigatori 102
Aduocatorum finis 99
adiacentia, & affinia 101
contraria ibid.
Aduocatorum fiſci munus 102
Aduocatorum in officio peccantium pœna 99
Aduocatis partium quę deſunt, quomodo ſuppleat iudex 103
Aduocatis quando debeatur ſalarium 99
quando tranſmittatur ad hæredem. 100
Ægyptus ab Auguſto primum in ſuam prouinciam redacta 63
in Ære qui non habet, luat in corpore 214
Ætatis infirmitas an excuſet malorum mores 124
Ætatis veniam quando impetrent mares, quando fœminæ 129
Agere qui poſſint, vel non 176
ad Agendum quæ annua ſunt, vel temporalia, perpetua eſſe ad excipiendum 224.229
Alienatio quid 134
Alienatione iudicij mutandi cauſa facta, in integrum reſtitutionem permitti 135
in Anabaptiſtas cur gladio quandoque animaduertatur 28
Annona vnde dicta, & in quibus conſiſtat 68
Apoſtaſia quid 29
quomodo fiat ibid.
triplex ibid.
Apoſtatæ qui ibid.
pares hæreticis, vel deteriores ibid.
apoſtatum pœnæ ibid.
proprium quid 15
in Appellationis cauſa exceptiones cuiuſmodi proponere liceat 235 & ſeq.
in Appellationum cauſis an opus ſit libello 155

Apparitori cur non licitum, ſuo arbitratu citare. 89
Aquæ ducendæ forma. 204
ſeruitus eiuſmodi. 203
Aquæ nomine quid veniat in ti. de ſeruitutibus, & aqua. ibid.
Aquæductus quid. ibid.
Aquæductus cauſæ, materia, forma, & finis. 204
Aquæductui adiacentia, affinia, contraria. ibid.
Aquilia lex. vide lex Aquilia.
Arbiter quid. 137
quomodo differat à iudice. 138
in Arbitrum potius, quam in arbitratorem intelligi in dubio compromitti. 139
Arbitratorum genera. ibid.
Arbitrari quid. 137
Arbitrium quid. ibid.
Arbitrium ſemel ſuſceptum exequendum. 140
vnde capiat formam. 141
ad Arbitrium partes inuitas cogi non poſſe. 140
Arbitrio, vt res componatur, antequam litigatores in iudicium detrudantur, iudicis eſt operam dare. 136
Argentarij qui. 82
cur edere cogantur. 83
Aſſeſſores vnde dicti. 67
Audientiæ Epiſcopalis cauſæ. 12
materia. ibid.
forma, finis, & effectus. 13

B

BAldi authoritas cur minor authoritate Bartoli. 45
Banum, ſeu exilium in politia, & excommunicatio in Eccleſia, idem. 9.
Baptiſmus quid. 24
vice circumciſionis inſtitutus ibi.
Baptiſmatis reiterandi error. 24.
eiuſdem erroris refutatio. ibid. & 28.
hæreſeos iſtius pœnæ. 28
Bartolus lucerna iuris, dominus & auriga Dd. 45
Belizarius, magiſter militum ſub Iuſtiniano. 58
Boui trituranti non obligandum os. 67.

C

CÆcum in compromittere vetitum. 141
Calculus quid 95
eius partes, ſpecies, propria, materia, forma, finis. 95.96.97
Calumnia vnde dicta: & quid ſit. 159.
Calumniæ iuramentum quid. 160
quando præſtandum. 165
quibus in cauſis præſtetur, & quid contineat. 163
Cancellarij vnde dicti. 67
qui. ibid.
Candidati principes qui dicti. 59
Capitatio quid, & vnde dicta. 68
Cauere quid. 143
Cauſa ſtatus vbi debeat agi. 188
Cauſæ cognitio vbi non requiritur, nec citatione opus. 90
Cauſa ceſſante, ceſſare effectum. 247
manente, effectum manere. 30
Cauſæ, aut ciuiles, aut criminales. 153.
criminales an per procuratorem recte peragantur. 151

Cau-

Cauſarum fiſcalium forum. 190
Cauſas quærere in eo qui omnium rerum ſit cauſa & finis, temerarium. 7
in Cauſis capitalibus an ſatiſdatio iure ciuili admittatur. 148
Cautio aduocati, item procuratoris, qualis. 147
iudicis, qualis. 144
ſecuritatis, quid. 145
tam actoris, quam rei, qualis. 147
Cautionis actoris partes. 145
Cautionis iuratoriæ forma qualis hodie exigatur. 149
ex Cautione perſonali quæ oriatur obligatio, & actio. 151
ex reali, quæ. ibid.
Chriſtianum mancipium ne habeat, poſſideat, vel circumcidat hæreticus, Iudæus, aut Paganus, interdictum. 32
Citare qui poſſint. 89
Citari qui debeant. 90
Citatio quid. 87
cuius reſpectu ſit iuris naturæ. 89
ſpecies quædam defenſionis. ibid.
Citationis propria. 87
partes 88. ſpecies ibid. cauſæ 89
materia 90. forma ibid. finis 92
effectus ibid. affinia, contraria. 93
Citationis ſcriptura quæ continere debeat. 91
Ciuitates cur iure aggregentur potentioribus. 106
Clariſſimi vbi ciuiliter, vel criminaliter conueniantur. 188
Clauſula, Si preces veritate nitantur, exprimenda iure ciuili, canonico autem ſubintelligenda. 52
Clerici an in iudicio iurare cogãtur 163 vnde dicti. 11
Clericorum antiquitus electio quæ. ibid.
Codex quando editus. 4
Codicis editionis ſecundæ occaſio, & cauſa. ibid.
tempus, & effectus. 5
Codicis effectus. 4
Codicis noui faciendi cauſa quæ. 3.
materia ibid. forma ibid. finis ibid. effectus ibid.
Cœlicolæ quid differant à Iudæis. 32
Cohortales qui. 188
Comes vnde dictus. 60
Comites Orientis officium ſeiunctum à Proconſulari, aliorumque gobernatorum poteſtate. 62
Comitis ſacri Palatij munus. 61
Comitis ſacrarum largitionum officium. 60
Comites qui. ibid.
Comites Proconſ. & Principũ qui. ibid.
Commiſſiones vulgo quid. 40
Communi diuidundo actione quæ petantur. 207
Communi diuidundo, & familiæ erciſcundæ iudiciorum communia. ibid.
Compromittere qui poſſint, vel nõ, in quos, & quibus de rebus. 140
Compromiſſum quid. 136
vnde dictum. ibid.
quid denotet. 137
Compromiſſi propria. 138
partes, ſpecies, & cauſæ. ibid.
forma, finis. 141. & inde
Compromiſſo adiacentia, affinia, & contraria. 142
Compromiſſum facere quid. 136

de Conditione curiali, vel cohortali, aliauè, vbi quis conueniatur. 188.
Conditiones vndè dictæ. 232
Confeſſionem aduerſarij, & probationem, paribus paſſibus ambulare. 235
Conſortium quid. 209
Conſtantinus primus Imper. Rom. veræ Religionis author. 6
Conſtitutio quid. 36
de Conſtitutionis ſubſtantia non eſſe ſcripturam. 38
Conſtitutiones quę, quomodo allegandæ. 4
Conſtitutionum de fide Chriſtiana, à Iuſtin. editarum, ſumma. 6
Conſtitutionum materia, forma, finis, effectus. 37.38
propria, ſpecies, & cauſæ. 36
Conſtitutionibus adiacentia, affinia contraria. 39
Cõſtitutiones canonibus nõ præeminere, ſed ijs obſequi. 39
inter Cõſtitutiones, & deciſiones differentia. 36
à cõſtitutionibus quid differant Principum mandata. 40
Conteſtato litis. vide, Litis conteſtatio.
ante conteſtationem regulariter ſatiſdandum 150
de contractibus iudicum olim promulgata, an hodiè iudices obligent. 68
Contrariorum eadem ratio, & doctrina. 232
Contumelia vnde dicta. 223
Conueniri qui poſſint, vel non. 176
Conuenticula priuata celebrare interdictum. 6
eorumdem pœna. ibid.
in corpore luat, qui non habet in ære. 214
Correlatiuorum eadem ratio, & doctrina. 232
Creditor propriè quis. 125
aduerſus creditorem qui mutuũ dedit, an minori ſit reſtitutio. ibid.
Crimen quid. 185
Crimini nihil commune cum venia ætatis. 124
in criminibus minores ætatis ſuffragio non iuuari. ibid.
de Criminibus vbi agi oporteat. 185
Culpa lata dolo affinis. 114
Culpæ delictum ommiſſionis eſſe, non commiſſionis. 124
Curatores qui vt ſuſpecti accuſari poſſint. 219
Curiales qui. 188
Curialibus, & cohortalibus, annumerari decuriones. ib.

D

Damnis in facilius, in lucro difficilius cõtra ius ſubueniri. 127
Dare loco certo qui promiſit, vbi cõueniatur. 186
Decipientibus iura non ſubuenire. 119.
inter deciſiones, & conſtitutiones differentia. 36
Decuriones curialibus, & cohortalibus annumerari. 188
Defenſio iuſta quæ. 191
quomodo probetur. ib. & 193
Defenſionis iuſtæ ſpecies, & cauſæ. 191.
materia, forma, finis, & effectus ria. 192. et ſeq

De-

Defenſioni iuſtę affinia,& contraria. 193.
Defenſores qui. 72
Defenſorum officium, & numerus. ibid.
ſe Defendere extra iudicium quãdo ſit licitum, etiam aggreſſorem vlciſci. 191
Delictum ſuum nemini proſit. 111
Propter delictum vnum nemo pluribus pęnis affligendus. 71
Delicta ciuilia, eorumquè pęna, an tollantur per pænitentiam. 29
Delicta non oportet manere impunita. 211
Deportatio in crimine falſi, regularis, & ſumma pęna. 22
in foro ſeculari ſimilis pęnæ perpetui carceris. 20
Deportatio, vltimum, & capitale ſupplicium, quomodo dicatur,& vndè. 19
Deuotionem publicam vindicare vnicuique licitum. 190
Deus καρδιογνώςης. 16
Deus omnium rerum cauſa, & finis. 7.
Deus vnus, cognitor & iudex motuũ cordis, & cogitationum. 16
Dei proprium eſse καρδιογνώςlω 16
Deo ſemel dicatum amplius nequit prophanari. 33
de Deo, non humano, ſed diuino ore, loquendum. 6
coram Deo ſola mente quempiam poſſe eſse hæreticum 16
Dilatio quid. 182
Dilationis propria, & ſpecies, cauſæ, & materia. ibid.
Forma, finis, & effectus. ib.
Dilationi adiacentia, & contraria. 183.
Diſciplina ſpiritualis quos non corrigit, eos pęna corporalis debito corripiat modo. 19
Diſtractus natura eadem, quæ eſt contractus. 130
Diuiſio, tranſactionis quædam ſpecies. 123
aduerſus diuiſionem an minori detur reſtitutio. ib.
Dolus quid, & quid à fraude diſſet. 112.
eius ſpecies, cauſæ. 113
materia, forma, finis, effectus. ib.
Dolus ſuus nemini prodeſſe debet. 111.
Dolus, quando bonus. 112
Doli actio qualis. 114
Dolo affinia, & contraria. ibid.
Donare, eſt perdere, & dilapidare potiùs, quàm adminiſtrare. 122
Donationis inofficioſæ quærela. vide, Quęrela inofficioſę donationis.
ad Donationem referenda remiſſio liquidi iuris. 122
aduerſus donationes an minori concedatur reſtitutio. ib.
aduerſus dotem an, & quando mulier reſtituatur. 123. 124
aduerſus dotes inofficioſas quæ detur quærela. 202.

E

Eccleſia an, & qualem ſuſtineat perſonam. 9
mater,& cultrix iuſtitię. 12
Eccleſiæ definitio, & diuiſio. 7
cauſæ. 8
affinia, & contraria. ibid.
Eccleſię iudicium, de externa tantum,

tum, non de interna vocatione. 27.
Eccleſiæ ius quibus amittatur, vel impediatur. 8
Eccleſiæ pax religionis vnitas. 6
Eccleſiæ priuilegia quæ, & cuiuſmodi. 9
Eccleſiæ res quiuſmodi ſunt. ib.
ad Eccleſiam confugere quibus licitum. 33
ad Eccleſiam confugientes cautionem iudicio ſiſti, coguntur præſtare. 34
quando extrahi poſſint, vel non. ibid.
Eccleſiam iure minorum vti, & impetrare reſtitutionem. 134
Eccleſiæ cur Sacroſanctæ dictæ. 7
in quem potiſſimum vſum conſtruantur. 8
quid diſtent ab orphanotrophijs, procotrophijs, &c. ibid.
Edere qui, ex quibus cauſis coguntur. 82
Edenda quę ſint. 83
Editio quid, & quotuplex, 81
quomodo fiat. 84
vbi facienda. 85
editionis cauſa. 82
materia. 83
forma. 84
finis, & effectus. 85
Editioni adiacentia, & affinia. 86
Emancipationem à manumiſſione non multum differre. 213
Epiſcopalis audientia. vide Audientia Epiſcopalis.
Epiſcopi præcipuum munus quod. 12.
Epiſcopi vnde dicti. 11
In Epiſcoporum iudicio, quibus d[e] rebus ius dicatur. 12. & ſeq
Epiſcopis affines qui. [...]
Error, & pertinacia partes hæreſeos 14. & ſeq.
Error facti excuſat, iuris nō item. 4[...]
Error iuris quando noceat, vel non ibid.
Error ſolus an faciat hæreticum. 1[...]
Errori minoris, niſi iuramentum acceſſerit, ignoſci. 129
In Eſſentia ſimpliciſſima diuiſionem quærere, temerarium. 7
Exceptio quid. 223
an poſſit ante actionem proponi. 232.
contra quos detur, vel non. 229
ſpecies quædam defenſionis ex iure naturali omnibus conceſſū. 229
Vnde dicta. 223
Exceptio excommunicationis quando poſſit opponi 233
Exceptio, niſi actor intentionem impleuerit, non neceſſaria. ib.
Exceptionis propria. 224
ſpecies. 226
cauſa efficiens. 228
materia. 230
forma. 231
finis, & effectus. 235
Exceptioni adiacentia, & affinia. 236
contraria. ibid.
Exceptione non vna tantum, ſed & pluribus vti, cuiquè licitum. 232
Exceptiones an, et quę contra inſtrumentum opponi poſſint. 230. & ſeq.
an, & quando poſt ſententiam admittantur. 234
Exceptiones omnes cur opponantur.

tur. 228
Exceptiones quando, & vbi proponi debeant. 232
quomodo probentur. 234
reorum defendendorum cauſa comparatæ. 223
Exceptiones omnes reo competentes fideiuſſori quoquè etiam inuito reo, competere. 226
Excipere eſſe reorum. 229
Excipere quid ſignificet. 223
qui poſſint. 229
Excipiendi facultatem latius, quam agendi patère. ib.
ad excipiendum manere perpetua, quæ annua ſunt ad agendum. 224
Excommunicatio in Eccleſia, & bãnum, ſeu exiliũ in politia, idẽ. 19
Executores qui. 174
Eorundem officium, & electio. ib.
Exhæredationis nomine quæ veniant. 195

F

FActum quomodo ratum habeatur. 129
Factum ſubtiliter emendans laudabilior eo, qui primus inuenit. 45
Facta non præſumi, ſed probari. 126
Familiæ erciſcundæ, & communi diuidundo, iudiciorum communia. 207
Ferias dilationibus adiacère, & ineſſe. 183
Fides quid. 16
Fidem veritatis verborum adminicula non deſiderare. 126
de Fide Chriſtiana conſtitutionum à Iuſtiniano editarum ſumma. 6
Fideicommiſſum vbi oporteat peti. 185.
Fideiuſſoribus minorum an reſtitutio detur. 119
Filijfam. quatenus in integrum reſtituantur. 118
Finium regundorũ actio qualis. 208
Fiſcus an, & quatenus patrocinium impartiri litibus alienis poſſit. 106.
cur iure aggregetur potentioribus. ibidem.
aduerſus Fiſcum an reſtitutio admittatur. 125
Fiſcum paribus cum dote paſſibus in ius priuilegiorum ſingulare ambulare. 124
In fœminam an, & quatenus compromittatur. 141
Forma dat eſſe rei. 137
Forum vnde dictum. 163
quid. ib.
à fori competentis iuriſdictione quæ perſonæ excipiantur. 185
Fori partes, & ſpecies. 183
cauſa, finis, & effectus. 184
materia. ib.
Foro adiacentia, affinia, contraria. ib.
Fraus vbi ſubeſſe requiratur. 44
à fraude dolus quid diſtet. 112
in furioſum compromittere vetitũ. 141.

G

GAngrenæ malum, eiuſmodi hæreſes. 15.17

H

HAeredem vti iure defuncti. 119.
Hæredes ſcripti vbi mitti debeant in poſſeſſionem. 186
de Hæreditate vbi agatur. ib
Hæreſis cauſa ſchiſmatis. 23

circa quæ verſetur. 16
in quo conſiſtat. ibid.
in quos cadat. ibid.
Hæreſis, opinio in mente, & perſuaſio pertinax in voluntate. ibid.
Hæreſis vnde dicta. 14
quid ſit. ibid.
Hæreſis vocabulum vſu factum odioſum. ibid.
Hæreſeos accuſationi an obſtet præſcriptio. 23
Hæreſeos cauſæ. 16
effectus & pœnæ. 17
genera & gradus. 15
materia in qua. 16
& circa quam. ibid.
Hæreſeos pœnam publicam congruere cum Eccleſiaſtica. 19
Hæreſeos propria quæ. 15
Hæreſi adiacentia & affinia. 22
contraria. 23
Hæreſes vt in Eccleſia graſſentur, cur Deus permittat. 17
Hæreticus quis. 14
an ſit, qui vel leui argumento à iudicio catholicæ religionis detectus fuerit deuiare. 15
Hæreticus coram Deo quis. 16
Hæreticus omnis, ſchiſmaticus; non è contra. 23
Hæreticus quis dici nequeat. 15
Hæreticum quid efficiat. 14
Hæretici propriè qui non dicantur. 22. & ſeq.
Hæreticorum omnium an eadem pœna. 21
Hæreticis annumerari, baptiſma ſacrum iterantes. 24
Hæreticis cur pares, vel deteriores apoſtatæ. 29
contra Hæreticos procedendi modus. 18
Honores gradatim ſecundum leges deferendi. 78
potioribus, quoad fieri poteſt, deferendi. 76
de Honoribus gerendis cum quæritur, quæ conſideranda. 78

I

IGnorare ius, turpe homini in ciuili vita verſanti. 46
Imaginis etymo. 55
Imperator quando inter perſonas miſerabiles cognoſcat. 185
Infamia notatos dignitatibus excludi. 103
Ingratitudinis cauſæ quæ iuſtam operentur exhæredationem. 200
Iniuſta vis illata reprimere licet. 191
Inofficioſi querela: vide Querela inofficioſi.
Inſtitutionis tit. an & quando relinqui ſit neceſſe. 199
Inſtructiones vulgo quid. 40
contra Inſtrumenta an & quæ exceptiones poſſint opponi. 230
Iudæi qui ſint, eorumq; genera. 30
an expelli poſſint. 31
quid à cœlicolis differant. 32
Iudæorum priuilegia & iura. 30
eorundem pœnæ & onera. 31
Iudæis, ne ſigno Saluatoris Chriſti crucis per contemptum abutantur, ſub pœna amiſſionis priuilegiorum interdictum. 30
Iudex compromiſſarius quis. 137
Iudicis alicuius, vel præſidis vicem obtinentis munus. 67
Iudicis cautio qualis. 144
Iudicis factum, factum eſſe partis, quo-

quomodo accipiendum. 103
à Iudice quomodo arbiter differat. 138.
Iudices militares qui, 66
pedanei qui. 175
vnde dicti. ibid.
Iudices qui pro ſua iuriſdictione dare, darive poſſint. ibid.
Iudicum communia quæ. 66
de Iudicum contractibus, an hodie obtineant. 69
Iudices militares ad ſtrictum iuris ordinem non aſtringuntur. 65
eorum ſpecies. ibid.
Iudicum officium duplex. 66
ſpecies. 65
Iudicibus tam ciuilibus, quàm militaribus, poſt adminiſtrationẽ depoſitam, quinquaginta dies in ciuitatibus, vel certis locis permanendum. 66
Iudicium quid. 168
Iudicij propria, partes! ibid.
ſpecies, cauſæ, materia, forma, finis, effectus. 169. 170. 171. 172.
extra Iudicium etiam licitam ſe defendere. 191
Iudicium qui ſuſtineant. 175
Iudicium reddi in inuitum. 172
in Iudicio qui perſonam habeant legitimam, vel non. 176
Iudiciorũ, & iudicum materia. 175
Iudiciorum ordo quis. 177
vigor cur conſtitutus. 106
Iudicijs adiacentia. 172
affinia, contraria. 173
Iulianus edicti perpetui author eiuſque encomunium. 45
Iuramentum calumniæ quid. 160
quando præſtandum. 165
quibus in cauſis præſtetur, & quid contineat. 163
Iuramenti calumniæ falsò præſtiti pœna. 166
Iuramenti calumniæ propria. 160
ſpecies ibid. cauſæ. ibid.
materia 163. forma 164. finis 166. effectus. ibid.
Iuramento calumniæ affinia & contraria. 167
Iuramentum calumniæ qui præſtare cogantur, qui non. 161. & ſeq.
Ius prætorium pars iuris ciuilis. 46
Iuris liquidi remiſſio ad donationem referenda. 122
Iuris partitio. 5
Iuris publici tutela cur in medio conſtituta. 106
Ius omne iudicijs concludi. 168
Ius publicum priuatorum iuri præponderare. 123
ſecundum Ius quod iudicandũ. 173
Ius ſibijpſi dicere neminẽ poſſe. 175
in Ius vocare quid. 87
Iura iuribus rectè conciliari. 29
Iura magis libertatibus, quàm minoribus fauere. 123
non ſubuenire decipientib. 119
Iuridici Alexandriæ officium. 80
Iuriſconſulti proprietatis verborum ſeruantiſſimi. 20
Iuriſconſul. recentiorum quę authoritas. 45
Veterum reſponſa quam habeant vim. 44
Iuriſdictio fori ſit competentis. 183
Iuriſdictio omnis aut contentioſa, aut voluntaria. 35
Iuriſdictionem nullam ſine coercitione ſatis habere virium. 13

L

LArgitiones ſacræ quid. 60
Laudum quid. 137
Legatis Proconſulis officium 61
Legitima quid. 198
duplex. ibid.
Lex quid. 35
Lex Aquilia vnde dicta. 205
quid ſit,& qualis: ibid.
L.Aquiliæ actio qua ex cauſa detur. ibid.
cui,& aduerſus quem detur. 206
partes,& ſpecies. 205
materia. 206
Adiacentia, affinia. ibid.
contraria. 207
Legis non legant legislatorem authoritate, ſed honeſtate,& ratione naturali. 39
Legis non verba tantùm,ſed & mentem,ac ſententiam obligare. 39
Legis vim ſemper in viridi eſſe obſeruantia. ibid.
Legem facere ſolius eſſe populi liberi, vel Principis. 44
Leges, mutus quidam magiſtratus 6. 35. 57.
Leges rebus,nō verbis,imponēdæ. 37
Libellus quid. 152
eius requiſita. ibid.
Libellus Principi datus, quando litis facit conteſtationem. 49
Libellus quibus in cauſis offerri poſſit,& debeat. 153
Libelli partes & ſpecies ibid. materia ibid. forma 155. finis. 158
effectus. ibid.
Libelllo adiacentia, affinia, contraria. 158. & ſeq.
Libellos concipientium error an & quando noceat. 103
in Libertatis cauſa minorem reſtitui 122.
Libertatem iuris eſſe publici. 123
contra Libertatem ſemel datam an minor reſtituatur. 122
Lis pendere quando dicatur. 50
Litis conteſtatio quid. 177
Litis conteſtationis propria, partes & ſpecies. ibid.
cauſa, materia, forma. 178
finis & effectus. 179
Litis conteſtationi affinia & contraria. ibid.
Loco certo dare qui promiſit, vbi conueniatur. 186
Lucri captandi non eadem ſemper ratio, quæ vitandi damni. 127
ob Lucrum conſequendum nullam dari reſtitutionem. 130
Lucra iniuſta cuiuis poſſeſſori extorqueri, iuſtum. 215

M

MAgiſter officiorum quis. 59
Magiſter vnde dictus. ib.
Magiſtri militū dignitas, & munus. 58.
Magiſtri curiæ hodie qui. 60
Magiſtratus etymol. eiuſque definitio. 73
officium. 74. 78
genera. 74
Magiſtratus viua quædam lex, ſeu legis executores. 57
Magiſtratuum creandorum cauſæ impulſiuæ. 75
Magiſtratuum materia,forma, finis, effectus. 77. & ſeq.
Magiſtratibus adiacētia,& affinia. 79
contraria. 80

Ma-

Magiſtratus qui creent. 74
qui creari poſſint. 75
Maiores quibus ex cauſis in integrũ reſtituantur. 132. & ſeq.
Maledictum in ſcripturis quid. 209
Mandati, & præcepti diſcrimen. 40
Mandata Principum quid differant à conſtitutionibus. ib.
Mandata priuatorũ quatenùs à Principum diſtinguantur. ib.
Mandata vndè dicta. ib.
Mandatorum cauſa efficiens, materia. ib.
forma, finis, & effectus. 41
Manichæi ob imam ſcelerũ nequitiam ſingularibus quibuſdam exẽplis coerciti. 22
Manumiſſio cuius ſit iuriſdictionis. 35.
Manumiſſionis in Eccleſia origo. ib.
Mareſchallus quis. 61
eius munus. ib.
Metus propriè quid. 109
violentiæ effectus, & proxima, cauſa actus, contractuſquè. ib.
Metus, & vis differentia, & conuenientia. ibi.
Metus nomine actio cui, & ex qua cauſa detur. 110
Metus actioni affinia, & contraria. 111.
Metum proponendi forma. 109
Milites, eorũquè hæredes an, & quatenus in integrũ reſtituãtur. 132
quibus caſibus fori præſcriptione vti nequeunt. ibid.
Militũ vxoribus, eorũquè liberis, an & quatenus ſubueniatur. ibid.
Militantes in quibus cauſis fori præſcriptione vti poſſint. 189
Minor in quibus caſibus in integrũ reſtitui nequeat. 129
inde maior factus, ſi factum ratum habuerit, an reſtitui poſſit. ib.
ſi veniam ætatis impetrauerit an reſtitui debeat de poſtea geſtis. ibi.
Minori in quibus cauſis reſtitutio impetretur. 115 & ſeq.
In minore octodecim, vel viginti annis compromittere, illicitum. 141
Minorem reſtitui etiam in ijs, quæ tutore, curatore &c. authore ſunt geſta. 119
in communi item & eadem, quam cum maiore habet, cauſa. 120
Minores ab hæreditate parentum ſe abſtinentes, an reſtituantur. 126
an ætatis ſuffragio in criminibus iuuentur. 124
Minores læſi, an aduerſus venditionem tutore authore factam reſtituantur. 121
Minorum fideiuſſoribus an detur reſtitutio. 119
Minorum hæredibus, maioribus licet, dari reſtitutionem. ibi.
Minoribus an, & quatenus in omiſſa hęreditate, alijſve id genus ſuccuratur. 126
Minoribus ſuccurri, cuiuſcunq; ſint dignitatis, & ſtatus, dummodo liberis. 118
Mulcta quid. 69
quid à pœna diſtet. ibid.
Mulctæ cauſa impulſiua. 70
materia, finis, effectus, cõtraria. ib.
Mulctare quibus permiſſum. 69
Mulier, eiuſquè hæres, an, & quando aduerſus dotem reſtituatur. 123
Mulieres munerum Reip. publicorum

rum incapaces. 132
Munera potioribus, quoad fieri poteſt, deferenda. 76
de muneribus gerendis cum eſt queſtio, quæ conſideranda. 78
In mutum compromittere, vetitum. 141.

N

NEgotiorum geſtores qui. 107
eorundem cauſa efficiens, & impulſiua. ib.
materia. ib.
Negotiorum geſtoribus adiacentia, affinia, contraria. 108
Negotiorum geſtorum actio. ib.
Neminem in ſua cauſa ius dicere poſſe. 175
Noxa quid. 209
Noxia quid. ib.
Nouellarum volumen cur ſeparatim à Codice factum. 5
Nullum quod eſt, nullum parit effectum. 127
contra Numen diſputandi conſuetudo mala. 6
Numen infinitum definire, temerarium. 7
Numularij qui. 82
cur edere cogantur. ib.

O

OFficium Comitis Sacrarum largitionum, Proconſulis &c. vide Comitis ſacr. largit.&c.officiũ.
Officium ſuum nemini debet eſſe damnoſum. 68
ab Opinione quid differat ſuſpicio. 217.
ab Oratoribus quomodo olim diſtincti aduocati. 98

P

PActum quid ſignificet. 93
à Pacto quid tranſactio differat. 94.
Pactorum diuiſio, & ſpecies. ib.
Pædobaptiſmum annihilantis punitio. 25. & indè:
Pagani vnde dicti, & qui. 53
Paganorum priuilegia ib.
eorundem pęnæ, ib.
Papiniani laus. 45
Par in parẽ nõ habet imperiũ. 40.70
Parochi, & paſtores in priuatiua eccleſia qui. 11
Patrem, filij nomine, non ſuo, reſtitui. 118
Pauperibus quicquid impenditur, Deus ſibi fert expenſum. 9
Perſecutiones prætorię quamdiù cõpetant. 110
Perſonæ ex veritate, non veritas ex perſonis iudicanda. 12
Perſonarum cauſa ius omne conſtitutum. 118
Perſonas miſerabiles excipi à fori competentis iuriſdictione. 185
Pertinacia, & error, hæreſeos partes. 15
Pertinacia quæ faciat hæreticum. 14
Petitio hæreditatis proxima querelis inofficioſæ donat. &c. 202
Petitionis verbum quid denotet. 180
Plus petendi cauſæ. ib:
materia, forma, finis, effectus, adiacentia, affinia, contraria ib. & ſeq.
Plus, quot modis petatur. 180
à Pęna quid mulcta diſtet. 69
Pęnæ plures ob vnum delictum nemini infligendæ. 71

pęnæ

Pęnæ quod eius fieri poteſt benigna interpretatione molliendę. 20
Pęnarum diſcrimen. 69
per Pęnitentiam quæ delicta pęnæ eximantur. 30
Pęnitentia non tolli ciuilia delicta, eorumquè pęnam. 29
Pontificis præcipuũ munus quod. 12
Poſſeſſio momentanea quid 185
de Poſſeſſione vbi agi oporteat. ib.
Potentiorum nomine titulos prædijs affigentium, eorumquè nomina prætendentium in litem, pęna. 105
Potentioribus ne liceat patrocinium litigantibus præſtare, edictũ. 104
Poteſtatem patriam à dominica non multum differre. 212
Præcepti, & mandati diſcrimen. 40
Prefecti Auguſtalis Aegypto poteſtas varijs modis reſtricta. 63
Præfecti pretorio Affricæ officiũ. 58
Præfecti pretoriorum origo, & numerus. 57
eorumdem officium, & qui eos conſtituat. ib.
Præfecti vrbis dignitas, & munus. 58
Præfecti vigilum de capitalibus cauſis ſua authoritate quid ſtatuere poſſint. 65
Præſcriptio an, et quatenus hodie contra minores currat. 125
an obſtet hæreſeos accuſationi. 23
cur introducta. 225
quibus currere non ſoleat. ib.
vbi, et quando currat. 23
Prætoris officium, aut vrbanum, aut prouinciale. 111
vtriuſque deſcriptio. ib.
Prætores Vrbani, qui creari poſſint, ib.
Preces quid, earumquè diuiſio multiplex. 47
Precum cauſa impulſiua, ib.
materia. 48
forma. ib.
finis. effectus. 49
Precibus adiacentia, et contraria. ib.
Preces offerre qui poſſint. 47
Presbiteri, proximi ab Epiſcopis. 11
Vnde dicti. ib.
Princeps quis. 56
Principi penæ omnes ſunt arbitrariæ. 19
Principium ſtatuas, & imagines pro Aſyllo ob venerationem haberi. 55
Pruiatio præſupponit habitum. 229
πρεσβύτης vnde. 14
Probationem, et confeſſionem aduerſarij paribus paſſibus ambulare. 235
Proconſulis officium. 61
Procurator Cæſaris de quibus cauſis ius dicere poſſit. 190
Procurator quomodo caueat. 147. et indè.
inter Procuratorem, et Aduocatum differentia. 102. 103
Per procuratorem litigans, quomodo ſatiſdare debeat. 146
Procuratorum officium. 103
In Pupillum compromittere an liceat. 141

Q

QVæſtorum origo. 59
dignitas, & munus. ibid.
Querela aduerſus dotes immodicas quæ detur. 202
Querela inofficioſæ donationis quid 201.

cuiuſmo-

cuiuſmodi ſit actio. ibid.
quibus detur. ibid.
Querelę inofficioſæ donationis partes. ibid.
cauſa, materia, antecedentia, conſequētia, finis, affinia, cōtraria. ibi.
Querela inofficioſi quid. 194
quibus detur. 195
in quos. 196
vbi, quādo, & quamdiu detur, 197
Querelæ inofficioſi actionis forma. 196.
Querelæ inofficioſi propria, partes. cauſa. 194. & ſeq.
materia & ſubiectum. 196
finis & effectus. 197
Querelæ inofficioſi adiacentia, affinia. 198. & ſeq.
contraria. 199
Querelam inofficioſi quis teneatur probare. 197

R

de Ratiocinijs actiones perſonales. 187
tam publicis, quàm priuatis, vbi oporteat agi. ibid.
Rationales vbi conueniantur. 190
Rationes quid. 83. 95
à quibus exigi poſſint, & quo iure. 96. & ſeq.
quotuplices. ibid.
Recipiendi verbū quid denotet. 136
Rectoris prouinciæ nomen bifariam capi. 64
Religionis ſumma ratio. 6
Religionis vnitas, pax Eccleſiæ. ibid.
de Religioſis non eſſe in rem actionem, & quare. 216
Replicationes actoribus, non exceptiones dari. 229
de qua Re tranſigi nequit, de ea nec compromitti. 141
de Rebus claris fruſtra compromitti. ibid.
Reſpub. an & quatenus patrocinium impertiri litibus alienis poſſit. 106
Rempub. iure minorum vti, & impetrare reſtitutionem. 133
Reſcriptum quid proprie. 52
quid à reſcriptis gratiæ, & ſimilibus differat. ibid.
Reſcriptorum cauſa impulſiua. 53
nomen vnde. 52
propria & ſpecies ibid. cauſa efficiens, & impulſiua, materia & forma. 53
finis & effectus. 54
Reſtitui in integrum qui & aduerſus quos non poſſint. 128
Reſtitutio quid. 108
an detur aduerſus rē iudicatā. 130
an aduerſus venditionem tutore authore factam 121. an interrumpat vſucapionem contra minorem impletam. 125
an minori concedatur aduerſus donationes. 122
an minori impetretur contra pignoris venditionem. ibid.
an ſeruis detur. 118
Reſtitutio in integrum quid. 115
eius cauſa. ibid.
forma, adiacentia, contraria. 117 & ſeq.
in quibus cauſis minori detur. 110 116.
quibus ex cauſis maioribus concedatur 132. in quibus cauſis non ſit neceſſaria. 127
Reſtitutionis beneficium in quibus ceſſet.

ceſſet. 129
causa qualis. 130
Reſtitutionis in integrum beneficiũ quibus competat. 116
causa an per procuratorem agi poſſit. 131
cognitio vbi & apud quem agitãda. 130
in Reſtitutionis in integrum iudicio quæ fiant. ibid.
reputationes. ibid.
Reſtitutionis in integrum maiorum cauſæ, materia, forma, finis, effectus 133. & indè.
Reſtitutionis in integrum petendæ tempus quod indultũ. 132. & indè
Reſtitutioni in integrum maiorum adiacentia, affinia, contraria. 134
Reſtitutionem in integrum ſemel petitam, nec obtentam, an denuo petere liceat. 129
Reſtitutionem propter lucrum conſequendum nullam dari. 130
Reſtitutione in integrum poſtulata, nihil noui fiat. 131
Reus fauorabilior actore. 177
quomodo ſatiſdet. 146
Romanis nulla non religio præter veram initio recepta. 6

S

SAcerdotes vnde dicti. 31
Sacerdotum priuilegia, ibid.
Sacerdotibus affines qui. ibid.
Sacramenti rationem nihil habere, extra vſum, & finem à Deo inſtitutum. 24
Sacramentorum vim non à dignitate miniſtri, ſed ab inſtitutione diuina dependere. 27
de Sacramentis parum commodè ſentientes, an hæreticis adcenſendi. 17
Sacra quæ. 7
Sacra Romanorum varia. 6
Salarium quando debeatur aduocatis, & quando tranſmittatur ad hæredes. 99.100
Saluus conductus quid 145
Sathan, mille fraudum opifex. 15
Satiſdare quid. 143
Satiſdatio quid. 144
in quo loco facienda. 150
quando & quoties. ibid.
Satiſdatio actoris qualis. 145
rei qualis. 146
Satiſdationis ſpecies. 144
cauſæ 148. materia. ibid.
forma 149. circumſtantiæ. 150
finis & effectus. 151
ſatiſdationi affinia, & cõtraria. ibi.
ſine Satiſdatione litigantes, maxime nomine alieno, vix admitti. 143
Schiſma quid. 23
Schiſmaticus omnis an hæreticus ibid.
Schiſmatici hæreticis non multùm diſſimiles. ibid.
Scriptura an ſit de ſubſtantia conſtitutionis. 37
Scriptura citationis quæ debeat continere. 91
Scripturę mandatorum forma. 41
Scripturam S. ceu epiſtolam Dei eſſe ad genus humanũ, de volũtate ſua conſcriptam. 6
ſolui non poſſe. ibid.
Senatores vbi ciuiliter, vel criminaliter conueniantur. 188
Senatum cogere quibus olim permiſſum. 42

Sena-

Senatuſconſultum quid. 41
S.C. cauſa efficiēs, materia, forma. 42
finis, & effectus. 43
partes, & ſpecies. 41
S.C. contraria. 44
Senatuſconſulto de quibus ſtatui nequiuerit. 42
poſt Sententiam an & quando liceat excipere. 234
Sepulturæ ius ἀνθρώπινον καὶ ὅσιον, an habeant hæretici. 22
Seruitutem talem præſtare vnumquemque, qualem poteſt. 149
Serui an reſtitui poſſint. 118
in Seruos compromittere vetitum. 141.
Si preces veritate nitantur, clauſula vbi exprimenda, vel ſubiuntelligenda. 52
Signum Saluatoris Chriſti inſculpere, aut pingere humi, in ſilice, vel marmore, nemini licitum. 30
Signa rebus alienis imponere, nemini licitum ſine iudicis authoritate. 106
Signa rebus imponi mobilibus. ibid.
contra Solutionem damnoſam minori factam, an detur reſtitutio 123.
Sors quid. 209
Sportulæ quid. 174
earum diſtinctio, & cur debeantur ibid.
Saturnæ etymon. 55
Saturnarum Principis cauſa impulſiua, materia, forma & finis. ibid.
ad Statuas Principis confugere, quādo permiſſum. 56
ad Statuas Principis temere confugientium pœna. ibid.
Status cauſa vbi debeat agi. 188
Studiorum cauſa abſentibus iuſte ſubueniri. 133
de Sumptibus funerum quæ actio detur. 216
Supplicare contra rem iudicatam, abſque nota infamiæ non licitum 51.
Supplicare qui poſſint. 47
Supplicatio, vide Preces.
Supplicatio contra S.C. & ius publicum generale impermiſſa. 48
Supplicationis contraria, à circumſtantia temporis. 50
à materia vitioſa manantia. 51
Supplicationum terminus & finis. 49. 52.
in Surdū cōpromittere, illicitū. 141
Suſpectus quis. 218
de Suſpecto qui poſtulari poſſint. 219.
Suſpicio quid. 217
ab opinione quid differat. ibid.
Suſpicio probabilis, proprie opinio. ibid.
Suſpicio qualiter probetur. 220. & indè.
Suſpicionis ſpecies. 217
Suſpectus tutor quis. 218

T

Teſtamenti inofficioſi querela: vide Querela inofficioſi.
Teſtes quales in hæreſi probanda requirantur. 18
Titulos rebus immobilibus imponi. 106.
Tranſactio quid à pacto differat. 94
aduerſus Tranſactionem an minori detur reſtitutio. 123
Tranſigi de qua re nequit, de ea nec com-

compromitti. 141
Tutoris remouendi forma duplex 221. & indè
Tutor ſuſpectus quis. 218
Tutoris ſuſpecti duplex cognitio. ibi.
Tutoris ſuſpicio qualiter probanda. 220.
de Tutore ſuſpecto quadrifariam quæri. ibid.
Tutores qui vt ſuſpecti accuſari poſſint. 219
Tutores ſuſpectos qui accuſare poſſint. ibid.
de Tutoribus ſuſpectus actio. vide. actio de tutor. ſuſpect.
de Tutoribus ſuſpectis iudicium an morte accuſantis ſoluatur. 222
de Tutoribus ſuſpectis qui cognoſcant. 220

V

contra Venditionem pignoris an reſtitutio impetretur minori. 121
aduerſus Venditionem, tutore authore factam, an detur reſtitutio. ibid.
Veritas non ex perſonis, ſed perſonæ ex veritate iudicandæ. 12
Veritas vna, & ſimplex. 47
Vexillorum feuda an, & quomodo quis habeat in Imperio. 106
Vicarij etymon. & quis. 63
eiuſdem dignitas, & officium. ibi.
Vindicare ſe, vel deuotionem publicam, vnicuique licitum. 191
Vindicationibus ſpecialibus quæ actiones annumerentur. 202
Vis propriè quid. 110
Vis, & metus differentia, & conuenientia. 109
Vltio priuata prohibita. 106. & 172
pro Voluntate eſſe ſcientiam eius, qui poteſt prohibere. 212
ex Voluntate quod fieri debet, non eſt imponendum ex neceſſitate. 140.
Vſucapio an, & quatenus hodiè contra minores currat. 125
Vſucapio contra minorem impleta, an reſtitutione interrumpatur. ibi.
Vſus immemorialis loco priuilegij. 105.
Vtilitas publica priuatæ anteferenda. 51
Vvechſeler qui. 82

Z

Zizania creſcere quomodo iubeat Chriſtus. 17

INDICIS FINIS.

130212

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google